

R/8723
I

ANNALES ECCLESIASTICI.

Secundus Annalium tomus incipit ab exordio Traiani Imperatoris, & perducitur vsque ad Imperium Constantini: complectitur annos ducentos quinque, sextum ex parte tantum attingit.

ROSEQVENTIBVS nobis Annalium Ecclesiasticorum difficillimam scriptionem, plurima occurrunt, e quibus plane, quam sit hoc opus arduum, & nostris viribus, quæ sunt imbecillæ, longe impar, intelligamus. Vere namque difficillima cognitum Sapiens^a definiuit, *a Prouer. 30.* viam nauis in medio maris, gressusq. colubri super terram. At vero instar nauis in vastissimo pelago fluctuantis Ecclesia est: cuius varios, duos, & asperos casus, atque horrenda pericula quis oratione se assecuturum esse confidat? illa præsertim, quæ hoc Annalium secundo tomo complexuri sumus, nimirum ingruentes vndique Gentilium furore procellas, altissimosq. fluctus ad eam obruendam motu prauorum spirituum excitatos: quos sicut dinumerare est impossibile, ita vel saltem dicendo adumbrare, nemo puto satis sufficit. Rursum vero alia ex parte, quis sinuosos ac multiplices quasi colubri latenter humi repentis hæresum gressus, diuersosq. & obliquos fraudum ac doli in Ecclesiæ damnum anfractus, se vel mente complecti, nedum scriptis prosequi posse præsumat? Quis denique ad rectam veritatis lineam tot tortuosas diuersorum sententiarum ingenij sui norma deducere, atque multiplicium difficultatum insolubiles pene nexu soluere posse, in animum inducat? Horum omnium oratio optime conscia, cunctans hæret in salebris, nec gressum soluere in incertum audet, nisi prius diuinum fauorem sibi adspirasse senserit. Etenim in re tanta Deum Patrem luminis ducem quærit, Deiq. Filium, qui est veritas, comitem cupit, atque Spiritum veritatis sibi inhaerentem, seduloq. assistentem, atque claro suæ lucis radio collucentem exoptat: quorum tanto sulca præsidio, læta procedat, iamq. tuta & alacris cursum capeffat.

Vt autem nos immeriti tot tantaq. consequi valeamus; Dei genitrix sanctissima Virgo Maria, per quam Veritas æterna e cælo delapsa latissime se in terras effudit, summa gratia atque potentia a Deo precibus nobis impetret, largiterq. condonet. Sed nihil est quod amplius diffidamus, aut vterius differamus: ex innumeris enim donis per eam acceptis ingens concepta fiducia roboratur, securaq. redditur, quod susceptum semel, eadem auspice, illustrandæ veritatis officium, optatum exitum consequatur. Quocirca ipsa iam dante signum, atque faustis vocibus acclamante, velut e carceribus oratio læta profiliens, hilaris ad cursum habenas laxat.

IESV CHRISTI	CLEM. PAP.	TRAIANI IMP.
ANNVS	ANNVS	ANNVS
100.	8.	1.

ANNA-

CENTESIMVS Iesu Christi Redemptoris nostri annus, Nerua Aug. quartum & Traiano Cæs. iterum Coss. incipit: quo anno Nerua Imp. sexto Kalendas I. *anno.*
Annal. Eccl. Tom. 2. A Februarij

Februarij morte subiato, Nerua Traianus ab eodem adopratus, & Cæsar dictus, successit in Imperium, tenuitq. annos decem & nouem, mentes sex, & dies quindecim.

a Euseb. lib. 8. Euseb. in Chron. b Panvin. de Rom. Princ. lib. 1. c Aurel. Vict. in epitom. d Strab. lib. 9.

INGENTI DONATI A DEO PRÆMIO QUI IYDAEOS PERDIDERUNT.

e Ioseph. de bel. Iud. lib. 3. c. 11. 26. 17.

II. STATVS ECCLESIAE.

Sed antequam res gestas Ecclesiasticas per singulos Traiani Imperatoris annos recensere aggrediamur: ipsum Ecclesiae huius temporis statum in primis ob oculos ponere, & velut in tabula quadam coloribus expressam imaginem representare, operæ pretium existimamus: quo totum id Dei opus esse, & non humanæ industriæ artem, per facile intelligatur, si tot Iudæorum atque Gentilium vexata procellis, atque hæreticorum insidijs exagitata, siq. philosophorum ventilata ludibrio, atque magorum delusa præstigijs, Dei Ecclesiae nouella germina non fuerint in suo cæspite penitus arcescenda, vel vna cum radice omnino conuulsa, sed magis magisq. fecundiori propagine latissime propagata, & vberimo foetu aucta, & copiosissima prole tam breui temporis spatio creuerit fecundata: contra vero Gentilium superstitio, ipso veritatis aspectu, velut quodam fulmine cælitus demisso, sic concussa fuerit & quassata, ut magna ex parte collapsa, in perpetuum iam penitus extinguendam se fore monstraret. Cuius rei grauisissimi, ijdemq. probatissimi testes sunt ipsi scriptores Gentiles, qui inter eos præcipui fuisse videntur, & his ipsis temporibus claruere. Plinius enim, cum in Asia Proconsulem ageret, iussuq. Traiani (vt paulo inferius suo loco fusius dicturi sumus) sæuisima persecutione Christianos exagitaret, plane testatur, Christianam religionem longe lateq. esse diffusam, nec tantum ciuitates repletas esse Christi cultoribus, sed (vt ait) vicos, & agros: e contrario vero iam propemodum desolata remansisse templa deorum, eoq. rem hoc exordio Traiani Imperij iacturæ deuenisse, vt rarissimus victimarum emptor inueniretur: hæc, inquam, ipse ad eundem Traianum Imperatorem scribens, egregie profiteretur. Sed eas literas suo loco integras describemus.

f Plin. lib. 10. epist. 97. in fin.

III. GRÆCIAE ORACULA REDDITA MUTA.

At ipsa etiam deorum oracula, quæ in Græcia maxime vocalia erant, his temporibus iam prope omnino exoleuisse, & magna ex parte nedum rauca, sed muta penitus reddita esse, Plutarchus locuples testis est, qui eo argumento commentarium edidit, ea inscriptione notarum, Cur oracula edi desierunt. vbi hæc inter alia: Quin tu, inquam, Cleombrote, de oraculo nobis enarra, Ammonis scilicet: antiqua enim fama multum ei diuinitatis tribuit, nunc quidem videtur emarcescere. Tacente Cleombrote, & oculos in terram conijciente; Demetrius, Nihil, inquit, attinet de isto percunctari oraculo, & causam quærere; cum videamus, oracula, quæ in his sunt locis, obsoleuisse, atque adeo, duobus vel tribus exceptis, omnia defecisse. Id potius indagandum est, quibusnam causis extincta sint. Nam (vt alia taceam) Bœotiam, quæ superioribus temporibus ob oraculorum multitudinem vocalis admodum fuit, nunc proflus destituerunt oracula, tamquam aines siccati, ingenq. diuinationis quasi æstu quodam abolitæ penuria regionem occupauit. Neque enim alibi hodie, quàm apud Lebadiam Bœotia haustum vaticinationis responsa desiderantibus præbet: reliqua partim silent oracula, partim vastata proflus desertaq. iacent.] hucusque Plutarchus.

IV. Quod autem spectat ad Iouis Ammonis oracula; ea cessasse ijs ipsis diebus, apparet: nam Iuuenalis, quando sub Domitiano scribit, Iouis Ammonis idolum fuisse vocale demonstrat, dum ait:

quicquid

A

quicquid
Dixerit Astrologus, credent a fonte relatum
Ammonis: quoniam Delphis oracula cessant:
Et genus humanum damnat caligo futuri.]

IOVIS AMMONIS ORACULA EXTINGCTA.

Cur autem tam clamosa oracula penitus obmutuerint, Plutarchus, vt veræ causæ inscius, alias hinc inde venari conatus, vel ridendas proflus, ac contemnendas, verisimiles alias, alias vero aliqua saltem ex parte veras attulit. Siquidem, cum in primis eam statuatur firmiterq. conclusionem, non fuisse deos qui oracula ederent e simulacris, sed qui minores dijs haberentur, Genios: eos vel omnino esse desisse (posse enim Genios mori etiam exemplo confirmat) vel inde aufugisse, & alio commigrasse, & nisi reuersi iterum essent, simulacra seu Pythiadas, veluti sine flatu organa, siluisse tradit.

B

Sed quoniam Geniorum alios bonos, malos alios, ex sententia maiorum affirmat: cuiusnam generis ij essent, qui Pythiadas afflare solerent, non tantum Paulus Apostolus a Philippis in Macedonia declarauit, cum spiritum Pythonis a Pythiade muliere exire coegit; sed idem ipse Plutarchus egregio plane exemplo demonstrat, sic dicens: Cum enim quidam sciscitatum oraculum peregre venissent, ferrum ad primas libationes victima immobilis mansisse, neque passa quicquam; tandem instantibus certatim libando sacerdotibus, velut imbre rigata & madefacta, contremuisse aliquantum. Quid ergo Pythiadi vsu venit? Descendit in opertum oraculi inuita, vt aiunt, & animo minime alacri. Statim autem in primis responsionibus apparuit ex asperitate vocis, eam instar nauis vento impulsæ non sustinere vim spiritus, adeoq. repletam esse spiritu maligno, & muto. Tandem proflus exagitata cum terribili clamore ad exitum contendit, ibiq. sese proiecit: ita vt non tantum consultores fugerint, sed & Nicander vates, & quotquot aderant Osiorum, id est, Sanctorum (sic enim vatum sodales appellantur) Paulo post tamen ingressi, sustulerunt eam mente captam, ac superuixit paucos dies.] hæc ipse de Genijs cum simulacra tum Pythiadas afflare solitis. Cum ergo sua etiam ipsius sententia, hos constet prauros fuisse demones, quos malos Genios, & malignos spiritus nominat; quisnam eos silere coegerit, vel inde exire compulerit; in confesso est. Christus enim, qui in hunc venit mundum (vt ait Ioannes Apostolus) vt dissolueret opera diaboli, non tantum viuens perpetuum aduersus eum certamen iniens, pene innumeros cacodæmones ab obsessis corporibus expulit, sed & suis diuinâ quamdam vim atque virtutem id ipsum præstandi tribuit, qua & loquacissima illa oracula sunt penitus silere compulsa.

V. EX MALO DAEMONE ORACULA. a Act. 16. b Plutarch. de oracul. desect. in fine.

C

Cum igitur eo tempore eiusmodi esset rerum nostrarum status, nempe florentissimus, in diesq. magis noua credentium propagine illustrior atque præclarior redderetur: Gentilium omnium prouocatur inuidia, atque odium concitatur, præsertim ipsius Imperatoris; qui, cum Gentilium superstitioni addictissimus esset, eo magis sæuijt in Christianos, quo deorum magis cultui in omnibus cupiebat esse consultum atque prospectum. Quamobrem sæuam nimis in Christianos persecutionem commouit: sed quo potissimum anno eius Imperij, est accuratius explorandum. Non enim assentimur Eusebio, qui anno decimo Traiani Imperatoris excitatam esse in Christianos persecutionem affirmat: Plinij enim Secundi, qui his ipsis temporibus claruit, auctoritas refragatur: qui cum de persecutione aduersus Christianos ad ipsum Traianum scribit epistolam anno eius Imperij quinto (vt suo loco dicemus) plane significat, longe ante ab

1. Ioan. 3.

D

Eusebio præscriptum tempus eam inchoatâ. immo cum ibidem dicat, Christianorum, qui a fide deficiuerant, alios ante triennium, alios vero ante plures annos, plures etiam ante viginti ad facinus perpetrandum adductos fuisse; signasse visus est tres in eam diem persecutiones in Christianos indictas: nimirum primam sub Nerone, ante annos viginti & amplius, excitatam: sub Domitiano autem eam, quam ante annos plures permotam dicit: ante triennium vero tertiam sub Traiano, quæ ipso propemodum Traiani Imperij exordio coeperit. Sed antequam de ipsa agere aggrediamur, pauca quædam de eiusdem Imperij primordijs præfari, operæpretium ducimus.

VI. TRAIANI PERSECUTIO QUANDO COEPTA.

E

Traianus igitur in expeditione Germanica, apud Coloniam Agrippinam delatum a Nerua suscepit Imperium, agens annum ætatis (vt Dio auctor est) quadragesimumsecundum. Verum etsi nonnisi post mortem Neruæ liberis Imperij rexit habenas; tamen Plinij testimonio exploratum habetur, quod ipso die, quo a Nerua Augusto est ad-

d Plin. lib. 10. epist. 97.

Annal. Eccl. Tom. 2.

A 2 optatus

VII. e Aurel. Vict. in Traian. & Euseb. lib. 8. f Dio in Traian. g Plin. in Panegyric.

optatus, simul etiam creatus est Cæsar, ac mox Imperator, cum Tribunitia potestate; A
idemq. ob præclaras victorias in Germania partas, Germanicus est pariter appellatus.
At licet Nerua pater defunctus esset, tamen hoc ipso anno, cum secundum gereret Con-
sulatum, foris egit in expeditione inter barbaros constitutus^a, egregium in omnibus
optimi Principis specimen edens: Quippe qui (inquit Dio^b) vbi primum Imperium
assumpsit, edicta quædam ad Senatum misit, atque illud in primis: Numquam suo ius-
su bonum virum occisum iri, aut ignominia notandum. id quod non solum in præ-
sens sacramento confirmauit, sed per totum Imperij tempus inuiolatum seruauit.]
hæc Dio. Atque vtinam sicut lex bona ac æquissima visa est, ita pariter qui boni
& optimi viri essent, maiori delectu habito, prudentius exquississet. non eo erroris
certe prolapsus esset, vt Christianos vita innocentissimos, ac moribus æque sanctissi-
mos, quod deos non colerent, vt impios atque sacrilegos condemnasset: eo namque B
nomine, quo magis ipse erat superstitionis Gentilium affectator ac numinum cultor, eo
acrius in Christianos eorum contemptores scire, sibi æquissimum videbatur. Quam-
obrem inter cetera edicta, quæ hoc suo primo Imperij anno Traianus Romam absens
ad Senatum misit, illud de religione patria conseruanda visus est primum omnium
ingessisse: nam cum (vt auctor est Plinius) ipsi Ioui adeptum insperato Imperium accep-
tum ferret; nihil antiquius habuit, quam auitæ superstitioni prospicere, in omnibusq.
consulere; summam pietatem existimans, de eadem benemereri, sicq. deorum gra-
tiam promereri.

VIII.

At licet nullum a Principe promulgatum inueniamus edictum, quo Christiani ne-
cari iuberentur expresse; tamen alio quodam prætextu, vt reos, a Præsidibus prouin-
ciarum iure esse plectendos, edita lege consuluit. Caut enim in primis edicto, ne col-
legia seu sodalitia essent: qua ratione & Christianos simul coire, conuentus facere,
alijq. quàm Imperatorij legibus gubernari, vetitum pariter videbatur. Cuius vigo-
re legis, satis amplam Præsidibus suppetitæ facultatem ad infligendas pœnas Christia-
nam religionem profitentibus, Plinius^c cum Proconsulem ageret in Bithynia, ad Trai-
anum scribens, aperte significat; dum testatur, se, eo promulgato edicto, Christiano-
rum conuentus vetuisse, eoq. nomine supplicia irrogasse: nam ait in fine: Ipsos con-
uentus facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua herærias esse
vetueram.] At quid per herærias Plinius significare voluerit: ignoratione eius vocis,
textum esse deprauatum complures existimant. Verum a Græca voce *heræria*, qua
(vt auctor est Suidas^d) Plato & ceteri philosophi germanos eiusdem eruditionis ama-
tores, sodales vocabant, herærias Plinius vocat sodalitia: quo sensu etiam ipse Traia-
nus^e eandem vocem vsurpat, cum aliàs rescripsit ad Plinium. Sic igitur non noua
edicta proponendo, sed illo de herærijs ab Imperatore olim lato, in prouincia pro-
mulgando, acerbam satis persecutionem in Christianos Plinium excitasse, suæ ipsius
litteræ ad Traianum scriptæ significant. Ita etiam ceteros prouinciarum Præsides fa-
ctitasse, nullus iure poterit dubitare, cum illorum omnium comparatione Plinius vi-
sus sit optimus: quippe qui exhorrescens tot hominum Christum profitentium car-
nificinam, vt in re maximi momenti, non sponte agere, immaniterq. scire, sed con-
sulendum sibi putauit Imperatorem: qui eius permotus litteris, etsi omnino non ab-
stulit, persecutionem tamen magna ex parte, dato rescripto, cohibuit. Sed de his suo
loco agemus inferius.

IX.

PERSECUTIO IN
CHRISTIANOS
ROMÆ.

Cum igitur eiusmodi Imperatoris edictum ab eo vna cum ceteris dignis optimo E
Principe datis legibus promulgatum pariter & peruulgatum fuisset: qui magistratus
Romæ gerebant, nihil sollicitius curantes, quàm vt ipsa prima noui Augusti statuta a
cunctis in honore haberentur & seruarentur edicta: oculis lustrantes Urbem, illos po-
tissimum Traiani legibus comprehendi ac perurgeri senserunt, qui maximum om-
nium contraxisse sodalitium visi, Christiani nomine dicti essent: quippe qui non tan-
tum in Vrbe sub vno colligi solerent Antistite, sed longe lateq. vbiq. terrarum, qui
eiusdem religionis reperirentur homines, quorum (vt nuper dictum est) erat innume-
ra multitudo, eiusdem regerentur Pontificia potestate. Sed (quod deterius videbatur)
dū non colerent numina, & in deos iisdem iurasse viderentur; sicut impij, ita & omnium
scelestissimi habebantur: quamobrem summa pietas, summaq. visa est esse religio,
hos vrgere, vexare, ac penitus profligare. His omnibus Gentiles omnes facile persuasi,
quam-

A quamlibet alioqui in eos occasionem captantes, sponte illam edicto Imperatoris obla-
tam, dignissimam & æquissimam sibi visam arripientes, Christianos Romæ agentes in
primis exagitare coeperunt; & inter eos illum potissimum, qui adeo copiosi sodalitiij
princeps esse videretur & caput. Erat is Clemens, totius Christianæ religionis summus
Antistes, in Pontificatu iam agens annum octauum: qui a Petro Apostolorum princi-
pe olim electus, post Linum & Clerum, libens volensq. illis cedens, maximam omnium
subierat præfecturam; qua sub Domitiano Imperatore Ecclesiam persequente, & sub
Nerua Augusto pacem reddente, nauiter functus, ad grauiora subeunda certamina sub
Traiano videbatur esse seruatus.

At licet Romanorum plurimi in Clementem Christianæ religionis Pontificem pari-
bus studijs fuerent, atque ad necem eum peterent: eorundem numerosa etiam mul-
tudo eidem, vt viro innocentissimo atque sanctissimo, deq. omnibus optime merito, X
omni plane fauebant officio. Sed aduersarij se instantius ingerentibus, vt Cle-
mens coram Vrbe Præfecto Mamertino sifteretur causam dicturus, obtinuerunt. Com-
pulsus ille de Clemente cognoscere (inuitus enim ad eiusmodi trahebatur officium) quid
de eo esset agendum, per litteras Traianum absentem consuluit. Qui cum audisset Cle-
mentem religionis patriæ desertorem, & numinum contemptorem; licet in eum mo-
re maiorum animaduertendum esse censeret; tamen quod etiam in fontes ac crimino-
sos plectendos, se humanum atque benignum exhibere studeret; ne primordia sui
Imperij Romano sanguine macularet, in hunc modum de Clemente rescripsit: Opor-
tere vel consentire sacrificantem, aut vltra mare Pontum in desertam ciuitatem Cher-
sonam relegari, locum (vt in Notationibus ad Romanum Martyrologium^a additis
C explicauimus) trans mare Euxinum, apud Cimmericum Bosphorum, in Taurica Cher-
soneso. Ea ab Imperatore oblata Clementi optione, absque vlla mora durissimum exi-
lium impietati præposuit.

Sic igitur ab inuito licet Vrbe Præfecto, ex Traiani sententia, Clemens continuo ad XI
locum exilij amandatur: vbi cum plures Christianorum eadem pœna multatos, eos-
demq. ærumnis afflictatos nactus esset, illud solatijs illis præstitit, vt diuina ope implo-
rata, vberimum aquæ fontem ad potum necessarium (nam illa insuper molestia vrge-
bantur, vt humeris aquam sex millibus passuum, procul positam, iugiter ferrent) e ter-
ra in loco diuinitus agni signo monstrato fecerit erumpere: quo miraculo edito, Christi
fidem loci accolis annuncians Clemente, mirifice Christiana fuit religio propagata;
adeo vt idololatria, quæ in ea regione ante vigebar, extincta propemodum fuerit.
D Tum Iberos quoque, populos in eadem Orbis plaga positos, Euangelium suscepisse, vt
credamus, Irenæus^b persuadet, qui his temporibus proximus, inter alias remotiores
Christi Ecclesias, eas recenset quæ in Iberis essent. Mansit eo in loco S. Clemens ad
biennium; vbi tandem glorioso martyrio, de quo suo loco dicemus, diem clausit ex-
tremum. Hæc de Clemente accepta sunt ex Actis eius tam Latine quàm Græcè^c con-
scriptis, licet haud illa ipsa esse existimemus, quæ per Notarios Romanæ Ecclesiæ con-
scripta putantur: nam magistratus ille Comitris officiorum, cuius illic habetur men-
tio, nondum fuisse videtur illis temporibus institutus: sed potius quæ ex antiquiori-
bus illis in hominum memoria conseruata remanserant (nam illa ipsa vna cum ceteris
a Diocletiano Imperatore iussa sunt comburi) scriptis fuerunt postea consignata.

His Romæ aduersus Clementem Christianæ religionis summum Pontificem gestis, XII
E magna proculdubio facta est reliquorum Christianorum concussio: conuentibus enim
semel Imperatoris edicto sublatis, nulla dabatur facultas, vt mutui congressus sola-
tio marorem ex pastoris absentia susceptum lenirent. Tunc accidit, vt qui a Domitiano
proscripti, & in insulam relegati fuerant, Flauia Domitilla virgo, de qua suo loco pluri-
bus actum est, & eius eunuchi Nereus & Achilleus * vna cum pluribus eiusdem familiæ
fuerint coronati martyrio, facti omnes impietatis rei. Traditi tunc sunt Nereus & A-
chilleus Memmio Rufo Consulari, a quo sunt affecti supplicio Tarracinæ, quo fue-
rant amandati: pari pœna affecti alij eius domestici Eutyches, Victorinus, & Maro,
diuersis apud Urbem locis, licet Victorinus in agro Reatino ad Aquas Cutilias necari
sit iussus. Demum ipsa Flauia Domitilla vna cum Euphrosyna & Theodora, cum a
Christi religione ditelli nullatenus possent, incenso cubiculo, feliciter martyrium con-
summarunt: cum paulo ante, eandem ob causam, Sulpitius & Seruilianus capite trun-
cati

^a Plin. in Pa-
nyr.
^b Dio in Trai-
iano.

TRAIANI IMP.
EXORDIVM
QVALE.

VERITA SODA-
LITIA.

^c Plin. lib. 10.
epist. 97.

^d Suid. in hi-
stor.

^e Apud Plin.
lib. 10. epist. 43.

TRAIANI RE-
SCRIPTVM DE
CLEMENTE.
^a Die 23. No-
uemb.

CLEMENTIS IN
EXILIO RUS GR-
STAL.

^b Iren. lib. 3. c. 8.

^c Metaphr. 23.
Novemb. ex quo
Lipom. & Sur-
item scripti co-
dicis.

FLAVIAE DOMI-
TILLAE, ET A-
LIORVM MAR-
TYRIA.

* Archillens

cati fuerint. Hæc omnia habent Acta sanctorum Nerei & Achillei, quibus adtipulantur antiqua Martyrologia: in illis enim horum omnium dies natalis anniuersaria commemoratione consignatus habetur. Passus item Romæ est eodẽ ferme tempore eadem ex causa Hyacinthus^a, id agente Luxurio, cuius opera & hi quos recensuimus martyres male affecti sunt. Ceterum hos paucos ex multis recensuisse sufficiat; cum haud dubium sit, quamplurimos alios non Romæ tantum, sed vbiq̃ue locorum, Christianæ fidei causa, hoc eodem anno, glorioso occubuisse martyrio. Nam (vt testatur Eusebius^b) per singulas Romani Imperij ciuitates in Christianos concitatae sunt turbæ. ait enim: Post Neronem & Domitianum sigillatim in vnaquaque ciuitate sub Traiani Imperio ex seditione populi excitata, grauem contra Christianos persecutionis tempestatem commotam, fama & sermone percrescit. hæc Eusebius. Porro de reliquis, qui sub eodem Imperatore sunt passi, agemus singulis annis, quibus eiusmodi certamen iniisse reperiuntur.

XIII.

Sicigitur tum ex his quæ dicta sunt, tum etiam quæ dicturi sumus, videas hominem omnium antiquorum calculo optimum Principem existimatum, ac immensis laudibus prædicatum, tantum in Christianos veluti insensissimos hostes, iniquissime, non secus ac Neronem & Domitianum, sæuisse. Quod fortasse mirabitur, qui rei causas minus solcite perquisierit. At indignabitur fortasse aliquis, si quem communi suffragio maiores non tantum bonum virum, sed optimum, solemnibus acclamationibus, ac publicis votis, iteratisq̃. præconijs celebrarunt; an hoc ipsum verum fuerit, post tot sæcula videamur in controuersiam non minus inuidiose quàm calumniose velle deducere: cum præsertim in mortuum obloqui, licet Nero sit ille, nec Epicurus^c philosophus patiat, nec soleant (quod ait Plinius^d) cum mortuis nisi laruæ luctari. Verum omni nos culpa vacabimus, si nullum recens a nobis excogitatum commentum, nec aliud aliquod ex Aristarchi schola deductum argumentum adducemus in medium, sed quæ ijdem ipsius laudatores suis commentarijs egregie restata reliquerunt. Dio Cassius^e, suorum temporum scriptorum facile princeps, cum multa de viro laude dignissima prædicet, hæc tandem: Nihilq̃. omnino erat, quod optime non exerceret. Vini dumtaxat appetens, & in adolescentulos pronus citra calumniam habitus est: vtpote qui numquam ex eo turpe aut mali quicquam effecit. Nam qui vinum vsque ad satietatem biberet, sobrius tamen erat, neque in crimen, prægrauante vino, propulsus est. Et in masculorum amoribus ita sibi temperauit, vt nihil per vim, dum voluptati obsequitur, moliretur.]

XIV.

Egregiam plane laudem, si volentes tantum (proh pudor) pueros habuit in delicijs: quali reperiri posset qui non in omnibus assentiretur Imperatori. Quis non absque culpa vel pœna præstare putaret, quod tam bonus peteret Imperator? Sed prouoco ipsos, qui cum laudant, ad suas ipsorum leges. Quid ipsorum poeta^f, qui his temporibus vixit?

*Quod si vexantur leges, ac iura: citari
Ante omnes debet Scantinia.]*

Qualis ergo habendus sit Imperator, cuius comparatione hac saltem ex parte Domitianus omnium scelestissimus, sanctissimus habeatur; quippe qui eos, cuiusvis conditionis essent; statuis a lege pœnis mulctabat, qui eiusmodi grauissimi sceleris rei dicti fuissent; quisque consideret: nam Suetonius^g hæc de ipso testatur: Quosdam ex utroque ordine lege Scantinia condemnauit. Sed quàm eidem pœnæ præ ceteris Traianus fuisset obnoxius, qui nec in sua explenda libidine nepoti pepercit? scribit enim Ælius Spartianus hæc de Hadriano filio consobrini Traiani: Fuitq̃. in amore Traiani; nec tamen ei per pædagogos puerorum, quos Traianus impensius diligebat, Gallo fauente, defuit. Inter optimos ne, vel saltem bonos censendus ille videri potest, qui scriptorum Ethnicorum testimonio omnium turpissimus est habendus, quem & Iulianus^h ex persona Sileni fugillat, quod a turpi & foedissima voluptate victus esset, licet inter deos videretur esse receptus?

XV.

At si hæc clarioribus Solis radijs, si inquã fulgore Euangelicæ veritatis inspiciantur: constat sententia Pauliⁱ ad Romanos ipsos ea de re scribentis, plane omnium scelestissimos Dei sententia iudicatos, atque a Deo penitus derelictos, qui aliorum pondere scelerum in eiusmodi inum turpitudinis coenũ sinantur præcipites ferri. ait enim: Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominia. Nam feminae eorum immutauerunt na-

^a Rom. Martyrolog. 26. Jul.

^b Euseb. lib. 3. c. 26.

TRAIANVS
QUALIS.

^c Lucianus in Nerone.
^d Plin. in præf. ad Vespas. Imp.

^e Dio in Traiano.

^f Iuuen. saty. 2.

TRAIANVS IN
QVIBVS DOMI-
TIANO DETE-
RIOR.

^g Sueton. in Domit. c. 8.

^h Iulian. Caf.
TRAIANVS
TURPISSIMVS.

ⁱ Rom. 1.

runt naturalem vsu in eum vsu qui est contra naturam. Similiter & masculi, relicto naturali vsu feminae, exarserunt in desiderijs suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, pleni omni malignitate, malicia, &c.] Ecce Dei sententia, & Pauli testimonio, quàm omnium scelestissimi habendi sint, patet, qui ita effecti essent omnium impurissimi: sicut in eos numine vlciscente peccatum impietatis, ex qua omnium sordium, velut e fonte, vberissimi fluant riui.

At quàm ceteris excellentius istæc Traianus præstiterit, cum multa alia, tum quæ hoc ipso anno gessit, manifeste declarant. Nam eius opera augetur Romanum Imperium nouo deo: siquidem Neruam Augustum, cui acceptum ferebat Imperium, hoc ipso sui Imperij exordio retulit inter deos. Plinius^a enim, dum eius celebrat laudes, hæc habet: Tu fideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non ad contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc, cum fit ab ijs qui se deos putant. sed licet illum aris, puluinaribus, & Flamine colas, non alio magis tamen deum facis & probas, quàm quod ipse talis es.] hæc Plinius homini adulatus, qui seipsum esse itidem deum existimaret: gloriae enim eum fuisse cupidissimum, etiam Dio^b testatur. Ex quibus omnibus videas, qua morum integritate, qua vitæ innocentia Traianus præditus fuerit, qui in Christianos persecutionem commouit.

Refellemus, & pluribus, suo loco inanem illam opinionem, quæ apud aliquos rem haud diligentius perquirentes, fidem sibi conciliat, de Traiani anima S. Gregorij Papæ precibus ab inferis liberata: nec patietur hac leuitate Christianæ religionis maiestatem amplius traduci, hominemq̃. impurissimum dici inter sanctos in caelo vna cum Deo in æternam beatitudinem coopratum, quem Iulianus^c Apostata nec sub ipsa Luana concauitate in deorum conuiuium admitti voluit, nisi ab intemperanti eius animo prius custoditus fuisset, cui admodum timebatur, Ganymedes. Cum Traianum, inquit, conspicatus Silenus, quamuis submissa voce loqueretur, intelligi tamen lenis, hæc verba protulit: Hoc tempore maxime summa cura & diligentia est adhibenda domino Ioui, quo illi custodiatur Ganymedes.] Patietur ne quis, in summum caelum Traianum esse receptum, quem nec quidem in infimum, nisi saluo Ganymede, placuit in conuiuium suorum deorum admitti? Sed de his alias.

Sed & aliæ insuper suppetunt causæ, vt quantumlibet optimi viderentur Imperatores, tamen (vt sibi videbatur) iustis de causis in Christianos commouerentur. Nam cum ex Iudæis, qui omnium hominum contemptissimi ac nequissimi haberentur, eiusmodi secta videretur prodijisse, plane erat eo nomine infamata. Rursus vero, quod ijdem essent Romanorum ac aliarum omnium gentium numinum contemptores, ab omnibus pariter impij censebantur. Accedebat his etiam, quod vano in vulgus rumore sparso, Christianos omnes magos esse, atque magicis artibus, admiranda quæ ederent, operari: licet in ceteris vita ipsorum ab omnibus innocentissima probaretur, tamen ex eo tantummodo quod Christiani essent, infamabantur. Vnde Tertullianus^d ex ipsorum verbis: Bonus vir Caius Scius, sed malus tantum quod Christianus. Item alius: Ego Lucium sapientem virũ repente factum Christianum defero.] nomen igitur tantum condemnationi fuisse subiectum, idem auctor pluribus monstrat. Sed hæc modo satis sit leuiter attigisse. Quomodo autem hæreticorum scelera redundarent in Christianos fide moribiq̃. sinceros, & aliorum facinoribus ijdem innocentes periclitarentur, alias dicturi sumus, cum de alijs calumnijs, quibus ab ijdem assiduo exagitabantur, diffusius differemus.

Eodem anno Abilius, tertius Episcopus Alexandrinus, cum sedisset annos tredecim, laudabiliter digneq̃. pastorali cura perfunctus, ex hac vita migravit: in cuius locum successus est Cerdus, qui sedit annos vndecim.] hæc Eusebius^e. Porro ne quis nominis eiusdem occasione errore labatur: quod ad Cerdonem pertinet Episcopum Alexandrinum, longe hic est diuersus ab illo Cerdone fordidarum hæresum inuentore, qui vixit sub Antonino Pio, nec Episcopus fuit, neque in Ægypto versatus aliquando, sed e Syria^f progressus, Romam se contulit, vbi & sub Hygino conatus est ad sua peruersa dogmata pellicere homines. sed de eo agemus suo loco.

XVI.

TRAIANVS NO-
VVM INDVXIT
DEVM.

^a Plin. in Pæ-
neg. Traian.

^b Dio in Traiano.

XVII.

TRAIANVM IN
CAELVM REGE-
PTVM NEC ETH-
NICI VOLVNT.

XVIII.

CHRISTIANI
CVR A IYSTITIS
ASSERTIS PRIN-
CIPIBVS VEXA-
TI.

^d Tert. in Apo-
log. c. 3.

XIX.

ABILIYVS EPISCO-
PVS ALEXAN-
DRINVS.

^e Euseb. histor.
lib. 3. c. 18. & in
Chronica.

^f Epiph. heres. 4.

I.

Annus Christi cētesimus primus consignatur in Consularibus Fastis C. Sotio Senecione, & A. Cornelio Palma Coff. Hic ille Sotius Senecio, ad quem Plutarchus sua inscripsit Symposiaca: Cornelius vero Palma, bello Arabico feliciter confectio, clarissimus redditus est. Laudatur a Plinio Traianus, quod oblatum praesentis anni Consularum accipere recusavit, sic dicente, cum aggreditur recensere res ab eo gestas anno secundo eius Imperij: Secundum Consulatam recepisti, quia Princeps & pater deferbar. At postquam ad te Imperij summa, & cum omnium rerum, tum etiam tui potestatem dij tradiderint, tertium Consulatam recusasti, cum agere tam bonum Consulē posses.] et post alia: Contigit ergo priuatis aperire annum, Fastosq. referare: et hoc quoque reddita libertatis indicium fuit, quod Consul alius quam Cæsar esset.] Quo ipso anno idem Traianus in Urbem se contulit: cuius ingressum idem auctor pluribus narrat; additq. ipsum candidatum interfuisse comitijs tertij Consulatam, quem auspiciatus est anno sequenti. Romam igitur regressus (inquit Dio) multa in emendationem negotiorum publicorum, & beneficium bonorum, quos vehementer complexabatur, constituit. In puerorum alimenta in Italia dumtaxat multa largitus est.] sed hæc pluribus Plinius d.

a Plin. in Paneg.

TRAIANI ADVENTVS ROMANAM.
b Plin. ibid.
c Dio in Traiano.

d Plin. in Paneg.

II.

Hoc ipso anno, qui numeratur a passione Domini sexagesimo octauus, sanctus Ioannes Apostolus & Euangelista (vt auctor est Hieronymus) Ephesi moritur, & iuxta eandem urbem sepultus est. Ad hunc ipsum annum secundum Traiani Ioannem peruenisse, pariter testatur Eusebius ex Irenæo. Polycrates quoque, Theologorum antiquissimus, scribens ad Victorem Romanum Pontificem, hæc habet de eiusdem Ioannis obitu: His accedit Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit: quiq. cum esset sacerdos, πέντη λον gestauit: qui demum martyr & doctor fuit, & Ephesi etiam obdormiuit.] hæc ipse, quæ Eusebius recitat. magnum sane testimonium eiusdem loci Episcopi sanctitate & doctrina celebris, quem haud potuerunt latuisse quæ de Ioannis exitu vera essent: cui merito omnes de Ioannis obitu debeant auscultare, cum praesertim id ipsum Tertullianus testatur expresse reliquerit, cum ait: Translatus est Enoch, & Elias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet: ceterum morituri referuantur, vt Antichristum sanguine suo extinguant. Obijt & Ioannes, quem in aduentu Domini remansurum frustra fuerat spes.] hæc idcirco Tertullianus, quod viuente adhuc Ioanne, multi sententiam Domini de eo dicentis ad Petrum, Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? quando & exijt sermo ille inter fratres, quod discipulus ille non moritur] in eum sensum acceperunt, vt putarent Ioannem vsque ad Domini aduentum fore superstitem: nec satis fuit, Ioannem eos illa suspitione liberasse, cum scripsit dicens: Et non dixit Iesus, non moritur.] significans nimirum, noluisse illis verbis, Sic eum volo manere donec veniam] vt non esset vsque ad illud tempus moriturus, intelligere.

b Tertul. lib. de anim. c. 50.

III.
ERROR DE IOANNIS IMMORTALITATE.

Semel igitur illapsus in discipulos Domini de immortalitate Ioannis error, licet ab ipso Ioanne videri potuisset esse omnino sublatus, sic tamen in nonnullos fuit postea propagatus, vt constanter etiam affirmarint, Ioannem adhuc viuere, eundemq. venturum cum Enoch & Elia, secundi aduentus Domini praecursoribus. Porro qui primus opinionis huius reperitur assertor, habetur Hippolytus Portuensis, qui in breui illa tractatione de mundi consummatione sic ait: Prior ipsius aduentus praecurso-rem habuit Ioannem Baptistam: posterior vero, quo venturus est in gloria, Enoch & Elia, & Ioannem Theologum exhibebit.] An non hæc refelluntur satis ab ipso Ioanne, dum in Apocalypsi nonnisi duos fore Christi aduentus praecursores & testes aperte demonstrat? Quid ergo tertium addunt, eundemq. volunt esse Ioannem, cum ipse duos tantum futuros affirmet? At vero Ioannem (sicut est fors omnium hominum) certo certius esse defunctum, non tantum quæ nuper sunt a nobis adducta significant, sed & aliorum antiquorum testimonia. Siquidem Eusebius dum agit de Papia & Ioanne presbytero: Dixerunt, inquit, duos eodem nomine nuncupatos in

i Apoc. II.

k Euseb. lib. 3. c. 23. Hier. de script. Eccl. in 400.

Asia

A Asia fuisse Ioannes; duoq. illorum, nempe Ioannis Apostoli, & Ioannis discipuli, dixerunt Ephesi esse sepulchra, & vtrumque ad hanc vsque ætatem Ioannis nomine appellari.] Si ergo Eusebij tempore, qui claruit sub Constantino Magno, duo illa Ephesi ostendebantur sepulchra, quis de morte poterit dubitare? Certe nonnisi mortuorum solent esse sepulchra. Meminit eiusdem quoque sepulchri Ioannis Euangelistæ Chrystomus, dicitq. illud, sicut aliorum Apostolorum, esse manifestum: qui & alibi de eodem ait, post mortem tamquam viuum, Ephesum curare. At non potuit hæc ipse ignorasse, qui Ephesi versatus est: quippe qui illic praesuit Synodo septuaginta Episcoporum, in qua amarus est gradu Episcopus Ephesinus: idq. hi qui res ab eo gestas sunt persecuti, testantur, Socrates, Sozomenus, Palladius, & alij. Ad illud ipsum quidem Ephesi manens sepulchrum Ioannis Euangelistæ alluisse visus est Cælestinus Romanus Pontifex illis litteris, quas dedit ad Concilium Ephesinum, dum ait, reliquias eiusdem Ioannis Ephesi in honore haberi. idem habet Synodica Orientalium Epheso missa ad Senatum Constantinopolitanum; quæ omnes intextæ habentur in Actis SS. Synodi Ephesinæ. Sed praetermittimus hic de eadem veritate innumera recentiorum scriptorum testimonia, ac eorum praecipue, qui in ipsum Ioannem Euangelistam commentarios edidere, cum satis superq. ex his historicae veritati videatur esse consultum.

a Chryssost. hom. 26. in epist. ad Hebr.

b Chryssost. hom. in laud. 12. Apostol.

c Socrat. lib. 6. c. 10.

d Soz. lib. 8. c. 6.

e Pallad. in Dialog.

f Metaphrast. in vita eius.

g Act. Ephes. c. 5. edit. Pelt. tom. 2. c. 24. Cr tom. 3. c. 6.

Ceterum qui eum adhuc viuere testati sunt, nec (quod patens esset) quæ dicta sunt de eius sepulchro negare possent, eo (dicam ne?) demeritæ prouenerunt, vt dicerent, eundem intra sepulchrum illud adhuc viuere. Augustinus enim de his agens, hæc ait: Sed cui placet, adhuc resistat, & dicat & asserat Apostolum Ioannem viuere; atque in illo sepulchro eius, quod est apud Ephesum, dormire eum potius, quam mortuum iacere contendat. Assumat in argumentum, quod illic terra sensum scateret, & quasi ebullire perhibetur: atque hoc eius anhelitu fieri, siue constanter, siue perinatiter asseueret. Non enim possunt deesse qui credant, si non desunt qui etiam Moysen asserant viuere: quia scriptum est, eius sepulchrum non inueniri, & apparuit cum Domino in monte, vbi & Elias fuit, quem legimus non esse mortuum, sed raptum.] et post aliqua: Tradunt etiam, quod in quibusdam scripturis, quamuis apocryphis, reperitur, quando sibi fieri iussit sepulchrum, incolumem fuisse praesentem, eoq. effosso & diligentissime praeparato, ibi se tamquam in lectulo collocasse, statimq. eum esse defunctum: vt autem isti putant, qui hæc verba Domini sic intelligunt, non defunctum, sed defuncto similem cubuisse; & cum mortuus putaretur, sepultum fuisse dormientem; & donec Christus veniat, sic manere, suamq. vitam scaturigine pulueris indicare: qui puluis creditur, vt ab imo ad superficiem tumuli ascendat, flatu quiescentis impelli.]

IV.
DE IOANNIS SEPULCHRO FABULA.
b Aug. in Ioan. traçt. 124.

Hæc de quorundam opinione recitans Augustinus, quidnam ipse de ea re senserit, ex eius verbis intelligamus. sic enim ait: Huic opinioni superuacaneum existimo reludari. Viderint enim, qui hunc locum sciunt, vtrum hoc ibi faciat, vel patiat terra quod dicitur: quia & re vera non a leuibus hominibus id audiuius.] ac demum: Si autem (quod magis creditur) ideo S. Ioannes ait, non dixisse Dominum, Non moritur; ne illis verbis, quæ dixit, hoc voluisse intelligi putaretur; corpusq. eius in sepulchro eius exanime sicut aliorum mortuorum iacet: restat, vt, si vere ibi sit quod sparsit fama de terra, quæ subinde ablata succrescit; aut ideo fiat, vt eo modo commendetur pretiosa mors eius, quoniam non eam commendat martyrium (non enim eum pro fide Christi persecutor occidit) aut propter aliquid aliud, quod nos latet.] hæc de his Augustinus. Ex ijs autem, qui eum re vera vita sanctum dixerunt, nonnulli adiecerunt, eiusdem corpus, resosso sepulchro, cum non fuisset inuentum, illud opinandi dedisse occasionē, quod e mortuis resurrexerit, ac pariter sicut Dei genitrix in caelum Ioannes assumptus fuerit. Porro rem gestam Nicephorus in hæc verba describit:

V.
QVOD CREDITVM DE IOANNIS CORPORE.

OPINIO DE ASSUMPTO IOANNIS IN CAELVM.

i Niceph. lib. 2. cap. 42.

Cum enim dudum transitionem suam ad Deum, diemq. & horam eius prauidisset, presbyteris ministrisq. Ecclesiae, & praeterea quicumque essent flagranti fide fratribus assumptis, extra Ephesiorum urbem progreditur: et cum eis in vicinum quemdam tumulum, quo frequenter ire precationi operam daturus solebat, conscendit. Vbi vehementius orans, Ecclesias Deo commendat: mox sarculis quibusdam & lignibus celeriter sepulchrum sibi fodi praecipit: deinde eos qui tum aderant, arcanis de Deo

VI.

Deo verbis, & præceptis optimis de fide, spe, & potissimum dilectione (quippe dilectus erat) erudit.] At quam esse solerent eius argumenti verba Ioannis, Hieronymus^a docet his verbis: Beatus Ioannes Euangelista, cum Ephesi moraretur vsque ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset in plura vocem verba contexere, nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc: Filioli, alterutrum diligite. Tandem discipuli & fratres qui aderant, radio affecti, quod eadem semper audirent, dixerunt: Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit dignam Ioanne sententiam: Quia præceptum Domini est; & si solum fiat, sufficit.] hæc Hieronymus. Sed ad Nicephorum redeamus:

^a Hier. in epist. ad Gal. lib. 2. cap. 6.

VII.

Post hæc, corda eorum confirmans, Saluatori verbo commendat: postremoq. illis in Domino saluere & valere iussis, vbi se crucis signo communisset, in monumentum descendit: operculumq. ei imponere, & id firmiter communiare, denique reuerti eos postea, sepulchrum aperire, diligenterq. prospicere mandat. Hoc modo cum ille, vt vestibus sepulchralibus amictus erat, in fossam descendisset, seq. ad obitum composuisset; statim eo, qui iustis debetur, capitur somno: cum quidem ad vltimam senectutem, post passionem Saluatoris Christi sexagesimo octauo anno, peruenerit. Et Ioannes quidem ita diem suum obiit. Dei autem ineffabilis & inuestigabilis gloria, ea quam ipse solus nouit hora illucescens, corpus eius terrenum & corruptibile in immortale & incorruptibile (o miraculum ingens!) transmutauit, & in diuinum paradysum itidem, vt omnibus laudibus celebrandam Dei genitricem, quæ per gratiam mater eius fuit, recepit. Decebat quippe, & ipsum qui matris loco incorruptam semperq. Virginem habuisset, & dilectus in primis mirifice Christo fuisset, fraterq. adeo immortalitatis promptuarij extitisset, paulatim quodam modo immortalitatis participem fieri. Porro dic sequenti, quibus id commissum fuerat, ita vt præceptum acceperant, ad monumentum venerunt; operculoq. auulso, nihil ibi aliud, quam sepulchralia lintea, reppererunt.] hucusque Nicephorus.

VIII.

Cum vero illud de Ioanne testatum habeatur, hoc ipso tempore, anno nimirum sexagesimo octauo a passione Christi, ex hac vita migrasse: quotnam annos tunc natus esset, antiquorum neminem inuenimus affirmare. Beda^b autem (quod vnde acceperit, minime tradit) obiisse diem ait annum agentem nonagesimum octauum: post ipsum Vsuardus^c ponit nonagesimum nonum. Sed hæc quidem maiores latuisse, certum est; ac proinde, qui hæc scripsere, coniectura aliqua sibi probata dixisse potius, quam certa aliqua antiquorum asserione firmasse: quod nimirum (vt nuper dictum est) Hieronymi testimonio constaret, ad vltimam peruenerit senectutem. Ceterum quomodo præscriptum annorum numerum ex Hieronymi verbis existimant colligendum, si idem ipse Hieronymus^d agens contra Iouinianum, affirmat Ioannem pene puerum esse electum a Domino? cum alioqui, si dixerimus eum peruenerit ad dictum ætatis suæ annum nonagesimum octauum, oportuerit eum tempore, quo vocatus est, fuisse natum annos vigintiseptem, tempore vero Christi passionis tricenarium fuisse: quibus si addas sexaginta octo annos, quibus vixisse constat post Dominicam passionem, impletur dictus a Beda notatus Ioannis ætatis numerus annorum nonaginta octo. Quamobrem ipsum a Hieronymo dissentire certum est, cuius hæc sunt verba: Sed cur, inquit, non Ioannes electus est virgo, primus Apostolorum? Ætati delatum est: quia Petrus senior erat: ne adhuc adolescens, & pene puer, progressæ ætatis hominibus præferretur.] et paulo inferius: Vt autem sciamus Ioannem tunc fuisse puerum, manifestissime docent Ecclesiasticæ historiæ, quod vsque ad Traiani vixerit Imperium, id est, post passionem Domini sexagesimo octauo anno dormierit.] hæc ipse, a Beda (vt apparet) opinione dissentiens. Certe quidem antiquorum omnium asserione, & Ecclesiæ traditione, eum a Domino adolescentem fuisse electum, certissimum est: quod & expriment antiquiores musuo opere expressæ eiusdem Ioannis imagines, ex quibus non leue Ioannis ætatis deducitur argumentum: nam antiquiores Christianos, qui præsertim ex Gentibus crediti essent, consecuti essent, consueuisse honoris causa imagines coloribus expressas apud se retinere, testatur Eusebius^e.

^a AETAS IOANNIS.
^b Beda de sex. aet.
^c Vsuard. Mar. syriolog. dia 27. Decemb.

^d Hier. in Iouinian. lib. 1.

^e Euseb. hist. lib. 7. c. 14.

IX.

Ceterum eum non adolescentulum putamus a Domino electum fuisse, vt pueritiæ confinis esset: sed (quod asequimur coniectura) a Domino vocatum esse annum

agen-

A agentem vigesimum secundum, ac tribus ferme mansisse cum Domino, sicq. tempore passionis eius natum annos viginti quinque initiatum fuisse sacerdotio: nam ab ea ætate, diuina lege^a Leuitis concessum erat, ministrare in tabernaculo foederis, secundum editionem Septuaginta, quæ (vt sæpe diximus) hoc tempore penes Hebræos erat frequentiori vsu recepta: secundum vero Hebraicam, triginta annorum numerum fuisse præscriptum, Hieronymus^b tradit. Verum secundum Septuaginta interpretes, Hebræos ijs temporibusmittere solitos ex præscripto legis ætatem annorum viginti quinque ad functionem Leuiticam, tradit Philo in eo libro, cuius est titulus, De eo quod deterius potiori insidiari soleat. Certe quidem ex legali instituto tum Dominum, tum etiam Apostolos multa esse mutatos, sæpe superius dictum est. Non ergo ætate minorem fuisse Ioannem, cum tempore nouissimæ cœnæ sacerdotio initiatus est, nec maiorem, adductæ a nobis rationes facile persuadent. Ex his igitur omnibus, secundum initam a nobis de ætate Ioannis rationem, dicendum esset, eum annos natum nonaginta ex hac vita migrasse. Huic nostræ sententiæ Epiphanius^c fauisse videtur, cum ait, Ioannem scripsisse Euangelium post annos nonaginta vitæ suæ, cum Ephesum reuersus est: quod contigit triennio ante obitum. Sic itaque cum sit apud omnes pariter in confesso, Ioannem hoc anno secundo Traiani Imperij esse mortuum, impossibile esse patet vt ad annum nonagesimum octauum peruenerit, neque, quod Cedrenus^d ait, diem obierit annos natus sex supra centesimum.

^a IOANNIS SACERDOTIVM. Num. 8.

^b Hier. in Ezechiel. lib. 3. c. 11.

^c Epiph. har. 51.

^d Cedren. in Compend.

At vero sic vita functus est, sed non quidem martyrio, vt aliqui existimarunt, quod dixisset Dominus: Calicem meum bibetis.] non enim voluit dicere (vt interpretatus est S. Ioannes Chrysostomus^e) Martyrij corona potiemini, & violenta morte, sicut & ego, a vita decedetis. Nam & calicem bibisse dicitur, quod Romæ in dolium feruentis olei (vt suo loco dictum est) vt moreretur, immisus est: consummassetq. semel ceptum martyrium, nisi aliud de eo statuisset diuinum consilium. quamobrem a maioribus martyr est etiam appellatus: sic enim eum nominat Polycrates^f Ephesiorum Episcopus, cuius sententiæ superius recitata hæc sunt verba: Ioannes, qui supra peccatus Domini in cœna recubuit: qui, cum esset sacerdos, πέταλον gestauit: qui denique martyr & doctor fuit, Ephesi etiam obdormiuit.] Vltimus omnium Apostolorum ad annum hunc vsque Ioannes mansit in vita, ceteris iam ante diuersis in locis martyrio vita functis. Hinc est quod Epiphanius^g ait: Præterijt generatio Apostolorum, a Petro inquam, vsque ad Paulum, & Ioannem, qui etiam diu fuit in mundo, vsque ad Traiani tempora.] Discipulorum autem Domini aliqui visi sunt remansisse superstites, vt inter alios Simeon Hierosolymorum Episcopus, de quo suo loco dicturi sumus.

^e IOANNES QVO MODO MARTYR e Chrysost. in Mat. hom. 66.

^f Apud Euseb. hist. lib. 3. c. 25.

^g Epiph. har. 66.

XI. Ioanne igitur in hunc modum morte sublato, Onesimus Pauli discipulus eiusdem loci factus Episcopus, his Traiani temporibus eandem curauit Ecclesiam; prout Ignatius^h, qui sub eodem Imperatore glorioso martyrio vita functus est, ad ipsos Ephesios scribens affirmat, cum ait: Excepi numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro numquam satis ob charitatem prædicando, vestro autem Episcopo.] et inferius: Onesimus supra modum laudat vestrum decentem compositumq. ordinem, quodq. omnes secundum veritatem viuatis, & quod inter vos nullus sit hæresi locus, sed nec audiatur nomen illius.] hæc & alia huiusmodi Ignatius de laudibus Ecclesiæ Ephesiæ, de qua superius pluribus actum est: florentissimæ sane; quam Paulus, Ioannes, atque olim Timotheus vitæ sanctitate atque doctrina pariter illustrassent: quod non prætermisit ad laudem eorum idem Ignatius, eadem ad eos scripta epistola, his potissimum verbis: Faxit Deus vt asequar vt inueniar in sortem Ephesiorum Christianorum, qui & cum Apostolis in virtute Iesu Christi semper conuersati sunt, cum Paulo, & Ioanne, & fidelissimo Timotheo.] hæc ipse, qui & eadem epistola complures in memorat Ephesios nobiliores inter ceteros Christianos, haud dubium Ioannis, Timothei, atque Pauli discipulos: meminit & de Polycarpo eiusdem Ioannis alumno. At de Ioanne satis, qui nouissimus omnium Apostolorum (vt dictum est) diem obiisse creditur.

^h ONESIMVS EPISCOPVS EPHESENSVS.

ⁱ Ign. epist. 14.

I.

a *Martial. lib. 11.*
b *Plin. in Pa-
negy.*
CLEMENTIS PA-
PAE MARTY-
RIUM.

e *Euseb. hist. lib. 3. c. 28.*
d *Hier. de Scrip. Eccl. in Clem.*

II.

DE ACTIS MAR-
TYRI S. CLE-
MENTIS.

e *Metaphr. die 23. Nouemb.*

f *Greg. Turon. de glor. martyr. c. 35. & 36.*

III.

SEPULCHRUM
CLEMENTIS.

IV.

MIRACVLVM
INGENS.

A Nno Redemptoris nostri centesimosecundo, adscribitur Fastis tertius Traiani Consulatus, in quo habuit collegam Frontonem & ipsum tertio Consulem; meminitq. eiusdem Consulatus Martialis^a in epigrammate, quo pro ipso precatur numina: sed pluribus Plinius^b, vt cum de Traiano ait: Recepit tertium Consulatum, vt daret: nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertio Consules esse nisi cum ter Consule.] Quo anno, nono Kalend. Decembris, sanctus Clemens Romanus Pontifex in Chersoneso, quo fuerat relegatus, B martyrio coronatur, cum sedisset annis nouem, mensibus sex, & diebus totidem, numerando ab vltima die vacationis sedis Cleti. Quod autem ad tempus spectat: non tantum citatus sapius liber de Romanis Pontificibus, sed & Eusebius^c, atque Hieronymus^d æque affirmant obiisse diem tertio anno Traiani. Ait enim Hieronymus de ipso agens: Obijt tertio Traiani anno, & nominis eius memoriam vsque hodie Romæ extructa custodit ecclesia.]

Quod vero pertinet ad eius martyrium, & admiranda quædam ab eo gesta in Chersoneso trans Pontum: tam apud Latinos quàm Græcos vetus extat historia, quam fufius descriptam Græce habes in Epitome Recognitionum eiusdem Clementis, ibiq. ab antiquo scriptore positam appendicem, a Peronio Latinitate donatam. Eamdem quoque Metaphrastes^e ex antiquioribus monumentis vna cum ceteris ab se descriptis C Vitis Sanctorum edidit: et ne quis existimet eam esse recens inuentam, habes eius historię assertorem Gregorium Turonensem^f, qui ante mille propemodū annos ex ea scribebat. Quod vero Traianus hominem, quem in adeo remotas Orbis partes relegasset, iterum vexaret, non nisi illa causa præcessit, quod Clemens (vt citata nuper de eius martyrio Acta testantur) cū virtute præclarissimi miraculi ibi editi, tum etiam Euangelica prædicatione, omnem fere illam prouinciam ad Christi religionem perduxit, quorum opera & Gentilium deorum sunt simulacra confracta, & septuaginta diuersis in locis ecclesiæ excitatæ. Non enim potuerunt hæc latere Traianum: quid autem egerit, cum illa accepisset, eadem Acta his verbis significant:

Cum ergo odiosa narratio peruenit ad Traianum Imp. quod illic ad innumerabilem multitudinem auctus esset populus Christianorū: missus ab eo fuit Præfes Aufidianus, D qui plurimos Christianos diuersis tormentis sustulit. Vidensq. omnes ad martyrium cum gaudio accedentes, cessit multitudini, solum autem sanctum Clementem cogens sacrificare. Sed videns eum tam esse firmum ac stabilem in Domino, & nolle omnino a sua dimoueri sententia, dicit licitoribus: Accipite eum, & ducite in medium maris, & projicite in profundum, ne possint Christiani tollere eius corpus, & pro deo eum colere. Cum ergo factum esset, vniuersa multitudo Christianorum adstans flebat in littore. Post hæc autem dixerunt Cornelius & Phœbus eius discipuli: Omnes oremus vnanimis, vt ostendat nobis Dominus martyris sui reliquias. Orante autem populo, retrocessit mare in sinum suum ad tria fere milliaria: per siccum autem egressi populi, innuerunt in figura templi marmorei paratum a Deo habitaculum, & illic situm corpus S. Clementis, & anchoram, cum qua fuit proiectus, prope ipsum iacentem. Re- E ueiatum vero fuit eius discipulis, ne reliquias e loco tollerent: quibus etiam hoc fuit responsum, quod singulis annis in die suæ decertationis cessurum sit mare venientibus, septem dies siccam eis iter præbens.] hæc & alia multa de miraculis illic edi solitis: sed habetur illud celeberrimum, quod oratione eiusdem loci Episcopi S. Ephræm martyris est memoriæ perpetuæ commendatum.

Narrant eadem quoque ex Græcis Nicephorus, ac Latini pariter: quæ quidem omnia in Passione Clementis antiquitas in Ecclesia legi solita, æque fuisse descripta, idem qui supra Gregorius Turonensis testatur, sic dicens: Clemens martyr (vt in Passione eius legitur) anchora collo suspensa, in mare præcipitatus est. Nunc autem in die solemnitate eius recedit mare per tria milliaria, sicumq. gradientibus iter præbet, quo ad sepulchrum martyris peruenitur: ibiq. vota reddentes, orantes populi regrediuntur

A diuntur ad littus.] Pergit narrare illud insigne miraculum de puero illic incuria parentum relicto, ac post annum viuo ibidem inuento: cui veritati (vt apparet) cum tam Latini quàm Græci pariter adstipulentur, eademq. ex scriptione antiquissima noscantur accepta, de his dubitandi nullus videtur locus esse iure relictus, nisi illis tantummodo, qui celum palmo metiri contendunt, illis inquam, qui admiranda Dei opera humanæ audent infirmitati subijcere. Quoniam autem tempore inde corpus sancti Clementis translatum sit Romam, suo tempore dicturi sumus. De loco autem Clementis exilij atque mortis; quod ab alijs in Chersoneso Lyciæ, vel (vt habet liber de Romanis Pontificibus) in Græcia habetur esse sepultus; consule a nobis notata in Romano^a Martyrologio.

Quod vero ad ceteras a Clemente res gestas pertinet, hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur: Hic fecit ordinationes per mensem Decembrem: creauitq. presbyteros decem, diaconos duos, & Episcopos per diuersa loca vnde cum.] At quod spectat ad ea quæ ab eodem esse scripta feruntur: Scripsit (inquit S. Hieronymus^b) ex persona Romanæ Ecclesiæ ad Ecclesiam Corinthiorum valde vtilem epistolam, quæ & in nonnullis locis etiam publice legitur.] sed de ea satis toto primo actum est. Deinde subdit: Fertur & secunda eius nomine epistola, quæ a veteribus reprobat; & disputatio Petri & Apionis, longo sermone conscripta, quam Eusebius in tertio historiæ Ecclesiasticæ volumine coarguit.] hæc Hieronymus; qui agens contra Iouinianum^c, alias plures ab eodem Clemente affirmat scriptas esse epistolas, easdemq. de virginitate sermonibus textas. Testatur & S. Epiphanius^d, Clementem Romanum Pontificem suis litteris Encyclicis (sic enim eas appellat, quod omnibus Ecclesijs communes essent, & per manus traditæ singulis, vniuersum Christianum orbem circumirent) virginitatem egregie prædicasse: quæ cum suo tempore extarent integræ, in sanctis (vt ait) Ecclesijs legebantur. At de his iterum superius, cum de oborto schismate Corinthiorum, Domitiani tempore actum est, opportune meminimus.

Cum igitur tam Hieronymi, quàm etiam Epiphaniij, qui eas probe norunt, testimonio, cuiusnam argumenti fuerint epistolæ a Clemente conscriptæ, satis superq. exploratum habeatur: diuersi plane generis esse eas quæ Clementis nomine editæ habentur, nemo non videt, cum in illis nulla sit de virginitate instituta narratio: quamobrem illas ab Epiphanio atque Hieronymo citatas, magno Ecclesiæ damno perijisse, dolendum est. Sed & mirandum, quomodo accidisse potuerit, vt Encyclicæ illæ per totius Orbis Ecclesias circumlatæ ac circumlectæ epistolæ, quarum complura exscripta essent exemplaria, omnino perierint; & quæ ad certas personas missæ essent, manserint integræ & illibatæ: duæ nimirum illæ, quæ ad Iacobum datæ habentur, & quæ ad Iulium & Iulianum est scripta, ac demum quarta ad Hierosolymitanos missa: quæ autem reliqua est ad omnes Episcopos inscripta, æque Encyclica dici potest, non tamen ex illis, in quibus de virginitate intexta tractatio erat. Sed quod duæ ex ijs a Ruffino Aquileiensi translata dicantur, valde dubito: nam Gennadius^e de Ruffino agens, in cunctis a se e Græco editis versionibus præfationem præponere consueuisse testatur: adeo vt quæ sine prologo reperiuntur esse translata, non Ruffini, sed alterius esse opus, affirmet. Cuius autem fidei sint ac firmitatis quinque illæ, quæ eiusdem Clementis titulo notatæ habentur, in his non laboro: tu consule quæ tum ab E alijs, tum vero a Francisco Turriano^f locupletius sunt disputata: satis nobis visum, rem his paucis egisse.

Sed mirati sumus, Ecclesiæ hostes omnem admouisse arietem, atque adeo laborasse, vt primas illas decretales epistolas Romanorum Pontificum fide minuerent, atque irritas prorsus redderent, perinde ac si his fundamentis tota Ecclesiæ ædificatio inniteretur, quibus conuulsis, esset protinus collapsura. Absit vt Dei Ecclesia, non innitendum aprocryphis, columna & firmamentum veritatis, tanta veritatis testandæ labore inopia, vt, si ex illis petita probationes deessent, causa caderet: cum tam in his quæ spectant ad sincera dogmata statuenda, quàm in ijs quæ pertinent ad rectam disciplinam Ecclesiasticam declarandam, referta habeat locupletissima promptuaria probatissimæ veritatis, cuius nulla prorsus possit vquam de impostura esse suspicio. Quamobrem consulo quidem, cum agendum est nobis cum ijs de Ecclesiasticis controuersijs, ab earumdem

a *Rom. Martyrolog. die 23. Nouemb.*

SCRIPTA CLEMENTIS.
b *Hieronym. de Scrip. Eccl. in Clemente.*

c *Hieron. contra Iouinian. lib. 1.*
d *Epiphani. hæres. 30.*

VI.
DE CLEMENTIS
PAP. EPISTOLIS.

e *Gennadius de vir. illust. c. 17.*

f *Turrianus aduersus Magdeburg. lib. 2.*

VII.

epistolarum citatione interdum abstinemus, ne vnus his armis indigere credamur, quorum acies ipsorum obiectionibus retusa videri possit: cum ad faciendam vindictam in nationibus & increpationes in populis (quod habet Psalmus^a) ex sancta Ecclesiae armamentario validiora arma suppetat ac fortiora. Ipsa namque est turris^b Dauid, quae aedificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium; vbi inter alia arma gladius ille (eiusdem Dauid sententia^c) aestimatur validior, quo aliquando vsus esset etiam hostis. Sed ad scripta Clementis redeamus: quae si nos diutius detinebunt, lector ignoscat.

^a Psal. 149.
^b Cantic. 4.
^c I. Reg. 21.

VIII.
NOMINE CLEMENTIS SCRIPTA.

^d Hieronym. de Scrip. Eccl. in Clemente.
^e Euseb. hist. lib. 3. c. 22.

Multa quidem nomine Clementis scripta fuisse supposita, nemo iure poterit dubitare. Nam eius titulo insignita ferebatur disputatio, longo (vt ait S. Hieronymus^d) sermone conscripta, quae Eusebius in tertio historiae Ecclesiasticae volumine coarguit. sunt enim haec eius^e verba: iam vero quidam alia item opera, verbosa illa quidem & proluxa, heri prope & nudius tertius, perinde quasi illius essent, introduxerunt: quae quidem disputationes Petri & Apionis continent, quorum apud veteres nulla omnino fit mentio: nam puram illam & sinceram Apostolicam Orthodoxamq. doctrinam notam minime retinent.] haec Eusebius. Porro eius fingendi operis inde suppeditatum videri poterat argumentum, quod Apio Alexandrinus eodem plane tempore quo Philo (vt vidimus) legatus pro Alexandrinis Romam se contulit; ac sicut Philoni tunc Petrus innotuit, quo & familiarissime vsus est, ita etiam eius aduersario Apioni notus fuerit: et quem constaret Iudaeorum fuisse infensissimum hostem, quos scripto commentario maledictis impetisset, & contumelijs adpersisset, cum Petro etiam Iudaeorum omnium spectatissimo fingeretur certamen iniisse. Nisi potius dicere velimus, de alio Apione ea fuisse conficta, illo nimirum Pliftonicensi, diuerso ab illo Alexandrino, de quo superius prolixius actum est: illu nempe sociu fuisse Simonis magi, & altercatum esse cum Petro, in libro decimo Recognitionum Clementis habetur expressum. Sed missa istaefaciamus.

IX.
DE CONSTITUTIONIBUS CLEMENTIS.

^f Athanas. in Synops. c. ex nouis epist.
^g Epiphani. haer. 45. c. 70.
^h Athanas. in Synops.
ⁱ Epiphani. haer. 70.

Ab eodem Clemente scriptae traduntur Constitutiones Apostolorum, quas non ignorauit antiquitas: nam S. Athanasius^f eas Doctrinam Apostolorum Clementinam appellat, ea nimirum ex causa, quod sit operis eius exordium: Audite doctrinam sacram, &c.] Agnouit eas S. Epiphanius^g: vti sunt iisdem, qui his antiquiores atque recentiores in Ecclesia claruerunt celebres scriptores Ecclesiastici; quorum seriem, qui pro eodem commentatio scripserunt apologias, texuerunt; sed ita tamen, vt a nemine inter libros canonicos sint receptae, sed inter apocrypha ab omnibus adnumeratae. In illorum sane classem adleguntur ab Athanasio^h & alijs; sed non sic quidem (quod de multis accidit) vt penitus improbentur: nam quae de ijs esset Patrum sententia, Epiphaniusⁱ declarat his verbis, cum aduersus Audianos agit: Ceterum ad hoc afferunt falso iisdem Audiani Apostolorum Constitutionem (eo enim nomine commentarium ipsum appellat) quae apud multos in ambiguo est, sed non reprobata. Omnis enim regularis ordo in ipsa habetur, & nihil a fide adulteratum, neque a confessione, neque ab Ecclesiastica gubernatione & regula. At vero dictum a quo accipiunt de Paschate, praedicti male interpretantur, & per ignorantiam aliter intelligunt, &c.] haec ipse. Verum sicut aliqua, quae in eis sunt, haeretici sunt perperam interpretati; ita etiam ab iisdem multa fuisse corrupta, canon^k nomine Sextae Synodi testari videtur. Aliqua insuper in eas ex Graecorum fontibus effluxisse, mihi facile persuadeos vt quod de ieiunio sabbati penitus interdicto in ipsis^l habetur expressum. Sane quidem haud alia scripta esse a Clemente Romano Pontifice, quam quae Romanae Ecclesiae Petrus & Paulus Apostolorum principes tradidissent; aut eandem Ecclesiam aliam accepisse traditionem ab ea, quam ex Apostolica institutione eorum Pontifex confirmasset, par est existimare. At de ieiunio sabbati, primo Annalium tomo est fufius disputatum.

^k Sext. Synod. c. 2. apud Theod. Bals.
^l Const. Apost. lib. 5. c. 21. c. 24.

X.
PHOTIUS CLEMENTIS.

Rursum vero post octauum librum Apostolicarum Constitutionum, ab eodem Clemente appendicem esse additam titulo, *ἡ ἐπιτομή*, de compositione rerum Ecclesiasticarum canones, Photius^m tradit: sicq. quod in codice Constitutionum Apostolicarum, quae a Clemente dicerentur conscriptae, iisdem Apostolici canones essent apppositi, ab eodem auctore illos esse editos nonnulli existimarunt, cum alioqui complures codices absque Clementis titulo illos habeant. Inde fortasse accidit, vt absque

Clementis

A Clementis nomine, Gelasij censura^a liber canonum Apostolorum adnumeretur inter apocrypha. At licet in Graecis codicibus, eo modo quo diximus, titulus Clementis esset inscriptus: tamen, quod certa ratio ac perspicua demonstratio afferri non posset, eos ab ipsis Apostolis esse statutos, Dionysius Exiguus, summam suorum temporum aestimationis vir, vt qui a doctissimo viro Cassiodoro^b mirifice praedicetur, cum e Graeco eos in Latinum verteret, rogatus non a Stephano Papa (vt opinatus est Sixtus^c) sed (vt habet Cassiodorus^d) a Stephano Episcopo Salonitano, eiusmodi operi praeposuit inscriptionem: Incipiunt Ecclesiasticae regulae sanctorum Apostolorum, prolatae per Clementem Ecclesiae Romanae Pontificem: quae ex Graecis exemplaribus in ordine primo ponuntur: quibus quamplurimi quidem consensus non praebuerunt: & tamen postea quaedam constituta Pontificu ex ipsis canonibus assumpta videntur.] haec Dionysius apud Cresconianam Collectionem. habet eadem verba idem auctor in ipsa epistola ad eundem Stephanum Episcopum Salonitanum scripta, quam editioni ipsorum canonum Apostolicorum praefixit: quae hic descripsisse volumus, ne quis adeo miretur, si Gelasius, qui eadem ferme vixit aetate, eundem commentarium notet apocryphum: siquidem si in omnibus certum exploratumq. esset, ea ipsa omnia ab Apostolis fuisse statuta, plane inter hagiographa, interq. ipsos canonicos diuinae Scripturae libros recensenda fuissent: quod inconsulte nimis fecisse reprehenditur Damascenus^e, dum recensendo libros canonicos, post librum Apocalypsis mox subdit: Canones denique sanctorum Apostolorum per Clementem concinnati.]

^a Concil. Rom. de lib. apocr.
^b Cassiod. de diuina lect. c. 23.
^c Sixt. Biblioth. lib. 2.
^d Cassiod. vbi supr. c. 23.

^e Damasc. de fid. orthodox. lib. 4. c. 18.

Quod ergo inter canonicos libros non sunt adnumerati, ea ex parte, quod auctoritate careant ab Apostolis esse omnino sancitos, apocryphi dici meruerunt: quae etiam ratione S. Athanasius^f eiusdem Clementis scripta inter apocrypha illa connumerat, quae ab antiquo Scripturarum canone essent aliena, postea vero recepta, vt Esther, Iudith, Tobia, & aliorum. Sic igitur ea ratione, quod cum Apostolorum nomine censerentur, non essent in canone librorum noui Testamenti, merito sunt apocryphorum censura signati: quod vero a sanctis Patribus priuatim, & a sacris Synodis publice sunt recepti, merito authenticici dici debent. Qua habita consideratione, Isidorus (non ille sanctus Episcopus Hispalensis, vt multi, nomine decepti, sunt opinati, sed ille dictus cognomento Mercator, vt suo loco dicemus) in praefatione suae Collectionis haec habet: Denique propter eorum auctoritatem ceteris Concilij praeposui canones qui dicuntur Apostolorum (licet a quibusdam apocryphi dicantur) quoniam plures eos recipiunt, & sancti Patres eorum sententias Synodali auctoritate roborauere, & inter canonicas posuere constitutiones.] haec Isidorus, quae descripsimus ex vetustissimo codice, nulli quidem (audacter dico) antiquitate secundo, quem penes nos habemus in nostra bibliotheca: quam esse veram germanamq. lectionem, atque illi praestare, quae in Hispano codice habetur scripta, & a Gratiano^g descripta, quisque poterit facile iudicare. Nam quid est, quod habetur: Nec sancti Patres illis assensum praebuerunt, pro eo quod ab haereticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur?] Vnde ista manifesta probatio, quod ab haereticis traditi fuerint? Quis vmquam talia reperitur dixisse? Et quae conuentio lucis ad tenebras, cum nihil in illis quinquaginta, nisi quod Catholicam Apostolicamq. doctrinam, & sanctissimam morum disciplinam redoleat, sit inuenire? Et quomodo rursus non mendacissime dictum est, sanctos Patres non esse illis assensos, cum vix sit reperiri Catholicum scriptorem Ecclesiasticum, vel sacrum conuentum Episcoporum, penes quem aliquis ex canonibus illis non inueniatur pari consensione probatus? Explosa igitur falsa Isidori lectione, illa prorsus verior atque probator esse cognoscitur, quam idem Gratianus^h paulo inferius ex legitimo atque germano textu reddidit.

XI.
CANONES APOSTOLORVM QUOMODO APOCRYPHI.

^f Athan. ex nouis epist. c. sup. in Synops.
^g Diff. 16. c. 1.
^h Diff. 16. c. 4.

At licet ea ex parte, qua diximus, iisdem canones censeantur apocryphi, quod sit incertum ab ipsis Apostolis esse conscriptos (neque enim qui pro illis fortissimam scripsit defensionem Franciscus Turrianusⁱ hoc contendit, quod ab Apostolis scripti fuerint, sed sine scripto traditos, a Clemente scriptorum memoria consignatos) tamen quod nonnisi ex traditione Apostolica eos mansisse sanctissimi Patres exploratum haberent; ea de causa in primis factum est, vt, qui omnium disertissimi habentur Romani Pontifices, Innocentius, Leo, Gelasius, atque Gregorius, sic ex illis videantur petijisse

XII.
TURRIANUS ADuersus Magdeburg. lib. 1. c. 20.

Annal. Eccl. Tom. 2.

B 2 aucto-

CANONES APOSTOLICI QVO MODO RECEPTI a Idem eod. lib. 1. c. 23. b Gregor. lib. 7. epist. 29.

audoritatem, vt tamen Apostolorum nomine speciatim citare canones temperauerint; vt ex locis ab eodem auctore^a collectis, quos breuitatis causa præmittimus recensere, facile potest intelligi. quod & nos in Gregorio demonstramus, qui, scribens^b ad Romanum Defensorem, dum admonet ne permittatur Episcopus cum mulieribus habitare, hæc habet in fine: Hoc tantummodo adiecto, vt (sicut canonica decreuit auctoritas) vxores, quas caste debent regere, non relinquunt.] Quæ quidem ex Apostolico canone citata esse, nulli potest esse dubium, dum & summam illius canonis a Dionysio, qui eos in Latinum vertit, eidem præfixam, Gregorius recitauit. Est autem huiusmodi in Collectione Cresconiana, vbi singula a Dionysio posita verba descripta habentur: Vt Episcopus aut presbyter vxorem suam, quam debet caste regere, non relinquat.] sequitur ibi canon sextus: Episcopus aut presbyter, &c.] Eadem quoque ratione vetera sacra Concilia, siue œcumenica, siue prouincialia, quorum catalogum idem qui supra auctor^c suo intexuit commentario; cum eisdem Apostolicis canones citare, recensere, vel restituere, vel quoquo modo commemorare oportuit; potius ipsorum sententiam, quam verba, & generatim antiquitatis nomine, quam speciali attestatione canonum Apostolorum, descriperunt. At quid hoc, nisi (quod dictum est) nomen incertum, & ob id apocryphum, veritas autem & firmitas rei esset in omnibus explorata? Sane quidem, quicquid ex veneranda antiquitate in S. Dei Ecclesia ad posteros dimanauit, id non aliunde fluxisse, quam ex fontibus Apostolicis, Patres omnes, quorum summa fuit in Ecclesia cū sanctitate coniuncta eruditio, sæpius testati sunt; quorum sententias, cum de traditionibus Apostolicis egimus, superius recitauimus: vt non sit opus, in re tam solida firmaque, & certissime probata, diutius immorari.

XIII.

NVM ALITER QVAM GELASIVS SENSERINT POSTERIORES ROMANI PONTIFICES.

d Dist. 20. c. 1.

e Hingmar. de war. c. eccl. c. 18.

f Dist. 16. c. 5. g Ex Act. 2. Secunda synodi.

h Turrian. aduersus Magdeburg. lib. 1. c. 15.

XIV.

i Zepher. epist. 2.

Sed cum qui a Gelasio inter apocrypha recensiti sint canones Apostolici, a quibusdam vero qui post aliqua sæcula vixere, Romanis Pontificibus probati videantur, & Concilij œcumenici testimonio rati firmiq. habeantur: quo modo id accipiendum sit, operæpretium est intelligere. Est igitur Leonis Papæ Quarti epistola^d ad Episcopos Britannia, in qua hæc inter alia leguntur: Quibus autem in omnibus Ecclesiasticis vtimur iudicijs, sunt canones Apostolorum, aliter, qui dicuntur Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, &c.] Testatur & Rhemenis^e Episcopus, sanctam Romanam Ecclesiam Apostolicos canones custodire; eosdemq. custodiendos esse, per Hadrianum Papam mandasse. Verum quod ad Hadrianum spectat, nihil huiusmodi ab eo statutum reperitur: sed auctor respectum habuisse videtur, quasi idem Pontifex receperit Sextam Synodum, ac eius canones; in cuius canone secundo de octogintaquinque Apostolorum canonibus recipiendis est constitutio promulgata: extat enim epistola Hadriani ad Tharasium, ex qua fragmentum male citatur a Gratiano^f: non enim, vt ponit, dixerat Hadrianus: Sextam Synodum^g sanctam recipio cum omnibus canonibus suis.] sed vt habet germana versio Anastasij, in hunc modum, secundum ea quæ proposita fuerant a Tharasio: Quare easdem sanctas sex Synodos suscipio cum omnibus regulis, quæ iure ac diuinitus ab ipsis sunt promulgata.] sed de canonibus Sextæ Synodi suo loco fusius agendum est: longiorem namque ea res exposcit indaginem. Sane hæc & alia, quæ de auctoritate canonum Apostolorum a recentioribus nonnullis scripta habentur, non sunt huiusmodi, vt his quæ a Gelasio vel alijs dicta superius recitauimus, contraria videantur. Nam ne sic quidem ab aliquo Romanorum Pontificum, vel Concilio œcumenico probantur ijdem canones, vt vere sint Apostolorum, ac proinde in diuinæ Scripturæ canonem inferendi: sed quod quæ in eis decreta esse noscuntur, ab omnibus æque recepta esse videantur. A qua quidem sententia minime Gelasius discrepat; quippe qui ex eis, quæ in illis habentur, sæpe videatur mutuatus testimonium & auctoritatē, vt ex compluribus locis a Turriano^h collectis facile est peruidere. Quis enim non recipiat vt authenticos, quos a Patribus & sanctis Synodis nouerit esse in firmam auctoritatem acceptos, atque vna cum alijs sacris canonibus simul intextos?

Sed iam de numero ipsorum agendum: nam Apostolicorum canonum nomine tam præclaro, vt honestissimo velamento, error irrepsisse cognoscitur: quod perspicue demonstrabimus. Scimus in primis Zepheriniⁱ Papæ citari solitam epistolam de sexaginta vel septuaginta (duplex enim est lectio) sententijs, ab Apostolis & alijs quamplurimis

A plurimis Episcopis præfixis ac traditis, obseruandis. Certe quidem qui primus e Græco sermone canones Apostolicos in Latinum vertit, accuratissimus atque fidelissimus interpretes Dionysius, Græcus auctor, & inter Latinos magna cū laude diu versatus, quinquaginta tantum reperit: quamobrem opinati sunt nonnulli, sexaginta illas sententias, quinquaginta ijs canonibus a Dionysio translatis contineri. Sed quicquid sit, quinquaginta tantum canones, eosdemq. a Dionysio in Latinum translatos, nouit antiquitas, qui in noua editione quadragintanouem numero continentur, ita vt vltimus habeatur ille quo agitur de trina in baptismate mersione. Equidem qui his supersunt vsque ad numerum octogessimum quintum, quos habet canon ille qui dicitur Sextæ Synodi, postea emanarunt.

Magnam vero imposturæ faciunt suspicionem tum canon ille sexagesimus quintus, qui apud Theodorum^a est sexagesimus sextus, tum qui de libris canonicis omnium potestremus habetur. Priori enim cum excommunicatione plestendus statuatur laicus, & depositione clericus, qui sabbato ieiunauerint; quomodo, quæso, tot tamq. disertos antiquos Patres, qui de ieiunio sabbati instituerunt disputationem, canon ille præterijt, vt a nemine citatus reperiat? Vel quonam pacto, obsecro (quod & superius diximus) Romana Ecclesia contra omnium Apostolorum canonem sabbati ieiunium suscepisset, vel eorum Episcopus Clemens id fieri permisisset, qui, quod statuisset Apostoli & ipse scripsisset, perquam optime sciret? Vel quomodo ex traditione Petri & Pauli, Apostolorum principum, eiusmodi diei sabbati ieiunij sibi vendicare est solita eadem Ecclesia obseruantiam, quam Apostolorum canoni penitus aduersari nosset? Sed de ieiunio sabbati satis superq. superius primo tomo. Rursum vero quod ad nouissimum illum canonem spectat, quo libri canonici recensentur: ecquis vmquam antiquorum Latinorum atque Græcorum adnumerare inter canonicos libros præsumpsisset Apocalypsim, quam scisset in Apostolorum canone prætermittam, qui vel saltem causam aliquam eiusmodi silentij non adduxisset? certe quidem sancto Hieronymo auctore superius demonstratum est, a Latinis omnibus & antiquioribus Græcis æque fuisse receptam. Vel quid est, quod cum de his frequens inter Patres oborta sit controuersia, nemo penitus reperiat, qui eiusmodi Apostolorum canonis vel saltem obiter meminerit?

At omnino inutilis & inanis est tergiuersatio illa, quod, cum Ioannes nouissime omnium scripserit, nimirum Domitiani tempore, quo ceteros Apostolos iam ex hac vita migrasse ferunt, illos latuerit liber Apocalypsis, sicq. nulla ab illis de eo facta sit mentio. Certe hac ratione, nec eiusdem Ioannis Euangelij, quod post Apocalypsim, vel eodem ferme tempore scriptum fuit, eosdem oportuit meminisse; sicut nec aliquarum canonicarum epistolarum, quas nouissime ab earum auctoribus fuisse scriptas ostendimus. Sed quoniam ea a Clemente oportuit esse addita, nulla subest ratio vt Clementem Romanum Pontificem latuerit Apocalypsis. At quis non videat hæc esse facta ex sententia posteriorum Græcorum, a quibus Apocalypsim non esse receptam, tum Hieronymi auctoritate, tum etiam exemplis compluribus demonstrauimus? verum de his plura superius. Quod item ad eundem spurium canonem spectat, taceo in præsentiarum dicere de sacris libris veteris Testamenti, vt Esdræ, Iudith, Tobia, Sapientia, & Ecclesiastici, qui omnes in eo canone omittuntur. Ceterum quis æquo animo ferat, vt eodem canone inter canonicos libros, octo libri Constitutionum Clementis, & duæ eius epistolæ recensitæ habeantur? Quis vmquam tam Græcorum quam Latinorum scriptorum, aut quænam ex sacris Synodis, tam in Oriente quam in Occidente antiquitus celebratis, quæ rexuerunt catalogum canonicorum librorum, inter eos adnumerari Constitutiones Clementis? Nouerunt eas quidem, & complures easdem sunt venerati, sed nequaquam eius æstimationis esse quisquam illorum putauit, vt inter canonicas eas scripturas adnumeraret. Præterijissent ne, si Apostolorum hoc monuisset auctoritas, & Clementis vniuersalis Ecclesiæ Episcopi chirographum consignasset? At qui nomine Sextæ Synodi fertur canon^b (quod nosceretur magni esse periculi, omnes canones illos octogintaquinque æque probari) sic se illos probare dicit, vt tamen inter libros canonicos non recipiendas tradat Constitutiones Clementis, quod ab hæreticis fuerint adulterata.

His igitur de auctoritate & numero canonum Apostolicorum discussis; illi tantum Annal. Eccl. Tom. 2. B 3 nobis

DE NUMERO CANONVM APOSTOLORVM.

XV. a Theod. Balsim. Nomoc. CANONES ADVERTERINI APPPOSITI.

XVI.

CANON DE LIBRIS CANONICIS SYMPOSITVS.

b Sext. Synod. c. 2.

XVII.

CANONES
APOST. QVI AV-
THENTICL

nobis ex Apostolicis fontibus canones fluxisse iure videri possunt, qui vel a Patribus inter alios sacros Conciliorum canones sunt recepti, vel Romanorum Pontificum auctoritate firmati, aut in communem usum Ecclesiasticæ disciplinæ transisse noscuntur. Quæ enim ab Apostolis tradita essent, & ad posteros temporum successione dilapsa, ea summorum Pontificum auctoritate, Conciliorum decretis, & vniuersalis Ecclesiæ consuetudine roborata ac penitus stabilita esse, vt nefas sit his aduersari, quis poterit dubitare? His includi quinquaginta illa capitula a Dionysio e Græco translata, certissimum est. Alia superaddita, duobus illis exceptis, sic alijs in locis posita esse noscuntur, vt in dubium æque reuocari possit, an inde accepta fuerint, vel in ea translata. Sed vtcumque acciderit: quod sancta Ecclesia ea probasse noscatur, siue quod ab Apostolis fuerint instituta, siue quod Conciliorum decretis fuerint confirmata, merito iureq. authentica habeantur.

XVIII. Ceterum quod pertinet ad Apostolos (ne & hoc dicere prætermittamus) consueuiffe ipsos obortas controuersias communi consensu atque consensu statutis quibusdam regulis definire; quæ facta sunt Hierosolymis^a, cum de legalium vsu agitata est controuersia, satis aperte significant. sed de his superius actum est fufius. Sane quidem non tantum de legalibus actum esse in eo Hierosolymorum conuentu, sed & de alijs rebus ad Ecclesiæ regimen pertinentibus Apostolos per dies quindecim pertraxisse, appendix ad epistolam Apostolorum apud Clementem^b his verbis declarat: Atque epistolam quidem misimus: nos vero per aliquot dies mansimus Hierosolymis, simul deliberantes quæ ad communem vtilitatem & ad corrigendas res pertinebant.] At Sophronius^c tunc eos canones putauit fuisse statutos, cum Paulus Hierosolymam veniens (vt ipse scribit ad Galatas^d) mansit apud Petrum diebus quindecim: quod nobis haudquaquam probatur; nondum enim primo illo Ecclesiæ ortu eas obortas esse causas apparet, vt necesse fuerit tot sancitis legibus opportunitati Ecclesiæ consulere; cum liqueat, Apostolos, nonnisi nouis emergentibus causis, nouas regulas instituisse.

a Act. 15.
b Clem. constit.
lib. 6. c. 12.

c Sophr. hom. de
agon. Petri &
Pauli,
d Galat. 1.

XIX. Tradunt alij, Antiochiæ ab Apostolis, ad sedandas controuersias illic exortas, habitam esse Synodum: idq. auctoritate Pamphili martyris, cuius fragmenta recitat Turrianus^e, sibi vendicant, qui & canones illos in compendium redactos recenset. Certe quidem Innocentius Romanus Pontifex, in epistola^f ad Alexandrum Episcopum Antiochenum, eiusmodi Synodi Apostolicæ meminisse videtur, his verbis agens de Ecclesia Antiochena: Vbi (inquit) & nomen accepit religio Christiana, & quæ conuentum Apostolorum apud se celeberrimum meruit: quæq. Urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa per transitum meruit, ista apud se susceptum consummatumq. gaudet.] hæc ipse. Sed quinam hi canones fuerint, ab eodem auctore summatim descriptos hic intexere, haud erit otiosum. Est enim canon primus ordine, vt credentes in Dominum Iesum, quos illius temporis homines (vt habent Acta^g) appellabant Discipulos, dicerentur Christiani. Secundus, ne baptizatus, Iudaico more circumcideretur. Tertius, vt omninationi ad Ecclesiam aditus pateret, nec quisquam a Christiana religione excluderetur. Quartus, de vitanda auaritia, & quæstibus iniquis. Huic iunctus est canon quintus ordine, de vitio gulæ coercendo, curiositateq. vitanda ludorum, qui in theatris exhiberi soliti essent, deq. abstinento a iuramento. Sextus ordine, de vitanda scurrilitate & moribus Gentium.

g Act. 11.

XX. Quæ omnia quod desiderari videantur in canonibus Apostolicis, ea videtur esse causa, ob quam recensita habeantur in Constitutionibus^h eiusdem Clementis, illo excepto, qui septimus ponitur ordine, ex Græco in hæc verba redditus: Ne decipiantur saluati ob idola: sed pingant ex opposito diuinam humanamq. manufactam, impermixtam effigiem Dei veri ac Saluatoris nostri Iesu Christi, ipsiusq. seruorum, contra idola & Iudæos. Neque errent in idolis, neque similes fiant Iudæis.] hucusque verba canonis. At ne imposturam suspiceris, habes hunc ipsum canonem citatum in Concilio Nicæno secundoⁱ, a Gregorio Pessinuntis Episcopo in hæc verba in epitomen redactum: In Antiochena Synodo sanctorum Apostolorum dictum est, Saluatos non debere amplius ob idola aberrare, sed certandum esse ante iconem Dei hominisq. Iesu Christi Domini nostri.] hæc ibi concise & perperam translata, vt ex Græca editione, quam idem qui supra describit auctor, per facile colligi potest. Fuisse quidem

h Clem. constit.
lib. 7. c. 25.
i Concil. Nicæn.
act. 1.

in ipsa

A in ipsa primitiua Ecclesia, tempore Apostolorum, cultum venerabilium imaginum, superius tomo primo demonstrauiimus. Vltimus vero ille recensetur canon, de non admittendo Iudaicorum delectu ciborum. Sed hæc hæctenus de Synodo Antiochena, & canonibus Apostolorum.

Inter alia scriptorum eiusdem Clementis monumenta recensentur Circuitus Petri; XXI. qui ab alijs interdum, Itinerarium Clementis; ac rursum, Recognitionum Clementis nomine, libri illi decem sunt appellati. Re vera a Clemente eius argumenti libros esse conscriptos, nulla fuit apud antiquos dubitatio: sed eos, adhuc ipso Clemente viuente, ab Ebionæis hæreticis fuisse deprauatos, S. Epiphanius^a testatur, sic dicens: Vtuntur (Ebionæi scilicet) & alijs libris, nimirum Circuitionibus Petri appellatis, per Clementem scriptis, multa corrumpentes in ipsis, & pauca vera relinquentes, veluti ipse Clemens per omnia redarguit in epistolis, quas scripsit, Encyclicis.] et paulo post: Itaque in Circuitionibus in torum se ipsos transtulerunt, mentientes contra Petrum multis modis, quasi ipse quotidie se in aquam merserit purificationis gratia, vt ipsi faciunt. ab animatis item & a carnibus ipsum abstinuiffie, & ab omni edulio ex carnibus facto dicunt, veluti etiam ipsi faciunt, &c.] Ab Eunomianis quoque eosdem esse corruptos, Ruffinus^b affirmat.

XXI.
CLEMENTIS
ITINERARIUM.

a Epiphanius. hæ-
ref. 30.

b Ruffinus in præ-
fat. ad Gauden.

Merito igitur iureq. Gelafius in Romano Concilio recensuit eundem commentarium inter apocrypha: Itinerarium, inquit, nomine Petri Apostoli, quod appellatur, S. Clementis libri decem, apocryphum.] citantur idem libri, vt a Beda^c, nomine hiftoriarum Clementis, quod fortasse exhorrent lectores nomen apocryphum, prout feciffie visus est qui Recognitionum nomen indidit: translati enim eodem titulo habentur a Ruffino Aquileienti, vt ipse in præfatione illis præfixa, a se scripta ad Gaudentium, profitetur: de quo non est qui dubitare debeat, cum Gennadius^d hoc ipsum de Ruffino testetur. Feruntur eorumdem librorum Epitomæ, sed quæ interdum aliquid habeant amplius ab his quæ in ipsis Recognitionum libris narrantur. Verum eodem vtique nomine iisdem ceteri debent: nam Recognitionum duo fuisse volumina, in aliquibus inter se diuersa, idem Ruffinus in sua ad Gaudentium præfatione testatur. Sed quam habet appendix de ipsius Clementis martyrio, esse alterius qui ea ex Actis passionis eius mutuatus est, manifeste satis apparet. Temperasse quidem Patres ab eorumdem librorum vsu, nemo est qui antiquorum libris assuetus non intelligat. Clemens Alexandrinus aliquando & Origenes interdum eos citasse reperiuntur: de alijs vero neminem facile puto testimonium reperire, vel raro admodum. Quamobrem consultius nobis visum, ab iisdem in nostris Annalibus abstineret: insulsis enim fabulis eosdem esse refertos, prudentes omnes, qui eos accurate perlegerint, puto cognoscent.

XXII.

c Beda de re. eccl.
temp. c. 4. c. 10
d Gennad. de
scrip. Eccl. c. 17.

RECOGNITIONUM
LIBRI IMPROBATI.

d Gennad. de
scrip. Eccl. c. 17.

Traditio est insuper, Clementem Romanum Pontificem, quem acceperat a S. Petro ritum offerendi sacrificium, Missam nempe ipsam, Romanæ Ecclesiæ scriptis consignatum reliquiffe. cui quidem traditioni Proclus^e ad stipulatur his verbis: Multi quidem & alij diuini pastores, qui Apostolis successerunt, ac Ecclesiæ rectores, sacrorum illius diuinæ Missæ mysteriorum rationem explicantes, scriptis mandatam Ecclesiæ tradiderunt. In quibus primi & clarissimi sunt beatus Clemens, summi illius Apostolorum principis discipulus & successor: qui sacrosancta illa mysteria, a sanctis Apostolis sibi reuelata, in lucem edidit.] hæc de Clemente Proclus Episcopus Constantinopolitanus; cui & alij Græcorum, qui de sacris ritibus commentarios scripsere, pariter assenserunt: licet nonnulli putarint, per Liturgiam Clementis, intelligi quæ de eodem sacratissimo sacrificio ab eodem scripta habentur in Constitutionum^f libris septimo & octauo. Ceterum quæ Latinis, vniuersaq. Occidentali Ecclesiæ præscripta est sacræ Missæ forma, quibusdam exceptis quæ sunt addita vel mutata, non tantum ab ipso Clemente, sed ab ipso Apostolorum principe Petro sibi vendicat antiqua traditio; cum eius institutionis nullum aliud sit principium & originem demonstrare. At de scriptis Clementis iam satis. Fuisse quidem Clementem omni scientia egregie imbutum, cum alij, tum sanctus Eucherius^g eiusmodi de eo scripto elogio declarauit, sic dicens: Clemens vetusta profapia Senatorum, atque ex stirpe Casarum, omni scientia refertus, omniumq. liberalium artium peritissimus ad hanc iustorum viam transit, itaq. etiam in ea excellenter effloruit, vt principi quoque Apostolorum successor extiterit.]

XXIII.

MISSA CLEMENTIS.

e Habetur editus tom. 4. Bibliothec. sanct.

f Clem. constit.
lib. 7. c. 25. 26.
g Eucher. epist.
ad Valer.

Clemente

XXIV. **TEMPVS VACATIONIS SEDIS.** Clemente igitur martyrio vita functo, cessasse Episcopatum eius diebus viginti vno amplius, habet liber qui dicitur Damasi de Romanis Pontificibus. Verum si successoris electio Romæ (vt creditur) facta est, longiori tempore sedem vacasse, dicendum est: ante enim quam Cheroneso trans Pontum posita de Clementis martyrio certum nuncium Romam deferri posset, vt de successore eligendo possent haberi comitia; complures alios dies, immo & menses, ante electionem eius qui in locum ipsius subrogandus esset, interlapfos, quisque sibi facile persuadet: re vera autem cessasse sedem Pontificiam vsque ad mensem Aprilis anni sequentis, quæ dicturi sumus in Anacleto facile declarabunt.

XXV. **PERSECUTIO PERSEVERAT.** Ceterum nequaquam morte Clementis persecutio in Christianos excitata quieuit: nam cum alij martyres, tum successor Clementis Anacletus sub eiusdem Traiani Imperio (vt suo loco dicemus) martyrio coronati sunt. Licet enim Traianus bellis, quæ aduersus barbaros parabat, euocaretur ab Vrbe; qui tamen præfecturam Vrbanam gerebant (quod moris sit, magistratus gerentes obsecundare animis Principum) haud segniter rem gesserunt. In reliquis autem, quod ad politicum regimen spectat, hoc præsertim anno, quo idem Imperator Consulatum tertium gessit, adeo se æquum præbuit, vt (quod scribit Plinius^a) abiturus e Consulatu, iuravit, nihil se contra legem fecisse: quippe qui licet Christianos sit iniquissime persecutus, tamen quod legibus Romanorum peregrina religio vetaretur, in Christianos lege agere, qui non tantum peregrinam, sed & nouam superinducerent, qui & ipsos Romanorum deos detestarentur, sanctum piumpq. censeret. Hoc item ipso anno, cum Traianus tertium gereret Consulatum, & quartum Consul iam designatus esset, mense Octobri allectos sequentis anni designat Consules C. Plinium Iuniorum, & Cornutum Tertullum eius collegam. hæc ex eiusdem Plinij Panegyrico, de quo pluribus anno sequenti. Delegit hos Traianus prudentissimos viros, quos Consularibus honoribus exornaret. Qualisnam Plinius esset, manifestum omnibus erat: et de Cornuto Tertullo ipse Plinij consule testimonium in epistola quam de eo ad Pontium scripsit^b.

^a Plinius in Paneg.

^b Plinius lib. 5. epist. 15.

IESV CHRISTI ANNVS 103.
ANACLETI PAP. ANNVS I.
TRAIANI IMP. ANNVS 4.

I. **SE**quitur annus Domini centesimustertius, quo Traianus Imp. quartum gessit Consulatum vna cum Sex. Articulo, aliter Aurunculeio: sic eum nominat Spartianus in Hadriano. Meminit Plinius^c de quarto Consulatu Traiani mox post tertium subsecuto: quem cum gerere recusaret, Senatus rogauit, immo & iussit. sunt enim hæc Plinij verba: Quo iustius Senatus, vt susciperes quartum Consulatum, & rogauit, & iussit. Quo item anno (vt nuper in fine anni superioris est dictum) C. Plinius Iunior & Cornutus Tertullus honorarium Consulatum gesserunt, designati anno superiori atque allecti. Certe quidem eundem C. Plinium & collegam Cornutum Tertullum, non ordinarium, sed allectum Consulatum hoc anno gessisse, argumento sunt quæ idem Plinius ait in Panegyrico pro gratiarum actione Traiano dicto, superiori anno, cum tertium Consul esset; vt inter alia dum ait: Ergo non alia nos pagina, quam te Consulem accipiet; & nostra quoque nomina addentur Fastis, quibus ipse perferberis. significans nimirum, ipso Traiano hoc anno quartum Consule, addendum quoque Fastis tam suum quam collegæ nomen: eodem sane modo, quo de Frontone oratore ab Augusto suffecto Consule creato Aufonius scribit, quarendum fuisse quibus Consulibus gesserit Consulatum: ea nempe ratione, quod Consules ordinarij nomen darent anno; suffecti vero sic adderentur Fastis honoris causa, vt sub ordinarijs Consulibus honorarium dicerentur gerere Consulatum. Sed de his alias: hæc autem pro certa ratione temporum consignanda breuiter attigisse volumus, quod magni interest ex Consulatu Plinij pariter intelligere, quando item Proconsulem egerit in prouincia.

II. Hoc eodem anno, tertia die mensis Aprilis, Anacletus natione Græcus, patre Anacletus, creatur Christianæ religionis summus Pontifex, seditq. (vt habet liber de Romanis Pontificibus, ac pariter indices Vaticanæ) annos nouem, menses tres, & dies decem:

ANACLETVS PAPA CREATVR.

A decem: ex die nempe obitus eius, qui ponitur decimustertius Iulij, dies pariter ordinationis eius facile colligi posse videtur, habita simul ratione annorum sedis ipsius. Ceterum quod eodem textu ab his diuersa penitus chronologia designetur per Consules ab alio aliquo superadditos: vt hæc confutata cognoscas, consule quæ superius primo tomo Annalium in ipso limine successionis Romanorum Pontificum, nempe in Lino Petri successore, sunt dicta.

Quod vero ad res externas seu profanas pertinet: in hunc vsque annum Traianum Romæ commemoratum esse, ex his quæ habet idem Plinius in Panegyrico, facile potest intelligi: huius quoque anni exordio Vrbe profectum esse aduersus Decebalum Regem Dacorum, tum ex his quæ scribit Dio^a, tum alijs antiquis monumentis, satis perspicue demonstratur. Antehac Vrbe non recessisse, sæpe citatus Plinij Panegyricus fidem facit. Prima igitur hæc profectio fuit aduersus Decebalum Regem: nam (vt vidimus supra) anno secundo sui Imperij Romam se contulit: vbi tantisper (inquit Dio) commemoratus est, dum expeditionem in Dacos parauit, nempe toto tertio suo Consulatu: quarto vero, nempe hoc anno, cum exercitu profectus, cum hoste conflixit, quem obtinuit ingenti edita cæde. Tunc, cum vulneribus ligamenta suis deessent, propria vestimenta non pepercit, quam in lacinijs confissam fauciatu partitus est. Milibus, qui in ea pugna conciderant, aras constitui, & annua parentalia peragi voluit. hæc & alia Dio de parta ab eo de superbissimo Rege victoria: etenim quem Domitiani ignauia reddiderat ferocissimum, eundem humi procumbentem & se adorantem excepit, & perdifficiles pacis condiciones subire coegit; rebusq. compositis in Italiam rediens cum triumpho, Dacici est cognomentum adeptus. quæ omnia Dio. Hæc autem facta sunt Consulatu ipsius quarto, hoc videlicet anno: quod & verus inscriptio docet his verbis^b:

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F. NERVA. TRAIANVS AVGVSTVS. GERMANICVS. DACICVS. PONTIF. MAXIMVS TRIB. POT. III. COS. IV. VICTO. DECEBALO

Difficillimi belli res præclarissime gestæ vix apud vnum Dionem breui compendio perstrictæ inueniuntur: quamobrem multa esse silentio inuoluta, omnes existimant. Sed quæ apud nostros antiquitus de quodam nobilissimo exercitu duce sub Traiano scriptis mandata, & alijs monumentis consignata reperimus, prætermisisse nolumus. In rebus gestis sanctorum Eustathij & sociorum, in earum narrationis exordio, Traiani exercitus dux magnopere commendatur, Placidus nomine, idemq. ipse postea Christianus, Eustathius nominatus, qui sub armis egregiam Romano Imperio aduersus hostes nauarit operam, domi militiaeq. spectatus. Cum vero mente recolimus Placidum illum virum clarissimum, eiusdem Traiani olim in bello Iudaico commilitonem, qui agebat Magistrum equitum, cum Traianus ipse ductor esset (vt superius dictum est) legionis decimæ; cumq. egregia virtus eius in rebus bellicis a Iosepho^c magnopere commendetur: in eam facile adducimur opinionem, vt eiusmodi ex tempore, nomine, & rerum studijs comparata coniectura, eundem ipsum esse putemus, qui in his a Traiano aduersus barbaros paratis bellis primum militiae ordinem duxit, ac deinde ad religionem Christianam capeffendam diuinitus (vt eius habent Acta) vocatus, tandem vna cum suis sub Hadriano (vt suo loco dicturi sumus) martyrium gloriosissime consummavit. Verum quod coniectura res agitur, quæ quantumlibet probabilibus admodum nitatur indicijs; quid de his prudens lector opinari velit, liberum esto.

IESV CHRISTI ANNVS 104.
ANACLETI PAP. ANNVS 2.
TRAIANI IMP. ANNVS 5.

A Nno sequenti, qui numeratur Domini centesimusquartus, Sura II. & Seruiano Coss. C. Plinius Secundus, post functionem superioris anni Consulatus, more maiorum prouinciam suscepit administrandam: tributa autem est illi Bithynia, vt ipse suis ad Traianum de aduentu suo in prouinciam litteris datis affirmat. Quod vero Romanæ consuetudinis esset (vt docet Varro^e) de rebus diuinis primum, ac subinde agere de humanis: Proconsulis quoque munus erat, cum prouinciam ingrederetur, ædes sacras

III. ^a Dio in Traiano.

DECEBALVS VI. CTVS.

^b Panuin. lib. 2. Fast. hoc anno.

IV. DE PLACIDO DVCH.

^c Ioseph. de bel. Iud. lib. 3. c. 3. 4. 5. lib. 4. c. 2. lib. 5. c. 3. in Vita sua.

^d Spartian. in Hadriano. Plin. lib. 10. epist. 20.

^e Varro de ling. Lat.

facras & opera publica circumire; sicque, ne quid detrimenti religio pateretur, attendere: cum alioqui apud Plinium nihil religione esset antiquius, quippe qui inter alios magistratus ab eodem Imperatore Auguratum acceperat. Id ipsum egregie praestitisse, litterae ab eo ad Traianum scriptae declarant; ut cum de transferenda vetustissima aede Matris deorum in locum decentiorem, ipsum consuluit. Sed quod magis magisque illi displicuit in provincia inuenisse, illud fuit; religionem Christianam adeo coalitam & propagatam, ut iam templa viderentur esse deserta, perrarique inuenirentur qui diis sacrificia immolarent. Huic enim provinciae olim Petrus Apostolus (ut dictum est superius) Euangelium praedicauerat, & in ea credentes scriptis litteris stabilierat. Neque tantum vero Bithyniam, sed & illi confinem Pontum repletam fuisse hoc saeculo Christianis, qui Gentilium deorum superstitionem execrarentur, apud Lucianum in Pseudomante testatum habes. Immensa igitur Christianorum multitudine, quos in provincia inuenerat, permotus Plinius, quod in omnes animaduertere durum admodum videret, quid agendum foret, scripta epistola in haec verba Traianum consuluit.

II. Solemne mihi est, domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam intruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio quid & quatenus aut puniri solet, aut quaeri. Nec mediocriter haesitavi, sit ne aliquod discrimen aetatum, an quamlibet teneri, nihil a robustioribus differant: detur ne poenitentiae venia, an ei qui omnino Christianus fuit, desisse non profit: nomen ipsum etiam si flagitijs careat, an flagitia coherentia nomini puniantur. Interim in ijs, qui ad me tamquam Christiani deserebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos, an essent Christiani: consistentes, iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset quod faterentur, pertinaciam certe & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alij similis amentiae: quos, quia ciues Romani erant, annotavi in Urbem emittendos. Mox in ipso tractatu (ut fieri solet) diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens: qui negant se esse Christianos, aut fuisse, cum praesente me, deos appellarent, & imagini tuae, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent: praeterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani. ergo dimittendos putavi. Alij ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negauerunt: fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginri quoque omnes & imaginem tuam & deorum simulacra venerati sunt: ij & Christo maledixerunt.

III. Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpae suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem: seq. sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis, morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua haereticas esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quae ministra dicebantur, quid esset veri, & per tormenta quaerere. Sed nihil aliud inueni, quam superstitionem prauam & immodicam. Ideoque dilata cognitione, ad consulendum te decucurri. Visa est mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, vtriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio peruagata est, quae videtur fisci & corrigi posse. Certe satis constat, prope iam desolata templa coepisse celebrari, & sacra solemnia diu intermissa repeti, passim venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inueniebatur. Ex quo facile est opinari, quae turba hominum emendari possit, si sit poenitentiae locus.] hucusque Plinij epistola ad Traianum.

IV. Quod igitur ait, quosdam Christianorum ante triennium, quosdam vero ante plures annos, ac rursus nonnullos etiam ante viginti annos a Christiana religione descivisse; ad tria haec tempora (quod superius dictum est, hic quoque repetere non erit inutile) alluisse videtur, nimirum cum ante triennium per Traianum excitata est persecutio,

7. ff. de of. sic. Procons. Plin. lib. 10. epist. 8. Plin. lib. 10. epist. 58. 59. PLINIUS PROCONSUL IN BITHYNIA. Plin. lib. 10. epist. 97. PLINIUS EPISTOLA AD TRAIANUM.

CONVENTVS CHRISTIANO-RVM MATVTINI.

LOCORVM EPISTOLAE PLINI NII ELVCIDATIO.

cutio, vel cum ante plures annos Domitianus eos persecutus est, ac denique cum longe ante Nero est aggressus persequi Christianos. Quod vero se sacramento dicit obstringere Christianos non ad scelus, sed ne quicquam perperam facerent: non puto de sacramento iuramentum esse intelligendum, cum nulla verus consuetudo fuisse in Ecclesia ostendi possit, qua, ne peccarent, iuramento promittere Christiani adigerentur. Unde in eam potius adducimur sententiam, ut existimemus idem esse apud Plinium sacramento, quod sacrum ritum; verbisque Christianorum locutum, ipsam sacrae Eucharistiae sumptionem sacramentum appellasse, quod eam quidem non alijs impartirentur, quam ijs qui mundi essent, & vitae pravae abdicationem sponderent in futurum. Gentiles quidem mutuam illam inter Christianos fieri solitam sacrae Eucharistiae communicationem, in deteriorem partem accipere consueuisse, perinde ac symbolum esset aliquod inter se iniuriae coniurationis (sicut Catilina poculo sanguinis sibi deuinxisset traditur sceleris socios) docet Minutius Felix in Octauio, & alij qui olim pro Christianis scripserunt aduersus Gentiles apologias. Sed hac ex parte Plinius Christianos excusat, quod non ad scelus patrandum eo se obstringerent sacramento, sed ad peccatum omne vitandum. Quod vero his peractis potestas fieret recedendi, ita tamen ut rursus conuenirent ad capiendum cibum promiscuum; Christianorum Agapen significare voluisse, secundum ea quae a nobis superius dicta sunt, mihi facile persuadeo. Ceterum quod spectat ad conuentus antelucanos: non Traiani tantum edicto, quo (ut ait) haereticas, hoc est, ipsa sedalitia vetita erant; sed quod lege duodecim tabularum nocturna coitiones essent prohibita, ipsi videbantur Christiani iure plectendi: et ob illud maxime, quod nouam ac peregrinam, Romanae superstitioni contrariam, religionem inducerent. Quid vero ad Plinij consultationem Traianus redditis litteris responderit, videamus: sunt autem huiusmodi:

V. Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerunt, secutus es. Neque enim in vniuersum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deserantur & arguantur, puniendi sunt. Ita tamen, ut qui negauerit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando dijs nostris, quamuis suspectus in praeteritum fuerit, veniam ex poenitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habere debent: nam & pessimi exempli, nec nostri saeculi est.] haec Traianus.

VI. At quod ad libellos accusatorios sine auctore propositos attinet: iure quidem eos notatos esse oportere Consule, & die, atque iudicis nomine, insuper & nomine accusatoris inscriptos, Iurisconsultus admonuit. Ceterum quod Christianos inquiri vetuit; Tertullianus, cum meminit de huiusmodi Imperatoris rescripto, haec ait: Atqui inuenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam: Plinius enim Secundus cum pro tunciam reget, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus; ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit Traianum Imperatorem: allegans praeter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam coetus antelucanos ad canendum & Christo & Deo, & ad conferendam disciplinam; homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cetera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit: hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatos vero puniri oportere. O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos, ut innocentes: mandat puniri, ut nocentes: parcat, & saeuit: dissimulat, & animaduertit. Quid temeris censura circumuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non & inquiris, cur non & absoluis?]

VII. Eusebius quoque pluribus meminit de eiusmodi Traiani rescripto, ac demum subdit: Hoc vbi factum esset, et si feruor persecutionis acerbæ in nos intentatae quodam modo extinctus fuit; tamen his qui nobis mali aliquid ingerere cupiebant, non minor relicta videbatur occasio; dum hic quidem populus, illic autem cuiusque generis magistratus parabat insidias. Sic ut quamuis palam & aperte non persecuerentur, sigillatim tamen in quacumque provincia suam in nos redintegrent crudelitatem, & complures Fideles pro Christo decertantes varijs martyrij generibus obruncarentur.] haec Eusebius. Sed quod apud eum eiusmodi Plinij & Traiani litterae ponuntur anno vndecimo eiusdem Imperatoris; ex his quae superius dicta sunt de protectione Plinij in provinciam,

a Sallust. in Catil. b Apud Plin. lib. 10. epist. 98. TRAIANVS AD PLINIUM. c l. libellorum. ff. de accusat. & inscript. d Tertullian. in Apolog. c. 2. TRAIANI RESCRIPTVM VACILLAT. e Euseb. hist. lib. 5. c. 27. ALIIS DIVERSIS VIVIS CHRISTIANIS EXAGITATI.

uinciam, cuius magistratus exordio eadem datae videntur, erroris redargui iure posse videtur. Quod vero ad persecutionem pertinet; haudquaquam, quod vetarentur inquiri, eam scire desisse, vel tepuisse dixerimus: nam quod accusationi atque delationi locus esset, satis amplius aditus ad eos persequendos cunctis patefactis videbatur: etenim quosnam temperasse putandum ab accusatione illorum, si, secundum quod praedixerat Dominus^a, tradendi essent a parentibus, fratribus, cognatis, atque amicis? Si insuper (quod suis locis vberius dicturi sumus) cessantibus etiam Imperatorum edictis, Gentilis populus sua sponte vbique locorum in Christianos, vt in deorum hostes, solerent insurgere, acerbissimamq. ea de causa in eos persecutionem excitare: quomodo eos ab accusatione Christianorum temperasse dixerimus? Sed haec ex ijs quae sequentibus singulis fere annis dicturi sumus, manifestiora reddentur.

^a Enc. 2. l.

VIII. Verum & illud ex eisdem Plinij litteris obseruandum est, Proconsules sic animaduertere solitos in Christianos quoslibet, vt tamen quos nouissent Romana ciuitate donatos, Romam more maiorum transmitterent iudicandos. Ex quibus possumus intelligere, immensum plane fuisse numerum martyrum, qui Romae sunt passi: quippe quoniam non ex ijs tantum qui Romae agerent Christiani, quorum innumera erat propemodum multitudo, ob confessionem nominis Christi ultimo supplicio adigebantur; sed nobiliores qui essent toto orbe Romano Christiani, ad subeundum Romae iudicium capitis amandari solerent: vt factum scimus eiusdem Traiani temporibus de sancto Ignatio Episcopo Antiocheno, Onesimo Episcopo Ephesino, & alijs.

CIVES ROMANI
OMNES ROMAE
PASSI.

IX. Ceterum tantum abfuit, vt Plinius fuerit assecutus, quod spe vana conceperat fieri posse, vt si Christianis poenitentiae (quod ait) locus daretur, quod profitebantur, esse desinerent, ac proinde Christiana religio extingueretur: quin porius adeo in immensum creuerit multitudo Christianorum in Asia, in qua & Bithynia erat, vt vnus tantummodo ciuitatis populus frequens, quod conferto agmine, vt pro Christo mortem oppeteret, liberaliter se offerret; Arium Antoninum tunc in Asia Proconsulem (quod scribit Tertullianus^b) in stuporem magnum adduxerit. sed de his suo loco vberius est dicendum. Quinam autem fuerint martyres, quos fortes in confessione persistentes Plinius (vt ipse scribit) duci iussit; nullam apud Graecos vel Latinos mentionem inueni: vt vel hoc vno exemplo plane intelligas, innumeros esse propemodum martyres, quorum non tantum Acta obliuioni data sint, sed & omnis memoria ab Ecclesiasticis tabulis penitus exciderit.

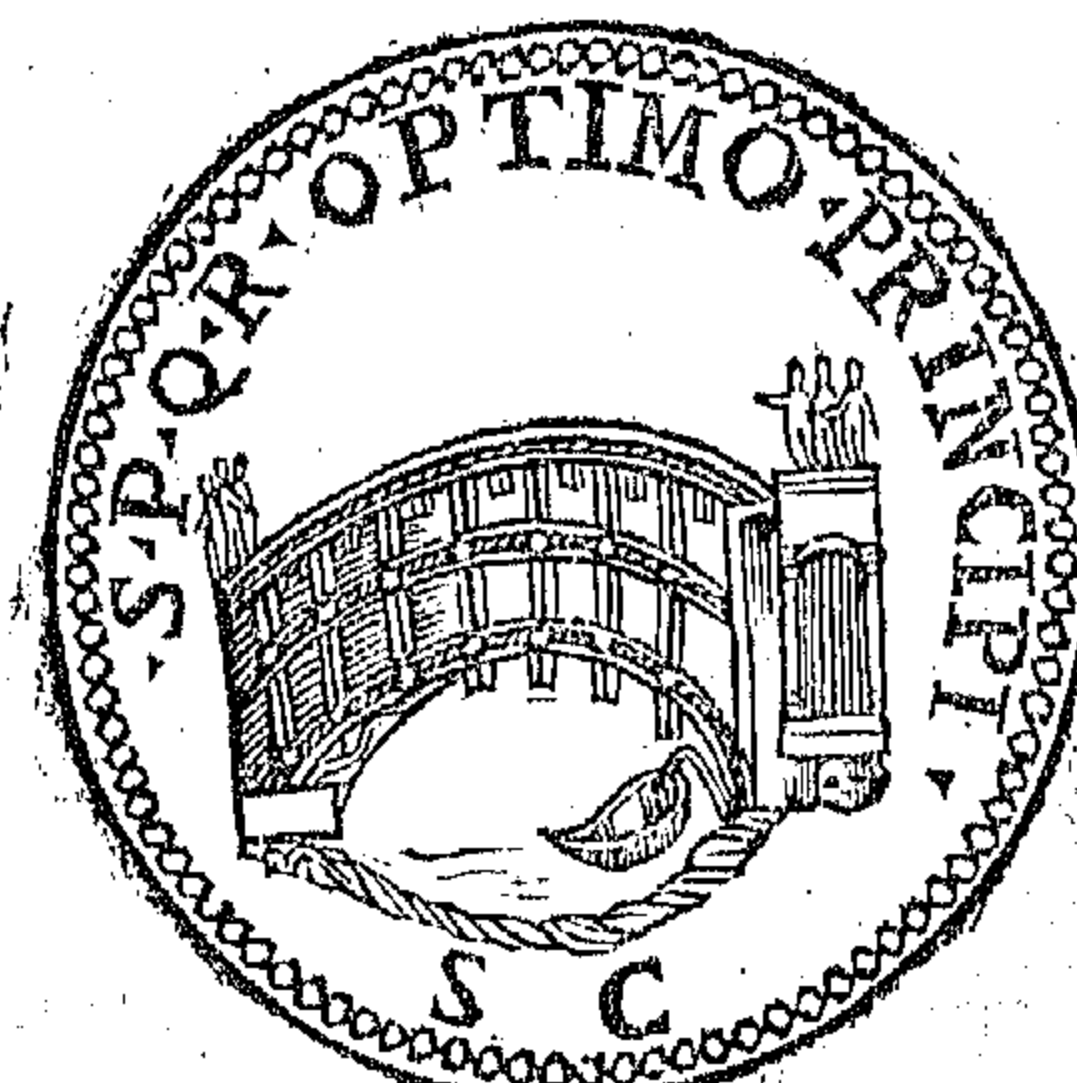
ASIANI CHRISTIANI
MARTYRIUM
CVPIDIS-
SIMI.

^b Tert. ad Scap. pul. c. 5.

IESV CHRISTI ANACLETI PAP. TRAIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
105. 3. 6.

I. Christi Redemptoris nostri qui sequitur annus centesimus quintus adscribitur Factis Consularibus Traiano quintum & Appio Maximo Coss. Quo rebellante Deceballo, Traianus iterum comparato exercitu, facto ponte in Istro, eum debellauit, Daciamq. redegit in prouinciam. haec pluribus Dio^c: alia quae his addit Eusebius^d, non hoc anno, sed sequentibus esse gesta, quae ibidem scribit Dio, demonstrant. Porro haec de victo Deceballo, & ponte super Danubium collocato, antiqua numismata docent, quae vna cum eiusdem Traiani Consulatu quinto notata leguntur: quorum vnum, ad certam fidem concilianda m, hic tibi expressimus.

^c Ex Museo La-
lij Pasqual. Ca-
nonic. S. Mariae
Maioris.

II. His temporibus persecutione (vt vidimus) in Christianos instante, scelestissimus pseudopropheta, Elxai nomine, ex Iudaeis, qui & se Offenis coniunxit, Ebionaeis, & Nazoraeis,

A Nazoraeis, prodijt: de quo haec S. Epiphanius^a: Coniunctus est his postea Elxai appellatus, temporibus Traiani Regis; qui fuit pseudopropheta. Conscripsit autem hic librum, secundum Prophetam videlicet, aut velut secundum diuinitus inspiratam sapientiam. Tradunt etiam de alio quodam Iexeo, huius fratre. Fuit autem hic homo erroneus moribus, fraudulentae mentis, a Iudaeis oriundus, & cum Iudaeis sentiens, non secundum legem conuersans: verum alia pro alijs obiter introduxit. Salem, & aquam, & terram, & panem, & caelum, & aethera, & ventum, iusiurandum ipsis in diuinum cultum praefiniuit ac tradidit. Aliquando vero rursus alios septem testes praescripsit: caelum, inquam, & aquam, & spiritus, & sanctos (velut ait) angelos orationis, & oleum, & sal, & terram.] Cuius stultitiam vt eluderet S. Iohannes Euangelista, eiusmodi haeresim fortasse odoratus (nam, vt vidimus, sub eodem Imp. diem obiit) illud praemonuerat, dicens^b: Tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt: et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt.] Pergit Epiphanius:

^a Epiph. haeres. 19. lib. 1. c. haeres. 30. PSEUDOPROPHETA INFESTAT ECCLESIAM.

^b 1. Ioan. 5.

Aduersatur autem virginitati, & odio habet continentiam, & cogit ad nuptias. Imaginaria vero quaedam velut ex reuelatione introducit: hypocritas autem docet, dicens non esse peccatum, etsi simulacra ipsos adorare contingat persecutionis tempore instante, si solum conscientia non adoret; & si quid etiam confiteatur ore, non autem corde. Atque huius rei testem adducere fraudulenter ille impossor non erubescit Phinees sacerdotem quemdam de genere Leui & Aaron & prisci Phinees, quod in Babylone tempore captiuitatis adorauerit Dianam, & in Susis effugerit perniciem mortis coram Dario Rege. Quare omnia ipsius falsa sunt & vana.] et post multa: Sed & rursus Christum confiteretur nomine, dum dicit: Christus magnus ille Rex. non autem ex dolosa & adulterata tractatione nugacissimi libri eius comprehendit, an de Domino nostro Iesu Christo narrauit: neque enim hoc determinat; verum Christum simpliciter dicit. Prohibet etiam orare ad Orientem, asserens non oportere sic intendere, verum faciem ad Hierosolymam conuertere ex omnibus partibus: ita vt hi qui in Oriente sunt, in Occasum Hierosolymis intendant.] et post alia de eodem: Describit Christum esse quamdam virtutem, cuius etiam mensuras significat, viginti quatuor schaeorum in longitudinem, hoc est, milliariorum nonaginta sex; latitudinem vero schaeorum sex, id est, milliariorum viginti quatuor; & crassitudinem similiter emetitur, & pedes, & reliqua fabulamenta. Esse autem & sanctum Spiritum, & ipsum feminei sexus similem Christo, instar statuae super nubes, & in medio duorum montium stantem. et reliqua silentio praeteribo, vt ne legentium aures ad fabulas concitem.] haec Epiphanius: qui addit versutum hominem prohibuisse interpretationem fuorum scriptorum.

III.

PORTENTA HAR-
RETICORVM.

Tradit idem auctor^c Helcesaeos, qui se ab Elxai descendere gloriarentur, tanti existimasse duas mulieres, quae ex femine eius dicerentur descendisse, vt eas adorarent veluti deas, videlicet Marthus alteram, alteram vero Marthanam nuncupatam, quae vixerunt ipsius S. Epiphaniij tempore. has igitur propter Elxai sic colebant, vt (quod idem tradit auctor) iidem Elxai gregales ipsarum sputa & reliquas sordes corporis auferrent, eademq. vt res sacras adhiberent in auxilium morborum, cum nullam tamen ex eis salutem consequerentur. At de his satis: quae non oportuit praetermisisse; vt quibus telis studuerit diabolus puritatem Catholicae fidei omni tempore labefactare, omnibus innotescat: vt merito de S. Ecclesia dictum esse appareat^d: Sicut liliun inter spinas, sic amica mea inter filias.] eo quippe visu pulchrior facies Ecclesiae redditur, quo magis inter tot mendaciorum portenta, velut lux in tenebris nitenti veritatis fulgore coruscat.

IV.

^c Epiph. haeres. 53. HELCESAEI HAERETICI.

^d Cantic. 2.

IESV CHRISTI ANACLETI PAP. TRAIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
106. 4. 7.

A Nno Domini centesimo sexto, Coss. Surano atque Marcello, Traianus Dacico bello confecto, Romam redijt: Quem (inquit Dio^e) Romam repetentem plurimam barbaram

^e Dio in Traiano.

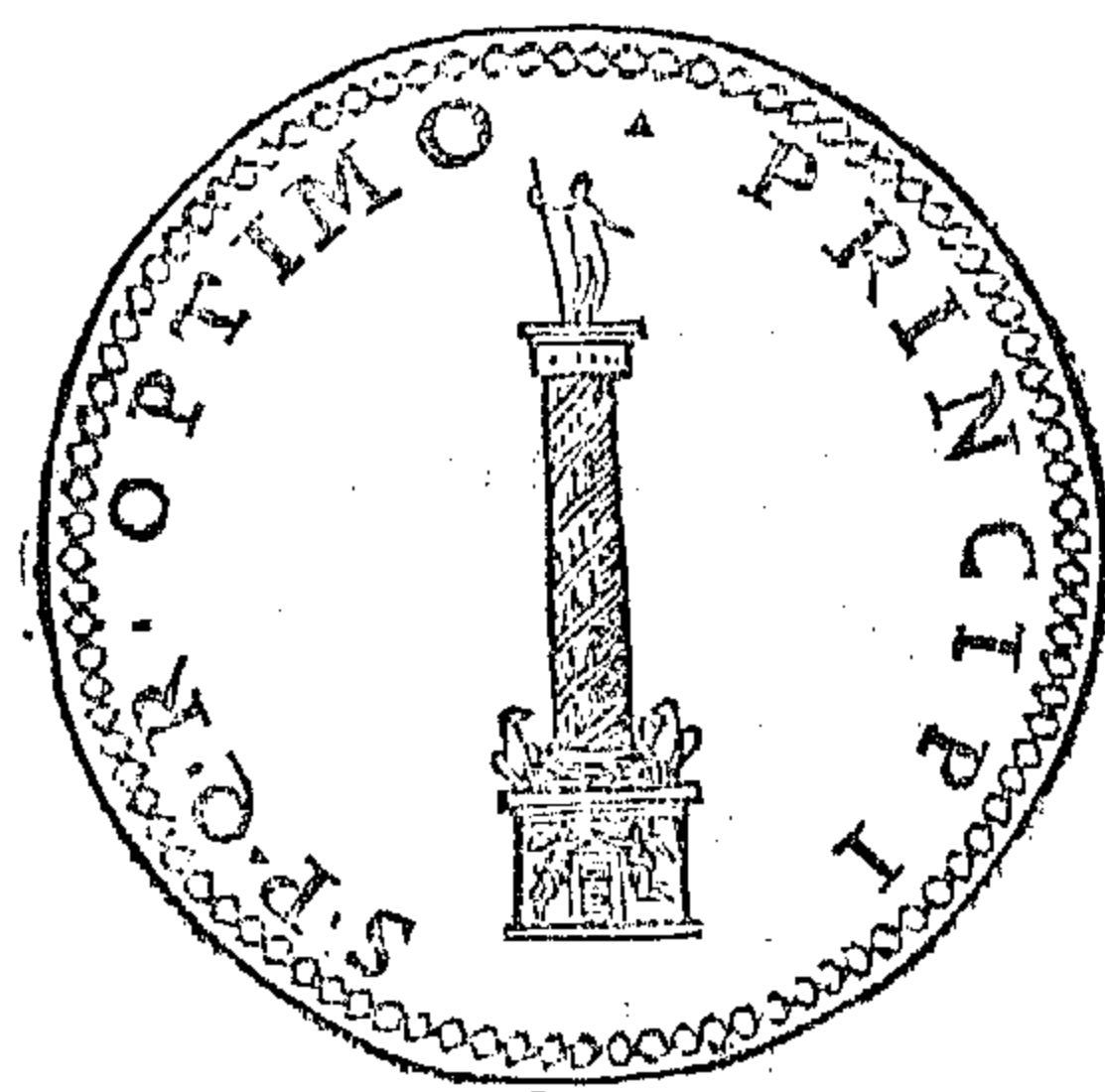

barbararum gentium legationes, atque etiam Indorum legati adire.] addit bibliothecas extruxisse, & columnam ingentem statuisse in foro, quod dictum est Traianum, ceterorum omnium celeberrimum: ipsum enim præ ceteris Urbis nobilissimis structuris in admiratione habuisse Constantium Imp. cum Romam venit, tradit Ammianus his verbis: Verum cum ad Traiani forum venisset, singularem sub omni cælo structuram (vt opinamur) etiam numinum assensione mirabilem, hærebat attonitus, per gigantes contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos, &c.] hæc ipse, significans nimirum columnam cochlidem in medio foro sitam; quam hoc anno coeptam, nonnisi post septennium absolutam esse, demonstrant antiqua numismata, in quibus vna cum Consularu sexto eiusdem Imperatoris, quem gessit anno decimoquinto sui Imperij, ipsa columna vna cum Traiani simulacro desuper collocato habetur expressa, ante vero illud tempus numquam ipsa columna effigiata alicubi reperitur: cuius rei indicem hic tibi antiquum nummum effigiandum curauimus.

a Ammianus Marcell. lib. 16.

COLUMNA TRAIANA.

b Ex Museo Lælij Pasquali Canonici S. Mariæ Mater. in Vrbe.

opus plane admirabile, nec antea visum: Qua in hanc vsque diem diuina prouidentia, ceteris fere omnibus nobilibus Urbis antiquis monumentis barbarica manu vel terramotu dirutis atque prostratis, vel saltem quassatis, integra permanente: hoc ipso anno, quo hæc nostra prælo mox subiicienda describimus, Sixtus V. Pontifex Maximus, super eius verticem, præclarissimum Christianæ religionis monumentum, Principis Apostolorum Petri ingentem æneam magna impensa studioq. constatam statuat, inauratamque, sacris ritibus solemniter collocavit.

II. At antequam Traiani columna confurgeret, erant Petri trophæa Romæ conspicua: eiusdem namque memoria nobilis in Vaticano fulgebat. Anacletus enim (vt antiquæ Ecclesiasticæ tabulæ^c habent) cum adhuc presbyter esset, construxit atque composuit desuper eius corpus, velut trophæa victoriæ, insignem claramq. memoriam: quam quidem (quod admirationem omnem superat) non valuit turbo persecutionis aliquo modo prostrare; sed & perseverasse in posterum, maioribusq. in dies accessionibus gloriæ auctam, affirmare videtur Caius antiquus Theologus^d, qui eodem sæculo claruit, nempe Zepherini Papæ temporibus: immo non Petro tantum erectam memoriam fuisse celebrem, sed & Paulo, tradit, easq. trophæa Apostolorum appellat, sic dicens: Ego Apostolorum trophæa perspicue possum ostendere. Nam si lubet in Vaticanum proficisci, aut in viam, quæ Ostiensis dicitur, te conferre; trophæa eorū, qui istam Ecclesiam suo sermone & virtute stabilierunt, inuenies.] hæc Caius.

c Lib. Pont. in Anacletis.

PETRI TROPHÆA ET PAVLI.

d Apud Euseb. liii. lib. 3. c. 24.

III. Quod igitur habet liber de Romanis Pontificibus in Anacleto: Hic B. Petri memoriam construxit atque composuit] per memoriam nonnisi ædificij structuram designari constat, quam olim antiquitas vsitatius dicere ecclesiam consuevit. nam & Augustinus^e: Nos, inquit, martyribus nostris non templa sicut dijs, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus.] quas merito Caius trophæa appellat, quippe quæ victorias sanctorum de subactis hostibus præsentent. Ceterum columnam hoc anno construi coeptam, nonnisi ad sextum eius Consulatū fuisse absolutam, inscriptio in ea incisa declarat.

DE MEMORIIS SANCTORVM.

e Aug. de Ciuit. Dei lib. 2. c. 10.

Centesimus septimus Christi annus Candido & Quadrato II. Coss. adscribitur Factis: quo Traianus ab Vrbe recedens, Armenis ac Parthis, alijsq. finitimis populis bellum intulit: quorum alios in deditionem recepit, alios vero bello subegit. hæc Dio^a pluribus. Tunc quoque accidit (quod Suidas^b meminit) vt Abagarus Rex Edessa (puto hunc ab illo seniore Abagaro, qui Christi temporibus vixit, de quo suo loco superius facta est mentio, esse progenitum) Traiano munera miserit.

I. a Dio in Traiano.

ABAGARVS REX EDESSAE.

b Suid. in hist.

B Ceterum constat Ecclesiam Edessenam Traiani persecutione diu vexatam: præerat tunc illi Barsimæus Episcopus, qui cum Gentiles plurimos conuertisset ad fidem, eodemq. ad subeundum martyrium exhortatus, ipse demum eandem quoque martyrij coronam promeruit: agitur eius natalis anniuersaria celebritas trigesima Ianuarij^c. Illustre item inter alia fuit tunc martyrium Sarbelij, & Barbeæ sororis eius, qui ambo a Barsimæo Episcopo fuerant baptizati. Ceterum Sarbelius, quod sacerdos idolorum fuisset, grauiora tormenta coactus est experiri: quibus omnibus Dei gratia superior factus, tandem inter duo ligna ligatus, sectus est: soror autem eius, truncato capite, martyrium consummauit. Agitur de omnibus his quoque^d commemoratio, celebritate anniuersaria in Ecclesia repeti solita.

I. ECCLESIA EDESSENA VEXATA.

c Rom. Martyrolog. die 29. Ianuar.

d Rom. Martyrolog. die 30. Ianuar.

Sequenti Christi anno centesimo octauo, Coss. Commodus Vero ac Cereale, Traianus Imp. in Orientali expeditione perseverans, Iberos, Sauromatas, Holdroenos, Arabas, Bosphoranos, Cholcos in foedus accepit; Seleuciam, Ctesiphontem, Babylonem occupauit & tenuit. Tunc more maiorum lustrans exercitum, inuentos in eo vndecim mille Christianos, qui sacra dijs facere recusassent, a ceteris segregatos in Armeniam relegauit: ea nimirum spe, vt ea ignominia notati, Christiani esse desinerent. Cum vero Romulus V. C. Imperatoris domus præpositus eū admoneret vt de re haud prudenter gesta; professus se quoque esse Christianum, verberibus primum iussu eius affectus, demum capite truncatus est: cuius tam gloriose sumptum martyrium Orientalis & Occidentalis Ecclesia certa die, nempe quinta Septembris, annua celebritate recolere consuevit^f. de eo autem non tantum Græcorum Menologium, sed & Metaphrastes^g ex antiquioribus monumentis accepta Acta breui compendio narrant.

I. c Cyprian. de Consul.

MILITES CHRISTIANI MARTYRES.

f Rom. Martyrolog. die 5. Septemb.

g Metaphr. die 5. Septembr.

De militibus vero relegatis quid factum sit, licet auctor ibi non narret; Menologium tamen, agens de Romulo, mox addit: Christianos plurimos in exilium misit, & in fidei confessione perstantes supplicio mortis subiecit.] Quamobrem coniectura ducimur, vt existimemus hos illos ipsos esse decem mille præstantissimos martyres, qui in siluis montis Ararat in Armenia sunt crucifixi: et licet sub Hadriano habeant ipsorum Acta eos esse passos; tamen (nisi velimus vsque ad Hadriani Imperium esse reseruos) cum certum sit ipsum Traiani nepotem, cui & successit in Imperium, in militaribus expeditionibus secutum esse Traianum, & apud eum locum principem obtinuisse, nihil est quod veritati historiarum, cuius diuersa extant exemplaria, deroget; sicut & alia quædam minima, quæ scriptorum incuria irreperunt. Tu velim consulas quæ de his notauimus in Romano Martyrologio vigesima secunda Iunij, qua tam apud Græcos, quam Latinos, eorundem annua celebritas agitur; cum eam a quorundam calumnijs vindicauimus. Eodem quoque tempore passum putamus Hyacinthum, qui eidem Traiano erat a cubiculo: qui cum Christum adorare deprehensus esset, & Cæsareæ in Capadocia varijs tormentis affectus, superari non posset; inclusus in carcere, fame confectus est. agitur de eo dies anniuersaria quinto Nonas Iulij.

MILITES CRUCIFIXI IN ARMENIA.

I.

Christi Domini anno centesimonono, Senecione & Sura Coss. cum Traianus ageret in Imperio annum decimum, Simeon frater Domini dictus, filius Cleophæ, Hierosolymitanus Episcopus, gloriosa pro Christi nomine confessione, crucis supplicio martyrium subiit. Hæc autem cum consignata habeat Eusebius^a in Chronico, in historia^b ex Hegeippo rem gestam fusius narrat, sed primum præfatur hæc verba: Hegeippus, cum de quibusdam qui erant ex septem Iudæorum sectis, verba facit, perspicue adiungit, Simeonem quem diximus, propterea quod Christianus erat, ab illis eodem tempore callide & malitiose in crimen vocatum. Qui cum dies complures grauius esset verberibus cæsus, iudicemq. ipsum, & eos qui in consilio aderant, sua tolerantia in primis obstupescisset, tandem non dissimilem vitæ exitum a Domini passione subiit. Verum multo commodius est, mea quidem sententia, ipsum scriptorem, hæc eadem isto modo ad verbum explanantem, ad verbum audire: Ab eodem scilicet sectarum numero quidam Simeonem Cleophæ filium non modo ex Dauidis stirpe editum, verum etiam vt Christianum, in iudicium adduxerunt: atque ita, cum annos centum & viginti compleuisset, coram Traiano Cæsare, & Attico Consulari, fidem Christi constanter professus est. Est porro apud eundem auctorem; accusatores Simeonis, cum Iudæi ex regia tribu Dauidis prognati diligenter conquirerentur, forte fortuna ex eadem stirpe manifesto deprehensos fuisse. Quod si quis Simeonem cum oculis Dominum conspexisse, tum auribus eius sermonem accepisse dixerit; ratione certe id quidem potest, non solum longinquitate temporis quo vixerit, sed Euangeliorum testimonio, quod Mariæ Cleophæ meminere, vbi citatur Maria Cleophæ, pro argumento vtrens, cuius filius (vt supra posuimus) fuit Simeon.

^a Eusebius in Chron. an. 10. Traiani.
^b Euseb. lib. 3. c. 26. SIMEONIS MARTYRIUM.

II.

Rursus idem scriptor alios etiam ex genere Iudæ ortos (Iudas autem fuit vnus ex illis, qui Saluatoris fratres dicebantur) post testimonium illud iam antea demonstratum, quod coram Domitiano pro fide Christi dixissent, ad huius Traiani Imperium vitam protraxisse narrat. Scribit enim in hunc modum: Veniunt, & præfunt vniuersæ Ecclesiæ, vt martyres, & vt genere Saluatoris & Domini nostri sati: et pace tranquilla in tota Ecclesia vigente, ad Traiani quoque Cæsaris tempora permanent: ad quæ quidem Simeon filius Cleophæ, quem supra monstrauius, vitam producens, a sectis Iudæorum, quod ex diuina Domini progenie genus ducebat, per calumniam similiter vocatur in iudicium, & eius nomen ea de re ad Atticum virum Consularem deferretur. Qui, cum multis diebus acerbas plagas pateretur, testimonium fidei Christi fortiter perhibuit: adeo vt cum omnes, tum ipse Consulatus supra modum miraretur, quo pacto, cum esset centum & viginti annos natus, talem & tam acerbam plagarum cruciatum sustinuerit. Quibus rebus confectis, ad extremum mandatum erat, vt in crucem ageretur. hucusque de Simeonis martyrio Hegeippus: in cuius locum, reiecto Thebule quodam, de quo paulo inferius dicemus, susceptus est Iustus, qui tenuit eum annos tres^c. Sed pergit Eusebius:

RESIDVI EX FAMILIA SALVATORIS.

^c Eusebius in Chronico.

III.

Deinceps idem auctor a nobis citatus, ea quæ temporibus nostro sermone modo percuris gesta sunt, addit: Nempe, quod ad illa vsque tempora (quandoquidem si qui erant qui salubrem & sinceram salutaris prædicationis regulam deprauare & corrumpere studebant, in obscuris tenebrarum latebris delituerunt) Ecclesia integra & incorrupta permaneret. Ceterum postquam sacer Apostolorum chorus varium vitæ exitum & diuersa mortis genera perulerat, præterieratq. illorum atas, quibus a Christo donatum erat vt auribus diuinam ipsius sapientiam coram acciperent: tunc certe falsa & veteratoria impij erroris conspiratio exordium cepit; idq. illorum fraude & astutia, qui doctrinam a veritate penitus alienam disseminare laborarent: quicquid cum nemini Apostolorum amplius vita suppeteret, de cetero iam nudo capite (vt aiunt) sincero veritatis sermone falsam & commenticiam doctrinam ex aduerso opponere pro viribus niterentur. Hegeippus quidem de his rebus hæc oratione complexus, sic fere memorat. hucusque de his Eusebius, plane significans, hæreticos, etiam Apo-

HÆRESES INVALDESCUNT.

Apo-

A Apostolorum temporibus praua dogmata disseminare numquam cessarint, tamen quod tã certis testibus aperte redargui possent, haud adeo procaciter & perfrecta fronte aduersus Catholicæ Ecclesiæ sincera dogmata aperto Marte configere præsumpsisse, vt postea, illis ex hac vita sublati, facere aggressi sunt.

Quinam autem hi fuerint, idem Hegeippus^a narrat his verbis, dum de eodem Simeone hæc repetit, dicens: Postquam Iacobus cognomento Iustus, pro veritatis defensione, sicut & Dominus ipse, trucidatus fuit, Simeon filius Cleophæ, qui auunculus Christi fuit, Episcopus creatus est: quem omnes discipuli, quoniam Domini confobrinus erat, secundo loco suffragijs illi administrationi præfecerunt. Et quoniam Ecclesia nondum erat falsa peruersæ hæreticorum doctrinæ immanitate corrupta, idcirco virgo appellata fuit. At Thebulis, propterea quod in petitione Episcopatûs repulsam tulerat, eam erroris labe ex occulto inficere exorsus est: qui quidem vnus erat ex eorum numero, qui ex septem sectis in populo Iudaico profeminatis oriebantur. Ex quibus sectis originem erroris duxit Simon, vnde Simoniani; Cleobius*, vnde Cleobiani; & Dositheus, vnde Dositheani; & Gorthus, vnde Gortheni; & Masbotheus, vnde Masbotheani. Atque ex istorum fontibus proflexerunt Menandrianistæ, &c.] prosequitur recensere sectas ad sua vsque tempora obortas: sed de eis nos alibi.

IV.
^a Apud Euseb. lib. 4. c. 21.

THEBVLIS HÆRETICVS.

* al. Cleobolus

Eodem quoque decimo Traiani anno, ob Christi nominis confessionem S. Ignatius Episcopus Antiochenus vincus abducitur Antiochia Romam, tradendus bestijs. Quod autem ad tempus spectat: cum epistola ab eo data ad Romanos Sinyrna scripta appareat ante nonum Kalend. Septembris; dicere opus est, eum ætatis tempore vincus Antiochia eductum, iter ingressum. Sed cum passus ipse sit Kalendis Februarij

V.
IGNATIUS ROMAM MITTITVR.

(vt Romanum habet Martyrologium) idq. factum scribant Eusebius^b & Hieronymus^c anno vndecimo Traiani Imperatoris: merito hoc anno eius abductio & iter, sequenti vero martyrium ponitur. Quod autem Ignatius Romam ad dicendam causam & ad supplicium mittitur; inde accidisse putamus, quod non eos tantum (sicut ex literis Plinij vidimus) qui inter Christianos nobiliores essent, vt qui fuissent Romana ciuitate donati, prouinciarum Præsides Romam mittere consueuerant, sed eos etiã qui inter delinquentes præ ceteris infamati, factiosorum viderentur auctores, vt Iosephus pluribus declarat exemplis, & alij rerum Romanarum scriptores: cuius certe æstimationis apud Gentiles erat Ignatius; quippe qui inter ceteros Orientales Episcopos primus merito haberetur, qui non tantum sedis prærogatiua, sed & vitæ meritis, & Evangelica prædicatione omnes facile antecelleret. Qualis enim quantusve fuerit in Ecclesia S. Ignatius, qui non vni Ecclesiæ Antiochenæ, vel vni prouinciæ Syriæ præfectus Episcopus videretur, sed toti penitus Orienti; epistolæ illæ, quas, cum Romam vincus a militibus duceatur, obiter in transitu ad diuersas Ecclesias scripsit, manifeste declarant. ipsæ enim, velut excellens quædam pictura, viam ipsius imaginem representant. Sed relegamus eius itinera, vt, vbinam loci quæque earum sit scripta, videamus.

^b Eusebius in Chron.
^c Hier. de Script. Ecclesijs Ignatio.

Sed in primis, quod pertinet ad Ecclesiam Antiochenam: priusquam Ignatius Romam mittendus, inde abduceretur, grauius est persecutione vexata; sed eius abductioe visa est conuiescere: existimantibus nimirum persecutoribus, ne in singulos Christianos, quorum in tota ciuitate atque prouincia immensus pene erat numerus ac propemodum infinitus, cogerentur animaduertere, quod impossibile videbatur; factis esse, si, qui erat omnium princeps ac ductor, in quem omnes intueri, & cui auscultare omnes in omnibus consueuerant, inde abductus, ad sumendas, vt impostor quidam, poenas, Romam amandaretur. Quamobrem factum est, vt ipso in itinere constituto, Antiochena Ecclesia ex insperato pacem sit consecuta. Quod sane idem ipse testatur Ignatius, scribens, dum esset in via, ad ipsos Antiochenos^d his verbis: Leuia mi-

VI.
STATVS ECCLESIAE ANTIOCHENAE.

nusq. grauia vincula mea Dominus fecit, vbi didicissem vos pacem habere, & in omni concordia & corporali & spiritali degere.] et ad Philadelphios^e: Per orationem vestram, & viscera quæ habetis in Domino Iesu, nunciatum est mihi, pacem habere Ecclesiam Antiochenam, quæ est in Syria.] et ad Smyrneses: Precationes vestræ (inquit) appropinquarunt ad Ecclesiam Antiochenam, & pacem habet. Vnde vincus omnes saluto: qui non sum dignus, cum extremus eorum sim qui ibi sunt.] hæc ipse, & alia huiusmodi. Ex quibus sane, quàm florens esset tunc Ecclesia Antiochena; adeo vt sub tali admonitore, qui in ea erant Christianæ fidei professores, præstantissimi essent;

^d Ignat. epist. 12.

^e Ignat. epist. 9.

aperte satis demonstrat: ac etiam ex ijs quæ scribit ad Ephesios, inquit: Orate pro A Ecclesia Antiochena, quæ est in Syria, vnde vincus Romam abducor, nouissimus Fidelium eorum qui ibi sunt.] Sed de ea rursus inferius, & de pace eiusdem Ecclesiæ scribit ad Polycarpum.

VII.

*a Act. 27.
b Ignat. epist. 7.
25.
MILITES CV-
STODIES IGNA-
TII QVALES.
c Ignat. epist. 7.*

Vincus porro catenis Ignatius decem militibus traditur custodiendus, qui cum Romam perducerent: delectos autem ad opus non-humanitate aliqua viros præditos, qualis fuit Iulius ille Centurio, qui Paulum Apostolum Romam vincum perduxit, de quo Lucas a ait, quod humaniter tractabat Paulum; sed inhumanos prorsus ac feros fuisse, idem scribens ad Romanos b, docet his verbis: A Syria Romam vsque terra mariq. cum bestijs depugno, nocte diuq. alligatus decem leopardis, quæ est militaris custodia, qui & beneficio affecti peiores fiunt. At ego eorum iniurijs magis erudior.] et ad Tarsenses c in eandem sententiam: A Syria Romam vsque cum bestijs pugno: non quod a bestijs feris deuorer; hæ namque (vt nostis) Deo volente, pepercerunt Danieli: sed a feris humanam gerentibus formam, in quibus immittis illa fera cubat, quæ me quotidie pungit & vulnerat. Verum nihili pendo supplicia hæc, dummodo Christum videam, Saluatorem meum & Deum, qui pro me mortuus est.] Hisce igitur militibus traditus, æstiuo tempore abducitur Antiochia, & mense Augusto peruenit Smyrnam, maritimam Ionæ ciuitatem: terra mariq. illud confecisse iter, citatus nuper locus epistolæ ad Romanos indicat.

VIII.

*d Ignat. epist. 9.
IGNATIUS VE-
NIT SMYRNAM.*

Itineris autem comites se Ignatio adiunxerunt e Syria Gaius & Agathopos, e Cilicia Philo diaconus; quorum meminit scribens ad Philadelphios d, sic dicens: De Philone diacono viro a Cilicia testimonium habente, qui & mihi in sermone ministrat vna cum Gaius, & Agathopode viro electo, qui a Syria me comitatur, vitæ renunciantes.] Quanta autem charitate Christiani esse solent erga vincus, quod & corruptis pecunia custodibus, vna cum eis in carcere pernoctare consueuerant, satis abunde dictum est primo Annalium tomo, cum egimus de Peregrino. Smyrnam igitur cum peruenissent, qui ducebant Ignatium, aliquanti (per ibidem constituerunt: an ne vt opportunum tempus nauigandi expectarent, an vero alia ex causa, incertum est. Præerat tunc Smyrneni Ecclesiæ sanctissimus Polycarpus, qui eum omnibus quibus licuit (vt par est credere) officijs profecutus est: S. Iohannes f Chrysostronus, de eiusmodi Ignatij itinere agens, hæc ait: Ciuitates quæ erant in via, vndique concurrentes, pugilem excipiebant, & cum magno comœatu dimittebant, precibus & legationibus ipsum adiuuantes. Et ipsi non vulgarem consolationem ex ipso percipiebant, cernentes martyrem tanta cum alacritate ad mortem currere, vt pote qui ad regna celorum D proficisceretur.]

IX.

*EPISCOPORVM
LEGATIO AD
IGNATIUM.
f Ignat. epist. 44.*

Cum igitur sanctissimi viri fama in toto Oriente omnium celeberrimi vincula Asiæ Ecclesijs innotuissent; & quæ propinquiores erant, de eius aduentu Smyrnam fuissent redditæ certiores: continuo vnaquaque ex illis legatos, qui debitæ salutationis officia impenderent, ad eum misit; immo & ipsi illarum Ecclesiarum Episcopi vna cum alijs eodem fundi munere, ad eundem Smyrnæ agentem quantocyus accurrerunt. Ephesij enim ad eum miserunt Onesimum, suum ipsorum Episcopum, vna cum alijs: testatur id ipse Ignatius f, ad eos cum scribit, his verbis: Postquam itaque numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro numquam satis ob charitatem prædicando, vestro autem Episcopo, exceperim.] et paulo post: Crocus autem & Deo & vobis dignus, quem veluti exemplar vestræ charitatis accepimus, per omnia me recreauit, & illum catenæ E meæ non puduit: quo modo & ipsum refrigeret Pater Iesu Christi vna cum Onesimo, Byrrho, Euploe, & Frontone, per quos omnes vos quo ad charitatem vidi.] et in fine: Vtinam meam pro vestra liceat commutare animam, & pro his quos ad honorem Dei misistis Smyrnam.] Meminit eiusdem quoque Croci in epistola ad Romanos, dicens: Est vna mecum cum alijs multis, exoptatissimum mihi nomen, Crocus.] Tralliani quoque id ipsum præstiterunt per Episcopum suum Polybium, de quo idem Ignatius g ad eosdem scribens, ait: Inculpatam sine omni simulatione mentem in patientia cognoui habere vos, non perfundorie ea vrentes, sed solide possidentes, quemadmodum significauit nobis Episcopus vester Polybius, qui Smyrnæ adfuit per voluntatem Dei Patris, & Domini Iesu Christi Filij eius, & cooperante Spiritu, vt vniuersam multitudinem vestram in eo contemplantus sim.] E Magnesia quoque ciuitate Ionæ ad Mæandrum

A drum fluuium Demas Episcopus vna cum presbyteris & diaconis adfuit. de quibus idem ad ipsos scribens a: Dignus, inquit, fui videre vos per Demam Episcopum vestrum Deo dignum, & Deo dignos presbyteros Bassum & Apollonium, & contubernalem meum Sorionem diaconum.]

Dum igitur Smyrnæ ageret S. Ignatius, ea bene vsus est mora; ad eandem Ecclesiæ, a quibus honestissimas legationes acceperat, litteras scribens: eandemq. ad pietatem retinendam, Ecclesiasticamq. disciplinam conseruandam, vehementer impulit. Smyrna enim in ignem illam epistolam ad Ephesios dedit, & ad Trallianos huic non imparem, necnon ad Magnesianos aliam, vt ex iisdem apparet. Nam ad Ephesios: Vtinam, inquit, meam pro vestra liceat commutare animam, & pro his quos ad honorem Dei misistis Smyrnam, vnde hæc & scribo.] et ad Trallianos: Saluto vos e Smyrna, vna cum B Ecclesijs Dei, quæ mecum sunt: quarum præfecti prorsus refocillauerunt me & carne, & spiritu.] et prope finem: Salutat vos charitas Smyrnæorum & Ephesiorum.] et ad Magnesianos: Salutant vos Ephesij & Smyrna, vnde hæc scribo.] sed cum Ephesiorum meminit, haud dubium illos intelligere, quos Epheso legatos venientes Smyrnæ suscepit. Sed & cum comperisset Christianos quosdam Ephesios Romam recta venturos, eisdem ad Romanos celeberrimam omnium dedit epistolam, vt ipse ad finem eiusdem testatur, sic dicens: Scribo autem vobis hæc a Smyrna per Ephesios merito beatissimos.] ac demum quota die scripserit, docet his verbis: Scripsi vobis hæc ante nonum Kalendas Septembris.]

Dignum equidem esset, vt omnes sanctissimi viri catena martyrij nobilitatæ epistolæ hic pariter velut nobilissima quædam intexerentur emblemata: sed cum illæ in omnium manibus versentur, haud placuit eis legendis remorari lectorem. Sed ex ipsis saltem per pauca quædam, quæ tum sublimis illius animi submissionem, qua, licet omnium Præses, se cunctis subiicit; tum e contra eiusdem submissi animi sublimitatem, qua, licet vincus, super omnes desiderio martyrij subeundi se fortissime erigit; adeo vt mira quadam connexionem summis ima coniungat: nequaquam prætermisisse volumus, quæ lectoris animum admiratione ac delectatione simul afficiant. Quam enim humiliter de se sentiret, ostendit hæc ad Trallianos scribens: Vincus sum, inquit, propter Christum, sed necdum Christo sum dignus: si vero consummatus fuero, fortasse dignus ero.] et ad Magnesianos: Tametsi vincus sum, comparandus tamen vni vestrum solutorum non sum.] Rursus ad Romanos, cum de pastoribus agit: Me, inquit, pudet de illorum numero dici: non enim dignus sum, cum nouissimus eorum sum, & abortiuum quippiam.] Et ad Ephesios: Non præcipio vobis, quasi sim aliquid: quamuis vincus sum propter nomen eius: necdum tamen perfectus sum in Christo Iesu: nunc incipio discipulus esse, & alloquor vos vt conseruus.] et in fine: Romam vincus abducor, nouissimus Fidelium eorum qui ibi sunt, qui ad honorem Dei has gestare catenas dignus habitus sum.] ibidem hæc de suorum gloria vinculorum: Hic enim spes mea, hic mea gloriatio, hic meæ indeficientes diuitiæ, in quo a Syria Romam vsque hæc vincula circumfero, spirituales margaritas, in quibus contingat mihi consummari precibus vestris.] sed & superius ad eosdem: Audistis me vincum a Syria abduci, idq. pro Christo communi spe nostra, confisum vestris precibus me consecuturum, vt Romæ aduersus bestias pugnem, quo per martyrium discipulus esse possim illius, qui pro nobis se ipsum obrulit Deo Patri.]

E At in ea quæ ad Romanos, hæc de martyrij, quo totus flagrabat, ardentissimo desiderio: Ego omnibus Ecclesijs scribo quod voluntarius morior, si modo vos non prohibueritis. Obscuro vos, ne intempestiua benevolentia me complectamini. Sinite me ferarum escam fieri, per quas licebit Deum adipisci. Frumentum sum Dei: dentibus ferarum molar, vt mundus Dei panis inueniar.] recitantur hæc vltima verba Ignatij ab Irenæo libro quinto aduersus hæreses, dicente: Quidam de nostris dixit propter martyrium Dei adiudicatus ad bestias: Quoniam frumentum sum Christi, & per dentes bestiarum molar, vt panis mundus Dei inueniar.] sed & post multa hæc Ignatius subdit: Fruar bestijs mihi paratis, quas opto truculentiores mihi inueniri: quas & blanditijs demulcebo, vt crudelius me deuorent; non vt quosdam metuentes non attigerunt. Et illæ si sponte nolint, ego illas vi adigam. Ignoscite mihi: quid mihi vile sit, ego noui. Nunc incipio discipulus Christi esse, cum nihil expectam aut visibilibus aut inuisibili-

X.
IGNATIUS SCRIBIT AD DIVERSAS ECCLESIAS.

XI.
IGNATIUS MANGNANIMITAS ET HUMILITAS.

XII.
FLAGRANS MARTYRII DESIDERIVM.

inuifibilem, vt Iefum Chriflum aflequar. Ignes, cruces, ferarum concursus, fectiones, laniena, offium difcriptiones, membrorum concifiones, totius corporis folutio, diaboli tormenta in me veniant: tantummodo vt Chriflum nancifcar. Nihil me iuuabunt fines mundi, nec regna huius faeculi. Melius eft mihi emori propter Iefum Chriflum, quam imperare finibus terrae.] habet alia plura id genus Ignatius in epiftola ad Tarfenfes: fed de ea fuo loco inferius. At de his haec tenet.

XIII. IGNATIUS DE ROMANA ECCLESIA PRAECONIA.

Quibus autem titulis atque praeconijs, ad Romanos fcribens, ipfam Romanam Ecclefiam exornet, dicere non praetermittam. Ipfo enim eius exordio haec habet: Ignatius, qui & Theophorus, misericordiae confecuta in magnificentia altiffimi Dei Patris, & Iefu Chrifli vnigeniti eius Filij, Ecclefiae fanctificatae & illuminatae, per voluntatem Dei operantis omnia, quae pertinent ad fidem & charitatem Iefu Chrifli, Dei & Saluatoris noftri, quae praefidet in loco Romanae regionis, Deo digna, decentiffima, beatificanda, laudanda, digna qua quis potiatur, caftiffima, & eximiae charitatis Chrifli & Patris nomen ferens, Spirituq. plena, quam & faluto in nomine Patris omnipotentis, &c.] Haec igitur non oportuit praetermiffiffe, vt cum fcriptorum inopia res Romanae Ecclefiae huius temporis fubofcura remanferint, eam florentiffimam fuiffe, ex ea Ignatij ad ipfam data epiftola facile intelligi poffit.

XIV. IGNATIUS DYCITVR TROADEM. a Ignat. epist. 9.

Smyrna tandem abduftus S. Ignatius, Troadem delatus eft: vbi & aliquantisper permiffus agere, alias ad diuerfos fcripsit epiftolas. tunc enim Ecclefiae Philadelpiae Epifcopus (vt alij fecerant Smyrnae) Ignatium Troade conuenit; quod ad eos fcribens testatur, fic dicens: Confpicito Epifcopo veftero, cognoui quod non a fe ipfo neque per homines ad dignitatem eueftus eft, &c.] Quod autem Troade ad eos fcripferit, ipfe in fine epiftolae declarat his verbis: Salutatur vos charitas fratrum qui funt in Troade, vnde haec fcribo vobis per Burgum, qui miffus eft ab Ephesijs & Smyrnenfibus honoris caufa.] Admiracione equidem digna res eft, hominem vinculum, ferali militum custodia feptum, ad bestias damnatum, vel Romae damnandum, perinde ac fi non ad poenas, fed ad triumphum duceretur, omnium Ecclefiarum per quas tranfiredet, & quae de illo audiffent, omnibus omnium acceptum officijs & honoribus cumulatam. Quae quidem, vt fibi liceret in fanctiffimum virum conferre, quemque ipforum a truculentis militibus eius custodibus ingenti redemiffe pecunia (vt ab alijs fieri folitum effe, alibi diximus) certiffimum exiftimamus: hafq. moras in diuerfis locis vario praetextu dilatas, auarorum custodum fuiffe nundinas, in quibus tali occasione corradere quantas vellent pecunias: cum tamen (vt idem ait S. Ignatius) beneficijs affecti, redderentur crudeliores; nimirum vt eo carius id venderent, quo nulli parentes impenfam Christianos auctione eiusmodi pietatis officia libenter redimere intelligerent. Sed redeamus ad Ignatium.

XV. SCRIBIT AD SMYRNENSES. e Ignatius epistola 10.

Troade cum adhuc effet, eidem nuncio, Burgo fcilicet, dedit litteras ad Smyrnenfes: nam in fine ipfarum: Salutatur vos, inquit, charitas fratrum veftrorum, quae eft Troade, vnde & fcribo vobis per Burgum, quem miffiffi mecum vna cum Ephesijs confratribus veftris.] fcripsit tunc & ad Polycarpum ipforum Epifcopum. fcripiffet quoque ad reliquas Asiae Ecclefias; fed iuffus ex improuifo nauem conscendere, quod conceperat animo, perficere minus potuit. nam in ea ad Polycarpum data epiftola haec dicit: Quoniam vero omnibus Ecclefijs fcribere nequiuiffi, quod repente iuffus sum a Troade nauigare Neapolim, fcribes Ecclefijs anteriori loco pofitis, &c.] haec ad Polycarpum fcribit, cum commendauit ei Ecclefiam Antiochenam.

XVI. IGNATIUS PHILIPPIS PERDYCITVR. e Ignatius epistola 12.

Sic igitur naui impositus vincetus Ignatius Neapolim, primam quae ad mare fita occurrat in Macedonia ciuitatem, tum Philippos inde perducitur: vbi cum effet, nihil antiquius habuit, quam vt ad fuos Antiochenos fcriberet. nam in fine eius epiftolae haec ait: Salutatur vos Philo & Agathopus diaconi, qui vna me comitati funt. Salutate inuicem in osculo fancto. Haec a Philippis fcribo vobis.] Inde etiam tunc fcripsit ad Heronem eiusdem Ecclefiae Antiochenae diaconum virtute clariffimum, ad quem in fine: Salutatur te Epifcopi, Onesimus, Bitus, Demas, Polybius, & omnes qui funt Philippis in Chrifto, vnde & haec vobis fcripsi.] et post pauca, futura vaticinatur, fore nimirum, vt fibi in Ecclesia Antiochena succederet: nam ait: Credo enim in Patrem Domini Iefu Chrifli, & in vnigenitum eius Filium, quod ostendit mihi Deus, Heronem super thronum meum.] et post nonnulla: Saluta populum Domini nominatim a paruo

A paruo vsque ad magnum: quos commendo tibi, vt Moyfes ipse Iosue duci exercitus. Nec graue tibi videatur aut insolens, quod a nobis dictum est: etsi enim non sumus tales, quales illi, verum optamus tales fieri; quandoquidem & Abrahamae filij sumus. Esto itaque robustus, o Hero: virili & heroico animo esto. Tu enim introduces, & educes posthac populum Domini, qui est Antiochia: et non erit grex Domini velut oues quibus non est pastor.] Haec de Herone futuro successore se diuino spiritu praenouisse, scribens ad ipsos Antiochenos, testatur est, tacito tamen ipsius nomine, cum ait: Saluto sanctos diaconos, & optabile illud nomen eius, quem video in spiritu locum meum tenere, vbi Chriflum nactus fuero, pro cuius anima meam libenter commutauero.]

Philippis etiam fcripsit ad Tarfensem Ecclesiam: quod ipse in fine datae ad ipsam epistolae his verbis significat: Salutatur vos Ecclesiae Philippensium, vnde & fcribo haec.] at in eius exordio, quam ardenti esset animo ad subeundum mortis supplicium, demonstrat, cum ait: Verum nihili pendere supplicia haec, neque tanti facio vitam meam, vt eam plus amem quam Dominum: quare paratum me offero igni, ferris, gladijs, cruci, dum modo Chriftum videam Saluatorem meum, qui propter me mortuus est. Obsecro vos ego vincetus Iefu Chrifli, qui terra marique exagitor, stete in fide.] Post haec autem Philippis recedens, per Macedoniae terrestri itinere Dalmariam versus a custodia militari perducitur: cum ad Philippenses, quos reliquerat, dedit epistolam. nam in eius exordio ait: Memor charitatis vestrae, & propensi in Chrifto erga nos animi, quae de clarastis; decere exiftimabam, vt fcriberem ad charitatem vestram, &c.] sic igitur nouiffima haec omnium Ignatij epiftolarum fuiffe videtur.

C Porro vt omnes tunc in via scriptae ab Ignatio epistolae ad diuersas Ecclesias atque personas in vnum colligerentur, atque integrae seruari, opus fuit sanctissimi Polycarpi Smyrnenfium Epifcopi: nam ex his quae ipse fcripsit hoc eodem tempore post discessionem S. Ignatij Macedoniae, ad Philippenses, id facile potest intelligi. ait enim: Epiftolas sane Ignatij, quae transmissae sunt vobis, habeo; & alias quantascumque apud nos habuimus, transmissimus vobis, secundum quod mandastis, quae sunt huic subiectae epistolae: ex omnibus enim vobis magnus erit profectus; continent enim fidem, patientiam, & omnem aedificationem ad Dominum nostrum pertinentem.] hucusque Polycarpus de scriptis ab Ignatio epistolis. Sed pergit: Et de ipso S. Ignatio, & de ipsis qui cum eo sunt, quod certius agnoueritis, significate.] his enim satis perspicue declarat, haud multos post dies a discessione Ignatij Philippis, a se scriptam esse epistolam ad Philippenses, cuius meminit Eusebius: et ne de ea, quanam fuerit, dubitare quis possit, recitans duo fragmenta, eam ipsam esse, quam nos citauimus, perspicue demonstrat. Eandem in Asiae Ecclesia legi solitam, S. Hieronymus tradit.

D Ceterum, quod ad Ignatij epistolas pertinet, de illis agens Eusebius, illarum tantum meminit, quae datae sunt Smyrnae primum, ac deinde Troade: sic & Hieronymus eandem recenset, omnes numero septem, videlicet ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallenses, ad Romanos, postea quae datae sunt Troade ad Philadelpios, ad Smyrnenfes, & Polycarpum: omnes fcilicet, quas priusquam ex Asia proficifceretur, conscripsit. Quae autem ab eo sunt scriptae Philippis in Macedonia, ad Antiochenos, & ad Heronem eius Ecclesiae diaconum, quae ad Tarfenfes, eos praeteriffi videntur, sicut & quae nouissime scripta ab eo sunt ad Philippenses; quas Ignatij esse germanas, eademque sinceriffimas, nemo iure poterit dubitare: sicut & quae datae sunt ad Mariam Casobolitem, de qua superius actum est. de quarum fide parum est vt citem vetustiffimos Graecos codices, qui non in Vrbe tantum in diuersis bibliothecis habentur, sed & alijs vbique locorum; vel Photium in testem adducam: quandoquidem iudicio omnium eruditorum, stylo, caractere, alijsque compluribus notis verborum, sententiarum, ac rerum, ex septem illis omnium auctoritate probatis epistolis certam sibi vendicant fidem: adeo vt nulla manifestior vel vehementior de earum integritate possit afferri probatio, quam ex reliquis epistolis eiusdem Ignatij, contestatione & connexionem quadam sibi inuicem omnibus coherentibus: vt nulla prorsus de impostura possit oriri suspicio. Quod igitur septem illae seorsum positae haberentur; fuit illa prima collectio facta a Polycarpo: qui (secundum Eusebij lectionem, eandemque legitimum, & antiquioribus Graecis codicibus magis consentientem) non tantum ad se missas, sed & alias in vnum collegit, quae ad Asiae nominatas Ecclesias scriptae fuissent, quas

XVII. IGNATIUS SCRIBIT AD PHILIPPENSES. a Ignat. epist. 7.

XVIII. POLYCARPVS COLLIGIT EPISTOLAS IGNA- TII. e Euseb. histor. lib. 3. c. 30. d Hieronym. de script. Eccles. in Polycarpo.

XIX. NUMERVS ET FIDES EPISTOLARVM IGNA- TII.

(vt te-

(vt testatur) misit ad Philippenfes. Hi vero, ijs a Polycarpo acceptis, quatuor alias volumini addiderunt, tres nimirum Philippis apud se datas, ad Antiochenos, ad Tarsenses, & ad Heronem diaconum, quarum exempla apud se remansissent; quartam vero ad se ipsos post recessum Philippis ab eodem Ignatio scriptam: hancque ipsam posteriorem collectionem Philippenfium non Græcis tantum, sed & Latinis postea innouisse constat.

XX.
MAGNI PONDERIS
IGNATHII
EPISTOLAR.

Magna quidem in primis Dei providentia factum est, vt numeratæ omnes epistolæ ab Ignatio scriberentur: sed & admirando plane diuino consilio procuratum, vt inter tot tantaque naufragia scripturarum, eadem ad nostram ætatem incorruptæ atque integræ seruari. In illis quippe eius temporis Orientalis Ecclesiæ faciès premodum viua redditur: atque adeo, vt non tantum res tunc gestæ, sed & Ecclesiastica disciplina, & mores, & Apostolicæ ipsæ traditiones Apostolicarum Ecclesiarum, velut in tabulâ quadam eruditæ manus penicillo habeantur expressæ. Quæ enim Petrus & Paulus docuerant Antiochenos, quæ iidem atque Ioannes tradiderant Asiæ Ecclesijs, quas ad pietatem instituerant; quæ eadem Ecclesiæ tradita susceperant atque seruauerant; hæc eadem suis epistolis Ignatius memorans & inculcans, illis custodienda præscribit.

XXI.
Euseb. histor. lib. 3. c. 30.
APOSTOLICAE
TRADITIONES
LITTERIS
IGNATHII
CONSIGNATAE.

Certum quidem esse, & per omnia exploratum haberi debet, ea sua prædicatione Apostolos alumnas Ecclesias docuisse, quæ his temporibus ipsæ seruasse reperiuntur; quæ & Ignatius ne præterirent admonuit. nam & Eusebius^a ait, nihil aliud conatum esse Ignatium suis epistolis, nisi vt Apostolicas traditiones illis consignatas relinqueret. ait enim: Deinde hortatus est, vt Apostolorum traditioni mordicus inhærescerent: quam quidem assueuerant testificatus, quo tutius posteritati seruari, necessario scriptis mandandam existimauit. hæc Eusebius. Quæ igitur ipsi Apostoli, vel Apostolorum discipuli docuerunt Ecclesias; illa esse germana atque legitima, ab omnibusque seruanda, nescio iure poterit dubitare. Quamobrem eiusmodi fortissimo argumentandi genere aduersus hæreticos vsus est Tertullianus^b, dum eos prouocans ad Ecclesias Apostolicas, id ratum firmumque esse habendum ostendit, quod Ecclesiæ ab Apostolis institutæ seruari: sed eo fortius atque validius redditur argumentum, quo a propinquioribus Apostolorum temporibus petuntur exempla. Cum igitur vsque ad Traiani tempora omnium testimonio vixisse noscantur Apostoli; cuius anno tertio (vt vidimus) Ioannes Euangelista eas, ad quas Ignatius scribit, curauit Ecclesias: necesse est, vt pariter dicamus, quæ ab illis seruari laudat Ignatius, & quæ vt retineant atque custodiant idem admonuit, eadem esse Apostolicam traditionem, ac proinde Catholicam disciplinam. Sed age iam, quod pertinet ad res gestas: qui esset status Ecclesiæ Orientalis huius temporis, videamus: ac deinde quæ in ea vigerent instituta, omnia compendio perstringentes addamus.

XXII.
QUINAM
HÆRETICI
TEMPORIS
IGNATHII.

Præter illam, de qua diximus, quæ foris erat Ecclesiæ persecutio, Imperatoris arbitrio in orbe Romano (vt vidimus) grassans, qua & Ignatius Antiochia Romam victus abducebatur: vexabat quoque haud mediocriter eandem Dei Ecclesiam perfidia hæreticorum; quos cauendos, in singulis ad diuersos datis epistolis idem Ignatius vehementer admonuit. At de his eo ordine, quo scriptæ, & a nobis sunt recensitæ, ex eius agamus epistolis. Ad Ephesios scribens: Nonnulli, inquit, improbiissimi solent dolo malo nomen quidem circumferre, sed patrant quædam indigna Deo, & sentiunt ea quæ pugnant cum Dei doctrina, in exitium proprium, & eorum qui illis credunt: quos oportet vos, vt feras, euitare. et post multa: Noui nonnullos per vos transeuntes habere peruersam doctrinam peregrini & maligni spiritus: quibus negatis transitum ad spargendum zizaniam, obruratis auribus, ne reciperetis errorem quem docent. hæc de hæreticis vagantibus Ignatius: quos eo quod vitassent Ephesij Christiani, ea de causa appellat Ephesiorum Ecclesiam purissimam & celeberrimam, omnibus laudandam sæculis. At licet quinam hi fuerint hæretici, non nominet; in ea tamen, quam tunc item ad Trallianos dedit, epistola nominatim recenset, quos admonet fugiendos: vt Simonis hæresim habentes, Menandrum, & Basilidem, & eorundem sectatores Nicolaitas, Theodotum, & Cleobolum, de quibus superius: Sunt enim, inquit, nonnulli vaniloqui & seductores, non Christiani, sed Christum tempore, Christi lucriones, qui ex nomine Christi quæstum faciant, fraude circumferentes illius nomen, & adulterantes verbum Euangelij, &c.]

Quænam

A Quænam autem fuerint horum hæreses, superius, cum de eorum origine tomo primo Annalium egimus, dictum est. Ad Magnesianos vero scribens: Non patiamini, inquit, vos seduci alijs opinionibus, nec fabulis, nec genealogijs numquam finiendis: nec fastui Iudæorum attendatis, &c.] pluribus enim monet cauere eos, qui vna cum Euangelio Legem quoque dicerent esse seruandam: hæc Cherinthum & alios docuisse, suo loco diximus. In ea item quam scripsit Troade ad Philadelphenos (sic eos Plinius) non tantum Simonianos & Nicolaitas vt vitent admonet, sed & Ebionem hæresiarum cauendum inculcat.

XXIII.
CHERINTHVM
VITANDVM
ADMONET.

Insuper & quorundam taxat improbam assertionem, dicentium, nihil penitus esse credendum, nisi quæ descripta haberentur in Euangelio posito in archiuis. in quos hæc ipse: Audiui quosdam dicentes: Nisi Euangelium inuenero in archiuis, non credo.

XXIV.
TRADITIO
SINE
SCRIPTO.

B Talibus ego dico, quod Iesus mihi pro archiuis est. et paulo post: Nec enim Spiritui debent archiua præferri. Durum est contra stimulum calcitrare: durum est Christo nolle credere: durum est prædicationem Apostolorum rejicere. hæc Ignatius: quibus plane insinuat, fidem Catholicam ea etiam quæ sine scripto traderentur, debere complecti, ac proinde traditionibus contineri. Ad Smyrnenfes inde scribens, eos in primis cauendos monet hæreticos, qui Christi incarnationis œconomiam subuerterent. Ac demum in ea quam scripsit ad Philippenfes, in his fere totus est, vt eos vitent hæreticos, qui Christi crucem negabant: qui, inquam, dicerent Christum nequaquam fuisse crucifixum, nisi per imaginem quamdam. Qui hæc sentirent post Simonem magum, alias diximus. Has igitur his temporibus vagantes hæreses cum in nuper citatis epistolis cauendas admoneret; simul & aduersus venena antidotum parans, quid pure atque sincere in Catholica Ecclesia credendum esset, edocuit; testatamque locupletissime in omnibus Apostolicam fidem, eandemque Catholicam, posteris tradidit.

C Sed & de ijs quæ spectant ad Ecclesiæ ritus, mores, traditiones, & disciplinam, quæ illi ab Apostolis, qui eos ad pietatem instituerant, accepissent; dum vt ea omnia seruent atque custodiant, ad eosdem scribens, vehementer inculcat; quænam illa fuerint, certo certius, eadem sæpius repetendo, significat, vt in primis de conuentu Ecclesiastico, ipsa sacra synaxi, atque vsu diuinorum sacramentorum. Ecce tibi ad Ephesios scribens, de conuentu Ecclesiastico, & Eucharistia in eo exhiberi solita: Omnes, inquit, nominatim congregamini. et infra: Obedientes Episcopo & presbyterio, mente indiuisa frangentes panem vnum, quod immortalitatis pharmacum est, moris antidotum, vitam in Deo concilians per Iesum Christum, medicamentum purgans vitia, & omnia

XXV.
IGNATHII
EPISTOLARUM,
PROMPTU
VARIUM
TRADITIONVM

D pellens mala. sed & superius: Nemo erret: Nisi quis intra altaris septa sit, priuatur pane Dei. et ad Magnesianos: Omnes ad orandum in idem loci conuenite, sit vna communis precatio, vna mens, vna spes in charitate, & fide inculpata in Christum Iesum, quo nihil est præstantius. Omnes velut vnus quispiam ad templum Dei concurrite, velut ad vnum altare, ad vnum Iesum Christum summum sacerdotem Dei ingeniti. et ad Romanos de Eucharistia sic: Non gaudeo corruptibili nutrimento, nec voluptatibus huius vitæ: panem Dei volo, panem caelestem, quæ est caro Christi Filij Dei, qui factus est posterioribus temporibus ex semine Dauid & Abraham: et potum volo sanguinem illius, quæ est charitas incorruptibilis, & vita æterna. hæc ex epistolis Smyrnæ datis. Ex illis autem quas scripsit Troade, ac primum ad Philadelphios: Obsecro vos, vt vna fide, vna prædicatione, vna Eucharistia vtamini. Vna enim est caro Domini nostri Iesu Christi, & vnus illius sanguis, qui pro nobis effusus est: et vnus calix, qui pro omnibus nobis distributus est: vnus panis, qui omnibus fractus est: vnum altare omni Ecclesiæ. et ad Smyrnenfes, secundum Theodoretum^a lectionem: Eucharistias & oblationes non admittunt, quod non confiteantur Eucharistiam esse carnem Saluatoris nostri Iesu Christi, quæ pro nostris peccatis passa est, quam Pater sua benignitate suscitauit. hæc ille, cum hæreticos his aduersantes redarguit.

DE S. EUCHARISTIA
TRADITIO.

E Rursum vero de his quæ spectant ad ordines Ecclesiasticos, hæc ad Ephesios: Enitmini, carissimi, subiecti esse Episcopo & presbyteris & diaconis. Qui enim his obedit, obedit Christo, qui hos constituit. Qui his reluctatur, reluctatur Christo Iesu. Ad Trallianos in hunc modum: Episcopo subiecti estis, velut Domino. et paulo post: Sed & presbyteris subiecti estis, vt Christi Apostolis. et post multa: Quid enim aliud est Episcopus, quam is qui omni principatu & potestate superior est, & quoad homini licet, pro

Theodoret. in
Imperib. dia-
log. 3.

XXVI.
QUID
IGNATHII
VS DE
ORDINIBUS
ECCLESIA-
STICIS.

pro

pro viribus imitator Christi Dei factus? Quid vero sacerdotium aliud est, quam facer
coetus, consiliarij, & assessores Episcopo? Quid diaconi, quam imitatores Angelicarum
virtutum, qui purum & inculpatum ministerium exhibent, vt S. Stephanus B. Iacobo,
Timotheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro? Qui igitur his non obedit,
atheos & impurus est, & Christum contemnit, & constitutionem eius imminuit.

XXVII.
EPISCOPIS OBE-
DIENDVM.

De obedientia item praestanda Episcopo, plura inculcat, scribens ad Magnesianos,
necnon ad Philadelphios; haec gradatione hierarchiam in Ecclesia docet, sic dicens:
Principes obediunt Caesari, milites Principibus, diaconi presbyteris sacrorum praefectis:
presbyteri, diaconi, & reliquus clerus vna cum populo vniuerso, militibus, Principi-
bus, & Caesare, ipsi Episcopo pareant, Episcopus Christo, vt Christus Patri.] et post multa:
Exclamaui voce magna inter eos quibus locutus sum: Non est meus sermo, sed Dei:
Episcopo attendite, presbyteris, & diaconis, &c.] Spiritus enim sancti de eiusmodi in
Ecclesia ordine testimonium certum adducit. Et ad Smyrnenfes: Omnes Episcopum
sequimini, vt Christus Patrem; & presbyterorum collegium, vt Apostolos: Diaconos
reueramini, vt ex praepro Dei ministrantes. Sine Episcopo nemo quicquam faciat
eorum quae ad Ecclesiam spectant. Rata Eucharistia habeatur, quae sub Episcopo fuerit,
vel cui ipse concesserit.] et paulo post: Non licet sine Episcopo baptizare, vel offerre, ne-
que sacrificium immolare.] ac demum: Laici diaconis subijciantur, diaconi presbyte-
ris, presbyteri Episcopo, Episcopus Christo, vt ipse Patri.]

XXVIII.
IDEM DE ECCL-
ESIAE HIE-
RARCHIA.

De reliquis item Ecclesiae ministris sic ad Antiochenos: Saluto hypodiatonos, lecto-
res, cantores, ianitores, laborantes, exorcistas, confessores. Saluto custodes sacrorum ve-
stibulorum diaconissas.] et ad Heronem quoque de munere sacerdotum & diaconorum:
Nihil sine Episcopis facito: sacerdotes enim sunt, tu vero sacerdotum minister. Bapti-
zant, ministrant, eligunt, manus imponunt; tu vero illis ministras, vt sanctus ille Ste-
phanus Iacobo.] et ad Trallenses: Presbyteri subiecti estote Episcopo, diaconi presbyte-
ris, populus presbyteris & diaconis. Qui hunc ordinem seruauerint, pro eorum anima-
bus ego libens animam meam commutauero, & Dominus sit cum ipsis perpetuo.] et
ad Polycarpum: Meam animam libenter commutauero cum animabus eorum qui Episcopo
parent, presbyteris & diaconis: faxit Deus, vt mihi portio cum illis contingat a Deo.]
idem quoque ad Philippenses, dicens: Subiecti estote Episcopo, presbyteris, & diaconis.]

XXIX.
ECCLIESIAE
VNITAS.

Sicq. in omnibus vnam semper predicat esse Christi Ecclesiam; in eaq. pacem & vni-
tatem esse sitam, si vni omnes Episcopo pareant; a quo ordine aberrare, idem esse, quod
cum schismaticis & haereticis in castris hostium profiteri. vt non mirandum sit, si in his
crebro versetur, ac totus in his esse penitus videatur. Quae singula recitasse, non otio-
sum existimamus, quod debitores sumus etiam insipientibus, illis inquam, qui in tam
apertissima luce caecutiunt. Ignoscat interea Catholicus lector, si in adeo notis videamur
diutius immorari: magni quippe interesse putamus, si Apostolica constituta per
Ignatium, veluti canalem quemdam, in Ecclesiam Catholicam semel deriuata moni-
stremus: quod & nostro instituto est maxime consentaneum. Sed ad rem.

XXX.
IDEM DE VIR-
GINIBUS ET VI-
DVIS.

Florentissimam praeterea, his ipsis temporibus, Dei Ecclesiam fuisse germinem san-
ctarum virginum, & continentia viduarum, itidem iisdem litteris saepe citatis insinuat.
Qui ad Philadelphios in primis, praestare virgines nuptis docens, sic ait: Vxo-
res maritis subditae sunt in timore Dei, virgines Christo in puritate, non abominantes nuptias,
sed id quod praestantius est amplectentes; non in calumniam matrimonij, sed vt libe-
rioribus animis diuinae legis meditationi vacetis.] plura inferius habet de institutione
virginum & viduarum. Et ad Smyrnenfes scribens, salutari mandat virgines, quae in
perpetua degunt virginitate, & viduas. Scribens item ad Polycarpum, de virginibus &
continentibus ait: Si quis potest in castitate permanere, ad honorem carnis Dominicae,
vitet iactantiam. Si gloriatus fuerit, perijt: et si id ipsum statuatur sine Episcopo, cor-
ruptum est.] non enim sponte eiusmodi, sed per Episcopum Deo dicantur. de qui-
bus idem ad Antiochenos: Virgines agnoscant cui se ipsas consecrarunt.] et de iisdem
ad Heronem eiusdem Ecclesiae Antiochenae diaconum: Virgines serua, vt pretiosa
Christi monilia.] et ad Tarsenses: Eas quae in virginitate degunt, in pretio habete, vo-
luti Christi sacerdotes; viduas in pudicitia permanentes, vt altare Dei.] Sed & ad Phi-
lippenfes: Saluto, inquit, collegium virginum, & coetum viduarum.] post continentiam
vero virginum & viduarum, vt primo loco nuptiae habeantur, admonet: illae tamen, quae
(vt scri-

A (vt scribit ad Polycarpum) secundum Domini praecipuum, arbitrio Episcopi contra-
hantur, nimirum vt in facie Ecclesiae celebrarentur, & sacerdotis benedictione pariter
sanctificarentur.

Haec & alia complura de Ecclesiae eius temporis ritibus ac moribus: vt de ieiunio
Quadragesima, necnon quarta & sexta feriae, de obseruatione diei Dominicae, Pascha-
tis die, & alijs festiuitatibus, non tamen Iudaeorum more celebrandis, idem scribit ad
Magnesianos, & ad Philippenses. Ex his igitur, quantum licuit, paucis nec admodum
longis epistolis, quales essent Ecclesiae ab Apostolis instituta, quibusve moribus, riti-
bus, & institutionibus compositae, Ignatius, dum in iisdem eas confirmare atque stabili-
re studet, egregie magna ex parte repraesentat archetypum: ad cuius antiquitatis exem-
plar Catholicam Ecclesiam, eandemq. Apostolicam, quatenam sit, & penes quos ha-
beatur, perfacile est demonstrare: ac proinde nullo negotio liceat iudicare, non Eccle-
siam, sed Synagogam satanae esse dicendam, quae prototypi lineamentis ab Ignatio sic
deductis reperitur in omnibus esse difformis. nam (quod saepe diximus) non aliter Igna-
tium quam Apostolos, nec aliud Apostolos eadem Asiae Ecclesias, quam quod Igna-
tius, docuisse, certum & exploratum omnibus esse debet.

XXXI.
ECCLIESIAE AR-
CHETYPVS.

Et ne vlla vniquam de his dubitatio vel leuis oriri possit (quod in ore duorum vel
trium stet omne verbum) eadem de presbyteris & diaconis, virginibus atque viduis
(quantum breui epistola licuit) confirmata habes a Polycarpo Smyrnenfi Episcopo, epi-
stola hoc anno (vt diximus) scripra ad Philippenses: quam maiores omnes, vt authenti-
cam, contradicente nemine, venerati sunt. Ad istiusmodi igitur viuum exemplar Ca-
tholicae & Apostolicae Ecclesiae ab Ignatio in vinculis constituto affabre exculptum, ac
demum glorioso martyrio consignatum, omnes prouoco Nouatores haereticos: cuius vel
vno dumtaxat aspectu facile valeant intelligere, quam longe dispar Ecclesiae pulchra
sit facies a turpissimo simulacro, quod ipsimet sibi effinxerunt, portentosissimi mon-
stri, dum pro captu ingenij sui nouam quotidie Ecclesiam formant.

Sed quod rursus ad eandem Ignatij epistolas spectat: praeterijisse nolumus, quod ali-
bi alia diximus occasione, consueuissse S. Ignatium in singulis suis epistolis ad calcem illa
apponere, tamquam speciale quoddam signum epistolarum, Apostolico more: AMEN.
GRATIA. quo etiam charactere eius successores vsq. fuere, vt Gregorius Papa scri-
bens ad Anastasium Episcopum Antiochenum restatur his verbis: AMEN. GRATIA.
Quae videlicet verba de scriptis vestris accepta, idcirco in meis epistolis pono, vt de
S. Ignatio vestra beatitudo cognoscat, quia non solum vester, sed etiam noster. Sicut
enim magistrum eius Apostolorum principem habemus communem, ita quoque eius-
dem principis discipulum nullus nostrum habeat priuatum.] haec Gregorius. Ceterum
nescio qua incuria aut oscitantia librarium factum sit, vt non nisi in epistola ad Ephe-
sios, & in ea quae est ad Polycarpum scripta, eadem verba vltimo loco post salutationem
posita habeantur.

XXXII.
SIGNVM EPI-
STOLARVM
IGNATII.

b Gregor. lib. 4.
epist. 37.

Quamuis autem superius duodecim numerauerimus Ignatij germanas epistolas ad di-
uersos: plures tamen ab eo fuisse conscriptas, ex eius verbis ad Romanos facile conijci
potest, quibus ait: Ego omnibus Ecclesijs scribo, quod voluntarius morior, si modo
vos non prohibueritis.] sane quidem nisi ad hyperbole eiusmodi verba referantur, mul-
to plures oportuit eum scripsisse epistolas: et alioqui plurimas ab eo ante vincula di-
uersis occasionibus datas fuisse, neminem puto dubitare, cum id praesertim postularet
munus Episcopale. Haec idcirco dixerimus, quod leguntur eiusdem Ignatij titulo tres
epistolae, quarum priores duae ad S. Ioannem Apostolum & Euangelistam, tertia vero
ad sanctissimam Deiparam datae habentur; cui nouissimae loco posita iuncta est episto-
la sanctissimae Mariae Virginis ad ipsum reddita: quae cuius fidei sint, iudicium esto pe-
nes prudentem piumq. lectorem. Scimus eas S. Bernardum citasse aliquando, earumq.
meminisse alios recentiores.

XXXIII.
PLVRES EPISTO-
LAR AB IGNA-
TIO SCRIPTAE.

c Bernard. in
Psalm. 90.
serm. 1.

Ceterum quod ad genus scribendi attinet, eodem vsus est dum ad omnes paracleti-
cas epistolas scriberet, quod personarum ad quas scriberet & temporis ratio postularet,
verum seipsum cohibens, cum alioqui hoc itinere abundantiori Spiritus gratia perfun-
deretur: vnde scribens ad Trallianos: An (inquit) nolebam abstrusiora vobis scribere?
At ne paruulis vobis obsim, metuo (id mihi ignoscite) ne viam mysteriorum minime
capientes strangulemini. Etenim & ego, non quatenus vincus sum, etiam caelestia

XXXV.
IGNATII TEM-
PERANTIA.

*a Greg. hom. 24.
b Dionys. de Di-
uin. nom.
c Polycarp. ad
Philippen.
d Iron. lib. 5.
e Athanas. lib.
de Synod.
f Euseb. hist. lib.
3. c. 30.
g Hieronym. de
Scip. Eccl. in
Ignatio. & in
Matth.
h Theodoret. in
lib. dialog.*

XXXVI.
NAVIGATIO
IGNATII.

XXXVII.
MARTYRES PHILIPPENSES.

*i Euseb. lib. 3.
cap. 33.*

*k Metaphr. ea
die.*

XXXVIII.

DE DIONYSIO
AREOPAGITA.

XXXIX.

*l Metaphr. in
Dionys. die 9.
Octobr.
m Hilduin. in
Areopagit.
n Apud Sur.
rom. 5. die 9.
Octobr.
o Metaphr. in vi-
ta Ionn. Euag.
apud Lipom.
rom. 1.
DE TEMPORE
MARTYRII DIO-
NYSII AREOP.*

intelligere possum, angelicos ordines Archangelorum, Militiarum caelestium discrimina, Virtutum Dominationumq. differentias, Thronorum Potestatumq. diuersitates, Principatum magnificentias, Cherubim Seraphimq. excellentias, & Spiritus sublimitatem, & Domini regnum, & incomparabilem Dei Patris omnipotentis diuinitatem. Hæc cum nouerim, non continuo perfectus prorsus sum, aut discipulus, qualis Paulus & Petrus: multa enim desunt, ne a Deo derelinquar.] hucusque ipse, atque primus in Ecclesia, qui nomina nouem ordinum Angelorum vna coniunxerit, cum alioqui eadem in diuersis Scripturæ locis (vt S. Gregorius^a docet) inueniantur. Nam Dionysium, qui de caelesti hierarchia plura conscripsit, cum in suis commentarijs Ignatium citet^b, post ipsum scripsisse æquum est existimare, de quo plura inferius. At de S. Ignatij epistolis hæctenus, quarum (vt vidimus) meminit Polycarpus^c, citant Dionysius, Irenæus^d, Athanasius^e, Eusebius^f, sæpe Hieronymus^g, crebrius Theodoretus^h, & alij Latinorum^B atque Græcorum complures.

Ignatius itaque transiens per Epirum, Adriaticum mare primum, inde Mediterraneum nauigans, Puteolos tandem appulit, vbi vna cum militibus custodibus a Christianis ibi agentibus hospitio susceptus est, ac demum Romam perductus. hæc de itinere Ignatij recitat Metaphrastes, dum ex antiquis monumentis Acta eius recenset. Reliqua autem de eo, cum Romæ consummauit martyrium, quoniam Eusebium & S. Hieronymum sequimur, qui id accidisse tradunt anno vndecimo Traiani Imperatoris, dicemus anno sequenti.

Certauerunt hoc eodem anno pro confessione nominis Christiani Philippis in Macedonia Zozimus & Rufus, quorum meminit Polycarpus in epistola ad Philippenfes, sic dicens: Rogo igitur omnes vos insistere verbo iustitiæ & patientiæ, quam oculata fide vidistis non solum in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zozimo, & Rufo, sed & in alijs, qui ex vobis sunt: nam in ipso Paulo & in ceteris Apostolis considerantes, quod hi omnes non in vacuum cucurrerunt, &c.] recitat eundem locum Eusebiusⁱ. Porro scriptam fuisse eam epistolam a Polycarpo ante Ignatij martyrium, quod diximus, ipse in eius sine demonstrat. Agitur annua dies horum martyrum decimoctaua Decembris. Sub eodem Traiano Imp. (sed quo anno, incertum est) passus habetur item Philippis in Macedonia Parmenas, vnus ex septem primis diaconis, cuius natalis dies consignatus habetur in tabulis Ecclesiasticis vigesimatertia Ianuarij. Zozimus miles quoque martyrium subiit sub eodem Traiano Imp. damnatus a Domitiano Præfide in Pifidia, de quo Græci pariter ac Latini memoriam celebrant decimanona mensis Iunij. extant eius Acta fufius scripta^k.

At quoniam nuper mentio facta est de Dionysio, qui ex epistola ad Romanos locum & nomen Ignatij citauit in libro quem scripsit de Diuinis nominibus, dicentis: Amor meus crucifixus est:] hic necessario de perdifficili historia veritate agendum est: num scilicet ille ipse habendus sit Dionysius Areopagita, vt præfert titulus commentarij. De his acturi, ante omnia meminisse debemus, quæ in tomo primo Annalium præfati sumus in fine anni Domini nonagesimoctauo, quo diximus Dionysium Areopagitam a Clemente Rom. Pont. esse missum in Gallias, cum interim Ecclesiæ Atheniensi loco ipsius sufficeretur Publius, & post eum Quadratus vsque ad tempora Hadriani successoris Traiani; sub quo & ipse Dionysius martyrio est coronatus. Sed hæc tunc paucis perstricta, hic sunt fufius explicanda: et illud primo inuestigandum, quonam tempore Dionysium Areopagitam mortuum esse, verius asseratur.

Qui dixerunt eum sub Domitiano Imperatore consummasse martyriū, sibi ipsis contraria scribere certum est: fuerunt qui hæc opinati sunt ex Græcis Metaphrastes^l, ex Latinis Hilduinus^m, & Hingmarusⁿ Rhemensis Episcopus. Si enim germana est epistola Dionysij Areopagitæ ad Ioannem Euangelistam scripta cum adhuc esset exul in Patmo (probant iidem omnes eam vt legitimam, & ipse præcipue Metaphrastes^o) cum in ea dicat Dionysius, sibi diuinitus reuelatum, breui illum fore ab ea relegatione soluentum, ac mutuo fruturos esse congressu: si dixerimus Dionysium sub Domitiano suscepisse martyrium, ipsum ea de mutuo congressu esse mentitum, & vana illusionem decepitum (quod nefas est dicere) necesse esset asserere: nam omnium testificatione (quod dictum est) Ioannem Euangelistam non nisi post obitū Domitiani, sub Nerua esse solum exilio, exploratissimū est. Sed reddamus eadem hic verba Dionysij: Post paululum vero

floruit seculo 2.

A vero (dicam, etsi audax dictu videatur) tibi carissima societate iungemur. Ero autem prorsus dignior cui fides habeatur, si, quæ tibi præcognita sunt, quæ ex Deo didici, hæc loquar: quod scilicet ex Patmi custodia dimittendus es liber, & in Asiaticam terram reuersurus.] hæc ipse. Cum igitur non nisi post necem Domitiani sub Nerua Ioannes sit liberatus, & reuersus in Asiam, quando Dionysium illum adijisse oportuit: certe manifestum redditur, ipsum post Domitianum fuisse superstitem. Rursum vero cum iidem eius recipiant scripta, idemq. Dionysius in superius citato loco de Diuinis nominibus Ignatij epistolæ ad Romanos scriptæ verba illa adduxerit in testimonium: plane certum redditur, eum post obitum Domitiani, & Nerua successoris, complures sub Traiano vixisse annos. Nulla itaque prorsus veritate nituntur, qui eum sub Domitiano ex humanis decessisse contendunt. Denique quomodo sub Domitiano passus Dionysius dici potest, si idem qui supra Hingmarus, eodem tempore quo Clemens Romanus, eum, paucis interpositis diebus, martyrio vita functum asserat; cum constet ex his quæ a nobis superius dicta sunt, Clementem tertio Traiani Imp. anno martyrem obijisse?

His igitur confutatis, quid alij de tempore martyrij Dionysij scripserint, inuestigemus. Michael Syngellus^a, presbyter Hierosolymorum, qui (vt profitetur, & de eo testatur Suidas^b) tum ex ijs quæ a maioribus scripta essent, tum ex traditione accepisset, res gestas Dionysij est prosecutus, eius obitum ad extremum Traiani Imperium contigisse scribit: licet in eo hallucinatus videatur (nisi, vt accidit sæpe, in notam numeri irrepsit error) dum numerat annos tantum septuaginta ætatis eius: longe enim hæc ætate maiorem, obijisse martyrem, suo loco inferius dicturi sumus. Rursum vero antiqua

Martyrologia, quorum maior est fides, Bedæ^c, Adonis, & alia antiquitus scripta, sub Hadriano Imp. Dionysium Areopagitam martyrium subiisse, testantur his verbis: Natale S. Dionysij Areopagitæ, qui ab Apostolo Paulo instructus, credit Christus, & primus Athenis ab eodem Apostolo Episcopus est ordinatus, & sub Hadriano Principe post clarissimam confessionem fidei, post grauissima tormentorū genera glorioso martyrio coronatur.] addita vero hæc habentur apud Adonem: Vt Aristides Atheniensis vir fide sapientiaq. mirabilis testis est in eo opere, quod de Christiana religione composuit.] meminit non solum eiusdem Aristidis, sed & commentarij ab eo scripti S. Hieronymus^d, eumq. suo tempore extitisse significat, qui tamen penitus excidisse videtur. claruit ipse Hadriani temporibus, quo & Dionysius dicitur ab eodem Imperatore necatus esse. Quamobrem sicut non credimus Adonem falsâ citasse, ita nec Aristidem de Dionysij martyrij tempore mentitum esse putandum.

His itaque de tempore martyrij Dionysij stabilitis, nimirum nullo modo contingere potuisse vt sub Domitiano martyrium consummarit, sed ex sententia clarissimorum virorum, Traiani Imp. postremo tempore, vel sub Hadriano: apud nonnullos in dubium reuocatum est, an idem Areopagita sit ille Dionysius Parisiorum Episcopus. Beda^e diuersis diebus duos ponit Dionysios, videlicet Areopagitam quinto Nonas Octobris, Parisiensem vero Episcopum septimo Idus eiusdem: quem secutus Ado, id ipsum asseruit. Ceterum antiquissimum Bedæ Martyrologiū, quod extat apud nos scriptum, itidem & Romanum dictum, acceptum olim (quod alibi diximus) ex reliquijs monasterij S. Cyriaci, vnum tantum habet Dionysium, Parisiensem scilicet, septimo Idus Octobris: vnde non a Beda posita, sed ad Bedam ea de Dionysio Areopagita addita esse oportuit, ex Græcorum videlicet Menologio: nam eo die tertia Octobris iidem agunt de Dionysio Areopagita.

Verum Bedæ tempore ea de Dionysio Areopagita, quod vnus idemq. esset cum Dionysio Parisiorum Episcopo, adeo visa sunt explorata, vt postea temporibus Ludouici Pij Imperatoris (ad quem Hilduinus commentarium ab eo rogatus conscripsit, qui extat^f) absque aliqua dubitatione accepta fuerint: eademq. visa atque recognita, inuenta fuerint in omnibus illis consentientia, quæ ex antiquis Græcorum Archiuis, fide publica ob signata, sunt missa Parisios. His igitur omnibus visis atque exacte recognitis, omnium eruditorum calculo est firmata sententia, vnum eundemq. esse Dionysium Areopagitam cum Dionysio Parisiorum Episcopo. Quamobrem Hingmarus illorum temporum vir eruditione & pietate clarissimus, scribens ad Carolum Caluam Imperatorem, vt in re comperta atque omnium fide testata hæc ait: Patrem vestrum

XL.

*a Mich. Syng. in
enoch. de Dio-
nyf. apud Li-
pion. tom. 4.
b Suid. in hist.
in Dionysio A-
reopag.*

*c Beda & Ado
die 3. Octob.*

ARISTIDES PRO-
SECUTVS RES
DIONYSII.

*d Hieronym. de
Scip. Eccl. in
Aristid.*

XLI.

DIONYSIUS A-
REOP. IDEM
PARISIORVM
EPISCOPVS.

*e Beda in Mar-
tyrolog.*

XLII.

*f Habet Surius
to. 5. die 9. Octob.
REI VERITAS
PROBATA ET
RECEPTA.*

*transitio y
Elio Adriano
imparat. flo
reuit. apud
Apost. 1. scilicet
secundi.*

*floruit Beda
seculo 8.*

*seculo 9.
floruit Ludovic. P.*

Dionysium esse Arcopagitam, a beato Paulo Apostolo baptizatum, & Atheniensem ordinatum Episcopum, & in Gallias a beato Clemente directum: ex his quæ Græca refificatio, & S. Romanæ Ecclesiæ attestatio, & Gallicana intima contestatio, ratum in hac causa (quod longe ante nos dictum est) recognoscant.] hucusque Hingmarus.

XLIII. Sed ne hæc esse obiter vel inaniter dicta quis existimet: operæpretium ducimus, ad ea singula attestanda, hic paululum immorari. Ignoscat lætor: nec scabra petentem orationem vrgeat importune calcaribus, quæso. Licet autem hæc in Notis ad Martyrologium Romanum meminimus nos scripsisse: tamen quia hinc ea desumpta esse testati sumus, haud æquum putauimus, propter exemplum, prototypi faciendam esse iacturam; cum præsertim proprius hic locus esse noscatur, quo secundum historiæ ordinem vberius pertractentur. Quod igitur auctor ad ea de Dionysio testanda, Græcam adducat (vt ait) attestacionem: sapienter quidem.

QVOD GRÆCI DE DIONYSIO.

Quid enim aliud professus est Michael Imperator, qui ad hoc subtilius perscrutandum, omne impendit studium, atque egregiam nauauit operam, cum ad Ludouicum Pium Imp. publica legatione misit commentarios Dionysij Arcopagitæ? Qui cum Parisios perlatis tunc essent, cum natalis ipsius Dionysij vigiliæ agerentur: cuiusnam illi fuerint (vt ad tantam rem testandam diuinum quoque suffragium accederet) diuinitus miracula edita certo certius declararunt. narratur rei gestæ historia in eadem epistola, quam ad eundem Ludouicum Imp. Hilduinus tunc scripsit, quæ in superius citato commentario continetur. Quod insuper ad Græcorum attestacionem pertinet: Anastasius S. R. Ecclesiæ Bibliothecarius, vir tum Græcis tum Latinis litteris insigniter eruditus, æque testatur S. Methodium Constantinopolitanum Episcopum scriptis mandasse vitam Dionysij Arcopagitæ, in eaq. de eius aduentu in Gallias fidem confirmasse, eamq. egregie testatam, cum olim presbyter legatum ageret apud Romanam Ecclesiam, eidem tradidisse. Transtulit eam ex Græco ipse Anastasius, misitq. ad Carolum Caluum Imp. prout data ad eum (quæ extat) epistola docet: ipsa tamen Vita non habetur.

Anastasius floruit seculo 9.
Methodius floruit seculo 9.
Carolus Caluus floruit seculo 9.

Apud Surium a. d. die 9. Octob.

XLIV. Sed & de Dionysio (quod diuinis litteris est traditum): In ore duorum vel trium stat omne verbum) præstitit hoc ipsum etiã Michael Syngellus Methodio aequalis: claruerunt ambo eodem tempore Ludouici Imp. sub Michael Balbo, & eius successore Theophilo Imp. hæretico Iconoclasta, a quo pietatis causa martyrium susceperunt, vt de ambo- bus testatur Cedrenus: adeo vt nulla de impostura in sanctissimis viris possit vel leuis suboriri suspicio: sed & quod eius ætatis omnium discretissimi essent, nec de imperitia possint aliquam pati calumniam: Hic, inquam, beatus Michael (hoc enim titulo eum Græci nominant) scripsit oratione panegyrica res gestas Dionysij Arcopagitæ, qua eum auocatum ab Ecclesia Atheniensi, & missum in Gallias, curasse Ecclesiam Parisiensem, ac tandem ibidem ad vltima Traiani tempora martyrium consummasse, pluribus profiteretur. Scripsisse ea Syngellus videtur, cum sub eodẽ Theophilo Orientalis Ecclesia dira persecutione vexaretur: vt ipse in fine orationis testari videtur, dum Dionysium enixius rogat, vt tyrannidem, quæ grassabatur in Ecclesias, pellat, & pacem perditam restituat.

Apud Lipom. tom. 4.

XLV. Quod item ad Græcorum attestacionem pertinet, Metaphrastes ex antiquioribus memorijs eiusdem Dionysij vitam describens, iisdem adstipulatus est, & alij complures ex recentioribus. At ne quis putet ea tum primum Acta Dionysij Arcopagitæ a citatis auctoribus fuisse inuenta atque conscripta; accipiat, quid scribens ad eundem Imp. Ludouicum, Hilduinus de antiquorum Græcorum monumentis his verbis testatus sit: Vsq. hodie Græcorum maiores, & Athenarum incolæ perhibent, historiæ scriptis, & successuum traditionibus docti, in eadem ciuitate Dionysium tunc temporis primum fuisse Episcopum, quando Timotheus Pauli æque discipulus Ephesiorum rexit Ecclesiam; ipsumq. subrogato sibi Episcopo Romam adijisse, & (vt compererunt) apud Gallorum gentem glorioso martyrio consummatum fuisse. Quod & Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus per legatos suos sollicitè inquisiuit; & ita se eam rem habere certus, eandem Atheniensium ciuitatem pallio Archiepiscopali, quod iam ex ea diuturno tempore, orta quadam contentione, subtractum fuerat, redonauit, &c.]

ANTIQVA MONVMENTA DE DIONYSIO.

XLVI.

Certe quidem etsi nulla vmquam de Græcorum mutua consensione, & ex suis scriptis

A scriptis attestacione suppererent testimonia; suum ipsorum silentium loco mille testimonium foret. Etenim mente recolentes, quàm ipsi fuerint semper rerum suarum tenacissimi custodes ac vindices, hocq. illis esse insitum a natura; quippe qui de Homeri patria inter se adeo concertarint: haud putamus fuisse adeo liberales, vt tantum virum, sapientium sapientissimum, Athenarum reliquias, Pauli insignem discipulum, primum ipsorum Episcopum, tam facile donarint Gallis, vt ipsis sibi eum vendicantibus, penitus tacuerint, ac veluti iurato silentio, nullus vmquam ausus fuerit vel leuiter contradicere. Nam si leuissima aliqua probatione, vel ex Athenarum Ecclesiæ monumentis, vel incerta aliqua & dubia traditione, aut relatione vndecumque accepta, his de Dionysio æmuli Latinorum gloriæ aduersari potuissent; haud sibi eos temperasse, putandum est, vt non sibi vendicarent sua. Sed quod in re probe testata ac plane perspecta, nimis calumniose agere visi essent; tantum abest vt reclamantes contradixerint; vt potius omnes qui de ea re egerunt, calculum suæ sententiæ mutua consensione sponte contulerint. Sed de Græcorum attestacione iam satis.

CONSENSVS GRÆCORVM MAGNI PONDERS.

Quod vero de eadem veritate idem qui supra auctor Hingmarus in testimonium adducit S. R. Ecclesiam: aliqua fortasse ea de re extrabant Pontificum Romanorum diplomata: vel, si ea defuissent, dum ille citat ad eandem rem probandam antiqua Missalia Gallicana, quæ ait probata fuisse auctoritate Romanorum Pontificum, Innocentij, Gelasij, atque Gregorij, quorum extare dicit ad Parisiensem Ecclesiam eo argumento scriptas epistolas; satis superq. eadem veritas S. Romanæ Ecclesiæ auctoritate testata atque probata dici potuisse videtur. Nam moris erat, vt in sanctorum natalibus in sacra Missa præfatione, res ab eis gestæ, breui perstrictæ compendio, in ecclesia publice recitarentur: cuius vereris consuetudinis fidem faciunt Missale Ambrosianum, atque Sacramentarium S. Gregorij.

XLVII. DE DIONYSIO AREOPAGITA QVOD ROMANA ECCLESIA.

Sed alia insuper ratione accessisse visum est Romanæ Ecclesiæ testimonium: quod Stephanus Papa, cum esset in Gallijs, & eiusdem Dionysij ope e morbo conualuisset translatis Romam eius reliquijs, in eiusdem honorem monasterium Romæ erigendum curauit, quod Græcis monachis suis gentilibus tradidit habitandum. Dicit namque posse videbatur, his publicis monumentis in Ecclesia Romana ratum haberi, Dionysium Arcopagitam eundem prorsus esse cum Dionysio Parisiorum Episcopo. Hæc ipsa de Papa Stephano, Dionysij auxilio reddito sanitati, & eius grati animi studio, Ludouicus Imp. ab eodem Hilduino voluit scriptis memoriæ commendari ex litteris eiusdem Stephani Papæ hæc testantis. Quod insuper Romana Ecclesia scriptam a S. Methodio Dionysij vitam, atque ab eodem Roman perlatam, suscepisset, eandemq. eiusdem S. R. Ecclesiæ Bibliothecarius Anastasius Latinitate donasset, atque ad Carolum Imp. in Galliis, datis ad eum (quæ adhuc extant) litteris, misisset: argumentum haud leue videri poterat, eandem veritatem ab Ecclesia Romana esse receptam.

XLVIII. FACTO REM TESTATVS EST STEPHANVS PAPA.

At de fide Ecclesiæ Gallicanæ, quam idem Hingmarus adducit de ea re probanda, satis videri possunt quæ ex antiquioribus monumentis Acta Dionysij Hilduinus collegit: quæ si aliqua in re, vt de tempore eius martyrij (quod diximus) minus vera habeantur; non ob eam causam cetera omnia, quibus tam Græci quàm Latini adstipulantur, falsa esse dicenda sunt: cum in diuinis tantum Scripturis nullum sit reperire errorem atque mendacium. Re igitur in hunc modum firmiter constituta, his obstat videbatur Gregorius Turonensis, dum ait missum Parisios Dionysium tempore Decij Imp. quod quidem tam verum est, quàm quod ibi asserit eiusdem Decij tempore Trophimum Arelate, Paulum Narbonam, & Martialem item in Galliis amandatos; quos constat fuisse Apostolorum discipulos, & Apostolorum temporibus ad prædicandum Euangelium in Galliis esse misos. Sed hæc, sicut alia plura, auctoris simplicitati multa tam facile admittenti donanda sunt, prout etiam Hilduinus excusat, sic dicens: Ceterum parcendum est simplicitati viri religiosi Gregorij Turonensis Episcopi, qui multa aliter quàm veritas se habet, æstimans, non calliditatis astu, sed benignitatis & simplicitatis voto, litteris commendauit.]

Apud Hild. ubi supra.

XLIX.

Turonensis floruit secul. 6.

Quoniam vero in colligendis annis ætatis eius, alios vidimus esse deceptos: operæpretium existimamus, rei veritatem (quantum licet) ex suis ipsius scriptis hic consignatam relinquere. Cum ipse ad Apollophanem scribens testetur, tempore obitus Saluatoris, quo contigit admirandum illud Solis deliquium, se annum ætatis vigesimum-

OBIECTO DE GREGORIO DLVITVR.

Greg. Turon. hist. Franc. lib. 1. c. 30.

L. AETAS DIONYSII EX SCRIPTIS SVS.

Decij Temporal. seculo 3. an. 249. quomodo Trophimus, Paulus, ceteros que fuisse discipulos Apostolorum, misos que in Gallijs.

quintum agentem fuisse: si ad Hadriani Imperium dixerimus peruenisse (quod, ut vidimus, testantur antiqua Martyrologia) necesse est affirmare, ipsum suæ ætatis anno decimo supra centesimum obiisse: nam secundum chronographiam a nobis assectam, anno Christi centesimo decimonono ponitur ingressus Hadriani Imperatoris. Quod haud adeo mirandum videri debet, si quis consideret, diuina prouidentia factum ut complures Apostolorum discipuli longiorem ætatē vixerint, ut Apostolicarum institutionum essent viua quædam monumenta; velut Ignatius, de quo egimus, qui Dominum in carne viderat. et Quadratus, qui temporibus eiusdem Traiani rexit Ecclesiam Atheniensem, complures se vidisse tradit, qui tempore Christi in Iudæa varijs oppressi languoribus sanati essent, ac eos qui a mortuis resurrexissent: quod ex suis ipsius scriptis narrat S. Hieronymus^a. Adde his Hermam Pauli discipulum, cuius & fuisse dicitur liber ille, Pastor^b, inscriptus: hunc vsque ad Antonini Pij tempora, qui successit Hadriano, constat peruenisse, quippe qui sub Pio Romano Pontifice librum illum conscripsit^c. Sed ante omnes in exemplum adducendus fuisse Simeon Hierosolymorum Episcopus, quem annum agentem centesimum atque vicesimum, hoc anno martyrio vitam functum esse diximus. At nec (quod ad hanc rem spectat) præterisse oportuit Polycarpum Ioannis Euangelistæ discipulum, præfectum hoc tempore Ecclesiæ Smyræorum, quem tamen constat sub Marco Antonino & Lucio Vero, qui successerunt Antonino Pio, martyrium consummasse. Sed de his quæ ad longæuam ætatem hominum spectant, lectorem prouoco ad ea quæ tomo primo Annalium ex tabulis Romani census sunt superius recitata.

^a Hieronym. de Scrip. Eccles. in Quadrato.
^b Hieron. eod. lib. in Hermam.
^c Lib. de Rom. Pontif. in Pio.

LI.

DE SCRIPTIS DIONYSII DIS-
PVATIO.

Iam vero difficilior remanet de Dionysio enodanda quæstio: num illa ipsa quæ Dionysij Areopagitæ nomine feruntur scripta, vere ipsius sint. Sane quidem in re ante annos septingentos communi Græcorum omnium ac Latinorum consensione firmata, haud putamus æquum dignumq. sic agere, perinde ac si re integra, nunc primum hi commentarij prodijissent in lucem, & quid de his censendum foret, rogarentur eruditorum sententiæ. Sed cum ante tot sæcula eadem scripta fuerint ut Dionysij Areopagitæ cognita, examinata, probata, actorius Catholicæ Ecclesiæ vsu atque auctoritate recepta, & iam (ut ita dicamus) præscripta penitus videantur: in re adeo probata atque confessa erubescit oratio sic versari, ut in quæstione recens oborta, ad vtrumlibet, quid ipsa sentiret, liberas laxare habenas eloquij debeat. Ceterū quod iura veritatis sint ampliora omni antiquitate, quippe quæ nulla plurimorum sæculorum valeant præscriptione lædi, nec innumera testium multitudine obrui atque labefactari: sic de his agendum nobis proponimus, ut rei dignitati ac veritati sit omni pariter ex parte consultum; cum alioqui nullus sit reliquus fidei locus, nisi ipsi in omnibus veritas suffragetur. Quamobrem nostræ narrationis argumentum illud erit, accuratius peruestigare, num quæ ab ijs obijciuntur qui contrarium nituntur adstruere, eiusmodi sint, quæ a maiorum sententia discedere prorsus cogant: quandoquidem haud æquanimitè pati possumus, quæ sunt tot tantisque testibus obsignata, leuibus quibusdam coniecturis conuelli, & non nisi certis firmisque, atque adeo verisimilibus rationibus irrita reddi. At quoniam probe scimus, pro defensione nominis auctoris a compluribus eruditis viris conscriptas esse apologias, quas numerat Sixtus^d, & a recentioribus alias additas esse: haud nostri ratio patitur institui, omnia hic aduersantium hæreticorum^e vel curiosorum argumenta retexere; sed insulsa quædam ac leuissima prætermittere, fortiora tantum, quæ ipsis videantur penitus insolubilia, pro virili dissoluere.

^a Sixt. Senen. Biblioth. lib. 2. in Dionys.
^b Matth. Gal. in Areopag. & alij sparsim.

LII.

DE SVNTVR
OBIECTIONES.

Quod igitur in primis obijcitur, ritus, carimoniae Ecclesiasticas, ac monasticas institutiones ab auctore assertas ac sæpius inculcatas, non fuisse in Ecclesia Dionysij Areopagitæ temporibus: quàm falsum sit, consulat prudens lector quæ primo Annalium tomo dicta sunt, vbi de diuersis Ecclesiasticis ritibus egimus, & cum de Essenis fusius pertractata est controuersia: inueniet enim satis perspicue demonstratum, Ecclesiasticas carimoniae ex Apostolorum fontibus in Ecclesiam dimanasse, vitamq. monasticam in Essenis (quos fuisse Christianos, aperte docuimus) prodijisse, sed primitus in Ioanne exordium sumpsisse: adeo ut non sit opus in his diutius immorari.

LIII.

Rursum vero quod Dionysius de Diuinis nominibus citet Clementem philosophū: calumniantur ipsum intellexisse Clementem Alexandrinū, qui ea testatus sit de exemplaribus libro octauo Stromatum: in quo cum nihil huiusmodi prorsus inueniatur, manifesta

manifestæ calumniæ arguuntur, dum Christiano homini de Ideis Platonis opinionem impingunt. Ceterum cum auctor citans Clementem, non sicut in alijs solet, cum Christianos allegat auctores, aliquo digno ac excellenti honeste titulo, sed tantum dicat, Philosophus Clemens, &c.] plane demonstrat, se haud quempiam Christianæ religionis hominem intelligere, sed Ethnicum philosophum aliquem. Cū enim citat Ignatium: Diuinus (ait) Ignatius] de Hierotheo: Eximius Hierotheus: Diuinus Bartholomæus] & alia id genus. cum vero quempiam Gentiliū nominat, absque aliquo honoris titulo, cuius sit professionis tantum indicat: sicut, cum nominat Apolophanem, sophistam appellat. At quisnam fuerit Clemens ille Platonius philosophus, quem citat Dionysius, est paulo accuratius peruestigandum. Claruit his ipsis temporibus Dionysij Platonius philosophus, nomine Actius Clemens, ad quem extat Plinij^a Iunioris epistola, qua eum hortatur ut inhæreat Euphrati, itidem Platonico philosopho omnium celeberrimo, Romæ tunc agenti, ut suorum studiorum ab illo extremam manū accipiat. fuerit ne hic ille a Dionysio citatus, certo affirmare non audeam. Sed quis negabit, eius nominis antiquiorem reperiri philosophum; nisi qui se legisse iactet ex Græcis Antigonom, Carystium, Satyrum, & Aristoxenū, ex Latinis vero Varronem, Sentram, Nepotem, Hyginum, atque Tranquillum? qui omnes (ut tradit S. Hieronymus^b) Scriptorum Gentilium texere catalogos; quorum vix nomina, eaq. paucis nota, tantummodo remanserunt: quique si nullum eius nominis inter philosophos numeratos Clementem reperisset; etsi non penitus conuincere, in suspicionem tamen de impostura auctorem adducere potuisset.

^a Plin. lib. 2. epist. 20.

^b Hieronym. de Scrip. Eccles. in præfat.

Inanis quoque prorsus redditur & illa ipsorum argumentatio, qua dicunt: Cum auctor citet Ignatium, & Dionysius sit sub Domitiano defunctus, longe antequam Ignatius eam ad Romanos citatam epistolam scriberet: certum reddi, alium a Dionysio esse operis illius auctorem. Sed hæc omnia euanescent ex his quæ a nobis superius dicta sunt, nempe Dionysium ad vltima saltem Traiani tempora peruenisse, immo & sub Hadriano martyrium consummasse.

LIV.

Verum maior inde suboritur difficultas: Quomodo auctor libros illos inscripserit ad Timotheum, quem sententia Ignatij constat, iam antequam ipse scriberet eam epistolam ad Romanos, fuisse defunctum? testatur enim id ipse in epistola ad Philadelphios. sed & cum ad Ephesios scribens tradat, ei tunc Ecclesiæ præfectum esse Onesimum; satis aperte significat, Timotheum, qui eis præerat Episcopus, iam vitam functum esse. Primus enim illi Ecclesiæ a Paulo Apostolo præfectus est Timotheus, cui subrogatus est Onesimus: Ioannes autem Euangelista, non Ephesinæ, ut priuatim eius Episcopus præfesset Ecclesiæ, sed ut Paulus ibi olim & Petrus, Asiæ omnes curabar Ecclesias, ut superius fusius demonstraui. Quando autem Timotheus martyrio viuendi finem fecerit, ut ei Onesimus fuerit substitutus, ex Ignatij epistola ad Ephesios colligi posse videtur: nam cum de ipso agens hæc addat, Benedictus Deus, qui donauit vobis, qui tales estis, talem habere Episcopum] haud pridem eum creatum Episcopum Ephesinum significat. Porro ea epistola hoc ipso anno scripta, est, ut superius demonstraui. Neque enim assentimur Metaphrasti^c, vel cuius alij, qui cum secutus affirmet Timotheum sub Domitiano consummasse martyrium: nam ipse sibi pugnantia scribit, nimirum dum ibidem tradit Timotheum vitam functum postquam Ioannes Euangelium scripsit: alibi vero cum agit de Ioanne^d, ipsum ait non sub Domitiano, sed postquam ex Patmo Ephesum redijt (quod sub Nerua factum est) Euangelium conscripsisse. Si igitur post Euangelium a Ioanne scriptum Timotheus necatus est; certe non sub Domitiano, neque sub Nerua, sub quo permissa erat Christiana religio, sed Traiani temporibus id contigisse oportuit, eumq. perseuerasse in eadem Ecclesia Episcopum ad hunc propemodum annum; verum tamen certum esse, Timotheum ante Ignatium martyrio coronatum esse. Quod vero Dionysius, scribens ad Timotheum de Diuinis nominibus commentarium illum, citet Ignatij epistolam post Timothei obitum scriptam: haud insulsa videtur illa responsio, qua dicitur, ab auctore ea verba Ignatij postea esse addita. Quis enim dubitet, quemlibet tractatorem ad extremum vsque suæ vitæ diem suas lucubrationes, aliquid addendo, minuendo, vel immutando, solitum expolire? immo & sæpe accidere, quæ prius sunt scripta, penitus abolere, & noua meliori iudicio cudere? ut de se ipso S. Hieronymus in præfatione

LV.

DE TIMOTHEO
OBIECTIO.

^c Metaphr. 22. Ianuar.

^d Metaphr. die 27. Decemb.

LVI.

præfatione in Abdiam Prophetam testatur, & S. Augustinus sapius profiteretur. Ceterum quis nos compellit, vt affirmemus, auctorem ea scripsisse ad Timotheum Pauli discipulum, Episcopum Ephesiorum? nam germana, & ab auctore illa operi de Ecclesiastica hierarchia præposita est inscriptio: Compresbytero Timotheo Dionysius presbyter.] sicut & in titulo commentarij de Mystica Theologia. quæ autê præfixa est libro de Diuinis nominibus, in hæc verba: Sancti Dionysij Areopagitæ Atheniensis Episcopi ad Timotheum Episcopum Ephesinum liber de Diuinis nominibus] a librarijs esse appositam, omnes iure consentiunt. Verum quod auctor ipso in exordio commentarij de Ecclesiastica hierarchia dicat: Sacerdotij quidem nostri functionem, sanctissime fili Timothee] alium quempiam iuniorem Timotheum signare visus est; cum alioqui ætate maiorem Dionysium Areopagitam fuisse Timotheo, ex his quæ dicta sunt, facile colligi possit. Nam Episcopus coepiscopum, nominare consueuisse fratrem, non filium, mille exemplis esset facile demonstrare: quamobrem cum Dionysius appelleret Timotheum filium, euident est, alium aliquem, quàm Timotheum Ephesinum Episcopum intellexisse. Et quid absurdum, plures eius nominis eo tempore fuisse Christianos? consueuisse autem Fideles, Apostolorum nominibus, ipsorum amore, filios suos nominare, auctor est Dionysius Alexandrinus Episcopus: ac proinde plures inter Fideles eodem, quo illi, fuisse nomine insignitos, par est credere. Constat tunc quoque vixisse filium Pudentis Romani nobilissimi Senatoris Timotheum, eundemq. Petri & Pauli discipulum, atque presbyterum, de quo mentio habetur in Actis sanctarum Pudentianæ & Praxedis, necnon in Romano Martyrologio, cum agitur de Nouato, eiusdem Pudentis filio.

TIMOTHEI PLV RES HOC EODEM TEMPORE.

Apud. Euseb. lib. 7. c. 20.

Martyrolog. Rom. 20. Iun.

LVII.

Verum si velimus ea (quomodocumque id accederit) ad Timotheum Ephesiorum Episcopum esse conscripta: non eo quidem consilio (vt alij cauillantur) ad ipsum scripsit, vt, quem iam Paulus instituerat, theologicis imbueret facultatibus: nam ipse aliquando hæc ad eum: Mihi igitur ipse quoque, o amice, perfectioris intelligentiæ consortium trade, meisq. ostende luminibus quascumque videre potueris decentiores, vniusc. illius sacratissimæ effigiei præferentes venustates.] sed potius, quod ait Paulus, Sapientiam loquimur inter perfectos. Nam idem quoque Apostolus inferius conqueritur, dicens: Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed tamquam carnalibus: tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec potestis.] ac rursus in eundem sensum ad eosdem: Siue mente excedimus, Deo: siue sobrijs sumus, vobis.] Sicq. magna Dei prouidentia factum videretur, vt, quæ esset sapientia illa perfectioribus communicanda, solidusq. ille cibus ætate grandioribus impartendus, abdita sanctioribus reuelanda, quid item altissimas illas sedes Angelis tantum peruias dono Spiritus penetrare, ac denique quid esset hominum loqui linguis & Angelorum, Dionysius egregijs tradiderit exemplaribus, ac formis expresserit.

Dionys. de Eccl. hierar. in fine.

1. Cor. 2. 3.

2. Cor. 5.

LVIII.

AUCTORIS MANTENTAS LVSVM NON ADMITTIT.

Ceterum indignum plane ac nefas est existimare, tam sublimem ac excellentem & mente diuinitus illustratum Theologum, cæli cardines perambulantem, choros angelicos peruestigantem, Diuinitatis thronum aduentem, & secreta rimantem; ipsum, inquam, tamquam ludionem in scena, superinducta larua, ludere, aliumq. ab eo qui esset, voluisse mendaciter fingere, alias mentiri personas, multaq. falsa componere ac simulare, quæ vt vera certaq. vellet ab omnibus accipi: idq. magno suæ gloriæ detrimento, cum impostura fugillandus esset; et immortalem illam, quam sibi ex suis ipsius diuinis plane scripturionibus gloriam comparasset, proprio occultato nomine, & alieno superinducto, inaniter prodigere visus esset: quam si (quod decet sapientem) dixerimus contempsisse; certe multa mentiri, sapientis non fuit, eius præsertim, qui cælestia ac diuina pertractans, a leuissima quaque opinione mendacij procul debeat abhorreere. Cessat igitur plane omnis de nominum impostura suspicio: pariterq. ex his, quæ dicta sunt, exploratum habetur (quod præstare polliciti sumus) nihil obflare quæ obiecta sunt, quominus illum ipsum (vt præsertim titulus) germanum illorum operum, legitimumq. auctorem fuisse dicamus Dionysium Areopagitam.

LIX.

DE SILENTIO EUSEBII ATQVE HIERONYMI.

Sed quod reliquum est, videamus: cur ij qui de scriptoribus Ecclesiasticis catalogum antiquitus conscripserunt, vt Eusebius sparsim, & S. Hieronymus vna simul ordine temporum deducta serie scripto de ea re commentario, de Dionysio Areopagita ne verbum

verbum quidem fecisse noscantur? Quod ad Eusebium spectat, suspectum quidem nec testimonio dignum eius videtur esse silentium; quippe qui Arianorum patronus, ac sectæ illius vexillarius (sic enim appellat eum S. Hieronymus) haud edere sibi suisq. opportunum putauit, quæ ipso solo aspectu Arianorū dogmata potuissent infringere: nam ex nobilissima illa Cæsariensi libris omnibus refertissima bibliotheca Pamphili martyris, quæ fuerat Origenis, haud ea omnino prodidit maiorum monumenta, quæ Arianam hæresim labefactare ac confutare penitus potuissent: ac proinde agens in historia quam scripsit de Scriptoribus Ecclesiasticis, nequaquam fecit omnium mentionem. Et, vt omitteremus de alijs dicere, nonne dolo malo Theognosti Theologorum celeberrimi nomen atque scripta silentio obuoluta reliquit, quod Consubstantialis nominis esset assertor? At is non præterijt S. Athanasium, qui eum sæpius citat, vt cum ait: Discite nunc Christi rebelles Ariani, Theognostum, virum disertum, non abhorruisse a vocabulo substantiæ: scribens enim de Filio Dei in secundo Hypotyposicon ita locutus est, &c.] recitat ibidem grauissimam disertissimi viri sententiã de vna eademq. Filij Dei cum Patre substantia. Itemq. alibi: Prisci igitur homines, inter quos & Origenes, vir omnium disciplinarum & multum industrius, & Theognostus ille admirandus & perquam studiosus (horum enim opera legebam, cum tuam epistolam acciperem) tradunt nobis, &c.] Haud sane putandum Theologorum celeberrimum, Athanasio probe notum, Eusebium præterijisse; quin potius dolo malo eum prætermisisset, ac penitus suppressisset.

Athanas. de Synod. Nicæn. decret. contra Arian. hæres. Athanas. de peccat. in Spiritu sancto. ad Serapionem.

At non ego primus, sed iam olim S. Maximus monachus, strenuus pro veritate Catholica aduersus Monothelitas propugnator, Eusebij silentium de Dionysio impietatis nota fugillauit. Ceterum ipsius Dionysij opera potentissima arma continuisse ad expugnandam Arianam impietatem, citatus iam ante a nobis Michael Syngellus in illis apprime versatus plenissimam fidem facit: quamobrem si quid in ijs subtilis inspector offenderit, quod aliter se habere interdum sibi videatur; boni consular, & aliunde illud irrepisse non dubitet. Quod vero ad S. Hieronymum spectat: cum eius fides sincerissima nulla prorsus suspitionis labe conspersa habeatur, & nullus omnino in eo dolus subesse possit; aliunde eius silentij ratio petenda est, nimirum ab eius scribendi operis instituto: quo videlicet in præfatione ad Dexterum, eos se colligere profiteretur antiquos scriptores Ecclesiasticos, quos inuenisset ab Eusebio recensitos: quod & præstitisse, certum est, illis tantum superadditis, qui post Eusebij obitum vsque ad sua tempora in Ecclesia florere; reliquos vero Sophronium addidisse, omnes intelligant: nec fuit eius ratio instituti, si quæ ab Eusebio fuissent prætermissa, perquirere, ipsumq. propterea vel oscitantia vel doli mali arguere.

LX.

DILVITVR OBIECTIO DE SILENTIO S. HIERONYMI.

Quando autem eadem Dionysij opera in lucem prodierint, & an omnia simul, incertum est: sed sicut alia complura eiusdem auctoris desiderantur, quorum ipse meminit; necdum ab alijs hæcenus visa; ita neque omnia simul reperta putamus: siquidem Athanasio notus tantum videtur fuisse liber, qui tractationem continet de Cælesti hierarchia, quem tantummodo citasse reperitur: quod est mirum, si verum est quod scribit idem qui supra Maximus, Dionysium Alexandrinum nouisse opera Dionysij Areopagitæ, eademq. scholijs illustrasse; adducens in eius rei testimonium Anastasium Episcopum Antiochenum in eo commentario, cuius est titulus, ἐν τῷ ὁδῷ. Innotuisse eadem Ioanni Chryostomo, qui eum ob sublimem Theologiam appellauit πῶτον τῆ δόξης, hoc est, volucrem cæli, auctor est Anastasius Bibliothecarius in epistola ad Carolum Caluum Imperatorem. Cyrillum quoque Alexandrinum Episcopum nouisse scripta Dionysij Areopagitæ, eaq. citasse in libris quos scripsit aduersus Dioscorum & Theodorum, & in libro de Incarnatione Verbi, fidem facit Liberatus diaconus in Breuiario, quod de causa Nestoriana & Eutylichiana conscripsit: sed nec scio qua iniuria vel fraude ea exciderint. Est & apud Origenem sermo (& licet Origenis non sit, antiqui tamen auctoris est tractatio pugnantis aduersus Arianos) in quo idem Dionysius Areopagita citatur.

LXI.

Athanas. lib. quart. q. 4. QUIBUS NOTA DIONYSII SCRIPTA.

Liberat. in Breuiar. c. 10. Orig. hom. de diuers. 2.

Ex his itaque haud recte sensisse noscuntur, qui putarunt Dionysij Areopagitæ lucubrationes, antiquiores Patres, quos recensuimus, omnino præterijisse: vt Constantinus cognomento Philosophus, qui solebat deplorare maiorum infelicia tempora, quod Patres his Dionysij caruerint commentarijs, quibus potuissent Arii, Eunomij, Nestorij,

LXII. OPERA DIONYSII MAIORIBUS COGNITA.

Nestorij, Eutychetis, & aliorum errores facile confutare. Ceteri autem Græcorum, qui postea claruere, vt Anastasius Sinaita, Anastasius Nicænus, Maximus monachus, Photius, Damascenus, Andreas Cretensis, Suidas, & alij denique omnes, nemine aduersante, non solum nouerunt Dionysij Areopagitæ scripta, eisq. sunt vsi; sed & eadem eius esse auctoris, pugnaciter defenderunt.

LXIII. Greg. in Eua- gel. homil. 34. ROM. PONTIFI- CIBVS NOTA DIONYSII SCRIP- TIA. b Hadr. epist. ad Carol. c. 36.

Eadē Dionysij scripta a Romanis Pontificibus, quorū in his summa est auctoritas, ci- tātur. In primis enim citatur a S. Gregorio Magno liber de Cælesti hierarchia, & a Mar- tino Papa & martyre, atque in Romana Synodo ab Agathone Papa in epistola ad Hera- clium & Tiberium Imperatores, quæ recitata est in Sexta Synodo, actione quarta. Ha- drianus Papa in epistola ad Carolum Magnum Imp. citat eiusdem Dionysij episto- lam ad Ioannem Euangelistam conscriptam: Nicolaus Papa item allegat, scribens ad Michaelē Imp. epistolam Dionysij Areopagitæ ad Demophilum. Sed vtinam extaret commentarius ille Theodori presbyteri, cuius Photius meminit, quo soluit obiectiones negantium ea opera esse Dionysij Areopagitæ: sane quidem haud nobis vel alijs fuis- set adeo laborandum. Quæ enim hodie a Nouatoribus obiectiones refricantur, olim a Græcis curiosis fuerunt vehementius inculcatæ. Non enim maiores nostri, simulac Dio- nysij lucubrationes prodierunt in lucem, oscitanter, nulla de illis habita exactissima peruestigatione, eas receperunt; sed ipsedem propemodum, quibus modo, controuersijs ab illis accurate discussis atque examinatis, easdem germanas inuentas & ab omnibus obiectionibus vindicatas, tam Orientalis quam Occidentalis Ecclēsia vsu probauit ar- que recepit.

LXIV. THEODORVS DEFENSOR SCRIP- TORVM DIO- NYSII.

De commentario itaque Theodori presbyteri fidem facit Photius, dum in sua Bi- bliotheca sic ait: Legimus Theodori presbyteri librū, quo demonstrat, ea quæ S. Dionysij habemus opera, germana esse, nec pseudepigrapha. Quatuor etiā obiectiones soluit: quarum prima, qua arguitur illa non esse legitima, talis existit: Si enim, inquit, pseu- depigrapha minus essent, quomodo Patres posteriores de illorū verbis & sententijs nul- lam fecerunt mentionem? Secunda: Quod Eusebius Pamphilus opera a sanctis Patribus conscripta recensens, de S. Dionysij operibus nec verbum quidem. Tertia: Si traditiones in Ecclēsia longo tempore sensim & pedetentim ortæ & progressæ sunt: quomodo apud S. Dionysium ita specialis illarum quædam habetur descriptio? et paulo post sic meminit de quarta obiectione: Quod loquitur de B. Ignatij epistola, cum sanctus qui- dem Dionysius Apostolorum temporibus floruerit, Ignatius vero sub Traiano marty- rij certamen perfecit, qui paulo ante obitum epistolam illam conscripsit, de qua apud S. Dionysium est sermo. Has igitur quatuor obiectiones soluere contendens Theodo- rus, pro viribus nititur demonstrare, germana esse sancti Dionysij opera.] haftenus Photius.

LV.

Addendus ijs esset Georgius Pachimerius, qui in Dionysium Areopagitam com- mentarium elaborauit: sed nequaquam inter antiquos adnumerandus, qui claruit tem- poribus Michaelis Palæologi, a cuius Imperij tempore cœpit historiam scribere. Quam- obrem reiiciendus est commenticius ille titulus, qui affixus est eiusdem paraphrasi in eiusdem Dionysij epistolas, quo dicitur auctorem opus illud aggressum esse hortatu S. Athanasij Patriarchæ Alexandrini tunc agentis Constantinopoli. Miratus sum equi- dem, virum eruditum Godefridum Tilmandum, qui eandem paraphrasim Latinis edidit, & longam disputationem pro ipsedem scriptis elaborauit, hæc adeo manifesta non cognouisse, nec etiam correxisse. Quonam pacto, rogo, potuit ea scripsisse Georgius tempore S. Athanasij, si in illis commentarijs meminit auctor hæresum Nestorij & Eutychetis, quæ post multos annos ab Athanasij obitu emerferunt? Nec est quod de secundo Athanasio, itidem Episcopo Alexandrino, ea potuissent intelligi, qui sedere cœpit anno Domini quadringentesimo octogesimo nono, longe ante etiam quam uiueret Pachime- rius, sicut ille non sanctus, sed hæreticus, & Acephalorum patronus. His addendi ef- sent & alij complures recentiores: sed de Dionysio haftenus. Quod autem ad marty- rium eius spectat, consule quæ a nobis sunt in Martyrologio Romano adnotata.

Annus sequens, qui numeratur Domini centesimus decimus, adscibitur Fastis Gallo & Bradua Consulibus, cum Traianus vndecimum annum ageret in Impe- rio: quo (vt auctor est Eusebius, & Hieronymus) S. Ignatius Episcopus Antioche- nus, qui (vt vidimus) anno superiori vinctus Antiochia Syriæ ductus est Romam, martyrium feliciter consummauit. Quonam autem genere mortis? Plane accidit, quod optarat, vt leonum dentibus dilaniatus, gloriosam martyrij coronam fuerit consecutus. rem gestam paucis Eusebius absoluit, his scilicet verbis: Ignatius item, qui ad no- stram vsque memoriam multorum ore & sermone prædicatur, post Petrum successione secundus Episcopatum Antiochiæ nactus est. Fertur porro, hunc ex Syria ad Urbem Ro- mam amandatum, bestijs prædam, & laniam, ob testimonium quod Christo perhi- buisset, esse proiectum.] hæc tantum ipse.

I. Eusebius in Chron. b Hieronym. de Scip. Eccles. in Ignat. IGNATII MAR- TYRIUM. c Eusebius hist. lib. 3. c. 30.

Ceterum Metaphrastes ex vetustioribus tabulis, post alia multa, hæc de eius aduen- tu Romam, atque martyrio: Venit Romam, & sistitur ante Præfectum Urbis. Is cum Theophorum vidisset Ignatium, & litteras accepisset Imperatoris; dies autem aduenis- set opportunus, quando erat dies festus & celebris Romanorum; ducit eum in medium theatrum, sicut iubebat improbum edictum Imperatoris. Cum ergo vniuersa ciuitas sederet in theatro, cum ardenti spiritu & oculis iam spectaculum amantibus; vt pote quod iam fama vbique annunciasset, Syriæ Episcopum cum feris esse pugnaturum: conuersus ille ad populum quodam generoso & inflexibili animo, vt qui gloriaretur, & sibi placeret propter eam, quæ pro Christo suscipi cernebatur, ignominiam: Viri (inquit) Romani, & præsentis huius certaminis spectatores; non hæc mihi fiunt, vt luam pœ- nas alicuius maleficij (maleficos enim, quod sæpe diximus, Gentiles dicebant esse Christianos, atque vt maleficos esse damnandos, aut sceleratæ alicuius actionis auctores) sed vt Deum assequar, cuius quidem teneor desiderio, & quem cupio insatiabiliter. Sum enim eius frumentum, & molor per dentes bestiarum, vt siam eius purus panis. Hæc dixit; & dimissi leones, eum statim lacerauerunt & deuorauerunt, a solis asperioribus illius ossibus abstinentes: et re vera impletis votis, vt bestia essent eius sepulchrum.] hæc ille de Ignatij martyrio.

II. d Metaph. apud Sur. 1. Februar. ACTA DE SAN- CTI IGNATII MARTYRIO.

Eadem de Ignatij contestatione ad populum facta apud Adonem leguntur, licet ab eo multa alia Ignatius Romæ passus tradatur, nimirum quod ait: Pilis plumbeis scapulas eius primum contusas, deinde vngulis latera eius dilaniata, & lapidibus asperis confricata: manus eius inde igne fuisse repletas, & papyro oleo infuso latera eius adusta, iussuq. super carbones ardentes insistere, rursuq. inflammatum lateribus, & vngulis laceratum, ac testis crustis perfricatum.] hæc & alia vnde acceperit, non inuenimus, & certæ ne sint fidei dubitamus. Dissentit quoque Ado a citato nu- per auctore, dum carnes eius intactas a leonibus remansisse tradit. Verum cum hæc scribat acta coram Traiano Imperatore, haud probantur, cum constet eum in Orien- te egisse his temporibus cum exercitu. Sed nec veritati consentientia sunt, quæ ait accidisse hoc anno vndecimo Traiani, Attico & Marcello Consulibus: Marcelli enim Consulatus, sed cum Surano, tunc accidit, cum Traianus ageret in Imperio annum septimum. Scimus alioqui, martyrium Ignatij ab alijs poni alijs ac diuersis Traiani Imperij annis: sed præstat antiquioribus, nempe Eusebio & S. Hieronymo, fi- dem præstare.

III. e Martyrolog. Adon. dia 1. Februar. QUANTA PAS- SVS IGNATIVS.

Quid vero S. Ioannes Chrysostrmus de Ignatio Romæ passus? At illi (inquit) qui Romæ habitabant, cum illic magna vigeret impietas, maiore auxilio indigebant. Ideo Petrus, & Paulus, & Ignatius post illos ibi fuerunt immolati, vt ciuitatem illam, ido- lorum cruoribus pollutam, proprio sanguine abluerent, & operibus ipsis resurrectionis Iesu Christi crucifixi testimonium afferrent, demonstratis ijs qui Romæ debebant, se præsentem vitam tanta cum voluptate numquā fuisse despecturos, nisi sibi omnino persuasissent quod ad crucifixum Iesum essent ascensuri.] et post nonnulla: Vt autem illi qui Romam incolebant, hæc esse vera, re ipsa cognoscerent, permisit Deus cum sanctum

IV. f Ioan. Chrysostr. serm. de S. Ign. rom. s. in fin. CVR ROMAE PASSVS.

sanctum virum illic morte affici. Quod autem hæc sit causa, ex genere ipsius mortis conabor ostendere. Neque vt extra muros in barathro, aut in carcere, aut in angulo aliquo occideretur, damnatus est: sed in medio theatro, vniuersa ciuitate seorsum confidente & spectante, bestijs in ipsum immixtis & concitatis, martyrium pertulit: vt sub omnium oculis aduersus diabolum trophæum erigeret, cunctosq. suorum certaminum imitatores efficeret; cum non modo fortiter, sed etiam cum lætitia mortem opereretur, feratq. cum omni voluptate spectaret, non quasi raperetur e vita, sed tamquam ad vitam meliorem ac præstantiorem vocaretur. Vnde hoc fit perspicuum? ex verbis quæ moriturus loquebatur. Cum enim id genus supplicij sibi esse subeundum intellexerit: Ego, inquit, feras illas adiuuarem.] hæc Chrysofostomus, alludens, puto, ad ea quæ ipse scripserat ad Romanos.

V. Post vero necem sanctissimi viri, Syros, qui eum comitati sunt Romam, susceptas eius sacras reliquias, Antiochiam ouantes magno gaudio retulisse, idem auctor testatur sic, suos alloquens Antiochenos: Exiguum ad tempus eum vobis ademittit Deus, sed maiore cum gratia restituit. Et quemadmodum pecuniam mutuant, cum fœnore ea reddunt quæ acceperunt: sic etiam Deus pretiosum hunc thesaurum paulisper suscipiens vt ostenderet Romæ, maiore cum gloria illum vobis retulit. Emisit eum Episcopum, & martyrem recepistis: emisistis eum cum precibus, & cum coronis suscepistis: nec vero vos soli, sed cunctæ quæ interiectæ sunt ciuitates. Quomodo enim eas affectas existimatis, cum reportatas reliquias cernerent? quem voluptatis fructum percipere? quanta lætitia gestire? quàm faustis vndique acclamationibus coronatum amplecti? Quemadmodum pugilem generosum, qui omnes deuicerit aduersarios, spectatores e cauea cum plausu confurgentes sublimem statim excipiunt, nec terram attingere patiuntur: sed humeris sublatum, innumerabilibus laudibus exornantes, domum reportant: sic quoque sanctum illum omnes ex ordine ciuitates ab Vrbe relatum suscipientes, humerisq. gestantes, Antiochiam vsque sunt comitatæ, martyrem coronatum celebrantes, diabolum deridentes, quod e contrario illi versutia successisset. Et tunc quidem cunctis illis ciuitatibus profuit, documentumq. fuit, & patriam hanc vsque in præsentem diem locupletauit.] hucusque Chrysofostomus de ipsius reliquiarum tunc facta translatione. Positas eas fuisse in suburbij Antiochiæ, ad portam Daphniticam, auctor est S. Hieronymus: quando autem intra ciuitatem perlata fuerint, suo loco dicemus. agitur huius translationis anniuersaria celebritas decimaseptima mensis Decembris.

VI. Sed quod ait Chrysofostomus, eam sic solemniter omnium plausu, concursu, & acursu esse factam: cum constet antiquo iure Romanorum, reliquias defunctorum prohibitas esse transferri; scribatq. Plinius his temporibus ad Traianum, pro ea re impetranda, collegium Pontificum adiri solitum: dicendum est, Christianos eiusmodi licentiam, nulli parentes impensæ, ingenti pecunia redemisse. Distrahere pecunia consueuissent Gentiles reliquias martyrum, notauimus in Romano Martyrologio. At sicut qui nuper, licet vinculis alligatus, cum duceretur ad bestias, magno honore (vt vidimus) a ciuitatibus per quas transfret, fuit affectus: ita, Deo sic disponente, cum ab iisdem qui eum Romam ad martyrium fuerant comitati, Antiochiam reduceretur, factum est, vt eadem loca, & ciuitates eidem occurrentes, quem vincunt magno fuerant honore prosecutæ, eundem corona martyrij redimitum exultantes vbique susciperent. Suspensos enim omnes fuisse animo, anxie expectantes quid Ignatio Romæ accidisset, sed hæc auidius S. Polycarpum scire optasse, ipse in fine epistolæ, quam scripsit ad Philippenfes, declarat.

VII. Perlatas autem S. Ignatij Antiochiam reliquias, ac in suburbio (vt dictum est) in cœmeterio collocatas, permultis magnisq. coruscasse miraculis, idem Ioannes Chrysofostomus testatur his verbis: Non aliter quàm thesaurus quidam perpetuus, qui quotidie exhauritur, & numquam deficit; sic etiam beatus hic Ignatius cunctis ad se accedentibus benedicens, fiducia, & strenua alacritate, magnaq. fortitudine plenos remittit domum. Itaque non hodie tantum, sed quotidie confluumus, spirituales ex eo fructus percipientes. Quisquis enim cum fide ad illū accedit, magnis afficitur beneficijs. Sanctorum enim non modo corpora, sed ipsi loculi & monumenta spiritali gratia conferta sunt.] hæc & alia multa Chrysofostomus de cultu reliquiarū sanctissimi viri.

IGNATHI RELIQUIAR ANTI-CHIAM ALLATAE.

Hier. de Scrip. Eccles. in Ignat.

Plin. lib. 10. epist. 73.

IGNATHI DI-GNA TRAN-SLATIO.

MIRACVLA MVLTAE EX RELIQUIIS S. IGNA-TII.

Videas

A Videas itaque ex his, quanti fecerint Christiani huius temporis (omnes haud dubium Apostolorum discipuli) reliquias sanctorum martyrum; dum, scilicet licet persecutione, nihil veriti inuidiam scilicet Gentilium, nec viarum pertæsi difficultates & longitudinem, Roma Antiochiam vsque eas magna veneratione & lætitia retulerunt, & loco honestissimo collocarunt.

Subrogatus fuit ab Antiochenis in locum Ignatij (quod ipse prædixerat) Hero eiusdem Ecclesiæ diaconus, ad quem extat ipsius Ignatij hæc præmonentis epistola: seditq. annos viginti. Legimus in codice Vaticano, post S. Ignatij epistolas, huius Heronis ad ipsum iam martyrio coronatum precationem, his verbis Latine redditam:

Sacerdos, & assertor sapientissimi Dei, Ignati, immaculata stola indute, perenni fonte saturate, cum Angelis laudem canens, primogeniti certe amice, a peccatis liberate, a diabolo separate: agonista constitutus in stadio veritatis, acquisisti pretiosam salutem, confudisti Traianum, & Senatum Romæ, prudentiam nunc non habentem: domesticus nunc factus es Christi in dilectione, fide, & vita. Memor esto mei, filij tui Heronis: vt & ego ex hac vita exiens, sanctis connumerer; vt dignum nomen merear adipisci, & de iniusta statione atque a Deo aliena extraneus inueniar. Ter quaterq. beate, qui ad talia peruenisti, pater Ignati, currus Israel, & auriga eius. Euasisti mortem, fugiendo, & de terrenis ad cælestia euolasti: coronam deificam & magnam meruisti, & in amabili Dei agone vicisti. Memento eius, quem nutriuisti, beate martyr, & præsta mihi colloquiū, sicut prius faciebas.] hucusque Heronis precatio ad Ignatiū.

At non solum Ignatius, sed & alij Episcopi ex suis ipsorum sedibus abstracti, æquo petebantur ad necem. quod S. Ioannes Chrysofostomus testatur his verbis: Neque vero id solum diabolus, sed & aliud non minus graue machinabatur. Nam cum vrbium Præfectos ad trucidandos Episcopos impellebat; tum etiam operam dabat, vt in externas ciuitates abstracti, de medio tollerentur. Id autem agebat, simul vt necessarijs rebus spoliarentur, simul vt itineris labore confecti redderentur imbecilliores.] hæc Chrysofostomus. quod quidem non tantum in Ignatio factum vidimus, sed & id ipsum postea contigisse Onesimo Pauli discipulo, Ephesorum Episcopo; qui dudum Ignatium, in itinere constitutum, Smyrnæ conuenit. Hic, inquam, ab Asiæ Proconssule teneri ac vinciri iussus, Epheso abductus Romam, ibi lapidibus obrutus, martyrium egregie consummauit. hæc quidem de eo antiquæ Ecclesiasticæ tabulæ, in quibus eius martyrij memoria annis singulis repetenda, notata olim fuerat, his verbis scripta habent: Hic vincus Romam perductus, pro fide Christi lapidatus, primo ibidem sepultus fuit; inde ad locum vbi fuerat Episcopus ordinatus (nempe Ephesum) corpus eius delatum est.] Sed de eo errasse constat Nicephorum, dum ipsum sub Domitiano tradit occubuisse martyrio: nam quem certum est superuixisse Ignatio, qui sub Traiano martyr factus est, quomodo ante Ignatium sub Domitiano martyr potuit ex hac vita migrasse?

In Macedonia etiam Dyrrachij S. Astius (aliter Antistius) eius ciuitatis Episcopus supplicio crucis martyrium magna cum gloria consummauit: quem cum sic pendentem in cruce vidissent septem Christiani, qui eadem urgente persecutione ex Italia illuc confugerant; tanto permoti exemplo, magno animi ardore Christianos esse profitescentes, se obtulere martyrio; qui omnes iussu Præsidis in mare demersi sunt. agitur horum anniuersaria commemoratio tum a Græcis, tum etiam a Latinis.

E Hoc eodem anno vndecimo Traiani Imperatoris, Cerdo Episcopus Alexandrinus, cum ageret in sede annum vndecimum, ex hac vita decessit; subrogatusq. est in locum eius Primus, qui tenuit eandem sedem annos duodecim. hæc omnia Eusebius in Chronico. Quod vero spectat ad electionem Episcoporum Alexandrinorum; S. Hieronymus scribens ad Euagrium, hæc ait: Alexandria a Marco Euangelista vsque ad Heraclium & Dionysium Episcopos, presbyteri semper vnum ex se electum, in excellentiori gradu collocatum, Episcopum nominabant: quo modo si exercitus Imperatorem faciat; aut diaconi eligant de se quem industrium nouerint, & Archidiaconum vocent.] hæc Hieronymus. Quàm vero ingentem calamitatem, in vltionem sceleris in Ignatium perpetrati, passa sit ciuitas Antiochena, dicemus anno sequenti, quo contigit, vlciscente numine viri sanctissimi necem.

VIII. HERO EPISCO-PVS ANTI-CHIE-NVS. a Eusebius in Chronico.

IX. HERONIS EPI-SCOPI ANTI-CHIE-NI PRECA-TIO.

X. b Chrysof. de S. Ignat. serm. tom. 5.

ONESIMI MAR-TYRIVM.

c Rom. Martyrolog. 16. Febr. c. 11.

d Niceph. lib. 3. c. 11.

XI. MARTYRIVM ANTI-STII EPI-SCOPI DYRRA-CHII.

e Martyrolog. Rom. 7. Iulij.

XII. CERDO EPISCO-PVS ALEXAN-DRINVS.

I. **S**equenti anno ab Ignatij martyrio, qui numeratur Domini centesimus vndecimus, Traiani vero duodecimus, Messala & Pedone Coss. ciuitas Antiochena, cum in ea esset Imperator in hibernis, diro terræmotu concutitur atque prostratur. Sed antequam chronographiæ a nobis positæ, quæ ab alijs discrepat, rationem reddamus, rem gestam, prout se habuit, enarremus, quam Dio^a his verbis præclare admodum describit: Dum vero Antiochiæ Traianus ageret, atrox & funestus motus terræ accidit, vicinis vrbibus atque populis cladem etiam afferens: quamquam ipsa Antiochia insigni & publica clade vastata fuit. Hiemabat in ea forte Traianus, atque illuc milites frequenter & priuati complures conuenerant, alij præterea vt iura acciperent: quosdam legationis officium, merces, & priuata compendia traxerant: quamplurimi videndi Imperatoris, & spectandorum ludorum gratia, confluerant. Ita vix vlla natio aut ciuitas a detrimento & clade immunis extitit: vt plane vniuersus terrarum orbis, & populi qui Romano parebant Imperio, calamitatem ingentem acceperint. Motum terræ fulmina primum antecesserunt, tum venti insoliti & peregrini vehementius spirauere: quibus monstris atque prodigijs, quæ graua & horrenda videbantur, nemo tamen quæ mala secuta sunt extimuit. Tum magno & repentino oborto fragore, maria feruescere, fluctus intumescere, adhuc æstus vehementius & violentius insurgere, terra omnis succuti, domus, ædificia contrario ictu quassari, dissilire alia, & superne assaultantia tecta concidere: crepitus audiebatur ingens & horribilis. Mœnia contrario pulsu, modo huc, modo illuc nutantia, confringi & ruere: mare ipsum turbine contorquebatur: terra autem, vbi ædificia non erant maxima, compulsa motu assaultabat.

II. **T**etra omnia erant, simul contrita ligna, collisa vasa fictilia, & saxa acruatim magno cum stridore proruebant. Puluis densus atque concreuerus excitari: tantaque obducta caligo cunctos oppræsserat, vt alterum videre, alloqui, & audire minime cuiquam, immo ne spirare quidem, ingruente vento ac puluere, liceret. Multi mortales extra domum vitæ periculum adiere, præcipites tectis erumpebant; & velut agmine fugientes in acruos cogebantur: qui omnes ceu e præcipiti loco deiectione, collisi sunt: non pauci adhuc mutilato corpore abiere. Arbores radicitus conuulsæ procubuerunt. Ingentem turbam prostrata tecta & subuersi muri obruere: primo impetu densi alius super alium incidentes, extinguebantur. Si qui vero lacero corpore, vel lapide, vel ligno conuerberati cessissent; hi profecto omnium miserimi erant, vt pote quibus aut viuere, aut subito mori negaretur. Non simplex fuit clades: siquidem de tantorum mortalium numero vix sine noxa vnus vel alter euasit. Videre erat hunc contracto humero, illum amissis brachijs fugere: complures capite adempto iacebant: quidam eliso pectore sanguinem euomebant, inter quos Pedito Consul, qui tamen haud multo post animam emisit. Atque vt semel omnia complectar, nullum non calamitatis & miseræ genus mortales illi sustinere. Sed diutius noctu & interdium, id agente facto, terra contremuit. Tunc vitæ dubij & pauore consternati miseri, tanto malo remedium & effugium inuenire non poterant: oblæsi tectorum casu passim moriebantur: et quamquam fornices, & concamerata atque vacua loca, prout casus adgerat, tum peristylia, penitilesq. horri intercedente ligno, a morte quosdam seruassent: hi tamen omnes durante motu, fame & inedia, priusquam opem quis ferre posset, confecti fuere.

III. **D**eficiente tremore, quidam ruinas ascenderunt. Tunc mulieris vox, & infantis vagitus auditus est: matrem & filium ruinæ oppræsserat: mirandumque fuit quo pacto alendo puero lac sufficere potuerit. Sed & mater & filius e terra incolumes educti sunt. Dum vero accuratius per trita cadauera & collapsas domos rimarentur, alter infans inuentus est, qui matris mortuæ vbera adhuc fugeret. Omnibus autem, qui ab excidio & a clade superferant, salus ingrata & vita molesta extitit, cum luctuosum vbi que casum, totq. obrutos mortales cernerent. Hac communi ac miseranda populorum strage miserima & infelicissima tunc Antiochia afflictæ fuit. Traianus vero a tam

^a Dio in Traiano.
TERRAEMOTVS
INGENS AN-
TIOCHIAE.

^b Dio in Traiano.
TERRAEMOTVS
INGENS AN-
TIOCHIAE.

^c Dio in Traiano.
SPECTACVLVM
LVCVBRÆ.

A **f**œdo diroque periculo per fenestram domus, quam habitabat, vix ablatus est: accedens enim forte quidam humana maior effigie, illum inter exiguos tectorum lapsus incolumem subtraxit. Sed tanta deinceps Cæsarem formido tenuit, vt cū iam aliquot dies tremor quieuisset, in hippodromo sub diuo, & in publicis tabernaculis vitam ageret. Mons Casius ita concussus est, vt nutante cacumine, quasi conuulsus in subiectas vrbes labi existimaretur: subsedere & alij montes, quinetiam aquarum fontes non ante visi emicuerunt, fluuij quoque defecerunt. hucusque Dio, licet causam immanissimæ cladis, nempe necem Ignatij, non intellexerit, vel fortasse dissimulauerit.

B **A**uulsa enim ab ea semel ingenti illa & animata columna, cuius virtuti, inuisibili quodam modo, innitebatur vrbs illa, ipsam in terram prosterni, omniq. ex parte corruiere necesse fuit: hisce namque cladibus Deum vlcisci solitum necesse sanctorum, complura exempla declarant, de quibus agitur suis locis. Quod vero ad Christianos Ecclesiæ Antiochenæ spectat, nequaquam putamus iisdem cum Gentilibus affectos malis esse. Etenim si ex his quæ post multa sæcula sub Leone Imp. eidem ciuitati terræmotu iterū prostratæ horribilia contigerunt, argumentum sumendum est; hæc obuentura mala Christianos minime latuisse putandū. Sed sicut ea tunc fuerunt antea diuinitus reuelata; ita etiam, ne cum impijs perirent pariter iusti (quod non esse Dei voluntatis, contestatus est Abraham^a) iam ante, vt alijs fecit Deus, suos præmonuisse Fideles credendum est. Nam si Traiano, ne periret, occulto Dei iudicio, quomodocumque acciderit, consultū fuit; sane quidem metuentibus se (quod est b in Psalmis) dedisse significationem, vt fugerent a facie arcus, & liberarentur dilecti sui, æquum est existimare. Certe magnum illum Heronem, eius ciuitatis Episcopum, his malis superuixisse, & multis annis eam Ecclesiam administrasse, certissimum est: licet quæ tum ab eo, vel alijs Christianis gesta sint, scriptorum inopia, vel potius scripturarum naufragio, remanserint silentio consepulta.

C **Q**uoniam autem potissimum anno hæc contigerint, ex Consulatu Pedonis, qui eodem terræmotu interiit, liceret facile demonstrare, si sedes Consulatus eius certa subsisteret, & non (quod his Traiani temporibus potissimum accidit) Fasti Consulares haberentur inuerti ac plane corrupti. nam quo pacto, quæso, ab alijs^c ponitur eius Consulatus vltimis Traiani temporibus, nempe decimo octauo anno eius Imperij, cum ipse Dio testetur, hæc Antiochiæ accidisse antequam ipse Imperator trans Euphratem positas regiones bello tentaret? Dio enim post cladem illam narratam hæc mox subdit: Ceterum Traianus, apparente iam vere, hostilem terram aggreditur; sed regio quæ Euphratem attingit, &c.] Quare Casiodori Chronicon rectius Pedonis Consulatum ponit anno decimo quarto eiusdem Imperatoris; licet nec ipsum veritatis scopū attigerit.

D **V**erum ex his quæ scribit Euagrius^d Scholasticus, dum agit de alio terræmotu, qui eandem ciuitatem afflixit anno secundo Leonis Imperatoris, hæc nostra certiora redduntur. Etenim cū exacte numeret annos interlapsos ab hoc terræmotu qui contigit sub Traiano, vsque ad illum sub Leone, dicatq. inter vtrumque tercentum quadraginta septem annos intercurrisse; cumq. annus ille secundus Leonis Imperatoris ponatur annus Domini quadringentesimus quinquagesimus octauus, hic vero numeretur centesimus vndecimus; hac habita numeri ratione, Consulatum Pedonis, & cladem Antiochenam ponendam esse hoc anno Domini centesimo vndecimo, & Traiani duodecimo, nemo non videt. Ex his & Eusebij Chronicon erroris arguitur, quo ponitur eiusmodi terræmotus Antiochenus anno decimo sexto Traiani: sicut & certo certius errasse conuincitur, dum anno quinto eiusdem ab eodem Traiano expugnatas ponit inter alias barbaras ciuitates Ctesiphontem & Babylonem: nam nonnisi post terræmotum Antiochenum, trans Euphratem ipsum duxisse exercitum, Dio^e aperte testatur. At hæc de his satis.

A **N**nus præfens, qui ponitur Christi centesimus duodecimus, Traiani vero decimustertius, a diuersis chronographis diuersis Consulibus consignatur: nā Casiodorus Annal. Eccl. Tom. 2. E 2 dorus

IV. **C**AUSA CLADIS
ANTIOCHENAE.

^a Genes. 18.

^b Psal. 59.

V.

^c Panuin. in
Fast.
CORRIGVNTVR
DE CONSVLATV
PEDONIS ERRO-
RES.

VI. **E**uagr. lib. 2.
c. 12.
CERTVS ANNVS
TERRAEMOTVS
EX HVAGRIO.

^e Dio in Traiano.

OBIVS ANACLETI.

a Rom. Martyrolog. 13. Jul.

II. PATRIARCHAE NOMEN.

b Flavianus Vopisc. in Saturnino.

III. e Habetur tom. 1. Concil.

d Gregor. lib. 6. epist. 27. TRES SEDES PATRIARCHALES VNA PETRI.

IV. EVARISTVS PAPA.

e Iren. lib. 2. c. 3. f Optat. contra Parmen. lib. 2. g Epist. hares. 27. h Aug. epist. 165. i Habetur tom. 1. Bibliothec. sanct. DE TITVLIS ROMAE INSTITVTIS.

V.

dorus habet Pisonem & Hastam, alij Crispinum & Orsitum. sed in his modo non laborandum, quod Imperatoris annis vera certaq. temporis ratio constituat, nec de Consulibus aliquid certi valeat definiti. Hoc igitur anno Anacletus Papa, cum sedisset annos noue, menses tres, & dies decem, martyrio coronatur decimatertia die mensis Iulij, qua tabulae Ecclesiasticae b anniuersariam eius memoriae celebritatem antiquitus notatam habent. Res ab eo gestae, quas plane fuisse mirificas, multis argumentis assequi licet, communi naufragio scripturarum remanserunt plane obscurae. nam haec tantum in libro de Romanis Pontificibus de eo scripta habentur: Hic memoriam beati Petri construxit & composuit dum presbyter factus fuisset a beato Petro, seu alia loca vbi Episcopi recondentur sepulturae; vbi autem & ipse sepultus est in pace iuxta corpus beati Petri, tertio Idus Iulij. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, creauitq. presbyteros quinque, diaconos tres, Episcopos per diuersa loca numero sex: et cessauit Episcopatus eius dies tredecim.] haec ibi.

Leguntur eius titulo epistolae tres; in quarum vltima quod trium sedi Patriarchalium series ponatur, tum nomen Patriarcharum, tum res ipsa dupliciter Nouatoribus. Nomen quidem antiquissimum est, tum a Iudaeis, tum etiam a Gentilibus usurpatum; quod, sicut alia multa, in Ecclesiam feliciter transijt: non tantum enim Iudaei, sed & Aegyptij utebantur eo nomine atque primaria dignitate: nam Herodotus, cum agit de sacris Aegyptiorum, Patriarchas illos nominat, qui principem locum in sacris tenent. Insuper vsus est eo nomine Hadrianus b Imperator, Traiani successor, in epistola ad Seruianum Consulem de Aegyptiorum inconstantia, vbi haec verba: Ille ipse Patriarcha cum Aegyptum venerit, ab alijs Serapidem adorare; ab alijs cogitur Christum.] sed de ea re suo loco inferius, vbi, quod de Serapide loquitur, calumniam esse aperte monstrabimus. Ceterum de sedium prerogatiua a Petro primum instituta, deq. ipsarum ordinis ratione diximus primo Annalium tomo.

Haec eadem habentur in Romanis Concilijs saepe repetita; nimirum primum sub Damaso, quae continet Cresconiana Collectio; deinde sub Gelasio c: censentur enim haec tres sedes vna, vnus nimirum Petri nomine & auctoritate firmata. nam ea ratione Gregorius d ad Eulogium scribens, haec ait: Cum multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis sedes in auctoritate conualuit, quae in tribus locis vnus est. Ipse enim sublimauit sedem, in qua etiam quiescere, & praesentem vitam finire dignatus est. Ipse decorauit sedem, in quam Euangelistam discipulum misit. Ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamuis discensurus, sedit. Cum ergo vnus atque vna sit sedes, cui ex auctoritate diuina tres nunc Episcopi praesident: quicquid ego de vobis boni audio, mihi imputo.] haec Gregorius, consentientia omnibus quae in dictis Concilijs sub Damaso atque Gelasio acta sunt. At de his sedibus saepe inferius. Sed nunc ad res Romae gestas redeamus.

Cum (vt dictum est) post Anacleti martyrium sedes vacasset diebus tredecim, in locum eius est successus Euaristus, & ipse natione Graecus, ex parte Iudaeo, nomine Iuda Bethlehemitico: qui sedit annos nouem, & menses tres. haec ex libro de Romanis Pontificibus, in quo (vt alias saepe diximus) Consules sunt perperam superadditi. Meminerunt Euaristi Irenaeus e, Optatus f, Epiphanius g, & Augustinus h. Cum autem in superius citato libro mox subditur: Hic titulos in vrbe Roma diuisit presbyteris] quid per titulos intelligi debeat, est accuratius peruestigandum. Haud tamen dubium per titulos accipi domos diuino cultui mancipatas, in quibus Christiani synaxes agere consueuerant. est de his exemplum in breuioribus illis, sed plane aureis Pij Papae i epistolis ad Iustum Episcopum Viennensem, in quarum priori haec de nuper erecto titulo: Antequam Roma exisset, soror nostra Euprepia (sicut bene recordaris) titulum domus suae pauperibus assignauit: vbi nunc cum pauperibus nostris commorantes, Missas agimus.] et posteriori: Presbyter Pastor titulum condidit.] Sic igitur quod dicatur Euaristus titulos diuisisse presbyteris, de illis plane intelligendum est qui recens essent instituti. sicut enim Christiana religio in dies maioribus augebatur incrementis, ita pariter nouos adijcere titulos opus erat, prout & posterioribus temporibus esse factum apparer.

Sed vnde acciderit, vt domus Fidelium in sacrum vsu conuersae, quas nos ecclesias dicimus, a maioribus Tituli dicerentur, paucis aperiendum. A rebus Fiscalibus videtur accepta

A accepta esse nomenclatura: tituli namque impositione, rem aliquam sibi Fiscus solitus erat vendicare, atque Principi consecrare: vt cum ait Imperator a: Tituli vero, quorum adiectione praedia nostris sunt consecranda substantijs, non nisi publica restitutione proponantur. Fuisse huiusmodi titulos vela quaedam, quae regiam representatione potestatem, vel imaginibus Imperatorum, vel nominis ipsorum inscriptione insignita, multa sunt quae poterunt demonstrare: sed nos breuiter tantum rem attingemus. Eiusmodi vela cortinas regias S. Ambrosius nominat, dum scribens ad Marcellinam de Valentiniano Imperatore agit, qui cortinarum illatione intra basilicam, illam sibi eo modo studuit vendicare: sed eisdem a pueris scissis, omnia irrita sunt reddita. Porro titulos & litteris notari solitos, S. Augustinus b his verbis demonstrat: Ne dum ipsum inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, ritulos mendaces: ipse vult esse possessor, & frontem domus suae de titulo alieno muniri; vt, cum titulus fuerit lectus, conterritus quis potentia nominis, absteat ab inuasionem.] Vtuit c Gregorius huiusmodi titulos imponi Ecclesiasticis rebus: quippe qui sciret titulos Ecclesiasticos longe a Fiscalibus diuersos esse debere.

Fuisse autem apud Christianos titulum, quo domus aliqua cultui diuino manciparetur, vexillum crucis, ex ijs possumus intelligere, quae Theodosius Imp. edicto praecipit d, vt delubra Gentilium Christianae religionis cultui manciparentur, collocato in eis (vt ait) venerandae Christianae religionis signo. Eaq. ratione quod titulo crucis censerentur res dicatae esse religioni, Leo Imperator e, ne signum crucis inferretur in loca publica, quae gratia popularis voluptatis essent erecta, lege vetuit, cum sic ait: Decernimus, vt posthac neque monachi, aut quicumque alij cuiusque status atque fortunae, in aedes publicas, vel in quacumque loca populi voluptatibus fabricata venerabilem crucem, & sanctorum martyrum reliquias illicite inferre conentur, vel occupare audeant ea quae ad publicas causas vel ad populi oblectamenta extracta sunt.] Ad haec insuper, alia sunt complura exempla, & auctoritates, quibus crucis vexillo illato, velut praefixo titulo, res censerentur Deo dicatae; quae collegimus in nostris Notis in Romanum Martyrologium f editis, vt non sit opus eadem hic denuo repetere. Cum igitur domus aliqua publico religioso Christianorum vsui manciparetur, crucis titulo insignita, ex eo & nomen accipiens, Titulus dicebatur. ex his & allusio facta est apud Ambrosium g, cum dicitur: Domum salutat. tam enim deuota fuisse videtur, vt omnis domus eius signo titulata esset crucis.] Sed & alia quoque ratione dici potest, ecclesiam dictam esse Titulum; nimirum quod, qui illi presbyter adscriberetur, ab ea nomen titulumq. acciperet, vt eius loci presbyter diceretur.

Post haec de Titulis diuisis presbyteris, haec mox de diaconorum munere ibidem adduntur: Et septem diaconos ordinauit, qui custodirent Episcopum praedicantem, propter stylum veritatis.] quae non sic accipias, vt ab Euaristo primum in Romana Ecclesia fuerint diaconi ordinati: nam S. Ignatij testimonio superius vidimus, Linum Paulo, Clementem & Cletum Petro ministrasse diaconos: sed Euaristi opus fuisse videtur, vt diaconis munus iniungeret assistendi Episcopo praedicanti. Instar enim caelestis illius praestantissimae hierarchiae Ecclesiasticam pariter esse compositam, certissimum est. In illa namque septem spiritus in circuitu throni Deo assistere visi sunt h, ostensumq. est diuinitus Zachariae i in lapide illo septem infixos esse oculos. alia quoque de iisdem septem Angelis ante thronum Dei assistentibus sunt symbolice demonstrata. Qua ratione, sicut Angeli, qui administratorij spiritus ab Apostolo dicti sunt, & olim a Propheta k: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem] Deo adstant: ita pariter & diaconi, qui ministri Ecclesiae sunt, non tantum vt Episcopo assistant (quod ab ipsa primitus ipsorum institutione factum est) sacrificium offerenti, sed etiam eidem Euangelium annunciant praesto sint, institutum fuit.

De eiusmodi conformatione Ecclesiasticae cum caelesti hierarchia, in his quae ad diaconos spectant, haec S. Ignatius l scribens ad Trallianos: Quid vero diaconi, quam imitatores Angelicarum virtutum? qui purum & inculpatum ministerium illis exhibent, vt S. Stephanus beato Iacobo, Timotheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro.] eiusdem quoque Ignatij testimonio exploratum habetur, in verbo etiam diaconos ministrare consueuisse Episcopo. nam haec habet ad Philadelphios: De Philone diacono, viro a Cilicia testimonium habente, qui mihi in sermone ministrat vna cum Annal. Eccl. Tom. 2. E 3 Gaui,

Gauia, & Agathopode viro electo.] erat pariter & Agathopos diaconus, vt in alijs epistolis^a idem ipse testatur. putatur eiusdem quoque fuisse ordinis Gauia, eo nomine vir dictus, Ignatij studiosissimus. Sic igitur Episcopum Euangelium prædicantem septem vallabant diaconi, ob muneris maiestatem, & functionis amplitudinem: hocq. significare constat quod subdit: Propter styllum veritatis.] gaudet quippe multorum testimonio veritas. Non enim puro, quod ait auctor, diaconos iustos esse Episcopum prædicantem custodire (vt aliqui sunt interpretati) vt ab irruentibus Christianæ fidei hostibus eum tuerentur. nullum certe extat exemplum, vt diaconi, more Prætorianorum militum pro defensione Imperatoris, pro tuendo suo ipsorum Episcopo aduersus persecutores vel leuiter obnisi fuerint; aut fuisse aliquando consuetudinis, Ecclesiam Dei castrorum more tueri.

IX. Perseuerauit per multa sæcula, vt, more illius primitus factæ ab Apostolis diaconorum ordinationis, septem tantum in Ecclesia Romana diaconi ministrarent. quam autem ratione fuerit diaconorum auctus numerus, suo loco dicemus. Ceterum sicut Euaristus id illis iniunxit muneris, vt etiam Episcopo Euangelium prædicanti assisterent: ita & Fabianus^b addidit, vt ijdem quatuordecim Urbis regionibus præsentent, singulis binas assignans, vt pauperum in eis degentium curam gererent: vnde est nomen ex munere inditum, nempe vt ijdem diaconi Regionarij dicerentur, qui etiam in Concilio Romano sub Siluestro^c nominati reperuntur diaconi Cardinales, quod, licet diuersis in locis agerent, vnius tamen Ecclesiæ, eiusdemq. primariæ, cardine contineantur: cum alioqui non deessent aliarum Ecclesiarum in Vrbe existentium diaconi, in singulis saltem duo, vt eiusdem Siluestri Papæ in Romano Concilio^d institutio edita ostendit.

X. Ceterum quantæ astimationis & reuerentiæ diaconi in Ecclesia esse apud omnes deberent, ex eo potest facile perspicui, quod sicut Apostolica institutione & auctoritate monet Timotheum Paulus^e, ne aduersus presbyterum accusationem absque retribus recipiat, ne videlicet detrahendi atque calumniandi improbis pateret aditus: ita pariter S. Ignatius terribili contestatione, ne quis diaconos accuset, exterret, dum ait scribens ad Trallianos de diaconis: Cauendum itaque, non secus atque ignem ardentem fugitis, ne quis eos accuset.] vt non mirum videatur, si de Episcopis, ne quis eos accuset, tum in epistolis Romanorum Pontificum, tum etiam in sacris Concilijs sæpius statutum legatur. At de his hæcenus.

XI. Hoc eodem anno decimotertio Traiani Imperatoris, Pantheon Romæ templum celeberrimum ictum fulmine conflagrasse, auctor est Eusebius in Chronico. Quod erat Iouis Vltoris^f delubrum, iuste numine vlciscente, de cælo tactum incenditur, cum verra religio Romanorum persecutione vexatur. Non enim Anacleti sanguine exatiata est persequentium rabies; sed alijs ad poenam quæsitis, maiori aucta furore, in quoslibet quos reperiret Christiani nominis, sæuiebat.

IESV CHRISTI EVARISTI PAP. TRAIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
113. 2. 14.

A Nno Domini centesimo decimotertio, Coss. Calpurnio Pisone & Rustico Bolano, Iustus Hierosolymitanus Episcopus ex hac vita subtractus est, qui successorem habuit Zachæum, post quem Tobias, in cuius locum successus est Benjamin, qui successorem accepit Ioannem, cui est subrogatus Matthias, cui successit Benjamin. Omnes hi sex intra annos tredecim, nimirum vsque ad octauum Hadriani annum (vt Eusebius ponit in Chronico) consumpti sunt: adeo vt hac coniectura facile sit colligere, Hierosolymitanam Ecclesiam dira fuisse persecutione vexatam. Certe quidem cum Traianum non in Christianos tantum, sed & in Iudæos infensissimo fuisse animo, Dio, qui res ab eo gestas memoriæ commendauit, affirmet: ardentiori furore in eos sæuisse visus est, qui & genere Iudæi essent, & religione Christiani. Sed valde dolemus excidisse nobilissimæ Ecclesiæ & præclarissimorum virorum egregia monumenta.

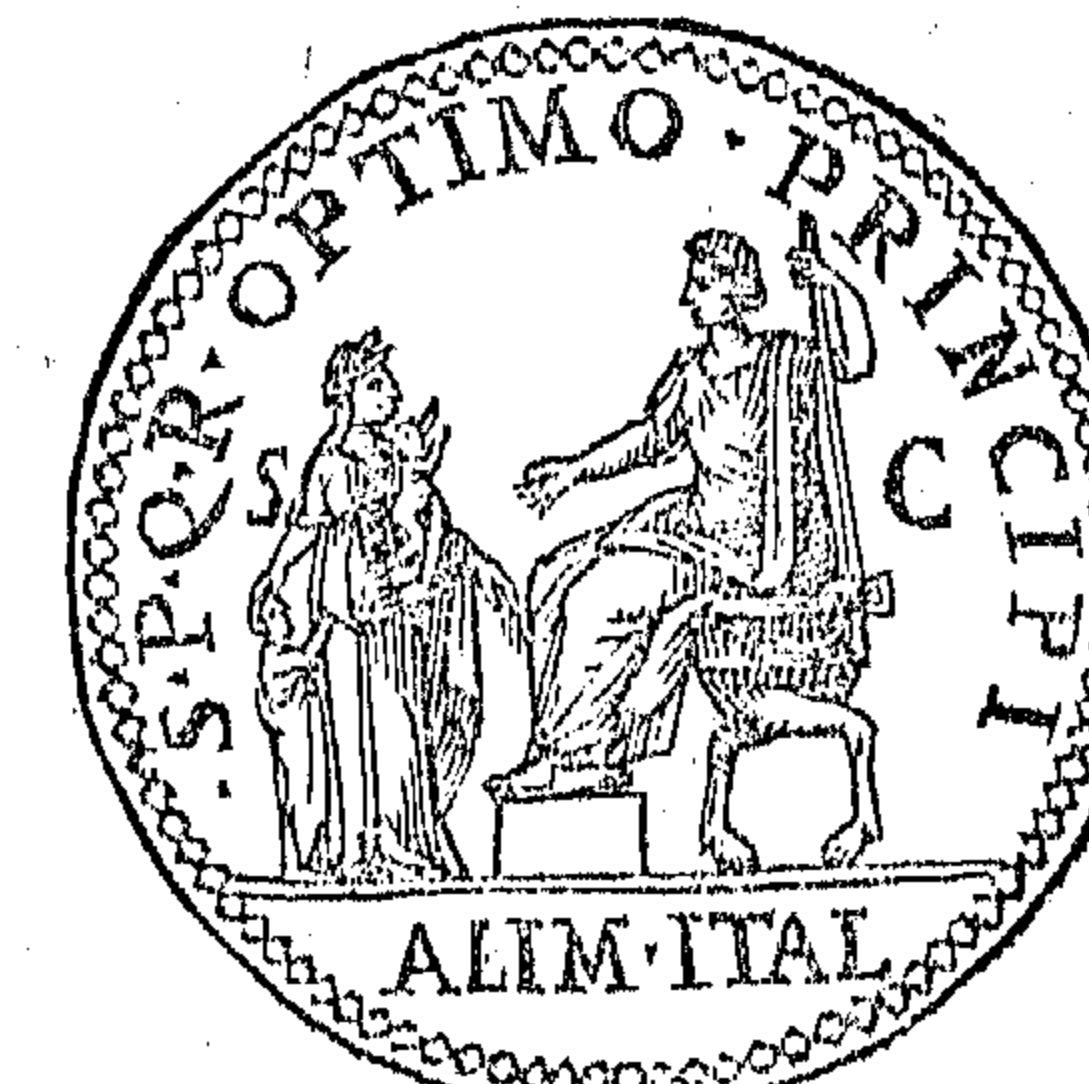
IESV

IESV CHRISTI EVARISTI PAP. TRAIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
114. 3. 15.

S Equenti anno Domini centesimo decimoquarto, Traiano Augusto sextum & Iulio Africano Coss. cum idem Traianus ante biennium, transmissis Euphrate, Assyrios arque Persas debellasset, aliasq. finitimas nationes, ac munitissimas ciuitates, Babylonem inter alias: Arabiam quoque postea absque certamine in potestatem redegit. hæc pluribus Dio, qui & addit: Iactabat, se vltra quàm Alexander penetrasset, progressurum: id quod Senatu per epistolam significauit, subiungens ægre se posse eas gentes, quas deuicisset, in fide & officio continere, aut a vi & iniuria defendere: quamquam non cessaret quotidie Orientis populos armis agitare & debellare. Nomina præterea victarum a se gentium Senatu recitauit: quarum numerus tantus erat, vt vix recenseri aut numerari possent.] His Romam allatis litteris, & in Senatu lectis, Triumphalis tunc arcus (idem inquit auctor) præter alia multa, quæ in honorem eius decreta & facta sunt, in illius foro substructus est. Tamq. ciues se ornabant, vt illi in patriam reuertenti, lati & plaudentes occurrerent. sed languescere corpore, deficientibus viribus, neque Romam redire, neque quicquam superiore vita & rebus ante gestis dignum efficere valuit. Immo vero præ tædio bellorum, & magnitudine curarum, coactus aliqua ex parte gentes, quas subegisset, liberas facere.] hucusque Dio. Cuius etiam auctoritate, & alijs vetustioribus monumentis satis exploratum habetur, hoc anno, cum sextum gereret Consulatum, appellatum esse Parthicum, & Arabicum. Extant quidem numismata Traiani, in quibus vna cum sexto ipsius Consulatu, ARABIA ADQVISITA ponitur: alia, in quibus expressa habetur columna in foro ipsius erecta, de qua superius dictum est: alia rursus, in quibus iridem cum sexto eius Consulatu, significantur alimenta Italiæ distributa.

a Ex Museo Lelij Pasqual. Canonice. S. Maria Maioris.

Magna profecto tentatio Christianis, qui fide nutarent, eiusmodi Traiani immensa felicitas fuit: cuius quidem rei exemplum perspicuum satis apud Lucianum extat in dialogo illo, qui inscriptus est, Philopater: in quo cum multa insumpsisset verba Tricphon quidam, vt Critiam redderet Christianum; ad extremum perlatum est nuncium eiusmodi a Cleolao de rebus bene gestis a Romano Imp. aduersus hostes, quod ab auctore his describitur versibus:

Cecidit

*Cecidit supercilium illud olim Persidis
Fama celebratissima, atque Susa urbs inclita.
Cadet autem & omnis terra nobilis Arabum
Valida imperantis dextera, & vi roboris.]*

Quod cum accepisset Triephon ille, de Christiana fide nihil loqui ausus est amplius, sed factus plane desertor, ad Ignotum Deum Athenis (quod nec deos colere vellent Romanorum) quem Critia cordi fuisse, auctor superius demonstrauerat, quasi ad tutum religionis portum se contulit: Nos, inquit, illum Athenis Ignotum inuentum adorantes, & manus in caelum tendentes, gratias illi agamus, ut qui digni facti fuerimus huiusmodi potestati atque virtuti subiecti esse. Reliquos autem istos (*nempe Christianos*) nugari sinamus: contenti pro ipsis dicere notum illud, quod proverbio dici solet: Non est curae Hippocliidi] quod ab illis usurpatur, qui nec perperam facta curant, sed plane negligunt. haec quidem Triephon, indigne ferens quod a Critia relatum acceperat de Christianis quibusdam assidue psallentibus & ieiunantibus, qui rerum mutationem in malum, & Romani exercitus cladem venturam praenunciabant: sed cum omnino contraria ijs quae ab ipsis fuerant praedicta, tunc Romae sibi per Cleolaum familiarem essent nunciata; Christianos ipse vna cum Critia sic derisit atque despexit.

III.
CHRISTIANO-
RVM VATICI-
NIA VERA.

Ceterum haud falsa fuisse illa Christianorum vaticinia, probauit euentus: nam, teste Dione, non tantum Traianus nihil post hac rebus gestis & superiori vita dignum efficere potuit, sed rebellantibus prouincijs, quas subegerat, eadem Romanos milites, qui fines tuebantur, partim eiecere, partim interecere. Itemq; rebellantibus in Arabia Agarenis, tantum absuit ut ad eos accedens Traianus domare potuerit, ut pene periclitatus, prohibente numine, recedere coactus fuerit. Quanam vero prodigia tunc acciderint memoria plane digna, idem auctor sic subdit: Prodigia inibi multa sunt facta, tonitrua atque fulgetra; arcus ingens in caelo visus est, tempestas & grandines immentae: praeterea (quod monstro simile existimatum est) quoties Romanus cum hoste manus confereret, ictu fulminis auerterebatur. Orta subito multifarum vis, edulij & poculis insidens, foedo contactu cuncta Romano graua & molesta faciebat. Digrediens inde Traianus, morbo primum tentatur, &c.] sed leuia sunt haec comparatione eorum quae a Iudaeis Romani sunt passi; quae nos inferius eo anno, quo ab Eusebio gesta ponuntur, ordine temporum recensebimus. Sic igitur, secundum vaticinia Christianorum, omnia ab eo tempore tetra ac infelicia Romano Imperio acciderunt.

IV.
MARTYRIVM
PHOCAE EPI-
SCOPI.

*a Bed. Marty-
rolog. 14. Iulij
& alij.*

*b Petr. in casa-
log. lib. 6. c. 98.*

Quod autem ad Iulium Africanum spectat, qui hoc anno (ut vidimus) Consulatum gessit: illum existimamus fuisse Africanum, qui Ponti prouinciam administrans, ut de superstitione Gentilium bene mereretur, inter alios illustrissimum fama virum sanctum Phocam Synopidis Episcopum, multis antea affectum supplicijs, martyrio coronauit. Res gestae ipsius in antiquis tabulis Ecclesiasticis cum apud Graecos, tum Latinos, anniuersaria die commemorationis eius summatim collectae habentur: sed & Asterius Episcopus Amaseae in Ponto eandem encomiastica oratione recensuit. tu consule quae de eo a nobis in Martyrologio Romano notata sunt. Sed cum in multis, tum in his non assentimur dicenti, eum triduo ante Traiani obitum (nam multa sunt quae repugnant) esse passum.

IESV CHRISTI
ANNVS
115.

EVARISTI PAP.
ANNVS
4.

TRAIANI IMP.
ANNVS
16.

Annus Domini centesimus decimus quintus Consulatu Publij Celsi & Clodij Crispini adscribitur in Fastis, licet ab alijs ponantur alij Consules. Quod autem hoc anno decimosexto Traiani Imp. recensatur ab Eusebio terrae motus ille admirandus Antiochenus; errore temporis lapsus esse, tum Dionis, tum Euagrij certa auctoritate monstrauimus. Ceterum rebellionem gentium domitarum fuit annus hic Romano Imperio plane funestus.

IESV

IESV CHRISTI EVARISTI PAP. TRAIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
116. 5. 17.

Sequenti vero anno Domini centesimo decimosexto, Coss. Ninnio Hasta & Manilio Vopisco, agente Traiano in Imperio annum decimumseptimum, Iudaeos ab Imperio Romano rebellasse, tradit Eusebius in Chronico: qua vero audacia & feritate, ex Dione accepimus. qui ait: Per idem sane tempus Iudaei, qui circa Cyrenem incolebant, Andrea duce constituto, Romanos & Graecos sine discrimine statim obruncant: nec caede contenti, humanis carnibus vesci coepere: horum intestinis, stillante adhuc sanguine, cincti, tum pellibus obuoluti, multos per medium vsque ad verticem securre, plures bestijs dilaniandos obiecere, alios inter se digladiari coegere: ut ducenta & amplius hominum millia eo furore & armis Iudaeorum interierunt.

I.
IUDAEI REBEL-
LANT.

Nec minore clade Cyprii affecti fuere: siquidem in ea insula, duce Artemione, conspirantes Iudaei circiter ducenta & quadraginta capitum millia trucidarunt. Qua facti atrocitate Iudaeus de cetero legibus & poenis Cyprum attingere prohibetur. Si vel vi tempestatis, vel per errorem illuc delatus fuerit, ceu capite damnatus, statim morte mulsetur. Sed inulta clades non mansit: nam Traianus misso cum exercitu L. Quieto cum antecedentibus alijs ducibus, Iudaeos, qui per vniuersum terrarum orbem tantum caedis ediderant, prosligauit. hucusque Dio. De rebellionem autem a Iudaeis facta in Mesopotamia Eusebius in Chronico agit anno sequenti, decimo octauo Traiani, quo haec omnia accidisse, in historia affirmare videtur. Ceterum quod ad Iudaeorum effusam rabiem spectat: quod non Romanis tantum, sed & Christianis essent infestissimi, ab horum nece haud se temperasse, putandum est. Quomodo autem iisdem a Romanis compressi sint, auctore Eusebio anno sequenti dicemus.

II.
CYPRII QVAE
PASSI A IV-
DAEIS.

*a Euseb. histor.
lib. 4. c. 2.*

IESV CHRISTI
ANNVS
117.

EVARISTI PAP.
ANNVS
6.

TRAIANI IMP.
ANNVS
18.

Anno Christi centesimo decimo septimo, Hadriano & Salinatore Coss. (hi enim a Cassiodoro ponuntur in Fastis) Iudaeis in Mesopotamia rebellantibus, praecipit Imperator Traianus Lucio Quieto, ut eos prouincia exterminaret, aduersus quos Quietus aciem instruens, infinita millia eorum interfecit, & ob hoc Procurator Iudaeae ab Imperatore decernitur. haec ibi: idemq; ea de Iudaeis fufius profectus, haec alibi: Quemadmodum Saluatoris nostri doctrina, & Ecclesiae status magnopere iam tum florebat, & in dies maiores amplioresq; faciebat progressus: sic Iudaeorum calamitates, malis alio post aliud importatis, magis magisque accrescebant. Nam cum Imperator ad annum decimo octauum regni sui peruenisset, ingens Iudaeorum multitudo, nouo tumultu de integro concitato, e medio sublata est. Siquidem non Alexandriae solum, & in reliquis Aegypti partibus, verum apud Cyrenen etiam complures, veluti crudeli aliquo & seditioso spiritu exagitati, contra Gentes quae vna cum illis habitabant, seditionem conflare coeperunt. Atque seditione mirum in modum exardescente, sequenti anno (Lupo id temporis vniuersae Aegypti praefecturam gerente) bellum non exiguum illud quidem & leue mouerunt. At in prima dimicatione illi a Gentibus victoriam forte consecuti sunt. Ac propterea Gentes Alexandriam propere confugientes, Iudaeos, qui in ea ciuitate commorabantur, subito captos oppressosq; interfecerunt. Iudaei ergo, qui tum incolebant Cyrenen, sociorum auxilio, qui habitabant Alexandriae, penitus iam destituti, duce Lucua, Aegyptum depopulari, praedas agere, agros illius vastare aggressi sunt.

I.
*b Eusebius in
Chron. ann. 18.
Traiani.
IUDAEORVM
CLADES IMMEN-
SAS.
c Euseb. histor.
lib. 4. c. 2.*

Aduersus quos Imperator Marcium Turbonem cum pedestribus, equestribus, & naualibus copijs misit. Hic multis proelijs commissis, belloq; contra eos non exiguo tempore continuato, infinitas copias Iudaeorum, non solum qui a Cyrene, sed etiam qui ab Aegypto ad auxilium ipsorum duci Lucuae ferendum se contulerant, trucidauit.

II.
IUDAEI VBIQVE
MALE HABITI.

Imperator

Imperator igitur admodum veritus, ne Iudæi qui erant in Mesopotamia, in Gentes eam regionem incolentes, per insidias impetum facerent; L. Quietio in mandatis dedit, ut illos e provincia funditus tollerent, delererque. Qui quidem facta illuc expeditione, immensam Iudæorum multitudinem, qui ibi domicilia rerum suarum collocauerant, occidit. Cuius rei causa tam prospere gesta, Præfectus Iudææ ab Imperatore declaratus est. Ista etiam Gentiles scriptores, qui illorum temporum res gestas litteris mandauerunt, iisdem fere verbis posteris prodiderunt. hucusque Eusebius. Quomodo autem Hadrianus Traiani successor eisdem acerbissima clade affecerit, dicemus suo loco inferius.

I. *Niceph. lib. 3. cap. 28.*

QUINQUE VIRGINES MARTYRES.

Suid. in hist. verb. Traian. Imp.

II. ERROR DE MILLENARIO.

Apoc. 20.

Euseb. lib. 3. cap. 30. DE PAPIA EPISCOPO HIERAPOLITANO. e Euseb. lib. 3. cap. 33.

III.

C Entesimo decimo octavo Christi anno, Æliano & Vetere, vel secundum Cassiodorum, Hadriano secundum & Rustico Coff. cum Traianus Imp. nullum unquam persequendi Christianos finem faceret; quid demum addiderit cum redijt Antiochiam, Nicephorus rem prodigiosam narrat his verbis: Multos Christianorum interimit, in quibus & quinque virgines fidē palam profitentes comburit; & ossibus earum ad summum combustis, cineribusq. æri commixtis, ænea quædam, & alia vasa fieri curat: eaq. publico lauacro, quod ipse magnificentissime construxerat, dicat. Verum enimvero quicumque eo lauatum ingrediebantur, quàm primum calidas attigissent aquas, caligine simul & vertigine correpti, cum impetu inde procurrebant & concidebant. Causa autem eius mali cognita, Traianus, ut alia ex ære puro vasa balneo pararentur, mandat: priora autē illa in fornacibus conflata, in quinque transformat statuas, easq. virginum combustarum forma & habitu pro balneo collocat. hucusque Nicephorus: qui cum dicat hæc accidisse, cum post debellatos Persas Traianus redijt Antiochiam; & ex his quæ scribit Dio, ipsum nonnisi vltimo Imperij tempore in diuersas Orientis provincias ad Oceanum peragrassē, & in Syriam redijssē, constat; hæc his temporibus facta esse, dicere opus est. nam etsi (ut vidimus) iam antea Antiochiam venerat; tamen tunc temporis nondum attigisse populum trans Euphratem positum, aperte Dio testatur. Quamobrem, quod tradit Suidas a Traiano promulgatum esse editum de persecutionis cessatione; vltimo eius Imperij tempore contigisse oportuit: sed quibus tandem permotus Traianus sero sapiens hæc pro Christianis decreuerit, idē Suidas docet his verbis: Tiberianus, qui primæ Palæstinorum genti præerat, ad Traianum retulit, se non parem esse Christianis occidendis, qui vltro supplicia appetent. Vnde Traianus omnibus Præfectis suis mandauit, ne supplicij eos afficerent. hæc ipse. Iisdem tēporibus vltimis Traiani Imperatoris, error ille irrepsit in nonnullos Fideles, auctore Papiæ Episcopo Hierapolitano, de millenario; qui tamen non eo vsque progressus est, ut transfret in hæresim, nisi postquam in Apollinare, qui eum pertinacius propugnabat, a Damaso Papa (ut suo loco dicemus) damnatus est. Papias quidem magnæ in Ecclesia auctoritatis Episcopus, Ioannis auditor, quod esset in Apocalypsi, regnuros Fideles cum Christo mille annis, ex perperam facta verborum illorum interpretatione, de regno terreno putauit intelligendum: quem ob magnam hominis æstimationem complures magni nominis viri sunt secuti, ut inter alios Irenæus, Iustinus martyr, & alij, de quibus singulis suo loco dicturi sumus. Sed quid de Papiæ Eusebius habeat, referamus: Polycarpi, inquit, ætate, Papias Ecclesiæ, quæ est Hierapoli, Episcopus magna fama & celebritate fuit, vir plane cum omnium aliarum artium scientia disertissimus, tum cognitionis sacrarum litterarum non ignarus. et inferius: Papiæ item libros quinque esse aiunt, qui Expositio sermonum Domini inscribuntur: quorum, tamquam ab eo solo scriptorum, Irenæus sic mentionem facit: Ista Papias Ioannis auditor, Polycarpi familiaris, vir antiquus, in quarto libro operis sui testata reliquit. Sunt enim quinque ab eo libri confecti. hæc Irenæus.

Idem ipse Papias in exordio sui operis declarat, se minime quidem sanctorum Apostolorum vel auditorem fuisse, vel eisdem oculis suis conspexisse: sed ea quæ ad fidem pertinent, ab illis qui iisdem noti & familiares erant, se accepisse, docet his verbis: Non grauabor tua causa, illa quæ a presbyteris commode perdiscebam, & accurate manda-

A mandabam memoriæ, cum explicationibus eorundem contexere, quo veritatem ab illis traditam pro viribus corroborare queam. Non enim (ut vulgus hominum solet) ijs qui multa dicunt, sed qui vera docent, oblector: neque enim ex illis qui aliena & noua mandata commemorant, sed ex his qui recordatione renouant ea quæ sunt a Domino per fidem tradita, & ab ipsa veritate profecta, voluptatem capio. Si quis presbyter mihi forte occurrebat, qui cum Apostolis versatus fuisset, dicta Apostolorum ab eo diligenter sciscitabar: nempe quid Andreas dixisset, quidve Petrus, quid Philippus, quid Thomas, quid Iacobus, quid Ioannes, quid Matthæus, aut quis alius discipulus Domini, quæ denique Aristion, & Ioannes presbyter, qui in numero discipulorum Domini habebantur, locuti fuissent. Neque enim ea quæ ex libris petebantur, tantum mihi subsidij allatura existimaui, quantum ea quæ acceperam ex hominum voce & sermone, qui adhuc in vita manebant. hæc Eusebius ex Papiæ, quibus sacrarum traditionum excellentia mirifice commendatur: dum illum pluris fecisse constat, quæ ex aliorum Apostolicorum virorum traditione, quàm quæ ex scriptis ipsorum accepisset. sed subdit:

Quinetiam Papias, quem modo posuimus, Apostolorum dicta ab his qui cum illis versati essent, fatetur se excepisse: Aristionis & Ioannis presbyteri se fuisse auditorem: nam se penumero illorum memoriam vsurpat nominatim, & traditiones illorum in sua scripta illigat. Atque ista a nobis non incommode ad legentium vtilitatem explanata sint. Neque sane erit ab instituto alienum, si Papiæ testimonijs, quæ supra inculcauimus, alia quoque eius verba, quibus mirabilia quædam tamquam ex traditione ad ipsum delata commemorat, adiungamus. Philippum Apostolum cum filiabus Hierapoli commoratum, superiore nostro sermone monstrauius: verum quemadmodum Papias, qui temporibus iisdem vixit, historiam permiram a Philippi filibus se excepisse asserat, in præsentia exponendum videtur. Mortuum enim suo tempore narrat excitatum. Aliud etiam, quod non minus habet admirationis, Iusto cognomento Barsabæ contigisse: nimirum vbi venenum mortiferum ebiberat, eum, propter gratiam ipsi a Domino tributam, molestia nihil aut incommodi pertulisse. et paulo inferius:

Alia præterea idē auctor quasi traditione non scripta ad se peruenisse commonstrat, quæ peregrinas quasdam Saluatoris parabolas, & nouas eius doctrinas, aliaq. nonnulla commenticijs fabulis referta continent. in quibus asserit, regnum Christi, post vniuersæ carnis a mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terra hac continuatum & stabilitum fore: quæ quidem dogmata credo cum propterea excepisse, quod Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent arcanis figuris & parabolis subobscure expositæ, male intellexisset: nam homo erat (sicut ex eius scriptis facile licet coniecturam capere) ingenij pertenuis. Ceterum plerisque Ecclesiasticis viris, qui hominis antiquitatem pro suarum partium defensione citabant, persimilis erroris auctor extitit, ut Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videbatur. hæc de eo Eusebius: ex quibus facile intelligas, in traditionibus habendum esse delectum; ut non mox ut quis se aliquid ex maiorum traditione accepisse tradit (ut de Papiæ accidit) fidem illi omnes adhibeant; sed illam esse traditionem tenendam & amplectendam, quæ ab Ecclesia Catholica sibi auctoritatem vendicat.

Quod vero dicat Eusebius, eam de mille annis opinionem Papiam ex traditione non scripta accepisse; sic (quod etiam Eusebius ipse innuit) accipienda putamus, quod ex perperam facta ab alijs Ioannis Apocalypsis interpretatione, in eam ipse inductus fuerit opinionem. Alia præterea de eodem auctore narrat Eusebius, nempe de Marci in Euangelio conscribendo consilio, deq. Matthæi item Euangelio, de prima Ioannis, ac Petri similiter priori epistola, necnon de Euangelio secundum Hebræos: quorum omnium a nobis superius mentio facta est. Quod igitur Papiæ opera penitus deperierint, haud otiosum fuisse putauimus, pauca illa, quæ ab Eusebio sunt recitata, fragmenta hic intexuisse. Ceterum ipsum sanctitate spectatum vitæ finem clausisse, certissimum est: nam Dei Ecclesia eius natalis diem anniuersariam celebrare iugiter consuevit. irrepsit tamen error, ut, qui dicendus est Ioannis senioris auditor, dicatur Ioannis Apostoli: quod, quæ nuper sunt dicta, facile manifestant.

Sub eiusdem Traiani Imperio passus est in Gallijs Crescens, de quo plura superius: eius quoque natalis dies anniuersaria memoria celebratur. Immo & qui ei successit in sede

IV. *VRISVM EX TRADITIONI- PIAE.*

V. *DELECTVS IN TRADITIONI- BVVS HABENDVS*

VI.

PAPIAS INTER SANCTOS RELATVS. Martyrolog. Roman. 22. Februarij.

VII. *Martyrolog. Rem. 27. Iunij.*

^a Martyrolog. Rom. 26. Maij. sede Viennenfi Zacharias, sub eodem Traiano martyrium consummasse traditur ^a.
^b Idem 27. Iulij. Sed in Apulia Maurus Episcopus cum socijs sub eodem Traiano martyrio defunctus ^b est; quorum omnium & aliorum memoria in Ecclesia viget.

IESV CHRISTI EVARISTI PAP. TRAIANI IMP.
 ANNVS ANNVS ANNVS
 119. 8. 20.

I. **A**nnus Domini centesimus decimus nonus Consules habuit Nigrum & Apronianum: alios Cassiodorus ponit, nempe Catilium & Fulvium: vel (vt tradit Spartianus in Hadriano) ipse Hadrianus fauore Plotinae secundo factus est Consul, & statim adoptatus, Imperium post Traiani obitum hereditate suscepit: cum Traianus Augustus Romam reuersurus, apud Selinuntem Ciliciae ciuitatem, quae postea cognominata est Traianopolis, siue morbo, siue veneno (quod etiam ferebatur) extinctus est, cum imperasset annos vndeuginti, menses sex, & dies quindecim. hanc Dio ^c; anno vero suae aetatis sexagesimo primo, & mensibus & diebus modo enumeratis: nam (vt idem testatur auctor) annum erat agens quadragesimum secundum, cum imperare coepit. Sed Aurelius Victor annos tribuit eius aetati sexaginta quatuor: exusti autem corporis cineres Romam esse perlatos, & sub eius columna positos, & imaginem eius superpositam tradit. Sed ossa translata fuisse, Dio testatur. Dissentit ab his, quod ad annos aetatis eius pertinet, Eutropius ^d, illi tribuens vitae annos sexaginta duos, menses nouem, & dies quatuor; qui haec addit: Inter diuos relatus est: solus omnium intra Urbem sepultus: ossa collata in urnam auream, in foro quod aedificauit, sub columna sita sunt, cuius altitudo centum quadraginta pedes habet. Huius tantum memoriae delatum est, vt vsque ad nostram aetatem non aliud in Senatu Principibus acclameretur, nisi, Felicior Augusto, Melior Traiano. hanc Eutropius. sed de moribus satis superius.

TRAIANI AETAS ET OBITVS.
^c Dio in Traiano.

^d Eutrop. lib. 8.

II. Porro quod de Traiani probitate a nonnullis recentioribus illud recitetur exemplum, quod proficiscens ad bellum, equo desilierit, vt viduae causam de occiso filio conquirentis cognosceret: addantq. alij, eidem filium suum oppignerasse, & vsque ad reditum reliquisse obsidem; quo etiam exemplo tradunt commotum fuisse S. Gregorium, vt pro eius anima Deum deprecaretur: haec cum nulla antiquorum scriptorum fulciantur testificatione, apertissima quoque ratione mendacij arguuntur; quod constet maiorum omnium auctoritate, nullum fuisse illi filium, nec adoptiuum quidem. Hadrianus autem antiquum genus ex Hadria Picentium ciuitate, ac recentius ex Italica Hispaniae vrbe ducebat, natus Romae Aelio Hadriano, Traiani consobrino, parente, Coss. Vespasiano septies & Tito quinquies: qui hoc anno Legatum agens in Syria, quinto Idus Augusti adoptionis tabulas a Traiano in extremis posito accipiens, eo defuncto tertio Idus eiusdem, nunciato sibi eius obitu, cepisset Imperium. haec omnia pluribus Spartianus ^e: licet Dio numquam eum a Traiano adoptatum fuisse tradat, sed ea omnia commentam esse Plotinam Augustam, quod filia sororis Traiani illi nupsisset: addatq. Hadrianum non ex Hadria, sed ex Africa genus duxisse. Certe quidem argenteum cusum numisma vidimus, quod hic tibi formis expressum reddendum curauimus, vbi adoptio vna cum Consulatu & Tribunitia potestate simul collata habetur expressa.

HADRIANVS IMPERATOR.

^e Spartian. in Hadrian.

^f Ex Museo Laurentij Pasqualini Canon. S. Mariae Maioris in Vrbe.

IESV

IESV CHRISTI EVARISTI PAP. HADRIANI IMP.
 ANNVS ANNVS ANNVS
 120. 9. 1.

Sequens annus a Cassiodoro notatur Coss. Vero & Augure: in alijs vero Fastis, Hadriano tertium & Salinatore; licet mendose alij legerint, Hadriano secundum: nam (vt ex Spartiano diximus) viuente adhuc Traiano, Hadrianus secundum gessit Consulatum; tertium vero hoc anno, quo reuersus est in Urbem, cum antea res Orientales summo studio ac diligentia composuisset. sub tertio namque suo Consulatu ipsum hoc anno venisse Romam, descriptio in antiquis nummis declarat, quae est huiusmodi:

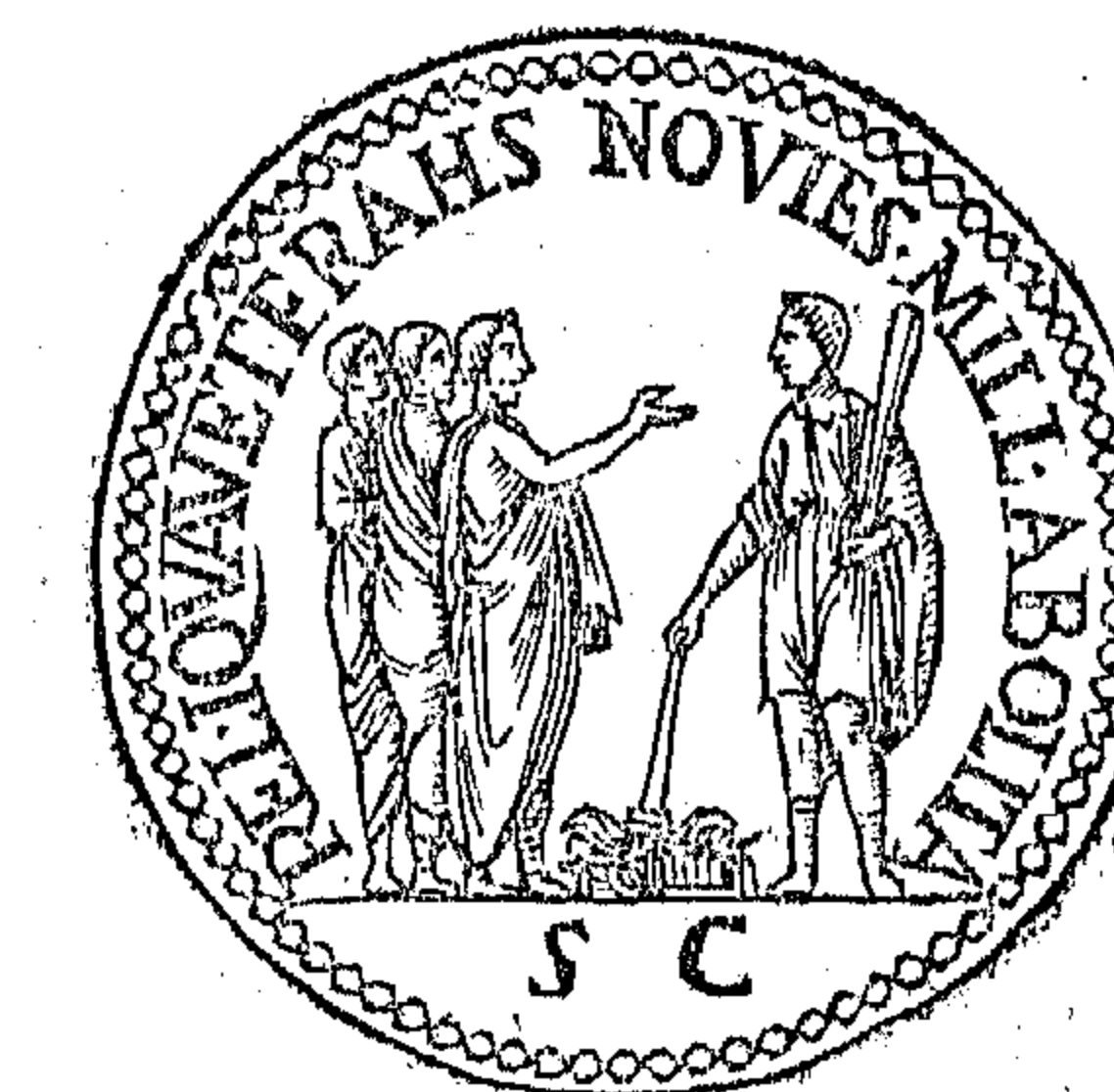
I.

C

D

^a Ex Sambucti Emblem.
^b Ex Sebastiani. Eriza.

Romam igitur cum peruenisset, nihil antiquius habuit, quam exemplo Traiani de Republica bene mereri: nam quod eius saeuitia suspecta esset, iuravit numquam Senatorem aliquem, nisi ex Senatusconsulto, se puniturum: praestitit & illud, quod mox per edictum donauit omnia debita, siue ea pertinerent ad Imperatorem, siue ad Aerarium; & decennium praescripsit, a quo tempore quisquam desineret. hanc cum Dio scribat facta mox vt Romam aduenit, vetus quoque inscriptio, qua & summa est expressa, demonstrat contigisse ipso Hadriano tertium Consule: vt plane intelligas, hoc anno (vt dictum est) ipsum tertium Consulatum gessisse vna cum tertia Tribunitia potestate, vt habetur expressum in nummo superius demonstrato, e cuius aduersa parte legis abolita, ab eo sestertia nouies millia. Vigintriduas myriadas auri cum dimidia idem Hadrianus ciuibus Romanis dimisit, syngraphis in foro Romano combustis. Sic itaque multis officijs & beneficijs tum publice tum priuatim saepe collatis, animos sibi omnium conciliauit: sed eo magis, quod quae a Traiano fuissent optime constituta, integra eadem & a se aucta custodiuit atque seruauit. Haec quidem de eo, & alia multa, summa laude digna, tum a Dione, tum etiam a Spartiano narrantur, quae vt parum ad res nostras facientia praetermittimus.

HADRIANI STDIA ERGA POPVLVM ROM.

Cum igitur Hadrianus Traiani in politicis omnibus sectari vestigia, illumque, si
 Annal. Eccl. Tom. 2. F. II. possit,

HADRIANVS PERSEQVITVR CHRISTIANOS.

possit gloria antecellere conaretur: tantum abest vt persecutionem in Christianos iam a Traiano excitatam Romae compeferet, vt acrius atque acerbius instaurarit: quippe qui cum nihil carius se habere monstraret, quam patriam superstitionem tueri; vt ei esset omni ex parte consultum, aduersantem ei in omnibus Christianam religionem immenso est odio profecutus. Sed noua insuper additur causa: quae enim nuper sub Traiano acciderat rebellio Iudaeorum, & immanis eorum in Romanos saeuitia (quod Christiana religio videretur Iudaeorum esse cognata, & ab illis scirent hos esse prognatos, quos etiam Iudaeorum interdum nomine nuncuparent) summam in Christianos Gentilium omnium concitauerunt inuidiam. Sic igitur Hadrianus saeuijt in Christianos. Seuerus^a persecutionem quartam ordine ponit, quae est ab eodem Imperatore conflata; licet alij aliam in persecutionibus numerandis rationem inijsse noscantur.

Seuer. histor. lib. 2.

III. At licet nullum in Christianos edictum ab Hadriano promulgatum appareat, quod & testatur Tertullianus^b; tamen (quod alias dictum est) satis erant antiqua Romanorum iura, quibus noua & peregrina vetabatur religio, vt quilibet magistratus in eisdem possit lege agere: quod & faciendum esse, verus Traiani exemplum non tantum admonebat, sed propemodum compellebat: siquidem quae ab ipso facta essent, sancta vtique & pia atque omni ex parte iustissima censerentur. Sed & licet edictum ipse aduersus Christianos non promulgarit: tamen illud satis esse poterat, quod (vt scribit Dio in fine) ad vindictam eorum quos haberet infensos, satis esse putaret, si ad eorum ciuitates scriberet, quod sibi non placerent: cognito enim semel animo Imperatoris, quales putas in nostros fuisse Gentiles? Certe quidem quae a Christianis philosophis Aristide & Quadrato Apologiae pro Christiana religione luculentissime scriptae sunt, de quibus suo loco dicendum, magnae ab eo in Christianos concitatae persecutionis sunt indices.

IV. Hadrianus igitur ipso in Imperium ingressu, etsi erga omnes Romano subiectos Imperio optimum Principem, tamen in Christianos exhibuit se Phalaridem: eo nimirum consilio, vt poenarum atrocitate atque saeuitia a pietatis cultu, & religione quam susceperant, abstererent: quamobrem Romam reuersus, Eustachium*, qui Placidus olim dictus erat, diuturna militia spectatissimum, & praecclaris victorijs celeberrimum (de quo superius locuti sumus) certo iam signo Christianum detectum, explorata tum ipsius, tum coniugis Theopistae, Traianae olim dictae, & filiorum fide: cum ab instituto eos diuelli non posse cognosceret, leonibus tradi iubet: qui cum contra naturalem ferociam non modo illis parcerent, sed etiam adblandirentur; maiori excaudescens ira tunc Princeps, bouem aeneum parati iussit, intra quem igne candentem immitti martyres, gloriosum martyrium consummarunt duodecimo Kalendas Octobris, quo die tam Graeci, quam Latini pari consensione eorumdem anniuersariam celebratam agunt. Porro tam nobilis martyrij memoria Romae egregijs illustrata est monumentis: at de ipsis plura notauimus in Romano Martyrologio. Hunc autem, ob miram quamdam in tolerandis quamplurimis aduersis patientiam, Nicephorus^c alterum Iob appellat: cuius Acta citantur a S. Ioanne Damasceno^d, ex quibus aduersus Iconoclastas mutuatur exemplum: putamus tamen eis multa superaddita esse.

Niceph. lib. 3. cap. 29. d. Damasc. de imsg. lib. 3.

V. At non eiusmodi tantum acerbissima persecutione vexabatur Ecclesia: sed & (quod grauius videbatur) haereticorum prauis dogmatibus impugnabatur. erant^e hi, qui adhuc viuente S. Ignatio coeperant sinceram fidei integritatem haeresum labe conspergere, Basilides nempe, Saturninus, atque omnium fordidissimus Carpocras: hi enim etsi iam ante sua monstra conceperant; tamen, quoad vixerunt Apostoli, vel discipuli Domini, qui Traiani temporibus esse penitus desiere, haud tam procaciter, vt postea fecerunt, in Ecclesiam grafsantes irrumpere conati sunt: quamobrem (vt superius dictum est, Hegesippo auctore) Ecclesia eius temporis, virgo antonomastice dicta erat. quae licet numquam, quouis haereticorum excrecente diluuiio, quod semel fuit, incorrupta ac illibata esse desierit; tamen, quod huiusmodi haereson fordibus forinsecus adspargeretur, facies eius haud decora, vt prius, intuentibus videri poterat: perinde ac si Sol densis nubibus obtegatur; licet semper perseueret esse quod erat; tamen spectantibus haud apparet, qualis ante fulgebat. De his agens Clemens Alexandrinus^f, haec ait: Inferius

Clem. Alexan. Strom. lib. 9.

A Inferius circa tempora Hadriani fuerunt, qui haereses excogitarunt, & peruenerunt usque ad aetatem Antonini maioris, vt Basilides, etiam si Glauciam sibi adscribat magistrum (vt ipsi gloriantur) qui fuit interpret Petri.] addit & alios, qui postea emerferunt, sic dicens: Similiter quoque Valentinum dicunt audiuisse Theodatum: is autem fuit Pauli familiaris. Marcion enim, cum natus esset eadem qua ipsi aetate, versabatur vt cum senibus iunior, postquam Simon Petrum audiuit paululum praedicantem. Quae cum ita sint; clarum est, ex antiquissima & verissima Ecclesia has recentiores, & quae his sunt adhuc inferiores tempore, fuisse innouatas adulterinae notae haereses. Ex his quae dicta sunt, manifestum esse existimo, vnam esse veram Ecclesiam, eam quae vere est antiqua, in cuius catalogum referuntur hi qui sunt iusti secundum propositum, cum vnus sit Deus, & vnus Dominus: propterea id etiam, quod est summe venerabile, laudatur ex vnione, & ex eo quod sit solum, vt quod sit imitatio principij, quod est vnum. In vnus ergo naturae sortem cooptatur Ecclesia, quae vna est; quam conantur haereses in multas discindere.] hucusque Clemens de praesentis temporis Ecclesiae statu.

B Eusebius^a etiam his consentientia haec scribit: Iam vero cum Ecclesiae, tamquam clarissima quadam lumina, suum splendorem per totum terrarum orbem diffudissent, & fides in Saluatorem & Dominum nostrum Iesum Christum in vniuerso hominum genere magnopere vigeret: diabolus osor probitatis, veritatis inimicus, ac humanae salutis semper hostis infestissimus, omnes suas machinas & fallacias contra totam Ecclesiam, versans, sicut iam pridem externis persecutionum procellis, & impetu aduersus eam dimicauerat; sic tum quidem ab illis vijs interclusus, viris perditis & plenis praestigiarum, tamquam quibusdam instrumentis ad perniciem animorum, atque adeo ministris ad interitum comparatis vsus, alio insidiarum genere oppugnare, omnesque vias excogitare studuit, quibus hi praestigiatos & homines fraudulentos, illam ipsam nostrae religionis appellationem callide praetextentes, non modo Fideles, quos forte laqueis suis irretirent, in profundam internecionis voraginem vna secum praecipitarent, sed etiam fidei ignaros rudesque perditis illis conatibus pariter ab auditu, qui ad salutare Dei verbum patebat, penitus auerterent. Nam virus quoddam erroris subdolum & biceps instar serpentis cuiusdam ex Menandro (quem iam dudum Simonis successorem fuisse monstrauimus) quasi ex pestifero fonte erumpens, duos duarum sectarum inter se discrepantium auctores & duces edidit, Saturninum genere Antiochenum, & Basilidem Alexandrinum: quorum ille in Syria, hic vero in Aegypto scholarum errorum Deo & pietati repugnantium instituit. Saturninum autem magna ex parte eadem cum Menandro falso confinxisse declarat Irenaeus: Basilidem vero secretiorum quorundam mysteriorum simulatione, dum sibi ipsi portentosas fabulas, easque plenissimas impij erroris comminiscerentur, conatus suos in immensum intendisse.] haec Eusebius.

VI. a Euseb. hist. lib. 4. c. 7. ECCLESIAE STATUS SVB HADRIANO.

C Sed quibus artibus Basilides primo Ecclesiam Dei impugnat aggressus sit, eundem auctorem scribentem audiamus: Ex plerisque igitur Ecclesiasticis viris, qui id temporis veritatis patrocinium suscipiebant, & solertiore ratione ac prudentia Apostolicam Ecclesiasticamque fidem & opinionem propugnabant: nonnulli iam etiam libros, quos litteris prodiderunt, tamquam praesidia ad errorum imperus, quos supra posuimus, depellendos, posteris reliquerunt. Ex quorum numero Refutatio Castoris Agrippae, scriptoris eo tempore praestantissimi, valentissima illa quidem, quam contra Basilidem composuit, ad nos peruenit: quae quidem subtile praestigiarum & captio-num viri illius acumen apertissime detexit, patefecitque. Ac dum occulta illius & nefanda manifesto prodit mysteria, asserit etiam illum quatuor & viginti libros in Evangelium scripsisse: et non modo novos Prophetas ad errorem suum nobilitandum excogitasse, eosque Barrabam & Barchoph appellasse nouis nominibus; verum etiam Angelos, qui numquam extitissent, sibi ipsi confinxisse, barbaraque illis imposuisse nomina, quo hi qui huiusmodi res vehementer suspicerent, in multo maiorem traducerentur admirationem. Docuisseque, praeterea, quod hostias idolis immolatas comedere, & persecutionum tempore fidem audacter & libere eiurare, res essent indifferentes: ac denique Pythagoreorum more institutoque, ijs qui se in ipsius disciplinam tradebant, quinquennij silentium praecipisse. Ista aliaque eius generis simulatque Agrippa, quem dixi, de Basilde enumerauit, veteratorias fraudes illius erroris, quem comue- Annal. Eccl. Tom. 2. F 2 morauit.

VII. BASILIDES HAERESARCHA.

morauimus, suis quasi tegumentis pulchre euoluens, in oculis atque in conspectu omnium defigit.] hucusque Eusebius de Basilde.

VIII.

Sed quæ fuerint scelestissimi nebulonis dogmata, recenscamus: illa enim in primis peperisse monstra videtur, quæ S. Ignatius primus omnium confutauit; aliaque insuper postea addidisse, quæ ille non nouit. Scribens ipse ad Trallianos, ut fugiant Simonis, Menandri, atque Basilidis impietates admonet: nimirum quod sic Christum loquantur, non ut Christum annuncient, sed damnent atque rejiciant, quem a Deo Patre alienum prædicent, partum Virginis calumnientur, passionem negent, nec resurrectionem credant, Deum ignotum introducant, & Christum ingentum censeant, Spiritum sanctum nec esse confiteantur: licet ex his aliqui vnam esse personam Patris & Filij & Spiritus sancti commenti sint, omniaque a Deo creata, sed non per Christum, sed per alienam potestatem affirmant. hæc de Basilde, & ijs e quibus Basilides ducebat originem, scribit atque egregie confutat S. Ignatius. Agens Irenæus de Basilde nominatum, hæc ait: Basilides autem, ut altius aliquid & verisimilius adinuenisse videatur, in immensum extendit sententiam doctrinæ suæ: ostendens, Nun primo ab innato natum Patre, ab hoc autem natū Logon, deinde a Logo Phronesin, a Phronesi Sophiā & Dynamin, a Dynamis autem & Sophia Virtutes & Principes & Angelos, quos & primos vocat, & ab ijs primum cælum factum. Dehinc ab horum deriuatione alios item factos, aliud cælum simile priori fecisse, & simili modo ex eorum deriuatione alij facti essent, antitypi eis qui super eos essent, aliud tertium deformasse cælum, & a tertio deorsum descendentium quartum, & deinceps, secundum eum modum alteros & alteros Principes & Angelos factos esse dicunt, & cælos trecentos sexagintaquinque, quapropter & tot dies habere annum secundum numerum cælorum. Eos autem qui posterius continent cælum Angelos, qui etiam a nobis videntur, constituisse ea quæ sunt in mundo omnia, & partes sibi fecisse terræ, & earum quæ super eam sunt gentium. Esse autem principem ipsorum eum, qui Iudæorum putatur esse Deus: et quoniam hic suis hominibus, id est, Iudæis, voluit subigere reliquas gentes, reliquos omnes principes contra stetit ei, & contra egisse: quapropter & reliquæ residerunt gentes eius genti. Innatum autem & innominatum Patrem, videntem perditionem ipsorum, misisse primogenitum Nun suum, & hunc esse qui dicitur Christus, in libertatem credentium ei, a potestate eorum qui mundum fabricauerunt. In gentibus ipsorum autem apparuisse eum in terra hominem, & virtutes perfecisse. Quapropter neque passum eum esse, sed Simonem quemdam Cyrenæum angariatum portasse crucem eius pro eo, & hunc secundum ignorantiam & errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, ut putaretur ipse esse Iesus; & ipsum autem Iesum Simonis accepisse formam, & stantem irrisisse eos. Quoniam enim virtus incorporalis erat æterna innati Patris, transfiguratum quemadmodum vellet, & sic ascendisse ad eum qui misit eum, deridentem eos, cum teneri non posset, & inuisibilis esset omnibus.] hæc Irenæus de hæresi totam Christi œconomiam dissolvente.

BASILIDIS HÆRESES.

Iren. lib. 1. cap. 23. BASILIDIS VANAE IMAGINATIONES.

IX.

Ad quas autem hæc principia conclusiones ille deduceret, mox subdit, sic dicens: Liberatos igitur eos, qui hæc sciunt, a mundi fabricatoribus principibus, non oportere confiteri eum qui sit crucifixus, sed eum qui in hominis forma venerit, & putatus sit crucifixus, & vocatus sit Iesus misus a Patre, ut per dispositionem hanc opera mundi fabricatorum dissolueret. Si quis igitur, ait, confitetur crucifixum, adhuc hic seruus est, & sub potestate eorum qui corpora fecerunt. Qui autem negauerit, liberatus est quidem ab ijs: cognoscit autem dispositionem innati Patris, animæ autem solius esse salutem, &c.] Versutum plane diaboli commentum, ut, qui (quod scribit Ignatius) crucis potentia victus esset, eam negando, crucifixum etiam negandum esse contenderet: hæc enim addentes ijdem Christi crucis inimici, ventri inseruendū, vesci idolothytis, & vniuersa vtendum esse libidine, facile suis persuadebant; illam eos sententiā docentes: Tu omnes cognosce, autem nemo cognoscat. Quapropter parati sunt, ait, ad negandum, qui sunt tales, cauentque, ne quid ea causa patiantur. ac ne in aperto essent exercenda sua ipsorum mysteria, ea suos effari prohibuit. Addit ad hæc omnia, eos uti solitos imaginibus, & incantationibus, & inuocationibus: idemque tradit Irenæus.

CRUCIS NEGATOR BASILIDES.

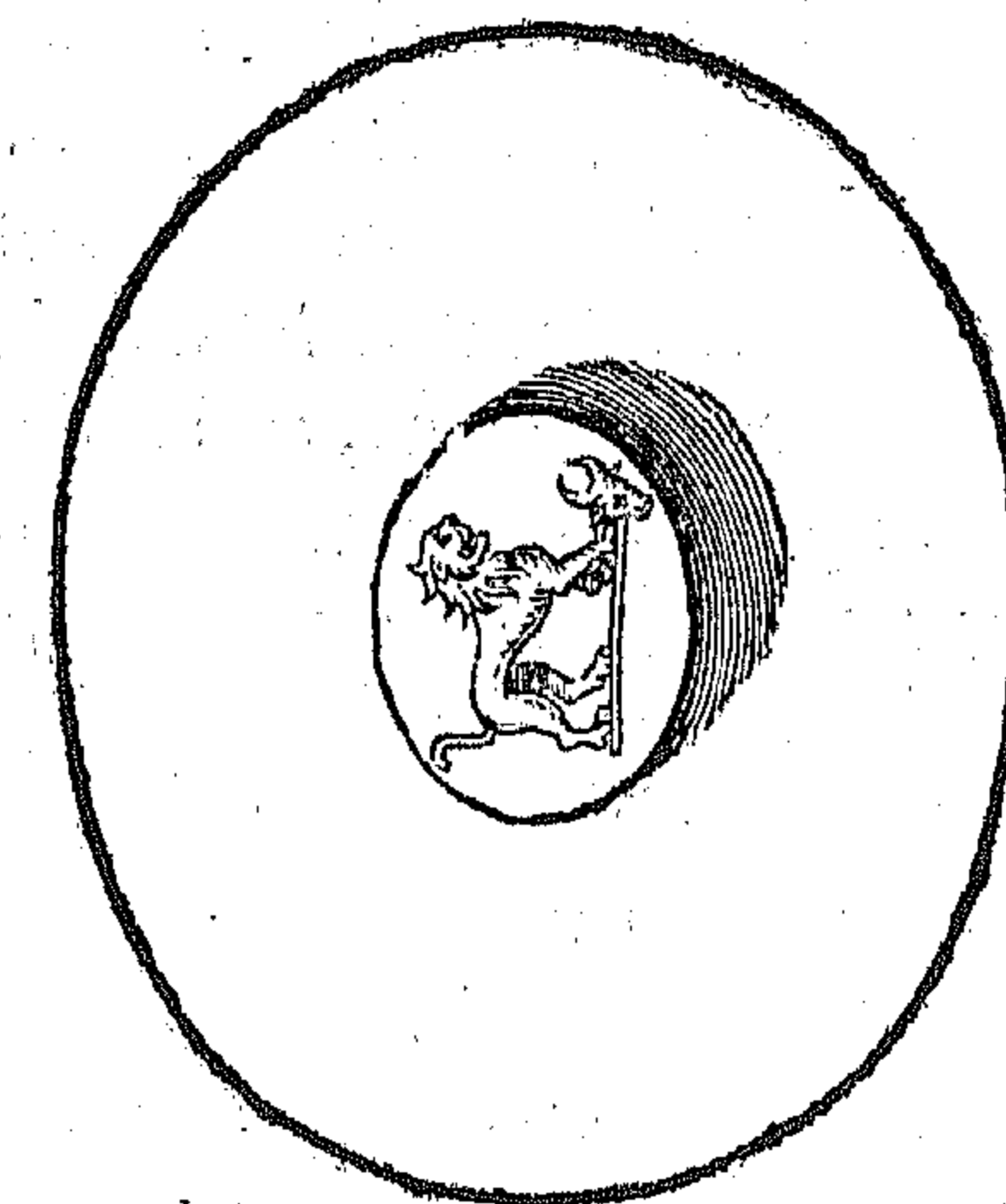
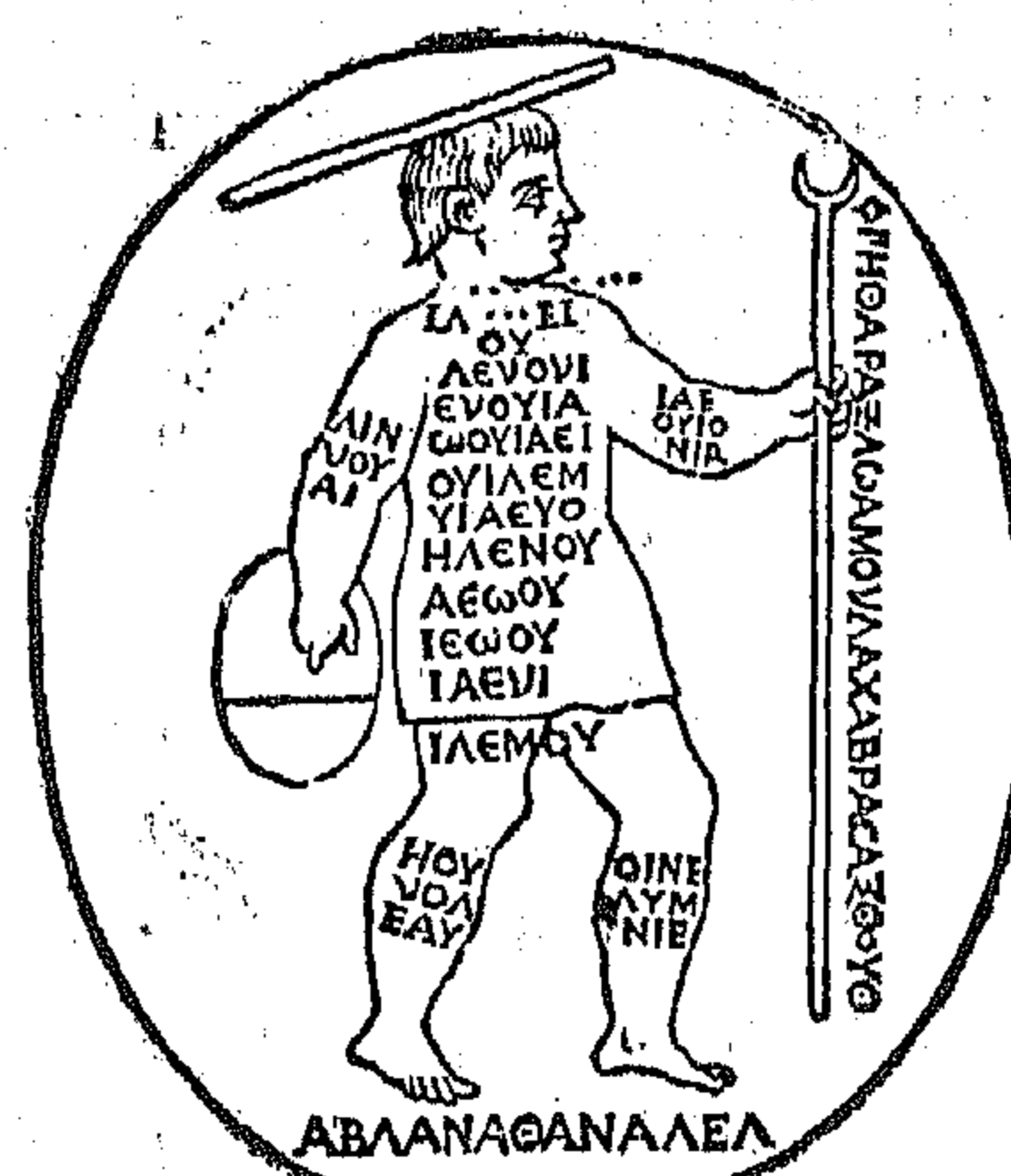
X.

Non erant certe eiusmodi quibus Basilidis sectatores utebantur (quod Nouatores stulte fingunt) imagines Christi Redemptoris: nam quomodo, quæso, cum ille credi

nolebat

nolebat Christum esse corporeū ac crucifixum? sed potius id genus illas fuisse, quibus ad suas perficiendas artes incantatores uti solerent. Sed ad hæc certius comprobanda atque firmanda, dignum quidem fideque exploratum antiquitatis monumentum accedit, quo satis perspicue declaratur, quales esse solerent imagines, quibus ait S. Irenæus uti consueuisse Basilidis sectatores. Siquidem haud pridem, nempe post primam editionem tomi huius Romæ factam, e ruderibus (ut accidit) emerit in lucem gemma ex amethysto hisce imaginibus & notis incisa, cuius exemplum hic (ut vides) representandum curauimus. Extat ipsa apud virum insignem, sincera fide & egregia eruditione spectatum, Fuluium Vrsinum, cuius in rebus antiquioribus explorandis ac dignoscendis solertia incomparabilis de gemma elucidauit, quæ ceteris rerum antiquarum studiosis penitus videbantur obscura; nimirum hanc vnam ex illis imaginibus esse, quibus uti solerent Basilidiani hæretici, quas loco bullæ vel amuleti, aut alia causa superstitiose gestarent.

IMAGINES BASILIDIS QVALES

C

Ad quod manifeste probandum, euidentis illud in primis suppetit argumentum ex nomine summi dei Basilidis, quem ipse ABPACAΞ nominabat, quod disertis (ut intueris) litteris incisum legitur ad finem hastæ. His namque elementis (ut testantur Irenæus, Tertullianus, Epiphanius, Augustinus, Theodoretus, & alij) Basilides concepit summæ Virtutis nomen, ex qua dij reliqui dimanarent, omnes numero trecenti sexagintaquinque, secundum anni dierum numerum, totidemque cælorum (ut somniabat) quibus singulis eodem numero dij siue Angeli ab eo nominati præessent. Porro eorum (ut dictum est) numerus litteris illis exprimitur, quibus euidentis summi omnium deorum ABPACAΞ nomen compositum est, nempe A, & B, vnum & duo, P, & A, centum & vnum, C, & A, ducenta & vnum, Ξ, sexaginta sunt, quæ simul iuncta summam efficiunt CCCLXV. Ita enim S. Irenæus, & citati superius auctores omnes interpretantur, & numerant ex mente Basilidis.

XI. DE ABRASAX. b Iren. ibid. c Tertullian. de praescrip. c. 40. d Epiphani. hæres. 24. e August. de heres. ad Quodvult. c. 1. f Theod. hæres. sabul. lib. 1.

Sed & hic illud animaduertendum est, ex eodem nomine in gemma inciso magis probari lectionem S. Epiphaniij scribentis Abrasax, quam S. Irenæi, Tertulliani, S. Augustini, necnon S. Hieronymi pluribus in locis, & aliorum legentium Abraxas: quamuis cum eadem in vtraque lectione reperiantur litteræ, licet diuerso loco positæ, idem significent, atque necessario eandem summam efficiant. Ceterum tum ex eadem gemma, tum etiam ex dictis auctoribus prorsus exploditur lectio illa vulgata Tertulliani, cum loco Abraxas, legitur Abraxan. Sed nec ipsum, Abraxas, rectum est; cum Abrasax ex gemma & scriptis libris Tertulliani legendum sit.

XII. GERMANA LECTIO. g Hier. aduersus Luciferian. prope finem. h in Amos c. 2. in Abdiâ cap. 1. in Nabum c. 2.

Rursum vero quod totum ferme corpus imaginis huius ad plantas pedum vsque portentosis nominibus habetur inscriptum: inde quoque euidentius deducitur argumentum, eandem esse id genus imaginū, quas solerent ijdem Basilidis sectatores effingere. Nā Epiphanius hæc de eodem Basilde & numero ex eius sententia nominis Abrasax ait: Deinde hinc, inquit, & homo habet trecenta sexagintaquinque mēbra, & vniciuque Virtutū attribuitur vnum membrū, &c.] Hæc cum Basilides diceret: eadem ratione factū apparet, ut in eiusdem imaginis diuersis corporis membris diuersa nomina eorumdem Virtutū habeantur inscripta: illa nimirū, quibus opus habere videretur qui

XIII. NOMINA PORTENTOSA.

gestabat imaginem : cum alioqui impossibile esset in tam arcto spatio omnia trecenta illa & sexagintaquinque nomina exarari . Cetera vero , vt quod altera manu clypeum , bidenrem altera tenere videatur imago , quoddq. virga super caput extet apposita , remanet prorsus obscura , quod non omnia secreta Basilidis Catholicis innotuerint . Quod vero habeatur in postica leonis signum & tauri caput ; ad genituram pertinet eius qui eandem gemmam ex amethysto gestabat . Ex his igitur perspicue , lector , vides , quanta longe dispares sint Basilidis , quae ab Irenaeo damnantur , imagines , ab illis , quibus Christiani Catholici religiose pieq. vti solerent : vnde & recentiorum Iconoclastarum haec in nos tum imperitia tum dolo malo obiectantium habeas calumniam exploratam , atque pariter confutatam .

XIV. Rursum vero quod spectat ad eiusdem Basilidis haereses : recenset eadem Basilidis dogmata Tertullianus ^a , qui addit , resurrectionem carnis a Basilide vehementer impugnata , negante salutem corporibus esse promissam . Sed & Clemens Alexandrinus ^b insuper addit , dixisse Basilidem , non omnia a Deo dimitti peccata , sed tantum inuoluntaria , quae per ignorantiam facta essent : qui multis disputat aduersus Basilidem & Basilidianos ; quos & redarguit ^c , quod dicerent , animam prius peccasse in alia vita , hic autem pati supplicium . tradit haec de eo Clemens libro quarto Stromatum : ac rursum de eiusdem sectatoribus , qui affirmarent , fidem esse naturalem , in homine habitare exercitum spirituum , qui essent passiones per quas vnusquisque mouetur ; dicerentque , non pugandum aduersus naturales insurgentes passiones , sed eis esse assentiendum , ac proinde libidinibus inquinari licitum atque concessum esse : quos nimirum talia perpetrantes , Christiano superinducto nomine , magnam infamiae notam ceteris Fidelibus irrogasse , penes quos nihil esset antiquius , quam mentis & corporis castitatem excolere , eamq. nuncupato interdum voto , vt selectissimum donum Deo pie offerre . de qua ait ^d : Est ergo continentia , corporis despicientia , conuoluntate pactis conuentis cum Deo initis : non solum enim in rebus venereis , sed etiam in alijs , quae anima perperam concupiscit non contenta necessarijs , versatur continentia . Est autem & in lingua , & in acquirendo , & in vtendo , & in concupiscendo continentia . Non docet autem ea solummodo esse temperantes , siquidem praebet nobis Deus temperantiam , vt quae sit diuina potestas & gratia . Dicendum est ergo quidnam nostris videatur de eo quod est propositum : Nos quidem castitatem , & eos , quibus hoc a Deo datum est , beatos dicimus .] haec Clemens de S. Ecclesiae moribus .

XV. Sed ad Basilidem redeamus . Eo superbiae & fastus hominem peruenisse , Epiphanius ^e tradit , vt se ac suos solos diceret esse homines , ceteros omnes suos & canes : ob idq. non propalanda esse alijs ^f sua mysteria , quod praecipuum sit : Nolite proijcere margaritas ante porcos .] haec & alia de Basilide idem recitat atque refellit . Ausum porro fuisse Basilidem scribere Euangelium , & suo ipsius inscribere nomine , auctor est ante Ambrosium Origenes , qui & alibi haec de eodem ^g : Quid aliud sunt nisi pestilentiae Basilidis quoque sermones , detrahentes quidem eis qui vsque ad mortem certant pro veritate , vt confiteantur coram hominibus Iesum , indifferenter autem agere docentes ad negandum , & ad sacrificandum dijs alienis ? Non minus peste afficiunt , & corrumpunt audientes se , qui in iisdem sermonibus docent non esse alias peccatorum poenas , nisi transcorporationem animarum post mortem ^h .] haec Origenes . Quod insuper negaret ille carnis Christi veritatem , ea falsa assumptione sacratissimam quoque Eucharistiam damnasse , ex S. Ignatio ad Smyrnenes recitat Theodoretus ⁱ . Mortuus est autem Basilides (inquit Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Agrippa) in Alexandria temporibus Hadriani : qua tempestate Chochibus dux Iudaicae factionis Christianos varijs supplicijs enecauit .] haec ipse : sed Barchochebas , loco Chochibus , restituum est .

XVI. Fuisse Basilidi filium Isidorum nomine , paternae impietatis heredem & propugnatorem , auctor est Clemens Alexandrinus ^k , qui ab eo Moralia esse scripta testatur , quae tamen essent omnium impuratum cloaca : aliud eiusdem citat opus de Adnata anima . Aduersus hos pro Catholica veritate scripsisse constat Agrippam Castorem , Iustinum martyrem , Irenaeum , qui omnes haereses , quae ante se extiterunt , deserto eloquio confutarunt . his addit Theodoretus Clementem Alexandrinum , & Origenem : quibus adnumerandus quoque est Epiphanius , & alij recentiores scriptores .

Sed

ALIAE HERESSES BASILIDIS. ^a Tertullian. de praescript. c. 46. ^b Clem. Alex. Strom. lib. 4. ^c Clem. Alex. Strom. lib. 2. 3.

^d Clem. Strom. lib. 3. VERA CONTINENTIA.

^e Epiphanius haeres. 24. ^f Theodor. lib. 3. dialog. PSEVDOPROPHETIARUM BASILIDIS. ^g Origen. Luc. homil. 1.

^h Origen. in Mat. traet. 28.

ⁱ Theod. lib. 3. dialog.

ISIDORVS FILIVS BASILIDIS ^k Clem. Alex. Strom. lib. 2. c. 3.

A Sed quorsum (dicit aliquis) quae profundo perpetuoque fuissent sepelidæ silentio, huiusmodi sordes, suo putore aërem ipsum corrumpentes, hinc inde ex industria veluti scopula collectae, produntur in lucem? Ratione id quidem multipliciter suadente. Absolutissimi enim historici muneris in primis esse nouimus, non tantum bella externa scriptis profecui, sed & ciuilia, cum acciderent: eiusmodi quippe esse censemus, quae ab his qui Christiano nomine in Catholicam Ecclesiam insurgunt, ciuilia bella constantur, longe periculosiora illis, quae ab ijs qui foris sunt, inferuntur. sane quidem haec praeterijisse, maximae tribueretur oscitantiae. Magnam rursus ex his quisque utilitatem capessere potest. Sicut enim, Apostoli ^a sententia, oportet haereses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant: ita opus est haereses propalari, vt quae qualis sit Ecclesia Catholica, pariter innotescat; & plane omnes intelligant, qui continentiam impugnant, Christi crucem negant, & martyrium ab Ecclesia auferunt, & alia id genus nefandissima perpetrant, hos in Basilidianorum classem esse reiectos, & a Catholicis separatos. At quis insuper negarit, haec spectanda proponere, nihil aliud esse, quam pulcherrima trophaea Ecclesiae, victoria ex hostium spolijs comparata, sursum erigere, & in singulis veluti quibusdam notis insculptis & signis praefixis Dei gloriam de Ecclesiae patrocinio predicare? Sed proposita persequamur.

B Saturninum, quem alij Saturnillum dicunt, post Basilidem ordine recensemus (licet nonnulli, qui de ijs agunt, de Saturnino primum mentionem instituerint) ea nimirum ratione nos persuasi, quod cum hic (vt superius dictum est) fuerit patria Antiochenus, & in Syria scholam erroris aperuerit; & S. Ignatius, sicut multos haeresiarchas, ita Basilidem nominatim expresserit, Saturnini vero Antiocheni, ipse Episcopus Antiochenus, & totius Syriae Orientisq. magister, nullam prorsus habuerit mentionem, praesertim ea epistola, quam ad suos scripsit Antiochenos, vel ad Heronem dedit eiusdem Ecclesiae diaconum & curatorem: in eam facile adducimur sententiam, vt existimemus, post mortem Ignatij emeruisse impudentem haeticum; quo viuente, tantae lucis fulgore percussus, vt noctua quaedam in tenebris delituerit. Et quidni clamasset in Saturninum domesticum furem Ignatius, qui Basilidem in Aegypto agentem, Christi crucem negantem, tot iaculis ferijt?

C Sed quae essent dogmata Saturnini, ab Irenaeo veluti antiquiore petamus. Hic Menandro inharens, sic Deum Patrem omnium dixit esse creatorem, vt tamen mundum a septem Angelis creatum, hominemq. voluerit Angelorum esse facturam: rursus Iudaeorum Deum vnum ex Angelis esse dixerit; quoddam aduersus Patrem rebellasset, in eius destructionem missum esse Christum, & in salutem credentium, eundemq. ignotum, & incorporalem, & sine figura, putatiue tamen visum esse hominem. Duo insuper hominum genera ab Angelis esse facta tradebat, alterum quidem nequam, alterum vero bonum: et quod hoc daemones pessimos adiuuaret, missum esse Saluatorem ad perditionem malorum, in salutem vero bonorum. Addidit insuper illam blasphemiam, vt nubere & generare a satana esse diceret: complures vero eius sectatores, sic colere abstinentiam, vt ab animatis abstinerent: qua quidem virtutis specie, veluti sanctitatis imposita larua, multos seducerent. Rursum quasdam prophetias ab Angelis, quasdam vero a satana tradebat esse reuelatas.] haec de Saturnino Irenaeus. addit his Tertullianus, Saturninum negasse resurrectionem futuram. eadem de Saturnino, qui de haeresibus tractatus edidit, nimirum Epiphanius, Theodoretus, & alij ex Graecis, ex Latinis S. Philastrius, S. Augustinus, & alij recentiores.

D Eodem plane tempore, quo Basilides & Saturninus, Carpocras fax omnium haeticorum, & fax totius continentiae, vixit, vt ex Irenaeo tradit Eusebius ^c. Sed horret animus de eo narrationem aggredi, vt quae Christianis auribus prorsus indigna, ob turpitudinem portentosa nimium & horribilis videatur. Sed quae de eo a Patribus scripta reperimus, audire, licet auerso vultu, omnes aequanimiter ferant. Satis autem verecundiae putamus esse consultum, si in coenoso gurgite eorum impolluta vestigia affectantes, quae de ijs ab illis sunt memoriae commendata, ipsorum verbis adducamus in medium. Alexandrinum patria hunc fuisse, tradit Clemens Alexandrinus ^d, gentilis eius. In nonnullis consensisse Basilidi, sed illo longe deteriorem esse constat effectum. Mundum quidem (vt ille) ab Angelis factum dixit: Iesum vero Redemptorem ex Ioseph natum, vt ceteros homines, probitate tantum praestasse alijs, sed se suosq. illi similes.

XVII. CVR HAERESES RECENSEANTVR.

1. Cor. 11.

XVIII. DE SATURNINO HAERESIARCHA.

XIX. DOGMATA IMPHETATIS.

XX. ^e Euseb. hist. lib. 4. c. 7. DE CARPOCRATE HAERESIARCHA.

^d Clem. Alex. Strom. lib. 3.

similes esse, & ex eis nonnullos illo fortiores. Constat insuper artes magicas operari A
folitos Carpocratianos, & daemones alligatos habere, gloriantes se ea arte illos ha-
bere subiectos. Transmigrationem animarum Carpocratis schola docebat.

XXI.

HORRENDA
CARPOCRATIS
MONSTRA.
a Matth. 5.
Luc. 12.

Omne delictum non solum apud eos vetitum, sed imperatum: vsque adeo, vt poe-
na dignus esse duceretur, qui suae ipsius quaecumque cupienti aduersaretur voluntati:
vsurpans illud Euangelicum: Consentiens esto aduersario tuo cito, dum es in via cum
eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem
mittaris.] ac proinde, qui suae aduersaretur concupiscentiae, transanimatione fore ple-
tendum, ac rursus alia, nisi ea omnia quae mundi & concupiscentiae sunt opera pra-
ua expleuerint: quibus iam consummatis, fore, vt tunc libere proficiscantur ad illum
Deum, qui est supra Angelos mundi fabricatores. Scripturae igitur ille superinducens
velamen turpitudini, quasi ex legis praescripto haec esse facienda docebat. haec etiam B
de Carpocrate Irenaeus^b, qui adeo auditu horrenda de huiusmodi sectae hominibus se
accepisse tradit, vt non induci possit ad credendum talia. Addit Tertullianus^c, ipsum
tum Christi, tum ceterorum mortalium carnis resurrectionem negasse. Eadem de Car-
pocrate, ac suis sectarijs, eorumq. turpitudine Epiphanius^d narrat, & alij qui com-
mentarios de haesibus conscripserunt. Insuper hos in velamen obscenitatum multa-
rum perpulchrum sibi ipsis nomen indidisse, vt Gnostici dicerentur, ita suos appellan-
dos esse, Carpocratem docuisse tradunt: licet S. Hieronymus^e velit a Basilide Gnosti-
cos esse nominatos, sicut & Eusebius in Chronico. Sed sicut venena, ita nomina inter
se istos communicasse, dici posse videtur: nam eadem ratione, qui ex Nicolaitis pro-
dierunt, aequae Gnosticos esse dictos, Epiphanius^f affirmat.

b Iren. lib. 1.
cap. 24.
c Tert. de pra-
scrip. c. 48.

d Epiph. her. 27.
G N O S T I C I
V N D E .

e Hier. de Scrip.
Eccl. in Agrip.

f Epiph. her. 26.

XXII.

TURPITUDINES
GNOSTICORVM

Quoniam vero Epiphanius, licet renitens admodum, stylum tandem immittit ad C
Gnosticorum turpitudines describendas, nos sua ipsius verba hic reddemus, quod scia-
mus ea conducere ad veritatem historicam dignoscendam: nam quae hi agebant in oc-
culto, palam facta, Gentiles in omnes aequae conuertebant Christianos. Sed audiamus
ipsum loquentem^g, cum agit de eorum turpitudine: Qualem, inquit, actionem d
dicere rursus timeo, vt ne sterquilini occulti canalem reuelem, & quibusdam videar
pestilentis graucolentiae inductionem operari. Attamen quandoquidem ex veritate de-
pendemus, me ipsum cogam, vt impostorum illorum facta reuelans, & castius loquar,
& a veritate ipsa minime excedam. Quid vero aliud quam omnem nefandam ac sce-
lestam actionem, quam nec fas ore referre, hi perpetrant? Et omnem speciem virilis
coitus, ac libidinosa ad mulieres consuetudinis in singulis corporis membris, incanta-
tionesq. ac veneficia ac idololatrias perficientes: et hoc dicunt esse rationem redditio- D
nis debitorum in corpore, vt non amplius accusentur, nec aliud opus ab ipsis exigat-
ur, &c.] Superiori autem tractatu, quo de Gnosticis fusius agit, haec habet^h: Ipsam
enim suam synaxin ac communionem turpitudine multiplicis coitus polluant, come-
dentes ac contingentes tum humanas carnes, tum immunditias: vt ne audeam quidem
totum loqui, nisi sane cogerer, propter excellentem animi mei dolorem, ab his quae va-
ne ab ipsis fiunt, stupore percussus. Ad qualem magnitudinem ac profunditatem ma-
lorum, hostis hominum diabolus ducit sibi credentes, vt polluant & mentem & cor &
manus & ora & corpora & animas eorum, qui ab ipsis in tanta caecitate eruditi sunt.
Timeo autem ne forte magnum hoc venenum totum reuelem, veluti cuiusdam basilis-
ci serpentis faciem, ad perniciem magis legentium, quam ad correctionem. Polluit
enim re vera aures magnae huius audaciae blasphemia collectio, & haec turpitudinis coa-
ceruatio ac enarratio, & fraudulenta huius turpis operationis coenosa malcolentia.] E
et post multa:

g Epiph. her. 27.

h Epiph. her. 26.

XXIII.

SCELVS INFAN-
TIVM G N O S T I -
C O R V M .

Primo quidem communes vxores habent: et si peregrinus accesserit de ipsorum do-
gmate; signum est apud ipsos virorum ad feminas, & feminarum ad viros in exten-
dendo manum, ad salutationem videlicet, subter palmam contrectationem quamdam
titillationis, per hoc se indicare ostendentes, quod eiusdem religionis sit qui accessit.
Hinc igitur mutua cognitione accepta, statim ad epulationem conuertuntur: larga
vero & opipara edulia, carnis esum & vini potum apponunt, etiam si pauperes fuerint.
Ex hoc autem vbi compotarunt, & venas (vt ita dicam) sarietate impleuerunt: vir
quidem concedens vxorem alteri, ad ipsam dicit: Surge, fac dilectionem cum fratre.
Miseri autem illi vbi inter se mixti fuerunt, & re vera erubescere quae apud ipsos
fiunt,

fiunt, iuxta Apostoli illius sancti dictum^a: Quae apud ipsos fiunt, turpe est etiam dice- a Ephes. 5.
re. Attamen non erubescam dicere, quae ipsi facere non erubescunt; vt omnibus mo-
dis horrorem incutiant audientibus turpia, quae ab ipsis perpetrantur, facinora. Post-
quam enim inter se permixti fuerunt per scortationis affectum, insuper blasphemiam
suam in caelum extendunt. Et suscipit quidem muliercula, itemq. vir fluxum a masculo
in proprias suas manus, & stant in caelum intuentes, & immunditiam in manibus ha-
bentes, & dicunt: Offerimus tibi hoc donum, corpus Christi. et sic ipsum edunt, assu-
mentes suas ipsorum immunditias, & dicunt: Hoc est corpus Christi, & hoc est Pascha.
Ideo patiuntur corpora nostra, & coguntur consiteri passionem Christi. Eodem vero
modo etiam de femina, vbi contigerit ipsam in sanguinis fluxu esse, menstruum col-
lectum de ipsa, immunditiei sanguinem acceptum in communi edunt: Et hic est (in-
quiunt) sanguis Christi.

Quapropter etiam cum in apocrypho^b legerint: Vidi arborem ferentem duodecim XXIV.
fructus in anno, & dixit mihi: hoc est lignum vitae. ipsi figurate interpretantur fluxum b Apocal. 2.2.
muliebrem singulis mensibus fluentem. Porro vbi inuicem coeunt, liberorum genera-
tionem auersantur, & interdunt.] et paulo post: Si praeter sententiam acciderit, vt
pragnans facta fuerit mulier, quid grauius & horribilius designent tales, audi: Detra-
ctum enim foetum, quocumque tandem tempore id aggressi fuerint, accipiunt, & in
mortario quodam pistillo tundunt; & admixto melle & pipere, & alijs quibusdam aro-
matibus ac vnguentis ad auertendam nauseam, sic congregati omnes porcorum ac can-
um horum sodales participes fiunt contusi pueri: atque sic humanae carnis esu pera-
cto, deinde preces fundunt ad Deum; & hoc perfectum Pascha dicunt. Sed & alia hor-
renda ipsi audent. Cum enim rursus insaniam in seipsis conceperint, imbutis manibus
turpitudinis suae surgunt, & manus suas inquinatas habentes, nudi toto corpore pre-
cantur, tamquam per huiusmodi operationem inueniant dicendi apud Deum liberta-
tem. Corpora autem sua tum muliebra, tum virilia, noctu ac diu curant vnguentis,
balneis, epulationibus, & ebrietatibus vacantes. Detestantur ieiunantem, dicentes quod
non oportet ieiunare: principis enim qui fecit saeculum, est ieiunium: verum oportere
nutriri, vt corpora sint robusta, quo possint fructum reddere in tempore suo.] hucusque
de eorum turpitudine & execrandis mysterijs Epiphanius, qui haec omnia exploratissi-
ma habuit, cum in Aegypto esset, ab ijs qui eiusdem sectae erant, vt ipse testatur, de
ijsdem agens in fine.

Haec ergo cum hi omnium scelestissimi operarentur, quae nec quaeuis gentes barba- XXV.
ra, quae ignorant Deum, ausae fuerint meditari; tamen non tantum se Gnosticos, sed &
Christianos nominabant: haec omnia illis suggerente diabolo, vt horum nefandis scele-
ribus posset sancta ac pura Christiana religio infamari. vnde idem auctor haec habet in-
ferius: Indiderunt enim sibi cognomen Christianorum, ad hoc vt Gentes per ipsos of-
fendantur, & sanctae Ecclesiae Dei vtilitatem & veram praedicationem propter illorum
nefaria facta & incomparabilem improbitatem auersarentur; & ipsorum assiduo nefaria
opera considerantes, putent etiam sanctas Dei Ecclesias tales esse, & auertant (velut
dixi) aures a Dei & veritatis doctrina.] haec ipse. sed & longe ante ipsum sic Irenaeus:
Ipsi ad detractionem diuini nominis & Ecclesiae, quemadmodum & Gentes, a fatana
praemissi sunt: vti secundum alium modum quae sunt illorum audientes homines, &
putantes omnes nos tales esse, auertant aures suas a praerogatio veritatis: aut videntes
E quae sunt illorum, omnes nos blasphemant, in nullo eis communicantes, neque in do-
ctrina, neque in moribus, neque in quotidiana conuersatione.] haec Irenaeus^d.

Porro Iudaeorum opera Christianis semper aduersantium has esse calumnias aduer- XXVI.
sus eos toto Orbe diuulgatas, Origenes^e agens contra Celsum testatur, sic dicens: Ap-
paret sane nil secus egisse, ac Iudaei in ipso Christianae religionis & verae disciplinae pri-
mordijs factitabant, qui ad nostrae doctrinae notam & infamiam illud disseminarent, quod
Christianis puerum aliquem immolandi mos esset, cuius & carnem singuli degusta-
rent. Insuper & id mendacio effingebant, quemadmodum qui ex Christiana essent hac
disciplina, cum ea quae in aperto fiunt, facere vellent, extinctis luminibus, ei quam
quisque nactus esset, admiscerentur. Quae infamia olim temere edita, plurimos occupa-
bat, qui essent a fide hac alieni, persuasumq. haberent istiusmodi iam esse Christianos:
et ad id temporis sic fallit nonnullos praesumpta haec & praua opinio, vt ea de causa
Christia-

XXIV.
b Apocal. 2.2.

EXECRANDVM
FACINVS.

XXV.

Epiph. her.
27.
CONSILIVM
DIABOLI DE
GNOSTICIS.

d Iren. lib. 1.
cap. 24.

XXVI.

Origen. contra
Cels. lib. 6.
INFAMIA GRA-
VIS IRROGATA
CHRISTIANIS.

XXVII. ^{a Euseb. lib. 4. c. 7.} ^{b CALVMNIAE IN CHRISTIANOS.} Christianos auersentur, ne vel simplicia cum eis incaut verba.] hęc Origenes. ^A His igitur diabolus (inquit Eusebius^a) qui ex maleficijs capit latitiam, tamquam suę nequitie ministris forte vsus est: quo qui fidem receperant, illorum suasu non solum in fraudem inducti, ad acerbum adeo & miserabilem interitum quasi constricti arripentur, verum etiam Gentibus, quę erant a fide alienę, copiam & tamquam ansam pręberent sacrosancto Dei verbo petulanter impieq; obrectandi: eo plane consilio, vt fama de istorum flagitiosę vitę ratione passim dissipata, turpem ignominie notam viniuersę Christianorum multitudini inurerent. Vnde certe accidit, vt nefaria quędam opinio de nobis concitata, eaq; ab omni ratione alienissima, per infidelium animos longe lateq; peruaderet: quod videlicet tum nefando concubitu marres & sorores violare, tum etiam scelerato quodam alimenti genere vti non vereremur. Verum ista mala ad prolixius temporis spatium diabolo ex sententia non processerunt: quod ipsa veritas suum extulit caput, & progrediente tempore, claro quasi lumine resplenduit. Etenim fraudulentis aduersariorum conatus, eius vi resurati & oppressi, confestim euauerunt. Quippe alij ex alijs noui & inauditi errores euanescentes, & priores pedetentim ad nihilū prolabentes, obsolescere coeperunt: inq; multiplices, ac non vniuersi modi sectas & formas dirempti, ad extremum funditus excisi sunt.

XXVIII. ^{c CHRISTIANA FIDES OMNIBVS MALIS SVPERIOR.} Ceterum insignis verę & Catholice Ecclesie splendor, perpetuo eodem modo & eisdem virtutum vestigijs incedens, mirandum in modum propterea creuit, & dilatatus est, quod veneranda, sincera, libera, modesta, pura diuine viuendi rationis, Christianęq; pietatis institutio per vniuersum cum Gręcorum tū barbarorum genus claritate quadam eximia & decora enituit: vtq; etiam deformis infamie labes, quę a maleuolis nostrę religionis adspersa fuerat, simul cum tempore deleta, protinus ad nihilum recidit. Nostra igitur sola permanit disciplina, vt pote quę tum propter grauitatem & modestiam, tum propter diuinę sapientie pręcepta instituta: sola esset apud omnes & auctoritate posita, & summa amplitudine pręstare iudicata: sic vt nemo ex illo tempore hæctenus turpem aliquam dedecoris maculam fidei nostrę auderet inferre, nec vllam talem ignominiam importare, quali illis, qui contra vos iam pridem nefarie coniuressent, vti volupe fuisset.] hucusque Eusebius: qui tamen quod ait eiusmodi errores citius euauisse, non sic accipiendū est, vt protinus Gnostici esse desierint, sed quod ijs omnibus veritas superenituit, nec eius lux potuit hisce temporibus obscurari. Ceterum Epiphano^b constat auctore, sua quoque ætate perseuerasse Gnosticos turpissimos in Ægypto; e quorum illecebris, quibus illeceus erat, ne in errorem laberetur, se fuisse diuinitus liberatum, gratias Deo egit.

XXIX. ^{d APOLOGIAE PRO CHRISTIANIS.} ^{e Iustin. in orat. ad Ant. Pium.} Ceterum vix dici potest, quantum laborauerint qui in Ecclesia erant sanctissimi ac eruditissimi viri, vt eiusmodi calumnias dictorum occasione hæreticorum in omnes Christianos a Gentilibus iactari solitas omnino diluerent, & ab eorum animis prorsus abluerent. Testes sunt eius rei grauisimę ac disertissimę ab iisdem pro Christiana religione scriptę diuersis temporibus Apologiae. Ac in primis quod Iustinus martyr^e in sua ad Antoninum Pium Augustum Apologia his verbis habet, cum de hæreticis agit, quorum occasione infamaretur Christiana religio: Omnes qui ab his prodeunt (quem admodum dixi) Christiani vocantur: haud aliter atque philosophi, cum eis non sint communia dogmata: quod tamen a philosophia dicitur, commune est omnibus nomen. An vero etiam hi infamia illa & fabulosis in vulgus sparsa sermonibus facinora in se admittant, lucernę euerisionem, & promiscuos concubitus, & humanarum carnum viscerationes, nescimus: persecutione quidem eos non expeti, neque occidi a vobis, ob ipsa etiam dogmata sua, scimus. Est autem nobis liber contra hæreses & sectas omnes compositus; quem si legere volueritis, dabimus.] et post multa, hęc de moribus vere Christianorum: Quin omnino vel matrimonium non aliter contrahimus, nisi liberorum creandorum atque educandorum gratia: vel coniugium detrectantes, perpetuo nos continemus. Et iam nostrorum iuuenum quidam, vt vobis persuaderet non esse nobis mysterium promiscuam & propatulam mixtionem, libellum obtulit Alexandrię Felici Præsidi, medico permitti postulans, vt testes sibi abscinderet (nam sine permissu Præsidis id facere, loci eius medici interdictū esse dicebant.) Felice prorsus petitioni huiusmodi subscribere nolente, perseuerans in proposito suo adolescens, in sua tandem, & eorū qui idem feci sentiebant, conscientia acquieuit.] hucusque Iustinus, Athenas-

CASITAS CHRISTIANORVM.

A Athenagoras^a itidem Christianus philosophus, pro Christianis & ipse scribens defensionem, illatam vulgi rumore in Christianos calumniam refert, atque refellit, sic dicens: Tria nobis rumoribus impingunt crimina, nullorum deorum pietatem, coenas Thyesteas, & Oedipodis concubitus. Enimvero si vera sunt ista, nulli parcite generi: animaduertite in huiusmodi facinora: vna cum coniugibus & liberis radicitus nos extirpate & occidite, si quidem mortalium quisquam ad instar ferarum viuuit.] hęc ipse, & alia addit pro veritatis defensione. Sed & Theophilus^b Episcopus Antiochenus, qui sextus post Petrum eidem Ecclesie præsuit, hęc de iisdem post recitatas leges, quibus viuerent Christiani: Nunc, inquit, vide an hi qui talia docentur, taliaq; discunt, possint more brutorum animalium viuere, & pollui nefarijs commixtionibus; aut possint (quod quidem omnium immanissimum est) carnes humanas attingere, præsertim cum etiam monomachias spectare nobis interdictum sit, ne videlicet participes huiusmodi cædium reddamur: nec cetera spectacula spectare audemus, ne oculi nostri inquinentur, & aures nostrę hauriant profana, quę ibi decantantur, carmina; nempe dum Thyestis tragica facinora commemorant, & Terei liberos deuoratos recitant. Nec fas nobis est audire adulteria deorum hominumque, quę suauiter verborum modulatur mercede, & præmijs inducti celebrant. Verum absit, absit (inquam) a Christianis, penes quos modestia & temperantia florent, continentia viget, vnius vxoris matrimoniū legitimū seruatur, castitas colitur, iniustitia expellitur, peccatum eradicatur, iustitia exercetur, lex regnat diuina, religio tractatur vera, quos veritas gubernat, gratia seruat, pax protegit, diuinum verbum ducit, sapientia docet, Christus, qui vera est via, regit, Deusq; solus imperio temperat: absit, inquam, vt talia facinora vel cogitemus, nedum faciamus.] hucusque Theophilus.

At non tantum hæc scriptis, sed coram iudicibus pro veritate certantes proprii dispendio sanguinis, cum de his quæstio haberetur, Christiani libere professi sunt: quod vetus illa ac nobilis scriptio, epistola inquam Viennensis ac Lugdunensis Ecclesie ad Christianos, qui in Phrygia & reliqua Asia essent, conscripta, quę Eusebius^c recitat, demonstrat his verbis: Quidam etiam Ethnici nostrorū serui vna capiebantur (siquidem Præsides omnes nos passim requiri præceperat) qui tormenta, quę sanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos militibus, satanę impulsu, illos in hoc idem incitantibus, Thyesteas coenas, & incestus Oedipodis falso commenti sunt, & alia quę nobis nec eloqui, nec cogitare fas quidem esse iudicatur: quin tale facinus aliquando inter homines admissum fuisse, nec credi quidē propemodum debet. Quę sane cū essent fama & sermone hominū passim dispersa, omnes velut immanes belluę contra nos furere coeperunt: ita vt si qui antea propter necessitudinē moderare se erga nos gessissent, tunc veluti rabie quadam incitati dentibus stridere, insanireq; prope viderentur.] hęc ibi quanta autem constantia sancti martyres tam viri quàm femine pro veritate aduersus obiecta mendacia steterint, suo loco fusius dicendum erit. De his etiam Origenes^d disputans contra Celsum, vt turpis Epicurei retundat dicacitatē, hęc ait: Nostris vero per Celsum ex imperitia abiectiores quidā, & stolidi, & seruiles iam vocitati, si vel parum per se Deo crediderint, suscepta Iesu iam disciplina, tantum absunt a flagitio & immunditia & quauis concubitus foeditate, vt haud secus ac perfectiores sacerdotes nonnulli quemuis coitum auersentur, ita vt vel in cælibatu ex his quidam omnino permanceant, ne dixerim, vt a quouis venereo congressu abstineant.] hęc & alia plura id genus Origenes de his qui non ex necessitate, sed volentes erant continentes, atque virgines, vt purius Deo vacarent. Sed & Tertullianus^e in ipso pene limine defensionis, quę primo obijci calumnia soleret, profert ac diluit: Dicimur (inquit) sceleratissimi de sacramento infanticidij, & pabulo inde, & post conuiuium incesto: quod euersores luminum canes, lenones scilicet tenebrarum & libidinum impiarum inuerecundia procurent.] hęc itaque a Gentilibus in Christianos iactari solita, ipse quàm accuratissime diluit.

Sed audiamus hæc ipsorum Ethnicorum verbis narrata, quę in ipso disputationis ingressu Cæcilius obijcit in Octauium apud Minutium^f Felicem, in hunc scilicet modum: Iam de iniciandis tyrunculis fabula tam detestanda, quàm nota est. Infans farrunculo farris superficie quasi ad innoxios icetus prouocato cæcis occultisq; vulneribus occidi-

XXX. ^{a Athenag. ora. pro Christianis.} DEFENSIONES PRO MORIBVS CHRISTIANO-RVM. ^{b Theoph. ad Antioch. lib. 2.}

XXXI. ^{c Euseb. hist. lib. 5. c. 11.}

^{d Orig. contra Celsum lib. 7.}

^{e Tertull. in Apolog. c. 7.}

XXXII. ^{f Minut. Felicem in Octau.} SVMMMA OBIECTIO GENTILIVM IN CHRISTIANOS.

occiditur. Huius (proh nefas) sitienter sanguinē lambunt, huius certatim membra disperriunt: hac foederantur hostia: hac conscientia sceleris ad silentium mutuum pignorantur: hac sacra sacrilegijs omnibus retriora. Et de conuiuio notum est: passim omnes loquuntur; id etiam Cirtenfis nostri testatur oratio. Ad epulas solemnī die cocunt cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. Illic post multas epulas, vbi conuiuium caluit, & incestæ libidinis ebrietate feruor exarsit, canis qui candelabro nexu est, iactu offulæ vltra spatium lineæ qua vincit est, ad impetum & saltum pronocatur: sic euerfo & extincto conscio lumine, impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis inuoluunt per incertum sortis: etsi non omnes opera, conscientia tamen pariter incesti, quoniam voto vniuersorum appetitur, quicquid accidere potest in actu singulorum.] hæc Cæcilius. At dum hæc refellunt tum Tertullianus, tum etiam ibi Octavius, hosce omnes manifestæ calumniæ redarguunt; pariterq. declarant multis, apud Christianos nihil esse antiquius, quam castitatem tueri, nempe eos vel vni nuptijs esse contentos, vel ex animo excolere virginitatem: adeoq. esse casta eorum coniugia, vt interdum inter coniuges, mutuo conspirante consensu, perpetua feruetur continentia.

XXXIII. Hæc igitur occasione Gnosticorum in Christianos sapissime obiecta, quaestionibus fides magis examinata, tormentis peruestigata, nec inuenta, certissimis rationibus confutata, tum verbis, tum scriptis a Christianis diluta penitus remanserunt: vt magno plane miraculo acciderit, quod religioni tam vehementer infamata, & tot calumnijs non tantum vulgi ore traducta, sed etiam eruditorum stylo notata, tam ingens toto terrarum orbe credentium accessio facta est, vt plane perspicuum omnibus redditum sit, eam non hominum sapientia, sed diuino esse consilio gubernatam. Sed quæ reliqua sunt Carpocratis, audiamus. Tradit Irenæus, & alij post eum, consueuisse Carpocratis discipulos dexteræ auris posteriorem partem perforare, vt eo signo ab alijs fecerni atque dignosci possent: habere solitos insuper imagines quasdam vel depictas vel aliter compositas, ex eis aliam Christi, quam dicerent a Pilato factam, Pythagoræ aliam, itemq. alias Platonis, & Aristotelis, & aliorum; eas venerantes, sicut Gentes idola colere consueuerunt. Alexandrum Imperatorem eadem quoque habuisse in suo larario, suo loco dicemus.

XXXIV. Permagnum quidem interest in imaginibus constandis, effingendis, & conseruandis, quo quis hæc intuitu faciat, num scilicet ob memoriam beneficiorum acceptorum, vt Emoroissam fecisse constat, quæ obeam causam magnam consecuta est laudem: an vero Gentilium more, vt quis ea simulacra, perinde atque Gentiles idola, colat, quod fecisse Carpocratem tradunt. Priore enim modo a S. Ecclesia semper receptus, conseruatus, atque laudatus est vsus, quo quis in composita imagine acceptum mente recollit beneficium, ac in illa eum qui contulit, legitime veneratur: a reliquo vero imaginum ac signorum vsu, quod sapiat idololatram, semper abhorruit. Sed de his alias pluribus. Quomodo autem Marcellina alumna Carpocratis ausa fuerit eiusmodi portenta sub Aniceto Papa Romam inferre, suo loco dicemus.

XXXV. Vt autem de omnibus quæ ad Carpocratem spectant, notitia plenior habeatur; de filio, quem reliquit impietatis heredem, ex Clemente Alexandrino pauca dicenda sunt. sic enim ait: Qui vero a Carpocrate descendunt & Epiphane, censent vxores oportere esse communes; a quibus in nomen Christianum scilicet, maximum emanauit probum. Hic autem Epiphane, cuius etiam scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris Alexandræ nomine, ex patre quidem Alexandrinus, ex matre vero Cephaleneus. Vixit autem solum septemdecim annis, & Samæ, quæ est vrbis Cephaleniæ, vt deus est honore affectus: quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, musæum ædificatum est & consecratum: et cum est noua luna, conuenientes Cephalenci, natalem in deos relationem Epiphani sacrificant, libantq. & conuiuantur, & hymnos canunt. A patre enim didicit & orbem disciplinarū, & Platonis philosophiam. Fuit autem auctor & princeps Monadicæ cognitionis: a quo etiam profluxit hæresis eorum, qui nunc sunt, Carpocratianorum.] hæc Clemens, qui tum ipsius, tum parentis hæresim confutat, & præsertim in libro quem inscripserat, de Iustitia.

XXXVI. Accidit enim ijs quod de philosophis tradit Origenes: qui cum suam ipsorum, quam sectabantur, philosophiam introducere in Ecclesiam conati essent, polluerent ipsam

EXAMINATA, nec inuenta, certissimis rationibus confutata, tum verbis, tum scriptis a Christianis diluta penitus remanserunt: vt magno plane miraculo acciderit, quod religioni tam vehementer infamata, & tot calumnijs non tantum vulgi ore traducta, sed etiam eruditorum stylo notata, tam ingens toto terrarum orbe credentium accessio facta est, vt plane perspicuum omnibus redditum sit, eam non hominum sapientia, sed diuino esse consilio gubernatam. Sed quæ reliqua sunt Carpocratis, audiamus. Tradit Irenæus, & alij post eum, consueuisse Carpocratis discipulos dexteræ auris posteriorem partem perforare, vt eo signo ab alijs fecerni atque dignosci possent: habere solitos insuper imagines quasdam vel depictas vel aliter compositas, ex eis aliam Christi, quam dicerent a Pilato factam, Pythagoræ aliam, itemq. alias Platonis, & Aristotelis, & aliorum; eas venerantes, sicut Gentes idola colere consueuerunt. Alexandrum Imperatorem eadem quoque habuisse in suo larario, suo loco dicemus.

IRENÆUS LIB. 2. C. 25. IN FINE.

IMAGINUM CULTVS DIVERSVS.

DE FILIO CARPOCRATIS EPIPHANE. Clem. Alex. Strom. lib. 3. Epiph. hær. 2.

ORIGENES IN 10. JUS HOMIL. 7.

A ipsam non habentem maculam neque rugam: vt merito dixerit Tertullianus, philosophos extitisse patriarchas hæreticorum. Nam de Carpocrate & Epiphane idem tradit Clemens Alexandrinus, quod hi, cum legisent in Republ. Platonis, eius instituto vxores debere esse communes, hæc ipsa suos docuerunt obseruare. sed, quod de his qui semel errore labuntur scriptum est: Et qui in fordibus est, fordescat adhuc.] b Apocal. 22. lineam veritatis semel transgressi, per abrupta præcipitia se dederunt. Quod igitur Gnostici abuterentur Platonis sententijs, ea de causa Plotinus, Platoniorum facile princeps, aduersus Gnosticos edidit commentarium, quo cum destruat ipsorum insanias, eorundem incantationes & magicos fufurros, quibus se caelestia mouere posse profiterentur, sugillat, moribusq. longe deteriores Epicureis esse confirmat. Addit Porphyrius Plotini discipulus, suo tempore Gnosticos Romæ vulgasse libros quosdam, quos B Zoroastris reuelationes appellabant.

Ceterum prauum genus Carpocratis latius est propagatum: nam eiusdem stirpis fuit Prodicus nefandissimus, qui Adamitarum auctor extitit; qui nihilo secius eadem, quæ Carpocratiani ac Gnosticorum reliqui, turpissima perpetrabant: indiderunt sibi & ipsi nomen, vt Gnostici dicerentur, quod Theodoretus testatur. De his plura Epiphanius, qui horum ecclesias lupanaria fuisse tradit, vbi non nisi nudos commorari liceret, quas Paradisum nominabat. Addidit his Prodicus alias insanias ac noua dogmata: nam quatuor elementa deos esse dicebat, deinde Solem & Lunam. Porro idem Epiphanius tradit Gnosticos diuersis nominibus appellatos, nimirum Borborianos, Coddianos, Straticos, Phibionitas, Barbelitas, & Zacchæos: Naasianos etiam esse dictos, tradit Theodoretus. Addit de eo Clemens Alexandrinus, ipsum suosq. affirmare, se esse liberos, nec vlla lege teneri, nec etiam esse orandum. aduersus hæc idem auctor pluribus disputat, atque egregie confutat. Fuisse illi communem cum ceteris Gnosticis sententiam illam, qua diceret, non esse palam confitendum Christum, nec pro eo subeundum martyrium, tradit Tertullianus.

Addit vbi supra Clemens aliam Gnosticorum sobolem, Antitactas dictos, qui enormiter dicerent peccatum non esse malum, sed præmio dignum. Verum hac ex parte, quod pertinet ad corporis voluptatem explendam, idem sensisse Basilidianos, Carpocratianos, Valentinianos, Secundianos, & Epiphani sectatores, Epiphanius docet, cum ait: Necessario vero has apposui voces ad hos redarguendos, cum non recte viuunt nec Basilidiani, nec Carpocratiani, nec Valentini aut Epiphani sectatores: cui sane Epiphani coniunctus est prædictus Secundus. inter se enim connexi, ita vt aut hic illi tradiderit, aut ille huic errorem impertierit, etiam si aliqua parte inter se differant, tamen in vna hæresi se ipsos collocarunt: quare etiam potestatem habere peccandi docuerunt, cum propter perfectionem omnium naturalia sint seruanda; & si peccent, propter naturaliter insitam electionem id faciant.] at de Valentino & Secundo inferius. Hæc iam de Carpocrate & Gnosticis satis.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 121. I. 2.

E Christi Redemptoris annus centesimus vigesimus primus, qui est secundus Hadriani Imp. a Cassiodoro notatur Coss. Auiola & Panfa: in alijs vero Fastis tertius Hadriani ponitur Consulatus cum Rustico: sed repugnant hæc Spartiano, qui secundum Consulatum Hadriani (vt anno superiori diximus) adhuc Traiano viuentem contigisse tradit, tertius vero ponitur (vt vidimus) anno primo eius Imperij. Hoc igitur anno Euaristus Papa cum sedisset annos nouem & menses tres, vigesimafexta Octobris martyrio coronatus est; ea enim die in tabulis Ecclesiasticis natalis eius consignatus habetur. Tribuit Eusebius Euaristi sedi annos nouem tantum, quod non consueuerit ipse menses & dies, quibus superuixissent Romani Pontifices, addere. Quod vero omnes annos eius sub Traiano recenset, inde accidit, quod Clerum vna cum Anacleto confans, vnum prætermisit Romanum Pontificem: in quo ipsum, & qui eum secuti sunt, errasse certum est. Statuta enim semel chronographia Romanorum Pontificum superioris ex sede Clementis, quem antiquorum omnium sententia peruenisse vsque ad Annal. Eccl. Tom. 2. G Traiani

EX PHILOSOPHIS HAERESIBUS A Tertul. aduers. Herm.

b Apocal. 22.

c Plotin. contra Gnostic.

d Porphyr. in vita Plotini.

XXXVII. PRODICVS AUCTOR ADAMITARVM.

e Theod. lib. 1. hæretic. (ab. f. Epiph. hæres. 2.)

g Epiph. in compend. h Epiph. hæres. 20.

i Clem. Alex. Strom. lib. 3. c. lib. 7.

k Tertullian. in Scorpiano.

XXXVIII. ANTITACTAR HAERETICI.

I. Panin. in Fast.

EVARISTVS MARTIR CORONATVR. m Rom. Martyrolog. 26. Octob. n Eusebius in Chronica.

CHRONOGRA-
PHIA ROMANO-
RVM PONTIF.

II.

ALEXANDER
PAPA.

a Sueton. in
Oetav. c. 5.

III.

b Eusebius in
Chronico.
QVAE HADRIA-
NVS IN IV-
DAEOS.

c Hier. in Da-
niel. c. 9. in fin.

d Eusebius in
Chronico.

e Dio in Ha-
driano.

f Spartian. in
Hadriano.

g Hier. in Da-
niel. c. 9.

h Epiph. lib. de
mensur.

IVTVS EPISCO-
PVS ALEXAND.

Traiani annum tertium constat, addendo annos nouem & menses sedis Anacleti, ac to- tidem Euaristi: inspectisq. ipsorum diebus natalibus, vt antiquitus in Martyrologio Romano descripi habentur; annos, menses, & dies, vt supra posuimus, esse ponendos, ratio persuadet. Cur autem interdum chronographiam annorum Romanorum Pon- tificum in libro de Romanis Pontificibus adnotatam, vt mendacem, & ab eodem ipso auctore penitus discrepantem pratermittamus, superius reddidimus ratio- nem tomo primo Annalium in Lino. Index Romanorum Pontificum ab Honorio Pa- pa Tertio collectus, quem exscripsimus ex Vaticana bibliotheca, hoc anno centesimo vigesimoprimo Alexandri Papae ponit ingressum.

Rursus vero in saepius citato libro de Romanis Pontificibus haec leguntur post alia superius recensita de Euaristo: Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decem- brem, presbyteros decem & septē, diaconos duos, & Episcopos per diuersa loca quin- decim.] in quibus describendis, quod numeri lectio varia habeatur, cam posuimus, quam antiquioribus codicibus inuenimus comprobata. Sed post haec: Sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano VI. aliter VII. Kalend. Nouembris, & cessauit Episcopatus eius dies decem & octo.] haec ibi. Porro titulo Euaristi duae leguntur epi- stolae. Successit Euaristo Alexander Romanus, patre Alexandro natus, de regione Ca- puttauri.] Sed quod ait auctor: E regione Caputtauri] cum nulla apud antiquos e quatuordecim regionibus eo nomine dicta habeatur, facile inducor vt existimem lo- cum illum circumscriptum esse iuxta Palatium, quem Suetonius a in Octauio nominat Capita bubula, vbi natum fuisse Octauium tradit.

Hoc eodem anno secundo Hadriani Imp. cum Iudaei captata occasione absentiae Principis, qui superiori anno (vt vidimus) ex Syria Romam venit, iterum rebellassent, rursus domiti sunt. haec enim Eusebius hoc anno contigisse tradit. At quoniam non semel, sed iterum ab eodem Imp. Iudaei in Palaestina afflicti sunt; ne quis haec confun- dendo, errore labatur, distinguenda est altera ab altera clade, & quid prius, quidve posterius factum sit, diligentius exquirendum. Priorem hanc factam esse sub Hadria- no Iudaeorum debellationem sub Tinio Rufo, testatur S. Hieronymus: huncq. in eiuf- dem administratione prouinciae perseuerasse vsque ad annum decimum sextum eiuf- dem Imp. Eusebius auctor est. Posterior Iudaeorum vexatio accidit sub Iulio Seuero, homine strenuissimo, quem (vt tradit Dio) ea de causa ex Britannia Hadrianus in Sy- riam euocauit: hanc autem contigisse postquam idem Imp. in Orientem reuersus est, tum Dio, tum Spartianus f testantur, qui prioris, nempe huius quam hoc anno acci- disse tradit Eusebius, nullam penitus habuerunt mentionem, quod respectu posterioris, quam Eusebius in Chronico anno decimosexto Hadriani Imperij factam fuisse tra- dit, leuissima visa sit. Quamobrem haud satis videtur posse firmari, quod S. Hierony- mus g de his agens, ait: Tres autē anni & sex menses sub Hadriano supputantur, quan- do Hierusalem omnino subuersa est, & Iudaeorum gens cateruatim caesa, ita vt Iudaei quo- que sinibus pellerentur.] nam haec tum Eusebij, tum etiam Dionis & Spartiani testi- monio refelluntur. S. Epiphanius h cum haec iure facta dicat post reditum Hadriani Anriochiam, quando Hierosolymam quoque petijt: tamen cum numeret a clade illa- ta sub Tito vsque ad vltimam, quae facta est sub Hadriano, annos tantum quadragin- taseptem, ad ipsum potius Imperium Hadriani, quod eo ipso anno coeptum est, quam ad certum annum eius Imperij, quo ea accidit, respexisse videtur. His igitur de tempore vtriusque cladis elucidatis, cetera quae in posteriori atque nouissima acciderunt cla- de suo loco pluribus dicturi sumus.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP.
A N N V S A N N V S A N N V S
122. 2. 3.

I.

Anno Christi centesimo vigesimosecundo Paternus (vt habet Cassiodorus) & Torquatus creati sunt Coss. vel (vt ex alijs Fastis alij posuerunt) Catilius Seuerus, & Aurelius Antoninus, qui postea dictus est Pius. meminit huius Consulatus Spartianus in Antonino Pio. Hoc igitur anno, qui numeratur tertius Hadriani, in Ecclesia Alex- andrina defuncto Primo Episcopo, subrogatus est in locū ipsius Iustus, qui sedit annos vndecim.

vndecim.] haec Eusebius a. Quo tempore Hadrianus Imp. cū res Vrbanas composuisset atque firmasset, peregrinationem per vniuersas Romani orbis prouincias instituit; & (vt habet Spartianus b) primo in Galliam atque Germaniam transijt, inde in Britan- niam transmissurus. Ita circumiens prouincias, vniuscuiusque prospiciebat securitati atque vtilitati. Quamobrem cusus est nummus huiusmodi inscriptione c: LOCV- PLETATORI ORBIS TERRARVM. & alius cum huiusmodi factus pleno titulo RESTITVTORI ORBIS TERRARVM. quem hic tibi excusum typis reddimus.

d Ex Museo Le-
lij Pasqual. Ca-
nonic. S. Mariae
Maion. in Vrbe.

ventosi plane atque vani tituli ex adulatione assentantium comparati. In ea item pe- regrinatione (inquit Spartianus) Procuratores & Praesides earum pro factis supplicio affecti ita seuerē, vt accusatores per se crederetur immittere.] et inferius: De iudicibus omnibus semper cuncta scrutando tamdiu requisit, quamdiu verum inueniret.] sed & superius: Cum iudicaret, in Concilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed Iurisconsultos, & praecipue Iulium Celsum, Saluum Iulianum, Neratium Priscum, aliosque, quos tamen Senatus omnis probasset.] haec Spartianus: qui cum de eodem scribat, quod sacra Romana diligentissime curauit, peregrina vero contempfit: quod sciret Christianam religionem peregrinam, & Romanorum superstitioni penitus ad- uersantem; in eam quo coeperat animo infensissimo saeuire non desijt.

Nam cum ituro in Gallias, Italicus Praefes, qui Rhetias curabat prouincias, ad Ab- duam fluuium illi occurrisset, inter alia de Christianis suggessit, quod obstinatissime deos auerfarentur: impetratoq. ab eo rescripto, vt qui deos venerari nollent, diuersis affectos supplicij neci traderet, Faustinum presbyterum & Iouitam diaconum Bri- xiae assumit in quaestionem. Cumq. eos Hadrianus audire voluisset, nec blanditijs il- los, vt Solis simulacrum venerarentur, adducere potuisset, condemnat ad bestias: quae cum illis parcerent, eo miraculo Calocerus & alij complures ex familia Principis, necnon Afra Praesidis vxor, Christianam religionem praedicare, ac etiam profiteri coe- perunt: quos primum tentatos, sed in sententia stabiles inuentos, Imperator capite truncari mandauit. Calocerus vero vna cum Faustino atque Iouita Mediolanum per- ductus diris subijcitur quaestionibus, ac tandem morte multatus est: reliqui duo Ro- mam missi sunt, vbi per Pontifices diu tentati, demum Brixiam remissi, mortis sen- tentiam acceperunt. notatus fuit singulorum natalis dies in tabulis Ecclesiasticis, vt ex instituto Ecclesiae, annis singulis eorumde memoria ageretur, prout in Romano Mar- tyrologio scriptum legitur. Nec praeterimus, in eorumdem martyrum Actis e nota- tum haberi, Romanum Pontificem, qui his temporibus praerat Dei Ecclesiae, vna cum multis in Catacumbis, persecutionis causa, latuisse, atque Calimerum Episcopum ordi- natū Mediolanum misisse. Pasi etiā his Hadriani temporibus Romae complures alij martyres reperiuntur, vt Seraphia f virgo Antiochena, & Sabina g nobilis femina Ro- mana, Sophia h cū tribus filiabus ad pietatē egregie institutis, & alij, de quibus inferius.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP.
A N N V S A N N V S A N N V S
123. 3. 4.

Centesimus vigesimustertius Christi annus Glabrionem & Torquatam (secun- dum Cassiodori Chronicon) habuit Consules, vel (vt alij) Annium Verum & Augurem

e Apud Sur. 10.
1. die 16. Febr.

f Rom. Marty-
rolog. 3. Septēb.
g Ibidem 29.
Augusti.
h Ibidem 1.
Augusti.

a Spartian. in Hadriano.

RIKAE ALEXAN DRINORVM OB APIM INVENTVM.

b Herodot. in Thalia.

CVLTORES APIS IYDAEI APOSTATAE. c Pſal. 105. d Exod. 32.

e Euseb. de prep. Ev. lib. 2. c. 11.

ARRIVS ANTONINVS PROCONS. IN ASIA.

f Spartian. in Antonino Pio.

g Plin. lib. 4. c. 12. 2.

h Idem. lib. 4. c. 13. c. lib. 2. c. 10.

i Tertull. ad Scapul. c. 16. CHRISTIANO RVM INGENS MARTYRII ARDOR.

Augurem: quo Hadrianus Britanniam petens (inquit Spartianus^a) multa correxit, murumq. per octoginta millia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosq. diuideret.] et inferius: Compositis in Britannia rebus, transgressus in Galliam, Alexandria seditione turbatus, quæ nata est ob Apim: qui cum repertus esset post multos annos, turbas inter populos creauit; apud quem deberet collocari, omnibus studiose certantibus.] hæc Spartianus. Magna Dei prouidentia factum est, vt quo tempore Hadrianus Christianam religionem insectabatur, quales essent dij Gentium, fierent manifesti. Apim enim non Ægyptios tantum coluisse, sed eiusdem cultum transisse ad Romanos, Minutius Felix eis exprobrat in Oſtauo, cum ait: Nonne & Apim bouem cum Ægyptijs adoratis & pascitis? Erat Apis (inquit Herodotus^b) idemq. Epaphus e vacca genitus, quæ nullum alium potest concipere foetum: quam Ægyptij aiunt fulgure ictam concipere ex eo Apim. Habet autem hic vitulus, qui appellatur Apis, hæc signa: Toto corpore est niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos.] hæc Herodotus, dum de Cambyse Rege recenset historiam, qui educto mucrone femur Apis percussit, cachinnansq. sacerdotibus dixit: O capita nequam, huiuscemodi dij existunt sanguine atque carne præditi, & ferrum sentientes? dignus nimirum Ægyptijs hic deus, &c.]

II. Idē testatur, consueuisse eiusmodi animal raro videri; cum autem appareret, Ægyptios omnes præ lætitia pulcherrima ferre vestimenta. quod cum accidisset in reditu Cambyſis ex Æthiopia, multis de exercitu amissis, putans lætari Ægyptios suis ipsius infortunijs, quam plurimos ex eis necari iussit, immo omnes qui a feriatione Apis non destitissent. Iudæos qui olim in Ægypto assueuerant, secundum suam ipsorum superstitionem in deserto conſtasse Apim, iuxta illud Pſalmi c: Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis foenum] prout & in Exodo d scriptum est: Fecerunt sibi vitulum conſtatilem] certa sententia est, plurimum auctoritate firmata. Iusto etiam Dei iudicio factum est, vt Ægyptij illi, qui hætenus in suo cæco errore mansissent, huius apparitione ipsorum dei, in mutuo concertarint, seq. confecerint. Sed de Api & alijs Ægyptiorum dijs plura ex antiquis collegit Eusebius c.

III. Hoc eodem anno Aurelius Antoninus, idemq. (vt auctor est Spartianus in Hadriano) ab auo materno dictus Arrius Antoninus, qui & postea Augustus cognominatus est Pius, cum superiori anno (vt dictum est) Consulatum cum Catilio Seuero gessisset, more maiorum prouinciam accipiens administrandam, Proconsul in Asiam missus est. Meminit eius Proconsulatus in Asia, vbi omen futuri accepit Imperij, Spartianus f, dum res ab eo gestas describit. Ad hunc ipsum Proconsulatum agentem in Asia extant litteræ Plinij Iunioris g, quibus eundem cum in multis laudet, illud etiam in eo est admiratus, quod Romanus homo cum esset, adeo litteris Græcis esset excultus, vt eos qui nati essent Athenis superaret: quod & alijs h ad eum litteris datis inculcat. Sed quorsum hæc? ob id scilicet, vt ostendatur hic ille esse Arrius Antoninus, quem, dum prouinciam administraret, & de Christianis quæstiones haberet in vna Asiæ prouinciæ ciuitate, quæ Christianam religionem fuerat amplexata, omnes qui in ea erant Fideles pro tribunali sedentem adire, palam se Christianos esse profitentes, eaq. de causa omnes se libenter mortem appetituros: cum is rei magnitudine & nouitate perterritus, paucis ex illis damnatis; in reliquos, vt præcipitia atque suspendia, si mori optarent, sibi sponte deligerent, exclamauit.

IV. Recitat hæc Tertullianus ad Scapulam i, sic dicens: Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instanter, omnes illius ciuitatis Christiani ante tribunalia eius se manu facta obtulerunt. Cum ille, paucis duci iussis, reliquis ait: *ὁ θεὸς ἰδοὶ εἰ θέλειτε ἀποδύνασθαι, κοσμηθεὶς ἢ βεβήχους ἔχετε.*] hoc est: O miseri, si cupitis perire, præcipitia & restes habetis.] hæc Arrius Antoninus: qui (vt dictum est) postea succedens in Imperium, Pius est dictus. Licet autē fuerit & alius Arrius Antoninus, idemq. Proconsul in Asia, qui claruit temporibus Commodi Imperatoris, sub quo & fuit occisus (meminit de eo Lampridius in Commodio, sic dicens: Insidijs Cleandri Arrius Antoninus fictis criminibus in Atrali gratiā, quem in Proconsulatu Asiæ damnauerat, fuit occisus) verum quoniā nulla sub Commodio fuit persecutio in Christianos excitata, merito ad seniore Arriū Antoninū ea putamus referenda. Ex his igitur palam fit, magnā sub Hadriano in Christianos persecutionem concitatam fuisse: nam si qui omnium æquissimi habebantur Præsides prouin-

A prouinciarum, vt Antoninus, instanter (vt ait Tertullianus) Christianos persequerentur, quid alios fecisse credendum? Videas ex his pariter flagrantem in Christianis amorem pro Christi nomine martyrij subeundi.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 124. 4. 5.

Q Vi ordine sequitur annus Domini centesimus vigesimusquartus, qui est Hadriani Imperij quintus, notatur a Cassiodoro Coss. Asiatico & Quinto, ab alijs^a Auiola & Panfa. Quo anno (inquit Eusebius^b) Hadrianus Imperator in Libyam, quæ a Iudæis vastata fuerat, colonias duxit. Accidit autem eiusmodi clades (vt supra meminimus) sub Traiano. Hoc item anno Hadrianum Hispanias peragrassè, secundum ea quæ a Spartiano c scribuntur; & quod Eusebius tradit, anno sexto eius Imperij, eundem in Achaiam venisse, & Athenis commoratum esse, habita exacta temporis ratione, dicere opus est. Quæ autem ab eo in peregrinatione sint gesta, quod ad res Ecclesiasticas minime pertinere noscantur, prætermittimus. habent Dionem & Spartianum, quos consulant qui ista cupiunt. hæc autem quæ dicta sunt, ad rectam temporum constitutendam chronographiam, prætermisisse minime oportuit.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 125. 5. 6.

A Nno Domini centesimo vigesimoquinto, Coss. Vero & Ambiguo d, vel secundum alios e Arrio Petino & Aproniano, Hadrianus Imperator ex Hispania restans nauigans, in Achaiam venit; Athenasq. abiens, exemplo Herculis, & Philippi, facta Eleusinia suscepit, multaq. in Athenienses contulit.] hæc Spartianus f. Recenset Dio g alia plura, quæ eisdem est impartitus. sed & addit Cassiodorus h: Sub iisdem Consulibus, Atheniensibus leges petentibus Hadrianus ex Draconis & Solonis reliquis libris composuit.] eadem ante ipsum Eusebius in Chronico, hoc item anno. Ceterum quantumlibet Athenæ, Arcopagitarum collegio probatissimo, omnium ciuitatū optimis legibus excultarum præstantissimæ haberentur; quamuis & antiquis legibus rusticum restitutum ab Hadriano, egregie excultæ essent: nihil est tamen quod ea Respublica comparari potuisset Christi Ecclesiæ, quæ Athenis erat his temporibus florentissima, illustrata nimirum Publij Episcopi, & post eum Quadrati & Aristidis Christianorum philosophorum, qui tunc viuiebant, singulari doctrina pariter & eximia sanctitate. Hinc Origenes Athenis diu versatus, & in alijs præcipuis Romani Imperij ciuitatibus, comparans Christi Ecclesias cum Gentilium optimis moribus ac legibus institutis ciuitatibus, ac præstantissimis magistratibus, contra Celsum agens, hæc ait i:

Ceterum Ecclesiæ Dei pereruditæ, collatæ ad vulgares cœtus hominū, plane mundi sunt lumina. Quis enim non fateatur deteriorem Ecclesiæ nostræ partem collatam cum vulgaribus concionibus longe præstantiorem esse? nam Ecclesia Dei quæ Athenis est, verbi gratia, mansueta est & quieta, quippe quæ vni Deo se approbare cupiat: Atheniensis autem populi concio seditiosa, nec vilo modo conferenda cum eius vrbis Ecclesia Dei. idem dicendum de Ecclesia Dei quæ est Corinthi, & concione populi Corinthiorum, quam ipsi etiam sua lingua vocant Ecclesiam: similiter de Ecclesia Dei quæ est Alexandria, exempli gratia, & concione Alexandrini populi. Quæ si quis candidus & veritatis studiosus audiens examinet, res mira videbitur, conatum hoc aliquem, atque etiam effecisse, vt per ciuitates intra eadem mœnia cohabitarent Ecclesiæ Dei cum profanis populis suas conciones celebrantibus. Sic etiam Senatorem Ecclesiasticum si componas ad Senatorem singularum ciuitatum, inuenies quosdam Senatores Ecclesiasticos dignos vbiuis gentium administrare diuinitus constitutā Rempublicam: Senatores vero istos, qui passim reperiuntur, nihil in moribus habere eximium præ plebeijs hominibus. Eodem modo magistratus Ecclesiastici cum vrbis magistratibus conferendi: vt intelligas, magistratus Ecclesiæ, etiam qui inter collegas

paulo frigidius versantur in officio, tamen in morum & virtutum ratione vulgaribus Senatoribus atque magistratibus præcellere.] hucusque Origenes. sed ad Hadrianum reuertamur.

III. Existimauit Eusebius, Hadrianum non hoc primo Athenas aduentu sacris Eleusinijs initiatum; sed post annos duos, cum (vt tradit Spartianus) iterum est reuersus illic. Verum qui vtrumque eius Athenas aduentum Spartianus scribit, id in eius primo aduentu factum affirmat. Porro quidnam esset Eleusinijs initiari, & Eleusinia sacra quam turpia & obscena, omnes fere non tantum ex scriptis Gentilium norunt, sed Christianorum, qui pro Christiana religione scribentes Apologias, Gentilium deorum sacra abominanda ex eorum penetralibus abducta, palam ludibrio exposuerunt: et inter alios Tertullianus^a libro aduersus Valentinianos, de ritibus, quibus sacris Eleusinijs quis initiabatur, pluribus agit; sed & Arnobius^b quoque ea est fusius profecutus. Quo igitur ardentius Hadrianus colere visus est superstitionis Gentilicæ deos, eo vehementius Christianam religionem insectatum esse, nemo poterit dubitare: ipsamque Athenarum Ecclesiam ab eodem vehementer exagitatam, quæ scribit Eusebius^c atque S. Hieronymus^d in Quadrato, facile monstrant. Hic enim (inquit Hieronymus) Apostolorum discipulus, Publio Athenarum Episcopo ob Christi fidem martyrio coronato, in locum eius substituitur, & Ecclesiam grandi terrore dispersam, fide & industria sua congregat.] De Apologia, quam pro Christianæ religionis defensione Hadriano dedit (quod in secundo eius Athenas aduentu factum esse tradit Eusebius) suo loco dicemus. hoc enim primo Hadriani aduentu contigisse Publij Episcopi martyrium, & post Hadriani discessionem anno sequenti creatum esse Quadratum, verius arbitramur.

^a Tertull. aduers. Valent. c. 1.
^b Arnobius aduers. Gent. lib. 5.
^c Euseb. lib. 4. c. 3.
^d Hier. de Scrip. Eccles. QUADRATUS EPISCOPVS ATHENIENSIS.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
126. 6. 7.

Sequenti anno Christi centesimo vigesimo sexto Gallicanus & Titianus a Cassiodoro ponuntur Consules: e Græcis autem Fastis promuntur Glabrio atque Torquatus, quos sic sequemur in chronologia Consulium, vt tamen nequaquam eis in omnibus deferamus; sed cum ratio postulat, illi vel alijs potius hæreamus. inuersos plane esse Consulares Fastos annorum Traiani atque Hadriani Imperatorum, cum superius egimus de Consulatu Pedonis, perspicue est demonstratum: sed id absque præiudicio fit recte chronographiæ, quæ ex annis Imperatorum exacte disponitur. Hoc ipso anno Hadrianus, transacta (inquit Eusebius^e) Athenis hieme, inde recessit. rediisse tum Romam, & inde in Africam traiecit, vt omnes Romano Imperio subiectas prouincias visiteret, auctor est Spartianus^f, qui addit, Hadrianum multa beneficia in Africanas prouincias contulisse: vt merito hac inscriptione inueniatur signata numismata: RESTITVTORI AFRICAE.] in eisq. Africæ typus inest cum capite elephantis vel proboscide. Licet & alia eiusdem Hadriani numismata de alijs prouincijs eundem plane titulum reddant, vt de Gallia, Hispania, Italia, Achaia, Bithynia, & Phrygia, quæ vidimus, & alijs quæ extare dicuntur, sed non vidimus. De Africana Ecclesia, quid sub Hadriano sit passa, perire vetera monumenta rerum indices, quæ hoc potuissent demonstrare.

^e Euseb. in Chronico.
^f Spartian. in Hadrian. g. Adolph. Occ. lib. numism.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
127. 7. 8.

Annus Domini centesimus vigesimus septimus Scipionem & Aquilinum Consules habet: quo Hadrianus (vt tradit Spartianus) ex Africa Romam reuersus est. Quo item anno (inquit Eusebius^h) post Philippum Hierosolymorum Episcopum constituitur Seneca, post quem Iustus, cui successit Leui, post quem Ephræm, inde decimum ludas. hi omnes vsque ad euerisionem, quam ab Hadriano perpeffa est Hierosalem, ex circumfisione Episcopi præfuerunt] nempe vsque ad annum decimum nonum eius Imperij. Frequens hæc Hierosolymorum Episcoporum successio (quod alias

^h Euseb. in Chronico. EPISCOPVS HIEROSOLYMITANVS

A alias dictum est) tam breui tempore, eius Ecclesiæ grauem persecutionem arguit: quantum autem quisque horum sederit, licet recentiores ediderint, cum id non scribat Eusebius, qui solet aliorum numerare sedis annos, hoc sibi fuisse obscurum significat: at quod ipse eius prouinciæ Episcopus non nouit, nos ignorare fateri malumus, quam diuinare.

Ceterum quod spectat ad persecutionem in Christianos commotam, ea in dies magis magisque sauebat, eoq. iam peruenerat, vt non amplius de illis legitima exercerentur iudicia, velut in causis etiam criminoforum fieri consuevit; sed clamore vulgi Fideles delati, tamquam de crimine conuicti neci darentur. Quæ quidem adeo inhumana atque ferocia vnus ex Proconsulibus animum exterruere, indigne ferentem, innocentissimos homines rumore dumtaxat vulgi in mortem damnari. fuit hic Serenius Granianus, qui cum ageret Proconsulem Asiæ, de his e prouincia discessurus, ad Hadrianum scripsit: quid autem ipse ad eius successorem Minutium Fundanum rescripserit, anno sequenti suo loco dicemus.

SERENIVS GRANIANVS SCRIBIT PRO CHRISTIANIS.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
128. 8. 9.

Centesimo vigesimo octauo Christi anno, Coss. Vero & Bibulo (habent alij Celsum & Marcellinum) Hadrianus Imperator, cum præterito anno ex Africa Roman venisset, atque (vt tradit Spartianusⁱ) in Orientem profectus esset, Athenas reperiit, vbi opera, quæ apud Athenienses coeperat, dedicauit, vt Iouis Olympij adem, & aram sibi. Tunc Quadratus discipulus Apostolorum (inquit Eusebius^b) & Aristides Atheniensis noster philosophus libros pro Christiana religione Hadriano dedit compositos.] hæc ipse hoc anno nono Imperij Hadriani. At quod ad Quadratum pertinet: non tantum librum dedisse, sed coram ipso ea de re orationem habuisse, idem Eusebius^c alibi his verbis testatur: Hunc, Hadrianum scilicet, Quadratus oratione coram habita compellat: et Apologiam, quam pro nostræ religionis defensione propterea contexerat, quod nonnulli nequam & perditii homines nostris molestiam facefferent conarentur, ei offert. Quod quidem opus cum apud multos fratres ad hoc vsque tempus, tum apud nos habetur in manibus: ex quo præclaræ mentis intelligentiæ & Apostolicæ veritatis excutiendæ regulæ indicia, quæ in illo viro elucebant, facile licet peruidere. Idem porro auctor suam ipsius ostendit antiquitatem, scribens in hunc modum: Saluatoris nostri res gestæ semper hucusque ante hominum oculos versatæ sunt, & veræ etiam sunt. Nam nonnulli ab eo ad sanitatem restituti, alij a mortuis excitati, tum id quidem temporis cum essent morbis liberati, vissi sunt; postea etiam semper hæcenus vna nobiscum commorati: propterea quod non solum cum Saluator apud nos versabatur, sed etiam post eius decessionem, ad longinquum tempus fuere superstites, adeo vt ad nostra vsque tempora non pauci eorum vitam perducerent. Verum de Quadrato ista accepimus.] hucusque de eo Eusebius: qui & de Aristide hæc subdit:

ⁱ Spartian. in Hadriano.
^b Euseb. in Chronico.
^c QUADRATUS EPISCOPVS AGRICOLA
^d Euseb. histor. lib. 4. c. 2.

Aristides etiam scriptor fidelis, & institutis nostræ religionis imbutus, Apologiam pro fide nostra scriptis post se reliquit: quam quidem Hadriano dedicauit, vt Quadratus antea suam: qui eius liber adhuc a plerisque custoditur.] eadem de ipsdem scribit S. Hieronymus^d, cum agit de Scriptoribus Ecclesiasticis, & in epistola ad Magnum oratorem^e, vbi quantum in primis Quadratus profecerit apud Imperatorem, vt concitatum eius in Christianos animum cohibuerit, hæc ait: Quadratus Apostolorum discipulus, & Atheniensis Pontifex Ecclesiæ, nonne Hadriano Principi Eleusinæ sacra inuisenti librum pro nostra religione tradidit? & tantæ admirationis omnibus fuit, vt persecutionem grauissimam illius excellens sedaret ingenium? Aristides philosophus, vir eloquentissimus, eidem Principi Apologericum pro Christianis obtulit contextum philosophorum sententijs.] hæc de ijs S. Hieronymus.

^d Hieronym. de Scrip. Eccles. e Hier. epist. 84.

Sed Hadrianum mitiorem redditum, insuper ad concedendam pacem Ecclesijs impulerunt litteræ Serenij Graniani antea redditæ. Nam Eusebius eodem hoc anno nono Hadriani hæc scribit in Chronico: Et Serenius Granianus Legatus, vir apprimè nobilis, litteras

II. HADRIANVS REDDIT PACEM ECCLESIIS.

litteras ad Imperatorem mittit, iniquissimum esse dicens, clamoribus vulgi innocentissimum hominum sanguinem concedi, & sine villo crimine, nominis tantum, & sectæ reos fieri. Quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scripsit, sine obiectu criminum Christianos non condemnandos. cuius epistolæ vsque ad nostram memoriam durat exemplum.] hæc ibi. Porro etsi epistola Serenij Graniani non extet, epistolam tamen Hadriani ad Minutium Fundanum a S. Iustino martyre in Apologia ad Antoninum Pium descriptam, hac præfatione ab eo præmissa, Eusebius^a recitat in hæc verba: Huius epistolæ exemplar Latino sermone (vt erat) seruatum Iustinus in Apologia sua ponit: ante cuius initium ista ad ipsum præfatur: Etsi ex epistola Hadriani patris tui Cæsaris, maximi & illustrissimi Principis, possumus iure repetere, vt iudicia de Christianis (sicut postulauimus) mandes ex æquitate fieri: illud tamen non tam postulauimus, quòd ab Hadriano præceptum sit, quàm quòd pro certo intelligimus, illud ipsum, quòd a nobis postulatum est, iustum æquumq. existere. At quo certius cognoscas hoc nos vere commemorare, epistolæ Hadriani exemplar subiunximus, quòd quidem ita se habet:

^a Euseb. lib. 4. c. 8. 9.

IV.

* al. Serennio HADRIANI RESCRIPTVM PRO CHRISTIANIS.

Minutio Fundano S. Epistolam a Serenio * Graniano viro præstantissimo, in cuius locum tu ipse subrogatus es, scriptam accepi. Atque mihi sane videtur res causaq. non sine accurata inquisitione prætermittenda, ne tum homines Christiani magnopere conturbentur, tum calumniatoribus sceleris in eos admittendi facultas præbeatur. Quòd si homines prouinciales pro sua postulatione quicquam vere ac manifesto asserere, affirmareq. contra Christianos poterunt, quo pro tribunali iusto iudicio conuincantur: eo se solum conuertant, eo spectent. Verum vt multitudinis solum petitionibus clamoribusq. morte mulcentur, nullo modo permitto. Immo vero multo magis par est, si quis cuiquam crimen velit intendere, vt tu de illo diligenter decernas: et si a quoquam Christiani homines in iudicium vocentur, ostendanturq. aliquid contra leges designasse; tu ita, prout criminis ratio & modus postulat, decidas, statuasque. At mehercule, si quispiam quo eos calumniatur, id tentauerit: tu eiusmodi hominem pro nequitia & crudelitate seuerè coarguito; atque adeo sedulo prospicito, vt debitas poenas luat.] hucusque Hadriani epistolæ ad Fundanum exemplar.

V.

MINUTIVS FUNDANVS QVALIS. b Plin. lib. 4. epist. 5. c. lib. 6. epist. 6.

c Euseb. histor. lib. 4. c. 25.

Hunc Fundanum esse putamus, ad quem duæ extant Plinij Iunioris^b scriptæ epistolæ, & qui in Plutarchi dialogo de Ira cohibenda interloquitur vt vir optimus; quem & in libro de Tranquillitate animi laudat. Porro non solum ad Asiæ Proconsulem hæc rescripsit Hadrianus, sed ad alios etiam prouinciarum Præsides, vt testatur Melito Sardenfis Episcopus in libello quem obtulit Marco Aurelio Imperatori, sic dicens: In quorum numero est Hadrianus auus tuus, quem cum alijs multis, tum Fundano Proconsuli, Asiæq. Præsecto, litteras in gratiam Christianorum scripsisse constat.] hæc apud Eusebium^c. Licet autem eiusmodi rescriptum dederit Hadrianus, haud tamen putamus persecutionē in Christianos omnino cessasse: etenim etsi nomen non esset in culpa, plurimas tamen calumnias a Gentilibus in eos strui solitas, easq. libentissime audiri a iudicibus, exemplo sunt quæ habentur scripta in epistola Ecclesiæ Lugdunensis ad Asianos, de qua suo loco agemus; & quæ ex Iustino martyre in oratione ad Gentiles habita inferius dicturi sumus, id ipsum perspicuo monstrantia. Sed nec prætermittimus dicere, apud Cassiodorum in Chronico, nonnisi post annos tres persecutionem cessasse, tradi.

VI.

RATIO PEREGRINATIONIS HADRIANI. d Dio in Hadriano.

Quod autem ad reliquam Hadriani Imperatoris Orientalem peregrinationem spectat, vt ex ea (quantum licet) temporum chronographia possit certior consignari: quòd Dio^d dicit, inde Hadrianum per Iudæam in Ægyptum venisse; non sic putamus accipiendum, vt continuato itinere eodem anno peruenerit in Ægyptum. nam testatur Spartianus ipsum totam Minorem Asiam, antea quàm in Iudæam veniret, peragrassè, & postea in Arabiam concessisse, sicq. demum venisse in Ægyptum: idq. post annos tres ab hac de qua agimus commoratione Atheniensi contigisse, confirmare videtur Eusebij chronographia, dum anno decimotertio eiusdem Imperatoris, Antinoi ponit obitum, qui accidit eo anno, quo idem Augustus in Ægyptum venit.

Christi Domini nostri anno centesimo vigesimonono, Coss. Gallicano & Titiano, Hadrianus Imperator Asiam peragravit, multa componens, templa sibi erecta consecrans: prouinciarum Præsides, & Procuratores earum, qui in administratione deliquissent, seuerè pro factis supplicio affecit.] hæc Spartianus^b.

^a Panuin. lib. 2. 3. 4.

^b Spartian. id. Hadriano.

Sequenti anno Domini trigesimo supra centesimum, Coss. Torquato atque Libone, Hadrianus Imperator ex Asia in Syriam venit: quando (inquit Spartianus) Antiochenfes ita odio habuit, vt Syriam a Phœnice separare voluerit, ne tot ciuitatum Antiochia metropolis diceretur. Mouerunt ea tempestate & Iudæi bellum, quòd verabantur mutilare genitalia.] hæc Spartianus. Dio autem belli Iudaici aliam asfert causam, sic dicens^c: Interea Hierosolyma pridem euerfa rursus habitari iussit, atque urbem Æliam Capitolinam appellauit. Ioui item ex aduerso templi ædem exciuit. Bellum hinc & graue & diutinum natum est. Magno enim dolore afficiebantur Iudæi atque indignabantur, peregrinos secum in ciuitate habitare: et illud quoque etiam grauius ferebant, externa sacra fieri, & externorum deorum imagines in ipsa constitui. Quieuerè tamen ab armis & cædibus, Hadrianum veriti, qui eo tempore vicinis in locis constiterat. Nihilo tamen secius inter se ea studiose fabricare non cessabant, quibus, quoties belli necessitas posceret, vti possent. Postquam vero longius Hadrianus abfuit, palam in arma vertuntur, quamquam aperta acie cum Romanis congregi non ausi sint: auxilia autem sumebant muro & cauernis subterraneis, specus fodientes, atque cuniculis omnia munientes, vt quoties violarentur, liberos haberent ad fugam exitus, inuicem quoque subter terram clanculum commeare: specus & subterraneas vias, superne quibusdam in locis hiantes ad ventos & lucem excipiendam, perforauerunt.]

I. HADRIANVS EXAGITAT REBELLANTES IUDÆOS.

^c Dio in Hadriano.

Hæc quæ scribit Dio de Iudæorum subter terram vijs fabricatis, illam ipsam plane speciem repræsètant, quæ etiam Romæ fuerunt a Christianis in arenarijs cryptis constructa cœmeteria; quorum vsus non modo inferuiebat humanis defunctorum corporibus, ex quo & nomen est inditum, sed & persecutionis tempore ad latebras Christianorum. Mirabile dictu: vidimus, sapiusq. Iusttrauimus Priscillæ cœmeteriū, hæud pridem inuentum atque refoffum via Salaria tertio ab Vrbe lapide: quòd nullo magis proprio vocabulo dixerimus præ eius amplitudine, multisq. atque diuersis eiusdem vijs, quàm subterraneam ciuitatem: quippe quòd ipsius ingressu primaria via ceteris amplior pateat, quæ hinc inde vias diuersas habeat, easdemq. frequentes, quæ rursus in diuersos viculos diuidantur, & angiportus: rursus, vt in ciuitatibus, stans locis velut fora quædam, ampliora sint spatia ad conuentus sacros agendos, eademq. sanctorum imaginibus exornata; nec desint, licet nunc obstrueta, ad lumen recipiendum desuper excita foramina. Obstupuit Vrbs, cum in suis suburbijs abditas se nouit habere ciuitates, Christianorum tempore persecutionis olim colonias, modo autem sepulchris tantum refertas; & quòd legebat in chartis, vel videbat ex alijs cœmeterijs aliqua solum ex parte reclusis, tunc plenius intellexit: quæ enim de iisdem apud S. Hieronymum^d vel Prudentiū^e legerat, suis ipsius oculis intuens, vehementer admiranda spectauit. Sed de cœmeterijs dicturi sumus alias locupletius: satis hæc modo occasione Iudaicarum latebrarum, quæ ad insultus & impetus Romanorum vitandos ab illis institutæ fuerunt; quemadmodum & a Christianis Romæ alijsve in regionibus vbi loci natura concederet, ad furorem Gentilium cuitandum eiusmodi sunt loca composita. Sed ad rebellantes Iudæos redeamus.

II. COEMETERIA ROMÆ QVALIA.

^d Hieronym. in Ezech. c. 20. ^e Prudent. Peristep. in Hesper. polyt.

Prosequitur Dio institutam de his semel orationem his verbis: Impetus eorum Romani

III.

REBELLO IV-
DAEORVM MA-
GNI MOMEN-
TI.

Euseb. histor.
lib. 4. c. 6.

b Num. 24.

Eusebius in
Chron. an. 17.
Hadriani.

IV. QUID IN CHRIS-
TIANOS BAR-
CHOCHEBAS.
d Iustin. mart.
in orat. ad An-
tonin. Pium. c.
apud Euseb. lib.
4. c. 8.

V. Euseb. lib. 4.
cap. 8.
IUSTINVS PHI-
LOSOPHVS
QUANDO CHRIS-
TIANVS EFFE-
CTVS.

mani primum contempserunt: verum postquam vniuersa prouincia tumultuata est, & qui vbiq; gentium erant, cum eis conspirauerunt; tunc cognouere & intellexerunt quam graue & periculosum bellum exortum foret: multa enim mala in Romanos, partim clam, partim aperte edebant. Adficiere multos etiam externorum praeda & lucri cupiditate; & fere (vt ita dixerim) vniuersus terrarum orbis ex motu Iudaeorum concussus est. Porro (inquit Eusebius) cum defectio Iudaeorum longius in dies serperet, Rufus Praefectus Iudaeae, auxiliariis copijs ab Imperatore sibi ad eam rem missis, illorum amentiam tamquam ansam oblatam ad exitium arripiens, acerbe & crudeliter eos exagitat: virorum ac mulierum vna cum liberis infinita prope millia confertim concidit: belli iure illorum agros populo Romano adiudicat. Quo quidem tempore Iudaeorum dux erat Barchochebas: quod nomen, si lubet interpretari, astrum significat (nam quod scriptum esset in oraculis: Orietur stella ex Iacob: se diuinitus missum pronuntiabat) vir quamquam reliqua vitae ratione cruentus ac praedo nefarius, ipsa tamen appellatione, tamquam sidus aliquod de caelo delapsum, se illis, qui velut homines ex mancipiorum numero graui seruitutis iugo oppressi, atque miseris aërumnosis afflicti affectiq; erant, lucem ac spem salutis allaturum, falso commentus est.] et alibi de eodem haec ait:

Barchochebas dux factionis Iudaeorum nolentes sibi Christianos aduersus Romanum militem ferre subsidium omnimodis cruciatibus enecat. Iustinus martyr ad Antoninum Pium eiusdem itidem meminit, dicens: Sunt libri illi apud omnes vbiq; Iudaeos, qui eos legentes non intelligunt: sed pro inimicis & hostibus nos habentes, itidem cum possunt, occidunt & excruciant: quemadmodum vel ex eo persuaderi potest: proximo namque bello Iudaico Barchochebas, defectionis Iudaeorum dux & princeps, solos Christianos ad graua supplicia, nisi Christum abnegarent, & maledictis incescerent, protrahi iussit. haec Iustinus, qui genere Samarita haec oculis spectasse potuit, quippe qui ad haec vsque tempora Samariae egit, & eiusdem belli Iudaici occasione alio migrare compulsus est. Haec sub Rufe Iudaeae Praefide primitus facta, & ad multos annos pugnis leuioribus sunt protracta. Quomodo autem ad bellum Iudaicum conficiendum, eo ingrauescente, opus fuerit Hadriano strenuissimum ducem Iulium Seuerum e Britannia euocare, & quam ingentes ab eo clades Iudaeis illatae fuerint, suo loco dicemus: ad vltimos enim vsque Hadriani Imperatoris annos cum Iudaeis dimicatum constat.

Interea vero de Iustino agendum, qui hoc tempore (vt ex eius scriptis Eusebius colligit) non temere quidem & inconsulto, sed considerate ac magno iudicio, ex Graecorum philosophiae studio ad veram pietatem se ipsum transfudit. Sed quoniam pacto, id totum agente numine, contigerit; ex his quae ipsemet scribit in dialogo quem habuit cum Tryphone Iudaeo, qui & ipse ex eodem Iudaico bello profugus patrium solum verterat, perspicue intelligemus. Quomodo autem ardenti verae philosophiae desiderio omnibus pene philosophorum sectis inhæserit, ac primū Stoicis, his verbis enarrat: Cum ipse quoque primum vitam cum his agere cuperem, vni eorum me Stoico cuidam dedi: atque cum hoc longo versatus tempore, quia nihil amplius de Deo didiceram (nam nec ipse quidem sciebat, neque disciplinam hanc adeo necessariam esse dicebat) ab eo descui, & ad alium me contuli Peripateticum vocitatum, hominem (vt ipsemet existimabat) acutum. Hic me primis diebus secum esse passus, postea mercedem a me sibi designari petijt, ne infructuosa mihi cum eo esset consuetudo. Ego vero illum hanc ipsam ob causam reliqui, ne philosophum quidem omnino hunc esse opinatus. Porro cum impensius adhuc animus meus audire quod philosophiae proprium atque praecipuum est, expeteret; ad Pythagoricum quemdam magni nominis, multiq; in sapientia supercilij virum accessi, & cum eo auditor eius & familiaris esse volens egi ibi. Quid (inquit ille) versatus ne es in musica & astronomia & geometria? an existimas quicquam te perspicere eorum posse quae ad beatitudinem conducunt, nisi haec prius cognoueris, quae animum a sensibilibus ad intelligibilia perspicenda aptum commodumq; reddunt; vt ipsum quoque pulchrum, & quod bonum est, contemplari queas? Et cum studia ea magnopere laudasset, necessariaq; esse dixisset; me ita a se dimisit: nam me nescite confessus sum. Aegre igitur hoc tuli, sicut par erat, quod spe excidisset: idq; eo magis, quod scire illum aliquid putarem. Ac rursus tempus ipsum mecum confiderans,

A fiderans, quod in disciplinis ijs conterendum erat, rem longius differre non sustinui.

In huiusmodi ergo consilij incopia, placitum mihi est cum Platonice quoque conuerfari. Itaque in vrbe nostra cum viro prudente atque inter Platonice excellentem, qui non ita pridem eo venerat, plurimum fui, promouui, & maxime quidem creui. Valde me delectabat incorporeorum notio, & idearum contemplatio mentem meam quasi alis quibusdam altius euehebat: atque intra breue tempus sapientem me esse factum rebar; illicoq; Deum perspecturum esse, per stultam persuasionem sperabam: nam hic Platonis philosophiae finis est. In hunc modum affecto mihi, visum aliquando est, solitudine prolixius vti, & vitare hominum vestigia. Proinde locum quemdam mari proximum petij: a quo cum non multum abessem, vt solus ipse mecum agerem; vetulus quidam senex, aspectu minime contemnendus, lenes simul & graues praesensens mores, modico me interuallo affectabatur: atque vbi conuersus substi, & hominem sum acrius intuitus; ille, Nesci me? ait. Negauit ego. Quid ergo, inquit ille, me ita contemplaris? Miror, inquam, te hic vna mecum esse: non enim in expectatione mihi fuit, vt hoc loco virum quempiam conspicerem. Ibi ille: Cura me, ait, de quibusdam familiaribus meis, qui peregre sunt profecti, exercet: quapropter & ipse de eis inuestigaturus, si alicunde forsitan appareant, huc venio. Tu vero quid rerum hic? At ego: Deambulationibus, inquam, eiusmodi gaudeo, cum nihil intercedit solitarijs meis collocutionibus impediendi, nihil videlicet diuersi afferentibus: ad rationis & sermonis excolendi studium persiciendum plurimum loca talia conferunt. Sermonis ergo amator quispiam, inquit, tu es; operis amator autem haudquaquam, neque verius studiosus: neque etiam potius operosus, quam sophista verbosus esse contendis?

Sic igitur inuicem de vera philosophia disceptantibus, cum illi senex ostendisset impossibile esse, vt, quod tam anxie quaereret, penes philosophos reperiret: vltimis verbis non nisi in schola Christi id fas esse reperiri, haec affatus ait: At tu votis & precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta: neque enim ab aliquibus perspicitur aut intelligitur, praeterquam si Deus & Christus eis concesserint intelligentiam. Haec (subdit ipse) atque his longe plura alia cum ille differuisset, & persequi ea iussisset, quae nunc commemorare tempus non est, abijt, eumq; postea non vidi. Confestim vero in animo meo ardor excitatus est, & amor me inuasit Prophetarum & virorum illorum, qui Christo cari sunt & amici: ac reuoluens ipse mecum disputationem illius, hanc ipsam solam comperi esse certam atque vtilem philosophiam: atque ad hunc modum & per haec ipsa ego philosophus prodij. Peruelim profecto, omnes eandem mecum incuntes animi rationem non alienos esse a Saluatoris doctrina, &c.]

Pergit Iustinus enarrare, quo modo pedetentim mente diuinitus illustratus, veram philosophiam, quae ex Christi doctrina est, didicerit, ac proinde perfecte philosophus esse coeperit: quo in genere praestare externis philosophis omnibus, qui verae fidei sectatores apud Christianos essent, manuarios artifices, idiotas, ac rudes, ipse in oratione ad Gentiles habita docet: vbi & paulo inferius de his quae calumniose (vt superius dictum est) paterentur Christiani, haec de se subdit: Nam & ego ipse Platonis disciplinae sectator, cum calumniose audirem Christianos deferri; intrepide autem ad mortem & alia, quae terribilia censentur omnia, adire conspicerem: statui ipse mecum, fieri haudquaquam posse, vt illi in vitiorum prauitate & voluptatum amore viuerent. Quis enim voluptatum sectator, aut per animi impotentiam intemperans in humanarum carniū dapes, pro bono ducens, mortem libenter amplecti queat, vt bonis suis se ipsam priuet; ac non potius modis omnibus, vt hanc sibi perpetuo vitam agere, & celare principis, & magistratus fallere liceat, operam nauet, nedum per denunciationem & indicium se ipsum caedi offerat? et inferius: Et ego obtentum adulterinum ad absterrendos alios homines a peruersis demonibus Christianorum diuinis doctrinis callide, vt earum veritatem in suspicionem falsi adducerent, iniectum esse intelligens, cum praetextum ipsum & multitudinis opinionem rursus, tum vt Christianus inueniret, me & votis omnibus optasse, & omni contentione decertasse profiteor: non quidem quod alienae sint a Christo Platonis doctrinae, sed quod sibi ipsis non omnino consentent, sicut neque aliorum, Stoicorum videlicet, & Poetarum, & Historicorum.] haec de se ipso, suiq; animi in capeffenda Christiana religione consilio Iustinus; de quo plura suis locis dicturi sumus.

VI.

MIRA QVAE-
DAM IUSTINI
AD FIDEM VO-
CATIO.

VII.

IN CHRISTIA-
NA RELIGIONE
VERA SAPIEN-
TIA.

VIII.

EXCELLENTIA
PHILOSOPHIAE
CHRISTIANAE.

Ex his

IX. Ex his plane videas, non simplices tantum & rudes (vt Celsus Epicureus & alij in Christianam religionem falso iactabant) Christo nomen dedisse, sed omnes propemodum, qui veræ philosophiæ studiosi essent, ac veritatis cupidi. Vnde contra eundem Celsum hæc Origenes: Sic igitur quandoquidem elegans & præcipuum aliquid mortalibus visa est Christiana esse religio: non modo ad Celsi opinionem seruales quidam & imperiti, sed Græcorum plerique eloquentiæ eruditi & peritissimi viri necessario hanc subire, nec tamen per seditionem & contentiosas hæreses, sed quia philosophi omnes studerent, vt earum rerum cognitionem assequerentur, quibus Christiana religio niteretur. Vnde & subsecutum est, vt cum omnes diuinam hanc esse disciplinam admitterent, hæreses & sectæ oborirentur, quæ ab his & nomen sibi fumerent, qui eius quidem doctrinæ principium admirati, vtrumque postmodum vt ab inuicem dissentirent, suasionibus quibusdam inducebantur.] hæc Origenes, ad illos alludens, qui sic persuasi sunt omnium nobilissimam Christianam esse religionem, vt tamen sua cum ea miscere dogmata studentes, hæreses nouas statuerint: aduersus quos in libro de præscriptionibus Terrullianus pluribus differit.

Origenes contra Celsum lib. 3. VERA PHILOSOPHI SECTATI FIDEM CHRISTIANAM.

IESV CHRISTI ALEXANDRI PAP. HADRIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 131. 11. 12.

HERO EPISCO- PVS ANTIOCHENSIS MARTYR.

Eusebius in Chronico.

Christi Domini nostri anno centesimo trigessimoprmo, Coss. Celfo & Balbo, Hero Episcopus Antiochenus pro grege sibi commisso Christi martyr occubuit decimasextima mensis Octobris, qua die in tabulis Ecclesiasticis eius natalis annua celebritate repetendus, conscriptus habetur. Successit eodem anno (vt habet Eusebius) Cornelius Episcopus, qui eidem sedi præfuit annis tredecim. Porro infensum magnopere Antiochenis Hadrianum Imperatorem (vt vidimus anno superiori) Spartianus affirmat: et licet causam non afferat; commouisse tamen animum eius ciuium erga Christianam religionem vehemens studium, par est credere. Florentissimam enim fuisse Antiochenam Ecclesiam, quippe quæ a sanctissimis Apostolicis viris exulta esset; quæ superius de ea dicta sunt, facile demonstrant. Quo item anno (quantum ex Spartiano colligere fas est) Hadrianus ex Syria in Arabiam, res Imperij Romani vbique compositurus, profectus est; ac sequenti (vt ex Eusebio constat) in Ægyptum descendit.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. HADRIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 132. 1. 13.

ALEXANDER PAPA ET MARTYR OCCUBUIT CVM SOCIIS.

Apud Sur- rom. 3. die 3. Maij.

ROMANORVM CIVIVM PLY- RES CONVERSI AD FIDEM AB ALEXANDRO PAPA.

I. Sequenti anno Domini centesimo trigessimosecundo, Catullino & Apro Coss. quinto Nonas Maij, Alexander Papa vna cum socijs Euentio ac Theodulo presbyteris sub Aureliano iudice post dira tormenta martyrio coronatus est, qua die anniuersaria memoria eorum celebrata in Ecclesia antiquitus reperitur. Sedit (vt habet Eusebius) annos decem: addit liber de Romanis Pontificibus menses septem & dies duos. Sed qui creatus reperitur post cessationem sedis Euaristi, qui obiit vigesima sexta Octobris, diebus decem & octo, ipsa die decimatertia Nouembris, mortuus vero habetur tertia Maij, sedisse eum oportuit vltra decennium menses quinque, & dies viginti. Extant Acta Alexandri Papæ & sociorum, sed (quod in multis alijs accidit) nimia antiquitate mendosa.

II. Quantum autem ad horum martyrium spectat: etsi Hadriani ad Fundanum rescripto videri posset persecutio in Christianos aliqua ex parte sedata: tamen quoniam illud datum fuit ad Proconsulem Asiæ tantum, nec veluti sanctio atque edictum Principis vniuerso Romano Imperio fuerit intimatum; Romæ ne id ipsum seruandum esse statuerit, quis poterit iure dubitare. Sed vtrumque acciderit; ferendum non esse, visum est summis superstitionis Gentiliciæ Pontificibus, ac ceteris magistratibus, Alexandrum (quod habent Acta) complures Senatores & Præfectum Urbis Hermetem vna cum omni familia, aliosq. Romanos ciues ad Christi religionem perduxisse: quare

A quare eam ob causam inuidiam passus est, & in carcerem detrudi iussus. Sed cum per eum Deus multa miracula edidisset; & Quirinum Tribunum, apud quem Hermes Præfectus custodiebatur in carcere, eiusq. filiam Balbinam virginem sanitati redditam, catenarum, quibus vinctus erat, contactu, ad Christi fidem adduxisset: multis dirisq. cruciatibus affectus, creberrimis punctis confossus, est iussus occidi. Sed quod in libro de Romanis Pontificibus capite truncatus legatur, vtrumque facile potuit accidisse. Insuper Euentius & Theodulus decollari sunt iussi, Hermesq. Præfectus cum suis, Quirinusq. Tribunus cum ijs qui detinebantur in carcere Christianis, diuersis mortis generibus affici: quorum omnium natalitia diuersis diebus, quibus sunt passi, per Notarios scriptores rerum a martyribus gestarum in Ecclesiastica monumenta relata sunt, annua celebritate solemnia.

B In libro item de Romanis Pontificibus de eodem Alexandro Papa hæc leguntur: Hic passionem Domini miscuit in precatione sacerdotum.] et paulo post: Hic constituit aquam aspersionis cum sale benedici in habitaculis hominū.] Quod pertinet ad memoriam passionis; hæc sane iam pridem Apostolica institutione tradita, ab Alexandro potius scriptis mandata ac decreto roborata, quam recens statuta dici debet. Nam Domini verbis mandatum fuit Apostolis, vt quotiescumque facerent, hoc est, sacrificarent (id enim vocem illam importare, alibi diximus) in eius memoriam agere deberent: nec aliud significasse Paulus voluit, cum ad Corinthios scribens dixit: Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.] Et de aqua benedictione sanctificanda: præter id quod apud S. Clementem est Matthæi nomine Apostolica institutio: noune Paulus ad Timotheum scribens, tradit omnem creaturam per verbum Dei & orationem sanctificari? Sic igitur non aquæ tantum, sed & olei, aliarumq. rerum hominum vsui inferuentium, benedictionem ex Apostolica traditione iure sibi Ecclesia vendicat, exemplo Christi, qui panem turbæ daturus, antea (inquit Lucas) illis benedixit, ac postea fregit, & distribuit discipulis suis.]

III. ALEXANDRI PAPAE INSTITVTVA.

a Luca 22. b 1. Cor. 11.

c Clem. Constit. lib. 8. c. 35. d 1. Tim. 4. BENEDICTIO DIVERSARVM SPECIERVM, e Luca 9.

C Huius quidem rei vsus semper & vbique viguit in Ecclesia Catholica, tam apud Orientales, quam etiam Occidentales, diuino vtique in miraculorum virtute suffragio comprobatus: et tantum abest, vt (quod Nouatores oblatrant) species sit quædam incantationis atque magiæ, vt potius ad eas dissoluendas, aliasq. diaboli artes auertendas, ea solita sit adhiberi. ad hæc namque (quod S. Epiphanius scribit) ea vsus est Iosephus Comes tempore Constantini; & quod oprauit, feliciter est consecutus. Aquæ haud communis, sed quoquo modo sanctificatæ itidem aspersione S. Hilarion, eodem ferme tempore, Gentilis aurigæ magias (vt de eo S. Hieronymus scribit) penitus dissipauit. Sed & S. Marcellus Episcopus Apameæ omnem diaboli conatum, ne Iouis Apamæni famosum delubrum combureretur obnitentis, aquæ signo crucis benedictæ vsu penitus superauit. scribit rem gestam fufius Theodoretus. Macarium itidem aquæ benedictæ virtute magicam imposturam & dæmonum præstigias effugasse, Palladius fide certa memoriæ commendauit. S. Germanus Episcopus Antiodori, concitato diaboli opera tumentes maris fluctus, aquæ in nomine sanctissimæ Trinitatis sanctificatæ aspersione compefcuit. Sed quid in his immoror? sexcenta propemodum de his addu-

IV.

f Epiphani. hæres. 30. AQVAE BENEDICTAE VSUS IN ECCLESIA CONTRA DAEMONES.

g Hieronym. in Hilarion. h Theodor. hist. lib. 3. c. 22. i Palladius in Lausiac. c. 6. k Bar. do gest. Angl. lib. 1. cap. 17.

D in principe dæmoniorum eijceret dæmonia, dicentis: Si satanas in se ipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius?] si aqua benedicta vires dæmonis infringuntur: diuinam plane in ea operari virtutem, quis poterit dubitare? Prætermittimus alios innumeros referre casus, quibus sanitarum operationem, aliaq. diuersi generis miracula, eiusdem virtute sibi diuinitus insita, per cuncta sæcula in præsens vsque peracta sunt: sed hæc satis ex instituto ad mores Ecclesiæ insinuandos; cum de his sæpe agendi, cunctis sæculis ex historia Ecclesiastica abunde suppetat argumentum: sed tum ex ea, tum etiam ex alijs diuersorum auctorum scriptis Martilius Columna Archiepiscopus Salernitanus, vir eruditus, exempla collecta in sua, quam nuper scripsit, Hydragiologia contexit. Aquam igitur benedicendi ad quemcumque vsus, antiquam esse traditionem ex Apostolicis fontibus manantem

Lucæ 11.

V.

VETVS VSVS AQVAE BENEDICENDI.

tem, non modo quæ sunt dicta demonstrant, sed, vt in re comperta, ingenue professus est sanctus Basilius^a, cum agit de aqua baptismatis solita benedictione ante sanctificari. de quo Ecclesiastico ritu longe ante meminerunt S. Cyprianus^b, S. Cyrillus^c Hierosolymitanus Episcopus, S. Ambrosius^d, S. Augustinus^e, & alij. Sed si quis dicat Gentiles etiam habuisse in vsu aquam lustralem: quid tum? Audiatur is Cyrillum^f dicentem: Vt illa quæ in aris offeruntur, cum natura sint pura, inuocatione dæmonum impura efficiuntur: sic contra aqua simplex, per sancti Spiritus, Christi, & Patris inuocationem accepta virtute, sanctitatem consequitur.] Quomodo autem in Ecclesia vsu venerit, vt aqua ad domesticum vsu sanctificata, ipso ingressu ecclesiæ ad leuium sordium expiationem sit exposta, consule quæ primo tomo Annalium eo argumento a nobis pluribus dicta sunt.

VI.

DE SS. TRINITATE ANTIQVORVM DOCTRINA.

Habentur epistolæ tres eiusdem Alexandri titulo inscriptæ: in quarum primam iniuria quidem calumniam inferunt ea ratione Nouatores, quod in ea tam distincte Trinitatis vnitas prædicetur: quasi nouum hoc fuerit in Ecclesia; cum antiquitus in catechizandis Fidelibus mysterium sanctissimæ Trinitatis (quantum homini licet) Catechistas insinuare curasse, etiam Gentiles scriptores, vt impius Lucianus in Philopatre, testes sint. Aduersus quoque hæreticos Christi diuinitatem negantes, opus fuit sanctis Orthodoxis Episcopis, ac ipsi potissimum Romano Pontifici, Christi diuinitatem, & eandem ipsius cum Patre substantiam exacte populis erudire. Vnde S. Athanasius, scribens ad Episcopos Africanos, hæc ait: Prisci Episcopi abhinc annis centum & triginta, qui tum Romæ, tum in nostra ciuitate Episcopatum gesserunt, accusauerunt eos qui Filium creaturam dicerent, aut qui negarent eum consubstantialem Patri.] et licet de duobus intelligat Dionysijs, Romano & Alexandrino Episcopis, qui hoc ipsum egregie præstiterunt: tamen non nisi maiorum exemplo, traditione, atque doctrina eos hæc operatos, nemo iure poterit dubitare.

VII.

VINVM AQVA MIXTVM IN MISSA.

S. Cyprianus Episcopus ad Pameli.

Sed & illud insuper, vt vinum aqua mixtum in sacrificio offeratur, non fuit primum ab Alexandro statutum: sed quod traditione acceptum a Catholicis seruabatur, ne quæ hæreticorum fraude consuetudo irreperet in contrarium, ab eo dicendum est fuisse scriptura firmatum. Cyprianus^g enim eodem argumento scribens epistolam ad Cæciliam, id non ex Apostolica tantum, sed & Dominica traditione per Apostolos in Ecclesiam deriuatum sibi legitime vendicat. Et S. Iustinus martyr in Apologia ad Antoninum Pium, cum de incremento sacrificio agit, vinum simul & aquam vna cum pane adhiberi solitum cum tradidit, non vt de re instituta recens loquitur, sed quæ semper ab omnibus fuerit obseruata. Atque vt tandem rebus Alexandri vltimam manum imponamus, hæc de eo postremo loco in libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros sex, diaconos duos, Episcopos per diuersa loca quinque. Qui sepultus est via Nomentana, vbi decollatus est, ab Vrbe Roma non longe, milliario septimo, quinto Nonas Maij. Cessauit Episcopatus eius dies viginti quinque: ac subrogatus est in locum ipsius Sixtus natiue Romanus, ex patre Pastore, de regione Vialata.] hæc ibi. Meminit cuiusdam Iunij Pastoris, cuius causam susceperat defendendam, Plinius^h scribens ad Tranquillum. Quod vero pertinet ad annos sedis Sixti, inferius, cum de obitu erit sermo, fulius agemus.

VIII.

S. Spartianus in Hadriano. NOVVS DEVS ANTINOVS AB HADRIANO INSTITVTVR.

S. Dio in Hadriano.

Hoc eodem anno Hadriani Imperij decimotertio, cum idem Augustus ex Arabia in Ægyptumⁱ venisset, Antinuum eximie pulchritudinis puerum, quem habebat in delicijs, sepultum retulit inter deos; in cuius honorem, eius nomine aram, templum, festa dicauit, eiusq. nomine ciuitatem extruxit: quæ quidem hoc ipso anno facta esse, Eusebius in Chronico, Spartiano consentiens, tradit; qui sic habet: Peragrata Arabia, Pelusium venit (ciuitas est in Ægypto) & Pompeij tumulum magnificentius extruxit. Antinuum suum, dum per Nilum nauigat, perdidit: quem muliebriter fleuit. De quo varia fama est, alijs eum deuotum pro Hadriano asserentibus: alijs, quod & forma eius ostentat, & nimia voluptas Hadriani. Et Græci quidem, volente Hadriano, eum consecrauerunt, oracula per eum dari asserentes, quæ Hadrianus ipse composuisse iactatur.] hæc Spartianus. Sed & Dio^k secundum diuersas diuersorum de ea re sententias hæc scribit: Protinus in Ægyptum veniens, urbem quam Antinoi nominauit, condidit de nomine Antinoi pueri eximie pulchritudinis: qui ex Bithynia

vrbe

vrbe Cithynide, quam Claudiopolim vocant, ortus, & in delicijs habitus, in Ægypto moritur: siue in Nilum ceciderit (vt Hadrianus scribit) siue immolatus (vt veritas habet) fuerit, ob magiam scilicet. Alioqui enim curiosissimus harum rerum (vt supra diximus) Hadrianus fuit, quippe diuinationibus atque magicis sacris crebro vtens. Quare seu ob amorem, siue quod voluntariam mortem oppetierit (indigebat enim ad ea quæ parabat, anima eius hominis qui sponte occubisset) illum in primis coluit. Quo enim loco is oppetijt, urbem conditam ab eo denominauit: eius statuas per vniuersum orbem terrarum, atque etiam effigies erexit. Stellam denique a se visam aiebat, quæ Antinoi foret.] hucusque Dio.

In octauo itidem Sibyllinorum oraculorum libro, quo venturæ Urbis clades referuntur, hæc de eodem Hadriano & Antinoo prædicta leguntur:

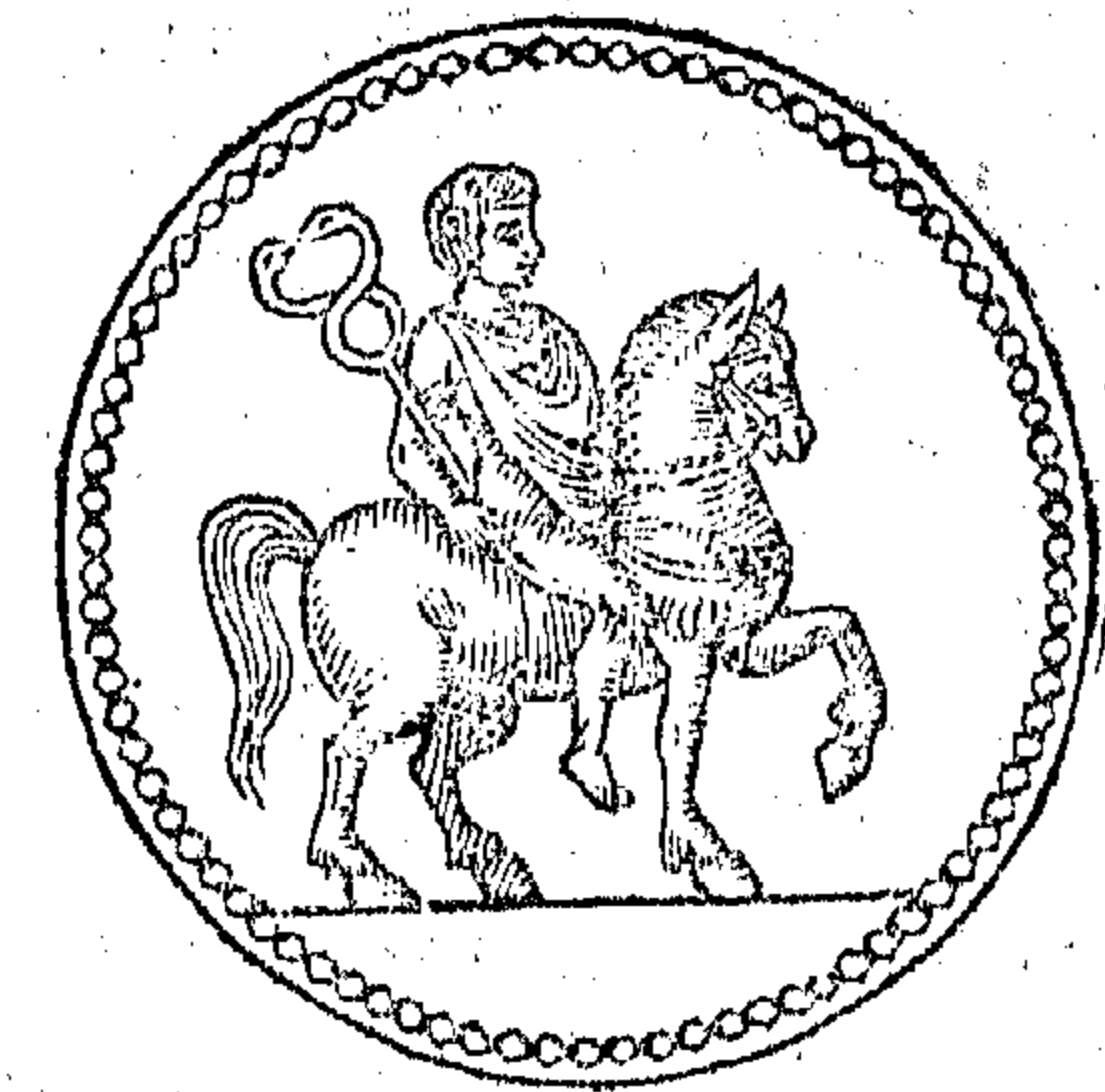
B

Myſteria cuncta tenebit

Arcana magici: puerum monstrabit, & ipsum

Esse deum. Tollet sancte quæcumque coluntur.]

Extant eiusdem impietatis indices antiqua numismata, tam Græcis, quàm Latinis litteris, diuersisq. signis Antinoi diuinitatem testantia; ex quibus hic tibi vnum reddendum curauimus.

Ex Museo Libij Pasquali Canonici S. Marie Maioris in Vrbe.

Hæc igitur ex Gentilibus historicis adeo comprobata retulimus, ne, quæ de eadem a nostris scripta, in controuersiam deduci queant. Etenim qui his temporibus viuebant scriptores Ecclesiastici, & postea floruerunt, cum aduersus deos Gentilium scriberent inuectiuas; vt hac ex parte Christianæ religionis veritati magis consultum esset; Hadriani exemplum in deum referentis & colere iubentis Antinuum, quales ceteri ipsorum deorum fuissent, adducere solebant in medium: vt inter alios Hegeſippus, qui sub eodem Imperatore claruit nobilis scriptor Ecclesiasticus, de quo inferius dicturi sumus, hæc quæ Eusebius^l recitat, scribit in ipso sui operis exordio, vbi de his qui ab initio idola erigere statuerunt: Quo illis (inquit) plus haberetur honoris, sepulchra, monumentaq. vacua, atque adeo templa exadificarunt, sicut & adhuc faciunt: in quorum numerum refertur Antinous, seruus atriensis Hadriani Caesaris, ad cuius honorem celebrantur certamina, quæ Antinoia dicuntur, quæ etiam hac nostra ætate fiunt.] hæc apud Eusebium; qui & ex Iustino philosopho & martyre ea de re fragmentum recitatis, addit: Iste in Apologia pro Christiana religione ad Antoninum de tempore illo ita scribit: Non alienum a ratione putamus, si hoc sermone etiam Antinoi, qui modo pene vixerit, mentionem fecerimus: quem omnes vt deum, propter metum ab Imperatore illis incussum, venerari coacti sunt; idq. cum pro certo cognoscerent, quisnam esset, vnde & quo loco natus.]

Theophilus^m Episcopus Antiochenus, qui abhinc annos post duodequadraginta sedidit, eadem de Antinoe exprobrans, ait: Silentio transmitto Antinoi lucos, & reliquos qui ceteris dijs dedicati sunt: etenim cum sint istæ litterarum monumentis prodita, & legantur: profecto fieri non potest, quin intelligenti lectori risum moueant.] et Athenagoras Christianus philosophus hæc in Gentiles: Quid Antinouis? maiorum vestrorum erga homines sibi subiectos humanitate & beneuolentia deus habitus est: qui hos secuti sunt Principes, nulla de eo præcedente exploratione, & ipsi hominem in numero deorum habuerunt.] hæc Athenagoras. Eadem pluribus inculcat Origenesⁿ agens contra Celsum, qui his viuebat temporibus, de quo & proxime dicturi sumus.

Annal. Eccl. Tom. 2.

H 2

sumus.

^a Epiphanius in sumus. Epiphanius^a itidem. Sed & S. Hieronymus^b, cum de vitijs Gentium, quæ Deum ignorabant, agit, & quomodo coruscans Christiana religio ea omnia exiccauerit, dum locum Isaia^c, Et pueris alienis adhæserunt] explicat, hæc ait: In tantum Græci & Romani præderastiæ quondam vitio laborauerunt, vt & clarissimi philosophorum Græciæ haberent publice concubinos: et Hadrianus, philosophiæ artibus eruditus, Antinuum consecrauit in Deum, templumq. ei & victimas & sacerdotes instituit, & ex eo Ægypti ciuitas & regio nomen accepit. Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi: donec sub Constantino Imperatore, Christi Euangelio coruscante, & infidelitas Gentium vniuersarum & turpitudine deleta est.] hucusque Hieronymus.

XII. Sed & Prudentius in Symmachū Consularem, superstitionis Gentiliæ acerrimum defensorum, hæc eadem de Antinoo nouo deo exprobrat, dicens:

*Quid loquar Antinuum celesti sede locatum?
Illum delicias tunc diui Principis, illum
Purpureo in gremio spoliatum forte virili,
Hadrianiq. dei Ganymedem, &c.]*

^d Chrysof. hom. 27. in 2. ad Corinthios. Ep. 56. ad pop. Antioch.

Chrysofomus^d item hæc sæpe refricat. Quod autem Christiani qui in Ægypto erant, hæc de Antinoo in deum consecratos publice deriderent, & alij Ægyptij in Hadrianum, cum recessisset, parum grato visi essent animo: ipse postea scribens ad Seruianum Ægypti præfecturam administrantem, multa in Ægyptios Gentiles, Christianos, atque Iudæos, nulla pene illorum habita religionis differentia, turbato animo omnia miscens atque confundens, eiusmodi dedit epistolam, quam ex Phlegontis liberti Hadriani libris acceptam Flavius Vopiscus, & ipse flagrans odio in Christianos, recitat in Saturnino. est autem huiusmodi:

XIII. Hadrianus Augustus Seruiano Cos. S. Ægyptum, quam mihi laudabas, Seruiane carissime, totam didici leuem, pendulam, & ad omnia famæ momenta volitantem: illi qui Serapim colunt, Christiani sunt, & deuoti sunt Serapi, qui se Christi Episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes: ipse ille Patriarcha cum in Ægyptum venerit, ab alijs Serapidem adorare, ab alijs cogitur Christum. Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, iniuriosissimum. Ciuitas opulenta, diues, fecunda, in qua nemo viuat otiosus. Alij vitrum conuant, ab alijs charta conficitur: omnes certe lymphiones cuiuscumque artis & videntur & habentur: podagrosi, quod agant, habent: cæci, quod agant, habent: ceteri * quod faciant: nec chiragrici quidem apud eos oriosi viuunt. Vnus illis Deus est, hunc Christiani, hunc Iudæi, hunc omnes venerantur & Gentes: et vtiq. melior esset morata ciuitas: digna profecto sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Ægypti teneat principatum. Huic ergo cuncta concessi, vetera priuilegia reddidi, noua sic addidi, vt præsentibus gratias agerent. Denique vt primum inde discessi, & in filium meum Verum multa dixerunt, & de Antinoo * quæ dixerunt, comperisse te credo: nihil illis opto, nisi vt suis pullis alantur, quos quemadmodum fecundant, pudet dicere.] hucusque de his Hadriani epistola.

XIV. Cum vero in ea de Christianis mira inconstantia, modo quod cum Ægyptijs colerent Serapim, modo Christum, modo Deum vnum cum Iudæis & Gentibus eos venerari dicat; sed & illis mathesim & aruspicinam & alia id genus tribuat: si velimus hæc ipsum haud calumniose locurum; certum est de illis Christianis intellexisse, qui erant ex schola Basilidis, atque Carpocratis, quos fuisse Alexandrinos, omniumq. turpitudinum ibi aperuisse gymnasium, nec in confessione nominis Christi solidos conitantesq. perstitisse, sed absque culpa posse negare, & deos venerari, suos docuisse, superius diximus: quos certe suis coloribus Hadrianus graphice descripsisse videtur. Sed cum postremo de Christianis, quod vnum Deum colerent, meminit; ad Orthodoxos, quibus (vt dictum est) Alexandrina mirifice florebat Ecclesia, respectum habuisse visus est.

XV. Ceterum in odium Christianorum noui atque turpissimi dei cultum adeo subsannantium, Antinopoli, vbi idolum recens erectum erat, factam esse constat de Christianis carnificinam: nam cum aliunde, tum etiã Alexandria illuc ad supplicium Christiani

^{DE QVIBVS SIT LOCVTVS HADRIANVS.}

A stiani mittebantur. Quocirca in Romano Martyrologio, sicuti & in Græcorū Menologio, vigesimasecunda Septembris hæc scripta habentur: Antinopoli in Ægypto sanctæ Iraidis virginis Alexandrinæ & sociorum martyrum: quæ ad hauriendam ex proximo fonte aquam egressa, cum vidisset nauim confessoribus Christi onustam, relicta hydria, se protinus illis adiunxit, ac simul cum eis in vrbe ducta, prima omnium post multa supplicia capite cæsa est; deinde presbyteri, & diaconi, & virgines, aliq. omnes eodem mortis genere consumpti sunt.] hæc ibi.

Cum autem temporibus Hadriani (vt dictum est) complures viri eruditione & vitæ moribus insignes, iidemq. Christiana religione nobiles, aduersus Gentiles pro Christiana religione defensiones scripsissent, vt Quadratus, Aristides, & Hegesippus; non defuit, qui e contra aduersus eam pugnans, vehementissimam ediderit inuectiuam, qua ipsam omni ex parte oppugnans, penitus (si posset) labefactaret atque destrueret. Fuit hic Celsus quidam, de quo, ne quis forte nominis errore labatur, cum quisnam fuerit, digito Origenes^a demonstrans, ait: Enimvero duos quosdam accepimus fuisse id Celsi nomen fortitos, alterum & priorem Neronis temporibus, alterum Hadriani, qui & posterior fuit, & in Christianam religionem inuectus est.] qui (alibi ait) ex alijs scriptis suis deprehenditur esse Epicureus.] Ceterum addendus his esset tertius Celsus, qui & ipse itidem sub Hadriano vixit, atque clarissimus fuit, nimirum Iulius Celsus Iureconsultissimus, quem Imperator in iudicando præcipuum inter alios (vt de eo scribit Spartianus) habuit assessorem. Rursum vero eiusdem Hadriani tempore alius quoque Celsus Consularis obiisse potius quam vixisse dicendus est: quippe qui infestus olim Hadriano, Traiani tempore, ab eo cum creatus est Imperator (vt Dio & Spartianus testantur) est iussus occidi. Celsus igitur de quo est sermo, quem constat ex Origine secta fuisse Epicureum, ille ipse Celsus est philosophus Epicureus, cui Lucianus, eiusdem quoque sectæ professor, Pseudomantem librum dicauit: quem inter Epicureos excelluisse, Lucianus ipse in fine operis, eius laudibus recensitis, ostendit.

Hic itaque Celsus Epicureus scripsit aduersus Christianam simulq. Iudaicam religionem commentarium, quem nobili titulo illustrauit & inscripsit: Veri sermo: quod primum tam in Christianos, quàm etiam in Iudæos inuehitur: quippe qui videns ex Iudæis progenitos Christianos, ratus hos non posse subsistere, si illos destruat, in Mosen multa mendacia congerit: postea vero Iudæum hominem cum Christo acerrime disputantem introducit, qui complura ex his quæ in Euangelio sunt scripta fugillet, ac blasphemijs impetat. Rursum vero Iudæos, qui Christo credidissent, auctor ipse, eadem Iudæi superinducta persona, vehementer exagitat, quod patrijs relictis legibus per Iesum illecti, ridicule admodum fuissent illusi, in aliam nuncupationem & vitam transeuntes. Post hæc vero ipse, vt pote Ethnicus, altercatione eiusmodi inter Iudæos & Christianos, vt rem futilem ac nullius plane momenti deridens atque subfannans, tam Christianam, quàm Iudaicam religionem validissime vrget: quippe qui testetur se cum Christianis vixisse, & nostræ religionis commentarios perlegisse, nihilq. se fugere, sed omnia nosse.

Incredibile pene dictu, quanta dicacitate ac petulantia calumnias dolose concinatas, mendacia artificiose velata, omni argumentorū genere in Christianam religionem iste Celsus adortus fuerit; vt plane videri posset fidei Christianæ structura, omni ex parte validissimis concussa machinis, penitus collapsura, nisi ipsam sapientissimus architectus, idemq. structor & fundamentum ipsum, supra firmam petram fundasset, ac diuinæ protectionis compagine immobiliter solidasset. Tot enim Christiana fides probata casibus, semperq. aduersis omnibus visa superior, euidens plane specimen dedit, non humanum esse inuentum, vel arte excogitarum commentum, sed stabilitum diuinitus firmamentum: quod Origenes aduersus eundem Celsum agens, hac sententia egregie proficitur: De Christianis (inquit) quid erit dicendum, quorum doctrinam, vel Romanorum Senatus, Imperatoresque, vt quisque successerant, & milites ipsi, & populus, & credentium necessarii impugnando tam acriter interpellarent, vt proinde victa istorum forte succubisset insidijs, ni diuina virtute emergens, superior adeo euasisset, vt terrarum orbem etiam insidias molientem peruicerit?] hæcenus ipse.

ANTINOPOLITANI MARTYRES.

CELSUS EPICUREUS IN CHRISTIANOS SCRIPTORVM. ^a Origen. contra Cels. lib. 1.

XVII. Hic itaque Celsus Epicureus scripsit aduersus Christianam simulq. Iudaicam religionem commentarium, quem nobili titulo illustrauit & inscripsit: Veri sermo: quod primum tam in Christianos, quàm etiam in Iudæos inuehitur: quippe qui videns ex Iudæis progenitos Christianos, ratus hos non posse subsistere, si illos destruat, in Mosen multa mendacia congerit: postea vero Iudæum hominem cum Christo acerrime disputantem introducit, qui complura ex his quæ in Euangelio sunt scripta fugillet, ac blasphemijs impetat. Rursum vero Iudæos, qui Christo credidissent, auctor ipse, eadem Iudæi superinducta persona, vehementer exagitat, quod patrijs relictis legibus per Iesum illecti, ridicule admodum fuissent illusi, in aliam nuncupationem & vitam transeuntes. Post hæc vero ipse, vt pote Ethnicus, altercatione eiusmodi inter Iudæos & Christianos, vt rem futilem ac nullius plane momenti deridens atque subfannans, tam Christianam, quàm Iudaicam religionem validissime vrget: quippe qui testetur se cum Christianis vixisse, & nostræ religionis commentarios perlegisse, nihilq. se fugere, sed omnia nosse.

^b Origen. ibidem lib. 1. ARGUMENTVM SCRIPTORVM CELSI IN CHRISTIANOS. ^c Origen. ibidem lib. 2. ^d Origen. ibidem lib. 3. ^e Origen. ibidem lib. 6. ^f Origen. supra lib. 1.

XVIII. ECCLESIAE ROBYR INFRACTVM.

^f Origen. ibidem lib. 1.

XIX. Verum hæc adeo fortia atque formidanda, quæ a Celso in Christianam religionem obiecta fuerunt, ijs qui tunc temporis erant (vt ait Origenes) fide Christiana imbuti, plane leuia, inania, atque adeo nullius visa sunt esse momenti, vt quantumlibet non deessent viri eruditi, qui ea protinus refellere ac confutare penitus valuissent, nihilominus vt sagittas infantium contempserint: adeo vt nullus omnino Celsi vel meminisse legatur ad Origenis vsque tempora; quando ipse, ne ex illis pusilli (vt in præfatione tradit) scandalum aliquod paterentur, eam suscepit prouinciam, vt octo eruditissimis libris Celsi vesaniam strenue confutaret. At de Celso Epicureo hætenus: quem licet (vt vidimus) his Hadriani temporibus vixisse, idem Origenes testetur; tamen quod Marcionis, Valentini, & quorundam aliorum hæreticorum meminit, qui prodire tempore Antonini successoris Hadriani, post illorum peruulgatas hæreses conscripisse, certissimum est.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. HADRIANI IMP.
 A N N V S A N N V S A N N V S
 133. 2. 14.

^a Eusebius in Chronico. Christi Domini anno centesimo trigesimalotertio, Coss. Pontiano & Rufino, defuncto Iusto Episcopo Alexandrino, in locum eius successus est Eumenes^a, qui sedit annos tredecim.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. HADRIANI IMP.
 A N N V S A N N V S A N N V S
 134. 3. 15.

I. Anno Christi centesimo trigesimoquarto, a Cassiodoro ponuntur Consules Pompeianus secundum & Commodus, a Græcis Augurinus & Seuerianus. Quod vero ad Commodum spectat: hunc Hadrianus in filium adoptauit, & Imperatorem designauit; sed morbo correptus interiit, vt de eo Dio tradit: quod accidisse ait Spartianus, cum secundo Consul designatus esset, ipsis Kalendis Ianuarijs. Quod vero Eusebius hoc anno decimoquinto Imperij Hadriani recenset eiusdem Athenas reditum; nisi adhuc tertio illuc accesserit, ex his quæ ex Spartiano superius dicta sunt, manifesti erroris conuincitur.

II. Eodem quoque anno (inquit Eusebius) Saluius Iulianus perpetuum composuit edictum. meminit Saluiani edicti Iustinianus ea sanctione, qua agit de vetere iure enucleando, vbi ait, Saluij Iuliani scripturam statuisse illud in primis, debere omnes ciuitates consuetudinem Romanæ vrbs sequi ac leges, non ipsam quæ esset aliarum ciuitatum. Cum enim olim Prætores suo arbitratu edicta proponerent, ea annua erant, & (quod ait Cicero^b in Verrem) a Kalendis Ianuarij incipiebant, eademq. die verso anno finiebant: sed per Hadrianum Imperatorem factum est, vt idem Saluius Iulianus vniuersale edictum scriberet, quo omnes in posterum Prætores vterentur, eaq. de causa perpetuū est appellatū. meminit eiusdem edicti Eutropius^c, & alij; cuius nos meminisse volumus, quod ex eo haud leuis oborta est occasio Christianam religionem exagitantem, cum eo edicto cogentur Christiani secundum Romanæ vrbs consuetudinem viuere, atque leges, quæ vt plurimum aduersarentur ipsorum institutis. Proposuit & Hadrianus edictum de vigesima parte hereditatis Fisco applicanda; cuius occasione putamus accidisse, vt idem primus (quod ait Spartianus) Fisci aduocatum^d instituerit. porro huiusmodi Hadriani edictum a Iustiniano Imperatore^d fuit abrogatum.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. HADRIANI IMP.
 A N N V S A N N V S A N N V S
 135. 4. 16.

I. Sequitur Christi annus centesimus trigimusquintus, Coss. Hybero & Silano: cum bellum Iudaicum multis annis a Ruffo Iudææ Præsidente (vt dictum est superius) administratum, non modo non confectum est, sed difficilior in dies instauratur: maiores

A iores enim animos absentia Principis Iudæi fumentes, prouinciam Palæstinam depopulantur. de his enim Eusebius hoc anno decimosexto Hadriani Imperatoris hæc ait in Chronico: Iudæi in arma versi, Palæstinam depopulati sunt, tenente prouinciam Tinio Ruffo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum] immo & novos duces.

Tunc enim Hadrianus (inquit Dio^a) minime cunctatus, præcipuos Romanorum duces aduersus eos misit: quorum primus Iulius Seuerus in Iudæam ex Britannia vocatus. Hic minime ausus est proelium committere: nam & multitudine longe impar erat ad decertandum, & hi de salute desperauerant. Igitur diuisos adortus, carpit, vt quosque poterat, comprehendens, pro multitudine militum atque Tribunorum ab alimentis & comætu interclusos, tardius quidem, sed minore cum periculo

penitus oppressit: pauci admodum euasere, atque a cæde superferunt. Arces eorum quinquaginta celeberrimæ dirutæ sunt: vici ad nongentos & octogintaquinque, qui sane frequentes & nominatissimi erant, direpti, & mox igne consumpti sunt: viri in excursionibus & proelijs ipsis ad quinquaginta millia cæsi fuere: fame & morbis & igne ingens multitudo absumpta est. sic fere omnis Iudæa desolata est: quam cladem etiam ante bellum multa ipsis denunciauerant: nam Salomonis sepulchrum, quod illi in supremo cultu & reuerentia habent, sponte & nullo impellente discussum corruit: lupi & hyenæ passim per vrbes incedentes ululabant. Non fuit incruenta victoria Romanis: siquidem multi eorum occubuerunt. Quare Hadrianus ad Senatum scribens, eo minime vltus est principio: Si vos & filij vestri valent, bene est: ego & exercitus valemus. Seuerum deinde debellatis Iudæis in Bithyniam misit.] hucusque Dio de Iudaici belli exitu: quod finem accepisse tradit Eusebius^b anno decimo octauo Hadriani Imperij: quæ ratione nec ad illud vsque tempus eum Romam redijisse, ex litteris tunc ad Senatum scriptis colligi potest. quæ autem post hæc facta sint, suo loco dicenda erunt.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. HADRIANI IMP.
 A N N V S A N N V S A N N V S
 136. 5. 17.

Christi annus centesimus trigimus sextus, Coss. Seruiano & Vero, anno decimosextimo Imperij Hadriani, ab Eusebio in Chronico ponitur ieiunium Quadragesimale Romani Pontificis auctoritate institutum atque præceptum. Quod si hoc anno de eo promulgatum est decretum Pontificium; non Telesphoro, vt ponit, sed Sixto adscribendum est: eo enim errore semel lapsis Græcis, dum duos Romanos Pontifices Cletum & Anacletum in vnum conflant, accidit vt confusis temporibus, confusæ sint pariter actiones. Ceterum non imus incicias, ab omnibus eiusmodi Ecclesiasticam sanctionem non Sixto, sed Telesphoro adscribi: non quod ipse Quadragesimæ ieiunium seruandum recens instituerit, quod olim constat in Ecclesia ex Apostolica traditione esse seruatum: nam (vt modo de Clemente atque Dionysio tacuimus) de seruando Quadragesimali ieiunio est admonitio sancti Ignatij scribentis ad Philippenses. quod ergo vsu quodam ac pia traditione in Ecclesia seruabatur, placuit decreto edito stabiliri. Sed de Quadragesimali ieiunio tomo primo Annalium fusius dictum est.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. HADRIANI IMP.
 A N N V S A N N V S A N N V S
 137. 6. 18.

Sequenti anno Domini centesimo trigimosextimo, Coss. Pompeiano & Aciliano, decimo octauo Imperij Hadriani anno (inquit Eusebius in Chronico) bellum Iudaicum, quod in Palæstina gerebatur, finem accepit, rebus Iudæorum penitus oppressis. Ex quo tempore etiam introeundi eis Hierosolymam licentia ablata, primum Dei nutu (sicut Prophetæ vaticinati sunt) deinde Romanis interdictionibus. Idemq. auctor in Chronico itidem post sequentem annum hæc habet: Ælia ab Ælio Hadriano condita; & in fronte eius portæ, qua Bethlehem egredimur, sus sculptus in marmore, significans

ficans Romanæ potestati subiacere Iudæos.] hæc Eusebius. sed hæc de Ælia ædificata, atque sic in superliminari posito, Cassiodorus sequenti anno recenset. Quæ autem hoc ipso anno contigerint, idem Eusebius in historia sic describit: Iam vero cum decimo octavo anno Imperij Hadriani bellum iuxta urbem Bethlehem nuncupatâ (quæ erat omnium rerum præsidij munitissima, neque adeo longe a ciuitate Hierosolymorum sita) vehementius accenderetur: cumq. extra urbis moenia longinquiore temporis spatio continuaretur obsidio, & rerum nouandarum auctores fame & siti essent ad extremam prope perniciem detrusi, & caput illius temeritatis debitas poenas persoluisset: Aristo Pellæus narrat, vniuersæ genti ex illo tempore prorsus interdictum, ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent, & legis decreto institutisq. Hadriani (ille plane sic in mandatis dederat) ne vel ex edito loco paternum solum oculis aliquando aspicerent. Hierusalem ergo cum ita esset Iudæorum gente orbata, & veteribus incolis prorsus destituta, genereq. frequentata externorū hominum; deinceps cū esset a Romanis occupata, nomen commutauit; & in honorem Ælij Hadriani Imperatoris, qui eam deuicisset, illustrandum, Ælia appellata est.] hæc de bello Iudaico sub Hadriano Eusebius: quæ autem de Marco subdit, suo loco dicemus.

^a Euseb. hist. lib. 4. c. 6.

IYDAEI PROHIBITI INGRESSV ET ASPECTV PATERNI SOLI.

II. CUR PORCI IMAGO SVPER PORTAM POSTATA. ^b Horus in hieroglyph. ^c Fest. in verbo porcus. ^d Idem Pier. eod. lib. 9. ^e Plutarch. in Sympos. lib. 4. quat. 5.

III. Verum licet hæc omnia recte dici possint: tamen quod Hadrianus nouam illic condidit ciuitatem, quam Æliam nominauit; cum sciret olim eiusmodi animal primum fuisse signum Æneæ condendæ ciuitatis Lauinij (vt inter alios Virgilius octauo Æneidum cecinit) existimari potest, eiusmodi quoque animalis signum super portam recens a se extructæ ciuitatis erigi voluisse, vt redderet in eodem opere idem antiquitatis egregium monumentum; quo & numisma eiusdem Hadriani expressum vidimus, nempe porcæ cum porcellis fugentibus vbera, vt Æneæ diximus demonstratum: quod hic tibi effigiandum curauimus.

^f Ex Sebastiano Ericzo.

eiusmodi quoque formæ fuisse credi potest exemplar super portam Æliæ collocatum, licet porci vnus Eusebius meminisse videatur. Ceterum & illud in dubitationem reuocari minime debet, Hadrianum eo signo Iudæis inter cetera omnia infensissimo, significare voluisse Iudæos propria ciuitate patrioq. solo esse penitus interdictos: eiusmodi enim animalium genus ex Iosepho alibi diximus Iudæis fuisse nefandum, atque visu etiam execrandum; quamobrem ne istæ signa militaria viserentur in regione Iudæorum, principes ipsorum olim a Vitellio in Arabes profecturo deprecati sunt transitum, Hæc autem licet ab hoste, tamen nonnisi diuino numine suadente, atque

PORCVS HRETIVS IN TITVLYM.

^g Ioseph. de bel. Iudæic. lib. 5. c. 2. ^h Idem antiq. lib. 9. c. 7.

A atque in Iudæos vlciscente, facta esse quisque prudens intelliget. Qui olim ex diuina legis præscripto super portarum postes verba Dei scribere iussi sunt; spreto salutari Verbo in salutem ipsorum a Deo misso, ac proinde ab eo reiecti, eiusmodi tam insignem ignominie notam pati coguntur, vt loco diuini oraculi, deformis porci simulacrum in postibus positum cerneretur.

^a Deut. 11.

Sic itaque vltus est Hadrianus (inquit Orosius) Christianos, quos Barchochebas dux illorum, quod sibi aduersus Romanos non assentirentur, excruciat. De eadem clade Iudæorum S. Hieronymus hæc addit: Legamus veteres historias, & traditiones plangentium Iudæorum, quod in tabernaculo Abrahæ, vbi nunc per singulos annos mercatus celeberrimus exercetur, post vltimam euerfionem quam sustinuerunt ab Hadriano, multa millia hominum venundata sint; & quæ vendi non potuerint, translata in Ægyptum, & tam naufragio & fame, quam Gentium cæde truncata. Isti ergo victores, & Domini vltores, qui occidebant, & non dolebant, vendebant pecora, atque dicebant, Benedictus Dominus, diuites facti sumus; hanc habebant sententiam: Propter peccata sua offendere Iudæis; ideo eos oppressimus, & ex pretio eorum diuites facti sumus.] hæc Hieronymus. Porro Celsus Epicureus, cum Iudæorum, tum etiam Christianorum hostis infensissimus, quod illi nec domum vel terræ vestigium amplius possiderent, & Christiani vbique terrarum peterentur ad necem, exprobrans hæc ait: Non enim dicturus es, quod Romani a te persuasi, relictis carimonij ritibusq. patrijs, tuum Altissimum (aut quomodocumque appellandus est) inuocaturi sint, vt descendens pugnet pro eis, nec opus sit alijs viribus. Idem enim Deus iam antea tum hoc ipsum, tum alia maiora suis pollicitus, vt vos ipsi fatemini; videris quantum vel illis vel vobis profuerit: cum illis prosperato terrarum dominio ne gleba quidem, aut domicilium factum sit reliquum; vos vbiicumque per latebras erratis, queramini ad supplicium.] hæc Celsus; quem erudite fortiterque, in ijs quæ ad Christianos pertinent, Origenes redarguit. Sed reuertamur ad Hadrianum, & ipsum quidem non tantum in Iudæos, sed etiam in Christianos infensum.

IV. ^b Oros. lib. 7. c. 13. ^c Hieron. in Zach. c. 1. ^d Apud Origenem contra Cels. lib. 8. prope finem.

Non solum enim (quod scribit Dio) in contumeliam Iudæorum ex aduerso templi ædem Ioui excitauit; sed in odium Christianorum ibi degentium, quæ sanctissima habebantur loca, æque polluit simulacris. nam de his hæc tradit S. Paulinus in epistola ad Seuerum: Hadrianus, existimans se fidem Christianam loci iniuria perempturum, in loco passionis simulacrum Iouis consecrauit, & Bethlehem Adonis fano profanata est: vt quasi radix & fundamentum Ecclesiæ tolleretur, si in ijs locis idola colerentur, in quibus Christus natus est, vt pateretur; passus est, vt resurgeret; surrexit, vt regnaret; iudicatus est, vt iudicaret. Me miserum: etiam ista pro me Dominus omnipotens perpeti non recusauit: vt vbi pro salute generis humani crucifixus pependit, ibi hominum sacrilegio sperneretur: et super crucem, ad quam Orbe concusso, & Sole refugo, & dissilientibus mortuorum excitatione monumentis, rerum natura nutauerat, stabat simulacrum dæmonis, & in ara simulacri pecudum busta fumabant, & Dei nomen deferebatur statuis mortuorum; cum ipse viuorum Deus, qui & resurrectio mortuorum est, non solum mortui, sed crucifixi hominis blasphemaretur opprobrio.

V. ^e Dio in Hadriano. ^f Paulinus. epist. ad Seuer. ^g Hadrianus loca sancta profanata.

In Bethlehem quoque, vbi agnouerat bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, ibi principes hominum, inficiati Saluatorem Deum, infames hominū amores, mortesq. coluerunt. Proditæ nouo sidere Regis æterni vbi cunabula supplices cum suis opibus adorauerunt Chaldæi, ibi barbaras libidines sacrauerunt Romani. Vbi natum Saluatorem cum exercitu Angelorum concinentes cælesti gaudio salutauerunt illustrata nocte pastores, ibi Veneris amasium mixtæ semiuiris planxere meretrices. Proh dolor! quæ pietas hominum hanc impietatem compensare poterit? Vbi sacra nati Saluatoris infantia vagiebat, illic Veneris lamenta fingentium lasciuis luctibus infamis ritus vlulabat: et vbi Virgo peperit, adulteri colebantur. Mansit hoc sæculi prioris nefas in tempora nostris Constantini.] hucusque Paulinus, ad quem hæc S. Hieronymus: Ab Hadriani temporibus vsque ad Imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta, in loco resurrectionis, simulacrum Iouis; in crucis rupe, statua ex marmore Veneris a Gentibus posita colebatur; existimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem resurrectionis & crucis, si loca sancta per idola polluisent.

VI. ^g Isais 2. ^h Hieron. epist. ad Iulian. 13.

sent. Bethlehem nunc nostram; & angustissimum Orbis locum, de quo Psalmista canit; Veritas de terra orta est; lucus in umbrabat Thamuz, id est, Adonidis. et in specu, ubi quondam Christus paruulus vagijt, amarius Veneris plangebatur.]

VII.

a Seuer. histor. lib. 2.

b Epiph. contra Celsum lib. 1.

Seuerus^a etiam meminit simulacri daemorum in loco passionis Dominicæ constituti. et S. Ambrosius in Psalmum quadragesimum tertium plane significat, locum passionis, quem Caluarie dicimus, mutato nomine, fuisse Venerarium nominatum, a Veneris ibi posito simulacro. Sed quod ad Bethlehem pertinet, Origenes^b, qui longe antequam a Constantino loca illa expurgarentur, claruit, cum agens contra Celsum, Bethlehem meminit, nihil tale de eo loco attingit; quem fama celebrem etiam Gentilibus fuisse tradit, cum ait: In Bethlehem speluncam ostendi, ubi ille sit natus: quod vtiq; & in illis locis percelebre est, vel apud eos quidem, qui a fide sunt alieni, fama & nomine circumfertur, eadem & in spelunca Iesum quemdā, quem Christiani adorant & demirantur, genitum esse.] hæc ipse: quibus apparet, nequaquam valuisse Hadrianum suis artibus Christi cunabulorum memoriam obliterare, quin apud Gentiles quoque eadem essent illustria.

VIII.

c Epiph. lib. de mensur.

QUALIS REPERTA AB HADRIANO HIEROSOLYMA.

Quod autem ad extructionem Æliæ pertinet, Epiphanius^c id aggressum esse Hadrianum testatur, postquam ex Ægypto in Palæstinam aduenit: quod non nisi his temporibus post debellatos Iudæos potuit accidisse, licet Dio (quod dictum est) id prius factum velit. Rem vero gestam, occasione Aquilæ Pontici sacrorum librorum interpretis, his verbis enarrat: Reperit Hadrianus ciuitatem totam solo æquatam, & templum Dei conculcatum, exceptis paucis domibus, & ecclesia Dei, quæ parua erat eo loco, ubi reuersi discipuli, quando Saluator assumptus est ab Oliueto, ascenderunt in coenaculum: illic enim ædificatum fuerat, hoc est, in parte Sion, quæ a deuastatione relicta erat, & partes domiciliorum circa ipsam Sion, & septem synagogæ, quæ solæ in Sion stabant velut tuguria: ex quibus vna relicta fuit vsque ad tempus Maximonæ Episcopi, & Constantini Regis, veluti tentorium, vt scriptum est. Itaque animo versat Hadrianus extruere urbem, non tamen templum. Et adeptus Aquilam hunc prædictum interpretem, qui Græcus erat, & socium ipsius a Sinope Ponti oriundum, constituit ipsum illic operari extruendæ urbis præfectum. Imposuit autem vrbi proprium suum nomen, & regij nominis appellationem: sicut enim ipse Ælius Hadrianus nominatus erat, sic etiam ciuitatem Æliam nominauit.

IX.

DE AQUILA PONTICO.

Itaque cum Aquila degeret in Hierusalem, & videret discipulos discipulorum ipsorum Apostolorum florentes fide, & magna signa operantes sanationum & aliorum miraculorum (erant enim reuersi ab vrbe Pella in Hierusalem, istiq; docebant: nam cum vrbs Hierosolymorum capienda esset, præmoniti fuerunt omnes discipuli ab Angelo, vt migrarent ab vrbe funditus perdenda. hi itaque transmigrarunt, & habitauerunt in dicta vrbe Pella ultra Iordanem, quæ ex decem urbium numero esse dicitur: at post deuastationem Hierusalem reuersi, velut dixi, multa signa perficiebant) Aquila igitur mente compunctus, Christianismo credidit: et cum petijisset progressu temporis signaculum in Christo, id ipsum affecutus est. Cum autem a pristino suo habitu non discederet, a credendo videlicet vanæ astrologiæ, quam exacte edoctus erat; sed quotidie positionem natiuitatis suæ spectaret, redargutusq; a doctoribus & increpatus ea gratia, se non corrigeret, sed potius contentiose opponeret, & non consistentia confirmaret, fatum videlicet & narrationes de ipso: expulsus est rursus ab Ecclesia, veluti inutilis ad salutem. Ex quo facto amarulentiam, veluti ignominia affectus, mente concepit, & ad æmulationem elatus est; & abnegato Christianismo, ipsiusq; vita, profelytus fit, & circumciditur Iudæus: atque tunc laborioso studio tradidit seipsum ad discendum Hebræorum linguam, & ipsorum elementa. Vbi vero hanc summe didicisset, interpretatus est, non recta ratione vsus, sed quo aliqua ex receptis libris peruerteret, irruens in Septuagintaduorum interpretationem, vt testimonia de Christo in Scripturis probata aliter ederet, &c.] hæc de Aquila Epiphanius.

X.

d Hier. in Isai. cap. 8.
QVO TEMPORE AQUILA VIXERIT.

Verum ab eo non nihil discrepat S. Hieronymus^d, dum ante Christi tempora eum claruisse tradit, quorundam opinione, qui eum fuisse discipulum Achibæ antiqui sectæ Phariseorum post Sammai & Hillel principis existimarunt. Verior tamen sententia illa putatur, quod sub Hadriano Augusto vixerit: quam & reliqui scriptores receperunt. Quod vero ad eius interpretationem pertinet, sicut ab Epiphanio haud

haud probatur, ita a S. Hieronymo interdū reijcitur atque damnatur, vocante eum, Iudaizantem hæreticum; licet ipse eam in aliquibus interdum prober. Sed quod queritur Epiphanius Aquilam deprauare studuisse translationem Septuagintaduorum interpretum, fortasse & eadem causa queritur Iustinus martyr in dialogo cum Tryphone, cum Iudæorum calumnias in eam translationem radarguit. Sed nec illud modo de Aquila prætermiserimus, affirmare S. Hieronymum^a, duas ab Aquila elaboratas esse diuinæ Scripturæ interpretationes, posterioremq; priore fideliozem.

a Hieronym. in Zach. c. 3. 4. de quæst. Hebr.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. HADRIANI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
138. 7. 19.

B

A Nno Domini centesimo trigesimo octauo, Cos. Commodus Vero & Pompeiano: omnibus qui ex circumcissione vsque in hunc annum eidem Ecclesiæ præfuerunt Episcopi, primus ex Gentibus ordinatus est Episcopus Marcus.] hæc Eusebius in Chronico, eademq; alibi^b. Verum vsque ad præsentem annum, quousque ex Iudæis eam Ecclesiam rexerunt Episcopi, perseuerasse in ea legalium cultum, Seuerus^c testatur; dicens etiam Iudæis illis qui in Christianam religionem transissent, æque ac alijs, fuisse vetitum eius ingressum vrbs. nam ait: Et quia Christiani ex Iudæis potissimum putabantur (namque tum Hierosolymæ non nisi ex circumcissione habebat Ecclesia sacerdotem) militum cohortem custodias in perpetuum agitare iussit, quæ Iudæos omnes Hierosolymæ aditu arceret. Quod quidem Christianæ religioni proficiebat: quia tum pene omnes Christum Deum sub legis obseruatione credebant: nimirum id Domino ordinante dispositum, vt legis seruitus a libertate fidei atque Ecclesiæ tolleretur. Ita primum Marcus ex Gentibus apud Hierosolymam Episcopus fuit.] hucusque Seuerus.

b Eusebius hist. lib. 4. c. 6. c Seuer. hist. lib. 2. LEGALIA IN HOC TEMPVS APVD IUDÆOS VIGISSU.

Ceterum quod ait, Christianos eius Ecclesiæ in hanc diem seruasse legalia: haudquaquam putandum id eos fecisse more Cherinthi & quorundam aliorum hæreticorum, qui in omnibus legi consultum esse volebant, adeo vt etiam circumcissionem acciperent: nec enim eos recessisse ab Apostolorum Concilio ibidem habito, cui & Iacobus eius Ecclesiæ Episcopus præsto fuit, dignum est existimare: sed potius leuia quædam, vt scimus temporibus Apostolorum esse factum, pro occasione & tempore, arbitrio potius quàm necessitate seruasse. Omnes enim illos recte fuisse fidei, Eusebius^d, cum in historia singulos numerat, tradit. Cur vero non ponat singulorum sedis annos, rationem ipse reddit, sic dicens: Episcoporum autem tempora, qui Ecclesiam Hierosolymitanam rexere, quoniam (vt fertur) vitam ad breue admodum tempus propagabant, nusquam scriptorum monumentis seruata reperio: tantum tamen ex quorundam scriptis animaduerto, Episcopos numero quindecim, ad obsidionem Hadriano regnante contra Iudæos factitatā, gradatim succedendo, illic fuisse: quos vniuersos antiqua Iudæorum stirpe (totam namque Ecclesiam illam ex Hebræis Fidelibus coaluisse constat) satos memorant, atque adeo Christi cognitionem ingenue vereq; amplexatos: ita vt ab illis, qui iam tum de rebus eiusmodi recte iudicium ferre poterant, re vera officio & ministerio Episcopali digni iudicarentur: qui quidem ab Apostolorum tempore ad eam vsque obsidionem, in qua Iudæi iterum a Romano Imperio deficiences fuere non exiguis proelijs afflictati, serie suæ successionis continuata, eam Ecclesiam rexerunt.] hæc Eusebius, qui singulos numerat, quos superius nos eodem auctore recensuimus. Numerat & Epiphanius^e in Panario omnes Episcopos Hierosolymitanos ad sua vsque tempora: verum menda aliqua, quæ ex Eusebio possunt corrigi, in eam seriem irrepserunt.

II. LEGALIA QVOMODO SERVATA. d Euseb. lib. 4. cap. 5.

Eodem tempore Iudaicis rebus compositis, totoq; Oriente sedato, Hadrianus Imperator Romam, peragrato iam toto Romano orbe, se contulit; itemque (vt tradit Spartianus in Ælio Vero) Commodum Verum adoptauit futurum heredem Imperij: qui cum Consulatum auspicatorum proximis Kalendis Ianuarij diem obiisset, adoptauit deinde Arrium Antoninum, qui postea Pius dictus est; sed ea demum lege, vt ille sibi duos adoptaret, L. Annum Verum, & M. Antoninum. hi sunt duo pariter Augusti, qui

e Epiph. in Panar. hær. 500. III. HADRIANVS ADOPTAT FILIOS.

sti, qui simul primum Rempublicā gubernarunt. Erat Marcus Antoninus fratris vxoris suae filius, & Lucius Verus Aelij Veri, qui ab Hadriano fuerat adopratus.] hęc Spartianus a. Porro hęc de Antonini Pij adoprione, cum qua (vt scribit Iulius Capitolinus in Antonino) accepit & Tribunitiam potestatem, post obitum Aelij Veri conrigerunt.

IV. GETULIVS ET SOCII MARTYRES.

Hadriano interim Romae agente, rursū Christiani deferuntur, vt deorum contemptores: inter alios enim Gerulius Christianorum hospes & monitor, & frater eius Amantius Tribunus, & Cerealis qui agebat Vicariam praefecturā, qui ab ijs ad fidem Christianam conuersus, a S. Sixto Papa in cryptis arenarijs cum suis latitante est baptizatus, renti sunt. Familia Cerealium Romae nobilissima erat, praefecturis frequentibus & Consulatus illustrata, quorū extant quamplurima monumenta: opportuniori loco inferius de illis agemus. Porro de his omnibus rescripsit Hadrianus, vt, nisi immolarent, ignibus traderentur: quod & factum est. Sublatum viri sui Getulij corpus, quod flamma non combusserat, Symphorosa in arenario sui praedij sepeliuit, vbi vna cum Exuperantio presbytero & septem filijs, quos eodem Gerulio patre genuerat, frequenter vigilias celebrabat. Sed tandem ipsa tenta, simulq. eius filij, post acerbissimas quaestiones, diuerso mortis genere extincti sunt. Nomina filiorum sunt hęc: Crescens, Iulianus, Nemesius, Primitius, Iustinus, Stracteus, & Eugenius. de quibus iam martyrio consummatis hęc apud Bedam: Altera autem die Hadrianus praecipit corpora eorum in foueam altam proijci: et Pontifices templorum posuerunt nomen loci illius, Ad septem biothanatos.]

V. Vox Graeca in Latinitatem transijt, a βίωσις θανάτου, id est, violenta morte. qua vocatur Lampridius in Heliogabalo, cum ait: Et praedictum eidem erat a sacerdotibus Syris, biothanatum se futurum.] sed & Tertullianus b iterum, vt primo cum ait: Aut pessimum, secundum biothanatos, vt ipsis etiam vocabulis vtar, quibus auctrix opinionum istarum magica sonant.] et paulo inferius: Itaque inuocantur quidem a hori & biothanati.] Hęc de hac voce voluimus elucidasse, quod in nonnullis sanctorum martyrum Actis appareat, Christianos ab Ethnicis ignominiae causa, quod violentae mortis sententiae obnoxij essent, Biothanatos nominari consueuisse: secundum illud Apostoli c: Puto enim quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tamquam morti destinatos.]

b Tertullian. de anim. c. 37. BIRTHANATI DICTI CHRISTIANI.

c 2. Cor. 4.

VI. Extant autem horum omnium dictorum martyrum Acta, aliaq. vetera monumenta a nobis citata in Romano Martyrologio, vbi omnium natalitia, celebritate anniuersaria repetenda, certis habentur notata diebus. Tiburtini genere erant, & praclarissimae confessionis specimen ob oculos Hadriani in villa Tiburtina, quam omnium sumptuosissimam extruxerat, edidere. Aedificauerat enim mire (inquit Spartianus d) villam, ita vt in ea & prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet, veluti Lycæum, Academiam, Prytanium, Canopum, Poecilen, Tempe. vocaret: et vt nihil praetermitteret, etiam inferos finxit.] Sed quae deliciarum causa exstructa erat, doloris ac maroris coepit esse exordium: nam in ea villa (idem ait) profluuio sanguinis pene ad exitum venit.] non cessauit morbus, donec lenta tabe corpus paulatim deflueret: cum timens Imperio, in eius affectatores seuire coepit, vsque adeo vt nec Seruiano seni nonagenario parceret: sed sub ipsum mortis tempus id contigisse, Spartianus tradit. Sabinam quoque Augustam coniugem aequae vt voluntariam subiret mortem coegit; quae palam testata est, se studiose conatam, ne ex eo humani generis perniciēs grauidaretur.] hęc Aurelius Victor in Hadriano. Tunc accidit, vt defuncto, quem diximus, Commodus adoptato (vt Dio tradit) Antoninum futurum heredem Imperij adoptaret. quae autem post hęc secuta sint, suo loco dicemus.

d Spartian. in Hadriano.

HADRIANVS DAT PORNAS CRVDELITATIS.

VII. SUPPVATIO PHLEGONTIS.

Ad hunc vsque annum, quo incipit numerari Olympias ducentesima vigesimano-na, Phlegon chronographus Olympiadas supputauit, atque res gestas in eis breuiter artigit potius quam tractauit, vt Philostorgius tradit, quem citat Suidas, qui de Phlegonte hęc habet: Phlegon Trallianus, libertus Augusti Caesaris (quidam Hadriani dicunt) historicus, scripsit Olympiadas libris sexdecim: sunt autem vsque ad Olympiadem ducentessimam vigesimam nonam res vbique gestae. Easdem libris octo exposuit; descriptionem Siciliae, de Longauiis & mirabilibus rebus, de Romanis festis libris tres, de Romae locis, & vnde cognomenta habeant, Epitomen Olympionicarum libris duobus, & alia. Huius Phlegontis (vt Philostorgius ait) quantum ad res Iudaicas attinet, historia

A historiae copiosius exponendae sunt, cum Phlegon & Dio breuiter eas attigerint, & obiter commemorarint: nam religionem & reliquas virtutes ne tantillum quidem eos constat curasse, sicut nec illas: contra vero Iosephus reformidanti similis est, & cauenti ne offendant Graecos.] hucusque Suidas: quem miramur admittere dubitationem, nū Augusti, seu Hadriani Phlegon libertus fuerit: nam quem numerasse ait Olympiadem ducentessimam & vigesimam nonam, quae hoc anno inchoatur, quomodo potuit sub Augusto vixisse? Porro Phlegontis licet scriptoris Ethnici meminisse voluimus, quod ab Origene saepe (vt diximus) Eusebio, & alijs Ecclesiasticis tractatoribus citatus esse reperitur, cum praesertim de admirando illo Solis deliquio, quod tempore passionis Domini accidit, agunt. Extabant nomine quoque Phlegontis de Hadriani vita libri; sed de ijs suo loco agemus inferius: hęc modo de eo fatis.

B IESV CHRISTI ANNVS 139. SIXTI PAP. ANNVS 8. HADRIANI IMP. ANNVS 20.

C Hristi anno centesimo trigesimo nono, Aelius Verus vna cum Vibullio Pio adscibitur Consularibus Fastis: licet (vt dictum est) Consul designatus secundo, antequam adierit, morte sublatus fuerit, quando Antoninus Pius adopratur ab Hadriano quinto Kal. Martias. Eo tempore cum Hadrianus Imperator, qui numinis vltione ex nimio fluxu sanguinis phthisi grauiter laborabat, ingrauescente morbo in hydropin incidere, diu multumq. medicorum arte magicisq. incantationibus curatus, cū in dies magis magisq. tabes grauior atque molestior redderetur, viuendi tædio affectus, mori vehementer expetijt ac procurauit. id quidem Dio a in primis tradit his verbis: Ceterum Hadrianus magicis artibus & incantamentis quibusdam aquam omnem intercutem eduxit, qua tamen rursus & celeriter repletus fuit. Postquam igitur morbus auctus est, & vtcumque adhibitis remedijs, in dies deficiebat, mori decreuit. Saepe aut venenum, aut gladium postulabat, & frustra quidem: nullus enim porrigebat. Postquam autem promissa pecunia, & data venia, nemo ei obtemperabat; accersit quemdam barbarum, Mastorem nomine, genere Iazygem, quo homine propter robur & audaciam plerumque in venationibus vsus fuerat. Hunc partim minis, partim magnis pollicitationibus impulit atque coegit, vt caedem sibi inferret: circumscriptiq. locum sub mamilla, quem Hermogenes medicus demonstrauerat, quo letaliter percussio, statim sine dolore expiraret. Sed vbi hoc ei non successit (nam Mastor tanto facinore perterritus atque attonitus aufugit) multum in graui morbo de se conquebatur, quod nullam potestatem haberet, nec sibi mortem consciscere posset, maxime quando etiam multa super alios posset.] hucusque Dio. Porro non solum medicamentis & incantationibus, sed & quibusdam fictionibus illi prorogare vitam, qui eius curam agebant, callide studere; agentes nimirum, vt nouis inuentis eum spe viuendi alerent, & ab inferendi sibi mortem desiderio penitus distraherent.

I.

a Dio in Hadriano. HADRIANVS MORTIS CVPIVVS.

Quae vero essent hęc commenta, & tamquam in scena actiones, Spartianus b his verbis describit: Post testamentum quidem iterum se est conatus occidere: subtracto pugione, sauior factus est: petijt & venenū a medico; qui se ipse, ne daret, occidit. Ea tempestate superuenit quaedam mulier, quae diceret somnio se monitam, vt insinuaret Hadriano, ne se occideret, quod esset bene valiturus: quod cum non fecisset, esse caecata. Iussam tamen iterum Hadriano eadē dicere, atque genua eius osculari, recepturam visum, si id fecisset. Quod cum in somniū impleisset, oculos recepit, cum aqua quae in fano erat, ex quo venerat, oculos abluisset. Venit & de Pannonia quidā natus caecus ad febrientem Hadrianum, eumq. contigit: quo facto & ipse oculos recepit, & Hadrianum febris reliquit. Quamuis Marius Maximus hęc per simulationem facta commemoret.] haecenus Spartianus. Sic igitur varijs diuersisq. artibus Hadrianus distentus, in sequentē annum vitam cogitur propagare. Ceterum cum multi disputent causam, cur Antoninus, quem adoptauerat, & Imperij heredem reliquerat, Pius cognomento sit appellatus, alijq. aliam afferant; mihi certe ea probatur c, quod tamdiu Hadrianum viuere coegit, cum natura filij etiā soleant interdum parentū, quo summa rerum potiantur, optare mortē.

II.

b Spartian. in Hadriano. AFFECTATA FALSA MIRACULA.

Hęc tam dira passum esse Hadrianum, numine vlciscente, quod Seruianum virum optimum necarit, opinati sunt Dio & Spartianus Gentiles historici, quod nullam aliam

ANTONINVS CVR PIVS DICTVS. c Iulius Capitol. in Antonino Pio.

III.

VNDE VINDICTA IN HADRIANVM.

IV.

FALSA MIRACVLA GENTILIVM

potiorem offensi ab eo numinis causam cognoscerent: quippe qui Christiani nominis inimici, nullam putarent rationem esse habendam de Christianorum occisione, cuius rei causa illum gratia dignum potius quam vindicta ducerent, quod pium dijs obsequium impendisse videretur. Verum qui hæc æquiori lance expenderit, proculdubio intelliget, ob plurimorum innocentium Christianorum cædem sæpius perpetratam hæc ipsum commeruisse. Ceterum quod ad illa miracula spectat, quæ ex Marij Maximi nobilissimi historici sententia fuisse conficta, Spartianus affirmat; eademq. omnia concinnata arte Antonini, qui, quod rantopore prorogare studuerit vitam parentis, Pij meruerit cognomen: opportuna se offert occasio, vt de alijs quibusdam miraculis commenticijs agamus, quæ eiusdem Antonini temporibus esse edita, publica monumenta testantur: quæ vel ipsius Antonini commento, vt quemadmodum ea inuentione erga parentem pius, ita erga deos pientissimus videretur; seu impostura sacerdotum, vel iisdem omnibus coniuuentibus, vt collabentem deorum cultum falforum miraculorum editione fulcissent, contigisse, certum est. Quod enim Christianam religionem dijs aduersariam, virtute miraculorum mirifice auctam stabilitamq. conspicerent, iisdemq. maiorem accessionem ad eam in dies fieri intelligerent; vt eadem quoque ratione suos in religionis officio continerent, quædam ab Æsculapio facta esse miracula confinxerunt, eademq. publica memoria consignarunt. Extat de his antiqua tabula marmorea, licet non integra, Romæ in ædibus Maffæorum maiusculis litteris exarata, quam hic diuerso tamen characterè reddimus.

Eandem quoque tabulã ex archetypo exẽplari, quod est Romæ in bibliotheca Farnesiana, mira diligentia descriptam editamque vidimus a viro insigni Iusto Lilio Antiqu. descript. orb. 2. fol. 29. ex typogr. Plantiniana anno 1588.

Αὐταῖς ταῖς ἡμέραις Γαίω πη τυφλῷ ἐρημέσπεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ προσκυνησάμει εἰς τὸ τοῦ θεοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἀεισερεῖν καὶ δεῖναι τοὺς πάντες δακτύλους ἐπάνω τοῦ βήματος & ἀρα τὴν χεῖρα καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὄρθον ἀνέβλεψεν τοῦ δήμου παρῆσαντος καὶ συναχθεῖσιν ἐπὶ τῷ αἵματι ἐγύοντο ἐπὶ τοῦ σβασῆ ἡμῶν Ἀντωνίνου.

Αουκίω πλδρεπικῶ καὶ ἀφιλιτισμένω ὑπὸ παντός ἀνθρώπου ἐρημέσπεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐπὶ τοῦ βῆματος ἀρα τέφραν καὶ μετ' αἴνου ἀνακυρῆσαι καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τὸ πλδρον καὶ ἐσώθη καὶ δημοσία ἡσυχαιῆσεν τῷ θεῷ καὶ ὁ δήμος συναχθεῖσιν αὐτῷ.

Αἶμα ἀναφῆροντι Ἰαλιανῶ ἀφιλιτισμένω ὑπὸ παντός ἀνθρώπου ἐρημέσπεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐπὶ τοῦ βῆματος ἀρα κόκκους σερβίλου καὶ φάρι καὶ μέλιτος ἐπὶ τῆς ἡμέρας καὶ ἐσώθη καὶ ἐλθὼν δημοσία ἡσυχαιῆσεν ἡμεροσθιν τοῦ δήμου.

Οὐαλερέω Ἀπρω στρατώτη τυφλῷ ἐρημέσπεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ λαβῆν αἶμα ἐξ ἀλεκξυόνος λακουῦ καὶ μέλιτος καὶ πολλοὺς σαρβίλους καὶ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐπίχρησαι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀνέβλεψεν καὶ ἐλήλυθεν καὶ ἡσυχαιῆσεν δημοσία τῷ θεῷ.

Hæc Benedictus Ægius Spoletinus, verbum verbo reddens, sic Latine vertit:

Hiscẽ diebus, Caio cuidam cæco oraculum edidit: Veniret ad sacrum altare, & genua flecteret: a parte dextera veniret ad lauam, & poneret quinque digitos super altare; & eleuaret manum, & poneret super proprios oculos. Et recte vidit, populo præsentẽ, & congratulante, quod grandia miracula fierent sub Imperatore nostro Antonino.

Lucio affecto laseris dolore, & desperato ab omnibus hominibus, oraculum reddidit Deus: Veniret, & ex tribomo tolleret cinerem, & una cum vino com-

misceret,

FICTA MIRACVLA AESCVLAPII.

A misceret, & poneret supra laus. Et conualuit; & publice gratias egit Deo; & populus congratulatus est illi.

Sanguinem reuocanti Iuliano, desperato ab omnibus hominibus, ex oraculo respondit Deus: Veniret, & ex tribomo caperet nucleos pini, & comederet una cum melle per tres dies. Et conualuit; & veniens publice gratias egit, præsentẽ populo.

Valerio Apro militi cæco oraculum reddidit Deus: Veniret, & acciperet sanguinem ex gallo albo, admiscens mel; & collyrium conficeret, & tribus diebus vteretur supra oculos. Et vidit; & venit, & gratias egit publice Deo.

Porro hanc tabulam e ruderibus templi Æsculapij, quod Romæ celebre erat in insula Tiberina, vbi solitæ erant inscribi de remedijs morborum tabellæ, esse erutam, omnes intelligunt: pariterq. consentiunt, qui accurate hæc peruestigant, eadem miracula eiusdem generis esse cum illis, quæ olim a Vespasiano, ac nuper ab Hadriano facta esse dicuntur. sed de illis superius satis. Sane quidem Arnobius^a disputans aduersus Gentes, cum de Æsculapio Romam sub specie serpentis aduecto, & in Tiberina insula collocato, longiorem texuit orationem, pluribus ac manifestis rationibus docet, nullam vumquam ab Æsculapio Romanos vtilitatem consecutos esse. Ceterum consueuisse Gentiles in numinum suorum gratiam miracula atque oracula fingere, exemplū quoque de Theoteco Antiocheno, qui eadẽ Maximini Imperatoris temporibus præstitit (quod Eusebius^b narrat) fidem facit. Sed quàm solers esse soleret impostorum industria sagaxq. calliditas ad eiusmodi de Æsculapio mira arte concinnanda commenta; quæ scribit Lucianus in Pseudomante de eodem Æsculapio in colubri forma hoc eodem propemodum tempore in Ponto iterum apparente, satis aperte declarant. Sed de ea re in Marco Pij successore agemus.

IESV CHRISTI ANNVS 140.

SIXTI PAP. ANNVS 9.

ANTONINI PII IMP. ANNVS 1.

D Centesimo itaque ac quadragesimo Christi anno, Camerino & Magno Coss. Hadrianus Imp. Antoninum Pium adoptatum auget Tribunitia potestate: quam hoc anno auspicatum esse, non superiori, manifesta probatio est ex nummis antiquis, in quibus Consulatus eius secundus, qui accidit sequenti anno, simul iungitur cū Tribunitia potestate æque secundo accepta. Singulis enim annis Imperatores Tribunitiã potestatem accipere solitos, certum est. Hoc enim anno ipsum Consulatu pariter auctum cū Tribunitia potestate, quem tibi hic exprimendū formis curauimus, nummus significat, in quo anni sequentis Consul designatus inscribitur ordinarius, cū tamen anni huius Consulatus ipse fuerit honorarius, creatis ante Camerino & Magno Consulibus.

c Ex Museo Lazij Pasqual. Canonice S. Mariae Maioris in Vrbe.

Hoc ipso anno idem Hadrianus Imperator agens annos ætatis sexagintaduos, menses quinque, & dies sex, Imperij vero annos viginti & menses vndecim, cum mortem volun-

Annal. Eccl. Tom. 2.

I 2

volun-

HADRIANI MORS.

voluntariam diutius exoptatam sibi adsciscere non daretur; tandem consilio medico- rum cibo & potu abstinens, finem viuendi fecit.] hæc Dio^a. Mortuus est apud Baias sexto Idus Iulias, sepultusq. ad tempus in villa Ciceroniana Puteolis^b: inde vero translatum est (vt dicemus) corpus eius Romam, locatumq. in mole, quam ab eo denominatam^c trans pontem construxit postea Antoninus. Auctor est Spartianus, ipsum iam morientem hæc occinuisse carmina suorum malorum prænuncia:

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesq. corporis,
Quæ nunc abibis in loca?
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles, dabis iocos.

II. In eum mortuum a multis multa sunt dicta. Acta eius irrita fieri Senatus volebat: nec appellatus esset Diuus, nisi Antoninus rogasset. Templum denique ei pro sepulchro apud Puteolos idem constituit, quinquennale certamen, & Flamines, & sodales, & multa alia, quæ ad honorem numinis pertinerent. Quare (vt superius dictum est) multi putant Antoninum, Pium dictum.] hucusque Spartianus: in quem errorem irrepsisse putamus, dum eum imperasse tradit annos vigintiunum & menses vndecim. cetera ab eo gesta, & vitæ mores, tum Dio, tum ipse sunt pluribus profecuti; qui addit: Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, vt libros vitæ suæ scriptos a se libertis suis litteratis dederit, iubens vt eos suis nominibus publicarent. Nam Phlegontis libri Hadriani esse dicuntur.] sed periire, sicut & alia eiusdem auctoris: inter omnes enim eius lucubrationes ex Annalibus ab eo scriptis supersunt ea tantum, quæ ab Origene citantur, vt illud de Christo atque Petro memoria dignum, cum idem Origenes ait^d: Phlegon in decimotertio vel decimoquarto (vt arbitror) Annalium libro, futurorum quorundam prænotionem detulit Christo, cum de Petro confusus pleraque & de Christo edidisset: et plane testificatur pro huius prædictionibus res occurrisse: cū alioqui ex his quæ ex præscientia successere (& id quidē inuitus) diuinæ esse potentia definiuit.] hæc Origenes, qui & (vt dictum est) de tempore passionis Christi ex eodem Phlegonte^e recitat testimonium, necnon de tempore Hierosolymitanæ cladis^f. Laudat eundem Eusebius^g quoque: sed de eo superius satis.

RES HADRIANI
A PHLEGONTE
EDITAE.

d Orig. contra
Cels. lib. 2.

e Origen. contra
Cels. lib. 2. & in
Mat. tract. 31.
f Orig. in Mat.
tract. 29.
g Eusebius in
Chronico.

III. Sed quod pertinet ad Hadriani scripta, quorum occasione ad hæc de Phlegonte digressi sumus; auctor est Epiphanius^h, ipsum scripsisse in medicos epistolam exprobratricem, artem ipsorum culpantem: sed & eum morientem, illud vulgatum in populo dixisseⁱ: Turba medicorum interfecit Regem.] Magiam præterea calluisse Hadrianum, Dio & Spartianus testantur. Fuisse namque matheseos peritum, Marius Maximus vsque adeo demonstrat, vt eum dicat cuncta de se scisse, sic vt omnium dierum vsque ad horam mortis futuros actus ante præscripserit.] hæc apud Spartianum in Ælio Vero. His puto de causis Tertullianus^k vocat Hadrianum omnium curiositatum exploratorem. Illud præterea de Hadriano non excidat, quod Aurelius Victor, dum de ipso agit, in fine sic subdit: Officia sane publica & palatina, necnon militiæ, in eam formam statuit, quæ paucis per Constantinum mutatis hodie perseverant] nempe vsque ad Theodosium Imperatorem. Hæc meminisse oportuit ob nonnullas soluendas ambages de magistratibus. At de Hadriano hætenus.

h Epiph. lib. de
mensur.

i Dio in Ha-
driano.
HADRIANVS
MAGVS.

k Tertul. in A-
polog. c. 5.

OFFICIA PER
HADRIANVM
MYTATA.

IV. Reperiuntur complures alij martyres, præter illos quos recensuimus, sub eadē Hadriani persecutione passi esse, quorum certi dies passionis sunt in Ecclesiasticis tabulis pro ipsorum anniuersaria commemoratione conscripti: videlicet Terentianus Episcopus Tudertinus vna cum Flacco; Eleutherius Episcopus Illyrici ab Anacleto Papa, non Aniceto (vt habet Nicephorus) educatus, atque vna simul Anthia mater, Chorebus Præfectus, Eupychius in Cappadocia, Ariadna in Phrygia, Exuperius, Zoës, Cyriacus, & Theodolus, Maria ancilla, Theodorus, & Paulippus: Thamelus cum socijs, Philetus, Lydia, Macedonius, Theoprepidus dux, & Chronidas commentariensis, de quibus singulis in Romano Martyrologio habetur mentio: sed sunt & alij complures, quorum nomina exciderunt.

MARTYRES SVB
HADRIANO.

l Iul. Capitol.
in Ant. Pio.

V. HADRIANO
EXTINCTO,
ANTONINVS
PIVS APPELLA-
TVS.

Hadriano extincto, Antoninus Pius, quem ille adoptrauerat, Romanum Imperium moderatur, qui paternum genus e Gallia Transalpina Nemauso ciuitate ducebat, vt tradit Iulius Capitolinus^l, qui & eius cognationem describit. Imperare cœpit annos natus

A natus quinquagintatres, quippe (vt idem affirmat) natus est Domitiano duodecies & Cornelio Dolabella Coss. Ipso primo regni initio cū nouisset Senatum Hadriano fuisse infensum, conariq. eius acta rescindere ob nobilium cædes quas fecerat: his verbis vsus: Igitur nec ipse Princeps vester ero, si ille improbus, inimicusq. vobis atque hostis fuit: nimirum enim omnia acta eius, in quibus est adoptio mea, rescindetis] Senatum placauit: et Hadriani corpore Romam translato, & ad hortos Domitiæ collocato, ingens illi sepulchrum struxit, quod postea Moles est Hadriani nuncupata, diuinos illi honores impendit, inter diuos reulit, sacerdotes instituit, ac templum erexit. hæc omnia Spartianus^a, Iulius^b Capitolinus, & alij^c. Ferunt quoque ea de causa ipso Imperij initio Pium esse ab omnibus nominatum, quod multis tunc reis factis, postulatq. nonnullis ad supplicium, neminem puniuit: Non oportere, inquiens, ab his rebus principatus exordium ducere. Qua de re cunctis laudabilis extitit, vt pote animi tranquillitate Numæ Pompilio comparatus. De his agens idem Capitolinus: Vsque adeo, inquit, sub eo nullus percussus est Senator, vt etiam parricida confessus, in insula deserta poneretur, quia viuere illi naturæ legibus non licebat.]

a Spartian. in
Hadriano.
b Iul. Capitol.
in Anton. Pio.
c Aurel. Viſt.

Qualisnam esset Christianæ religionis status his temporibus, ex ijs quæ scribit Iustinus philosophus, qui eodem Antonino Imp. in Vrbe claruit, possumus intelligere. Ac primum illud, quàm longe lateq. in toto terrarum orbe Christiana religio fuerit propagata, idem auctor in dialogo cum Tryphone^d his verbis demonstrat: Atqui ne vnum quidem est genus mortalium, siue barbarorum, siue Græcorum, siue etiam aliorum omnium, quocumque appellentur nomine, vel Amaxobiorū, vel Nomadam domo carentium, vel in tentorijs viuentium (scenitarum) & cum pecoribus vitam tolerantium, inter quos per nomen crucifixi Iesu, supplicationes & gratiarum actiones Patri fabricatori rerum omnium non fiant.] hæc Iustinus. His consentientia scribit Irenæus^e, qui hoc ipso etiam sæculo claruit, cum ait: Etsi in mundo loquelæ diffimiles sunt, sed tamen virtus traditionis vna & eadem est. Et neque hæc quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæc quæ in Hyberis sunt, neque hæc quæ in Celtis, neque hæc quæ in Oriente, neque hæc quæ in Ægypto, neque hæc quæ in Libya, neque hæc quæ in medio mundi sunt constitutæ: sed sicut sol creatura Dei in vniuerso mundo vnus & idem est, sic & lumen & prædicatio veritatis vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad veritatis cognitionem venire. Et neque qui valde prævalent in sermone, ex his qui præsent Ecclesijs, alia quàm hæc sunt, dicent: nemo enim super magistrum est: neque infimus in dicendo deminorabit traditionem.] hæc Irenæus, dum de vna fide vigente in omnibus Ecclesijs, & vna omnium traditione differit.

VI.

FELIX ECCLÉ-
SIAE STATUS.
d Iustin. in dia-
log. cum Tryph.
e Iren. lib. 1. c. 9.

Sed & Tertullianus^f, qui in fine sæculi huius floruit, hæc in Gentes: Si enim & hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsiq. Parthi, vel quantacumque vnus tamen loci, & suorum finium gentes, quàm totius Orbis? Externi sumus, & vestra omnia impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, Palatium, Senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissetus, etiam impares copijs, qui tam libenter trucidamur? si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere. Potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem orbis remoti sinum abruptissemus a vobis, suffudisset vtrique dominationem vestrâ tot qualiumcumque amissio ciuium: immo etiam & ipsa destitutione punisset: proculdubio expauissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quemdam quasi mortuæ Urbis quæfissetis, quibus in ea imperassetis.] hæc in Gentes.

VII.
f Tertul. in Apolog. c. 37.
CHRISTIANA
RELIGIO PRO-
PAGATA.

Idemq. aduersus Iudæos^g: In quem enim, inquit, alium vniuersæ Gentes crediderunt, nisi in Christū qui iam venit? Cui enim alij Gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphiliam, immorantes Ægyptum, & regionē Africæ, quæ est trans Cyrenem, Romani, & incolæ, tunc & in Hierusalem Iudæi, & Gentes ceteræ, vt iā Getulorum varietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa loca Romanis, Christo

VIII.
g Tertul. aduer.
Iud. c. 7. 8.
CHRISTI RE-
GNVM IN GEN-
TIBUS VBIQVE.

vero subdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abdi-
tarum multarum Gentium, & prouinciarum & insularum multarum vobis ignotarum,
& quæ enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam
venit, regnat; utpote ante quem omnium ciuitatum portæ sunt apertæ, & cui nullæ
sunt clausæ; ante quæ feræ ferreæ sunt comminutæ, & valuæ areæ sunt apertæ. quam-
quam & ista spiritualiter sint intelligenda, quo præcordia singulorum, varijs modis a
diabolo obfessa, fide Christi sint referata: attamen perspicue sunt adimpleta, utpote in
quibus omnibus locis populus nominis Christi inhabitet.] hæc ipse.

IX. Idem vero Tertullianus pluribus monstrat, nullum hæcenus fuisse regnum, nullam
republicam, quæ vi armorum adeo dilatare suos vniquam potuerit fines, perinde ac
populus Christianus fecerit, idq. absque vi armorum atque tumultu, sic dicens: Quis
enim omnibus regnare potuisset, nisi Christus Dei Filius, qui omnibus in ater-
num Gentibus regnaturus nunciabatur? Nam si Salomon regnauit, sed in finibus Iu-
dææ tantum; a Bersabee vsque ad Dan, termini regni eius signantur. Si vero Babylo-
nijs & Parthis regnauit Darius; non habuit potestatem ulterius ultra fines regni sui; non
habuit in omnibus Gentibus potestatem. Si Ægyptijs Pharaos, vel quisque ei in here-
ditatem regni successit; illic tantum potitus est regni sui dominio. Si Nabuchodonosor
cum suis Regulis ab India vsque Æthiopiam habuit regni sui terminos: Si Alexan-
der Macedo numquam Asiam vniuersam & ceteras regiones, posteaquam deuicerat,
tenuit: Si Germani adhuc vsque limites transgredi non sinuntur: Britannia intra Ocea-
ni ambitum conclusæ sunt: Maurorum gens, & Getulorum barbaries, a Romanis ob-
sidentur, ne regionum suarum fines excedant: Quid de Romanis dicam, qui de legio-
num suarum præsidij Imperium suum muniunt, nec trans ipsas Gentes porrigere re-
gni sui vires possunt? Christi autem regnum & nomen vbique porrigitur, vbique cre-
ditur, ab omnibus Gentibus supra numeratis colitur, vbique regnat, vbique adoratur.]
hucusque de Ecclesiæ huius sæculi fecundissima propagatione Tertullianus post alios
Ecclesiasticos tractatores: qui cum vel aduersus hæreticos, vel Gentiles, vel Iudæos eius
temporis locuti sint, a quibus facile potuissent mendacij redargui; quæ essent omnibus
explorata locutos esse, nullus poterit iure dubitare. Ceterum quo magis res Christia-
norum amplioribus spatijs dilatabantur, & numerosiore populo augebantur, eo maior
Gentilium in eos concitabatur inuidia & persecutio: et quantumlibet nullo alio spe-
ciali edicto (vt de Antonino certum est, id testante Tertulliano^a) vetaretur Christiana
religio, nihilominus mille circumuenti calumnijs Christiani, frequenter a iudicibus
extremo supplicio damnabantur. non desunt de his sub eodem Antonino Pio certa
exempla, de quibus suis locis inferius agemus.

NULLVM RE-
GNVM SIMILE
CHRISTI RE-
GNO.

^a Tertull. in
Apolog. c. 5.

IESV CHRISTI SIXTI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
141. 10. 2.

EVDARI AB AN-
TONINO COM-
PRESSI.

^b Iul. Capitol.
in Anton. Pio.

Sequenti anno Domini centesimo quadragesimo primo, Antoninus Aug. secundum
vna cum Bruttio Præfente adiit Consulatum. Quo tempore iam sublato Hadria-
no, qui Iudæos sæpe rebellantes compresserat, ac patrio solo multis cladibus affectos
expulerat; eosdem iterum rebellantes, aliosq. populos nouarum rerum cupidos tu-
multuantes Antoninus per Legatos ac prouinciarum Præsides bellum agens subiecit;
alios vero represit, ac continuit in officio. De rebus gestis aduersus Iudæos (quod per-
ierint vetera monumenta) nulla est penitus mentio, nisi quæ apud Iulium Capito-
linum^b, qui gesta ab Antonino breuiori summa perstrinxit, his verbis habentur scripta:
Per Legatos suos plurima bella gessit. Nam & Britannos per Lollium Vrbicum Lega-
tum vicit, alio muro cæspitio, summotis barbaris, ducto. Mauros ad pacem postulan-
dam coegit; & Germanos, & Dacos, & multas Gentes, atque Iudæos rebellantes con-
tudit per Præsides & Legatos. In Achaia etiam atque Ægypto rebelliones represit:
Alanos molientes sæpe refrenauit.] hæc Capitolinus, vna ferme sententia multorum
annorum, immo & totius Antonini Imperij res gestas inuoluens potius quam expli-
cans, tradit.

IESV

IESV CHRISTI THELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
142. 1. 3.

ANNO Christi centesimo quadragesimosecundo, idem Antoninus Augustus ter-
tium inijt Consulatum, collegamq. sibi adsciuit M. Aurelium Antoninum: de
cuius Consulatu hoc ipso tertio Antonini anno Marco delato, meminit Iulius Capito-
linus^a, ac primum de obitu Faustinae Augustæ his verbis: Tertio anno Imperij sui
Faustinam vxorem perdidit, quæ a Senatu consecrata est, delatis Circensibus, atque
templo & Flaminicis, & staturis aureis atque argenteis: cum etiam ipse hoc concesserit,
vt imago eius cunctis Circensibus poneretur: statuam auream delatam a Senatu posi-
tam suscepit. M. Antoninum Quæstorem, Consulem, petente Senatu, creauit.] hæc
ipse. Sed qua impostura impietatem ornarent, vt mendacium veritas crederetur; au-
di quid ad eundem Antoninum Iustinus Christiana sit libertate locutus: Porro cur
morientes apud vos Imperatores semper immortalitati consecrare dignamini, produ-
centes quempiam qui iureiurando confirmet vidisse se e rogo ascendere in cælum ar-
dentem Cæsarem?]

^a Iul. Capitol.
in Anton. Pio.
FAUSTINA IN-
TER DIVOS RE-
CEPTA.

Quibus putandum est risibus Christianos homines his temporibus insectatos esse
Gentiles, qui singulis fere annis noua templa, noua sacerdotia, nouis quos illi fecissent
dijs erigere atque statuere viderent? immo potius tantam ipsorum insaniam commise-
ratos esse. Iam superiori anno Hadrianum Principem, hoc vero feminam coniugem
Imperatoris, quos nouissent omnes, inter deos cernebant esse relatos, & perinde ac dijs
templa & sacrificia instituta. Porro hæc ipsorum deliria Christianæ religionis propa-
gationi mirum in modum conducebant. Qui enim nobilioris essent ingenij, & cultus
veri numinis amatores, istæ spectantes ac præ oculis semper habentes, abiectam nimis
ac humi reptantem esse Gentium Theologiam cognoscebant; quippe quæ mortales,
arbitrio Senatus & Principis, soleret habere deos. Hæc quidem, Christianis præsertim
inculcantibus, Gentiles, qui animæ quiores essent, perspicue intelligentes, Christianam
religionem, quam signis atque virtutibus toto Orbe viderent effulgere, contem-
plati, admirati, ac perscrutati cum essent; eidem dedisse nomina, & toto animo amplexatos
esse; magnamq. ex his rebus nostris esse factam accessionem, nemo iure poterit dubi-
tare. Cum econtra ipse Antoninus Augustus, cum dilabentes ad externum ac plane
contrarium religionis cultum sentiret homines, quo reliquos Principis exemplo in of-
ficio contineret, dijs assidue sacrificabat; nec (quod tradit Capitolinus^b) vllum sacri-
ficiam per vicarium fecit, nisi cum æger fuit.

II.
INCREMENTVM
CHRISTIANÆ
RELIGIONIS
VNDĒ.

^b Idem Capito-
lini supra.

Hoc eodem anno Sixtus Papa, cum disisset annos decem, vno minus mense & vi-
gintiduobus diebus, octauo Idus Aprilis martyrio coronatur. Tam Græci, vt Euse-
bius & alij eum secuti; quam Latini, vt liber de Romanis Pontificibus, consentiunt
de Sixto, quod sederit annos decem: quamobrem habita temporis ratione, quo desijt
qui eum præcessit Alexander, & dierum quibus sedes vacasse ponitur, insuper & nata-
lis diei Sixti martyrij, vt in tabulis Ecclesiasticis legitur; hoc ipso anno, eaq. die Six-
tum desijisse, opus est dicere. Cui de Sixto chronographiæ haud longe dissonant indi-
ces Vaticani atque Cresconij: nisi quod in quibusdam impletum decennium, tribus
E additis mensibus, Sixti sedi tribuitur. Qui secuti sunt Eusebiū, vnum ex Romanis Pon-
tificibus prætermittentem, nempe Cletum, sub Hadriano Sixti obitum ponunt: sed
æque falli eos putamus, qui in annis Romanorum Pontificum additios nec sibi con-
stantes in libro de Romanis Pontificibus positos secuti sunt Consules.

III.
SIXTI PAPÆ
MARTYRIVM.

Leguntur titulo Sixti Papæ epistolæ duæ: sed quod in altera ipsarum Sixtus Vni-
uersalis Apostolicæ Ecclesiæ Episcopus inscriptus habeatur, miramur adeo offendisse
Nouatores; perinde ac si fuerit humanum inuentum, vt Petrus, & qui ei in sede succe-
dunt, & in Petro totius ouilis Dominici curam a Domino susceperunt, Vniuersalis Ec-
clesiæ inscribantur Episcopi. Porro eiusmodi titulus, vt scilicet Vniuersalis Ecclesiæ dic-
tatur Episcopus, idemq. & Pontifex Maximus, qui in sede Petri succedit Romanæ Ec-
clesiæ Antistes, non recens est in Ecclesiâ introductus, sed antiquitus vsitatus: quod
parum est vt ex Sixti epistola, quæ ab eis ducitur in controuersiam, demonstramus;
quando-

IV.
ROM. PONTIF.
ANTIQUVS TI-
TULVS.

quandoquidem & qui aliquando recta sentiens, sed a fide Catholica refuga, in ipsam Romanam Ecclesiam infans, eam dente canino dilacerat Tertullianus, recitans & impugnans Victoris Romani Pontificis edicti verba, ait: Audio etiam edictum propositum, & quidem peremptorium: PONTIFEX scilicet MAXIMVS, EPISCOPVVS EPISCOPORVM (erat haec inscriptio decreti) dicit: Ego & moechis & fornicationis delicta poenitentia functis dimitto. Verum non nisi secundum veterem nomenclaturam ea posita a Victore, vel (si velimus esse verba Tertulliani) secundum vsitam in verborum consuetudinem ab ipso dicta & inculcata, nemo in dubium iure poterit reuocare. Sed de his alias.

V. Quod item ad scripta Sixti Romani Pontificis spectat; non praetermittendum, a Ruffino presbytero Aquileiensi tentatum, vt Sixti philosophi Pythagorici commentarium, in Latinum a se translatum, nomine Sixti Papae & martyris vulgaret; licet priorisne vel posterioris Sixti itidem martyris nomine illum ediderit librum, non constat.

Detexit S. Hieronymus imposturam, scribensq. ad Ctesiphontem, ait: Illam autem temeritatem, immo insaniam quis digne poterit explicare sermone, quod librum Sixti Pythagorei, hominis absque Christo, atque Ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, & Romanae Ecclesiae Episcopi, praenotauit in quo, iuxta dogma Pythagoricorum, qui hominem exequant Deo; & de eius dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur: vt, qui volumen philosophi nesciunt, sub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Denique in ipso volumine nulla Prophetarum, nulla Patriarcharum, nulla Apostolorum, nulla sit Christi mentio; vt Episcopum & martyrem sine fide Christi fuisse contendat. haec Hieronymus, qui alias ea de causa in eundem exclamans ait: Miserabilis Grunnius, qui ad calumniandos sanctos viros aperuit os suum, linguamq. suam docuit mendacium, Sixti Pythagorei hominis Gentilissimi vnum librum interpretatus est in Latinum, diuisitq. in duo volumina, & sub nomine sancti Sixti vrbis Romae Episcopi ausus est edere, in quibus nulla Christi, nulla Spiritus sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum, & Apostolorum sit mentio: et hunc librum, solita temeritate & insaniam, Anulum nominauit: qui per multas prouincias legitur, & maxime ab his qui a mendacium & impeccantiam praedicant. Inuehitur rursus in eundem eadem ex causa alibi.

VI. Legitur eiusdem Sixti Papae decretum, ne sacra vasa ab alijs quam a sacris ministris tangerentur. Si enim in ijs quae futurorum erant umbra, tanta Dei monitu inerat obseruantia, vt sacra vasa filijs Caeth non nisi tecta portare liceret: quomodo non ea sanctissima haberentur, & religiosiori essent cultu seruanda, quibus sacrificium omnium praestantissimum exhiberetur? sed de sacris vasis alibi pluribus. Rursus de rebus a Sixto decretis: Hic insuper (habet liber de Romanis Pontificibus) constituit, vt quicumque Episcopus euocatus fuerit ad sedem Romanam Apostolicam, rediens ad parochiam suam, non suscipiatur nisi cum Formatis salutationis ad plebem a sede Apostolica. Eiusmodi quidem commercio Formatarum vnus Ecclesiae Catholicae seruari, ac proinde probari solitam vnitatem, tradit Optatus Mileuitanus, qui texens catalogum Romanorum Pontificum a Petro vsque ad Siricium, de eo ait: Cum quo nobis totus Orbis commercio Formatarum in vna communionis societate concordat. et Augustinus de his ad Eleusium & socios: Hic primo asserere, inquit, conatus est, vbique terrarum esse communionem suam. Quarebam vtrum epistolas communicatorias, quas Formatas dicimus, possent, quo vellent, dare: et affirmabam, quod manifestum erat omnibus, hoc modo illam facillime terminari posse quaestionem. haec Augustinus. Antiquissimus itaque fuit eius rei vsus, vt per communicatorias litteras Romani Pontificis, vnitas Ecclesiae monstraretur: in Concilio enim Niceno forma quaedam eiusmodi litterarum, ne fraus irreperet, est instituta, non autem recens res ipsa est introducta.

VII. Quae autem dicebantur Formatae, seu communicatoriae litterae, eadem (vt auctor est Atticus) Canonicae epistolae appellabantur. Quinetiam Theophilus Episcopus Alexandrinus in epistola prima Paschali in fine, quas dicimus Communicatorias, eadem & Pacificas nominatas esse demonstrat: quas etiam idem auctor in tertia Paschali epistola in fine appellat Ecclesiasticas: in Concilio autem Chalcedonensi nuncupatae reperiuntur Pacificae. solitas quoque Pacificas a recens ordinato Episcopo ad collegas dari,

LITTERARVM ECCLESIASTICARVM DIVERSA GENERA. h Tom. 2. Conc. post Concilium Chalcedon. I Concil. Chalced. c. 11.

Tersul. lib. de pudic. c. 1. Hieron. aduers. Pelag. Hieron. in Hieron. c. 22. Hier. in Exechiel. c. 18. Lib. de Rom. Pont. in Sixto. f Num. 4. SIXTI DECRETVM DE FORMATIS. g Optat. lib. 2. contra Parm. h August. epist. 203. i Nicen. Conc. cap. 18. LITTERARVM ECCLESIASTICARVM DIVERSA GENERA. h Tom. 2. Conc. post Concilium Chalcedon. I Concil. Chalced. c. 11.

A dari, tradit Theodorus in Photij Nomocanone. Concedebantur etiam Pacificae, nempe Communicatoriae, pauperibus peregrinantibus, quibus eorum fides Catholica probaretur. Diuersas autem ab ijs fuisse litteras commendatitias ab Episcopis dari solitas, canon idem Chalcedonensis Concilij admonet: ait enim, commendatitias litteras dari solitas tantum ijs qui essent in Ecclesia opere clariores: et ab Episcopis dari solitas suis clericis peregrinantibus, alius canon eiusdem quoque Concilij docet, sed aliter legit Theodorus. Dabantur etiam litterae commendatitiae personis quae potuissent esse suspectae, ne quid de illis dubitaretur: de quibus & Paulus meminit ad Corinthios, cum ait: Numquid egemus, sicut quidam, commendatitij epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis. Qui enim commendatitij litteris peregrinabantur, quocumque pergerent, apud Christianos erant illae pro viatico. de quo Lucianus in Peregrino: Suscepta secunda peregrinatione egreditur vagaturus, satis sibi viatici in Christianis repositum esse existimans. his similia erant apud Gentiles Diplomata, quorum meminit Plinius d Junior scribens ad Traianum, quae postea Tractoriae sunt appellatae: est titulus de Tractorijs & Statuis. Extat haec tenus earumdem forma litterarum, quae ab Imperatore dabantur. erant & aliae eiusdem nominis ab Episcopis dari solitae, de quibus dicemus inferius. Sed quod semel occasione Formatarum, de Ecclesiasticis litteris agere coepimus, de alijs quoque eiusdem generis dicere non praetermittamus.

Erant & Dimissoriae litterae, quas ibidem Theodorus illas esse tradit, cum clericus demonstratur voluntate sibi praelati Antistitis esse profectus: sine his enim non licebat extra dioecesim peregrinari. his quoque indigebant Episcopi, qui profecturi essent ad Comitatum. Erant insuper litterae, quae dicebantur Memoriales, seu Commonitoriae, quibus legati, quid in suscepta legatione deberent agere, per singula admonebantur. extant de his complura exempla, quae suis locis ponentur inferius. Erant etiam & litterae dictae Synodicae, quae ad diuersos dabantur a Synodis. Si vero scriptae essent ad omnes Christi fideles, siue a Synodo, vel a summo Pontifice, vel alijs alia darentur occasione, dicebantur Encyclicae, hoc est, Circulares. Rursus vero eadem epistolae dicebantur Catholicae, non ea ratione quod fidem Catholicam continerent, sed quod ad vniuersam Ecclesiam datae essent. hinc Apollonius apud Eusebium & haec de Theomifonte: Audebat, Apostolum imitando, Catholicam ad omnes Ecclesias epistolam contexere. Insuper de Dionysio Corinthiorum Episcopo tradit Eusebius, Catholicas ad Ecclesias scripsisse epistolas.

Decretales vero dicebantur Romanorum Pontificum epistolae, quibus vel ad diuersorum consultationes respondere solerent, vel cum quid seruandum vitandumve esset, edicerent. De quibus Gelasius: Decretales epistolas, quas beatissimi Papae diuersis temporibus ab vrbe Romana pro diuersorum Patrum consultatione (sic legendum, non consolatione) dederunt, venerabiliter recipiendas. Pastorales vero, quae pro instructione darentur; quales sunt illae, quae ad diuersas Ecclesias a S. Ignatio scriptae habentur. Erat quoque olim tempore persecutionis Ecclesiae genus litterarum, quae dicebantur Confessoriae, quae a Christianis, qui pro Christi nomine detinerentur in carcere, pro commendatione lapsorum ad Episcopos dari solebant. erat frequens harum vsus tempore persecutionis, vt ex multis S. Cypriani litteris constat: est eadem mentio in Concilio Eliberitano & Arelatenso primo. Quae autem pro redemptione captiuorum ab Episcopis dari consueuerant, litterae Captiuorum appellantur in Concilio Lugdunensi.

Insuper quoque habentur litterae dictae Apostolicae, quae Apostolica auctoritate a Romanis Episcopis dari consueuerunt, quarum diuersa sunt genera: frequentiores illae quae Breues dicuntur. sed ea vox penes antiquos diuersae reperitur esse significationis: nam apud Optatum Mileuitanum, Breuis dicitur charta illa, in qua conscripta essent bona Ecclesiastica, quam nos vsitatus dicere solemus Inuentarium, alio nomine idem Optatus vocat Commemoratorium. eadem vocem in eundem sensum vsurpat S. Augustinus contra Cresconium, & Gregorius Papa, sed & Cassiodorus pro regijs iussionibus. nam Theodoricus ad Gemellum scribens, ait: Ad monitionem nostram non deerit, vt instructor reddaris: dum infra scriptis Breuibus definita susceperis. Verum apud Lampridium eadem vox pro matricula, seu catalogo, in quo nomina scriberentur, accipitur, sicut & in Codice Iustiniano, & citatis alijs locis superius. Quae vero sede vacante a clero scribi solebant epistolae, eadem Clericis dicebantur: sic enim eas nominat Cyprianus.

Numere-

Plin. lib. 10. epist. 21. 122. e lib. 8. c. 6. Cod. Theod. f in Lexic. Iur. verb. praedictor. g apud Chines. res. de traq. VIII. DE LITTERIS DIMISSORIIS ET ALIIS. g Euseb. lib. 5. c. 17. IX. DE LITTERIS DECRETALIBVS ET ALIIS. h Gelasius Concil. Rom. c. de lib. aucthent. i Conc. Eliberitano. c. 25. k Conc. Arelaten. c. 2. l Conc. Lugd. c. 2. m Optat. contr. Parmen. lib. 1. X. LITTERAE BREVES. n Aug. contra Crescon. lib. 3. cap. 29. o Gregor. lib. 6. epist. 201. p Cassiod. lib. 4. epist. 21. q Lamprid. in Alexand. r l. inter char. rullas. de censur. sicuti debitor. G. lib. 10. s Cyp. epist. 4. edit. Pamela.

XI. Numeranda quoque inter Ecclesiasticas litteras epistola quæ Tractoria a S. Augustino sepius nominatur. Scribens enim ad Victorinum^a, illam Tractoriam nominat epistolam, qua Episcopi vocarentur ad Synodum. et cum alibi^b sic inquit: A Primatæ suo per Tractoriam sunt vocati.] sic dicta (vt puto) quod vocatis his litteris causa publica Episcopis, quocumque irent, viaticum præstaretur, exemplo earum quæ ab Imperatoribus concedi solent. Sed diuersa plane erat epistola Tractoria a Tractatoria, qua, quid de aliqua re gestum esset, Episcopi alios redderent certiores. meminit eiusdem generis litterarum idem etiam Augustinus^c. Quæ autem a Catholicis Episcopis ad hæreticos, vel schismaticos, aut etiam Paganos litteræ scriberentur, quod in eis nulla liceret communicationis symbola, vt pacis, salutis, & benedictionis apponere, Priuatas epistolas dici solitas, idem S. Augustinus, scribens ad Glorium^d & alios Episcopos Donatistas, affirmat, cum hæc ait: Vnde factum est, vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias litteras, quas iam olim propter suam peruersitatem ab vnitate Catholica, quæ toto Orbe diffusa est, non accipiunt; sed priuatas, qualibus nobis vt etiam ad Paganos licet.] Porro non sic dicebantur priuatæ, quasi publicæ illæ non essent, quas ita scribebat Augustinus ad Donatistas, vt publicæ illis forent, & ab omnibus legerentur; sed quod carerent publicæ communicationis titulo, alijsq. publicis notis, quæ communicatorijs litteris præfigi solent. Sed & ne id de Ecclesiasticis litteris prætermittamus: Solitos quoque Episcopos suas, quas publice darent, litteras annulo signatorio communire, cum Augustinus in superius citata epistola ad Victorinum^e in fine indicat, tum in Concilio Aurelianensi^f habetur expressum. Addimus ad hæc etiam. Consueuisse eos scribere litteras in tabellis eburneis, vel in chartis, raro vero, nec nisi chartæ inopia, in membranis, argumento sunt quæ idem Augustinus habet, scribens ad Romanianum^g. At de litteris Ecclesiasticis hætenus. iam ad ceteras a Sixto res gestas redeamus.

XII. Habet hæc idem qui supra liber de Romanis Pontificibus: Constituit vt Missarum actionem sacerdote incipiente, populus hymnum decantaret: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, &c.] quæ enim fuisse in vsu etiam temporibus Apostolorum, testimonio Constitutionum Clementis^h demonstratur, a Sixto, vt sanctius ab vnoquoque custodirentur, litteris sunt Apostolica auctoritate firmata. Sed subdit: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros vndecim, diaconos tres, Episcopos per diuersa loca quatuor.] ex his vnus fuit S. Peregrinus, Episcopus creatus Antifiodorensis: de eo enim hæc in antiquis Ecclesiasticis tabulis scriptaⁱ habentur: Antifiodori passio S. Peregrini Episcopi, qui a B. Sixto Papa in Gallias cum alijs clericis missus, Euangelicæ prædicationis munere impleto, capitali sententia damnatus, coronam meruit sempiternam.] Mortuus demum Sixtus (vt dictum est) octauo Idus Aprilis, iuxta corpus B. Petri sepultus est in Vaticano: cessauitq. Episcopatus eius dies duos. In cuius locum successit Thelesphorus, natione Græcus, ex Anachoreta. hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta habentur.

XIII. Hoc eodem anno tertio Antonini Imperatoris (inquit Eusebius^k) Iustinus philosophus librum pro nostra religione conscriptum Antonino tradidit.] Cassiodorus autem id sequenti anno factum esse, in Chronico profitetur. Verum de tempore, quo illum commentarium scripsit, nulli magis quam ipsi Iustino credendum esse, omnes facile assentientur. Porro ipse in eadem Apologia hæc de annis Christi habet^l: Ante annos centum quinquaginta nos asseuerare Christum sub Cyrenio natum esse: docuisse autem, quæ docuit, posterius sub Pontio Pilato.] hæc cum scribat Iustinus, non nisi post annos octo eum scripsisse librum oportuit. Certe quidem cum in ea Apologia doctrinam Marcionis hæresiarchæ vulgaram dicat; constetq. non nisi Antonini tempore eum docere cœpisse (vt suo loco dicemus) plane perspicue constat, Iustinum serius elaborasse illam ad Antoninum Apologiam. Præterea si (quod omnes affirmant) haud longe post acceptam Iustini Apologiam Antoninus pro Christianis rescripsit: cum illud constet ex eius inscriptione datum esse rescriptum anno decimoquinto sui Imperij; nam Tribunitia potestas iuxta numerum annorum Imperij multiplicari solita, quindecies in eo numerata habetur: necesse est dicere, illa prope tempora Iustinum suam, quam diximus, ad Antoninum dedisse Apologiam, de qua suo loco dicemus.

XIV. Ceterum quod ad res Christianorum pertinet: etsi certum exploratumq. sit, nullum

LITTERAE TRACTORIAE.
a August. epist. 217.
b August. in lib. contr. Donatist. post collat. c. 24.
c Idem in P. sal. 36. conc. 2.
d Id. epist. 102.
e Idem epistol. 217.
f Cons. Aurel. 1. in præfat. Clodouci.
g August. epist. 123.
RELICVA DE SIXTO.
h Clem. Const. lib. 8. c. 10.
i Martyr. Rom. die 16. Maij.
THELESPHORVS PAPA.
k Eusebius in Chronico.
CORRIGITVR EUSEBIVS ET CASSIODORVS.
l Iust. orat. ad Ant. ex version. Lang.
IUSTINVS QUANDO SCRIPSEIT APOLOG.

A lum aduersus eos ab Imperatore esse promulgatum edictum; tamen vel inuidia magistratum, quod Christianam religionem mirifice propagatam viderent, in diesq. maioribus accessionibus crescere ac dilatarari; vel calumnijs contradicentium non nihil esse vexatam, tum cædes Sixti Papæ, & aliorum, qui Romæ, eodem Antonino imperante, sunt passi; tum quæ de iisdem temporibus ab eodem Iustino sunt memoriae prodita, certam exploratamq. fidem faciunt. Sed de his anno sequenti.

IESV CHRISTI THELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
143. 2. 4.

A Nno Domini centesimo quadragesimotertio, Priscino & Seuero Coss. cum Antoninus in Imperio ageret annum quartum, Cornelius Episcopus Antiochenus vita functus successorem habuit Heronem eius nominis secundum, qui sedit annos vigintiseptem. hæc ex Eusebij Chronico. Inter hæc autem cum Pio Imperatori, qui ab omnibus indulgentissimus ac clementissimus prædicatur, nequaquam (vt alij fecerant, & ipse olim Proconsul in Asia) in Christianos gladio agendum videretur, rato nimirum sua æstimatione indignum, in infantes sæuire: tamen quo auitæ superstitioni paulatim deficienti prospectum foret, quod intelligeret occasione Sibyllinorum carminum, & aliorum Gentilium vatum ac Prophezarum, qui multa de Christo prædixisse visi essent, complures a patria superstitione deficere, & ad religionem Christianam confluere; eiusmodi librorum lectionem penitus vetuit, apposita poena mortis. De quo quidem edicto, non nisi odio hostis humani generis promulgato, Iustinus Christianus philosophus^a, apud eundem Imperatorem scriptis agens, grauius conqueritur, dicens: Opera autem & instinctu malorum dæmonum, mortis supplicium aduersus librorum Hydaspis, aut Sibyllæ, aut Prophetarum lectores constitutum est: vt per timorem homines ab illis, quo minus scripta ea legentes rerum bonarum notitiam percipiant, sed in seruitute eorum retineantur, absterrentur. quod certe quidem efficere, & ad finem suum perducere nequuerunt. Non enim absque timore tantum huiusmodi scripta legimus: verum vobis ad inspiciendum quæ in eis traduntur (vt videtis) offerimus, grata acceptaq. omnibus fore scientes. Atque hoc etiam si paucis persuaserimus, maximum tamen inde feremus lucrum: nã vt boni agricolæ amplam a Domino capiemus mercedem.] hæc Iustinus constanti animo ab eo legenda conscripsit.

D Insuper & magna animi constantia ad Gentiles cohortatoriam scribens orationem, cum pluribus ad eos persuadendos vtatur argumentis, carmina Sibyllina ex certis illorum scriptis accepta, quibus tum idolorum inanis superstitio, tum verus Christianæ religionis cultus aperte demonstraretur (quod dixit) iisdem Gentilibus aperta luce inspicienda proposuit. Extat adhuc eo titulo conscripta oratio, in qua inter alia hæc de Christiana disciplina antiquæ Sibyllæ carmina referauit:

*Felices oras animæ telluris habebunt
Laude Deum prius ingentem, quam corpora curent:
Insigni quæ confissa pietate beabunt:
Cumætaq. despicient templorum tecta, negantes
Aras surdorum nihili monumenta deorum,
Cædibus & spurco pecudum polluta cruore:
Vniqsq. Dei sacris pia turba litabit.]*

E hæc & pleraque alia ex eorum Sibylla Iustinus: qui & ad conuincendam deorum cultus superstitionem, hæc eadem oratione conscripsit de his quæ haud diu ante accidissent: Consulente enim quodam (sicut vos ipsi narratis) oraculum vestrum, quinam vniquam extiterint vere pij & religiosi homines; tale responsum id edidisse dicitis:

*Solus Chaldæus sapit, & Iudæus apella,
Per seipsum genitum Regemq. Deumq. colentes.]*

per Chaldæos intelligens omnes, qui ex semine Abrahamæ Chaldæi hominis descendunt, ac proinde non Iudæos tantum, sed Christianos, quippe cum ille ab Apostolo dictus sit Pater credentium^b.

At quod ad ipsos Gentiles pertinet, non tantum (quod dictum est) suis ipsorum pro-

HERO SECVNDVS EPISCOPVS ANTIOCHENVS
a Iustin. in Apolog. ad Anton. version. Lang.
IUSTINI CONSTANTIA PRO RELIGIONE SCRIPTA.
b Rom. 4.

GENTILES SVS
IPSORVM SCRIP-
PTIS ADMONI-
TI.

a Arnob. aduer.
Gentes lib. 3.

IV.
CALVMNIAE IN
CHRISTIANOS.

b Iul. Capitol.
in Antonino.

MARCVS IV-
NIOR EPISCO-
PVS ALEXAN-
DRINVS.

propheticis libris ad Christianam religionem sectandam iidem impellebantur; sed vt ab auita superstitione recederent, ac penitus abhorrerent, quæ de dijs ac deorum oraculis ab eo qui inter Latinos eruditionis principem locum tenere videretur, vehementer admonebantur. Erant hi Ciceronis commentarij de Diuinatione, atque de Natura deorum, de quibus hæc Arnobius^a: Ante omnes Tullius Romani disertissimus generis, nullam veritus impietatis inuidiam, ingenue, constanter, & libere quid super tali opinione sentiret, pietate cum maiore monstrauit: a quo si res sumere iudicij veritate conscriptas, non verborum luculentias pergeretis; perorata esset hæc causa, nec secundas (vt dicitur) actiones nobis ab infantibus postuleret. Sed quid aucupia verborum, splendoremq. sermonis peti ab hoc dicam, cum sciam esse non paucos, qui auerentur & fugiant libros de hoc eius, nec in aurem velint admittere lectionem opinionum suarum præsumpta vincentem? cumq. alios audiam mustitare indignanter, & dicere, oportere statui per Senatam, vt aboleantur hæc scripta, quibus Christiana religio comprobetur, & vetustatis opprimatur auctoritas? Quinimmo si fidei exploratum vos dicere quicquam de dijs vestris; erroris conuincite Ciceronem temeraria & impia dictare; resellitote, redarguite, reprobate. Nam intercipere scripta, & publicatam velle submergere lectionem, non est deos defendere, sed veritatis testificationem timere.] hucusque Arnobius. Admiratione quidem digna res est, cur horum lectionem, sicut & aliorum, hi quibus curæ hæc erant, & auctoritate pollerent, non omnino proscripserint; cum a nemine excellentius, quàm ab eodem auctore, Gentilicia superstitio falsitatis posse redargui videretur. Sed ipsis inuitis, voluit Deus, vt tam aperta testimonia, vanitatem deorum testantia, semper essent vbique loquentia; quo inolita superstitio, non modo nostrorum scriptis, verum etiam suorum olim editis commentarijs, radicitus conuelli posset.

Sed qui Christianis infensi erant Gentiles homines, quo minus ratione valerent, eo vehementius aduersus eos calumnijs nisi sunt agere: nam quæcumque erant Gnostico- rum portenta, vel aliorum hæreticorum turpitudines, omnia Christianis omnibus adscribebant, nimirum infames illos conuentus, infanticidia, humanarum carni- um esum, lucernarum euerfiones, promiscuos concubitus, aliaq. abominanda atque nefanda: quarum quidem rerum rumor vsque adeo increbuerat, totaq. Vrbe & Orbe fama dissipata erat, vt satis esse putarent iudices ipsum dumtaxat nomen ad supplicium, si, quòd Christianus quis esset, tantummodo accusaretur. Hæc omnia ita se ijs sub Antonino temporibus habuisse, Iustinus philosophus in ea, quam ad ipsum Imperatorem scripsit, Apologia, de his omnibus conquestus, firmiter asseuerat, vbi præclara est hæc in iudices perperam iudicantes inuectiua: Non legitimo examine iudicia exercetis, sed affectu præter rationem in transuersum acti, & malignorum geniorum flagris quasi furij incitati, causa non iudicata, supplicia infertis nihil pensi habentes.] Quinam his temporibus publicorum iudiciorum subsellijs insidebant Iurisperiti, quorum opera Antoninus utebatur, recenset Iulius Capitolinus^b, nimirum Vinidium Verum, Saluium Valentem, Volusium Metianum, Vlpium Marcellum, & Iabolenum. Quomodo vero tandem ob iniqua iudicia compulsus sit Iustinus de his conqueri apud Imperatorem, & in Senatu declamare, suo loco dicemus.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
144. 3. 5.

Vi sequitur annus Christi quadragesimusquartus supra centesimum, Consules habuit Ruffinum & Quadratum: quo Eusebius in Chronico tradit, Marcum, eius nominis secundum, esse susceptum in sedem Alexandrinam Eumeni, sedisseq. annos decem: sed cum vsque ad successorem, quem ponit anno duodecimo Antonini, non nisi septem anni numerentur; mendum in notam numeri irrepisse oportuit.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
145. 4. 6.

Christi anno centesimo quadragesimoquinto, Torquato & Attico Herode Coss. nouum monstrum apparuit, Valentinus hæresiarcha, vt Eusebius tradit in Chronico: eum namque sub Antonino Pio prodijisse, Tertullianus^a & æque omnes affirmant, nimirum Irenæus^b, Theodoretus^c, & alij. Tradit idem^d Tertullianus, hunc fuisse philosophum secta Platonum. Quomodo autem sit lapsus in hæresim, idem auctor his verbis enarrat^e: Sperauerat (inquit) Episcopatum Valentinus, quia & ingenio poterat & eloquio: sed alium ex martyrij prærogatiua loci potitum indignatus, de Ecclesia authenticæ regulæ abruptit (vt solent animi pro prioratu exciti, præsumptione vltionis accendi) ad expugnandam conuersus veritatem, & cuiusdam veteris opinionis semini actu colubroso viam delinaiuit.] hæc Tertullianus. fuisse autem natione Ægyptium, patria Phœbonitem, quæ est ciuitas maritima; calluisse Græcas litteras, imitatumq. esse Hesiodum de Theogonia triginta deorum, Epiphanius^f tradit; additq. hæc de prædicatione ipsius, in Ægypto prædicasse Catholicam fidem, itemq. in Ecclesia Romana; sed eundem in Cypru venientem, passum esse fidei naufragium. De eo autem, quòd primo Romæ Catholicam doctrinam secutus fuerit, etiam Tertullianus^g affirmat.

Hic igitur sicut ab Hesiodi Theogonia triginta deos, ita a Platone mutuatus est Ideas: hæcque simul miscens cum Euangelio Ioannis, quo tantum utebatur; monstrum horrendum conflauit, tricripiti Cerbero longe deformius. Triginta enim deos cum fingat, quos Sæcula nominat, eorum quindecim masculos, ac totidem numerat feminas, eorumdemque permixtione alios generari; ex ijs Saluatorem omnium, veluti Pandoram Hesiodi, ex omnium vult deorum munere esse perfectum. Vnde egregie Tertullianus^h: Igitur ex ære collatitio (quod aiunt) in honorem & gloriam Patris, pulcherrimum Pleromatis sidus fructumq. perfectum compingunt, Iesum: eum cognominat Soterem, Christum, & Sermonem, de patruitis: et omnia iam, vt ex omnium defloratione constructum, Graculum Æsopi, Pandoram Hesiodi, Accij Patinam, Nestoris Cocetum, Miscellaneam Ptolemæi. Quam propius fuit de Atticis historijs, Pancarpiam vocari a tam otiosis auctoribus nominum.] hæc Tertullianus. Porro triginta Æonum, hoc est, Sæculorum Valentini nomina, capru difficilia, simul posita & interpretata, atque magno labore distincta ac figurata ab erudito viro Pamelio apud Tertullianum habes; quem consulas, vt prodigiosa hæreticorum deliria cernens obstupescas. de quibus & Epiphaniusⁱ: Si comparans (inquit) his, quæ apud Hesiodum & Stesichorum & alios Græcos poetas sunt, apponat: inueniet sane ex comparatione, quòd eadem sint, & nihil aliud: et ex eo cognoscet, quòd nihil aliud admirandum; quàm confictam Græcorum poeticam fabulosi Gentium erroris ac doctrinæ expressit, nulla mutatione facta, quàm adulteratæ apud ipsos barbaricæ nominum effictionis.] vnde & merito ait Tertullianus^k: Quidius Metamorphoseis suas deleuisset, si hodie maiorem cognouisset.]

Quod autem ad Valentini cetera dogmata & mores pertinet: docuit impie, D. Iesum Christum sic natum de Virgine, vt ex ea nihil acceperit, sed per ipsam velut per canalem transferit, carnemq. e cælo secum deuexerit^l. Negauit & resurrectionem eiusdem carnis; sed aliud esse ex alio corpus componendum; immo nec omnium esse resurrectionem. Fria enim constituit genera hominum, Carnale, Animale, & Spirituale, cuius generis se suosq. esse dicebat. Spiritibus aiebat non esse necessarias operationes, sed Psychicis, hoc est, Animalibus hominibus; horumque, vt Spirituales effici possent, debere esse abstinentiam atque martyria, & alia huiusmodi, quibus se iam esse solutos asserabant, quòd iam perfecti euassissent.] hæc pluribus Tertullianus^m, qui & in Scorpiaco aduersus Valentinianos, martyriū subeundum esse negantes, plura: quippe qui experimento nouisset, horum sermonibus magnam credentibus inferri solitam esse iacturam, cum Christianos persecutio vrgeret. nam ait inter alia: Hoc apud Christianos persecutio est. Cum igitur fides æstuat, & Ecclesia exurit de figura rubi, tunc

I.
DE VALENTINO
HÆRESIARCHA
a Tertull. de
prescript. c. 30.
b Iren. lib. 2.
c. 4.
c Theodor. lib. 1.
hæretic. fabul.
d Tertull. de
prescript. c. 30.
e Tertull. contra
Valent. c. 4.

f Epiphani. hæres.
34.

g Tertull. de
prescript. c. 30.

II.

MONSTRA VA-
LENTINI DE-
FORMIA.

h Tertull. ad-
uers. Valent.
cap. 12.

i Epiphani. hæres.
34.

k Tertull. ad-
uers. Val. c. 12.

III.

l Tertull. ad-
uers. Valent.
c. 27. & lib. de
carne Christi.
CETERA VALEN-
TINI IMPIA
DOGMATA.

m Tertull. ad-
uers. Valent.
c. 29. & 30.

ADVERSANTES
MARTYRIO VA-
LENTINIANI.

Gnostici erumpunt, tunc Valentiniani proserpunt, tunc omnes martyriorum refragatores ebulliunt, callentes & ipsi offendere, figere, occidere.] et paulo post, quibus niterentur verbis, subdit, quod quererentur pati innocentes, male tractari sectam nemini molestam, perireq. homines sine causa. Addunt insuper (inquit) vanitatem esse atque dementiam, pro Deo mori.] hæcq. inculcare: Semel Christus nobis obiit, semel occisus est, ne occideremur. Si vicem repetit; num & ille salutem de mea nece expectat? An Deus hominum sanguinem flagitat? maxime si taurorum & hircorum recusat? certe peccatoris poenitentiam mauult, quam mortem.] hæc & alia plura id genus ab ijs iactari solita, tradit Tertullianus^a. Magna profecto hæc erat tentatio in Ecclesia: quam obrem idem auctor librum illum aduersus Gnosticos, quo nomine etiam Valentiniani dici voluerunt, De bono martyrij, inscribi voluit.

^a Tertull. in Scrop. c. i.

IV. Ad hæc insuper, tertium genus dicebant hominum, quos Carnales appellabant, horumq. esse deteriorẽ conditionem: nimirũ, quod licet bonis niterentur operibus, nullatenus tamen consequi possent salutẽ. Rursum Valentiniani se ipsos saluandos anima & corpore, Animales vero per bona opera, sed tantũ anima, porro animas Angelis nuptui tradendas esse fabulabantur. Quales autem fuerint horum mores, qui se nullis bonis operibus teneri obligatos dicerent, facile quisque poterit existimare. Cumq. ijdem collegio Gnosticorum fuerint associati; quales fuerint ipsorum turpitudines, iam semel dixisse sufficiat. Sed satis modo putamus hic breuiter recitare, quæ S. Irenæus^b de ijs narrat in hæc verba: Idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab ijs putantes: et in omnem diem festum Ethnicorum pro voluntate in honore eorum factum primi conueniunt, vt in nihilo quidem abstineant, quod est apud Deum & apud homines otiosum muneris homicidiale spectaculum. Quidam autem & carnis voluptatibus infatigabiliter inseruientes, carnalia carnalibus, spiritualia spiritualibus reddi dicunt. Et quidam quidem ex ipsis clam eas mulieres quæ discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt: quemadmodum multæ sæpe ab ijs suasæ, post conuersæ mulieres ad Ecclesiam Dei, cum reliquo errore & hoc confessæ sunt. Alij vero & manifeste, ne quidem erubescerent, quascumque adamauerint mulieres, has a viris suis abstrahentes, suas nuptas fecerunt. Alij vero valde modeste initio, quasi cum fororibus fingentes habitare, procedente tempore manifestati sunt, grauida sorore a fratre facta, & alia multa odiosa & irreligiosa facientes. Nos quidem, qui per timorem Dei timemus etiam vsque in mentibus nostris & sermonibus peccare, arguunt quasi idiotas & nihil scientes: se ipsos extollunt, perfectos vocantes & semina electionis: nos enim in vsu gratiam accipere dicunt; quapropter & a nobis auferri; semetipsos autem proprie possidere.] hæcenus Irenæus.

^b Iren. lib. i. cap. i. VALENTINIANORVM MORES.

V. Hinc quoque est, quod ait Tertullianus^c, consueuisse Valentinianos appellare Catholicos, Simpliciter: aduersus quos ipse agens, satis commendat in Ecclesia simplicitatem, atque sine furo sinceram veritatem, & sine malitiæ tinctura candorem innocentie; sed & in ipso edificio, quo Fideles conueniunt, quam ecclesiam dicimus, elucere simplicitatem; nam ait: Nostræ columbæ domus simplex, etiam in editis semper & apertis & ad lucem amat figuram Spiritus sancti, Orientem, Christi figuram.] atque e contrario Valentinianos in suis ipsorum ritibus imitari ait: secreta Eleusinia: quippe qui nihil magis studeant (inquit) quam occultare quod prædicant: ac secrete agentes, multæ apud ipsos essent fores, multisq. obductæ velis, & silentium perpetuo custoditum. Hinc quoque accidisse putamus, vt Romæ, vbi Valentinus diu versatus est, nequaquam ipsa sacra (vt mos est in Oriente) velis inter agendum obductis operirentur: sed patentibus omnibus non tantum clara diei luce, sed luminaribus incensis, fierent vbique clara atque perspicua: siquidem nihil veritas erubescat, nisi solummodo abscondi: ac proinde ne panis velis occultata sacrificia sacris illorum viderentur esse similia; omnia aperta, omnibusq. patentia consulo Romana Ecclesia sacra mysteria esse voluit.

^d Eod. lib. c. i. OCCULTA MYSTERIA HAERETICORVM.

VI. Rursum vero quod ad Valentinii nefanda dogmata pertinet: tradidit in homine inesse habitantes iniquos spiritus, qui eum ad omne malum impellant. De his enim agens, hæc recitat Clemens Alexandrinus^e: Valentinus scribens ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus: Est autem vnus bonus, cuius fiducia est ea quæ fit per filiũ manifestatio; & per eum solum potest cor fieri mundum, ex corde extruso omni maligno spiritu:

^e Clem. Alex. Strom. lib. 2. ALIA DELIRIA VALENTINI.

A spiritu: multi enim in eo habitantes spiritus id mundum esse non sinunt: vnusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non conuenientibus insultans cupiditatibus.] Idem Clemens^a de alia eiusdem Valentini hæresi sic: Valentinus in epistola ad Agathopodem: Cum omnia, inquit, sustinuisset, erat continens, diuinitatem operabatur Iesus: edebat & bibebat proprie, non reddens cibos: tanta ei inerat vis continentie, vt etiam nutrimentum in eo non interierit, quoniam ipse non habuit interitum.] hæc erat Valentini opinio de incorruptibili.

^a Clem. Strom. lib. 2.

Præter epistolas, quas citant Clemens & Epiphanius, scripsisse Valentinum Euangelium tradit Tertullianus^b: Euangelium, inquit, habet suum præter hæc nostra.] continuisse illud infantiam Saluatoris, ex ijs quæ Irenæus^c scribit, facile intelligi potest: qui etiam ait, inenarrabilem multitudinem apocryphorum ab eo fuisse collectam, quibus ad suas præstigias illustrandas vti soleret. At non eius tantum Euangelij meminit Tertullianus^d, sed etiam Psalmorum, & commentarij, cuius, Sophia, titulus esset. Porro quod pertinet ad mysteria initiandorum credentium; tot fuisse apud eos ritus, quot antistites, Irenæus^e affirmat, qui sex modos ab eis seruatos refert, quos breuitatis causa recensere prætermittimus.

VII. VALENTINI SCRIPTA.

^b Tertull. de præscript. c. 49. ^c Iren. lib. 1. c. 17.

^d Tertull. de carne Christi c. 20. ^e aduers. Valent. c. 2. ^f Iren. lib. 2. c. 18.

Quinam vero fuerint Valentini præcipui sectatores, qui ad eius cloacam alias quam plurimas egresserunt fordes, narrat Tertullianus^f his verbis: Eam viam postmodum Ptolemæus intravit, nominibus & numeris Æonum distinctis in personales substantias, sed extra Deũ determinatas, quas Valentinus in ipsa summa diuinitatis, vt sensus & affectus motus incluserat. Deduxit & Heracleon inde tramites quosdam, & Secundus, & magus Marcus: multum circa imagines legis Theotimus operatus est. Ita nusquam iam Valentinus; & tamen Valentiniani, qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum eius consolatur.] hucusque Tertullianus, qui rursus alibi^g: Talia, inquit, ingenia fructificant apud illos ex materni sermonis redundantia. Atque ita insolescentes doctrinæ Valentinianorum, in silvas iam exoleuerunt Gnosticorum.] at de Valentini sectarijs agemus inferius.

VIII. SECTATORES VALENTINI.

^f Tertull. aduers. Valent. cap. 4.

^g Tertull. aduers. Valent. in fin.

Qui vero scripserint aduersus Valentinianos, idem auctor^h docet his verbis: Nec vndique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam viri sanctitate & præstantia insignes, nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales, instructissimis voluminibus & prodiderunt, & retulerunt, vt Iustinus philosophus & martyr, & Miltiades Ecclesiarum sophista, vt Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator, vt Proculus nostræ virginis senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas; quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optamus assequi.] In isto, dicit Tertullianus, quoniam & ipse aduersus eosdem Valentinianos hæreticos strenue laborauit: etenim non vnus tantum aduersus Valentinianos edidit commentarium; sed (vt diximus) in eo quem Scorpiacum inscripsit, Valentini oppugnat hæresim; & in alio quem elaborauit de Carne Christi, eiusdem ea de re confutat errorem. His addit Theodoretus Theophilum Antiochenum, Philippum Gortynæ Episcopos, Modestum, Origenem, Rhodonem, Hippolytum, & Eusebium Emislenum. ijs iungendi quoque fuissent Clemens Alexandrinus & Epiphanius.

IX. ^h Idem lib. eod. cap. 5.

QUI IMPUGNAVERUNT VALENTINVM.

Sed mira fuit Valentinianorum procacitas, de quibus ait Tertullianus: Conuinci possunt, sed suaderi non possunt] fuisseq. veluti lubricos angues spiris inflexos, vndique latebras captantes. Nã ait Irenæusⁱ: Cum enim ex Scripturis arguuntur, in accusationẽ conuertuntur ipsarũ, quasi non recte habeant, neque sint ex auctoritate, & quia varie sint dicta, & quia non possit in his inueniri veritas ab his qui nesciant traditionem.] et paulo post: Cum autem ad eam iterũ traditionem quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesijs custoditur, prouocamus eos: aduersantur traditioni; dicentes se non solum presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores, sinceram inuenisse veritatem: Apostolos autem admiscuisse ea quæ sunt legalia Saluatoris verbis: et non solum Apostolos, sed ipsum Dominum modo quidem a Demiurgo, modo autem a medietate, interdum autem a summitate fecisse sermones: se vero indubitate & incontaminate & sincere absconditum scire mysterium. quod quidẽ impudentissime est blasphemare suum factorem. Euenit itaque, neque Scripturis iam, neque traditioni consentire eos.] hucusque Irenæus.

X. VALENTINIANORVM PROCACIA.

ⁱ Iren. lib. 3. c. 2.

XI.

a Iren. lib. 3. cap. 3. ARMA POTISSIMA ADVERSUS HAERETICOS.

Qui tamen, quod sibi visum est potentius telum, ex legitima Apostolorum traditione in Romana Ecclesia fideliter conseruata, ad omnem illorum pertinaciam infringendam comparatum, validissime intorquet, sic dicens: Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum numerare successiones; maximae & antiquissimae & omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romae fundatae & constitutae Ecclesiae, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum peruenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per caecitatem & malam sententiam, praeterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter sui potentiore principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique Fideles: in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea quae est ab Apostolis traditio.] Tantum abest igitur, vt Romana Ecclesia (quod impudentissime garriunt Nouatores haeretici) praedicatione Valentini, Marcionis, & aliorum qui Romae haeresim publice professi sunt, fuerit violata; vt Irenaeus & alij aduersus eos nihil fortius nec vehementius obiecerint, quam Ecclesiae Romanae ex Apostolica traditione, in ea illibata & incorrupta conseruata, doctrinam. At de Valentino haec tenent.

XII.

b Iren. lib. 1. c. 34. in fin.

c Origen. contra Cels. lib. 6. OPHITARVM HAERESIS.

Quod vero ad eius progeniem spectat: ex Valentini schola, quae & Gnosticorum dicta fuit, progressa est haeresis Ophitarum: qui (inquit Irenaeus) Sapientiam serpentem factam dicunt, & agnitionem hominibus immisissae. Huius haeresis auctorem fuisse Euaphratem quemdam, tradit Origenes contra Celsum. Detestabantur Ophitae, qui serpentem (a quo & nomen acceperunt) vt Dei sapientiam colebant, Deum omnium creatorem, quem humano generi inuidentem dicerent esse Deum Iudaeorum. Porro horum originem antiquam adeo fuisse, vt Valentino haud posteriores fuerint, ex eo cognosci facile potest, quod Celsus, qui vixit temporibus Hadriani (vt idem Origenes testatur) haud dubium & Antonini, eorum dogmata callens, contumeliae causa, quasi Christianis omnibus essent communia, eadem Catholicis obijcere solitus erat. de quibus idem Origenes aduersus eum: Tantum (inquit) abest, vt hi Christi sint sectatores, vt non minus quam Celsus hic Iesum incuset; nec eorum quispiam in concilium prodeat, nisi execrationes & maledicta in Iesum prius congeserit. Aduerte autem quam temere in his egerit Celsus, quae aduersus Christianos oblatrat: quandoquidem cum nostrae religionis hominibus Ophitas istos contulerit, qui ne Iesu quidem velint nomen audire.] de his agens Terrullianus, Nicolaitis eos accessisse tradit: Qui, inquit, serpentem magnificant in tantum, vt illum etiam ipsi Christo praefereant.] et paulo post: Ipsum introducunt ad benedicenda eucharistica sua.]

XIII.

e Aug. de haeres. ad Quodvult. deum.

f Epiph. haeres. 37.

Quomodo autem haec facerent, S. Augustinus his verbis describit: Habent vnum colubrum, quem nutriunt & venerantur: qui & incantante sacerdote egreditur de caeuerna, & ascendit super altare in nixum speluncae, & oblationes eorum lambit, & inuoluens se circa eas, regreditur ad speluncam, & ita confringunt oblationes in eucharistiam, quasi a serpente Christo (vt illi putant) sanctificatas.] haec Augustinus, ex Epiphano (vt apparet) qui de Ophitis agens, post eadem recensita, haec addit: Non solum frangunt panes, in quibus serpens inuolutus est, & accipientibus tradunt; sed vnusquisque salutat serpentem, & osculatur ex ore, siue per praestigias quasdam serpente ad mansuetudinem incantato, siue ex alia diaboli operatione ad hos decipientes, ipso animalculo blandiente: adorant hunc, & gratiarum actiones dicunt.] haec & alia complura de Ophitis Epiphanius. Quod vero ait S. Augustinus, Ophitas dixisse Christum illum fuisse serpentem, qui decepit Euam; Theodoretus addit, ex Ophitis quosdam affirmasse, Christum in serpentis speciem transmutatum. Nec repugnant haec ijs quae recitauimus ex Origene; hos scilicet, cum serpentem adorant, Christum Iesum blasphemis impetere solitos: nam ingens & execranda blasphemia erat, serpentem illum Christum dicere. Ceterum licet antiquam, tamen obscurissimam hanc dicit fuisse haeresim Origenes, quippe quoniam suo tempore Ophitae nusquam apparerent, & vel penitus desissent, vel pauci admodum reliqui essent. At de Ophitis plura Epiphanius, Philastrius, Augustinus, Theodoretus, Isidorus, Ioannes Damascenus, & alij, qui haeticorum catalogum texuere: et licet alij eorum a Valentino (vt diximus) alij a Nicolaitis, alij vero a Carpocrate originem eos duxisse dicant; tamen hos omnes

g Theodor. haeres. sub lib. 1.

h Orig. contra Celsum lib. 6.

æque

A.

æque Gnosticos fuisse, vnoque nomine dictos, superius demonstraui.

Videas ex his plane diabolus Christi crucis virtute percussus, ex idolis fugatus, & penitus profligatus, inopia sane consilij, pristinam illam, quam olim decipiens primos parentes induerat formam, noua haeresi excogitata repetere, & diuinum in ea sibi cultum, prout posset, arripere: quippe qui (quod vtique obseruatione dignum est) iidem plane temporibus non ab haeticis tantum, sed ab Ethnicis per impostorem quemdam curauit sibi iridem in colubro honorem diuinum impendi. His namque Antonini temporibus accidit, quod Lucianus in Alexandrum impostorem declamat, hominem ex eorum numero, qui magiam & incantationes profitentur. erat hic ex schola Apollonij Tyanæ; atque ex falsis confictisq. Sibyllinis oraculis Aesculapium in Bithynia appariturum praenunciens, serpentem palam adorandum exposuit: illumque Aesculapium esse, falso commentus, magnam ob responsa, quae a se conficta dare solebat, corrafit ex confluentium oblatione pecuniam. Aperuit enim huius dementiae officinam Aboni in Ponto, illucque Ponticis, Paphlagonibus, Bithynis, Ionibus, Galatis, Cilicibus, & alijs Asiae populis confluentibus, magnum nomen consecutus est: usque adeo, vt ab ipsa vrbe Roma atque tota pene Italia ad nouum oraculum cunctis vocale concurrerent, & inter alios, qui Romano praeter exercitui Rutilianus, qui eo usus est familiarissime: sed & qui cum exercitu erat in Armenia Seuerianus, ad idem consulendum oraculum misit, sed falso est responso eius elusus. Quae omnia pluribus Lucianus, qui tam insignem hominis imposturam, tamquam in scena tragœdiam, egregie representat; qui etiam ait, confinxisse impostorem, numen, quod in serpente colebant, professum esse, se praeter ceteros esse Christianis insensum: quippe qui perspicue intelligentes

XIV.

DIABOLVS RVRSVS IN FORMA SERPENTIS VVLV COLI.

a Lucianus in Pseudom. sive. ALEXANDER IMPOSTOR PRODIT.

B.

impij nebulonis commenta, conficto deo detrahere non desinerent: ob idque Christianos, quibus Pontus abundabat, lapidibus prouincia pellendos esse, illud commentum dictabat oraculum. Simulabatque Epicureos quoque, quod deos negarent, a numine odio haberi.

C.

Quae autem, dum suos initiaret, impostor ille praefari solet sacerdos, idem quoque

XV.

QVID PRAEFARERETVR IN SACRIS IMPOSTOR.

ijis recitat verbis: Primo quidem die, Atheniensium ritu, denunciatio fiebat huiusmodi: Si quis impius, aut Christianus, aut Epicureus mysteriorum explorator accessit, discedat. Ceterum qui deo credunt & parent, sacris feliciter initientur. Sub hac praefatus exigebantur, illo praefante, dicenteque, Foras pellantur Christiani.] Perditasse vero ait eiusmodi fabulam multis annis, eliciente illo ex eo serpente singulis annis octoginta vel saltem septuaginta drachmarum millia: demum ipsum strophæ artificem Alexandrum, pede scatentibus vermibus putrefacto, annos propemodum septuaginta natum, miserando consumptum interitu desisse, idem auctor affirmat. Quomodo autem Marcum Imperatorem, qui Pio successit, falso responso vna cum exercitu huiusmodi oraculum in maximum discrimen adduxerit, suo loco dicemus. Sed nec illud praetermittendum de cultu serpentis, quod Dio scribit in Hadriano; nuper eundem Imperatorem in templo Iouis Olympij, quod Athenis sumptuosissime exererat, posuisse pro numine draconem ex India deportatum. Quod igitur iam muta (vt dictum est superius) reddita essent oracula; quo Gentiles quoquo modo in officio contineret, curauit humani generis hostis per imposturam saltem in serpente esse, vel potius videri vocalis. Haec fuerunt horum temporum commenta, quibus tum haeticos, tum Gentiles in serpente delusit diabolus. At de his satis: susceptam modo de Valentino sobole narrationem ordine prosequamur.

D.

Valentini foeturam aliam fuisse Caianos haeticos, Irenaeus in primis affirmat. Verum non ex Valentino tantum, sed etiam a Nicolao, Carpocrate, & Gnosticis omnibus hos mutuatos esse venenum ac turpitudinem, Epiphanius tradit. Totus plane horreo, tam istorum quam aliorum execrandas recensere blasphemias: sed compellit necessitas argumenti. Eo enim impietatis atque dementiae creuit horum haeticorum nequitia, vt rerum ordinem & qualitatem penitus inuerterent, quod malum bonum, & qui ab eo denominati essent mali omnes, hos sanctos dicerent atque perfectos, nempe Cain, Chore, Sodomitas, & alios id genus homines, & summum omnium Iudam Ischariotem, hosque magna ex virtute esse progenitos. Nec saluari aiebant quempiam, nisi (quod dicebat Carpocrates) per omnes turpitudines eat, & omnia peccata consummet: addentes cuique perficiendo peccato Angelum esse praefectum. haec de his pluribus

XVI.

b Iren. lib. 1. c. 31. c Epiphanius haeres. 38. DE CAIANIS HAERETICIS.

Annal. Eccl. Tom. 2. K 3

XVII.
*a Tertull. de
prescript. c. 47.*

HORRENDA
MONSTRA HÆ-
RETICORVM.

*b Epiphani. ha-
res. 38.*

XVIII.
*SETHIANI HÆ-
RETICI.
c. Iren. lib. 1. c. 2.
7. 4. 24.
d Tertullian. de
prescript. c. 47.*

XIX.
*a Epiphani. ha-
res. 31.
LIBRI SETHIA-
NORVM.*

pluribus Irenæus, qui eisdem ait vsos esse pleudocouangelio, quod Iudæ dicebant. **A** Sed & Tertullianus a hæc de Caianis pluribus complexus est & explicatius his fermie verbis: Ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadã potenti virtute conceptũ, quæ operata sit in ipso: Nam Abel ex inferiori virtute conceptũ, procreatum, & ideo inferiorem repertum. Hi qui hoc asserunt, etiam Iudam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorantes, propter utilitates quas humano generi intulisse iactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudæ propter hanc causam reddendam putant. Animaduertens enim (inquiunt) Iudas quod Christus vellet veritatẽ subuertere, tradidit illum, ne subuerteret veritas posset. Et alij sic contra disputant, & dicunt: Quia potestates huius mundi nolabant pati Christum, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur; saluti consulens generis humani, tradidit Christum: vt salus quæ impediatur per virtutes, quæ obsistebant ne pateretur Christus, impediri omnino non posset, & ideo per passionem Christi non posset salus humani generis retardari.] hæc Tertullianus. His omnibus consentientia Epiphanius b scribit, additq. hos dixisse, Angelos esse oppressores bonorum, adiutores vero malorum, & vnum ex his Moysen excæcasse. Confinxisse insuper addit librum nomine Pauli, quem vocarent, Ascensum Pauli. Testantur eadem de his Philastrius, Augustinus, & alij his recentiores (quos præ multitudine piget enumerare) qui de hæresibus commentarios conscripserunt.

Sed ijs aduersi Sethiani, a Seth filio Abel nominati hæretici, ex eodem Valentino aliqua ex parte descenderunt; dum, sicut ille, nouam esse in Seth generationem hominum dicerent. horum meminit Irenæus c: sed ij, alijs additis fictionibus, a Valentino longius recesserunt; quorum dogma summatim his verbis Tertullianus d complexus est: **C** Huius peruersitatis doctrina hæc est: Duos homines ab Angelis constitutos, Cain & Abel: & propter hos magnas inter Angelos contentiones & discordias extitisse: ob hæc causam illam virtutem, quæ super omnes virtutes esset, quam matrem pronunciant, dum Abel interfectum dicerent, voluisse concipi & nasci loco Sethi loco Abelis: vt euacuantur Angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent, dũ hoc semen mundum oritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt Angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam causam illam virtutem, quam (sicut diximus) pronunciant matrem, ad vindictam etiam cataclysmum inducere, vt & illud permixtionis semen tolleretur; & hoc solum semen, quod esset purum, integrum custodiretur. Sed enim illos, qui seminis illos prioris instituisent, occulte & latenter, & ignorante illa matre virtute, cum illis octo animabus in arcam misisse etiam semen Cain, quo semen malitiæ non periret, sed cum ceteris conseruatum, & post cataclysmum terris redditum, exemplo ceterorum excresceret, & effunderetur, & totum Orbem impleret & occuparet. De Christo autem sic sentiunt, vt dicant illum tantummodo Sethi, & pro ipso Sethi ipsum fuisse.] hucusque de his Tertullianus.

Addit Epiphanius e, hæc dilucidius explicans, hos conscripsisse libros quosdam nomine magnorum virorũ: nempe ex nomine quidem Seth septẽ libros, alios vero libros Alienigenas, sic enim vocant: alij autem ex nomine Abraham, quẽ & Reuelationem esse dicunt, omni malitia refertum: alios item ex nomine Moysis, & alios aliorum.] Meminerunt de Sethianis iidem qui supra scriptores Ecclesiastici. De reliquis autem discipulis Valentini, quoniam non nisi cum Valentino defecit, docere coeperunt, temporibus nimirum Irenæi (quod ipse tradit) opportunius suo loco inferius agemus. Hæc autem de Caianis & Sethianis, quod illorum ortus certum tempus inexploratum sit, sub Valentino, ex quo deduxere principium, sunt collocata: licet a Tertulliano ante Valentinum ponantur, ab Epiphanio autem & alijs postea.

IESV CHRISTI THELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS 146. ANNVS 5. ANNVS 7.

I.
DE MARCIONE
HÆRESIARCHA

Centesimo ac quadragesimo sexto Christi anno, Auito & Maximo Coss. Marcion Ponticus, nouum potentissimũ, ex improuiso recens emerit hæresiarcha. Cum autem sub Antonino Pio eum docere coepisset, omnium sit eadem sententia: quoto annocius

A eius Imperij nefarium aggressus sit opus, licet Tertullianus a se minus curasse inuestigare dicat; tamen ex his quæ mox subinfert, certus annus initij Marcionis hæresis confirmari posse videtur. nam ait: Quoto quidem anno Antonini maioris de Ponto suo exhalauerit aura canicularis, non curauim inuestigare. De quo tamen constat, Antoninianus hæreticus est, & sub Pio impius. A Tiberio autem vsque ad Antoninum anni fere centum quindecim, & dimidium anni cum dimidio mensis: tantumdem temporis ponunt inter Christum & Marcionem.] hæc cum scribat Tertullianus, numerans a Christi exitu vsque ad Marcionem spatium centum & quindecim annorum cum dimidio, mensisq. dimidio: cumq. eiusdem Tertulliani ea sententia de Christi annis fuerit (vt superius est fufius demonstratum) anno atatis suæ trigesimo sub Consulatu Rufi atque Rubellij Geminorum esse passum: si quis ab eo tempore deducat præscriptum annorum numerum, qui ab eo tempore vsque ad Marcionis exordium excurrerunt; plane inueniet, hoc anno Domini centesimo quadragesimo sexto Marcionem coepisse docere. Hæc quod ad tempus spectat.

At quoniam (vt idem auctor est Tertullianus b) Cerdonis Marcion discipulus fuit: quæ ipse primũ de Cerdone scribit, in medium adducamus. ait enim: Accedit his Cerdon quidam: hic introduxit initia duo, id est, duos deos, vnum bonum, & alterum scilicet: bonum superiorem; scilicet hunc, mundi creatorem. Hic Prophetas & legem repudiat, Deo creatori renunciat, superioris Dei filium Christum venisse tractat: hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronunciat: nec omnino passum, sed quasi passum: nec ex virgine natum, sed omnino nec natum. Resurrectionem animæ tantummodo probat, corporis negat. Solum Euangelium Lucæ, nec tamen totum, recipit. Post hunc discipulus ipsius emerit Marcion quidam nomine, &c.] hæc de Cerdone Tertullianus. De quo item meminit Irenæus c, qui dum ait Cerdonem venisse Romanam sub Hygino Papa, plane declarat, eundem, licet Marcionis magistrum, eodem tamen tempore docuisse; licet alibi d eum ante Marcionem fuisse dicat. Hyginum enim tempore Antonini Pij Romanam Ecclesiam curasse, certum est.

Quod vero idem Irenæus numeret eundem Hyginum modo octauum, modo nonum Romanæ sedis Episcopum, inde accidit, quod (vt alias dictum est) ipsum Cletum, vt alij plerique, cum Anacleto conflauerit: et cum eum ponit octauo in ordine loco, manifestum est incipere numerare ab eo, qui Petro successit, Lino: cum vero eum superius loco nono ponit, ab ipso Petro certum est numerasse. At de Cerdonis inconstantia, qui veniens Romanam sub Hygino palinodiam recantauit, & iterũ lapsus est in errorem, hæc idem Irenæus f: Cerdo autem qui ante Marcionem, & hic sub Hygino, qui fuit octauus Episcopus, sæpe in Ecclesiam veniens, & exomologesin faciens, sic consummauit, modo quidem latenter docens, modo vero ab aliquibus traductus in his quæ docebat male, & abstantus est a religiosorum hominum conuentu.] hæc Irenæus de Cerdone. Eum autem non solum a Simone mago, sed & a Saturnino accepisse quam propalauit hæresim, auctor est Epiphanius g, qui eum primo docuisse tradit in Syria, ac demum se contulisse Romam.

Quod vero pertinet ad Marcionem Cerdonis discipulum, quem hoc anno hæresis docere coepisset, Tertulliani testimonio diximus: prodijt hic primo ex Stoicorum schola philosophus, sicut Valentinus (quod diximus) a Platone. Vnde Tertullianus h: Vbi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? vbi tunc Valentinus, Platonicæ sectator?] Ex philosophorum officina prodijisse hæreses horum temporum, idem Tertullianus docet, cum ait i: Ipsæ denique hæreses a philosophia subornantur. Inde Æones & formæ, nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum: Platonice fuerat. Inde Marcionis deus melior de tranquillitate: a Stoicis venerat. Et vti anima interire dicitur, ab Epicureis obseruatur. Et vt carnis restitutio negetur, de vna omnium philosophorum schola sumitur. Et vbi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est. Et vbi aliquid de igneo deo allegatur, Heraclitus interuenit. Eadem materiæ apud hæreticos & philosophos volutantur, iidem retractatus implicantur.] hæc Tertullianus, sed de ijs superius alias.

Quod vero ad genus & vitæ mores Marcionis spectat: Hic (inquit Epiphanius k) genere Ponticus fuit, ex vrbe Sinope. Qui prima vita sua virginitatem exercuit; solitarius enim vixit, & Episcopi sanctæ nostræ Ecclesiæ Catholicæ filius fuit. Progressu vero temporis

V.
MARCIONIS
MORIS.
*a Epiph. haeres.
42.*

temporis circa virginem quamdam corrumpitur; & decepta virgine, se ipsum atque illam a spe detrahit. Et cum illam corrupisset, a proprio patre ex Ecclesia eicitur. Erat enim pater ipsius propter excellentem pietatem illustris; & veritatis insigniter studiosus, in Episcopatus ministerio honeste viuens perseuerabat. Marcion autem multum supplicans, ac veniam precatus, eam a patre non impetrauit: dolor enim vexabat venerandum senem ac Episcopum, quod non solum lapsus esset ille, sed quod etiam ipsi dedecus afferret. Cum autem affectus non esset ab ipso per blanditias quae petebat; non ferens multorum ludibrium, ab vrbe sua aufugit, & venit Romam, cum mortuus esset Hyginus Episcopus Romanus (hic autem nonus erat a Petro & Paulo Apostolis) & cum senibus adhuc superstitibus a discipulis Apostolorum congressus, petebat vt in congregationem reciperetur; & nemo id ipsi permittebat. Aemulatione igitur elatus, vbi non accepit praesidentiam & Ecclesiae ingressum, excogitat sibi ipsi consilium, & ad impostoris Cerdonis sectam confugit.] et post alia: Hoc igitur clare ipsis dicebat: Cur non voluistis me suscipere? Cum autem illi dicerent: Non possumus hoc sine permisso patris tui facere; vna est enim fides & vna concordia; & non possumus aduersari bono comministro nostro, patri autem tuo. aemulatione igitur commotus, & ad magnam indignationem ac superbiam elatus, fissuram effecit sibi ipsi, haeresim erigens, ac dicens: Ego fundam Ecclesiam vestram, & mittam fissuram in ipsam in aeternum.] haec & alia de Marcione Epiphanius.

VI. Verum non propter stupri illati crimen & excommunicationem fuisse ab Ecclesia Romana reiectum, sed propter haeresim, quam, antequam Romam venisset, fuerat consecutus, ex multis probatur. Sed prius de tempore eius in Urbem aduentus, & quid de ea re alij scripserint, peruestigandum. Cum enim (vt vidimus) Epiphanius tradat, post Hygini mortem, nempe sub Pio, qui illi successit, Marcionem Romam se contulisse: idem ipse inferius a, post tempora Aniceti, quem nonum dicit Urbis Episcopum, illum venisse confirmat, ac proinde sub eius successore Sotere, insinuare videtur. Ceterum Irenaeus b cum ante Anicetum, vel sub eo, Romam venisse demonstrat, cum ait, S. Polycarpum Romam venientem sub Aniceto, complures ex ijs qui fuerant decepti a Marcione, ad Catholicam Ecclesiam reuocasse: haecq. de congressu Polycarpi cum Marcione addit: Ipse autem Polycarpus Marcioni aliquando occurrenti sibi, ac dicenti, Cognoscis nos? respondit: Cognosco te primogenitum satanae. Tantum Apostoli & horum discipuli habuerunt timorem, vt neque verbo tenus communicarent alicui eorum, qui adulterauerant veritatem.] recitat eadem Eusebius c. Porro Tertullianus d sub Eleuthero Romano Pontifice Marcionem lapsum, & ab Ecclesia eiectum, affirmare videtur, dum ait, agens de Valentino ac Marcione: Constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitabant, semel & iterum eiecti.] haec Tertullianus.

VII. Verum haec sunt intelligenda, cum postremo ab Eleuthero Marcion damnatus est: alias sibi ipsi auctor contrarius esset: quippe si (quod saepius profitetur) Marcionis haeresis sub Antonino Pio exorta est, quomodo sub Eleuthero coepisse potuit, cu omniunt sententia constet, longe post Antonini obitum Eleutherum Romae sedisse? cum alioqui idem ipse Tertullianus e in priori commentario, quem aduersus Marcionem metro conscripsit, sub Aniceto Papa ipsum Romam venisse testetur. Haec igitur adeo inter se diuersa, sic in vnam simul consentient veritatem, si dixerimus, quod exploratum est, eundem Marcionem saepe Romae palinodiam recantasse, eundemq. eadem ex causa saepius venisse Romam: neque Romae primum, sed in Oriente, sub Antonino Pio haereses docere coepisse hoc ipso anno, vt eiusdem Tertulliani auctoritate superius dictum est. Immo si Origeni credimus, qui tradit Celsum Epicureum sub Hadriano Imperatore scripsisse aduersus Christianos commentarios suos, in quibus saepe mentionem habuit f haeresis Marcionis: necesse est dicere, iam ante Antonini tempora sub Hadriano esse Marcionis haereses peruulgatas. Philastrius g eum primo in Asia errores docuisse, ibiq. a Ioannis Apostoli discipulis potius, quam ab ipso Ioanne conuictum, Romam venisse tradit. Sicq. quod dixit Tertullianus, Marcionem Catholicam se doctrinam sectari, Romae significasse; ex eo accidit, quod idem h auctor ait, ipsum, vt reci-

MARCIONIS IN VRBEM ADVENTVS QUANDO.

a Epiph. bar. 42.

b Iren. lib. 3. cap. 3.

c Euseb. lib. 4. cap. 13. d Tert. de praescrip. c. 30.

MARCION SAEPTE ROMAE PALINODIAM RECANTAVIT.

e Tertull. lib. 3. in fine.

f Orig. contra Celsum lib. 2. c. 6. g Philastr. de haeres. c. 46. h Tert. ad Martiron. lib. 2. c. 4. et de cor. Christi cap. 2.

A vt reciperetur, scriptis Catholicam fidem esse professum. Sed quomodo inconstans animo, nec persans in sententia, semel ac iterum ab Ecclesia eiectus fuerit, suo loco, eodem auctore, dicemus.

Sed vt ad eius recensendas haereses tandem deueniamus: illud in primis Marcion conatus est, vt Cerdonis dogma de duobus principijs stabiliret, adscita (vt sibi videbatur) accommodata ad eam rem probandam Euangelij sententia. quanam haec fuerit, Tertullianus a declarat his verbis, a principio rem exordiens: Marcion quidam nomine, Ponticus genere, Episcopi filius, propter stuprum cuiusdam virginis ab Ecclesiae communicatione abiectus. hic ex occasione, qua dictum sit b; Omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem malos: haeresim Cerdonis approbare conatus est; eadem dicere, quae ille superior haereticus ante dixerat.] Agens de Marcionis haeresis principio Epiphanius c, illam item Domini, de non infuendo pannum d nouum veteri, ipsum ait vsurpasse parabolam, atque huic coniunctam alteram de non mittendo vinum e nouum in vtres veteres; perinde ac si Dominus his significare voluisset, legem veterem se respicere, tamquam malam.

Hic factis impietatis fundamentis, in primis, vt Credo, duos posuit Deos sibi contrarios, quorum alter bonus, malus vero esset alter; alter legis veteris auctor, alter autem nouae: proq. his stabiliendis, Antitheses scripsit, nimirum contrarietates, quibus lex noua veteri aduersatur, vt non ab vno Deo vetus & nouum Testamentum prouenisse, sed plane contrarijs, demonstraret: ab illoq. malo mundum esse creatum, a bono autem restitutum atque redemptum; huncq. fuisse Iesum, solumentem legem atque Prophetas, a Deo Patre missum. Putarunt alij tres Deos a Marcione poni; quos Epiphanius f recensens, ait, Addidisse rursum Cerdoni aliud quoddam principium, triaq. esse: vnum quidem supremum & innominatum & inuisibile, quod etiam bonum dicere vult, quod nihil ex his quae in mundo sunt creauit: alterum visibilem Deum, & opificem, huncq. esse Deum Iudaeorum: diabolium vero, tertium.] Origenes g autem in hunc modum numerat tres Deos Marcionis, nimirum Deum Iudaeorum, Deum Christianorum, tertium vero Gentilium. Immo Tertullianus h, qui eorum qui extant Marcionis haereses ceteris accuratius disquisiuit, conuincit ipsum nouem posuisse Deos, nempe, vt ait, in superioribus tres substantias diuinitatis, Deum bonum, Deum malum, & Mundum superiorem; in inferioribus quatuor, Factorem, Locum Materiam, & Malum, quae omnia innata vult atque infecta esse, & Deo coaeterna: insuper & duos Christos, quorum alter apparuerit Tiberij tempore, alter vero a Creatore promittatur; cum alioqui non nisi duos se Deos ponere profiteretur, bonorum auctorem alterum, alterum vero malorum. Sed apud Eusebium i testatur Rhodon Asiaticus, non Marcionem, sed quosdam ex Marcione descendentes, tres naturas atque principia rerum statuisse.

Respuit Marcion vetus Testamentum, tamquam a malo Deo prolatum; nouum vero ex animi sui sententia mutilauit: quippe qui cum Christi carnem negaret, quae Euangelista de ea egregie testati essent, nempe Matthaei Euangelium, & partem Lucae, reiecit: ac demum omnia (inquit Irenaeus k) quae sunt de generatione Domini conscripta auferens, & de doctrina sermonum Domini, in quibus manifestissime conditorem huius vniuersitatis suum Patrem confitens, Dominus conscriptus est. Semetipsum esse veraciorem, quam sunt hi qui Euangelium tradiderunt Apostoli, suasit discipulis suis; non Euangelium, sed particulam Euangelij tradens eis. Similiter autem & Pauli Apostoli epistolas absceidit, auferens quaecumque manifeste dicta sunt ab Apostolo de eo Deo qui mundum fecit, quoniam hic Pater Domini nostri Iesu Christi, & quaecumque ex Prophetis memorans Apostolus docuit praenunciatis aduentum Dei.] haec Irenaeus: eadem & ceteri, qui de eius haeresi conscripserunt: sed & ceteris copiosius Tertullianus.

Idemq. cum carnem a malo principio dixerit esse exortam, eius omnino negauit resurrectionem, vetuitq. eius propagationem: sicq. ea ex causa virginitatem praedicans, coniugia respuit atque damnauit. Quamobrem a salute coniugatos penitus excluderat: nam (quod tradit Tertullianus l) nolebat baptizare coniugatos: Non tingitur, inquit, apud illum caro, nisi virgo, nisi vidua, nisi caelebs, nisi diuortio baptisina mercata.] Animarum autem earum tantum esse salutem, quae eius doctrinam didicissent, earum-

VIII.

IX.

DYODOTI A MARCIONE PRAEDICATI, VEL TRES.

f Epiph. ubi supra.

g Origen. dial. contra Marcion. lib. 1. h Tertull. contra Marcionem lib. 2. c. 15.

i Euseb. hist. lib. 5. c. 23.

X.

VETVS TESTAMENTVM REIECIT MARCION. c. 29.

XI.

HOSTIS CARNIS MARCION.

l Tertull. aduers. Marcionem lib. 1. c. 29.

Orig. in epist. ad Rom. c. 2. b Iren. lib. 1. r. 29.

XII. DELECTVS CI- BORVM MAR- CIONIS. e Theod. lib. 1. hares. sub.

d Epiph. hares. 42.

e Chrysof. in 1. ad Corin. hom. 40.

f Clem. Alexan. Strom. lib. 4.

XIII. MARCIONIS SCRIPTA. g Tertul. aduer. Marcion. lib. 1. Pamela. ibid. school. 2. h Tertul. aduer. Marc. lib. 1. c. 1.

XIV. i Iust. martyr in Apolog. ad Antoninum. DAMNA A MAR- CIONE ILLATA ECCLESIAE.

k Epiph. hares. 42.

l Habetur in fi- ne secundi to- mi operu Theo- doreti.

XV. QVI SCRIPSE- RINT IN MAR- CIONEM.

earumdemq. itidem non vnam, sed variam atque diuersam esse naturam, Marcionem A docuisse, Origenes a affirmat. Adiecit his omnibus horrendam blasphemiam (inquit idem qui supra Irenaeus b) vt diceret, Christo ad inferos descendente, esse saluatos Cain, Sodomitas, Aegyptios, & alios omnium nequissimos; Abel autem, & Enoch, & Noe, & reliquos iustos, eo quod non occurrissent ei, nullam participasse salutem: quippe qui amici fuissent Dei Hebraeorum, quem Malum diceret.

Animatorum quoque esum damnasse tradunt: immo & omnes simul execrari solitos creaturas Marcionitas, Theodoretus c exemplo declarat, sic dicens: Noui eorum senem quemdam nonagenarium, qui mane surgens, sputi sui excremento faciem suam lauabat: et causam rogatus, dixit, se opus nolle habere Creatore, nec aquam, quae ex illius operibus est, accipere. Cum autem praesentes dixissent: Quomodo ergo comedis, quomodo bibis, vestiris, & dormis, & quae constituta sunt mysteria peragis? dixit, se B necessitate ductum hoc facere, quod non posset aliter viuere, vel mysteria peragere: et confessus est insanus, vel inuitus, nihil habere eum ab illo qui vocatur Bonus, sed omnibus bonis frui & operibus Creatoris, quem Malum Deum putant. hucusque Theodoretus. In suis itidem sacrificijs & arcanis mysterijs aqua eos vti solitos, Epiphanius tradit d; insuper & sabbato ieiunare in odium Dei creatoris omnium: cum alioqui Occidentales longe ante Marcionis tempora (vt superius dictum est) alia atque ab ea longe diuersa ratione diei sabbati ieiunium suscepissent religiose seruandum. Addit his idem auctor, per Marcionem non modo anabaptismum introductum fuisse, sed eum & tertium quoque ad peccata diluenda concessisse baptismum, feminaeq. apud eos solitas baptizare. Quinetiam auctor est Chrysofomus e, consueuisse Marcionitas mortuos baptizare; cuius fabulae idem ponit catastrophem. Ad haec addimus, Marcionitas, quod C carnem detestarentur, tamquam ex Malo principio procreatam; quodam furore percitos in eam insanientes, vt eam perderent, se sponte martyrio obrulisse. de his namque loquitur Clemens f Alexandrinus, dum ait: Sunt enim quidam non nostri, sed tantum nominis participes, qui quidem magno studio se ipsos morti contendunt tradere, propter odium in Creatorem miseri mortem cupientes. hanc Clemens. Indeque accidit, vt ex Marcionitis plures passi reperiantur pseudomartyres.

Ad haec & alia id genus, quae ex falsis positionibus consequuntur, conualidanda, ipsum complures scripsisse libros, tradit Tertullianus g, nimirum Euangelium, Epistolam, Antitheses, & Apostolicum instrumentum. haec nequissimus hominum commentus est: vt merito aduersus eum agens Tertullianus dicat h: Nihil tam barbarum ac triste apud Pontum, quam quod illic Marcion natus est, Scythia tetrior, Hamazobio instabilior, Massagera inhumanior, Amazone audacior, nubilo obscurior, hieme frigidior, gelu fragilior, Istro fallacior, Caucaaso abruptior. quid nisi penes quem verus Prometheus Deus omnipotens blasphemij lancinatur: iam et bestijs illius Barbariae importunior Marcion. hanc & alia plura Tertullianus in eum.

Quantum autem intulerit hic detrimento Ecclesiae, vix eloquens quispiam consequi verbis posset. Nam Iustinus martyr i, qui haec spectauit oculis: Marcioni, inquit, permulti credentes, quasi soli vera scienti, nos derident, nullam illi habentes eorum, quae asserunt, probationem: sed praeter rationem, perinde atque a lupis agni rapti, esca impiorum & a Deo alienorum dogmatum, atque ipsorum daemonum fiunt. hanc ipse. Atqui non vno in loco, sed in diuersis Orbis partibus Marcion vexillum impietatis erexit: nec vt alia haereses cito, ita eius dogmata extincta sunt: quandoquidem Epiphanius k, qui scripsit temporibus Theodosij, aduersus eum agens, haec habet: Eius haeresis adhuc etiam nunc est Roma, & in Italia, in Aegyptoque, & Palaestina, & in Arabia, ac Syria: in Cypro item, atque in Thebaide, quin & in Perside, & alijs locis reperitur. l sed & Theodoretus sua quoque aetate ingentem in Syria fuisse Marcionitarum numerum, quos se magna ex parte ad Catholicam perduxisse Ecclesiam, scribens m ad S. Leonem Romanum Pontificem, tradit.

Ceterum non desuerunt, qui statim aduersus Marcionis venena pararent antidotum: praestitit id quidem primus omnium Iustinus martyr, qui iisdem cum Marcione temporibus claruit; & in Apologia ad Antoninum Pium, eiusdem cum meminit, ait: Marcion vero Ponticus hodie etiam discipulos suos docet. et paulo post: Est nobis liber contra haereses & sectas omnes compositus, quem si legere volueritis, dabimus. n

sed

A sed priuatim idem Iustinus aduersus Marcionem (vt auctor est Irenaeus a) insignia volumina scripsit: meminit eorumdem Hieronymus b. Paulo post vero Tertullianus aetate junior, aduersus eumdem scribens, ingenij sui primitias consecrauit: sed quod praecox nimis sibi visum esset opusculum, elaborata pleniore compositione, rescidit; immo (vt ait c) & de secundo tertium emendatum edidit quinque distinctum libris. Extat nuperq. editum opusculum illud, quod se rescidisse testatur, quinque libellis aduersus eumdem Marcionem versu conscriptum. Irenaeus etiam Marcionem scriptis suis exagitaui. Rhodon quoque Tatiani auditor (vt Eusebius d docet) scriptis acriter impugnauit haeresim Marcionis. Itemque (vt testatur Theodoretus e) Theophilus Antiochenus Episcopus, Philippus Gortynae, Modestus, Hippolytus insuper, Clemens Alexandrinus, Origenes, Philastrius, Cyrillus Hierosolymitanus, Eusebius Emisenus, Augustinus, Ioannes Chrysofomus pluribus in locis, Theodoretus, & alij recentiores complures, qui de haeresibus conscripserunt. Cetera autem de Marcione inferius suo loco dicemus.

Numerantur complures Marcionis discipuli famosissimi, vt Potinus, & Basiliscus, & alij: de quibus haec Rhodon f: Verum alij (sicut Marcion ipse) duo inducunt principia, inter quos Potinus & Basiliscus numerantur. Isti Ponticum Lycum imitati, cum nullam rerum distinctionem (sicut nec ille) reperire possent, ad vulgarem quamdam & facilem viam se conuerterunt: duoq. principia exiliter & ieiune, nulla demonstratione adhibita, esse affirmarunt. Alij rursus ab illis in deteriores erroris scopulos tamquam procella delati, non duas solum, sed tres naturas constituerunt: quorum quidem (sicut eius disciplinae propugnatores memorant) dux & princeps fuit Syneros. hanc Rhodon. Porro quem ipse Lycum Ponticum dicit, eum fuisse existimamus, quem Tertullianus Lucanum appellat, cum ait g: Extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus: et hic per eadem vadens blasphemiae genera, eadem docet quae Marcion & Cerdon docuerant. h

Post hos (subdit) subsequitur Apelles discipulus Marcionis, qui posteaquam in carnem suam lapsus est, a Marcione segregatus est. Hic introducit vnum Deum infinitis superioribus partibus: hunc potestates multas, Angelosque fecisse: propterea & aliam Virtutem quam dicit, Dominum dicit, sed Angelum ponit. Hoc vult videri, mundum institutum ad imitationem mundi superioris, cui mundo permiscuisse poenitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quam ille superior mundus institutus fuisset. Legem & Prophetas repudiat: Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion; neque in substantia veri corporis, vt Euangelium docet; sed in eo quod e superioribus partibus descenderat, ipso descensu fideream sibi carnem & aeream contexuisse: hunc in resurrectione singulis quibusque elementis, quae in descensu suo mutata fuissent, in ascensu reddidisse, & sic disperis quibusque corporis sui partibus, in caelo spiritum tantum reddidisse. Hic carnis resurrectionem negat: solo vitur & Apostolo, sed Marcionis, id est, non toto. Animarum solarum dicit salutem. Habet praeterea priuatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas appellant Phanerozeis, Philumenes cuiusdam puellae, quam quasi prophetissam sequitur: habet praeterea suos libros, quos inscripsit Sylogismorum; in quibus probare vult, quod omnia quaecumque Moyses de Deo scripserit, vera non sint, sed falsa sint. hucusque de Apelle Tertullianus i, qui superius eius erroris fuisse auctricem puellam quamdam, Philumenen nomine, testatur, sic dicens: Pro- uiderat iam tunc Spiritus sanctus futurum in virgine quadam Philumene angelum seductionis, transfigurantem se in angelum lucis: cuius signis & praestigijs Apelles inductus, nouam haeresim induxit. j Testatur id ipsum Rhodon k, cum ait: Apelles vnus eorum grege, vitae instituto, & prouecta aetatis, ratione valde seuerus & grauis, vnum principium fatetur ille quidem, sed prophetias nostras ex spiritu contrario & sibi repugnante editas constanter asseuerat: argutae & subtili sententiae virginis, nomine Philumenes, daemonio quodam agitatae obsecutus. l

Porro idem qui supra Tertullianus k, fuisse Philumenen Apelli in delicijs, sic scribens testatur: Si & Apellis stemma retractandum est, tam non vetus & ipse, quam Marcion institutor & praeformator eius: sed lapsus in feminam, desertor continentiae Marcionensis, ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam secessit. Inde post annos regressus, non melior, nisi tantum quod iam non Marcionites, in alteram feminam impetit, illam

a Iren. lib. 1. aduerf. hares. b Hieronym. de Script. Eccles. in Iustino.

c Tertull. aduerf. Marcion. lib. 1. c. 1.

d Euseb. hist. lib. 5. c. 13. e Theod. lib. 1. hares. sub.

XVI. f Apud Euseb. hist. lib. 5. c. 3. MARCIONIS DISCIPULLI.

g Tertull. de praescript. c. 51.

XVII. APELLES HAERESIARCHA.

h Tertull. ubi sup. c. 6.

i Apud Euseb. lib. 5. c. 23.

XVIII. k Tertull. de praescript. c. 30. DE PHILUMENAE HAERETICA APPELLIS FEMINA.

illam virginem Philumenen (quam supra edidimus) postea vero immane prostituta...

Apud Euseb. hist. lib. 5. c. 13.

XIX. PHILUMENA ARREPTITIA. Aug. de haeres. c. 24.

XX. Hier. ad Ctesiphont. aduers. Pelag. NULLA HAERESIS SINE FEMINA ADIVTRICE.

Theodoret. haeres. fabul. lib. 1.

XXI. VERA A FALSI QVOMODO DIGNOSCANTVR DOGMATA.

Iren. lib. 3. c. 3.

Idemq. Rhodon meminit de Philumena a daemone femina agitata, cui Apelles omnem fidem praestaret. Verum de ea fusius agens Augustinus, haec addit: Hic praeterea Philumenen quamdam puellam dicebat inspirata diuinitus ad praenuncianda futura: ad quam somnia atque aestus sui animi referens, diuinationibus seu praestigijs eius fecerim erat solitus praemoneri, eodem phantasmate eidem Philumena pueri habitu se demonstrante; qui puer apparens, Christu se aliquando, aliquando esse assereret Paulum: a quo phantasmate sciscitans, ea soleret respondere, quae se audientibus diceret. Nunnula quoque illam miracula operari solitam: inter quae illud praecipuum, quod in angustiissimi oris ampullam vitream panem grandem mitteret, eumq. extremis digitulis leuare soleret illa sum, eoq. solo, quasi diuinitus sibi cibo dato, fuisset contenta.] hucusque de elusionibus Philumenes Augustinus.

Tot igitur tantisq. Ecclesia Catholica vexata pressuris, longeq. molestius atque periculosis horum circumuenta dogmatibus, quam Gentilium persequentium exagitata cladibus, plane diruta atque funditus conuulsa fuisset, nisi super firmam petram fundata, & in Petro Christi promissionibus (quod diximus) stabilita, omnibus hostium & aduersantium potestatum ictibus fortior atque solidior semper inconcussa mansisset. Nihil vniquam aduersus veritatem sibi mendacium valuit vsurpare, quin protinus eius fulgore percussus, ceu tenebrae ortu Solis, sui mox senserit detrimentum atque defectum. Qui igitur pro veritate tuenda, aduersus tantam impostorum colluuiem, egregiam nauarunt operam, etsi compluribus alijs ad eos conuincendos vsi sunt argumentis, nullum tamen eo visum est esse praestantius, quam ad Ecclesiam Catholicam prouocare: nimirum vt cum quae in ea ab Apostolorum temporibus tradita essent, perspicue demonstrarent, hoc vno omnes illorum infingerent impetus, atque conatus eluderent. His (vt diximus) Irenaeus, prouocans ad omnium antiquarum Ecclesiarum, ac Romanae potissimum, ab Apostolis manantem traditionem, ad omnes haereses prosternendas vsus est armis. Hoc sicut nihil validius, ita nec fuit antiquius apud omnes: cum

A cum vetus illa vbique in Ecclesia consuetudo vsusque semper viguerit, vt ad dignoscendas haereses a fide sincera, sicq. admixta metalla discriminarentur ab auro, ad lapidem Lydium, ad Catholicam ipsam Ecclesiam vtrisque perlatis, quid aulterinum, quidve purum esset, facile appareret.

VERA A FALSI QVOMODO DIGNOSCANTVR DOGMATA.

In quam sententiam haec in primis Tertullianus: Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam a Christo doctrinam fideliter Nationibus assignauerunt. Et post multa repetens a principio, quo vim certae argumentationis inculcet, ait: Primo per Iudaeam contestata fide in Iesum Christum, & Ecclesijs institutis; dehinc in Orbem profecti, eandem doctrinam eiusdem fidei Nationibus promulgauerunt, & proinde Ecclesias apud vnamquamque ciuitatem condiderunt: a quibus traducem fidei & semina doctrinae cetera exinde Ecclesiae mutuatae sunt, & quotidie mutantur, vt Ecclesiae fiant. Ac per hoc & ipsae Apostolicae deputantur, vt soboles Apostolicarum Ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot & tantae Ecclesiae, vna est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes: sic omnes primae, & omnes Apostolicae, dum vnam omnes probant vnitatem. Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & confederatio hospitalitatis, quae iura non alia ratio regit, quam eiusdem sacramenti vna traditio.] ac paulo post: Si haec ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quae cum illis Ecclesijs Apostolicis, matricibus, & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam; id sine dubio tenentem, quod Ecclesiae ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit: reliquam vero doctrinam de mendacio prauidicandam, quae sapiat contra veritatem Ecclesiae, & Apostolorum, & Christi, & Dei.]

XXII. Tertullian. de praescript. cap. 6. Tertull. eod. lib. cap. 20. 21.

PROVOCATIO AD ECCLESIAS APOSTOLICAS.

Rursum in eisdem, post multa eodem argumento fortius inculcata, haec ait de ijs qui se aequae Apostolicam praedicare doctrinam dolose iactarent: Ceterum si quae audent interfirere se atati Apostolicae, vt ideo videantur ab Apostolis traditae, quia sub Apostolis fuerunt; possumus dicere: Edant ergo origines Ecclesiarum suarum: euoluat ordinem Episcoporum suorum ita per successionem ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis vitis, qui tamen cum Apostolis perseuerauerint, habuerit auctorem, & antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiae Apostolicae census suos deferunt: sicut Smyrnaeorum Ecclesia habens Polycarpum, ab Ioanne collocatum refert; sicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum edit: proinde vtrique & ceterae exhibeant, quos ab Apostolis in Episcopatum constitutos, Apostolici seminis traduces habent. Conspiciant tale quid haeretici.] haec ipse, & alia plura id genus; ac deum in eisdem: Age iam, qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis tuae, percurrere Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae Apostolorum suis locis praesidentur: apud quas ipsae authenticae litterae eorum recitantur, sonantes vocem, & representantes faciem vniuscuiusque. Proinde est tibi Achaia, habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae adiaces, habes Romam, vnde nobis quoque auctoritas praesto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, &c.] Sic igitur (idem alibi inquit) soleo in praescriptione aduersus haereses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem vindicans regulam nostram omni haeretica posteritate.] haec ipse.

XXIII. Tertull. eod. lib. cap. 33.

DOGMATVM VRBITAS QVOMODO EXQUIRENDA.

Tertull. eod. lib. cap. 26.

Tertull. lib. 3. contra Marcion. cap. 19.

Conseuerunt & ceteri eadem ratione (vt dictum est) disquirere fidei veritatem. nam & Irenaeus: Traditionem (inquit) Apostolorum toto mundo manifestam in Ecclesia adest perspicere omnibus qui vera velint audire: et habemus numerare eos qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesijs, & successores eorum vsque ad nos; qui nihil tale docuerunt, neque cognouerunt, quale ab his deliratur.] haec & alia plura eodem argumento, quae superius recitauimus, idem inculcat. Eandem quoque firmam certamq. rectae fidei explorandae regulam, quicumque fuerunt in Ecclesia Catholici, nouerunt atque secuti sunt. de qua & Augustinus aduersus Manichaeos agens haec ait: In Catholica enim Ecclesia, vt omittam sincerissimam sapientiam, ad cuius cognitionem pauci spirituales in hac vita perueniunt, vt eam ex minima quidem parte, quia homines sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant: ceteram quippe turbam non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit. Vt ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse Catholicam non creditis; multa sunt alia, quae in eius gremio me iustissime teneant. Tenet consensus populorum atque gentium. Tenet auctoritas miraculis

XXIV. Iren. lib. 3. c. 3. DE TRADITIONIBVS VERITATIS ELVCET.

Aug. contra epif. Manichae. cap. 1.

raculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Tenet ipsa in sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, usque ad presentem Episcopatum successio sacerdotum. Teneo postremo ipsum Catholicæ nomen; quod non sine causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut, cum omnes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino ubi ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere. Ista ergo tot & tanta Christiani nominis carissima vincula recte hominem tenent credentem in Catholica Ecclesia; etiam si propter nostræ intelligentiæ tarditatem, vel vitæ meritum, veritas nondum se apertissime ostendat. Apud vos autem nihil horum est, quod me inuiter & teneat; sola personat veritatis pollicitatio.] hucusque Augustinus. atque hætenus de antidoto aduersus omnium hæreticorum venena, vna omnium Patrum sententia præparato, & ex Catholico nomine comparato.

XXV. Hoc ad dignoscendos religiosos ab impijs, Orthodoxos ab hæreticis, esse in Ecclesia introductum, & ut tesseram quamdam ac symbolum positum, Pacianus^a declarat his verbis: Sub Apostolis, inquit, nemo Catholicus vocabatur. Esto, sic fuerit. Vel illud indulge: cum post Apostolos hæreses extitissent, diuersisq. nominibus columbam Dei atque reginam lacerare per partes & scindere niterentur; nonne cognomen suum Ecclesia postulabat, quæ incorrupti populi distingueret unitatem, ne intemeratam Dei virginem error aliquorum per membra laceraret? nonne appellatione propria decuit caput principale signari? Ego forte ingressus populosam urbem hodie, cum Marcionitas, cum Apollinariacos, Cataphrygas, Nouatianos, & ceteros eiusmodi comperissem, qui se Christianos vocarent; quo cognomine congregationem meæ plebis agnoscerem, nisi Catholica diceretur? et paulo post: Catholicum istud nec Marcionem, nec Apellem, nec Montanum sonat, nec hæreticos sumit auctores] sed Apostolos, & qui ab eis sunt successores.

XXVI. Quod vero his potissimum Hadriani & Antonini temporibus, tot, quas recensuimus, hæreses obortæ fuerint, earumdemq. professores Christianorū nomine censentur: data est ansa quærentibus Ethnicis in religionem Christianam inuehendi ac declamandi, quod nulla ex parte sibi constaret, cuius cultores inter se adeo dissentirent, & pugnaciter altercarentur. Hinc ille Christianorū implacabilis hostis Celsus Epicureus, qui iisdem vivebat temporibus, hæc in Christianos oblatrans aiebat^b: Postquam late sparsi sunt, Christiani videlicet, iterum atque iterum scissos esse, singulis suas factiones sibi parantibus, & in multitudine dissona alijs alios arguēribus: nec iam quicquam præter nomen eis commune superesse, si tamen vel hoc præ pudore commune relinquunt; reliqua vero aliorū alia instituta esse.] hæc Celsus, quæ Origenes redarguens^c ait:

XXVII. Etiam ad hoc respondebimus, nullam vniquam extitisse rem magnæ existimationis, & communi vitæ vtilis, quæ non in varias sectas discissa sit. Medicinæ namque, quod ea sit vtilis ac necessaria humano generi, multasq. quæstiones habeat de modo curandi corpora, apud Græcos ex professo plures sectæ inueniuntur, & (sicut opinor) etiam apud barbaros qui medicinam profitentur. Rursum philosophia veritatis cognitionem, recteq. viuendi rationem pollicetur, conaturq. nos res vtilissimas docere in multas quæstiones diductas: ideo sectas habet plurimas, quasdam magis, quasdam minus insignes. Necnon Iudaismus sectarum materiam præbuit, alijs aliter Moyse atque Prophetarum sermones accipientibus. Eodem modo quia Christiana religio magnum quiddam ac venerabile visa est hominibus, non tantum seruili ingenio præditis, sicut Celsus videtur, verum etiam multis Græcorum eruditis: necessario exortæ sunt sectæ, non contentionis, sed inquirendæ Christianæ veritatis studio, dum omnes admirantur ac venerantur diuinas Scripturas; sed varij harum intellectus auctores suos habent, ut quisque aliqua probabili ratione ad interpretandum motus est. At neque medicinam sanæ mentis homo fugiat propter sectarum differentias: et parum honeste faciat si quis simili de causa abhorreat a philosophia: sicut neque propter Iudaicas sectas damnanda sunt Moyse atque Prophetarum sacra volumina.

XXVIII. Quod si hæc non absurde a nobis dicta sunt, an non pari modo etiam Christianorum sectas excusare licet? de quibus mihi miranda videtur Pauli sententia dicentis^d: Oportet hæreses esse; vt qui probati sunt, manifesti fiant inter vos. Nā quemadmodum medicus is demum probatus est, qui varijs medicorū sectis examinatis, probe sese in eorū rō plerisque exercuit; & is in philosophia profecisse intelligitur, qui variarū opinionum

d 1. Cor. 11.

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

discepta-

A disceptationibus exercitatus, potiores ex eis rationes sequitur: sic ausim affirmare, illū esse inter Christianos sapientissimum, qui Iudæorum atque Christianorum sectas introspexit diligentissime. Qui vero nostram doctrinam propter sectas eius vituperat, damnabit etiam Socraticam, quod ex eius philosophiæ disputationibus ortæ sint diuersæ scholæ aliquot: damnabit & Platonis decreta propter dissentientem ab ijs Aristotelem, & nouis indulgentem opinionibus: qua de re iam a nobis ante dictum est. Celsus autem videtur mihi nouisse quasdam hæreses, quibus ne nomen quidem Iesu nobiscum est commune: fortassis enim audiuit de Ophianis qui vocantur, & Cainanis, & si quæ alia similis est sententia, modis omnibus a doctrina Iesu discrepans: verum ista nihil ad inculpatissimæ religionis Christianæ vituperationem attinent.] hætenus Origenes.

B Ceterum & huius quæstionis scopum visus est attigisse Isidorus^a Pelusiota, dum Apollonio Episcopo hæc roganti scribit his verbis:

Et apud Gentiles, quamuis etiam eos in potestate ac ditioe sua habens, ac pro libito suo agens ac ferens, & apud Iudæos, tamen etiam eos velut rabido quodam furore percitos ad idolorum cultum atque homicidia impulisset, multas hæreses diabolus procreauit. Quod si apud Christianos quoque multo plures peperit, nemini mirum istud videatur. Nam cum ante carnalem Christi aduentum ac præsentiam omnes vitij remulencia laborare, nec vllum (vt ita dicam) pure atque integre sobrium esse conspiceret: idcirco pauca contentionis semina iniiciebat. Posteaquam autem salutare Verbum cælitus venit, nobis quidem cælestis vitæ generis documenta ferens; diabolo autem per eas minas, quas in peccatores intendebat, poenam quæ ipsum manebat, prænuncians; dicebat enim, Ite in ignem, qui paratus est diabolo & angelis eius: Tum vero communis ille omnium hostis, tum quod genus nostrum sensim ac paulatim vitium excutere, ac virtutem admittere, atque impietatem ablegare, ac pietatem amplecti perspiceret, tum quod condemnationis suæ decretum audisset, acrius aduersus nos flauit, atque hæreses in lucem protulit. Nam cum pietati iam oblectari nequeat; in id omni animi contentione incumbit, vt per ipsius nomen plerosque ad impietatem ducat: atque pietatis specie atque obtentu veritatem euertere conatur; eosq. qui optimæ vitæ laude persæpe excelluerunt, per corrupta dogmata obterit. Etenim vnicum hoc illi opus, vnicumq. studium est, vt omnes ad vnum siue per vim, siue per adulterina dogmata, in exitij pelagus secum præcipites agat. Hæc igitur hæresum principes cogitantes, aduersus veritatem semina iacere desinant: illud secum reputantes, quod ipsi præ ceteris in summo periculo versantur. Desinant etiam illorum auditores anticipatæ dumtaxat opinioni seruire, atque aduersus veritatem impetum facere; ne alioqui magnum omniq. sermone præstantius Saluatoris facinus, quantum quidem in ipsis est, inane atque infrugiferum reddant. Desinant item ij, qui rectis quidem dogmatibus gloriantur, verum per vitæ segnitiam ea facere conuincuntur, quæ eos nothos ac spurios pietatis discipulos esse coarguunt; atque ad rectam fidem optimam vitæ rationem adiungant. Sic enim futurum est, vt omnes Dominicam vocem laudem nostram prædicantem audiamus.] hæc ad Apollonium Isidorus.

Porro non sine magno emolumento permittit Deus Catholicam fidem ab hæresibus sæpe sæpius agitari. Nam (inquit Augustinus^b) si doctrina Ecclesiastica simplex esset, & nullis extrinsecus hæreticorum dogmatum cingeretur, non poterat tam clara & tam examinata videri fides nostra. Sed idcirco doctrinam Catholicam contradicentium obsidet impugnatio, vt fides nostra non otio torpescat, sed multis exercitationibus elimetur. Propter hoc denique & Apostolus^c dicebat: Oportet autem hæreses esse, vt probati quique manifesti fiant inter vos. Hoc est dicere: Oportet hæreticorum thuribus altare circumdari, vt certa & manifesta omnibus fiat Fidelium atque infidelium differentia. Cum enim fides Catholica velut aurum coeperit fulgere, & prædicatio eius vt argentum igne probatum intuentibus resplenduerit: tunc maiori cum turpitudine & dedecore hæreticorum voces obscuri aramenti vilitate sordebunt.] Idem alibi^d in eadem verba Apostoli^e: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis] addit: Vnde etiam scriptum est: Filius eruditus sapiens erit, imprudente autem ministro vtetur. Multa quippe ad fidem Catholicam pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine agitantur, vt aduersus eos defendi possint, & considerantur diligentius,

Annal. Eccl. Tom. 2.

L 2

& intel-

XXIX.
*a Isidor. lib. 9.
epist. 90.*

**CVR PLURES
HÆRESIS.**

**QVOD PACIEN-
DVM SINGVLIS.**

XXX.
*b Aug. de Tem-
pore serm. 98.
c VARVTLITAS
EX HÆRESIBVS*

c 1. Cor. 11.

*d Aug. de Ciui-
tate Dei lib.
16. c. 2.
e 1. Cor. 11.*

& intelliguntur clarius, & instantius prædicantur: et ab aduerfario mota quæritio, difcendi extitit occasio.] Hæc quàm vera sint, nos certe in Ecclesiasticâ historiæ controuerfij experti fumus. Quid in his amplius Lactãrius a egregie philosophetur, audiamus:

a Lactant. lib. 4. cap. vlt. XXXI. VBI VERITAS DOGMATVM.

Sed quoniam (inquit) multæ hærefes extiterunt, & instinãibus dæmonum populus Dei scissus est, determinanda nobis breuiter veritas, ac in suo proprio domicilio collocanda; vt, si quis aquam vitæ cupit haurire, non ad derritos lacus deferatur, qui non habent venam; sed vberimum Dei fontem nouerit, quo irrigatus perenni luce potiatur. Ante omnia scire nos conuenit, & ipsum & legatos eius prædixisse, quod plurimæ sectæ & hærefes haberent existere, quæ concordiam sancti corporis rumpent: ac nouissime summa prudentia caueremus, ne quando in laqueos & fraudes illius aduersarij nostri, cum quo luctari Deus nos voluit, incideremus: tum dedisse certa mandata, quæ in perpetuum custodire deberemus: quorum plerique imitatores, deserto itinere cælesti, vias sibi deuias per anfractus & præcipitia condiderunt, per quam partem plebem incautam & simplicem ad tenebras mortemq. deducerent. Quod quatenus acciderit, exponam.

XXXII. VNDH HAERESES.

* al. ferre

Fuerunt quidam nostrorum vel minus stabili fide, vel minus docti, vel minus cauti, qui diffidium facerent vnitatis, & Ecclesiam dissiparent. Sed ij, quorum fides lubrica fuit, cum Deum nosse se & colere simularent, augendis opibus & honori studentes, affectabant maximum sacerdotium; & a potioribus victi, cadere se cum suffragatoribus suis maluerunt, quàm eos facere * præpositos, quibus concupierant ipsi ante præponi. Quidam vero non satis cælestibus litteris eruditi, cum veritatis accusatoribus respondere non possent, obijcientibus, vel impossibile, vel incongruens esse, vt Deus in vterum se mulieris includeret, nec cælestem illam maiestatem ad tantam infirmitatem potuissent deduci, vt hominibus contemptui, derisui, contumeliæ, & ludibrio esset, postremo etiam cruciamenta perferret, atque execrabili patibulo figeretur: quæ omnia cum neque ingenio, nec doctrina defendere, ac refutare possent (nec enim vim rationemq. penitus peruidebant) deprauati sunt ab itinere recto, & cælestes litteras corruerunt, vt nouam sibi doctrinam sine vlla radice ac stabilitate componerent. Nonnulli autem falsorum Prophetarum vaticinio illecti, de quibus & veri Prophetæ & ipse prædixerat, exciderunt a doctrina Dei, & traditionem veram reliquerunt. Sed illi omnes dæmoniis fraudibus irretiti, quas prospicere & cauere debuerant, diuinum nomen & cultum per imprudentiam perdiderunt. Cum enim Phryges, aut Nouatiani, aut Valentiani, aut Marcionitæ, aut Antrhopiani, aut Ariani, seu quilibet alij nominantur, Christiani esse desierunt ij, qui Christi nomine amisso, humana & externa vocabula induerunt.

XXXIII.

VBI VERA ECCLESIA CATHOLICA.

Sola igitur Catholica Ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei: quo si quis non intrauerit, vel a quo si quis exiuerit, a spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri. Agitur enim de vita & salute: cui nisi caute & diligenter consulatur, amissa & extincta erit. Sed tamen quia singuli quique coetus hæreticorum se potissimum Christianos, & suam esse Catholicam Ecclesiam putant; sciendum est, illam esse veram, in qua est religio, confessio, & poenitentia, quæ peccata & vulnera, quibus est subiecta imbecillitas carnis, salubriter curat. Hæc interim paucis admonedi gratia reruli; ne quis errorem fugere cupiens, maiori implicetur errore, dum penetrare veritatis ignorat. Postea plenius & verius contra omnium mendaciorum sectas proprio se paratoq. opere pugnabimus. Sequitur, vt quoniam satis de religione vera & sapientia locuti sumus, in proximo libro de iustitia disseramus.] At de his hæcenus.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
147. 6. 8.

b Paninus in Fall.

Annno Christi centesimo quadagesimo septimo, Antoninus^b Pius Augustus quartum inijt Consulatum, collegamq. sibi adsciuit M. Aurelium Cæsarem secundo Consulem: a Cassiodoro autem ponuntur Orfitus & Priscus.

IESV

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
148. 7. 9.

Sequenti vero anno centesimo quadagesimo octauo, Erucius Clarus & Claudius Seuerus Consules creati sunt. Habentur ijdem Consules in antiqua Græca inscriptione positi, quæ est huiusmodi:

a Extat Roma apud ecclesiam S. Maria in Via lata, sed litteris obscuris & ineptis. Habet eandem inscriptionem Lippius fol. 42. in scriptura.

IEPA TAEIS TON PAIANISTON
TON EN ROMH ΔΙΟΣ ΗΛΙΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΕΡΑΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΘΕΩΝ
ΣΕΒΑΣΤΩΝ ΕΤΕΙΜΗΣΑΝ ΕΜΒΗΝ
ΠΡΟΦΗΤΗΝ. ΠΑΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΡΟ
ΤΕΓΡΑΜΜΕΝΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΠΡΟΤΟ
ΜΗΜΑΡΜΑΡΙΝΗ. Η. ΑΝΑΤΕΘΕΙΣΑ
ΕΝ ΤΩ ΟΙΚΩ ΤΩΝ ΠΑΙΑ
ΝΙΣΤΩΝ ΤΗ ΠΛΑ. ΝΩΝΩΝ
ΜΑΙΩΝ. Η. ΕΣΤΙΝ ΚΑΤΑ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΣ. ΠΑΧΩΝΙΑ
ΕΠΙ ΚΟΥΡΑΤΟΡΟΣ ΜΕΤΕΙΛΙΟΥ
ΑΜΠΛΙΑΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΥ
ΣΕΒΤΩ ΕΡΟΥΚΙΩ ΚΛΑΡΩ
Β. ΓΝΕΩ ΚΛΑΥΔΙΩ
ΣΕΒΗΡΩ ΚΩΣ.

Latine ita ad verbum:

Sacer ordo Paanistarum
Roma dei Solis
Magni Serapidis & deorum
Augustorum honorarunt Embem
Prophetam, patrem præscripti ordinis stemmate
marmoreo, quod positum est
in domo Paanistarum, pridie Nonarum
Maij, quæ est secundum
Alexandrinus Pachonia,
Sub Curatore Meteilio
Ampliato presbytero,
Sexto Erucio Claro
II. Gneo Claudio
Seuero COS.

Hæc tum ad recte consignanda tempora, tum etiã ad statum Romanorum Gentilium insinuandum posuimus. Constat quidem Romanos, qui post prædicationem Euangelij adhuc in auitæ superstitionis tenebris obstinato animo remanserunt, longe deteriores suis maioribus esse factos: cum nimirum sprete Christianæ religionis veritate, deorum omnium externorum, quos patres ipsorum fuerant auersati, cultum in Urbem cupide adsciuerunt: et inter alia numina, Serapidem, cuius in hac inscriptione mentio habetur, aliosq. Ægyptiorum deos, eorumq. sacra summo studio excoluere. Nutabant olim illata in Urbem sacra Ægyptiorum, Senatu & Imperatoribus eisdem aduersantibus. nã auctor est Dio^b, anno septingentesimo ab Vrbe condita, ex Senatusconsulto factum esse decretum, vt fana Serapidis atque Isidis, quæ priuatim nonnulli sibi construxerant, demolirentur: quod (vt ait) eos non magnopere inter numina numerabant. Postea autem, vbi ea in Senatu sententia obtinuit, vt publice colerentur; extra Pomœ-
Annal. Eccl. Tom. 2. L 3 rium

II. GENTILICIA SVPERSTITIO IN DETERIVS PROLAPSA.

b Dio hist. Rom. lib. 40.

rium eos deos collocauerunt. Rursum vero anno ab Vrbe septingentesimo septimo (vt a idem affirmat) iusserunt Aruspices omnia templa Isidis atque Serapidis demoliri: sed post quinquennium Lepido & Planco Coss. Serapidi Isidiq. templum decretum est. Anno autem ab Vrbe septingentesimo sexto, Augusti Consulatu sexto, idem Dio affirmat vetuisse Imperatorem, ne intra Pomœrium dijs Ægyptijs sacra fierent: quæ cum se in Urbem iterum insinuarent, Agrippa tunc curans Urbem, anno ab Vrbe septingentesimo trigesimalotertio, repressit edicto; statuens ne quis ea in suburbano intra quingentos passus ageret. Sed & postea Silano & Norbano Coss. anno ab Vrbe septingentesimo septuagesimo secundo, Tiberius anno sui Imperij vigesimo profcripsit Ægyptiorum sacra: immo actis in cruce Ægyptijs sacerdotibus, Isidis templū demoliri iussit, eiusq. statuam in Tiberim mergi. testantur hæc Tacitus, Suetonius, atque Iosephus.

a Dio hist. Rom. lib. 42.
b Dio hist. Rom. lib. 47.
c Dio hist. Rom. lib. 53.
d Dio hist. Rom. lib. 54.
e Tacit. Annal. lib. 2.
f Suet. in Tiber. c. 35.
g Ioseph. antiq. lib. 18. c. 4.

III. At quid postea? Spreta ab iisdem (vt dictum est) veritate, sacrum illud de eis est impletum oraculum: Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Non tantum enim ex Senatusconsulto recepta sunt intra Urbem Ægyptiorum deorū sacra, iisdemq. templa erecta, sed ipsi Imperatores (quod de Commodio scribitur) & Consulares homines sacris Isidis turpiter initiabantur: vt non mirum sit, Emben Prophetam (quod habet inscriptio superius recitata) insigni munere, nempe marmoreo simulacro honoratum fuisse. dicebantur autem apud veteres Gentiles (vt habet Festus) illi Prophetæ, qui essent fanonorum antistites, oraculorumq. interpretes. At de his pluribus inferius ad tempora Commodiana dicturi sumus. Sicigitur de Romanis Gentilibus in deterius lapsis illud iure tunc occini potuit, quod de Iudæis olim a via aberrantibus dictum est: Noui recenteq. venerunt, quos non coluerunt patres eorum] vel, si coluerunt, facti sæpe poenitentes, eisdem sæpius abiecerunt. Sed has aliasq. omnes sordes abluit martyrum sanguis.

b Apoc. 22. RECEPTI DIU AEGYPTIORVM IN VRBEM.
i Dent. 32.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
149. 8. 10.

Centesimo quadragesimonono Christi anno, a Cassiodoro Gordianus ac Maximus Consules ponuntur, ab alijs ex Græcis Fastis duo Valerij, Largus & Messalinus, cum ageret Antoninus in Imperio annum decimum.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP. D
ANNVS ANNVS ANNVS
150. 9. 11.

I. Anno Christi centesimo quinquagesimo, secundum Græcos Fastos, Torquato & Iuliano secundum, vel ex Chronico Cassiodori, Romulo & Glabrione Coss. Iustinus martyr iterum pro Christianis scribens Apologeticam orationem, obtulit eam Imperatori. Cum enim ipse numeret annos centum & quinquaginta a Christi natiuitate vsque ad illud tempus, quo eam scribebat orationem, nullus de his dubitandi scrupulus relictus esse videtur. Sed de his pluribus superius actum est, dum Eusebij & Cassiodori refellimus sententiam, alio tempore eam fuisse scriptam affirmantiū. Præfixit autem ipse suæ orationi Christiano philosopho dignam huiusmodi inscriptionem:

TEMPO SCRIPTE APOLOGIÆ IUSTINI. Iustin. in orat. ad Anton. vers. Lang. I Supr. anno 142. in fin.

II. Imperatori Tito Ælio Hadriano Antonino Pio Augusto Cæsari, & Verissimo filio Philosopho, & Lucio Philosopho, Lucij quidem Cæsaris natiuo, Pij autem adoptiuo filio, eruditionis amatoribus; sacroq. Senatui, & Populo Romano vniuerso. Pro his, qui ex omni hominum genere iniuste odijs iniquis & violentæ vexationi sunt obnoxij: Iustinus Prisci Bacchij filius, Flauia Neapoli Syriæ Palæstinæ ortus, ex illis vnus, hanc orationem atque deprecationem conscripsi.]

III. Quam vero libere ac intrepide ipso eius exordio eos compellet, hæc accipe: Qui vere pij & philosophi sunt, eos solam veritatem in pretio habere, & colere debere, ratio dicat.] et paulo post: At vos quidē Pij, & Philosophi, & iustitiæ custodes, & eruditionis amatores, quod sic vocemini, vbique auditis; an vero etiam fitis, res ipsa demonstrabit. Siquidem non adulatori vos hoc scripto, neque ad gratiam quicquam datur, eturi,

LIBERA IUSTINI ORATIO.

A eturi, sed vt iuxta exactam & exquisitam rationem iudicium feratis, postulaturi accessimus: ne videlicet sententiæ domo allatæ præsumptione, neque superstitiosa hominibus placendi affectione, neque præter rationem concepto impetu, & inueterata longo tempore fama mala præoccupati, contra vos ipsos calculum feratis. Nostra quidem ratio est, a nemine nos quicquam mali pati posse, si non aut malefici coarguamur, aut prauis, causa cognita, iudicemur esse. Vos autem occidere quidem potestis, nocere non potestis.] hæc dicens, multa exprobrat de iniquissimis in Christianos iudicijs: quippe qui solo nomine, quod Christiani sint, nulla habita rerum peruestigatione, vt facinorosissimi omnium, morte damnentur. Quamobrem calumnijs obiecta singula purgat, ipsorumq. innocentiam multis demonstrat: quippe qui non sint illi, vt vulgo dicebantur, athei, quod deos non colant, qui verum Deum norint, & officijs illi congruis prosequantur: nec eos expectare humanum regnum (quod ipsi suspicabantur, ac proinde defectionem atque rebellionem timebant) sed caeleste ac plane diuinum; eaq. ex causa libentissimo animo huius vitæ dispendium eos pati: quod nequaquam accideret, si in mundo regnandi cupiditate aliqua tenerentur obstricti. diluit ac plane confutat de crucifixi hominis cultu in Christianos iactatas a quocumque blasphemias, qui crucis mysterium ignoraret: monstratq. pluribus, deos colentium inanem ac turpem esse superstitionem: deq. Christi diuinitate, eiusq. de carnis assumptione oeconomia, erudite copioseq. disserit, & de crucis mysterio multa referat, atque Christianorum fidei veritatem multis certisq. argumentis testatam relinquit; eorumdemq. vitæ innoxia disciplinam, exactissimum castitatis cultum, patientiam, obedientiam, pacis custodiam, benignitatem, in hostes quoque dilectionem, & alia plura id genus insinuat.

IUSTINI APOLOGIÆ SVMMMA.

IV. Insuper & sacrorum mysteriorum ritus, nempe Baptismi & Eucharistiæ, alioqui secretos, voluit illis esse perspicuos; ea nimirum ex causa, quod vehemens ore omnium dissipata esset in Christianos calumnia, eos in sacris necare solitos puerum, illiusq. carnibus vesci, extinctisq. luminibus promiscue turpiterq. misceri: quæ enim (vt dictum est superius) agerentur a Gnosticis, qui & Christiano nomine censebantur, ea omnia Catholicis atque innocentissimæ vitæ Christianis crimini vertebantur potius, quàm illis, quos instar Protei ad libitum mutare formas, idola colere, ceteraq. quæ Gentilium essent ritus agere, ac sic latitare, sua ipsorum hæresis docuisset. Potuit & ea de humanarum carniū esu calumnia non tantū ex Gnosticorum facinoribus esse constata, sed ex veritate mysterij male accepti perfacile comparata: nimirum quod in confesso apud Catholicos omnes esset, se in sacrificarnem Christi Domini nostri esu, & sanguinem potu æque participare. Quomodocumque autem id acciderit, ad eluendam inolitam de sacramento calumniam, Iustinus (licet vetitum lege sit, sanctum dare canibus, & a Matth. 7. ante porcos proijcere margaritas) sacra suis scriptis Christianorum mysteria perspicuo intuenda atque cognoscenda proponit. Essent hic ea singula, ad sacros Ecclesiasticos antiquos ritus & mores insinuandos, eius verbis scribenda: sed quod alias superius, vbi ex instituto de Ecclesiasticis traditionibus actum est, eorum meminimus; iterum ea repetere, superuacaneum esse ducimus.

IV. DE ESU CARNIUM HVMANARVM CALVMNIA DILVITVR.

V. Quali autem, quantave animi libertate istæc omnia ipse tractarit; præter illa quæ sunt superius recitata, inuectiua illa potissimum declarat, qua ait: Sed enim metueremini, ne vniuersi, quæ iusta sunt, faciant: et vos, quos puniatis, non habeatis. Carnificum vero hoc fuerit, non Principum bonorum opus. Persuasum autem vobis est, malignorum dæmonum opera hæc fieri, prout diximus: qui etiam ab eis, qui præter rationem vitam degunt, hostias & cultum flagitant. Ceterum vos, qui pietatem & philosophiam consecramini, contra rationem quicquam agere, non arbitramur. Sin vos etiam æque ac dementes homines veritatem post consuetudinem habetis, facite sane quod potestis. Tantum quippe Principes opinionem veritati præferentes valent, quantum in solitarijs locis prædones.] denique perorans hæc addit: Hæc si quidē vobis rationi & veritati consentanea esse videntur, in pretio ea habete: sin pro nugis ducitis, tamquam deliramenta contemnite: atque ita contra eos, qui nihil per iniuriam iniqui admiserunt, perinde ac aduersus hostes, supplicium capitis statuite. Illud autem vobis prædicimus: vos minime euafuros esse futurum iudicium Dei, si in hac iniquitate perduraueritis. Et nos clamabimus: Quod Deo gratum placitumq. est, id ipsum obtineat

V. SVMMMA IUSTINI LIBERTAS IN DICENDO.

obtineat & fiat.] hæc locutus, subiunxit libello appendicē, Hadriani Imperatoris, quod A
superius est recitatum, ad Minutium Fundanum pro Christianis rescriptum editum,
quo vetuit Christianos circumueniri calumnijs, atque ex solo nomine, nullo probato
crimine, tumultuarie condemnari.

VI.

Annuerit ne Iustini libello Imperator, non constat: nam post hæc Romæ religionis
causa patratas esse Christianorum cædes, vt Telesphori Romani Pontificis & aliorum,
suo loco dicemus. Neque enim assentiri possumus affirmantibus Antoninum Pium
Augustum Iustini oratione persuasum, mox illud, quod extat in fine eius pro Chri-
stianis Apologiæ, dedisse rescriptum: nam illud Asiæ populis post triennium datum
fuisse apparet, nimirum eius Imperij anno decimoquinto. Cum enim ibi Tribunitiæ
potestatis inscriptio notata habeatur decies quinquies, totidem eum annos tunc egisse
in Imperio, certum est: nam auctore a Dione constat, pro numero annorum Imperij, B
multiplicari vices Tribunitiæ potestatis: adeo vt quoto quis Imperator auctus reperi-
atur numero Tribunitiæ potestatis, totidem eum annos agere in Imperio, necesse sit pa-
riter affirmare: quamobrem anno decimoquinto eius Imperij ea oportuit Antoninum
pro Christianis rescripsisse.

DE TEMPORE
DATI RESCRI-
PTI AB ANTO-
NINO PIO.

a Dio hist. Rom.
lib. 53.

VII.

Meminit huius a se scriptæ Apologiæ ipse Iustinus in dialogo cum Tryphone, cum
agit de Simone mago: vt appareat, commentarium illum post hæc tempora ab eo scri-
ptum: vbi & de Christianorum persecutione verba faciens, quanta illi essent animi a-
lacritate ad subeunda supplicia, monstrat his verbis: Dum cædimur, lætamur; per-
suasum habentes, quod excitaturus nos sit Deus per Christum suum.] et post multa,
quomodo persecutione sæuiente, maior ad Ecclesiam adijceretur credentium numerus,
testatur sic dicens: Non esse autem qui exerceat, & in seruitutem redigat nos, qui Ie- C
su nomina per fidem dedimus, per terram omnem manifestum est. Quod namque dum
gladio percutimur, & in crucem agimur, & bestijs obijcimus, & vinculis & igne &
tormentis alijs omnibus plectimur & excruciamur, a professione nostra non disceda-
mus, satis constat. Et quanto magis eiusmodi tormenta quædam in nos expediuntur,
tanto alij plures Fideles & veræ religionis per nomen Iesu sunt cultores. Quemadmo-
dum enim, si quis vitis excidat fructificantes partes; vt palmites, qui alios floridi &
frugiferi profundant ramos, illa proferat, facit: ita in nobis quoque accidit. Plantata
namque est a Deo & Salvatore vitis & vinea, populus eius.] hæc ipse. Porro non hæc
Romæ tantum pati Christianos consueuisse, sed vbique gentium, demonstrat, paulo
post sic dicens: Non solum ex possessionibus suis Christianorum quisque exigitur, ve-
rum etiam in mundo toto nemini eorum viuere permittitur.] vt ex his appareat, non D
leuem, etiam sine edicto, his temporibus persecutionem in Christianos grassatam ef-
se: nisi ad tempora Marci & Lucij, successorum Antonini, ea referenda esse velimus.
At de his hætenus.

PERSECUTIONE
CRESCIT ECCLIE
SIA.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
151. 10. 12.

CELADION EPI-
SCOPVS ALE-
XANDRINVS.
b Euseb. lib. 4.
c. 28.

Christi Domini anno centesimo quinquagesimo primo, Orfito & Prisco Coss. sed
secundum Cassiodorum, Præsente & Rufo, Antonini Imperatoris anno duode-
cimo, post Marcum Iuniorem subrogatur in Ecclesia Alexandrina Celadion Episcopus, E
qui sedit annos quatuordecim. hæc Eusebius in Chronico & Historia b.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
152. 11. 13.

Sequenti anno Domini centesimo quinquagesimo secundo, Gallicanus & Vetus
notati habentur Consules: apud Cassiodorum vero Commodus & Lateranus ha-
bentur conscripti.

IESV

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
153. 12. 14.

Q Vi vero post sequitur annus Domini centesimus quinquagesimustertius, Gor-
diani & Maximi Consulatus in Fastis adscribitur; sed a Cassiodoro, Vero &
Sabino Consulibus consignatur. Verum ij omnes rerum Ecclesiasticarū notitia steriles:

IESV CHRISTI HYGINII PAP. ANTONINI PII IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
154. 1. 15.

A Nno Christi centesimo quinquagesimo quarto, Glabrione & Veriano Coss. die I.
quinta Ianuarij, Telesphorus Papa, cum sedisset annos vndecim, menses nouem
minus diebus tribus, martyrio coronatur. Tribuit eidem Eusebius a annos vndecim, B
exactos, itidemq. indices Cresconiani. Verum quod Eusebius ipse primo Antonini Im-
perij anno eum decessisse dicat, errore lapsus ex eo intelligitur, quod in serie Romano-
rum Pontificum Cletum numerare prætermiserit. Porro cum alij Telesphorum sedisse
velint annos vndecim, menses tres, & dies vigintiunum: haud rationem visi sunt ha-
buisse temporis creationis eius, quæ (vt vidimus) contigit octaua Aprilis; & obitus, qui
apud omnia Martyrologia positus habetur quinta Ianuarij. Martyrio coronatum fuisse
C Telesphorum, auctor est etiam Irenæus b, qui ait: Gloriosissime martyrium fecit.] b Iren. lib. 3.
Tertullianus c id etiam de eodem his verbis: cap. 3.
Post expleta sui qui lustri tempora, tradit c Tertullian. in
Telesphoro: excellens hic erat, martyrq. fidelis.] carm. contra
Macion. lib. 3.
in fin.

hæc Tertullianus in poemate contra Marcionem a se, cum esset iunior, scripto, quod
imperfectum, inemendatum, atque metricis numeris minus attemperatum reliquit.
sed de eo inferius suo loco dicemus. Rursum vero de martyrio eiusdem mentio habetur
in eodem nuper citato libro de Romanis Pontificibus:

Vbi & hæc itidem de Telesphoro: Hic constituit vt septem hebdomadas ante Pascha II.
ieiunium celebraretur.] eadem leguntur apud Eusebium d. Verum Quadragesimale iei-
unium ex Apostolica institutione mansit, superius primo Annalium tomo demon-
strauimus: quamobrem non recens a Telesphoro illud fuit in Ecclesia decretum; sed
potius quod traditione Fideles seruarent, at de his diuersa esset consuetudo Ecclesiarum,
edita constitutione, scripto illud fuerit perpetuo stabilitum. Sed & ibidem subditur:
Hic fecit vt in Natali Domini nostri Iesu Christi noctu Missæ celebrarentur: cum om-
ni alio tempore ante horæ tertiæ cursum nullus præsumeret Missas celebrare; quia ea
hora Dominus noster Iesus Christus ascendit in crucem.] Verum sunt hæc accipienda
de his quæ frequentiori vsu in Ecclesia seruarentur; cum alioqui multis constet exem-
plis, in sacris vigilijs noctu sacrificium offerri consueuisse. Sed post hæc additur, statuis-
se Telesphorum, vt ante sacrificium diceretur Angelicus hymnus, Gloria in excelsis
Deo.] Demum hæc in fine: Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem,
presbyteros duodecim, diaconos octo, Episcopos per diuersa loca tredecim.] Recensentur
E in singulis Romanis Pontificibus non solum ordinationes clericorum, qui Ecclesiæ
Romanæ vsui essent, sed & Episcoporum, qui in diuersas Orbis prouincias mitteren-
tur: vt ex his etiam perspicuum reddatur, fuisse muneris Romanorum Pontificum,
non solum Urbis, sed & Orbis totius Ecclesiæ consulere. His de Telesphoro dictis, de
sepultura eius mox subditur: Sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, No-
nis Ianuarij: et cessauit Episcopatus eius dies septem.] Sicq. decimatertia eiusdem
mensis Ianuarij suffectus est in locum eius Hyginus Græcus, Atheniensis, ex Phi-
losopho. HYGINVS PA-
P.

Telesphoro iam nece sublato, cuinam inferioris ordinis Christiano Gentiles pe-
percisse putandum est? sæuijt acerbe nimis his temporibus eorum in Christianos furor:
nam præter illos, quorum memoria excidit, ac eos quorum superius facta est men-
tio, reperiuntur itidem Romæ alij martyrio coronati. Passus est tunc etiam Alexander
Episcopus III.

a Martyrolog. Rom. die 21. Octobr. MARTYRES PAS- SI SVB ANTONINO PIO.

Episcopus a via Claudia, vigesimo ab Vrbe milliario; cuius natalis dies in tabulis Ecclesiasticis descriptus habetur: sed cuius ciuitatis Episcopus fuerit, ignoratur. Martyr quoque effectus est Spoleti Pontianus, & alij plures in Italia. In Oriente etiam complures reperiuntur sub eodem Antonino nobilitati martyrio, nimirum Pergami in Asia Agathodorus & Carpus, alia vero die Agathonice, Pergæ in Pamphilia Theodorus, eiusq. mater Philippa, & alij plures, Apameæ Alexander, Damasci Victor & Corona, Marcinopoli Melitina, Augustoduni in Gallia Flocellus & alij, in Sardinia Poritus: quorum omnium in Romano Martyrologio certa passionis dies adscripta habetur. Porro longe maiorem esse numerum eorum, quorum iniuria temporum & naufragio scripturarum memoria perijt, nemo est qui ex his, quæ sunt recitata, non possit facile opinari.

IV.

Porro sanctorum suorum vindex Deus, haud alia de causa his diebus totum plane Imperij Romani orbem diuersis cladibus afflictauit, quam vt manifestis declararet signis atque prodigijs, esse Gentilibus diuinum numen infensum. Quænam vero hæc fuerint, Iulius Capitolinus b his verbis recenset: Aduersa huius temporis hæc prouenerunt: fames, de qua diximus; Circi ruina; terræmotus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt, quæ mirifice omnia instaurauit; & Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas vel domos absumpsit: Narbonensis ciuitas, Antiochense oppidum, & Carthaginense forum arsit: fuit & Tiberis inundatio. hæc ipse. Ceterum magnum hæc cunctis incussisse timorem, & ipsum Imperatorem pariter commouisse, ex eo facile opinari licet, quod ipse hoc anno, his prodigijs numine perterrente, Gentiles a Christianorum persecutione dato rescripto cohibuit: quod hoc ipso anno decimoquinto sui Imperij rescripsisse, ex Tribunitia potestate, annis singulis repeti solita, ibi iam quindecies repetita (vt dictum est) facile intelligi potest. Erat autem rescriptum huiusmodi c:

b Tul. Capit. in Antonino. CLADES ROM. IMPERII. OB. PERSECUTIONEM CHRISTIANORVM.

c Apud Iustin. marty. in fine orat. ad Antonin. ex vers. Lang.

V.

Imperator Cæsar Titus Ælius Hadrianus Antoninus, Augustus, Pius, Pontifex Maximus, Tribunitiæ potestatis decimumquintum, Consul tertium (aliter quartum) Pater patriæ, populis Asiæ salutem. Titulus est ex Iustini commentarijs desumptus: nam qui habetur apud Eusebium, noscitur deprauatus; quippe qui loco Antonini Pij habeat Marcum Aurelium. Cetera autem quæ sequuntur, ipsum nempe rescriptum, ex Eusebio d hic subscribimus:

RESRIPTVM ANTONINI PRO CHRISTIANIS.

d Euseb. lib. 4. c. 13.

Noui quidem dijs curæ esse, ne tales homines impuniti in obscuro lateant: nam illi ipsi (sat scio) de ijs qui ipsi cultum tribuere recusant, sunt multo acerbius supplicium sumpturi, quam nos. Ac quibus hominibus iam ipsi grauem exhibetis molestiam, & tamquam impios atque a deorum cultu auersos insimulatis, eorum plane, quam habent, magnopere confirmatis religionem. Illis enim magis in optatis est, vt in crimen adducti, mortem pro Deo suo oppetant, quam vt vita fruantur. Vnde sua ipsorum vita hoc pacto prodita, multo maiorem clarioremq. reportant victoriam, quam si imperata, quæ vos ab ipsis fieri postulatis, obirent. Ceterum de terræmotibus, qui vel præterierunt, vel iam sunt, non alienum a ratione videtur, vos commonescere: quandoquidem etiam cum adsint, animos dimittitis, & infelices vestri omnium casus in illorum religionem, tamquam eorundem causam, transfertis. At illi cum tale quid eueniat, constantius firmiusq. Deo fidunt. Vos autem toto illo tempore Deum penitus ignorare, resq. sacras prorsus contemnere, & non solum cultus qui soli Deo debetur, in se esse & expertes, verum etiam eos qui illum obseruant & venerantur, grauius exagitare, & ad mortem vsque insectari videmini. Pro quibus omnibus, multi qui nostris præfuere prouincijs, iam ante diuinitissimo sanctissimoq. nostro patri litteras scripserunt. Ad quos quidem ille rescripsit, nihil eiusmodi viris negotij facessendum, nisi forte aliquid maleficij contra Romanum Imperium designare moliantur. Ad me etiam eorum causa scripsere multi: quibus per litteras patris mei sententiæ & voluntati assentiens, responsum dedi. Quod si quisquam igitur cuiquam Christiano, quia Christianus sit, pergat molestiæ quicquam aut criminis inferre: ille cui crimen illatum fuerit, etiam si re ipsa Christianus deprehensus sit, absoluaatur: qui autem illum accusauerit, iustum debitumq. supplicium subeat. hæc tenus rescriptum.

VI.

Addit Eusebius e: Hoc editum Ephesi in communi totius Asiæ concilio diuulgatum fuit. Atque ita ista accidisse, Melito Sardenis Ecclesiæ Episcopus, qui eodem tempore hominum fama celebris fuit, testatur perspicue suis ipsius verbis, quæ sunt posita in Apolo-

e Euseb. ubi supra.

A Apologia vtilissima illa quidem, quam pro nostræ fidei & religionis defensione contexit, eamq. Imperatori Vero dicauit. hæc ipse. Apparet autem ex dictis eiusmodi Antonini rescripti verbis, non solum Proconsulem Asiæ, sed & alios complures Præsides de Christiana religione eidem Imperatori dedisse litteras, rursusq. eundem Augustum non ad Asiæ populos tantum, sed & ad alias quoque prouincias interpellatum eius generis dedisse rescripta. quod aperte testatur Melito Sardenis in ea Apologia ad Verum: quem recitat Eusebius f sic dicentem: Tuus item pater, quicum vna tu summam rerum eo tempore administrabas, tum ad alias ciuitates generatim, tum ad Larissæos, Thessalonicenses, ad Athenienses, & ad omnes denique Græcos nominatim per litteras mandata delegauit, ne quid nouarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur. hæc Melito.

PLVRA ANTONINI RESCRIPTA PRO CHRISTIANIS.

f Euseb. lib. 4. cap. 25.

B Illud etiam eiusdem Principis rescripti verbis manifesto declaratur exemplo, nimirum consueuisse Gentiles, Christianorum hostes, quæcumque diuinitus missæ essent clades, & accidissent infortunia, Christianis crimini dare, ac culpæ illorum adscribere, secundum ea quæ & alibi recitauimus ex Tertulliano b, qui ait: Aduersus sanguinem innocentium exclamant; prætextentes sane ad odij defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment, omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. si Tiberis ascendit in moenia: si Nilus non ascendit in arua: si cælum stetit: si terra mouit: si fames, si lues: statim Christianos ad leonem. hæc ipse. Quod autem ad statum Romanæ Ecclesiæ pertinet: etsi, vt aliæ foris positæ Ecclesiæ, a Gentiliū persecutione (id Antonini rescripto iubente) quieuerit, haud tamen tranquilla frui pace permessa est; quippe quæ hæreticorum se in Urbem obtudentium fuerit vehementer exagitata molestijs. quinam vero hi fuerint, dicturi sumus anno sequenti.

VII.

OMNES CLADES ADSCRIBERE SOLITAE CHRISTIANIS. b Tertull. in Apolog. c. 40.

IESV CHRISTI
ANNVS
155.

HYGINII PAP.
ANNVS
2.

ANTONINI PII IMP.
ANNVS
16.

C Hristi Domini nostri annus centesimus quinquagesimus quintus Consulibus adnotatur Præsente & Rufino: quo, Hyginio Romano Pontifice annum secundum suæ sedis auspicante, Valentinus & Cerdo nefandissimi hæresiarchæ cum venissent in Urbem, turbas in Ecclesia concitauere non modicas. quænam fuerint horum hæreses, satis dictum est suo loco superius. Docuerat (vt dictum est) Valentinus in Ægypto: cumq. a pluribus suam concinnationem ex Platone, alijsq. philosophis, atque poetis, simulq. diuina Scriptura contextam accipi cognouisset; angusta sibi visa Ægypto, longe lateq. in Christiano orbe hæresim propagare conatus, sub Hyginio Romano Pontifice (vt auctor est Irenæus c) Romam se contulit, nec quidem cito discessurus; sed Hyginij tempora, & eius in sede successoris Pij illic expleuit, permansitq. vsque ad Anicetum, vt idem tradit his verbis: Valentinus venit Romam sub Hyginio, creuit vero sub Pio, & prorogauit tempus vsque ad Anicetum. hæc ipse. Immo vero vsque ad Eleutheri Papæ tempora mansisse eum Romæ, ac primo se Catholicum prætulisse, Tertullianus d testatur, tam de Valentino quam Marcione agens his verbis: Vbi tunc Marcion Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? Vbi tunc Valentinus Platonicæ sectator? Nam constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum eiecti.]

I.

VALENTINVS ROMAM VENIT

c Iren. lib. 3. c. 4. e Apud Euseb. lib. 4. c. 10.

d Tertull. de præscrip. c. 30.

Admiratione quidem digna res est, procacissimum hæresiarcham Romam aduenientem, adeo maiestate eius Ecclesiæ perculsum esse, vt non ausus fuerit palam suas blasphemias effundere, sed fidem Catholicam mentiendo, se æque Catholicum profiteri, nec nisi clanculum, disputationis captata occasione, hæreses propinare. Quod vero ad Cerdonem pertinet: ipsum quoque sub Hyginio in Urbem se contulisse, Irenæus e tradit, atque Tertullianus f his versibus, de Hyginio, qui successit Telephoro, intelligens:

II.

CERDONIS ADVENTVS ROMAM.

e Iren. lib. 1. c. 28.

f Tert. in eorum contra Marc. lib. 3. in fin.

*Post illum socius legis, certusq. magister.
Cum vestri sceleris socius, præcursor, & auctor*

Aduenis

Apolo-

Aduenit Romam Cerdo noua vulnera gestans :
Detectus, quoniam uoces & uerba ueneni
Spargebat furtim : quapropter ab agmine pulsus
Sacrilegum genus hoc genuit, spirante dracone.
Constabat pietate wigens Ecclesia Roma,
Composita a Petro, cuius successor & ipse
Iamq. loco nono cathedram suscepit Hyginus.]

III At ipse Cerdon, quantumlibet in Oriente publice palamq. haereses professus esset, Romam tamen cum uenisset, licet impudens ac petulans, reueritus tamen Ecclesiae Apostolicae Apostolico ore testatam fidem, ac eorum sanguine consignatam, erubuit turpitudinem suam, simulauitq. delicti poenitentiam, & exomologesis pallio se studuit operire, desperans nimirum se non nisi Catholici nominis tegmine inter Fideles Catholica fide coruscus uersari posse: sicq. audacissimus homo pertimuit, & loquacissimus obmutuit; effectusq. militiae, cuius dux erat, desertor, in castris Ecclesiae uideri uoluit, facta saepe exomologesi, profiteri. Quod quidem Irenaeus a testatur his uerbis: Cerdon autem, qui ante Marcionem, & hic sub Hygino, qui fuit octauus * Episcopus, saepe in ecclesiam ueniens, & exomologesis faciens, sic consummavit, modo quidem latenter docens, modo uero exomologesis faciens, modo uero ab aliquibus traductus in his quae docebat male, & abstentus est a religiosorum hominum conuentu.]

III. Ceterum tantum abest, ut vel minimum per hos uel alios huius temporis haereticos labefactata fuerit puritas atque sinceritas Romanae atque Apostolicae fidei, ut (quod alias diximus) ad eos fortius conuincendos, idem ipse Irenaeus & Tertullianus ad Ecclesiae Romanae prouocent integritatem, in qua nimirum Apostolicae traditiones uigent. Non alij quidem Cerdoni, nisi leuissimi homines adhaeserunt, qui palearum instar in Ecclesia haberentur, & circumferrentur omni uento doctrinae. de quibus haec Epiphanius b: Cerdo a Syria digressus, & Romam profectus, corruptor & sui ipsius & credentium ipsi, miserimus uisus est. Misera est enim hominum natura, cum relicta Dei uia errat, & ubi seipsam a Dei uocatione separauit: contigit enim his prouerbum canis, qui umbram intentus, non continuit quod habebat in ore.] haec & alia de Cerdone & eius sectatoribus Epiphanius.

V. Sed obseruatione illud magnopere dignum est, cariosos atque putentes haesiarchas non eo usque dementiae peruenisse, ut Apostolicae sedis culmen omnino contempserint; apud quam, submissa ceruice ferrea, saepe facerent exomologesis; plane profitentes, non aliunde sibi licere nomen Catholicum uel specie tenus praeferre, quam ex Romanae Ecclesiae communicatione quoquo modo surrepta. At non modo Valentinus & Cerdo, sed & Marcion, & alij complures haesiarchae, de quibus singulis suo loco dicendum, sicte uel uere palinodiam recantaturi, non apud aliquam aliam sedem, quam Romanam, neque apud quempiam alium summae aetimationis Episcopum, quam Romanum, id sibi legitime faciendum putarunt: quod in confesso esset non solum apud Catholicos, sed etiam haereticos Ecclesiae Catholicae perduelles, eam esse Ecclesiae totius metropolim, & omnium Ecclesiarum gerere principatum, utpote cuius esset fidem probare, atque perfidiam condemnare.

IESV CHRISTI 156. HYGINII PAP. 3. ANTONINI PII IMP. 17.

Sequens annus Christi centesimus quinquagesimus sextus notatur in uulgatioribus Fastis Consulibus Lucio Aelio Commodo & Sextilio Laterano, sed a Cassiodoro Tertullo ac Sacerdote: quem, ut memoria rerum Ecclesiasticarum ieiunum, scriptorum penuria sic praeterimus.

IESV

IESV CHRISTI 157. HYGINII PAP. 4. ANTONINI PII IMP. 18.

Anno sequenti centesimo quinquagesimo septimo, Seuerus atque Sabinus, aliter Sabinianus, Consules habentur: sed a Cassiodoro ponuntur Quintillus ac Priscus. In tanta enim Consulum uarietate haud propterea quis suspicari debet rectam chronologiam interuerti: nam cum de annis constet Imperatorum, ijs certa ratio temporis stabilitur. Hoc igitur anno decimo octauo Antonini Imperatoris, Eusebius a, cum (ut profitetur) sic sibi explorata esset Hierosolymitanæ Episcoporum sedis successio, ut tamen, quot quisque sedisset annos, haberet incompertum: hos in unum recenset post eos, qui superius numerati sunt, Hierosolymitanos Episcopos, dicens: Cassianus decimus septimus Hierosolymæ Episcopatum post Marcum suscepit: post quem decimus octauus Publius: cui successit decimus nonus Maximus: uigésimus Iulianus: uigésimus primus Gaianus: uigésimus secundus Symmachus: uigésimus tertius Caius: uigésimus quartus Iulianus: uigésimus quintus Capito.] hos ponit usque ad annum Commodi Imperatoris quintum.

IESV CHRISTI 158. PII PAP. 1. ANTONINI PII IMP. 19.

Christi anno centesimo quinquagesimo octauo, Siluano & Augurino Coss. undecima Ianuarij Hyginus Romanus Pontifex, cum sedisset annos quatuor duobus minus diebus (ut colligitur ex tempore ingressus eius, usque ad diem qui natalitio ipsius adscriptus est in Romano Martyrologio) moritur martyr. Quod uero pertinet ad numerum annorum sedis eiusdem, aequè consentiunt Latini atque Graeci, cum sedisse annos quatuor: quod quidem liber de Romanis Pontificibus, Collectio Cresconiana, alijq. Vaticani indices testantur. affirmat id ipsum Eusebius b. Ceterum in perquirendis annis Hyginij, si quis Consules perperam positos, immo errore illapsos in librum de Romanis Pontificibus subsequatur in Hygino; duodecim saltem annos eum sedisse, dicere opus esset. quod tandem intelligens is c qui usque ad ipsum Hyginium per Consules in eis positos numerauit annos Romanorum Pontificum, licet sero errorem sentiens, iam in ceteris paulo cautius egit. Rursum uero, quod Irenaeus, Tertullianus, Epiphanius in locis citatis superius numerant a Petro Hyginium nonum ordine Romanum Episcopum, quod & alij fecisse reperiuntur, ut Cyprianus d in epistola ad Pompeium; id inde accidit, quod ipsorum alij Cletum, alij uero (quod saepe superius dictum est) Anacletum praetermittunt, ex his duobus unum constantes.

Quod ad res ab Hygino gestas spectat; remanserunt, sicut & aliorum quorundam antiquorum Romanorum Pontificum, prorsus obscurae, cum haec tantum in citato superius libro de Romanis Pontificibus habeantur memoria commendata, uidelicet: Hic cletum composuit, & distribuit gradus.] Porro quod ad gradus cuiusque ordinis in Ecclesia, quo Ecclesiastica habetur composita hierarchia; iam a temporibus Apostolorum haec facta esse, Ignatio auctore & alijs, tomo primo Annalium demonstrauimus: uerum aliqua antiquae formae ab Hygino fuisse addita, uel eadem illustrata, aequum est existimare. Leguntur Hyginij titulo epistolae duae: recitantur & a Gratiano plura e eiusdem decreta, quae referre omittimus. Demum haec de eo postremo loco ponuntur: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros quindecim, diaconos quinque, Episcopos per diuersa loca sex. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, tertio Idus Ianuarij. Cessauit Episcopatus eius dies tres.] Sicq. decima quinta Ianuarij die Pius Papa creatur, de quo haec in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur: Pius natione Italus, ex patre Ruffino, fratre Pastoris, de ciuitate Aquileia, sedit annos nouemdecim, menses quatuor, dies tres.] haec ibi. sed de tempore sedis eius plura inferius.

Verum antequam ulterius progrediatur de Pio Papa, Hygino succedente, narratio; Annal. Eccl. Tom. 2. M sciendum

Eusebius in Chronico.

EPISCOPI HIEROSOLYMITANI.

I.

HYGINUS MORTUUS MARTYR.

Euseb. lib. 4. cap. 10. & in Chronico.

Panvin. in Fast.

Cyprianus in epist. 74. edit. Pamel.

II. HYGINII RES GESTAE.

Habetur collectio rom. 1. Concil. in Hyg.

PIVS PAPA.

III.

DE SVCCES-
SIO-
NE ANICETI.
a Optar. Mile-
uit. contra
Parr. lib. 2.
b Aug. epist. 105.
c Hieronym. de
Scrip. Eccles. in
Hegesipp.
d Apud Euseb.
lib. 4. cap. 21.
e Iren. lib. 3. c.
2. & 4.
f Tertull. contra
Marcion. lib. 3.
carm. in fine.
g Eusebius in
Chron. & hi-
stor. lib. 4. c. 10.
h Epiph. hares.
27.
i Niceph. Episc.
Constant. in
Chron. Niceph.
Cal. lib. 3. c. 25.

sciendum est, de successore Hyginij diuersam reperiri antiquorum sententiam : dum alij non Pium, sed Anicetum, Pium vero illi suffectum dixerunt : alij vero (vt positum est) primo loco Pium, ac post eum numerant Anicetum . Vtriusque sententiæ haud vulgares assertores habentur : siquidem priorem locum tribuunt Aniceto, posteriorem vero Pio Optatus^a Mileuitanus & Augustinus^b, dum Romanorum Pontificum catalogum texunt. eadem quoque sententiæ ad stipulari videtur Hieronymus^c, dum post Petrum decimo loco numerat Anicetum . non desunt præterea complures antiqui indices, in quibus itidem Pius postponitur Aniceto. Verior tamen ac magis recepta contraria huic videtur esse sententia , qua prior locus Pio tribuitur : id enim profiteatur in primis Hegeffippus, qui sub eodem Aniceto Romam venit : hic enim dum post Anicetum, non Pium, sed Eleutherium ponit^d, plane declarat, primo Pium, ac post eum fuisse Anicetum . Id ipsum Irenæus^e, qui ipsdem etiam vixit temporibus, tradit, & huic fere æqualis Tertullianus^f, Eusebius itidem^g, Epiphanius^h, duo Nicephoriⁱ, ac demum Latini, quam Græci recentiores omnes : vt iam plane stultitia habeatur, ijs non acquiescere, qui eodem tempore, quo ipsdem Pontifices, in Ecclesia claruere, vt Hegeffippus, & Irenæus, quiq. his proxime accedit Tertullianus.

IESV CHRISTI
ANNVS
119.

PII PAP.
ANNVS
2.

ANTONINI PII IMP.
ANNVS
20.

I. Christi anno centesimo quinquagesimonono, Coss. Barbato & Regulo, Pius agens in Pontificatu annum secundum, decretum edidit de celebrando Paschate die Dominico; quod tradit Eusebius^k. Verum licet ipse Pius auctor dicatur Ecclesiasticæ sanctionis : tamen quod iam antea ab Apostolis esset traditum, ipse tantum ad corrigendas Iudaizantes Ecclesias, quæ hætenus Iudæorum more quartadecima Luna Pascha agere solerent, voluit decreto firmasse. Sane quidem (inquit Socrates^l) qui Romam & alias partes Occidentis incolunt, Petrum & Paulum Apostolos consuetudinem, quam illi tenent, ipsis reliquisse affirmant : Verum nemo istorum omnium de his rebus scripris proditum proferre potest.] hæc Socrates Nouatianus. Porro complures Nouatianorum cum Iudæis ipsi quoque celebrabant Pascha decimaquarta Luna . cuius institutionis Ioannem Euangelistam fuisse auctorem, Quartodecimani calumniabantur : quem potius id, sicut alia multa, in illa tunc nuper exorta & coalescente primitiua Ecclesia tolerasse, putandum est. Ceterum non nisi ex Apostolica traditione, qui de his egerunt sanctissimi Patres, Victoris tēpore, vt die Dominico Pascha celebraretur, sibi vendicasse, docet Eusebius^m : sed alienum ab hac institutione fuisse Ioannem, mox dicturi sumus.

k Eusebius in
Chronico.
CELEBRAN-
DVM PASCHA
DIE DOMINI-
CA.
l Socrat. hist.
lib. 5. cap. 21.
m Euseb. hist.
lib. 5. cap. 22.

n Apud Bed.
de 1. 1. temp.
cap. 42.

o Ing. epist. 6.
p Ign. epist. 8.

q Apoc. 1.
QVID IOANNES
DE PASCHATE.

II. Hæc Petrum Apostolum Romæ docuisse, & eadem ab eo accepta S. Marcum Ægyptijs tradidisse, testatur S. Protheriusⁿ Episcopus Alexandrinus, scribens ad S. Leonem Romanum Pontificem. Quod si de his antiquius testimonium scriptis proditum quis requirat, habet Ignarium, qui vixit temporibus Apostolorum, & sedem Apostolicam Antiochenam, quam Petrus fundarat & Paulus docuerat, administravit : quem profecto alia docuisse atque scripsisse, quam ab ipsis Apostolis accepisset, nefas est dicere . hic, inquam, scribens^o ad Magnesianos, Asiæ populos, celebrandū ait diem Dominicum, vt dierum principem, resurrectioni Domini consecratum . et ad Philippen-
ses^p, de non celebrando Paschate more Iudaico, hæc contestatus, inculcat : Si quis cum Iudæis celebrat Pascha, aut symbola festiuitatis eorum recipit, particeps est eorum qui Dominum occiderunt & Apostolos eius.]

III. Immo & ipsiusmet Ioannis Apostoli testimonio rata haberi videtur celebratio Paschæ die Dominico . nam cum in Apocalypsi^q eius diei meminerit tamquā celebris in Ecclesia ac nominati; quæ nā, quæso, potuit esse ratio diei Dominici in Ecclesia celebrandi, nisi quod esset resurrectioni Dominicæ consecratus, nempe quod ea die Christiani sacramentum resurrectionis Domini religiosi studijs votisq. recolerent? Ceterum si more Iudaico decimaquarta Luna eius memoria in Ecclesia ageretur; quod incerta dies eius esset, vt pote quæ singulis annis mutaretur, omnis diei Dominicæ (quæ prima erat) celebrandi ratio casta reddita videri potuisset . Quod si quolibet octauo die, nempe Dominico, resurrectionis memoria solemnibus ritibus Apostolica traditione

repeti

A repeti consuevit : quorsum alia die ipsam anniuersariam Paschatis celebritatem oportuit celebrari? Hæc autem quantumlibet optimo iure dici posse videantur, Polycrates^a tamen de Ioanne secus affirmat, necnon Irenæus, testimonio (vt ait) Polycarpi : quibus si assenserimus, mutaret ipse liber Apocalypsis, & alterius potius auctoris esse, quam Ioannis Apostoli, dicere oporteret : quod horret piorum audirus.

Pius igitur, ne ob altercantium studia conuelleretur quæ ab Apostolis de celebrando Paschate die Dominico traditio in Ecclesia statuta esset, eam decreto edito stabilendam curauit. Cui accessisse diuinum quoque suffragium, Angelico ministerio collatum, idem qui supra liber de Romanis Pontificibus in Pio his verbis testatur : Sub huius Episcopatu frater ipsius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, vt sanctum Paschate die Dominica celebraretur.] hæc ibi . Hunc illum fuisse Hermen, quem Paulus, ad Romanos scribens, salutari mandat, dicens : Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen] testantur Origenes^b, Eusebius^c, Hieronymus^d, atque alij. Porro liber Hermæ, seu Hermetis, qui inscriptus est Pastor, quibusdam antiquis optime notus atque probatus fuit . de eo enim Eusebius^e testimonium affert Irenæi, cum ait : Librum item Pastoris non modo legendo cognouit, sed etiam approbatione confirmauit. Præclare (inquit) loquitur liber (cum librum Pastoris intelligit) qui sic loquitur : Primum omnium, vnum Deum esse credito ; &c.] nouit eum atque frequenter citat Origenes^f, qui tamen eum a nonnullis contemni tradit : vt plane appareat, haud integram solidamq. fidem apud omnes meruisse . Vnus est eo commentario ante eum Clemens Alexandrinus^g, ac etiam Tertullianus^h ex eo testimonium petijt . De quo olim, cum primum scriberet contra Marcionem, hæc aitⁱ :

Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater, Angelicus Pastor, quia tradita verba locutus, &c.]

Athanasius^k aduersus Arianos agens, eum citans, vtilissimum librum appellat . Sed quantæ æstimationis apud Græcos fuerit, Hieronymus^l post Eusebium^m declarat his verbis : Asserunt auctorem hunc esse libri qui appellatur Pastor, & apud quasdam Græciæ Ecclesias etiam publice legitur . Re vera utilis liber : multiq. de eo scriptorum veterum vsurpauerunt testimonia ; sed apud Latinos pene ignotus est.] hæc ipse .

Quod autē ad Latinos pertinet, sic eis liber innotuit, vt tamen eum ipsi inter eorum apocryphorum genera adnumerarint, quæ legi in Ecclesia possint, non tamen citari debere ad fidem Catholicā adstruendam : hac enim censura a maioribus fuisse notatum, Tertullianusⁿ affirmat : ipse autem eum postea omnino respuit, quod reciperet moechi poenitentiam contra pseudoparaleti doctrinam. ait enim : Sed crederem tibi, si scriptura Pastoris, quæ sola moechos amat, diuino instrumento meruisset incidere : si non ab omni Concilio Ecclesiarum etiam vestrarum inter apocrypha & falsa iudicaretur, adultera & ipsa, & inde patrona sociorum.] hæc Tertullianus, plane significans, Pastorem librum extra classem diuinorum librorum esse reiectum, quod plus æquo quidam illi fauissent : qui etiam eundem commentarium Petri auctoritate confirmare nitentur, dum insigni titulo, nempe, Iudicium Petri, opus inscripserant .

At (ne id prætereamus) ex ijs quæ ex Tertulliano recitauimus, plane declaratur, non recens fuisse iudicium in Ecclesia, de scriptis editis, quæ hagiographa, quæve apocrypha essent, accurate decernere, sed perantiquum, quo (vt dictum est) Pastoris librum dictæ censuræ maiores subiecerant : a quorum sententia recentiores nequaquam recesserunt . nam de eodem Ruffinus^o agens hæc ait : In nouo vero Testamento libellus, qui dicitur Pastoris, siue Hermetis, qui appellatur, Duæ viæ, vel Iudicium Petri (tot enim nominibus a diuersis nominari consuevit) quæ omnia legi quidem in Ecclesijs voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam.] hæc Ruffinus . Eadem quoque ratione idem liber a S. Prospero aduersus Collatorem agente, qui eius auctoritate errorem suum tueri conatus fuit, nullius plane auctoritatis est iudicatus : sed & a Gelasio æque inter apocrypha recensetur . vlos quoque esse Arianos ad suam ipsorum hæresim confirmandam, testatur S. Athanasius^p. Certe quidem ante Gelasium atque Prosperum, vt apocryphū, non absque trepidatione citari solitum, ipse item S. Hieronymus^q significat. Quod vero alij Hermam, Hermen, vel

Annal. Eccl. Tom. 2.

M 2

Herme-

III.
PII PAPAE DE-
CRETVM DE PA-
SCHATE.

b Orig. in epi-
stol. ad Rom.
cap. 10.
c Euseb. lib. 3.
cap. 3.
DE LIBRO HER-
MÆ, QUI ET
PASTOR.

d Hieronym. de
Scrip. Eccles. in
Herm.

e Euseb. lib. 5.
cap. 9.

f Orig. Periar-
chon lib. 4. c. 2.

g Clem. Alex.
Strom. lib. 1.
c. 6.

h Tertull. de
orat. cap. 12.

i Tertull. contra
Marcion. lib. 3.
carm. in fine.

k Athanas. de
incarn. Verbi.

l Hieronym. de
Scrip. Eccles.
in Euseb. lib. 3.
cap. 3.

m Euseb. lib. 3.
cap. 3.

n Tertull. de
publ. cap. 10.

o Ruff. exposi-
t. Symb. Apost.

p Athanas. epi-
stol. ad Afros.

q Hieronym. in
Amos cap. 7.

QVID LATINI
DE LIBRO PA-
STORIS.

u Tertull. de
publ. cap. 10.

Hermetem eum appellant, quod vtriusque nominis meminerit Paulus; haud magni A momenti quaestio est: frequentiori autem vsu Hermam inuenimus nominatum, cognomento Pastorem.

VII. DIVERSA PASTORIS SCRIP-PTA.

Sed quod me magnopere reddit ambiguum, illud est: Cum in nuper citato libro de Romanis Pontificibus dicatur, tempore Episcopatus Pij Papae ab Hermete scriptum esse librum, quo Angeli pastoris habitu apparentis mandatum de celebrando Paschate die Dominico contineretur: tamen in commentario illo, qui Herma Pastoris inscribitur, & citatus a Patribus reperitur, nulla prorsus de celebrando Paschate habetur mentio; qui etiam longe ante haec tempora scriptus apparet, nempe sub Clemente, cui duos illos libellos dandos, & in exterarum ciuitates mittendos (qui locus iisdem verbis ab Origene quoque citatur in Periarcho^a) Herma scriptor admonitus est: vt plane ex his dicere necesse sit (si velimus vnum eundemque esse auctorem) diuersos hos inter se fuisse B commentarios, diuersis temporibus scriptos; quorum prior vsu celebrior Graecis in primis habitus sit; posterior autem tam Latinis quam Graecis obscurior, cuius nulla prorsus mentio ab aliquo antiquorum facta inueniatur.

^a Orig. lib. 4. cap. 2.

VIII.

Porro Hermae quoque Pastoris nomine ceterus libellus ille, quo res gestae sanctae Praxedis virginis, & fratrum ipsius Nouati atque Timothei descriptae habentur: eiusdem enim auctoris titulo in antiquis codicibus ipsorum Acta descripta leguntur. erant hi quatuor fratres Pudente Senatore & Priscilla clarissima femina geniti; quos omnes Apostolorum praedicatione eruditos, se suaque Christianorum obsequio mancipasse constat. quorum in Viminali posita erat domus amplissima, coniunctaque illi thermae, quae interdum Nouati, interdum vero Timotheae ab eiusdem Pudentis filijs superius nominatis dictae reperiuntur. Primum enim ibi ac praecipuum fuisse apud Pudentem & filios hospitium Christianorum, primo Annalium tomo diximus, simulque in nostris ad Romanum Martyrologium Notis: apud eisdem quoque Pudentis filios diuersatum esse Iustinum philosophum, suo loco dicemus, cum agemus de eius pro fide Christiana suscepto martyrio. Certe quidem peregrinos, qui ex Oriente Romam veniebant, hospitari solitos in Viminali colle, vel in Exquilij eidem proximis, Iuuenalis^b his versibus perspicue ostendit:

DOMVS PVDENTIS ET FILIORVM.

*Hic aethi Sicyone, aeth hic Amidone relicta,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Exquilias, dictumque petunt a vimine collem,
Viscera magnarum domuum, dominique futuri.]*

Ex his namque vna erat nobilissima Christianis patens Pudentis Senatoris domus, D apud quam & Nouati thermae, super quas erectus est titulus Pastoris dictus. Quando autem id contigerit, suo loco inferius dicemus. Cur autem Hermae inditum sit cognomen Pastoris, an quia ei Angelus (vt dictum est) in habitu pastoris apparuit, an vero quod cognomen esset Romae familiae Senatoriae (anno enim tertio M. Aurelij Imperatoris Consulatum gessisse reperitur Iunius Pastor vna cum Papyrio Aeliano) haud satis certum est: sed illud verius creditur.

IESV CHRISTI
ANNVS
160.

PII PAP.
ANNVS
3.

ANTONINI PII IMP.
ANNVS
21.

Christi anno centesimo sexagesimo Tertullus & Sacerdos creati sunt Consules. E numeratur idem annus vigesimus primus Antonini Pij Imperatoris, quo perpetram ponitur a Cassiodoro Consulatus Antonini quintus, cum nonnisi quartus notatus eius Consulatus habeatur vltimo sui Imperij anno, quo vigesima quarta eius potestas Tribunitia annuatim collata, posita reperitur in antiquis monumentis siue nummorum, siue aliarum inscriptionum; vt inter alias illa, quae in eius sepulchro in mole Hadriani sic posita legitur:

IMP. CAESARI. T. AELIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XXIII. IMP. II. COS. III. P. P. qua etiam inscriptione arguuntur erroris, qui hoc anno (vt Cassiodorus) vel sequenti (vt alij) obitum ipsius Antonini Pij Imp. referunt.

IESV

IESV CHRISTI
ANNVS
161.

PII PAP.
ANNVS
4.

ANTONINI PII IMP.
ANNVS
22.

Christi Redemptoris anno centesimo sexagesimo primo, Quintillo & Prisco Coss. I. cum ageret Antoninus Imperij annum vigesimum secundum, Eusebius notat in Chronico, plures exterarum gentes, aequitate eius permotae, depositis armis se eius voluntati subdidisse. Hos autem fuisse Baetros, Hyrcanos, & Indos, Aurelius Victor^a testatur, qui multis eum celebrat laudibus, sicut Iulius Capitolinus, & alij, qui res ab eo gestas fusius sunt profecuti.

ANTONINO SPONTE DEBITI POPVLI a Aurel. Vict. in Anton. Pio.

Laudar & S. Augustinus^b aequissimam ab eo latam legem, ne maritus adulterij accusare possit vxorem, si ipse impudice vixerit. Reddam verba Augustini, simulque legis ex Gregoriano Codice acceptae: Sed isti, quibus displicet, vt inter virum & vxorem pudicitiae forma seruetur, & potius eligunt, maxime in hac causa, mundi legibus subditi esse quam Christi; quoniam iura forensia non iisdem, quibus feminas, pudicitiae nexibus viros videntur constringere; legant quid Imperator Antoninus, non vtrique Christianus, de hac re constituerit, vbi maritus vxorem de adulterij crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non praebuit castitatis exemplum: ita vt ambo damnentur, si ambo pariter impudicos conflictus ipse conuicerit. Nam supradicti Imperatoris haec verba sunt, quae in Codice Gregoriano leguntur: Sane (inquit) meae litterae nulla parte causa praediuicabunt: neque enim si penes te culpa fuit, vt matrimonium solueretur, & secundum legem Iuliam Eupasia vxor tua nuberet, propter hoc rescriptum meum adulterij damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cum tu pudice viueres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Periniquum enim mihi videtur, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibet. quae res potest & virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter vtrumque componere, vel causam facti tollere. Si haec obseruanda sunt propter decus terrinae ciuitatis; quanto castiores quaerit caelestis patria & societas Angelorum? haec Augustinus. Eiusdem plane legis sententiam Vlpianus^c in secundo de adulterij libro descripsit.

Aug. de adulter. coniug. lib. 2. c. 8.

ANTONINI LEX AEGVSSIMA.

Eiusmodi quoque Antonini lege reddita est causa illa Aelij^d Veri Caesaris (hunc Hadrianus, vt in Imperium succederet, adoptauerat) in vxorem suam de extraneis voluptatibus conquerente dicta sententia: Vxorem dignitatis nomen esse, non voluptatis. Perinde ac si ad voluptatem liceret viris se alijs admiscere. Sed longe illo aequior Antoninus, qui legem Iuliam in viros quoque impudicos armauit.

l. miles. s. in dex. ff. ad leg. Iul. de adul.

III. d Spavianus in Aelio Vero.

Eiusmodi quoque Antonini lege reddita est causa illa Aelij^d Veri Caesaris (hunc Hadrianus, vt in Imperium succederet, adoptauerat) in vxorem suam de extraneis voluptatibus conquerente dicta sententia: Vxorem dignitatis nomen esse, non voluptatis. Perinde ac si ad voluptatem liceret viris se alijs admiscere. Sed longe illo aequior Antoninus, qui legem Iuliam in viros quoque impudicos armauit.

IESV CHRISTI
ANNVS
162.

PII PAP.
ANNVS
5.

ANTONINI PII IMP.
ANNVS
23.

Sequenti anno Domini centesimo sexagesimo secundo, Vibius Barus & Annius Bra- I. dua creati sunt Consules, quibus a nonnullis obitus ponitur Antonini: sed nos anno sequenti. Hoc ipso anno, biennio nimirum ante persecutionem Marci Aurelij & L. Veri Imperatorum, in thermis Nouati Romae erectus est Titulus, qui Pastoris dictus est, de quo superius: qua autem occasione id factum sit, litterae eiusdem Pastoris ad Timotheum, Nouati, Pudentianae, atque Praxedis germanum, significant; quas facta colatione exemplarium hic expressimus. sunt huiusmodi:

TITVLVS PASTORIS.

Pastor presbyter Timotheo compresbytero in Domino salutem.

Venerabilis virgo Praxedes afflicta erat propter transitum germanae suae Pudentianae: multi nobiles Christiani ad eam veniebant, & consolabantur eam vna cum Episcopo Pio, venitque ad eam germanus vester Nouatus, qui est frater noster in Domino, & consolatus est eam, & multos Christianos pauperes donis suis refecit, & ministravit omnibus de facultatibus suis, rogans ab ea, vt orationibus eius indulgentiam a Domino mereretur: idemque vos frequenter cum beatissimo Pio Episcopo ad altare Domini commemorabat. Post mensem vero & dies vigintiocto aegritudine detentus est

PASTORIS LIT. TERAE.

Annal. Eccl. Tom. 2.

M 3

Nouatus,

Nouatus, postquam absciserat a conspectu virginis Praxedis. Pio autē Episcopo cogirante de omnibus Christianis vna cum virgine Praxede, requiritur Nouatus vir Dei: et cum auditum fuisset, quod aegritudine detinebatur, contristari sunt omnes. Beata autem Praxedes dixit ad S. Pium Episcopum: Iubeat sanctimonium vestrum, vt eamus ad eum; & visitatione tua cum orationibus saluabit eum Dominus. Et facta constitutione, noctu vna cum Pio Episcopo & virgine Domini Praxede perreximus ad virum Dei Nouatum. At cum audisset idem vir Dei Nouatus omnes nos congregatos ad se venisse, gratias coepit agere Deo, quia meruit a S. Episcopo Pio & virgine Domini vna cum nostra visitatione confortari: et fuimus in domo eius diebus ac noctibus octo. His autem diebus cum ibi essemus, hoc placuit ei, vt vobis vna cum beata Praxede omnem substantiam suam relinqueret. Inde vero terriodecimo die transiuit ad Dominum. De quo facto nos litteras huius textus ad vos direximus vna cum beato Pio Episcopo sedis Apostolicæ, & virgine Praxede, vt, quid tibi placuerit de substantia germani tui Nouati; facias nos certiores, vt tua ordinatio in omnibus custodiat. Missa per Eusebium subdiaconum sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Ibidem quid Timotheus rescripserit, his verbis ponitur:

III. Timotheus confratri presbytero Pastori, & sanctissimæ sorori Praxedi in Domino salutem. Nos famulatum in omnibus præuenientes, oramus sanctimonium vestrum, vt nos commendare dignemini memoriæ sanctorum Apostolorum, & sancto Pio Episcopo, sanctæ Sedis Apostolicæ Præsuli, & omnibus sanctis. Ego humilis seruus vester plenius gaudio repletus sum, audiens quod mihi scribere dignati estis. Mea siquidem vobis semper votiuua fuit & est conscientia. Vnde agnoscat sanctitas vestra, quia quod germano suo Nouato placuit, & nobis famulis vestris placet: vt in arbitrio sanctæ virginis sit quod mihi dereliquit, & quod vobis & sanctæ virgini placuerit, ex eo faciendi plenam per omnia habeatis potestatem. Sequitur Pastor: Accepta igitur hac epistola, gaudio repleti sumus, & tradidimus eam legendam sancto Pio Episcopo. Tunc beatus Pius Episcopus gratias egit Deo Patri omnipotenti. Eodem tempore virgo Domini Praxedes, accepta potestate, rogauit beatum Pium Episcopum, vt in thermis Nouati, quæ iam in vsu non erant, ecclesiam dedicaret, quia in eis ædificium magnum & spatiosum videbatur esse: quod & placuit Pio Episcopo, & dedicauit ecclesiam in thermis Nouati, in Vrbe, in loco qui appellatur Vicus Lateritorum, vbi & constituit Titulum Romanum, in quo & baptisterium consecrauit quarto Idus Maias. haec de Tituli erectione. Quæ autem contigerunt sub persecutione post annos duos excitata sub M. Aurelio & Lucio Vero, describentur suo loco. Porro natalis dies Nouati in tabulis Ecclesiasticis notatus habetur. Ipsum vero Titulum Pastoris, iam vetustate collabentem, hoc ipso anno quo hæc scribimus, decentissime restitutum vidimus ab eiusdem Tituli presbytero Cardinale Illustris. ac Reuerendis. Henrico Caetano, S. R. E. Camerario: vbi coalescit recens reddita obseruantia Cisterciensium monachorum.

Martyrolog. Roman. die 30. Iunij.

IESV CHRISTI
ANNVS
163.

PII PAP.
ANNVS
6.

ANTONINI PII IMP.
ANNVS
24.

I. Anno Christi centesimo sexagesimo tertio, Marco Aurelio tertium & Lucio Vero secundum Coss. septima die Martij, Antoninus Pius, cum imperasset annis vigintiduo, mensibus septem, & diebus vigintifex, moritur. At quoniam veritas annorum, quibus imperauit, inexplorata quampluribus fuit, occasio data est nonnullis temporis ordinem peruertendi. Quamobrem haud otiosum putamus ad veritatem rerum gestarum exquirendam, eam certa firmaque temporis chronologia stabilire. Meminisse ergo in primis debemus, ipsum Tribunitiam potestatem primo anno Imperij accepisse, Hadriano adhuc viuente, anno (vt diximus) centesimo quadragesimo: cumque in monumentis antiquis, eius nominis inscriptio notata habeatur Tribunitia potestate vigesima quarta; necesse est, ipsum ad hunc vsque annum peruenisse: quamobrem ea ratione se collegisse ex Dione Xiphilinus tradit, imperasse Antoninum annos vigintiquatuor. sic & Eutropius, qui eundem Antonino tribuit annorum numerum: tot enim

DE TEMPORIBUS QUO IMPERAVIT ANT. PIUS.

b Apud Pannin. in Pass. cōmen. Et Adolph. Occ. de Num.

A tot enim annos cum regnasse putarunt, quot repetita in eo Tribunitia potestas reperitur. Verum ex ijs vigintiduos tantum explese patet, duos autem tantummodo inchoasse: nam cum eo anno Domini centesimo quadragesimo, die decima Iulij, quo mortuus est Hadrianus, solus coeperit imperare, deseritque. (vt dicemus) hoc anno, septima die Martij; reliquum est, vt affirmemus ipsum imperasse vigintiduo annis expletis, mensibus septem, & diebus vigintifex. quamobrem Theophilus Episcopus Antiochenus, qui hoc tempore claruit (nam sub Marco Aurelio & Lucio Vero Antonini Pij successoribus sedit) cum ait Antoninum regnasse annos vigintiduos, menses septem, & dies sex; in numerum dierum irrepsisse errorem, dicendum est, nempe vt loco dierum vigintifex, tantum sex positi habeantur: nam ea ratione colligeretur, ipsum obiisse decima sexta die Februarij. Porro ex ijs quæ idem Theophilus ait, dum consignat tempus Imperij M. Aurelij, quem Verum appellat successorem Antonini, quem ex Tertulliano, & alijs, constat obiisse diem decima septima Martij; cum imperasse annos decem & nouem, ac dies decem: necesse erit affirmare, Antoninum Pium, cui ille successit, clausisse diem extremum septima die Martij.

Mortuus est apud Lorium villam, domesticis etiam rebus compositis, ac de familiaribus & alijs optime meritis: quem Senatus reulit inter diuos. Meruit & Flaminem, & Circenses, & templum, & sodales Antoninianos: solusque omnium prope Principum prorsus sine ciuili sanguine & hostili (quantum ad se ipsum pertinuit) vixit, & qui rite comparatur Numæ, cuius felicitatem, pietatemque, & securitatem, carimoniasque semper obtinuit. hæc Capitolinus. Matura quoque senectute eum vita sanctum esse constat: quippe qui cum natus sit (vt idem tradit auctor) decima nona Septembris, Consulibus Domitiano duodecimum & Dolabella, anno Domini (vt posuimus) octogesimo octauo, decesseritque (vt dictum est) hoc anno, septima die Martij; colligitur eum vixisse annos septuagintaquatuor, menses quinque, & dies sexdecim. tumulatus est in sepulchro, quod super Tiberim ipse erexerat (vt demonstratum est) Hadriano, hoc elogio: IMP. CAESARI. T. AELIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO. PONT. MAX. TRIB. POT. XXIII. IMP. II. COS. III. P. P.

Antonino Pio defuncto, Marcus Aurelius Antoninus cognomento Philosophus, & Lucius Aelius Verus Antoninus, quos viuente ac iubente Hadriano adoptauerat, succedunt in Imperium. Quoniam vero horum Imperatorum diuersa reperitur apud antiquos nomenclatura, quod nonnullis erroris causam præbuit; de his dicere, necessarium ducimus: ac primum quidem, quo nomine dicti essent, antequam ab Antonino adoptarentur. Marcus Aurelius Antoninus filius fuit fratris vxoris Hadriani, Annij Veri. Hic (inquit Capitolinus) principio aui sui nomen habuit, nempe (vt tradit Dio) Marcus Annus Verus; quem, inquit, prius Catilium nominauerant, nimirum (vt idem ait Capitolinus) a Catilio Seuero materno proauo. qui addit: Post excessum vero patris, ab Hadriano Annus Verissimus vocatus est; post virilem togam, vt olim, Annus Verus. hæc ipse. Porro Iustinus martyr eum appellat Verissimum.

His sic se habentibus, errore lapsus videtur Spartianus, dum ait, Antoninum Pium iussu Hadriani sibi adoptasse Annium Verum, & Marcum Antoninum: aperte significans, Annium Verum diuersum ab Antonino, ipsumque esse, quem dicimus Lucium Verum: nam & Theophilus Antiochenus, qui (vt diximus) his diebus viuebat, Marcum Antoninum, Verum appellat, quem ait imperasse annos decem & nouem, ac dies decem: quæ de Lucio Vero dici non possunt. Porro Veri nomen Lucio adhæsisse postquam Marcus eum in collegam Imperij adsciuit, idem Capitolinus testatur: nam (vt ait) Marcus nomen Antonini sibi sumpsit, Lucio autem, Veri, tribuit. Idem ait Galenus, qui hoc ipso tempore Romæ claruit: sed in eius textum mendum irrepsisse, certum est, dum apud eum Seuerus, pro Vero legitur. sic enim ait: Decesserat paulo ante de vita Antoninus, qui Hadriano in Imperio successerat: regnabat autem Seuerus, qui se ipsum, mutato nomine, Antoninum appellauit: Lucium vero, quem Imperij fecit participem, Seuerum nominauit. vt restituendus sit locus: Regnabat autem Verus, qui se ipsum, mutato nomine, Antoninum appellauit: Lucium vero, quem Imperij fecit participem, Verum nominauit. Sic igitur vides nomen Veri ante Imperium fuisse Marci, post Imperium autem communicatum Lucio. hæc ex Capitolino.

II.

AETAS ET SEPTUAGINTA ANTONINI PII.

III.

M. AURELIUS ET L. VERUS IMPP.

IV.

Spartianus in Hadriano. DE NOMINIBUS MARCI ET LV. CII.

f Galen. contra eos quæ de typhis scripserunt.

Ex his

V. Ex his itaque patet, Marcum Antoninum Philosophum, primo dictum esse Cati-
 Annium Verum, postea Marcum Annium Verum, inde Verissimum, postea
 vt olim, M. Annium Verum. Sed (quod prætermittit Capitolinus) adoptatus ab Ha-
 driano, Ælij cognomen accepit, & ex Annio dictus est Aurelius: nã in Consularu ipsius,
 quem gessit cum Pio tertium Consule, scriptus habetur in nummis & alijs antiquis mo-
 numentis, M. ÆLIVS AVRELIVS. factus autem Imperator, omisso Ælio, M. Au-
 relius Verus Antoninus est dictus: licet in antiquis monumentis, Veri nomen, quod
 Lucio tribuerat, in Marco prætermisum appareat; & frequentius Marcus Aurelius
 Antoninus poni consueverit, & interdum Marcus Antoninus tantummodo scriptus
 habeatur. Porro Aurelij cognomen non a suis maioribus accepit, sed a parente qui
 eum adoptauit, Antonino Pio ex familia Aureliorum progenito, vt apparet ex Iulio
 Capitolino in Pio. quo etiam cognomine appellatum fuisse Lucium Verum, cum post
 expletum septennium ab eodem Pio adoptatus est, idem Capitolinus tradit in Vero.

VI. Sed quod ad Lucium spectat, natus est ipse Lucio Aurelio Ceionio Commodo, qui
 adoptatus ab Hadriano dictus est Ælius Verus, vt auctor est Spartianus, qui fusius res
 ab eo gestas est prosecutus: cuius filius Lucius, de quo est sermo, & ipse dictus est Lu-
 cius Ceionius Ælius Commodus Verus Antoninus, vt idem Capitolinus auctor est:
 sicq. Ælius ab Hadriano, ab Antonino Pio Aurelius, Antoninus & Verus ex coniun-
 ctione Marci est appellatus. Quamobrem cum vterque Ælius atque Aurelius, itidem
 ambo simul Verus & Antoninus sint dicti, proprio tantum nomine discriminantur ab
 inuicem, vt alter Marcus, alter vero Lucius nominetur. Porro frequenter cum Verus
 tantum nominatus reperitur, Marcus intelligi solet: communi enim quodam vsu tunc
 receptum erat, vt per Verum intelligeretur Marcus, vt ex Theophilo & Galeno illo-
 rum temporum & ætatis hominibus patet.

VII. Cum igitur ex Senatusconsulto nonnisi Marcus Aurelius declaratus esset Imperator;
 idem, communicato Lucio nomine Veri, collegã sibi eum adsciuit Imperij: sicq. nunc
 primum duo simul regnare visi sunt Imperatores, qui & Diui fratres sunt appellati, eo
 quod ambo voluntate Hadriani ab Antonino Pio fuissent adoptati: quot autem annis
 eorum quisque imperauerit, in cuiusque ipsorum obitu dicemus. Licet autem essent
 ambo fratres ab eodẽ parente Antonino Pio adoptati: tamen Marcus vt grandior natu
 & fama præstantior, quiq. solus a Senatu Imperator delectus esset, vt parentem erga
 Lucium se gerebat: qua de causa (vt dictum est) ipsum etiam Verum voluit nomina-
 ri: quem &, desponsata illi filia, suum generum fecit.

VIII. Hunc Marcus ad bellum Parthicum perdifficile destinavit, quod (ait Dio^b) Volo-
 gefus Parthorum Rex prior intulerat, quo omnem exercitum Romanum collocatum
 a Seueriano ad Elegiam, quæ est in Armenia, atque inclusum vndique vna cum ipsis
 ducibus telis confecerat atque perdidit, ob eamq. causam ciuitatibus Syriae formi-
 dolosus erat. Deceptus namque fuerat Seuerianus falso oraculo Æsculapij recens ap-
 parentis in Ponto, arte subdola impostoris Alexandri: de quo multa superius dicta sunt.
 Hæc enim Lucianus^c ea de re scribit: Itaque quod Seueriano redditum est, responsum
 scilicet, super expeditione in Armeniam suscipienda, ex Autophonis erat. Adhorta-
 tus enim illum ad incursum eius regionis, sic ait:

*Parthis, Armenisq. citato Marte subactis,
 Romam urbem repetes, & claras Tiberidis undas,
 Vertice ferta gerens radijs distincta serenis.]* Addit Lucianus:

Denique posteaquam vecors ille Gallus persuasus, incursionem fecisset, euenissetq. vt
 vna cum exercitu caderetur ab Othryade; hoc oraculum a monumentis sustulit, at-
 que aliud in eius locum substituit huiusmodi:

*Agmen in Armenios ne duc: neque enim expedit istuc;
 Ne tibi femineis vir amictus vestibus, arcu
 Exitium immittat, viraq. ac lumine priuet.]* idem hæc subdit Lucianus:

Siquidem & hoc interim callidissime fuerat commentus, vt posterioribus, substitu-
 titisq. responsis, ea quæ perperam maleq. euenissent, sarciret ac mederetur. hæc de
 Seueriano, & Romano exercitu impostoris commento & malis artibus profligato
 Lucianus.

IX. Ante igitur quam Lucius Verus mitteretur a Marco Aurelio cum expeditione in
 Orientem,

NOMINA ET
 COGNOMINA
 M. AVRELII
 IMP.

LVCII VERI NO-
 MINA.
 a Iul. Capitol.
 in Vero.

LVCIVS CVM
 MARCO IMPE-
 RAT.

b Dio in Anto-
 nino.

c Lucianus in
 Pseu. Iomane.
 ROM. EXERCITVS
 DECEPTVS
 EX FALSI RE-
 SPONSIS ORA-
 CVLI.

A Orientem, filiam suam Lucillam (vt dictum est,) illi spondit, quem eo sibi vinculo
 arctius deuinciret. Scribit enim hæc Iulius Capitolinus^b his verbis: Antonini mox ipse
 nomen recepit; & quasi pater Lucij Commodi esset, & Verum eum appellauit, addito
 Antonini nomine; filiamq. suam Lucillam fratri despondit. Ob quam coniunctionem
 pueros & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt.
 hæc ipse cum scribat Capitolinus de frumentaria largitione erga pueros & puellas no-
 uorum hominum: quosnam per novos homines significasse voluit, haud captu faci-
 lis est sententia.

Ad hæc autem elucidanda, illud præmonuisse oportuit: excidisse commentarios Ma-
 rij Maximi nobilissimi historici, quibus horum potissimum temporum res gestæ fue-
 rant scriptorum monumentis egregie consignatæ. Porro Iulius Capitolinus, & huic
 æqualis Ælius Spartianus, claruerunt ambo temporibus Diocletiani, & in gratiam
 ipsius & ad ipsum scripserunt Vitas quorundam Imperatorum, vt ex suis ipsorum scri-
 ptis apparet: quamobrem cum scirent ipsum Diocletianum immenso odio in Christia-
 nos flagrare, & ipsi eadem in eos inuidia, quæ de Christianis scripta memoria digna
 reperissent, ex composito prætermiserunt: adeo vt acerbissimæ in eos per Imperatores
 M. Antoninum & Lucium Verum excitatæ persecutionis, de qua proxime dicturi su-
 mus, nec verbum quidem fecerint: sicut & multa alia ab ijs obuoluta silentio relicta
 habentur, quæ toto Romano orbi perspicua, publicis etiam testata monumentis habentur:
 hæc autem certo certius explorata haberi, suis locis inferius demonstrabimus. Sed
 & Dio ipse, qui claruit sub Seuero, ijs haud liberio rem se exhibuit, dum quæ de Chri-
 stianis Imperatorum edictum publice testatum esset, ipse Christianorum inuidens glo-
 riæ, tribuit Ægyptijs Magis. Sed de his inferius

B Quod ergo ad rem propositam spectat: quos Iulius Capitolinus novos homines ap-
 pellant, quorum pueris & puellis frumentum diuidi iussit, haud alios opinor intelligere
 per novos homines voluisse, quam nouæ religionis, nempe Christianæ cultores: quibus
 ob præclaram ab vno ipsorum, Abercio nomine, rem gestam, ter mille modios frumen-
 ti in perpetuum præstandos esse rescripsit. Hæc autem quomodo se habuerint, eo quo
 sunt gesta ordine recitabimus, ab ouo (vt aiunt) narrationẽ auspicantes. Nata est Mar-
 co Aurelio filia, Lucilla dicta, eo anno, quo (vt Capitolinus^b ait) auctus est ab Anto-
 nino Pio Tribunitia potestate: quam illi collatam esse vna cum secundo Consulatu,
 quem gessit cum Antonino quartum ab eo inito, nummorum declarant inscriptiones
 ab Adolpho^c erudito viro simul congestatæ. Ipsa igitur hoc primo Imperij exordio, cum
 impleffet ætatis annos sexdecim, Lucio desponderetur: sed retardatæ sunt nuptiæ, quod
 cum Vologesus^d Parthorum Rex aduersus Romanos bellum mouisset, & exercitum
 Romanum vna cū ducibus in Armenia confecisset, missus est a Marco Aurelio aduersus
 eum ipse Lucius Verus hoc ipso Imperij anno primo, prout ex Iulio Capitolino atque
 Eusebio colligitur. Ille enim cum dicat Lucium Parthici belli causa in Syria quinquen-
 nium fuisse ab Vrbe absentem; addatq. Eusebius^e, anno sexto Imperij Romæ de Par-
 this triumphum egisse: affirmare opus est, primo Imperij exordio Lucium ad bellum
 Parthicum fuisse profectum; quod per Legatos gerens, ipse constitit Antiochiæ. Porro
 conditum fuerat inter Marcum & Lucium, vt Lucilla sponsa Ephesum mitteretur, quo
 ipse Lucius ad nuptias illic agendas accederet. hæc cum scribat Iulius^f Capitolinus,
 Acta etiam Abercij iisdem adstipulantur his verbis: Inter eos autem conuenerat, vt ita-
 to die Lucius quidem ab Oriente, Antoninus autem Roma venirent Ephesum; & in
 templo quod ibi erat Dianæ, Antoninus dea teste traderet puellam, Lucius vero acci-
 peret. Sed nouus incidens casus in annum sequentem coegit differri nuptias. Arripitur
 enim a prauo dæmone Lucilla: nec medicorum, vel aruspicum ex Etruria petitorum
 arte curari valuit, contestante dæmone, se nonnisi ab Episcopo Hierapolitano, quem
 habebat infensissimum, fore pellendum. hæc cum innoquissent Marco parenti, his
 euocandum litteris ad Præsidentem prouinciæ datis Abercium curauit, quæ iisdem Actis
 habentur in textu his verbis:

Antoninus Imp. August. Euxeniano Poplioni salutem. Ego tui ingenij soler-
 tiam re ipsa expertus, & maxime ijs quæ iussu nostræ potentæ nuper fecisti Smyrnæ,
 leuata Smyrnensibus calamitate, quæ eis ex terræmotu euenerat; vt par erat, sum læ-
 tatus, & tuam in rebus gerendis laudavi diligentiam: omnia enim accurate didici, per-
 inde

C Quod ergo ad rem propositam spectat: quos Iulius Capitolinus novos homines ap-
 pellant, quorum pueris & puellis frumentum diuidi iussit, haud alios opinor intelligere
 per novos homines voluisse, quam nouæ religionis, nempe Christianæ cultores: quibus
 ob præclaram ab vno ipsorum, Abercio nomine, rem gestam, ter mille modios frumen-
 ti in perpetuum præstandos esse rescripsit. Hæc autem quomodo se habuerint, eo quo
 sunt gesta ordine recitabimus, ab ouo (vt aiunt) narrationẽ auspicantes. Nata est Mar-
 co Aurelio filia, Lucilla dicta, eo anno, quo (vt Capitolinus^b ait) auctus est ab Anto-
 nino Pio Tribunitia potestate: quam illi collatam esse vna cum secundo Consulatu,
 quem gessit cum Antonino quartum ab eo inito, nummorum declarant inscriptiones
 ab Adolpho^c erudito viro simul congestatæ. Ipsa igitur hoc primo Imperij exordio, cum
 impleffet ætatis annos sexdecim, Lucio desponderetur: sed retardatæ sunt nuptiæ, quod
 cum Vologesus^d Parthorum Rex aduersus Romanos bellum mouisset, & exercitum
 Romanum vna cū ducibus in Armenia confecisset, missus est a Marco Aurelio aduersus
 eum ipse Lucius Verus hoc ipso Imperij anno primo, prout ex Iulio Capitolino atque
 Eusebio colligitur. Ille enim cum dicat Lucium Parthici belli causa in Syria quinquen-
 nium fuisse ab Vrbe absentem; addatq. Eusebius^e, anno sexto Imperij Romæ de Par-
 this triumphum egisse: affirmare opus est, primo Imperij exordio Lucium ad bellum
 Parthicum fuisse profectum; quod per Legatos gerens, ipse constitit Antiochiæ. Porro
 conditum fuerat inter Marcum & Lucium, vt Lucilla sponsa Ephesum mitteretur, quo
 ipse Lucius ad nuptias illic agendas accederet. hæc cum scribat Iulius^f Capitolinus,
 Acta etiam Abercij iisdem adstipulantur his verbis: Inter eos autem conuenerat, vt ita-
 to die Lucius quidem ab Oriente, Antoninus autem Roma venirent Ephesum; & in
 templo quod ibi erat Dianæ, Antoninus dea teste traderet puellam, Lucius vero acci-
 peret. Sed nouus incidens casus in annum sequentem coegit differri nuptias. Arripitur
 enim a prauo dæmone Lucilla: nec medicorum, vel aruspicum ex Etruria petitorum
 arte curari valuit, contestante dæmone, se nonnisi ab Episcopo Hierapolitano, quem
 habebat infensissimum, fore pellendum. hæc cum innoquissent Marco parenti, his
 euocandum litteris ad Præsidentem prouinciæ datis Abercium curauit, quæ iisdem Actis
 habentur in textu his verbis:

Antoninus Imp. August. Euxeniano Poplioni salutem. Ego tui ingenij soler-
 tiam re ipsa expertus, & maxime ijs quæ iussu nostræ potentæ nuper fecisti Smyrnæ,
 leuata Smyrnensibus calamitate, quæ eis ex terræmotu euenerat; vt par erat, sum læ-
 tatus, & tuam in rebus gerendis laudavi diligentiam: omnia enim accurate didici, per-
 inde

XII. Ante igitur quam Lucius Verus mitteretur a Marco Aurelio cum expeditione in
 Orientem,

LUCILLA CON-
 IUNCTA LV-
 CIO VERO.
 a Iul. Capitol.
 in Marco.

X
 INVIDIA GEN-
 TILIVM HISTO-
 RICORVM.

XI
 b Iul. Capitol.
 in Marco.

c Adolph. Oeca-
 lib. de num.

d Dio in Iul.
 Capitol. in Mar-
 co.

e Eusebius in
 Chronico.

f Iul. Capitol.
 in Marco.

LUCILLA ARRE-
 PTITIA.

ABERCIVS A MARCO AVRELIO ROMAM VOCATVR.

et al. Magistros

XIII. Tertullianus in Apolog. c. 37. MULTI ARREPITI INTER GENTILES.

Dio in Mar. 60.

Euseb. lib. 8. cap. 23.

DE FRUMENTO DONATO HIERAPOLITANIS.

COGITVR M. AVRELIUS AVXILIVM PETRE ADVERSVS DAEMONES.

d M. Anton. in Vita sua lib. 1.

et Metaph. die 22. Octob.

inde ac si adfuissem. Nam a te est missa relatio, & qui eam reddidit Cæcilius procurator noster omnia mihi aperte narravit. In præsentia autem cum sit potentie nostræ significatum, Abercium quemdam Episcopum Hierapolitanum apud te versari, virum adeo pium in Christiana religione, ut medeatur dæmoniis, & alios morbos curet facillime: eo cum nos necessario opus habeamus Valerium & Basianum Magisterianos * diuinorum nostrorum Officiorum misimus, ut eum cum omni honore & reuerentia ad nos adducant. Tuæ ergo iubemus præstantiæ, ut ei persuadeas ad nos venire cum summa animi alacritate, sciens non paruam tibi futuram esse apud nos laudem. Vale.]

Fuisse quidem penes Gentiles, ac Romæ præsertim, eorum, qui a dæmone arripentur, multitudinem, Tertullianus a his verbis declarat: Quis autem vos (nimium si recederemus) ab illis occultis & vsquequaque vastantibus mentes & valetudines vestras hostibus raperet? a dæmoniorum incurribus dico, quæ de vobis sine premio, sine mercede depellimus. Suffecisset hoc solum nostræ vitioni, quod vacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. hæc Tertullianus, plane significans, Gentiles magnopere opus habuisse Christianorum ministerio ad prauos spiritus propulsandos, & e corporibus expellendos. De Smyrneni vero clade, quæ sub eodem M. Aurelio accidit, & munificentia Imperatoris in eadem vrbe restituenda, cuius mentio in hac epistola habetur, meminit Dio b his verbis: Pecuniam multis ciuitatibus largitus est; in quarum numero fuit Smyrna, quæ ingenti terræmotu conuulsata fuerat; eamq. Senatori & Prætorio viro, ut resiceret, mandauit. Quod vero missos a se dicat Marcus Imp. Magisterianos; dicebantur ij alio nomine Agentes in rebus, quibus cum aliâ, tum etiam euectiones publici cursus commissæ erant: sane quidem non recens & a Constantino C primum (ut aliquis existimauit) institutus est hic magistratus, sicut nec Magister Scripniij, cuius meminit Lampridius in Alexandro, & Eusebius c sub Diocletiano de Adauco Magistro Officiorum. Officia enim Palatina innouata esse ab Hadriano; dictum est suo loco superius.

Ceterum ut ad Abercium redeamus: Romam venit, moxq. obsessam virginem a dæmone liberauit. Quod donum per Abercium Marcus Antoninus & Faustina consecuti, eum ijs muneribus, regia munificentia dignis, donatum voluerunt, quæ ipse rogauit: nempe ut Hierapolitanæ Ecclesiæ mendicis (tota enim ciuitas acceperat Euangelium) donarentur ter mille modij frumenti; balneaq. calidarum aquarum, quæ nuper eruperant, ædificari iuberet. quæ omnia Marcus Imp. liberalissime præstitit. Cuius largitionis annis singulis repetendæ accepto diplomate regio, reuersus est in patriam Abercius, ac sancto sine, sibi successore delecto, quieuit: quo etiam citius sublato, eruditissimus vir Apollinaris, de quo suo loco plura dicturi sumus, eius Ecclesiæ administrationem capessuit, regnante adhuc eodem Marco Aurelio Antonino. Porro quamlibet increbrescentibus compluribus persecutionibus in Ecclesiam, numquam tamen cessasse constat eiusmodi frumenti annuam pensionem vsque ad tempora Iuliani Apostatæ, qui eam penitus sustulit, ut eadem quoque Acta testantur.

At necessitate quidem adactus, præterq. institutum, eiusmodi Marcus ab Abercio requisit, cogente & extorquente numine, de pellendo prauo dæmone ab obsessâ filia officium: nam expulsoribus dæmonum nullam præstandam esse fidem, se a monitore didicisse testatur, cum ait d: A Diogneto, studium in res inanes non conferre, fidem abrogare ijs quæ de incantationibus, dæmonumq. profligationibus, ac id genus alijs E rebus, præstigiatores & impostores referunt. hæc ipse. At de Abercio fusius agitur in nuper citatis Actis: quæ apud Metaphrasten e descripta habentur, nos summa breuitate contracta narrauimus, cum multa in ea irrepisse noscantur, quæ haud nobis omnino probentur. Hæc autem quæ ex iisdem huc intulimus, quantum licuit etiam ex Christianæ religionis hostibus, aliqua saltem ex parte confirmata reddidimus: sic ut, quod ait Iulius Capitolinus de nuptijs Lucillæ, Ob hanc coniunctionem pueros & puellas nouorum hominū frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt] de frumento pauperibus erogando ab Abercio, singulisq. annis præstando, intelligendum esse, satis aperte (ut licuit in rebus adeo antiquis) demonstrauerimus. Doluimus vehementer e manibus nostris elapsam (nescimus quomodo) epistolam illam, quam ab Abercio ad Marcum scriptâ, piæ memoriæ Illustrissimus ac Reuerendissimus Guillemus Syrletus, Cardinalis

IESV CHRISTI ANNVS 164.

P II PAP. ANNVS 7.

M. AVR. & L. VER. IMPP. ANNVS 2.

A Cardinalis Bibliothecarius, pro magno munere nobis concesserat. quod si rursus in manus nostras deueniet, & si, qui forte describendam accepit, reddiderit; ponemus in appendice, vel editione secunda. At de his satis. Cetera autem, quæ ad Ecclesiæ huius temporis statum pertinent, dicemus anno sequenti.

Christi Domini anno centesimo sexagesimoquarto, Iunio Rustico & Vestio Aquilino Coss. grauis in Christianos persecutio est excitata, quæ a Seuerus a quinquagesimo ordine ponitur. sed quoniam multa sunt quæ aduersari videntur, hæc diligentius exquiramus.

Tertullianus b in primis nullam aduersus Christianos a Vero datam esse legem, affirmat. Per Verum namque (quoniam Imperatores optimos quosque recenset) non Lucium, sed Marcum esse accipiendum, quæ ex Theophilo Antiocheno & Galeno & alijs dicta sunt, facile demonstrant. Sed quod tam antiquitus scripti codices, duobus exceptis, quàm typis olim excusi, habent, Nullus Verus] cū Pamelius c in textu legendum posuerit, Nullus Seuerus] non probo. nam etsi aliquando priuatum aliquod rescriptum a Marco ad Proconsulem aliquem datū aduersus Christianos reperitur; nullum tamen publicum edictum: nam ob eam causam quod illud non extaret, idcirco eum Proconsules consulere, ipsumq. ad eos de Christianis rescripsisse oportuit. Præterea ut Verus, & non Seuerus legatur, manifeste docet Eusebius d, qui Tertulliani verba reddens, Verum legit, non Seuerum.

Sic igitur cum nullam a Vero aduersus Christianos promulgatâ fuisse legem dicat Tertullianus; quomodo acciderit, ut sub iisdem Imperatoribus in gens persecutio Christianos vexauerit, declarat Eusebius e: quippe qui dicat, vexationem illam non Principis edicto, sed temerario populi impetu fuisse commotam. Sed reddamus eius verba: In cuius locum, Soteris scilicet, Eleutherus duodecimus ab Apostolis successit. Ad decimumseptimum annum Imperij Antonini Veri, grauis & acerba in nonnullis terræ partibus persecutionis procella ex temerario populi impetu per singulas vrbes excitata, contra nos ingrauescere coepit. Verum de ea suo loco inferius. Sed ex his quæ ex Eusebio recitauimus, illud obseruandum est ob plurium locorum elucidationem (quod & nuper dictum est) cum ipse referat ingressum Eleutheri ad annum decimumseptimum Antonini Veri; eo nomine Veri, intelligere Marcum Aurelium, liquido constare: nam Lucius Verus nequaquam ad eum numerum annorum peruenit: sicq. appellatione Veri, intelligere Marcum; nomine autem Antonini, Lucium interdum significare solitum: sicut cum ait f: Antonini fratrem Marcum Aurelium, &c.] Est frequens apud Vulcatium & alios, ut Veri nomine iisdem Marcum intellexerint, sicut (ut diximus) & Theophilus ad Autolicum, atque Galenus. sed de his quoque superius. Ad rem igitur.

Rursus vero nequaquam Marcum Aurelium de Christianis sumpsisse supplicia, illud satis persuadere posse videtur, quod Gentiles historici cum fuisse natura clementissimum, exemplis compluribus docent: siquidem Cassium Imperij perduellem sæpius exprobrasse nimiam Marci Aurelij clementiam, testatur g Vulcatius: additq. ipsum non tantum eiusdem Cassij arripientis tyrannidem nunciatâ necem luxisse, sed & obsecrasse Senatū, ne de his qui Cassium secuti essent, poenas sumeret; vetuissetq. ne quis Senatorum puniretur, nec vilius nobilis viri sanguis funderetur. Eadem plane Iulius Capitolinus h, qui & testatur eius assertione, sine sanguine Senatorio Imperium transgisse. Quod enim in philosophia Stoicos sectatus esset, sic se vultu animoq. compositum esse monstrauit, ut nec tristibus & aduersis doleret, nec iucundis ac prosperis lataretur. De eodem quoque hæc idem ait Capitolinus: Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quàm legibus plecti solent, puniret.]

Ceterum etsi (quod ait Tertullianus) nulla a Vero, ab ipso (ut diximus) Marco Aurelio aduersus Christianos lex est promulgata: tamen cū in alijs locis, tum in Asia constat Christianos diuersis fuisse exagitatos edictis a Proconsulibus prouincias administrantibus

a Seuer. hist. sacr. lib. 2.

I. Tertullianus in Apolog. cap. 5. in fin.

c Pamel. ibid. num. 71. LECTIO TERTULLIANI DE VERO SVBSTITIT.

d Euseb. lib. 5. cap. 5.

II.

e Idem lib. 5. cap. 1. PERSECVTIO SVB M. AVRELIO ILLATA A POPULO.

f Idem lib. 5. cap. 5.

III.

g Vulcat. in Anu. Dio Cass. MARCI CLEMENTIA.

h Iul. Capitol. in Marco.

IV.

ASTANA ECCLIA
SIA DIRE EXA-
GITATA.

in Apud Euseb.
lib. 4. cap. 23.

in Jul. Capitol.
in Marco.
QUOMODO SVB
M. AVRELIO IR-
REPSIT PERSE-
CVTIO.

in Apud Surium
tom. 2. die 10.
Maj.

el. 1. ff. ad l.
Jul. maiest.

in Euseb. lib. 4.
cap. 2.

M. AVRELIVS
IN CHRISTIA-
NOS CVR COM-
MOTVS.

in Plin. lib. 10.
epist. 97.

M. AVRELIVS
SVPERSTITIO-
SISIMVS.

in Vulcatius in
Audio Cass.

VIII.

niffrantibus latis; quorum alias diximus eandem fuisse auctoritatem in ijs quæ ad reli-
gionem spectarent, quæ erat Romæ Pontificum. Quod quidem Meliton Sardenfis
Episcopus in eo libro, quem pro Christianis ad Imp. Antoninum scripsit, testatur his
verbis: Iam, quod numquam antea accidit, totum genus piorum hominum, qui se
diuino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & nouis edictis per vniuer-
sam Asiam exagitur. Nam impudentes & proterui calumniatores, atque adeo alien-
narum rerum appetentes, his edictis occasionem nacti, palam noctu & interdiu furan-
tur, eosque expilant, qui nihil cuiquam omnino intulerint iniuriæ.] hæc Meliton. ce-
tera suo loco.

V.

Insper testis est Iulius^b Capitolinus, Marcum Aurelium curasse potius ius vetus re-
stitueret, quam nouum sancire. sed cum antiquo iure Romanorum peregrina religio
vetita esset, ac graua supplicia statuta aduersus nouorum numinum cultores (quod
alias dictum est) satis ex his suppetere videbatur iusta causâ contra Christianos agen-
di, licet nullum aduersus eos nouum promulgaretur edictum. Sed & alia excogitata
atque aperta est ad persecutionem via: nam in Actis sanctorum martyrum^c Victoris
atque Coronæ, quæ noscuntur esse fidelia, datum ab Imperatore edictum dicitur, quo
iuebantur omnes dijs sacrificare: qui recusarent, supplicio afficerentur. Hæc eadem
in Actis Abercij superius citatis etiam expressa habentur: fuisse nimirum promulgatum
edictum vt omnes dijs publice offerrent libamina & sacrificia. id etiam manifestum ap-
paret ex Actis S. Iustini martyris & sociorum, de quibus inferius sermo erit. De eodem
item edicto de immolando dijs, ab ipso lato, mentio quoque habetur in^d Actis S. Gly-
ceriæ martyris: vt iam de eo nulla sit dubitatio.

VI.

Insper cum omnium Gentilium sententia Christiani impij haberentur, quod deos
contemnerent: plane constat, apud Romanos omnium immanissimum scelus fuisse in
deos delinquere, hocque longe excedere crimen maiestatis. Vlpianus^e enim ait: Proxi-
mum sacrilegio crimen est, quod maiestatis dicitur.] quamobrem in Christianos apud
eos impietatis reos inuigilasse iura ac magistratus, quisque facile existimare poterit.
Rursus vero ex Actis martyrum Ecclesiarum^f Viennensis ac Lugdunensis, quæ recen-
sentur in epistola ab ipsis scripta ad Asianos, quam Eusebius recitat, plane apparet,
ipsum Imperatorem consultum a Præside Galliarum quid de Attalo & alijs Christia-
nis ageret quos detinebat in carcere, rescripsisse, vt qui Christum confiterentur, duris-
sime torquerentur; qui vero negarent, liberi dimitterentur: adeo vt certo certius ap-
pareat, Marcum Aurelium Imperatorem aduersus Christianos priuata saltem manda-
ta dedisse. Constat quidem id præcipue illi curæ fuisse, vt antiquæ religioni Roma-
norum prospiceret, quam hebetatam ac prope derelictam videbat ob ingentem Chri-
stianorum multitudinem. Si enim iam Traiani temporibus eam adeo collapsam fuisse
testatur Plinius^g, scribens (vt dictum est) ad ipsum Imperatorem, vt vix reperiri pos-
set qui sacrificium dijs offerret: quid putandum, maioribus in dies accessibus aucta
Christiana religione, accidisse? Vt igitur collabenti penitus deorum cultui suppetias
ferret, de immolando dijs eiusmodi per Orbem promulgasse videtur edictum.

VII.

Quid ni id fecerit M. Aurelius? qui, cum constet fuisse eum auitæ superstitionis ob-
seruantissimum, ac præ alijs ferme omnibus Imperatoribus tenacissimum, non potuit
non odisse vehementius (vt dictum est) Christianos, qui eam spernebant, deridebant,
atque penitus falsam esse non modo verbis, sed sanguine etiam, vitæque dispendio con-
testabantur. Iam ipse a teneris plane annis ipsam deorum superstitionem imbiberat:
quippe qui (ait Capitolinus) octauo suæ ætatis anno ab Hadriano in Saliorum colle-
gium relatus est, & in Saliatu functus est sacerdotio, & præsul, & vates, & magister,
& nonnullos inaugurauit, & exaugurauit, nemine præeunte, quod ipse carmina didi-
cisset.] hæc ille. Affectabat hoc ipse vehementer, similemque se præstare Numæ Pompi-
lio satagebat: cum præsertim eum ab eodem Numa traxisse originem, Marium Maxi-
mum nobilissimum antiquum historicum testari, idem Iulius Capitolinus affirmet.
Tantam ergo ea de causa de deorum patrociniis fiduciam conceperat, vt, cum Faustina
Augusta (quod scribit Vulcatius^h) de vindicando in eos, qui cum Cassio tyranno
conspirassent, ad eum scripsisset; Marcus inter alia hæc rescripserit: Esto igitur secura:
dij me tuentur: dijs pietas nostra cordi est.]

VIII.

Sic igitur cum in hunc modum erga deos affectus esset, haud potuit non odisse eos
qui

qui deos contemnerent, eosque prauos demones esse iactarent, ac quos possent ab eorum
cultu homines auocarent. Sed quod Stoicorum philosophorum proprium est, ex vir-
tutis specie comparatam aucupari iactantiam; satis suæ existimationi videbatur esse
consultum, si extrinsecam quamdam ipsæ, Stoicæ disciplinæ professor, clementiam
ostentans, magistratus in Christianos seuientes dissimularet; immo id sibi esse gratissi-
mum, etsi non iubendo interdum, tamen non coercendo monstraret: licet aduersus eos
quoque rescripsisse, sit superius demonstratum. Sane quidem etsi se alias indulgentissi-
mum præferret, tamen aduersus manifestos & grauium criminum reos inexorabi-
lem permanens, Iulius Capitolinus^a testatur: quamobrem quod Christiani non im-
pietatis modo quod deos non colerent, sed etiam nefandorum criminum rei deferren-
tur, & calumnijs aduersantium circumuenirentur, publica ipsi ac seuera animaduersio-
ne digni videri poterant.

Rursus vero quod Christiani rumore vulgi dicerentur perturbatores publicæ pri-
uataque quietis, quod scilicet communi illorum superstitioni ac moribus aduersa-
rentur: operæpretium se facturum existimauit, si eiusmodi genus hominum penitus
tolleret, si posset; vel saltem diris supplicijs coerceret. Ad hæc, opinor, idem qui supra
Iulius Capitolinus respectum habuit, dum inter cetera, quæ recenset ab eodem Impe-
ratore emendata in Vrbe atque correctæ, demum hæc ait: Fama fuit sane, quod sub
philosophorum specie quidam Rempublicam vexarent & priuatos: quod ille purga-
uit.] hæc quidem non de alijs quæ de Christianis dicta ab eo esse putamus, quippe
qui sanctitudine morum veram sectari philosophiam eo tempore ostentabant, haud potuit intelle-
xisse, & vera dixisse: nam eos Marcus Aurelius, & ipse gloriosus cognomento Philoso-
phi, magno in pretio habuit. de quibus egregie Tatianus^b contra Græcos his verbis:
Atqui tantum ab hoc studio philosophi vestri absunt, vt nonnulli sexcentos in annum
aureos ab Imperatore Romano ad nullum vtilem finem accipiant, ne scilicet vel bar-
bam frustra prolixam alant.] Porro Tatianus his verbis non tantum videtur sugillasse
Crescentem Cynicum, in quem vehementer inuehitur, sed & alios Romæ agentes phi-
losophos. Tenebat inter eos omnes principem locum Apollonius Chalcedonius: quem
Marcus Aurelius, factus etiam Imperator, discendi causâ domi conuenire soletet, vt Iu-
lius Capitolinus^c testatur: qui commendans affectum & studium Principis erga phi-
losophos, quos audierat, hæc ait: Tantum autem honoris magistris suis detulit, vt ima-
gines eorum aureas in larario haberet, & sepulchra eorum aditu, hostijs, & floribus
semper honoraret.]

Ceterum etsi ad omnes æque Christianos (vt dictum est) quæ de philosophis coer-
cendis sunt ab Imperatore decreta, spectare posse videantur; tamen præcipue occasio-
ne Iustini philosophi olim Academici, postea Christiani, ea etiam imperata fuisse, non
dubium est: non solum enim Principibus notus erat ob grauem fortemque Apologiam
illam Pio ipsiusque Cæsariibus traditam; sed recens eius factum, quod narraturi sumus,
cum fecerat notioerem. Cum enim Christiana religio Romæ tum petulantium philoso-
phorum calumnijs atque diuersijs proscinderetur, tum iniquorum iudicum Fideles ob
Christi nomen passim iniuste duci iubentium grauiissime vexaretur: Iustinus ex philo-
sopho Christianus, ac proinde veræ sapientiæ amantissimus, cum Romæ ageret, tum
priuatim, tum publice in primis Crescentem philosophum Cynicum, Christianam
fidem grauius insectantem, & in eam obsecro obloquentem, sæpe conuenit atque
conuicit. Parceret ne Christianis eiusmodi genus hominum, qui procaci libertate di-
cendi, in magistratus quosque amplissimos, ac in ipsos denique Imperatores temere
inuehi consueuerint? horum fordidos mores, effrenemque petulantiam, tum Dio Chry-
sostomus^d, tum Lucianus^e, & alij suis ipsorum scriptis, & ex nostratibus Gregorius
Nazianzenus^f pluribus reliquere testatam. Qui enim fæces erant philosophorum, Cy-
nici, & Epicurei, hos præ ceteris insectos sensit Christiana religio: cuius rei his tempo-
ribus specimen edidit Celsus Epicureus, cuius superius facta est mentio, & Crescens
Cynicus, de quo in præsentiarum est sermo. Sed quibus hic vitæ moribus fuerit imbu-
tus, primo dicendum est.

Tatianus eiusdem Iustini discipulus, atque ex philosopho itidem Christianus, in ea
oratione quâ habuit contra Græcos^g, hæc de Crescente: Crescens denique ille Megalo-
poli

M. AVR. CVR
IN CHRISTIA-
NOS INFENSIS-
SIMVS.

in Jul. Capitol.
in Marco.

IX.

M. IMP. PHILO-
SOPHVS PHILO-
SOPHVS ROMAN
NVTRIT.

b Tat. aduers.
Græcorum.

in Jul. Capitol.
in Marco.

X.

MARCVS IMP.
ODIO PROSECV-
TVS EST INSTE-
NVN.

d Dio Chryf. in
Alexand.
e Lucianus in Pe-
regriano.
f Greg. Nazian.
orat. in Max.

XI.

g Habetur in B.
Biblioth. sanct.

DE CRESCENTE
CYNICO HOSTE
CHRISTIANO
RVM.

poli nidulatus, maxime omnium puerorum incesto amoris deditus, & pecuniæ studio additissimus erat: mortem vero cum ceteris contemnendam suaderet, ipse tam male de ea sentiebat, ut Iustinum, sicut & me, tamquam extremo malo morti traderet, eo quod ille veritatem prædicans, voluptuosos & impostores philosophos argueret.] et de eodem post multa: Vidi quemdam sæpenumero, & visum admiratus, postea contempsi, utpote qui aliter in animo sentit, foris autem quod non est mentitur, perquam delicate gloriantem, & varijs modis luxuriantem, dum partim oculis micat, partim manibus gesticulatur; lutofo vultu insanens, nunc Veneri nunc Apollini similis, vnus omnium deorum accusator, superstitionis epitome, præclararum actionum calumniator, hypocrita, cædium adulterijq. promotor, infanæ auaritiæ commendator, cinædorum doctor, condemnatorum auctor: talem inquam vidi, qui interim a nemine non laudabatur. Ego vero mendacissimum hominem, & impietatem eius & studia abominatus sum.] hucusque de Crescente Tatianus. Ac denique in reliquos Cynicos: Quid (inquit) magnum & admirandum agunt philosophi vestri? incedunt enim altero ex humeris neglecto, capillitium demittunt copiosum, barbam alunt, vngues ferinos gerunt: et cum nihil se desiderare dicant, indigent tamen secundum Proteum coriario propter peram, textore propter tunicam, lignario propter baculum, diuitibus denique & coquo propter gulam. Qui Deum ignoras, canem colis, & hominem sine ratione tibi imitandum putas. Tu vero Cynice cum grauitate clamans publice, te ipsum vlcisceris, &, nisi aliquid acceperis, conuicium dicis.] Ecce tibi quales erant philosophi, qui Christianis negotium facebant, quaq. arte Gentilium sibi gratiam conciliabant.

XII.

a Iustin. orat.
ad Senat. Rom.
IUSTINVS QVID
DE CRESCENTE.

Quod rursus ad Crescentem spectat, cuius gratia eiusmodi est instituta narratio: Iustinus eius petulantiam, licet collato sæpe cum eo sermone conuictam, cohibere tamen minime potuit: id ipse testatur: ea defensionis, quam habuit oblato libello, quo de Christianorum pressuris conquestus est; asseuerans se pariter expectare martyrium, sic dicens: Ego quidem insidias, & fustuarium, crucisve supplicium a quopiam expecto, qui aliquo sit numero & nomine, vel ab ipso etiam Crescente philosopho & philocompo, hoc est, strepitus popularis & insolentis arrogantiæ amator: indignus namque est, qui philosophus & sapientiæ amator dicatur, propterea quod publice de rebus quas ignorat, videlicet quod Christiani sint athei, prorsusq. sine Deo & impij sint, asseuerat; ad gratiam & libidinem eorum, qui ab eo sunt in errorem seducti, id faciens. Si enim doctrinam Christi non attigit, & eam reprehendendo proscindit, improbissimus est, idiotis & indoctis hominibus multo deterior, qui sæpe de rebus, quas ignorant, loqui & falso testificari superfedent. Sin Christianam professionem legit; aut certe amplitudinem eius non intellexit: aut intellexit ille quidem; ne vero in suspicionem Christianum eum esse perueniat, id facit, & nos criminatur: longe adhuc est importunior, nihil ingenui & liberalis ingenij habens, utpote inæpta & absurda opinione vir, timorijq. sordido obnoxius.

XIII.

CRESCENTIS
IMPERITIA.

Sane scire volo, me, qui quæstiones huius generis quasdam illi proposuerim, cognouisse, atque argumentis etiam euicisse, nihil hominē certo vereq. scire. Quod ipse autē hæc ita veraciter loquar; si ad vos colloquia disputationum huiusmodi relata non sunt, paratus sum adhuc cum eo, ad fidem faciendam, apud vos de eis denuo sermonem conferre: et esset profecto id quoque imperio dignum opus. Sin cognitæ vobis sunt interrogationes meæ, atque illius responsiones; satis apud vos testatum perspicuumq. fuerit, nihil eum scire: aut certe, si scit, propter auditores suos eloqui non audere, quo minus exemplum Socratis imiteretur. Quæ quidem res illum (sicut antea dixi) non philosophum & sapientiæ amatorem, sed philodoxum & gloriæ aucupatorem esse declarat: qui nimirum Socraticum illud omni comprobatione dignum non obseruet, Nullum esse veritati præferendum virum. Sed impossibile est homini Cynico; qui finem promiscuum, nullo adhibito rerum vitæq. certo delectu, est amplexus, bonum aliud nosse, quam adiaphoriæ & inordinatæ huiusmodi confusionis & indifferentiæ.] hucusque de Crescente Iustinus. recitat eadem Eusebius^b.

XIV.

b Euseb. lib. 4.
cap. 15.

Cum igitur per Crescentem Cynicum & alios eius similes impeteretur, ac in dies magis magisque calumnijs vrgeretur Christiana religio; ob eamq. causam Christiani cum redderentur omnibus insensissimi, apud eos qui iura reddebant, male audirent,

A feodorumq. criminum rei ex nomine tantummodo crederentur, & graua admodum paterentur: noua oborta occasione, idem Iustinus pro iisdem scripsit Apologiam, non ad Senatum Romanum tantum (ut habet inscriptio) sed re vera & ad ipsos Imperatores Marcum Aurelium & Lucium Verum, prout clare demonstrat Eusebius^a, dum ait: Temporibus iisdem Iustinus, de quo paulo ante mentio facta est, vbi secundum librum, quem pro religionis nostræ defensione dedit, Imperatoribus supra citatis dedicauerat.] et paulo post, quemnam per secundum illum librum significare voluerit, declarat his verbis: Quod quidem ipse, qui veritatis semper studiosissimus fuit, in Apologia sua, quam dudum commemorauimus, probe sicut erat de eo futurum, mente & cogitatione percipiens, his verbis satis perspicue declarat: Equidem ex pectore, &c.] Hæc quidem cum eadem ipsa sint, quæ ex eius oratione ad Senatum inscripta, modo a nobis recitata sunt: luce clarius apparet, secundam illam a Iustino scriptam Apologiam ad dictos Imperatores Marcum Antoninum & Lucium Verum, illam ipsam esse, quæ præposito ordine ante Apologiam ad Antoninum datam, ad Senatum Romanum tantummodo haberetur inscripta; cum (ut testatur Eusebius) ad dictos Imperatores, sed (ut puto) ad Senatum quoque scripta fuerit. Iniusta igitur est eorum querela, qui dicunt Apologiam ad dictos Imperatores a Iustino conscriptam, esse deperditam: cum, quænam illa fuerit, ab Eusebio velut digito perspicue indicetur. Quæ cum scripta fuisse dicatur ad eosdem Imperatores, Marcum Aurelium & Lucium Verum: ne quis miretur, si apud S. Hieronymum^b Lucio sit superadditum nomen Commodi. nec quis hunc Lucium Aurelium Commodum putet filium Marci, qui nec nisi decimosexto eius Imperij anno cœpit regnare cum patre: longe enim ante S. Iustinus subierat martyrium: nam Lucium Verum, Commodum quoque dictum fuisse, quod filius Lucij Commodi esset, quem Hadrianus in filium adoptauerat, superius dictum est.

C Quænam autem scribendæ huius secundæ Apologiæ causa præcesserit, idem suæ orationis exordio his ipsis verbis significat: Quæ heri & proximis diebus in Vrbe vestra, o Romani, sub Vrbicio accidere, & quæ vbique locorum similiter citra rationem omnem a Præsidibus sunt, necessitatem hanc mihi imposuere, ut pro nobis, qui iisdem vobiscum affectionibus propensionibusq. obnoxij, & fratres (quamuis id ignoretis, & propter earum quæ habentur dignitatum splendorem nolitis) vestri sumus, orationem hanc componerem.] ac paulo post: Maligni dæmones infensi nobis, atque huiusmodi iudices sub ditione sua habentes, sibiq. sub religionis nomine seruientes, per eos ipsos tamquam dæmonijs agitados Principes occidi nos procurant. Ut autem causa tota, quæ sub Vrbicio facta est, manifesta sit, rem ipsam exponam.] quæ vero sequenti narratione ponentur, ex Eusebio^c, eius verbis rem gestam narrante mutuati sumus: quod par sit credere, eum sicut in antiquiora, ita in fideliora quoque exemplaria incidisse. ait enim:

Mulier quædam cuidam viro magna lasciuia deflueri in matrimonium data fuit: quæ quamquam iam antea eodem intemperantiæ vitio contaminata erat, tamen simul ac Christi doctrina ac præceptis erat erudita, non solum ipsa cœpit valde moderate & temperanter se gerere, sed viro etiam persuadere, ut similiter se temperantiæ & vitæ modestæ dederet: doctrinæ præcepta, quæ didicerat, ei referre, commonstrareq. supplicium his qui neque temperate neque recta ratione vitam degunt, perpetuo & æterno igne infligendum. At ille eisdem libidinis vestigijs insistens, suorum improbe factorum turpitudine vxoris animum ab se penitus abalienauit. Nam hæc cum in eodem lecto cum viro, qui contra naturæ legem, atque adeo contra ius fasq. omne, toto pectore (ut dicitur) omnes omnino voluptatis vias instare pergebat, de reliquo cubare nefas duceret; cupiebat, lege coniugij rupta, ab illo separari. At postquam ab amicis, qui consilium dederunt ut adhuc cum eo perseueraret, perinde ac vir iam spem quamdam suæ vitæ commutandæ ostentaret, dissuasas, deq. sententia depulsa est; & inuita seipsam comprimens, ad tempus commorata.

E Ceterum vbi vir eius Alexandriam profectus, se maioribus sceleribus obstringere nunciabatur: illa, ne scelerum & flagitiorum ab eo impie admissorum, si in coniugio perstaret, particeps & socia fieret; præsertim cum non victus solum esset, sed tori etiam consors: dato ei libello repudij (sic enim appellamus) penitus ab illo discessit. Honestus ille scilicet & bonus eius maritus, quem plane magnam lætitiâ eo capere oportuerat,

Annal. Eccl. Tom. 2.

N 2

quod

IUSTINVS SCRIBIT APOLOGIAM AD SENATVM ET IMPERATORES MARCVM AURELIVM & LVCIVM VERVM. Euseb. lib. 4. cap. 15.

b Hieronym. de Scrip. Eccl. in Iustina.

XV. VRBICIVS PRAES QVID IN CHRISTIANOS.

c Euseb. lib. 4. cap. 16.

XVI. DE MYLIERE CHRISTIANA SOLICITATA A VIRO SVO AD TVRPI TVDINEM.

XVII.

Mulier Chri-
stiana. accu-
satur a viro.

XVIII.
Ptolemæus
accusatur ut
Christianus.

XIX.

Victi con-
stantia, con-
fessio, atque
martyrium.

XX.
Flagrans de-
siderium mar-
tyrii.
a Tertullian. ad
Scapul. in fin.
b Iustina. orat.
ad Senat. ex
Version. Lang.

XXI.
Iudicium ini-
quitas et sa-
bitia.

quod non modo eius vxor sua prauifecta, quæ olim, ebrietate & quouis vinorum ge-
nere effuse exultans, cum seruis & mercenarijs consueuisset alacri animo & prompto
confiscere, omnino exuisset, sed etiam eum eadem molientem vehementer esset hor-
tata vt prorsus desisteret: honestus ille inquam maritus, cum eius repudiasset confi-
lium, eam discedere cupientem grauitur apud tuam maiestatem accusauit, & Christiana-
nam esse asseruit. Vnde illa quidem tibi, qui nostri imperium geris, querelæ libellum
obtulit: primum obrestata, vt suæ sibi rei familiaris dispensandæ potestas permittere-
tur: qua quidem ordine semel disposita, pollicita est se deinceps crimini obiecto respon-
suram. Quod quidem ei facile concessisti.

Ille autem qui eius aliquando maritus fuisset, cum nihil posset amplius contra eam
in præsentia dicere, in Ptolemæum quemdam eius in sacris litteris magistrum, quem
Vrbicius Præfectus graui afficiebat supplicio, omnem suam maleuolentiam transfu-
dit: idq. hac arte & fallacia Centurioni amico suo persuasit, vt Ptolemæum seorsum
prehensum, vel hoc vnum interrogaret, vtrum esset Christianus, nec ne. Atque Pto-
lemæum, vt pote veritatis fautorem, qui animum neque fraude neque mendacijs ali-
quando inquinauisset, cum se Christianum ingenue esset confessus, Centurio in carce-
rem denuo compegit, & longo temporis spatio in ea custodia illum grauitur & acerbè
afflictauit. Tandem vero cum Ptolemæus ad Vrbicium adduceretur, & similiter illud
solum rogaretur ab eo, esset ne Christianus, an non: ipse recte factorum conscientia
fretus, ob amorem quo Christi doctrinam complectebatur, eximium diuinæ religio-
nis, quam profitebatur, mysterium libere denuo confessus est. Qui enim negat se esse,
quem se profiteatur esse: aut certe negat, quia professionem ipsam improbat: aut cer-
te eam confiteri recusat, quia sibi conscius sit, se vitam indignam illa professione &
ab eius institutis longe alienam traduxisse: quorum neutrum in vere Christianum ali-
quando poterit incidere.

Vrbicium autem, cum illum ad supplicium adduci præcepisset, Lucius quidam, qui
etiam Christianus erat, cum iudicium adeo temere & inconsiderate factum intellige-
ret, sic compellat: Quid causæ est, cur hominem qui neque adulterium neque stuprum
cuiquam intulerit, neque homicida, neque fur, neque expilator sit, neque quicquam
denique sceletis consciuisse deprehensus fuerit, sed solum Christiani nomen aperre con-
fessus, tanta pœna multare statueris? Crede mihi Vrbici, neque Imperatori Pio deco-
ra & conuenientia, neque Philosopho Cæsaris filio digna, neque sacro Senatui congrua
decernis. Tum ille, nullo alio dato responso, sic Lucium alloquitur: Tu etiam (vt mi-
hi videris) ex eo numero es. Quod cum Lucius constanter asseuerasset, illum itidem in
cruciatum abripi mandauit. Ille permagnam se ei debere gratiam fatebatur: nam ira
se non iniquis solum & improbis eiusmodi dominis liberatum fore dixit, sed etiam ad
bonum patrem & clementem Regem Deum recta profecturum. Alius præterea ter-
tius, his interueniens, ad idem supplicium subeundum adiudicatus est.] hucusque de
re tunc gesta Iustinus. Facta sunt hæc Romæ decimonono mensis Octobris, quo eo-
rumdem martyrum natalis dies, anniuersaria memoria celebrandus. Ecclesiasticis ta-
bulis consignatus est.

At quoniam eiusmodi Christianorum obrudentium se neci flagrans subeundi mar-
tyrii desiderium speciem quamdam reddebat spectaculi illius, quod in Asia sub Anto-
nino Pio tunc Proconsule contigit (de quo suo loco superius dictum est) quando spon-
te se multitudine ad necem offerente, ipse Proconsul exclamans, dixit: O miseri, si
cupitis perire, præcipitia aut restes habetis.] Iustinus his (vt apparet) alludens, hæc
subdit: Ne vero quispiam dicat: Omnes vos igitur vobis ipsis afferte manus, atque ad
Deum iam nunc ite, neque nobis negotium faceffite: causam cur hoc non faciamus, &
quam obrem, cum inquirimur, intrepide profiteamur, exponam.] profecturum pluri-
bus horum omnium reddere rationem, quæ nos causa breuitatis omittimus. pluribus
enim differit de Christianorum in martyrio subeundo constantia.

Exprobrat post hæc Iustinus iudicium immanem sæuitiam; qui vt de illatis de pro-
miscuo concubitu atque esu carniū humanarum calumnijs leue aliquod possent re-
stimonium aucupari, vel confessionem extorquere, diris infirmam ætatē & sexum sub-
ijcerent quæstionibus. ait enim: Ad sycophanticam aduersus nos calumniam nonnul-
los necantes, ad tormenta protraxerunt nostrorum seruos, aut pueros, aut mulierculas:
vt per

vt per cruciatu horrendos & formidabiles, eorum quæ sermonibus vanis atque fabu-
lofis feruntur, flagitiorū extorquerent confessionem: quæ flagitia ipsi manifesto faciunt.
Nos autem, quoniam nihil ad nos pertinent, propterea non curamus, Deum ingenitum
& ineffabilem testem cogitationum & factorum habentes.] ac paulò post: Vtinam ve-
ro nūc etiam aliquis existeret, qui superiore quopiam e loco voce tragica exclamaret:
Vereamini, vereamini, quæ manifeste ipsi perpetratis, ea in innoxios referre; & quæ vo-
bis ipsis & vestris insunt dijs, ea illis attribuere, in quos ne tantilla quidem cadit pars
scelerū tantorum. Mutamini, conuertimini, respiscite.] hæc & alia plura in eos Iustinus.

Tandem vero quid contenderet ab illis, in sine libelli declarat his verbis: Quapro-
pter vos rogamus, vt Senatusconsulto (prout vobis visum fuerit) scripto, libellus hic
permittatur: vnde ab alijs etiam res nostræ cognosci, atque illi ipsi Christiani suspicio-
ne falsa liberari queant, qui præter suam ipsorum culpam supplicij obnoxij fiunt; at-
que vt ad notitiam hominum ista perueniant, propterea quod in hominum natura no-
tio honestatis & turpitudinis inest: tum autem nostra etiam causâ, quos illi tales igno-
rant, quales ipsi dicunt, damnare sceditates: atque ob id etiam, quod valedixerimus
dijs, qui eius generis flagitia admiserunt, atque etiam nunc similia ab hominibus ex-
poscunt. Atque illi vtique se ipsos ipsi calculis suis condemnant, dum nos, quasi talia
designantes, ad mortem, aut vincula, aut aliam eiusmodi pœnam damnant: ita vt
iam non alijs eis opus sit quæstionibus. Ego vero etiam impiam atque erroneam in ge-
te mea Simonianam despexi disciplinam.

Quod si vos hanc, edicto proposito, petitionem publicaueritis; nostrum fuerit, rem
omnem omnibus clarius exponere & declarare: vt illi, quoad eius fieri possit, respiscat;
& mutati meliores reddantur; cuius vnus rei gratia tantum, libellum hunc compo-
suimus. Non sunt autem doctrinæ & præcepta nostra (si sanum accedat iudicium) tur-
pia, sed omni humana sapientia longe superiora: si minus, Sotadijs certe quidem, &
Philænidij, & Saltatorijs, & Epicureis, alijsq. id genus poeticis institutionibus non si-
milia: quarum & qui anrea scripti sunt, & qui nunc eduntur, libellos legere omnibus
est permiffum. Ac desinemus iam verba facere; conuicti, quantum in nobis fuit, vo-
tisq. omnibus precati, vt omnes vbique homines, qui ad veritatis perueniant agnitio-
nem, reperiantur digni.] hæc ex ipsius secunda Apologia Iustinus, cuius idem qui
supra Eusebius alibi meminit, sic dicens: Alter est autem qui secundam pro fide no-
stra continet defensionem; quem eius Imperatoris, quem diximus, successor & gentili
Antonino Vero, cuius in præsentia profecturum tempora, obtulit.] hæc Eusebius. Ve-
rum hæc omnia pro Christianis a Iustino tunc scripta, in deteriore partem accepta
sunt, quippe qui visus esset Rempublicam perturbare: quo malo cum dicat Iulius Capi-
tolinus eam Marcum ipsum purgasse; plane significat, eius sententia Iustinum in car-
cerem trudi iussum esse, eumq. demum martyrium consummasse: de quo sequenti an-
no dicturi sumus.

Hoc etiam persecutionis exordium, aliquos ex Romano clero nobilitatos esse marty-
rio, Acta S. Praxedis, quæ a S. Pastore habentur conscripta, docent his verbis: Post annos
duos, & dies decem & octo, facta est persecutio magna Christianorū, vt traherentur ad
idolorum culturam, & multi martyrio coronati sunt. Virgo Domini Praxedes, feruens
Spiritu sancto, multos Christianos occultabat in eodem Titulo, quos cibo pascebat, &
verbis hortabatur Spiritus sancti. Tunc vulgatum est Antonino Imperatori, quod con-
uentus fieret in domo Praxedis. Qui misit & tenuit multos, inter quos Symitrium pre-
sbyterum cum alijs vigintiduobus: quos sine interrogatione gladio puniri præcepit in
eodem Titulo. Quorum corpora noctu beata Praxedes collegit, & sepeliuit in coc-
meterio Priscillæ septimo Idus Iunias. Tunc afflictione contristata beata Praxedes
ingemuit, & orauit ad Dominum, vt transfret ex hac vita. Cuius orationes & lacry-
mæ ad Dominum Iesum Christum peruenerunt. Itaque post dies trigintaquatuor,
post prædictorum martyrium migravit ad Dominum virgo sacrata, duodecimo Ka-
lendas Augusti. Cuius corpus ego Pastor presbyter sepeliui iuxta patrem suum in coc-
meterio Priscillæ, Via Salaria, vbi florent hodie orationes sanctorum.] hucusque Pa-
stor: qui & ipse post varias ærumnas, multosq. labores persecutionis tempore exantla-
tos, in Domino quieuit vigesima sexta Iulij: idemq. natalis dies, commemoratione an-
nua repetendus, fuit in Ecclesiasticis tabulis descriptus.

XXII.

Quid Iustinus
iuste petat.

XXIII.

Libellum pu-
blicam peti-
Iustinus.

Euseb. lib. 4.
cap. 27.

Iul. Capitol.
in Marco.

XXIV.

Persecutio
incalescit.

Praxedis on-
ficia erga
Christianos,
et obitus.

I. **C**entesimo sexagesimoquinto Christi Redemptoris anno Papirius Aelianus & Iunius Pastor Consulatum adierunt. Quo tempore, ingrauescente nuper excitata (vt dictum est) in Christianos persecutione, furenti populo, magistratibus conspirantibus; cum (vt supra memorauimus) ad eam compescendam Iustinus philosophus scripsisset pro Christiana religione egregiam orationem ad eosdem Imperatores, promeruit pro mercede martyrium. quod quidem non modo Latinorum, sed & Græcorum antiquis monumentis Ecclesiasticis consignatum reperitur: in horum enim Menologio Kalendis Iunij recensetur eius martyrium sub Rustico Præfecto vna cum socijs Caritone, Caritina, Euelpisto, Hierace, Peone, & Valeriano, seu Liberiano. Extant horum Acta, atque illa ipsa (vt apparet) quæ a Notarijs exceptoribus publicæ sunt commendata memoriæ: quæ Epiphanius^a visus est cognouisse, dum (vt in eisdem Actis etiam legitur) sub Rustico Urbis Præfecto eum subiisse martyrium tradit: licet apud eundem auctorem error irreperit, dum Iustini martyrium sub Hadriano ponitur. Haud enim potuit in ijs errasse Epiphanius, quem non latuit, eundem Iustinum ad Antoninum Pium, Hadriani successorem, scripsisse pro Christianis defensionem. Cum igitur magno Dei beneficio eadem celeberrimi viri & sociorum Acta martyrij fuerint in hanc diem integre conseruata; quod breuiâ sint, ac proinde fideliora, hic ea intexere operæpretium duximus. Sunt autem huiusmodi, omiſſa apposita præfatione ab auctore qui ea descripsit.

IVSTINI MARTYRIUM ET SOCIORVM.

a Epiph. hæres. 46.

II. **Comprehens**^b Iustinus & qui cum illo erant, adducti sunt ad Urbis Præfectum Rusticum nomine. Quibus ante tribunal constitutis, Rusticus Præfex dixit Iustino: Age, esto dijs obediens, & Imperatorijs edictis. Illi autem Iustinus respondit: Nemo vniquam reprehendi aut condemnari poterit, qui Saluatoris nostri Iesu Christi præceptis obediens. Tum Rusticus Præfectus: In cuiusnam (inquit) eruditionis ac disciplinarum genere versaris? Cui Iustinus: Omnium disciplinarum genus discere conatus sum, omnemq. eruditionem expertus: postremo vero Christianorum disciplinæ adhæsi, quamuis illa non placeat ijs qui falsæ opinionis errore ducuntur.] profitetur hæc ipsa idem Iustinus in exordio sui cum Tryphone dialogi. Tum Rusticus dixit: Illane, miserrime, eruditione delectaris? Maxime, inquit Iustinus: quoniam recto cum dogmate Christianos ipsos sequor. At Præfectus: Qualenam est istud dogma? Respondit Iustinus: Rectum dogma, quod Christiani homines cum pietate seruamus, hoc est, Verum Deum existimemus factorem atque creatorem omnium quæ videntur, quæq. corporeis oculis non cernuntur, & Dominum nostrum Iesum Christum Dei Filium confiteamur, olim a Prophetis prænunciatum, qui & humani generis iudex venturus est, Saluator, præco, & magister ijs qui ab illo bene didicerint. Ego quidem, vt homo, imbecillis sum & longe minor, quam vt de infinita illius deitate aliquid magnum dicere possim. Prophetarum hoc munus esse fateor: illi enim huius ipsius, quem Filium Dei dixi, in orbem terrarum aduentum multis antea sæculis diuinitus prædixerunt.

ACTA IVSTINI MARTYRI ET SOCIORVM.

III. Quæsiuit Præfectus, quem in locum Christiani conuenirent. Cui respondit Iustinus, eo vnumquemque conuenire, quo velle ac posset: An (inquit) existimas omnes nos in eundem locum conuenire solitos? Minime res ita se habet: quoniam Christianorum Deus loco non circumscribitur: sed cum inuisibilis sit, cælum & terram implet, atque vbique a Fidelibus adoratur, & eius gloria collaudatur. Tunc Præfectus: Age (inquit) dicas, quem in locum conueniatis, & discipulos tuos congreges. Respondit Iustinus: Ego prope domum Martij cuiusdam, ad Balneum cognomento Timothinum, hætenus mansi. Veni autem in urbem Romam secundo; neque alium quempiam locum, nisi quem dixi, cognosco. Ac si quis ad me venire voluit, communicavi cum illo veritatis doctrinam.] hæc ipse. Porro Timothinæ Thermæ eadem & Nouari dictæ reperuntur, posita a S. Rufo & P. Victore in Viminali: Timotheus enim & Nouatus (vt dictum est) germani erant, Pudentis Senatoris filij: extantq. vsque hodie earumdem Thermarum vestigia, superq. Tirulus Pastoris (de quo superius locuti sumus) erectus permanet. Patebat

THERMÆ TIMOTHINÆ HOSPITIUM CHRISTIANORVM.

A Patebat Pudentis Senatoris domus (vt alias meminimus) ab initio Petri Romam aduentus hospitio Christianorum. Cum igitur se in Urbem iterum venientem semper ad Balneum Timothinum diuertisse Iustinus tradit, plane significat, se exceptum hospitio a Nouato atque Timotheo fratribus, eorumq. sororibus Pudentiana atque Praxede, nobili reuera atque præcipua in Urbe Christiana familia: quippe qui omnes se sua pietatis officijs mæciparant. Porro Timotheum his prope diebus ex humanis fuisse sublatum, litteræ Pij Papæ ad Iustum Episcopum Viennensem, de quibus dicemus anno sequenti, significant.

B Sed ad initam a Præfecto cum Iustino quæstionem redeamus. Ergo Christianus es tu? inquit Rusticus. At Iustinus: Maxime, Christianus ego sum. Tunc Præfectus dixit Charitoni: An & tu Christianus es? Cui Chariton: Christianus ego sum, Deo ipso iuuant. Quæsiuit Rusticus a Charitina muliere, num & ipsa Christi fidem sequeretur. Cui respondit illa, se quoque, Deo dante, Christianam esse. Tunc Rusticus dixit Euelpisto: Tu vero quisnam es? Qui respondit: Seruus quidem Cæsaris sum, sed Christianus, a Christo ipso libertate donatus, & illius beneficio atque gratia eiusdem spei, cuius & isti sunt quos vides, particeps factus. Post hæc Præfectus quæsiuit ab Hierace, num & ipse Christianus esset. Cui Hierax dixit: Certe Christianus & ego sum: eundem enim Deum colo & adoro. At (inquit Præfectus) Christianos vos fecit Iustinus? Ego (inquit Hierax) fui, & ero Christianus. Stans autem & Peon dixit: Ego quoque sum Christianus. Et quisnam (inquit Præfectus) te docuit? Respondit ille: A parentibus bonam hanc confessionem ego accepi. Post hunc Euelpistus dixit: Et ego quidem Iustini sermones magna cum voluptate audiebam; sed a parentibus tamen & ipse Christianus esse didici. Tunc Præfectus: Vbinam parentes tui sunt? In Cappadocia, inquit Euelpistus. Quæsiuit Præfectus & ab Hierace, vbinam gentium essent parentes eius. Cui respondit Hierax: Verus pater noster Christus est, & mater fides, qua in ipsum credimus: terreni vero parentes mei mortui sunt. Ceterum ego ab Iconio Phrygiæ* abstractus huc veni. Quæsiuit Præfectus a Liberiano, quidnam & ipse diceret: * al. Pisdie num Christianus esset, atque in deos impius? Cui Liberianus: Et ego (inquit) Christianus sum: colo enim & adoro solum Deum verum.

III. IVSTINI ET SOCIORVM CONFESSIO.

C Tunc Præfectus, conuersus ad Iustinum, dixit: Audi tu qui eloquens esse diceris, & putas te veram disciplinam tenere: Si a capite per totum corpus flagellis cæsus fueris, persuasum ne habes fore vt in cælum ascendas? Cui Iustinus: Spero (inquit) me habiturum quod habent qui Christi dogmata seruauerint, si hæc ipsa, quæ dicis, persequi fuero. Scio enim, omnibus, qui sic vixerint, diuinam gratiam conseruari, quoad totus mundus consummetur. Ad hæc Præfectus Rusticus: Ergo futurum opinaris, vt in cælum ascendas, mercedem aliquam recepturus? Non opinor (inquit Iustinus) sed scio, & hoc tam certum habeo, vt nihil dubitem. Rusticus dixit: Veniamus deinceps ad id quod propositum est, & nos vrget. Conuenite simul, & vno eodemq. animo dijs sacrificate. Ad hæc Iustinus: Nemo (inquit) qui recta sentiat, pietatem deserit, vt in errorem atque impietatem dilabatur. Præfectus Rusticus dixit: Nisi iussis nostris parere volueritis, cruciatus sine vlla misericordia patiemini. Iustinus autem: Maxime nos in votis habemus, propter Dominum nostrum Iesum Christum cruciatus perpeti, ac saluari: hoc enim nobis salutem & fiduciam conciliabit ante eiusdem Domini & Saluatoris nostri terribile illud tribunal, cui totus mundus diuino iussu assistet. Idem & reliqui martyres dixerunt, hoc addentes: Fac cito quod vis: nos enim Christiani sumus, & idolis non sacrificamus.

V. IVSTINI CONSTANTIS FIDES.

D Hæc audiens Præfectus, talem sententiam pronunciauit: Qui dijs sacrificare, & Imperatoris edicto parere noluerunt, flagello cæsi, ad capitalem poenam abducantur, quemadmodum leges præcipiunt. Itaque sancti martyres, Deum collaudantes, ad confectum locum perducti, post verbera securi percussi sunt, & in Saluatoris confessione martyrium consummarunt. Post hæc quidam Fideles clam illorum corpora sustulerunt, & in loco idoneo illa condiderunt.] hætenus Acta Iustini & sociorum quàm emendatissime ex Græco codice reddita. At licet Iustini natalis diuerso die a Græcis, quàm a Latinis, adscriptus tabulis Ecclesiasticis habeatur (quod plurimis ex causis accidere in alijs multis, diximus in Notationibus nostris ad Romanum Martyrologium) tamen si non aliunde, ex nomine saltem Præfecti ab Epiphaniaeque prodito, vnum eundemq. esse,

VI. SENTENTIA IVSTINI IN IVSTINVM AC SOCIOS.

esse, nullus iure poterit dubitare. Quod si is qui ambiguam de ijs tulit sententiam, citatum Epiphaniij locum exploratum habuisset, nulla mentem eius dubitatio penitus incessisset. De eius martyrio idem Epiphanius^a agens, ait cum subiisse martyrium in consistente ac matura ætate, cum esset annorum triginta: sed suspicor in numerum mendum irrepsisse: nam ex ijs, quæ ipse Iustinus scribit in dialogo cum Tryphone, hac eum ætate maiorem fuisse, conijci posse videtur.

VII.

^b Euseb. lib. 4. cap. 17.

LIBRI A IVSTINO SCRIPTI.

Quod vero pertinet ad nobilis ingenij lucubrationes, eas recenset Eusebius^b, sic dicens: Hic Iustinus multa sane & præclara sui ingenij sacrarum litterarum cognitione accurate informati, & in iisdem valde diligenter exercitati, monumenta nobis reliquit, eaq. certe plena vtilitatis & commodi cuiusque generis. Ad quæ mittemus studiosos quosque, simulatque ex illis ea tantummodo, quæ ad nostram notitiam peruenerunt, ad legentium vtilitatem percensuerimus. Est vnus quidem illius liber Antonino cognomento Pio, liberis eius, & Senatui Romano dicatus, qui nostræ religionis & institutorum propugnationem complectitur: alter autem, qui secundâ pro fide nostra continet Apologiam, quem eius Imperatoris, quem diximus, successori & gentili Antonino Vero, cuius tempora in præsentia prosequimur, obtulit: alter item liber contra Gentiles ab eo editus, in quo vbi de multis rebus, quæ tum apud nos, tum apud Gentiles philosophos quæri solebant, longum sermonem habuit, tandem de dæmonum natura disserit, quæ iam oratione explicare non opus est. Aliud præterea eius opus contra Gentiles scriptum in manus nostras peruenit, quod Elenchum inscripsit. Et præter ista, est aliud de Dei monarchia, quam non solum testimonijs ex sacris litteris quæ apud nos sunt, sed etiam ex Gentilium libris petitis firme comprobatur. Aliud, cuius inscriptionem fecit, Psalterium. Alius porro de Anima commentarius, in quo varijs positis quæstionibus de argumento quod instituit, Græcorum philosophorum opiniones citat: quibus tum se responsurum, tum seram ipsius sententiam alio libro separatim in idem argumentum scripto explanaturum pollicetur. Disputationem præterea aduersus Iudæos contexit, quam in vrbe Epheso cum Tryphone, Hebræorum id temporis facile præstantissimo, habuerat: in qua non solum qua ratione diuina gratia ipsum ad veræ fidei doctrinam impulsisset, sed etiam quàm ardenti studio antea in philosophorum disciplinas se insinuasset, & quantum demique studium operamq. in veritate accuratissime peruestiganda posuisset, perspicue docet. In eodem etiam libro narrat de Iudæis, quo pacto insidias ad Christi doctrinam oppugnandâ comparauissent. et paulo post: Scribit in eo præterea, quo modo ad sua ipsius vsque tempora dona prophetiæ in Ecclesia elucere. Meminit item Ioannis Apocalypseos, eamq. Apostoli esse fere affirmat. ait denique: Eius scripta tanti æstimabantur a veteribus, tamq. videbantur probata, vt Irenæus eius libenter citet testimonia] nimirum ex libro ab eo scripto contra Marcionem.

VIII.

ALII IVSTINI LIBRI.
^c Euseb. lib. 4. cap. 10.
^d Hieronym. de Script. Eccles. in Iustino.

^e Xyst. in Biblioth.

Hæc cum recenset Eusebius scripta Iustini, addendus his est commentarius ille Contra omnes hæreses, quem se scripsisse, ipse in oratione ad Antoninum auctor testatur: cuius tamen idem Eusebius^c alibi & S. Hieronymus^d meminerunt. Feruntur eiusdem auctoris alij quoque commentarij, nempe ille, cuius est titulus, Euerio quorundam dogmatum Aristotelicorum: alius, cuius hæc est inscriptio, Christianarum ad Græcos quæstionum, & Græcarum responsionum, earumq. confutatio: et alius qui de recta fide & sancta consubstantiali Trinitate tractatum habet. Insuper epistola parænetica ad Zenam & Serenum de vita Christiana. Tradunt^e eum etiam in Apocalypsim scripsisse volumen. Quæ vero ex his, quæ nec Eusebius nouit, legitima sint, quæve spuria vel ambigua, haud est præsentis negotij prolixas nimis hic acerrare quæstiones. Quod ad Iustini purgationem spectat de millenarij opinione; ne eadem cogamur sæpe repetere, consule quæ dicta sunt superius, cum actum est de Papia.

IX.

Sed illud a Iustino dictum, quod Nouatores in calumniam vertunt, non possumus dissimulare. Cum enim in epistola ad Zenam & Serenum de vita Christiana, ipso sui exordio hæc dicat: De quorundam, prout eorum fert præsumptio, institutione & disciplina, sed præter rationem suscepta illa & inutili, iuxta traditionem hominum, quasi hereditario ab eis iure occupata, persimilia Phariseis facientibus & sentientibus, in epistola ad Papam perquam diligenter & accurate disserui, &c.] Cum, inquam, dicat Iustinus se scripsisse ad Papam de ijs qui corrupissent disciplinam Ecclesiasticam, traditionibus

CALUMNIA NOVATORVM EX IVSTINI VERBIS.

tionibus hominum intendentes: mox velut opportuna quadam nocturna occasione, Catholica & Apostolica Ecclesiæ perduelles, abutentes tanti martyris sententia, phanatrice absque vlla penitus ratione conclamant illud Phariseorum infelix elogium: Quid adhuc egemus testibus? vos audistis blasphemiam] nimirum scripsisse Iustinum ad Papam, nempe ad ipsum Romanum Pontificem, de corrupta Romanæ Ecclesiæ disciplina, conuulsis iam in ea traditionibus Apostolicis, hominumq. statutis subinductis. Siftite, quæso, continete clamores, & a plausu paululum miseri abstinete manus: amice, rogo, res agatur sine furo & fallacijs, more Christianorum.

Vnde, dicatis velim, vobis innotuit, si Papæ nomen olim commune erat omnibus Episcopis (vt abunde notauimus in Romano Martyrologio, ad quæ vos prouoco) quod Iustinus ad Papam scribens, ad Romanum Episcopum potius, quàm ad alios, epistolam illam scripserit? cum præsertim & Papæ nomen penes Græcos interdum contigerit esse proprium viri alicuius, & non dignitatis: nam celebrant illi nobilem martyrem in Lycaonia, Papam nomine, qui ex Menologio relatus est nuper in Romanum Martyrologium. Sed esto (quod contenditis) ad ipsum Romanum Pontificem scripserit eam Iustinus epistolam: non tamen probare potestis, eam prauitatem in Ecclesiam Romanam irrepsisse. Nam quod eius muneris esset non tantum Ecclesiæ Romanæ prospicere, sed omnibus vbique positus; quæ alibi a recto traditionum tramite declinasset, eius vigilantia & potestatis erat in pristinum restituere. Sed etsi (vt hoc quoque liberaliter concedamus) velimus eum intellexisse de his quæ Romæ agerentur: cum ex his quæ dicta sunt atque dicentur, constet diuersarum sectarum hæreticos in Urbem aduentasse; quid, quæso, tam nouum mirumq. esset, Iustinum litteris admonuisse Pontificem, vt eos caueret, & salutem gregis sui consulere?

At vero non patitur veritas se inuosis hisce circumduci ambagibus: quare de fidelitacuta Apostolicarum traditionum in Ecclesia Romana obseruantia atque custodia sincerissimus ac dignissimus testis S. Irenæus accedat: qui cum in suis scriptis Eleutheri Papæ meminerit, constat certe post obitum Iustini martyris illum commentarium conscripsisse. Ipse enim quid de Romanæ Ecclesiæ semper seruata integritate, his verbis alia occasione sæpius recitatis, & nunc necessario repetendis testetur, audiamus. Agens siquidem de Apostolorum traditionibus, in omnes ab eis institutas Ecclesias per successiones Episcoporum delapsis ad posteros, hæc^a ait: Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones: maximæ, & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum peruenientem vsque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter principaliorem auctoritatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique Fideles: in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea quæ ab Apostolis est traditio.] hæc Irenæus; qui & inferius appellat eam, Diues depositorium Apostolicarum traditionum. His igitur clara luce tam patenti testimonio & irrefragabili auctoritate monstratis, erubescat necesse est cæca præsumptio, dum, quamcumque captans occasionem, nodum in scirpo quærit, vt Romanam Ecclesiam calumniosè dilaceret, ac contumeliosè proscindat.

At iam quæ reliqua sunt de Iustino, prosequamur.

Reliquit inter alios disciplinæ suæ alumnos Iustinus Tatianum, fide Christiana & eruditione præclarum: qui Romæ agens, egregiam præstantis ingenij foeturam edidit, de quo hæc Eusebius^b: Tatianus, vir plane cum primo ætatis suæ tempore Græcis disciplinis deditus, tum in iisdem postea non exiguam gloriæ amplitudinem assecutus, qui quidem plurima monumenta scriptis prodita post se reliquit, in libro, quem contra Gentiles componebat, hæc fere commemorat, &c.] De eodem quoque volumine hæc magna cum laude S. Hieronymus: Tatianus infinita scripsit volumina, e quibus vnus contra Gentes florentissimus extat liber, qui inter omnia opera eius fertur insignis.] extat is, cuius hoc est exordium: Non decet nos, o Græci, odio tanto prosequi barbaros, & ipsorum placitis inuidere: quod enim apud vos studium non a barbaris traxit

X.

ARGVNTVR INSCITIAE ET NEQVITIAE NOVATORVM.

XI.

ECCLESIAE ROM. IVGIE INTEGRITAS.

^a Iren. lib. 8. cap. 2. 4.

XII.

DE TATIANO IVSTINI DISCIPLINO.
^b Euseb. lib. 4. cap. 25.

traxit originem? &c.] Meminit Origenes eiusdem Tatiani lucubrationis his verbis: A Extat Tatiani iunioris oratio apud Græcos etiam habita, in qua scite admodum & abunde historici omnes explicantur, qui de Iudæorum & Moyfi antiquitate conscripserint.]

XIII. Quo modo autem ipse Christianam fidem sit affectus, eodem commentario declarat: cumq. tamen primo, cur auersatus esset Gentilium superstitionem, rationem exactissime reddidisset, hæc demum ait: Cum diligenter circumspicerem, in libros quosdam barbaros incidere mihi contigit, antiquiores multo quam Græcorum philosophia, si spectes ætatem; & augustiores, si illorum errores. His ergo fidem adhibui, quod stylus non est phaleratus, nec vlla scriporum affectatio, & sermo nusquam obscurus, futurorum item euentuum prænotione, & magnitudine promissionum, & quod vnum vniuersorum monarcham statuerent, impulsus. Itaque mente mea diuinitus edocta, intellexi, &c.] et post multa de sua peregrinatione ante Christianam fidem suscepta: Hæc quidem non aliunde audita narraui, qui magnam terræ partem peragraui, & vestra studia professus sum, tum artes & inuentiones multas exercui, & tandem Romæ versatus, varias a vobis illuc delatas statuas aspexi. Ne quis me putet (quod plerique solent) alienis opinionibus niti: verum omnia illa, quorum oculatus testis sum, conscribere institui. Vale igitur dixi Romanorum iactantia, Atheniensium frigidum sermoni, & dissentientibus illorum studijs; & barbaricam nostram philosophiam complexus sum.] ac demum sic perorat: Hæc vobis, o Græci, Tatianus ego barbaræ philosophiæ sectator composui, natus apud Assyrios, & vestris primum studijs imbutus, deinde vero illis quæ fouere me profiteor. In posterum vero, quoniam Deum & opera eius agnosco, firma mihi & numquam neganda remanente diuina institutione, paratum me vobis ad examinanda mea dogmata præbeo.] hucusque Tatianus felicissimus in hanc diem.

XIV. Postquam vero Iustinus, quem non vt magistrum modo ac monitorem, sed vt parentem reuerbatur, martyrio vitam finiuit; miser pennis inanis elationis subuectus, e summo fastigio in imum impietatis barathrum sese præcipitem dedit, adeo vt auctor fuerit hæresis Encratarum: quam intra parietes domesticos coalescentem, innotuisse tandem anno duodecimo eiusdem Imperatoris M. Aurelij, tradit Eusebius in Chronico. sed agemus de ea suo loco.

XV. Hoc eodem anno, cum Celadion Episcopus Alexandrinus sedisset annos quatuordecim, ex hac vita migrans, successorem habuit Agrippam, qui eidem sedi præfuit annis duodecim.] hæc Eusebius in historia, licet in Chronico numerus annorum eius ultra annos quatuor lapsus esse legatur.

IESV CHRISTI PII PAP. M. AVR. & L. VER. IMPP. ANNS ANNS ANNS 166. 9. 4.

I. Anno Redemptoris nostri centesimo sexagesimo sexto, Iulius Macrinus & Cornelius Celsus Consules creati sunt, cum Pius Papa annum in sede sua ageret nonum, qui postremum præcedit: quo ipse priorem hanc perbreuem epistolam scripsit ad Iustum postea Episcopum Viennensem, his scilicet verbis:

Pius Episcopus Romanus fratri Iusto Episcopo *. Antequam Roma exiisses, soror nostra Euprepia (si bene recordaris) Titulū domus suæ pauperibus assignauit, vbi nunc cum pauperibus nostris commorantes, Misas agimus. De te autem, superbeate, postquam ad Senatoriam Urbem Viennensem perrexisti, quid factum sit, nosse eupimus; & vt sementem Euangelij iam sparseris, audire multum desideramus. Presbyteri illi, qui ab Apostolis educati vsque ad nos peruenerunt, cum quibus simul verbum fidei partiti sumus, a Domino vocati, in cubilibus æternis clausi tenentur. Sanctus Timotheus & Marcus per bonum certamen transierunt. Vide frater, vt illos imiteris sequendo, ne vinculis mundi illigeris. Festina palmam perseuerabilem cum sanctis Apostolis tenere, quam per multas passiones Paulus suscepit, & Petrus, cui crux charitatem Christi tollere non potuit. Sultant te Soter & Eleutherus, digni presbyteri. Saluta fratres qui tecum viuunt in Domino. Cherinthus, primarcha satanæ, multos auertit a fide. Gratia.

Extat rom. 2. Biblioth. sanct. Presbytero EPISTOLA PII PAPAE AD IUSTVM.

A Gratia Christi habet in corde tuo.] hucusque prior ad Iustum Pij epistola.

Porro Timotheum, cuius nunciat exitum, quem vna cum alijs Apostolis versatum esse tradit, illum ipsum putamus Timotheum germanum Nouati, fratrem Pudentianæ & Praxedis, filium vero Pudentis Senatoris atque Priscillæ, de quo superius sæpe facta est mentio. Quem cum dicat passum esse cum Marco, haud dubium est illos eodem esse, quorum in antiquis Ecclesiasticis tabulis adscriptus habetur natalis dies vigesima quarta Martij, his verbis: Romæ natalis sanctorum martyrum Marci & Timothei, qui sub Antonino Imperatore martyrio coronati sunt.] Porro Marcum Aurelium dictum quoque esse Antoninum, ex ijs quæ nuper diximus, satis liquet. Cherinthum vero, quem primarcham satanæ nominat, quemq. Apostolorum temporibus innotuisse diximus, haud quis mirari debet in hanc vsque diem fuisse superstitem. B nam & Polycarpus Smyrnæ Episcopus, quem familiaritate & notitia coniunctū Apostolis tradit Eusebius, adhuc his temporibus superstes erat: quinimmo & viribus validus sub Aniceto Pij successore (vt suo loco dicemus) Romam se contulit. Vixisse etiam Hermam Pauli discipulum his diebus, superius dictum est: vt non adeo prodigiosū videri debeat, si Cherinthus adhuc in humanis esset: quod vtique firmius erit, si consenserimus Irenæo Tertullianoq. dicentibus, post Carpocratem hæreses docuisse Cherinthum. Verum quod dicit, multos a Cherintho satanæ primarcha auersos a fide: non videntem Cherinthum, sed eius adhuc grassantem hæresim, ac multos auertentem a fide, significare voluisse, videri potest: satis enim a Cherintho seducti dici poterant, quos a recto fidei instituto ipsa eius hæresis peruertisset.

Sed describamus & hic eiusdem Pij posteriorem epistolam ad eundem Iustum, Viennensem iam factum Episcopum: quam sequenti anno, paulo ante suum obitum, datam esse, ex ipsa apparet, quæ est huiusmodi:

Pius Episcopus Romanus fratri Iusto Episcopo S. Attalus epistolas martyrum portans ad nos venit, gaudium nobis inestimabile faciens de triumpho eorum: qui dixit nobis, sanctum Verum, collegam nostrum, victorem de mundi principe triumphasse. Tu vero apud Senatoriam urbem Viennensem eius loco a fratribus constitutus, & colobio Episcoporum vestitus, vide vt ministerium, quod accepisti, in Domino impleas. Cura autem sanctorum martyrum corpora, sicut membra Dei, quemadmodum curauerunt Apostoli Stephanum. Carceres sanctorum visita, ne aliquis te pescat in fide. Martyria sancta Spiritu sancto proba. Vt perseuerent in fide, eis incitator insiste. Presbyteri & diaconi non vt maiorem, sed vt ministrum Christi, te obseruent. D Plebs vniuersa sanctitate tua protegatur. Fratres nostri, quos per Attalum recognoscas, de tyranni sæuitia iam liberati, requiescunt in Domino. Presbyter Pastor Titulum condidit, & digne in Domino obiit. Reuelatum mihi esse scias, collega beatissime, citius me finem huius vitæ esse facturum. Vnum flagitabo: In communionem sta, & mei ne obliuiscaris. Saluta te Senatus pauper Christi apud Romam constitutus. Saluto omne collegium fratrum, qui tecum sunt, in Domino.] hæc Pius.

Appellat autem Senatum pauperem, sacrum collegium ministrorum, presbyteros, ac ceteros Romanæ Ecclesiæ clericos. Fuit porro Verus, cuius meminit, primus Viennensis Ecclesiæ Episcopus, Apostolorum discipulus, qui Traiani tempore Episcopatum eius Ecclesiæ accepit, & ad hæc vsque tempora illi præfuit. Attalum vero, cuius hic Pius mentionem facit, illum ipsum esse existimo, cuius agonem cum ceteris postea egregie toleratum, litteræ eiusdem Ecclesiæ Viennensis ac Lugdunensis ad Asianos scriptæ testantur: quem genere fuisse Pergamenum, sed Romana ciuitate donatum, ac magni nominis virum, tradunt: quas quidem litteras datas idem Eusebius dicit, cum iam Montanus ac socij in Phrygia se prophetiæ spiritu imbutos omnibus demonstrassent: quod idem ait contigisse anno vndecimo Marci Aurelij & Lucij Imperatorum. sed de his suo loco. Porro has ambas perbreues epistolas, ex Viennensi archiuo proditas, germanas atque legitimas esse, cum rerum argumentum & admirabilis quædam cum alijs horum temporum gestis contestatio, tum simplicissimus ille antiquitatis candor, quem in omnibus præferre noscuntur, facile persuadent quemuis, quantumlibet scrupulosi ingenij, virum eruditum eas recipere. Ceterum quod ad Iustum spectat, ad quem datæ sunt litteræ; ipsum eadem persecutione post longum exilium martyrium subijisse, Ado eiusdem Viennensis Ecclesiæ Episcopus, in breui quod scripsit

TIMOTHEVS ET MARCVS MARTYRES.

Euseb. lib. 3. cap. 30.

Iren. lib. 2. cap. 25. Tertullian. de Præscrip. c. 48.

POSTERIOR PII AD IUSTVM EPISTOLA.

VERVS EPISCOPVS VIENNENSIS, ET ATTALVS.

Apud Euseb. lib. 5. cap. 1. Idem lib. 3. cap. 3.

Extat rom. 2. Biblioth. sanct.

IUSTVS EPISCOPVS.

scripsit Chronico tradit. Leguntur duae prolixiores Pij Papae epistolae, de quibus A alij differuerunt: insuper & complura eiusdem decreta, quae a Gratiano diuersis in locis apposite relata sunt, prout cuiusque argumenti ratio postulabat. ea hic non laboramus describere, quod in vnum collecta post eandem Pij citatas epistolas habeantur.

I. PIVS PAPA MARTYRIO CORONATUR.

Christi Domini anno centesimo sexagesimo septimo, Arrio Pudente & Gabino Orfito Coss. vndecima Iulij, Pius Papa, cum sedisset annos nouem, & menses sex, tribus minus diebus, martyrio coronatur: ea enim die natalis eius martyrio illustratus B in Ecclesiasticis tabulis notatus antiquitus reperitur. Porro quod ad annos sedis eius, in librum de Romanis Pontificibus, qui fertur nomine Damasi, error irrepsisse videtur, dum loco nouem annorum, decem & nouem, & menses aliquot positi leguntur. Sane quidem Eusebius in Chronico cum annos quatuor tantum (vt dictum est) tribuat Hyginio, qui praecessit Pium, postea vsque ad Anicetum, Pij successorem, decem tantum numerat annos, quibus Pium sedisse oportuit: cui haec dicenti potius assentimur, quam cum alibi a ait sedisse Pium annos quindecim: priori enim sententiae de annis Pij propius accedit Cresconiana collectio, eademq. vetustissima.

II. ACTA PII PAP.

Quod vero pertinet ad res a Pio gestas: praeter illa quae sunt superius recensita, haec in eodem libro de Romanis Pontificibus perstricta paucis habentur: Hic constituit, haereticum venientem ex Iudaeorum haeresi suscipi & baptizari. Quod speciale hoc de ijs constitutum sit haereticis, vtpote baptismi praescriptam in Ecclesia regulam non seruantibus: de alijs haereticis, qui licet extra Ecclesiam essent, tamen in baptismi forma cum Ecclesia consentirent, diuersam fuisse consuetudinem & traditionem insinuat: quam Stephanus Papa (vt suo loco memorabimus) aduersus eos qui negarent vllum esse haereticorum baptismum, saepe citauit; seruandamq. a patribus traditam disciplinam, aduersus omnes altercantes saepius inculcauit. Porro per Hebraeorum haesim significare voluisse Cherinthi sectam, quae praeceteris (vt vidimus) studebat Hebraicis ritibus, mihi facile persuadeo: quippe quos circumcisionem Legis admittentes ac propugnantes, & Christi diuinitatem negantes, atque (vt docet Irenaeus b) Christum a Iesu seiungentes, diuersam quoque ab Ecclesia baptismi formam induxisse, facile est existimare.

III. PII PAPAE DECRETVM DE BONIS ECCLESIAE.

Sed subditur: Et constitutum de Ecclesia fecit, nempe decretum, ne praedia diuinis vrbibus tradita, humanis inferuiant. idq. in secunda c epistola habetur expressum. Non est autem quod quis refragetur, & ante Principes Christianos Ecclesiam non possedisse bona stabilia dicat: na id superius primo Annalium d tomo manifesta veritate ostendimus. Ad postremum de factis ab eo sacerdotum ministrorum ordinationibus, haec ibidem leguntur: Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros octodecim, diaconos vigintivnum, Episcopos per diuersa loca duodecim. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, quinto Idus Iulij: et cessauit Episcopatus eius dies quatuordecim. haec ibi. Sed puto in diaconorum numerum mendum irrepsisse.

IV. ANICETVS PII SVBSTITVTVS.

Eodem igitur anno, vigesima quinta die Iulij, decimo quarto nempe die ab obitu Pij, E creatur Papa Anicetus natione Syrus: quot autem annis sederit, in obitu eius dicemus. Quo tempore, nacti occasionem vrgentis persecutionis, famosissimi quidam haeretici se intruserunt in Urbem: vt, si quo modo possent, nobilissimae Apostolicae Ecclesiae sinceritatem labefactarent. Fuit inter alios, qui id praesumpserunt, procax femina, Marcellina nomine, sectatrix nefandissimae sectae Gnosticorum, de quibus satis superius dictum est. Haec enim (inquit Irenaeus e) Marcellina, quae Romam sub Aniceto venit, cum esset huius doctrinae, multos exterminauit. eadem de ea Epiphanius f, & alij. Ceterum illud plane videtur fuisse consilium prauis demonis, inferendi in Urbem Gnosticos haereticos: vt non tantum, si posset, impijs dogmatibus Fideles seduceret, sed & suis ipsorum turpissimis ac nefandissimis actionibus, quas titulo Christianitatis patrent, ceteris Fidelibus illic agentibus, ac pure sancteque viuentibus, summam infamiae notam inure-

g Iren. lib. 2. cap. 24. f Epiph. haer. 27. HARETICARUM SE ROMANAM CONFIRMANT.

A tas inureret. in Catholicos enim omnia ab ipsis commissa scelera redundabant. nam cum Gnostici (vt dictum est) pro arbitrio colere idola, & cuncta facere, quae Ethnici velent, parati essent; ac proinde inter eos aequae vt ipsi Gentiles haberentur: ijs qui firmiter atque constanter se Christianos profiterentur, omnia illa turpia ac pudenda de promiscuo concubitu, & coenis Thyestaeis, quae Gnostici perpetrarent, crimini vertebantur; ac propterea ea sic de illis sparsa calumnia, omnium in se ciuium animos ijdem concitabant.

Contulit se quoque in Urbem, eiusdem Aniceti Papae tempore, ille omnium scelestissimus haeresiarcha, Marcion Ponticus. testatur id Irenaeus a, sed & Tertullianus b in carmine aduersus Marcionem, sic habens:

Aq. Pio suscepit Anicetus ordine sortem, Sub quo Marcion hic veniens, noua Pontica pestis Nondum secretum facinus suo corde reclusum, Passim vulgo loquens latebrosa perfidus arte. Sed postquam cepit mortis proferre sagittas, Abiectus merito tam seui criminis auctor A sanctis reprobus, patuit mirabile monstrum.]

B

Haec Tertullianus: licet Epiphanius c velit eum Romam venisse post mortem Hyginij, nempe sub Pio, quando (vt ait) petens vt in Ecclesiam reciperetur, repulsam passus est. Valentinum quoque haeresiarcham, qui se Romam contulerat sub Hyginio, mansisse ibi vsque ad Anicetum, Irenaeus d affirmat. Venerat (vt vidimus) & sub eodem Hyginio Romam Cerdon nouarum haesum e auctor. Porro tantum abest (quod & saepe alias dictum est) vt Romana Ecclesia horum fordibus fuerit inquinata, vt Irenaeus, qui iisdem temporibus vixit, ad hos omnes errores redarguendos, Romanae Ecclesiae in medium adducat fidei, quam ab Apostolis acceperat, integram puritatem, ac solidam firmitatem.

C

Ceterum tam Valentinus, quam Marcion, Romae cum essent (quod fecerat, vt vidimus, itidem Cerdon) fidem Catholicam simulantes, in Ecclesiam sunt recepti: sed de-recti tandem & reiecti, ac rursus ad poenitentiam admissi, demum sub Eleuthero ab Ecclesia penitus sunt proscripti. haec quidem Tertullianus f, qui & ipse his temporibus vixit, narrat verbis huiusmodi de Marcione ac Valentino verba faciens: Constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitabant, semel & iterum eiectione, Marcion quidem cum ducentis sectarijs suis, quae Ecclesiae intulerat, nouissime in perpetuum dissidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminarunt. Postmodum Marcion poenitentiam confessus, cum conditioni datae sibi occurrit, ita recepturus, si ceteros quoque, quos perditioni erudisset, Ecclesiae restitueret, morte praeventus est. haec Tertullianus. Ex quibus videas haeresiarchas, licet impudentissimos, e Ponto alterum, alterum ex Aegypto se in Urbem conferre, illiusq. Ecclesiae communicationem quarere; & si non possent aliter, dolo tamen suffurari, eamq. adeo affectare, vt semel licet expulsi, iterum recantantes palinodiam, eidem se insinuare studerent: quippe qui scirent (vt dictum est) communicantes cum Romana Ecclesia, ab omnibus Christiani orbis Ecclesijs recipi; ab illa vero reiectos, ab omnibus aequae respui. Videas, & qua arte Marcion eius communionem consequi conatus sit: quippe qui, vt se ex animo illi coniungi ac penitus inherere significaret, suam quoque non leuem pecuniae summam in eam contulit, nempe ducenta sestertia, quae pendunt quinque aureorum millia: porro eadem ipsa eidem rursus eiectione mox reddita fuerunt.

D

Verum ex his licet existimare, Dei Ecclesiam (sicut etiam Hierosolymis Apostolorum tempore) ex Fidelium oblatione fuisse locupletem. nam si peregrinus homo a parente domo pulsus, ac vndique pene profugus, tanta contulit in Ecclesiam: quid putandum fecisse ciues, eosdemq. plurimos, diuitijs & nobilitate praestantes? Est illud quoque ad pristinos Ecclesiae mores insinuandos obseruatione dignissimum: ea demum conditione fuisse promissum Marcioni reditum in Ecclesiam, si, quos seduxerat, eisdem Ecclesiae restitueret; nimirum ea adhibita satisfactione, vt publice contraria ijs, quae dixerat, praedicaret.

Annal. Eccl. Tom. 2.

O

At nec

V.

a Iren. lib. 2. cap. 4. b Tertull. lib. 3. in fin. MARCION VENIT ROMAM.

c Epiph. haer. 42.

d Iren. lib. 3. c. 4. e Iren. lib. 2. c. 28.

VI.

MARCION ET VALENTINVS SIMVLANTES POENITENTIAM RECEPTI. f Tertull. de Praescrip. c. 30.

CVR HARETICARUM SE ROMANAM COMMUNIONEM QUARERENT, & SI NON POSSENT ALITER, DOLO TAMEN SUFFURARI, EAMQUE ADEO AFFECTARE, VT SEMEL LICET EXPULSI, ITERUM RECANTANTES PALINODIAM, EIDEM SE INSINUARE STUDERENT.

VII.

SATISFACTIO IUNCTA POENITENTIAE.

VIII. At nec illud de Marcione prætermittendum, quod ex Irenæo Eusebius^a recitat: nimirum cum S. Polycarpus Smyrnæ Episcopus Romam hoc tempore sub eodem Pontifice Aniceto venisset, Marcioni in eius conspectum venienti, dicentiq. ac roganti, Noſce nos amabo: respondiſſe, Noui equidem primogenitum ſatana. Porro plurimum profuit opportunus Polycarpi Romam aduentus; quippe qui cum Apoſtoliſ verſatus fuiſſet, magnamq. ex eo apud omnes exiſtimationem conſecutus: quamobrem complures eorum (vt idem^b auctor ait) quos Valentinus ac Marcionem dixerant, ad Eccleſiam, veramq. religionem reduxit: illoque, quod in Marcionem dixerat, experimento docuit, quantū quiſque auerſari debeat hæreticos, ſi nec verbo tenus, quod & Ioan- nem feciſſe narrabat, communicare voluiſſet.] Qua vero occasione Romam venerit Polycarpus, idem Eusebius^c ex Irenæo commemorat; nimirum vt diſſidia, quæ de tempore celebrandi Paſchatis eſſent oborta, componeret.

IX. Quàm benigne autem ab Aniceto ſuſceptus fuerit, & de controuerſijs quid demum tranſactum ſit inter eos, ex eodem Irenæo hæc alibi idem Eusebius^d recitat, dicens: Cum beatus Polycarpus, Aniceto Episcopatum adminiſtrante, Romam aduentaret; cumq. ille & Anicetus de alijs rebus, de quibus inter ſe diſcrepabant, pauca con- tuliſſent; conſeſſim pax inter eos ſuit conciliata: quin pro hoc feſto obſeruando, quod controuerſiæ caput videbatur, charitatis vincula nequaquam ruperunt. Neque tamen Anicetus Polycarpo poterat perſuadere, vt ſuum obſeruandi morem de- poneret; neque contra Polycarpus Aniceto perſuaſit, vt conſuetudinem Aſiaticam (quippe qui morem preſbyterorum, qui illum erant antegreſſi, debere ſedulo re- tineri aſſereret) vlllo modo obſeruaret. Quæ cum ita eſſent conſtituta, commu- nicabant inter ſe mutuo; & in Eccleſia Anicetus ritus qui in Euchariftia agi ſo- lent, Polycarpo, ob reuerentiam videlicet quam erga illum habebat, obeundi po- teſtatem conceſſit: atque tandem cum pace alter deceſſit ab altero: et omnes Ec- cleſiæ, tum eorum qui decimoquarto die feſtum Paſchatis obſeruabant, tum eorum qui ſecus, placida pace & tranquilla inter ſe fruebantur.] huc uſque de his Eusebius ex Irenæo.

X. Sed meminiffe oportet (quod alias diximus) ſic ſtatuiſſe olim Apoſtolos celebrandū Paſcha die Dominico, vt tamen (ſicut in multis alijs) Iudaizantes adhuc complures Chriſtianos, eos nimirum qui eſſent ex circumciſione, quorum ingens erat in Aſia nu- merus, æquanimitè tolerarent. Cerera autem, quæ ad Polycarpi martyrium ſpectant, ſuo loco dicemus. Quod vero apud S. Hieronymum^e legatur, Polycarpum Romam veniſſe ad Anicetum temporibus Antonini Pij; Chronicon ipſe videtur ſecutus Euse- bij, qui ſub Antonino Pio ponit Anicetum: verum ipſum erraſſe certum eſt, cum in ſe- rie Romanorum Pontificum Cletum numerare prætermiſerit: vel accidit potius, vt (quod ſuperius dictum eſt) Hieronymus, ſicut Optatus & Auguſtinus, poſt Hyginium poſuerit Anicetum, & non Pium, vt cereri.

XI. Idem S. Hieronymus^f tradit de Hegesippo ex ipſius ſcriptis, veniſſe Romam ſub Aniceto, & ibi permaniſſe vſque ad Eleutherum: Eusebius^g autem aliter legiſſe vide- tur, dum ait, eundem Romæ egiſſe vſque ad tempora Aniceti. de cuius in Urbem peregrinatione hæc idem ex eiſdem commentarijs prodiit: Hegesippus quinque li- bris, qui ad nos peruenerunt, accuratiſſimam pleniffimamq. ſuæ ſententiæ & opinio- nis de fide declarationem poſt ſe reliquit: in quibus oſtendit, ſe in itinere Romam verſus ſuſcepto, multis cum Episcopis ſermonem contuliſſe, & vnam eandemq. accepiſſe ab omnibus doctrinæ formam & inſtitutionem. Atque illum quidem poſt alia, quæ de Clementis ad Corinthios epiſtola diſſeruit, iſta quæ ſequuntur, narrantem audire licet: Eccleſia Corinthiorum in vera rectaq. doctrina con- ſtanter perſtabat vſque ad Primum, qui ibidem geſſit Episcopatum: quo cum ipſe, dum Romam verſus nauigabam, de religione noſtra communicauim, & Corin- thi non paucis diebus commoratus ſum; in quibus dum inter nos de doctrina Ca- tholica multa conferebamus, non parum vterque ab alterius conſuetudine cepit oble- ſtationis.

XII. Cum eſſem Romæ, manſi ibi vſque ad Aniceti tempora, cuius tū quidem Eleutherus munus Episcopale capeſſit. Nulla Episcoporum ſedes, ſucceſſione ab Apoſtoliſ du- cta, nulla ciuitas, in qua non ita ſeruata eſſent omnia, vt lex præſcripſerat, docuerat Pro- phetæ,

^a Euseb. lib. 4. c. 12.

^b Iren. lib. 3. c. 2.

^c Euseb. lib. 4. c. 13.

^d Idem lib. 5. cap. 24.

^e Quid egerit Polycarpus cum Aniceto.

^f Hieronymus de Scrip. Eccles. in Polycarpo.

^g Idem eodem lib. in Hegesippo & Euseb. lib. 4. cap. 21. DE HEGESIPPO ROMAM VENIENTE.

^h Ecclesiarum mira conſenſio.

A phetæ, & Dominus ipſe prædicauerat.] hæc de ſtatu omnium (vt ait) Eccleſiarum cum Hegesippus teſtetur, magnum plane extat teſtimonium ad declarandam atque inſi- nuandam Catholicam veritatem. Nam ſi illa legitima erat Chriſti doctrina, certa- traditio Apoſtolorum, quas in hanc diem omnes vbiq. ſeruafſent Eccleſiæ: plane con- uincitur, a Catholica veritate illos omnes deſciuiſſe, qui aliam ab his diuerſam repe- riuntur docuiſſe fidei normam, vel mores aliter inſtituiſſe: ac proinde qui virginitatem damnant, ieiunia contemnant, Sanctorum cultum reiſciunt, hierarchicum in Eccleſia ordinem confundunt, Sacramenta reſpuunt, ritusq. Eccleſiaſticos deſpiciunt, & alia id genus multa agunt, contra ea quæ in Eccleſia obſeruata ſunt (vt vidimus) vſque ad Eleutherum Papam, ſub quo Hegesippum ea ſcripſiſſe apparet, maniſeſtiſſimi erroris redargui, ac deſertores veritatis eſſe conuinci.

B Cum vero poſt hæc multa ex eodem Hegesippo de ſectis dicta recenſeat, de eodem demum hæc addit: Nonnulla item cum de Euangelio, quod ſecundum Hebræos, quodq. Syriacum dicitur, tum ſeparatim de Hebraicæ linguæ proprietate diſputat: ſeq. narrat, tametiſi erat Hebræorum ſtirpe ortus, ab eorum tamen religione & inſti- tutis ad fidem Chriſti veniſſe: alia item tamquam a Iudaica traditione ſine ſcripto ac- cepta commemorat. Porro autem non hic ſolus, ſed Irenæus & tota veterum turba, Prouerbia Salomonis librum eſſe præclara eximiaq. ſapientia reſertum affirmab- ant. Quinetiam dum de ſacræ Scripturæ libris, qui inter apocrypha numerantur, diſſerit, quosdam ex illis ſuo ipſius tempore a quibuſdam hæreticis falſo conſictos eſſe narrat.] huc uſque ex Hegesippo hic Eusebius^a: qui alibi de ſcriptis^b ab eo li- bris hæc ait: Hegesippus, vir propter doctrinæ præſtantiam in luce atque hominum noſticia verſatus, cuius teſtimonium iam antea, dum res nonnullas Apoſtolorum temporibus geſtas, ab eoque ſcriptis traditas commemoramus, ſæpius vſi ſumus. Iſte enim ſinceram & minime fucataſ Apoſtolicæ prædicationis traditionem quin- que libris, illo quidem ſcribendi genere maxime ſimplici ac ſummiſſo, litteris pro- ſequi aggrediens, tempore quo ipſe floruit, aperte indicat.] Recitat ex eis fragmen- tum, quo auctor de Antinoio meminit Hadriani ſeruo ab eodem inter deos relato. Com- mendat & S. Hieronymus eius in hiſtoria conſcribenda ſimplicem ſtylum, cum ait: Omnes a paſſione Domini vſque ad ſuam ætatem Eccleſiaſticorum Actuum texens hi- ſtorias, multaq. ad vtilitatem legentium hinc inde congregans, quinque libros com- poſuit ſermone ſimplici; vt, quorum vitam ſectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem.]

D At cum tam Eusebius quàm ſanctus Hieronymus laudent Hegesippi in hiſtoria Eccleſiaſtica conſcribenda ſimplicitatem: nemo putet hæc ex parte ipſum recte ſcri- bendæ hiſtoriæ numeros minus expleſſe. Errant, mea ſententia, qui putant illum ſcribendæ hiſtoriæ partes implere, qui res geſtas eloquentiæ phaleris exornat, & quæ ſunt oratoris apponit: atqui longe diuerſam eſſe vtriuſque tractandi generis facultate- tem, cum alij ſparſim diuerſis in locis meminerint, Lucianus^b eodem argumento ſcribens commentarium pluribus docet, ac plane deridet hiſtoriam illam, quæ ſeſe pennis eloquentiæ ſuſſum efferens in encomium conuertitur: affirmans plane deci- pi illos, qui duo neceſſario requirant in hiſtoria, iucundum, & vtile; adulterinam hanc diuifionem nominans, atque ait: Vnum enim opus eſt hiſtoriæ, & vnus finis, vtilitas, quæ ex ſola veritate conciliatur. Iucundum vero ſi & ipſum ſequatur, me- lius quidem hoc, perinde vt ſi forma ſeu pulchritudo athletam: ſin minus, nihil ve- rat ab Hercule progenerum eſſe Nicotratum Iſidoti filium, generoſus cum ſit, & vtro- que colluctatore ſuo fortior; etiam ſi ipſe quidem, quod ad faciem attinet, turpiſſi- mus videatur.] hæc & alia plura ipſe in eandem ſententiam: laudatq. proinde di- ctionem humi incedentem, & cum pulchritudine & magnitudine ſimul eorum, quæ dicuntur, elatam. Sed & Plinius^c ad Capitonem: Orationi, inquit, & carmini ad- eſt pauca gratia, niſi eloquentia ſit ſumma: hiſtoria quoquo modo ſcripta delectat.] et poſt nonnulla: Habent quidem oratio & hiſtoria multa communia, ſed plura di- uerſa in his ipſis, quæ communia videntur. Narrat ſane illa; narrat hæc, ſed aliter. Huic pleraque humilia & ſordida, & ex medio petita; illi omnia recondita, ſplendida, & excelsa conueniunt. Hanc ſæpius oſſa, muſculi, nerui; illam tori quidam & quaſi iubæ decent. Hæc vel maxime vi, amaritudine, inſtantia; illa tractu & ſuauitate, atque etiam

^{EX QVO QVIS HÆRETICVS DEMONSTRERVR.}

XIII.

^{SCRIPTA HEGESIPPI.}

XIV. HISTORIAM SCRIBENDAM RATIO.

^{Lucianus lib. quomodo hiſtor. ſcrib. ſit.}

^{Plin. lib. 5. epiſt. 8.}

dulcedine placet: postremo alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert (vt Thucydides ait) ἱστορία sit, an ἀγωνισμός: quorum alterum oratio, alterum historia est.] hucusque Plinius.

XV. HEGESIPPVS SMITANDVS.

Cum igitur Hegesippi historia ad hos fuerit modos omnes attemperata: ipsum a ceteris imitandum, qui res Ecclesiasticas sancta memoria commendaturi, quis poterit dubitare? nam & hæc ibidem Plinius ait: Inuenio autem apud sapientes honestissimum esse, maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere præcesserint.] Eiusmodi quidem scribendi genus maiores nostros esse sectatos, cum plurima alia exempla declarant, tum sanctus Basilius oratione in Gordium martyrem demonstrat, his verbis: Sanctorum memorias orationis & eloquentiæ fucos profecui, non fas erat illi.] et paulo post: Illorum enim qui in fide claruerunt, historia simplex velut lucem quamdam Dei cultoribus ad virtutis iter ostendit.] ac rursus: Quod si reliquorum facta virorum eloquentiæ floribus ornantur; Sanctis tantum ad ea, quæ maxima gessere, demonstranda, sat fuerit oratio simplex.] hæc Basilius. At de his obiter dictis hæcenus: in quæ occasione historiæ ab Hegesippo conscriptæ, casu velut incidimus. Porro illa magno damno deperdita cum sit, per paucis eius fragmentis perfruimur ab Eusebio recitatis. Denique eiusdem Hegesippi sanctissime vita perfuncti, in Domino quiescentis, anniuersaria memoria in sacris tabulis scripta meruit consecrari. Feruntur Hegesippi nomine commentarius de Excidio Hierosolymitano, ad & ipsum apposita Anacephaleosis: sed alterius plane auctoris est opus, qui (vt alias diximus) post tempora Constantini floruerit.

Martyrolog. Rom. 7. April.

I. PVDENTVM FAM. MILIA NOBILIS.

Anno Domini centesimo sexagesimo octauo, Seruilius Pudens & Sufidius Pollio Consules creati sunt: claruisse namque his temporibus Romæ Pudentum familiam, ex duobus iunctis Consulatus eius facile possumus intelligere; eiusdemque familiæ fuisse Pudentem Senatorem Christianum, de quo sæpe superius dictum, æquum est existimare. meminit & Tertullianus eiusdem nominis Proconsulis, cuius laudat in Christianos iudicando modestiam, cum ait: Pudens etiam missum ad se Christianum, in elogio concussione eius intellecta, dimisit, scisso eodem elogio sine accusatore: se negans auditurum hominem, secundum mandatum.]

Tertullian. ad Scapul. c. 4.

TRIMPHVS DE BELLO PARTHICO.

Eodem anno Parthico bello post quinquennium absoluto, L. Verus vna cum M. Aurelio triumphauit: tot enim annis durasse illud, tradit Iulius Capitolinus: hocque anno sexto de Parthis superatis actum esse triumphum, Eusebius habet. At Parthico bello confecto, parari coeptam expeditionem Marcomannicam, quam diu ante idem Marcus Imperator fuerat meditatus, sed suspendisse eam vsque ad Parthicum bellum perfectum, idem scribit Capitolinus. Porro cum idem alibi tradat, Lucium ipsum aliquandiu Urbis delicijs esse detentum; constetque fuisse pestem sub eo post sequentem annum: colligitur, eosdem Imperatores nonnisi post duos annos ad bellum esse profectos; quod ex ijs, quæ dicemus inferius, euidenter apparebit. Hæc autem ad exactam temporum chronologiam insinuandam prætermisisse minime oportuit.

Iul. Capitol. in Marco. f. Idem in Lucio.

I. PERSECVTIO IN CHRISTIANOS ACKRVS SAEVIT

Centesimo sexagesimonono Christi anno, Coss. L. Aurelio Vero tertiu & Vinidio Quadrato, persecutio in Christianos iam olim excitata acris recrudescit, atque ferocius saeuit. Quo enim se erga deos studiosiorem M. Aurelius præbuit, eo in illorum hostes, ac quos diceret impios Christianos, se inhumaniorem exhibuit. Hoc siquidem anno, cum magnus metus ex Marcomannico bello immineret, idem Imperator totus fuit in concilianda sibi numinum gratia: siquidem ait Capitolinus: Tantus timor

Iul. Capitol. de Marc. c. 10.

A timor belli Marcomannici fuit, vt vndique sacerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos ritus impleuerit, Romam omni genere lustrauerit, retardatusque a bellica profectioe sit: celebrauit & Romano ritu lectisternia per septem dies.] hæc ipse. At si (vti moris erat) ijs temporibus quærebantur a dijs responsa; eadem si non vera, saltem conficta omnia pariter in necem Christianorum conspirasse, & quasi prætextu placandorum numinum, illorum hostes esse tollendos respondisse, par est existimare. Quamobrem qui inter Christianos erant omnium spectatissimi, eos ad necem petendos ante alios Imperatorum consilium fuisse videtur.

Quapropter S. Polycarpus, vsque in hanc diem post tot tantasque persecutiones ipsa etiam Gentilibus reuerendus, post alios ad necem tandem vulgi clamore quæritur hoc ipso anno septimo M. Aurelij Antonini, vt de eo scribit Eusebius. Porro res gesta ab eodem Eusebio ex litteris Smyrnenis Ecclesiæ in hunc modum describitur: Eodem tempore Polycarpus, cum Asia maximis persecutionum procellis turbaretur, martyrio supremum vitæ diem egit. Cuius quidem vitæ exitum, litterarum monumentis adhuc conseruatum, in hac nostra historia memoriæ prodere, in primis necessarium arbitror. Est autem epistola ex persona Ecclesiæ Smyrnenis, cui præfuit Polycarpus, Ecclesijs Ponti scripta; quæ ad eius martyrium spectantia, perspicue docet his verbis:

Euseb. lib. 4. cap. 14. POLYCARPI MARTYRIVM.

Ecclesia Dei quæ Smyrnam incolit, Ecclesiæ quæ est Philomilij, & alijs omnibus sanctis & Catholicis Ecclesijs quæ vbique gentium sunt, misericordia, pax, & charitas Dei Patris & Domini nostri Iesu Christi assatim impleatur. Scripsimus vobis, fratres, quæ videbantur pertinere cum ad alios martyres, tum ad beatum Polycarpum: qui quidem persecutionis flammam contra Ecclesiam incensam, sanguine suo copiose per martyrium effuso, penitus restinxit. Istit deinceps, antequam in martyrij Polycarpi explicationem ingrediantur, ea quæ spectant ad ceteros martyres, ordine narrant, & qualem quamque cellam erectamque animorum firmitatem ad dolorum morsus tolerandos ostenderint, scite describunt. Nam (vt epistola loquitur) qui vndique circumstabant, cum coram cernerent illos partim flagris ad intimas vsque venas & arterias dilaceratos, sic vt iam viscera, aliaque occultiora membra intimis corporis recessibus abdita, oculis omnium subicerentur, partim buccinorum testis e mari deportatis, & lapillis quibusdam præacutis subfratris afflictos, & per quodque suppliciorum & tormentorum genus raptatos, & bestijs denique immanibus ad dilaniandū traditos: cum coram (inquam) cernerent illos hæc omnia tam toleranter sustinuisse, incredibili prope admiratione obstupuerunt.

III. EPISTOLA SMYRNNENSIS ECCLESIAH.

Inter quos Germanicum quemdam, qui diuina gratia roboratus, imbecillitatem animi naturaliter insitam, quæ efficit vt corporis mortem vehementer extimescamus, erexit, recreauitque, propter eximiam & singularem eius constantiam, facile primas tulisse memorant. Nam cum Proconsul illi persuadere conaretur, proponeret ætatem, & magnopere flagitaret, vt, cum iam adolescens esset, & in ipso ætatis flore constitutus, sui ipsius misericordiam caperet: eum illa minime curasse, sed abiecta cunctatione, feram parato animo attraxisse ad se, & prope eam in corporis sui laniatum impulsisse, quo celerius ab hac iniusta & impia vita liberaretur. Verum quamquam vniuersa multitudo tum diuini & cælestis huius martyris fortitudinem & constantiam, propter egregiam & generosam mortem magnopere admirabatur, tum vniuersam vniuersi generis Christianorum virtutem vehementer suspiciebat: tamen subito vna hoc pacto omnes coepisse conclamare: Tolle impios: Quærat Polycarpus. Quinetiam cum permagna turba istis populi clamoribus de Christianis conquirendis facta esset, Phrygem quemdam nomine Quintum, qui nuper e Phrygia aduenerat, simulac immanes feras & terribiles præterea cruciatus perspexerat, molli ac fracto animo obstupuisse, & tandem salute prodita, manus præ ignauia dedisse. Declarat quidem eadem, quam modo citauimus, epistola, illum non prudenti animi prouisione & consilio adductum, sed temere, & quasi repentino vento incitatum, cum alijs ad tribunal iudicis iussit: qui simulatque deprehensus tenebatur, illustre & euidentem exemplum omnibus proposuisse, ne inconsiderate & imprudenter huiusmodi rebus se aliquando obijcerent. Sed isto modo de illorum martyrum exitu a nobis expositum sit.

IV. GERMANICE CERTAMEN.

V. Polycarpum autem, qui maximam omnibus admirationem sui excitabat, primum ut ista de martyribus audierat, pacato & tranquillo animo perstitisse, & vultum omnemq. mentis statum constantem & immobilem conseruasse. Et quamuis in animo haberet, illa in ciuitate manere; tamen familiaribus petentibus, obsecrantibusq. ut se inde subduceret, demum morem gessisse; ad villam non longe ab vrbe distantem progressum esse; ibiq. cum paucis amicorum commoratu; & dies noctesq. nihil aliud molitum, quam preces obnixe atque instanter ad Dominum fundere: quibus quidem supplex efflagitabat (hoc enim erat illi semper in more positum) ut pax tranquilla concederetur Ecclesijs. Ac triduo antequam prehenderetur, cum in precibus attente positus, somno oppressus esset, nocte in visione secundum quietem vidisse dicitur: ceruical flamma accensum derepente consumi, conficique. Qua quidem re e somno excitatum, statim visum suum ijs, qui vna aderant, exposuisse; & quod futurum erat, mente fere praesagientem, aperte suis praedixisse necessarijs; se, flammaram incendijs corpori circumiectis, vitam pro Christo profundere oportere. Tandem igitur cum illi, qui eum omni cura & diligentia conquirebant, instarent; iterum incredibili studio & amore erga fratres compulsus, in aliam villam se transtulisse ferunt: quo quidem non longo tempore post, qui illum insequabantur, recta peruenisse, duosq. illius loci pueros comprehendisse, atque alterius illorum indicio, vbi verberibus eum ceciderant, ad Polycarpi diuerforium accessisse.

POLYCARPI RE-
SISSE.

VI.
POLYCARPVS
INVENTVS.

Qui sub crepusculu aduentantes, certiores fiebant, eum in superiori conclaui asidere. Ex quo loco licet per facile in aliam domum se recipere potuisset, noluisse tamen, sed dixisse, Fiat voluntas Domini. Quem sereno ac placido vultu collocutum esse: ut qui visum antea ignorassent, cum oculos in canam eius & ingrauescentem aetatem, in venerandam quoque & constantem vultus moderationem coniecissent, viderentur sibi rem permiram videre; rogarentq. ab se ipsi mutuo: Tanta ne, quae, festinatio in tali seneprehendendo suscipi debuisset? Istum autem, abiecta cunctatione, primum mensam illis actutum apponi iussisse; deinde orasse, ut cibum large & assatum sumerent: vnamq. horam, quo libere orationi vacaret, postulasse: qua ei concessa, surrexisse, & gratia Domini cumulate repletum, adeo ardentem precatum esse, ut, qui praesto illum audirent orantem, admiratione prope obstupescerent, compluresq. illorum tam spectatum, tamq. eximia & diuina virtute praeditum senem morte affici, vehementer condolecerent. Post ista, reliqua illius historia est ad verbum in eadem epistola explicata.

VII.
POLYCARPVS
PERDVCTVS
SMYRNAM.

Ut primum finem precandi fecerat, & memoria repetierat omnia quaecumque illi in vita aliquando contigissent, siue magna illa fuissent, siue exigua, siue gloriosa, siue ingloria; & totam denique Ecclesiam Catholicam per vniuersum Orbem dispersam precibus Deo commendauerat: cum iam hora abeundi instaret, satellites eum a sino impositum, versus urbem die festo magni sabbati adduxerunt. Herodes, qui Praefectus pacis dicebatur, & pater illius Nicetes, illi obuiam prodire: qui vbi illum ad se in rheda transtulerunt, prope eum asidentes, ei persuadere conati sunt ad hunc modum: Quid mali est, istud dicere, Domine Caesar, & illi sacrificare, & sic tandem saluum euadere & incolumem? Polycarpus vero nullum dedit responsum: sed illis magis instantibus, sic tandem locutus est: Non facturus sum aliquando, quod mihi consulitis. Isti igitur spe illius in suam sententiam pertrahendi deiectione, contumeliosa verba in eum iaciunt, & tanta cum celeritate de curru praecipitant, ut inde delapsus, tibiam magnopere laceraret, laederetque. At ille ea de re minime laborans, quasi nihil mali fuisset perpeffus, lubenti animo a satellitibus ductatus, satis incitato gradu ad stadium proficiscitur.] Quod vero Smyrnesium epistola hic meminerit de Herode pacis Praefecto: num fortasse hic ille Herodes Atticus, qui his temporibus sub M. Aurelio floruit inter Graecos clarissimus orator, cuius meminerunt Iulius Capitolinus^a, & Gellius^b; qui & Praefectus pacis sit dictus, eo quod minus illud obierit, ut tumultus vbique locorum inter ciues, Gentiles & Christianos (quos dictum est magnopere increbuisse) aliquo modo componeret? Sed ad Polycarpum redeamus. In eadem Smyrnesium epistola haec sequuntur:

HERODES AT-
TICVS.

^a Iul. Capitol.
in Marco.
^b Gell. lib. 1. c. 12.

VIII.

Polycarpo igitur in stadium ingredienti, vox e caelo demissa dixit: Fortis esto Polycarpe, & excelso animo rem gere. Eum, a quo esset vox profecta, vidit nemo: vocem autem

A autem multi e nostris audierunt; sed propter tumultum in stadio concitatum, multitudo omnino eam audire non potuit. Illo igitur ad iudicem deducto, simulatque intellectum erat, Polycarpum fuisse comprehensum, ingens tumultus ciebatur. Ex quo Proconsul, vbi accessit, sciscitatus est: Tu es Polycarpus? Polycarpus se eundem esse fatebatur. Tum suadere Proconsul, ut Christum negaret, sic locutus: Reuerere aetatem tuam: et alia his similia, quae ab huiusmodi viris dici solent: Iura per Caesaris fortunam: Respice, dic: Tolle impios. Polycarpus graui & constanti vultu in vniuersam multitudinem, quae erat in stadio, intuens, & manus versus eos tendens, cum gemitu, oculis in caelum sublatis, dixit: Tolle impios. Praesidi, cum amplius instaret, diceretque, Iurato, conuicij Christum afficito, & te dimittam: Respondit Polycarpus: Octoginta sex annos illi iam inseruiui, & nullo me hactenus affecit incommodo: quomodo igitur Regem meum, qui me ad hoc vsque tempus seruauit incolumem, contumeliosis verbis possum afficere? Proconsule denuo urgente, ac dicente, Iura per Caesaris fortunam: Polycarpus, Si, inquit, ad inanem ostentationem requiris, ut per Caesaris fortunam iurem (sic enim vocas) & me, qui sim, ignorare praefers, sic (ut libere & ingenue loquar) accipito: Christianus sum. Quod si placet Christiani professionem cognoscere; da mihi diem, & audies.]

POLYCARPVS
IN STADIO PV-
GNAT.

Quod tantopere Proconsul extorquere conaretur a Polycarpo, ut iuraret per fortunam Caesaris, eam puto adduci posse rationem, quod inualuisset penes Gentiles (ut testatur Tertullianus^a, & alij qui pro illis scripserunt Apologias) opinio, Christianos de regno assidue loquentes & Christo venturo, esse Imperij perduelles, & moliri ab Imperatore defectionem. Quamobrem ab eis iuramentum, quod subiecti Regibus praestare solerent, Praesides prouinciarum in hunc modum exigere consueuerunt. Porro sic iurabant Christiani Principibus, ut tamen a deorum nominibus (ut idem Tertullianus^b ait) abstinerent. Sed de his alias inferius pluribus. Pergit deinceps quae subsecuta sunt in hunc modum epistola:

IX.
CVRA POLYCAR-
PO IVRAMEN-
TVM EXIGITVR.
^a Tertullian. in
Apol. Iustin. ad
Ant. Arnobius
& alij.

^b Tertullian. in
Apolog. cap. 32.

Tum Proconsul: Istud, inquit, persuadee populo. Tibi equidem (inquit Polycarpus) rationem & sententiam meam aperire non grauabor: magistratibus enim & potestatibus a Deo constitutis eum honorem, qui nostrarum animarum saluti, nostraeque religioni nihil affert detrimenti, pro dignitate tribuere docemur: sed illos non satis dignos existimo, quibus de fide nostra per responsum satisfaciam. Et Proconsul: Bestias, inquit, habeo in promptu: istis te obijciam laniandum, nisi te mature poenituerit. Accerse, inquit: nam nobis rata & decreta stat sententia: et multum ab eo absumus, ut aliquando animo mutato nos meliorum poeniteat, & deteriora sequamur. A saeuitia & crudelitate ad aequitatem & modestiam traduci, est pulchra sane mutatio. Ad quem rursus Proconsul: Te, inquit, ardentibus flammaram incendijs domitum & mansuetum reddam, si bestiarum laniatus contempnas, & non respicias ocyus. Tum Polycarpus: Ignem, inquit, mihi minitaris, qui ad tempus exardescit ille quidem, sed paulo post penitus extinguitur: verum ignem illum futuri iudicij, ad perpetuum impiorum supplicium & cruciatum reseruatum, omnino ignoras. Sed quid cunctaris? profer bestias, aut aliud quod lubet. Ista & alia complura locutus, tanto vultus decore & gratia imbutus est, tantaque animi fidentia & alacritate expletus, ut his, quae ei essent tam minaciter obiectata, non modo non conturbatus succumberet, sed contra certe illum ipsum Proconsule admirabili sua constantia & grauitate prorsus obstupefaceret. Proconsul praconem mittit, qui in medio stadio istud ter praedicaret: Polycarpus professus est, se Christianum esse.] Per praconem namque solitum interloqui iudicem, leges antiquae declarant. Sed sequitur:

X.
POLYCARPVS
QVIVM PRO-
CONSVLV.

^a I. Justinus. C.
ex quibus causis
infam. irrog.

Quae vox cum a pracone esset emissa, vniuersa tum Gentium, tum Iudaeorum multitudo, qui Smyrnam incolebant, animi impetu & bile effrenata exardescens, alta voce clamare: Iste est Asiae doctor: Iste Christianorum pater: Iste nostrorum deorum euerfor: Iste denique est, qui adeo multos perdocuit, ut neque dijs sacrificent, neque eos adorent. Quae cum essent locuti; vociferari, & rogare Philippum munerarium, ut leonem, qui Polycarpum discerneret, emitteret. Hic vero respondere, non esse sibi integrum: quoniam ferarum iam certamina confecta erant. Tunc illis visum est, vno consensu clamando instare, ut Polycarpus viuus in rogam conijceretur. Ita enim factum oportuerat, ut visio, quae de ceruicali illi apparuisset, compleretur (quod quidem

XI.
GENTILES ET
IYDAEI CLA-
MANT IN PO-
LYCARPVM.

dem cum ardens videret, Deum precatus paululum, ad Fideles tandem, qui cum eo erant, se conuertit; & mente, prophetico more, futura præsagens, dixit: Me viuum oportet cremari. Ista igitur erant tanta cum celeritate suscepta, vt dicto pene citius propterea geri viderentur, quod cum frequens hominum turba & ex officinis & ex balneis ligna sarmenta, actutum coaceruabat, tum maxime Iudæi ad hoc facinus (sic enim illorum mos in eiusmodi negotio erat) operam propenso animo conferebant.

XII.

Verum vbi rogos extructus & paratus erat, Polycarpus, soluto cingulo, & omnibus vestibus exutus, calceos etiam sibi extrahere cœpit: quod quidem antea non aliquando facere consueuerat, propterea quod singuli Fideles magno studio inter se condecebant, quis primus ei in eo munere inferuiens, corpus illius posset contrectare: nam in toto ætatis curriculo, etiam ante caniciem, propter vitam honeste actam probeq. moratam, magnopere colebatur. Paulo post igitur instrumenta, quibus in rogo firmus teneretur, apparta corpori illius circumijciuntur: et cum illum clavis vellent affigere, dixit: Sinite me hoc modo: nam qui mihi patientiam ad ignis flammam sustinendas pro sua clementia largitur, lagietur etiam, vt sine commissuris clauorum, quibus me affigere statuistis, constans absque vlla corporis commotione ego adhærescam. Idcirco illum non clavis, sed solum vinculis colligarunt. Qui manibus a tergo circumplicatis constrictisque, tamquam aries insignis ex immenso grege delectus, vt holocaustum gratum & acceptum fieret Deo omnipotenti, sic locutus est:

POLYCARPI PER
IGNEM MARTY-
RIUM.

XIII.

ORATIO POLY-
CARPI.

Pater dilecti & benedicti Filij tui Iesu Christi, per quem tui cognitionem accepimus, Deus Angelorum & Potestatum, Deus totius creaturæ, & iustorum cuiusque generis, qui viuunt in conspectu tuo, tibi gratias ago, quod me huius diei & horæ celebritate donasti, in qua cum in martyrum numero, tum in calice passionis Christi tui tormentorum particeps siam, in resurrectionem vitæ æternæ, tam animæ, quàm corporis, per immortalem Spiritus sancti virtutem: inter quos quæso martyres hodie in conspectu tuo pro hostia pingui & accepta admittar, sicut præparasti, præsignificasti, & iam tandem compleuisti, qui Deus verus es, & omnis mendacij expers. Ac propterea præ ceteris omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per Iesum Christum dilectum Filium tuum, Pontificem æternum, per quem tibi cum Spiritu sancto gloria nunc & in futura sæcula sæculorum. Amen. Hanc vocem, Amen, vbi emiserat, & orandi finem fecerat; carnifices, quibus ignis instruendi cura imponebatur, rogam incenderunt.

XIV.

MIRACULA IN
MARTYRIO PO-
LYCARPI.

Qui vbi ardentem flammam effuderat, miraculum ingens ijs, quibus idem videre a Deo concessum fuit, quique ad ea, quæ gerebantur, ceteris Fidelibus in posterum enarranda, erant referuati, visum est. Ignis enim forniciæ speciem gerens, tamquam velum nauigij ventorum flatibus turgescens, corpus martyris vndique obuallabat. Ille in medio constitit, non tamquam caro exusta, sed tamquam aurum & argentum in camino ignis ardore probatum. Quinetiam tantum & tam fragrantem odorem inde hauriebant, vt idem velut ex thure odorifero, aut alio quouis pretioso aromate, efflatus videretur. Ad extremum igitur, cum nefarij & impij homines eius corpus ab igne minime posse consumi viderent: carnifici mandata dederunt, vt propius ad rogam progressus, illum ense stricto confoderet. Qua re confecta, tanta cruoris copia effluxit, vt ignem prorsus exstingueret, & vniuersa multitudo quæreret secum magna cum admiratione, vtrum tantum esset discriminis inter infideles & electos: ex quorum numero iste Polycarpus vnus erat, vir nostris temporibus omnium facile præstantissimus, Catholicæ Smyrnenis Ecclesiæ Episcopus, doctor Apostolicus, & Propheta pius. Nam quodcumque verbum ex eius ore exibat, idem vel iam expletum erat, vel postea pro certo explendum.

XV.

PIORVM STV-
DIUM ERGA
SANCTORVM
RELIQUIAS.

Inuidus igitur, odiosus, & iustorum hominum generi semper infestus diabolus, cum martyrij eius amplitudinem, cumque incorruptam & integram vsque a teneris vnguiculis viuendi rationem, immortalitatis corona remuneratam, cumque ipsum propterea stabili & certo præmio vitæ æternæ donatum cerneret; omni cura & cogitatione eo iacubuit, ne corpus eius a nobis inde auferretur: idque adeo, vt permulti e nostris permagna cupiditate ducerentur & eius rei efficiendæ, & sanctæ illibatæq. carnis perfruendæ. Nam certi homines Nicætæ patrem Herodis, Dalcæ fratrem, submonebant, vt Præsidentem exoraret, ne corpus eius cuiquam daret: Ne Christiani, inquiunt, Crucifixo illo relicto, hunc venerari incipiant. Atque hæc Iudæis submonebantibus, obnixè instantibus,

instantibus, aggressi sunt. Iudæi autem nos, quibus in animo erat illum ex igne eximere, accurate obseruabant. At illud miseri penitus ignorabant, nimirum nos non aliquando in animum posse inducere, vt vel Christum deseramus, qui pro salute omnium, qui in mundo salui futuri sunt, crucis tormenta perpessus sit, vel alium quempiam aliquando colamus vt Deum. Illum enim, qui vere Dei Filius est, adoramus: martyres vero, vt discipulos & imitatores Domini, propter incredibilem eorum beneuolentiam, quam in proprium Regem & magistrum declarauerunt, merito amplectamur; quorum cum in pietate discipulos, tum consortes in gloria fore optamus.

Centurio autem, cum videret Iudæos instare contentius, corpus martyris in medio poni, & (vt Gentium mos fert) igne comburi iubet. Sic nos postea ossa eius, lapillis pretiosis auroque puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat decorus, consentaneusque. Vbi sane nobis aliquando in vnum coactis, Dominus præstabit, vt celebrem eius martyrij diem, instar natalis festi, cum exultatione & gaudio quantum fieri potest maximo recolamus: idque cum ad martyrum memoriam, qui antea tale certamen confecerunt; tum ad eorum exercitationem, mentisque ad talem constantiam præparationem, qui postea eo genere mortis Christum ingenue confessuri sunt. hac tenus epistola Smyrnenium Ecclesiæ apud Eusebium ex versione Christophoroni, a qua translatio Ruffini^a, in his præsertim quæ ad finem sunt posita, reperitur aliquantum diuersa, utpote (quod existimandum est) ex diuerso textu Eusebij comparata. nam hæc postrema ipse sic vertit: Ambusta ossa, pretiosissimis gemmis cariora, & omni auro probabiliora per ignem facta, collegimus, & sicut conueniebat, ex more condidimus. Quo in loco etiam nunc, præstante Domino, solemnes agimus celebresque conuentus, maxime quidem in die passionis eius. Sed & cum eo eorum memorias, qui prius passi fuerant, celebramus, vt sequentium animi ad præcessorum viam exemplis insignibus suscitemur. hac Ruffini versio. Sed ex vtraque antiquus mos Ecclesiæ tum in condendis ac venerandis sacris sanctorum martyrum reliquijs egregie commendatur, tum etiam de celebrandis diebus festis natalium eorumdem verus traditio testata ac in omnibus explorata redditur.

XVI.
RECONDITAE
POLYCARPI RE-
LIQUIAE.

^a Euseb. lib. 4.
cap. 15. vers.
Ruff.
CVLTVS RELI-
QUIARVM, ET
CELEBRATIO
DIERVM NATA-
LIVM SS. MAR-
TYRVM.

Sed prosequamur cetera: subdit enim mox Eusebius^b hæc ipsa: Ista de beato Polycarpo, qui Smyrnæ martyrium obiit, cum alijs duodecim ex Philadelphia profectis, qui idem genus mortis lubenter pertulerunt, litteris mandata sunt. Qui solus præ ceteris multo maxima nominis celebritate apud omnes floruit, vsque adeo vt ipsis Gentibus vbique locorum frequens in ore & sermone versetur. Talem quidem exitum res ab admirabili & Apostolico Polycarpo gesta tandem consecuta sunt, cuius historiam in ea, quam declarauimus, epistola fratres Ecclesiæ Smyrnenis accurate narrauerunt. Ihusque ipse de rebus Polycarpi ex dicta epistola Smyrnenis Ecclesiæ: quæ quidem Acta publice legi consueuissent in Ecclesia, vt quæ fidelissime ac sincerissime scripta essent, testatur Gregorius Turonensis in libro de Gloria martyrum^c.

XVII.
^b Euseb. lib. 4.
cap. 14. vers.
Christophor.

^c Greg. Turon. de
Gloria mart.
cap. 89.

His igitur de Polycarpi martyrio enarratis, reliquum est, vt de ijs, quæ ab eo scriptorum monumentis tradita sunt, pauca dicamus. Iam superius mentio habita est de epistola ab eo scripta ad Philippenses; quam etiam legi publice in Ecclesia, antiquum vsu fuisse, tradit S. Hieronymus^d. Ad hæc addimus, affirmare Suidam, datam fuisse ab eodem Polycarpo epistolam ad Dionysium Arcopagitam, quæ non extat. haud dubium putamus inter tam insignes eruditione ac pietate viros intercessisse magnam animorum coniunctionem, ac proinde inter eos (quod commune est amicorum omnium) viguisse litterarum consuetudinem, nec intermissam fuisse, etiam si idem Dionysius (vt dictum est superius) fuerit a mandatus in Gallias. Vfus quidem ille amicitiae inter Asianos Christianos ac Gallos, qui ex epistola Ecclesiarum Viennensis ac Lugdunensis, ad eos qui in Asia sunt Christianos conscripta, optime declaratur (recitaturi sumus eam paulo inferius) facile vt hæc opinemur, inducit. Rursum vero non vnas illas tantum ad Philippenses, vel alteras ad Dionysium litteras scripsisse a sanctissimo viro Polycarpo, sed quod vigilans esset eius erga omnes Orientis Ecclesias vel alias studium, vt credamus impellit, complures ab eo ad diuersas Ecclesias datas fuisse epistolas.

XVIII.
SCRIPTA POLY-
CARPI.

^d Hieronym. de
Script. Eccles.
in Polycarpo.

Id quidem & S. Irenæus Episcopus Lugdunensis, qui ab ipso Polycarpo fuit sacris litteris imbutus, testatur in ea, quam ad Florinum, qui olim vna secum docentem audierat

XIX.

a Euseb. lib. 5. cap. 19. IRENAEVS ET FLORINVS AVDITORES POLYCARPI.

audierat Polycarpum, conscripsit epistolam: cuius quidem partem ab Eusebio recitata, hic describere, operae pretium existimamus. ait enim: Ista dogmata, Florine, ut tecum agam humanitas, sanae doctrinae & sententiae non sunt: ista dogmata sunt Ecclesiae repugnantia, utpote quae eos, qui illis obsequuntur, in maximam impietatem dejiciant: ista dogmata ne haeretici quidem, qui erant ab Ecclesia exturbati, unquam affirmare audebant: ista dogmata presbyteri qui ante nos fuerunt, qui erant ipsorum Apostolorum discipuli, minime tibi tradiderunt. Vidi enim te, cum adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum, cum & in aula Imperatoris splendide lauteque vitam degebas, & sedulo te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quae tum gerebantur, multo firmiter insident, quam quae nuper praeterierunt: cognitio enim, quam a puero combibimus, una cum aetate accrescit simul, & quasi vinculo cum ipso animo penitus copulatur: adeo ut & locum in quo affidebat beatus Polycarpus cum disereret, illius eo aduentum, & introitum, & formam, & modum vitae, corporis effigiem, disceptationes, ac sermones quos ad multitudinem habebat, & ut necessitudinem & vitae usum cum Ioanne & reliquis, qui ipsum Dominum vidissent, se habuisse narraret, & quo pacto memoraret eorum sermones, quin etiam quae ab illis de Domino audiisset, quo modo de miraculis eius ac virtutibus & de doctrina denique, sicut ab illis, qui fuissent suis oculis Verbum vitae conspicati, Scripturis vere consentientia narraret, videar mihi posse rite percensere. Hoc eo tempore per Dei misericordiam, quam erga me ostendebat, studiose & attente audiebam, atque non chartae & litteris, sed interiori mentis cogitationi mandabam; & perpetuo, Dei iuvante gratia, ingenue & exquisite recordatione renouo. Atque coram certe iam Deum contestari possum, illum beatum & Apostolicum senem Polycarpum, si huiusmodi dogmata forte audisset, continuo exclamaturum, & aures obturaturum, ac de more suo dicturum fuisse: O bone Deus, in qua me tempora reseruasti, ut ista patiar? atque ex eo loco, quo vel sedens, vel stans ea audiisset, extemplo plane aufugiturum. Itemque ex epistolis, quas cum ad vicinas Ecclesias, quo eas confirmaret, tum ad quosdam fratres, quo eos tum admoneret, tum cohortaretur, misit, ista ita se habere, manifesto cognosci poterit.] haec Irenaeus apud Eusebium. At de Florini erroribus dicendum pluribus suo loco.

XX.

DISCIPULI POLYCARPI. b Martyrolog. Rom. Ep. alij 24. Septemb.

a Martyrolog. Ro. 1. Nouemb.

WALLI ET ASTANI CHRISTIANI CHARITATE CONIUNCTI.

Quod autem ad discipulos Polycarpi pertinet: praeter Irenaeum, de quo facta est ex suis ipsius scriptis mentio, & post Florinum, qui in impietatis foueam lapsus est; in antiquis tabulis Ecclesiasticis memoriae proditur, Andochium presbyterum, Tyrsium diaconum, & Felicem, eiusdem Polycarpi discipulos, ab ipso in Gallias esse missos, eisdemque apud Augustodunum fuisse martyrio coronatos. Benignus quoque presbyter, qui martyrium subiit, apud Diuonem, eiusdem Polycarpi fuit discipulus, ab eodemque cum ceteris in Gallias est amandatus, ubi tunc videretur consummasse martyrium; cum M. Aurelius ob expeditionem Germanicam in Gallias ageret. Mutuam sane quamdam inter Asianos Christianos & Gallos intercessisse amoris & consuetudinis coniunctionem, tum Polycarpi de eis adeo benemerentis declarat studium, tum Lugdunensium & Viennensium ad Asianos de rebus gestis martyrum litterae scriptae aperte indicant: de quibus inferius dicturi sumus. Ex amicitiae namque usu inter Dionysium, qui dictus est Galliarum Apostolus, & Polycarpum, eiusmodi inter Asianos & Gallos amicitiae foederis occasionem (quod dictum est) prouenisse putandum. Fortasse etiam accidit, ut cum Polycarpus ad Anicetum Romam se contulit, hos secum ex Asia duxerit, qui inde praedicandi Evangelij gratia in Gallias fuerint ablegati.

XXI.

d Euseb. lib. 4. c. 14. prope fin.

PIONII MARTYRIS ACTA.

Post haec autem de Polycarpo ab Eusebio recitata, idem haec subdit: Alia etiam aliorum martyria Smyrnae eodem temporis momento, quo Polycarpus martyrium perpetiebatur, factitata, in eam de eo conscriptam epistolam congesta sunt: inter quos Metrodorus presbyter, qui erroris a Marcione inuenti fautor esse putabatur, in ignem iniectus migravit e vita. Ex martyribus item, qui eo temporis obierunt, vnus erat Pionius, fama peruagata & multorum praconij eximius: cuius confessiones sigillatim habitas, cuius ingenuam sermonis libertatem, cuius Apologias pro fide coram populo & magistratibus recitatas, cuius conciones ad docendum accommodatas; cuius benigna his qui persecutionis acerbitate animis omnino cecidissent, humanitatis officia tributa; cuius iucundas & gratas consolationes, quas in carcere fratribus, qui ad eum ingrediebantur, adhibuit: quae praeterea tormenta sustinuerit, quos in eisdem dolores tolerauerit,

A tolerauerit, quam acerbis clauorum confixus pertulerit, quantum in rogo animi magnitudinem ostenderit, qualem denique & quam insignem mortem praeter alias omnes res ab eo tanta cum admiratione gestas subiuerit; eos, quibus libitum est cognoscere, ad libellum a nobis de veterum Sanctorum martyrij in vnum redactis editum, qui quidem omnia facta illius plenissime complectitur, amandamus.] haec Irenaeus Eusebium.

At haec ipsa sic ab eo summatim complexa Acta Pionij, eo ordine, quo ab ipso hic posita sunt, fusius narrata habentur: quae quidem esse illa ipsa, quae ab Eusebio hisce lineamentis sunt adumbrata, nulla est apud me dubitatio: Sed cum sincera atque legitima esse noscantur, eaque tum ex publicis Actis Proconsularibus accepta, tum ab ijs qui aderant simpliciter absque furo (quod rarum est apud Graecos inuenire) conscripta, eademque consignata certo die & Consulibus habeantur: pateat autem ex eis, Smyrnae Decij Imperatoris tempore esse acta: dubitationem non leuem afferunt quo modo ab Eusebio ea ad Polycarpi martyrij tempora referantur. Qua in re quid existimem, meam paucis aperiam sententiam. Cum Graeci omnes in Menologio aequae profiteantur, Pionium passum esse sub Decio; ut credam adducor vel aliter apud eos lectum esse textum Eusebij, vel ei asserenti passum Pionium Smyrnae, tempore quo passus est Polycarpus, minus ausos esse aduersari voluisse; tamen Eusebium significare, in libello illo de Smyrnenibus martyribus descriptum quoque fuisse Pionij martyrium, quod ibidem loci, atque etiam eodem anni tempore, non autem quod sub eodem Imperatore passus sit. Certe quidem quod in istis Actis mentio habeatur de Cataphryga haeretico, & de Metrodoro Marcionita tum martyrium subeunte: ea ad hoc ipsum tempus martyrij Polycarpi haudquaquam referri posse videntur: nam nondum Cataphrygae cogniti, atque ut haeretici damnati erant; & ipse Marcion, suae adhuc sententiae inconstans asseritor, Romae (ut diximus) exomologeses agebat.

XXII.

a Metaph. die 1. Februarij.

DE TEMPORIBUS MARTYRII PIONII.

Quamobrem veluti ex necessaria quadam assumptione Pionij martyrium referimus ad ea tempora Decij, quae Consulibus in eius Actis positae adnotantur: cum ex ijs, quae dicta sunt, impossibile esse appareat, ut his Marci Imp. temporibus aptari possit. Ipsa igitur quae diximus Acta Pionij ab Eusebio adeo commendata, eademque germana, suo loco inferius intexamus. his consentiunt ea quae ibidem ita addit postremo Eusebium: Sequuntur deinceps in eadem epistola facta memoratu digna aliorum martyrum, qui Pergami, quae est vrbs Asiae, mortem oppetiuerunt, Carpi, Papyli, & mulieris Agathonicae: qui, post multas & eximias fidei & religionis nostrae confessiones, martyrio gloriosam mortem assecuti sunt.] hucusque ex libello Smyrnenis Ecclesiae Eusebium.

XXIII.

b Euseb. lib. 4. cap. 14.

c Martyrolog. die 13. April.

Porro horum quoque martyrum Acta scripta inueniuntur: in quibus cum legatur hos etiam passos tempore Decij, eadem nostrae sententiae fauere noscuntur, nimirum in eodem libello Smyrnenis Ecclesiae plures diuersis temporibus passos martyres scriptos esse. At de his satis. Quam male autem Romano Imperio a Marco Imp. consultum fuerit, ut auctis deorum sacris, & persecutione in Christianos vehementius instaurata, sic iacerentur belli Marcomannici fundamenta, atque his auspicijs eius expeditio pararetur, dicitur anno sequenti.

E Christi anno centesimo septuagesimo, Coss. Vettio Paulo & Iunio Montano, agente in Imperio M. Aurelio cum collega Lucio Vero annum octauum, lues magna (inquit Eusebium) prouincias occupauit, Roma ex parte magna vexata. Iulius Capitolinus etiam tempore apparatus expeditionis Marcomannicae, cum M. Aurelius totus esset in concilianda sibi deorum gratia, immanem eiusmodi pestilentiam exortam tradit, cum post recensitos varios deorum cultus mox subdit: Tanta autem pestilentia fuit, ut vehiculis cadauera sint exportata, farracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi, sepulchrorumque asperrimas sanxerunt: quandoquidem cauerunt, ut si quis vellet, fabricaret sepulchrum, quod hodieque seruat. Et multa quidem millia pestilentia consumpsit, multosque ex proceribus, quorum amplissimis Antoninus statuas collocauit: tanta quidem clementia fuit, ut sumptu publico vulgaria funera

I.

d Euseb. in Chronico.

e Iul. Capitolin. in M. Aurel.

PESTIS INORNS DEPASCVR ROMANVM IMPERIVM.

funera iuberet efferr.] hæc ipse breuiter admodum & subobscure. Eiusmodi de sepulchris lata a Marco leges perijisse videntur; cuius tantum ab Vlpiano hoc citatur rescriptum a: Diuus tamen Marcus rescripsit, nullam pœnam meruisse eos, qui corpus defuncti in itinere per vicos aut oppida transfuerunt: quamuis talia fieri sine permissu eorum, quibus permittendi ius est, non debeant.]

a l. 3. 5. Diuus. ff. de sepul. viol.

II.

b Jul. Capitol. in L. Vero. PESTIS VNDE EGRESSA. c Idem in vira Gal. d Gal. de presag. expulsi. lib. 3. cap. 3. e Idem de morb. vulg. lib. 3. agrit. 1. & lib. 6. cap. 29. f Idem simpl. medicament. lib. 9.

De eadem quoque pestilentia, eiusq. origine, idem Capitolinus hæc alibi b, cum agit de Lucio Vero: Fuit eius fati, vt in eas prouincias, per quas redijt, Romam vsque luem secum deferre videretur. Et nata fertur pestilentia in Babylonia, vbi de templo Apollinis ex arcua aurea, quam miles forte inciderat, spiritus pestilens euasit, atque inde Parthos, Orbemq. compleffe.] Quam iusto Dei consilio factum est, vt ab eodem ipsorum deo, ex quo Esculapium haberent pestis propulsatorem, pestis egressa, Romanum Imperium deuastrat? sed hæc omnia ceciderunt in vltionem sanguinis Christiani. Meminit eiusdem quoque pestis & Galenus, qui tunc Romæ agens, eius vitanda causa, fuga sibi consuluit, in patriam c rediens: agens enim de ea, maximam d appellat pestilentiam, eamq. longissimam fuisse e tradit, persimilemque ei fuisse scribit, quam Thucydides narrat f.

III. EXPEDITIO MARCOMANNICA.

g Jul. Capitol. in Marco.

Adco enim seuijt lues ipsa, vt, cum depasta esset innumeram Romanorum multitudinem, ad futurum bellum Marcomannicum oportuerit seruos & alios præter vsum armare. Rursus vero restituisse numinum cultum quam diligentissime Imperatorem, vt ingruentem in dies magis pestem propulsaret, tradit idem qui supra Capitolinus g, cum ait: Instante adhuc pestilentia, & deorum cultum diligentissime restituit: & seruos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit, quos Voluntarios, exemplo Volonum, appellauit: armauit etiam gladiatores, quos Obsequentes appellauit: latrones etiam Dalmatiæ atque Dardaniæ milites fecit: armauit & Diocmitas: emit & Germanorum auxilia contra Germanos.] hæc ipse. Sed hæc in secunda expeditione facta esse post mortem Lucij, idem auctor affirmat: quo item tempore, filium eius septennem, oborto sub aure tubere, ea vi morbi sublaturum esse tradit.

IV.

CHRISTIANI MALORVM OMNIVM CAUSA CREDITI.

h Tertull. Apolog. cap. 40.

i Ibid. cap. 37.

k Jul. Capitol. in Marco.

Alijs adhuc cladibus Urbem ipsam, atque Romanum Imperium fuisse exagitatum, idem auctor docet his verbis: Interpellauit istam felicitatem & securitatem Imperatorum prima Tiberis inundatio, quæ sub illis grauissima fuit; quæ res & multa Urbis ædificia vexauit, & plurimum animalium interemit, & famem grauissimam peperit: quæ omnia mala Marcus & Verus sua cura & præsentia temperarunt.] verum hæc de crescente Tiberi, ipso Imperij exordio contigisse videntur. Ceterum tantum abest, vt his cladibus Gentiles afflicti, a Christianorum persecutione cessarent, vt potius, D quod sibi persuaderent hæc omnia mala ob spretum a Christianis deorum cultum ab illis immitti, idcirco in eos seuius insanire, acerbius insilire, & quasi auctores malorum omnium iunctis animis conspirare studuerint. nam ad hæc respexisse quoque tempora videtur Tertullianus h, cum ait: Aduersus sanguinem innocentium conelamant, prætextentes sane ad odij defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment omnis publica cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arua, si cælum stetit, si terra mouit, si fames, si lues; statim Christianos ad leonem. Tantos ad vnum?] sicut etiam ad hæc eadem tempora allusisse visus est, cum superius i ait: Si enim hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum? plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsiq. Parthi, vel quantæcumque, vnus tamen loci & suorum finium, E Gentes, quam totius Orbis?] quos enim populos nominauit, sub horum Imperio aduersus Romanos arma mouisse certum est. De Parthis & Marcomannis iam dictum est: de Mauris idem affirmat Iulius Capitolinus k, inualuisse ac deuastrasse Hispanias: quod bellum per Legatos confectum ait.

V.

PERSEVERANT CALVMNIAB.

Perseuerarunt hæc, quamdiu Gentiles fuere, qui in Christianos hanc calumniam frequenter, vt quoddam telum potissimum intorquentes, obiectare consueverunt: cuius rei causa permotus Arnobius (vt ipse testatur) suo tempore aduersus Gentes libros septem conscripsit, in quorum exordio hæc præfatur: Quoniam comperi nonnullos, qui se plurimum sapere suis persuasionibus credunt, insanire, bacchari, & velut quiddam promptum ex oraculo dicere, postquam esse in mundo Christiana gens coepit, terrarum orbem perijisse, multififormis malis affectum esse genus humanum; ipsos etiam

A etiam cælitates derelictis curis solemnibus, quibus quondam solebant inuisere res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos: statui pro captu ac mediocritate sermonis contraire inuidiæ, & calumniosas dissoluere criminationes: ne aut illi sibi videantur, popularia dum verba depromunt, magnum aliquid dicere: aut, si nos talibus continuerimus a litibus, obtinuisse sese causam putent, victam sui vitio, non asserterum silentio destitutam. Non enim negauerim validissimam esse accusationem istam, &c.]

Ceterum ante ipsum plenius resellerunt eandem calumniam Tertullianus tum in Apologetico, tum scribens ad Scapulam, Cyprianus itidem agens aduersus Demetrianum, & in commentario illo quem de Idolorum vanitate edidit; sed & alij complures Ecclesiastici tractatores eandem quoque calumniam potentissime confutarunt. At non hæc tantum Gentiles sub Ethnicis Imperatoribus Christianorum hostibus in nos iaculari, sed etiam sub Christianis Principibus eadem procaciter obiectare non desierunt: quorû causa (vt suo loco fusius dicemus) Orosius scripsit historias, & S. Augustinus eruditissimos illos de Ciuitate Dei commentarios ingenti studio atque solertia elaborauit.

Hoc eodem anno octauo Imperatorum, post Heronem Antiochenum Episcopum, qui vigintrifex annos in Episcopali functione expleuit, eligitur Theophilus Episcopus, vir perquam eruditus, cuius excellentis ingenij ac pietatis complura Eusebij tempore (vt ipse tradit a) extabant opera. Sedisse hunc annos b octo, idem auctor affirmat: verum cum ex eius commentarijs ad Autolicum c constet ipsum superuixisse M. Aurelio Imperatori; dicendum profecto est, dictum annorum numerum excessisse: quamobrem Nicephori chronologiæ de Theophili annis æquius est assentiri, qui sedisse eum tradit annos tredecim. De eius lucubrationibus Eusebius d agens, hæc habet: Theophili vero, quem Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum fuisse, supra monstrauimus, tres libri extant, quos religionis elementa & quasi seminaria complectentes, Autolico dedicauit: aliud item opusculum edidit, cuius inscriptio est, Contra Hermogenis hæresim, in quo testimonij sumptis ex Apocalypsi Ioannis vtitur: alij sunt eius libri, qui ad primam Christiani in fide institutionem spectant. Cum vero hæretici tamquam zizania etiã id temporis, non minus quam antea, sincera doctrinæ semina hominû mentibus mandata labefactare niterentur: Ecclesiarum pastores vndique illos, tamquam immanes & agrestes bestias, a Christi ouibus arcere, & a præda depellere laborabant; interdum fratres admonendo, cohortandoque, non raro ipsos hæreticos aperto Marte adoriendo, & coram abique scripto tum differendo cum illis, tum eorum errores refutando: nonnumquam quibusdam commentarijs, quos diligenter scripserant, opinionones ab illis inuentas accuratissime coarguendo. Theophilum autem cum alijs nonnullis contra eos viriliter dimicasse, ex libello quodam summa industria ab eo contra Marcionem elaborato, qui quidem cum alijs eius libris, quos diximus, est ad hoc vsque tempus seruatus, satis perspicuum est.] hæc Eusebius.

S. Hieronymus e eius scripta relegens, addit: Legi sub nomine eius, in Euangelium, & in Prouerbia Salomonis commentarios, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia & phrasi non videtur congruere.] idem alibi f ad Algasiam scribens, hæc de eodem habet: Theophilus Antiochenus septimus post Petrum Episcopus, qui quatuor Euangelistarum in vnum opus dicta compingens, ingenij sui nobis monumenta reliquit, hæc super hac parabola in suis commentarijs est locutus; &c.] Verum cum septimum numeret Antiochenum Episcopum Theophilum post Petrum, Eusebius & alij sextum ponunt, nempe post Petrum primo loco Euodium (licet alij Ignatium recentiant) secundo loco Ignatium, tertio Heronem seniore, quarto Cornelium, quinto Heronem iuniorem, sexto vero Theophilum, de quo agimus, collocant. Rursus idem in præfatione in Euangelium Matthæi testatur se legisse eiusdem Theophili commentarios in Matthæum. In fine autem commentariorum in quatuor Euangelia, de symbolicis in Ecclesia formulis hæc eleganter idem Theophilus ait: Hortus Domini est Ecclesia Catholica, in qua sunt rosæ martyrum, lilia virginum, violæ viduarum, hederæ coniugum. nam illa quæ æstimabat cum hortulanum, significabat scilicet, eum plantantem diuersis virtutibus credentium vitam.] hæc ipse, distinguens iisdem cuiusque status in Ecclesia ordinem & prerogatiuam.

Idem vero Theophilus cum scribens ad Autolicum, in primis Catholicam veritatem, ad quam

VI.

VII.

VIII.

IX.

a Eusebius in Chronico. b Idem lib. 4. cap. 19. c in Chronico. d Theophil. ad Autolic. lib. 3. e Eusebius lib. 4. cap. 23. THEOPHILI SCRIPTA.

e Hieronym. de Scrip. Eccles. in Theophilo. f Idem epistol. 151. ad Algaf. quasit. 6. THEOPHILVS QUOTVS EPISCO. ANTIOCH.

TYPVS ECCL-
SIARVM.

HÆRESVM
SYMBOLVM.

X.
AVTOLICVS HO
STIS CHRISTIA-
NORVM.

XI.

DE HERMOGE-
NE HÆRESIAR-
CHA.

a Tertull. de
prescrip. c. 7.

b Idem in Her-
mog. c. 1.

ad quam velut ad tutum portum sit confugiendum, admonuit; ac rursus ipsas hæreses, quas scriptis exagitaui: eiusmodi venusta similitudine præsignando quomodo quis eas possit effugere, demonstraui, sic dicens: Quemadmodum in mari insulæ quædam prominent habitabiles, frugiferae, & quibus est aqua salubris, necnon naualæ & portus commodi, quibus se naufragi receperunt: sic Deus dedit mundo, qui peccatorum tempestatibus & naufragijs iactatur, synagogas, quas Ecclesias nominamus, in quibus veritatis doctrina feruet, ad quas confugiunt veritatis studiosi omnes, quotquot saluari, Deiq. iudicium & iram vitare volunt.] Sed quod hic Theophilus non ad vnam, sed ad omnes, quas velit, confugiendum monet Ecclesias: plane declarat, quod diximus ex Hegesippo, omnes Ecclesias, siue ab Apostolis, siue ab eorum successoribus fundatas in ciuitatibus tam Orientis quam Occidentis, semper perstitisse in eam diem in fide Catholica: ac proinde hæreticos nullas in eis habuisse his temporibus fundatas vel specie tenus ecclesias, sed instar ferarum extra per lustra vagatos esse. de quibus idem hæc subdit: Vt vero aliæ sunt insulæ saxosæ, aqua potabili vacuæ, steriles, effertæ, inhabitabiles, quæq. plurimum damni tum nauigantibus, tum naufragis afferunt; in his etiã naues atteruntur, & quotquot ad eas appellant, extrema pericula subeunt: ita sunt doctrinæ errores, dico hæreses, quæ suos sectatores perdunt: non enim a præuia veritate ducuntur: verum quemadmodum piratæ, vbi impleuerunt naues suas, penetrant ad prædicta loca, vt exitium apportent: sic accidit ijs, qui, relicta veritate, in hæreses abeunt, a quibus tandem perduntur.] hæc ipse.

X. At scribendi ad Autolicum libros illos Theophilus ea fuit occasione impulsus, quod ipse Autolicus inter Gentiles cum primis disertus, non secus ac Celsus Epicureus, aduersus Christianam religionem ad ipsum Theophilum commentarium conscripserit; quo Græcorum cultum, nempe Gentilitiam superstitionem exaltans, laudibus celebraret; & ipsam Christianam religionem, & qui illi addictus esset, Theophilum subfannaret. Ad quem ipse respondens, ac confutans, hæc cum in primis verbis compellat: Tu me, o amice, tantum non obruiisti sermonibus tuis, quibus declaras te multum gloriari & superbire propter deos tuos lapideos, ligneos, sculptos, fusos, fictos, & pictos, qui neque cernunt, neque audiunt: Præterea mihi crimini vertis, quod sim Christianus, & insigne præclarumq. hoc nomen geram. At ego quidem libenter confiteor, me Christianum esse; gaudeoq. hoc nomine, quod Deo gratum & acceptum est, appellari; & nihil æque in votis habeo, quam vt sim christos, id est, bonus erga Deum, siue vt me bonum Deo exhibeam. Non enim (vt tibi videtur) odiosum & molestum nomen est: Verum enim vero tu fortassis ita sentis de Deo, quod christos, id est, malus erga Deum, &c.] tribus enim libris tum veritatem religionis Christianæ demonstrat, tum etiam falsitatem ipsorum Gentilium superstitionis redarguit.

XI. Ceterum quod tam Eusebius, quam etiam S. Hieronymus tradant, scriptum fuisse a Theophilo Antiocheno librum aduersus Hermogenem hæresiarcham: falli eos necesse est affirmare, qui eius hæresim post hæc tempora dixerunt in Ecclesiam erupisse: quamobrem vt de eo hic agamus, temporis ratio a nobis exigit. Quisnam igitur quæsiue fuerit Hermogenes, hic opportuno loco dicamus. Docuit in Africa, picturæq. studiosus, ex Christianis transiit ad philosophos Stoicos, ex quibus inferre conatus est in Ecclesiam de materia ingenta opinionem, & ab alijs turpitudinem morum. Haud dubium hanc hæresim sugillauit Tertullianus in libro de Præscriptionibus, cum ait: Et vbi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est.] Fortasse vt adulareretur Imperatori, Stoicam disciplinam profitenti, ex schola Stoicorum Hermogenes ingentiam materiam in Christi Ecclesiam inuehere conatus est. De eo idem Tertullianus in commentario, quem in ipsum scribit, multa in medium prodit: ac primum quod nouellus esset hæreticus, quippe qui adhuc cum scriberet in eum, viueret: nam ait: Hermogenis autem doctrina tam nouella est, denique ad hodiernum homo in sæculo, & natura quoque hæreticus etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiam existimet; & impudentiam constantiam deputet; & maledicere singulis, officium bonæ conscientia iudicet.] subdit & de eius arte pingendi: Præterea pingit licite, nubit assidue, legem Dei in libidinem defendit, in artem contempnit, bis falsarius, & cauterio & stylo, torus adulter, & prædicationis & carnis.] et paulo post: A Christianis enim conuersus ad philosophos, de Ecclesia ad Academiam & Porticum, vnde sumpsit a Stoicis materiam

A materiam cum Domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit, neque nata, neque facta, nec initium habens omnino, vel finem, ex qua Dominus omnia postea fecerit. Hanc primam vmbra plane sine lumine pessimus pictor illis argumentationibus colorauit.] Rursus vero malum a materia prodijisse, ipsum docuisse tradit.

Adhæsisse Hermogeni sodalem Nigidium quemdam, idem alibi testatur, cum ait: XII. Ceterum & Nigidius nescio qui, & Hermogenes, adhuc ambulant peruertentes vias Dei. Cupio ostendat mihi ex qua auctoritate prodierunt.] Addit Philastrius hæc de Hermogene: Is dicebat, corpus Domini in Sole esse repositum, diabolum autem & demones esse in materiam refundendos.] Porro ex Hermogenis hæresi, Manichæorum esse deductam hæresim, Gregorius Nyssenus docet. Aduersus vero Hermogenem scriperunt non tantum, quos diximus, Theophilus & Tertullianus, sed & Origenes in Periarcho, Eusebius, & alij qui in Hexameron commentarios ediderunt. Ex Hermogene autem prognatos esse non solum Manichæos (quod diximus) sed & Sabellianos, auctor est Philastrius, qui addit, Galatas homines Seleucum & Hermiam, eadem de materia Deo congenita opinionem sectatos, aliaq. addidisse, nempe quod subdit: Paradisum visibilem appellant ex Platone, animas hominum de igne & spiritu esse existimantes: isto baptismo non vtuntur, propter verbu hoc quod dixit Ioannes: Ipse vos baptizabit in Spiritu & igne. Isti Angelos dicunt creatores esse animarum nostrarum, non Christum Saluatorem. Mundum autem istum infernum esse afferunt; & resurrectionem in filiorum procreatione hanc esse prædicant, quæ fit in humano genere quotidie, non illam immortalitatis futuram & gloriosam annunciant expectantes.] Qui ab his descenderant, Hermiotitas dictos, alios quoque tradit errores, quos recenset, cum lasse. hos omnes Hermianos ab Hermia, vel Seleucianos a Seleuco, nominat Augustinus. Quod vero tam Philastrius, quam Augustinus, non nisi cum agunt de Sabellianis, de Hermogene meminerunt: accepta est a quibusdam erroris occasio, vt putarint post Sabellium vixisse Hermogenem. Porro Hermogenis sectatores, ab hæresi, quam afferent, Materiarij nuncupati sunt ab eodem Tertulliano: quos æque omnes Hermogenianos dictos Lactantius confutat.

C. Augustinus h. Quod vero tam Philastrius, quam Augustinus, non nisi cum agunt de Sabellianis, de Hermogene meminerunt: accepta est a quibusdam erroris occasio, vt putarint post Sabellium vixisse Hermogenem. Porro Hermogenis sectatores, ab hæresi, quam afferent, Materiarij nuncupati sunt ab eodem Tertulliano: quos æque omnes Hermogenianos dictos Lactantius confutat.

IESV CHRISTI ANICETI PAP. M. AVR. & L. VER. IMPP.
ANNVS ANNVS ANNVS
171. 5. 9.

D S Equenti anno ceterisimo septuagesimo primo, Sosio Prisco & Calio Apollinare Coff. Marcomannicum bellum coeptum est, ipsis Imperatoribus ad bellum proficiscentibus: de quorum profectioe, ac obitu Lucij Veri, hæc scribit Capitolinus: Profecti tamen sunt paludati ambo Imperatores, Parthis & Marcomannis cuncta turbantibus, alijs etiam gentibus, quæ pulsa a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. Nec parum profuit ista profectio, cum Aquileiam vsque venissent: nam plerique Reges cum populis suis se retraxerunt, & tumultus auctores intererunt. Quadi autem, amisso Rege suo, non prius se confirmaturos eum, qui erat creatus, dicebant, quam id nostris placuisset Imperatoribus. Lucius autem inuitus profectus est, cum plerique ad Legatos Imperatorum mitterent, defectionis veniam postulantes. Et Lucius quidem, quod amissus esset Præfectus Prætorio Furius Victorinus, atque pars exercitus interijisset, redeundum esse censebat: Marcus autem fingere barbaros existimans & fugam, & cetera quæ securitatem bellicam ostenderent, ob hoc, ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse dicebat. Denique transcensis Alpibus, longius processerunt, composueruntq. omnia, quæ ad munimen Italiae æque Illyrici pertinebant. Placuit autem vigente Lucio, vt, præmissis ad Senatum litteris, Lucius Romam rediret. Via quoque postea iter ingressi sunt: sedens cum fratre in vehiculo Lucius apoplexi arreptus perijt.] et post multa addit, corpus Lucij Romam aduectum, illatumq. maiorum sepulchro, ac inter diuos ipsum Lucium a Senatu esse relatum.

In eius sepulchro ad Hadriani molem posito inscriptio legitur, qua erroris redarguitur ipse Iulius Capitolinus, & Aurelius Victor, qui dixerunt eum imperasse annos vnde cum nouem tantum reperiat in Imperio vixisse, quod eius sepulchri eiusmodi Annal. Eccl. Tom. 2. P 2 docet

a Tertull. ibid. cap. 10.

XII.

b Idem de præscript. c. 30.
ALII ERRORIS,
HERMOGENIS.

c Greg. Nyss. de hom. c. 24. 25.

d Origen. Periarch. lib. 1. c. 2.
e Euseb. de præpar. lib. 7. c. 8. 9.
f Philastrius de hæres. c. 35. 36. 37.

g Luc. 3.
QUAE EX HERMOGENE PRODIERE.

h Aug. de hæres. c. 59.
i Idem vbi supra c. 41.
k Tertull. contr. Hermog. c. 25.
l Lactant. lib. 2. cap. 9.

I.
BELLVM MARCOMANNICVM.
m Capitolin. in Marco.
* al. Sarmatis

OBITUVS LVCII IMP.

II.
TEMPVS IMPERII LVCII.

docet elogium his verbis exaratum: IMP. CAESARI. L. AVRELIO. VERO. MED. PARTIC. PONTIF. TRIBVNIC. POT. IX. IMP. V. COS. III. P. P. quot enim vicibus repetitus habetur numerus Tribunitiae potestatis, tot annis eum vixisse in Imperio dicendum est. Nam (vt ex nummis constat) ea primum cum Imperio semel adepta, annisq. singulis iterata, certum eius Imperij numerum annorum constituit. Ex numero igitur Tribunitiae potestatis certam ac firmam stabiliri chronographiam annorum cuiusque Imperatoris, superius quoque auctore Dione saepe norasse meminimus. Quod vt exploratius cuique sit, eiusdem Dionis hic repetam verba, quod maximi ponderis sint: nam de his frequenter, ob dubium annorum numeru cuiusque ferme Imperatoris, oportuit meminisse. ait itaque Dio: Gerere quidem Tribunatum plebis, nefas ducunt Imperatores, cum vtique ipsi Patricij sint: omnem vero Tribunitiam potestatem, quantum vnquam maxima fuit, accipiunt. Et quia quotannis eam cum Tribunis plebis eius anni renouant, annorum Imperij ipsorum hinc summa concipi solet.] hanc Dio: ex quibus tempus exordij Marcomannici belli & obitus Lucij perspicue demonstratur.

a Dio hist. Rom. lib. 53.

b Galen. de praecog. ad Posthum. c. 9.

GALENVS QVID CVM MARCO IMP.

III. Ceterum M. Aurelius, qui funus Lucij curaturus Romam aduenit, haud passus est se illic diutius retineri: sed inde mox recedens, susceptum Marcomanicum bellum est profecutus, eoq. diu detentus fuit. quod quidem Galenus^b narrat his verbis: Dum Aquileiae hibernarent, ac exercitu colligere & instruere decreuissent, nuncios ad me miserunt, quibus vt ad se venire iubebar. Ceterum Lucio media hieme ad superos concedente, vt cadauer Romam retulit, & quae consueta sunt, fieri peregit, iter in Germanos suscepit, atque vt se subsequeretur mandauit. Verum cum bonus & humanus esset, ipsi (sicut scis) persuadere valui, vt me in Vrbe relinqueret, praesertim cum breui rediturus esset.] et post nonnulla: Praeter opinionem igitur cum Imperator diutius bello Germanico detentus fuisset, omne id otium ad scribendum contuli.] hanc ipse. Quod vero Capitolinus post Lucij obitum, Cassium rebellasse ait; non id continuo accidit, sed post acceptam de barbaris victoriam contigisse, inferius tradit.

IV. Apud Strabonem. d. die 19. Ianu.

DE IMPOSTURA ALEXANDRI INTERVM. d. Lucianus in Pseudom.

FALSO ORACULO DECIPITVR IMP.

IV. Tempore eiusdem Marcomannici belli martyrio coronatos Geruasium & Protasium, quae S. Ambrosij^c nomine conscripta habentur, eorum Acta testantur. Expetuisse enim sacerdotes idolorum ab Aftasio duce, vt, si vincere barbaros, & ad Imperatores victor reuerti cuperet, & de dijs benemereri, Geruasium & Protasium Christianos supplicio afficeret: quod ille impigre faciendū curauit. Scimus tamen alios ad alia tempora eorum referre martyrium: sed de his in Notationibus ad Romanum Martyrologium satis egimus.

V. At quomodo falso oraculo, opera Alexandri impostoris (de quo superius susus actū est) tamquam ab Aesculapio, qui recens apparuisset, prodito, Marcus Imperator illi fidem praestans, insigniter deceptus, ipseque Romanus exercitus ingenti clade affectus sit, Lucianus^d rem gestam in hunc modum describens: Accipe, inquit, iam facinus quoddam hominis scelestissimi, vnum inter omnia multo impudentissimum. Cum iam non mediocrem in regiam aditum sibi patefecisset, inq. aulam Caesarem, praesertim Rutiliano rem adiuuante atque approbante, cum bellum, quod in Germania gerebatur, maxime flagraret, Diuo Marco cum Marcomannis & Quadis conferente, oraculum diuulgauit; quo iubebat, vt duos leones viuos in Danubium immitterent varijs cum odoribus ac sacris quibusdam magnificis. Sed praestat oraculum ipsum referre:

*Gurgitibus stuuij turgentis ab imbris Istri
Immisse duos Cybeles edico ministros;
Monte feras alitas: tum quantum alit Indicus aer
Florum atque herbarum benevolentum: moxq. futura est
Et victoria, pax & amabilis, & decus ingens.*

VI. Hanc cum facta essent quemadmodum ille praescripserat, leones quidem simulatque in hostium regionem enataissent, barbari, canes quospiam aut lupos esse rati, sustibus arcebant. At nostrorum protinus maxima strages consecuta est, viginti ferme millibus simul extinctis. His similia sunt ea quae in Aquileia contigerunt, cum parum abfuisset quin vrbs ea caperetur. At is ad id quod euenerat, Delphicam illam responsionem, Croesoq. redditum oraculum frigide sane detorsit, dicens, Deum quidem praedi-

A praedixit victoriam, haud tamen explicuisset, vtrum Romanorum futura esset, an hostium.] hucusque de oraculo impostoris famosissimi Lucianus. Ex his videas, Imperatorem dijs fidentem, & Christianos odio prosequentem, in extremum discrimen adduxisse Romanum exercitum; sed quod in eo militarent plurimi Christianorum, haud funditus deleri potuisse: horum namque praestantia ac pietate postmodum non ipse tantum Romanus exercitus diuinitus est liberatus, sed & hostes penitus profligati. hanc autem quomodo facta sint, suo loco vberius dicturi sumus.

Quod autem ad Lucianum pertinet, qui hanc scripsit: licet omnes affirmant claruisse temporibus Traiani Imperatoris, tamen ex ipsidem scriptis liquido constat, eum ad hanc vsque tempora peruenisse, ac etiam eadem supergressum esse. Sed cum multa quae ab eo scripta sunt aduersus Christianam religionem, suis locis sint superius recensita; hic de eius obitu paucis agere, ratio temporis persuadet, & quae de eo a Suida litteris sunt commendata simul attexere. sic enim ait: Lucianus, Samosatenus cognomento, blasphemus, siue meledicus, atque inauspicatus, ac potius impius, quod in Dialogis diuina oracula pro ridiculis inducit, fertur sub Traiano & ante eum fuisse. Initio concionator Antiochiae fuit: quae res cum ei male cessisset, se ad scribendum consulit, scripsitq. infinita. Iterijisse fertur a canibus, cum rabiem suam contra veritatem exercuisset. Nam in Peregrini vita perstringit Christianismum, & ipsi Christo maledicit homo sceleratus. Itaque furoris sui & in hac vita iustas poenas dedit, & in futura aeterni ignis cum satana hereditatem carnet.] hucusque Suidas. Eiusmodi sane digno homine epitaphio decuit impium hominem cum impietate sua pariter sepelijisse. Quod vero idem Suidas dicat, Lucianum fuisse Antiochiae concionatorem, inde accidit, vt complures ipsum fuisse religione Christianam existimarint, sed a fide apostatam in eandem esse furiose grassatum. Sane quidem ex eius scriptis superius citatis cognoscitur, ipsum res Christianas apprime calluisse. Vix dici potest quantam cladem apostatae quibusque saeculis in Christianam religionem intulerint, quod & hoc deplorato nostro saeculo experimur. At de his alias.

VII. LUCIANVS APTAS.

IESV CHRISTI ANICETI PAP. M. AVR. IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
172. 6. 10.

D Centesimo septuagesimosecundo Christi anno, Seuero Cethego & Iulio Claro Coss. M. Aurelij Imperatoris anno decimo, Melito^a Sardenis in Asia Episcopus, pro Christianis saeva persecutione exagitatis, eidem M. Aurelio Antonino Imperatori Apologeticum obtulit. Quam neruosus fuerit liber ille, & Christiano Episcopo dignus, pauca quaedam quae ex eo accepta Eusebius^b recitat, facile monstrant. sunt enim haec: lam (quod numquam antea accidit) totum genus piorum hominum, qui se diuino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & nouis edictis promulgatis per vniuersam Asiam exagitur. Nam impudentes & proterui calumniatores, atque adeo alienarum rerum appetentes, ex his edictis occasionem nacti, palam noctu atque interdium furantur, eosq. expilant qui nihil cuiquam omnino intulerunt iniuria.] et paulo post: Quod si te praecipiente hoc fit (iustus enim Imperator & Rex non iniusti quicquam aliquando consilio statuit) sit sane recte factum, atque eiusmodi mortis praemium lubenti animo perperimur.

I. Eusebius in Chron. hoc anno MELITONIS APOLOGIA IMPERATORI OBLATA. b Idem histor. lib. 4. c. 25.

II. Istam autem vnam tibi supplices petitionem offerimus, vt tu ipse auctores talis contentionis & dissidij dispiciendos cures: denique recto iudicio, decidas, mortem ne ac supplicium, an salutem & securitatem sint promeriti. Sin vero istud consilium, hoc nouum decretum tua auctoritate minime sancirum est, quod plane ne contra crudeles quidem & barbaros hostes statuere aequum est: multo magis te obsecramus, ne tam aperto latrocinio nos expoliari permittas.] His item subdit: Diuina, quam nos excolimus, religio antea inter barbaros insigniter viguit: quae cum apud gentes tuas, praeclearo & eximio Augusti regno, a quo paternum duxisti genus, floreret; ipsi Imperio, quo tu potiris, cum primis fausto ac felici praesidio fuit. Nam ex eo tempore Romani Imperij fines magna cum amplitudine & splendore dilatati sunt: cui tu non modo iam successor fortunatus es, sed etiam cum filio futurus es, modo diuinam illam

MELITO EPISCOPOVS QVID PRO CHRISTIANIS.

religionem tuearis, quæ simul cum Augusti regno apud vos cum incepta, tum vna cum Imperio enutrita accreuit: quam plane maiores tui, præter aliarum religionum ritus quos obseruabant, magnopere coluerunt. Atque quod nostra religio Imperio tam præclare coepto maximo plane adiumento & commo fuerit, illud certissimo argumento esse poterit: nempe quod ab Augusti regno hætenus nihil rerum aduersarum inuectum est, sed contra, omnia summo cum splendore & amplitudine prospere & ex animi cuiusque sententia processerunt.

III.

Et quamquam Nero & Domitianus, soli inter omnes Imperatores, inuidorum quorundam & maleuolorum hominum suauis adducti, nostram religionem ignominia & obrectationi exponere studebant, quorum perditio conatu falsa ista & malitiosa criminatio contra Christianos ad aures hominum illapsa est, & temeraria ac vesana consuetudine continuata: illorum tamen incitiam & amentiam pij & religiosi tui patres maioresq. coarguentes, sæpe eos, qui contra istos piæ religionis & doctrinæ professores aliquid noui moliri audebant, modeste & prudenter per edicta correxerunt. In quorum numero & Hadrianus auus tuus, quem cum alijs multis, tum Fundano Proconsuli Asiæq. Præfecto litteras in Christianorum gratiam scripsisse constat: tuus item pater, quocum vna tu summam rerum administrabas, tum ad alias ciuitates gregatim, tum ad Larissæos, & ad Thessalonicenses, ad Athenienses, & ad omnes denique Græcos nominatim mandata per litteras delegauit, ne quid nouarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur. Te igitur multo potius omnia facturum, quæ a tua benignitate postulamus, pro certo sumus persuasi: quippe cum de his hominibus non eandem solum cum maioribus sententiam & mentem, sed etiam multo humaniorem & diuinæ sapientiæ studio magis deditam teneas.] hucque ex Apologetico Melitonis Eusebius; qui texens eiusdem auctoris scriptorum catalogum, ait^a:

MODESTIORES
IMP. P. PRO
CHRISTIANIS
RESCRIPIERE.

^a Euseb. lib. 4.
c. 25. in princ.

IV.
MELITONIS
SCRIPTA.

Primum Melitonis duo de Paschate libri, alius de recta vitæ Christianæ institutione, de Prophetis alius; liber item de Ecclesia, alter de die Dominico; est præterea eiusdem liber de natura hominis, de eius creatione, de obedientia fidei, de sensuum sedibus: istis accedit liber de anima & corpore: inter quos est etiam liber de lauacro regenerationis, de veritate, de fide, de generatione Christi; liber etiam eiusdem de prophetia, de hospitalitate; vnus item qui Clauis inscribitur, alius etiam de diabolo, alius de Apocalypsi Ioannis, de Deo incarnato, postremo ad Antoninum scriptus. In libris quos de Paschate confecit, quo tempore illos scripserit, in ipso illorum exordio his verbis refert: Cum Seruilius Paulus esset Asiæ Proconsul, quo quidem tempore Sagaris martyrij corona donatus est, magna apud Laodiceam orta est controuersia de Paschate: quod quidem festum forte eodem temporis articulo, quo oriebatur controuersia, incidit; atque illis ipsis diebus etiam a me ista de festo illo fuere perscripta.] et in fine: Idem auctor præterea in proemio operis sui, quod breues & selectas sententias ex Scripturis depromptas continet, librorum veteris Testamenti, qui sunt omnium consentiente auctoritate probati, catalogum citat; quem quidem isto loco ad verbum percensere necessarium duximus.

V.
EPISTOLA
MELITONIS AD
ONESIMVM.

Melito Onesimo fratri S. Quoniam sæpenumero, incredibili studio erga verbum Dei incensus, a me vehementer flagitasti, vt quasdam breues & selectas sententias ex Lege, & Prophetis, & Salvatore, & vniuersa fide nostra excerptas tibi contexerem; & item librorum veteris Testamenti accurate cognoscendorum cupiditate incitatus, quot numero sint, & quo ordine collocati, magnopere scire experiuisti: cum studium tuum erga fidem, & cognoscendi auiditatem erga verbum Dei pro certo intelligerem; & quod pro æternæ salutis corona strenue instar athletæ decertans, istas res ob desiderium illud, quo erga Deum exardescis, maxime omnium præferre videare: illud plane cum tale & tam fructuosum cernerem, cumulate, quoad poteram, perficere laboravi. Proinde in Orientem iter suscipiens, & eo vsque loci proficiscens, vbi hæc & prædicata & gesta fuerunt; cum accurate a quibusdam de veteris Testamenti libris didicissem, illorum nomina hic subscripta ad te misi, quæ sunt hæc: Moysis quinque, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iesus Naue, Iudices, Ruth, Regum seu Regnorum libri quatuor, Paralipomenon duo, Psalmi Dauidis, Salomonis Prouerbia, Sapientia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Iob, Prophetarum libri

A libri, Isaiæ, Hieremiæ, & duodecim Prophetarū scripta in vno libro separatim contenta, Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex quibus breues & selectas sententias excerptimus, easq. in sex libros disperuimus. Tot libri dicuntur esse Melitonis. Hæc Eusebius. Sed quod ait de sua profectio ad Orientem, ad locum vbi diuina Scriptura prædicatione est vulgata, haud dubium de Hierosolyma est intelligendum; vbi agens, ex canone Hebræorum tantum, quos recitat, libros recensuit. Cum igitur Melitonis lucubrationes tum ab Eusebio, tum etiam a S. Hieronymo adeo exacte sint enumeratæ: plane constat, librum illum de Transitu Virginis, Melitonis nomine decoratum, alterius potius esse auctoris; nec vel Melitonis continere apicem, eruditus quisque perfacile iudicabit: sed enim illum recens emeruisse, & antiquos omnes latuisse certum est, ac proinde apocryphum iure censendum.

B Quod vero in libro de Paschate Melitonem meminisse ait de Sagari martyre: fuisse hunc Laodiceæ Episcopum, ac illustri martyrij obiisse certamen, testatur Polycrates Episcopus Ephesiorum, qui & de Melitonis exitu meminit, dicens: Quid attinet dicere de Sagari Episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem oppetijt? Quid porro beatum Papirium, & Melitonem eunuchum recenseam, qui Spiritus sancti instinctu afflatus totum vitæ suæ tempus pie sancteq. exegit, qui Sardis tumultu conditus est, expectans Christi e celo ad vniuersam carnem visitandam aduentum, ex quo ex mortuis resurget? Isti omnes diem Paschatis decimoquarto die Lunæ ex Euangelij præscripto obseruauerunt, &c.] Huius (inquit Hieronymus^b) elegans & declamatorium ingenium laudans Terrullianus in septem libris, quos scripsit aduersus Ecclesiam pro Montano dicit eum a plerisque nostrorum Prophetam putari.] sed de his superius, vbi toleratam eam de Paschate celebrando sententiam tunc fuisse diximus: quamobrem Sagaris, & aliorum nomina publica attestatone sunt in Ecclesiasticis tabulis merito recensita, certusq. singulis tributus dies, quo anniuerfaria eorum memoria celebretur.

C At non Melitonem solum, sed & Apollinarem Hierapolitanæ Ecclesiæ Episcopum, fama conspicuum, scripsisse librum his temporibus pro fidei Christianæ defensione, idem testatur Eusebius^c, qui & ceterorum eius scriptorum his verbis seriem texuit^d: Ex multis Apollinaris scriptis, quæ apud multos integra seruantur, ista sunt quæ ad nos peruenerunt: Liber ad Imperatorem, de quo ante diximus, scriptus: quinque libri contra Gentiles: de veritate duo: contra Iudæos duo: & alij quos deinceps scripsit contra Cataphrygarum hæresim; quæ id quidem temporis (quando quidem iam tum Montanus cum suis pseudoprophetis peruersæ suæ opinionis fundamenta iaciebat) tamquam nasci coepit: atque etiam non longo tempore post de integro renouata, multo serpsit longius.] hæc de Apollinari Eusebius.

D Alios item complures tunc claruisse in Ecclesia viros sanctitate & doctrina egregie exultos^e testatur, inquiens: Philippus porro, quem Dionysij testimonijs Ecclesiæ Gortynensis Episcopū fuisse cognouimus, longe accuratissimum opus contra Marcionem contexit: idem ab Irenæo factitatum est. Modestus quoque egregie præter ceteros, viri illius errorem conspicatus, omnium oculis subiecit ad contemplandum. Alij item complures scriptores extiterunt, quorum lucubrationes adhuc in permultorum fratrum manibus integræ custodiuntur.] Inter alios vero est de Musano apud eundem memoria nobilis, cum ait^f: Musani autem, quem inter eos qui supra demonstrati sunt numeramus, extat quidam liber elegantissimus, ab eo scriptus aduersus quosdam fratres, qui videbantur inclinare in hæresim eorum qui Enkratitæ dicuntur.] Meminit horum omnium S. Hieronymus. Recenset quoque inter hos Eusebius & Pinytum Episcopum Cretensem, de quo idem Hieronymus^h ait: Pinytus Cretensis, Gnosia vrbs Episcopus, scripsit ad Dionysium Corinthiorum Episcopum valde elegantem epistolam, in qua docet non semper lacte populos nutriendos, ne quasi paruuli ab ultimo occupentur die; sed quasi solido vesci debere cibo, vt in spiritualement proficiant senectutem.] sunt & alij qui his temporibus claruerunt Catholici scriptores Ecclesiastici, de quibus alias opportunus.

E Vides ex his & plane intueris diuinam erga Ecclesiam prouidentiam; quæ scilicet perditissimis hæc temporibus, quibus dictæ hæreses inualescebant, quæ ex diuersis scholis philosophorum prodierant, eruditissimos, omniq. disciplinarum genere excellentissimos dedit viros, qui non eorum modo procaciam infringent, petulantiam reprimant,

VI.
SAGARIS MARTYR.
a Apud Euseb.
lib. 5. cap. 23.

b Hieronymus de
Script. Eccles.
in Melitona.

VII.
APOLLINARIS
HIERAPOLIT.
EPISCOPI.
c Euseb. lib. 4.
cap. 25.
d Idem ibid.
cap. 26.

VIII.
e Ibid. cap. 24.
f Hieronymus de
Eccles. huius
temporis.

g Ibid. supra
cap. 20.
h Hieronymus de
Script. Eccles. in
Pinyto.

IX.
GLARIOSI
TEMPORIS
HÆRESVM A DEO
ECCLESIAE
DACTI DOCTORES.

primerent, omnesq. conatus frustraretur; sed & eruditissimis commentarijs, Gentilium A etiam in Christianos vt impios oblatranium imperum reuoluerent, atque audaciam coercerent.

IESV CHRISTI ANNVS 173.

ANICETI PAP. ANNVS 7.

M. AVR. IMP. ANNVS 11.

DE MONTANI HAERESI a Eusebii in Chron. hoc an. 29. b Epiphani. ha. ref. 48. c Apud Euseb. lib. 5. cap. 15.

Idem lib. 4. cap. 20.

Idem lib. 5. cap. 3.

FRAGNA TENTATIO MONTANI HAERESIS.

Testis de praescript. cap. 23.

I. Christi Domini nostri anno centesimo septuagesimotertio, Seuero & Herenniano Coss. M. Aurelij Imperatoris anno vndecimo, Pseudopropheta, quae iuxta Phrygas nominatur, accepit exordium, auctoribus Montano, Priscilla, & Maximilla infans vatibus.] haec Eusebius a. Verum Epiphanius b, aduersus eosdem agens, haec ait: Hi fuerunt circa annum decimumnonum Antonini Pij post Hadrianum.] Rursum autem scribit Apollinaris c, qui eodem quo Montanus vixit tempore, sub Grato Asiae Proconsule Montanum ad fidem venisse, ac mox coepisse se efferre superbia. Mentio de Grato Consule apud Cassiodorum habetur anno quarto Antonini Pij Imperatoris; quem si velimus, more maiorum, post Consulatum, Proconsulatum Asiae accepisse, ad ea tempora eius sunt primordia referenda. At possumus haec ex sententia eiusdem Eusebii d de Apollinare ita scribentis simul conciliare: Scripsit, inquit, contra Cataphrygarum haesim; quae id quidem temporis (quandoquidem iam tum Montanus cum suis pseudoprophetis peruersae suae opinionis fundamenta iaciebat) tamquam nasci coepit: atque etiam non longo tempore post de integro renouata, multo serpsit longius.]

II. Duo igitur tempora, immo & tria, Montani ac sociorum consideranda putamus. Primum, cum iidem in Ecclesia prophetare coeperunt, & in admiratione sunt habiti, sed nondum detecti haeretici; quippe qui ouinis pellibus lupos induentes, vitam optimis compositam moribus, abstinentia praesertim exultant, extrinsecus praeserferent: insuperq. & miraculorum sibi virtutem arrogantes, necdum quicquam Catholicis dogmatibus contrarium loquentes, iam toti Orbi facti conspicui, & in admiratione habiti, ab omnibus propemodum praconijs tolli & laudibus praedicari coeperunt. Secundum vero tempus fuit, cum res in controuersiam deduci coepit primis M. Aurelij Antonini temporibus, cum in Gallijs ingens persecutio vigeret. quae duo tempora Eusebius e simul oratione coniungens, ait: Cum Montanus, & Alcibiades, & Theodorus in Phrygia iam prophetandi opinionem apud complures adepti fuissent (permulta enim, diuina gratia largiente, miracula & opera stupenda ad illud vsque tempus per varias Ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos etiam donum prophetiae fuisse consecutos) cumq. de his hominibus controuersia orta esset; fratres rursus qui in Gallia habitabant, priuatum iudicium, idq. prudens & rectum cum primis, de iisdem epistola quam diximus, subiunxerunt.] haec de illis cum scribat Eusebius, plane significare videtur, eos aliquando recte ambulasse, & diuina gratia illustratos signa & miracula edidisse, sed ea de re aduersas his fuisse postmodum nonnullorum sententias sanctorum virorum.

III. Tertium vero tempus illud fuit, cum iidem iam palam facti quales essent, ab Ecclesia Catholica penitus eieci sunt. quod quidem non fuit parui negotij opus: tantam enim sibi apud plurimos aestimationem & gloriam comparauerant, vt nec iam detecti exciderint ab opinione multorum: immo & qui de eis aliquando recta sensissent, atque damnassent, postea fraude pellecti eorundem facti fuerint accerrimi defensores: vt Tertullianus plane infelix, qui in calce f lucubratijs operis, quod aduersus haereticos conscripsit, de Praescriptione, secundum Phrygas haereses notat, atque condemnant: post vero iisdem, omnibus intensis neruis, patrocinatus est. Magna certe Montani fraus tentatio in Ecclesia fuit, cum non hic vel ille inanis homo & facilis ad credendum ab eiusmodi composita larua deceptus sit, sed & qui magna praediti videbantur sanctitate atque doctrina.

IV. Enituit tunc temporis quae de sede Petri impolluta seruanda viguit semper vigilans diuina prouidentia: nam cum illi totis viribus nisi essent primariae Ecclesiae communicationem suffurari, quo sic ab vniuersa Catholica Ecclesia viderentur esse recepti atque

A atque probati; dum res apud Romanum Pontificem ageretur, idemq. de impartienda illis communicatione litteras dedisset, continuo reuocauit; cum adueniens Praxeas, Catholicae religionis tunc homo, multa de illis, quae haecenus praeterissent ipsum Romanum Pontificem, eidem significasset, inculcassetque. Testatur id quidem Tertullianus a, cum ait: Nam idem Praxeas tunc Episcopum Romanum agnoscentem iam prophetas Montani, Priscae, Maximillae, & ex ea agnitione pacem Ecclesiae Asiae & Phrygiae inferentem, falsa de ipsis Prophetis & Ecclesijs eorum aseuerando, & praecessorum eius auctoritatem defendendo, coegit & litteras pacis reuocare iam missas, & a proposito recipiendorum charismatum concessare.] haec Tertullianus: quem licet velimus non mentitum esse (periculosum enim alioqui est, haereticis de suis dogmatibus quaecumque dicentibus fidem praestare) quid magnum est falsis assertionibus surreptam, pacificis scriptis litteris, communicationem dare Romanum Pontificem?

B Accidit id quidem alias saepe; & inter alia plura exempla illud est perspicuum, quod in praesentiarum menti occurrit: Eustathius Sebastianus b haereticus Romam veniens cum suis ad Liberium Papam, fidei Catholicae sinceram professionem edens, dolose communionem surripuit; rediensq. gloriose de Romana Ecclesiae communicatione se exulit: sed reclamantibus Orientalibus, & qualis adhuc esset Eustathius declarantibus, rursus sic cognitus, ab Ecclesia pulsus est atque damnatus, vt suo loco dicemus. Qui nouit, numquam a Romano Pontifice atque etiam alijs consueuiffe dari litteras communicatorias, quas & pacificas dicimus, absque fidei Catholicae praemissa prius confessione; nec rursus illam profitentibus, ac eas petentibus litteras, potuisse negari; haud profecto mirabatur, Papam per litteras impertitum fuisse pacem Ecclesiae Phrygiae atque Asiae, quarum fidem Catholicam, edita ex more rectae fidei professione, iam exploratam habuisset: hoc est namque quod ait Tertullianus, ipsum Romanum Pontificem agnoscentem prophetas Montani & sociorum, ex ea (quod addit) agnitione pacem Ecclesiae Asiae & Phrygiae per litteras concessisse: perinde ac si diceret, cognita ab eis edita fide Catholica, nec ab ea illorum prophetas dissentire cognoscens (haud dubium, eos, quae in illis erant haereses, oculuiffe) ad dictas Ecclesias litteras pacificas dedit. Nam quid est, per Praxeam alijs significatis, reuocasse quas dederat pacificas litteras, nisi, prodita illorum haeresi, eos auersatum fuisse? vt appareat in omnibus viguisse simul eiusdem Romani Pontificis sinceritatem ac pariter potestatem.

C Sic igitur tribus his temporibus consideratis, nulli sane crimini dari potuit, si ipso initio, vel medio tempore, cu primus illorum prophetiae iunctae miraculis veris assertis vel apparentibus ederentur, vel cum postea de ijs dubitatione exorta, diuersae essent diuersorum sententiae, quis iisdem communicasset: sed tantummodo crimen erat, cum patefacta, atque a Catholica Ecclesia improbata ipsorum haeresi, id sciens quis prudensq. fecisset. Fuisse namque semper a temporibus Apostolorum in Ecclesia, ac perseuerasse in posterum spiritum prophetiae, absque controuersia apud omnes est. de quo & Iustinus martyr c haec ait: Apud nos enim hucusque prophetica extant dona: vnde & vos intelligere debetis, quae olim in genere vestro (de Iudeis intelligit) fuere, ea esse in nos translata. At quemadmodum apud vos, sanctorum Prophetarum tempore, etiam pseudoprophetae erant: ita & apud nos permulti sunt falsi doctores, quos cauendos esse Dominus noster praemonuit.] et post multa: Est, inquit, apud nos videre & feminas & masculos dona a Spiritu Dei habentes.] equidem ex veteri quoque prophetia iure sibi S. Ecclesia nouas vindicat prophetias, Ioelis d nempe oraculo dicente: Effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiae vestrae.] idq. sibi per Christum e concessum est, diuino Spiritu ex mensura fidei (quod ait Apostolus f) his & alijs charismata singula diuidente.

D Ceterum quod spectat ad Montanum & socios eius, per facile fuit ab eis decipi: quippe qui in omnibus speciem pietatis praeserebant. nam (vt docent Philastrius g, Epiphanius h, Theodoretus i, & alij) Scripturas omnes cum Catholicis, tam veteris quam noui Testamenti, recipiebant: de Patre, Filio, & Spiritu sancto paria cum Ecclesia sentiebant: dona Spiritus esse pariter in Ecclesia, ac Fidelibus etiam impertita affirmabant: disciplinam insuper Ecclesiasticam se artissime seruare profitebantur: ieiunia, martyria, & cuncta alia, quaecumque in pretio essent in Ecclesia Catholica, excolere diligentissime curabant: nec ea quidem verbis dumtaxat, sed re ipsa praestare videbantur.

a Tertullianus aduersus Praxeas cap. 1. ROM. ECCLESIA MONTANVM RESPVIT.

b Socrat. lib. 4. cap. 11.

LITTERAS COMMUNICATORIAS QUIBUS DARI SOLITAE ET QUIBUS NEGARI.

VI.

QUANDO CRIMEN ESSE E MONTANO COMMUNICATIO.

c Iustin. in dialog. cum Tryphone.

PROPHETIA SEMPER IN ECCLESIA.

d Ioel. 2.

e Ephes. 4. f Rom. 12.

VII. PER FACILE ERAT A MONTANO DECIPI.

g Philastri. de haeres. cap. 50. h Epiphani. haeresi 48.

i Theodor. haeresi. sub lib. 8.

tur. magnam itaque hæc omnia apud vnumquemque durioris licet ingenij hominem vim habuisse, quis dubitet? Verum enimvero quis hæc accurate considerans, non afficiatur magna animi admiratione atque stupore, perspicuus diaboli callidam artem atque in decipiendi versutiam, nouo semper certamine, quo minus suarum technæ insidiarum proditæ euitentur, Dei Ecclesiam oppugnantis? Ecce tibi, qui non ita pridem, nempe hoc ipso sæculo, Gnosticorum & aliorum, quos retulimus, turpitudines commentus erat, vt ignominiam irrogaret Ecclesie, eamq. penitus labefactaret: iam detectus, & vna cum suis sectarijs omni execratione dignus habitus, atque proscriptus, immutans speciem, omnesq. exuens prioris habitus impuritates, fordes, ac turpitudines, superinducta summæ atque admirandæ sanctitudinis composita larua, progreditur, non nisi ieiunia, continentiam, & martyria prædicans; ostentansq. in suis prophetiæ spiritum, & summa illa a Christo olim promissa Fidelibus charismatum dona, multaq. alia superaddens, quæ ad sectam esse possent illecebræ, maximo omnium fuit Ecclesie detrimento.

VIII.

*a Hieronymus
epist. 54.
MONTANVS,
PRISCILLA, ET
MAXIMILLA
PSEVDOPRO-
PHETAE.*

Quod vero ad Montanum ipsum spectat; S. Hieronymus^a, ad Marcellam scribens, in primis eum abscissum & semiuirum appellat, ac proinde eunuchum fuisse declarat: qui nuper baptizatus, propriaq. excellentiæ gloria elatus, malo arreptus spiritu, prophetam profiteri coepit, magnamq. inde sibi existimationem comparauit, nactus ad eam rem duas quas seduxit nobiles feminas, Priscam videlicet, quam nonnulli Priscillam nominant, & Maximillam, eademq. eodem afflatus spiritu docuit prophetare; quarum ope innumeros pene seduxit. nam Hieronymus scribens contra Pelagianos ad Cresiphontem, de ijs hæc ait: Montanus, immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas mulieres, primum auro corruptit, deinde hæresi polluit.] hæc ipse.

IX.

*b Apud Euseb.
lib. 5. cap. 15.*

QUAE APOLLINARIUS DE MONTANO.

At quod ad rerum ab eo gestarum historiam pertinet, a nullo fidelius atque certius quam ab eius temporis homine, qui aduersus eum cominus decertauit, assequi licet. Is fuit nobilis eruditione atque virtutibus præstans Apollinaris Hierapolitanus Episcopus, qui ab ipso rerum exordio narrationem instituens, ad Auircium Marcellum scribens, in hunc modum præfatur: Quamquam longo iam & prolixo temporis spatio, Auirci Marcelle carissime, a te, vt aliquid contra Cataphrygarum hæresim scriberem, incitatus sum: tamen hæcenus me ab illo instituto continui; non tam quod dubitare falsæ errorum commenta me posse conuincere, & firmis testimonijs veritatem corroborare, quam quod tum metuerem, tum sedulo præcauerem, ne Euangelico noui Testamenti verbo, cui neque apponere, neque detrudere quicquam licet, & præsertim qui secundum Euangelium vitam degere instituerit, quibusdam viderer meo quasi Marte aliquid vel addere, vel statuere, quod non in eo omnino comprehensum sit.] En vides, lector, quanta modestia, animiq. demissione, antiqui Patres, quantumlibet eruditissimi atque sanctissimi, ad diuinas Scripturas tractandas, etiam si ex eis oppugnaturi forent hæreticos, se conferebant. Sed profequitur deinde inchoatam de Montano narrationem, sic dicens:

X.

*APOLLINARIUS
DISPUTATIO
A DVERSVS
MONTANVM.*

Verum cum nuper essem Ancyra Galatiæ vrbe, & Ecclesiam quæ est in Ponto contentionum procellis ab ista noua & inuisitata non (vt illi dicunt) prophetia, sed potius (vt demonstrabitur) pseudopropheta concitatis iactatam offenderem: quantum poteram, iuuante Deo, de his ipsis eorum erroribus, qui iam passim vagantur, & de ijs quæ ab illis proponebantur, multis diebus in Ecclesia assidue disceptabam: adeo vt ea non solum permagna efferretur lætitia, sed ad veritatem vehementer roboraretur; & qui contrarias partes tuebantur, eodem temporis momento a me refutati, animos deijcerent, & omnes veritatis aduersarij summo dolore angerentur. Ac cum presbyteri, qui in eo loco erant, præsertim Zotico Otreno postularent, vt de ijs, quæ fuissent contra veritatis aduersarios eo sermone disputata, commentarium aliquem relinquere: istud quidem minime ibi præstitimus, sed constanter illis sumus polliciti, Domino nobis gratiam largiente, nos illum scriptis hoc loco mandatuos, & absque cunctatione ad eos missuros. Ista aliaq. deinceps verba in exordio libri præfatus, & in sermone progressus paululum, auctorem erroris, de quo locuti sumus, hoc modo commemorat.] et paulo post:

XI.

Pagus esse dicitur in Mysia Phrygiæ, quæ nuncupatur Ardabam. ibi ferunt quemdam

EXORDIA MONTANI

A dam nomine Montanum, qui nuper ad fidem venerat, Grato tum Proconsule Asiæ, primum insatiabili quadam animi cupiditate in primatu ambiendo incensum, simul atque aditum diabolo aduersario ad se patefecerat, spiritu quodam maligno abripi, & derepente furore & mentis insania exagitatum bacchari, atque mox non temere solum garrere, sed peregrinas quasdam voces fundere, & contra quàm Ecclesie consuetudo cum traditione tum successione antiquitus ab Apostolorum temporibus eousque deriuata postulabat, prophetare scilicet coepisse. Ex illis, qui eo temporis articulo adumbratas eas & adulterinas voces auditione acceperant, nonnulli contra illum, tamquam infano spiritu præditum, dæmonio agiturum, falsi erroris quasi vento pulsus, & hominum denique multitudinem magnopere conturbantem, acriter increpabant; & Domini tum distinctionis, qua spiritus erroris innotescerent, tum minarum, quibus perterrefacti, vigilanter pseudoprophetarum aduentum præcauerant, recordati, ne ita deinceps garrirer, prohibuerunt. Alij autem, Dominicæ distinctionis penitus obliui, de eo, velut Spiritu sancto & dono prophetiæ imbuto, sese gloriose extulerunt, atque insolenter intumuerunt: a quo decepti, inq. fraudem abducti, spiritum illum vesanum fallaciter blandientem, & populum in errorem astute inducentem, vehementer sollicitarunt, vt se a loquendo non amplius prohiberi permetteret.

Diabolus igitur cum arte quadam, immo eiusmodi falsæ & fraudulentæ astutiæ præstigijs, perniciem contra istos, qui ita se Deo opposuissent, machinatus esset, & ab eisdem, contra atque meruerat, magno honore affectus; illorum mentem a fide, quæ est secundum veritatem, lapsam, errorisq. somno consopitam excitauit, incenditque, vt duas meretrices in illud ipsum scelus impellerent, spiritumq. complerent adulterino, quo non aliter quàm Montanus, quem diximus, furiose, inepte, ac nouo & peregrino modo garrirer: vsque adeo, vt spiritus ille veteratorius eos, qui tum in eo se oblectarent, tum effuse gloriarentur, interdum beare & promissionum magnitudine admodum inflatos reddere videretur; interdum coniecturis & rationibus probabilibus nixus, aperte eorum peccata coram redargueret, vt putaretur etiam corrector vitiorum. Quamquam pauci ex Phrygijs erant, qui eius erroris tenebris inuoluebantur; præfractus tamen ille & arrogans spiritus ad Catholicam & vniuersam sub cælo Ecclesiam contumelijs onerandam eos propterea perdociuit, quod idem ille pseudopropheticus eius spiritus neque aditum ad illam sibi patentem habere, neque honorem in illa acquirere poterat. Nam vbi Fideles, qui Asiam incolebant, sæpenumero & multis in locis eiusdem in vnum conuenerant, & doctrinam recens inductam explorarant, & eam profanam ac detestabilem ostenderant, & errorem ipsum improbarant: sic tandem isti tum ab Ecclesia extrusi, tum a communionem penitus depulsi fuerunt.] hæc Apollinaris. reliqua vero, quæ ab eodem scripta sunt de sine ipsorum, inferius suo loco dicemus.

Quæ autem ab Apollonio, egregio eiusdem sæculi scriptore, de iisdem sint memoria commendata, hic intexere operæ pretium existimamus. ait enim^a: Atqui quis sit hic recens & nouitius doctor, facta illius & doctrina satis declarant. Iste est, qui nuptiarum diuortia perdocet: qui nouas ieiunij leges sancit: qui Pepuzam & Tyrium (istæ enim sunt parue ciuitates Phrygiæ) cupiens omnes vndique eo conuocare, Hierusalem nuncupat: qui pecuniarum exactores constituit: qui oblationum nomine munera accipienda prætexit: qui denique sui verbi prædicatoribus, vt eiusdem verbi doctrina sordido ventris abdomine & ingluuie roboretur, salaria suppeditabat. Hæc de Montano: de cuius prophetijs, sermone aliquanto longius producto, sic scribit^b: Intelligentum est: istas primas Montani prophetijs, vt primum spiritu illo repletae erant, maritos deseruisse. Quam falso igitur mentiti sunt hi, qui Priscam virginem appellabant? Deinde subiungit: An non vniuersa Scriptura videtur prophetam vetare, ne munera & pecuniam accipiat? Qando ego igitur forte video prophetissam aurum, argentum, & vestes pretiosas cupide accipientem: quid est cur illam non prophetissarum numero excludam? Iterum sermone longius prouecto, de quodam illorum, quos Confessores nominabant, hæc disserit: Themison etiam totus re vera avaritiæ sordibus inuolutus, qui non toleranter crucem afflictionis (quæ est veri confessoris nota) gestabat, sed pecuniarum multitudine se e vinculis eripiebat: cum oportuisset illum ob istud peccatum humili submissoq. animo se gessisse: martyrem & testem Christi se esse gloriatus, audebat, Apostolum imitando, catholicam ad omnes Ecclesias epistolam con-

XII.

*MONTANI CON-
NATVS.*

XIII.

*APOLLONIVS
QVIO DE MONTANO.
a Apud Euseb.
lib. 5. cap. 17.*

*MONTANI AR-
TES.*

b Ibidem.

*THEMISONIS
PROGACIA.*

textere

texere; ac tum illos, qui plane multo melius credebant quam ille, fide & religione instruere; tum suæ doctrinæ confirmare ineptiās; tum denique in Dominum, in Apostolos, & in sanctam Ecclesiam conuicia petulanter iacere.

XIV.

ALEXANDER
PSEVDOMAR-
TIR.

De alio item eorum, quos tamquam martyres apud se honore & obseruantia decorabant, sic tradit: Vt non de pluribus verba faciamus, dicat nobis ipsa prophetissa de Alexandri facinoribus, qui se martyrem prædicat, & quem ipsa conuiuio excipit familiariter, quem etiam alij complures adorant: cuius latrocinia & alia flagitiorum genera, pro quibus debitas poenas persoluerit, nihil nostra interest commemorare, præfertim cum in ipsas tabulas publicas satis accurate relata sint. Igitur quisnam istorum alterius condonabit peccata? prophetissa ne martyri latrocinia, an martyr prophetissæ auaritiā? Cum enim Dominus dixerit: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque duas tunicas: isti omnia contra, in rerum veterarum possessione magnopere deliquerunt. Nam illos, qui ab istis prophetæ & martyres dicuntur, non a diuitibus solum, sed a pauperibus etiam, ab orphanis & viduis pecunias exegisse, perspicue ostendimus. Quod si in hac re sibi confidunt: prodeant in medium, & de his nobiscum vna disceptent; vt, si forte conuincantur, desinant de cetero peccare. Oportet enim fructus prophetæ exacte explorari: nam arbor a fructu rite interoscitur.

XV.

Vt vero Alexandri flagitia cuique ea cognoscere cupienti dilucide aperiantur, hoc pacto ostendimus. Ephesi ab Æmilio Frontino Proconsule, non propter nomen Christi, sed propter latrocinia (erat enim maleficus) quæ turpiter admiserat, in iudicio condemnatus est. Verum postea cum se ob nomen Christi persecutionem passum fuisse apud Fideles, quos callide hac astutia deludebat, falso prætexuisset: illis Proconsulem rogantibus pro eo, dimissus est. Attamen propria ac sua, vnde erat, Ecclesia cum, quia latro erat, recipere volebat. Ceterum qui plura de rebus gestis illius (cuius vitæ rationem hæc prophetissa, licet cum illa multis iam annis commoratus sit, ignorare præfert) penitus agnoscere cupiant, Asiæ tabulas publicas habent, vnde discant. Istius igitur mores depingendo, in ipsidem, tamquam in tabula, propriam etiam & veram prophetissæ effigiem scite depinximus. Similem etiam inscitiam in multis eorum possumus declarare. Quod si sibi suisque ingenijs præsidant, veniant quæso in quæstionem, iudiciumque subeant.

XVI.

PSEVDOPRO-
PHETAR QVA-
LES.

Alio etiam loco eiusdem libri, de prophetis, de quibus se ita iactant, ista adnectit: Si inficias eant ipsorum prophetas munera accepisse, hoc pro confesso statuant, se, si munera accepisse manifesto conuincantur, non omnino esse prophetas. De quibus rebus infinita pene eaq. certissima argumenta proferemus. quin omnes prophetæ fructus examinare necessum est. Dic mihi: Propheta ne comam coloribus tingit? Propheta ne oculos sibi oblinat? Propheta ne sumptuose & vestitu splendido ornatus incedit? Propheta ne tabulis & tesseris ludat? Propheta ne foenus exercet? Ista vero mihi fateantur, & dicant vtrum liceat vsurpare, an contra. Ego certe hæc apud illos factitata; per facile ostendam. Idem iste Apollonius in eodem libro commemorat, quod quadragesimus iam annus, in quo quidem ad hoc opus scribendum se contulit, agebatur, ex quo Montanus illam confictam & commenticiam prophetiam inceperit. Atque rursus dicit, Zoticum, cuius superius scripsor meminerat, cum Pepuzam aduentasset, ibi iam Maximilla prophetare se simulante, insanum in illa spiritum coarguere conatum esse: verum ab illis, qui Maximillæ partibus fauebant, ab instituto prohibuit. Porro Thraseæ cuiusdam ex numero martyrum, qui tum erant, meminit. hæc ex Apollonio Eusebio; qui nobilis inter scriptores Ecclesiasticos, aduersus Cataphrygas, ad eorum auctores confutandos, librum separatim conscripsit.

XVII.

MILTIADES
QVOD DE MON-
TANO.
a Euseb. lib. 5.
cap. 16.

Qui vero decimoquarto anno a morte Maximillæ, alterius ex prophetissis Montani, aduersus eosdem commentarium scripsit Miltiades, hæc in eosdem habet, quæ ex multis idem Eusebius recitat his verbis: Hic pseudopropheta Montanus, quem impudentia & audacia sequuntur vt comites, cum esset furore correptus, ex inscitia quadam voluntaria ordiens, in insaniam animi non voluntariam (sicuti ante diximus) præceps tandem dilabebatur. At vero neque quemquam veteris Testamenti prophetam, neque quemquam noui ostendere potuerunt, qui insano spiritu in hunc modum fuerint aliquando exagitati: neque de Agabo, neque de Iuda, neque de Sila, neque de Philippi filiabus, neque de Ammia ex Philadelphia, neque de Quadrato, neque de alijs

quibus

A quibusuis præterea, quod vesano ipsorum more vlla ex parte aliquando prophetauerint, omnino gloriari poterunt. Rursum ista memorat paulo post: Quod si post Quadratum & Ammiam ex Philadelphia, mulieres illæ Montani (sicut prædicant) in prophetiæ munus proximè succedebant: proferant etiam eos, qui post Montani & mulierum illarum mortem (nam donum prophetiæ in Catholica Ecclesia ad postremum vsque Christi aduentum debere versari affirmat Apostolus) in idem munus successerint. Verum decem & quatuor annis, qui iam a Maximillæ morte hætenus intercesserunt, ne vnum quidem prophetam commonstrare poterunt. hætenus ex Miltiade Eusebius, qui subdit ab eodem auctore editum quoque librum fuisse contra Gentiles, & alium contra Iudæos: Apologiam quoque pro Christiana religione ad illius temporis Imperatores scripsisse tradit. Quæ cum omnia magno detrimento deperisse noscantur; fragmentum saltem ex eo ab Eusebio recitatum, tamquam perillustris antiqui Theologi monumentum, vt eius quoque sicut aliorum memoria viuat in chartis nostris, hic voluimus recitare.

De ipsorum vero pseudoprophetarum damnatione ab Episcopis Asiæ & alijs facta, hæc Serapion^a, eiusdem quoque sæculi clarus inter scriptores Ecclesiasticos, in epistola ad Coricum & Ponticum habet: Vt vero istud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per vniuersum orbem terrarum diffusa est, ab hac noua & peregrina prophetia, tam falsis præstigijs instituta, reapse abhorrere; litteras Claudij Apollinæ^b, cuius beatus Hierapoli Asiæ ciuitati Episcopus præfuit, ad vos misi. In hac Serapionis epistola extant diuersorum Episcoporum subscriptiones, quorum vnus sic se subscribit: Aurelius Cyrenius, testis Christi, vobis salutem & prosperam valetudinem opto. Alter isto modo: Ælius Publius Iulius ex Debelto Colonia Thraciæ Episcopus: Viuit Deus in cælis, quod Soras in Anchialo voluit Priscillæ demonem eijcere, sed veteratores illi hypocritæ nequiquam permiserunt. Sunt etiam in ipsidem litteris permultorum aliorum Episcoporum subscriptiones sua ipsorum manu exarata, qui eidem sententiæ suffragati sunt.]

At non in Asia solum, sed & in Græcia hoc sæculo pleraque acta fuisse Concilia, in quibus de ipsidem dignoscendis habitum fuisse tractatum, putamus. nam Tertullianus^a ait: Aguntur præcepta per Græcias illas certis in locis Concilia ex vniuersis Ecclesijs; per quæ & altiora quædam in commune tractantur, & ipsa repræsentatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur. Ex Apostolorum namque traditione eiusmodi dimanauit in Ecclesiam consuetudo, vt contentionibus de fide exortis, vel cum alia perdifficilia tractanda essent, Ecclesiarum Episcopi in conditum omnes locum conuenirent. At quippiam de ipsidem definire, haud fuisse liberum absque Romano Pontifice (neque enim soliti erant) vel si quid definissent, illius auctoritate probari, solemne semper in Ecclesia fuit, vt innumera propemodum declarant exempla, suis quibusque locis ponenda. Ad hæc spectat, quod, cum Asiæ Episcopi de celebrando Paschate luna decimaquarta agerent, Polycarpus Romam ad Anicetum (vt dictum est) ad eius ea de re explorandam sententiam venit; qui inolitæ Asiæ Ecclesiæ consuetudini noluit refragari. Festinasse itaque ea item ex causa Montanum, atque falsa relatione subripuisse litteras pacificas a Romano Pontifice, diximus.

Sed iam quis fuerit Montani & prophetissarum exitus, a Claudio Apollinare, Hierapolitano Episcopo, audiamus: In secundo libro (inquit Eusebius^c) ista de morte illorum, quos supra persecuti sumus, commemorat: Quin nos ideo prophetarum interfectores appellarunt, quod garrulos in primis & loquaces illorum prophetas minime admiserimus (hos enim prædicant esse, quos Dominus pollicebatur se populo missurum.) Nobis iam quæso respondeant: Et quis, amabo, optimi, illorum, qui Montani & mulierum illarum disciplina eruditi garrire cœperunt, qui vel a Iudæis sit persecutionem perpeffus, vel a nefarijs & facinorosis Gentibus neci traditus? Nemo certe: neque quisquam illorum prehensus aliquando pro Christi nomine cruci affixus est: neque in Iudæorum synagogis mulier vlla inter eos aliquando flagris cæsa, aut lapidibus vsquam obruta. Et quod ad Montanum ipsum & Maximillam spectat, illi alio quodam & longe diuerso mortis genere occubuisse dicuntur. Nam istos ferunt spiritus vesani & perditus impulsu commotos, sibi laqueo mortem conscuiffe: non tamen simul, credo, & eodem momento (ipso temporis puncto quo alteruter obierit, multus

Annal. Eccl. Tom. 2.

Q

sermo

XVIII.

QVOD SERAPION
DE MONTANI-
STIS.

a Apud Euseb.
lib. 5. c. 18.

XIX.

CONCILIA IN
GRÆCIA.
b Tertull. de ier-
iun. aduers.
p. 13. c. 13.

XX.

Euseb. lib. 5.
c. 15.
EXITVS MON-
TANI ET PRO-
PHETISSARVM.

fermo de illis inter homines versabatur) sed ita occubuisse, vt diximus, & eundem cū A Iuda proditore vitæ exitum adeptos, constans est fama. Est etiam pari ratione de admirabili illo Theodoto, qui primus illius commenticiæ prophetiæ quasi procurationem susceperat, valde creber sermo, quo modo e mentis potestate deturbatus, fraudulento spiritui se ipsum concrediderit; a quo sublimem aliquando in aerem sublatum, ac derepente præcipitem deiectum, misere ac perdito interiisse ferunt. At illi: Rumor est, inquiunt, istud ita gestum esse. Nos ne, o beate, nos ne eiusmodi quicquam pro certo nos scire censuimus, cum oculis ipsi minime conspeximus? Montanus namque, Theodorus, & mulier illa quæ supra commemorata est, fortasse sic, fortasse secus mortem oppetuerunt.

XXI.

Rursus eodem in libro dicit, sanctos & pios Episcopos id temporis conatos esse Maximillæ spiritum redarguere, reprimereque; sed ab alijs, qui videlicet spiritui illi patrocinio esse studebant, impeditos esse. sic enim scribit: Ne amplius loquatur Maximillæ spiritus, sicut Asterius Urbanus in libro suo illam loquentem inducit: Omnium infectatione vrgeor, & tamquam lupus ab ouibus repellor: non sum lupus, verbum equidem sum, spiritus, & virtus. Sed virtutem, quæso, in spiritu euidenter declaret, ostendatque. Atque adeo Zoticum ex vico qui dicitur Comana, & Iulianum ex Apamea, cum viros probatos, tum Episcopos, qui id temporis ad eam explorandam, & cum ipso garriente spiritu differendum aduentauerant (quorum ora Themison cum suis obturabant, neque vlllo modo patiebantur mendacem illum & subdolum spiritum ab illis redargui, resellique) cogat fateri, si poterit, illum ipsius spiritum verum & ingenuum esse.

XXII.

PRAEDICTIO- NES PSEUDO- PROPHE- TAVM.

In eodem libro iterum, paucis verbis interpositis, quæ ad commenticias illas Maximillæ prophetias conuincendas accommodantur, tum tempus, quo ista ipse scripserit, ostendit, tum vaticiniorum illius meminit, quibus ante augurabatur bella & seditiones futuras. quarum commenta isto modo redarguit: Qui fieri potest, vt istud illius mendacium iam non satis omnibus exploratum sit? Nam ex eo tempore, quo illa mulier abiit e vita, in hunc vsque diem plures quàm tredecim anni intercesserunt, & neque bellum in aliqua regione separatim, neque passim in toto orbe terrarum gestum hætenus accepimus: quin Christianis etiam, Dei misericordia largiente, pax secura & stabilis permanst. Hæc cum scribat Apollinaris, ab obitu Maximillæ tredecim annos & vltra, Romanum Imperium omni ex parte bello vacasse; satis potest intelligi, ipsam defunctam esse vltimo M. Aurelij tempore; & Apollinarem scripsisse vltimo tempore Commodi Imperatoris: nam anni tredecim illius Imperij, pacifici absque bello transierunt: antea vero & postea vel externum vel ciuile bellum viguit, vt dicemus suis quibusque locis. Sed rursus ex Apollinari Eusebius:

TEMPORIBVS MAXIMILLAE.

XXIII.

PSEUDOMARTY- RES HAERETI- CORVM.

Ex tertio libro item pauca quædam proferam, quibus Montani æmulos, qui inani ostentatione complures ex suis martyres fuisse iactauit, impugnat in hunc modum: Cum iam omnia illorum argumenta, quæ supra posuimus, sint penitus confutata, & nihil habeant quod dicant amplius, ad martyres confugiunt, seq. affirmant complures habere martyres, atque hoc certum argumentum esse virtutis & potentiae quæ est in prophetico illo spiritu abdita. Ceterum istud, vt videtur, omnino a veritate alienissimum est: etenim non pauci aliarum hæresion propugnatores, permultos venditant se habere martyres: non tamen propterea cū illis consentimus, neque illos veritatem penes se retinere fatebimur. Qui primi ex Marcionis hæresi Marcionitæ vocati sunt; permultis se Christi martyribus abundare prædicant; sed tamen Christum ipsum, vt veritas postulat, minime profitentur. Non multo post hæc subdit: Simulatque viri vere Ecclesiastici & Catholici persecutionis temporibus, ad testimonium fidei, quæ est ex veritate, vna cum quibusdam Cataphrygarum hæresi cæcatis, quos illi hæretici pro martyribus habebant, essent forte vocati, ab illis plane disenserunt plurimum: et, ne cum vesano ac dementi Montani & mulierum sibi in societatem adscitarum spiritu vlla ex parte consentire viderentur, cum illis communicare ad extremum vsque spiritum prorsus recusarunt. Atque hoc verum esse, & nostris temporibus Apameæ, quæ iuxta Mæandrum sita est, gestum, Gaius & Alexander Eumeniæ prognati, qui tunc martyrium subibant, satis perspicue declararunt. hucusque ex Apollinari Eusebius.

Quod

A Quod autem ad Montani praua dogmata pertinet; quæ ab alijs de his dicta sunt, re- censebimus. Aiunt ergo illum primum eius & maximum fuisse errorem, a quo, vt e fonte, fluxerunt ceteri; quod diceret se esse Paracletum illum Spiritum veritatis, quem Pater pollicitus erat se daturum Apostolis: eo etiam nomine eum saepe citat Tertullianus. ac proinde ipsum negasse, Apostolos accepisse Spiritum Paracletum. Rursum quod spectat ad doctrinam fidei de sanctissima Trinitate, docuisse Montanistas, quæ postea Sabellius prædicauit, testatur S. Hieronymus, cum ad Marcellam scribens, Primum, inquit, in fidei regula discrepamus. Nos Patrem & Filium & Spiritum sanctum in sua vnumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi (nempe affecte Montani) Sabellij dogma sectantes, Trinitatem in vnus personæ angustias cogunt.] inde quoque potuit accidisse, vt qui se Paracletum diceret, idem quoque se esse Deum Patrem, impudentissime affirmaret, vt ait his verbis Epiphanius: Insuper apponit idem Monranus, sic dicens: Ego Dominus Deus omnipotens, conuersans in homine.] ac subdit post nonnulla: Montanus autem se ipsum solum glorificat, & dicit esse Patrem omnipotentem, & in homine inhabitare: vt vndiquaque ostendatur, quod non ipse sit ab illo missus, neque qui ab illo accepit.] ac paulo post: Deinde rursus inquit miserrimus homuncio Montanus, neque Angelus, neque Legatus, sed ego Dominus Deus Pater veni. Hæc autem cum dicat, deprehenditur alienus esse, vt qui Christum non glorificet.] nam de Spiritu Paraceto dictum ab eo fuerat: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.]

Hæc cum tradant de Montano Epiphanius atque Hieronymus; falsum esse oportet; quod idem Epiphanius, necnon ante ipsum Philastrius, Theodoretus, & alij dixerunt, Montanum de Patre, Filio, & Spiritu sancto eadem sensisse, quæ Ecclesia Catholica. Verum hæc omnia arbitror iactata potius a Montanistis, quàm a Montano: nam Tertullianus, qui eum nominat Paracletum, & omnia ab eo dicta eidem Paraceto fert accepta, ac subinde eadem vt diuinitus tradita pro viribus propugnare non desistit, nihil huiusmodi de Trinitate eum sensisse demonstrat. Rursum vero si tam horrendas palam blasphemias Montanus effuisset, quorsum de eo dubitare, propheta ne, an pseudopropheta fuerit, opus erat? quid tam diu de eo altercatum atque consultatum? in re enim tam patente, nulla prorsus opus erat consultatione: nã ipso primo audita blasphemie, eam cuiuscumque, licet impij, aures exhorruissent. Hæc vt existimem, adducor etiam, quod nullus antiquorum scriptorum, qui eodem sæculo cum illo vixerunt, & aduersus eum scripserunt, hæc obijciat: cum multa in eum inferant, & quæ longe minoris erant (vt vidimus) magnopere exaggerent. Nec tam immania, quæ ante omnia obijcienda ac resellenda fuissent, putandum eos obuoluta silentio reliquisse, si re vera ab ipso dicta fuissent.

Et quod de Sabellianismo Montanistarum tradit S. Hieronymus, nequaquam id sensisse Montanum, nec Montanistas quidem omnes, sed ex eis aliquos, affirmat Theodoretus, nempe ex illis, quos Tertullianus vocat secundum Æschinem. Nec item credimus, licet dixisset se esse Paracletum, vt Theodoretus affirmat, atque Tertullianus qui hoc nomine eum appellat, significare voluisse Paracletum humanam assumpsisse carnem, & illum ipsum se esse Montanum, vel absque carne se Spiritum tantum, & negasse se esse hominem: nam nullus plane est qui id aliquando dixerit de Montano, vel ei aduersans, ab eo proditas impugnat hæreses, vel eas pugnaciter, vt Tertullianus, defendit. Quamobrem sic existimamus ipsum a Tertulliano vel alijs dictum esse Paracletum, quod se illum diceret accepisse Spiritum Paracletum, quem Christus pollicitus fuerat a Patre mittendum: ipsumque se maiori plenitudine, quàm fecissent Apostoli, alijs impertiti, quod illum maiori abundantia, quàm Apostoli, accepisset: quippe qui diceret, illos (vt de se quoque testatur Paulus, cum ait: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus) nondum quod perfectum erat accepisse, sed in se ac suos plenitudinem illam Spiritus, immo ipsum Paracletum descendisse, ac proinde (quod de ipso Spiritu a Christo dictum erat: Ipse docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia) se suosque plenissimam rerum scientiam affecturos esse.

Ea quippe ratione secundas nuptias, quas non reijcit Apostolus, ipse tamquam maiori scientia præditus, vt fornicationem damnauit. Insuper, quod nec ipse Christus, nec Apostolus admisisset, nuptiarum docuit solutionem. Ad hæc, etiã ieiunia quædam

Annal. Eccl. Tom. 2.

Q 2

noua

XXIV. MONTANE HAERESIS QUAE.

Tertull. de fug. in perse. cap. 2.

Hier. epist. 54.

Epiphani. heres. 48.

XXV. QUID DE SPIRITU SANCTO MONTANVS.

XXVI. d Theod. heres. fabul. lib. 3. Tertull. de prescrip. c. 52. MONTANVS QVOMODO DICTVS PARACLETVS.

Philastrius de heres. cap. 50.

g r. Cor. 13.

XXVII. QUAE MONTANVS DOCVIT.

noua & penitus inusitata in Ecclesiam conatus est introducere. de quibus Hieronymus^a ad Marcellam: Nos, inquit, vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anni tempore nobis congruo, ieiunamus: illi tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Saluatores.] non quod diceret Montanus se tertio quadragesimale ieiunium repetere, quod tres passi re vera essent Saluatores, cum vna tantum ea ratione in Ecclesia ex traditione Apostolorum, post Christi passionem, sit solita celebrari: sed aliam ab hac diuersam prætexebat ieiuniorum causam Montanus, quam refert Tertullianus^b, cum ait: Spiritus sanctus cum in quibus vellet terris, & per quos vellet prædicaret, ex prouidentia imminentium siue Ecclesiasticarum tentationum, siue mundalium plagarum, qua Paracletus, id est, aduocatus, ad exorandum iudicem, huiusmodi officiorum remedia mandabat, puta nunc ad exercendam sobrietatis & abstinentiæ disciplinam: hunc qui recipimus, necessario etiam quæ tunc constituit obseruamus.] hæc ipse. Sed quæm falsus vates extiterit, pax Ecclesiæ, quæ secuta tunc est (vt ex Apollinare diximus) perspicue declarauit.

XXVIII.

^a Hieronym. ad Marcell. epist. 54.
^b Tertull. aduers. Psych. c. 13.

IEIUNIA MONTANI QUALIA.

At subdit S. Hieronymus^c, non ob id Ecclesiam non amare ieiunia, quod respuar illa Montani. nam ait: Non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.] hæc cum dicat Hieronymus, plane significat, Montanum, tamquam torius Ecclesiæ præfulem, lege sancita ad hæc sua seruanda ieiunia vniuersam voluisse Ecclesiam obligare: quod non obscure declarat Tertullianus, cum sæpissime in Catholicos inuehat, quod a Paraclero tradita ieiunia non seruarent. Ex ijs apparet quæm calumniose agant, qui sanctos monachos, aliosq. regulares damnant, quos & seruantes plura in anno ieiunia ac Quadragesimas, Montanizare dicunt, & non nisi a Montani spiritu afflatis iactant eas de ieiunijs leges esse statutas: nam hi non vt Montanus eiusmodi leges vniuersæ præscriperunt Ecclesiæ, vt ob id, qui eas non seruarent, esse damnandos dicerent; sed eos tantum, qui ætiori vinculo disciplinæ sua sponte se voto ad ea & alia seruanda obligassent, teneri voluerunt; nec eos semper, sed cum idoneæ vires suppetere.

XXIX.

MONTANI NON ERAT INDICERE IEIUNIA.

^a Tertull. aduers. Psychic. c. 13.

^c Rom. 13.

Quod vero ad Ecclesiam eius temporis spectat (vt paucis Tertulliano istæ in Catholicos inclamanti satisfaciamus) consulto quidem atque prudenter ea penitus Catholici reiecerunt: primo quidem, quod si ob aliquam imminentem cladem erant indicenda ieiunia, hoc non Montani erat, sed Episcoporum munus: id enim consuetudine iam in Ecclesia receptum fuisse, idem ipse^d testatur, cum ait: Bene autem quod Episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, vt vestra captura est; sed interdum ex aliqua solitudinis Ecclesiasticæ causa.] Præterea si quæ a Montano statuta essent ieiunia Ecclesia recepisset, spiritum illius comprobasse penitus visa esset. At quantumlibet existimasset ipsum diuino afflatum Spiritu illa locutum; adhuc tamen quod sciret, quæ a Deo sunt (secundum Apostolum^e) ordinata esse, non erat illius partium illa edicere, adijcereq. ea seruandi necessitatem.

XXX.

^f Hieron. comment. in epistol. ad Ephes. lib. 2. cap. 3.
QUID DE PVGA IN PERSECUTIONE MONTANVS.
^g Tertull. de fug. in persecc. h. apud Euseb. lib. 5. c. 27.

Sed ad cetera recensenda Montani impia dogmata redeamus. Idem alibi addit S. Hieronymus^f, dixisse Montanum Prophetas in extasi esse locutos, adeo vt nec ipsi scirent quid dicerent. Præter alia complura mendacia atque deceptiones, Pseudoparaclerus Montani illud superaddidit, vt assereret, nequaquam martyrij tempore fugiendum, sed loco sistendum, & martyrium expectandum, immo nec quauis occasione id redimere licere: quæ ex eiusdem Paracliti auctoritate pluribus Tertullianus^g scripto de ea re commentario disputauit: cum tamen ex Apollonio^h superius sit recitatum, ex eiusdem Montani secta virum eorum opinione celebrem, ingenti collata pecunia, se ne subiret martyrium, redemisse. Et in hoc quidem subdolum diaboli plane fuisse consilium declaratur: nimirum quod cerneret nihil profecisse per Gnosticos & alios quos diximus negasse subeundum esse pro Christo martyrium; cum nihilominus Fideles quotidie magnæ constantiæ in perferendis pro Christo tormentis specimen ederent: mox contrariam huic struens aciem, Christianos sua sponte ad martyrium properantes, quodam velut impulsu in præcepto eos agi contendit: eo nempe consilio, vt omni seclusa fuga, & intercepto euadendi remedio, omnes se neci dederent, sicq. insimul omnes absumerentur, atque Ecclesia Christi omnino deficeret.

Præter

Præter hæc etiam, animam esse corpoream & anthropomorphitam, quamdam ex Montani prophetis docuisse, Tertullianus^a, qui omnes est illorum errores sectatus, declarat his verbis: Est hodie foror apud nos reuelationum charismata sortita, quas in ecclesia inter Dominica solemnia per extasin in spiritu patitur, conuersatur cum Angelis, aliquando etiam cum Domino, & videt & audit sacramenta, & quorundam corda dignoscit, & medicinas desiderantibus submittit. Iam vero, prout Scripturæ leguntur, aut psalmi canuntur, aut allocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur, ita inde materiæ visionibus subministrantur. Forte nescio quid de anima disserueramus, cum ea foror in spiritu esset. Post transacta solemnia, dimissa plebe, quo vsu solet nobis renunciare quæ viderit (nam & diligentissime digeruntur vt etiam probentur) Inter cetera, inquit, ostensa est mihi anima corporaliter, & spiritus videbatur, sed non inanis & vacuæ qualitatis; immo quæ etiam teneri repromitteret, tenera & lucida & aerij coloris, & forma per omnia humana. hæc est visio. Deus testis, & Apostolus charismatum in Ecclesia futurorum idoneus sponfor.] hucusque infelix Tertullianus, qui licet eruditissimus ac prudentissimus videretur, hisce tamen muliercularum commentis traduci atque seduci passus est. hæc autem & alia plura didicit in schola Montani, quæ ab erudito viro ac pio Pamelio habes adnotata in Paradoxis Tertulliani in vnum collectis.

Rursum hæc de Montanistis S. Hieronymus^b: Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent, apud eos Episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepuza Phrygiæ Patriarchas, secundos quos appellant Cenones; atque ita in tertium, id est, pene vltimum locum Episcopi deuoluuntur: quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos nouissimum sit. Illi ad omne pene delictum ecclesiæ obsecrant fores.] et subdit: Rigidi autem sunt, non quo & ipsi peiora non peccent: sed hoc inter nos & illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata quasi iusti: nos, dum poenitentiam agimus, facilius veniam promeremur. Prætermitto scelerata mysteria, quæ dicuntur de lactente puero & de victuro martyre confarrata. Malo, inquam, non credere, sit falsum omne quod sanguinis est.] hæc de sanguine S. Hieronymus. sed quod innuit solum, Epiphanius^c his explicat verbis:

In hac vero hæresi, aut in cognata eius Quintillianorum, seu Priscillianorum & Peuzianorum appellata, horrendum ac nefarium quoddam facinus fieri dicunt. Puerum enim quemdam valde infantem in festiuitate quadam per totum corpus æreis aciculis compungentes, sanguinem ipsius sibi ipsis comparant, ad apparatus videlicet sacrificij.] hæc Epiphanius, qui tamen hæc de puero tribuit Quintillianis ex Montano prognatis. Hæc eadem de eorum mysterijs Paschatis festo fieri solitis tradunt Philastrius^d etiam & Augustinus^e. verum Theodorus^f hæc ait: De mysterijs autem nonnulla quidam iactitant, sed illi non fatentur, & sui accusationem calumniam appellant.] Certe quidem hæc a Montano facta esse non credimus: nullum enim antiquorum in eum eiusmodi scelus intulisse, certum est: at hæc ipsa his temporibus a Gnosticis perpetrari solita, diximus, dum de eorum origine superius sermonem habuimus. Num vero qui a Montano prouenerunt hæretici, talia factitarint, vt in diuinis mysterijs imitati sint Gnosticos, aliorum sit iudicium: laborasse quidem eos hac diu infamia certum est: licet tamen, quæ de his scribuntur, diuersa sint ab ijs quæ de Gnosticis dicta sunt. ait enim S. Augustinus^g: Post sanguinem e puncturis infantis emunctum, si ille ex eo mortuus fuerit, apud illos celebrari pro martyre: si autem vixerit, pro magno sacerdote.]

Addit Philastrius^h, eosdem Cataphrygas consueuisse mortuos baptizare. S. Hieronymusⁱ rursum hæc de ipsorum dogmatibus: Aperta est conuincenda blasphemia dicentium, Deum primum se in veteri Testamento voluisse per Moysen & Prophetas saluare mundum: sed quia non potuerit explere, corpus sumpsisse de Virgine, & in Christo sub specie Filij prædicantem, mortem obijisse pro nobis: et quia per duos gradus mundum saluare nequiverit, ad extremum per Spiritum sanctum in Montanum, Priscam & Maximillam insanas feminas descendisse, quem Paulus non habuerit, &c.] ac demum: Hæc sunt, inquit, quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est.] Digna plane tanto doctore sententia. nam sicut est in geometricis assertionibus, Rectum est mensura sui & obliqui: ita confutatione

Annal. Eccl. Tom. 2.

Q 3

non in-

XXXI.

^a Tertull. de anima c. 9.
QUID DE ANIMAE QUALITATE MONTANISTARUM.

XXXII.

^b Hieronym. epist. 54.

MONTANISTARUM RIGOR.

^c Epiphanius. hæres. 48.

XXXIII.

NEFANDA EORUM MYSTERIA.

^d Philastr. de hæres. c. 50.

^e August. de hæres. c. 24.

^f Theodoret. hæres. tabul. lib. 3.

^g August. de hæres. c. 24.

XXXIV.

^h Philastr. de hæres. c. 50.

ⁱ Hieronym. epist. 54.

ALIA COMMENTARIA MONTANI.

non indiget, quod collatione recti, cunctis recte intuentibus esse demonstratur obliquum; ac proinde certum exploratumque reddi quod ait: Perfidiam hæreticorum exposuisse, superasse est.] qua ratione & nobis satis hæreses recensuisse, cum hoc ipsum sit confutasse.

XXXV.

Ceterum quod spectat ad Montanistas, non ipsa tantum insania dogmatum redarguit eos mendaces & impostores, sed ex suis ipsorum falsis editis vaticinijs, quæ ex contrario euentu vana prorsus sunt reddita, se esse pseudopphetas certo certius ostenderunt. Nam præter illa quæ superius dicta sunt, hæc addit Epiphanius^a de falso Maximillæ vaticinio: Dicit enim Maximilla, ab ipsis appellata prophetissa: Post me prophetissa non amplius erit, sed consummatio. Ecce quomodo vndique apparet spiritus erroris. Quæcumque enim Prophetæ dixerunt, & cum intelligentia consequenter locuti sunt, & perfecta sunt quæ ab ipsis dicta sunt, & adhuc implentur. Hæc vero dixit, post ipsam esse consummationem: et nondum consummata sunt, maxime cum tot Reges postea fuerint, & tantum tempus transierit. Anni enim iam sunt ab eo tempore plus minus ducenti nonaginta vsque ad nostrum tempus duodecimi anni Valentiniani, Valentis, & Gratiani regni, & nondum est consummatio iuxta illam, quæ seipsam nominauit prophetissam, cum ne diem quidem obitus sui nouerit.] hæc Epiphanius.

XXXVI.

^a Epiph. hæref. 48.
^b Pseudopphetia Maximillæ.
^c Tertull. de præscrip. c. 52.

Quod vero omnibus hæreticis commune est (eo quod non sit solum^b filia Chaldæorum) stabilitatem nescire, nec in proposito firmitate consistere, sed inconstantia nutare, ac in deterius prolabi; idem & ipsis euenisse conspicitur; ipso nimirum sectæ Montani exordio, sectarios eius inter se dissidio separari, ac quemque ex suo nomine sectam conficere. Nam Tertullianus^c, cum fanioris mentis esset, scribens eruditum illum commentarium de Præscriptione aduersus hæreticos, in fine, cum de hæresi secundum Phrygas agit, hæc habet: Accesserunt alij hæretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum non vna doctrina est. Sunt enim qui kata Proclum dicuntur: sunt qui secundum Æschinem pronunciantur. Hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem & suam. Et communem quidem illam, quod in Apostolis quidem dicant Spiritum sanctum fuisse, Paraclætum non fuisse: et qua dicant, Paraclætum plura in Montano dixisse, quam Christum in Euangelium protulisse: nec tantum plura, sed meliora atque maiora. Priuatam autem blasphemiam illi, qui sunt kata Æschinem, hanc habent, qua adiciunt etiam hoc, vt dicant Christum ipsum esse Filium & Patrem.] hucusque Tertullianus, de Catholicis dogmatibus in eam diem sane optime meritis.

XXXVII.

^d Proclo.
^e Tertull. aduers. Valentinian. c. 52.

Quando autem mente motus, insano delirio cœperit agitari, suo loco opportunius dicturi sumus: tunc enim, quem hic hæresis signiferum nominat Proclum, mirifice laudauit, & inter nobilissimos scriptores Ecclesiasticos adnumerans, hæc ait^d: Non solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & reruderunt, vt Iustinus philosophus & martyr, vt Militades Ecclesiarum sophista, vt Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator, vt Proculus (idem est quod Proclus) virginis nostræ senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas, &c.] quem enim sui compos inculcat hæresiarcham, postea in transuersum actus adnumerat inter summos oppugnatores hæresiarcharum. Aduersus hunc Proclum egregiam conscriptam fuisse disputationem a Caio nobili inter illius ætatis Theologos, tradunt Eusebius^e atque S. Hieronymus^f. Ceterum cum eloquentiæ nomine Proculus a Tertulliano laudetur: non leuis est apud me coniectura, hunc illum fuisse Proculum Siccensem ex Africa insignem grammaticum, quo inter alios Latinos vsus esse magistro M. Aurelium Imperatorem, ac eum vsque ad Proconsularem dignitatem prouexisse, auctor est Capitolinus^g. Sed alijs temporibus vixit, nempe sub Anastasio Imperatore, alius Proculus Lycius, Plutarchi Nestorij filij auditor, Platonius philosophus. Cum vero commentarios ab eo scriptos recenser Suidas, post alios enumeratos, hæc ait: Scripsit argumenta contra Christianos decem & octo. Hic est Proclus ille, qui alter a Porphyrio impuram & contumeliosam contra Christianos linguam exacuit. Sed Ioannes Philopomus præclarissime decem & octo eius propositiones refutauit, eumque Græcis etiam, quibus efferebatur, rudem atque indoctum esse ostendit.] hæc Suidas. Sed ad Montani hæresim redeamus.

Rursum

Rursum verò constat eandem hæresim alia diuersa atque deformia peperisse por-tenta, quæ suos foetus alijs nominibus appellarunt. de quibus hæc Epiphanius^a: Quod vero nihil relinquamus ex ijs quæ ad nomen pertinent vniscuiusque sectæ a nobis præiudicata; etiam de Trascodrugitarum nominis appellatione rursus dicemus. Est enim hoc nomen aut in hac ipsa (nempe Cataphrygarum) aut in sequenti Quintillianorum appellata: ab ipsis enim & hoc nomen proficiscitur. Vocantur autem Trascodrugitæ ob hanc causam: Trascus enim apud ipsos pertica appellatur, drusus vero nasus siue rostrum: et ab eo quod imponunt digitum suum indicem appellatum in nasum dum orant, tristitiæ nimirum & vtroneæ iustitiæ gratia, ab aliquibus Trascodrugitæ appellati sunt, hoc est, Perticonasati, &c.] Quod enim nasus esset iudicij signum, & digitus hieroglyphicum dimensionis (vt est apud Orum Apollinem) digito nasum tangere, idem significare videbatur, quod recto iudicio cuncta metiri ac iudicare.

Addit insuper Epiphanius, alios, qui ex Montano descenderunt, dictos esse Quintillianos a Quintilla, Pepuzianos a vico in Phrygia sic dicto, & Priscillianos a Priscilla, seu Prisca pseudopphetissa Montani. Harum alteram finxisse Christum ad se venisse in mulieris forma, & sapientiam sibi communicasse, idem tradit, cum de his agit^b: subditque, in ecclesiam ingredienti secum ferre incensas lampadas, septemque virgines secum ducere, quæ populo vaticinarentur, itemque Episcopos ac presbyteros apud eos esse feminas. Adhuc insuper alios Montanistas ait fuisse Artotyritas, sic dictos, eo quod in mysterijs suis apponerent panem & caseum, & sic mysteria sua facerent: ex his etiam prognatos esse Tessaredecatitas, quos dicimus Quartadecimanos, idem affirmat, sic dictos, quod quarta decima luna celebrandum esse Pascha contenderent. Sed horum puto aliam esse rationem, de quibus inferius dicturi sumus.

Occupasse hos hæreticos vsque ad tempora Epiphaniij Phrygiam, Cappadociam, atque Galatiam, vgnisseque plurimum in Cilicia atque Constantinopoli, ipse^c testatur. S. Hieronymus^d hæc ipsa & alia his cognata monstra suo tempore in Galatia extitisse, tradit his verbis: Scit mecum, qui vidit Ancyram Galatiæ ciuitatem, quod nunc usque schismatibus dilacerata sit, quod dogmatum varietatibus constuprata. Omitto Cataphrygas, Ophitas, Borboritas, Manichæos: nota enim iã hæc humanæ calamitatis vocabula sunt. Quis vnquam Passalorincitas^e, & Tascodrogos (sic legendum puto pro Ascodrogos) Artotyritas, & cetera magis portenta quam nomina, in aliqua parte Romani orbis audiuit? de iisdem etiam in Imperatorum rescriptis^f habetur mentio. sed de Passalorincitis hæc sanctus Augustinus^g: Passalorincitæ (sic enim eos nominant) intantum silentio student, vt naribus & labijs suis digitum opponant, ne vel ipsam taciturnitatem voce præripiant, quando tacendum sibi esse arbitrantur: vnde etiam illis nomen inditum: πᾶρᾶλος enim Græce dicitur palus, & ῥίγμος nasus. Cur autem per palum digitum significare maluerint, a quibus hoc nomen compositum est, nescio, cum Græce dicatur digitus δάκτυλος, & possint vtique Dactylorincitæ multo euidentius nuncupari.] hæc Augustinus, ex Philastrio^h, vt apparet. Puto autem (quod nuper dictum est) digitum, quod dimensionis hieroglyphicum esset, per palum significatum esse. Addit Philastrius, conatos eiusmodi hæreticos imitari Prophetam dicentemⁱ: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.] addit: Et quia ieiunijs beati Prophetæ vacantes, silentium sæpius commendabant, inde vsurpantes isti æstimant obseruandum, Pythagoricam vanitatem potius, quam Prophetarum cælestem vitam & sapientiam sequi properantes.] agit idem^j de Ascodrogitis, qui Montani Paraclæto plenos se esse iactantes, insanis mentibus instar bacchantium furentes agebantur. Sed de Montano & ex eo orta sobole satis. Aduersus Montanum autem ac suas prophetissas ipso principio constat scripsisse, quos diximus, Claudium Apollinarem, Miltiadem, Apollonium; & Caium, celebrem illorum temporum scriptorem, aduersus Proclum, Montani primogenitum, commentarium edidisse, post alios^k Theodoretus affirmat.

IESV

I.

Sequitur annus Domini centesimus septuagesimusquartus, Maximo & Orfito Coss. duodecimo M. Aurelij Imperij anno : quo (inquit Eusebius) Tatianus hæreticus agnoscitur, a quo Enkratitæ. Ex his & alijs superius de eo narratis, corrigendus est textus Epiphani] a, quo dicitur, post obitum Iustini sub Antonino Pio Tatianum ab Vrbe recessisse: emendanda quoque est Philastrij b lectio, qua dicitur Tatianus post Decij tempora vixisse. Hic quidem natione Syrus ex philosopho Platónico Christianus (vt dictum est) viuentis S. Iustino philosopho, quem in fide habuit catechistam, florentissimus in Ecclesia fuit, Romæq. viuens docuit, ac scripsit pro Christianis aduersus Gentes egregium volumen, cum adhuc sibi constaret. Quo modo autem infelix in errores sit lapsus, factusq. sit hæresis auctor, Irenæum c eodem cum illo viuentem tempore audiamus, qui ait, ipsum, cum esset Iustini auditor, quamdiu ille vixit, nec latum vnguem aberrasse, sed eximie pietatis specimen edidisse. Illo autem per martyrium sublato de medio, cum profiteretur se aliorum magistrum, elatus, in Valentini dogma dilapsus, ab illo errores didicit, & Marcionis & Saturnini amplexatus continentiam, derelictus est nuptias: de Adam illud edicens, ipsum minus consecutum esse salutem. eadem de eo habet Tertullianus d illi æqualis.

a Epiphani] ha-
ref. 46.
DE TATIANO
HÆRESIAR-
CHA.
b Philastr. cap.
49.

c Iren. lib. 1.
cap. 3. & apud
Euseb. lib. 4.
cap. 27.

d Tertullian. de
prescript. c. 52.

II.

Tantæ is fuit æstimationis, vt venerit ad eum Romæ profitentem audiendum Rhodon ab Oriente: de quo hæc Eusebius e, postquam ab eo elaboratas lucubrationes recensuit: Idem Rhodon in eodem libro (illum autem Callistioni dedicabat) se Romæ a Tatiano & doctrina & litteris institutum asserit. Ait vero a Tatiano elaboratum librum quemdam quæstionum; quibus cum Tatianus polliceretur, se sacras litteras inuoluntas & obscuras demonstraturum; idem Rhodon contra, se easdem quæstiones in libro separato perspicue soluturum, promittit. hucusque Eusebius. Porro quamdiu Romæ fuit, veritum fortasse multos oculos se inspicientes, ipsiusq. Romanæ Ecclesiæ, quam Apostoli instituisent, sincerissimam puritatem, stetit in fide, nec quicquam docuisset quod Catholicæ fidei aduersaretur; sed cum in Orientem profectus est, ipsum a recto fidei tramite deuiasse, & alios in errorem induxisse, Epiphanius f testatur, cum ait: Cum Roma post mortē S. Iustini digressus ad Orientis partes, & illic conuersatus, in malam opinionem incidit, & secula quadam & fabulas Valentini, & principatus quosdam ac emissiones etiam ipse introduxit: maximam vero prædicationis suæ partem in Antiochia ad Daphen sita fecit, & in Cilicum partibus, multum autem in Pisidia valuit.

e Euseb. lib. 5.
cap. 13.
QUANTAE
ÆSTIMATIONIS
TATIANVS.

f Epiphani] ha-
ref. 46.

III.

ENKRATITAE
HÆRETICI.

Ab hoc enim per successionem qui Enkratitæ, id est continentes, appellantur, venenum transumpserunt. et paulo post, eius relegens impia dogmata, hæc ait: Hic quidem asserit non saluari Adam ipsum. Continentiam vero hic prædicat, nuptias autem scortationem & corruptionem putat, asserens nihil differre matrimonium a scortatione, sed idem esse. Vnde in prætextu continentia & continentium morum, nequitiosam vitam duxit, velut lupus rapax ouilla pelle indutus, & temperantia prætextu deceptos seducens. Mysterijs autem similiter vsus est ad imitationem sanctæ Ecclesiæ, verum aqua solum vsus est in iisdem mysterijs. hæc Epiphanius. Aquarios S. Augustinus hos nominat hæreticos, qui aquam tantum in sacrificio offerrent. Sed de Enkratitæ pluribus agemus inferius.

IV.

g Euseb. lib. 4.
cap. 27.

h Clem. Alex.
Strom. lib. 3.

i Idem in Pa-
dag. lib. 2. c. 2.
in fin.

k Euseb. lib. 4.
cap. 27. in fin.

Docuisse etiam Tatianum ab animantibus abstinentiã, ex Irenæo tradit Eusebius g. Addit Clemens Alexandrinus a Tatiano etiam illud dictum: alterius Dei esse Legem, alterius Euangelium; & duplex genus hominum statuisse, vetus & nouum. non tamen eo sensu, quo a Catholicis, hæc ab eo dici consueuerunt; nam addit h: Tatianus separat veterem quoque hominem, & nouum, sed non vt nos dicimus: veterem quidem virum, Legem; nouum autem, Euangelium: ei assentimur nos quoque dicentes, sed non eo modo, quo ille vult, dissoluens Legem, vt alterius Dei, &c.] hæc etiam a Marcione ipsum esse mutuatum apparet, vt auctorem Legis Deum diceret aduersarium esse Euangelij conditoris. Disputat idem pluribus aduersus eius hæresim, vini vsum prohibentem, in libro cuius titulus est Pædagogus i. Ad hæc Eusebius k: Hunc autem aiunt

A aiunt nonnullas Pauli Apostoli voces, vt pote qui dictionis & loquendi compositionem in illis corrigere moliretur, audaciter & temere commutasse.]

Ab eodem elaboratum esse opus, quod Διὰ τῶν τεσσάρων appellauit, quo vnum ex quatuor Euangelium contexuisset, idem a affirmat. Laudabilis plane fuisset hac ex parte Tatianus, nisi dolose sic compingens vnum ex quatuor, multa reliquisset, quæ de Christi carne in eis ab Euangelistis sunt prodita; quippe qui Marcionis semel male imbutus tinctura, quæcumque valuit, pro eius dogmatibus facere non prætermisit. De eodem opere agens Theodoretus b hæc ait: Is autem composuit etiam Euangelium, quod dicitur Ex quatuor, amputatis genealogijs, & alijs, quæcumque ostendunt Dominum natum esse ex Dauid secundum carnem. Eo autem vsi sunt non solum hi qui sunt illius sectæ, sed etiam qui dogmata Apostolica sequuntur, compositionis fraudem non cognoscentes, sed simplicius eo tamquam libro compendioso vtentes. Ego quoque inueni plusquã ducentos eiusmodi libros, qui in honore habebantur in nostris Ecclesijs: quos cum omnes simul coegissem, deposui, & in loco eorum reposui quatuor Euangelistarum Euangelia.] hæc Theodoretus: quæ quidem latuisse oportuit Victor Capuanum, dum quodnam esset Tatiani opus, & quod Ammonij Alexandrini eodem argumento conscriptum, dubitasse se dicit. At, quod deterius est, post longam de ea re habitam discussionem, quod Ammonij erat opus, Tatiano tribuit, & Diatesaron Tatiani adscripsit Ammonio. Existimo enim, hæresiarchæ opus absque auctoris titulo, ob sectæ infamiam, fuisse descriptum.

Sed præstat, quæ ipse præfatur in Harmoniam Ammonij (hic nempe erat titulus libri) quam adscribit Tatiano, hic, vt cuncta certiora habeantur, exscribere. Est autem eiusmodi eius ad opus præfatio: Dum fortuito in manus meas incideret vnum ex quatuor Euangelium compositum, & absente titulo non inuenirem nomen auctoris: diligenter inquirens, quis gesta vel dicta Domini & Saluatoris nostri, Euangelica lectione discreta, in ordinem, quo se consequi videbantur, non minimo studij labore redegerit; reperi Ammonium quemdam Alexandrinum, qui Canonum quoque Euangelij fertur inuentor, Matthæi Euangelio reliquorum trium excerpta iunxisse, ac in vnam seriem Euangelium nexuisse; sicut Eusebius Episcopus Carpiano cuidam scribens, in præfatione editionis suæ, qua Canones memorati Euangelij edidit, supradicti viri imitatus studium, refert in hunc modum: Ammonius quidam Alexandrinus, multum (vt arbitror) laboris & studij impendens, vnum ex quatuor nobis reliquit Euangelium. Ex historia quoque eius comperi, quod Tatianus, vir eruditissimus, & orator illius temporis clarissimus, vnum ex quatuor compaginauerit Euangelium, cui titulum Diapente imposuit. Hic beati Iustini philosophi & martyris, dum adiuueret, discipulus fuit: quo migrante ad Dominum palma martyrij, magistri sancti deferens disciplinam, & doctrinæ supercilio elatus, lapsus in Enkratitarum hæresim, Marcionis potius amplexus errorem, quàm Iustini Christi philosophi veritatem, suæ vitæ perniciosus exitit; asserens inter alia, nuptias & stupra pari crimini subiacere.

Sed & dictis Apostolicis manus profanæ emendationis, vel (vt dicam verius) corruptionis dicitur intulisse. Sed quia & hominum perfidorum (Christi nostri operante potentia) confessione vel opere sæpe triumphat gloria veritatis (nam & demones d Matth. 8. Christum fatebantur, & filij Sceuæ in Actibus Apostolorum e in nomine Iesu, quem Paulus prædicaret, demonia fugabant) Tatianus quoque, licet profanis implicitus erroribus, non inutile tamen exhibens studiosis exemplum, hoc Euangelium (vt mihi videtur) solerti compaginatione disposuit; & forsitan adhuc beati Iustini adhærens lateri, illius eruditionis merito, hoc opus explicuit. Arbitror enim propterea non Ammonij, sed huius esse editionem memorati voluminis, quod Ammonius Matthæi fertur relationi, Euangelistarum reliquorum relatione discretos annexuisse sermones: hic vero S. Lucæ principia sunt assumpta, licet ex maxima parte Euangelij sancti Matthæi reliquorum trium dicta coniunxerit: vt iure ambigi possit, vtrum Ammonij, an Tatiani inuentio eius operis debeat æstimari. Verum tamen vel si iam hæresiarches huius editionis auctor extitit Tatianus, verba Domini mei cognoscens, libenter amplector interpretationem: si fuisset eius propria, procul abijcerem.] hucusque de his Victor, qui post præfationem eiusmodi ponit operis titulum: Sancta quatuor Euangeliorum Harmonia, Tatiano * Alexandrino auctore.]

V.
TATIANI DIA-
TESSARON.
a Euseb. ibid.

b Theodoret.
heret. fabul.
lib. 1.

VI.
VICTORIS CA-
PVANI ERROR
CORRIGITVR.
c Excerpt. tom. 2.
Biblioth. sanct.

VII.
d Matth. 8.
e Act. 19.
COMMENDA-
TVR OPVS TA-
TIANI.

* al. Ammonio

Ceterum

VIII. Ceterum ipso tantum Tatiani sublato, & restituro Ammonij nomine, omnia se re-
AMMONII HARMONIA TATIANI TRIBUTA. habent: nam quod ponitur, Alexandrinus, Ammonio conuenit, qui fuit Alexan-
 drinus; non Tatiano, qui Syrus: et Harmoniæ nomen, non operis Tatiani, sed Ammonij
 titulus fuit. hæc ita se habere, ipse contextus, qui sequitur, quatuor Euangelistarum
 plane declarat, in quo nihil ponitur auctoris, sed ipsa tantum, vt se habent in codicibus,
 quatuor Euangelistarum verba, nec quicquam ab eo prætermisum, quod illi dixif-
 sent: quod quidem nequaquam factum esse a Tatiano, Theodoretus est firmissimus
 testis. nam ait ab eo prætermisas esse genealogias, & alia quæ ad infinuandam Chri-
 sti generationem secundum carnem spectarent: quæ quidem omnia exacte (vt habent
 verba Euangelistarum) in ea Harmonia Ammonij, a Victore Tatiano tributa, haben-
 tur recitata.

IX. Rursum vero quæ post eam posita habetur alia Euangelistarum Concordia, quæ
TATIANI CONCORDIA TRIBUTA AMMONIO. Ammonij titulo censetur, illam ipsam esse Tatiani, nulla penitus esse posse videtur
 dubitatio: nam ad numeros Theodoretum in omnibus disposita videtur. nulla enim in
 ea de genealogijs a Matthæo vel Luca descriptis mentio prorsus habetur: immo more
 Tatiani, qui simplicem Apostolorum locutionem carpebat, non Euangelistarum ver-
 ba posuit, sed sententias ex illorum scriptis summatim collectas. Hæc igitur tam ac-
 curate animaduertisse oportuit, ne titulo falso appposito, imprudenter quis deciperetur,
 alteri tribuens quod alterius foret. Nec quicquam refert, quod ait Victor, Ammo-
 nium reliquos tres Euangelistas associasse Matthæo, si Concordia illa, quam primo lo-
 co ponit, a Luca incipiat: nam necessitate historiæ, illa quæ a Luca scripta essent de
 sacerdotio Zachariæ, erant primo loco ponenda; cû in reliquis, quæ in contextu ope-
 ris continentur (vt idem ipse Victor fatetur) maxima ex parte ex Matthæi Euangelio
 sint descripta.

X. Quod denique ad eiusdem Tatiani commentarios pertinet; auctor est Clemens
a Clem. Alexan. Strom. lib. 3. ALIA SCRIPTA TATIANI. Alexandrinus, ab ipso scriptum librum hoc titulo prænotatum, De perfectione secun-
 dum Saluatorem, sed refertur blasphemijs, cum in eo totus fuerit auctor in conderi-
 natione nuptiarum, & eius auctoris, nempe Dei, qui eas primus instituit: nam ex pau-
 cis, quæ idem Clemens recitat ex eo, facile est de ceteris coniectari. At quoniam Theo-
 doretus, de Tatiano agens, ait: Hunc habent ducem, qui dicuntur Hydroparastatae,
 & Encratitæ:] quinam hi fuerint, suscepta narratio de Tatiano, vberius vt dicamus,
 postulat. Nominati sunt autem Hydroparastatae, qui Tatianum sectabantur, eo
b Theodoret. hæret. fab. lib. 1. quod aquam in sacrificio loco vini offerrent. Porro Trianos cum Encratitis coniungit
c Epiphani. hæret. 47. Epiphanius, adeo vt appareat vnus monstri ex diuersis actibus duo fuisse nomina. **D**
 Encratitas igitur ex Tatiano prognatos, non modo omnia ab ipso accepta sectatos,
 sed & in deteriora esse prolapsos, Epiphanius docet: quippe qui, sicut ille, abomina-
 rentur nuptias, abstinerent ab animatis & vino, & alia sectarentur quæ Tatiani es-
 sent: aliaq. etiam eos addidisse tradit. nam ait: Afferunt etiam hi, principatus quos-
 dam esse; & qui diaboli est, aduersus Dei opera oppositum esse, & Deo non subiectum,
 sed robustum, & facientem velut ex propria potestate, & non velut qui aberret.] Ad-
 ditq. eos ad suorum ipsorum dogmatum ad stipulationem aucupatos esse scripturas
 quasdam apocryphas, nimirum Acta quædam quæ dicerentur Andreae, Ioannis alia,
 alia vero Thomæ, & aliorum: insuper admittere feminas ad sacra mysteria, inter quas
 & viuant: adeo vt qui nomine Continentes sunt dicti, re ipsa turpes essent: horumq.
 non exiguum numerum sua adhuc ætate vixisse in Parygia, Galatia, Pamphilia, Cili-
 cia, atque Syria.

XI. Auxisse autem Tatiani dogmata Seuerum quemdam, qui Seuerianis hæreticis no-
d Eusebii lib. 4. c. 27. men dedit, tradit Eusebius, cum ait: Non longo tempore post Seuerus quidam no-
 mine hæresim modo a nobis commemoratam mordicus tuebatur, atque illis qui ex eo,
 tamquam ex erroris fonte, dimanarunt, auctor extitit, vt Seueriani, appellatione ab eo
 deriuata, nominarentur.] Meminerunt eiusdem Hieronymus ac Theodoretus. S. Au-
e Aug. de hæres. c. 24. gustinus autem de ipsidem Seuerianis hæc addit: Vinum (inquit) non bibunt, eo quod
 fabulosa vanitate de satana & terra germinasse asserunt vitem. Etiam ipsi non sanam
 doctrinam suam, quibus volunt, insunt nominibus Principum, carnis resurrectionem
 cum veteri Testamento respuentes. Hic præterea Philumenam quamdam puellam di-
 cebat inspiratam diuinitus ad pronuntianda futura: ad quam somnia atque æstus ani-
 mi sui

A mi sui referens, diuinationibus seu prælagijs eius secretim erat solitus præmoneri, eo-
 dem phantasmate eidem Philumenæ pueri habitu se demonstrante: qui puer appa-
 rens, Christum se aliquando, aliquando esse assereret Paulum; a quo phantasmate sci-
 ficans, ea soleret respondere, quæ se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam mi-
 racula operari solitam, inter quæ illud præcipuum, quod in angustissimi oris ampul-
 lam vitream panem grandem immitteret, eumq. extremis digitulis leuare soleret il-
 læsum, eoq. solo quasi diuinitus sibi cibo dato fuisset contenta.] hæc Augustinus. Ve-
 rum tamen Philumenam (vt dictum est superius) alij tribuunt Apelli hæresiarchæ: sed
 fortasse hæc alia ab illa, quæ hisce nugis atque præstigijs magnam sibi æstimationem
 a recordibus comparauerat.

B Quod item ad Tatiani sectarios spectat: addit Clemens Alexandrinus, Iulium
a Clem. Alex. Strom. lib. 3. IULIUS CASSIANVS ENCRATITANVS. Cassianum, Valentini hæresiarchæ discipulum, in eadem sententiam conspirasse
 cum Tatiano, fuisseq. hunc principem hæresis Docitarum, qui dicerent Christum
 corpus sumpsisse phantasticum; sed & ad roborandum Tatiani dogma scripsisse li-
 brum de Continentia vel castitate; & ex pseudoeuangelio, Secundum Ægyptios dic-
 to, mutuatum esse testimonium de Christo loquente cum Salome, ac matrimonium
 detestante: eundemq. perperam interpretatum esse Genesim, cum per lignum veti-
 tum diceret significatum esse coniugium, & per pelliceas tunicas humanam carnem.
 hæc & alia ex eo recitat Clemens, quem hæc detestantem vtinam Origenes eius disci-
 pulus auscultasset.

C Scripsisse aduersus Tatianum & Encratitas Musanum, veritatis patronum, tra-
QVI SCRIPSERVNT ADVERSUS TATIANVM. b Theodoret. hæret. fab. lib. 3. c. 13. dit Theodoretus, cui & alios adnumerat, nempe Apollinarem Hierapolis in Phry-
 gia Episcopum, Clementem Alexandrinum, & Origenem. Rhodonem quoque
 Tatiano aduersatum esse, Eusebius non obscure significat: qui licet illius discipulus
 fuerit, tamen magnam sibi laudem ex fide Catholica ob certamina aduersus diuersos
 hæreticos inita propagauit. de quo hæc Eusebius breui narratione commemorat:
 Eodem tempore Rhodon Asiatico genere procreatus, & Romæ (vt narrat ipse) de li-
 teris & doctrina a Tatiano, qui ex superiori nostro sermone satis cognosci potest, in-
 stitutus, varijs libris exquisite compositis, strenue cum reliquis fidei nostræ patro-
 nis impugnavit Marcionis hæresim, eamq. etiam sua ætate in varias & discrepan-
 tes distractam sententias explanat: ac non modo diffidij & dissensionis describit au-
 ctores, sed falsa cuiusque illorum commenta, quæ callide excogitauerat, accurate
 coarguit.] Ex ijs namque vnum fuisse Tatianum, quem Marcionis sectatum vestigia
 diximus, satis potest intelligi. Demum lucubrationes ab illo editas recensens, ab eo ela-
 boratum tradit commentarium in sex dies creationis rerum omnium, quo errores
 Apellis & eius blasphemias egregie confutauit: alia vero eius ingenij monumenta, su-
 perius recitata, hic iterum enumerare prætermittimus: quæ singula Hieronymus ex
 Eusebio recenset.

D His igitur alijsq. ab hæreticis ad demolendum Ecclesiam compositis arietibus,
 cum & adhuc gladius persecutionis sæuiret, quo necatum etiam sequenti anno Ani-
 cetum Papam dicemus: satis certum exploratumq. proditum est experimentum,
 ipsam supra solidum fundamentum esse constructam, super ipsam nimirum immobi-
 lem petram Christum, vt nulla aduersaria obnitente potestate aliquando disijci posset
 ac dirui: quin potius sicuti clauus, quo maioribus ac frequentioribus mallei ictibus
 percussus, eo pressius atque altius figitur, ac firmitus solidatur; ita Dei Ecclesia, in-
 gruentibus maiorum persecutionum insultibus, magis visa est firmari, atque solidius
 stabiliri. Vt plane iuge miraculum cognoscatur, cum assidue emergentibus ab infe-
 ris aduersarijs legionibus, indeq. erumpentibus quotidie in eius incendium flamma-
 rum globis, ipsa nihilominus omnia sibi aduersantia superet, referatq. triumphum, in-
 genti illo gloriæ titulo prænotatû: PORTAE INFERI NON PRÆVALEBUNT
 ADVERSUS EAM.

I. PRAEROGATI-
VA CONSULA-
TYVM.

Anno Christi Domini nostri centesimo septuagesimo quinto Aurelius Seuerus secundum & Claudius Pompeianus declarati sunt Consules. Hunc Claudium M. Aurelius post obitum Lucij fratris profecturus ad bellū, data ei Lucilla filia, quæ fuerat Lucij, in coniugem, adsciuit sibi generum, quem postea bis Consulem fecit: quod tradit Capitolinus in Marco. Hunc etiam in eadem expeditione præfectum fuisse exercitui, edictum ab ipso Marco datum pro Christianis, de quo suo loco agemus, significat. Quod vero gener Imperatoris in Consularibus Fastis non priori loco, sed posteriori ponatur (nam Seuerus secundo Consul primitus adscriptus habetur) illud plane tunc accidit, quod sanctus Gregorius^a Papa tradit his verbis: Fertur apud veteres moris fuisse, vt, quisquis Consul existeret, iuxta ordinem temporum honoris sui locum teneret: et si quis posterior ad Consulatum veniens, Consul non semel, sed bis fortasse, aut tertio fieret, etiam illos laude & honore transcenderet, qui non plus quàm semel Consules extitissent.] hæc Gregorius, sed ex Dione, vt superius diximus.

^a Greg. hom. 3.
in Euangel.

II. DE ANICETI PA-
PAE MARTYRIO
ET ANNIS SEDIS
^b Martyrolog.
Rom. ea die.

Hoc ipso anno Anicetus Papa, cum sedisset annos nouem, minus mensibus tribus, ac diebus septem, die decimaseptima^b Aprilis, martyrio clarus migravit ad Dominum. Quod pertinet ad annos sedis Aniceti, scimus variam atque diuersam esse assertionem, cum alij decem, vndecim alij eidem tribuerint annos: sed qui præterminant Cletum Romanum Pontificem Eusebius, anno octauo Marci Imp. successorem Aniceti Soterem ponit. Ceterum, quam in multis sequimur, Cresconiana series nouem tantum annos tribuit Aniceto & tres menses: verum si ratio habeatur dici, quo Pius, qui eum antegressus est, obiit, & quo Anicetus decessisse reperitur, qui quidem dies tabulis Ecclesiasticis antiquitus adscripti habentur: præscriptum tempus sedis Aniceti ratum firmumq. haberi debet: cum præsertim Indices Vaticanæ, qui descripti habentur in codice qui dicitur liber Censuum, ingressum Soteris successoris Aniceti hoc anno Domini ponant. Cur autem minus sequamur Consules in libro de Pontificibus Romanis appositos, alias superius tomo primo Annalium reddidimus rationem.

III. DECRETA ANI-
CETI.
c. 1. Cor. 11.

In eodem nuper citato libro hæc etiam de Aniceto scripta habentur: Hic constituit, vt clericus comam non nutrirer, secundum præceptum Apostoli^c.] At de tonsura clericorum affatim dictum est eodem primo Annalium tomo. Subditur ibidem: Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros decem & septem, diaconos quatuor, Episcopos per diuersa loca nouem: qui obiit martyr, & sepultus est in cœmeterio Callisti, Via Appia, decimoquinto Kalendas Maias.] Quod habetur de cœmeterio Callisti, sic accipias, ipsum in eo arenario sepultum fuisse, quod postea Callistus cœmeterium fecit. Legitur ibidem, sedem vacasse diebus decem & septem: qua ratione dicendum, Soterem eius successorem sedere coepisse die quarta Maij: qui (vt idem liber de Romanis Pontificibus habet) natus est Fundis in Campania ex patre Concordio.

SOTER PAPA
CREATVS.

IV. FELICITAS ET
SEPTEM FILII
MARTYRES.
^d Greg. hom. 3.
in Euangel.

Passi sunt, eadem persecutione vrgente sub Marco, Romæ alij complures martyres, & inter alios illustris illa septem martyrum mater S. Felicitas, quæ cum antea (vt dictum est) filios præmisset martyrio coronatos ad gloriam, ipsa demum digna palma martyrij secuta est ad triumphum. de qua hæc S. Gregorius^d in homilia quam ad populum habuit in eiusdem S. Felicitatis basilica Romæ posita, in die natali ipsius, qui in tabulis Ecclesiasticis positus legitur vigesimustertius mensis Nouembris: Adest (inquit) beata Felicitas, cuius hodie natalitia celebramus: quæ credendo extitit ancilla Christi, & prædicando facta est mater Christi: septem quippe filios (sicut in gestis eius emendatoribus legitur) sic post se timuit viuos in carne relinquere, sicut carnales parentes solent metuere ne mortuos præmittant. In persecutionis enim labore deprehensa, filiorum corda in amore superne patriæ prædicando roborauit: et parturivit spiritu, quos carne pepererat: vt prædicatione pareret Deo, quos carne pepererat mundo.

A mundo. Considerate, fratres carissimi, in femineo corpore virile pectus: ad mortem stetit imperterrita: amittere se in filiis lumen veritatis timuit, si non fuisset orbata. Numquid ergo hanc feminam martyrem dixerim? sed plusquam martyrem.] hæc & alia plura de ea Gregorius: quam & S. Petrus Chrysologus^a Rauennatis Ecclesiæ Episcopus pro concione laudibus celebrauit. Nomina autem filiorum, quæ decima Iulij recensita habentur in Romano Martyrologio, sunt hæc: Ianuarius, Felix, Philippus, Siluanus, Alexander, Vitalis, & Martialis: qui sub Publico Vrbi Præfecto hæc passi supplicia ponuntur. Ianuarius post verbera virgarum ac carceris macerationem plumbatis occisus: Felix & Philippus sustibus maectati: Siluanus præcipitio interemptus: Alexander & Vitalis & Martialis capitali sententia puniti sunt.]

^a Petrus Chry-
solog. ser. 134.

B Ob magnam quamdam similitudinem, quæ inter sanctam Felicitatem & sanctam Symphorosam intercedit, dubitasse scio virum eruditum, familiarem meum, num vna eademq. esset femina, quod eorumdem nominum eadem ferme significatio esset: nempe quod interdum *συμφορα* idem sit, quod bonus euentus, seu fortuna prospera; sicq. pro bono euentu, vel fortuna, Felicitas esset Latine redditum, quod nomen magis conueniat feminæ: ceterum eius vocis ambiguae diuersa reperitur interpretatio. Verum *σύμφορος*, a *σύν* & *φορος*, quod est prodesse, idem est quod vtilis, vel commodus: *σύνφορος* item, qui simul versatur, assecla, vel comes, dictus reperitur. Quamobrem æquius est vt existimemus Symphorosa nomen deductum a *σύνφορος*, quod est, vtilis, vel commodus; quam a *συμφορα* voce ambigua, quæ interdum bonum euentum, interdum vero infortunium aduersamq. fortunam significet: qua mobrem vt in bonam partem ea vox acciperetur, maiores aliquid aliud addere consueuerunt, vt habet Suidas ex Simonide, quod ille dicat: *πίνε τὴν ἐν τῇ συμφορῇ σου ἀγαθὴν*. quod est: Bibe bibe in bonum euentum.

V.

SYMPHOROSAE
NOMEN.

C Sed quæ nomine discrepant, longius rebus esse distinctas ac plane diuersas, res cuiusque ipsarum euidentius manifestant. nam illa Tiburtina, sub Hadriano, Tibureq. martyrio coronata est: hæc Romana, sub M. Antonino passa est, & Romæ. nomina quoque septem filiorum cuiuslibet ipsarum diuersa prorsus esse reperiuntur: insuper & martyriorum genera hos ab illis omnino discriminant atque distinguunt. Extant enim tum illorum, quorum superius facta est mentio, Acta; tum horum, quæ ex antiquioribus Ecclesiasticis monumentis edita habentur^b, ac sanctæ fidelia.

VI.

^b Apud Sur-
som. 4. die 1 o.
Iulij.

Tunc etiam Iulianus illustris martyr passus est Soræ, Spoleti Concordius presbyter & Pontianus, Perusiæ Constantius eius ciuitatis Episcopus: quorum omnium Acta in suis ecclesijs, quibus coluntur, extant, aliaq. eorumdem certaminum monumenta: diesq. anniuersariæ eorum natalitjs consecratae, in Romano sunt Martyrologio annotatae, quod Notationibus auximus: sicut & aliorum complurium martyrum, qui in diuersis Orbis regionibus hac eadem persecutione sunt palmam martyrij consecuti. Inter alios quoque nobilissimum certamen subiit Heracleæ Glyceria, cui in corona associatus est carceris custos Laodicus: celebre fuit namque in toto plane Oriente eiusdem martyris nomen, ob liquorem medicum ad infirmitates curandas ex membris eius iugiter effluentem: quam rem pluribus testibus in iisdem Notationibus testatam reliquimus. In Ponto quoque mirabile illud accidit in confessione Hermiæ martyris, qui innumeris ac seuisissimis affectus tormentis, torquentem se carnificem conuertit ad Christum, & post se martyrij reliquit heredem. Horum omnium certa dies natalis in Romano Martyrologio adscripta habetur: quod si cupit lector consulat, simulq. Notationes appositas, si hæc auidius scire optat. Ceterum immensa est illorum multitudo, quorum memoria excidit, qui hac eadem persecutione martyrium sunt feliciter consecuti.

VII.

MARTYRES SVB
MARCO AVRE-
LIO IMP.

D At quid Soter Romanus Pontifex his temporibus? Imitatus certe maiores suos antegressos Romanos Pontifices, longe positas Ecclesias eadem persecutione vexatas non litteris modo consolabatur, sed & pecuniarum subsidio collato, eisdem præsto erat. Huius quidem Soteris officij, aliorumq. Romanorum Pontificum in his præstandis incomparabilis sollicitudinis testes sunt litteræ S. Dionysij Corinthiorum Episcopi, celebris nominis in Ecclesia: de quibus hæc Eusebius^c tradit: Extat etiã alia Dionysij ad Romanos epistola, Episcopo Soteri, qui tum illam Ecclesiam gubernauit, dicata: cuius Annal. Eccl. Tom. 2.

VIII.

SOTERIS PAPA
MVNIFICENTIA
ERGA EGENTES
ECCLESIAS.
^c Euseb. lib. 4.
c. 23.

At quid Soter Romanus Pontifex his temporibus? Imitatus certe maiores suos antegressos Romanos Pontifices, longe positas Ecclesias eadem persecutione vexatas non litteris modo consolabatur, sed & pecuniarum subsidio collato, eisdem præsto erat. Huius quidem Soteris officij, aliorumq. Romanorum Pontificum in his præstandis incomparabilis sollicitudinis testes sunt litteræ S. Dionysij Corinthiorum Episcopi, celebris nominis in Ecclesia: de quibus hæc Eusebius^c tradit: Extat etiã alia Dionysij ad Romanos epistola, Episcopo Soteri, qui tum illam Ecclesiam gubernauit, dicata: cuius Annal. Eccl. Tom. 2.

R

quidem

quidem verba in medium proferre, non erit ab instituto alienum. nam Romanorum A consuetudinem, quæ assidue ad hanc persecutionem nostra ætate grassantem seruata est, magnopere approbans, ista scribit: Apud vos is mos iam inueterauit, vt omnes fratres varijs afficeris beneficijs, & Ecclesijs permultis, quæ in quaque ciuitate sunt, vitæ mitteretis subsidia. Sic plane non solum egentium subleuatis inopiam, verum etiam fratribus, qui sunt ad metalla damnati, opem fertis. Sicq. per ea beneficentiæ subsidia, quæ iam a primis Ecclesiæ vestræ iactis fundamentis passim mittere consueuistis, cum sitis Romani, Romanorum consuetudinem a patribus traditam sedulo obseruatis: quam quidem certe beatus Soter vester Episcopus & hætenus custodiuit diligenter, & mirum in modum suo propenso studio adauxit: idq. non modo opes in sanctos reficiendos delegatas benigne subministrando; verumetiam fratres ad ipsum aduentantes, tamquam pater indulgens & clemens in liberos, beato ac pio sermone ad virtutem cohortando.]

IX. Hæc de munificentia Romanorum Pontificum ab exordio Romanæ nascentis Ecclesiæ erga ceteras Ecclesias longe lateq. positas, cum fidelissimus testis Dionysius affirmat; tum ipse testatur Eusebius, eadem liberalitatis officia perseuerasse vsque ad vltimam Ecclesiæ persecutionem sua ipsius ætate grassantem. Res quidem magna admiratione atque obseruatione digna est, Ecclesiæ omnium principi tantam opum abundantiam Dominum contulisse, quæ non tantum, qualibet licet durissima persecutione vigente, sufficere possent ad Fideles pauperes, qui Romæ essent, vbertim alendos; sed quæ non prædantium manibus auidis potuerint exhauriri atque consumi (haud enim putandum se temperasse a bonorum rapina, qui etiam in ipsorum corpora immaniter sæuebant) immo & talis & tanta ei suppeditaretur bonorum copia, vt in Christianos ad metalla damnatos, quorum ingens numerus esset, soleret iugiter stipem conferre, & Ecclesias permultas penuria afflictas sua largitate leuare. Diuina quidem providentia, quæ eam matrem omnium Ecclesiarum, Petri beneficio, constituerat, admirabili quodam modo, quo cunctis vbiq. egentibus prospiceret, ac matris instar eos plenis lactaret vberibus, incredibili quadam diuitiarum affluentia eandem semper donauit & auxit: vt plane in hoc expletu appareat Isaia oraculum^a hæc de Ecclesia prædicentis: Suges lac Gentium, & mamilla Regum lactaberis: et scies quia ego Dominus saluans te. Pro ære afferam aurum, pro ferro argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum, & ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam.] his nempe significans, magnis diuitijs Ecclesiam locupletandam, ac immanis fore fortitudine roborandam.

X. At laudatissimam eiusmodi Romanæ Ecclesiæ, sui ortu congenitam, consuetudinem, non tantum perseuerasse vsque ad vltimam Eusebij tempore excitatam persecutionem, sed semper viguisse, quæ suis quibusque locis dicentur, demonstrabunt exempla. Insigne quidem ac nobile eius officij specimen vidimus diebus nostris a sanctissimæ memoriæ Domino nostro Gregorio Decimotertio Romano Pontifice (hæc modo libere effari liceat, cum iam ipso defuncto, nulla possit esse adulationis suspicio) cuius incomparabile plane studium in iuuandis pauperibus, non solum (vt de mendicis taceam) omnibus honesto præferrim loco natis, Romæ agentibus, sed & longe positis, iisdemq. causa pietatis extorribus, toto plane Christiano orbe spectatum fuit: adeo vt nulla prouincia fuerit, quam eius effusa largitas non peruaserit, quæ etiam & ad Antipodas penetrarit. cuius memorabilis munificentia ex publicis rationibus accurate summa collecta; meruit ex Senatusconsulto, præclaro gloriæ monumento, in Capitolio vna cum statua omnium votis publice consecrari digno plane omnium Patris atque Pastoris elogio, quod inter alia hæc verba in marmore habet incisa: SESTERTIVM OCTINGENTIES SINGVLARI BENEFICENTIA IN EGENOS DISTRIBVTVM. est horum summa, vices centena millia aureorum. Verum summa ista collecta fuit adhuc ipso superstite: ceterum plurima eius post hæc vsque ad obitum perseueravit maioribus in dies incrementis aucta largitio. At ad hæc occasione Soteris & aliorum Romanorum Pontificum consuetæ in egenos liberalitatis præstantia obiter digressi sumus.

XI. Sed ad Dionysium reuertamur, ex cuius epistola Eusebius hæc quoque subdit^b: In hac eadem epistola etiam Clementis ad Corinthios epistolæ mentionem facit, declaratq. ex

ECCLESIA ROMANA PRAEDIVS OLIM.

^a Isa. 60.

GREGORII XIII. PAPAE MUNIFICENTIA.

^b Euseb. lib. 4. c. 22.

A ratq. ex pristino more ab antiquis temporibus repetito eam in ecclesia legi solere. sic enim loquitur: Hodie sacrum diem Dominicum celebrauimus, in quo vestram epistolam, quo nos ad studium pietatis cohortaremur, legimus: quam semper, sicut etiam priorem nobis a Clemente missam, ad nostram institutionem legere solemus.] Tanti enim faciebant veteres ab Apostolica sede scriptas epistolas, vt eas, perinde ac si Apostolum Petrum in ipsis loquentem audirent, in ecclesia festis diebus populo recitarent. Hætenus de epistola Dionysij ad Romanos conscripta.

Huius quidem viri adeo magna erat tum ob insignem eruditionem, tum etiam ob egregiam omnibus spectatam vitæ sanctimoniam, apud omnes existimatio, vt cum epistolæ eius ad diuersas Ecclesias scriptæ maximi esse ponderis viderentur, hæretici, adhuc ipso auctore viuente, eas conati fuerint deprauare; quo tantum virum, per calumniam licet, facerent suarum ipsorum hæresum assertorem. Id quidem ab ipso alijs ea de re scriptis litteris contestatum esse, idem Eusebius^a tradit, sic dicens: Præterea idem auctor ista de suis ipsius epistolis, tamquam a quibusdam deprauatis & de industria corruptis, loquitur: Epistolas rogatu quorundam fratrum, qui me ad scribendum compellebant, conscripsi: atque eas ministri diaboli zizanij refererunt: nam quædam pro suo arbitratu exemerunt, alia adiecerunt: quibus plane, væ, in extremum iudicium repositum est. Nec mirum certe, si quidam Dominicas scripturas dedita opera deprauare aggressi sunt; cum has meas, quæ non sunt certe eius generis, adulterare studuerint.] Plurimum enim huiusmodi genere lucubrationum Dionysium Ecclesijs profuisse, idem Eusebius testatur; qui eandem relegens, ipso exordio sic præfatur^b:

C Verum ad alios pios viros sermonem transferamus, & primum dicamus de Dionysio, tum quod Corinthiorum Ecclesiæ Episcopalem sedem adeptus sit, tum quod suas præclaras & diuinas vigilias non solum ijs quibus præfuit, sed alijs etiam aliarum Ecclesiarum incolis affatim impertierit; & sanctæ Catholicis suis epistolis, quas ad Ecclesias exarauit, omnibus permultum vtilitatis attulerit. Quarum vna est ad Lacedæmonios, quæ illos tum in Orthodoxa & recta fide erudiat, tum de pace & vnitatem commonefaciat. Altera ad Athenienses missa, quæ illos & ad veram fidem & ad vitam ex Euangelij præscripto pie degendam excitet: qua sprete & contempra, eos vehementer reprehendit, quod a verbo Dei penitus fere desciscere coepissent; quo Publius, qui illis præfuit, martyrium, ob persecutionum tempestatum tum quidem ingruentes, forte perpeffus est. De Quadrato etiam, qui illorum Ecclesiæ post Publium martyrio defunctum creabatur Episcopus, in eadem epistola mentionem facit, attestatus quod in labore & industria tum ad Ecclesiam reducti essent, tum ardorem fidei prope in ipsis restinctum denuo recuperassent. Declarat præterea, Dionysium Arcopagitam, a Paulo Apostolo ad fidem conuersum (sic enim Acta Apostolorum^c referunt) primum Atheniensis Ecclesiæ Episcopatum administrasse.] hæc quæ de epistola ab eo ad Athenienses conscripta tradit Eusebius, magno fuisse illi Ecclesiæ adiumento (quippe quæ post hæc egregie floruerit) tum Athenagoræ scripta postea pro Christianis Apologia declarat; tum etiam Origenis^d testimonium, dum eandem Ecclesiam in exemplum adducit, certam de ea re fidem facit.

Quid deinde Eusebius^e de reliquis a Dionysio scriptis epistolis tradat, inspiciamus: Alia, inquit, quædam eius extat epistola ad Nicomedienfes, in qua Marcionis hæresim acriter impugnans, veritatis regulæ egregie patrocinator. Ad Ecclesiam item quæ est Gortynæ simul cum reliquis Cretensibus Ecclesijs scripsit epistolas, in quibus Philippum Episcopum eo magnopere collaudat, quod Ecclesia, quam regebat, propter multas & generosas virtutes, quibus erat imbuta, testificatione omnium plurimum esset approbata: eamq. sedulo commonefacit, vt nefariam hæreticorum peruersitatem omni cura & cogitatione declinet. Aliam epistolam Ecclesiæ quæ Amastrim obtinet vna cum alijs Pontis Ecclesijs misit, in qua Bacchylidis & Elpisti mentionem facit, vtpote, qui illum ad scribendum fuissent horrtati: in qua etiam nonnulla loca Scripturæ sacræ explicat, eorumq. Episcopum Palmam nominatim citat. Multa de nuptijs & castitate illos horrtatur: et eos qui quocumque casu, siue grauis alicuius peccati noxa, siue hæretico pestiferoq. errore Ecclesia excidissent, denuo in Ecclesiam, modo se totos conuerterent, clementer recipiendos præcipit. His porro alia ad

Annal. Eccl. Tom. 2.

R 2

Quosios

EPISTOLARUM PONTIFICUM QUANTARUM AESTIMATIO.

XII. HUIUS DE DIONYSIO CORINTHIORUM EPISCOPO.

^a Euseb. lib. 4. c. 22. in fine.

^b Eod. c. in fine.

XIII.

SCRIPTA DIONYSII EPISCOPI CORINTHIORUM.

^c Act. 17.

^d Orig. contra Cels. lib. 3.

XIV.

^e Euseb. lib. 4. c. 22. ALIARUM EPISTOLARUM DIONYSII.

Gnosios annumeratur epistola, in qua Pinyrum Ecclesie illius Episcopum admo-
net, ne graue onus castitatis fratribus ex necessitate imponat, sed multitudinis accura-
te consideret imbecillitatem.

XV. Adquam Pinyrus rescribens, quamquam Dionysium propter epistolam venera-
tur ac laudat, illum tamen e contrario obsecrat, vt iam aliquando cibum illis imperi-
at solidiorem, & perfectiore doctrina populum eius procuratori commisso edu-
cet: ne vmbra cuiusdam institutioni & molli instar lactis perpetuo assuefacti, puerili
quodam disciplina nec opinantes consenscant. In qua quidem epistola non modo re-
cta Pinyti de fide opinio, & cura de plebis vtilitate sibi subiecta suscepta, verum etiam
eloquentia, & litterarum diuinarum intelligentia, tamquam in viua quadam & ex-
pressa effigie liquido patet. Hæc quidem de venia peccantibus præstanda, & de ca-
stitatis onere non omnibus imponendo, a Dionysio prudenter fuisse scripta existima-
mus, ne Fideles aliqua leui saltem ex parte hæreticis tunc emergentibus similes forent.
Iam dictum est, Cataphrygas fuisse in delinquentes seuerissimos, & Encratitas, eodem
quo illi, hoc tempore progredientes, nuptias perinde ac fornicationem damnasæ. De-
nique post epistolam Dionysij ad Romanos ab Eusebio recensitam, de qua superius lo-
cuti sumus, hæc habet in fine de alia eiusdem auctoris epistola: Est etiam præter istam
alia quædam Dionysij epistola ad Chrysothoram sororem fidelissimam missa: cui
dum ea quæ sunt eius institutioni valde consentanea prescribit, alia etiam tamquam
alimenta rationi & menti instituendæ accommodata impertit. Hæc a Dionysio scripta
accepimus.] hucusque Eusebius. quod ergo epistola omnes citatæ perierint, saltem
fragmenta oportuit collegisse.

XVI. Idem quoque alios eiusdem temporis scriptores Ecclesiasticos, quibus præsens C
sæculum abundauit, postea recensuit, quorum nos superius opportunioribus locis
meminimus: ac demum de Bardesane Syro, magni nominis viro, sed qui extra clas-
sem Catholicorum positus aberrauit, hæc scribit: Regnante isto Imperatore (nempe
M. Aurelio Antonino) cum hæreses in dies multitudine crescerent; in Mesopotamia
Bardesanes, vir quidem cum in omni doctrinæ genere exquisitissimus, tum in lin-
gua Syriaca disertissimus, non modo contra eos qui erant Marcionis æmuli & imita-
tores, verum etiam contra alios quosdam qui varias errorum sectas defendebant,
dialogos composuit, quos cum plerisque alijs eius scriptis lingua sua & patrio ser-
mone diuulgauit. Quos etiam discipuli eius (complures enim, quia tantum dicen-
do valeret, eius scholam frequentabant) ex Syriaco sermone in Græcum conuerterunt:
in quorum numero est dialogus de Fato ad Antoninum scriptus accuratissime. Et alia D
item sunt, quæ occasione ex persecutionis calamitate id temporis longe lateq. manan-
te arrepta, eum scripsisse ferunt. Hic primum in Valentini schola educatus est: cu-
ius cum coarguisset errorem, multasq. & commenticias Valentini fabulas reprehendit,
videbatur sibi quodammodo se ad meliorem recentioremq. sententiam trans-
tulisse. Ceterum veteris erroris sordes non penitus profecto eluerat.] hæc de Bardesa-
ne Eusebius, significans eum sub Sotere vixisse. De eodem quoque & in Chronico,
sed superiori anno, nempe duodecimo Antonini: Bardesanes (ait) alterius hæreseos prin-
ceps, notus efficitur.] Admiratus est sanctus Hieronymus eum librum de Fato ad
M. Antoninum Imperatorem, & alia ab eodem de persecutione in Christianos con-
scripta; aitque: Si tanta vis est & fulgor in interpretatione, quantam putamus in ser-
mone proprio?]

XVII. Epiphanius^b de ipso agens, eius sententiæ fuisse videtur, vt ille primo quæ recta
sunt dogmata fuerit consecutus, ac complures libros, cum sanæ mentis esset, conscri-
pserit, demum vero impegerit in hæresim Valentini. Nam ait: Hic vir magnopere or-
natus erat, donec in errorem sectæ suæ incidit: factus instar pulcherrimæ nauis, cui in-
comparabile onus immittitur, & quæ iuxta ripas portus tracta est, & totum mercia-
monium perdidit, & alijs, qui nauem conscenderunt, mortem induxit: corrumpitur
enim hic per Valentinianos.] Docuisse hunc, cum sui compos esset, Edeffæ, eoq. fami-
liarissime vsum esse Abagarum Principem Edeffensorum, immo & eius auditorem fuisse,
virumq. sanctissimum, idem qui supra auctor testatur. Mentio autem est eiusdem
Abagari apud Iulium Capitolinum in Antonino Pio. Omnes namque eius prouin-
ciæ Reges nominatos Abagaros, contextus Gentilium historicorum demonstrat.

Durauit

^a Euseb. lib. 4.
cap. ult.
BARDESANES
SYRVS.

^b Epiphanius
ref. 56.
BARDESANES
OLIM GLA-
RISSIMVS.

A Durauit hic (inquit Epiphanius) Bardesanes post Abagari mortem vsque ad tempora
Antonini Cæsaris, non Pij appellati, sed Veri; & multa in Adibam astronomum con-
tra Fatum differens collegit.

Memorable illud quoque de Bardesane fuit, quod cum eius fama celebris Romæ
innotuisset, Apollonius Chalcedonius, inter Stoicos illius sæculi philosophos facile
princeps, magister M. Aurelij Imperatoris, quem eum adeo coluisse scribit^a Capitoli-
nus, vt, licet adscitus esset ad Imperatoriam dignitatem, tamen ad eiusdem Apollonij
domum discendi causa veniret: hic, inquam, Apollonius conatus fuerit eundem Bar-
desanem, tam insignis eruditionis virum, a Christianorum religione auocare. Sed re-
ruit ipse, & pro religione, quam colebat, egregiam defensionem instituit. quod quæ-
dam paucis his verbis Epiphanius^b complexus narrat: Apollonio vero Antonini ami-
B co contradicebat, commententi vt negaret se ipsum Christianum dicere. Hic autem ser-
me in confessionis loco constitutus erat, sermoneq. prudentes respondit, pro pietate
viriliter defensionem suscipiens: mortem se non formidare dicens, quam necesse sit af-
fore, etiam si Regi non contradiceret.] hæc de eo Epiphanius, qui miserabilem casum
eius iuste deplorans; amplexum eum dicit dogmata Valentini, atque insuper negasse
resurrectionem mortuorum.

Hæc & multa alia de Bardesanis erroribus feruntur: verum ex illis multos adscri-
bendos illius sectarijs, qui post ipsum fuerunt, & ab eo Bardesani sunt dicti, potius
quàm ipsi, existimari. Huic fuisse filium Armonium nomine, Athenis Græcis litte-
ris excultum, multa scripsisse, tradit Theodoretus^c, additq. vtriusque errores S.
Ephræm eiusdem Ecclesie Edeffensæ diaconum egregie consultasse. Apud S. Augusti-
C num^d de Bardesane agentem, post lapsum eius in Valentini hæresim hæc leguntur:
Addens de suo, vt Fato adscriberet conuersationes hominum.] sed hæc cum non in om-
nibus exemplaribus æque legantur, additamentum potius ad Augustinum alicuius
imperiti, quàm Augustini esse putamus, cum id falsum esse omnino constet: nihil
enim validius a Bardesane impugnatum esse atque Fatum, cum omnes affirmant, tum
ipsius de Fato dialogus, quem scripsit, in ijs quæ ex eo ab eodem Eusebio recitantur,
aperte declarat.

Sed operæpretium me facturum existimo, si, quæ ex eodem tam celebri ac omnium
ore laudato commentario a Bardesane scripto de Fato Eusebius^e in libro de Euangeli-
ca præparatione ad verbum recitat, aliqua saltem ex parte hic intexam. Auctor post-
quam multa de Fato differuit, moreq. diuersarum nationum non ex natura, sed vo-
D luntate esse percensuit, hæc statim subdit: Sed & exponam vobis, quod omnes facile
ad hanc veritatem adducere potest. Omnes Iudæi Mosaica lege in octaua die pueros
circumcidunt, nec alicuius stellæ vi coguntur, nec regionis temperie impelluntur, nec
alienis moribus vt aliter faciant inducuntur. Nam siue apud Syros, siue apud Galatas,
siue in Italia, siue in Græcia, siue in Parthia, vbicumque sunt, legem suam seruant; quod
necessitate natiuitatis fieri nullo modo potest. Non enim possibile est, eandem habere
natiuitatem omnes Iudæos. Præterea vnâ semper septimâ dierum, vbicumque fue-
rint, ab omni opere cessant, nec iter agunt, nec igne vtuntur: nec genethliaca quæ-
dam ratio coercet Iudæum ædificare vel diruere domum, vendere aut emere illa die:
atque multi eorum eodem die nascuntur, multi ægrotant, atque sanantur, multi de-
nique eo die moriuntur: hæc enim liberi arbitrij non sunt. In Syria & Osroene sunt
E etiam Galli, & in Phrygia Matri deorum multi abscindebantur: deinde Rex Abaga-
rus omnium quoque manus, qui id agebant, abscindi iussit: nec quisquam postea in
Osroene virilia sibi amputauit.

Quid autem dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte Orbis, immo verò
in omni ciuitate inueniuntur? nec multas Parthi Christiani ducunt vxores, nec cani-
bus mortuos obijciunt Medi, nec Persæ filias ducunt, nec Bactriani & Galli matrimonia
corrumpunt; nec Ægyptij Apin, aut canem, aut hircum, aut selem colunt; sed vbi-
cumque sunt, alienis legibus viuere nec cogi possunt; nec genethliaca ratione, aut sua,
aut Principis alicuius impelluntur vniquam, vt, quæ nefanda magister eorum dixit,
facienda putent; sed paupertatem, labores, ignominiam, cruciatus intolerabiles
sufferunt. Nam quemadmodum libertas nostra cogi non potest, sic corpus nostrum
non facile potest pericula effugere: et certe si omnia potestatis essent nostræ, nos
Annal. Eccl. Tom. 2.

XVIII.
APOLLONIUS
CONATUS AVO-
CARE BARDESA-
NEM A FIDE
CHRISTI.
^a Iul. Capitol.
in Marco Au-
relio.

^b Epiphanius
ref. 56.
BARDESANES
ALIQUANDO
CONFESSOR.

XIX.
IN QUIBUS BAR-
DESANES CA-
LYMNIAM
PASSVS.
^c Theodoretus
her. fabul. lib. 1.
^d Augustinus
de heres. 34.

XX.
^e Eusebius de præp.
Euangel. lib. 6.
c. 8.
BARDESANES
DISPUTAT CON-
TRA FATVM.

XXI.
CHRISTIANI
IUDVM APVD
OMNES.

effemus vniuersa; si vero nihil possemus, aliorum effemus organa, nihil nostra voluntate producentes. Deo autē volente, nihil impediri potest; illius enim potestati cuncta subiunguntur, qui vnicuique naturæ præcipuum aliquid largitus est: homini autem illud dedit eximium, vt libertate voluntatis atque iudicio vteretur. hæc Syrus ille.] & hucusque ex eo Eusebius: quæ si cui perpauca videri possunt, integrum caput illud ex Bardesane acceptum legat, & veram certamq. argumentationem eius aduersus Genethliacos esse cognoscer. Sed quod de ijs ad rem nostram pertinet; illud plane obseruatione dignissimum, non fuisse hoc tempore in Orbe prouinciam, immo nec ciuitatem, in qua non essent Christiani; itemq. adeo potentem fuisse Euangelicam prædicationem, vt in diuersum ac plane contrarium habitum naturam hominum transformaret, vt siue Persæ, siue Medi, aut Parthi, Ægyptijve, vel alia barbaræ nationes essent, quæ recipere Euangelium, mox inolititas illas apud gentiles suos turpes consuetudines, feralesq. atque nefandos mores penitus antiquarent, eosdemq. longius abdicarent. Hæc de Bardesane satis.

XXII.

VALENTINI
DISCIPVLLA

^a Iren. lib. 1. in
profession.
^b Tertull. de præ-
script. c. 49.

^c Epiphani. hæ-
res. 22.

^d Iren. lib. 2.
c. 40.

^e Idem lib. 1.
cap. 3.

^f Epiphani. hæ-
res. 22.

At quoniam de primario discipulo Valentini Bardesane opportuna semel est suscepta narratio; argumenti ratio postulat, vt reliquos eiusdem portenti partus, qui his ipsis temporibus turbant Ecclesiam, hic breuiter recensamus. Ponitur primo loco Ptolemæus, quem Irenæus^a nominat Flosculum Valentini: huic Tertullianus^b adiungit Secundum, de quibus hæc ait: Post hunc extiterunt Ptolemæus & Secundus hæretici: qui cum Valentino per omnia consentiunt: in illo solo differant: nam cum Valentino Æonas tantum triginta finisset, isti addiderunt alios complures: quatuor enim primum, deinde alios quatuor aggregauerunt. Porro secundum Epiphanium^c Ptolemæus infans duas Deo tribuebat vxores, intelligentiam & Voluntatem, ex quibus alios generare deos dicebat. recitatq. idem auctor eiusdem Ptolemæi ad Florum quemdam scriptam epistolam, omni refertam impietate atque blasphemia. Viuebat idem his temporibus, cum S. Irenæus^d innotescere cœpit, qui de eo hæc ait: Quibus magis oportet credi? his ne talibus, nempe Apostolis, an Ptolemæo, qui Apostolos numquam vidit, vestigium autem Apostoli ne in somnis quidem affecutus est? idem^e meminit & Secundi, differens pluribus, in quibusnam ipse a Valentino discrepet in Æonibus. Eadem Epiphanius, qui eundem Secundum tandem (quod aiunt, De calcaria in carbonariam) se coniunxisset Epiphani Corporatis filio tradit^f: qui, inquit, ita inter se connexti sunt, vt aut hic illi tradiderit, aut ille huic errorem impertierit, etiam si aliqua parte inter se differant. sed & Isidorum his adiungit: verum an ex eadem schola prouenierit, non affirmat.

XXIII.

^g Tertull. de
prescript. c. 49.
DE HERACLEO-
NE HÆRETICO.

^h Iren. lib. 2.
cap. 4.
ⁱ Epiphani. hæ-
res. 22.

Post hos autem prodijisse Heracleonem, testatur Tertullianus^g, dum ait: Exiit præterea Heracleon alter hæreticus, qui cum Valentino paria sentit, sed nouitate quadam pronuntiationis vult videri alia sentire: introducit enim in primis illud fuisse, quod pronuntiat; & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos Æonas; deinde introducit totum Valentinum. meminit eiusdem tamquam socij Ptolemæi Irenæus^h, sed pluribus Epiphaniusⁱ, qui eum successisse Colarbasio ponit. Verum Tertullianus post ipsum Heracleonem ponit Marcum quemdam & Colarbasium, nouam hæresim ex Græcorum alphabeto componentes, quod negarent veritatem sine illis litteris posse inueniri, sed totam plenitudinem & perfectionem veritatis in ijs litteris esse dispositam, ob idq. Christum A & Ω esse pronuntiatum in diuinis litteris. At de Heracleone eiusq. sectatoribus ait Epiphanius, consueuisse, inuocatis super morientes quorumdam principatum nominaibus, vngere defunctos oleo & aqua, interdum balsamo, vt (quod somniabant) incomprehensibiles fierent, & inuisibiles supernis principatibus: aliasq. tradit eos fabulas iactasse, & docuisse commenta, quæ narrat.

XXIV.

MARCVS EXE-
CRANDVS HÆ-
RETICVS.

Sed nemo ex ijs omnibus alijq. Valentini discipulis nequior Marco, nec qui maiorem cladem intulerit Catholicæ fidei professoribus: quippe qui addens hæresi adhuc magiam, & multa faciens quæ esse miracula viderentur, his artibus circumiens Christianum orbem, seduxit plurimos, quorum non solum mentes imbuit hæresi, sed corpora affecit ignominia. Quibus autem præstigij viros pariter ac mulieres traduceret, hosq. a sana mente dimoueret, & ad omne scelus impelleret, præstat vt ab Irenæo audiamus, ipse enim hoc ipso tempore impostorem grassantem, sed iam detectum, scriptis

A scriptis acrius exagitauit, ac penitus confutauit. Quæ igitur a nugace impostore fieri solita essent, idem sic enarrat^a: Alius vero quidam ex ijs qui sunt apud eos, magistri emendatorem se esse glorians, Marcus autem est illi nomen; magicæ imposturæ peritissimus, per quam & viros multos & non paucas feminas seducens, ad se conuertit, velut ad scientissimum & perfectissimum, & virtutem maximam ab inuisibilibus & ab inenarrabilibus locis habentem fecit, præcursor quasi vere existens Antichristi.

Anaxilai enim ludicra cum nequitia eorum qui dicuntur magi commiscens, per hæc virtutes perficere putatur apud eos qui sensum non habent, & a mente sua exceperunt. Pro calice enim vino mixto fingens se gratias agere, & in multum extendens sermone inuocationis, purpureum & rubicundum apparere facit, vt putetur ea gratia ab ijs quæ sunt super omnia; suum sanguinem stillare in illius calicem: per inuocationem eius, & valde concupiscere præsentem ex illo gustare poculo, vt & in eo stillet quæ per magum hunc vocatur gratia. Rursum mulieribus dans calices mixtos, ipsas gratias agere iubet præsentem se: et vbi hoc factum est, ipse alium calicem multo maiorem quam est ille, in quo illa seducta Eucharistiam facit, proferens & transfundens a minori, qui est a muliere Eucharistia factus, in illum qui est ab eo allatus multo maiorem, statim dicens ita: Illa quæ est ante omnia inexcogitabilis & inenarrabilis gratia adimpleat tuum infans hominem, multiplicet in te agitionem suam; infans in bonam terram: et alia quædam dicens, & in infaniam mittens illam infelicem, admirabilia faciens apparere, quando maior calix adimpletus est de minori calice, vt & superessunderet ex eo: et alia quædam his similia faciens, exterminauit multos; & abstraxit post se.

C Datur autem intelligi, eum & dæmonem quemdam paredrum habere, per quem ipse quoque prophetare videtur: et quotquot dignos putat fieri participes suæ gratiæ, prophetare facit. Maxime autem circa mulieres vacat, & hoc circa eas quæ sunt honestæ & circumpurpuratæ & ditissimæ; quas sæpe adducere tentans, dicit blandiens eis: Participare te volo ex mea gratia, quoniam Pater omnem Angelum tuum semper videt ante faciem suam: locus autem tuæ magnitudinis in nobis est: oportet nos in vnum conuenire: fume primum a me & per me gratiam: adaptare vt sponsa sustinens sponsum suum, vt sis quod ego, & ego quod tu: constitue in thalamo tuo semen luminis: fume a me sponsum, & cape eum, & capere in eo. Ecce gratia ascendit in te: et aperi os tuum, & propheta. Cum autem mulier responderit: Numquam prophetati, nescio prophetare: inuocationes quasdam faciens denuo ad stuporem eius, quæ seducitur, dicit ei: Aperi os tuum, & loquere quæcumque, & prophetabis. Illa autem seducta & elata ab ijs quæ prædicta sunt, concalfaciens animam a suspitione quod incipiat prophetare, cum cor eius multo plus quam oporteat palpitet; audet & loquitur deliriosa, & quæcumque euenerint, omnia vacue & audaciter: quippe calefacta spiritu, sicut meliora nobis de talibus prophetis exequitur, eo quod audax & inuerecunda ma quasi vacuo aere excalefacta est, & exinde prophetidem seipsam putat, & gratias agit Marco, qui participauit ei suam gratiam: et remunerare eum gestit non solum secundum substantiæ suæ dationem, vnde diuitiarum copiam magnam collegit, sed & secundum corporis copulationem, & secundum omnia vnire ei cupit, vt cum eo descendat in vnum.]

Proh pudor! Proh dolor! Tam scelestas atque deformias nefandissimi impostores, idemq. Christiano nomine insigniti, circuientes Orbem his temporibus, perpetrantes, foetore quodam immenso ac pestilenti halitu Christianam religionem corrumpebant: vt non mirum sit, si Christianum nomen his infectum adeo apud Gentiles male oleret, pessimeq. audiret: vt, nisi exundasset diuini illius odoris fragrantia, de quo scriptum est^b, Oleum effusum nomen tuum] iam actum de Christiana religione videri posset. Sed virtus est ex Deo (ne quis gloriatur^c) vt quadam vi nominis Christi pertractæ, in odorem vnguentorum eius vndique accurrerent omnes gentes. Sed quid post hæc Irenæus?

Iam vero, inquit, quædam ex fidelissimis mulieribus, quæ habent timorem Dei, & non sunt seducibiles; quas similiter vt reliquas affectauit seducere, iubens eas prophetare; exuffantes & anathematizantes eum, separauerunt se ab huiusmodi infano, qui se diuinum spirare simulabat; pro certo scientes, quod prophetare non a Marco

^a Iren. lib. 1.
cap. 8. 9.

XXV.

PSVDOBVCHA-
RISTIA MARCI.

XXVI.

SCELEBRA IMPO-
STORIS MARCI.

XXVII.

^b Cant. 1.
^c Ephes. 2.

XXVIII.

A MARCO RECH... D VNTI ROBN... TENTES. FEBR... MAH.

a Marco mago inditur hominibus: sed quibuscumque Deus desuper immiserit gratiam suam, hi ab eo traditam habent prophetiam; & tunc loquuntur, vbi & quando Deus vult, sed non quando Marcus iubet.] et paulo post de seductis: Haec sepiissime conuersa ad Ecclesiam Dei confessae sunt, & secundum corpus exterminatam se ab eo velut cupidine, & inflammatas valde illum se dilexisse: vt & diaconus quidam eorum qui sunt in Asia, suscipiens eum in domum suam, incidit in huiusmodi calamitatem. nam cum esset vxor eius speciosa, & sententia & corpore corrupta esset a mago isto, & secuta eum esset multo tempore, post deinde, cum magno labore fratres eam conuertissent, omne tempus in exomologesi consummavit, plangens ac lamentans ob hanc, quam passa est ab hoc mago, corruptelam.

XXIX. MARCI DISCI... PVLORVM SV... RERBIA.

Et discipuli autem eius quidem circumobuerati in eisdem seducentes multas mulieres multas corrupserunt, perfectos semetipsos vocantes, quos in nullo potest exaequari magnitudini agnitionis ipsorum, nec si Paulum aut Petrum dicas, vel alterum quemdam Apostolorum; sed plus omnibus se cognouisse, & magnitudinem agnitionis illius, quae est inenarrabilis virtutis, solos ebibisse: esse autem se in altitudine super omnem virtutem: quapropter se libera omnia agere, nullum in nullo timorem habentes.] subdit post haec quaedam verba delirae, quae ab eis dicebantur, cum a superiori vellet redimi potestate: ac demum haec habet in fine: Talia autem dicentes, & operantes, & in ijs quoque quae sunt secundum nos regiones, Rhodanenses multas seduxerunt mulieres: quae cauteriatas conscientias habentes, quaedam quidem etiam in manifesto exomologesi faciunt: quaedam autem reuertentes, hoc ipsum in silentio, seorsim semetipsas retrahunt, desperantes a vita Dei: quaedam quidem in totum abcesserunt: quaedam autem inter yrruinas dubitantes, & (quod est prouerbij) passae sunt, & neque intus neque foris existentes, hunc fructum habentes feminis filiorum agnitionis.] hucusque de his Irenaeus.

XXX. INFELIX PLANE HARUM CONDITIO, QUAE HIS TEMPORIBUS MAGNO VITAE PERICULO, PERSECUTIONE VBIQUE VIGENTE, CUM DEOS GENTILIANOS RELIQUISSENT, ATQUE CHRISTO NOMEN DEDISSENT, IN HUC & ALIOS HUIUS SIMILES IMPOSTORES IMPEGERINT, A QUIBUS SIC FALLACITER DECIPERENTUR: VT PERSPICUE PLANE APPAREAT, GRAVIORVM S. DEI ECCLESIAM PASSAM ESSE IACTURAM AB EIUSMODI NEBULONIBUS, QUAM A PERSECUTORIBUS IPSIS: CUM PRAESERTIM AD SECTAM ESSENT ILLECEBRATAE, QUOD VALENTINIANI OMNES (VT SCRIBIT TERTULLIANUS) NON ESSE CONFITENDUM CHRISTUM, NEC SUBEUNDUM MARTYRIUM PRAEDICARENT: ADEO VT QUI EIUS SECTAE ERANT, IN PERSECUTIONE TUTISSIME AGERENT: E CONTRA VERO QUI CATHOLICI ESSENT, VNDIQUE A PERSECUTORIBUS EXAGITARENTUR, AC CRUDELITER NECARENTUR. QUIS, ROGO, INTER TOT SPINAS AC VEPRES DISEMEN FIDEI POSITUM VIDENS, NON PRORSUS SUFFOCANDUM ESSE PUTASSET, AC COALESCERE POSSE PENITUS DESPERASSET? AT NE MENTE QUIDEM QUIS CONCIPERE POTUISSET, IPSUM SIC COMPRESSUM PERSECUTIONE GENTILIVM, & OPPRESSUM IMPIIS DOGMATIBUS, AC PROCULEATUM OPERIBUS HAERETICORVM, VI QUADAM DIUINITUS INSITA EX ILLIS ERUMPERE, & SUPER ILLAS EMERGERE, SUPERARE, ATQUE IN ARBOREM CRESCERE VALUISSE. VT IN HIS ILLUD SIT PLANE CANENDUM: MARNUS DOMINI FECIT HAEC OMNIA: ET EST MIRABILE IN OCULIS NOSTRIS.]

XXXI. Sed iam ad ceteros Valentini discipulos, quorum gratia suscepta narratio est, indicandos conuertatur oratio. Coniungit Irenaeus Marco Colarbasium quemdam, cuius (vt diximus) etiam Tertullianus meminit; idemque apud Philastrium Basilius dicitur reperitur. Sed agit de eodem pluribus Epiphanius, eiusdemque dogmata fusius explicat, ostendens eundem primo de haeresi Valentini sensisse cum Marco; sed postea ab eo diuisum, deteriora, quae refert, coagmentasse deliria. Porro Theodororus adiungit Marcosis, ijs scilicet qui ex Marco, quem diximus, sic denominati sunt, Ascodytas haereticos, atque Archonticos: qui penitus abijcerent diuina sacramenta, dicentes non oportere esse diuina mysteria, quae sunt inuisibilium signa; nec incorporalia per visibilia atque corporalia communicanda.] En vides, lector, in quorum classem reijcias Nouatores nostri temporis, abijcientes procul Ecclesiae sacramenta.

XXXII. Dicebant iidem, repositam esse redemptionem perfectam in cognitione, vocabantque redemptionem vniuersorum cognitionem: quamobrem baptismum etiam prorsus abijciebant. Archonticos item addidisse tradunt confictos quosdam libellos, quos appellarent Reuelationes Prophetarum, alium autem nominarent Symphoniam: hos etiam

XXXIII. Idem aduersus Praxeam agens, aequae adnumeret Valentinos & Prodicos plures deos introducentes: nam ante Valentinum vixisse Prodicum, Adami tarum haeresis fautorem, superius dictum est. Iure igitur idem Tertullianus, agens aduersus Gnosticos martyrium negantes, primo loco Prodicum recensuit, ac subinde Valentinum, sic dicens: Quod si iam tunc Prodicus, & Valentinus assisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quod nec Deus humanum sanguinem striat, &c.] Qui autem aduersus Valentinos scripserint, eo ordine quo ab eis id factum est, idem Tertullianus recensens, haec ait: Nec solum nostri antecessores, sed ipsorum haeresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retulerunt; vt Iustinus philosophus ac martyr, ac Milriades Ecclesiarum sophista; vt Irenaeus omnium doctrinarum curiosissimus explorator; vt Proculus nostrae virginis senectae & Christianae eloquentiae dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optauerim assequi.] Fuisse hunc Proculum Montani sectatorem, superius dictum est: qui quod adeo praedicaret martyrium, vt nec fugiendum esse persecutionis tempore, nec aliter id redimendum diceret, merito in Valentinos stylum armavit, qui negabant esse coram hominibus confitendum, & martyrium subeundum.

XXXIV. Irenaeus autem non commentarios tantum horum legisse, sed & congressus cum illis se habuisse testatur, sic dicens: Cum legerim commentarios ipsorum (quemadmodum ipsi dicunt) Valentini discipulorum, quibusdam autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiam ipsorum: manifestare tibi dilectissime portentosissima & altissima mysteria eorum, quae non omnes capiunt, &c.] Porro citans ipse Iustinum martyrem, se commentarios eius de hac re optime nouisse demonstrat. Idemque, vt potuit, cauens vt quam fidelissime ab antiquarijs idem commentarius describeretur, hanc apposuit obtestationem: Adiuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum, quo iudicaturus est viuos & mortuos, vt conferas postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar, vnde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, vt inuenisti in exemplari.] In his enim aliqua ex parte imitatus videtur fuisse S. Ioannem, ex cuius schola prouenerat; nam eius discipuli Polycarpi auditor fuit. Ipse namque Ioannes ad librum Apocalypsis & contestationem, sed alterius generis, nempe seueriorem adiecit. Porro cum Irenaeus, recensendo seriem Romanorum Pontificum a Petro, perducatur usque ad Eleutherum, qui Soteri successit, perspicue significat, se ea aduersus haereticos eiusdem sedis tempore lucubrasse.

XXXV. His Valentini discipulis enumeratis, haud placet inter eos ab alijs recenseret Prodicum, quod Tertullianus, aduersus Praxeam agens, aequae adnumeret Valentinos & Prodicos plures deos introducentes: nam ante Valentinum vixisse Prodicum, Adami tarum haeresis fautorem, superius dictum est. Iure igitur idem Tertullianus, agens aduersus Gnosticos martyrium negantes, primo loco Prodicum recensuit, ac subinde Valentinum, sic dicens: Quod si iam tunc Prodicus, & Valentinus assisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quod nec Deus humanum sanguinem striat, &c.] Qui autem aduersus Valentinos scripserint, eo ordine quo ab eis id factum est, idem Tertullianus recensens, haec ait: Nec solum nostri antecessores, sed ipsorum haeresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retulerunt; vt Iustinus philosophus ac martyr, ac Milriades Ecclesiarum sophista; vt Irenaeus omnium doctrinarum curiosissimus explorator; vt Proculus nostrae virginis senectae & Christianae eloquentiae dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optauerim assequi.] Fuisse hunc Proculum Montani sectatorem, superius dictum est: qui quod adeo praedicaret martyrium, vt nec fugiendum esse persecutionis tempore, nec aliter id redimendum diceret, merito in Valentinos stylum armavit, qui negabant esse coram hominibus confitendum, & martyrium subeundum.

XXXVI. Irenaeus autem non commentarios tantum horum legisse, sed & congressus cum illis se habuisse testatur, sic dicens: Cum legerim commentarios ipsorum (quemadmodum ipsi dicunt) Valentini discipulorum, quibusdam autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiam ipsorum: manifestare tibi dilectissime portentosissima & altissima mysteria eorum, quae non omnes capiunt, &c.] Porro citans ipse Iustinum martyrem, se commentarios eius de hac re optime nouisse demonstrat. Idemque, vt potuit, cauens vt quam fidelissime ab antiquarijs idem commentarius describeretur, hanc apposuit obtestationem: Adiuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum, quo iudicaturus est viuos & mortuos, vt conferas postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar, vnde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, vt inuenisti in exemplari.] In his enim aliqua ex parte imitatus videtur fuisse S. Ioannem, ex cuius schola prouenerat; nam eius discipuli Polycarpi auditor fuit. Ipse namque Ioannes ad librum Apocalypsis & contestationem, sed alterius generis, nempe seueriorem adiecit. Porro cum Irenaeus, recensendo seriem Romanorum Pontificum a Petro, perducatur usque ad Eleutherum, qui Soteri successit, perspicue significat, se ea aduersus haereticos eiusdem sedis tempore lucubrasse.

XXXVII. Ita nusquam iam Valentinus, & tamen Valentini qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiae Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum eius consolatur: alioquin tantum se huic haeresi suadere permissum est, quantum lupae feminae formam quotidie supparare solemne est.] haec Tertullianus de Valentini quorundie formam nouam adducentibus, ac fuco etiam componentibus.

XXXVIII. His Valentini discipulis enumeratis, haud placet inter eos ab alijs recenseret Prodicum, quod Tertullianus, aduersus Praxeam agens, aequae adnumeret Valentinos & Prodicos plures deos introducentes: nam ante Valentinum vixisse Prodicum, Adami tarum haeresis fautorem, superius dictum est. Iure igitur idem Tertullianus, agens aduersus Gnosticos martyrium negantes, primo loco Prodicum recensuit, ac subinde Valentinum, sic dicens: Quod si iam tunc Prodicus, & Valentinus assisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quod nec Deus humanum sanguinem striat, &c.] Qui autem aduersus Valentinos scripserint, eo ordine quo ab eis id factum est, idem Tertullianus recensens, haec ait: Nec solum nostri antecessores, sed ipsorum haeresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retulerunt; vt Iustinus philosophus ac martyr, ac Milriades Ecclesiarum sophista; vt Irenaeus omnium doctrinarum curiosissimus explorator; vt Proculus nostrae virginis senectae & Christianae eloquentiae dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optauerim assequi.] Fuisse hunc Proculum Montani sectatorem, superius dictum est: qui quod adeo praedicaret martyrium, vt nec fugiendum esse persecutionis tempore, nec aliter id redimendum diceret, merito in Valentinos stylum armavit, qui negabant esse coram hominibus confitendum, & martyrium subeundum.

XXXIX. Irenaeus autem non commentarios tantum horum legisse, sed & congressus cum illis se habuisse testatur, sic dicens: Cum legerim commentarios ipsorum (quemadmodum ipsi dicunt) Valentini discipulorum, quibusdam autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiam ipsorum: manifestare tibi dilectissime portentosissima & altissima mysteria eorum, quae non omnes capiunt, &c.] Porro citans ipse Iustinum martyrem, se commentarios eius de hac re optime nouisse demonstrat. Idemque, vt potuit, cauens vt quam fidelissime ab antiquarijs idem commentarius describeretur, hanc apposuit obtestationem: Adiuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum, quo iudicaturus est viuos & mortuos, vt conferas postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar, vnde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, vt inuenisti in exemplari.] In his enim aliqua ex parte imitatus videtur fuisse S. Ioannem, ex cuius schola prouenerat; nam eius discipuli Polycarpi auditor fuit. Ipse namque Ioannes ad librum Apocalypsis & contestationem, sed alterius generis, nempe seueriorem adiecit. Porro cum Irenaeus, recensendo seriem Romanorum Pontificum a Petro, perducatur usque ad Eleutherum, qui Soteri successit, perspicue significat, se ea aduersus haereticos eiusdem sedis tempore lucubrasse.

A etiam vngere consueuisse mortuos oleo & aqua (vt de alijs superius dictum est) insuper & Dominum Sabaoth blasphemare, quod dicerent ipsum in septimo caelo exercere tyrannidem, ab eodemque genitum esse diabolum, ex quo per Euam Cain & Abel sint prognati. negasse hos quoque mortuorum corporum resurrectionem, Epiphanius tradit, nouosque prophetas finxisse Martiadem & Martianum; eosque raptos in caelum, ac post triduum descendisse. Porro hos ceteris ad alios fallendos constat fuisse astutiores, quod solitarie agentes, renunciationem omnium praesferrent; eosque ad sua tempora in Palaestina coaluisse, idem auctor testatur, quos pie sancteq. (vt suo loco dicitur) fuerit insecutus. Addit his omnibus Valentini discipulis Tertullianus Theodotum: qui multum, inquit, circa imagines legis operatus est.] At licet hi omnes a Valentino descenderint, longe tamen ab illius assertionibus recesserunt: ob idque addit:

B Ita nusquam iam Valentinus, & tamen Valentini qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiae Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum eius consolatur: alioquin tantum se huic haeresi suadere permissum est, quantum lupae feminae formam quotidie supparare solemne est.] haec Tertullianus de Valentini quorundie formam nouam adducentibus, ac fuco etiam componentibus.

C His Valentini discipulis enumeratis, haud placet inter eos ab alijs recenseret Prodicum, quod Tertullianus, aduersus Praxeam agens, aequae adnumeret Valentinos & Prodicos plures deos introducentes: nam ante Valentinum vixisse Prodicum, Adami tarum haeresis fautorem, superius dictum est. Iure igitur idem Tertullianus, agens aduersus Gnosticos martyrium negantes, primo loco Prodicum recensuit, ac subinde Valentinum, sic dicens: Quod si iam tunc Prodicus, & Valentinus assisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quod nec Deus humanum sanguinem striat, &c.] Qui autem aduersus Valentinos scripserint, eo ordine quo ab eis id factum est, idem Tertullianus recensens, haec ait: Nec solum nostri antecessores, sed ipsorum haeresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retulerunt; vt Iustinus philosophus ac martyr, ac Milriades Ecclesiarum sophista; vt Irenaeus omnium doctrinarum curiosissimus explorator; vt Proculus nostrae virginis senectae & Christianae eloquentiae dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optauerim assequi.] Fuisse hunc Proculum Montani sectatorem, superius dictum est: qui quod adeo praedicaret martyrium, vt nec fugiendum esse persecutionis tempore, nec aliter id redimendum diceret, merito in Valentinos stylum armavit, qui negabant esse coram hominibus confitendum, & martyrium subeundum.

D Irenaeus autem non commentarios tantum horum legisse, sed & congressus cum illis se habuisse testatur, sic dicens: Cum legerim commentarios ipsorum (quemadmodum ipsi dicunt) Valentini discipulorum, quibusdam autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiam ipsorum: manifestare tibi dilectissime portentosissima & altissima mysteria eorum, quae non omnes capiunt, &c.] Porro citans ipse Iustinum martyrem, se commentarios eius de hac re optime nouisse demonstrat. Idemque, vt potuit, cauens vt quam fidelissime ab antiquarijs idem commentarius describeretur, hanc apposuit obtestationem: Adiuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum, quo iudicaturus est viuos & mortuos, vt conferas postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar, vnde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, vt inuenisti in exemplari.] In his enim aliqua ex parte imitatus videtur fuisse S. Ioannem, ex cuius schola prouenerat; nam eius discipuli Polycarpi auditor fuit. Ipse namque Ioannes ad librum Apocalypsis & contestationem, sed alterius generis, nempe seueriorem adiecit. Porro cum Irenaeus, recensendo seriem Romanorum Pontificum a Petro, perducatur usque ad Eleutherum, qui Soteri successit, perspicue significat, se ea aduersus haereticos eiusdem sedis tempore lucubrasse.

E Ita nusquam iam Valentinus, & tamen Valentini qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiae Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum eius consolatur: alioquin tantum se huic haeresi suadere permissum est, quantum lupae feminae formam quotidie supparare solemne est.] haec Tertullianus de Valentini quorundie formam nouam adducentibus, ac fuco etiam componentibus.

XXXIII. Idem aduersus Praxeam agens, aequae adnumeret Valentinos & Prodicos plures deos introducentes: nam ante Valentinum vixisse Prodicum, Adami tarum haeresis fautorem, superius dictum est. Iure igitur idem Tertullianus, agens aduersus Gnosticos martyrium negantes, primo loco Prodicum recensuit, ac subinde Valentinum, sic dicens: Quod si iam tunc Prodicus, & Valentinus assisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quod nec Deus humanum sanguinem striat, &c.] Qui autem aduersus Valentinos scripserint, eo ordine quo ab eis id factum est, idem Tertullianus recensens, haec ait: Nec solum nostri antecessores, sed ipsorum haeresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retulerunt; vt Iustinus philosophus ac martyr, ac Milriades Ecclesiarum sophista; vt Irenaeus omnium doctrinarum curiosissimus explorator; vt Proculus nostrae virginis senectae & Christianae eloquentiae dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optauerim assequi.] Fuisse hunc Proculum Montani sectatorem, superius dictum est: qui quod adeo praedicaret martyrium, vt nec fugiendum esse persecutionis tempore, nec aliter id redimendum diceret, merito in Valentinos stylum armavit, qui negabant esse coram hominibus confitendum, & martyrium subeundum.

ALIA DISCI... PVLORVM VALENTINI PORTENTOSA.

a Epiphanius haeresi ref. 49.

b Tertullianus aduersus Valentinum c. 4.

XXXIII. Idem aduersus Praxeam cap. 3. in fin. ibi nos. 37. d Idem in Scorpiac. c. ult.

QUI SCRIPSERINT ADVERSUS VALENTINIANOS. Idem aduersus Valentinum c. 5.

XXXIV. Irenaeus in praefat. lib. 6.

IRENAEI CONTESTATIO.

g Apoc. c. ult.

TEMPVS MAR-
CI IMP. DEMAR-
COMANNIS VI-
CTORIAE.

I. Centesimo & septuagesimo sexto Christi anno, Gallo & Flacco Coss. Romanus exercitus aduersus Marcomannos, Quados, & alias complures barbaras nationes, iam quadriennio difficili bello in expeditione positus, in maximumq. discrimen adductus, ope tandem Christianorum militum, precibus ad Deum fuis, non solum ab infestis casibus, quibus vrgebatur, eripitur, sed victoria diuinitus parta potitur. Hæc autem adeo admiranda, vt in omnibus perspicua ac penitus elucidata scriptorum memoria relinquamus; in primis, quod ad tempus spectat, hoc ipso anno gesta esse, ex eo euidenter apparet, quod in litteris Marci Aurelij Imperatoris ad Senatum tunc datis, inscripta habeatur eius Tribunitia potestas vigesima octaua; quarum primam coeptam esse constat (vt ex Iulio Capitolino colligitur & ex nummis) post annum sequentem a secundo Marci Consulatu, anno Domini (vt a nobis ponitur) centesimo quadragesimonono. Quod & ex eo certius demonstratur, quod eo anno, quo Marcus tertium Consulatum gessit, & Imperium coepit post Pium, in nummis & alijs inscriptionibus Tribunitia eius potestas numeratur decima quinta; qua per singulos annos ex more aucta, hoc ipso anno decimo quarto eius Imperij, vigesima octaua iure connumeratur: quo anno idem Imperator victis hostibus, septimum iam Imperator ab exercitu est appellatus, prout etiam in iisdem litteris hæcenus habetur inscriptus.

II. ETHNICORVM
HISTORICO-
RVM APPRE-
HENSIO
PRIVATA.

Tantam Christianorum gloriam iniquo animo ferentes scriptores Ethnici, quod contigit prægrande miraculum aut magiæ tribuerunt, aut M. Aurelij Imperatoris precibus ac meritis adscripserunt. Quam autem parum exacti ac diligentis, parumq. veritatis amantis iisdem historici munere sint perfuncti in ea historia conscribenda, ex eo primum potest plane cognosci, quod tam longi temporis bellum, in quo multa memoratu digna accidisse oportuit, silentio pene obrutum reliquerint. Erubuerunt fortasse casum illum acerbum & luctuosum referre, quo primum falsis oraculis Imperatore decepto (quod recitauimus superius ex Luciano) exercitu Romanorum ab hostibus profligato, desiderata sunt viginti millia militum. At non magis in illis oscitantia, quam priuata quædam ipsorum affectio ac studium erga res patrias auitamq. superstitionem, quibus verax historicus carere debet, in crimen adducenda videtur. Cum enim de rebus gestis, de quibus est sermo, scripserunt, ipsas longe aliter atque publicis litteris Imperatoris non tantum in Senatu publice recitatis, sed instar edicti in foro Traiano affixis, essent scriptæ, narrarunt: vt certo certius conuincantur non nisi dolo malo in re tam perspicua ac nota omnibus esse mentiti.

III. INTELLECTUS
IN MARCO
DIFFICILE BEL-
LVM CVM BAR-
BARIS MULTI-
PLICIBVS.

Sed vt rem ipsam ab exordio repetamus: cum primo contra Sarmatas ac Marcomannos bellum fuerat exorditum, complures aliæ barbarorum prouinciæ aduersus Romanum Imperium conspirantes, iisdem postea adhæserunt; vsque adeo, vt perdifficile ac formidabile bellum, quod leue antea videbatur, plane reddiderint. Quinam vero fuerint hi populi, Iulius Capitolinus his verbis describit: Gentes omnes ab Illyrici limite vsque ad Galliã conspirauerant, vt Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Sueui, Sarmatæ, Latringes, & Buri; hi alijq. cum Vectoualis, Sosibes, Sicobotes, Rhoxolani, Bactaræ, Alani, Peucini, Costoboci.] hæc ipse: qui tam insignem historiam, in qua tantam victoriam, quam Imperator & Romanus exercitus est consecutus, his paucis descripsit, sic dicens, cum obiter eam tractat, & eiusdem Imperatoris virtutes enumerat: Equiratem etiam circa captos hostes custodiuit: infinitos ex gentilibus in Romano solo collocauit: fulmen de cælo precibus suis contra hostium machinamentum intorsit, suis pluuia impetrata, cum siti laborarent, voluit Marcomanniam prouinciã, voluit etiam Sarmatiam facere; & fecisset, nisi Auidius Cassius rebellasset in Oriente.] hucusque Capitolinus.

IV. b Dio in M.
Aurel.

Sed ex Dione b audiamus rem gestam paulo accuratius explicatam, vtinã sic etiam in omnibus verius; qui ait: Igitur Marcus multis magnisq. proelijs in Germania factis, aditisq. periculis, Marcomannos & Iazygas subegit: post hæc bellum acre, proeliumq. magnum

A magnum, cum ijs qui Quadi appellantur, fuit: quod ex bello victoria præter spem, vel potius Dei beneficio, consecuta est; propterea quod Romani cum essent in proelio, atque in maximum periculum venissent, mirabiliter sane ac diuinitus conseruati sunt. Cum enim interclusi a Quadis in locis opportunis conferti pugnarent fortiter, atque interim barbari differrent proelium, sperantes eos calore & siti perituros; quos circumoccupatis locis omnibus sic concluderant (erant enim multo plures) vt aquam habere nullo pacto possent; atque Romani in tantas difficultates incurrisent, vt morbo, vulneribus, ardore Solis, ac siti vexarentur; nec ob eas res pugnare possent, aut alio secedere, sed in acie stantes, atque in locis constitutis arderent: nubes derepente ita coactæ sunt, vt maximus imber aquæ ceciderit, non sine Dei beneficio. Facta est Arnuphin magum Ægyptium, qui vna cum Marco erat, Mercurium illum, qui est in aere, alioq. B dæmones quibusdam magicis artibus inuocauisse, ac per eos pluuiam extorsisse.] hæc de Mercurio per magum aduocato Dio tradit, quod eiusmodi Deus princeps magiæ esset ac doctor: de quo Prudentius cum agit, hæc ait a:

Necnon Thessalica doctissimus ille magiæ.] Quamobrem artis magiæ professores Mercurij fuerunt studiosissimi, vt inter alios Iulianus Apostata.

Sed profectur Dio coeptam narrationem his verbis: Cum autem primum pluuia cadere coepit; Romani in cælum suspicientes, eam in ora recipiebant: deinde scutis galæisq. subiectis, inde largiter absorbuerunt, equis quoque aqua refectis. Cumq. barbari in ipsos impetum facerent bibentes, simul pugnabant, & complures faucij sanguinem infusum in galeas simul cum aqua absorbuerunt. Cum autem vrgentibus hostibus, grauiã damna, propterea quod magna ex parte in bibendo erant occupati, acciperent: vehemens grando, compluraq. fulmina in hostes ceciderunt. Itaque licebat videre in eodem loco aquam ignemq. simul de cælo cadere: atque ob eam causam valere alij, & bibere, exuri alij, ac prorsus interire videbantur: non enim ignis Romanos attingebat; quod si forte cum eis interdum misceretur, extinguebatur subito: neque imber iuuabat barbaros, sed non secus ac oleum inflammabat, ita vt aquam requirerent pluuia perfusi, infligerentq. sibi vulnera, quo sanguine ignem restinguerent: pars autem confugiebat ad Romanos, quasi illis tantummodo aqua salutaris esset: sed eorum Marcus misertus est: eoq. facto a militibus septimum Imperator appellatus est: quod etsi admittere non consuevit priusquam esset decretum a Senatu; tamen non repudiãuit, quasi id diuinitus acciperet: de quo etiam facto ad Senatum scripsit.] hucusque de his Dio.

D Sed quid ad Dionem addiderit Xiphilinus, apponamus: Hæc, inquit, quidem de mago Ægyptio a Dione dicuntur, sed is mihi mentiri videtur (volens, an inuitus, nescio, volentem magis arbitror) cum non ignoret legionem militum quæ *Κεραυνοβόλος* appellatur proprio nomine (eius enim mentionem facit in catalogo ceterorum militum) nulla alia causa (neque enim alia circumfertur) quam ex ea quæ in bello accidit, id nomen accepisse: quæ causa etiam tum Romanis saluti, barbaris exitio fuit. Non enim Arnuphis magus erat; cum nusquam memoriæ proditum sit, Marcum magorum societate aut præstigij fuisse delectatum. Quod igitur in hac re dico, tale est: Cum Marcus legionem vnã haberet ex militibus Melitenis (hi omnes Christum colunt) ad eum Præfectus prætorianorum venit, nescientem quid in illo proelio consilij caperet, timentemq. toti exercitui: eiq. fertur dixisse, Nihil esse, quod ij, qui Christiani nominantur, precibus impetrare non possint; esseq. legionem vnã in exercitu hominum huius generis. Qua re cognita, Marcum ab eo petiisse, vt Deo suo supplicarent. Quod cum fecissent, Deum exaudisse subito, percussisseq. hostes fulmine, ac Romanos pluuia recreasse. His rebus Marcum vehementer obstupefactum, edicto Christianos honore affectisse, ipsamq. legionem *Κεραυνοβόλον*, Fulminatricem appellasse. Atque de ijs rebus epistola Marci extare dicitur. Græci autem sciunt eam legionem Fulminatricem appellari, eiusq. rei testes sunt: causam vero cur ita appellata sit, non dicunt.] hucusque Xiphilinus apud Dionem.

Quod vero Dio tribuit Arnuphi mago, alij tribuerunt cuidam Iuliano itidem mago, qui vixit his ipsis temporibus Marci, cuius Suidas b meminit. Rursus autem quod ad Dionem pertinet; puto equidem, quod sicut quæ hic de mago scripsit, apertissimi mendacij redarguitur; ita eiusdem quoque criminis vehementer suspectus redditur, dum

DEF OPPORTUN-
TA VICTORIA
DE BARBARIS.

a Pruden. ad
uers. Symmach.
lib. 2.

BARBARORVM
MISERANDA
STRAGES.

LEGIO FULMI-
NATRIZ VNDÈ
DICTA.

b Suid. in verbo
Iulian. 2.

a Dio histor.
Rom. lib. 60.

AQUA EX IN-
SPERATO RO-
MANIS DATA.

VIII.
MAGIAE TRI-
BVTAE RES
CHRISTIANO-
RVM.

b Tertullian. ad
Scapul. c. 4.

IX.
c Claudian. in
sexto Honorij
Cōsulatu. lib. 1.
EADEM BARBA-
RICA CLADES
A CLAVDIANO
DESCRIPTA.

* numina

X.
QVID DE HIS
CHRISTIANI
SCRIPTORES.

XI.
HISTORIAE VE-
RITAS A TER-
TULLIANO CHR-
TYA REDDITA.

dum rem huic perfimilem gestam in Africa, Coss. Germanico & Saturnino, primo an-
no Claudij Imperatoris, Christi vero quadragesimotertio, narrat his verbis^a: Gneus
Sidius Geta post Suetonium Paulinum expeditione facta, recta aduersus Salabum du-
cem eorum contendit, eumq. semel atque iterum vicit. Qui cum relictis quibusdam
ad limites, qui insequentes arcerent, ad arenosa confugeret; ausus est Sidius insectari
eum: ac parte exercitus posita in subsidijs, processit, aqua secum quantum potuit por-
tata. Verum ea absumpta, cum nulla alia suppeteret, in summa haesit difficultate,
barbaris durantibus, eo quod sitim diutissime tolerare assueuissent, ac peritia locorum
aquam inuenirent. Romanis vero neque progredi, neque regredi integrum erat. Cum
quidam indigenarum confœderatorum Sidio auctor fuit, vt incantationibus & magi-
ca arte vteretur; affirmans sapius se eo modo aquam elicuisse. Cum paruisset, confe-
ssim aquæ vis cælitus fluxit, vt & sitim exercitus resingueret, & hostes perterreface-
ret, diuinum auxilium Romanis adesse opinantes: itaque vltro pacis condiciones ac-
ceperunt.] hæc ipse.

Sed mea sententia, quod (vt alias superius dictum est) a Gentilibus Christiani, ma-
gi consueuerint appellari, Christiani hominis fidei potius, quam magiæ id adscriben-
dum putarem. Si enim tantam vim Romani in magis hominibus esse sentirent, vt,
cum vellent, e caelo pluuiam impetrarent, & in hostes fulmina intorquerent: cur, qua-
sio, non omnibus proelijs magos, qui talia præstarent, semper adhibuerunt; vt eadem
magica arte, fulmine disiectis hostibus, certum semper triumphum referrent ex ho-
stibus? Sed miracula hæc fuerunt, iustorum piorumq. precibus diuinitus impetrata:
vt iure gloriatur Tertullianus^b, sic dicens: Quando non geniculationibus & ieiuna-
tionibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ?]]

Rursum vero quod ad scriptores Gentiles pertinet, Claudianus^c & ipse Gentilis,
quæ apud suos historicos legerat, his carminibus cecinit:

Non tantis patriæ studijs ad templa vocatus
Clemens Marce redis: cum gentibus undique cinctam
Exiit Hesperiam paribus Fortuna periculis.
Laus ibi nulla ducum: nam flammæ imber in hostem
Decidit: hunc dorso trepidum flammante ferebas
Ambustus sonipes: hic tabescente solutus
Subsedii galea: liquefactaq. fulgure cuspis
Canduit, & subitis fluxere vaporibus enses.
Tunc contenta polo, mortalis nescia telî,
Pugna fuit. Chaldaea mago seu carmina * ritu
Armauere deos: seu (quod reor) omne Tonantis
Obsequium Marci mores potuere mereri.]

At cum Gentiles & Christiani scriptores de re gesta æque consentiant, discrepent
tamen ab inuicem, cum illi aut magiæ, aut precibus ac laudatis moribus M. Aurelij
tribuerunt: quorumnam fides præstet, iudicium omnium recte sentientium, qui nec
affectu moueantur, libenter appellarem, si in re dubia & non omnino certa, Mar-
cique Imp. litteris publicis declarata, quæstio versaretur. Sed antequam easdem reci-
temus; qui his temporibus proximi vixere scriptores Ecclesiastici, quid de ea rescri-
pserint, audiamus. Id quidem factum fuisse Christianorum precibus, aperte testati
sunt, cum agerent scriptis suis aduersus Gentes, qui his ipsis temporibus magna lau-
de in Ecclesia claruere, Latinus, itemq. Græcus auctores, Tertullianus nimirum, &
Apollinaris Episcopus Hierapolitanus in Phrygia.

Et vt de Tertulliani testimonio in præsentiarum agamus; id quidem ipse non semel,
sed iterum professus est, nec clam in angulo, vt inter domesticos parietes eiusmodi a
se scripta continerentur, sed quorum alia ad Romanos Antistites, alia ad Scapulam
Asiæ Proconsulem legenda darentur, ipso exordio persecutionis Scueri abhinc paucos
post annos: nec id quidem leui quadam opinione permotus, aut rumore vulgi, sed
attestatione facta ex litteris Imperatorij; eis nimirum, quas tunc M. Aurelius (vt tra-
dit Dio) ad Senatam ex more misit. Potest ne quis suspicari, in re tam memorabili,
cuius adhuc testes viuerent, atque coram redarguere possent, immo & coram illis qui
Christianos alioqui leui ex causa deridere ac iurgijs insectari solerent, Tertullianum
mentiri

A mentiri potuisse? cum præsertim grauissimam ageret causam, nempe fidei Christianæ
defensionem, & Christianorum vitam innoxiam commonstraret, ac ab omni prorsus
crimine alienam: cum a causa penitus se cadere intelligeret, si vel leuioris mendacij ab
illis argui potuisset. cum alioqui in maximum fraudis incurrisset, si, quæ par-
ta esset meritis Imperatoris victoria, ipse Christianis procaciter tribuisset.

Sed iam ipsum hæc libere loquentem^a, & ipsos Antistites Romæ agentes scriptis
grauiter compellantem audiamus: Ceterum (inquit) de tot exinde Principibus vsque
ad hodiernum, diuinum humanumq. sapientibus, edite aliquem debellatorem Chri-
stianorum. At nos e contrario edimus protectorem: si litteræ Marci Aurelij grauissimi
Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte mili-
tum precationibus impetrato imbri, discussam contestatur. Qui sicut palam ab eiuf-
modi hominibus poenam dimouit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam accu-
satoribus damnatione, & quidem temtore.] hæc Tertullianus in Apologetico (vt di-
ctum est) ad Romanos Antistites. Idemq. ad Scapulam^b Proconsulem agentem in Afri-
ca eodem persecutionis tempore eadem habet his verbis: Marcus quoque Aurelius in
Germanica expeditione, Christianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres
in siti sua impetrauit.]

Eusebius^c de eadem re agens, Apollinarem Tertullianumq. adhibens testes, hæc
ait: Antonini fratrem Marcum Aurelium Cæsarem, fama est, contra Germanos & Sar-
matas aciem instruentem, cum exercitus illius ingenti siti opprimeretur, omnino
non habuisse quid ageret. Vnde milites in ea legione, quæ Melitina appellabatur (quæ
sane ab illo tempore ad hanc nostram atatem magnopere propter fidem commendata
est) in ipsa acie contra hostes instructa, genibus humi positis (vt nobis, cum oramus,
in more est) se ad preces Deo adhibendas totos conuertisse dicuntur. Ac dum hostes hu-
iusmodi spectaculum magnopere mirabantur, aliud quoddam multo admirabilius
statim consecutum fertur: fulmen enim hostes in fugam vertisse, eosq. interemisse; &
imbrem in exercitum eorum, qui diuini numinis opem implorauerunt, de caelo affa-
tim ruentem cum vniuersum rescisisset recreasseque, qui parū aberat, quin præ siti into-
lerabili iam extingueretur. Eadem historia apud Gentiles scriptores, qui longe a no-
stra religione dissentiant, quiq. laborem ceperunt, ea quæ illis temporibus agebantur,
litteris profequendi, recensetur. Commemoratur etiam a nostris: sed a Gentilibus scri-
ptoribus, vt pote a fide alienis, quamquam miraculum illud ponitur, tamen quod no-
strorum hominum precibus euenerit, ex eorum scriptis minime certe constat: at a no-
stris, vt pote veritatis fautoribus, simplici quadam oratione & minime fucata, res vere,
vt edita fuit, explicatur. Ex quorum numero est Apollinarius: qui affirmat, legionem,
cuius precibus miraculum edebatur, Latino sermone Fulmineam vsque ab illo tem-
pore appellatam, illudq. nomen, rei euentum scite exprimens, ab Aurelio Cæsare ei tribu-
tum.] hæc Eusebius, qui mox testimonium subdit Tertulliani a nobis superius recitatū.

Idemq. auctor in Chronico eandem rem his verbis testatam reliquit: Imperator An-
toninus, multis aduersum se nascentibus bellis, sæpe ipse intererat, sæpe duces nobilif-
simos destinabat: in quibus semel perneciter exercitui, qui cum eo in Quadorum re-
gione pugnabat, siti oppresso, pluuiæ diuinitus missa est: cum e contrario Germanos
& Sarmatas fulmina persequerentur, & plurimos eorum interficerent. Extant litteræ
Marci Aurelij, grauissimi Imperatoris, quibus illam Germanicam sitim, Christiano-
rum forte militum precationibus impetrato imbri, discussam contestatur.] hucusque il-
le. His addimus nobile testimonium S. Gregorij Nysseni^d, qui celebrans laudes fan-
torum Quadraginta militum martyrum, qui Sebastæ in Armenia passi sunt, ab hisce
militibus Christianis, qui tam insigne miraculum ediderunt, encomium auspiciatus
est; ea nimirum occasione, quod gentiles ferme essent, nempe Armeni omnes: nam
quod ait Eusebius, Melitinam eam legionem fuisse antea dictam, id accidit quod Mc-
litinenses essent populi in Armenia, vnde illi nomen deductum esse videtur. Gregorius
igitur rem gestam his verbis descripsit:

Erat vetus quædam circa viciniam vrbe militum manus, præsidium totius gentis
aduersus impetus barbarorum. Illis, ex quadam ante oblata diuinitus apparitione,
maiori studio fides erat, quàm res ac disciplina militaris. Ac forsitan non intempestiuū
fuerit, vnum quoddam fidei virorū illorum facinus egregiū obiter commemorare. Bel-
Annal. Eccl. Tom. 2.

S lo enim

XIV.

XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

XIX.

XX.

XXI.

XXII.

XXIII.

XXIV.

lo enim eis aduersus barbaros aliquando conflato, cum omnibus locis opportunis ab exercitu hostium præoccupatis, aquæ quoque in eorum potestate essent, ad extremum periculum redacti, siue imperitia nostrorum ducum, siue meliore ac diuino magis consilio atque dispositione; vt vel per hoc maxime appareret, quid iniret inter Christianos, atque externos & a fide alienos; cum nulla ratione rebus præsentibus mederi possent, magnaq. trepidatio ac desperatio esset, cum nullus fons in eo loco, aut aliunde prouenientis aquæ facultas eis appareret; periculumq. esset, ne siti expugnati, ab aduersarijs subigerentur: tunc præclari illi atque egregij, omisso armorum præsidio, inuictum, cuiue resisti non posset, auxilium in rebus asperis animaduertunt. Relictis enim in castris qui nondum fidem receperant, ac per se separati, imitantur id quod tempore Eliæ Prophetæ factum est miraculum; communi atque coniuncta voce precibus petentes, vt ex rebus desperatis, in quas incidissent, eriperentur. Atque illi quidem precabantur: preces vero extemplo in opus conuertebantur.

XVI.

PRECIBVS IMPETRATA AQUA ET FULMINA.

Cum enim adhuc ipsi in oratione perseverarent, flatu violento nubes aliunde coacta sublimis in aere castris hostium imminabat: deinde fragoribus ingentibus superintonans, & fulgurum in subiectos incendia immittens, aquam fluminibus vehementiorum præcipitabat: adeo vt aduersarijs quidem tum continentia fulmina, tum continuationis imbrium vis extremi exitij causa existeret; his vero qui precum aciem opposuerant, ad vtraque sufficeret, tam ad vincendos hostes, quam ad sitis leuamen; quippe defluentibus torrentibus abunde potum ipsius suppeditantibus. His igitur adiunctus est noster coetus eorum, qui de exercitu narrationibus illis etiam ipsi circa fidem confirmati, & eisdem studijs & exercitijs innutriti, in tantam animi indolem ac magnitudinem euecti sunt, vt excellentia virtutum aduersus sese inuidiam excitarint.]

XVII.

ALIA TESTIMONIA DE REGISTA.

Gregorius hæc pro concione narrans, plane innuit, eos, quos celebrat, licet diuersis temporibus ab istis claruerint, tamen his fidei imitatione fuisse coniunctos, qui & genere & patria æque gentiles essent, & fortasse eiusdem milites legionis. Nam apud Romanos vetus illa erat consuetudo, eandem perseverare nomine legiones, easque, nisi penitus periissent, loco mortuorum nouis semper militibus suffici solitas. Nam & clarissimus ille martyr Polyeuctus, qui temporibus Decij Melitinæ in Armenia ciuitate passus est, etsi non ex horum numero, eiusdem tamen Fulminatricis legionis miles fuit: in cuius martyrij Actis^a, & quidem germanis, eiusdem rei gestæ narratio quoque retexitur, his scilicet verbis: Quidni enim faceret, qui talis erat, & genus illinc ducebat, & eiusdem fuerat soliditatis nobilitatem, inquam, & illustrium ex fide in Christum, qui sequebantur quidem Marcum Imperatorem bellum gerentem aduersus barbaros. Aquæ namque penuria laborabat Romanorum exercitus, tristisq. erat Imperator, cum hostes quidem valde inualecerent, sitis autem inter cetera nostros vexaret. Alij autem Christi fortes milites, qui eandem implebant legionem quam hic venerandus martyr, cum se separassent & procul ab exercitu remouissent, manus quidem pias ad Deum tollunt, piam, quæ ab eis honorabatur, fidem acerrime proferentes. Rogant autem Dei miserationes, vt eos benignis oculis aspicerent, & hanc soluerent necessitatem, quæ opprimebat multitudinem. Cum illi sic orassent, suis non sunt fraudati precibus. Nondum autem precationibus finem imposuerant; & densa nubes cælum subiens, aerem quidem impleuit tonitru, fulgura autem elisa micabant, & multa erupit pluuia: adeo vt, dum sic ferrentur fulmina & imbres, recreati quidem sint Christiani, plurimi autem barbari interierint; & ex eo sit legio nuncupata Κεραυνοβόλος, id est, fulminum iaculatrix.] hucusque ibi.

XVIII.

LEGIO DVODECIMA FULMINATRIX.
à Dio hist. Rom. lib. 55.

Quod autem ad nomen legionis spectat: Cum omnes ferme consentiant eam ex admiranda illa fulminum immissione dictam esse Fulminatricem, siue Fulmineam; non sic quidem id accipiendum est, vt tunc primum eo insigni nomine legio Romana nomenclata fuerit: nam Dione^b auctore constat, iam Augusti tempore Duodecimam nominatam legionem, dictam esse Fulminatricem. Insuper extant alia antiqua monumenta id ipsum testantia, & in primis columna Capitolina, in qua legiones descriptæ habentur in hæc verba:

NOMI-

A

II. AVG
VI. VICT
XX. VICTR
VIII. AVG
XXII. PRIM
I. MINER
XXX. VLP
I. ADIVT
XIII. GEM
I. PARTH

NOMINA LEG.

II. ADIVT
III. FLAV
VII. CLAVD
I. ITALIC
V. MACED
XI. CLAVD
XIII. GEM
XII. FVLM
III. GALLIC
II. PARTH

III. SCYTH
XVI. FLAV
VI. FERR
X. FRETE
III. CYREN
II. TRAI
III. AVG
VII. GEM
III. ITALIC
III. PARTH

^a Ex columella marmorea rotunda, qua Romæ extat in Capitolio, quam Lipsius edidit formis Plant. fol. 26. in script. 1.

B Sed huic aliam subiicimus inscriptionem, qua pariter demonstratur, Duodecimam legionem dictam esse Fulminatricem^b:

C. VETTIO. C. F
COL. NIGRO
DOMO ANTIOCHIA
SYRIA VETERANO
LEG. XII. FVLMINAT
MILIT. ANN. XXVI
VIXIT ANN. LVII
EX. TESTAMENTO

^b Extat Roma in Auentino in ecclesia S. Alexij. edidit Lipsius. pag. 90. in scriptione 15.

Rursus vero ad omnem dubitationem tollendam de Fulminatricis legionis nomine, ante hæc Marci tempora extitisse, aliam subiicimus inscriptionem, quæ de Traiani temporibus fidem facit: est huiusmodi^c:

Q. PETRONIVS. C. F. PVB
MODESTVS P. P. BIS
LEG. XII. FVLM. ET. LEG. I. ADIVT
VICTR. TRIB. MIL. COTT. V. PR. PR
DIVI. NERVAE. ET. IMP. CAES
NERVAE. TRAIANI. AVG. GERM
PROVINC. HISPANIAE. CITER. ASTVRIAE
ET. GALECIARVM. FLAMEN. DIVI
CLAVDI. DEDIT. IDEMQVE. DEDICAVIT

XIX.

^c Extat Tergesta in vico Ribiurgi. edidit Lipsius. fol. 194. in script. 9.

D Ex ijs igitur cum satis perspicuum sit, Fulminatricem legionem longe ante hæc tempora extitisse, eandemq. Duodecimam nuncupatam: proculdubio ab hac diuersa illa fuit, quæ ob tam insigne miraculum meruit adeo nobilem gloriæ titulum. Verum cum ex eiusdem Marci Imperatoris litteris constet, eo tempore non nisi quatuor legiones apud se habuisse, alijs alio amandatis, quarum & recenset nomina, nempe Primam, Gemellam, Decimam, atque Fretensem: oportuit ex ijs vnâ nomen illud esse consecutam; & quemadmodum olim Duodecimæ, sic modo vni ex ijs idem nomen accessisse. Sed quod Dio^d, qui temporibus Seueri Imperatoris scripsit historiam, cum recenset omnes Romani Imperij legiones, non nisi vnâ Fulminatricis, dictæ Duodecimæ, habuerit mentionem: meminisse oportuit, eundem Dionem ibidem testari, ab Imperatoribus exhaustas bello militibus legiones simul alijs admisceri, duasq. in vnâ redigi solitas. Vnde potuit accidisse, vt ex duabus Fulminatricibus legionibus Seueri tempore vnâ confecta fuerit. At cum Marcus Aurelius Imperator suis ad Senatum litteris rei gestæ breuiter retexens historiam, non dicat legionem integram fuisse militum Christianorum, sed tantum in eo exercitu repertam esse magnam Christianorum militum multitudinem, quorum precibus tunc inflexum fuerit cæleste nomen, vt fulmina iacularetur in hostes: par est credere, ipsum eosdem ob tam egregium atque mirandum facinus, Fulminantium nomine nobilitasse, ac eosdem simul eiusdem nominis legioni pariter aggregasse, sicq. immortale gloriæ nomen eosdem in posteros propagasse. Porro haud ab ijs Eusebius^e discrepat, cum eandem legionem Melitinam appellat: nam eosdem milites eiusdem ciuitatis ciues fuisse testatur: quam quidem legionem Duodecimam Fulminatricem in Cappadocia solitam agere, Dio affirmat. At de his hæc tenus.

XX.

^d Dio hist. Rom. lib. 55.

^e Euseb. lib. 5. cap. 5.

Annal. Eccl. Tom. 2.

S 2

Sed

XXI. Sed præstat iam ipsas Marci Aurelij litteras, ad Senatam tunc scriptas, hic recitare. A Descriptæ quidem illæ reperiuntur ad calcem Iustini Apologiæ ad Antoninum Pium, eodemq. loco vna cum ipsius Iustini operibus typis excusæ. Sed sicut paulum diuersa earumdem reperiuntur vetustiora exemplaria, prout a diuersis auctioribus in Græcum sermonem primo, ac deinde in Latinum translata: ita licet eadem ferme sit in sententijs, in verbis tamen aliqua videtur inesse varietas lectionis: quæ etsi momenti nullius plane esse videatur, tamen eam ponemus in margine. Est igitur huiusmodi ex codi-

ce Vaticano^a eius editio:

IMP. CAESAR. M. AVRELIUS. ANTONINUS. AVGVSTVS. PARTHICVS. GERMANICVS. SARMATICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNITIAE. POTESTATIS. XXVIII. IMP. VII. COS. III. PATER. PATRIAE. PRO. COS. S. P. Q. R. S. D

XXII. Certiores vos feci de consilij propositiq. mei magnitudine, & quæ in Germania mihi in discrimine atque obsidione, alia ex alijs acciderunt, cum in eius medio, labore atque æstu confectus fuisset. Sane dum * Carnuti essem, speculatores nobis indicarunt septuagintaquatuor hostium dracones † prope nos nouem millibus adesse: idemq.

Pompeianus, quem bello ducem præfecimus, quod nos quoque videbamus, renunciauit. Cumq. in nostrorum militum exercitu haberemus tantum legiones Primam, Decimam, * Geminam, & * Fratensem, hostium vero † nongentorum & septuaginta septem millia; measq. ipsius copias cum ingenti barbarorum atque hostium exercitu comparassem, deos patrios votis susceptis rogavi. Sed cum ab eis negligerer, meq. ab hostibus premi animaduertentem; copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos qui apud nos Christiani dicuntur, accessit ac rogavi; inueniq. magnam eorum multitudinem: illosq. minis compuli, quod minime decuerat, propterea quod postea illorum vim ac potestatem cognoui. Itaque non ad telorum præparationem, non ad armorum, neque ad tubarum vsu se contulerunt: hoc enim illis facere Dei causa & nomine, quem in conscientia gestant, * gratum non est. Æquum igitur est, vt, quos impios esse & a Deo alienos opinabamur, eos existimemus Deo munitos esse. Cum enim se humi proiecissent, non solum precati sunt pro me, sed etiam pro toto hoc exercitu, vt famis, ac sitis, qua vrgebamur, remedium aliquod afferretur. quinque enim diebus aquam non sumperamus, quod ea non suppeteret. Eramus enim in media Germania, montibus vndique conclusi. Simul autem atque sese humi abiecerunt, ac Deum illum precati sunt, quem ego ignorabam; statim e caelo pluuia delapsa est in nos quidem frigidissima, in Romanorum vero hostes grando, ignis specie ac similitudine, & fulmina; eorumq. orationibus ac precibus statim præsto Deus fuit, qui neque vinci, neque expugnari potest. Quamobrem illinc exorsi, concedamus talibus, vt sint Christiani, ne qua arma eius generis contra nos petant & impetrent. Censeo autem, neminem, quod Christianus sit, esse in crimen & in iudicium vocandum. Quod si quis inuentus fuerit crimini dare cuiquam, quod Christianus sit: ei quidem qui in crimen vocatur, manifestum fieri volo, si nihil aliud obiectum est, quam quod Christianus tantum, dimitti: eum autem qui Christianum accusauit, viuam exuri: illum vero qui Christianum se esse professus fuerit, periculo omni, quod ob eam rem ei intendebatur, liberatum. Is cui prouincia commissa est, nequaquam ad poenitentiam adigat, aut libertatem ei adimat. Hæc autem S. C. etiam sanciri volo, atque hoc meum edictum in foro D. Traiani proponi, vt legi possit. Curæ autem erit Verrasio Pollicionis Præfecto Vrbi, vt ad omnes prouincias hæc constitutio mittatur: neque quisquam, qui eam exscribere, vel ipsa vti voluerit, prohibeatur. Valere.] Meminit (vt diximus) hanc litterarum Tertullianus^b, quarum exemplaria suo tempore complura extitisse. tradit Orosius^c. Porro Pompeianus, cuius in litteris Marci mentio habetur, gener (vt dictum est) Marci fuit, cui Lucillam viduam nuptui tradidit.

* al. Cotini, Carnuti

† Signa erant militaria barbarorum.

* Gemellam

* Ferentiariorum

† Conuentorium septuaginta septem millia] que magis placet.

* consuetum

^b Tertul. Apolog. c. 5. & apud Euseb. lib. 5. c. 5. ^c Oros. lib. 7. c. 15.

XXIII. Viguisse idem Marci Imp. edictum Romæ etiam temporibus Commodi eius filij, & in Imperium successoris, ex eo quod scribit Eusebius^d Romæ actum aduersus seruum, qui Apollonium Senatorem Christianitatis reum fecerat, liquido apparet. ait enim: Ceterum huic misero ac perditio intempestiue & incommodè in iudicium ad Christianum accusandum ingredienti, acturum (quoniam indices qui Christianorum nomina, solum quod Christiani essent, deferebant, Imperatoris edictum neci dare mandauerat)

uerat) crura confringebantur, Perennio Iudice talem sententiam contra eum pronunciantem.] hæc Eusebius.

XXIV. Extrat hætenus tam egregij miraculi, Christi virtute editi, quam præclarum atque egregium monumentum in nobilissima illa Antonini columna cochlide insigniter insculptum, vna cum alijs eiusdem Marci Aurelij Imperatoris in bello Marcomannico facinoribus fortiter gestis: quam iure dixerimus egregium Christianæ victoriæ trophæum, æterna memoria consecratum: quippe quæ celebre illud factum contineat, cum (quod est in Psalmis^a) intonuit de caelo Dominus, & Altissimus dedit vocem suam: a Psal. 17. grando & carbones ignis: misit fagittas suas, & dissipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.] Romanis vero apparuerunt fontes aquarum: et quod alibi^b dicitur: Fulgura in pluuiam fecit.] Visitur adhuc in ea imago expressa rei tam insigniter gestæ: sed ijs plane signis, vt Iouis imbres dantis & illis fulgura admiscens re præfenter effigiem: quam ex ea graphice incisam, hac tibi forma exprimendam curauimus.

XXIV.

^a Psal. 17.

^b Psal. 134.

XXV. Imago hæc est Iouis Pluiij: ex diuersis enim effectibus, diuersis quoque nominibus a Gentilibus Iupiter appellari consuevit: vnde & Phornutus hæc in libro de Natura deorum: Deinde cum Nubicogum, & Grandistrepum appellant, quod superne nubes cogat, & tonitrua, & illinc etiam fulmina & tempestates immittat.] et paulo inferius: Ob alias, inquit, similes ac manifestas causas Pluiius, & Fructifer, & Descensor, & Fulminator, & alio sapius modo secundum diuersam sententiam appellatur.] ac pariter secundum diuersas causas, diuersis quoque imaginibus solitus erat sculpi atque depingi. Cum igitur pluuiam daret, Pluiius dicebatur; & fundens vndique imbres Annal. Eccl. Tom. 2.

XXV.

ELUCIDATIO SCULPTAR. YAVLAB.

Tibull. lib. 1. (vt imago impressa demonstrat) effigiari pariter consuevit. Sunt Tibulli^a versus de Ioue Pluuiio Ægyptijs tanrum ignoto:

Te propter nullos vellus tua postulat imbres,
Arida nec Pluuiio supplicat herba Ioui.]

Idemq. apud Virgilium^b appellatus est Æther, vt cum ait:

Tunc pater omnipotens secundis imbris Æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, &c.]

At Arnobius^c Iouem ipsum, pluuiam, dictum esse testatur: quem Tertullianus^d eadem ex causa, Aquilicem nominat: à Græcis itidem ab imbre ὕψιστος & ὕδωρ dictus, atque uetus; alijsq. nominibus eandem rem significantibus, vt pluribus docet Lilius^e. Porro Iouis Pluuij non erat obscurus cultus, nec priuatus: nam auctor est Strabo^f, Indos quoque coluisse Iouem Pluuium.

XXVI. B. Quod reliquum est de ceteris ibi sculptis eiusdem tabulæ imaginibus; illa tantum representari videtur historia, cum sic fulminibus atque pluuijs confectum barbarorum exercitum Romanus miles insequitur. Quomodo autem idem castris positus, eos, quos inuenit, in deditionem accepit; quæ huic coniungitur in eadem reflexa columnæ zona historia sculpta declarat. At licet Marcus Imperator publicis litteris tantam diuinitus impartitam gratiam Christianorum precibus acceptam ferre professus fuerit: tamen vel quod numen Christianorum illi esset incognitum, vel quod inuidiosum admodum videretur, hæc Christianorum religioni tribui, cui contradicebatur ab omnibus; oreq. omnium Gentilium diffamabatur, a Ioue, quem colerent, illud fuisse concessum; idcirco Iouis pariter imago pluuiam dantis in columna fuit expressa.

XXVII. At plane accidit quod ait Tertullianus; vt sicut cuncta aduersa, quæ accidissent, C

a Gentilibus consueuissent Christianis adscribi; ita pariter quicquid boni fuisset Christianorum precibus impetratum, ab illis Ioui tribueretur. Quamobrem quod ad hanc rem spectare videtur, Tertullianus^g aduersus Gentes scribens, hæc ait: Denique cū ab imbribus æstiuæ hiberna suspendunt, & annus in cura est; vos quidem quondam passi statimq. pransuri, balneis & cauponis & lupinaribus operati, Aquilicia Ioui immolatis, nudipedalia populo denunciatis, cælum apud Capitolium quaritis, nubila de laquearibus expectatis, auersi ab ipso & Deo & cælo: nos vero ieiunijs aridi, & omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati, in sacco & cinere volutantes, inuidia cælum tundimus, Deum tangimus; & cum misericordiam extorserimus, Iupiter honoratur.]

XXVIII. Porro eandem columnam licet victorijs Marci Imp. exculptam, tamen vt Christiana D

næ fidei (vt cumque expressum sit) præclarissimum monumentum, superstitione vero Gentilicia obscuratum, barbarico olim furore deorsum incensam, ac desuper fulmine tactam (iuste numine cælitus fulgure vlciscente, quod ex fulmine datam a Deo victoriam Gentilitas Ioui tribuerit) iam deformatam, multisq. in locis e soliditate compaginis dissolutam, conuulsisq. atque disiectis lapidibus stipiti inhaerentibus, iam colabantem S. D. N. Sixtus Quintus, summus Catholicæ religionis Antistes, magna impensa, summoq. studio in pristinum gloriæ splendorem restituendam curauit, collocata super eius verticem conflata ære, auroq. tecta Pauli Doctoris Gentium sacra effigie: vt vbi olim a Marco statutum Pio parenti fuerat simulacrum, ibidem illius qui ad veram pietatem Urbem excoluit, & Gentiles Christo subegit, ob præstantissimum virtutis meritum, signum nobilissimum cerneretur. E

I. Sequitur Christi Redemptoris nostri annus septuagesimusseptimus supra centesimum; Coss. Pisone ac Iuliano: quo occisus est Auidius Cassius Syrus ex * Cyri regione. hoc ipso olim duce Lucius Verus Parthos vicit, & captas ab eo Romani Imperij prouincias, Romano Imperio post omnes debellatos hostes restituit. Hic igitur iam diu ante molitus tyrannidem, falso nuncio Marci Imperatoris morte accepta, inuadens Imperiū, tenuit menses tres & dies sex; sed ab Antonino Centurione vulneratur, & a de-

* Cypri, legit Iul. Capitol. Cassii DEFECTIO.

A Sca decurione necatur. hæc omnia pluribus Dio^a, qui hæc post victoriam adeptam de Marcomannis contigisse tradit. id ipsum affirmat Iulius Capitolinus^b, dum ait: Post eadem victoriam consecutam voluit Marcomanniam prouinciam facere, voluit etiam Sarmatiam facere; & fecisset, nisi Auidius Cassius rebellasset sub eodem in Oriente.] ac subdit: Relicto Sarmatico & Marcomannico bello, contra Cassium profectus est.]

De clementia autem Imperatoris, qua non modo pepercit affinibus & cognatis ipsius Cassij, & ijs qui cum Cassio conspirauerant; sed & ipsi Cassio, nisi occisus fuisset, etiam indulisset; breuis extat epistola eiusdem Antonini, tunc reddita ad Faustianam coniugem, vindictam litteris exposcentem aduersus Romani Imperij perduelles; quam Volcarius Gallicanus^c his verbis conscriptam recitat:

Tu quidem mea Faustina religiose pro marito & pro nostris liberis agis: nam relegi epistolam tuam in Formiano, qua me hortaris, vt in Auidij confocios vindicem. Ego vero & eius liberis parcam & genero & vxori; & ad Senatū scribam, ne aut proscriptio grauior sit, aut pœna crudelior. Non enim quicquam est, quod Imperatori Romanum melius commendet gentibus, quàm clementia: hæc Cæsarem deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc patrem tuum in primis Pij nomine ornauit. Denique si mea sententia de bello iudicandum esset, nec Auidius esset occisus. Esto igitur securæ dijs me tuentur, dijs pietas mea cordi est. Pompeianum nostrum in annum sequentem Consulē dixi.] hæc Antoninus ad coniugem. licet in eo ipse legem Maiestatis amplianerit, quod post mortem quoque voluerit pœna prosequi delinquentem: nimirum cum statuit, vt in defunctum posset eiusmodi iudicium instaurari. Meminit eiusmodi constitutionis a Marco editæ Paulus Iurisconsultus^d, ibi & de Drunciano Senatōre socio Cassiani furoris, cuius bona post mortem a Fisco vindicari sunt iussa.

C Quod autem pertinet ad Consulatum Pompeiani, quem diximus maritum Lucilæ, & generum Imperatoris, qui (vt vidimus) in expeditione Marcomannica præfuit exercitui: haud potest intelligi de primo Consulatu, quem ante biennium gessit, sed de secundo: non semel enim, sed bis a Marco Imperatore creatum fuisse Consulē, restatur Iulius Capitolinus^e. quamobrem ex his quæ dicta sunt, referendus videtur Pompeiani secundus Consulatus anno sequenti: haud enim generum Principis inter suffectos allectum fuisse putandum, cum præsertim iam ante annum fuerit designatus; sed excidisse e tabulis Consulū secundus eius Consulatus videtur, cum tam sequens annus, quàm ceteri alijs notati Consulibus habeantur. Cum igitur anno sequenti a nece Cassij eum creatum Consulē fuisse, ex litteris Imperatoris appareat: qui post præsentem sequitur annus, Consulatu Pompeiani secundo adscribendus videtur; & alter ex illis, qui eo anno ponuntur, inter suffectos potius aggregandus.

Ex ijs autem quæ ex Marci litteris mitius acta vidimus cum tyrannis, possumus intelligere, quanto deterioris conditionis olim apud eum fuerint Christiani, quàm crimini Maiestatis obnoxij: quippe qui in Romanum Imperium conspirare, & in deos bellum gerere censerentur, quod nec Imperatores nec deos adorarent: quam quidem calumniam Ecclesiasticos tractatores, qui pro Christianis Apologias scripserunt, sæpius oportuit refellisse: vt inter alios Tertullianus^f, cum in primis demonstrat, neminem ex Christianis inuentum esse conspirasse cum dicto Auidio Cassio, vel alijs aduersus alios Imperatores tyrannidem exercentibus. ait enim: Vnde Cassij, Nigri, & Albini? Vnde qui inter duas Lauros obsident Cæsarem? Vnde qui faucibus eius exprimendis palæstricam exercent? Vnde qui armati Palatium irrumpunt, omnibus Stephanis atque Parthenijs audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, non de Christianis.] et alibi hæc in eadem sententiam: Sic & circa maiestatem Imperatoris infamamur: tamen numquam Albiani, numquam Nigriani, vel Cassiani inueniri potuerunt Christiani: sed ijdem ipsi qui per genios eorum iam pridem vsque iurauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & vouerant, qui Christianos sæpe damnauerant, hostes reperti. Christianus nullus est hostis, nedum Imperatoris: quem sciens a Deo suo constitui, necesse est & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum velit cum toto Romano Imperio, quàm diu seculum stabit: tam diu enim stabit. Colimus ergo Imperatorem sic, quemadmodum & nobis licet, & ipsi expediat.] hæc & alia complura eodem argumento Tertullianus.

IV. CHRISTIANI HABITI OMNIUM SCELERATISSIMI A GENTILIBVS. Tertullianus in Apolog. c. 35.

Quam

a Dio in Marco Aur. Imp. b Iul. Capitol. in M. Aurel.

II.

c Volcarius Gallicanus in Cassio. MARCI EPISTOLA.

d. l. 6. c. 7. c. ad legem Iul. Maiest.

III.

DE SECUNDO CONSULATU POMPEIANI. e Iul. Capitol. in Marco.

IV.

V. Quam autem facile fuisset Christianis, si voluissent, Romanum Imperium inuadere, ac summa rerum potiri, vel si agere vellent armis, vel discessione idem penitus desolatum relinquere, pluribus monstrat: quæ nos superius, cum egimus de ingenti Christianorum multitudine, recitauimus: sed hic rursus (quod ratio postulat argumenti) necessario opportune repetenda sunt: Si enim (inquit a) & hostes externos, non tantum vindices occultos agere vellemus; deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipsiq. Parthi, vel quantæcumque, vnius tamen loci & suorum finium gentes, quàm totius Orbis? Externi sumus, & vestra omnia impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, Palatium, Senatum, & forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissetus, etiam impares copijs, qui tam libenter trucidamur; si non apud illam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere? Potuimus & inermes, nec rebelles, sed rantummodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem Orbis remoti sinum abrupissemus a vobis; suffudisset vtique dominationem vestram tot qualiumcumque amissio ciuium; immo etiam & ipsa destitutione punisset. proculdubio expauissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum & stuporem quemdam quasi mortuæ Urbis quæsisseris quibus in ea imperassetis. Plures enim hostes quàm ciues vobis remansissent. nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum pene omnium ciuium, pene omnes ciues Christianos habendo: sed hostes mauultis vocari generis humani, potius quàm erroris humani. Quis autem vos ab illis occultis & vsquequaque vastantibus & mentes & valetudines vestras hostibus raperet? a dæmoniorum incurfibus dico, quæ de vobis sine præmio, sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ vltioni, quod vacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. Porro nec tanti præsidij compensationem cogitantes, non modo non molestum vobis genus, verum etiam necessarium, hostes iudicare maluistis: qui sumus plane, non generis humani tamen, sed potius erroris.] hæc ipse, significans (quod dictum est) inter Gentiles arreptorum a dæmone fuisse innumeram multitudinem, qui omnes curarentur a Christianis: cumq. ait, id eos præstare solitos sine præmio, sine mercede, diuerfos quidem ab his illos fuisse declarat, qui (quod ait Iurisconsultus b) ea arte lucrum facerent: sed de his superius, atque cum de Exorcistis egimus primo Annalium c tomo.

VI. Sed quod de Cassio tyranno primitus est instituta narratio: cum Tertullianus d loco citato dicat, eos in Imperium conspirasse, qui Christianos sæpe damnauerant: et quod alibi addit, eosdem habuisse Christianos vt publicos hostes: ad hunc ipsum Auidium Cassium, præcipuum horum temporum tyrannum, respectum habuisse videtur: quem natura sæuissimum fuisse, Vulcatius e tradit, qui de eius sæuitia plura locutus, hæc addit f: Quoniam de seueritate eius dicere coepimus, multa extant crudelitatis potius quàm seueritatis eius indicia. Nam primum milites, qui aliquid prouincialibus tulissent per vim, in ipsis locis, in quibus peccauerant, in crucem sustulit. Primus etiam id supplicij genus inuenit, vt stipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, id est, materiam, & a summo vsque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incensiq. alijs, alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in profluentem mergi iubebat, vel in mare. Idem multis desertoribus manus excidit, alijs crura incidit ac poplites; dicens, maius exemplum esse viuientis miserabiliter criminosis, quàm occisi.] Quod si tam atrox in milites, quorum ope egebat; qualis fuisse putandus est in Christianos, quos sæpe damnasse vt hostes Imperij (quod vidimus) Tertullianus affirmat?

VII. At nec illud eiusdem Tertulliani prætereamus, dum loco superius citato ait Christianos castra, tribus, decurias, Palatium, & Senatum replese: quibus plane demonstrat, eos domi atque militiæ honores ac magistratus administrasse. quod & Vlpianus g I. C. de Proconsulis officio libro tertio his verbis visus est declarasse: Eis qui ludaicam superstitionem sequuntur, Diui Verus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitates eis imposuerunt, quæ superstitiones eorum non læderent.] hæc ipse: quæ de Christianis esse intelligenda, accuratus interpret h admonuit: qui tamen illud minus afsecutus fuisse videtur, dum ait eam esse editam sanctionem post victoriam

CHRISTIANI PACIFICI, INNOCENTII, ET OBSEQUENTES. a Idem ubi supra p. 371

GENTILES ARREPTITII.

b Iur. ff. de var. & extraord. cognit. c Prim. tom. Annal. an. 56. num. 10.

d Tertullian. ad Scapul. v. 2.

e Vulcat. Gal. in Cassio. f Tertullian. in Apolog. c. 35. g Cassii Crvdenitas.

h l. 3. in ff. de decurion. CHRISTIANI AD HONORES ET MAGISTRATVS ADMISSI. i Alcim. dist. p. 1. lib. 8. c. 8.

A Ætorem de Marcomannis beneficio Christianorum acceptam: nam cum ambo Imperatores eius legis citentur auctores, ante quinquennium latam fuisse oportuit, cum adhuc viueret Lucius Verus Marci collega.

IESV CHRISTI ANNVS 178. SOTERIS PAP. ANNVS 4. M. AVRELII IMP. ANNVS 16.

Christi anno centesimo septuagesimo octavo, Pollio & Aper bis ambo ponuntur I. Consules: sed alterum eorum fuisse suffectum, & Pompeianum generum Imperatoris Consulatum ordinarium gessisse, quæ dicta sunt ex Capitolino atque Vulcatio B anno superiori, satis significare videntur. Verum quoniam Lampridius in Commodoprius & alij horum Consulatum, vt ordinariorum, meminerunt: quicquam mutare haud præsumpsimus. In huius anni sine Commodum a patre & dignitatem Consulatus accepisse, & Imperatorem nominatum esse, ac vna cum patre triumphasse, idem qui supra Lampridius a narrat his verbis: Post hæc Commodus, venia legis Annariæ impetrata, Consul est factus, & cum patre Imperator est appellatus, V. Kalend. Decembris, Pollio secundum & Apro Coss. & triumphauit cum patre.] adeptumq. hoc anno Tribunitiam potestatem, nummi demonstrant, necnon Iulius Capitolinus.

At hæc (vt dictum est) in fine huius anni facta sunt: cuius exordio Marcus Aurelius II. Imperator, vt nutans Imperium Orientale sui præsentia stabiliret, in illas regiones profectioem instituit vna cum coniuge atque filijs: Sed Antiochiam (inquit Capitolinus b) C noluit videre, cum Syriam peteret: nam nec Cyprum voluit videre, ex qua erat Cassius. Fuit Alexandria, clementer cum ijs agens; postea tamen Antiochiam vidit. Multa egit cum Regibus, & pacem confirmauit, sibi occurrentibus cunctis Regibus & Legatis Persarum. Omnibus Orientalibus prouincijs carissimus fuit, apud multos etiam philosophiæ vestigia reliquit. Apud Ægyptios ciuem se egit & philosophum in omnibus studijs, templis, locis. Et cum multa Alexandrini in Cassium dixissent fausta, tamen omnibus ignouit, & filiam suam apud eos reliquit. Faustina vxorem suam in radicibus montis Tauri in vico Halale exanimatam subito morbo amisit.

Petijt a Senatu, vt honores Faustinae, ædemq. decerneret: laudata eadem, cum III. tamen impudicitia fama grauer laborasset; quod Antoninus vel nesciuit, vel dissimulauit: nouas puellas Faustianas instituit in honorem vxoris mortuæ: Diuam D etiam Faustina a Senatu appellatâ gratulatus est; quam secum & in æstiuis habuerat, vt Matrem castrorum appellaret: fecitq. & coloniam vicum, in quo obiit Faustina, & ædem illi extruxit, sed hæc postea Heliogabalo dedicata est.] et paulo inferius: Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit, & inter alia Cereris templum adiit, vt se innocentem probaret, & sacrarium solus ingressus est. Reuertens in Italiam nauigio, tempestatem grauissimam passus est. Per Brundisium veniens in Italiam, togam ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit: nec vmquam fatigati fuerunt sub eo milites. Romam vt venit, triumphauit. Cum inde Lauinium profectus est, Commodum deinde sibi collegam in Tribunitiam potestatem iunxit.] hucusque de eius peregrinatione & Romam reditu Capitolinus.

Ad hanc ipsam eius peregrinationem spectant, quæ de eodem Marco Aurelio Imperatore Ammianus Marcellinus c tradit his verbis: Ille cum Palæstinam transiret, Ægyptum petens, foetentium Iudæorum & tumultuantium sæpe rædio percitus, dolenter dicitur exclamasse: O Marcomanni! O Quadi! O Sarmatæ! tandem alios vobis deteriores inueni.] hæc runc Marcus Imperator, cuius iudicio omnibus barbaris nationibus Iudæi deteriores sunt habiti. Sed de his primo tomo Annalium pluribus.

Quod vero ad præsentem statum rerum Christianarum spectat: quod de Cassiana V. futura tyrannide quidam fuisset vaticinatus, & alia prædixisset, quibus animi perturbarentur; idem Imperator Marcus, rescribens ad Pacatum, ea omnia veruit vaticinia. Meminit eius legis Vlpianus I. C. his verbis d: Denique Diuus Marcus eum qui de mortu Cassiano vaticinatus erat, & multa quasi instinctu deorum dixerat, in insulam Syrum (est vna ex Cycladibus) relegauit. Et sane non debent impune ferri huiusmodi homines, qui sub obtentu & monitu deorum, quædam vel renunciant, vel iactant, vel

I. COMMODOVS A MARCO ASSVMITVR AD IMPERIVM.

a Lamprid. in Commod.

b Iul. Capit. in Marco. MARCVS IN ORIENTVM PROFICISCVR.

III. FAUSTINA DIVVNCTA INTER DIVOS RELATA.

c Ammian. lib. 22. QVID DE IV-DARIS M. AVR. IMP.

V. VATICINIA MARCVS PROHIBIT. d Vlpian. lib. 9. de offic. Procōf. ex fragmentis Pithu.

a l. si quis ali-
quid ff. de pau.

b Origen. contra
Cels. lib. 3.

c Jul. Capitol.
in Marco.
DE FVIVRO IV.
DICIO A CHRI-
STIANIS IN-
CVLGATA SAB-
PE ORATIO.

d Act. 24.

vel scientes effingunt.] hæc ille. His sane Christianos prophetantes voluisse cohibere, mihi facile persuadeo: nam quæ e suis ipsorum templis vaticinia ederentur, qualia-cumque essent, magni facere consueverunt. Christianos quoque a Modestino notatos opinor, dum eiusdem Marci Imperatoris legem recitans, hæc ait: Si quis aliquid fecerit, quo leues hominum animi superstitione numinis terreantur, Diuus Marcus huiusmodi homines in insulam relegari scripsit.] his sane notatos quoque esse Christianos, qui signis & prodigijs & malorum futurorum prædictione Gentilium animos perterrerent, existimo: Quam indigno animo hæc a Christianis prædici solita Gentiles ferrent, locuples testis est Luciani Philopater. Fuit hæc eadem querela Celsi Epicurei, eadem in Christianos obijcientis; in quem hæc Origenes: Qualibus autem calliditatibus terriculisve fictitijs vulgus attrahamus, vt Celsus temere obijcit, proferat qui vult: Nisi forte quod de iudice Deo, deq. hominibus in eo iudicio rationem factorum suorum postulandis docemus, adstruentes id varijs modis, vel Scripturarum auctoritate, vel argumentis probabilibus, iste habet pro terriculis fictitijs. Quamuis tandem (amica enim veritas) ipse Celsus ita loquatur: Absit vt ij, aut ego, aut vllus mortalium tollat opinionem de iniustorum poenis, & iustorum præmijs. Quæ sunt igitur alia terricula, quibus confectis, homines attrahimus:] hæc & alia de his Origenes.

VI.

Rursum vero in derisionem Christianorum, qui de futuro incendio conflagraturi Orbis sæpe prædicerent, ludus & stropa illa a derisore quodam excogitata videtur, quam Iulius Capitolinus e his verbis recitat: Vano cuidam, qui diripiendæ Urbis occasionem cum quibusdam consijs requirens, de caprifici arbore in Campo Martio concinabundus, ignem de cælo apsurum, finemq. mundi affore diceret, si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur: cum statuto tempore decidisset, atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso Marcus veniam daret.] hæc ipse. Molestis sane auribus Magistratus accipere consueuisse Christianos de horribili futuro iudicio vaticinantes, exemplum Felicis Iudææ Præsidis in Actis d declarat: dum hæc ille audiens, tremore concussus, non est passus vterius orationem produci. Ceterum hæc Christianos frequentius inculcasse, & in auersas illorum aures ingessisse, Iustini martyris, Tertulliani, & aliorum Apologia, ac quæ extant fidelia Acta martyrum, sæpe demonstrant. Porro hæc erant præludia quædam ad persecutionem in Christianos denuo excitandam: cum enim populi intelligerent, Christianos hisce legibus Principis exagitari, in eos furore perciti audentius insurrexere. Sed de his dicendum anno sequenti.

IESV CHRISTI SOTERIS PAP. M. AVR. IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
179. 5. 17.

I. GENTILES IN
CHRISTIANOS
RNSVRGVNT.

e Euseb. lib. 5.
cap. 1.

f Apud Suv. 22.
Apr. 24.
com. 2.

II. EX CALVMNIIS
IN CHRISTIA-
NOS ILLATIS
CONFLATVR
PERSECVTIO.

g Euseb. lib. 5.
cap. 1.

I. Anno Domini centesimo vndeoctogesimo, Commodus Augusto & Quintillo Coss. cum Marcus in Imperio annum ageret decimumseptimum, Gentiles fauore Imperatoris de eis vbique locorum benemerentis elati, magnos inde sibi sumentes spiritus, Christianos ingenti vbique persecutione acerbè nimis exagitant. Testatur id quidem Eusebius e his verbis: Ad decimumseptimum annum Antonini Veri, grauis & acerbæ in nonnullis terræ partibus persecutionis procella, ex temerario populi impetu per singulas vrbes excitata, contra nos ingrauescere cœpit.] hæc Eusebius. Eadem quoque de tempore testata habentur in Actis SS. martyrum Epipodij f & Alexandri, nimirum hoc anno decimoseptimo Marci Aurelij Imperatoris persecutionem excitatam fuisse.

II. At quoniam edicto Marci vetitum erat, ne quis Christianus, ob id tantum quod esset Christianus, accusaretur; Gentiles illam consuetam ab eis exerceri fraudem, ad impune aduersus eos agendum, denuo prætexerunt: nimirum cum horrendorum criminum apud Proconsules accusarent Christianos: liberam hanc & honestam (vt videbatur) aperientes calumnijs sibi viam, vt plane innumeram Christianorum multitudinem diris subijcerent quæstionibus. Quam porro aspera, quam atrox atque immanis hæc fuerit persecutio, ex ijs quæ certa fide ex litteris Ecclesiarum Viennensis ac Lugdunensis describit Eusebius g, qualiter alijs plerisque in locis grassata fuerit, facile

A facile est existimare. sic enim & ipse Eusebius: Sicut ex martyrijs quæ in vna natione forte confecta erant, coniectura plane de alijs licet augurari, infiniti prope martyres in reliquis etiam orbis terrarum regionibus generosa cæde pro Christo tolerata nobilitati sunt. Quæ cum memoria sempiterna digna re vera viderentur, litterarum monumentis ad posteritatem tradita sunt.] et post aliqua: In Gallia, inquit, stadium ad hæc ob-eunda certamina, quæ supra explanauimus, constitutum fuit. Cuius vrbes sunt facile principes, & quæ præter ceteras omnium sermone præstare dicuntur, Lugdunum & Vienna, per quas vtraque Rhodanum pertransire, ac præcipiti cursu per vniuersam Galliam præterlabi constat. Epistolam de martyribus illis scriptam, Ecclesiæ quæ ibi sunt illustrissimæ, Ecclesijs Asiæ & Phrygiæ miserunt; seq. apud se gestas (earum enim verba citabo) isto pacto illis significarunt:

B. Serui a Iesu Christi, qui Viennam ac Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Asia & Phrygia, qui eandem nobiscum redemptionis fidem & spem habent, pax, gratia, & gloria a Deo Patre & Christo Iesu Domino nostro sit vobis. Deinde cum in epistolæ exordio alia istis deinceps adiecerint, his verbis initium narrandi faciunt: Magnitudinem afflictionis quæ hoc loco ingrauescit, ingens Gentilium odium contra sanctos incitatum, supplicia quæ beati martyres placide sustinuerunt, neque nos dicendo accurate exprimere, neque scribendo a quoquam facile comprehendi possunt. Nam aduersarius noster aduentum suum, in quo audacter ac libere Ecclesiam Christi oppugnaturus sit, iam quasi prælusione quadam & proœmio breui futurum prænunciens, omnibus viribus (vt dicitur) Christianos adortus est: atque adeo vbique grassatus, suos consuefecit, & ad bellum contra seruos Dei gerendum vsu & exercitatione mire instruxit. Quapropter non solum ædificijs publicis, balneis, & foro nobis interdictum est: sed etiam, ne quisquam nostrum vsquam locorum in conspectum prædeat, ab illis vetitum.

At gratia Dei pro nobis cum diabolo decertauit, & hos, qui sunt paulo remissiore animo, eripuit e periculo: illos autem, qui patientia armati, tamquam firmæ fidei columnæ, non modo impetum hostis nostri diaboli facile latere videbantur, verum etiam in sua ipsorum capita eundem quodammodo prouocaturi, ex aduerso opposuit: qui tum in acie fortiter cum aduersario conflixerunt, omne opprobrij & supplicij genus toleranter sustinendo; tum celeri gradu maturarunt ad Christum, ea mala quæ erant ingentia & grauiæ, exigua & pene nulla existimando: perspicueq. re vera ostenderunt, quod non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis b. Ac primum cruciamenta, quæ confertim erant & tamquam cumulo a

D. multitudine in illos coaceruata, viriliter & magno animo subierunt, vociferationes, plagas, violentos tractus, dilacerationes, lapidum projectiones, carceres, & quicquid denique ab agresti & furiosa multitudine contra nos, veluti contra hostes & inimicos, fieri solet.

Quotquot igitur erant a Tribuno plebis alijsq. magistratibus, qui ciuitati præerant, in forum deducti, cum coram vniuersa multitudine esset ab illis de fide quæsitum, & eam ipsi libere confessi fuissent, vsque ad Præsidis aduentum in carcerem coniecti conclusiq. erant. Deinde cum ducerentur ad Præsidem, & ille in iudicando omni crudelitatis genere contra nos nostrosq. vteretur: Vetius Epagathus, vnus ex fratribus, immenso erga Deum & proximum ardore inflammatus, qui quidem cum non modo ad omne officium erga Deum & proximum sedulo exequendum impiger & propensus

E. esset, verum etiam flagranti Dei amore & sacrosancti Spiritus instinctu exardescens, in omnibus Domini præceptis & iustitiæ & æquitatis institutis integre incederet, adeo sane accurate vitam instituisset, vt, quamuis esset adolescens, eodem tamen testimonio, quod Scriptura c feni Zachariæ tribuit sacerdoti, dignus videretur: hic Vetius, inquam, iudicium tam temere & iniuriose contra nos pronunciatum non poterat omnino æquo animo ferre, sed supra modum succensebat, postulabatq. vt potestas ei daretur libere in illo confesso pro fratribus respondendi: seq. præcipue probaturum dicebat, nihil sceleris, nihil impietatis in nobis omnino posse reperiri.

Contra quem cum multitudinis frequentia, quæ tribunal circumstitebat, admodum vociferata fuisset (erat enim inter illos illustris atque eximius) cumq. Præses etiam iustam ab eo propositam postulationem minime posset tolerare, sed solum istud ab eo quæreret, vtrum esset Christianus: ille tum, simulatque erat clarissima voce hoc ipsum

III. a Euseb. lib. 5.
cap. 1.
EPISTOLA
VIENNENSIS
ET LVGDV-
NENSIS ECCLE-
SIARVM.

IV. CHRISTIANO-
RVM INVICTA
PATIENTIA.

b Rom. 8.

V. VETIVS EPA-
GATHVS CLA-
RISSIMVS MAR-
TYR.

c Luc. 1.

VI. CONFESSIO VE-
TII EPAGATI
ADVOCATI
CHRISTIANO-
RVM.

ipsum confessus, in sortem & numerum martyrum relatus est, ac deinceps Aduocatus A Christianorum appellatus: nec plane immerito: habuit enim aduocatum Iesum in animo commorantem, & Spiritum sanctum multo quam Zacharias feruentiore: quem per ingentem charitatis quasi cumulum, quo adductus adeo alacri & ardenti studio pro fratrum propugnacione suam ipsius vitam profudit, fatis perspicue ostendebat. Christi igitur & est & fuit verus & germanus discipulus, qui agnum, quocumque eat, sequitur. Inde igitur inter reliquos Christianos facile cognoscebatur: na martyres qui videbantur ceteris facile prestare, in publicum prodibant, seq. paratos ad omnia tormenta ostendebant: omni denique animi alacritate confessionem illam, qua est martyrij propria, cumulate pleneq. explebant.

VII. LAPSVS QVO- RVM DAM CHRI- STIANORVM.

Sed extabant alij imparati, inexercitati, & animo fracto, qui acrem certaminis impetum ferre non poterant, ex quibus circiter decem numero animis ignaue & muliebriter conciderunt: qui profecto non modo magnum dolorem mentibus nostris & imensam acerbitatem inurebant, verum etiam aliorum qui haec tenus non comprehendebantur, quiq. martyribus etiam in acerbissimo cuiusque generis cruciatu iacentibus praesto semper aderant, & eos non aliquando desertos esse passis fuerant, alacritatem penitus reruderunt. Omnes igitur id temporis propter incertum confessionis euentum eramus graui metu percussis: non plagas quidem & supplicia, qua illis post infligerentur, veriti, sed ancipiti confessionis exitu mente prauiiso, magnopere extimescentes ne quis pra languida animi infractione prorsus succumberet. Quotidie tamen qui digni corona martyrij habebantur, ad illorum numerum supplendum prehensi erant: vsque adeo, vt ex duabus hisce Ecclesijs omnes pij & studiosi viri, quorum doctrina & virtute in primis status illarum rite administrari solet, eximerentur.

VIII. CALVMNIAE IN CHRISTIANOS OBIECTAE.

Quidam etiam Ethnici, nostrorum serui, vna capiebantur (siquidem Praeses omnes nos passim perquiri praecerat) qui tormenta, qua sanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos, militibus satanae impulsu illos ad hoc idem incitantibus, Thyesteas coenas & incestus Oedipodis falso commentis sunt, & alia qua nobis nec eloqui nec cogitare quidem fas esse iudicatur: quin tale facinus aliquando inter homines admissum fuisse, ne credi quidem propemodum debet.] haec qua ibi referuntur de illatis in Christianos calumnijs de tam obscenis criminibus; quanam haec essent nefanda crimina, quibus calumiose ab Ethnicis Christiani insimulari solerent, iam satis a nobis superius multorum sententijs declaratum est, cum de haeresi Gnosticorum tractatio est habita. Quae sane (prosequitur epistola) cum essent fama & sermone hominum passim dissipata; omnes veluti immanes belluae contra nos furere coeperunt: ita vt si qui antea propter necessitudinem moderate se erga nos gessissent, tunc veluti rabie quadam incitati, dentibus frendere, insanireq. prope viderentur, atque id adeo, quod a Domino nostro praedicabatur, in eo esse completum: Tempus venturum, in quo omnis qui vos occiderit, videretur obsequiu praestare Deo. Vnde de cetero sancti martyres maiora quaedam cruciamenta, quam qua possint oratione explicari, sufferre cogebantur, idq. satana pro viribus in illud incumbente, vt aliquid blasphemiae contra Christum ex eorum ore educeret.

Ioan. 16.

IX. SANCTVS DIACONVS, AT- TALVS, MATVRVS, BLANDINA ILLVSTRES MARTYRES.

Supra modum igitur lerale multitudinis vniuersae, Praesidis, ac satellitum odium in diaconum nomine Sanctum, Viennae prognatum, & in Maturum etiam, recens quidem baptizatum, sed generosum tamen Christi athletam, efferbuit: In Attalum porro genere Pergamenum, columnam & stabilimentum continuum Ecclesiarum qua hic sunt: In Blandinam denique, per quam Christus euidenter ostendebat, eos qui apud homines viles, despecti, & contempti videantur, apud Deum propter charitatem erga illum non specie iactatam & simulatione, sed vi & virtute declaratam, magno splendore & gloria donari. Nam cum non nos solum pertimesceremus, sed etiam hera illius secundum carnem (qua etiam ipsa vna martyrum pugna dimicauerat) ne, cum in certamen descenderet, pra corporis imbecillitate non libere & ingenue fidei suae confessionem proloqui pergeret: Blandina tanto animi robore & virtute imbuebatur, vt tortores, qui illam vicissim omni suppliciorum genere a primo mane ad vesperam vsque afflixissent, prope labore defessi languescerent; seq. tum ab illa victos, tum nihil amplius habere cruciamenti reliquum, quod ei irrogarent, faterentur; atque adeo magnopere mirarentur, quo pacto, cum totum eius corpus ita dilaceratum

A ratum esset, perseuerans spiritum duceret; palamq. testarentur, vnum tormenti genus satis habuisse virium ad vitam ei eripiendam, nedum tam multis & varijs opus fuisse. Verum beata martyr, sicut generosum athletam decet, in ipsa fidei confessione vires colligebat: atque prolatio istorum verborum; Christiana sum, & nihil apud nos admittitur sceleris; erat dolorum, qui eam vrgebant, summa leuatio, fomentum cruciatus, & cuiusque molestiae depulsio.

B Diaconus ille, Sanctus nomine, supra quam credibile est, & supra omnem humanum captum verbera a carnificibus impacta toleranter sustinens, cum scelerati illi carnifices propter affiduitatem & magnitudinem tormentorum, qua ei infligebant, sperarent se aliquid quod indecorum & eius professioni parum consentaneum videretur, ab eo audituros: ipse tanta animi celsitate & constantia illis ex aduerso restitit, vt ne nomen quidem vel suum, vel gentis, vel ciuitatis, vnde fuit, neque vtrum seruus, an liber, illis vellet dicere; sed ad omnia rogata ita Latino sermone responderet, Christianus sum; istudq. pro nomine, pro ciuitate, pro genere, & denique pro re quaque iterum ac saepius eloqueretur. Aliam autem vocem Gentiles ab eo elicere audireq. non poterant. Vnde tam graui & acerba bile animus cum Praefecti, tum tortorum contra illum inflammabatur, vt cum nihil haberent supplicij, quod ei deinceps imponerent, ad extremum laminas aeneas feruentes & ignitas tenerrimis corporis membris affigerent. At ille, quamquam corporis membra exurebantur, firmus tamen, constans & immutabilis in fidei confessione persistit: quippe qui diuino & caelesti fonte aquae vitalis, qua ex Christi ventre profluit, tamquam rore cum aspersus, tum roboratus erat: corpus autem testimonio fuit eorum qua ipsi acciderant, vt pote vulneribus & vibicibus totum cruentatum: quod quidem sic in rugas erat contractum, vt exteriorem hominis formam prorsus abiiecisset; in quo Christus afflictionis particeps res praclaras ad suam ipsius gloriam gessit, cum aduersarium profligando, tum ceteris praclarum exemplum ostendendo, nullum esse metum, vbi Dei Patris charitas; nec vllam molestiam, vbi fides Christi viget. Nam quamquam impij carnifices paucis diebus post, cum martyrem denuo torquerent, putabant, si corporis membris superiore iam cruciatu tumidis, & inflammatione quadam effruescentibus, eadem supplicia accumularent, vel se illum facile euicturos (praesertim cum nec manu prope tractationem perferre iam posset) vel illum tormentis tandem extinctum, grauem reliquis horrorem incussurum: tamen tantum abfuit, vt in illo aliquid eiusmodi contingeret, vt etiam, praeter omnium hominum opinionem, corpus in illis posterioribus tormentis recreatum, & in integrum restitutum, formam priorem atque vsu membrorum recuperaret: adeo vt in secunda illa carnificina non inflicta poena, sed medicina per Christi gratiam adhibita videretur.

X. SANCTI DIACONI CERTAMEN.

C Porro Biblidem, vnam ex eorum numero qui fidei confessionem pernegassent, cum iam diabolus a se prorsus absorpta putaret; cupiens etiam per blasphemiam in Deum condemnationem eius augere, ad supplicium deducendam curauit.] haec ibi. Moris fuisse penes Gentiles, insequentes Christianos, non tantum deorum cultum quacumque via captatum, & Christi negationem ab illis extorquere, sed etiam in Christum blasphemias iubere, cum in alijs sanctorum martyrum Actis, tum in recitata superius Smyrnenis Ecclesiae epistola, & in ea quam Plinius scripsit ad Traianum, facile apparet. Sed prosequamur cetera: Eamq. velut fractam & ignauam impia in nos & flagitiosa probra loqui impulit. Illa tamen in tormento redijt ad se, atque (vt ita dicam) ex profundo somno excitata est, praesenti supplicio quodammodo submonita, vt de aeternae gehennae poena serio cogitaret. At contra quam diabolus expectabat, maleuolis Christianorum obtrectatoribus ex aduerso sic respondit: Quomodo eiusmodi viri liberos suos deuorare, in animum potuerunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere? Et ab eo tempore se Christianam ingenue confessa est, & forti numeroq. martyrum adiuncta.

XI. BIBLIDIS MARTYRIUM.

Plin. lib. 10. epist. 97.

D At cum tyrannica crudeliaq. illa suppliciorum genera per beatorum patientiam, Christi virtute firmatam, frustra imposita irrogataq. viderentur: diabolus alias quaedam machinas de integro contra illos excogitauit; nempe vt in carcerem coniecti, interdum in locis horrida caligine obfritis & plenis molestiarum misere iacerent: nonnumquam illorum pedes in crassas compedes impositi distinerentur, & ad quintum

XII. DIPA CRUCIAMENTA SS. MARTYRVM.

vsque foramen longa intercapedine interposita distenderentur: aliquando vexarentur alijs plagarum modis, quos rabidi diaboli ministri, illiusq. maleuolentia suffusi, hominibus in carcere conclusis incutere solent: vsque adeo, ut complures, quos Dominus eo pacto e vita exire volebat, ibi ob foetidum odorem & loci angustiam penitus suffocarentur. Quin etiam non pauci, in quibus illic Dei gloria perspicue ostensa erat, quamuis ita acerbè excruciatii fuissent, ut nulla curatione adhibita viderentur amplius posse vitam protrahere; in carcere tamen superstites manebant, omni humana quidem cura & subsidio orbati & destituti; a Domino tamen tum corporis, tum animæ viribus ita roborati confirmatiq. erant, ut ceteros ad fidem constanter tenendam tuendamq. incitarent, & grato admodum subleuarent solatio. Alij autem modo capti, & recens in carcerem contrusi, quorum corpora antehac tormentis subeundis callum haud contraxerant, pondus carceris & grauitatem minime poterant ferre, sed intus breui mortem oppetebant.

XIII.

PHOTINI EPI-
SCOPI LVGDV-
NENSIS MARTY-
RIVM.

Beatus item Photinus, cui Lugdunensis Episcopatus ministerium erat concreditum, cum nonagesimum suæ ætatis annum præterisset, & corporis imbecillitate ita languesceret, ut vix posset propter virium infirmitatem, qua distinebatur, libere spirare; spiritus tamen alacritate, propter ardentem qua flagrabat martyrij cupiditatem, plurimum recreatus, ad tribunal gestabatur: et tametsi corpus eius iam præ decrepitate ætate & cruciatu morbi pene exhaustum esset, anima tamen in ipso seruabatur integra, ut per eam Christus gloriose triumpharet. Qui quidem ad tribunal, magistratibus ciuitatis eum comitantibus, & vniuersa multitudine varias cuiusque modi vociferationes contra illum, utpote Christianum, edente, a militibus deductus, præclarum fidei testimonium perhibuit. Cum enim a Præsede rogaretur, quis esset Christianorum Deus; respondit: Si tu ea re dignus sis, cognosces. Inde igitur asperè & in misericorditer raptatus, varias plagas excepit, cum ab ijs qui stabant in proximo, qui nihil eius ætatem reuerentes, manibus pedibusq. in illum contumeliose insultabant, tum ab illis qui longius erant remoti: qui, quod singuli habebant in manibus, illud in illum coniecerunt: idq. propterea, quod omnes permagna culpa & impietatis loco ducebant, si quisquam petulanter illum insectari vlla ex parte omitteret: nam deorum suorum causam se ita vindicatos arbitrabantur. Ille vix iam spiritum ducens, in carcerem coniectus fuit, ac biduo post efflauit animam.

XIV.

APOSTATARVM
AFFLICTIO.

Ibi vero singularis Dei prouidentia apparuit, & infinita Iesu Saluatoris misericordia patefacta est: quæ sane talis fuit, qualis quidem raro inter fratres Christianos contigisset, a diuina tamen Christi virtute ac potentia non omnino aliena. Nam qui, ut primum erant comprehensi, fidem inficiati fuissent, non modo in carcerem cum ceteris condebantur (nihil enim illis, ut tempus ferebat, negotio attulit adiumenti) verum etiam suppliciorum eorumdem erant facti participes: atque sicut illi qui ingenue fatebantur se esse quod erant, nullo alio crimine obiecto, nisi quod Christiani essent, tradebantur in custodiam; sic isti, qui fidem pernegarant, de reliquo in carcere tamquam homicidæ & scelerati detinebantur, duplo grauiore cruciatu & angore, quam ceteri, afflictati. Illos enim subleuabat lætitia ex martyrio percepta, spes promissorum, charitas in Christum, sacer Patris Spiritus. hos magnum & graue conscientie pondus admodum vexabat; vsque adeo, ut dum pro hominum frequentia palam gradiebantur, ipso vultu ab omnibus alijs facile internoscerentur. Illi enim hilares in publicum progressi sunt, in quorum vultu decor quidam gratia & venustate multa aspersus enituit; sic ut vincula etiam, quibus velut sponsa aurearum fimbriarum varietate decorata, mire erant illustrati, egregium quemdam ornatum illis adiecisse viderentur: tam suauem item & fragrantem ex ipso Christo egredientem efflarunt odorem, ut nonnullis artificioso quodam vnguento & manu composito delibuti putarentur. hi autem demissi, abiectione, aspectu horridi, turpi ignominie labe deformati, a Gentilibus porro veluti ignaui, effeminatiq. probris contumeliose affecti; ac denique cum honoratum, gloriosum, & salutare nomen Christi amisissent, perinde ac si homicidij rei fuissent, homicidæ iam appellati. Ista vbi ceteri coram aspexissent, magnopere roborati erant, & animo constabili. et paulo post:

XV.

His igitur rebus confectis, de reliquo martyria, quæ in ipsorum vitæ exitu sufferebant, in quæque suppliciorum genera dispertiebantur: siquidem vnam coronam beati marty-

A martyres ex vniuersis & varijs cuiusque generis flosculis contextam complicatamq. Deo Patri obtulerunt. Quocirca par erat, generosos & insignes Dei athletas, vbi multiplex & varium martyrij certamen subierant, illustremq. ab hostibus reportarant victoriam, præclara immortalitatis corona decorari. Maturus ergo, Sanctus, Blandina, & Attalus, die cum bestijs dimicandi in nostrorum hominum cruciatum de industria præstituta, ad bestias ducebantur, quo publicum & commune Gentilibus spectaculum plenum inhumanitatis & sæuitiæ exhiberent. Atque Maturus & Sanctus in amphitheatro omne genus tormentorum denuo subeunt, perinde ac si nihil cruciatus antea fuissent omnino perpeffi: immo vero ut athletæ, qui modo aduersarium per varias certaminum vices strenue profligassent, & pro corona vitæ ipsis proposita postremum iam certamen haberent in manibus ad conficiendum, de integro tum verberum B traiectiones, quibus homines illic plecti solent, sustinent, tum crudeles ferarum tractus, tum alia omnia cruciamentorum genera, quæ insana & furiosa plebs alij aliunde cum vociferatione illis infligi postulabant, tū denique ferreas cathedras & ignitas illorum membris suppositas, quibus corpora misere frixa & exusta erant. Et quamquam Gentiles pestifero illorum nidore non absque molestia saturabantur; tamen ne ea quidē re deterriti, ab insania sua desistunt, sed pergunt adhuc magis magisque furere: quandoquidem illis in optatis erat, eorum patientiam prorsus euincere. Ceterum ab ipso Sancto nihil aliud elicere poterant, præter illam vocem, quam ab initio de fidei suæ confessione proferre consueuisset. Isti autem martyres, quoniam in hoc ingenti certamine vita adhuc in ipsis residebat, singularium certaminum loco, quæ magna cum varietate ibi fieri solebant, illo die spectaculum vniuerso populo præbentes, ad extremum C securi percutiuntur.

At Blandina, trabi lignæ sublimis affixa, præda bestijs incurfantibus obijcitur: quæ quoniam & in crucis specie suspensa cernebatur, & ardentè preces fundebat, magnam concertantium mentibus alacritatem iniecit: quippe in ipso certamine ex sorore crucifixi, ipsum Christum, qui pro nobis crucifixus est, oculis corporeis quodammodo videbant; uti credentibus in illum pro certo persuaderetur, quod qui pro eius gloria quicquam perpetiatur, hereditatis sit cum Deo viuente consors & particeps futurus. At cum nulla bestia eius carnem tangere vellet, a trabe mox abrepta, in carcerem iterum truditur, & in aliud reseruatur certamen: ut per varia concertationum genera victrix facta, tum tortuosum serpentem condemnationi, quam ab se auertere non posset, iure addiceret; tum fratres ad constantiam pariter incitaret: quæ licet humilis, imbecillis, & prope abiectione virgo esset, armatura tamen Christi fortis athleta induta, non solum per multas cruciamentorum vices aduersarium superauit, verum etiam per illustre illud certamen coronam immortalitatis tandem consecuta est.

Attalus item, clarus & magni nominis vir, importuno multitudinis rogatu ad supplicium euocatus, ob recte factorum conscientiam (siquidem ingenue in Christiana institutione & disciplina exercitatus, fidelis semper apud nos & constans veritatis testis extitisset) alacri animo certamen ingreditur. At cum vndique per amphitheatrum circumduceretur, tabula, in qua Latinis litteris hæc inerat inscriptio, HIC EST ATTALVS CHRISTIANVS, illum præcedente: cumq. in eum admodum petulanter populus insultaret: Præses, vbi Romanum esse didicisset, mandauit ut in carcerem denuo, cum reliquis qui in eodem erant, concluderetur: de quibus litteris ad Cæsarem E scripsit, eiusq. expectauit de illis sententiam.] More quidem & vsu receptum erat, quod in ciues Romanos Præsides ac Proconsules ius gladij non haberent; ut si qui aliquo comprehensi delicto essent, Proconsules vel de eo ad Imperatorem scriberent; vel (quod noscitur fecisse Plinius^a) eosdem ad ipsum amandarent Imperatorem. Sed rursus epistola:

Tempus vero quod interea intercedebat, illis quidem neque otiosum, neque infrugiferum fuit; sed per mortem eorum dilatam immensam Christi clementiam quasi lumen suum propalam profudit. Nam inter mortua Ecclesiæ membra viuorum subsidijs fuerunt ad vitam reuocata: et qui fidem confesi fuissent, ijs qui eandem pernegassent, magna beneficia detulerunt: atque adeo permagna lætitia matri & virgini Ecclesiæ exorta est; cum eos, quos abortu tamquam mortuos eiecisset, viuos & incolumes recuperasset. Illorum enim hortatu & exemplo complures, qui fidem negassent, erant tamquam

MARTYRES AD
BESTIAS DELA-
TI.

XVI.
BLANDINA ITH-
RVM CRUCIFA-
TVR.

XVII.
ATTALVS ITH-
RVM AD FOR-
NAS REVOCA-
TVR.

^a Plin. lib. 10.
epist. 97.

XVIII.
CAPSI REVOCA-
TI AD FIDEM
MARTYRIVM
CONSECVVM-
TVR.

in vtero matris Ecclesiae iterum concepti, iterum in membra formati, iterum ad vitam A
reducti, iterum denique ad fidem suam confitentem perdocti. Atque cum ad vitam
essent restituti, & viribus confirmati, suauitatem Dei, qui non vult mortem peccato-
ris, sed pro sua benignitate eum ad poenitentiam inuitat, animis haurientes, ad tribunal
sponte accedunt, vt iterum a Praeside de fide denuo rogentur. Nam cum Caesar re-
sponsum per litteras misisset, illos qui Christi fidem confiterentur, tympanis esse tor-
quendos; hos autem qui eandem inficiarentur, in principio mercatus, qui hic cele-
brari solet, quique est propter frequentiam hominum ex omnibus eo gentibus com-
meantium, multorum sermone nobilitatus, liberos dimittebat: Praeses beatos marty-
res, tamquam spectaculum & gloriosam pompam de illis multitudini praestaturus, ad
tribunal deduci iubet, iterum in quaestionem vocat, datque sententiam, vt qui municipes
Romani essent, securi percuterentur, reliqui autem amandarentur ad bestias. Chri-
sti vero gloria in his qui antea fidem abnuerant, tunc tamen, praeter Gentilium opi-
nionem, eandem ingenue confitebantur, magnopere illustrata fuit. Etenim illi cum
priuatim in quaestionem dati essent, quasi pro certo absoluendi: tamen se Christianos
vere confitentes, martyrum choro adijciebantur. Alij autem falsi Christiani a fide pe-
nitenti lapsi, qui neque vestigium aliquando fidei, neque sensum & significationem
vestis sponsalis, neque cogitationem timoris Dei in animis insidentem habebant, sed
per nequam eorum conuersationem viam veritatis contumelijs affecerant, hoc est,
siliij perditionis, foris extra Ecclesiam permanserunt; ceteri vniuersi fuerunt in Eccle-
siam denuo adscripti.

XIX.
ALEXANDRI
CERTAMEN.

De quibus cum haberetur quaestio, Alexander quidam genere Phryx, arte & scientia
medicus, multis annis in Gallia commoratus, omnibus fere propter charitatem erga
Deum & liberam in verbo praedicando alacritatem cognitus (non enim doni & muneris
Apostolici expertus erat) cum adstaret tribunali, & illos fratres nutu ad confessionem
fidei hortaretur (ijs qui vndique tribunal circumstitebant, videbatur tamquam par-
turiens) populi multitudo confessionem eorum, qui antea inficias iuissent, aegre ferens,
contra Alexandrum, tamquam eius rei caput & auctorem, vociferari coepit. Vbi vero
Praeses instabat, sciscitabaturque quisnam esset; responderet, se Christianum esse. Vnde
Praeses ad iracundiam prouocatus, illum condemnat ad bestias.

XX.
ALEXANDRI ET
ATTALI CON-
SYMPTIO.

Postero autem die eandem cum Attalo dimicationem (Praeses enim, quo populo
gratificareretur, Attalum denuo bestijs obiecit) Alexander ingreditur. Hi duo in amphitheatro
omnes machinas, ad eorum cruciatum excogitatas, tamquam praeruecti,
maximumque certamen perpessi, ad extremum gladio feriuntur. Alexander autem ne-
que ingemuit, immo vero ne gry quidem ore extulit, sed interiore mente & cogitatione,
quasi cum Deo sermones contulit. Attalus vero vbi in ferrea cathedra iam candenti
esset impositus, & eius incendio ambustus, quando nidor & fumus e corpore in subli-
me ferebatur, Latino sermone multitudinem sic affatus est: Ecce, ecce, hoc quod vos
praestatis, est homines vorare: nos quidem neque voramus homines, neque aliud quicquam
sceleris patramus. Rogatus tandem, quod nomen Deus haberet: respondet,
Deum nomen non habere more hominum.

XXI.
BLANDINA ITHE-
RVM CVM PON-
TICO CRYGIA-
TA.

Quibus omnibus confectis, postremo die singularium certaminum aduentante,
Blandina, & adolescens Ponticus circiter quindecim annos natus (hi autem quotidie
introducebantur ad reliquorum supplicia contemplan da) in amphitheatrum infere-
bantur, vrgebanturque per Gentilium idola iurare. At quoniam illi perstabant constan-
tes, & ea despectui ducebant; vesana multitudo contra illos asperere & ferociter saue-
bat, adeo vt neque adolescentuli commiserarentur aetatem, neque mulierem omnino
reuererentur: omnibus igitur tormentis eos obiecit, & per quoduis supplicij genus
vndique agitare coeperunt, & sine intermissione nunc hanc, nunc illum per ipsorum
deos iurare impellebant. Ceterum hoc nullo modo poterat efficere: nam Ponticus,
qui ita a sorore erat exuscitatus, vt Gentes eam esse animaduertent, quae illum co-
hortata fuisset confirmassetque, post omnia cruciamentorum genera viriliter & ma-
gno animo tolerata, extremum spiritum edidit.

XXII.

Beata Blandina omnium postrema, tamquam nobilis & generosa mater, vbi liberos
animaerat ad poenam, & victores ad Christum Regem praemisera; ipsa eisdem
cum liberis certaminum cursus remensa, ad eisdem laetitia gestiens, ac de ipso vitae suae
exitu

A exitu permagno gaudio exultans, properabat, non quasi ad bestias crudeliter proiecta,
sed ad coenam sponsum amice inuitata. Atque post verbera, post bestiarum laniatus, post
sartaginis exultionem, ad extremum in rete inuoluta, tauri ictibus obiectatur. Quae
cum ab animali illo diu multumque ista exagitata fuisset, ac nullum sensum crucia-
mentorum, quae haecenus ei obrigissent, partim propter spem, qua Dei promissis fir-
me adhaerebat, partim propter colloquia quae intra se cum Christo conferebat, om-
nino haberet, tandem ense iugulata fuit. Vnde Gentes ipsae palam testabantur, mulie-
rem apud se numquam tot tamque acerba tormenta tam constanter pertulisse. Verum
eorum rabies & crudelitas in sanctos non ita exaturata fuit. Nam ab immani & furio-
sa bellua diabolo immanes illae & barbarae Gentes exagitatae, vix, aut ne vix quidem
a furore suo aliquando acquieuerunt: immo vero in corporibus martyrum suam de in-
B tegro contumeliam coeperunt & malevolentiam exercere: nam quamuis martyrum
constantia penitus essent superata, tamen quia omnem humanam rationem omnino
exuissent, illarum amentia minime fuit retardata repressaque; sed acerba bilis cum Praesi-
dis, tum populi, qui quidem in eos letale odij sui virus euomebant, tamquam imma-
nis bellua magis magisque incensa: sic vt Scriptura vere impleretur: Impius adhuc
impie agat, & iustus iustificetur adhuc.

Etenim corpora eorum, quos carceris pestifer odor & cruciatus suffocauerat, cani-
bus dilaceranda obijciuntur: studioseque nocte & die obseruant, ne quisquam e nostris
illos tumulis mandet. Tandem vero martyrum in amphitheatro interfectorum mem-
bra, quae nec bestiae adhuc vorarant, nec ignis absumpserat, partim minutatim dila-
niata, partim instar carbonum ambusta; quin etiam securi percussorum capita vna
cum corporis truncis collecta, dies complures similiter militum excubijs inseputa cu-
stodiunt.

Porro alij fremere, & dentibus contra eos fremere coeperunt, toto animo conniten-
tes aliquam grauiorem in ea exercere contumeliam. Nonnulli irrisione ludere, & fal-
sos cachinnos tollere, summaque commendatione & praconio idola sua efferre: qui-
bus quidem, tamquam auctoribus, poenam & ultionem Christianorum acceptam re-
tulerunt. Non pauci, quamquam facti aliquanto modestiores erant, & de illorum af-
flictione aliquantum condolefcere videbantur, verbis tamen eos acerbè vexare ad hunc
modum: Vbi iam illorum Deus? Quid illis haec profuit religio, quam suae ipsorum
vitae praeposuerunt? Quae ad Gentilium crudelitatem pertinebant, talem habebant
veritatem: quae autem ad nos, videbantur sane magnum maerorem propterea in se
D complecti, quod martyrum corpora humo tegendi nulla dabatur facultas. Neque enim
nox ad hanc rem aliquid afferre praesidij, neque magna pecuniae vis eorum animos fle-
tere, neque preces vlla ex parte placare poterant. Sed nulla non ratione & via corpo-
ra illa erant assidue ab illis obseruata; & id quasi in magno lucro deputatum, si penitus
inhumata iacerent.

Paulo post etiam ista addunt: Martyrum corpora sex dies continuos sub dio iacentia,
& maxima ignominia affecta; post autem ab impijs illis & facinorosis carnificibus exu-
sta, inque cineres redacta, in Rhodanum fluiuium, qui illic in proximo defluit, spargeban-
tur, quo nullae quidem illorum reliquiae amplius super terram restarent. Ista eo confi-
lio patrabant, quod Deum se posse vincere, & illis regenerationem corporum prorsus
eripere arbitrati sunt: quo ne vlla quidem (sic enim dicebant) spes resurrectionis illis
E reliqua fieret: qua freti, inquit, non solum peregrinam quamdam & nouam nobis
induxerunt religionem, verum etiam neglexerunt penitus tormenta, & prompto atque
alacri animo ad mortem properarunt. Iam videamus vtrum sint resurrecturi, & vtrum
illorum Deus ipsos iuuare, & e manibus nostris eripere possit. hucusque ex epistola
illa Eusebii, qui subdit: Eiusmodi persecutionis tempestas, regnante Imperatore, de
quo docuimus, istis Christi Ecclesijs obtigit: vnde certe quanam fuerint in reliquis
Prouincijs eodem tempore factitata, coniectura assequi poterimus.] haec ipse.

At quid de eorumdem sanctorum martyrum cineribus in Rhodanum iactatis S. Au-
gustinus scribat, audiamus: Legimus, inquit, in Ecclesiastica historia, quam Graece
scripsit Eusebius, & in Latinam linguam vertit Rufinus, martyrum corpora in Gallia
canibus exposita, canumque reliquias, atque ossa mortuorum vsque ad extremam
consumptionem ignibus concremata; eisdemque cineres fluuio Rhodano, ne quid ad
Annal. Eccl. Tom. 2.

BLANDINAE VL-
TIMVM CERTA-
MEN.

XXIII.
CORPORA SAN-
CTORVM CANI-
BUS OBIECIUN-
TUR.

XXIV.
QVAE GENTILIVM
LES IN CHRIS-
TIANOS RE-
PVLTANT.

XXV.
CINERES MAR-
TYRVM PROJEC-
TAE IN FLV-
VIVM.

XXVI.
Aug. de cura
agenda pro
mort. c. o.
DE SANCTO-
RVM CINERI-
BUS DISPERSIS.

memoriam qualemcumque relinqueretur, insepultos. Quod non ob aliud credendum est diuinitus fuisse permittum, nisi ut discerent Christiani in confitendo Christum, dum contemnunt hanc vitam, multo magis contemnere sepulturam. Hoc enim quod ingenti seuitia de corporibus martyrum factum est, si eis quicquam noceret, quo minus beate requiescerent eorum victoriosissimi spiritus, non utique fieri sineretur. Re ipsa ergo declaratum est, non ideo dixisse Dominum^a, Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postea non habent quid faciant; quod non esset permittitur aliquid eos facere de suorum corporibus mortuorum: sed quoniam quicquid facere permitti essent, nihil quo diminueretur Christiana defunctorum felicitas fieret; nihil inde ad sensum post mortem uiuentium perueniret; nihil ad detrimentum saltem ipsorum corporum, quo minus integra resurgerent, pertineret.] hucusque Augustinus.

^a Matth. 10. 13.

XXVII. CONSTANTIA CHRISTIANORVM CALVMNIAM PATITVR.

^b M. Aurel. in Vita sua.

^c Galen. de pulsuum differen. lib. 3. GALENI DE CHRISTIANIS CALVMNIAR.

XXVIII.

^d Apud August. de Ciuit. Dei lib. 19. c. 23.

^e Galen. de pulsuum differen. lib. 2. c. 4.

XXIX.

An ne videri poterat, Christianos, quos in credendo arguit leuitatis, qui Deo docente, doctrinamq. tot signis atque virtutibus confirmante, veritatem didicissent, nulla prauia

A prauia demonstratione Christi fidem sectatos esse; cum, quantum diuina praestant humanis, sit horum studium alijs omnibus maturitate atque consilio, sapientia ac pietate praestantius? Sed quid iisdem Marcus Imperator atque Galenus tam inconsculte, nulla prorsus habita veritatis solerti inspectione, adeo perfunctorie Christianam in tormentis patiendis constantiam obstinatione fugillant? quam partibus omnibus verae virtutis perfecte constantem, si recto intuitu prospexissent, per facile cognouissent, intellexissentq. excelso atque sublimi gradu Christianorum constantiam, Gentilium antecellere: cum illa humi repens, humanarum tantum laudum fuerit aucupatrix; haec vero se earum contemptricem exhibens, humilitate se erigens atque in sublime tollens, hominum praeconia vitans, diuino tantum gaudeat placere conspectui.

At ne de his longe exempla petamus; quae de iisdem martyribus ex superiori epistola scribit Eusebius, in medium adducamus. ait enim^a: Illas item voces, ex eadem ^a Euseb. lib. 5. cap. 2. destitia & singularis martyrum, quos diximus, benignitas hoc ferme modo descripra sit: Isti vero ipsius Christi, qui cum in forma Dei esset^b, non rapinam arbitratus est, esse se ^b Philip. 2. aequalem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, tam vere aemuli & imitatores erant: ut, quamuis in tali gloria & splendore locarentur, & non semel & iterum, sed saepius; ut martyres decet, pro fidei confessione acerba tormenta perpassi, bestijs obiecti, ab iisdem denuo ablati, ignito ferro exusti, vibicibus liuidi, vulneribus vndique inflictis excruciat: non tamen se ipsi martyres esse praedicarent, neque cuiquam nostrum copiam facerent, illos eo nomine appellandi: sed si quisquam nostrum eos vel per litteras, vel per sermonem ut martyres forte salutauisset, grauer eum reprehenderent: libenter enim Martyris appellationem Christo, fideli & vero martyri, primogenito mortuorum, duci & auctori vitae quae est ex Deo, concesserant. Martyrum etiam, qui iam ad Christum ex hac corporis custodia migrauissent, nos non grauate in memoriam redegerunt, dixeruntque: Illi iam vere sunt martyres, quos Christus propter fidei confessionem ad se recipere dignatus est, & quorum martyrium ipso praclaro vitae exitu, tamquam sigillo certissimo, obsignauit: nos autem tenues solum & abiecti Christi nominis confessores atque fratres obsecrabant cum lacrymis, ut preces pro illis ardentem & obnixem Deo funderent; quo ipso decessu e vita, opus, quod Deus tam benigne in illis incepisset, cumulate expleretur. Et quamuis non modo libera responsa Gentilibus dando, sed etiam patientia, magnanimitate, fidenti animi robore contra omnes cruciatus se generosos & strenuos palam ostendendo, vim & virtutem martyrij perspicue declarassent: tamen timore Dei referti, Martyrum appellationem, qua fratres donare illos voluissent, ab se repellere studebant. Et iterum, paucis verbis interiectis, sequuntur ista: Humiliauerunt se sub manu potenti, qua iam satis exaltati sunt. Dum in vita manebant, defendere omnes, neminem accusare, omnes e vinculis eripere, colligare neminem conabantur. Pro illis qui supplicia eorum corporibus infixierant, exemplum Stephani perfecti martyris imitati, benigne orate, dicentes: Domine^c, ne statuas illis hoc peccatum. Quod si pro eis, qui ^c Act. 7. ipsos tam contumeliose torquissent, precabantur; quanto magis pro fratribus idem ipsum praestiterunt?

Hac item, paulo longius sermonem producentes, adnectunt: Grauisimum autem bellum ab illis, propter ingenuam erga fratres charitatem, cum ipso diabolo ideo susceptum erat; quod tantopere nitebatur, ut voracem illius tamquam malae bestiae gulam stringendo, eos viuos denuo euomere cogere, quos prius, tamquam mortuos, se penitus deuorasse putauerat. Non enim illi fratrum imbecillorum lapsu gloriabantur; sed quae dona ipsis per Dei gratiam affatim suppetebant, alijs, qui maioris opis indigerent, benigne largiebantur: atque adeo veluti matris indulgentis misericordia commoti, multas lacrymas pro eorum salute in conspectu Dei Patris profundeabant: vitam illis flagitabant: vitam concessit Deus: vitam etiam cum proximis communicarunt: viatores in omnibus ad Deum profecti sunt: pacem amplexati, pacem nobis commendarunt: cum pace denique ad Deum decesserunt. non matri Ecclesiae molestiam & angorem, non fratribus bellum & seditionem, sed gaudium, pacem, concordiam, & charitatem reliquerunt. Ista igitur de beatorum illorum martyrum amore, quem erga fratres, qui fide excidissent, declarabant, ad legentium vtilitatem hoc loco posuimus; quo

XXXI. MARTYRVM CHARITAS.

quo inhumanus & crudelis animus eorum, qui deinceps erga debilia Christi membra A in aliquod peccatum delapsa tam inclementes & ferreos se ipsos ostendebant, perspicue coarguatur.] Idemq. rursus :

XXXII. Eadem a porro epistola de martyribus supra memoratis perscripta, aliam etiam historiam dignam plane memoria continet; quam isto loco, quo a lectoribus cognoscatur, citare non grauabimur. Ea huiusmodi est: Alcibiades, vnus ex illorum martyrum numero, vitam admodum duriter & austere instituens, nullum omnino ante illud tempus cibum capeffere, sed solo pane & aqua vti solet. Qui cum in carcere eodem modo vitam degere in animo haberet; Attalo post primum certamen, quod in amphitheatro confecerat, indicatum est, Alcibiadem parum considerate fecisse, cum & Dei creaturis ipse vti noller, & alijs etiam inde quoddam offensionis exemplar relinqueret. Alcibiades igitur, a fratribus tandem persuasus, omnia cibaria deinceps absque delectu capeffebat, & gratias agebat Deo. Non enim diuina gratia istos suo benigno obtutu destitutos reliquerat: sed Spiritus sanctus illis semper præsto dabat consilium.] hæcenus ex ea epistola Eusebius.

XXXIII. Sed nolumus absque consideratione hæc de Alcibiade præterijse, quanam ex causa illi negotium factum sit a fratribus, quod absque pane & aqua, ceteris se cibis abstineret. Haud quidem in homine improbatum fuit ieiunium & temperantia, quam ab Apostolis & Apostolicis viris pie sancteq. custoditam atque obseruatam vidimus. Sed quod (vt nuper diximus) increbuisse his temporibus sectæ Cerdonis & Marcionis, qui non amore abstinentiæ, sed quod dicerent creaturas malas esse, utpote a malo principio creatas, induxissent superstitiosum ac plane impium ciborum delectum. Erant & suspectæ xerophagiæ Montanistarum, in quorum sectæ suspicionem potius adductus videretur Alcibiades: quem cum martyres ea de causa auerfarentur, se plane Montani dogmati esse contrarios demonstrarunt. Quamobrem magna consideratione sunt digna, quæ post recitatam de martyribus epistolam Eusebius de Montano ac socijs hic addit:

XXXIV. Cum Montanus & Alcibiades & Theodotus in Phrygia tum prophetandi opinionem apud complures adepti fuissent (permulta enim, diuina gratia largiente, miracula operaq. stupenda ad illud vsque tempus per varias Ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos donum etiam prophetiæ fuisse consecutos) cumq. de istis hominibus controuersia orta esset, fratres rursus qui in Gallia habitabant, priuatum iudicium, idq. prudens & rectum cum primis, de iisdem epistolæ, quam diximus, subiunxerunt; nonnullaq. ac varias martyrum litteras, qui apud ipsos mortem oppetebant, D quas, cum adhuc tenerentur in vinculis, non modo fratribus in Asia & Phrygia, verum etiam Eleuthero Episcopo Romæ, quem vehementer rogabant vt pax & concordia in Ecclesijs constitueretur, exarabant, eidem epistolæ adiecerunt.] hæc Eusebius. Sic namque diuersa miracula, quæ crebro penes Catholicos visabantur, Montani prophetiæ fidem conciliabant, quod ille adhuc in Ecclesia esset. Sed eadem sic quoque Rufinus: Et quia per illud ad hoc tempus multæ etiam aliæ virtutes & gratiæ per donum sancti Spiritus ministrabantur; facile accommodata est fides, etiam ijs potuisse prophetiæ gratiam dari: cumq. plurima inter fratres dissensio fuisset exorta, rursus Ecclesiæ Galliarum iudicium suum & sententiam de his quoque cum omni reuerentia & rectæ fidei expositione dederunt, epistolas martyrum, qui apud eos consummati fuerant, proferentes, quas illi in vinculis positi fratribus per Asiam & Phrygiam E consistentibus scripserant, & Eleuthero vrbis Romæ Episcopo, de pace cum Ecclesiæ commonentes.]

XXXV. Sed vt ad martyres tunc passos in Gallia redeamus: non hi tantum, qui recensiti sunt, tunc temporis sub Marco Aurelio Imperatore apud Lugdunum & Viennam passi sunt, sed & alij, quorum nomina certis diebus, quibus consummati sunt, descripta habentur in tabulis Ecclesiasticis. Nam in primis numerus illorum martyrum, quorum cineres in Rhodanum proiecti sunt, tum a Gregorio b Turonensi, tum ab Adone Viennensi c recensetur, quadraginta octo, singulaq. omnium nomina describuntur, nimirum, Photinus Episcopus, Zacharias presbyter, Epagathus, Macarius, Alcibiades, Siluinus, Primus, Vlpus, Vitalis, Cominus, Octuber, Philominus, Geminus, Iustinus, Albinus, Grata, Rogata, Emilia, Potamia, Pompeia, Rhodona, Biblis, Quarta, Materna,

Euseb. lib. 5. cap. 3. DE ALCIBIADIS ABSTINENTIA.

VRGATVR IVSTA SVSPICIO DE CIBORVM DELECTV.

DE MONTANO, ALCIBIADIS, ET THEODOTO.

b Greg. Turon. de Glor. marty. cap. 49. c Ado in Martyrolog. die 2. Ianij. NUMERVS ET NOMINA MARTYRVM QVI TVNC PASSI SVNT.

A Materna, Helpis, quæ & Amnes. Hi sunt autem qui ad bestias traditi sunt: Sanctus, Maturus, Attalus, Alexander, Pontius, Blandina. Hi vero qui in carcere spiritum reddiderunt: Aristæus, Cornelius, Zosimus, Titus, Iulius, Zoticus, Apollinaris, Geminianus, Iulia, Aufonia, Æmilia, Iannica, Pompeia, Donna, Iusta, Trophima, Antonia. Hi omnes famuli Christi sub præfatis Imperatoribus coronati sunt: reliquæ eorum a persecutoribus incensæ, & in Rhodanum fluuium dispersæ sunt. Hæc Ado, qui addit de cinerum martyrum inuentione historiam, anniuersariamq. celebritatem antiquitus ea de causa celebrari solitam tradit: quem, cum fuerit eius Ecclesiæ, nempe Viennensis, a qua epistola scripta est ad Asianos, Episcopus; hæc tum ex scriptis, tum traditione, præ ceteris oportuit calluisse: idemq. ait, hos martyres a loco in quo passi sunt, Athanaco dicto, appellatos esse martyres Athanacenses.

B Rursus post hos recensitos martyres, adhuc alij, eadem persecutione vrgente, hoc ipso anno decimo septimo Marci Imperatoris (vt eorum Acta testantur) passi reperiuntur Lugduni, nempe Epipodius & Alexander, quorum res gestæ descriptæ habentur a, eorundemq. natalis dies in antiquis Martyrologijs adscriptus. Habetur autem mentio apud eorum Acta de miraculis ex calceo Epipodij edi solitis, quorum & Gregorius Turonensis b testis est. Insuper idem qui supra Ado c socios dictorum martyrum quadraginta octo fuisse meminit Marcellum & Valerianum; qui diuinitus sibi via patefacta, inde fuga lapsi, postea apud ciuitatem Cabilonensem sub Prisco iudice illustre martyrium obiere: quod ex antiquioribus monumentis idem auctor summam collectum recenset. Hos plane Eusebius d signasse visus est martyres, dum agens de dictis martyribus Ecclesiæ Lugdunensis & Viennensis, hæc in fine habet: Verum C quid attinet martyrum catalogum in eadem, quam citauimus, epistola comprehendere, qui partim capite obruncato occubuerunt, partim bestijs dilacerandi proiecti fuerunt, partim in ergastulum conclusi vitam amiserunt? Quid item numerum confessorum commemorem, qui ad id temporis fuere superstites? Perfacile enim, si cui visum fuerit, licet ista plenissime cognoscere, modo illam epistolam, quam in libro nostro de Martyribus (vt dictum est) posuimus, accurate voluerit euoluere.] hucusque Eusebius.

Insuper etiam passi sunt eadem persecutione vrgente in Gallijs alij plurimi. licet non omnium extet memoria. Inter alios autem magna laude dignum fuit martyrium Flo celli pueri, qui post multa tormenta feris obiectus, ab illis discerptus est. celebris est eius memoria Augustoduni. Sed & apud Liugonas gloriosa confessio Tergeminorum D Speusippi, Eleusippi, & Meleusippi, quorum martyrij Acta extant, germana e quidem, sed iniuria temporum aliquantulum deprauata: in quibus quæ post ipsorum trimum martyrum sunt de alijs ad martyrium auide properantibus scripta, operæ pretium ducimus hic describere, quo vehemens ac flagrans martyrij desiderium Christianorum, horum innotescat exemplo. sunt enim hæc: Videns denique Iouilla quedam mulier tam pretiosam sanctorum Tergeminorum martyrij consummationem, spreto maritali consortio, paruuli & vnici filij dulcem relinquens amplexum, inter incredulas turbas, adhuc in persecutionis ardore commotas, veloci cursu properans, exclamauit dicens: Et ego ancilla Christi sum: Christum Deum viuum & verum sine vlla ambiguitate pronuncio: idola vestra ignominiosa & vana adorare despicio. His dictis, continuo comprehensa, & propter merum circumstantium populorum a capillis suspensa, multisq. afflictata supplicijs, cum Christum negare coacta nullatenus voluisset, vna cum Leonilla auia Sanctorum, ad locum ducta martyrij, ad memoratum videlicet vicum Vrbatum, a persecutoribus cum eadem gladio est perempta. Neon quoque textor historiæ huius atque scriptor, tradens Turboni codicem, inter medias turmas persecutorum ingressus, cupiens sanctorum Tergeminorum militiæ beatissimæ sociari, Christi nomen confessus, tantisper ictibus mactatus, vt vita temporali spoliatus, martyrij palma continuo meruerit coronari. Turbon autem non post multum tempus a persecutoribus captus, & ipse est martyrij remuneratione locupletatus.] hæc ibi.

His de martyribus in Gallia passis enarratis, haud possumus dissimulare, quod Seuerus f de hac persecutione, quæ quintam nominat, breuiter agens, tunc primū in Gallijs ait visos fuisse martyres: cum ex ijs quæ superius dicta sunt, manifestissimi erroris argui

XXXVI.
DE EPIPODIO ET ALEXANDRO.
a Apud Sur. 22. c. 24. April. 19. mo 2.
b Greg. Turon. de Glor. confes. c. 64.
c Ado die 4. c. 15. Septemb.
d Euseb. lib. 5. c. 4. in fin.

XXXVII.
DE MARTYRIBUS FLOCELLI IN GALLIIS.

e Apud Sur. tom. 1. die 27. Ianuar.

XXXVIII.
f Seuer. lib. 2. de rebus. REDARGVITVR.

a Euseb. lib. 5. cap. 50

argui facile possit plurium testimonio. Sed & quod ad Eusebium^a pertinet, præpostero sane ordine posuisse liquet post recens excitatam persecutionem anno decimosextimo Imperatoris Marci Aurelij, victoriam de Marcomannis, Quadis, & alijs Germaniæ populis: quam tum ipsiusmet testificatione in Chronicis, tum scriptorum Gentilium & aliorum, ipsiusq. potissimum litteris Imperatoris ad Senatam datis, acceptam fuisse constat (vt dictum est) anno quartodecimo eiusdem Marci Imperatoris.

XXXIX. PERSECUTIO ORIENTALIS ECCLESIAE.

ATHENAGORAE APOLOGIA. *b Hier. de Scrip. Eccl. in Iustino.*

At vero non modo (vt dictum est) Gallia, & alia orbis Occidentalis regiones, eiusdem reuiuiscens persecutionis furore exagitatae fuerunt: sed & Orientis quoque Ecclesias eadem esse clade vexatas, legatio pro illis ab Athenagora Atheniensi Christiano philosopho tunc ad Imperatores suscepta, & Apologia pro eisdem tunc scripta, ac dictis Principibus oblata, manifestam certamq. fidem faciunt. Est eius Apologiae huiusmodi inscriptio: IMPERATORIBVS M. Aurelio Antonino, & Aurelio Commodo, Armeniacis, & (quod est maximum) Philosophis. Cum autem eandem præferat inscriptionem, quæ a S. Hieronymo^b tribuitur Iustino martyri Apologia, dicente, alium librum ab eo datum successoribus eiusdem Antonini Pij Marco Antonino Vero, & Lucio Aurelio Commodo: vehemens permouit multos suspicio, vt credant eiusmodi, de qua est sermo, Apologiam eodem titulo præsignatam, esse Iustini, eo quod ad Marcum & Lucium data nulla alia reperiri videretur. Sed quam diximus, & ex Eusebio perspicue demonstrauius, ad eosdem Principes esse datam, errore factum est, vt non ad illos, sed ad Senatam Romanam legeretur inscripta; re vera tamen ad Marcum Aurelium, & ad Lucium Verum, eundemq. & Commodum dictum scripta. Verumtamen longe fuisse diuersum Lucium Verum Antonini fratrem, Commodum etiam cognominatum, qui cum eo regnavit vsque ad annum nonum, a Lucio Commodo filio eiusdem Antonini, qui anno decimosexto eiusdem a patre in collegam Imperij est assumptus, certum est: vt nihil penitus sit, quod Apologia M. Antonino & L. Commodi data, Iustino, qui longe ante martyrio finem viuendi fecerat, adscribi possit. Ea ergo germano auctori suo tribuenda est; nempe (vt præfert vetus inscriptio) Athenagoræ. Est enim hic illius operis titulus: Athenagoræ Atheniensis philosophi Christiani Apologia, vel Legatio pro Christianis. cuius nomen fortasse ea de causa antiquioribus parum innotuit, quod nomine Iustini eiusdem tituli commentarius apud nonnullos, vt est apud sanctum Hieronymum, haberetur inscriptus.

XL.

Sed qualis esset horum temporum Christianorum status, & ipsorum cum Gentilibus causa, cum ab eis immaniter vexarentur, ipsis Imperatoribus non prohibentibus; ex ipsa eiusdem auctoris Apologia hæc in medium adducamus: his enim verbis ipso pene exordio auctor Imperatores compellat: At vos (ne quæso hinc etiam vobis, quod vulgo hominum, imponat) vel nomine tantum audito, auersamini. Atqui nomina digna odio non sunt, sed scelus ipsum poenam & supplicium meretur. Mansuetudinem ac lenitatem vestram, animum erga omnes placabilem & benignum cum singuli suscipientes æquali & pari iure vtuntur; tum ciuitates, pro sua quæque dignitate, suis potiuntur honoribus; denique vniuersus hic terrarum orbis, vestrae prudentiæ beneficio, altissima pace perfruitur.] hæc cum de immensa totius Orbis pace memoret Athenagoras; plane significat, hoc ipso anno ab eo esse datam Apologiam. nam si præteritum tempus Marci & Lucij Imperij reperas, inuenies numquam cessatum a bello: ipso enim Imperij exordio ceptum est bellum Parthicum: eo sublato, immo & ante illud absolutum, consecutum est Marcomannicum: quo mitigato, euestigio emerit Cassiana tyrannis: qua iam extincta, ipse (vt vidimus) Lucius Commodus anno superiori a patre creatus est Imperator. Rursum si spectes futura tempora, ab hoc anno vsque ad obitum Marci, recrudescente Marcomannico bello, semper Imperatorem fuisse in armis, & in iisdem diem obijisse inuenies: ante quod tempus scriptam ab Athenagora Apologiam oportuit, hoc plane anno.

XLI. CHRISTIANORVM INNOCENTIA.

Sed prosequamur iustas querelas Christiani philosophi: Nostri tantum, inquit, qui Christiani vocamur, nulla vobis cura est. Sinitis enim nos, qui nihil mali patramus, immo omnium (vt in progressu sermonis nostri exponetur) pijsime iustissimeq. cum erga Deum, tum Imperium vestrum nos gerimus, exagitari, rapi, fugari, nomen dumtaxat nostrum plerisque impugnantibus. Quamobrem causam nostram

verbis

A verbis perspicue explicare, sumptis in præsentia animis, ausi sumus. Intellegitis enim ex sermone nostro, prorsus immerito, præterq. omnem legem ac rationem hæc mala nos sustinere. Proinde vos obsecramus, vt nostri aliquam curam suscipiatis, quo aliquando tandem ab huiusmodi calumniatoribus iugulari desinamus.] sic non quod inferant, sed non compefcant mala, queritur.

Quomodo vero ad omnia mala perferenda pro fide essent animo compositi Christiani, hæc subdens declarat his verbis: Non mouet nos damnum, quod facultatibus nostris aduersarij moliantur: non quod existimatio famæ & honoris nostri minuatur integritas: non si quid aliud huiusmodi, aut etiam maius est: omnes enim illas contemnimus, quamuis permultis magni esse videantur pretij. Non solum enim, si vapulamur, regerendis verberibus abstinere, & ijs, qui nostra inuadunt ac diripiunt, B litem nullam intendere didicimus; sed insuper illis, quamuis colaphum inflixerint, alteram quoque capitis partem præbere; his vero, si tunicam abstulerint, pallium etiam addere. Corporibus & vitis nostris postquam semel renunciatum est a nobis, opibus insidiantur, & criminum aceros aduersus nos deblaterant, quæ neque in mentem vniquam nobis venerunt, sed in ipsos potius eisdq. similes dici oportebat. Quod si quis vel parui vel magni alicuius criminis nos conuicerit: non deprecamur supplicium, sed vel crudelissimum illud tolerare parati sumus. At si nomine tenus dumtaxat accusamur (nam in hunc vsque diem quæ de nobis sparguntur, promiscuæ incertæq. famæ commenta sunt, neque Christianorum quisquam illius criminis conuictus est) vestrum iam fuerit, maximi, humanissimi, sapientissimiq. Reges, ab hac iniuria legibus nos vindicare: vt quemadmodum in toto terrarum orbe, cum singuli, tum vniuersi, & oppidatim beneficia vestra communi bono fruuntur, C sic nos quoque vobis gratias habeamus, & quod a calumnijs liberati simus, gaudentes gloriemur.]

Hæc ipse agens, cum sæpius ad leges prouocet: ad editas tum ab Hadriano, tum a Pio, ac denique ab ipso Marco pro Christianis sanctiones, quibus præceptum erat, ne quis nominis tantum causa negotium faceretur Christianis, respectum habuisse videtur. At vero quod illi persequentes Christianos, licet non præcipue nomen, sed crimina, & quidem enormia, prætexere viderentur; re vera tamen quod non nisi Christiani nominis causa illos vexarent, mox subdit: Neque enim iustitiæ & æquitati vestrae decorum hoc fuerit, si aliorum nemo criminis, de quo insimulatus est, condemnatur, nisi conuictus: aduersus nos vero maior sit vis nominis, quam D quæ iudicijs conueniunt argumentorum & probationum. Etenim iudices non tam quid commiserit reus aliquis nostrum inquirunt, quam ipsi nomini tamquam certo sceleri illudunt: cum tamen nomen ipsum per se, & quatenus nomen est, bonum malumve existimandum sit nullum: sed tale profecto iudicandum vnumquodque, qualis res ipsa, aut actio, de qua prædicatur, fuerit.] hæc & alia plura de nomine Christiano; multisq. demonstrat, eius tantum causa Christianos quoquo- uersum exagitari.

Verum quoniam falsorum criminum calumnijs non nihil ipse Imperator Marcus videbatur in Christianos fuisse permotus, idem fidei Christianæ defensor hæc subdit: Porro nunc ab initio instituta orationis meæ obsecro vos, summi Imperatores, æquis & benignis animis auscultare vt dignemini: neque vos communis & nulla ratione vigentis famæ præiudicio occupari, & ad illius veluti impetum rapi patiamini. Quin illud vestrum sapientiæ & veritatis auidissimum studium mea quoque oratio vt sentiat, sinite. Sic fiet, vt neque vos per ignorantiam delinquatis, & nos, depulsis confutatisq. ijs quæ in nos vulgus hominum effudit, quietiores agamus.] Quænam autem essent ea, quorum Christiani a Gentilibus accusarentur, crimina, mox subdit, sic dicens: Trium igitur flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur: impietas, quæ deos tollat, epulæ Thyestæ, concubitus incesti.] Quænam hæc fuerint crimina, & quo modo Gnosticorum hæreticorum occasione Christianis duo postrema abscribe- rentur, susius dictum est superius. Sed subdit: Quæ si vera sunt, nulli vel sexui, vel ætati parcite, ad poenas rapite, cum vxoribus & liberis funditus extirpate.] ac subinde: Si vero commenta improborum hominum & inanes calumniæ hæc sunt (cum ita natura comparatum sit, vt malitia se opponat virtuti, & diuina quadam lege, quæ inter se

XLII. CHRISTIANORVM PROBITAS ET CONSTANTIA.

XLIII. NOMEN IN CRIMEN INVENTUM DVCI.

XLIV. CALVMNIAM IN CHRISTIANOS.

ter se contraria sunt, depugnent) & nihil iniuste a nobis committi, vos ipsi testes vos locupletissimi esse possitis: vestrum iam fuerit, de vita nostra, de opinionibus, de studio & obedientia erga vos, familiam, & Imperium vestrum, quaestionem institueret; atque ita demum tantumdem iuris & aequitatis, quantum aduersariis nostris (amplius enim non petimus) concedere. Vincemus proculdubio illos, qui pro veritate vitam etiam effundere parati sumus.]

XLV.
VITA INNOXIA
CHRISTIANO-
RVM.

Hæc prælocutus, aduersus Gentilium deos disertissime differit, ac deinde de innocua Christianorum vita hæc subdit: Respondebo tamen ad hæc etiam obiecta nobis facinora, etiam si vobis, sapientissimi Principes, ex ijs quæ hæcenus dixi, satis ea esse dissoluta videri possunt. Neque enim dubitare vos puto, homines illos, quorum omnis ad Deum vita veluti normam ac regulam dirigitur, vt inculpata & irreprehensibilem vnusquisque se ei præbeat, ne cogitatione quidem vel minimum crimen vllum admittit. Si enim solam hanc præsentem vitam nos victuros crederemus, suspitioni foret locus, nos carni & sanguini indulgentes, aut auaritia, aut concupiscentia captos, peccare. Nos vero omnibus non modo factis, sed etiam cogitationibus & sermonibus nostris tum noctu, tum interdum Deum adesse scimus: eumque & totum esse lumen, & quæ in cordibus nostris latent videre: et hac mortali defunctos vita, alteram hac terrestri longe meliorem, nempe caelestem, nos victuros.] et paulo post: Quod cum ita se habeat, sponte nos malos esse, & magno iudici tradere puniendos velle, probabile non est.]

XLVI.
CASTITAS
CHRISTIANORVM.

Insuper de mutua inter se Christianorum pura sinceraque dilectione hæc addit: Quamobrem etiam pro ætatis discrimine alios pro filiis & filiabus, alios pro fratribus & sororibus habemus, prouectiores ætate patrum & matrum loco honoramus. Illorum igitur, quos tamquam fratres & sorores, aut alio cognationis nomine coniunctos nobis ducimus, inuolata & integra manere corpora, maximi apud nos sit. Rursum cum religio nostra nos doceat (sicut quidam sanctus scripsit) si quis osculum suæ cupiditatis causa repetierit, &c. et mox: Summa igitur cautione communicandum est osculum, vt non aliter quam pia salutatio, vel potius adoratio quædam habeatur: quæ si vel parum impura cogitatione inquinata fuerit, a vita æterna nos alienet. Ergo spe vitæ æternæ freti, præsentem hanc, eiusque delicias, & sensuum etiam animæque non puras voluptates contemnimus. Itaque uxorem, quam secundum approbatas nobis leges sibi quisque duxerit, reputat non in alium quam in procreandæ sobolis finem. Quemadmodum enim agricola, postquam semina terræ mandauit, messis tempus expectat, nec alia superinijcit: sic nobis etiam concupiscentiæ modus liberorum procreatione definitur. Inuenias multos ex nostris in vtroque sexu, qui in cælibatu consenscant, quod in hoc statu Deo coniunctiores se futuros sperent.]

XLVII.
DILVTIO DE
ESV HVMANA-
RVM CARNIUM
CALVMNIAR.

Hæc & alia plura de sublimi Christianorum castitate locutus, de esu carniū humanarum calumniam diluit verbis istis: Hoc nempe est quod nobis obijcitur ab illis, carnis humanæ nos vesci; cum præter leges, quas vos & maiores vestri, rebus omnibus iustissime perpensis, sanciuistis, innocentium fama violatur: tanta quidem est calumniatorum frequentia, vt Proconsules & Præfecti a vobis in diuersas prouincias missi, causis audiendis non sufficiant.] Ex his quidem expendere licet, quam immanis hæc ubique terrarum Romani orbis fuerit persecutio. Tum addit: Traducitur, inquam, fama illorum, quibus, cum verberantur, non licet non præbere se ipsos; & cum maledicuntur, non benedicere non licet: neque enim illis iustos esse satis est (cum rationem & par pari referri, iustitia postulet) sed bonitatem & patientiam insuper sibi proponunt. Quis igitur non amens in hoc viuendi instituto nos homicidas appelleret? Non enim carnes gustare hominum licet, antequam cæsus aliquis fuerit: quemadmodum autem primum ab eis falso dicitur, ita secundum quoque mendacium est. Iam si quis ab eis rogitet, an viderint ipsi quæ dicunt; nullus tam impudenter mendax est, vt se vidisse fateatur. Atqui & seruos aliqui nostrum possident, alij plures, alij pauciores; quos ea, quæ facimus, latere non possunt: verum ne ex illis quidem vnus aduersum nos tale quicquam mentitus est. Quomodo enim quisquam vel homicidij, vel humanarum carniū epulationis insimularet illos, quos ne iuste quidem occidendi hominis supplicium intueri velle aut posse cognouerit? Quis non spectacula illa, in quibus gladiatores & belluas populo præsertim vos Imperatores exhibetis, maximi facit?

A facit? Nos vero non ita multum, siue spectator sit aliquis, siue auctor cædis, interesse iudicantes, alieno ab his spectaculis animo sumus.]

His igitur enarratis, alia permulta superaddidit ad Christianorum innocentiam declarandam, quæ prætermittimus: satis enim hæc esse putamus ad pristinam illam integritatem morum Christianorum insinuandam. Demum vero causam perorans hæc ait: Vos vero, o vndiquaque in omnibus natura simul & disciplina boni, moderati, benigni, & Imperio digni Principes, mihi, obsecro, qui crimina nobis obiecta dissolui, & insuper nos esse pios erga Deum, vita & moribus honestos, animo sobrios & temperantes ostendi, capitibus regijs annuite. Ecqui enim consequentur æquius ea quæ petunt, quam nos adeo vobis deuoti addictique? Nos enim pro vestro Imperio precēs ad Deum fundimus, & vt filius (quod iustissimum est) in regno olim parenti succedat, vtq. Imperium vestrum magis magisque semper augeatur, denique omnia ex auctori sententia vobis eueniant, oramus: quod & nobis salutare fuerit, vt quietam tranquillamque vitam degentes, vobis interim ad quælibet imperata prompte inseruiamus.] hucusque Athenagoras, cuius & de mortuorum resurrectione, quæ ab ipsis Gentilibus deridebatur, extat egregius commentarius.

PERORATIO
ATHENAGORAE.

An autem Marcus Antoninus postulat annuerit, haud liquet: immo secus; cum ad exitum ipsius vsque perseverasse persecutionem constat. Nam Theophilus^a Episcopus Antiochenus, qui his diebus viuebat, & statim post Marci Aurelij Imperium (vt dicimus) ex hac vita migravit, in libro tunc ad Autolicum scripto hæc in fine habet: Præterea Christianos, qui verum Deum venerantur, hæcenus sunt persecuti, nec adhuc hodie persequi cessant: immo ijs, qui verborum quibusdam illecebris Deum conuiciantur, præmia & honores decernunt: quosdam eorum, qui festinant ad virtutem capeſſendam, & sanctam vitam agunt, lapidibus obruere, quosdam interfecere. Adhuc hodie non cessant Christianos crudelissime & immanissime virgis cædere.] hæc Theophilus.

XLIX.

^a Theophil. ad
Autol. lib. 3. in
fine.

PERSECUTIO
VSQVE AB
OBTINUIT
MARC
AVRELI IMP.

Hæc item persecutio sublatum fuisse Soterem Papam, litteræ martyrum Lugdunensium, quæ hoc eodem persecutionis tempore scriptæ sunt ad Eleutherum eius successorem, necessario nos affirmare compellunt; licet alij annos nouem eidem tribuerint: sed quod tres tantum ordinationes fecisse reperitur, haud longiori tempore sedisse, possumus opinari. Eusebius autem in Chronico, anno superiori, nempe decimo sexto Marci Imperatoris, ponit Eleutherum successum in locum Soteris, sed in historia hoc ipso anno decimo septimo: cui, quoniam credimus id ipsum accepisse ex litteris^b martyrum Lugdunensium, haud inuiti ad stipulamur; cum alioqui in reliquis præteritis Romanis Pontificibus, quod prætermiserit Cletum, haud possumus eidem assentiri. Sic igitur in re ambigua, non tam ex ipso Eusebio, quam ex litteris sanctorum Lugdunensium martyrum hoc tempore ad Eleutherum scribentium, Soteris obitum, atque Eleutheri ingressum consulto ponendum esse existimamus.

L.
SOTERIS
PAPAE
MARTY-
RIVM.

^b Euseb. lib. 5.
cap. 1. ex vers.
Russin.

Defunctus igitur habetur Soter die vigesima secunda mensis Aprilis, cum sedisset annos quatuor, minus diebus duodecim. Si quis autem certior de annis Soteris inuenit chronographiam, qua tamen non reiiciatur Cletus e numero Romanorum Pontificum, nec litterarum martyrum Lugdunensium sincerum testimonium contemnatur, haud inuiti assentiamur. De Sotere extat decretum in nuper citato libro de Romanis Pontificibus: Ne vlla diaconissa (licet, Monacha, quæ præ manibus habetur edita lectio dicat) pallam sacratam contingat, nec incensum ponat in sancta ecclesia.] cuius quidem institutionis his temporibus edendæ ea potuit esse ratio, quod ex Montani secta femina (vt superius dictum est, cum de ea egimus) se sacris ministerijs immiscerent. Alia feruntur a diuersis collectoribus canonum Soteris decreta, quæ in vnum simul congesta habentur. Sed & de Sotere hæc ibidem leguntur: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros decem & octo, diaconos nouem, Episcopos per diuersa loca vndecim. Qui sepultus est in cæmeterio Callisti, Via Appia, decimo Kalend. Maij. Cessauit Episcopatus eius dies vndecim.] hæc ibi. qua ratione ingressus Eleutheri ponitur die tertia Maij. Fuit hic (vt idem commentarius^d habet) natione Græcus, patria Nicopolitana, ex patre Abundio.

LI.

DECRETA
SOTERIS
PAPAE.

^c Tom. 1. Cœcil.
in Sotere.

ELEUTHERVS
PAPA.

^d Lib. de Rom.
Pontif. in Eleu-
thero.

Creata iam ipso Eleuthero (vt dictum est) Romano Pontifice, scripserunt ad eum martyres Lugdunensis Ecclesiæ, cum adhuc tenerentur in vinculis. Consequiſſe autem

LII.

DE LITTERIS MARTYRVM AD ROM. PONTIF.

tem martyres de rebus gestis penes eos certiozem reddere ipsum Romanum Pontificem, iteratum eiusmodi officium plane declarat. Tempore enim Pij Papæ id ipsum præstitisse martyres Viennensis Ecclesiæ, eiusdem Pontificis litteræ ad Iustum eius ciuitatis Episcopum scriptæ, quas superius recitauimus, sane significant suo ipsarum exordio, his verbis: Attalus epistolas martyrum portans ad nos venit, gaudium nobis inæstimabile faciens de triumpho eorum.] Quod ergo tunc Pij tempore per Attalum præstitit Ecclesia Viennensis, hoc anno per S. Irenæum presbyterum Ecclesia Lugdunensis expleuit. Meminit earum litterarum Eusebius, sic dicens: Nonnullas ac varias martyrum litteras, qui apud ipsos mortem oppetebant, quas cum adhuc tenerentur in vinculis, non modo fratribus in Asia & Phrygia, verum etiam Eleuthero Episcopo Romano, quem vehementer rogabant vt pax & concordia in Ecclesijs constitueretur, eidem epistolæ superius recitatæ adiecerunt.] Quod vero eos interpellasse tradit Romanum Pontificem pro pace Ecclesiarum, puto eos intellexisse de diffidio occasione pseudoprophetiæ Montani multis in locis (vt antea dictum est) orto; quod auctoritate vniuersi gregis pastoris sedare, esset eius operis & officij.

Euseb. lib. 5. c. 1. in fin.

LIII.

Euseb. lib. 5. cap. 4. IRENAEI LEGATIO AD ROM. PONTIF.

Post hæc vero de legatione ad eundem per Irenæum presbyterum missa subdit hæc ipsa: lidem porro martyres Irenæum, Ecclesiæ Lugdunensis id temporis presbyterum, per litteras eidem Episcopo Romano inscriptas, plurimum commendabant: permultaq. viro illi virtutis dabant testimonia, sicut ipsa litterarum verba declarant in hunc modum: Te in Deo omnibus in rebus perpetuo, pater Eleuthere, valere optamus. Has litteras ad te perferre fratrem nostrum Irenæum, & ministerij consortem, rogauimus: teq. obsecramus, vt illum, vtpote studio incredibili erga testamentum Christi flagrantem, gratia & benevolentia præ ceteris complectaris. Quod si locum & gradum Ecclesiastici ministerij vim & facultatem habere iustitiæ cuiquam impertiendæ animaduertemus: hunc, vt presbyterum Ecclesiæ (hoc namque munus obtinet) in primis tibi commendassemus.] hucusque de eo ex epistola martyrum Eusebius. Certe quidem haud tabellarij munus expleturus missus est a martyribus tantus vir Romam ad Eleutherum Romanum Pontificem (per subdiaconos enim consueuisset olim litteras Ecclesiasticas dari, superius dictum est) sed apparet, virum omnium eruditissimum delectum fuisse legatum (vt ait S. Hieronymus) ob quasdam Ecclesiæ quæstiones. Romanam enim Ecclesiam in ambiguis consulendam esse, innumeræ quibuscumque sæculis ea de causâ missæ legationes, de quibus suis locis dicturi sumus, certo certius manifestant.

Hieronym. de Scrip. Eccles. in Irenæo.

LIV.

Tertull. aduers. Valer. c. 5. IRENAEVS QUID ROMAN.

Romæ cum ageret vir tam insignis, quem Tertullianus nominat omnium doctrinarum curiosissimum exploratorem; haud moles ædificiorum Urbem circumeundo contemplatus est, nec otiosus domi resedit; sed Apostolicæ Ecclesiæ fidem, ritus, mores, ac disciplinam, quam illi tradidissent Petrus & Paulus Apostolorum principes, quàm diligentissime perscrutatus est: nactusq. ibi Apostolicas traditiones integras & illibatas, vt ab Apostolis ipsis traditæ fuerant, vigilantissime custoditas & integerrime conseruatas; ad eas omnes, quos scriptis exagitat, exinde hæreticos prouocauit: quos sciret eo solo tam parenti testimonio (si quæ in eis reliqua esset ratio veritatis) conuinci posse. Vnde autem acceperit, qui Irenæum in Asiam mandatum, in itinere occasione litterarum Eleutherum inuississe tradit, non inuenimus, vt certo affirmari possit: nam licet vnus idemq. fuerit fasciculus litterarum, legatio tamen (vt ait S. Hieronymus) ad Eleutherum missa est ob quasdam Ecclesiæ quæstiones: an autem & ad Asianos litteras ipse tulerit, nulla penes Eusebium (quem non putamus id taciturnum fuisse) mentio est, neque apud S. Hieronymum, vel alium antiquorum quempiam. Quod si velimus eum ad Asianos missum esse cum martyrum litteris, additaq. ad Eleutherum Romanum Pontificem alias: æquum est existimare, id fecisse martyres, vt, quod de prophetia Montani priuatum (vt ait Eusebius) iudicium tulerant, idem legatione Irenæi ad Eleutherum Pontificem, eius auctoritate probandam atque firmandam, antequam innotesceret Asianis, mississe voluerint. Quis enim persuaderi potest, sanctos martyres suum ipsorum iudicium de Montani prophetia, missa legatione, noluisse participare cum Romano Pontifice, cum nulla grauior his temporibus videretur esse quæstio in Ecclesia? Sed de Irenæo Romæ agente plura sequenti anno.

Iren. lib. 3. c. 1. 2. 3. 4.

Fouarden. in vita S. Iren.

IRENAEI DVPLEX LEGATIO.

Hoc

Hoc eodem anno, iusto Dei iudicio, quod pace precibus Christianorum parta Gentiles abusi sint, cum aduersus eos acriter & hostiliter dimicando proelium conuertissent: bellum iterum, idemq. acerrimum, a Marcomannis atque alijs finitimis populis aduersus Romanum Imperium excitatur, luesq. immaniter iterum sæuit. Quamobrem idem Marcus aduersus eos expeditionem instituens, hoc ipso anno, qui est tertius ante eius obitum, aduersus barbaros proficiscitur, penes quos etiam (vt suo loco dicitur) defunctus est. Habet hæc omnia Iulius Capitolinus, vt cum in primis ait: Deinde ad conficiendum bellum conuersus, in administratione eius belli obiit, labentibus iam filij moribus ab instituto suo. Triennio postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit. Et si vno anno superfuisset, prouincias ex his fecisset.] et de peste hæc inferius, dum agit de Marci obitu, cum amicis flentibus hæc dixisset: Quid me fletis, & non magis de pestilentia & communi morte cogitatis?]

LV.

BELLO ET PESTIBUS VEXATVR ROMAN. IMP.

Iul. Capitol. in Marco.

Sic igitur innocentiam Christianorum Deus his simul vltus est cladibus, bello, peste, & quæ deterior est existimata & multorum malorum causa, ipsa filij Commodi, quem hæcenus sub philosophis educauerat, terribilissima morum corruptione: cuius rei molestia adeo afflictatum ferunt Marcum patrem, vt magno animi mærore percussus, tædioq. victus, mortem spontaneam oppetierit ciborum inedia. Fertur (inquit Capitolinus) illum mori voluisse, cum filium talem videret futurum, qualis extitit post eius mortem, nempe similis Neroni, Caligulæ, atque Domitiano: de cuius vitæ institutione hæc Lampridius: Habuit Commodus litteratorem Græcum Onesicritum, Latinum Capellam Antistium, orator ei Arceus Sanctus fuit. Sed tot disciplinarum magistris nihil ei profuerunt: tantum valet aut ingenij vis, aut eorum qui in aula institutores habentur. nam a prima statim pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus, oreq. pollutus & constupratus fuit.] hæc Lampridius: vt plane constat, hunc in Romanum Imperium diram facem progressum esse, in omnesq. sæuissimum vltorem prodidisse; sed tamen qui cum talis esset, nullum negotium facesseret Christianis: vt plane luce clarius nosceretur, tale monstrum ob vindictam Christiani sanguinis in Imperio coaluisse, & ab irato numine immisum esse. Sed de his opportunius suo loco.

LVI.

COMMODI VITAE INSTITVTIO.

Lamprid. in Commodo.

IESV CHRISTI ELEVTH. PAP. M. AVR. IMP. A N N V S A N N V S A N N V S 180. 2. 18.

Christi anno centesimo octogesimo, Rufo & Orphito Coss. cum S. Photinus Episcopus Lugdunensis anno superiori glorioso martyrio iam nonagenarius ex hac vita migrasset, in locum eius substituitur Irenæus.] hæc Eusebius, atque S. Hieronymus: qui cum certum tempus, quo Irenæus Photino subrogatus fuerit, non definiant, haud longas interpositas esse moras significant: tamen non continuo post Photini martyrium susceptus eidem fuisse videtur, qui adhuc presbyter ad Eleutherum Romanum Pontificem (vt vidimus) a martyribus est legatione perfunctus. At vero Ecclesia illa, persecutione vehementer exagitata, haud valuit diutius carere, qui fracta consolidaret, ac dispersos congregaret, Episcopo. Auditor hic fuerat Polycarpi, vt ab eo scripta ad Florinum testatur epistola, cuius fragmentum ab Eusebio recitatum, superius posuimus, cum de ipso egimus Polycarpo: ab eo autem fuisse ex Asia amandatum in Gallias, tradit Gregorius Turonensis. At non Polycarpi modo, sed & Papiæ Ioannis discipuli fuisse auditorem, S. Hieronymus scribens ad Theodorum testatur his verbis: Refert Irenæus, vir Apostolicorum temporum, & Papiæ auditoris Euangelistæ Ioannis discipulus, Ecclesiæ Lugdunensis Episcopus, quod Marcus quidam, &c.] ea etiam ex causa, quod auditorum Apostolorum auditor fuerit, Epiphanius eum Apostolorum successorem, priscumq. Theologum nominat.

I.

IRENAEVS GREATVS EPISCOPVS LVGDVNENSIS.

Euseb. lib. 5. c. 6.

Hieronym. de Scrip. Eccles. in Iren.

Euseb. lib. 5. c. 19.

Gregor. Turonens. histor. Franc. lib. 1. c. 29.

Hier. epist. 20.

Epiph. heres. 24. 31.

Hic igitur postquam Romam ad Eleutherum se contulit, quod vidisset ibi cariosum senem Valentinum hæresiarcham, sed in discipulis reuirescentem (ad Eleutheri Annal. Eccl. Tom. 2. V 2 enim

II.

enim tempora in Vrbe illum perseverasse, affirmat Tertullianus a) & inter alios cum foetus illius contemplatus esset Florinum & Blastum, olim Romanæ Ecclesiæ presbyteros, sed ob impietatem ab eodem Pontifice gradu depositos, non recto incedentes pede, sed in deterius raptim ad impietatem prolabentes: aduersus eosdem epistolas, seu potius commentarios scripsit. Elucubrauit paulo post etiam illud aduersus Valentinianos eruditissimum ac plane celeberrimum, quod solum ex multis præ manibus habetur, opus. Eadem quippe ab eo editæ scriptiones, tempore Eleutheri eas fuisse elaboratas, aperte demonstrant. Sed in primis quod pertinet ad Florinum & Blastum, hos Romæ obortos hæreticos eo tempore, quo Montanus pseudopropheta in Phrygia cognitus est, Eusebius b) testatur, sic dicens:

b) Euseb. lib. 5. cap. 24. III. BLASTVS ET FLORINVS HÆRETICI.

Nonnulli Romæ vigeant; quorum Florinus presbyterij Ecclesiastici gradu abdicatus, & Blastus persimili implicatus errore, pariter cum illo principatum obtinuit. Isti certe complures alios, quasi ab Ecclesiæ complexu abstrahentes, in suam pertrahere sententiam: quorum vterque separatim nouam sectam ad veritatem euertendam excogitare laborauit. hæc de origine malorum Florini & Blasti Eusebius, qui post multa de flagranti Irenæi pro veritate studio aduersus eos, hæc ait c): Cum quidam rursus sanam & sinceram Ecclesiæ consuetudinem Romæ deprauare studeant, Irenæus varias contra eos composuit epistolas: vnam ad Blastum, quam inscripsit de Schismate: alteram ad Florinū de Monarchia, siue, quod Deus non sit auctor & fabricator mali. Nam iste Florinus contrariam illi sententiam videbatur acriter propugnasse: cuius causa etiam (quandoquidem in errorem Valentinianorum lapsus erat) Irenæus librum de Ogdoadē conscripsit, in quo satis aperte declarat, se Apostolorum temporibus proxime successisse. meminit & paulo post dictæ eiusdem Irenæi ad Florinum epistolæ, ad memoriam reuocans disciplinam qua a pueris ambo imbuti fuerant a Polycarpo, de qua superius. Adijcit ad errorem Blasti id etiam Tertullianus d): Est præterea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Iudaismum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysi, quartadecima mensis. Quis autem nesciat, quoniam Euangelica gratia euacuatur, si ad legem Christum redigit? At veniale id fuisset Blasto, nisi ea de causa schisma conlasset, & alijs enormioribus erroribus se perniciose addixisset: nam eiusmodi ritus de celebrando Paschate decimaquarta die, in compluribus sanctis viris vsque ad Victorem Romanum Pontificem fuit æquanimitè toleratus.

a) Idem lib. 5. c. 19.

d) Tertullian. de præscrip. c. 52.

IV. Ceterum quod ad Florinum spectat: si, qui dicti sunt a Philastrio e) Floriani, a Florino velimus esse denominatos, impurissimo Carpocrati inhæsisse, alterumq. alteri suas communicasse sordes oportuit: quandoquidem qui Floriani, ijdem Carpocratiani etiam dicerentur. Sed cum de Florianis, sic a Florino dictis, agit Augustinus f), nihil de obscenitate Carpocratis illis adhæsisse commemorat, sed tantum illud, quod Deus causa malorum esset. Verum Theodoretus g) non nisi Valentini sectam impingit vtrisque, cum ait: Iam vero Florinus quoque & Blastus, qui in presbyterorum catalogum Romæ erant cooptati, in Valentini perniciosam sectam declinauerunt. Ferunt beatissimum Irenæum, eorum morbum deplorantem, scripsisse aduersus Valentinum. At cum (vt vidimus) Eusebius hos separatim nouam hæresim excogitasse tradat, aliquid amplius Valentini hæresi eos oportuit addidisse. Sic igitur, ex his quæ dicta sunt ex diuersis auctoribus de Florino & Blasto loquentibus, ambos Valentinianos fuisse; sed quod Deus malorum sit causa, Florinum docuisse; Blastum vero de Paschatis tempore Iudaizasse, ac ea de causa se ab Ecclesiâ segregasse patet: reliqua autem de vtrisque remanserunt obscura. Verum ea ex parte, qua dictum est Valentinianos Carpocrati communicasse, & proinde Gnosticos dictos esse, ijdem earumdem turpitudinum participes forte dici posse videntur.

e) Philastri. c. 58. FLORIANI GNOSTICI. f) Aug. de hæres. c. 65.

g) Theodor. hæret. fab. lib. 1.

V. Sed vt ad Irenæum reuertamur: cum ad certam indubitatamq. veritatem cognoscendam, Valentinianos omnes & alios simul hæreticos prouocat ad Apostolicas traditiones in Romana Ecclesiâ inuolabiliter custoditas per successores Romanos Pontifices, numeransq. eos a Petro vsque ad Eleutherum h); plane significat (quod dictum est alias) se sub eodem Pontifice illa scripsisse, nec nisi cum in Gallias reuersus est. nam in eius operis præfatione hæc ait: Non autem exquires a nobis, qui apud Celtas commemoramur, & in barbarum sermonem plerumque auocamur, orationis

h) Iren. lib. 3. cap. 2. IRENÆVS QUANDO SCRIPSIT.

A orationis artem, quam non didicimus; neque vim conscriptionis, quam non affectamus; neque ornamenta verborum; neque suadelam, quam nescimus: sed simpliciter & vere & idiotice ea, quæ tibi cum dilectione scripta sunt, cum dilectione percipies. Grace autem ipsum scripsisse, omnes consentiunt.

Sed ad hæc Eleutheri tempora perseverasse Romæ vna cum Valentino etiam Marcionem numquam sibi constantem, sed sæpe de errore exomologesin facientem, iterumq. corrudentem, iam & superius diximus ex Tertulliano a), qui ait: Vbi tunc Marcion Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? vbi tunc Valentinus, Platonica sectator? nam constat illos neque adeo olim fuisse Antonini fere principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitabant, semel & iterum eiecti. Hos quidem (quantum ex ijs conijcere licet) quo facilius in recta fidei gregem possent irrumpere, sapius mutasse formam, apparet. Ceterum quod Marcion apud Ethnicos Stoicum philosophum ageret, eiusdemq. scholæ, cuius & ipse Marcus Imperator studiosissimus erat, sectatorem se esse profiteretur; & quod Valentinus ac sui omnes ex dogmatis disciplina negarent subeundum esse martyrium: inde factum est, vt exagitata sapius eiusdem Marci tempore Ecclesia Romana persecutionum procellis, hi soli impietatis propagatores Romæ in pace egerint, ibiq. diutius vixerint: ipsam tamen Romanam Ecclesiam nequicquam horum sordè sedatam, sed clariori iubarè veritatis, maioriq. splendore in tenebris effuluisse, Irenæus (de quo sæpius diximus) pluribus egregie, cum ad eius sinceritatem illos prouocat, plane demonstrat.

VI. a) Tertullian. de præscrip. c. 30. MARCION ET VALENTINVS ROMAR ADHVQ. VERSATI.

C Idem Irenæus præsentis quoque temporis Catholicæ Ecclesiæ, quibus semper abundare soleret, diuina charismata recenset b), quæ & Eusebius c) recitat in hæc verba: Plurimum abest, vt hæretici possint mortuum suscitare, sicut Dominus ipse, sicut eius Apostoli prædicationis subsidio adiuti, sicut alij e fratribus complures suscitauerunt. Sæpenumero autem, aliqua causa necessaria illud ipsum postulante, spiritus mortui (propterea quod tota Ecclesia illius loci, vbi huiusmodi res gerebatur, cum icunio & multa intercessione Deum orabat) in corpus redijt, & hominis vita sanctorum precibus donata est. Rursus paululum in oratione progressus, sic ait: Quod si Dominum non re vera quidem, sed oculos hominum quasi visis præfringendo, ista edidisse dixerint; illos ad Prophetarum libros deducemus, ex illisq. ostendemus perspicue, omnia de illo ad eum modum prædicta esse, & vere post euenisse, & cum solum Filium Dei esse. Quapropter qui vere sunt eius discipuli, in nomine illius per gratiam ab illo acceptam eiusmodi præstant, quo reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim demones sic pro certo & vere eijciunt, vt non raro hi, qui malis & nequam spiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiant, tum in Ecclesiâ & fidelium hominum societate constanter perseuerent. Nonnulli rerum futurarum præsentia, diuina visione & prædicatione prophetia imbuuntur.

VII. b) Iren. lib. 22. cap. 56. c) Euseb. lib. 5. cap. 7. CHARISMATVM DONA IN ECCLESIA CATHOLICA.

Alij eos, qui grauib. morbis affliguntur, per manuum impositionem curant, & ad pristinam valetudinem restitunt. Iam vero (vt diximus) mortui suscitati sunt, & multos annos post apud nos commemorati. Quid plura? Dona sane ne dicendo quidem numerari poterunt, quæ Deus Ecclesiæ per vniuersum mundum diffusæ donauit, quibusq. illa in nomina Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi in dies singulos multa miracula ad gentium vtilitatem efficit, & neque quemquam dolo & fallacijs deludit, neque hæc agit pecuniæ cupiditate, aut quæstu ducta. Alio loco idem auctor scribit: Multos fratres in Ecclesiâ ipsi audiimus, qui & dona prophetiæ habent, & varijs linguis per Spiritus sancti gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertum profertur ad aliorum commoditatem, & mysteria Dei perspicue & euidenter aperiant. Ista de varietate donorum in eorum animis, qui eisdem digni habebantur, ad tempora modo commonstrata resistentibus hætenus differimus. hæc apud Eusebium.

VIII. GRATIA MIRACVLORVM IN ECCLESIA.

Sed & de diuinis Scripturis eiusdem Irenæi auctoritate probatis, idem d) Eusebius quæ de ea re ab eo scripta sunt recitat, deq. illarum interpretibus, qui hætenus extitissent, eiusdem quoque verbis meminit, nempe de illis septuaginta duobus diuinæ Scripturæ interpretibus, qui primo diuinam Scripturam transtulerunt in Græc.

d) Euseb. lib. 5. c. 8. IX. DE DVINA SCRIPTVRA ET INTERPRETIBVS.

cum, deq. Theodorione Ephesio, & Aquila Pontico, quos vt Christi diuinitatem imminuentes Ebionæi hæretici, qui Christi diuinitatem negarent, secuti essent. At nos de interpretibus Scripturæ diuinæ opportunius agemus inferius.

X. Verum illud hic dissimulare non possumus, quod idem S. Irenæus a de restitutione librorum facta per Esdram tradit his verbis, quæ idem quoque Eusebius b sic recitat: Nec mirum sane est, Deum istud effecisse, de septuaginta duobus interpretibus scilicet: qui etiam cum Scripturæ, dum populi Israelitici captiui sub Nabuchodonosor tenebantur, penitus interijissent, & Iudæi post annos septuaginta redijissent; deinceps temporibus Artaxerxis Esdram sacerdotem ex tribu Leui, diuino Spiritus sui afflatu incitauit, vt cum libros omnium Prophetarum qui antegressi fuissent, de integro conscriberet, tum legem a Moyse promulgatam populo de integro restitueret. hęc Irenæus secundum Eusebij lectionem; licet in ea, quæ communi vsu habetur præ manibus, ea verba adijciantur: Prophetarum omnium rememorare sermones. præterijisse ea verba in textu posita ipse videtur Eusebius: nam in Chronico, Olympiade octogesima, anno secundo, ait de Esdra post alia: Affirmaturq. diuinas Scripturas memoriter condidisse, & vt Samaritanis non miscerentur, litteras Iudaicas commutasse. cuius sententia pari quadam consensione a pluribus æque accepta videtur.

a Iren. lib. 3. c. 25. b Euseb. lib. 5. c. 8. DE DIVINA SCRIPTURA PER ESDRAM RESTITUTA.

XI. At quoniam res eiusmodi est, quam (licet non horum temporum res gesta sit) ad Ecclesiasticam tamen historiam magnopere pertinere, omnes facile iudicabunt; hanc elucidare operæpretium ducimus. Tertullianus c itidem, qui his ipsis cum Irenæo temporibus viuebat, hæc de Esdra in eadem sententiam: Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum. sed & Clemens Alexandrinus d id ipsum affirmat, cum ait: Esdras Leuites, qui factus fuerat sacerdos, prophetauit, omnes veteres rursus Scripturas renouans. Sed & citatur epistola S. Basilij ad Chilonem, in qua hæc habentur descripta: Hic campus, in quo secessu facto Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eruclauit. Id ferme Theodoretus in præfatione super Psalms, & alij. Sane quidẽ & S. Hieronymus in Eluidium agens, nominat Esdram restauratorem Pentatheuci. Ex his igitur quàm amplissimorum virorum, atque aliorum recentiorum additis testimonijs, ea opinio penes complures inualuisse videtur, vt, cum captiuitatis Babylonicæ tempore incensum est templum, ciuitas diruta, & populus ductus in captiuitatem, diuinæ quoque Scripturæ libri exusti perierint, sed in restitutione vrbis & templi omnes fuerint per Esdram restituti; nimirum diuini afflatu Spiritus absque aliquo exemplari, vt prius erant, ex integro eos fuisse dictatos: quorum sententia dici oporteat, diuinam illam a Moyse & Prophetis legem Scripturamq. traditam penitus excidisse, sed Esdra auctore iterum fuisse scriptam.

e Tertullian. de habit. multib. cap. 5.

d Clem. Alex. Strom. lib. 1.

XII. Sed vnde hæc sententia dimanarit, prima fontis origo est demonstranda. Certe quidem apud libros Esdræ ab Ecclesia receptos nihil tale est inuenire: immo extitisse tunc legis libros, ea Scribarum rogatio monstrat, quæ ait e: Dixerunt Esdræ Scribæ, vt afferret librum legis Moyfi, quem præceperat Dominus Israeli. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum, ac mulierum, cunctisq. qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi, & legit in eo aperte, &c. Sic ergo ex scripto libro legis Esdras dicitur, non numen dictasse legem: nec aliter habet, qui Iudaicas antiquitates accuratius est profecutus, Iosephus, cuius hæc sunt verba f: Rogauerunt Esdram, vt eis legem Moyfi legeret: quod & fecit, stans in medio multitudinis a mane vsque ad meridiem. Ex qua lectione non solum in præfens & futurum discebant quid esset iustum, sed etiam præteritorum memoriam retractantes lacrymabantur. hæc Iosephus: quibus plane non memoriter ab eo recitatam, sed ex scripto lectam fuisse legem apparet. Denique nullus penitus antiquorum Hebræorum reperitur, qui libros diuinos penitus perijisse, & per Esdram diuinitus renouatos tradiderit: In apocrypho tantum, ab Ecclesia penitus improbo atque reiecto quarto libro s Esdræ leguntur fufius scripta, quæ de lege recens ab Esdra absque aliquo exemplari diuinitus dictata feruntur. Porro librum illum manifestos errores, qui repugnant Catholicæ veritati continere, certum est. Sixtus h & alij collegerunt eos: ad quos lectorem amandamus.

e 2. Esdr. 8. ERROR DE RESTITVTIONE FACTA PER ESDRAM.

f Ioseph. antiq. lib. 11. c. 5.

g 4. Esdr. 14.

h Sixt. Senens. Biblioth. lib. 1.

XIII. Nec rursus quod aiunt, Esdram litteras Hebraicas commutasse, ac proinde non eo caractere, quo olim exarata est lex, post Esdram haberi conscriptam, probatur anti-

quorum

A quorum Hebræorū auctoritate. Quod si aliqua ab eo facta est commutatio litterarum, de quinque finalibus tantum contigisse potuit. nam Philo a Iudæus, & Iudæorum disertissimus, illa ipsa lingua ac caractere, quo antiquitus scripta lex est, sic permansisse semper absque aliqua mutatione vsque ad tempora Prolemæi Philadelphi, qui eam per Hebræos in Græcum transferri curauit, aperte testatur: qui tamen cum dicat Chaldaica lingua legem conscriptam, Hebraicam proculdubio linguam intelligit; quod Abraham Chaldæus fuerit, & Chaldaica illorum temporum lingua eadem esset cum Hebraica. quod & de eo testatur S. Hieronymus, cum ait b: Philo arbitratur linguam Hebræorum ipsam esse Chaldaicam, quia Abraham de Chaldæis fuit. ceterum in confesso est apud omnes, legem Hebraice fuisse conscriptam, & ex Hebraico idiomate a Septuaginta interpretibus Græco sermone donatam: id Iosepho, id etiam reliquis tam Iudæis, quàm Græcis, atque Latinis testantibus.

a Philo in Vita Moyse.

b Hieron. in c. mens. in Daniel. cap. 1.

Sed mea quidem sententia, inde horum omnium dubitationum causa atque origo manasse videtur, quod apud eos opinio illa inualuisset, vna simul cum vrbis excidio, ac templi combustione, sic diuinos quoque libros incensos esse, vt nullum illorum exemplar reliquum fuerit. quo certe nihil mendacius dici posse videtur. In primis enim si exemplo agenda res est: cum sub Antiocho, ac demum sub Vespasiano eadem cladem, immo longe maiorem, Iudæi sint experti: num quia incensi sunt libri eorum, vel in manus Gentilium deuenerunt, fuerunt illi ab aliquo nouo Esdra dictante, miraculo iterum edito, restituti? an non potius quod innumera suppetere eorumdem exemplaria fidelissime scripta? Sed agedum, hæc vt certiora reddantur, ad veterem & inolitam Hebræorum consuecudinem eos, qui de his dubitant, prouocemus.

XIV. CONFVTATUR DE RESTITVTIONE SCRIPTURAE DIVINAE OPINIO.

Cum templum nonnisi vnum, in quod omnes vndique conuenirent, apud Iudæos esse posset, in quo sacrificia offerrentur: prouisum est tamen, vt religioni eorum alia quoque via consultum esset; nimirum vt in ciuitatibus, oppidis, ac etiam vicis synagogas, domos ipsas publicas habere possent, in quibus simul tum precationis causa, tum etiam gratia diuinæ Scripturæ, quæ quolibet sabbato legebatur, frequentes agerentur conuentus. Quod non solum Iudæorum innumeris testibus exploratum habetur, sed etiam pluribus tum sacri Euangelij, tum Actuum Apostolorum testimonijs confirmatū redditur. et vt res exemplo clarior fiat, hæc apud Lucã c de Domino: Venit Nazareth, vbi erat enutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere, & traditus est ei liber Isaiæ Propheta, &c. Si in Nazareth exigui oppiduli synagoga erant sacri libri ad legendum, quid de alijs amplioribus locis dicendum? Per omne quidem sabbatum legi solitas diuinas Scripturas tum legis, tum Prophetarum, idem Lucas testatur in Actis, sic dicens d de Paulo & Barnaba: Cum venissent Antiochiam Pisidiæ, ingressi in synagogam, post lectionem legis & Prophetarum, &c. At ne quis putet recentem fuisse eiusmodi apud Iudæos institutionem, audiat quid pro concione in Concilio Hierosolymitano Iacobus frater Domini locutus sit, dicens e: Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. Iosephus f quoque Iudæus id ipsum confirmat, cum ait: In hac populatione miles quidam libros Mosaicos in quodam vico inuentos protulit, eosq. lacerauit in conspectu omnium. et cum agit de Iudæis Casareæ habitantibus g: Iudæi, inquit, libros legis rapientes, secesserunt in Nabata. Sed in re adeo aperta otiosum nimis est diutius immorari.

XV. DIVINA SCRIPTURA NUM QUAM PARDETA.

c Luc. 4.

d Act. 13.

e Act. 15.

f Ioseph. antiq. lib. 20. c. 4.

g Idem de bello Iud. lib. 2. c. 12.

Ex his igitur necessaria consecutione deducitur, penes Iudæos tot saltem fuisse sacrorum voluminum exemplaria, quot apud eos fuerunt synagogæ instituta. Quibus sic se habentibus, etsi non tantum quæ erant in templo, vel in alijs synagogis Hierosolymis consistentibus sacra legis volumina incensa fuerint; sed & quæ in tota Palæstina, pariter combusta, vel alio casu perierint; certe quod Iudæorum populus nequaquam eius prouinciæ limitibus contineretur, sed vbique terrarum (vt auctor est Philo h) dilatata essent ipsorū coloniæ, haud possibile fuit omnia quæ reperiebantur tunc temporis sacra volumina excidisse: cum alioqui constet diuinæ Scripturæ i auctoritate, non omnes Iudæos ductos fuisse in captiuitatem, sed consentiente Rege Babylonis, plurimos in Iudæa remansisse, qui & transmigrarunt in Ægyptum: et quamuis alia denuo

XVI. INNUMERA EXEMPLARIA SCRIPTURAE DIVINAE.

h Philo de leg. ad Caium.

i 4. Reg. 25.

deno pressura fuerint exagitati; Iudæam tamen absque Iudæis, durante ea captivitate, fuisse, dici non potest, cum inter eos Propheta fuerit Habacuc, qui in sublime raprus tulit prandium Danieli. Certe quidem non invidisse Babylonios Iudæis legem ipsorum, quam suos in Samariam missos didicisse voluerunt, intelligi potest.

XVII. Si igitur sacra volumina nequaquam vbiq; locorum ea clade perijisse potuerunt; quænam, obsecro, causa reddi potest, vt oportuerit diuino miraculo diuinam legem, librosq; omnes sacros ab Esdra dictari, atque eo modo edi denuo? Rursus si tot vbiq; locorum extabant vetera exemplaria, quomodo verum esse potest, alio charactere Esdræ curasse sacra volumina scribi, cum nonnisi vnus characteris esse omnes vetustissimi codices reperiantur, nempe Hebraico antiquo charactere conscripti? Ex his itaque mendacij quoque redarguitur, quod ab alijs ferri Athanasius in Synopsi tradit his verbis: Narratur quoque hoc de Esdra, quod cum libri quinque per incuriam populi ac diuturna captiuitate perijissent, ipse illos, cum esset honesti studiosus, industrius, & lector, apud se omnes custodierit, ac tandem protulerit, omnibusq; tradiderit, atque ita seruaerit.] hæc licet veritati proxime accedant: tamen non vnum tantum apud Esdræ remansisse diuinæ Scripturæ exemplar, dicendum est, cum plura fuerit in alijs saltem regionibus eiusdem exemplaria reperiri.

XVIII. Sed quod ad Esdræ officium spectat, egregiam sane ab ipso nauatam esse operam, non dubitamus; nempe vt sacros codices quàm diligentissime recognosceret, & si quod mendum irrepisset, ex aliorum exemplarium collatione corrigeret, emendatosque (vt dictum est) populo legeret. Constat etiam diuinarum Scripturarum auctoritate, ab Esdra Nehemia egregiam illam operam esse nauatam, vt collectis hinc inde diuinis libris, & alijs ad rem sacram spectantibus, bibliothecam nobilem constituerit. In libris enim Machabæorum hæc leguntur: Inseriebantur autem in descriptionibus & commentarijs Nehemiæ hæc eadem, & qualiter construens bibliothecam, congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & David, & epistolas Regum, & de donarijs.] Secundum hæc etiam affirmasse videmus S. Hilarium in præfatione in Psalmos, cum ait Esdræ omnes Psalmos perquisisse, & ex eis librum vnum collegisse. Nec aliud significare voluit S. Ioannes Chrysostomus, dum tradit ipsum ex reliquijs scripturarum diuinam Scripturam composuisse: sic & Theodoretus, pariter affirmans, Scripturam deprauatam tempore captiuitatis, ab Esdra restitutam. In hanc quoque sententiam Patres, qui de restitutione facta per Esdræ sermonem habuerunt, intelligendos existimamus; nisi qui eidem apocrypho aliquam fidem, quam nullam meretur, adhibendam esse putarunt. At de his, quæ obiter occasione elucidationis sententiæ Irenæi, a nonnullis in magnam fidem acceptæ, sunt dicta, iam satis. Cetera de eodem Irenæo suo loco inferius.

Chrysostom. hom. 3. in epist. ad Hebr. Theodoretus præfat. in Psal.

I. Centesimo octogesimo primo anno, Lucius Aurelius Commodus secundum Constantium renunciatus, collegam habuit Candidum Verum: quo anno (vt habet Eusebij Chronicon) post Agrippinum, qui sedit annos tredecim, subrogatus est in sedem Alexandrinam Iulianus, sub quo Alexandria templum Serapidis conflagrauit: quod accidisse anno secundo eius sedis, idem auctor affirmat. Hic (vltimis nimirum Marci temporibus) prætermisisse nolumus, quæ sub eius Imperio a Nicephoro contigisse narratur historia. At quoniam in ea mentio habetur de Dionysio Alexandrino Episcopo, loco eius restituendum putamus Dionysium Corinthiorum, qui his ipsis (vt vidimus) temporibus claruit; ille autem Alexandrinus longe postea. Vt cuique res habuerit, fides sit apud auctorem, qui ait:

II. Adhuc autem Marco Aurelio Antonino Imperium administrante, quod tunc accidit non prætermittendum est silentio. Iudæus enim quidam in solis aridissiq; locis iter faciens, communiter cum viatoribus Christianis Psalmos canebat. Cum vero morbo repentino ita affligeretur, vt crederetur moriturus, atque ibi in locis illis permanens esse; magna contentione viatoribus suis obsecrando institit, ne eum ita præsidio omni desti-

Eusebij Chronicon

Niceph. lib. 3. b. 37.

A delictorum relinquerent, sed vt diuini lauacri participem facerent, ac deinde abirent. Vt autem illi, neque qui præstare hoc posset (sacerdote enim opus erat) neque aquæ copiam adesse, quæ in baptismo perficiendo, ex consuetudine antiqua & lege certa & iniuiolata, requireretur, causati sunt; & propterea in tanta rerum penuria petitioni eius non annuerunt. Iudæus porro in sententia sua permansit, & iureiurando eos, vt si bi satisfacerent, adiecit. Illi itaque detractis homini vestibus, arena quæ ibi erat, pro aqua vsi, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, tertium arena in eum coniecta, baptizarunt. Per hanc tam insolitam & admirandam sacrosanctam mysteriorum initiationem, imbecillitate omni tamquam vinculo quodam is solutus, longe melius quàm illi, validius iam prorsus iter fecit. Postquam autem domum sunt reuersi, rem illam ad Dionysium * Corinthiorum Episcopum retulerunt. Ille vero admiratione stupens, Ecclesiam de ea re consuluit. Cui visum est, aqua insuper ad eum modum initiatum, iuxta Ecclesiæ traditionem, abluendum esse; & ita, quod sacramento ei deesser, sarciretur.] hucusque Nicephorus; qui dum ait Iudæum cum Christianis Psalmos vna cantasse, eum fuisse catechumenum demonstrat: nam aliter nequaquam a Christianis ad illud pietatis munus admissus fuisset. Ceterum nec ex Ecclesiastica legis præscripto, illi, etiam necessitatis tempore, ab alijs quàm a sacerdotibus non potuisse baptizari, dicere potuerunt; sed rudi quadam simplicitate, & rerum Ecclesiasticarum ignoracione.

A Dueniente autem anno Domini centesimo octogesimo secundo, Bruttio Præsentate secundum & Quintilio Gordiano Coss. die decimaseptima Aprilis, Marcus Aurelius Antoninus Imperator, cum in expeditione Marcomannica ageret in Pannonia, morbo affectus, abstinentia cibi mortem voluntariam oppetiit; cum iam (vt habet Theophilus Antiochenus, qui tum viuebat) imperasset annos decem & nouem, & dies decem. At quod tempus ab origine mudi idem ibi numerat annos quinquies mille sexcentos nonagintaquinque; diuersam esse de his aliorum sententiam, alibi dictum est. In hanc vsque diem perseuerasse Christianorum persecutionem, idem auctor in fine eius a se scripti commentarij tradit. Obijisse autem Marcum Imperatorem annos natum quinquaginta nouem, minus diebus nouem, ex Iulio Capitolino colligitur, qui eum ortum dicit Vero & Augure Coss. sexto Kalendas Maias: fuit is annus Domini (vt positum est) centesimus vigesimustertius. Cum die sequenti ab obitu Marci decima octaua mensis Aprilis Commodus, qui cum patre in castris agebat, hereditarium Imperium adiit, annos natus decem & nouem, minus mensibus quatuor & diebus tredecim: qui mox bellum prope confectum remittens, Romam se contulit, vbi pauculis annis (vt est apud Herodianum) nihil non honoris paternis amicis exhibebat, omnibusq; eos in negotijs in consilio habebat.]

At quomodo postea, in innum omnium scelerum penitus prolapsus, factus sit omnium crudelissimus atque turpissimus; adeo vt omnes, qui ex vitijs ante eum insignis infamiæ nomine norati essent, nempe Domitianum, Caium, atque Neronem, facile antecelleret; tum Dio, tum etiam Herodianus, sed & Lampridius in primis descripsit. At quod non sit nostri instituti, omnia ab Imperatoribus gesta profecui, quòdque animus horreat singula eius monstruosissima facinora recensere, libentius abstinemus. Satis sit aliqua ex his, quæ Marius Maximus, nobilissimus & antiquus historicus, de acclamationibus in eum non a plebe tumultuante, sed a Senatu post obitum factis, scripsit, accepta reddere: Acclamatum ait, Patriæ hostem, parricidam, occisorem Senatûs, carnificem eiusdem, ciuium necatorem, impurum gladiatorem, sæuiosem Domitiano, Nerone impuriorem] eademq; sæpius reperita, aliaq; complura addita, quæ lector peruidere poterit: vt nec illis satis quidem quibuscumque enormitatis vocibus, omnis eius cum turpitudine iuncta sæuitia, alijsq; omnis generis sceleribus vita ducta, ipsidemq; omnibus sæpius iteratis, exprimi facile potuisset: quæ a nobis hoc ipso Imperij eius exordio non inconsulte ponuntur, sed hac potissimum ratione.

M. AVR. SEPT. IMP. OBITVS.

Lamprid. in Commodo. Herodian. lib. 1.

COMMODOVS IMP. PERAT. MORIBVS CORRVPVS.

Apul. Lamprid. in Comodo.

Quis

de his in libro de Romanis Pontificibus in Eleuthero scriptum habeatur, huc inferamus: Hic accepit epistolam a Lucio Britannico Rege, ut Christianus efficeretur per eius mandatum.] eadem Beda, Ado, & alij recentiores: sed quod præstat his omnibus, eius rei memoria antiquis tabulis Ecclesiasticis, ipsis inquam antiquis Martyrologijs in Ecclesia legi solitis, habetur adscripta: cuius rei gestæ narrationem paulo fufius in hunc modum inuenimus explicatam.

IV. LVCII REGIS LEGATIO.

Lucius numquam se Christianæ religioni infensum exhibuit, hostemve: sed quod Christianorum miracula simul & vitæ integritatem admiraretur, in eisdem propensior videbatur: amplexuq. fuisset iam ante Christianam religionem, nisi auita velut nexibus obligatus esset superstitione; nisi etiam conspexisset Christianos ab Ethnicis ipsis ut infames vilesq. haberi; a Romanis ipsis, apud quos summa rerum esse videbatur, & gladio & iniurijs assiduo lacerari. Comperit tamen postea, nouitq. ex Legatis Cæsaris, Senatores etiã aliquos Christianos factos esse, & inter alios Pertinacem quemdam, atque Trebellium; Imperatoremq. ipsum Marcum Aurelium, victoria eorum precibus obtenta, benigne habuisse Christianos. Quibus his alijsq. perceptis, Lucius legationem misit ad Eleutherum Romanum Pontificem per Eluanum & Meduinum Britannos: rogans per eos Eleutherum, ut per se suosq. ministros ad Christianam religionem suscipiendam aditum patefaceret: quod & obtinuit. Nam idem Pontifex Fugatum & Donatianum, aliter Damianum, in Britannia misit, qui Regem & alios Christiana religione imbutos sacris initiarent mysterijs: quod & nauiter impleuerunt.] cum alioqui diu ante (quod testatur Gilda Sapiens) Christi Euangeliũ illuc perlatum fuisset. Hæc ex verustioribus monumentis de Lucio prodita habentur.

a Gilda. de excid. Britan. b Edita etiam apud Baleum in carol. & alios.

V. STATUS RERVM BRITANNICARVM. c Suetonius in Claud. c. 17. Tacitus lib. 10.

Sed qualis fuerit his temporibus rerum Britannicarum status, ut omnis quæ de his posset dubitatio exoriri tollatur, peruestigandum est. Fallitur quidem certe, qui hæc de Lucio Britannico Rege in dubitationem audet inducere, quod putet Britanniam iam olim a Romanis sub Claudio redactam in prouinciam nullum habere potuisse Regem. Numquam enim Romani ante hæc tempora tota Britannia potiti sunt; sed in ea complures populos indomitos permanisse liquet, qui Romanis exercitibus negotium sæpe facerent. Rursum vero eisdem, qui in Britannia populi a Romanis fuerunt debellati, sæpe sæpius descuisse, ac penitus rebellasse, certum est. Nam, ut de remotioribus temporibus dicere prætermittamus, constat quidem auctore Iulio Capitolino, sub Marco Aurelio constat esse Britannicum bellum, sed per Calpurnium Agricolam, illum a Marco missum, fuisse compressum. Rursum vero post obitum Marci, imperante Commodio, instauratum: adeo ut Britanni (quod scribit Lampridius) voluerint contra ipsum alium creare Imperatorem, recusantes omnino parere Commodio: sed per duces fuisse sedata omnia, idem auctor affirmat. Addit insuper ad hæc Dio, Britannicum bellum his Commodi temporibus fuisse omnium maximum, sed per Vlpium Marcellum prorsus extinctum. Tradit enim, Britanos murum illum esse transgressos, qui inter ipsos & Romanorum castra positus erat medius.

d Inl. Capit. in Marco.

e Lampridius in Commodio.

f Dio in Commodio.

VI. BRITANNIA DIUISA.

Quibus plane significatur, Britanniam sic eo tempore fuisse diuisam, ut partem illam, quæ citra murum esset, Romani occuparent, alteram vero trans murum positam Britanni libere possiderent, qui sæpe Romanos murum illum egressi proelijs prouocarent. Sic igitur, quod dicunt Lucium Regem fuisse Britannicæ, nihil prohibet, quantumuis Romani ex parte insulam detinerent, quin alterius eius partis, quam Britanni libere possiderent, Rex esse potuisset. Auctor est enim Aelius Spartianus (quod superius dictum, in memoriam reuocare, res de qua agitur, exigat) ab Hadriano Imperatore, cum in Britanniam perrexisset, murum per octoginta millia passuum esse ductum, qui barbaros a Romanis diuideret; alium insuper murum, sed caspitiu superinduxisse Antonium Pium, Iulius Capitolinus affirmat in Pio. Sic videas magnam partem Britannicæ fuisse liberam, nec paruissæ Romanis. Potuit insuper & Lucius aliquis esse Regulus sub Romana ditione in Britannia positus, Romanoq. Imperio parens, secundum ea quæ a nobis in Romano Martyrologio in Eleuthero Papa scripta sunt. At de Lucio satis. Ceterum quod ad Britanos spectat, qui Romanum ferre iugum noluisent, subiecisse colla Christo, fideq. Christiana imbutos, Tertullianus, qui his vivebat temporibus, hoc miratus testatur, aitque: Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo sunt subdita.] et inferius de iisdem & alijs: Quid de Romanis dicam,

g Spartianus in Hadriano.

h Die 26. Maij.

i Tertull. ad heres. lib. 6. 7.

cam, qui legionum suarum præsidijs Imperium suum muniunt, nec trans istas gentes porrigere vires regni sui possunt? Christi autem regnum & nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, &c.]

Quod autem tum ex Eusebio, tum ex Lucij Actis dictum est, his temporibus Commodi, complures clarissimos viros religionem Christianam sectatos esse: ad hæc spectat, quod habet Tertullianus de Consulari viro, qui Christianus cum fuisset, ac Consulatum gessisset, postea lapsus miser, inter sacerdotes Isis profiteri coepit: quem idem auctor, scripto ad eum carmine, acriter obiurgauit. Quisnam fuerit iste, qui Senator & Consul quoque (ut idem Tertullianus ait) etiam philosophum fingeret, haud satis compertum habemus. Scimus tamen ijs ipsis temporibus Commodianis accidisse, ut, cum Princeps Commodus eius deæ cultui addictissimus esset, alij adulantes, eidem numini propensioem cultum exhibuerint. De Commodio quidem testis est Lampridius, qui in Commodio hæc de eo ait: Sacra Isis coluit, ut & caput raderet, & Anubin portaret.] Sed & Spartianus, cum agit de Pescennio Nigro: Hunc in Commodianis hortis in porticu curua pictum de musiuo inter Commodi amicissimos videmus sacra Isis ferentem: quibus Commodus adeo deditus fuit, ut & caput raderet, & Anubin portaret, & omnes partes expleret.] Hæc cum dicat de Commodio & Pescennio Nigro Spartianus; haud mirum videri debet, eadem ab eodem Consule factitata, in quem Tertullianus scriptis inuehitur.

VII. Idem in Carm. ad Senator. CHRISTIANVS CONSULARIS APOSTATA.

At susceptis semel Romæ Isis sacris, quæ sæpe maiores fuerant auersati, non solum his temporibus Commodi, sed alijs quoque posterioribus (quod ea religio postulat) Romanorum proceres sacris Isis initiari conueuerunt. Nam de temporibus suis sub Christiano Imperatore Ambrosius hæc ait de quibusdam Gentilibus Romanorum proceribus: Et cum ipsi capita & supercilia sua radant, si quando Isis suscipiunt sacra: si forte Christianus vir attentior sacrosanctæ religionis vestem mutauerit, indignum facinus appellant. Equidem doleo tantam esse in mendacio obseruantiam.] hæc ipse.

VIII. SVSCIPTA ET RETENTA SACRA ISIDIS. c Ambrosius ad Sabinum.

Sed admiratione plane dignum, quod huiusmodi Isis sacerdotio fungentium (ut egregiam nobilitatis monumentum) consueuerint ea forma composita imagines pingi. nam quod de effigie Nigri Spartianus narrat, de apostata Consulari Tertullianus idem his versibus tradit:

Teq. domo propria pictum cum fascibus ante, Nunc quoque cum sistro faciem portare caninam: Hæc non humilitas, sed humilitatis imago est. Aedibus illa tuis semper monumenta manebunt.

IX. SOLITAE PINGI FORMAE NOBILIVM ISIACORVM.

Hisce igitur Isis sacris turpiter initiatus Senator Consularis a fide transfuga, turpissime quoque, quod Christianus aliquando fuisset, ad simulacrum Isis accidens, veniam miser precatus est, ut his carminibus idem docet Tertullianus:

Rumor & ad nostras peruenit publicus aures, Te dixisse: Dea erravi, ignosce, rediui.]

Inquem auctor de eiusdem deæ sordido cultu superius agens, hæc ait:

Quis patiatnr enim te Matrem credere magnam Possedeam dici, rursusq. putare colendam, Cuius cultores infamia turpis inurit? Namque sacerdotes tunicis muliebribus iisdem Interius ritum cultu interiore fatentur.] et paulo post: Si quis ab Isia Consul procedat in Urbem, Risus oris erit. Quis te non rideat autem, Qui fueris Consul, nunc Isis esse ministrum?]

X. DE CONSULARI APOSTATA, ET CVLTV ISIDIS.

Sed quisnam esset cultus, his temporibus Commodi, Matris deorum Romæ, non inutile putamus hic Herodiani verbis referre, quo arguatur Gentilicis inter Christianos mos detestandus inolitus. ait enim: Veris initio, stato solemnique die, pompam Matri deum Romani celebrant: in ea, quæ apud quemcumque sunt diuitiarum præcipua, supellexq. pleraque Imperatoria, materiæ aut artis spectandæ, perferri ante deam solent.] at hæc abolita. sed prosequitur: Passimq. omnibus ludendi licentia permessa, sic ut personas induant, quas cuique libitum, nullamq. non magistratum quoque

XI. d Hero l. lib. 1.

GENTILICIS QUI PRAVVS VSVS IN CHRISTIANOS IRREPSET.

quoque imaginem, prout cuiusque studium repræsentent, sic vt non temere a falsis A veros dignoscas. Putauit hoc Maternus idoneum celandis infidijs tempus, &c.] pergit narrare historiam de famosissimo latrone, qui sic his diebus persona ex more coniectus, machinatus occidere Commodum Imperatorem, Romam venit. Porro hi ferme illi videntur esse ludi, quos eodem propemodum anni tempore, licet non Marti deorum, sed infania quadam perciti leuissimi Christianorum personati agere consueverunt, quos Bacchanalibus alij assimilarunt. Sed hæc obiter occasione Consularium visorum, Christi fidem suscipientium.

IESV CHRISTI 184. ELEVTHERI PAP. 6. COMMODI IMP. 3.

I. Annis Christi centesimus octogesimaquartus, Petronij Mamertini & Trebellij Rufi Consulatu in Fastis adscribitur. His primis annis Commodi Imperatoris (certum quippe annum haud designare licet) innotuit diuinæ Scripturæ noua translatio facta a Theodotione. Cum enim Epiphanius^a editam eam sub Commodio Augusto dicat, constatq. S. Irenæum^b his temporibus eiusdem Commodi & Eleutheri Papæ scribentem eiusdem editionis meminisse: certe quidem ad hæc priora potius quam posteriora Commodi tempora esse referenda videtur. Tertia hæc translatio dici consuevit: primam enim numerant illam nobilissimam Septuagintaduorum a Christianis olim atque Iudæis ipsis frequentiori vsu receptam: secundam autem sub Hadriano (vt suo loco meminimus) ab Aquila Pontico elaboratam: hanc vero tertiam sub Commodio C editam. Verum quarta hæc ordine recensenda esset, si illius omnium antiquissimæ ratio haberetur, quam, antequam regnaret Alexander Magnus, incerto auctore in lucem prodisse ferunt, quæ & Græcis philosophis, vt inter alios Platoni (auctor est Clemens Alexandrinus^c) innotuit: sed quod eius nullum extet exemplar, & an integra fuerit, ignoretur, nec quo auctore fuerit elucubrata, in comperto esset, desijt inter alias numerari, cum præsertim nulla de ea habita ratio videatur, vt quæ & ipsis quoque Iudæis incognita haberetur: nam Philo^d Iudæus illam primam omnium nominat (nec vllam antea factam affirmat) quæ Alexandria tempore Ptolemæi Philadelphi a Septuagintaduobus interpretibus summo studio est confecta. Dicturi sumus de hac paulo fufius, cum agemus de Hexaplis Origenis.

^a Epiph. lib. de mensur. & ponder. ^b Iren. lib. 3. c. 24. THEODOTIONS TRANSLATIO ET ALIORVM.

^c Clem. Alex. Strom. lib. 1.

^d Philo in vita Moyfi.

II. Quod autem pertinet ad Theodotionem, de quo est sermo: tradunt hunc^e Tatiani D auditorem fuisse, eiusq. dogmata esse sectatum, moxq. se Marcionitis adiunxisse: neque tamen apud eos diu potuisse consistere, sed ad Iudæos transisse: iamq. profelytum eam subijisse prouinciam, vt ex Hebræo in Græcum volumina sacra transferret. Sed Eusebius^f eum Ebionæum appellat, sicut & S. Hieronymus, ea fortasse ratione, quod dicat S. Irenæus^g Ebionæos translationem Theodotionis, sicut & Aquilæ Pontici, esse sectatos: huncq. patria Ephesium nominat: quamobrem miramur eundem ab Epiphano Ponticum appellatum. Sed multo magis mirandum, quod post Symmachum ponat Theodotionem, cum ille Seueri temporibus suam promulgauerit editionem, Theodotion vero sub Commodio. Locutus enim de Symmacho, hæc idem ait^h: Post hunc autem mox sequenti progressu temporis, hoc est, circa secundi Commodi regnum, qui regnauit post prædictum Commodum Lucium Aurelium annos tredecim; Theodotion quidam Ponticus ex sectatoribus Marcionis hæresiarchæ Sinopitæ, insensus & ipse illius hæresi, & ad Iudaismum declinans, & circumcisus, & Hebræorum linguam ipsorumq. elementa edoctus, priuatim etiam ipse interpretationem, & pleraque consonanter cum Septuagintaduobus edidit. Habebat enim hic plurima exercitia ex consuetudine Septuagintaduorum.] hæc Epiphanius. et ne putes eum de alio Commodio fuisse locutum, quàm de quo agimus; hæc inferius subdit: Post Antoninum Pium regnauit Marcus Aurelius Antoninus, qui & Verus, annos decem & nouem: post hunc Commodus regnauit annos tredecim; cuius tempore Theodotionem cognitum esse diximus, qui quartam interpretationem edidit. huic successit Seuerus, &c.]

^e Euthym. in Panoplia. QVALIS THEODOTION FVERIT. ^f Euseb. lib. 3. cap. 3. ^g Iren. lib. 3. c. 24.

^h Epiphanius de mensur. & ponder.

III. Si igitur post Commodum ponit Seuerum (vt plane nulla possit esse suspicio ipsum in his

A in his esse hallucinatum) quod Symmachi tertiam, Theodotionis quartam dicat, dici non potest mendum in codice irrepsisse; sed id accidisse S. Epiphano, quod & S. Athanasio^a, qui etiã quarto loco Theodotionis interpretationem numerat; cum nec ipsum latuerit, Seuerum regnasse post Commodum. At vero id ab eisea ratione esse factum apparet, quod non ordine temporum eadem numerarunt editiones, sed sicut in Hexaplis ab Origene positæ essent, in quibus tertio loco Symmachi, quarto vero erat Theodotionis editio collocata, alio prætextu, quàm temporum ordine, iisdem sic ab eo dispositis, vt dicemus.

THEODOTIONS VERSIO CVR QUARTA NUMERATA. ^a Athanas. in Synopsi in sin.

Porro versionem Theodotionis, licet perfidi, quiq. ex cloacis hæreticorum in lacunas se miserit Iudæorum, antiquiores Ecclesiastici tractatores minime despexerunt, nec Ecclesia eam vt hominis infidelis proscripsit, quippe quæ Daniele ab eo translatum (vt tradit Hieronymus^b) in frequentiore vsum olim recepit. Cuius rei causa ex multis ea reddi posse videtur, quod ad coarguendos Iudæos plurimum valere conspicerent, si ea editio afferretur, quæ ab infensissimo Christianorum hoste, Iudæorum tamen studiosissimo, fuisse elaborata. Hanc tamen ab Origene asteriscis & obelis appositis fuisse censura notatam, vt quæ deessent, quæve abundarent, manifesta fierent; idem S. Hieronymus^c tradit, qui & hæc subdit: Cum (inquit) omnes Christi Ecclesiæ tam Græcorum, quàm Latinorum, Syrorum, & Ægyptiorum, hanc sub asteriscis & obelis editionem legant; ignoscant inuidi labori meo, qui volui habere nostros, quod Græci in Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi editionibus lætitant. Et si illi in tantis diuinitijs doctrinarum non contemnunt studia Iudæorum hominum, cur Latina paupertas despiciat hominem Christianum? et aduersus Rufinum^d eadem querela expositulans ait: Quod si apud Græcos post Septuaginta editionem, iam Christi Euangelio coruscante, Iudæus Aquila, Symmachus, & Theodotion Iudaizantes hæretici sunt recepti, qui multa mysteria Saluatoris subdola interpretatione celarunt, & tamen in exemplis habentur apud Ecclesias, & explanantur ab Ecclesiasticis viris: quanto magis ego Christianus, & de parentibus Christianis natus, & vexillum Crucis in mea fronte portans, cuius studium fuit omnia repetere, deprauata corrigere, & sacramenta Ecclesiæ puro & fidei aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non deo reprobari?

IV. THEODOTIONS VERSIO NON EXPLOSA. ^b Hier. in præf. in Daniel. ^c Idem ubi supra.

V. Vñ sunt igitur Patres Theodotionis interpretatione, adhibita censura Origenis: at non sic quidam hæretici, de quibus hæc Philastrius^e: Sunt hæretici alij, qui Theodotionis & Symmachi itidem interpretationem diuerso modo expositam sequuntur, non illam beatissimorum priorum, quam Ecclesia Catholica colit & prædicat.] Fertur eiusdem Theodotionis alia editio ex Hebræo in Syriacam linguam versa. Fuit & quorundam opinio^f, eiusdem Theodotionis esse Paraphrasim Ionatæ nuncupatam. Sed cum de his nihil certi affirmari possit, a nobis consulto prætermittitur.

V. ^e Philastr. cap. 142. ALIA THEODOTIONS VERSIO ET PARAPHRASIS CHALD. ^f Sixe. Bibl. lib. 4. vers. Syr.

IESV CHRISTI 185. ELEVTHERI PAP. 7. COMMODI IMP. 4.

SEquenti anno Domini octogesimoquinto supra centesimum, Commodus quartum adiit Consulatum cum collega Aufidio Victorino: quo tempore pace concessa Ecclesiæ, cum in multis alijs locis, tum apud Indos Christiana religio felicissime propagatur. Etenim Pantæus Christianus philosophus, Alexandria sub Iuliano Episcopo docens, ad Indos Euangelij prædicandi consilio profectus est. Rem gestam his paucis narrat Eusebius^g: Eodem tempore (cum scilicet, imperante Commodio, Iulianus sederet Alexandria) Pantæus, vir omni humaniore litteratura præstantissimus, institutioni Christianorum illic præficitur. Quo quidem in loco, consuetudine ab antiquis temporibus ducta, sacrarum litterarum schola habebatur, quæ est ad nostram vsque ætatem continuata: quam sane ab hominibus cū politiore doctrina & eloquentia mire instructis, tum sacrarum litterarum studio probe exercitatis, frequentatam accepimus. Pantæus, de quo paulo ante dixi, disciplina philosophorum, qui Stoici appellati sunt, institutus, eodem temporis momento cum primis excelluisse traditur. Quem amore ardentissimo erga sacrâ Scripturam flagrantem, tantû studij in illa propaganda

I. DE PANTÆNO PHILOSOPHO CHRISTIANO. ^g Euseb. lib. 5. c. 10.

paganda posuisse ferunt, vt præco Euangelij Gentibus quæ Orientem incolebant ordinatus, ad Indorum vsque regiones sese conferret.

II. Erant autem, erant inquam ad id temporis complures verbi prædicatores & fideles nuncij, qui diuino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adiumenta cum ad verbum Dei in animis hominum exædificandum, tum ad id augendum afferebant. Quorum e numero vnus erat Pantænus ille, quem ad Indos perrexisse diximus: vbi, vt fertur, Euangelium Matthæi (quod ante eius aduentum ibi fuerat receptum) in manibus quorundam, qui in illis locis Christum profitebantur, reperit; quibus Bartholomæum vnum ex Apostolis prædicasse, illisq. Matthæi Euangelium litteris Hebraicis scriptum reliquisse, & illud ipsum ad monstratum tempus referuatum constat.]

PANTÆNVS INDIIS PRAEDICAT EVANGELIUM. Idem eod. lib. c. 1. ex versione Ruffin.

Hieronym. de Scrip. Eccles. in Pantæno. Hieronym. ad Magnam epist. 84.

Sed idem Pantænus a in multis præterea alijs doctrinæ Ecclesiasticæ studijs, apud Alexandriam, claram satis & nobilem vitæ optimo & admirabili fine conclusit: tam viua voce discipulos instruens, quam etiam librorum monumentis thesauros scientiæ posteris relinquens.] hucusque Eusebius. Verum eius profectioem in Indiam sub successore Iuliani Demetrio Episcopo contigisse testatur S. Hieronymus b; ab eodemq. missum fuisse, id exposcentibus illius gentis legatis. Porro quos Indos dicunt, fuisse Brachmanas, alibi idem S. Hieronymus c confirmat.

III. Reliquit post se Pantænus complures suæ eruditionis ac pietatis heredes: sed inter omnes eius discipulos laudatissimus fuit Clemens Alexandrinus, de quo suo loco plura. Ceterum quantum Pantænus reliquis suæ ætatis Ecclesiasticis doctoribus eruditione excelluerit: ex ijs quæ idem Clemens d, numerans suos quos diuersimodis in locis audisfer magistros, tradit his verbis, potest intelligi: Non (inquit) mihi est hoc opus scriptura artificiose comparata ad ostentationem, sed mihi ad senectutem reconduntur monumenta, obliuionis medicamentum, vere imago & adumbratio euentium & animatarum illarum orationum, quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum beatorum, quiq. re vera erant maximi pretij & æstimationis. Eorum vnus quidē in Græcia Iouicus, alij vero in Magna Græcia, alter eorum erat ex Coelesyria, alter ex Ægypto, alij autem ex Oriente, ex eis alter quidem Assyrius, alter vero in Palæstina Hebræus ex alto ducta origine.

PANTÆNI PHILOSOPHI EXCELLENTIA. Clem. Alex. Strom. lib. 1.

IV. Cum autem in eum vltimum incidissem (erat autem primus potestate) conuicui in Ægypto, venans ea quæ latuerant, Sicula re vera apud Prophetici & Apostolici prati flores decerpens, sinceram quamdam & incorruptam cognitionem ingenerauit eorum, qui audiebant, animis: sed qui veram quidem beatæ doctrinæ seruabant traditionem, statim a Petro & Iacobo, Ioanne & Paulo sanctis Apostolis (filius a patre accipiens, pauci autem sunt parentibus similes) ad nos quoque Deo volente peruenerunt illa a maioribus data & Apostolica deposituri semina.] hæc Clemens, per eum, quem in Ægypto demum conuenit, intelligens Pantænum philosophum. Quod si augurari licet de ceteris, putamus per eum quem in Græcia nactus est, intelligi Dionysium Corinthiorum Episcopum, vel Caium: per Syrum, Theophilum Antiochenum: per Assyrium, Bardesaneum: et per Palæstinum, Theophilum Cæsariensem, de quo inferius sub Victore Papa plura dicturi sumus: sed præstabat his omnibus Pantænus, ipsius Clementis sententia; qui cum non solum doctrina, sed & vitæ sanctitate enituerit, eius dies anniuersaria in tabulis Ecclesiasticis e adnotata legitur. At de Pantæno satis.

CLEM. ALEX. NACTVS PANTÆNVM QUI VIT.

PRAECEPTORES CLEMËNTIS.

Martyrolog. Rom. 7. Iulij.

IESV CHRISTI ELEVTHERI PAP. COMMUDI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 186. 8. 5.

Eusebius in Chron. & hist. lib. 5. c. 12. EPISCOPI HIEROSOLYMITANI.

Christi anno centesimo octogesimo sexto, Marcello & Æliano Coss. anno quinto Commodi Imperatoris, Hierosolymis (inquit Eusebius f) ordinatur Episcopus Maximus, ordine vigesimus sextus: post quem vigesimus septimus Antoninus, vigesimus octauus Valens, vigesimus nonus Dolichianus, trigesimus Narcissus, trigesimus primus Ælius, trigesimus secundus Germanio, trigesimus tertius Gordius, trigesimus quartus rursus Narcissus. Tantis apud Hierosolymas Episcopis constitutis, non potuimus discernere tempora singulorum, eo quod vsque in præsentem diem eorum Episcopatum anni minime inueniantur.] hucusque Eusebius: quibus plane non modo erroris,

A erroris, sed, si dicere hoc fas est, temeritatis arguuntur recentiores, qui textentes catalogum Hierosolymorum Episcoporum, singulis, prout libuit, certum annorum sedis ipsorum numerum præscripserunt: cum alioqui Eusebius Episcopus Cæsareæ, sub cuius metropoli Hierosolymæ quoque erant, se id minime inuenire potuisse testetur. At nos potius sectamur Eusebium se id ignorare ingenue profitentem, quam alios dubia, perinde ac si certa explorataq. forent, affirmantes: quod & alias superius contestati sumus. Eosdem habet idem Eusebius in historia, sed primo vsque ad Narcissi priorem ingressum.

IESV CHRISTI ELEVTH. PAP. COMMUDI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 187. 9. 6.

Centesimo octogesimo septimo Christi anno, Maternus & Bradua Consules creati sunt, quibus consignatæ leguntur litteræ Eleutheri Papæ ad Episcopos Galliarum: quarum si spectes argumentum, nihil est quod de ijs dubites, cum ea illos in primis admoneant, de quibus (vt vidimus ex litteris Ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis a) iam sub Marco Imperatore, cum martyres detinerentur in vinculis, de cibus vtendis, occasione Alcibiadis abstinentiæ, fuerat a sanctis martyribus controversia excitata: nam Montanistæ (vt diximus) illegitimas ac superstitiosas in Ecclesiam inferre conati fuerant xerophagias. Quamobrem ad hæc respexisse videtur constitutio ab Eleuthero edita, qua admonuit, ne quis escam aliquam repudiaret, vt malam, quæ a Deo creata esset; quod affinis hæc esset hæresis dogmati Marcionis, a malo principio hæc omnia creata esse dictantis: quæ in eadem epistola repetita esse videntur, fuliusq. tractata.

I. EPISTOLA ELEUTHERI DICIBORVM DELECTV. Euseb. lib. 5. c. 3.

Qui impugnant veteres Decretales epistolas Romanorū Pontificum, huic ab Eleuthero conscriptæ fauent, quod scilicet in fine hæc habeat verba ad Episcopos Gallicanos: Huius rei gratia, vniuersalis vobis a Christo Iesu commissæ est Ecclesia; vt pro omnibus laboretis, & cunctis opem ferre non negligatis.] Possemus equidem haud iniuria suspicionem prætexere adulteratæ epistolæ; cum, quæ in ea posita sunt de iudicijs, superaddita, ex scriptaq. videantur ex Constantini Imperatoris constitutione & interpretatione ad eam appolita, quæ in Codice Theodosiano b leguntur. Sed illorum verborum, Vniuersalis vobis a Christo Iesu commissæ est Ecclesia] dicimus esse legitimum sensum, quod oppugnantibus hæreticis vniuersalem Ecclesiam, quorum (vt vidimus) his temporibus ingens erat numerus; non modo Episcopis, sed vnicuique Christiano eius defensionis studium imperatum esse videretur: pro veritate enim atque iustitia vsque ad mortem certandum, omnibus fidem sectantibus est a diuina Scriptura c mandatum. Nec ob eam causam confunditur ordo hierarchicus, a Christo (vt dictum est) in Ecclesia institutus. nam sicut quodlibet corporis membrum suo fungens munere, pro toto corpore dicitur laborare; adeo vt hac ex parte, totius corporis, non partis tantum (quod ad munus suum spectat) iure illi possit dici cura commissæ, absque capitis, quod est præcipuum membrum, offensione: ita etiam Eleutherus merito iureq. membris Ecclesiæ ea ratione dixerit vniuersalis Ecclesiæ curam esse commissam.

II. DVPLEX VNI-VERSALIS PRAEFECTVRA. De Ind. l. 2. & ibid. interpret. Codic. Theodos. lib. 2. tit. 18.

Reperitur ab Apostolo Paulo eadem fere vsurpata phrasis. nam cum vocasset maiorem res natu Ecclesiæ Ephesi constitutæ, sic allocutus est eos d: Attendite vobis, & vniuerso regi, in quo posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.] hocq. illud ipsum est, quod cum S. Cyprianus e primum dicit: Vna est Ecclesia, per totum mundum in multa membra diuisa: item, Episcopatus vnus est, Episcoporum multorum concordia numerositate diffusus:] post multa subdit hæc verba: Episcopatus vnus est, cuius a singulis in solidū pars tenetur, vt Episcopatum vnum indiuisumq. probemus:] nimirum (quod dictum est) cum quodlibet membrum pro toto corpore, cuius vnum est caput, cuius est muneris cunctis prospicere, intelligitur laborare. Quo etiam sensu hæc apud S. Clementem f: Scripsimus vobis omnibus hanc Catholicam doctrinam, ad confirmandum vos, quibus Episcopatus vniuersalis creditus est & commissus.] sic & S. Ignatius g communis Ecclesiæ vocat Episcopum, qui Philadelphiæ tantum præfectus erat Antistes.

III. d Act. 20. Cyprianus de unitate Ecclesie. QVOMODO QVISQVE EPISCOPVS DICATVR VNI-VERSALIS. Clem. Const. lib. 6. c. 14. Ignat. epist. ad Philadel.

IV. Et in eundem plane modum Gregorius Nazianzenus, cum agit de S. Athanasio ^a: A
a Greg. Nazian.
orat. in laud.
Athanas. Creditur illi (inquit) populi Alexandrini praesidentia; quod perinde est, ac si dicam,
b Idem orat. in
laud. Cypr. totius Orbis praefectura. Cur ita? quia scilicet praefuit Ecclesiae Alexandrinae, vt vniuer-
 sali prodesset. Idem & de S. Cypriano encomium texens, haec in eadem plane sen-
 tentiam ^b: Non enim Carthaginensium solum Ecclesiae praefuit, aut Africae, quae me-
 rito eius vsque in hodiernum diem omnium sermone celebratur, sed vniuerso Occi-
 denti, inmo & Orienti fere ipsi, Meridiei, & Septentrioni, quocumque ille admira-
 tione sui peruenit. haec ipse. Plura alia ad haec exempla essent addenda, sed plus satis
 haec esse videntur ad dictorum verborum elucidationem, quorum causa Nouatores,
 cum alioqui Decretales omnes illas epistolas respuant, negotium faceffunt Ecclesiae,
 cum hierarchicum ordinem in ea diuinitus institutum impugnant. Sed de eo superius
 suo loco pluribus actum est.

IESV CHRISTI
ANNVS
188.

ELEVTHERI PAP.
ANNVS
10.

COMMUDI IMP.
ANNVS
7.

I. **Q**ui sequitur annus Domini centesimus octogesimo octauus, notatur in Fastis
 quinto Commodi Consulatu cum Acilio Glabrione. Quo & decernitur praefe-
 ctura Augustalis Aegypti Philippo, nempe anno septimo Commodi Imperatoris. nam
PHILIPPVS
PRAEFECTVS
AEGYPTI. licet post exactum annum septimum Commodi, illa potitus dicatur: id accidit, quod
a Ironic. ff. de
off. Praef. Aug. non simulac ab Imperatore electus esset, nomen consequbatur & munus, sed cu Ale-
 xandriam ingrederetur: idq. lege Augusti factum Vlpianus ^c affirmat. Hic ille Philip-
EUGENIA VIR-
GO PHILIPPI
FILIA. pus pater illustri martyris Eugeniae, qui vna cum Claudia coniuge in prouinciam pro-
 fectus est: vbi ludaeos ac magos, qui sibi viderentur pessimum omnium hominum ge-
 nus, vehementer exagitauit; cum Christianis autem benigne egit, eos reueritus pro-
 pter integerrimae vitae exemplum. Desponderat hic Eugeniā filiam Aquilio Con-
 suli (vel legas, Acilio) qui hoc anno Consulatum gessit vna cum Commodo: nisi dixe-
 rimus hunc esse aliquem ex suffectis Consulibus: testatur enim Dio, Commodum
 (quod numquam antea factum fuerat) in annum vnum viginti quinque Consules desi-
 gnasse. sed cum nomen conueniat Consulibus ordinarij, haud alius Consul quaerendus
 suffectus.

II. Sed quidnam accidit? Eugenia in Christum credens, nuptias auerfata, vna cum fi-
 delibus eunuchis Proto & Hyacintho secedens, vitili habitu delituit inter monachos, D
 quos Esenos a Philone dictos esse, superius demonstrauius; haec omnia perficiente
 S. Heleno Episcopo Heliopoleos. Quo modo vero pater eius in Christum crediderit, &
 sub Seuero successorem acceperit Terentium, deq. martyrio ipsius & Eugeniae, infe-
ACTA S. EUGE-
NIAE ET SO-
CIORVM GER-
MANA. rius suo loco dicemus. Extant eius Acta, ex quibus haec accepta summamim narraui-
 mus, & alia quae dicturi sumus. Cum enim ijdem martyres tam Orientalis Ecclesiae
 quam Occidentalis praeconio celebrentur, & apud omnes aequae dies natalitius eorum
 martyrij recolatur: haud putamus posse aliquem suspicari, quae de illis scripta sunt, esse
 commentum.

III. Recitantur ea, sed ex antiquioribus monumentis, a Metaphrafe ^d: quibus plane
a Metaphr. die
25. Decemb. &
alia manu-
scripta. consentientia esse noscuntur, quae ab Alcimo Auito Episcopo Viennensi ante mille &
 centum fere annos ad Fuscinae sororem de laude castitatis scripta sunt: quibus haec, E
 quae primitus ab ipsa sunt gesta, narrantur, cum ait:

Eugenie dudum toto celeberrima mundo

Fama fuit: Christi que cum pro nomine vitam

Fuderit, ante tamen fortes processit in actus.

Namque habitum mentita viri, &c.]

Eam siquidem textit hystoriam, quae apud dictum auctorem fusius enarratur, nimirum
 quo modo inter monachos incognita diu vixit; & rea facta stupri, quod erat, propa-
 lare coacta fuit.

IESV

A IESV CHRISTI
ANNVS
189.

ELEVTHERI PAP.
ANNVS
11.

COMMUDI IMP.
ANNVS
8.

Christi anno centesimo octogesimo nono, Coss. Crispino & Aliano, octauo anno
 Commodi Imperatoris, Apollonius (inquit Eusebius ^a) Urbis Senator, lecto Sena-
a Eusebius in
Chronico. tui insigni volumine, quod de Christi fide composuerat, capite ob Christi fidem trun-
b Euseb. lib. 5.
c. 20. catus est. haec in Chronico. sed in historia ^b post pacem in Ecclesia concessam hoc
 tempore enarratam haec subdit: Veru istud virtutis hosti & inuidia natura sui aestuan-
 ti diabolo minime ferendum videbatur: et propterea varias de integro machinas con-
 tra nos astute fabricare aggressus est. Nam Apollonium, virum inter Fideles politio-
 ris litteraturae studijs & philosophiae notitia plurimum celebratum, in iudicium ad-
 ducit; & vnum ex eiusdem Apollonij seruis ad hanc rem valde accommodatum, qui
 hominem accuset, excitat. Ceterum huic misero ac perduto in iudicium intempestiue
 & incommode ad Christianum accusandū ingredienti, actutum (quoniam qui Chri-
 stianorum nomina solum, quia Christiani essent, deferebant, Imperatoris edictum
 neci dare mandauerat) crura suffringebantur, Perennio iudice contra eum talem sen-
 tentiam pronunciat. Iste autem Deo carissimus martyr, cum iudex obnixē ab illo
 perijisset, flagitassetq. vt fidei suae rationem coram Senatu redderet, simulatque accu-
 ratissimam orationem apologeticam pro fidei, quam profitebatur, defensione coram
 omnibus recitasset, sententia Senatus securi percussus decessit e vita. Quippe vetus lex
 apud illos extabat, Christianos qui semel in iudicio comparuerant, nisi professionis
 suae sententiam mutarent, non omnino liberos dimittendos esse. Istius vero coram iu-
 dice verba & responsa, quae ad Perennij rogata dabat, & orationem apologeticam apud
 Senatū habitam, si cui libitum sit accurate cognoscere, ex libro nostro, quem de ve-
 ris Martyribus composuimus, manifesto intelliget. hucusque Eusebius. At quaesitus
 diu & a pluribus eius de Martyribus liber, nusquam fuit inuentus.

Quod autem idem Apollonius praedicetur cum ceteris litteris, tum philosophiae
 scientia celeberrimus; illud in mentem venit, num hic ille fuerit Apollonius Chalce-
 donius ^c philosophus Stoicus, quem Marcus Aurelius Antoninus Imperator (vt vidi-
c Iul. Capitol. in
Marco. mus) mirifice coluit. Et licet ex ijs quae scripsit ad Bardesanem Syrum, eo tempore Eth-
 nicum & Christianae religionis aduersarium ipsum fuisse constat; fortasse is postea (vt
 de multis accidit) fidem Christianam amplexus, eiusdem quoque suscepit patroci-
APOLLONIVS
STOICVS NVM
IDEM SENATOR
ET MARTYR. nium. Sane quidem, quantumlibet Senator fuerit, ipsum tamen nomen non est Ro-
 manum, sed peregrinum. Accidere autem facile potuit, vt ex litteris illis, quas ab om-
 nium celeberrimo philosopho Christiano Bardesane acceperat, diuina operante virtute,
 mente fuerit illustratus, vt verae religionis cultum agnosceret, atque agnitum se-
 ctaretur. Sed quod id tantummodo persuadeat coniectura, nihil est quod certi affir-
 mare possimus: licet id aequius dici possit, quam quod hic Apollonius idem fuerit
 cum illo celebri inter scriptores Ecclesiasticos, qui aduersus Cataphrygas ^d commenta-
d Niceph. lib. 4.
c. 25. 26. rios edidit; quod inter alios Nicephorus perperam dixit. nam cum Eusebius, tum san-
 ctus Hieronymus eos ab inuicem distinctos ac plane diuersos fuisse ostendant: tempo-
 ris etiam certa ratio eos mendacij aperti redarguit. Nam cum ex eius scriptis superius
 dictum sit, quadraginta post annos ab haresis Montani principio, eas a se conscriptas
 esse lucubrationes aduersus eum ac ceteros eiusdem impietatis sectarios; plane de-
 claratur, longe post Apollonij Senatoris obitum, & post Commodi tempora, illum
 Apollonium claruisse.

Rursum vero quod ad eiusdem Apollonij supplicium spectat; obseruandum est, non
 Commodi Imperatoris sententia fuisse damnatum, sed ex Senatusconsulto, Perenni
 iudice decernente. Erat enim iste Perennis (vt tradit Herodianus) Praefectus Pratoria-
 nis militibus. Hic quippe (inquit Lampridius ^e) Commodi animum perciciens, inue-
e Lamprid. in
Commodo. nit quemadmodum ipse potens esset: nam persuasit Commodo, vt ipse delicijs vaca-
 ret, idem vero Perennis curis incumberet: quod Commodus letanter accepit. Hac
 igitur lege viuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumq.
 delectu ad formae speciem conciliauerat, trecentisq. alijs puberibus exoletis, quosque
 aequae

III.

PERENNIS
PRAEFECTVS
SCELERA.

æque ex plebe ac nobilitate, nuptusq. forma disceptatrice collegerat, in Palatio per A conuiuia & balneas debacchatur.] et paulo post: Tunc tamen Perennis cuncta sibimet vindicauit: quos voluit, interemit; spoliavit plurimos, omnia iura subuertit, prædam omnem in sinum contulit.] ac de eo iterum: Et nonnulli per prouincias a Perenni ob diuitias infumulati, spoliati sunt, vel etiam interempti: his, quibus deerat ficti criminis oppositio, obijciebatur quòd scribere voluissent Commodum heredem.] hæc & alia plura cum ipse, tum Dio atque Herodianus recensent.

IV.

*Herod. lib. 1.
PERENNIS
PRÆFECTI
CASVS.*

Quo modo autem post Apollonij necem, Perennis, qui potestate regia diutius exultauerat, & in alios insultauerat, occisus sit, Herodianus ceteris fufius narrat his verbis: Cum itaque nobilissimis scenicis operam daret, sedens Imperatoria sella Commodus, pleno spectatoribus theatro, suisq. cuique locis ad sedendum pro dignitate attributis, priusquam quicquam diceretur agereturq. in scena, repente quidam philosophi habitu, manu baculum gestans, peramq. seminudus ab humero suspensus, curriculo prodijt: mediaq. in scena consistens, manuq. silentium imperans; Non hoc, inquit, ludorum tempus, o Commodus, neque spectaculis celebritatiq. vacandum. Imminet ceruicibus tuis Perennis gladius: ac nisi caueris non quidem impendens, sed iam præsens periculum, peristi: nam & ipse hic aduersus te copias pecuniamq. colligit, & nati exercitus Illyricos sollicitant; quos nisi statim præuenias, occidisti. His dictis, siue sorte quadam diuinitus impellente, siue id auso homine vt gloriam sibi ignarus atque obscurus acquireret, seu quia speraret ingens aliquod præmium se ab Imperatore consecuturum; sane illum derepente obstupescerat. Ceteri autem etsi non de nihilo ea dicta suspicabantur, tamen fidem habere dissimulabant. At Perennis comprehendi hominem iubet, ac pro furioso & vaniloquo, igne comburi: ita scilicet dedit poenas intempestiue libertatis. Ceterum qui se Commodi studiosos videri volebant, perosi antea quoque Perennem, vt pote intolerandæ hominẽ superbiæ contumeliæque, nacti opportunum tempus, calumnijs eum premere aggrediuntur: sed scilicet ita futurum erat, vt Commodus insidias vitaret, & Perennis vna cum liberis penderet poenas.] Addit his Herodianus alias in Perennem querelas militum Romæ agentium, & aliorum ex Britannia refert Dio^b ea de causâ Romam aduentantiũ: quibus omnibus persuasus Commodus annuit, vt occideretur Perennis: datoq. negotio Clearcho qui eum odio prosequeretur, non ipse tantũ, sed & filius qui agebat in exercitu, vxor quoque & soror simul cum filijs occisi sunt. Finis hic fuit Perennis diu antea ad vindictam aliorum tolerati: sed vbi sanguine Christiano se polluit, insperatam vltionem numinis sensit.

V.

*Eusebius in
Chronico.
GLADES SECV-
TAR NECEM A-
POLLONII.*

Hoc item anno, post Apollonij Senatoris necem, hæc contigisse refert Eusebius: In D Capitolium fulmen ruit; & magna inflammatione facta, bibliotheca & vicinæ quoque ædes concremata.] Magna subinde subsecuta est pestilentia, qua cum vniuersa Italia est afflictata, tum Roma præcipue: cum (vt tradit Dio) ad duo millia mortuorum corpora quotidie efferrentur. Ceterum Apollonij dies cædis, in tabulis Ecclesiasticis ex more adscriptus, memoria anniuersaria semper postea in Ecclesia celebratus est.

*DEMETRIVS
EPISC. ALEXAN.
d Eusebius in
Chronico.
e Idem lib. 6.
cap. 4.*

Christi anno centesimo nonagesimo, Fusciano & Silano Coss. agente Commodocimo sedis eius, substitutus Demetrius ab Eusebio^d ponitur in Chronico: licet in historia longe maiorem annorum numerum Iuliano tribuisse videatur, dum eum vsque ad Seueri persecutionis tempora peruenisse demonstrat, sic dicens: Cum Seuerus iam decimum Imperij sui annum ageret, & Lætus Alexandria reliquæq. Ægypti Præfecturam obtineret, & Demetrius nuper tum post Iulianum ibidem Ecclesiarum Episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quotidie magis magisq. incenderetur, &c.]

Sequenti anno centesimo nonagesimoprimo, duobus Silanis Coss. Iunio atque Seruilio, Commodi Imperatoris anno decimo, post Maximinum subrogatur in Ecclesiam Antiochenam Serapion.] hæc Eusebius^a in Chronico, licet sanctus Hieronymus id factum dicat anno sequenti. Celebris hic fuit inter scriptores Ecclesiasticos huius temporis: de cuius lucubrationibus, quæ apud se extarent, hæc Eusebius: Serapionis in scribendo industriæ & vigiliarum alia credibile est apud alios conseruata esse monumenta: sola autem apud nos ea peruenerunt, quæ contra Dominum * quem-
D dam, qui persecutionis tempore a fide in Christum excidisset, seq. ad Iudaicam superstitionem transtulisset, scripta fuerunt, & ad Pontium * & Carinum Ecclesiasticos viros missa, atque certæ quædam ad alios epistolæ. Alius est liber ab eo confectus, de Euangelio quod secundum Petrum dicitur: quem quidem elucubrauit, quo ea quæ in eo erant falso commemorata, penitus refelleret; idq. propter certos fratres, qui in Ecclesia Rossensi illius Euangelij simulatione ad alienas doctrinas & a fide discrepantes se applicuissent. Ex quo quidem libro pauca quædam, in quibus suam de eo Euangelio sententiam exponit, commode citare non fuerit ab instituto alienum. sunt autem hæc:

I.

*a Euseb. lib. 6.
c. 10.*

*SERAPION
EPISC. AN-
TIOCH.*

** al. Domni-
num*

** al. Ponticum
& Coricum*

Nos enim, fratres, & Petri & aliorum Apostolorum doctrinam recipimus, sicut C & Christi: sed libros quosdam falso nomine illorum inscriptos, vt pote eius rei satis experti, omnino repudiamus: idq. pro certo cognoscentes, nos eiusmodi non aliquando ab illis accepisse. Ego enim, cum essem apud vos, putabam certe omnes rectæ fidei penitus addictos fuisse. Librum idcirco, qui Petri Euangelium inscribatur, mihi ab illis oblatum, cum minime perlegissem, equidem dicebam: quòd si, quia hoc Euangelium inter vos non legatur, animo & voluntate dissideatis, legatur quidem. Verum cum iam intelligam, illos, occasione ex ijs quæ ipse tum dicebam arrepta, in erroris cuiusdam latebras irrupisse; ad vos denuo venire maturabo. Quare, fratres, breui me expectatote. Nos autem, fratres, minime nescij cuiusnam erroris & sectæ auctor fuerit Marcianus, & quo pacto, dum ea quæ loquebatur non intellexit, sibi ipsi repugnauerit (quod plane ex ijs quæ ad vos scripta sunt, facile disceris) simulac a D quibusdam qui ipsum Euangelium vsurpant, hoc est, ab ijs, qui ex eo primum suum duxerunt errorem, quos appellamus *δωριζοι*, hoc est, Opinatores (complures enim & variæ sunt eorum disciplinæ, sensus, & sententiæ) sciscitati essemus; poteramus facile animaduerrere, nonnullas illius Euangelij sententias cum vero rectoq. Saluatoris verbo consentientes esse, alias autem ab eo diuersas discrepantesque, quas hic vestris tamquam oculis ad explorandum subiecimus.] hæcenus ex commentario illo Serapionis Eusebius.

II.

*ΑΠΟΚΡΥΦΤΑ
ΚΥΜΟΔΟΠΕΡ-
ΜΙΤΤΕΝΔΑ.*

Erant Docitæ hæretici, qui pseudoeuangelio Petri ad suam ipsorum hæresim confirmandam utebantur (inquit Theodoretus^b) qui non vere, sed sola visione & apparitione credebant fuisse mysterium incarnationis. Sectæ huius auctorem fuisse Iulium Cæsarianum, ex Clemente Alexandrino^c superius dictum est. Rursum vero quod ad Serapionis lucubrationes pertinet; illis ipsis, quas (vt dictum est) ad Pontium & Carinum conscripsit, hæresim Montani magnopere exagitauit, quibus declarat, eam iam ab Ecclesia toto Orbe damnatam. Sunt hæc eius verba ab Eusebio^d recitata: Vt vero istud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per vniuersum orbem terrarum diffusa est, ab hac noua & peregrina prophetia, tam falsis præstigij instituta, reapse abhorrens litteras Claudij Apollinaris, beatissimi viri, qui Hierapoli ciuitati Asiæ Episcoporum præfuit, ad vos misi.] Erat hæc Apollinaris epistola instar Synodalis, quòd diuersorum Episcoporum subscriptionibus munita esset. Sed de Montani hæresi vbique damnata superius diximus, cum de eius origine actum est.

III.

*DOCITÆ HÆ-
RETICI.*

*b Theodor. diuin.
de res. lib. 3.*

*c Clem. Alex.
Serom. lib. 3.*

*d Euseb. lib. 3.
c. 18.*

Huius quoque Serapionis testimonio, sicut & quorundam antiquorum Theologorum, vt Irenæi, Apollinaris, Clementis, & aliorum, confirmata est in Concilio Alexandrino sub S. Athanasio Catholica fides consubstantialitatis sanctissimæ Trinitatis, vt suo

IV.

vt suo loco dicemus. Cum autem agit de ingressu Serapionis Eusebius a, de alijs qui tunc temporis in Syria Palaestina clarebant Episcopi, hæc addit: Cæsareæ item id temporis Palaestinarum præfuit Theophilus: Narcissus similiter, cuius superior nostra mentionem fecit oratio, adhuc Ecclesiæ Hierosolymitanæ ministerio perfungebatur. addit & de his insuper: Ecclesiæ Corinthiorum, quæ est in Græcia, iisdem temporibus Bacchillus fuit Episcopus, Ecclesiæ Ephesinæ Polycrates. Et quamquam multi alij præterea (vt verisimile est) & prope infiniti illa hominum ætate floruerunt: illos tamen, quorum recta fides & Catholica sententia scriptis ad nostram ætatem deriuata sit, solos (vt ratio postulabat) nominatim citauimus. hucusque Eusebius. Sed de his nouissime recensitis scriptoribus prolixior erit sermo sub Seucro Imperatore.

Christi anno nonagesimosecundo supra centesimum, Commodus sextum & Petronius Septimianus Consulatum gesserunt: quo Imperatorem ipsum omnium celeberrimam munerum editionem exhibuisse, tradit Eusebius b: cuius cum Gentiles historici meminerint, quoto eius Imperij anno facta sit (confuse cuncta miscentes) minus significarunt. Quod vero Eusebius certis annis hæc & alia consignet in Chronico, haud putandum id ex animi sententia nullo auctore præuio fecisse, sed potius veterum scriptorum, quorum monumenta exciderunt, affectatum esse vestigia, vtputa inter alios Iulij Africani; quem scripsisse Epitomen temporum, testatur quoque S. Basilius c, qui eum citat; de quo inferius dicturi sumus. Meminit horum munerum Herodianus d; cum (vt Dio testatur) Commodus ad spectandum veniens, perinde ac si esset Hercules, pelle leonis & claua procedebat insignis: quippe qui cum Hercules videri vellet & coli, e Neronis, seu Solis colosso caput auferens, suum (quod hæcenus Romæ visitur) voluit collocari, addidit clauam & æneum leonem e subiectum: quo etiam habitu complures eidem Romæ statuae dicatae sunt: nec amplius filius Marci (vt tradit Herodianus f) vocari voluit, sed Hercules Iouis filius; depositoq. cultu Romanorum Principum, pelle strata, clauam manu gestabat, seq. ipsum (vt scribit Lampridius) Commodianum Herculem & deum appellans, tamquam deo sibi voluit immolari. Adulabatur quidem Senatus, his omnibus acclamans ac parens, licet clam rideret. D palam quidem eius stultitias ridere, piaculum erat: nam Dio, qui aderat in theatro cum alijs Senatoribus, cum alia ex causa leuissimi eius actus ridendi subesset occasio, noua arte, quam suggestit occasio, comprimere risum conatus est, quod & alios facere docuit. idq. ipse his tradit verbis: Quamobrem cum multi riderent, & gladio fuissent occisi, nisi ego folia lauri quæ habebam ex corona comedissem, perfualissemq. ceteris, qui iuxta sedebant, vt idem facerent; videlicet vt factò continuo moru stomachi indicium risus celaremus.]

Sed quorsum hæc, inquit, quidve Annalibus Ecclesiasticis conferunt? plurimum quidem. Accidit enim, vt Christiani quidam tantam impietatem, immo stultitiam Commodi, cum Deus Hercules dici vellet, æquo animo ferre non valentes, palam per Urbis publicas vias istæ Commodi ludicra riderent, subsannarent, atque damnantibus detestarentur: vnde & suppeditata est illis occasio subeundi martyrium. Fuerunt hi Eusebius, Pontianus, Vincentius, & Peregrinus: quos Romæ habitare consueuisse in vico Lanario, scripta Acta eorum, quæ legimus, docent: licet quæ sunt typis excusa s, habeant, sed deprauate, vicum Carnarium, cuius nominis nullum vicum Romæ fuisse legimus, sed bene Lanarium; immo eius nominis duos, quorum alter in tertia regione erat, quæ Isis & Monetæ dicta est; alter vero in regione septima, Via lata, qui dictus est Lanarius vicus vltior, vt ex Publico Victore & Sexto Rufo constat. Hi igitur deridentes ac detestantes Commodi facinus, Iulio Senatori, quem imbuerant Christiana religione, id ipsum facere suaserunt. Adulantes enim ceteris Senatoribus, refragatus est Iulius: cuius rei gratia libenter mortem oppetijt.

Eiusmo-

Eiusmodi enim erat Christianorum Senatorum causa, vt oporteret aut discedere penitus a Senatu, aut longe ab Vrbe, aliquo prætextu, honestave occasione, a comitijs abesse. Etenim cum adessent, impie agere cogebantur: siquidem Augusti lege fancitum erat, vt, antequam loco considerent Senatores, in ara eius dei, in cuius templo comitia haberentur, thure ac mero supplicarent, vt tradit Suetonius a in Augusto. In templis dumtaxat cogi consueuisse Senatum, & antequam rogatio fieret, immolari solitum sacrificium, tumq. primum de rebus diuinis, ac subinde de humanis agi, ex Marco Varrone Gellius b narrat. Sic itaque Iulius renuens in tantam impietatem cum ceteris conspirare, a Commodò traditur Vitellio militum Tribuno, homini fero animo; vt eum ad immolandum Herculi, nempe sibi, cogeret; vel, si id facere detrectaret, occideretur. Qui parens iussis, cum id facere renuentem tam diu iussit præter ius fasq. ignominiose fustibus cædi, vt animam exhalaret. Cum vero eius corpus superius nominati Christiani sublatum curassent, ac sepelissent in cœmeterio Calepodij decimoquarto Kalendas Septembris: in crimen vocati quod bona Iulij Senatoris diripuissent, eius rei occasione diram de illis idem iudex habuit quæstionem, equuleo torquens. Cumq. Eusebij vnus ex illis post hæc linguam radicitus præcidi iussisset: eo nihilominus recte loquente, Antoninus carnifex, visa re tanta, Christo credidit, atque capite truncatus est, vndecimo Kalendas Septembris.

Cum interim reliqui detrusi confessores in carcerem, diuina in eis operante virtute, miracula ederent, inter alios Lupulus nomine ex Iouis Capitolini sacerdotibus cum curaretur oculorum cæcitate, Christo credidit. Cum post hæc iisdem qui detinebantur in carcere, ducti ad Petram sceleratam (sic habent horum Acta antiquitus scripta, quæ in nostra bibliotheca asseruantur) plumbatis necati sunt. quorum corpora sepeliuit Rufinus presbyter sexto ab Vrbe lapide in arenario inter viam Aureliam & Triumphalem, octauo Kalendas Septembris. Habent autem quæ sunt edita eorum Acta, hos passos esse ante amphitheatrum; vbi illum quidem putamus fuisse locum, qui Petra scelerata diceretur: cuius quidem nominis in alijs quoque Actis martyrum factam mentionem reperimus: verum apud Gentiles scriptores nusquam memini me legisse Petram sceleratam, sed tantum ab eis nominari Vicum sceleratum, in quo impia filia Seruij Tullij patris corpus rheda percalcato pertransijt: sed & Portam sceleratam, qua Fabij non reuersuri egressi sunt; itemq. Castra scelerata, vbi Drusus occubuit, quorum meminit Suetonius c; ac denique Campum sceleratum, in quo Vestales stupro conuictæ viuæ infodiebantur.

Cum igitur nonnisi apud monumenta martyrum Petræ sceleratæ nomen repererim: interdum perlustrans antiquas Romæ existentium memorias martyrum, mecum cogitaui, num dicta esset Petra scelerata, lapis ille sepulchrali inscriptione hominis Gentilis notatus, qui in diaconia S. Viti ad Macellum dicta, crate ferrea circumdatus, religiose asseruatur, quod in eo multa martyrum millia cæsa dicantur: vel illa fortasse marmorea tabula, quæ in basilica Vaticana, ingressu portæ illius, quæ proxima est Portæ Sanctæ, a sinistris eius positæ, super quam (vt ibi posita docet inscriptio) multa corpora martyrum cæsa sunt. Porro alteram earum eiusmodi nomen consecutam esse, nulla est penes me dubitatio. At eiusmodi nomen a Gentilibus potius quam a Christianis inditum puto, cum illi eam sanguine Christiano asidue madentem exhorrent, pariterq. detestarentur; Christiani e contra, vt de instrumentis tortorijs, quibus sancti martyres essent excruciat, facere consueuerunt, eam honore fuerint profecuti, ac proinde sacram potius appellarint, eademq. vt nobilissimum carnificinæ martyrum monumentum accurate seruarint. Hæc vero interdum opinari, coniectura haud longe petita suadet.

Sed quod ad Iulium Senatorem a Commodò occisum pertinet, æque suspicio mentem pulsar, num hic ipse sit Iulius Proculus Senator, quem Lampridius d inter Scelerosos ab eodem Imperatore occisos adnumerat, cumq. a Commodò necatum esse cum suis tradit: eos enim omnes cum ille recenscat, priuatam cuiusque necis causam prætermittit. Verum quid certi de his affirmare possimus, nihil est. Ceterum non Iulius tantum, sed reliqui omnes recensiti martyres, suis quibusque diebus, quibus sunt coronati martyrio, adnotati fuerunt in Ecclesiasticis monumentis, quo eorum natalitia anniuersaria commemoratione a Fidelibus colerentur. Quænam autem vltio diuinitus missa

III. SENATORVM CHRISTIANO-RVM CAUSA QVALIS. a Suet. in Aug. 6. 35.

b Gell. lib. 14. cap. 7. IULII SENATORIS MARTYRIUM.

IV. MARTYRES DVCTI AD PETRAM SCLEERATAM.

e Sueton. in Claud. 6. 2.

V. QUAE FVERIT PETRA SCLEERATA.

VI. IULIVS PROCVLVS SENATOR. d Lamprid. in Commodò.

a Euseb. lib. 5. cap. 21. VIRI ILLVSTRES DVIVS TEMPORIS.

b Eusebius in Chronico. COMMODOVS VLT HABERE DEVS HERCVLES

c Basl. de Spirit. sanct. c. 29. d Herod. lib. 1.

e Dio in Commodo.

f Herod. lib. 1.

MARTYRES DERIDENT COMMODOVM.

g Apud Saurium como 7.

missa secuta sit martyrum necem, eadem a nobis citata superius Acta significant: nempe Vitellium repentina morte animam efflasse; Commodum vero postea, haud multis annis interlabentibus, fuisse a ludente secum athleta strangulatum. At quæ, præter alias innumeras, anno sequenti clades inflicta diuinitus Urbem inceserint, dicemus.

IESV CHRISTI ELEVTHERI PAP. COMMODI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 193. 15. 12.

I. Anno Christi centesimo nonagesimotertio, Bradua secundum & Aproniano Coss. Commodi Imper. anno duodecimo, incendio Romæ facto, Palatium & ædes Vestæ, plurimaq. Urbis pars solo coæquatur. hęc Eusebius summam in Chronico. Sed quomodo hæc se habuerint, præstat ex Herodiano^a, ea pluribus narrante, hic ad verbum describere: Maximum, inquit, nefas cum in præfens dolorem attulit, tum in futurum pessimo augurio vniuersos conterruit. Nam cum neque imbres vlli, neque nubes, tantumq. exiguus terræmotus antecessisset, seu nocturni casu fulminis, siue igni aliquo in ipso terrarum motu velut extrito*, totum de improviso Pacis templum incendio consumptum est: quod vnum scilicet opus cunctorum tota Vrbe maximum fuit atque pulcherrimum, idem templorum omnium opulentissimum, egregieq. munitum, multoq. ornatum auro & argento. Quippe vniuersi ferme suas illuc diuitias quasi in thesaurum congregabant: ideoq. per noctem debacchatus ignis, multos ex opulenti egenos reddidit. Quapropter communem quidem iacturam publice omnes, suam autem quisque priuatim deplorabant. Sed vbi templum omne consumptum ignibus est, plurima quoque & quam plurima Urbis ædificia conflagravit: inter quæ etiã Vestæ templum, sic vt Palladium quoque conspiceretur, quod in primis colunt, atque in arcano habent Romani, Troia (vt perhibent) euectum, ac tunc primum, postquam in Italiam deuenit, conspectum ab omnibus; quippe raptum id Vestales virgines media Sacra via in aulam Imperatoris transtulerunt. Multa præterea pulcherrimaq. Urbis partes combustæ: plurimosq. dies peruagatum incendium non prius sedatum est, quam repentinis imbris extingueretur. Itaque totã rem dijs imputabant eius ætatis mortales, quorum scilicet voluntate & inchoasse incendium, & desisse arbitrabantur: ac portendi bella quæ sunt deinceps infecuta, consumpto Pacis templo, interpretabantur: quam deinceps famã rerũ euentus comprobauit. hucusque Herodianus.

II. Prodigium autem id fuisse mortis Principis putauit Dio^b, qui & Palatium incendium peruasisse tradit, his verbis: Præterea incendium excitatum in quibusdam ædibus ad templum Pacis peruenit; consumptisq. tabernis, in quibus merces Ægyptiorum & Arabum erant, conscendit Palatium, vbi adeo exusta sunt multa, vt libelli, qui ad principatum pertinebant, omnes fere interierint. Ex quo coepit esse perspicuum, fore, vt id malum non contineretur in Vrbe, sed inde ad vniuersum terrarum orbem emanaret. Nec enim id incendium restingui potuit humanis viribus, licet eo magna vis aquæ & a plerisque priuatis hominibus & ab ipsis militibus comportaretur, venissetq. Commodus ex suburbio, atque vt incendium restingueretur, inflaret: quod tamen nisi consumptis rebus omnibus, quibus adhæserat, finem non habuit. hęc Dio, ab Herodiano parum dissentiens. Verum voluisse Commodum Urbem incendere, quod & fecisset, nisi Læus Præfectus prætorio cum deterruisset, affirmat Lampridius^c. Consumpta tunc fuisse incendio sacra spolia, quæ e templo Hierosolymitano sublata Vespasianus in templum Pacis intulerat, certum est: licet vasa quædam integra alibi seruata ad Valentianiani postremi eius nominis Imperatoris tempora permansisse, eaq. cessisse Vuandalorum spolijs, Procopius^d tradat.

IESV CHRISTI VICTORIS PAP. COMMODI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 194. 1. 13.

I. Centesimo nonagesimoquarto Christi anno, Commodus Imperatore septimum & Pertinace secundum Coss., VII. Kalend. Iunij, Eleutherus Papa, cum sedisset annos

^a Herod. lib. 1. PRODIGIOSVM INCENDIVM, QVO PACIS TEMPLVM CONFLAGRAVIT. * al. extrito

^b Dio in Commodo. PALATIUM PERVASIT INCENDIVM.

^c Lamprid. in Commod. ^d Procop. de bel. Vuand.

A annos quindecim & dies vigintitres, ex hac vita sublatus est. De sedis ipsius annis consentiunt omnes tum Latini, tum Græci: sed cum Eusebius in Chronico hoc anno ponat Victoris ingressum, in historia^a autem habeat sedisse Eleutherum annis tredecim; equidem puto in notam numeri mendum irrepsisse. Quod autem ad diem obitus pertinet, cum Romanum Martyrologium, tum librum de Romanis Pontificibus nos secuti, die ante memorata decessum eius ex hac vita posuimus: sed an gladio, nobis incompertum est: nisi quod in antiquis omnibus Martyrologijs martyr reperitur adscriptus; cum tamen certum sit (vt in nostris Notationibus pluribus demonstraui) Martyris nomen tribui consueuisse non ijs tantum, qui violenta morte Christi causa mori quoquo modo coacti essent; sed & commune fuisse illis etiam, qui fidei confessionis causa cruciamentum aliquod subiissent, licet martyrium minime consummassent.

B De eodem Eleuthero hæc item scripta leguntur in eodem libro de Romanis Pontificibus: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros duodecim, diaconos octo, Episcopos per diuersa loca quindecim. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri septimo Kalend. Iunij. Cessauit Episcopatus eius dies quinque. hucusque ibi. Sic igitur hoc ipso anno, Kalendis Iunij, Victor Afer, Felicis filius, in locum eius Romanus Pontifex subrogatus est. Sed quid post hæc?

III. Postrema huius ipsius anni die, nempe pridie Kalend. Ianuarij, Commodus Imperator cum statuisset complures viros Consulares ac Senatores occidere, in primisq. ipsam Marciam, quam (vt dictum est) loco coniugis habebat, necnon Lærum Præfectum Prætorio, ac Electum custodem cubiculi, re comperta, eorumdem conspiratione a Narcisso athleta oppressis faucibus strangulatur. hæc Herodianus^b pluribus, nec non Dio^c, & alij. Quanto gaudio hæc accepta fuerint a Senatu, acclamationes ab eo in ipsum editæ testantur, quas litteris a Mario Maximo commendatas Lampridius^d recitat. Sed superat, mea sententia, omne portentum, quod impurissimum ac immanissimum Principem, in quem omnes a maioribus vsque ad minimos merito exclamassent, Seuerus nihilominus, qui ei successit in Imperium (inquit Lampridius^e) amantissimus nominis sui, odio (vt videtur) Senatus, Commodum inter deos retulerit, Flamine addito (quem ipse viuis sibi parauerat) Herculeo Commodiano; vtq. eius dies natalis celebraretur, instituit. hęc ipse omnia.

IV. Hunc igitur exitum Commodus habuit, cum regnasset (ait Dio) annos duodecim, menses nouem, & dies quatuordecim. Vixit annos trigintaunum & menses quatuor, in quodam vere Aureliorum principatum amisit. hęc ipse. Cum autem Clemens Alexandrinus, qui his diebus illustris habebatur Alexandria, libro primo Stromatum supputans tempora, affirmet, ab anno quo natus est Dominus, vsque ad mortem Commodi, annos numerari centum nonagintaquatuor: iam vides, lector, chronologiam nostram his egregie consentire. Quod vero additur de mense, non dubium est mendum esse: nam cum constet Commodum vltima die Decembris occisum esse, Christi natalis tam Græcorum quam Latinorum sententia contigerit die vigesima quinta eiusdem, vel, secundum Ægyptios, sexta die Ianuarij; nihil est quod mensis vnus spatium addi debeat.

IESV CHRISTI VICTORIS PAP. PERTINAX IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 195. 2. 13.

I. Sequenti anno Domini centesimo nonagesimoquinto, Sosio Falcone & Eruvio Claudio Coss. iam (vt dictum est) sublato Commodus, Aelius Pertinax Italus^a natione, patre ignobili ex ciuitate Alba Pompeia, olim ex studio litterarum a Claudio Pompeiano genero Marci Imperatoris in militia tribunatum euectus, & bis Consulatu perfunctus, ex Præfecto Prætorio, militibus Prætorianis iuantibus, Senatu libentissime consentiente, decernitur Imperator: qui cum perditissimum Reipublicæ statum quam primum in pristinum restituere festinaret, militibus in eum insurgentibus, occiditur, cum imperasset diebus octogintaduobus, vixisset annos sexagintaseptem, mensibus quatuor, tribus diebus exceptis: bonis omnibus, quod vir optimus haberetur, sui desiderio relicto. Hęc ex Dione^b & alijs.

Annal. Eccl. Tom. 2.

^a Euseb. lib. 5. c. 21.

II.

VICTOR PAPA CREATVR.

III. COMMODI INTERITVS.

^b Herod. lib. 1.

^c Dio in Commodo.

^d Lamprid. in Commod.

^e Lamprid. ibid.

IV. CHRONOLOGIAE AVCTORIS VETERIS ADSTIPVLARI.

^a al. Libs. PERTINAX IMP.

^b Dio in Pertinace.

Y Cum

II. Cum vero Romanum Imperium in manu esse videretur Prætorianorum militum, A Didius Iulianus militia domiq. spectatus, homo disertissimus, auctore venale Imperium sibi emit, pollicitus dare singulis militibus aureos ducetos & quinquaginta: sicq. ab illis in Imperium subrogatus, a Senatu perterritus tandem confirmatus est: tenuitque, reclamante populo, dies sexaginta sex: cum interim, qui tribus Romanis exerciti- bus præerant duces, Pescennius Niger in Syria, Albinus in Britannia, & Seuerus in Pannonia * a nouo Imperatore deficientes, arripuerunt Imperium. Appellatus est autem ab exercitu Seuerus Imperator (vt tradit Capitolinus) Idibus Augusti apud Car-nutum. Tunc Seuerus cum Albino paciscitur: ac cum exercitu Romanum venturus, li- teris ad se pertractis, militibus Prætorianis, cum illi Iulianum interfecissent, ipse con- sensu militū atque Senatus appellatus est Imperator. hæc omnia fusiūs Dio ^a, qui tunc Senator comitijs, quibus hæc decernebantur, semper interfuit. At Seuerus pollens con- filio atque prudentia, cum in hunc modum habenas sumpsisset Imperij die prima lu- nij (vt ex Dione colligitur) licet alijs compluribus tyrannis aduersantibus, tenuit an- nos decem & septem, menses octo, dies tres: qui & amore Pertinacis boni Principis, a Senatu Pertinacis ^b nomen oblatum libenter accepit: quem retulit inter deos.

III. Fuit autem Seuerus patria Africanus ex ciuitate Lepti, litteris humanioribus excul- tus, militiaeq. peritissimus: cepit Imperium annos natus quadraginta septem: quip- pe qui Coss. Erutio Claro bis & Seuerō (vt auctor est Spartianus) natus est, anno Do- mini centesimo quadragésimo octauo, sexto Idus Aprilis. Ad eius genus proculdubio spectat Septimius ille Seuerus, qui itidē Lepti in Africa oriundus, sed Romam puer du- ctus, magna gloria vixit: ad quem extat lyricum Statij ^c scriptum sub Consulatu de- cimoseptimo Domitiani Imperatoris, ante annos propemodū centum: quam ob cau- sam eum fuisse putamus proauum Septimij Seueri Imperatoris: nam auum tum pater- num tum maternum aliter nominatum fuisse, tradit Spartianus in exordio eius Vitæ. Quamobrem eo vetustatis monumento ex Stratio prodito, constat Seuerum fuisse ma- iorum claritudine nobilissimum. Qui ipso sui Imperij exordio, creato Cæsare Albino, qui Galliarum & Britannia exercituum dux erat, postquam triginta dies Romæ exe- gisset, in Orientem aduersus Pescennium Nigrū, qui Antiochia sibi Imperium vendi- cauerat, cum expeditione profectus est. hæc Dio, Herodianus, ac Spartianus pluribus.

IV. Porro Imperij sui exordio Seuerus nullum negotium Christianis religionis causa fa- ccessit; sed eos bene habuisse, Tertullianus ^d non obscure declarat, sic dicens: Ipse etiam Seuerus, pater Antonini, Christianorum memor fuit: nam & Proculum Christianum, qui Toparcion cognominabatur, Euhodæ procuratorem, qui cum per oleum ali- quando curauerat, requisit, & in palatio suo habuit vsque ad mortem eius: quem An- toninus optime nouerat lacte Christiano educatus. Sed & clarissimas feminas & claris- simos viros Seuerus sciens huius sectæ esse, non modo non læsit, verum & testimonio exornauit, & populo farenti in os palam restitit. hucusque Tertullianus: qui & æquo Christianos fauisse Seuerō; quod non adhæserint alicui tyrannorum, nec Albino nec Nigro, tum in commentariō ^e ad Scapulam, tū in Apologetico ^f, gloriose sicut & ve- re prædicat. Sic igitur quàm diu Seuerus sui compos & humanitatis officij memor fuit, quod a Christiano homine curatus esset, erga Christianos benignum se præbuit.

V. Quod vero dicit Tertullianus, Proculum illum fuisse procuratorem Euhodæ: la- borant interpretes in hac voce: sed optima illa coniectura Pamelij, viri insigniter eru- diti, dum putat legendum, Euodi: illud tamen, mea sententia, non bene, dum addit non esse nomen proprium; sed quod ea vox Græce prosperitatem significet, cum ait Tertullianus, Proculum Euodi procuratorem, idem esse, ac si dixisset, illum procu- rasse prosperitatem Seuerō, dum oleo sanitati restituit. Libenter quidem eidem assen- tirer, nisi ex historicis illorum temporum constaret, Euodum fuisse nomen proprium viri omnibus notissimi, qui fuit Antonini filij Seueri educator: huncq. illum ipsum Euodum esse, cuius Proculum Toparcion dicit fuisse procuratorem. sicq. explicandus videtur locus Tertulliani, in quo frustra adeo sudauerunt interpretes. Nam cum Dio tum in Seuerō, tum in Antonino Caracallo, Euodum educatorem Antonini filij Se- ueri appellet; quisnam per Euodum apud Tertullianum intelligendus sit, nulla vide- tur ambiguitas esse posse: nisi quod ibi pro Euodæ, Euodi, restituendū esse videatur. Quod quidem illud etiam probat, dum idem auctor ait, Proculum optime notū fuisse Antonino,

^a DIDIVS IYLIANVS IMP. ^b al. Pzonia ^c Dio in Iuliano. ^d Tul. Capitol. in Pertinace. in fine. ^e SEVERI IMPERATORIS GRINVS. ^f Stat. Silu. lib. 4. ^g Tertull. ad Scapul. c. 4. SEVERVS BENE HABVIT CHRISTIANOS. ^h Tertul. eod. lib. c. 2. fides in Apo- log. cap. 35. ⁱ DE PROCVLO, QVI CVRAVIT SEVERVM.

A Antonino, ea scilicet ratione, quod (vt ait) fuisset lacte Christiano educatus, nimirum quod Proculus ille procurator fuisset Euodi educatoris sui. Sed quod ad Antonini educationem pertinet, opportunius agemus, cum de eius Imperio post Seuerum di- cendum erit. Quod vero curatus a Proculo Seuerus fuerit hoc ipso anno, eiusq. Im- perij exordio id accidisse cum Pamelius opinetur; haud tamen aliquo auctore certo affirmari posse videtur.

B Profecturus igitur ad bellum Seuerus aduersus Pescennium Nigrum, ne quid turba- rum fieret per Clodium Albinum, qui in Gallijs exercitui præerat, non tantum (vt di- ctum est) Cæsarem eum dolo creat; sed quò eius de ea re animus magis magisq. testa- tus redderetur, eaq. credibilia forent (inquit Herodianus ^a) isdem illis ad Senatum relatis, nummisq. eius imagine percuti iussis, statuisq. erectis, simulq. alijs collatis ho- noribus, fidem gratiæ suæ fecit.] In hunc itaque modum vaser Afer alterum perse- quendo, alterum vero demulcendo, securum sibi parauit Imperium: de omnibusq. stu- dens bene mereri, omnium sibi gratiam conciliauit.

C Res tunc nostræ iam longa pace florebat: tumq. accidit, quod ^b Nicephorus tra- dit his verbis: Cum Seuerus successit, tum quoque satis bono loco res nostræ fuere, in dieq. fidei professio augmenta sua cepit; eorum quos recensuimus Ecclesiasticorum doctorum scriptis atque doctrinis illam prouehentibus, idq. in maximis potissimum vbiq. vrbibus, nimirum Alexandria, Antiochia, Æliæ, & per Palæstinam omnem, Ephesi, Cæsareæ, & Occidentem versus Theſsalonica, Athenis, Corinthi, in Gallijs, & Romæ maxime. Vniuersæ enim multitudines & domus totæ ad fidem accedebant, quiduis facere & pati paratæ, quàm vt quicquam contra religionem nostram agerent, aut nouarent.] Certe quidem Tertullianus ^c in Apologetico, licet conqueratur Chri- stianos postea dire fuisse vexatos, tamen de Seuerō nihil exoptulat, nihilq. in eam diem aduersus Christianos eum molitum esse testatur. At quoniam constat Christia- nos sub Seuerō acerbissima passos esse; quando id acciderit, quibusve impulsoribus, suo loco dicemus.

IESV CHRISTI VICTORIS PAP. SEVERI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 196. 3. 2.

D Centesimo nonagesimosexto Christi anno, Seuerus Imperator & Albinus Cæsar secundum Consules creati sunt. Quo tempore (licet annus certus defini non possit) Victor Romanus Pontifex recens agnitus Theodotum Byzantium hæresiar- cham damnat, atque ab Ecclesia eijsit. Solemne plane fuit apud antiquos, vt, licet Ca- tholici omnes æque hæreses abhorrent, vitarent, ac pariter condemnarent; tamen solemnibus illa ab Ecclesia eiecchio, quam excommunicationem dicere consueuerunt, ab ipso potissimum Christi Vicario, ac Petri in sede successore, totiusq. Catholicæ Eccle- siæ Episcopo aduersus hæreticos infligeretur. Nuper enim id factum vidimus in Cerdo- nem, Marcionem, & Valentinum ab Eleuthero Romano Pontifice, quod modo a Victore Papa in Theodotum; id ipsum quoque ab eius successore Zephyrino pariter fa- ctitatum (ne remota, sed tantum proxima adducamus exempla) perspicue satis appa- ret. At quod ad Theodotum spectat, Tertullianus in primis post recensitas omnes hæ- reses quæ ab exordio nascentis Ecclesiæ sunt obortæ, ac denique illas quæ Eleutheri Pa- pæ tempore ingruerunt; nouissime quæ sub Victore, diuersis tamen & incertis annis eius Pontificatus, prodierunt, recentet ^d his verbis: Accedit his Theodotus hæreticus Byzantius; qui postquam Christi pro nomine comprehensus negauit, in Christum blasphemare non destitit: doctrinam enim introduxit, qua Christum hominem tan- tummodo diceret, Deum autem illum negaret: ex Spiritu quidem sancto natum ex Virgine, sed hominem solitarium atque nudum, nulla alia præ ceteris nisi sola iustitiæ auctoritate,] pergit de reliquis dicere: sed nobis suo ordine, quo sunt positi, agendum est de singulis.

E Porro Theodotus sub Victore potius Romæ cognitus est, quàm sub eodem Ponti- fice coeperit: quippe qui persecutionis Marci tempore cum lapsus esset, blasphe- Anno. Eccl. Tom. 2. Y 2 mare

VI. CLOD. ALBI- NVS CREATVS CAESAR. ^a Herod. lib. 2. in fin. ^b Niceph. lib. 5. c. 26. STATVS EC- CLESIAE FLO- RENTISSIMVS. ^c Tertullian. in Apolog. c. 5.

ROM. PONTI- FEX DAMNAT HÆRESIAR- CHAS. ^d THEODOTVS HÆRESIAR- CHA ^e Tertullian. de præscrip. c. ult.

quo tempore
Theodotus fa-
ctus haereti-
cus.

mare coepit: cumq. patrium solum tandem pra pudore vertisset, seq. Romam contu-
lisset, aliquandiu occultus absque damnatione delituit: sed tandem agnitum idem
Victor Papa Apostolico vigore damnauit, penitusq. ab Ecclesiastica communicatione
proscripsit. haec a nobis summatim complexa, ab antiquis Patribus, quos dicemus,
sunt fusius enarrata. Licet autem ex ijs aliquis dubitet, quam vrgente persecutione
Theodotus sit lapsus; tamen, cum damnatum ipsum esse Victoris sententia certum sit,
ad eam sub Marco Aurelio excitatam persecutionem nouissimam lapsus eius (vt di-
ctum est) referendus esse videtur: nam in persecutione Seueri, quae post Victoris obi-
tum coepta est, contingere minime potuit; cum praesertim ipsum post lapsum in
Oriente aliquandiu egisse, ac subinde Romae, antequam nosceretur, nonnihil degisse,
sit exploratum.

III. Sed rem gestam dilucidius ab Epiphano^a egregie conscriptam audiamus: Hic B
Epiph. haer. Theodotus a Byzantio originem duxit, quae nunc Constantinopolis appellatur, co-
riarius quidem arte, verum multa eruditionis ac doctrinae. Hic cum quibusdam plu-
rius, tempore persecutionis instante (haud enim scio quali persecutione) a ciuitatis
Principe comprehensus, & cum alijs pro Christo examinatus, cum alij omnes serui
Dei victoriam abstulissent, & martyrium pro Christo subeuntes praemia caelestia retu-
lissent; hic, Christo negato, a veritatis scopo dilapsus, transgressionem fecit. Et cum
id ipsi exprobraretur, pra pudore a patria sua aufugit; & Romam profectus, illic vi-
ram transegit. Cognitus autem a quodam Romae, rursus in idem opprobrium incidit,
eo quod prouocaretur a noscentibus ipsum propter eruditionem, quomodo videli-
cet vir tam magnae doctrinae excidisset a veritate. Et sane malam sui ipsius defensionem
excogitans, nouo hoc dogmate prolato, nempe; Deum ego non negaui, sed ho-
minem negaui. Deinde interrogatus, Qualem hominem? respondit: Christum nega-
ui hominem.] haec Epiphanius. sed haec addit Theodoretus^b: Eum beatissimus Vi-
ctor Romanorum Episcopus abdicauit, & excommunicauit; vt qui decreta Ecclesiae
conatus esset adulterare.]

IV. Qui huius sectam secuti sunt, ab auctore, Theodotiani sunt appellati: quibus de-
derunt manus (vt dicemus) qui sunt ab Artemone progressi: qui quidem nullam pra-
termiserunt occasionem, vt quam propugnarent haeresim propagarent, complura
mentientes; nimirum cum alios antiquiores, tum etiam Victorem Romanum Pontifi-
cem in eandem cum Theodoto conspirasse sententiam. Quod tantum nefas exhor-
rescentes pij ac doctissimi viri, qui his temporibus in Ecclesia florebant, scriptis suis
editis impudens mendacium egregie resellerunt. Sed quinam fuerint hi, qui inter alios D
scriptores Ecclesiasticos sub Seuero summa gloria claruerunt, Eusebius^c eorum scri-
pta enumerans in primis haec ait: Etsi complura certe apud multos veteru Ecclesiasti-
coru scriptorum, qui tum vixerunt, eximia virtutis & exquisitae diligentiae monumen-
ta hucusque reseruantur; tamen quae ipsi vidimus, sunt haec solum quae sequuntur: He-
racliti commentarij in Apostolu Maximi opera, cu agit de controuersia illa apud haer-
eticos multos iactata exagitataque, nimirum, Vnde vitium natum sit: tum de Mate-
ria, quod ortum habeat. Explicationes item Candidi in sex dies: et Apionis in idem
argumentum. Sexti similiter libri de Resurrectione: et aliud etiam opus Arabiani. Alio-
rum pene infinitorum lucubrationes, quorum vel tempora scriptis mandare, vel me-
moriam rerum gestarum prosequi (praesertim cum nulla oblata sit occasio) importu-
num prope videretur.

V. Quamquam & alij libri aliorum multorum Ecclesiasticorum scriptorum vera de re-
ligione & fide sententium (sicut cuiusque expositiones in sacram Scripturam editae
commonstrant) ad nos peruenerunt; tamen quia auctores eorum nobis ideo incogniti
sunt, quod illorum nomina inscripta minime reperiuntur, istorum nomina recensere
non possumus.] sed & addit: In quodam istorum scriptorum libro contra Artemo-
nis haeresim, quam nostra aetate Paulus Samosatenus denuo renouare tentauit, com-
posito, praecleara quaedam habetur narratio, quae huic nostrae historiae adeo magno
cum labore a nobis vndique conquisitae apte & concinne conueniat. Scriptor iste
in eo libro, dum haeresim de qua loquimur, quae Saluatorem solum hominem esse as-
seuerauit, non longe antea exortam (quantumlibet eius duces & patroni illam tam-
quam veterem & vsque ab antiquis temporibus ductam praconijs nimis efferre stu-
debant)

CALVMNIA IN
VICTOREM PA-
PAM.

Euseb. lib. 5.
c. 26. 27.
SCRIPTA EC-
CLESIASTICA.

A debant) perspicue conuincere conabatur, sicut alia multa ad illius impij & perditu illo-
rum erroris commentum coarguendum, sic ista ad verbum fere profecquitur:

Aiunt isti omnes, maiores nostros, & ipsos Apostolos, ea quae ipsi iam affirmant,
non modo a Domino accepisse, verum etiam alios eadem docuisse, & veram praedica-
tionis rationem vsque ad Victoris tempora, qui decimusterius a Perro Episcopus fuit,
integre seruatae illatae quidem, sed a Zepherino illius successore penitus corruptam
& deprauatae fuisse. Atque profecto quod ab illis dicebatur, multum fortasse videri po-
tuisset habere probabilitatis, nisi primum sacrae Scripturae testimonia illis contradice-
rent: deinde fratrum quorundam scripta superessent, Victoris temporibus multo an-
tiquiora, quae illi cum contra Gentiles pro veritatis defensione, tum contra haereses,
quae id temporis grassabantur, scriperunt; vt Iustini, Miltiadis, Tatiani, Clementis,
B & aliorum nonnullorum, in quorum omnium libris Christus vere Deus esse confirma-
tur. Quis Irenaei, quis Melitonis, quis ceterorum libros ignorat, qui Christum Deum
& hominem constanter asseuerant? Quot item psalmi, quot hymni a fratribus fide-
libus antiquis perscripti, qui Christum Verbum Dei verum Deum esse concentu quo-
dam concelebrant? haec ipse.

Fuit namque ex his vnus Athenogenes ille magnus, insigni eruditione & mar-
tyrij gloria celebris, de quo haec S. Basilius^a ad Amphilochoium: Quod si quis etiam
nouit Athenogenis hymnum, quem tamquam Aggressorium discipulis suis reliquit,
felinans iam ad perfectionem, quae sit per ignem; is nouit & martyrum sententiam de Spi-
ritu] nimirum quod Athenogenis hymno, vna cum Patre & Filio praedicaretur quo-
que Spiritus sancti diuinitas. Porro licet Athenogenis martyrij natalis dies in tabulis
C Ecclesiasticis certus adscriptus habeatur, nempe Ianuarij decimoctaua die: tamen
quo tempore martyrium subierit, incertum habetur. Sed prosequamur cetera.

At quoniam Theodoti & Artemonis sectarij impudenter dicerent, omnes antiquos
vsque ad Zephyrinum Papam eadem de Christo sensisse, quae ipsi impie praedicarent;
cum supra enumeratorum Patrum testimonio, eisdem tam patenti idem auctor men-
dacij arguisset, mox de Victore Romanorum Pontificum nouissimo manifesta omni-
bus veritatem, quod Theodotum ipse damnasset, ad eos penitus conuincendos, testi-
ficationem certam adducit, sic dicens^b: Cum igitur ex tot annorum spatio doctrina
Ecclesiastica vere annunciata fuerit: quo modo fieri potest, vt illi fratres, qui ad Victo-
rem vsque vitam perduxerunt, sic, vt isti asserunt, praedicarint? aut quo modo non il-
los pudet haec Victori tam falso obiecare? praesertim cum explore cognitu habeant,

D Victorem Theodotum illum coriarium, qui prior Christum solum hominem dicebat,
(priorem dicit respectu Artemonis) ducem & quasi parentem huius impiae & execran-
dae a fide defectionis Christum Deum pernegantis, Christiana communione interdi-
xisse? Quod si Victor eadem cum illis sentire visus fuisset, sicuti detestabilis istorum
docet calumnia; quo pacto, aut qua ratione adductus, Theodotum, huius erroris in-
centorem, ab Ecclesia eijcere in animum induxit? Verum de Victore haec tenus.] haec
ille, resellens calumniam, qua impie dicebat, Apostolos ipsos, & omnes qui vsque ad
Zephyrinum vixerunt Patres, eadem cum Theodoto de Christo sensisse. Sed sicut
constat mentitos esse de Apostolis, alijsq. eorum successoribus, ita etiam de omnium
temporis ordine Pontificum nouissimo Victore Papa, qui eum damnasset, ostenditur.
Est quippe antiquus & vsuratus haereticorum mos iste, vt cum sanctum Euangelium
E aliasq. diuinas Scripturas, tum sanctos Apostolos, & Apostolicos viros, suis ipsorum
blasphemijs (quantum in ipsis est) ad stipulari compellant. Sed quid eiusmodi haereti-
ci Romae sub Zephyrino sint passi, in quem oblatrant, suo loco dicemus.

His de Theodoto enarratis, quae reliqua sunt eius dogmatum explicemus. Licet IX.
Theodoti immanis blasphemia a Cherintho, tempore Apostoloru haeretico, iure dici
possit duxisse principium, & ab alijs eadem postea delirantibus additamentu consecu-
ta videatur; Epiphanius^c tamen ipsos eiusdem haeresis propugnatores post Montani haer-
esim exortos existimat; qui Cherinthi & Ebionis conati sunt impia dogmata in Asia
instaurare; quique Alogi, ratione vel Verbo carentes, fuerint appellati, quod S. Ioannis
Apostoli Euangelium atque Apocalypsim respuerent. Ex qua quidem secta propaga-
tu fuisse Theodotum, idem affirmat, cu ait^d: Surrexit rursus Theodotus, qui est auui-
sio ex praedicta Alogorum secta, quae Ioannis Euangelium, & Deum Verbum, quod
Annal. Eccl. Tom. 2.

VI.
CONSUETAR
CALVMNIAE
HAERETICO-
RVM.

VII.
ATHENOGNES
PHILOSOPHVS
ET MARTYR.
a Basili. de Spi-
ritu sancto. c. 29.

VIII.
CONSUETAR
CALVMNIAE
HAERETICO-
RVM.

b Apud Euseb.
lib. 5. c. 27.

c Epiph. haer. 54.
A THEODOTO
ALOGI HAERE-
TICI.
d Idem haer. 54.

erat in principio (vt in ipso Euangelio habetur) negat; itemq. eius Apocalypsim. Sed & cum alijs prædictis factis conuersatus est, & vixit, & secundum tempus ipsis successit.] hæc ipse, qui aduersus eum fusius disputat. Sed de Theodoto rursus & socijs hæc Theodoretus^a ex antiquiore auctore: Qui autem de eo scripsit prædictus auctor, hæc quoque adiecit: quod qui hæresim composuerunt, diuinam etiam Scripturam innovare temere ausi sunt: et hæc quidem amputare, illa vero adijcere; seq. ea, quæ non bene habebant, corrigere dicentes, & se sancto Spiritu sapientiores pronunciantes. Et nec in eo quidem faciendo eos inter se conuenisse dicit: sed aliter quidem Theodotum, aliter vero Asclepiadem, & aliter Hermophilum, aliter vero fecisse Apollonidem: quin etiam vnumquemque eorum sua propria correxisse, adeo vt exemplaria plurimum inter se dissentirent.]

a Theod. hær. sub. lib. 2. s. Enseb. lib. 5. s. vlt.

X. Hæc ex dicto auctore cum scribat de Theodoto præcipuo eius sectæ patrono Theodoretus: quoniam eiusdem nominis fuisse constat (vt diximus) Montani antesignanum^b; hunc eundem esse cum illo, & pseudoparaceto Montani afflatum, tantam in Christum effuisse blasphemiam, nonnihil suspicor. Nam & Pacianus Theodotum & Praxeam ex primoribus Montani sectatoribus fuisse tradit, scribens ad Sympronianum de Catholico nomine. Porro aduersus Theodoti hæresim paruus (inquit Theodoretus) scriptus est liber, cuius titulus est, Labyrinthus, quem nonnulli opus esse Origenis existimant: sed eos, qui hoc dicunt, stylus ipse conuincit.]

b Apud Enseb. lib. 5. c. 15.

XI. Post Theodotum Byzantium, alter quoque (inquit Tertullianus^c) Theodotus hæreticus erupit, qui & ipse introduxit alteram sectam: et ipsum hominem Christum tantummodo dixit, ex Spiritu sancto & Maria Virgine pariter conceptum & natum: sed hunc inferiorem esse quam Melchisedech, eo quod dictum sit de Christo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: nam illum Melchisedech præcipuæ gratiæ cælestem esse virtutem: et quod agat Christus pro hominibus, deprecator & aduocatus ipsorum factus, Melchisedech facere pro cælestibus Angelis atque Virtutibus. Nam esse illum vsque adeo Christo meliorem, vt apator sit, ametor sit, agenealogitus sit: cuius neque initium, neque finis comprehensus sit, aut comprehendendi possit.] hæc Tertullianus. At sicut prior ille Theodotus fuit opifex corarius, ita hic, de quo sermo est, arte fuit argentarius: Argentarium enim eum nominat Theodoretus^d: vt non adeo mireris, lector, cum audis huius temporis Nouatores e futrinis, calcearijs, vel fabrilibus tabernis conscendere pulpitem laicos homines. Quæ enim non audeat egressa semel fidei repagula hæreticorum vesana temeritas? Sed ad Theodotum posteriorem.

c Tertullian. de præscrip. c. vlt. ALTER THEODOTVS MELCHISEDECHIANVS.

d Theod. hær. sub. lib. 2.

XII. Quod autem ad præcipuum caput huius hæresis spectat, & ad ipsum Melchisedech, ex qua appellati sunt Melchisedechiani hæretici: grauissimos viros video errore lapsos de Melchisedech, quod Paulus^e eum sine patre & matre, ac sine genealogia fuisse describat. Nam Origenes & Didymus in eam pariter sententiam abierunt, vt putarint eum fuisse Angelum quemdam. id quidem testatur de ijs S. Hieronymus^f ad Euagrium scribens, affirmatq. fuisse ea de re in Ecclesia vulgarissimam quæstionem: refertq. de quodam, qui eum diuiniore naturæ fuisse affirmaret, ac demum illum ipsum esse Spiritum sanctum, qui apprensus Abrahæ in figura hominis visus sit. Quid autem de eo senserit Origenes, declarat his verbis: Reuolui veterum libros, vt viderem quid singuli dicerent, & tibi quasi de multorum consilio responderem: statimq. in fronte Geneleos, in prima homiliarum Origenis reperi scriptum de Melchisedech: in qua multiplici sermone disputans, illuc deuolutus est, vt eum Angelum diceret, iisdem pene argumentis, quibus scriptor tuus de Spiritu sancto, ille de supernis virtutibus est locutus. Transiui ad Didymum sectatorem eius, & vidi hominem pedibus in magistri iuisse sententiam.]

f Hieron. epist. 426.

XIII. At vero quid communiter ea de re ceteri antiquorum sentirent, his verbis significat: Verti me ad Hippolytum, Irenæum, Eusebium Cæsariensem, & Emisenum, Apollinarium quoque nostrum, & Eustathiū, qui primus Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit: et deprehendi horum omnium opiniones diuersis argumentationibus & diuerticulis ad vnum compitum peruenisse, vt dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananæum, Regem vrbs Hierosolymæ, quæ primum Salem, postea Iebus, ad extremum Hierusalem appellata est. Nec mirum esse,

QVID MAIORES DE MELCHISEDECH.

A esse, si sacerdos Dei altissimi describatur absque circumfisione & legalibus caerimonijs & genere Aaron; cum Abel quoque, Enoch, & Noe placuerint Deo, & victimas obtulerint; & in Iob volumine legerimus, quod ipse & oblato munerum fuerit & sacerdos, & quotidie pro filijs suis hostias immolaret, &c.]

Potuisset citare quoque in hanc sententiam Theophilum^a Antiochenum, quem diximus peruenisse ætate vsque ad Commodi tempora: qui ad Autolicum scribens, eum hominem iustum & Regem fuisse tradit & sacerdotem, qui Hierusalem edificauit: in cuius locum successerit Abimelech, qui regnavit in Geraris: post quem substitutus fuerit Ephron cognomento Cethæus. hæc Theophilus. Sed & Hieronymus vbi supra ex Hebræorum sententia traditum ait, Melchisedech fuisse filium Sem, qui fuit Noe, ac eo tempore, quo ortus est Abraham, annos natum trecentos nonaginta. Fuisse hanc Samaritanorum sententiam, Epiphanius^b tradit, sed eam reiicit, quod longe diuersos numeret annos Sem, nimirum a Sem vsque ad Abraham intercurrisse annos mille trecentos trigintaduos, cum tamen Sem annos vixerit tantum sexcentos. Sed nec illud prætermittimus, quod dicitur ab eodem auctore, eius patrem fuisse Heraclan, matrem vero Astaroth: verum hæc repugnare videntur sententiæ Pauli dicentis eum fuisse sine patre, sine matre, & sine genealogia: nec aliam ob causam id eum dixisse, qui veriore sententiam de eo sectati sunt, existimarunt, nisi quod parentes eius & genus obscurissimum esset. Quis enim, quæso, scire vnumquam potuerit, quæ Paulus incognita habuit?

XIV. *a Theophil. ad Autol. lib. 2.*

b Epiph. hær. 55.

PARENTIS MELCHISEDECH.

Verum quod fuerit Rex Salem, non ita accipiendum est, vt Hierusalem Rex fuerit: nam de Salem, in qua Melchisedech regnavit, hæc S. Hieronymus^c tradit: Salem autem, non vt Iosephus & nostri omnes arbitrantur, esse Hierusalem nomen, ex Græco Hebraicoq. compositum (quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat) sed oppidum iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem: et ostenditur ibi palatium Melchisedech ex magnitudine ruinarum, veteris operis ostendens magnificentiam. de quo in posteriore quoque parte^d Geneleos scriptum est: Venit Iacob in Sichem, & transiuit in Salem quæ est in terra Chanaan.] At hic rursus monendum putamus lectorem, haud esse Augustini^e, quæ in libro quæstionum eius nomine scripta habentur: ipsum videlicet opinatum esse Melchisedech non fuisse hominem, sed supra hominem. Nam alibi de his agens, hanc sententiam non suam, sed quorundam fuisse declarat: ipse enim ad Quoduultdeum^f talia sectantes reiicit, adnumerans inter hæreticos.

XV. REX SALIM QVOMODO. *c Hieronymus ad Euagrium epist. 126.*

d Gen. 33.

e Aug. lib. quæst. ex vtraque mixt. q. 109.

f Idem de hæres. c. 54.

D De iisdem hæreticis hæc etiam Epiphanius^g: Fingunt autem & libros sibi ipsis commenticios, se ipsos decipientes.] At inferius idem auctor de alijs eiusdem sectæ agit, qui Moysem quoque Deum esse putarunt; de quibus ait: Etenim qui in Arabia Petræa, Robom, & Edom appellata habitant, Moysem propter diuina signa Deum putant, adorantq. ipsius imaginem, quam effingentes seducti sunt, non iusta ipsis causa existente, sed errore ipsos per iustum in ignorantiam imaginationem inducente.] hæc ipse, qui & de Hieracitis subdit, dicentibus Melchisedech (vt dictum est) esse Spiritum sanctum. Sed de Hieracitis plura inferius suo loco dicenda sunt.

XVI. *g Epiph. hær. 55. QVID DE MOYSE, SE HÆRETICI.*

Rursus vero de alijs, qui sub Victore prodierunt, hæreticis, eorumq. auctore Praxea, vltimo loco hæc habet Tertullianus^h: Sed post hos omnes etiam Praxæas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit. Hic Deum Patrem omnipotentem Iesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumq. contendit, mortuum præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam, cum profana & sacrilega auctoritate proponit.] hæc Tertullianus in commentario quem scripsit aduersus hæreses: sed de eo pluribus in libro aduersus eundem priuatim conscripto. At si Praxæa exquiramus originem, eum primo fuisse Montani sectatorem, Pacianus ad Sympronianum scribens de Catholico nomine, testatur his verbis: Theodotus quoque & Praxæas vestros aliquando docuere: ipsi illi Phryges nobiliores, qui se animatos mentiuntur a Leucio, institutos a Proculo gloriantur, Montanum & Maximillam & Priscillam secuti.] hæc Pacianus: qui cum dicat hos gloriari magistro Proculo, Montani sectam illum monstrat esse consecratum, atque ex eorum numero fuisse, qui (quod ait Tertullianusⁱ) dicebantur Kata Proclum.

XVII. PRAXEAS HÆRESIARCHA. *h Tertull. de præscr. in fin.*

Verum Praxæas cum a Montano, tum a Proclo desciuit, & factus est illis hostis infensissimus

i Tertul. de præscrip. c. 12.

XVIII.

PRAXEAS ROMANUM VENIT.

fensissimus: Romam quippe se contulit, & de secta Montani, cuius pars magna fuerat, ipsum Romanum Pontificem iam ad illos scribentem (quod nondum rem satis exploratam habuisset, utpote falsis deceptus de Montano nuncijs) reddidit certior: cum ille euestigio datas ab se litteras reuocat, atque Montanum vna cum suis condemnat. Sed hæc superius, cum de ortu atque progressu eius hæresis actum est; hic tamen, occasione Praxeæ, necessario repetenda, ac pluribus inculcanda. Sed quæ de eius progressu ac hæresi scripserit, hic eius verbis referre, operæpretium ducimus.

¶ Tert. aduers. Prax. c. 1.

XIX. PRAXEAS GENVS ET RES GESTAE.

Ait igitur: Iste primus ex Asia hoc genus peruersitatis intulit Romanæ humo, & alijs inquietus: insuper de iactatione martyrij inflatus ob solum & simplex & breue carceris tedium: quando & si corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionem Dei non habens, cuius charismata quoque expugnauit. Nam idem tunc Episcopum Romanum agnoscentem iam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesijs Asiæ & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis prophetis & Ecclesijs eorum assuerando, & præcessorum eius auctoritates defendendo, coegit & litteras pacis reuocare iam missas, & a proposito recipiendorum charismatum concessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romæ procurauit: prophetiam expulit, & hæresim intrulit; Paracletum fugauit, & Patrem crucifixit. Fructificauerant auenæ Praxeanae hic quoque superfeminatæ, dormientibus multis in simplicitate doctrinæ; traductæ dehinc per quem Deus voluit, etiam euulsæ videbantur. hæc Tertullianus, cum iam in tranuersum actus, Montani pseudopropheta deceptus, factus est eius dogmatis acerrimus propugnator: quando autem id acciderit, suo loco dicemus. nunc de Praxeæ contextenda historia est.

XX. Opert. aduers. Parmen. lib. 1. PRAXEAS DAMNATUS LIBELLVM POENITENTIAE OBTVLIT. ¶ Tert. aduers. Prax. c. 2.

Eiusdem quoque Tertulliani testimonio satis liquet, eundem Praxeæ Romæ damnatum (quod factum sub Victoris successore Zephyrino Papa, Opratus^b Mileuitanus affirmare videtur) facti poenitentem recantasse palinodiam, libellumq. suæ poenitentiae conscripisse, sicq. diu latuisse, ac tandem latentem in stomacho hæresim iterum euomuisse; hæcq. omnia adhuc ipso, qui eum scriptis exagitauit, viuentem Tertulliano: qui hæc ipsa paucis profecutus, sic ait: Denique cauerat pristinum doctor de emendatione sua, & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc res gesta est: exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio diiunxit a Psychicis: auenæ vero illæ vbique tunc semen excusserant. Ita aliquandiu per hypocrisisin subdola viuacitate latitauit, & nunc denuo erupit: sed denuo eradica-bitur, si voluerit Dominus, in isto comiteu: si quominus, die suo colligentur omnes adulteræ fruges, & cum ceteris scandalis igni inextinguibili cremabuntur. hucufque Tertullianus de origine Praxeæ & progressu vsque ad ea tempora, cum ea aduersus illum conscriberet. At de ipso iterum sub Zephyrino, cui libellum poenitentiae obtulit, agemus.

XXI. MONARCHICI HAERETICI.

¶ Aug. de hæ. c. 44.

XXII. CLEMENS ALEXANDRINVS CONTEXTOR.

¶ Clem. Alex. Strom. lib. 1. f. Euseb. lib. 6. cap. 5.

Qui vero a Praxeæ progressu sunt hæretici, primo Monarchici, quod vnam tantum personam statuerent sanctissimæ Trinitatis, sunt appellati: et quod Patri æque crucem adscriberent, e dogmate Patropassiani nominati sunt. Huius blasphemiam iam damnatam atque deletam, postea a Sabellio & ab illis Seuerianis qui crucem adiecerunt Trifragio, magna ex parte restitutam & propagatam fuisse, suo loco dicemus. Meminit eiusdem Praxeæ sanctus Augustinus^d, qui & de Praxeanis ab eo deriuatis hæreticis agit.

Hoc ipso anno secundo Seueri Imperatoris Eusebius in Chronico ponit Clementem Alexandrinum, clarissimum horum temporum Ecclesiasticum tractatorem. Hunc quidem his ipsis Seueri temporibus scripsisse eruditissimos libros Stromatum, ex quo (vt Cassiodorus ait) Contextor est cognomento dictus, argumento plane est, quod in eisdem texens chronologiam (quod sæpe facit) semper ad Commodi obitum, nec ulterius eam perducit: extendisset proculdubio vsque ad Seueri obitum, si post Seuerum scripsisset. qua etiam ratione Eusebius hæc de eo ait: Clemens vero in primo libro operis, quod *συνταξις* inscripsit, annalium serie notata & exposita, tempora ad Commodi vsque mortem describit: adeo vt non obscurum videatur, illud opus regnante Seuero, cuius tempora liber, quem habemus in manibus, explanat, ab eo elaboratum fuisse. Ceterum cum constet in ipsis Stromatū libris de Christianorum persecutio-

A secutione tunc vigente mentionem fieri; affirmare necesse est, ipsum post annum decimum Seueri scripsisse: namque eo anno persecutio coepta est. Sed de ijs quæ ipse de ea scribit, suo loco agemus. Nominat hunc Eusebius^a Titum Flauium Clementem, cum ab eo scriptos enumerat commentarios.

Quam vero vigilans fuerit in omnibus scientijs perscrutandis, ipsæ eius lucubrationes, vel tacentibus omnibus, clamant: quot scholas disertissimorum virorum in diuersis prouincijs fama celebres adierit, & quæ in illis essent optima hauserit, ac demum Alexandria apud Pantænum quieuerit, eius testimonio, superius cum de Pantæno egimus, dictum est. Quod igitur Alexandria quieuerit, & vbi primum discipulus, ibidem doctor diutissime & vsque ad finem vitæ commoratus sit; inde accidisse videtur, vt Alexandrini cognomen fuerit consecutus, cum patria fuerit Atheniensis. Nam ob eam causam a maioribus idem Clemens (vt auctor est Epiphanius^b) tum Alexandri-^b nus, tum etiam Atheniensis est nominatus: sed vsus inualuit, vt a posteris Alexandrinus tantummodo diceretur. Quod auditor Pantæni fuerit, non solum ex superius a nobis citato loco in Pantæno ex eius libro primo Stromatum, sed ex septimo eiusdem Dispositionum libro testatur Eusebius^c, qui & eum docuisse Alexandria, habuisseq. inter alios fama celebres auditorem Origenem, testatur^d, sic dicens: Post Pantænum Clemens scholæ Alexandria ad fidei principia docenda instituta, ad illud ipsum tempus, quod iam prosequimur, præfuit: sic vt Origenes, dum puer erat, auditor eius ac discipulus existeret.]

Quod vero ad elucubratos ab eo commentarios pertinet, S. Hieronymus^e hæc habet: Clemens Alexandria *καταχρηστος* magister fuit, feruntur eius insignia volumina plenaq. eruditionis & eloquentiæ, tam de Scripturis diuinis, quam de sæcularis litteraturæ instrumento: e quibus sunt Stromatum libri octo, Hypotyposon libri octo, aduersus Gentes liber vnus, Pædagogii libri tres, de Pascha liber vnus, de Ieiunio disceptatio, & alius qui inscribitur, Quisnam diues sit ille qui saluetur: de Obtrectatione liber vnus, de Canonibus Ecclesiasticis, & aduersus eos qui Iudæorum sequuntur errorem liber vnus, quem proprie Alexandro Hierosolymorum Episcopo *προσεφώνισα*.] At præter hæc a S. Hieronymo recensita, alios vtique a se editos commentarios ipsemet testatur, nempe de Resurrectione, de Nuptijs, & de Continentia. Cassiodorus in præfatione sui commentarij de Institutione diuinæ lectionis, affirmat ab eodem Clemente a principio vsque ad finem explanatas fuisse diuinæ Scripturas. Extant ex tanto opere breues notæ eiusdem in Epistolas canonicas. Quod vero Sozomenus^f atque Suidas^g a Clemente elucubratas fuisse historias tradunt, non de hoc Clemente (vt ^g Suid. in Clem. quispiam opinatus est) eos puto intellexisse; sed Sozomenum quidem de Clemente Papa, quod scripserit res a Petro gestas; Suidam vero de alio aliquo Clemente Gentili homine esse locutum. Quæ sane omnia magno Ecclesiasticarum litterarum detrimento excidisse, magnopere dolemus.

De eodem Clemente nobile elogium Alexandri Hierosolymorum Episcopi S. Hieronymus^h recitat in hæc verba: Extat Alexandri Hierosolymorum Episcopi, qui cum Narciso postea rexit Ecclesiam, epistola super ordinatione Asclepiadis confessoris ad Antiochenos, congratulantis eis; in qua ponit in fine: Hæc vobis, domini ac fratres, scripta transmisi per Clementem beatum presbyterum, virum illustrem & probatum, quem vos quoque scitis, & nunc plenius cognoscetis: qui cum huc venisset, iuxta prouidentiam & visitationem Dei, confirmauit & auxit Ecclesiam. Idemq. Alexander ad Origenem scribens, tum de Clemente, tum etiam de eius magistro Pantæno hæc habet: Hoc enim voluntatis Dei fuit (sicut ipse nosti) vt amicitia, quæ mihi a patribus fuerunt, inuiolata durarint, immo vero ardentius atque robustius auerentur. Patres enim nouimus beatos illos, qui nos præcesserunt, ad quos paulo post etiam nos ibimus: Pantænum dico dominum meum vere beatum, & sanctum dominum meum Clementem, qui me in multis instruxerunt. hæc S. Alexander eiusdem Clementis discipulus. Prædicat eundem S. Hieronymus^k his quoque verbis: Clemens Alexandria presbyter Ecclesiæ, meo iudicio, omnium eruditissimus. quid in illius libris indoctum & immo quid non e media philosophia est?]

Ceterum quod aliquibus nauis eius commentarij resperfi inueniantur, ne occasione eius nominis celeberrimi Fideles ad omnia sectanda, quæ ab ipso scripta essent, incau-

^a Euseb. lib. 6. c. 11.

XXIII. STVDIVM CLEMENTIS.

^b Epiph. hæ. 32.

^c Euseb. histor. lib. 5. c. 11. ^d Idem lib. 6. cap. 5.

XXIV.

^e Hier. de Scrip. Eccl. in Clem. CLEMENTIS SCRIPTA.

^f Soz. lib. 1. c. 19.

^g Suid. in Clem.

XXV.

^h Hier. de Scrip. Eccl. in Clem. Alexandr. CLEMENTIS LAVDIS, ATQVE PANTÆNI.

ⁱ Apud Euseb. lib. 6. cap. 11. in fine.

^k Hier. ad Magn. epist. 84.

XXVI.

CLEMENTIS SCRIPTA DEPRAVATA.

In Apolog. pro Origene.

Isai. 9.

XXVII.

ANTIQUA INSTITUTA ECCLESIASTICA.

Clem. Alex. Strom. lib. 1.

Idem lib. 6. Strom.

Idem lib. 3. Strom.

Idem lib. 2. Strom.

Idem lib. 3. Strom.

Idem lib. 6. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

Idem lib. 7. Strom.

incaute in errorem adducerentur, Gelasius Papa prouide quidem eiusdem Clementis A opera apocryphorum nota voluit inuississe. nec mireris: nam ea etiam occasione ab eodem S. Cypriani quoque opuscula eadem censura notata fuerunt. Ceterum quod mos est hereticorum, testimonia aucupari magnorum virorum, cum aliter non liceat eorum scripta deprauare atque corrumpere; accidit plane vt ab Ariani aliqua in eius commentarijs fuerint immutata; quod Ruffinus testatur his verbis: Clemens alius presbyter & magister Ecclesiae illius, in omnibus pene libris suis, Trinitatis gloriam atque aeternitatem vnam eandemq. designat: et interdum inuenimus aliqua eius capitula, in quibus Filium Dei creaturam dicit. Num quidem credibile est de tanto viro, tam in omnibus Catholico, tamq. erudito, vt vel sibi contraria senserit, vel ea quae de Deo non dicam credere, sed audire quidem impium est, scripta reliquerit? haec Ruffinus, cui & ego non inuitus adstipulor. Si enim primores Ariani illi, qui erant doctrina perspicacissimi, aliquid in Clemente inuenire potuissent, quod suo ipsorum dogmati fauisset, vtique (quod ait diuina Scriptura) sicut exultant victores capta praeda, magno praconio extulissent, ac plane praeforibus ostentationis gratia affinxissent. Numquam enim ex Clementis Alexandrini scriptis ab Ariani factitatum esse negotium Orthodoxis, ex eo possumus intelligere, quod Catholicae Ecclesiae scriptores, qui in refellendis eorum obiectionibus laborarunt, de Clemente, quod illorum fauisset dogmati, nusquam visi sunt meminisse.

In eiusdem quoque Clementis scriptis, tamquam in viua tabula, Catholicae Ecclesiae mores & disciplinam inuenire est expressam: nempe sacras Apostolicas traditiones ad sua tempora in Ecclesia custoditas ac illibate seruatas, a quibus qui deuiarint (vt ait) in haeresim lapsi sint: Hierarchicum in Ecclesia ordinem, ad imitationem virtutum caelestium: tres hominum status, virginum scilicet, viduarum, atque coniugatorum, inter quos tamen emineat virginalis integritas, ac ea praesertim quae cum Deo pactis conuentis firmata sit, nempe voti obligatione. Apud eundem frequens de ieiunijs, vigilijs, ac stationibus mentio, deq. pio ciborum delectu, ab vsu Marcionitarum & Encratitarum vel Cataphrygarum penitus distincto: de fide nobis proficua, cum coniuncta est sanctis operibus: deq. canonicis orandi horis ex Ecclesiae instituto praescriptis: de sacratissima item Eucharistia frequenter inculcat, & alia plura id genus, quorum superius meminimus, cum actum est de traditionibus Ecclesiasticis. Demum vt de Clemente tandem finem dicendi faciamus; qui auditorem habuit Origenem, eundem quoque nactum esse in cathedra doctrinae successorem, S. Hieronymus testatur his verbis, cum agit de Origene: Alexandriae Ecclesiasticam scholam tenuit, succedens crudelitissimo viro Clementi presbytero. At de Clemente iam satis, qui (vt auctor est Cassiodorus) cognomento Stromataeus est dictus, non aliam ob causam, quam ob insignes illi us octo libros Stromatum luculentissime scriptos.

I. Christi anno centesimo nonagesimoseptimo, duobus Flauijs Tertullo & Clemente Coss., Seuerus Imperator occiso Pescennio Nigro, qui Orientale Imperium occupauerat, Byzantiumq. triennio iam obsessum postea expugnans, aduersus Ostrogonos, Adiabenos, & Arabas exercitum ducens, eosq. fugans, Nisibim occupat. haec Dio, Spartianus, atque Herodianus pluribus: quae quidem nonnisi anno sequenti sunt consummata. agemus de his quae sunt reliqua suo loco. Qui autem putarunt Antoninum Seueri filium vna cum patre imperare coepisse, Getamq. minorem natu eiusdem Seueri filium ante haec tempora Caesarem iam dictum fuisse, non leuem & in alijs quoque errandi sibi occasionem dederunt. Ceterum nonnisi Albinum a Seuero ante haec tempora creatum fuisse Caesarem, Dio in primis affirmat: Antoninum vero Seueri filium nonnisi anno sequenti Caesarem dictum, iure dici posse videtur: siquidem Spartianus tradit, Seuerum Imperatorem, aduersus Albinum proficiscentem, in itinere apud Viminatium, filium suum maiorem, nomine Bassianum, apposito Aure-

Dio in Seuero. m Herod. lib. 2. c. 3. Spartian. in Seuero.

QUANDO ANTONINVS CVM PATRE IMPERARE COEPPERIT. in Spartian. in Seuero.

A Aureij Antonini nomine, Caesarē appellasse: confectoque feliciter bello, ex Senatusconsulto decreta eidem fuisse Imperatoria insignia, nempe Augusti nomen cum Tribunitia potestate. Ex quibus plane mendosa arguitur inscriptio, quae praefixa est rescripto Seueri ad Victorinum, Coss. Falcone & Claro, quo anno Seuerus capessit Imperium, cum Imperatores Seueri & Antoninum inscriptos habet Augustos. Sed quod non semel id factum reperitur, plane accidisse videtur, vt qui eas collegit leges, quod ex ijs aliquas inscriptas inuenerit nominibus Seueri & Antonini Imperatorum, omnes pariter eadem putarit inscriptione notandas. Ceterum si recte se habet inscriptio illa, vt nullus error irrepserit, delipuisse visi sunt Dio & Herodianus illorum temporum scriptores, necnon Spartianus; qui omnes aequae fatentur, Seuerum solum regnare coepisse.

B Porro ipsum Antoninum nonnisi Seueri anno sexto labente Imperium inchoasse cum patre, adeptumq. tunc esse Augusti nomen cum Tribunitia potestate, certum illud est argumentum, quod in pluribus antiquis inscriptionibus sexies, in alijs vero quinque iterata Tribunitia potestas amplius in Seuero quam in Antonino filio reperitur. Quod quidem aperte satis demonstrat, nonnisi sexto anno Seueri Imperatoris ab ipso esse ei collatum Imperium, quocum simul potestas Tribunitia conferri consuevit. Sunt veteres inscriptiones Romae in Pantheonis fronte & alibi positae, quibus inter alia Imperatorum insignia, Seueri potestas Tribunitia vndecima, Antonini vero filij quinta habetur inscripta his verbis:

IMP. CAES. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX, ARABICVS, ADIABENICVS, PARTHICVS, PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. P.P. ET IMP. CAES. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEVM VETVSTATE CORRVPVVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.]

Quod si quando Seueri vndecima, Antonini sexta posita inueniatur; id propterea accidit, quod eodem anno vnus exordium, & alterius terminum esse contigerit, vt est videre in eiusdem Seueri Arcus triumphalis inscriptione, necnon illa affixa lunonis quondam templo, nunc vero Diaconiae S. Michaelis in foro Piscario, in quibus legitur Seueri Tribunitia potestas vndecima, Antonini vero sexta. eadem quoque ratione in illa posita ab argentarijs ac negotiatoribus in foro Boario Romae, Seueri Imperatoris Tribunitia potestas duodecima, Antonini vero septima numeratur.

D Haec autem idcirco tam exacta indagazione disquisisse oportuit, quod Pamelius, vir cum primis eruditus, hunc ipsum annum tertium Seueri errore putauit a Tertulliano esse notatum in libro de Pallio, quo ipse Tertullianus pallio superindutus Christianam religionem coeperit profiteri: quod ipsum tempus leuissimis quibusdam lineamentis a Tertulliano videatur fuisse demonstratum, dum ait: Quantum reformauit Orbis saeculum istud? quantum urbium aut produxit, aut auxit, aut reddidit praesentis Imperij triplex virtus, Deo tot Augustis in vnum fauente? quot census transcripti? quot populi propaginati? quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Re vera Orbis cultissimum huius Imperij rus est, eradicated omni aconito hostilitatis, & casto, & rubo subdola familiaritatis, constitum & amoenum super Alcinoi pometum, & Midae rosetum. haec Tertullianus. Quibus sane verbis nonnisi tranquillissimum Imperij Seueri tempus designat: cum victis externis atque domesticis hostibus, nempe Pescennio Nigro & Clodio Albino, qui sibi Imperium arripuerant; superatisq. externis, quos diximus, hostibus, reddita est Vrbi atque Orbi tranquillissima pax: quod nonnisi Albino extincto potuit contigisse, anno nimirum quinto eiusdem Seueri Imperatoris. sed nec satis eius mors ad pacem istam vbique partam.

Quamobrem sicut in clarissima luce hallucinatos esse constat, qui triplicem virtutem Imperij sunt interpretati tres qui sibi arripuerunt Imperium, Nigrum scilicet, Albinum, atque Seuerum; quorum tempore rantum abest vt pax fuerit, quin potius eorum causa Oriens & Occidens bello ciuili quinquennij tempore conflagrarint: ita nec possumus, quod cuperemus, Pamelio assentiri (etenim non adeo contumaces & refractarij sumus, vt profiteamur inter Pyrrhonios atque Sextios, & omnia velimus ab alijs

l. r. C. de inoff. sic. 257.

II.

Apud Smer. pag. 6. num. 13. c. pag. 10. nu. 7. c. Descripsit Aldus, Panunius, & Anol. phus.

III.

Pamel. in vita Tertull. c. Tertullian. de Pallio. 2. TERTULLIANVS QUANDO INDVIT PALLIVM.

IV.

TERTULLIANVS LOCVS MALI EXPLICATVS BLYCIDATVR.

alijs bene dicta carpere & infingere) qui existimavit, locum illum elucklaus, triplici ipsa Imperij virtute intelligi Seuerum, Antoninumq. eius filium: creatum (vt putat) iam Augustum, atque Albinum: dum quidem etsi Casar a Seuero dictus est, nunquam tamen appellatus fuit Augustus; cuius rei causa (vt ex Dione constat) conflavit ille civile bellum. Cum vero eiusdem Dionis tunc viuientis & hac videtis testimonio exploratum habeatur, nullas bellorum datas inducias, nec intercessisse morulam post bellum aduersus Nigrum, ac mox aliud aduersus barbaros motum; quin statim (quod idem ait) ipso Seuero nondum a bellis barbaricis respirante, bellum civile cum Albino Casare coortum esset: quo modo, quæso, dici potest hoc anno illud fuisse tempus, in quo, eradicated omni hostilitatis aconito, reddita Orbi tranquillissima pace, visus sit annus ipse pulchrum Alcinoi pometum & Midæ rosetum? At quisnam sit germanus sensus Tertulliani sententiæ, quidve ipse per illam triplicem virtutem Imperij intellexerit (conferunt hæc enim plurimum ad veritatem historicam perquirendam) erit nobis peruestigandum: est enim perdifficilis captus.

V. TRIPLEX IMPERII VIRTUS QUAE.

a Spartian. in Seuero.

b Adolph. Occ. lib. de numif. Rom. Imper. c. Panun. in Esp.

VI. GETA QUANDO CREATUS AVGVSTVS. a Spartian. in Seuero.

d Tertul. de Pallio, cap. 2.

e Tertul. aduer. Iudaos.

f Dio lib. 55. hist. Rom.

VII.

Sane quidem quod Seueri tempore tres simul titulo Augustorum regnauerint Imperatores, sub quibus pax summa fuerit; ex ijs, quæ dicta sunt, nullatenus dici hoc anno posse videtur. Quamobrem per triplicem illam Imperij virtutem, intellexisse Tertullianus videtur Seuerum patrem, Antoninum & Getam filios, quorum alter a patre Augustus anno sexto eius Imperij (vt dictum est) appellatus fuit, Geta vero postea primo Casar & Antoninus quoque nominatus est (vt auctor est Spartianus) confecto bello Parthico, anno (vt apparet) nono Imperatoris, cum ipse Seuerus & Antoninus essent Consules designati, quem magistratum gesserunt anno decimo eius Imperij: postea autem idem Geta Casar accepit nomen Augusti cum Tribunitia potestate, triennio ante victoriam de Britannis a patre Seuero partam, testantur id quidem complura numismata hac inscriptione notata:

P. SEP. GETA PIVS AVG. BRIT. PONTIF. TR. P. II. COSS. II.] & aliud:

P. SEP. GETA PIVS AVG. BRIT. TR. P. III. COS. II. P. P. S. C.] sunt & alia eiusdem generis simul collecta, ac vna cum signis expressa; vt nulla penitus de his possit exoriri dubitatio.

His igitur firmissimis testimonijs affirmari necesse videtur, Getam vna cum Consulatu, anno decimosexto Seueri, nomen Augusti accepisse, atque vna cum eo Tribunitiam potestatem, auctam iam tertio, tempore victoriæ de Britannis acceptæ, quo idem Seuerus (quod & olim fecerat Hadrianus, & postea Antoninus Pius) muro per transfuersam insulam ducto, vtrinque ad finem Oceani (vt Spartianus tradit) Romanorum ditionem eius insula communiuit. Est itaque hæc triplex virtus Imperij, hi tres nimirum Augusti: Deo (quod mox addit) tot Augustis in vnum fauente.] Sic itaque in eo quod subdit Tertullianus: Quot barbari exclusi? plane allusio facta videtur ad murum, quem diximus in Britannia ad continendas barbarorum irruptiones vtrinque tunc etiam a limitibus Oceani ductum, vt ita ingruens innumerus barbarorum populus e Romanorum finibus esset exclusus. de quibus idem alibi Tertullianus: Britannia, inquit, intra Oceani ambitum conclusa sunt.] Sed & cum addidit ibidem libro de Pallio: Quot census transcripti? quot populi propaginati? allusisse visus est ad Parthos, Arabas, Adiabenos, aliosq. populos ab eodem Seuero diuersis proelijs antea superatos, ac tributari ratione sub censum redactos. Et illud quod sequitur: Quot ordines illustrati? militares intelligit. nam tres ab eo additas fuisse legiones, militiâq. mirifice illustratam, Dio testatur his verbis: Seuerus addidit Parthicas, Primam, & Tertiam in Mesopotamia, Secundamq. Mediam in Italia. Nostro itaque tempore tot sunt legiones, præter Vrbanam & Pratoriam; nempe omnes numero trigintaduæ: nullus enim priorum Imperatorum ab Augusto tres addiderat legiones, sed perpauci vel vnam tantum, vel duas ad summum.] hæc ipse: quibus merito ea dicta sunt a Tertulliano de ordinibus illustratis. Sed in eo quod subdit demum de insidijs subdolæ famiharitatis, æque allusisse videtur ad Plautianum focerum Antonini, siue ad alias domesticorum insidias, quas in Britannia itidem (vt auctor est Dio) passus est. Sed de ijs dicemus inferius.

His igitur hunc in modum adamusim consentientibus ex Tertulliani citata sententia;

A tentia; necesse est affirmare, librum illum de Pallio non ante vltima Seueri tempora ab ipso Tertulliano fuisse conscriptum, nec ante ea tempora ipsum suscepisse pallium. Ceterum nec assentiri possumus eidem diserto viro dicenti, tunc Tertullianum, cum pallium induit, primum Christo nomen dedisse, vel baptizatum esse. Nam quod ad nomen pertinet: cum Gentilis quispiam in Christianam religionem transire cuperet, Episcopum conueniens, nomen dabat: atque ab eo catechumenus iam factus in classe recensebatur Audientium. Porro haud necesse erat huiusmodi, quisquis foret, togam relinquere, atque induere pallium: sicut nec etiam baptismi tempore, quo ex religionis præscripto non pallium, quod furuum esse consueuerat, sed candidam tunicam Fideles recens baptizati induebant.

DE TERTULLIANO PALLIUM INDVENTE.

VIII.

Sic itaque non ob id quod Tertullianus eo tempore pallium primo induit, tunc fuisse baptizatum, & sic Christianum professum esse, necesse est affirmare: cum præsertim etsi pallio Christiani complures induerentur, non tamen omnes illud induere consueuissent certum sit; nec fuisse pallium religionis tesseram, vt, qui pallium induerent, censerentur Christiani: nam ipsomet Tertulliano a teste, non solum turba philosophorum omnium, sed & omnes liberalium artium professores æque pallio vestiri eo tempore consueuerunt: nec rursus qui pallio carerent, in Ethnicorum numero habebantur: nam & tempore Christianorum Principum, cum nondum idolorum cultores sublati essent, aliam vestem ab illis diuersam complures Christianorum induebant. Quod si tempore pacis Ecclesiæ licuit communi cum Gentilibus vti veste; quo modo non magis persecutionis tempore, quo Euangelica admonitione consulitur fuga, ac suadentur latebræ, carere pallio licuit Christiano homini?

a Tertull. de Pallio. c. 1. VNVM IDEM. QVE COMMVNA OMNIBVS INDVMENTI GENVS.

Certe nequicquã negotij ab ipso Tertulliano exhibitum est Christianis militibus, quod sagu induerent, militare indumentum commune pariter omnibus militantibus Ethnicis; sed ex eo tantum, quod coronam non sine aliquo (vt ait) superstitionis commercio, capiti superimponerent. Sed ne in re comperta pluribus argumentis agamus, satis erit addidisse, quod eiusdem Tertulliani testimonio exploratum habetur, Christianos communiter eodem habitu, quo Gentiles, indui consueuissent. In Apologetico enim de Christianis hæc ait: Quo pacto homines vobiscum degentes, eiusdem victus, habitus, instructus, eiusdem ad vitã necessitatis, &c.] Sed & S. Cyprianus eo commentario, quæ scripsit de Bono patientiæ, pariter significat, Christianos communiter nequaquam solere incedere palliatis, sed simplici ac communi ceteris indumento, cum ait: Nos autem, fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis, sed factis sumus; nec vestitu sapientiam, sed veritate præferimus, &c.] hæc de communi vsu Christianorum.

IX.

b Tertullian. de Coron. milit. CHRISTIANI NON DISTINGVITVS A GENTILIBVS. c Tertullian. in Apolog. c. 42.

Cum ergo (vt dictum est) non omnes æque Christiani pallio amicti essent; nec qui id gestarent, Christiani esse ex habitu tantum conuinci potuissent, quod artium professores eodem recti incedere consueuissent: in eam adducimur sententiam, vt opinemur, inter Christianos, perpaucos pallium induisse; illos nempe qui arctioris se vitæ studijs mancipient, & sublimiorem viuendi normam amplexi, eminentioris philosophiæ profiterentur se esse cultores. In quam sententiam hæc Patres in Concilio Gangrensi celebrato temporibus Constantini (nam inter alios illorum temporum sacerdotes interfuit illi Osius Cordubensis) Si quis virorum putauerit sancto proposito, id est, continentia conuenire, vt pallio vtatur, tamquam ex eo iustitiam habiturus; & reprehendat, vel iudicet alios qui cum reuerentia byrris vtuntur, & alia veste communi quæ in vsu est: anathema sit.] sed & quod est apud S. Hieronymum ad Furiam scribentem: Vbicumque, inquit, viderint Christianum, statim illud de triuio: δ γρηανός vocant impostorem, detrahunt.] plane demonstrans, paucos aliquos Christianos incedere consueuuisse palliatis. Ecquid enim admirationis esset (quæ ex nouitate vel raritate solet oriri) si in amplissima vrbe, Christianis omnium refertissima, Fideles omnes palliati conspecti essent? Sed quod tantum illi habitum illum induebant, qui monasticam profiteretur disciplinam: quod & idem ipse declarat ad Marcellam cum scribit his verbis: Quia serica veste non vtimur, monachi iudicamur: quia ebrii non sumus, nec cachinno ora dissoluimus, continentibus vocamur, & tristes: si tunica non canduerit, statim illud e triuio: Impostor & Græcus est.] nimirum quia amictu Græco & philosophico, nempe pallio, vterentur.

X. PALLIUM NON FVIT SE OMNIVM CHRISTIANORVM.

d Conc. Gangr. cap. 12.

e Hier. epist. 10.

g Saluian. de vero iudicio lib. 8.

Idem quoque habetur apud Saluianum Massiliensem, cum deplorat scelera Africanæ

XI.

PALLIATI MO-
DACHI DERISI.

canæ prouinciæ, quorum causa a barbaris affligi commeruisset: et inter alia, quod A sanctos monachos ludibrijs ac sibilis, cum eos viderent, insectarentur, hæc ait: Non sine causa itaque istud fuit, quod intra Africæ ciuitates, & maxime intra Carthaginis muros, palliatum & pallidum & recisis comarum fluentium iubis, ad cutem ronsum videre tam infelix ille populus, quàm infidelis, sine conuicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei seruus aut de Ægyptiorum cœnobijs, aut de sacris Hierosolymorum locis, aut de sanctis eremis venerandisq. secretis ad urbem illam officio diuini operis accessit; simul vt in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit: nec solum hoc, sed improbissimis facinorosorum hominum cachiinis & detestationibus, ridentium sibilis, quasi taureis cædebantur: vere vt si qui ea infcius rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed nouum inauditumq. monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Ecce Afrorum & præcipue Carthaginensium fidem.] hucusque Saluianus.

XII.

IDEM HABITVS
PERSEVERANS.

Si igitur in Ecclesia Carthaginensi, cuius alumnus fuit Tertullianus, Christiani omnes perinde ac ipse Tertullianus olim pallio amiciri consueuissent; quænam palliatos deridendi monachos causa subesse potuit? At quod non omnium, sed paucorû dumtaxat pallij vsus esset, inde subsannandi illis oblata videbatur occasio. perseuerasse quidẽ in Ecclesia Africana pristinum indumenti vsus, vel ex eo possumus intelligere, quod cum permulta legantur ante ea tempora a Saluiano adeo deplorata in ea prouincia fuisse coacta Concilia, in eisq. omnia, quæ ad Ecclesiasticam disciplinam & Christianos mores spectare viderentur, vigilantissimo studio disposita; de indumenti genere, quod nihil esset ab vsu pristino immutatum, vel corruptum, nulla prorsus facta mentio reperitur.

XIII.

TERTULLIANI
VVS ANTE
PALLII INDV-
MENTVM CHRI-
STIANVS.

His igitur omnibus, atque alijs quas subdimus rationibus, in eam adducimur sententiam, vt opinemur Tertullianum nequaquam cum pallium induit, tunc primum Christianum profiteri cœpisse. Nam quod antea omnibus innotuisset Christianus, idcirco nullum, cum pallium induit, de noua religione suscepta iactatum est dicitur, aut scomma iaculatum; cum illi neutiquam peperissent: sed illud vnum, Ita a toga ad pallium? quod quidem Ethnico cuius ad philosophiam se conferenti poterat esse commune. Nihil vero præterea ab illis obiectum esse de Christianitate, quam diu ante professus esset, facile est cuique existimare, qui Tertulliani ingenium nulli parcere sciens intelligit, & periculosum fuisse eum velleuiter tangere, quippe qui (vt est in parœmia) haberet focum in cornu.

XIII.

TERTULLIANI
EXQUISITA
MULTO TEM-
PORE AC LABO-
RE PERITIA.

Accedit his etiam, quod me maxime in hanc sententiam trahit: Quomodo, quæso, D potuit Tertullianus tam recens esse Christianus, vt non nisi ad finem (vt dictum est) Seueri Imperatoris, vna cum pallio religionẽ quoque suscepit, qui his ipsis Seueri temporibus, teste etiam ipso Pamelio, complures consummatissimo Christiano homine dignos ediderit commentarios? Vel si demus suscepisse cū pallio religionem (vt vult) anno tertio Imperij Seueri: quomodo tam breui temporis spatium, tam insignem atque adeo excellentem Christianæ Theologiæ scientiam consequi potuit? vt (quod eorum est tantum, qui ætatem triuerint in dicendo) aduersus omnes hæreticos & Iudæos (vt prætermittamus dicere de Gentilibus) tam disertos, tam copiosos, adeoq. omni argumentorum genere refertos, e diuinæ Scripturæ thesauro depromptos tractatus ediderit, quos Christiana pietas hætenus admirari non cessat?

XV.

Tertullian. de
Pall. in fin.
TERTULLIANI
VERBORVM
SENSVS.

His ergo in hanc sententiam adductis, reliquum est vt perpendamus accuratius ipsa E vltima Tertulliani verba^a, quibus hæc ait personam inducens: Sed ista pallium loquitur: At ego iam me illi diuinæ sectæ ac disciplinæ commercium confero.] hæc Tertullianus, vt ait, ex persona pallij. ad quod ipse: Gaude pallium, & exulta: melior te iam philosophia dignata est, ex quo Christianam vestem cepisti.] his significans, pallium illustratum esse, quod a Christiano homine tandem susceptum esset. Quod si verba illa, Sed ista pallium loquitur] non ad ea quæ sequuntur, sed ad ea quæ dicta sunt, potius referenda quis putet; ac subinde non ex persona pallij (vt habet germanus sensus) sed a se induto pallium esse dicta velit: ad ea quidem referenda sunt, quibus superius Tertullianus de se ipso locutus, non se tunc primo Christianum, sed inter Christianos eminentioris vitæ cultum incipere iam profiteri significat, nimirum quod a secularibus negotijs se penitus abdicasset. nam ait^b: Ego quidem nihil foro, nihil

Tertullian. de
Pallio cap. 5.

A nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætorica obseruo, cancellos non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo: immo vnicum negotium mihi est, nec aliud nunc curo, quàm ne curem.] Hæc cum ipse dicat, nequaquam ob eam causam ait, quod factus sit Christianus: neminem siquidem Christianorum illis interdictum fuisse operibus, aliqua lege constat: quin & ipsemet Tertullianus^a in Apologetico hæc & alia plura, quæ etiam Ethnici exercere consueuerunt, Christianos factitasse pariter tradit: sed potius quod, cum pallium induisset, in classem illorum, qui eminentioris philosophiæ excultiorisq. vitæ professores essent, sese coniecisset: quod sicut eo habitu inter Gentiles eminenter philosophi, ita etiam eiusdem indumenti signo inter Christianos effulgerent, qui se ætioris vitæ vinculis B mancipassent.

Sed vt hæc nostra alijs quoque aliunde petitis roboremus exemplis, ostendamusq. Christianos haud solitos vna cum fide pallium simul induere, sed postea illud in signum exactioris vitæ cultus, haud passim ab omnibus, sed a paucis superindui; illud primum suppetit, quod Origenes^b de Heracla Christianorum catechista atque presbytero ita habet: Hæc autem fecimus, non solum Pantænum imitati, qui multis ante nos multum plane attulit adiumenti, quod illo studiorum genere exquisite instructus esset; verum etiam Heraclam iam Alexandria presbyterij gradum adeptum: quem apud disciplinæ philosophicæ magistrum & doctorem, cum iam quinquennio ante quàm ego ad eam studiorum rationem audieram me conferre cœperam, illi viro enixe operam dedisset, reperi. Et propterea non modo vulgari veste & communi, qua antea vsus fuisset, exuta & deposita, philosophi apparatus, quem adhuc retinet, sibi assumpsit; verum etiam libros Gentilium etiam nunc euoluere pro viribus non desistit.] hæc Origenes, plane significans, pallium distinctum fuisse indumentum a communi aliorum Christianorum veste. Quod si (quod volunt de Tertulliano) vna cum religione ab omnibus æque pallium suscipi consueuisset; quid Heraclas ceteris amplius fecisset, quem tamen, pallio sumpto, a communi aliorum more recessisse, adeo prædicat Origenes?

Sic etiam quid opus fuit, Eusebium tantopere laudasse Porphyrium^c Christianum adolescentem, quod habitum philosophicum induisset; si id ipsum æque omnes facerent Christiani: nisi potius quod (vt dictum est sæpius) pallij indumento augustius genus illum vitæ capefere voluisse, significaret? nam de eo sic ait: Licuerat ergo videre Porphyrium (hoc namque adolescentulo nomen erat) iam in omni certaminũ genere exercitatum incredibili studio & ardore, more hominis pro augusta & sacra victoria decertantis, incensum: corpore quidem consperso puluere sordidatum, sed decoro oris habitu eximium, erecta & generosa animi elatione post tantos cruciatus ad mortem gradientem, diuino spiritu re vera completum, habitu philosophico, quo vti solebat, hoc est, indumento ad modum pallij humeros solum obregentis vestitum.] hæc de his satis, ac fortasse prolixius. Sed quod in primo nostrorum Annalium tomo ieiune admodum, & absque distinctione aliqua de pallio dictum est, fuisse indumentum Christianorum: hic oportuit id elucidasse, atque suppleffe: vt plane intelligatur, pallium non fuisse communem Christianis omnibus habitum, sed quod induerent pauci: nec ætatis indumentum, quod Porphyrius adolescentulus iam vestisset: nec litterarum tantum professorum, cum nec Porphyrius esset huiusmodi: sed (quod dictum est) vitæ potius excultioris insignis, vt hodie monachorum.

His igitur rationibus, de ijs quæ ad Tertulliani res gestas pertinent, ac potissimum de anno susceptæ ab eo religionis, dissentire cogimur a Pamelio, & diuersam ab eo inire temporis rationem: cū alioqui insignis eruditionis viri, & hoc nostro sæculo de Christianis litteris & fide Catholica optime meriti, præconia digna quibusuis cruditis & pijs prædicare non desinamus. Puto equidem, si viueret ipse amantissimus veritatis, hisce nostris lubentissime acquiesceret (talẽ enim alias expertus sum hominẽ) in eademq. nobiscum sententiam pedibus veniret, qui mendosa legis inscriptione (quod venia dignum est) deceptus, in ipso limine inuitus nolensq. in errorem abreptus fuisse videtur. Ceterum hæc a nobis hunc in modum explicata, ex ijs quæ singulis prope annis dicentur inferius, manifestiora atque certiora plane reddentur.

PALLIUM CVR
INDVIT TER-
TULLIANVS.Idem in Apo-
log. c. 42.

XVI.

Orig. apud Eu-
seb. lib. 6. c. 13.DE HERACLA
EXEMPLVM.

XVII.

Euseb. lib. 8.
c. 21.DE PORPHYRIO
EXEMPLVM.

XVIII.

XIX.

TERTULLIANI
PRIMORDIA.
a Hieronym. de
Script. Eccles. in
Tertull.b Tertull. Apo-
log. c. 23.c Hieron. contr.
Iovin. lib. 1.
d Idem ad Eu-
stoch. epist. 22.
TERTULLIANVS
CONTINENTIAE
FAVIT.

XX.

TERTULLIANVS
CONTINENTIAE
FAVIT.

XXI.

TERTULLIANVS
QUANDO SCRIP-
SIT DE PRAE-
SCRIPTIONE.e Euseb. lib. 5.
c. 27.

Sed quod iam, eiusdem auctoris occasione, de Tertulliano hic coeptum est agi, de eius in fide Christiana cunabulis aliqua ab eodem auctore selecta hic intexere operae pretium existimamus, ac primum de eius natalibus aliquid praelibare. Fuisse itaque natione Afrum, patria Carthaginensem, patre Centurione Proconsulari natum, cum alij plures, tum S. Hieronymus^a in primis affirmat. Quod vero ad eruditionem spectat, omnes scientias calluit, Latinorumq. omnium eius temporis disertissimus ab omnibus praedicatur. Est qui existimet, Tertullianum ex Gentili, patria superstitione relicta, ad fidem Christianam sectandam multis argumentis fuisse persuasum: tum maxime, quod aliquando adiurati daemones, se deos esse Gentium, licet inuiti, confessi essent. quod quidem & Tertullianus ipse testari videatur, cum ait^b: Haec denique testimonia deorum vestrorum Christianos facere consueuerunt: quia plurimum illis credendo, in Christo Domino credimus.] sed haec communiter de Christianis omnibus intellexisse videtur.

Insuper auctor est S. Hieronymus^c, ipsum, adolescens cum esset, scripsisse librum de Molestiis nuptiarum; de eodem enim ad Eustochium scribens^d ait: Si tibi placet scire, quot molestiis virgo libera, quot vxor adstricta sit, lege Tertullianum ad amicum philosophum.] Porro ab ipso iam Christiano commentariū illum esse elucubratum, cum iam coniugio obligatus esset, mihi facile persuadeo: non enim puto alterius quam Christiani auctoris litteris ipsum voluisse Eustochium suam instrui; cum periculosum nimis esset virgini, Ethnicum hominem de nuptiarum molestiis tractantem legere, non absque pudoris magno discrimine. Nec equidem puto ab eo ante nuptias illum esse editum commentarium; neque duri ingenij hominem, suaeq. sententiae tenacissimum, aliter faciendo, quam scripsisset, se omnium derisioni exponere voluisse.

Ceterum quod ad reliqua praestantissimi ingenij monumenta pertinet: circa haec tempora eum scripsisse egregium illum commentarium aduersus haereticos de Praescriptione, argumento est, quod, cum omnes ab initio nascentis Ecclesiae vsque ad haec tempora progressos haeresiarchas recensent, de Artemone haeresiarcha, qui sub Victore prodijt, nullam penitus mentionem facit, quod scilicet nondum ipse Artemon cognitus esset: quo modo enim huic pepercisset Tertullianus, vt non inter ceteros adlegisset, qui impietate nulli inferior esset: quippe qui (vt habet Eusebius^e, & alij) Christi diuinitatem negaret, quem tamen Prophetis maiorem fuisse concederet? Huius venena Paulus Samosatenus postea hauriens, vniuersam Ecclesiam perdere conatus est. Sed de eo, alijq. Artemonis discipulis, suo loco pluribus: atque modo de Tertulliano haec tenent.

IESV CHRISTI
ANNVS
198.VICTORIS PAP.
ANNVS
5.SEVERI IMP.
ANNVS
4.I.
DE TEMPORE CE-
LEBRANDI PA-
SCHATIS CON-
TROVERSA.f Euseb. lib. 5.
c. 22.DECRETVM
ORIENTALIVM
DE TEMPORE
PASCHATIS.

Centesimo autem nonagesimo octauo Christi anno, Dexterō & Prisco Coss. antequam quartum Saeculo in Imperio inchoante, quaestione iterum orta in Asia inter Episcopos: An secundum legem Moysi, decima quarta mensis, Pascha obseruandum esset: Victor Romanae vrbs Episcopus, & Narcissus Hierosolymorum, Polycrates quoque & Irenaeus & Bacchyllus, plurimiq. Ecclesiarum pastores, quod sibi probabile visum fuerat, litteris ediderunt; quorum memoria ad nos vsque perdurat.] haec Eusebius in Chronico. Sed eundem haec alibi fusius explicantem audiamus, ac subinde quae ab eo sunt praetermissa ponamus. ait^f ergo: Quoniam vero illis temporibus de festo Paschatis in honorem Saluatoris obseruando, non exigua concitata erat propterea controuersia, quod omnes Ecclesiae Asiae, antiqua quadam traditione adductae, censabant, decimo quarto die Lunae (quo Iudaeis olim praecipuum erat vt agnum immolarent) festum illud celebrandum, & omnino eo die, in quemcumque hebdomadae diem forte incideret, ieiunijs finem statuendum: et quod non in more positum esset ceteris Ecclesijs per vniuersum orbem terrarum dispersis, quae consuetudinem ex Apostolica traditione ad hoc vsque tempus continuatam tenebant (nimirum vt non alio die, quam eo quo Saluator a mortuis resurrexerit, ieiunia dissoluerentur) istum modum obseruare: idcirco Concilia & conuentus Episcoporum in vnum coegebantur & omnes

A & omnes vna sententia decretum Ecclesiasticum, nempe vt non alio die aliquando, quam Dominico, mysterium Domini resurrectionis a mortuis celebraretur; & vt in hoc solo ieiuniorum, quae circiter Pascha fieri solent, finem faceremus, per litteras ad omnes Ecclesias scriptas ratum faciebant. Decretum autem Episcoporum, qui tū erant in Palaestina conuocati, ad hanc vsque aetatem scriptis custoditum est in quorum Synodo Theophilus Caesariensis Ecclesiae Episcopus, & Narcissus Episcopus Hierosolymorum praesides fuerunt.] Antequam autem cetera, quae ab Eusebio de hac re scripta sunt, nempe decretum ipsum, quod ad sua tempora custoditum tradit, & manasse ad posteros; pauca quaedam quae ex dicto Concilio sub Theophilo celebrato supersunt, hic intexere opportunum ducimus. A Beda enim eo commentario, quem scripsit de Aequinoctio vernali, descripta haec inuenimus his ipsis verbis:

B Papa Victor, Romanae vrbs Episcopus, direxit auctoritatem ad Theophilum Caesariensis Palaestinae Antistitem, vt quo modo Pascha recto iure a cunctis Catholicis celebraretur Ecclesijs, inibi fieret ordinatio, vbi Dominus & Saluator mundi fuerat in carne versatus. Percepta itaque auctoritate, praedictus Episcopus, non solum de sua prouincia, sed etiam de diuersis regionibus omnes Episcopos euocauit. Vbi cum illa multitudo sacerdotum conuenit, tunc Theophilus Episcopus protulit auctoritatem ad se missam Victoris Papae; & quid sibi operis fuisset iniunctum, ostendit. Tunc pariter omnes Episcopi dixerunt: Nisi prius, quo modo mundus fuerit a principio, inuestigetur, nihil potest de obseruantia Paschae salubriter ordinari. Dixerunt ergo Episcopi: Quem credimus factum fuisse in mundo primum, nisi Dominicum diem? Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Responderunt Episcopi secundum Scripturam auctoritatem: Factum est vespere & mane dies primus: deinde secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus: in quo septimo requieuit Deus ab omnibus operibus suis: quem diem, Sabbatum appellauit. Ergo cum nouissimum diem signet sabbatum, quis potest esse primus, nisi Dominicus dies?

Theophilus Episcopus dixit: Ecce de die Dominico, quia primus sit, probastis: de tempore autem quid dicitis? quatuor enim mundi tempora accipiuntur, Ver, Aestas, Autumnus, & Hiems. Quod ergo tempus primum factum in mundo? Episcopi responderunt, Vernum. Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est, Germinet terra saeni herbam secundum genus suum, & lignum fructiferum ferens fructum suum. hoc autem temporibus Veris accipitur. Theophilus dixit: In quo loco caput mundi esse creditis? In principio temporis, aut

D in medio tempore, aut in fine? Episcopi responderunt: In aequinoctio, octauo Kalendarum Aprilium. Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est, quia fecit Deus lucem, & vocauit Deus lucem diem: et fecit tenebras, & vocauit tenebras noctem: et diuisit inter lucem & tenebras aequas partes. Dixit Theophilus: Ecce de die & tempore probastis: de Luna quid vobis videtur? vtrum crescentem, ac iam plenam, an imminutam a Deo fuisse consecratam? Episcopi responderunt: Plenam. Et ille: Probate quod dicitis. Responderunt: Et fecit Deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento caeli, vt luceant super terram: luminare maius in inchoationem diei, luminare minus in inchoationem noctis. Non poterat aliter, nisi esset plena. Nunc ergo inuestigauimus quo modo in principio factus fuerit mundus, id est, die Dominico, verno tempore, in aequinoctio, quod est octauo Kalendarum Aprilium, Luna plena: per ipsum tantummodo tempus & elementa resurgunt.

Theophilus dixit: Nunc igitur agendum est de ordinatione, quo modo debeamus Pascha tenere. Episcopi dixerunt: Numquid potest Dominicus dies praeteriri, vt in eo Pascha minime celebretur, qui tot & talibus benedictionibus sanctificatus est? Theophilus Episcopus dixit: Dicite ergo, quibus & qualibus benedictionibus eum esse sanctificatum asseritis, vt scribere possimus. Episcopi dixerunt: Prima illi benedictio est, quia in ipso tenebrae sunt remotae, & lux apparuit. Secunda est illi benedictio, quod de terra Aegypti velut de tenebris peccatorum, quasi per fontem baptismi, per mare Rubrum populus fuisset liberatus. Tertia illi benedictio est, quia eodem die caelestis cibus, manna hominibus datus est. Quarta illi benedictio est, qua Moyses mandat ad Populum: Sit vobis obseruatus dies primus & nouissimus. Quinta illi benedictio est,

Annal. Eccl. Tom. 2.

Z 3

vt in

II.

EX CONCILIO
PALAESTINAE
DE PASCHATE.

a Gen. 1.

III.

* al. anni

DE TEMPORE ET
MUNDI CREA-
TIONE.* al. consecra-
tam

IV.

DE DIE DOMI-
NICO.

vt in psalmo centesimo decimo septimo dicit: Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis, &c. De resurrectione enim Domini dicit: Hæc est dies quæ fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea usque ad cornu altaris. Sexta illi benedictio est, quod in ipsa Dominus resurrexit.

V. Vides ergo, quia dies resurrectionis Dominicus singulariter in Pascha teneri possit. Theophilus dixit: De tempore autem ad Moysen mandatum est à Deo: Hic mensis erit vobis initium mensium: Pascha facite in eo. Omnes ergo triginta dies a Domino consecrati sunt. Episcopi dixerunt: Iam superius dedimus responsum, principium mundi esse æquinoctium, octauo Kalendarum Aprilium: et ab octauo Kalendarum Aprilium, usque ad octauum Kalendas Maias, legimus esse consecratos. Theophilus dixit: Ecce impium non est, vt passio Dominica, tantum sacramenti mysterium, extra limitem excludatur. Passus namque Dominus ab vndecimo Kalendarum Aprilium, qua nocte a Iudæis traditus est, & ab septimo Kalendas resurrexit. Quo modo ergo tres dies extra terminum excluduntur? Omnes Episcopi dixerunt: Nulla ratione fieri debet, vt tantum sacramentum extra limitem excludatur: sed hi tres dies intra terminum inducantur, & desuper retrahere constitutum est.] hucusque Beda, ea tantum ex dicto Concilio exscribens ac recitans, quæ sibi ad eam quam instituit traditionem inferirent, reliqua prætermittens.

CONFIRMATIO
DICTORVM.

VI. Quod enim in Britannia vehementius atque diutius, dicam & pertinacius, ea controuersia de Paschate fuerit agitata; idcirco hæc & alia de Concilio sub Theophilo celebrato a pijs hominibus ibi esse in longissimum tempus seruata, haud mirandum est. Porro ad quoddam Concilium Romanum, circa hæc tempora a Victore celebratum, accersitum fuisse Theophilum ipsum, liber de Romanis Pontificibus tradit: licet ab aliquo sciolo, qui ignorauit Theophilum Metropolitanum Episcopum Cesareæ Palæstinæ, positus sit ibi Theophilus Alexandrinus, nesciente pariter illum vixisse sub Arcadio Imperatore: idemque error illapsus est in epistolam quæ ibidem posita legitur ad Theophilum Alexandrinum. Porro eam longe diuersam esse ab ea cuius meminit Beda, quæ a Victore ad Theophilum Cæsariensem scripta fuit, cum illi vices suas delegauit, vt conuocato Concilio de ea re ageret; omnes puto facile intelligere. Sed & quod falsis sit Consulibus consignata, imposturæ non leuem suspicionem adduxit. at de ea alij.

CONCIL. ROM.
SVB VICTORI.

VII. Vides ex his antiquum Ecclesiæ morem; per Legatos Romani Pontificis cogi Concilia, & dirimi controuersias. Sed ad Eusebium redeamus, qui ait: Aliud est etiam Episcoporum, qui Romæ similiter conueniebant, de eadem controuersia statutum: D quod quidem Victorem id temporis Episcopum fuisse declarat. Aliud item Episcoporum Ponti, quibus Palmas, vt pote antiquissimus & maxime venerandus, præfidebat. Aliud Ecclesiarum Galliæ, quas Irenæus regebat Episcopus. Aliud porro Ecclesiarum quæ Osroenam & reliquas in eo loco ciuitates incolebant. Aliud separatim Bacchyli Ecclesiæ Corinthiorum Episcopi: et alia denique aliorum prope infinitorum, qui vno consensu, iudicioque vno, eandem de illius festi obseruatione tulere sententiam. Atque istorum omnium vna hæc, quam docuimus, consentiens erat decisio.

CONCILIA ROM.
ET ALIA PLVRA
HABITA.

VIII. Episcopis autem in Asia coactis, qui morem iam olim ipsis a maioribus traditum, sedulo obseruandum constanter asseuerabant, præfuit Polycrates: qui in ea epistola, quam ad Victorem & Ecclesiam Romanam scripsit, traditionem ad ipsius usque tempora deductam, his fere verbis exponit: Nos^b diem Paschatis integre incorrupteq. recolimus, neque addendo quicquam, neque detrahendo. Etenim hic in Asia obdormierunt in Domino præclara illa Ecclesiæ seminaria, quæ quidem in die aduentus Domini, quo cum gloria & maiestate ecælis venturus sit, & omnes sanctos excitaturus, denuo resurgent: Philippum dico, vnum ex septem diaconis, qui Hierapoli exijt e vita; & duas eius filias, quæ virgines ad summam senectutem manserunt; & alteram illius filiam, quæ Spiritus sancti afflatu inspirata vitam pie traduxit, Ephesiq. obiit in Domino. His accedit Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestauit, qui martyr & doctor extitit, qui tandem Ephesi morte confopitus occubuit. Quid Polycarpum commemorem, qui Smyrnæ Episcopus & martyr fuit? Quid Thraseam Episcopum & martyrem Eumeniæ natum citem, qui

CONCILIUM
SIANORVM.

b Euseb. ibid.
c. 23.

EPISTOLA
POLYCRATIS.

A qui Smyrnæ ex hac luce migravit? Quid attinet dicere de Sagari Episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem oppetijt?

Quid porro beatum Papyrium & Melitonem eunuchum recenseam, qui Spiritus sancti instinctu afflatus, totum vitæ suæ tempus pie sancteq. exegit, qui Sardis tumulo conditus est, expectans Christi e cælo ad vniuersam carnem visitandam aduentum, in quo ex mortuis resurget? Isti omnes diem Paschatis decimoquarto die Lunæ ex Euangelij præscripto obseruarunt, nihil ab eo instituto ac more plane digressi; sed secundum regulam & normam fidei eum assidue tenuerunt. Atque ipse etiam Polycrates, qui inter vos omnes postremas sane fero, ex maiorum meorum & cognatorum traditione, quorum libenter insisto vestigijs, illud ipsum perpetuo obseruo. Septem erant Episcopi cognatione mihi coniuncti; ego autem octauus sum. Atque hi maiores mei

IX.
DE ALIIS PRÆ-
STANTISSIMIS
VIRIS EKKUM-
PLVM.

B & cognati tum diem Paschatis semper celebrarunt, cum sit populo Iudaico in more positum, panes azymos apparare. Ego igitur, fratres, qui sexagintaquinque annos in Domino vixerim, qui multis cum fratribus per orbem terrarum dispersis de fide communicarim, qui vniuersam sacram Scripturam studiose euoluerim, his quæ nobis ad terrorem obijciuntur, minime conturbor. Mei enim maiores dixerunt: Magis Deo quam hominibus obtemperandū. Deinde ista subnectit de Episcopis, qui ei has litteras scribenti præsto aderant, eisdemque vno ore assenserunt: Possent (inquit) hoc loco Episcopos, qui mihi in Concilio aderant, commemorare: quos vt accerferem, a vobis rogatus, diligenter accersebam: quorum nomina si subscriberem, nimis multa viderentur. Qui licet me hominem cum persona humilem, tum ingenio pertenui animaduertent; tamen cum intelligerent, me istos canos non frustra gessisse, nec atatem hætenus contriuisse temere, sed semper in Iesu Christo vitam traduxisse, epistolam hanc sua approbatione confirmarunt.] hætenus Polycrates ad Victorem. Quibus etiam significatur, eiusdem Romani Pontificis auctoritate fuisse Asianorum Episcoporum Synodum congregatam. Insuper apparet & comminationem Polycratem ab ipso Victore accepisse: sed quoniam quod seruarent, id Apostolica traditione, nempe Ioannis auctoritate, sibi potissimum vindicabat, ea de causa adeo vehementer obnifus fuisse videtur. At quod ad testimonium Ioannis Apostoli pertinet, consule quæ a nobis superius dicta sunt in Pio Rom. Pontifice. Quæ vero post hæc fuerint subsecuta, Eusebius^b his verbis enarrat:

Magis Deo

b Euseb. lib. 5.
c. 24-25.

D His rebus adductus Victor, qui tum Romanæ Ecclesiæ præerat, totius Asiæ Ecclesiæ cum alijs finitimis, tamquam alterius fidei & opinionis, simul omnes (vt complectar breui) a communi vnitae Ecclesiæ amputare conatur, & in eos per litteras grauius inuehitur: atque adeo omnes fratres, eam incolentes regionem, prorsus a communionem secludendos edicit. Hæc cum de Victore Eusebius scribat, videre est perspicuo sane exemplo, quanta auctoritate polleret Romanus Episcopus, præstaretque ceteris: quippe qui per Orbem Concilia indicat, & prouincias non obtemperantes eius præcepto a communionem secludat. At vero quod potestate iure faciebat; recte ne fecerit, a multis est dubitatum: sed de potestate ne minimum quidem ab aliquo non modo Catholicorum, immo nec ab ipsis schismaticis, in controuersiam deductum est.

X.

AUTORITAS
ROMANI PON-
TIFICIS.

At subdit Eusebius: Verum ista ceteris omnibus parum placebant Episcopis. Illum igitur contra magnopere hortabantur, vt pacis, concordiæ, & charitatis erga proximos diligentem curam haberet: quorum verba, vt pote Victorem acrius & acerbius coarguentium, scriptis prodita adhuc extant. inter quos Irenæus, quamquam per litteras scriptas ex persona fratrum in Gallia, quibus præerat, tradit mysterium resurrectionis Domini solo die Dominico recolendum quidem esse: Victorem tamen de hoc videlicet, ne tam multas Ecclesias omnino propter traditionis ex antiqua consuetudine inter illas vsurpatæ obseruationem, a corpore vniuersæ Christi Ecclesiæ penitus amputet, cum pleraque alia, tum ista quæ sequuntur, apposite & conuenienter admonet his fere verbis:

XI.

IN QVO REPV-
GNARINT EPI-
SCOPI.

Non enim de die Paschatis solum, sed etiam de ieiunij ratione & modo hæc instituta controuersia est. Quidam namque vnum diem se ieiunare oportere existimant, alij duos, non pauci plures, multi quadraginta: atque diurnis nocturnisque horis omnibus numeratis, diem suum metiuntur & itatuunt. Atque eiusmodi eorum, qui hæc obserua-

XII.

QUID IRENÆVS
AD VICTORVM
PAPAM.

serua-

feruabant ieiunia, varietas & discrepantia non iam nostra ætate coepta est, verum etiam A longe ante apud maiores nostros: qui (vt coniectura assequi licet) non accurate consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel priuata auctoritate aliquid in posterum tempus statuissent, obseruarunt. Atque nihilominus cum isti omnes pacem inter se tranquillam tenuerunt, tum nos inter nos etiam retinemus. Sicque varia & discrepans ieiunij ratio concordiam fidei plurimum commendat. His vero historiam quamdam adiungit, quam hoc loco opportune explicabo. Sic autem se habet.

XIII. Presbyteri ante Soterem, qui Ecclesiæ, cui tu iam præses, præficiantur; Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telephorum, Sixtum; licet neque ipsi hoc festum eo die quo Episcopi Asiæ obseruarent, neque alijs post se ita obseruare permitterent, nihilominus tamen cum Episcopis illarum Ecclesiarum, in quibus ita obseruabatur, ad se accedentibus (ac quid, quæso, magis repugnans, quam vt hi hoc, illi illo modo obseruent) pacem & concordiam inter se perpetuo retinuerunt, & numquam propter istum varium illius festi obseruandi modum fuere vlli aliquando ab Ecclesia eiectioni: sed presbyteri illi, qui te antea ierunt ætate, tamen si minime ita illud obseruabant; ijs tamen Episcopis, qui in alijs Ecclesijs idem sic obseruabant, Eucharistiam miserunt.] pergit dicere de congressu Polycarpi cum Aniceto, quæ nos superius in Aniceto opportuniore loco diximus. Sed hic vetus consuetudo illa referatur, qua Romanæ Ecclesiæ Episcopi ad omnes Coepiscopos Catholicæ communicationis mittere solent Eucharistiam; sed qui ea indigni ab ipsis iudicati essent, iidem vt execrabiles & ab Ecclesia extorres ab omnibus vitarentur: qui enim non communicarent eo modo Romanæ Ecclesiæ Episcopi, excommunicati ab omnibus censentur: tanta erat in Petri cathedra auctoritas atque maiestas.

ANTIQUVS VRSVS DEEVCHARISTIA MITTENDA.

XIV. Subdit deinde Eusebius: Irenæus autem, cum nominis sui appellationi (ἐἰρηναῖος enim pacis studiosum significat) pulchre respondens, tum moribus quibus se pacis auctorem vere declarabat, eiusmodi pro pace & concordia Ecclesiarum & hortatus est, & magnopere flagitauit: atque ista aliaq. eiusdem congruentia non ad Victorem solum, sed & ad alios plerisque ac diuersos Ecclesiarum Præsides de ista quæ tum iactabatur controuersia scripsit. Episcopi vero, quos modo percensuimus, Narcissus & Theophilus, & vna cum illis Cassius Ecclesiæ Tyri Episcopus, & Clarus qui Ptolemaidis rexit Ecclesiam, quiq. cum istis in Palæstina in vnum conuenerant, simulatque in decreto suo de Paschatis traditione, ex Apostolorum successione gradatim ad eos deducta, permulta disseruerunt, in extrema parte eiusdem hæc præterea his fere verbis adiungunt: Epistolæ nostræ exemplaria facile ad quamque Ecclesiam mittantur; ne culpa illorum, qui temere & inconsulto suas ipsorum animas erroris prauitate inficiunt, in nos vlllo modo transferatur. Illud eos minime ignorare volumus, quod Alexandriæ etiam eodem die, quo nos, istud festum agunt: siquidem cum a nobis ad illos, tum ab illis ad nos perferuntur litteræ.] hucusque de Paschatis controuersia Eusebius, multa præmittens, quæ necessario ad veritatem rerum gestarum exacte habendam fuerant explicanda.

QVOD VRVSVM EPISCOPI PAEASTINAE.

XV. Re autem sic ab eo minus plene & imperfecto narrata, perfacile quidem erit vt Victorem quisque nimis austeritatis atque seueritatis accuset: nam præter hoc quid vltra ei adscribat, nemo habet. At rem accuratius perscrutemur. Quam diu cum Catholicis tantum acta res est, tolerabile visum fuit Romanis Pontificibus, permittere Asianos more Iudæorum decimaquarta luna Pascha celebrare. At cum hæc indulgentia hæresis validanda esse videretur occasio, ab ea cessare consultius visum est. Qui enim in Asia his temporibus inualissent Montani hæresis sectatores, quasi lege diuina ab ipso suo ipsorum Paracletio peruulgata, & ipsi die decimaquarta esse Pascha celebrandum, omnes vero secus agentes errore duci, vehementissime affirmabant. Attigit hæc de Cataphrygibus Pacianus a his verbis: Illi ipsi Phryges nobiliores, qui se animatos mentiuntur a Leucio, institutos a Proculo gloriantur, Montanum & Maximillam & Priscillam securi, quam multiplices controuersias excitarunt de Paschali die, de Paracletio, &c.] Differabant tamen Montani sectatores ab alijs Quattadecimanis: quod illi Lunæ cursum Iudæorum more obseruabant, hi autem Solis, vt pluribus declarat Sotomenus: qui tamen dum subdit consensisse Victorem Polycarpo, plane hallucinatur, Victorem pro Aniceto ponens.

a Pacian. de Cathol. nomina ad sympron.

b Sotom. histor. lib. 7. c. 18. in fin. ep. 10.

Rursum

A Rursum vero ne Quattadecimani amplius tolerandi essent, plane necessitas Victorem impulit: non enim Montanistæ tantum eum fouebant errorem, sed & alij hæretici. At quid amplius? adeo malum istud inualuit, vt nequaquam intra Asianæ prouinciæ limites potuerit contineri, sed longe lateq. grassatum sit, vsque adeo vt ipsum quoque sinum Romanæ penetrarit Ecclesiæ, inde euellens hominem (de quo diximus) Blastum nomine; qui ex illorum sententia, in faciem eiusdem Ecclesiæ, dicere, iactare, defendere, ac mordicus propugnare non erubesceret, celebrandum esse Pascha luna decimaquarta. de eo enim scribens Tertullianus a (quod superius recitauimus) sic ait: Est præterea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latentem Iudaismum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moyfi, decimaquarta mensis.] Cum igitur Blastus eius rei causa iam schisma conflasset, nec cum Irenæus b, ea de causa scribens librum de schismate, reuocare potuisset, quippe qui (vt Eusebius c tradit) non satis haberet, schismate se ab Ecclesia præcidisse, sed complures alios ab ipso complexu abstrahens, in suam conaretur sententiam perducere: hæc quidem tolerare, idem iam visum esset, quod schismati fauere, ac schismaticis coniuere. Quamobrem etsi durum ac violentum visum est multis remedium Victoris Papæ; perneccesarium tamen ad vlcus, intrinsecus extrinsecusq. serperente tabo, curandum; cum præsertim non eadem præfens esset Asianorum causa, atque fuerat antea tempore Polycarpi: quandoquidem olim illi ex permissione, isti ex necessitate d se celebrare Pascha decimaquarta luna dicerent; ac proinde eos, qui secus facerent, errore labi iactarent; sicq. ceteros omnes toto Orbe diffusos Christianos eo modo damnarent.

XVI. QUATTADECIMANI QVAM AMPLIVS TOLERANDI.

a Tertull. de præscript. c. 53.

b Apud Euseb. lib. 5. c. 19. c Euseb. lib. 5. c. 19.

d Nicophor. lib. 4. c. 36.

C Qui autem hac de causa auulsi sunt ab Ecclesia, magna ex parte in schismate permanserunt, atque in longum tempus: licet enim ingens eorum numerus Concilij Nicæni tempore ad Ecclesiam fuerit reuocatus; tamen etiam post eam Synodum Syros, Cilices, & Mesopotamos in eius festi obseruatione claudicasse (quippe qui cum Iudæis illud ipsum celebrarent) S. Athanasius e tradit in libro quem scripsit de Synodis. Fauentur eidem quoque sententiæ Nouatiani, de quibus suo loco dicturi sumus. At de Paschatis controuersia, atque iustissima causa Victoris hætenus: iam reliqua prosequamur, quæ hoc anno accidisse probantur.

XVII. QUATTADECIMANI QVAM DIU PERMANSERINT IN ERRORI. a Athanasius de Synod. col. 4. post princip.

D Tertius hic iam impletur annus obsidionis Byzantij, quo a Seuero tandem expugnatum est, ac in vicum redactum, vt Dio atque alij tradunt. Ad hæc spectare videtur, quod Tertullianus f scribens ad Scapulam Africæ Proconsulem ait: Cæcilius Capella in illo exitu Byzantino, Christiani gaudere, exclamauit.] nimirum quod ipse Byzantij persecutus Christianos, dum partium Nigri fautor, illic Præsidem ageret, ciuitate a Seuero expugnata, meliora iam illis tempora affulgere videret: sicq. inuitus ac dolens id illis faustum, quod in libertatem vindicarentur, exclamauit; cum ipse ad dandas poenas in manus Seueri hostis acerbissimi deuenisset: omnes enim qui in ea magistratum gerebant, a Romanis esse occisos, Dio s affirmat. Eadem expeditione aduersus barbaros qui fauissent Nigro, Seuerum in deditionem accepisse Parthos & Adiabenos, atque Arabas cladibus affecisse, auctor est Spartianus h: addens eum rediisse Romam, triumphoq. ei delato, appellatum esse Parthicum, Arabicum, & Adiabenicum: desperiisse vero nomen Parthicum, ne Parthos, quos in deditionem acceperat, lacefferet: a Medo etiam nomine, quod eos pariter in deditionem accepisset ac Parthos (vt Dio tradit) abstinuit.

XVIII. f Tertull. ad Scapul. c. 3. BYZANTII EXPUGNATIO, ET CAPELLAE PRÆFECTUS CASVS. g Dio in Seuero. h Spartian. in Seuero.

E Aduenerunt tunc vna cum Imperatore Romam redeunte iidem Parthi & Medii, alijque Orientales barbari nobilissimi, non vt captiui, sed vt focij, adeoq. gemmis ornati, vt admirationis causa omnium oculis in se conuerterent. vidit eos Tertullianus i, qui tunc Romæ aderat, vt ipsemet testatur his verbis: Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ de fastidio * Parthorum & Medorum, ceterorumq. gentilium suorum coram matronis erubescens: nisi quod nec ad ostensionem ferre habentur. Latent in cingulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit, & in peronibus vniones emergere de luto cupiunt.] hæc ipse: quæ quidem nequaquam referenda sunt ad tempus, quo Parthis penitus postea debellatis, de eis atque alijs proximis barbaris triumphauit Seuerus; nam tunc captiuos in triumphum ductos, haud putandum est tot tantisq. fuisse gemmis exornatos, sed potius (quod

XIX. BARBARI SECVTI SEVERVM ROMAM. i Tertull. de habit. mulieb. c. 7. * a. fastigio

(quod decet pompam triumphalem) vinctos catenis esse perductos. Porro Tertullianum longe ante dictum triumphum Romæ egisse, quæ de eo dicturi sumus, facile declarabunt. Eadem quoque circa tempora accidisse putamus aduentum Romanum Abagari Orocenorum Regis: quem magnificentissime exceptum fuisse a Seuero, docet Dio^a. hunc autem fuisse Christianum, quæ ex Africano dicemus inferius, demonstrabunt.

^a Dio in Aueh. Anton. Helio- gab.

IESV CHRISTI VICTORIS PAP. SEVERI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
199. 6. 5.

I. ANTONINVS CAESAR.

Christi anno nonagesimonono supra centesimum, Laterano & Rufino Coss. Seuero in Imperio agente annum quintum, Bassianus filius a patre nominatus Antoninus, simulq. Cæsar est appellatus: sexto vero anno patris Imperij, vnâ cum Tribunitia potestate idem consecutus est nomen Augusti. Seuerus autem cum exercitu aduersus Albinum, qui ab eo descuerat, in Gallias proficiscens, difficillimo proelio dimicans, victoriam tandem feliciter consecutus, eum occidens, Imperio solus securusq. potitus est.

II. Ponitur ab Eusebio hoc anno Iudaicum bellum atque Sarmaticum simul exortum, vel (vt ait) potius resumptum. Infelicissima plane fuit Seueri temporibus conditio Iudæorum; quippe qui in primis a Pescennio Nigro Orientale Imperium inuadente fuerint tributis vehementer oppressi: de quo illud commemorasse satis, quod Spartianus in Pescennio his verbis tradit: Idem Palæstinis rogantibus (nempe Iudæis) vt eorum censitio leuaretur, idcirco quod esset grauata, respondit: Vos terras vestras leuari censitione vultis; ego vero etiam aerem vestrum censere vellem.] occiso autem Nigro, qui eos adeo affligebat, visi sunt aliquantulum respirasse. Tunc illorum Rabbini illud Danielis^b perperam vsurpantes, quo dicitur, Cumq. corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo] de Seuero & Antonino filio putarunt intelligendum, quod Iudæi ab eis diligi visi essent^c.

IVDAEI IYERVM AFFLICTATI.

^b Dan. II.

^c Hieronym. in Daniel. c. 11.

III. IVDAEI MALI INTERPRETATI DIVINAM SCRIPTVRAM.

^d Dio in Seuero.

^e Spartian. in Seuero.

IV. Tertullian. in Apolog. c. 21. IVDAEORVM ARRYMNAB.

Sed quàm mendaces essent eorum interpretes, & quàm falsam de Seuero concepissent expectationem, plane declarauit euentus. Nam primo, in expeditione agente Seuero, Claudius ex Nigri partibus homo Romanus latronem agens, Iudæam ac Syriam incurrauit; qui, licet vndiquaque conquistus, numquam tamen a Seueri militibus capi aut adinueniri potuit: sponte nihilominus veniens ad Seuerum, vt Tribunus militum ab eo incognitus benigne exceptus est: de quo hæc Dio^d: Maxime mirandum fuit, quod Claudius latro, qui Iudæam Syriamq. prædari cœperat, & ob eam causam studiose conquirebatur, ad Seuerum pro Tribuno militum venit cum equitibus, eumq. complexus atque exosculatus salutauit, neque tamen ab eo agnitus, neque captus vniquam postea.] Post hæc autem nulla prorsus sub Seuero fuerunt Iudæis induciæ: nam rebellantibus ipsis a Romanis, ac postea (anno nimirum sequenti) debellatis; decretum fuisse de Iudæis a Senatu triumphum, auctor est Spartianus^e: licet ipsum bellum Iudaicum ab antiquorum nemine reperiatur esse descriptum. Quo modo autem postea nouo edicto, omniumq. illis molestissimo, Iudæi ab eodem Imperatore Seuero fuerint exagitati, suo loco dicturi sumus.

At de infelicissima Iudæorum conditione horum temporum fidem facit elogium Tertulliani^f, quo ait: Iudæis erat apud Deum gratia, vbi & insignis iustitia, & fides originalium auctorum; vnde illis & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, vt Dei vocibus, quibus edocebantur, de promerendo Deo, & non offendendo, præmonerentur. Sed quanta deliquerint, fiducia patrum inflari ad declinandum, deriuantes a disciplina in profanum modum, etsi ipsi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipsorum: dispersi, palabundi, & cæli & soli sui extorres vagantur per Orbem, sine homine, sine Deo Rege; quibus nec aduenarum iure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.] hæc Tertullianus: quibus perspicuum redditur, Iudæos sicut olim (vt dictum est) sub Hadriano, ita modo pariter sub Seuero patrio solo exclusos, ac magna poena coercitos. Perseuerasse in posterum eandem

dem ab Hadriano atque postea a Seuero inflictam Iudæis poenam, etiam succedentium Imperatorum temporibus; argumento est, quod S. Cyprianus hunc ipsum Tertulliani locum exscripsit in commentario de Idolorum vanitate, haud procul a fine. Hæc fere eadem idem Tertullianus^a aduersus Iudæos agens, inter alia eis exprobrat, a Idem aduersus Iudæos cap. 11. dicens: Post passionem enim Christi, etiam captiuitas vobis, & dispersio obuenerit prædicata per Spiritum sanctum: nam & pro istis meritis vestris cladem vestram futuram Ezechiel nunciat, & non solum in isto sæculo, quæ iam euenit, sed in die tribulationis, quæ subsequetur: qua clade nemo liberabitur, nisi qui passione Christi, quam requisitis, fuerit obsignatus.]

Cum his Iudæi procellis in Palæstina essent mirandum in modum afflictati; quæ tamen ea in regione erat Ecclesia, pacè tranquillissima fruebatur: nam simul in vnum conueniendi Episcopi, & Concilia publice celebrandi (quod non nisi in maximo orio agi posse videtur) facultas cum esset, Ecclesiarum omnium Syriæ & Palæstinæ pacem tutam atque securam quietem arguit. Sed quomodo post Concilium superiore (vt dictum est) anno celebratum, S. Narcissus fama celebris Hierosolymorum Episcopus, qui & ipse (vt vidimus) vna cum Theophilo Cæsariensi Episcopo præfuit dicto Concilio de Paschatis controuersia habito, suorum calumnijs falsiq. accusationibus circumuentus, volens libensq. solum vertit, & multis annis anachoreticam vitam duxit: hæc, inquam, quomodo se habuerint, Eusebius^b his ferme verbis, dum admiranda opera ab eo edita narrat, sic recenset: Præter multas alias admirabiles res gestas, quas qui ex ea Ecclesia, Hierosolymorum videlicet, sunt, ex sermone & traditione fratrum gradatim & ordine succedentium de Narcisso narrant; hoc præterea miraculum ab eo editum referunt. In magna ac solemni Paschatis vigilia oleum diaconis & ministris de fuisse perhibent. Vnde cum vniuersam multitudinem grauis quædam agritudo & demissio animi occuparet; Narcissum ferunt, ijs qui luminaria apparabant, præcepisse, vt aquam ex puteo quodam, qui erat in proximo, haurirent, & ad ipsum afferrent: quo absque mora peracto, eum super aqua orauisse, mandasseq. vt cum vera & constanti in Dominum fide eam in luminarium vasa infunderent. Quod vbi fecerant, contra omnem rationem, incredibili quadam & diuina virtute naturam aquæ in naturam olei commutatam: et pro certo illius miraculi indicio, fratres complures, qui illic erant eo quidem tempore, perinultum ex illo oleo referuauerunt, ex quo etiam aliquantulum ad nostram vsque ætatem custoditum est.

V. PAX ECCLESIE PALÆSTINÆ.

^b Euseb. lib. 6. cap. 3. p.

MVTATVR AQUA IN OLEVM A NARCIS- SO EPISCOPO.

Peraque item alia, memoria quidem digna, de vita istius viri commemorant, in quibus eiusmodi quiddam traditum est: Cum quidam nequam perditum homuncionem grauem & seueram eam rationem, qua per vniuersam vitam tum in hominibus acriter admonendis, tum in eorum vitijs corrigendis vti consuevit, nequitiam ferre possent; præ metu ne ipsi propter infinita scelera, quorum sibi ipsis conscij erant, iudicati ab ipso poenas luerent: cœperunt contra illum consutis dolis conspirare, ac turpem quamdam criminationis calumniam in eum conijcere: deinde, quo magis auditoribus criminationis falso obiectæ fidem facerent, eam iurciurando confirmare, atque vnus sic deierare: Si non vere dixerim, opto vt ignis incendio misere dispeream. Alter vero sic: Si non vere dixerim, opto vt sauo ac foedo morbo corpus absumatur. Tertius autem hoc modo: Opto si non vere dixerim, vt luminibus penitus orbarus sim. Verum quamuis nemo ex Fidelibus, propter nobilitatem & testatam inter omnes omnino Narcissi castimoniam, atque adeo ob vitæ rationem ex virtutis regula traductam, illis, vel grauissimo iureiurando se obstringentibus, animum aut fidem adhibuerit: ille ipse tamen partim præ indignatione falso obiectæ criminationis, partim præ cupiditate vitæ in sapientiæ ac virtutis studio degendæ, quam iam diu optauerat, ab oculis vniuersæ multitudinis se penitus remouit, & in solitudine, locisq. desertis, ad multorum annorum spatium vitam transegit.

VI. S. NARCISVS CALVMNIIS EXAGITATVR.

Verum sublimis ille diuinæ iustitiæ vltionisq. obtutus his sceleribus patris minimè acquieuit: sed quàm celerrime impios illos & nequam homines, qui inter iurandum tam diris execrationibus se contra se ipsos obligassent, grauibus calamitatibus oppressit. Primus igitur illorum, scintilla perexigua noctu in ædes quibus habitabat, ex nulla causa antegressa, subito ruente, misere cum tota familia suaq. stirpe rapido flammaram ardore omnino conflagrauit. Alterius corpus eodem morbo, quem sibi

VII. DEI VINDICTA IN PEIIRAN- TES.

tamquam mulctam fore imprecatus esset, ab extremis pedum digitis ad caput vsque infectum, contabuit. Tertius ærumnosos priorum euentus aspiciens, & Dei, qui oculis omnia intuetur, inuitabilem vltionem admodum reformidans, palam inter omnes maleficia communiter a se suisq. focijs per fraudē contra Narcissum admissa confessus est: sed tamen dum pro delicto grauissime condolebat, tantis tamq. acerbis lamentis se afflictauit, & vsque eo lacrymas effundere non destitit, quoad vtrumque oculum sibi penitus extinxisset. Atque hi pro ea criminatione falso contra Narcissum conficta, tales poenas persoluerunt.

VIII.

DIVS EPISCO- PVS HIEROSOLYMITANVS, ET ALII.

Vbi Narcissus se in locum desertum subduxisset, & a nemine esset pro certo cognitum quo se recepisset: his, qui finitimis Ecclesijs præerant, visum fuit, vt alterum Episcopum suffragijs crearent. Dius igitur (hoc enim illi nomen erat) delectus est: cui non longo tempore Ecclesiam gubernanti successit Germanion: quo mortuo, Gordius Episcopatum obtinet. Cuius temporibus Narcissus, tamquam ex mortuis ad vitam, denuo reuocatus, a fratribus, vt Ecclesiæ gubernacula denuo susciperet, vehementer rogatus est. Omnes quippe ille deinceps, tum quod tam placido & quieto animo falso accusatus decesserat, tum quod singularis diuinæ sapientiæ & virtutis amore flagrabat, tum præterea omnium maxime, quod Deus de eius accusatoribus debita supplicia sumere dignatus est, in maiorem sui admirationem rapiebat.

IX.

ALEXANDER EPISCO- PVS HIEROSOLYMITANVS.

At cum Narcissus non amplius, propter ingrauescentem ætatem, ministerio præesse possit; Alexander, de quo locuti sumus, alterius Ecclesiæ Episcopus, diuina providentia per reuelationem, quæ noctu ipsi secundum quietem apparuisset, vt cum Narcisso in ministerio Ecclesiæ fungendo coniungeretur, accersitus est. Vnde Alexandrum, cum tamquam diuino quodam oraculo ex Cappadocum regione, vbi primum in Episcopatus gradu esset locatus, Hierosolymam tum voti, tum locorum visendorum causa contenderet: illius Ecclesiæ fratres eum excipiunt benignissime, & non amplius domum reuerti permittunt; idq. propter aliam reuelationem ipsis itidem noctu visam: quæ quidem voce euidentissime profusa, eis, qui erant inter illos ob virtutem spectatissimi, perspicue significauit, vt extra portas ciuitatis egressi, eum Episcopum admitterent, qui ipsi a Deo ante designatus erat. Quo in hunc modum gesto, Hierosolymitani communi Episcoporum consensu, qui finitimas Ecclesias procurabant, necessario illum apud se manere coegerunt. Idem ipse Alexander in suis epistolis, quas ad Antinoitas scripsit, quæq. adhuc apud nos extant, Narcissi collegæ sui in præfectura Ecclesiæ Hierosolymitanæ gerenda mentionem facit, ista in extrema epistola illa ad verbum scribens: Salutat vos Narcissus, qui hic ante me Episcopatus locum tenuit, & centum iam & sexdecim annos prætergressus, mecum in eodem ministerio quorundam precibus coniunctus fuit: qui obsecrat vos, vt idem mecum sentiat, eadem sitis voluntate. Atque hæc quidem isto modo.] hucusque Eusebius de Narcisso: qui idem auctor Alexandri ingressum, quem hic occasione continuationis historiae recensimus, contigisse scribit post obitum Seueri Imperatoris, sub Antonino eius filio, quo loco & nos referemus.

X.

DE PEREGRINATIONE HIEROSOLYMITANA.

Sed illud consideratione dignum est, quod, quantumlibet (vt dictum est superius) loca sancta Hierosolymorum fuissent per Hadrianum Imperatorem profanata, desuper impositis impurissimis dijs Gentium, nihilominus ardor Christianæ pietatis neque his potuit contineri, quin (vt de Alexandro vidimus) Hierosolymam peregrinationem religionis ergo susciperet. qui quidem vsus ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ ceptus, numquam amplius est in Ecclesia Catholica intermissus. Sed de his pluribus primo Annalium tomo actum est.

I. Dvcentessimus Christi annus iam a Saturnino & Gallo Coss. aperitur, quo Seuerus Imperator e Gallijs Roman victor ingressus est ouans: recusasse enim tradunt triumphum, ne videretur de ciuili sanguine captasse gloriam. Porro officia tum illi a Romanis præstata, quoniam ad Ecclesiasticam historiam elucidandam nonnihil con-

A confere videntur, hic referre operæpretium ducimus. Scribuntur ea aliqua ex parte ab Herodiano a his verbis: Romam intrat, occurrente laureato populo, & magno honore, faustisq. acclamationibus excipiente Senatu, & consalutante.] et paulo inferius hæc: Postea vero quàm in templum Iouis ingressus est, omniaq. sacrificia de more peregit, magnoque congiario populum Romanum victoriæ nomine profecutus, ac nummos militibus largitus est.] hæc ipse. Sed non fuerunt prætermissa cetera ouanti Imperatori exhiberi solita, epulum nempe publicum, & lectisternia, flores, laurea, lumina, suffitus, & alia id genus; quæ etiam in eius Romam primo aduentu fuisse exhibita, Dio testatur. At hæc quidem omnia cum a frequenti populo præstarentur; a Christianis tantummodo, quod suæ ipsorum religioni minus conuenire putarent, prætermissa fuerunt, non tamen sine obrectatorum calumnia, perinde ac si illi ab huiusmodi officijs temperantes, Seuerum regnare moleste ferre viderentur. Sed de his paulo inferius.

a Herod. lib. 9. SEVERVS OVANS ROMAM REDIIT.

Ceterum haud multo post Seuerus rependit ciuibus pro gaudio lætum: nam quamplurimos, qui Albino fauissent, clarissimos viros occidit, nec alicui b pepercit eorum qui leui tantum suspitione laborassent. recenset nomina quadragintavni Consularium ac Prætorianorum virorum Spartianus, qui tunc a Severo iussi sunt occidi: nam & illos inquiri voluit, qui etiam Pescennio consensissent. Damnati sunt plerique, qui iocati dixerant: Vere Imperator nominis sui, vere Pertinax, vere Seuerus. Multos insuper, quasi Chaldaeos aut vates de sua salute consuluisse, interemit: præcipue suspectos, vnumquemque idoneū Imperio, quod ipse paruos filios tantum haberet. His factis, ad Parthicum bellum proficiscitur, cum ante (quod mente exciderat) Commodum in Deum C consecrasset, quem in Senatu pro concione laudauit: infamibus displicuisse dixit, vt apparet eum apertissime furere.] hæc omnia ad verbum Spartianus, qui & in Pescennio ait, Seuerum, tot Senatorum cædibus perpetratis, nomen esse consecutum infame, vt diceretur a pluribus Sylla Punicus.

II. b Spartian. in Severo. SEVERVS SATVIT IN CIVIBVS.

Verum non hoc anno quieuit Seuerus a ciuium cæde; sed nouis detectis Imperij perduellibus, nouæ etiam superadditæ sunt ab eo ciuium cædes; eorum nempe qui visi erant iam omni officio eidem Severo fauere: sicq. in sequentem vsque annum Romanorum ciuium ipsa vrbs Roma cædibus maduit. de quibus hæc egregie Tertullianus: Sed & qui nunc scelestarum partium focij aut plausores quotidie reuelantur, post vindemiam parridarum racematio superstes, quàm recentissimis & ramosissimis laureis postes præstruebant? quàm elatissimis & clarissimis lucernis vestibula enubila- bant? quàm cultissimis & superbissimis thoris forum sibi diuidebant? non vt gaudia publica celebrarent; sed vt vota propria iam ediscerent, & in aliena solemnitate exemplum atque imaginem spei suæ inaugurarent, nomen Principis in corde mutant. Eadem officia dependunt & qui astrologos & aruspices & augures & magos de Cæsari capite consultant: quas artes, vt ab angelis defertoribus proditas, & a Deo interdictas, ne suis quidem causis adhibent Christiani.] hæc & alia Tertullianus, illam purgans Christianis inferri solitam calumniam, qua hostes dicerentur Imperatoris: quinam vero hostes illius essent, licet amicissimi visi, dictis declarat exemplis.

III. c Tertul. in Apo log. c. 35. in fin. RACEMATIO HÆ NEGR ADVLA- TORVM.

At quod ad hæc quoque spectat: alio etiam argumento tunc iactabant Gentiles, Christianos Imperatoribus aduersari, ac eos odio prosequi: quod ex proxime gestis rebus suppeditatum est, cum nimirum in ipso aduentu victoris Imperatoris in Urbem, soli Christiani prætermisisse viderentur officia ab omnibus exhiberi solita lætitiæ publicæ. Vnde idem qui supra Tertullianus d: Propterea igitur publici hostes Christiani, quia Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant: quia veræ religionis homines etiam solemnia eorum conscientia potius quàm lasciuia celebrant. Grande videlicet officium, focos & thoros in publicum educere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolere, vino lutum cogere, cateruatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæcine solemnnes dies Principum decent, quæ alios dies non decent? Qui obseruant disciplinam de Cæsaris respectu, ij eam propter Cæsarem deserunt? Et malorum morum licentia pietas erit? Occasio luxuriæ, religio deputabitur? O nos merito damnandos! Cur enim vota & gaudia Cæsarum casti & sobrij & probi expungimus? Cur die læto non laureis postes obumbramus, nec lucernis

IV. CHRISTIANI CVR ACCVSATI HOSTES IMP. d Tertul. ibi. in prin. c. 35.

diem infringimus? Honeſta res eſt, ſolemnitate publica exigente, induere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris? hęc Tertullianus idcirco, quod Romæ domus meretricum, publica lupanaria etiam conſueuiſſent lucernis ac frondibus exornari. nam alibi hęc ait: Proccedit de ianua laureata & lucernata, vt de nouo conſiſtorio publicorum libidinum.]

a Tertull. ad uxor. lib. 2. c. 6.

V.

DE MORE GENTILITIO CORONANDI POSTES. *b Tertull. de coron. milit. c. 13. in ſm.*

c Idem de Idolat. c. 15.

d Eod. cap. in prim.

e Hieron. epiſt. 13.

VI.

CHRISTIANI PAVENTES IMPERATORI ET IMPERIO PRECIANT. *b Tertull. in Apo. log. c. 30.*

c Tertull. in Apolog. c. 35.

VII.

QUANDO TERTULLIANVS SCRIPSIT APOLOGETICVM.

d Tertull. in Apolog. c. 35.

VIII.

VNDE OCCASIO PERSECVTIONIS EXORTA SIT.

Sed & templa feſta fronde ornari conſueuiſſe, Ethnici ſcriptores frequenter demonſtrant, & templorum ſigna, quæ in antiquis lapidibus paſſim Romæ ſculpta viſuntur; quod ſibi nefas eſſe Chriſtiani putabant. vnde idem auctor in libello de Corona militis: At enim Chriſtiani nec domum ſuam laureis infamabit.] Rurſus vero idem auctor in libro quæ ſcripſit de Idololatria, poſtea a Chriſtianiſ coronari, diuinitus fuiſſe vetitum docet his verbis: Scio fratrem per viſionem eadem nocte caſtigatum grauitè, quod ianuam eius ſubito annunciatis gaudijs publicis ſeruſ coronaffent: et tamen non ipſe coronauerat, aut præceperat: nam ante proceſſerat, & reſreſſus reſprehenderat factum. adeo apud Dominum in huiusmodi etiam diſciplina familiæ noſtræ æſtimatur.] hęc ipſe. Sed (quod ſuperius tomo primo Annalium dictum eſt) Chriſtiani nonnulli haud facile eiſmodi contineri poterant diſciplina. nam idem Tertullianus de iſdem hęc ibidem ſuperius exprobrans ait: At luceant (inquit) opera veſtra. At nunc luceant tabernæ & ianuæ noſtræ: plures iam inuenies Ethnicorum fores ſine lucernis & laureis, quàm Chriſtianorum.] Quamobrem conſulto quidem poſtea introductum videtur, vt, quæ erant Gentilitiæ ſuperſtitionis officia, eadem veri Dei cultu ſanctificata, in veræ religionis cultum impenderentur. Laudatur eo nomine magnopere a S. Hieronymo Nepotianus, quod eccleſias martyrum diuerſis floribus, arborum comis, vitiumq. pampinis exornaret.

Cum vero Chriſtiani rei haberentur læſæ maiestatis, quod Imperatori non ſacrificarent, nec vt Deum colerent, nec per genios Cæſaris iurarent: pro iſdem diluendis Tertullianus grauem fortemq. deſenſionem inſtituit; demonſtrans nimirum, Chriſtianos ex præſcripto legis & Eccleſiaſtica diſciplina plus ceteris colere & venerari Imperatores, pro quibus aſſidue preces ad Deum funderent, proq. eorum ſalute vota etiam nuncuparent: ceterum probe noiſe, illum Deo eſſe inferiore. Commodi enim hoc anno in Deum conſecrati ludibrium, cum riſum, tum etiam ſtomachum Chriſtianiſ mouiſſe credimus. Quàm autem ſedulo pro iſtis Imperatoribus ac Senatu, totoq. Romano Imperio Chriſtiani ſolerent apud Deum agere, idem declarat his verbis: Illuc ſuſpicientes (in calum nimirum) Chriſtiani manibus expantis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubescimus; denique ſine monitore, quia de pectore oramus; precantes ſumus ſemper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, Imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, Senatū fidelem, populum probum, Orbem quietum, quæcumque hominis & Cæſaris vota ſunt.] hęc Tertullianus, & alia de his plura.

Porro ipſum anno ſequenti Apologeticum ſcripſiſſe, ea certe ratio perſuadet, quod cum ea ipſe ſcribebat, adhuc qui reſidui eſſent factionum Albini atque Nigri, quærentur ad necem: quiq. recens inuenti, perinde ac racemi poſt vindemiam, inter necioni itidem traderentur: quod accidiſſe dicemus ſequenti anno, quo cum expeditione ab Vrbe recedens Seuerus, Plautianum hominem ſæuum, præfectum eiſmodi carnificinæ reliquit. Ad hoc enim illud ſpectat, quod ipſe Tertullianus ait: Sed & qui nunc ſceleſtarum partium ſocij, aut plauſores, quotidie reuelantur: poſt vindemiam parricidarum racematio ſuperſtes.]

Gentiles igitur qui Romæ agerent, quod dictis ex cauſis ſemel cœpiſſent in Chriſtianos obloqui: in dies magis magiſq. odio turgelcentes, & inuidentes, quod nimirum cum ſub Commodo, tum etiam ſub Seuero, immenſa ciuium cuiuſque ordinis, ſed præcipue Senatorum multitudine gladio obruncata, ipſi ſoli inſpectores malorum tuto ac quiete agerent; furore quodam ex liuore correpti, haud valuerunt ſe vltius intra æqui lineam continere, quin foras in perſecutionem erumperent: ea nimirum honeſtiſſima (vt videbatur) occasione captata, quod, cum nonnulli leuioribus cauſis rei conſtituti capitis poenam exoluiffent, Chriſtiani, Imperij perduelles, quod nullo prorsus ſigno læritiæ excepiffent aduenientem in Urbem victorem Imperatorem, nec aliquo, vt ceteri, pietatis publico officio ipſum demeruiſſent, læti atque pacifici immu-
neſq.

A neſque a cædibus agerent. Ex ijs igitur coloratis gratia Imperatoris prætextibus, alioque ſuperaddito nouo caſu, de quo dicemus anno ſequenti, antiquiſq. illis in eos iactatis iterum refoſſis calumnijs, grauis in Vrbe aduerſus eos perſecutio, de qua dicemus, conſlata eſt.

IESV CHRISTI

ANNVS

201.

VICTORIS PAP.

ANNVS

8.

SEVERI IMP.

ANNVS

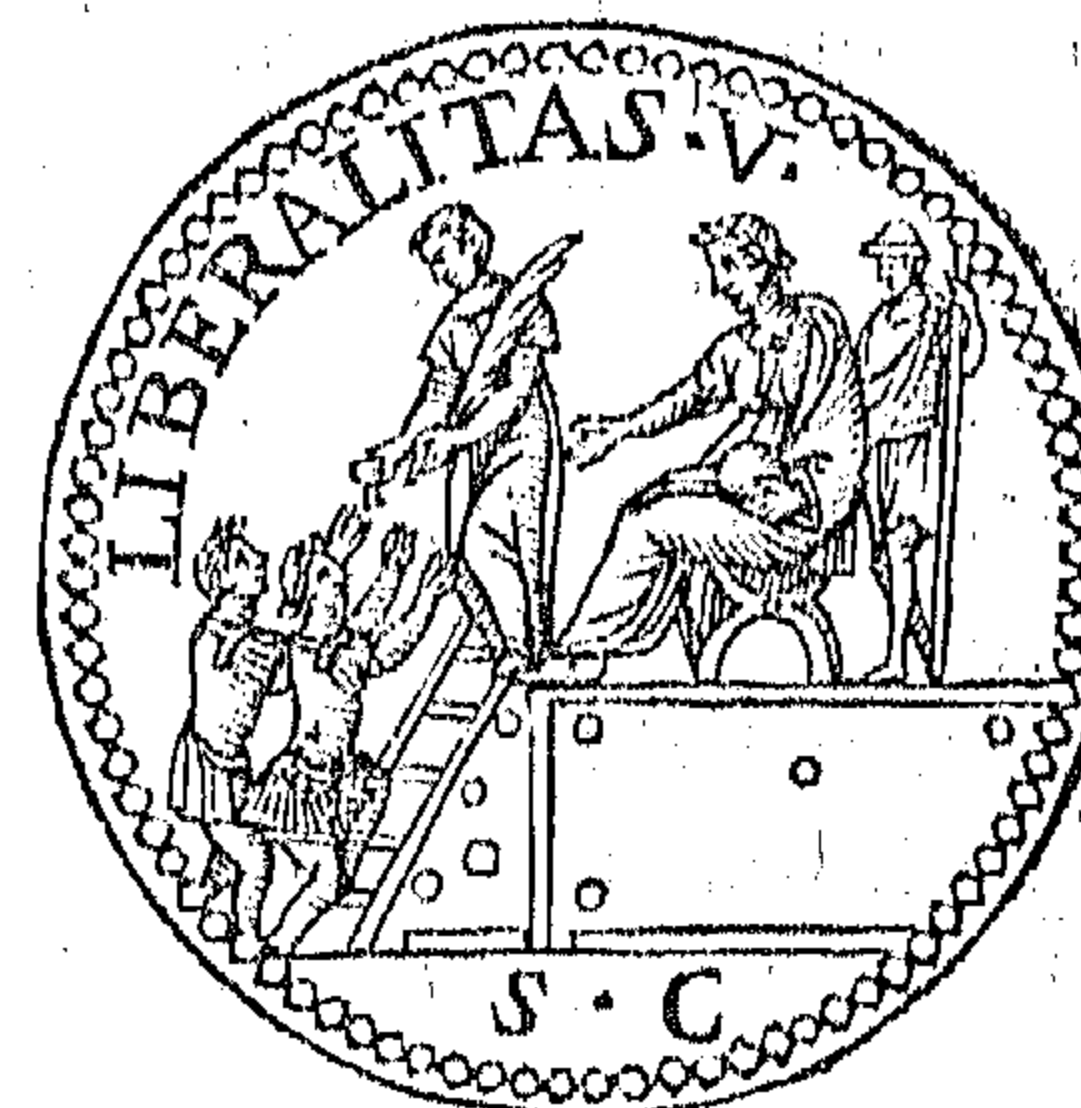
7.

D Vcentefimo primo Redemptoris noſtri anno, Anullino * ſecundum & Frontone I. Coſſ. antequam Seueri annus ſeptimus numerari inciperet, cū immani ciuium cæ- * al. Anullino de Seuerus filijs adoleſcentulis ſtabiliſſe ſibi viſus eſſet Imperiū, maiorem natu Antoninum, quem iam Cæſarem dixerat, creat ex Senatuſconſulto Imperatorem, collatis ei (vt auctor eſt Spartianus) inſignibus Imperatorijs, nimirū Auguſti nomine cum Tribunitia poteſtate: ſicq. hoc anno, quo Seueri eius patris ſexta abſoluitur, & ſeptima inchoatur, Antonini filij prima in antiquiſ inſcriptionibus coepta eſt numerari Tribunitia vna cū Imperio ſolita conferri poteſtas. Sed hęc pluribus ſuperius anno tertio eiſdem Imperatoris dicta ſunt. Quod ſi Herodianus dicat, hoc tempore, ante Parthicum bellum, Seuerum participiſſe Imperium cum filijs; tamen de Antonino tantum intelligendum eſt, fuiſſe declaratum Auguſtum, Getam autem fratrem eius tantum Cæſarem; licet Spartianus poſt Parthicum bellum Getam renunciatum Cæſarē, ipſumq. Antoninum eſſe nominatum aſſirmet.

II. Placuit autem Seuero ad conciliandum ſibi populum, præter munificentiffimas numerum editiones, congiariumq. magnum collatum populo (vt idem auctor teſtatur) militibus etiam tribuere donatiuum: cuius quidem vetus numiſma cuſum hic tibi formis exhibendum curauimus, quod ad res noſtras, de quibus acturi ſumus, pertinere certo ſcias.

D

d Ex Pyrrho Ligor.

Huius exhibitionis tempore illud de Chriſtiano milite accidit, quod Tertullianus in libro de Corona militis in hęc ferme verba eſt proſecutus: Proxime facta eſt liberalitas præſtantiffimorum Imperatorum. Expungebantur in caſtris milites laureati. Adhibetur quidam illic magis Dei miles, ceteris conſtantior fratribus: qui ſe duobus dominis ſeruire non poſſe præſumpſerat, ſolus libero capite, coronamento in manu otioſo. Vulgata iã & iſta diſciplina Chriſtianorū relucebat. Denique ſinguli deſignare, eludere eminus, inſreſdere cominus in noſtrū. Tribuno deſertur: et perſona iã ex ordine acceſſerat. Statim Tribunus: Cur, inquit, tam diuerſus habitu? Negauit ille cum ceteris ſibi licere. Cauſas expoſtulatus: Chriſtianus ſum, reſpondit. O militem in Deo glorioſum! Suffragia exinde, & res apud Acta, & reus apud Præfectos. Ibidem grauiſſimas penulas poſuit reuelari auſpicatus, ſpeculatoriam moroſiſſimam pedibus abſoluit, terræ ſanctæ inſiſtere incipiens: gladium nec dominicæ deſenſioni neceſſarium reddidit, laurea & de manu claruit. Et nunc ruſſatus ſanguine ſuo, ſpe calceatus, de Euangelij paratura ſuccinctus acutiore verbo Dei, totus de Apoſtolo armatus, & de martyrij candida laurea melius coronatus, donatiuum Chriſti in carcere expectat.] hęc Tertullianus.

Quod vero ait, eum ruſſatum ſanguine ſuo; verberibus vel alijs tormentis, prius quàm detruderetur in carcerem, affectum, ſignificare videtur. Puto enim, eum mox
Annal. Eccl. Tom. 2. A a 2 fuſibus

a Spartian. in Seuero.

b Antoninus dictus eſt Imperator.

c Herod. lib. 3.

d Idem in Seuero.

e Tertull. in lib. de Coron. milit. cap. 1.

f DE MILITE CHRISTIANO CORONARI RENVENTE.

III.

DE TEMPORIS
MOTAE PERSE-
CVTIONIS.

fustibus (quod erat militare supplicium) fuisse casum. Porro Tertullianus, cum hæc scriberet, Romæ his rebus se præsentem, non autem Carthagine longe positum fuisse declarat: nam de præsentis tēpore loquitur, voce illa iterata, Nunc, & nunc; ac plane se præsentem quoque fuisse demonstrat. Porro eiusmodi casum non in aliud tempus esse referendum, sed in præsens, quisque cuncta perpendens facile iudicabit. Nam in primis nihil est quod ad præteritum tempus referri eiusmodi res gesta possit; sed cum donatium illud insigne ex ea causa militibus (vt dictum est) erogari contigit. Rursus vero nec est quod dici possit, id accidisse alio quopiam anno eorum qui supersunt eiusdem Imperatoris Severi: nam quod Christiani illi, quibus res tunc ab illo milite gesta displicuit, ad improbandum facinus, illam potissimum prætexerunt rationem, quod eo facto longa pax Ecclesiæ periclitari posse videretur; cum eiusdem Tertulliani auctoritate liquido demonstratur, hoc anno post Severi Imperatoris profectioem in Orientem, Romanam Ecclesiam magna fuisse exagitatam persecutionis procella, nec cessasse, sed & postinde anno decimo eiusdem Severi, datis edictis, eandem in immensum auctam ad Severi vsque Imperij annum decimumquintum vel sextum perdurasse; nihil est quod dici possit id accidisse sequentibus annis, cum turbata iam ingruenti persecutione pace Ecclesiæ, nulla potuerit de timore turbandæ diu potitæ pacis in militem illum legitima esse querela.

IV.

DE HIS QUI MILITI
EVERTUNT
ADVERSATI.

Sed audiamus quid Tertullianus de his dicat, qui militi ea de causa fuerant refragati. ait ergo: Exinde sententiæ super illo, nescio an Christianorum, non enim alia Ethnicorum, vt de abrupto & præcipiti & mori cupido; qui de habitu interrogatus, nominatum fecerit: solus scilicet fortis; inter tot fratres commilitones solus Christianus. Plane superest, vt etiam martyria recusare meditentur, qui prophetias eiusdem Spiritus sancti respuerunt. Musitant denique tam bonam & longam sibi pacem periclitari. Nec dubito quasdam scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de ciuitate in ciuitatem: nullam enim aliam Euangelij memoriam curant. Noui & pastores eorum in pace leones, in proelio ceruos.] hæc Tertullianus de ijs qui militi profecti fuerant aduersati.

V.

TERTULLIANI
PRÆSENTIS
TEMPORIS STA-
TVS.

Ceterum vt hæc accuratius expendantur, iam ad ipsum Tertullianum, ipsumque huius temporis statum, conuertendus est stylus; quo etiam cetera, quæ ex eius scriptis in Annales sunt inferenda, certiora noscantur. Ex ipsius verbis proxime recitatis, mutatum iam ipsum intuiti sumus, & in Montani errores infelicem esse prolapsus, penitusque in præceptum actum, iam ipsi quoque (quod commune est omnium hæreticorum) Romanæ Ecclesiæ refragari, & in eorum Præsules acerrime inuehi, ac dicitur lacerare. Sed vt hæc manifestiora reddantur, accipe: Quid, quæso, illa verba venenata significant, quibus ait: Plane superest vt etiam martyria recusare meditentur, qui prophetias Spiritus sancti respuerunt? ad illud proculdubio alludens, quod Romanus Pontifex hæresim Montani damnasset, prout ipsemet aduersus Praxeam a scribens affirmat. Rursum cum subdit, illos ad fugam accingi, qui militis facto aduersarentur, idque nihil aliud esse, quam fugam meditari: plane Catholica Ecclesiæ populum carpit, quod persecutionis tempore fugiendum esse, non autem negandum contenderet, secundum consilium Domini dicentis: Si persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.]

VI.

Sed & quod Romani Pontifices eiusdem essent Catholicae veritatis & Ecclesiasticae disciplinae assertores ac propugnatores; illud procaciter in eos intorquet contumeliae spiculum, dicens: Noui pastores eorum in pace leones, in proelio ceruos.] ea nimirum ex causa, quod pacis Ecclesiæ tempore (quod ipse fortasse viderat) sacerdotali vigore in folio iudicij Victor Papa sedens, de Montani prophetijs iudicasset, easque damnasset, Theodotumque. (vt vidimus) recens emergentem hæresiarcham pariter condemnasset; ac insuper, quod videbatur esse maioris ponderis, Asianos omnes Episcopos Pascha, quod ad tēpus pertinet, Iudaice celebrantes, excommunicationis sententia percussisset. hæc igitur & alia cum Victor Apostolica auctoritate fecisset, sicut & eius prædecessores facere consueverant; hinc illud ipse: Noui pastores eorum in pace leones.] Quod rursus idem aduersus eiusdem Montani dogma, fugam in persecutione negantis, ex diuinæ Scripturæ præscripto & Apostolorum exemplo statuerat, licitas esse persecutionis tempore latebras atque fugas; hinc illud addidit, Et in proelio ceruos.] hæc nos non

A non somnare, vel a remotis ducere coniecturis, sed ex ipsiusmet sententia, libro a se scripto testata, certo posse affirmari, qui ab illo scripta leget, aperte cognoscat. Est titulus commentarij illius, De fuga in persecutione, ad Fabium.] de quo inferius plura dicturi sumus.

Sed quæ præcesserit causa, vt ab Ecclesia Romana diuisus sese addiderit impostoribus, S. Hieronymus cum de eo agit in libro de Scripatoribus Ecclesiasticis, referens: Hic, inquit, cum vsque ad mediam ætatem presbyter Ecclesiæ permanisset, inuidia postea & contumelijs clericorum Romanæ Ecclesiæ ad Montani dogma dilapsus, in multis libris nouæ prophetiæ meminit, &c.] hæc S. Hieronymus: cuius auctoritati refragari mihi plane religio esset, nisi Tertulliano de se ipso narranti, atque causam huic omnino contrariam afferenti, assentiri potius cogere mur. Non enim quod aliqua passus sit a Clero Romano sese in Montani classem coniecit: sed potius e contra, quod sese Montano coniunxerit, & eiusdem dogmata aduersus obnitentes studiosius enixusque defenderit, eam ob causam ab Ecclesia Romana fuit eiectus. Quod quidem testatur ipse sic dicens: Et nos quidem postea agnitio Paracliti atque defensio disiunxit a Psychicis.] Sed quosnam Psychicos dicit, nisi Catholica Ecclesiæ alumnos? Per Psychicos quidem eum nominare consueuisse Catholicos, constat. sed de hoc inferius pluribus. At quando infelix sic ab Ecclesia se ipsum diuisit? & quidnam illud quod ait, Postea? nimirum cum prophetia Montani (vt prælocutus est) a Romano Pontifice cognita fuit atque damnata. Post hæresim igitur Montani proscriptam, ipse ter miser, cum eam deserere debuisset, iam non tantum se cognouisse dicit; sed (proh dolor!) illius patrocinium quoque suscipiens, ab Ecclesia Catholica se disiunxit. Nulla ergo (vt cuique sit perspicuum) in Clero Romano culpa fuit vt Tertullianus discederet ab Ecclesia: sed quod ait, Agnitio Paracliti atque defensio, fuit in causa. Quod si post hæc a Clero Romano ea de causa passus est aliquid, fuit hæc criminis pœna, & non causa delicti.

Sed insuper quid cause fuerit, cur adeo moribus præstans, tantaque eruditione vir præditus, quiq. vita innocens quam ardentissimo zelo Christianæ religionis flagrans videretur (sua enim ipsius scripta sunt horum omnium manifestissima signa) tam infeliciter se præcipitem dederit, vt, Catholica Ecclesia relicta, adeo turpiter ad impostores defecerit, haud est facile consequi: cum præsertim iam Montanum cum suis sectarijs optime nouisset, atque inter hæreticos, quos recenset, adnumerasset, cum luculentissimum illum ac disertissimum commentarium aduersus hæreticos conscripisset; quem titulo de Præscriptione consignans, scitissime quidem ac prudentissime, quam ac penes quos esset Ecclesia Catholica, ipsa sincera dogmatum veritas, adeo certis, ac manifestis, ac toto celo perspicuis monstrauerat argumentis: cum sibi confans omnes ad Romanam Ecclesiæ fidem prouocat, eamque tam præclaro præconio celebrans, Habes Romanam, inquit, vnde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felicis Ecclesiæ, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt: vbi Petrus passioni Dominicæ adæquatur: vbi Paulus Ioannis exitu coronatur: vbi Apostolus Ioannes, posteaquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur. Videmus quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesijs contulerit.]

In hac quidem sententia etiam post Eleutheri Papæ obitum persistisse visus est, ea potissimum ratione, quod, cum de eo mentio incidit, Eleutherum benedictum appellet, perinde ac si more maiorum dixisset, Cuius memoria in benedictione est. Quamobrem lapsus ipse post eius Pontificis mortem contigisse oportuit sub Victore gentili suo: nam & ille, cuius & ipse, Afer erat. Indigne fortasse tulit illum sibi honore prælatum, vel quod ab ipso non adeo, vt sibi præsumperat, haberetur honore, vel coleretur officijs. Sane quidem apud S. Ambrosium (quisquis ille fuerit, antiquus sane auctor est) Tertullianus Nouatiano coniungitur, amboque inuidiæ tabo infectos ab Ecclesia desciiisse, legitur in hunc modum: Per inuidiam, & charitatem corrumpentes, scientiam ad nihilum deduxerunt. Nam & Tertullianus & Nouatianus non parua scientiæ fuerunt: sed quia per zelum, charitatis fœdera perdiderunt, in schisma versi, ad perditionem sui hæretes creauerunt.] Putauit Pamelius ob repulsam Episcopatus Carthaginensis ipsum ab Ecclesia desciiisse: sed & alia ab alijs causa, qua numlibet leuissima coniectura nitantur, in medium adducuntur.

Annal. Eccl. Tom. 2.

Aa 3

Sane

a Tertulliano de
fuga in perse-
cutione, per so-
lum.

VII.

TERTULLIANI
LAPSUS CAUSA.b Tertull. ad-
uers. Prax. c. 11.

VIII.

TERTULLIANVS
DIV PRO EC-
CLESIA CERTA-
VIT.c Idem de præ-
scrip. cap. 30.

IX.

TERTULLIANVS
VICTORIS PA-
PÆ AEMVLVS.d Apud Ambros.
in epist. 1. ad
Cor. c. 13.e Recitat Pa-
melius in Vita
Tertullian.

X.
QUALIS FVE-
RIT TERTUL-
LIANVS.

Sane quidem dum attentius accuratiusq. considero hominis ingenium, nihil pro-
pemodum est, quod adeo admirer, ipsum lapsum in hæresim. Ex eius enim scriptis,
animi ipsius affectus elucet, & perinde atque pictura quaedam in tabula demonst-
rantur. Etenim perspicitur in illis durum hominis ingenium, austerusq. animus intelli-
gitur: quippe qui exactioris disciplinæ, arctiorisq. vitæ cultu nitens, se iudicem gerebat
Ecclesiæ: adeo vt, cum Christianæ vitæ professionem in seueritate atque austeritate ni-
mia tantummodo collocaret, eo tandem incurreret amentia, vt ex asperioris vitæ cul-
tu de veritate dogmatum iudicium faceret, atque temere sententiam ferret. Qua occa-
sione factum est (quod est in prouerbio) vt patella suam inueniret operculum; cum
scilicet in Proclum moderatiorem Montani sectatorem impexit. Habebatur is, hoc

Enseb. lib. 6.
c. 14.

Hieronym. de
scrip. Eccles. in
Caio.

Tertull. ad-
uers. Praxeam.

tempore, Cataphrygum omnium disertissimus; aduersus quem sub Zephyrino, Vi-
ctoris successore, Caium insignem Theologum valde egregiam disputationem ha-
buisse, Eusebius, Hieronymusq. testantur. Ille autem Æschines nomine, qui Mon-
tani dogmati de Trinitate (vt dictum est) errorem admiscuerat, ab ipsomet Tertullia-
no scriptis exagitatur.

XI.
TERTULLIANVS
DECEPTVS A
PROCLO.

At deceptus est a Proclo Tertullianus; quod nimirum ille doctrinam suam non ab
homine, sed a Paracleto, qui descendisset in hominem, se accepisse profiteretur; quodq.
præferret veritatem Catholici dogmatis, in his quæ spectarent ad Christum atque
sanctissimam Trinitatem. Nam cum ex Cataphrygibus alij a prima illa institutione
Montani deuiarent, vt Æschines, cuius dogmati Sabellius fauit: iste vero rectam fi-
dem prædicaret, omnesq. aduersantes condemnaret hæreticos: castitatem ac continen-
tiam celebraret: noua ieiunia, eademq. austeriora, instinctu Spiritus seruanda profite-
retur indicere: vigilias ac preces multiplicaret: martyrium adeo extolleret, vt nec fu-
gam aliaq. latebras vel redemptionem vitæ admitteret: hæc, inquam, & alia id genus
ille ex Paracleto homini curiosissimo ingerens, & animo ea cupienti propinans, de ca-
lice aureo Babylonis sitientem potauit: quo mox redditus ebrius, furere coepit, inq. Ca-
tholicos, quod tam bonas a Spiritu reuelatas institutiones damnassent, inuehi postea
numquam desistit.

XII.
Tertullian. de
Monog. c. 2.
SANCTIORIS
VITAE PRAE-
TEXTVS TER-
TULLIANVS
DECEPTVS.

Sed de his inter multa vnum tantummodo huc afferamus exemplum, dum obla-
trat aduersus Catholicos, qui in Ecclesia bigamiam permitterent, sic inquit: Nec
vlla magis ex causa Paracletum negare coguntur, quam dum existimant nouæ disci-
plinæ institutorem, & quidem durissimæ illis: vt iam de hoc primum consistendum
sit in generali retractatu: An capiat Paracletum aliquid tale docuisse, quod aut nouum
deputari possit aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sacri-
nam Domini? &c.] atque adeo sibi videretur idcirco Catholicos Montani Paracleti
non recipere disciplinam, quod laxioris vitæ cupidus essent, nec vellent nouis adstringi
vinculis mandatorum. Quamobrem eos, vt Spiritus contemptores, non Christianos,
sed Psychicos, nempe Animales, nominare in posterum consuevit. Sed plane infelix,
qui austerioris vitæ prætextu sic semel deceptus, in plures alios post hæc errores indu-
ctus est, de quibus suo loco dicitur.

XIII.
TERTULLIANVS
LEUITAS IN
MULTIS.

Tertullian. de
Anima, c. 9.

Accessit ad faciliorem hominis lapsum, quod ipse licet durus in disciplina, in cre-
dendo tamen magna erat animi facilitate præditus: adeo vt quæcumque muliercula
se aliquid secundum visum accepisse diceret, mox tantam illi præstaret fidem, vt cum
alioqui eruditissimus esset, omnem illi post haberet doctrinarum veritatem. Est de ea
re patens exemplum ab ipso descriptum in libro de Anima, quod superius, dum de
dogmatibus Cataphrygum egimus, est enarratum: quo quidem aperitissime demon-
stratur, insanisse plane hominem, dum arbitrio mulierculæ, a cardine dimouetur non
tantum Christianæ Theologiæ, sed etiam humanæ philosophiæ; vt animam corpo-
ream, coloratam, anthropomorphitamq. crediderit: tantumq. valuisse apud eum
phanaticæ feminae qualibet efficta & affectata relatio, vt omnia pro illa neglexerit Ca-
tholica dogmata atque scientias. Ex his igitur videas, hominem sui natura ad creden-
dum facilem, & ad retinendum quod semel, licet errore deceptus, animo concepisset,
tenacem ac durum, nulla Christiana animi submissione præditum, sed agentem in
omnibus cenforem Ecclesiæ, ad lapsum sibi in hunc modum præcipitium præparaf-
se: dicente de huiusmodi diuina Scriptura: Qui cito credit, leuis est corde.] et: No-
li esse iustus multum, neque plus sapias quam necesse est, ne obstupescas.] hæc
iam

Eccles. 7.

A iam de infelicissimi Tertulliani miserando lapsu commemorasse sufficiat.

Sed quod spectat ad nomen, quo ignominia causa tum Romanæ Ecclesiæ Fideles, XIV.
tum ceteros Orthodoxos, Psychicos nominare consuevit; fuit Valentini hæresiarchæ PSYCHICI QVI
illud primum inuentum, qui (vt auctor est Irenæus) Psychicos nominabat homines, ESSENT.
qui non essent, sicut ipsi, vt aiebat, spirituales. Transijt vox eadem ad Cataphrygas; *atrem. lib. 1. c. 1.*
qui æque omnes non suscipientes Paracletum, Psychicos appellabant. de quibus hæc
Clemens Alexandrinus: Quin etiam Phryges quoque, illos qui nouam non attendunt *b Clem. Alexan.*
prophetiam, Animales appellant.] Inde est quod apud Tertullianum non Catholici *strom. lib. 4.*
modo, sed & hæretici quoque omnes, qui suum ipsius spernerent Paracletum, æque
Psychici dicebantur: quo ipse afflatus atque repletus, non contumelias tantum in Ca-
tholicos omnes iaciebat, sed & calumnias eructabat, & quod alias in ijs laudasset, eis-
dem probro vertebat: vt exempli causa, cum scribens ad martyres, curam, quam de
eis suscipere soleret Ecclesia, commendat sic dicens: Immo & quæ iusta sunt, caro non *c Tertul. ad*
amittit per curam Ecclesiæ, & agapen fratrum.] quod antiquitus factitari consueuisse, *martyr. c. 2.*
affatimq. illis fraternæ charitatis solatia suppeditari solita, diximus. At postea *d Tertull. de*
quam exerens, ex iisdemq. detrahendi occasionem arripiens, hæc effutijt: Plane ve- *ieiun. aduers.*
strum est, in carceribus popinas exhibere martyribus incertis, ne consuetudinem qua- *Psychic. c. 12.*
rant, ne rædat vitæ, ne noua abstinentiæ disciplina scandalizentur.] Hæc ille idcirco,
quod martyres Montani non vescerentur cibis communibus ceteris, sed xerophagijs
quid simile de Alcibiade vidimus apud Eusebium.

Sed & quod aliquando vnus ex confessoribus Catholice communicationis, licet ca-
techumenus, tormentorum timore negasset; quos plausus ipse non edidit? qui & rem
ipsam ignominia deturpatam voluit stylo suo perpetua memoria commendari, cum *e Euseb. lib. 5.*
de Pristino catechumeno hanc subdit historiam: Quam consuetudinem nec ille Pristi- *cap. 3.*
nus vester non Christianus martyr attigerat: quem & facultate custodiæ liberæ ali- *XV.*
quandiu factum omnibus balneis, quasi baptismate melioribus; & omnibus luxuriæ *DE PRISTINO*
secessibus, quasi Ecclesiæ secretioribus; & omnibus vitæ istius illecebris, quasi a ternæ *CATECHUMEN-*
dignioribus; hoc puto oblegatum ne mori vellet. Postremo ipso tribunalis die, luce *NO.*
summa, condito mero tamquam antidoto præmedicatum, ita enervastis, vt paucis
vngulis titillatus (hoc enim ebrietas sentiebat) quem Dominum confiteretur, interro-
ganti Præsidi respondere non potuerit amplius. Atque ita de hoc iam extortus, cum
singultus & ructus solos haberet, in ipsa negatione digestus.] hæc Tertullianus in-
sultans & exultans, deq. lapsu miseri tot tantaq. aggerat & exaggerat; atque addit: Ideo
sobrietatis disciplinam qui prædicant, pseudopropheta? ideo hæretici qui obseruant?
Quid ergo cessatis Paracletum, quem in Montano negatis, in Apitio credere?] hæc *f Tertul. aduers.*
ipse, furoris flammam euomens. *Psychic. c. 12.*

Et quod ab Ecclesia Catholica semel desciscens, in eandem immortale iurasset bel-
lum; inde accidit, vt, quod Catholici improbarent, mordicus ipse defenderet: vt de
milite illo accidisse vidimus, qui noluisse, vt alij quoque Christiani milites faciebant,
lauream donatiuum accepturus in capite gestare. Non certe ex idolo eam sumebant,
vel illi eam postea offerebant: nulla cum ea thuris oblatio, vel alia intercedebat super-
sticiosa libatio: nihilq. aliud illa præfererebat, quam insigne victoriæ: qua quidem
nec qui tunc aderant, nec qui alias sub alijs Imperatoribus militassent, abstinerint vm-
quam: nec quod vnus hic fecit, ab aliquo alio milite Christiano aliquando factum ef-
se aliquod exemplum præcesserat, quo ea de causa miles aliquis videretur subisse mar-
tyrium. Nam alias cum ouantes, tum etiam triumphantes venerant cum Imperatori-
bus milites Christiani, & vtrique sicut ceteri, laureati: quod a nemine illis datum est cri-
mini; cum tamen certum sit, Christianos non paruo numero (quod & ipse Tertullia-
nus in Apologetico testatur) in castris militare consueuisse. legionem certe Fulmina-
tricem dictam, ex Christianis fuisse refertam, suo loco narrauimus. Nec rursus eam
ob causam, quod laurus Apollini, myrtus Veneri diceretur esse dicata, ex ijs corona-
ri vetitum erat: nam ea ratione nec ad vllum vsum Christiani elementis (quod deridet
S. Augustinus scribens ad Publicolanum) nempe terra quia Cereris, mare quod Neptu-
ni, aere quia Iouis, igne quia Vulcani esse dicerentur; nedum ijs arboribus, alijsve
plantis & animalibus dijs dicatis vti valuisse: quod asserere, plane infania videretur.
cum alioqui etiam idolothyta, nulla facta disquisitione, manducari concesserit Apo-
stolus,

XVI.
LAUREAM GE-
STARE NON EV-
ASSE SIGNVM
IDOLOLATRIAE

August. epist.

stolus², dum nullum scandalum immineret. Quod & dicendum de laurea: nam cum nullus pateretur offensam, quod omnes æque incederent laureati, frustra atque superflue id ab eo milite tentatum esse, videri poterat.

XVII. Sed non est nostrarum partium, militem illum absoluere aut condemnare, eiusve causam sententia terminare: sed tantummodo hic demonstrare, Catholicos, qui Romæ erant, & commilitones Christianos haud temere audax facinus improbasse: cuius occasione mox fuerit post longam pacem Ecclesia noua persecutione concussa. Sed & his adiucimus, non eandem fuisse rationem, lætitiæ causa domus postes coronare, vel lucernas accendere, quod Christiani facere detrectarent; & coronas victoriæ insignie milites ferre: nam illud erat voluntatis, non necessitatis commune omnibus; sed (vt idem Tertullianus ait) ex cuiusque pendeat arbitrio, qui eo obsequio adulari cuperet Imperatori. At militaris corona erat eius temporis necessarium capitis ornamentum: eo enim nobili insigni victoriæ, sicut & gladio accinctos, ad victoriæ præmiū capeffendum milites progredi necesse erat. Atqui Tertullianus, cum tam vehementem fortemq. pro eo instituerit defensionem, eo erroris quoque prolapsus est, vt negaret^b Christianum hominem posse fide salua militem agere.

XVIII. Sed illud non male, licet ad malum abuteretur, cum non ex Scriptura tantum, sed ex lege quoque non scripta, ex traditionibus scilicet & consuetudine diutius ab Ecclesia obseruata licere sumere argumentum affirmat: hæcque dicens, antiquas retexit Ecclesiæ traditiones, nobilissimum plane Christianæ religionis monumentum. Nec enim eas deducit ex schola Montani (vt calumniose prætexunt Nouantes) cuius vix tunc limen ingressus erat; sed quod aduersus Catholicos ageret, ad eos conuincendos non alias certe, quam ex Catholica Ecclesia petitas (vt argumentatio vires haberet) traditiones antiquas eum recensuisse oportuit. Quanam vero illæ essent, quibus antiquitus acceptis in præsens tempus Catholica vteretur Ecclesia, hic repetere, haud fuerit otiosum, licet partim alias de iisdem sæpius meminerimus. Sic ergo ait^c:

XIX. Quomodo enim vsurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta. Ergo quaeramus, an & traditio non scripta non debeat recipi. Plane negabimus recipendam, si nulla exempla præiudicent aliarum obseruationum, quas sine vllius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique vt a baptisate ingrediar: Aquam adituri, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia sub Antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo, & pompæ, & angelis eius. Dehinc ter mergitamur, amplius aliquid respondentes quam Dominus in Euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis & mellis concordiam prægustamus. Exq. ea die lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis coetibus, nec de aliorum manu, quam Præfidentium, sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalijs annua die facimus. Die Dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschæ in Pentecosten vsque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo tetimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.] hucusque Tertullianus de antiquis (vt diximus) Ecclesiæ traditionibus, non Montani paulo ante prodeuntis hæretici, licet ipse iisdem æque cum Catholica vteretur Ecclesia: in omnibus enim (illis exceptis, quæ superius a nobis sunt enarrata) Catholice Ecclesiæ erat ipse consentiens. Sed de his satis.

XX. At vero vt iam ad Seuerum Imperatorem reuertamur: comparata ipse aduersus Particos ingenti expeditione, iamq. collato (vt memorauimus) militibus donatio, vna cum filijs Orientem versus capeffit iter; relinquens Romæ, qui omnium curam ageret, Plautianum virum clarissimum, cuius filiam Antonino filio suo dederat in vxorem. Hic vero ex sententia Imperatoris, reliquos qui essent in suspicionem adducti de commercio cum Nigro, vel Albino, licet leuibus tantummodo coniecturis, iussit occidi. Hæc namque illa fuit reliqua cædes, quam Tertullianus^d, post vindemiam

PLAUTIANVS ROMAE RELICTVS A SEVERO.

d Tertull. in Apolog. c. 35.

Aracemationem appellat. Sed hæc omnia pluribus Spartianus^a, qui addit (quod & Tertullianus^b attigit) ab eodem quoque ad pœnam petitos esse, qui de vita Imperatoris vates ac magos consulissent. Sed nec Christianis pepercit, quod & ipsi contemptæ maiestatis, ob prætermissa ab alijs solita exhiberi officia, ab inuidentibus in crimen adducerentur: quem & nouus casus de milite coronam ferre recusante vehementius exacerbauit. Sic igitur tot inuentiis dira tandem persecutio in Christianos exarsit.

Sed quo interim fuerit Romæ Christiana religio affecta ludibrio, & derisa commento, hic primum enarrare, operæpretium existimamus. Tertullianus^c enim rem gestam in hæc verba describit: Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate proxime editio publicata est, ex quo quidem in frustrandis bestijs mercenarius noxius picturam proposuit cum eiusmodi inscriptione, DEVS CHRISTIANORVM Ononychites. Is erat auribus asininis, altero pede vngulatus, librum gestans, & togatus. Risimus & nomen & formam.] hæc ipse, quæ non Carthagini, sed Romæ facta, verius putamus, vbi ipse tunc aderat (vt diximus) Tertullianus, cum donatium hoc anno ab Imperatoribus erogatum est militibus.

Sed quam ob causam Gentiles illusores eiusmodi forma representandum putarunt Deum Christianorum? Non ob aliam puto, quam quod (vt idem auctor paulo superius testatus est) calumniose diffamatum vbique apud eosdem Gentiles esset, Christianos caput asini adorare. Sed vndenam tale commentum deductum fuerit, idem tradit his verbis^d: Nam, vt quidam, somniafisti caput asinum esse Deum nostrum. Hanc Cornelius Tacitus suspicionem scriptis inseruit. Is enim in quinto historiarum suarum bellum Iudaicum exorsus ab origine gentis, etiam de ipsa tam origine, quam de nomine & religione gentis, quæ voluit argumentatus, Iudæos refert Ægypto expeditos, siue (vt putauit) extorres, in vastis Arabiæ locis aquarum egentissimis, cum siti macerarentur, onagris, qui forte de pastu porum petitori æstimabantur, indicibus, fontibus vsos, ob eam gratiam consimilis bestiæ superficiem consecrasse. Atque ita inde opinor præsumptum, nos quoque; vt Iudaicæ religionis propinquos, eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sane ille mendaciorum loquacissimus, in eadem historia refert, Gneum Pompeium, cum Hierusalem cepisset, proptereaq. templum adisset, speculandis Iudaicæ religionis arcanis, nullum illic reperisse simulacrum. Et vti que si id colebatur, quod aliqua effigie representabatur, nusquam magis, quam in sacrario suo exhiberetur; eo magis quia verebatur extraneos arbitros vana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum; & conspectus ceterorum, velo oppanso, interdicebatur.] hucusque ipse.

At vero non fuit Tacitus primus huius fabulæ concinnator & auctor, sed infensissimus ille Iudæorum hostis Apion Alexandrinus, de quo pluribus tomo primo Annalium dictum est. hic quidem in illis quos aduersus Iudæos edidit commentarijs, idem de capite asini figmentum intexuit: aduersus quem Iosephus Iudæus historicus duobus libris conscriptis, cum hanc, tum alias plurimas a procaci homine in Iudæos illatas calumnias egregie confutauit: vbi de capite asinino hæc verba^e: Cum sit valde turpissimum liberis qualibet ratione mentiri, multo magis de templo apud cunctos homines nominato tanta sanctitate pollente. In hoc enim sacrario Apion præsumpsit edicere asini caput collocasse Iudæos, & ipsum colere, ac dignum facere tanta religione: et hoc affirmat fuisse propalatum, dum Antiochus Epiphanes & expoliasset templum, & illud caput inuenisset ex auro compositum multis pecunijs dignum. Ad hoc igitur primum quidem respondeo: quoniam Ægyptius, vel si quid aliud tale apud nos fuisset, nequaquam debuerat increpare, cum non sit deterior asinus faronibus & hircis & alijs qui sunt apud eos dij. Deinde quomodo non intellexit, operibus increpatus de incredibili suo mendacio? Legibus namque semper vtimur iisdem, in quibus sine fine consistimus. Et cum varij casus nostram ciuitatem, sicut etiam aliorum, vexauerint, & Theos, ac Pompeius Magnus, ac Licinius Crassus, & ad nouissimum Titus Cæsar bello vincentes obtinuerint templum, nihil huiusmodi illic inuenere, sed purissimam pietatem, de qua nihil est nobis apud alios effabile. Quia vero Antiochus neque iustam fecit templi deprædationem, sed egestate pecuniarū ad hoc accessit, cum non esset hostis, & socios insuper nos suos & amicos aggressus est, nec aliquid dignū derisionis illic inuenit: multi & digni conscriptores super hoc quoque testantur, Polybius

a Spartian. in Severo. b Tertull. in Apolog. c. 35.

XXI. c Tertull. in Apolog. c. 26.

d Tertull. ibid. c. 25. in fin. c. 26.

XXIII. e Ioseph. contra Apionem lib. 2. c. 20. DE CVLTV CAPITIS ASINIVM DARIIS OBIECTO CONFUTATIO.

Mega-

Megalopolitanus, Strabo Cappadox, Nicolaus Damascenus, Timogenes, & Castor A chronographus, & Apollodorus: qui omnes dicunt, pecunijs indigentem Antiochum transgressum foedera Iudæorum, & expoliassè templum auro argentoq. plenum. Hæc igitur Apion debuit respicere, nisi cor asini ipse potius habuisset, & impudentiam canis, qui apud ipsos assolet coli: neque enim extrinsecus alia ratiocinatione mentitus est. Nos itaque asinis neque honorem, neque potestatem aliquam damus, sicut Ægyptij crocodilis & aspidibus, &c.] hæc & alia Iosephus in Apionem.

XXIV.

Plutarch. in Sympof. lib. 4. q. 5. OBIECTA IN IV- DÆOS VERTE- BANTUR PRO- BRO CHRISTIA- NIS.

Sed & Plutarchus in Sympofiacis æque existimavit Iudæos asinum venerari, eadem superius narrata occasione, quod fontem eis aquæ monstravit. Existimo equidem hæc ipsa esse quæ Tacitus ex Apionis aduersus Iudæos libris editis fuerat mutuatus. Rursum vero apud Suidam Democritus historicus eiusdem fabulæ assertor legitur in hæc verba: Democritus historicus scribit, Iudæos aureum asini caput adorare, & tertio quoque anno hospitem captum illi immolare, carnibus minutim incisis eos interficientes.] hæc itaque ab omnibus his obiecta Iudæis, transierunt in calumniam Christianorum: sicq. videas, quæcumque fœda essent in Iudæos olim dicta, Gentiles argu- menti inopes in Christianos congerere solitos; nec id semel tantum, sed semper. nam apud Minutium Felicem hæc eadem Cæcilius postea exprobrauit Octauio, dicens: Audio eos turpissimæ pecudis caput asini consecratum inepta nescio qua persuasione venerari, digna & nata religio talibus moribus.] Sed ad hæc defensor veritatis Octavius: Sic, inquit, est negotium dæmonum: ab ipsis enim rumor falsus & seritur, & fouetur. Inde est quod audire te dicis, caput asini rem nobis esse diuinam. Quis tam stultus, vt hoc colat? Quis stultior, vt hoc coli credat? nisi quod vos toros asinos in stabulis cum vestra vel Hippona consecratis, & eosdem asinos in stabulis cum Iside religiose deuotatis: item boum capita & capita veruecum & immolatis & colitis: de capro etiam & homine mixtos deos, & leonum & canum vultus, deos dedicatis.]

XXV.

Epiph. har. 26.

Potuit & fabella hæc etiam ad Gentiles esse prolapsa, sicut & alia multa, ex hæreticorum lacunis, quod Gnostici (vt dictum est) librum scripserunt, quem nominabant Stripem Mariæ: in quo inter alia horrenda hæc quoque posuisse, Epiphanius tradit: Ex hac enim causa inquit Zachariam occisum esse in templo, quoniam visionem vidit, & ex timore volens narrare visionem, oris obturationem pertulit. Vidit enim (inquit) in hora suffitus (cum suffitum faceret) hominem quemdam stantem, asini formam habentem: et cum egressus esset, ac dicere vellet, Væ vobis, quem adoratis? obturauit os eius ille, qui visus est ab ipso in templo, vt loqui non posset. Cum vero aperiret os suum, vt loqueretur: tunc reuelauit ipsis, & occiderunt eum, & sic thortius est Zacharias.] hæc illi, putantes Dominum Sabaoth eiusdem esse figuræ: nam de ipsdem idem Epiphanius ait: Tradunt autem eorum alij Dominum Sabaoth asini formam habere, alij porci: quapropter mandatum est (inquit) Iudæis, vt porcum ne edant: esse autem ipsum creatorem cæli & terræ & cælorum, qui post ipsum sunt, & angelorum suorum.] Sed vnde hoc commentum illi? inde nimirum, quod in benedictione Iudæ, a quo Iudæi, inter alia dictum esset a Iacob propheticè, Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem a sinam suam] per vitem Christum intelligentes, qui de se ipso ait, Ego sum vitis vera.] cui alligari asina diceretur, quod Iudaicus cultus illi subijceretur. Sed & quod legisent, asinam suscepisse patrociniū Iudæorum, dum Balaam ad eos maledicendos impulsus locuta redarguit: siue etiam quod audirent Deum iussisse, vt quos caperent de hostibus equos occiderent, asinas vero illorum seruarent. Sed eius rei mysterium explicat Origenes. Porro asinos & non equos alere, peculiare fuisse Iudæis, quos in regione Arabia & Palæstinæ fuisse veloces vt equos, idem Origenes affirmat.

XXVI.

Plutarch. in Sympof. lib. 4. q. 5.

Ex leuissimis quibusdam coniecturis multa falsa de Iudæis nugati sunt Gentiles. nam sicut de asino, ita & de porco falsa sunt opinati: nempe Iudæos etiam porcos colere, quod non occiderent, sed eis parcerent. Vnde Plutarchus tam de porco, quam de asino, hæc habet: Existimo autem Iudæos, si abominarentur porcum, interfecturos eum fuisse, sicut mures necant magi: nunc tam interficere, quam edere suam, ijs est religio. Et fortassis rationi hoc consentit, sicut asino suus est apud eos honor, quod fontem aquæ eis demonstrauit; ita suam eos reuereri, vt fationis & arationis magistrum.] hæc Plutarchus, qui assertam ab Apione de cultu asini causam secutus est; in his de-

VNDE HAERETICIS DATA OCCASIO DE CULTU ASINI FIGMENTVM EXCOGITANDI. c. Genes. 49.

Joan. 15.

Num. 22.

Iosue 11.

Num. 31.

Orig. in Ios. hom. 15.

Orig. in Iob lib. 2.

A his deceptus, sicut cum (quod dictum est superius) Iudæos Bacchum adorare existimauit. Potuit igitur (vt dictum est) & ex Gnosticis eadem calumnia in Christianos effundi: sicut & illa de infantium cæde, esu humanarum carniū, & promiscuo concubitu extinctione luminum perpetrari solito: quæ omnia his diebus iterum resuscitata, & Christianis obiecta esse, idem pluribus testatur Tertullianus, quæ singula vehementissime ipse purgat ac confutat. His omnibus & alijs multis in Christianos apud Gentiles ore omnium diffamatis, factum est, vt (quod alias olim sæpius accidisset) Christianum nomen ipsum esset in crimen; dicitur tantum quempiam Christianum, satis esset, vt mox immanium veluti scelere reus condemnaretur: quamobrem immanis his diebus est Romæ in Christianos persecutio excitata.

Cum autem non liceret coram causam agere; Tertullianus, eruditissimo scripto Apologetico, pro omnibus defensionem instituit apud ipsos Romanæ superstitionis Antiquitates: absens enim tunc (vt dictum est) Seuerus erat; malum vero instans ac furens: sicq. eos, qui in causa præesse iudices videbantur, scriptis conueniendos putauit. His quidem fama nefandorum criminum percitis, ex nomine tantum, tamquam criminum indice atque confessione, in quemquam ipsorum lege agere, æquissimum videbatur. Quæ enim ab hæreticis Gnosticis perpetrari crimina consueuerant, eadem (vt sæpe dictum est) in Catholicos quosque Christianos calumniosè obiectari solita erant. de quibus idem Tertullianus: Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidij, & pabulo inde, & post conuiuium incesto; quod euerfores luminum canes, lenones scilicet, tenebrarum & libidinum impiarum inuerecundia procurent.] hæc & alia de his plura.

Certe quidem in his quæ spectant ad incestus calumniam, etsi aliæ omnes cessassent, hæc semel iudicibus persuasa, satis superq. esse poterat, vt ad infligendas poenas grauissimas iudicum animos excitaret. Vigeant enim aduersus mœchiam seuerissimæ Seueri leges, quibus in quamplurimos animaduerrat. nam de eo hæc Dio: Criminari solebat Seuerus incontinentes; ob eamq. causam legem de mœchis tulit, ex quibus quamplurimæ cædes factæ sunt. Ego quidem, cum Consul essem, inueni scriptum in tabulis tria millia mœchorum morte fuisse multata. Sed cum iam multi mortales in hanc poenam inciderent, coepit de his querere negligentius.] hæc tenus Dio. Ampliavit quoque Seuerus legem Iuliam de adulterio, vt non solum nuptæ, sed & sponsæ eidem tenerentur obnoxie. In maritum quoque crimen non vleiscentem, causam prosequendo, vleisci voluit, vt Vlpianus testatur. Sed & a Seueris additum hoc officium Præfecto Urbis, vt mancipia tueretur, ne prostituerentur, idem affirmat. Insuper leuissimam legem Papiam, mœchiæ illicem, idem Seuerus sustulerat. quod & Tertullianus ipse testatur, sic dicens: Nonne vanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Iulie matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Seuerus constantissimè Principum exclusit?]

Cum igitur quæ apud eos hæc tenus visa essent leuissima crimina, adeo seuerè in Romanis quoque ipsis iugiter punirentur: quid putandum a iudicibus factum in Christianos, foedissimo omnium scelere infamatos? quos ipsdem inauditos, sed ex nomine tantum crimen manifestatum putantes, diris affectos supplicijs vel ad ignem, vel ad leonem damnabant. Sed hæc & alia omnia illata crimina idem Tertullianus eadem luculentissima diluit ac purgat Apologia. Dum enim eminentem Christianorum castitatem quamplurimis testatam reddit exemplis, ne leuissimæ quidem locum suspicioni relinquit. Sed & illa defendit, nec crimina esse ostendit, quod dicerent illi, Deos non colitis, & pro Imperatoribus sacrificia non impenditis.] perspicue manifestans, non ob eam causam Christianos esse dicendos impios, qui verum Deum colant; nec maiestatis & Imperatorij culminis contemptores, pro quibus digna vota nuncupent, eosdemq. assidue precibus Deo commendent.

Porro cum hæc semper obiectarentur in Christianos, atque de nefandis sceleribus illæ calumniæ vulgi rumore adeo increbrescerent; cassa plane & irrita prorsus reddita sunt illa veterum Imperatorum rescripta, nempe Traiani, Hadriani, ac Marci, quibus illi cum Christianis ex nomine tantum vetuerant experiri, vel quicquam illis causa negotij facilitari: sed velut rupto obice torrens, sic se omnium furor grassans in illos effusus est. Vnde iure in eos vehementer idem Tertullianus exclamat. In hunc igitur modum Christiani ad tribunal perducti, vbi professionis nomen rogarentur, factis ad

Tertul. in Apolog. 6. 7.

XXVII. TERTULLIANVS CAUSAM AGIT CHRISTIANORVM.

Idem in Apolog. 6. 7.

XXVIII. LEGES SEVERI ADVERSVS MŒCHOS. Dio in Seuera.

l. 2. s. si publico. c. 1. s. diuus Seuer. c. 1. s. de Praef. Urbis. Tertul. in Apolog. 6. 4.

XXIX. CALVMNIOSI SAEVITVM IN CHRISTIANOS.

XXX. ANTIQVATA RESCRIPTA PRO CHRISTIANIS DATA.

Tertul. in Apolog. 6. 2.

tis ad crimen esse putabant, si se esse Christianos libere faterentur: Cum, inquit, post A nominis confessionem extorquere quoque oporteret quodcumque falso iactaretur: quot quisque iam infanticidia degustasset, quot incesta contenebrasset, qui ceci, qui canes affuissent. At nihil prorsus huiusmodi, sed inauditos & criminis inconfessos (vt dictum est) dira morte multabant. Cumq. ex tabella (vt ait) soleret recitari sententia, vnum illud, inquit, audiebatur: Talis, quia Christianus, damnatur: et numquam, quod fur esset, adulter, vel homicida.]

XXXI.
CHRISTIANI
AD NECEM
QUAESITI, ET
DIRE PVNITI.
a Tertul. in A-
polog. c. 7.
b Ibid. c. 12.

c Tertul. in A-
polog. c. 37.

d Ibid. c. 40.

XXXII.
CHRISTIANI
FREQUENTIVS
IGNI TRADITI.
e Tertul. Apo-
log. c. 50.
f Paul. lib. 5.
sentent. tit. 23.

g Tertul. in A-
polog. c. 17.

XXXIV.
IGNAVIA CHRI-
STIANIS OBIE-
CTA CALVMNI-
OSE.

h Tertul. in A-
polog. c. 43.

At non accusatione tantum deferebantur Christiani, sed & indagabantur. Ad id enim spectat, quod idem inferius ait^a: Quotidie obsidemur, quotidie prodimur, in ipsis vt plurimum coetibus & congregationibus nostris opprimimur. At quibus solerent eos poenis afficere, idem declarat, sic dicens^b: Crucibus & stipitibus imponitis Christianos: vngulis deraditis latera Christianorum: ceruices ponimus ante plumbum & glum & gomphos, id est, clausos: ad bestias impellimur: ignibus vrimur: in metalla damnatur: in insulis relegamur. sed hæc Iudices. Atqui etiam sua sponte insanum vulgus in Christianos solitum erat debacchari: sicq. duplex ipsos vexabat persecutio, cum illi id legibus facere viderentur, voluntate isti. Nam idem subdit^c: Quotiens in Christianos defauit, partim animis proprijs, partim legibus obsequentes? Quotiens etiam præteritis vobis, suo iure nos inimicum vulgus inuadit lapidibus atque incendijs? Ipsis Bacchanalium furijs nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis iam alios, iam nec totos auellant, dissecant, distrahant. Sed tum in eos potissimum eo modo furens vulgus insaniebat, cum aliquod malum ciuitatem vexaret, perinde ac si malorum omnium causa illi essent, quod haberentur dijs infensi.

Verum cum multis poenis afficerentur Christiani, ac multiplici mortis genere illud frequentius in eos videtur solitum irrogari supplicium, vt viui igni cremarentur. Inde q. accidit, vt ea de causa ijdem Christiani Sarmentitij^e & Semaxij dicerentur, quia (vt addit) ad stipitem dimidij assis reuincti sarmentorum ambitu exurerentur: tali enim supplicio magos ab illis affici solere, Paulus^f I. C. testatur. At cum eius criminis infamati essent ab ipsis, debito ex legibus illis supplicio eos affici, æquum existimabant.

XXXIII. Sed illud inter alia, præter ius omne vel consuetudinem ac dignitatem, indecensq. plane Romanorum subfellijs ac tribunalibus, ex infania quadã & cæco furore in Christianas feminas, castitatis amantissimas, excogitatum erat supplicium, vt lenonibus traderentur, sicq. pudicitia: dispendium paterentur: quod scirent id esse illis acerbius quouis genere tormentorum, ipsaq. mortis poena crudelius. Hinc in eosdem Tertullianus & eadem defensione hæc de recenti casu: Proxime, inquit, ad lenonem damnando Christianam potius quàm ad leonem; confessi estis, labem pudicitia: apud nos atrocior omni poena & omni morte reputari. Nec quicquam tamen profecit exquisitor quæque crudelitas vestra: illecebra est magis sectæ. plures efficimur, quoties metimur a vobis. Semen est sanguis Christianorum.] hæc ipse.

XXXIV. Sed nec illud prætereundum, quod Gentiles in Christianos solerent obijcere, & ad plaustra iniuriarum ac contumeliarum adjicere: nimirum quod inertes homines essent, ac plane Reipublicæ inutiles, inhabilesq. communi commercio. Quæ autem Tertullianus ad hanc refellendam calumniam afferat, hic describere operæpretium ducimus, quo cum exercitia, tum etiam Christianorum morum sinceritas innotescat. Ait^e igitur^h: Sed alio quoque iniuriarum titulo postulamus, & infructuosi in negotijs dicimur. Quo pacto homines vobiscum degentes, eiusdem victus, habitus, instructus, eiusdem ad vitam necessitatis? Neque enim Brachmanæ, aut Indorum gymnosophistæ sumus, siluicolæ, & exules vitæ. Meminimus gratiam nos debere Domino Deo creatori: nullum fructum operum eius repudiamus. Plane temperamus, ne vltra modum aut perperam vtamur. Itaque non sine foro, non sine macello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nundinis vestris, ceterisq. commercijs cohabitamus in hoc sæculo. Nauigamus & nos vobiscum, & militamus, & rusticamur, & mercamur: proinde miscemus artes, opera nostra publicamus vsui vestro. Quo modo infructuosi videamur negotijs vestris, cum quibus & de quibus viuimus, non scio. Sed si carimonias tuas non frequento, attamen & illa die homo sum. Non laur dilucula Satur-

A Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam: attamen laur honesta hora & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem feruet. rigere & pallere post lauacrum mortuus possum. Non in publico Liberalibus discumbo, quod bestiarijs suprema cœnantibus mos est: attamen vbi vbi de copijs tuis cœno. Non emo capiti coronam: quid tua interest, emptis nihilominus floribus quomodo vtar? Puto gratius esse liberis & solutis & vndique vagis. Sed & si in coronam coactis, nos coronam naribus nouimus, viderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non conuenimus: quæ tamen apud illos cœtus venditantur, si desiderauero, liberius de proprijs locis sumantur. Thura non emimus. Si Arabiæ queruntur, sciant Sabæi pluris & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quàm dijs fumigandis. Certe, inquitis, templorum vectigalia quotidie decoquunt, stipes quotusquisque iam iactat. Non enim sufficimus & hominibus & dijs vestris mendicantibus opem ferre: neque putamus alijs quàm petentibus impertiendum. Denique porrigat manum Iuppiter, & accipiat: cum interim plus nostra misericordia insumit vicatim, quàm vestra religio templatim. Sed cetera vectigalia gratias Christianis agunt, ex fide dependentibus debitum, qua alieno fraudando abstinemus: vt si ineat quantum vectigalibus percat fraude & mendacio vestrarum professionum, facile ratio haberi possit, vnus speciei querela compensata pro commodo ceterarum rationum.] hæc Tertullianus.

Recenset subinde hominum genera, qui tantum de Christianis conqueri possent, quibus illi caste viuentes, ac pacifice iusteq. agentes, nihil deberent, nempe lenones, & his similes homines, qui non nisi aliena ignominia atque peccato suas possent distrahere merces. Ceterum tantum abesse quod dicerent, Christianos esse inutiles Reipublicæ, vt immo potius ipsi Gentiles, tot homines iustos necando, magno detrimento afficerent ciuitatem. Sed hæc omnia ipse his verbis: Plane confitebor qui conqueruntur. Nam si qui forte vere de sterilitate Christianorū conqueri possint; primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum sicarij, venenarij, magi, item arioli, aruspices, mathematici. His infructuosos esse, magnus fructus est. Et tamen quodcumque dispendium est rei vestra: per hanc sectam cum aliquo præsidio compensari potest. Quantos habetis, non dico qui iam de vobis dæmonia excutiant: non dico iam qui pro vobis quoque vero Deo preces sternant, quia forte non creditis: sed a quibus nihil timere possitis? At enim illud detrimentum Reip. tam grande quàm verum nemo circumspicit: illam iniuriam ciuitatis nullus expendit, cum tot iusti impendimur, cum tot innocentes erogamur. Vestros enim iam contestamur Aclius, qui quotidie iudicandis custodijs præsidetis, qui sententijs elogia dispungitis: tot a vobis nocentes varijs criminum elogijs recensentur. Quis illic sicarius? quis manticularius? quis sacrilegus, aut corruptor, aut lauantium prædo? quis ex illis etiam Christianus adscribitur? Aut cum Christiani suo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocentes? De vestris semper æstuat carcer, de vestris semper metalla suspirant, de vestris semper bestia: saginantur, de vestris semper munerarij noxiorum greges pascunt. Nemo illic Christianus, nisi plane tantum Christianus; aut si & aliud, iam non Christianus] quod fortasse a fide esset apostata.

At quod ait Christianos abstinere consueuisse a spectaculis: quàm seuerus vindex esset Deus in eos, qui huiusmodi a maioribus traditam disciplinam soluere niterentur, idem auctor in commentario, quem eo argumento conscripsit, monstrat eiusmodi casibus^a: Exemplum accidit, Domino teste, eius mulieris, quæ theatrum adiit, & inde cum dæmonio redijt. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset Fidelem aggredi: Constante & iustissime quidem, inquit, feci: in meo eam inueni. Constat & alij linteam in somnis ostensum eius diei nocte, qua tragœdum audierat, cum exprobratione nominato tragœdo; nec vltra quintum diem eam mulierem in sæculo fuisse.] hæc ipse. Certe quidem res visa est inter Christianos execranda, Gentilium adire spectacula; vt tum ipse tum etiam S. Cyprianus, elucubrat eo argumento tituloq. libellis, significarunt, & sacrorum Conciliorum decreta, sanctorumq. Patrum pro concione dictæ acerrimis inuestiuis sententiæ declararunt. Quinetiam in solemnibus illa tempore baptismi solita ab omnibus fieri renuntiatione,

Annal. Eccl. Tom. 2.

Bb

specta-

XXXV.

CHRISTIANI
QUIBUS POTIS-
SIMVM DISPLE-
CERENT.

XXXVI.

DEI VINDICTA
IN SPECTACULA
ADVENTVS.
a Tertull. de
Spect. c. 16.

*a Saluian. de
Promul. Dei
lib. 6.*

spectaculis quoque abrenunciare Fideles, moris fuisse, Saluianus^a tradit his verbis: A
In spectaculis enim quaedam apostatio fidei est, & a symbolis ipsius & caelestibus sa-
cramentis letalis prauaricatio. Quae est enim in baptismo salutari Christianorum
prima confessio? Quae scilicet, nisi, vt renunciare se diabolo & pompis eius atque spe-
ctaculis & operibus protestentur? &c.] plura idem inculcat de eiusmodi abrenunciatione
in baptismo fieri solita. Ceterum haud putamus eandem ritus formam in Ecclesia Ca-
tholica vbique fuisse seruata: siquidem eadem renunciationis verba cum crebro a
sanctis Patribus reperita sciamus ipsorum scriptis; nihil tamen apud eos de renun-
ciando spectaculis. scimus vero sanctum Cyrillum in prima Mythagoga oratione
sub pompis inclusisse spectacula, idemq. alios itidem interpretatos esse: secundum quam
quidem communem verborum interpretationem, addita in Ecclesia Gallicana, vbi
Saluianus agebat, illa verba, Et spectaculis, existimamus. sed de his haecenus: haud B
enim longius digredi patitur suscepta narratio.

XXXVII.

Porro ad hoc ipsum tempus pertinet, quod hoc ipso anno (vt superius demonstra-
tum est) cum adhuc quaerentur ad necem a Plautiano aduersariu partium conscij,
(vt ex Spartiano^b, atque ex ijs quae de eadem re ipse^c conscripsit, proditum est) ipse
Tertullianus librum Apologeticum pro Christianis ad Vrbs Antistites elucubrauit;
quod & scite Pamelius definiuit, demonstrans eos longe errare, qui ad alia tempora,
etiam post Seueri obitum, illum reijciunt. Sed assentiri non possumus eidem dicenti
commentarium illum scriptum fuisse Carthagine. Nam cum ad magistratus Roma-
nos, ipsos (vt^d ait) Romani Imperij Antistites, sese eum elaborare dicat, ac plurima
de ijs, quae Romae agerentur, sapius ingerat, deq. vanitate Romanorum deorum nar-
rationem inculcet; haec mox inter alia adijcit^e: Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate C
proxime editio publicata est.] paulo vero post: Risimus, inquit, & nomen & forma, &c.]
indicans, huiusmodi deformem picturam ob oculos habuisse. Sunt multa quidem in eo-
dem commentario, quae id ipsum aequae demonstrant, si quis accurate cuncta perlegerit.
Romae igitur cum ipse ageret, & coram pro Christianis causam defendere, persecutione
ingruente, minus tutum esse videret: eiusmodi defensionem ad Antistites misit, suo ta-
cito nomine; quod ipsemet satis significare videtur, dum in eius exordio haec post alia
subdit: Si denique (quod proxime accidit) domesticis indicijs nimis operata sectae hu-
ius infestatio obstruit viam defensionis; liceat veritati vel occulta via tacitarum littera-
rum ad aures vestras peruenire.]

XXXVIII.

Et si haec quae Romae agerentur in Christianos, dura & aspera videri poterant: po-
tius tamen praeludia quaedam persecutionis, & velitationes ferocioris belli fuerunt. Nam D
ad hanc diem nullum a Seuero (vt dictum est) aduersus Christianos fuerat promul-
gatum edictum; quod post bellum Parthicum fuisse editum, Spartianus^f est auctor,
abhinc scilicet triennium. Quam ob causam iure idem auctor in Apologetico,
quem hoc anno diximus esse scriptum, haec ait^g: Ceterum de tot exinde Principibus
vsque ad hodiernum, diuinum humanumq. sapientibus, edite aliquem debellatorem
Christianorum: at nos e contrario edimus protectorem.] Perseuerasse autem eiusmodi
Romae excitatam semel aduersus Christianos persecutionem, Victoris Papae
martyrium fides facit. Sed & complures alios pariter Fideles necatos tum fuisse,
credi potest.

XXXIX.

Sed quispiam iure fortasse mirabitur, quo modo accidere potuerit, vt Imperatore
nesciente, & quodammodo inuito, tam ingens persecutio Christianos Romae agentes E
vexauerit anno praesenti atque futuro? Meminisse oportet quod diximus, relictum a
Seuero Imperatore fuisse Vrbs regimen Plautiano, Antonini socero; cuius tanta fuit
auctoritas, vt licet aliquid Seuerus imperasset, inscio tamen vel inuito Plautiano quis
facere non auderet: quod testatur Dio, qui de immensa eius sauitia iuncta potentiae
haec ait: Interea (nempe absente Seuero) Plautianus, cuius erat apud Seuerum magna
auctoritas, quiq. Praefecti potestatem habebat, eratq. omnium hominum potentissi-
mus, morte affecit magnum numerum priuatorum hominum & optimatum.] et post
multa de eius auaritia enarrata, haec subdit: Quamquam & illud addendum videretur,
centum ciues Romanos nobiles viros domi ab eo occisos esse: id quod nemo nostrum,
antequam ipse moreretur, intellexerat. Quibus ex verbis percipi potest, quanta fue-
rit ho-

*b Spartian. in
Seuero.*

*c Tertullian. in
Apolog. c. 35.*

*d Tertull. ibid.
cap. 1.*

*e Tertull. ibid.
c. 16. in fin.*

TERTULLIANVS
VBI SCRIPSIT
APOLOGETI-
CVM.

*f Spartian. in
Seuero.*

*g Tertullian. in
Apolog. cap. 5.*

PLAVTIANVS
PERSEQUITVR
CHRISTIANOS.

rit hominis perueritas, atque potentia.] haec & alia de eo Dio^a, qui praesens haec om-
nia spectabat oculis. Sed quomodo scelestissimus homo patratæ caedis poenas dederit,
occisus a genero, idem Dio pluribus narrat. Huius igitur consilio & auctoritate hoc
anno Christianos esse Romae vexatos, nemo poterit dubitare: nam eo inuito nemo
tam saeva tamq. aspera praesumpisset. Illorum vero, quos Dio refert occisos, ma-
gnam partem fuisse Christianorum, existimamus. Seuerum autem se excusasse de tanta
cruentum caede, quod ipse nequaquam iussisset, auctor est Spartianus^b. Est id plane con-
sentiens ijs quae de eodem Seuero Imperatore ad Scapulam scribit Tertullianus^c his
verbis: Sed & clarissimas feminas & clarissimos viros Seuerus huius sectae esse sciens,
non modo non laesit, verum & testimonio exornauit, & populo furenti in eos palam
restitit.] At de ijs quae ad hunc annum spectant, iam satis.

B

IESV CHRISTI
ANNVS
202.

VICTORIS PAP.
ANNVS
9.

SEVERI IMP.
ANNVS
8.

Christi annus ducentessimus secundus adscribitur Fastis, Claudio Seuero & Aufi-
dio Victorino Consulibus. Extant Proconsularia Acta martyrum Scillitanorum,
qui sub eodem Consulatu Claudij & Proconsule Saturnino Carthagine passi habentur,
digna quidem quae ad verbum hic intexantur; vt ex ijs, quae certa atque explo-
rata habentur, martyrum Actis, cetera quae vel non scripta, vel aliquando scriptorum
C memoria commendata, deprauata tamen & corrupta, vel penitus perire, intelli-
gere valeamus. Descripsimus ea ex vetustissimo codice, qui apud nos est, cognito &
emendato: ex Vaticana enim bibliotheca duo alia aequae vetusta nacti sumus exem-
plaria. Posuimus in margine variam lectionem, in textu autem quam putauimus
fideliozem. Sed recenseamus iam ipsa, eadem qua scripta habentur styli veneran-
da simplicitate:

Existente * Claudio * Consule, quartodecimo Kalendas Augustas, Carthagine
metropoli, statuto forensi conuentu, praeeperunt magistratus adire sibi Speratum,
Narzalem, Cittinum, Donatum, Secundam, & Vestinam. Et adstantibus eis, Satur-
ninus Proconsul dixit: Potestis veniam a dominis nostris Imperatoribus Seuero & An-
tonino promereri, si bono animo conuersi fueritis ad deos nostros. Speratus dixit: Nos
D minime aliquando malum fecimus; neque iniquitatem sequentes, in peccatis egimus
operationem, nec aliquando cuiquam malediximus; sed male suscepti a vobis, gratias
egimus semper. Quamobrem Dominum verum & Regem adoramus. Saturninus Pro-
consul dixit: Et nos electi sumus, & mitissima est elegantia nostra: et iuramus per ge-
nium domini nostri Imperatoris, & pro salute illius intercedimus, quod & vos facere
debuistis. Speratus dixit: Si tranquillas adhibeas mihi aures tuas, dicam mysterium
mansuetudinis. Saturninus Proconsul dixit: Dicente * te de mysterio, non inferam
E mala: tantum iura per genium Regis nostri. Speratus dixit: Ego Imperatoris mundi
genium nescio, sed caelesti Deo meo serui, quem nullus hominum vidit, nec videre
potest. Ego enim nec furatus sum aliquando; sed quodcumque emam, tributum do,
quoniam cognosco eum dominum meum: sed adoro Dominum meum Regem Regum,
& omnium gentium Dominum. Saturninus Proconsul dixit: De cetero a tumultu
garrulitatum quiescite, & accedentes sacrificate dijs. Speratus respondit: Illa est mala
conciatio, quae facit homicidium, & falsam accusationem aduersus aliquem. Satur-
ninus Proconsul ad alios conuersus dixit: Nolite furoris huius insipientia partici-
pes fieri, sed timete potius Regem nostrum, obediens praecipis eius. Cittinus dixit:
Nos non habemus alium quem timeamus, nisi Dominum Deum nostrum, qui est in
caelis. Saturninus Proconsul dixit: Detrudantur in carcerem, ponantur in ligno in
diem craftinum.

Sequenti die Saturninus Proconsul sedens pro tribunali, eos praesentari iubet. Qui III.
cum adstitissent, dicit ad feminas: Honorate Regem nostrum, & sacrificate dijs. Tunc
Donata dixit: Honorem quidem Caesari tamquam Caesari; Deo autem nostro hono-
rabit.

Annal. Eccl. Tom. 2.

Bb 2

rem

a Dio in Seuer.

*b Spartian. in
Seuero.
c Tertullian. ad
Scapul. c. 4.*

I.
ACTA MARTY-
RVM SCILLITA-
NORVM.

II.
al. praesente
al. praesente
al. Claudio
PRIMAE DIE
QUARTIO.

al. incipiente

III.
SECUNDAE DIE
QUARTIO.

rem & orationem offerimus. Stans Vestina dixit: Et ego Christiana sum. Secunda similiter dixit: Et ego credo in Deo meo, & volo in ipso esse: dijs autem tuis non seruiamus, neque adoramus. Saturninus Proconsul, auditis his, præcepit eas seruari*. Aduocatis viris, dicit Sperato: Perseueras vt Christianus sis? Speratus dixit: Etiam perseuero: et omnes audite, quia Christianus sum. Audientes omnes qui cū illo retenti fuerant, confenserunt confessioni illius, dicentes: Sumus & nos pariter Christiani. Saturninus Proconsul dixit: Nec liberationem, nec remissionem vultis? Speratus respondit: In certamine iusto nulla est remissio. fac quod vis. Nos enim pro Christo gaudentes morimur. Saturninus Proconsul dixit: Qui sunt libri, quos adoratis legentes? Speratus respondit: Quatuor Euangelia Domini nostri Iesu Christi, & epistolas S. Pauli Apostoli, & omnem diuinitus inspiratam Scripturam. Saturninus Proconsul dixit: Spatium trium* dierum tribuo vobis, vt respiscatis. Speratus dixit: Christianus sum, & omnes qui mecum sunt; & a fide Domini nostri Iesu Christi non discedimus. fac quod vis.

IV. Proconsul videns etiam ipsorum mentis stabilitatem, & fidei firmitatem, dedit in eos sententiam per exceptorem, dicens sic: Speratum, Narzalem, Cittinum, Veturium, Felicem, Acyllinum, Lætantium, Ianuariam, Generosam, Vestinam, Donatam, & Secundam, Christianos se esse confitentes, & Imperatori honorem & dignitatem dare recusantes, capite truncari præcipio. Hæc cum essent ex tabella recitata, Speratus & qui cum eo erant omnes dixerunt: Deo gratias conferimus, qui dignatur nos hodie martyres accipere in cælis pro confessione sua. His dictis, ducti sunt; & flexis genibus vnanimiter, cum iterum gratias Christo agerent, truncata sunt singulorum capita. Consummati sunt Christi martyres mense Iulio, die septimodecimo, & intercedunt pro nobis ad Dominum nostrum Iesum Christum, cui honor & gloria cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque Scillitanorum martyrum Acta, quæ magnam consensionem habere noscuntur cum ijs quæ ex Tertulliano de hoc anno scripta mox dicturi sumus.

V. Accidisse videtur, vt non Christianitatis aperta causa, quòd nondum lege Principis edicta persecutio esset; sed maiestatis prætextu, quòd Imperatorem nolent venerari, hi martyres tenti fuerint: & indulgentiam eisdem fuisse pollicitam, si iurarent per genium Cæsaris. Magnum plane videbatur illis eiusmodi iusiurandum: adeo vt dicat Minutius^a Felix, grauius existimatum apud eos per geniū Regis, quàm Iouis genium, peierare. Ad huiusmodi iuramentum his temporibus consueuisse Gentiles magistratus adigere Christianos, demonstrant illa Tertulliani verba in Apologetico^b, quibus ait: Sed & iuramus, sicut non per genios Cæsarium, ita per salutem eorum, quæ est diuina, augustior omnibus genijs. Nescitis genios demones dici, &c.] et ad Scapulam^c sequenti anno scribens (vt dicemus) demonstrat, quòd, qui iurarent per genios Imperatorum, arguerentur illis esse fideles. nam ait: Sed iidem ipsi, qui per genios eorum in pridie vsque iurauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & vouerant, qui Christianos sæpe damnauerant, hostes eorum sunt reperti. Christianus nullius est hostis, nedum Imperatoris.] hæc Tertullianus. At de iuramento Christianorum plura infra futurum.

VI. Idem quoque auctor in eodem ad Scapulam libello, eiusdem Saturnini Proconsulis, cuius mentio habetur in recitatis nuper Actis, qui primus omnium Seueri tempore Carthagine persequi aggressus est Christianos, meminit: sed & quid ei ob hoc scelus acciderit, addit, sic dicens^d: Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit.] idemq. paulo superius, ob Christianum sanguinem fufum, excrecentibus imbribus, homines grauiam passos esse testatur, his verbis: Ceterum & imbre anni præteriti quid commeruerit genus humanum apparuit, caraclysmum scilicet, & retro fuisse propter incredulitates & iniquitates hominum.] His namque prodigijs Deus cohibere aggressus est effertam in Christianos rabiem persecutorum. Sed cum nec ijs valuerit coerceri, alia magis horrenda addidit, quæ tamen sequenti anno sub Proconsule Scapula facta esse declarat. At de his suo loco agemus.

VII. Hoc eodem anno Seuerus Imperator agens cum exercitu aduersus Parthos, Abagarum Regem Osroenorum (quem Christianum existimant, ex eiusq. progenie genitum, quem Edessa Regem Thaddæus Apostolus ad Christi fidem perduxit) ad se venientem re-

RE MAIESTATIS FACTI CHRISTIANI.

^a Minut. in Octauio.

^b Tertul. in Apologetico.

^c Tertullian. ad Scapul. c. 4.

PROCONSULATVS SATVRNINI.

^d Tertull. ibid. cap. 3.

ABAGARVS REX PRAESTO EST SEVERO.

tem recepit in gratiam; ab eodemq. auxiliarijs acceptis copijs, feliciter Parthicum bellum confecit. Sed hæc pluribus Herodianus^a.

IESV CHRISTI VICTORIS PAP. SEVERI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
203. 10. 9.

A Nno Domini ducentesimo tertio, Anno Fabiano & Nonio Muciano Coss. vigesima octaua die Iulij, Victor Papa auspicatus iam annum decimum sui Pontificatus per mensem vnum & dies vigintiocto, martyrio coronatur, sepeliturq. in Vaticano iuxta corpus sancti Petri. Quod autem ad numerum annorum sedis Victoris, æque consentit Eusebius^b, dum ait, circa nonum annum Seueri Imperatoris substitutum Zephyrinum in locum illius. Sed in eius Chronicon mendum irrepfit; vbi cum ponatur Victor sedisse annis decem, tamen successio Zephyrini ponitur eius anno octauo. De eodem autem Victore, præter illa quæ dicta sunt de celebrationis Paschæ tempore ab eo stabilita, & de Concilio ea de causa Romæ celebrato, hæc habentur in libro de Romanis Pontificibus: Hic constituit, vt necessitate faciente, vbicūque inuentus fuisset quicumque hominū ex Gentibus veniens, siue in flumine, siue in mari, siue in fonte, siue in stagno baptizaretur (tantummodo Christianæ credulitatis confessione declarata) integer efficeretur Christianus.] et paulo post: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, creauit presbyteros quatuor, diaconos septem, Episcopos per diuersa loca numero duodecim.

Inter alios Episcopos a Victore recens institutos fuit S. Felicianus, quem præfecit Ecclesiæ Fulginatensi: qui eam egregie curans, post multos labores atque arumnas in eius administratione & conuersione infidelium toleratas, pro digna mercede in persecutione Decij, martyrij corona donatus est: quo illustratus honore, anniuersaria die eius memoria in Ecclesia celebratur. Rursus vero hæc ibidem de Victore in fine: Cessauit Episcopatus eius dies vndecim.] hæc ibi.

Sic itaque ordinatio Zephyrini facta est octaua Augusti die. de quo hæc ibidem: Zephyrinus natione Romanus, ex patre Abundio, sedit annos octo, menses septem, dies decem.] Sed de annis in fine Pontificatus eius agemus. Inopia scriptorum, res magni momenti, nempe martyrium Victoris Pontificis, & alia huius temporis sub scilicet Plautiano Ecclesiæ Romanæ certamina obuoluta ferme silentio cogimur præterire: cum magis delegerimus per pauca certa fide signata describere, quàm quæuis veritate nutantia scriptis reddere. Sed ad res Imperatorum transmigret oratio.

Eodem anno Seuerus in Syriam victor rediens, Antoninum filium in sequentem annum Consulem designauit.] hæc Spartianus^c: qui sibi repugnat, dum refert, hoc tempore Imperium collatum eidem Antonino, & Getam Cæsarem dictum. nam ea de Antonini Imperio facta esse ante bellum Parthicum, cum ipse superius, tum Herodianus qui sui temporis historiam scripsit, affirmant. Quòd autem addit his Spartianus, eidem Seuero Imperatori decretum fuisse a Senatu Iudaicum triumphum: cum bellum Iudaicum a Seuero gestum nemo reperiatur qui illud scriptis prodiderit; pauca quædam, quæ ex diuersis locis de clade Iudæorum a Seuero illata colligi poterunt, superius anno quinto eiusdem Imperij secundum Eusebij Chronicon descripsimus.

Quod vero ad res pertinet Occidentis: hoc ipso anno Saturnino Africae Proconsuli subrogatus est Scapula, qui persecutionem ab illo in Christianos excitatam incrementis maioribus propagauit. Licet enim nullo Imperatoris edicto adhuc Christiana religio vexaretur; nam in hanc vsque diem Seuerus Imperator fauere visus est Christianis, vt ipsum^d Tertullianum ad eundem Scapulam scribentem affirmare diximus: tamen Præsides, qui in Christianos infensissimi erant, nacti Imperatoris absentiam, in eos crudelius agebant: non quidem Christianitatis titulo eos exagitantes, sed potius (quod sæpius dictū est) crimine maiestatis, quòd hostes essent Imperatoris. Equidem Tertullianus tum in Apologetico, tum etiam ad Scapulam scribens, totus pene in ijs esse videtur, vt Christianos eo carere crimine, atque erga Imperatorē fideles esse demon-

^a Herodian. libro 3.

I. VICTOR PAPA MARTYRIO CORONATUS.

^b Euseb. lib. 5. cap. 27.

II. FELICIANVS EPISCOPVS FVLGINATENSIS.

III. ZEPHYRINVS PAPA CRBATVS.

IV. SPARTIANVS IN SEVERO. GETA CAESAR.

V. SCAPVLA PROCONSVL IN AFRICA.

^d Tertullian. ad Scapul. c. 4.

VI.

VERTVLLIANVS CARTHAGINEM REVERSVS SCRIBIT AD SCAPVLAM.

fret; eamq. in eos obijcientes calumniam fortissime redarguit atque refellit. Porro idem Tertullianus hoc anno Roma Carthaginem rediens; quod ibi fecerat, ad Pontifices scribens Apologeticum pro fidei Christianæ defensione, istud ipsum Carthagine præstitit scribens ad Scapulam Proconsulem libellum declamatorium potius quam supplicem, quo violentos illius impetus susteret, sæuitiamq. retunderet. Id quidem hoc anno factum esse, inde primum deducimus, quod constat libellum illum ante persecutionē per Seuerum excitatam, fuisse conscriptum. Nam in eo eiusdem Imperatoris meminit, non vt persecutoris, sed potius vt Christianorum fautoris. Persecutionem vero ab eo excitatam fuisse anno sequenti, omnes affirmant: quamobrem id minime accidere potuisse post annum præsentem, satis liquet. Rursum vero nec superiori contingere valuisse, ex eo constat, quod eo anno sub Consulatu Claudij (vt dictum est) Saturninus agebat Proconsulem Africæ, non autem Scapula, de quo est sermo. Ceterum ante superiorem annum, agente Seuero in Occidente, & de Christianis bene merente, nullum ausum fuisse illis negotium faceßere, satis superius eiusdem Tertulliani testificatione est declaratum. Ex his igitur multis necessarijsq. assumptionibus satis colligi potest, hoc anno Tertullianum ad Scapulam eum dedisse libellum, id quidem & Pamelius, vir eruditus, æque sentit eo commentario quo Tertulliani vitam conscripsit.

VII.

SCAPVLA QVIS FVBIBIT. a l. Annus Marcus. ff. de offic. Præsid.

Quod vero pertinet ad eundem Scapulam Proconsulem hoc anno agentem in Africa; hunc illum existimo Scapulam, cognomento Tertullū, ad quem in prouincia Præsidem extat rescriptum diui Marci & Commodi Imperatorum. Eundem namque esse, ex munere, proximo tempore, & nomine conijcere posse conceditur. Hic quippe Plautiani (vt dicemus) penes quem erat summa rerum, accepto mandato, vt in eos, qui maiestatis crimine suspecti essent, animaduerneret; ea occasione (vt Romæ acciderat) in Africa eodem nomine aduersus Christianos persecutionem mouit. Cum autem ipso sui magistratus ingressu Mauilum Aduericum Christianum hominem damnasset ad bestias, mox quædam sunt secuta immensa prodigia; de quibus idem auctor hæc subdit: Tibi quoque optamus admonitionem solam fuisse, quod cum Aduericum Mauilum ad bestias damnasset, & statim hæc vexatio subsecuta est.]

VIII.

PRODIGIA OB MARTYREM GABRYM.

Sed quamnam fuerit illa vexatio, paulo superius his verbis insinuat, ac primum de anni præteriti cataclysmo: Ceterum & imbre anni præteriti, quid commuerit genus humanum, apparuit, cataclysmum scilicet, & retro fuisse propter incredulitates & iniquitates hominum. Et ignes qui supra mœnia Carthaginis proxime pependerunt per noctem, quid minati sint, sciunt qui viderunt. Et pristina tonitrua quid sonauerint, sciunt qui obduruerunt. Omnia hæc signa sunt imminentis iræ Dei, quam necesse est, quoquo modo possumus, vt & annunciemus, & prædicemus, & deprecemur interim localem esse: vniuersalem enim & supremam suo tempore sentient, qui exempla eius aliter interpretantur. Nam & Sol ille in conuentu Vticensi, extincto pene lumine, adeo portentum fuit, vt non potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, positus in suo hypsomate & domicilio. Habetis astrologos.] hæc ipse.

IX.

DE ANTICHRISTO ET MVNDI INTERITV RV-MOR. e Euseb. lib. 6. cap. 2.

Ex his itaque, puto, alijsq. signis, quæ immanis persecutio toto Orbe edito Seueri mox consecuta est, rumor ille apud Fideles omnes increbuit (quod tradit Eusebius) Antichristum appropinquasse, ac proinde mundi interitum breui affore. Sed neque his deterritus Scapula adhuc persequi cessauit: quod Tertullianus illis verbis declarat: Et nunc ex eadem causa interpellatio sanguinis. Quod igitur ea potissimum causa, qua Romæ magistratus aduersus Christianos sæuirent, Scapula Carthagine eos exagita bat, nimirum quod viderentur esse rebelles Imperatori; Tertullianus ad eum scribens, eamdem (vt fecerat in Apologetico) primo loco egregie confutat ac refellit. Porro quod mandatum (vt dictum est) a Plautiano de insequendis Imperij perduellibus Scapula accepisset, Tertullianus in hunc modum eum admonuit: Potes & officio iurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis. Quid enim amplius tibi mandatur, quam nocentes confessos damnare, negantes autem ad tormenta reuocare? Videtis ergo quo modo ipsi vos contra mandata faciatis; vt confessos (nempe se esse Christianos) negare cogatis. Adeo confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non vultis. Si autem

A autem contenditis ad elidendos nos, iam ergo innocentiam expugnatis.] hæc ipse. Vt autem eum a coepto consilio retrahat, terrorem primo incutit non eorum tantum quæ obuenerant prodigiorum, sed & exemplo aliorum Præsidum qui olim in Christianos sæuissent, & valde grauiter mulctati fuissent. Sed primum de malo quod sub Hilario olim Proconsule fuerat in Africa consecutum, cum etiam in sepulchrorum Christianorum areas Ethnicis impetum fecissent, hæc habet: Doleamus necesse est, quod nulla ciuitas impune latura sit sanguinis nostri effusionem. Sicut & sub Hilario Præside, cum de areis sepulchrorum nostrarum acclamasset: A reæ non sint. Areæ ipsorum non fuerunt, messes enim suas non egerunt.] ac post nonnulla alibi relata, hæc de Præsidibus: Possumus æque & exitus quorundam Præsidum tibi exponere, qui in fine vitæ suæ recordati sunt deliquisse, quod vexassent Christianos. Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit. Claudius Herminianus in Cappadocia, cum indigne ferens vxorem suam ad hanc sectam transisse, Christianos crudeliter tractasset, solusq. in prætorio suo vastatus peste, cum viuis vermibus ebullisset; Nemo sciat, aiebat, ne spe gaudeant Christiani. Postea cognito errore suo, quod tormentis quosdam a proposito suo excidere fecisset, pene Christianus deceßit. Cæcilius Capella in illo exitu Byzantino, Christiani gaudente, exclamauit. Sed & qui videntur sibi impune tulisse, venient in diem diuini iudicij.]

Rursum vero multorum Præsidum, qui iussi persequi Christianos dissimulassent, ac mitius cum eis egissent, subdit exempla, sic dicens: Quanti autem Præsides & constantiores & crudeliores dissimulauerunt ab huiusmodi causis? Vt Cincius Seuerus, qui Thistri ipse dedit remedium, quo modo responderent Christiani, vt dimitti possent. C Vt Vespronius Candidus, qui Christianum quasi tumultuosum ciuibus suis satisfacere dimisit. Vt Asper, qui modice vexatum hominem, & statim deiecit, nec sacrificium compulsi facere; ante professus inter Aduocatos & Assesores, dolere se incidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum, in elogio concussionis eius intellecta, dimisit, scisso eodem elogio: sine accusatore negans se auditurum hominem, secundum mandatum.]

Hæc omnia tibi & de Officio suggeri possunt, & ab eisdem Aduocatis, qui & ipsi beneficia habent Christianorum, licet acclament quæ volunt: nam & cuiusdam Notarius, cum a dæmone præcipitaretur, liberatus est, & quorundam propinquus, & puerulus. Et quanti honesti viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut a dæmonijs, aut valetudinibus remediati sunt?] subdit mox de Seuero Imperatore, qui a Christiano homine oleo curatus esset. sed de ea re nos superius.

Demum admonet, vt cesset inquirere. quantum enim periculum foret, omnes, qui essent Carthagine, Christianos velle perquirere, ac de iisdem quæstiones exercere, indicat his verbis: Quid ipsa Carthago passura est decimanda a te, cum propinquos, cum contubernales suos illic vnusquisque cognouerit, cum viderit illic fortasse & tui ordinis viros & matronas, & principales quasque personas, & amicorum tuorum vel propinquos vel amicos? Parce Carthagini, si non tibi: parce prouincia, quæ, visa intentione tua, obnoxia facta est concussionibus & militum & inimicorum suorum cuiusque.] hæc idcirco, quod cum semel innotuisset Præsidem Christianos persequi, mox omnes Gentiles, effuso agmine, in eos magno furore impetum facere, prædari, atque necare solerent. Ceterum haud extingui persecutione Christianam religionem, sed ex ea fecundo germine propagari potius, his ad calcem positis verbis declarat: Nec tamen deficiet hæc secta, quam tunc magis ædificari scias, cum cædi videtur. Quisque enim tantam tolerantiam spectans, vt aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur quid sit in causa: et vbi cognouerit veritatem, & ipse statim sequitur.] hæc ipse.

Porro hoc anno coeptam in Africa persecutionem, quo hæc scribebat Tertullianus, certum est; nec amplius viuente Seuero quieuisse, nullum est dubium: nam sequenti anno, promulgato ab ipso Seuero Imperatore in Christianos edito, sæuius ipsa furere coepit. At quod hoc anno a Scapula Proconsule agi coeptum est; mandato addito, ab alijs quoque Africæ prouinciæ Præsidibus est seuerius actitatum. Idem enim Tertullianus, cum scriberet ad eum pro Christianis libellum, de his quæ alij Præsides age-re inciperent, tradit his verbis: Nunc a Præside Legionis, & a Præside Mauritanie ve-

X. PRAESIDES IN CHRISTIANOS SAEBVI QVID PASSI. a Tertull. ad Scap. pul. cap. 2.

XI. b Ibid. cap. 4. PRAESIDES MANSVETTORUM BERGA CHRISTIANOS.

XII. CHRISTIANO-RVM BENEFICIA BERGA OMNIBUS.

XIII. e Ibid. c. ult. QVANTO PERICVLO PROCONSVL CHRISTIANOS EXAGITARET.

XIV. IN ALIIS QVORVM PROVINCIIS SAEBVITVR IN CHRISTIANOS. d Tertull. ad Scap. pul. c. 4. in f

xatur

xatur hoc nomen, sed gladio tenus, sicut a primordio mandatum est animaduerti in huiusmodi. Sed maiora certamina, maiora sequuntur premia: crudelitas vestra, gloria est nostra.] hæc ibi. Sed quod dicit, A primordio hoc mandatum: certum est ex his quæ dicta sunt, id non a Seuero Imperatore, verum a Plautiano factum esse, liberæ absentia Principis nacto habenas Imperij: qui nomine læsæ maiestatis tum Romæ, tum alibi immanem Christianorum carnificinam exercuit. Hac eadem autem persecutione vrgente (sed quo potissimum anno, incertum est) idem Tertullianus ad Martyres^a in carcere constitutos egregiam orationem conscripsit, quæ inter multa hæc ibi etiam enumerat mortis genera, quibus Christiani frequentius affici solerent, cum ait: Timebit forsitan caro gladium grauem, & crucem excelsam, & rabiem bestiarum, & summam ignium pœnam, & omne carnificis ingenium in tormentis.] At de martyribus in Africa passis dicturi fumus inferius opportuniori loco. Iam ad alia interea diuertamus, quæ hoc eodem ferme tempore facta esse noscuntur.

^a Tertull. ad Mart. c. 4. MORTIS DIVERSA GENERA.

XV. Seueri siquidem temporibus factum est (licet annus certus describi nec valeat) vt post Aquilam Ponticum atque Theodotionem Symmachus nouam diuinæ Scripturæ interpretationem ediderit; quæ fuisse duplicem testatur S. Hieronymus^b, qui de eodem Symmacho ait, nequaquam interpretando reddidisse verbum ex verbo, sed sententias ex sententijs, & sensum ex sensu. Fuisse Symmachum genere Samaritam, auctor est Epiphanius^c, qui de eo hæc scribit: Hic ex numero sapientum qui sunt apud eos, cum non reperisset fidem apud propriam gentem, principatus studio ægrotans, & contra propriam tribum indignatus, accedit ad Iudæos, & fit profelytus, ac circumciditur secunda circumcissione.] quo modo autem id fieri soleat, docet. Verum S. Hieronymus, hunc fuisse ex Christiano Ebionitam, sæpe^d testatur. Intulit hanc interpretationem ad communem Ecclesiæ vtilitatem vna cum alijs in sua Hexapla Origenes, hancq. post Aquilæ versionem posuit, ac post eam quæ erat Theodotionis. At de his alias agemus inferius.

DE SYMMACHI INTERPRETATIONE.

^b Hieronym. in Hieron. c. 32.

^c Epiphani. de mensur. & pond. lib.

^d Hieron. in Apolog. aduers. Rufin. presut. in Esdr. & in Iob.

XVI. Apud plerosque antiquos auctores mentio habetur de Symmachianis hæreticis, non quod a Symmacho interprete deriuentur (nam id quidem apud neminem testatum reperi) sed quod fuerit germen Marcionis quidam Symmachus, a quo Symmachiani; prout ea quæ Philastrius^e scribit, significare videntur; licet a Patricio quodam Symmachum institutum fuisse tradat. De vtroque enim hæc narrat, ac primum de Patricio in hæc verba: Patriciani a Patricio quodam, qui fuit Romæ, dicti sunt. hi carnem hominis non a Deo factam asserunt, sed a diabolo arbitrantur. Hanc etiam contemnendam, & modis omnibus abijciendam decernunt: vt etiam vltro quidam de eis sibi mortem conferre non dubitarint. Symmachiani discipuli istius, * eadem sentientes in omnibus, non sperantes iudicium, vitijs secularibus & carnalibus concupiscentijs prædicant seruendum.] Sed diuersi generis Symmachiani illi esse videntur, qui apud Ambrosium^f ita descripti habentur: Omnis credens in Christum, & obseruans legem factorum, male intelligit Christum: sicut & Symmachiani, qui ex Phariseis originem trahunt; qui seruata omni lege, Christianos se dicunt, more Photini Christum non Deum & hominem, sed hominem tantummodo desinientes.] hæc auctor, quibus demonstrat, diuersos esse hos Symmachianos a prioribus, maioremq. habere cum Symmacho interprete conuenientiam.

SYMMACHIANI ET PATRICIANI HÆRETICI. ^e Philastrius c. 63. 64.

^g al. contra

^f Abud Ambros. presut. in epist. ad Gal.

XXIII. D Vcentesimo quarto Christi anno, Seuerus Augustus, cum adhuc esset (vt testatur Spartianus^g) in Syria, tertium iniijt Consulatum, collegamq. habuit Antoninum filium Augustum: quando de persecutione Christianorum promulgauit edictum, Iudæosq. circumcidi prohibuit. Id quidem Spartianus paucis narrat his verbis: In Syria pater & filius Consulatum inierunt. Post hæc, dato stipendio cumuatiore militibus, Alexandriam petijt. In itinere Palæstinis plurima iura fundauit. Iudæos fieri sub graui pœna vetuit: idem etiam de Christianis sanxit.] hæc Spartianus Eusebius

^g Spartian. in Seuero. EDICTVM PROMVLGATVR DE PERSECVTIONE.

A Eusebius^a etiam atque S. Hieronymus^b hoc anno decimo Imperatoris Seueri excitatam hanc communem omnibus persecutionem affirmant. Vetus per Seuerum atque Senatam Christianorum conuentus, affirmare quoque videtur Tertullianus^c, dum hæc habet in commentario de Ieiunijs: Nisi forte in Senatusconsulta & in Principum mandata coitionibus opposita delinquimus.] Quintam hanc Orosius^d numerat, Seuerus^e autem sextam.

^a Eusebius in Chron. & lib. 6. cap. 2.

^b Hieronym. de Script. Eccl. in Orig. cap. 54.

^c Tertullian. in comment. de Ieiun. cap. 13.

^d Oros. lib. 7. cap. 17.

^e Seuer. lib. 2.

^f Euseb. lib. 6. cap. 6.

Porro eo furore hæc persecutio grassari coepit, vt iam omnes (quod dictum est) existimarent, Antichristi aduentum appropinquasse. Quod quidem Eusebius^f, dum agit de Iuda horum temporum scriptore Ecclesiastico, narrat his verbis: Eodem tempore Iudas alius scriptor in septuaginta hebdomadas a Daniele descriptas commentarios edidit, inq. illis temporum ordinem ad decimum annum Imperij Seueri tradidit: qui etiam scriptor, propterea quod persecutionis tumultus contra nos excitatus multorum mentes tam grauiter perturbaret, Antichristi aduentum, omnium ore atque sermone iactatum, iam tum appropinquare arbitratus est.] Mouisse quoque videtur stomachum Seuero ad persecutionem Fidelium excitandam, quod intelligeret, nobilissimam omnium Ægypti præfecturam Augustalem administrantem Philippum iam Christianum redditum esse. Hic erat Eugeniæ pater, de qua superius facta est mentio ex Actis eiusdem Eugeniæ, quæ a maioribus fuisse recepta docuimus: licet aliqua illis accesserint, quæ corrigenda esse, alias diximus. Ad hunc enim, qui iam Christianus & Christianorum studiosissimus erat, a Seuero Imperatore missa legitur epistola in hæc verba:

Qui nos quidem præcessit diuinissimus Augustus, cum te sciret cultorem deorum, & honoris eorum studiosissimum, ipse quoque magnum tibi præbuit magistratum, & tamquam Regem potius, quam Præfectum, elegit Præsidentem Ægypti: nec te, quam diu vixit, ab eo iussit reuocari magistratu, sed cum vitæ tempore tibi esse demensum. Nos autem tibi & hunc honorem consecrauimus*, & non paucos alios adiecimus: sed hæc quam diu fuisi dijs amicus. Quoniam vero nunc de te iactatum est in vulgus, quod in religione deorum sis mutatus, & proinde nec nobis bene velis: iubemus, vt aut insistendo prioribus, in honore permanear: aut, si deorum cultum repudiaueris, cesses etiam gerere magistratum; quin etiam facultatum subeas ablationem.] hucusque Seuerus ad Philippum.

ANTICHRISTI PVTATA ADESSA TEMPORA.

III. LITTERARVM SEVERI AD PHILIPPVM.

^g al. consecutus uuluis

Haud adeo mirum videri debet, tam diu Philippum in eius muneris functione perseuerasse. cum enim ea maximi omnium momenti esset Augustalis dicta præfectura, quam veluti Romani Imperij obsidem sibi Augustus seruauerat, nec quempiam Senatorum ad eam mitti debere sanciuerat, sed ex equestri ordine aliquem virum optimum, qui nullas vinq. principatus amore turbas ciere posset: nactus semel quempiam fidelissimum virum, ea præfectura dignum, Imperator haud facile dimouebat; quod paci & securitati Romani Imperij id expedire potissimum sciret, cum Ægyptij essent omnium studiosissimi nouarum rerum, atque leuissimi animi ad concitandas turbas & rebellandum. Sed hæc Dio pluribus^g. Quod autem ea epistola Seuerus dicat, Te tamquam Regem potius, quam Præfectum, elegit Ægypti Præsidentem] illud plane comprobat, quod in hæc verba scribit Tacitus^h: Ægyptum iam inde a diuo Augusto equites Romani obtinent loco Regum. Ita visum expedire prouinciam aditu difficilem, annona foecundam, superstitione ac lasciuia discordem, & nobilem, & insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere.] hæc ille. Sed de Augustali Ægypti præfectura in Notationibusⁱ ad Romanum Martyrologium pluribus actum est.

IV. ÆGYPTI PRÆFECTVRA QVALIS.

^g Dio histor. Rom. lib. 51.

^h Tacit. lib. 17.

ⁱ Rom. Martyrolog. die 20. Octobr.

Seuerus igitur haud æquo animo ferre potuit, Christianum hominem tam insignem, tantiq. ponderis gerere magistratum, qui nutu posset vniuersum Imperium commouere: nec putauit in reliquo posse Imperatori fidelem esse, qui deorum Romanorum defertor esset effectus. Quod ergo sic Ægypti Præfectus a cultu patrio ad Christianos defecisset, totamq. rursus Ægyptum eiusdem religionis hominibus refertissimam sciret; ne in amouendo eum a magistratu aliquis tumultus oriretur, ipsum cum filijs in Ægyptum profectionem instituisse putamus: licet aliam causam, nempe visendam Ægyptum, prætexuisse visus esset; de qua sic Spartianus^k: Iucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem dei Scrapidis, & propter nouitatem animalium vel

SEVERVS PROFICISCVTVR IN ÆGYPTVM.

^k Spartian. in Seuero.

vel locorum fuisse, Seuerus ipse postea semper ostendit.] Porro vt sibi Ægyptiorum A conciliaret animos, auctor est Dio^a concessisse Seuerum, vt non amplius equitem Romanum, sed Senatorem Præfectum Augustalem haberent Ægyptij. Sed & Antoninus Augustus, Seueri filius (vt idem auctor tradit) eisdem Ægyptios inter Romanos Senatores allegit. At de Philippo Augustali Præfecto iam coeptam prosequamur historiam.

VI.

His illum ab Imperatore acceptis litteris morbum simulasse, tradunt Acta: cum sic decumbens, secreto quæ supererant sibi facultates erogauit in pauperes, ad martyrium eo modo præparans sibi viam. Ex quibus quid ad Seuerum ipse rescripserit, de cultu Christianorum sectando immota animi sui sententia, facile est coniectari; cum Seuerus euestigio, qui illi succederet, Terentium miserit. Sed quod Lætum Eusebius^b nominat, idem fortasse Terentius Lætus dictus est. Hic cū Alexandriā peruenisset, nihil antiquius B habuit (puto ex Seueri voluntate) quàm vt Philippo necem inferret: quod cum minus libere exequi sibi liceret, ob populi in eum studia; clanculum rem aggressus, misis domum sicarijs, sic occidit. Sed ne Philippi cædes in inuidiam noui Præsidis redundaret (vt composita res erat) idem Præses sicarios detrusit in carcerem: quos demum, populi sedato tumultu, ex Seueri rescripto libere abire iussit. Claudia autem eius vxor orbata viro, vna cum Eugenia filia ac ceteris liberis Alexandria recedens, Romam regressa est. Hic finis Philippi, cuius dies anniuersaria Idibus Septembris in Ecclesiasticis antiquis^c tabulis descripta est.

VII.

Sed in Actis illud corrigendum, quod dicitur, factum fuisse Episcopum Alexandrinum. De eodem quoque hallucinati sunt^d, qui putarunt hunc eundem fuisse cum Philippo Imperatore. Quod vero Eusebius, de martyribus in Ægypto passis agens, nullam de Philippi huius martyrio mentionem habuerit; inde fortasse accidit, quod eum necis ipsius causa præterijt: quod enim a sicarijs clam occisus esset, nec publica aliqua, quæ sciretur, Christiani nominis confessio præcessisset; ab eo prætermisus esse videri potest: cum alioqui permulta maioris quoque momenti ab eo (vt in singulis fere annis videre est) esse silentio prætermisus, nullum sit dubium.

VIII.

Sed quæ ipse de ijs, quæ tunc acciderunt in Ægypto, scriptis memoriæ prodiderit, hic opportune reddamus: Postquam^e, inquit, Seuerus acerbam & grauem contra Ecclesias persecutionis tempestatem excitauerat, tamen a Christi athletis viriliter pietate certantibus vbique pene gentium præclara martyrij & insignia certamina conficiebantur; tamen Alexandria multo maxima eorum frequentia & multitudine omnino abundauit. Ex Ægypto enim & vniuersa Thebaide egregij præ ceteris Christi pugiles delecti, eo tamquam ad maximum & celeberrimum stadium, in quo pro Dei amore strenue decertarent, amandabantur: qui quidem ob patientissimam tolerantiam, quam in varijs tormentorum & mortis generibus ostendebant, coronis caelestibus & flosculis plane eximijs contextis a Deo benigne redimiti sunt. In quorum numero fuit Leonides, Origenis pater: qui capite tandem abscisso, filium tum admodum adolescentem post se orbem reliquit.] hæc de Leonide Eusebius, qui & apud Suidam^f Episcopus fuisse legitur. Quid vero ad eum, cum ob Christi confessionem detineretur in carcere, scripserit Origenes, hortans eum ad subeundum martyrium, agereque constantissime; & qualis ac quantus eiusdem adhuc adolescentuli fuerit martyrij suscipiendi ardor accensus, vsque adeo vt vix a matre multis artibus potuerit cohiberi; idem Eusebius^g describit his verbis, ab ipso auspiciatus persecutionis exordio.

IX.

Ea quidem certe, quæ ab ipsis (vt dicitur) incunabulis ab Origene gesta sunt, videntur digna quæ posterorum memoriæ commendentur. Nam cum Seuerus iam decimum Imperij sui annum ageret, & Lætus Alexandria & reliquæ Ægypti præfecturam obtineret, & Demetrius nuper tum post Iulianum ibidem Ecclesiarum Episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quotidie magis magisque incenderetur, & fere infiniti coronis decorarentur martyrij; tantus amor, tantaque martyrij cupiditas animum Origenis, cum adhuc valde tenera esset ætate, occupauit, vt prope se vitro offerret periculis, & alacri ac propenso studio in certamen insiliret, irrueretque. Ac iam patrum aberat, quin per martyrium vitam deseruisset; nisi mater, diuina quadam & caelesti prouidentia, quæ illum ad maximam plurimorum vtilitatem seruabat incolumem,

^a Dio histor. Rom. lib. 54.

^b Euseb. lib. 6. cap. 2.

^c Martyriolog. Rom. ea die.

^d Cedren. in Maximino.

^e Quæ corrigenda in Actis de Philippi.

^f Suid. in ver. Orig. 2.

^g Euseb. lib. 6. cap. 2. 3.

^h Origenis peritiam.

lumem, impulsa, enixe eius cupiditati ad necem adeo incitate percurrenti obstiterit. Ipsa enim verbis primum supplex orabat, vt materni erga se amoris misericordiam caperet. Vbi autem eum, cum iam intelligeret patrem prehensum carcere custodiri, cupidius ad mortem properantem animaduerreret (toto enim impetu & animi conatu ad martyrium ferebatur) omni eius vestitu clam ablato, & in interiores quosdam ædium recessus abdito, domi eum manere necessario coegit. Iste autem, cum ardens illa præter ætatem ad martyrium propensio magis magisque inflammaretur, adeo vt quiescere non posset; ad patrem, vbi aliud nihil agere liceret, litteras, quibus eum ad martyrium impelleret, misit: in quibus eum his fere vocibus adhortatus est: Obfirmate pater: martyrium fortiter sustine, nec aliud quicquam nostra causa molire.] hæc Eusebius, qui & de paterno olim studio in reprehendendo puerum magna ingenij vi se penins Icarijs in sublime nimium efferentem, ac de alijs quæ ad eius puerilem educationem & scientiarum disciplinam spectant, hæc subdit:

Omnia autem ante liberalium artium & politioris doctrinæ studium, eum sacris litteris instituendum, exercendumque tradidit: ac sententias aliquot, quas ei cum ad verbum ediscendas, tum memoriter coram ipso recitandas præscripserat, ab illo in dies singulos exegit. Istud vero munus non animo inuito puer obiit: immo vero attentissimo studio suas in eo defixit cogitationes: adeo vt non satis ei videretur, simplices, apertos, & tamquam in procliu positos sacrarum litterarum sensus eruere, sed aliquid aliter peruestigare, & iam in ea ætate interiores & magis reconditas intelligentias curiosè elicere voluerit: vsque eo, vt patri non nihil negotij faceretur, dum accurate sciscitabatur, quid hæc vel illa Scripturæ diuinitus inspirata sententia vellet indicare. Vnde pater, quamquam specie & vultu illum coram reprehendere præsetulit, admonens ne quid supra ætatis suæ captum, neque vltius quàm apertus Scripturæ sensus ferebat, indagaret; tamen animus illius tacitus apud se explebatur iucundissima voluptate, & maximas Deo omnium bonorum auctori agebat gratias, quod fuisset pro sua clementia & bonitate dignatus, eum talis filij patrem efficere. Iam vero puero dormienti illum sepe numero adstitisse, eiusque pectus stragulis denudasse ferunt; atque illud, perinde ac si sacer Dei Spiritus idem ipsum sibi tamquam templum consecrasset, auguste & cum reuerentia osculatum esse; seq. pro tali prole beatum & felicem existimasse.] At cuius ætatis Origenes esset cum oratus est parente, hoc scilicet anno, idem mox sic subdit: Origenes cum vix adhuc decimumseptimum ætatis suæ annum compleuisset, post patris martyrium vna cum matre & alijs sex fratribus minoribus natu orbis relictus fuit.] hæc de Leonide & Origene Eusebius. Cetera autem, quæ tum de Origene, tum de eiusdem discipulis in Ægypto martyrium passis idem auctor conscripsit, opportunius sequenti anno enarrabimus.

At non gladio tantum, sed & lingua ipsi Gentiles, qui erant Alexandria, Fideles persequantur: iactantes nimirum, Christianos esse genus hominum non solum ceteris dijs, sed suo ipsorum Deo, quem colunt, inuisos; quippe qui velit suos tot tantaque pati, necis morientibus suppetias ferat; & alia eiusmodi: aduersus quos hæc Clemens^b, qui his temporibus docebat Alexandria: At (inquiunt) si Deus vestri curam gerit, cur patimini persecutionem, & morte afficimini? An ipse vos eis tradit? Nos autem non sic existimamus velle Dominum, vt in casus incidamus; sed propheticè prædixisse ea quæ essent euentura: fore scilicet vt propter nomen eius pateremur persecutionem, vt occideremur, vt suspenderemur. Quamobrem noluit nos pati persecutionem; sed ea quæ passuri sumus, prius significauit, per eam quod sint ventura prædictionem, exercens ad tolerantiam, cui promisit hereditatem. Quamquam non solum, sed cum multis supplicio afficimur. At illi (inquiunt) cum sint malefici, iure luunt poenas. Ergo vel inuiti nobis iustitiam suo testimonio tribuunt, qui iniuste propter iustitiam punimur.] et paulo post: Quamuis autem non faciamus iniuriam, tamquam tamen iniuriam facientes nos intueretur iudex. Neque enim nostra nouit, neque vult scire: quodam enim inani præoccupato abripitur præiudicio; quocirca etiam iudicatur. Nos ergo persequuntur, non vt qui nos esse iniustos deprehenderint, sed quod nos vitæ humanæ iniuriam facere existiment, eo quod simus Christiani; & ipsos, inquam, qui sic vitam instituumus, & alios, quos adhortamur, vt vitam degant similem. Cur autem (inquiunt) cum vos persequuntur, nihil vobis affertur auxilij? Quid enim (quod ad

^a ORIGENIS DESIDERIVM SVB- BVNDI MARTYRIVM.

^b X. ORIGENIS PRIMORDIA ERVDITIONIS.

^c Euseb. lib. 6. cap. 3.

^d Clem. Alex. Strom. lib. 4. CLEMENS ALEX. PRO CHRISTIANIS AGIT.

nos quidem attinet) nobis sit iniuriæ, cum morte dissoluamur ituri ad Dominum, & veluti ætatis vitæ sustinentes mutationem? Si autem sapuerimus, eis gratias habebimus, qui præbuerint occasionem celeris migrationis, testimonium feramus propter dilectionem.] hæc & alia Clemens; qui his temporibus haud segniter laborauit, sed ad Gentes scripsit luculentam orationem, qua de falsitate deorum Gentium accuratissime disputauit; ac demum, vt ad Christum venirent, omnes vehementer hortatus est.

XII. Cum autem generale aduersus Christianos Seuerus edictum promulgasset, speciale etiam rescriptum dedit Romam, quo iussit, vt Vrbanam gerens præfecturam cognosceret de illicitis collegijs, nempe de Christianis conuentibus, ne cogi ea sineret. Partem enim eiusmodi Seueri rescripti Vlpianus^a his verbis recitat: Diuus Seuerus rescriptit, eos etiam qui illicitum collegium coisse dicantur, apud Præfectum Vrbi accusandos.] Cetera autem quæ ad Seueri persecutionem spectant, dicemus inferius annis singulis, rationi semper temporum ex instituto inseruientes.

RESRIPTVM SEVERI ROMAM MISSVM AD VRBS CHRISTIANOS. a. l. i. in fin. ff. de offic. Præf. Urb.

I. Christi anno ducentesimo quinto, Plautianus Sillanus secundum & Geta Cæsar creati sunt Consules. Quo anno primū a Seuero factum est, vt Consulatus suffecti cum ordinarijs numerarentur: sicq. ea ratione Plautianus, qui suffectum egerat Consulatum, hoc anno creatus Consul ordinarius, secundum Consul positus sit. Quod quidem Dio^b in Romanorum historia testatur his verbis: Octavius tamen antea Consularibus ornamentis decoratus fuerat; non tamen factus Consul, suum Consulatum secundum nuncupauit. Idq. in simili re ab omnibus deinceps vsque ad nostra tempora seruatum est. Primus enim omnium Seuerus Imperator cum Plautiano honores Consulares tribuisset, cumq. deinde in Senatū adscriptum, eum Consulem postea faceret, iterum Consulem esse dixit: idq. exemplum alij deinde secuti sunt.] hæc Dio: quæ a nobis idcirco posita sunt, quòd horum ignorantia multæ possunt in Fastis Consularibus suboriri difficultates.

CONSULATVS SVFFECTI NUMERARI COEPTI. Dio lib. 46.

II. Quibus sane Consulibus Seuerus Imperator vna cum filijs ex Ægypto Romam rediens, de Parthis alijsq. debellatis nationibus amplissimum triumphum duxit: erogatisq. in milites Prætorianos & populum tot aureis, quot imperasset annis, nempe decem, Decennalia sui Imperij celebravit; hoc quippe anno expleuit decennium, atque vndecimum auspiciatus est annum. hæc Herodianus^c atque Dio^d. At nec de Seuero illud omittendū: hoc ipso anno, quo eius potestas Tribunitia secundum annos Imperij habetur vndecies repetita, ipsi arcum eius triumphi ex Senatūconsulto fuisse erectum: insuper ab eo Pantheon, quod Traiani tempore ictum fulmine conflagrarat, in pristinum splendorem restitutum: quæ omnia inscriptiones in ipsis horum operum frontibus incisæ restantur; quas, vt perspicuas omnibus, & descriptas a plurimis, atque typis excusas, hic describere, otiosum putamus.

SEVERVS TRIUMPHAT DE PARTHIS. Herod. lib. 3. d. Dio in Seuera.

III. Interim vero persecutio semel coepta, nequaquam cessauit; sed cū Romæ, tum alibi Præsides prouinciarum de Christianis exercebant carnificinam. Ponitur ab Eusebio^e hoc anno illustis confessio Alexandri, illius nimirum qui postea viuente Narcisso (vt dictum est) adscitus est in sedem Hierosolymitanam. Quod item ad eandem persecutionem spectare videtur, mira quædam de Origene narrat Eusebius: nimirum qui anno præterito, quo pater eius Leonides martyrio coronatus est, relictus esset (vt vidimus) annum agens decimumseptimum, hoc anno, suæ videlicet ætatis decimo octavo publice profiteri coepisse diuinas litteras, atque adeo feliciter, vt complures ex suis discipulis promoueret ad martyrium. Rursum^f de ipso scribit, ob proscriptionem bonorum paternorum egentem relictum, a locupletissima Christiana muliere adoptatum fuisse. Magnamq. insuper sibi ex eo comparasse laudem ait, quòd prudentissime vitaret hæreticos: necessitateq. etiam tunc compulsus, ac ardentissimo veritatis æstuantem zelo, ad docendum aperuisse ludum.

Eusebius in Chronica.

ORIGENES DOCEAT ALEXANDRIAE.

Euseb. lib. 6. cap. 3.

Euseb. lib. 6. cap. 3.

IV. Nam cum (inquit Eusebius^g) nemo iam Alexandriæ reliquus esset, qui ad populum in fidei

A in fidei principijs instituendum operam daret (omnes enim doctos terror & persecutionis minæ profus abegerant) nonnulli ex Gentibus Dei verbum audituri ad eum commeabant: quorum Plutarchum primum fuisse fertur, qui vita honeste & præclare transacta, mortem per beatum martyrium insigniter & gloriose oppetit: secundum vero Heraclam germanam Plutarchi, qui cum præclarum vitæ, diuinæ sapientiæ studio addictæ, & exercitationis piæ specimen apud illum dedisset, post Demetrium Alexandria Episcopatu donatus est. Origenes decimum octauum suæ ætatis annum iam agebat, cum scholæ Christianæ institutionis præficietur: quo in munere exequendo, dum persecutionum violentia, Aquila Alexandria Præfecturam gerente, vehementer ingrauescebat, permagnas sane fecit progressiones. Quo quidem tempore etiam propter incredibilem humanitatem erga omnes sanctos martyres tum ignotos tum notos declaratum, & propensum de illis benemerendi studium, insignem cum primis & celebrem nominis splendorem apud omnes, qui fidem Christianam profitebantur, consecutus est.

ORIGENIS DISCIPVLII.

Nam non solum ijs, cum essent in vinculis, & ad postremam de illis pronunciatam a iudice sententiam responderent, vsque præsto fuit; verum etiam postea, cum sancti illi ad necem abducerentur, magna libertate loquendi vsus est, & se libenti animo periculis obiecit: vsque adeo, vt cum iam audacter & fidenti animo aduentaret, & ingenue ac libere osculo charitatis sæpe sanctos salutaret martyres, parum abesset quin Gentilium multitudo, quæ vndique circumstitebat, tamquam ardentibus furiarum tædis exagitata, lapidibus eum concidisset; nisi dexteram diuinæ gratiæ subito sibi adiutricem adeptus, mire & præter omnium opinionem aufugisset. Quin etiam propter eius alacre ac valde promptum studium, propterq. sermonis libertatem in verbo Christi diuulgando declaratum iterum atque iterum; immo vix, aut ne vix quidem dici poterit, quoties eadem diuina & cælestis gratia illum multorum infidijs appetitum liberauerit. Atque ab infidelibus, ob multitudinem illorum qui sacra fidei præceptis ab eo essent instituti, tanta tamq. crudelis pugna erat contra ipsum suscepta, vt milites deligerent, qui clandestina coitione facta, ei in domo in qua morabatur, insidias collocarent. Sicq. quotidie persecutionis æstus propter frequentiam eorum, qui eius labore atque industria ad diuinam & cælestem doctrinam aditum sibi patefactum habuissent, contra eum effruescebat; vt tota ciuitas Alexandria non amplius illum tenere tueriq. potuerit: sed vbique vexatus exagitatusq. domicilium subinde mutare cogere. Nec mirum sane eum tantam hominum frequentiam ad fidem conuertisse, cum vitæ suæ actiones & officia valde admirabilia sincerissimæ & maxime ingenue sapientiæ documenta complecterentur. Nam (vt est in prouerbio) qualis eius fuit oratio, tales fuere & mores; & quales mores, talis fuit & oratio.] hæc Eusebius.

ORIGENIS TEMPORE PERSECUTIONIS OFFICIA.

Quòd vero idem dicat, Origenem huius persecutionis tempore interdum aufugisse, de suis latebris ipsemet Origenes citatur assertor. Recitat enim locum illum sincere Palladius^a, dum ait: Quædam iterum virgo, nomine Iuliana, in Cæsariensi Cappadociæ ciuitate scholasticissima esse & fidelissima dicebatur; quæ Origenem illum, qui multa conscripsit, Paganorum seditiones metuendo fugientem per biennium totum suscepit atque celauit, proprijs ei sumptibus necessaria cuncta sufficiens, ac ministerio suo eundem recreans. Quæ ergo in vetustissimo quodam codice scripta versibus legi, in hoc notatum erat Origenis ipsius manu: Hunc (inquit) librum inueni apud virginem quamdam, nomine Iulianam, in Cæsarea ciuitate, dum apud ipsam laterem; quæ illum ab ipso Symmacho interprete Iudæorum se accepisse referebat.] hæc Origenes apud Palladium in Lausiaciis. Quæ certe non ad alia tempora quàm ad Seueri persecutionis sunt referenda: nam longe ante Maximini vel Decij persecutionem libri illi Symmachi reperti erant. Sed de acceptis a Iuliana Symmachi interpretatione, eiusdem Origenis quoque testificatione idem tradit Eusebius^b. Pergit vero dicere & alia plura de eius eruditione, & institutæ vitæ ratione. Ac denique de eius discipulis, qui sunt martyrium consecuti, hæc^c subdit:

VI. a Pallad. in Lausiaco. c. 51. ORIGENIS LAUSIACI TERRAE.

Origenes igitur cum talia vitæ ex sapientiæ præceptis diuinitus institutæ exempla, his qui ad ipsum obseruandum oculos adiciebant, proposuisset: merito quidem complures ex discipulis ad simile vitæ genus libenter amplexandum prouocauit: vt iam etiam ex infidelium numero viri non plebeij, sed præstantes cum in omni genere litterarum, Annal. Eccl. Tom. 2. Cc rum,

b Euseb. lib. 6. c. 14. in fin. c Euseb. lib. 6. cap. 4.

VII.

rum, tum in philosophia vel maxime ad eius disciplinam cupide raperentur. Qui quidem cum eius sedulitate fidem & certam in verbo Dei persuasionem interiore mentis suae recessu ingenue sincereq. haussissent, in illo persecutionis tempore praclare se admodum & constanter gesserunt: unde multi eorum capti, beato martyrio finem vivendi gloriose fecerunt. Ex quorum numero ille primus erat paulo ante nominatus Plutarchus: quo ad mortem abducto, parum aberat, quin iste, de quo sermo instituitur, Origenes, dum illi in extremo iam vitae suae exitu adesset, a Plutarchi civibus (quippe qui causam mortis Plutarchi in eum transferebant) iam denuo interfectus fuisset. Ceterum perspicax Dei providentia illum etiam eo tempore e periculo eripuit. Post Plutarchum secundus ex Origenis discipulis martyr fuit Serenus: cuius in Christum fides, quam animo imbiberat, ignis incendio satis explorata probata fuit. Heraclides tertius martyr, & quartus Heron, ex eadem schola profecti: quorum vterque, B prior dum adhuc catechumenus erat, posterior autem nuper iam baptizatus, securi percussus fuit. Praeterea ex eodem ludo alius a primo Serenus quintus athleta pro pietatis defensione, quam susceperat, pleno ore laudatur: cui post ingentem tormentorum perpeffionem, fama est, caput cervicibus abscissum esse.

VII.

Ex mulierum numero, quae erant eius disciplinae institutae, Rhais adhuc catechumena baptismum (vt ipse Origenes quodam loco ait) per ignem consecuta, excessit e vita. Septimus inter istos numeratur Basilides, qui Potamianam, multorum commendatione insignem, ad supplicium deduxit: de qua frequens & celebris sermo apud civis suos iam habetur; vtpote quae cum infinitas prope pugnas pro corporis pudicitia & virginitate, qua praeter ceteris excelebat, contra insanos amatorum suorum impetus (in ea enim praeter animi virtutes eximia praeterea & integra corporis pulchritudo C mira cum venustate elucebat) constantersustinuit; tum multiplices & graues arumnas pro fide Christi amore exhauriens, ad extremum post tormenta acerba dictuq. horrenda, vna cum matre Marcella, ignis incendio absumpta, mortem oppetiit. Ferunt quidem Aquilam (hoc enim iudicis nomen fuit) postquam plagas vniuerso illius corpori graues inflixisset, tandem ad corporis ignominiam & contumeliam libidinosissimis gladiatoribus illam se traditurum, interminatum: illam autem paulisper intra se meditatam, cum rogaretur quid sentiret, eiusmodi responsum dedisse, unde visa est illis aliquid impietatis (sic enim putabatur) manifesto elocuta. Atque euestigio post definitiuam de ea latam sententiam, Basilides vnus ex satellitibus eam acceptam ad locum supplicij deducit. Simulatque autem multitudo ei molestiam facessere, & verborum petulantia insectari conabatur; hic eos, qui contumeliam ei faciebant, repullos D coarctuit, & maximam clementiam summamque humanitatem in eam declarauit. Illa vero hominem pro illius erga se commiseratione vehementer amplexata, bono animo esse hortatur: nam ait se, simulac abiret e vita, a Domino suo veniam & gratiam pro eo eslagitaturam, & non diu post eius in se merita iusta remuneratione compensaturam.

IX.

DIRVM MARTY-
RIVM POTAMIA-
MIANAE.

Haec cum dixisset, pice feruenti per varia & diuersa corporis membra ab imis pedibus vsque ad capitis verticem sensim ac pedetentim diffusa, generoso atque excelso animo migravit e vita. Tale certamen ab hac percelebri & gloriosa virgine confectum fuit. Non longo temporis interuallo interposito, Basilides, cum satellites socij sui certa de causa iusiurandum ab eo exigent, asseueranter affirmat, omnino sibi non licere jurare: Christianum enim se esse, & hoc se propalam fateri.] puto equidem exactum ab eo iusiurandum more Gentium: Iura per Herculem, vel quempiam alium deorum: ex quo sibi iurare non licere, ipse responderit: At illi (inquit) primo eum etiamnum iocari putabant. Verum vbi illud constanter asserit, abducitur ad iudicem; & coram illo intentionem confessus, in vincula conijcitur. Cumq. ratres in Domino ad eum aduentarent, causamq. repentinae & admirabilis huius mutationis sciscitarentur, fertur respondisse: Potamianam triduo post martyrium noctu ei assistentem, coronam ipsius capiti imposuisse, dixisseque, se pro eo gratiam a Domino postulasse, postulatam obtinuisse; & Dominum, non longo tempore post, eum ad suam gloriam recepturum. Post illa, vbi fratres sigillum in Domino ei impertiuerant, postero die securi percussus, praecleara martyrij corona donatus est. Alij item complures Alexandriae, iisdem temporibus, vtpote quibus Potamiana secundum quietem apparuisset, eosq.

A eosq. fuisset impense ad Dei verbum amplexandum exhortata, frequentes ad fidem Christi accessisse commemorantur.] haec de martyribus Alexandriae sub Seucro passis Eusebius.

Ad id autem quod de Basilide carnifice ait per visum admonito, facto Christiano atque martyre, alludere videtur Origenes^a, cum agens contra Celsum haec ait: Irrideat licet Celsus quod dicitur, aut introductus ab eo Iudaeus; dicitur tamen: multos pene inuitos attractos esse ad Christianam religionem, spiritu quodam repente mutante intellectum eorum, vt pro verbo exoto ad id temporis non cunctarentur mortem oppetere, post visiones oblatas ipsis vel dormientibus, vel vigilantibus. Multa enim talia vidimus: quae si memorarentur dumtaxat gesta in nostra praesentia, cachinnum tolerent infideles, rati nos quoque, sicut illos, de quibus male suspicantur, fingere. Testis autem est Deus nostrae conscientiae, conari me non falsis narratiunculis, sed varijs B exemplis commendare Iesu doctrinam.] haec tamen Origenes.

Sed quod ab Eusebio dictum est, dum de Origenis scholae institutione sermonem haberet, doctores Christianos, qui publice diuinas litteras Alexandriae profiterentur, hac virgente persecutione, sibi ipsis fuga consuluisse: illud haud praeteriisse oportuit, diuersas eorum sectas qui sub Christiana religione censerentur, de subeundo martyrio hoc persecutionis tempore, diuersa inijsse consilia. Qui enim legitimo germanoq. Catholico nomine Christiani dicebantur, vitam sic instituerant, vt cum pro fide quam susceperant, millies, si liceret, vitam profundere in voluntate haberent, tamen ex praescripto Euangelij, latebris vel fuga, iusta ratione, a furore persequentium se subducerent; nisi Spiritus sanctus priuato quodam impulsu (vt de compluribus contigit) aliter faciendum esse ijsdem suassisset. Nam & ipse Origenes ex ijs vnus, in commentarijs suis in Ioannem^b, fugiendum esse persecutionis tempore, tradit his verbis: Haec & his C familia ab eo scripta fuisse censeo, volente rem nos aduertere, ne iracundius ac inconsideratius in filiam in certamen mortis, pro veritate testimonium praebituri. Etenim honestum est quidem, si inciderit certamen pro confitendo Iesu, confessionem non differre, neque tardare mortem pro veritate oppetere. At non minus quam hoc honestum est, tali tantaeq. tentationi occasionem non dare, sed omni modo vitare eam: non solum quia tantae rei exitus incertus sit nobis; verum etiam ne nos occasio simus, vt magis peccatores magisq. impij euadant illi, qui nondum sanguinem nostrum quidem effudisse, rei facti sunt; si, quae in nobis sunt facientes, declinauerimus eos, qui insidias nobis ad mortem vsque moliantur: sed puniendi alioquin maiori grauioriq.

D poena nostri causa, si nostri amantes, rebus illorum posthabitis, exposuerimus nos interficiendos, nulla nos necessitate virgente. Nam si etiam qui alicui occasio peccati factus fuerit, is poenas dabit ob ea quae sui causa peccauerit aliquis: quomodo non etiam poenas daturus est, qui cum declinandi facultatem habeat, ne proditor ille Christiani sit nominis, & insidiator cultus diuini erga Iesum, non declinauerit, immo potius conuocauerit?] haec Origenes.

Qua ratione Clemens Alexandrinus, alijq. praeclearissimi Christianae institutionis doctores ibidem profitentes, haud turpiter hoc tempore fugam arripuisse dicendi sunt. Ipse enim Clemens hoc ipso persecutionis tempore (vt dictum est) Stromatum commentarios scribens, in eadem cum Origene sententiam haec ait^c: Cum autem Dominus dixerit^d, Quando vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam: non suadet E fugere, tamquam malum sit pati persecutionem, nec vt mortem extimescentes iubet nos eam fuga declinare: vult autem nos nulli esse auctores, neque alicuius mali causae adiutores, nec nobis ipsis, neque ei qui persequitur, neque ei qui interimit: denunciat enim quodammodo, vt caueant. Qui autem non obedit, est audax, & temerarius, & inconsulte se in manifesta pericula conijciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in Deum peccat; is quoque eius caedis reus tenetur, qui se offert iudicio. Is autem fuerit, qui non vitat persecutionem, se capiendum praebens per audaciam. Is est, qui, quantum in se est, adiuuat improbitatem eius qui persequitur. Quod si etiam ipse causam praebens, feram plane irrueret; similiter etiam si praebat aliquam pugnae causam, vel damni, vel iudicij, vel inimicitiarum; is occasionem peperit persecutionis. Et ideo iusi sumus nihil retinere ex ijs quae ad hanc vitam pertinent; sed ei qui tollit pallium, praeter ea etiam dare tunicam: non solum vt non permaneamus obnoxij vllis animi perturbationibus

DE PLUTARCHO
ATQVE SERENO
ET ALIIS MAR-
TYRIBVS.

DE POTAMIAE-
NA ET SOCIIS
MARTYRIBVS.

X.
a Orig. contra
Cels. lib. 1.
MVLTI PENE
INVITI REDDI-
TI CHRISTIANI.

XI.
DE EVGA IN
PERSECUTIONE
INEVADA.

b Orig. in Ioan-
cap. 31.

XII.
DOCTRINA CLE-
MENTIS EVGA
COMMENDA-
TVR.
c Clem. Alex.
Strom. lib. 4.
d Matth. 10.

bationibus; sed etiam ne ea vindicantes, eos, qui in iudicio contendunt, in nos reddamus efferratos, & per nos eos commoveamus, ut nomen maledictis appetant.] hæc Clemens, de sua fuga quodammodo apologiam instituens.

XIII.

MARCIONITAS
CVPIDI MAR-
TYRII.

At ne quis putet eum inuide adolescentem carpere Origenem, sese periculis interdum obijcientem, inq. medio eorum versantem, atque alios mille modis se martyrio exponentes: sed potius qui se eo nomine efferebant, Marcionitas hæreticos fugillare voluisse, constat ex ijs, quæ de iisdem eodem libro sic dixerat: Dicimus autem nos quoque eos, qui de industria mortem quærunt (sunt enim quidam non nostri, sed tantummodo nominis participes, qui quidem se ipsos magno studio contendunt tradere, propter odium in Creatore miseri mortem cupientes) eos, inquam, dicimus se ipsos prodere, absque vilo martyrio & testificatione, etsi publice puniantur: fidelis enim testimonij non seruant characterem, qui eum, qui vere Deus est, non cognouere: vanæ enim morti se ipsos tradunt, sicut se temere in ignem injiciunt Indorum gymnosophista.] hæc & alia Clemens: qui dum ait eos in odium Creatoris hoc facere, proculdubio Marcionitas hos fuisse declarat; qui duo principia adstruentes, & qui mali est, ipsum fuisse omnium Creatorem, ideo corpus & alia ab eo creata detestarentur; atque ita eis, ut a malo principio prouenientibus, posse carere, in optatis haberent.

XIV.

MONTANISTAR
CVPIDI GLO-
RIAR MARTY-
RII.

Apud Euseb.
lib. 5. c. 23.

Apud eundem
lib. 5. cap. 17.

Quoddam quidam magnæ estimationis martyres inter Catholicos priuato quodam impulsu diuini Spiritus sese sponte martyrio obtulissent; eundem sibi Spiritum temere vendicantes quidam hæretici, sese obtudebant persecutoribus. Erant hi hæc ex parte Marcionitis cognati ex Montano prouenientes hæretici, qui alia tamen ratione nefas ducerent persecutionis tempore fugam captare, nec aliqua redemptione suæ ipsorum securitati consulere: cum alioqui ipso hæresis eorum exordio (ut dictum est auctore Miltiade^a) nullus inter eos inuentus sit, qui vel leuem fidei causâ persecutionem sit passus; immo ex ijs vnus Themison nomine, qui tenebatur in vinculis, ingentem pecuniæ vim obtulerit, ut eam quam oppignerasset pro fide infamem vitam redimeret: quod superius ex Apollonio^b recitauimus. Quamobrem ea fortasse de causa, quoddam Catholici suam ipsorum exprobrare illis solerent inertiam, Pseudoparacletus eos veluti cestro percitos ad martyrium postea impulit.

XV.

Tertull. de fu-
ga, cap. 5.

DE RUTILIO
MARTYRI.

Tertull. de
Coron. milit.
cap. 1.

Porro insanas Montanistarum de non fugiendo, nec securitatem redimendo, Tertullianus in præceptis semel infeliciter actus, edito de ea re commentario, validissime tutari conatus est: quo in primis eos taxat qui fugerent; ac subinde in eos, qui collata pecunia suam vexationem redimerent, inuehitur acerbissime. Nam & in martyrem illum acuit dentem, qui sæpius fugerat, atque periculum redemerat: sed quoddam tandem martyrium consummasset, recipit inter martyres, sic dicens: Si Deus voluerit, ipse me proteget: hoc potius nostrum est, stare sub Dei arbitrio, quam fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr, cum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiam periculum (ut putabat) nummis redemisset, post totam securitatem, quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus, & Præsidi oblatus, tormentis dissipatus (credo pro fugæ castigatione) dehinc ignibus datus, passionem, quam vitarat, misericordiæ Dei retulit. Quid aliud voluit Dominus nobis demonstrare hoc documento, quam fugiendum non esse; quia nihil fuga proffit, si Deus nolit?] hæc & alia ipse impie admodum, Paracletus sane Montani afflatus, effatur: sicut (ut superius dictum est) cum in Romanos Pontifices illud contumeliæ intorquet iaculum^d: In pace leones, in proelio ceruos.] cum etsi interdum fugerint; tamen (ut accidit de Rutilio) cum tenti sunt, magnæ constantiæ in subeundo martyrio specimen præclarum ediderint.

XVI.

DE REDIMENDA
VEXATIONE
GENTILIVM
VSVS.

Idem de fu-
ga, cap. 12.

Ex ijs autem, quæ idem auctor in eodem commentario memoriæ prodidit, videtur plane hac vrgente sæuisima persecutione a Catholicis illud excogitatum fuisse inuentum, ut non solum redemptione martyrij priuatim quisque sibi consulere; sed etiam ipsæ Christianorum Ecclesiæ, ut quiete sibi liceret agere, & conuentus agere, pecuniarum certam summam, tamquam tributum quoddam, Principi penderent. In quas oblatrans Tertullianus^e, hæc inter alia: Parum denique est, si vnus aut alius ita eruitur. Massaliter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogauerunt: nescio, dolendum, an erubescendum sit, cum in matricibus Beneficiorum & Curiosorum, inter tabernarios, & lanios, & fures balnearum, & alcones, & lenones, Christiani quoque vectigales continentur.] idemq. superius hæc de redemptione martyrij haud ante hæc tēpora in vsum recepta, sed

A sed recenter excogitata, testatur^a his verbis: Tanta quotidie ærario augendo prospiciuntur remedia censuum, vectigalium, collationum, stipendorum: nec vnquam vsque adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, sub aliquam redemptionem capitis & sectæ redigendis, cum tantæ multitudinis nemini ignotæ fructus ingens meti posset.] congerit multa, quibus hæc minus licere demonstrat.

Verum quod spectat ad redemptionem martyrij; id agi licite in Ecclesia, vsurpatumq. exemplo Iasonis^b, & aliorum Apostoli Pauli discipulorum, constat, qui data pecunia se redemerunt. Id ipsum nempe testatur & S. Petrus^c martyr Episcopus Alexandrinus, sic dicens: His enim qui pecuniam dederunt, ut ab omni improbitatis molestia omni ex parte remoti essent, crimen intendi non potest. Damnum enim & iacturam pecuniarum sustinuerunt, ne ipsi animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent: quod alij propter turpe lucrum non fecerunt, cum Dominus dicat^d: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat^e vel quam commutationem dabit homo pro anima sua? & rursum^e: Non potestis Deo seruire, & mammonæ. In his enim apparuerunt Deo seruire, exosis; conculcatis, contemptisq. pecunijs: et in eo compleuerunt, quod scriptum est: Pretium redemptionis animæ hominis, propriæ diuitiæ. Nam in Actis Apostolorum legimus, eos, qui pro Paulo & Sila Theſſalonicæ trahebantur, datis multis pecunijs fuisse dimissos. Postquam enim ipsos propter nomen multum onerassent, & multitudinem magistratusq. perturbassent: ab Iasone^f, inquit, & reliquis satisfactione accepta, eos dimiserunt. Fratres autem noctu protinus Paulum & Silam miserunt in Beream.] hucusque Petrus martyr, intelligens per Iasonis & aliorum satisfactionem, pecuniarum largitionem factam esse.

Existimandum porro est, eiusmodi excogitato remedio mitigandæ persecutionis acerbitatis aliqua ex parte immensum illud Gentilium in Christianos furentium ardorem esse restinctum, non tamen cessasse penitus: tum quod non omnes eo remedio vterentur, nec ob inopiam vti possent: tum etiam (quod accidisse vidimus Rutilio martyri) quod ijs, qui se redemissent, haud propterea tuto consistere licuisset, agentibus illis omnia pro arbitrio & animi voluntate.

His quoque, puto, temporibus idem Tertullianus commentarium illum quem mente conceperat, cum scriberet de Corona militis, vbi ait^g, Sed de quæstionibus confessionum, nempe martyriorum, alibi docebitur] litteris commendauit aduersus refragatores martyrij (hi erant Gnostici, de quibus plura superius) scribens Scorpiacum, nempe antidotum contra ictum scorpis, deq. Bono martyrij. Gnostici quidem, quibus in his (ut dictum est) Valentiniæ manus dederant, quorum non erat exiguus numerus, his potissimum persecutionis temporibus perturbabant admodum Dei Ecclesiam, passim vagantes, atque docentes non esse subeundum martyrium^h: quod si fiat, dicebant contra Dei voluntatem fieri, cuius non esset voluntas mors peccatoris, satisq. ab ipso esse consultum nostræ salutis morte sua: nempe, ne nos moreremur, ipsum mortuum esse. Hæc illi & alia id genus adglomerantes, multorum ruinæ & perditionis ministri erant: debiles namque & in fide infirmi, quamlibet oblatam occasionem martyrij vitandi captantes, a fide Catholica deficientes, primo in hæreticæ prauitatis barathrum Gnosticorum præcipientes incurrebant, inde in imam impietatis focuam mergebantur: cum vt Christiani (quod eo nomine censerentur) in quæstionem perinde ac ceteri a satellitibus ducti, prima instantia nomen negare, Christum deicere, thus offerre, & quæcumque alia iussa essent, implere minime detrectarent. His malis cum alij aduersus Gnosticos ac Valentianos scribentes, tum Tertullianus occurrere, & multorum salutem consulere studuerunt. Probe quidem; nisi Cataphrygibus inhærens, in contrariam partem se concitatus impulsisset; lineamq. transgressus, de martyrio eadem quæ hæretici Marcionitæ & Montanistæ sapuisset, atque alios docuisset. Inter hæc duo extrema exitum pariter afferentia, medio tramite Catholica incendens Ecclesia, tum Gnosticos martyrium detestantes, tum Cataphrygas ac cum ijs Marcionitas ad martyrium plus æquo trans limitem impellentes, pariter respuit atque condemnat.

Hoc anno, iisdem Consulibus Plautiano atque Geta, in antiquis Ecclesiasticis tabulis passa ponitur Carthagine sub Ruffino Proconsule S. Gundenis virgo, quæ fidei causa

XVII.

Act. 17.
Petr. Alex.
can. 22.
REDEMPTIO-
NEM MARTY-
RII LICITE FIG-
RI.

Matth. 3.

Matth. 6.

Act. 17.

XVIII.

PERSECUTIO
EX PARTIBUS RE-
STINCTA.

XIX.

Tertull. de Co-
ron. milit. c. 1.
TERTULLIANI
SCORPIACVM.

Tertull. in Scor-
piaco c. 1. 2. 3.

XX.

MARTYRES PAS-
SI IN AFRICA.

XXI.
MARTYRES
MAVRITANIAE.
a Tertull. de A-
nima, c. 55.

XXII.
DE VISIONIBVS
PERPETVAE
MARTYRIS.

b Aug. de Ani-
mali. 4. c. 18.

XXIII.
a Aug. de Ani-
mali. 1. c. 20.
c. lib. 3. c. 9.
DE DINOCRA-
TE S. PERPE-
TVAE FRATRE.

XXIV.
PERPETVAE ET
FELICITATIS
SOCII MARTY-
RES.

d Aug. de tem-
porib. c. 5.

XXV.
e Bede in Ado-
n. Martij.

causa equuleo diu torta, & vngulis lacinata, carcerisq. p. dore. in go. temp. is spa-
tio afflictata, constanti animo persans in fidei confel. one, demum gladio cata, ma-
gna gloria martyrium consecuta est. Apud Bedam vero & Adonem Getæ Consulis
nomen librarium vitio deprauate est positum, dum loco Getæ, Zeta Consul legi-
tur. At Gundenis natalis dies agi antiquitus consuevit decimoquinto Kal. Augusti.

Eadem quoque persecutione vrgente, passæ sunt Tuburbi in Mauritania præclarissi-
mæ re ac nomine, illustrissimæq. martyres Perpetua ac Felicitas, nobiles feminae. Ha-
rum alterius, nempe Perpetuæ, meminit Tertullianus a in libro de Anima, dum cu-
iusdam apparitionis ei factæ per visum meminit, dicens: Quomodo Perpetua, fortis-
sima martyr, sub die passionis in reuelatione Paradisi solos illos commartyres suos vi-
dit; nisi quia nullis romphæa Paradisi janitrix cedit, nisi qui in Christo decesserint?]
Cum igitur Tertullianus eius mentionem fecerit; plane erroris arguuntur, qui eam cum B
Felicitate passam referunt temporibus Gallieni: nam sub Seuero & Antonino Augustis
Tertullianus illum scripsit commentarium.

Porro Acta ipsius Felicitatis & sociorum, ex quibus hæc a Tertulliano scripta sunt,
qua: & a S. Augustino citantur, perijsse videntur. In ijs autem quæ summam comple-
xa habentur, hæc etiam de Perpetuæ visu narratur: Vidit Perpetua per visionē sca-
lam auream vsque ad cælum erectam, in dextera & læua cultris & gladijs plenam,
adeo angustam, vt non nisi vnus & paruus per eam inter gladios ascendere posset.
Subtus ad pedes eius draco teterrimus, quem omnes volentes ascendere formidabant.
Viditq. Satyrum vnum ex socijs per eam sursum ascendentem, ac socios inuitantem
vt ascenderent, nec draconem metuerent. Qua visione audita, omnes larati sunt.]
hæc ex Actis eius, ex quibus aliqua ab Augustino recitata habentur: nempe visio illa, C
cuius meminit in libro quem scripsit ad Vincentium Victorem de Anima b, vbi hæc
breuiter tantum ait: De conscriptis visionibus martyrum dicendum est aliquid; quo-
niam tu etiam inde testimonium habendum putasti: Nempe sancta Perpetua visa sibi
est in somnis cum quodam Ægyptio in virum conuersa luctari.] hæc ipse.

Ex ijsdem rursus Actis idem tradit c recitari historiam de Dinocrate septenni puero
eiusdem S. Perpetuæ fratre, qui vita functus, & pœnis obnoxius, eiusdem Perpetuæ
precibus ex eis fuerit liberatus, & æterna felicitate donatus. Rursus vero de eadem Per-
petua alia sparsim recitat (quod enim amplissima illa Acta deperdita sint, fragmenta
hæc colligere, haud otiosum esse putamus, vel ingratum fore lectori) vt illud de eius
ardentissimo subeundi martyrij desiderio, quod habet Augustinus in Psalmum qua-
dragesimumseptimum: Quam multos parentes, inquit, filij prohibebant mori, sicut D
nouimus, & legimus in passione beata Perpetuæ! Facta sunt ista: sed lacrymæ quan-
tælibet, & quantolibet impetu fluerent, quo modo ardorem charitatis extingue-
rent?] hæc ibi.

At non ob id quod solius Perpetuæ tum Tertullianus, tum Augustinus interdum
meminerint, passam eam seorsum quis putet: nam comitem habuit Felicitatem, &
alios, nempe Reuocatam, Satyrum, Saturninum, & Secundolum; quorum vltimus
quieuit in carcere, reliqui traditi sunt bestijs. Porro vna eademque die horum om-
nium natalitia celebrantur, Nonis Martij. de ijsdem enim hæc alibi idem Augusti-
nus d: Ante paucos dies natalitia celebrauimus martyrum Perpetuæ & Felicitatis &
comitum.] signansq. ipsos viros iure postea nominatos, hæc subdit: Et cum tot ibi
sint viri; quare istæ duæ præ omnibus nominantur, nisi quia infirmior sexus aut æqua-
uit, aut superauit virorum fortitudinem? Vna earum erat prægnans, alia lactans. Fe-
licitas parturiebat, Perpetua lactabat. Sed tam diu hæc Perpetua lactauit, quam diu
acciperet ab illo pastore simul & patre buccellam lactis: qua accepta, dulcedo felicitatis
perpetuæ eam fecit contemnere filium, spernere patrem, non inhærere mundo,
perdere animam pro Christo. Felicitas vero, quæ sociam habebat Perpetuam, & par-
turiebat, & dolebat: obiecta bestijs gaudebat porius, quam timebat.]

Illud insuper Perpetuæ concessum fuisse tradunt e, vt in theatro expectando impetū
vacca, mens eius fieret extra sensum, ita vt impetum bestiae nesciret, quem expectaret.
De Felicitate autem illud: Dum adhuc esset seruanda in carcere, vt parturiret; quo vna
cum alijs martyrij coronam accipere posset, omnium sociorum precibus impetratum
est, vt octauo mense pareret.] hæc ex tabulis Ecclesiasticis a Beda pariter & Adone
sunt

A sunt recitata. Prægnantis enim poenam differebat lex vsque ad partum, æquissima
plane, non tamen Romanorum originaria, licet vt Romanorum ab Vlpiano a I. C. re-
censita: quippe quæ ab Ægyptijs primo fuerat promulgata, a Græcis deinde accepta, a
quibus Romani eam, sicut & alias complures, sunt mutuati. de ea enim meminit
Plutarchus b his verbis: Ægyptiorum vero legem, qua grauida, donec pariat, in mor-
tis carcere custodiri iubetur, nonne Græcorum quidam consulte vobis transcripisse
videntur?]

Sed libet hic ea reddere, quæ his consentientia in antiquo Lectionario reperimus:
Pridie quam ducendi essent, Felicitas parturians, dolens, atque vociferans, foris exau-
diebatur. Cui Commentariensis insultans aiebat: Quomodo cras libens mortem sus-
cipies, quæ pariens adeo perturbaris? Cui illa: Natura debitas poenas naturali tan-
tum virtute persoluo: supplicia autem, quæ subministrat impietas, diuina gratia su-
perabit. Sequenti die a iudice iubentur martyres educi, & ignominiose, nudatis nati-
bus, per vias atque plateas circumduci, ac tandem in theatrum feris obijciendi perdu-
ci. Tunc vacca obiecta Perpetua, licet ab ea valide percussa esset, extra se raptam non
sensit. Immittitur leo, qui Satyrum primo, ac deinde Perpetuam occidit. Post hæc Fe-
licitas vna cum Reuocato germano producta, a leopardo ambo necantur. Sed Satur-
ninus atque Secundulus illæsi diuina voluntate seruati tunc sunt, iidemq. sunt reuoca-
ti in carcerem; vbi Secundulus reddidit Deo spiritum, Saturninus vero gladio est
decollatus. Collecta corpora omnium sunt sepulta in eadem ciuitate.] hucusque ibi.
Sed quod habetur Saturninus capite truncatus, a citatis auctoribus discrepat, qui affir-
mant ipsum cum alijs a bestijs occisum. Ceterum corpora sanctarum Perpetuæ & Fe-
licitatis esse postea delata Carthaginem, atque in primaria basilica collocata, Victor c Vti-
censis affirmat.

Passus quoque habetur, hac eadem persecutione vrgente, Zoticus Episcopus Otre-
nus in Armenia, cuius dies anniuersaria in tabulis d Ecclesiasticis vigesima prima Iulij
est conscripta. Meminit eius laboris aduersus Montani sectatores suscepti Apollinaris,
nosq. supra retulimus. Hallucinatur Nicephorus e, qui eum presbyterum, non Episco-
pum nominat: nam idem qui supra Apollinaris f Episcopum dicit ex vico Comana in
Armenia oriundum: iam enim his temporibus satis dilucide distinctum erat nomen
Episcopi a presbytero. In Ægypto quoque inter alios martyres Serapion, qui viuus
combustus est, illustris habetur: aliorum vero nomina exciderunt. Celebratur e eius
natalis dies decimatertia Iulij, tam apud Græcos, quam Latinos, vt illorum Menologiū
& Romanum Martyrologium significant, passumq. tradunt sub Aquila Præfecto. Sub
hac eadem persecutione passum constat in Gallia Andeolum subdiaconum, Polycar-
pi discipulum, ab eo cum alijs (vt dictum est) in Gallias amandarum. Extat præclara
eius memoria in tabulis Ecclesiasticis die prima Maij his verbis: In Gallijs, in territorio
Viuariensi, beati Andeoli subdiaconi, quem S. Polycarpus vna cum alijs ab Oriente
misit in Galliam ad prædicandum verbum Dei. Hic sub Seuero Imperatore spinosis sus-
tibus cæsus, demum ense ligneo (ad maiorem poenam) capite in quatuor partes in
modum crucis conscisso, martyrium consummauit.]

Eodem plane tempore mirificus ille sanctus Irenæus Episcopus Lugdunensis, Gal-
liam, quam mirifice doctrina illustrauit, nobilitauit & sanguine. Exciderunt Acta pas-
sionis eius: hæc tantum de eo reperimus; nempe eiusmodi sub Seuero excitata perse-
cutione, eiusdem Imperatoris iussu circumdatam militibus Lugdunensium ciuitatem,
omnesq. in ea repertos Christianos gladijs obruncatos: cum præcipue pastor illorum
omnium Irenæus quæsitus est ad necem: quem acerrimis tormentis cruciatum, ac tan-
dem occisum Zacharias presbyter sepeliuit. Qui enim olim eam Legatus administra-
uerat (vt auctor est Spartianus h) prouinciam, ipse Seuerus Imperator, probe nouerat
Lugdunensis Ecclesiæ sub Præsule Irenæo constantiam: et quam sciret non minis fle-
stendam, nec blanditijs molliendam, ferro mox statuit excidendam, in eam crudelius
quam in alias sæuendo. Quoto autem Seueri anno martyrium subierit Irenæus, nobis
est hæcenus incertum. Putamus equidem ipso a se indictæ persecutionis exordio
Seuerum, quod exploratiores Fideles in ea positos habuisset, in eos gladio agi primum
omnium præcepisse.

Quod vero ad Irenæi lucubrationes pertinet, earum Eusebius i post alia de eo nar-
rata

PRÆGNANTIS
SUPPLICIUM
DIFFERENDVM.
a l. prægnantis.
ff. de poen.

b Plutarch. de
his qui sero a
numine puniū-
tur.

XXVI.
C ERTA MEN-
PERPETVAE ET
SOCIORVM.

c Victor de per-
secuti. Vnaud.
lib. 1.

XXVII.
d Martyrolog.
Rom. ca. de.
MARTYRES SVB
SEVERO.

e Niceph. lib. 4.
c. 23.
f Apud Euseb.
lib. 5. c. 15.

g Rom. Martyr-
olog. ca. de.

XXVIII.
IRENÆI EPI-
SCOPI MARTY-
RIVM.

h Spartian. in
Seuero.

i Euseb. lib. 5.
cap. 25.

XXIX.

rata meminit, dicens: Verum enimvero præter opera & epistolas Irenæi, quæ iam demonstratæ sunt, extat liber illius, breuissimus ille quidem, summe tamen necessarius contra Gentiles, qui de Scientia inscribitur. Alius item memoratur, quem fratri cui-dam, Marciano nomine, dedicauit; in quo Apostolicæ prædicationis rationem & modum exponit. Accedit his liber de Variarum rerum dispositione, in quo tum episto-læ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ Salomonis mentionem facit, certaq. testimonia ex ipsidem deprompta citat. Tot sunt igitur Irenæi opera, quæ ad nos nostramq. noti-tiam peruenerunt.] hucusque Eusebius, qui superius de scripto ab eo commentario aduersus hæreses meminit, deq. epistola ad Florinum, & alia ad Blastum, ad Victo-rem alia, atque alios Ecclesiarum Episcopos^a. recenset eisdem commentarios quoque S. Hieronymus^b.

^a Euseb. eodem lib. 5. c. 19. 24.
^b Hieronym. de Script. Eccles. in Iren.

XXX.

Porro horum omnium nonnisi libri quinque aduersus hæreses elaborati supersunt, B ceteris magno detrimento deperditis: immo & hi ipsi longa obliuione sepulti diutius permanferunt; adeo vt nec in Gallijs, neque in Vrbe, vel alibi, licet sedulo perquisiti, reperiri potuerint; vt S. Gregorius^c, ad Ætherium Episcopum scribens, testatur his verbis: Gesta vero vel scripta beati Irenæi, iam diu est quod solcite perquisiimus: sed hætenus ex eis inueniri aliquid non valuit.] hæc Gregorius ad Ætherium Episcopum Viennensem, sanctitate celebrem, ea auide perquirentem. Caruisse eis videtur Cassio-dori quoque bibliotheca, quod nulla de ipsis apud eum mentio habeatur. Quamobrem existimamus, quod Græce ipsidem scripti fuerint, penes Græcos esse inuentos: nam Theodoretus in dialogis eisdem frequenter citat. Fuisse autem Irenæum doctrinarum omnium accuratissimum exploratorem, tum Tertullianus^d prædicat, tum a Patribus omnibus commendatur. Videas equidem in ipso Apostolicæ doctrinæ imaginem ef-fulgere: quod enim a Polycarpo acceperat, & ille a Ioanne, illibate ipse custodiens com-municauit Ecclesiæ. Quamobrem iure S. Hieronymus^e eum Apostolicorum tempo-rû hominem nominat (licet multos post annos ab Apostolis vixerit) quippe qui ipsum vultum Apostolicum in omnibus redderet.

^c Greg. lib. 9. epist. 50.
S. IRENÆI LI-BRI ADVERSUS HÆRESSES DIVI BATHERVNT.

^d Tertull. lib. contra Valent.

^e Hieron. epist. 29.

IESV CHRISTI
ANNVS
206.

ZEPHYRINI PAP.
ANNVS
4.

SEVERI IMP.
ANNVS
12.

I.
PLAUTIANVS
OCCIDITVR.

D Vcentesimo sexto Christi anno, Chilone Septimio secundum & Annio Libone D^o Coff. Lucius Septimius Plautianus, socer Antonini Imperatoris, qui anno septimo gesserat Consulatum, quiq. (vt dictum est) absente Seuero magnam in Christianos persecutionem excitauerat, quos non Romæ tantum, sed & in Africa & Mauritania acerbissime infectatus fuerat, occiditur, generi sui Antonini Augusti insidijs appetitus (vt auctor est Dio) quod re vera ipse vtrique Imperatori cædem per Centurionem Sa-turninum machinatus esset (vt testatur Herodianus^f) sed verius, diuino lumine Chri-stianum sanguinem vlciscente. Qualis autem quantusq. fuerit eius casus, quan-tamq. admirationem attulerit vniuersis, ex Dione^g hæc narrante, eodemq. cuncta spectante ac admirante, audiamus: et primum illud: Cum orator, qui Constantem accusauit, multa dixisset, atque illud in primis, cælum ruere citius posse, quam Plau-tiano damnum a Seuero inferri. Quibus rebus atque alijs, quæ sunt eiusdem generis, E dicente illo, fides haberi poterat merito; cum Seuerus audacter nobis, qui vna iudi-ces eramus, confirmasset, non posse vllum malum a se Plautiano accidere. Non tamen perpetuo floruit Plautianus, sed aliquanto tempore post occisus est, & cunctæ statuæ eius dissipatæ sunt.] Addit prodigia, & inter alia cometen Romæ ante obitum eius per dies multos visum.

^f Herod. lib. 3.

^g Dio in Se- uere.

II.

RYMANAE MI-SERIAS EXEM-PLVM.

At de eius immensis diuitijs & summa amplitudine, ex quibus, in exemplum hu-manæ conditionis, in inum atque miserimum omnium statum prolapsus est, hæc idem auctor paulo post, cum agit de nuptijs filix & Antonini Augusti: Is (inquit) tantum filix suæ dedit, quantum Reginis quinquaginta satis fuisset.] ac inferius: Ve-re enim Plautianus magnus, vel summus potius erat: ita vt populus aliquando dice-ret in Circo: Quid tremis? Cur palles? Tu quidem certe plus quam tres viri possides. Signifi-

A Significabant autem tres viri, Seuerum cum duobus filijs Antonino & Geta. Pallebat vero Plautianus & tremebat semper, cum propter rationem victus quam instituerat, (gulosissimus quippe erat) tum propter spem, metumq. futurarum rerum.] Addit An-toninum Imperatorem adhibuisse Euodum educatorem suum (cuius diximus memi-nisse Tertullianum^a) qui vna cum Centurione & alijs Plautianum Seuero Imperatori eadem machinantem calumniose deferrent: licet Herodianus nihil ex composito fa-ctum, nullamq. fallaciam vel technam intercessisse tradat. Sic itaque (inquit Dio) Plau-tianus, nostra memoria omnium hominum potentissimus, quem magis quam ipsum Principem metuebant omnes, quiq. spe multo maiore elatus fuerat, a genero interfici-tur, eq. Palatio proicitur in viam: quamuis tandem elatus iussu Seueri & sepultura af-fectus est.] Additq. eius filium & filiam, Plautum & Plautillam, in Lyparim in-sulam fuisse relegatos, ibiq. tandem eiusdem Antonini iussu occisos: cum interim vi-tam traduxissent calamitosam, magno metu, & necessariorum rerum inopia. Quin etiam Plautiani nomen abolitum, & vbiicumque scriptum reperiretur in lapideis ta-bulis vel alijs, abrasum, deletum, expunctumq. fuisse, plane indicat vetus^b inscriptio monumenti filix eius, nurus Seueri, coniugis Antonini, & alia^c.

^a Tertullian. ad Scapul. c. 4.

^b Habet Sme-rinus sol. 67. num. 1.

^c Apud eum-dem sol. 24. nu. 1. & sol. 22. num. 4.

III.

DAT POENAS PLAUTIANVS EFFVSI SANGVI-NIS CHRISTIA-NI. d. Herod. lib. 3.

Hic finis Plautiani Christianorum hostis insensibilis & perniciosissimi: quo subla-to, persecutio etsi non penitus ablata, saltem moderationem non mediocrem accepit. Quem non Romanum, sed Afrum genere, Seueri municipem, ex humili fortuna in sublime euectum, damnatorum bonis fuisse insigniter locupletatum, tradit Herodia-nus^d. Sed quorum, quæso, damnatorum, nisi magna ex parte Christianorum nobilium Senatorum, quos sub Commodò, tempore pacis Ecclesiæ, Christiana religione initia-tos fuisse diximus? Sed idem quoque hæc de eius mentis tumore addit: Quacumque incederet, adeo trux & horribilis erat, vt non modo non adiretur a quoquam, sed etiam qui fortuito occurrebant, ab eo auerterent oculos: quia anteambulones aliquot, quacumque iter faceret, denunciabant, ne quis in proximo consistere, neve illum con-terneri auderet, sed auerterent vniuersi oculos, terramq. despectarent.] hæc ipse, aliaq. multa de eius fastu, arrogantia, atque sæuitia.

Eodem quoque anno celebrati sunt Romæ ludi Sæculares: de quibus hæc Hero-dianus^e: Vidimus item sub illo quosdam omnium generis ludos cunctis editos theatris, simulq. supplicationes & peruigilia ad formam Cereris initiatorum. Sæculares hi tunc appellabantur, celebrati (vt aiunt) decurso trium spatio atatum. Siquidem Vrbe tota atque Italia præcones itabant conuocatum omnes ad ludos, quos nec vidissent hæte-nus, nec visuri postmodum forent.] Sed de ipsidem ludis Zosimus^f pluribus agit, qui & dictis Consulibus celebratos fuisse tradit: quod & docent veteres inscriptiones, a di-uerfis collectæ, in quibus Seueri nomen inscriptum est cum Tribunitia potestate duo-decies repetita^g, vt etiam in huiusmodi numismate eleganter expressum in columna

IV.

^e Herod. eodem lib. 3. LVDI SÆCULARES.

^f Zosim. lib. 2.

^g Pausan. in Fast. & Adolpb. lib. de Nummis.

Horum occasione scriptum putant^h a Tertulliano librum de Spectaculis, & illum de Idololatria: quibus plane declarat, rectâ Christianæ religionis institutionem abhorruisse admodum ab istiusmodi spectaculis a Gentilibus edi solitis: diuinamq. vltionem illos expertos esse addit, qui præter institutum ipsidem non vererentur esse præsentem. Sed de ijs alia occasione superius. Porro quàm mendax extiterit Zosimus, qui neglectu postea

^h Pamel. not. ad Tertull. lib. de Spectaculis.

postea ludorum Sæcularium, corruisse tradit florentissimum Romanum Imperium, A suo loco inferius perspicue demonstrabimus.

NATALIVS AD ZEPHYRINVM ROMAM VENIT.

Euseb. lib. 5. cap. 27.

I. Christi anno ducentesimo septimo, Marcus Aurelius Antoninus secundum adiit Consulatum vna cum fratre suo Geta collega. Quo anno, nece Plautiani Romam iam prope mitigata persecutione Seueri, accidisse putamus, vt Zephyrino Romano Pontifice e latebris emergente, & munia Pontificia obeunte, Natalius olim confessor, sed postea misere pecunia corruptus Theodoti hæreseos cum patrociniū suscepisset, tandem sui compos factus, erroris poenitens, ad eum veniens, patrati sceleris egerit exomologesim, pedibus eius aduolutus. Hæc sane a scriptore eius temporis diligenter conscriptra, ab Eusebio sic ad verbum quàm fidelissime narrantur: Scriptor ille, de quo supra dixi, qui librum prædictum contra erroris supra demonstrati auctorem composuit, aliam etiam rem Zephyrini tempore gestam hoc pacto explicat: Facinus apud nos admissum, fidelibus in Domino, quo illos erudiam, commemorabo: quod, credo, si forte Sodomis gestum fuisset, etiam illos ad scelera sua poenitentia lacrymis mature eluenda admonuisset.

II. Erat quidam Natalius confessor non iam pridem, sed nostris iam pene temporibus: iste ab Asclepiodoto & altero Theodoto trapezita fraude fuit deceptus (hi quidem ambo Theodoti coriarij, qui prius propter istam nouam prudentiam, immo vero amen- tiam, ex Christianorum communione a Victore, vt dixi, qui tunc erat Pontifex, excludebatur, discipuli erant) & ab illis duobus, quos supra posui, salario quodam & mercede persuasus, vt illius erroris Episcopus crearetur; ea lege nimirum, vt centum quinquaginta denarios menstruos isti ei persoluerent. Qui quidem cum se in illorum societatem dedisset, per visiones quasdam a Domino ad se demissas sæpenumero admonitus fuit. Deus enim misericors & Dominus noster Iesus Christus martyrem & re- stem suarum afflictionum extra Ecclesiam misere deperire noluit.

III. Ceterum quoniam primæ erat apud illos sedis Episcopalis appetitione tamquam hamo inescatus, & turpi quæstu, qui multis affert perniciem, irretitus, & propterea lentius tardiusq. Dei visionibus animum attendit; tandem per integram noctem a san- ctis Angelis flagris & verberibus vsque adeo acerbæ & grauiter casus fuit, vt cū primo mane surgeret, cilicio & sacco indutus, cineribus asperius, magno cum mæore & lacrymis ad pedes Zephyrini Pontificis se supplicè abijceret; & non modo ad Cleri, sed laicorum etiam genua aduolueretur: ita vt Christi misericordis Ecclesia illum magno- pere commiserata, lamentis vna se dederet. Attamen ille, licet multis precibus vsus fuisset, & plagarum vibices, quas pertulerat, ostendisset; vix tandem in communi- onem Ecclesiæ receptus fuit. hucusque auctor de lapsu & restitutione Natalij. Quibus (vt alias sæpe de alijs hæresiarchis est demonstratum) pristinum morem intelligas, consueuisse scilicet hæresiarchas erroris poenitentes adire Romanum Episcopum, ab eodemq. Catholicæ Ecclesiæ communicationem, facta exomologesi, promereri: quippe qui, quantumlibet in castris inimicorum militassent, resipientes tandem probe intelligerent, a sedis Petri Catholicæ Ecclesiæ primario Antistite quærendam esse ve- niam & salutem, nec ab alio quopiam quàm a Catholicæ Ecclesiæ Episcopo commu- nicationem Catholicam expetendam.

IV. At quoniam mores horum solerent esse hæreticorum, ex eodem auctore idem Euse- bius recitat in hæc verba: Ad ista etiam alias eiusdem scriptoris voces de iisdem (vide- licet Theodotianis hæreticis) connectamus, quæ sic se habent: Sacras audacter depra- uarunt scripturas: veteris fidei canonem abrogarunt: Christum ignorarunt: neque quid sacræ & diuinæ litteræ de illo dicant conquisuerunt: sed quænam syllogismi fi- gura ad suam impietatem confirmandam reperiretur, studiose indagarunt. Quod si quisquam forte illis aliquod diuini eloquij testimonium proferat; quærunt vtrum con- iunctam an disunctam syllogismi figuram possit efficere. Relictis vero & depositis sa- crarum litterarum studijs, omni cura & cogitatione in geometriam incumbunt. Tam- quam

NATALIVS EX- OMOLOGESIM AGIT.

HÆRESIAR- CHAS ROMÆ AGERE SOLITOS EXOMOLOGE- SIM.

MORES HÆRE- TICORVM THEODOTIA- NORVM.

A quam ex terra editi, de terra loquuntur; & Christum, qui sit de cælo venturus, penitus ignorant. Euclides enim apud quosdam eorum propter geometriæ artem enixe reco- litur: Aristoteles & Theophrastus in summa habentur admiratione. Galenum etiam fortasse nonnulli summe venerantur. Hi ergo tum infidelium artibus ad erroris sui sen- tentiam roborandam abutuntur, tum solerti impiorum astutia ac subtilitate simplicem ac sinceram diuinarum Scripturarum fidem adulterant.

Quod autem a fide longissime absint, quid attinet commemorare? Hanc ob causam etiam in sacras litteras confidenter ac temere quasi manus violentas iniiciunt, easq. se emendare & corrigere prædicant. Quod vero ipse equidem nihil falsi in eos ementitus loquar, nemini verum scire cupienti poterit esse obscurum. Nam si quis cuiusquam illorum exemplaria in manus sumere, accurate peruestigare, & in- ter ipsa conferre voluerit: reperiet profecto illa maxime inter se dissidere. Nam Ascle- piodoti exemplaria, ab illis quæ sunt Theodoti, admodum discrepant: ac multa plane suppetunt, propterea quod illorum discipuli exemplaria ab vtrisque (vt illi appellant) correctæ (vt nos, corrupta) studiose & sedulo descripserunt. Rursum quæ sunt Her- mophili, cum istis minime consentiunt: quæ Apollonij dicuntur, ipsa sibi non con- stant. Licet enim quæ ab illo prius exscripta fuerint & composita, posterioribus denuo inuersis innouatisq. comparare: sic inuenire illa inter se valde dissentientia, erit persfacile.

Quantum incitiæ & temeritatis habeat perditus iste conatus, nec illos ipsos ignora- re suspicor. Aut enim sacras & diuinas litteras a Spiritu sancto dictatas non credunt, & ita sunt infideles: aut se ipsos Spiritu sancto sapientiores esse dicunt: quod plane quid aliud est, quàm tamquam dæmone exagitados insanire? Neque enim hanc inconsul- tam & imprudentem molitionem suam esse inficiari poterunt: quandoquidem ista exemplaria sua ipsorum manu esse transcriptra, perspicue deprehenduntur. A quibus autem erant ipsi instituti, ab illis sane eiusmodi scripturas non aliquando exceperunt: et exemplaria, vnde ista transcripserunt, demonstrare non possunt. Quidam illorum eas quidem deprauare, non adeo operæpretium duxerunt: sed tum Legem, tum Pro- phetas lepida simulatione, perinde ac si nefariâ & impiam omnino doctrinam comple- terentur, prorsus pernegantes, in vastissimum exitij gurgitem præcipites deciderunt. Atque ista modo a nobis hæcenus sint commemorata. hucusque Eusebius: quæ ad in- sinuandos mores hæreticorum recensuisse voluimus. Quod igitur tot exemplaria, quot homines hæreticæ prauitatis fautores essent; inde existimamus Origenem his tempo- ribus meditatam esse opus illud plane egregium, quo vno volumine sex simul inter- pretationes diuinæ Scripturæ collegit, quod Hexapla nominauit: de quo suo loco di- cturi sumus.

C Christi anno ducentesimo octauo, Anno Albino & Fulvio Æmilio Coss. Seuerus I. annum decimum quartum agebat in Imperio: quo (vt puto) Origenes impru- dens nimis audax facinus in seipsum admisit, quod Eusebius a narrat his verbis: Per idem tempus Origenes, dum scholæ Alexandrinæ, quam diximus, præerat, facinus quoddam admisit: quod quidem licet ex animo rudi & iuuenili videretur esse profes- sum, fidei tamen & castimonie specimen maximum dabat. Istam enim Euangelij sententiam b; Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cælorum; aliquanto (vt fert ætas adolescentiæ) simplicius interpretatus, partim quod Saluatoris vocem se penitus implere oportere putauit, partim quod, cum ætate valde adolescens esset, & non cum viris modo, sed cum mulieribus etiam sermones de rebus diuinis & celesti- bus conferret, omnem turpis calumniæ & obtrectationis ansam infidelibus prorsus adimere voluit: dictam Saluatoris sententiam ex occulto (facinus namque maximam partem necessariorum suorum celare cogitat) exequi re ipsa aggressus est.

Ceterum tale facinus ab eo quantumuis cupiente occultari non poterat. Quocirca Demetrius, qui ibidem rexit Ecclesiam, de eo post certior factus, tametsi hoc audax eius

V. DEPRAVARE SO- LENT HÆRETI- CI SACROS CO- DICES.

VI. EGREGIVM DI- LEMMA IN HÆ- RETICOS.

I. ORIGENIS IM- PRVDENS FACI- NVS. a Euseb. lib. 6. cap. 7.

b Matth. 19.

II. eius

DEMETRIUS
CREAT ORIGENEM
CATECHIZASTAM.

eius facinus vehementer admiratus est, tamen incredibilem animi propensionem & A ingenuitatem fidei amplexatus, cum illico confidere, & bono animo esse iuber; & maiore cura ac studio in munus, fidei principia instituenti, incumbere hortatur, impellitque. Ac tum quidem Demetrius eo animo fuit atque sententia.] hæc Eusebius de Origene atque Demetrio. Cetera autem de similitudine inter vtrumque suborta, cuius occasione tale Origene facinus fuit ubique vulgatum, opportuniore loco dicemus, eo scilicet anno, quo idem Origene ab Alexandro Hierosolymorum Episcopo est initiatus presbyterio.

III. Hoc item tempore factum putamus, ut idem Origene adhuc adolescens, sed iam curatus, primam interpretationem ediderit in Cantica Canticorum, quam postea maturioris ætatis factus emendatam & pluribus auctam in lucem edidit: quod testatur S. Hieronymus, temeritatis seipsum arguens, atque alios, qui ipso iuuentutis exordio B diuinas Scripturas adhuc inexperti temere audeant interpretari. At quod ad Origene temerarium ausum spectat (si ex vnguibus leonem dignoscere licet) vides eum ipso primo ingressu in diuinam Scripturam, explanandum sumere librum illum, quem necdum legere eius ætatis hominibus licebat. Verum quia illum aggressus esset viribus tantum ingenij fretus, quodq. inconcessa præsumeret, ac se nimium supra seipsum efferret; casurus aliquando credi ab omnibus facile potuisset.

ORIGENES EXPLANAT CANTICA CANTICORVM.
Hieron. in præf. Comment. in Abdiam.

IESV CHRISTI
ANNVS
209.

ZEPHYRINI PAP.
ANNVS
7.

SEVERI IMP.
ANNVS
15.

I. Anno Domini ducentesimo nono, Flauio Apro & Allio Maximo Coss. Seueri Imperatoris anno decimoquinto, Eusebius in Chronico memoriam ingerit Tertulliani Afri, filij Centurionis Proconsularis; hocq. potius anno quam ceteris, ea puro occasione, quod idem ipse Tertullianus^b contra Marcionem agens, se hoc anno quindodecimo Seueri Imperatoris illum commentarium elaborasse perspicue declarat. Scripserat iam olim adolescens aduersus eundem Marcionem opus rude nimis, ut demonstrat S. Hieronymus^c in Abdiam, cum de se in primis ait: Libere profiteor illud fuisse puerilis ingenij, & hoc maturæ senectutis. In libris quoque contra Marcionem Septimius Tertullianus hoc idem passus est.] hæc Hieronymus. Sed & ipsemet Tertullianus^d eius exordio commentarij de iisdem suis in Marcionem lucubrationibus rationem reddens, hæc ait: Si quid retro gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc D viderit. Nouam rem aggredimur ex vetere. Primum opusculum, quasi properatum, pleniori postea compositione rescideram: hanc quoque nondum exemplarijs suffectam fraude tunc fratris, dehinc apostatæ, amisi, qui forte descripserat quædam mendosissime, & exhibuit frequentia. Emendationis necessitas facta est: inuolutionis eius occasio aliquid adijcere persuasit. Ita stylus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, &c.]

Tertull. contra Marcionem lib. 1. c. 15.

Hieron. in præf. in Abdiam. TERTULLIANVS SCRIBIT CONTRA MARCIONEM.
Tertull. contra Marcionem lib. 1. c. 15.

II. Scripsit tunc quoque commentarium de Resurrectione carnis: quod eiusdem scriptis manifestum est, dum in eodem horum meminit librorum aduersus Marcionem, & libro quinto aduersus eundem citat librum a se scriptum de Resurrectione carnis: ita ut appareat, eodem ferme tempore ambos ab eo elucubratos fuisse commentarios. Tunc quoque idem auctor librum edidit de Carne Christi, eodem E propemodum argumento. Totus itaque in his fuit hoc anno Tertullianus, ut grassantem Marcionis hæresim impugnaret, necnon Valentinum, carnis Christi veritatem impie negantem. Meminit^e ibi Alexandri cuiusdam ex Valentini secta descendentis, qui Christi carnem sui ortu (proh scelus!) impie dicebat infectam fuisse peccato.

ALIA TERTULLIANI LVCVBRATIONES HVIVS TEMPORIS.

Tertullian. de Carn. Christi c. 15. 16. 17.

III. Sed decipitur, mea sententia, qui putat hunc, in quem Tertullianus inuehitur, Alexandrum illum esse, de quo Suidas scribit his verbis: Alexander Hierapolis Episcopus & martyr nouem capitibus conscripsit, Quid noui Christus in mundum intulerit. quæ oratio reconditis sententijs est referta.] hæc ipse. Qui cum hunc fuisse martyrem dicat, plane alium longe diuersum ab Alexandro Valentiniano declarat: nam (ut suo loco superius dictum est) tantum abest ut Valentinianus quispiam reperiat ut subijse marty-

ALEXANDER VALENTINIANVS.

A martyrism, ut potius hoc ipsum docerent omnes, nequaquam pro Christo martyrism subeundum. quod idem ipse Tertullianus^a in Scorpiaco non obscure significat, dum Valentinianos inter martyrij refragatores adnumerat. ^aTertullian. in Scorpiac. c. 1.

IESV CHRISTI
ANNVS
210.

ZEPHYRINI PAP.
ANNVS
8.

SEVERI IMP.
ANNVS
16.

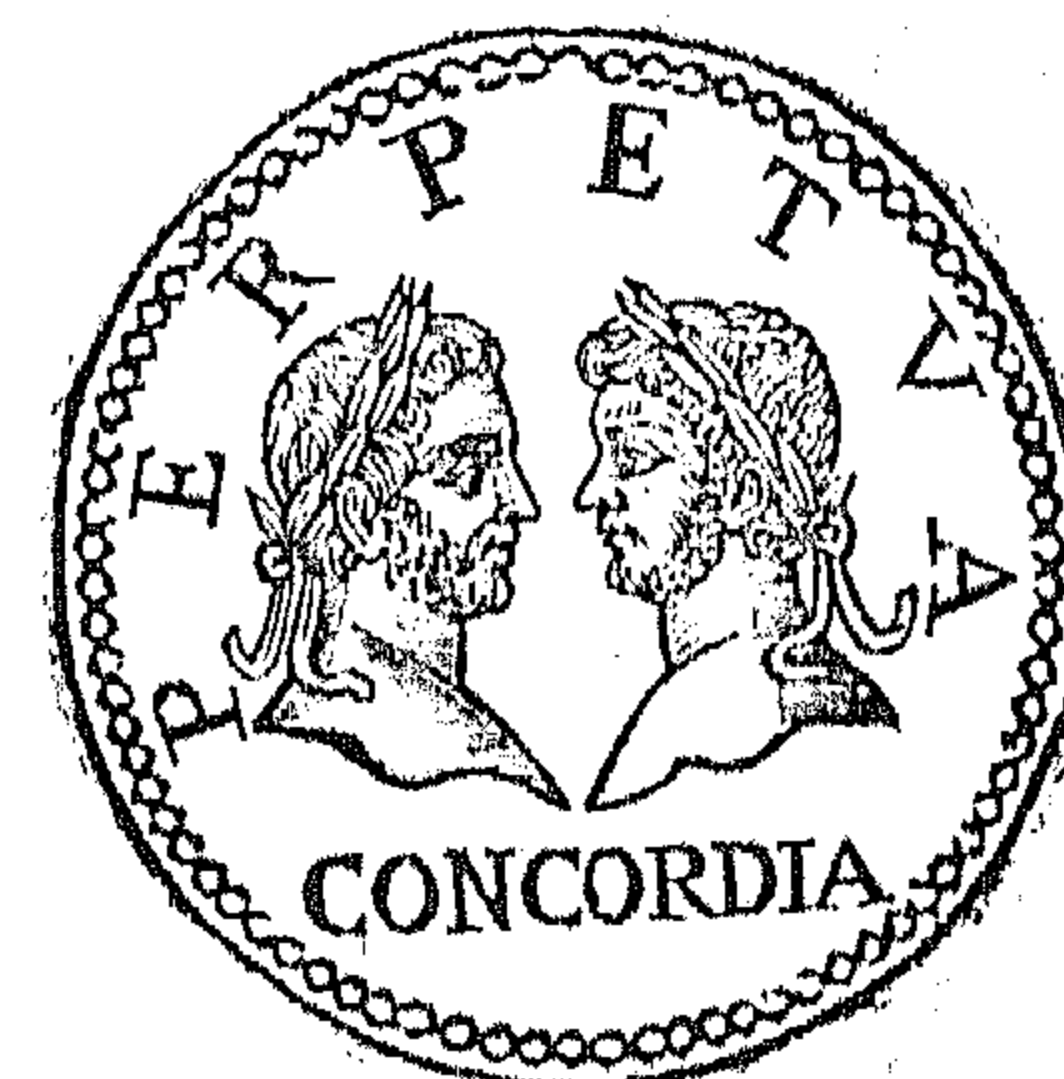
Christi anno ducentesimo decimo, Antonino Augusto tertium & Geta Cæsare secundum Coss. celebrata sunt Romæ Antonini Decennalia: quibus celebratis, B Seuerus vna cum filijs & exercitu aduersus Britannos, qui fines ingressi, Romanorum ditionem inuaserant, est profectus. Id quidem hoc anno contigisse, nempe tertio autem obitum ipsius Imperatoris, auctor est Dio^b. Quo item anno Geta Cæsar cum Tribunitia potestate Imperium accepit. Id enim nummorum inscriptiones significant, quæ a diuersis^c in vnum congestæ atque descriptæ habentur. Hoc plane illud ipsum tempus esse constat, quod Tertullianus^d, scribens librum de Pallio (ut superius fufius dictum est) sub triplici Imperij virtute, tribus regnantibus Augustis, felicissimum appellat. de quo vbi ait: Eradicato omni aconito hostilitatis] ad tyrannos barbarosq. deuictos alludit. Vbi vero addit: Et cæto & rubo subdolæ familiaritatis] ad Plautianum, de quo superius actum est, pertinere, omnes recte cuncta considerantes intelligent. Sed & cum subdit: Constitutum & amœnum super Alcinoi pomerium, & Midæ rosetum, ipsum (quod dixerat) re vera Orbis cultissimum huius Imperij rus est] Deo nimirum (ut ait) tot Augustis in vnum fauente] concordiam & felicitatem præsentis temporis demonstrat Imperij, duobus fratribus Augustis cum patre Seuero vna regnantibus, & Iulia Augusta matre eos arctis vinculos pacis & amoris vinculis confouente.

I.

Dio in Seuero. GETA AVGVSTVS DICTVS. c. Pannin. in Epist. Adolph. de num. Ep. Alij. d. Tertull. de Pallio. c. 2.

II. Quod quidem felicissimum Imperij statum, eius temporis ara cusa declarant. Inuenimus enim plures antiquos nummos trium Augustorum, necnon Iuliæ Augustæ matris iuniorum Imperatorum imaginibus insignitos: quorum vnum hic tibi proponimus ad elucidationem Tertulliani loci: etenim illam horum temporum, trium Augustorum regnantium felicitatem exprimit, Seuerum cum coniuge parte altera, altera vero Antoninum & Getam filios Impp. notatos habens publicæ felicitatis & perpetuæ concordia titulis.

II.

Ex Museo Laurentij Pasqualini Canon. S. Major. in Vrbe.

III. Ceterum etsi cunctis Romano Imperio subditis felicia hæc visa sunt tempora; Africanis certe ipsis, ex quibus Seuerus ducebat originem, cesserunt felicissima, præcipue tamen Carthagenensibus, de quibus Tertullianus ipso exordio libri de Pallio, quem his ferme temporibus Seueri scripsisse diximus, ista præfatur: Principes semper Africa, viti Carthagenienses, vetustate nobiles, nouitate felices, gaudeo vos tam prosperos temporum (cum ita vacat & iuuat) habitus denotare pacis. hæc & annona, & otia, ab Imperio & a cælo, bene est.] plane alludens ad ea quæ cum Spartianus scribit, tum antiquæ nummorum declarant inscriptiones. Tripolim (inquit ille) vnde oriundus f. Spartian. in Seuero. erat, contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit; ac pacem diuturnam, oleum

Annal. Eccl. Tom. 2.

Dd

oleum gratuitum, & fecundissimum agrum donauit.] At non solum hæc pacis & abundantia bona Tripolitani senferunt, sed & Carthaginenses, quibus idem Seuerus Augustus complura indulfit: vt antiqua tum ipsius tum filij Antonini numismata docent, quæ hic tibi exprimenda curauimus.

a Ex Museo Lazij Pasqualini Cancm. S. Mariae Maior. in Vrbe.

Per sedentem super leonem mulierem exprimi Cælestem Carthaginensium deam, inferius quinto Annalium tomo alia occasione pluribus dicturi sumus. His itaque & alijs beneficijs toti Africæ præstitis, ab Africanis inter deos Seuerus relatus est.

IV. Scribebat his item temporibus Tertullianus^b aduersus Iudæos: in cuius quoque commentario hæc de præsentis temporis statu: Britannia intra Oceani ambitum conclusæ sunt. Maurorum gens & Getulorum rabies a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam, qui de legionum suarum præsidijs Imperium suum muniunt? Ita enim a Seueri totius Romani Imperij paci consultum fuit, distributis per prouincias, præsertim limitaneas, trigintaduabus legionibus: quarum (inquit Dio^c) decem & nouem supererant ex ijs quæ Augusti tempore erant. Ad dederat vnam, Italicam nominatam, Nero: Galba duas, Auxiliariam dictam primam, atque aliam Septimam nominatam. Totidem Vespasianus, Auxiliariam secundam, quartam Flauiam. Domitianus vnam Atheniensem. Traianus duas, secundam Agrippinam, trigessimam Germanicam. Marcus Antoninus duas itidem, secundam in Norico, tertiam in Rhætia, ambas dictas Italicas. Seuerus vero abundantius ceteris addidit tres, duas dictas Parthicas, primam & tertiam, secundam vero Medicam ob victorias de Parthis & Medis obtentas.

V. Sed egregie Tertullianus^d, his de Romani Imperij viribus recensitis, longe præstare ijs omnibus inermem Christianam religionem significat; ac proinde iustissime gloriatur: Quippe cum Romani tot legionibus suum Imperium muniunt, nec trans istas, inquit, gentes porrigere vires regni sui possint: Christi autem regnum & nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gentibus supra numeratis colitur, vbique regnat, vbique adoratur.] hæc & alia ipse de Christi vbique regnantis gloria, in Iudæos liuore tabescentes, & canino dente Christi cultum rabide corrodenes, obiecit. Sed vnde sibi in Iudæos agendi suppeditata sit occasio & argumentum, ipso sui ipsius exordio operis declarat his verbis^e:

VI. Proxime accidit: disputatio habita est Christiano & profelyto Iudæo. Alternis vicibus

^b Tertull. aduers. Iud. c. 7.

VIRES ROMANI IMPERII.

^c Dio hist. Rom. lib. 55.

VIS CHRISTIANAE RELIGIONIS.

^d Tertull. aduers. Iud. c. 7.

^e Tertull. aduers. Iud. c. 11.

A contentioso fune vterque diem in vesperam traxerunt. Obstrepentibus etiam quibusdam spectantibus, singulorum nubilo quodam veritas obumbrabatur. Placuit ergo, quod per concentum disputationis minus plene potuit dilucidari, inspicere curiosius, &lectionis stylo quaestiones retractatas terminare.] hæc ipse. Ex quibus liquet, Dei Ecclesiam non modo Gentilium gladio cruentatam, ipsorumque calumnijs turpiter exagitatam, hæreticorum ingruentium impietate vexatam, sed & dilaceratam furore oblatrantium Iudæorum: opusque fuisse cum iisdem manus sæpe conferere; vt qui indigno ferentes animo totum iam mundum post Christum abire, non cessarent coram Gentibus in Christum obloqui, & horrendas blasphemias effutire, de Christianis garrere, quod hominem ab ipsis in crucem actum adorarent: sicq. omni contumeliarum genere vbique solerent Christianam religionem deridere, vt non mediocre nec facile incumberet Christianis negotium, hos coram ipsis Gentibus talia audientibus ac spectantibus, mendacij redarguere, ac penitus confutare.

Nec prætermittendum, quod hac quoque disputatione Tertullianus refricat calamitates ipsorum, quas attigerat in Apologetico^a, dum ipsorum statum præsentem ob oculos ponit, sic dicens^b: Interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoreretur quisquam Iudæorum: vt hoc quoque esset adimplerum per Prophetam^c: Terra vestra deserta, ciuitates vestrae igni exustæ, id est, quod belli tempore eis euenerit: Regionem vestram in conspectu vestro exteri comedent, & deserta & subuersa erit a populis alienis. Et alio loco sic per Prophetam^d dicitur: Regem cum claritate videbitis, id est, Christum facientem virtutes in gloria Dei Patris: et oculi vestri videbunt terram de longinquo: quod vobis pro meritis vestris post expugnationem Hierusalem, prohibitis ingredi in terram vestram, de longinquo eam oculis tantum videre permissum est.] hæc & alia de his Tertullianus. Quando autem hæc facta sint, iam superius dictum est. sed de his hæcenus.

Quod vero ad Romanam Ecclesiam spectat: Erat his temporibus Zephyrinus Papa (respirante iam a persecutione Ecclesia) totus ad expugnandas hæreses comparatus. Opratus enim Mileuitanus hæc de ipso ac ceteris qui hoc tempore validius hæreses oppugnabant: Marcion, inquit, Praxeas, Sabellius, Valentinus, & ceteri, temporibus suis a Victorino Pictauiensi, & Zephyrino Urbico, & Tertulliano Carthaginensi vsque ad Cataphrygas, & ab alijs asertoribus Ecclesiae superati sunt.]

IESV CHRISTI ANNVS 211. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 9. SEVERI IMP. ANNVS 17.

D Vcentesimo vndecimo Christi anno, Claudio Pompeiano & Lolliano Auito Coss. Seuerus Britannos coercuit. Sed & quod (inquit Spartianus) maximum eius Imperij decus est, muro per transversam insulam ducto, vtrinque finem Oceani communiuit; vnde etiam Britannici nomen accepit.] Sed hæc Dio fusius est profecutus.

His ipsis temporibus, cum Zephyrinus Romanæ præfesset Ecclesiae, recensetur a sancto Hieronymo^e inter nobiles scriptores Ecclesiasticos Minutius Felix, de quo hæc scribit: Minutius Felix, Romæ insignis causidicus, scripsit dialogum Christiani & Ethnici disputantium, qui Octavius inscribitur: sed & alius sub eius nomine fertur de Fausto, vel contra Mathematicos; qui cum ipse sit disertus hominis, non mihi videretur cum superioris libri stylo conuenire. Meminit huius Minutij Lactantius in libris suis.] hæc Hieronymus, qui eum dem auctorem laudat in epistola ad Magnum^f. Porro Cæcilium ipsum, qui apud eum interloquitur, Christianam religionem vehementer impugnans, illum puto signatum esse, qui natione Afer, professione rhetor, his temporibus Romæ claruit, datusque est postea Diadumeno magister: licet alij codices legant Cæcilianum, alij deprauate nimis Cælianum: cuius & credita est epistola illa, ad Macrinum Augustum ipsius parentem scripta, prout Lampridius in Diadumeno restatur. Rursum vero quod hic ab Octauio pertuasus, visus sit manus dedisse, atque Christo credidisse; magna ac vehemens me coniectura adducit, vt existimem, hunc fuisse Cæcilium illum insignem eruditione virum, Cypriani Episcopi Carthaginensis magistrum; a quo honoris causa, vtpote qui percelebris fama esset, Annal. Eccl. Tom. 2.

IVDÆI IN RELIGIONE CHRISTIANAM SEMPER ARMATI.

VII.

^a Tertull. in Apologetico. cap. 21. STATUS INFELIX IVDÆORVM. ^b Idem contra Iud. cap. 13. ^c Isai. 1. ^d Isai. 33.

VIII.

ZEPHYRINVS PAPA CONTRA HÆRESES.

I.

BRITANNI COMMERCII.

II.

DE MINUTIO FELICE. ^e Hieronym. de script. eccl. lib. 11. Minutio.

DE CÆCILIO RHETORE.

Cæcilij nomen accepit. Hæc quidem vt putem, tempus, studium, nomen, patria, ac religio denique ipsa persuadet: quibus in vnum concurrentibus signis quadam velut facta syndrome, qui recte sapiat, haud opinor, vanum me vt coniectorem temere condemnabit.

III. MINUTIVS AGIT CAUSAM PRO CHRISTIANIS

Quod vero ad commentarium illum Minutij Felicis pertinet, videas easdem plane calumnias in Christianos obiectas, quas Tertullianus in eo quem nuper scripserat Apologetico erudite refellit: vt figmentum illud de capite asini, quod calumniabantur colere Christianos; de infanticidio, & esu carniū humanarum, & promiscuo facta luminum extinctione concubitu. Sed ad antiquas calumnias illud additum reperitur, Christianos colere Antistitis genitalia: quam quidem ea occasione irrogatam putamus infamiam, quod Christiani omnes ad genua sacerdotis flexis genibus procumbent, manibusq. suppliciter iunctis, exomologesim more maiorum facere consueverunt. Hæc & alia multa ab Ethnicis obiectari solita, a Cæcilio vehementius inculcata, ab Octauiō confutata scitissime proponuntur.

IV. MINUT. COE. LIB. PR. PE. FIN. LAUDATA CHRISTIANORVM CONSTANTIA.

Inter alia autem, quod recentis persecutionis fixa in mentibus hominum de martyrijs Christianorum essent exempla, ex Octauij Christiani persona Minutius præclarum illud ingerit: Itaque vt aurum ignibus, sic nos discriminibus arguimur. Quam pulchrum spectaculum Deo, cum Christianus cum dolore congregitur: cum aduersus minas & supplicia & tormenta componitur: cum strepitum mortis & horrorem irridens inculcat: cum libertatem suam aduersus Reges & Principes erigit; soli Deo, cuius est, cedit: cum triumphator & victor ipsi, qui aduersum se sententiam dixit, insultat.] et paulo post: Sic Christianus miser videri potest, non potest inueniri. Vos ipsi calamitosos viros fertis in cælum, Mutium Scæuolam; qui cum errasset in Regem, perijisset ab hostibus, nisi dexteram perdidisset. Et quot ex nostris non dexteram solum, sed totum corpus vri, cremari sine vllis eiulatibus pertulerunt, cum dimitti præsertim haberent in sua potestate? Viros cum Mutio, vel cum Aquilio, aut Regulo comparo? Pueri & mulierculæ nostræ, cruces & tormenta, feras & omnes suppliciorum terribulas inspirata patientia doloris illudunt. Nec intelligitis, o miseri, neminem esse, qui aut sine ratione velit pœnam subire, aut tormenta sine Deo possit sustinere.] hæc & alia complura eodem argumento Minutius. Ipsum etiam de Fato scripsisse, hæc eius verba significare videntur, quibus ait: In nobis non genitura plectitur, sed ingenij natura punitur. Ac de Fato satis hæc, vel pauca pro tempore, disputaturi alias & verius & plenius.] hæc Minutius Felix; cuius plane aureum commentariolum vna cum Arnobio luculenter a se nouissime recognitum, emendatum, ac illustratum, nuper Romæ edidit vir illustris & insigniter eruditus Fuluius Ursinus, de Ecclesiasticis quoque literis optime meritis.

V. OBIECTIO GENTILIVM ET HARETICORVM.

Sed inter plura quæ a Gentilibus in Christianos obijci solita erant, & apud eundem auctorem a Cæcilio in Octauium ingeruntur, quod eadem a Nouatoribus aduersus Catholicos, nostris temporibus, in calumniam conuertantur, nolumus prætermittere; quo Minutij locus male acceptus, & ab occasionem quamlibet captantibus perperam interpretatus, elucidetur, & legitimus germanusq. verborum ipsius sensus a quouis perspicue intelligatur. Cur (inquit ille, de nostris loquens) nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra? Comparant ex ijs, inquam, argumentum hæretici, qui impie demoliri consueuerunt Catholicorum ecclesias: struuntq. calumniam, affirmantes, nullas penes Christianos fuisse ecclesias, vel altaria, aut imagines. At licet primo tomo Annalium apertissima luce fuerit demonstratum, ab ipso exordio nascentis Christi Ecclesiæ, ea omnia apud Christianos fuisse, & religionis vsui inseruisse; ipsiq. Minutij citato loco fuerit satisfactum: tamen hic eum dilucidius explanare, haud otiosum erit.

VI. ELUCIDATIO LOCI MINVTII.

Derisio potius erat illa, quam calumnia Gentilium in Christianos insultantium, quod nullum penes illos templum esset. Quidnam vero per templum ipsi intelligerent, est diligentius exquirendum. Errant in primis, qui putant, omnes sacras deorum ædes, in quibus sacra facerent, templa dicta fuisse. Immo cum quamplurima essent Romæ multiplicium deorum delubra, per pauca tamen eorum constat nominata fuisse templa. Est de his testimonium M. Varronis ad Pompeium de officio Senatus habendi Magogicum conscribentis, in quo hæc atque alia apud Gellium: Inter quæ id quoque

e Apud Gell. lib. 12. cap. 7.

Ad id quoque scriptum reliquit: Non omnes ædes sacras templa esse, ac ne ædem quidem Vestæ templum esse.] hæc ibi. Immo & templa dici etiam, quæ alij publico vsui quam diuino cultui inseruirent, alibi idem Varro testatur, cum ait: Curia Hostilia templum est, & sanctum non est.] Ex quibus omnibus plane intelligas, non nisi ingentes illas ædium moles, vastas illas amplissimasq. publicorum ædificiorum estructuras, atque augustiora delubra, templa ab illis vocitata. In quam plane sententiam hæc Arnobius in eos: Templa enim hæc quid sunt? Si humanam infirmitatem roges, nescio quid immane atque amplum.] et paulo post: Sint ergo hæc licet aut ex molibus marmoreis structa, laquearibus aut renideant aureis, splendeant hinc gemmæ, & sidereos euomant variata interfectione fulgores: terra sunt hæc omnia, &c.] Certe quidem nec nos inficias imus, caruisse priscos illos Christianos eiusmodi templis, & ecclesijs templorum instar erectis.

Verum nec quidem religionis humilitate, impenarumve parcitate, ab huiuscemodi structuris tunc Christiani abstinerunt; sed quod iugis Gentilium conflata in eos inuidia non sineret, & frequens inde dimanans persecutio non permetteret. Nam simul ac cessarunt Ethnicī Imperatores, & Christiani nacti sunt habenas Imperij, nempe temporibus Constantini, qualia toto Christiano orbe ab iisdem templa fuerint excitata, illa ipsa quæ adhuc pluribus in locis integra remanent, quæve in antiquis chartis a maioribus descripta leguntur, certissimam fidem faciunt. Ad hæc igitur a Gentilibus in eos obiecta, erat iustissima Christianorum illa responsio: Dei templum esse vniuersum hoc quod cernitur, vel, quæ latiores complectitur ambitus, mentem humanam: nec aliquod his dignius posse Deo optimo maximo templum erigi. Nam cælum ipsum templum esse dictum, totumq. hoc quod tuimur (vnde & nomen accepit) idem qui supra auctor est Varro. Cum alioqui Fideles (quod suo loco est apertissime demonstratum) haberent sacras ædes, precatorias domos, quas frequentiori vsu Ecclesias nominarent; in quibus ad sacrificium celebrandum esset altare, ac sacræ imagines, non autem aræ ad animalium cædes vel suffitus accommodatæ, vel simulacra deorum, more ipsorum desuper collocata.

a Varro de Lingua Lat. lib. 6.

b Arnob. aduersus Gentes lib. 6.

VII.

PRÆCIPVVM CHRISTIANO RVMTEMPLVM.

c Varro de Lingua Lat. lib. 6.

IESV CHRISTI ANNVS

212.

ZEPHYRINI PAP. ANNVS

10.

SEVERI IMP. ANNVS

18.

Christi anno ducentesimo duodecimo, Acilio Faustino & Macro Rufiniano Coss. Seuerus Imperator, qui hæcenus ob adeptum Imperium & tot gentes debellatas felicissimus habebatur, in filijs se esse omnium miserimum expertus est. Ab Antonino enim sæpe occidi tentatus, beneficio amicorum est a nece subductus. scribit hæc paucis Dio his verbis: Antoninus filius palam sua eum manu occidere est conatus. Nam cum forte equitarent vna, equitaretq. pariter reliquis exercitus, & hostium copia viderentur; Antoninus, equo refrenato, magno silentio percommode gladium dirinxit, vt tergum patris percuteret. Quod vbi animaduernerunt ij qui simul equitabant, exclamauerunt protinus: eoq. clamore perterritus Antoninus, se abstinuit. Redarguit eum qui rem senserat pater: nec tamen quicquam illi molestiæ intulit, sed tantum obiurgauit. At licet dissimulasset; tamen, quod reliquum fuit vitæ, cum marore duxit; quippe qui etiam intelligeret, ipsum fratrem Getam intersectum iri, cum primum potestas daretur: sicq. marore magis quam morbo (inquit Herodianus) consumptus, vita defunctus est.] sed hoc, anno sequenti. Porro hæc ipsum passum vlciscente numine innoxium Christianorum sanguinem, æquius dici posse videtur, quam (quod tradit Orosius) priores illas ærumnas ciuilibus belli: nam nondum illis temporibus negotij aliquid ille facesserat Christianis.

d Dio in Seno Severus a Filio ac Nece Quæritur.

e Herod. lib. 3.

f Oros. lib. 7. c. 17.

I.
DE SEVERI ORI-
TV ET ANNIS
IMPERII.

Herodian. lib.
9. in fine.
SABVITIA AN-
TONINI.

II.
Dio in Severo,
in Caracal.
e Tertullian. ad
Scapul. c. 4.
d Spartian. in
Caracal.
PVERITIA AN-
TONINI.

III.
DIGNA VLTIO
IN SEVERVM ET
SVODVM.

IV.
Herodian. lib.
9. in fine.
SEVERVS RELA-
TVS ROMAE IN-
TVR DEOS.
f Herod. lib. 4.

V.

Sequenti anno ducentesimo decimotertio, Gentiano & Basso Coss. prid. Nonas Februarij (vt auctor est Dio) Seuerus Imperator non tam corporis morbo (vt dictum est) quam animi mæore confectus, Eboraci in Britannia diem clausit extremum, cū imperasset annos decem & septem, menses octo, & dies tres, vixissetq. annos sexagintaquinque, menses nouem, & dies quindecim. Quo mortuo, Antoninus & Geta fratres capeffunt Imperium. Ille, qui diutius morte patris expectata, ac pro viribus intentata, fero nimis (vt sibi videbatur) voti compos factus erat, ea audita, nactus B statim summā Imperij potestatem, confestim (inquit Herodianus^a) vniuersos ab ipso lare (quod aiunt) interficere coepit: nam & medicos supplicio affecit, quod sibi parum obtemperauerant iubenti senis maturare necem: nutritiosq. suos iuxta & fratris, quod de reconciliandis eis egissent; ne vno quidem reliquo suæ crudelitatis facto ex eo ordine hominum, qui in honore aliquo fuerant, quiq. ipsius parentem obseruauerant.] hæc Herodianus.

Ex nutritijs interfectis fuit qui primum locum tenere videbatur Euodus. ipsum quidem ab eo esse iussu occidi, etiam Dio^b affirmat. Fuisse autem Euodo coniugem Christianam, Tertullianus^c testari videtur, dum ait, eundem Antoninum lacte Christiano fuisse educatum. Porro illud Antonini egregium honestissimæ pueritiæ Christianis imbutæ moribus specimen editum recenset Spartianus^d, sic dicens: Huius igitur pueritiæ blanda, ingeniosa, parentibus affabilis, amicis parentum iucunda, populo accepta, grata Senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandum salutaris fuit. Non ille in litteris tardus, non in beneuolentijs segnus, non tenax in largitate, non lentus in clementia, sed sub parentibus visus. Denique si quando feris obiectos damnatos vidit, fleuit, aut oculos auertit: quod populo plus quam amabile fuit. Septennis puer, cum collusorem suum puerum ob Iudaicam religionem grauius verberatum audisset; neque patrem suum, neque patrem pueri, vel auctores verberum diu respexit.] hæc ipse: quem per Iudaicam religionem significasse Christianam fidem, quæ modo ex Tertulliano dicta sunt, perspicue indicant.

Accidisse enim existimo, vt Antoninus, cum lacte Christiano educaretur, collusorem æque habuerit Christianum puerulum, eundemq. collactaneum, atque Euodi educatoris filium: quem tamen, quod Christianam religionem inter iocos (vt pueri solent) Antonino vt acciperet suaderet, Seuerus & pater pueri Euodus ipse educator acriter verberari iusserint. Sed ob indignum facinus æqua lance est pensata vindicta; nimirum vt pater eum virum iam factum senserit contumacem, quem puerulum a pijs sanctisq. vitæ optimæ institutis collusoris verberibus distraxisset, diuulsissetque: paternis enim monitis, eum e puero excedentem, animo elatioreni, vultuq. trucem reddidit esse tradunt. Sed & pueri pater meritis pœnas de verberibus inflictis puerulo dedit, dum (vt nuper dictum est) ab eodem Antonino iussus est occidi.

Sic igitur defuncto Severo, Antoninus & Geta fratres cum vna simul adijissent Imperium: ambo^e pariter ex Britannia soluentis, allatis secum parentis cineribus, Romam se contulerunt, cum tamen iter se inuicem dissentirent, & alter alteri insidias moliretur. Sed quæ post hæc acciderint, suo loco dicturi sumus. Delatus Romam in suis cineribus Seuerus ex Senatusconsulto relatus est inter diuos. De quo quidē ritu, de ipsis scilicet Gentilicij carimonijs, cū aliquis inter diuos referretur, quæ ab Herodiano^f suorum temporum rerum scriptore sunt fideliter scripta, dum agit de Seuerō ipso Imperatore in diuum a filijs consecrato, describere iucundum fore putamus. Cum eniti sæpius mentio habeatur de Imperatoribus atque eorum vxoribus a Senatu populoq. Romano in deos acceptis; quibus ritibus id faciendū esse perscripserit insana superstitio Gentilicia, quam maiores nostri merito derisere, hic Herodiani verbis exscribendum putamus; quo stultitia nouos deos ad libitum facientium, Deumq. verum repudiantium, cognoscatur.

Mose est, inquit, Romanis consecrare Imperatores, qui superstitibus filijs vel successoribus

A foribus moriuntur. Quiq. eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter diuos. Est autem tota Vrbe quasi luctus quidam festæ celebritati promiscuus. Quippe functum vitam corpus, ritu hominum, sumptuose funere sepeliunt. Sed certam imaginem defuncto quam simillimam fingunt, eamq. in regio vestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum atque sublimem, vestibus instratum aureis. Et quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectum vero vtrinque magnam partem diei sedent; a læua quidem Senatus omnis vestibus atris amictus; a dextera vero matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honestat: harumq. nulla vel aurum gestans, vel ornata monilibus conspicitur; sed vestibus albis exilibus induta, mærentium speciem præbent.] Cur autem viri nigris vestibus, feminae vero albis funera celebrarent, Plutarchus^a exacte declarat, pluribus adductis verisimilibus rationibus.

B Quod insuper in communi illo confesui a sinistra parte amplissimus Senatorius ordo confederit, a dextera vero femina; illa potuit esse ratio, quod apud Romanos pars sinistra (vt idem Plutarchus^b affirmat, & ante ipsum Varro^c, & alij) melioris esset auspicii, ac proinde dignior haberetur: sed id in sacris atque diuinis (cuiusmodi præsens officium videbatur) vt Seruius atque Donatus Virgilianum^d illud explicant: *Intonuit dem quæst. 78. laum.*] Sic & apud eundem Varronem^e & Festum^f, aliosq. præcos auctores quos citant, habetur expressum, Romanos pariter, huius Hemisphærij nobiliorem partem, nempe Orientem, tribuisse sinistrae, dexterae vero Occidentem: cum tamen, auctore Plutarcho^g, philosophorum principes Pythagoras, Plato, & Aristoteles Orientem in dextera collocarent. Sed in sacris tantum (vt diximus) sinistra priorem sibi vendicatum locum, quod (vt aiunt) sinistra nostra, dextera numinis, quæ præcipue attendi debeat, habeatur; secus autem esse soleret in reliquis consuetis officijs. Hæc apud Romanos:

Apud Hebræos autem pars dextera potior erat. sed diuino plane consilio, per Patriarcham Iacob in benedictionibus Ephraim & Manasses propalaro^h, mutatae sunt vires rerum & ordo, vt sinistra dexterae præferretur. Quod quidem tum ob mysterium eo symbolo consignatum, tum ob inolitam illam apud Gentes consuetudinem, Dei Ecclesia, maiori ex parte ex Gentibus aggregata, diu vsu retinuit: nimirum vt in publico Patrum confesui, qui dignitate ceteris antecellerent, in sinistra parte considerent. Idq. pluribus exemplis, suis locis, inferius demonstrabimus, tum præcipue cum agemus de Nicæno Magno Concilio. Quod enim in hæc obiter incidimus, haud patitur ratio instituti prolixior hic de his habere sermonem. Ad Herodianum igitur redeamus, qui susceptam semel de consecratione diuorum narrationem his prosequitur verbis:

Hæc ita per septem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumq. velut ægrum deterius se habere subinde pronunciantibus. Dein vbi iam visus obijisse diem, lectum humeris attollunt Equestris Senatorijq. ordinis nobilissimi ac lectissimi iuuenes, perq. Viam Sacram in verus Forum deferunt, vbi magistratus Romani deponere imperium consueuerant. Vtrinque autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est e nobilissimis atque patricijs; altera feminarum illustrium, hymnos in defunctum, pæanasq. canentium verendo ac lamentabili carmine modulatos. Quibus peractis, tollunt iterum lectum, atque extra Urbem perferunt in Campum Martium: vbi, qua latissime campus patet, suggestus quidam speciei quadrangula lateribus æquis assurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro stragulis, atque eboreis signis, varijsq. picturis exornatum. Infra vero alterum minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile, portis ianuisq. patentibus. Tertiumq. item & quartum semper superiore contractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium breuissimum, perueniatur. Possis eius ædificij formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne pralato, naues in tutas stationes dirigunt, Pharos vulgo appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, aromata & suffimenta omnis generis, fructus, herbas, succosq. omnes odoratos conquirunt, atque acruatim effundunt. Quippe neque gens est, neque ciuitas, neque qui honore villo aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisque suprema illa munera Principis honori deferat.

Vbi vero ingens aromatum acruus aggestus est, ac locus omnis expletus; tum circa adi-

RELATIO IMPERII
IN DEOS.

a Plutarchus
quæst. Rom. q.
26.

VI.

SINISTRA
PRÆROGATI-
VAH.

b Plutarch. lib.
dem quæst. 78.

c Varro de Ling.
Lat. lib. 6. verb.
Scena. Cic. de
Diuin. lib. 2.

d Vir. Aeneid. 2.
e Var. de Ling.
Lat. lib. 5.

f Fest. verb. Si-
nistra aues.

VII.

APVD IVDÆOS
VBI SINISTRA
PRÆLAT.

g Plutarch. de
Plac. philosoph.
lib. 2. cap. 10.

h Gen. 48.

VIII.

VANA ATQVE
RIDENDA GEN-
TILICIA SVPER-
STITIO.

IX.

SIVNERIS CON-
SYMMATIO.

a Tertull. in
Apolog. c. 13.

CARACALLA
NOMEN VESTIS
QUA CLERICI
VTEBANTVR.
b Bed. de gest.
Aug. lib. 1. c. 7.

XI.
ASCLEPIADES
ANTIOCHENSIS
EPISCOPVS.
c Euseb. lib. 6.
cap. 10.

XII.
d Euseb. in
Chron. lib. 6.
cap. 8.
ALEXANDER
HIEROSOLYMO-
RVM EPISCO-
PVS.

e Seuer. hist.
sacr. lib. 2.

ea ædificium illud adequitant, vniuersis equestris ordinis certa quadam lege ac recur-
su motuq. pyrrhichio numeroq. in orbem decurrentibus. Cursus item circumaguntur
inceffi purpuratis rectoribus, qui personas ferant ducum omnium Romanorum, prin-
cipumq. illustrium. Quæ vbi celebrata sunt; facem capit Imperij successor, eamq.
tabernaculo admouet. Tum ceteri omnes vndique ignem subijciunt, cunctaq. illico fo-
mitibus illis aridis odoramentisq. referta igni valido corripuntur. Mox ab extremo
minimoq. tabernaculo, tamquam e fastigio quodam, simul cum subiecto igni aquila
dimittitur, quæ in cælum creditur ipsam Principis animam deferre. Ac iam ex illo
vna cum ceteris numinibus Imperator colitur.] hætenus Herodianus de consecratio-
ne Principum Romanorum in deos. Quibus sic consecratis (vt vidimus) sacrificia,
aræ, templa, atque sacerdotes decerni soliti erant. De his Tertullianus^a exprobrans:
Sed digne, inquit, Imperatoribus defunctis honorem diuinitatis dicatis: quibus &
viuentibus eum addicatis. Accepto ferent dij vestri, immo gratulabuntur, quòd pa-
res eis fiant domini sui.]

X. Qui igitur maior natu Antoninus Imperium adiit, cognominatus est vulgo potius,
quàm maiorum exemplo vel origine, Caracallus. Quod attinet ad eiusmodi nomen,
illud dicere non prætermittimus, quod vulgatum est ex Spartiano & alijs, ea de causa
hoc nomine eum appellatum, quòd sic dicta vestimenta donasset populo ad talos vs-
que demissa. Hac vero occasione nolimus hic præterijisse, fuisse caracallam vestem
olim clericis vsui; quippe quæ (vt dictum est) vsque ad talos demissa, magnum eam
induenti conciliaret decorem. Beda enim non aliunde, quàm ex antiquis martyrij
S. Albani Actis, tradit^b eumdem S. Albanum induisse se vestimentum clerici, quem
fugientem domi exceperat, nempe caracallam, qua clericus sic vteretur, vt licet fugere
esset impedimento, vt pote ad talos demissa, tamen carere noluisse. Porro quod spe-
ctat ad Antoninum, rei nouitate (quòd numquam antea eiusmodi genus vestimenti
fuisse apud Romanos in vsu) illi inditum est vestis nomen. Fuisse eam discissam & ex
multis partibus confutam, tradit Dio in Caracallo.

XI. Hoc eodem anno, defuncto Serapione Episcopo Antiocheno, ponitur ab Eusebio
subrogatus Asclepiades, qui sederit annos septem. sed alibi^c hæc habet de Asclepiade:
Hic persecutionis tempore ob constantem fidei confessionem multum laudis & gloriæ
adeprus est: cuius in Episcopatum ordinationis Alexander Hierosolymorū Episcopus
ad Antiochenos scribens sic meminit.] recitat ex ea epistola tantū exordium his verbis:
Alexander seruus Domini, & vincens Iesu Christi, beatæ Antiochenorum Ecclesiæ in
Domino S. Mihi audienti, Asclepiadem, virum propter fidei amplitudinem ad mini-
sterium accommodatissimum, sanctæ, quæ apud vos est, Ecclesiæ Episcopatum diui-
na prouidentia obtinuisse, Dominus vincula mea, dum in carcere conclusus tenebar,
mitiora leuioaq. reddidit.] hanc autem epistolam per Clementem se misisse signifi-
cat, de quo superius actum est.

XII. Rursum vero idem Eusebius^d hoc ipso anno ordinatum ponit ipsum Alexandrum
Episcopum Hierosolymæ, sic dicens: Vbi Seuerus Imperium ad annos decem & octo
administrauerat, Antoninus eius filius ad eum honorem euehitur. Eo tempore vnus
ex eorum numero, qui in ea turbulenta persecutionis tempestate se fortes & inuidios
præstitissent, & post certamina pro fidei confessione suscepta essent integri & incolu-
mes diuina prouidentia reseruati, nomine Alexander, quem modo Episcopum Eccle-
siæ Hierosolymitanæ fuisse demonstrauimus, propterea quòd in fidei Christianæ con-
fessione temporibus persecutionis nobilitatus erat, Episcopatu quem dixi, cum adhuc
Narcissus, qui cum in eo officio anteibat, superstes esset, dignatus fuit.] hæc Eusebius.
Sed re vera haud scio, quo modo Eusebius hoc anno vtriusque ponat ingressum. Si
enim cum Alexander in vinculis esset, tunc contigit celebrari electionem Asclepiadis
Antiochiæ: quoniam modo id fieri potuerit, si a morte Seueri in vniuersa Ecclesia pax
fuit (vt Sulpitius Seuerus^e numerat) annis triginta octo? Quamobrem dicere oportet,
Alexandrum ante præsentem annum in persecutione Seueri fuisse vinculis illis nobilita-
tatum, ac sic etiam eo tempore Asclepiadem ipsum eadem persecutione multa passum
fuisse quoque Episcopum ordinatum. Sic igitur sicut non electio Asclepiadis, ita nec
carcer Alexandri post obitum Seueri ponendus est, quem constat sua ipsius sententia
fuisse antea (nempe sub Seucro) carcere afflictatum, ac sic postea sub Antonino hoc
anno

A anno (vt Eusebius vult) Episcopatu Hierosolymitano donatum. At quoniam quo-
ro Seueri anno Alexandri carcer atque Asclepiadis ordinatio contigerint, haud fa-
cile est affirmare: hac de causa, quòd de vtroque hic agat Eusebius, hoc loco est de eis
instituta narratio. Cetera autem de Alexandro tum superius dicta sunt, cum de Nar-
cisso eius prædecesore atque collega actum est, tum postea suo loco dicentur.

Hic insuper est annus ille quadragesimus, qui numeratur secundum Eusebij Chro-
nicon ab vndecimo anno Marci Aurelij Imp. (qui est Domini centesimus septuagesi-
mum tertius) ab exordio pseudopphetiæ Cataphrygum, auctoribus Montano, Pri-
scilla, & Maximilla: quo Apollonius (vt demonstratum est superius) insignem edidit
commentarium aduersus nouæ præsumptionis errores, vt ex suis ipsius scriptis de eo
testatur Eusebius^a. At Tertullianus scriptum ab eo librum, alio illi aduersario a se edi-
to, nixus est confutare. de quibus hæc S. Hieronymus^b in Apollonio: Tertullianus
sex voluminibus aduersus Ecclesiam editis, quos scripsit *ἠδὲ ἐκείνου*, septimum pro-
prie aduersus Apollonium elaborauit: in quo omnia, quæ ille arguit, conatur defende-
re.] Sed ad anni sequentis res gestas migremus.

XIII.

^a Euseb. lib. 5.
cap. 17.
^b Hieronym. de
Scrip. Eccles. in
Apollonio.

S Equitur annus Domini ducentessimus decimusquartus, Asperis duobus Coss. Quo
quinto Kalend. Martij Geta Augustus iussu Antonini Augusti fratris occiditur in
matris gremio, annos natus duos & viginti, ac menses nouem. Sic solus imperans An-
toninus, omnes^c qui Getæ studuerant, interemit: nec illis pepercit, qui vel leuissime ho-
minem coluissent, vel post mortem vel scripsissent, vel pronunciaissent Getæ nomen:
quos omnes morte multari mandauit.] hæc Dio. Qui autem subito ex Getæ tum mi-
lilibus, tum alijs viris atque mulieribus in Palatio commorantibus, occisi sunt, nume-
rat eos idem auctor viginti millia: acceperunt his postea Senatorum cædes, eorumq.
potissimum qui parenti cari fuissent; inter aliosq. clarissimos viros recensetur Pa-
pinianus Iuriconsultus, olim Fisci Aduocatus, tunc vero Præfectus Prætorio; ca-
nimur occasione, quòd noluisse composita oratione Antonini parricidium ex-
cusare: quem securi percussum audiens, doluit quòd non gladio potius necatus es-
set, quòd honestiori visus esset interitu decessisse. Taceo alios innumeros hic
referre.

I.

GETA OCCIDI-
TVR.
^c Dio in Carac.
Spartian.
in eod. et Hero-
dian. lib. 4.

SAEVITIA CAP-
RACALLI.

Cædes vero, quæ hætenus in domesticos Getæ, in milites & Senatores immaniter
sæuij, leuissima quadam occasione in plebem quoque grassata est: quam sic describit
Herodianus: Denique id quod numquam est alias factitatum, cum Circenses ludos
spectante eo, populus Romanus in aurigam, cui studebat, nescio quid cauillatus esset;
ratus sibi contumeliam illatam, repente omnem exercitum facere impetum iussit in
populum, ac raptare & occidere quicumque in aurigam dixissent. At milites, acce-
pta semel violandi rapiendiq. potestate, cum discerni a reliquis nequirent qui fuerant
proteruius locuti, nullo scilicet in tanta multitudine verum fatente, passim in quem-
cumque inciderant, aut occidebant, aut omnibus ereptis, quasi salute redempta, vi-
uos ægre dimittebant.] hæc ipse. Quatuor præterea ex sex quæ erant Vestales virgines,
Romanæ superstitionis altrices, consueto supplicio viuas ipsum infodi iussisse, tum
Dio, tum alij quoque tradunt. Addidit & sæuitiæ impuritatem, cum ex illis vnam
etiam violauerit. Atqui illa magis impurissimi hominis ore omnium diffamata est tur-
pitudine, cum Iuliam nouercam duxit vxorem. Sed missa istæc.

II.

CAEDES CIVIVM
ROMANORVM.

Dum talia a truculento Principe adeo sæua in ciues Romanos immaniter perpetra-
ta considero, & in mentem reuoco quæ idem Gentiles homines paucos ante annos,
Seuero absente, in Christianos innocentissimos admisisse: hæc omnia plane, vlciscen-
te numine, eos passos fuisse, merito dixerim. Qui enim inclamare solitus esset popu-
lus, Christianos ad leonem, (quòd superius dictum est) inclamans idem in auri-
gam, adeo sæue meruit a militibus trucidari. Quòd insuper absque alia criminis nota,
nomen tantummodo Christianum apud eos (vt vidimus) esset in crimine, illudq. pro
delicto

III.

IVSTA VINDI-
CTA DE SAN-
GVINE CHRIS-
TIANO.

delicto acceptum satis fuerit, vt in eos omni crudelitatis genere defæuerent: recto est Dei iudicio compenfatum, vt Getæ nomen solummodo haberetur pro maiestatis of-

IV. SVRECONSULTI IN CHRISTIANOS PEGGAN- TES DEDERUNT POENAS.

Erant quidem Papiniano tunc in consilijs (vt auctor est Spartianus) Paulus & Vlpianus Iurisperiti: fuisseq. Vlpianum (vt de Paulo raceam) Christiano nomini in-

I.

Christi anno ducentesimo decimoquinto, Antoninus Augustus quartum & Balbinus Consules creati sunt. Cum vero tranquillissima pace Ecclesia fruere-

DISPUTATIO ROMANAE HABITA a. Proculus

a Hieron. de script. Eccles. in G. no.

b Euseb. lib. 6. cap. 14.

II.

Idem alibi ex eadem disputatione hæc a Gaio dicta, atque postea scripta refert, quæ alia occasione a nobis sunt iterum recitata, sed hic necessario repetenda. ait enim:

c Euseb. lib. 2. cap. 24. DE GAIO ANTIQVO THEOLOGO.

APOSTOLORVM TROPHAEA IL- LIBATA SERVATA.

A illis traditas: quod Irenæus, immo & ipse Tertullianus (vt dictum est) cum esset mentis sanioris, præstiterunt.

Sed quod ad trophæa pertinet, quæ dicit Apostolorum esse Romæ adeo præclara atque conspicua, pariterq. cunctis perspicua: illud plane numquam satis admirari pos-

III.

a Tertull. A-polog. c. 37. & ad Scapul. c. 3.

B

maximum fuisse, ecquis iam possit amplius dubitare? Atqui haud factum hoc frustra, sed diuino plane consilio: vt omnibus videlicet innotesceret, præstare sanctos Apo-

IV.

MONTANISTAR VICTI ET EX-COMMUNICATI

C

ipsius verba indicant in libro de Ieiunijs, ipsius prope exordio, cum ait: Nouitatem igitur obiectant: de cuius illicito præscribitur, aut hæresin iudicandam, si humana præsumptio est;

b Tertull. de Ieiun. c. 1. in fine.

D

altiora quæque in commune tractantur, & ipsa representatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur. Plane accidit, vt spiritus ille nequam, qui sibi Paracleti nomen adsciuerat, iam vbique detectus, & vbique damnatus, maioribus odij sti-

V.

CONCILIA IN DIVERSIS EC-CLESIS CELEBRATA. c Tertull. de Ieiun. c. 12.

E

Anno Domini ducentesimo decimo sexto, Messala & Sabino Coss. Tertullianus damnatas iam olim ac nuper confutatas Cataphrygum opiniones pugnacius tueri contendens, illud in primis conatus est, vt bigamiam, humanæ infirmitatis re-

I.

TERTULLIANVS SVRIT IN CATHOLICOS.

d Tertullian. de Monog. cap. 3.

II.

Canina plane rabie atque furore percitus commentarium illum scribens, acerbissime inuehitur

a 1. Cor. 2.
b Euseb. lib. 6.
cap. 4.
c Hieron. de
Scrip. Eccl. in
Galo.
d Tertull. de
Monogam. c. 2.
PROCLVM TER-
TULLIANVS
DEFENDIT.

inuehitur in Catholicos, quos more suo Psychicos, hoc est, Animales, appellat; allu- dens nimirum ad illam B. Pauli sententiam^a: Animalis homo non percipit quae sunt Spiritus Dei. At quod Gaius (vt Eusebius^b & Hieronymus^c tradunt) Proclum arguebat temeritatis, eo quod nouam defenderet prophetiam; hinc ipse haereseos suscipiens patrociniū, eodem commentario, ipso prope eius exordio, id refutare laborans, haec ingerit^d: Itaque monogamiae disciplinam in haesim exprobrant: nec vlla magis ex causa Paracletum negare coguntur, quam dum existimant nouae disciplinae institutorem, & quidem durissimae illis: vt iam de hoc primum consistendum sit in generali retractatu, an capiat Paracletum aliquid tale docuisse, quod aut nouum deputari possit aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sarcinam Domini.] haec ipse; qui dum generalis meminit retractatus, consutationem se parare significat aduersus omnia quae de his fuissent a Catholicis definita. Quamobrem elucubrato de Monogamia commentario, mox in Catholicos, qui ieiunia indicta a Pseudoparacletō abrogassent, de Ieiunijs aduersus eos, quos Psychicos more suo nominat, commentarium elaborauit; sic cum priore continuans, ac exordians: Miraret Psychicos istos, si sola luxuria tenerentur, qua saepius nubunt; si non etiam ingluuie duce- rentur, qua ieiunia oderunt.]

III. Sed grauius Tertullianus illud accepit, quod aduersus Pseudoparacleti nouam institutionem, qua prohibebat recipi lapsos poenitentes, Romanus Pontifex (cum maioris id ponderis esse videretur; siquidem poenitentibus Ecclesiam claudere, idem esset quod a caelo eos excludere) Apostolica auctoritate publice decretum edidisset, quo cunctis Fidelibus innotesceret, Catholicam Ecclesiam lapsos recipere poenitentes, licet fornicarij fuissent & moechi. Quod Tertullianus oppugnans, de Pudicitia his ferme temporibus commentarium scripsit, quem etiam eo titulo, Aduersus Psychicos, pranotauit; Catholicos omnes aequae fugillans, quorum olim communionem gaudebat. Nam ipse eiusdem prope exordio sic ait^e: Erit igitur & hic, Aduersus Psychicos, titulus: aduersus meae quoque sententiae retro penes illos societatem; quo magis hoc mihi in notam leuitatis obiecent. Numquam societatis repudium, delicti prauiudicium est: quasi non facilius sit errare cum pluribus, quando veritas cum paucis ametur. At enim me non magis dedecorabit inutilis leuitas, quam ornarit nocens. Non suffundor errore, quo caruisse delector; quia meliorem me & pudiciorem recognosco. Nemo proficiens erubescit.] haec infelix, metiens imprudenter nimis ex austeritate atque rigore disciplinae, Catholicae fidei veritatem: quo genere Ioannem Christo praestitisse, nullus ignorat.

IV. At quanam decreta essent a Romano Pontifice (is enim non alius quam Zephyrinus putandus est) ex ijs quae sunt a nobis dicta superius, quae vt oppugnet, commentarium ipse scripsit, iam videamus. Cum a pudicitiae laude narrationem ipso suae lucubrationis ingressu fuisset auspiciatus; mox aduersus Romanum Pontificem, quasi pudicitiae refragatorem & aduersarium, eo quod moechis & fornicarijs poenitentibus veniam spondidisset, stylum procaciter acuens, ait: Audio etiam edictum esse propositum, & quidem peremptorium.] at quodnam illud? mox recitans subdit: PONTIFEX scilicet MAXIMVS, EPISCOPVS EPISCOPORVM DICIT: EGO ET MOECHIAE ET FORNICATIONIS DELICTA POENITENTIA FVNCTIS DIMITTO.] Existimo potius partem hanc edicti fuisse, quam ipsum integrum; cum eo primum se bigamiam, Apostolica tolerantia & Ecclesiae consuetudine haecenus usurpatam, non reijcere restaretur: quibus postea illud etiam subiecisset: Ego & moechiae & fornicationis delicta poenitentia functis dimitto.] In quod haec ille fremens:

V. O edictum cui adscribi non potest bonum factum! et vbi proponitur liberalitas ista? ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis, sub ipsis libidinum titulis. Illic eiusmodi poenitentia promulganda est, vbi delinquentia ipsa versabitur. Illic legenda est venia, quo cum spe eius intrabitur.] alludit nimirum ad fornicum ac domorum meretriciarum postes, quibus singulis (vt diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium) praefigi solent tituli, quibus scorti nomen & conditio pranotaretur, secundum illud Iuuenalis f:

Titulum mentita Lycisca.]

Oblatrans

ZEPHYRINI PA-
PAE DECRETI
VERBA.

TERTULLIANVS
OBSTREPIT IN
EDICTVM ROM.
PONT.

f Inuen. lib. 2.
Saryr. 6.

A Oblatrans miser, eo loco dignum esse edictum illud ad libidinem illex, ait. Ac proinde subdit: Sed hoc in Ecclesia legitur, & in Ecclesia pronunciat, & virgo est? Absit, absit a sponsa Christi tale praconium.] haec ipse.

Proh dolor! tam densa caligine ingenium adeo nobile offundi valuit, vt quod Christus viuens fecerat adulteram indulgendo, & publicam in ciuitate peccatricem suscipiendo, peccatumq. dimittendo; ipse nouo afflatus spiritu, sui ipsius Pseudoparacleti auctoritate negat in Ecclesia faciendum! At si non satis exemplis Christi, verbis saltem Christi debuisset admoneri, & aperta lucis radijs illustrari. Et vbinam, quae, quod dixit Dominus^a simillimos illi alloquens Phariseos, attollentes de legis obseruantia suspensum: Meretrices & publicani praecedent vos in regnum Dei? An, rogo, suscipiendae in caelum meretrices forent, nisi prius erroris poenitentes fuissent ab Ecclesia in terra receptae? An dedignaretur eas recipere hic Ecclesia, quas sciret Christi testimonio esse recipiendas in caelum? Purior ne esse potest Ecclesia Paradiso, vel Episcopus Deo sanctior; vt, quod caelum suscipit, proscribat Ecclesia; & quod Christus recipit, homo reijciat? Sed haec obiter: non est enim nobis consilij nec orij retundere pluribus hominis impudentiam; cum ex S. Hieronymi saepe citata sententia, ipsas haereses tantum propalasse, sit etiam consutasse: eiusmodi enim ipse profert veritatis elogium, cum de ijs ipsis Montani dogmatibus, quorum tam audax Tertullianus patrociniū suscepit, ad Marcellam^b scribit epistolam.

Ceterum quod ad Romani Pontificis edictum pertinet, nihil profus noui fuit eius auctoritate decretum; sed quod semper in Ecclesia Romana, immo & totius Orbis Catholica, fuerat custoditum, id ipsum, quod recens emergentes haeretici impugnant, scripto edicto, firmiter ipse stabilire proposuit. Id quidem absque aliqua controuersia in Ecclesia Catholica factitatum, quae scribit Irenaeus^c de feminis a Marco seductis, nec fornicationis tantum, sed & haereseos labe conspersis, ad Ecclesiam redeuntibus, ac in ea exomologesin facientibus, plane declarant. Quod vtrique Ecclesia non faceret inconsulto, sed (vt dictum est) Christi Domini nostri exemplis & doctrina communita, ac insuper Pauli Apostoli facto compulsa; quippe qui^d non simpliciter moechum, vel fornicarium, sed turpissimo incestu foedatum, mox poenitentem in Ecclesiam recipiendum esse praecipit. Sed quid amplius? Ipse cum sibi constaret, suiq. compos esset, olim in libro quem scripsit de Poenitentia^e, Ecclesiam iure recte recipere poenitentes, & peccata dimittere, constantissime affirmavit.

At quae Tertullianus de edicto a Romano Pontifice publice in Ecclesia promulgato, vniuersaq. simul Ecclesiae praescripto, tradit; antiquam plane illam in Ecclesia eonominiam insinuant, ac potissimum in ea Romani Pontificis auctoritatem testantem reddunt: nimirum eius partium esse, haereses emergentes, rectam fidem & disciplinam ecclesiasticam corruptas, edictis editis cohibere, legesq. pariter Ecclesiae vniuersae praescribere, titulumq. illis praefigere, quem ipse Tertullianus recitans ait: PONTIFEX MAXIMVS, EPISCOPVS EPISCOPORVM. Quod si quis haec verba esse Tertulliani potius quam edicti contendat; ironice certe dicta, numquam poterit demonstrare: quippe qui non de Romana se tantum Ecclesia loqui, sed de vniuersali, quam Catholicam dicimus, declarat inferius. Non enim se a Romana tantum, sed ab omnibus illi inhaerentibus communionem Ecclesiae descivisse, libere profiteretur; quorum Fideles cunctos Psychicos nominat: quibus omnibus quod auctoritate praepolleret Episcopus Episcoporum, tale, quod recenset, edixisset edictum: aliam nulla ratio fuisset, Romanum Pontificem potius, quam ceteros Orthodoxos Episcopos, illud statuere, cum omnes aequae eandem haesim detestarentur: nec in eum magis quam in ceteros inuehendi Tertullianus arripuisset occasionem. Sed aequius atque verius dici posse videtur, verba illa non esse Tertulliani, sed ab ipso recitata ex edicti illius inscriptione: eiusdem namque auctoris fuisse tituli illa verba, cuius ab eo recitantur verba decreti, quod ille impugnaturus, a titulo incipit recitare, quis dubitat?

Sed quid sibi vult eiusmodi duplicis tituli nomenclatura? Quod ad primum spectat; dicebatur Urbis Episcopus, Pontifex Maximus: cum enim alij Episcopi (vt a nobis alibi fusius pluribusq. exemplis est demonstratum^f) dicerentur omnes aequae Summi Sacerdotes, atque Pontifices, qui loco Petri in Ecclesia gererent Christi vicariam praesentiam; respectu aliorum Pontificum, Summorumq. Sacerdotum, appellandi

Annal. Eccl. Tom. 2.

Ec

landi

VI.
TERTULLIANI
OBSTINATA SE-
VERITAS.

a Luc. 21.

b Hieron. epist.
54.

VII.
SEMPER LAPSI
POENITENTES
RECEPTI.

c Iren. lib. 2.
cap. 9.

d 2. Cor. 2.

e Tertullian. de
Poenit. in fin.

VIII.
ROMANI PON-
TIFICIS AUCTO-
RITAS IN EC-
CLEZIA.

IX.
DE TITULO RO-
MANI EPISCO-
PI, PONTIFICIS
MAXIMI.
f Notat. in Mar-
tyrol. Rom. die
9. Aprilis.

landi merito erant Pontifices Maximi; quod ex prerogatiuis a Christo Petro concessis, A sicut ille habetur inter Apostolos princeps, ita inter alios Summos Sacerdotes atque Pontifices, sic dictos Episcopos, Romanus Episcopus ad illorum distinctionem Pontifex Maximus diceretur.

X. Sic quoque discriminatur ab alijs Pontificibus Summus Sacerdos apud Leuiticum, cum dicitur: Pontifex, id est, Sacerdos Maximus. nimirum quod aequae essent apud Iudaeos alij quoque Pontifices ac Summi Sacerdotes. Sicut pariter apud Gentiles Romanae superstitionis cum plures essent Pontifices, ijdemq. sui cuiusque ordinis summi & auctoritate maximi; qui tamen iudiciaria potestate ceteris emineret, solus Pontifex Maximus dicebatur. Hinc apud Festum: Ordo Sacerdotum aestimatur deorum. et infra: Maximus quisque: Maximus videtur Rex, nempe Sacrificus: deinde Dialis: post hunc Martialis: quarto loco Quirinalis: quinto Pontifex Maximus. et paulo post: B Rex, quia potentissimus: Dialis, quia vniuersi mundi sacerdos: Pontifex Maximus, quod iudex habetur rerum diuinarum, humanarumque. hanc Festus.

XI. Quod igitur in Ecclesia Dei, ex Gentibus magna ex parte collecta, regale Christi sacerdotium vnum idemq. sit, & in primariae sedis Episcopum potissimum declaratum, qui non tantum Urbis, sed Orbis Sacerdos Summus existat, ac insuper a Deo rerum diuinarum humanarumq. arbiter constitutus, iudiciaria potestate super omnes effulgeat: apposite Pontifex Maximus dictus est, & Episcopus Episcoporum. Illud ob insignem sacerdotij eminentiam: istud additum, ne, quod apud Gentiles quinto loco positus haberetur Pontifex Maximus, sed tamen vt & alij quoque Maximi dicerentur; ne iste alios supra se vel sibi aequales videretur habere Pontifices; Pontificis Maximi nominis amplitudini iure iunctus est titulus, Episcopus Episcoporum. Quibus quidem C titulis non in omnibus rebus vti soliti esse videntur, sed cum quid publice in vniuersali Ecclesia edicendum esset: vt in praesentiarum accidit in promulgando decreto de recipiendis in Ecclesiam fornicarijs poenitentibus: de quo illud Tertullianus: Audio etiam edictum esse propositum, & quidem peremptorium: Pontifex scilicet Maximus, Episcopus Episcoporum dicit, Ego, &c. At de his haecenus: iam vero ad eundem Tertullianum redeamus.

XII. Rursum vero dum in eundem Romanum Pontificem poenitentes recipientem inuehitur; inter alia multa pristinum illum ritum, quo publici poenitentes Romae ab eodem in Ecclesia recipi solebant, describit his verbis: Et tu quidem poenitentiam moechi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens, conciliatum & concineratum cum dedecore & horrore compositum prosterne in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium lacrymas suadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem; inq. cum hominis exitum, quantis potes misericordiae illecebris, bonus pastor & benedictus Papa concionaris, & in parabola ouis capras tuas quæris, tua ouis ne rursus de grege exiliat, quasi non exinde iam liceat, quod nec semel licuit: ceteras etiam metu complexus, cum maxime indulges. hanc de antiquo poenitentes recipiendi ritu.

XIII. Ex eo quoque commentario illud insuper antiquitatis referatur egregium monumentum; nimirum in sacris calicibus, qui diuino ministerio celebrando essent vsui, effigiarij consueuisse pastorem ouem humeris gestantem: quo sacerdotes admonerentur, imitandum sibi esse diuinum illum pastorem, qui primus tam eximium pastoralis curae ac charitatis specimen edidit. sic enim ait: A parabolis licebit incipias, vbi est ouis f perdita, a Domino requisita, & humeris eius reuecta. Procedant ipsa pistorum calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius, virum ne Christiano, an Ethnico peccatori de restitutione colliniet. hanc ipse, perperam interpretatus parabolam illam; qua intelligendam esse tradit de Ethnico ad Ecclesiam inducendo, non de lapso in eam per poenitentiam reuocando. Et inferius iterum: Patrocinabitur pastor, quem in calice depingitis. et cum subdit: Ego eius pastoris scripturam haurio, quae non potest frangi. plane significans ea allusione, calices illos fuisse vitreos: sed & patenas quoque ministeriales fuisse vitreas, eiusdem Zephyrini Pontificis decretum ostendit. At de antiquo & diu perseverante calicis vitrei vsu plura diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium; vt eadem hic repetere videatur superfluum.

Leuit. 21. QVI APVD IVDÆOS GEN. TILES PONTIFEX MAXIM.

TITVLVS ROM. PONTIFICIS, EPISCOPI EPISCOPORVM.

Tertul. de Pudicitia, c. 1.

RITVS RECIPIENDI POENITENTES. d' Tertul. de Pudicitia, c. 13.

PASTORIS OVEM GESTANTIS IMAGO.

Ibid. cap. 6. f Luc. 15.

Tertul. de Pudicitia, c. 10.

Lib. de Rom. Pontif. in Zephyrino. d. e. 7. Aug. b.

Sed de

A Sed de pastoris imagine ouem humeris gestantis complura exempla vidimus in veterimo ante aliquot annos refosso Priscillae coemeterio Via Salaria, vna cum nonnullis picturis tum veteris tum non Testamenti facta reddentibus: quibus apertissime declaratur, sacrarum imaginum vsu fuisse communi consensu Fidelium in Ecclesia antiquitus consecratum. Quibus etiam planius demonstratur, quanam fuerit Tertulliani sententia, dum aduersus Gentes in Apologetico ait: Igitur si statuas & imagines frigiditas mortuorum suorum simillimas non adoramus, quas milui & mures, & araneae intelligunt; nonne laudem magis quam poenam merebatur repudium agniti erroris? intelligens nimirum cultum imaginum idolorum, quas antea coluissent, sed postea facti Christiani repudiaissent. Sed de vsu sacrarum imaginum satis a nobis dictum est superius tomo primo, cum actum est de antiquis Ecclesiae traditionibus.

B At non in Ecclesiae calicibus tantum exprimebatur imago pastoris, ouem perditam humeris gestantis, pastoralis indulgentiae atque clementiae typum praesentis; sed & in sacris quoque vestibus, alijs tamen signis idem representabatur exemplum; nempe Episcopali illo indumento, magni honoris insigni, ex lana confecto, quod dicimus pallium; de quo haec Isidorus Pelusiota ad Herminum scribens: Id autem amiculum, quod sacerdos humeris gestat, atque ex lana, non ex lino contextum est, ouis illius, quam Dominus aberrantem quaesuit, inuentamque. humeris suis sustulit, pellem designat. Episcopus enim, qui Christi typum gerit, ipsius munere fungitur, atque ipso etiam habitu illud omnibus ostendit, se boni illius ac magni pastoris imitatore esse, qui gregis infirmitates sibi ferendas proposuit. hanc Isidorus. Ex quibus videas vsu pallij in Dei Ecclesia vbique receptum, eiusque mysterium ab auctore nobilissimo declaratum.

C Sed nec illud praetereundum, quod ait Tertullianus de recipiendorum poenitentium antiquo ritu: consueuisse illos prostratos, lambere omnium, qui adstarent, vestigia; certe & sacerdotum; certo certius & ipsius Pontificis: ad cuius pedes quoque accidere, insar poenitentium, Fideles ceteri soliti semper fuerunt, atque eos osculari. Quod autem reliquum est de eodem Tertulliani aduersus Catholicos de Pudicitia commentario scripto: eo furoris nequa spiritus eum in transuersum egit, vt ex malo deterrimus, & ex maculoso plane turpissimus factus, horrendas blasphemias euomuerit. Porro cunctos Tertulliani errores summa diligentia Pamela in vnum collegit; vt nihil sit in his nobis amplius laborandum: a quo tamen interdum in ordine temporum dissentimus (lector boni consulat) non eo consilio facimus, vt disertissimas nobilis ingenij D lucubrationes labefactari aliqua ex parte velimus; quas, cum suggerit occasio, non desinimus praedicare.

E At quod ad spectatissimi hominis lapsum pertinet, magnum plane cum admiratione timorem Fidelibus incussisse certum est, cum tam insignem, tamque eruditum, recti amantem, ac omnibus plane numeris absolutum virum, sic viderint primo corrui, ac denique in profundum malorum omnium praecipitem feri. Quamobrem haec de eo Vincentius Lirinensis, qui eodem cum S. Augustino saeculo vixit: Sed (inquit) & Tertulliani quoque eadem ratio est: nam sicut ille (nempe Origenes) apud Graecos, ita hic apud Latinos nostrorum omnium facile princeps iudicandus est. Quid enim hoc viro doctius? quid in diuinis atque humanis rebus exercitatus? Nempe omnem philosophiam, & cunctas philosophorum sectas, auctores adfertoresque sectarum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum ac studiorum varietatem mira quadam mentis capacitate complexus est. Ingenio vero nonne tam graui ac vehementi excelluit, vt nihil sibi pene ad expugnandum proposuerit, quod non acumine irruerit, aut pondere eliserit? Iam porro orationis suae laudes quis exequi valeat? quae tanta, nescio qua, rationum necessitate conferta * est, vt ad consensum * conferta sui, quos suadere non potuerit, impellat: cuius quot pene verba, tot sententiae sunt: quot sensus, tot victoriae. Sciunt haec Marciones, Apelles, Praxeas, Hermogenes, Iudaei, Gentiles, Gnostici, ceterique, quorum ille blasphemias multis ac magnis voluminum suorum molibus, velut quibusdam fulminibus, euertit. Et tamen hic quoque post haec omnia, hic (inquam) Tertullianus, Catholicus dogmatis, id est, vniuersalis ac vetusta fidei parum tenax, ac disertior multo quam felicitior, mutata deinde sententia, fecit ad extremum quod de eo beatus confessor Hilarius quodam loco scribit: Sequenti (inquit) errore detraxit

XIV. IMAGINES ANTIQVITVS IN ECCLESIA.

Tertullian. in Apolog. c. 22.

XV. DE PALLIO EPISCOPALI.

Isidor. lib. 1. epist. 236.

XVI. DE OSCVLO PVDVM ANTIQVVS VSVS.

XVII. LAPSVS TERTVLLIANI MAGNVM INTVLIT SCANDALVM. Vincent. Lirin. contra haereses cap. 24.

Hilarius in Mar. c. 8.

destraxit scriptis probabilibus auctoritatem : et fuit ipse quoque in Ecclesia magna ten- tatio.] hucusque de eo Vincentius.

XVIII.

Porro constat Tertullianum materiam ministrasse errantibus Nouatianis. quod Pa- cianus testatur, dum ait : Tertullianus vester est: nam multa inde sumpstis.] citat con- tra eos ipsius epistolam, quæ est liber de Poenitentia, quem olim Catholicus ediderat, quo profitebatur posse Ecclesiam peccata dimittere. Quid autem post hæc egerit, nul- la extat memoria : nisi quod S. Augustinus testatum reliquit, eum post hæc desciuisse a Cataphrygibus, suoq. nomine sectam instituisse, cuius sectatores Tertullianistæ fuerint nominati. de quibus hæc scribit ad Quodvultdeum : Tertullianistæ a Tertulliano, cuius multa leguntur opuscula eloquentissime scripta, vsque ad nostrum tempus pau- latim deficientes, in extremis reliquijs durare potuerunt in vrbe Carthagenensi. Me au- tem ibi posito ante aliquot annos (quod etiam te meminisse arbitror) omni ex parte consumpti sunt : paucissimi enim, qui remanserunt, in Catholicam transierunt, suamq. basilicam, quæ nunc etiam notissima est, Catholicæ tradiderunt. Præter eius errores superius recensitos addit, illum docuisse, animas hominum pessimas post mortem con- uerti in dæmones, illarumq. hic statum per traducem propagari.

TERTULLIANI- STAR HAERE- TICI. a Augustin. de hæres. c. 86.

XIX.

Propter errorum labes, quibus opuscula eius, perpaucis exceptis, sunt aspersa, cen- sura Gelasij^b relata sunt inter apocrypha : neque tamen est eorum lectio penitus im- probata, immo suscepta ab omnibus auide. Nam licet cum adhuc recentior esset eius memoria, execrabilis omnibus propter apostasiam remansisset; tamen sanctus Cy- prianus eum assidue lectitabat. de quo hæc sanctus Hieronymus^c ad Pammachium: Beatus Cyprianus Tertulliano magistro vitur (vt eius scripta probant) cum eruditi atque ardentis viri ingenio delectetur.] et alibi^d: Vidi, inquit, ego quemdam Pau- lum Concordiæ, quod est oppidum Italiæ, senem : qui se beati Cypriani grandis æta- tis notarium, cum ipse admodum adolescens esset, Romæ vidisse diceret : referreq. sibi solitum, numquam Cyprianum absque Tertulliani lectione vnam diem pertran- sisse; ac sibi crebro dicere : Da magistrum : Tertullianum videlicet significans.] hæc de lectione Tertulliani Hieronymus, de eodem solitus dicere^e : Laudo ingenium ho- minis, damno hæreses.] Idemq. affirmat, de Trinitate librum Tertulliano tributum, esse Nouatiani : quem vt Tertulliani legitimum Orientales accepisse, suo loco dicturi sumus. At de Tertulliano hæc tenus.

b Gelasij Con- cil. Rom. de lib. apoc. c. 20. c. 21. d. e Hieron. epist. 65. d. Idem de Scrip- t. Eccles. in Ter- tullian.

a Idem in Apo- log. aduersus Russin.

I.

Christi anno ducentesimo decimoseptimo, adscribuntur Fastis Consularibus Æmi- lius Lætus & Anicius Cerealis Consules, cum Antoninus annum quintum age- ret in Imperio. Cuius quidem tempore Christianis pacatissimo (certus tamen annus penitus ignoratur) cum Carthagenensi Ecclesiæ Agrippinus præesset, qui his Tertul- liani temporibus sedere coepisse creditur; ipse primus antiquam Ecclesiæ consuetudi- nem, qua ratus haberetur hæreticorum baptismus secundum Catholicæ Ecclesiæ for- mam collatus, prætextu quodam pietatis, quod, quæcumque hæreticorum essent, Catholica Ecclesia deberet abominari, conuellere nisus, ingentium turbarum in Eccle- sia auctor fuit : nam postea quod a prædecesore sanctus Cyprianus factum vidisset, mordicus propugnare non destitit. Nominat quidem illum S. Augustinus^f eiusdem Cypriani prædecesorem, non tamen quem ipse nullo medio fuerit consecutus : nam alibi^g sicut Fabianum Cornelij, ita Donatum suum, qui antegressus ipsum sit, ponit Episcopum.

f Aug. de Ba- ptis. contra Do- nat. lib. 1. c. 7. g Cyprianus epist. 55.

II.

Porro Agrippinus non ipse solus hæc videri voluit statuiffe, qui ea de re omnes col- legit Africæ atque Numidiæ Episcopos : celebratoq. Concilio, omnium rogata senten- tia, de iterando baptisate hæreticorum canonem statuit. De eo enim Cyprianus^h in primis hæc scribit ad Quintum : Quod quidem & Agrippinus, bonæ memoriæ vir, cū ceteris Coepiscopis suis, qui illo tempore in prouincia Africa & Numidia Ecclesiam Dei gubernabant, statuit, & librato consilij communis examine firmavit : quorum sen- tentiam

CONCIL. AFRI- CANVM SVB AGRIPPINO. h Cyprianus epist. 71.

tentiam & religiosam, & legitimam, & salutarem, fidei & Ecclesiæ Catholicæ con- gruam, nos etiam secuti sumus.] hæc ipse. Existimamus tam celebrem Episcopo- rum conuentum his plane temporibus, reddita in omnibus Ecclesiæ pace, collectum fuisse : cum antea (vt dictum est) Imperatorum decreto atque Senatusconsulto omnes Christianorum coitiones interdictæ fuissent.

Ceterum id ne recte fecerit Agrippinus, & an eum iure secutus fuerit Cyprianus, S. Augustinus^a hæc tractans aperit his verbis : Quam consuetudinem (fufcipiendi ab hæreticis baptizatos) credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa quæ non inueniuntur in litteris eorum, neque in Concilij posteriorum : et tamen quia per vniuersam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab Apostolis tradita & commendata cre- duntur. Hanc ergo saluberrimam consuetudinem per Agrippinum prædecesorem suum dicit S. Cyprianus quasi coepisse corrigi. Sed sicut diligentius inquisita veritas docuit, quæ post magnos dubitationis fluctus ad plenarij Concilij confirmationem perducta est; verius creditur per Agrippinum corrumpi coepisse, non corrigi. Irruente itaque tam magna quæstione, cum de remissione peccatorū, & de spiritali hominis generatione, vtrum posset apud hæreticos vel apud schismaticos fieri, difficile ratio red- deretur, & præcederet auctoritas Agrippini, & nonnullorum, qui ei consenserant, ho- minum in hac quæstione deficientium, qui maluerant aliquid nouum moliri, quam retinere consuetudinem, cuius defensionem non intelligebant; irruerunt in oculos ani- mæ verifimiles rationes, & intercluserunt iter peruestigandæ veritatis.] hæc de Agrip- pini parum consulto factio in conuellenda antiquiori traditione Augustinus. Sed excu- sans Cyprianum, subdit :

III. a Aug. de Ba- ptis. contra Do- nat. lib. 2. c. 7. 8.

IMPROBATVR SENTENTIA AGRIPPINI.

Quam tamen consuetudinem nisi prior ante Agrippinus, & nonnulli per Africam Coepiscopi eius, etiam per Concilij sententias deserere tentauissent; non auderet iste saltem ratiocinari aduersus eam : sed in tam obscura quæstione turbatus, & vbique in- tuens vniuersalem robustamq. consuetudinem, coarctaret se potius & prece & intentio- ne mentis ad Deum, vt, quod postea plenario Concilio visum est, id verum esse perspi- ceret & doceret. Sed cum fatigatum præcedentis Concilij, quod per Agrippinum factum est, excepisset auctoritas; maluit prædecesorum suorum tamquam inuentum defendere, quàm inquirendo amplius laborare : nam in fine epistolæ ad Quintum ita ostendit, in quo tamquam lectulo auctoritatis quasi fessus acquiuerit.] atque sub- dit^b : Hac attestatione satis ostendit, multo magis se fuisse commoraturum, si quod de hæc re transmarinum & vniuersale Concilium factum esset : nondum autem factum

IV. EXCVSATVR S. CYPRIANVS.

b Aug. de Ba- ptis. contra Do- nat. lib. 2. c. 9.

erat : quia consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum; & hæc sola opponebatur in- ducere volentibus nouitatem.] hæc Augustinus. Sed insuper & eius æqualis Vincen- tius Lirinensis hæc de eodē Agrippino : Quondam igitur venerabilis memoriæ Agrip- pinus Carthagenensis Episcopus, primus omnium mortalium contra diuinum cano- nem, contra vniuersalis Ecclesiæ regulam, contra sensum omnium confacerdotum, con- tra morem ac instituta maiorum, rebaptizandum esse censebat : quæ præsumptio tan- tum mali inuexit, vt non solum hæreticis omnibus formam sacrilegij, sed etiam quibus- dam Catholicis occasionem præbuerit erroris.]

Ceterum etsi hæc de hæreticorum baptismo Agrippinus prior statuiffe videatur, primusque habeatur auctor, quod, Concilio conuocato, omnium sententia dogma firmauerit : errandi tamen occasionem Tertullianum gentilem suum ei tribuisse, iure dici posse videtur. quippe qui olim cum adhuc in Ecclesia Catholica esset, & hære- ticos omnes acerbissimo odio insectaretur, omniq. ex parte eorum communicatio- nem auersandam merito existimaret, eo prolapsus est, vt nec baptismum cum il- lis communem esse debere putarit : ac proinde eos non recipiendos, qui ab illis antea fuissent baptizati; nisi illud ipsum sanctum lauacrum in Ecclesia Catholica eisdem Catholicorum ministerio esset exhibitum. Quam quidem sententiam ne leuiter opi- natus, vel obiter videretur protulisse : sed sanctum, pium, & omni ex parte constans Catholicum dogma ratus, nulla prorsus ratione habita consuetudinis, quam corru- ptelam existimauit; eo argumento commentarium Græce conscripsit : sed non extat. Id quidem ipse testatur in libro quem de Baptismo scripsit aduersus Quintillam^c, sic dicens : Sane retexam quod supra omisi; ne imminentes sensus videar interciderere. Vnus omnino baptismus est nobis tam ex Domini Euangelio, quàm ex Apostoli litteris : quoniam

VI. TERTULLIANVS AUCTOR IUR- RANDI HAERE- TICORVM BA- PTISMATIS.

c Tertull. de Baptis. c. 14.

quoniam vnus Dominus, & vnus baptisum, & vna Ecclesia in caelis. Sed circa haereticos sane quid custodiendum sit, digne quis retractet; ad nos enim editum est. Haeretici autem nullum habent confortium nostrae disciplinae, quos extraneos vtiq; testatur ipsa ademptio communicationis. Non debeo in illis cognoscere, quod mihi est praecipuum: quia non idem Deus est nobis & illis, nec vnus Christus, id est idem. Ideoq; nec baptisum vnus, quia non idem: quem cum rite non habeant, sine dubio non habent: nec capit numerari, quod non habetur: ita nec possunt accipere, quia non habent. Sed de isto plenius iam nobis in Graeco digestum est.] haec Tertullianus.

VI. Quod vero non a Tertulliano, sed ab Agrippino dogmatis principium ducatur, nec in defensionem sententiae S. Cyprianus vel alius testem adstipulatorem saltem, si non auctorem, Tertullianum citet; illam existimo causam, quod, cum Tertulliani nomen esset haeresi infamatum, indignum putauit, necnon etiam periculosum, eundem in defensionem accersere testem, vel potius sic demonstrare opinionis auctorem. Haec licet Catholicus olim Tertullianus conatus esset, tamen ex eo ingenium hominis audax aperte satis demonstratur, dum contempta antiqua Patrum traditione, quod sibi visum est rectum, licet consuetudini aduersum, affirmare ac stabilire omnibus ingenij viribus studuit.

VII. Ex his recte inspicientibus patet, quanto periculo quis antiquis traditionibus, licet sibi minus probatis, vel fortasse Scripturae diuinae visis aliqua ratione pugnantibus, obniti non curet. Nam e traditionum firmitate semel alterutro pede conuulso, in abrupta haeresum facile quis impellitur: vt miserrimo Tertulliano vidimus accidisse: cuius enormis excessus hanc priorem omnibus causam exitisse, recte affirmari posse videntur. Sed miratus sum vehementer haec de Tertulliano praeterisse S. Augustinum, & alios antiquiores, qui aduersus S. Cyprianum, & praedecessorem eius Agrippinum, & alios eius sententiae propugnatores plura scripsere. Nam demonstrasse tantum eius primum sententiae Tertullianum fuisse assertorem, vicisse aduersarios videri prope modum potuisset. Et licet commentarium illum de Baptismo ante omnem haeresum scripsisse videatur; tamen ex refractario ingenio hominis, atque aspera nimis ac dura animi eius insolentia quid tale adeo dignum progredi videri poterat, quod antiquae Ecclesiae traditioni praefertim a quopiam meruisset? Nec est quod dici possit, librum illum fuisse suppressum, ex quo S. Hieronymus testimonium tam expresse citat.

a Hieronym. de Script. Eccles. in Luc. ex Tertul. de Baptis. c. 17.

VIII. Ceterum quod incertum sit quo potissimum tempore vixerit Agrippinus, & quam diu sederit: nec etiam satis exploratum haberi posse videtur, num certe eam de baptismo haeticorum sententiam Agrippinus a Tertulliano, an vero hic ab illo fuerit mutuatus: cum praesertim illa verba praemittat, Ad nos enim editum est] nempe quod sequitur de haeticorum baptisum irritando: perinde ac illa ipse acceperit ab Agrippino. Sed in obscuro verborum illorum sensu, non est quod quisquam quid tuto affirmare possit, & vestigijs insistere certae sententiae. At de his modo satis.

DE TERTULLIANO, ET AGRIPPINO.

IX. Eodem anno Antoninus Imperator cum Germaniam, inde Asiam, ac postea Syriam peragrasset, Alexandriam veniens, dum de Aegyptijs eum irridentibus vindictam excepit, Christianum sanguinem in persecutione sub Seuero immaniter fufum nesciens vltus est. Dato namque signo (inquit Spartianus) militibus, vt hospites suos occiderent, magnam caedem Alexandriae fecit.] Dio autem rem gestam his verbis fufus profecutus est: Antoninus licet se maximo amore profequi Alexandriam ostenderet, tamen ciues eius omnes pene sustulit: cum enim se ab eis argui & illud intelligeret multis de causis, sed praesertim propter caedem fratris; dissimulata ira, profecutus est Alexandriam, fingens se magno eorum desiderio teneri. Post vbi in suburbium venit, primos eius ciuitatis, qui ipsi cum sacris atque abditis rebus processerant obuiam, excepit perhumaniter, eosq; admissos in conuiuium interfecit. Post armauit omnem exercitum, inuasitq; urbem: moxq; imperauit omnibus Alexandrinis, vt domi manerent: ipse vias occupauit & tecta. Et ne sigillatim calamitates persequar, in quas tunc misera vrbs incidit; tantam in ea caedem fecit, vt non sit ausus numerum intersectorum proferre; sed scripserit ad Senatam, non referre qui & quot occisi essent, propterea quod omnes idem meriti fuissent.

VLTO DE NECE CHRISTIANO-RVM IN ALEXANDRINOS. b Spartian. in Caracallo. c Dio in Caracallo.

X. Pecunia partim direpta est, partim interiit. Periere cum Alexandrinis peregrini multi, cum isq; ingens copia eorum qui cum Antonino venerant, eo quod igno-

raren-

A raretur. Nam cum permagna esset ciuitas, in eaq; caedes fierent dies noctesque; netno poterat, licet maxime cuperet, alterum discernere; sed moriebatur quis vt fors fereret: atque eorum corpora statim proiebantur in profundas fossas, vt ceteris ignota esset magnitudo calamitatis. Idq; vbi factum est in ciues, peregrini omnes ex vrbe expulsi praeter mercatores; eorumq; facultates direpta sunt, fanis etiam quibusdam expilatis. Horum magnam partem Antoninus praesens vidensq; gerebat, imperabatq; multa de templo Serapidis, in quo erat dies noctesq; homo tot caedibus pollutus.] haec de clade Alexandrina Dio. Eadem quoque pluribus narrat Herodianus, & quidem lamentabilis; ad quem amandamus lectorem. Certe quidem quod nulla alia ciuitas Orbis tot tantaq; passa sit ab hac truculentissima fera, nisi vrbs Romana & Alexandrina, illud quod diximus indicat: nam sub persecutione Seueri nullibi acrius in Christianos esse saeuitum, quam in his ciuitatibus, memoriae proditum est. Quod vero nulla sit nostrorum querela, ab Antonino negotium Christianis esse faceffitum; illis sane aliquo modo in tanto discrimine fuisse diuina ope consultum, mihi facile persuadeo. Sed & memor fortasse lactis quod suxerat Christianum, siuerit eos solos in tanta Gentilium clade in pace agere; si tamen valebat apud trucem atque immanem beluam aliqua recti ratio.

DIRA CLADES ALEXANDRIAE AB ANTONINO PATRATA.

a Herod. lib. 4.

C Adueniente anno Domini ducentesimo decimo octauo, Sabino secundum & Anullino Coss. Antoninus Imperator in Orientem profectus, Parthos dolo potius quam armis subegit; venientemq; ad se Abagarum Regem Osroenorum tanquam amicum & Romanorum socium, coniecit in vincula, eiusq; regiam Rege destitutam cepit.] haec Dio: Herodianus autem pluribus, licet nonnihil a Dione dissentiat. Hic ille Abagarus, quem his temporibus regnantem in Edessa Africanus historicus Christianum fuisse & virum sanctum praedicat: cuius Africani, rerum Ecclesiasticarum scriptoris nobilissimi, testimonium Eusebius citat in Chronico anno sequenti. Inierat amicitiam cum Seuero Antonini patre Abagarus, quam & datis obsidibus confirmarat, vt ex Herodiano superius dictum est. Sed rupri foederis, antequam praeterlaberetur annus, Antoninus poenas dedit, occisus (vt dicitur) a suis inter Edessam & Carras.

I. Dio in Caracal. c Herod. lib. 4. ABAGARVS REX CHRISTIANVS.

Totus post haec fuit Antoninus Imperator in magicis artibus perferutandis. Cum enim de futura breui eius morte multa essent praesagia; ipse (inquit Dio) inuocatis multis daemonijs, malum studebat effugere. Additissimum fuisse hisce Romanorum etiam legibus improbatis artibus, idem auctor affirmat: Apolloniumq; Tyanæum, magica arte olim clarum, iam defunctum, magnis honoribus coluisse tradit, sic dicens: Magis & praestigiatoribus ita delectabatur, vt Apollonium Cappadocem, qui floruerat Domitiani temporibus, laude & honore affecerit. Hic praestigiator fuerat solers & magus: eiq; monumentum faciendum curauit.] Ad haec prouocamus Hieroclem impium, qui pro Tyanæo commentarium elaborauit, eumq; Christo conferre non erubuit: cum Ethnicorum historicorum quoque testimonio praestigiatorum fuisse & magum, sed a scelestissimo omnium Imperatore diuinis honoribus auctum, appareat. Necromantiae quoque Antoninum studuisse, multaq; defunctorum animas ab inferis, vt ab eis exploraret occulta, euocasse, idem auctor testatur.

II. Dio in Caracal. ANTONINVS MAGIAR IN-TENTVS.

Ceterum illud mirum; quod cum sic compositus moribus, omnium improbatarum curiositatum esset explorator exactissimus; damnaret tamen omnes, qui remedia quaedam ad collum appendebant. Nam de ipso tradit Spartianus, damnasse omnes, qui remedia quarrianis & tertianis collo annexa gestabant. At quanam haec esse solerent, Plinius narrat, sic dicens: Item in quartanis fragmentum clauis a cruce inuoluntum lana collo subnectunt, aut spartum e cruce: liberatoq; coadunt cauerna, quam Sol non attingat.] Quae traduntur Gentiles factitasse de clauis vel sparto ex cruce sublat is; fortasse accidit ea auferri ex crucibus illis, quibus (quod saepe accidere consueverat) Christiani affixi fuissent, vnde & virtutem aliquam haussissent. Nam si ex magica

III. Spartian. in Caracal. g Plin. lib. 28. cap. 4. REMEDIA EX CRUCIBVS.

gica superstitione ea illis præstandi visinerat, quo modo eius facultatis studiosissimus A hæc adeo auerfatus, non potius in pretio habuisset? Sed ipse magiæ deditus (vt Iuliano Apostatæ accidit) quod demones Crucem vehementer exhorrescere didicisset, eandem execratus præcepit vt talia remedia gestantes feuerissima animaduersione punirentur.

IV. At de eius flagranti magiæ studio, præter illa quæ dicta sunt, hæc addit Herodianus^a: Cum suapte natura curiosior esset, non hominum modo res cognoscere studebat, sed deorum demonumq. etiam rimari arcana: metuq. semper infidiarum, nullis non oraculis incubabat, accitis vndique magis, astrologis, aruspibus, ac nullo plane præterito, qui huiusmodi fallacias profiteretur. Sed eos quoque suspectans, vt parum vera loquentes, omniaq. ad assentationem vaticinantes, scribit ad Maternianum quemdam, cui rerum suarum omnium curam in Vrbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidissimum putabat, conciumq. omnium secretorum habuerat, magos vndique optimos conquirat, atque euocatis manibus de fine ipsius vitæ consulat.] hæc facta sunt hoc anno, imminente iam vitæ exitu. Sed istæc de eius magiæ studio hic volumus recitasse, quod magis admiratione dignum sit, hominem sic affectum a Christianorum excidio tem perasse, ad quod (si alia omnis occasio præterisset) demones impulsores haberet: hisce enim studijs deditos Imperatores, Christianos infensissimos habuisse, eisdemq. persecutione vexasse, superius sæpe multis exemplis est demonstratum. Sed qui^b fecit ventis pondus, eos non nisi suo arbitrio flare permisit.

^a Herod. lib. 4. ANTONINVS TOTVS MAGIAR DEDITVS.

^b Job 28.

I. Anno Domini ducentesimo vndeicesimo, Præsentis & Extricato Coss. sexto Idus Aprilis, Antoninus Imperator in Mesopotamia inter Edeffam & Carras, Macrini* opera, a Marciano Centurione pugione confossus occiditur, cum imperasset annos sex, menses duos, dies quinque, ætatis annum agens vndetrigesimum.] hæc Dio^c. Spartianus^d autem eum octauo Idus Aprilis occisum tradit, vixisseq. annos quadragintatres: sed mendum irrepsisse in codicem, nisi mendacem dicere velimus auctorem, opus est affirmare. Hic tamen omnium dirissimus (idem ait Spartianus) &, vt vno complectar verbo, parricida, & incestus, patris & fratris & matris inimicus, a Macrino, qui eum occiderat, timore militum maxime Prætorianorum, inter deos relatus est: habet templum, habet Salios, habet sodales Antoninianos.] hæc ipse. His scilicet recentibus dijs, ex putidissima omnium hominum facie comparatis, fulciebant superstitionem Gentilicium collabentem.

II. Post diem quartum a nece Imperatoris, Opelius Macrinus^e, natione Maurus, ex ciuitate Cæsarea, Præfectura Prætorij in primis nobilis, in exercitu cum Audentio principem locum tenens, conciliatis sibi multarum rerum promissione militibus, Imperium adeptus est vna cum filio Diadumeno, aut (vt veteres nummi) Diadumeniano, æque Imperatore dicto.

III. Hoc eodem anno, cum adhuc viueret Antoninus annum auspicatus sui Imperij septimum, tradit Epiphanius^f, inuentos esse Hierico in dolio occultatos diuinæ Scripturæ libros ex Hebræo in Græcum versos: quam nominant Quintam editionem. Quo modo autem inuenta sit, ab Origene in ipsa scriptum esse testatur Eusebius^g. Venabatur hæc ipse Origenes, simulq. alias alijs præteritis temporibus editas colligebat. Quonam modo autem sexta demum inuenta translatione, Octopla nobilissimum opus elucubravit, suo loco dicturi sumus.

Hoc itidem anno, Macrino imperante, defuncto Aiclepiade Episcopo Antiocheno, in eius locum successit Philetus, qui sedet annos duodecim.

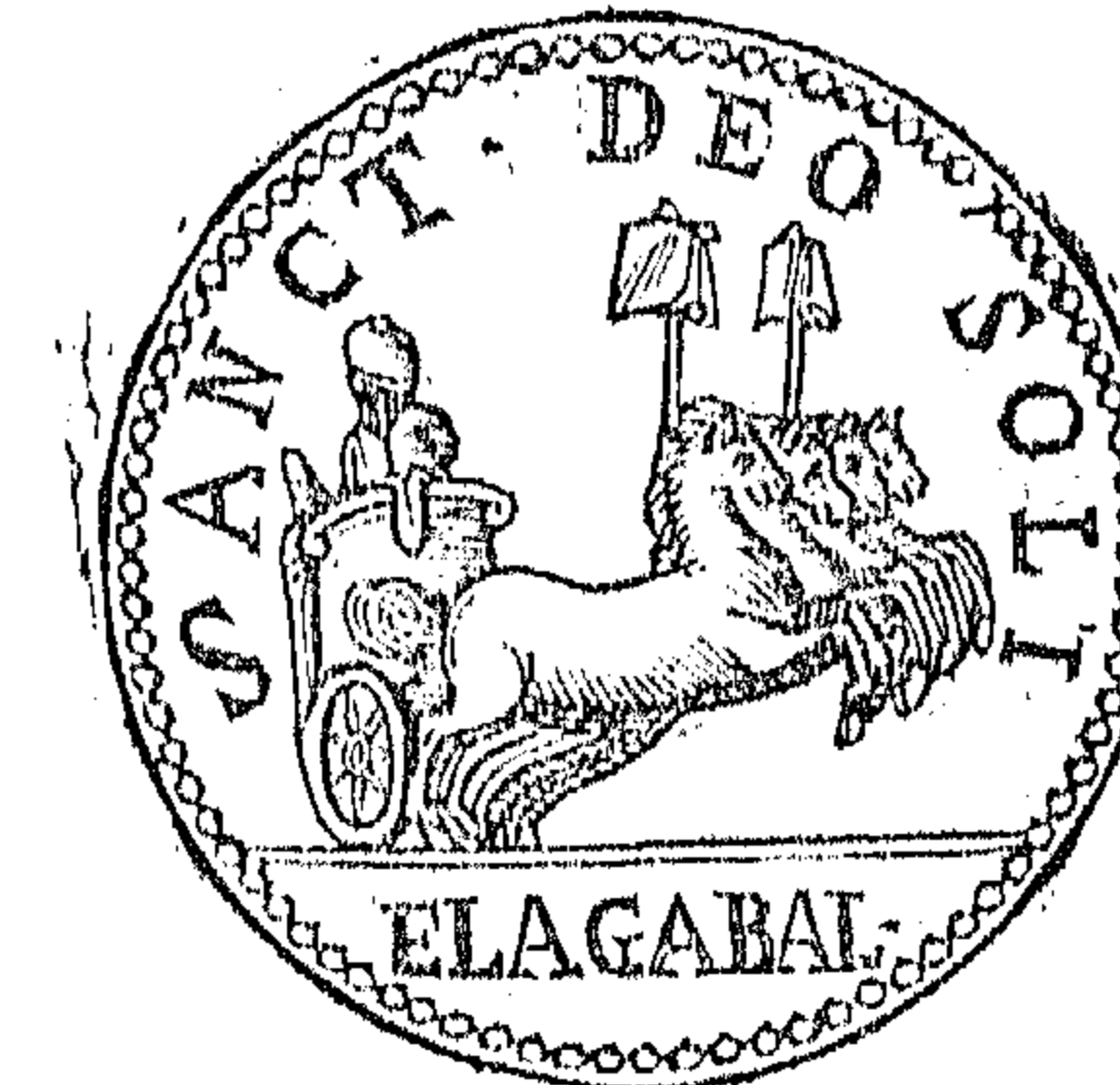
^a ANTONINVS CARAC. OCCIDITVR. ^b n. Marcialis ^c Dio in Caracal. ^d Spartian. in Caracal.

^e Lamprid. in Diadu. & Iul. ^f Epiphani. de mensur. ^g Euseb. lib. 6. cap. 12.

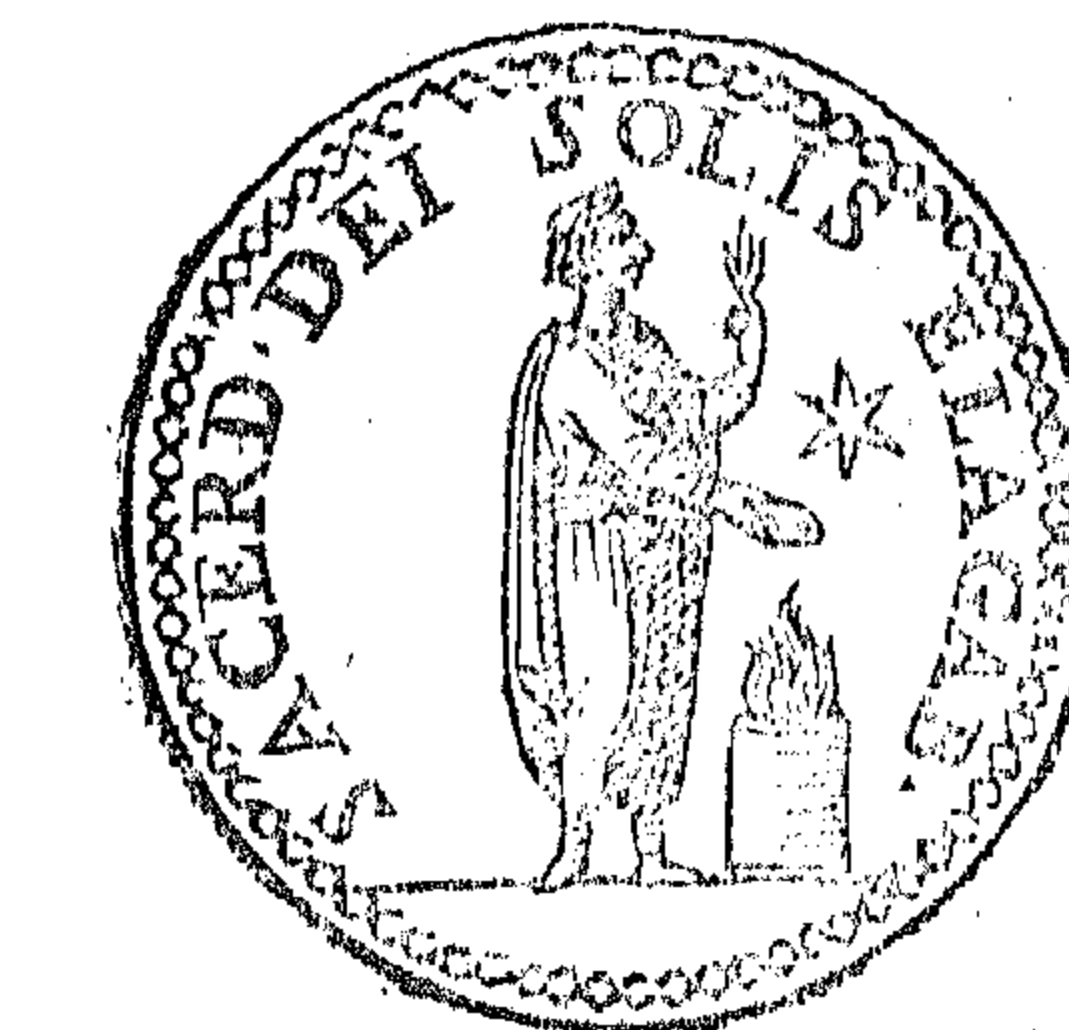
Christi anno ducentesimo vicefimo, Diadumeniano & Aduento Coss. octauo Id. Iunij, Macrinus & Diadumenianus filius ambo Imperatores a militibus rebellantibus occisi sunt, cum imperassent annum vnum, mensem vnum, dies vigintiocto.

Horrenda quædam de Macrini sauitia scribit Iulius Capitolinus: nam præter militum cruces, aliasq. seruales poenas in eisdem ab eo irrogari solitas, addit de duobus militibus, quos, quia se hospitis ancillæ miscuissent, ipse duobus apertis bobus claudi exertis capitibus atque insui iussit: Tribunum insuper, qui excubias deserui passus esset, carpento rotali superadnexum per totum iter viuum atque exanimem traxit. Vios sæpe mortuis alligans, sic longa tabe confectos (restituens Mezentij dira supplicia) mori cogebat. Hæc nolimus præterisse; ne quis pro monstro habeat, si immanissimas quasdam poenas martyribus illatas in Actis ipsorum legerit ab infensissimis fidei hostibus, cum tam immania ab Imperatore in suos milites exhibita nouerit mortis genera.

Sublatis Macrino & Diadumeniano Augustis, ab eodem exercitu subuectus est in Imperium M. Aurelius Antoninus Heliogabalus (veteres nummi Elagabalum vocant) Antonino Caracalla natus, ^a vt creditur, ex Soemiade Mefæ sororis Iuliæ Augustæ filia, quam alij Semiamiram vocant, Mamææ fororem. Hic agens sacerdotem in templo Solis in Phœnicia, quod populi illi Solem nominarent Elagabalum, inde cognomentum duxit, vt Elagabalus diceretur: cum alioqui, ob infamissimum vitæ cultum, alijs quoque sit nominibus appellatus, vt a Dione Sardanapalus, & tandem Tractitus, & Tiberinus: sed hæc post mortem, quod tractus in Tiberim mersus sit. Licet autem veteres ferme omnes historici eum Heliogabalum nominent, vetustiora tamen monumenta Elagabalum dicendum esse significant; vt imago numismatis docet, quam tibi formis exprimendam curauimus:

Quem super currum vides versis humeris insidere, fortasse non Solis, sed ipsius Antonini refert imaginem ante currum Solis in quadriga retrorsum currentis. Lucianus enim in dea Syria auctor est, Syros, Phœnicesq. apud quos Antoninus sacerdos erat Solis, cum omnium deorum simulacra habeant humana effigie sculpta, tantum Solis & Lunæ nullum huiusmodi simulacrum effingere solitos. Porro de cursu retrogrado Antonini meminit Herodianus. Adijcimus tibi & alterius effigiem nummi, quo habes Elagabalum Antoninum sacerdotem agentem & sacrificantem.

^a MACRINVS ET DIAD. OCCISI.

II.

^a MACRIN I SAHVITIA.

III.

^a M. AVREL. ANTON. ELAGABALVS IMP. ^b Dio in Macrino.

^b Ex Museo Lelij Pasqualini Canon. S. Maria Maior. in Urb.

^c Ex Museo Lelij Pasqualini Canon. S. Maria Maior Rom.

Quantum vero hic omnes impurissimos superauerit turpitudine Imperatores, Dio, A Herodianus, atque Lampridius fidem faciunt. Temperamus ea referre, quæ ne ipsi quidem Gentiles absque rubore, aliqua tantum ex parte, & quo fieri potuit moderatius, enarrarunt.

IV.

a Dio in Maximo. ELAGABALVS DEVS ROMAM ADVECTVS.

Hic in Syria ante Macrini eiusq. filij^a necem, decimosexto Kalend. Iunij, Imperator ab exercitu acclamatur, & morte Augustorum in Imperio stabilitus, Romam veniens, deum suum, cuius sacerdos fuerat, Elagabalum secum aduexit, quem dijs omnibus Romæ cultis voluit anteponi. Cuius rei agenda studio inflammatus, eo vsque processit, vt vellet omnes alios cessare deos, omniumq. hominum religiones antiquari; atque ageret, vt Elagabalum, cui nobile templum mox in Palatino crexit, omnes colerent: cuius rei causa Gentilicæ superstitioni magnum attulit detrimentum, vt Lampridius^b narrat his verbis: Vbi primum ingressus est Urbem, omisissis ijs quæ in prouincia gerebantur, Elagabalum in Palatino monte iuxta ædes Imperatorias consecrauit, eiq. templum fecit; studens & Matris (*deorum scilicet*) typum, & Vestæ ignem, & Palladium, & Ancilia, & omnia Romanis veneranda in illud transferre templum; & id agens, ne quis Romæ deus, nisi Elagabalus coleretur. Dicebat præterea, Iudæorum & Samaritanorum religiones, & Christianam deuotionem illuc transferendam, vt omnium culturam secretum Elagabali sacerdotium teneret.] et inferius: Ignem perpetuum extinguere voluit; nec Romanas tantum extinguere voluit religiones, sed per orbem terræ, vnum studens, vt Elagabalus deus vnus vbique coleretur. Et in penum Vestæ, quod solæ virgines foliq. Pontifices adeunt, irrupit pollutus ipse omni contagione morum cum his qui se polluerant, & penetrare sacrum est auferre conatus: cumq. seriam quasi veram rapuisset, quamuis virgo Maxima falsam monstrauerat, atque in ea nihil reperisset, applosam fregit.] hæc & alia de his Lampridius.

V.

RES HELIOGABALI BENE CEDVNT CHRISTIANIS.

At certe nonnisi diuino consilio factum esse creditur, vt quod minime licebat facere Christianis, ipsorum præstitit Imperator: iusteq. in eos animaduersum; vt qui veri Dei cultum recipere detrectassent, peregrinum deum colere, & Gentilium deorum iacturam pati cogentur. Quis vnquam existimare poterit absque diuina prouidentia factum, vt prisca illa Romanæ superstitionis monumenta, ac totius Reipublicæ (vt solent dicere) munimenta, tanto studio ex regionibus etiam externis conquisita, tot laboribus custodita, tanto ciuium sanguine ab hostibus defensa, ac summa denique industria aucta, adolescentuli imperantis libidine adeo fuerint ignominiose prostrata, nullo reclamante Pontifice, nec (quod solitum erat religionis ergo) contradicente Senatu? sicq. illa numina, quibus preces funderent, vota nuncuparent, nudipedalia & lectisternia exhiberent, in quæ spes omnis Senatus populiq. Romani esset in bello & pace iugiter collocata: illa ipsa inquam (quod maioris est admirationis) non ab hostibus urbem inuadentibus, non a Christianis eadem numina execrantibus, sed ab ipso eorum Imperatore, quem exercitus elegisset, & Senatus comprobasset, fuerint violata, amota, ac turpissime profanata?

VI.

a Herod. lib. 5.

DE MAMAEA MATRE ELAGABALVS.

a Euseb. lib. 6. cap. 13.

Verum hæc facta sunt postea, cum Romam se contulit Elagabalus: qui (vt auctor est Herodianus^c) hoc anno hiemauit Nicomediæ, sequenti vero Romam abiit, quo etiam venit vna cum matre & auia, necnon Mamæa sorore matris ipsius Augusti, quæ erat mater Alexandri, laudatissima femina, procul abhorrens a fororis infamissima vita: et sicut illa, qualis ipsa esset, talem filium educauit; ita & ista optimis moribus suum instituit natum, prudentissima sane femina, scriptorum omnium præconio celebrata. de qua modo tantum, vt omittamus cetera quæ ab instituto abhorrent, quæ de ea sic scribit Eusebius^d, huc in medium adducamus: Mamæa mulier, si qua alia, virtute & pietate spectatissima, vita & moribus cum primis religiosa, cum Origenis fama ita celebris passim hominum vagaretur sermonibus, vt ad eius etiam aures perueniret, permagno videbatur æstimare, si non solum viri dignaretur aspectu, verum etiam eius in sacris litteris intelligentiæ, quam omnes admirabantur, periculum faceret. Illa igitur iam tum Antiochiæ commorans, per turbam satellitum illum ad se accersuit. Apud quam ille vbi ad tempus moram fecerat, & multa quæ ad gloriam Domini & diuinæ eius disciplinæ ac potentiæ amplitudinem spectabant, ei exposuerat: ad consueta studia & exercitationes se mature recepit.] hæc Eusebius de Origene: quem cum constet sub Zephyrino Papa venisse Romam, his vltimis ipsius Zephyrini tempo-

A temporibus accidisse putamus: et fortasse eo Mamæam secutus est. Eusebius autem eam prætexit quoque causam eius Romam aduentus, sic dicens^a:

Adamantius (hoc enim erat etiam Origeni nomen) Zephyrino eisdem temporibus Romanam Ecclesiam gubernante, scribit propterea se Romam iter suscepisse, quod sibi admodum erat in optatis, Ecclesiam Romanam plane antiquissimam visere.] hæc Eusebius. Venisse autem rursus Origenem Romam temporibus Philippi Imperatoris, cum illic Plotinus Platonius profiteretur, dicemus suo loco. Subdit de Origene Eusebius^b: Romæ non diu commoratus, Alexandriam reuertitur, atque ibi conuerterem docendi munus studio omni & industria exequitur: idq. Demetrio illius Ecclesiæ Episcopo etiam tum cum admodum adhorrente, & precibus prope efflagitante, vt fratribus non grauaretur esse adiumento.] et inferius: Tanto porro studio atque cupiditate sacrarum litterarum accurate peruestigandarum ducebatur Origenes, vt linguam etiam Hebraicam studiose perdisceret, & non modo vetera Scripturarum exemplaria apud Iudæos Hebraico sermone scripta custoditaq. sibi acquireret, verum etiam aliorum interpretationes, qui præter Septuaginta sacras litteras conuertissent, exquisitè indagaret.] hæc Eusebius, eius commendans studium in Hexaplis elaborandis. Sed quæ subdit de Ambrosio, intexamus:

Per idem tempus (inquit Eusebius^c) Ambrosius, qui Valentini erroris prauitate erat infectus, ipsa veritate, cuius partes Origenes in disputando susceperat, conuictus confutatusque, ac veluti lucis splendore interiore mente illustratus, rectæ & Ecclesiasticæ fidei se totum addixit. Alij etiam complures exquisita doctrina imbuti, propter celebrem famam, quæ de Origene vbique emanauerat, ad eum se conferebant, periculum de accurata accumulataq. viri in sacris litteris facultate & noticia facturi.] Non Ambrosium tantum, sed & alios hæreticos ad Catholicam fidem idem Origenes conuertit: horum namque fidem facit de Recta in Deum fide scriptus ab eo commentarius, in cuius apposita præfatione hæc primo leguntur: Nonnumquam multi philosophi, qui a nostra disciplina abhorrebant, interdum & hæretici ad eum disputaturi veniebant. Cumq. frequens instituta esset disputatio, multos Gentiles, quibus cum vt idolorum insanum cultum detestarentur, persuasisset, ita comparauit, vt martyrij coronam sint adepti. In his etiam fuit Ambrosius, qui Origenis æmulus factus, & ab eo nostris decretis institutus, se a Valentini Marcionisq. hæresi secreuit & remouit. Quod cum hæretici quidam tunc intellexissent, malo animo consilioq. impulsu, disputandi causa venerant ad Adamantium: delectoq. sermonis sui iudice philosopho, qui a Christiana religione abhorrebat, initium fecerunt disputandi. Ad extremum penes vnuerfam Ecclesiam Catholicam fuit victoria: quo factum est, vt multi Gentiles & hæretici etiam cum Eutropio iudice religionem Christianam approbarent & crederent. hæretici quidem sunt Megethius, Marcus, Drosorius, Valens, & Marinus.] hæc ibi.

Ad hæc Eusebius: Infiniti porro hæretici, & philosophi non pauci, omni litterarum genere cum primis eximij, studiose & attente ei animum aduertebant; & præter quam quod sacris & diuinis litteris, exteris præterea disciplinis quæ ad philosophiam attinebant, aliqua ex parte ab illo eruditi institutiq. fuerunt. Illos item quos ingenij acumine & bonitate valere intelligebat, philosophiæ cognitione, geometria, arithmetica, & alijs id genus artibus, quæ ad grauiora studia viam muniunt, informauit excoluitque. Deinceps ad philosophorum sectas, eorumq. opiniones perdiscendas duxit, & libros ab illis conscriptos eis exposuit, cum præclare in eos commentando, tum perspicaci mentis solertia in singula intuendo: adeo vt philosophus plane insignis esset, omnium Græcorum sermone prædicatus. Complures item, qui ingenio erant paulo obtusiore, ad humaniores litteras, quæ sunt in communi consuetudine positæ, perdiscendas impulit: asseuerans eos non parum fructus & commoditatis ex illis, & ad sacrarum litterarum cognitionem, & ad mentis ad easdem ingrediendas præparationem perceptruros. Vnde sæcularis (vt ita dicam) litteraturæ ex philosophia petita studium & exercitationem sibi in primis necessariam existimauit. Illius vero singularis præstantisq. in his rebus progressionis testes sunt Græcorum philosophi, qui eius temporibus claruerunt. In quorum libris crebram huius viri mentionem inuenimus: propterea quod nonnulli aliquando suos libros illi dedicabant; interdum lucubrationes ad eum tam-

a Euseb. lib. 6. cap. 13.

VII. ORIGENIS ROMAM ADVENTVS.

b Euseb. ibi. ORIGENIS DOCT. ALEXANDRIAE.

VIII. *c Euseb. lib. 6. cap. 13. AMBROSIVS STUDIOSVS ORIGENIS.*

IX. ORIGENIS EXCELLENTIA IN SCIENTIIS OMNIBVS.

tamquam ad magistrum, quo de illis iudicium faceret, referebant.] sed hæc Plotini præstantissimi inter Platonicos testimonio comprobata suo loco dicemus.

X. Quod rursum ad Ambrosium pertinet, Origenis opera ex hæresi ad Ecclesiam re-stitutum; hæc idem Eusebius a habet: Ex eo tempore Origenes commentarios in sacras litteras scribere adorsus est, Ambrosio cum ad eam rem impellente maxime; qui non solum infinitis prope verborum ad persuadendum accommodatorum hortationibus, sed copiosissimis subsidijs ad eiusmodi operam maxime necessarijs illum ad hoc studij genus incitavit: nam celeres scribere plures quam septem ei dictanti præsto aderant, qui præstitutis temporibus scribendi laborem vicissim susciperent: librarij non pauciores, vna cum puellis quæ ad scite & concinne scribendum erant probe exercitatae: quibus omnibus Ambrosius rerum copiam affatim suppeditabat necessariam. Quinetiam in hac diuini & sacri eloquij commemoratione ac studio vix dici potest quam profensam operam ei contulerit, qua illum vel maxime ad commentariorum confectio-nem incenderet.] hucusque de Origene atque Ambrosio Eusebius.

XI. Sed plane mirandum, quod de septem & amplius celeribus scribis adhibitis ab Am-brosio Origeni dictanti tradit Eusebius; cum sciamus S. Hieronymi i testificatione, no-tarium vnum superesse solere dictanti. Nam de notario suo quid ipse experiretur, in præfatione libri tertij commentariorum in epistolam ad Galatas, manifestat his verbis: Accito notario, aut statim dicto quodcumque in buccam venerit, aut, si paululum voluero cogitare, melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, manum contrahit, frontem rugat, & se frustra adesse, toto gestu corporis contestatur.] sed & S. Ambrosius b ad Sabinum scribens: Non, inquit, dictamus omnia, & maxime nocti-bus, quibus nolumus alijs graues esse ac molesti: tum quia ea quæ dictantur, impetu quodam prouunt, & profuuo cursu feruntur. Nobis autem, quibus cura est senilem sermonem familiari vsu ad vnguem distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius videtur propriam manum nostro affigere stylo, vt non tam deflare aliquid videamur, quam abscondere, neque alterum scribentem erubescamus, &c.] Ecce tibi, Hierony-mo vnus, Ambrosio vnus satis superq. erat notarius, vt qui nec vel vni satis suppedi-tare possent quod scriberet: Origenes vero septem opus habuerit, absque librarijs, quo-rum non scribere, sed exscribere munus erat. At dum hæc mecum ipse considero, obstupesco; deq. Origene sententia illa Prouerbiorum in mentem venit: Hereditas, ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.] quod & proba-uit euentus: haud enim festinanter per ingenij pernecitatem diuina adeunda atque per-tractanda sunt scripta; cum nec in addiscendis profanis laudetur a Quintiliano d præ-cox ingenium.

XII. Quod vero ad eundem Ambrosium Origenis administrum studiorum pertinet, de eo hæc ipse Origenes in præfatione in Euangelium Ioannis: O Ambrosi, vere homo Dei, & homo in Christo, & qui pro virili contendis esse spiritualis, nec amplius ho-mo.] Cetera autem de Origene, singulis annis, quibus gesta coniectare possumus, in Annalibus digeremus. Cum vero Eusebius sub Caracalla contigisse dicat conuersio-nem Ambrosij; quoto potissimum anno eius Imperij id factum sit, incompertum ha-betur: Fuisse autem ipsum eximie eruditionis hominem, ex hoc potest intelligi, quod, quæ ab Origene scripta essent, ab eo interdum corrigerentur. nam idem Origenes in epistola de Susanna ad Africanum hæc habet in fine: Salutem te qui dictandæ epistolæ fuit adiutor, & toti interfuit, quæ voluit corrigens, dominus meus & frater sanctus Ambrosius: salutem te etiam fidelissima eius coniux Marcella simul cum liberis, & Ani-cerus.] hæc ipse de Ambrosio, qui eo gloriæ prouectus est, vt gloria confessionis cla-ruerit, prout de eo S. Hieronymus e refert.

IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ANT. ELAG. IMP. ANNVS ANNVS ANNVS

I. D Vcentesimo vicesimoprimo Christi Domini nostri anno, Antonino Augusto se-cundum & Sacerdote Coss. vicesimafexta mensis Augusti, Zephyrius Papa, cum sedisset annos decem & octo, totidemq. dies, moritur. De annis sedis eius Euse-bio f magis acquiescimus, in Chronico affirmanti sedisse annos decem & octo, hocq. anno

X. Euseb. lib. 6. cap. 17. AMBROSIVS PRAESTO EST ORIGENA.

b Ambros. opi- Hols 45. lib. 7.

c Prov. 20.

d Quintil. lib. 1. cap. 3.

AMBROSII IN-SIGNIS BRVDL-TIO.

e Hieron. de Scrip. Eccles. in Am. ref.

ZEPHYRINI PA-PAE OBIVS. f Euseb. in Chro. lib. 6. c. 15.

A anno secundo Elagabali vita functu esse; quod Vaticano Indici magis sit consentiens, quam ceteris, qui alijs Consulibus & ad alia tēpora eius obitum referunt. At licet idem Eusebius alibi dicat, Zephyrinu anno primo Elagabali esse mortuū; quod idem annus primi finis & secundi esset exordium, nulla alia habita ratione mensium vel dierum, sic posuit. Quod vero in antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis, in ipsis (inquam) Ec-clesiasticis tabulis, quas Martyrologium nominamus, legatur Zephyrinus subiisse mar-tyrium, id sane illi priuatim oportuit accidisse (vt de alijs sæpe euenit) in pace Ecclesiæ.

Sed fortasse & illa ipsa opportuna videri potest oblata causa martyrij, quod Elaga-balo restiterit, cupienti (vt diximus ex Lampridio) cum aliorum omnium, tum etiam Christianorum religionem sub Elagabali dei sui cultu referre. Ceterum vtrum hæc, an alia præcesserit causa subeundi martyrium, nescimus: sed illud nos non latet (quod ali-bi diximus) olim maiores consueuisse Martyres appellare omnes, qui Christianæ con-fessionis occasione supplicia aliqua sustinuisent, licet post tormenta superstites diem extremum in pace clausissent. De eodem Zephyrino hæc tantum leguntur in libro de Romanis Pontificibus (non enim eo libro vitæ ipsorum Pontificum, sed eorum successio, & factæ ab eis ordinationes, & dies obitus recensentur) Hic fecit ordina-tiones quatuor per mensem Decembrem, presbyteros tredecim, diaconos septem, Episcopos per diuersa loca tredecim. Qui sepultus est in cœmeterio suo, non lon-ge a Callisti cœmeterio, via Appia, septimo Kalendas Septembris. Cessauit Episco-patus eius dies sex.] sicq. die secunda Septembris creatus est Callistus Romanus ex patre Domitio.

His temporibus Elagabalum, auctor est Lampridius a, ad agitandas quatuor elephan-torum quadrigas in Vaticano, demolitum esse aliquot sepulchra, quæ obistebant. Exi-stimauit ob id aliquis b, sed nulla plane auctoritate nixus vel ratione, tunc dirutum esse inter alia sepulchrum Apostoli Petri, translatumq. corpus eius ad Catacumbas, vbi vna cum Pauli corpore manserit vsque ad Cornelium Papam: qui vtrumque sustulisse dici-tur; & Petri in Vaticano, Pauli vero via Ostiensi, vbi sunt postea ipsis erectæ basilicæ, collocasse. Amplioribus sane spatijs Vaticanum olim patuisse, tomo primo Annalium diximus: adeo vt non sit necesse hæc intelligere facta ab Elagabalo vbi esset Petri sepul-chrum. Rursum vero cum illud esset a latere Circi Neronis, inhærens monti, nequa-quam videri potest illic fuisse opportunum locum ad agitandas immanium bestiarum quadrigas. Nam si velimus illum eas agitasse in Circo Neronis; si illius spectaculi ca-pax Circus non erat, ipse primo diruendus fuisset; cum tamen nulla mentio habeatur de Circo diruto, quod ante omnia (quod res esset longe maioris momenti, quam pri-uatorum sepulchra) dicendum fuisset. Si vero eum extra Circum agitasse quadrigas di-cere velimus; tunc, cum inter Circum & tumulum S. Petri perangustum esset spatium, monte a tergo, a fronte Circo posito, non satis erat Elagabalo demoliri sepulchra, ni-si solo æquasset (vt dictum est) Circum; cum tamen nonnisi aliquot sepulchrorum factam esse iacturam, idem affirmet. At si demus etiam tum Petri Apostoli dirutum se-pulchrum, eiusq. corpus translatum fuisse ad Catacumbas; quæ, rogo, ratio subesset, vt & Pauli Apostoli corpus etiam e sepulchro via Ostiensi posito sublatum, & in Cata-cumbas pariter illatum, vna cum S. Petri corpore conderetur? cum vt illud antehac in proprio sepulchro via Ostiensi collocatum, & in hæc tempora asseruatum, inde tol-leretur, nulla causa vel saltem verisimilis monstrari possit.

His igitur penitus confutatis, magna est apud me auctoritas S. Gregorij, affirmantis, paulo post tempus passionis Apostolorum, eorundem sacra corpora a Græcis furtim sublata, tumq. ad Catacumbas perlata fuisse: qui diuino miraculo præpediti, a coeptis desistere coacti sunt. cum Fideles, re comperta, in sua loca Apostoloru corpora retulere. At rem gestam, eius verbis superius enarratam, hic repetere, quo cuncta certiora red-dantur, operæpretium existimamus. Scribens e enim ad Constantiam * Augustam, hæc ait: De corporibus vero sanctorum Apostolorum quid ego dicturus sum? dum constat, quia eo tempore, quo passi sunt, ex Oriente Fideles venerunt, qui eorum cor-pora, sicut ciuium suorum, repeterent: quæ ducta vsque ad secundum Vrbis millia-rium, in loco qui dicitur ad Catacumbas, collocata sunt. Sed dum ea exinde leuare omnis eorum multitudo conueniens niteretur, ita eos vis tonitruu atque fulguris nimio metu terruit atque dispersit, vt talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc

Annal. Eccl. Tom. 2. Ff autem

II. CAUSA MARTY-RII ZEPHYRINI.

III. a Lamprid. in Helogabal. b Paninius in addit. ad Plas. de Roman. Pont.

REFELLITVR OPINIO DE TRANSLATIO-NE SS. CORPO-RVM PETRI ET PAULI.

IV. DE TRANSLA-TIONE CORPO-RVM SS. APO-STOLORVM. e Gregor. lib. 5. epist. 30. * ab. Constan-tinam

autem exeuntes Romani, eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, leuauerunt, & in locis, in quibus nunc sunt condita, posuerunt.] hæc Gregorius.

V. REFELLITVR OPINIO DE-TRANSLATIO-NE SVB CORNELIO.

Si ergo tunc sublata, & ad Catacumbas translata, ac etiam proprijs locis tunc restituta fuerunt; quidnam est quod a Cornelio Papa ea e Catacumbis sublata dicuntur, & Pauli quidem prope Viam Ostiensem positum, Petri vero in Vaticano? Hæc profecto ita esse non possunt, nisi dixerimus bis eadem corpora ad Catacumbas fuisse delata, ac bis itidem locis proprijs restituta: quod quidem antiquorum nemo dixisse, nec saltem somniasse reperitur. Quamobrem cum eo redacta quæstio esse videatur, vt vel mendacem (quod nefas est cogitare) Gregorium fuisse dicamus, vel potius hallucinatam esse incertum auctorem illum, qui citari falso Damasus consuevit: æquius est, vt (quod omnis ratio persuadet) potius Gregorio ea ad Augustam scribenti, quàm incerto auctori incerta tradenti acquiescamus.

VI.

Nec est insuper quod dici possit, tunc temporis, cum a Græcis sublata sunt illa corpora, ad Catacumbas fuisse translata, sed demum a Cornelio Papa in loca pristina reportata: nam ab eo tempore vsque ad Zephyrinum, dictis in locis, in Vaticano scilicet Petri, & Via Ostiensi Pauli corpora permansisse, nemo poterit dubitare: siquidem ex tunc vsque in præsens complures Romani Pontifices, quos recensuimus, sepulti dicuntur in Vaticano iuxta corpus beati Petri. Rursus vero patens est testimonium Gaij, qui (vt nuper dictum est) Romæ agens temporibus Zephyrini, vbi posita essent corpora sanctorum Apostolorum, digito (vt ita dicam) ostendit. His a nobis tum certis rationibus, tum antiquorum testimonijs stabilitis, aliquem refragari minime prohibemus: sed volumus esse liberum in re ambigua, vt lubet, vnumquemque ex animi sui sententia opinari: at veri amantem perspicacis ingenij lectorem his nostris fautorum, minime dubitamus. Quod & si quis his obijciat eiusdem Cornelij nomine vulgaram epistolam: dicimus eam non perinde exploratæ fidei esse, ac eam quam opponimus citatam a nobis sancti Gregorij ad Constantinam: cuius fidem adeo testatam nemo vumquam ausus est vel minimum quidem in dubium reuocare. At de his hæc tenus.

IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ANT. ELAGAB. IMP. A N N V S A N N V S A N N V S 222. 2. 3.

I. AFRICANI LEGATIO AD IMP.

a Eusebius in Chronico. b Euseb. lib. 6. cap. 24.

Christi anno ducentesimo vigesimo secundo, Marco Aurelio Antonino & Euty- chiano secundum Coss. Iulius Africanus, inter viros eruditos huius temporis clarus, legationem ad Imperatorem suscepit (fortasse suadente Origene, qui eo utebatur familiarissime, in Palæstina tunc agente) pro restituenda olim incensa ciuitate Nicopoli Palæstinae, quam ex Romanorum victoria nomen illud consecutam fuisse diximus, cum Emmaus antea vocaretur. Re obtenta, sequenti anno est ciuitas excitata: hæc apud Eusebium. Quod pertinet ad Africanum, hæc de eo alibi idem auctor: Per idem tempus Africanus librorum scriptor qui *neſol* appellantur, magna commendatione ad hominum famam profluxit. Huius de historia Susannæ a Daniele litteris prodita, quasi adulterina esset & commenticia, magnopere dubitantis extat epistola ad Origenem scripta: ad quam Origenes per litteras plenissime respondebat. Eiusdem Africanus quinque alij libri de temporum & annalium ferie, accurata quadam industria elaborati, ad nos peruenerunt: in quibus ait, se Alexandriam, propter incredibilem Heraclæ famam, quæ vbique manauerat, iter fecisse; quem propter philosophiæ & aliarum Græcarum disciplinarum cognitionem, qua egregie excellebat, ad Ecclesiæ illius Episcopatum administrandum delectum esse, supra docuimus. Est etiam alia epistola ab eodem Africano ad Aristidem per scripta, de ea quæ putatur esse genealogiarum Christi apud Matthæum & Lucam discrepantia: in qua Euangelistarum consensum ex historia quadam, quæ ad sua ipsius tempora integra deuenerat, apertissime tradit: quam equidẽ oportune in primo libro huius operis, quod habemus in manibus, ab eo petitam citauimus. Hæc Eusebius de Africano: habet eadem quoque S. Hieronymus.

II.

Quod vero pertinet ad historiam eiusdem Iulij Africanus: extabat adhuc integra tempore Photij, qui in sua Bibliotheca eius cum meminit, ait eam sumere exordium a mundi creatione, nihilq. ab eo prætermisum vsque ad Christi aduentum, licet cuncta summatim

A matim perstrinxerit. Rursus vero eundem prosequi res in Ecclesia gettas a Christo Redemptore nostro vsque ad Mactini Imperium, cuius tempore illa cuncta scribebat: aitque eundem numerare ab origine mundi ad illud vsque tempus annos quinque mille septingentos viginti tres. hæc de Africano Photius. Citatur idẽ auctor a S. Basilio, eiusdemq. scripti fragmentum recitat de Spiritu sancti vna cum Patre & Filio conglorificatione, in hæc verba: At nec Africanum historicum talis glorificandi forma præterijt. Siquidem palam est in quinta de temporibus Epitoma & ipsum in hunc loqui modum: Nos vero qui & illorum verborum mensuram dicimus, non ignoramus fidei gratiam: gratias agimus ei qui præbet nostris Patribus ornium Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria & maiestas cum sancto Spiritu in secula.] At de Africano satis, cuius lucubrationum magno detrimento facta iactura est.

B Quod autem ad Heraclam spectat, Alexandriae sacras litteras magna cum laude publice profitentem; ipsum fuisse olim Origenis discipulum, sed qui reliquos antecelleret, superius dictum est. Hunc Origenes (inquit Eusebius) ceteris discipulis suis præferens, virum cum sacrarum litterarum studiosum, tum vero in alijs disciplinis disertissimum, tum philosophiæ denique non ignarum, socium in instituendi munere sibi adsciuit, & huic eos erudiendos commisit, qui ipsis fidei elementis modo essent imbuendi. Eorum autem disciplinam, qui in cursu erant positi, & ipso doctrinæ sacræ habitu aliquanto maturiores, sibi ipsi docendos reseruauit.] hæc Eusebius de Heracla, cum docere inciperet. Porro simulac Origenes in Palæstinam est profectus, ipsum integrum atque summum docendi munus in Heraclam refusum est. quando autem Episcopus sedere cœperit, suo loco dicemus.

III.

DE HERACLA CATECHISTA. a Euseb. lib. 6. cap. 22.

C IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ANT. ELAGAB. IMP. A N N V S A N N V S A N N V S 223. 3. 4.

Sequenti anno Christi ducentesimo vigesimotertio, Gratus & Seleucus ponuntur Consules: cum tamen a Dione Eutychianus sub Elagabalo tertium Consul fuisse dicatur, sed fortasse suffectus. Quo anno Alexander Mamae filius, consobrino Elagabali, creatus est Cæsar, in sequentem annum Consul designatus. sed & cum in filium adoptasset, vt cum suis moribus institueret, viros omnes probos & eruditos, quibus Mamae mater puerum tradiderat educandum, partim morte, partim vero multauit exilio. Fuisse ex ijs aliquem Christianum, facile suademur, cum huius religionis hominum (vt dictum est) mater studiosissima esset.

I.

b Dione Helio. c. 6. d. e. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z. ALEXANDER ADOPTATVS.

c Herod. lib. 5.

Ceterum Alexander vno eodemq. die omnes amplissimas dignitates, diuersis temporibus conferri solitas, se accepisse, apud Lampridium in hæc verba ipsemet pro concione post mortem Elagabali in Senatu testatus est, dicens: Gratias ago vobis, Patres conscripti, non nunc primũ, sed & de Cæsareo nomine, & de vita seruata, & Augusti nomine addito, & de Pontificatu Maximo, & de Tribunitia potestate, & Procontulari Imperio: quæ omnia nouo exemplo, vno die in me contulistis.] hæc ipse. reliqua de eo suis quibusque locis opportunis inferius dicturi sumus.

II.

ALEXANDER OMNIS VNO DIE DIGNITATES CONSECVTVS.

IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ALEXANDRI IMP. A N N V S A N N V S A N N V S 224. 4. 1.

Ducentesimo vigesimo quarto Christi anno, Antonino Augusto quartum & Alexandro Cæsare Coss. ipse Antoninus Elagabalus, cum imperasset annos tres, menses nouem, & dies quatuor, annos natus decem & octo, ob nefandas suas turpitudines Senatui Populoq. Romano atque militibus redditus execrabilis, occisus est, corpusq. eius in viam eiectum, atque raptatum, demum in Tiberim protrahum est; ex quo Tractitius (vt diximus) atque Tiberinus meruit appellari. Iam eo immanitatis peruenerat impurissimus homo vna cum matre æque impudentissima, quæ cum ipso simul confossa est, vt ad enormissima scelera illud addiderit, quod magis causa pueros iuberet occidi. hæc Dio, proxime omnia intuens; cui de ætate Imperatoris, & annis Annal. Eccl. Tom. 2. ff 2 quibus

I.

ELAGABALVS OCCIDITVR.

quibus regnavit, magis assentimur, quam Aurelio Victori, vel alijs dicentibus vixisse annos sexdecim, imperasse duos, ac menses octo; & Herodiano affirmanti, Elagabalum tempore Consulatus Alexandri, quo creatum dicit Casarem & adoptatum, annos natum quatuordecim, Alexandrum vero duodecim; neque eidem dicenti Elagabalum imperasse sexennium.

II. a Lamprid. in Alexand. ALEXANDER IMPERAT. b Idem ibid.

QUOMODO CHRISTUM COLUIT ALEXANDER.

c Apud Origenem contra Cels. lib. 8.

III. ALEXANDER RES CHRISTIANORVM IMITATOR.

IV.

DE TABERNA MERITORIA IN ECCLESIA CONSECRATA.

Eo igitur in hunc modum sublato de medio, Alexander miro consensu militum, Senatus, ac totius populi, in vnum conspirantibus omnibus, acclamatus est Imperator pridie Nonas Martij, annum agens ætatis decimum sextum. Hic igitur, vt qui a matre non abhorrente a Christiana religione & inter Christianos pariter educatus esset, non solum (quod ait Lampridius) Christianos esse passus est, sed Christo Deo aliquem qualemcumque cultum exhibuit: ita tamen, vt qui deorum cultui assueuisset, & a puero Gentilicij quoque superstitionibus imbutus esset, deos pariter coleret, & quodcumque numen sibi fuisset ab alijs antea prædicatum. Nam de eo ex scriptore suorum temporum hæc idem auctor testatur: Matutinis horis in larario suo, in quo & diuos Principes, & optimos electos, & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & Christum, & Abraham, & Orpheum, & huiuscemodi deos habebat, ad maiorum effigies rem diuinam faciebat. & post multa: Christo templum facere voluit, eumque inter deos recipere, quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus iusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, vocantur Hadriani: quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab ijs, qui consulentes sacra, repperant, OMNES CHRISTIANOS FVTVROS, si id optato venisset, & templa reliqua deserenda.] hæc ipse. Quod olim iactari a Christianis aiebat Celsus Epicureus, Romanos omnes & Imperatores fore Christianos; satis demonstrat hæc ipsa, quæ ab ipsorum oraculis, ipsis inuitis, redderentur, non latuisse Gentiles propheticijs attendentes sententijs: licet hæc nequaquam a Christianis iactari, Origenes excuset.

Porro Alexander non solum Christianæ religionis studiosus fuisse videtur, sed eorum quoque institutorum, quantum fas fuit, diligens imitator, in his præsertim quæ ad regimen politicum pertinere videbat. nam de eo hæc idem Lampridius tradit: Et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit, vbi aliquos voluisset vel rectoris prouincijs dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, Rationales ordinare; nomina coram proponere, hortans populum, vt, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnam capitis. Dicebatque graue esse, cum id Christiani & Iudæi facerent in prædicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt; non fieri in prouincijs rectoribus, quibus fortunæ hominum committuntur & capita.] sed & illud: Clamabatque sæpius, quod a quibusdam siue Iudæis, siue Christianis audierat, & tenebat: idque per præconem, cum aliquem emendaret, dici iubebat: Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Quam sententiam vsque adeo dilexit, vt & in Palatio & in publicis operibus perscribi iuberet.]

Recenset idem quoque auctor eiusdem Imperatoris iudicium pro Christianis exhibitum: Cum, inquit, Christiani quemdam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarij dicerent sibi eum deberi: rescripsit, melius esse, vt quomodocumque illic Deus colatur, quam popinarijs dedatur.] hæc de Alexandro Lampridius. Sed singula sunt accuratius explananda, et vt ex ijs incipiamus: Quantum coniectura conserui licet in re antiquissima & obscura, existimo hunc locum publicum Christianis adiudicatum ad construendam ecclesiam, aliquo fuisse ad religionem spectante olim nobilitatum monumento; quod Christiani adeo cuperent illum ecclesia erecta desuper illustrari, quibus complura priuata loca ad id opus deesse non potuissent. Quam obrem hunc illum arbitror fuisse locum trans Tiberim positum, vbi Augusti tempore Taberna Meritoria erat, ex qua oleum magno miraculo e terra erumpens copiose fluxisset, in signum (quod suo superius loco dictum est) Christi humani generis Redemptoris in mundum proximi aduentus. Loco igitur illo publico destituto; popinarij, quod publica in eo taberna fuisset, ad se artis vsu pertinere rati, rescripto Principis proprium efficere conabantur. Nam popina proprie locus erat, vbi publica opsonia, carneque coctæ publico vsui venum expositæ comederentur, cuius vsus etiam Taberna Meritoria erat hospitium mercenarium.

Contra

A. Contra vero Christiani, vt in eo ecclesiam erigerent, postulabant: quibus cum annuisset Imperator, illic nobilem ecclesiam erexerunt, sanctissimæ Virginis Dei Genitricis Mariæ Partui, olim eo prodigio præsignato, religiosissime consecrandam. Faut huic nostræ coniecturæ, immo & firmiter adstipulari videtur, ac rem propemodum certam reddere, quod in gestis S. Callisti Papæ, qui his Alexandri temporibus viuebat, legitur ab eo eam erectam fuisse ecclesiam trans Tiberim positam. In libro enim de Romanis Pontificibus, sua antiquitate omnibus noto, hæc verba descripta habentur: Hic fecit ecclesiam S. Mariæ trans Tiberim.] Cum vero nonnisi de hac ecclesia memoria sit, Alexandri Imperatoris temporibus Romæ excitatam fuisse; pro ea ædificanda locum illum Christianis ipsum Imperatorem adiudicasse, affirmare necesse videtur. Extat ipsa quidem veneranda antiquitate nobilis, & tantæ rei gestæ memoria celebrissima, quæ prope Confessionem sacrum illud foramen continet, ex quo olim scaturijt oleum: feruntque qui hoc experimento didicerunt, terram intus positam adhuc oleo esse madidam; quam erutam si quis comprimat, manum sentiat vnguine delibutam. Sed redeamus ad Alexandrum.

Quod vero electionem Ecclesiarum Præsidum, a Christianis tractari solitam multa præuia morum inquisitione, Alexander voluit in Præsidum creationem transferre; quoniam modo ea tunc fieri soleret, Origenes, qui his viuebat temporibus, docet, magnamque tradit adhiberi solitam diligentiam, vt, qui primi inter Christianos essent, ad regimen animarum adsciscerentur. Diacono item proclamante in Ecclesia, patuisse omnibus aditum obijciendi ordinando, si quod patrasset aliquando crimen; id quoque & antiquiores Ecclesiæ Rituales libri demonstrant. Ceterum non de Episcopis tantum, vel sacris ministris ordinandis exacte fieri consueuerat eiusmodi morum inquisitio, sed de omnibus propemodum Christianis, vt quisque se gereret: vt, si quid egisset professione indignum, a Fidelium cœtu abijceretur. Quod quidem his temporibus seruari solitum in Ecclesia, idem Origenes declarat his verbis, quæ insinuandæ antiquæ disciplinæ causa hic describere operæpretium existimauimus. ait enim in primis de ijs qui ad audiendum admitti cupiunt: Christiani vero, quantum possunt, perexaminant animos audiri se cupientium: ac primum priuatim examinatos, priusquam in cœtum recipiantur, vbi videntur eo profecisse, vt honestæ vitæ sint cupidi, tum demum introducunt, distinctis ordinibus; altero recens admissorum, necdum assecutorum lustrationis symbolum; altero iam professorum religionem Christianam. In posteriore ordine ordinati sunt aliquot, qui inquirant in vitas & mores accedentium: vt non concessa facientes, candidatos religionis arceant a suis conuentibus: ceteros horum dissimiles excipiant ex animo, & quotidianis accessibus meliores faciant. Iam erga peccantes quam seuera disciplina, præcipue contaminatos libidine? quos e sua Republica reijciunt nostri.] hæc Origenes.

Quod vero Lampridius dicit, in Præsidum electione Alexandrum Imp. non tantum imitatum esse Christianos, sed & Iudæos; declarat hæc diligenter S. Cyprianus in epistola ad Hispanos conscripta, cum ait: Videmus de diuina auctoritate descendere, vt sacerdos plebe præsentis sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur: sicut in Numeris Dominus Moyse præcipit, dicens: Apprehende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni synagoga: et exue Aaron stolam eius, & indue Eleazarum filium eius, & Aaron appositus moriatur illic. Coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotem: id est, instruit, & ostendit ordinationes sacerdotales nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt plebe præsentis, vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium suffragio & iudicio fuerit examinata. Quod postea secundum diuina mysteria obseruatur in Actis Apostolorum; quando de ordinando in locum Iudæ Episcopo Petrus ad plebem loquitur: Surrexit, inquit, Petrus in medio discentium, fuit autem turba in vno. Nec hoc in Episcoporum tantum, sed & sacerdotum, sed in diaconorum ordinationibus obseruasse Apostolos animaduertimus.] et post alia in eandem sententiam allata: Propter quod, inquit, diligenter de traditione diuina & Apostolica obseruatione obseruandum est & tenendum, quod apud nos quoque & fere per prouincias vniuersas tenetur: Vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem,

plebem, cui præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur, plebe præsentate, qui singulorum vitam plenissime no-

VIII.

Orig. contr. Cels. lib. 3. QVAM PRÆSTARENT PRÆSIDIBVS Prouinciarvm.

At quantamlibet diligentiam adhiberet Alexander Imperator, vt optimos quosque præficeret prouincijs magistratus; nec in minimo quidem æquare valuit Ecclesiarum Præsidium probitatis excellentiam. quod Origenes a demonstrat his verbis: Eodem modo magistratus Ecclesiastici cum Vrbanis magistratibus conferendi: vt intelligas magistratus Ecclesiæ, etiam qui inter collegas paulo frigidius versantur in officio, tamen in morum & virtutum ratione vulgaribus Senatoribus atque magistratibus præcellere.] hæc ipse. Illud autem quod de Alexandro Lampridius scribit, Passus est esse Christianos] sic intelligendum est, quod nec quicquã negotij illis faceffuerit, nec persecutionẽ aliquã in eosdẽ promulgatis edictis excitauerit: tamen per Urbis Præfectos, & prouinciarũ Præsides in Christianos infensos, tumultuantibus quoque populis, sub eius Imperio nonnullos necatos esse Christianos, exploratissimũ est. Sed de his anno sequenti.

IX.

ALEXANDRI IMP. QVALIS ERGA IVDÆOS.

Quod rursus pertinet ad Iudæos, non mediocria Alexandri studia erga ipsos fuisse videntur; quippe qui si non Regem, Præfectum tamen eos habere permisit, qui eis ius diceret; concessitq. eos in Palæstina habitare. quod testatur Origenes in epistola de Susanna ad Africanum, sic dicens, dum de Iudæis agit: Cum magnæ gentes fuerint & subiectæ, a Rege concessum vt captiui vterentur suis legibus & iudicijs. Nam nunc quoque Romanis regnantibus, & Iudæis didrachma eis pendentibus, quænam concedente Cæsare possit gentis Præfectus, vt nihil differat ab eo qui regnum obtinet in gentem, scimus qui sumus experti. Fiunt enim latenter conuenientia legibus iudicia, & damnantur quidam capitis, neque cum plena omni ex parte libertate, neque Rege omnino ignorante. Idq. in regione gentis longo tempore versati didicimus, & pro certo accepimus. Quamquam sub Romanis duæ solæ relatæ sunt Tribus, nempe Tribus Iudæa, & Tribus Benjamin.] hucusque Origenes de Iudæorum statu, ac studio Imperatoris erga eos: vt non mirum sit, si (quod tradit Lampridius) derisionis causa idem Imp. Syrus Archisynagogus dici etiam consueuerit, quod faueret Iudæis, quibus (vt ait) priuilegia referuauit.

X.

CANON TEMPORVM HIPPOLYTI. Hieronym. de Script. Eccles. in Hippol.

Quod rursus ad præsens tempus pertinet: vsque in hunc annum primum Alexandri, Hippolytus inter scriptores Ecclesiasticos celebris (vt auctor est S. Hieronymus b) d) perduxit quos scripsit temporum canones, rationemq. Paschæ. nam ait: Hippolytus cuiusdam Ecclesiæ Episcopus (nomen quippe vrbis scire non potui) rationem Paschæ temporumq. canones scripsit vsque ad primum annum Alexandri Imperatoris; & sexdecim annorum circulum, quem Græci ἐκκαθημερινὴ vocant, reperit; & Eusebio, qui super eodem Pascha canones decem & nouem annorum circulum, id est, ἐνεακαιδέκα κατημερινὴ composuit, occasionem dedit.] hæc Hieronymus ex Eusebio c. Porro eiusdem descriptionis præclarum monumentum ante quadraginta circiter annos, simulacroe rudibus effosso, eiusdem Hippolyti præferente imaginem, in Agro Verano summa omnium eruditorum lætitia apparuit: nam in sede eiusdem Græcis litteris temporis canon inscriptus legitur. translaturum vero illud fuit in Vaticanam bibliothecam, in qua hæctenus visitur: viuens semper testis Christianæ antiquitatis, qua pij solerent sanctorum atque eruditorum virorum effigies sculptura reddere, ac imagine repræsentare. At de Hippolyto inferius pluribus agendum erit.

Euseb. lib. 6. cap. 16.

IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ALEXANDRI IMP. AN NVS AN NVS AN NVS

I.

Lampid. in Alexandro.

DVcentesimo vigesimoquinto Christi anno, Maximo & Æliano Coss. Alexander Imperator mutatis magistratibus, quos turpissimos Elagabalus iusserat præsidere; quos ipse putauit optimos, Vrbanis præfecit negotijs, & sibi adhibuit consiliarios, quos Lampidius d) recenset his verbis: Vt scias qui viri in eius consilio fuerint; Fabius Sabinus,

A Sabinus, Sabini insignis viri filius, Cato temporis sui, Domitius Vlpianus iuris peritissimus, Ælius Gordianus Gordiani Imperatoris pater & ipse re vera vir insignis, Iulius Paulus iuris peritissimus, Claudius Venatus orator amplissimus, Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Thryphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, hi omnes iuris professores discipuli fuere splendidissimi Papiniani, & Alexandri Imperatoris familiares & focij, vt scribit Acholius & Marius Maximus: Catilius Seuerus cognatus eius, vir omnium doctissimus, Ælius Serenianus omnium vir sanctissimus, Quintilius Marcellus, quo meliorem ne historiae quidem continent. His tot atque alijs talibus viris quid mali potuit cogitari, vel fieri, cum ad bonum consentirent?] hucusque Lampridius: sed hæc Gentilis homo de illis, quod non putaret delictum esse Christianis inferre molestias, quos impios crederent Ethnicis omnes: vel fortasse ipsum præterijt (nam primis Constantini temporibus scripsit) quanta mala eiusmodi adeo celebres Iurisconsulti Christianis irrogarint. Horum omnium facile princeps apparuit Vlpianus, quem Alexandrum Imperatorem habuisse pro tutore, assidentem Principi primo loco, eidemq. Præfecturam Prætorij dignitatem amplissimam contulisse, atque Scriniorum Magistrum creasse, idem affirmat: proximumq. huic locum tenuisse Paulum Iurisconsultum, quorum arbitrio cuncta faceret Alexander.

CONSILIARI ALEXANDRI.

Quo hi fuerint animo in Christianos, ex his quæ Lactantius a scribit, satis potest intelligi: qui post recensitas molestias sæpius Christianis illatas, hæc addit: Quinetiam sceleratissimi homicidæ contra pios impia iura conderunt: nam & constitutiones sacrilegæ, & disputationes Iurisperitorum leguntur iniustæ. Domitius de Officio Proconsulis libro septimo rescripta Principum nefaria collegit, vt doceret, quibus poenis affici oporteret eos, qui se cultores Dei confiterentur. Quid ijs facias, qui ius vocant carnificinas veterum tyrannorum aduersus innocentes rabide sæuientium? & cum sint iniustitiæ crudelitatisq. doctores, iustos esse se tamen ac prudentes videri volunt, cæci & hebetes, ac rerum & veritatis ignari. Adeo ne vobis, o perditæ mentes, inuisa iustitia est, vt eam summis sceleribus adæquetis? Adeo ne apud vos perijt innocentia, vt ne morte quidem simplici dignam iudicetis; sed supra omnia facinora habeatur, nullum facinus admittere, peccatq. purum ab omni sceleris contagione præstare?] hucusque Lactantius in Iurisconsulto huius temporis, ac præcipue in Domitium Vlpianum, qui (vt ait) in libro illo quem scripsit de Officio Proconsulis, cuncta quæ valuit aduersus Christianos statuta collegit, quo se in eos iure agere, non impetu animi, demonstrat. Vtinam illa extarent, quæ postea iuris collector & emendator explosit vt impia, atque tamquam iniusta nequaquam rescribi voluit, sed proscribi: ex illis enim complura fierent manifesta, quibus tum Lactantij querela iustissima explorator redderetur, tum etiam Christianorum constantia, in quos tot tantæq. sæuirent leges, manifestior appareret.

At licet ea tamquam mali frutices falce fuerint emendationis excisa, atque perpetua obliuione sepulta: tamen etsi septimus ille liber, in quo cuncta iura in Christianos armata, veluti in carnificina omnium cruciamentorum, diuersa necum genera afferentia instrumenta essent exposita, omnino deperijt: nihilominus ex ijs quæ anteriori libro sexto, præambulari ad septimum, fuerat prælocutus (licet nec ipse integer habeatur) per rimulas quasdam datur inspicere, quæ haberentur in septimo: in sexto namque iudicia, in septimo autem supplicia videbantur esse collecta. Ait enim b) Congruit bono & graui Præsidi curare, vt pacata atque quieta prouincia sit quam regit: quod non difficile obtinebit, si solcite agat vt malis hominibus prouincia careat, eosq. conquirat: nam & sacrilegos, latrones, plagiatarios, fures conquirere debet.] Ceterum Christiani, quod dicerentur aduersarij dijs, atque eorum implacabiles hostes, a Gentilibus inter alias nefandissimas contumelias fuisse sacrilegos nominatos; qui pro Christianis scripsere Apologias, sæpe testantur. Rursus vero nihil antiquius Proconsuli esse debere, quàm cultui deorum prospicere, atque inter alia, templa ipsorum inuisere, collabentia refarcire, sacra curare, & alia id genus, idem libro secundo de Officio Proconsulis c) scripsit; quibus omnibus Christianorum, deos, eorumq. templa, cultumque omnem spernentium, persecutio esse videbatur annexa. Eiusdem d) quoque esse illa sententia reperitur de improbatæ lectionis libris, siue (vt ait) magicis, siue alijs,

II. Lactant. lib. 5. cap. 1. & 2. VLPIANVS ET ALII IVREGONSVLTI CHRISTIANORVM HOSTES.

III.

b l. 23. ff. de offic. Præsidi.

VLPIANVS MVLTATA IN CHRISTIANOS.

c l. 7. ff. de offic. Procons. d l. 4. ff. famil. hereticum.

alijs, vt perinde ac venena protinus perderentur : fatidicos namque libros, nempe propheticos, esse ex Senatusconsulto vetitos, & magnis poenis eorum lectionem interdicitam fuisse, auctore Iustino martyre, superius dictum est. Pauli quoque Iurisconsulti alia, quæ Christianos pertingere visa sunt responsa, superius recitata sunt.

IV. His quidem, licet minimis (velut dixi) atque perangustis rimulis, ramquam pertransennam de maioribus duci coniectura facile posse videtur: quæ omnia quantumlibet leuia videri possint & subobscura; Lactantij tamen adeo certo atque perspicuo ac penitus irrefragabili testimonio omnino explorata redduntur. Perfacile namque fuit, velamento iustitiæ, alijsq. prætextibus honestissimis, ex mille propemodum occasionibus comparatis, ijs qui prudentissimi ac pariter æquissimi haberentur, quorū apud Principem & alios summa cum fide esset exitimatio, laceffere absque etiam Christianitatis titulo ad libitum Christianos, cum præsertim Princeps pene puer esset: cui ea recta iustaq. videri potuissent, quæ tot virorum insignium vna sententia confirmasset, ac potissimum quod Vlpianus ceteris æqui amantissimus visus, ardentius ingessisset. Sed Deo vlciscente, haud fero debitas poenas dedit: quippe qui a Prætorianis militibus, qui cum noctu inuaserunt (vt auctor est Dio^a) occisus fuit. Quo modo autem Callistus Papa & alij plerique, Vlpiano atque focijs Vrbes administrantibus (quatuordecim enim viri cum Vrbs Præfecto rebus Vrbanis præpositi erant) interfici iussi sunt, dicemus anno sequenti.

VARIIS PRÆTEXTIBUS NE-CATI A IYDI-CIBVS CHR-STIANI.

^a Dio in Alex. ^b Lamprid. in Alexand.

V. Sed illud hic interea elucidandum, quod pertinet ad Alexandrum Imperatorem, de quo Herodianus^c ait, annos quatuordecim quibus regnavit, deduxisse Imperium sine sanguine: certe mendacij ipsum Lampridius^d arguit, dicens: Huius Imperium incruentum quidam litteris tradiderunt; quod contra est: nam & Seuerus appellatus^e est a militibus propter austeritatem: et in animaduersionibus asper in quibusdam fuit.] hæc ipse. Sed nec etiam dici potest, ob id ἀνάλματον, incruentum eius Imperium esse dictum, vt vult, quod Senatorem nullum occiderit: nam constat eodem auctore Lampridio, eum occidi iussisse Ouinium Camillum amplissimum Senatorem tyrannidem affectantem. Sed & Mamæa sanguinaria eiusdem Herodiani sententia habenda est, quæ patrem vxoris Alexandri clarissimum virum inique admodum occidi mandauit, eiusq. filiam Alexandri coniugem in Africam relegauit, ne Augustæ nomen illa sibi vendicante, ipsa contemptui haberetur.

^c Herod. lib. 6. ^d Lamprid. in Alexand. ALEXANDRI IMPERIVM NE-QUAquam SI-NE SANGVINE

VI. Ipsa enim Mamæa eius mater iā a pristina illa optima morum institutione ex Christianorum consuetudine comparata, post collatum Imperium filio visa est descivisse: nam præter hæc quæ dicta sunt, ab omnibus historicis auaritia infamatur. Inter alia enim de ea Lampridius: Mulier sancta, sed auara, & auri atque argenti cupida.] Sed & eius auaritiæ occasione concitatos esse milites in filium, vt eum occiderent, tum ipse, tum alij tradunt. Hæc autem necessario a nobis præmittenda fuerunt, ne commentum putetur, quod dicemus aliquot Romæ martyres sub Alexandro esse passos; licet de eo tradat Lampridius, permisisse Christianos esse. Cum alioqui & ex his augurari liceat, Christianis faceffirum esse Romæ negotium. siquidem cum antea sub Antonino Caracalla, sub Macrino, necnon sub Elagabalo, quiete agere permisi fuissent Christiani; quod Alexander denuo passus dicatur esse Christianos, aliquam vexationem tunc intercessisse, auctor significare videtur.

MAMAEA IN-DETERIVS INVIATA.

I. CALLISTI PA-PAR MARTY-RIVM.

ANNO Domini ducentesimo vigesimosexto, Iuliano & Crispino Coss. pridie Idus Octobris, Callistus Papa martyrio coronatur, cum sedisset annos quinque, mensem vnum, & dies duodecim. In hunc vsque annum eum peruenisse, Eusebij Chronicon adm onet, qui de eodem quoque numero annorum tum ibi, tum in historia fidem facit. sub Alexandro passum esse, cum Acta eius martyrij, tum Martyrologia omnia assueverant. in Romano enim hæc de Callisto scripta habentur, cui cetera assentiunt: Romæ, Via Aurelia, natalis beati Callisti Papæ & martyris, qui Alexandri Imperatoris iussu diutius famę in carcere cruciatus, & quotidie fustibus cæsus, tandem e fenestra

Astra domus, in qua custodiebatur, præcipitatus, atque in puteum demersus, victoriae triumphum promeruit.] Extat adhuc ipsa domus in ecclesiam feliciter conuersa, in qua & ipse cernitur puteus, in quem deiectus est Sanctus.

Extant eius passionis Acta, haud tamen in omnibus sincera: non enim probantur quæ in eis habentur promulgata ab Alexandro aduersus Christianos edicta, indictamq. ab ipso aduersus eos persecutionem fuisse. Repugnant enim his non solum quæ ex Lampridio superius recitauimus, sed & quæ scripta sunt ab antiquis Christianarum rerum scriptoribus: qui omnes æque affirmant, nullam sub Alexandro excitatam in Ecclesia persecutionem. Quamobrem contenti erimus hic ea tantummodo recitare, quæ summam collecta^a habentur in antiquis tabulis Ecclesiasticis descripta, in quibus hæc de alijs martyribus notata leguntur, quæ vt vera accepta, fufius in ijsdem Actis tractantur: Romæ beati Calepodij presbyteri & martyris, quem Alexander Imperator gladio fecit occidi, & corpus eius per ciuitatem trahi, atque in Tiberim iactari; quod inuentum Callistus Papa sepeliuit.]

II.

^a Martyrolog. Rom. die 10. Maij. MARTYRES ROMAE PASSI SVB ALEXANDRO.

Quod vero tum hic Calepodius, tum alibi alij complures gladio cæsi reperiantur, & non securi; id maioris ignominie causa fieri solitum videri potest: siquidem Consulum & Proconsulum securæ erant, gladius vero etiam inferioris ordinis iudicum: Prætorum enim gladius erat insigne^b. Nam Spartianus in Geta de Antonino Caracalla testatur, improbasse, quod Papinianus, quæ occidi iusserat, securi percussus esset, & non gladio. At de alijs quoque martyribus hæc ibidem sunt posita: Decollatus est etiam Palmatus * Consul vna cum vxore & filijs, & alijs promiscui sexus quadragintaduobus de domo sua: Simplicius quoque Senator cum vxore, & sexaginta octo de familia sua: item & Felix cum vxore sua Blanda, quorum capita suspensa sunt per diuersas Vrbs portas ad exemplum Christianorum.] hæc ibi. Erant hi omnes Callisti opera nuper ad Christum conuersi. His adnumerandus quoque Priuatus martyr, cuius dies natalis quarto Kalendas Octobris his verbis descriptus habetur: Romæ sancti Priuati martyris, qui vlcibus plenus, a beato Callisto Papa sanatus, inde ob Christi fidem sub Alexandro Imperatore plumbatis cæsus est vsque ad mortem.] Addendus his & Asterius, de quo agitur duodecimo Kalendas Nouembris in hæc verba: Apud Ostia Tiberina S. Asterij presbyteri & martyris, qui (vt in passione beati Callisti legitur) sub Alexandro Imperatore passus est.]

III.

^b Sigon. de Iud. lib. 2. cap. 7. ALII MARTYRES ROMAE PASSI. * ab. Confularis

Porro harum omnium martyrum cladium artifices fuerunt Iuris illi consultissimi, quibus Vrbs cura fuerat demandata, & (vt reor) præcipuus architectus Domitius Vlpianus: nam in die natali quorundam aliorum martyrum nomen eius, vt persecutoris, insigniter notatur^c, vbi agitur de sanctis martyribus Quiriaco Episcopo Ostiensi & focijs, de quibus suo loco dicemus, qui passi habentur sub Vlpiano Præfecto, tempore Alexandri. Eodem etiam modo, qui dicuntur iubente Alexandro fuisse occidi iussi, sicid accipiendum, quod quicquid hi fecissent, Imperatoris nomine atque auctoritate se egisse iactarent. Ijsdem quoque iura administrantibus, passam credimus Romæ Tatianam, de qua hæc in tabulis Ecclesiasticis: Romæ sanctæ^d Tatiænæ martyris, quæ sub Alexandro Imperatore vncis atque pectinibus laniata, bestijs exposita, & in ignem proiecta, sed nihil læsa, gladio percussa migravit in cælum.] Quam diu enim Vlpianus vixit, Christianos Romæ afflictatos esse, tum ex ijs tum ex alijs martyribus qui postea passi sunt, iure affirmari posse videtur.

IV.

VLPIANVS PERSECVTOR CHRISTIANORVM. ^e Ibid. die 23. Augusti.

Sed videas in his plane sanctæ Ecclesiæ admirabilem in cunctis rebus disponendis cum pietate mansuetudinem: quæ licet optime sciret, se eiusmodi Iurisconsultos habuisse olim infensissimos hostes; ea tamen quæ ab illis scripta essent rationi consentientia ac veritati, minime spreuerit, sed interdum in causis adiudicandis vsa ijsdem fuerit: quippe quæ veritatis studiosissima, penes quemcumque illam inuenerit, eandem vt amicam sibi coniunxerit, atque vt propriam vendicavit. Et vt raceam de Christiano Principe Iustiniano, ex dictis omnibus atque alijs Iurisconsultis atque Gentilibus Imperatoribus omne ius vetus enucleante, ordine disponente, illudq. obseruandum cunctis sibi subditis præscribente; ipse S. Gregorius^e Papa citat textum Papiniani^f qui fuit vnus ex ijs, & magister eorum, qui in Christianos parum æqui, hoc ipso tempore sub Alexandro Romanam Republicam administrabant. Quæ etiam ratione & Diocletiani, & aliorum Principum, qui extiterunt Christianorum acerbissimi hostes,

V.

LEGES ETHNICORVM CVR A CHRISTIANIS RECIPITAB.

^e Gregor. lib. 1. c. 3. ^f epist. 44. ^g l. fam. off. 5. hoc tam. cu. ff. ad legem Iul. marci.

aliquan-

aliquando rescriptis vel edictis vtuntur qui in eadem Ecclesia sunt Fideles: vt plane apparet, ei in illis tantummodo displicuisse perfidiam & impietatem, & e contra veritatem ac recti rationem in hostibus etiam amasse, atque securam esse.

VI.
CALLISTI RELI-
QVAE RES GE-
STAE.
a Zach. 8.

Sed vt ad Callistum iam reuertamur, hæc de eo habentur in libro de Romanis Pontificibus: Hic constituit ieiunium ter in anno fieri, frumenti, vini, & olei gratia, secundum prophetiam.] puto legendum, quater in anno: nam propheta, quam citat, Zachariæ^a est monentis quater in anno ieiunium esse celebrandum; quod quidem ex Apostolica traditione manasse diximus, dum de ieiunij traditionibus superius pluribus actum est. adeo vt non sit dicendus eiusmodi ieiunij Callistus primus institutor, sed qui rescriptis mandavit quod pia traditione prius a Fidelibus seruaretur. At subditur: Hic sepultus in cœmeterio Calepodij, Via Aurelia, milliario tertio, pridie Idus Octobris. Hic fecit ecclesiam sanctæ Mariæ trans Tiberim. Hic fecit aliud cœmeterium Via Appia, vbi multi sacerdotes & martyres requiescunt, quod appellatur vsque in hodiernam diem cœmeterium Callisti. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros sexdecim, diaconos quatuor, Episcopos per diuersa loca octo.] hucusque ibi.

VII.
DE COEMETE-
RIIS.
b Cicero de leg.
lib. 2.
c Plutarch. in
Apophteg. La-
conic.
d Plutarch. in
Problem. Rom.
quæst. 79.
e Apud Casto-
dor. c. 121.
f Leo Philos.
Imper. const. 53.

At quoniam frequens incidit mentio de cœmeterijs, vt modo de duobus, Calepodij & Callisti: operæpretium ducimus hic de cœmeterijs agere quæ in Romanæ ciuitatis suburbijs & ipso agro Romano fuisse reperimus. Et in primis liquet lege Duodecim tabularum^b vetitum fuisse, defunctum intra moenia sepelire; quamuis Spartani^c, instituente Lycurgo, intra ciuitatem iuxta templa sepulchra fieri voluissent. Romæ autem etsi omnes extra Urbem sepeliri solerent; qui tamen triumphum egissent (vt auctor est Plutarchus^d) intra Urbem poterant sepeliri. Cogebantur his legibus Christiani etiam C suos mortuos extra moenia sepelire, nisi forte quis clanculum (quod sapius accidit) cadauer martyris sustulisset, ac in domo propria sepelisset: quam quidem legem vsu contrario antiquatam Theodoricus Rex Italiae^e restituit, sed Leo^f Augustus postea penitus abrogauit.

VIII.
MOS CHRISTIA-
NORVM IN SE-
PELIENDIS
MORTVIS.

Rursum vero nequaquam more Gentilium Christiani cremabant corpora defunctorum, sed vnguentis delibuta condiebant, sicq. pollincta in eadem loca cum ceteris deferebant; quæ modo cœmeteria, interdum aræ, tumbæ, catatumbæ, seu caracumbæ, vel cryptæ arenariæ, ex loci natura nomine comparato, dici consueuerunt, sed cœmeterium vsitatus: hoc nêpe nomine illa loca dicentes, quod fides doceret, Christianos non mori, sed rursus excitandos & interea in Domino obdormire. Ex Hebrais namque accepta videtur eiusmodi consuetudo sepeliendi mortuos in cryptis, loculis in eisdem excauatibus: ad hoc namque opus pater credentium Abraham ab Ephron speluncam duplicem emit^h. In interiori quoque spelunca diximus fuisse sepulchrum Domini excisum in petraⁱ. Est de eadem consuetudine recentior memoria apud Epiphanium^k hæc dicentem: Abducunt miserum adolescentem post occasum Solis in propinquas tumbas: sepulchra autem sic appellantur, speluncæ videlicet in petris effossæ ac constructæ.] Delectæ sunt ad hoc opus a Christianis Romæ agentibus arenariæ cryptæ, de quibus superius dictum est, ad eum vsum admodum accommodatæ; quarum nomina hic ex Vaticanis tabulis subijcere operæpretium existimamus.

IX.
COEMETERIA
VRBIS.

Præter cœmeteria duo, Callisti & Calepodij, quorum hic mentio est, illud fuit cum primis nobilissimum positum in Vaticano, in quo S. Petri & aliorum plurium summorum Pontificum corpora condita sunt: aliud Ostianum Via Salaria, in quo idem S. Petrus dicitur baptizasse, cuius mentio est in Actis Liberij Papæ: quintum ad Nymphas dictum, Via Numentana, in prædio Seuerae, septimo ab Vrbe lapide: sextum Soteris nominatum, haud longe a cœmeterio Callisti; iuxta quod etiam septimum situm erat cœmeterium Zephyrini: octauum Prætextati Via Appia: nonum Pontiani: Cyriacæ matronæ decimum in agro Verano: vndecimum Lucinae Via Aurelia: duodecimum Aproniani Via Latina: decimumtertium Felicis Papæ Via Aurelia secundo ab Vrbe lapide: decimumquartum Priscillæ Via Salaria tertio ab Vrbe lapide iuxta cryptam sancti Crescentionis: quintumdecimum Timothei Via Ostiensis in loco vbi nunc est basilica S. Pauli: decimum sextum Nouellæ dictum Via Salaria: decimum septimum S. Balbinæ inter Viam Appiam & Ardeatinam, idemq. nominatum Marci Papæ: insuper cœmeterium Iulij Via Flaminia: aliud eiusdem nominis Via Aurelia: rursus

A rursus aliud eiusdem quoque nominis Via Portuensi, quod numeratur vigesimum: rursus cœmeterium Damasi inter Viam Ardeatinam & Appiam: vigesimumsecundum vero quod dicebatur Anastasij Papæ, tempore pacis intra Urbem in Exquilino factum: vigesimumtertium Hermetis: aliud Nicomedis Via Ardeatina: vigesimumquintum sanctæ Agnetis Via Nomentana: vigesimumsextum sanctæ Felicitatis Via Salaria: vigesimumseptimum dictum Iordanorum: vigesimumoctauum Nerei: Sanctorum Felicis & Adacti vnderigesimum: trigessimum vero Tiburtij & Valeriani: xxxi. sanctorum Petri & Marcellini Via Lauicana: xxxij. Marci & Marcelliani, quod sequitur xxxiij. dictum Quarti & Quinti: itemq. illud sanctæ Agathæ Via Aurelia: xxxv. cœmeterium Vrsi: & aliud quod dictum est Cardianum: trigessimum vero septimum dictum est Inter duas lauros: trigessimumoctauum ad Cluuium Cucumeris Via Salaria: cœmeterium vero Thrafonis ad sanctum Saturninum ponitur trigessimunnonum: quadragesimum vero Cyriaci Via Ostiensis: quadragesimumprimum Petronillæ: quadragesimumsecundum Ianuarij: denique quadragesimumtertium Simplicij & Seruiliani. Quorum omnium sit mentio in libro de Romanis Pontificibus, & alijs in locis. Qualia autem esse solerent eiusmodi cœmeteria, alia occasione supra meminimus, descripsimusq. paucis, quod inspeximus, cœmeterium Priscillæ positum Via Salaria, quale & esse reperimus nuper cœmeterium Callisti.

Antiquitas autem, cum in eis essent corpora sanctorum martyrum, frequenti cœtu a Fidelibus visitari consueuisse cœmeteria, multa sunt quæ aperte demonstrant, & in primis illud, quod edictis Imperatorum ab eis Christiani (vt scribit Eusebius^a) arceantur: reddita vero Ecclesiæ pace, eadem frequentare loca permitterentur. S. Hieronymus^b vero de seipso cœmeteria quolibet die Dominico visitante hæc scribit: Dum essem Romæ puer, & liberalibus studijs erudire, solebam cum ceteris eiusdem ætatis & propositi diebus Dominicis sepulchra Apostolorum & martyrum circumire, crebroq. cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ ex vtraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepulorum: & ita obscura sunt omnia, vt propemodum illud propheticum^c compleatur: Descendant in infernum viuentes: et raro desuper lumen admissum horrorem temperet tenebrarum, vt non tam fenestram, quàm foramen demissi luminis putes: rursusq. pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatiss illud Virgilianum proponitur:

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.] hucusque Hieronymus.

Sed & Prudentius^d dū agit de cœmeterio Cyriacæ in agro Verano posito (quod quædam hodie inspicere licet) hæc habet his versibus:

*Haud procul extremo culta ad pomæria vallo
Mersa latebrosus crypta patet faucis.
Huius in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus, luce latente, docet.
Primas namque fores summo tenus intrat hiatu,
Illustratq. dies limina vestibuli.
Inde vbi progressu facili nigrescere visa est
Nox obscura, loci per specus ambiguum:
Occurrunt cæcis immensa foramina tectis,
Quæ iaciunt claros antra super radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde recessus
Arctæ sub umbrosis atria proticibus:
At tamen excisi subter caua viscera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur absentis per subterranea Solis
Cernere fulgorem, luminibusq. frui.]*

Et inferius de frequentia illuc accedentium tunc ad corpus sancti Hippolyti ibi positum, de quo agit, hæc addit:

*Mane salutatam concurritur: omnis adorat
Pubes: eunt, redeunt, Solis ad vsque obitum.]*

Cessarunt autem Fidelium studia in cœmeterijs aduendis, postquam ea quæ ibi sita erant

X.
CHRISTIANI
FREQUENTIS
AD COEMETE-
RIA.
a Euseb. lib. 7.
cap. 10. & 12.
b Hieronymus
Ezech. c. 40.

c Psal. 54.

XI.
d Prudent. hym.
11.

erant corpora sanctorum martyrum intra Urbem sunt delata, & in diuersis ecclesijs honorificentius collocata.

XII.

QUANDO COEPTI FIDELIS IN ECCLESIIIS SEPULIRI.

Max. form. in notul. SS. Off. Aduent. & Sol. lit.

Aug. de Cura agend. pro mort.

VRBANVS PAPA

Sed & accidit, vt sicut maiorum consuetudine, et si non in iisdem sepulchris, in eisdem tamen coemeterijs sepeliebantur aliorum quoque corpora Christianorum: sic translatis iam sub Christianis Imperatoribus sanctorum martyrum reliquijs in ecclesias intra ciuitates positas, in eisdem etiam aliorum Fidelium corpora coepta sint sepeliri: quod eos doceret pietas, meritis sanctorum martyrum adiuuari animas defunctorum. Nam & sanctus Maximus ait: Ideo hoc a maioribus prouisum est, vt sanctorum ossibus nostra corpora fociemus: vt dum illos tartarus metuit, nos poena non tangat: dum illis Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum sanctis ergo martyribus quiescentes, euadimus inferni tenebras eorum proprijs meritis, attamen confocij sanctitate.] hac Maximus. Eodem quoque consilio sanctus Ambrosius prope sanctos martyres voluit sepeliri. sed hac pluribus Augustinus: nos vero alia occasione inferius de his fusius quarto Annalium tomo dicturi sumus, qua hic attigimus obiter. Sed quod ad res post Callisti obitum gestas pertinet: in eodem libro de Romanis Pontificibus habetur, vacasse sedem post obitum Callisti diebus sex: sicq. vigesima prima die Octobris substituitur ei Vrbanus Romanus, natus patre Pontiano.

IESV CHRISTI VRBANI PAP. ALEXANDRI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS

Christi annus ducentessimus vigesimusseptimus in Fastis notatur Consulibus Dextero atque Rufo: quo Alexander auspiciatus annum quartum Imperij, compluribus legibus promulgatis, restituere conatus est optimum Reipublicae statum, Elagabali moribus & institutis penitus deprauatum atque corruptum. Et inter alia, illa quorum Lampridius meminit, dicens: Lenonum vestigal & meretricum & exoletorum in sacrum aerarium inferri vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem Theatri, Circi, Amphitheatri, & Atrij deputatis. Habuit in animo vt exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit: sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus, in priuatas cupiditates conuerteret, cum homines illicita magis postulent, prohibitaq. furore prosequantur.] hac ipse. Sed Principum Christianorum scopis euerrenda Urbis & Orbis pariter erat tot tantisque sordibus obsecensissimis: perfecit enim Constantinus, quod Philippus iam coeperat. Est de ijs S. Hieronymi sententia alias superius recitata, dicentis: Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publica libidini expositi; donec sub Constantino Imperatore Christi Euangelio coruscante, & infidelitas vniuersarum Gentium & turpitudine deleta est.] sed de his alias.

RESTITVITVR AB ALEX. IMP. STATVS OPTIMVS REIP. e Lamprid. in Alexand.

Hieronym. in Isa. c. 2.

II.

QUAE DENTVR VITIO ALEXANDRO. Tacit. lib. 17. f. Lamprid. in Alexand. Orig. in Hieron. homil. 7.

At cum multa alia ab Alexandro laude digna statuta fuerint, illud certe reprehensione non caruit, quod non tantum mathematicos & genethliacos, quos complures antea Imperatores (vt auctor est Tacitus) ex Urbe pepulerant, Romae agere passus est, sed & eos iussit (quod testatur Lampridius) publice profiteri atque docere. Hinc illud Origenes: Sunt autem Chaldaeorum apotheca, doctrinae natiuitatum.] Qui enim colebat inter ceteros (vt dictum est) Apollonium Tyanaeum, his artibus addictum fuisse, facile possumus intelligere. Sed & de eo item Lampridius: Aruspiciam quoque peritissimus fuit, dyuinationis magnus, vt & Vascones & Hispanorum & Pannoniorum augures vicerit.] Sed de rebus atque institutis Alexandri haecenus: qui vero plura cepit, Ethnicos historicos consulat.

IESV CHRISTI VRBANI PAP. ALEXANDRI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS

Anno sequenti, ducentesimo vigesimo octauo, Alexandro Augusto secundum & Marcello Coss. Kalendis Ianuarijs, cum adhuc quartus Imperij Alexandri annus

annus duraret (nam mense Martio quintus coeptus est annus) S. Martina virgo Romae passa est. Extant eius Acta apud nos, citata a nobis in Notationibus, quae eam anno quarto Alexandri passam esse continent. Insuper passos esse tradunt decimoseptimo Kalendas Nouembris decem & septem milites, carnificinae sanctorum ministros, Martinae opera ad Christum conuersos. Quod autem huic datum est crimini, eius precibus templum Apollinis corruisse: iam terrae motus, & alias quae accidissent clades, a Gentilibus abscribi solitas Christianis, fusius dictum est superius. Constat his namque temporibus in Oriente quoque aliquot ciuitates terrae motu collapsas, quas Alexander collata pecunia restituendas curauit. Cetera autem de S. Martinae passione, eius Acta declarant, in multis tamen emendanda.

Apud Suri. tom. 1. S. MARTINAE MARTYRIVM.

Lamprid. in Alexand.

Passus quoque reperitur temporibus Alexandri Iulius miles in Mysia sub Maximo Praefide, de quo hac antiquae tabulae Ecclesiae in anniuersaria die natalis eius: Dorostori in Mysia passio beati Iulij, qui tempore Alexandri Imperatoris, cum esset veteranus & emeritae militiae, comprehensus ab officialibus, Maximo Praefidi offertur: quo praesente, cum idola execraretur, & Christi nomen sanctissime confiteretur, capitali sententia punitus est.] hac ibi. Martyrium subiit tunc quoque ibidem Hesy-chius, cuius dies natalis descriptus legitur decimaquinta Iunij in hac verba: Dorostori in Mysia sancti Hesy-chij, qui cum beato Iulio comprehensus, sub Maximo Praefide coronatus est.] Cur autem prehenderetur, eiusmodi intercessit, quae sic alibi exprimitur causa: Cum autem Iulius ad passionem duceretur, Hesy-chius quidam miles Christianus, ei amicissimus, dum se eius orationibus commendasset, eumq. osculatus fuisset, a militibus tentus & ipse post dies viginti passus est.] Quod spectat ad Maximum Praefidem, sub quo hi duo martyres passi sunt; fortasse hic ille Maximus Pupienus, qui in illis regionibus aduersus Sarmatas pugnavit feliciter, ac postea factus est Imperator, qui & Consulatum gessit anno sequenti. At de reliquis martyribus sub Alexandro, nimirum de ijs qui Romae passi sunt, opportuniori loco inferius agemus. Nam alijs in locis haud facile est reperire martyres sub Alexandro: vt manifeste ex his appareat, non fuisse aliquo edicto persecutionem indictam, sed per eos quibus administratio Urbis credita erat, in Christianos odio inflammatos, exagitatos eos fuisse qui in Urbe erant vel prope. quinam vero fuerint ij iudices, dictum est superius.

Martyrolog. Rom. 27. Maij. IULIVS ET HESYCHIVS MARTYRES.

Catal. Sanct. lib. 5. cap. 50. p. 119.

IESV CHRISTI VRBANI PAP. ALEXANDRI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS

Vi sequitur Christi annus ducentessimus vndetrigesimus, adscribitur Fastis Consulatu Balbini & Maximi, annum agente sextum in Imperio Alexandro: quo Eusebius in Chronico hos recenset scriptores Ecclesiasticos, dicens: Geminus presbyter Antiochenus, & Hippolytus, & Beryllus Episcopus Bostrenus Arabiae, clari scriptores habentur.] Vt autem de singulis agamus, primum de Geminus haec sanctus Hieronymus: Geminus Antiochenae Ecclesiae presbyter pauca ingenij sui monumenta composuit, florens sub Alexandro Principe, & Episcopo urbis suae Zebeno, eo maxime tempore, quo Heraclas Alexandrinae Ecclesiae Pontifex ordinatus est.] quae autem ab eo scripta sunt, obscura remanserunt. Continebat horum omnium lucubrationes editas Hierosolymitana bibliotheca ab Alexandro collecta: de qua haec Eusebius: Per idem tempus complures Ecclesiastici viri eloquentiae laude praestantes floruerunt; quorum epistolas, quas alter alteri scripserunt, adhuc reseruatas reperire licet: quae etiam ad nostram usque aetatem in Aelia, id est, Hierosolymorum bibliotheca, quae est ab Alexandro tunc illic Ecclesiam administrante exaedificata, custoditae fuerunt. Ex qua bibliotheca ipsi, ad opus quod habemus praemanibus, multa collegimus. In quorum disertorum virorum numero est Beryllus Episcopus Bostrae in Arabia, qui varios libellos ex optimis scriptoribus tamquam flosculos excerptos vna cum epistolis & alijs operibus post se reliquit.]

SCRIPTORES ECCLESIASTICI HVIVS TEMPORIS. Hieronym. de Script. Eccles. in Geminus.

Euseb. lib. 6. cap. 2.

Quo modo autem hic in haeresim lapsus per Origenem reuocatus sit, & de Synodo in Arabia contra eum collecta, haec idem tradit Eusebius: Beryllus Bostrenus

Euseb. lib. 6. cap. 26.

DE BERYLLO LAPSO IN HÆ-

rum Arabia Episcopus, qui paulo ante demonstratus est, quo Ecclesiastica veritas regulam peruerteret, peregrinam quamdam & alienam a fide doctrinam in Ecclesiam introducere tentavit; ausus quidem temere asserere, Salvatorem & Dominum nostrum Iesum Christum propria substantiæ circumscriptione non ante fuisse, quam in humanam carnem migraret; neque propriam habuisse ex se diuinitatem, sed solam Patris in eo extitisse. Quæ de re cum multi Episcopi in disceptationem cum eo venissent, de quibus errore grauius differuissent; inter ceteros Origenes, a quibusdam rogatus, primum cum eo in familiarem sermonem & colloquium descendit, quasi periculum facturum quid animi haberet, quidve sententiæ. Vbi vero eum suam peruersam opinionem constanter affirmare intellexit, utpote haud recte de Christo sentientem, confutauit; atque cum firmis rationibus persuadendo, tum certa demonstratione conuincendo, eum ad vera de ea controuersia sentiendum reduxit; atque adeo ad pristinam acsanam de Christo & eius diuinitate opinionem, quam olim tenuisset, denuo restituit. Quædam monumenta a Beryllo scriptis prodita, cum decretis Synodi eius causâ conuocata, ad nostram ætatem reseruata sunt, quæ non modo Origenis disquisitiones cum eo habitas, & disputationes coram Ecclesia, quam regebat, celebratas, verum etiam quasque res id temporis gestas complectuntur.] hæc Eusebius. Quoniam modo vero Ecclesia quæ in Arabia erat, nouis hæreticis emergentibus, iterum turbata sit, & de altero conuentu ibidem celebrato, cui etiam interfuit idem Origenes, suo loco dicemus.

III. DE HIPPOLYTO ET EIVS SCRIP- PTIS.

Quod autem pertinet ad Hippolytum Episcopum ab Eusebio post Beryllum in historia recensitum, paulo inferius numerat ipsius commentarios post canonem temporis, de quo superius anno primo Alexandri actum est; aitque: Cetera eius scripta, quæ ad nos uenerunt, hæc sunt: In sex dies commentarij: In ea quæ sex dies sequuntur: Contra Marcionem liber: In Canticum canticorum explanatio: In partes aliquot Ezechielis expositio: De Paschate liber: Contra omnes hæreses liber. Exstant præterea nonnulla alia eius monumenta, quæ apud alios conseruata inuenias.] hæc Eusebius. Addit his S. Hieronymus, commentarios in Isaiam, in Daniele, in Zachariam, in Psalmos, in Ecclesiasten, de Saul & Pythonissa, de Antichristo, de Resurrectione, & πρὸς ἑπιτάφιον de laude Domini Saluatoris: in qua; præsentem Origene, se loqui in ecclesia significat.] hæc de Hippolyti lucubrationibus ipse, qui & hæc subdit: In huius æmulationem Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram doctrinam conuersum diximus, cohortatus est Origenem in Scripturas commentarios scribere, præbens ei septem & eo amplius notarios, eorumque expensas, & his librariorum parem numerum: quodque his manus esse, incredibili studio ab eo quotidie opus exigens. Vnde in quadam epistola Ερμολάνου eum Origenes vocat, nempe operis impulsorem.] hucusque Hieronymus de scriptis eius: quæ ab Eusebio Origenis illius æmuli studiofissimo dolose exitimo prætermissa, cum de viro eius temporis omnium clarissimo ieiune admodum agat; adeo ut etiam cuius ille Ecclesiæ Episcopus fuerit, obscurum reliquerit, in Origenis tantum laudes effusus. Quid vero de eius Episcopatu litteris a maioribus commendatum reperiatur, hic intexere operæpretium existimamus.

IV. DE SEDIBUS HIPPOLYTI PRIMO IN ARABIA, DEINDE IN PORTU ROM.

Quod in primis pertinet ad Ecclesiam cui Episcopus præfuit; Gelasius Papa, rerum antiquarum inspector accuratissimus, in commentario, quem edidit de Duabus in Christo naturis aduersus Eutychem, cum eum citat, Metropolitanum Arabiæ nominat: eo enim titulo putamus inscriptum fuisse nomen ipsius in eo quod citat volumine. Discipulum porro fuisse Clementis Alexandrini, eiusque persuasione Romam se contulisse, alibi legimus. Nonnum vero fuisse cognominatum, Petrus Damiani scribens ad Nicolaum Romanum Pontificem tradit; additque ab eo, cum ageret in Oriente, plusquam triginta millia Ethnicorum ad Christi fidem fuisse perducta. Sed quod eidem tribuit Pelagiæ famosissimæ meretricis conuersionem, confiasse eum cum alio Nonno qui vixit temporibus Theodosij Iunioris, cuius illud memorabile factum fuit, certissimum est. Ipsum autem Romam aduenientem, digne (ut par erat) acceptum a Romano Pontifice Callisto (nam ante ipsum nulla extat de eo memoria) & ab eo Portuensis Ecclesiæ Episcopatu donatum apparet: eo nimirum consilio, ne tantum Episcopum, sede alia obligatum, in Arabiam redeundi cura prioris commissi sibi gregis impelleret: quem ut lateri semper inhærentem haberet, & in ambiguis consulto.

A consultorem, creauit Episcopum Portuensem, sedem illi tribuens modicæ quidem curæ, sed amplissimæ dignitatis, cuius Episcopus assistere solet Romano Pontifici.

Certe quidem magnæ existimationis fuisse virum, statua illa, qua eius memoria illustrata tunc fuit, locuples testis est, de qua superius actum. Ceterum absque aliqua ambiguitate eum fuisse Episcopum Portuensem, cum tabulæ Ecclesiasticæ, tum eius sociorum martyrij Acta significant, eodemque titulo Nicephorus eundem nominat, & alij pene innumeri recentiores. Passum autem non sub Claudio (ut deprauati codices habent) sed sub Alexandro, eadem Ecclesiasticæ tabulæ restituta declarant: quod ex eo etiam euidenter redditur, quod sub Vlpiano Urbis Præfecto martyrio est vita functus (ut habet codex scriptus) licet alicubi Vlpianus pro Vlpiano legatur. Socij eius ad Ostia Tiberina passi sunt, Quiriacus collega Episcopus Ostiensis, Maximus presbyter, Archelaus diaconus, & alij, qui (ut superius dictum est) sub Vlpiano Præfecto martyrium subiisse leguntur eorum die natali, qui mox post Hippolytum, nempe sequenti die in Ecclesia peragi consuevit, & postridie sanctæ Aureæ virginis, quæ tamen ante Hippolytum passa est, cuius ipse corpus a mari proiectum in litus sepultura donauit.

Porro cum eius, tum etiam Hippolyti & sociorum plurimum, eadem Acta quæ S. Aureæ dicuntur, martyria continent; quorum omnium nomina, more maiorum, in Martyrologium relata sunt, ac in primis Hippolyti, hoc elogio: In Portu Romano S. Hippolyti Episcopi eruditione clarissimi, qui sub Alexandro Imperatore ob præclaræ fidei confessionem manibus pedibusque ligatis, in altam foueam aquis plenam præcipitatus, martyrij palmam accepit: cuius corpus a Christianis apud eundem locum sepultum fuit.] Videas sanctissimum virum sub eodem persecutore, quo & Callistus Pontifex passus est, & eodem quo illum interitu martyrium consummasse: nam & ille (ut dictum est) in puteum missus fuit. Extat & inuistur memoria olim celebris puteus ille, seu profunda fouea aquis plena, in qua sanctus Hippolytus martyrij coronam accepit: modo autem frequentibus piratarum incurfionibus, diruta eius ecclesia, apparet ignobilis.

De eius vero socijs hæc paulo inferius eadem die: Item in Portu Romano sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Marprilis, & Felicis, cum socijs eorum.] postridie item: Ad Ostia Tiberina sanctorum martyrum Quiriaci Episcopi, Maximi presbyteri, Archelai diaconi, & sociorum, qui sub Vlpiano Præfecto tempore Alexandri passi sunt.] ac denique sequenti die: Apud Ostia Tiberina sanctæ Aureæ virginis & martyris, quæ saxo ad collum ligato, in mare demersa est: cuius corpus ad littus dictum beatus Nonnus sepeliuit.] porro Nonnus erat illi cognomentum, quod idem est quod Monachus. Hæc autem omnia locupletius scripta leguntur in dictis sanctæ Aureæ martyrij Actis, quæ mendis plena in multis essent restituenda.

Legimus & alia eisdem consentientia Hippolyti martyris Acta ex nuper citatis (ut videri potest) summam collecta; quorum est exordium: Beatus Hippolytus, qui & Nonnus, &c.] in quibus eius in Urbem aduentus ea asseritur causa, ut limina Apostolorum inuideret, & sanctorum coemeteria curiose perquireret. Ad Ostia Tiberina conuocatum fuisse Hippolytum, eadem Acta tradunt: aderat enim Præses eodem loco proximo (nam medius tantum Tiberis amnis interluit) illicque sententiam mortis accepit. Vnde & Prudentius de eo agens:

Sistitur infano Reçtori, Christianos tunc Ostia vexanti per Tiberina viros. Illo namque die Roma secesserat, ipsos Peste suburbanos ut quateret populos.]

Sed quæ subdit, immanem ac sæuam nimis persecutionem Romæ grassatam demonstrant: nisi quis putet ea adscribenda potius temporibus Decij & Valeriani, quibus alij duo, quos recenset in vnum, Hippolyti passi sunt: habet enim hos versus:

Non contentus humum celsa intra mœnia Romæ Tingere iustorum cadibus asiduis: Ianiculum cum iam madidum, Fora, Rostra, Suburram Cerneret eluue sanguinis affluere: Protulerat rabiem Tyrrheni ad littoris oram, Quæq. loca æquoreus proxima Portus habet.]

Annal. Eccl. Tom. 2. Gg 2 Hæc

V.

a Niceph. lib. 5. cap. 25. QVO TEMPORE PASSVS HIPPOLYTUS PORTUENSIS. b Martyrolog. Roman. die 22. August.

VI.

d Idem 22. August. MARTYRIUM HIPPOLYTI.

VII.

ALII MARTYRES PASSI SVB ALEXANDRO.

e Not. in Rom. Martyrol. die 5. August. m.

VIII.

RHS HIPPOLYTUS EX DIVERSIS SCRIPTIS.

f Pruden. Peri. Heb. in Hippolyt. hym. 2.

IX.

TRES HIPPOLYTI MARTYRES.

a Die 30. Ianuar. f. b Hieronym. in Marth. prefat. X. c Theod. dialog. lib. 3. d Idem eodem dialog. lib. 1. ALIA HIPPOLYTI SCRIPTA. e Gelaf. Pap. lib. de duabus natur. f Epiphani. h. ref. 32.

Hæc Prudentius, qui tamen errore lapsus tres in vnum confundit Hippolytos, militem nempe passum sub Valeriano, Episcopum sub Alexandro, & presbyterum Antiochenum, olim Nouatianum, martyrem sub Decio Imperatore: quod plenius ac euidentius in nostris Notationibus a demonstrauius. Porro Hippolytum martyrij titulo citari consueuisse ab ipso S. Hieronymo b & alijs, certum est. Sed quod pertinet ad alia eius scripta, citatur a Theodoro c Hippolyti martyris epistola ad Reginam quamdam (existimo fuisse Mamæam Alexandri matrem) itemq. oratio de duobus latronibus: necnon in illa verba d, Dominus pascit me] sermo item in Helcanam & Annam: alius in principium Isaia: liber de Distributione talentorum: oratio in magnum Canticum: eiusdem interpretatio secundi Psalmi: & oratio in Psalmum vicefimumtertium. Citatur quoque a Gelasio e Papa eiusdem auctoris commentarius, cuius inscriptio erat, Memoria hæresum. Auctor est S. Epiphanius, eundem quoque scripsisse aduersus Valentinianos. At maximo quidem totius Catholicae Ecclesiae detrimento atque iactura tot tantaq. Orthodoxi scriptoris monumenta exciderunt, vixq. vnus ille de Antichristo seu de Iudicio libellus superfuit. At de Hippolyto hætenus, in quo vtraque conueniunt, vt Orientalis & Occidentalis Ecclesiae ingens decus merito dici possit.

I. ZEBINVS EPISCOPVS ANTIQVENS. g Euseb. lib. 6. cap. 17.

Christi Redemptoris nostri anno ducentesimo trigesimo, Modesto & Probo Coss. C septimo anno Alexandri Imperatoris, Philetus Episcopus Antiochenus, cum sedisset annos duodecim, ex hac vita sublatus, successorq. est ei subrogatus Zebennus, alias Zebinus.] hæc Eusebius in Chronico; idemq. in historia s. de eodem agens, hoc tempore Origenem presbyterio initiatum, esse profectum in Græciam, affirmat, dicens: Antiochenæ Ecclesiae post Philetum ministerium cepit Zebinus. Quibus temporibus Origenes, necessitate cuiusdam negotij Ecclesiastici obeundi flagitante, in Græciam per Palæstinam iter fecit, & Cæsareæ per manus impositionem Episcoporum, qui in illis partibus rexerunt Ecclesiam, munus suscepit presbyterij.] Porro factum esse negotium ea de causa Origeni atque Episcopis ordinatoribus a Demetrio Episcopo Alexandrino, satis exploratum habetur: tunc enim Demetrius ijs, qui Origenem ordinauerant, de perperam facta ab ipsis ordinatione querelam ingerens, quod de abscissione eius fortasse paucis innotuisset, palam facere necesse putauit. quod quidem Eusebius narrat his verbis h:

h Euseb. lib. 6. cap. 7.

II. DEMETRIVS QVID IN ORDINATORES ORIGENIS.

Non longo temporis spatio post idem cum Demetrius Origenem prospere & feliciter rem gerentem, & magno splendore famæq. celebritate prædicatum apud omnes animaduertent: ardore quodam æmulationis (vt est captus hominum) incensus, apud Episcopos totius Orbis eum, tamquam absurdissimi facinoris reum, per litteras notare tentabat. Et quoniam Theodotus Cæsareæ Episcopus, & Alexander Hierosolymorum, spectati in primis & præstantes præ ceteris Palæstinæ Episcopis, amplissima dignitate & summo honoris gradu Origenem dignum arbitrati, manus illi, vt presbyterio fungeretur, imposuerant: idcirco Demetrius, simulatque Origenes ad tam magnam gloriæ claritatem processerat, atque adeo apud omnes homines vbique gentium non obscurum virtutis & sapientiæ nomen decusq. obrinuerat, cum nulla alia criminatio contra Origenem ipsi suppeteret, facti illius, quod ab incunte ætate consciuisset, calumniam tamquam grauem ignominia notam ei obiecit; eosq. simul, qui illum presbyterum creauissent, inuoluere conatus est. Ista quidem gesta sunt paulo post tempora quæ modo prosequimur. Origenes autem iam tum Alexandria illud docendi munus in omnes qui aduentabant, nulla habita personarum ratione, die nocteq. sedulo est executus; & partim diuinis sacri eloquij studijs, partim illis qui ea de re ad ipsum discendi gratia accedebant, attentissime omne otium suum impertijt.] hucusque Eusebius; qui & alias quoque causas simultatis, antequam presbyter factus esset, intercessisse inter Origenem & Demetrium Episcopum Alexandriae, tradit. Sed primum de eodem hæc narrat i:

i Euseb. lib. 6. cap. 18.

Eodem

A Eodem tempore ipsum scholæ Alexandrinæ operam nauantem miles quidam adijt, & litteras a Præfide Arabiae tum Demetrio Episcopo qui ibidem rexerat Ecclesiam, tum Præfecto qui tum Ægypto præfuit, attulit, vt cum omni festinatione Origenem ad se ipsum mitterent, qui in sacris litteris ipsum audiret. Quapropter ab illis ad eum missus Origenes proficiscitur in Arabiam: ac negotio, cur se eo contulisset, breui ad exitum perducto, iterum Alexandriam reuertitur. Non longo temporis interuallo interiecto, vbi intestinum & ciuile bellum non exiguum quidem ibi exardescerebat, egressus est Alexandria; & cum non satis tuto se in Ægypto commorari posse putaret, iter capit in Palæstinam, & Cæsareæ ludum aperit: vbi licet nondum presbyterij gradu potitus, ab Episcopis qui ibi erant, non ad disputandum solum, sed ad Scripturas etiam aperiendas, magnopere in communi Ecclesiae confesso rogatus est. Quod quidem poterit esse perspicuum ex ijs quæ Alexander Hierosolymorum Episcopus & Theodotus Episcopus Cæsareæ ad Demetrium in Origenis defensione sic fere respondebant: Quod autem in litteris adiunxeris, numquam antea auditum, neque iam usurpatum, vt laici præsentibus Episcopis disputarent, Scripturasq. exponerent; in eo mihi nescio quo modo videris perspicue falsa dixisse. Nam vbi idonei & habiles reperiuntur, qui fratribus in verbo Dei adiumento sint, a sanctis Episcopis rogantur, vt populum in verbo instruant: sicut Larandis Euelpis a Neone, Iconij Paulinus a Celso, & apud Synodos Theodorus ab Attico, qui omnes beati & pij fratres erant. At verisimile est, quamuis nobis obscurum & minime cognitum sit, illud item in alijs locis fieri.] hæc illi. sed post hæc Eusebius:

ORIGENIS PRO-FECTIO IN ARABIAM.

IV.

Hic, quem dico, Origenes adhuc adolescens non modo ab Episcopis, quibuscum familiaritatem contraxerat, sed a peregrinis, qui illum prope ignorabant, isto modo in magno honore habitus fuit. Quin vbi Demetrius & per litteras cum accersuerat, & per diaconos Ecclesiae, vt mature Alexandriam rediret, hortatus erat; ille eo reuersus, consueta studia & exercitationes denuo obire coepit.] hæc ipse. Sed de causa eius presbyterij agamus. Ad Demetrii excusationem, quem tantopere Eusebius carpit, quod suscepti ab Origene presbyterij inuidentia affectus, ea de ipsius abscissione Episcopis Ecclesiarum toto Orbe vulgauerit, hæc adijcimus: Iustior plane indignationis causam præcessisse hanc videri potuisse, quod illi Alexandrinæ Ecclesiae hominem in primis, & sponte abscissum ordinare præsumpsissent. Nam quod a se ipso illud factum esset, & non ab alio inuitus id passus, lex diuina & Ecclesiastica regulæ admodum resistebant, quo minus sacris ordinibus initiari potuisset: qua occasione necessitas tum incubuit, vt Demetrius Origenis abscissionem faceret Episcopis manifestam. Porro qui Origenem defendebant, id non a se factum ferro, sed pharmaco, quo rebellem corporis partem penitus exiccaret, aiebant affirmasse: at diuersas de eo sententias fuisse, Epiphanius a tradit. Erat autem facinus illud non diuina tantum lege, sed etiam humano iure vitium: quamobrem (vt alias dictum est) Alexandriae itidem Iustinus b martyr accidisse refert, vt adolescens quidam Christianus, quo careret omni carnis irrationali motu, obtulerit libellum Felici Præfecto Augustali, vt medico, id facere detrectanti timore poenæ, licentiam impertiret.

DE ORDINATIONE ORIGENIS PERPRAM FACTA.

a Epiphani. h. ref. 64. b Iustin. orat. ad Ant. Pium.

V.

Sic igitur Origenes exectus, tantum abest vt sacerdotio initiari debuisset, vt ne laica quidem communione dignus habendus foret. nam sanctus Athanasius c hæc de Leontio, olim presbytero, postea Episcopo Antiocheno Arianæ factionis: Inter eos Leontius ille castratus, quem nec sub laici quidem specie ad communionem admitti oportuit, eo quod se ipsum abscidit, vt libere cum Eustolio dormiret, re vera quidem muliere, quam ille virginem prædicaret.] de quo Socrates d habet, ipsum ea de causa priuatum fuisse presbyterio, cum ait: Is cum presbyter esset, dignitate priuatus est, quia cum muliere Eustolio nomine degens, & turpem suspensionem celare volens, genitalia sibimet noscitur excidisse.] quo ille permotus, iam inter Arianos profiteri coepit. Vides plane ex ijs sacrorum virorum cælibatum etiam in Orientali Ecclesia: nam si licuisset illi vxorem ducere, haud eo dementia peruenisset, vt se ipsum castraret. Vigebant tum antiquæ Ecclesiasticæ regulæ in hunc modum scriptæ e: Qui sibi ipsi virilia amputauerit, clericus non efficitur: sui enim ipsius homicida est, & inimicus creationi Dei.] rursum: Si quis, cum clericus esset, virilia sibi ipsi amputauerit, deponitor: homicida enim sui ipsius est.] sed & lege f Moysi cautum erat, ne f Dent. 23. Annal. Eccl. Tom. 2. Gg 3 intraret

a Athanas. epist. ad solit. SE CASTRANS EXCOMMUNICATVS HABITVS ET IRREGVLARIS. d Socrates. lib. 6. cap. 11.

e Can. Apost. 22.

f Dent. 23.

intraret eunuchus in ecclesiam Dei. Porro error semel male presumptus transijt in haeresim. Prodiit enim postea secta, Eunuchorum dicta; qui omnes quos reciperent, vt semetipfos castrarent, adigerent: quod si facere detrectassent, ipsi eos alligatos vinculis excabant; ad litteram implendum putantes, quod dixisset Dominus: Sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum caelorum.] quo nomine dum Eusebius (vt dictum est) Origenem excusat, plane eum eiusmodi sectae auctorem constituit, putantibus nimirum illis sic esse Euangelium intelligendum, vt Origenes facto ipso fuerat interpretatus. Sed fortasse eiusdem quoque Origenis exemplo duo illi monachi postea itidem in Aegypto se in eundem modum absciderunt; qui a Theophilo Episcopo Alexandrino fuerunt communionem priuati, & a nemine Orthodoxorum Antistitum peruagantes Orbem recepti, eieci ab omnibus, sed ab Epiphano tandem admoniti fuerunt atque correcti.

VI. At haec a nobis ad excusationem Demetrii dicta satis. Ceterum nec ob id tamen in eam sententiam descendimus, vt damnemus S. Alexandrum Hierosolymorum Episcopum, qui Origenem presbyterio consecrauit: nam (vt testatur S. Hieronymus) idem Alexander se excusans pro Origene contra Demetrium scripsit, se iuxta testimonium ipsius Demetrii illum presbyterum ordinasse. Puto enim Demetrium dedisse Origeni litteras commendatitias ad Alexandrum, vt fieri solet; quarum auctoritate satis visum eidem fuerit Alexandro, Origenem esse probatum. Verum Eusebius, dum agit de Origene, encomiasten se potius quam historicum praebet, in ipsius laudes nimium se effundens: quod tum ex ijs, tum alijs pluribus quae dicentur, perspicue inspicere licet. Sed idem profequitur Eusebius: Qui vero (inquit) fuerint deinceps de illo tumultus & discordiae concitatae; quae de iisdem ita commotis Episcopis, qui Ecclesijs praefuerunt, decreta; denique quae incommoda, cum in verbi Dei explicatione summa cum laude floret, pertulerit; quamquam separatim opus ad plenam eorum explicationem postulare videntur, tamen in secundo Apologiae libro, quam pro eius defensione edidimus, aliqua ex parte, quatenus tenuitas ingenij nostri patiebatur, de iisdem disseruimus.] hucusque Eusebius, cuius tamen Apologia pro Origene sex libris distincta non extat: sed ipsa credita est Eusebij pro Origene scripta Apologia, quae fertur nomine Pamphili martyris, non tamen sex libris comprehensa; quam in Latinum conuersam Rufinus edidit. est eius exordium: Nihil mirum, fratres mei, &c.]

VII. Erat hoc anno Origenes natus quadragintatres annos: quippe qui cum orbatus est patre, anno decimo Seueri, annum ageret (vt dictum est ex Eusebio) decimumseptimum. Causam autem Origenis profectionis in Graeciam licet Eusebius minime explicet; nos eam existimamus inde obortam, quod Sexta editio hoc ipso anno, nempe (vt auctor est Epiphanius) medio tempore Imperij Alexandri, Nicopoli apud Aetium in dolijs occultata reperta sit: cumque idcirco eiusmodi instituisse profectionem, vt, qui magna adhibita diligentia quinque iam versiones in indefesso studio conquisisset, sextam nactus, quinque illis adiungeret, ac volumine vno omnes per distinctas columnas simul iungens, laboriosissimum opus Hexapla concinnaret & Octopla: de quibus dicturi sumus fusius anno sequenti. At de Sexta editione hoc anno inuenta, quo cuncta dilucidiora fiant, Epiphanius verba reddamus. ait ergo: Post hunc regnauit Alexander filius Mamae annos tredecim. In medio horum temporum inuenta est Sexta editio in Nicopoli ad Orientem sita.] Porro hanc esse Nicopolim apud Aetium littus, testatur Eusebius; nominat eandem Athanasius in Synopsi Nicopolim Septentrionalem: ipsum enim Alexandriae situm Septentrionem versus spectasse Nicopolim, satis euidenter apparet.

IESV CHRISTI VRBANI PAP. ALEXANDRI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 231. 5. 8.

I. Sequenti anno Redemptoris nostri ducentesimo tricesimo primo, Alexander tertium vna cum Dione Consulatum accepit. meminit ipse Dio huius sui ipsius Consulatus. Hoc autem anno Origenes, inuenta (vt dictum est) superiori anno Sexta editione, se parat

Epiphanius haeresi. 38.

Virg. 55. Partium. diff. 3. 172.

Hieron. de Scriba. Eccles. in Alexandro. quomodo exuersandus Alexandri.

Euseb. lib. 6. cap. 12.

Aetas Origenis.

Epiphanius lib. de mensura. Sexta editio inuenta.

Euseb. lib. 6. cap. 12.

A se parat ad Hexapla conscribenda: sed immensa molis opus absolueri ei non licuit, nisi in secessu Tyrio. de quo haec Epiphanius: Venit delatus in Caesaream Stratonis, & conuersatus Hierosolymis modico tempore, deinde progressus in Tyrum, ad annos viginti octo (veluti fama refert) & vitam exercuit, & Scripturas interpretatus est; quando etiam Hexapla, & duas Hebraicorum columnas ex aduerso inter se conferendas composuit, Hexapla nominans libros, veluti supra a me diffusius dictum est.] sed haec de Tyrio secessu ad alia tempora sunt referenda, nempe post annum sequentem: nam constat Eusebio auctore, Origenem Alexandriae cum iterum redisset, non inde recessisse, nisi anno decimo Alexandri Imperatoris.

Sed quid post haec Epiphanius? Cum vero (inquit) inuenisset Quintae & Sextae editionis libros eo quem diximus modo, & nesciret quinam essent interpretes eorum quo tempore inuenti erant: vnam ex his editionem consequenter ad priores quatuor adiecit, & Quintam appellauit, inscriptione facta per quintam litteram, quinarum numeri significatricem, atque sic nomen eius declarauit. Eodem modo senarij numeri notam inscribens ei editioni quae postea inuenta est, Sextae interpretationis nomen indicauit. Sed & artificiose hoc peregit, id quod aliqui ex studiosis ignorant, cum incidunt in Hexapla aut Octopla. Quatuor enim sunt Graeca, quando Aquilae, Symmachi, & Septuagintaduorum, & Theodotionis coniunctae fuerint: vbi autem quatuor haec columnae duabus Hebraicis adiectae fuerint, Hexapla appellantur. Si vero Quinta & Sexta interpretatio coniunctae fuerint ad illas, consequenter Octopla vocantur.] haec de nominibus Hexaplorum & Octoplorum Epiphanius.

Quo autem ordine eadem editiones locatae essent in codice, idem Epiphanius his verbis declarat: Quidam igitur, cum in hos libros incidunt, & inueniunt (velut dixi) duos Hebraicos textus primum positos, post hos vero Aquilae interpretationem locatam, inde Symmachi, postea Septuagintaduorum, postquam Theodotionis locata est, & consequenter Quinta, & Sexta; putant primos interpretes esse Aquilam & Symmachum ante Septuagintaduos iuxta ordinem locationis: quod non est. sed Origenes sciens Septuagintaduorum exactam esse atque sinceram, ipsam in medio locauit, quo hinc atque hinc positas interpretationes redargueret. Hoc autem solum Origenes vtiliter fecit.] hucusque Epiphanius. Ex quo etiam ratio referatur, cur tam Graeci, quam Latini, seriem recensendo interpretum diuinae Scripturae, tertio loco, & ante Theodotionis versionem, collocent quae est Symmachi, eamque tertiam, hanc vero quartam nominent; cum, habita temporis ratione, Symmachi quarta, tertia vero Theodotionis dicenda esset. Sed hoc factum esse apparet (quod & alias diximus) non habita temporis ratione, sed tantum Origenis locationis.

Commendatur (vt vidimus) a S. Epiphano, alias licet Origeni infensissimo, eiusmodi ab eo nauata egregie opera, quod vehementer vtilis esset elucubratio, non solum cum illud ait, Hoc solum Origenes vtiliter fecit] sed & cum superius eodem commentario haec dixisset, Eodem modo etiam Origenes recte fecit, & de obelo indicauit: vtinam autem & alia sic bene fecisset.] & paulo inferius: Sex columnas interpretum alternatim collocans, magnam vtilitatem cognitionis exhibuit. Vtinam autem in operum suorum scriptis non excidisset, &c.] At haec non modo Epiphanius laudauit, sed etiam S. Hieronymus; qui licet in eundem eodem fuerit stomacho, tamen cum de Origenis Hexaplis agit, ea vehementer commendans, ait: Haec immortale illud ingenium suo nobis labore donauit, vt non magnopere pertimescamus supercilium Iudaeorum, solutis labijs, & obtorta lingua, & stridente saliu, & rasa fauce gaudentium.] haec & alia in laudem Origenis haec conantis.

At miramur interdum vehementer, dictum ab aliquo S. Hieronymum questum de Origene, quod eo tempore non tam correxerit, quam corruerit Septuagintaduorum translationem. Nam etsi ei Origenes Theodotionem aliquibus in locis addiderit: obelo & asterisco sane distinxit: quod si quae illa plus haberet, signis illis discriminauit. Verum nequaquam haec potest dici corruptio, sed diligens facta collatio, atque in omnibus perutilis animaduersio. de qua idem Hieronymus his verbis: Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquae translationem Theodotionis miscuit, asterisco & obelo opus omne distinguens, dum aut illucescere facit quae minus antea fuerant, aut superflua quaeque iugulat & confodit.] eadem alibi aduersus Rufinum agens:

ORIGENES SED CEDIT TYRVM AD HEXAPLA CONScriBENDA

Euseb. lib. 6. c. 20.

DE HEXAPLIS ET OCTOPLIS ORIGENIS.

III. Epiph. lib. de mensura. ORDO IN HEXAPLIS ET OCTOPLIS.

IV. LAVDATVM ORIGENIS OPVS.

Hieron. in epist. ad Tit. c. 3.

V. Galeus. de Sept. interp. REPELLITVR CALVMNIA IN ORIGINEM PROLATA.

Hieron. praefat. in Pentateuch. epist. 104.

agens: Omnia (inquit) veteris instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisq. distinxit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos translationi antiquae inseruit, probans defuisse quod additum est.] et ad Augustinum: Quod autem in alijs quæris epistolis, cur prior mea in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat & virgulas prænotatas, & postea aliam translationem absque his signis ediderim: pace tua dixerim, videris mihi non intelligere quæ quæsisisti. Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum est; & vbi cumque virgulæ, id est, obeli sunt, significatur quod Septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebræo: vbi autem asterisci, id est stellæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est, & ibi Græca translulimus, &c.]

VI. Hæc tamen ipse tribuit interdum audacia, scribens ad Chromatium, quod Origenes Theodotionem profanum auctorem admiscuerit translationi Septuaginta. sed quod (vt supra narratum est) & ipse in hoc securus est Origenis exemplum; quonam modo in eo genere Hieronymus ipse potuit reprehendisse Origenem, quem susciperet imitandum? Nam eandem prorsus ipse iniens rationem; immiscuit suam translationem editioni Septuaginta, sed egregie distinctam, obelis appositis & asteriscis. quod ipse in Apologia aduersus Ruffinum sæpe testatur, & inter alia cum ait: Salomonis autem libros, quos olim iuxta Septuaginta, additis obelis & asteriscis, in Latinum verteram, ex Hebraico transferens, & dedicans sanctis Episcopis Chromatio & Eliodoro, hæc in præfatiunculæ meæ sine subieci: Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam: neque enim sic noua cudimus, vt vetera destruas.]

VII. Sed magis magisque hæc in Origenem purgatur illata calumnia, si, quodnam fuerit illi ipsius consilium, & quàm solícite cu peret esse consultum Septuaginta antiquæ versioni, ex ipsius epistola ad Africanum de Susannæ historia scripta cognoscamus. ait enim: Vide ergo ne imprudentes & inscientes abrogemus exemplaria quæ habentur passim in Ecclesijs, & legem statuamus fraternitati, vt deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur, libros; assententur autem Hebræis, qui & persuadeant, vt nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non providentia Dei in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesijs ædificationem? non curam gessit eorum qui empti sunt pretio, pro quibus Christus mortuus est? Ad hæc autem considera, an non sit bonum meminisse eius, quod scriptum est: Non transpones terminos æternos, quos statuerunt patres tui. Hæc autem dico, non quod verear ac dubitem scrutari, quæ sunt apud Iudæos, Scripturas, & omnes nostras cum illorum Scripturis conferre, & videre quænam sint eius differentiæ. Si non est quidem certe graue & arrogans dicere, hoc gnauiter & pro viribus fecimus, vt mentem nostram exerceremus in omnibus editionibus, & earum differentijs, cum eo quod longe magis exercebamus interpretationem Septuaginta, ne videremur aliquid falsi & adulterini inducere in Ecclesias quæ sunt sub cælo, & daremus prætextum ijs qui quærunt occasionem, & volunt eos qui sunt in medio calumniari, & eis qui sunt in communi criminari. Exerceamus autem, vt non ignoremus etiam eas quæ sunt apud illos: vt cum Iudæis differentes, eis nos adducamus quæ sunt posita in eorum exemplaribus, & vt cum eis vtamur ijs quæ apud illos habentur, & non sunt in nostris libris. Nam cum sit eiusmodi noster apparatus in quæstionibus aduersus ipsos; non despicient, neque (vt mos est eorum) irridebunt eos qui credunt ex Gentibus, tamquam qui ignorent vera, quæ apud eos scripta sunt.] hucusque Origenes, instituti sui afferens rationem, ac plane demonstrans, quàm de sacris litteris, eo suscepto labore, sit in omnibus optime meritus, ac laude dignus: qui & alibi his consentanea habet multa.

VIII. Ceterum tantum abest, vt ea circa Septuaginta interpretum editionem adhibita industria ab Origene, habita sit corruptela vel deprauatio, vt eam omnes propemodum Ecclesiæ in communiorem usum receperint; vsque adeo vt S. Hieronymo auctore probetur, eam habitam esse Vulgatam. nam ad sanctum Augustinum scribens, de eadem hæc ait: Vis amator esse verus Septuaginta interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immo rade de voluminibus, vt veterum fautorem te probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum bibliothecas damnare cogeris. Vix enim vnus aut alter liber inuenitur, qui ista non habeat.] Ex his videas, quantum a veritatis scopo aberrarit,

Hieron. epist. 89.

Hieron. epist. 107. ORIGENIS EXEMPLVM IMITATVS HIERONYMVS.

ORIGENES SVI INSTITVTI AFFERT RATIONEM.

Deuter. 1.

Orig. in Mat. tracl. 8.

ORIGENIS EDITIO VVLGATA. Hieron. in præf. lib. 10. in Isai. Hieron. epist. 89.

A rarit, qui Origenem non correxisse, sed corrupisse dixit Septuaginta interpretum editionem. At de Hexaplis Origenis iam satis; cuius institutionis ex eius item scriptis Eusebius meminit, & alij recentiores complures.

Sed vt summatim perstringamus cunctas Origenis ea in re lucubrationes exhibitas: cum nondum duæ posteriores editiones essent inuentæ, Quinta & Sexta; Tetrapla (sic enim cum Ecclesiasticis antiquis tractatoribus dicere malimus, quàm Tetraplum) in primis collegit, ac sic in codicibus Græce scripsit, nempe in paginis singulis quatuor columnas, hoc ordine, vt prima esset editio Septuaginta interpretum, secunda translatio Aquilæ, tertia Symmachi, quarta vero & vltima Theodotionis. Hexapla vero elaborata ab eo sunt volumina illa, in quorum vltimis paginis sex columnæ essent distinctæ, quarum prima contineret textum Hebraicum Hebraice scriptum, secunda eundem textum Hebraicum, sed Græco charactere exaratum, tertia Aquilæ versionem, quarta Symmachi, quinta Septuaginta editionem, sexta vero Theodotionis translationem. Quæ autem dicta sunt Octopla, præter hæc quæ sunt in Hexaplis posita, haberent adiunctas Quintam & Sextam editiones, ab Hebræis, sed pijs (vt putat Hieronymus) hominibus, elaboratas. At de Origenis in his tot insumptis strenueq. exantlatis laboribus satis.

Quoniam vero de principe omnium Septuaginta translatione mentio facta est, nec quicquam de eius origine hætenus dictum (licet tam nota sit & omnibus peruulgata historia, vt hac ex parte, eam recensere, superfluum videatur) tamen cum nonnullis perplexa nodis & obuoluta sit difficultatibus, hic de ea agere operæpretium duximus. Sed de his acturis, illud in primis occurrit (quod superius attigimus) omnium propemodum esse sententiam, ante Septuaginta editionem, aliam incerto auctore peruulgatam fuisse Græcam translationem ante tempora Alexandri Magni: ex qua tum Plato, tum complures alij philosophi nonnulla accepisse noscantur. Ex quo enim barbarus homo (quod habet Plato in Timæo) in Solonem ac ceteros Græcos illud exprobrans dixit; O Solon, Solon, vos Græci semper estis pueri: senex autem nullus Græcus est: disciplinam autem nullam habetis canam] (barbarus autem iste, qui hæc dixit, putatur fuisse Iudæus) Hebræorum res cognoscendi complurimum est desiderium inflammatarum.

Hæc autem cum ex Clemente Alexandrino, tum Eusebio & alijs pluribus consentent auctoribus, qui summo studio ea quæ philosophi ex Hebræorum scripturis essent mutuati, collegerint: verius tamen existimo, potius vsu quodam innouisse Gentilibus diuinam Scripturam, quàm omnium voluminum factam fuisse aliquam interpretationem; id suadente Philone, dum ait: Lex antiquitus scripta fuit lingua Chaldaica, mansitq. longo tempore in ea, quàm diu legis ipsius pulchritudo non est intellecta ab externis hominibus. Postquam autem ex quotidiano eius vsu etiam ad alienos sensus quidam permanauit, simul gloriosa quoque fama vbiq. terrarum increbuit (nam honestis rebus ad tempus obesse potest inuidia, illæ autem se proferunt tandem suapte felicitate ingenij) extiterunt qui indigne ferrent, has leges parti tantum humani generis innouisse, Græcas gentes nullum earum gustum cepisse: dederuntq. operam, vt verterentur per idoneos interpretes. Id opus quia magnum erat, & reipublicæ vtilissimum, non priuatis hominibus obuenerit, non mediocribus istis principibus & regulis, sed Regi omnium celebratissimo. Ptolemæus is fuit, Philadelphus cognomine, tertius ab Alexandro Ægypti Rex.] hæc Philo; quibus plane significat, ante perfectam a Septuaginta translationem, ipsam diuinam Scripturam absque interpretatione aliqua delituisset in penetralibus Hebræorum, eodem charactere & quo scripta olim fuerat idiomate.

His consentiant quæ de rogatione Ptolemæi Iosephus scribit in hæc verba: Cœpit de ea re conferre cum Demetrio, rogans, qui factum sit, vt tam admirandarum legum nec historicus vllus, nec poeta mentionem fecerit. Tunc Demetrius respondit, neminem ausum eam attingere, quam constaret diuinam esse & omni veneratione dignissimam; & punitos esse quosdam a cælesti numine, qui illam temere atrectare non sint veriti. Theopompum enim volentem inde quædam suis scriptis inserere, mente motum fuisse diebus triginta, & per interualla insanie Deum placasse, facile conijciendum quæ morbi causa fuerit; atque etiam in somnis admonitum, hæc ideo pati, quod fuisset

a Galesio de Sept. interpr. Euseb. lib. 6. c. 12.

ORIGENIS TETRAPLA QVALIA.

HEXAPLA ORIGENIS QVALIA.

OCTOPLA ORIGENIS QVALIA.

X. PRIMA TRANSLATIO QUAE FERIT.

XI. Clem. Alex. Strom. lib. 1. d. Euseb. de præpar. Euang. lib. 10. c. 1. 2. 3. Phil. de Vita Moys. lib. 2. NVLLA TRANSLATIO ANTE SEPTVAGINTA.

XII. Ioseph. antiq. lib. 12. c. 2. PROFANI SACRAM SCRIPT. ATTINGERI AVSI DEBERVNT PORNARE.

fuisse circa res diuinas curiosior, eaq. voluisset proferre humanis hominibus: quare cum a cepto destitisset, sanam mentem ei fuisse redditam. Theodecti etiam poetæ, cum in quadam tragœdia vellet aliquid e sacris libris admiscere, oculos glaucomate suffusos caligasse: & cum erratum agnouisset, exorato Deo redditam sibi aciem.] hucusque Iosephus.

XIII.

PHILOSOPHI IN AEGYPTO VER-SATI.

Philoin Elq. b Clem. Alex. Serom. lib. 1. c Laetian. lib. 2. c. 2. Euseb. de prep. sepe S. August. de Ciuit. Dei. c. alij.

XIV.

DEMETRIUS BIBLIOTHE-CARIUS.

Certe quidem si aliqua antehac editio facta esset, haud illa Demetrius caruisset, qui tam ingentem librorum molem collegerat, vt nullus pene eorum, quorum notitia haberetur, reliquus factus esset: cum alioqui Hebræorum scriptis se penitus caruisse, profiteatur expresse. Quod si alicubi diuinæ Scripturæ editio facta reperiretur, in Ægypto in primis illam extitisse oportuit: siquidem in Ægyptum peregrinatos philosophos, ibi res Hebræorum cognouisse, omnes affirmant: ingentemq. plane Iudæorum multitudinem in Ægypto agere consueuisse, ex Philonis a testificatione superius diximus, nec minus quam decies centena millia. In Ægyptum peregrinatum esse Platonem, testatur Clemens Alexandrinus b; & alij de ceteris quoque philosophis, Lactantius c, Eusebius, alijq. scriptores affirmant.

Aduuat etiam nostram coniecturam Aristæas, qui de Septuaginta interpretibus commentarium scripsit, cum tradit ea de causa initum esse consilium accersendi Hierosolyma, missa legatione, interpretes; quod licet libri Iudæorum innotuissent, nondum tamen, qui eos interpretati essent, inuenti fuissent. sic enim habet: Demetrius Phalærus, cum regie bibliothecæ præpositus esset, diligentem cura elaborabat, vt ex vniuerso Orbe, quoad fieri posset, volumina compararet, distributis per opportuna loca hominibus qui libros & emerent, & transcriberent: quo studio demum perfecit, vt quantum in se erat, impleret Regis propositum. Nam præsentibus nobis, cum ab eo peteretur quot librorum millia congregasset, inquit: Rex, supra ducenta millia iam in bibliothecam redacta sunt, breuiq. numerum adimplebo, vt ad quingentorum millium summam ascendam. Nunciatur quoque mihi Iudæorum leges transcriptione dignas esse, & quæ in bibliotheca tua habeantur. Quid igitur obstat, ait, quod te hoc facere prohibeat? Nonne omnia tibi in hunc vsum prompta subiecta sunt? Cum respondisset Demetrius, Interpretatione opus: intercipiens Rex, Scripturam se inquit ad Iudæorum Pontificem, vt omnia perficiantur. hęc Aristæas: quibus demonstrat, nullam ante ea tempora vulgatam fuisse Iudaicæ legis interpretationem, quippe quam ipse Demetrius apud Regem curaret, vt fieret: nam si aliqua extitisset, eius vel saltem meminisse, necessaria oblata occasione, debuisset.

XV.

QUOMODO DI-VINA SCRIPTY-RA INNOTUIT PHILOSOPHIS.

Ioseph. lib. 1. contra Apion.

Clem. Alex. Serom. lib. 1.

Quamobrem quæ philosophi ex Iudæis accepisse noscuntur, traditione potius, cum quid rogarent Iudæos, ab eis mutuatos esse putamus: sicut cum quidam ex illis apud Gymnosophistas versati, quæ ab illis audissent, didicerunt; non quidem quod ab eis libros accepissent, atque in Græcum sermonem conuertissent. Sic igitur ex viua illos potius voce accepisse putandum, Iudæo homine aliquid illis dictante & interpretante, quam ex aliqua scriptura Græce scripta atque omnibus peruulgata. Quemadmodum Aristoteli accidisse tradit discipulus eius Clearchus (vt refert Iosephus d) dum ait, ipsum vsum fuisse Hebræo homine ad Scripturæ interpretationem: quæ si Græco sermone tradita antea fuisset, quorsum illi opus interprete? Hęc igitur me quidem magis permouent, quam Clementis Alexandrini e auctoritas, asserentis, ante tempora Alexandri & regnum Persarum, Pentateuchum in Græcum sermonem fuisse conuersum; ea nimirum tantummodo ratione, quod philosophi ex Hebræorum scripturis aliqua accepisse noscantur. sed hęc absque diuinæ Scripturæ versione aliter accidero potuisse, iam diximus.

XVI.

Ioseph. lib. 1. QUOMODO CO-GNITAE PHI-LOSOPHIS RES IYDAEORVM.

Quin & affirmare possumus, philosophos ex alijs scriptoribus, qui profecuti sunt res Hebræorum, ea de Iudæorum institutis mutuatos esse, vt ex Hecathæo Abderita, viro insigni, qui vixit temporibus Alexandri, & de ipsis Iudæis integrum librum scripsit, vt tradit Iosephus f contra Apionem. Idem quoque testatur, historias Ægyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum, atque Græcorum, meminisse rerum Iudaicarum: id ipsum præstitisse ait etiam complures Græcos auctores, quos nominatim recenset: vt non adeo mirum sit, si perpauca quædam philosophi ex Iudæis accepisse dicantur. nam ea ipsa vel ab illis tradentibus, vel ex Græcis ipsis de Iudæis scribentibus, aut Ægyptio-rum, vel Chaldæorum, vel Phœnicum historijs absque aliqua diuinæ Scripturæ ver-sione

A sione vulgata didicisse, perfacile contigit: cum præsertim idem Hecathæus Abderita, quem citant Demetrius in Aristæa atq. Iosephus a, testetur nullum Græcorum au-sum fuisse attingere Scripturam Iudæorum, quod sacrosancta esset, nec profano ore tractari deberet: adeo, vt qui ante eum vsi essent diuina Scriptura, alio quopiam edif-ferente Iudæo, vel aliquo alio modo (vt dictum est) eam visi sint accepisse. Sed & Iu-stinus martyr b nullam aliam quam Septuaginta interpretum antea factam esse transla-tionem affirmat.

a Idē de antiq. lib. 1. c. 2.

b Iust. martyr aduers. Gent.

His igitur permoti rationibus, Philonem, Iosephum, Aristæam, aliosq. secuti, pri-mam omnium ac principem dicimus diuinæ Scripturæ interpretationem, quæ a Se-ptuagintaduobus interpretibus, rogante Ptolemæo Philadelpho, fuit diuino elaborata consilio, ante aduentum Christi annis ducentis octoginta, vt exacte numero deducto colligitur: nam septuaginta Olympiadas intercurrisse ab anno factæ interpretationis, vsque ad Christi aduentum, ex Eusebio probe colligitur. Quamobrem errorem illapsum esse in numerum ab Athanasio definitum existimo, dum apud eum ducenti & triginta tantum anni medij ponuntur ab ea editione vsque ad Christi Domini nostri incarna-tionem. Decepti pariter esse noscuntur, qui ab Eusebio c diuersam inierunt numeran-di rationem, vel deprauati sunt eorumdem codices (nam perfacile in notas numeri solet error irrepere) vt inter alios sanctus Augustinus d, qui factam dicit eam versionem ante natalem Christi annis centum quinquaginta. Epiphanius e numerans ab ea vs-que ad Cleopatram regnum annos ducentos quadragintanouem, transgreditur dictum numerum ex Olympiadum chronologia superius collectum: nam (vt ipse fatetur) re-gnauit Cleopatra annos trigintaduos: et ab ea deuicta ab Augusto, supersunt vsque ad Christi natalem anni viginti octo. Sed longius adhuc prætergressi sunt, qui dixerunt annis trecentis & amplius ante Domini aduentum id fieri contigisse. At ex Olympi-adum supputatione superius exacte deducta, annorum numerus ducentorum & octo-ginta verior certiorq. probatur.

XVII.

PRIMA AC PRÆ-CIPVA TRAN-SLATIO DIVINÆ SCRIPTURÆ QUANDO FA-CTA.

c Euseb. de præ-por. Euang. lib. 1. c. 17. d August. in Psal. 58. e Epiph. serm. lib. de mensur.

Porro admirabili prorsus Dei consilio factum omnes intelligunt, vt tribus prope-modum sæculis ante Christi aduentum diuinæ Scripturæ fieret interpretatio, tali tan-taq. cum primis adhibita diligentia; delectis nimirum ad opus hoc septuagintaduobus Iudæorum præstantissimis senioribus: quorum insignis probitas excelleniq. perit-ia facile persuadent, vt existimem illos ipsos ad hoc opus fuisse vocatos, qui ex officio, de his quæ spectarent ad diuinam Scripturam, decernere consueuerant, nimirum amplissimum illum Senatam septuagintaduorum seniorum a Moysè primitus Dei consilio institutum, quem vltiori voce Sanedrini dicere consueuerunt. Horum namque munus (vt fufius dictum est tomo primo Annalium) erat, de Lege, Rege, Sa-cerdote, atque Prophetis decernere. Quæ de re tantum opus, tantiq. ponderis eos per se esse executos, rei dignitas atque momentum postulare videbatur. Sic igitur quod dicunt, ex omni tribu senos ad hanc prouinciam obeundam fuisse delectos; non ita accipiendum putamus; vt tunc recens hi fuerint electi, atque eidem adscripti operi: sed quod illorum potius Ptolemæus ad hoc præstandum requisisset officium, qui seni ex singulis tribubus iam ex more electi, diuinæ Scripturæ integritati ex munere sedulo studio inuigilarent: quippe qui non eius tantum facultatis consultissimi essent, sed ex diuinitus indito sacramento, diuino pariter afflato Spiritu dicerentur: quod nimirum olim, cum eos eligi Dominus præcepisset f, eodem Spiritu, quo Moysen, illos simi-liter imbuisset.

XVIII.

QUI FVERINT SEPTVAGINTA, INTERPRETES.

f Num. 16.

Id quidem non ego primus assero, sed eiusdem sententiæ Origene: fuisse visus est, qui frequenter nominat eisdem Septuaginta interpretes, Seniores; sicut & historia primus auctor Aristæas. in qua etiã sententia reperimus esse S. Hilarium g; cuius verba, quo hæc manifestiora reddantur, hic subtexemus: Erat (inquit) a Moysè antea insti-tutum in Synagoga omni septuaginta esse doctores. Nam idem Moyses, quamuis vete-ris Testamenti verba in litteris condidisset; tamen separatim quædam ex occultis legis secreta mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauc-rat. Cuius doctrinæ etiam Dominus meminit in Euangelijs, dicens h: Super cathedram Moysi federunt Scribæ & Pharisei. Doctrina ergo horum in posterum, quæ ab ipso scriptore legis accepta, in hoc seniorum & numero & officio conseruata est. Hi ergo seniores, libros hos transferentes, & spirituales secundum Moysi traditionem oc-cultarum

XIX.

g Hilarius in Psal. 2. DIVINO SPIRITV AFFLATI INTERPRETES.

h Matth. 23.

culturarum cognitionum scientiam adepti, ambigue lingua Hebraica dicta, & varia quaedam ex se nunciata, secundum virtutes rerum, certis & proprijs verborum significationibus transfulerunt, doctrinae scientia multimodam illam sermonum intelligentiam temperantes.] hucusque S. Hilarius : quae hic verbatim recensuisse volumus, quo intelligamus, aliquid amplius ceteris horum translatione, vel ex acceptis traditionibus, vel diuino eos afflante Spiritu, habuisse : quod non solum nostri, sed & Iudaeorum scriptores nobilissimi agnouerunt, & ingenue testati sunt : vt inter alios omnium sapientissimus Philo^a, qui rem gestam ab Aristæa fusius litteris consignatam, & ab ipsis Iudæis etiam non scriptis, certe traditione firma retentam, vel si non publica, priuata saltem scriptione memoriae commendatam, paucis perstringens, de Ptolemæo Philadelpho & legationibus missis multa præfatus, hæc demum subdit, a loco narrationem exordiens:

^a Philo de Vita Moysi lib. 2.

XX. ^b DECVS VBI VERBIS FACTA.

Ante urbem Alexandrinam est Pharus insula, per oblongam & fasciæ similem ceruicem accessibilis; quæ non alto mari, sed stagnantibus vndis alluitur, vt ne fluctus quidem, nimirum spatio medio debilitati, obstrepant. Hic locus postquam de communi sententia visus est ad præfens negotium aptissimus, propter secessum quietissimum, vbi animus solis legibus posset intendere; cum sibi optauerunt ad diuersorium: sumptisq. in manus sacris voluminibus, tendebant eas ad cælum supplices, Deum inuocando, vt coeptis faueat. Exaudiuit ille vota, vt, si non vniuersum genus humanum, certe maxima pars præceptis instrueretur ad bene viuendum optimis & sapientissimis. In eo secessu cum confedissent solitarij, nemine interueniente arbitro, præter naturæ partes terram, aquam, aerem, & cælum: de quibus primum prodituri erant mysteria (nam mundi opificium, legis exordium est) tamquam numine correpti prophetabant, non alia alij, sed omnes ad verbum eadem, quasi copiam dictante singulis inuisibiliter. Et quis nesciat cuiusque linguæ, præsertim Græcæ, copiam, vt eadem sententia possit enunciari varijs modis, nunc has nunc illas dictiones accomodando? Id negant factum in prodendis his legibus; sed reddita propria proprijs nominibus, Græcis ad Chaldaica (sic Hebraicam linguam nominat Philo) exacte respondentibus, quo melius perciperetur rerum notitia. Quemadmodum enim geometriæ dialecticæq. doctrina non admittit sermonis varietatem, sed semper iisdem vitur vobis: eodem modo & hi conuenientia rebus inuenerunt nomina, quæ sola declarata erant sensum aperitissime. Id experimentis quotidianis creditur: siue Chaldaeus Græcam linguam, siue Græcus Chaldaeam didicerit, in vtraque Scriptura tum Chaldaica, tum Græca eius interpretatione miratur germanitatem, immo rerum verborumq. consonantiam adorat; non interpretes illos, sed initiatores ac Prophetas appellans, quibus datum est sincerissimas Moysis cogitationes assequi spiritu purissimo. Quamobrem hodie quoque solemnitas celebratur in Pharo insula, ad quam non Iudæi tantum, sed & alij plurimi traiciunt, locum veneraturi, in quo primum visa hæc est interpretatio, & pro tanto beneficio quasi recente acturi Deo gratias. Post vota autem & gratiarum actiones, alij tentorijs fixis in littore, alij discumbentes in ipsa arena, sub diuo epulantur cum amicis & domesticis, præferentes tunc littus palatij regijs.] hucusque Philo.

XXI.

^b NUMINE AFFLATUS ESSE ILLOS INTERPRETES.

^c Hier. præfat. in Pentateuch. epistol. 104. & epist. 107.

^e Hieron. epist. 102.

In huius sententiam, quod illa versio diuini potius aliquid habuerit, quam humani, eosdemq. diuino afflatus Spiritu eam interpretatos, & propheticè interdum fuisse locutos, Patres omnes, rem experimento satis perspectam habentes, sincerissime professi sunt; omnesq. tam Græci, quam Latini, ne singulos recensere laborem, id ipsum testati sunt, vno dumtaxat excepto S. Hieronymo^b; qui damnans quæ ab alijs de interpretum cellulis tradita essent, hæc ait: Nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scripturarum; cum Aristæas, eiusdem Ptolemæi *ὑπεργραφῆς*, & multo post tempore Iosephus, nihil tale retulerint; sed in vna basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim vatem, aliud est esse interpretem: ibi Spiritus ventura prædicit; hic eruditio & verborum copia, ea quæ intelligit, transfert.] hæc Hieronymus: qui sibi visus solute nimis, dum impetu quodam ferretur in obtrectatores eum carpentes, esse locutus; paulo post (nam illud præfatione in Pentateuchum ad Desiderium, & quid simile præfatione in Paralipomenon ad Chromatium^c fuerat prælocutus) subsequenti posita præfatione

A fatione in eundem librum Paralipomenon ad Domnionem & Rogatianum aliquid supra humanas vires & studium iisdem tribuit interpretibus, dicens: Non hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt, transfulerant, sed scriptorum culpæ tribuendum.]

Quod ad cellulas spectat, in quibus dicuntur inuicem separati opus elaborasse, & postea, facta mutua collatione, nihil penitus inter se dissentientes scripsisse reperti; hoc paulo accuratius peruestigandum. Qui primus auctor ea de cellulis scripserit, Iustinus martyr^a habetur, natione Palæstinus, patria Samarita, vndecumque rerum Iudaicarum peritissimus, qui hæc scribit: Illis extra turbam constitutis, primo quoque tempore, vt interpretationem absoluerent, non in vrbe ipsa, sed septem ab ea stadijs, vbi Pharos constructa est, pari cum interpretibus numero domunculas extrui præcepisse, vt sigillatim pro se quisque interpretationem perficeret: illa quoque cura ijs, qui operam eis dare iussi fuerant, mandata, vt omnibus quidem modis ipsis inferuissent, a congressu autem mutuo illos prohiberent, quo exquisita interpretationis veritas ex ipsorum etiam consensu cognosci posset. Et cognito, Septuaginta istos viros non solum eadem sententia, verum etiam iisdem esse verbis in translatione vsos, ac ne vna quidem dictione alium ab alio dissensisse, vsque adeo eadem de iisdem omnia conscripserant; admiratione attonitum, cum interpretationem absolutam esse diuina virtute credentem, tum quous honore dignos illos, vt Dei amantes, & Deo caros vicissim iudicantem, cum muneribus multis in patriam suam redire iussisse; ac libros, vt par erat, exosculatum esse, & Deo consecratos in bibliotheca sua reposuisse.] Vnde autem hæc ipse acceperit, subdit his verbis: Hæc vobis, viri Græci, non vt fabulam, neque vt confictam historiam renunciamus: sed qui ipsi Alexandriae fuerimus, & vestigia domuncularum apud Pharum adhuc reliqua viderimus, & ab incolis, qui res patrias a maioribus per manus sibi traditas acceperunt, audierimus, commemoramus: quæ ex alijs quoque aliqua ex parte intelligere potestis, & potissimum ex eis, qui ista scriptis suis inseruerunt, sapientibus & spectatis viris, Philone, Iosepho, & alijs pluribus.] hæc Iustinus, non ex aliorum scriptis tantum, sed ex traditione (vt ait) maiorum accepta.

XXII.

^b DE CELLVLIS CONFIRMATIO.

^a Iustin. oras. ad Gent.

Eadem quoque Irenæus^b his ipsis verbis testatur: Ptolemæus autem experimentum eorum sumere volens, & metuens ne forte consentientes, eam veritatem quæ esset in Scripturis, absconderent per interpretationem; separans eos ab inuicem, iussit omnes eandem interpretari Scripturam, & hoc in omnibus libris fecit.] Nec aliud significare voluisse Tertullianum^c apparet, dum de iisdem agens interpretibus, ait: Sed ne notitia vacaret, hoc quoque Ptolemæo a Iudæis subscriptum est, Septuaginta interpretibus indultis, quos Menedemus quoque philosophus, prouidentia vindex, de sententiae communionem suspexit; nimirum diuinam ex ijs Dei prouidentiam intuens, quod omnes in eadem sententiam conuenissent: quod certe haud mirum fuisset, nisi separatim eandem Scripturam interpretati essent. Inhærebat enim lateri Ptolemæi Menedemus philosophus, dum eandem versionem elaborarent interpretes: quam ipse est tantopere admiratus, tribuens summæ Dei prouidentia, quod in eandem omnes sententiam & verba pariter consensissent: quod est de separatis cellulis potens indicium & coniectura. Eadem quoque Clemens, & quidem Alexandrinus (quem haud putamus res patrias ignorasse) his^d verbis insinuat: Cum autem vnusquisque sigillatim ex sua propria interpretatus esset prophetia; conspirarunt omnes simul collatae interpretationes & sententijs & dictionibus: Dei enim erat voluntas, quæ id ad Græcorum aures consulto comparauerat. Neque vero ab inspiratione Dei erat alienum, qui prophetiam dederat, vt interpretationem quoque tamquam Græcam efficeret prophetiam.] hæc & alia huiusmodi Clemens.

XXIII.

^b DE CELLVLIS HADUM ASSERTIO.

^c Iren. lib. 2. cap. 25. ^d Tertull. Apolog. cap. 18.

^e Clem. Alex. Strom. lib. 2.

Rursum vero Cyrillus Hierosolymitanus^e hæc in eadem sententiam: Et vt diuinæ legis esse hos libros experientia disceret, & ne hi qui fuerant ad illum missi, mutuo conspirarent prospiciens, in insula Pharo singulis interpretibus singulas domos distribuit; & vnicique, vt separatim omnes Scripturam interpretarentur, mandauit. Qui cum septuaginta duobus diebus negotium perfecissent, simul omnium interpretationes, ex diuersis domibus prodeuntes, protulerunt: collatas autem simul, non solum in sensibus, verum etiam in verbis consonas inuenit.] hucusque Cyrillus, eadem quoque

XXIV.

^b DE ISDEM HADUM PATRVM SENTENTIA. ^c Cyrilli. Cateches. 4.

a Philastr. de heret. c. 139.
b Hilarius in Psal. 2.
c August. de Doctrina Christi. lib. 2. c. 15. & de Civit. Dei lib. 8. c. 43.
d Theod. praefat. in Psal. & alij quosumme- rat Pamel. in Notar. ad Ter- tull. Apol. c. 28. not. 264.

Philastrius. Sed & epiphanius tradit binos in singulis cellis inclusos, qui omnes eam- dem Scripturam interpretarentur: adeo ut ea ratione divina Scriptura fuerit sexies & trigiesies interpretata. sed hæc ille pluribus. Consentiant in eandem quoque sententiam S. Hilarius^b, S. Augustinus^c, Theodoretus^d, atque alij complures, quorum singulorum nomina omittimus recensere. His addendus demum Iustinianus^e Imperator, qui, edita Nouella constitutione, eandem probat historiam. Scimus his aliquot ex recentioribus refragatos, vna tantum illa persuasos ratione, quod cellularum non Aristæas, non Philo, nec Iosephus ipse meminerint. Sed ad vnum Aristæam tota causa rejicitur, quem constat illos fuisse secutos; sicut & Eusebium^f, qui eandem ex eodem auctore narrat historiam: quibus ea, quæ dicta sunt superius, optime poterunt satisfacere. Verumtamen de tam antiqua quæstione non est nostrum quid certius definire: licet tot sinceræ fidei & venerandæ antiquitatis testibus libentius assenserimus.

XXV. Sed & alia maioris momenti vrget nos quæstio: Num scilicet omnes veteris Testamenti libri, qui ad illa vsque Ptolemæi tempora fuerant scripti, an vero solum Pentateuchus fuerit in Græcum sermonem translatus? S. Hieronymus^g in primis id ipsum in dubium reuocat, dum ait: Accedit ad hoc quoque, quod Iosephus, qui Septuaginta interpretum ponit historiam, quinque tantum ab eis libros Moyfi translatos refert: quos nos quoque profitemur plus quam ceteros cum Hebraicis consonare.] hæc eadem ipse alibi^h etiam. Sed ei omnes pariter refragantur, affirmantes, singulos & omnes veteris Testamenti, qui extabant, libros ab eis fuisse interpretatos. Sed videamus quid Iosephus dicat, cuius auctoritate id sanctus Hieronymus profiteri videatur. Nullam inuenimus apud Iosephum mentionem explicitam esse habitam de facta per eos versione Pentateuchi; sed tantum illum dicere, libros legis ab eis fuisse translatos.

XXVI. Ceterum qui aduersantur S. Hieronymo, per libros legis totum ipsum vetus Testamentum esse intelligendum, probant auctoritate eadem diuinæ Scripturæ, idq. multis exemplis. Ut cum Dominusⁱ ait: Nonne scriptum est in lege vestra? Ego dixi, dii estis.] & illud Evangelistæ: Ut adimpleretur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.] quæ non in Pentateucho, sed in Psalmis^k habentur. Sed & illud Pauli ad Corinthios^l: In lege (inquit) scriptum est: Quoniam in alijs linguis & labijs alijs loquar populo huic.] quæ verba accepta noscuntur ab Isaia^m. Sed hæc planiora ac euidentiora reddemus, cum ex eiusdem Iosephi phrasi vno vel altero exemplo demonstrabimus, eundem auctorem per legem intelligere consueuisse ipsum integrum volumen veteris Testamenti: a principaliori parte, nempe a quinque legis libris, denominatione deducta. Agens enim de Iudæorum libris qui in synagogis legi consueuerant, libros legis appellat; cum tamen constet Euangelicaⁿ & Apostolica^o auctoritate, non modo in illis legi solitum Pentateuchum, sed & Prophetas. Cum igitur huiuscemodi libros, modo volumen legis, modo etiam Moyfi libros ipse consueuerit appellare^p, qui Prophetas quoque necessario contineret: iam certum constat, cum agit de interpretibus, quod legem verterint; vertisse etiam totum vetus Instrumentum, significare voluisse.

q Ioseph. antiq. lib. 20. c. 4. & de bell. Iud. lib. 2. cap. 12.

Certe quidem etsi de ijs nulla exempla suppeterent; ratio ipsa plus satis posset id etiam pugnacibus quibuslibet persuadere. Nam si (quod omnibus exploratum est) quærebat nomine Ptolemæi Demetrius, omnes quotquot in vniuerso Orbe libros reperire potuisset, ad vnum vsque colligere: quænam, quæso, subesse causa potuit, ut illos Hebræorum libros diuina complectentes oracula, aliosq. per insignes, quos diuinitus editos sciret, despiceret commentarios, nullam penitus illorum habens rationem? Verumenimvero etsi ceteros, illos tamen, qui rerum Iudaicarum continerent historiam, qui Regibus alijsq. rerum antiquarum studiosis magno in pretio esse solent, quis existimare poterit prætermisissos? cum præsertim Hecatheus Abderita, qui vno volumine laudes Iudæorum fuerat persecutus, res Iudaicas penitus perdiscendi, externorum omnium desiderium inflammasset. Quod si (ut superius demonstratum est) vnica tantum erat totius diuinæ Scripturæ interpretatio ante eam factam ab Aquila Pontico: vnde, quæso, illa, ex qua Apostoli Prophetas citare consueuerunt, Græca versio, nisi fuerit Septuaginta? Sed quod ad S. Hieronymum spectat: cum plane constet non tantum refragatos eis esse omnes quos recensimus superius scriptores Ecclesiasticos, sed ipsum;

XXVII. VEHEMENTER CONECTVRA.

met

met sibi aduersatum esse: plane cognosci potest, ipsum de ea re aliquando dubitasse potius, quam quid firmiter statuisse, & in communem postea cum ceteris sententiam pedibus abijisse. nam Prophetas interpretando, textum Septuaginta interferit, de eoq. pariter differit, & Septuaginta esse fideliter recognoscit.

In eiusdem insuper diuinæ Scripturæ interpretatione, aliqua ab illis aliter reddita, XXVIII. additaq. fuisse nonnulla, vel dempta, iidem ferme omnes supra citati auctores affirmant. Aliter namque reddita in ea, vel relata sunt diuina quædam mysteria (ut tradit Hieronymus^a) quæ Gentilibus offendiculum esse possent: addita vero, quæ (ut superius dictum est) a Moyse primus ille ab eo delectus sacer Senatus tradenda posteris accepisset, vel (cum omnes, ut vidimus, iisdem interpretibus spiritum prophetiæ tribuerint) quæ eodem diuino afflante Spiritu, eisdem fuerint diuinitus reuelata: nam & Philo ipse tradit eos correptos numine prophetasse. Sed quod idem subdit, reddita esse propria proprijs nominibus; non sic intelligendum, eam ad verbum esse translata, ut verba verbis reddita & nihil ab illa plus habuerit: nam id absque aliquo priuato instinctu diuini Spiritus quibuscumque bene peritis vtriusque linguæ facere licuisset: sed potius quod addit, illa Græca inuenta esse nomina, quæ sola declaratura erant sensum apertissime: cum aliqui reddere Græca singula verba Hebraicis singulis, nec si voluissent, facere potuissent, cum nonnulla sit in eis verba reperire, quæ vix vna periodo orationis æque recte possint Græce interpretari.

Sic igitur ex Philonis sententia, imbutos illos prophético spiritu prophetasse cum certum sit: vbi, quæso, id fuisse verum apparuit, si ea tantum quæ in Hebræo textu erant, nec quid amplius reddidissent? Sed referam hic iterum verba Philonis sic dicitis: Tamquam numine correpti prophetabant, non alia alij, sed omnes ad verbum eadem, quasi copiam dictante singulis inuisibiliter.] Quod si negas hoc, certe quidem ex Philonis sententia cogere saltem asserere separatas ab inuicè cellulas, ut imbuti illi prophético spiritu, eademq. illo dictante singulis, singuli exceperint, & quasi ex scripto exemplari eadem omnes descripserint. Alioquin quorsum illis spiritus prophetiæ, si alias absque eo, callentes Hebraicas ac Græcas pariter litteras, conferentes simul, humano ingenio præstare felicissime potuissent, quod solus postea reperitur fecisse Aquila, deinceps Theodotion, inde vero Symmachus, & alij, etiam hæretici? Falluntur igitur, qui vel ex Aristæa vel Philone putarunt, Septuaginta interpretes verba verbis interpretando reddidisse: ac proinde perperam iudicant, eam, quod non sic edita legatur, esse penitus deprauatam. Nam ipse S. Hieronymus, qui omnes in eam illapsos notauit errores & emendauit, scribens ad Pammachium^b de optimo genere interpretandi, sapius testatur, eos non verba verbis, sed sententijs sententijs reddidisse. legerat utique ipse Aristæam atque Philonem, nec tamen eo sensu eorum verba accipienda putauit.

Interpretatione perfecta ac numeris omnibus absoluta, addit Aristæas & alij qui ab ipso eadem acceperunt, conuocatos esse Iudæos, ut ea cognoscerent; eosq. confestatos esse, diuinam Scripturam recte sancteq. interpretatam, eandemq. sic semper permanere, nec quid immutari debere ab ijs quæ scripta essent; adiuraseq. ut sic semper integra seruarietur: eandemq. insuper translationem ab illis fuisse descriptam, & ad diuersarum synagogarum Principes missam, atque ab omnibus æque probatam receptamque. Tanta quidem in sacro illo Senatu inerat auctoritas, ut, quod illi fecissent, nefas duce- rent in controuersiam reuocare: quippe quod (ut sæpe dictum est) eorū muneris esset, de Lege, Rege, Prophetis, ac Sacerdote etiã iudicare, nec ipsi aliorum subijcerentur censuræ: ut non adeo mirandum sit, si cum quid inuentum in illis foret, quod Hebraica veritas aliter nosceretur habere, nullum de ea re a quopiam negotium exhibitum fuisset: quippe cum totum id, Legis iudicibus discernentibus, factum esse cognoscerent.

Hunc ergo in modum sacra illa editione vulgata, iubet Demetrius (inquit Aristæas) ut Iudæi pro eorum consuetudine imprecarentur, si quis vel addere, vel mutare, transferre, delereve auderet quicquam ex ijs omnibus quæ scripta sunt. Cumq. vniuersa hæc rite expleuissent; ut perennis illa sit, semperq. seruetur, adiurant.] hæc ipse: additq. iussu Regis omni studio procuratum, ut eadem editio ab omni macula illæsa diligentissime custodiretur. Tradunt alij, apud Serapidis templum eam ut rem diuinam ac sacrosanctam seruata fuisse; reconditumq. simul cum ea fuisse textum Hebraicum, testatur Tertullianus^c, ac eandem ad sua tempora integram conseruatam esse con-

a Cyrillus Ca- tech. 14.
b Hieronymus de Septuaginta adhibita.

XXIX. QVOMODO INTERPRETES PROPHETAS RINT.

b Hieronymus epist. 104.

XXX. INTERPRETATIO AD SYNAGOGAS OMNES MISSA.

XXXI. CUSTODITA EDITIO LXX. INTERP.

c Tertullianus Apolog. c. 22 in fine.

firmat, cum ait: Hodie apud Serapæum Ptolemæi bibliothecæ cum ipsis Hebraicis lit. A teris exhibentur.]

XXXII. Sed illud impugnamus omnino, quod nititur quidam a stabilire auctoritate S. Ioannis Chrysofomi, quam non reperimus; quod dixerit, ad sua vsque tempora in Serapidis templo asseruari Prophetarum libros ab illis conuersos. At qui, obsecro, vsquam potuerit id vel somniasse Chrysofomus, cum constet anno secundo Commodi Serapidis templum fuisse combustum, ac rursus, antequam idem S. Ioannes Chrysofomus ea scriberet, sub Theodosio Seniore funditus esse dirutum? At quomodo, quæso, vel fingi potest, eam vsque ad Chrysofomi tempora permanisse? Cur adeo laboratum ab Origene primum, deinde a Luciano, postea ab Hefychio Alexandrino, ac demum a S. Hieronymo in ea cognoscenda, emendanda, ac in candorem pristinum restituenda, si ipsum originale suppetebat exemplar, ex quo potuissent omnia quam verissime atque purissime summa facilitate corrigi & emendari?

XXXIII. Sed & reuocatur in dubium quod dicit Tertullianus, suo tempore adhuc extitisse in Serapæo editionem Septuaginta: vt appareat plane mentitum esse; nisi Serapæum quod dicit, aliud fuerit a templo Serapidis, quod, antequam ea ille sub Seuero scriberet, sub Commodio constat incendio conflagrasse. Nam si fuisset in templo Serapidis, æque cum templo combusta fuisset. Rursus etiam eiusdem Tertulliani testificatio in dubium reuocari posse videtur, & existimari in enormi illa conflagratione nobilissima illius bibliothecæ, eam cum ceteris libris ibi positis fuisse combustam famosissimo illo incendio, quod contigit anno ab Vrbe condita septingentesimo septimo, quo Cæsar post Pharsalicam pugnam Alexandriam expugnauit, quod Dio testatur: cum & bibliotheca incensa est, & ad septingenta librorum millia sunt pariter concremata. quod Gellius tradit his verbis: Ingens postea numerus librorum in Ægypto a Ptolemæis Regibus vel conquisitus, vel confectus est, ad millia ferme volumina septingenta. Sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea ciuitas, non sponte, neque opera consulta, sed a militibus forte auxiliarijs incensa sunt.] hæc ipse. Sed haud putandum præterisse Tertullianum historiam illam de conflagratione bibliothecæ omnium vulgarissimam: quamobrem incendium illud eam non pertigisse, eiusdem Tertulliani auctoritate confirmari videtur.

XXXIV. Admirantur plane omnes diuinum consilium, quo factum est, vt iidem ipsi Iudæi diuinam Scripturam quam diligentissime translata Gentibus communicarent: ne videlicet illorum fraudi locus pateret, cum Christum non reciperent, quem eadem sacra volumina prænuunciarent. Dimanauit illa primum ad Gentes, quas Euangelica prædicatio institutura erat ad fidem: iactumque tunc est quodammodo fundamentum, super quod immensa molis ædificium extruendum foret. Quod si post Christi aduentum id faciendum fuisset, tum quod tradit Eusebius accidisset; nempe quod vel Iudæi ex inuidia Scripturam occultassent, aut corruptam dedissent; aut qui eam versuri essent, ab eis in suspicionem vocati fuissent. De his itaque agens S. Augustinus hæc ait: Si quid aliter in Hebræis exemplaribus inuenitur, quam isti posuerint, cedendum esse arbitror diuinæ dispensationi, quæ per eos facta est, vt libri, quos gens Iudaica ceteris populis vel religione vel inuidia prodere nolebat, credituris per Dominum Gentibus, ministra Ptolemæi Regis potestate, tanto ante proderentur: atque fieri potest, vt sic illi interpretati sint, quemadmodum congruere Gentibus ille qui eas regebat, & qui os vnum omnibus fecerat, Spiritus sanctus iudicauit.] hæc Augustinus. Sed & in eo diuina est prouidentia admiranda, quod eam ab immani illo incendio, quo ceteri libri omnes conflagrarunt, illæsam seruasse voluerit; cum non deessent innumera exemplaria, inter Iudæos atque Gentiles sparsa.

XXXV. Ceterum quod pertinet ad Iudæos, tantæ ea translatio apud omnes fuit auctoritatis, vt quamplurimis descriptis exemplaribus, eisdem vterentur in synagogis, in lectionibus illis quæ ex more per omne sabbatum legebantur. Extat ea de re insigne testimonium apud Lucam 8, vbi habet, Dominum ingressum in synagogam, cum illud legeret h Isaiæ: Spiritus Domini super me, &c.] plane constat secundum Septuaginta legisse: quod positus a Hieronymo vterque textus significat. Confirmatur hoc ipsum de lectione Septuaginta in synagoga ex eo quod Tertullianus tradit his verbis: Sed & Iudæi palam lectitant, vctigalis libertas vulgo editur sabbatis omnibus] nimirum quod

QUANDO INCENSA PTOLEMAEI BIBLIOTHECA

Dio histor. Rom. lib. 42.

Gell. lib. 6. cap. ult.

DEI PROVIDENTIA IN TRANSLATIONE DIVINARUM SCRIPTURARUM

Euseb. de præparat. Euang. lib. 3. cap. 1. f. Aug. de Doctr. Christ. lib. 2. c. 15.

XXV. IUDÆIS IN VSV TRANSLATIO SEPTUAGINTA g Luc. 4. h Isai. 26.

Tertull. in Apolog. c. 18. in fine.

A quod suos conuentus collata pecunia redimere solerent, cum pro qualibet synagoga Romano Imperio tributum penderent. Fuisse quidem eius editionis Iudæos studiosissimos pariter & cupidissimos, oblato a libello supplice Iustiniano Imperatori, aperte significarunt, quo petierunt eandem (sicut antea factum erat) in suis ipsorum synagogis legi debere. Philonem insuper & Iosephum vsos editione Septuaginta, iam superioris tomo primo Annalium demonstrauimus. Christianos itidem ab ipso exordio nascentis Christi Ecclesiæ eandem editionem publice legisse, in confesso est apud omnes. At quod opus non sit in hoc probando diutius immorari, satis modo Cyrilli Hierosolymorum Episcopi recitare sententiam, cū de eadem diuinæ Scripturæ translatione agens, hæc ait: Has tantum studiose meditare Scripturas, quas in Ecclesijs confidenter legimus. Multo prudentiores te & religiosiores fuerunt Apostoli & primi Episcopi, B veritatis duces, qui nobis eas tradiderunt. Tu itaque, cum sis filius Ecclesiæ, non transgrediaris illius terminos.] hæc ipse.

Merito igitur eadem in Ecclesia Communis est habita, quamdiu sincera permanfit. Licet enim (vt diximus, Aristæa auctore) dira execratio ab illo sacro Iudæorum Senatu fuisset illis inflicta, qui eam translationem aliqua ex parte vel leuiter corrumpere vel deprauerent; tamen haud continentes fuerunt, quin in eam impie manus inferrent, idque post Christi aduentum, vt sæpe queritur Iustinus martyr, & alij itidem iure expostulant. Tribuit & hoc nostrorum scriptorum vitio S. Hieronymus d, cum ait: Nec hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt, transfulerant; sed scriptorum culpæ adscribendum, dum de inemendatis inemendata scripserunt; & sæpe tria nomina, subtractis e medio syllabis, in vnum vocabulum cogunt; vel e regione vnum nomen, propter latitudinem suam, in duo vel tria vocabula diuidunt.] hæc ipse, qui & in alijs quoque locis de corrupto eius textu frequenter inculcat. Sed & S. Augustinus e vitia, quæ irreperunt, notarijs æque tribuit, idemque alij.

Quamobrem ea primum ab Origene, deinde a Luciano martyre, postea ab Hefychio, quarto demum a S. Hieronymo (vt dicemus) fuit mendis expurgata. Quod si cui id facere perfecte licuit, Origeni concessum est; cum adhuc sub Seuero, quo tempore ipse agebat Alexandria, prototypum ibi adhuc integrum (si Tertulliano credimus) seruaretur, quod perquam commode consulere in ambiguis licuisset. Sic igitur par est credere, Septuaginta editionem ab Origene in integrum accuratissime restitutam. Sed quod (vt dictum est) cum quid amplius vel minus interdum ab Hebraico textu habere reperta esset, idem voluit adnotasse, additis ex Theodotione locis notatis obelis & asteriscis: inde (vt tradit S. Hieronymus) noua corruptionis manauit occasio, cum a notarijs velocitate scribendi prætermitteretur aliquod illorum signorum, fieretque interdum, vt, quod Theodotionis esset, Septuaginta perperam putaretur. Verum id raro accidisse, nec in omnibus codicibus contigisse, sed & semper emendare licuisse ex veteribus exemplaribus, idque Luciano, Hefychium, ac denique Hieronymum præstitisse, quis poterit dubitare? Nam etsi prototypum defecisset exemplar; tamen ex ijs quæ suppetere ex emendatione ab Origene facta, quæ integra seruabatur in Hexaplis & Octoplis in bibliotheca Cæsariensi, optime id facere licuisse; vel ex alijs quæ nobilissima totius Orbis Ecclesiæ ex iisdem exscripissent, æque digne præstare concessum fuisse, par est existimare.

Quando autem ipsa originalis editio Septuaginta interpretum amissa fuerit, haud possumus quid certius affirmare. Si enim Seueri temporibus (vt tradit Tertullianus) adhuc integra fuerat conseruata, nec sub Cæsare vel sub Commodio incendijs illis periit: haud creditur euasisse conflagrationem illam maximam, cum Diocletiani edicto, in toto Christiano orbe, qui eius Imperio subiaceret, iussi sunt Christianæ religionis codices igni tradi. At nec putandum tum omnia etiam exemplaria periisse, ac funditus libros omnes igni consumptos esse. nam si complura Ecclesiasticorum scriptorum, qui ante illa tempora scripserant, monumenta integra post naufragium seruata noscuntur, quanto certius id oportuit contigisse de voluminibus diuinæ Scripturæ, quorum exemplaria non in quibusdam tantummodo bibliothecis asseruabantur, sed nulla ferme in Orbe erat Ecclesia, cui illis carere (id officij necessitate postulante) omnino licuisset? Quod etsi daremus omnia in omnibus Ecclesijs sub Romano Imperio positæ diuinæ Scripturæ exemplaria consumpta fuisse (quod plane stultum est opinari) Annal. Eccl. Tom. 2. H h 3 quot

Auribent. 1. 46. coll. 10. incip. Auguum sano.

Cyrillus Caecob. 4.

XXXVI.

SEPTUAGINTA INTERP. QVOMODO DEPRAVATI ET QUANDO.

Aug de Ciuit. Dei lib. 1. 5. cap. 43.

XXXVII.

EDITIO LXX. A QVIBVS EMENDATA.

XXXVIII.

SEPTUAGINTA INTERPRETVM TRANSLATIO NVMQVAM PERIIT.

quot extra Romani Imperij limites erant Ecclesiae apud diuersas barbaras nationes, A quae ab illa vexatione securae nullam prorsus in diuinæ Scripturæ codicibus passæ fuerunt iacturam, a quibus mutuari licuisset exemplar? Meminisse namque debemus (quod superius dictum est) longius latiusq. in Orbe propagatam esse Christianam religionem, quam Romanū Imperium. Hæc dixisse volumus aduersus aliquos, qui in eam sententiam imprudenter admodum ducti sunt, vt inconsulte nimis, ne dicam temere, iactarint editionem Septuaginta penitus excidisse. At quam, quæso, S. Hieronymus emendauit, si nulla amplius reliqua erat? Vel qua vsi sunt scriptores omnes Ecclesiastici, saltem vsque ad Hieronymi tempora, si ea periisset omnino? Dicere præterea omnes codices, quibus præsertim in Ecclesiasticis tractationibus iidem vterentur, deformiter fuisse corruptos; temerariam, nedum insulsam, esse assertionem, par est existimare. De ijs autem, quæ post S. Hieronymi tempora acciderunt, suo B loco dicturi sumus.

XXXIX. Cum igitur sacer ille Senatus diuino afflatus Spiritu Gentilibus editionem diuinæ Scripturæ communicasset, quam Deus visus est confirmasse: Iudæi ipsi frequentiori vsu eam firmam ratamq. habuerunt, eandemq. pariter Ecclesia Christi recipiens venerata est. Apostoli siquidem eam vsu probatam tradidisse (vt dictum est) noscuntur Ecclesijs. siquidem de his hæc Irenæus*: Firma est autem, & non ficta, & sola vera, quæ secundum nos est fides, manifestam ostensionem habens ex his scripturis, quæ interpretatæ sunt illo modo quo prædiximus, & Ecclesiæ annunciatio sine interpolatione. Etenim Apostoli, cum sint his omnibus vetustiores, consonant prædictæ interpretationi, & interpretatio consonat Apostolorum traditioni. Etenim Petrus, & Ioannes, & Matthæus, & Paulus, & reliqui deinceps, & horum sectatores, prophetica omnia ita C annunciarunt, quemadmodum seniorum interpretatio continet: vnus enim & idem Spiritus Dei, qui in Prophetis quidem præconizauit* quis & qualis esset aduentus Domini, in senioribus autem interpretatus est bene, quæ bene prophetata fuerant.] hæc Irenæus. Sed quod pertinet ad Apostolos; scimus S. Hieronymum^b conatum ostendere, eos citare consueuisse diuinam Scripturam secundum Hebraicam veritatem, non secundum editionem Septuaginta. Nam aduersus Ruffinum agens, nititur demonstrare, eos tunc vsos esse versionem Septuaginta, cum eam inuenissent cum Hebraico consonantem. Sed qui nuper hæc maiori otio exquisiuit Leo^c, vir cum primis eruditus, plane demonstrat Apostolos vsitatus Septuaginta editionem citare consueuisse, interdum vero Hebraicam veritatem esse secutos, aliquando autem non verba ex verbis, sed ex sententia sententiam reddidisse. Certe quidem cum tam in synagogis, quam D priuato vsu (vt dictum est) Iudæi Septuaginta legerent editionem; Apostolos pariter eadem frequentius vsos esse, æquum est existimare.

XL. De vsu vero communi eius editionis in omnibus Ecclesijs vbique recepto, hæc Origenes ad Africanum Hebræos facile nimis auscultantem: Videtur ne tibi libros in omni Ecclesia receptos abrogare, & cauere legibus, vt fratres omnes vbique terrarum receptos apud se in suis Ecclesijs libros abrogent? Iudæis absententur, & persuadeant, vt nobis impertiant libros castigatos, & quam emendatissimos, qui nihil habeant commentitium, aut fictitium? Quid ergo? Prouidentia diuina, quæ impertit omnibus Christi Ecclesijs ædificationem, in Scriptura sacra tam paruam præstitit curam his quos tanto pretio redemerat? hæc Origenes: quibus & aperte sane declarat, eam non fuisse in omnibus consentientem Hebraicæ editioni; decipi q. eos, qui putarunt eam ad verbum fuisse translata. Rursus hallucinatos illos, qui opinati sunt eam discrepantiam non in originali facta versione contigisse, sed ex illapsis in eam mendis & erroribus; quandoquidem nihil tale de ea Africanus & Origenes exposcunt: facile enim facta collatione cum illa originali editione (vt dictum est) ipsi intelligere, ac eam emendare potuissent. Constat ex his igitur, antiquorum omnium assertionem, Septuaginta editionem olim dictam esse Vulgatam, atque Communem, id ipsum Hieronymo sæpius attestante. Vsque adeo enim id ratum firmumq. habitum est, vt Philastrius^d in hæreticorum classem reiecerit eos, qui aliqua alia vterentur editione. cuius hæc sunt verba: Ecclesia Catholica Septuaginta duorum interpretationem legit, colit, & prædicat; alia autem superuacua & contraria tantæ editioni contemnit & abiicit.] hæc & alia de his plura Philastrius.

Ceterum

EDITIO SEPTUAGINTA AB APOSTOLIS ECCLESIAE TRADITA. a Iren. lib. 3. cap. 35.

* al. præconizauit b Hier. in I. sat. cap. 57. præf. lib. 26.

c Leo Cass. de Septuag. interpret. cap. 6.

EA EDITIO AB ECCLESIA VSV RETENTA.

d Philastri. de hæres. cap. 139. 140. 141. 142. 143.

A Ceterum etli omnium constat sententia, editionem Septuaginta dictam esse Communem; tamen S. Hieronymus^a tradit eam haud simplicem, sed triplici editione fuisse toto Orbe diuersam: cum nimirum alij legerent eam quæ ab Origene correctæ fuit, rursum alij a Luciano emaculatam, alij denique eam quæ Hesychie diligentia pristinae reddita est integritati. De his enim tribus hæc idem habet Hieronymus^b: Alexandria & Ægyptus in Septuaginta suis Hesychieum laudat auctorem: Constantinopolis vsque Antiochia Luciani martyris exemplaria probat: mediæ inter has prouinciæ Palæstinæ codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgauerunt: totiusq. Orbis hac inter se trifaria varietate compugnat.] hæc ipse. Rursum vero duplex reperiebatur apud Origenem Septuaginta editio, dicta communis vtriusque, vt idem S. Hieronymus^c testatur his verbis: Illud admoneo, vt sciatis, aliam esse editionem quam Origenes, & Cæsariensis Eusebius, omnesq. Græci tractatores Kolui, id est, Communem appellant atque Vulgatam, & a plerisque nunc Luciani dicitur: aliam Septuaginta interpretum, quæ & in Hexaplis codicibus reperitur, & a nobis in Latinum sermonem fideliter versa est, & Hierosolymæ & in Orientis Ecclesijs decantatur.] & inferius: Ea (inquit) quæ habetur in Hexaplis, quam & nos vertimus, ipsa est, quæ in eruditorum libris incorrupta & immaculata Septuaginta translatio referuatur. quicquid ergo ab hac discrepat, nulli dubium est quin ita & ab Hebræorum veritate discordet.] Verum ea quæ ab Origene in Hexaplis posita, & in Latinum a S. Hieronymo conuersa est, sicut Origenes ei interdum admiscuit distinctis notulis Theodotionis editionem, ita ab eodem Hieronymo est translata, appositis signis iisdem: quod ipse pluribus locis testatur, quos superius recitauimus, cum egimus de iisdem Hexaplis Origenis. Sic igitur editio illa Septuaginta a S. Hieronymo emendata & Latinitate donata, non simplex erat Septuaginta, sed intextam habebat versionem Theodotionis, signis tamen ab eo distinctam ac separatam.

Sed accidit, vt ob triplicem communem Septuaginta editionem, dum suam quicque propriam commendaret, non leues inter se conflarentur seditiones; ob eamq. causam sæpe veritatem Hebraicam, vel alias a profanis editas translationes consulendi pareret occasio. His igitur & alijs rationibus permotum se fuisse dicit S. Hieronymus^d, vt Hebraicam quoque editionem in Latinum conuerteret. Cum vero eo nomine a multis sibi aduersantibus temerariæ nouitatis argueretur, perinde ac si eo consilio suam ederet, vt aboleret Septuaginta translationem; ipse sæpius conatus est instituti sui reddere rationem, atque animi consilium aperire, & inter alia cum aduersus Ruffinum sic scribit^e: Ego ne, inquit, contra Septuaginta interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos meæ linguæ studiosis dedi? Tam stultus eram, vt, quæ a pueritia didici, senex obliuisci vellem? sed & superius: Non imitantur Græcorum studium & beneuolentiam, qui post Septuaginta translatores, iam Christi Euangelio conuscante, Iudæos & Ebionitas legis veteris interpretes, Aquilam videlicet, Symmachum, & Theodotionem, curiose legunt, & Origenes labores in Hexaplis Ecclesijs dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberent, quod exultantem Græciam cernerent a se aliquid mutuari? hæc eadem alibi quoque sæpius inculcat. Causatus etiam de prauationem Septuaginta interpretum, opportune sibi visus est ex Hebraicis fontibus deducere veritatem. nam sic superius^f ait: Si Septuaginta interpretum pura, & vt ab eis in Græcum versa est, editio permaneret: superflue me, mihi Chromati, Episcoporum sanctissime, impelleres vt tibi Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupauerat, & nascentis Ecclesiæ roborauerat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari: nunc vero cum pro varietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa & antiqua translatio corrupta sit atque violata, nostri arbitrij putas aut ex pluribus iudicare quid sit verum.] hæc & alia plura, ac sæpius de eadem editione mendis obsita, quam a se ad purum emaculatam professus est.

Quantam vero adhibuerit diligentiam, vt Hebraicam editionem sincere, pure, vereq. Latinam redderet; idem ipse cum alias sæpe, tum ad Sophronium & sic scribens aperit: Certe quidem confidenter dicam, & multos huius operis testes citabo, me nihil dumtaxat sententiæ de Hebraica veritate mutasse. Sicubi ergo editio mea a veteribus discreparit, interroga quemlibet Hebræorum; & liquido videbis me ab æmulis frustra

XLI. a Hier. in I. sat. lib. 26. præf. TRIPLEX EDITIO SEPTUAGINTA. b Idem in præf. lib. Paralip. epist. 207.

c Idem epist. 135.

XLII. S. HIERONYMI CONSILIVM IN VERSIONE QVOD FERIT. d Hier. in præf. in Tob. 113.

e Idem aduers. Ruffin. lib. 2.

f Idem eodem libro.

XLIII. g Hier. in præf. in Psal. epist. 133. Et in Apolog. aduers. Ruffin.

S. HIERONYMI
STVDIVM PRO-
BATVM GRAE-
CIS.

*a Idem aduers.
Ruffin. lib. 2.*

XLIV.
EDITIO LATI-
NA EX GRAECIS
*b Augustin. de
Doct. Christ. lib.
2. cap. 11.*

*c Augustin. de
Doct. Christ. lib.
2. cap. 15.*

HIERONYMI
EDITIO PAV-
LATIN INVA-
LESCIT.
*d Aug. de Ci-
uit. Dei. lib. 18.
cap. 43.*

*e Isid. Etymo-
log. lib. 6. c. 6.*

XLVI.
VETVS ET NO-
VA VVLGATA.
*f Eucher. in li-
bris Regum.
g Greg. in pra-
fat. lib. Moral.
cap. 3.
h Greg. Moral.
lib. 20. cap. 23.*

XLVII.

frustra lacerari, qui malunt contendere videri praclara, quam discere.] Ceterum quod ad eam rem spectat, id negotij exhibitum est ei a Latinis, non autem Graecis: et non modo aduersantes aemuli, sed & S. Augustinus nouitatem hanc suspectam habens, eadem aliquando restitit. Graeci autem, qui in alios Gracos interpretes se curiose diffuderant, simulatque acceperunt a S. Hieronymo ex Hebraico fonte elaboratam esse nouam editionem, mox eam ex Latino in Graecum sermonem vertendam curarunt. quod ipse restatur, dum iure de Latinis ex postulans ait: O labores hominum semper incerti! O mortalium studia, contrarios interdum fines habentia! vnde me putabam de Latinis meis bene mereri, & nostrorum ad discendum animos concitare, quod etiam Graeci versum de Latino post tantos interpretes non fastidiunt; inde in culpam vocor, & nauseanti stomacho cibos ingero.] Primus itaque S. Hieronymus fuisse reperitur, qui ex Hebraeo fonte aquas deduxerit in Latinum alueum.

Quinam autem ex Graecis editionibus id ante praestiterit, maioribus etiam incertum fuit: nam cum plures fuerint, nec numero distincti, vel tempore; quinam illi essent (vt Augustinus affirmat) obscurum remansit. Vt enim (ait) cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Graecus, & aliquantulum facultatis sibi met vtriusque linguae habere videbatur, ausus est interpretari. Quae quidem res plus adiuuit intelligentiam, quam impediuir, si modo legentes non sint negligentes.] haec ipse. Inter omnes autem veteres Latinas interpretationes Septuaginta, Italiam, nempe Romanam, praestitisse ceteris, quod verborum tenacior esset, & felicius exprimeret sententiae perspicuitatem, idem S. Augustinus affirmat.

Accidit vero, vt ob illam priorem versionem Latinam posterior a S. Hieronymo tradita sperneretur; cum videlicet Occidentalis Ecclesia antiquitatem excolere consueta, C nouos sonos exhorrescens, illam Hieronymi primo auditu respueret; quod sicut a maioribus acceptae fidei, ita & verborum esset pariter tenacissima: donec paulatim, quae nam qualisve esset, omnium eruditorum studio & labore perspecta, atque pia, pura, vera, sinceraque comperta, magno honore tandem summaque laude fuerit in Ecclesiam introducta, Veteri non explosa. Nam & ipse S. Augustinus, qui ea de re obniti Hieronymo visus erat, eius studium postea laudare coepit, sic dicens: Non defuit temporibus nostris presbyter Hieronymus, homo doctissimus, trium linguarum peritissimus; qui ex Hebraeo in Latinum eloquium diuinas Scripturas conuertit, eloquenterque transfudit.] additque testimonio etiam Iudaeorum eam cognitam esse veracem: sed quantumcumque opus laudatum fuerit, nequaquam tamen praefendum putauit antiquae illi Septuaginta editioni. Ad Augustini autem verba, Isidorus haec addit: Eius D interpretatio merito ceteris anteponitur: nam est verborum tenacior, perspicuitate sententiae clarior, atque (vt pote Christiana interpretatio) verior.]

Sic igitur Occidentalis Ecclesia nouam accepit editionem, a S. Hieronymo elaboratam, vt tamen veterem illam Septuaginta etiam retineret: factumque est, vt duae essent vulgatae editiones, altera Vetus dicta, Noua altera nuncupata. hisce enim nominibus Eucherius vtramque distinguit, sicut & sanctus Gregorius, qui praefatione in libros Moralium ait: Nouam translationem dissero; sed (vt probationis causa exigit) nunc Nouam, nunc Veterem per testimonia assumo: quia sedes Apostolica, cui auctore Deo praesideo, vtraque vtitur.] et in ipsis commentarijs, quam per Nouam intellexerit, declarat. Nam cum ait, eam ex Hebraico atque Arabico esse translataam, plane Hieronymi esse significat, qui in praefatione ad Iob librum affixa, se tum ex Hebraica veritate, tum etiam Arabica interpretatione librum illum Latinitate donasse restatur: vt dubium non sit, per Veterem, Gregorium intelligere versionem Septuaginta; per Nouam autem, eam ex Hebraeo Hieronymus transtulit, easdemque ab inuicem fuisse distinctas, vtramlibet per se notam, & vtramque ab Ecclesia Romana susceptam.

Accidit autem post Gregorij tempora (quoto vero potissimum anno, quove auctore, incertum remanet) vt quoniam duae simul vulgatae editiones, Vetus & Noua; dissensionum ac contentionum interdum ministrarent occasionem; in diuersa studia Fideles ea in re distraherentur ab inuicem, dum alij Veterem, Nouam alij sequerentur; & quisque pro sua (vt assoler) contentiose dissereret, turbas ciceret, alteramque defendens, in alteram minus digne inueheretur; essetque ea diuersitas veluti seminarium iurgiorum, ac turpem redderet Ecclesiae faciem, dum in diuinis laudibus, ceterisque officijs

A officijs, alij aliam psallendo, legendo, concionando, tractando confectarentur: vt hac ex parte pene diuisa schismate Ecclesia videretur. Sed diuino afflante numine prouisum est, optimeque consultum, vt ad Ecclesiasticum communem vsum vna ex duabus, quae vsui omnibus esset Ecclesijs, conflaretur, quae Communis omnibus atque Vulgata vno nomine a cunctis diceretur, explosa illa Veteris & Nouae nomenclatura. Resque euenit ex sententia, vt, eam vnam Occidentali Ecclesia vsu recipiente, omnis mox ea de re cessauerit controuersia, omnesque sicut vna fide compaginati, ita vno spiritu, vnoque ore Christum Dominum vna cum Patre & Spiritu sancto laudibus assidue celebrarent: licet alicui Ecclesiae, venerandae antiquitatis ergo, permissum fuerit veterissima illa Septuaginta in psallendo vti editione; cum alioqui eadem, sed a Hieronymo emendata, reliquae omnes vtantur Ecclesiae.

B Porro qui huius ex Veteri & Noua factae permixtionis minus attente considerarunt originem, aut causam sunt perferutati, neque adeo exacte ipsum diuinam Scripturam contextum examinarunt; has de eadem, quam habemus praemanibus, controuersias excitarunt, dum alij hanc esse illam Veterem Septuaginta, sed emendatam, alij vero Nouam esse Hieronymi tradiderunt. Sed illi, mea sententia, scopum veritatis attigisse noscuntur, qui ex vtraque mixtam esse dixerunt. Quod vero tum ex Veteri, tum ex Noua Vulgatam hanc nostram conflata esse dixerimus, & in ea Septuaginta illa exscripta esse videatur, quam (vt dictum est) idem S. Hieronymus emendauit, non autem veterissima illa, quam mendis scatuisset idem affirmat: cumque in eadem Noua illa simul insuper contexta sit, quam idem auctor ex Hebraeo sermone conuertit: hac ratione, quod in vtraque sancta Ecclesia laboribus Hieronymi vsa sit, eam esse Hieronymi iure dici posse videtur, quam eiusdem Ecclesiae auctoritate post aliquot saecula ex vtraque eius editione appareat fuisse collectam. Quod vero aliqua habeat, quae nec Hebraicae editioni Latinae a Hieronymo reddita, nec veteri Septuaginta concordare videantur; haec ex communi illa Septuaginta a Hieronymo emendata prouenisse sciendum est: vt octo illi versus Psalmi decimertij: Sepulchrum patens, &c.] vsque ad illud: Non est timor Dei, &c.] qui nec in Hebraico textu (vt ipse Hieronymus tradit) nec in veterissima illa Septuaginta reperiuntur: accepti enim ex epistola Pauli ad Romanos, communi illi recentiori emendatae Septuaginta editioni fuerunt additi, ex eaque in nostram Vulgatam illati. Rursum vero nec sic passim mixta, vt, veluti centones, fuerit coagmentata; cum sit reperire in ea libros integros secundum Septuaginta translationem positos, nempe Psalmorum, & aliorum.

D Sed quod spectat ad librum Psalmorum, primam ipsorum editionem a Septuaginta confectam S. Hieronymus emendasse reperitur. hoc enim ipse testatur in Apologia aduersus Ruffinum, ubi ait: Psalterium quoque, quod certe emendatissimum iuxta Septuaginta interpretes nostro labore dudum Roma suscepit.] licet idem Hieronymus ipsum etiam ex Hebraico vteretur, & discrepantiam in vtraque editione manifestarit. At non semel, vel bis, sed quater eundem Hieronymum eidem operi certum est insudasse. Primo nimirum, cum, petente Damaso, Septuaginta editionem tradidit (vt dictum est) Romanae Ecclesiae emendatam. Secundo, cum eam ex Hebraico puro fonte deduxit, id exposcente Sophronio. Tertio, cum, Paula & Eustochio efflagitantibus, editioni Septuaginta Theodotionem admiscuit, obelis & asteriscis adnotans. Denique & illud praestitit, vt vna epistola seu libello ad Suniam & Fretelam scripto, notaret discrepantiam inter Graecum & Latinum Psalterium, & vtrum magis Hebraeo consentiret, admoneret. Ceterum quo vtimur Psalterio posito in Vulgata, constat non esse ex Hebraico textu, neque acceptum ab Hexaplis, sed ex Communi illa, quam diximus, editione Septuaginta, ab alijs saepius emendata: quod quidem cuique recte intuenti perspicuum erit. Rursum vero Vulgata nostra continet Prophetas minores secundum factam a S. Hieronymo ex Hebraico versionem, sed & quatuor maiores, paucis tantum exceptis. Librum Iob itidem, prout ab eodem ex Hebraico & Arabico est translatus. Sed non vacat nobis in singulis immorari, & de omnibus exactam reddere rationem: alio enim tendit oratio. Porro Vulgatam nostram a calumnijs haereticorum Xystus vindicari, atque nuper vir doctissimus Belarminus.

Cum igitur ex Veteri & Noua (vt dictum est) collecta vna fuerit Communis editio: illud accidit, vt, cum totius orbis Occidentalis magna consensione ista reciperetur, duae illae,

VNA VVLGATA
EX DVABVS.

XLVIII.
VETVS ET NO-
VA PERMIXTA
COMMVNIS
EDITIO.

*a Hier. in praef.
lib. 16. in
Ijai.
b Rom. 3.*

XLIX.
*c Hier. aduers.
Ruffin. lib. 2.
PSALMORVM H-
EDITIO VNDE ET
QVOTVPLEX.
d Hier. ibidem
ep. lib. 135. ad
Suniam.*

*e Hier. epist. 18.
f Hieron. praefat.
in Psalter.*

*g Xyst. Senen.
lib. 8.*

L.

EDITIO LXX. INTERP. RESTITUTA.

LI. DE EDITIONE NOVI TESTAMENTI.

a Hier. prafat. in quat. Euang.

b Augustin. ad Hieron. epist. 10. EDITIO NOVI TEST. S. HIERONYMI RECEPTA.

LIII. c Hieron. epist. 11. inter epist. August. EMENDAVIT HIERONYMVS, ET NON VERTIT EX GRÆCO.

d Hier. prafat. in quat. Euang. epist. 123.

e Belarminus Controvers. de Verb. Dei, lib. 2. c. 7. 9. & Xyst. Senen. lib. 8. & alij ante eos.

duæ illæ, Verus & Noua Vulgatæ, quæ frequentiori vsu præ manibus omnium essent, A quasi minime iam necessariæ viderentur, paulatim negligi atque deperire propemodum sinerentur; atque etiam veterima illa Septuaginta penitus propemodum exoleuerit, adeo vt videretur esse obliuione sepulta. Sed quæ in hunc modum pene videbatur extincta, his prope diebus, opera & industria Illustrissimi ac Reuerendissimi Domini Antonij Carafa Cardinalis Bibliothecarij, cui Catholica Ecclesia hoc etiam nomine plurimum debeat, ex inspirato eadem tam Græco, quàm Latino sermone quasi rediuitua comparuit: cum veluti postliminio post longum exilium summo honore reuersa, magno in primis eruditorum omnium, ac denique totius exultantis Ecclesiæ eidem fauentis excepta plausu, atque ingentibus celebrata præconijs, in summæ auctoritatis throno & dignitatis sede pristina fuerit collocata.

His de editionibus veteris Testamenti summa diligentia atque industria pro viri- B bus elucidatis, de editione noui Testamenti (ne quid præterisset in hoc genere videamur) reliquum est, vt, quantum licet, breuius differamus. Cum in antiquum illud Apostolorum temporibus scriptum exemplar, vitio libratorum, vel aliorum, multa irrepsisse menda Damasus Papa intelligeret: eius emendationem eruditi ssimo viro, qui sibi inter cetera præclarissima eius temporis ingenia primus occurrit, S. Hieronymo delegauit: qui nauiter in opus incumbens, quod ille postulauit, felicissime præstitit. Testatur enim hæc ipse ad eundem Damasum scribens a his verbis: Nouum (inquit) opus me facere cogis ex veteri, vt post exemplaria Scripturarum toto Orbe disperia, quasi quidam arbiter sedeam: et quia inter se variant, quæ sint illa quæ cum Græca consentiant veritate, decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, iudicare de ceteris ipsum ab omnibus iudicandum, senis mutare linguam, & canescentem iam mundum C ad initia retrahere paruulorum.] et paulo post: Aduersus quam inuidiam duplex causa me consolatur: quod & tu, qui Summus Sacerdos es, fieri iubes: et verum non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda; respondeant, quibus: tot enim sunt exemplaria pene, quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus; cur non ad Græcam originem reuertentes, ea quæ a vitiosis interpretibus male sunt reddita, vel a præsumptoribus imperitis emendata peruersius, vel a librarijs dormitantibus aut addita sunt, aut mutata, corrigimus?] hæc Hieronymus de causa nouæ editionis cudendæ, deq. in ea emendanda animi sui consilio.

Vbi vero opus perfecit, Romanæ Ecclesiæ tradidit, quod longe lateq. per totum Occidentalem orbem fuit quàm citissime euulgatum. perlegit illud quidem S. Augustinus D b, & diligenter a se cognitum mirifice commendauit: de quo in hæc verba ad eundem S. Hieronymum auctorem operis: Non, inquit, paruas gratias agimus Deo de opere tuo, quod Euangelium ex Græco interpretatus es: quia pene in omnibus nulla est offensio, cum Scripturam Græcam contulerimus. Vnde si quispiam veteri falsitati contentiosus fauerit, probatis collatisq. codicibus, vel docetur facillime, vel refellitur.] hæc de editione Hieronymi Augustinus.

Verum quod eius operis fuit, se potius ex Græco emendasse, quàm ipsam integrâ in Latinum ex Græco vertisse, idem c Hieronymus scribens ad Augustinum testatur illis verbis: Si me in emendatione noui Testamenti suscipis, &c.] Ex alijs quoque eiusdem Hieronymi testimonijs certum exploratumq. habetur, ipsum nequaquam nouum Testamentum in Latinum ex Græco vertisse, sed potius Latinum ex Græco emendasse; E adeo vt non fuerit nouæ translationis auctor, sed veteris diligens emendator. Nam hoc est quod ait, se inter multa exemplaria Scripturarum sedisse arbitrum. sed & inferius eadem præfatione ad Damasum scripta planius demonstrat, sic dicens d: Igitur hæc præfens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelistas, quorum ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, codicum Græcorum emendata collatione, sed & veterum: quæ ne multum a lectionis Latinæ consuetudine discreparent, ita calamo temperauimus, vt ijs tantum, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur, vt fuerant.] hucusque ipse. Sunt multi qui contendant eandem noui Testamenti editionem non esse Hieronymi; sed plures qui defendant, quorum e longe potiora sunt iura. At licet non sit nostri instituti vel otij hic cuncta disquirere, & qui hæc diffusius tractata cupiunt, habeat quos consulant e; tamen non omittemus illud vnum

A vnum, quod partem illam pertingit Annalium, quæ ad antiquiores Ecclesiæ mores pertinet; disseremusq. aduersus illos, qui ex eo dixerunt, Vulgarum noui Testamenti editionem non esse S. Hieronymi, quod rudia & impolita quædam inueniantur in ea, quæ a Hieronymi stylo penitus discrepent.

Atqui hac ipsa ratione eius esse probatur: nam quod non nouam ipse cuderet, sed veterem emendaret editionem, illa ipsa verba rudia, simplicemq. dicendi stylym, ne minimo quidem mutare voluit, vbi verba atque sententiæ a Græco (vt ait) non dissentirent; eb eamq. causam nec vitia quædam impolitæ orationis abradere, aut verborum ornatum inducere curauit. Quod quidem satis sit eiusdem Hieronymi exemplo ac testificatione euidentius in alijs demonstrare. Ipse enim in Ezechielem a Prophetam scribens, hæc habet: Illud sæpius monuisse sufficiat, nosse me cubitum & cubita neutrali B appellari genere: sed pro simplicitate & facilitate intelligentiæ, vulgiq. consuetudine, ponere & genere masculino. Non enim curæ nobis est vitare sermonum vitia, sed Scripturæ sanctæ obscuritatem quibuscumque verbis differere.] et inferius b: Quod cubitos b genere masculino, & non neutrali cubita dicimus iuxta regulam grammaticorum (vt in superioribus docuimus) non ignorantia id facere, sed consuetudine, propter simplices quosque & indoctos, quorum in congregatione Ecclesiæ maior est numerus.] Sicigitur videas Hieronymi in emendanda primum antiquitus tradita diuina Scriptura consilium: vt non modo in ea barbarismos, quos inuenisset, non corrigeret, sed imitaretur de industria: sicq. secundum quod inuenisset translata a Latino interprete editionem Septuaginta, non tantum, si error non esset in sententia, non emendauit; sed & in ea quam ipse ex Hebraico fonte suis ipsius verbis in Latium traduxit, cum C liberum esset in proprietate sermonis & candore orationis curam impendere, contempsit omnino, venerandæ tantum tribuens antiquitati, vt vocum & sententiarum elegantiam posthabuerit.

Addimus ad hæc & aliud de eadem re eiusdem auctoris exemplum c. Cum enim in Latina Septuaginta versione limen portæ, theæ, positum inuenisset, sicut legeret in Græco b, quodq. in Hebræo scriptum est, noluit vocem Græcè positam in Latino textu mutare, & Latine dicere, limen portæ; sed vt positum erat, theæ, reliquit, sic legens: Et theæ tertium æqualem calamo in latitudinem trium.] sed quid tractando subdit? Diligentem (inquit) & studiosum lectorem admonendum puto, si tamen scientia Scripturarum & non vanis oratorum declamationibus ducitur, vt sciat omnia prope verba Hebraica & nomina, quæ in Græca & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio deprauata, & dum de inemendatis scribuntur, inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, immo nullius gentis, cum & Hebræa esse desierint, & aliena esse non coeperint.] quæ quidem idem auctor (magna profecto contentia) quod earum vocum sensum sciret in Ecclesia notum, noluit emendare.

Hæc itaque ex S. Hieronymo sunt allata ad declarandum eius in emendando vel interpretando Scripturam mentis propositum & institutum: vt redarguantur qui ex simplici humilique stylo Vulgatæ editionis noui Testamenti, eam non esse ipsius S. Hieronymi, ausi sunt temere affirmare. At quis sapiens in animum sibi inducere queat, auctoritate tanti Pontificis a tanto viro emendatam, recognitam, probatam, traditamq. Romanæ Ecclesiæ editionem, totoq. statim Occidentali orbe diffusam, a posterioribus esse neglectam atque reiectam? Faceffat igitur de barbaris vocibus rudique stylo friuola obiectio comparata:

Erubescantq. Nouatores omnes, qui nulla antiquitatis reuerentia ducti, neque religione absteriti, perinde ac si in scriptis Gentilium versarentur, atque illotis (quod aiunt) manibus profana contingerent; mox vt sibi visi sunt esse Græculi & semiludæi linguarū peritia, quodam furoris impetu potius quàm afflatu diuini Spiritus in ipsam sacrosanctam diuinamq. Scripturam irrumpunt, eamq. mox ingenij sui vires experturi aggrediuntur; & quantum in profanis profecerint, in sacris periculum facere non verentur, nouas in dies diuinæ Scripturæ editiones cudentes: alteraq. manu refractario calamo impietatis, altera armati gladio maledicentiæ, procedunt tumidi atque inflati superbia; proteruoq. animo, ingenio duro & aspero, rictuq. ferali progrediuntur in medium, agminibus Dei viuientis procaciter insultantes. At quo modo, quæso, sibi isti vendicant

LIV.

DEPENDITVR ESSE HIERONYMI.

a Hieron. in Ezech. cap. 40.

b Idem in Ezech. cap. 47.

S. HIERONYMI CONSILIVM IN EMENDANDA DIVINA SCRIPTURA.

LV.

a Hieron. in Ezechiel. c. 40.

LVI.

LVII.

INVECTIVA AVCTORIS IN NOVI INTERPRETES.

ab Apostolo numeretur, constat non nisi in Ecclesia esse posse? Qui sibi ipsis visi sapientes, quam stultissimi facti sunt, dum ab Ecclesia refugæ, inter pneumachos in castris hostium profitentes, aduersus Spiritum sanctum bellum gerunt.

LVIII. Sed parcant iam viris Catholicis sanctis & eruditis, eosq. imperitia sugillare desistant: sed potius (quod eo impietatis eorum temeritas progressa est) in ipsum Spiritum sanctum arma conuertant, quod iam mille quingentos & amplius annos neminem afflauerit, imbuerit neminem recte interpretandi charismate, sed siuerit res nostras obduci carie, fituq. ineptæ locutionis barbariq. sermonis aspergi; adeo vt hac ex parte etiam eadem diuinæ Scripturæ patuerint derisioni Gentilium, qui eas solocisim ac barbaris obsitas sibilis insectarentur, scommatibus atque dicerijs deriderent. Siccine tanti ponderis ex eorum sententia a Deo res neglecta, & quæ basis quædam & fundamentum est Christianæ religionis, diuina Scriptura, rudis & inexculta, atque sermonis vitij lacera, adeo informis humi iacere permittitur? At si tanta hæc neglexit Deus; quænam, quæso, curauit? Si, inquam, in maximi omnium re momenti diuina prouidentia dormitauit; in quam vigilantem fuisse dixerimus? Hæc plane tam horrenda ex necessaria assumptione eorum sententiæ dicenda forent, hisq. deteriora iungenda, quæ vel cogitare animus exhorrescit, nedum effari.

LIX. At non dormitauit, neque dormiet qui custodit Israel. Sic namque placuit ei, qui statuit per stulticiam prædicationis saluos facere credentes: qui & suos sic prædicare Euangelium misit, vt illud non annuntiarent in sapientia verbi: vt & in his, quod stultum est Dei, etiam Crucis gloria effulgeret; atque certo certius conspiceretur, hoc esse hominibus sapientius. Quod enim diuinum inuentum, & non humanum figmentum est, diuina Scriptura, non humana arte, sed diuino consilio, nec adeo omnibus perspicuo, tractanda fuit: non enim vt viæ hominum sunt viæ Dei. Quis namque consiliarius eius fuit, vt dicat ei, Cur ira facis? Ille ipse est, qui in tabernaculo, ac demum in templo suo cuncta egregie auro confici, vel auro ornari præcepit, vsque adeo vt forcipis ipsas emundatorias ex auro purissimo confici voluerit; & tamen quæ potissima ac nobilissima omnium in eo pars erat, ipsum inquam sacrosanctum altare, mandauit ex terra vel rudibus ac impolitis lapidibus construi. Cuius rei sacramentum Paulus optime nouit, qui non in sublimitate sermonis, nec (quod ait) in sapientia verbi, Euangelium tradidit & prædicauit: periculum immensum cauens, ne secus faciens, gloriam Christi Crucis euacuaret. Sicq. factum est, vt eodem Spiritu, quo dictata, eodem plane interpretati sint sancti diuinas Scripturas. Eo enim imbuti sanctissimi Patres, Apostolica affectantes vestigia, hoc ipsum præstare conati sunt, vt in omnibus præferrent columbæ simplicitatem, non ignorantes quod virtus Dei non sit in sermone. At licet sic rudis apparens ipsa diuina Scriptura derideretur ab Ethnicis; ob vim tamen verbi insitam, omnem illorum disiecit, siue scientijs, siue armis comparatam omni ex parte potentiam ac fortitudinem.

LX. Sacramentum hoc magnum sanctissimi viri magistri Ecclesiarum intelligentes, nihil præterea curarunt in ea corrigere & emendare quod spectaret ad cultum orationis, vbi consultum veritati, cui tantum essent prospicere, cognoscerent: cum alioqui non defuerint in Ecclesia Dei eloquentiæ facultatibus præditi viri, qui id præstare felicissime potuissent: qui tamen istæ vt leuia contempserunt; immo vt rem magni ponderis, eam simplicitatem, qua tradita illæ erant, retinere maluerunt. Hinc dicendi facultas maxime pollens S. Ambrosius, maluit (quod & aliis dictum est) vt interpret e Græco verterat, præsepium, quam præsepe dicere. Hinc & S. Augustinus illud ait: Quod iam auferre non possumus de ore cantantium populorum, Super ipsum autem floriet sanctificatio mea: nihil profecto sententiæ detrahit: auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, vt non floriet, sed florebit, diceretur. Nec quicquam impedit correctionem, nisi consuetudo cantantium. Ista ergo etiam facile contemni possunt, si quis ea cauere noluerit, quæ sano intellectui nihil detrahunt.] subdit & alia id genus exempla.

LXI. Eadem quoque magnus ille Spiridion, cum Triphillius Ledrensis Episcopus, rhetoricis litteris egregie excultus, coram Episcoporum conuentu sermonem habens, cum illud Euangelij occurrisset, Tolle grabatum tuum, & ambula] pro grabato lectum dixisset,

1. Cor. 12. LVIII. DIGNA IN EODEM EXAGGERATIO. 1. Arnob. aduersus Gent. lib. 1. LX. SS. PATRVM CONSILIVM DE SIMPLICITATE SERMONIS. 1. August. de Doctrin. Christi. lib. 2. cap. 23. LXI. 1. Niceph. lib. 8. cap. 42.

xisset, elegantiori nimirum sibi visus vti voce debere; cum libere reprehendens, Tu ne, inquit, præstantior es eo qui grabatum dixit? qui igitur pudor iste est, verbis illius cum decore non velle vt? Atque his dictis, in conspectu omnium Episcopali sede exurgens, factum & supercilium eorum, qui oratione affectata sese efferrent, comprimere conatus est. Addam his & venerabilis sanctiq. viri ac plane eruditissimi Bedæ testimonium & exemplum, qui cum in Actis Apostolorum pleraque ex Græco, aliter quam Vulgata haberet, transulisset, hanc præmississe confessionem voluit: Lectorem, inquit, admono, vt hæc vbicumque fecerimus, gratia eruditionis legat, non in suo tamen volumine velut emendata interferat, nisi forte ea in Latino codice suæ editionis antiquitus sic interpretata repererit. Nam & S. Hieronymus pleraque testimonia Veteris instrumenti, vt Hebraica veritas haber, edocet: nec tamen hæc ita in nostris codicibus aut ipse interpretari, aut nos emendare voluit.] hucusque Beda. Ecce tibi quales viri, tum doctrina, tum pietate, atque etiam sanctitudine morum præstantes, quiq. in Ecclesia Dei effulserunt miraculorum virtute clarissimi, quantum Ecclesiasticæ detulerint antiquitati; quamq. parui, aut nihili potius fecerint verborum ornatum, fuerintq. tenacissimi eorum quæ a maioribus accepissent, ac denique a qualibet nouitate prorsus abstinentissimi.

Hinc consulto factum est, vt in Vulgata, qua Ecclesia vtitur, ex decreto sacrosancti Tridentini Concilij emendanda, qui operi præfuit, ob eximiam doctrinam electus a Sanctissimo Domino nostro SIXTO QVINTO Catholice Ecclesiæ Antistite, Illustrissimus ac Reuerendissimus Antonius Carafa Cardinalis Bibliothecarius, vna cum selectissimis viris eadem inierit rationem, vt explorata veteri lectione ex acceptis toto Christiano orbe vetustissimis exemplaribus, in omnibus esset Ecclesiasticæ antiquitati consultum; omnia cognoscente, diligente, atque summa industria disquirente, ac denique potiora probante eodem ipso summo Pontifice, cuius ingens studium atque solertia in eodem opere diutissime & accuratissime vigilauit.

Id enim more maiorum præstitit in præsens Ecclesia Dei, procul abhorrens ab inuito vsu hæreticorum: qui nulli acquiescentes, omnibus detrahentes, quæque carpentes, innouantes, susdeq. miscentes, & pro cuiusque arbitratu immutantes, sæpe diuinam Scripturam vertunt, inuertunt, ac plane peruertunt, atque corrumpunt. Id quidem peculiare hæreticis esse, quæ ab antiquis Theologis dicta, & a nobis sunt superius recitata, certissimam fidem faciunt. At de Scripturæ diuinæ editionibus satis, quas occasione Hexaplorum Origenis præterijisse minime oportuit. Quoniam vero Nouatores plerique aduersus Vulgatam editionem, velut furore quodam perciti, hostiliter debacchantur: complures extiterunt nobiles Ecclesiastici tractatores, qui (vt par est) pro defensione veritatis stantes, eorumdem calumnias vt leuissimas resellerunt. eos confulant, qui hæc fusius pertractata cupiunt: hæc nobis satis ad institutum. Iam reliqua, quæ ad Annales pertinent, prosequamur.

Redeamus, inquam, ad Origenem, quem & Octopla, occasione inuentarum diuinæ Scripturæ editionum, confecisse oportuit. Sextam enim cum nactus est editionem, immensæ molis opus (vt dictum est) parans, illud perficere minime potuit, nisi cum Tyrium secessum petijt; quo non ante biennium profectum esse, certum est: nam post reditum ex Græcia, cum Alexandriam remeasse, illicq. mansisse vsque ad annum decimum Imperij Alexandri, testatur Eusebius. Verum quoniam Origenis itinera ab Eusebio diuersis in locis paulo confusius descripta sunt: cum ex eis rerum gestarum magna elucidatio comparatur, hic summatim ea relegere, operæpretium me facturum existimo.

Constat igitur (vt inde sumamus exordium) Zephyrini Papæ temporibus Origenem Romam se contulisse; indeq. Alexandriam reuersum, post hæc in Arabiam amandatum; inde Alexandriam denuo remeasse. Postea vero idem profectus est in Palæstinam, atque Cæsareæ docere coepit, nondum tamen presbyter. Hic coepit diffusiones inter Demetrium Episcopum Alexandrinum, & Alexandrum Episcopum Hierosolymorum, quod pateretur laicum hominem docere Episcopos. Post hæc factus iam presbyter in Græciam profectionem instituit: postea vero redijt (vt nuper dictum est) Alexandriam, vbi mansit biennio vsque ad annum decimum Alexandri

MAGNI SPIRITONIS EXUMPLVM. Beda in retractat. in Act. Apost. in princ. LXII. DE EMENDATIONE VVLGATÆ. LXIII. b. Apud Euseb. lib. 3. c. 20. CONATVS ET STVDIVM HÆRETICORVM. LXIV. BIENNIO CONFECTVM OPVS OCTOPLÆ. c. Euseb. lib. 6. c. 20. LXV. ORIGENIS PRÆGRINATIO. d. Idem lib. 6. c. 12. e. Idem lib. 6. c. 13. f. Euseb. lib. 6. c. 17. g. Idem lib. 6. c. 20.

Imperatoris, ac subinde iterum reuersus est in Palaestinam.] hæc de Origene ex Eusebio deprompta sunt. Sed rerum gestarum præsentis anni hic iam finis esto.

I. QVA OCCASIONE ORIGENES ALEXANDRIA RECEDIT.

Christi anno ducentesimo trigesimo secundo, Agricola & Clementinus Consulatum adierunt: quo tempore agente Origene Alexandria, vehementer Ecclesia illa turbata est, aduersante eidem (vt existimo) Demetrio Episcopo Alexandrino. Quam autem diffensionis occasio intercesserit, dicemus inferius. Scribebat tunc temporis Origenes commentarios in Ioannem, iamq. absoluerat quintum tomum, cum, urgente acrius tempestate, inde egredi coactus est: quod sequenti anno contigisse dicemus. Porro harum turbarum idem meminit in sexti tomi præfatione, sic dicens: Iam ad quintum vsque tomum (quamuis aduersari nobis videretur Alexandria procella) quæ concessa fuere, locuti sumus, Iesu increpante ventos & vndas maris: ex hoc casu progressi, extracti sumus ex Ægypto, Deo nos liberante, qui eduxit populum suum ex ea. Deinde inimico aduersus nos acerbissime pugnante per suas novas litteras re vera Euangelio inimicas, omnesq. Ægypti ventos aduersus nos concitante, stare me magis adhortabatur ratio ad certamen, & seruare præstantissimam mei partem, quam importune coniungere restantem scripturam, antequam rationis discursus tranquillitatem reciperet; ne forte cogitationes prauæ inualescerent in animam etiam meam procellam inducere. Quin absentes quoque, qui mihi de more adsunt, veloces scriptores me prohibebant, quæ excogitarem, mandare litteris. Nunc vero quoniam aduersus nos ignita sagittæ multæ vanæ factæ fuerunt, Deo illas extinguente; & affucta anima nostra ijs quæ cælestis sermonis causa contingunt, ferre cogitur facilius factas infidias: veluti aliquantum serenitatis nacti, non amplius differentes, dictare volumus quæ restant, &c.] hæc Origenes, sed postquam Alexandria secessisset. nam subdit: Ceterum scias, ex multa nos promptitudine initium sexti tomi denuo facere; eo quòd, quæ antea interpretati fueraus Alexandria, nescio quo pacto allata nobiscum non fuerunt.]

II. Euseb. lib. 6. c. 18. SCRIPTA HOC TEMPORIB AB ORIGENE.

Citat hunc locum Origenes Eusebius, dum elucubratos ab eo Alexandria & tempore Alexandri Imperatoris commentarios recensens, hæc ait: Præterea quæ modo recensuimus, ista quoque ad commemorandum necessaria putamus; quo modo in sexto libro explanationum, quas in Euangelium Ioannis conscripserit, declarat, se, cum adhuc Alexandria versaretur, quinque priores contexuisset. Operis vero, quod in vniuersum Euangelium scribuit, vigintiduo tomi solum ad nos peruenerunt. In nono libro commentariorum quos confecit in Genesim (sunt enim omnes duodecim numero) non modo octo priores eiusdem operis Alexandria composuisse, sed etiam in viginti quinque Psalmos, qui primi sunt, commentarios edidisse commonstrat. Quinetiam in Lamentatione Hieremiæ alios, quorum quinque tomi ad nos peruenerunt, elaborauit: in quibus obiter librorum (duo qui desunt) quos de Resurrectione exarauit, facit mentionem. Porro libros de Principijs, priusquam Alexandriam demigraret, scripsit. Libros quoque, qui inscribuntur Stromata, qui sunt decem numero, in eadem ciuitate, Alexandro Imperium gubernante, litteris prodidit, sicut præcipui tituli tomorum initijs integre præfixi declarant.] hucusque Eusebius.

III. PERIARCHON ORIGENIS. Porphyrius in Vita Plotini.

Porro inter hos omnes quos enumerat commentarios Origenis, ille præ ceteris densioribus maioribusq. est refertus erroribus, quem de Principijs scripsit. Existimo equidem eum æmulatum fuisse Longinum philosophum sibi notissimum, qui his temporibus eodem ferme argumento (vt testatur Porphyrius) edidit commentarium; de quo Plotinus ait: Cum liber Longini ex Philarchæis de Principijs lectus esset; Litterarum quidem, ait, studiosus est Longinus, philosophus nequaquam.] sed & de Origene (quod ad eundem librum spectat) iure illud dicendum: Origenes philosophus videri voluit potius, quam Christianus. Vix credi potest quantum accepit a maioribus Christianam fidem commentario illo prodiderit. hæc plane dixerim, quòd se vitaturum omnes hæreses iam alias fuerat contestatus, his verbis: Ego vero opto esse Ecclesiasticus,

Orig. in Luc. bomil. 10.

sticus, & non ab hæresiarcha aliquo, sed Christi vocabulo nuncupari, & habere nomen quod benedicatur super terram; & cupio tam opere quam secta esse & dici Christianus.] hæc autem ad iustam Demetrii in eum indignationem de vulgato ab Origene Periarchon sint addita.

Quòd si hæc de turbis Alexandrinis in Origenem minime quis existimet tribuenda esse Demetrio, quòd non sit adeo verisimile, Origenem Alexandriam rediisse, nisi prius ipso conciliato Demetrio: tunc addere possumus (nisi alio potius tempore accidissent) quæ ab idolorum cultoribus Alexandria eum passum esse sanctus Epiphanius tradit, dum ait: Cum Athenas venisset, in aliquod tempus discendarum litterarum causa, & in patriam rediisset, traditur multa passus pro sancto fidei verbo, & Christi nomine. Sæpe per urbem tractus est, probris affectus, cruciatibus immanibus applicatus. Aliquando tractum ipsum Græci ad Serapidis idoli sui gradus statuerunt, imperantes vt ascendentibus ad adorationem & rem diuinam idolo faciendam, palmarum germina porrigeret (hoc modo enim se habent idolorum sacer dotes) Ille germinibus sumptis, ingenti voce & præfidenti animo, neque metuens, neque hærens, clamabat: Adeste, accipite, non idoli germen, sed Christi. Ac multa quidem alia viri præclara facta per traditionem veteres referunt.] hucusque Epiphanius: qui cum dicat hæc ei accidisse cum Athenis est reuersus in patriam, ad hæc tempora referri posse, quæ superius dicta sunt, facile declarat: sed tamen (vt vidimus ex Eusebio) non cum adolescens esset Origenes in Græciam profectus est, sed maturæ ætatis, iam presbyter factus, quando non opus haberet Athenas discendi causa adire, qui multis iam annis publice professus, non laicos tantum, sed & docebat (vt dictum est) Episcopos. Negotij enim obcundi causa ipsum profectum fuisse in Græciam, testatur Eusebius; & quodnam illud fuerit, satis superius est explicatur. Cum ergo e Græcia Origenem ætate iuniorem Alexandriam reuersum, ea quæ dicta sunt, Epiphanius passum tradat; ad alia sunt potius tempora referenda.

IV. ORIGENES QUID ALEXANDRIÆ PASSVS A GENTILIBVS. Epiphanius hæres. 64.

Sed licet hoc tempore ea accidisse Alexandria Origeni dici possent; tamen turbas illas, quarum ipse meminit, non ab Ethnicis, sed a Christianis potius excitatas fuisse, illis verbis significare videtur: Inimico aduersum nos acerbissime pugnante per suas novas litteras, re vera Euangelio inimicas.] quibus sane Demetrium Episcopum velut digito monstrat, qui (vt Eusebius auctor est) facinus Origenis, qui se castrarat, per litteras circulares, totius Orbis Episcopis (vt dictum est) voluit innotescere. Sicq. quod ait Origenes, litteras illas scriptas ab aduersario, fuisse Euangelio inimicas; plane videtur alludere ad illud Domini apud Matthæum: Sunt eunuchi, qui seipfos castrauerunt propter regnum cælorum: qui potest capere, capiat.] qua quidem auctoritate Origenes a se factum defenderet. Verum longe ante hæc tempora ea fuisse de Origene a Demetrio scripta, Eusebius demonstrare videtur.

V. SIMVLTALES INTER DEMETRIUM ET ORIGENEM.

Quapropter ne hæc adeo perplexa & inexplorata remaneant; de controversijs, quæ inter Origenem & Demetrium intercesserunt, breuis hic est instituenda narratio. Duæ igitur fuerunt illæ primæ, ac eodem pene obortæ tempore: quarum altera, de ordinatione perperam facta Demetrius tum ipsi tum eius ordinatoribus negotium faceffiuit; altera, cum de spontanea abscissione ab ipso præsumpta Demetrius omnes reddidit Ecclesiæ Episcopos certiores. sed præcessit has omnes illa, cum Origenem nondum sacris initiatum, docentem in Ecclesia clericos, simulq. Episcopos, idem Demetrius indigno animo tulit, eaq. de causa altercatus est cum Alexandro Hierosolymorum Episcopo. At de his omnibus superius actum est: quæ quoniam hæc tempora præcesserunt, nulla ex his videtur fuisse illa, cuius causa idem Origenes his prope temporibus presuram passus, scriptis contra se litteris, Alexandria se proripuit.

VI. OBIECTA IN ORIGENEM A DEMETRIO.

Quæ ergo alia nouarum simultatum occasio intercessit, qua Demetrius permotus, acerbiori eum presura exagitauit; illam esse puto, quæ a sancto Hieronymo in Apologia aduersus Rufinum habetur expressa, cum ait, Origenem ab eodem Demetrio Alexandrino Episcopo fuisse excommunicatione damnatum, prolatamq. in eum sententiam a ceteris quoque Ecclesijs ratam habitam. Cuius quidem ferendæ sententiæ causam illam præcessisse tradit, quòd vulgata ab eo scripta, vel (vt ipse excusabat) eius nomine edita, multis hæresibus abundarent: non enim Periarchon tantum plurimis scatebat erroribus, sed & blasphemijs refertissimus dialogus ille erat, quo cum

VII. HIER. ADVERS. RUFFIN. LIB. 2. NOVA CAUSA SIMVLTALES.

Candido Valentiniano hæretico de dogmatibus fufius difputauit. Cuius rei gratia A mox Origenes pro fui defenfione litteras ad vniuerfam Ecclefiam icripfit amaritudine plenas, quarum idem S. Hieronymus his verbis meminit: Cumq. illa epiftola tota De-

VIII. At vero quæ ab Origene pro fua defenfione tunc fcripta, a Ruffino^a translata, a S. Hieronymo in controuerfiam adducantur, hic intexere, vt rerum geflarum cognitio habeatur, neceffarium exiftimamus. In ea igitur epiftola Origenes poft multa hæc ha-

IX. Sed licet omnes hæretici & impij fint, qui hæc facere aufi funt; tamen habebunt & illi vindicem Deum, qui talibus aduerfus nos criminationibus accommodant fidem. Fecerunt autem hoc & alij nonnulli conturbare volentes Ecclefias. Denique in Epheso, cū vidiffet me quidam hæreticus, & congregari noliffet, neque omnino os fuum aperuiffet apud me, fed nescio qua ex caufa id facere vitaffet: poftea nomine meo & fuo confcripfit qualem voluit difputationem, & miffit ad difcipulos fuos (vt ego quidem cognoui) ad eos qui Romæ erant: fed non dubito quin & ad alios qui per diuerfa loca funt. In-

X. Videri vtique poffent hæc ad Origenis excufationem fatis idonea: fed quid ad hæc S. Hieronymus^b intelligimus (inquit) in hoc tantum dialogo ab Origene argui falfitatem hæreticam, & non in ceteris libris, de quibus numquam quæftio fuit. Alioqui fi omnia quæ hæretica funt, non erunt Origenis, fed hæreticorum (omnes autem prope-

putatio, & defcriptum accipiens ab his qui defcripferant codicem, quæ voluit, addidit; & quæ noluit, abftulit; quod ei vifum eft, permutauit; circumferens tamquam ex nomine noftro, infultans, & oftendens ea quæ ipfe confcripfit. Pro quibus indignantes fratres qui in Palæftina funt, miferunt ad me Athenas hominem, qui acciperet a me ipfum authenticum exemplar, quod ne lectum quidem vel recenfitum a me antea fuerat, fed ita neglectum iacebat, vt vix inueniri potuerit. Miffi tamen: & fub Deo teftate loquor; quoniam cum conueniffem illum ipfum, qui adulterauerat librū, quare hoc feciffet, veluti fatisfaciens mihi refpondit: Quoniam magis ornare volui difputationem illam, atque purgare. Videte quali purgatione difputationem noftam purgauit, tali nempe, quali purgatione Marcion Euangelia purgauit vel Apoftolum, vel quali fuffeffor eius Apelles. Nam ficut illi fubuerterunt Scripturarum veritatem; fic & ifte, fublatis quæ vere dicta funt, ob noftri criminationem inferuit quæ falfa funt.

plurimos noftorum perueniret ipfa difputatio, quam parauerat. Sed vbi ad fui, multis eum præfentibus argui. Cumq. iam fine vllo pudore pertenderet impudenter afserere falfitatem; popofci vt liber deferretur in medium, vt felus meum cognofceretur a fratribus, qui vtique cognofcerent quæ folo difputare, vel quali folo vti doctrina. Qui cum non aufus efferet proferre librum, conuictus ab omnibus & confutatus eft falfitatis; & ita perfuafum eft fratribus, ne aurem criminationibus præberent.] hæc & alia Origenes pro fui excufatione.

modum illius tomi his erroribus pleni funt) nihil Origenis erit, fed eorum, quorum ignoramus vocabula.] hæc Hieronymus. Verum enim vero illud de Origene non præmittimus, quod, vt cumque res acciderit, cum neget eos a fe dictos vel fcriptos errores, vt illud (quod ijdem qui fupra referunt) de faluandis dæmonijs, hæreticus dici non potuit, quantumlibet eius & aliorum id genus prauorum dogmatum fuiffet affer-tor. Satis namque ea improbatte videri potuit, dum non modo non defendit, fed conftanter fua effer negauit. At in eo certe minus excufatione dignus effer videretur, quod, cum fciret fua ab omnibus impugnari, retractatorium nullum ediderit commentarium; cum ipfi tamen fatis otij & temporis fuperfuerit, vt ad omnes Catholice fidei numeros cuncta, quæ a fe fcripta efferent, attemperaret. His de Origene dictis, iam cetera profequamur.

Eodem

A Eodem tempore nouæ rursus (quo impulfore, nescimus) in Christianos Romæ exci- tate sunt turbæ, annum vltimum in fede Urbano Papa agente: cum a Cæcilia clariffi- ma virgine eius fponfus Valerianus admonitus, ab eodem Pontifice baptizatus, ange- lico effer factus dignus afpectu; fimulq. Tiburtius eius germanus ab eadem ad Chri- stum conuerfus, & ab eodem Pontifice baptifmo initiatus effer: qui, iubente Turcio Al- machio Præfecturam Urbanam adminiftrante, tenti funt, additusq. his Maximus cu- biculi Imperatoris Præfectus. hi tres ob Chrifti nominis confessionem gladio cafi, no- bilis exantlati certaminis coronam martyrij adepti funt. Tenta poft hos Cæcilia, per- stansq. in fidei confessione, quem habuerit vitæ exitum, eius Acta declarant; in qui- bus hæc inter alia habentur fcripta:

Tunc valde iratus Almachius iuffit eam reduci in domum fuam, & illic balnei ca- lore confumi. Cum autem effer in aere calido balnei fui inclufa, & fubtus tota die ac nocte magna vis lignorum adhiberetur; illic illæfa tamquam in frigidario locata per- manfit, faluaq. Domini gratia: adeo vt nulla pars omnino ex eius membris fuerit vel in minimo fudoris figno humefacta. Quod cum audiffet Almachius Præfectus, miffit carnificem, qui ibidem ei caput amputaret. Spiculator tribus eam percuffam ictibus, necdum truncato capite, confternatam, quam putaret defunctam effer, reliquit. Qui adftabant, fpongijs mōx fanguinem ficcauerunt, ac linteis abfterferunt: ficq. tribus ad- huc diebus fuperftes vixit, quæ Dei funt loquens, confirmans eos in Chrifti nominis confessione; & quæ reliqua erant fuæ fubftantiæ diftribuit per Urbanum Papam in pauperes: quem rogauit, vt domum fuam faceret ecclefiam Christianorum. His fic difpofitis, ac Deum precata, Domino animam fuam commendans, vicefima fecunda

C Nouembris martyrium confummauit. quam idem Urbanus Papa fepeliuit in cœme- terio Callifti, vbi Valerianus, Tiburtius, & Maximus ab ipfo primo fepulti fuerant; lo- cusq. dictus in cœmeterio pofitus, Ad fanctam Cæciliam.] hæc ex Actis, quæ ceteris fideliora reperimus. Reliqua vero quæ ad ipfius martyrij elucidationem fpectant, de tempore & alijs, confule quæ Notationibus in Plantiniana editione fuperaddidimus.

Quo modo autem eadem vexatione fublatus fuerit idem Urbanus Romana Ecclefia Pontifex, dicemus anno fequenti. Quod porro de eadem S. Cæcilia in ijdem Actis legi- tur, confuetuiffe Euangelium Chrifti geftare in pectore; ab alijs quoque id factitatum inuenimus: et fi fidem præstemus S. Andreae Apoftoli Actis, etiam Apoftolorum tem- poribus id vfurpatum apparet. Sancta piaq. maiorum hæc fuit confuetudo, nifi aliqua accedente fuperftitione labefactetur. eius meminit Ioannes Chryfoftomus^a, dicens: Multa mulierum modo faciunt, Euangelia ex collo appendentes.] at de his alias.

A Nno fequenti ducentefimo trigefimotertio, Pompeiano & Feliciano Coff. vicefi- ma quinta Maij, Urbanus Papa, cum fediffet annos fex, menses feptem, & dies qua- tuor, martyrio functus effer: licet Eufebius^b cum fediffe dicat annos nouem, & anno duo- decimo Alexandri ponat fuffefforis ingreffum. Sed indices Vaticanæ, nec non qui ha- bentur a Cresconio collecti, huic pofitioni magis affentiri videntur. In libro de Roma- nis Pontificibus hæc de eodem Urbano fcripta habentur: Hic fecit ministeria fagra om- nia argentea, & patenas argenteas viginti quinque appofuit.] adeo his abundaffe ec- clesias, vt etiam lucernas habere folerent argenteas, fuperius fufius dictum effer.

Sed quod pertinet ad Romanam Ecclefiam, de facris vafis argenteis in vfū facrorum; ex veteribus monumentis certa effer horum fides. Dum enim refoderetur crypra illa, qua fideles fagra agentes occlufi fuerunt, inuenta funt in ea multa fagra ministerialia vafa ex argento confecta. Tradit hæc pluribus Gregorius Turonenfis^c commentariolo, quem fcripfit de Gloria martyrum. Sed & in rebus geftis S. Laurentij, quas Prudentius fagro hymno cecinit, non argento tantum, fed & auro offerre Romanos Pontifices in- cipientium facrificium confuetuiffe, narratur, his fcilicet verfibus, quibus perfecutor fan- ctum Laurentium interpellat:

Annal. Eccl. Tom. 2.

li 3

Hunc

QUERELA ORIGENIS DE CORRUPTIS AB HÆRETICIS SVIS SCRIPTIS.

Hieron. Apolog. lib. 2. INANIS REDDITVR EXCVSATIO ORIGENIS.

XI. CÆCILIAE ET SOCIORVM CERTAMEN.

XII. MARTYRIVM S. CÆCILIAE.

XIII. CHRISTIANO- RVM ANVLATA.

a Chryfoftom. in Math. hom. 73.

b Eufebius in Chron.

VRBANI PAPAE MARTYRIVM.

II. VASA SACRA ARGENTEA ET AVREA.

c Greg. Turon. de Gloria mar- tyr. c. 28.

Hunc esse vestris Orgijs
 Morcmq. & artem, proditum est;
 Hanc disciplinam fœderis,
 Libent ut auro Antistites.
 Argenteis scyphis ferunt
 Fumare sacrum sanguinem,
 Auroq. nocturnis sacris
 Adflare fixos cereos.]

III.

^a Lamprid. in Alexandro.

Statuere autem hæc Urbano, & hac ex parte Christi Ecclesiæ gloria effulgente: Alexander Imperator e contra argentum & aurum ægre tulit conferri templis. vnde Lampridius ^a: In templis sane numquam, præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, susurrans illud Persij:

In sacro quid facit aurum?]

DECRESCIT GENTILITAS CRESCENTE CHRISTIANA RELIGIONE. ^b Herod. lib. 7.

Videas igitur, veluti diuino quodam consilio, Christi regale sacerdotium eodem tempore his etiam fulgoribus illustratum, quo Gentilicia supersticio ea in re decrefcere visa est. non modo enim Alexander non obtulit; sed & quæ erant in eis auri vel argenti, Maximinus eius successor (quod testatur Herodianus ^b) e templis abstulit. Nam templorum omnium (inquit) donaria, statuæq. deorum, heroumq. honores, tum quicquid publici operis, & ciuilibus ornamentis, aut materiam denique fuit nummis idoneæ conficiendis, omnia pariter ignibus conflabantur.] hæc ipse: vt plane accidisse videatur, quod de Philistæis sacræ produnt historiæ ^c, Dagon illorum deum Arcæ Dei propinquitate inglorium iacuisse confracum, ipsam vero auro atque argento magna gloria dimissam esse refertam.

IV.

MARTYRES AB VRBANO INSTRVCTI.

^d Martyrolog. Rom. die 23. Maij.

At de Urbano rursus hæc ibidem subduntur: Hic sua traditione multos conuertit ad baptismum & credulitatem, Tiburrium etiam & Valerianum nobilissimum virum, quos etiam vsque ad martyrij palmam perduxit; & per eius monita & doctrinam multi martyrio coronati sunt. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros nouem, diaconos quinque, & Episcopos per diuersa loca octo.] et in Romanis antiquis tabulis hæc de eius martyrio ^d: Romæ Via Nomentana natalis beati Urbani Papæ & martyris, cuius exhortatione & doctrina multi fidem Christi susceperunt, & pro ea martyrium subierunt. Ipse quoque pro Ecclesia Dei multa passus, tandem ceruicibus abscisis, martyrio coronatus est.] de sepultura vero hæc in superioribus citato libro: Sepultus est in cœmeterio Prætextati, Via Appia, octauo Kalendas Iunias. cessauit Episcopatus eius dies triginta: postea creatur Pontianus natione Romanus ex patre Calpurnio.] hæc ibi.

PONTIANVS PAPA.

V.

^e Euseb. lib. 6. c. 20. ORIGENES ITERVM IN PALÆSTINAM. ^f Epiphani. lib. de mensur.

Hoc item ipso anno, cum Alexander Imperator iam decimum in Imperio annum ageret, Origenes (inquit Eusebius ^e) Alexandria Cæsaream profugiens, scholam institutionis, quæ erat ad illius loci habitatores in fidei principijs informandos ædificata, Heraclæ reliquit.] sed hæc de Heraclæ alias olim contigisse, dictum est superius. In Palæstinam reuersus Origenes, secessum illum Tyrium, quem scribit Epiphanius ^f, petijt; illicq. quod statuerat, & iam cœptum opus erat, absoluit, Hexapla scilicet atque Octopla, de quibus satis superq. iam superius disseruimus. Sed ex Eusebij historia eiusdem emendatum est Chronicon, vbi perperam ponitur profectio Origenis in Palæstinam post obitum Demetrij Episcopi Alexandrini: cum eiusdem sententia constet, post eius discessionem ipsum obiisse, nempe anno sequenti (vt dicitur) quo in Chronico errore ponitur Origenis in Palæstinam accessus.

VI.

^g Euseb. lib. 6. c. 23.

DISCIPVLI ORIGENIS.

Ceterum cum Origenes peruenit in Palæstinam, non sic secessum petijt Tyrium, vt penitus docere desineret: quamobrem, vt olim cœperat, certos anni menses interpolatos ad opus quod parturiebatur habuisse, alioq. ad docendum distinctos, existimamus. Siquidem Eusebius ^g post multa hæc subdit: Ad Origenem vero Cæsareæ conuersa disciplinæ munera exequentem, non solum multi ab indigenis, sed ab exteris etiam regionibus pene infiniti discipuli, patria sua relicta, aduentarunt: ex quibus maxime insignes cognouimus Theodorum, alio nomine Gregorium appellatum, Episcopum sane præter ceteros nostra ætate crebro hominum sermone prædicatum; & fratrem eius Athenodorum: quorum animis liberalium disciplinarum tum Græcarum tum Latinarum cupiditate supra modum inflammatis, & quasi obstupescatis, Origenes

A Origenes diuinæ philosophiæ & doctrinæ Christianæ amorem sensim instillauit; eosq. a prioribus studijs, facta mutatione, ad sacrarum litterarum commendationem pia sua cohortatione traduxit. Quinquennio integro in eius schola versati, tantam tamq. admirabilem in sacrosanctis Dei eloquijs fecere progressionem, vt, dum adhuc ambo admodum adolescentes essent, Ecclesiarum in Ponto crearentur Episcopi.]

Quarumnam vero Ecclesiarum hi electi Antistites fuerint, auctor nec hic nec alibi, cum de ijs meminit ^a, quicquam dicit. Constat tamen Gregorij ^b Nysseni testimonio, alterum ipsorum, nempe Theodorum, dictum postea Gregorium, qui ob ingentia præclarq. facinora appellari etiam meruit prænomine Magnus, & agnomento Thaumaturgus, creatum fuisse patriæ suæ Episcopum, nempe Neocæsareæ in Ponto, ex qua oriundus erat: germanus autem eius licet cuius sedis esset Episcopus, non satis liqueat, illud tamen de eo exploratum est, vitam suam omnibus scientijs egregie imbutam, demum illustriorem nobilioremq. reddidisse martyrio. sed de his suo loco. Fuerunt ambo Gentilibus parentibus geniti, atque Alexandria primum philosophicis litteris operam dederunt.

Quo modo autem ex humanarum rerum scientia ad sublimem Christianam philosophiam se contulerint, ex ijs quæ idem Nyssenus tradit (licet solius Gregorij res gestas sit profectus) possumus intelligere, dum ait ^c: Instar Abrahamæ magnus iste, cum in exercitijs sapientiæ studio diligenter versatus esset, per quas res plerique errores Græcorum Gentiliumq. stabiliunt atque confirmant, ijs rebus quasi ducibus & indicibus vsus est ad Christianæ religionis cognitionem. Ac relicta falsa parentum ac maiorum religione, rerum veritatem quærebat ex illis ipsis, quæ ab externis philosophis elaborata sunt, edoctus quàm non consistere possint, quàmq. parum sibi consententia & opinionones Græcicæ doctrinæ. Postquam enim animaduertit Græcorum simul & barbarorum philosophiam in his sententijs, quibus de numine diuino quid sentiendum sit statuunt, in diuersas scindi opiniones; earumq. sententiarum præfides neque inter se congruere atque concordare, & solerti exquisitaq. verborum & argumentorum excogitatione suam vnumquemque sententiam stabilire atque confirmare conari: hos quidem, tamquam domestico bello se inuicem euercentes & conficientes, reliquit. Consequitur autem & ampleditur consistentem, stabilemque, ac firmum fidei sermonem, qui non exquisita quadam atque redundanti verborum curiositate & artificiosis nexibus argumentorum confirmatur, sed per simplicitatem verborum omnibus æquo annuntiatur: qui in hoc ipso, quod supra fidem est, vim fidei faciendæ habet.]

D hæc & alia de eiusdem Gregorij Christianæ philosophiæ cunabulis, cum Alexandria scientiarum adipiscendarum causa versatus est, idem Gregorius Nyssenus affirmat. Florentissima enim eo tempore erat illic schola Alexandria, cum ibi docerent philosophi Christiani, post Panthænum Clemens, & post Clementem Origenes, atque Ammonius, quem fama celeberrimum (vt dictum pluribus sumus) annis vndecim Plotinus Platonicorum princeps audiuit. Sed egregium plane facinus eiusdem Gregorij, de quo agimus, cum Alexandria auditor esset, idem qui supra auctor narrat his verbis ^d:

Cum autem degeret in Ægypto in magna Alexandri vrbe, in quam ex omnibus partibus philosophiæ ac medicinæ studiosa iuuentus confluebat; molestum spectaculum erat æqualibus, adolescens supra ætatem sobrietate sapientiæq. ornatus: eius enim vitæ puritatis & integritatis laus, impurorum probum erat & dedecus. Vt igitur aliquam excusationem intemperantes ac libidinosi haberent, si ipsi non soli tales esse viderentur: insidias communiuntur, & vasum quoddam consilium excogitant, vt aliquam notam & maculam magni illius viri vitæ inurant. Ac producit ab his, qui illum calumniabantur, muliercula meretrix, quæ corpore quæstum faceret, infamia irrogata, ex carcere dimissa. Cumq. ille pro consuetudine cum viris doctis atque doctis, in habitu graui & honesto, de quadam quæstione philosophica disputaret, vnaq. se cum illis exerceret: muliercula accedit ineptis gestibus formam ostentans, & molliem luxumq. præferens, & per omnia quæ dicebat & faciebat, sese consuescere cum eo simulans: tandem dicebat, se mercedibus fraudatam esse. At cum illi, qui eius vitæ puritatem & continentiam non ignorabant, indignarentur, & ira aduersus mulierculam commouerentur; ipse neque vna perturbatus est cum ijs qui ipsius nomine stomachabantur, neque quicquam huiusmodi dixit, cum calumnijs premeretur, quale pronun-

VII. ^a Euseb. lib. 7. cap. 22. ^b Greg. Nyss in Vita Gregorij Thaumaturgi. GREGORII THAVMATVRGI PRIMORDIA.

VIII. ^e Gregor. Nyss. ubi supra. ^c QVOMODO GREGORIVS EX PHILOSOPHO GENTILI CHRISTIANVS EVASIT.

IX. ^d Greg. Nyss. in Vita Gregorij Thaumaturgi. CALVMNIAM PATITVR GREGORIVS.

pronunciare par esset cum, qui grauius molesteq. rem ferret: non testes vitæ aduocauit, non iureiurando probum ab se reiecit; non malitiam eorum, qui hæc aduersus eum machinati erant, conuicit: sed submissa atque sedata voce, conuersus ad quemdam familiarem, Heus tu, inquit, numera ei pecuniam, ne diutius importunitate sua propositæ quæstionis tractatum conturbet.

X. Cum autem is cui hoc iniungebatur, a meretricula sciscitatus quantam pecuniam ab illo posceret, sine mora omnem adnumerasset, atque ab lasciuis & proteruis aduersus sobrium & continentem insidiæ peractæ essent, & iam in manibus illius infamis lucrum esset: tunc diuinitus & continentia adolescentis probatur, & calumnia æqualium patefit. Simul enim atque manu pecuniam accepit, spiritu infelici atque maligno correpta, fremituq. immani atque ferali, diuerso a voce humana sono ingemiscens, collabitur prona in medio coetu congregatorum, spectaculum horrendum atque terribile præsentibus repente facta; cum & capillus, quem suis manibus uellebat, dilaceratus atque disiectus, & oculi inuersi essent, & os spumas emitteret. At non prius a dæmonio suffocari desijt, quàm Magnus ille Deum pro ea inuocasset, atque placasset.] hucusque de re tum Alexandria gesta Nyssenus: significans tunc temporis iam fidem Christianam sedatum esse Gregorium, cuius etiam rei causa a Gentilibus talia (vt par est credere) pateretur.

DEVS VLTOR CALVMNIAE IN GREGORIVM CONFLATAB.

XI. Cum igitur philosophicis litteris egregie excultus esset, & iam Neocæsaream in Pontum redijisset; tunc accidit, vt memoria Origenis, quem, Alexandria cum esset, degustarat, ab eo imbuendum litteris sacris non cum fratre tantum, sed & cum Firmiliano nobili Cappadoce, ad eum in Palæstinam (quod scribit Eusebius) se contulerit. quod & idem Nyssenus tradit his verbis: Postquam omnibus disciplinis externæ sapientia decursis, incidisset in Firmilianum quemdam patricium Cappadocem, similem moribus & ingenio (vt ille in sequenti vita ostendit, cum Cæsariensium Ecclesiæ ornamento fuit) & animi sui consilium ac vitæ propositum amico patefecisset, quod ad Deum videlicet spectaret, & illius studium circa idem desiderium conuenire intellexisset; relicto omni studio externæ philosophiæ, accedit vna cum illo ad eum, qui in illo tempore Christianorum philosophiæ principem coleret (hic autem erat Origenes, cuius propter scripta fama celebris est) etiam per hoc ostendens non modo discendi studium atque industriam, sed etiam sedatum ingenium, & animi moderationem.] hucusque de accessu Gregorij ad Origenem Nyssenus.

QUANDO GREGORIVS AD ORIGENEM VENIT IN PALÆSTINAM.

XII. Ceterum cum tam de eius peregrinatione in Ægyptum, quàm etiam de alia suscepta postea in Palæstinam, idem auctor sincerissimus testis sit; miramur Eusebium atque S. Hieronymum non nisi de eius profectioe in Palæstinam mentionem facere: de eo enim hæc Hieronymus: Ob studia Græcarum & Latinarum litterarum de Cappadocia Berythum, & inde Cæsaream Palæstinæ transijt, iuncto sibi fratre Athenodoro: quorum cum egregiam indolem vidisset Origenes, eos ad philosophiam cohortatus est; in qua paulatim fidem Christi subintroducens, sui quoque sectatores reddidit.] hæc ipse. De Firmiliano autem, quomodo Origenem coluerit iam factus Episcopus Cæsareæ, Cappadocia totius metropolis, hæc addit Eusebius: Quo tempore Firmilianus Cæsareæ Cappadocensis Episcopus magno nomine & celebritate fuit: iste tantum studium erga Origenem declarauit, vt interdum illum in suæ regionis fines ad Ecclesiarum vtilitatem accersiri vellet; nonnumquam ipse ad eum in Iudæam proficisci, & aliquandiu vna cum eo moram facere, quo in sacris litteris melius & perfectius erudiretur.] hæc Eusebius de Firmiliano iam facto Episcopo.

Hieronymus de Script. Eccles. in Theodoro.

Euseb. lib. 6. cap. 20.

XIII. Quomodo autem idem, de quo suscepta est oratio, Gregorius ad sedem Neocæsariensem capeffendam diuino consilio paulo post impulsus fuerit, eodem auctore Nysseno hæc narrante, operæpretium ducimus hic intexere, tum ob argumenti dignitatem, tum etiam ad summam Dei bonitatem insinuandam, qui Ecclesiam suam tyrannorum furore vexandam, & hæreticorum fallacijs inuadendam, tanto voluit robore antea communire. Cum igitur Phædimus, cui diuinitus a Spiritu sancto præscia futurorum vis quædam inerat, illo tempore Amasenorum Ecclesiæ Antistes esset, & omni studio laboraret, vt Magnum Gregorium in potestatem redactum, Ecclesiæ administrationi præficeret, ne tantum bonum otiosum & infrugiferum vitam transigeret: vbi sacerdotem id agere atque conari Gregorius sensit, cogitare coepit, qua ratio ne late-

GREGORIVS FIT EPISCOPVS NEOCÆSAREÆ

A ne latere posset, aliàs ad aliam solitudinem transiens. Sed postquam nihil non intentatum relinquens vir ille magnus Phædimus, & omni machinatione atque solertia vtens, non poterat virum ad sacerdotium adducere, innumeris oculis præcauentem, ne quando manu sacerdotis caperetur: atque vterque inter sese studio certarent, illo quidem capere, hoc vero persequentis manus effugere cupiente (nam ille sciebat se facrum Deo donarium oblaturum esse: hic autem verebatur, ne quo modo sibi sacerdotij cura, tamquam onus quoddam vitæ imposita, ad philosophiam impedimento esset) idcirco imperu quodam diuino Phædimus ad propositum studium prouectus, nihil curans interiectum spatium, quo a Gregorio dirimebatur (quippe ille aberat itinere tridui) sed ad Deum suspiciens, precatusq. vt & ipse & ille pariter in illa hora a Deo respicerentur, loco manus impositionis Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset, & illam ei ciuitatem destinans atque attribuens, quam contigerat ad illa ipsa vsque tempora adeo simulacrorum errori deditam esse, vt, cum infiniti essent qui & ipsam urbem & regionem circumiacentem incolerent, non plures quàm septemdecim inuenirentur, qui sermonem fidei recepissent.]

Hæc de Gregorij ad Episcopatum vocatione potius quàm ordinatione Nyssenus cum scribat, res est paulo accuratius contemplanda. Nam licet priuato quodam Spiritus impulsu ordinator ipsius fecisse dicatur: tamen quòd non tantum nulla Ecclesiastica lege suffragante, sed & penitus refragante, nullòq. alio præuio maiorum exemplo, id frustra tentare visus esset Episcopus Amasenus; nemo prudens dixerit, cum tunc ab ipso ordinatum fuisse Episcopum, sed potius diuinam operante virtute, quodam inuisibili verbi fune, fugitantem retentum, inuitumq. tractum: ita tamen, vt quæ essent agenda secundum Ecclesiasticæ disciplinæ regulas, nullatenus in eius ordinatione fuerint prætermissa. nam auctor idem hæc subdit: Sic igitur iugum subire coactus, omnibus post hæc, quæ fieri solent, solemnibus in eo peractis; cum exiguum tempus ad mysterium exactius cognoscendum, ab eo qui sacerdotium ipsi assignauerat, petijisset, non amplius (vt inquit Apostolus) carni & sanguini adharendum esse & acquiescendum putabat, sed a Deo sibi occulta manifestari petebat.]

XIV.

DICTORVM BLYCIDATIO.

XV.

At nec illud de eo in præsentiarum reticendum est: quòd cum ipse olim auditor fuisset Origenis, illumq. dixisse atque scripsisse nonnulla meminisset, quæ a communi aliorum Christianorum Orthodoxorum sententia discreparent; cum iam adstringeretur, vt sibi subditis Euangelicam veritatem (id ministerio Episcopatus, quod susceperat, exposcente) sermonis prædicatione concrederet, mente anxius, ambiguusq. quopotissimum incederet via, diu multumq. versatus est. Sed quomodo per mirificum quemdam visum sit illi diuinitus sapientia imperrita, idem Nyssenus declarat his verbis: Cum enim per totam noctem aliquando de ratione atque sermone fidei dispiceret & specularetur, & varias animo cogitationes agitare (erant nimirum etiam tunc nonnulli, qui piam & sinceram religionis doctrinam adulterarent, ac per probabiles argumentationes sæpenumero etiam doctis & prudentibus veritatem facerent ambiguam) pro qua tunc ei peruigilem curis atque solitudine noctem agenti, quidam in figura humana, facie ac forma fenili, euidenter apparet, ornatu atque compositione indumenti augustum quemdam, sacrum, atque diuinum referens decorem, magnam gratia vultus atque dispositione figuræ præferens virtutem. Hic vero visu perterritus, & surgere lecto, & quis esset, cuiusve rei gratia venisset, sciscitari.

VISIO OSTENSA GREGORIO.

XVI.

E Cum autem ille perturbationem mentis eius submissa voce sedasset, ac dixisset se iussu diuino apparuisse ei propter eas rationes quæ apud ipsum controuersæ & ambiguae essent, vt pia fidei veritas reuelaretur: & bono animo esse, audito sermone, & quodam cum gaudio atque consternatione illum contueri coepit. Deinde cum ille directo manum protendisset, & quasi ostenderet ei per digitorum directam protensionem id quod ex transuerso apparebat: hic & vna cum directa manus protensione circumagere suum obtutum, & videre aliam imaginem aduersam ei quæ prius apparuerat, in figura muliebri, excellentiorem quidem & augustiorem, quàm pro humana conditione: rursus autem perterritus, & facie aduersa, vultum demittere, ac perplexus & dubitabundus hæsitare de spectaculo, cum oculis apparitionem ferre non posset: etenim miraculum visionis nimirum in hoc potissimum erat, quòd, cum nox esset obscura, lumen vna cum ijs qui apparuerant ei effulserat, quasi aliqua lucida tecta accensa.

GREGORIVS DIUINITVS INSTITUTEVIT.

centia. Cum igitur oculis ferre apparitionem non posset eorum qui sibi apparuerant; inter sese rationem eius rei, de qua ambigebatur, exponentium ratiocinationem audiuit: per quam non solum accepit veram cognitionem fidei; verum etiam nominatim eos, qui apparuerant, cognouit, utroque eorum propria appellatione alterum alloquente.

XVII.

IOAN. EVANGELISTA CATHOLICISTAE GREGORII.

Audiuisse enim dicitur ex ea quae in muliebri habitu visa erat, cum hortaretur Evangelistam Ioannem, ut adolescenti mysterium verae pietatis aperiret ac declararet: atque illum dixisse, se paratum esse etiam in hoc Matri Domini gratificari, quoniam hoc ei cordi esset: atque ita exposito sermone, qui & rei quaesita conueniret, & admodum bene definitus & circumscriptus esset, rursus ex oculis discessisse. Atque hunc exemplo diuinam illam institutionem & disciplinam litteris mandasse, & secundum illam postea in Ecclesia sermonem praedicasse; ac posteris, tamquam patrimonium quoddam & legatum, diuinitus datam illam doctrinam reliquisse, per quam usque in praesentem diem instituitur illius ciuitatis plebs, quae ab omni haeretica malitia intacta permansit. Porro mysticae illius disciplinae verba haec sunt.

XVIII.

VIDE SYMBO- LVM GREGORIO REVELATVM.

VNVS EST DEVS PATER Verbi viuentis, Sapientiae subsistentis, & Potentiae, & Figurae aeternae, Perfectus Perfecti genitor, Pater Filij vnigeniti. Vnus Dominus, solus ex solo, Deus de Deo, figura & imago Deitatis, Verbum efficax, Sapientia constitutionis rerum vniuersarum comprehensiuua, & Potentia totius creaturae effector, Filius verus veri Patris; visum effugiens, visum effugientis; & corruptioni non obnoxius, non obnoxij corruptioni; & morti non obnoxius, non obnoxij morti; & Aeternus Aeterni. Vnus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, qui, per Filium apparuit, videlicet hominibus: imago Filij perfecti perfecta, Vita, Viuentium causa, Fons sanctus, Sanctitas sanctificationis suppeditatrix: per quem manifestatur Deus Pater, qui est super omnia & in omnibus; & Deus Filius, qui per omnia permanet. Trinitas perfecta, quae gloria, atque aeternitate, & regno non diuiditur, neque abalienatur. Hucusque fidei reuelatae mysterium.

XIX.

Hanc fidei Catholicae regulam Gregorio diuinitus impertitam, cum Orientalis, tum etiam Occidentalis Ecclesia cognitam comprobauit, atque ut sacrosanctum depositum caelitus collatum religiosissime custodiuit. Habetur eadem recitata in Quinta Oecumenica Synodo. Citatur pariter ab Aephrisarijs Gregorij Papae Noni, dum agunt aduersus Germanum Iuniorum Episcopum Constantinopolitanum, in eam sententiam, quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat. Quae omnia habentur in eiusdem Pontificis Registro epistolarum, anno septimo eiusdem Pontificatus. Porro ex diuersorum translationibus, diuersus interdum eius textus reperitur expressus. Eam autem de fide regulam ab eodem Magno Gregorio apposita commentario de Fide inscripto, fuisse accuratissime explicatam, constat; qui inter alios a Basilio Magno, & Leontio Scholastico citatus reperitur. At de eiusdem Gregorij scriptis opportuniori loco agemus inferius: modo autem aggressam semel historiam prosequamur.

XX.

Sed quid primum Gregorius Nyssenus ea recitata breuiter addat, quod ad eam pertinet, describamus: Ergo, inquit, neque creatum quicquam, aut seruum in Trinitate est, neque adscitum quicquam & aduentitium, ut quod prius quidem non esset, nec suppeteret, posterius autem introductum sit. Neque vero deest vnumquam Filius in Patre, neque in Filio Spiritus: sed immutabilis & inalterabilis eadem semper Trinitas est. Hanc Gregorius: qui & haec subdens, fidem suam de ea recerto certius testatam reliquit: Quod si quis, inquit, sibi fidem de hac re fieri cupit; audiat Ecclesiam, in qua sermonem praedicabat: apud quam illa ipsa verba a beata illa manu exarata adhuc etiam nunc conferuntur. Hucusque Nyssenus, cuius auiua spectatissima sanctitate Macrina, Senior dicta, huius Gregorij, de quo est sermo, gentilis fuit. sed de ea plura inferius suo loco narraturi sumus.

XXI.

Hieronymus de Script. Eccl. in Tryph. Tryphon discipulus Origenis.

Inter alios quoque praecellos nomine Origenis discipulos Tryphon nominatur, de quo S. Hieronymus: Tryphon Origenis auditor, ad quem nonnullae eius extant epistolae, in Scripturis crudelissimus fuit: quod quidem & multa eius sparsim ostendunt opuscula, sed praecipue liber quem composuit de Vacca rufa in Deuteronomio, & de Dichotomematibus, quae cum columba & turture Abraham ponuntur in Genesi. Hic fortasse Tryphon ille, qui his ipsis temporibus celebris quoque habitus est philosophicus

A philosophis litteris, qui Plotinum redarguit, quod a Numenio inuenta clam surripuisset; eius meminit Porphyrius in Vita Plotini. Rursus vero non solum Heraclas (ut dictum est) fuit Origenis auditor, & primus eidem successor in docendi cathedra, & creatus (ut dicemus) anno sequenti Episcopus Alexandrinus; sed & qui illi in eiusdem Ecclesiae sedem successit, Dionysius inter celeberrimos Origenis auditores adnumeratur, de quo suo loco plura dicturi sumus. fuerunt & alij, quorum memoria excidit.

Sed ex quo hic de his sermo habetur, qui hoc tempore ex philosophicis facultatibus ad Christi fidem, ut eminentiorem profiterentur philosophiam, se contulerunt; nequaquam ille silentio praeterendus est, qui (quod paucorum est) non solum honorum, carorumque suorum, sed aestimationis denique pro Christo voluntariam iacturam fecit, hoc propemodum tempore nuncium remittens omnibus quae sunt in mundo, Christi opprobrium praeferebat cunctis rebus: ipsumque imitatus (quantum fas est homini diuina consequi) qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formamque serui accepit: se ipsum fastu, quo ab omnibus attollebatur, exuens philosophico, vili indutus vestimento atque admodum sordido, in Comaniam Ponticam ciuitatem se conferens, ibi, ut occultus agere posset, inter carbonarios voluit profiteri; ea nimirum quoque de causa illud deligens ministerium, quo vultu sordidatus, veluti fuligine tinctus, a nemine vnumquam posset agnosci. Latuit eo modo diutius; donec Gregorio Thaumaturgo, de quo habitus est sermo, Episcopo iam facto, diuino quodam instinctu rem praefagiente, ac denique eum detegente, Comanae ciuitatis, communi omnium accedente suffragio, Episcopus delectus est. Res gesta, a grauissimo auctore descripta, digna plane videtur, quam hic opportune nostris Annalibus intexamus. Idem enim Gregorius Nyssenus in rebus gestis Gregorij Thaumaturgi huiusmodi historiam narrat, ab Episcopatu eius sumpto dictionis exordio.

Ex finitima (inquit) ciuitate mittitur ad eum (nempe Gregorium) legatio, ut veniret ad ipsos, & Ecclesiam quae esset apud eos, sacerdote designato, constitueret. Comana autem ciuitati nomen erat: cuius ut hospes magnus iste vir esse vellet, vulgo omnes hanc veniam sibi dari petentes, orabant. Cum venisset ergo ad eos, & aliquot dies conuersatus vna, tum dictis, tum factis suis magis eorum studium erga mysterium incendisset: cum iam tempus esset, etiam id negotium, propter quod legati ad eum missi erant, ad exitum deducendi, ac designandi aliquem eorum Ecclesiae primum sacerdotem; tunc principum quidem & magistratum ciuitatis omnium sententiae in hoc occupatae erant, ut anxie & curiose inquirerent, ac sciscitarentur, qui eloquentia, qui genere, reliquoque vitae splendore ceteros praecedere viderentur. Putabant enim, quoniam etiam his bonis Magnus Gregorius cumulatus erat, nec earum quidem rerum oportere expertem esse, qui ad hoc munus deligeretur.

Cum autem in multas partes suffragijs scinderentur, & alij alium praoptarent atque praferrent: expectabat vir ille magnus diuinitus aliquod sibi consilium ad propositum negotium suppeditari. Ac quemadmodum Samuel in eligendo Rege, fertur non pulchritudine nec magnitudine corporum motus esse, sed animum regum requisuisse, etiam si in contempto forte corpore reperiretur: eodem modo ille, studijs erga vnumquemque eorum, qui destinabantur, neglectis, id vnum dumtaxat spectabat, an aliquis etiam ante declarationem industria vitae atque virtute in moribus sacerdotium gestaret. Cum autem illi quidem perducerent eos, de quibus suffragium ferretur; quem quisque promoueret, eius honorificam mentionem facientes: atque hic, ut etiam viliorum (quod ad vitam speciem attinet) rationem haberent, eos hortaretur; posse enim etiam in talibus reperiri aliquem, qui animi bonis super eos emineret, qui vitae splendore praestarent: quidam ex ijs qui praerant suffragijs ferendis, eam Magni illius sententiam pro contumelia atque derisione accipit, si cum nullis eorum, qui & eloquentia, & dignitate, & manifesto facultatum vitae splendore ceteris praerati essent, ad sacerdotium admitteretur; ex opificibus sellularijs, qui labore manuum vitam tolerarent, ad huiusmodi munus aliqui magis apti & idonei existimarentur: & simul cauillans, cum quadam irrisione ad eum, Si haec, inquit, iubet, ut hi quidem tales, qui ex omni numero ciuium electi sunt, praetercantur, atque ex quilibet & ex infima plebe assumamus aliquem ad administrandum sacerdotium, qui tali

XXII.

DE ALEXANDRO EX PHILOSOPHO CARBONARIO.

a Philip. 2.

XXIII.

AGITUR DE RELECTIONE COMANAE EPISCOPI.

XXIV.

b 1. Reg. 16.

RRHICIVTVR QUI VIDEBAN- TVR IDONEL.

tali ciuitati praesit: tempus tibi deinceps fuerit carbonarium Alexandrum ad sacerdotium vocandi; atque ad hunc transitione facta, si videretur, suffragijs inter nos vniuersi ciues consentiemus.

XXV. Atque ille quidem haec loquebatur, sententiae eius obtrectans, ac per hoc simulatum & cauillatorium suffragium summam & exactam diligentiam in superioribus vituperans ac reprehendens. Sed Magno illi per haec dicta subit animum cogitatio, quod non sine numine diuino Alexandri a deliberantibus inter ceteros mentio facta esset. Et quis, inquit, est Alexander, cuius mentionem fecistis? Deinde cum quidam ex ijs, qui vna intererant, cum risu memoratum in medium produxisset, pannis vilioribus ac sordidis, nec toto quidem corpore amictum, & simul apparentibus rebus, manibus pariter & facie, reliquoque corpore carbonibus infecto ac sordidato, opificium & quastum ostendentem: ceteris quidem risus materia erat talis in medio stans Alexander. At perspicacem illum oculum valde id spectaculum obtupegaciebat; vir in extrema paupertate ac neglecto corpore se ipsum solum spectans, ac veluti sibi placens, & gaudens eo habitu, qui oculis imperitis ridiculus erat. Etenim ira se res habebat: Non urgente paupertate ad huiusmodi vitae genus deuenerat; sed philosophus quidem vir erat, quemadmodum in secuta vita indicauit, adeo vt ad martyrium vsque peruenerit, per ignem cursu confecto.

ALEXANDER
CARBONARIUS
TOTO PROPO-
NITVR.

XXVI. Latere autem dedita opera volebat, altiori animo praeditus, quam vt eam, quae vulgo expetitur, felicitatem curaret: ac pro nihilo saeculum ducebat, eo quod & sublimis & verae vitae studio teneretur: & vt maxime virtutem, ad quam aspirabat, assequeretur; operam dabat, vt talis esse ignoraretur, contemptiore vitae genere, veluti turpi quadam persona sese occultans. Atque alioqui etiam quod eximio iuuentutis flore praeditus esset, periculosum esse ducebat ei qui continentiam sibi sectandam proposuisset, corporis sui pulchritudinem patescere, felicitate naturae, tamquam in pompa sese ostentantem: nouerat enim eiusmodi rem grauium offensioem & delictorum occasionem plerisque praebere solere. Ne igitur vel sibi ipsi eiusmodi aliquid accideret imprudenti, quod factum noluisse; vel alienis oculis casus & offensionis materiam praerberet: idcirco se carbonario opificio, veluti persona quadam deformi, consulto circumdat, quo tam corpus laboribus ad virtutem exerceretur, quam pulchritudo sordibus carbonum infecta obtegeretur; & simul pecunia, quam ex laboribus quaerebat, ad mandatorum executionem dispensaretur.

XXVI.
COMPENDIUM
VITAE ALEXANDRI.

XXVII. Postquam igitur cum ex Concilio abduxit, atque de statu eius atque conditione omnia diligenter scrutatus & sciscitatus est: illum quidem familiaribus suis tradit, ex quo iussis quae res postulabat; ipse vero in Concilium reuersus, ex praesenti deliberatione sumpto argumento, congregatos instituebat, de sacerdotij officio sermones eis proponens, ac per hos vitam cum virtute coniunctam praescribens. Perseuerabat autem in eiusmodi sermonibus conuentum detinens; quoad executi mandata qui operam ei nauabant, superuenerunt, secum adducentes Alexandrum, qui & lauacro fuliginis iniucunditatem absterferat, & Magni istius vestibus indutus & ornatus erat: haec enim curare iussi erant.

ALEXANDER EX
CARBONARIO
PRODIT EPI-
SCOPVS.

XXVIII. Omnibus autem in Alexandrum conuersis, & ad nouam eam speciem admiratione defixis: Nihil neui (inquit ad eos magister) accidit vobis, si oculis decepti estis, & sensui soli iudicium pulchritudinis permisistis. Fallax enim & incertum rerum veritatis iudicium sensus est, aditum per se ad profunditatem mentis & intelligentiae pracludens. Simul autem etiam pietatis inimico daemone prorsus id studio erat, vt vas electionis ignoratione coniectum, otiosum & inuile esset; neu prodiret in medium vir, qui ipsius principatum euerfurus esset. Haec locutus, cum eum iuxta consuetum morem ritusque solemnem ad hoc munus idoneum effecisset, per sacerdotium Deo virum dedicat. Omnibus autem nouum sacerdotem intuentibus, rogatus vt aliquam ad Ecclesiam haberet orationem; statim ipso initio suae administrationis Alexander ostendit, haud falsum in sese Gregorij iudicium fuisse. Erat enim oratio eius intelligentiae sententiarumque plena, dicendi tamen floribus minus exornata. Vnde petulans quidam ex Attica adolescens, apud illos agens, incomptam dictionem derisit; quod non ea, quam Attici in dicendo adhiberent, exacta atque superuacanea cura exornata esset. Quem aiunt diuina quadam visione emendatum esse, cum columbarum

CONCIONATVR
ALEXANDER.

Arum gregem incredibili quadam pulchritudine nitentem conspicatus esset; & quemdam audiuisset, qui diceret, has esse columbas Alexandri, quas ille derisisset. At de Alexandro philosopho & carbonario haec tenus; qui postea sub Decio, summi sacerdotij amplitudinem, post egregiam nauatam operam in cura pastoralis, nobilissimo martyrio illustrauit.

IESV CHRISTI PONTIANI PAP. ALEXAND. IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
234. 2. 11.

BVcentesimo tricesimoquarto Christi anno, Lupo & Maximo Coss. Demetrius Episcopus Alexandrinus, cum quadragintatres annos integros in ministerio illo obeundo contriuisset, diem obiit. huic successit Heraclas. haec Eusebius, licet in Chronico annos quadragintaquatuor eidem tribuat. sed & infra: Vbi autem post Demetrium Heraclas Episcopatus ministerium Alexandriae obtinuerat, Dionysius vnus item ex Origenis discipulis scholam institutionis ibidem cepisset.]

I.
HERACLAS
EPISC. ALEX.
a Euseb. lib. 6.
c. 20. 23.

CEodem quoque anno, proficiente publice Alexandriae Ammonio Christiano philosopho, Plotinus Aegyptius, patria Lycopolitanus, ad eum audiendum se contulit, audivitque eum annos vndecim. Testatur id Porphyrius in Vita Plotini, sic dicens: Post haec cum octauum & vicimum aetatis annum Plotinus iam impleteret, se philosophiae amore vehementer accensum, commendatum fuisse ijs, qui tunc Alexandriae excellentiores habebantur; sed tamen ex eorum scholis tristem admodum maestumque discessisse, & amico cuidam maroris sui causam declarasse: qui suae ipsius mentis affectum plane cognoscens, ad Ammonium, cuius nullum adhuc periculum fecisset, adduxerit. Deinde cum Ammonij scholas ingressus audisset illum, amico dixisse: Hunc ipsum, o amice, quaerebam: Ex eo igitur die annos vndecim audiuit sedulo Ammonium.] hucusque de Plotino & Ammonio Porphyrius: qui cum paulo superius dixisset, natum Plotinum anno tertiodecimo Seueri Imperatoris, numeretque annos eius aetatis vigintiocto, cum se Alexandriam atque ad Ammonium contulit; necesse est affirmare, hoc anno id contigisse.

II.
PLOTINVS AD
AMMONIVM.

DLaudauit quoque Ammonium simul cum Origene Longinus, clarissimus & ipse huius temporis philosophus, dicens: Sed in secundo genere Platonici quidem Ammonius & Origenes, quibuscum nos diu versati sumus, viris profecto interuallo non paruo sui saeculi philosophos intelligentia superantibus. Ita Longinus. Ceterum illud admirari subiit, quo modo alibi Porphyrius dicat, Origenem Ammonij auditorem fuisse, cum constet Origenem ante annos triginta Alexandriae docere coepisse? qui cum (vt testatur Eusebius) anno decimo Seueri, quo Leonides pater martyr factus est, annos natus esset decem & septem; hoc anno iam explese suae aetatis annum quinquagesimum appareret, ac proinde aequalem ferme fuisse Ammonij.

III.
AMMONIVS A
ORIGINES LAV-
DATI.

b Apud Porphy.
in Vita Plotini.
c Apud Euseb.
lib. 6. cap. 12.
d Euseb. lib. 6.
cap. 3.

EAt videamus quid de eo Porphyrius dicat, qui Christianis insensissimus, agro ferrens animo tantum virum Christiano censeret nomine, calumniose admodum cum ad Ethnicos defecisse testatur, sic dicens: Origenes enim Ammonij factus auditor, qui nostra quidem aetate magnam in philosophia comparasset commendationem; tamen ad litterarum cognitionem & peritiam, magnam sane a magistro percipiebat utilitatem; ad rectam tamen vitae institutionem & modum, diuersam ab illo & omnino contrariam viuendi viam ingressus est. Nam Ammonius Christianus, & a Christianis parentibus educatus, quando in prudentia aliquando progressionem fecerat, & philosophiae studia semel degustauerat, statim a Christianismo ad eam vitam rationem, quae humanis legibus gubernatur, se transtulit. haec Porphyrius de Ammonio.

IV.
CALVERNIA
PORPHYRII IN
AMMONIVM,
e Apud Euseb.
lib. 6. c. 13.

FAt vero sanctus Hieronymus cum lucubrationes eiusdem Ammonij recenset, Porphyrium mendacij redarguit, in primis cum ait: Ammonius, vir disertus & eruditus in philosophia, eodem tempore Alexandriae clarus habitus est; qui inter multa ingenij sui & praecleara monumenta, etiam de Consonantia Moyfi & Iesu elegans opus composuit, & Euangelicos canones excogitauit, quos postea secutus est Eusebius Caesariensis. Hunc falso accusat Porphyrius, quod ex Christiano Ethnicus fuerit: cum

V.
Hieronym. de
Script. Eccles. in
Ammon.

apud Euseb. lib. 6. c. 13. REFELLITUR CALVMNIA PORPHYRII.

constet eum vsque ad extremam vitam Christianum perseverasse. hęc Hieronymus, A Sed & ante eum Eusebius a, eandem in Ammonium a Porphyrio illatam calumniam egregie refellens, hęc ait : Ammonium autem ex viuendi ratione, quę est secundum veri Dei cultum, ad morem Gręcorum dilapsam, perspicue certe atque adeo improbe mentitus est : quid namque non falso comminiceretur Christianorum hostis ? Nam & instituta Christianę disciplinę (sicut historia superior declarauit) Origeni a parentibus integra tradebantur : & Ammonio sincera diuinę philosophię, religionisq. Christianę pręcepta firma vsque ad extremum vitę exitum permanserunt ; sicut hominis libri tanta elaborati industria, tamq. multorum commendatione approbati, quos posteritati reliquit, adhuc multis in locis testes esse poterunt, vt ille qui de Consensu & conuenientia Moyfi cum Iesu inscribitur, & alij qui reperiuntur apud litterarum studiosos. Ista igitur a nobis hoc loco posita sint ad declarationem tum calumnię maleuoli obrectatoris, tum exquisitę & copiosę Origenis in Gentilium disciplinis cognitionis.] hęc Eusebius.

VI. CVR CHRISTIANI DOGERENT PVBLCHE PHILOSOPHIAM.

b Clem. Alex. Strom. lib. 1. c Euseb. de prep. Euang. lib. 11. d Philip. 1.

VII. PHILOSOPHI FACTI CHRISTIANI, VEL MAGI.

e Aug. epist. 50. in fine. f Aug. de vera relig. 6.4.

g Aug. de Ciuit. Dei lib. 10. cap. 20. & Confes. lib. 7. cap. 9.

VIII. h Clem. Alex. Strom. lib. 1. PHILOSOPHIAM CONDUCERE CHRISTIANÆ RELIGIONI.

Sed fortasse poterit mirari quispiam, dum audit Christianum hominem in florentissima ciuitate, nobilissimaq. eruditorum schola philosophiam publice profiteri, habereq. auditores Gentiles homines. Verum haud passuri id fuissent sanctissimi eius ciuitatis Episcopi, nisi pręuidissent ea omnia ad Euangelij profectum conducere. Docuit enim experimentum, eiusmodi scholas fuisse compluribus veluti introductionem quamdam ad Christianam fidem capessendam : dum enim quę Plato docuisset, subtilissima indagatione disquirerent, ostenderentq. eadem feliciter longe ante Platonem esse in diuinis litteris explicata (prout Clemens b Alexandrinus & Eusebius c Casariensis pluribus docent) sed & copiosius ac dilucidius penes Christianos reperiri : in mentes illorum interea instillabant Christianę fidei elementa. Satagere namque, vt siue per occasionem (vt ait Paulus d) siue per veritatem Christus annuncietur, Apostolicum est. Quorum enim ingenia excolebantur Platonis disciplinis, pręlibato veluti osculo sapientię, ad perfectam illius fruitionem inflammabantur.

Ac cum in eis ipsam inueniri perfecte, minus concessum esse viderent ; alterum de duobus solebat accidere : vt aut vere amatores ac indagatores sapientię se ad Christianam religionem ea potituri transferrent : vel qui nomine tenus philosophi dicerentur, & curiositate sciendi quadam allecti eam tantummodo insectarentur ; cum minus nati illam essent in philosophicis facultatibus, ad magicas se conuerterent impietates. Id plane Plotini auditoribus accidisse, S. Augustinus e ad Diofcorum scribens affirmat. sed de eo inferius. At idem suis quoque temporibus contigisse f ait, vt, paucis mutatis D sententijs atque verbis, complures Platonici facti fuerint Christiani. Id ipse pluribus, ceteros ad hęc inuitans : siquidem symbolis nonnullis communibus intercedentibus, perfacilis videri posset ex Academia ad Christi Ecclesiam transmigratio. Nam quem Plato pertigerat verticem disciplinę, in primis Christianę fidei rudimentis, in ipso primo ingressu vestibuli domus Dei, multo certior ac dilucidior inueniretur expressus, in ipso inquam Euangelij Ioannis piscatoris exordio : quod plane Platonici ipsi admirantes, scribendum esse aureis vbique litteris g testarentur : vsque adeo, vt veritate conuicti, manus dederint ; & illi tantum se continuerint, & in Platonis schola sensuerint, qui inflati superbia, philosophico supercilio contempserint ex magistris fieri discipulos Christi, & in schola piscatorum hominum profiteri.

Conducere quidem ad Christianam pietatem philosophicas disciplinas, pręstareq. E Christianos homines illis institui, non semel Clemens h Alexandrinus & ipse eandem ibidem professus insinuat, & in primis cum aduersus eos agit, qui iisdem prope temporibus, Christianis philosophiam profitentibus detrahebant : Non me, inquit, latuerunt ea etiam quę ab aliquibus imperite tumultuantibus iactantur ; qui dicunt oportere in ijs versari, quę sunt maxime necessaria, & quę fidem continent ; externa autem, & quę sunt superuacanea, transilire, quę nos frustra conterunt, & detinent in ijs quę ad fidem nihil conferunt. Alij autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, vt quę profecta sit a maligno aliquo inuentore. Ego autem, quod vitium quidem malam habeat naturam, nec alicuius boni esse agricola vmquam sustinuerit, in his totis ostendam orationibus, quę dicuntur Stromata ; tacite significans aliquā ratione diuinę quoque prouidentię opus esse philoso-

A philosophiam. De commentarijs autem, qui in temporibus necessarijs Gręcorum complexi sunt opinionem, tantum dico ijs, qui reprehendendi studio delectantur. Primum quidem etsi sit inutilis philosophia ; si eam esse inutilem confirmare vtile est, vtilis est. Deinde nec fieri potest, vt ij Gręcos (Gentiles scilicet) condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur : si non vna sigillatim ad ea aperienda descendant vsque ad cognitionem. Est enim vel maxime fide digna probatio, quę est cum experientia ; quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio, eorum quę sunt damnata, cognitione. Multa quidem, licet ad finem non conferant, artificii tamen ornamentum afferunt : cum alioqui varia ac multiplex doctrina & varie probat id quod adducitur, & catechumenis admirationem afferens, ea quę sunt pręcipua dogmata ad eorum qui audiunt persuasionem deducit & veritatem.] hęc Clemens, qui & complura ad hęc

B eadem comprobanda subdit. et post multa :

Sed si (inquit) non comprehendit quidem Gręca philosophia veritatis magnitudinem, & est adhuc imbecilla ad mandata Dei exequenda : at maxime regali quidem certe doctrinę viam pręparat, vtcumque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendam veritatem confirmans eum qui opinatur prouidentiam. Philosophiam a ergo adiuuant disciplinę, & ipsa philosophia ad tractandum de veritate. Ecce enim chlamys primo fuit vellus, deinde carptum fuit, & subtegmen stamenq. factum, deinde fuit contextum. Iam b vero si vniuersa quoque ac generali oratione, quęcumque sunt necessaria & vitę vtilia, diuinitus ad nos venire dicamus ; minime errabimus : vel potius dicamus ipsam quoque philosophiam Gręcis veluti proprium datum esse testamentum, vt quę sit fundamentum Christianę philosophię ; etiam si, qui ex Gręcis philosophantur, d veritatem sua sponte obsurdescant, barbarorum vocem vilipendentes, aut etiam reformidantes morris periculum, quod impendet Fideli ex legibus ciuilibus.]

Ceterum ea abuti homines interdum accidit, vel cum non ea vt organo ad veritatem vtuntur ; sed veluti finem consecuti, in ea firmiter conuiescunt. Hos autem admonet illud ex diuina scriptura c symbolicum : Quare seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu alterius ?] Quamobrem humanarum ista rerum scientia iure a Philone d Agar ancillę est comparata, quę per omnia Sarę subijcienda est. Eam etiam allegoriam ab eodem Philone, quem citat, mutuatus est idem Clemens e Alexandrinus, ad nominis significationem alludens ; quod Agar f, ille interpretatus sit, incolatum : hincq. dictum esse g, Ne multum sis apud alienam, siue ; cum aliena muliere ne

D fideas omnino] Saram autem, meum principatum, nempe ipsam reginam, esse rectam de Deo Theologiam. Ac proinde cum Agar in Saram insurgit, tunc Abraham, nempe principatum tenens intellectus, admonetur, Eijce ancillam. Et ipse eam illi subijcanti ait : Ancilla tua in manu tua est, vt ere ea vti libet. sed quod Agar monetur ab Angelo : Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius : meminisseq. debere, se non dominam, sed ancillam. His igitur symbolicis formulis, quoniam modo Christiano homini philosophia vsui esse debet, ijdem satis egregie docuerunt. Sed & eleganter Gregorius h Nyssenus alienigenę feminę comparat externam philosophiam ; quam Iudęus rite legitimeq. in vxorem i accipiet, dummodo ipsa deponat vngues & capillos, & eius partus circumcidatur. Licite igitur Christianus homo externis scientijs hunc in modum pie sancteq. imbuitur, ac pręsertim Platonis disciplinis, quas (vt dictum est) Ammonius Alexandria publice profitebatur. Ad hęc etiam spectat illud pene vulgatum, & ore omnium versari solitum, ab Augustino de his pronunciatum elogium, quo ait k : Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera & fidei nostrę accommoda dixerunt, maxime Platonici ; non solum formidanda non sunt : sed ab eis etiam, tamquam ab iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda.]

E Sic igitur (vt ad Ammonium redeamus) pie sancteq. tum ipse, tum alij non sine diuino consilio eiusmodi in docendo institutum visi sunt suscepisse, ad magnam Christi, eiusq. Ecclesię gloriam : cum toto Orbe spectante atque mirante, qui profiterentur se piscatorum discipulos, magistri effecti essent Gentilium magistrorum, nempe Plotini, & aliorum. Qua etiam via constat complures ad Christi Ecclesiam esse perductos ; vt vidimus de Gregorio Thaumaturgo, eiusq. germano, eiusmodi rete captis :

Annal. Eccl. Tom. 2. Kk 2 illos

IX. VTILIS PHILOSOPHIA.

a Clem. Alex. Strom. lib. 6.

b Idem Strom. lib. 6.

X. PHILOSOPHIA QVO MODO VTENDVM SIT.

c Prouerb. 5. d Philo de congress. querend. vna. 2. 2. e Clem. Alex. Strom. lib. 1. f Gen. 16. g Eccl. 9.

h Greg. Nyss. in vita Moyf. i Exod. 4. & Deut. 21.

k Aug. de doct. Christ. lib. 2. cap. 40.

XI. PHILOSOPHI PACTI DISCIPLINE CHRISTIANORVM.

Orig. contra Cels. lib. 7.

illos vero tantummodo resiliisse, qui (vt diximus Augustini testimonio) veritatem su- perbo animo contempserunt. Quibus Origenes a his ipsis prope temporibus exprobrans, hac scribit: Videre licet istos sapientiae professores edere magna stultitiae specimina, dum post illas disputationes in scholis agitaras de Deo, rebusq. intelligibilibus, mutant gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, atque etiam volucrum, quadrupedum, reptilium.] hac ipse: tales quippe erant Aegyptiorum dii, quibus Plotinus tunc & alij philosophiae consultissimi immolabant. Sed subdit hac de ceteris quae reliqua sunt ex sententia Pauli: Quapropter & ipsi sunt a pro- uidentia reprehensi, non digne cognitione sibi reuelata viuere; voluntur in concupi- scentijs suorum cordium & impuritatibus, dedecorantes sua corpora lasciujs & turpi- tudinibus, eo quod veritatem Dei mutauerint in mendacium, & venerati sunt, coluc- rintq. creaturam magis quam creatorem.] hac Origenes.

XII. PRAESTANTIA CHRISTIANAE PHILOSOPHIAE.

Quantum autem hac ex parte qui Christo nomen dederant, rudes licet, praestarent sublimioribus, in omnibusq. consummatis philosophis, idem mox subdit, hac dicens: Ceterum homines idiotae ab eis pro nihilo habiti, vt stulti & illiberales, si modo com- mittant se in fidem Dei, & doctrinam Iesu recipiant, tantum absunt ab omni lasciuia, spurcitia, turpitudine libidinum, vt in morem perfectorum sacerdotum ab omni coi- tu abhorrentium, multi eorum in totum caste pureq. viuunt, alieni a congressu mu- lierum etiam legitimo.] Sed quam esset hoc apud eos inuenire difficile, immo nec ad modicum temporis spatium praestare illis fuisse possibile, philosophorum Athenien- sium primarij, qui sacra curaret, demonstrat exemplo, sic dicens: Et apud Athenienses quidem vnicus Pontifex, ne ipse quidem satis sibi fidens quod imperare possit ma- sculis cupiditatibus, cicuta oblitis virilibus, putatur satis idoneus ad caste obeundas eius ciuitatis solemnes caerimonias. At apud Christianos non desunt viri, quibus cicu- ta ad hoc nihil opus est, vt Deo caste seruiant; sed pro cicuta eis verbum Dei sufficit ad expellendas e cogitationibus omnes concupiscentias, & vacandum precationibus.] hac & alia compluta Origenes de rudium quoque Christianorum continentia, & sum- morum philosophorum impuritate, & ad breue tempus violentis medicamentis com- pressa libidine.

XIII. Vnde CALV- NIA CONFLATA GREGORIO.

Quod autem summa castitas in veris solummodo eluceret Christianis, & hac ex par- te nec senescentes atque consummati philosophi aequari possent adolescentibus Chri- stianis: inde Gentilium philosophorum inuidia illud accidisse videtur iisdem prope temporibus (quod dictum est) Gregorio Thumaturgo Christiano adolescentulo, iti- dem Alexandriae philosophicas disciplinas addiscenti, dum summam eius rum corpo- ris tui animi integritate in Ethnici professores inuidentes, immisso scorto, labefactam eam reddere calumniose conati sunt, atque turpitudinis aspergere sordibus; cum illa, diuino calculo suffragante, magis enituit.

XIV. PLOTINVS MA- GIAE DEBITVS.

Quam verum autem exploratumq. sit, quod ex Augustino paulo ante dictum est, Platonicos philosophos, qui Christi discipuli fieri neglexerunt, philosophico super- cilio dedignantes rigida colla subdere iugo Christi, sese magiae illi quae per inuocatio- nem daemone fieri solet, penitus addixisse: Porphyrius, & ipse vnus ex illis, cer- tam fidem facit in Vita Plotini, qui non solum id de Olympio Ammonij discipulo ex- presse testatur, sed de ipso Plotino hac quoque subdit: Aegyptius quidam sacerdos Romam profectus, per amicum quemdam Plotino subito notus, cum exoptaret suam Romae sapientiam ostentare, suavitur Plotino, vt secum accederet, familiarem si- bi daemone, eo aduocante, protinus inspecturus: cui facile Plotinus est obsecutus. Acta vero est in aede Isis daemone inuocatio: solum namque hunc locum Romae purum ait Aegyptium inuenisse. sed cum in aspectum proprium ipse daemone accer- feretur, pro daemone deus accessit, qui sane non esset in genere daemoneum. Sic ergo repente Aegyptius exclamauit: Beatus es, o Plotine, qui habes pro daemone deum, neque ex inferiori genere sis deum fortitius familiarem. Narrabat vero, non licuisse tunc quicquam interrogare, neque diutius videre praesentem: quippe cum commu- nis quidam ibi contempletor amicus aues, quas manu tenebat custodiae gratia, sus- focasset, siue inuidia ductus, siue timore perterritus.] hac Porphyrius de Plotino, qui iusto Dei iudicio eiusmodi praestigijs dederetur deridendus ac seducendus, quod annos undecim Christianum philosophum Ammonium vna cum Platonice institutus Christi

A Christi fidem auditoribus propinquantem audiens, nihil penitus profecisset.

Quam autem caste Plotinus vixerit, ipse viderit: habuisse certe Chionem viduam contubernalem, idem Porphyrius tradit, licet eam cum ipso caste vixisse praedicet; habitasseq. apud Geminas matrem & filiam, domumq. semper pueris & virginibus refertam habuisse, idem affirmat. At nescio an philosophorum cicuta ei fatis fuerit ad carnis concupiscentiam extinguendam, cum praesentia semper adessent & ante oculos posita tot tantaq. luxuriae incentiua: quibus etiam cessantibus, non sit humanarum virium, sed Dei munus eam impertientis, continentia. Ex his videas quam longe praestarent summis quoque philosophis, qui ex nostris (vt est Origenis testificatio) in Ecclesia infimi status & peritiae haberentur. At de Plotino & Ammonio iam satis. Con- stat etiam claruisse Athenis alium Ammonium philosophum Peripateticum, vt tum B Porphyrius, tum Eunapius Sardinianus tradunt. Meminit & alterius Ammonij, qui Plutarchi Chaeronaei magister fuit: quem idem Plutarchus saepe magistrum suum nominat.

XV. a Sap. 8. CASTITAS PE- CVLIARIS VIR- TVS CHRISTIA- NORVM.

IESV CHRISTI PONTIANI PAP. ALEXANDRI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 235. 3. 12.

Dvcentesimo trigesimo quinto Christi annus, Maximo & Paterno Coss. Fastis adscribitur, sed rebus Ecclesiasticis scriptorum inopia profus sterilis. Quod enim consilium sit res certas certis consignare temporibus, multa praetermittimus, quae cer- tis annis gesta fingi possent ad implendas vacuas annorum lacunas: sed a fictione hi- storia procul abhorret.

IESV CHRISTI PONTIANI PAP. ALEXANDRI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 236. 4. 13.

Sequenti anno ducentesimo trigesimo sexto, Maximo & Urbano Coss. Artaxerxes I. Persarum Rex (vt Herodianus b est auctor) inuasit Romanum Imperium: ad- uersus quem Alexander Imperator bellum gerens, eum felicissime superauit, Romamq. rediens septimo Kalendas Octobris de superatis hostibus triumphauit: cum, habita- oratione in Senatu, ingentem ac imperatam de Persis victoriam partam, paucis tantum pro concione narrauit, quae a Lampridio ex Annalibus tunc scriptis accepta in hac verba posita recitantur: sed hac antea: Tum primum Persae serui apud Romanos fue- runt; quos quidem, quia indigne serunt Persarum Reges quempiam suorum alicubi seruire, acceptis pretijs reddidit; pretiumq. vel his qui manu ceperant seruos, dedit, vel in ararium contulit. Post hoc Romam venit, triumphoq. pulcherrimo acto, apud Senatum primum hac verba habuit, quibus eiusmodi praeposita est inscriptio: EX ACTIS SENATVS die septimo Kalendas Octobres.

I. b Herod. lib. 6. ALEXANDRI DE PERSIS TRIVM- PVS.

Persas P. C. vicimus: longa eloquentia opus non est; tantum scire debetis quae illo- rum arma fuerint, qui apparatus. Iam primum elephantum septingenti, iidemq. tur- riti cum sagittarijs & onere sagittarum: ex ijs trecentos cepimus, ducenti interfecti ia- cent, decem & octo perduximus. Falcati currus mille, sed adducere interfectorum ani- malium currus ducentos potuimus: sed id quia & fingi poterat, facere superfedimus. Centum viginti millia equitum fudimus cataphractariorum, quos illi clibanarios vo- cant; decem millia in bello interemimus, eorum armis nostros armauimus; multos Persarum cepimus, eosdemq. vendidimus. Terras interamnanas Mesopotamiae, scili- cet neglectas ab impura illa bellua, recepimus: Artaxerxen, potentissimum Regem tam re quam nomine, fufum fugauimus; ita vt eum terra Persarum fugientem viderit, & qua ducta fuerant quondam signa nostrorum, ea Rex ipse signis effugerit relictis. Hac sunt P. C. gesta: eloquentia opus non est: milites diuites redeunt: laborem in victoria nemo sentit. Vestrum est supplicationem decernere, ne dijs videamur ingrati.] sequuntur ex iisdem Annalibus dictae ad eum tunc a Senatu acclamationes. Sed quor- sum hac p dices.

II. ALEXANDRI PRAEGLARE RES GESTAE.

III. CVR A DEO TAN TA PRAESTITA ALEXANDRO.

Volumus autem hæc eo consilio descripsisse, quod, cum re vera nihil tribui possit dijs Gentium, sed diuinæ prouidentiae cuncta subiaceant; quam ratione Alexandro potius quam Persarum Regi fauerit Deus, exploratum omnibus sit. Magnam quidem ex hac historia licebit utilitatem capessere: ex ijs enim, quibus artibus etiam impij valeant sibi ad maxima quæque promerenda conciliare caeleste numen, quibusve factis iidem illud sibi infensum reddant, intelligemus. Quantumlibet autem veræ re- træq. religionis expertes sint homines, diuinitus tamen est cuique insitum a natura, vt vitium malum & turpe, virtus autem bonum censeatur & pulchrum: illiq. poenam, huic vero præmium a Deo iure debitum existimetur. Huius in mente hominum scul- ptæ legis Alexander se pro viribus cultorem exhibuit: qui, vt prætermittamus cetera quæ de his, qui res ab eo gestas sunt fusius profecuti, pluribus narrant, quibus quàm recti fuerit obseruantissimus declaratur: in hac ipsa expeditione paranda, Antiochiæ cum esset, eius rei egregium specimen edidit: cum, licet in procinctu, quando alij Imperatores solent militibus indulgere, ac pariter officijs demulcere; ipse tunc potissimum æqui tantum rationem ducens, milites quosdam se mulieribus admiscens, delicijsq. danes, coniecit in vincula, legionemq. pro illis tumultuantem exauctorauit, vixq. ro- gatus post dies triginta restituit.

IV. SVPERBVS DE- PRIMTVR AR- TAXERXES. a Herod. lib. 6.

b Aug. de Ciuir. Dei, lib. 5. c. 12. 13. 14. 15.

V. TRANSLATIO S. THOMAE.

Huiuscemodi igitur iustitia munitus exercitus, hostem potentissimum, inuidumq. hæctenus profligauit: quem e contra nulla iusti vel æqui ratio, sed tantum tumor men- tis fastusq. superbiæ ad bellum accinxerat: quippe qui (vt auctor est Herodianus) litteras pacis ab Alexandro missas contempsit barbarica insolentia. Quantum enim conferat, etiam Ethnicis, in acquirendis rerum dominijs, propulsatio vitiorum, atque ad morum optimorum numeros attemperata vita hominum, Augustinus pluribus C differit, ostendens Romanos olim his egregie imbutos, plurimos sibi populos subiecisse, e contra vero vitiorum incremento regna maxima corruisse.

Fertur hoc anno, bello Persico confecto, translatum fuisse ex India corpus S. Tho- mæ Edessam: sed quòd alijs antiquorum testimonio tradatur, fides sit apud aucto- rem. Ceterum haud ipsum integrum transferri permissum, certum est: nam Indi ad- huc se illud possidere profitentur: quod & qui res Indicas nostri temporis sunt profe- cuti, testantur.

I. ALEXANDER IMP. OCCISVS. a. Mogun- tiam, forte Mo- guntiacum c. Eusebius in Chron. & Cas- siodor.

II. d Chryso. in 2. ad Corinth. ho- mil. 26. 27. al. xxvi.

ANNO Christi ducentesimo trigesimo septimo, Seuero & Quintiano Coss. decimo- octauo die mensis Martij, Alexander Imperator in expeditione Germanica, Ma- ximini dolo, vna cum Manæa matre apud * Mogatium occiditur, cum imperasset annos tredecim & dies nouem, vixissetq. annos vigintinouem, menses tres, & dies sy- prem. hæc de annis eius Lampridius. Quòd igitur iisdem Coss. decretum ab ipso fue- rit exilium Pontiano Papæ: sic a suis militibus occidi, Deo facinus vlciscente, per- mittitur. Nam in libro de Romanis Pontificibus hæc scripta habentur: Eodem tempo- re Pontianus Episcopus & Philippus presbyter in exilium ab Alexandro sunt deportati in Sardiniam, Seuero & Quintiano Coss.] Aliqua potius calumnia circumuentum a Gentilibus (vt sæpe accidere consueuisse diximus) Pontianum existimamus, quàm Christianæ religionis causa (cum ipse Imperator familiam haberet refertam Christia- nis hominibus) negotium illi facescitum ab Alexandro.

Fuisse post obitum inter deos Alexandrum relatum, Ioannes Chrysostomus cum affirmet, de huiuscemodi Romanorum stultitia agens, ita egregie philosophatur: Sic, inquit, Romanorum Senatus Alexandrum decimum tertium * deum esse censuit. Is enim hanc potestatem habebat, vt deos crearet atque conscriberet.] subdit exemplum de facta olim de Christo relatione ad Senatum, quam ex Tertulliano suo loco superius recitauimus. Et post multa iterum de Alexandro hæc addit: Qui fieri potest, vt Ale- xander deus sit? an non mortuus est, & quidem misere?] At quòd Gentiles de Christo æque mortuum esse obijcerent, hæc subdit: Quòd si Christum viuere dixerimus, risus statim consequitur, quamlibet etiam Orbis vniuersus, vt olim, & nunc quoque id cla- met;

met; tunc videlicet per miracula, nunc autem per eos qui ad eum sese conuertunt: ne- que enim mortui est ista præstare. Sin autem rursus quispiam Alexandrum viuere asse- rat, huic fidem adhibes, cum tamen nullum miraculum proferre queas?] Ac deinde post multa de Christi gloria prædicata: Quid, inquit, Christum commemoro; cum ipse discipulis quoque suis, vt post mortem clari & celebres essent, concefferit?

Vbi nunc, quæso, Alexandri tumulus est? Fac mihi eum ostendas, diemq. quo vi- tam cum morte commutauit. At Christi seruorum tam splendida sepulchra sunt, vt quæ Urbem omnium præstantissimam maximeq. regiam occuparint: & dies noti atque perspecti, vt qui festi a toto Orbe agitentur. At illius tumulum familiares quo- que ignorant; huius autem barbari quoque ipsi exploratum habent. Ac sepulchra eor- um qui Crucifixo seruiuerunt, regias aulas splendore vincunt, non tam magnitudinis aut pulchritudinis ædificiorum ratione (nam hac etiam ex parte superant) quàm, quod multo maius est, coeuntium studio & alacritate. Nam & ille qui purpuram ge- stat, ad sepulchra illa se confert, vt ea exosculetur: abiectoq. fastu, supplex stat, san- ctosq. obsecrat, vt ipsi apud Deum sibi præsidio sint: atque vt tentoriorum opificem, & piscatorem, & quidem vita sanctos, patronos habeat, precibus is contendit, qui diademate victus est. Ergo ne, dic quæso, horum Dominum mortuum dicere aude- bis, cuius serui, etiam defuncti, eorum qui vniuerso Orbi imperant, patroni & defenso- res sunt?] hæc ibi & alia plura de gloria sanctorum Chrysostomus. Sed iam ad propo- sitam historiam redeamus.

Occiso (vt dictum est) Alexandro, Iulius Maximinus Thrax genere, humili loco natus, barbaris parentibus, quorum alter e Gothia, alter vero ex Alanis erat, quem Alexander (vt tradit Capitolinus) Tribunum tyronibus præfecerat, ab exercitu Im- perator acclamatus, inuadit Imperium, tenuitq. annos duos. Sed quid hic statim de- cernat in Christianos, his verbis Eusebius narrat: Maximinus propter grauem inui- diam, qua contra Alexandri familiam, in qua complures Fideles & Christiani verfa- bantur, flagrabat, acerbam persecutionis tempestatem concitauit; iussitq. solos Ec- clesiarum Præsides, tanquam auctores doctrinæ Euangelicæ, neci dari.] hæc ipse. Qui- nam fuerint hi in Alexandri familia Christiani, & primi (vt par est credere) ad necem quæsi, incompertum habetur. Sicut temporibus Apostolorum in Neronis familia Christiani erant, quorum Paulus sic meminit scribens ad Philippenses; Salutant vos omnes sancti, maxime qui de domo Cæsaris sunt:] ita sequentibus temporibus non fuisse aulam Imperatoris absque Christianis, tum Tertullianus a nobis superius cita- tus, tum etiam Irenæus testatur, sic dicens: Quid autem & hi qui in regali aula sunt Fideles? nonne ex eis quæ Cæsaris sunt, habent vtenfilia; & ijs qui non habent, vnus- quisque eorum secundum suam virtutem præstat?] At multo pluribus propter vete- rem Mamææ cum Christianis familiaritatem abundasse familiam Alexandri Fidelibus, æquum est existimare: illamq. animi seueritatem, & odium vitiorum ex Christiano- rum consuetudine Alexandræ contraxisse putamus. Porro omnes Alexandri ministros a Maximino varie occisos esse, testatur Iulius Capitolinus: Ceteros etiam (inquit) sine iudicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit, om- nium bona sustulit; & plusquam quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit.] hæc ipse.

At quoniam Christianam religionem, longe lateq. diffusam, posse conuellere, im- possibile & Romano Imperio damnosum esse noscebat: vt capita potius eius religio- nis demeterentur, instituit; ratus nimirum, paucorum nece, veluti ingentis molis fun- damentis conuulsis, totam machinam protinus collapsuram. Sed consuluit Deus Ec- clesie suæ, cum huius horrendæ tempestatis nubem cito disiecit, serenamq. tranquil- litatem restituit. Sextam hanc Orosius & Augustinus persecutionem appellant. at licet breuis, vehemens tamen fuit atque sæua: non modo enim Præsules, sed & cleri- cos Ecclesiarum a Maximino vexatos, Seuerus tradit. Præcessit autem & eius adeo im- manis cladis hæc causa.

Ante persecutionem enim grauissimi terræmotus Orientis oras acerbissime exagita- runt: quæ mala Gentiles more solito adscribebant Christianis; nimirum quòd qui non colerentur ab illis dijs, irati, his vel alijs cladibus Orbem sæpe concuterent. Meminit eius terræmotus Origenes, hæc dicens: Scimus autem & apud nos terræmotum factum in qui-

III. QVANTVM PRAESTENT SERVIDEIM- PERATORIBVS.

IV. MAXIMINVS IMPRAT.

a Euseb. lib. 6. cap. 21. MAXIMINVS PERSECVITVR CHRISTIANOS.

b Philip. 4.

c Tertullian. in Apolog. c. 37. d Iren. lib. 4. cap. 49.

V. PERSECVTIO SVB MAXI- MINO.

a Oros. lib. 7. cap. 19. b Aug. de Ciuir. Dei lib. 18. cap. 22. c Seuer. hist. sacr. lib. 2.

VI. b Orig. in Toan- tom. 23.

TERRAEMOTVS
CAVSA CHRI-
STIANI VE-
XANTVR.

in quibusdam locis, & factas fuisse quasdam ruinas; ita vt qui erant impij extra fi-
dem, causam terræmotus dicerent Christianos. Propter quod persecutiones passæ
sunt Ecclesiæ, & incensæ sunt. Non solum autem illi, sed & qui videbantur prudentes,
talia in publico dicebant, quia propter Christianos fierent grauissimi terræmotus.] sic
Origenes.

VII.
* Apud Cypri-
epist. 75. editis.
Euseb.

At hæc locupletius Firmilianus a Episcopus Cæsareæ in Cappadocia, eiusdem
olim discipulus Origenis, dum in epistola ad Cyprianum, qua agit de baptisate hæ-
reticorum, sic ait: Ante viginti enim & duos fere annos, temporibus post Alexan-
dram Imperatorem, multæ istic conflictationes & pressuræ acciderunt, vel in com-
mune omnibus hominibus, vel priuatim Christianis. Terræ etiam motus plurimi &
frequentes extiterunt, vt per Cappadociam & Pontum multa subruerent, quæ-
dam etiam ciuitates in profundum receptæ disrupti soli hiatu deuorarentur; vt ex B
hoc persecutio quoque grauis aduersum nos Christiani nominis fieret, quæ post lon-
gam retro ætatis pacem repente oborta, de inopinato & insueto malo ad perturban-
dum populum nostrum terribilior effecta est. Serenianus tunc fuit in nostra prouin-
cia Præses, acerbus & dirus persecutor.] Meminit Lampridius in Alexandro Aelij
Sereniani, viri clarissimi, quem vnum ex consiliarijs Alexandri fuisse tradit, eumq.
virum omnium sanctissimum nominat: vt plane appareat, qui apud eos religiosiores
ac proinde sanctiores haberentur, eos acerbiori odio Christianos deorum contem-
ptores persecutos esse. Sed cœptam deinceps narrationem Firmilianus prosequitur,
dicens:

SERENIANVS
PERSECUTOR.

VIII.
PSEVDOPRO-
PHETISSA MVLTOS
DECIPIT.

In hac autem perturbatione constitutis Fidelibus, & huc atque illuc persecutionis
metu fugientibus, & patrias suas relinquentibus, atque in alias partes regionum transf-
euntibus (erat enim transeundi facultas, eo quod persecutio illa non per totum mun-
dum, sed localis fuisset) emerfit istic subito quædam mulier, quæ in ecclasi constitu-
ta propheten se proferret, & quasi sancto Spiritu plena sic ageret. Ita autem principa-
lium dæmoniorum impetu ferebatur, vt per longum tempus sollicitaret & deciperet
fraternitatem, ac mirabilia quædam & portentosa perficiens, & facere se terram moueri
polliceretur: non quod dæmoni tanta esset potestas, vt terram mouere, aut elemen-
tum concutere iussu valeret; sed quod nonnumquam spiritus nequam præsciens &
intelligens terræmotum futurum, id se facturum simularet, quod futurum videret.
Quibus mendacijs & iactationibus subegerat mentes singulorum, vt sibi obedirent; &
quocumque præciperet & deduceret, sequerentur: faceret quoque mulierem illam
cruda hieme nudis pedibus per asperas niues ire, nec vexari in aliquo, aut lædi illa dif-
cursionem: diceret etiam, se in Iudæam & Hierosolymam festinare, fingens tamquam
inde venisset.

EXORCISTA RE-
DARGVIT IM-
POSTVRAM.

IX.

Hic & vnum de presbyteris Rusticum, item & alium diaconum sefellit, vt eidem
mulieri commiserentur; quod paulo post decessum est: nam subito apparuit illi
vnus de exorcistis vir probatus, & circa religiosam disciplinam bene semper conuer-
satus; qui exhortatione quoque fratrum plurimorum (qui & ipsi fortes & laudabiles
in fide aderant) excitatus, erexit se contra illum spiritum nequam reuincendum,
qui subtili fallacia etiam hoc populo ante prædixerat, venturum quemdam auersum
& tentatorem infidelem. Tamen ille exorcista, inspiratus Dei gratia, fortiter resti-
tit, & esse illum nequissimum spiritum, qui prius sanctus putabatur, ostendit. Atqui
illa mulier, quæ prius per præstigijs & fallacias dæmonis multa ad deceptionem Fi-
delium moliebatur, inter cetera, quibus plurimos deceperat, etiam hoc frequenter au-
fa est, vt & inuocatione non contemptibili sanctificare se panem, & Eucharistiam face-
re simularet, & sacrificium Domino sine sacramento solitæ prædicationis offerret, ba-
ptizaret quoque multos, vilitata & legitima verba interrogationis vsurpans; vt nil dif-
crepare ab Ecclesiastica regula videretur. Quid igitur de huius baptismo dicemus,
quo nequissimus dæmon per mulierem baptizauit? &c.] hætenus de his quæ perti-
nent ad huius temporis historiam Firmilianus. Sed ad persecutionem a Maximino ex-
citatam redeamus.

X.
PONTIANI PA-
PÆ MARTY-
RIVM.

Hac eadem persecutione vrgente, hoc ipso anno, iisdemq. Coss. Pontianus Roma-
nus Episcopus, quem diximus Alexandri iussu fuisse in Sardiniam insulam deporta-
tum, eiusdem Maximini mandato sustibus verberatus, martyrium consummauit
decimo-

A decimo nono die mensis Nouembris: cuius corpus postea a Fabiano Papa Romam
translatum est, & in coemeterio Callisti sepultum. ita tabulæ a Ecclesiasticæ habent, in
quibus natalis eius dies anniuersaria celebritate repetendus adscriptus habetur; nec-
non liber de Romanis Pontificibus saepe citatus, in quo hæc etiam scripta leguntur:
Hic fecit ordinationes duas per mensẽ Decembrem, creauitq. presbyteros sex, diaco-
nos quinque, & Episcopos per diuersa loca sex. Cessauit Episcopatus a die depositionis
vndecimo Kalendas Decembris, dies tredecim.]

* Martyrolog.
Rom. ea. die.

Substitutus est in locum eius tertia Decembris Anterus, natione Græcus ex patre Ro-
mulo, qui & sequenti anno ab eodem persecutore (quod aduersus sacerdotes bellum
iurasset) iussus est occidi. Sed de his suo loco: At non audiendi penitus recentiores qui-
dam, qui post Pontianum introducunt Cyriacum quemdam Romanum Pontificem,
cuius nulla prorsus extat mentio in serie Romanorum Pontificum a Latinis descripta,
vti in libro de Romanis Pontificibus, vel apud Opratum Mileuitanum, vel Augusti-
num, aut Cresconium, aliosve indices Vaticanos; nec apud Græcos, vt Eusebiũ, Nice-
phorum chronographum, vel alios: adeo vt ne digna quidem sit quæ pluribus con-
futeretur sententia, quippe quæ nulla penitus nitatur ratione, vel testimonio antiquo-
rum, ex commenticijs tantum Actis illis martyrij sanctarum Vrsulæ & sociarum petita,
quæ in nostris Notationibus refutauimus. Ex ea namque historia de Cyriaco Papa, qui
ibi nominatur, fallã hæc opinio fluxisse videtur. Sed nec illa, licet adulterina, Acta sus-
fragantur, quibus sub Attila Cyriacus ille introducitur.

XI.
ANTERVVS
PAPA.

Iam quod ad ipsam per Maximinum excitatam persecutionem pertinet; eam fuisse
se sauisimam, ex barbari hominis natura in omnem crudelitatem effusa, poterit
quisque facile intelligere. Qui enim erga suos milites, aliosq. suæ ipsius superstitio-
nis cultores immanem, ferum, ac trucem se præbuit: qualem, quæso, in Christia-
nos, quos publicos hostes reputabat, se gessisse credendum est? De eo enim Iulius
Capitolinus b hæc habet: Tam crudelis fuit, vt illum alij Cyclopem, alij Bufiridem, alij
Scironem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus
eum tantum timuit, vt vota in templis publice priuatimq. mulieres etiam cum suis
liberis facerent, ne ille vniquam vrberẽ Romam videret. Audiebat enim alios in
cruce sublatos, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios seris obiectos, alios
sustibus elisos: atque omnia hæc sine delectu dignitatis, cum videretur disciplinam
velle regere militarem, cuius exemplo ciuilia etiam corrigere voluit: quod non con-
uenit Principi, qui velit diligi. Erat enim ei persuasum, nisi crudelitate Imperium
non teneri.] & inferius: Sed cum Romani eius crudelitatem ferre non possent, quod
delatores euocaret, accusatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occide-
ret, damnaret omnes quicumque in iudicium venissent, ex ditissimis hominibus pau-
perimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quæreretur, deinde sine de-
licto Consulares viros & duces multos interimeret, alios Scythicis vehiculis ex-
hiberet, alios in custodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudeli-
tatem videretur operari: contra eum defectionem pararunt.] hucusque de Maximi-
ni sauitia Capitolinus. Si igitur hæc (vt diximus) in suos; quanta in Christianos ad-
mississe putandus?

XII.
MAXIMINVS
OMNIVM SAR-
VISSIMVS.

b Capitolinus. in
Maximino.

Hunc in modum igitur tam dira tempestate Ecclesia agitata, visum est Origeni, ea
sibi oblata occasione, suis scriptis martyrium celebrare. Meminit eius commentarij ab
E eo editi Eusebius sic: Eo tempore Origenes librum compositum de Martyrio, & opus
illud Ambrosio Episcopo, atque Protocteto Ecclesiæ Cæsariensis presbytero, propter
ea quod vtrumque non exigua persecutionis procella exagitauerat, dedicauit. In qua
quidem traditum est, eos viros ob veram & constantem fidei confessionem sub finem
Imperij Maximini (qui non amplius triennio regnauit) magnam laudem fuisse conse-
cutos. Tempus huius persecutionis cum in vigesimo secundo libro commentariorum
in Euangelium Ioannis, tum in multis varijsq. epistolis aperte demonstrat Origenes.]
hæc Eusebius, paucis his totum persecutionis tempus absoluens. Verum citatus ab Eu-
sebio locus Origenis desideratur.

XIII.
ORIGENIS DE
MARTYRIO
OPVS.
* Euseb. lib. 6.
cap. 21.

Ceterum confusos simul esse plerosque, nec satis distinctos haberi martyres qui sub
Iulio Maximino, ab ijs qui sub Galerio Maximino passi sunt, inuenimus, præsertim
vbi nulla cuiusque eorum prænominis facta mentio reperitur: cum alioqui sæpius li-
brariorum

XIV.
MAXIMINI
PLVRES CON-
FVSI SIMVL.

brariorum errore, Maximinus, & Maximianus, nomina inuicem mutata esse, certum sit. Ipse autem Maximinus, confecto feliciter hoc anno bello Germanico, alijsq. obtentis victorijs, Sirmium veniens, illic hiemauit: cum interim Romae per Sabinum Praefectum Vrbanum, & Vitalianum Praefectum Praetorio, acerrime saeuiret in populum. Eisdem quoque de Christianis, quos putabant inuenos esse Maximino, excuissse carnificinam, homines natura feros, & ad Maximini ingenium optime comparatos, quis dubitat? Inrer haec autem idem Maximinus Augustus Maximum filium Imperij collegam adsciuit.

IESV CHRISTI AN NVS ANTERI PAP. AN NVS MAXIMINI IMP. AN NVS

I. S Equenti anno, Maximinus Augustus & I. Africanus Consules habentur Fastis adscripti: quo, die tertia Ianuarij Anterus Papa, cum vix mensem in Pontificatu egisset, saeuiente (vt dictum est) Maximino Imperatore Romae per Vitalianum Praefectum Praetorio, & Sabinum Vrbi Praefectum, pro Christi nomine martyrio coronatur. Mensem dumtaxat illi Eusebius tum in Chronico, tum etiam in historia tribuit: cui concordat liber de Romanis Pontificibus in eo, quod ponit, his Consulibus eundem Anterum coronatum esse martyrio. de quo etiam haec ibi leguntur: Hic gesta martyrum diligenter a Notarijs exquisiuit, & in ecclesia recondidit: propter quod a Maximo Praefecto martyr effectus est.] sed puto legendum, a Maximini Praefecto.

II. Sed a Clemente Papa primum magna diligentia curatum fuit (quod dictum est) vt a septem Notarijs per regiones Vrbs diuisis, gesta martyrum scriberentur. Deinde Fabianus Papa, qui successit Antero, de quo est sermo, vt magis magisq. historiae veritati consultum foret, septem Notarijs huic operi adscriptis, qui Acta martyrum integra exciperent, septem praefecit subdiaconos. Porro Notariorum opus fuisse existimamus, vt non ipsa tantum Acta, cruciatus nempe, diraque ac saepius reperita tormenta describerent, sed etiam quaecumque iisdem sancti martyres locuti essent, dum caperentur, ac publice torquerentur; quae item ad supplicia ducti, fuissent interlocuti, memoriae commendarent. Illa autem quae intra cancellos, obducto velo, coram iudicibus, cum de ipsis quaestio haberetur, iisdem rogati, dicerent; publicorum exceptorum muneris erat, cuncta scriptis mandare, & inter publica Acta referre: quae cum agerentur in prouincijs, Proconsularia ab Augustino & alijs dicta reperimus. Porro haec ipsa, vel horum potius exemplum, a Christianis collata pecunia redimi solebant, & inter Acta martyrum sedulo asseruari. Quae vero extra cancellos cum martyribus agerentur, vel dicerentur, ab Ecclesiae Notarijs, magna adhibita cautela, constrictis notis quam celerrime tabulis adnotabantur.

III. Ceterum ipsas notas olim a Tirone Ciceronis liberto primum fuisse excogitatas, Eusebius tradit, quibus non verba tantum, sed etiam sententiae integrae continerentur: sed id Dio tribuit Meccenati, qui per Aquilam libertum eas alios docuerit. At de horum mira in scribendo velocitate est Martialis distichon:

Currant verba licet, manus est velocior illis: Nondum lingua suum, dextra peregit opus.]

Est & elegans Aufonij epigramma ad notarium suum velociter excipientem, in quo & hi versus:

Quam praepetis dextra fuga Tu me loquentem praenuenis: Quis, quaeso, quis me prodidit? Quis ista iam dixit tibi, Quae cogitabam dicere? Quae furta corde in intimo Exercet ales dextera? Quis ordo rerum tam nouus, Veniat in aures ut tuas Quod lingua nondum absoluerit? &c.]

ANTERI MARTYRVM. Euseb. lib. 6. c. 22. ACTA PROCONSULARIA. NOTARVM INVENTORES, ET VSVS. Euseb. in Chron. Olymp. 198. an. 4. Dio histor. Rom. lib. 55. Martial. lib. 14. f Aufon. epigr. 137.

A Quae quidem haud otiose hic volumus recitasse, immo magna ex causa: ne quis adeo miretur, & impossibile ducat, descriptas fuisse longas martyrum orationes, quae ipsorum Actis interdum reperiuntur intextae; licet non negarim aliquas ex illis postea superadditas.

B Certe quidem si quid apud iudices ius valebat, & spatium suae dicendae causae reis a lege concessum Christianis liberum dedebatur; haud mirabitur quis, si in Actis sanctorum martyrum longiores legerit ab eis habitas coram iudicibus orationes. Siquidem ex lege accusatori sex horae dicendi dabantur, reo autem nouem. id quidem testatur Plinius scribens ad Vrsam: cum alioqui antiquitus prolixior terminus esse soleret, & arbitrio cuiuscumque: Pompeius autem in tertio suo Consulatu (vt tradit auctor apud Tacitum in libro de Oratore) primus inuentus est, qui dicentibus causam certum praefixerit, quem diximus, terminum. Qui haec, inquam, considerat, haud mirabitur longiores interdum reperi apud Acta martyrum dictas ab illis orationes, quas Notarij excipiebant mira pernicitate scribendi. Laudatur & a S. Augustino horum peritia, non in conscribendis tantum Actis martyrum, sed & in publicis excipientibus cum haereticis disputationibus, mutuisq. collationibus, atque in sacrorum Conciliorum gestis scribendis. de quibus suis locis dicturi sumus.

C Egregiam igitur nauatam esse operam a maioribus nostris, vt non Praesulum modo, aliorumve qui in Ecclesia illustiores essent, martyrij Acta conscriberentur, sed etiam infimi ordinis hominum, tradit Pontius diaconus in passione S. Cypriani, sic dicens: Ipsi maiores nostri plebeis & catechumenis martyrium consecutis, tantum honoris pro martyrij ipsius veneratione dederunt, vt de passionibus eorum multa, aut prope dixerim pene cuncta conscriperint, vt ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, peruenirent.] haec Pontius. Porro non solum in Romana Ecclesia, vt Acta martyrum accurate conscriberentur, sed ab alijs quoque id diligenter curatum esse, alibi diximus. Ceterum res gestas martyrum tanto studio perquisitas, maxima ex parte Diocletiani edicto flammis traditas deplorauimus, cum de Martyrologio tractationem elucubrauimus.

D At vt ad Anterum demum reuertamur, qui adeo in id opus incubuisse dicitur, vt eius causa martyrium quoque subierit; haec insuper in eodem libro scripta leguntur: Hic fecit ordinationem vnam per mensem Decembrem, & vnum Episcopum ordinauit in ciuitate Fundis Campaniae. Qui sepultus est in coemeterio Callisti via Appia, tertio Nonas Ianuarij. Et cessauit Episcopatus eius dies tredecim.] haec ibi. Subrogatus est die decimasexta Ianuarij in locum ipsius Fabianus (vt subditur) natione Romanus ex patre Fabio. de cuius annis dicemus in eius obitu. Quod autem spectat ad Fabiani Papae electionem, haec ab Eusebio scripta habentur: Post Anteri mortem, aiunt Fabianum vna cum alijs ex agro Romam commigrasse, ibiq. sua collocasse domicilia: vbi diuina & caelesti gratia largiente, ad cleri administrationem mirandum in modum euectus est. Nam cum omnes fratres, causa deligendi eius qui Episcopatum gereret, in Ecclesia conuenissent, & multi de multis illustribus & praclaris viris ad illud munus obendum idoneis cogitarent: quamquam Fabianus, qui tum forte praesto erat, nemini in mentem venerat; de repente tamen columbam e sublimi deuolantem, quae similitudinem Spiritus sancti super Saluatorem in specie columbae descendentis representare videbatur, eius capiti insedissememorant: ac propterea populum vniuersum pariter vno sacra Spiritus instinctu commotum, magna cum alacritate, & vno animorum consensu, eum dignum eo dignitatis gradu acclamasse, & absque mora abreptum illum in sede Pontificia collocasse.] haec Eusebius.

E In qua autem difficillima tempora Fabiani sedes inciderit, tum Herodianus, tum etiam Iulius Capitolinus in rebus gestis Maximini demonstrant. Post innumeras enim caedes a Maximini ministris in quoscumque licet innoxios immaniter pertratas, rerum status ex imperato mutatur. Nam delectis hoc anno in Africa Gordiano Proconsule, eiusq. filijs Imperatoribus, eosq. approbante Romae Senatu, Maximinumq. hostem iudicante; primum omnium Vitalianus Praefectus Praetorio, qui in ciuium sanguinem ferociter desauerat, necnon etiam Sabinus Vrbi Praefectus iisdem moribus comparatus, & ad Maximini voluntatem ambo egregie accommodati, occisi sunt. Sed & post haec inter Praetorianos milites qui stabant a Maximino, atque populum eos

IV. REIS DICENDI CONCESSA LIBERTAS. Plin. lib. 4. epist. 9. Aug. de Doctr. Christ. lib. 2. c. 26. V. ACTA OMNIS GENERIS MARTYRVM SCRIBI SOLITA. VI. VII. Herod. lib. 7. GORDIANI ACCLAMANTVR IMP. f Capitol. in Vig. duorum Maxi- mu.

Quae

PUPPIENVS ET
BALBINVS ELLI-
GVNTVR.

VIII.

PERSECVTIO
SEDATA.

DE FABIANI
EPISTOLA DE-
PRAVATA.

NOVATVS ET
NOVATIANVS
QVANDO E-
MERSI.

a Cypri. epist. 49.
52. 76.

X. Rursus vero Pacianus b aduersus Nouatianos agens, cum meminit Nouatiani, de ijs quæ ante sedem Cornelij gesserat, commendat eius Catholicam fidem, cum ait: Cur igitur Nouatianus tuus ne falso quidem adhuc Episcopatu sacerdos, longe antequam Cornelius Romæ Episcopus fieret, antequam sacerdotio illius inuideret, hæc suavit? Habes Cypriani testimonium.] & post aliqua: At in hanc ipsam hæresim Nouatiani quando coeperunt? Audite, quæso, & totum ordinem vestri erroris aduertite. Cornelius iam Romæ Episcopus a sexdecim Episcopis factus, locum cathedræ vacantis acceperat; & illa qua fuit præditus castimonia virginali, crebras persecutiones irati Principis sustinebat. Tum forte quidam presbyter Nouatus ex Africa, fraudatis in Carthaginensi Ecclesia viduis, spoliatis pupillis, pecunia Ecclesiæ denegata, proiecto extra domum patre, & eodem fame mortuo nec sepulto, vxoris gravidæ vtero calce percusso, Romam venit, &c.] addit & de Nouatiano postea ab ipso seducto. Sed & Eusebius in Chronico aduentum Nouati Romam ponit anno Cornelij primo

NOVATIANVS
SVB CORNELIO.

lum eos insectantem, in eosq. sæpe impetum facientem, ingens diffidium conflatum est: his enim eos inuadentibus, illis autem resistentibus, ac valide repugnantibus, magna facta est vtriusque partis occisio, vsque adeo vt Vrbs ipsa a militibus inflammaretur: cum interea ambobus Gordianis, agente contra eos Capeliano Numidiæ ac Mauritaniæ Præfecto, extinctis, a Senatu Clodius Maximus Puppienus & Cælius Balbinus, qui subeant curam Imperij, diliguntur: a quibus & cooptatus est Gordianus, senioris Gordiani nepos, puer in Cæsarem.

Hæc dum Romæ aguntur, per Romanum Imperium Legati a Senatu mittuntur ad sollicitandas prouincias, vt a Maximino deficerent. sed de his anno sequenti. Quæ vero de statu Vrbs & Romano Imperio a nobis hic summam collecta sunt, fusius a ciuitatis nuper historicis recitantur: ratio enim instituti haud patitur nos in hæc longius euagari. Ceterum has adeo immensas atque pauendas cuique turbas, ipsumq. atrocissimum ac periculosissimum ciuile bellum, quo non Romæ solum, sed in toto prope modum Romano Imperio facta est mutatio magistratuum, cohibuisse credimus Maximinum a fauissima illa persecutione Fidelium, coactum nimirum sua curare negotia. Sic igitur persecutionem sub Maximino excitatam, haud putamus biennij temporis spatium esse transgressam: nisi dixerimus nouorum Imperatorum (quod magis placet) electionem factam esse anno sequenti. Sed ad res Romani Pontificis Fabiani.

Quod autem hoc anno, iisdemq. Consulibus, Kalendis Iulij data habeatur Fabiani nomine epistola ad omnes Ecclesiæ (vt præfert titulus) comministros: tam in titulo, quam etiam in Consulibus deprauata adeo est, vt spuria penitus censeatur, nisi nonnulla in ea posita corrigantur. Habet enim hæc de Nouato atque Nouatiano: Insuper & illud vos scire desideramus, quia nostris temporibus, præpedientibus quidem nostris peccatis, suadente antiquo hoste, qui semper vt leo rugiens circuit quærens quem deuoret, superuenit Nouatus ex Africa, & separauit de Ecclesia Christi Nouatianum & quosdam alios Christi confessores, & conuertit in prauam doctrinam. A quibus vos fratres auertite, & cauetè ab omnibus qui alteram fidem & doctrinam tenent, quam Apostoli & successores eorum tenuerunt & docuerunt.] hæc ibi. Sed & in libro de Romanis Pontificibus, hæc quæ his repugnant, habentur in Fabiano: Post passionem vero eius (nempe Fabiani) Moyfes & Maximus presbyteri & Nicostratus diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi. Eodem tempore superuenit Nouatus ex Africa, & separauit Nouatianum de Ecclesia & quosdam confessores, postquam Moyfes in carcere defunctus est, qui fuit ibi mensis vndecim.] Sed & in Cornelio hæc in eandem sententiam: Sub huius (Cornelij scilicet) Episcopatu Nouatus Nouatianum extra Ecclesiam ordinauit, & in Africa Nicostratum. Hoc facto, confessores qui se separauerant a Cornelio, cum Maximo presbytero, qui cum Moyse fuit, ad Ecclesiam sunt reuersi.] Hæc quidem non nisi Cornelij tempore facta, Cyprianus a quoque sæpe testatur: cuius auctoritate cum constet, non ante seductum esse Nouatianum a Nouato, nisi post schisma constat aduersus Cornelium Papam; nihil est quod dici possit id factum fuisse tempore Fabiani. Nam & Cyprianus, qui summo studio Nouati fordes omnes, quo cauerent eum Fideles, colligens ob oculos omnium ponit, nullum ei crimen impingit, nullamq. inurit notam, quod aliàs se ante electionem Cornelij ab Ecclesia separauerit.

Rursus vero Pacianus b aduersus Nouatianos agens, cum meminit Nouatiani, de ijs quæ ante sedem Cornelij gesserat, commendat eius Catholicam fidem, cum ait: Cur igitur Nouatianus tuus ne falso quidem adhuc Episcopatu sacerdos, longe antequam Cornelius Romæ Episcopus fieret, antequam sacerdotio illius inuideret, hæc suavit? Habes Cypriani testimonium.] & post aliqua: At in hanc ipsam hæresim Nouatiani quando coeperunt? Audite, quæso, & totum ordinem vestri erroris aduertite. Cornelius iam Romæ Episcopus a sexdecim Episcopis factus, locum cathedræ vacantis acceperat; & illa qua fuit præditus castimonia virginali, crebras persecutiones irati Principis sustinebat. Tum forte quidam presbyter Nouatus ex Africa, fraudatis in Carthaginensi Ecclesia viduis, spoliatis pupillis, pecunia Ecclesiæ denegata, proiecto extra domum patre, & eodem fame mortuo nec sepulto, vxoris gravidæ vtero calce percusso, Romam venit, &c.] addit & de Nouatiano postea ab ipso seducto. Sed & Eusebius in Chronico aduentum Nouati Romam ponit anno Cornelij primo

A primo, id denique omnes. Quamobrem ea epistola, quæ fertur Fabiani nomine, æquius tribuenda esset Cornelio. Sed quæ in ea feruntur de septem institutis subdiacanis, qui præessent Notarijs Acta martyrum conscribentibus, haud patiuntur vt alij quam Fabiano adscribantur. Apparet igitur ea de Nouato & Nouatiano fuisse a sciolo aliquo superaddita, volente in epistolam inferre, quæ putarit contineri in eo textu, quo dum agitur de Fabiano, dicitur, Eodem tempore superuenit Nouatus] existimans ea verba esse ad Fabiani sedis tempus referenda; cum re vera ad ea quæ proxime dixerat auctor, Post passionem vero eius, &c.] relationem habere, certissimum sit. Cetera autem de Fabiano inferius.

IESV CHRISTI FABIANI PAP. MAXIMINI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
239. 1. 3.

Christi anno ducentesimo vndequadagesimo Fastis Cassiodori habentur adscripti I. Consules Perpetuus & Cornelianus, siue Cornelius; quem alij securi sunt: sub quibus ponunt complures exitum Maximini: sed quo iure, non video. Quamuis enim aliqui dixerint regnasse Maximinum annos tres, sed inchoatos tantummodo, sicq. eum hoc anno sublatum: illa magis probatur sententia, qua dicitur ipsum imperasse annos tres absolutos; vt Eusebius in Chronico, licet in historia non amplius triennio regnasse tradat. Cassiodorus dum quatuor ponit Consulatus tempore Imperij Maximini, sub quorum primo coepit imperare, & sub quarto occisus fuerit, explese in Imperio triennium significare videtur. Similiter Herodianus b triennium Maximini exactum memorat, cum Gordianus in Africa imperare coepit. ait enim: Votis tantummodo agebant, læsa implorantes numina, nullo scilicet audente profiteri se vindicem, donec exacto Imperij triennio exigua leuiq. occasione (vt lubricæ sunt tyrannorum res) primo anno arma sumpserunt, rebellaruntq. Afri, &c.]

Ab his igitur auctoribus persuasi, in sequentem annum obitum Maximini rejicimus. Atqui in eo minime possumus assentiri Herodiano, quod scribat non nisi post exactum Maximini triennium Africanos rebellasse: nam hac ratione ad quintum annum peruenisse Maximinum, dicere opus foret. Si enim sequenti anno tertio absoluto id accidit; cum tradat Capitolinus sexto Kalend. Iunias lectas fuisse Gordiani in Senatu litteras; cumq. oborto ciuili bello, non nisi post sequentem annum, ipso hiemis sine, cum ex niuib. calore solutis torrentes exundare consueuerunt, ipsum Alpes superasse, & Aquileiam versus iter direxisse, idem c Herodianus testetur; supputandum vtique esset, non nisi quinto eius Imperij anno fuisse ipsum occisum: quod tamen aliquem dixisse nusquam reperimus. Quamobrem si non superiori, hoc tamen anno ea de rebellionem Afrorum, deq. electione nouorum Imperatorum, quæ scripta in eo sunt, ponenda essent. Sic ergo qui dixerunt, vt Capitolinus & alij in Maximo atque Balbino, tres annos Maximinum imperasse, expletos eos intellexisse constat.

IESV CHRISTI FABIANI PAP. MAXIMINI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
240. 2. 4.

DVcentesimo quadagesimo Christi anno, ponuntur a Cassiodoro Consules Pius & Proculus, ab alijs Pontianus dictus: sed re vera Vlpianus pro Pio restituendus, & Proculus Pontianusq. iungendi, vt textus sic restituatur: Vlpianus & Proculus Pontiano Coss. hi enim hoc anno, Olympiade ducentesima quinquagesima quarta, anno secundo, nimirum a prima Olympiade anno millesimo decimo quarto, a Censorino in libro de Die natali ponuntur Consules, quibus numeratur ab eo annus ab Vrbe condita nongentesimus nonagesimus primus, cum ait: Hic annus, cuius velut index & titulus quidam est Vlpianus & Pontiani Consulatus, ab Olympiade prima mille & quatuordecim ex diebus dumtaxat æstiuus, quibus Agon Olympiacus celebratur; a Roma autem condita nongenti nonaginta & vnus, & quidem ex Palilibus, vnde Vrbs anni numerantur.] hæc Censorinus.

II. Ceterum, quod diuisum esset Romanum Imperium ciuili bello, alios a Senatu & A nouis Imperatoribus, alios vero a Maximino Imperatore (vt accidere his casibus con-

III. Hoc ergo anno Maximinus Imperator ex Germania in Italiam venturus, Alpes su- perans, Aquileiam munitissimam urbem expugnare conatus est: sed resistentibus ci-

IV. Extinctis itaque duobus Maximinis patre simul & filio Augustis; qui antea delecti erant, Maximus Pupienus & Clodius Balbinus liberis Imperij capessunt habenas summa animorum concordia.

I. Christi anno ducentesimo quadagesimo primo, Gordiano Augusto & Auiola Coss. defuncto Zebino Episcopo Antiocheno, in locum eius successus est Babylas, tenuitq. sedem vsque ad Decium Imperatorem annos duodecim.

II. Clarissimus plane inter Orientalis Ecclesiae Episcopos huius temporis Babylas vi- xit: quippe qui venturae asperimae sub Decio persecutionis praescius, non viros tan- tum, sed & pueros, quos Christianae fidei imbuebat elementis, ad subeundum egregie pro

MAXIMINVS CONS. ORDIN. a Apud Adolph. lib. de num.

AQUILEIEN- SIVM VIRTUS.

Die 22. In- uij. f.

PUPIENVS ET BALBINVS IMP.

Capitol. in Maxim. & Balbin.

Censor. de Diogn. c. 15. in fin. sumtis his qua habentur cap. 16. GORDIANVS IMP.

Capitol. in Gordiano.

BABYLAS EPI- SCOPVS ANTIO- CHENVS.

Die 24. In- uar. h.

BABYLAS IN- STRVIT ETIAM PVBROS AD MARTYRIVM.

A pro Christo martyrium assiduis sermonibus inflammabat. Optimeq. consultum est diuina prouidentia, vt in maximis omnium Antiochenae Ecclesiae periculis, talis tan- tusq. deligeretur Episcopus: non solum enim communi illa Ecclesiae omnibus clade Decianae persecutionis erat Ecclesia Antiochena vexanda, sed Perfarum quoque inua- sione turbanda. sed de his suo loco dicemus.

D Vcentesimo quadagesimosecundo Christi anno Sabinus & Venustus Consules creati sunt: quibus (vt auctor est Capitolinus) Gordianus Sabinianum cum suis in Africa rebellantem compressit: sicq. extinctis penitus bellis ciuilibus, sum- mum in Romano Imperio otium, & in Ecclesia pax fuit tranquillissima. Huius pa- cis occasione Origenes iterum professionem Athenas instituit, puto (quod & alia fe- cit) vt libros venari posset. de quo haec Eusebius sub Gordiani tempore: Quo (in- quit) commentarij in Isaiam & Ezechielem pariter ab Origene conscripti fuerunt: ex quibus triginta tomos in tertiam partem Isaiam, vsque ad visionem quadrupedum in deserto, nos vidimus; & viginti quinque in Ezechielem, quos solos in vniuersum Pro- phetam edidit. Id temporis, cum Athenis forte versaretur, commentarios in Ezechie- lem absoluit: ibidem in Cantica canticorum inchoauit commentarios, & quinque li- bros eorundem ibi adhuc commoratus perfecit. Caesarem reuersus, alios quinque (vt decem essent numero) perduxit ad exitum.] haec ipse. Verum non tam inchoasse, quam elaboratas in adolescentia perpurgasse lucubrationes in Cantica canticorum, S. Hieronymi auctoritate superius dictum est.

Hac eadem pace Ecclesiae bene vsi sanctissimi Episcopi, omnem nauarunt operam, vt haereticos a Dominico grege fugarent. Qua de causa congregatum est in Africa Con- cilium nonaginta Episcoporum aduersus Priuatum haereticum: sicq. Episcoporum omnium sententia damnatum Fabianus quoque Romanae Ecclesiae Episcopus, & Do- natus qui his temporibus praefecturam Carthagenensis Ecclesiae administrabat, pari- bus votis impium hominem suis litteris infamia sigillarum Priuatum Ecclesiastica communicatione priuarunt. Sed callidus serpens modo spiris suae se impietatis inuol- uens, modo foramina captans, iterum progrediens Cypriani temporibus, nouas ad- huc & grauiores in Ecclesia turbas commouit: de quibus alia pluribus dicturi sumus.

Quod vero ad praesens pertinet tempus, haec de gestis in Synodo aduersus eum Cy- prianus ad Cornelium scribit: Per Felicianum autem significauit tibi, frater, venisse Carthaginem Priuatum veterem haereticum, in Labesitana Colonia ante multos fere annos ob multa & graua delicta nonaginta Episcoporum sententia condemnatum, an-ecessorum etiam nostrorum (quod & vestram conscientiam non latet) Fabiani & Do- nati litteris seuerissime notatum.] haec Cyprianus. Quenam autem essent huius hominis haereses, nondum habere potuimus exploratum: quamobrem potius existimamus eum fuisse alienae haeresis sectatorem, quam nouae institutorem. His quoque temporibus conuocatam fuisse Synodum in Arabia aduersus errores Berylli Bostrorum in eadem prouincia Episcopi, Eusebij attestacione probatur. sed de eo superius actum est.

A Nno Redemptoris ducentesimo quadagesimotertio, Gordiano & Pompeiano secundum Coss. Bellum Persicum (inquit Capitolinus) exortum est: quare adolescens Gordianus, priusquam ad bellum proficisceretur, duxit uxorem filiam Mi- sithei, doctissimi viri, quem causa eloquentiae dignum parentela sua putauit, & Prae- fectum statim fecit. Post quod non puerile iam & contemptibile videbatur Impe- rium, si quidem optimi foceri consilij adiuuaretur.] haec & alia plura de recta grauiq. administratione Imperij Capitolinus. Quod vero ad morum Perfarum pertinet; Sapor Annal. Eccl. Tom. 2. LI 2 corum

I. a Capitol. in Gord. ORIGENES A. THENAS ITB- RVM PETIT. b Euseb. lib. 6. cap. 25.

II. CONCILIVM XC. EPISCO- PORVM IN A- FRICA.

III. c Cypri. epist. 55. PRIVATVS HAERETICVS DAM- NATVS.

eorum Rex vlcisci cupiens cladem illatam ab Alexandro, eo impetu aggreditur Ro. A manum Imperium, vt in Syriam vsque populabundus aduenerit, Antiochenam ciuitatem inuaserit, & Antiochenos iugo seruitutis subegerit.

II. INGENS TERRAE MOTVS.

Sed & alia quoque afflictatione memorabilis redditus est praesens annus. Nam (subdit inferius idem auctor) fuit terramotus eo vsque grauis, vt ciuitates etiam terrae hiatu cum populis deperirent: ob quaer sacrificia per totam Urbem totumq. orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Et Cordus quidem dicit, inspectis libris Sibyllinis, celebratisq. omnibus quae illic iussa videbantur, mundanum malum esse sedatum.] haec ipse: sed verius puto Christianorum precibus, quorum culpa (vt ex Origene superius dictum est) terramotus, & mala omnia quae accidissent, verti solita erant. Haec ipsa namque tempora existimamus ab eodem Origene b indicata, cum agens aduersus Celsum haec ait: Denuo calumniatores nostri causam tantorum motuum, quibus nunc B res Romanae agitantur, in multitudinem Fidelium conferre coeperunt, quod non impugnemur a Principibus, sicut superiore tempore.] haec Origenes.

a Orig. in Ioan. tom. 28.
b Orig. contra Cels. lib. 3.

III.

Eusebius c putat Origenem sub Gordiani successore Philippo libros illos contra Celsum scripsisse. Verum optime potuit contigisse, vt tam insigne, laboriosum, multarumq. lucubrationum opus coeptum Gordiani tempore, ad Philippi Imperium productum fuerit. Impulit eum ad eiusmodi suscipiendum laborem (vt ipse in praefatione testatur) studiosissimus Christiani nominis Ambrosius, haud aequo animo ferens Epicurei philosophi ignominiae notis Christianam religionem labefactatam. Paruit ille, & gnauiter in opus incumbens, celeberrimum omnium illum edidit commentarium, quo cum Celsi, tum etiam Gentilium omnium ac Iudaeorum disiecit in Christianam pietatem molitiones & arietes comparatos.

c Euseb. lib. 6. cap. 20.
ORIGENES QUANDO SCRIPSEIT CONTRA CELSUM.

IV.

His etiam temporibus accidisse putamus nobile illud Helconidis Corinthiae martyrium, cuius tam apud Graecos, quam Latinos, illustris memoria est, natali die eius Graecis atque Latinis litteris consignato d. Quantumlibet enim summa pax in Ecclesia esset, etsi non aperte Christianitatis titulo, multis tamen circumuentis eius causa calumnijs saepe Christianos morte damnatos, saepius superius dictum est. Haec igitur Gordiani Imperatoris temporibus primo sub Perennio Praefide, inde sub eius successore Iustino diu tormentis vexata, disseclis marmis, feris obiecta, igneque vexata, tandem obruncato capite certamen victrix absoluit vigesima octaua Maij, quae dies eiusdem est memoriae anniuersariae consecrata. Feruntur Acta e quaedam Tryphonis martyris sub Gordiano, cuius filiam a daemone arreptam liberauit: quae si vera esse dixerimus, sub Maiori Gordiano contigisse oportuit: siquidem hic, de quo sermo est, hoc anno uxorem duxit; & post biennium occisus, nulla prole auctus legitur.

MARTYRIUM HELCONIDIS.
d Menolog. Martyr. Rom. 28. Maij.

e Metaphrast. die 1. Febr.

I.

Sequens annus Christi ducentessimus quadragesimus quartus, Consulibus Attico & Praetextato, adscribitur Fastis. meminit horum Consulium Capitolinus in Gordiano, quibus haec accidisse tradit: Gordianus, inquit, aperto Iano gemino, quod signum erat indicti belli, profectus est contra Persas cum exercitu ingenti, & tanto auxilio, vt vel auxilijs, vel militibus facile Persas vincere posset. Fecit iter in Maesiam, atque in ipso procinctu, quicquid hostium in Thracijs fuit, deleuit, fugauit, expulit, atque submouit. Inde per Syriam Antiochiam venit, quae a Persis iam tenebatur: illic frequentibus proelijs pugnavit, & vicit, Saporem Persarum summo Rege.] haec & alia plura per Gordianum aduersus Persas feliciter gesta, a Capitolino scribuntur: sicq. per eum tradit effectum, vt Persae, qui etiam in Italia timebantur, in regnum suum Imperatore eos oppugnante redirent, totumq. Orientem Romana Respublica obtineret. De rebus a Gordiano tunc gestis idem recitat litteras ad Senatum ab eo conscriptas, vel potius earum fragmentum: quibus omnia se accepta ferre Misithei foeci consilij professus est. Quamobrem magna in eum inuidia conflata, creditum tradit idem Capitolinus, arte Philippi, qui post eum consecutus est amplissimum magistratum

GORDIANI EXPEDITIO IN PERSAS, ET VICTORIA.

Astratum Praetorij praefecturam, ipsum fuisse morte sublato, medicis ad patrandum scelus adhibitis.

Quod ad Philippum pertinet, fuit hic Arabs genere: an autem & quando Christianus, suo loco dicemus. Dum vero hic gloriae stimulis vehementer esset exagitatus; quae iusta ac recta essent, cuncta posthabuit, magnaq. Romanum Imperium clade affecit, cum primo Misitheim, inde vero sustulit Gordianum. At haec de Misithei morte & Philippi praefectura sequenti anno contigere. Ceterum multa Misithei consilio & opera ad optimum Reipublicae statum comparandum a Gordiano instituta fuisse, Capitolinus testatur: sed vnum tantum illud a eiusdem officio ab eodem Imperatore reperitur decretum editum, vt grammatici, seu rhetores, quantumlibet decreto ordinis probati essent; si tamen se inuites studentibus praebent, possent postea reprobari.

II. PHILIPPVS ARABS P.P.

a I. 2. Col. de Profess. lib. 10.

In hunc vsque annum sub Ammonio Christiano philosopho Plotinus professus; eo consilio, vt in Persas primum, ac subinde ad Indos peregrinaretur, Gordiani exercitum se coniunxit. haec de eo Porphyrius b, qui addit, ipsum anno primo Philippi Imperatoris Romam se contulisse.

III. PLOTINVS PEREGRINATOR AD PERSAS, b Porphyri. in Plotini Vita.

ANNO Christi ducentesimo quadragesimo quinto, Apriano & Pappo Coss. Misittheo socero Imperatoris defuncto, collata a Gordiano fuit (vt dictum est) praefectura Praetorij magistratus amplissimus Philippo: qui praua semel arreptus regnandi cupidine, eadem percitus ac impulsus, nullum arripiendi regni studium praetermittens, sed captans quancumque posset occasionem, dolo tentauit vt Gordiano redderet infensos milites, atque adeo vt ipse ab iisdem collega Gordiani in Imperium posceretur: quod, licet Gordiani amicis aduersantibus, est tandem ex animi sententia consecutus: sed nec his contentus, ex collega progressus est in tyrannum.] haec omnia Capitolinus. At de adepto a Philippo Imperio dicemus anno sequenti. Agebantur haec in Persarum finibus.

I. PHILIPPVS PRAELECTVS PRAETORIO REGNANDI CVIDVS.

Cum autem hoc tempore, omni ex parte persecutione cessante, Dei Ecclesia tranquille ageret; ea bene vsi occasione Ecclesiarum Praesides, Christianam religionem propagare, propagatamq. illustrare aedificijs pro viribus studuerunt. Hinc factum, vt (quod habet liber de Romanis Pontificibus) Fabianus Papa multa aedificia in coemeterijs fieri iusserit. Quae enim subtus terram latebant in cryptis arenarijs sepulchra sanctorum martyrum, erectis desuper aedificijs reddita sunt clara atque conspicua, Christianorumq. vsui opportuna, qui ex more eadem coemeteria, vt orarent, frequenter adire solerent.

II. BRIGINTVS ECCLESIAE.

At non Fabianus tantum hoc pacis tempore Romae aedificabat ecclesias: sed alij quoque Episcopi in suis quique sedibus ad Fidelium commoditatem Deo dicanda aedificia erigebant: et inter alios (vt testatur Gregorius Nyssenus) memoria insignis est de Episcopo Neocaesareae in Ponto Gregorio Thaumaturgo: qui cum immentum ciuium numerum conuertisset ad fidem, nobilem erexit ecclesiam, vniuerso fideli populo pecuniam & operam conferente: quod, vt acceptum Deo gratissimum munus, nullo vniquam valuit terramotus impetu labefactari. Nam licet ciuitas illa ex terramotu prope modum funditus periisset, publicis priuatisq. aedificijs prostratis; templum tamen illud semper remansit integrum & illaesum, Gregorij fide suffultum: quod idem Nyssenus & Theodorus Lector e testantur. Quin & maiori quodam miraculo factum esse videtur, quod, licet Diocletiani edicto omnes dirui iussae essent ecclesiae, illa tamen il-libata permanserit: visebatur enim integra eiusdem Gregorij Nysseni temporibus, cunctis Dei in ea praesidium admirantibus. Idem quoque in omni loco tunc templaque altaria a Fidelibus erecta testatur.

III.

GREG. THAUMATURG. BRIGINTVS ECCLESIAM.

e Nyss. in Vita Gregorij, & Theod. Lect. Collect. lib. 20.

I.
GORDIANVS
OCCIDITVR.
a Capitol. in
Gordiano.

Adueniente Christi anno ducentesimo quadragesimosexto, Peregrino & Aemiliano Coss. mense Martij (vt auctor est Aurelius Victor) Gordianus Imperator a Philippo collega occiditur: at quam crudeliter atque turpiter, Capitolinus^a narrat his verbis: Suscepto igitur Imperio, cum & Philippus se contra Gordianum superbissime ageret, & ille se Imperatorem atque Imperatorum prolem, virum, & nobilissimae familiae recognosceret, nec ferre posset improbitatem hominis ignobilis; apud duces & milites, adstante Praefecto Merio Gordiano affine suo, in tribunali processit, sperans posse Imperium Philippo abrogari: sed hac conuestione nihil egit, cum illum incusasset, quod immemor beneficiorum eius, sibi minus gratus existeret: & cum milites rogasset, cum aperte duces ambisset, factione Philippi minor apud omnes fuit. Denique se cum videret minorem haberi, petijt vt aequale saltem inter eos esset Imperium: nec impetrauit. Dehinc petijt, vt loco Caesaris haberetur: nec id obtinuit. Petijt etiam vt Praefecti loco esset Philippo: quod & ipsum negatum est. Vltimae preces fuere, vt cum Philippus pro duce haberet, & pateretur viuere. Ad quod quidem pene consenserat Philippus ipse tacitus, sed omnia per amicos agens nutibus atque consilijs, Verum cum secum ipse cogitaret amorem Populi Romani & Senatus circa Gordianum, & totius Africae ac Syriae, totiusq. orbis Romani, cum & nobilis esset, & nepos ac filius Imperatorum, & bellis grauibus totam Rempublicam liberasset; posse fieri vt factione quandoque militum Gordiano redderet Imperium: cum recentes in Gordianum irae militum famis causa vehementes essent, clamantem ante conspectum duci iussit, ac spoliari, & occidi: quod cum primum dilatum esset, post, vt iussit, impletum est. Ita Philippus impie, non iure, obtinuit Imperium. Imperauit Gordianus annis sex.] hucusque Capitolinus.

II.
AN PHILIPPVS
IMP. FVERIT
CHRISTIANVS.

His de inuaso Imperio a Philippo sic enarratis, magnopere mea sententia errant, qui hoc tempore eum fuisse Christianum affirmant. Nam cum nemo Gentilium historicorum id vel leuiter annuisse appareat, multa q. praeterea sint antiqua monumenta, quae eum deorum fuisse cultorem manifeste significant: huic quam adstruimus veritati Origenes magnopere suffragatur in sine nobilis illius commentarij, quem contra Celsum elaborauit. Testatur namque Eusebius^b, ab eo illum scriptum fuisse, postquam Philippi pater & filius regnare coeperunt: nempe (vt ait) cum Origenes ipse sexagesimum praetergressus esset suae aetatis annum, qui sequenti Domini anno ducentesimo quadragesimoseptimo impletur: nam anno decimo Seueri (vt idem Eusebius testatur) natus ipse erat annos decem & septem, cum numeraretur annus Domini ducentessimusquartus. Sic igitur, cum ex his quae ex Eusebio dicta sunt, constet sequenti anno, vel qui post sequitur, Origenem illud absoluisse opus: ex tribus [vel quatuor] argumentis inde deductis, ostendi perspicuo posse videtur, Philippum Imperatorem nequaquam his temporibus Christianum fuisse.

III.
d Orig. contra
Celsi lib. 8. pro
pe suam.

Ac primum, cum Origenes^d prope finem operis respondens Celso, in eo argumentato versatur, vt fallum esse ostenderet, quod iactabat Celsus dicere Fideles: Si contingeret Christianos summa rerum potiri, recte atque tuto Dei ope ipsum Romanum Imperatorem fore disposituros. Erat enim haec quoque obiectio Celsi, quam Origenes his verbis recitat: Deinde rursus Celsus more suo confundens omnia, tribuit nobis quae a nullo Christiano scripta sunt, haec dicens: Nec haec quidem vestra vox ferenda: Si praesentes Imperatores ad fidem nostram pertraxerimus, pertrahentur rursus alij. Quod si ad hunc modum, alij post alios in istam nassam illectis, tandem omnes ad vestram fidem pertrahendi sunt: aliquis Princeps, alieno periculo cautus, totum genus vestrum extirpabit, priusquam eueniat quod fore dicitis.] haec Celsus. ad quae Origenes: Ad haec (inquit) respondere nihil est opus, cum nemo nostrum sic loquatur: Si praesentes Imperatores ad nostram religionem pertraxerimus, pertrahentur vniuersi, alius post alium, &c.] Quod si Philippus Christianus Imperator fuisset, iam illud aduenisse tempus Origenes equidem praedicasset: sed quod ille, vt ceteri, Gentilis esset, in futurum

PHILIPPVS NE
QVA QVAM
CHRISTIANVS
HOC TEMPORE.

Aturum fore id aliquando, ex vaticinijs Prophetarum affirmat, vt omnes Gentes obediant Euangelio.

Rursus vero cum illi, quam mox subdit, calumniae Celsi respondit dicenti, Christianos de Imperatore bene mereri debere; pluribus monstrat, Christianos homines esse Imperatorum studiosissimos, omnibusq. illos officijs profecui consueuisse. Sed quomodo, quaso, haec tam libere Origenes dicere potuisset, si nuper Christianus homo innocentissimum Imperatorem adeo tyrannice atque immaniter occidisset? Sed & cum idem Celsus aequae obijciat, Christianos abhorrere a militia & praefecturis: si Philippus Imperator Christianus fuisset, quam necessaria Origeni se offerebat occasio, vt de maxima omnium praefectura, nempe ipso Imperio, quo Christianus homo poteretur, meminisset? Sed & cum Origenes in fine addit, longe abesse a moribus Christianorum, praefecturas ambire: quomodo potuit haec absque rubore iactasse, si recens exemplum esset de homine Christiano tam impudenter Imperium inuadente? At haec ex Origenes.

IV.

Primus auctor, qui eum Christianum fuisse tradit, Eusebius^a fuit; qui agens de eius ingressu in Imperium, haec ait: Vbi Gordianus sex annis continuus Romanorum obierat Imperium, Philippus vna cum Philippo filio succedit. Fama est, istum (Christianus namque erat) cum precationum in die postremae vigiliae Paschatis vna cum multitudine in Ecclesia particeps fieri vellet; non prius ab Episcopo, qui tum Ecclesiae praerant, permissum esse intrare, quam se confessus fuisset, & inter eos qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur adstricti, locumq. poenitentiam agentibus praestitutum occupabant, se sua sponte collocauisset: Episcopumq. dixisse, eum non alia conditione, nisi istud faceret, propter multa delicta quae ab illo ferebantur admissa, aliquando ab ipso in Ecclesia receptum fore: Imperatorem autem alacri animo & lubenti Episcopo morem gessisse, & ingenuam modestiam, ac religiosam piamq. affectionem Dei timore incitatum re ipsa declarasse memorant.] haec Eusebius.

REPELLITVR
ASSERTA SENT.
DE CHRISTIANI-
TATE PHILIP.

V.
Euseb. lib. 6.
c. 27.

Non imus inficias, veram esse quam narrat historiam: sed nequaquam contigisse hoc primo anno, cum Philippus inuasit Imperium; verum ex ijs quae dicta sunt, constare eum fuisse tunc Ethnicum. quando autem id quod tradit contigerit, dicemus postea. Sed magnopere in eam suspicionem adducimur, vt non sine causa opinemur, de Philippo Imperatore complures in primis esse deceptos atque hallucinatos similitudine nominum: nempe vt quod esset Philippi Augustalis in Aegypto Praefecti, existimauerint esse dictum de Philippo Augusto. Meminisse debemus, superius dictum esse, Philippum Christianum hominem a Commodo Imp. Praefectum Augustalem missum in Aegyptum, patrem Eugeniae martyris, & ipsum sub Seuero martyrio coronatum. Facillimeq. irreperit error, vt Philippus Augustalis, diceretur Philippus Augustus, & loco *σεβασμος* legeretur *σεβασδς*: immo nisi lectio sit corrupta apud Herodianum libro secundo in Pertinace, Augustus vocatus reperitur non tantum *σεβασδς*, sed etiam *σεβασμος*. De nobili praefectura Augustali, qui iure regio (vt ex Tacito atque Strabone diximus) Aegypto praerant, pluribus in Notis egimus.

VI.

ERROR DE PHILIPPO AVGVSTALI, ET PHILIPPO AVGVSTO.

Deceptos namque complures fuisse, vt quae erant Philippi Augustalis, tribuerentur Philippo Augusto, testatur etiam Zonaras in Philippo, dum ait multos opinatos esse Eugeniae martyrem fuisse filiam Philippi Augusti, quam constat e Philippo Augustali & Claudia matre genitam. Fuit inter alios Cedrenus, qui eodem quoque errore relapsus est: dum enim de Philippo Imperatore agit, ipsum parentem fuisse Eugeniae martyris tradit. An autem in eumdem errorem Eusebius quoque impegerit, haud affirmare tutum est; cum constet ipsum cognitas habuisse binas illas Origenis epistolas, quarum alteram (vt ait^b) ad Philippum Imperatorem conscripsit, alteram ad eius coniugem Seueram Augustam; ex quibus perfacile intelligere potuisset, an vere Philippus Imperator Christianus esset, nec ne. Quas quidem epistolas post absolutum commentarium contra Celsum ab Origene scriptas esse, tum ex ijs quae ex eodem auctore sunt superius dicta, tum etiam ex ordine scriptorum eius ibidem ab Eusebio recensito, necesse est affirmare.

VII.
LAPSVS HISTO-
RICORVM DE
PHILIPPO.

Euseb. lib. 6.
c. 29.

Vincen. Lirin.
aduers. haes.
c. 23.

Oros. lib. 7.
Cassiodor. in
Chronico.

Praeter Graecos auctores, Latinorum quoque ex antiquis assertores Christianitatis Philippi, sunt Vincentius Lirinensis^c & Orosius^d, ambo S. Augustini aequales; & post hos omnes Cassiodorus^e id ipsum testatus est; recentiorum vero plane innumeris Vincentius

VIII.
ASSERTORES
CHRISTIANITA-
TIS PHILIPPI.

centius

centius autem cum de Origene agit, hæc ait : Eiusdem epistolæ testimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Christianus fuit, Christiani magisterij auctoritate conscripsit.] cognouisse plane eas visus est Vincentius, qui & cuius essent argumenti declarat : adeo vt omnis erroris debeat abesse suspicio. Orosius autem de eodem Imperatore: Nec dubium est, inquit, quin Philippus huius tantæ deuotionis gratiam & honorem ad Christum & Ecclesiam reportarit; quando vel ascensum fuisse in Capitolium, oblatasq. ex more hostias, nullus auctor ostendit.] hæc ipse.

IX. Ceterum sicut constantissime affirmare non dubitamus, eum, cum inuasit Imperium, fuisse Gentilem : ita a Christiana fide alienum non decessisse, Acta etiam martyris Pontij non obscure significant. Eorum enim testimonio, de ambobus Philippis patre atque filio traditur, Christianam fidem suscepisse eo anno, quò Urbis natalis millesimus numeratur, nempe quarto eius Imperij. quod in tabulis Ecclesiasticis, in antiquis, inquam, Martyrologijs Romanæ Ecclesiæ, Vsuardi, atque Adonis, his verbis notatum habetur : In Gallia S. Pontij martyris, cuius prædicatione & industria postquam duo Philippi Cæsares ad fidem Christi conuersi sunt, ipse sub Valeriano & Gallieno martyrij palmam adeptus est.] hæc ibi. In Actis^b vero eiusdem Pontij hæc scripta habentur : Pontius præfectura auctus, familiariter notus erat & amicus Philippis Imperatoribus. Ii vero anno conditæ Urbis millesimo dixerunt ei : Eamus, & propitios nobis faciamus deos magnos, qui nos in hunc Romanæ urbis millesimum perduxerunt. Pontius vero multis modis subterfugere nitebatur : sed illi, vt amicum, cogeabant eum facere sacrificium. Tum ille credens sibi oblatam a Domino occasionem, O pijsimi, inquit, Imperatores, cum a Deo vobis collatum sit augmentum in homines Imperium : cur non eum potius adoratis, a quo tanto aucti estis beneficio? Philippus Imperator respondit : Ego vero ea causa magno deo Ioui sacrificare cupio, quòd ab illo hæc mihi collata sit potestas. At Pontius subridens, Ne erres, inquit, Imperator : est Deus omnipotens in caelis, qui omnia condidit verbo suo, & spiritus sui gratia animauit. Quid plura? Imperatores his & alijs eius sermonibus permoti crediderunt, & a S. Fabiano Papa baptizati sunt. Porro Fabianus & Pontius fani Iouis idola confregerunt, & ipsum templum funditus subruerunt : multiq. de populo conuersi ad Dominum, vndis salutaribus expiati sunt.] hæc & alia de Pontio ibi. Quæ vero illic apponuntur de Iouis templo diruto a Philippo Imp. atque Fabiano Papa, ab alio aliquo potius fuisse addita putamus : nam in alijs eiusdem Pontij Actis^b ea desiderantur. Rursum vero quæ superioribus sunt recitata ex Eusebio de Episcopo qui Philippum in ecclesiam ingredi vetuit, antequam poenitentia peccata diluisset; hæc contigisse Romæ sub Fabiano Papa, est omnium prope sententia : sed de his inferius agendum.

X. At antequam ulterius progrediamur res a Philippo Imp. tunc gestas narrare, quæ sunt reliqua Gordiani, hic ex Capitolino scribamus : Per lato Romam nuncio de nece Gordiani, a mærente Senatu relatus est inter diuos. Sed & corpus eius ab ingratis licet militibus honoratum est sepulchro in finibus Persidis, huiusmodi inscriptione insignito :

INSRIPTIO INDITA SEPVLCHRO GORDIANI.
DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTHORVM, VICTORI SARMATVM, DEPVLORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM, SED NON VICTORI PHILIPPORVM.

Porro hunc titulum Licinius euertisse dicitur, cum nactus Imperium, videri vellet se a Philippis originem trahere.] hæc Capitolinus : qui & de vltione in occisores Gordiani hæc ait ex Cordo : Omnes qui eum gladio appetiuerunt, qui nouem fuisse dicuntur, postea interempris Philippis, sua manu, suisq. gladijs, & ijsdem quibus illum percussierant, interiisse dicuntur.] At de his satis.

IESV CHRISTI FABIANI PAP. PHILIPPI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
247. 9. 2.

Christi anno ducentesimo quadagesimoseptimo Philippus Aug. Consul creatus est, & cum eo Fabius Titianus : quo idem Imperator Romam se contulit. Hoc

^a Martyrolog. Rom. die 14. Maij, & Vsuar. ea die.
^b Exstat apud Sur. tom. 7. die 14. Maij, & man. script.

^a Descripsit eum Mombrin.

A Hoc eodem anno (vt auctor est Porphyrius^a) Plotinus Platonicus philosophus, Ammonij Christiani hominis discipulus, Romam veniens, publice profiteri cœpit. habetur is inter Ethnicos Platonicæ philosophiæ studiosos facile princeps. Quæ autem ab Ammonio percipisset, haud facile, vt pote intima philosophiæ secreta, omnibus patefecit. de eo enim hæc idem habet Porphyrius : Imperante Philippo, Romam venit quadragesimum iam natus ætatis annum. Cum vero Herennius, & Origenes, & Plotinus olim inter se constituisent, ne Ammonij dogmata ederent, quæ audita ab eo, tamquam in primis purgata, præcipue comprobarentur : Plotinus quidem sterit promissis, familiariter quidem nonnullos excipiens salutantes, instituta vero Ammonij secreta integraq. conseruans. Herennius autem primus pacta dissoluit, & Origenes anticipantem Herennium est deinde securus.] hæc Porphyrius. Sed quænam ea fuerint secreta, licet dicat tum ab Herennio, tum ab Origene diffamata, nobis tamen hæcenus incomperta sunt.

Quid autem S. Augustinus^b de schola Plotini Romæ hoc anno profiteri incipientis referat, hic intexere operæpretium existimamus. ad Dioscorum enim hæc scribit : Tunc Plotini schola Romæ floruit, habuitq. condiscipulos multos acutissimos & solertissimos viros : sed aliqui eorum magicarum artium curiositate deprauati sunt : aliqui Dominum Iesum Christum ipsius veritatis atque sapientiæ incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoscentes gestare personam, in eius militiam transierunt.] hæc ipse. ar de his superius in Ammonio, vbi & de Plotino plura. Inter alios a Plotino editos commentarios, meminit Porphyrius scripti ab eo libri aduersus Gnosticos, sic dicens :

C Erant Christiani eo tempore multi, tum alij, tum ex antiqua philosophia egressi hæretici, Adelphij, Acyliniq. scētatores, qui Alexandri Libyci, Philocomi, Demonstrati Lydi plurimos libros circumferebant, & reuelationes quasdam Zoroastris, Zostriani, Nichorei, Allogonis, Mesi, aliorumq. eiusmodi, palam ostendentes, & deceperunt multos, & ipsi decepti iam fuerant, asserentes Platonem intelligibilis essentiæ profundum minime penetrasse. Quamobrem Plotinus multas in disputationibus suis in eos argumentationes intulit, scripsitq. contra eos librum, quem, Contra Gnosticos, nos inscripsimus, nobisq. reliqua discutere & iudicare commisit. Amelius autem libros quadraginta composuit contra librum Zostriani. Ego vero Porphyrius argumentationibus multis ostendi, librum Zoroastris ab illis inscriptum, adulterinum nouumq. esse, & ab eis confictum qui struebant hæresim, vt institutiones suæ esse Zoroastris veteris crederentur.] hucusque Porphyrius.

Marsilius Ficinus^d, qui Plotini commentarios egregie illustrauit, hæc habet in commentarijs in librum octauum Plotini, quæ ad hæc, de quibus agimus, spectant : Plotini autem mentem (inquit) non fuisse a Christiana lege penitus alienam, ex eo conijcere possumus, quòd cum Ammonij semper Christiani discipulus fuerit, & Christianissimi Origenis semper amicus, conuenisse dicitur vna cum Origene atque Herennio, se nunquam ab institutis Ammonij discessurum : idque, sicut promiserat, seruauisse. Præterea Gentilium deorum cultum alto animo aliquando contempsisse, Amelio ad hoc exhortante, Porphyrius ipse discipulus eius est testis. Denique ab hæreticis multis Platonem suum partim deprauantibus, partim etiam contemnentibus, frequentius irritatus, respondit quidem latissime, nihil tamen in respondendo commune Christianis inferuit, sed propria dumtaxat ad hæresim : cum alioqui impune in Christianos inuehi ea tempestate liceret, & offerretur occasio.] hæc ipse. At de Origenis congressu cum Plotino Romæ habito dicemus anno sequenti. Hoc item anno secundo, quo e Perside Imperator Romam aduenit, Philippum filium creatum fuisse Augustum, nummi significant, quibus hæc inest inscriptio, ADVENTVS AVGG. S. C.

IESV CHRISTI FABIANI PAP. PHILIPPI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
248. 10. 3.

A No sequenti ducentesimo quadagesimooctauo, Præfens & Albinus Consulatum adierunt. Hac summæ pacis occasione, fauente Imperatore Christianis, vltro

^a Porphyrius in Vita Plotini.

Plotinus Romam venit.

II. ^b August. epist. 56. in fin. Quid S. Augustinus de discipulis Plotini.

^c Porphyrius in Vita Plotini.

III. Plotinus contra Gnosticos scripsit.

IV. ^d Marsil. Ficinus in comment. Plotini, c. 7. Quid Marsilius de Plotino.

^e Apud A. Iolph. Ozcon. lib. ænum.

Euseb. lib. 6. c. 29.
ORIGENES CAV-
 SAM AGIT A-
 PVD FABIANVM
 PAPAM.
Euseb. lib. 6. c. 28.

vitro citroq. dandis inter se litteris, tutiori patefacta via; Origenes^a tum ad Fabianum A Romanum Pontificem, tum ad alios Episcopos, recte fidei scripsit confessionem: testatur id enim Eusebius, cum ait: Scribit præterea Fabiano Romano Episcopo, alijsq. per multis Ecclesiarum Præsidibus, de sua recta & orthodoxa de fide Christiana sententia. At quorsum hæc? Dicam: sed prius quæ paulo ante idem tradit Eusebius^b, hic referenda. Iam (inquit) tertius annus eo regnante præterierat, cum Heraclas ministerium Ecclesiæ Alexandrinæ vndecim annis executus, e vita decessit, & eiusdem Ecclesiæ Episcopatum obtinuit Dionysius. Hæc ipse. Quæ sub Demetrio olim aduersus scripta Origenis excitata sunt turbæ, quando (vt dictum est) ob hæreses in eis inuentas meruit ab eodem excommunicari Demetrio; eo defuncto, penitus confopitæ fuerunt, in omnibus Origeni fauente Heracla Demetrii successore. Sed eo extincto, cum in locum eius successus Dionysius esset; licet eiusdem Origenis olim fuisset discipulus, attamen veritatis ardore astuans, nullam eius rei ducens rationem, & Deo cuncta posthabens, ipsum Origenem, qui iam scripta sua multis erroribus aspersa euulgarat, cepit acriter impugnare, & in multis hæreses accusare.

II. Origenes autem, cum tot tantaq. a se scripta iam edita haud facile corrigere aut emendare posset, aut vellet; hac vna tantum via suæ integritati consulere satis arbitratus, recte fidei professionem primo ab Fabianum Romanum Pontificem, tamquam ad totius Catholicæ Ecclesiæ Præsulem, mox ad alios misit Episcopos. intexit illam Eusebius in sua pro Origene (vt testatur) scripta Apologia, quæ excidit. Quid autem ad hæc Fabianus, acquieuerit necne, ea tantum ab eo scripta fidei confessione contentus; nihil præterea Eusebius scribit, & (vtputo) dolo reticuit; quippe qui (vt sæpe superius demonstraui) quæ essent tantum eius laudis, memoriæ commendauit; reliqua vero, quibus reprehensione non caruit, vel tacuit, vel certe excusauit. Verum quod plane certum atque compertum habeamus, Origenem his Philippi Imperatoris temporibus Romam se contulisse; par est credere, eum a Fabiano in re tanta ad dicendum causam fuisse vocatum: vel, quod ille non recepisset ab eo scriptam fidei confessionem, ipsum sponte Romam apud eum se purgaturum accessisse.

III. De aduentu autem Origenis Romam Philippi tempore, nihil penitus Eusebius, qui prioris tantum illius aduentus tempore Zephyrini Papæ (vt vidimus) meminuit. At venisse ipsum Romam his temporibus, cum Plotinus Romæ doceret; Porphyrius, qui aderat, in Vita Plotini perspicue demonstrat, dum hæc ait de eo Romæ publice proficiente: Cum Origenes aliquando venisset in scholas, Plotinus statim genas rubore suffusus assurgere voluit. Sermones vero ab Origene continuare rogatus, respondit, Studium loquendi cessare, quando qui loquitur, animaduertit se ad illos, qui idem ipsi nouerint, verba facturum. Atque ita, cum pauca quædam disseruisset, inde surrexit. Hæc Porphyrius: qui & quantæ æstimationis habitus fuerit Origenes etiam ab externis, his plane verbis demonstrat, itemq. ex testificatione Longini alias recitata, dicens: In secundo genere Platonicis quidam Ammonius atque Origenes, quibuscum nos diu versati sumus, viris profecto interuallo non paruo sui sæculi philosophos intelligentia superantibus.]

IV. Sicigitur ex eiusmodi Origenis cum Plotino Romæ congressu inito, cum constat nonnisi Philippi Imperatoris temporibus Plotinum Romam venisse, ibiq. primum docere coepisse: eiusdem Origenis Romam Fabiani Papæ tempore aduentum contigisse, satis videri potest haberi testatum: nam (vt ex eodem Porphyrio auctore dictum est) non alibi quam Romæ & sub Philippo Plotinus primo docere coepit. Antehac enim sub Ammonij disciplina vndecim annis insumptis, indeq. peregrinatus ad Persas, mox sub Philippo Romam se contulit. Nec est quod ad post Philippi tempora idem Origenis Romam aduentus possit aptari: nam postea Decio regnante, ac persecutionem grauissimam in Christianos excitante, omnis Christianis mutuis congressus interceptus esse videri poterat, commeatu sublato. Ceterum haud diutius Romæ moratus esse Origenes videtur, qui in Orientem regressus, aduersus obortas in Arabia hæreses, vna cum Orthodoxis Episcopis certamen iniit: quænam porro illæ fuerint, suo loco opportunius dicentur.

V. Quod vero spectat ad Heraclæ obitum, & Dionysij successionem: dum vndecim tantum illi tribuuntur anni, error videtur in numerum irrepsisse; cum ex ijs, quæ ex Eusebio

A Eusebio sunt superius dicta, quatuordecim saltem anni eius sedis adnumerentur. S. Hieronymus^a ad Euagrium scribens, quid in ea Ecclesia vsque ad hæc Dionysij tempora in electione Episcoporum agi consueuerit, narrat his verbis: Alexandria a S. Marco Euangelista, vsque ad Heraclam & Dionysium Episcopos, presbyteri semper vnum ex se electum in exceliori gradu collocatum, Episcopum nominabant: quo modo si exercitus Imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se quem industrium nouerint, & Archidiaconum vocent.] hæc ipse: sed de his alias superius.

IESV CHRISTI

ANNVS

249.

FABIANI PAP.

ANNVS

11.

PHILIPPI IMP.

ANNVS

4.

B. Christi Redemptoris anno ducentesimo quadragesimonono, duobus Philippis I. patre ac filio Augustis, secundum illo, hoc primum Coss. Millesimus annus ab Vrbe condita numeratur: quem Philippus insignibus editis muneribus celebravit, vt Capitolinus in Gordiano testatur. Addit Aurelius^b Victor, in his ludis Philippum patrem petulantius cachinnantem a Philippo filio vultu auerso notatum, ac tacite redargutum. Admirandum omnibus fuit, puerum præter ætatis usum fuisse a risu abstinentem; quamobrem ἀγέλαστος dictus est: sic fortasse a Seuera matre Christiana femina moribus informatum.

Hoc pariter anno Philippos Augustos patrem & filium Christiana religione initiatos esse, quæ dicta sunt superius ex Actis Pontij martyris, plane demonstrant. Equidem C. leges a Philippo sancitæ magnum specimen reddunt Principis Christiani. Nam in primis sententiam illam detestabilem turpitudinum Romæ inolitam & immobiliter hærescentem, hausit ac penitus sustulit, nempe exoletorum classes. Testatur id Lampridius in Alexandro, cum de eo ait: Habuit in animo vt exoletos veraret; quod postea Philippus fecit.] Plane Christianorum Principum erat hoc opus. Etenim post Philippum ab Ethnicis Imperatoribus idem restituti, postea (vt dicemus) per Constantinum penitus sublati sunt.

Sed & illa quoque Philippi sanctio Christianam magnopere redolet pietatem, dum garrulam poetarum linguam licenter nimis famam honestissimorum virorum carpente coercere conatus est; quod etiam ea abuterentur arte ad inficiendos iuuenum animos turpitudine: etsi enim eos penitus auferre, difficillimi videretur res esse negotij, tamen De lege edita, eosdem ex albo bonarum artium professorum expunxit, dum eos a priuilegijs illis concessis exclusit, cum hæc statuit: Poetæ nulla immunitatis prærogatiua iuantor.] Multa præterea alia ab eo pie sancteq. esse statuta, quæ exciderunt, ex ijs facile possumus intelligere, quibus & labem inuasi Imperij studuit abolere, sacro baptismate expiatus. Si quid autem post hæc quauis occasione deliquit, quo ab Ecclesia iure esse deberet extorris, facta exomologesi (vt ex Eusebio^d dictum est) publice in Ecclesia, Fabiano Papa id exposcente, magnæ pietatis Christiani Imperatoris culmine dignum exemplum edidit. Ceterum quod ad res ab eo gestas pertinet; non absque inuidia & odio Christiani nominis factum existimo, vt septennium eius Imperij temporis obscurum plane remanserit: si enim improbæ illæ fuissent perinde atque eius ingressus, scriptores Ethnici non tacuissent, qui scelus illud egregie reliquere testatum. Sed profectumur cetera.

Quod vero in antiquis nummis, SAECVLARES AVGG. notati inueniantur IV. Consulatu patris Philippi tertio, filij vero secundo, qui contigerunt sequenti anno: ea ratione accidisse putatur, quod annos qui ab Vrbe condita consueuerunt numerari, non a Kalendis Ianuarij Romani auspiciantur, sed a natali Urbis, ipsis Palilibus, nempe XI. Kalend. Maij: sicq. hoc anno Urbis Millesimus inchoatus, sequenti anno die vigesima prima Aprilis fuerit absolutus, complexusq. fuerit Consulatum Philipporum secundum & tertium, partemq. duorum annorum Iulianorum, qui ab ipsis Ianuarij Kalendis incipiunt. Porro Sæculares ludos editos tempore natalis sui Imperij a Philippo, nempe mense Martij, aliqui putant, sed nonnisi leui opinione: cum tamen constat messis tempore circa finem Iunij mensis (vt testatur Zosimus) celebrari solitos esse. Quod vero missilia numismata ipsis Kalend. Ianuarijs erogari solerent, in de vi-

ORIGENIS APO-
 LOGIA AD FA-
 BIANVM PP.

ORIGENES RO-
 MAM VENIENS
 QUID CVM PLO-
 TINO.

DE TEMPORIBUS
 ADVENTVS PLO-
 TINI ROMAM.

Hieronym.
 epist. 85.
 DE DIONYSIO
 HERACLAR
 SUCCESSORE.

b Aurel. ViB. in
 Philip.

PHILIPPVS IMP.
 ABSTVLIT EXO-
 LETOS.

PHILIPPI PIAN
 LEGES.

c l. Poeta. C. de
 profess. lib. 10.

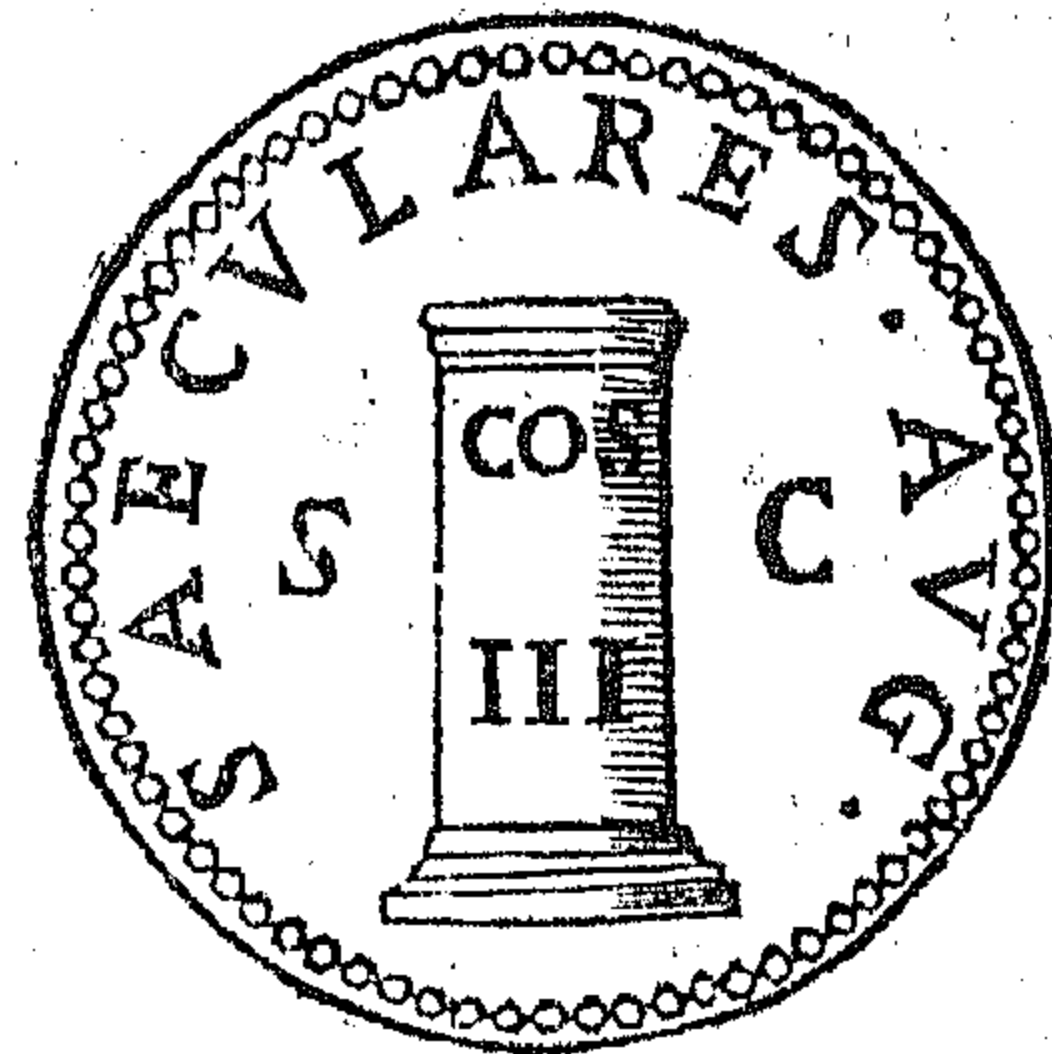
d Euseb. lib. 6.
 c. 27.

e Tompon. Latus
 in Philip. Pan-
 um. de Lud. Sa.
 ch. pag. 17. &
 a. ij.

de videas Sæculares ludos non anni huius Consulatu, sed sequentis in illis expressos A esse; cum sequentis anni Consulatus, non præsentis, millesimo Urbis anno contineatur: cuius quidem Consulatus patris tertium, & filij secundum, amborum Philipporum Augustorum, numismata hic tibi reddenda curauimus.

a Ex Museo Es-
lij Pasqualini.

b Ex Pyrrhi Li-
gorij codice ma-
nuscripto.

Vides in ambobus numismatibus, in miliarijs columnis, miliarium describi Urbis sæcu- lum: vt vel ex hoc saltem intelligas Varronianam supputationem annorum Urbis pu- blicis monumentis esse receptam, iuxta quam præsens annus numeratur millesimus Urbis. Quod autem vides in posteriori numismate, Philippum iuniorum virga tem- pli aditum demonstrare; cum nouo sæculo nouam illi religionem seruandam propo- nere (secundum ea quæ de ipso iam adducto cultui Christianæ religionis superius dicta sunt) haud insulse dici posse videtur. Vt cumque acciderit, constat Millesimum Urbis D absolutum, secundum a nobis temporum initam rationem, quinto iubileo, nempe anno ducentesimo quinquagesimo.

V. Notatur Zosimi impij, in Christianos infensissimi, odium ac inuidia, qui mendaci- ter nimis post Seuerum Imperatorem negat ludos Sæculares amplius instauratos: cum constet sub Philippo Imperatore fuisse habitos, id Iulio Capitolino, antiquis nummis, alijsq. inscriptionibus, id denique ex nostris Eusebio & Casiodoro aperte testantibus. Sed fortasse eos tacendos Zosimus existimauit, quod a Christiano Impe- ratore cum fuerint celebrati, non more maiorum (vt Orosius citato superius loco te- stari videtur) immolatis sacrificijs dijs, alijsq. Gentiliæ superstitionis officijs, sed editione tantum munerum; cetera vero idololatriæ cultoribus Pontificibus agenda reliquerit. Nam & eadem ratione idem Zosimus sequentes tacuit ab Honorio Impe- ratore celebratos Sæculares ludos sexto suo Consulatu, vt Claudianus testatur in Pa- negyrico tunc a se scripto. Quod vero Eusebius in Chronico hoc anno Urbis millesi- mo contigisse tradit, a tantem montem loco motum fuisse, fides sit penes auctorem; & quid portenderit tantum prodigium, qui velit, interpretetur. Addit idem, hoc an- no quarto sui Imperij Philippum ciuitatem in Thracia, Philippopolim nominaram, exædificasse.

VI. Per idem tempus (inquit Eusebius e) quidam rursus in Arabia dogmatis cuiusdam a veritate prorsus alieni auctores nascuntur, asserentes hominum animas vna cum corporibus vno eodemq. temporis articulo morte occumbere & penitus extinguï; at demum tempore resurrectionis vniuersæ carnis, cum eisdem vitam denuo recuperatu- ras. Non exiguo igitur Episcoporum conuentu ea de re coacto, Origenes ibi etiam ro- gatus

A gatus vt partes de illa controuersia disputandi susciperet, sic orationis vi & impetu fe- rebatur, vt eorum mentes, qui se ante eo errore implicuissent, ad rectam fidem & sa- nam doctrinam traduceret. hæc Eusebius de Concilio ea de causa habito in Arabia idemq. mox subdit:

Eodem tempore alia erroris peruersitas, quæ Helcesaitarum hæresis dicebatur, cœ- pta est; quæ prope simulacra orta erat, extinguebatur: cuius mentionem facit Orige- nes in concione in Psalmum octogesimum habita, quam coram Ecclesia palam recita- uit. Interuenit (inquit) quidam hoc præsentis tempore insolenter propterea se efferens, quod impiam maxime & sceleratam Helcesaitarum opinionem, quæ nuper contra Ec- clesiam excitata est, se posse defendere existimet. Quæ tandem scelera, & quam nefaria illa opinio profiteatur, vobis exponam, ne eius inanitate & quasi leui vento a verita- te abripiamini. Nonnulla vniuersæ Scripturæ antiquat testimonia: alijs rursus cum ex toto veteri Testamento, tum ex Euangelio depromptis vtitur: Paulum autem Apostolum omnino reijcit: fidem item negare, indifferens quiddam esse asserit. Qui enim interiori cogitatione recte de fide sentiat, tametsi ore, cum necessitas il- lum eo detruferit, fidem perneget; cum tamen animo firme illi adhæsurum. Librum etiam circumferunt, quem aiunt e cælo delapsum; & qui illum audiuerit, eiusq. do- ctrinæ crediderit, peccatorum remissionem consecuturum; eamq. diuersam esse re- missionem ab illa qua Christus Iesus peccata remisit. hucusque Eusebius de Helcesai- tis ex Origene.

Epiphanius b de ijsdem agens, originem horum ponit ab Helceo quodam pseudo- propheta, de quo superius. Erant etiam (inquit) & hi coniuncti Ebionitis, qui Chri- stum creaturam tantum esse dicebant, ac semper apparentem, primo in Adam, inde in Christo; soxorem ipsius esse Spiritum sanctum femineo habitu præditum. hæc & alia risu digna, quorum superius facta est mentio. tum subdit: Hiq. additi sunt om- nibus Iudæis, qui neque Prophetas, neque admittunt Apostolos, neque Christiani proprie existentes, neque Græci, sed medijs simpliciter existentes, nihil sunt. hæc Epi- phanius: qui & eosdem, Sampæos quoque, a nouo puto auctore, appellat: additq. adhuc suo tempore ex auctorum hæreseos genere duas extitisse feminas, quas velut deos colerent Helcesaitæ. sed de ijs alias supra. Tradit Philaster c, hos ex vana quadam superstitione consueuisse nudis pedibus incedere, vtiq. solitos incantationibus, mathesi, magia, & alijs superstitionibus. Meminit eiusdem hæresis S. Augustinus d, atque re- centiores. Verum hæc hæresis hoc potius tempore restituta, quam cœpta videri po- test; cum eius auctorem longe antehac vixisse Epiphanius tradat. Merito igitur Ori- genes non recenter obortam dicit, sed potius instauratam ab eo qui se insolenter effer- ret, Helcesaitarum dogma se posse defendere.

At nec prætermittendum, in Arabia pariter (neque scribitur certus annus, licet post Sabellij hæresin hoc item sæculo proditam ponat Augustinus e) obortam hæresin Va- lesiorum a Valesio Arabe diffamatam, quæ & Eunuchorum dicta est, eo quod scetam illam profitentes omnes pariter castrarentur. Ab animatis abstinuisset eius hæresis se- ctatores, Epiphanius tradit, sed id ante abscissionem; postea vero omnibus vti fas erat. Hi vero Origenis exemplo talia se recte facere existimasse putantur, Euangelium secun- dum litteram forinsecus apparentem intelligentes. Sed & horum occasione eiusdem Origenis superius mentio facta est. cetera iam prosequamur.

IESV CHRISTI FABIANI PAP. PHILIPPI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
250. 12. 5.

D ucentesimo quinquagesimo Christi anno, duobus Philippis Augustis patre I. tertium & filio secundum Coss. Cæcilius Cyprianus, defuncto Donato Episco- po Carthaginensi, summo tum Cleri tum populi totius consensu, vno tantum aduersan- te Felicissimo presbytero, eiusdem sedis Episcopus eligitur. In primis autem, quod ad tempus spectat, id quidem ex eo deduci posse videtur, dum ipse scribens ad Cornelium Papam f anno secundo, ex quo factus ille erat Romanus Episcopus, quartum annu tunc elapsum fuisse sedis suæ testatur; qua ratione cum hoc anno sedere cœpisse oportuit. Annal. Eccl. Tom. 2. M m Sed

a Euseb. lib. 6. cap. 31.

VII. HELCESAITAR HÆRESIS.

VIII. Epiph. hæres. 19. c. 53. HELCESAITA- RVM ORIGO.

c Philast. c. 22. d August. de hæ- res. c. 32.

IX. August. de hæ- res. c. 37. VALESIORVM HÆRESIS.

I. CYPRIANVS OR- DINATVR EPI- SCOPVS CAR- THAGINENSIS. f Cyprian. epist. 55. c. 11. Pa- mel.

II. DE TEMPORE EPISCOPATUS S. CYPRIANI.

Sed quo hæc certiora reddantur, hic eiusdem Cypriani subrepta sunt verba, sensu...

Cyprian. epist. 69.

Cyprian. epist. 40.

III. DONATUS EPISCOPVS PRÆDECESSOR CYPRIANI.

Sed & illud de Cypriano, cuius in Episcopatu successerit, in controuersiam reuocatur...

Aug. de Bapt. p. 1. c. 7. §. 9.

IV. AGRIPPINI TEMPORA.

Sane quidem idem S. Augustinus ab his non discrepat: dum enim probare nititur...

Aug. de Bapt. p. 1. c. 3. cap. 12.

Cyprian. epist. 73.

quoque demonstrat ad Quintum scribens, ita ut nulla prorsus remaneat occasio...

Antequam vero Cyprianus ad Episcopatum, immo ad Christianam religionem capeffendam vocaretur...

Sunt in eodem genere aliorum sanctorum Patrum de Cypriano testimonia, quæ præmittimus...

Quæ autem animo voluerit, cum adhuc Gentilis de Christiana fide suscipienda cogitaret...

At quid postea eandem difficultatem mente volutans, hæc addit: Quando parimoniam discit...

Quid autem cum fidei cedens, & in spem contra spem ad Ecclesiam tandem se contulit...

dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod difficile videbatur, geri posse quod impossibile putabatur: vt esset agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum, delictis obnoxium viueret: Dei esse coepisse, quod iam Spiritus sanctus animaret. Scis ipse profecto, & mecum pariter recognoscis, quid detraherit nobis mors ista criminum, vita virtutum.] hæc & alia plura de se Cyprianus sacro imbutus baptismo.

X. Magnæ sane fuisse admirationis eius ad Christum conuersionem, S. Hieronymus illis verbis significare videtur, quibus ait: Proponamus nobis beatum Cyprianum, qui cum prius idololatriæ assertor fuisset, in tantam gloriam venit, vt oratoriam doceret Carthagine, audisse sermonem Ionæ, & ad poenitentiam conuersum, in tantam venisse virtutem, vt Christum publice prædicaret, & pro illo ceruicem gladio flecteret.]

CYPRIANVS OMNIS RENVNSTAT.

Quanto vero cum primum fidei Christianæ sacramenta libauit, se ipso fortior, & ad victoriam sui robustior factus sit, Pontius quoque diaconus, qui eius gesta est profectus, docet; dum ait, ipsum non longo solum tempore acquisitas diuitias in pauperes erogasse, sed sæculo nuncium remisisse, carissima coniuge & dulcissimis liberis, Christi amore libentissimo animo, commendatis illis Cæcilio presbytero, relictis, eminentioris vitæ iter confestim arripuisse. demumq. subdit: Longum est ire per singula, sancta eius onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum arbitror solum hoc satis esse, quod iudicio Dei, & plebis fauore ad officium sacerdotij & Episcopatus gradum adhuc neophytus, & vt puratur, nouellus electus est.] magno namque omnium studio, vehementiq. animi ardore se a populo Carthaginensi esse petitum Episcopum, ipsemet ad eundem populum scribens testatur.

XI. Cum autem hæc scribat Pontius eius diaconus, ipsum nimirum paulo post baptismum, adhuc (vt ait) nouellum, ad sedis Episcopalis fastigium esse prouectum, quem vidimus, sui ipsius testimonio, iam senem ad Christum esse conuersum: vnde, rogo, tanta mox ei Christianæ Theologiæ inhæsit doctrina, & Ecclesiastica disciplina vsus accreuit, vt diuinarum Scripturarum scientia imbuta memoria & intellectus exatiatus, sui exuberantia mox in torrentes ad alios irrigandos foras eruperint? vt eodem prope tempore Cæcilio (quo ipse auctus est nomine) eguerit catechista, & ex eminentiori cathedra doceret Ecclesiam? Equidem puto (nisi res miraculo adscribarur) ipsum adhuc Gentilem legendo triuisse Christianæ religionis libros; ex quibus illud consecutus esse videtur, vt patriæ superstitionis peræsus, de Christiana fide suscipienda cogitaret, ac tandem fuerit feliciter assecutus. Assueuisse eum quoque lectioni operum Tertulliani, cum de eo egimus, dictum est. Eius namque doctrina in diuini Spiritus conflatore purgata, auroq. terra selesco, ex eo ditior, hac vero reiecta, cautior factus est. At neque ea tantum quæ mala sibi visa sunt, & Catholica Ecclesiæ aduersantia, procul abiecit; sed & exultam illam suam totoq. Orbe spectatam dicendi facundiam tot sudoribus partam, ac iugi exercitatione prouectam eloquentiam, Christianæ simplicitati posthabuit, ac vt minus vtilem & necessariam missam fecit. testatur enim hoc ipso ad Donatum rescribens his verbis:

CYPRIANI ADMIRANDA DOCTRINA.

XII. In iudicijs, in concione, pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cum de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientia popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia.] At licet ipse eiusmodi in dicendo atque scribendo inierit rationem, vt non excrecentem modo facundiam circumcideret ac reseccaret, sed solo tenus demeteret: tamen tam Latini, quam Græci eiusdem facultatis omnium disertissimi, eam sunt vehementer admirati. Nam Latinorum rhetorum culmen Laetantius hæc habet: Vnus præcipuus & clarus extitit Cyprianus, qui magnam sibi gloriam ex artis oratoriæ professione quæsierat, & admodum multa conscripsit in suo genere admiranda: erat enim ingenio facili, copioso, suauis, & quæ sermonis maxima est virtus, aperto; vt discernere nequeas, vtrum ne ornatior in loquendo, ac facilius explicando, an promptior in persuadendo quisquã fuerit.] Græcorum vero Gregorius Nazianzenus eloquentissimus, dum de Cypriani eloquentia differit, eam adeo eminentem atque sublimem prædicat, vt dicere illud audeat, ipsum ea comparatione ceteris hominibus præstitisse, qua solent homines bruta animalia antecellere. sunt enim eius verba:

QUALIS CYPRIANI ELOQUENTIA.

Gregor. Nazianzen. orat. in laud. Cypri.

Gregor. Nazianzen. orat. in laud. Cypri.

A eius verba: Siue metibi doctrina tua atque eloquentia conciliet, qua tu tanto reliquos mortales anteibas, quanto nos brutis animantibus præstamus.]

Quod si post messem tanti æstimatæ sunt pauca humi inhærentes spicæ residuæ: quanti facienda erat prima illa florentissima eloquentiæ seges, quam humanæ gloriæ spirans aura iucundissime agitabat? Quam quidem ex aliquibus eiusdem Cypriani locis licet veluti per transennam aspicere: reliquisse enim alicubi Cyprianum quædam impressa vestigia, quibus qualis quantaq. eius in dicendo vis esset, quemlibet facile mente conspiceret potuisse, S. Augustinus testatur, cum ait: Est tale quid in epistola beati Cypriani: quod ideo puto vel accidisse, vel consulto factum esse, vt sciretur a posteris, quam linguam doctrinæ Christianæ sanitas ab ista redundantia reuocauerit, & ad eloquentiam grauiorem modestioremq. restrinxerit: qualis in eius sequentibus litteris secure amatur, religiose appetitur, sed difficillime impletur.] hæc Augustinus. est locus ille in epistola ad Donatum, quem recitat: eam, si libet, lector consulat. Sed de Cypriani primordijs nunc satis.

XIII.

Aug. de Doctr. Christ. lib. 4. cap. 14.

IESV CHRISTI FABIANI PAP. PHILIPPI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 251. 13. 6.

Christi anno ducentesimo quinquagesimoprimum, Æmiliano & Aquilino Coss. Philippus sextu inchoauit Imperij annu: quo occisum esse, complures affirmant, dicentes Philippum annis tantum quinque expletis regnasse. Verum nobis magis probatur sententia dicentium ipsum annis septem imperasse: quod quidem Eusebius tum in Chronico habet, tum etiam in Historia. Confirmatur id ipsum quoque ex Fastis Casiodori, in quibus sub Philippo septem numerantur Consulatus. Consentit & vetus inscriptio, qua demonstratur, Philippos occisos anno Christi ducentesimo quinquagesimotertio: quam quidem inscriptionem suo loco ponemus. His accedit, quod, cum Philipporum necem contigisse tradant sub secundo Decij Consulatu, eos ad septimum annum Imperium produxisse liquet. Qui autem ab his diuersam inierunt de annis Philippi Imperij rationem, & hoc anno eum simul & filium necatos tradunt; cum Consulatus subducant e Fastis, ordine temporum semel confuso, diuersis se aliosq. implicant labyrinthis.

Euseb. lib. 6. cap. 32.

Cassiodor. Fast. & alij.

Pausan. in Fast. & alij. cum secuti.

D IESV CHRISTI FABIANI PAP. PHILIPPI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 252. 14. 7.

Sequenti anno ducentesimo quinquagesimosecundo, qui penes Latinos extant Fasti antiquiores, Decium atque Gratium Consules ponunt: quos aliqui, incerta sequentes, inconsulte nimis prætermisisse videntur: sed quem nos meliorem in his Fastis fiodoro sequamur, inuenimus neminem.

I. Cassiodor. in Chronico.

Hoc ipso anno, qui præcessit Decij persecutionem, grauis tumultus Alexandriae in Christianos excitatus est, instigante in eos mago quodam Ægyptios. Quam autem saeva ac furens hæc fuerit repentina grassatio, Dionysius Alexandrinus Episcopus scripsit ad Fabium Antiochenum Antistitem his verbis ab Eusebio recitatis: Non ex Imperatoris edicto persecutio apud nos incepta fuit, sed integro anno præuenerat. Nam vates (quisquis ille fuerit) malorum omnium, quæ huic ciuitati acciderunt, architectus, infinitam Gentilium turbam contra nos incitauerat impuleratque, atque adeo ad patriam suam & antiquam superstitionem defendendam magnopere instigarat: qui ab illo ad malevolentiam irritati, omnemq. aucupati licentiam ad scelus parrandum, solam pietatem & verum cultum demonum suorum istum censuerunt, vt Christianorum eade & sanguine suas crudeles manus respergerent.

II. PERSECUTIO IN ÆGYPTO EXCITATA A MAGO.

Euseb. lib. 6. cap. 34.

Primum igitur senem quemdam, Metram nomine, arreptum, impia verba contra Deum loqui mandant: cuius corpus, propterea quod eorum voluntati repugnabat, fustibus cædunt; vultum oculosq. præcutis arundinibus pungunt; ipsumq. adeo ad suburbia abductum, lapidibus obruunt. Deinde Fidelem mulierem, quæ vocabatur Annal. Eccl. Tom. 2. M m 3 Quincta.

III. METRÆ MARTYRIUM, ET QUINCTÆ.

Imperatoris ingressu persecutionem ab eo in Christianos conflata, eaq. confestim Fabianum Papam sublatum. Qui de nece Philipporum, & Decij Imperij exordio diuersam ab hac posita a nobis inierunt annorum rationem, quo tempore ingressum Decij, eodem & Fabiani interitum posuerunt. Sed qua ratione firmatus ac stabilis a nobis est annus primus Decij imperantis, eadem quoque hoc anno ponitur Fabiani Papae martyrrium: vt hac ratione dicendum sit, ipsum sedisse annos quindecim & dies quatuor, subijseq. martyrrium vigesima Ianuarij, qua die natalis eius habetur in tabulis Ecclesiasticis perpetua memoria consignatus. De eodem autem hac leguntur: Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros vigintiduos, diaconos septem, Episcopos per diuersa loca vndecim: qui sepultus est in coemeterio Callisti via Appia, decimotertio Kalend. Februarij. cessauit Episcopatus eius dies sex.]

FABIANI PAPAE MARTYRIUM.

VI. At vacasse sedem eius anno vno & amplius, dicemus anno sequenti in electione Cornelij. Ponitur & ab Eusebio hoc Christi anno Fabiani exitus: sed error apparet, dum habens Anterum sub Gordiano vita functum, Fabianum successorem annos tantum tredecim sedisse ponit: cum exploratissimum sit, non sub Gordiano, sed sub Maximino persecutore Anterum martyrio coronatum, atque Fabianum in locum eius post dies tredecim subrogatum. Certe & in libro de Romanis Pontificibus, Fabianum sedisse habes annos quatuordecim, menses vndecim, ac totidem dies: sedijseq. ad presentem vsque annum, quo Decius secundum Consulatum gessit.

VII. De persecutione autem a Decio excitata, hac in primis Eusebius: Philippo, vbi septem annis regnauerat, succedit Decius: qui odio quodam capitali, quo cum Philippo disidebat, insensus, persecutionem contra Ecclesiam concitat. Et Orosius: Continuo cum inuasisset Imperium, ob quod se etiam Philippos interfecisse docuit, ad persequendos interficiendosq. Christianos, se primus post Neronem feralia sparsit edicta, plurimosq. sanctorum ad coronas Christi de suis cruciatibus misit. Tantam quippe olim ex Christiano Imperatore sibi Fideles vendicant auctoritatem, vt ardore fidei inflammati, plerisque in locis sana, idola, & altaria sint demoliti: quod factum fuisse ab Ecclesijs in Ponto positis, Gregorius Nysenus testatur, nosq. ab eo scripta suo loco referemus paulo inferius. Porro Gentilium furor ille natiuus, inueteratumq. odium in Christianos, Philipporum auctoritate diu repressum, ipsorum morte mox veluti ruptis aggeribus, magno sese impetu in Christianos effudit, omnes sub Romano Imperio sitas inundans Ecclesias: vt re vera illud quoque de ea dici merito poterit: Nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro. Continuo enim summos Ecclesiae vertices, qui videbantur esse columnae, violento quodam impulsu secum abripuit, vt Fabianum Romanum Pontificem, Babylam Antiochenum Episcopum, & fama celebrem Alexandrum Hierosolymorum Antistitem, atque alios.

VIII. Sed antequam agamus de singulis, qualisnam esset his temporibus Ecclesiae status, quae praecefferit causa, vt Deus tam immanem persecutionem in Ecclesiam saeuire permiserit; quid in primis de ea re S. Cyprianus, qui praesens hac omnia exploratissima habuit, memoria commendat, adducamus in medium. Ipse igitur in commentario, quem scripsit de Lapsis, hac habet de huius temporis Christianae disciplinae vigore plane eneruato atque corrupto: Si (inquit) cladis causa cognoscitur, & medela vulneris inuenitur. Dominus probari familiam suam voluit: & quia traditam nobis diuinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem, & pene dixerim dormientem, censura caelestis erexit. Cumq. nos peccatis nostris amplius pati mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, vt hoc omne quod gestum est, exploratio potius, quam persecutio videretur. Studebant augendo patrimonio singuli, & obliti quid credentes aut sub Apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, infatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio deuota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidae fraudes, circumueniendis fratribus subdola voluntates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonij, prostituere Gentilibus membra Christi: non iurare tantum

MORIS CORRUPTI HVIVS TEMPORIS.

A tantum temere, sed adhuc etiam peierare: Praepositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odijs pertinaciter inuicem diffidere.

IX. Episcopi plurimi (quos & hortamento esse oportet ceteris & exemplo, diuina procuratione contempta, procuratores rerum saecularium fieri; derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quaestuosae nundinas aucupari; esurientibus in Ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus foenus augere) quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mereremur? cum iam pridem praemonuerit ac dixerit censura diuina: Si dereliquerint legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint; si iustificationes meas profanauerint, & praepcepta mea non obseruauerint: visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum. Praenunciata sunt ista nobis, & ante praedicta: sed nos datae legis & obseruationis immemores, id egimus per nostra peccata, vt, dum Domini mandata contempsimus, ad correctionem delicti & probationem fidei remedijs seuerioribus veniremus.] hac Cyprianus, tam magnae irae Dei causam aperiens.

X. At non destitit diuina clementia de ventura clade suos praemonere, quo male actorum poenitentia, bonorumq. operum studio & assiduis precibus imminentem plagam auerterent, vel aliqua saltem ex parte imminuerent. Sic quidem Christianae confessionis praeco nobilissimus Cyprianus inter alios, cum gladium venientem prauidebat, ex specula editorum proclamans, quonam modo illum praecauere deberent, suos commonuit, dicens: Quamquam sciam, fratres carissimi, pro timore, quem singuli debemus Deo, vos quoque illic assiduis orationibus & enixis precibus instanter incumbere: admonco tamen ipse religiosam sollicitudinem vestram, vt ad placandum atque exorandum Dominum non voce sola, sed & ieiunijs & lacrymis & omni genere precationis ingemiscamus.] & inferius: Quod magis suauis & compulit, vt has ad vos litteras scriberem, scire debetis, sicut Dominus ostendere & reuelare dignatus est, dictum esse in visione; Petite, & impetrabitis. Tunc deinde praepceptum plebi assidenti, vt pro quibusdam personis designatis sibi peterent: in petendo autem fuisse dissonas voces & dispares voluntates: & vehementer hoc displicuisse illi, qui dixerat, Petite, & impetrabitis; quod plebis inaequalitas discreparet, nec esset fratrum consensus vna, & simplex & iuncta concordia.]

XI. Paulo autem post hac idem Cyprianus subdit: Nam & illud ostensum est, quod se deret paterfamilias, sedente sibi ad dexteram iuuenis: qui iuuenis anxius, & cum quadam indignatione subtristis, maxillam manu tenens, maesto vultu sedebat. Alius vero in sinistra parte consistens rete portabat, quod se mittere, vt circumstantem populum caperet, minabatur. et cum miraretur quid hoc esset ille qui vidit; dictum est ei: Iuuenem qui ad dexteram sic sederet, contristari & dolere, quod praepcepta sua non obseruarentur: illum vero in sinistra exultare, quod sibi daretur occasio, vt a paterfamilias potestatem sumeret saeuendi. Hoc prius longe ostensum est, quam tempestas vastitatis huius oriretur: & videmus impletum, quod fuerat ostensum.] hucusque Cyprianus.

XII. De saeuissimis a Decio in Christianos ipso Imperij sui exordio edictis promulgatis, qualia ipsa fuerint, Dionysius Episcopus, qui his diebus praerat Ecclesiae Alexandrinae, & illa audiuit, atque legisse potuit, docet his verbis scribens ad Fabium Episcopum Antiochenum: Decij edictum erat iam vulgatum; illudq. tale profecto videbatur, quale Dominus praedixerat futurum, in quo terribilissima illa iam propemodum complebatur sententia: nimirum, electos, si possibile esset, in errorem inducendos fore. hinc omnes certe metu percussi obstupuerunt.] hac Dionysius. Meminit & Gregorius Nysenus de edictis tum in omnes Ecclesias a Decio editis: sed in primis ab admirabili propagatione fidei pacis temporibus facta, externoq. cultu in ecclesiarum erectione aucto, atque egregie illustrato auspiciatur; & quae Decium ad maximam iram incitauit, factam a Christianis idolorum atque altarium demolitionem narrat his verbis:

XIII. Iam enim in omnem partem peruaserat diuina praedicatio; & omnes tam in ciuitate, quam in ea quae circumcirca sita est regione, ad piam rectamq. dogmatis fidem erant traducti: altariaq. & templa, & quae in eis fuerant simulacra, erant euerfa: expurgata autem

EPISCOPI CORRUPTI MORIBVS.

a Psal. 38.

PERSECUTIO ANTEA DIVINITVS COGNITA.

b Cypri. epist.

VISIO DEI PERSECUTIONIS VENTURA.

c Euseb. lib. 6. cap. 34. DEICI EDICTVM QVALIB.

d Greg. Nysen. in Vita S. Greg. Thaum.

PROPAGATIO FIDEI CHRISTIANAE.

autem erat humana vita ab idolorum inquinamentis, extinctusque erat sceleratus nidor A sacrificiorum, ablutusque cruor ex altaribus, & sordes caesorum animalium: omnes autem in omni loco in Christi nomine templa erigebant & oratoria: cum Romanorum, qui tunc erat; Imperatorem subijt ira atque inuidia, propterea quod falsa quidem eius patria neglectui esset superstitio: augebatur autem mysterium Christianorum, & per totum Orbem terrae multiplicabatur Ecclesia, per eos qui semper verbo adijciebantur, crescens in magnitudinem. Et cum existimasset, fieri posse ut diuinæ virtuti sua resisteret acerbitas, & reprimeret quidem mysterij prædicationem, dissolueret autem coetus Ecclesiarum, rursus autem traduceret ad simulacra eos qui ad verbum processerant: ad Gentium Præsides mittit edicta, terribiles supplicij minas in eos statuens, nisi omnibus probis, contumelijs, & cruciatibus afficerent eos qui nomen Christi adorabant, & terrore & cruciatibus eos rursus adducerent ad patrium cultum demonum.] hæc Gregorius.

XIV. His acceptis edictis, Præsides in prouincijs quàm immaniter in Christianos saue-
a Cypr. epist. 8. edit. Pamel. GRAVIS PERSECUTIO IN ECCLESIA AFRICANA.
 rint, ex ijs quæ acta in Africa S. Cyprianus^a testatur, & quæ in ceteris prouincijs gesta sunt, facile possumus intelligere. ait enim: Tormenta venerunt, & tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis: tormenta quæ ad coronam non facile dimittant, sed tam diu torqueant, quàm diu deficiant: nisi si aliquis diuina dignatione subtrahatur, inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam, non termino supplicij, sed velocitate moriendi.] hæc Cyprianus.

XV. Sed & de multis tormentorum generibus, quæ Præsides sibi artificum peritia comparabant, tunc exhibitis, Gregorius Nyssenus^b, qui ab auia S. Macrina seniori, eiusdem Ecclesiæ alumna, ea potuit didicisse, hæc habet: Neque aliud tunc publicum, aut priuatum quicquam agebatur, aut vllum ponebatur studium ab his qui tractabant publica, quàm vt obsiderent & punirent eos qui fidem sequebantur. Erant autem non solum minæ verborum terribiles, sed cum ijs varius apparatus suppliciorum nullum non afferebat stuporem; & antequam veniretur ad periculum, metum incutiebant hominibus enses, & ignis, & bestia, & fossæ, & instrumenta ad torquendum membra accommodata, & ferrea in igne cathedra, & ligna erecta, in quibus eorum extensa qui persisterant, corpora porrectis horrendis laniabantur vngulis, & alia innumerabilia ad multiplices corporum cruciatus inuenta ab eis excogitabantur: vnumque studium erat ijs, qui hanc habebant potestatem, vt nullus eo posset ostendi scelere superior. Alij quidem deferebant, alij vero indicabant, alij vero scrutabantur eos qui erant absconditi: alij inuadebant eos qui fugiebant: alij autem iniectis oculis in facultates Fidelium, vt D rebus eorum potirentur, prætextu pietatis & religionis, eos qui fidem amplectebantur, exagitabant.] hucusque Gregorius.

XVI. Hunc in modum cum persecutio in Ecclesiam grassaretur, primo ipso sui furoris imperu complures vbique prostrauit; ipsos nimirum, quos antea delicia & concupiscentia subiugasset: et cuius magis male acta vita esset sordibus inquinata, eius turpior erat lapsus atque negatio. Hos enim in primis S. Cyprianus deplorat in libro de Lapsis, sic dicens: Non expectauerunt saltem vt interrogati negarent, vt thus accenderent apprehensi. Ante aciem multi victi sine congressione prostrati, nec hoc sibi reliquerunt, vt sacrificare idolis viderentur inuiti. Vltro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent. Quid illi, qui a magistratibus vespera urgente dilati sunt? quod E ne eorum differretur interitus, etiam rogauerunt? et paulo post: Ac multis proprius interitus satis non fuit: hortamentis mutuis in exitium suum populus impulsus est: mors inuicem letali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi, vel attracti: amiserunt paruuli quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti] nimirum gratiam per baptis- mi illustrationem acceptam: ex instituto enim Ecclesiæ, paruuli etiam baptizabantur & infantes.

XVII. Vnde autem facta sit illis tanta ruina occasio, paulo inferius declarat his verbis: Dissimulanda, fratres, veritas non est, nec vulneris nostri materia & causa reticenda. Decepit multos patrimonij sui amor cæcus: nec ad recedendum parati aut expectari esse potuerunt, quos facultates suæ velut compedes ligauerunt: illa fuerunt remanentibus

A nentibus vincula, illæ catenæ, quibus & virtus retardata est, & fides pressa, & mens vincta, & anima præclusa, vt serpenti terram secundum Dei sententiam deuoranti præda & cibus fierent, qui terrestribus cupiditatibus inhærent.] hæc & alia multa de his Cyprianus. Erant autem lapsorum casus varij atque distincti, dum quidam ex ipsis (vt dictum est) non rogati procurerent: rursus vero quidam se inuitos id agere contestarentur: alij rursus, qui primo confitentes, inde metu poenarum a fide negando deficerent.

Rursus vero lapsorum duplex ab eodem Cypriano ponitur differentia: aliorum XVIII. scilicet, quos nominat Sacrificatos, vel Thurificatos, ac Idololatrias communi voce: aliorum vero, quos appellat Libellaticos, de quibus plura in epistola ad Antonianum^a. Dicuntur autem Sacrificati, omnes qui quomodocumque immolassent, vel immolata gustassent: Thurificati autem, qui thus obtulissent: Idololatrae æque omnes qui quemlibet religionis cultum idolis publice exhibuissent. Libellaticos autem eos esse, significare tradunt, qui cum sacrificium offerre publice cogerentur, se data pecunia redemissent: de quibus hæc idem in eadem ad Antonianum epistola: Cum ergo inter ipsos qui sacrificauerint, multa sit diuersitas: quæ inclementia est, & quàm acerbam duritia, Libellaticos cum his qui sacrificauerunt, iungere? quando is, cui libellus acceptus est, dicat, Ego prius legeram, & Episcopo tractante cognoueram non sacrificandum idolis, nec simulacra a seruo Dei adorari debere: & idcirco ne hoc facerem quod non licebat, cum occasio libelli fuisset oblata, quem nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandauit: Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non posse; dare me ob hoc præmium, ne, quod non licet, faciam.] hæc Cyprianus; quæ licet plana videantur, tamen subobscura redduntur ex alijs quæ sparsim in diuersis Cypriani locis sæpe leguntur.

At colligitur ex ijs, non sic Libellaticos esse dictos (vt multi putant) quod libellum XIX. offerrent magistratui, quem potius ab eo acciperent: id enim illis verbis declarat Libellaticus ille apud Cyprianum, sic dicens: Libellum nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio.] Sed & insuper in epistola Cleri Romani^b ad Cyprianum, de Libellaticis hæc dicuntur: Sententiam nostram dilucida expositione protulimus aduersus eos, qui se ipsos infideles illicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi euasuri irretientes illos diaboli laqueos viderentur, quo non minus quàm si ad nefarias aras accessissent, hoc ipso quod ipsum contestati fuerant, tenerentur: sed etiam aduersus illos qui acta fecissent, licet præsentibus, cum fierent, non affuissent; cum præsentiam suam vtrique vt sic scriberentur, mandando fecissent, &c.] ex quibus patet, a Romana Ecclesia etiam Libellaticos acrius condemnari, vt infideles. Insuper vero idem qui supra Cyprianus de Lapsis: Nec sibi (inquit) quo minus agant poenitentiam, blandiantur, qui etsi nefandis sacrificijs manus non polluerunt, libellis tamen conscientiam prostituerunt. Et illa professio denegantis, contestatio est Christiani, quod fuerat abnuentis: fecisse se dixit, quod alius faciendo commisit.] hæc ipse. Quibus omnibus exprimere videtur, Libellatici causam fuisse huiusmodi, vt, etsi minus quis sacrificium dijs offerret, tamen aliqua per se vel per alium edita professione fidem negaret: ne vero, sicut ceteri, traheretur ignominiose ad aram, id pecunia (vt dictum est) redimebat.

Quamobrem errare existimo, qui putant illos dictos esse Libellaticos, qui pretium XX. soluerent, ne cogerentur fidem negare. Nam nullum fuisse crimen, vexationem a Gentilibus in persecutione inferri solitam pecunia redimere, satis superius ex totius Ecclesiæ vsu, & canone Petri martyris Episcopi Alexandrini, demonstratum est, dum Tertulliani errorem ex Montani schola acceptum confutauimus, quo dicebat, nemini licere pro sui liberatione, ne ad iudicium duceretur, pecuniam soluere. Nec enim putandum, improbatam in Ecclesia opinionem Tertulliani Cyprianum esse sectatum, minus autem Romanam Ecclesiam, quæ (vt vidimus) æque cum Cypriano Libellaticos damnat.

Quantum igitur ex nuper citatis & alijs locis de Libellaticis assequi licet; hunc in XXI. modum rem geri consueuisse putamus: Cum propositis (quod dictum est) a prouinciarum Præsibus Decij Imperatoris edictis, vt Christiani omnes sacrificarent; qui id facere

LAPSORVM DI-
VERSARVM GENERA-
rum Cyprian. epi-
stola 32.

LIBELLATICI
QUINAM DIC-
TI SINT.
b Apud Cypri-
anum 31.

ERROR DE LIBEL-
LATICIS CON-
FUTATVR.

CAUSA LIBEL-
LATICORVM.
QUALIS ESSET.

id facere erubescerent, Magistratum adirent, vel ad eum alios suo nomine mitterent, rogarentq. no ad sacrificium immolandum compellerentur: ceterum se Christum negare, iudemq. etiam pro huiusmodi dispensatione consequenda pecuniam sponderent: Magistratus vero post negationem concessionis libellum scriberet, atque ei qui petisset daret, vel absenti mitteret, quo munitus tutus absque poena consisteret. Qui igitur hunc in modum fidem prodidissent, ac similiter perdidissent, Libellatici dicebantur, quod libellum securitatis a Magistratu conscriptum accepissent, cum negassent. Hæc est igitur de Libellaticis nostra sententia, ex ante citatis locis deducta, & alio planiori paulo inferius confirmanda.

XXII. De huiusmodi autem, qui a Proconsulibus dari solerent, libellis concessionis & indulgentiæ, meminit Vlpianus, dicens: Vbi decretum necessarium est, per libellum id Consul expedire non potest. Omnia enim, quæcumque causæ cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri.] quam quidem Vlpiani sententiam perperam meo iudicio interpretati sunt, qui intelligendam putarunt de libellis supplicibus prouinciarum Præsidiibus offerri solitis: cum potius de illis debeat accipi libellis, quia iudicibus, cum concederent aliquid, dimanarent; quos (vt habetur in casu proposito) qui aliquid sibi concedi optassent, acciperent: qui tamen tunc tantum dabantur, cum (vt ait Iureconsultus) res nullam aliam causæ cognitionem desideraret, quod in nullius præiudicium verteretur.

XXIII. Diuersum plane ab ijs libellorum genus illud erat, quo Christiani illi nequissimi, statim atque audissent promulgatum edictum; ne caperentur, vel iacturam aliquam in bonis paterentur, confestim suæ negationis Præsidi libellum offerebant. Meminit eiusmodi generis libelli Plinius in epistola ad Traianum his verbis: Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse: cum præsentem me Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri, thure & vino supplicarent: præterea maledicerent Christo.] longe vero diuersos ab ijs esse Libellaticos, qui (vt dictum est) non darent, sed acciperent libellos a Proconsule, nemo non videt.

XXIV. Ad omnem vero hac de re ambiguitatem tollendam, dicimus, Libellaticos non esse eiusmodi, vt pretium soluerent, ne cogerentur negare; sed negasse eos Christum: verum ne palam, vt alij, offerre sacrificium vel libamina cogerentur, spondidisse pecuniam. Est de eiusmodi negatione Libellatici egregium testimonium Cypriani in epistola ad Hispanos; vbi cum agit de Martiale Episcopo, quem ait fuisse libello contaminatum, hæc de eodem subdit: Martialis quoque præter Gentilium turpia lulentia conuiuia, & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana sepulchra depositos, & alienigenis conspultos, Actis etiam publice habitis apud procuratorem Ducenarium, obtemperasse se idololatriæ, & Christum negasse, contestatus sit, &c.] Igitur vt Martialis Libellaticus diceretur, hoc præcessit, quod Actis publicis se Christum negare fuerit contestatus: ob eamq. causam postea securitatis a Proconsule (vt demonstratum est) data pecunia libellum acceperit. Hæc autem de Libellaticis pluribus nos oportuit elucidasse, quod omnes, quos viderim, in hoc hallucinatos inuenerim, putantes eos Libellaticos dici, qui, ne cogerentur Christum negare, pecunia se redimerent: incaute nimis hac ex parte cogentes non Cyprianum modo, sed & Romanam Ecclesiam Libellaticos æque damnantem, ad stipulari Tertulliano, qui negaret nefas esse Christiano, pecunia a persecutoribus se redimere. At satis de lapsis, & lapsorum huius temporis diuersis generibus.

XXV. Iam vero cetera, quæ ad eiusmodi persecutionem spectare videntur, enarrare aggrediamur: ac in primis quid Romæ, deinde quid in alijs nobilioribus Orbis Ecclesijs actum sit, ex ijs potissimum auctoribus, qui præsentem res gestas inspexerunt, vel ab alijs eisdem intuitis acceptas scripserunt. Quod itaque hæc omnium acerbissima persecutio fuerit in Romanam Ecclesiam concitata; illud vnum potest esse perspicuo argumento, dum (quod numquam aliàs accidisset) S. Fabiano Catholice religionis Antifite martyrio coronato, ne per annum quidem valuit ei subrogari successor; licet causæ vrgentissimæ intercederent, quibus consultandis vniuersali (vt demonstrabimus) opus esset Episcopo. Pauci autem ex Clero Romano residui, magno modestiæ exemplo

XXII. De huiusmodi autem, qui a Proconsulibus dari solerent, libellis concessionis & indulgentiæ, meminit Vlpianus, dicens: Vbi decretum necessarium est, per libellum id Consul expedire non potest. Omnia enim, quæcumque causæ cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri.] quam quidem Vlpiani sententiam perperam meo iudicio interpretati sunt, qui intelligendam putarunt de libellis supplicibus prouinciarum Præsidiibus offerri solitis: cum potius de illis debeat accipi libellis, quia iudicibus, cum concederent aliquid, dimanarent; quos (vt habetur in casu proposito) qui aliquid sibi concedi optassent, acciperent: qui tamen tunc tantum dabantur, cum (vt ait Iureconsultus) res nullam aliam causæ cognitionem desideraret, quod in nullius præiudicium verteretur.

XXIII. Diuersum plane ab ijs libellorum genus illud erat, quo Christiani illi nequissimi, statim atque audissent promulgatum edictum; ne caperentur, vel iacturam aliquam in bonis paterentur, confestim suæ negationis Præsidi libellum offerebant. Meminit eiusmodi generis libelli Plinius in epistola ad Traianum his verbis: Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse: cum præsentem me Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri, thure & vino supplicarent: præterea maledicerent Christo.] longe vero diuersos ab ijs esse Libellaticos, qui (vt dictum est) non darent, sed acciperent libellos a Proconsule, nemo non videt.

XXIV. Ad omnem vero hac de re ambiguitatem tollendam, dicimus, Libellaticos non esse eiusmodi, vt pretium soluerent, ne cogerentur negare; sed negasse eos Christum: verum ne palam, vt alij, offerre sacrificium vel libamina cogerentur, spondidisse pecuniam. Est de eiusmodi negatione Libellatici egregium testimonium Cypriani in epistola ad Hispanos; vbi cum agit de Martiale Episcopo, quem ait fuisse libello contaminatum, hæc de eodem subdit: Martialis quoque præter Gentilium turpia lulentia conuiuia, & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana sepulchra depositos, & alienigenis conspultos, Actis etiam publice habitis apud procuratorem Ducenarium, obtemperasse se idololatriæ, & Christum negasse, contestatus sit, &c.] Igitur vt Martialis Libellaticus diceretur, hoc præcessit, quod Actis publicis se Christum negare fuerit contestatus: ob eamq. causam postea securitatis a Proconsule (vt demonstratum est) data pecunia libellum acceperit. Hæc autem de Libellaticis pluribus nos oportuit elucidasse, quod omnes, quos viderim, in hoc hallucinatos inuenerim, putantes eos Libellaticos dici, qui, ne cogerentur Christum negare, pecunia se redimerent: incaute nimis hac ex parte cogentes non Cyprianum modo, sed & Romanam Ecclesiam Libellaticos æque damnantem, ad stipulari Tertulliano, qui negaret nefas esse Christiano, pecunia a persecutoribus se redimere. At satis de lapsis, & lapsorum huius temporis diuersis generibus.

XXV. Iam vero cetera, quæ ad eiusmodi persecutionem spectare videntur, enarrare aggrediamur: ac in primis quid Romæ, deinde quid in alijs nobilioribus Orbis Ecclesijs actum sit, ex ijs potissimum auctoribus, qui præsentem res gestas inspexerunt, vel ab alijs eisdem intuitis acceptas scripserunt. Quod itaque hæc omnium acerbissima persecutio fuerit in Romanam Ecclesiam concitata; illud vnum potest esse perspicuo argumento, dum (quod numquam aliàs accidisset) S. Fabiano Catholice religionis Antifite martyrio coronato, ne per annum quidem valuit ei subrogari successor; licet causæ vrgentissimæ intercederent, quibus consultandis vniuersali (vt demonstrabimus) opus esset Episcopo. Pauci autem ex Clero Romano residui, magno modestiæ exemplo

A plo, ab electione Romani Pontificis abstinerunt, quod fauens persecutio collegas complures in carceres abduxisset, aliosq. aliter disperisset. Porro ob maximam quidem temporum difficultatem, quam atrox inuexerat persecutio, dilatam esse tam longo tempore noui Pontificis electionem, idem Clerus Romanus ad Cyprianum scribens aperte demonstrat his verbis: Post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani, nondum est Episcopus propter rerum & temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur.]

Qui ergo sic collecti in vnum asseruarentur, probe scientes ex antiquiori consuetudine, sublato visibili vniuersalis Ecclesiæ capite, suarum esse partium (quippe qui propinquiora membra capiti inhaerent) Catholice Ecclesiæ vbique locorum positæ prospicere atque consulere: in ijs quæ licerent, ipsius capitis munera expleuerunt. Quæ autem hoc anno vacantis sedis ab eis in vnum coeuntibus erga ceteras in orbe Romano positas Ecclesias acta sint, licet non appareant; ex his tamen quæ gesta sunt in Ecclesia Africana, ex eiusdem Cleri ac Cypriani Carthaginensis Episcopi litteris vltro citroq. datis ac redditis, quid cum principalioribus ceteris Ecclesijs actum sit, facile possumus intelligere.

Fabiano igitur glorioso martyrio ex hac vita subtracto, ne lateret etiam transmari- nas Ecclesias quid patratum esset in caput, cuius eadem membra essent, Clerus Romanus confestim datis ad eas litteris significauit. officium certe non leuis ponderis vel momenti fuit, nempe vt summi Pastoris exemplo ceteri quoque qui diuersis in regionibus præessent Ecclesijs Episcopi inflammarentur: vt libentissimo animo mortem opterent pro Ecclesia sibi commissa, cum id gregis vtilitas postularet: et quod faceret summus Sacerdos, qui essent inferioris ordinis clerici, ac ceteri denique Fideles infimæ classis peragere minime detrectarent. Scripsisse Romanum Clerum de Fabiani Papæ martyrio ad Episcopum Carthaginensis Ecclesiæ litteras, redditæ a S. Cypriano ad eum his verbis significant: Cum de excessu boni viri, collegæ mei, rumor ad nos incertus esset, fratres carissimi, & opinio dubia nutaret: accepi a vobis litteras ad me missas per Clementium hypodiamonum, quibus plenissime de glorioso eius exitu intruerer: et exultavi satis, quod pro integritate administrationis eius, consummatio quoque honesta processerit. in quo vobis quoque plurimum gratulor, quod eius memoriam tam celebri & illustri testimonio prosequamini: vt per vos innotesceret nobis, quod & vobis esset circa Præpositi memoriam gloriosum, & nobis quoque fidei ac virtutis præberet exemplum. Nam quantum perniciofa res est ad sequentium lapsum ruina Præpositi; in tantum contra vtile est & salutare, cum se Episcopus per firmamentum fidei fratribus præbet imitandum.] hæc Cyprianus: qui ea epistola Fabianum modo collegam, modo vero Præpositum nominat, vt pote qui cum coepiscopus esset, potestate tamen in hierarchico ordine ceteris ille præpositus esset Episcopis: cum alioqui voce collegæ, non semper in ordine pares, sed in ministerio consortes, Africani Episcopi consueverint nominare; quippe qui presbyteros etiam reperiuntur appellasse collegas; & multo frequentius Prælatos ipsos dixisse collegas, Episcopos sibi subiectos.

Vacasse quidem annum integrum & amplius sedem Romanam, non sex dies, vel menses, vt alij affirmant; quæ mox dicturi sumus, aperte satis declarabunt. Non solum autem in ipsum Fabianum Romanum Pontificem primo sui impetu persecutio fauijt, sed & in alios quoscumque reperire potuit eiusdem Ecclesiæ florentissimæ clericos, progressa est. Siquidem post eius passionem (vt tradit liber de Romanis Pontificibus) Moyses & Maximus presbyteri & Nicostratus diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi. Ad quos cum adhuc eadem sede vacante Cyprianus iterum scribens, eos iam annum in carcere exegisse testetur; plane apertissime ostendit, ultra annum spatium fuisse Romanam Ecclesiam sine pastore. ait enim: Eant nunc magistratus, & Consules, siue Proconsules; annuæ dignitatis insignibus & duodecim fascibus gloriantur: Ecce dignitas cælestis in vobis honoris annui claritate signata est, & iam reuertentis anni volubilem circulum victricis gloriæ diuturnitate transgressa est.] Reuolensq. idem singula eius anni tempora, hieme quidem in carcerem fuisse detrusos indicat, nempe mense Ianuarij, quo (vt monstratum est) Fabianus martyrium consummauit. Verum scripam esse ad dictos confessores citatam Cypriani epistolam, prius

XXVI. ROMANVS CLERVS SEDE VACANTE CVRAT OMNES ECCLESIAS.

XXVII. DE MARTYRIO FABIANI LITTERARVM.

Cypri. epist. 4.

Concil. Carth. 4. c. 25. d. Concil. Afric. c. 21. 22. 31.

XXVIII. ANNI VNIVS TEMPVS SEDIS VACANTIS PROBATE.

Cypri. epist. 16. edit. Pamel.

quàm Cornelius crearetur Romanus Episcopus; illud certo est argumento, quod scribit ad eos tunc pace & vnitare concordēs, quos postea in creatione Cornelij constat schismate fuisse diuisos, quibusdam ex ipsis Nouatiano studentibus, vt inferius suo loco apertius fufiusq. dicturi sumus.

XXIX. MARTYRES ROMANAE PASSI SVB DECIO.

2 April. Sur. 2000. 4. 20 die.

XXX.

EVGA CYPRIANI EPISCOPI CARTHAG.

6 Cyprian. epist. 55.

Idem epist. 69.

Idem epist. 90. solit. Pamel.

XXXI.

QUINQUE PRESBYTERI HABENTIBUS CYPRIAN. EPIS.

XXXII.

CLERVS ROMANAE SOLICITVS PRO ECCLESIA AFRICANA.

2 April. Cyprian. epist. 8.

Inter innumeram pene Romanorum multitudinem martyrum recensentur nobilissimae illae virgines Victoria & Anatholia, quae abductae Thoram ad lacum Velinum post multa certamina martyrium consummarunt die nona Iulij. Habentur & Calocerus atque Parthenius huius temporis insignes martyres: quorum prior cum esset praepositus cubiculi vxoris Decij, alter vero alterius muneris primicerius; nolentes idolis sacrificare, ab eodem Imperatore occidi iussi sunt decimanona die mensis Maij: Sed & Secundianus Valeriani Praefecti Assessor, necnon Marcellinus ac Verianus ab Vrbe ad Centumcellas amandati, a Quadrato Consulari post alia tormenta sub gladio probati sunt nona die Augusti. Extant eorum Acta, sed illa corrupta, in quae Xysti Papae nomen irrepit: nam sub Decio Imperatore certum est fuisse passos. Sunt & alij complures tunc martyrio coronati, quorum nomina haud satis explorata habentur.

Cum eadem persecutio, eodem prope quo Romae tempore, litteris Decij a Praesidibus prouinciarum ac Proconsulibus in diuersis Orbis partibus esset indicta: quodam veluti terramoto fuit Ecclesia vniuersa concussa; eoq. saeuit impetu, vt complures, licet fortissimi, se subdlexerint, ac inter alios sanctissimus Cyprianus: idq. diuino Spiritu nedum suadente, sed propemodum impellente, cum magna Gentilium siti posceretur ad necem. Scribens enim ipse postmodum ad Cornelium Papam, de populi in eum clamoribus, quibus Circus intonuisset atque Theatrum, cum ad leonem voce omnium peteretur, haec ait: Toties ad leonem petitus in Circo, in Amphitheatro, Dominicae dignationis testimonio honoratus: his ipsis etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia quae edicto proposito celebrare populus iuebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in Circo. haec illi frementes, quod Cyprianum ab oculis omnium subductum esse, indignissimo animo ferrent. Sed idem absens scriptus fuit, atque bonis omnibus spoliatus: quod ipse litteris Florentium Pupianum compellans, testatur his verbis per ironiam inquit: Persecutio enim veniens te ad summam martyrij sublimitatem prouexit: me autem proscritionis onere depressit, cum publice legeretur: Si quis tenet, vel possidet de bonis Caecilij Cypriani Episcopi Christianorum: Vt etiam qui non credebant Deo Episcopum constituenti, vel diabolo crederent Episcopum proscriterenti. Nec haec iacto, sed dolens profero. haec ipse: qui & ad presbyteros Carthaginensis Ecclesiae scribens, diuino monitu se latebras quaesisse testatur.

Sed & illud nefandum tunc accidit, vt ex Clero Carthaginensi quinque presbyteri, fidei desertores facti, sese ad persequendos Fideles adiunxerint magistratibus: de quibus haec obiter Cyprianus, dum agit de Felicissimo schismatico ac ceteris illi inhaerentibus presbyteris: Quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quam quinque primores illi, qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, vt fidem nostram subruerent, vt gracilia fratrum corda ad letales laqueos prauaricatione veritatis auerterent.]

Ceterum quod ad Cyprianum pertinet; Clerus Romanus aequo animo tulit, reete factum existimans, tantum Episcopum in tanta rerum perturbatione, se ad tempus relicta Ecclesia subduxisse, vt opportuniori tempore in medium prodiret, & dilatatum martyrium maiori Ecclesiae vtilitate suscipere: atque ita ad tempus cessasse, vt hac via melius aliorum saluti consulere, & gloriosiore sibi interim victoriam compararet. Sed videas inter haec de Ecclesia desituta pastore eundem Romanum Clerum anxium esse, eandemq. sollicitudinem vniuersi gregis sedulo agitare consilio, qualem viuens Pontifex suscipere consueuerat. Acceperat haec Clerus a Clementio subdiacono iterum ex Africa misso, cui litteras de Fabiani obitu, quas diximus, dederat ad Cyprianum. Quamobrem vt a pastore relicta Ecclesia Carthaginensem in officio contineret, quamprimum ad eius Clerum scripsit epistolam, in cuius exordio haec habet: Didicimus secessisse benedictum Papam Cyprianum, a Clementio subdiacono, qui a vobis ad nos venit certa ex causa: quod vtique recte fecerit, propterea quod cum sit persona insignis, &c.]

Idemq.

A Idemq. Romanus Clerus de vniuersali sibi cura pastorali impendente haec subdit: XXXIII. Et cum incumbat nobis, qui videmur praepositi esse, & vice pastoris custodire gregem; si negligentes inueniamur, dicetur nobis, quod antecessoribus dictum est, qui tam negligentes praepositi erant: Quoniam a perditum non requisuimus, &c.] hortatur eos, vt & ipsi pastoris optimi specimen edant, & vicem gerant: ad quod praestandum suo exemplo corroborat, haec addens: Non enim hoc solum verbis vos horramur; sed discere poteritis a pluribus, a nobis ad vos venientibus, quoniam ea omnia nos, Deo adiunante, & fecimus & facimus cum omni sollicitudine & periculo saeculari, ante oculos plus habentes timorem Dei & poenas perpetuas, quam timorem hominum & breuem iniuriam, non deserentes fraternitatem, & exhortantes eos stare in fide, & paratos esse debere ire cum Domino. Sed & ascendentes (nempe in Capitolium) ad hoc quod compellebantur, reuocauimus. Ecclesia ista fortis in fide: licet quidam terrore ipso compulsi, siue quod essent insignes personae, siue apprehensi timore hominum, reuertuntur: quos quidem separatos a nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus, & hortamur agere poenitentiam, si quo modo indulgentiam poterunt recipere ab eo, qui potest praestare: ne, si relictis fuerint a nobis, peiores efficiantur.] haec ibi de inuictis clericorum Romanae Ecclesiae robore & vigilantia.

Verum non tantum vt istud ipsum faciant, eos admonent; sed vt infirma Ecclesiae membra non negligant, & curent diligenter sacra martyrum corpora, hortantur, addentes: Siue viduae, siue clydomani (nempe fluctuantes) qui se exhibere non possunt, siue hi qui in carceribus sunt, siue exclusi a sedibus suis, vtique habere debent qui eis ministrent. Sed & catechumeni apprehensi infirmitate, decepti esse non debent, vt eis subueniatur. Et, quod maximum est, corpora martyrum aut ceterorum si non sepeliantur, grande periculum imminet eis quibus incumbit hoc opus.] haec & alia Clerus Romanus ad Clerum Carthaginensem, pro munere & officij necessitate ad salutem atque stabilitatem omnium Ecclesiarum intentus: quippe quod Petri Ecclesiae essent administri, vniuersalis gregis erat illis cura mandata; ad hocq. spectat, quod habent in fine: Harum litterarum exemplum ad quoscumque poteritis transmittere, per idoneas occasiones, vel vestras faciatis, siue nuncium mittatis, vt stent fortes & immobiles in fide.] quibus apparet has fuisse litteras Circulares, quibus vniuersae Africae Ecclesiae pariter admonerentur; vel, si expediret, alias ipsi eiusdem argumenti conscriberent.

Quod rursus pertinet ad Cypriani secessum, Pontius diaconus in eiusdem rebus gestis a se conscriptis haec ait: Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem? vt nihil aliud excusum, ipse postmodum passus est: quam passionem vtique ex more vitaret, si & ante vitasset. Fuit vero formido illa, sed iusta formido, quae Dominum timeret offendere; formido quae praecipis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, & fides diuinis admonitionibus mancipata, credidit se, nisi Domino latebram tunc iubenti paruisset, etiam ipsa passione peccare.] haec Pontius.

Idem ipse Cyprianus ex praeepto Domini se tunc secessisse testatur: ad sui enim excusationem, apologeticam scripsit ad Romanum Clerum epistolam, instituti sui (vt par erat) rationem reddens his verbis: Quoniam comperi, fratres carissimi, minus simpliciter & minus fideliter vobis renunciari, quae hic a nobis & gesta sunt, & geruntur: necessarium duxi has ad vos litteras facere, quibus vobis actus nostri & disciplinae & diligentiae ratio redderetur. Nam sicut Domini mandata instruunt, orto statim turbationis imperio primo, cum me clamore violento frequenter populus flagitasset; non tam meam salutem, quam me quietem fratrum publicam cogitans, interim secessi; ne per inuerecundam praesentiam nostram seditio, quae coeperat, plus prouocaretur. Absens tamen corpore, nec spiritu, nec actu, nec monitis meis defui, quo minus secundum Domini praeepta, fratribus nostris, in quibus possem, pro mea mediocritate consulerem. Et quid egerim, loquuntur vobis epistolae pro temporibus emissae numero tredecim, quas ad vos transmisi.] haec Cyprianus: qui & earundem epistolarum argumenta ibi subtexit. voluit namque easdem tredecim a se ad suos scriptas epistolas, quo Romanae Ecclesiae de impensa cura erga Dominicum gregem sibi commissum, esset in omnibus plenissime satisfactum, ad Clerum mittere, penes quem eius

Annal. Eccl. Tom. 2.

Nn 2

secessus

secessus fuerat ignaviae ac socordiae nomine redditus falsa relatione suspectus: purgareq. se in omnibus apud eos studuit; quod maiestatem, quam sciret esse, ac venerari ipse solum in capite, eo dempto, non deficere putaret in membris, eidem compage propinquois unitatis adnexis.

XXXVII. At quoniam, quanam illae tredecim essent epistolae, ex adscriptis in ea ipsarum argumentis facile potest intelligi: quo ordine ab ipso sunt positae, eadem percensere, & quod ad rerum gestarum cognitionem & pristinum insinuandum Ecclesiae morem spectent, hic intexere (quod instituti ratio postulat) non grauabimur. Cum autem primis illis in eo secessu datis ad Clerum litteris, quid agere deberent, se docuisse tradat: eius plane sunt argumenti duae epistolae illae in editione Pamelij quinto & sexto loco concinne positae: quarum priore, quid eo persecutionis tempore erga pauperes atque victos deberent sollicitate agere, his plane verbis admonuit:

XXXVIII. Quoniam mihi interesse nunc non permittit loci conditio, peto vos pro fide & religione vestra fungamini illic & vestris partibus & meis; vt nihil vel ad disciplinam, vel ad diligentiam desit. Quantum autem ad sumptus suggerendos, siue illis qui gloriosa voce Deum confessi in carcere sunt constituti, siue ijs qui pauperes & indigentes laborant, & tamen in Domino perseverant, peto nihil desit: cum summa omnis, quae reducta est, illic sit apud clericos distributa propter eiusmodi casus, vt haberent plures, vnde ad necessitates & pressuras singulorum operari possint. Peto quoque ad procurandam quietem solertia & sollicitudo vestra non desinat. Etsi fratres pro dilectione sua cupidi sunt ad conueniendum & visitandum confessores bonos, quos illustrauit iam gloriosis initijs diuina dignatio: tamen caute hoc, & non glomeratim, nec per multitudinem simul iunctam puto esse faciendum; ne ex hoc ipso inuidia concitetur, & introcundi aditus denegetur; & dum insatiabiles multum volumus, totum perdamus. Consulite ergo, & prouidete, vt cum temperamento hoc agi tutius possit: ita vt presbyteri quoque, qui illic apud confessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vias alternent: quia & mutatio personarum, & vicissitudo conuenientium minuit inuidiam. Circa omnia enim mites & humiles, vt seruis Dei congruit, temporibus seruire, & quieti prospicere, & plebi prouidere debemus.] haec ad presbyteros & diaconos Ecclesiae Carthaginensis primis litteris Cyprianus.

XXXIX. In eis etiam inter alia multa illud notatu dignissimum, adeo flagrasse desiderio sanctissimos illorum temporum Christianos sacratissimi illius in Ecclesia offerri soliti sacrificij, quod Missam quoque (vt demonstratum est) maiores dixere; vt sacerdotes Christianae religionis intimos etiam carceres penetrarent, offerrent, & eidem ibi positus confessoribus participarent. Rursus vero eodem propemodum argumento ad eosdem secundam dedit epistolam, qua primum animi sui consilium quodnam fuerit, cum audisset plurimos e plebe ac etiam e Clero esse tormentorum timore prostratos, aperit, dicens: Quamquam causa compelleret, vt ipse ad vos properare & venire deberem; primo cupiditate & desiderio vestri, quae res in votis meis summa est; tum deinde, vt ea, quae circa Ecclesiae gubernacula utilitas communis exposcit, tractare simul, & plurimorum consilio examinata limare possemus: tamen potius visum est adhuc interim latebram & quietem tenere, respectu utilitatum aliarum quae ad pacem omnium nostrum pertinent & salutem, quarum vobis a Tertullo fratre nostro carissimo ratio redderetur: qui pro certa sua cura, quam impense diuinis operibus impertit, etiam huius consilij auctor fuit, vt cautus & moderatus existerem, nec me in conspectum publicum, & maxime eius loci, vbi toties flagitatus & quaesitus fuisset, temere committerem.]

XL. At quoniam Cypriano hoc fixum in corde erat, vt in carcere constitutis fidei confessoribus omne exhiberetur officium; rursus ad Clerum Carthaginensem eodem ferme argumento scribit epistolam: datq. in mandatis, vt corpora eorum, qui in carcere defuncti essent, perinde ac martyrum curarentur, sic dicens: Corporibus etiam omnium, qui etsi torti non sunt, in carcere tamen glorioso exitu mortis excedunt, impertiat & vigilantia & cura propensior. Neque enim virtus eorum aut honor minor est, quo minus ipsi quoque inter beatos martyres aggregentur. Quod in illis est, tolerauerunt quicquid parati & prompti fuerunt. Qui se tormentis & morti sub oculis Dei obrulit, passus est quicquid pati voluit: non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi de-

LITTERAE CYPRIANI AD CLERUM SVVM CVM RECESSISSET. a Cyprian. epist. 45. b Idē epist. 5. 6.

a Cyprian. epist. 6. RVRSVM AD SVOS DE SVO REDITV DIFFERENDO.

a Cyprian. epist. 37. DE CVRA MARTYRVM, EORVM QVE NOMINIB. SCRIBANDIS.

A ipsi deserunt.] Admonet & illud magnopere, vt dies eorum, quo ex hac vita migrarent, diligenter adnotarent; vt instar sanctorum martyrum certis diebus, more maiorum, eorum celebritas die anniuersaria ageretur, oblatione sacrificij. sunt haec verba eius: Denique & dies eorum, quibus excedunt, adnotate; vt commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus, fidelissimus & deuotissimus frater noster, pro cetera sollicitudine & cura sua quam fratribus in omni obsequio operationis impertit (qui nec illic circa curam corporum deest) scripserit, ac scribat, ac significet mihi dies quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriae mortis exitu transeunt; & celebrentur hic a nobis oblationes & sacrificia ob commemorationes eorum; quae cito vobiscum, Domino protegente, celebrabimus.] Hunc eundem illum esse Tertullum, quem fratrem appellat, presbyterum Carthaginensem, cui eiusdem argumenti de cura pauperum & confessorum superius memoratas litteras dedit, nemini poterit esse dubium. Ceterum has epistolas ad Clerum diuersis temporibus scriptas fuisse apparet, & has vltimo tempore datas, quibus suum ad eos aduentum breui fore pollicetur.

Interea vero cum immensa multitudo illorum, qui Christum confessi detrusi fuissent in carcerem, relaxata a persecutoribus pertaesis tot ciuium necem libera esset, & ex ipsis quidam gloria confessionis elati, licentius viuerent, carnisq. fordibus se turpiter inquinarent: idem Cyprianus eadem quoque epistola, post pauperum curam iterum enixius inculcatam, haec de his habet: Sciant ex vobis, & instruantur, & discant, quia secundum Scripturarum magisterium Ecclesiastica disciplina deposcat, humiles, & modestos, & quietos esse debere, vt honorem sui nominis seruent; vt, qui gloriosi voce fuerint, sint & moribus gloriosi.] et post multa de animi submissione seruanda, haec de iisdem subdit: Doleo enim, quando audio quosdam improbe & insolenter discurrere ad ineptias, vel ad discordias vacare; Christi membra, & iam Christum confessa, per concubitus illicitos inquinare, nec a diaconis aut presbyteris regi posse; sed id agere, vt per paucorum prauos & malos mores, multorum & bonorum confessorum gloria honesta maculetur; quos vereri debent, ne ipsorum testimonio & iudicio condemnati, ab eorum societate priuentur. Is enim demum confessor illustris & verus est, de quo postmodum non erubescit Ecclesia, sed gloriatur.]

In eodem quoque secessu cum positus se scripsisse testetur ad confessores exhortationem, & extorres obiurgationem: eius certe argumenti est epistola ad Rogationum presbyterum ac ceteros confessores, ad quos aliam antea se scripsisse fatetur, quae videtur esse deperdita. Cum autem agat multis eos hortando, vt ceptum semel agonem ad finem vsque perducant, & victores absoluant: demum ad confessores illos desides, qui peccatorum fordibus gloriosi nominis fulgorem obnubilassent, conuertit orationem. Hos namque, data ad Clerum Romanum epistola, vocat extorres (cum alias extorres nominet, qui, ne fidem proderent, relictis omnibus, alio commigrassent; quos non reprehensione, sed laude dignos commendat.) Quid ij agerent, quod in posteriori epistola ad suos presbyteros scripta tetigerat, in hac pariter dolens ac lugens refricat, dicens: Quid deinde illud? quam vobis execrandum debet videri? quod cum summo animi nostri gemitu & dolore cognouimus, non deesse qui Dei templa, & post confessionem sanctificata & illustrata prius membra turpi & infami concubitu suo maculent, cubilia cum feminis promiscua iungentes: quando etsi stuprum conscientiae eorum deserit, hoc ipsum grande crimen est, quod illorum scandalo in aliorum ruinas exempla nascuntur.

Est eadem querela in commentario illo qui (cuiusvis sit) inscribitur de Singularitate clericorum, his verbis concepta: Mentior, si non videmus exinde interitus plurimorum. Quanti & quales Episcopi & clerici simul & laici post confessionum victoriarumq. calcata certamina, post magnalia, & signa, vel mirabilia vsquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt naui fragili nauigare? Quantos leones domuit vna muliebris infirmitas delicata, quae cum sit vilis & misera, de magnis efficit praedam? quod Salomon loquitur dicens: Pretium meretricis tantum est vnius panis: mulier autem pretiosas animas capit. Ante nos ista tractantur, & nullis terroribus coercemur: quid faceremur, si opinionibus tantummodo gestas historias audiremus? Sed haec est semper incredulitas humanae duritiae, vt non solum audiendo, Annal. Eccl. Tom. 2. Nn 3 sed etiam

XLI. CONFESSORVM LAPSVS MISERANDVS. a Cyprian. epist. 6.

XLII. b Cyprian. epist. 34. c Cyprian. epist. 7. QVI NON PERRO, LIBIDINE SVNT SVPERATI.

XLIII. LAPSVS CLERICORVM.

f Proverb. 6.

sed etiam videndo, non credat alios interijisse, nisi & seipsam viderit interire; nec foriorum moribus quatitur, dum illos promeritos ad inualidos opinatur.] hæc ibi: licet nonnulli recentiores non Cypriano, sed Origeni adscripserint illud opus, quo vehementer reprehenditur clericorum cum feminis contubernium.

XLIV. At ex operis argumento, alterius cuiusvis potius, quam Origenis, liber ille esse conuincitur. Quo modo enim, quæso, ille ab Origene potuit esse editus, qui, vt absque suspitione intra domesticos parietes cum mulieribus versari posset, seipsum abscidit^a, quique semper velut in gynæceo cum feminis versabatur, vsque adeo vt non viros tantum, sed puellas quoque suarum lucubrationum amanuenses haberet? Sed nec Eusebius, aut Hieronymus, qui ab eo editos commentarios recensuerunt, quicquam tale ab eo scriptum, vel leuiter meminerunt. Verum qui in eam abierunt sententiam, vt putarent eum scriptum ab Origene, hac vna persuasi sunt ratione, quod, quicumque is auctor sit, non videatur improbasse spontaneam factam castrationem. Atqui debuerunt hi meminisse, aliqua ex parte laudatum quoque a Domino villicum illum iniquitatis; cum alioqui idem auctor de his qui hæc perpetrarent, alio commentario se tractaturum spondeat, sic dicens^b: Nec minus eos, sed peius etiam illi confundunt, qui metuentes non tantum cum aliena, sed etiam cum sua carne luctari, amputatis genitalibus abscedunt: de quibus modo examinationis suspendo sententiam, relinquens alia disputatione ponendam.]

XLV. Quamobrem cum Origenis illud esse opus omnino negarim, nec cui alij adscribatur, vel leuis suspicio suppetat; multa quæ sint in eo quæ tempori congruant, & sententijs Cypriani consentiant, nec a phrasi adeo procul abhorreant, licet leuissima quadam adesse videantur, quæ a Cypriani vocibus dissonent; nullus est, cui æquius quam Cypriano possit adscribi; cum (vt suo loco dicemus) idem auctor reperiatur in stylo non idem semper, sed fuisse diuersus. Verum iam cetera quæ eodem argumento idem scripserit, videamus. His enim omnibus plane consentientem scripsit epistolam Cyprianus vna cum collegis ad Pomponium^c, qui cum consuluerat, quid agendum de virginibus Deo dicatis, quæ detectæ essent dormisse cum masculis, quorum vnus diaconus esset, cum tamen se adhuc integras virgines perseuerare iactarent.

XLVI. Ad hæc cum ipse nomine omnium Episcoporum respondeat, detesteturque vehementer infamem eiusmodi consuetudinem; demum relaxare magna ex causa votum simplex, quo illæ se Deo dicarant, consultius existimans, quam hisce turpitudinibus Ecclesiam infamari, hæc ait: Quod si ex fide se Christo dicauerunt, pudice & caste sine vlla fabula perseuerent: ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubat, quam in ignem delictis suis cadant.] hæc de his Cyprianus, qui excommunicationi eas subiiciendas esse declarat, quæ sacerdotis consilio non paruerint. Solutissimos in libidinem fuisse. Afros, iustoque Dei iudicio barbaris ea de causa tradi meruisse, docet pluribus Saluianus^d Massiliensis.

XLVII. Sed ad eiusdem Cypriani latebras reuertamur. Illic dum esset, alias dedit litteras ad Clerum & plebem de promerenda a Deo venia pro peccatis. cuius epistolæ meminit scribens ad Clerum Romanum^e, cum ait: Nec vniuersæ fraternitati ad deprecandam Dei misericordiam allocutio & persuasio nostra defuit, quantum secundum legem fidei & timorem Dei, Domino suggerente, nostra mediocritas potuit eniti.] numeratur hæc quinta^f ordine ex earum tredecim numero, quas tunc ibidem se scripsisse testatur. Hæc tunc Cyprianus, cum accepisset persecutionem in dies magis saeuientem depopulatam esse maxima ex parte gregem Dominicum, nec cessare acrius debacchari: quamobrem vt lacrymis, ieiunijs, orationibus reuocare nitantur, quod a Deo irato peccatis exigentibus sit inflatum, pluribus admonet, reuocans in memoriam solutam vitam ante stacculentium ac declinantium a recto disciplinæ tramite Christianorum. Sed & quod flagellis probati complures in deterius prolabantur, illud de lapsibus confessorum recolat, dicens: Quas autem plagas, quæ verbera non meremur, quando nec confessores, qui exemplo ceteris ad bonos mores esse debuerant, teneant disciplinam? Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suæ tumida & inuerecunda iactatio, tormenta venerunt, &c.] ea enim ex causa persecutionem acrius recruduisse testatur.

XLVIII. Post recensitas de persecutione ventura visiones a Deo antea demonstratas, quod nuper

FALSO TRIBUITUR ORIGENI LIBER ILLE. ^a Euseb. lib. 6. c. 7.

^b Cyprianus de singulari clerice.

CYPRIANO POTIVS, TRIBUITUR DV.

^c Cyprian. epist. 62. vide in ead. Pamel. not. 9.

^d Saluian. de re sto iudicio & providen. Dei lib. 7.

^e Cyprian. epist. 15. INDICUNTUR PRECES TEMPORIS PERSECUTIONIS. ^f Idem epist. 8.

A nuper per visum itidem fuerat increpatum, hæc subdit: Oremus instantem, & assiduam precibus ingemiscamus: nam & hoc nobis non olim per visionem, fratres carissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus.] Quid autem post hæc de cessatione imperus tempestatis sibi fuerit diuinitus reuelatum, necessitate exposcente, ne ipsorum animi tot tantisque malis consternati deficerent, cogitur propalare. quidnam vero id fuerit, his significat verbis: Denique ad minimum famulum suum, & in delictis licet plurimis constitutum, & dignatione eius indignum, tamen ille pro sua circa nos bonitate mandare dignatus est: Dic illi, inquit, securus sit, quia pax ventura est: sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur.] visa hæc & scripta ab eo esse hoc anno, Romana adhuc sede vacante, eiusdem citata superius epistola ad Romanum^a Clerum certam fidem facit. Quamobrem veriorum esse Decij regnantis temporis chronographiam Eusebij & Cassiodori, dicentium imperasse annum vnum, ac menses tres, quam & nos sequimur, testificatione Cypriani, immo Dei futura prænunciantis, apparet. Huius plane auctoritate mendacium redarguitur dicentium regnasse Decium annos tres: morulam namque illam, quam diuinitus Cyprianus accepit intercedere vsque ad eius persecutionis exitum, nemo dixerit tam amplo, nempe triennij temporis, spatio circumscribi. Sed hæc de tempore obiter. Cetera prosequamur ex epistolis Cypriani, quibus historia certa dignaque contextitur.

Sextam his omnibus Cyprianus e latebris adiecit epistolam, qua inquit^b: Postquam vero & tormenta venerunt, siue iam tortis fratribus nostris, siue adhuc, vt torquerentur, inclusis, ad corroborandos & confortandos eos noster sermo penetrauit.] **C** extat ipsa ad martyres & confessores inscripta^c, cuius hoc est exordium: Exulto lætus, & gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater Ecclesia gloriatur: gloriata & nuper quidem, cum confessione perstante, suscepta poena est, quæ confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præsens, quanto in passione fortior, tanto clarior & maior in honore est. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria: nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsi tormentis magis estis ad aciem prouocati: fortes & stabiles ad maximi certaminis proclium prompta deuotione prodistis: ex quibus quosdam iam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ proximis; vniuersos autem, quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi.]

D Cum autem glorioso laudum præconio ipsorum in subeundis tormentis constantiã prædicet, hæc de certamine vnus ex illis Mappalici martyris subdit^d: Vox plena Spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos Proconsuli diceret, Videbis cras agonem. Et quod ille cum virtutis ac fidei testimonio dixit, Dominus impleuit. Agon cælestis exhibitus, & Dei feruus in agonis promissi certamine coronatus est.] & inferius: Mappalicus suo & collegarum suorum nomine Proconsuli repromisit; nec sefellit in promisso suo vox fidelis: pugnam, quam sponddit, exhibuit; & palmam, quam meruit, accepit. Istum nunc beatissimum martyrem, & alios participes eiusdem congressionis, & comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quæstione victores, vt ceteri quoque scetemini, & opto pariter, & exhortor.] & in fine verba illa tanto Patre dignissima: O beatam Ecclesiam nostram, quam sic honor diuinæ dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosus martyr sanguis illustrat! Erat ante in operibus fratrum candida, nunc facta est in martyrum cruore purpurea. Floribus eius nec lilia, nec rosæ defunt. Certent nunc singuli ad vtriusque honoris amplissimam dignitatem, vt accipiant coronas vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In cælestibus castris & pax & acies habent flores suos, quibus miles Christi ad gloriam coronetur.]

Quanam autem ea essent tormentorum genera, quibus tunc in Africa martyres torqueri solerent, idem Cyprianus^e alibi his verbis edocet: Durissimi iudicis recrudescente læuitia, iam fatigatum, iam lassum corpus nunc flagella scinderent, nunc contunderent fustes, nunc equuleus extenderet, nunc vngula effoderet, nunc flamma torreret.] sed de his plura in commentario de Laude martyrij.

Quinam vero illi fuerint martyres, quos vna cum Mappalico insignitos ait fuisse nuper corona

VISIONIBVS ADMONITVS CYPRIANVS.

^a Idem epist. 15. DECII IMPERII TEMPVS.

XLIX. ^b Idem epist. 15.

^c Idem epist. 9. CYPRIANVS HORTATUR MARTYRES.

L. ^d Cyprian. epist. 9. DE MAPPALICI CONFSSIONE.

LI. CRUCIAMMENTORVM GENERA. ^e Cyprian. de Laus.

LII. corona

Apud Cyprian. epist. 22. MARTYRES IN AFRICA PASSI.
 corona martyrij, ex epistola ^a Luciani, vnus ex confessoribus eodem carcere pariter A detenti, his verbis habetur expressum: Martyrum nomina subijcio, Bassi in peierario, Mappalici in quaestione, Fortunionis in carcere, Pauli a quaestione, Fortuna, Victorini, Victoris, Herenci, Credulae, Herenae, Donati, Firmi, Venti, Fructi, Iuliae, Martialis, & Aristonis, qui, Deo volente, in carcere fame necati sunt: quorum & nos socios futuros intra dies, audietis. iam enim iterato reclusi sumus, sunt dies octo, in die quo tibi litteras scripsi: nam & ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus, & aquam ad mensuram.] haec Lucianus confessor ex illis vnus, ad quos Cyprianus eam scripsit epistolam. Ceterum memoratorum martyrum diuersis diebus in tabulis Ecclesiasticis consignata est memoria.

LIII. Scripsit ex eodem recessu tunc temporis Cyprianus eodem argumento epistolas ^b tres, ad Clerum Carthaginensem primam, ad martyres & confessores secundam, tertiam vero ad plebem fidelem. quarum trium idem ad Clerum Romanum ^c scribens his verbis meminit: Cum comperissem, eos qui sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculassent, vel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluisent, exambire ad martyres passim; confessores quoque importuna & gratiosa deprecatione corrumpere, vt sine vilo discrimine atque examine singulorum darentur quotidie libellorum millia contra Euangelij legem: litteras feci, quibus martyres & confessores consilio meo, quantum possem, ad Dominica praeccepta reuocarem. Item presbyteris & diaconibus non defuit sacerdotij vigor, vt quidam minus disciplinae memores, & temeraria festinatione praecipites, qui cum lapsis communicare iam coeperant, comprimerentur intercedentibus nobis. Plebi quoque ipsi, quantum potuimus, animum composuimus; & vt Ecclesiastica disciplina seruetur, instruximus.] haec ad Romanum Clerum.

LIV. Porro quod tum hic, tum plerisque alijs in locis Cyprianus martyres distinguit a confessoribus, cum nihilominus re ipsa eadem sit nominis significatio: constat loquendi vsu Confessores esse dictos, qui, licet confessi Christum essent & carceri mancipati, nondum tamen suscepissent in quaestione tormenta: Martyres vero, qui tormentorum quoque sauitiam constantia superassent: hos quoque qui diros cruciatus pro Christo subissent, Martyrio coronatos antiquitas nominabat, licet nondum morte occubissent. Quod cum ex multis alijs locis, tum praesertim ex epistola Celerini confessoris ad Lucianum ^d facile perspicere potest, cum ait: Quicumque prior vestrum coronatus fuerit, istis fororibus nostris tale peccatum remittat.] intelligens nimirum sic ipsis veniam dare, cum adhuc viuentes libellum pro iisdem ex more ad Episcopum scriberent. ^d sed de his vocibus in nostris ad Romanum Martyrologium Notis vberius. Cum igitur impio atque nefando scelere conscientia fauciata doleret, ac remedia vulneribus quaereret; cum eis resisteret seueritas Ecclesiasticae disciplinae, quae vigeat in poenitentis infligendis, dum non nisi illis perfunctis, in Fidelium consortium admitteret delinquentem: consueuerunt primum illi detentos in carcere adire martyres & confessores, ab eisdemq. pacem petere, rogare veniam, & supplices ab eisdem ad Episcopos & ceteros sacerdotes accipere litteras, quibus in consortium piorum admitti peterent.

LV. Verumenimvero quoniam ex facili indulgentia eneruari videretur vigor Ecclesiasticae disciplinae, soluiq. fibula diuinae censurae, si gregatim passimque, nulla habita distinctione proprijs cuiusque delicti, nec irrogata legibus Ecclesiasticis statuta poena, praemature nimis in Ecclesiam admitterentur: ea de causa, quas diximus, tres tunc dedit epistolas, quae ex tredecim illis decima, vndecima, ac duodecima numerantur: tres enim eodem argumento (quod rei pondus exigeret) scripsit ^e epistolas. Quarum prima presbyteros Ecclesiae Carthaginensis admonitos reddidit, ne temere lapsi aperirent Ecclesiam, nondum pace reddita, nec Episcopo annuente. Sed & de presbyteris, qui id facere perperam praesumpserunt, vehementer exostulans, post alia illud addit: Contumelias Episcopatus nostri dissimulare & ferre possem, sicut dissimulaui semper & pertuli. Sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas nostra a quibusdam vestrum, qui dum sine ratione restituendae salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obfunt.] & inferius: Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores poenitentiam iusto tempore, & secundum disciplinae ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionem Episcopi & Cleri ius communicationis accipiant:

Cyprian. epist. 10. 11. 12.

A accipiant: nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseuerante, nondum restituta Ecclesiae ipsius pace, ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum: & nondum poenitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab Episcopo & Clero imposita, Eucharistia illis datur: cum scriptum sit ^a: Qui ederet panem, vel biberit calicem Domini indigne, &c.]

Post haec autem ijs qui haec praesumpserunt, nec desinerent, presbyteris Ecclesiasticam suspensionis censuram minatur, sic dicens: Vt ea admonitione, qua me vti Dominus iubet, vt interim prohibeantur offerre; acturi apud nos, & apud confessores ipsos, & apud plebem vniuersam causam suam; cum, Domino permittente, in sinum matris Ecclesiae recolligi coeperimus.] Quod autem se id diuino consilio facere testatur, ea occasione, quonam modo diuinis dignaretur responsis, narrat his verbis: Castigare nos itaque diuina censura nec noctibus desinit, nec diebus. Praeter nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens aetas: quae in extasi videt oculis, & audit, & loquitur ea quibus nos Dominus monere & instruere dignatur. Et audietis omnia, quando ad vos reducem me Dominus fecerit; qui, vt secederem, iussit.] haec Cyprianus.

Sed & eodem quoque argumento scripsit ad martyres & confessores litteras ^b, quibus in primis conqueritur, quod erga ipsos consuetam muneris functionem diaconum impleuerint: vnde factum sit, vt propemodum nescientibus regulam Ecclesiasticam transgredi data ab illis videretur occasio. Quodnam vero esset eiusmodi diaconorum officium, docet his verbis: In praeteritum semper sub antecessoribus nostris factum est, vt diaconi ad carceres commeantes, martyrum desideria consilij suis & Scripturarum praecceptis gubernarent.] Post haec vero commendat eorum modestiam, qui supplices litteras pro lapsis scripserint, ea adhibita cautione, vt pace in Ecclesia restituta, coeunte Episcopo vna cum Clero, id maturo consilio fieret.

At in eo illos emendari cupit, quod ait ^c: Sed & illud ad diligentiam vestram redigere & emendare debetis, vt nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideratis. Audio enim quibusdam sic libellos fieri, vt dicatur, Communicet ille cum suis. Quod numquam omnino a martyribus factum est, vt incerta & caeca petitio inuidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet quando dicitur, Ille cum suis. & possunt nobis vicini, & triceni, & amplius offerri, qui propinqui, & affines, & liberti, & domestici esse asseuerentur eius qui accipit libellum. Et ideo peto, vt eos quos ipsi videtis, quos nostis, quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspiciatis, designetis nominatim libello; & sic ad nos fidei ac disciplinae congruentes litteras dirigatis.] haec Cyprianus. Tanta enim reuerentia & honore non laici tantum, sed & clerici, ac ipsorum praesertim Episcopus, martyres & confessores in carcere detentos prosequi consueuerant, vt ab illorum rogatione desciscere, & quos illi litteris commendassent, despiciere, inuidiosum nimis & asperum censeretur. Quamobrem & populum, ne pro eiusmodi lapsis litteras extorqueret, pro quibus festina communicatio rogaretur, ac inuidia de pace negata in Episcopum conflaretur, alijs de ea re litteris datis admonuit.

Ceterum haud recens est vsus, nec tempore Cypriani primum excogitatus, vt consistentes in carcere martyres & confessores, pro eorum, qui a fide persecutionis tempore excidissent, reconciliatione cum Ecclesia ad Episcopos darent libellos. siquidem Tertullianus ^d eorumdem libellorum saepius meminit, vt cum ait: Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueuerunt: & ideo etiam propterea in vobis habere, & fouere, & custodire debetis, vt sic forte & alijs praestare possitis.] insuper: At tu iam ad martyres tuos effundis hanc potestatem: vt quisque ex confessione vincula induit adhuc mollia, in nouo custodiae nomine, statim ambiunt moechi, statim adeunt fornicatores, iam preces circumsonant, iam lacrymae circumstant maculati cuiusque; nec vlli magis aditum carceris redimunt, quam qui Ecclesiam prodiderunt.] & inferius: Alij (nempe lapsi) ad metalla confugiunt, & inde communicatores reuertuntur.] haec omnia Tertullianus, iam labe Montani sedatus, vt qui aegre ferret carnis crimine lapsos ad poenitentiam recipi. Ex quibus intelligas, pro quolibet lapsorum genere a martyribus rogari libellos; nec carcere tantummodo detentos confessores id officij praestare solitos, sed & eos qui fidei causa ad metalla damnati essent. Quoniam porro esset eiusmodi forma libelli, quem pro lapsis martyres ad Episco-

LVI. COMMUNATIO SUSPENSIONIS.

LVII. Cyprian. epist. 11. DIACONORVM MVNVS TEMPORE PERSECVTIONIS.

LVIII. Cyprian. epist. 12. LIBELLI QUI A MARTYRIBVS CONCEDI SOLERENT.

LIX. ANTIQVVS LIBELLORVM VSVS. d. Tertull. de Pudicit. c. 22.

Episcopos scriberent; ex eo quem Lucianus ad ipsum S. Cyprianum scripsit, licet im-

LX. Vnde origo libellorum.

Fluxisse autem inde ea consuetudo videtur; quod lapsi ad confessores ab Episcopis pro pace consequenda, priusquam reconciliarentur Ecclesiae, mitterentur, ut ab illis primo veniam peterent, in quos inuerecundius deliquissent, dum fortiter confitentibus illis, ipsi ignauiter pernegassent. Magna certe in primis huiusmodi poena esse videbatur, ipsos turpi negatione foedatos vel vultus eorum inspexisse confessionis gloria fulgidos atque decoros. Consulebatur hac via & confessorum dignitati, & lapsorum utilitati, qui sic cogentur, ut victi, se victoribus subijcere, eaq. animi demissione eorum precibus veniam ab Ecclesia promereri. Sed quod in remedium olim fuerat introductum, humana nequitia coepit conuertere in delictum: dum lapsi, spreto Episcopo ac alijs sacerdotibus, sponte conuolarent ad martyres, extortisque ab eis supplicibus ad Episcopum de communicatione libellis, quasi oppigneratam ac martyrum precibus debitam communicationem ab Ecclesia exigebant potius, quam petebant. Verum & illud certissimum est, quod ad huiusmodi libellos pertinet, non satis fuisse lapsis a martyribus pacem obtinuisse, nisi per Episcopum reconciliarentur Ecclesiae. id quidem Cyprianus in commentario de Lapsis in seculum facientes his verbis declamat: Contra Evangelij vigorem, contra Domini & Dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis communicatio: irrita & falsa pax, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura.]

LXI. Cyprianus epist. de cohibenda lapsorum violentia.

Quid autem post haec acciderit, idem Cyprianus in saepius memorata ad Romanum Clerum epistola narrat his verbis: Postmodum vero cum quidam de lapsis, siue sua sponte, siue aliquo incitatore, audaci flagitatione prouerent, ut pacem sibi a martyribus & confessoribus promissam extorquere violento impetu niterentur: de hoc etiam bis ad Clerum litteras feci, & legi ei mandauit; ut ad illorum violentiam interim quoquo genere mitigandam, si qui libello a martyribus excepto de seculo excederent, exomologesi facta, & manu eis ad poenitentiam imposita, cum pace sibi a martyribus promissa, ad Dominum remitterentur.] Extant eadem duae epistolae, & perbreues. De his igitur omnibus a se gestis Cyprianus pro sua excusatione scribens ad Romanum Clerum, missisq. ad eum a se tunc scriptis epistolis, omnia se egisse ex praescripto litterarum, quas per Clementium ille miserat, contestatur.

LXII. Lucianus conuulsi.

Sic igitur admoniti (ut demonstratum est) a Cypriano de lapsis magna cautela recipiendis martyres & confessores, omnes aequae magnae animi submissione (ut par erat) Episcopo momenti obtemperarunt: vnus tantummodo Lucianus confessor repugnans & contradicens inuentus est: cuius causa magnae excitatione sunt turbae: adeo ut quid in ea re agendum foret, visum sit Cypriano, ceu in re magni momenti, Apostolicam sedem tametsi pastore vacantem consulere. Ad Clerum itaque ipsius scribens, quae post priores datas ab se ad eum litteras contigerint, his verbis significat: Post factas ad vos litteras, fratres carissimi, quibus actus noster expositus, & disciplinae ac diligentiae quantulacumque ratio declarata est; aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit. Nam frater noster Lucianus, & ipse vnus de confessoribus, fide quidem calidus & virtute robustus, minus Dominica lectione fundatus, quaedam conatus est, imperiti iam pridem se vulgi auctorem constituens, ut manu eius scripti libelli gregatim multis nomine Pauli darentur: cum Mappalicus martyr cautus & verecundus, legis ac disciplinae memor, nullas contra Euangelium litteras fecerit, sed tantum domestica pietate commotus, matri suae & sorori, quae lapsa fuerant, mandauerit pacem dari: Saturninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus, nullas eiusmodi litteras emisit. Lucianus vero non tantum Paulo adhuc in carcere posito, nomine illius libellos manu sua scriptos passim dedit, sed & post eius excessum eadem facere sub eius nomine perseverauit: dicens hoc sibi ab illo mandatum; nesciens Domino magis quam conferuo obtemperandum. Aurelij quoque adolescentis tormenta perpeffi nomine libelli multi dati sunt, eiusdem Luciani manu scripti, quod litteras ille non nosset.] et paulo inferius:

LXIII.

Postquam vero ad eos litteras misi, ut quasi moderatius aliquid & temperantius fieret; vniuersorum confessorum nomine idem Lucianus epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei, & timor Dei, & mandatum Domini, & Evangelij sanctitas & firmitas solueretur. Scripsit enim omnium nomine vniuersis eos pacem dedisse, & hanc formam

formam per me alijs Episcopis innotescere velle. cuius epistolae exemplum ad vos trans-

missi.] quae est huiusmodi: Vniuersi confessores Cypriano Papae salutem. Scias nos vniuersis, de quibus apud te ratio confiteri quid post commissum egerint, dedisse pacem: & hanc formam per te & alijs Episcopis innotescere volumus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. Praesente de Clero & Exorcista & Lectore, Lucianus scripsit.] hucusque libellus, seu Luciani litterae, quas adeo improbat Cyprianus. qui subdit: Additum est plane, De quibus ratio confiteri quid post commissum egerint. Quae res maiorem nobis constat inuidiam: ut nos, cum singulorum causas audire & excutere coeperimus, videamur multis negare, quod se nunc omnes iactant a martyribus & confessoribus accepisse.]

Quanta autem mala ex his oborta sint, idem sic narrat: Denique huius seditionis origo iam coepit: nam in prouincia nostra per aliquot ciuitates in Praepositos impetu multitudinum factus est; & pacem, quam semel cunctis a martyribus & confessoribus datam clamabant, confestum sibi representari coegerunt, territis & subactis Praepositis suis, qui ad resistendum minus virrute animi & robore fidei praeualebant. Apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix a nobis in praeteritum regebantur, & in nostram praesentiam differebantur, per hanc epistolam, veluti quibusdam facibus accensi, plus exardescere, & pacem sibi datam extorquere coeperunt: de quibus quales ad Clerum nostrum litteras fecerim, exemplum vobis misi. Sed & quid mihi Caldonius collega pro integritate & fide sua scripserit, quidve ego ei rescripserim; utrumque ad vos legendum transmissi.] Extant omnes a Pamelio decentiori dispositae ordine, ex quibus periuicendam epistolarem historiam contexere valeamus.

Quanta maturitate atque consilio prudentiores Episcopi esse consueuerint in restituendis in Ecclesiam lapsis, Caldonius Episcopus manifestauit exemplo in ea quam ad Cyprianum dedit epistola, in qua quid gestum sit narrat, de illis agens qui post negationem iterum viderentur esse confessi, his verbis: Necessitas temporum facit, ut non temere pacem demus: sed oportebat vobis scribere, quoniam ij qui posteaquam sacrificauerunt, iterato tentati, extorres sunt facti. Videntur ergo mihi abluisse prius delictum, dum possessiones & domos dimittunt; & poenitentiam agentes, Christum sequuntur.] Quinam hi essent, & quid illis contigerit, subdit: Ergo Felix, qui presbyterium subministrabat sub Decimo, proximus mihi vicinus (plenius cognoui eundem Felicem) & Victoria coniux eius & Lucius fideles, extorres facti, reliquerunt possessiones, quas nunc Fiscus tenet. Sed & seu per se, seu per eandem, mulier nomine Bona, quae tracta est a marito ad sacrificandum: quae conscientia non commissa, sed quia tenentes manus eius ipsi sacrificabant: sic ipsa coepit dicere contra: Non feci: vos fecistis: sic & ipsa extorris facta est. Cum ergo vniuersi pacem peterent, dicentes, Recuperauimus fidem, quam amiseramus, poenitentiam agentes, & Christum publice sumus confessi: quamuis mihi videantur pacem debere accipere, tamen ad consultum vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temere praesumere.] haec de lapsis postea factis extorribus Caldonius.

Dicebantur extorres (ut diximus) qui, ne Christum negare cogentur, dimissis omnibus, se subtraherent; qui etiam inter confessores adnumerabantur. Nam et si coram iudice libera voce minus confiterentur; tamen facti potius, quam verborum, ista confessio videbatur: dum, ut Christi fidem saluam custodirent, neve religionis dispendium parerentur, bona sua Fisco possidenda dimitterent, carosq. suos dulcemq. patriam relinquerent, in externas regiones migrantes. Quamobrem hos iure in Ecclesiam recipiendos esse, ad eum rescribens statuit Cyprianus.

Non has tantum ad Clerum Romanum idem Cyprianus vna cum suis Caldonij litteras misit, sed & fasciculo alligauit Celerini ad Lucianum, & huius ad illum redditas litteras: quippe qui Romanae Ecclesiae iudicio cuncta probari cupiens, eandem de omnibus, quae accidissent, plenissime voluit fieri certiore: ut tum de rebus a se gestis exactam redderet rationem; tum vero de ijs quae postea acturus esset, ab eadem sede sibi regula tradita, primariae sedis auctoritate sussultus, oblatrantium ora compefceret. Sed haec ipse de citatis epistolis: Exemplar, inquit, quoque epistola Celerini boni & robusti confessoris, quam ad Lucianum eundem confessorem scripserit, item quid

Apud Cyprianus epist. 17. LIBELLVS LVCIANI.

LXV. Cyprianus ead. epist. 23. LAPSORVM PROCACIA.

Apud Cyprianus epist. 19. Cyprianus epist. 20.

LXVI. Apud Cyprianus epist. 10. MATVRITAS IN PRAESTANDA LAPSI INDVLGENTIA.

LXVII. EXTORRES CVM SA FIDEI CONFESSORES LICET.

LXVIII. CYPRIANI OBSERVANTIA ERGA ROM. ECCLESIAN.

Cyprianus epist. 23. Lucianus

Lucianus ei rescripserit, misi vobis: vt sciretis & laborem circa omnia & diligentiam nostram, & veritatem ipsam disceratis. Celerinus confessor quam sit moderatus & cautus, & humilitate ac timore sc̄tæ nostræ verecundus; Lucianus vero circa intelligentiam Dominicæ lectionis (vt dixi) minus peritus, & circa inuidiam verecundiæ nostræ relinquendam facilitate sua molestus, &c.]

LXIX.

DE LAPSV SO-
RORIS CEL-
RINI.
a Apud Cypri-
epist. 21.

Sed & quæ Celerinus confessor de sorore lapsa sollicitus scribat, hic narraffe vile erit: In magna (inquit^a) tribulatione me constitutum scias: et, ac si sis mecum præsens, sic charitatis pristinae reminiscor die ac nocte; Deus solus scit. Et ideo peto, vt annuas desiderio meo, & mecum doleas in morte sororis meæ, quæ cecidit in hac vastatione Christo: sacrificauit enim, & exacerbauit Dominum nostrum: quod nobis manifestum videtur. Pro cuius factis ego in lætitia Paschæ flens die ac nocte, in cilicio & cinere lacrymabundus dies exegi, & exigo vsque in hodiernum.] hæc & alia ipse de ea: ex quibus sane conspicitur (quod ad tempus spectat) iam ante tempus Paschale eiusmodi Decij persecutionem cœpisse, ac proinde (vt demonstratum est) Philipporum necem & Decij Imperium huius ferme anni exordio contigisse. Extant & Luciani litteræ^b, quibus Pauli martyris iussu se pacis libellos dare lapsis profiteretur.

LXX.

LITTERÆ CLER-
I ROM. AD CY-
PRIANVM.

Inter hæc autem paulo post primas quas diximus Cypriani litteras ad Clerum Romanum missas, cum nondum quas modo diximus, ad eundem Clerum scriptas epistolæ tabellario dedisset: accepit ipse Cyprianus ab eodem Clero Romano, & ab ijs qui ex eis in carcere erant detenti epistolæ duas: quæ cuiusnam argumenti essent, ipse in fine, immo (vt verius putamus) appendice litterarum ad Clerum Romanum, his verbis indicat: Opportune vero superuenerunt litteræ vestræ, quas accepi ad Clerum factas: item quas beati confessores Moyse & Maximus, Nicofratus & ceteri Saturnino & Aurelio & ceteris miserunt, in quibus Euangelij plenus vigor & disciplina robusta legis Dominicæ continentur. Laborantes hic nos, & contra inuidiæ impetum totis fidei viribus resistentes, multum sermo vester adiuit, vt diuinitus compendium fieret, & priusquam venirent ad vos litteræ, quas vobis proxime misi, declararetis nobis, quod secundum Euangelij legem stet nobiscum fortiter atque vnanimiter etiam vestra sententia.] Porro eiusmodi clericorum litteræ Romanorum confessorum excidisse videntur: nam priores illas, per Clementium scriptas, diuersas ab ijs esse constat.

LXXI.

a Cypri. epist. 23.
QUANTI PON-
DERIS ROMAN-
CLERICORVM
EXEMPLVM.

Verum his ad Clerum Romanum Cyprianus adiecit litteras a se redditas ad Moyse, Maximum^c, & alios item Romanos clericos detentos in carcere confessores, quos pluribus laudibus profecutus est: quippe qui, cum primi omnium confessi essent Christi nomen, nobile ceteris exhibuissent imitationis exemplum. Tanti ponderis erat Romanorum clericorum quodcumque virtutis specimen editum, vt alios quamlibet longe positos in transmarinis prouincijs ad imitandum alliceret.

LXXII.

d Cyprian. epist.
34.

ORDINATIO MA-
TURE FACTA
MERITIS PRÆ-
CEDENTIBVS.

Missurus porro ad Romanum Clerum litteras Cyprianus, quod nefas esset Ecclesiasticos alio quopiam quam Ecclesiasticis hominibus tabellarijs vri; quod ceteri absent clerici, novos creare ad eam obeundam functionem opus habuit: quamobrem Saturnum tum ordinauit lectorem, & Opratum confessorem subdiaconum constituit. de quibus hæc scribit ad Clerum Carthagenensem^d: Quoniam oportuit me per clericos scribere (scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere) necesse fuit novos aliquos constituere, qui mitterentur: fecisse me autem sciatis lectorem Saturnum, & hypodiaconum Opratum confessorem.] Fuerant iam ambo antea probati, ille in lectione, hic vero lector fuerat audientium catechumenorum doctor iam pridem constitutus: ambobus olim egregio morum exemplo collatorum ordinum candidatis. Quibus videas, nihil persecutionis tempore esse remissum de exacta Ecclesiastica disciplina, quæ mature admodum in nouorum ordinum initiatione procedere consuevit. Per hos itaque ad Romanum Clerum se tunc scripsisse, idem in posterioribus ad eundem redditis litteris^e attestatur.

LXXIII.

f Cypri. epist. 27.

Post hæc autem accidit, vt lapsi a Cypriano ardentius pacem peterent, idq. tamquam Ecclesiæ nomine datis litteris. Horum temeritatem ille retundens, in Episcopis ac Fidelibus ceteris, non in lapsis Ecclesiam consistere demonstrans, hæc addit^f: Absit enim, nec Dei misericordia & potestas inuicta patiat, vt Ecclesia esse dicatur lapsorum numerus;

A merus; cum scriptum sit: Deus non est mortuorum, sed viuorum.] & addit: Si autem quidam lapsi Ecclesiam se volunt esse; & si apud illos & in illis est Ecclesia: quid superest, quam vt ipsi rogentur a nobis, vt nos ad Ecclesiam dignentur admittere? Summissos ergo & quietos & verecundos esse oportet eos, qui delicti sui memores satisfacere Deo debent, nec Ecclesiæ nomine litteras facere, cum se magis sciant Ecclesiæ scribere.] hæc ipse. Qui & presbyterum Gaium, quod communicasset cum lapsis, & pro eis oblationes obtulisset, voluit esse excommunicatum. sed & id ipsum alijs comminatus, hæc ait ad Clerum Carthagenensem^a scribens: Interea si quis immoderatus & præceps, siue de nostris presbyteris & diaconibus, siue de peregrinis ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis; a communione nostra arceatur, apud nos causam dicturus temeritatis suæ, quando in vnum, permittente Domino, conuenerimus.

Illud etiam est obseruatione dignum (quod ad exactam disciplinam Ecclesiasticam spectat) haud sine aliqua poena relinqui clericos illos voluisse, qui in persecutione, sua sponte, absque accepta licentia, Carthagine recessissent; quos (quantumlibet Episcopi haberent exemplum qui se subtraxisset, & adhuc persecutione durante iidem in certamine etiam rediissent) Cyprianus a diuisione mensurna, nempe a stipendio clericorum voluit abstinere, donec eorum causa, ipso redeunte Episcopo, plenius cognosci posset. hæc pluribus ipse dicta epistola ad Clerum Carthagenensem^b. Porro de his omnibus quæ accidissent post missas litteras per Saturnum & Opratum, & quid in eos procaciter pacem postulantes, & de iisdem ad Clerum Carthagenensem scripsisset, Romanum Clerum reddidit certiore. Sed & alias eodem argumento adiunxit; quibus de cauendo veteroso serpente, Priuato hæretico, de quo superius dictum est, sollicitè admonuit. dedit has Cyprianus litteras Romam perferendas Fortunato hypodiacono, quod reddita a Romano Clero ad eum litteræ^d testantur.

Acceptis prioribus tam ad Clerum, quam ad confessores in carcere detentos Cypriani litteris, visisq. ab eo scriptis de lapsis recipiendis, deq. conuulsa ab aliquibus Ecclesiastica disciplina: horum temeritatem damnare Romanam Ecclesiam, probareq. per omnia in ea re Cypriani sententiam, redditis ad Cyprianum litteris, Romanus Clerus grauib. quidem assertionibus, firmisq. decretis significat. Extant ipsæ litteræ^e, quibus illi nequaquam se aliquid noui in re tanta decernere, sed semper seruata in Ecclesia disciplinam perscribere profitentur. Ac primum illud, cum commendat Cypriani studium, quo Romanæ Ecclesiæ iudicio sua exhibeat examinanda atque probanda; postea de Ecclesiastica disciplina persecutionis tempore etiam mordicus retinenda, hæc subdit: Quid enim (inquit) magis aut in pace tam aptum, aut in bellis persecutionis tam necessarium, quam debitam seueritatem diuini vigoris tenere? quam qui remisit, instabili rerum cursu erret semper, necesse est, & huc atque illuc varijs atque incertis negotiorum tempestatibus dissipetur, & quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo, nauim Ecclesiasticæ salutis illidat in scopulos. Vt appareat, non aliter saluti Ecclesiasticæ consuli posse; nisi si qui & contra ipsam faciunt, quasi quidam aduersi fluctus repellantur; & disciplina ipsius semper custodita ratio, quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate seruetur.]

Videas ex ijs plane Romanam Ecclesiam in omnibus domi forisq. in pace belloq. Ecclesiasticæ disciplinæ seruandæ vindicem præfuisse, nec passam esse eam vlla ex parte quauis occasione conuelli. nam addit: Nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est, nec hæc apud nos aduersus improbos modo superuenerunt repentina subsidia: sed antiqua hæc apud nos seueritas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua. Quoniã nec tantas de nobis laudes Apostolus protulisset dicendo^f, Quia fides vestra prædicatur in toto mundo: nisi iam exinde vigor iste radices fidei de temporibus illis mutuatus fuisset, quarum laudum & gloria degenerem fuisse, maximum crimen est.] hæc & alia Romanus Clerus: ex quibus apparet, tenacissimam semper fuisse Romanam Ecclesiam auitæ disciplinæ, & paternarum traditionum vigilantissimam custodem. vnde & subdit: Absit enim ab Ecclesia Romana, vigorẽ suum tam profana facilitate dimittere, & nervos seueritatis euerfa fidei maiestate dissoluere: vt, cum adhuc non tantum iaceant, sed & cadant euerforum fratrum ruinæ, properata nimis remedia communicationum vtiq. non profutura præstentur, & noua per misericordiam falsam vulnera veteribus

LAPSORVM PRO-
CACIAM COHI-
BET CYPRIAN.

a Cypri. epist. 28.

LXXIV.
SEVERA CENSU-
RA IN CLERICOS
QVI PRRSECV-
TIONIS TEMPO-
RE REGRSSIS-
SUNT.

b Cypri. epistola
eadem.

c Cypri. epist. 29.

d Apud Cypri-
epist. 31.

LXXV.

e Apud Cypri-
epist. 31.

CLERVS ROM.
TENACISSIMVS
DISCIPLINAR.

LXXVI.

ANTIQA DI-
SCIPLINA ROM.
ECCLISIAE.
f Rom. 1.

transgressionis vulneribus imprimantur, vt miseris ad euerfionem maiorem eripiatur & poenitentia.] multa denique id genus inculcat.

LXXVII.
CLERI ROMANI
ESSE, VNIVER-
SAE ECCLESIAE
SEDE VACANTE
PROSPICERE.

Quod vero ipsorum esset muneris, vacante adhuc sede, inuigilare super vniuersum Dominicum gregem; eadem quoque ad alios se scripsisse testantur, cum subiiciunt ista: Quales litteras in Siciliam quoque miserimus, subiectas habebis: quamquam nobis differendae huius rei necessitas maior incumbat, quibus post excessum nobilissimae memoriae viri Fabiani nondum est Episcopus propter rerum & temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur, & eorum, qui lapsi sunt, possit cum auctoritate & consilio habere rationem.] At haec praecipua non se tantum Siculis & Afris, sed & vniuerso Christiano Orbi praescribere, quae paulo inferius ab eisdem posita sunt, manifeste declarant, cum aiunt: Aspice totum Orbem pene vastatum, & vbique iacere deiectorum reliquias & ruinas, & idcirco tam grande ex peti consilium, quam late propagatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina, quam vulnus est: non sint minora remedia, quam funera.] haec illi.

LXXVIII.
CONCILIUM RO-
MAE IN CAUSA
LAPSORVM.

Porro idem Clerus Romanus, ad euitandam inuidiam odiumque lapsorum, ne ipsi tantum viderentur auctores atque peruulgatores seueritatis Ecclesiasticae disciplinae; hoc ipso tempore, persecutione adhuc instante, Romae Synodum habuere, conuocatis vicinis Episcopis, praesentibus & ijs qui ex alijs regionibus extorres Episcopi Romam ad tutum portum fidei conuenissent: in tanta enim gentium multitudine ex omnibus Orbis regionibus ibi degentibus, quemlibet, mutato praesertim habitu, potuisse delitescere, ex ijs quae nunc videmus in ea, facile inducimur vt credamus. At de habitu ea de re Romae Concilio Clerus Romanus, iisdem litteris ad Cyprianum redditis, his verbis significat, quae primum haec habent: Perquam enim nobis & inuidiosum & onerosum videtur, non per multos examinare, quod per multos commissum videatur fuisse; & vnum sententiam dicere, cum tam grande crimen per multos diffusum notetur exisse: quoniam nec firmum decretum potest esse, quod non plurimorum videbitur habuisse consensum.] et post alia, de Episcopis qui tunc Romam ad Synodum conuenere, haec habet:

a Apud Cypri-
epist. 31.

LXXIX.
QVID STATV-
TVM IN CAUSA
LAPSORVM.

Cuius temperamenti moderamen nos hic tenere quarentes, diu & quidem multi, & quidem cum quibusdam Episcopis vicinis nobis & appropinquantibus, & quos ex alijs prouincijs longe positis persecutionis istius ardor eiecerat: ante constitutionem Episcopi nihil innouandum putauimus; sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus: vt interim, dum Episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspensio, eorum qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur. Eorum autem, quorum vitae suae finem vrgens exitus dilationem non potest ferre, acta poenitentia, & professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere poenitentis animi signa prodiderint, cum spes viuendi secundum hominem nulla subriterit: ita demum caute & solcite subueniri, Deo ipso sciante quid de talibus faciat, & qualiter iudicij sui examinet pondera: nobis tamen anxie curantibus, vt nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere poenitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem.] Quam ergo parum tuta, quamque dubia sit illa festinanter exhibita reconciliatio etiam petentibus eam cum lacrymis, dicta nuper sententia declarauit.

LXXX.
LEGES PRAE-
SCRIPTAE LA-
PISIS.

Sed & quas leges praescribant & admonitionem ingerant Romani Clerici lapsis poenitentibus in Ecclesiam redire conantibus, vt hic etiam intexamus, argumenti ratio postulat. Pulsent (inquiunt) sane fores, sed non vtrique confringant: adeant ad limen Ecclesiae, sed non vtrique transiliant: castrorum caelestium excubent portis, sed armati modestia, qua intelligant se desertores fuisse: resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant: arment se quidem modestiae telis, & quem negando mortis metu fidei dimiserant clypeum, resumant; sed vt contra hostem diabolum vel nunc armati, non contra Ecclesiam, quae illorum dolet casus, armatos esse se credant. Multum illis proficere petitio modesta, postulatio verecunda, humilitas necessaria, patientia non otiosa. Mittant legatos pro suis doloribus lacrymas; aduocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus, dolorem probantes commissi criminis & pudorem.] haec & alia de praescriptis legibus poenitentibus lapsis Romanus Clerus.

Quae

A Quae autem Romae in hac sunt Synodo de lapsis coercendis vel recipiendis decreta, eadem vniuersae Ecclesiae Catholicae seruanda praescripta, ad singulas toto Orbe diffusas Ecclesias missa sunt. Tantam enim in sede Petri inesse auctoritatem omnes intelligebant, vt vniuersus longe lateque diffusus Catholicus Orbis sibi seruandum esse indubitatum haberet, quod sciret a Petri cathedra dimanare. De vulgatis autem per Orbem statutis de lapsis Romae decretis Cyprianus affirmat, dum scribens ad Antonianum, haec ait in primis de Nouatiano tunc Romanae Ecclesiae presbytero subscribente: Ad idem est etiam ad alia decreta scripta, Nouatiano tunc scribente, & quod scripserat sua voce recitante, & presbytero Moyse tunc adhuc confessore, nunc iam martyre subscribente: Vt lapsis infirmis & in exitu constitutis pax daretur. quae litterae per totum mundum missae sunt, & in notitiam Ecclesiarum omnibus & vniuersis fratribus perlatae sunt.]

LXXXI.
ECCLESIA RO-
MANA PRAE-
SCRIBIT OMNI-
BUS ECCLESIIS
LEGES.

a Cypri. epist. 52.

B Porro eadem litterae ad Cyprianum in Africam per Ecclesiasticos tabellarios Saturum atque Opratum clericos allatae sunt; quibus etiam tunc qui in carcere erant Romani clerici confessores Moyse & alij ad eundem Cyprianum litteras b dederunt, eademque a cetero Clero libere agente scriptis litteris adiunxerunt. Nam earum illi in suis etiam meminissent, quibus admirabilem quamdam in perferendo diutino carcere praeseferunt alacritatem, non vtiq; ex infirmae naturae viribus, sed ex diuinae Scripturae thesauro comparatam, ac maioribus in dies accessionibus cumulatam. quid praeterea optent, his verbis declarant: Haec & huiusmodi cum de Euangelio collata perlegimus, & quasi faces quasdam ad inflammandam fidem Dominicis vocibus suppositas nobis sentiamus; hostes veritatis non tantum non iam perhorrescimus, sed prouocamus; & inimicos Dei iam hoc ipso, quod non cessimus, vicimus; & nefarias contra veritatem leges subegimus, etsi nondum nostrum sanguinem sudimus, sed sudisse parati sumus. Nemo hanc dilationis nostrae moram clementiam iudicet; quae nobis officit; quae impedimentum gloriae facit; quae caelum differt; quae gloriosum Dei conspectum inhihet. In huiusmodi enim certamine, & in huiusmodi vbi decernat fides proelio, mora martyres non distulisse, vera clementia est. Pere ergo, Cypriane carissime, vt nos gratia sua Dominus magis ac magis in dies singulos quosque vberius, atque propensius & armet, & illustret, & viribus potentiae firmet ac roborat.] haec ipsi, & alia id genus complura.

LXXXII.
b Apud Cypri-
epist. 26.
DE LITTERIS
CLERI ROM. ET
CONFESSORVM
AD CYPRIAN.

C Quod insuper de lapsorum restitutione comprobent quae ad eos idem Cyprianus nuper scripserat, huiusmodi ac dignam sane afferunt causam: Animaduertimus enim, te congruente censura, & eos digne obiurgasse, qui immemores delictorum suorum pacem a presbyteris per absentiam tuam festinata & praecipiti cupiditate extorsissent; & illos, qui sine respectu Euangelij c sanctum Domini canibus & margaritis porcis profana facilitate donassent: cum grande delictum, & per totum pene Orbem incredibili vastatione grassatum, non oporteat nisi (vt ipse scribis) caute moderateque tractari, consultis omnibus Episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus, & ipsis stantibus laicis, vt in tuis litteris & ipse testaris: ne, dum volumus importune ruinis subuenire, alias maiores ruinas videamur parare. Vbi enim diuinus metus relinquatur, si tam facile peccantibus venia praestetur? & inferius: Ceterum vbi erit, quod custodia squalidi carceris includuntur, qui Christum confitentur; si sine periculo fidei sunt qui negauerunt? Vbi, quod in nomine de catenarum ambitu vincuntur; si sine communicatione non sunt, qui confessionem Dei non retinuerunt? Vbi, quod detenti martyres gloriosas animas suas ponunt; si, qui dereliquerunt fidem, periculis & delictorum suorum non sentiunt magnitudinem? haec ipsi, atque alia plura in eadem sententiam.

LXXXIII.
c Matth. 7.
CONFIRMAT
ROM. CLERVS
A S. CYPRIANO
STATVTA.

D Post haec autem haud multum temporis intercessit, cum postremas scriptas a Cypriano litteras, redditas a Fortunato hypodiacono d, Romanus Clerus accepit: qui etiam alias dedit ad ipsum Cyprianum eiusdem propemodum argumenti quo superiores e, sed praepostero ordine a Pamelio recitatas: cum, quae longe ante has datae erant, post has ponat numero trigessimoprimo. Ceterum eius industriam in disponendis Cypriani epistolis cum magnopere commendemus, haud tamen possumus eidem in omnibus assentiri: nam ad exactam rationem temporum historiam contextentes, interdum a posito ab eo ordine cogimur resiliere. Id enim ipsi viuenti minime displicuit, acceptis

LXXXIV.
d Cypri. epist. 30.
e Cyprian. end.
epist. 30.

hac de re meo nomine litteris a Reuerendissimo domino Lindano, tum Ruremundensi...

LXXXV. DE PRIVATO HAERETICO.

Apud Cypr. epist. 30.

LXXXVI. ETIAM HAERETICI PRIMATVM ROM. ECCLESIAE INTELLEXERVNT.

LXXXVII. LITTERAS CLERICI ROM. PROMVLGANTVR IN AFRICA.

LXXXVIII. CYPRIANVS ORDINATVS.

1. Tim. 1. 4.

LXXXIX. ORDINATIO AVRELIJ CONFESSORIS.

Quod igitur Cyprianus admonuisset Romanum Clerum, cauendum subdolum hominem Priuatum haereticum, Catholico nomine peruagantem...

Ex quibus plane intelligas, quanti facerent etiam haeretici Romanae Ecclesiae communicationem; quippe qui scirent se omni haereseos infamiae aspersa labe purgandos...

His ab Apostolica sede acceptis litteris, Cyprianus misit eas ad Carthaginensem Ecclesiam, monuitque litteris presbyteros atque diaconos, ut darent operam, quo illa ceteris innotesceret...

Cum interea mense Decembri adueniente, more maiorum, sacris habendis ordinationibus praestituto, Cyprianus, praeter illos duos quos vrgens necessitas ante omnes compulit ordinari...

In ordinandis clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Sed expectanda non sunt testimonia humana, cum praecedunt diuina suffragia.

clariore virtute: ut post magistratus etiam Proconsulem vinceret, & post exilium tormenta superaret. Nec inuenio quid in eo praedicare plus debeam, gloriam vulnerum, an verecundiam morum...

Sed & Celerinum aequum illo ordinatum lectorem, scripta de eodem epistola ad Ecclesiam Carthaginensem, mirificis praconijs extulit. At quae ad historiam pertinent, haec sunt: Referimus ad vos, Celerinum fratrem nostrum, virtutibus pariter & moribus gloriosum...

Sed & quod propinquos sanguine habuerit martyres; cum ex hoc magis magisque laudandi argumentum deducens, haec addit: Nec rudis iste aut nouus est in Celerino carissimo nostro titulus gloriarum...

At de eiusdem Celerini ordinatione Cyprianus haec subdit: Hunc ad nos, fratres dilectissimi, cum tanta Domini dignatione venientem, testimonio & miraculo eius ipsius, qui se persecutus fuerat, illustrem...

XC. ORDINATIO CELERINI. Cypr. epist. 34.

XCI. DE CELERINA ET ALIIS MARTYRIBVS.

Terull. in Apolog. cap. 3.

In Martyrol. Rom. die 9. Aprilis.

XCII. d. Ead. epist. 34.

CLERICALIS DISTRIBVTIO MENSTRVA. excellentiam, quibusnam prærogatiuis ambos præ ceteris lectoribus exornet, in fine his verbis significat: Ceterum presbyterij honorem designasse nos illis iam sciatis; vt & sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & diuisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur, fessuri nobiscum prouectis & corroboratis annis suis: quamuis in nullo minor possit videri ætatis indole, qui consummauit ætatem gloriæ dignitate. Voluit Cyprianus ambos ea accipere stipendia inter clericos, quæ presbyteris dari solent: de quibus Apostolus: Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore digni sunt. appellat ea Cyprianus mensurnas diuisiones, id est, menstruas: qui vero eiusmodi subsidia per quoslibet menses acciperent ab Ecclesia, Sportulantes dicebantur, quod eiusmodi sportulæ eis darentur ab Ecclesia.

XCIII. LECTORVM MVNVS. Quod autem hos huic lectorum muneri mancipatos, ascensuros fore pro functione muneris dicit in pulpitem, illicq. toto spectante & audiente populo Euangelium alta voce lecturos; diuersam in hoc Africanæ Ecclesiæ a ceteris Latinis fuisse consuetudinem, potest intelligi: cum Romæ & in alijs Ecclesijs eam functionem solent diaconi exercere, in Africa vero lectores, minorum ordinum clerici infra acoluthos positi. Nec quis existimet ob Euangelij publicam lectionem hos lectores dictos, re vera diaconos fuisse: nam idem Cyprianus, quem lectorem ordinasse dixit Saturnum, ad acoluthatum se postea promouisse testatur. Manifestiora quoque hæc redduntur ex Concilio quarto Carthaginensi, cum agitur de ordinatione diaconi, vbi nulla habetur mentio de munere Euangelicæ lectionis; sed publice diuina legere in Ecclesia, lectoris esse munus traditur. Rursum vero idem Cyprianus, eodem ferme tempore, de Numidico presbytero inter alios presbyteros Carthaginensis Ecclesiæ cooptando, ad suos litteras in hæc verba conscripsit:

XCIV. DE NUMIDICO PRESBYTERO. Nunciandum vobis fuit, fratres carissimi, quod pertineat & ad communem latinitiam, & ad Ecclesiæ nostræ maximam gloriam. Nam admonitos nos & instructos sciat dignatione diuina, vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero, & nobiscum sedeat in Clero, luce clarissima confessionis illustris, & virtutis ac fidei honore sublimis: qui hortatu suo copiosum martyrum numerum, lapidibus & flammis necatum, ante se misit: quiq. vxorem adherentem lateri suo crematam simul cum ceteris, vel conseruatam magis dixerim, latus aspexit. ipse semiuultus, & lapidibus obrutus, & pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicito pietatis obsequio cadaver patris inquireret, semianimis inuentus, & extractus, & refocillatus a comitibus, quos ipse præmiserat, remansit inuitus. Sed remanendi (vt videmus) hæc fuit causa, vt eum Clero nostro Dominus adiungeret, & desolatam per lapsum quorundam presbyterij nostri copiam gloriosis sacerdotibus adornaret. Et promouebitur quidem, cum Deus permiserit, ad ampliorem locum religionis suæ, quando in præsentiam protegente Domino venerimus. Interim quod ostenditur, fiat; vt cum gratiarum actione suscipiamus hoc Dei munus, sperantes de misericordia Domini eiusmodi ornamenta complura, vt redintegrato Ecclesiæ suæ robore, tam mites & humiles faciat in consensu nostri honore florere.]

XCv. At non hunc modo a S. Cypriano ordinatum putamus esse presbyterum (quod alij tradunt) sed cum iam alterius cuiuspiam Ecclesiæ presbyter esset, tam præclaro exant lato martyrio, eo honore Cyprianus ipsum esse dignum existimavit, vt in primaria totius Africa Ecclesia Carthaginensi presbyterio fungeretur. Suadent enim id illa verba: Vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero.] at de noua ordinatione ipsius ne verbum quidem, vt de lectoribus ordinatis nuper pluribus fecisse vidimus: magnus quippe is censebatur honor, vt cum Episcopo in cathedrali Ecclesia inter presbyteros sederet. Dicebantur huiusmodi sic allegendi, in cardinalari: atque iam adsciti, Cardinales; qua voce vtitur sæpe S. Gregorius. sed de his suo loco pluribus.

XCvi. Hucusque de rebus inter Romanum Clerum & S. Cyprianum hoc anno transactis, deq. eiusdem Cypriani in curanda Ecclesia Carthaginensi vigilantissima cura. Excerpta hæc sunt a nobis ex litteris vltro citroq. datis, quibus epistolarem omnium fidelissimam historiam contexuimus, breuitati, vt licuit, consulentes: cum pro dignitate rerum atque scriptorum par fuisset integras hic describere martyrum citatas epistolas. Nam quid S. Hieronymus de Pamphili martyris scriptis ait? Si enim lætitia est vnam epistolam

SCRIPTA MARTYRVM MAGNO PRETIO HABITA. Hieronymus de Script. Eccles. in Pamphilo.

NON ORDINATVS, SED ALLECTVS PRESBYTERO. CARD.

Cypr. epist. 24. 32. Cypr. epist. 55. Concil. 4. Carthag. cap. 4. 2.

Cypr. epist. 35.

A epistolam habere martyris; quanto magis tot millia versuum, per quæ mihi videtur sui sanguinis signasse vestigia? Si hæc ipse de illo, qui tamen non sua scripsit, sed ab Origene elucubrata descripsit; quid de martyrum & confessorum litteris dicendum est, in quibus sua ipsorum inesse verba, etsi alia exscripta manu, typisve expressa, noscuntur? Pluris namque facienda sunt ea, quæ martyr mente concepit, & ore protulit, & stylo exarauit, licet aliena manu exscripta vel cusa legantur, quàm quæ, cum alterius sint, martyr suo chirographo exarauit.

Quæ autem reliqua sunt rerum Cypriani, sequenti anno, secundum exactum temporis ordinem, enarrabimus. Verum quod idem Cyprianus de alijs martyribus hac persecutione passis in Africa dictis litteris mentionem habuerit; his iungenda putamus quæ idem scripsit in libro de lapsis, de Casto & Æmilio post lapsum ad certamina reuocatis, & martyrij victoria insignitis, his nempe verbis: Sic, inquit, sic Casto & Æmilio aliquando Dominus ignouit; sic in prima congressione deuictos, victores in secundo proelio reddidit, vt fortiores ignibus fierent, qui ignibus antecessissent, & vnde superati essent, inde superarent.] hos postea martyrio consummatos habent tabulæ Ecclesiasticæ vna cum alijs, adscriptos certis diebus, quibus eorum memoria anniuersaria celebratur.

B At de martyribus in Africa sub Decio passis, præter illos, quos ex Cypriano recensuimus, de alijs item mentio habetur in iisdem tabulis Ecclesiasticis, quibus ipsorum dies natalis reperitur adscriptus: sunt ij, Zeno, Alexander, Theodorus, & alij trigintatres sub Fortunatiano Præside: sub quo etiam passi sunt Terentius, Maximus, Pompeius, & Africanus: quorum omnium extant passionis Acta, in quibus etiam mentio habetur de lapsis Christianis (de quo sæpe queritur Cyprianus) qui solo aspectu terribilium tormentorum, pauore concussi, defecerunt a fide: cum in eos qui animo alacri, fide prompta se ea contemnere præferrent, ad ceteros exterrendos omnis crudelitas Præfidis inuigilaret, & carnifices desudarent: vt de ijs accidit, qui postquam cæsi sunt virgis atque flagellis, fustibus quoque contusi sunt, succensi humeris ignibus, vngulisq. lancinati, horribilibus traditi sunt serpentibus deuorandi: cum illi vindices pietatis, relictis illæsis martyribus, in Ethnicos insipientes, ex illis complures interfecerunt: martyres vero capitis tandem subiere supplicium. Rursum etiam in Africa passi habentur Quinctus, Simplicius, & alij plures socij. At de Africanis martyribus modo satis.

C Iam vero reliquum est, vt quæ passæ sunt aliquæ nobiliores Ecclesiæ hoc ipso persecutionis Decij tempore, a certis fidsq. auctoribus scripta, hic itidem describamus. Ac in primis sese nobis offerunt, quæ S. Dionysius, vir eruditione ac pietate insignis, qui his ipsis diebus Alexandrinæ Ecclesiæ præerat Episcopus, de his quæ tunc apud se gesta essent, scriptorum monumentis egregie commendauit: quæ ab Eusebio recitata ad verbum habentur, ex eiusdem Dionysij ad Germanum tunc data epistola, cum de se ipso agit, quoniam pacto Deo omnia gubernante manus persecutorum euaserit. Sic igitur res gestas exorditur Eusebius: Quæ autem & quàm turbulenti procellæ Dionysium persecutionis tempore exagitarint, epistolæ ipsius ad Germanum scriptæ testimonio, hoc loco ostendam, in qua ipse de se narrat hoc modo:

Ego coram Deo loquor, & ipse nouit quod vera loquor. Neque certe de fuga in præsentia mecum cogitavi; neque, quasi Deo inuito, vllam feci. Quin etiam alias, regnante Decio, antequam persecutio palam contra Christianos ediceretur, cum Sabinus id temporis Frumentarium ad me perquirendum misisset, ego quadriduo in ædibus commoratus, eius aduentum assidue expectaui. Ille autem vndique circumit: vias, fluuios, agros passim, vbi me latitare, aut quo me profectum esse suspicaretur, sedulo peruestigat. Sed cæcitate, & quasi caligine, ne ædes quæreret, circumfusus tenebatur: sibi namque persuaserat, me persecutione appetitum, domi nolle moram facere. Vix tandem post dies quatuor, Deo mihi vt inde demigrarem præcipiente, & se mirandum in modum quasi ducem itineris præbente, ipse, liberi, & alij multi fratres simul domo egressi sumus. quod plane diuinæ prouidentia opus fuisse, rerum euenta, quæ deinceps sequebantur (vnde non parum commodi fortasse quibusdam & utilitatis obrigit) satis perspicue declararunt. Deinde paucis interpositis, ea quæ in fuga sibi contingebant euidenter explanat, hæcq. subnectit: Ego vna cum ijs qui mecum erant, forte,

al. Acilia. DE CASTO ET ÆMILIO.

ALII MARTYRES IN AFRICA PASSI.

Apud Sur. dia 30. Aprilis. anno 250.

Martyr. Rom. dia 28. Decembris.

DE MARTYRIBVS ALEXANDRINIS.

Euseb. lib. 6. cap. 23. 24.

DE DIONYSIO ALEXANDRINO.

forte, Sole occidente, in satellitum manus incidens, ab illis ad Taposirim deducebar. Sed tamen (sicut erat Dei prouidentia prospectum) Timotheus, quia vna non aderat, neuiquam prehensus est. Profectus igitur post, offendit cum ædes nostras, præterquam quòd ministri eas custodirent, omnino desertas esse, tum nos instar mancipiorum abductos.

CI. Deinde subiungit: Quàm admirabilis (dicam enim quod verum est) & diuinæ prouisionis ratio fuit ista quidem! Indigena quidam forte fortuna Timotheo propere fugienti & conturbato sit obuiam: rogat festinationis causam. Ille cum audiuisset (abierat enim ad nuptias laute epulatum: quippe mos est in huiusmodi hominum conuentibus totam noctem in hilaritate & lætitia consumere) ingressus in domum conuiuij, accumbentibus nunciat. Qui quidem omnes vno impetu, tamquam signo dato, consurrexerunt, & maturo gradu properantes cœperunt quàm celerissime ad nos contendere: qui cum in nos inciderent, summo gaudio exultare, atque satellitibus, qui nos obseruabant, fugam facientibus, nos, vt eramus grabatis valde male stratis conuiescentes, de improviso occupare. Ego certe (Deus testis est) eos vt fures primum reputans, qui ad spolia & rapinam venirent, mansi in lecto nudus plane vt cram, solo indusio coopertus: reliquum autem vestitum prope me positum porrexi. At hi surgere iubent, & quàm mox abire. Tandem animaduertens quam obrem aduentassent, cœpi vociferari, supplex illos precatus vt abirent, nosq. illic manere paterentur. Quinetiam petebam ab eis, vt, si quo me beneficio afficere cuperent, ipsi caput meum ceruicibus abscindere dignarentur, sicq. satellitibus, qui me essent cruciatum abducturi, anteuertent. Illi, dum hæc clamore efferebam (sicut confortes mei & omnium mearum calamitatum participes pro certo norunt) me inuitum e lecto excitarunt. Tum ego humi me supinum prostertere. Isti igitur manibus pedibusq. me abreptum (Caius quidem, Faustus, Petrus, & Paulus, qui me sequebantur, istarum rerum omnium testes esse poterunt) educere, ac prehensum prope inuito animo ab oppidulo exportare, & nudo alino impositum, secum inde auertere.] hæc de se Dionysius^a.

DIONYSIVS AB-
RIPITVR A SAT-
TELLITIBVS.

^a Apud Euseb.
lib. 6. c. 34.

CII.

Et ad Fabium Antiochenum scribens, enarratis quæ superiori anno ante edicta Decij promulgata Alexandriæ acciderant, quæ suo loco a nobis posita sunt, hæc de inijs Decij persecutionis habet: Confestim animum Imperatoris, qui clementior aliquanto & humanior videbatur erga nos antea affectus, omnino commutatum esse, nobis nunciatum est. Quapropter minarum formido in nos iactatarum vehementer accrescebat. Nam Decij edictum erat iam diuulgatum: illudq. tale profecto videbatur, quòd le Dominus^b prædixerat futurum: in quo terribilissima illa eius propemodum explebatur sententia; nimirum, electos, si possibile esset, in errore inducendos fore. Quin omnes certe metu percussi obstupuerunt: atque ex illis qui cum dignitate, tum diuitiarum affluentia præstare videbantur, qui quidem non pauci erant numero, nonnulli timore perterriti, dijs illorum colendis se vltro offerunt: alij ex priuatis ædibus in publicum raptati, ad delubra ducuntur a magistratibus: multi vicinorum suauo pelliciuntur, qui quidem nominatim euocati, ad impura & profana eorum sacrificia se conferunt.

^b Matth. 24.
Marc. 13.
LAPSORVM IN-
GENS NUMERVS

CIII.

LAPSORVM DI-
VERSA GENERA

Horum autem non pauci, quasi minime essent sacrificaturi, sed illi ipsi potius victimæ & sacrificia idolis futuri, pallore exalbescunt, & formidine attoniti stupent: adeo vt a frequenti populi turba quæ circumstitebat, dum se omnibus perspicue patefaciebant, cum ad moriendum, tum ad sacrificandum eadem timiditate esse affectos, risui & ludibrio haberentur. Alij paratius ad altaria procurrunt, duro ore & impudenti constanter asseuerantes se numquam fuisse Christianos: de quibus Domini sententia verissime dici potest^c, Diuitem difficulter posse saluari. Ex reliquis, qui tenuiores erant & magis obscuro, plerique vtrumque istud hominum genus, quod postremo posuimus, imitantur. Alij capeffunt fugam, nonnulliprehenduntur, atque ex prehenditis multi in vincula & carcerem pergunt, & multis diebus ibi tenentur inclusi: postea tamen, antequam ad tribunal accedant, Christum eiurant. Quidam tormenta diu fortiter sustinent, sed ad extremum succumbentes, fidem pernegant.

^c Matth. 19.

CIV.

Ceterum qui Domini erant tamquam firmæ & beatæ columnæ eius ope & gratia roboratæ, fidei firmitati, quæ in eorum animis penitus insidebat, vires ac tolerantiam apte

A apte & apposite respondentem adepti, admirabiles & insignes eius regni martyres & testes facti sunt. Quorum primus erat Iulianus, homo podagræ doloribus adeo oppressus, vt neque incedere, neque pedibus consistere posset. Hic cum alijs duobus, qui eum gestabant, ad iudicem adducitur: quorum alter extemplo fidem denegat; alter nomine Chronion cognomento Eunus, & senex ipse Iulianus, Dominum ingenue confitentur: qui per totam urbem, quæ certe (vt nostis) amplissima est, camelis insidentes deducti, & ira sublimes verberibus cæsi; tandem immenso quodam rogo & supra modum exardescente, hominum multitudine vndique circumfusa, comburuntur. Ac dum ad lucebantur ad locum supplicij, miles quidam nomine Besas illis inter eundem opem ferre, & ijs, qui contumelia eos afficiebant, ex aduerso resistere laborat. Qui, cum populus contra eum propterea vociferaretur, inde illico abripitur ad iudicem, & in præclaro illo proelio pro pietate suscepto, tamquam fortissimus Dei bellator strenue & viriliter se gerens, securi demum percutitur. Alius quidam genere Afer, qui & appellatione Macar, & ob vitam beatam, quam diuinæ gratiæ subsidio degisset, vere Macar, id est, beatus fuit, cum ad fidei negationem, iudice eum ad eam rem magnopere cohortante, adduci non posset, viuus crematus est.

MARTYRESALE-
XANDRINI SVB
DECIO.

Epimachus etiam & Alexander non longo post tempore quàm vincti tenebantur, post horum martyrium multos dolores perpessi, dilaniati nouaculis, & flagellis lacerati, ad extremum ardentissimis flammis circumiectis, absumpti sunt: quibus quatuor mulieres martyres adiungebantur; quarum prima ordine fuit Ammonarium sancta virgo, quæ, cum iudex diu illam admodum torfisset, vt pote constanter asserentem se nihil eorum aliquando dicturam quæ ille iussisset, eaq. in sententia firme perstaret, ad supplicium abducitur. Mercuria secunda erat, anus in primis veneranda: tertia Dionysia, quæ quamquam erat multorum liberorum parens, illos tamen Domino in amore minime prætulit: Quarta Ammonarium altera. Quæ tres, cum Præses vereretur ne incassum tormenta illis infligeret, & quodammodo vinceretur a mulieribus, nullum cruciamentorum genus amplius subire cogebantur: sed statim, capite obruncato, mortem opperunt. Pro omnibus enim prior Ammonarium, tamquam in prima dimicationis acie locata, satis tormentorum exceperat.

CV.
EPIMACHI ET
ALIORVM MAR-
TYRIVM.

Heron præterea, Ater, & Hidorus Ægyptij, & Dioscorus vna cum illis, adolescens quindecim annos natus, iudici traduntur: & primum iudex adolescentem, tamquam facilem ad persuadendum, blandis verbis in fraudem inducere, tum velut remissum & flexibilem, ad fidem negandam tormentis impellere tentat. Sed Dioscorus neque persuasionem quicquam commotus est, neque iudicis omnino cessit sententiæ. Ceteros acerbissime crudelissimeq. verberibus dilacerat: quos cum tormenta magno & fidenti animo pro fide tolerare cerneret, rogo cremandos tradit. Dioscorum autem, cum propter singularem animi magnitudinem, quam palam ostenderat, tum propter prudentissimam responsa, quæ ad singula rogata dederat, iudex magnopere admiratus dimisit, asfirmans se propter atatem certos dies illi velle concedere, quibus respiscendi haberet facultatem. Iam vero Dioscorus summa pietate eximius nobiscum est, expectans cum certamen prolixius grauiusque, tum amplius præmium & diuturnius. Porro Neme-sis quidam, & ille etiam Ægyptius, falso in crimen vocabatur, quòd cum latronibus societatem inijsset: sed istam calumniæ notam ab eo alienissimam quidem cum coram Centurione diluisset, iterum per iudicem fuit delatus, quòd Christianus esset, vinculisq. constrictus ad Præsidem venit. Iste iniustissimus Præses beatum martyrem tormentis & verberibus duplo grauioribus quàm latrones ipsos afflicto, exemplo Christi inter latrones interiectum, vnde non parum honoris adeptus est, feruido ignis exurit incendio.

CVI.
HERONIS ET SO-
CIORVM MAR-
TYRIVM.

Quædam vero militum turma derepente accedit, nimirum Ammon, Zeno, Prolemaus, Ingenes, & pariter cum illis senex Theophilus; qui pro tribunali se ipsi stiterunt. Cum igitur quidam, quòd Christianus esset, in quæstione versaretur, & iam ad fidei negationem propenderet: isti assistentes, præ rei indignatione dentibus frendere, vultu nutare, manus extendere, toto denique corpore gestus quosdam agere cœperunt. In quos cum omnium ora essent conuersa, priusquam vlli alij in eos iniicerent manus, illi ipsi ad subfellia accurrere, se Christianos profiteri: sic vt cum Præfectus & assessores, qui aderant ei in concilio, timore obstupescerent; tum Christiani, in quos iam inquirebatur

CVII.
AMMONIS ET
SOCIORVM
MARTYRIVM.

quirebatur, ad ea tormenta, quæ post essent passuri, toleranter sufferenda maxime confirmarentur: tum denique iudices, qui essent contra eos sententiam pronuntiaturi, maximo metu exhorrescerent. Isti vero e foro gloriantes abscedere, & testimonio, quod Christo perhibuerant, summo gaudio exultare, per illos Deo gloriosos triumphos agente. Alij præterea complures in urbibus & pagis agentes distracti erant, & quasi membratim discerpti: ex quibus vnum exempli gratia commemorabo. Ichyrion cuiusdam magistratus negotia mercede conductus procurat: is qui eum conduxerat, iubet idolis sacrificare: quem, cum mandato minus obsequeretur, coepit conuicijs lacere: at cum constanter fidei inhæresceret, grauibz afficit contumelijs: atque vt vidit cum pacate atque tranquille omnia sufferentem, arrepto fuste præacuto, intestina ac viscera illius transfodit, crudeliterq. interimit.

CVIII. Quid attinet per censere multitudinem eorum, qui in solitudine & montibus vagi errantesque, fame, siti, frigore, morbis, latronibus, bestijs fuerunt extincti? quorum electionis beatæ & eximie victoriæ quamquam testes sunt ij quibus adhuc in illo numero vita superest, tamen vnum aliquod facinus proferam, quo res istæ sint exploratiæ cognitæ perspectæque. Chæremone Episcopus ciuitatis quæ Nilopolis dicitur, cum iam plane grandis esset & ætate prope exacta, vna cum vxore sua ad montem Arabiae confugiens, neque post reuersus est, neque vsquam eos quispiam videre potuit. Et licet fratres iam aliquoties cum vxore quærerent: tamen neque ipsos, neque corpora eorum vsquam reperire potuerunt. Per multi certe in eo Arabico monte erant a barbaris Saracenis facti captiui: quorum alij ægre quidem & vix ingenti pecuniæ summa redimi potuerunt, alij hætenus nullo modo. Atque ista, mi frater, non frustra equidem dicendo profecutus sum: sed vt cognoscas, quantæ & quàm acerbæ calamitates apud nos obtigerint; quas qui fuerint magis experti, plura de illis & sciunt, & dicere possunt.

CIX. Hæc etiam paulo post attexit: Illi igitur diuini martyres, qui iam Christi tamquam assessores sunt, & regni eius consortes, participes iudicij, & illius in hominibus iudicandis sententiam approbantes ferunt: dum erant apud nos, nonnullos e fratribus, in quibus crimen sacrificandi idolis inhærebat, quiq. a fide excidissent; cum conuersionem ac poenitentiam eorum perspicerent, eamq. posse acceptam fore ei, qui omnino non vult mortem peccatoris, satis exploratum haberent: ad se denuo admittunt, recipiunt in Ecclesiam, conuentus cum illis celebrant, ineunt societatem precum, & epularum communiõne vna vtuntur. Quid igitur consilij nobis, fratres, datis? quid censetis nobis agendum esse? illisne suffragabimur? eiusdem cum illis erimus sententiæ? iudicium eorum sequemur? modum tenebimus benignitatis? his, quorum illi miserti sunt, benefici & clementes erimus? an contra eorum iudicium irritum & inane faciemus? eorum sententiæ nos ipsi constituemus animaduersores? clementiæ inhumanitus resistemus? refringemus institutum? Deum denique ad iram prouocabimus? At hæc postea a Dionysio scripta esse sub Cornelio, cum Nouatianus schisma fecisset, testatur Eusebius; a nobis autem hic relata, quod de persecutione sub Decio narrationem contineant: quæ vero post hæc eadem epistola Dionysius narrat, suo loco opportunius dicentur. Quod autem ea epistola Dionysius visus sit titubare & anceps esse, an lapsis pax continuo reddenda foret: quæ recens post schisma Nouatianorum oborta fecerant Romanum Pontificem & Cyprianum a seuera disciplina ad tempus necessaria ex causa deflectere, eiusmodi dubitationis tribuerunt occasionem. sed hæc inferius.

CX. Passi sunt tunc etiam in Thebaide Timotheus & Maura coniuges, quorum natalis dies Ecclesiasticis tabulis habetur adscriptus. In Menologio enim hæc de iisdem breuiter scripta leguntur: Arianus in Thebaide Præses Timotheum & Mauram coniugem Christo addictissimos sentiens, apprehendi iussit: ac primum, vt perterrefaceret coniugem, virum eius dirissime cruciat suspensum deorsum capite, freno ori eius appposito cuius rei aspectu Maura maiore fidei ardore succensa, læta se obtulit supplicio: a qua primo auulsi sunt capilli, deinde digitorum extrema præcisa; ac feruenti aqua perfusa. Demum ambo cruci affixi, nouem post dies, Deo laudes canentes, in Domino obdormierunt.] hæc ibi.

CXI. Quod rursus spectat ad eos, quos Dionysius ait, relicta patria, montium solitudinem

PROFUGI ET EXTORRES CHRISTIANI.

Apud Euseb. ibid. lib. 6. cap. 34. in fi.

DE LAPSIIS POENITENTIBVS.

Rom. Martyrolog. die 3. Maij. MARTYRES THEBAIDIS.

A nem desertaq. regiones petijisse; vnus ex illorum numero Paulus fuit, qui ea bene vsus occasione, quam primum timore correptus petijt solitudinem, eam vt bonorum omnium sibi conciliatricem lubentissimo animo coluit, permanfitq. vsque ad sextum Constantij filij Constantini Imperatoris annum. hic ille Paulus, qui inter anachoretas principem locum tenet; cuius res gestas S. Hieronymus diserte admodum copioseq. est profecutus: qui cum sub Decio & Valeriano hunc ipsum dicat factum extorem, ea de causa Valerianum apposuit, quod Decio in Persas proficiscente (vt dicemus) Valerianus Romæ Principis vicem ageret; & Christianos edictis exagitaret. Ceterum hoc ipso initio Decianæ persecutionis, Paulum eodem quo & alij, quos tradit Dionysius, tempore solitudinem profugum petijisse, quæ paulo post dicturi sumus, facile demonstrabunt.

B Sed quæ idem S. Hieronymus in eius Vitæ exordio de eiusmodi persecutionis acerbitate præfatur, hic attexere operæpretium ducimus: Multas, inquit, apud Ægyptum & Thebaida Ecclesias tempestas sæua populata est. Voti enim tunc Christianis erat, pro Christi nomine gladio percuti: verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat ingulare, non corpora; & vt ipse, qui ab eo passus est, Cyprianus ait, Volentibus mori, non permittebatur occidi. Cuius vt crudelitas notior fiat, duo memoriæ causa exempla subiecimus. Perseuerantem igitur in fide martyrem, & inter equuleos laminatq. victorem, iussit melle perungi, & sub ardentissimo Sole ligatis manibus post tergum resupinari; scilicet vt muscarum aculeis cederet, qui ignitas sarragines ante superasset. Alium, iuuenili ætate florentem, in amoenissimos hortulos præcepit abduci, ibiq. inter lilia candentia & rubentes rosas, cum leni iuxta murmur aquarum serperet riuus, & molli sibilo arborum folia ventus præfringeret, super extructum plumis lectum resupinari; & ne se inde posset excutere, blandis serico nexibus irretitum relinqui. Quo cum, recumbentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, coepit delicatis stringere colla complexibus; & quod dictu quoque scelus est, manibus attrectare virilia, vt corpore in libidinem concitato, se victrix impudica superiaceret. Quid ageret miles Christi, & quo se verteret, nesciebat: quem tormenta non vicerant, superabat voluptas. Tandem cælitus inspiratus, præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superauit.

CXII. Per idem ergo tempus, quo talia gerebantur apud inferiorem Thebaida, cum sorore iam viro tradita, post mortem amborum parentum, in hereditate locupleti Paulus relictus, annorum circiter quindecim, litteris tam Græcis quàm Ægyptiacis apprime eruditus, mansueti animi, Deum valde amans: & cum persecutionis procella detoneret, in villam remotiorem & secretiorem secessit. Verum

(Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?)

Virgil. Æneid. 3.

fororis maritus coepit prodere velle, quem celare debuerat. Non illum vxoris lacrymæ, non communio sanguinis, non spectans cuncta ex alto Deus ab scelere reuocauit. Ad hæc instabat crudelitas, quæ pietatem videbatur imitari. Quod vbi prudentissimus adolescens intellexit, ad montium deserta confugiens, dum persecutionis finem præstolaretur, necessitatem in voluntatem vertit: ac paulatim progrediens, rursusq. subsistens, atque hoc idem sæpius faciens, tandem reperit saxeam montem, ad cuius radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur: quo remoto, vt est cupiditas hominum occulta cognoscere, auidius explorans, animaduertit intus grande vestibulum, quod, aperto desuper cælo, patulis diffusa ramis vctus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens, cuius riuum tantummodo foraserumpentem statim modico foramine, eadem quæ genuerat aquas terra soberbat, &c.] hæc de fuga, & loco, quem sibi Paulus ad habitandum delegerat, habet sanctus Hieronymus.

CXIV. Sed quod ait, tunc Paulum deserta petijisse, cum Cornelius Romæ & Cyprianus Carthagine subiere martyrium; sic intelligendum est, eadem persecutione vrgente Paulum secessisse; qua Cornelius & Cyprianus martyrio sublati sunt. nam licet non simul regnarint Decius atque Valerianus, fueritq. breui aliquo pacis interstitio ea persecutio interrupta; tamen quod iisdem edictis, quibus promulgata, etiam continuata ac iterum

SABVITIA HVIVS PERSECVTIONIS.

PAVLI PRIMI BREMITAR IN ÆGYPTVM PROPECTIO.

QVO TEMPORIBVS PETIT BRITVM PAVLVVS.

In Roman. Martyrolog. die 10. Aug. 6.

iterum repetita fuerit, vna eademq. censetur, ac Decij pariter & Valeriani nomine dicta: quod alibi norauimus^a, & inferius etiam dicturi sumus. Ceterum ex Hieronymi sententia dicendum esse, hoc ipso Decij persecutionis exordio Paulum factum extorem, eius auctoritate perspicue declarabimus. Cum enim dicat, Paulum centesimum ac tertiumdecimum egisse ætatis annum, quo eum inuisente Antonio, ex hac vita decessit, cum Antonius tunc nonagenarius esset, quem vixisse ideim tradit annum centesimumquintum: cumq. eiusdem Hieronymi testimonio id affirmantis in Chronico, habeatur, decessisse Antonium anno vigesimoprimum Constantij, atque Paulo superuixisse annos quindecim: colligitur Paulum obiisse anno sexto Constantij absoluto, & septimo inchoato, qui numeratur Christi annus trecentessimus quadragesimustertius: quæ ratione cum (vt dictum est) eo anno, quo Paulus obiit, esset centum & tredecim annos natus; necesse est affirmare, hoc ipso anno ducentesimo quinquagesimotertio ipsum fuisse ætatis annorum vigintitrium.

CXV.

PAULI ÆTAS.

Tantum igitur abest, vt post hæc Paulus sub Valeriano solitudinem petierit, vt, si quis affirmare velit eum quindecim annos natum (vt multi perperam S. Hieronymi sententiam interpretantur) in eremum concessisse; dicere opus sit, non sub Decio & Valeriano, sed sub Gordiano, quo tempore pax summa in Ecclesia erat, factum hoc esse. Quamobrem ætas illa Pauli annorum quindecim non ad tempus, quo secessit in solitudinem, referenda est; sed quòd tot annos tunc natus erat, cum parentibus fuit orbat: idq. manifeste significare voluisse Hieronymum illis verbis: Post mortem amborum parentum in hereditate locupleti Paulus relictus est annorum circiter quindecim.] et quod proxime dixerat: Per illud tempus, quo talia gerebantur,] ad ea esse referendum, quæ subdit: Cum persecutionis procella detonaret.] quæ sane verba si alio accipias sensu, Hieronymum sibi ipsi repugnantem atque mendacem (quod nefas est dictu) de numero annorum Pauli in eremum secedentis efficies. Sic itaque ex eiusdem S. Hieronymi sententia præstat dicere, ipsum annum agentem decimumquintum parentibus esse orbatum: hocq. anno eius ætatis vigesimotertio, ipso primo persecutionis impetu exturbatum, rus paternum prius, indeq. confugisse in longe positos montes; nactumq. opportunam sibi ad institutum paratam speluncam, quod superfuit vitæ vsque ad annum centesimum decimumtertium, incognitum permanisse.

CXVI.

ORIGENIS CERTAMINI.

Epiphani. hæres. 64. Euseb. lib. 6. 5. 32.

His de persecutione in Ægypto sub Decio facta narratis, reliquum est vt Origenis quoque attestamus certamen, quod Alexandriæ exhibitum esse, Epiphanio^b auctore traditur. de quo hæc Eusebius^c: Quot afflictionum genera & quam grauiam Origeni hac turbulenta persecutionis tempestate contrigerint, & quo pacto maleuola diaboli inuidia contra eum incensa (qui omnibus copijs tamquam hostis infestus enixe aciem aduersus illum instruebat, omnibus machinis, omni virtute & potentia contra eum dimicabat, & præter ceteros omnes ab eo illo tempore impugnat, in hunc potissimum impetum faciebat) magis magisque augetur: qualia etiam & quam acerba pro Christi verbo & doctrina perpeffus sit vincula, quæ corporis tormenta, quæ supplicia ex catena ferrea in interioris carceris recessu collo impacta; & quo modo permultis diebus pedes ad compedes ligneas intrusi, quatuor foraminum interstitijs interpositis, distractione quadam distenti fuerint; quæ ignis & incendij oppositæ minæ; quas præterea ab inimicis inflicta carnificinas toleranter pertulerit: qualem exitum, dum iudex omnibus viribus & toto corpore (vt dicitur) instaret, vt vitæ eius ad doloris morsus amplificandos amplius protraheretur, eius res habuerint: denique quas post illa & quam amplius voces, easq. plenas solatij, ijs qui opis & auxiliij in rebus aduersis indigent, scriptis reliquerit, permultæ sunt illius epistolæ, quæ vere accurateq. commemorant.] hucusque de Origenis certamine Eusebius.

CXVII.

ORIGENIS LAP- SVS IMPUGNATVS.

Epiphani. hæres. 64.

Verum quonam modo Origenes e vinculis elapsus sit; an quòd adueniente pace, sicut alij plures, solutus vinculis fuerit; an vero quòd (vt alij volunt) thus obtulerit: haud satis compertum habetur. Apud Epiphanium certe negationis eius turpissima illa ac plane nefanda assertur causa, his verbis^d: Multa sunt fortia facta, quæ per traditionem referunt veteres de hoc viro. Sed non permanserunt ipsi quæ ad præmium consequendum pertinent, in finem: propter eminentissimam enim sanctitatem eius, atque doctrinam, ad multam inuidiam deuenit; & per hæc magis irritabat eos qui illo tempore principalem potestatem administrabant. Per diabolicam vero malignitatem

excogi-

A excogitauerunt malitiei operadores, quo modo turpitudinem viro impingerent, & plagam talem decernerent: ita vt in abusum corporis ipsius Æthiopem ipsi subornarent, aut sacrificare iuberent. Ipse vero non ferens diabolicæ operationis versutiam, proclamauit, vtriusque rebus sibi propositis, sacrificare se potius velle: non tamen spontanea mente hoc potius perfecit, velut magna de hoc fama refert. Sed quandoquidem omnino confessus est se facturum hoc esse, iniecto in manum eius thure, ipsum ad aræ rogam adduxerunt: atque sic a confessoribus ac martyribus tunc re cognita reiectus est. Verum in Alexandria hoc passus; & non potens ferre exprobrantium sannas, discessit: & Palæstinam, hoc est, Iudææ terram, inhabitare elegit. Cum itaque peruenisset Hierosolymam, velut talis enarrator & eruditus vir, compellebatur a sacerdotibus in Ecclesia docere. Et cum multum coegissent ipsum hi qui Hierosolymis sacerdotum sanctæ Ecclesiæ administrabant; surrexit, & dictum Psalmi quadragesimoini prolocutus, totam distinctionem præterijt. sic enim dicit Psalmus^a: Peccatori dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per ostium? Et complicatum librum deposuit, & cum fletu ac lacrymis confedit, omnibus simul cum ipso plorantibus.] hæc apud Epiphanium de lapsu eius.

Ceterum in libro illo qui Lamentationes, seu Poenitentia Origenis inscribitur, quem tamen Gelasius^b adnumerat inter apocrypha, alia adumbratur potius quam describitur causa lapsus illius, cum dicitur: Tu nosti Domine quia inuitus cecidi: volens alios illuminare, me ipsum obscuravi: nitens alios de morte ad vitam reducere, me ipsum ad mortem perduxi: volens alios representare Deo, me ipsum a Deo separavi: volens enim pro pietate inueniri, contra pietatem inuentus sum: procedens enim contra iniquorum congregationes, & arguens, ibi pessimum diaboli errorem inueni: nesciens certantium varias insidias, ad Dei eos cognitionem prouocabam. Igitur post multas scutationes promiserunt mihi astutias infelici. Postquam vero profectus sum ab eis, diabolus eadem nocte transformatus in angelum lucis afferebat mihi: Diluculo exurgens perge, & persuade eis, & adduc eos Deo, si tibi verbum proposituri sunt: quod si assenserint, sine vlla intermissione facito, nihil dubitans propter multorum salutem. Et rursus diabolus antecedens acuit contra me miserum consilia maligna, vel hypocrites & dolos spargit in eis. Ego vero infelix valde diluculo de stratu exiliens, nec orationem quidem consuetam implere potui; sed desiderans omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, me ipsum laqueis diaboli implicaui.

Abij igitur ad iniquos, & petens ab eis petitiones hesternas, nesciens & ad baptisma perueni. O cor obcæcatum, quo modo non recordaberis? O stulta mens, quo modo non recogitasti? O indistincta discretio, quo modo non intelligebas? O sensus intelligentiæ, vbi dormiebas? sed ad somnum te diabolus prouocauit, & infelicem animam mortificauit: ligauit fortes meos, & abstulit scientiam meam; ligauit fortes meos, & vulnerauit me. Voce respondi, & maculatus sum: sine malo sic collocutus, & maligna perpeffus sum. Consilium circa me erexit diabolus, & iniquam vocem contra me dimisit: Origenes (inquit) sanctificauit. O diabole, quid fecisti mihi? O diabole, quo modo vulnerasti me? Flebam aliquando super Sampsonem; sed peiora perpeffus sum. Flebam super Salomonem; & deterius cecidi. Flebam super omnes qui peccauerunt; & in omnibus eis apparui. Sampsoni coma capitis deest: meo vero de capite corona gloriæ cecidit. Sampsonis oculi carnales obcæcati sunt: mei vero perforati & spirituales sunt. Sed illum mulier ad insidias perduxit: mea autem lingua ad ruinam peccati me traxit.] hæc & alia Origenes amarissime lugens, si tamen eius Lamentationes esse diximus. Sed quodnam illud crimen fuerit, haud ex verbis eius satis potest intelligi. nec quidem si ab hæreticis an Gentilibus seductus sit, satis hæc indicant; quæ & ab recitata nuper ex Epiphanio historia procul abhorrent.

Atqui sicut libellus iste a Gelasio (vt dictum est) velut adulterinus respuitur: ita etiam, an ea quæ ex Epiphanio recitauimus, vere ne sint ab Epiphanio scripta, vehementer dubito; quippe quòd compertum habeam, Epiphanium alibi, dum agit de Origene, ab his plane diuersa affirmare videri, dum hæc scribit in libro de Mensuris atque ponderibus: Floruit Origenes a temporibus Decij vsque ad Gallum & Volusianum.] Cum enim hi successores Decij fuerint; quod dicit, floruit, haud debet intelligi (quod dici solet) vixit, sed splendorem gloriæ eius ex scientijs comparatum horum

Annal. Eccl. Tom. 2.

Pp

Imperatorum

CXVIII.

LVCIVS ORIGENIS.
6 Gelasius Concil. Rom. 6. 10. decret. de lib. apocryph.

CXIX.

Indic. 16.

CXX.

ORIGENIS LAP- SVS IMPUGNATVS.

Imperatorum temporibus, eoque sensu vsus ea voce videtur Epiphanius: nam si tum lapsus esset; haud, floruit; ille dixisset. Sed confirmant haec quae sequuntur eiusdem Epiphaniij verba, dicentis: Ceterum in persecutione a Decio facta & ipse Origenes multa passus, ad finem martyrij non peruenit. Verum delatus est in Caesaream Stratonis, &c.] id namque & Eusebius tradit, nimirum eum multa passum, sed ad martyrium tamen minime peruenisse. Ceterum ad Epiphanium ea ab aliquo fuisse addita, non leuem coniecturam ex S. Augustino sumimus, qui de duplicibus Origenianis haereticis verba faciens, ea omnia se ab Epiphanio mutuatum esse testatur: cumque eorum impia recensent dogmata, nihil prorsus de Origenis negatione habet: quam vel obiter attigisse, si eam apud Epiphanium reperisset, facile adducimur vt credamus.

CXXI.

COMMENTICIA
SCRIPTA DE
LAPSY ORIGENIS.

Rursum vero, vt commentum existimemus eiusmodi Origenis lapsum, ea quoque potissimum ratione suademur, quod qui pro eo scripserunt Apologias, Pamphilus, seu potius Eusebius eius nomine, atque Rufinus, cum omnes aequae intenti sint illum ab haerese immunem reddere; de impietate vero seu apostasia nullus excusat; quod scilicet nullum ab aliquo ea de re negotium exhibitum esset: quod si vel leuissima qualibet coniectura aduersarij eius, quos multos semper habuit, obiectione potuissent, haud certe conuicti essent; sed obiectiones isti, & illi diluissent. Videntur sane haec de lapsu Origenis ignorasse pristina saecula; cum rem tantam, tantiq. viri non inter Christianos solum, sed ob insignem eruditionem, quam & Gentiles philosophi admirabantur, inter Ethnicos quoque notissimi, qui eidem aduersabantur, silentio praeterierint. Nam Dionysius, qui hoc ipso vivebat tempore, & res Alexandrinus scriptis est persecutus, & alij eius gloriae aemuli, quorum, teste Eusebio, non exiguus numerus erat; sed & ipsi veritatis amatores, & Origenis oppugnatores S. Hieronymus, Theophilus Alexandrinus, & alij eorundem temporum Catholici tractatores, nequicquam eiusmodi, quae ad fugillanda eius quoque dogmata admodum opportuna visa fuissent, vel nutu saltem locuti sunt. Sed quod nec qui posterioribus temporibus vixerunt, cum de Origenis scriptis controuersia fuerunt iterum ore omnium diffamatae; & Iustiniano Imperatore agente, omnes quotquot paterent, vel laterent in Origenis libris errores, in odium Origenistarum in Palaestina iterum emergentium denuo refossi, Synodicis decretis & Imperatoris litteris in Ecclesia oculis omnium fuerunt expositi: de eiusmodi scelere, quod Epiphaniij nomine, testimonio tanti viri, videretur innotuisse, mouerint quaestionem, vel proposuerint asserionem. Certe quidem in ignominiam illum sectantium, ac mordicus defendentium, tam insignis infamiae titulus erat praecunctis foribus affigendus.

CXXII.

PORPHYRIUS
LAPSDATOR
ORIGENIS.

Et quo magis magisque impellor, vt credam totum id, quod dictum est de eiusmodi Origenis lapsu, patens esse commentum & affectatam calumniam, illud est, quod Porphyrius, Christianorum hostis infensissimus, & (vt ex Eusebio vidimus) Ecclesiae gloriae inuidus, cum celeberrimum illum Ammonium Christianum philosophum a fide Christi ad Ethnicos descivisse non erubuerit mendacissime litteris prodere; quid non de Origene, obsecro, dixisset, quem Plotino suo praefert, & mirifice laudat; si ea de Christo ab eo negato vere dicere ac firmiter asserere ei licuisset? Viuebat eodem plane tempore, nec fama solum, sed vultu hominem probe nouerat, quocum & se diu versatum esse testatur in ea quam post haec tempora scripsit Plotini Vita, in qua virum egregijs laudum titulis cumulate satis ornat: nec ausus est Origeni notam inurere, sicut Ammonio: quod Origenis memoria recentior esset, & eius confessio omnibus adeo innotuisset, vt ne exiguus quidem locus videretur patere mendacio, vel leuis componendae calumniae occasio esse sibi relicta. Haec sunt quae a sententia de Origenis lapsu nos admodum distrahunt atque dimouent; cum alioqui in dogmatibus homini minime fauimus. Procul namque ab illis scriptoribus abhorremus, qui cum in quempiam haereticum iure improbatum atque damnatum inuehantur, cetera quaecumque possunt in eundem, nullo habito veritatis diligentiori examine, facinorosa congerunt & amplificanc: aguntque cum miserimo illo, perinde ac cum eo qui damnatus ac interdictus aqua & igni, omnium contumelijs ac caedibus passim videatur expositus: acciditque interdum, vt zelus nimius pro veritate susceptus, suo impetu transgredi faciat veritatem.

CXXIII.

Licet autem Eusebius (quod saepe diximus, atque refellimus) Origenis laudes, quae libet

^a Porphyr. in Vita Plotin. & Euseb. lib. 6. cap. 19. ^b Cedren. in Comp.

A libet captata occasione, parum sincere interdum fuerit persecutus; tamen in ijs, quae de Origenis confessione scribit, haud existimamus fuisse mentitum, cum antiquorum neminem habuerit repugnantem. Tanti enim viri lapsus, qui semel diffamatus praestantia delinquentis omnibus innotuisset, haud eius generis videbatur, qui potuisset celari, & quouis superinducto colore ab Eusebio contegi, vel fucio oblini; quippe qui non in Orbis angulo, sed Alexandriae, in quam (vt alias diximus) velut in Orbis theatrum ex quatuor Orbis partibus diuersis ex causis homines conuenirent, admissus fuisset. Et quoniam pacto, quales, vnus Eusebius in totum Orbem hac inclamantem valuisse obniti? Vel et si id quoque adeo temere aggressus esset, quo modo (vt de ceteris in Origenem illatis criminibus facit) nihil penitus ad eum excusandum & calumniam refellendam in medium adduxisset, & adeo perfrecta fronte confessorem laudasset, quem, B toto Orbe recte, negasse, in confesso omnibus esset? Ceterum scimus, quae Epiphaniij nomine scripta inuenta essent, a nonnullis vt vere Epiphaniij credita citari, vt inter alios a Leontio^a Scholastico, qui post sexcentimum Christi annum vixit: iisdemque Zonaras^b, Suidas^c, Nicephorus^d annuerunt, & si qui alij recentiores, siue Graeci, siue Latini auctores: non tamen S. Hieronymus, & alij eius saeculi viri eruditi & Orthodoxi, qui eum impugnabant; non S. Augustinus, non denique qui eodem claruit tempore Vincentius Lirinensis, vel alij qui de eo pluribus egerunt, qui nec tale quippiam de Origene vel saltem se suspicatos esse demonstrant. Haec de his satis: de Origenis vero obitu, qui paulo post contigit, suo loco dicemus.

MAIORIBUS IN
COGNITVS OR
GENIS LAPSVS

^a Leontius de Sect. ant. 10. ^b Zonaras An. nat. lib. 2. ^c Suid. in verb. Origenes. ^d Niceph. lib. 5. cap. 24.

At institutam semel de persecutione Decij orationem ordine prosequentes, narratis ijs quae gesta sunt in Aegypto; quid in Palaestina, ac praesertim aduersus Alexandrum illum fama celebrem Hierosolymorum Episcopum factum esse tradat Eusebius^e, describamus. Alexander, inquit, Hierosolymitanae Ecclesiae Episcopus, in Palaestina rursum, vbi Caesarea propter Christum Praesidis tribunali stetit, & magnam fuisset ex secunda suae fidei confessione commendationem adeptus; iam extrema senectute & veneranda plane canicie eximius, carceris cruciatu denuo afflictatus est: quo quidem, post praclarum & illustre testimonium fidei Christianae Praesidis tribunali datum, morte in carcere consopito, Mazabenes successor eius in Episcopatu Hierosolymitano declaratur.] haec Eusebius: qui etiam alibi^f de eodem Alexandro in carcere defuncto citat epistolam Dionysij Alexandrini.

CXXIV.
PERSECUTIO IN
PALAESTINA.
^e Euseb. lib. 6. cap. 22.

^f Euseb. lib. 6. cap. ultimo.

Eiusdem quoque Eusebij^g testimonio habetur expressum (quod & superius diximus) inter cetera clarissima monumenta ab eodem Alexandro collectam ac diligenter extractam fuisse Hierosolymis nobilem bibliothecam, quae nequaquam Diocletiani incendio conflagrasset videtur: nam idem Eusebius integram ad sua tempora perseuerasse, & complura se inde collegisse testatur. Caesarea quoque in Palaestina nobile martyrium subijt Reparata virgo^h: quae post alia tormenta, in crate ferrea semiustulata est, & sic (horrendum visu) deformata per ciuitatem ducta, praclamante pracone, Sic tractari feminas Christianas. Quae cum, quacumque duceretur, ad fidem hortata esset Christianos; alijs superatis tormentis, capite truncata est. haec ex Actis ipsius Quo etiam tempore Emesa in Phoenicia passi habentur Galation & Epistemes insignes martyresⁱ, quorum omnium certus natalis dies Ecclesiasticis tabulis consignatur hoc elogio: Hi in persecutione Decij flagris caesi, manibus pedibusque & lingua mutilati, denique truncato capite, martyrium consummarunt.

CXXV.
^g Euseb. lib. 6. cap. 14.

MARTYRES PALAESTINAE. ^h In Rom. Martyrolog. die 8. Octobr.

ⁱ Martyrolog. Rom. die 5. Nouemb.

Eodem quoque tempore (inquit Eusebius^k) Antiocheno Episcopo Babyla ad exemplum Alexandri, post fidei confessionem, in vinculis vitam deierente, Fabius ibi Ecclesiae praeficitur.] haec ipse, qui & in Chronico hoc eodem anno eius martyrium ponit. Epiphanius^l etiam ac Hieronymus^m, eum sub Decio passum, aequae consentiunt. Quocirca tot antiquis testibus de eadem re fidem facientibus, hallucinari recentiores non dubitamus, qui sub Numeriano eum martyrio coronatum affirmant, temporum ratione palam contradicente; cum non Babylas, sed alius eo tempore Antiochia sedisse reperitur Episcopus. quam quidem opinionem vt alij vt eumque defenderent, recentem quempiam Babylam antiquioribus penitus ignotum excogitarunt. sed de his pluribus in Notationibusⁿ egimus, vt non sit opus eandem hic controuersiam refricare. Fortasse inde error irrepsit, quod tempore Decij erat Numerius exercitus dux, qui Christianos saeuissime persequebatur, de quo in Actis Isidori militis ac martyris mentio habetur^o.

CXXVI.
DE BABYLAE
MARTYRIO.
^k Euseb. lib. 6. cap. 22.

^l Epiphani. lib. de mensur. in Hieron. de script. eccl. in Alexandria.

^m Martyrolog. Rom. die 24. Ianuarij. ⁿ b. ^o Extat apud Str. die 5. Febr. rom. 1.

CXXXVII.
TRES PVERI
CVM BABYLA
PASSI.

*a Io. Chryso-
stom. in Inu-
er. & Max.*

CXXXVIII.

ACTA BABYLAE
MARTYRII.

CXXXIX.

PERSECUTIO IN
PONTO.

*b Greg. Nyss. in
Vita Gregorij
Thaum.*

GREGORII
FUGA.

CXXX.

GREGORIVS
FRVSTRA QVAE-
RITVR.

At de Babyla ac socijs hæc in tabulis Ecclesiasticis, natali die ipsorum: Antiochiæ S. Babylæ Episcopi, qui in persecutione Decij, postquam frequenter passionibus suis & cruciatibus glorificauerat Deum, gloriosæ vitæ finem fortitus est in vinculis ferreis, cum quibus & suum corpus sepeliri mandauit. Referuntur etiam passi cum eo Urbanus, Prilidianus, & Epolonius, quos ille in fide Christi instituerat.] hæc ibi. Eadem quoque die agi solitam cum Babyla Trium puerorū celebritatem, Ioannes Chryso-
stomus quoque testatur. Verum quod ad Babylæ martyrium spectat, discrepare ab Eusebio videtur Chryso-
stomus, qui eum non in carcere mortuum tradit, sed foras ductum ad cædem. Qui quidem vnum proferens Babylam, vt omnes Gentilium errores impugnet, de martyrio eius, & causa quæ ante præcesserat, historiam texit, quam summam collectam hic subnectimus.

Tradit enim, Imperatorem Antiochiæ agentem, Regis cuiusdam filium obsidem B contra ius gentium crudeliter occidisse, indeq. in Ecclesiam Christianorum, vt templo Dei inferret iniuriam, contumeliose venisse ac resistentem sibi intrepide Babylam natum, cum ceteris vinctum in carcerem trudi, ac denique ad supplicium duci iussisse: ipsum vero mandasse vna simul se cum catenis, quibus vinctus esset, sepulturæ dari. Ac demum de eo hæc subdit: Extant etiam cum Babylæ cineribus compedes, Ecclesi-
arum Præfectos omnes commonefacientes, vt vinciri, vt iugulari, vt quiduis pati oporteat: certe omnia prompto atque alacri animo ac magna irem cum voluptate sustinenda, vt concreditæ nobis libertatis ne leuissimam quidem partem prodamus, aut contaminemus.] eum enim ductum fuisse & iugulatum, significare videtur, non autem in carcere obiisse. Regemq. illum quem obiurgauit, etsi non nominet, fuisse Decium, qui in Syriam profectus est aduersus Persas bello decertaturus, potest intelligi: quod contigisse putamus circa finem præsentis anni, quo Decius illuc peruenit. Quæ vero tempore Iuliani Apostatæ in ossa S. Babylæ ad Daphnen sepulta debacchantis acciderint immensa prodigia, suo loco dicturi sumus. At ad res gestas in Ponto sermonem conuertamus.

Hac itidem urgente persecutione, non sine diuino consilio Magnus ille Gregorius Thaumaturgus (perinde ac Cypriano contigit) furorem declinans Gentilium debacchantium, recessit in solitudinem: qui & suis, vt idem facerent, persuasit. Id quidem Gregorius Nyssenus^b, vbi persecutionis acerbiter descripsit, sic ait: Cum ergo tunc imbecillitatem naturæ vidisset vir ille Magnus, vt pote quod multi non possent pro pietate vsque ad mortem decertare; consuluit Ecclesiæ, vt parumper cederet terribili irruptioni: dicens, esse melius fugiendo suas conseruare animas, quam, si starent in acie certaminum, esse ordinum fidei desertores. Et vt maxime persuasum esset hominibus, nullum animæ asserre periculum, si fuga fidem seruarent: suo exemplo eis consuluit, vt secederent; ipse ante alios cedens vehementi periculo.] hæc quidem Gregorium, diuino quodam instinctu doctum & alieno periculo, magna suorum utilitate fecisse, certissimum est. Nam (vt vidimus) immensus erat vbique lapsorum numerus, quos furor persecutionis turpiter deiecerat, eorum scilicet quos non timor cautos fecerat, sed præsumptio reddiderat frustra securos. Hæc vero Gregorius suæ prudenter suadens Ecclesiæ, nullius lapsum ingemuit.

At hæc Dei consilio ab eo facta esse, quæ subdit Nyssenus facile monstrant, dum ait: Simul autem his quoque, penes quos erat potestas, hoc maximo erat studio, vt illo tamquam duce exercitus expugnato, omnem fidei aciem frangerent & dissoluerent. Et ideo inimici magnopere studebant, vt ille in eorum veniret potestatem. Ipse autem cum desertum quemdam collem occupasset, secum habens cum qui ex Ædituo adductus fuerat ad fidem ab initio, iam modo diaconatus gratiæ inferuentem: cum qui persequebantur, magna multitudine sequerentur eorum vestigia; a quopiam eis ostenso loco in quo abscondebantur, alij quidem vallem colli subiectam circumseptam custodiebant, vt ei nulla ex parte liceret effugere, si ad hoc esset conuersus; alij autem cum in montem accessissent, & per omnem partem scrutantes iam Magno illi viro conspecti fuerant, recta ad ipsum currentes. Ille autem cum iussisset ei qui erat cum ipso, vt staret certa & solida in Deum fiducia, & ei suam crederet salutem, manus tendens ad orationem, & nec, etiam si prope fuerint inimici, metu excutiat fides. Præcepti autem exemplum se præbuit diacono, fixo & stabili oculo cælum

A cælum intuens, extensis manibus recta figura. Et hi quidem in his erant.

Illi autem cum ad eos accurrissent, & omnem locum diligenter inspexissent, omnemq. in rupe stationem, & omnem rupis accessum, & omnem a lacuna affectam concavitatem diligentissime scrutati essent; rursum in vallem redeunt, quasi metu eorum, qui scrutabantur, ipse in fugam conuersus incidisset in manus eorum qui circumfidebant. Postquam vero nec ab ijs est inuentus, nec erat apud illos qui locum aspexerant, in quo Magnus ille degebat; signis descripsit eum: in quo affirmabant quæstiones, se neminem vidisse, nisi solas duas arbores a se inuicem parum distantes. Cum autem recessissent qui quærebant, relictus index cum illum Magnum offendisset in oratione, & eum qui cum ipso erat, & diuinum cognouisset præsidium, per quod illi eis visi sunt arbores; accidit ad pedes eius, & verbo credit; & qui paulo ante fuerat persecutor, fit vnus ex fugientibus.

Iis ergo longo tempore manentibus, in solitudine (bellum enim inualecebat aduersus fidem) & grauiter furente Præsidi in eos qui ad verbum pietatis accedebant, & omnibus in fugam conuersis; quoniam nulla spes erat relicta, fore vt Magnus Gregorius veniret in manus persecutorum; tunc omni sua rabie & acerbitate conuersa in reliquos, vbique per gentem scrutabantur omnes similiter viros, mulieres, & pueros, quibus Christi nomen erat venerabile: eosq. trahebant in ciuitatem, & replebant carceres, pro aliquo scelere intentantes in eos crimen pietatis: adeo vt nulli ex rebus publicis tunc vacarent iudicia, nisi huic tantum; quod ijs qui tunc Imperium obtinebant, erat cura, vt omnes contumelias, & omnia tormenta quæ excogitari poterant, in eos inferrent, qui fidem retinebant. Quo quidem tempore fuit omnibus longe euidentissimum, Magnum illum virum nihil consuluisse sine Dei numine. Nam cum se per fugam populo conseruasset, erat commune auxilium omnibus qui pro fide certabant. Sicut enim de Moyse^a audiuius, quod ab Amalechitarum acie procul remotus, per orationem ijs qui erant sui generis dabat vires aduersus inimicos: eodem modo ille quoque animæ oculo intuens ea quæ videbantur, diuinum inuocabat auxilium ijs qui decertabant pro fidei confessione.

Cumq. aliquando vna cum ijs qui cum eo erant, pro more, Deum oraret; repente angore & animi perturbatione plenus, aperte prætulit ijs qui aderant, a se spectaculum videri alienum, seq. id agre ferre, auresq. obstruere, tamquam sono aliquo ad eum perueniente. Et non exiguo interiecto interuallo, cum toto tempore, quod intercessit, inflexibilis mansisset & immobilis: tamquam propositum spectaculum bonum esset exitum assecutum, ad suam redijt consuetudinem, & clara voce Deum laudauit, hymnum victoriae & gratijs agendis appositum pronuncians, quem sæpe audiuius Dauid dicentem in Psalmodia^b: Benedictus Deus, qui non dedit nos in capti-

nem dentibus eorum. Iis autem admirantibus, & vt ex eo scirent rogantibus, quodnam fuerit hoc spectaculum, quod eius oculis subiectum est; fertur dixisse, se illo tempore magnum vidisse casum, prostrato diabolo a quodam adolescente in certamine pro pietate. Iis autem quod dicebatur adhuc ignorantibus, narrat eis apertius, quod illa hora quidam nobilis adolescens, maiori fretus auxilio, magnis sudoribus pro fide decertauit, a licetoribus productus ad Præsidem: nomen quoque adiecit, eum nominans Troadium: & quod post multa, quæ fortiter tulit, tormenta, fuit martyrij corona redimitus. Hæcque ita facta esse, vt ipse dixerat, ab eius diacono exploratum atque inuentum est: qui & Crucis signo munitus, & Gregorij precibus adiutus, dæmonum præstigas, atque feroces eorum insultus in balneo superauit.] Cum autem Gregorius Nyssenus comitem hunc fugæ Gregorij diaconum illum fuisse dicat, quem ex Ædituo ad Christi fidem conuerterat, atque in illud Ecclesiasticum munus præ morum integritate & fide sincera cooptrauerat: opportunum videtur, conscriptam ab eodem auctore de admiranda eius ad Christum conuersione historiam hic reddere, quod sit omni acceptione atque fide dignissima, & magnopere Christi gloriam atque potentiam, idolorum vero patefaciat vanitatem. Sic igitur ait:

Cum e remota illa solitudine viam urbem versus conficeret, nox autem deprehendisset, & cum vehementior pluuia retardaret; subit quoddam templum cum suis comitibus. Erat autem illud templum insigne, in quo qui colebantur dæmones, ad Ædi-

CXXXI.

GREGORIVS PA-
CTVS INVISI-
BILIS HOSTIBVS

CXXXII.

PERSECUTIO
GRAVIS.

a Exod. 17.

CXXXIII.

GREG. ABSENS
PRAESTO EST
CERTANTIBVS.

b Psal. 125.

CXXXIV.

CERTA MEN-
TROADII.

CXXXV.

DAEMON RED-
DITVS MVTVS
PRÆSENTIA
GREGORII.

tuos aperte veniabant, vt qui illic diuinarent, & responsa redderent. Cum autem subijisset templum cum suis comitibus, daemones quidem confestim exterruit Christi nominis inuocatione; figura autem Crucis aere expiato, qui erat inquinatus nidoribus, illic manit pro more totam noctem in orationibus & hymnis decantandis vigilans: adeo vt esset in domum orationis transformatum templum, quod propter cruorem victimarum & simulacra erat abominandum. Cum hoc modo totam noctem peregisset, mane rursus coepit ultra progredi. Cum vero Aedituus mane consuetum daemonebus cultum exhibuisset; apparentes ei daemones dicunt clamantes, non licere eis templum ingredi propter eum qui illic manserat. Is autem quibusdam piaculis vtens, & quaedam sacrificia adhibens, per ea conabatur daemones rursus in templo collocare. Postquam vero, eo nihil non experiente, erat ei labor irritus, cum daemones non amplius pro more exaudirent eius vocationem: tunc ira percitus Aedituus, Magnum illum virum offendit, omnes in eum minas aperte intentans, se & eum ad magistratus delaturum, & manus illi allaturum, & audax eius coeptum Imperatoribus significaturum esse; quod cum esset Christianus, & dijs inimicus, ausus sit templum ingredi; cuius ingressum esse auersatam, quæ in sacris operatur, potestatem; nec amplius in eis locis habitare, vt solebat, diuinantem daemoneum operationem.] hæc ibi.

CXXXVI. Haud sane absque diuina prouidentia factum esse reperitur, vt, cum celebriora quæ erant in Orbe oracula (vt dictum est superius) diuina virtute sint muta reddita, aliquo interdum in loco (vt hic accidit) permiserit Deus idolum dare responsa: nam id non ob aliam causam contigisse vidimus, nisi vt ex horum silentio postea Christi potenti virtute ipsdem imperato, qui nam vocalia illa famosissima idola tacere fecisset, recentiori innotesceret experimento; simulq. Christi aduersus daemones vis atque potentia nouis exemplis cunctis Gentilibus palam fieret; perducereturq. quodammodo daemon sapius certaturus in campum, vt de hoste deuictus atque prostratus Christus saepe triumphans, Gentilitatem simul duceret sub Crucis vexillo captiuam: quod & feliciter accidit. Sed coeptam de Aedituo narrationem ordine prosequamur.

CXXXVII Cum Magnus ille Gregorius temerariam & insolentem Aeditui iram eximia repressisset prudentia, & opposuisset omnibus eius minis verum Dei auxilium; & diceret se in eius qui pro eo pugnaret viribus tantam posuisse fiduciam, vt potestatem habeat expellendi daemones vnde velit, & eos collocandi in quibus velit locis; & polliceretur se ea, quæ diceret, iam esse demonstraturum: admiratus Aedituus, & magnitudine potestatis obstupescens, rogauit vt in his ipsis suam ostenderet potestatem, & rursus in templum reduceret daemones. Cum Magnus autem ille hæc audisset, rupit breuem quamdam libelli particulam, & eam dedit Aedituo, in ea impressa quadam voce imperante daemonebus: hæc autem verba continebat scriptura: Gregorius saranae, Ingredere. Cum autem accepisset Aedituus libellum, altari imposuit. Deinde cum ei solitos obtulisset nidores & inquinamenta: rursus videt ea quæ prius viderat, antequam a templo essent exterminati daemones.

CXXXVIII. Cum hæc autem facta essent, coepit cogitare diuinam quamdam virtutem esse in Gregorio, per quam visus erat esse potentior daemonebus. Cum ergo eum esset rursus magno studio consecutus, priusquam venisset in ciuitatem, rogauit ab eo vt disceret mysterium, & quisnam esset ille Deus, qui sibi subiectam haberet daemoneum naturam. Cum autem paucis ei dixisset Magnus ille mysterium pietatis; ita affectus fuit Aedituus, vt verisimile est eum affici qui rebus diuinis initiatur; & opinatus est esse rem viliozem & abiectiorem, quam vt existimaretur Deus per carnem humanam apparuisse. Cum is autem dixisset, eius rei fidem non confirmari verbis, sed eorum quæ fiunt probari miraculis; Aedituus ex eo adhuc quæsiuit miraculum. Deinde per id quod factum est, adductus est vt fidei assentiretur.] hæc Gregorius, qui & his addit narrationem immensi illius miraculi, quo ingens saxum precibus loco mouit, atque alio, vt libuit, transtulit; cuius etiam meminit Gregorius Papa in Dialogis^a. Inhærens posthac semper Aedituus lateri Gregorij, ab eoq. diaconus ordinatus, quanta vis esset in Crucis signo, sapius didicit experimento. sed hæc Nyssenus pluribus. Qui etiam, quod ad persecutionem in Ponto excitatam pertinet, his quæ dicta sunt addit, passum quoque Comanæ ciuitatis Episcopum Alexandrum cognomento Carbonarium, de cuius admirabili electione actum est superius; consummasseq. per ignem martyrium, tradit. At hæc de per-

DAEMON RED-
DITVS MVTVS
PRÆSENTIA
GREGORII.

Greg. Dialog.
lib. 1. cap. 7.

A de persecutione in Ponto Neocæsareæ excitata satis, quæ autem ab eodem Gregorio fuerint instituta, reddita Ecclesiæ pace, dicemus inferius.

Hoc item primo sui Imperij anno Decius comparato exercitu bellum suscepturus aduersus Persas, reliquit Romæ Valerianum, cui ex Senatusconsulto (vt tradit Trebellius) summam contulit potestatem: sic enim illi Censuram tribuit, vt addiderit & legum scribendarum facultatem: indeq. accidit vt in edictis nomina inscriberentur Decij atque Valeriani: quorum nominibus extat edictum de persecutione aduersus Christianos in Actis S. Mercurij martyris, licet & Augusti nomen Valeriano legatur inditum; quod tamen potius additum postea, quam tunc inscriptum, putamus. Urbanam vero præfecturam (vt idem auctor refert) commisit Cornelio Saculari, Prætoriam Marco Bæbio. Accidit autem, vt dum traieceret exercitum in Orientem, appulsa vna ex nauibus in insula Chio, Hidorus Alexandrinus nobilis miles, quod Christianus esset, nec dijs sacrificaret, reus constitutus impietatis, a Numerio tribuno sententiam capitis accepit. Extant eius Acta, & quidem sincera.

Ceterum quod ad Valerianū pertinet, hoc eodem anno, vigesima septima die Octobris, ex Senatusconsulto atque decreto Decij Imperatoris decreta est ei summa cum potestate Censura. Quod quidem Senatusconsultum a Trebellio Pollione in Valeriano descriptum, hic recitare, ad Ecclesiasticæ historiæ elucidationem, operæpretium existimauimus. Duobus, inquit, Decijs Consulibus, sexto Kalendas Nouembris die, cum ob Imperatorias litteras in æde Castorum Senatus haberetur, ireturq. per sententias singulorum, cui deberet Censura deferri (nam id Decij posuerant in Senatus amplissimi potestate) vbi primum Prætor edixit, Quid vobis videtur, Patres conscripti, de Censore deligendo? atque eum qui erat princeps cum Senatus sententiam rogasset, absente Valeriano (nam ille in prociectu suo cum Decio tunc agebat) omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicenda sententiæ: Valeriani vita Censura est. Ille de omnibus iudicet, qui est omnibus melior. Ille de Senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil potest obijci. Valerianus a prima pueritia Censor fuit. Valerianus in tota vita sua fuit Censor, prudens Senator, modestus Senator, grauis Senator, amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hostis criminum, hostis vitiorum. Hunc Censorem omnes accipimus: hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis. Quæ cum essent sapius dicta, addiderunt omnes, atque ita discessum est.

CXLI. Hoc Senatusconsultum vbi Decius accepit, omnes aulicos conuocauit; ipsum etiam Valerianum præcepit rogari: atque in conuentu summorum virorum recitato Senatusconsulto, Felicem, te, inquit, Valeriane, Senatus sententia, immo animis atque pectus. Totius Orbis humani suscipe Censuram, quam tibi detulit Romana Respublica: quam solus mereris, iudicaturus de moribus nostris. Tu æstimabis qui manere in curia debeant: Tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges: Tu censibus modum pones: Tu vectigalia firmabis: diuides statum: respublicas recensebis: Tibi legum scribendarum auctoritas dabitur: Tibi de ordinibus militum iudicandum est: Tu arma respicies: Tu de nostro Palatio, tu de iudiciis, tu de Præfectis eminentissimis iudicabis. Excepto denique Præfecto Vrbi Romæ, exceptis Consulibus ordinarijs, & sacerorum Rege, & Maxima virgine Vestalium (si tamen iucorrupta permanebit) de omnibus sententias feres. Laborabunt autem etiam illi, vt tibi placeant, de quibus non potes iudicare. Hæc Decius.

Sed Valeriano sententia huiusmodi fuit: Quæso, sanctissime Imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, vt ego iudicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus Orbe, iudicibus, & tribunis, ac ducibus: hæc sunt, propter quæ Augustum nomen tenetis: apud vos Censura defecit: non potest hoc implere priuatus. Veniam igitur eius honoris peto, cui vita impar est confidentia, cui tempora sic repugnant, vt Censuram hominum natura non quærat.] hucusque Pollio ex eiusmodi Senatusconsulto laudes texens Valeriani: quo magistratum illum coactus accepit, ac strenue exercuit; vtinam pie atque iuste: quippe qui Gentilicam patriam superstitionem, quam ab ineunte ætate excoluerat, restituere ex officio Censuræ laborans, in Christianos illius desertores se iniquissimum præbuit ac seuerissimum. Quamobrem actum est, vt suo

CXXXIX.
DECIVS PROPL-
CISCITVR AD-
VERVS PERSAS.

Apud Sur.
die 5. Febr.
tom. 1.

CXL.
CENSURA VALE-
RIANI ET SVMI-
MA POTESTAS.

CXLI.
SVMI POTESTAS
COLLATA
VALERIANO.

CXLII.

VALERIANVS
EX OFFICIO
SERVIT IN
CHRISTIANO.

etiam

etiam nomine inscriberentur leges, & in Christianos promulgarentur edicta: adeo ut eadem persecutio utriusque nomine, nempe Decij & Valeriani, conferretur, eoq. nomine perseveraret in posterum; quod eo semel eorum, qui iustissimi atque sanctissimi haberentur, persecutio nobilitata nominum titulo, quo religiosior ac iustior haberetur, eo licentius grassaretur in Ecclesiam Christi. Ex his igitur complures tricæ atque ambages solvuntur, dum plerique martyres in persecutione Decij & Valeriani vna passi leguntur, quos constat non simul eodem, sed diuerso tempore imperasse: & quod nonnulli, quos perspicuum est passos esse sub Decio, iidem sub Valeriano martyrium pariter exegisse tradantur; & quos sustulit Valeriani persecutio, iidem sub Decio & Valeriano passi legantur. Hæc qui non considerat, innumeris se ac plane insolubilibus implicet erroribus necesse est, feraturq. per deum, atque multiplicibus viarum anfractibus distineatur.

IESV CHRISTI SEDES VACAT. DECII IMP.
ANNVS ANNVS
254. 2.

I.

a Apud Metaphrast. die 1. Februarij.

ACTA PIONII.

b Euseb. lib. 4. c. 24. in fin.

c Euseb. lib. 4. c. 24.

DE TEMPORIS MARTYRII PIONII.

Christi Redemptoris anno ducentesimo quinquagesimo quarto, qui numeratur Decij Imperatoris secundus, a diuersis diuersi Consules ponuntur. Sed qui nobis magis probantur, illi sunt, quibus legitima Acta Pionij a martyris, de quibus plura inferius, consignantur: nimirum Messio Quinto Traiano Decio tertium, & Grato secundum Consulibus. Elapso Decij Imperij anno primo, & secundo iam inchoato, adhuc dira persecutio vexabat Ecclesiam, tam in Oriente, ubi in expeditione Decius agebat, quam etiam in Occidente. Inter alios autem, qui hoc anno in Oriente passi sunt, magnopere celebratur Pionius Smyrnenis Ecclesie presbyter; cuius tunc potissimum robur pectoris sacerdotalis enituit, cum eius Ecclesie Eudæmon Episcopus turpiter lapsus est. Extant sincerissima eius Acta, a Christiano homine, qui tunc aderat, fidelissime scripta, atque illa ipsa, quæ in commentarium illum de Martyribus a se scriptum illata, Eusebius tradit. Esse enim eadem ipsa legitima, cum argumentum eorum ab eodem Eusebio collectum atque recitarum demonstrat, tum quamplurima alia, quæ ipsdem Actis contenta, simplicissima veritatis candore nitent, eruditus ac prudens lector intelliget. Quæ, detergo illo tantum puluisculo, quo (ut in antiquis pene omnibus accidit, ac ijs præsertim quæ ex Græco in Latinum translata sunt) leuiter aspersa, leuiori quoque emendatione exufflari conceditur, sunt omni acceptione dignissima. Contempseram illa, fateor, cum primo intuitu in eis Pionium sub Decio passum legerem, Eusebio (ut videbatur) refragante, qui sub Marco Aurelio & Lucio Vero Imperatoribus ipsius certamen recenset. Sicque (ut ingenue dicam) in feno primum animo ea legi, & auerso vultu cognoui, atque Aristarchi statera, quo ea improbarem potius quam probarem, expendi.

II.

Sed cum inter legendum radij quidam ex eis simplicis & minimè fucatae veritatis elucerent; ad ea accuratius cognoscenda omne studium adhibui. At tantum abest, ut ea inuenerim commenticia, ac proinde rejicienda putarim; ut eadem candida veritatis luce nitentia, & omni ex parte firma esse cognouerim; in eamq. potius sententiam adductus sim, ut existimem Eusebij scriptis errorem inesse potius, quam ea veritate periclitari. Sed vndenam error illapsus sit, facile perspicere quisque poterit. Cum enim (ut idem ait Eusebius) in eodem libello Smyrnenis Ecclesie post descriptum Polycarpi martyrium, cum aliorum martyrum, tum Pionij Acta attexta essent, quibus diceretur eodem quo Polycarpus tempore Pionius esse passus: existimatum fuit (non puto ab Eusebio, qui eadem Acta satis habuit perspecta, sed ab alijs) sub ipsdem Imperatoribus, quibus Polycarpus, Pionium quoque pro fide certantem fuisse martyrio coronatum. Verum quæ Acta habent de tempore certaminis Pionij cum Polycarpo, quo modo accipienda sint, textus ipse declarat, sic habens: Vigesima tertia mensis Februarij die, cum sabbatum magnum instaret, natalis scilicet beati martyris Polycarpi, urgente Decij Imperatoris persecutione, Pionius presbyter, & Sabina veræ pietatis studiosa, & Asclepiades, & Macedonia, & Linus Ecclesie Catholice presbyter, comprehensi sunt.] hæc ibi. Ex quibus videas, quod dicebatur in epistola illa, seu

A seu potius commentariolo Smyrnenisum martyrum, Polycarpi atque Pionij martyrium eodem contigisse tempore, longe aliter accipiendum fuisse, atque acceptum videtur: nimirum quod Pionius ibidem loci, eodem quoque anni tempore, quo gentilis eius Polycarpus, martyrium subierit. Hoc etiam modo Græcos omnes accepisse verba illa Eusebij, iidem apertissimam atque certissimam fidem faciunt, dum in Menologio ex eorundem Actorum testimonio absque controuersia habent, Pionium sub Decio martyrium subijisse. Sed cum testetur Eusebius Acta Pionij scripta fuisse in commentariolo illo Smyrnenisum martyrum, rursusq. se eadem intexuisse in libro illo quem de Martyribus scripsit; iamq. certum sit excidisse illum, a multis frustra diutius perquisitum: non ab re fore existimo, si quæ ex eodem libro citato ab eo Smyrnenis Ecclesie, instar epistolæ, excepta sunt Pionij Acta, hic referam: cum alioqui sicut non a nostro instituto, ita nec ab exemplo digrediamur Christianorum historicorum, qui interdum certa martyrum Acta (quod sæpe facit Eusebius) suis historijs attexuerunt, cum præsertim hoc vnum sit reperire certum fragmentum libri illius ab Eusebio de Martyribus scripti; id ipsumq. ab eo acceptum a libello martyrum Smyrnenis Ecclesie, prout ex eisdem Actis hæc perspicue demonstrari contingit.

Cum autem miserandum lapsum Eudæmonis Smyrnenis Episcopi, nonnullorum eius ciuitatis Fidelium clades sit consecuta: ex aduerso Pionius, eiusdem Ecclesie presbyter, vna cum socijs, gloriosa confessione fidem exulem restituere pro viribus conatus, tempore solemnibus celebratis anniuerfariæ diei natalis S. Polycarpi, aduersus impios certaturus in arenam descendit (erat illa dies ex maiorum institutione solennis, quæ, ut eiusdem Smyrnenis Ecclesie testimonio vidimus, iam ab ipso consummari martyrij tempore fuerat illi decreta.) Sed spontanea catena, velut tessera militari, quæ dignoscitur a refugis qui scutum turpiter abiecerant, nobiliter insignitus, Christum prædicans, in medium prodijt. Sed hæc ipsa gratiora fient, si ex Actis ipsis eius martyrij in medium adducantur, quæ sic habent post alia enarrata a nobis superius de tempore passionis:

Pionius igitur pridie natalis diei S. Polycarpi futurum præuidit, ut eo ipso die caperentur. Itaque cum simul cum Sabina & Asclepiade ieiunans, se postridie comprehensum iri prospexisset: sumptis tribus catenis connexis, colloq. suo & Sabinae & Asclepiadis iniectis, domi expectabat. Id autem fecit, tum ne ab amicis abducerentur: tum ne posset aliquis suspicari, se (ut reliquos) ad ea quæ idolis essent immolata, comedenda deducere: et ut omnes intelligerent, se statim in carcerem duci decreuisse. Cum igitur precationibus incubuissent, & sabbatum sanctum panem & aquam cepissent (appellat sanctum panem hic, quem adhibita communi benedictione suscipere) superuenit Polemo Aedituus cum satellitibus suis, ut homines Christianos quæreret, eosq. ad immolandum idolis, & comedendum ex ijs quæ fuissent immolata, perducerent. Et Aedituus: Nolitis plane decretum Imperatoris, quo vobis iubetur, ut dijs sacrificetis? Cui Pionius: Nonimus, inquit, mandata Dei, quibus imperat, ut ipsum solum adoremus. In forum igitur (inquit Polemo) venite, & illic obtemperabitis. At Sabina & Asclepiades dixerunt: Nos Deo viuenti obtemperamus. Ducebat igitur eos, sed sine vi. Cum autem ire pergerent, viderunt omnes eos vincula gestantes: quamobrem re noua commotus populus celeriter concurrebat, & præ multitudine multa premebantur.

Et cum in forum venissent, & in porticu ad Orientem sita ad portam Duplicem constitissent, impletum est totum forum & superiores porticus tum viris Græcis atque Iudæis, tum etiam mulieribus (nam cum magnum esset sabbatum, feriabatur) quin etiam fundamenta arcusq. conscenderant, ut spectarent. In medio igitur cum steterent, Sabinitus est, inquit Polemo, o Pioni, ut quemadmodum omnes faciunt, vos quoque paratis Imperatori, & simulacris immoletis, ne puniamini: At Pionius, extensa manu, hilarivultu causam suam defendit: Viri, inquiens, Smyrnæi, qui & vrbis pulchritudine & melle Homericæ (ut dicitis) gloriamini, & si qui sunt inter vos Iudæi, audite me paucis perorantem. Audio vos risu gaudioq. eos qui transfugiunt (nempe a Christi fide ad idola) suscipere: perinde quasi ridiculum aliquid ac leue sit id quod agunt, dum idolis sponte sacra faciunt. Atqui æquum erat, Græci, ut magistrum vestrum Homerum audiretis, qui hominum interitu lætari, pium esse negat. Vobis autem, Iudæi, Moyses ita iubet: Si videris iumentum inimici tui cecidisse, & sub onere iacere; ne d. Deuter. 22. præterieris,

III.

LAPSO SMYR-
NENSI EPISCO-
PO PIONIO
CERTAMEN IN-
STAVRAT.

b Apud Euseb. lib. 4. cap. 24. in fin.

IV.

c Apud Metaphrast. die 1. Febr. ACTA PIONII EX EPISTOLA SMYRNNENSIVM.

V.

PIONIVS PALAM PROFITETVR.

præterieris, sed ipsum excitato. Æquum enim erat vos Salomonem audire, qui, Si ce-
Æ Promerb. 24. ciderit, inquit, inimicus tuus, ne gaudeas, & calamitate ipsius ne extollaris. Ego
 enim magistrum meum audiens, mori malo, quam ab eius præceptis discedere: et to-
 tis viribus enitor, ne recedam ab ijs quæ primum didici, deinde etiam docui. Quid
 est igitur cur nos crudeliter irideant Iudæi? Quamuis (vt ipsi dicunt) hostes eis esse-
 mus, homines tamen sumus. Præterea iniuria affecti, aiunt de nobis esse liberam lo-
 quendi facultatem. Sed quos affecimus iniuria? quos occidimus? quos persecuti su-
 mus? quos coegimus, vt adorarent idola? Putant ne similia esse peccata sua pecca-
 tis eorum, qui nunc humano terrore adducti præuaricantur?] hæc & alia plura Pio-
Enseb. lib. 4. c. 14. in fin. nius, reprimens factum Iudæorum Christianis insultantium: hæc q. plane illa, qui-
 bus intexta esse ait Eusebius Acta Pionij^b, nempe ingenuam sermonis libertatem, &
 apologias coram populo & magistratibus recitatas, & conciones ad docendum accom-
 modatas, cum benignitate erga eos qui ceciderant.] quæ quisque vberius legere pote-
 rit in Actis eius, in quibus integra posita sunt: vbi & post Pionij ad populum concio-
 nem hæc habentur:

VI.

Cum verba illa Pionius repeteret, Deos vestros & auream statuum nolumus adora-
 re: duxerunt eos in medium sub dio. Circumsteterunt autem quidam homines foren-
PIONIVS PERST-
STIT IN CON-
FESSIOE. ses vna cum Polemone orantes atque dicentes, Nobis obtempera Pioni, morem q. gere,
 qui te diligimus, vitaq. dignum ducimus, propter morem probitatem atque mode-
 stiam tuam: iucundum est viuere, & lucem intueri. Ego quoque, Pionius ait, vitam
 amabilem puto; sed illud est longe amabilius, quod optamus nos Christiani: lucem
 hanc iucundam & dulcem existimo, sed illam multo iucundiorem & dulciorem quæ
Eccl. 11. Ioan. 1. 3. 8. 1. Ioan. 1. 1. Tim. 1. vera est lux, quam nos cupimus contemplari: hæc quidem omnia pulchra sunt, ne-
 que nos damnamus odiove prosequimur opera Dei; sed illa longe pulchriora atque
 præstantiora, quæ anteponimus.] hæc sane contestatur Pionius, quo se longe abese a
 Marcionitis, Deum creatorem & creaturam pariter blasphemantibus, demonstraret:
 nam & illi martyrium libenter subibant.

VII.

Circumforaneus autem quidam nomine Alexander, homo improbus, ait: Audi nos
 Pioni. Cui Pionius inquit: Tu potius audi me: quæ enim tu scis, sunt mihi cognita:
d Promerb. 16. ALEXANDER
IRRISOR TEN-
TAT PIONIVM. quæ vero ego scio, eorum tu es ignarus.] sic ipse secundum illud: Responde stulto
 iuxta stultitiam suam. Volebat autem eum Alexander irridere: itaque cum ironia, Quid
 sibi volunt, inquit, istæ catenæ? Cui Pionius respondit: Ne per vim vestram iter fa-
 cientes, existimemur ad immolandum idolis, aut ad edendum ea quæ sunt illis immo-
 lata, proficisci: atque adeo vt intelligatis, nos ne interrogari quidem velle; sed decre-
 uisse, non in forum, sed recta ad carcerem ire: et ne per vim nos comprehensos dimitta-
 tis, sed, cum vincula gestemus, trahatis. Sic eum Alexander illudebat. Cumq. rursus
 illi multis verbis Pionium hortarentur, atque ipse sibi ita decretum & statutum esse
 responderet, eosq. reprehenderet, & de his quæ sunt ventura, dissereret; Alexander di-
 xit: Quid multis opus est verbis, cum viuere nequeatis? Sed cum populus vellet in
 theatro conuentum fieri, vt plura illic audiret; quidam Ducis studiosi ad Polemonem
 Ædituum accedentes, ei persuaserunt, ne sineret in theatro populum conuenire, ne tu-
 multus fieret, & panis flagiraretur.] Moris namque erat, populum in vnum semel con-
 uentum, suas necessitates iunctis vocibus conclamare, ac interdum in magistratus ia-
 ctare conuicia, ac turbas eiere.

VIII.

His auditis Polemo, Si non vis, inquit, Pioni sacrificare, saltem in templum ingre-
 dere. Hoc idolis, inquit, non expedit, vt illic ingrediamur. Polemo vero: Persuade,
 inquit, hoc nobis Pioni. At ille: Vtinam, inquit, possem vobis persuadere, vt fiere-
 tis Christiani. Tunc illi risu soluto, dixerunt: Tu vero ne id feceris, ne viui combu-
 ramur. Grauius & acerbius est, inquit Pionius, post mortem igni comburi sempiterno.
HILARITAS
CHRISTIANO-
RVM PERPE-
TVA. Arridenteq. Sabina, Ædituus & satellites eius dixerunt: Rides? Ita Deo pla-
 cet, inquit illa: Christiani enim sumus; & fide qui sunt in Christum firma atque con-
 stanti, risu ridebunt perpetuo. Tu, inquiunt illi, quod non vis, patieris: quæ enim
 dijs nolunt sacrificare, in prostibulum conijciuntur. At illa: Sancto, inquit, Deo id erit
 curæ.] Grauius enim hoc omnium solitum Christianis feminis irrogari sup-
 plicium, quod castitatis essent tenacissimæ, superius est sæpius demonstratum. At
 post hæc:

Pionium

A. Pionium rursus Polemo sic allocutus est: Obtempera nobis, Pioni: Respondit Pio-
 nius: Iussisti vt vel obtemperarem, vel plesterer: Non obtemperabo: iube igitur plesteri.
 Tunc Ædituus Polemo: Sacrifica, inquit, Pioni. At ille: Christianus sum. Quem, in-
 quit Polemo, Deum colis? Respondit Pionius: Deum illum omnipotentem, qui fecit
 cælum & terram, & omnia quæ cælo & terra continentur, atque omnes nos; qui nobis
 abunde suppeditat omnia; quem per Verbum ipsius Christum cognitum habemus.
 Sacrifica igitur, inquit Polemo, saltem Imperatori. Ego, inquit Pionius, homini non
 sacrifico: Christianus enim sum. Deinde, cuncta scribente Notario: Quod, inquit, est
 tibi nomen? Ille respondit, Pionius. Tum Polemo: Christianus, inquit, es? Respon-
 dit: Sum profecto. Cuius, inquit Polemo, es Ecclesiæ? Respondit Pionius: Catholica:
 nulla est enim alia apud Christum.] hæc sunt namque confessiones illæ sigillatim magna
a Euseb. ibidem
lib. 4. cap. 14. in
fine. cum celebritate habitæ, & aliæ quæ sequuntur, quas Actis Pionij intextas esse, Euse-
 bius tradit.

Tum ad Sabinam accessit. Monuerat autem illam Pionius, & ab eo fuerat Theo-
 dora appellata; ne ex nomine cognita, in manus impiæ ciuis iam dominæ suæ rursus
 incidere: quæ imperante Gordiano, cum vellet Sabinam a fide abducere, eam vincam
 in montibus relegauit, vbi clam victui necessaria ei a fratribus subministrabantur.]
 Solitum in Asia eiusmodi irrogari supplicium, Theclæ & aliorum Acta demonstrant:
 nam & illa hanc demum condemnationem accepit. Post autem studiose curatum fuit,
 vt a dominæ seruitute & a vinculis liberaretur. Primum autem cum Pionio versaba-
 tur, quæ etiam in hac persecutione capta fuit. Dixit igitur huic quoque Polemo: Quo
 nomine vocaris? Ea q. respondente, Theodora: subiecit ille, Christiana es? Inquit,
 C. Christiana sum. Cuius Ecclesiæ? inquit Polemo. Sabina respondit: Catholica. Tunc
 ait Polemo: Ecquem colis & veneraris? Deum, inquit illa, omnipotentem, qui fecit
 cælum & terram, & omnes nos, quem nouimus per Iesum Christum Verbum ipsius.
 Mox Asclepiadem interrogauit: Quo modo (inquit) appellaris? Asclepiades, inquit
 ille. Tum Polemo: Christianus es? Respondit: Sum. Quem, inquit, veneraris? Eo q.
 respondente: Christum Iesum. Est ne alius? Minime vero, inquit Asclepiades, sed idem
 ille, quem hi dixerunt.

His dictis, in carcerem ducti sunt, tam ingenti multitudine consequente, vt forum
 impleretur. Et dicebant quidam de Pionio: Quo modo qui semper erat pallidus, nunc
 est facie ignea & rubicunda? Cum autem ipsum Sabina vestimento propter multitu-
 dinis impetum teneret; quidam eam deridentes dicebant: Quam veretur ne ab eius
 D. vberibus depellatur! Vnus autem quidam clamauit, inquiens: Si nolunt parere, sup-
 plicio afficiantur. Cui Polemo respondit: Nobis non præcedunt falces, neque secures,
 vt hanc habeamus potestatem. Alius dicebat: Ecce homunculum subducit ad immo-
 landum (innuebat autem Asclepiadem, qui nobiscum erat.) Pionius dixit: Mendacium
 loqueris; neque enim id facit. Alij dicebant: Hic & illa dijs immolarunt. Pionius au-
 tem: Pro suo quisque, inquit, dicit arbitrio: quid igitur ad me? Ego Pionius sum. Di-
 cebant alij: Quid prodest huic doctrina sua, cum ita se habeat? Hanc, inquit Pionius,
 vos doctrinam didicistis, per quam & famem, & cædem, & alias calamitates experti
 estis. At ipse quoque fame, quidam respondit, nobiscum laborasti. Sane, Pionius inquit;
 sed tamen cum spe, quam in Deo positam habeo. Hæc illo dicente, sic a turba vexati
 sunt, vt parum abfuerit, quin opprimerentur.

E. In carcerem igitur coniecti, & custodibus traditi sunt. Ingressi autem, Catholicæ
 Ecclesiæ presbyterum, & mulierem ex vico Carina nomine Macedoniam, & ex hæresi
 Phrygum quemdam nomine Eutychnam illic inclusos offenderunt. Cum igitur es-
 sent eodem in loco, custodes animaduenterunt, ea quæ a Fidelibus afferebantur, a Pio-
 nio non recipi. Dicebat enim: Si, cum pluribus egeremus, nemini graues eramus,
 quanto minus accipere nunc debemus? Custodes igitur, qui ab inuisentibus munera
 solebant accipere, eos in interiorem partem carceris coniecerunt, ne possent vllum so-
 latium aut consolationem recipere. At illi Deum collaudantes acquieuerunt; & quæ
 dari solita erant, ipsis præbuerunt; adeo vt carceris præfectus admiraretur, & pristinum
 eos in locum vellet reducere. Ipsi vero manserunt, dicentes: Gloria Domino:
 hoc enim nobis prospere successit; possumus namque libere philosophari, & precibus
 incumbere die ac nocte. Multi autem ex Gentibus eos etiam in carcere visabant, & con-
 uersabantur.

IX.

IUGIS PIONII
CONFESSIO.

X.

RELEGATIO
MULIERVM
IN MONTES.

XI.

SABINA INHAM-
RET PIONIO.

XII.

PIONIVS CVM
SABINA IN
CARCERE.

nabantur eos a proposito dimouere: sed eorum responsa admirabantur. Introibant etiam illi qui per vim tracti fuerant ad immolandum, & magnum fletum excitabant: adeo ut in lectu & squalore singulis horis versarentur, præsertim propter illos quorum vitæ institutio proba erat atque honesta.

XIII.

*a Apocal. 12.
b Psalm. 79.
c Galat. 4.*

PIONIVS LVGET
LAPROS.

*d Euseb. lib. 4.
c. 14.*

XIV.

*e al. Anac-
mon*

INDVCVNTVR
INVITI MAR-
TYRES AD DE-
LYBRVM.

XV.

DETRIDETVR
CHRISTIANA
RELIGIO.

XVI.

*e Tertullian. de
Coron. milit.*

Itaque illis visis, Pionius iugebat: Nouo, inquit, afficior supplicij genere, membratim concidor, dum video margaritas Ecclesiæ a porcis conculcari, & cæli stellas a cauda draconis in terram detrahi: Vineam^b, quam dextera Dei plantauit, a filio porci filuestris vastatam: vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam. Filioli^c mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis: Alumni mei, delicati mei ambulauerunt vias asperas atque difficiles. Nunc impij seniores insidias Susannæ tenderunt: nunc delicatam atque formosam retregunt, vt eius pulchritudine impleantur, & falsum in illam testimonium ferant. Nunc Aman insultat.] et cetera plura Pionius, fugillans Eudæmonem Episcopum lapsum, & aliorum ruinæ ministrum. Hæc plane sunt illa quæ de ipsius benignitate erga lapsos ipsdem Actis contineri, vbi supra testatur Eusebius^d, & doctrina, qua illos ipsos admonuit ea oratione, ne finerentur a ludæis in synagogas deduci, quidq. illis respondere deberent, edocuit. Quæ omnia ipsdem Actis conscripta habentur.

Cumq. ea dixisset, & Pionius rogaret eos, vt e carcere egrederentur; Ædituus Polemo, & Theophilus Magister equitum, cum satellitibus & multa turba superuenerunt, atque dixerunt: Ecce Eudæmon * Præful vester immolauit: vos item obtemperate. Interrogabant vos in templo Lepidus & Eudæmon. Respondit Pionius: Eos qui in carcerem coniecti sunt, æquum est aduentum Proconsulis expectare: quid vobis partes ipsius arrogatis? Cum autem multa dixissent, discesserunt. Sed rursus cum satellitibus & turba regressi sunt. Et Hipparchus cum dolo, Proconsul, inquit, misit vt Ephesum adducamini. Veniat, respondit Pionius, is qui missus est, & accipiat nos. Atqui Princeps (inquit) sum. Et arripens illum, laqueumq. collo ipsius iniiciens, eum ita premebat, vt propemodum suffocaret. Tradidit igitur illum satellitibus, atque ita simul cum Sabina & reliquis socijs in forum deductus est. Cumq. magna voce se Christianos esse omnes contestarentur, humiq. se ipse prosterneret, ne in idolorum templum induceretur: sex ministri Pionium rapere ita reluctantem, vt eius latera genibus comprimentes, manibusq. ac pedibus cadentes, vix potuerint illum impellere. Sublatum igitur, atque clamantem gestarunt, humiq. ante aram deposuerunt, vbi adhuc adstabat Eudæmon, qui idolis sacrificauerat.

Tunc Lepidus: Cur, inquit, vos, o Pioni, non immolatis? Respondit Pionius: Quia sumus Christiani. Lepidus subiecit: Quem Deum colitis? Eum, inquit Pionius, qui fecit cælum, terram, mare, & quæ in eis sunt. Quis igitur, inquit Lepidus, fuit crucifixus? Is, inquit Pionius, quem Deus Pater misit ad salutem mundi. Principes hic valde clamantes riserunt; & Lepidus ipsum detestabatur. Clamabat autem Pionius: Pietatem, inquit, colite, iustitiam obseruate, affectionis similitudinem cognoscite (*nempe quod homines estis*) legibus vestris parere. Nos puniendos censetis, quia non obtemperauimus: et vos item a legum vestrarum præscripto receditis. iubent enim, non vt cogatis, sed vt puniatis. Tum Ruffinus quidam excellens eloquentiæ fama: Desine, inquit, Pioni, inanem gloriam aucupari. Ille autem respondit: Ista est tua dicendi facultas? isti tui sunt libri? Nonne hæc ab Atheniensibus Socrates perpeffus est? Nunc omnes sunt imperfecti, & cessatores, & pigri, & tardi, & ignaui? Socrates igitur, & Aristides, & Anaxarchus, & ceteri horum similes, sententia tua, inanis gloriæ studio ducebantur, quoniam & philosophiam & iustitiam & fortitudinem excolebant? Ruffinus his auditis obtulit.

At quidam alius qui & mundi gloria præstabat, & Lepidus: Noli, inquit, Pioni, vociferari. Respondit ille: Ignem accendere, & ingrediemur. Terentius autem quidam e turba voce magna: Videtis, inquit, quo modo hic alijs quoque suadet, vt impij sint, nec dijs sacrificent? Tunc illis coronas imposuerunt, quas ipsi discerptas abiecerunt (*sic enim coronatos sacrificare interdum Gentiles consueuissent, pluribus post alios docet Tertullianus*). At minister publicus idolis immolatum accepit: nec tamen ad quemquam ipsorum ausus est appropinquare; sed illud in omnium conspectu comedit. Verum cum illi rursus clamarent, Christiani sumus: non reperientes quid illis facerent, eos in carcerem

A carcerem reduxerunt. Turba autem eos illudebat, & verberabat. Et Sabinæ nescio quis dixit: Tu non potuisti in patria mori? Cui illa respondit: Quæ est patria mea? ego sum Pionij soror. Terentius vero, qui tunc venationes curabat, ad Asclepiadem, Te, inquit, accusabo, vt bestijs damnarum in munere gladiatorio filij mei. Cui Asclepiades: Non ob id, inquit, me perterrefacias. Atque in carcerem ducti sunt. Ingredientem autem Pionio quidam e satellitibus vehementer caput percussit, & vulnerauit. At ipse quidem patienti animo tulit: sed percussoris manus & latera sic inflammata sunt & intumuerunt, vt respirare vix posset. Ingressi autem, Deum collaudabant, quod aduersus inimicum & simulatorem Eudæmonem fortes constanteq. permansissent: & psalmis & precibus se confirmabant.

Post hæc autem Proconsul Smyrnam venit; & Pionius adductus in iudicium, martyrio coronatus est. Quo modo autem res transacta sit, commemorabimus. Ante quartum Idus Martij Quinctilianus Proconsul sedens pro tribunali, sic interrogauit: Quomodo vocaris? Respondit: Pionius. Proconsul ait: Dijs immolas? Respondit: Non. Proconsul, Quam, inquit, religionem aut sectam colis? Respondit: Catholicorum. Quorum (inquit ille) Catholicorum? Respondit: Ecclesiæ Catholice presbyter sum. Proconsul, Tu ne, inquit, es doctor ipsorum? Respondit: Docui sane. Interrogauit: Cuius partis magister es? Respondit: Pietatis. Cuius (inquit) pietatis? Respondit: In Deum Patrem, qui fecit omnia. Immola, inquit Proconsul. Respondit: Nolo: Deum enim oportet adorare. Omnes (inquit ille) adoramus cælum & deos, qui sunt in cælo. Cur aeri preces fundis? ipsi sacrificia. Respondit: Non aeri preces fundo, sed illi a quo factus est aer, & cælum, & quæ in eis sunt omnia. Dic (inquit Proconsul) Quis hæc fecit? Respondit: Non expedit dicere] quod non audirent. ac mox: Deus (inquit Proconsul) omnino, id est, Iupiter, qui est in cælo: Rex enim est omnium deorum.

Tacenti autem Pionio, atque suspensio, dictum est: Immolas, an non? Respondit: Non. Et rursus cum vngulis torqueretur, dictum est: Respicce, cur insanis? Respondit: Non insanio, sed Deum viuentem timeo. Proconsul. Ceteri, inquit, immolarunt, & viuunt, & recte sentiunt. Respondit: Non immolo. Proconsul, Te, inquit, collige, & consilium muta. Respondit: Non faciam. Dictum est illi: Cur ad mortem properas? Non ad mortem (inquit) propero, sed ad vitam. Quinctilianus Proconsul, Nihil, inquit, eximium facis ad mortem festinans: nam & qui nomen dant ac describuntur, exigui lucelli gratia, morte contempta, cum bestijs pugnant. Et tu ex eorum vnus es numero. Quando igitur ad mortem curris, viuus combureris. Ex tabella autem hæc verbis Romanis scripta sententia legebatur: PIONIVM SE CHRISTIANVM ESSE CONFITENTEM VIVVM IGNI COMBURENDVM IVDICAVIMVS.] Consueuisset iudices ex tabella in reos sententiam recitare, eamq. non nisi Latinis litteris exaratam, ob Romani Imperij dignitatem, alibi pluribus dictum est. Sed & de tabella illud Tertulliani aduersus Gentes: Denique quod de tabella recitatis illum Christianum, cur non & homicidam? Erat diuersa ab hac tabella, titulus damnationis, de quo in epistola martyrum Lugdunensium hæc leguntur: Cumq. vndique per amphitheatrum circumduceretur, tabula, in qua Latinis litteris hæc inerat inscriptio, HIC EST ATTALVS CHRISTIANVS, illum præcedente.] sed de sententia ex tabella alias.

Sequuntur Acta passionis eius, sic descripta: Cum igitur fidei studio alacriter in stadium venisset, vltro se vestimentis spoliavit. Deinde corporis sui decus & castitatem recogitans, ingenti repletus est gaudio; & in cælum suspiciens, ac Deo qui se talem conseruasset, gratias agens, super lignum se ipsum extendit, militiq. tradidit, vt clavis confingeret.] Possumus & ex his discere crucifixionem fieri consueuisset in terra deorsum, ac deinde stipitem simul cum cruce affixo desuper eleuari, ac in excauatum foramen erigi. Sed rursus Acta: Cumq. confixus esset, ei rursus minister ait: Respicce, atque sententiam muta, & auferentur clauis. At ille respondit: Eos inesse sensi. Et cum paulisper cogitabundus mansisset, Idcirco, inquit, Domine festino, vt celerius resurgam: significans e mortuis resurrectionem. Eum igitur ligno fixum erexerunt, deinde etiam Metrodorum quemdam ex secta Marcionistarum.] huius sectæ homines fuisse martyrij cupidissimos, quod a malo principio carnem dicerent, ob idq. in eam sauiendum; pluribus demonstratum est superius. Sed rursus Acta:

Annal. Eccl. Tom. 2.

Qq

Erat

PIONIVS CVM
SOCIS LITVRVM
DETRVSII IN
CARCEREM.

XVII.
VLTIMA ACTIO
IN MARTYRIS.

XVIII.

SENTENTIA IN
PIONIVM LATA

*a Tertull. Apo-
log. cap. 2.
b Apud Euseb.
lib. 5. cap. 8.*

XIX.

CRUCIFIXION-
DI MODVS.

XX. Erat autem Pionius a dextris, & Metrodorus a sinistris collocatus: vterque tamen A
Orientem versus spectabat. Cumq. materiae, lignorumq. cumulus vndique congestus
esset, & Pionius oculos clausisset; turba illum animam egisse suspicabatur: sed ipse se-
creto precabatur. Cumq. precandi finem fecisset, oculos aperuit. Itaque flamma
sublimis ascendebat: cum hilari vultu postremum, Amen, pronuncians, ac dicens, Do-
mine suscipe animam meam; tamquam eructans, quiete & sine dolore expiravit, &
Patri, qui omnem sanguinem inique effusum, atque omnem animam iniuste damna-
tam, se pollicitus est saluaturum, spiritum tradidit. Tali dignus effectus est exitu bea-
tus Pionius: qui vitam suam ab omni crimine ac reprehensione liberam integramq. ser-
uauit, atque animum suum ad Deum omnipotentem, & mediatorem Dei atque homi-
num Iesum Christum, semper propensum ac erectum habuit: & magno in certamine
victor existens, per angustam portam in amplum magnumq. lumen peruenit.

XXI.

At corona quidem ipsius in corpore est etiam comprobata. Etenim cum ignis extin-
ctus esset, nos, qui praesentes eramus, talem ipsum vidimus, quale vigentis ornatiq. pu-
gilis corpus existit. Siquidem & aures erant molles, & capilli in cure capitis inhare-
bant; & barba, vt iuuenibus primum pubescentibus, decore florebat; & facies eius gra-
tia splendebat admirabili: vt & Christiani magis confirmarentur in fide; & qui erant a
fide alieni, conscientiae stimulis verberati conterritiq. discederent. Haec acta sunt Iulio
Procuro Quintiliano Proconsule magistratum gerente, Consule tertium Messio Quin-
cto Traiano Decio & Grato secundum, Traiano Decio Augusto, ante quartum Idus
Martias, more Romano; Asiae autem more, Septimi mensis vndecimo, die sabbati,
hora decima, vt nos autem loquimur; Regnante Domino Iesu Christo: cui gloria in
saecula saeculorum. Amen.] haecenus Acta, ab aliquo tunc Ecclesiae Notario con-
scripta, a Smyrnenfi vero Ecclesia in libello Smyrnenfium martyrum collocata, atque
ab Eusebio in librum, quem de Martyribus scripsit, illata: sed ex antiquioribus mo-
numentis a Metaphraste in lucem vindicata, ac demum Latinitate donata, a nobis de-
nique diligenti studio emendata sunt. Vtinam & cetera quae habentur Gesta marty-
rum, sic pura atque sincera, nullius fucata eloquentiae penicillo, extarent integra. Dum
enim quidam ea paraphrasibus exornare curarunt: informia plane, ac veritate nutan-
tia, fideq. dubia magnopere reddiderunt. Quid autem de ceteris confessoribus actum
sit, qui cum Pionio vincti erant, remanet incompertum.

XXII.

At quoniam perdifficile esset, omnes enumerare martyres qui sub Decio passi sunt,
cum non omnium memoria fuerit litteris consignata; & quae scriptis sunt commenda-
ta, maiori ex parte, Diocletiani incendio deperierint: paucorum tantum, quorum
dies natalis tabulis Ecclesiasticis reperitur adscriptus, hic meminisse sufficiat. Praeter il-
los enim, quorum anno superiori mentio facta est, passi sunt eadem urgente persecutio-
ne in Asia Apollonia, Lucius, Thyrsus, & Callinicus; in Lycia Christophorus; Pergae
Pamphiliae Papias, Diodorus, Conon, & Claudianus, & eiusdem ciuitatis Episcopus
Nestor, sub Praeside Pollione, cui a Pergensi Senatu aduersus eum eiusmodi scripta
sunt litterae:

XXIII.

Eupator & Socrates, totusq. Senatus Domino praestantissimo Praesidi salutem. Cum
ad tuam celsitudinem allata essent scripta diuina Domini Imperatoris nostri, quibus
iubetur, vt Christiani omnes a sententia male ipsis iniuncta deducti, ad sacrificia perdu-
cantur: humanitas tua nihil seuerere & perturbare, sed comiter & sedate omnia agere
voluit. Verum hac lenitate parum effectum est: cum illi obstinatis animis edictum Im-
peratoris contemnunt. Nam & iste rogatus a nobis & a toto Senatu, non solum ipse
non cessit, sed etiam omnes qui illi parent, eius tamquam principis sui exemplis ani-
mati, morigeros se praebere edictis noluerunt. Et nos quidem isti persuadere non cessa-
uimus, vt, quemadmodum iustissimi Principis litteris iubetur, ad templum Iouis ac-
cederet. Ille vero deos immortales contumelijs & conuicijs proscidit: sed neque ab Im-
peratoris, licet absentis, minime ferendis iniurijs abstinuit, & in te eadem procacitate
usus est. Quamobrem compulsus est Senatus cum tuae exhibere celsitudini.] haec ad
Pollionem Senatus, quae Actis^a martyrij eius continentur, & quidem legitimis. Nestor
autem falso accusatus de conuicijs in Principem dictis, cruci affixus, illustre martyrium
obiit. Graeca vero Acta fideliora habentur.

XXIV.

Ephesi quoque Asiae ciuitate qui primus passus est, Maximus fuit, cuius quidem
certamen

A certamen ex Actis eius a Notario tunc scriptis quam breuiter atque fideliter verbis ijs
scriptum extat^a: Comprehensus igitur est & oblatu Maximus (erat homo plebeius, ne-
gotij sui curam gerens) & oblatu Optimo Proconsuli apud Asiam. Dixit ei Proconsul:
Qui vocaris? At ille: Maximus vocor, inquit. Proconsul dixit: Cuius conditionis es?
Maximus respondit: Ingenuus quidem natus, seruus vero Christi: mei autem negotij
curam gero. Proconsul dixit: Christianus es? Maximus respondit: Etsi peccator, ta-
men Christianus sum. Proconsul dixit: Cognouisti decreta inuictissimorum Princi-
pum, quae nunc huc allata sunt? Maximus respondit: Quenam illa? Proconsul dixit:
Vt Christiani omnes, relicta superstitione, cognoscant verum Principem, cui omnia sub-
iacent, & deos eius adorent. Maximus respondit: Iniquam huius Principis co-
gnoui sententiam, & ideo me palam ostendi. Proconsul dixit: Sacrifica ergo dijs.
Maximus respondit: Ego non sacrifico nisi soli Deo, cui me ab ineunte aetate sacrificaf-
se gratulor. Proconsul dixit: Sacrifica, ne te faciam varijs tormentis affici. Maximus
respondit: Hoc est quod semper optavi, vt carens hac temporali & misera vita, perue-
niam ad sempiternam. Tunc Proconsul iussit eum fustibus caedi. Cumq. caederetur,
ait Proconsul: Sacrifica Maxime, vt ab his liber sis tormentis. Maximus respondit:
Haec non sunt tormenta, quae pro nomine Domini nostri Iesu Christi inferuntur: a quo
si recessero, vera & sempiterna me tormenta manebunt. Tunc Proconsul iussit eum
in equuleo suspendi atque torqueri, & dicebat ei: Iam cerne stultitiam tuam, & sacri-
fica, vt vitam lucreris. Maximus dixit: Lucrabor plane vitam, si non sacrificauero:
nam si sacrificauero, perdo eam: mihi vero nec fustes, nec vngulae, nec ignes tui vl-
lum afferunt dolorem; quia in me manet Christi gratia. Tunc Proconsul tulit in eum
sententiam, ita dicens: Maximum, qui legibus animum noluit accommodare, vt ma-
gnae Dianae sacrificaret, in terrorem reliquorum Christianorum obrui lapidibus praeci-
pio.] hucusque ex Notario exceptore. Subdit qui ea exscripsit: Et raptus est conse-
ssim athleta Christi a ministris diaboli, gratias agens Deo, qui ipsum dignum iudicaf-
set certando superare diabolum: perductusq. extra muros, lapidibus caesus, tradidit ani-
mam Christo.] hucusque ibi.

Peculiare Ephesijs fuisse, lapidibus in deos delinquentes obruere, illud Philostrati fi-
dem facit: Caedite hunc lapidibus deorum inimicum.] nam Philostratus^b meminit
Apollonij Ephesi agentis, atque id aduersus eum, quem impostorem diceret, procla-
mantis. Sed & Timotheus, eiusdem ciuitatis Episcopus, ab Ephesijs Gentilibus lapi-
dibus impetitus martyrium obiit, vt eius martyrij Acta significant. Sunt & alia de his
exempla: qui enim apud eos habebantur sacrilegi, eiusmodi subiciebantur supplicio.
Sub eodem quoque Decio Imperatore accidisse Ephesi traditur, vt (quod multis pari-
ter eo tempore contigisse reperitur) saeuiente mirum in modum persecutione, complu-
res sibi ipsis timentes, deserta loca petierint; & inter alios septem iuuenes timore per-
culsi, in antrum fugientes, occluso a persecutoribus ostio, in Domino obdormierint:
vnde & nomen sunt consecuti, vt dicti sunt Septem dormientes: de quibus consule quae
a nobis sunt notata in Romano Martyrologio.

In Lycia quoque illustre fuit Themistoclis martyrium^c, qui pro sancto Dioscuro, ad
necem quaesito, se offerens, equuleo tortus, raptatus, & fustibus caesus meruit corona-
ri. Nicomediae vero in Bithynia Quadratus est passus^d, Melitinae in Armenia Polyeu-
stus, Nicariae Tryphon; in Creta Theodolus, Saturninus, & socij, omnes decem nume-
ro, necnon etiam Gortynae ciuitatis Cyrillus Episcopus, cuius Acta^e quoque extant
&que sincera; in insula Cypro Conon; in Achaia Miron: Corinthi sex martyres passi
sunt Codratus & socij. Caesareae in Cappadocia inter alios insignes martyres Mercu-
rius pro fide Christi nobile certamen exegit: cum prius egregia nauata opera in bel-
lo aduersus Persas, ab eodem Imperatore fuisset honoribus auctus, vt ordinum ductor
fieret. Hic natus patre Gordiano Primicerio legionis Fretensis (alias Martensis)
Christiana fide imbutus, & angelica visione roboratus, ingentem de Persis victoriam
consecutus, delatus a Catulo Consulari, quod Christianus esset, a Decio vocatus,
causam dixit magna constantia: cuius rei occasione multa passus, demum capite trun-
catus, corona martyrij insignitus, de impietate & perfidia illiberalis Principis trium-
phauit. Hic ipse sequenti saeculo, quo ostenderetur sanctos martyres in caelis viuere, &
in necessitatibus eos inuocantibus praesto esse, pro Christiana religione aduersus Apo-
statam

**PIONII MARTY-
RIUM CONSVM-
MATVM.**

**TEMPVS MAR-
TYRII PIONII.**

**RELIQVI MAR-
TYRES IN ASIA
PASSI SVB DE-
CIO.**

**LITTEAE SE-
NATVS PER-
GENSIS.**

**Apud Sur. die
26. Febr. tom. 1.**

**Apud Sur. die
30. April. tom. 2.
MAXIMI GER-
TAMEN.**

**XXV.
EPHESI SOLITI
LAPIDARI BLA-
SPHENOS.
Philost. lib. 4.
in vita Apoll.
Lyan.**

**XXVI.
ALII MARTYRES
IN LYCIA ET
ALII LOCIS.
Apud Sur. 30.
April. tom. 2.
d. Mart. Rom.
diferens dec.
e Sur. anno 4.
die 9. Jul.
DE MERCVRIO
MARTIRE.**

statam Iulianum pugnasse repertus est. sed de his suo loco opportunius. Ibidem Ca- A
fareæ quoque passus habentur Casarius, Germanus, Theophilus, & Vitalis, quorum
memoria, vt aliorum nominatorum martyrum, habetur in Ecclesiasticis tabulis ad-
scripta singulis diebus, quibus eorum natalitia celebrantur.

XXVII. Abusus est Decius de Persis quam est consecutus Christiani hominis ope victoriam:
nam eam dijs acceptam ferens, in eorum contemptores Christianos acrius vindicauit,
DE CHRISTIA- occisis qui in eius manus deuenerant Persis Christianis, Polychronio Episcopo Babylo-
NIS MILITIBVS nis, Parmenio, Elima, & Chrysoctelo presbyteris, diaconis Luca & Mucio, virisq. nobi-
MALIS MERITVS DECIVS. lissimis Maximo & Olympiade, ac demum post longa vincula Abdone ac Sennen Sub-
regalis. Extant horum Acta, sed nonnihil corrupta. Ex eodem quoque Decij exer-
citu passus recensentur Paramon miles, aliq. eius socij trecenti septuaginta, quorum
apud Græcos memoria celebris est. In suo enim Menologio ipsi, vigesimanona De- B
cembris eorum natalem diem agentes, hoc elogio eos celebrant: Hi fuerunt sub Decio
Imperatore & Aquilio Præsede: quos ad templum Isis Præsides ingressus immolaturus,
iubet eos hoc ipsum facere: quod cum illi renuerent, præcipit omnes occidi. Necati
tunc sunt quos secum duxerat trecenti septuaginta viri. Cum autem id videret Para-
mon, magna exclamans voce dixit: Nefarium atque impium facinus video: scelestum
istum tot viros iustos atque hospites, more pecudum, iugulare. Hoc audiens Præsides,
statim Paramonem iubet interfici. Quod cum nesciret ille; in eo ipso loco in quo am-
bulabat, qui missi fuerant, eum opprimentes occiderunt.] hæc ibi. Passus quoque sub
Decio reperitur Menignus fullo, cuius quoque natalis dies descriptus est in tabulis Ec-
clesiasticis, & alij propemodum innumeri.

XXVIII. Orbis quoque Occidentalis iisdem clarissimis sideribus instar cæli fuit egregie illu- C
stratus: nam præter illos quos Romæ, vel proximis locis, aut in Africa passos recensui-
mus; in Sicilia præclarissimum martyrium subiit Agatha celeberrima inter martyres,
quæ sub Quintiano Præsede Christum animo virili confessa, post alapas, carcerem,
equuleum, & contorsiones membrorum, post acerbissimam mamillarum abscissio-
nem, ac volutionem in testulis & carbonibus, tandem in carcere, Deum precando,
spiritum reddidit. Ignoscat lector, si ingentia facta martyrum leuiter tantum attigisse
potius, quam narrasse videamur; multosq. ex ijs nomine tenus tantummodo recensea-
mus, sed & quamplurimos prætereamus: tum quod id alieni muneris esse sciamus
(longe enim distant inter se, Annales Ecclesiasticos posteris commendare, & singulo-
rum Acta martyrum, Vitalq. sanctorum conscribere) tum etiam cum in ijs recensen-
dis multæ interdum incidant difficultates, singulas enodare cum opus esset, longe lon- D
gius ab instituto diuertendum esset: quod puto pariturum fore lectori nauseam: Cui
tamen iucundius esse putamus, si ijs tantum breuiter recensitis, atque calamo citato
percursis, in Actis quibusdam martyrum a Notarijs publicis publice commendatis
ipsum interdum libuerit detinere: quo ex ijs quæ exploratissima sunt, cetera etiam,
quæ non noxat, intelligat.

XXIX. At vt ad eosdem martyres tunc passos redeamus, quorum mentio viget in tabulis
Ecclesiasticis: leguntur sub Decio pariter passus Formijs Albina; Anagninæ Magnus Epi-
scopus & Secundina virgo; Camerini Venantius, Anastasius, ac socij; Fulgini Felicia-
nus; Perusiæ Florentius, Iulianus, Cyriacus, Marcellinus, & Faustinus, & diuersa
die Felinus & Gratianus; Aretij in Tuscia Pergentinus & Laurentinus fratres; Floren-
tiæ Minias; Rauennæ Fusca virgo cum Maura nutrice; & apud Alpes Cortias Bassus E
Episcopus; Tolosæ in Gallia Saturninus eiusdem ciuitatis Episcopus, qui glorioso ago-
ne decertans sacerdotalis vigoris egregium specimen exhibuit. Extant eius martyrij
Acta; in quibus cum habeatur passus Decio & Grato Coss. hoc anno accidisse oportuit:
nam prior Consulatus Decij vna cum Grato primùm ante Philippi obitum contigit,
quo nondum persecutio aliqua in Occidente Christianos vexabat. Hoc item tempore
in Aquitania passus est Amaranthus. Sed quid moror singularum prouinciarum ac ci-
uitatum martyres recensere; cum (vt vno verbo cuncta perstringam) nulla regio fue-
rit, quæ subiecta Romano esset Imperio, cuiq. Christi fides affulisset, in qua non essent
martyres, qui edictis Decij parere recusantes, ne fidem amitterent, præsentis temporis
vitam prodegerunt libentissime? non ceteræ Galliarum partes, non Britannia, non Hi-
spania hæc trophæis victoriæ caruere. Sed de insignioribus quibusdam martyribus in
Hispania

DE MARTYRI-
BUS IN OCCI-
DENTE PASSIS.

A Hispania passus sub persecutione Decij & Valeriani, agemus inferius opportuniore loco.
Quod si alicubi efferbuit Decij persecutio; Romæ certe in primis sæuissæ, certum
ac patens est argumentum, quod Romana sedes viduata pastore perseuerabat: cuius
quidem veritatis certam atque exploratam in omnibus fidem facit Cypriani epistola,
cuius ante meminimus, sed anni huius exordio scripta ad confessores^a, qui iam annum
in carcere Romæ peregerant, cum necdum Romanus Pontifex creatus esset: cuius elec-
tionis tempore schisma etiam eosdem tetigit confessores, quos dicta Cypriani epistola
demonstrat antea inter se vnanimis fuisse atque concordēs. Quo autem Cyprianus er-
ga illos Romanæ Ecclesiæ presbyteros esset affectus animo, eadem epistola declarat his
verbis: Vobiscum illic in carcere quodammodo & nos sumus. Diuinæ dignationis hor-
tamenta vobiscum sentire nos credimus, qui sic vestris cordibus inhæremus. Honori
B nos vestro charitas vestra indiuidua connectit: separari dilectionem Spiritus non sinit.
Vos illic confessio, me affectio includit. Et nos quidem vestri diebus ac noctibus me-
mores, & quando in sacrificijs precem cum pluribus facimus, & cum in secessu priua-
tis precibus oramus, coronis & laudibus vestris plenam a Domino fauentiam postula-
mus.] hæc Cyprianus.

Porro elapso (vt diximus) primo persecutionis anno, & secundo iam inchoato, si-
cut confessores detinebantur in carcere, ita & Cyprianus se continebat in latebris, cum
necdum Romanus Pontifex crearetur. Meminit huius temporis Cyprianus scribens
ad plebem de Felicissimo schismatico cū socijs ab Ecclesia separato, cum ait^b: Non suf-
fecerat exilium iam biennij, & a vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio,
&c.] intelligens plane de inchoato biennio: nam paulo superius satis indicat, non-
C dum creatum fuisse Romanum Pontificem, cum ait: Cumque semel placuerit tam
nobis, quam confessores & clericis Urbicis, item vniuersis Episcopis, vel in nostra
prouincia, vel trans mare constitutis, vt nihil innouetur circa lapsorum causam, nisi
omnes in vnum conuenerimus, &c.] quibus sane verbis cum Clerici tantum, nulla de
Romano Pontifice facta mentione, interponatur auctoritas: satis liquet, adhuc, cum
illa scriptæ sunt litteræ, Romanam Ecclesiam fuisse absque pastore. Dicere autem se-
dem vacasse toto biennio, pro monstro habetur, cum nullus vniquam id vel somnia-
uerit; nec vt tam diu differretur, reddita hoc anno (vt demonstrabimus) Ecclesiæ pa-
ce, vlla prorsus causa præcesserit. Sic igitur biennium quod sui exilij Cyprianus nomi-
nat, illud tantum inchoatum, non autem expletum, est necessario intelligendum: im-
mo nec quod diu antea ceoptum esset; quandoquidem se eas litteras scribere testatur
D ante Paschatis celebritatem. Qui autem biennium illud expletum putat, innumeris se-
tricus obuoluit, nec quo modo se illis expediat (vt ipse testatur^c) inuenit. Nominat
Cyprianus spontaneum suum recessum, exilium, ea fortasse ratione, quod (vt ait) pro-
scriptio illud fuerat subsecuta. Reliquos autem, qui de electionis Cornelij tempore sol-
uendi supersunt nodi, inferius, temporis & rerum gestarum disposito ordine, suo lo-
co explicabimus.

At quod de oborto schismate hoc tempore in Ecclesia Carthaginensi & tota pene
Africa, auctore Felicissimo, eadem epistola Cyprianus testatur; eius quoque verbis, vt
res gesta est, enarremus. Erat hic (vt superius dictum est) Felicissimus, qui magno-
pere eiusdem Cypriani electioni fuerat aduersatus. Nam de eo hæc idem^d Cyprianus
ait: Hoc enim quorumdam presbyterorum malignitas & perfidia perfecit, ne ad vos
E ante diem Paschæ venire licuisset: dum coniurationis suæ memores, & antiqua illa con-
tra Episcopatum meum, immo contra suffragium vestrum & Dei iudicium, venena re-
tinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem suam, & sacrilegas machina-
tiones insidijs solitis denuo renouant.] hæc ipse.

Qui igitur ab ipso S. Cypriani sedis exordio eidem refragari coeperant, in omnibus
postea aduersus eum obniti, cientes vndique turbas, non destiterunt, quamlibet ca-
pitantes occasionem. nam cum (vt dictum est) confessores idem Cyprianus leuiter corri-
puisset, quod se nimis faciles exhiberent aduersus Ecclesiasticam disciplinam, ante op-
portunum tempus lapsis pacem dandam esse contendentes; tunc ille cum suis omnem
lapidem mouit, vt ipsos confessores a Cypriano diuelleret. Id quidem ipse ad eosdem
scribens testatur, cum ait^e: Nunc apparuit Felicissimi factio vnde venisset, quibus radi-
cibus & quibus viribus stare. Hi fomenta olim quibusdam confessores & hor-
tamenta

XXX.

^a Cypri. epist. 16.
VACAT ADHVC
SEDES ROMANA.

XXXI.

VACANTE AD-
HVC ROM. SEDE
CVM CLERO
AGITVR.
^b Cypri. epist. 40.

^c Pamel. in Vi-
ta Cypri.

XXXII.

SCHISMA IN EC-
CLEZIA AFRI-
CANA.
^d Cypri. epist. 40.

XXXIII.

DE FELICISSIMO
SCHISMATIS
AUCTORE.

^e Cypri. epist. 40.

tamenta tribuebant, ne concordarent cum Episcopo suo, nec Ecclesiasticam discipli- nam cum fide & quiete iuxta præcepta Dominica continerent, ne confessionis suæ glo- riam incorrupta & immaculata conuersione seruarent.] Addiderunt insuper, vt la- psos in Cyprianum iidem prouocarent, quos ille reconciliare distulerat vsque ad red- ditam Ecclesiæ pacem. Nam subdit: Ac ne parum fuisset corruptisse quorundam con- fessorum mentes, & contra sacerdotium Dei portionem rupta: fraternitatis armare vo- luisset: nunc se ad lapsorum perniciem venenata sua deceptione verterunt, vt agros & faucios, & ad capienda fortia consilia per calamitatem ruinæ suæ minus idoneos & mi- nus solidos, a medela vulneris sui auocent.] et paulo post:

XXXIV. MAGNA TENTA- TIO PERSECV- TIONI CONIUN- CTA.

Persecutio hæc est alia & alia tentatio; & quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quam quinque primores illi, qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, vt fidem nostram subruerent, vt gracilia fratrum corda ad leales laqueos præuacatione veri- tatis auerterent. Eadem nunc ratio, eadem rursus euerfio per quinque presbyteros Fe- licissimo copulatos ad ruinam salutis adducitur, vt non rogetur Deus, nec qui negauit Christum, eundem Christum, quem negauerat, deprecetur: post culpam criminis tollatur & poenitentia, nec per Episcopos & sacerdotes Domino satisfiat.] hos vt ca- ueant admonet Cyprianus tam fratres quam lapsos, cum subdit: Nemo vos Christia- nos ab Euangelio Christi rapiat; nemo filios Ecclesiæ de Ecclesia tollat. Pereant sibi soli, qui perire voluerunt. Extra Ecclesiam soli remaneant, qui de Ecclesia recesserunt.] ac demum: Persecutionis istius nouissima hæc est & extrema tentatio, quæ & ipsa cito Domino protegente transibit, vt repræsentet vobis post Paschæ diem cum collegis meis: quibus præsentibus, secundum arbitrium quoque vestrum, & omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea quæ agenda sunt, disponere pariter & li- mare poterimus. Si quis autem poenitentiam agere, & Deo satisfacere detrectans, ad Felicissimi & satellitum eius partes concesserit, & se hæreticæ factioni coniunxerit; sciat se postea ad Ecclesiam redire, & cum Episcopis & plebe Christi communicare non posse.] hæc Cyprianus ad suos de Felicissimi schismate.

XXXV. COGIT SVOS FELICISSIMVS IN MONTE.

Inter hæc autem idem Felicissimus, quos suis addixerat partibus, & in dies magis adijciebat, seorsum Ecclesiam statuens, & altare erigens, colligebat in monte quodam. Cuius conatibus vt S. Cyprianus obuiam irer, misit in eas partes Caldonium & Herculanum Episcopos, Rogatianum atque Numidicum presbyteros, quos vicem suam acturos vicarios constituit: quibus in mandatis dedit, vt pauperum curam agerent, atque debita singulorum expungerent. quo loco factum pato consilio, ne illos egentes Felicissimi ab Ecclesia in suam communicationem abiret. Sed inter hæc addidit ad pristina noua scelera Felicissimus, impediens in primis eiusmodi debitorum expunctio- nem, ac singulorum descriptionem, idq. magistratibus secularibus secum adhibitis: adiecit his insuper, vt a communicatione pronunciarer extorres omnes qui secum non communicarent in monte. His igitur & alijs nefandis sceleribus ab homine perpetratis S. Cyprianus prouocatus, qui se hæcenus patientia continuerat, excommunicationis sententia eum perculit; de qua ad Episcopos Caldonium & Herculanum, necnon ad Rogatianum atque Numidicum presbyteros, his verbis agit:

XXXVI. SOLVIT DEBITA PAUPERVM CYPRIANVS.

Cumq. ego vos pro me vicarios miserim, vt expungeretis necessitates fratrum no- strorum sumptibus; si qui etiam vellent suas artes exercere, additamento, quantum satis esset, desideria eorum iunaretis; simul etiam & opes eorum & conditiones & merita discerneretis; vt iam nunc ego, cui cura incumbit, omnes optime nossem, & di- gnos quoque & humiles & mites ad Ecclesiasticæ administrationis officia promoue- rem: ille intercesserit, ne quis posset expungi; neve, ea quæ desideraueram, possent di- ligenti examinatione discerni: comminatus sit etiam fratribus nostris qui primi ex- pungi accesserant, potentatu improbo, & terrore violento, quod secum in monte non communicarent, qui nobis obtemperare voluissent. Cumq. post hæc omnia nec loci mei honore motus, nec vestra auctoritate & presentia fractus, instinctu suo quietem fratrum turbans, proripuerit se cum plurimis, ducem se factionis & seditionis princi- pem temerario furore contestans: in quo quidem gratulor plurimos fratres ab hac au- dacia recessisse, & vobis acquiescere maluisse, vt cum Ecclesia matre remanerent, & stipendia eius, Episcopo dispensante, perciperent: quod quidem & ceteros pro certo scio cum pace facturos, & cito ab errore temerario recessuros.

Interim

A Interim cum Felicissimus comminatus sit non communicaturos in monte secum, XXXVII. qui nobis obtemperassent, id est, qui nobis communicarent: accipiat sententiam quam prior dixit, vt abstentum se a nobis sciat; quando ad fraudes eius & rapinas, quas di- lucida veritate cognouimus, adulterij etiam crimen accedit, quod fratres nostri gra- ues viri deprehendisse se nunciauerunt, & probaturos se asseuerarunt. Quæ omnia tunc cognoscemus, quando in vnum cum collegis pluribus, permittente Deo, conueneri- mus. Sed & Augendus, qui nec Episcopum nec Ecclesiam cogitans, pariter se cum il- lius conspiratione sociavit; si ultra cum eo perseuerauerit, sententiam ferat, quam ille in se factiosus & temerarius prouocauit. Sed & quisquis se inspirationi & factioni eius adiunxerit, sciat se in Ecclesia nobiscum non esse communicaturum, qui sponte maluit ab Ecclesia separari. Has litteras meas fratribus nostris legite, & Carthaginem ad Cle- rum quoque transmittite, additis nominibus eorum, quicumque se Felicissimo iun- xerunt.] Sententia autem promulgata, a Caldonio Episcopo scripta ad collegas Hercu- lanum, Victorem, Rogatianum, atque Numidicum presbyteros, aduersus Felicissi- mum & ei communicantes, sic se habet: Abstinuimus communicatione Felicissimum, & Augendum, item Repostum de extorribus, & Irenem Rutilorum, & Paulam Sar- cinatriceam, quod ex annotatione mea scire debetis. Item abstinuimus Sophronium, & ipsum de extorribus Solianum Budinarium.] ita ipse.

SENTENTIA EX- COMMUNICA- TIONIS IN FE- LICISSIMUM ET SOCIOS.

Abud Cypri- epist. 39.

Hinc coepta omnium malorum origo: constat enim hoc tempore schisma in Ec- clesia Africana, tam altas fixit radices, vt nec multis sæculis valuerit quouis studio, at- que arte conuelli; quin sæpe ramis excisis, ex veteri trunco nouis germinibus pullulan- tibus, in dies magis magisq. infelicius fuerit propagatum. Vides hic Montensium schif- maticorum primam originem, ac nominis primum ortum, nempe a Felicissimo, qui colligere coepit suos in montibus; eiusq. esse nominis prima hic elementa formata, quod & illi sunt æmulati, qui postea ex Donati schismate, temporibus Constantini ac filio- rum, Montenses sunt appellati; quod, sicut isti, in montibus delegerint habitare: de quibus suo loco dicturi sumus.

XXXVIII. MONTENSIVM ORIGO VNDE.

Ex hac pariter Felicissimi infelicissima officina impius Nouatus primus auctor ma- lorum prodijt, qui eandem dissensionis pestem (vt demonstrabimus) in Urbem inue- xit. Horum quoque germen, sed & amplissimus propagator Donatus fuit. Vnum er- go portentum tor genuit monstra, & Felicissimus vnus tot infelicium casuum auctor exitit. Verum eorum quæ a Felicissimo gerebantur (licet ipse se non palam proderet) inceptor erat & impulsor Nouatus Episcopus, qui, Cypriano inuito, Felicissimum (vt ait) diaconum ordinauerat, quem idem auctor appellat Nouari satellitem: quam- obrem cum opportunum sibi visum est tempus, Nouatus qualis esset, cum se ostende- ret; accidit, vt Felicissimi nomen velut obscurum exoleuerit, & Nouatus schismaticæ factionis (vt erat) antesignanus ab omnibus nominaretur. Quo modo autem Noua- tus pariter ac Felicissimus schismatis propagandi causa sese in Urbem intulerint, paulo post dicemus.

XXXIX. NOVATVS VN- DE PRODIT.

Inter hæc autem, viuente adhuc Decio, & alijs in locis ac Romæ potissimum Eccle- siam persequente (quo modo, nescimus) in Ecclesia Africana, vt a S. Cypriano fuerat propheticæ ante prænunciatum, radius quidam pacis post atros persecutionis nimbos affalsit. Multa quidem accidere potuerunt, vt de populo Africano Decius bene mere- ri videri veller; & fortasse illud, quod, cum barbarorum ea provincia pateret incurfi- bus, bellum quo Gentiles aduersus Christianos hæcenus dimicassent, necessitate com- pellente, fuerit in barbaros conuertendum. Quamplurimos sane ex Africa populos fuisse his ferme temporibus captos a barbaris, atque captiuos ductos, Cypriani epi- stolæ, de quibus inferius, fidem faciunt locupletissimam. Siue hac igitur, quam cer- tiorem putamus; siue alia qualibet de causa: certum illud est, hoc anno ante Paschæ tempus, Africanæ Ecclesiæ redditam esse pacem. Quam tamen, viuente adhuc Prin- cipe, minus tutam & sui ortu inuidiosam existimans Cyprianus, scripsit ad suos (quod diximus) post Pascha suum reditum consultius differendum: eiusdemq. suæ post pa- cem morte, ad Clerum scribens, eandem affert rationem, sic dicens: Optans cito ad vos venire, vt desiderio tam meo, quam vestro & omnium fratrum satisfiat: oportet nos tamen paci communi consulere, & interdum, quamuis cum tædio animi nostri, decesse vobis; ne presentia nostri inuidiam & violentiam Gentilium prouocet, & sumus auctores

XL. DE PACERIBDI- TA ECCLESIAE AFRICANAE.

Cypri. epist. 30.

auctores rumpendae pacis, qui magis quieti omnium consulere debemus. Quando ergo vos scripseritis, rebus compositis, me venire debere, aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere, tunc ad vos veniam.] post haec autem, vt interea pauperum curam gerant, inculcat.

XLII.
NOVA TVS
SCHISMATICVS
INNOTESCIT.

Cum haec in Africa agerentur, qui semel per suos cathedram contra cathedram Nouatus diro schismate collocarat, quo infelicia germina in transmarinam quoque Ecclesiam propagaret, Romam se contulit; vt naetus occasionem vacantis sedis, eam Ecclesiam dolis atque insidijs appetere aggrediretur: conaturus in primis aliquos sibi communicatores conciliare, sicq. plurimos decipere, ac denique omni studio eniti, vt aliquem ex ijs quos sibi conciliasset, & quem a suis partibus stare sciret, in sedem euehendum Pontificiam procuraret, ac proinde sic constatum schisma consolidaret: hacq. arte sedi Cypriani, tamquam hominis foris stantis, negotium facefferet, insidiareturque. Tanti igitur sceleris ipse primarius architectus, ad componendos dolos ac fallacias construendas peritissimos secum duxit artifices. Sed praeter sententiam accidit, vt citius quam putaret, Cornelius Pontifex crearetur. Iam non ferenda amplius videbatur tanta non solum Romanae, sed totius Catholici Orbis Ecclesiae importuna adeo atque molesta viduitas: quod nimirum lapforum ingens numerus praeforibus staret, ac sollicitus instaret, vt in Ecclesiam reciperetur.

XLII.

*a Cyprianus
epist. 52.
CORNELII
ELETIO QVALIS.*

His igitur alijsq. exigentibus causis, quantumlibet persecutio adhuc vigeret, & Principem scirent suo ipsorum conatui obnitentem; tamen coeuntibus simul Romanis clericis, quorum id erat officij, summa animorum consensione eligunt in Christianae religionis Pontificem Cornelium Romanum ciuem ex patre Castino. Qualis autem hic fuerit, & quo modo in Romanum Pontificem electus, idem S. Cyprianus ad Antonianum scribens narrat his verbis: Venio iam nunc, frater carissime, ad personam Cornelij collegae nostri, vt Cornelium nobiscum verius noueris, non de malignorum & detrahentium mendacio, sed de Domini Dei iudicio, qui Episcopum fecit; & Coepiscoporum testimonio, quorum numerus vniuersus per totum mundum concordi vnanimitate conseruit. Nam, quod Cornelium carissimum nostrum Deo, & Christo, & Ecclesiae eius, item confacerdotibus cunctis laudabili praedicatione commendat, non iste ad Episcopatum subito peruenit, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, & in diuinis administrationibus Dominum saepe promeritus, ad sacerdotij sublimem fastigium cunctis religionis gradibus ascendit.

XLIII.
CORNELII
MO-
DESTIA.

Tum deinde Episcopatum ipsum nec postulauit, nec voluit, nec vt ceteri, quos arroganti & superbiae suae tumor inflat, inuasit: sed quietus & modestus, & quales esse consueuerunt, qui in hunc locum diuinitus eliguntur, pro pudore virginalis conscientiae suae, & pro humilitate ingenitae sibi & custoditae verecundiae, non vt quidam vim fecit, vt Episcopus fieret, sed ipse vim passus est, vt Episcopatum coactus exciperet. Et factus est Episcopus a plurimis collegis nostris, qui tunc in vrbe Roma aderant: qui ad nos litteras honorificas & laudabiles & testimonio suae praedicationis illustres de eius ordinatione miserunt. Factus est autem Cornelius Episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis quae tunc adfuit suffragio, & de sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri & gradus cathedrae sacerdotalis vacaret: quo occupato; de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis iam Episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est, nec habeat Ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiae non tenet vnitatem.] haec de electione Cornelij Cyprianus:

XLIV.
ELECTIO ROM.
PONT. QUOMO-
DO FIERI SO-
LITA.

Ex quibus sane, qualiter fieri solet olim Romani Pontificis electio (cuius ritum, obortis saepe schismatibus, saepius mutari contigit, vt omnis temeritati aditus praecclusus vndique foret) expressum satis habetur: nimirum, quod diuinum praecedere solet iudicium atque suffragium, Deo, quem vellet eligi, signo aliquo admonente, Apostolico more: de quo pluribus tomo primo Annalium, cum de Ecclesiasticis ordinationibus ex traditione Apostolica prouenientibus actum est. Qui igitur videretur Dei iudicio praelectus, coacto presbyterio (hoc enim nomine tunc sacra illa comitia dicebantur) rogabantur singulorum sententiae: eorum itidem vota & testimonium explorabatur, qui plebis totius vicem repraesentarent. Admittebantur aequae ad eadem

A eadem comitia, si qui aderant tunc in Vrbe Episcopi cum praerogatiua suffragij. Quae omnia acta esse in electione Cornelij, quae ex Cypriano recitata sunt, aperte declarant.

Aderant tunc in Vrbe Episcopi sexdecim (vt ipse scribit ad Antonianum^a) inter quos ex Africa erant duo tantum, Pompeius ac Stephanus, quorum ipse^b meminit: nam Caldonius, & Fortunatus postea a Cypriano Romam sunt missi. Quod vero ad plebis in electione officium spectat; sic aderat, vt de ordinandi ante acta vita testimonium ferret, non autem quod ferendi suffragij ius haberet. id enim Cyprianus alibi^c docet his verbis: Videmus de diuina auctoritate descendere, vt sacerdos, plebe praesente, sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur.] haec ipse pluribus, suffragium ad Clerum, iudicium vero, quod idem est quod testimonium, ad plebem referens, licet hoc ipsum alibi appellet quod suffragium^d.

XLV.
*a Cypri. epist. 52.
b Cypri. epist. 42.*

c Cypri. epist. 68.

d Cypri. epist. 52.

Antequam autem de oborto post Cornelij electionem schismate agamus, illud in primis peruidendum est, in qua tempora Cornelij sedes inciderit; idq. eiusdem Cypriani testificatione intelligamus. Ad Antonianum^e ergo scribens, postquam ea, quae de electione Cornelij dicta sunt, enarrauit, haec addit: Tum deinde post Episcopatum non ex ambitum, non extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus? quantum robur animi? qualis firmitas fidei? quod nos simplici corde & perspicere penitus, & laudare debemus: sedisse intrepidum Romae in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei, sancta atque infanda comminaretur: cum multo patientius & tolerabilius audiret leuari aduersus se aemulum Principem, quam constitui Romae aemulum sacerdotem. Nonne hic, frater carissime, summo virtutis & fidei testimonio praedicandus est? Nonne inter gloriosos confessores & martyres deputandus, qui tantum temporis sedit expectans corporis sui carnifices, & tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium aduersus edicta feralia resistentem, & minas & cruciatus & tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio inuaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere poenarum viscera eius & membra laniarent? Etiam si maiestas Domini protegentis & bonitas, sacerdotem quem fieri voluit, factum quoque protexit; tamen Cornelius, quantum ad eius deuotionem pertinet & timorem, passus est quicquid pati potuit, & tyrannum armis & bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit.] hucusque Cyprianus, plane significans, viuentem adhuc Decio, & D persecutione Romae furente, Cornelium creatum fuisse Pontificem, & vt puto, mense Aprilis: nam nondum tempore electionis eius celebratum fuerat Concilium in Africa, quod hoc anno mense Maii collectum fuisse, idem Cyprianus affirmat, ad ipsum Cornelium^f scribens.

XLVI.
TEMPVS ELE-
CTIONIS COR-
NELII.
e Cypri. epist. 52.

f Cypri. epist. 55.

Rursus vero eum non fuisse creatum ante Paschale tempus, eiusdem Cypriani litterae instante Paschate ad suos datae, quibus post Pascha spondet aduentum suum, satis demonstrant, cum eo tempore adhuc sedem Romanam vacare significat, dum de ijs, quae in causa lapforum ab eodem tunc Clero statuta essent, in testimonium adducit; dicturus proculdubio de Romano Pontifice, si tunc creatus fuisset. Sic igitur eo tempore, quod a Paschate vsque ad mensem Maium interlapsum est, creatum fuisse Cornelium, certum est. Ab electione vero Cornelij haud multum post temporis spatium, Decium Imperatorem bello victum extinctumq. esse, idem Cyprianus ad Antonianum^g ipso Cornelij sedis exordio post constatum schisma a Nouatiano scribens quae nuper recitauimus, de interitu Principis satis expresse affirmare videtur illis verbis: Tyrannum armis & bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit.] qui & in libro, quem scripsit de Lapsis, plane testatur^h diuina vltione Decium fuisse extinctum.

XLVII.
*g Cypri. epist. 55.
DECII IMP. OR-
TVS.*

Ex his itaque apparet, veriore atque certiore esse de annis Decij sententiam dicentium ipsum regnasse annum vnum, & secundum inchoasse per aliquot menses. Id quidem Eusebiusⁱ in primis tradit in historia, affirmans Decium nequaquam regnasse biennium. Idein quoque in Chronico, vbi solet tempora distinctius enumerare, imperasse ipsum tradit anno vno & mensibus tribus; quippe qui regnare coepit mense Ianuario, & euoluto anni circulo, defierit mense Aprili, atque adeo annum vnum & tres menses exegerit in Imperio. Cassiodorus etiam idem cum Eusebio sentiens, eundem

*h Cypri. lib. de
Lapsis in prin.*

XLVIII.
DECII IMP.
ANNI.
*i Euseb. lib. 7.
cap. 1.*

anni vnus ac trium mensium numerum in Chronico ponit. Qui autem secus fenserunt, A
decepti videntur, quod secundum numerum Decij Consulatum annos etiam Impe-
rij numerarint; parum attendentes, in quod tempus primus, & in quod secundus eius
Consulatus inciderint. Quod si Tribunitia potestas eius in nummis vel alijs antiquis
inscriptionibus tertio vna cum Consulatu eodem numero aucto repetita habetur; id
accidit, quod anno ante Philippi necem (vt dictum est) ab exercitu Imperator est appel-
latus, cum etiam Tribunitiam potestatem ex more consecutus est. Videas & nostrae huic
chronologiae annos Christi quoque optime respondere, dum Decij exitum, & Galli
ac Volusiani ingressum anno Christi ducentesimo quinquagesimo quarto signamus:
quod ipsum Eusebium quoque fecisse, eius Chronicon fidem facit.

XLIX.
DIVINA VLTIO-
NE SVBLATVS
EST DECIVS.

Quod vero ad Decij obitum spectat: quantumlibet optimi Principis specimen edi-
disse visus sit, quippe qui eam sibi apud suos aestimationem comparasset, vt Traianus co- B
gnomento dici mereretur, atque ob eam causam de Republica optime meritis carus
omnibus esset: Christiani tamen sanguinis effusi reus, vlciscente numine, haud diu in
Imperio viuere meruit, sed meritis poenas dedit, dum aduersus Gothos Moesiam &
Thraciam infestantes decertans, a Treboniano Gallo Limiranei exercitus in Moesia
agentis duce proditus, extincto filio, ipse equo salutem captans, in profundam palu-
dem incidens, ab ea confestim absorptus, nusquam amplius visus est. In quem iure
Constantinus Imperator, in oratione quam habuit ad sanctum Episcoporum coetum,
his verbis inuehitur: Abs te, Deci, iam sciscitari volo, qui aliquando iustorum laborem
infestatus es, qui Ecclesiam odio habuisti, qui poenam sancte pieq. degentibus irroga-
sti: quid crudelitatis iam post hanc vitam patras? immo vero quibus & quam acerbis
calamitatibus ipse quasi irretitus teneris? tuam porro miseram & infelicem conditio- C
nem satis declarauit illud temporis interuallum, tamquam inter vitam & mortem in-
terpositum, cum ipse in agris Scythicis vna cum omnibus copijs prostratus, Imperium
Romanum, omnium ore celebratum, Getis ludibrio & despectui obiecisti.] haec in
Decium Constantinus.

L.

Hic addere non praeterimus, in antiquioribus omnibus Martyrologijs die decima-
octaua mensis Octobris inter sanctos adscriptam haberi Tryphoniam vxorem Dec-
cij Caesaris, eandemq. sepultam in coemeterio apud S. Hippolytum. Decij iunioris
hanc fuisse coniugem, non autem Decij senioris, eius patris, cuius vxor dicta reperitur
Herennia Sallustia, notauimus in Rom. Martyrologio.

Martyrolog.
Rom. die 18.
Octob. f.

LI.
QVID SCYPRIANVS
CVM LA-
PIS.

Sed cum morte Decij plane reddita esset pax Ecclesiae; & frequens lapsorum turba,
quae expectare iussa erat pacis tempus, glomeratim, vt reciperetur in Ecclesiam, festi- D
nans accurreret: Cyprianus id absque delectu fieri, praeter disciplinam & dignitatem
Ecclesiasticam ratus; indecensq. existimans pulsantibus indistincte ostium aperire, quod
non nisi vere poenitentibus patere soleat; praeter id quod verbis, quos potuit, admone-
re non praetermisit, scriptis quoque eorumdem saluti & Ecclesiasticae censurae maiestati
consulere non destitit. Elucubrauit igitur tunc commentarium illum de Lapsis, cuius
exordio de pace reddita, & gratiarum actione Deo agenda, sic habet: Pax ecce, dile-
ctissimi fratres, Ecclesiae reddita est: et quod difficile nuper incredulis, ac perfidis im-
possibile videbatur, ope atque vltione diuina securitas nostra reparata est. In laetitiam
mentes redeunt; & tempestate pressurae ac nube & caligine discussa, tranquillitas &
serenitas resulserunt. Dandae laudes Deo, & beneficia eius ac munera cum gratiarum
actione celebranda: quamuis agere gratias nostra vox nec in persecutione cessauerit: E
neque enim tantum inimico licere potest, vt non, qui Dominum toto corde & anima
& virtute diligimus, benedictiones eius & laudes semper & vbique cum gloria praedi-
cemus. Exoptatus votis omnium dies venit, & post longae noctis horribilem tetramq.
caliginem, Domini luce radiatus mundus eluxit.

LII.
PRODIGIA DE
LAPIS VISA.

Post haec autem recensens martyrum gloriosos triumphos, & confessorum infractam
animi virtutem atque constantiam; lapsorum miserabilem stragem, ac tristia funera
deplorat: qua etiam narratione de admirandis prodigijs, quae in nonnullos, qui pra-
uaricati a pietate fuerant, persecutionis illius tempore contigerunt, memorandam in
haec verba attexit historiam: Si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, vel
praesentibus terreantur: Ecce eorum, qui negauerunt, quae supplicia conspiciamus?
quos eorum tristes exitus fleuimus? Nec hic esse sine poena possunt, quamuis necdum
dies

A dies venerit poena. Plebuntur interim quidam, quo ceteri corrigantur: exempla sunt
omnium, tormenta paucorum. Vnus ex his, qui sponte Capitolium negaturus a-
scendit, postquam Christum negauit, obmutuit. Poena inde coepit, vnde coepit & cri-
men; vt nec rogare iam posset, qui verba ad precandam misericordiam non haberet.
Alia in balneis constituta (hoc enim crimini eius & malis deerat, vt & ad balneas statim
pergeret, quae lauacri vitalis gratiam perdidisset) illic ab immundo spiritu immunda
correpta cecidit: lanauit dentibus linguam, qua fuerat vel pasta impie, vel locuta:
postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est: ipsa
sui carnifex extitit, nec diu superesse postmodum potuit: doloribus ventris & viscerum
cruciata defecit.

Præsente ac teste me ipso, accipite quid euenerit. Parentes forte fugientes, dum tre-
pidi minus sibi consulunt, sub nutricis alimento paruulam filiam reliquerunt: relictam
nutrix detulit ad magistratus. Illi ei apud Idolum, quo populus confluebat, quod car-
nem necdum posset edere per aetatem, panem mero mixtum, quod tamen & ipsum de
immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater.
Sed facinus puella commissum tam loqui & indicare non potuit, quam nec intelligere
prius potuit, nec arcere. Ignoracione igitur obreptum est, vt sacrificantibus nobis eam
secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum Sanctis, precis nostrae & orationis im-
paciens, nunc ploratu concuti, nunc mentis aestu coepit fluctuabunda iactari; & velut
tortore cogente, quibus poterat indicijs conscientiam facti in simplicibus adhuc annis
rudis anima fatebatur. Vbi vero, solemnibus adimpletis, calicem diaconus offerre pra-
esentibus coepit, & accipientibus ceteris locus eius aduenit, faciem suam paruula instin-
ctu diuinæ maiestatis auertere, os labijs obturantibus premere, calicem recusare. Per-
stitit tamen diaconus, & reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur
singultus & vomitus: in corpore atque ore violata Eucharistia permanere non potuit:
sanctificatus in Domini sanguine potus de pollutis visceribus erupit. tanta est potestas
Domini, tanta maiestas: secreta tenebrarum sub eius luce detecta sunt: sacerdotem Dei
nec occulta crimina fefellerunt. Hoc circa infantem, quae ad loquendum alienum cir-
ca se crimen necdum habuit aetatem.

LIII.

DE PARVULA
NESCIA LAPIS
EVOMERE EV-
CHARISTIAM.

At vero ea quae aetate prouecta & in annis adultioribus constituta sacrificantibus no-
bis latenter obrepit, non cibum, sed gladium sibi sumens, & velut quaedam venena le-
talia, inter fauces & pectus sanguinem admittens, angi, & anima aestuante concludi
postmodum coepit: & pressuram non iam persecutionis, sed delicti sui passa, palpitan-
s & tremens concidit. Impunitum diu non fuit, nec occultum dissimulatum conscientiae
crimen: quae fefellerat hominem, Deum sensit vltorem. Et cum quaedam arcam suam,
in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire; igne inde surgen-
te deterrita est, ne auderet attingere. Et alius, qui & ipse maculatus, sacrificio a sacer-
dote celebrato, partem cum ceteris ausus est latenter accipere; Sanctum Domini
edere & contrectare non potuit; cinerem ferre se apertis manibus inuenit. Documento
vnus ostensum est, Dominum recedere, cum negatur: nec immerentibus ad salutem
prodesse quod fimitur, quando gratia salutaris in cinerem, sanctitate fugiente, mute-
tur. Quam multi quotidie poenitentiam non agentes, nec delicti sui conscientiam con-
fidentes, immundis spiritibus adimplentur! Quam multi vsque ad insaniam mentis ex-
cordes, dementiae furore quatiuntur! Nec necesse est ire per exitus singulorum; cum
per Orbis multiformes ruinas, tam delictorum poena sit varia, quam delinquentium
multitudo numerosa.]

LIV.

MIRACVLVM
DE EVCHARI-
STIA IN ARCA
RECONDITA.

Hucusque de prodigijs Cyprianus: quibus admonere voluit lapsos, & ad poeniten-
tiae lacrymas inuitare, atque irrationalem eorum impetum coercere. Ad quos inter
multa haec quoque: Confiteantur singuli, quæso vos, fratres dilectissimi, delictum
suum, dum adhuc qui deliquit in saculo est, dum admitti confessio eius potest, dum
satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est.] Et cum multis,
vt poenitentiam veram ac plenam agant, inculcet; qualis esse debeat, demum declarat
his verbis: Orare oportet impensius & rogare: diem luctu transigere: vigilijs noctes ac
fletibus ducere: tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare: stratos solo ad-
herere cineri: in cilicio & fordibus volitari: post indumentum Christi perditum, nul-
lum hic iam velle vestitum: post diaboli cibum malle ieiunium: iustis operibus incum-
bere,

LV.

LAPIS CONVI-
NIENS POENI-
TENTIA.

bere, quibus peccata purgantur: elemosynis frequenter insistere, quibus a morte anime liberentur.] hæc & alia de his plura Cyprianus, sed generatim tantum. Quæ vero cuilibet lapsio pro qualitate delicti specialis infligenda esset punitio, in proxima Synodo, Episcoporum omnium consensu, æqua lance librata, constituta est.

LVI.
NATALITIA
MARTYRVM.

a Cypri. epist. 37.

Restitutus igitur (vt dictum est) Carthagini Cyprianus; quod iam ante litteris pollicitus fuerat, commemorationes sanctorum martyrum oblatione sacrificij incruenti vna cum suis solemniter celebrasse, aliosq. sacræ disciplinæ ritus restituisse, qui persecutionis furore videbantur intermissi, putandus. Nam id quidem olim ad suos scribens sæpe spondederat, & de natalitijs martyrum celebrandis (quorum dies migrationis vt exacte a suis notarentur, admonuit) illud addiderat: Quæ cito vobiscum, Domino protegente, celebrabimus.] At vt videas vnus Ecclesiæ Catholice eandem quæ in Occidente, in Oriente quoque consuetudinem viguisse: quod Cyprianus in Africa, id ipsum B erga sanctos martyres præstiterunt Episcopi in Oriente, & inter alios S. Gregorius Thaumaturgus, Episcopus Neocæsariensis in Ponto; qui & ipse, perinde ac fecerat Cyprianus, hæc vrgente persecutione in solitudinem secesserat: redditaq. ob Decij mortem Ecclesiæ pace, rediens Neocæsaream, eadem de martyribus curauit, quæ Cyprianus Carthagine.

LVII.

b Nyssenus in Vita Gregorij Thaum.

Quenam autem ea fuerint pietatis officia, & erga sanctorum martyrum celebritatem impensa studia, Gregorius Nyssenus ^b, qui res ab eo gestas egregie profecutus est, narrat his verbis: Ceterum cum iam auxilio diuino tyrannis illa dissoluta esset, & pax rursum humanam vitam excepisset; perquam expeditum erat & liberum omnibus abunde propositum studium erga numen diuinum: Gregorius descendit rursus in urbem; & omni circa regione vndique peragrata & perlustrata, additarum & quasi corollarium studij erga numen diuinum instituebat: apud omnes vbiq. populos sanciens, vt nomine eorum, qui pro fide decertassent, dies festi atque solemnes conuentus celebrarentur. Cumq. alij in alium locum corpora martyrum deduxissent; per anniuersarij circuli ambitum congregati latabantur, in honorem martyrum ferias agentes.] Addit ab eodem fuisse permittum in iisdem martyrum solemnitatibus paulo indulgentius exhilarari, quo his detenti ex pietate institutis officijs, a spectaculis Gentilium abstinerent.

LVIII.

c Gallus et Volusianus in Imp. e Apud Euseb. lib. 7. cap. 1.

Extincto iam Decio vna cum filio, idem qui supra Caius Vibius Trebonianus Gallus inuasit Imperium, filiumq. Volusianum postea collegam sibi adsciscens, Augustum creauit. Qualis autem Ecclesiæ status sub iisdem Imperatoribus fuerit, Dionysius ^e Alexandrinus, qui hæc omnia præfens spectauit oculis, in epistola quam scripsit ad Hermannonem significat; primo scilicet tempore horum Imperij Ecclesiam Dei a persecutione quietuisse, postea autem iterum fuisse vexatam. Certe quidem creatione Volusiani quietuisse etiam Romæ persecutionem sub Decio concitatam, illud argumento est, quod qui detinebantur in carcere confessores, vinculis soluti, liberi abire permitti sunt. Qui tamen (o infortunium, & rerum humanarum in viris sanctis etiam inconstantiam!) a Nouatiano decepti, conflato schismati vim maximam addidere; vt S. Cyprianus ^d, ad eos redeuntes ad Ecclesiam scribens, testatur his verbis: Postquam vos de carcere prodeuntes schismaticus & hæreticus error excepit, sic res erat, quasi vestra gloria in carcere remansisset. Illic enim resedisse vestri nominis dignitas videbatur, quando milites Christi non ad Ecclesiam de carcere redirent, in quem prius cum Ecclesiæ laude & gratulatione venissent.] Iam enim Nouatum ex Africa Romam venisse ad conflandum (vt in Africa fecerat) in Ecclesia Romana discordias, nuper attigimus. Verum quoniam ab eo, velut e fonte, malorum omnium fluxit origo; quisnam hic esset, quibusve compositus moribus, quos secum duxerit, & quid demum egerit, diligentius est perquirendum.

LIX.

e Cypri. epist. 49. DE NOVATO IN AFRICA EPISCOPO.

f Cypri. epist. 49.

Fuisse Nouatum in Africa Episcopum, ex eo certum deducitur argumentum, quod de eo S. Cyprianus ^e tradit, fuisse ab ipso ordinatum diaconum Felicissimum. ad Cornelium enim de eo scribens, hæc ait: Qui istic aduersus Ecclesiam diaconum fecerat, illic Romæ Episcopum fecit.] Cuius autem Ecclesiæ Episcopus fuerit, haud competentur habetur. Qualis porro hic esset, idem Cyprianus eadem quoque epistola ad Cornelium ^f egregie sane describit, his verbis: De Nouato nihil inde ad nos fuerat nunciandum, cum magis per nos vobis debeat Nouatus ostendi, rerum nouarum semper

A semper cupidus, auaritiæ inexplebili rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istic Episcopis male cognitus: quasi hæreticus semper & perfidus, omnium sacerdotum voce damnatus: curiosus semper, vt prodat: ad hoc adulator, vt fallat: numquam fidelis, vt diligit: fax & ignis ad conflanda seditionis incendia: turbo & tempestas ad fidei faciendâ naufragia: hostis quietis, tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus.] et post multa, quæ suo loco dicemus, addit: Spoliari ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque Ecclesiæ denegatæ, has de illo exigunt poenas, quas in eius furore conspiciamus. Pater etiam eius in vico fame mortuus, & ab eo in morte postmodum nec sepultus: vtetus vxoris calce percussus, & abortione properante in patricidium partus expressus.]

B Cur autem ab Ecclesia descuerit, mox subdit, inquit: Hanc conscientiam criminum iam pridem timebat: propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi, pro certo tenebat: et vrgentibus fratribus, imminabat cognitionis dies, quo apud nos causa eius ageretur, nisi persecutio anteuenisset: quam iste voto quodam euadendæ & lucrandæ damnationis excipiens, hæc omnia commisit & miscuit: vt qui eijci de Ecclesia & excludi habebat, iudicium sacerdotum voluntaria discessione præcederet; quasi euasisse sit poenam, præuenisse sententiam.] et quod eadem epistola superius dixerat, de eius ex Africa in Urbem aduentu, sic ait: Idem est Nouatus, qui apud nos primum discordiæ & schismatis incendium seminavit: qui quosdam istic ex fratribus ab Episcopo segregauit: qui in ipsa persecutione, ad euertendas fratrum mentes, alia quædam persecutio nostris fuit. Iste est qui Felicissimum satellitem suum, diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione & ambitione constituit; & cum sua tempestate Romam quoque ad euertendam Ecclesiam nauigans, similia illic & paria molitus est, a Clero portionem plebis auellens, fraternitatis bene sibi coherentis & se inuicem diligentis concordiam scindens.] hæc Cyprianus.

C Quod autem ad Felicissimum a Nouato ordinatum diaconum spectat; diuersus (vt videtur) est hic ab illo Felicissimo, qui sedi Cypriani aduersatus, schismatisq. auctor factus est: nam ille Cypriani ^a presbyter iam fuisse dicitur. Præterea cum duæ inter se contrariæ essent sectæ schismaticorum: Felicissimus ille sententiæ Nouati aduersarius erat, quod diceret, lapsos omnes absque poenitentiae mora recipiendos. Romam cum Nouatus venisset, Nouatianum presbyterum Romanum, ob Cornelij electionem inuidiæ stimulis agitatam, & animo auersatum inueniens, coepit vna cum illo aduersus Cornelium agere, atque alios quoque quoscumque posset ab eius communicatione retrahere, multa de illo falsa iactare, cum confessoribus quoque in carcere adhuc detentis in illum obloqui; ac falso quodam pietatis intuitu probos etiam illi inensos reddere conatus est. Machinabantur hæc primum secreto Nouatianus atque Nouatus, ambo Nouantes, & ad res optimas quasque statutas innouandas ac inuertendas egregie comparati.

D Sed de ijs illud in primis commonendum, similitudine nominum factum, vt nonnulli antiqui scriptores alterum pro altero interdum vsurparint, & alij vnum cum demq. Nouatum cum Nouatiano conflauerint: sed interdum id errore librorum factum putamus. nam cum apud Eusebij historiam reperitur Nouatianus cum Nouato confusus, in Chronico tamen ab eodem exacte distinctos inuenies, cum ait: Nouatus presbyter Cypriani Romam veniens, Nouatianum & ceteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius poenitentes apostatas recepisset.] hæc ipse; qui distinguens singulorum nomina, confundit ordinem, dum Nouatum presbyterum nominat, quem (vt dictum est) constat fuisse Episcopum: quod enim Nouatiani erat, nempe presbyteratus, tribuit Nouato, presbyterum cum (vt dictum est) nominans. Apud Gildam Sapientem, Britannicæ excidium deplorantem, Nouatus pro Nouatiano scriptus habetur, cum sic legitur: Nouatus Romæ Dominicæ conculcator margaritæ, porcus niger, patriæ ingerit violenter manus, non tam dignus venerabilibus aris, quam flammis inferni vlticibus.] Porro Nouatianos a Nouatiano vt principali denominatos, constat ex his quæ Cyprianus ^b scribit ad Fabianum, vbi eosdem quos dicimus Nouatianos, a Nouatiano deriuans, Nouatianenses appellat. Vfus tamen obtinuit, vt eiusdem schismatis & hæreses sectatores, Nouatiani æque ab omnibus dicerentur.

LX.
NOVATE
SCHISMA.

LXI.
DE FELICISSIMO
DIACONO.
a Cypri. epist. 40.

NOVATUS ET
NOVATIANVS.

LXII.
NOMINA NO-
VATI ET NO-
VATIANI INTER
SE CONFUSA.

His de nominum confusione distinctis, de rebus ab eo in Cornelium gestis narratio. A nem ordine temporum disponamus.

LXIII.

*a Cyprianus
epist. 52.
CALVMNIAE
SCHISMATICO-
RVM IN CORNE-
LIVM PAPAM.*

Quanam autem calumnia a Nouatiano atque Nouato aduersus Cornelium fue- rint excogitatae, ac iam propalatae, atque ore prope ipsorum omnium diffamatae, Cy- prianus eas omnes falsitatis redarguens, scribit ad Antonianum his verbis: Quod au- tem quaedam de illo inhonesta & maligna iactantur, nolo mireris; cum scias hoc esse opus semper diaboli, vt seruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, vt, qui conscientiae suae luce clarescunt, alienis rumoribus fordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias, & verissime comperisse, nulla illum libelli (vt quidam iactant) labe maculatum esse: sed neque cum Episcopis, qui sacrificauerunt, communicationem sacrilegam miscuisse: sed eos demum, quorum causa audita, & in- nocentia comprobata sit, coniunxisse nobiscum. Nam & de Trophimo, de quo tibi scri- bi desiderasti, non ita res est, vt ad te pertulit rumor & mendacium malignorum. Nam, sicut antecessores nostri saepe fecerunt, colligendis fratribus carissimus frater nos- ter Cornelius necessitati succubuit: et quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, & satisfaciente, & poenitentia de- precationis errorem pristinum confitente, & fraternitatem, quam nuper abstraxerat, cum plena humilitate & satisfactione reuocante; audita sunt eius preces & in Eccle- siam Domini non tam Trophimus, quam maximus fratrum numerus, qui cum Tro- phimo fuerat, admissus est: qui omnes regressuri ad Ecclesiam non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractu ergo illic cum collegis pluribus habito, su- scepius est Trophimus, pro quo satisfaciebat fratrum reditus, & restituta multorum salus. Sic tamen admissus est Trophimus, vt laicum communicet; non, secundum quod C ad te malignorum litterae pertulerunt, quasi locum sacerdotis vsurperet. Sed & quod passim communicare Sacrificatis Cornelius tibi nunciatus est, hoc etiam de apostata- rum fictis rumoribus nascitur.] haec Cyprianus de calumnijs in Cornelium iam Pa- pam confictis.

LXIV.

*LEGATIO AFRI-
CANORVM AD
ROMANAM EC-
CLESIAM.*

Inter haec autem accidit, vt audita Carthagine electione Cornelij, obortoq. in eum schismate, quod ea de re anceps esset multorum sententia, & a cuius partibus starent, nutarent permulti: ad dimouendam omnem a trepidantium animis dubitationem, vi- sum est Cypriano, atque collegis eius nonnullis in vnum coeuntibus, Episcopos duos legatos Romam mittere, qui dissidentes conciliarent, si possent: si non possent, cuiusnae essent potiora iura, in Africam scriberent; vt communicationem, quam interea suspen- derant, cuiquam impertituri forent, cunctis liquido innotesceret. Haec itaque de missa D legatione, idem Cyprianus b ad Cornelium scribens, testatur his verbis: Cum statuissse- mus collegae complures, qui in vnum conueneramus, vt legaris ad vos Coepiscopis no- stris Caldonio & Fortunato missis, omnia interim integra suspenderentur, donec ad nos iisdem collegae nostri, rebus illic aut ad pacem redactis, aut pro veritate com- pertis, redirent.] et inferius: Placuit, vt per Episcopos, retenta a nobis rei veritate, & ad comprobendam ordinationem tuam, facta auctoritate maiore, tum demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino istis positos litterae fierent (sicuti fiunt) vt te vniuersi collegae nostri, & communicationem tuam, id est, Catholicae Ecclesiae vnitatem, pariter & charitatem probarent firmiter, ac retinerent. Quod diuinitus euenisse, & consilium nostrum prouidenter processisse, gaudemus. Sic enim nunc Episcopatus tui & veritas pariter & dignitas apertissima luce & manife- stissima & firmissima comprobatione fundata est, vt ex rescriptis collegarum nostro- rum, qui ad nos litteras inde fecerunt, & ex relatione ac testimonijs Coepiscoporum Pompeij, & Stephani, & Caldonij, ac Fortunati ordinationis tuae & origo necessaria, & ratio iusta, & gloriosa quoque innocentia ab omnibus nosceretur.] haec Cyprianus de mittenda Romam legationis consilio.

LXV.

*QUANDO CRE-
TUS NOVATIA-
NVS EPISC.*

Verum licet schisma in Cornelium fuisset obortum, non tamen eo progressa res erat, vt aduersus eum alium crearent Romanum Pontificem. Sed cum missi legati Ro- manae agentes incassum omnia pertentarent; viderunt ex improviso velut ex portis in- ferorum prodire portentum, Nouatianum creatum Romanum Episcopum. Testa- tur haec idem Cyprianus c, ad Cornelium scribens, his verbis: Quod seruis Dei, & ma- xime sacerdotibus iustis & pacificis congruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas

c Cypri. epist. 42.

A collegas nostros Caldonium & Fortunatum, vt non tantum persuasione litterarum nostrarum, sed praesentia sua & consilio omnium vestrum eniterentur quantum pos- sent, & elaborarent, vt ad Catholicae Ecclesiae vnitatem scissi corporis membra com- ponerent, & Christianae charitatis vinculum copularent. Sed quoniam diuersae partis obstinata & inflexibilis pertinacia non tantum radicis & matris finum atque comple- xum recusauit, sed etiam gliscente & in peius recrudescente discordia, Episcopum sibi constituit, & contra sacramentum semel traditum diuinae dispositionis, & Catholicae vnitatis, adulterum & contrarium caput extra Ecclesiam fecit, &c.]

Quo modo autem se habuerit Nouatiani promotio, enarrandum est: sed illud in primis de Nouato eiusq. gregalibus praemittendum, quod peculiare omnium haere- tiorum atque schismaticorum semper fuit, numquam peritare in eadem sententia, sed pro loco & tempore nouas induere formas, & contraria ab ijs quae ante egissent, noua emergente occasione, statuere. Qui enim in Africa (vt vidimus) lapsos aduer- sus Cyprianum concitabant, quod non reciperentur in Ecclesiam, sed ex decretis Ec- clesiasticis promulgatis iuberentur pacis tempora expectare, ac interim admissa deslere; haec eadem de causa eosdem lapsos schismate ab ea separare conati essent; modo mu- tata facie negotium faceffunt Cornelio, qui fratrum suorum consilio poenitentes lapsos reciperet in Ecclesiam. Sicq. qui olim durae nimis austeritatis redarguebant Episco- pos, modo facilitatis nimiae incusant Cornelium Romanum Pontificem, calum- nias addentes, eundemq. eiusdem cum illis apostasiae criminis participem mentien- tes. Porro tantum valuit horum improbitas, vt Romanos clericos in carcere adhuc po- sitos, Maximum, Nicostratum, Vrbanum, Sidonium, Macarium, Celerinum, & alios, vno excepto Moysae presbytero, in eam sententiam procliuus, vt non facile lapsis imper- tiretur indulgentia, in suam sententiam pellexerint, & in contrariam partem aduersus Cornelium adunarint.

Quid plura? eo omnis factio seditioforum prouenit, vt, abrogata ac nulla reddita Pontificia ordinatione Cornelij, nouum crearent Pontificem Nouatianum. idq. clan- destine atque seorsum ab alijs factum, idem a Cornelius Papa, scribens ad Fabium Epi- scopum Antiochenum, narrat his verbis: Vt vero intelligas hunc admirabilem vi- rum (Nouatianum scilicet) iam pridem in Episcopatum petendo ambitione incensum esse, & eam temerariam & effrenatam cupiditatem occultasse intra se, & simulatio- ne, ac tamquam inuolucro, quo arrogantiam tegeter, ipso initio confessores Chri- sti, viros sane probos, secum habuisse, tibi volo aperte ostendere. Presbyter nomine D Maximus & Vrbanus e nostris, qui bis ex constanti fidei confessione summam glo- riae amplitudinem collegerant; Sidonius item, & Celerinus (vir qui Dei clementia adiutus omnia tormentorum genera maxima cum tolerantia pertulerat, & corpo- ris imbecillitate vi ac robore fidei suae confirmata, strenue ac viriliter ab aduersario victoriam reportauerat) cum Nouatianum attentius considerassent, & callidam eius fraudem, versutiam, periuriam, mendacia, agrestem inhumanitatem ab omni vi- tae communionem alienam, veteratoriam denique instar lupi amicitiam deprehendis- sent; eo relicto, ad S. Ecclesiam reuerterunt: atque omnes eius fallacias & maleficia, quae longo tempore intimo pectore obtexisset, multis praesentibus, tum Episcopis, tum prebyteris, tum laicis quamplurimis, palam ostendere; & cum lacrymis ac querela, cum dolore & poenitentia suam vicem deplorare coeperunt, quod subdolae illius & ef- feratae bestiae consilio adducti, ab Ecclesia etiam, vel ad exiguum temporis spatium, desciuisent.]

Seducis semel confessoribus, quid Nouatianus praesumpserit, idem subdit, sic di- cens: Vix credibile est, carissime frater, quantam in moribus varietatem, quantam mu- tationem exiguo momento in illo factam conspexerimus. Nam splendidissimus iste scilicet, qui, inuistato ac terribili iureiurando adiecto, fidem suis fecerat se non ali- quando Episcopatum appetiuisse, tamquam ex fallaci quadam praestigiaturum impo- stura in medium proiectus, derespente Episcopus apparuit. Etenim iste nouae sectae in- uentor, & doctrinae Ecclesiasticae propugnator, quando Episcopatum a Deo certe minime ei donatum sibi vi arripere, & ex hominum manibus quodammodo extor- quere nitebatur; duos sibi socios de sua ipsorum salute prope desperatos adsciuit, vt eos in exiguum aliquam partem, & minimum quasi Italiae angulum mitteret: indeq. Epi- scopos

LXVI.
*SCHISMATICI
MVTANT FA-
CIEM.*

LXVII.

*a Apud Euseb.
lib. 6. c. 23.*

*CREATIO NO-
VATIANI QVA-
LIS.*

LXVIII.
*NOVATIANI
CONATVS.*

scopos tres, homines agrestes, rudes, ac simplices, simulatione quadam veteratoria in fraudem inductos abduceret; afferens, & constanter affirmans, eos quàm celerrime debere Romam venire; vt videlicet omnis lis & discordia per sententiam illorum aliorumq. Episcoporum interpositam dirimeretur.

LXIX. Episcopi igitur, quoniam (vt supra diximus) homines simpliciores erant, & in perditorum fallacijs dolisq. discernendis minus perspicaces, Romam aduentant. Iste tum per quosdam sui similes, ad eam rem comparatos, eos in vnum locum concludendos curauit. Ac cum circiter horam decimam ebrios & crapula oppressos cerneret, vi coegit, imaginata quadam & vana manuum impositione Episcopatu ipsi tribuere: quem dignitatis gradum parum sibi accommodatum ad hunc modum per fraudem & astutiam acquisiuit. Ex quibus Episcopis vnus non longe post, peccatum flebiliter lamentatus, & idem aperte confessus, ad Ecclesiam reuenit: quem, populo vniuerso pro eo rogante, tandem vt laicum in communionem recepimus: atque alios, qui in reliquorum duorum Episcoporum loca, qui eum creassent, succederent, misimus.

LXX. Istum igitur lepidum Euangelij patronum Nouatianum * omnino præterijt, scilicet vnum solum Episcopum oportere esse in hac Ecclesia Catholica; in qua tamen non ignorabat (quomodo enim poterat?) presbyteros esse quadraginta sex, diaconos septem, subdiaconos septem, acoluthos quadragintaduos, exorcistas & lectores vna cum ostiarijs quinquagintaduos, viduas & alios morbo atque egestate afflictatos mille & quingentos, quos omnes Domini gratia & benignitas abunde sustentat. Sed tamen nemo ex tanta ministrorum multitudine, tamq. in Ecclesia necessaria; nemo ex tanto egenorum numero Dei prouidentia locupletato, & rerum abundantia circumfluente; nemo denique ex maxima illa & innumerabili populi frequentia istum, quem dico, Nouatianum ab ea desperata mentis cæcitate & contumacia auertere, & ad Ecclesiam de nouo reuocare potuit.] ac paulo post subdit:

LXXI. Deinceps dicamus, quibus actis, quibusq. vitæ institutis cum tanta confidentia Episcopatum prensarit. Num quod a primo ætatis tempore in Ecclesia versatus fuit? Num quod multa certamina pro eius defensione subiit? Num quod multis magnisq. periculis pro pietate se obiecit? Non certe eius generis ille quidem; cui ex satana, qui ingressus in illum, diu est intimo pectore commoratus, primum data fuit credendi occasio. Qui quidem, vbi exorcistarum præsidio, spiritu illo malo esset liberatus, & post in tam grauem morbum, vt ferme mori putaretur, incidisset: in lecto, in quo decumbat, aqua circumfusus, baptismum accepit; si modo talem hominem baptismum accepisse dicendum sit.] hæc idcirco Cornelius, quod compertum haberet, hominem D istum simulate omnia facere solitum. At subdit:

LXXII. Verum morbo tandem elapsus; neque cetera, quibus post baptismum, secundum Ecclesiæ canonem, imbui oportuerat, acquisiuit; neque Domini sigillo ab Episcopo obsignatus fuit: quo quidem neuitquam potitus, quo modo, quæso, Spiritum sanctum adeptus est?] de sacro enim chrisimate loquitur, quo & signo Crucis adhibito, baptizati ab Episcopis ex Apostolica traditione (vt dictum est) consignabantur. Sed & addit: Iste persecutionis tempore metu debilitatus, & nimia vitæ cupiditate adductus, se presbyterum esse negauit. Nam cum a diaconis rogatus oratusq. esset, vt domo, qua se conclusum occuluerat, egressus (quantum presbytero liceret, quantumq. in eius firum esset potestate) fratres in periculo constitutos, opisq. & auxilij indigentes iuaret; tantum abfuit vt diaconis cum obsecrantibus obtemperaret, vt etiam non sine stomacho & bile ab illis abiret discederetque: nam se nolle amplius esse presbyterum, sed alteri vitæ generi se dicaturum, asseruit.]

LXXIII. Subdit rursus: Iste præclarus & insignis Nouatianus Dei penitus dereliquit Ecclesiam, in qua post fidem receptam presbyteri munere donatus fuit: idq. propter amorem & benevolentiam, qua Episcopus, qui illi manus imposuerat, eum complexus est. Qui quidem Episcopus non modo ab vniuerso Clero, sed etiam a multis laicis vetitus, quoniam minime licebat quemquam in lecto propter morbum baptizatum (sicut huic contigerat) in Clero assumi; magnopere postulabat sibi potestatem dari, huic soli manus in sortem presbyterij imponendi.] Videas in his plane plura consideratione digna, ac in primis, a presbyterorum Romanæ Ecclesiæ collegio quoslibet licet leuissima nota aspersos repelli: vi enim quadam adactus Nouatianus Christianus factus

* al. Nouatium
CLERVS RO-
MANVS.

LXXI.
VITA NOVA-
TIANI QVA-
SIS OLIN.

NOVATIANI
IGNAVIA.

CANON DE BA-
PTIZATIS IN
LECTO.

A factus videri poterat; quippe qui non cum valeret, sed in lecto decumbens, mortis timore percitus, initiatus esset sacro baptisinate. In Ecclesia Orientali id ipsum de baptizatis in ægritudine seruatum fuisse, canon a Concilij Neocæsariensis, Constantini tempore celebrati, declarat his verbis: Si quis in ægritudine constitutus fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius voluntaria, sed ex necessitate dependet: nisi forte postea ipsius studium & fides probabilis fuerit, aut raritas hominum cogat.] ita canon, licet post hæc editus, ex antiquo ramen Ecclesiæ vsu sancitus.

Rursus vero modestia admiranda est summi Pontificis: cuius cum auctoritas in Ecclesia summa esset, tamen non pro animi arbitrio, sed fratrum consensu solitus cuncta facere, quos sibi renitentes videret, non vi vlla aut potestate cogeret, sed submisso animo exoraret. Quisquam autem fuerit, qui Nouatianum presbyterum ordinauerat, Fabianusne, an alius ex ijs qui eum præcesserunt Romani Pontifices, haud liquet. At plane ex facto Nouatiani apparet, quanto periculo quæretur per dispensationem, quod est alias Ecclesiasticis legibus inconcessum. Scelestinus iste primus omnium ausus est sanctam Romanam Ecclesiam turpi scindere schismate, quæ antea semper vnita permanserat, iuncta capiti firma compaginatione membrorum: non veritus tanta eam afficere ignominia, vt cathedram contra cathedram in medio eius erigeret, primusq. erumperet Antipapa, & ex ea impius hæresiarcha prodiret, tantamq. Christiano orbi cladem inferret, quæ per multa deinde sæcula vix valuerit refarciri.

At ad hæc Cornelius aliud mox hominis scelus recensens, hæc addit: Cum fecisset oblationes, & singulis partem sacramenti distribuisset porrexissetque, miseros homines & infelices pro benedictione & gratiarum actione iusiurandum dare coegit; atque suis utriusque manibus manus accipientis prehensens, non prius dimisit, quàm hoc iureiurando eum obstrinxisset (illius enim verbis vtar) Iura mihi per corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, te numquam nec me deserturum, nec ad Cornelium reuerturum. Atque miser homo non ante degustauit, quàm ita illi se deuouisset: et qui illum acceperat, pro Amen (quod dicere debuerat) hoc dixit: Non deinceps ad Cornelium reuertar. Et post alia quædam: Scias velim, propterea quod in dies singulos iam fratres eum deserunt, & ad Ecclesiam redeunt, iam illum omnium fere societate denudatum destitutumq. esse. Cuius amentem audaciam & insolentiam etiam Moyses beatus martyr, qui nuper apud nos fuit eximio & admirabili martyrio decoratus, dum adhuc in vita manebat, perspicue animaduertens, tum illi, tum alijs quinque presbyteris, qui vna cum illo sese ab Ecclesia segregassent, Fidelium societate & communionem interdixit. Porro in extrema epistola Episcopos, qui Romam profecti, Nouatiani dementiam condemnabant, enumerat; & non solum nomina cuiusque, sed Ecclesias etiam, quibus singuli præerant, recenset. Quinetiam Episcoporum, qui minime Romam se contulerant quidem, sed per litteras decreto eorum, quos diximus, assentiebantur, nomina pariter, & ciuitates, vnde quisque scripsit epistolam, commemorat.] hucusque Eusebius de Cornelij epistola ad Fabium Episcopum Antiochenum, tamquam summarium rerum gestarum, non earum tantum quæ actæ essent a Nouatiano vsque ad schisma ab eo constatum, sed quæ etiam gestæ essent vsque ad Romanum Concilium ea de causa Romæ conuocatum.

Verum hæc ipsa & alia permulta ex epistolis S. Cypriani & alijs diffusius enarrata & exactius explicata, eo quo gesta sunt ordine, hic intexere, ad exactam eius rei historiam clarius explicandam, necessarium existimamus. At in primis quod ad ipsius Nouatiani spectat exordia, hæc de eo S. Pacianus b ad Sympronianum Nouatianum scribens: Nouatianum mihi ingeris? philosophum sæculi fuisse audio: nec satis miror ab Ecclesia Dei viui degenerasse: cognosco radicem legis antiquæ, fontem veteris populi reliquisse, Cornelio inuidentem, Nouati insaniam * commodatum, sine consecratione legitima Episcopum factum, ideoq. nec factum, per epistolam eorum qui se confessores esse simularent, qui matris vnus membra diuellerent.] et post multa hæc subdit: Nouatianus his melior, nempe Moyse ac Paulo? emendator Prophetarum? doctor Apostolorum? iam cum Christo videtur vt idem Moyses? iam vt Paulus in tertium calum sublimis euehitur? iam neglectis omnibus solus auditur?]

De factu vero Nouatiani ex philosophia & dicendi peritia sibi comparato, hæc LXXVII. Annal. Eccl. Tom.2. R r 3 Cypria-

Concil. Neo-
cæs. 12.

LXXIV.

PRIMUM SCHIS-
MA IN ROM.
ECCLESIA.

LXXV.

NOVATIANI AR-
TIBUS IN SCHIS-
MATE FVLGIBEN-
DO.

LXXVI.

b Pacian. ad
Sympr. epist. 2.
NOVATIANVS
QVIS QVALISVE
FVERIT.

* al. accom-
modatum

Cyprianus ad Antonianum: laetet scilicet philosophiam, & eloquentiam suam super...

LXXVIII. Factus igitur eo modo, quo dictum est, Pontifex, euefligio legatos de sua electione...

LXXIX. Ceterum plures atque diuersi argumenti in eadem causa a Nouatiano scriptas fuisse...

LXXX. Dionysius Alexandrinus Episcopus Nouatiano fratri Salutem. Nolensne ad sacerdotium...

LXXXI. Auctor est Socrates, ab eodem Nouatiano (qui perperam Nouatus ab eo dicitur)...

Ad Socrat. lib. 4o. c. 23. ALIAE LITTERAE NOUATIANVM.

reliquam, qui post baptismum deliquissent. Ab utroque igitur litterae contrariae missae fuerunt...

Sicut vero ad Alexandrinam & ad Orientis Ecclesias Nouatianus litteras scripsit; ita pariter apud Occidentales...

Venerunt ad nos, frater carissime, missi a Nouatiano Maximus presbyter, & Augustinus diaconus, & Machaeus quidam, & Longinus...

Qui cum in statione inuidiosis quoque conuicijs & clamoribus turbulentis prouocarent, & flagitarent, ut crimina, quae se afferre ac probare dicebant, publice a nobis & a plebe cognoscerentur...

Accipit tunc item S. Cyprianus litteras a Cornelio Papa per dictos Episcopos redeuntes in Africam missas. Quid autem egerint qui ad Synodum conuenerunt Episcopi, cum ab utraque parte litteras accepissent, idem declarat his verbis: Honoris etiam communis memores, & grauitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes...

Sed de quo agimus, hic ipse Episcoporum conuentus est, quem ad sedandas turbas & dissen-

LXXXII. LEGATIO A NOUATIANO AD AFRICANOS.

Cyprian. epist. 55.

LXXXIII. QUID CYPRIANVS CVM NOUATIANO LEGATIS.

LXXXIV. TVETVR CAVSAM CORNELII CYPRIANVS.

LXXXV. Cyprian. epist. 42. DE SYNODO AFRICANA.

Cyprian. epist. 59.

& disensiones per Felicissimum ac socios excitatas, S. Cyprianus scribens ad suos, mox cum Carthaginem rediisset, post Pascha se collecturum sponderat. Cum igitur rediisset, atque Episcopos collegisset; absque mora venerunt in eam Synodum Felicissimus schismaticus, & quinque illi qui ipsi adhaeserant presbyteri, de quibus superius plura. Venerunt, inquam, hi acturi causam suam in Episcoporum conuentu: qui & auditi sunt. Quid autem cum illis actum sit, litterae Synodicae ad Cornelium tunc datae significabant, quae non extant: sed illarum meminit idem S. Cyprianus in epistola ad ipsum Cornelium tunc scripta, cum ait: Quantum vero hic ad presbyterium quorundam, & Felicissimi causam pertinet; quid hic actum sit, ut scire posses, litteras ad te collegae nostri manu sua subscriptas miserunt: qui auditis eis quid fenserint, & quid pronunciauerint, ex eorum litteris disces.

LXXXVII. At licet litterae illae a Synodo ad Cornelium missae non extent, tamen ex alijs eiusdem S. Cypriani ad eum anno sequenti datis, quid in ea Synodo actum sit, potest intelligi; nimirum illos fuisse excommunicatos. Meminerunt enim Patres eadem ex causa sequenti anno coeuntes harum litterarum, quae ab hac de qua agimus Synodo datae sunt, haec dicentes de quinque illis presbyteris ab Ecclesia profugis: Est vnus ex quinque presbyteris iam pridem de Ecclesia profugis, & sententia Coepiscoporum nostrorum & multorum grauissimorum virorum nuper absentis, qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. Item Felicissimum signiferum seditionis recognosceres, qui & ipse in eisdem Coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur. Et post alia de iisdem loquens: Et iterato quoque, inquit, a pluribus nobis in Concilio anno priore absentis. Ex his videas, Felicissimum cum quatuor illis presbyteris schismaticis primo fuisse damnatum (ut vidimus) a Cypriano, dum adhuc ageret in recessu: deinde eadem excommunicationis sententia percussum a Caldonio, Herculano, & Victore Episcopis, Rogatiano & Numidico presbyteris praesentibus: tertio, hoc ipso anno in Concilio (ut diximus) Carthagine celebrato: quarto, sequenti anno in alio item Concilio celebrato Carthagine Idibus Maijs. Rursum vero ipsum aduersus Cyprianum Romam ad Cornelium properantem, ab eodem fuisse ab Ecclesia pulsatum, idem Cyprianus affirmat. Ex quibus intelligas antiquam consuetudinem, non semel tantum perditissimum aliquem excommunicari consueuisse, sed saepius, vel potius excommunicatum frequentius declarari.

LXXXVIII. In hoc quoque Concilio lapsorum causa (quod diu ante pollicitum fuerat, reddita Ecclesiae pace, esse tractandum) fuit Episcoporum sententijs agitata. Quid demum in eo statutum fuerit, idem Cyprianus scribens ad Antonianum his verbis significat: Secundum quod tamen antea fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data esset facultas in vnum conueniendi: copiosus Episcoporum numerus, quos integros & incolumes fides sua & Domini tutela protexit, in vnum conuenimus: & scripturis diu ex vtraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione librauimus, ut nec in totum spes communicationis & pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, & eo quod sibi Ecclesia cluderetur, secuti saeculum, gentiliter viuerent: nec tamen rursus censura Euangelica solueretur, ut ad communicationem temere profilirent; sed traheretur diu poenitentia, & rogaretur dolenter paterna clementia, & examinarentur causae & voluntates & necessitates singulorum, secundum quod libello continetur, quem ad te peruenisse confido, vbi singula placitorum capita conscripta sunt. haec de statutis in Synodo Cyprianus.

LXXXIX. Videtur namque libellus iste a Synodo scriptus, quo singula (ut ait) capita placitorum continebantur, singulos lapsorum expressisse casus (erat enim, ut inferius docet, lapsorum plurima differentia) & tempus ac modum poenitentiae singulis delinquentibus itidem praescriptos habuisse; eademque plane ea fuisse capita, quae etiam alio nomine, Poenitentiales canones antiquitas nominauit. Meminit eiusdem Synodi idem S. Cyprianus in ea quam ad confessores schismaticos iam ad Ecclesiam restitutos scribit epistola, in qua haec habet: Propter quod & nos temperamentum tenentes, & libram Domini contemplantes, & Dei Patris pietatem ac misericordiam cogitantes, diu multumque tractatu inter nos habito, iusta moderatione agenda librauimus: quae omnia penitus potestis inspicere, lectis libellis, quos hic nuper legeram, & ad vos quoque legendos pro communi dilectione transmiseram; vbi lapsis nec censura deest, quae increpet, nec

Auditus Felicissimus Schismaticus.

Cyprianus epistola 44.

Cyprianus epistola 55. Felicissimus et socii excommunicati.

Apud Cyprianus epistola 39.

Cyprianus epistola 55.

Epistola ad Cornelium 55.

LXXXVIII. Cyprianus epistola 52. De lapsis quid statutum.

LXXXIX. Libellus poenitentiarum.

Cyprianus epistola 52.

pet, nec medicina, quae sanat.] haec Cyprianus. Vbi cum modo plures, modo vnum libellum ex Synodo scriptos dicat; par est credere, vnum sui generalitate esse intelligendum, qui plures casus complecteretur, eisdemque fusijs scriptos atque distinctos: ut puta, caput illud de ijs qui immolassent, cum sponte vel vi id adducti fecissent: rursus de Libellaticis aliud formatum caput, & alia deinceps multa, quae omnia attexam haberent statutam poenitentiam. Hallucinari itaque arbitramur eos qui putant his libellis comprehendi librum de Lapsis a Cypriano conscriptum. Quo modo autem post haec, imminente persecutione, rursus eadem ex causa coactus sit a Cypriano Episcoporum conuentus, & summa indulgentia lapsis fere omnibus aperta fuerit Ecclesia, eiusdem Cypriani testificatione suo loco dicemus.

At quod in Africa hac Synodo ab Episcopis statutum fuit, Romae iridem habita a Cornelio Papa Synodo, est firmiter stabilitum. Id quidem eadem ad Antonianum epistola Cyprianus tradit his verbis: Ac si minus sufficiens Episcoporum in Africa numerus videbatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum: qui & ipse cum plurimis Coepiscopis, habito Concilio, in eandem nobiscum sententiam pari grauitate & salubri moderatione consensit: de quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias me nihil leuiter egisse, sed secundum quod litteris meis fueram ante complexus, omnia ad commune Concilium nostrum consilium distulisse. haec ipse. Porro Concilium hoc de restitutione lapsorum Romae sub Cornelio habitum, diuersum plane ab illo est, cuius Eusebius meminit, in quo dicit excommunicatum fuisse Nouatianum, cuius mentionem facit ipse Cornelius ad Fabium Antiochenum scribens. Nam in priore hoc nihil actum fuit contra Nouatianum; sed de eo in posteriori tractatum est. Apparet autem errore labi, qui hoc cum illo confundunt: de quo suo tempore dicturi sumus. In hoc item Romano Concilio, vbi de restituendis lapsis habita tractatio est, illud constat fuisse statutum, ut lapsi poenitentia functi ad communicationem admittentur: quod decretum Cornelius suis litteris, quarum Cyprianus meminit, promulgauit.

Sed & illud quoque in hac Synodo statutum ab eodem Cornelio, Cyprianus testatur: nimirum sic sacerdotes lapsos poenitentes ad Ecclesiam admittendos esse, ut tamen a sacerdotali functione abstineant, & tantum laica communicatione communicent. Sic fecerat ipse Cornelius, admittens Trophimum Episcopum lapsum, ut S. Cyprianus scribit ad Antonianum. Quod non seruatum fuisse a Fortunatiano Episcopo Assuritano lapso, idem Cyprianus exclamat: qui & scribens ad Hispanos, eiusmodi a Cornelio sanciti decreti meminit, dicens de Basilide & Martiale: Frustra tales Episcopatum sibi vsurpare conantur; cum manifestum sit, eiusmodi homines nec Ecclesiae Christi posse praesse, nec Deo sacrificia offerre debere: maxime cum iam pridem nobiscum, & cum omnibus omnino Episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac iustus, & martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreuerit huiusmodi homines ad poenitentiam quidem agenda posse admitti, ab ordinatione autem Cleri atque sacerdotali honore prohiberi. haec ipse. Quamquam autem fuerit laica communicatio, ad quam eiusmodi admittebantur, alibi opportuniori loco fusijs dicturi sumus.

Celebrata (ut dictum est) in Africa Synodo, scriptae sunt ab ea Synodicae litterae ad Cornelium Papam: sed illae desiderantur. Addidit & suas priuatas ad eundem S. Cyprianus, quarum nuper facta est mentio, Mettino subdiacono & Nicephoro acolutho datas: quibus etiam adiecit litteras ad confessores in schisma lapsos & Nouatiano contentientes, quas a Cornelio Papa prius inspicere voluit; ea nimirum cautela, ne, ad schismaticos scribendo, falso iisdem se illis communicare iactarent. extant ambae. Hortatus est eos Cyprianus, ut a schismaticis se diuellerent, & ad Catholicam Ecclesiam, vnde discesserant, nulla interposita mora, redirent.

Eodem ferme tempore quo haec tum Romae, tum in Africa gerebantur, S. Cyprianus consulere studuit ijs, qui dictorum confessorum exemplo & litteris ab eis scriptis plurimum commoti in ruinam inducebantur: qui & a Catholica vnitae diuulsi, in schismatis scelus veluti quibusdam vinculis trahebantur. Quod enim tanta Ecclesiae tanti viri fecissent, iisdem sibi iure faciendum putarent: sicque non tantum debiles ac simplices, sed & qui firmiter in Catholica communicatione stare videbantur, & pollerent doctrina

Cyprianus epistola 54.

XC. Concilium Romae habitum. Cyprianus epistola 52.

Eusebius lib. 6. cap. 35.

Cyprianus epistola 57. in fine.

XCI. De sacerdotibus lapsis quid statutum. Cyprianus epistola 52.

Cyprianus epistola 52. Cyprianus epistola 52.

XCII. Cyprianus ad Cornelium et Confessores scriptae.

Cyprianus ad Cornelium et Confessores scriptae. Apud Cyprianus epistola 42. Cyprianus epistola 43. 44.

XCIII.

CYPRIANVS DE
VNITATE EC-
CLESTIAR SCRIBIT.

doctrina atque prudentia (vt dictum est de Antoniano Episcopo in Numidia) nutabant, atque vehementer commouebantur. Tam ancipiti proelio dimicantibus Fidelibus Cyprianus studens ferre suppetias, librum illum meditatus est, quem de Vnitate Ecclesie Catholice titulo prenotauit: qui ad inuadendos schismaticos cuneus fortissimus, & ad incursum illorum vitandos turris instar munitissima haberetur: atque adeo comparatus, vt non ad Nouatianos tantum exarmandos, sed ad omnes quotquot vnuquam fuissent, vel futuri essent, hæreticos prosternendos, solus sufficiens atque idoneus omnino foret. Quippe qui, ostensa semel ac demonstrata vna tantum Ecclesia, eaq. in Petri cathedra cognoscenda, ceteras autem eidem vt membra capiti esse connexas; plane declararet, atque aperte significet, omnes ab Ecclesia Catholica esse diuisos ac profusus extorres, eosdemq. schismaticos vel hæreticos iudicandos, qui vni Ecclesie, ipsi (vt ait) cathedrae Petri, non essent compage communicationis vniti, & firma consolidatione connexi.

XCIV. Meminit idem S. Cyprianus eiusdem a se scripti libelli in ea epistola^a, quam ad confessores in Ecclesiam restitutos, nuper scriptam fuisse diximus, vbi ait: Sed & Catholice Ecclesie vnitatem, quantum potuit, expressit nostra mediocritas: quem libellum magis ac magis nunc vobis placere confido, quando cum iam sic legitis, vt & probetis, & ametis: siquidem quod nos verbis conscripsimus, vos factis impletis, quando ad Ecclesiam charitatis ac pacis vnitate remeatis.] Scriptum namque eum fuisse libellum antequam confessores^b schismatici fauentes ad vnitatem Ecclesie redirent, eiusdem Cypriani in eo posita verba declarant, cum ait^c: Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam nefanda, quam grauius peccare: neque enim confessio immunem facit ab insidijs diaboli.] et post multa, ne putarent, cum audirent confessores inhæsisse schismaticis, omnes qui Romæ essent eo titulo clari, pariter lapsos esse, hæc subdit de reliquis cultoribus recte fidei confessoribus: Stat (inquit) confessorum pars maior & melior in fidei robore, & in legis ac disciplinæ Dominicæ veritate: nec ab Ecclesie pace discedunt, qui se in Ecclesia gratiam consecutos de Dei dignatione meminerunt: atqui hoc ipso ampliore consequuntur fidei suæ laudem, quod ab eorum perfidia segregati, qui iuncti confessionis consortio fuerunt, a contagio criminis recesserunt.]

XCIV. Sed & de vna Ecclesia, & eius certitudine vbi sit, pauca hæc satis sit hic describere: ac primum de schismate atque hæresum omnium causa: Hoc eo fit (inquit^d) fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput queritur, nec magistri celestis doctrina seruat: quæ si quis consideret & examinet, tractatu longo & argumentis opus non est: probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum: Ecce dico tibi, inquit, quia tu es Petrus, & super istam petram ædificabo Ecclesiam meam.] et post multa de primatu Petri ex diuinis Scripturis petita, addit: Primatus Petro datur, vt vna Christi Ecclesia & cathedra vna monstraretur. Et pastores sunt omnes, sed grex vnus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus vnanimi confessione pascatur.] & paulo post: Hanc Ecclesie vnitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui Ecclesie renititur & resistit; qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit; in Ecclesia se esse confidit? Porro sedem Cornelij esse Petri cathedram, idem aliàs sæpe demonstrat. Sed de his primo Annalium tomo susus.

XCVI. Interea dum hæc agerentur, contigit Nouatum vna cum Euaristo, Nicostrato, Primo, ac Dionysio schismaticis, in Africam ad euertendam illam Ecclesiam legationem suscepisse: quod scilicet, qui antea cum litteris de electione Nouatiani & calumnijs in Cornelium missi fuerant, tandem a Catholicis inde fuissent expulsi. Hos vt cauerent omnes, Cornelius scriptis continuo litteris per Nicephorum acoluthum a Cypriano antea missum, eundem his verbis reddidit certiore^e: Ne quid minus ad poenam futuram huius scelerati hominis deesset; prostratus virtutibus Dei, cum Maximus & Longinus & Machæus inde fuissent expulsi, denuo resurrexit: et, sicuti prioribus litteris tibi, quas per Augendum confessorem misi, significauit, puto Nicostratum & Nouatum & Euaristum & Primum & Dionysium illo iam peruenisse. Inuigiletur ergo, vt omnibus Coepiscopis nostris & fratribus innotescat, Nicostratum multorum criminum reum, & non solum patronæ suæ carnali, cuius rationes gessit, fraudes & rapinas fecisse; verum etiam, quod est illi ad perpetuam poenam reueruatum, Ecclesie deposita.

^e Apud Cyprianum
epist. 48.

A posita non modica abstulisse: Euaristum vero auctorem schismatis fuisse; & successorum plebi, cui ante præfuerat, Zetum in locum eius Episcopum esse constitutum. maiora vero & grauiora hic assignauit malitia & inexplebili prauitate sua, quam quæ illic apud suos semper exercuit: vt scias quales duces & protectores schismatici & hæretici iste lateri suo semper iunctos habeat.] hæc Cornelius ad Cyprianum: qui has a Nicephoro perlatas accepit litteras postredie quam dicta factio schismaticorum in Africam appulisset. Quibus lectis, admonitus, alios mox admonere non destitit, vt sacrilegos cauerent homines, quorum crimina publicis voluit litteris innotescere. Extant eiusdem Cypriani de nauata egregie hac in re a se diligentia litteræ^a ad Cornelium.

B Magnæ sane fuit utilitatis, Nouati ac sociorum ab Vrbe discessio. Nam qui ab eo, Romæ dum esset, detinebantur in errore, illo recedente, confestim ad Ecclesiam sunt reuersi. Erant hi nobiles illi tot Cypriani olim præconijs commendati confessores, qui seducti aliquandiu Nouatiano fauentes, tot laboribus partam gloriam denigrant. De tempore horum reditus Cyprianus his verbis ad Cornelium^b: Denique Nouato illinc a vobis recedente, id est, procella & turbine recedente; ex parte illic quies facta est, & gloriosi ac boni confessores, qui de Ecclesia, illo incitante, discesserant, posteaquam ab Vrbe ille discessit, ad Ecclesiam reuicerunt.] hæc ipse. Quomodo autem hi recepti fuerint in Ecclesiam, scriptæ a S. Cornelio de ea re litteræ^c ad Cyprianum, eo die quo sunt regressi, distincte declarant: rei enim gestæ historia ab eo concinne admodum contexta narratur his verbis:

C Quantam sollicitudinem & anxietatem sustinimus de ijs confessoribus, qui dolo & malitia hominis callidi & veteratoris fuerant circumuenti, & pene decepti, & ab Ecclesia alienati; tanta lætitia affecti sumus, & Deo omnipotenti & Christo Domino nostro gratias egimus, cum ij, cognito suo errore, & intellecta hominis maligni velut serpentis astutia venenata, ad Ecclesiam, vnde exierant, sicuti ipsi ex suo corde profitentur, simplici voluntate venerunt. Et primo quidem fratres nostri probatæ fidei, amantes pacem, vnitatem optantes, tumorem illum horum mollitum iam annunciabant: fides tamen non idonea, vt facile nobis credere daretur, illos penitus esse mutatos. Postea vero Urbanus & Sidonius confessores ad presbyteros nostros venerunt, affirmantes Maximum confessorem & presbyterum secum pariter cupere in Ecclesiam redire. Sed quoniam multa præceserant ab eis designata, quæ tu quoque a Coepiscopis nostris & litteris meis cognouisti, vt non temere eis fides haberetur; ex ipsorum ore & confessione ista, quæ per legationem damnauerant, placuit audiri. Qui cum venissent, & a presbyteris, quæ geserant, exigentur, nouissime quod per omnes Ecclesias litteræ calumnijs & maledictis plenæ eorum nomine frequenter missæ fuissent, & pene omnes Ecclesias perturbassent: circumuentos se esse affirmauerunt; nec quid in istis litteris inesset, scisse; tantummodo circumductos: commisisse se quoque schismata, & hæresis auctores fuisse, vt patenterur ei (*Nouatiano scilicet*) manus quasi in Episcopum imponi. Qui, cum hæc & cetera fuissent exprobrata, vt abolerentur, & de memoria tollerentur, deprecati sunt.

D Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi Presbyterium. Adfuerunt etiam Episcopi quinque, qui & hodie præsentibus fuerunt; vt firmato consilio, quid circa personam eorum obseruari deberet, consensu omnium statueretur. Et vt motum omnium & consilium singulorum dignosceres, etiam sententias nostras placuit in notitiam vestri perferri, quas & subiectas leges. His ita gestis, in Presbyterium (*hoc nomine appellat Consistorium*) venerunt Maximus, Urbanus, Sidonius, & Macarius, & plerique fratres, qui se eis adiunxerant; iunim precibus desiderantes, vt ea, quæ ante fuerant gesta, in obliuionem cederent, nullaq. eorum mentio haberetur; proinde atque si nihil esset vel commissum, vel dictum, inuicem omnibus remissis, cor mundum & purum iam Deo exhiberent, sequentes Evangelicam vocem dicentem^d, Beatos esse puros corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quod erat consequens, omnis hic actus populo fuerat insinuandus, vt & ipsos viderent in Ecclesia constitutos, quos errantes & palabundos iam diu viderant, & dolebant. Quorum voluntate cognita, magnus fraternitatis concursus factus est. Vna vox erat omnium gratias Deo agentium: gaudium peccatoris lacrymis exprimentes, complectentes eos, quasi hodie poena carceris fuissent liberati.] hæc

XCVII.
CONFESSORVM
RESIPISCENTIA

^b Ead. epist. 49.

XCVIII.
QUOMODO LAPSII
CONFESSORES
RES RECEPTI.

XCIX.

LAPSI REDIERUNT
AD ECCLESIAM
DETESTANTES
ERRORVM.

^d Matth. 5.

hæc Cornelius de ipforum reditu : qui & libellum ab eis scriptum in eadem epistola po- A
fuit, sic dicens :

C.
CONFESSORVM
SEDVCTORVM
PROFESSIO.

Et vt ipforum verba designem : Nos (inquiunt) Cornelium Episcopum sanctissimæ
Catholicæ Ecclesiæ electum a Deo omnipotente & Christo Domino nostro scimus.
Nos errorem nostrum confitemur : nos imposturam passi sumus : circumuenti sumus
perfidia & loquacitate captiosa . Nam etsi videbamur quasi quamdam communicatio-
nem cum schismatico & hæretico homine habuisse, sincera tamen mens nostra semper
in Ecclesia fuit . Nec enim ignoramus, verum Deum esse, vnum Christum esse Domi-
num, quem confessi sumus, vnum Spiritum sanctum, vnum Episcopum in Catholica
Ecclesia esse debere.] hic eorum libellus : quo videas in primis Romani Episcopi titu-
lum, nempe nominatum Cornelium Sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ Episcopum . &
quod subdit : Rectæ fidei confessione æque asserendum, vnum Episcopum in Ecclesia B
Catholica esse debere : quem agnoscunt esse Cornelium . Hinc illa a Cypriano sæpius
dictio vsurpata, vt diuidi a Romano Pontifice, idem sit, quod ab vniuersa Ecclesia schis-
mate separari : rursus illi communicare, id ipsum esse, quod Catholicæ Ecclesiæ vnitate
coniungi . Quid autem post acceptum ac recitatum confessorum libellum Cornelias
egerit, ipse ea epistola narrat in hæc verba : Ista eorum professione non moueremur ? vt
quod apud potestatem sæculi erant confessi, in Ecclesia constituti comprobarent ?

CI.
CONFESSORIS
RESTITVTI.

Quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus : ceteros cum
ingenti populi suffragio recepimus . Omnia autem remisimus Deo omnipotenti, in
cuius potestate sunt omnia referuata . Hæc igitur, frater carissime, eadem hora, eo-
dem momento ad te scripta transmisiimus ; & Nicephorum acoluthum descendere ad
nauigandum festinantem de statione ad vos statim dimisi ; vt nulla procrastinatione C
habita, velut præsens in isto Clero & in isto populi coetu, Deo omnipotenti & Christo
Domino nostro gratias ageres . Credimus autem fore, quinimmo pro certo iam con-
fidimus, ceteros quoque, qui in errore hoc sunt constituti, in Ecclesiam breui reuerfu-
ros, cum auctores suos viderint nobiscum agere . Has litteras puto te debere, frater
carissime, & ad ceteras Ecclesias mittere : vt omnes sciant, schismatici huius & hæ-
retici dolum & præuaricationem de die in diem euacuari . Bene vale, frater carissi-
me.] hucusque Cornelius : qui & in epistola, quam a scripsit ad Fabium Episcopum
Antiochenum, adnumerat inter eos qui ex schismate reuerfi sunt ad Ecclesiam, Cele-
rinum nobilissimum confessorem . de quibus omnibus cum dicat, ad exigui temporis
spatium ab Ecclesia descivisse ; satis significare videtur, hoc ipso anno, quo lapsi sunt,
esse ad Ecclesiam reuocatos . D

a Apud Euseb.
lib. 6. cap. 35.

CII.
VULGATABILIT-
TERAB DE RE-
STITVTIONE
CONFESSORVM.
b Cypri. epist. 47.

Perlatis in Africam & in alias prouincias Cornelij Papæ litteris de recantatione lapso-
rum confessorum, tum boni omnes vehementer adgavisi, tum etiam qui illorum la-
psu æque prostrati fuerant, illis resurgentibus, pariter eleuati sunt. de quibus Cyprianus
Cornelio gratulatus, ad eundem rescribens b hæc ait: Hic enim quosdam fratres nostros
error induxerat, quod sibi communicationem confessorum sequi viderentur : quo er-
rore sublato, lux omnium pectoribus infusa est; & Ecclesia Catholica vna esse, nec scin-
di, nec diuidi posse, monstrata est . Nec quisquam iam facile poterit schismatici furen-
tis verbis loquacibus decipi : quando probatum sit, bonos & gloriosos Christi milites
non potuisse diu aliena fallacia & perfidia extra Ecclesiam detineri.] hæc Cyprianus .
Sed & ipsi quoque qui respuerunt confessores, de sua ipforum poenitentia ad Cypria-
num litteras dedere sic scriptas c : Certi sumus, frater carissime, te quoque nobiscum E
pari voto congaudere . Nos habito consilio, vtilitatibus Ecclesiæ & paci magis consu-
lentes, omnibus rebus prætermisissis, & iudicio Dei seruatis, cum Cornelio Episcopo
nostro pariter & cum vniuerso Clero pacem fecisse, cum gaudio etiam vniuersæ Ec-
clesiæ, prona etiam omnium charitate hoc factum, his litteris nostris scire certissime
debuisti . Oramus te, frater carissime, multis annis bene valere.] hæc ipsi : ad quos
etiam eodem argumento rescriptæ extant Cypriani d litteræ, quibus cum eisdem con-
gratulatur, tum etiam quid communi consensu de lapsis recipiendis actum sit, red-
dit certiores .

a Apud Cypri.
epist. 50.

d Cypri. epist. 51.

CIII.
DE ANTONIANO
EPISCOPO IN
NUMIDIA TI-
EBANYE.

Cum autem Nouatus ac socij (vt dictum est) a Nouatiano Pseudopapa datis litteris
ad Africanos Episcopos, quos possent a Catholica communicatione diuellerent ; inter
alios Antonianus in Numidia Episcopus, qui ante a Cornelij partibus steterat, Noua-
tiani

A tiani litteris permotus, nutare non nihil incipiens, Quinto presbytero litteras a ad Cyprianum
prianum dedit, quo ab eo de rebus gestis certior redderetur . Cyprianus vero, scriptis
ad eum litteris, officio ac consilio non destitit, vt hominem vacillantem, ac propemo-
dum collabentem statueret ac firmaret . Scriptam vero fuisse hanc a Cypriano episto-
lam post restitutionem lapsorum confessorum, illis verbis significat, quibus dicit : Quod
etiam Romam ad Clerum tunc adhuc sine Episcopo agentem, & ad confessores Maxi-
mum presbyterum & ceteros in custodia constitutos, nunc in Ecclesia cum Cornelio
iunctos, plenissime scripsi.] Sed quod Cyprianum quoque Antonianus ex iisdem Nou-
atiani litteris coeperat habere suspectum : non defuit ille, eadem ad ipsum scripta epi-
stola, se purgare, exactamq. de rebus a se gestis rationem reddere .

At quoniam tum Cornelij, tum Cypriani, de Nouatiano ea frequens erat assertio ;
B vt dicerent, ipsum non solum fuisse schismaticum, sed hæreticum ; auctoremq. schis-
matis atque hæresis ab eisdem sæpe taxatum : idem Antonianus a Cypriano significa-
ri petijt, quam hæresim Nouatianus introduxisset . Obsecutus eidem Cyprianus, pluri-
bus docet Nouatianum eius fuisse sententiæ, vt negaret semel lapsos amplius in Eccle-
siam admittendos, sed esse Dei iudicio relinquendos, nec vllum lapsorum habendum
esse discrimen, criminumve distinctionem . Hæc autem ipsum ex Stoica philosophia,
quam professus erat, conatum esse in Dei Ecclesiam introducere, idem Cyprianus de-
monstrat, his verbis ipsum Nouatianum fugillans : Alia est philosophorum & Stoico-
rum ratio, frater carissime, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum grauem non
facile secti oportere . Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat . Et cum
Apostolus b dicat, Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem fallaci-
ciam ; vitanda quæ non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiæ durioris præ-
sumptione descendunt.] hæc ipse . b Colof. 2.

CIV.
NOVIATIANVS
HÆRESIS.

Sed contra Nouatiani dogmata recte sentire Dei Ecclesiam, quæ lapsos poenitentes
admittat ; & distinctione adhibita cuiusque criminum, vel sero, vel mature eos recipere,
pluribus docet . Licet autem ex Stoica secta, quod Stoicus esset, hæc impie mutua-
tus esse videri potuisset : tamen videas eiusmodi peruersi dogmatis in Montani hæresi
esse impressa vestigia : ex Montani enim Paracleto illud quoque vendicauit sibi Ter-
tullianus c, vt in moechiam lapsos in Ecclesiam recipiendos esse negaret . Quod vero
Nouatianus falso iactaret defecturos in Ecclesia martyres, si lapsis tam ampla pateret
via ; Cyprianus id confutans, Ecclesiæ robur in bonis viris demonstrat, sic inquit :
Nec putes, frater carissime, hinc aut virtutem fratrum minui, aut martyria deficere,
D quod lapsis laxata sit poenitentia, & quod poenitentibus spes pacis oblata : manet ve-
re fidentium robur immobile, & apud timentes ac diligentes corde toto Deum stabili-
lis & fortis perseuerat integritas . Nam & moechis a nobis poenientiæ tempus conce-
ditur, & pax datur ; non tamen idcirco virginitas in Ecclesia deficit, aut continentie
propositum gloriosum per aliena peccata languescit . Floret Ecclesia tot virginibus co-
ronata, & castitas ac pudicitia tenorem gloriæ suæ seruat : nec quia adultero poeniten-
tia & venia laxatur, continentie vigor frangitur.] Ex eadem Montani, quæ dicitur
Cataphrygum hæresis, Nouatianum mutuatam esse venena, Pacianus d æque nobiscum
cum sentit, cum ait : Scriptis tuis poenitentiam vsquequaque damnantibus, secundum
Phrygas te sensisse pronuncias.] ac rursus alibi e, Nouatianum suosq. secutos esse Ter-
tullianum, demonstrat . e Tertull. de Præ-
dicat. per cotid.

CV.
NOVIATIANVS
EX MONTANO.

Fuerunt hæc a Nouatiano prima excogitata impietatis dogmata, quæ (vt de alijs
quoque hæresibus accidit) a successoribus aucta sunt, ac turpius deformata . Eos non
admittere secundas nuptias, & hoc ipsum ex secta Montani : abnegasse quoque Noua-
tianum baptismum, & quæ præcedunt baptismum, fidem scilicet & confessionem,
scribit Dionysius Episcopus Alexandrinus . Hoc puto esse quod Theodoretus f affirmat,
mat, baptizatos in Ecclesia Catholica iterum ab eo baptizari consueuisse . sed de hoc
suo loco dicemus . Rursus vero Nouatiani sectatorem quemdam negasse Petrum Apo-
stolum fuisse baptizatum, sanctus Augustinus g affirmat . Quod præterea se mundos
dicerent, nec vel aliquando lapsos, ac neque consortium vellent habere cum lapsis,
pulchro nomine (an potius dicam Pharisæico) καταρῶς se dici voluisse, affirmat
Eusebius h . Eisdem pariter decoros candidis vestimentis incedere solitos, auctor est
Socrates i .

CVI.
ALIA PRAVA
DOGMATA NO-
VIATIANORVM.

f Theod. hæret.
lib. 3.

g Aug. epist. 102.

h Euseb. lib. 6.
cap. 35.
i Socrates. li. 5.
cap. 20.

CVII. Porro quod Nouatianus, de cuius hæresi sermo est, negaret lapsos poenitentes in Ecclesiam recipiendos; eo vecordia atque temeritatis prolapsus infelix est, ut negaret quod est in Apostolico Symbolo, Remissionem peccatorum, in Ecclesia reperiri. Sed & ex necessaria quoque assumptione hæresis eiusmodi deduci conclusio videbatur: ut a Christo Ecclesiae clauas datas esse tam procaciter quam turpiter negaretur tum ab ipso, tum illis qui ab eo denominati sunt Nouatiani. in quos hæc S. Augustinus: Nec audiamus eos, qui negant Ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miserum dum in Petro petram non intelligunt, & nolunt credere datas Ecclesiae clauas regni caelorum, ipsi eas de manibus amiserunt. Isti sunt qui viduas, si nupserint, tamquam adulteras damnant, & super doctrinam Apostolicam se prædicant esse mundiores: qui nomen suum si vellent agnoscere, mundanos se potius, quam mundos, vocarent.] hæc & alia Augustinus.

a Aug. de Agon. Christi cap. 24.

CVIII. Reddita (ut vidimus) Ecclesiae pace, accidisse putatur ut de redemptione eorum actum sit, qui dira illa barbarorum incursione in Numidia Christiani captiui abduci sunt: quando Numidiae Episcopi ad S. Cyprianum scripserunt, rogantes ut pro redimendis captiuis pecuniam colligere dignaretur. Qui collecta ex more Christianis indicta, pecuniae summam ex Fidelium liberali collatione coactam mittens, ad eisdem Numidiae Episcopos scripsit epistolam, cuius illud exordium: Cum maximo animi nostri gemitu & non sine lacrymis legimus litteras vestras, fratres carissimi, quas ad nos pro dilectionis vestrae sollicitudine, de fratrum nostrorum & sororum captiuitate fecistis. Quis enim non doleat in eiusmodi casibus? aut quis non dolorem fratris sui suum proprium computet? & post multa: Quis enim non humanitatis memor, & mutuae dilectionis admonitus; si pater est, illic esse nunc filios suos computet? si maritus est, uxorem suam illic captiuam teneri cum dolore pariter ac pudore vinculi maritalis existimet? Quantus vero communis omnibus nobis mæror est & cruciatus de periculo virginum quæ illic tenentur: pro quibus non tantum libertatis, sed & pudoris iactura plangenda est; nec tam vincula barbarorum, quam lenonum & lupanarium stupra desenda sunt: ne membra Christo dicata, & in æternum continentiae honore pudica virtute deuota, insultantium libidine & contagione foedentur?] sacratas Deo (quas Moniales dicimus) eas fuisse virgines, aperte significat.

DE FIDELIBVS A BARBARIS AB- DVCTIS RED- MENDIS.

b Cyp. epist. 60.

CIX. Quanta vero tunc S. Cypriani exhortatione liberalitas Carthaginensis Ecclesiae enituerit, sequens eiusdem sermo declarat, cum ait: Quæ omnia istic secundum litteras vestras, fraternitas nostra cogitans, & dolenter examinans, prompte omnes & libenter ac largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt: semper quidem secundum fidei suae firmitatem ad opus Dei proueni, nunc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi.] ac paulo post: Denique maximas vobis gratias agimus, quod nos vestrae sollicitudinis & tam bonæ ac necessariae operationis participes esse voluistis, ut offerretis nobis agros vberes, in quibus spei nostrae semina mitteremus, expectaturi messem de amplissimis fructibus, qui de hac caelesti & salutari operatione proueniunt. Misimus autem sestertia, centum millia nummum, quæ istic in Ecclesia, cui de Domini indulgentia praesumus, Cleri & plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt: quæ vos illic pro vestra diligentia dispensabitis. Et optamus quidem nihil tale de cetero fieri, & fratres nostros Domini maiestate protectos ab eiusmodi periculis incolumes reseruari. Si tamen ad explorandam animi nostri charitatem, & ad examinandam peccatoris nostri fidem, tale aliquid acciderit; nolite cunctari nunciare hæc litteris vestris: pro certo habentes, Ecclesiam nostram & fraternitatem istic vniuersam, ne hæc fiant, precibus orare; si facta fuerint, libenter & largiter subsidia prestare.] hæc & alia Cyprianus, quibus tamquam in viua tabula expressa elucet pulcherrima in dilectione fratrum illorum temporum Ecclesiae facies.

COLLECTA PECUNIA FIDELIUM CAPTIVI RED- MPTI.

CX. Quota autem hæc esset ad eos missa nummorum quantitas, ex confusa lectione absque aliqua interpunctione reddi posset ambigua, nisi nimia numeri excrecentia cogeret interposita virgula disiungere dictiones. Nam si legas, ut Pamelij habet editio: Misimus sestertia centum millia] cum singula sestertia valeant mille sestertios, & mille sestertij viginti quinque aureorum numerum contineant: dicere opus esset, a Cypriano myriadas duas & semis aureorum missas, nimirum vicies centena & quingenta millia aureorum. Sed plane excedit humanum captum, ut tam ingens pecuniarum vis ex Chri-

CVOTA SVMMA PECVNIA RVM COLLECTA.

A ex Christianis Carthaginensibus colligi a Cypriano potuerit. Quamobrem alterutro modo legendum, nimirum ut sit lectio: Misimus sestertia, centum millia nummum.] ut sit Cypriani verborum sensus, se litteris illis sestertia mittere: sed quot mittat sestertia, verbis illis, quæ addit, declarare voluisse, nempe centum millia nummum, quæ efficiunt sestertia centum: Vel loco sestertia, legendum sit, sestertium nummum, quod idem est atque sestertij. Verum neutram harum puto fuisse germanam Cypriani lectionem; sed quod ipse in epistola sic scripserit more maiorum, HS. CM. N. librarius, qui exscripserit, eiusmodi numeri notas vocibus illis quæ leguntur expresserit. Sed diuersarum harum lectionum vna tamen concursus summa colligitur, nimirum ut cum singuli mille HS. sint aurei nummi viginti quinque, tota summa HS. CM. N. fiet duorum millium & quingentorum aureorum, vel monetae nunc Romanae (ut numerat Panuinus) tria millia aureorum. Certe quidem haud exigua hæc summa aestimari debet, quæ ex collectitia pecunia Christianorum tantummodo Carthaginensium, ingenti praesertim persecutione mirum in modum vexatorum, a Cypriano missa est pro redimendis captiuis ad Numidas Episcopos.

a Panuin. in Rom. Imp. pag. 873.

IESV CHRISTI CORNELII PAP. GALLI & VOLVSIANI IMPP. ANNVS ANNVS ANNVS

D Vcentesimus quinquagesimus quintus Christi annus, Gallo & Volusiano secundum Coss. est adscribendus; licet ab alijs Galli tantum Consulatus secundus, Volusiani vero primus ponatur. Verum ex antiquis numismatum inscriptionibus, ambos simul secundum Consulatum gessisse colligitur, quibus secundus Consulatus cum Tribunitia potestate secundo reperita, sequenti vero anno tertio, ac demum quarto iterata ponitur. Si igitur vna cum secundo Consulatu Volusiani, secundo pariter posita habetur Tribunitia potestas, quam anno secundo Imperij oportuit esse collatam: plane certum redditur, hunc annum esse, quo secundo Imperij anno Tribunitia potestate secundo actus Volusianus, secundum pariter gessit Consulatum. Qua quidem inscriptione cum complura numismata reperiantur inscripta, hic vnus ponimus, quæ est huiusmodi: IMP. CAES. C. VIB. VOLVSIANVS. AVG. P. M. T. R. P. II. P. P. CON. II.

I: CONSVLATVS VOLVSIANI SECVNDS.

b Habet hæc & alia plura Heri. in Thesaur. rer. antiquar. & Adolph. Oeg. in Gallo.

Hoc ipso anno videtur habita Romae Synodus sexaginta Episcoporum aduersus Nouatianum & alios eiusdem schismatis sectatores. de quo hæc Eusebius: Ob quam rem (Nouatianum scilicet, quem Nonatum nominat, lapsos a poenitentia excludentem) Concilium maximum Romae cogitur: in quo sexaginta Episcopi, atque presbyteri totidem atque amplius vna cum diaconis in vnum conueniunt. A pastoribus etiam, separatim per singulas cuiusque regionis prouincias, quid de ea re agendum esset deliberantibus, colloquia fiunt. A quibus omnibus tandem decernitur, Nouatianum & eiusque fautores tanta superbia inflatos, & quotquot illius inhumanissimæ & a fraterna charitate alienissimæ opinioni assentirentur, in eorum numero qui erant ab Ecclesia exclusi, haberi: fratres autem qui casu infelici prolapsi fuissent, poenitentiae medicamentis curari, & ad sanitatem restitui. Epistolæ quidem Cornelij Episcopi Romani, scriptæ ad Fabium Episcopum Ecclesiae Antiochenae, ad nos peruenerunt: quæ tum Acta Concilij Romae habiti, tum quæ ab omnibus in Italia, in Africa, inq. alijs locis de eo errore decreta erant, euidenter declarant.] hæc Eusebius.

II. e Euseb. lib. 6. cap. 35. ROMANVM CONCILIVM IN CAUSA LAPSORVM.

f al. Nouatum

Idem quoque ait, in extrema parte epistolæ Cornelij ad Fabium datæ, scripta fuisse cetera quæ eius Synodi essent Acta, vsque ad nomina Episcoporum qui interfuerant, ac subscripserunt. Exciderunt ea, magno antiquitatis Ecclesiasticae detrimento. Diuersam vero hanc esse Synodum ab illa quam Romae itidem celebratam fuisse diximus, diuersa in singulis decreta sancita declarant: siquidem in illa (ut vidimus) iussi fuerant adhuc expectare lapsi; in hac autem iisdem admitti iubentur. Quod igitur (ut ait Eusebius) Acta huiusmodi postrema Cornelij epistola ad Fabium Antiochenum continerentur; argumento est, vltimam ad eum fuisse scriptam, nempe hoc anno, antequam mirteretur (ut dicemus) ipse Cornelius in exilium. Aliud quoque Concilium,

III. PLVRA CONCILIA ROMAN HABITA.

*a Hier. de Scri-
ptor. Eccles. in
Cornel.*

cilium, dictum Italicum, tunc celebratum constat, cuius meminit S. Hieronymus ^a; A
deq. eo, necnon Romano, quod diximus, & Africano, de quo dicturi sumus, Corne-
lium Papam aliam scripsisse ad Fabianum, quem Flavianum nominat, Antiochenum
Episcopum, testatur.

*CONCILIA PLV-
RA EA DE CAV-
SA IN ALIIS LO-
CIS CELEBRATA.
b Cypri. epist. 55.*

IV.

Quod autem non solum Romæ, sed in diuersis alijs prouincijs eadem ex causa Con-
cilia fuisse celebrata tradit Eusebius; constat in Africa item hoc anno Idibus Maijs con-
uenisse simul Episcopos, vt meminit Cyprianus ^b scribens ad Cornelium Papam. Di-
uerfam ac plane aliam hanc fuisse Synodum ab ea quam anno superiori diximus cele-
bratam, satis eadem Cyprianus epistola certum reddit, dum meminit Synodi anno su-
periori celebratæ. Hoc ipsum plane esse Concilium, quod post Pascha celebrandum fo-
re hoc anno, qui tertius numeratur a persecutionis exordio, idem Cyprianus testatur
scribens ad Fortunatum ^c atque collegas Episcopos, cum illi, quid agendum esset de B
quibusdam lapsis, ipsum consuluisent. Interfuerunt huic Synodo Episcopi quadra-
gintaduo, quorum extat Synodica ^d ad Cornelium Romanum Pontificem missa: qua
quid in Synodo actum sit; & causam, cur lapsis poenitentibus de iniunctis vel iniun-
gendis poenitentijs tribuerent indulgentiam, fuerint persuasi, atque ad id agendum
permoti, significant in hæc verba:

a Cypri. epist. 92.

d Cypri. epist. 54.

V.

*SYNODICA EX
AFRICANO CON-
CILIO.*

Statueramus quidem iam pridem, frater carissime, participato inuicem nobiscum
consilio, vt qui in persecutionis infestatione supplantati ab aduersario, & lapsi fuissent,
& sacrificijs se illicitis maculassent, agerent diu poenitentiam plenam; & si periculum
infirmittatis vrgeret, pacem sub ictu mortis acciperent. Nec enim fas erat, aut permit-
tebat paterna pietas & diuina clementia, Ecclesiam pulsantibus claudi, & dolentibus
ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, vt de sæculo recedentes, sine com-
municatione & pace ad Dominum dimitterentur: quando permisit ipse qui legem C
dedit, vt ligata in terris, etiam in cælis ligata essent; solui autem possent illic, quæ hic
prius in Ecclesia soluerebantur. Sed enim cum videamus diem rursus alterius infesta-
tionis appropinquare coepisse; & crebris atque assiduis ostensionibus admoneamur,
vt ad certamen, quod nobis hostis indicit, armati & parati simus; plebem etiam
nobis de diuina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus; & omnes
omnino milites Christi, qui arma desiderant & proelium flagitant, intra castra Domi-
ni colligamus: necessitate cogente censuimus, Eis qui de Ecclesia Domini non recesserunt,
sed poenitentiam agere, & lamentari, ac Dominum deprecari a primo lapsus sui
die non desisterunt, pacem dandam esse; & eos ad proelium, quod imminet, armari &
instrui oportere. D

*DE LAPIS STA-
TUM RECIPIEN-
DIS.*

VI.

*VT VTRA PERS-
CVTIO PRAESA-
BITVR.*

Obtemperandum namque est ostensionibus atque admonitionibus iustis, vt a pa-
storibus oues in periculo non deserantur, sed grex omnis in vnum congregetur, &
exercitus Domini ad certamen militiæ cælestis armetur. Merito enim trahebatur do-
lentium poenitentia tempore longiore, vt infirmis in exitu subueniretur; quamdiu
quies & tranquillitas aderat, quæ differre diu plangentium lacrymas, & subuenire
fero morientibus in infirmitate pateretur. At vero nunc non infirmis, sed fortibus pax
est necessaria; nec morientibus, sed viuentibus communicatio a nobis danda est: vt
quos excitamus & hortamur ad proelium, non inermes & nudos relinquamus, sed
protectione corporis & sanguinis Christi muniamus. Et cum ad hoc fiat Eucharistia,
vt possit accipientibus esse tutela; quos tutos esse contra aduersarium volumus, mu-
nimento Dominicæ saturitatis armemus. Nam quo modo docemus, aut prouoca-
mus, eos in confessione nominis sanguinem suum fundere; si eis militaturis Chri-
sti sanguinem denegamus? Aut quo modo ad martyrij poculum idoneos facimus, si
non eos prius ad bibendum in Ecclesia poculum Domini iure communicationis ad-
mittimus?

VII.

*LAPSORVM HA-
BENDA DIFFE-
RENTIA.*

Interesse debet, frater carissime, inter eos qui vel apostatauerunt, & ad sæculum,
cui renunciauerant, reuersi Gentiliter viuunt, vel ad hæreticos transfugæ facti con-
tra Ecclesiam parricidalia quotidie arma suscipiunt; & inter eos qui ab Ecclesiæ limi-
ne non recedentes, & implorantes iugiter ac dolenter diuina & paterna solatia, nunc
se ad pugnam paratos esse, & pro Domini sui nomine, ac pro sua salute stare forti-
ter, & pugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus, sed vigi-
lantibus damus: pacem non delicijs, sed armis damus: pacem non ad
ad aciem

A ad aciem damus. Si secundum quod eos audimus & optamus & credimus, fortiter
steterint, & aduersarium nobiscum in congressione prostrauerint; non poenitet pacem
concessisse tam fortibus: immo Episcopatus nostri grandis honor & gloria est, pacem
dedisse martyribus; vt sacerdotes, qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo &
victimas præparemus. Si autem (quod Dominus auertat a fratribus nostris) aliquis la-
psorum sefellere, vt pacem subdole petat, & impendentis proelii tempore communica-
tionem non proeliaturus accipiat: se ipsum fallit, & decipit, qui aliud corde occultat,
& aliud voce pronunciat. Nos, in quantum nobis & videre & iudicare conceditur,
faciem singulorum videmus; cor scrutari, & mentem perspicere non possumus: de his
iudicat occultorum scrutator & cognitor cito venturus, & de arcanis cordis atque abdi-
tis iudicaturus. Obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali a bonis adiuuari.
B Nec ideo facturis martyrium pax deneganda est, quia sunt quidam denegaturi: cum
propter hoc pax sit danda militaturis, ne per ignorantiam nostram ille incipiat præteri-
ri, qui habet in proelio coronari.

Nec quisquam dicat, Qui martyrium tulit, sanguine suo baptizatur: nec pax illi ab
Episcopo necessaria est, habituro gloriæ suæ pacem, & accepturo maiorem de Domi-
ni dignatione mercedem. Primo idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesia
non armatur ad proelium: & mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit & ac-
cendit. ac post multa: Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam ma-
gis humanæ crudelitatis, quam diuinæ & paternæ pietatis dulcedinem apponimus,
oues nobis commissæ a Domino repositantur: placuit nobis, sancto Spiritu suggerente,
& Domino per visiones multas & manifestas admonente, quia hostis nobis imminere
& Domini per visiones multas & manifestas admonente, quia hostis nobis imminere
C prænuiciatur & ostenditur, colligere intra castra milites Christi: & examinatis singulo-
rum causis, pacē lapsis dare, immo pugnantibus arma suggerere: quod credimus vobis
quoque paternæ misericordiæ contemplatione placiturum. Quod si de collegis ali-
quis extiterit, qui, urgente certamine, pacem fratribus & sororibus non putat dan-
dam; reddet ille rationem in die iudicij Domino, vel importunæ censuræ, vel inhu-
manæ duritiæ suæ. Nos, quod fidei & charitati & sollicitudini congruat, quæ erant
in conscientia nostra protulimus; diem certaminis appropinquasse, hostem violentum
cito contra nos exurgere; pugnam non talem, qualis fuit, sed grauiorem multo
& atrociorem venire: hoc nobis diuinitus frequenter ostenditur, de hoc nos prouidentia
& misericordia Domini sapius admonent. de cuius ope & pietate, qui in eum
confidimus, possumus esse securi: quia qui in pace militibus suis futuram prænuiciat
D pugnam, dabit & militantibus in congressione victoriam. Optamus te, frater carissi-
me, bene valere.] hucusque Synodica de Concilio sub Cypriano hoc anno in Africa
celebrato: quibus plane significatur, indulgentiam lapsis non nisi vere poenitenti-
bus ex eo Concilij decreto esse dandam. Quæ verba hæcenus in Apostolicis litteris,
cum indulgentia impartitur, apponi consueuerunt.

Ad hæc plane tempora referenda essent quæ tradit Socrates ^a & ipse secta Nouatia-
nus (si hæretico homini de suis dogmatibus tractanti fides adhibenda foret) his ver-
bis: Ab illo tempore quo Nouatiani se ab Ecclesia seunxerant, recusauerantq. cum
his, qui tempore persecutionis regnante Decio concitata lapsi erant, communi-
care; Ecclesiarum Episcopi canonici adiunxerunt, vt in singulis Ecclesijs presbyter
quidam poenitentia præfesset: quo qui post baptismum lapsi fuissent, coram presbyte-
ro ad eam rem designato, peccata sua confiterentur.] hæc Socrates. Quod quidem
E si verum esset, id ad hæc tempora referendum foret, quod poenitentibus lapsis in-
dulgentia aperta ianua, frequenti cœtu iidem concurrerent ad Ecclesiam. At
commentum id esse, plane conuincitur. Siquidem lapsorum restitutio (quod ij pu-
blice deliquissent) non erat tale opus, quod vni posset demandari presbytero: qui-
ppe cum nec id solus præstare soleret Episcopus, quem, conuocata Ecclesia, id non
tantum facere oporteret fratrum suorum consensu, sed etiam populi rogata senten-
tia. Id quidem solere factitari, Cyprianus ^b ad Cornelium scribens de his quæ sa-
ceret, sui exemplo satis docet. Scriptam esse eam epistolam post præsentem Syno-
dum, ex his quæ paulo infetius dicemus, liquido apparebit. Sic igitur nullus
presbyter poenitentiarius Ecclesijs singulis potuit operi præfici, quod præfente ad
hoc conuocata Ecclesia faciendum esset. Quod si occultis tantum audiendis delictis
Annal. Eccl. Tom. 2. Sf 3 sederet

VIII.
DISPENSATIO-
NIS ET INOVL-
GENTIAE CAU-
SA.

IX.
*a Sacr. lib. 5. c.
19.*

REFELLITVR SO-
CRATIS DE PRR-
SBYTI. POENI-
TENTIARIO AS-
SERTIO.

b Cypri. epist. 55.

federet presbyter, id semper in Ecclesia fuisse oportuit: nec ratio est, cur potius tempore Decij, quam alijs antea temporibus, id institueret in Ecclesia opus fuerit; cum, qui secreto peccarent, numquam defuerint. Sed de his alias pluribus tomo primo Annalium actum est.

X.
GRBATVR AD-
VERSVS CYPRIA-
NVM FORTV-
NATVS PSEV-
DOEPISCOPVS.
* Cypri. epist. 55.

Accidit præterea, vt Priuatus, veterator hæreticus, vna cum suis ad hanc Synodum venerit, quasi acturus causam suam: sed quod fuisset antea sæpe damnatus, ab eodem tunc conuentu exclusus est: cum ille collectis secum socijs, ibidem Carthagine creauit aduersus S. Cyprianum Pseudoepiscopum Fortunatum. Rem gestam idem Cyprianus^a, ad Cornelium scribens, his indicat verbis: Cum causam suam (*Priuatus hæreticus scilicet*) apud nos in Concilio quod habuimus Idibus Maijs, quæ proxime fuerunt, agere velle se diceret, nec admissus esset: Fortunatum istum sibi Pseudoepiscopum dignum collegio suo fecit. Venerat etiam cum illo & Felix quidam, quem ipse extra B Ecclesiam in hæresi Pseudoepiscopum olim constituerat: sed & Iouinus & Maximus comites cum Priuato hæretico affuerunt, ob nefanda sacrificia & crimina in se probata, sententia nouem Episcoporum collegarum nostrorum condemnati, & iterato quoque a pluribus nobis in Concilio anno priore abstenti: cum his autem quatuor iunctus est & Repostus Saturnicensis; qui non tantum in persecutione ipse cecidit, sed & maximam partem plebis suæ sacrilega persuasione deiecit. Hi quinque cum paucis vel Sacrificatis, vel male sibi conscijs, Fortunatum sibi Pseudoepiscopum cooptarunt: vt criminibus in vnum conuenientibus, talis esset scilicet rector, quales illi qui reguntur. Hinc iam & cetera mendacia, frater carissime, potes noscere, quæ illic homines desperati & perditū ventilaucrunt: vt cum de Sacrificatis, vel de hæreticis amplius quam quinque Pseudoepiscopi non fuerint, qui Carthaginem venerint, & Fortunatū sibi de- C mentis suæ socium constituerint; illi tamen, quasi visi filij diaboli, & mendacio pleni, ausi sunt (vt scribis) iactitare, viginti quinque Episcopos affuisse: quod mendacium & istic prius apud fratres nostros iactabant, dicentes, viginti quinque Episcopos de Numidia esse venturos, qui sibi Episcopum facerent. Quo in mendacio suo, posteaquam quinque solis conuenientibus naufragis, & a nobis abstentis, detecti sunt atque confusi: Romam cum mendaciorum suorum merce nauigauerunt; quasi veritas post eos nauigare non posset, quæ mendaces linguas rei certæ probatione conuinceret.] hæc Cyprianus.

XI.
LEGATIO SCHIS-
MATICORVM
AD CORNELIVM

Creato igitur ab hæreticis atque schismaticis Pseudoepiscopo Fortunato, continuo ab eis missa est legatio Romam ad Cornelium Papam, Catholicam communicationem ab eodem subrepturis: quippe qui scirent ab omnibus hæreticos notandos fore atque schismaticos, si Apostolicæ sedis communionem carerent. Huius legationis officio functus est Felicissimus ille schismatis auctor, de quo multa superius: qui prauentire conatus est nuncios a Cypriano mittendos, quo a Cornelio absque aduersæ partis repugnantia recipi facilius posset. De hac Felicissimi festinatione hæc idem Cyprianus^b superius ad Cornelium: Nactus tamen occasionem familiarissimi hominis & clerici, per Felicianum acoluthum, quem cum Perseo * collega nostro miseris, inter cetera quæ in notitiam tuam perferenda hinc fuerant, etiam de Fortunato isto tibi scripsi: sed dum istic Felicianus frater noster vel vento retardatur, vel accipiendis alijs epistolis a nobis detinetur, Felicissimo ad vos properante, prauentus est. Ita enim semper scelera festinant, quasi contra innocentiam festinatione praualeant.] hæc de festinatione Felicissimi Cyprianus.

XII.
EIECTI SCHIS-
MATICIA COR-
NELIO.
* Cypri. epist. 55.

At non ipse solus, sed magna cum eo schismaticorum caterua Romam ad nauigauit; qui cum a Cornelio audiri ac recipi postularent, ab eodem protinus reiecti sunt. Id quidem Cornelij ad Cyprianum data litteræ significant, quarum idem Cyprianus meminuit^c, dicens: Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturnum fratrem nostrum acoluthum misisti, & dilectionis fraternæ, & Ecclesiasticæ disciplinæ, & sacerdotalis censuræ satis plenas; quibus significasti, Felicissimum hostem Christi, non nouum, sed iam pridem ob crimina sua plurima & grauissima abstentum, & non tantum mea, sed plurimorum Coepiscoporum sententia condemnatum, reiectum a te illic esse: & cum venisset stipatus caterua & factione desperatorum, vigore pleno, quo Episcopos agere oportet, pulsū de Ecclesia esse, de qua iam pridem cum sui similibus, Dei maiestatis, & Christi Domini & iudicis nostri seueritate depulsus est, ne schismatis & dissidij auctor,

A diuisor, ne pecuniæ commissæ sibi fraudator, ne stuprator virginum, ne matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor vltra adhuc sponsam Christi incorruptam, sanctam, pudicam præsentis suæ dedecore & impudica atque incesta contagione violaret.] hæc Cyprianus de repulsa Felicissimi & sociorum.

At semel licet a Cornelio reiecti, haud recedentes quieuerunt, sed pertinacius instare coeperunt apud eundem, vt allatas a se ab Africa litteras acciperet. Cum autem nec sic illis minantibus Cornelius acquieuerit: ipse tamen non nihil aduersus S. Cyprianum permotus est, quod de re tanta nihil ad se scripisset, ad nauigantibus præsertim Romanis suis oppugnantibus. Quamobrem confestim ad eum subinfensè iterum scribens, iure redarguisse ipsum visus est; cū & se pariter excusat, quod accusatorum ipsius vehementer exagitaretur molestijs. colligi id quidem potest ex dictis litteris a Cypriano ad eundem Cornelium missis, quibus expositulans ait: Sed enim lecta alia tua epistola, frater, quam primis litteris subiunxisti; satis miratus sum, cū animaduertissem te minis atque terroribus eorum, qui venerant, aliquantum esse commotum: cum te (secundum quod scripisti) aggressi essent cum summa desperatione, comminantes, quod si litteras, quas attulerant, non accepisses, publice eas recitarent, & multa turpia ac probrosa & ore suo digna proferrent. Quod si ita res est, frater carissime, vt nequissimorum timeatur audacia; & quod mali iure atque æquitate non possunt, temeritate ac desperatione perficiant: actum est de Episcopatus vigore, & de Ecclesiæ gubernandæ sublimi ac diuina potestate: nec Christiani vltra aut durare, aut esse iam possumus, si ad hoc ventum est, vt perditorum minas atque insidias pertimescamus.] hæc & alia multa eodem argumento ad Cornelium Cyprianus.

C Qui quidem, quod schismaticorum calumnijs aduersus se visus sibi fuisset Cornelius aliquantulum aures admouisse, iustam hanc ipsidem litteris querelam de sua legitima electione subiunxit^a: Ceterum (dico enim prouocatus, dico doleas, dico compulsus) quando Episcopus in loco defuncti substituitur, quando populi vniuersi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter iunctus, plebi suæ in Episcopatu quadriennio iam probatus, in quiete seruicis disciplinæ, in tempestate proscriptus, applicito & adiuncto Episcopatus sui nomine, toties ad leonem petitus in Circo, in Amphitheatro Dominicæ dignationis testimonio honoratus: his ipsis etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia quæ edicto proposito celebrare populus iubebatur, clamore popularium, ad leonem denuo postulatus in Circo: Cum talis, frater carissime, a quibusdam desperatis & perditis & extra Ecclesiam D constitutis impugnari videtur; apparet quis impugnet: non scilicet Christus, qui sacerdotes aut constituit, aut protegit; sed ille qui Christi aduersarius, & Ecclesiæ eius inimicus. Ad hoc Ecclesiæ Præpositum sua infestatione persequitur, vt gubernatore sublato, atrocius atque violentius circa Ecclesiæ naufragia grassetur.] post hæc autem, quod non statim scripserit, hanc affert excusationem^b:

Quod autem tibi de Fortunato isto Pseudoepiscopo a paucis & inueteratis hæreticis constituto non statim scripsi, frater carissime; non ea res erat quæ in notitiam tuam deberet per nos festinato statim, quasi magna & metuenda, perferri: maxime quando & Fortunati nomen iam satis nosces, qui est vnus ex quinque presbyteris iam pridem de Ecclesia profugis, & sententia Coepiscoporum nostrorum multorum & grauissimorum, viro nuper abstentis: qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. Item E Felicissimum signiferum seditionis recognoscere, qui & ipse in ipsidem Coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur: qui non tantum ab his istic abstentus, sed abs te illic nuper de Ecclesia pulsus est. Cum hæc in notitia tua esse considerem, & pro certo hæere memoriæ & disciplinæ tuæ scirem; necessarium non putavi celeriter & vrgenter hæreticorum tibi ineptias nunciandas. Neque enim ad Catholicæ Ecclesiæ maiestatem pariter ac dignitatem pertinere debet, quid apud se hæreticorum & schismaticorum moliat audacia. Nam & pars Nouatiani Maximum presbyterum nuper ad nos a Nouatiano legatum missum, atque a nostra communicatione reiectum, nunc istic sibi fecisse Pseudoepiscopum dicitur: nec tamen de hoc tibi scripseram, quando hæc omnia contemnantur a nobis, & miserim tibi proxime nomina Episcoporum istic constitutorum, qui integri & sani in Ecclesia Catholica fratribus præfunt.] hæc & alia in sui excusationem Cyprianus ad Cornelium: qui super vniuersum Christi gregem inuigilans,

XIII.

XIV.

INSTAE QUERE-
LAE CYPRIANI,
* Cypri. ead. epist. 55.

XV.

EXCVSATIO CR-
YPRIANI.

inuigilans, quicquid etiam ageretur in transmarinis Ecclesijs, magna sollicitudine ad se A
perferendum curabat; tantaq. solertia, vt Cyprianum, quem sciret accuratissimum,
negligentia tamen nomine quadamtenus suspectum haberet.

XVI.
DVO INTER SE
CONTRARIA
SCHISMATA.

Hic autem admonendum est: hoc tempore duas & inter se contrarias schismatico-
rum factiones, pari tamen conatu, aduersus Ecclesiam Catholicam conspirasse: qua-
rum alterius Nouatianus, alterius vero Felicissimus dux ac propugnator erat acerrimus. Aiebat ille, lapsorum neminem in Ecclesiam recipiendum esse: hic vero lapsos
omnes absque poenitentia mox suscipi debere. At inter duo hæc extrema Catholica
incedens Ecclesia, via media sic lapsis pacem dabat, vt tamen præuia poenitentia (vt
vidimus) ipsi sibi aditum patefacerent. Felicissimus igitur Romam veniens, quem sibi
aduersarium magis sciret, Nouarianum declinauit, & ad Cornelium se contulit: apud
quem seueritatis inter alia redarguit S. Cyprianum, quod non omnes, sed quos vellet, B
delectu habito, lapsos reciperet. Quamobrem coactus est Cyprianus, suis, quas diximus,
litteris aduersus Felicianum, eiusq. sectarios, ad Cornelium apologiam scribere, qua
impiorum scelera aliqua saltem ex parte redderet notiora. et primum quod spectat ad
veniam lapsis impertiendam, quam illi ab exordio persecutionis aduersati sunt Eccle-
siasticæ disciplinæ, declarat: sed præmittit hæc, dicens:

a Cyp. ead. dem
epist. 55.

XVII.
SCHLERA SCHIS-
MATICORVM.

Nec me oportet, frater carissime, paria nunc cum illis facere, & ea quæ commise-
runt, atque hucusque committunt, meo sermone decurrere: cum considerandum sit
nobis, quid proferre & scribere sacerdotis Dei oporteat; nec tam dolor apud nos de-
beat, quam pudor loqui: et ne videar prouocatus maledicta potius quam crimina &
peccata congerere. Taceo itaque de fraudibus Ecclesiæ factis, coniurationes & adul-
teria & varia delictorum genera prætereo. Vnum illud, in quo non mea, nec homi- C
num, sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendum, quod a primo
statim persecutionis die, cum recentia delinquentium facinora seruerent, & sacrificijs
nefandis non tantum diaboli altaria, sed adhuc manus ipsæ lapsorum atque ora fuma-
rent: communicare cum lapsis, & poenitentiaæ agenda intercedere non desisterunt.
Clamat Deus b: Sacrificans dijs eradicabitur, nisi Domino soli. Et Dominus in Euan-
gelio c dicit: Qui me negauerit, negabo illum. Et alio loco d indignatio & ira diui-
na non tacet, dicens: Illis sudistis libamina, & illis imposuistis sacrificia: super hæc non
indignabor: dicit Dominus. Et intercedunt, ne rogetur Deus, qui indignari se ipse tē-
stat. Intercedunt, ne exoretur precibus & satisfactionibus Christus, qui negantem se,
negare profiteretur.

b Exod. 22.
c Matth. 10.
d Isa. 57.

XVIII.
e Cyp. ead. dem
epist. 55.
DE LAPIS QUAE
DECRETA EVE-
RINT.

Nos e in ipso persecutionis tempore de hoc ipso litteras misimus, nec auditi sumus: D
Concilio frequenter coacto, non consensione tantum nostra, sed & comminatione de-
creuimus, vt poenitentiam fratres agerent; vt poenitentiam non agentibus nemo te-
mere pacem daret. Et illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore
temerarij, de Ecclesia recedentes, & contra Ecclesiam parricidalia arma tollentes, elab-
orant (vt opus suum diaboli malitia consumment) ne vulneratos diuina clementia in
Ecclesia sua curet: miserorum poenitentiam mendaciorum suorum fraude corrup-
punt, ne Deo indignanti satisfiat; ne Christum Dominum suum, qui Christianus esse
vel erubuit ante, vel timuit, postmodum quærat; ne ad Ecclesiam, qui de Ecclesia re-
cesserat, redeat. Datur opera, ne satisfactionibus & lamentationibus iustis delicta re-
dimantur, ne vulnera lacrymis abluantur: pax vera falsæ pacis mendacio tollitur: sa-
lutaris sinus matris, nouerca intercedente, præcluditur, ne de pectore atque ore lapso E
rum fletus & gemitus audiatur. Compelluntur adhuc insuper lapsi, vt linguis, atque
ore, quo in Capitolio ante deliquerant, sacerdotibus conuicium faciant: confessores,
& virgines, & iustos quosque fidei laude præcipuos, atque in Ecclesia gloriosos,
contumelijs & maledicis vocibus prosequantur: a quibus quidem non tam nostro-
rum modestia & humilitas & pudor ceditur, quam illorum ipsorum spes & vita
laceratur.]

XIX.
SATISFACTIO
NECESSARIA
LAPIS.

Post hæc & alia S. Cyprianus multa de necessitate satisfactionis & poenitentia, quam
conabantur illi prorsus auferre, locutus, hæc de iisdem subdit: Quibus etiam satis
non fuit ab Euangelio recessisse, spem lapsis satisfactionis & poenitentia sustulisse: fra-
dibus inuolutos, vel adulterijs commaculatos, vel sacrificiorum funesta contagione
pollutos, ne Deum roarent, ne in Ecclesia exomologesin criminum facerent, ab om-
ni &

Ani & sensu & fructu poenitentia remouisse: nisi foris sibi extra Ecclesiam & contra Ec-
clesiam constituisent conuenticulum perditæ factionis, cum male sibi consciorum, &
Deum rogare & satisfacere nolentium caterua conflueret. Post ista, adhuc insuper
Pseudoepiscopo sibi ab hæreticis constituto, nauigare audent, & ad Petri cathedram
atque ad Ecclesiam principalem, vnde vnitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis &
profanis litteras ferre: nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo præ- a Rom. I.
dicante, laudata est; ad quos perfidia habere non possit accessum.] hæc de Romana
Ecclesia Cyprianus, ad quam schismatici frustra eundem criminaturi propere nauig-
assent. nam subdit:

Quæ autem causa veniendi, & Pseudoepiscopum contra Episcopum factum nuncian-
di? Aut enim placet illis quod fecerunt, & in suo scelere perseverant: aut si displicet
B & recedunt, sciunt quo reuertantur. Nam cum statutum sit omnibus nobis, & æquum
sit pariter & iustum, vt vnusquisque causa illic audiatur, vbi est crimen admissum;
& singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat vnusquisque & gubernet,
rationem sui actus Domino redditurus: oportet vtique eos, quibus præsumus, non cir-
cumcursare, nec Episcoporum concordiam cohærentem sua subdola & fallaci temerita-
te collidere; sed agere illic causam suam, vbi & accusatores habere & testes sui crimi-
nis possint.]

Hæc autem quod citat Cyprianus in Ecclesia esse statutum, vt primæ causæ in pro-
prijs cognoscantur Ecclesijs, apud Fabiani epistolam ad Hilarium scriptam legitur in
hæc verba: Peregrina vero iudicia, salua in omnibus Apostolica auctoritate, generali
sanctione prohibeantur: quia indignum est, vt ab externis iudicentur, qui pronunciales
C & a se electos debent habere iudices, nisi fuerit appellatum. Vnde oportet, si quis Epi-
scoporum super certis accusetur criminibus, vt ab omnibus audiatur, qui sunt in pro-
uincia, Episcopis: quia non oportet accusatum alicubi quam in foro suo audiri.] Cum
igitur horum accessus ad Romanum Pontificem non fuerit prosequenda appellacionis
causa, sed Cypriani accusandi, atque Fortunati electionis confirmanda gratia: non iniuste
idem S. Cyprianus videtur esse conquestus, cum alioqui (vt ex his quæ dicta sunt
pater) ipse semper visus sit Apostolicæ Romanæ sedi obsequentissimus, quam nuper
in eadem epistola tam præclaro elogio exornauit.

Post hæc autem rerum gestarum idem Cyprianus b profecutus historiam, de Pseu-
doepiscopo Fortunato hæc addit: Scire enim debes, frater carissime, eum, posteaquam
Pseudoepiscopus ab hæreticis factus est, iam pene ab omnibus esse desertum: namque
D ij quibus in præteritum præstigia obtendebantur, & dabantur verba fallacia, quod si-
mul ad Ecclesiam regressuri dicerentur; posteaquam viderunt illic Pseudoepiscopum
factum, frustratos & deceptos se esse didicerunt, & remeant quotidie, atque ad Eccle-
siam pulsant: nobis tamen, a quibus ratio Domino reddenda est, anxie ponderantibus,
& solcite examinantibus, qui recipi & admitti ad Ecclesiam debeant. Quibusdam
enim ita aut crimina sua obliuiscunt, aut fratres obstinate & firmiter renitentur, vt reci-
pi omnino non possint cum scandalo & periculo plurimorum. Neque enim sic puta-
mina quædam colligenda sunt, vt, quæ integra & sana sunt, vulnerentur: nec utilis aut
consultus est pastor, qui ita morbidas & contactas oues gregi admiscet, vt gregem to-
tum mali cohærentis afflictatione contamineat.

O si posses, frater carissime, istic interesse nobiscum, cū prauis istis & peruersis de schif-
mate reuertuntur: videres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris,
vt animi dolore sopito, recipiendis malis curandisq. consentiant. Namque vt gaudent
& lætantur, cum tolerabiles & minus culpabiles redeunt: ita econtra fremunt & relu-
stantur, quoties inemendabiles & proterui, & vel adulterijs vel sacrificijs contamina-
ti, & post hæc adhuc insuper & superbi sic ad Ecclesiam remeant, vt bona intus in-
genia corrumpant. Vix plebi persuadeo, immo extorqueo, vt tales patiantur admit-
ti. At iustior factus est fraternitatis dolor ex eo, quod vnus atque alius, obnitate
plebe & contradicente, mea tamen facilitate suscepti, peiores extiterunt quam prius
fuerant; nec fidem poenitentia seruare potuerunt, quia nec cum vera poenitentia
venerant.

De istis vero quid dicam, qui nunc ad te cū Felicissimo omnium criminum reo nauig-
auerunt, legati a Fortunato Pseudoepiscopo missi, tam falsas ad te litteras afferentes,
quam

XX.
DE CAUSA SCHIS-
MATICORVM.

XXI.
DE IUDICIIS
PEREGRINIS
DECRETVM.

XXII.
CAUSA PSEUDO-
EPISCOPI FOR-
TUNATI.
b Cyp. ead. dem
epist. 55.

XXIII.
RESISTUNT VI-
DELES LAPIS
IMPENITHM-
TIVS.

XXIV.

REGATORVM
SCELERA.

quàm est & ipse, cuius litteras ferunt, falsus: quàm est eius peccatorum multiplex conscientia: quàm execrabilis vita, quàm turpis: vt, etsi in Ecclesia essent, eijci tales debuissent? Denique quia conscientiam suam norunt, nec nos audent adire, aut ad Ecclesiae limen accedere: sed foris per prouinciam circumueniendis fratribus & spoliandis pererrant: & omnibus iam satis noti, atque vndique pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad vos nauigant: neque enim potest illis frons esse ad nos accedendi, aut apud nos consistendi, cum sint acerbissima & grauissima crimina, quæ eis a fratribus ingerantur. Si iudicium nostrum voluerint experiri, veniant. Denique si qua illis excusatio & defensio potest esse, videamus quem habeant satisfactionis suæ sensum, quem afferant poenitentiae fructum. Nec Ecclesia istic cuiquam clauditur, nec Episcopus alicui denegatur: patientia & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto est: opto omnes in Ecclesiam regredi: opto vniuersos commilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia concludi: remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio religionis examino: delictis plusquam oportet remittendis, pene ipse delinquo. Amplector prompta & plena dilectione cum poenitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentis. Si qui autem sunt ^a, qui putant se ad Ecclesiam non precibus, sed minis regredi posse, aut existimant aditum se sibi non lamentationibus & satisfactionibus, sed terroribus facere: pro certo habeant, contra tales clausam stare Ecclesiam Domini; nec castra Christi inuicta & fortia, & Domino tuente munita, minis cedere. Sacerdos Dei Euangelium tenens, & Christi præcepta custodiens, occidi potest, non potest vinci.] et paulo post:

^a Cyp. eadem
epist. 55.
CYPRIANI CON-
TESTATIO.

XXV.
PRAEPOSTE-
RVM IUDICIUM

An ad hoc, frater carissime, deponenda est Catholicae Ecclesiae dignitas, & plebis in-
tus positæ fidelis atque incorrupta maiestas, & sacerdotalis quoque auctoritas & pote-
stas, vt iudicare se velle dicant de Ecclesiae Praeposito extra Ecclesiam constituti? de
Christiano hæretici? de sano faucij? de integro vulnerati? de stante lapsi? de iudice rei?
de sacerdote sacrilegi? Quid superest, quàm vt Ecclesia Capitolio cedat; & recedenti-
bus sacerdotibus, ac Domini altare remouentibus, in Cleri nostri sacrum venerandumq.
confesum simulacra atque idola cum aris suis transeant; & Nouatiano declamandi
aduersus nos, atque increpandi largior & plenior materia præstetur; si ij qui sacrificia-
uerunt, & Christum publice negauerunt, non tantum rogari, & sine acta poenitentia ad-
mitteri, sed adhuc insuper coeperint terroris sui potestate dominari? Si pacem postulant,
arma deponant. Si satisfaciunt, quid minantur? aut si comminantur, sciant quia a sa-
cerdotibus non timentur. Neque enim & Antichristus, cum venire coeperit, introibit
Ecclesiam, quia minatur; aut armis eius & violentiæ ceditur, quia resistentes perem-
pturum se esse profitetur.

XXVI.
CYPRIANI CON-
STANTIA AC
BENIGNITAS.

Armant nos hæretici, dum putant nos sua comminatione terreri: nec in pace nos
deiciunt, sed magis erigunt & accendunt, dum ipsam pacem persecutione peiorem
fratribus faciunt. Et optamus quidem, ne, quod loquuntur furore, impleant crimi-
ne: ne, qui verbis perfidis & crudelibus peccant, factis quoque delinquant. Oramus
ac deprecamur Deum (quem prouocare illi & exacerbare non desinunt) vt eorum
corda mitescant, & furore deposito ad sanitatem mentis redeant; vt pectora operta
delictorum tenebris, poenitentiae lumen agnoscant; & magis petant fundi pro se pre-
ces atque orationes Antistitis, quàm ipsi fundant sanguinem sacerdotis. Si autem in
suo furore permanerint, atque in istis insidijs ac minis suis parricidalibus crudeliter
perseuerauerint: nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sic iacens & abiectus, sic imbe-
cillitate humanae mediocritatis inualidus, qui non contra hostes & impugnatores
Dei diuinitus erigatur; cuius non humilitas & infirmitas vigore & robore Domini
protegentis animeretur. Nostra nihil interest, aut a quo, aut quando perimamur, mor-
tis & sanguinis præmium a Domino recepturi. Illorum flenda & lamentanda conci-
sio est, quos sic diabolus excæcat, vt aeterna gehennæ supplicia non cogitantes, Anti-
christi iam propinquantis aduentum conentur imitari.] hæc & alia id genus. Rogat
demum ipse Cyprianus ^b Cornelium, vt eandem a se scriptam epistolam coram Ro-
mano Clero legi faciat; vt, si quid indignum ab illis acceptum in eorum pectoribus
insidisset, procul expelleretur. nam ait: Et quamquam sciam, frater carissime, pro
mutua dilectione quam debemus & exhibemus inuicem nobis, florentissimo illic
Clero

^b Cyp. eadem
epist. 55.

A Clero tecum præfidenti, & sanctissimæ atque amplissimæ plebi legere te semper litte-
ras nostras: tamen nunc & admoneo, & peto, vt, quod alias sponte atque honorifice
facis, etiam petente me facias; vt hac epistola mea lecta, si quod illic contagium vene-
nati sermonis & pestiferæ seminationis irrepperat, id omne de fratrum auribus & pecto-
ribus exuatur, & bonorum integra ac sincera dilectio ab omnibus hæreticæ detra-
ctionis sordibus repurgetur.]

Quod autem hac epistola, & in libro de Lapsis tertio, fecerit S. Cyprianus de Capi-
tolio mentionem; neminem fallat, vt existimet de Romano Capitolio esse intelligen-
dum: eam enim vocem vsurpari solitam pro cuiusque ciuitatis publico loco, in quo sa-
crificia offerri solent, ac proinde non de Romano, sed Carthaginensi Capitolio esse
dictum, quæ notauimus in Romanum Martyrologium ^a, satis aperte declarant. Sed &
illud hic oportuit rememorasse: quod dum hac eadem epistola Cyprianus a schismati-
cis exagitatus sacerdotij sui institutionem & originem reuocat in memoriam, & in ea
functione quadriennio se iam probatum affirmat, eum nonnisi anno Domini ducent-
tesimo quinquagesimo sedem Carthaginensem capessiuisse: a quo tempore (vt exacte
deducta temporis chronologia est demonstratum) absoluto anno quarto, quintus hic
Cypriani sedis connumeretur.

Quid vero de schismaticis post hæc actum sit, haud satis compertum haberi potest.
Persecutio enim hoc eodem anno iterum renouata, has in præfentiarum controuersias
diremisse visa est: etenim quam ex superioribus litteris ex Synodo ad Cornelium da-
tis de indulgentia lapsis poenitentibus omnibus concessa, persecutionem imminere plu-
ries diuinitus demonstratum fuerat; iam tum coepisse, cum has de schismaticis Cypria-
nus ad Cornelium litteras dedit, certum est. Nam fuisse tunc edictum propositum, seq.
in Circo acclamationibus populi ad leonem postulatum paulo ante quàm illas scriberet
litteras, tradit. Remansisse autem Felicissimum cum suis extra Ecclesiam in schif-
mate, facile potest intelligi: nã indulgentia ex Concilio poenitentibus lapsis concessa,
nequaquam ijs opitulari poterat, qui absque vilo poenitentiae vestigio, obstinato, du-
ro, atque procaci animo, se in Ecclesiam (vt vidimus) debere recipi contendebant.

Secundum enim quod tum in dicto Concilio Carthaginensi, tum etiam in Romano
sub Cornelio statutum fuit, vt lapsis poenitentibus tantum pateret Ecclesia, id in po-
sterum in Ecclesia obseruatum fuisse constat. Nam sic Pacianus ^b aduersus Nouatianum
secta hominem ait: Scito, frater, hanc ipsam poenitentiae veniam non passim omnibus
dari, nec antequam aut interpretatio diuinæ voluntatis, aut forsitan visitatio fuerit,
relaxari: magno pondere, magnoq. libramine post multos gemitus, effusionemq. la-
crymarum, post totius Ecclesiae preces, ita veniam poenitentiae non negari, vt iudica-
turo Christo nemo præiudicet.] hæc ipse. Permanit ergo suo robore firmum Romani
Concilij decretum, multorum Episcoporum sententia examinatum, atque auctoritate
Pontificia stabilitum: Sic lapsis veniam esse dandam, si vere poenitentes accederent, &
præscriptam Ecclesiasticis legibus poenitentiam peragere non despicerent, atque ma-
gna animi summissione peterent se recipi in Ecclesiam.

Quod quidem (vt superius est demonstratum ex Cleri Romanae Ecclesiae litteris) non
recens fuit Episcoporum deliberatione sancitum; sed quod semper Romana Ecclesia
obseruasset, id fuerit ceteris Orbis Ecclesijs edita sacra lege præscriptum, quæ pariter
cum seueritate clementiam haberet admixtam. Nam indulgendum poenitentibus iu-
sta causa illi statuerunt; nimirum si vitæ exitus immineret, si ad futurum certamen per-
secutione instante recipiendi atque armandi essent, qui olim extitissent militiae deserto-
tes: his vel alijs casibus, quos ratio suaderet, voluerunt Ecclesiasticam indulgentiam
poenitentibus impertiri; illis vero eam tantummodo denegari, qui absque præuia poe-
nitentia indulgentiam procaciter poscerent: quod constat semper in Ecclesia Catholi-
ca inuiolabiliter custoditum: nimirum vt, secundum Domini in parabola de Samari-
tano sententiam ^c, peccatorum vulneribus Præsules oleum & vinum infundant.

Ceterum non tantum hæc statuens Cornelius Papa, & Cyprianus promulgans in
Africa, aduersus eiusmodi pestem Nouatianum gnauiter laborarunt: sed quotquot vbi-
que locorum Catholici essent Episcopi, quod scirent Romæ statutum probantes, & in
Romanae Ecclesiae sententiam pedibus abeuntes, nouæ Nouitiani resisterunt impie-
tati.

XXVII.
CAPITOLIUM
IN MULTIS CI-
VITATIB.

^a Martyr. Rom.
die 29. Nouem-
bris.

XXVIII.
PERSECUTIO
REGRVDESCEIT.

XXIX.
^b Pacianus ad
Sympr. epist. 1.
NONNISI PRÆ-
VIA POENITEN-
TIA LAPSI IN-
DVLTVM.

XXX.
MOS ECCLESIAE
IN LAPSI RECI-
PIENDIS SER-
VATVS.

^c Luc. 10.
XXXI.

DIONYSIVS LA- tati. Edidit inter alios ea in re Dionysius Episcopus Alexandrinus specimen egregium, A
BORAT CONTRA vt constat ex scriptis ab eo litteris ad Dionysium tunc Ecclesie Romanae presbyterum,
NOVATIANVM. quarum meminit Eusebius, dicens: Quarta Dionysij epistola de Baptismate ad Dio-
a Euseb. lib. 7. nyfium Romae tum quidem presbyterij munere donatum, non multo post tamen
cap. 7. Episcopum illius Ecclesiae factum, perscripta est: ex qua testimonium quam praecela-
rum ille ipse Dionysius Romanus propter incredibilem dicendi vim, & virtutem ad-
mirabilem, a Dionysio Alexandrino consecutus fuerit, satis constare poterit. Post
alia quaedam de Nouatiano exposita, ad hunc his fere verbis scribit: Contra No-
uatianum certe, qui Ecclesiam tam misere discidit: qui fratres quosdam ad impie-
tatem atque blasphemiam attraxit: qui scelestissimam de Deo Patre doctrinam in-
uexit: qui benignissimum Dominum nostrum Iesum Christum tamquam incle-
mentem & crudelem falso calumniatus fuit: qui praeter haec omnia sanctum ba-
ptifinatis lauacrum abrogauit: qui fidem ac confessionem, quae baptismum praeced-
dunt, condemnauit: qui denique ab illis, qui aliquo vitiorum genere se infecerant,
Spiritus sanctum (quamuis spes esset reliqua illius aut in eorum mentibus perman-
endi, aut ad eos denuo redeundi) omnino depulit, fugauitque: non sine causa gra-
ue odium concepimus.] haec Dionysius: qui tantum abest vt Nouatiano ad sua com-
municatioms partes eum quauis arte vel fucato colore adducere satagenti assensum
praebuerit, vt potius alios ab eo deceptos ipse sit conatus ad sinceram reducere verita-
tem: siquidem Fabium Antiochenae Ecclesiae Episcopum titubantem, & Nouatiani lit-
teris propemodum persuasum, suis ad eum datis litteris, in Catholica communione
stabilire conatus est.

XXXII. At de eiusmodi Dionysij ad Fabium Antiochenum litteris Eusebius b his verbis me- C
minit: Eidem Fabio, aliqua ex parte ad illius schisma Nouatiani inclinato, Dionysius
Episcopus Alexandriae scribens, vbi cum alia multa de poenitentia in litteris ad eum
missis persecutus fuisset; tum martyrum certamina, quae Alexandriae iam nuper subie-
rant, ostendisset: praeter alias res gestas, quas narrat, facinus praeterea memorabile &
plenum admirationis explicat; quod quidem huic nostrae historiae mandare, necesse
putaui. Sic enim se habet. Hanc vnam rem gestam exempli gratia, quae apud nos eue-
nit, tibi exponam.

XXXIII. Erat quidam Serapion apud nos fidelis senex, qui licet magnam vitae partem inte-
gre & incorrupte transegisset, tempore tamen persecutionis praerimbecillitate animi
DE SERAPIONE lapsus est. Hic saepenumero in Ecclesiam denuo recipi supplex postulabat: sed ne-
DIGNVM EXEM- PLVM. mo, quia idolis sacrificasset, eius postulationi aliquando auscultauit. Quin in grauem D
morbum delabens, triduo deinceps mutus & absque sensu vixit: quarto autem die
parululum releuatus, nepotem ad se accersit, sicq. alloquitur: Quousque filij me detine-
tis? properate, obsecro, & me ocyus dimittite: aliquem ex presbyteris aduoca ad me.
Qua cum dixisset, iterum fuit mutus. Puer currit ad presbyterum: nox iam erat. Ille
forte morbo vexatus, accedere ad eum non poterat: sed tamen quoniam a me quidem
mandatum dabatur, vt, qui iam essent e vita migraturi, sanctorum mysteriorum (dum-
modo peterent, & vel maxime si antea, dum integra valetudine erant, supplices peti-
uissent) participes fierent, sicq. cum pace dimissi, & bona spe confirmati, ex hac luce
decederent; puero exiguam quamdam Eucharistiae partem dedit, praecipiens, vt eam
madefactam in os senis infunderet. Quam puer secum afferens, redijt. Cui iam ap-
propinquanti, priusquam cum eo quod gestabat, intraret aedes: Serapion denuo vo-
ce recuperata, dixit: Venisti fili? tametsi presbyter non potest venire, tu tamen praesta
E quod tibi in mandatis dedit, & dimitte me abire. Particulam igitur puer, quam appor-
tarat, madefactam in os senis infudit. Atque ille simulatque eam pedetentim per fauces
demiserat, illico extremum spiritum edidit. An non igitur satis constat eum fuisse re-
seruatum, & vsque eo in vita mansisse, quoad esset penitus culpa vinculis solutus? &
ita labe, qua erat idolis immolando aspersus, omnino deleta, posset pro multis bo-
nis, quae gessisset in vita, in numerum confessorum referri?] haec Dionysius, indicans
pariter eandem leges in Aegypto seruari solitas de lapsis, quae Romae antea atque etiam
in Africa fuerant constituta: nimirum lapsos probandos prius in poenitentia, nec
nisi ea absoluta recipiendos; illo tamen excepto casu, cum poenitens grauius labo-
rans

Euseb. lib. 6. c. 36. DIONYSIVS QUID AD FABIVM EPISCOPI ANTIIOCH.

DE SERAPIONE DIGNVM EXEMPLVM.

A rans infirmitate, ex hac vita migraturus videretur: tunc quippe illi pacem dandam, &
Eucharistiam esse impertiendam, vel alijs, quibus ex causa communicandum recta
ratio suaderet.

Quod autem ad Fabium Antiochenum Episcopum pertinet, ad illum Cornelius XXXIV.
Papa (cuius praecipui muneris erat, quod Dominus Petro iusserat & omnibus eius
successoribus, confirmare labantes fratres) de Nouatiano eiusq. schismatis origine at-
que progressu dedit epistolam, quam superius recitauimus. Magnam sane attulisse vti-
litem Cornelij litteras de Nouatiano tam exacte conscripserat, ex eo possumus intelli-
gere, quod Hippolytus eiusdem Antiochenae Ecclesiae presbyter, iam penitus addictus
Nouatiano, resipuerit; & subiturus martyrium, nobilem atque praecelaram confes-
sionem ediderit Catholicae veritatis: cuius etiam natalis dies, vna cum trophaeo suae profes-
sionis, inscriptus habetur Ecclesiasticis monumentis hoc insignitus elogio: a Antiochia
passio beati Hippolyti presbyteri: qui Nouati schismate aliquantulum deceptus, sed
operante gratia Christi correctus ad vnitatem Ecclesiae redijt, pro qua & in qua postea
illustre martyrium consummauit. Hic rogatus a suis, quanam secta verior esset; exe-
cratus dogma Nouati, eam fidem dicens esse seruandam, quam Petri cathedra custodi-
ret, iugulum praebuit.] Cecinit itidem Hippolyti olim Nouatiani confessionem Pru-
dentius; licet commisceat illum Hippolyto militi, atque Hippolyto Portuensi Epi-
scopo: sed tres illos inter se esse distinctos, nostris Notis b perspicue demonstraui-
mus. Sic autem, cum de hoc agit, habet c Prudentius:

Inuenio Hippolytum, qui quondam schisma Nouati
Presbyter attigerat, nostra sequenda negans:
Vsq. ad martyrij prouectum insigne, tulisse
Lucida sanguinis praemia supplicij.
Nec mirere senem peruersi dogmatis olim
Munere ditatum Catholicae fidei:
Cum iam vesano victor raperetur ab hoste,
Exultante anima, carnis ad exitium:
Plebis amore sua, multis comitantibus ibat.
Consultus quenam secta foret melior,
Respondit: Fugite o miseri execranda Nouati
Schismata; Catholicis reddite vos populis.
Vna fides vigeat, prisca quo condita templo est:
Quam Paulus retinet, quamq. cathedra Petri.
Quae docui, docuisse piget: venerabile martyr
Cerno, quod a cultu rebar abesse Dei.]

Quo modo autem complures Orientales Episcopi, qui Nouatiano inhaeserant, red-
dita Ecclesiae pace, relicto eo, ad Catholicam Ecclesiam redierint, suo loco dicemus.
Sed antequam hoc anno persecutio rursus Ecclesiam infestaret, placuit Episcopis
Orientalibus (eo quod cernerent Ecclesiam Antiochenam, schismate Nouatiani acque
discissam, magnam passam esse iacturam) Antiochia Synodum habere: ad quam
Cappadocia, Asia, Syria, atque Aegypto etiam constat fuisse vocatos Episcopos. Cuius
quidem Concilij cum Aeta exciderint, ex Dionysij Episcopi Alexandrini litteris tan-
tum Eusebius d meminit, dum recenset epistolas ab ipso diuersis ex causis scriptas: qui-
bus facile declaratur Dionysius, perinde ac Cyprianus in Africa, in Aegypto aduersus
Nouatiani schisma magno studio laborasse: id enim tituli epistolarum, quae ab ipso eo
argumento sunt scriptae, plane significant. nam ait Eusebius:

Scribit praeterea idem Dionysius epistolam de Poenitentia ad eos qui erant in Aegy- XXXVI.
pto: in qua simulac vitiorum gradus descripsit, ea etiam, quae sibi videbantur statuen-
da de ijs qui ingruente persecutionis tempestate lapsi fuissent, tradit. Extat item liber
illius, separatim ad Cononem Hermopolitanam Ecclesiae Episcopum de Poenitentia scri-
ptus: alius etiam hortatorius ad gregem Ecclesiae Alexandrinae, cui ipse praefuit.] &
paulo post: Epistolas porro ad fratres Laodiceae, quibus Thelymidres praerat Episco-
pus; & ad fratres Armeniae, quibus Merufanes Episcopus praeficiebatur, de Poenitentia
itidem conscripsit. His omnibus accedit epistola quam ad Cornelium Episcopum Roma-
num scripsit: eumq. propter illius epistolam contra Nouatianum *, quae ad eius manus
Annal. Eccl. Tom. 2. T t peruenerat,

CONFESSIO HIP- POLYTI PRE- SBYTERI.

a Martyrolog. Rom. die 30. Ianuarij.

b Martyrolog. Rom. ubi sup. c Prudent. Pe- ristoph. bym. 1.

XXXV. SYNODVS AN- TIOCHENA DE NOVIATIANIS.

d Euseb. lib. 6. cap. ult.

SCRIPTA DIO- NYSII ALEXAN- DRINI.

* al. Nouatium

peruenerat, admodum commendat: in qua aperie offendit, se tum ab Heleno Ciliciae Tariensis Episcopo aduocatum, tum a reliquis qui cum eo erant, nempe Firmiliano Cappadociae Episcopo, & Theodisto Episcopo Casarea Palaestinae, ut ad Concilium Antiochia conuentum aduentaret, ubi quidam omni animi contentione Nouatiani schisma corroborare nitebantur.] & paulo post: Est alia item Dionysij epistola fratribus qui Romae erant, de Ministerijs Ecclesiae, missa per Hippolytum: alia eiusdem de Pace: scripta etiam alia de Poenitentia: Confessoribus praeterea, qui illic Nouatiani opinione erant a veritate abducti, alia: istidem ad Ecclesiam denuo reuersis reductisque, alias duas misit.] haec de epistolis Dionysij Alexandrini, dicti schismatis occasione datis, Eusebius, qui eas legit.

XXXVII. Idem vero auctor eodem quoque contextu recenset eiusdem Dionysij epistolam, qua se certiore factum diceret de obitu Fabij Episcopi Antiocheni; in locumque eius fuisse subrogatum Demetrianum, admonuit. Porro Eusebius sub horum etiam Imperatorum tempore illius mortem, huius vero subrogationem in Chronico ponit. Idem quoque alias lucubrations eiusdem Dionysij relegens, scriptum tradit ab eodem librum de Martyrio ad Origenem. Quo etiam tempore Cyprianus, de persecutione ventura (vt dictum est) diuinitus admonitus, cum in reparandis ad futurum certamen lapsis, tum in exhortandis Fidelibus ad promerendam martyrij coronam sollicitus fuit. Tunc temporis enim ad Moysen, Maximum, & alios nominatos saepius confesores de Laude martyrij praclarum libellum conscripsit: quem indignissime tulinius a Momo illo (Erasimum intelligimus) librorum omnium arbitro atque censore, Cypriani esse negari, illo vno peculiari sibi argumento, quod visus sit ei a stylo Cypriani diuersus: parum memor, quid de eiusdem auctoris dictione S. Augustinus a conscribat, nimirum non semper eum seruasse idem dicendi genus, nempe interdum sublime sectari & verborum exuberantia copiosum, aliquando vero vti humili atque summisso, sed saepius temperato.

XXXVIII. Conferat quisque prudens libellum illum cum libello Apologetico ad Demetrianum Proconsulem scripto, vel cum epistola ad Donatum b; & plane ex istdem facierum lineamentis ab eodem auctore scripta eadem prodijisse cognoscet. sed & alia quoque Pamelius perspicaci intuitu signa considerat, quibus germanum esse Cypriani libellum illum, quisque facile iudicabit. Auctor enim ea descriptione de Laude martyrij, quod ad subeundam animo libenti pro Christo mortem classicum caneret (quod argumenti ratio postularer) sublimiori dicendi genere visus est vti debere. Nec est par ratio, si idem scribens de Exhortatione martyrij eodem argumento libellum ad Fortunatum, humiliori vsus est dictione: nam (quod ille hoc postularat) totus auctor versatur in genere deliberatiuo, parneticamque ex instituto profecutus est orationem. Sed de Laude martyrij scribens ad confesores, diuersam prorsus iniens dicendi rationem, pennis eloquentiae se mirifice extulit.

XXXIX. Porro Moysen ipsum, ceteris fama celebriorem, hoc ipso anno martyrium consummasse ante Concilium Romae celebratum, litterae Cornelij Papae declarant, in quibus haec de ipsius Moysis martyrio habentur c: Cuius (nempe Nonatiani) amentem audaciam & insolentiam etiam Moyses beatus martyr, qui nuper apud nos fuit eximio & admirabili martyrio decoratus, dum adhuc in vita manebat, perspicue animaduertens; tum illi, tum alijs quinque presbyteris, qui vna cum illo sese ab Ecclesia segregauissent, Fidelium societate & communione interdixit.] Ceterum idem in d Martyrologio sic passus sub Decio dicitur: quod persecutio ab auctore denominata, post obitum quoque ipsius, etiam Valeriani temporibus, multis exemplis reperitur sic dicta. In libro de Romanis Pontificibus, incerto tamen auctore, in Fabiano, idem Moyses in carcere defunctus dicitur. Sed cum Cornelius adeo eximio martyrio Moysen decoratum praedicet; in theatro potius spectante populo, quam in carcere absque arbitro, eum martyrio coronatum fuisse paramus. Verum & multa alia ibi sunt, in quibus (quod superius est demonstratum) auctorem constat hallucinatum.

XL. Ex eodem quoque Cypriani libello de Laude martyrij, satis liquet, immanem illam luem, quae vniuersum fere depasta est Orbem, hoc anno coeptam fuisse. nam haec ibi leguntur: Quanta martyrij habenda sit dignitas, ad cuius gloriam nos cogere etiam lues coepit.] sed quae hoc anno exordiens, maiori accessione in dies aucta, sequenti vero

DE LAUDE MARTYRII LIBRI SCRIPTI.

a August. de Doctr. Christi. lib. 4. cap. 22. c. 21.

b Cypriani lib. de Laude Martyrij.

c Apud Euseb. lib. 6. cap. 35. in fine.

d Martyrolog. Rom. 25. Non. uemb.

PRETIS IN GRVENS.

A vero anno longe lateque diffusa, in immensum propemodum creuit immaniter saeuendo. De ea, eiusque origine atque progressu, agemus anno sequenti. Hoc enim tempore haud adeo acriter inuasisse videtur genus humanum: nam, quantum ex rebus hoc anno gestis constat, haud interceptus apparet humanae consuetudinis vsus. Ab hoc igitur anno numerandum est decennium illud, quo pestis reperitur esse grassata; quo etiam, secundo inchoante Imperij Galli & Volusiani anno, & Domini ducentesimo quinquagesimo quinto, ab Eusebio aequae in Chronico ponitur. Vna igitur simul progressa videtur cum persecutione Imperatorum saeuens pestilentia: vt appareat, scelerum impiorum vlticem, & sanguinis Christiani eandem vindicem prodijisse.

At iam de ea quam excitatam diximus hoc anno a Gallo & Volusiano persecutione in Ecclesiam Dei, historiam persequamur. Dionysius a Episcopus Alexandrinus, qui hoc vivebat tempore, in epistola ad Hermammone, quam citat Eusebius, de ea agit his verbis: Gallus neque Decij recogitauit calamitatem, neque antea secum quid tandem illum (nempe Decium) de gradu deiecisset, diligenter considerauit: sed in eodem lapidem, licet perspicue ante illius oculos positum, cum suo magno malo impexit. Qui, cum regnum eius prospero fortunae flatu ferretur, & res omnes ad voluntatem fluere, sanctos ac pios viros, qui pro pace eius Imperij, proque vite incolumitate enixe Deum precabantur, crudeliter exegit: & propterea vna cum illis preces pro ipso ad Deum suas penitus a se auertit.] haec Dionysius.

Maximam certe significat ac plane memorabilem, ob Decij persecutionem, illatam cladem Imperio, ex eaque diuinae vltionis de effuso Christiano sanguine monumentum cunctis perspicuum remansisse: cum non Decius tantum (vt dictum est) miserando interitu mox sublatus, & filius pariter periisset; sed tanta affectum clade Romanum Imperium fuerit, vt tunc primum, pro pace redimenda, Scythia Romanus populus tributum pependerit b. Cum vero Gallus Imperator ipso sui Imperij exordio pacem Ecclesiae reddidisset, atque adeo hac ex parte de Christianis optime meritis esset: Ecclesiarum praefules, accepti beneficii memores, pro Galli eiusque filij Imperatorum salute Deum enixius precabantur. At cum ijdem consopitam excitarent rursus in Christianos persecutionem, eorum quoque felicitatis alea inuersa est. quanam vero mala tum ipsum, tum Romanum Imperium afflictarint, suo loco dicemus.

Hanc ergo persecutionem S. Cyprianus (vt demonstratum est) oraculis diuinis admonitus, antea subodoratus, festinauit poenitentes lapsos in Ecclesiam restituere; eodemque sic in castra receptos, ad proelium venturum diuinis sacramentis armare; & cum praesentes oratione, tum etiam absentes suis scriptis in fide virtute constantiae roborauit. Extat enim eius argumenti praecleara eiusdem epistola, qua Tibaritanos c ad martyrij sustentiam cohortatus, quid de futura mox persecutione eademque acerbissima acceperit, his verbis significauit: Cum Domini instruentis dignatione instigemur saepius, amplius & admoneamur; ad vestram quoque conscientiam admonitionis nostrae sollicitudinem perferre debemus. Scire enim debetis, & pro certo credere ac tenere, pressura diem super caput esse coepisse, & occasum saeculi atque Antichristi tempus appropinquasse, vt parati omnes ad proelium stemus, nec quicquam nisi gloriam vitae aeternae & coronam confessionis Dominicae cogitemus.

Nec putemus talia esse quae veniunt, qualia fuerunt illa quae transferunt: grauior nunc & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta & virtute robusta parare se debent milites Christi: considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, vt possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere.] & post multa: Neque aliquis ex vobis, fratres dilectissimi, futurae persecutionis metu, aut Antichristi imminenti aduentu sic terreatur, vt non Euangelicis exhortationibus & praecceptis ac monitis caelestibus ad omnia inueniatur armatus. Venit Antichristus, sed superuenit Christus: grassatur & saeuit inimicus, sed statim sequitur Dominus passiones nostras & vulnera vindicaturus.] haec & alia plura eos in fide corroborans Cyprianus. At non recens haec connumerata est persecutio; sed quae haud longo tempore, veluti Alcyoniorum dierum breuis pacis interstitio, secuta antegressam Decij persecutionem, eiusdem quoque nomine (quod dictum est superius) persecutio est nominata. Quod autem hanc iterum repetitam, longe acerbioram praeterita fore prauidet; haud sefellit oraculum; quippe quae a Gallo & Volusiano instaurata, & a Valeriano postea aucta, Annal. Eccl. Tom. 2.

DLI. DE PERSECUTIONE GALLO ET VOLVS. EXCITATA. a Dionys. Alex. apud Euseb. lib. 7. cap. 1.

DLII. ROMANI SVB TRIVTO. b Pom. Lat. in Gallo.

DLIII. CYPRIANVS QVID DE PERSECUTIONE VENTVRA. c Cypri. epist. 66.

DLIV. ACERBIOR PERSECVTIO.

temporis diuturnitate atque seuitia priorem, quæ sub Decio mota est, in omnibus A superauit.

XLV. Tunc itidem eodem argumento, quo ad Tibaritanos, ad Fortunatum quoque li- CYPRIANVS SVOS HORTA- TVR AD MAR- TYRIVM. 4 Cypri. epist. 57. brum scripsit de Exhortatione martyrij. hunc illum ipsum existimamus Fortunatum Episcopum, ad quem (vt vidimus) aliosq. collegas, idem Cyprianus, de quorundam restitutione lapsorum consultus, epistolam a scripsit. Porro opus illud esse Cypriani germanum, nemo, qui leuiter saltem Cypriani operum lectioni assueuerit, non intelligit: quod insulse nimis a quopiam tributum Hilario, Pamelius ab extemporaneo inuatore iuste ac legitime vindicat, ac Cypriano custoditum seruat. Videas in primis in eiusdem exordio miram cum dicta epistola ad Tibaritanos etiam in sententia ac verborum complexione consensionem: dum de persecutione, & proximo (quem putabat) Anti- christi aduentu, sic loquitur: Desiderasti, Fortunate carissime; vt, quoniam persecu- tionum & pressurarum pondus incumbit; & in fine atque consummatione mundi, An- tichristi tempus infestum appropinquare nunc cepit: ad præparandas & corroboran- das fratrum mentes, de diuinis Scripturis hortamenta componerem, quibus milites Christi ad cæleste & spirituale certamen animarem.] et in fine: Minatur Antichristus, sed Christus tuetur: mors inferitur, sed immortalitas sequitur.]

XLVI. Peculiare namque fuit sanctis Patribus, vt qui ad Domini aduentum solicite vigila- ANTICHRISTI ADVENTVS PRO XIMVS CREDE- TVS. rent; cum vehementissimam aliquam in Ecclesia Dei excitari persecutionem cernerent, mundi exitium, Domini aduentum, & qui eum præcedere debeat, Antichristum exi- stimarent appropinquare. Id tempore Neronianæ persecutionis vrgentis, Domitiani, atque Seueri, & aliorum, fuisse creditum, iam diximus, de q. alijs dicturi sumus. Porro eandem rationem in commentario conscribendo Cyprianus inijsse visus est, quam scri- bens contra ludæos habuit in consilio; nimirum vt per distincta capita, veluti penua- rias cellas diuinarum Scripturarum locis refertas, volumen illud perinde ac promptua- rium elaboraret, ex quo innumera cohortandi Fideles ad subeundum martyrium (vt videre est) argumenta suppetent. Ad huiusmodi namque Cypriani exhortationes al- ludit Pontius diaconus in Vita ipsius, dum ait: Quis martyres tantos exhortatione diui- ni sermonis erigeret? Quis denique tot confessores frontium notarum secunda inscri- ptione signatos, & ad exemplum martyrij superstitites reseruatos, incentiuo tubæ cele- stis animaret? Bene tunc & vere spiritualiter contigit, quod vir tam necessarius, tam multis & tam bonis rebus a martyrij consummatione dilatus est.]

XLVII. Sed iã ad res Romanæ Ecclesiæ redeamus. Quàm vehemens ibi, quantoq. furore per- secutio hæc grassari coeperit, perbreuis epistola Cornelij Papæ ad Lupicinum Viennem- sem Episcopum scripta docet. More maiorum namque Romanus Episcopus de perse- cutione iterum excitata ad aliarum Ecclesiarum Episcopos litteras dedit, quibus eos strenue agere hortabatur. Sed harum omnium vnæ tantum extant litteræ, ad Lupici- num^b (vt diximus) Viennensem Episcopum in hæc verba conscriptæ:

Scias, frater carissime, arcem Dominicam vento persecutionis acerrime commoueri, & edictis Imperatorum Christianos vbique tormentis varijs affici: nam in vrbe Ro- mana Imperator ad hoc constitutus est, vnde publice neque in cryptis notioribus Mis- sas agere Christianis licet. Exhortetur itaque charitas vestra omnes credentes in Chri- stum, ne timeant eos qui occidunt corpus, sed potius eum qui habet corpus & animam potestatem perdendi. Iam plures martyrio coronati sunt. Ora vt perficiamus cursum nostrum nobis a Domino reuelatum. Vale frater in Domino, & saluta omnes qui nos amant in Christo.] hæc Cornelius ipso persecutionis exordio, antequam teneretur: co- ronatis interea nonnullis (vt ait) martyrio, & inter alios, cuius ipse iam meminit litteris scriptis ad Fabium Episcopum Antiochenum, Moysæ Romano presbytero, sub Decio olim iam prope biennium detento in vinculis.

XLVIII. Quod autem ait, Imperatore Roma ad hoc institutum tunc fuisse; plane significat Volusianum Galli filium a patre Augusti nomine insignitum: nisi intelligi placeat Hos- tilianum Perpennam: qui (inquit Aurelius Victor in Gallo) regnantibus Gallo & Vo- lusiano, Imperator a Senatu creatus, non multo post pestilentia absumptus est. Fortasse Senatus, quod videret Gallum & Volusianum pacem reddidisse Ecclesiæ, ad extur- bandos (quod coeperat Decius) Christianos, hunc ipsum in Imperium prouexit: Gal- lum vero & Volusianum ex Senatus sententia a Decio ceptam, & ab Hostiliano instauratam

CYPRIANVS SVOS HORTA- TVR AD MAR- TYRIVM. 4 Cypri. epist. 57.

ANTICHRISTI ADVENTVS PRO XIMVS CREDE- TVS.

b Extat tom. 1. Biblioth. sancti. EPISTOLA COR- NELII PAPAE AD LUPICINVM.

A instauratam profectos esse Christianorum vexationem. Errat plane Eutropius^a, qui Hostilianum, quem diximus, cum Gallo confundit; cum illi, Vibius, & non Hostilia- nus, prænomen fuerit.

Quod igitur Dionysius Alexandrinus (vt vidimus) de Gallo Imperatore testetur, crudeliter exegisse sanctissimos viros; id quidem in primis in Catholice totius Ecclesiæ Episcopum impie perpetratum, in ipsum nempe Cornelium Romanum Pontificem, constat: qui post gloriosam tum suam, tum totius Cleri sibi Catholica communicatio- ne coniuncti confessionem exul mittitur ad Centumcellas (describitur locus ille egregie a Plinio^b Secundo) Illic vero positum Cornelium de prostrata perfidia triumphantem S. Cyprianus^c his litteris profectus est:

Cyprianus Cornelio fratri salutem. Cognouimus, frater carissime, fidei ac virtu- tis vestræ testimonia gloriosa: & confessionis vestræ honorem sic exultanter accepi- mus, vt in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes & socios computemus. Nam cum nobis & Ecclesia vna sit, & mens iuncta, & indiuidua concordia: quis non sacerdos in consecratoris sui laudibus, tamquam in suis proprijs, gratuletur? aut quæ fraternitas non in fratrum gaudio vbique lætetur? Exprimi satis non potest, quanta istic exultatio fuerit & quanta lætitia, cum de vobis fortia & prospera comperissemus: du- cem te illic confessionis fratribus extitisse: sed & confessionem ducis de fratrum con- fessione creuisse; vt, dum præcedis ad gloriam, multos feceris gloriæ comites; & con- fessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri: vt non inueniamus quid prius in vobis prædicare debeamus, vtrumne tuam promptam & sta- bilem fidem, an inseparabilem fratrum charitatem. Virtus illic Episcopi præcedentis publice comprobata est; adunatio sequentis fraternitatis ostensa est; dum apud vos vnus animus & vna vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est.

Claruit, fratres carissimi, fides quam de vobis beatus Apostolus^d prædicauit. Hanc laudem virtutis & roboris firmitatem iam tunc & in spiritu præuidebat, & præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios prouocabat. Dum sic vnanimis, dum fortes estis, magna ceteris fratribus vnanimitatis & fortitudinis exem- pla tribuistis. Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adherere, plebem sa- cerdotibus in periculo iungi, in persecutione fratres a fratribus non separari, concor- diam simul iunctam vinci omnino non posse: quicquid simul petitur a cunctis, Deum pacis pacificis exhibere. Profilerat aduersarius terrore violento Christi castra turbare: sed quo impetu venerat, eodem impetu pulsus est: & quantum formidinis & terroris attulit, tantum fortitudinis inuenit & roboris. Supplantare se iterum posse crediderat Dei seruos, & velut tyrones & rudes, quasi minus paratos & minus cautos, solito suo more concutere. Vnum primo aggressus, vt lupus ouem fecerneret a grege, vt accipiter columbam ab agmine volitantium separare tentauerat: nam cui non est aduersus om- nes satis virium, circumuenire quærit solitudinem singulorum. sed retusus adunati exercitus fide pariter & vigore, intellexit milites Christi vigilare iam sobrios, & arma- tos ad proelium stare; vinci non posse, mori posse; & hoc ipso inuictos esse, quia mori non timent: nec repugnare contra impugnantes (cum occidere innocentibus nec nocentem liceat) sed prompte & animas & sanguinem tradere; vt, cum tanta in sæculo malitia & seuitia grassetur, a malis & seuis velocius recedatur.

Quale illud fuit sub oculis Dei spectaculum gloriosum? quale in conspectu Christi Ecclesiæ suæ gaudium, ad pugnam quam tentauerat hostis inferre, non singulos mili- tes, sed tota simul castra prodisse? omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuis- sent; quando accurrerit propteranter, & venerit quisquis audiuit. Quot illic lapsi glo- riosa confessione sunt restituti? Steterunt fortes, & ipso dolore poenitentia facti ad proe- lium fortiores: vt appareat nuper subitatos esse, & nouæ atque insuetæ rei pauore tre- pidasse: rediisse ad se postmodum, fidem veram, & vires suas de Dei timore collectas, ad omnem patientiam constanter & firmiter roborasse, nec iam stare ad criminis ve- niam, sed ad passionis coronam.

Quid ad hæc Nouatianus, frater carissime? vtrumne iam deponit errorem? an vero (qui demeritum mos est) ipsis bonis & prosperis nostris plus adactus est ad furorem? & quo magis ac magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic disensionis & zeli re- crudescit infania? nec vulnus suū miser curat, sed adhuc grauius & se & suos vulnerat?

Annal. Eccl. Tom. 2.

T t 3 In perni-

XLIX. CORNELII PA- PAE EXILIUM.

b Plin. Secund. lib. 6. epist. 31. c Cypri. epist. 57.

L. CYPRIANVS AD CORNELIUM.

LII. ROMANA EC- CLESIA RO- BVII.

LII. CORNELII PA- PAE CONFESSIO

LIII. PERSECVTIO GLORIA EST SACERDOTVM.

In perniciem fratrum lingua sua perfrepens, & facundiæ venenata iacula contorquens, magis durus sæcularis philosophiæ prauitate, quam philosophiæ Dominicæ lenitate pacificus, desertor Ecclesiæ, misericordiæ hostis, interfector poenitentiae, doctor superbiæ, veritatis corruptor, proditor charitatis? Agnoscat ne iam qui sit sacerdos Dei? quæ sit Ecclesiæ & domus Christi? qui sint Dei serui, quos diabolus infestet? qui sint Christiani, quos Antichristus impugnet? Neque enim quarit illos, quos iam subegit; aut gestit euertere, quos iam suos fecit. Inimicus & hostis Ecclesiæ, quos alienauit ab Ecclesiæ & foras duxit, vt captiuos & vincetos contemnit & præterit: eos pergit lacessere, in quibus Christum credit habitare. Quamquam etsi aliquis ex talibus fuerit apprehensus, non est quod sibi quasi in confessione nominis blandiatur; cum constet, si occisi huiusmodi extra Ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed poenam porius esse perfidiæ; nec in domo Dei inter vnanimes habituros esse, quos videmus de pacifica & diuina domo furore discordiæ recessisse.

LIV.
SE INVICEM SS.
EPISCOPI CO-
MORTANTVR.

Hortamur plane quantum possumus, frater carissime, pro charitate mutua qua nobis inuicem cohæremus, vt, quoniam prouidentia Domini monentis instruiamur, & diuinæ misericordiæ consilijs salubribus admonemur appropinquare iam certaminis & agonis nostri diem, ieiunijs, vigilijs, orationibus insistere cum omni plebe non desinamus: incumbamus gemitibus assiduis, & deprecationibus crebris. Hæc sunt enim nobis arma cælestia, quæ stare & perseverare fortiter faciunt: hæc sunt munimenta spiritalia & tela diuina, quæ protegunt. Memores nostri inuicem sumus; concordēs atque vnanimes vtrobique pro nobis semper oremus; pressuras & angustias mutua charitate releuemus. Et si quis istinc nostrum prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio: pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio. Opto te, carissime frater, semper bene valere.] hucusque ad Cornelium Cyprianus, nouissimaq. epistolarum, quæ ab ipso ad Cornelium scriptæ reperiuntur; licet intercurrisse inter se complures mutua littera dicantur: se ipsos enim inuicem earum internuncio consolatos esse, omnes affirmant.

LV.
CORNELIUS PA-
PA QUANDO
PASSVS.

Antequam autem de Cornelij Papæ martyrio orationem instituamus, nodus hic ille soluendus est de tempore, sub quibus potissimum Imperatoribus Cornelius passus esse præbetur. Licet autem ex dictis de Fabiani martyrio, annoq. vno & amplius vacantis eius sedis, ac institutione Cornelij, satis superq. perspicue declaretur, ipsum, quem proxime ante Decij obitum creatum esse Romanum Pontificem exacte ex litteris Cypriani est demonstratum, nullo pacto sub Decio, sed sub Gallo & Volusiano coronatum esse martyrio: tamen quoniam in libro de Romanis Pontificibus, cui inditus est titulus Damasi, sub Decio & cum Decio inijsse pro fide certamen, ac sub ipso consummasse martyrium legitur; res est dilucidius demonstranda. Error inde a scriptoribus sumptus videtur; quod passim ferretur Cornelius in persecutione Decij martyrio insignitus: deceptus (quisquis fuerit) auctor ille, dum, quod in persecutione Decij factum esset, sub ipso Decio contigisse putauit; sicq. & quod sub Volusiano gestum esset, sub Decio actitatum, inconsulte correxit. Ceterum persecutionem hanc sub Decio semel coeptam, a Gallo & Volusiano denuo restitutam, non duas esse numeratas, sed vnam eandemq. ab auctore qui eam indixit, esse denominatam, iam satis superius dictum est. Sic igitur Cornelius Papa in persecutione Decij recte dicitur coronatus, perperam tamen ponitur viuente adhuc Decio subijsse martyrium.

LVI.
Cypri. epist. 58.
SVB GALLO ET
VOLVSIANO
CORNELII
MARTYRIVM.

Sed quamquam superius demonstrata id satis aperte testentur; ad omnem tamen prorius ea de re ambiguitatem tollendam, accedat testificatio Cypriani, qui scribens ad Lucium Papam^a, Cornelij successorem, hæc ait: Intelligimus, frater carissime, & tota cordis luce perspicimus diuinæ maiestatis salutaria & sancta consilia: vnde illic repentina persecutio exorta sit, inde contra Christi Ecclesiam, & Episcopum Cornelium beatum martyrem, vosq. omnes sæcularis potestas subito proruperit: vt ad confundendos hæreticos & retundendos, ostenderet Dominus quæ esset Ecclesiæ, & quis Episcopus vnus diuina ordinatione delectus.] Cum igitur dicat S. Cyprianus repentinam persecutionem exortam, & subito potestatem sæcularem in Ecclesiam esse grassatam, qua & Cornelius sit martyr effectus: nihil est quod de temporibus Decij hæc possint intelligi, quem statim post Cornelij electionem interemptum, redditamq. fuisse Ecclesiæ pacem, constat, multa quidem in pace Ecclesiæ eum cum Cornelio pertractasse,

A tractasse, citatæ superius complures eiusdem Cypriani epistolæ, necnon ipsius Cornelij, luce clarius commonstrant.

Quamobrem repentinam hanc excitatam persecutionem, qua Cornelius sublatus est, sub Gallo & Volusiano, qui eam (vt dictum est auctore Dionysio Alexandrino suorum temporum scriptore) post pacem Ecclesiæ redditam excitarunt, contigisse, necesse est affirmare. Huic adeo certæ & exploratæ in omnibus veritati, vt in re comperita, Eusebius^a tum in historia, tum in Chronico absque vlla dubitatione adstipulatur: cui consentit S. Hieronymus^b, qui ait S. Cornelium sub Gallo & Volusiano sedisse. Ijsdem quoque adeo manifestis rationibus reliqui omnes, quorum immensus est numerus, erroris redarguuntur, qui in eadem de tempore martyrij Cornelij Papæ sub Decio sententiam abierunt. Sic & illi pariter confutantur, qui sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus dixerunt S. Cornelium martyrio coronatum, vt Metaphrastes in Eugenia, & Ado Viennensis in Chronico, & Acta quædam passionis Cypriani mendola. Nam Dionysius^c Alexandrinus, qui hæc ob oculos habuit, plane testatur, sub Valeriano aliquandiu Ecclesiam quieuisse, ipsumq. de Christianis bene meritum fuisse. Quamobrem si ad Valeriani persecutionis tempora perducendum est Cornelij martyrium, ad quinquennium eum sedisse dicendum esset; quod quidem, plurimis refragantibus, nemo vel potuit cogitare.

LVII.
^a Euseb. lib. 7. c. 1. 2.
^b Hier. de Scrip-
torib. Ecclesiam
Cornel.

^c Apud Euseb.
lib. 7. cap. 9.

Cum igitur tot tantisq. vndique comparatis atque probatis de tempore sedis Cornelij testimonijs, & de martyrio eius sub ijsdem Gallo & Volusiano Imperatoribus consummato, cuncta (ni fallimur) certa sint atque perspicua in omnibus reddita: vt hoc anno potius quàm sequenti, decimaquarta Septembris (vt habent tabulæ Ecclesiasticæ, quibus natalis martyrij eius dies est perpetua memoria consecratus) eum existimemus martyrio insignitum; illud magnopere persuadet, quod cum æque exploratum reddatur ex ijs quæ dicturi sumus in Lucio, ipsum quoque Lucium sub Gallo & Volusiano esse passum; hoc anno Cornelium, qui eum præcessit, dicta die subijsse martyrium, opus est affirmare. Verum quod sedis Cornelij duos, alij tres vel circa annos ponant, cum re vera nec biennium explese constet; inde accidisse videtur, quod omnibus illis incompertum penitus fuerit magnum illud vacationis sedis Fabiani temporis interstitium: quod non nisi ex S. Cypriani citatis epistolis, ijsdemq. diligenter inspectis, assequi licet. quamobrem ignorato semel tempore quo ipse Cornelius sedere coepit, tempus quoque in sede expletum eos oportuit præterijisse. Quæ vero de Actis eius martyrij sint memoriæ commendata, & ab Adone^d in suo Martyrologio recitata, atque a nobis ex antiquis scriptis libris accepta, diligenter recognita & emendata, hic describere non prætermittimus, scripto in margine nomine Decij, quod in textum irrepperat; & Volusiani (vt par erat) in textum restitutum, cui (vt ex Cornelij litteris demonstratum est) vna cum Imperio a patre est persecutio demandata:

LVIII.
MENSIS ET DIES
MARTYRII COR-
NELII PAPAE.

^d Ado 24. Se-
ptembr.

Cum vero Cornelius vna cum presbyteris & diaconibus Romanæ Ecclesiæ Centumcellas missus exularet: Volusianus Augustus * audiens frequentem ad eum concursum, quodq. multi ad eum scriberent, & de beato Cypriano id faciente, qui tunc ad eum scripserat de Celerino lectore, qui multa tormenta passus erat, & alia de suscipiendo martyrio; iussit eum ad se Romam perducere. Exhibitusq. est ei noctu, & in Tellude, Præfecto quoque Urbis præsentate, auditus, & ab eo interrogatus est: Sic destinasti, vt nec deos consideres; nec præcepta Principum, nec maiorum, nec nostras minas timeas, vt contra Rempubicam litteras accipias & dirigas? Cornelius Episcopus respondit: Ego de corona Domini litteras accipi, non contra Rempubicam.] nominat coronam Domini, fidelem Christi plebem. Peculiare erat, per coronam intelligi populi multitudinem vallantem Episcopum. Nisi fortasse Cornelius, per coronam Domini, significare voluit coronam martyrij: cuius argumenti sunt litteræ, quas accepit a Cypriano, a nobis superius recitatae. Iratus Imperator eum a suo conspectu amoueri iussit, vtq. os eius plumbatis caderetur, & sacrificium Marti cogere offerre; & si facere reculasset, capite plecteretur. Sed illo repugnante hoc facere, lata est sententia vt duceretur.

LIX.
* al. Decius
Cæsar
ACTA PASSIO-
NIS CORNELII.

Tunc Cerealis, cuius cura Cornelius custodiebatur, rogauit beatum Papam, vt veniret in domum suam, atque visitaret vxorem suam, quæ annis quindecim * iacebat paralytica. (erat illi nomen Sallustia.) Ingressus est Cornelius in domum Cerealis cum duobus

LX.
* al. quinque

duobus presbyteris & vno clerico lectore. Dedit autem hanc orationem beatissimus A Papa, dicens: Domine Deus, creator omnium visibilium & inuisibilium, qui dignatus es ad nos peccatores venire, vt nos saluos faceres; tu erige allisam hanc famulam tuam, & dona ei misericordiam tuam, sicut caeco nato donasti lumen, ad cognoscendam gloriam tuam. Et tenens manum Sallustiae, erexit eam, dicens: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & sta supra pedes tuos. Quae protinus surrexit, clamans, & dicens: Vere Christus est Deus, & Dei Filius. Et dixit tunc Cornelio: Per Christum te coniuuro, baptiza me. Et currens impleuit vas aqua, & attulit ei. Viso tanto miraculo, milites quoque, qui erant cum Cereali, omnes se ad Cornelij Papae pedes posuerunt, timentes, atque petentes se quoque baptizari velle. Cornelius videns Dei manum in his omnibus, baptizauit eos, & obtulit pro eis sacrificium laudis: et sic participati sunt omnes corpore & sanguine Domini nostri Iesu Christi.

LXI. **MARTYRIUM CORNELII ET SOCIORVM.** Audiuit haec omnia Imperator, & mittens tenuit omnes qui erant ex domo Cerealis credentes, cum militibus baptizatis: qui simul cum beato Cornelio ducti sunt ad sacrificandum. Ducti sunt autem foras muros portae Appiae ad templum Martis, vt sacrificarent. Sed illi facere nolentes, atque expuentes in templum, decollati sunt vna cum beatissimo Papa numero viginti vnus, & cum eis Cerealis quoque cum vxore sua Sallustia, decimo octauo Kalendas Octobris. Eadem vero nocte venit beata Lucina cum clericis & familia sua, & rapuit corpora martyrum, & sepeliuit ea in agro suo, in crypta vbi est * coemeterium Callisti.] hucusque Acta passionis Cornelij & sociorum: quibus perpauca addidimus, quae amplius habet noster codex manuscriptus; quae Ado, aliud fortasse nactus exemplar, vel breuitate ea nimis contrahens, praetermisit.

Quod vero in Tellude, seu Tellure, Cornelius Papa ductus sit causam dicere: templum C erat in quo saepe Senatus cogi consuevit, vt apparet ex Cicerone a, Dione, & alijs. Sed & de templo Martis extra portam Capenam, Liuius b & alij meminerunt.

LXII. Quod vero Acta quaedam passionis Cypriani recensent Cornelij Papae martyrium sub Imperio Valeriani & Gallieni: agemus ea de re suo pluribus. Rursus vero quod exploratissimum sit, eadem die, etsi non eodem anno quo Cyprianus, S. Cornelium consummasse martyrium, nempe decima quarta die mensis Septembris: manifestum est errasse auctorem libri de Romanis Pontificibus, qui adscribitur Damaso, dum ad mensum Martium eius martyrium referre videtur illis verbis, quibus est prolata sententia: Quod si non fecerit, capite truncetur. Post hoc, id est, tertio Nonas Martij, antequam passus est, omnia bona Ecclesiae tradidit Stephano archidiacono. Hoc factum est. Qui cum adorare non vellet, decollatus est in loco supradicto.] ita ibi. Si igitur post latam sententiam capitis ea die Martij, illud actum cum Stephano, & nulla alia interposita mora, ductus est: plane eo saltem mense eum martyrio coronatum fuisse, auctor videtur significare voluisse: qui ex ijs, quae dicta sunt, manifesti mendacij redarguitur.

LXIII. Adnumerat S. Hieronymus eundem Cornelium inter scriptores Ecclesiasticos, dicens: Cornelius Romanae vrbs Episcopus, ad quem octo Cypriani extant epistolae, scripsit epistolam ad Flavianum (alij hunc dicunt Fabium) Antiochenae Ecclesiae Episcopum, de Synodo Romana, Italica, & Africana: et aliam de Nouatiano, & de his qui lapsi sunt: tertiam de gestis Synodi: quartam ad eundem Flavianum valde prolixam, & Nouatianae haereseos causas & anathema continentem. Rexit Ecclesiam annis duobus sub Gallo & Volusiano. Cui ob Christum martyrio coronato successit Lucius.] hucusque Hieronymus. Quod vero ordinatio nulla a Cornelio facta legatur; temporis, quo sedet, breuitatem arguit; cum vix aliquem alium sit reperire, qui absque ordinatione Pontificatum exegerit. Vacasse post obitum eius sedem dies triginta quinque, emendatiores codices habent.

LXIV. Successit in locum eius Lucius Romanus ex patre Porphyrio, vnus ex presbyteris confessoribus, quos diximus cum Cornelio exulasse; qui vna cum collegis post Cornelij necem Romam restitutus, & electus est Pontifex. Creato Lucio Romano Pontifice, mox vt id S. Cyprianus audiuit, ad eum congratulans scripsit epistolam, cuius ipse meminit c in posteriori ad eundem data, sed non extat. Apparet quoque ex eadem Cypriani ad eum scripta epistola, haud post multum temporis a creatione sua fuisse ipsum Lucium a persecutoribus relegatum. At quo modo in Urbem fuerit denuo restitutus,

HERALIS V-
XOR SANATVR
A S. CORNELIO.

LXI.
MARTYRIUM
CORNELII ET
SOCIORVM.

* al. iuxta

a Cicer. Philip. 2
Dio hist. Rom.
lib. 44. & 46.
b Liuius lib. 7.
Decad. 1.

LXIII.
SCRIPTA COR-
NELII PAPAE.

LXIV.
LVCIVS PAPA.

c Cypri. epist. 58.

A tutus, cum posteriorem ad eum Cyprianus dedit epistolam, dicemus anno sequenti. Mentio quoque habetur de Lucij exilio in libro de Romanis Pontificibus.

Quod autem spectat ad cetera in diuersis prouincijs sanctorum certamina: etsi ipsa LXV. martyrum Acta exciderint, & quae reperiuntur, Decianae persecutionis nomine obfingentur, quod vna eademq. (quod dictum est saepius) censeretur; illud tamen exploratum habetur, in hoc secundo certamine non tantum Fideles illos, qui tempore prioris pugnae sub Decio exantlati fortes extiterunt, victores apparuisse; sed & infirmos illos milites, qui in illo conflictu clypeum turpiter abiecerant (lapsos inquam illos, qui negando fidem perdiderant, hostibusq. manus ignominiose dederant, qui & praevia poenitentia in Ecclesiam recepti fuerant) redintegrato certamine, seipsis fortiores redditos, compendio vitae dispendio, nonnullis de hostibus superatis, gloriosas coronas promeruisse: illos vero, quibus nullum indictum certamen esset, doluisse, quod experiendi vires ex poenitentia in Ecclesia comparatas, intercepta esset occasio. Id quidem auctor a, qui post redditam Ecclesiae pacem in Nouatianum commentarium scripsit, testatur his verbis: Nulli enim nostrum dubium vel incertum est, fratres dilectissimi, illos qui prima acie, id est, Deciana persecutione, vulnerati fuerunt; hos postea, id est, secundo proelio, ita fortiter perseuerasse, vt, contemnes edicta saecularium Principum, hoc inuictum * haberent, quod & non metuerunt, exemplo boni pastoris, animam suam tradere, & sanguinem fundere, nec vllam insanientis tyranni sauitiam recusare.] haec ibi. Atque hic tandem rerum gestarum praesentis anni finis esto.

C IESV CHRISTI LVCII PAP. GALLI & VOLVSIANI IMPP.
A N N V S A N N V S A N N V S
256. 1. 3.

C Hristi anno ducentesimo quinquagesimo sexto, ponitur Maximi Consulatus, sed male cum collega Volusiano secundum: nam ex antiquis inscriptionibus corrigitur error, quibus secundus Volusiani Consulatus eum secundo Galli recensetur anno superiori, cum Tribunitia potestate pro annis Imperij, ex more, secundo aucta. Nec est quod tertius hic Volusiani Consulatus possit apponi; cum non nisi secundum gessisse, ex iisdem antiquis nummis appareat: nam vltimo anno eius Imperij, quo Tribunitia potestas quarta ponitur, secundi item Consulatus, quem biennio ante gesserat, repetita mentio habetur. Sed eiusmodi inscriptiones in fine huius anni, cum de quoto tempore, quoy regnarunt, agemus, a nobis ponentur. Porro loco Volusiani, restituendus est Valerianus, qui hoc anno primum suum Consulatum gessisse, ex antiquis nummorum inscriptionibus reperitur: qui item ex iisdem anno sequenti secundum gessisse Consulatum habetur. Quomodo autem, regnantibus adhuc Gallo & Volusiano, ipse pariter acclamatus est Imperator, dicemus inferius.

Hoc ipso anno, Lucius Papa confessor antea relegatus, ab exilio relaxatus, Romam reuertitur. Cur autem illi indultum sit, vt Romam, ex qua exulabat, rediret, haud facile est exploratu: quandoquidem persecutio adhuc instaret, in qua idem postea martyrium est consecutus. Porro de reditu eius nulla alia adestur causa in libro de Romanis Pontificibus, nisi quod diuino nutu id accidisse dicatur. Retertus Lucius cum esset in Urbem, mox tum Cyprianus, tum collega Episcopi Africani ei congratulantes, ad ipsum scripserunt epistolam haud diu post priores litteras ad illum datas: quam hic libuit recitare, quod multa habeat ad rerum atque temporum elucidationem maxime opportuna:

Cyprianus b cum collegis Lucio fratri salutem. Et nuper quidem tibi, frater carissime, gratulati sumus, cum te, honore geminato, in Ecclesiae suae administratione confessorum pariter & sacerdotem constituit diuina dignatio. Sed & nunc non minus tibi & comitibus tuis, atque vniuersae fraternitati gratulamur, quod cum eadem gloria & laudibus vestris reduces vos denuo ad nos fecerit benigna Domini & larga protectio: vt pascendo gregi pastor, & gubernandae nauis gubernator, & plebi regendae rector redderetur; & appareret relegationem vestram sic diuinitus esse dispositam, non vt Episcopus relegatus & pulsus Ecclesiae deceret, sed vt ad Ecclesiam maior rediret. Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrij dignitas, quia morte frustrata, de camino ignis

LXV.
DE MARTYRI-
BVS SVB VO-
LVSIANO.

a Apud Cypri-
lib. ad Nouat.
haeret.

* al. inuictum

I.

CONSULATUS
PRIMUM VAL-
RIANI.

II.
LVCIVS PAPA
ROMAM RE-
DIT.

III.
b Cypri. epist. 58.
CYPRIANI ET
ALIORVM EPI-
SCOPORVM AD
LVCIVM PA-
PAM LITTE-
RAR.

ignis incolumes exierunt: aut non consummatus Daniel extitit in suis laudibus; quia A
qui leonibus missus fuerat ad prædam, protectus a Domino, vixit ad gloriam. In con-
fessoribus Christi dilata martyria non meritum confessionis minuunt, sed magnalia
diuinæ protectionis ostendunt. Repræsentatum videmus in vobis, quod apud Regem
fortes atque illustres pueri prædicauerunt: ipsos quidem paratos esse ardere flammis,
ne dijs eius seruirent, aut imaginem, quam fecerat, adorarent: Deum tamen quem co-
lebant, quemq. & nos colimus, potentem esse vt eos de camino ignis eximeret, & de
Regis manibus ac poenis præsentibus liberaret. Quod inuenimus in confessionis ve-
stræ fide & in Domini circa vos protectione nunc gestum: vt, cum vos parati fueritis
& prompti omne subire supplicium, Dominus tamen vos poenæ subtraheret, & Eccle-
siæ reseruaret.

IV. Regredientibus vobis, abbreviata non est Episcopo confessionis suæ dignitas, sed B
magis creuit sacerdotalis auctoritas: vt altari Dei assistat Antistes, qui ad confessionis
arma sumenda, & facienda martyria, non verbis plebem, sed factis cohortetur, & im-
minente Antichristo paret ad proelium milites non solum sermonis & vocis incitamen-
to, sed fidei & virtutis exemplo. Intelligimus, frater carissime, & tota cordis nostri
luce perspicimus diuinæ maiestatis salutaria & sancta consilia, vnde illic repentina per-
secutio nuper exorta sit, inde contra Ecclesiam Christi & Episcopum Cornelium bea-
tum martyrem, vosq. omnes, sacularis potestas subito proruperit: vt ad confunden-
dos hæreticos & retundendos ostenderet Dominus, quæ esset Ecclesia: quis Episcopus
eius vnus, diuina ordinatione electus: qui cum Episcopo presbyteri sacerdotali hono-
re coniuncti: quis adunatus & verus Christi populus Dominici gregis charitate con-
nexus: qui essent, quos inimicus lacefferet: qui contra, quibus diabolus, vt suis, parce-
ret. Neque enim persequitur & impugnat Christi aduersarius nisi castra & milites Chri-
sti. Hæreticos prostratos semel & suos factos contemnit & præterit: eos quarit deijcere,
quos videt stare.

PERSERVITIO
VERVM OSTEN-
DIT SACERDO-
TEM.

V. Atque vtinam nunc facultas daretur, frater carissime, vt interesse illic vobis regre-
dientibus possemus, qui vos mutua charitate diligimus: vt aduentus vestri lætissimum
fructum præsentis cum ceteris ipsi quoque caperemus. Quæ illic exultatio omnium
fratrum? qui concursus atque complexus occurrentium singulorum? Vix oculis adhæ-
rentium potest satisfieri: vix vultus ipsi atque oculi plebis possunt videndo satiari. De
aduentus vestri gaudium cognoscere illic fraternitas coepit, qualis & quanta sit secutura,
Christo veniente, lætitia; cuius quia cito appropinquabit aduentus, imago iam qua-
dam præcessit in vobis: vt quo modo Ioannes præcursor eius & præuius veniens præ-
dicauit Christum venisse; sic nunc Episcopo confessore Domini & sacerdote redeunte,
appareat & Dominum iam redire. Vicarias vero pro nobis ego & collegæ & fraterni-
tas omnis has ad vos litteras mittimus, frater carissime; & repræsentantes vobis per
epistolam gaudium nostrum, fida obsequia charitatis exprōmimus: hic quoque in sa-
crificijs atque in orationibus nostris non cessantes Deo Patri & Christo filio eius Do-
mino nostro gratias agere, & orare pariter ac petere, vt qui perfectus est atque perfici-
ens, custodiat atque perficiat in vobis confessionis vestræ gloriosam coronam: qui &
ad hoc vos fortasse reuocauit, ne gloria esset occulta, si foris essent confessionis vestræ
consummata martyria. Nam victima, quæ fraternitati præbet exemplum virtutis & fi-
dei, præsentibus debet fratribus immolari. Optamus te, carissime, semper bene vale-
re.] hæc Cyprianus ac collegæ simulq. populus ad Lucium Papam, quem sequenti an-
no martyrio coronatum dicemus.

VI. Quod vero, duabus quas diximus exceptis, nulla sit mentio, Cyprianum ad Lu-
cium alias dedisse litteras; illud in causa fuisse credimus, quod peste exorta, atque per
totum Orbem grassente, interceptus fuisse videtur vsus scribendarum litterarum, ac
omnis quæ alias esse solet humana vitæ consuetudo: cum Ethnici^a quoque scriptores
& alij^b æque consentiant, luem immentam sub Gallo & Volusiano Orbem vexasse:
quam non ante persecutionem in Christianos ab illis instauratam, exortam fuisse, quod
nulla antehac eius mentio habeatur, existimamus. Ab Æthiopia eam originem sum-
psisse, in vniuersumq. prope Orbem progressam, vix intra decennium quieuisse^c tra-
diunt, de qua hæc Orosius^d: Exoritur vitio violati nominis Christiani: et vsque adeo
ad profligandas Ecclesias edicta Decij cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum
pestis

VI. PESTIS IM-
MANIS.

^a Euseb. in
Gallo & Vol.
^b Euseb. in
Chron.

^c Pomp. Lat. in
Gallo & Volu-
siano.
^d Oros. lib. 7.
c. 21.

A pestis extenditur: nulla fere prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ
non illa generali pestilentia correpta atque vastata sit.] hæc ipse. Eiusmodi clades, non-
nisi impietatem numine vlciscente, per angelos malos immitti solere, sed ad Euangelij
profectum a Deo permitti, plane demonstrat Gregorius Nyssenus^a, dum lucem Neocæ-
sareæ in Ponto exortâ, cum Gregorius Thaumaturgus illam suscepisset Ecclesiam admi-
nistrandam, & causam eius, atque progressum, simulq. modum describit his verbis:

^a Gregor. Nyss.
orat. in Gregor.
Thaumaturg.

Ceterum quod vniuersa natio repente a Græcica vanitate ad agnitionem veritatis
ducta est, admiretur quidem quicumque hoc scriptum leget. Nemo vero fidem de-
trahat, sed ad dispositionem atque consilium respiciat, quo tanta mutatio facta est eo-
rum qui a mendacio ad veritatem traducti sunt. Nam quod in primis sacerdotij eius
temporibus accidit, quod ad reliqua miracula scilicet finans oratio prætermisit, nunc repe-
titum atque resumptum exponam. Feriæ quædam publicæ & vniuersales erant in vrbem
dæmoni cuidam domestico, patrio quodam ritu ac more solemniter celebrari consuetæ:
ad quas vna cum vrbis celebrandis vniuersa propemodum gens ex tota ea regione
confluxerat: atque cori qui concurrerant, theatrum plenum erat; & eorum qui postre-
mi affluerant, multitudo subsellijs vndique superfundebatur: atque omnibus ad spe-
ctacula atque acromata orchestram intueri cupientibus, plena scena tumultus & tre-
pidationis, irrita præstigiatoribus mirabiliumq. spectaculorum artificibus ostentatio
erat; tumultu sese mutuo constipantium, non modo oblectationem musicæ impedi-
ente, sed ne circulatoribus quidem & præstigiatoribus suas artes ostentandi tempus con-
cedente. Tum vero communis ab omni multitudine erumpit vox, dæmonem, cuius
diem festum agebant, implorantium, & ab illo sibi laxitatem fieri petentium. Postea-
quam autem omnibus simul loquentibus, in altum vox tollebat, ac totius ciuitatis
velut vnus oris sermo esse videbatur, quo hæc preces dæmoni adhibebantur: erat au-
tem precatio (vt ipsa verba eius audiantur) Iupiter, fac nobis locum: audito sane Ma-
gnus ille vir sono nominatim inuocantium dæmonem, a quo laxitatem ciuitati fieri
petebant; quodam ex adstantibus ad eos misso, laxitatem ait ipsis mox datum iri ma-
iorem quam optarent.

VII.

PESTIS IN PON-
TO QVO MODO
EXORTA ET CV-
RATA.

Hac autem ab eo voce tamquam tristi quadã sententia prolata, pestilentia frequen-
tem illum serias agentium & ludos celebrantium conuentum excipit. Ac statim tripu-
dantium choris lamentatio miscebatur: adeo vt in luctus & calamitates eius volupta-
tes conuerterentur; cum pro plausibus & cantu tibiaram, aliæ super alias næniæ, can-
tusq. lugubres vrbem passim inuasissent. Cum enim semel morbus homines aggressus
esset, opinione citius propagabatur, atque serpebat ignis in modum domos depascens,
adeo vt ades quidem sacræ, quo spe sanationis atque remedij confugiebant, ijs qui mor-
bo peribant, repletæ; fontes vero, aquæductus, scaturiginesq. ac putei, eorum quos
atrocitate morbi sitis exurebat, referti essent; in quibus aqua morbi incendium restin-
guere non valebat; qui semel morbo correpti essent, perinde post aquam sumptam, at-
que antequam eam sumpsissent, affectis: multi item vltro transierunt ad sepulchra, eo
quod superstites sepeliendis mortuis non amplius sufficerent. Nec inopinato malum
homines inuadebat: sed si spectrum quoddam ad eas ades, quibus perniciës immine-
bat, accideret, ita certum exitium subsequeretur.

VIII.

DAEMON INVO-
CATVS INFERT
PESTEM.

Vt igitur causa morbi omnibus patefacta est, nempe quod dæmon ab ipsis inuoca-
tus male stultorum ac miserorum preces impleret; qui hanc, quæ morbum secuta es-
set, laxitatem in vrbe efficeret; Magno isti viro supplices fiunt, orantes, vt per eum
quem ipse Deum agnosceret ac prædicaret, cum solum re vera Deum esse & in om-
nes imperium habere confiterentur, mali impetum sisteret & inhiberet. Nam cum
spectrum illud ante futuram pestem alicui domui appareret, ac protinus desperationem
vitæ habitatoribus iniiceret; vna periclitantibus salutis ratio erat, si ades illas Magnus
Gregorius ingrederetur, ac per preces morbum, qui domum inuasisset, repelleret at-
que summoueret. Cum autem celeriter per eos, qui primi ea ratione seruati erant, ad
omnes fama permanisset; omnia quæ prius vanitate atque stultitia adducti curabant,
omittebantur oracula, sacrificia peculiaria, in delubris simulacrorum commemoratio;
omnibus magnum sacerdotem intuentibus, & vnoquoque cum ad se, totius familiæ
suæ seruandæ gratia, alliciente. Mercedem autem ab ijs qui seruabantur, salutem ani-
marum consequebatur.

IX.

PERCVSSI PESTE
GENTILES AD
GREGORIVM
CONFLVIVNT.

Cum

X. Cum ergo eiusmodi experimento pietas sacerdotis patefieret: non amplius differe- rendum censebant, quin mysterium approbarent, qui per opera virtutem fidei cogno- scerant: adeo illis omnibus sanitate morbus validior erat. qui enim in sanitate ad ap- probationem mysterij rationibus infirmi essent, corporali morbo ad fidem conualue- runt. Atque ita simulacrorum cultus errore deprehensus, omnes ad nomen Christi tra- ducebantur: pars virgine morbo ad veritatem quasi manu ducti: pars etiam fidem in Christum, quasi munimentum quo tuti essent, aduersum pestem obijcientes.] huc usque Nyssen de lue Pontica, atque eius curatione diuinitus facta. Totam insu- per Aegyptum his temporibus a peste vexatam fuisse, Eusebius tradit in Chronico. sed quo modo vehementior recruduerit, cum sub Gallieno Imperatore Aegyptij fame & bello, ciuiliq. discordia dirissima pressi sunt, & quae erga morbos fuerint officia Christianorum, ex Dionysij a Episcopi Alexandrini tunc scriptis litteris suo loco dice- mus inferius.

XI. De eadem quoque lue Africam infestante, deq. sancti Cypriani sedulo officio tunc erga Fideles impenso, haec Pontius b tradit: Erupit postmodum lues dira, & detesta- bilis morbi vastitas nimia, innumeros per diem populos a sua quemque sede abru- pto impetu rapiens; continuatas per ordinem domos vulgi trementis inuasit. Hor- rere omnes, fugere, vitare contagium, exponere suos impie, quasi cum illa peste mor- turi etiam mortem ipsam aliquis posset excludere. Iacebant interim tota ciuitate non tam corpora, sed cadauera plurimorum, & misericordiam in se transeuntium contemplatione fortis mutuae flagitabant. Nemo aspexit illud, praeterquam luca crudelia: nemo similis euentus recordatione trepidauit: nemo fecit alteri, quod sibi fieri voluit.

XII. Quid inter haec egerit Christi & Dei Pontifex, qui Pontifices mundi huius tanto plus pietate, quanto religionis veritate praecesserat, scelus est praeterire. Aggregatam primo in loco vno plebe de misericordiae bono instruit: docens diuinae lectionis exem- plis, quantum ad promerendum Deum profint officia pietatis. Tunc deinde subiun- git, non esse mirabile, si nostros tantum debito charitatis obsequio foueremus: eum perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel Ethnico fecerit: qui malum bo- no vincens, & diuinae clementiae instar exercens, inimicos quoque dilexerit: qui pro persequentium salute, sicuti Dominus monet & hortatur, orarit. Oriri facit Deus iugi- ter Solem suum, & pluuias subinde nutriendis seminibus impertit c, exhibens cuncta ista non suis tantum, sed etiam alienis. Et qui se Dei etiam filium esse profitetur, cur non exemplum Patris imitatur? Respondere nos decet natalibus nostris: et quos renatos d per Deum constat, degeneres esse non congruit; sed probari potius in sobole tradu- cem boni partus aemulatione bonitatis. Multa alia & quidem magna praetereo, quae temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari: de quibus hoc tantum dixisse satis est: Quod si illa Gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan sta- tim credidissent. Quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est?

XIII. Distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. Multi qui angustia paupertatis beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumpti- bus exhibebant, compensantes proprio labore mercedem diuitijs omnibus cariorum. Et quis non sub tanto doctore properaret inueniri in parte aliqua talis militiae, per quam placeret & Deo Patri, & iudici Christo, & tam bono interim sacerdoti? Fiebat itaque exuberantium operum largitate quod bonum est ad omnes, non ad solos do- mesticos fidei. Fiebat plus aliquid quam de Tobiae incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, & ignoscat iterum, & frequenter ignoscat: aut (vt verius dixerim) merito concedat, tametsi ante Christum plurimum licuit; plus aliquid licuisse post Christum, cuius temporibus plenitudo debetur: necatos ille a Rege & proiectos sui tantum generis colligebat.] hucusque Pontius de Cypriani & Christianoru officijs tum exhibitis. Quod vero subdit, His tam bonis & tam pijs actibus superuenit exilium] haud sic accipiendum est, vt hoc anno Cyprianus exulauerit: sed quod (vt demonstra- tum est) cum lues illa multis annis perdurauerit, his se officijs pie Cyprianus exercuit, quamdiu pestis illa in Africa vixit, quam postea secuta est persecutio in Ecclesiam a Valeriano commota.

XIV. Quod igitur ait Pontius, ea virgine mortalitate, ad haec toleranda, & ex officijs pie- tatis

GENTILES AD CHRISTVM CONVERSI.

DE PESTE AFRI- CAM VASTAN- TE. Pontius in Vi- ta Cypriani.

CYPRIANI OFFI- CIA TEMPORIS PESTIS.

6 Matth. 5.

QVID FIDELES TEMPORIS PE- STIS.

A tatis ad diuinam gratiam promerendam ipsum suos instituisse; eius plane argumenti il- la quoque oratio est, cuius est titulus, De Mortalitate: qua cum debiles ad tolerantiam exciter, & ad contemptum humanae vitae, amore caelestis; tum etiam angusti pectoris ho- mines, qui offenderentur, quod debitum Gentilium crudelitati supplicium Christianos quoque pertingeret, his alloquitur verbis: Mouet quosdam, quod sit nobis cum cete- ris mortalitas ista communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum cete- ris, quamdiu adhuc secundum legem primae natiuitatis manet caro ista communis?] & post aliqua: Quinimmo si qua conditione, qua lege crediderit Christianus, noscat & teneat; sciet, plus sibi, quam ceteris in hoc saeculo laborandum, cui magis sit cum diaboli impugnatione luctandum.] Sed quam dispar accideret vtrisque haec, quae eius- dem cladis videretur, Gentilibus ac Christianis collata aequa mensura, post multa de- clarat, sic dicens: Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur; hoc est, multi ex no- stris de saeculo liberantur. Mortalitas ista vt ludaeis & Gentilibus & Christi hostibus pe- stis est, ita Dei seruis salutaris excessus est.] & paulo inferius:

Improuidi & ingrati sumus, fratres dilectissimi, ad diuina beneficia: nec, quid nobis conferatur, agnoscimus. Excedunt ecce in pace tuae cum gloria sua virgines, venientis Antichristi minas & corruptelas & lupanaria non timentes: pueri periculum lubricae aetatis euadunt, ad continentiae atque innocentiae praemium feliciter perueniunt: tormen- ta iam non timet delicata matrona, metum persecutionis, & manus cruciatuq. carnifi- cis, moriendi celeritate lucrata. Pauore mortalitatis & teporis accenduntur tepidi, con- stringuntur remissi, excitantur ignaui, desertores compelluntur vt redeant, Gentiles co- guntur vt credant.] annumerat & alia multa quae ex ea peste Christianis in compen- dium cederent. ac subdit: Sed fortasse aliquis opponat, & dicat: Hoc me ergo in praesenti mortalitate contristat, quod qui paratus ad confessionem fueram, & ad toleran- tiam passionis toto me corde & plena virtute deuoueram, martyrio meo prius, dum morte praenior. Primo in loco, non est in tua potestate, sed in Dei dignatione marty- rium: nec potes te dicere perdidisse quod nescis an merearis accipere.] haec ipse.

Quid tunc vero homini luem formidanti fuerit diuinitus exprobratum, inferius tradit, sic dicens: Denique vt manifestius diuinae prouidentiae iudicia clarescerent, quod Dominus praescius futurorum suis consulat ad veram salutem: cum quidam de colle- gis & confacerdotibus nostris iam infirmitate defessus, & de appropinquante morte sollicitus, commeatum sibi precareretur: astitit deprecanti & iam pene morienti iuue- nis honore & maiestate venerabilis, statura excelsus, & clarus aspectu, & quem affi- dentem sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri: nisi quod talem videre iam poterat de saeculo recessurus. At ille non sine quadam animi & vocis indi- gnatione infremuit, & dixit: Pati timetis: exire non vultis: quid faciam vobis? In- crepantis vox & monentis est: qui de persecutione sollicitus, de accersitione securis, non consentit ad praesens desiderium, sed consulit in futurum.

Audiuit frater noster collega moriturus, quod ceteris diceret: nam qui moriturus audiuit, ad hoc audiuit vt diceret: audiuit non sibi ille, sed nobis. Nam quid disceret iam recessurus? didicit immo nobis remanentibus: vt dum sacerdotem Dei, qui come- meatum petebat, increpitum esse comperimus, quid cunctis expediat, agnosceremus. Nobis quoque ipsis minimis & extremis quoties reuelatum est, quam frequenter atque manifeste de Dei dignatione praecceptum est, vt constanter, assidue, & publice praedica- rem, fratres nostros non esse lugendos accersitione Dominica de saeculo liberatos, cum sciamus non eos amitti, sed praemitti: recedentes praecedere, vt proficiscentes, vt nauigan- tes solent: desiderari eos debere, non plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes, quan- do illi ibi indumenta alba iam sumpserint: occasionem dandam non esse Gentilibus, vt nos merito ac iure reprehendant; quod, quos viuere apud Deum dicimus, vt ex- tinctos & perditos lugeamus.] haec & alia id genus multa Cyprianus.

Sed non puto ex eo tantum illos reprehensione dignos habitos, quod in funere ni- gris se induerent vestimentis, qui communi vitae vsu atrati solerent incedere: sed potius quod instar Gentilium eius coloris & ad luctum compositis vestibus vterentur. Nam & cum Gentilium viri nigris, feminae vero albis amicti essent in funere indumentis (vt Herodianus a, & ante eum Plutarchus b affirmant) nullo modo potuissent de colore vitare calumniam. Ceterum complura exempla legimus, Christianos in communi-

S. CYPRIANI LI- BER DE MORTA- LITATE.

XV. PESTIS PROP- CYA MVLTIS.

XVI. DIVINA VISTO OSTENSA MO- RIENTI.

XVII. NON LVGENDI FIDELES.

XVIII. COLOR NIGER VSV RECIPITVS A CHRISTIANIS. a Herod. lib. 4. b Plutar. quest. Rom. 26.

rem atque frequentiore vsum recepisse colorem nigrum, ea nimirum ex causa, quod A modestior ac decentior videretur, dignusq. ab illo sumi, qui a moribus vulgi discretus, altiore affectaretur philosophiam. Nam & in Actis sanctorum martyrum Indes & Domnae haec leguntur^a: Aderant quidem impij candidis & magnificis vestibus celebrantes festum sui interitus: solus autem Indes atris indutus vestibus.] Rursus etiam in Actis sanctorum martyrum Galacionis & Epistemes^b, qui in Syria passi sunt, de Hono- nrofrio legitur, quod, ne detegeretur Christianus, alba induit vestimenta. Et sanctus Asterius de S. Euphemia Chalcedonensi nobilissima martyre^c, Adstabat, inquit, vir- go pulla veste & pallio philosophiam profitente.]

^a Apud Me- phraitem 28. Decemb. ^b Apud eundem 3. Nouemb. ^c Concil. Nicen. a. Ait. 4.

XIX.

Veru non videtur fuisse hac in re omnium Ecclesiarum vna atque eadem obseruan- tia. Nam Clemens Alexandrinus, Christianus paedagogus^d, qui Aegypti optimis mo- ribus imbuere curauit Ecclesiam, magnopere suadet vt Fideles candidis vestimentis vtantur: cuius quidem institutione Christianos in Aegypto candidis vfos esse vestibus existimamus. Hinc illud accidit, cum S. Antonius martyrij subeundi immenso ardens desiderio, vt cognosceretur esse Christianus, alba induit indumenta. de quo Atha- nadius^e: Candente praecinctus veste procedente iudicem suo prouocabat aspectu, flagrans cupiditate martyrij.] Ceterum omnes vbique Christianos baptismi tempore candidis amiciri solitos vestimentis, cum innumera Patrum testimonia de his suppe- tunt, tum etiam Rituales antiqui libri apertissime docent.

EGYPTII FIDE- LES CANDIDA- TI. ^d Clem. Alex. Paedag. lib. 2. ^e Athanas. in Vita S. Antonij.

XX.

Reliquo autem tempore communiter nigris consueuiffe vti indumentis, dum de Sy- finio Nouatiano Episcopo Sozomenus scribit, demonstrat his verbis^f: Rursum quod assidue vtebatur veste candida, ex Catholicis quispiam ipsum disterio perstrinxerat. Ad quem ille: Tu, inquit, dicito vbi praecceptum sit atram vestem indui oportere? Eo haec sitante, subiiciens, Tu quidem, inquit, istud ostendere non poteris: Mihi vero Salomon ille sapientissimus praeccepit, inquit, inquit: Sint vestimenta tua semper candida.] haec Sozo- menus, & ipse Nouatianus homo, Nouatiano fauens. Sed quod Asterius ait de Euphe- mia virgine pullo induta pallio, exultius vitae genus eo indumento significatum esse; id ipsum quoque Romae vfu receptum, Afellae exemplo testatur S. Hieronymus^g, di- cens: Tunicam fusciorē, quam a matre impetrare non poterat, induta, pio negotiatio- nis auspicio, se repente Domino consecrauit.] Sic igitur quod nigri coloris indumentū, tessera quaedam Christianae philosophiae esse videretur; non puto colorem tantum, sed luctuosae vestis genus in illis reprehensum: nisi dicamus instar Aegyptiorum veste alba Christianos Afros solitos amiciri; ob idq. datum illis crimini, quod in funere nigram acciperent. Sed iam coeptam de peste prosequamur orationem.

^f Sozom. lib. 8. cap. 1. NOVATIANI CANDIDATI. ^g Hier. epist. 15.

XXI.

Grassabantur vna cum peste fames pariter (vt ex Dionysio vidimus) atque bella: nam Persarum motus recrudescabant, iamq. Armeniam occupabant, Tyridate Rege fuga elapso, cuius filij ad hostes transferant. Scythae prioribus victorijs audaciores facti, iam Macedoniam, Thessaliam, & Graeciam incurfabant: aliaeq. nationes barbarae sese in Ro- manum Imperium infuderant. Recenset haec Zonaras^h, dum res prosequitur Galli & Volusiani. Cum vero tot acerbissimis cladibus Romanum affligeretur Imperium, ijs potissimum temporibus, quibus eius Imperatores publicis edictis deorum cultum ma- gis magisq. instaurare, qui iam propemodum frequentia Christianorum praeterlapsus erat, & restituere conabantur, imperatisq. omnibus sacrificijs, & vel ijs, vel eorum san- guine, qui non facerent, deos placare studebant: tantum abest vt Gentiles facti sint pru- dentiores, explorata malorum causa, fuerintq. his erudiri; vt potius Christianis acer- bius insultarent; ipsosq. quod deos contemnerent, malorum omnium esse causam, solito more iactarent, ac procacius exprobrarent.

PESTIS, FAMES, AC BELLA. ^h Zonar. tom. 2. in Volusiano.

XXII.

Cum vero haec in Christianos per Demetrianum in Africa his diebus Proconsulem, atque alios Ethnicos, in dies magis magisq. ipsorum omnium ore diffamarentur: S. Cyprianusⁱ haud diutius ferenda censuit: qui eo argumento ad eundem apologe- ticam & inuectiuam pariter scripsit orationem: in cuius exordio vir licet studio mo- destissimus, & natura placidissimus, tamen diuinæ religionis ardore succensus, sa- cerdotali vigore pollens, haec prima celsiori animo intorquet in hostem insultantem fortissima verborum iacula: Oblatrantem te, & aduersus Deum, qui vnus & ve- rus est, ore sacrilego & verbis impijs obstrepentem, frequenter Demetriae contem- pseram: verecundius ac melius existimans, errantis imperitiam silentio spernere, quam

ⁱ Cyprian. ad Demetrian. QUIDS. CYPRIANVS IN DEMETRIANVM PRO- CONSULEM.

A quam loquendo demeritis insaniam prouocare.] ac post aliqua: Sed enim cum dicas, plurimos conqueri, quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames sauiant, quodq. imbres & pluiuas serena longa suspendant, nobis imputari: tacere ultra non oportet: ne iam non verecundiae, sed diffidentiae esse incipiat, quod tacemus; & dum crimina- tiones falsas contemnimus refutare, videamur crimen agnoscere. Respondeo igitur & tibi Demetriae pariter & ceteris, quos tu forsitan concitasti, & aduersum nos odia tuis maledicis vocibus seminando, comites tibi plures radicis atque originis tuae pullula- tione fecisti: quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem: nam qui ad malum motus est fallente mendacio, multo magis ad bonum mouebitur veritate cogente. Di- xisti per nos fieri, & quod nobis debeant imputari omnia ista, quibus nunc mundus quatitur & vrgetur: quod dii vestri a nobis non colantur, &c.]

B Hanc autem calumniam cum pluribus diluit, tum etiam in ipsum ac reliquos im- pios cladium omnium culpam iure reijcit, cum ait: Imperiosus, & nimius seruitutis exactor flagellas, verberas; fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis & crucias, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas in homines do- minatum? Merito ergo incurstantibus plagis non desunt Dei flagella, nec verbera.] & post multa quae de immanibus eorum sceleribus prolocutus est, ad ipsum sic oratio- nem conuertit: Satis non est, quod ipse tu Deum non colis: adhuc insuper, eos qui colunt, sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis, nec coli omnino permittis: et cum ceteri, qui non tantū ista inepta idola, & manu hominis facta simulacra, sed & por- tenta quaedam, & monstra venerantur, tibi placeant, solus displicet Dei cultor. Fumant vbique in templis vestris hostiarum busta, & rogi pecorum: & Dei altaria vel nulla sunt, vel occulta. Crocodili, & cynocephali, & lapides, & serpentes a vobis coluntur: & Deus solus in terris aut non colitur, aut non est impune quod colitur. Innoxios, iustos, Deo caros domo priuas, patrimonio spoliis, catenis premis, carcere includis, bestijs, gladio, ignibus punis. Nec saltem contentus es dolorum nostrorum compendio, & simplici ac veloci breuitate poenarum: admoues laniandis corporibus lon- ga tormenta: multiplicas lacerandis visceribus numerosa supplicia: nec feritas atque immanitas tua vtitatis potest contenta esse tormentis; excogitat nouas poenas inge- niosa crudelitas. Quae haec est insatiabilis carnificinae rabies? quae inexplebilis libido sauitiae?]

XXIII. CYPRIANI LI- BERTAS IN DE- CENDO.

His plane Cyprianus demonstrat, haec a se scripta, persecutione sauiente, quae nec ad- ueniente peste, penitus remissa fuisse videtur. nam & de facinoribus, quae grassante pe- ste Gentiles admitterent, spretis legibus, iureq. naturali conuulso, his verbis ante me- minerat: Pestem & lucem criminariis, cum peste ipsa & lue vel detecta sint, vel aucta cri- mina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia, & defunctis auaritia in- hiat ac rapina: ijdem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarij, fugientes morientium funera, & appetentes spolia mortuorum: vt appareat, in aegritudine sua miseros ad hoc forsitan derelictos esse, ne possint, cum curantur, euadere.]

XXIV. QVAE GENTI- LES TRIMORRE PESTIS.

Ac rursus de eius iniustitia & immanitate in quaestionibus exhiberi solitis, haec ad- dit: Quin potius elige tibi alterum de duobus. Christianum esse, aut est crimen, aut non est. Si crimen est, quid non interficis confitentem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem? Torqueri enim debui, si negarem. si poenam tuam metuens, id quod prius fueram, & quod deos tuos non colueram, mendacio fallente celarem; tunc tor- quendus fuisset; tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus; sicut in ceteris quaestionibus torquentur rei, qui se negant crimine quo accusantur, teneri; vt facino- ris veritas, quae indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc vero eum sponte confitear & clamem, & crebris ac repetitis identidem vocibus Christia- num me esse contestor; quid tormenta admoues confitenti, & deos tuos non in ab- ditis & secretis locis; sed palam, sed publice, sed in foro ipso, magistratibus & Praesi- dibus audientibus, destruenti? vt, etsi parum fuerat quod in me criminabaris, creuerit quod & odisse & punire plus debeas; quod dum me Christianum celebri loco, & populo circumstante pronuncio, & vos & deos vestros clara & publica praedicatione confundo. Quid te ad infirmitatem corporis vertis? quid cum terrenae carnis im- becillitate contendis? Cum animi vigore congregere, virtutem mentis infringe, si- dem destrues; disceptatione; si potes, vince, vince ratione. Vel, si quid dijs tuis numi- nis &

XXV. S. CYPRIANI DE- LEMMA.

nis & potestatis est, ipsi in vltionem suam surgant, ipsi se sua maiestate defendant: aut A
quid præstare colentibus possunt, qui se de non colentibus vindicare non possunt? hęc
& alia Cyprianus, eodem plane argumento, quo & Tertullianus in Apologetico in
Pontifices inuehitur.

XXVI.
EXORCISMIS
CHRISTIANO-
RVM DÆMO-
NIBUS TORQUERI.

Exprobrans deinde pluribus imbecillitatem ipsorum deorum, ad experimentum
Demetrianum prouocans, hęc inuictō robore animi impropert, dicens: Pudeat te
eos colere, quos ipse defendis: pudeat tutelam de ijs sperare, quos tu ipse tueris. O si
audire eos velles, & videre quando a nobis adiurantur, & torquentur spiritalibus fla-
gris, & verberum tormentis de obfessis corporibus eijciuntur: quando eiulantes & ge-
mentes voce humana, & potestate diuina flagella & verbera sentientes, venturum iu-
diciū confitentur. Veni, & cognosce vera esse quæ dicimus. Et quia sic deos colere
te dicis; vel ipsis, quos colis, crede: aut & si volueris & tibi credere; de te ipso loquetur, B
audiente te, qui nunc tuum pectus obfedit, qui nunc mentem tuam ignorantia nocte
cæcauit: videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas: timeri ab eis, quos tu adoras: videbis
sub manu nostra stare vinctos, & tremere captiuos, quos tu suscipis & veneraris vt do-
minos. Certe vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris: quando conspexeris & au-
dieris deos tuos, quid sint, interrogatione nostra statim prodere, & præsentibus licet vo-
bis, præstigias illas & fallacias suas non posse celare.] hęc magnis spiritibus Cyprianus,
simulq. ingenti fiducia, probe sciens Ethnicum hominem a dæmone possideri, qui,
Christi auditō nomine, quis sit, fateri (licet ipso obfesso aduersante) cogatur.

XXVII.
DEI VINDICTA
IN PERSECUTO-
RES SEMPER IN
PROMPTV.

Quoddemum numquam Deus inultam Christianitatem tormentis expositam reli-
querit; eadem libertate, qua cetera, demonstrans, hęc ait: Lædere seruos Dei & Chri-
sti persecutionibus tuis desine, quos læsos vltio diuina defendit. Inde est enim quod C
nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se aduersus iniustam violentiam
vestram, quamuis nimius & copiosus noster sit populus, vlciscitur. Patientes facit de
secutura vltione securitas: innocentes nocentibus cedunt: infontes poenis & cruciatibus
acquiescunt: certi & fidentes quod inultum non remaneat quodcumque perpetimur:
quantoq. maior fuerit persecutionis iniuria, tanto & iustior fiat & grauior pro persecu-
tione vindicta. Nec vquam impiorum scelere in nostrum nomen exurgitur; vt non
statim diuinitus vindicta comitetur. Vt memorias taceamus antiquas, & vltiones pro
cultoribus Dei sæpe repetitas, nullo vocis præconio reuoluamus; documentum recen-
tis rei satis est, quod sic celeriter, quodq. in tanta celeritate sic granditer nuper secu-
ra defensio est, ruinis Regum, iacturis opum, dispendio militum, diminutione castro-
rum. Nec hoc casu accidisse aliquis existimet, aut fuisse fortuitum putet; cum iamprid
dem Scriptura diuina posuerit, & dixerit: Mihi a vindictam; ego retribuam.] hęc Cy-
prianus, plane intelligens de nece Deciorum patris & filij Imperatorum, quando (vt
dictum est) tam ingens clades pessumdedit Romanum Imperium; non autem de occi-
sione Galli & Volusiani Augustorum, quorum obitu (vt demonstrabimus) pariter
persecutio extincta est.

a Dent. 32.

XXVIII.
DIVERSA GAV-
SA GENTILIVM
ET FIDELIVM
IN PATIENDO.

Sed cum eiusmodi inflicta diuinitus plagæ in vltionem effusi sanguinis Christiani a
Cypriano dicerentur; iisdemq. æque Christiani affligi viderentur, ac proinde non pro
eis vlciscendis, quæ eos quoque pertingerent, dici possent immiffæ: ad hęc Cyprianus
respondens, satisfacit his verbis: Nec ideo quis putet Christianos ijs quæ accidunt
non vindicari, quod & ipsi videantur accidentium incurfatione perfringi: poenam de
aduersis mundi ille sentit, cui lætitia & gloria omnis in mundo est: ille mæret & de-
flet, si sibi malefuit in sæculo, cui bene non potest esse post sæculum; cuius viuendi fru-
ctus omnis hic capitur; cuius omne solatium hic finitur; cuius caduca & breuis vita hic
aliquam dulcedinem computat & voluptatem: quando istinc excesserit, poena iam so-
la superest ad dolorem. Ceterum nullus ijs dolor est de incurfatione malorum præsen-
tium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique nec consternamur aduersis, nec
frangimur, nec dolemus, neque in vlla aut rerum clade, aut corporum valetudine mus-
sitamus; spiritu magis quàm carne viuentes, firmitate animi infirmitatem corporis vin-
cimus. Per ipsa quæ vos cruciant & fatigant, probari & corroborari nos scimus & fidi-
mus. Putatis nos aduersa vobiscum æqualiter perpeti, cum eadem aduersa videatis a
nobis & vobis non æqualiter sustineri?

XXIX.

Apud vos impatientia clamosa semper & querula est: apud nos fortis & religio-
sa patien-

A sa patientia quæta semper, & semper in Deum grata est: nec quisquam istinc lætum
aut prosperum sibi vendicat; sed miris & lenis, & contra omnes fluctuantis mundi tur-
bines stabilis, diuina pollicitationis tempus expectat.] & paulo post: Non ergo idcir-
co compares vobis & æquales sumus, quia in isto adhuc mundo & carne hac constituti,
mundi & carnis incommoda vobiscum pariter incurrimus. nam cum in sensu doloris sit
omne quod punit; manifestum est, eum non esse participem poenæ tuæ, quem tecum vi-
deas non dolere. Viget apud nos spei robur, & firmitas fidei, & inter ipsas labentis sæ-
culi ruinas erecta mens est, & immobilis virtus, & numquam non læta patientia, &
de Deo suo semper anima secura.] hęc & alia multa Cyprianus aduersus Demetria-
num inculcat, dignam plane tanto sacerdote aduersus Gentiles pro Christianis scri-
ptam defensionem.

QVAT PATIEN-
TES MALA RO-
BORENT CHRI-
STIANOS.

B Lactantius a autem aliquid amplius in ea desiderasse se dicit: nimirum vt alijs argu-
mentis, quàm ex Scriptura petitis, cui ille non crederet, vsus esset; cumq. rudem com-
munioribus rationibus informasset, & faciliioribus principijs instituisset. Verum (vt
apparet) non eius generis ea fuit oratio, nec Cyprianus illud habuit in consilio, vt De-
metrianum vel alios Gentiles ad Christianam fidem capeffendam ea præcipue instruc-
ret, sed vt ab eis in Christianos obiectas calumnias confutaret. At nec in eo opere eam
visus est suscepisse prouinciam, vt omnia a Gentilibus obijci solita, oratione illa refel-
leret; sed tantum quæ ingruentis pestis, famis, & belli occasione in Christianos a Gen-
tilibus iactabantur: vtiturq. ad ea redarguenda cum ex ratione petitis argumentis, tum
diuinis Scripturis ratione quoque nitentibus, atque propheticæ aliquid pronunciantibus,
ac proinde ad persuadendum valde accommodatis, cum demonstrat iam impletū,
quod fuerat ante prædictum. Nisi enim prophetia vndecumque petita, magnam vim ex
diuino numine coparatam, ad persuadendum habere, ab ipsis quoque Gentilibus nosce-
rentur; nequaquam (quod dictum est superius) proscriptæ fuissent Imperatorum edictis.

XXX.
a Lactan. lib. 5.
cap. 4.
CYPRIANI DE-
FENSIO DE SCRIP-
TO LIBELLO.

Hoc eodem anno, qui sedis Cypriani sextus adnumeratur, rursus ipse a schismaticis
pressuram patitur, nouis calumnijs eum insectantibus: quas vnus ex illis, nomine Flo-
rentius Pupianus, scriptis ad eum litteris, consarcinavit; magnoq. fastu, perinde ac
si iudex illius esset, vt se illis purgaret, admonuit. Ad quem S. Cyprianus b rescribens
(vt par erat) ironia semper elusit; & sui erroris, quo se emendaret, prudenter admo-
nuit. Sed quod ad tempus spectat, quo hæc acciderunt, insinuandum: ea ad ipsum scri-
pta pertinent, quibus ait c: Quis enim hic est superbiæ tumor, quæ arrogantia animi,
quæ mentis inflatio, ad cognitionem tuam præpositos & sacerdotes vocare: ac nisi
D apud te purgati fuerimus, & sententia tua absoluti, ecce iam sex annis nec fraternitas
habuerit Episcopum, nec plebs præpositum, nec grex pastorem, nec Ecclesia guberna-
torem, nec Christus Antistitem, nec Deus sacerdotem? Subueniat Pupianus, & senten-
tiam dicat, & iudicium Dei & Christi in acceptum referat; ne tantus Fidelium nume-
rus, qui sub nobis accersitus est, sine spe salutis & pacis exisse videatur; ne nouus cre-
dentium populus nullam per nos consecutus esse baptismi & Spiritus sancti gratiam
iudicetur; ne tot lapsis & poenitentibus pax data, & communicatio nostra examinatio-
ne concessa, iudicij tui auctoritate soluatur. Annue aliquando, & dignare pronuncia-
re de nobis, & Episcopatum nostrum cognitionis tuæ auctoritate firmare; vt Deus &
Christus eius agere tibi gratias possint, quod per te sit Antistes & rector altari-
corum pariter & plebi restitutus.] his & alijs sane perquam lepidis ironijs superbiæ mentis tu-
morem procacissimi hominis grauissime deprimit.

XXXI.
CYPRIANVS
QVO MODO
AGAT CVM
SCHISMATI-
CIS.
b Cypri. epist. 69.
c Cypri. epist. 69.

At rursus inferius: Quare Ecclesiæ denique vniuersæ per totum mundum nobis-
cum vnitatis vinculo copulata? nisi si omnes isti communicantes mecum, secundum
quod scripsisti, polluto nostro ore polluti sunt, & spem vitæ æternæ communicationis
nostræ contagione perdiderunt; Pupianus solus integer, inuiolatus, sanctus, pudicus,
qui nobis miscere se noluit, in Paradiso & in regno cælorum solus habitauit. Scri-
psisti quoque, quod Ecclesia nunc propter me portionem sui in disperso habeat: quan-
do omnis Ecclesiæ populus & collectus sit, & adunatus, & indiuidua concordia si-
bi iunctus; soli illi foris remanserint, qui, etsi intus essent, eijciendi fuerant.] Sed &
eius retundit audaciam, dum superius ait: Inde enim schismata & hæreses oborta sunt
& oriuntur, dum Episcopus, qui vnus est & Ecclesiæ præest, superba quorundam præ-
sumptione contemnitur; & homo dignatione Dei honoratus, indignus hominibus

XXXII.
SCHISMATVM
ET HABRVSVM
CAVSA.

iudicatur.] & post multa: Loquitur (inquit) illic Petrus, super quem ædificata fuerat A Ecclesia, Ecclesiæ nomine docens & ostendens, quia etsi contumax & superba obaudi- re nolentium multitudo discedat, Ecclesia tamen a Christo non recedit: & illi sunt Ec- clesia, plebs sacerdoti adunata, & pastori suo grex adhærens. Vnde scire debes, Episco- pum in Ecclesia esse, & Ecclesiam in Episcopo; & sic qui cum Episcopo non sit, in Ec- clesia non esse: & frustra sibi blandiri eos qui pacem cum Dei sacerdotibus non habentes obrepunt, & latenter apud quosdam communicare se credunt.]

XXIII. SINE SATISPA- CTIONE NEMI- NEM RECIPI.

Quid demum ipse agere debeat, vt in Ecclesiasticam communionem, a qua abhor- reret, recipi mereretur, sic docet: Quamobrem, frater, si maiestatem Dei, qui sacerdo- tes ordinat, cogitaueris; si Christum, qui arbitrio & nutu ac præsentia sua & Præposi- tos ipsos, & Ecclesiam cum Præpositis gubernat, aliquando respexeris; si de innocen- tia sacerdotum non humano odio, sed diuino iudicio credideris; si temeritatis & super- biæ atque insolentiæ tuæ agere vel sero poenitentiam coeperis; si Deo & Christo eius, quibus seruiuo, & quibus puro atque immaculato ore sacrificia & in persecutione pari- ter & in pace indefinenter offero, plenissime satisfeceris: communicationis tuæ poterimus habere rationem; manente tamen apud nos diuinæ censuræ respectu & metu, vt prius Dominum meum consulam, an tibi pacem dari, & te ad communicationem Ec- clesiæ suæ admitti, sua ostensione & admonitione permittat.] hæc ipse.

XXIV. VINDICAT DEVS SACERDOTES SVOS.

Sane quidem sic comparati erant sanctissimi Præsules, vt in omnibus Deum consule- rent; & quid agere deberent, ab eodem æque responsum acciperent. nam subdit: Me- mini enim quid iam mihi sit ostensum, immo quid seruo obsequenti & timenti de Domi- nica & diuina auctoritate præceptum: qui inter cetera quæ ostendere & reuelare digna- tus est, & hoc addidit: ITAQVE QVI CHRISTO NON CREDIT SACERDOTE M VINDICANTI. Quamquam sciam somnia ridicula & visiones ineptas quibusdam videri; sed vtique illis, qui malunt contra sacerdotes credere, quam sacerdoti.] hæc & alia Cyprianus; qui denique hac periodo claudit epistolâ: Habes tu litteras meas, & ego tuas. In die iudicij ante tribunal Christi vtræque recitabuntur.] Videas igitur ex his sanctissimū Præ- sulem eodē tempore Cypriano persecutione, peste, & schismaticorum calumnijs exa- gitatū aduersa omnia inuictō animi robore superantem. Sed iam cetera prosequamur.

XXV. GALLVS ET VO- LVSIANVS OC- CISI.

a Auzel. Vid. in Gallo. b Eutrop. lib. 9. c Oros. lib. 7. d Euseb. lib. 7. e Epiphaz. lib. de mens. & pon- derib.

Quod ad Demetrianum Proconsulem scribens, fuerat contestatus, numquam inul- tum fuisse Deum Christianum sanguinem, re ipsa impletum est, occisis ipsis Impera- toribus Gallo atque Volusiano. De quorum necis tempore quod diuersæ reperiantur scriptæ sententiæ, hic paulo accuratius, ad rectam chronologiam statuendam, agen- dum est. Aurelius Victor^a hos imperasse biennium tradit: Eutropius^b vero dictum tempus non explese testatur: id ipsum Orosius^c: & Eusebius in Chronico tribuit eis- dem annos duos, & menses quatuor; in historia^d autem vix biennio integro imperas- se affirmat. Consentit^e Epiphanius cum Eusebio in eo, quod in Chronico dicit de an- nis duobus & mensibus quatuor; pariter & Cassiodorus in Chronico. Quod vero ho- rum tempora obscura, scriptorum antiquorum res ab eis gestas fusiis tractantium ino- pia, remanserint; ea ratione in eam visi sunt de biennij tempore sententiam conspirasse, quod duo tantum reperiantur ab ijs administrati Consulatus. Sed ex iteratis Consula- tibus numerare annos Imperatorum, quàm sit fallax, nemo non videt. Quamobrem alia longe certior ac exploratior de horum Imperij annis ratio est ineunda, eademq. ex antiquioribus inscriptionibus comparata. Qui enim diligenti studio nummorum anti- quorum, aliorumq. veterum monumentorum collegerunt inscriptiones, plane habent vnde certa de Imperij Galli & Volusiani annis possit haberi cognitio. Nam, vt de Gal- lo primum agamus, a secundo eius Consulatu eiusmodi inscriptione numismata nota habentur.

XXVI. DE ANNIS IM- PERII GALLI ET VOLVSIANI NV MISMATA.

2. IMP. CAES. C. VIB. TREBONIANVS GALLVS. P. M. TR. P. II. COS. II. P. P.] & Græce item: ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒΙΟΣ ΤΡΕΒΩΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Β. hic est secundus eius Imperij annus, cum secundum gessit Consulatum. Tertius vero sic exprimitur: 3. IMP. C. C. VIB. GALLVS P. F. AVG. P. M. TR. P. III. C. II. P. P.] qui au- tem Græce est inscriptus, sic habet:

A T T.

A ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΤΡΕΒΩΝΙΑΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Γ. hic igitur est tertius annus eius Imperij. Sequitur & quartus, qui iisdem litteris con- signatur:

4. IMP. C. C. VIB. TREB. GALLVS P. F. AVG. P. M. TR. P. III. COS. II. P. P.] Græce sic:

ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΤΡΕΒΩΝΙΑΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Δ. Sed & in Volusiano cuius filio quatuor item anni eius Imperij reuoluti leguntur, his scilicet litteris ex antiquis numismatibus scriptis:

IMP. C. C. VIB. VOLVSIANVS AVG. PONTIF. TR. P. COS.] hic pri- mus annus eius Imperij, quo Consul suffectus habetur, quod tunc tertius Consulatus Decij nomen anno dedisset. Eadem quoque inscriptio Græce sic habet:

B ΑΥΤΟΚ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΟΥ Ω ΛΟΥΣΙΑΝΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ ΥΠΑΤΟΣ Secundus vero annus sic exprimitur:

2. IMP. CAES. C. VIB. VOLVSIANO AVG. PONT. TR. P. II. COS. II.] Tertius in hunc modum:

3. IMP. C. C. VIB. VOLVSIANVS AVG. P. M. TR. P. III. COS. II.] sed & quartus sic:

4. IMP. CAES. C. VIB. VOLVSIANO AVG. P. M. TR. P. III. COS. II.] Ex his igitur videas, Gallum & Volusianum, quos omnes biennio vel paulo amplius regnasse tradunt, ad quatuor annos Imperium propagasse: & ne quis imposturam sus- picetur de nummorum inscriptione quæ a nobis sunt posita, habet quos consulat, nem- pe Huberti Goltzj Thesaurum Rei Antiquariæ, & Adolphum Occonem. edidit

C vtrumque Plantinus anno salutis M. D. LXXIX. His igitur tam perspicue demonstra- tis, de eorum obitu sequenti anno, qui numeratur eorundem Imperij quartus, suo loco dicemus.

Sed vnde etiam error irrepsit, vt, quod certum sit annos quatuor eisdem imperas- se, non nisi biennium eorum Imperio tribuatur, aperiam. Quoniam enim accidit, vt iisdem imperantibus, Valerianus ab Alpinis militibus acclamatus Imperator, consecutus sit pariter Tribunitiam potestatem, ex qua anni (vt dictum est sæpius) cuiusque Imperatoris numerari consueuerunt: qui legerunt primum Consulatum Gallieni (qui regnabat vna cum patre) in antiquis inscriptionibus poni cum Tribunitia potestate tertium iterata, auspicati sunt Valeriani & Gallieni Imperium in fine anni superioris: nam quisequenti anno ponitur Consulatus Gallieni vna cum patre, tertiam habet inscri- ptam Tribunitiam potestatem, & sic eodem incremento reliquos Consulatus auctos iti- dem Tribunitia potestate sæpius repetita: qua ratione qui præsentem annum numera- bant secundum Valeriani & Gallieni Imperatorum, dixerunt, vt Eutropius, Gallum & Volusianum imperasse non expleto biennio. Citatas vero a nobis inscriptiones suo loco ponemus. Sic igitur (vt dictum est) qui annos Valeriani & Gallieni numerarunt a prima Tribunitia potestate, tot annos ab Imperio Galli & Volusiani dempsisse oportuit, quot viuentibus adhuc illis tribuerunt regno Valeriani & Gallieni. Valerianum vero, viuentibus Gallo & Volusiano, Imperatorem ab exercitu acclamatum (cum eius Imperij exordia obscurissima sint) ex nummorum inscriptionibus exploratum reddi- tur. Sed de his pluribus anno sequenti.

Hoc eodem anno Domini ducentesimo quinquagesimosexto, testatur^a Eusebius XXVIII. E Origenem extremum clausisse diem. nam ait: Origenes eodem tempore, cum ad sexa- gintanouem annos vitam propagasset, ex hac luce migravit.] Cum autem eiusdem Eu- sebij testimonio de Origene constet, anno decimo Seueri Imperatoris, quo Leonides eius pater vita functus est, ipsum tunc egisse annum ætatis decimumseptimum; si his quinquagintaduos addas annos, qui intercurrunt ab eo tempore vsque in præsentem annum, plane numerabuntur ætatis Origenis anni sexagintanouem. Qui igitur viuens (vt vidimus) in scribendo sæpe est redargutus erroris, nempe a Demetriano Alexandri- no Episcopo & alijs, adeo vt apud Fabianum Papam causam dicere coactus fuerit: mul- to amplius post mortem est hæreseos accusatus. Quamobrem pluribus opus habuit Apologijs, quarum primam a Pamphilo martyre conscriptam Eusebius^b testatur. At Hieronymus^c licet aliquando id affirmarit, tamen non leuibis rationibus in dubium postea reuocauit, ad Pammachium & Oceanum^d scribens de erroribus Origenis, & in Apologia

XXVII. ERRORIS OCCA- SIO VNDE ORTA

ORIGENIS OBI- TVS. a Euseb. lib. 7. cap. 1.

b Euseb. lib. 6. cap. 26. c Hier. de Scri- ptor. Eccl. in Pamph. c. 65. d Hier. epist. 65.

Apologia aduersus Ruffinum, vbi de ea Pamphili nomine vulgata, errore se deceptum A tradit, vt hoc diu existimari. sic enim ait:

XXXIX.
DE APOLOGIA
PAMPHILI PRO
ORIGENE.

Postquam Eusebij asseruerim illum esse, non Pamphili; ad extremum dixerim etiam me annos plurimos hoc purasse, quod Pamphili fuerit, & ad exemplar huius voluminis mutuatum: vide quantum timeam cachinnos tuos, vt etiam nunc eadem ingeram de tuo codice, quod quasi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Christiano, credidi monacho: non putavi a te tantum sceleris posse confingi. Postea vero per interpretationem tuam, quaestione contra Origenem toto Orbe commota, in quaerendis exemplaribus diligentior fui. Et in Casariensi bibliotheca Eusebij sex volumina reperi *επιλογίας ωριγενες*: quae cum legissem, primum eum librum deprehendi, quem tu solus sub nomine martyris edidisti de Filio & Spiritu sancto, in bonam partem plerisque blasphemijs commutatis: & hoc vel Didymum, vel te, vel alium fecisse nescio quem: B quod tu apertissime in libro Periarcho fecisse conuinceris: maxime cum idem Eusebius (vt in duobus libris docui) scribat Pamphilum nihil proprii operis edidisse. Dic ergo & tu, a quo exemplar acceperis: nec mihi ad subterfugiendum crimen mortuos aliquos nomines, vt, cum auctorem ostendere non poteris, illum proferas qui non possit respondere.] hucusque Hieronymus.

XL.

a Euseb. lib. 6. cap. 20. APOLOGIA EUSEBII PRO ORIGENE.

b Euseb. lib. 6. cap. 29.

c Gelas. in Const. Rom. decret. de lib. apoc.

Sane quidem suam esse Apologiam testatur Eusebius, quam tamen scripserit adiutus a Pamphilo martyre. Haec enim sunt verba Eusebij^a: Quae autem de eius rebus gestis sunt ad cognoscendum necessaria, ea ex Apologia, quae a nobis Pamphili sancti nostri temporis martyris opera adiutis elucubrata est (illam enim ego & Pamphilus, quora maleuolorum obtrectatorum fama Origenis detrahentium, obturaremus, mutuis vigilijs accurate elaborauimus) licet facile colligere.] Et inferius^b eam a se scriptam C docet his verbis: Horum certa habes argumenta in libro sextae Apologiae, quae in Origenis defensionem a nobis scripta est.] haec ipse. Sicq. obtinuit vsus, vt Eusebij potius, quam Pamphili nomine ea diceretur Apologia. Meminit eiusdem lucubrationis Gelasius^c, qui eam nominat, Eusebij librum pro excusatione Origenis. Vulgata quoque extat pro eodem Ruffini Apologia, sed a S. Hieronymo in multis reprehensa. Haec vero olim ad Hieronymi vsque tempora fortasse licite facta sunt. Sed miratus sum vehementer, post damnationem eius ab Anastasio Papa Pontificia auctoritate inflicta, post eiusdem reprobationem in Sexta Synodo pronuntiatam, post tot antiquorum Patrum in idipsum conspirantes sententias, adhuc recentiores quosdam ausos esse pro eodem nouas edere Apologias, & auctoritate totius Catholicae Ecclesiae iudicatas saepius controuersias denuo temere excitare; quod visus est fecisse haud pridem Sixtus Senensis. D

XXI.

NON LECTIO
PENTVS, SED
TANTVM ERRO-
RES ORIGENIS
VETITI.

d Epiph. haes. 64. c. Ruffin. in Apolog. u Hieron. epist. 62. c. Apolog. aduers. Ruffin. lib. 2.

Ceterum eius operum lectionem, sicut nec Tertulliani, vel horum similium, non inuenimus penitus improbatam: licet, quod spectat ad dogmata, ea sit de eius scriptis censura Gelasij, vt illa tantum quae S. Hieronymus non repudiat, dicat esse suscipienda, reliqua vero cum suo auctore reiicienda. Sed de his alias pluribus, cum ea controuersia saepius in Ecclesia agitata est, & errores eius omnes sigillatim enumerati: agitur enim de his pluribus inferius quarto, quinto, atque sexto Annalium tomis. Seriem librorum eius tum Eusebius, tum alij plures descripserunt, quae primo ipsius tomo habetur praefixa. Quod autem tradat Epiphanius^d & alij, scripta fuisse ab eo librorum sena millia, S. Hieronymus^e haud facile credidit.

XXII.

f Vincent. Lirinensis contra haeres. cap. 23. LAPSVS ORIGENIS ALIORVM CAVSIO EVIT.

Magnam sane fuisse tanti viri lapsum in Ecclesia Dei offensionem atque tentationem, pluribus docet Vincentius^f Lirinensis. Fuisse eam pariter constat & saluberrimam commonitionem; ne videlicet quempiam quantumlibet eruditum virum sibi quis sequendum suscipiat, quem non insistere vestigijs sanctorum Patrum inuenerit: Sed quae hoc argumento ab eo dicta sunt, hic, cum de eiusdem Origenis morte agitur, veluti corollarium ex insignioribus animi eius dotibus intextum, proferre, tractatione nostra dignum ducimus atque proficuum. Ostenso igitur pluribus primum magnam esse in Ecclesia tentationem, cum magister, qui alios docet, errat, idem haec subdit:

XXIII.

ORIGENIS EXCELLENTIA.

Sed ego ita arbitror, quod cum multis in hoc tentandi genere proferre valeamus, nemo pene sit, qui Origenis tentationi valeat comparari; in quo plura adeo praecleara, adeo singularia, adeo mira extiterunt, vt inter initia habendam cunctis assertionibus eius fidem, quiuis facile iudicaret. Nam si vita facit auctoritatem; magna illi industria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus, vel eruditio; quid eo nobilius, qui pri-

A qui primum in ea domo natus est, quae est illustrata martyrio? Deinde pro Christo non solum patre, sed omni quoque facultate priuatus, tantum inter sanctae paupertatis profecit angustias, vt pro nomine Dominicae confessionis saepius (vt ferunt) affligeretur. Neque vero haec in illo sola erant, quae cuncta postea tentationi forent: sed tanta vis ingenij, tam profundi, tam acris, tam elegantis, vt omnes pene multum longeq. superaret: tanta doctrina, ac totius eruditionis magnificentia, vt pauca forent diuiniae, pene fortasse nulla humanae philosophiae, quae non penitus assequeretur. Cuius scientiae cum Graeci non cederent, * & Hebraei quoque elaborata sunt. Eloquentiam vero quid me- * *al. crederent* morem, cuius fuit tam amena, tam lata, tam dulcis oratio, vt mihi ex ore ipsius non tam verba, quam mella quaedam fluxisse videantur? Quae non ille persuasum difficilia disputandi viribus elimuit? Quae factu ardua, non vt facillima viderentur, effecit? Sed forsitan argumentorum tantummodo nexibus assertiones suas texuit. Immo plane nemo vmquam magistrorum fuit, qui pluribus diuiniae legis vteretur exemplis.

Sed, cedo, pauca conscripsit? Nemo mortalium plura: vt mihi sua omnia non solum non perlegi, sed ne inueniri quidem posse videantur. Cui ne quicquam ad scientiae instrumenta deesset, etiam plenitudo exabundauit aetatis. Sed forsitan discipulis parum felix. Quis vmquam felicior? nempe innumeri ex sinu suo doctores, innumeri sacerdotes, confessores, & martyres extiterunt. Iam vero quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eum paulo religiosior ex vltimis mundi partibus aduolauit? Quis Christianorum non pene vt prophetam, quis philosophorum non vt magistrum veneratus est? Quam autem non solum priuatae conditioni, sed ipsi quoque fuerit reuerendus Imperio, declarant historiae, quae eum a matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, caelestis vtique sapientiae merito, cuius & ille gratia & amore flagrabat. Sed & eiusdem epistolae testimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Christianus fuit, Christiani magisterij auctoritate conscripsit. De cuius incredibili quadam scientia, si quis, referentibus nobis, Christianum non accipit testimonium; saltem testificantibus philosophis, Gentilem recipiat confessionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum se fama ipsius, Alexandriam fere puerum perrexisse, ibiq. eum vidisse iam senem, sed plane talem tantumque, qui arcem totius scientiae condidisset.

Dies me citius defecerit, quam ea, quae in illo viro praecleara extiterunt, vel ex minima saltem parte perstringam: quae tamen non solum ad religionis gloriam, sed etiam ad tentationis magnitudinem pertinebant. Quotus enim quisque tanti ingenij, tanta doctrinae, tanta gratiae virum a se facile deponeret; ac non potius illa vteretur sententia, se cum Origene errare malle, quam cum alijs vera sentire? Et quid plura? coeres decidit, vt tanta personae, tanti doctoris, tanti prophetae, non humana aliqua, sed (vt exitus docuit) nimium periculosa tentatio plurimos a fidei integritate deduceret. Quamobrem hic Origenes tantus ac talis, dum gratia Dei insolentius abutitur: dum ingenio suo nimium indulget, sibiq. satis credit: cum paruipendit antiquam Christianae religionis simplicitatem: dum se plus cunctis sapere praesumit: dum Ecclesiasticas traditiones & veterum magisteria contemnens, quaedam Scripturarum capitula nouo more interpretatur: meruit vt de se quoque Ecclesiae Dei diceretur: Si surrexit in medio tui propheta. Et paulo post: Non audies (inquit) verba prophetae illius. Et item: Quia tentat vos, inquit, Dominus, vtrum diligatis eum, an non. Vere non solum tentatio, sed etiam magna tentatio, deditam sibi atque a se pendentem Ecclesiam admiratione ingenij, scientiae, eloquentiae, conuersationis & gratiae, nihil de se suspicantem, nihil se verentem, subito a veteri religione in nouam profanitatem sensim paulatimq. traducere. Sed dicit aliquis, corruptos esse Origenis libros. Non resisto, quin potius & malo: nam id est a quibusdam & traditum & scriptum, non Catholicis tantum, sed etiam haereticis.

Sed illud est, quod nunc debemus aduertere; etsi non ipsum, libros tamen sub nomine suo editos magnae esse tentationi; qui multis blasphemiarum vulneribus scaten- tes, non vt alieni, sed quasi sui & leguntur, & amantur: vt etsi in errore concipiendo Origeni non fuit sensus, ad errorem tamen persuadendum Origenis auctoritas valere videatur.] hucusque Vincentius. Cuius de Origene sententiam, non ea tantum quae ad

XLIV.

SCRIPTA AB
ORIGENE.

XLV.

ORIGENIS EX-
CELLENTIA.

XLVI.

ORIGENIS MVLTIS
CAVSIS RVINAE.

Cassiod. de in-
fir. diuina lect.

XLVII.
DE DVOBVS
ORIGENIBVS
OPINIO.

b Epiphani. ha
ref. 63.
c Augustin. de
haref. 43.

quæ ad suam vsque ætatem (æqualis enim fuit Augustini) de magnorum virorum A
lapsu contigerunt, sed & quæ postmodum secuta sunt innumera Orthodoxorū fune-
ra ex Origenis lectione illata, vera esse, quamplurima experimenta probarunt. Inua-
luit penes antiquos de Origene illa quoque sententia a Cassiodoro a recitata, qua ait:
De Origene conclusiue dictum est: Vbi bene, nemo melius: Vbi male, nemo peius.
Et ideo caute sapienterq. legendus est: vt sic inde succos saluberrimos assumamus,
nec pariter eius venena perfidiæ, vitæ nostræ contraria, sorbeamus. Cui & illud
conuenienter aptari potest, quod Virgilius, dum Ennium legeret, a quodam quid fa-
ceret inquisitus, respondit: Aurum ex stercore quæro.] hæc Cassiodorus: qui (vt ibi-
dem testatur) eiusdem Origenis opera (ne inter legendum quis incautus offenderet)
crucis signo * ea notauit loca, quæ lector prudens, vt prauæ doctrinæ foueam, sibi tran-
silienda cognosceret.

Scimus a nonnullis duos constitui Origenes: quorum alter Adamantius, de quo est
sermo, dictus sit; alter vero plane ignotus, ex quo Origenistæ Turpes sunt cognomina-
ti, quod sese Gnosticis turpissimis addixerint: hi enim, cum matrimonium damna-
rent, in omnium libidinum cœno velut fues volutabantur: horum meminerunt Epi-
phanus b & Augustinus c. Qui autem sectati sunt Origenis Adamantij errores, Ori-
genistæ simpliciter dicti sunt, aduersus quos longa admodum & periculosa fuit Ecclesiæ
concertatio: diutius enim hi perseverarunt, ac damnati sæpius reuixerunt; de quibus
opportuniore loco dicendum erit. Quod ad duplices Origenistas spectat; existimamus
hæc quæ dicuntur de duobus Origenibus, esse commentum, nec nisi vnum Adaman-
tium extitisse aliquando Origenem. Qui vero alium effinxere: ideo fecisse putamus,
vt de Origene labe aspersas in illum egerent: vel quod Gnostici fortasse, peræsi
sui nominis tor sceleribus longo tempore infamati, ab Origene nomen sint mutuati;
vel etiam qui Origenis errores sectati, in deterius prolapsi, etiam Gnosticorum sordibus
sint infecti; & ad differentiam aliorum Origenistarum, Turpes a dogmate, non ab au-
ctore, Origenistæ (quod verius existimamus) sint dicti. At hæc iam de Origene, cu-
ius obitum hoc anno recensuimus, satis. Decuit plane eiusdem admonitione Vincen-
tij, veluti sepulchrali titulo, sic tanti viri memoriam prosequi, vt eiusdem erudiamur
exemplo, in Ecclesia Catholica illam regiam esse viam, quæ antiquarum traditio-
num recto deducta filo, & sanctorum Patrum noscitur esse impressa vestigijs: ex qua
qui pedem efferat, vt alium aliquem, qui sibi visus est magnus, sequatur, patere casui,
ac certæ ruinæ se expositum, certo sciat.

IESV CHRISTI LVCII PAP. GALLI & VOLVSIANI IMPP.
A N N V S A N N V S A N N V S
257. 2. 4.

RATIO IMPERII
VALERIANI.

I. Q Vi sequitur Christi annus ducentessimus quinquagesimus septimus, a Cassiodo-
ro adscriptus est Fastis Consulatu Valeriani & Gallieni: ab alijs quoque eorum-
dem Consulatus, post Maximi & collegæ, quem diximus, æque ponitur: licet ex Græ-
cis Fastis Consulatus hic Valeriani cum Gallieno secundus ponatur. Porro cum ex an-
tiquis inscriptionibus, idem Gallieni primus Consulatus iungatur eiusdem tertiæ Tri-
bunitiæ potestati: ex ijs quæ dicta sunt, redditur manifestum, anno hoc eorundem
Valeriani & Gallieni numerari coeptum, tertium Imperij: qui tamen ex ijs quæ anno
superiore notata sunt, quartus habetur Galli & Volusiani Imperatorum. Sed reddamus
hic citatas a nobis inscriptiones:

IMP. GALLIENVS P. F. AVG. G. M. P. M. TR. P. III. COS.] subnecti-
tur ab auctore alia idem significans, atque mox hæc subdit:

IMP. C. P. LICIN. GALLIENVS. P. P. AVG. P. M. TR. P. III. COS. II.
P. P.] Hæc exscriptimus ex Adolphi commentario Numismatum Romanorum Imp.

IV. K
DE VALERIANO
VALERIANI

quem, facta collatione cum nummis qui Romæ extant, fideliores inuenimus. Si igitur
primo Consulatu Gallieni, quem anno præsentis Consulares Fasti habent adscri-
ptum, tertia potestas Tribunitia numeratur; & secundus eius Consulatus, quem iisdem
ponunt anno sequenti, quartam reddit; hic plane tertius, quartus vero ille annus est
numerandus Imperij eiusdem vna cum patre regnantis. Qui vero (vt dictum est) mox
vt Va-

A vt Valerianus & Gallienus creati ab exercitu sunt Imperatores, eorum annos numera-
re coeperunt; duos saltem annos Galli & Volusiani, quos diximus in hunc vsque an-
num Imperium propagasse, prætermiserunt.

At vero antequam de ipsorum agamus interitu, de Lucij Papæ martyrio dicendum: II.
acin primis illud, quo modo intelligendum est, quod dicitur, sub Valeriano & Gal-
lieno Imperatoribus Lucium martyrio coronatum: quem, cum adhuc Gallus & Volu-
sianus imperarent, necatū fuisse, Eusebius in Chronico & in Historia a testatur. Sed qui
de tempore indubitata plane fidem facit, est Dionysius Episcopus Alexandrinus: qui
cum his ipsis temporibus vixerit, ad rerum gestarum veritatem probandam instar om-
nium esse debet, immo quem vnum ceteris prætermisissis auscultare debeamus. Hic igitur
absque aliqua ambiguitate testatur b, Valerianum permultis ab exordio Imperij sui
annis de Christianis optime meritum, nihil illis negotij facessuisse. Quamobrem ni-
hil est quod ad Valeriani Imperium Lucij martyrium, quod furente persecutione, Cy-
priano auctore, factum esse constat, referre iure possimus: præsertim si Eusebio assen-
tiamur dicenti c ipsum octo vix mensibus sedisse. Verum cum in libro de Romanis Pon-
tificibus duæ a Lucio ordinationes factæ dicantur, in hunc vsque annum propagatam
fuisse illius sedem oportuit: quod & positi ibi Consules manifeste significant, cum sub
huius anni Consulibus Valeriano & Gallieno Lucius desisse ponatur.

LVCII PAPAE
MARTYRIVM.

a Euseb. lib. 1.
cap. 2.

b Apud Euseb.
lib. 7. c. 9.

c Eusebius in
Chronico. & in
hist. lib. 7. c. 2.

Quod autem vel ibi, vel in Ecclesiasticis tabulis ipse in persecutione Valeriani dica-
tur consummasse martyrium; id ea ratione tam in ipso Lucio quam in alijs factum
diximus, quod, licet aliquo temporis interstitio pax fuerit in Ecclesia, tamen legi-
bus Decij, & Valeriani Censuram agentis, & leges ferendi potestatem habentis, perse-
cutio semel promulgata, sic semper perseverauit in posterum, vt omnis illa reliquo-
rum temporum persecutio Decij & Valeriani nomine diceretur: cum alioqui a secun-
do Consulatu Galli & Volusiani in publicis monumentis coeptos numerari annos Im-
perij Valeriani & Gallieni, satis perspicue sit superius demonstratum. Si quibus igitur
placuit res gestas horum duorum annorum consignare annis Imperij Valeriani &
Gallieni, haud conuinci possunt errasse; cum plures extent, quas sequantur, antiquæ
inscriptiones.

III.
RATIO PERSE-
CVTIONIS VA-
LERIANI.

Idem vero Lucius capite truncatus habetur tam in dicto libro de Romanis Pon-
tificibus, quam etiam tabulis Ecclesiasticis, quarto Nonas Martij. De eodem hæc ibi
leguntur: Hic omnem potestatem Ecclesiæ dedit Archidiacono suo Stephano, dum
ad passionem pergeret.] eidem quoque Stephano Cornelium Papam, antequam du-
ceretur, omnia pariter bona Ecclesiæ tradidisse, ex eodem libro in Cornelio dixi-
mus. Sed & hæc rursus de Lucio: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decem-
brem, presbyteros quatuor, diaconos quatuor, Episcopos per diuersa loca septem:
qui etiam sepultus est in cœmeterio Callisti, via Appia. Cessauit Episcopatus eius
dies trigintaquinque.] hæc ibi. Quod vero alius his ipsis temporibus eiusdem nominis
reperiatur Episcopus nomine Lucius, vt in ea quæ ad Cyprianū d scripta habetur episto-
la, vel quæ ad Lucium Papam data perperam inscribitur in Cypriano e; creditum fuit
ab aliquo, Lucium illum fuisse Romanum Pontificem. sed de ijs dicemus suo loco.

IV.

Extat S. Cypriani f de Cornelij & Lucij Romanorum Pontificum scriptis decretis
præclarum his verbis elogium: Seruandus est enim antecessorum nostrorum beato-
rum martyrum Cornelij & Lucij honor gloriosus: quorum memoriam cum nos ho-
noremus, multo magis tu, frater carissime, honorificare & seruare grauitate & aucto-
ritate tua debes, qui vicarius & successor eorum factus es. Illi enim pleni Spiritu Dei,
& in glorioso martyrio constituti, dandam esse lapsis pacem censuerunt; & poeniten-
tia acta, fructum communicationis & pacis negandum non esse, litteris suis signaue-
runt: quam rem omnes omnino vbique censuimus; neque enim poterat esse apud nos
sensus diuersus, in quibus vnus esset Spiritus.] hæc Cyprianus. Sed & illud a Lucio sta-
tutum habet liber de Romanis Pontificibus: vt duo presbyteri & tres diaconi in om-
ni loco Episcopum affectarentur, nec desererent, propter testimonium (vt ait) Eccle-
siæ. Calumniæ enim in Cornelium a Nouatiano confictæ, huius sancienti decreti cau-
sam dedisse putantur. Alia præter hæc apud Gratianum decreta Lucij alibi g in vnum
simul collecta habentur.

d Apud Cypr.
epist. 79.
e Cypr. epist. 77.

V.
DE CORNELIO
ATQVE LVCIO
CYPRIANIELO-
GIVM.
f Cypr. epist. 67.

g Tomo primo
Concil. sub Lu-
cio.

Lucio

VI. Lucio igitur martyrio coronato, post dies trigintaquinque, nempe nona die Aprilis, Stephanus patria Romanus creatus est Pontifex: quot vero annis sederit, dicemus inferius. Quod vero ad Gallum atque Volusianum Imperatores spectat: quam diuinam ultionem fuso Christiano sanguine antea prouocarunt, patrata nuper nece Lucij Papæ, vehementiorem in se concitando accelerarunt. Siquidem rebellantes milites, & Æmiliano fauentes, eisdem Imperatores aduersus Æmilianum proficiscentes, apud Interamnâ occiderunt: ijdem tamen haud passi sunt Æmilianum ultra menses quatuor imperare, sed eum etiâ necauerunt. Valerianus vero, quem ex antiquioribus monumentis testati sumus iam anno secundo Galli & Volusiani acclamarum fuisse ab Alpino exercitu Imperatorem, ipsumq. mox sibi filium adsciuisse collegam; vna cum eodem, hoc ipso anno, integro atque securo est potitus Imperio: quos ex Tribunitia potestate hoc eorum Consulatu (vt vidimus) tertio repetita, hoc pariter anno tertium auspucatos esse annum Imperij, satis aperte noscitur: nosq. eodem ordine numerabimus.

VII. Quam vero decipiantur, qui existimant Valerianum, simulac administrandum suscepit Imperium, Christianos persequi aggressum esse: Dionysius^a Alexandrinus Episcopus, suorum temporum scriptor accuratissimus, his verbis declarat in epistola quam scripsit ad Hermammonem: Ioanni simili ratione per reuelationem de Valeriano significatum est. ait^b enim: Datum est ei os magna & blasphema loquens; & data est ei potestas faciendi per menses quadragintaduos. Cum ista vtraque in Valeriano videre completa, tum eius vitæ rationem, antequam ita animo affectus erat, vt a Ioannis reuelatione didicimus, considerare, non parû sane habet admirationis. Nam quamdiu mansueti animo & benigno erga sanctos Dei homines affectus erat, nemo Imperatorum, qui eum anteuerat, tantam beneuolentiam & comitatem aduersus illos declarauit: immo vero ne illi quidem qui Christiani erant, eoq. nomine palam appellati, ita hos sunt amplexati, vt ille: qui quidem initio Imperij sui quàm familiarissime & amicissime, idq. in oculis omnium, eosdem excepit, & tota domus eius pijs hominibus complebatur, eratq. plane Dei ecclesia.

VIII. Verum doctor quidam & princeps magorum Ægypti illum tandem perditio consilio deprauauit; & non impulit solum, vt homines culpa vacuos ac sanctos Dei, vt-pore scelestorum ac execrabilium incantamentorum aduersarios & oppugnatores (satis namque virium ac potentia presentia, aspectu, spiritu, & voce solum ad detestabilium dæmonum insidias dissipandas & habent, & semper habuerunt) acerbe persequeretur, neciq. traderet: verum etiam vt impuras carimonias obiret, profanas exereret præstigias, execranda mysteria exqueretur, mactaret pueros misellos, prolem infelicium parentum exaccificaret, tenera infantium dissecaret viscera, Dei denique creaturas discinderet discerperetque, vehementer cohortatus est, perinde ac si eo pacto res omnes prospere ac feliciter succederent.] hæc summam Dionysius de rebus gestis Valeriani, quibus plane significatur, persecutionem sub ipso coeptam esse tribus annis ac sex mensibus, antequam a Persis caperetur. Nam cum dicat eum ad instar Antichristi persecutum esse Ecclesiam Dei mensibus quadragintaduobus; constetq. persecutione durante, imperare desisse: iam perspicuum redditur, non ante dictum tempus Christianos persequi aggressum esse; sicq. ferme biennio Dei Ecclesiam quieuisse.

IX. Reddita igitur (vt dictum est) post necem Galli & Volusiani Ecclesiæ pace, S. Cyprianus more suo inuigilans salutem Fidelium; cum, quos violenta persecutio reliquisset illæfos, dolosa hæresis captiuos abriperet; & inter alios scisset quosdam errore inductos, in sacrificio aquam tantum offerre absque commixtione aliqua vini; studuit emendare. Consentiens erat hæc hæresis ac plane conuiuens Encratitis^c, qui aqua tantum utebantur in sacrificio; sicut hi, qui exploso vino aquam tantum adhibendam esse iactabant: quos tamen ignorantia, vel simplicitatis nomine Cyprianus excusat, cum longiori tractatione eiusmodi errorem confutat ad Cæciliû scribens^d: qua quidem de sacratissimo a Christo relicto in Ecclesia sacrificio Missæ, ab Apostolis frequentato, & in omnibus Catholici orbis Ecclesijs ad sua tempora ex maiorum traditione inuiolabiliter custodito, multa atque præclara ingerit, quibus non illorum tantum hæresis tolleretur;

STEPHANVS PAPA.

GALLVS ET VOLVSIVS OCCISI.

LICINI VALERIANI AVG. ET GALLIENI IMP.

a Apud Euseb. lib. 7. c. 9.

b Apoc. 13. VALERIANVS FAVET CHRISTIANIS.

DE MAGO INFENSO CHRISTIANO NOMINI.

HÆRESIS AQUARIORVM e Epiphani. hæres. 40.

d Cypri. epist. 65.

A leretur; sed omnes quæ aduersus sacramentum sanctissimæ Eucharistiæ & offerri solitum incruentum pariter sacrificium, e portis inferorum emergentes hæreses insurrexissent, penitus auferrentur. Ex quibus satis sit vnam illam Cypriani hic referre sententiam^a, qua de Missæ sacrificio hæc dicit:

Si Iesus Christus Dominus & Deus noster ipse est summus sacerdos Dei Patris, & sacrificium Patri se ipsum primus obtulit, & hoc fieri in sui commemorationem præcepit: vtique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur; & sacrificium verum & plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum videat obtulisse.] hæc Cyprianus, germane intelligens quod Christus Apostolis dixerat, Hoc^b facite in meam commemorationem] eis tunc idem sacrificium offerendi tradidisse potestatem. At non in his immorandum, cum prolixior de eadem veritate tractatio habita sit, cum de Ecclesiasticis traditionibus actum est tomo primo Annalium: sed & quod illud, facere, idem sit quod offerre, in nostris quoque Notis ad Romanum Martyrologium satis reddidimus exploratum. Sed vnde prouenerit eiusmodi erroris occasio, ex eiusdem Cypriani epistola patefacimus.

Quod enim persecutione vrgente, summo mane, seu potius nocturno tempore conuenientes secreto ad sacram Synaxim atque Eucharistiam, Christi sanguinem in vini specie bibentes, ex vini odore possent deregere Christiani, loco vini aquam offerre consultius existimarunt; ne odore vini, veluti quodam Christianitatis indicio, palam fierent. Quod quidem vt indignum nimis homine Christiano Cyprianus exprobrans, sic ait: Ceterum omnis religionis & veritatis disciplina subuertitur, nisi id quod spiritua-liter præcipitur, fideliter reseruetur: nisi si in sacrificijs matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat sanguinem Christi. Sic ergo incipit & a passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit de sanguine eius & cruore confundi. Porro autem Dominus in Euangelio^c dicit: Qui confusus me fuerit, confunder eum filius hominis. Et Apostolus^d loquitur, dicens: Si hominibus placeam, Christi seruus non essem. Quo modo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere?] Quod vero ij cum sero offerrent, quod eo tempore non possent ethnici ex vini odore de Christiano homine coniecturam facere, tunc ijdem mixta aqua vinû in sacrificio adhiberent; hisce plane monstrat, duplicem fuisse apud eos oblationem, matutinam scilicet, & vespertinam: hæc q. in nonnullis Ecclesijs vsu retenta, vt in die Coenæ Domini vespere sacras Missas agerent, alibi pluribus demonstrauimus.

Porro quod alias semper factum est, vt, persecutione cessante, ad componendam quassatam Ecclesiam Episcopi conuenirent (quod a Cypriano potissimum factitatum sapius reperitur) hoc quoque tempore eundem Cyprianum cum suis collegis ex more habuisse Concilium, ex multis colligi potest. In eiusmodi quidem Concilijs non tantum quæ ad rectam fidem & Catholicam vnitatem spectarent, tractare solebant; sed & quæ ad bonos mores instituendos, collapsamq. Ecclesiasticam disciplinam restituendam pertinere viderentur. Perlata sunt igitur tunc inter alia ad Synodum litteræ Rogatiani Episcopi, de diacono suo proteruo exoptulantis, a quo fuerat conuicij impetratus. Quid vero ad eum rescripserit sancta Synodus, reddita a Cypriano^e ad eum nomine omnium litteræ produnt, nimirum vt in eum (vt par erat) animaduerteret, vel abstinendo, vel penitus deponendo. Quam vero sit periculosa in subditis clericis contumacia, ex qua in hæresin facile prolabantur, eadem ibi docent his verbis: Hæc sunt enim initia hæreticorum, & ortus atque conatus schismaticorum male cogitantium, vt sibi placeant, vt præpositum superbo tumore contemnant. Sic de Ecclesia receditur, sic altare profanum foris collocatur, sic contra pacem Christi & ordinationem atque vnitatem Dei rebellatur. Quod si vltra te contumelijs suis exacerbauerit & prouocauerit: funderis circa eum potestate honoris tui, vt eum vel deponas, vel abstineas.] hæc Synodus decreuit: quæ & de admissis eum poenitentiam agere, & Episcopo voluit satisfacere.

Memorabilis illa quoque ad sanctum Concilium perlata querela est, quod moriens Christianus homo presbyterum filijs suis tutorem ex testamento nominasset. Quam acriter autem Synodus vltra sit tale facinus perinde ac impium & detestabile, scripta Annal. Eccl. Tom. 2.

a Cypri. epist. 63.

X. MISSAR SACRIFICIVM.

b Luc. 22. 1. Cor. 11.

XI. CAUSA OFFERENDI TAN-TVM AQVAM.

c Matth. 10. d Galat. 1.

XII. CONCILIVM AFRICANVM.

e Cypri. epist. 65.

XIII. A TVTTLARVM MVNERE PRO-CVL CLERICI.

Cypri. epist. 66. ex eadem a Cypriano littera testatur, quibus res quoque gesta his verbis exprimitur: Grauius commoti sumus ego & collegae mei qui praesentes aderant, & compresbyteri nostri qui nobis assidebant, fratres carissimi, cum cognouissemus quod Geminus Victor frater noster de saeculo excedens, Geminium Faustinum presbyterum tutorem testamento suo nominauerit: cum iam pridem in Concilio Episcoporum statutum sit, ne quis de clericis & Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat: quando singuli diuino sacerdotio honorati, & in clerico ministerio constituti, non nisi altari & sacrificijs deseruire, & precibus atque orationibus vacare debeant.] et inferius de bene instituto Clero haec subdit: Quae nunc ratio & forma in Clero tenetur, ut qui in Ecclesia Domini ordinatione clerica promouentur, in nullo ab administratione diuina auocentur, nec molestijs & negotijs saecularibus alligentur: sed in honore Sportulantum fratrum, tamquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & sacrificijs non recedant, sed die ac nocte caelestibus rebus & spiritualibus seruiant.] haec ille.

XIV. Ne igitur aliquis ex Fidelibus id amplius tentare praesumeret, eidem S. Synodo placuit eiusmodi delictum grauiori censura percelli, delinquentemq. seuerissime olim decretae subijci poenae, quam refert idem Cyprianus, sic dicens: Quod Episcopi antecessores nostri religiose considerantes, & salubriter prouidentes, censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret: ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur: neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes & ministros uoluit auocare. Et ideo Victor cum contra formam nuper in Concilio a sacerdotibus datam, Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere: non est quod pro dormitione eius apud nos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in Ecclesia frequentetur: ut sacerdotum decretum religiose & necessario factum seruetur a vobis: simul & ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes & ministros Dei, altari eius & Ecclesiae vacantes, ad saeculares molestias deuocet.] hucusque decretum Synodi.

XV. Ex ijs sane complura antiquitatis Ecclesiasticae monumenta, nec obiter praetereunda, considerata se offerunt: nempe ex stipendijs Ecclesiae solitos viuere clericos, quos ea de causa Sportulantes appellat. Rursus illud, eos excommunicasse defunctum, quem uiuentem iam uinxisset delictum. Itemq. illud, peculiare fuisse pro defunctis offerre Deo sacrificium, eorumq. nomina apud altare nominari solere. Sed illud plane consideratione ac obseruatione dignissimum, Episcopos nullam habuisse rationem quarumcumque legum ciuiliu, quae aliqua ex parte officere & impedimento esse viderentur Ecclesiasticis functionibus: quin eas contrarijs legibus editis irritas prorsus redderent, ac penitus abolerent. Publica namque haec cura erat, immo (ut Seuerus Augustus testatur) Imperatoris praecipua, ut haberent pupilli tutores: a quo quidem munere non ipsam Senatoriam dignitatem, & nec a tutela eorum qui inferioris ordinis essent, excusare, M. Aurelius & Commodus rescripserunt: non Aedilitatem, non collegia, nec diuersam religionem liberare: ac proinde (quod Modestinus testatur) Iudaei non Iudaeorum etiam cogentur administrare tutelam: immo nec qui immunitatem natiui essent ciuiliu ac publicorum munerum, a tutela excusari possent: nec denique eximi a gentiliu suorum tutela, quibus etiam ex Senatusconsultis & constitutionibus Principum immunitas a tutela concessa esset, respondit Callistratus ex Antonini Pij rescripto.

XVI. His licet tot legibus pupillis prospicientibus, Episcopi nihilominus in Concilio semel atque iterum his aduersantem legem statuunt (quam & maxima omnium, quae apud eos esset, poena apposta muniunt) ne clerici a Christianis tutores nominarentur in testamento, quo ad subeundum tutelae munus a Praesidibus cogi possent, Quamuis igitur eiusmodi decretis & editis sanctionibus facile esset, Gentiles magistratus & ipsos Principes alioqui Christianis semper infestos, in Ecclesiam concitari, & ad conuulsandam persecutionem leues eorum animos permoueri: sanctissimi tamen Episcopi, nullam horum rationem habentes, sacras leges edere non praetermiserunt, quas Ecclesiasticae libertati viderent fore proficuas: pro quorum quoque viridi ac suo robore perstante obseruatione (ut vidimus) communi studio solertius inuigilarunt.

ECCLIASTICA LIBERTAS IMMUNIS A CIVILIBUS ONERIBVS. b l. 3. ff. qui peccant tutores. c l. spationem. ff. de excus. tut. d non tantum. S. is qui adl. e ead. l. s. non omnia. f l. spationem. ff. de excus. tut. g ead. l. s. qui accepit. h non tantum. S. alienis. ff. ad.

EPISCOPI EDVNT LEGES CIVILIBVS ADVERSARIAS.

A Fauentur postea Christiani Imperatores eiusmodi Episcoporum decreto, sancientes ne clerici vel monachi ad tutelam suscipiendam compelli possent. Sacrosanctum vero Concilium Chalcedonense legitima tutela & datua, quae ab Episcopo imperata esset, noluit clericos excusari. Sed de rebus gestis in Synodo haec tenent.

IESV CHRISTI ANNVS 258. STEPHANI PAP. ANNVS 2. VALER. & GALLIEN. IMPP. ANNVS 4.

S Equenti anno Domini ducentesimo quinquagesimo octavo, Valerianus tertium, & Gallienus secundum Consulatum gessit. Reperitur (ut dictum est anno superiori) huiusmodi Consulatus Gallieni vna cum Tribunitia potestate eiusdem quarto iam repetita his verbis: IMP. C. P. LICIN. GALLIENVS. P. F. AVG. TR. P. IIII. COS. II. P. P.] qua ratione, atque alijs superius adductis, hunc annum quartum numeramus Imperij Valeriani & Gallieni: quo schismaticorum proelia aduersus Ecclesiam concitata, sed persecutione virgente paululum intermissa, acriori sunt impetu renouata. Erant horum (ut demonstratum est) contrariae factiones, quae tamen ad oppugnandam Ecclesiam vnanimis conspirabant: illorum nempe, qui post lapsum, nulla exomologesi facta, in Ecclesiam irruentes, ab ea recipi absque vilo gradus & honoris dispendio, temerario ausu contendebant; quorum dux in Africa Felicissimus erat. Sicut & tunc accidit in Hispania, ut Basilides & Martialis, quorum alter Legionensis, alter vero Asturiensis Ecclesiae Episcopus erat, amboq. libellatici lapsi, non solum in Ecclesiam recipi, sed & in ea, ut prius, praesidere satagerent. Sed his obnitentes Fideles, loco ipsorum substituendos curarunt Episcopos Sabinum atque Felicem. Aliorum vero schismaticorum, quorum princeps Nouatianus Romae fuerat, pertinax erat illa sententia & dura seueritas, ut lapsis quantumlibet poenitentibus oclusa semper remaneret Ecclesia, totaq. illorum causa esset Dei iudicio reseruanda. Harum vero sectarum affecta longe lateq. vagantes, vbicumque essent, negotium facebant Catholicae communionis Fidelibus.

At quanam fuerit causa Basilidis Episcopi, ex Cypriani epistola ad Hispanos scripta accipienda est. Hic libelli labe primo conspersus, alia facinora superaddidit: de quibus haec Cyprianus: Basilides adhuc insuper praeter libelli maculam, cum in infirmitate decumberet, in Deum blasphemauerit, & se blasphemasse confessus sit; & Episcopatum pro conscientiae suae vulnere sponte deponens, ad agenda poenitentiam conuersus sit, Deum deprecans, & satis gratulans si sibi vel laico communicare contingeret.] bene hucusque Basilides, qui lapsus se in poenitentium classem coniecit, laicam exoptans communionem, quod pij ceteri facerent. At quid postea? Cum videret in sedem suam subrogatum fuisse Sabinum; liuore tabescens, quod iure non posset, dolis atque fallacijs explere conatus est: quippe qui ad Apostolicam sedem Romam se contulit, seq. iniuste sede priuatum conquerens, ut in Episcopatum restitueretur, Stephanum Romanum Episcopum multis mendacijs interpellat. quod Cyprianus eadem epistola doctet his verbis post recensitam ordinationem Sabini legitime factam:

Nec rescindere ordinationem iure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta, & conscientiam etiam propria confessione nudatam, Romam pergens, Stephanum collegam nostrum longe positum, & gestae rei & tacitae veritatis ignarum fecellit: ut ex ambiret reponi in Episcopatu, de quo fuerat iuste depositus. Haec eo pertinent, ut Basilidis non tam abolita sint, quam cumulata delicta, ut ad superiora peccata eius etiam fallaciae & circumuentionis crimen accesserit. Neque enim tam culpandus est ille, cui negligenter obreptum est; quam hic accusandus, qui fraudulenter obrepit.] haec Cyprianus, nihil summi Sacerdotis derrahens potestati, Episcoporum causas iudicantis, & quae ab alijs Episcopis facta essent destruentis ac penitus irritantis, sed tantum de obreptione facta, non tam in ipsum, quam in Basilidem iure quidem ex postulans. Videas hoc exemplo antiquissimum usum Ecclesiae, ex remotissimis Orbis partibus Episcopos, qui aliquid iniusti a collegis passos esse praetexerent, prouocare solere ad Romanum Pontificem, tamquam primum Ecclesiae vniuersalis Antistitem.

a l. generaliter sancimus. C. de Episc. & cler. b Concil. Chalced. c. 3.

c Apud Adolphum lib. An. ii. q. Imp. Numeris.

CONTRARIAS SCHISMATICORVM FACTIO-NES.

CAUSA BASILIDIS ET MARTIALIS. d Cypri. epist. 68.

III. VETVSVSVS APPELLANDI AD ROM. PONT.

IV. De Martiale autem, quod Apostolicam sedem adierit, nihil habetur expressum. de cuius causae meritis idem Cyprianus scribit; & cum eum nefando idololatriae libello infamatum dixit, haec addit: Martialis quoque praeter Gentilium turpia & lutulenta conuiuia & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio, exterarum gentium more, apud profana sepulchra depositos, & alienigenis consepultos; Actis etiam publice habitis apud Procuratorem Ducenarium obtemperasse se idololatriae, & Christum negasse, contestatus sit, &c.] haec de Martialis causa Cyprianus. In quo (quod ad pristinos Ecclesiae mores pertinet) illud est obseruandum, inter alia crimini datum Martiali, quod filios in profanis sepulchris Gentilium sepelisset: quibus plane significatur, Christianos a Gentilibus sepulchra discreta habere solitos, nefasq. fuisse se illis post obitum commiscere, a quibus viuentes abhorruissent. quae ob signasse voluimus ob aliquos leuiter nimis dicentes, in Urbis coemeterijs vna cum Christianis Gentiles quoque sepeliri consueuisse: nam immane scelus id (vt vidimus) esse censetur.

SEPULTURAS GENTILIVM FISCRTAB A CHRISTIANIS.

V. Cum igitur hunc in modum Basilidis & Martialis causa se haberet; haud putandum Episcopos Hispaniae, qui hos deposuerant, & alios Episcopali iudicio subrogauerant, aut Ecclesias, quae hos susceperant, quieuisse: sed apud Stephanum Romanum Pontificem causam audentius esse profecutos, atque haec eadem sancto Cypriano Episcopo Carthaginensi innotescere voluisse. Etenim successos in lapsorum locum Episcopos Sabinum ac Felicem miserunt, quibus litteras ad Cyprianum dederunt: his quoque & suas priuatas in eadem causa scriptas addidit S. Felix Caesaraugustanus Episcopus; de quo haec praclare idem S. Cyprianus: Felix de Caesaraugusta fidei cultor, & defensor veritatis, &c.] Verisimili quidem & vehementi ducimur coniectura, vt existimemus hos electos in Africam missos fuisse Episcopos, vt sic Cypriani quoque suffragio sua ipsorum electione probata, inde tum ipsius, tum aliorum ipsius collegarum litteris pariter communiti, Romam ad refellenda Basilidis mendacia ad nauigarent, sedisq. Apostolicae auctoritate compercerent contumaces, qui Hispaniae Episcopos contempserunt. Quae autem haec secuta sint, nulla prorsus memoria, scriptorum iactura, remansit.

CYPRIANVS SEQUESTER APVD ROM. PONT.

CONCILIVM AFRICANVM IN CAUSA BASILIDIS ET MARTIALIS.

VI. His acceptis litteris ab Hispanis Sabino atque Felice legatis Episcopis: placuit Cypriano colligere collegas Antistites, & in sacro eorum confessu scriptas ab Episcopis Hispaniae ad eos litteras recitari, ab ipsdemq. legatis suam ipsorum prosequentibus causam cuncta narrari. Quibus auditis & cognitis, Cyprianus omnium collegarum nomine ad Legionensem & Asturiensem Ecclesias, quarum illi erant Episcopi, & ex quibus litteras acceperant, de his quae Synodo placuissent, litteras reddidit, quarum est exordium:

Cypri. epist. 68.

Cum in vnum conuenissemus, legimus litteras vestras, fratres dilectissimi, quas ad nos per Felicem & Sabinum Episcopos nostros, pro fidei vestrae integritate, & pro Dei timore fecistis: significantes Basilidem & Martialem libellis idololatriae commaculatos, & nefandorum facinorum conscientia vinctos, Episcopatum gerere, & sacerdotium Dei administrare non oportere. Et desiderastis rescribi ad haec vobis, & iustam pariter ac necessariam sollicitudinem vestram, vel solatio, vel auxilio nostrae sententiae subleuari.] Ac demum post alia, quae sit sua ac collegarum, immo & totius Catholici orbis Episcoporum sententia, quidve de eadem re antea Cornelius Papa decreuerit, his verbis significat:

VII. EPISCOPI LAPSI NON RESTITVENDI AD HONORES.

Frustra tales Episcopatum sibi vsurpare conantur: cum manifestum sit, eiusmodi homines nec Ecclesiae Christi posse praesse, nec Deo sacrificia offerre debere: maxime cum iam pridem nobiscum, & cum omnibus omnino Episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac iustus, & martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreuerit eiusmodi homines ad poenitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem Cleri atque sacerdotali honore prohiberi.] haec Synodus Africana: quae non nunc primum, sed ante saepius cum Cypriano, ad Felicissimi ac sociorum conatus clauftra Ecclesiae effringentium, & omnem Ecclesiasticam disciplinam proculcantium comprimendos, sedulo laborauit.

VIII. At nec quiescit (vt dictum est) his opposita haeresis Nouatiani; quae longe lateq. progressa

A progressa, in Gallijs quoque magnas conflauit discordias: siquidem patrocinio Marciani Episcopi Arelatensis, qui magnopere Nouatiano studebat, multos in errorem induxit. Quod videntes Galliarum Episcopi, ac praecipue Lugdunensis Ecclesiae Faustinus Antistes, ad Romanum Pontificem Stephanum aduersus eum scripserunt epistolam: dederuntq. eiusdem argumenti alias litteras ad Cyprianum, quem scirent aduersus Nouatianos impigre laborasse, ac vbique locorum scriptis suis eosdem haereticos profligasse. His permotus litteris Cyprianus; quod nosset, deponere metropolitanum Episcopum, iuris esse principis omnium Episcoporum Romani Pontificis; mox ad Stephanum, qui his temporibus Romanam Ecclesiam praerant Antistes, litteras dedit aduersus eundem Marcianum Arelatensem Episcopum, rogans eum, vt in Gallijs consistenti Ecclesiae consulens, illum deponat, & alium Catholicae communicationis Praesulem in locum eius subrogandum procuret. Extant eiusmodi Cypriani ad Stephanum Papam scriptae litterae, quarum hoc est exordium: Faustinus collega noster Lugdunensis, frater carissime, semel atque iterum mihi scripsit, significans ea, quae etiam vobis scio vtique nunciata, tam ab eo, quam a ceteris Coepiscopis nostris in eadem prouincia constitutis; quod Marcianus Arelate consistens, Nouatiano se coniunxerit, & a Catholica Ecclesiae veritate, atque a corporis nostri & sacerdotij consensione discesserit, tenens haereticae praesumptionis durissimam prauitatem; vt seruis Dei poenitentibus & dolentibus, & ad Ecclesiam lacrymis & gemitu & dolore pulsantibus, diuinam pietatis & lenitatis paternae solatia & subsidia claudantur; nec ad fouenda vulnera admittantur vulnerati, sed sine spe pacis & communicationis relictis, ad luporum rapinam & praedam diaboli projiciantur.] haec de impietate Marciani, Nouatiani haeresim propagantis, ad Stephanum Papam Cyprianus.

MARCIANO EPISCOPO ARELATENSIS.

Cypri. epist. 67. MARGIANVS STVDET SECTAE NOVIATIANAE.

Vt autem Arelatensi Ecclesiae, ab huiusmodi schismatico atque haeretico homine eam dissipante, remedio opportuno prospiciat, idem Cyprianus Stephanum monet his verbis: Cui rei nostrum est consulere & subuenire, frater carissime, qui diuinam clementiam cogitantes, & gubernandae Ecclesiae libram tenentes, sic censuram vigoris peccatoribus exhibemus, vt tamen lapsis erigendis, & curandis vulneratis, bonitatis & misericordiae diuinae medicinam non denegemus.] hanc quidem curam imminere omnibus sacerdotibus cum dicat Cyprianus, postea quod proprium est Romani Episcopi, & non aliorum, ab eo implorat auxiliu, & requirit officium, dicens: Quapropter facere te oportet plenissimas litteras ad Coepiscopos nostros in Gallijs constitutos, ne ultra Marcianum peruicacem & superbum, & diuinam pietatis ac fraternae salutis inimicum, collegio nostro insultare patiantur, quod necdum videatur a nobis absentis, qui iam pridem iactat & praedicat, quod Nouatiano studens, & eius peruicaciam sequens, a communicatione se nostra segregauerit.] ac post aliqua:

IX.

AUCTORITAS ROMANI PONTIFICIS.

Dirigantur in prouinciam & ad plebem Arelate consistentem a te litterae, quibus absente Marciano, alius in locum eius substituatur, & grex Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus & vulneratus contemnitur, colligatur. Sufficiat multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace: vel ceteris subueniatur, qui supersunt, & diebus ac noctibus ingemiscunt.] et ad extremum: Significa plane nobis, quis in locum Marciani Arelate fuerit substitutus; vt sciamus ad quem fratres nostros dirigere, & cui scribere debeamus.] haec Cyprianus. Quibus liquido cernitur, tum ab ipso, tum ab alijs Episcopis cognitam esse auctoritatem Romani Pontificis; dum in eo suam quisque, & in communi ceteri omnes Episcopi suam ipsorum potestatem limitibus coarctatam intellexere: quandoquidem Gallicani Episcopi haud tantum virium ac facultatis in se esse cognoscerent, vt hominibus inuisum haereticum hominem (quod adeo optarent) deponerent, & alium in eius locum subrogarent; sed tum illi, tum Cyprianus ad id peragendum Romani Episcopi appellarent auctoritatem, qua Marcianus Episcopus Nouatianus deponeretur e sede, & alius Catholicus in eius locum subrogaretur Antistes.

X. ROMANI PONTIFICIS BSSR DEPONERE LAPROS EPISCOPOS.

Sed & Nouatianorum & Cataphrygarum occasione illa his temporibus magna inter Episcopos agitata est controuersia: Num qui ab haereticis baptizati erant, cum ad Catholicam Ecclesiam se conferrent, essent denuo baptizandi? Saepius enim contingebat, vt, quos baptizassent Nouatiani, iidem persuasi vnam esse tantum Ecclesiam, ac proinde eam non posse in schismate reperiri, ad Catholicam conuolantes, ab ipsdem recipi,

XI. DE BAPTISMO HAERETICORVM EXORTVIR QVAESTIO.

recipi, atque mundari (quod se illorum baptismate pollutos existimarent) expeterent A nouo baptismo.

XII. PRAETERTVS BAPTIZANDI HAERETICOS.

Quod insuper Nouatiani, & ante eos Cataphryga soliti essent, quos ab Ecclesia Catholica diuulsissent, vt immundos denuo baptizare: id prouocauit ad aemulationem quosdam Episcopos in Africa potissimum consistentes, eorumq. Primatem sanctissimum Cyprianum; vt & ipsi quos ad Ecclesiam redeuntes suscipere baptizatos primum a Nouatianis, tamquam illo baptismate inquinatos potius quam mundatos, denuo baptizarent, rati apud se solum, nempe in Catholica Ecclesia, verum esse sanctum baptismata: ne secus facientes, probare viderentur quae essent apud haereticos sacramenta, & ea ex parte illorum censerentur communicare impietati. Perurgebat namque eos ille tunc stimulus, quod Nouatiani Catholicos iterum baptizarent, quodq. vilioris videretur aestimationis Catholica Ecclesia esse, si id sibi minus facere licuisset; & quod factum esset ab illis, vt recte factum, acciperent; vnde & Nouatianis in Catholicos insultandi ansa libera data esset; atque etiam Catholicorum testimonio comprobari ipsi viderentur vere esse qui dicerentur, mundi atque Catholici, dum collatum ab illis sanctum baptismata, ratum ab ijs haberetur. His accedebat, quod omnes prope modum Scripturae diuinae tum ex veteri, tum ex nouo Testamento petita, in hoc ipsum vna sententia visa sint conspirare; dum quae ab impijs facta essent, quo sacratoria, eo execrabiliora Deus habuerit ac penitus improbarit.

XIII. MAGNA TEN-TATIO TOTIVS ECCLESIAE.

Tam magna, tamq. potens ac valida fuit tentatio haec in Ecclesia, vt veluti quodam vehementissimo turbine, etsi non prostrata omnino, magnopere certe exagitata & quassata fuerint altissima atque firmissima Ecclesiae turres, quae inconcussa olim tor persecutionum imperus pertulissent, & ad se confugientium facta causa salutis essent: tunc enim toto Catholico orbe subita ac improvisa quadam tempestate concusso, de Ecclesiae Africanae ruina potissimum mirum in modum trepidatum est.

XIV. SYNODVS ICONIENSIS.

At non quidem (vt multi putant) in Africa hoc tempore a Cypriano tantum eiusmodi coepta est controuersia agitari; sed primo tempestatis huius fluctus moti sunt in Oriente: ea nimirum occasione, quod ex Cappadocia, Cilicia, Galatia, alijsq. proximis regionibus Iconium conuenientes Episcopi, statuerant, nihil eorum, quae ab haereticis facta essent, ab Ecclesia Catholica recipiendum esse, non ordinationes, non baptismum, non manuum impositionem, nec aliud quoduis sacrum. Meminit huius Synodi Firmilianus a Caesarea Cappadociae Episcopus, ad sanctum Cyprianum scribens his verbis: Quod totum iam pridem in Iconio, qui Phrygiae locus est, collecti in vnum, conuenientibus & Galatia & Cilicia & ceteris proximis regionibus, constituimus, tenendum contra haereticos firmiter, & vindicandum, cum a quibusdam de ista re dubitaretur. Occasione enim Cataphrygarum haereticorum eam Synodum collectam fuisse, significare videtur: quod & inferius demonstrat post multa, cum ait: Plane quoniam quidam de eorum baptismate dubitant, qui etsi novos prophetas recipiunt, eisdem tamen Patrem & Filium nosse nobiscum videntur; plurimifimul conuenientes in Iconio, diligentissime tractauimus & confirmauimus, repudiandum esse omnino baptismata, quod sit extra Ecclesiam constitutum. haec de Iconiensi Synodo Firmilianus.

XV. b Apud Euseb. lib. 7. c. 4. STEPHANVS PAPA EXCOMMVNIGAT EPISCOPVS SYNODI ICONIENSIS.

Sed testatur Dionysius b Alexandrinus Episcopus, Stephanum Papam hos omnes in ea sententia persistentes communicatione priuasse. ait enim: Stephanus antea scripsit epistolam de Heleno, de Firmiliano, de omnibus Episcopis qui erant ex Cilicia, & Cappadocia, & Galatia, & ex omnibus gentibus quae erant finitimae: quod neque cum illis quidem ob eam causam omnino communicare vellet: nam illi (inquit) haereticos rebaptizant. haec Dionysius de Stephano improbante quae ab illis statuta essent. Idem de alijs quoque Concilijs tunc habitis haec subdit: Decreta enim in maximis Episcoporum Concilijs (sicuti audio) facta fuerunt: vti qui ab haereticis impietate recedunt, debeant primum in fide institui, deinde veteris & impuri fermenti eluui ac sordibus ablui, purgariq. haec de his ipse.

XVI.

Post haec autem Orientales Episcopi, qui haec statuentes Apostolicae sedis communicatione priuari erant, legatos Episcopos ad Stephanum Romam miserunt, reddituros rationem de ijs quae in Synodo a collegis Episcopis gesta essent. Sed (quod queritur Firmilianus) ab eo nec auditi, nec recepti fuerunt. ipse enim in epistola quam postea scripsit

A scripsit ad Cyprianum, quod communionem Apostolicam interceptus fuisset, stomachatus vehementer, multa oblocutus in Stephanum Papam, haec de eo per ironiam magna animi amaritudine affectus, ait: Quid enim humilior, aut lenior, quam cum tot Episcopis per totum mundum dissensisse; pacem cum singulis vario discordiae genere rumpentem, modo cum Orientalibus (quod nec vos latere confidimus) modo vobiscum qui in Meridie estis? a quibus legatos Episcopos patienter satis & leniter suscepit, vt eos nec ad sermonem saltem colloqui communis admitteret: adhuc insuper dilectionis & charitatis memor, praecipere fraternitati vniuersae, ne quis eos in domum suam reciperet, vt venientibus non solum pax & communio, sed tectum & hospitium negaretur. Hoc est seruasse vnitatem spiritus in coniunctione pacis, abscindere se a charitatis vnitatem, & alienum se per omnia fratribus facere, & contra sacramentum & fidem contumacis furore discordiae rebellare? haec quidem in Stephanum Firmilianus, cum ille Apostolicam traditionem nullo nouitatis accessu ab aliquo passus sit irritari, atque conuelli. At de Firmiliano inferius pluribus.

FIRMILIANVS QUID IN STEPHANVM PAPA.

Meminit & Dionysius a Alexandrinus de eadem Synodo Iconij habita, alijsq. Synodis celebratis, sic dicens: Hoc tamen didici, quod non Episcopi in Africa solum istam consuetudinem de haereticis rebaptizandis iam inuenerunt: verum etiam longo tempore ante, Episcoporum memoria, qui antegressi sunt, in Ecclesijs maxima hominum frequentia celebratis, & Synodis fratrum tum Iconij, tum Synadis, tum alijs multis in locis conuocatis, istud decretum fuit: quorum iudicia & sententias condemnare, irritaq. facere non audeo, sicq. illos in odium & inuidiam conijcere. haec Dionysius.

XVII. a Apud Euseb. lib. 7. cap. 6. in fine. SYNODVS ALIA SYNADIS HABITA.

Post haec autem, hoc item tempore, re ipsa in controuersiam vbique deducta, Ecclesia Africana nutauit: quippe quae tantum, quem intrepide sequeretur, haberet Antistitem Cyprianum: & ipse, cuius affectaretur, inuenisset praedecessoris Agrippini impressa vestigia. sed & Tertullianum incaute nimis hanc secutum fuisse sententiam, superius est demonstratum. Sed dubium est an id illi acceperint a Montano, vel transierit in scholam Montani: Montanistas enim rebaptizare consueuisse illos qui ante in Ecclesia Catholica baptizati ad suam ipsorum haerese defecissent, Philastrius quoque testatur, cum de erroribus agit Montanistarum. Sed in eo Cyprianus vindicandus est a Nicephori b calumniam, qua mendacissime ait, eum non aliter recipere consueuisse lapsos, qui in perfectione negassent, quam per sanctum baptismum. At quantum haec a Cypriano abhorreant, nemo non videt: eos enim ipse baptizare tantum redeuntes ad Ecclesiam consueuit, quos haeretici antea baptizassent; negans vllum apud hostes Ecclesiae reperiri posse baptismum, quod vnum tantum esset, & in vna Ecclesia collocatum.

XVIII.

Tam diro exagitata Ecclesia terramotu, illa quae supra firmam petram a Christo fundata, de promissione ipsius solidam stabilemque firmitatem accepit, remansit penitus inconcussa. Tunc plane enituit, quanta in Petri successore esset auctoritas; cum nullis alijs ferme armis quam maiorum traditione vallatus, omnem Orientalium & Occidentalium impetum sustinuerit Episcoporum, vndique valida confertim iacula ex diuinis Scripturis petita vibrantium: quorum fortissimos istus vnus ille semper obiectus clypeus traditionum excepit, atque adamantina firmitate reiecit, reddiditq. prorsus inanes. Haec autem quo modo se habuerint, iam enarrare aggrediamur. Coepta haec esse temporibus Stephani Papae cum omnes asserunt, erroris plane Rufinus c arguitur, qui ad Eusebium addidit, sub Cornelio Papa exortam fuisse eiusmodi in Ecclesia controuersiam, ipso refragante Eusebio, quem inuitum cogit ad stipulari mendacio, cum aliter se habeat Graeca lectio, & quae ex Graeco fidelior facta est accurata translatio d. Porro non nisi Stephani Papae tempore hanc in Occidente coeptam esse agitari controuersiam, tum Latini, tum Graeci omnes auctores aequae testantur.

XIX. ROMANA ECCLESIA TRADITIONIS AUCTORITATE OMNES SVPERAT.

Verum ipsam rebaptizationem in Ecclesia Africana non recens sub Stephano Papa, sed longe ante, temporibus Agrippini, cui successit Donatus, in cuius locum successus est Cyprianus, coeptam esse, iam satis superius dictum est: quam quidem aemulatum fuisse Nouatianum, Cyprianus scribens ad Iubaianum e, tradit his verbis: Nec nos mouet, frater carissime, quod in litteris tuis complexus es, Nouatianenses rebaptizare eos quos a nobis sollicitant: quando ad nos omnino non pertineat, quid hostes Ecclesiae faciunt dummodo teneamus ipsi potestatis nostrae honorem, & rationis ac veritatis firmitatem. Nam Nouatianus, simularum more, quae cum homines non sunt, homines tamen imitantur, vult

e Euseb. lib. 7. cap. 2. v. v. Rufin.

d Verfion. Chri-stophor. cod. loc.

XX.

e Cypri. epist. 4. NOVIATIANI REBAPTIZANTES.

tur, vult Ecclesie Catholice auctoritatem sibi & veritatem vindicare, quando ipse in Ecclesia non sit, immo adhuc insuper contra Ecclesiam rebellis & hostis extiterit. Sciens etenim vnum esse baptismum, hoc vnum sibi vindicat, vt apud se esse Ecclesiam dicat, & nos hereticos faciat.] & paulo post: Quod si in Ecclesia baptizatos, rebaptizandos foris extra Ecclesiam Nouatianus existimat; a se incipere debuerat, vt prior extraneo & heretico baptismo rebaptizaretur: qui post Ecclesiam, immo & contra Ecclesiam baptizandos foris opinatur. Quale est autem, vt quia hoc Nouatianus facere audeat, nos putemus non esse faciendum?] At non recens ad imitationem Nouatiani id factum esse in Ecclesia Africana, sed longe ante Nouatianum, docet, cum subdit: Apud nos autem non noua aut repentina res est, vt baptizandos censeamus eos qui ab hereticis ad Ecclesiam veniunt: quando multi iam anni sint, & longa aetas, ex quo sub Agrippino, bonae memoriae viro, conuenientes in vnum Episcopi plurimi, hoc statuerint, atque exinde in hodiernum tot millia hereticorum in prouincijs nostris ad Ecclesiam conuersi non aspernati sint, neque cunctati; immo & rationabiliter & libenter amplexi sunt, vt lauacri vitalis & salutaris baptismi gratiam consequerentur.] haec Cyprianus de Nouatianis iterum baptizantibus.

XXI. Ceterum diuersam de iterando baptismo, ab ea quam Cyprianus ad Iubaianum scribens adducit, Nouatianus rationem iniisse visus est. Nam cum ipse Romae ageret, seq. Romanae Ecclesiae esse profiteretur Episcopum; quo modo ad imitationem Catholicae Ecclesiae potuit denuo baptizare? cum et si id faceret Africanus, secus tamen Romana Ecclesia agere videretur, quae antiquis innitens traditionibus, baptizatos legitime ab hereticis, non nouo baptismo, sed alijs adhibitis ritibus reconciliare soleret? Verum Nouatiani illud putamus fuisse consilium: nimirum quod Catholicos omnes, qui lapsos receperunt, diceret immundos esse, se autem suosque puros ac sanctos; ne viderentur illorum, qui ex Catholica venirent Ecclesia, sordibus inquinari, eos nouo statuerit sanctificare baptismo. Conducebat mirum in modum ipsorum impietati, qua lapsis poenitentibus aperiendam negarent Ecclesiam, nouum hoc de secundo baptismo excogitatum commentum. Nam si ipsi non reciperent lapsos, quo modo recepturi erant, qui ad eum ab Ecclesia Catholica venirent, quos sciebant lapsorum communicatione foedatos, immo & existimarent esse lapsos in haeresim, cum se solos Catholicos esse gloriose dicerent: nisi per suum baptismum traderent, quos reciperent, esse mundandos? Erat ergo illis loco poenitentiae secundum hoc ab eis adinuentum baptisma, quo non tantum (quod ait Dionysius a Alexandrinus) sacrosanctum Ecclesiae lauacrum abrogarent, sed & rejicerent fidem & confessionem, quae lauacrum precedere consueuerant.

XXII. Occasione igitur Nouatianorum (quod demonstratum est) tunc coeptum est in Africa dubitari, an consulto rebaptizare deberent, quos reuertentes ad Ecclesiam, scissent ab hereticis baptizatos. Sed & de baptizatis a Nouatiano id primum a Magno, non quidem Episcopo, sed laico homine (nam eum Cyprianus filium nominat) dubitatum fuisse videtur: quod nimirum illi eandem tunc formam ac ritum viderentur in eiusmodi sacramenti collatione seruare, quam Catholici. Quamobrem ea de re consuluit Cyprianus: qui nullum prorsus esse a Nouatiano impertitum baptismum respondit epistola ad eum scripta: quam non vltimo loco, sed primam omnium eius argumenti a Cypriano datam existimo; ea nimirum ratione, quod nulla in ea mentio habeatur de scriptis ad diuersos Episcopos ante litteris, nec de Concilijs in Africa ea causa collectis, quorum necessaria citatio videri poterat. Sed & quod accidisset, vt in odium Nouatiani, qui (vt dictum est) baptizatus esset in lecto, eiusmodi baptismo eo modo aegrotanti per asperionem aquae collato, non nihil detraheretur (ijdem namque sic baptizati ab aliquibus non Christiani, sed Clinici dicebantur) inde quoque accidit, vt idem Cyprianus eidem Magno haec roganti eadem epistola plenius satisfecerit.

XXIII. Verum quod pertinet ad propositam quaestionem de hereticorum baptismo iterando: ex Episcopis primi reperiuntur fuisse Numidae, qui de ea re ad Cyprianum aliosque Episcopos ad Synodum coactos Carthagine litteras conscripserunt. An autem vnus hic idemque fuerit conuentus Episcoporum cum eo in quo suscepta est legatio (quam diximus) Legionensis & Asturiensis Ecclesiae, an vero alius, incertum est. Putatur tamen, ipsum hoc anno habitum esse: ex quo Synodica scripta est ad Ianuarium

RATIO NOUATIANI REBAPTIZANTIS.

Apud Euseb. lib. 7. cap. 7.

MAGNVS CONSULIT CYPRIANVM.

Cypri. epist. 70.

EPISCOPI NUMIDAE CONSULUNT CONCILIUM CARTHAGINENSE.

Cypri. epist. 70.

A rium & socios Episcopos in Numidia constitutos, quando controuersiam de hereticorum baptismate exortam definierunt his verbis:

Cum simul in Concilio essemus, fratres carissimi, legimus litteras vestras, quas ad nos fecistis de ijs qui apud hereticos & schismaticos baptizari videntur: an ad Ecclesiam Catholicam, quae vna est, venientes baptizari debeant. De qua re quamquam & ipsi illic veritatem & firmitatem Catholicae regulae teneatis; tamen, quoniam consulendos nos pro communi dilectione existimastis, sententiam nostram non nouam promimus; sed iam pridem ab antecessoribus nostris statutam, & a nobis obseruatam, vobiscum pari consensione coniungimus: censentes scilicet & pro certo tenentes, neminem foris baptizari extra Ecclesiam posse: cum sit baptismum vnum in sancta Ecclesia constitutum; & scriptum sit, Domino dicente: Me dereliquerunt fontem aquae vitae; & effoderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare.] his autem & alijs diuinae Scripturae locis, quibus non modo baptismum, sed & sacri chrismatis & Eucharistiae sacramenta non nisi in Ecclesia reperiri monstrare conabantur, eandem epistolam consignatam ad Episcopos Numidas dederunt, qua & professi sunt, vnam sanctam Ecclesiam a Domino (vt aiunt) super Petrum origine vnitatis & ratione fundatam. Meminit huius Concilij & epistolae ab eo datae idem Cyprianus scribens postea ad Iubaianum, ostenditque hanc primam omnium fuisse Synodum in Africa a se in hac causa coactam. Postquam etiam aliam eodem argumento scripsit ad Quintum in Mauritania Episcopum de eadem re ipsum consulentem; ad quem & Synodicae ad Numidas scriptae mittit exemplum, sic dicens: Retulit ad me, frater carissime, Lucianus compresbyter noster, te desiderasse, vt significarem tibi, quid sentiamus de his qui apud hereticos & schismaticos baptizari videntur. De qua re quid nuper in Concilio plurimi Coepiscopi, cum compresbyteris qui aderant, censuerimus, vt scires, eiusdem epistolae exemplum tibi misi.]

Declarat Cyprianus eadem ad Quintum epistola, non alibi tunc quam in Africa viguisse eiusmodi de hereticorum baptismo controuersiam: cum nonnulli, memores pristinae illius ante Agrippini Episcopi tempora consuetudinis, illi magis cuperent inharetere, quam ijs quae ab eo & alijs postea fuissent in Africa instituta. de quibus haec ibidem Cyprianus: Dicunt se in hoc veterem consuetudinem sequi, quando apud veteres haereseos & schismaticum prima adhuc fuerint initia, vt hi illic essent, qui de Ecclesia recedebant, & hic baptizati prius fuerant: quos tunc tamen ad Ecclesiam reuertentes, & poenitentiam agentes, necesse non erat baptizare. Quod nos quoque hodie obseruamus: vt quos constat hic baptizatos esse, & a nobis ad hereticos transisse; si postmodum peccato suo cognito, & errore digesto, ad veritatem & matricem redeant, satis sit in poenitentiam manum imponere.] haec Cyprianus, sic eludens eorum argumentationem, qui obtentu veterinae consuetudinis negarent, baptizatos ab hereticis, iterum baptizandos, si redeant ad Ecclesiam: dicens id de his esse intelligendum, qui primo a Catholicis baptizati, cum ad hereticos defecissent, & ab illis ad Ecclesiam redissent, non esse amplius baptizandos, sed cum manus impositione Ecclesiae reconciliandos.

At haec (vt demonstratum est) elusio potius erat, quam solutio argumenti: cum constet testificatione Stephani & aliorum Episcoporum (vt suo loco dicemus) in Ecclesia antiquitus obseruatum, vt rite ab hereticis baptizati, nullo alio baptismo ad Ecclesiam redeuntes imbuerentur. Porro qui huius veritatis in Africa erant propugnatores Episcopi, sic erant animo comparati, vt, salua pace Ecclesiae, ab ea sententia nullatenus diuelli possent, cui semel firmiter inhassissent. De quibus idem Cyprianus paulo post scribens ad Stephanum, antequam eum sibi penitus aduersantem expertus esset, haec ait: Ceterum scimus quosdam, quod semel imbiberint, nolle deponere, nec propositum suum facile mutare; sed, saluo inter collegas pacis ac concordiae vinculo, quaedam propria, quae apud se semel sint vsurpata, retinere.] ita ipse: quibus plane significat, omnes has mutuas inter Episcopos Catholicos contentiones sic agitas esse, vt nunquam tamen inter eos Catholicae communicationis pacis vinculum fuerit dissolutum.

Intelligens autem Cyprianus adeo fixum alta radice multorum animis insidere, vt, quas accepissent de ea re maiorum traditiones, vellent illibatas custoditasque seruari: existimans hos omnes errore seduci, paulo post (vt ipse ait) scriptam ad Quintum memoratam epistolam, maiori remedio conatus malo, quod putabat, occurrere, celeberrimum

XXIV. Cypri. epist. 70.

DE REBAPTIZANDO DECRETVM.

Hierem. 2.

Cypri. epist. 73.

Cypri. epist. 71.

XXV.

VETVS TRADITIO DE NON REBAPTIZANDO.

XXVI.

FIRMA ASSERTIO DE REBAPTIZANDO. Cypri. epist. 72.

XXVII.

CONCILIUM AFRICANVM LXXXI. EPISC.

rem

rem collegit conuentum septuagintavnius Episcoporum. Meminit huius Concilij ipse A scribens ad Iubaianum his verbis: Exemplum earumdem litterarum tibi misi: quid in Concilio, cum plures adessemus, decreuerimus; quid item postea Quinto collegæ nostro de eadem re quærenti rescripserimus; & nunc quoque, cum in vnum conuenissemus tam prouinciæ Africæ, quàm Numidiæ Episcopi numero septuaginta & vnus, hoc item denuo sententia nostra firmauimus.] hæc ipse: qui & in epistola tunc ad Stephanum b Papam scripta plane testatur, paulo post datam ad Quintum epistolam, fuisse eandem Synodum congregatam. In quo quidem Concilio, quod olim sub Agrippino, ac nuper in prima Synodo fuerat definitum, vt hæreticorum baptisma nullius momenti penitus haberetur, fuit omnium sententia confirmatum. Sic igitur quod in hoc pleniori Concilio fuisset omnium calculo stabilitum, placuit de ijs omnibus reddi certiorum Stephanum Papam, hætenus rerum gestarum inscium. Synodica itaque in hunc B modum tunc ab eis ad Stephanum scripta epistola est c:

XXVIII. Ad quædam disponenda, & consilij communis examinatione limanda, necesse habuimus, frater carissime, conuenientibus in vnum pluribus sacerdotibus, cogere & celebrare Concilium. In quo multa quidem prolata atque transacta sunt: sed de eo vel maxime tibi scribendum, & cum tua grauitate ac sapientia conferendum fuit, quod magis pertineat & ad sacerdotalem auctoritatem, & ad Ecclesiæ Catholicæ vnitatem pariter & dignitatem de diuinæ dispositionis ordinatione venientem: Eos qui sint foris extra Ecclesiam tincti, & apud hæreticos & schismaticos profanæ aquæ labe maculati; quando ad nos atque ad Ecclesiam, quæ vna est, venerint, baptizari oportere; eo quod parum sit eis manum imponere ad accipiendum Spiritum sanctum, nisi accipiant & Ecclesiæ baptismum.] & paulo inferius: Baptismum autem non esse, quo hæretici vtuntur; nec quemquam apud eos qui Christo aduersantur, per gratiam Christi posse proficere; diligenter nuper expressum est in epistola quæ ad Quintum collegam nostrum in Mauritania constitutum, super ea re scripta est: item in litteris, quas collegæ nostri ad Episcopos in Numidia præidentes ante fecerunt: cuius vtriusque epistolæ exempla subdidi.] hæc ibi.

XXIX. Meminit huius Synodi & epistolæ ab ea ad Stephanum scriptæ S. Hieronymus agens aduersus Luciferianos, dicens: Conatus est & beatus Cyprianus contritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena: et idcirco hæreticorum baptismum reprobans, ad Stephanum tunc Romanæ vrbs Episcopum, qui a beato Petro vigesimus sextus fuit, super hæc Africanam Synodum direxit: sed conatus eius frustra fuit. Denique illi ipsi Episcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo statuerant, ad antiquam consuetudinem reuolui, D nouum emiserunt decretum.] hæc Hieronymus.

XXX. Quid præterea in ea Synodo statutum fuerit, iidem Episcopi in eadem epistola ad Stephanum his verbis significant: Addidimus plane, & adiunximus, frater carissime, consensu & auctoritate communi, vt etiam si qui presbyteri, aut diaconi, qui vel in Ecclesia Catholica prius ordinati fuerint, & postmodum perfidi ac rebelles contra Ecclesiam steterint, vel apud hæreticos a Pseudoepiscopis & Antichristis contra Christi dispositionem profanâ ordinatione promoti sint, vt contra altare vnum atque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint; eos quoque hac conditione suscipi, cum reuertuntur; vt communicent laicis, & satis habeant quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis extiterint: nec debere eos reuertentes ea apud nos ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellauerint.] ac post multa: Hæc ad conscientiam tuam, frater carissime, & pro honore communi, & pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei veritate placere, quæ religiosa pariter & vera sunt.] hæc & alia ex Synodo septuagintavnius Episcoporum ad Stephanum Cyprianus & alij. Quod vero pertinet ad posterius hoc Synodi decretum, de non recipiendis nisi ad laicam communionem, qui in Ecclesia ordinati ad hæreticos defecissent; quo modo postea eius occasione iterum contigerit turbari vehementer Ecclesiam, & abortum sit Luciferianum schisma, suo loco dicemus.

XXXI. Demum cum hæc omnia a se in Synodo statuta fuisse dicant; Christiana modestia omnia moderantes, ne viderentur sic ea decernere, vt vellent Christiano orbi leges præscribere, & pacis dispendio ea statuere ab omnibus obseruanda; hæc in fine Synodice addiderunt: Qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus: cum habeat in Eccle-

Cypr. epist. 73. Ead. epist. 72. DECRETVM SYNODI. ALIA DECRETA SYNODI. COMMUNICATIO INTER DISSENTES EPISC. SEMPER RETINETA.

A in Ecclesiæ administratione voluntatis suæ arbitrium liberum vnusquisque præpositus, rationem actus sui Domino redditurus.] hæc Synodus; quod existimaret hoc non esse de fide, vt ob eam causam, qui secus facerent, dicendi essent hæretici. nam in his quæ ad fidem Catholicam spectant, haud liberum est cuique Episcopo pro arbitrio seruare quod velit; sed eam licentiam interdum vsurpare concessum est in ijs quæ ad diuersos Ecclesiarum ritus secundum diuersarum Ecclesiarum consuetudinem pertinent.

Hæc ad calcem ab Africana Synodo posita S. Hieronymus exacte considerans, & accurate perpendens, aduersus Luciferianos agens, hæc ait, cum loquitur de Cypriano, qui Synodo præfuit: Sciant illum hæc non cum anathemate eorum, qui se sequi noluerant, edidisse: siquidem in communionem eorum permansit, qui sententiæ suæ contraierant. sed hortatum potius fuisse propter Nouatum & alias tunc hæreses multas enascentes, ne quisquam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur. Sermonem denique suum, quem super hæc re ad Stephanum Romanum Pontificem habuit, tali fine compleuit: Hæc ad conscientiam tuam, frater carissime, pro honore communi, & c.] refert quæ sequuntur vsque ad finem epistolæ a nobis nuper recitatae. Addit & illam Cypriani sententiam in epistola ad Iubaianum a post Synodum proxime scriptam, his verbis:

Ad Iubaianum quoque de hæretici rebaptizandis scribens, in fine libelli sic locutus est: Hæc tibi breuiter pro nostra mediocritate scripsimus, frater carissime, nemini præscribentes, aut præiudicantes, quo minus vnusquisque Episcoporum, quod putat, faciat, habens arbitrij sui liberam potestatem. Nos quantum in nobis est, propter hæreticos, cum collegis & Coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam & Dominicam pacem tenemus: maxime cum Apostolus b dicat: Si quis autem putauerit se contentiosum esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. Seruatur a nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, vinculum fidei, concordia sacerdotij.] hucusque ex Cypriani epistolis Hieronymus. Recitat & S. Augustinus c, agens contra Cresconium, eandem ad Iubaianum Cypriani sententiam, & eam qua in Synodo fuerat contestatus, dicens: Neminem iudicantes, nec a iure communionis aliquem, si aduersus senserit, amouentes.] vt ostendat in tanta Episcoporum altercatione numquam pacis vinculum fuisse perfractum.

Eiusdem quoque Synodi tempore Cyprianus de eadem quæstione a Iubaiano Episcopo rogatus litteras dedit, quibus huius Synodi mentionem habet his verbis: Et nunc quoque cum in vnum conuenissemus, tam prouinciæ Asiæ, quàm Numidiæ Episcopi numero septuaginta & vnus, hoc idem denuo sententia nostra firmauimus, statuentes D vnum baptismum esse, quod sit in Ecclesia Catholica constitutum: ac per hoc non rebaptizari, sed baptizari a nobis, & c.] Caute quidem Cyprianus, se non rebaptizare baptizatos ab hæreticis tradit, sed tantum baptizare; quod sibi constare putaret, numquam baptizatos vere fuisse, sed aqua hæreticorum (vt putabat) amplius fordidos. Adeo enim Catholici exhorruerunt anabaptismum, vt dixerit Augustinus e: Quid sit autem perniciosius, vtrum omnino non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile est.] plane affirmans, pios execrari magis anabaptismum. Studuit Cyprianus ea epistola ad Iubaianum suam ea de re sententiam multis Scripturæ locis apud eundem testatam reddere, & rationibus confirmare, & quæ ex aduerso obiecta essent, penitus confutare.

Verum quod (vt demonstratum est) in omnibus his in primis Ecclesiæ paci consultum fore quàm maxime vellent; vt quisque aduersantem sibi fratrem æquanimiter ferret, de Bono patientiæ se libellum scripsisse testatur; quem ad eundem Iubaianum mittens, sic in ea epistola perorauit: Propter hoc etiam libellum de Bono patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente Domino & inspirante conscripsimus, quem ad te pro mutua dilectione transmisiimus.] Veritus enim magnopere Cyprianus, ne, hisce inter Episcopos abortis contentionibus, magno aliquo schismate Catholica scinderetur Ecclesia; præter id quod de mutua seruanda concordia est sæpius contestatus, ad anteuertenda futura mala, egregium illud prophylacticum præparauit antidotum, libellum illum scribens, quo demonstraret, absque patientia impossibile esse seruari inter fratres mutuam charitatem, & vnitatem spiritus in vinculo pacis. Nam in eodem commentario ait: Impatientia etiam in Ecclesia hæreticos facit, & ad Iudaorum similitudinem contra Christi pacem & charitatem rebelles ad hostilia & furiosa odia compellit.] hæc & alia plura id genus ibi.

XXXII. CATHOLICORVM ALTERCANTIVM MORTALITIA. XXXIII. CONFESTATIO CYPRIANI. b I. Cor. 11. c Aug. contra Crescon. lib. 3. cap. 1. 2. XXXIV. CYPRIANVS IVBANO QVIBVS RESPONDIT. d Cypr. epist. 73. e Aug. de baptis. contra Donat. lib. 2. cap. 14. XXXV. CYPRIANVS CVR SCRIPSIT DE BONO PATIENTIAR.

Quod

XXXVI. PAX PERPETVO CONSERVATA.

Quod autem ad Cypriani de seruanda pace firmum mentis propositum pertinet: ne quis existimet, quod bene coeptum est, fuisse conuulsum; & de pace tenenda firmissimum eius consilium, multis postea aduersantibus, potuisse labefactari certum esse; sicut tam ipsum, quam reliquos Africanos Episcopos, de pace Ecclesie conseruanda, in eadem usque ad finem perstitisse sententia: nam in postrema Synodo, eadem ex causa celebrata, recitata & comprobata fuit dicta ad Iubaianum epistola, in qua de seruanda pace contestatio legebatur asserta. Sed & in eadem Synodo Cyprianus praefando, eadem a se saepe factam contestationem praemisit: quam (vt nuper dictum est) Augustinus agens aduersus Cresconium recitat, & contra Donatistas agens rursus allegat. Egit porro his scriptis ad Iubaianum litteris Cyprianus, vt ipsum a priori sententia dimouerit, & in suam de baptisinate haereticorum perduxerit. quod ipse testatur in eadem sua ad Synodum Carthaginensem praefatione, cum ait: Item lectae sunt vobis & aliae Iubaiani litterae, quibus pro sua sincera & religiosa deuotione ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensit, sed etiam instructum se esse gratias egit.] hac ipse.

a Concil. Afric. in princ. apud Cyprian. b Aug. de baptis. contra Donat. lib. 2. cap. vit.

XXXVII. QUID STEPHANVS PAPA RESCRIPSERIT. e Cypri. epist. 74.

Sed quid ad Synodicam a dicto Concilio Africano ad se missam Stephanus Papa rescripserit; licet ipsae litterae non extent, ex ijs tamen quae Cyprianus, scribens ad Pompeium Sabratensem in Africa Episcopum, ex illis recitat, satis intelligi posse videtur, cum ait: Quia desiderasti in notitiam tuam perferri, quae mihi ad litteras nostras Stephanus frater noster rescripserit; misi tibi rescripti eius exemplum. Quo lecto, magis ac magis eius errorem denotabis; qui haereticorum causam contra Christianos & contra Ecclesiam Dei asserere conatur: nam inter cetera vel superba, vel ad rem non pertinentia, vel sibi ipsi contraria, quae imperite atque improuide scripsit, illud etiam adiunxit, & c.] O infelicem humanae imbecillitatis conditionem! sic enim tragice exclamare libet. Vir sanctissimus, qui ne vel leuiter laederet charitatis fraternae concordiam, crebrius fuerat contestatus; eaque de causa de Bono patientiae libellum se scripsisse professus, quo & alios vehementius admoneret: modo, simulac legit a Stephano ad se redditas litteras, plus satis exandescens, ac iurgans, nec ab ipsis conuicijs abstinet; sed inopinato (vt vidimus) a contumelijs exorsus, aduersus eum aggreditur disputare. At quanam essent verba Stephani, mox recitans subdit:

XXXVIII. STEPHANI DE BAPTISMO HAERET. DICRETVM.

Si quis ergo a quacumque haeresi venerit ad nos, nihil innouetur, nisi quod traditum est; vt manus illi imponatur in poenitentiam: cum ipsi haeretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum.] hac ergo sententia fuit Stephani Papae, vt nihil innouaretur ab eo quod traditum esset. In his igitur definitis a Stephano confutandis, Cyprianus totam longiorem illam insumit epistolam, nihilque in ea temperantius agens, Stephano etiam notam inurit, quod patrocinareretur haereticis. Sed ad hac Augustinus ait: Stephanus non propterea communicauit haereticis; quia baptisma Christi, quod in eorum peruersitate integrum mansisse cognouit, improbare non ausus est.] & paulo post: Sed consuetudo illa, quae opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse credenda est: sicut sunt multa, quae vniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis praeepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.] hac ipse.

a Aug. de baptis. contra Donat. lib. 5. c. 23.

XXXIX. QUID CYPRIANVS IN STEPHANVM.

At Cyprianus non in eo versatur epistola illa sua, vt legitimas traditiones impugnet; sed tota eius argumentatio ea conclusione perstringitur, vt, quam Stephanus traditionem praetendebat, ipse Cyprianus eam de Apostolico fonte dimanare non crederet; sed obrepentem errorem esse & corruptelam, prauamque consuetudinem. Quod vero subdidisset Stephanus, nec ipsos haereticos rebaptizare qui ex alijs haeresibus ad se venirent: non in illud deteriorē sentium, quo ea acceperat Cyprianus, fuerant intelligenda, nempe quod Stephanus voluisset (quod ait) haereticorum exempla sectari: sed potius eo tetendisse argumentum, vt demonstraret adeo fuisse insolens, & ab omnibus existimatum plane portentum, baptizatos consueto ritu ab haereticis, iterum baptizare, vt nec haeretici ipsi, qui praecessissent, licet omni ex parte Catholica dogmata infringere nisi sint, eo temeritatis peruenerint, vt aduersus Apostolorum traditionem ausi sint baptizatos denuo baptizare. Oportuisset sane Cyprianum integram ipsam Stephani epistolam recitasse; in qua multa fuisse non dubito, quae eiusdem Pontificis sententiam plenius declarassent: nam nec hoc absolute potuit Stephanus ipse dixisse, quod haeretici ad se venientes non rebapti-

rebaptizarint: cum inter alios id olim facere solitos Montanistas, & his temporibus Nouatianos, iam satis superius sit demonstratum.

Agens vero S. Augustinus de ea epistola ad Pompeianum paulo ardentius aduersus Stephanum scripta; cum nec sibi tantum virium ac iurium inesse sentiret, vt de singulis ab eo in Stephanum iactatis ipsum excusare potuisset; honesta & laudabili tergiversatione maluit ea relinquere obuoluta silentio, quam ipsa, nondum obductis cicatricibus, refricare; & inter eos potius amabili transactione litem componere, quam rem ipsam per singula subtilius iudicare. Ait enim: Iam illa quae Cyprianus in Stephanum irritatus effudit, retractare nolo, quia nec opus est: eadem quippe ipsa dicuntur, quae iam satis discussa sunt: & ea praeterire melius est, quae periculum perniciosae disensionis habuerunt. Stephanus autem etiam abstinentes putauerat, qui de suscipiendis haereticis praecam consuetudinem conuellere conarentur: iste autem quaestionis ipsius difficultate permotus, & sanctis charitatis visceribus largissime praeditus, in vnitatem cum eis manendum, qui diuersa sentirent. Ita quamuis commotus, sed tamen fraterne indignaretur; vicit tamen pax Christi in cordibus eorum, vt in tali disceptatione nullum inter eos malum schismatis oriretur.] hac Augustinus.

XL.

a Aug. de baptis. contra Donat. lib. 5. c. 23.

Idemque defendens atque propugnans Stephani de baptismo sententiam: quae aduersus eam Cyprianus congefferat, pluribus confutat. excusans tamen exemplo Petri, quiesquid Cyprianus errasset, hac subdit: Magnum quidem meritum nouimus Cypriani Episcopi & martyris, sed numquid maius quam Petri Apostoli & martyris?] & paulo post: Si potuit, inquit, Petrus contra veritatis regulam, quam postea Ecclesia tenuit, cogere Gentes Iudaizare: cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam postea Ecclesia tenuit, cogere haereticos vel schismaticos denuo baptizari? Puto autem quod sine vlla sui contumelia Cyprianus Episcopus Petro Apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrij coronam. Ceterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit illum Apostolatus principatu cuiuslibet Episcopatuui preferendum?] ita ipse. Ceterum nec minimum quidem Petrum ea in re peccasse, primo tomo Annalium susius demonstrauimus. Sed cetera prosequamur.

XLI.

QUALIS CAUSA CYPRIANI. b Aug. de baptis. contra Donat. lib. 2. c. 1.

Cum igitur Cyprianus vidisset Stephanum Papam obnitentem ijs quae in Concilio Africano de baptisinate haereticorum statuta fuerant, haud cunctatus est maiori numero Episcoporum Carthagine aliud Concilium celebrare. Conuocatis igitur ex Africa, Numidia, ac Mauritania Episcopis octoginta septem, iisdemque Carthagine coeuntibus Kalendis Septembris, recitatis quae haecenus a Cypriano in ea causa scriptae fuissent litterae ad Iubaianum, necnon quas Iubaianus rescripserat ad Cyprianum; idem ipse Cyprianus rogans singulorum sententias, non sine stomacho, tacito tamen Stephani nomine, de eo mentionem parum honorifice suggessit his verbis: Superest vt de hac ipsa re singuli, quid sentiamus, proferamus: neminem iudicantes, aut a iure communionis aliquem, si diuersum senserit, amouentes. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obseruandi necessitatem collegas suos adigit.] hac ipse, alludens nimirum, quod Stephanus decretum edidisset, cui more maiorum (vt dictum est ex Tertulliano) praefigi soleret titulus ille, Episcopus Episcoporum, summa Pontificia auctoritate: et quod aliter sentientibus excommunicationis poenam fuisset acriter comminatus. Sed quod ibi Cyprianus in Synodo dixerat: Quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suae arbitrium proprium; tamque iudicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum iudicare] S. Augustinus ita recte interpretatur: Opinor, inquit, vtique in his quaestionibus, quae nondum eliquatissima perspectione discussae sunt] id scilicet confessum esse. et subdit: Nouerat enim quantam sacramenti profunditatem tunc omnis Ecclesia varia disputatione versabat: liberumque faciebat querendi arbitrium, vt examinata veritas panderetur.] hac & alia Augustinus: qui, recensens eiusdem Concilij sententias singulorum, eas omnes scite quidem impugnat, errorisq. redarguit.

XLII.

CYPRIANI IN SENTENTIAM STEPHANICO-NATVS. CONCILIVM CARTHAGINENSIS LXXXVII. EPISCOPORVM. c Concil. Carthag. apud Cyprian. e Aug. de baptis. contra Donat. lib. 6. c. 7.

Hac habita Synodo, Cyprianus ad se venire satagens Orientales Episcopos, legationes ad eos misit. Qui enim ad remotiores partes, nempe in Cappadociam, sibi legauit Rogatianum diaconum, mittens cum ad Firmilianum Caesareae metropolis eius provinciae

SENSVS VERBORVM CYPRIANI.

d Aug. de baptis. contra Donat. lib. 3. c. 2.

e Aug. ibid. lib. 2. c. 4. s. o. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z.

XLIII.

LEGATIO AD FIRMILIANVM EPISC. CAESAR. RAE CAPPAD.

uinciae Episcopum, ad alios certe Episcopos propinquiorum locorum alios mittere mi- nime praetermisit. Statim igitur post Synodum celebratam Kalendis Septembris, mis- sum fuisse Rogatianum a Cypriano in Cappadociam, illucq. peruenisse ingruente iam hieme, ex Firmiliani ad Cyprianum redditis litteris a aperte satis colligi posse videtur, quibus dicitur: Quoniam vero legatus iste a vobis missus regredi ad vos festinabat, & hibernum tempus vrgebat; quantum potuimus, ad scripta vestra rescriptimus.] Eo- dem plane argumento contra epistolam Stephani ad Firmilianum Cyprianum scripsisse, quo ad Pompeium antea scripserat, ex dictis Firmiliani ad eum rescriptis litteris fa- cile dignosci potest: sed & ipsas integras Stephani litteras suis alligasse, atque ad eum misisse, confutatio illarum, Firmiliani in texta litteris, abunde testatur.

XLIV. Videas hominem iam antea in Stephanum agitatam, quod (vt dictum est) ab eo com- munionem priuatus esset; acceptis Cypriani de eodem pariter querentis litteris, veluti violento superaddito ventorum flatu, semel iracundiae igne succensum vehementius in- flammatum. Dicam in praesentiarum hic opportune illud Gregorij Nazianzeni: Non viles tantum & plebeios, sed etiam praestantissimos quosque viros Momus interdum at- tingit: vt folius Dei sit, omni prorsus peccato atque animi perturbatione vacare.] Con- spicias namque ipsum furore concitum erumpere in conuicia, in contumelias & probra ferri praecipitem, semelq. mente tetri odij offusa caligine, falsa a veris minus valuisse dis- tingueret. Nam & quod spectat ad historicam rerum gestarum veritatem, de Basilide ait, post longam aetatem ab Apostolorum tempore vixisse; quem Ignatij testimonio con- stat eodem cum illis tempore extitisse. Sed & quod saepe inculcat, Stephanum rupisse pacem cum Episcopis Africanis, ipsumq. Cyprianum nominasse Pseudochristum & Pseudopphetam, operariumq. dolosum: cum de his nec leuiter conuersus sit Cy- prianus; & Augustinus, qui cuncta quae eo tempore acciderunt ab eodem scripta exaete peruidit, frequentius tum in superius citatis locis, tum alijs absque aliqua dubitatione testetur, numquam pacem inter Cyprianum & Stephanum esse violatam, aut commu- nicationem Ecclesiasticam intercessam; patens certe mendacij redarguitur.

XLV. Putauit quidem Firmilianus ex Cypriani querelis in Stephanum, aequae actum esse cum illo, ac secum factum fuerat, eiusq. collegis. Atqui non par erat vtraque causa. Nam illi (vt vidimus) non tantum quod auctores fuissent obortae contentionis, seu- riore digni animaduersione videri poterant; sed & quod nulla habita ratione maiorum, iam decretum contra antiquam consuetudinem calculo omnium firmiter obfignas- sent: contra vero Cyprianus (quod saepe diximus) cum ea decerneret, sapius fuerat contestatus, se in omnibus ac cum omnibus pacem seruaturum, quantumlibet essent suae ipsius sententiae aduersantes.

XLVI. Sed tandem rem iam palam detegamus. Dum ea epistola Firmilianus Romanam Ecclesiam calumniatus est, quod non omnia obseruaret quae ab origine fuissent ab Apo- stolis tradita, nempe quod diuersa die celebraret Pascha ab ea quae instituta fuerat ab Apostolis: quis non videat ipsum stetitisse a parte Quartadecimanorum, iam antea ab Ecclesia proscriptorum? aperte enim nimis visus est id ipse profiteri: vt non sit mirum obloqui in Stephanum, & in Romanam insurgere Ecclesiam, quam negat ex Apostolo- rum traditione praescripta Pascha celebrare; atque adeo (dicam pace sua) procaciter in Stephanum inuicti Firmilianum, libera fronte Iudaizantem cum Montanistis ac Quar- tadecimanis a Romana Ecclesia condemnatis. At non est nostri consilij cuncta in ea epi- stola perperam posita castigare; sed ex his paucis, quantum sat est, in ceteris iudicandis viam aperire. Scripta est (vt apparet) ea epistola a Firmiliano in fine anni huius, nimi- rum, vt ait, cum fere vigesimus secundus annus esset ab obitu Alexandri Imperatoris, quod regnante Maximino ea contigerit quam recenset historia.

XLVII. Magnam profecto attulit offensionem cunctis Ecclesijs illud Firmiliani naufragium, qui & doctrina & sanctitudine morum nulli propemodum illorum temporum vide- batur esse secundus. Quem postea ad meliorem frugem redditum, & communioni Catholicae restitutum, ac in Ecclesiae pace pie sancteq. defunctum Graeci colunt ac vene- rantur; cuius natalem diem, perinde ac aliorum sanctorum, in Menologio d. confi- gnatum anniuersaria memoria celebrant. Ceterum quod ad eam contra Stephanum ipsius sententiam spectat, ab omnibus Orthodoxis fuit penitus improbatam. Nam, vt ta- ceam

a Apud Cypri. epist. 75.

FIRMILIANVS QVID IN STEPHANVM. b Greg. Nazian. orat. in laud. Basil.

c Ignat. ad Trall. epist. 5. & ad Smyrnaens. epist. 10.

DISPAR CAUSA FIRMILIANI ET CYPRIANI.

FIRMILIANVS QUARTADECI- MANVS.

d Menolog. die 28. Octob. FIRMILIANI SENTENTIA IMPROBATA.

A ceam ceteros, Magnus ille Basilus, qui Firmiliano post euolutum ferme saeculum in sede successit, rogatus ab Amphilocho de his scribere quid sentiret, famosam illam de ea re ad eum epistolam scripsit, quam Graeci Canonicam vocant, qua ait, se nec Firmi- liani, nec Cypriani probare sententiam, indistincte omne reijcientium baptismum illo- rum qui extra Ecclesiam per haeresin vel schisma positi essent: sed antidoto distinctio- nis adhibito, Encratarum, Hydroparitarum, Nouatianorum, ac his similibus reci- piendum tradit esse baptismum; qui licet ab Ecclesia recessissent, illud tamen vt erat Ecclesiae integrum forma seruassent: secus autem illorum, quorum fides diuersa, diuer- sum quoque ab Ecclesiae ritu faciebat esse baptismum, vt Cataphrygum; qui licet de Pa- tre & Filio recte sentirent, Spiritum sanctum tamen dicebant esse Montanum.] Verum quod eo canone Basilus dicat schismaticos adhuc esse Ecclesiae, idemq. inferius collatum a laicis baptismum improbare videatur, sunt huiusmodi recta interpretatione digna. Ceterum quod rursus ad Firmilianum spectat, vt nulla de eo suspicio obrepere pos- sit, eum in schismate atque excommunicatione perseuerasse, sicq. pariter decessisse, praeter ea quae dicta sunt, illud est eius orthodoxiae exploratissimum testimonium, et si alia deessent, quod in Catholicorum Episcoporum celebri illo Antiocheno conuentu ipse cum alijs aduersus Paulum Samosatensem sederit. sed de his dicemus inferius. Constat certe eundem reliquisse etiam post se de Catholica fide nobilis ingenij sui clara monu- menta, quae idem Basilus b citat.

At eandem de baptisate haereticorum sententiam, quam Cyprianus in Africa, Fir- milianus cum collegis in Asia & Cappadocia propugnabant, Dionysius quoque Epi- scopus Alexandrinus, huius saeculi S. Ecclesiae ornamentum (quippe qui confessione celebris, & eruditione clarissimus haberetur) in Aegypto acerrimo studio defendere co- natus est, scriptis pro eo compluribus fortissimis litteris, quatum S. Hieronymus c his verbis meminit: Hic in Cypriani & Africanae Synodi dogma consentiens, de haereticis rebaptizandis ad diuersos plurimas misit epistolas, quae vsque hodie extant.] haec Hieronymus. Cum Stephano pariter ipsum de eadem re egisse, testatur Eusebius d, & ex eius epistola hanc recitat sententiam: Atque vt pro his omnibus illum (Stephanum sci- licet) deprecarer, epistolam scripsi.] vt appareat ex his, Dionysium sic patrocinatum esse aduersae sententiae, vt tamen apud Stephanum pro Episcopis eidem reconciliandis sequester accesserit; qui & de his ad Romanos presbyteros Dionysium & Philemonem se etiam scripsisse testatur.

Licet autem (vt dictum est) ex Oriente, Aegypto, & Africa complures Episcopi pa- trocinati videantur sententiae de rebaptizandis haereticis; tamen illi ipsi qui extra Ec- clesiam positi eidem sententiae postea studuerunt Donatistae, vel alij, non nisi quinqua- ginta Orientales Episcopos, & Africanos septuaginta annorum numerare potuerunt. Certe quidem nonnullos Asianos Episcopos in eadem cum Stephano sententiam conspiras- se, ne ab haereticis collatum baptismum reijceretur, S. Basilus e ad Amphilochium scri- bens testatur. Rursum vero multos in Africa Cypriani collegas eadem cum illo sentire noluisse, S. Augustinus f tradit, qui & multa Episcoporum millia eiusdem cum Stepha- no Papa sententiae fuisse affirmat. Sed & qui in Oriente g sententiam Cypriani secuti fuerant, eadem eos rescidisse, idem confirmat Donatistarum quoque testimonio. Quin & Cyprianum non mutasse sententiam, dici posse negat h: Sed fortasse (inquit) factum est vt suam correxerit sententiam, sed nescimus: neque enim omnia, quae eo tempore inter Episcopos gesta sunt, memoriae litterisq. mandari potuerunt; aut omnia, quae mandata sunt, nouimus.] haec Augustinus.

Vt cumque acciderit, illud constat, Cyprianum nequaquam a Stephano Papa Apo- stolica communicatione priuatum, sed in eadem cum Romana Ecclesia vnitate, Sixti successoris Stephani tempore, vsque ad martyrium perstitisse. Certe quidem Africanos item Episcopos, qui in id ipsum consenserant, mutasse sententiam, & contraria prioribus statuissse, S. Hieronymus i testatur his verbis: Denique illi ipsi Episcopi, qui rebaptizan- dos haereticos cum eo statuerant, nouum emisere decretum.] idemq. in Ecclesia Catho- lica ante haec tempora & post esse seruatum, aduersariorum quoque testimonijs docet. Certe quidem quod spectat ad eos, qui erant eiusdem sententiae in Oriente Episcopi rebaptizantes, propediem, anno sequenti, relicta falsa ab eis asserta sententia, adhaerunt Stephano Papae, vt suo loco dicemus.

a Basil. ad Amphilocho. e- pist. canonic. cap. 2.

b Basil. de Spi- ritu sancto ad Amphilocho. cap. 29.

XLVIII. DIONYSIVS PA- VET CYPRIANI ET ALIORVM SENTENTIAM.

c Hieronym. de Script. Ecclesiae Dionys.

d Euseb. lib. 7. cap. 4.

XLIX. EPISCOPORVM CVM CYPRIANO SENTENTIAM NUMERVS.

e Basil. ad Amphilocho. epist. canonic. cap. 1. f Aug. contra Crescon. lib. 3. cap. 1. in fine. g Ibid. cap. 2. 3.

h Aug. de Ba- ptism. contra Donat. lib. 2. cap. 4.

L. REVOCATI EPI- SCOPV AD RE- CTAM SENTEN- TIAM.

i Hieron. contra Luciferian.

LI. Sed quod ad Cyprianum, de quo agitur, spectat; hæc rursus de eo S. Augustinus ad Vincentium scribit in hæc verba: Correxisset autem istam sententiam, non inuenitur: non incongruenter tamen de tali viro existimandum est, quod correxerit, & fortasse suppressum sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto velut patrocino carere noluerunt: quamquam non desunt, qui hoc Cyprianum profus non sensisse contendunt; sed sub eius nomine a præsumptoribus atque mendacibus fuisse confictum.] & paulo post: Nos autem duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum; quod & stylus eius habet quamdam propriam faciem, qua possit agnosci: et quod ibi magis contra vos nostra causa monstratur.] Cum vero S. Ecclesia tam Occidentalis quam Orientalis (vt constat ex Gregorio Nazianzeno) diem natalem Cypriani martyris semper celebrare consueuerit: eum correxisse quod errasset, & in Ecclesia Catholica communicatione martyrium subiisse, nemo iure poterit dubitare. In quam sententiam hæc etiam Augustinus: Non solum (inquit) malos Catholicos nullo modo commparamus, sed nec bonos facile coequamus beato Cypriano, quem inter raros & paucos excellentissimæ gratiæ viros numerat pia mater Ecclesia.] sic Augustinus. At hoc elogio celebrat eundem S. Hieronymus, dicens: Ne longo sermone sensum traham, vir sanctissimus & eloquentissimus martyr Cyprianus, & nostri temporis confessor Hilarius, nonne tibi videntur excelsæ quondam in sæculo arbores ædificasse Ecclesiam Dei? Sed deficeret me plane dies, si omnia de S. Cypriano a sanctis Patribus decantata præconia singillatim hic vellem intexere.

LII. Quod vero ad Stephanum pertinet: quas antiquorum Patrum traditiones summo studio & intrepido animo acerrime propugnauit; eadem, his turbinibus superatis, sinceræ & integræ in Ecclesia Catholica custoditæ permanerunt. Enituit plane in hoc tanto certamine, quanta in traditionibus vis, & quanta fedi Apostolicæ inesset auctoritas. Quæ considerans Vincentius Lirinensis, plane admirandus hæc ait: Cum ergo vndique ad nouitatem rei cuncti reclamarent, atque omnes quaquaersum sacerdotes pro suo quisque studio reniterentur: tunc beatæ memoriæ Papa Stephanus, Apostolicæ sedis Antistes, cum ceteris quidem collegis suis, sed tamen præ ceteris restitit: dignum (vt opinor) existimans, si reliquos omnes tantum fidei deuotione vinceret, quantum loci auctoritate superabat. Denique in epistola, quæ tunc ad Africam missa est, idem his verbis sanxit: NIHIL NOVANDVM: NISI QVOD TRADITVM EST (nempe seruetur.) Intelligebat etenim vir sanctus & prudens, nihil aliud ratione pietatis admittere, nisi vt omnia, qua fide a Patribus suscepta forent, eadem fide filijs consignarentur; nosq. religionem, non qua vellemus, ducere, sed potius qua illa duceret, sequi oportere: idq. esse proprium Christianæ modestiæ & grauitatis, non sua posteris tradere, sed a maioribus accepta seruare. Quis ergo tunc vniuersi negotij exitus? quis vtique, nisi vsitatus & solitus? Retenta est scilicet antiquitas, & explorata

LIII. Sed forte tunc ipsi nouitiæ adinventioni patrocinia defuerunt. Immo vero tanta vis ingenij adfuit, tanta eloquentiæ flumina, tantus assertorum numerus, tanta veri similitudo, tanta diuinæ legis oracula, sed plane nouo ac malo more intellecta, vt mihi illa conspiratio nullo modo destrui posse videatur, nisi solam tanti moliminis causam ipsa illa suscepta, ipsa defensa, ipsa laudata nouitatis professio destituisset. Postremo ipsius Africani Concilij, siue decreti quæ vires? donante Deo, nullæ: sed vniuersa tamquam somnia, tamquam fabulæ, tamquam superflua, abolita, antiquata, calcata sunt.] hæc Vincentius: idemq. de Donatistis, qui postea eandem de rebaptizandis hæreticis damnatam sententiam tuendam suscepissent, hæc subdit:

LIV. Et o mira rerum conuersio! auctores eiusdem opinionis, Catholici; consecutores vero, hæretici iudicantur. Absoluuntur magistri, condemnantur discipuli: conscriptores librorum filij regni erunt, assertores vero gehenna suscipiet. Nam quis illud sanctorum omnium & Episcoporum & martyrum lumen beatissimum Cyprianum cum ceteris collegis suis in æternum dubitet regnaturum esse cum Christo? Aut quis contra tam sacrilegus, qui Donatistas, & ceteras pestes, quæ illius auctoritate Concilij rebaptizare se iactant, in sempiternum neget arduos esse cum diabolo?] hæc & alia ibi Vincentius, sane grauissime.

LV. Sed & illud stupore dignum, quod, cum iisdem Donatistæ postea aduersariam Stephanum

Aug. epist. 48. Hieronym. in Isai. cap. 60. Vincent. Lirinensis. contra hæres. cap. 9. Explorata

A phano Papæ sententiam defensarent, in ipsum tamen Stephanum, ob eminentem iudicij cum sanctitate coniunctam auctoritatem, ne mutire quidem ausi sint, immo & laudare compulsi. Quamobrem hæc itidem miratus S. Augustinus, agens aduersus Petilianum eorum principem, hæc ait: Sed volo soluat mihi iste quæstionem: Quandoquidem cum Romanæ Ecclesiæ per ordinem commemoraret Episcopos, inter eos commemorauit & Stephanum, quos Episcopatum illibate gessisse confessus est. Cum ergo Stephanus non solum non rebaptizaret hæreticos, verum etiam hoc facientes, vel vt fieret decernentes, excommunicandos esse censeret, sicut aliorum Episcoporum & ipsius Cypriani litteræ ostendunt; tamen cum eo Cyprianus in vnitatis pace permanit. Quid hic dicturi sunt? excutiant ingenia sua quantum possunt; & vtrum valeant respondere, considerent.] hæc Augustinus.

B At non Donatistæ solum, sed & Hilarius diaconus eiusq. sectatores consopitam ac plane damnatam eam de rebaptizandis hæreticis sententiam sectati sunt: quos omnes S. Ecclesia vt hæreticos condemnauit. Stephanus igitur ob Catholicam traditionem egregie propugnatam, meruit omnium præconijs celebrari: cuius natalem diem non Latini modo, sed & Græci (quod de alijs Occidentalis Ecclesiæ sanctis martyribus raro accidere consuevit) anniuersaria celebritate habent in Menologio consignatum. Quo modo autem sequenti anno dissidentes ab eo Episcopi, in eandem cum eo sententiam abeuntes, eidem reconciliati fuerint, proxime dicturi sumus.

D Vcentesimus quinquagesimus nonus Christi annus a Cassiodoro adscribitur Fastis Valerio Maximo & Acilio Glabrione Coss. quo Episcopi, qui sententiam de rebaptizandis his qui fuissent ab hæreticis baptizati, hæcenus pugnaciter defendissent, tandem Stephano consentientes, eidem Christianæ concordie foedere reconciliati sunt. quod Eusebius ex litteris Dionysij Episcopi Alexandrini testatur his verbis, dissensionem prius paucis repetens: Cyprianus (inquit) Ecclesiæ Carthaginensis pastor, primus inter homines eius ætatis, non aliter quam per lauacrum baptismatis hæreticos erroris maculis ante ablutos, in Ecclesiam admittendos existimauit. Verum Stephanus nihil noui aut alieni a traditione ex Apostolorum temporibus deriuata molendum arbitratu, hæc de re animo vehementer commotus est. Dionysius igitur vbi longum sermonem cum Stephano per litteras de hac contouersia contulit; tandem declarat, quo pacto perturbationis fluctibus sedatis, omnes vbiq. Ecclesiæ, noua ac peruersa Nouati hæresis prauitate repudiata, pacem inter se conciliaissent.] appellat Eusebius sententiam de rebaptizatione, prauitatem Nouati, seu potius Nouatiani hæresin; ea nimirum ex causa, quod Nouatianus id temporis rebaptizare aggressus esset, nec (vt dictum est) reciperet quempiam apud alios baptizatum, absque secundo a se administrato baptismo. Sed qui hi fuerint, qui, explosa nouitate Nouatianorum, inierunt concordiam, idem mox ex Dionysio recitat, dicens: Iam scito, frater, omnes Orientales Ecclesias, quæ antea fuerant propter errorum peruersitatem nonnulla dissensione distractæ, ad concordiam denuo esse reductas. Omnes etiam Ecclesiarum Præsides, quæ vbiq. locorum sunt, summo animorum consensu conspirare, & ob pacem hanc, præter omnium expectationem constitutam, incredibili lætitia affici.] hæc quidem a Dionysio ad Stephanum scripta, non de alia dissensione, quam de ea quæ de rebaptizatione excitata, totum plane Orientem commouerat; non de Nouatiani schismate, quod nouissi Antiochenam Ecclesiam exagitauit, esse intelligenda, nemo non videt. sed hæc infensius dilucidiora reddentur.

Sed quinam essent illi Episcopi, qui mutuam inierant concordiam, numerat, dicens: Demetrianum dico Antiochiæ Episcopum, Theotistum Casareæ, Mozabanem Æliæ, Marinum Tyri, mortuo Alexandro, Episcopum, Heliodorum Laodiceæ, defuncto Thelymidro, Episcopum, Helenum Tarfi, & cunctas Ciliciæ Ecclesias, Firmilianum etiam, & totam Cappadociam. Illustriores solum Episcopos nominatim perstrinxi, ne

STEPHANVS AB OMNIBVS LAV-DATVS. Aug. de vnic. baptisma. contra Petil. c. 24. LVI. HILARIVS DIA-CONVS ANABA-PTISTA. I. b. Euseb. lib. 7. cap. 3. 4. DISSIDENTES ORIENTALES DONATISTARVM STIPULAS. II. EPISCOPORVM ORIENTALIVM PAX CVM ECCLESIA CATHOLICA.

vel litteræ videantur aliquanto prolixiores, vel nominum enumeratio lectori satiata...

III. Porro de inita concordia, & in sententiam Stephani omnium accessione, ex eiusdem Dionysij a epistola...

IV. Si igitur (vt vidimus) omnes Orientales Ecclesiæ in vnam eandemq. conspirantes sententiam...

V. Ex his plane intueri licet, quàm dispares esse soleant controuersæ, quibus inter se Catholici inuicem aduersantur...

VI. Hoc eodem anno Valerianus Imperator aduersus Christianos Romæ diram persecutionem excitauit...

VII. Hæc autem persecutio vsque adeo sæuijt, vt Dionysius Alexandrinus, quem diximus, qui & tunc multa perpessus est...

Apud Euseb. lib. 7. c. 8. DIONYSIUS SIXTUM CONSVLIT.

PAX ET CONCORDIA ECCLESIA.

DISCRIMEN INTER CATHOLICOS INVICEM ALTERCANTES.

PERSECUTIO VALERIANI. b Hieronym. de Scrip. Eccl. in Cyprian. c Aug. de Ciuit. Dei lib. 18. c. 52. d Oros. lib. 7. cap. 22. e Seuer. lib. 2. f Apud Euseb. sup. 9. lib. 7.

SÆVA PERSECUTIO.

A sanctorum martyrum, qui hoc anno sub dictis Consulibus Romæ passi sunt, declarant. Quæ quidem hic subijcere, operæpretium duximus...

Valerio & Acilio * Consulibus, Hippolytus ciuis Romanus Christianus vitam solitariam agebat in cryptis...

C Stephani Episcopi, dicens: Pater bone, rogo te, habeo nepotem meum, & germanam eius, adhuc Gentiles, quos enutriui...

D pater, se spoliari bonis, & cædi gladio (quæ omnia parata erant ijs qui se Christianos dicerent) timere se ait...

E Tunc beatus Stephanus, vocans ad se virum doctissimum Eusebium presbyterum, & Marcellum diaconum, misit eos ad Adriam & Paulinam...

Mane autem facta, redierunt Adriam & Paulina: qui cum ea accepissent de sanitate pueri, mirati sunt admodum...

VIII.

Lucillo

al. Maximum

ACTA HIPPOLYTI, EUSEBII, ET SOCIORVM MARTYRVM. a Ioan. 12.

IX.

STEPHANVS PA PA ROBORAT DEBILES.

X.

EUSEBIVS MYS SAM IN CRYPTA AGIT.

XI.

ADRIAS ET PAULINA FACTI CHRISTIANI.

chizavit omnes, & baptizavit eos in nomine Trinitatis: et posito signaculo Christi, vo-

XII.

Cumq. iam res vulgaretur, delataq. esset ad Valerianum Imperatorem; statim iussit illos inquiri, spondens eis, qui eos inuenirent, dimidium bonorum ipsorum.

* al. Carbonianam

XIII.

Post multos autem dies requisitus Maximus Commentariensis; & non inuentus, nunciatur Valeriano, ipsum factum esse Christianum: qui missis alijs ex Scriptorio in domum eius, inuenerunt eum prostratum orantem: tenentesq. duxerunt ad Valerianum.

MAXIMI MAR- TYRIUM.

XIV.

Post hæc Valerianus, magna adhibita diligentia, misit septuaginta milites: qui inuentos Eusebium, Adriam, Hippolytum, Paulinam & filios, tentosq. adduxerunt ad Forum Traianum.

QVAESTIO HABITA DE CHRISTIANIS.

XV.

Introducta est intra velum Paulina cum filijs Neonæ & Maria: sequebantur eos Marcellus diaconus & Hippolytus. Iudex dixit: Ista est coniux tua, & hi filij tui?

CONFESSORES DETRISTI IN CARCHREM.

A Iudex omnes in custodia publica poni, & non separari: ductiq. sunt in custodiam Mamertini.

Post triduum, adhibito in consilium Secundiano & Probo, in Tellude sibi tribunal parari fecit, ibiq. omnia genera tormentorum afferri. Et introducto Adria, iterum quaestio habita est de pecunijs.

XVI.

a De carcere Mamertino consule qua a nobis dicta sunt in Notationibus ad Rom. Martyrologiū die 14. Mart. b. ubi in editione Plantiniana resellimus opinionem eius, quia afferit a nobis sententiam de carcere Tulliano consulare conatus est.

Secundianus post hæc suscepit Adriam & filios in domum suam cum Hippolyto, solite perquirens de pecunia. Responderunt illi: Quod habuimus, in pauperes expendimus: thesauri nostri, animæ nostræ sunt, quas perdere nullatenus volumus.

XVII.

* al. respuentes b De Petras. c. lersia consule qua a nobis superius notata sunt. Locū Index supradicitur.

Secundianus autem cum omnia renunciaffet Valeriano, post dies octo iussit parari sibi tribunal in Circo Flaminio, atque adduci ad se Hippolytum & Adriam vincetos catenis, & voce præconis clamari: Isti sunt sacrilegi: isti sunt sacrilegi, qui euertunt Urbem.

XVIII.

QVAESTIO CVM TORMENTIS. c Arbitria Principis diuersis in locis sonatum cogi, ius diei, causas agi, sententias ferri consueuisse, innumera sunt exempla.

Tunc Secundianus præcepit eos adduci ad Pontem Antonini, & plumbatis cædi diutissime vsque ad consummationem eorum: cumq. diutius cæderentur, emiserunt spiritum. Et relicta sunt corpora eodem loco, iuxta insulam Lycaoniam.

XIX.

CONSUMMATIO MARTYRII. d Lyconia dicta insula inter duos pontes sita, sic appellata, quod ibi totius quoque Lyconis templum esset.

Set quid de Stephano Papa actum sit, modo dicendum est. Extant quoque eius passionis Acta, quæ visa sunt nobis fidelissima; collationeq. facta plurimū exemplarium, quantum

XX.

quantum licuit, emaculata reddidimus: quæ his adijcere, argumenti ratio postulat: A styli vero simplicitate, quo candidiora, eo veriora redduntur. Fuerunt hæc quæ dicta sunt, veluti quædam immanioris persecutionis præludia, quæ maioribus in dies incrementis aucta defæuijt: nam quibus a Valeriano (vt vidimus) promissum fuerat dimidium bonorum Christianorum, quos prodidissent; iisdem ipse auxit præmium, concedens vt illis integris potirentur, & militia etiam honoribus auergerentur. Declarant hæc Acta Stephani Papæ, quæ germana cognita (vt dictum est) atque legitima, non tantum Occidentalis Ecclesia complexa est, sed & Orientalis eadem Græce a reddita in ipsorum martyrum natalitijs legere consueuit. Nos autem Latinis antiquioribus, ac proinde fidelioribus exemplaribus vsi sumus, quæ parum a Græcis discrepare noscuntur. Hic igitur ex ijs tantummodo referemus, quæ (vt eadem declarant Acta) hoc anno sub di-

ACTA STEPHANI PAPAE.

a Habet Metaphrasen, qua Li- pomanus Latinis idem dicitur. Do istis quoque martyrijs Græci pariter agunt in Metologio.

XXI.

Temporibus Valeriani & Gallieni Imperatorum, multi Christianorum, declinantes ipsorum sæuitiam, occultabantur: alij vero se prodentes, martyrij palmam consequebantur. Data enim fuerat lex, vt, quicumque proderet Christianum occultum, omnes facultates eius acciperet, & honorem militiae obtineret. Tunc beatus Stephanus Episcopus Vrbs, congregato vniuerso Clero, sic eos allocutus est, dicens: Fratres & commilitones mei, audistis præcepta diabolica sæua vulgari: Si quis Christianus a Gentili proditus fuerit, omnes ille facultates eius accipiat. Vos itaque, fratres, respuite facultates terrenas, vt caeleste regnum accipiat: nolite timere Principes sæculi, sed orate Dominum Deum cæli, & Iesum Christum Filium eius, qui potest nos eripere de manibus inimicorum & diaboli sæuitia, & suæ gratiæ sociare. Tunc presbyter Bonus respondens ait: Nos non tantum parati sumus facultates terrenas relinquere, sed etiam sanguinem propter nomen Domini nostri Iesu Christi fundere, vt sic eius mereamur adipisci gratiam. Cumq; hæc locuti fuissent, omnes clerici prostrauerunt se ad pedes beati Stephani, atque dixerunt esse apud Christianos infantes adhuc Gentiles, & alios illis proximos nondum baptizatos: quos ad se perducere, atque baptizari petierunt. Iussit itaque beatus Stephanus, vt altera die in crypta Nepotiana omnes congregarentur.

STEPHANVS QVID AD CLE- RYVM.

XXII.

Facto sequenti die conuentu in eadem crypta, inuenti sunt promiscui sexus viri & mulieres numero centum & octo; quos omnes idem Stephanus in nomine Domini nostri Iesu Christi baptizauit, & signo sacri mysterij consecrauit; obtulitq; pro eis sacrificium, quo participati sunt omnes. Altera autem die ordinauit idem Stephanus res Ecclesiæ, committens eas tribus presbyteris, diaconis septem, ac clericis sexdecim, sedensq; docebat omnes de regno Dei & vita æterna: ad quem etiam veniebant Gentiles, vt audirent, & baptizarentur ab eo. Interea dum hæc agerentur, venit Nemesius Tribunus militum habens filiam vnicam, quæ a cunabulis ipsis apertos habens oculos lumen penitus non videbat; & prostravit se ad pedes Stephani Episcopi, dicens: Obsecro domine mi Papa, baptiza me & filiam meam, vt & illa illuminetur, & nostras animas eruas de tenebris sempiternis: quia nunc vsque semper in afflictionibus pro cæcitate filia meæ fui. Cui beatus Stephanus dixit: Si credideris in toto corde tuo, omnia tibi credenti ministrabuntur. Nemesius dixit: Ego vero ab hac die ex toto corde meo credo, quod Dominus noster Iesus Christus ipse est Deus, qui & aperuit oculos cæci nati: et ego non inuitus, aut hominum persuasione, sed eius vocatione ad tuam adueni sanctitatem.

NEMESIUS AD STEPHANVM.

XXIII.

His dictis, statim iubet Stephanus eum duci ad Titulum Pastoris: vbi cum catechizasset eum & filiam eius, secundum consuetudinem Christianorum, & indixisset ieiunium vsque ad vesperum: cum diei hora appropinquasset vespertina, in eodem Titulo fontem benedixit, & deponens Nemesium in aquam, dixit: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizo te. Et ad filiam Nemesij conuersus: Credis, ait, in Deum Patrem omnipotentem? Respondit: Credo. Et in Iesum Christum Dominum nostrum? Respondit: Credo. Remissionem omnium peccatorum? Respondit: Credo. Carnis resurrectionem? Respondit: Credo, domine. Dumq; leuaretur de aqua, coepit clamare: Ecce video hominem qui tetigit oculos meos, & lumen splendidum circa eum: Tunc

VITVS BAPTIZANDI RITVS.

Tunc baptizatam filiam, nominauit Lucillam, quam ipse eleuauit de fonte. Tunc etiam coeperunt multi ad vestigia beati Stephani Episcopi prostrernere se, & flagitare cum lacrymis, vt baptizarentur ab eo. Baptizauit itaque eadem die, qua Lucilla illuminata est, promiscui sexus numero sexagintaduos: et deinde multi, qui rem cognouissent, ex Gentilibus occurrere beato Stephano viri honesti, petentes baptizari ab eo. Beatus vero Stephanus, repletus gratia Spiritus sancti, per cryptas martyrum Missas atque Concilia celebrabat.

Tunc Valerianus, comperto quod Nemesius Tribunus cum omni domo sua Christo credidisset, & baptizatus esset, eiusq; filia illuminata esset, cæcitate depulsa: vocauit ad se Glabrionem & Maximum Consules, ac retulit omnia: in itoq; consilio decreuerunt, vt, vbicumque inuentus esset Nemesius, sine audientia puniretur. Nemesius autem gratia Christi roboratus, circumibat cryptas, & concilia martyrum: et vbicumque reperisset Christianum egentem, de suis facultatibus ei ministrabat. Veniens autem quadam die sub noctis silentio, comperit in via Appia ad templum Martis a Valerium Maximum sacrificare dæmonijs. Hæc sciens Nemesius, flexis genibus orauit, dicens: Domine Deus creator cæli & terræ, dissipa consilia diaboli; & in nomine Domini nostri Iesu Christi, quem misisti in hunc mundum, contere satanam, vt resiliant hi a laqueis eius, & relinquunt manufacta idola; & te Deum creatorem Patrem omnipotentem, & Iesum Christum Filium tuum agnoscant. His dictis, statim Maximum a dæmone corripitur, & magna voce clamans dixit: Nemesius Christianus me incendit: ecce eius oratio me affligit. Eadem hora egressi Gentiles tenuerunt Nemesium. Dumq; teneretur, & contumelijs afficeretur, Maximum Consul suffocatus a dæmone C expirauit.

XXIV.

Duxerunt illi Nemesium ad Valerianum in palatium Claudij b. ad quem dixit Valerianus: Nemesi vbi est prudentia tua, quam semper nouimus consilio & actibus roboratam? Numquid nos nescimus, quid sit melius, quidve deterius? Tu tamen fac quod tibi melius est. Nos te hortamur, vt cognita veritate, non deseras deos, quos ab incunabulis coluisti. Nemesius dixit cum lacrymis: Ego quidem infelix atque peccator semper deserui veritatem, & effudi sanguinem innocentem: misericordiam Christi Filij Dei adeptus, cognoui iam creatorem meum (licet sera poenitudine) Dominum cæli & terræ, & Iesum Christum Filium eius, cuius baptismo sum redemptus, qui aperuit oculos filia meæ, quod nullus medicorum potuit facere vquam: qui etiam oculos nostrorum cordium illuminauit; vt respicientes a superstitione idololatriæ, ad verum lumen Christi vnitatis conuerteremur. Hunc timeo, hunc adoro, ipsi cultum meæ feruitutis offero, eiusq; auxilium semper requiro, omniaq; idola manufacta abijcio, quæ dæmonia esse cognoui, hominesq; decipere, perdere, & in mortem æternam damnare. Valerianus dixit: Cognoui carmina tua, per quæ homicidium perpetrasti in Consule Maximum, vt magicis artibus eum interficeres, & Christianos ritus aduersus salutem nostram & Rempublicam nitaris exercere. His dictis, iratus iussit eum priuatæ custodiæ mancipari. Fecit & presentari Sempronium Creditarium c eius, qui reus ab eo facultates Nemesij: filiam eius Lucillam cuidam factilegæ feminae Maxima nomine fecit deputari custodiæ.

XXV.

Alia die iussit Sempronium tradi Olympio d Tribuno, & discuti sub poenarum examinatione. Ad quem ille: Cognouisti quare nobis es presentatus? Illo tacente, subiungit Olympius: Audi me Sempronij, & fac quod iubent Principes, alias varijs poenis interibis: Offer nobis facultates ex integro Nemesij, & sacrificia dijs, & viue feliciter. Sempronius dixit: Si facultates quaris Nemesij domini mei; cuncta pro Christo tradidi: eius enim fuerunt, & erunt. Si sacrificium me offerre compellis; faciam illud vnum cum domino meo Nemesio, Christo offerens sacrificium laudis. Tunc iratus Olympius dixit: Extendite eum in catasta, & mactate fustibus e. Afferte ante eum tripodem, & deum Martem f, vt sacrificet. Allatum est simulacrum areum Martis vna cum tripode. Quod cum vidisset Sempronius, dixit: Conterat te Dominus Iesus Christus Filius Dei viui. Sensimq; liquefactum simulacrū defluxit. Stupefactus Olympius iussit eum in custodiam domus suæ perducere, dicens: Hac nocte vniuersa tormenta in te experiar.

XXVI.

Venientiq; Olympius ad Exuperiam vxorem suam, dixit ei de simulacro Martis in Christi

XXVII.

a De templo Martis extra moenia via Appia dictum est superius. MAXIMI CONSULIS INTERITVS MISERANDVS.

b Erant ades Claudij vna cum templo in Caelio monte, quos ab Asrippina exprobrat Vespasianus absoluit. Suet. in Vesp. CONFESSIO NUMESTI.

c Creditarium vocat, cui bonorum omnium credito cura esset. d Causam militum ex eius familia per Tribunum militum iuro mactat Valerianus cognoscit militum numerum ducibus cognoscit saltem causas militum, dicimus istius.

e Erat suffragio militare stiplicium, de quo Notarionibus in Martyrolog. actum est pluribus.

f Hinc præcipue iubebantur milites sacrificare.

*a Qui uxorem
& filium habebat
Romae Olympius
Tribunus militum, Praetorianorum fuisse
Tribunus ar-
guitur.
OLYMPIVS CRE-
DIT IN CHRIS-
TVM.*

Christi nomine resolutio. Cui illa ait: Si tanta est virtus Christi, quam tu enarras; melius est nobis relinquere deos, qui nec se nec nos possunt adiuuare; & illum quaerere, qui illuminauit Nemesij Tribuni filiam. Tunc Olympius s dixit Tertullino domestico suo, vt Sempronium in honore habeat, & thesauros ab eodem requirat. Sed eadem nocte ipse cum vxore sua Exuperia & filio suo ad Sempronium venit: omnesq. proster- nentes se ad pedes eius, dixerunt: Cognouimus virtutem Christi: petimus a te baptis- mum. Sempronius dixit Olympio: Si poenitentiam egeris vna cum vxore tua & filio tuo, omnia vobis ministrabuntur. Olympius dixit: Modo cognosces quia ex toto corde credo in Dominum, quem tu praedicas. Et statim aperuit cubiculum suum, vbi habebat Lararium, & in eo simulacra aurea, & argentea, & lapidea; dixitq. Sempronio: Ecce in tua sunt potestate: faciam quod iubes. Sempronius ad eum: Haec omnia idola manu tua confringe: aurea & argentea igne confusa, & in necessitates pauperum erga: et tunc sciam quia ex toto corde credis. Cum hoc faceret Olympius, audita est vox dicentis: Requiescet in te Spiritus meus. Haec audiens Olympius cum vxore, ceperunt nimium roborari, ac magis Spiritus calore feruere, & ad baptismi mysteria quantocyus properare.

XXVIII.

*STEPHANVS BAP-
TIZAT OLYM-
PIVM CVM SVIS
b Vides sapius
reperitiam veterem
consuetudinem
procidentem
ad pedes Sani
Pontificis.*

Nunciauit haec omnia Sempronius Nemesio, qui relaxatus festinans perrexit ad sanctum Stephanum, & omnia per ordinem pandit. Beatus Stephanus haec audiens, gratias retulit Deo omnipotenti, ac Iesu Christo Filio eius, perrexitq. noctu ad domum Olympij. Cum peruenisset, procidit ad vestigia b beati Stephani Olympius cu vxore & filio; flagitansq. baptismi sacramentum, ostendit contrafacta idola vniuersa. Hoc videns beatus Stephanus Episcopus dixit: Gratias tibi agimus Domine Iesu Christe, qui dignatus es seruis tuis misericordiam condonare, vt eos erueres a daemonum erroribus, & congregares velut triticum in horreo tuo. Tunc catechizauit eos Ecclesiastica traditione, & baptizauit quotquot crediderunt in domo Olympij, vna cum ipso Olympio, vxore Exuperia, & filio, quem Theodulum nominauit: obtulitq. sacrificium pro eorum redemptione.

XXIX.

*MARTYRIVM
NEMESII ET
LVCILLAE.*

Factum est autem post diem tertium, vt audirent haec omnia Valerianus & Gallienus, & nimio furore succensi dixerunt: Ablata est deorum cultura a superstitione Christianorum. Moxq. Nemesium ac Lucillam absque aliqua audientia ductos via Appia ad templum Martis, ipsam Lucillam fecit ante patris oculos iugulari: quam pater ad caelestem gloriam martyrio coronatam praeeuntem videns, magno gaudio affectus est: ipse vero Nemesius capite truncatur inter viam Latinam & Appiam, octauo Kalendas Septembris. cuius corpus collectum beatus Stephanus sepeliuit iuxta locum D vbi decollatus est, via Latina, non longe ab Vrbe.

XXX.

*c In Tellude frequenter cogit
solum Senatum,
dicitur est iu-
perius.*

Alia vero die Valerianus iussit sibi Sempronium, Olympium, Exuperiam, & Theodulum filium in Tellude c ad publicam audientiam voce praekonis adduci. Quibus Valerianus: Cur non consulitis vobis ipsis, & adoratis deos, quos scimus gubernare Rempubicam, nostramq. salutem? Sempronius respondit: Nos gubernat Christus, qui nos ad hanc perduxit gloriam. Gallienus dixit Olympio: Adhuc differo poenarum inferre supplicia, quod tu semper deos adorasti, & alios ad hoc ipsum compellebas. Ad haec Olympius: Feci, fateor, & me poenitet, & incessanter lacrymas fundo. Tunc ad Valerianum Gallienus conuersus ait: Si isti mox extincti non fuerint, omnis Vrbs ad sectam ipsorum concurret. Decreta itaque in eos sententia, vt igne comburentur, ad statuam Solis iuxta Amphitheatrum ducti sunt; ibiq. fixis stipitibus, congestis sarmentis, nauium stupa, igne appposito, cremari iussi, cum illi flammis vallati dicerent: Gloria tibi Christe, qui nos dignatus es cum sanctis martyribus congregare. Quorum corpora a clericis noctu sublata, cum hymnis ex more a Stephano Episcopo sepulta sunt pridie Kalendas Nouembris.] haec ibi de ijs quae sub dictis Consulibus gesta sunt. Cetera vero quae sequuntur, quoniam sequenti anno contingere, ordine temporum suo loco dicturi sumus. Atque haecenus de rebus gestis Stephani Papae hoc anno, & de martyribus eodem tempore Romae passis, quo coepta est persecutio in Christianos.

*OLYMPII ET
SOCIORVM
MARTYRIVM.*

Christi anno ducentesimo sexagesimo apponitur Fastis Valeriani quartus & Gallieni tertius Consulatus, licet apud Cassiodorum mendose tertius vtriusque Imperatoris positus habeatur. Est nummi vetus inscriptio, qua cum Gallieni tertio Consulatu Tribunitia potestas sextum ponitur iterata, plane significans, tertium Consulatum Gallieni in annum sextum eius Imperij contigisse. Est autem ipsa inscriptio huiusmodi a: IMP. GALLIENVS P. F. AVG. P. M. TR. P. VI. COS. III. P. P.] quae optime consentit cum inscriptione ante superiorem annum posita, vbi secundus eius Consulatus quartam iunctam habet Tribunitiam potestatem, & cum ea quae quarto Consulatu eius, qui contigit post sequentem annum, octauam adiungit Tribunitiam potestatem.

*I.
CORRIGVNTVR
FASTI CASSIO-
DORI.*

*a Thes. rei an-
tiq. Hubert.*

Hoc ipso anno, quarto Nonas Augusti, Stephanus Papa martyrio coronatur, cum sedisset annos tres, menses tres, & dies vigintiduos. Cum autem sciamus de annis Stephani, quibus sedit, diuersas esse sententias: tamen tum ex Consulibus in libro de Romanis Pontificibus positis, tum ex Actis ipsius martyrij emendationibus, quae iisdem Consulibus consignantur, repetito sedis eius exordio, dicto temporis spatio cum sedisse oportuit. Peruenisse quidem vsque ad Consulatum Valeriani quartum, & Gallieni tertium, aliis secundum, tam citatus liber de Romanis Pontificibus, quam dicta martyrij Acta manifeste testantur, licet perperam in iisdem Actis positus habeatur Valeriani tertius annus, & Gallieni secundus. Ceterum in codicem mendum irreplisse, ex eo aperte conuincitur, quod, cum ipsum passum esse anno sequenti a Consulatu Maximi & Glabronis (quo recensiti superius in iisdem Actis martyres passi leguntur, quibus & dies ipsorum martyrij notatus habetur) certo certius cognoscatur, ipsum cum socijs hoc anno dicta die martyrium subiisse necesse est affirmare. Quo modo autem ingrauescente Romae aduersus Christianos persecutione, Valerianus & Gallienus omne studium adhibuerint vt Stephanum Papam e medio tollerent, Acta martyrij eius his verbis significant:

*II.
TEMPVS MAR-
TYRII STEPHANI
PAPAE.*

Post multos dies Valerianus & Gallienus, vt Stephanus ac Romanae Ecclesiae clerici inquirerentur, poenisq. afficerentur, proposito edicto iusserunt. Tunc accidit, vt duodecim ex Clero Romano tenerentur, nempe Bonus, Faustus, Maurus, Primitiuus, Calumniosus, Ioannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Basilius, Castulus, & Honoratus, qui absque audientia statim capitibus truncari iubentur: decollatiq. sunt via Latina iuxta Formam aquaeductus: quorum corpora collegit Tertullinus, & posuit iuxta corpora Iouini & Basilei, via Latina, Kalendis Augusti. Hoc audiens Stephanus, vocat ad se Tertullinum, ac de regno Dei & vita aeterna eum erudicens baptizauit, & in albis positum presbytero consignauit: cui inter cetera sancta monita praecipue illi mandauit, vt sancta martyrum corpora requireret. Qui post biduum a baptismo suo ductus est ad Valerianum, iussuq. est vt Olympij facultates proderet. Cui Tertullinus: Si facultates domini mei cupis, aeternam vitam consequi poteris, quas ille pro Christo moriens in aeterna vita suscepit. Cui Valerianus, Ergo, inquit, facultates domini tui vitam praestant? Respondit Tertullinus: Regnum perenne est Christi Domini nostri, qui habet potestatem mortis & vitae. Valerianus ad suos conuersus ait: Videtur hic effectus insanus. Iussitq. illum fustibus caedi, & latera eius facibus inflammari. Post haec traditur Sapricio Iudici, qui tribunal sibi parari fecit in loco qui dicitur Marmertini: inde post multa ac varia tormenta ductus est, & via Latina, secundo ab Vrbe lapide, decollatus Kalendis Augusti. Eius reliquias beatus Stephanus Papa collegit, ac in crypta arenaria sepeliuit.

*III.
INQUIRITVR
STEPHANVS
PAPA.*

Sequenti die Valerianus misit milites, qui tenerent beatum Stephanum, & eos qui cum eo erant clericos: duxitq. sunt ad Valerianum: qui Stephanum tantum ad se perducere iussit, ac dixit: Tu es qui Rempubicam conaris euertere, & suasionibus tuis populum a deorum cultu recedere suades? Ad quem Stephanus: Ego quidem Rempubicam non euerto; sed populum moneo atque hortor, vt relictis demonijs, quae in idolis

*IV.
STEPHANI PA-
PAE MARTY-
RIVM.*

coli solent, Deum verum agnoscant, & quem misit Iesum Christum. Tunc iussit Valerianus eum duci ad templum Martis, ibiq. sententiam ex tabella recitari. Tunc beatus Stephanus ductus extra Urbem via Appia, cum peruenisset ad Martis templum, eleuatis in caelum oculis dixit: Domine Deus Pater, qui destruxisti turrim confusionis in Babylone, destrue locum hunc, in quo diabolus superstitione decipit populos. Tunc facto tonitruo vna cum fulgure & coruscatione, percussioq. templo, ex parte corruit: cum milites fugientes reliquerunt Stephanum solum: qui vna cum suis perrexit ad proximum coemeterium Lucillae *; vbi multis exhortatus est suos ad tolerantiam martyrij. Post haec obtulit sacrificium Deo omnipotenti. Audiens haec omnia Valerianus, misit ad eum capiendum milites: inueneruntq. eum sacrificium Deo offerentem. Qui intrepidus & constans perficiens coepa mysteria, in eodem loco ante altare in sua decollatus est sede, quarto Nonas Augusti. Factus est ibi planctus maximus Christianorum, quod tanto pastore essent orbat. Sepelierunt corpus eius cum ipsa sede sanguine eius aspersa in eadem crypta, in loco qui dicitur Coemeterium Callisti.

* al. Lucinae

V. DE TARSICIO.

† Non. acolum. christianum, sed & laici olim persecutione vrgente obsequium esse acceptum in ecclesia Eubavissiam domum ferro, tunc primo pluribus dictum est.

* al. Valeriano tertium & Gallieno secundum

VI. RES GESTAE A STEPHANO.

* Martyrolog. Rom. die 28. Octobr. SIXTVS PAPA.

VII. RUFFINA ET SECVNDA MARTYRES.

Idem quoque Consulibus ante Stephanum Papam passae Romae sunt nobiles virgines duae, ambae sorores, Ruffina atque Secunda, desponsatae viris Armentario ac Verino Christianis. sed cum hi persecutionis metu recessissent a fide, caedem ambae a sponsalibus quoque pactis resilierunt: quae ab illis Christianitatis accusatae sunt apud Arcesilaum Comitem Assessorem: ab eoq. delata est causa ad Iunium Donatum Urbis Praefectum. Exant harum gloriosae confessionis atque consummati martyrij Acta, & quidem fidelia, quorum meminimus in Notationibus nostris. Quod spectat ad Iunium Donatum Praefectum Urbis; videas ipsdem Actis consentientem esse antiquitus scriptam seriem Praefectorum Urbis, a Cuspiniano editam, in qua haec notata habentur: Valeriano quartum & Gallieno tertium Consulibus, Iunius Donatus Praefectus Urbis fuit.]

VIII. PRAEFECTI PLVRES IN VRBE CONTRA CHRISTIANOS.

Quod si interdum Acta martyrum alios nominent Urbis Praefectos diuersos ab illis qui ibi scripti sunt: ea ratione id accidisse putamus, quod qui sub alijs magistratibus, nempe sub ijs qui Vicariam gererent Praefecturam, vel a Iudicibus Assessoribus, vel alijs, vt si miles erat, a Tribuno militum, vel cui quaestio demandata esset, paterentur; ipsdem omnes, quod Romae iudicarentur, ab Urbis Praefecto tradi quaestionibus, atque damnari dicerentur. Certe quidem non sub vno Urbis Praefecto, sed a pluribus, Praefectis itidem nominatis, damnari Romae martyres, Cyprianus certa relatione nunciorum suorum scripsit ad Successum epistolam, qua ait: Huic persecutioni quotidie insunt Praefecti in Vrbe.]

IX. DIONYSIVS ALEX. EPISCO-PVS CONSVLIT SIXTVM PP.

Alia autem die milites inuenerunt Tarsicium acoluthum †, Christi corporis sacramenta portantem. Discutientibus quid gereret; ille, indignum iudicans porcis prode- re margaritas, nequaquam voluit detegere sacrosancta mysteria: qui cum tam diu sustibus & lapidibus mactauerunt, quousque spiritum exhalaret: reuolutoq. eius corpore, nihil valuerunt de sacris mysterijs reperire. Eadem die collegerunt corpus S. Tarsicij, & sepelierunt eum in coemeterio Callisti, via Appia: coadunataq. Ecclesia Christianorum, ordinauerunt in locum beati Stephani Sixtum natione Graecum, patria Atheniensem, Episcopum, nono Kalendas Septembris, Valeriano * quartum & Gallieno secundum Consulibus: apud nos autem regnante Domino nostro Iesu Christo, cui est gloria & imperium in saecula saeculorum. Amen.] hucusque Stephani passionis Acta, ex manuscriptis (vt diximus) exemplaribus restituta.

De eodem S. Stephano haec praeterea leguntur in libro citari solito nomine Damasi de Romanis Pontificibus: Hic constituit, sacerdotes & Leuitas vestibus sacratis in vsu quotidiano non vti, & nisi in ecclesia tantum. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros sex, diaconos quinque, & Episcopos per diuersa loca tres.] Ex ijs vnus fuit Melanius a Episcopus Rhotomagensis, sanctitate celebris. Rursum ibidem de Stephano: Sepultus est in coemeterio Callisti, via Appia, quarto Nonas Augusti: & cessauit Episcopatus eius dies vigintiduos.] quando (vt dictum est) Sixtus successit vigesima quarta die mensis Augusti.

Idem quoque Consulibus ante Stephanum Papam passae Romae sunt nobiles virgines duae, ambae sorores, Ruffina atque Secunda, desponsatae viris Armentario ac Verino Christianis. sed cum hi persecutionis metu recessissent a fide, caedem ambae a sponsalibus quoque pactis resilierunt: quae ab illis Christianitatis accusatae sunt apud Arcesilaum Comitem Assessorem: ab eoq. delata est causa ad Iunium Donatum Urbis Praefectum. Exant harum gloriosae confessionis atque consummati martyrij Acta, & quidem fidelia, quorum meminimus in Notationibus nostris. Quod spectat ad Iunium Donatum Praefectum Urbis; videas ipsdem Actis consentientem esse antiquitus scriptam seriem Praefectorum Urbis, a Cuspiniano editam, in qua haec notata habentur: Valeriano quartum & Gallieno tertium Consulibus, Iunius Donatus Praefectus Urbis fuit.]

Quod si interdum Acta martyrum alios nominent Urbis Praefectos diuersos ab illis qui ibi scripti sunt: ea ratione id accidisse putamus, quod qui sub alijs magistratibus, nempe sub ijs qui Vicariam gererent Praefecturam, vel a Iudicibus Assessoribus, vel alijs, vt si miles erat, a Tribuno militum, vel cui quaestio demandata esset, paterentur; ipsdem omnes, quod Romae iudicarentur, ab Urbis Praefecto tradi quaestionibus, atque damnari dicerentur. Certe quidem non sub vno Urbis Praefecto, sed a pluribus, Praefectis itidem nominatis, damnari Romae martyres, Cyprianus certa relatione nunciorum suorum scripsit ad Successum epistolam, qua ait: Huic persecutioni quotidie insunt Praefecti in Vrbe.]

Creto Sixto Rom. Pontifice, Dionysius Alexandrinus, qui (vt diximus) illorum sententiae suffragabatur, qui dicerent ab haeretico baptizatos iterum baptizandos; quod a Stephano reprehensus esset; erroris poenitens, nouo emergente casu, nihil temere ausus

Ausuf est sua sponte decernere; sed quid agendum esset in re dubia, sedem Apostolicam ex more statuit consulendam, scriptis ad eundem Sixtum litteris. Recitat ex ijs fragmentum Eusebius a, sic dicens: Quinta item illius de Baptismate epistola ad Sixtum Episcopum Romanum scripta est: in qua cum multa dixerit contra haereticos, tale quoddam facinus suo tempore gestum exponit: Re vera frater, quoniam eiusmodi quaedam causa ad me delata est, in qua veritus ne per errorem labar, consilium quaero, tuamq. vehementer exposco sententiam.

a Euseb. lib. 7. cap. 9.

Frater quidam ex nostro conuentu communioneq. fidelis iudicatus, aetate admodum prouectus, & priusquam ego iam creatus era Episcopus, & (vt arbitror) antequam beatus Heraclas in Episcopatus gradu collocatus fuerat, conuentus communionisq. particeps factus, cum forte baptismo eorum, qui nuper apud nos baptizarentur, adisset, & rogata responsaq. audiret; venit ad me lugens, & grauiter suam vicem deplorans, se ad pedes meos abijcit, & ex animo confitetur, & sancte deierat, baptisma quo erat apud haereticos tinctus, non huius generis esse: illud namque plenum esse impietatis, plenumq. blasphemiae, neque vllam omnino cum isto nostro habere similitudinem: affirmatq. animam suam propterea acerbis dolorum stimulis compunctam; & quoniam nefario ac profano cum verborum tum factorum scelere pollutus erat, nec libere suos oculos ad Deum posset eleuare: et propterea obrestatus est, vt hac purissima lauacri purgatione, vera susceptione in Ecclesiam, & diuina in eo lauacro oblata gratia poriretur.

X. DIONYSII EPISTOLA AD SIXTVM PAP.

Quod plane ego non audebam praestare: sed diurnam illam communionem, qua fuerat cum Fidelibus sociatus, satis habere virium ad eius animum purgandum, affirmabam. Nam qui gratiarum actiones audiuisset, qui Amen vna pronunciaisset, qui adstitisset mensae, qui manus ad sanctum illud alimentum capeffendum porrexisset, qui illud recepisset, qui tam longo tempore fuisset corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi particeps, eius baptisma non audebam de integro renouare; sed bono animo esse iubebam, & solida ac constanti fide, conscientiaq. pura, sinceraq. ad sanctorum mysteriorum perceptionem accedere. Iste tamen lamentis & maerore se conficere non destitit; ad mensam accedere praemetu exhorruit; & vix oratus, precibus interesse sustinuit.] hucusque ex epistola Dionysij ad Sixtum, qua consuluit quid de eo agendum foret.

XI.

Quid Sixtus responderit, non apparet. Sed ex praeposita rogatione facile potest intelligi: nimirum quod cum hic baptizatus sit ab haereticis longe diuersa forma ac fo- deret in Ecclesia Catholica baptismum confici, nullum plane ac prorsus irritum esse eiusmodi collatum baptismum, certum est Sixtum Episcopum respondisse: Et si quem constaret vere atque legitime baptizatum esse, illum in Ecclesia Catholica debere recipi. Videas plane ex ijs Dionysium (quod dictum est) quod eandem cum Cypriano & alijs sententiam propugnasset, tamen ab ea cum recessisset, ne baptizando illum qui iure baptizandus erat, videri posset priori sententiae inharefcere, magna cautela adhibita, in casu licet admodum perspicuo, nihil pro arbitrio agere, sed Sixtum Papam consulere voluisse: vt ex his possit intelligi, tum Dionysium, tum ceteros in Stephani sententiam pedibus iuisse. Nam si haecenus priori aduersariae opinioni studuisset; nihil est cur sedem Apostolicam, in re praesertim adeo perspicua, statueret consulendam.

XII. DIONYSIVS CAVTIOR RVD. DITVS.

Rursum de Dionysio ibi subdit Eusebius: Exat praeterea alia huius de Baptismate epistola, ipsiusq. Ecclesiae personae, cui praesuit, Sixto & Ecclesiae Romanae dicata, in qua multis argumentis & prolixo sermone de quaestione proposita disputat. Alia porro eius epistola est post has conscripta ad Dionysium Romanum, quae De Lucia- no inscribitur.] hucusque Eusebius; qui & superius meminit eiusdem ad Sixtum epistola scriptae de Baptismo, cum iam Pontifex creatus esset: qua (inquit) tum Stephani, tum reliquorum simul Episcoporum sententiam ac iudicium explanat, in qua meminit epistolarum, quae ea de re ad Dionysium & Philemonem Romanae Ecclesiae presbyteros tempore Stephani datae sunt. Porro ex epistola ad Philemonem haec idem Eusebius recitat b:

XIII. SCRIPTA DIONYSII.

b Euseb. lib. 7. cap. 9.

Idem Dionysius in tertia epistola de Baptismate, quam scribit ad Philemonem presbyterum Romanam, ista tradit: Equidem tametsi haeticorum libros & traditiones perlegebam,

XIV.

DE LEGHNDIS HAERETICO- RVM LIBRIS.

perlegebam, & meum ipsius animum ad tempus scelestissimis eorum opinionibus quodammodo inquinare videbar: hoc tamen ab illis capiebam commodi, vt non modo eos interiori animi mei cogitatione condemnarem ac resellerem, sed multo vehementius in posterum detestarer. Ac cum quidam ex numero presbyterorum me veterer, deterreretq. a legendo, ne turpi prauitatis & peruerse eorum doctrinae coeno contaminarer (meam enim mentem errorum labe pollui asseruit) cumque vera meo quidem iudicio diceret; visio quaedam caelitus ad me dimissa me confirmauit, & vox ad aures allapsa manifesto praecepit in hunc modum: Omnes libros, quos sumis in manus, euolue sedulo: nam satis habes virium & firmitatis ad quaeque tum conuincenda, tum exploranda: atque haec causa erat, cur ab initio ad fidem Christi vocatus fueris. Visionem, vtpote rite consentientem voci Apostolicae, sic ad potentiores dicenti; Sitis diligentes animaduersores, & veluti trapezita, qui argentum probant: lubens equidem approbaui.] haec de epistola Dionysij ad Philemonem, tempore (vt dictum est) Stephani Papae scripta.

XV. DE TRAPEZITIS SENTENTIA. a Orig. in Ioan. homo 19.

Verum quod spectat ad sententiam illam de trapezitis argentum probantibus; non sic dicit Apostolicam vocem, quasi ab aliquo Apostolorum primum dictam, sed potius ex verbis Domini recitatam. a Domino enim id dictum fuisse, Origenes a in primis testatur, cum agit de Gazophylacio, dicens; Gazophylacium locus cum sit numismatum, quae offeruntur ad honorem Dei, & ad dispensationem requiei pauperum: quid aliud sunt numismata, quam diuini sermones, imaginem magni Regis impressam habentes? qui considerantur a mensarijs probatis, gnaris diuidendi probata ab improbatis, quae mentiuntur se esse probata, & seruantibus illud Iesu mandatum; Estote boni trapezita, & Pauli b doctrinam, dicentis; Omnia probantes, quod bonum est tenete.]

b Thesal. 5.

XVI. QVORVM HAERETICORVM RATVM ESSET BAPTISMA.

Sed ad Dionysium de quaestione proposita reuertamur. Constat ipsum penitus secutum esse eam (vt par erat) ex rescripto, puto, Sixti Papae sententiam; vt qui ab haereticis non eadem forma, qua soleret Ecclesia, baptizatus esset; rediens ad Ecclesiam Catholicam, secundum legitimum Ecclesiae ritum baptizari deberet, quod nullum prorsus ab illis fuisset collatum diuersa forma baptismum. Quamobrem cum alios complures haereticos, tum Cataphrygas, Pepuzenos cognominatos, quod viderentur secundum formam ab Ecclesia praestitam baptizare, ad Ecclesiam redeuntes non esse rebaptizandos affirmabat. Sed quod ad Pepuzenos spectat, ab eo sancti Patres discreparunt: quippe qui licet scirent Patrem & Filium & Spiritum sanctum ab illis in collatione baptismatis nominari; tamen, quod per Spiritum sanctum illi Montanum intelligerent, nullum D plane esse collatum a Pepuzenis baptismum, in sacrosancta Nicæna c Synodo definitum, nempe cum Paulianistas, tum Cataphrygas ad Ecclesiam confugientes esse rebaptizandos, quod etiã in Synodo d Laodicensi reperitur fuisse decretum. Sed & S. Basilius e in epistola canonica ad Amphilochem de eadem re Dionysium erroris arguit, dicens: Pepuzenorum autem baptismus nullam habere rationem videtur: et miratus sum quomodo hoc Dionysium, qui fuit canonicus, praeterierit.] & inferius: Pepuzeni ergo sunt aperte haeretici: in sanctum enim Spiritum blasphemauerunt, Montano & Priscillae Paracliti appellationem nefarie & impudenter attribuentes.] & paulo post: Quare etiam si hoc magnum Dionysium praeterijt, nobis tamen non est erroris imitatio.] haec Basilius. At satis de his quae antiquitus de haereticorum baptismo Ecclesia docuit. Quae autem idem Dionysius ad Sixtum Papam de ortu haeresis Sabellianae scribit, dicemus in fine huius anni. Primum enim de semel coepta Christianorum persecutione agere instituimus. Sed & quae hoc anno, cum a Valeriano aduersus Christianos in prouincias datum fuit edictum, passus est tum ipse Dionysius, tum alij plures ex Christianis Alexandrinis; ex eius epistola, quam scripsit tunc ad Germanum, ab Eusebio recitata, iam enarremus. At prius de Imperatoris edictis dicendum.

e Nicen. Cõcil. cap. 19.

d Cõcil. Laodic. cap. 8.

e Basl. epist. canon. ad Amphil. cap. 1.

f Pontius in Actis pass. sancti Cypriani.

XVII. EDICTO VALERIANI QVAH PROHIBITA CHRISTIANIS.

g Apud Euseb. lib. 7. c. 10.

Illud quidem hoc anno a Valeriano primũ in orbis Romani prouincijs constat fuisse promulgatum edictum f, vt Christiani compellerentur suã religionem deserere, ne item conuentus agerent, vel coemeteria adirent, vt apud Pontium Proconsularia Acta declarant, in quibus haec leguntur: Proconsul dixit, Iussu est (de Christianis scilicet) vt nulla conciliabula faciant, neque coemeteria ingrediantur: quod qui facere comprehensus fuerit, capite plectatur.] Meminit & Dionysius g eiusmodi Valeriani decreti in nuper

A in nuper citata epistola. Quod enim (vt ex Actis martyrum, qui Romae sunt passi, superius recitatis apparet) ex conuentibus Christianorum, qui edebantur in coemeterijs, magna fieret ex Gentilibus accessio ad Christianam religionem, quorum occasione Romae (vt dictum est) persecutio coepta est; permorsus videtur fuisse Valerianus, vt primum omnium suo edicto, conuentus fieri, & coemeteria adiri prohiberet.

Verum non tantum eiusmodi fati illi fuit promulgasse edictum: sed & ab eo litterae priuatae dabantur ad Praefides, quibus Christianos ad Christum negandum vt compellerent, & reuentibus Praefulibus exilium decerni iubebatur: vt sic illis longius amandatis, nulla reliquis Christianis conuentus agendi daretur facultas: quod de Cypriano factum esse, atque Dionysio Episcopo Alexandrino, proxime dicturi sumus. Sed prius de Dionysio, de quo alia occasione opportuna semel est oratio instituta, dicendum. B Administrabat hoc tempore Augustalem Praefecturam Aegypti Aemilianus, cuius prolixam mentio habetur apud Trebellium a Pollionem. hic ille qui aduersus Gallienum in Aegypto postea acclamatus est Imperator, de quo suo loco dicturi sumus. Quae igitur Dionysius ab eodem Aemiliano sit passus, ipsemet in dicta ad Germanum epistola narrat. Sed haec primum Eusebius:

XVIII. SCRIPTAE LITTERAE DE PERSECUTIONE FIDELIVM.

a Trebell. Pol. de 30. Tyran. cap. 20.

De persecutione autem, quae vehementissime, regnante Valeriano, exardescerebat; quas & afflictationes & incommoda idem Dionysius cum alijs propter verum cultum Dei vniuersarum rerum opificis subierit; verba eius, quibus in Germanum; suae aetatis Episcopum, qui illius famam maledictis laedere tentasset, inuehitur, satis perspicue declarat, quae ita se habent: Videbor equidem nonnullis fortasse, dum admirabilem Dei prouidentiam erga nos ostentatam cogor necessario explicare, in magnam amentiam incitiamq. esse prolapsus. Verum quoniam secretum Regis occultare (inquit Scriptura b) praeclarum, & Dei opera praedicare cum primis eximium est; ego cum Germano manus conferere aggrediar. Veni ad Aemilianum non quidem solus, sed me comitati sunt compresbyter meus Maximus, & diaconi Faustus, Eusebius, & Chæremon; & quidam e fratribus, qui Roma ad nos venerant, nobiscum vna profectus est.

XIX. DIONYSII EPISCOPI ALEXAN. CONFESSIO.

b Tob. 12.

Aemilianus autem non dixit mihi conceptis verbis, Ne conuentus agas. hoc enim illi fuisset fere superuacaneum, & in eo, quod ille moliebatur, postremas sane tulisset; praesertim cum ad id, quod caput est nostrae religionis, omnem suam curam & cogitationem conuertisset. Nam non de hoc, nimirum ne conuentus agerem, ab eo sermo erat institutus; sed de eo, ne me ipsum deinceps Christianum esse profiterer. Atque ab hoc quidem me desistere mandauit, ratus id quidem, si ego fidem commutarem, D alios eandem mecum sententiam secuturos. Non absurde quidem, neque circuitio- ne vlla vsus respondi c, Deo obtemperandum magis, quam hominibus. Quin palam etiam contestatus sum, me illum, qui solus Deus est, & nullum alium venerari: neque sententiam velle mutare, neque aliquando desistere esse Christianum. Deinceps iussit vt in pagum nomine Cephron, prope locum quemdam desertum situm, recta abscederemus. Verum verba quae ab vtrisque vltro citroq. habita sunt, vti fuerunt a quibusdam in commentarios relata, accipitote, &c.] Ex ijs quae Dionysius de singulis verbis exceptis a Notario tradit, de ceteris quoque sanctorum martyrum rebus gestis fidem adstruere possumus, cum in illis interrogationes singulas, ac responsiones verbis singulis expressis legimus. At quænam fuerint ea, quae relata dicit in commentarios, sic prosequitur:

XX. DIONYSIVS RELEGARI IVBETVR.

E Dionysio & Fausto & Maximo & Marcello & Chæremone in Concilium introductis, Aemilianus, qui Praefecturam gerebat, sic locutus est: Vobiscum iam coram absque scripto lubet differere de Imperatorum dominorum nostrorum humanitate atque clementia, quam erga vos declarant. Nam salutis vestrae ac vitae potestatem vobis fecerunt: modo ad id, quod est secundum naturam, velitis vosmetipsos conuertere: & deos, qui illorum regnum seruant incolume, sancte adorare; eorum autem penitus obliuisci deorum, qui naturae repugnare videantur. Quid igitur ad ista respondetis? neque enim vos ingratos fore arbitror, cum tanta benignitas ab illis sit vobis ostentata: quandoquidem ad res meliores vos amice & beneuole cohortantur. Dionysius respondit: Non omnes colunt omnes deos, sed singuli singulos pro arbitrato, Nos proinde vnum Deum, rerum omnium fabricatorem, qui Valeriano & Gallieno Caesaribus Augustis, viris sanctissimis, Imperium largitus est, & colimus, & veneramur,

XXI. SECUNDA QVAH STIO DE DIONYSIO.

Huic etiam sine intermissione pro eorum regno, vt stabile & firmum maneat, preces A adhibemus.] hæc ipse.

XXII. CVR SANCTIS- SIMI DICTI IMPERATORES. Inscr. An- tig. edit. Plant. pag. 145.

b. Act. 24.

c. Cic. pro Ar- chja Poeta.

d. Osæe 13. e. Job. 27.

At ne mireris, cum audis Dionysium, sacrilegos Imperatores, dicere viros sanctissi- mos: non enim eo sensu, quo nunc vsurpatur, vox illa dici consuevit. Vtitur Dionysius solitis tribui tunc temporis Imperatoribus titulis: quod constat tum ex plerisque Ethni- corum scriptorum locis, tum ex inscriptione Veronenfi, vbi inter alia hæc a de eodem Gallieno: **IVBENTE SANCTISSIMO GALLIENO AVG.**] Porro sic ex consuetis titulis Dionysius dicit Imperatores illos, Sanctissimos, quo & Paulus Apostolus scele- tissimum hominem Felicem alloquens b, ait: Optime Felix.] cum alioqui ex proprie- tate quoque vocis, Imperatores, licet nefandissimos, tamen sanctissimos appellare po- tuisset. nam Cicero ait c: Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur.] Si igitur B quod a Deo datum creditur, sanctum dicitur; cum constet ex Christianæ legis præscri- pto, Principes etiam malos a Deo dari in vltionem peccatorum, secundum illud d: Da- bo vobis Regem in furore meo.] et e: Qui regnare facit hominem hypocritam.] hæc quidem ratione vtique potuit illos nominasse sanctissimos. Quod si impij sic dicti sunt; quomodo non etiam hac saltem ex parte quique Episcopi, quantumlibet moribus de- prauati, sanctissimi iure dicendi? Sed Acta ipsa iam prosequamur.

XXIII. SENTENTIA RE- LEGATIONIS.

Tunc Præfectus Æmilianus: Quis vos, inquit, prohibet, quo minus hunc, si deus sit, cum alijs dijs qui sunt secundum naturam, cultu & reuerentia obseruetis? Vobis enim præceptum est, vt deos adoretis, quos omnes norunt. Ad quæ Dionysius: Nos (inquit) nullum præter vnum Deum honore & obseruantia prosequimur. Æmilianus Præfectus iterum, Video, inquit, vos non modo ingratos esse, sed singularis Augusto- rum mansuetudinis prope immemores. Quapropter in hac ciuitate non liberum erit vobis versari: sed eritis in partes Libyæ relegati, in locū videlicet qui Cephron nuncu- patur, quem ex Augustorum nostrorum iussu vobis assignaui. Neque vsquam omni- no vel vobis, vel alijs quibusque potestas erit aut celebrandi conuentus, aut in ea quæ cœmeteria appellantur, ingrediendi. Quod si quis vestrum in eum locum, ad quem vos ire præceperim, minime proficiatur, aut in aliquo reperiatur conuentu; suo ipsius capiti creabit periculum. non deerit namque accurata ad vos obseruandos industria. Abite igitur quo iussi estis.

XXIV.

MULTI SHCV- TI DIONYSIVM EXVLANTEM.

f. 1. Cor. 5.

Sic Æmilianus me etiam morbo laborantem abire compulit, & ne ad vnum quidem diem meam profectionem differre voluit. Quodnam ergo mihi superat otium, vel ad conuentus agendos, vel secus? Deinde addit: Attramen nos iuuante Deo, non a conuen- tu palam inter nos celebrando abstinuimus: quin ipse quidem quosdam in ciuitate fra- tres, perinde ac si simul cum illis versatus fuisset, ad conuentus perstudiose agendos im- puli. Et quamuis ab illis corpore abessem (vt inquit Apostolus f) spiritu tamen sem- per aderam. Ad Cephron autem non exiguus coetus nobiscum vna migravit, tum fra- trum qui ab vrbe nos sequebantur, tum aliorum qui ex reliqua Ægypto conuenerant. Atque ibi Deus quasi ianuam ad verbum suum prædicandum nobis patefecit. Ac pri- mum, quamquam persecutione eramus diuexati, & lapidibus obruti; postea tamen non parua Gentium multitudo, idolis relictis, ad Deum colendum se conuertebat. Nam tunc primū verbum Dei, quod numquam antea acceperant, per nos inter eos dissemi- natum fuit. et Deus, perinde atque huius rei causa solum illo nos deduxisset, eo com- plecto ministerio, iterum inde abduxit. Quippe Æmilianus (vt videbatur) habuit in ani- mo nos in asperiora interioraq. Libyæ ac magis deserta loca transferre. Omnino enim in Mareotidem commigrare mandauit, & singulis nostrum per varias regiones pagos præscripsit singulos: me autem propius ad regiam viam, vt primus prehenderer, col- locauit. sic enim res ab illo dispensata, sicq. comparata fuit, vt, quando visum foret, nos comprehendere, omnesq. facile occupare posset.

XXV.

DIONYSIVS DE AGENDIS CON- VENTIBVS SO- LICITVS.

Ego autem cum in Cephron abire iussus essem, tamen si locum, vbi esset situs, igno- rabam, & nomen numquam antea fere audiueram; tamen libenter & absque animi per- turbatione eo abscepsi. At vt primum nunciatum erat mihi, vt in Colluthionis agros demigrarem; qui mihi aderant, norunt quo pacto (hoc enim mihi ipse vitio verten- dum puto) animo affectus essem. Primum enim rem valde acerbæ tuli, admodumq. succensui: nam quamuis loca illius regionis magis mihi cognita essent, ac magis familiaria,

A familiaria, quàm Cephron; tamen ipsum Colluthionem desertum a fratribus, desertum a probis viris esse dicebam; & non solum molestijs a crebro viatorum transitu exhibitis, sed periculosis etiam latronum incurtionibus obiectum. Ceterum cum mihi fratres si- gnificassent, Colluthionem non tam longe ab Alexandria distare; & licet Cephron ma- gnæ fratrum societatem ex Ægypto profectorum nobis attulisset, adeo vt maiores conuentus celebrare potuissemus; ibi tamen, quia propius inde aberat Alexandria, cre- brius hominum summo amore, familiaritate, & amicitia nobiscum coniunctorum aspectu re vera frui licere: permagnam animi cepi consolationem. Ad nos enim velle accedere, nostrosq. animos recreare, & ita tamquam in suburbijs paulo remotioribus nos aliquoties conuentus agere posse dixerunt: ac sic plane contigit. Post ista de alijs rebus quæ sibi acciderant, sic scribit:

B At multis fidei confessionibus gloriatur Germanus, ac multa mala contra se patra- ta habet dicere ille quidem. Sed quot, quæso, iudicum sententias contra nos pronun- ciatas potest enumerare? quot publicationes, proscriptionesq. bonorum, quot fortuna- rum direptiones, quot abdicaciones dignitatum, quantas inanis & popularis gloriæ contemptiones, quantas laudum a Præfectis & Senatoribus nobis tributarum despica- tiones? quantum minarum nobis obiectarum, aduersarum vociferationum, periculo- rum, persecutionum, exilij, angustiar, & variæ cuiusque modi afflictionis tolerantiam; vt illa quæ sub Decio & Sabino, & quæ hactenus sub Æmiliano mihi obtigerunt? Vbi Germanus comparuit? quis sermo de eo peruagatus? Verum magnam istam insci- tiam, in quam ob Germanum modo prolapsus sum, missam facio. Quocirca rerum sin- gularum explicationem fratribus, qui eas tenent, singillatim prosequendam permitto. C Idem etiam in epistola ad Domitium & Didymum conscripta, eorum, qui istius per- secutionis procellis agitati fuissent, hoc modo mentionem facit:

Christianos autem, qui & permulti sunt, & nobis minime cogniti, nominatim cita- resuperuacaneum arbitror. Sed hoc sciatis velim, viros & mulieres, iuuenes & senes, puellas & vetulas, milites & priuatos, cuiusque generis, cuiusque ætatis extitisse, quo- rum alij flagris cæsi, alij ignis incendio cremati, alij ferro percussi, parta victoria coro- nas martyrij adepti sunt. Nonnulli autem longinquum hoc persecutionis tempus non satis fuit, vt Domino viderentur accepti, ipsiq. illos ad se reciperet: in quorum nume- ro (vt verisimile est) ego ipse sum, cui adhuc vita suppetit. Ac propterea ipse qui dicit a; a Isai. 49. Tempore accepto audiui te, & in die salutis adiuui te; me ad illud tēpus distulit, quod mihi idoneum opportunumq. fore norit. Quoniam autem de me meisq. socijs rogatis, D & quo loco sit vita nostra constituta, certiores fieri cupitis: accepistis, credo, qua ratio- ne quidam ex Marcotide me, Gaium, Petrum, & Paulum a Centurione, Duce, militi- bus, & seruis captiuos abductos de improviso adorti, inuitos, & minime sponte sequen- tes vi abstraxerint, & a militibus auulsos secum abriperint. Iam vero ego cum Gaio & Petro soli a ceteris fratribus separati, in desertum & squallentem locum Libyæ conclusi sumus, tridui viam a Paratonio distantes. Quinetiam paulo longius pro- gressus dicit:

In urbem clam & ex occulto ingressi sunt alios fratres inuisuri presbyteri quidam, XXVIII. Maximus, Dioscorus, Demetrius, Lucius. Faustinus enim & Aquila, qui hominum sermone celebriores sunt, in Ægypto vagi oberrant. Diaconi autem post illos, qui pe- stis contagione infecti interierunt, relictis, Faustus, Eusebius, Chæremon: Eusebium SEDVLVM STV- DVM CLERICO- RVM BRGA- MARTYRES. dico, quem ab initio persecutionis Deus sua gratia roborauerat, & non modo ad mi- nisteria confessorum, qui carceribus detinebantur, summo studio & omni animi con- tentione explenda, sed etiam ad lintea, quibus corpora beatorum martyrum iam vi- ta defunctorum inuoluerentur, neglecto vitæ periculo, conficienda præparauit. Præ- fectus vero nihil adhuc in sanctos remittit acerbitalis: sed alios qui ad eum adducun- tur, e medio (vt dixi) tollit, quosdam tormentis dilaniat, nonnullos arcta custodia & vinculis contabefacit. Et quamquam præcipit, ne quisquam illos adeat, atque adeo cu- riosè inquirat, ecquis reperiatur, qui eos velit adire: Deus tamen propenso fratrum studio, & assidua eorum curatione, illos istis rerum angustijs oppressos reficit, suble- uatque.] post hæc ibidem b:

Intelligendum est porro, Eusebium illum, quem paulo ante diaconum nominauit, XXIX. non multo post Ecclesiæ Laodiceæ, quæ est in Syria, Episcopum creatum fuisse: Ma- ximum

XXVI. GERMANVS CONFESSOR.

XXVII. MARTYRES PLVRES.

XXVIII.

SEDVLVM STV- DVM CLERICO- RVM BRGA- MARTYRES.

b Euseb. lib. 7. c. 10.

XXIX.

Maximum

DE EUSEBIO ET
MAXIMO CREA-
TIS EPISCOPIS.

ximum vero, quem tum presbyterum dixit, mortuo eodem Dionysio, in ministerium A
Ecclesiae, & fratrum qui sunt Alexandriae, successisse: verum Fastu, qui eodem tempore
cum ipso Dionysio ex fidei confessione non parum laudis collegerat, ad persecutionem,
quae nobis uiuentibus ciebatur, referuatum, iam plane grandem & longo multorum
dierum decursu confectum, securi percussum, beato martyrio occubuisse. Sed de ijs,
quae illo tempore Dionysio acciderunt, haecenus.] hucusque Eusebius.

XXX.

Ado die 17.
Novembr.
VERBA DIONYSII
AD PRAEFECTVM.

Præter hæc autem, quæ ab eo de Dionysio recitata sunt, ex alijs Actis hæc apud Ado-
nem adduntur: Denique refertur, insectantibus se persecutoribus, cum ipse adstaret,
Iudici respondisse: Quid insectando laboratis? caput meum, pro quo tantopere fatiga-
mini, auulsam ceruicibus sumite, & donum magnum ad tyrannum & Imperatorem
vestrum ferte.] hæc ibi, & alia; quæ tamen vnde sint accepta, nescimus. At de Dionysio
hæc modo satis. Quo modo vero Æmilianus Præfectus Augustalis de persecutione B
in Christianos exercita dignas dederit poenas, cum, quod a Gallieno rebellasset, & sibi
arrogasset Imperium, captiuus Romam ductus est, & in carcere strangulatus; ex
Trebellio Pollione, qui rem gestam enarrat, suo loco dicemus.

XXXI.

b Euseb. lib. 7.
cap. 11.
PERSECUTIO IN
CÆSAREÆ PALÆSTINÆ
CAESARIENSIS.

Quid autem tunc temporis Cæsareæ Palæstinæ acciderit, Eusebius b paucis describit,
sic dicens: In hac persecutionis clade, quam regnante Valeriano passim manasse supra
demonstratum est, tres viri, ob veram Christi confessionem insigniter prædicati, Cæsareæ
Palæstinæ bestiarum rictibus velut præda obiectati, diuino & cælesti martyrio non
sine maxima commendatione decorati fuerunt. Quorum vnus Priscus vocabatur, alter
Malchus, tertio nomen erat Alexander. Fertur vero, istos ruri degentes, primum seipso
tamquam inertes & desides probris affecisse; quod cum temporis opportunitas præ-
mium vitæ æternæ his, qui cælesti eius desiderio gliscebant, dispertire videretur, ipsi C
præ negligentia quadam & segnitie martyrij coronam non præripissent. Deinde cum
inter se ita deliberassent; absque mora Cæsaream versus ire pergunt, ibique extemplo
proficiscuntur ad Iudicem; & eum vitæ exitum, qui supra demonstratus est, assequuntur.
Mulierem quamdam præterea, quam Marcionis errore ante lapsam fuisse fama lo-
quitur, eadem persecutionis tempestate, in eadem ciuitate perfimile certaminis genus
subiisse memorant.] hucusque Eusebius.

XXXII.

PERSECUTIO IN
SYRIA ET CILICIA.
e Ex Metaph.
apud Syr. como
x. die 9. Febr.

Sed & in Syria inter alios martyres, qui ibi passi sunt, celebrior est Nicephori fama,
cuius martyrium Antiochiæ magna gloria exhibitum: cum in locum Sapricij presbyteri,
qui negarat, se sufficiens, desertoris militis damna reparauit, hostemque prostrauit.
Extant Acta c tunc scripta, & quidem fidelissima: agiturque natalis dies eius martyrij
quinto Idus Februarij. Perspicuum tunc plane, sed pauendum editum est exemplum, D
quo Fideles omnes admonerentur, frustra quæque magna conari hominem Christianum,
nisi fraternæ charitatis compage fuerit solidatus: cum Sapricius presbyter, vita
iam oppignerata martyrio, quod odio flagraret in Nicephorum, ipsum propeictum
vibrante carnifice, Christum negans, idolis sacrificauit. Quod vero ad Cilices marty-
res spectat: inter alios plures in Cilicia passos, Tarfi martyrium consummarunt Atha-
nadius Episcopus, & Anthusa nobilis femina, & duo serui ipsius, vndecimo Kalendas
Septembris: alij quoque Corinthi, alijque Græciæ locis, atque alijs Orientalis Ecclesie
regionibus, quorum memoria vt plurimum excidit. Sed iam ad ea quæ hoc eodem anno,
eadem vrgente persecutione, in Africa contigerunt, quæ & certis scriptorum mo-
numentis certiora redduntur, orationem conuertamus.

XXXIII.

CYPRIANI EXILII.

d Apud Cypri.
epist. 78.

Quæ enim passus est Dionysius in Ægypto, eadem plane passus est in Africa Cypri-
anus, ac ceteri subinde Episcopi, quod vna eademque sententia omnes coegerit exulare. ta-
met si de ceteris Præfulibus nulla sit adeo certa ac explorata testatio; nihilominus ex ijs
quæ tum de Dionysio tum Cypriano sunt certa assertione litteris commendata, quid
de reliquis diuersarum Ecclesiarum Episcopis dignum sit existimare, omnes arbitror in-
telligere. Primus ergo omnium qui hac persecutione in Africa vexaretur, fuit S. Cy-
prianus Episcopus, cuius exemplo & reliqui Fideles sunt ad martyrium subeundum
incensi, vt litteræ ad ipsum exulem scriptæ d testantur. De Cypriani exilio hoc anno
litteris imperato, agente Paterno Proconsule in Africa, tum Pontius diaconus exilij co-
mes scripsit; tum etiam Acta ipsa, tunc a Notarijs diligenter excepta, fidem in omni-
bus exploratam faciunt. Extant quidem eadem Acta, a maioribus accepta, & vt fide-
lia comprobata, sed duplicis generis; quæ a Pamelio viro impense erudito cognita, &
emendata,

A emendata, ac post libellum Pontij de eadem re sunt posita. Quæ autem primo loco ibi
edita habentur, eiusmodi habent præfationem a:

a Postea habentur
a Pamelio
ante opera Cypri-
ani

Tempore Valeriani & Gallieni, cum gloriosum nomen Christi a Gentilibus exosum
intentione maxima conaretur auferri, & esset persecutio apud Urbem Romam, beatissi-
mus Cornelius Pontificatum prædictæ Urbis summis virtutibus præditus tunc rege-
bat; comprehensusque a Præside, & diuturnis tormentis afflictus, gladio finiuit tem-
poralem vitam, percepturus a Deo sine fine perpetuam.] hæc ibi. Sed quæ de sede
Cornelij sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus, deque martyrio ab eodem sub eo-
rumdem persecutione suscepto feruntur, maximam historicæ veritati inferunt difficul-
tatem. Nam dicentibus Cornelium peruenisse ad tempora Valeriani & Gallieni, & sub
eorum persecutione, quæ non ante tertium eorum Imperij annum (vt auctorê Dionysio
B apertissime est demonstratum) cœpta est, martyrium consummasse, non tantum su-
periores omnes antiqui pariter refragantur; sed & ipsa temporum ratio adeo huiusmo-
di assertioni repugnat, vt id affirmare velle, portentum propemodum habeatur. Si enim
Cyprianus ipso persecutionis exordio missus est in exilium, vbi anno insumpto perfe-
cti martyrij coronam accepit, cum antea (vt ipse testatur Cyprianus) Sixtus b Romanus
Pontifex iam Romæ martyrium suscepisset; sique ea sententia dicendum esset, eodem an-
no, quo Papa Cornelius, Sixtum etiam martyrium consummasse: vbi, quæso, tempus se-
dis Lucij? vbi anni sedis Stephani, quibus tot tantaque gesta esse reperiuntur? & vbi nam,
rogo, eius successoris Sixti Papæ tempus & locus? Nec est quod quis, vt horum sedis
tempora valeat vltius propagare, differre possit in posteriores annos exilium Cypria-
ni; cum tam Pontij, quam ipsorum eius passionis Actorum testimonio compertissimum
C habeatur, sequenti anno, Baifo & Fusco Consulibus, Cyprianum martyrium subiisse.

XXXIV.
ACTA CYPRIANI
EXILII

b Cypri. epist. 82.

Ne igitur lector ex ijs errore labatur, admonemus, ea omnia quæ iisdem Actis conti-
nentur vsque ad rogationem Paterni Proconsulis, non esse eiusdem, qui ea scripsit, au-
ctoris germana, sed ab alio ante descripta Acta præmissa; nec illa ipsa esse, quorum Pon-
tius & Augustinus meminerunt; ac proinde spuria esse & illegitima, atque errore enor-
mi plane deformia. Sed & quod certum exploratumque habetur, Cyprianum primum
omnium tentum coram Proconsule confesum esse: in illis tamen Actis trecenti marty-
res, Malsa candida dicti, ante Cyprianum passi esse ponuntur. Ceterum Cyprianum pri-
mum omnium in ijs certamen, litteræ c ad eum scriptæ declarant; cum iisdem in pri-
mis dicitur: Quasi bonus & verus doctor, quid nos discipuli secuti apud Præsidem di-
cere deberemus, prior apud Acta Proconsulis pronunciaisti: & tuba canens, Dei milites
D cælestibus armis instructos ad congressionis proelium excitasti; & in acie prima pu-
gnans, spiritali gladio diabolum interfecisti.] et sequenti epistola: Ante passionem a te
sumus ad gloriam prouocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Chri-
sti præbuiti, &c.] Prætermisisti igitur Actis illis ea additione sic deprauatis, illa seque-
mur Acta legitima atque germana, quæ secundo loco sunt a Pamelio posita, die ac
Consulibus consignata in hæc verba:

XXXV.

ACTA PASSIO-
NIS CYPRIANI
ADDITIONE
CORRUPTA.

c Apud Cypri.
epist. 78. Ep. 79.

ACTA LEGITI-
MA PASSIONIS
S. CYPRIANI.

Imperatore Valeriano quartum & Gallieno tertium Consulibus, tertio Kalendarum
Septembrium, Carthagine in Secretario, Paternus Proconsul Cypriano Episcopo dixit:
Sacratissimi Imperatores Valerianus & Gallienus litteras ad me dare dignati sunt, qui-
bus præceperunt, eos qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas carimo-
nias recognoscere. Exquisiui ergo de nomine tuo: quid mihi respondes? Cyprianus
Episcopus dixit: Christianus sum, & Episcopus: nullos alios deos noui, nisi vnum &
verum Deum, qui fecit cælum & terram, mare, & quæ in eis sunt omnia. Huic Deo nos
Christiani deseruimus, hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nobis, & pro omnibus
hominibus, & pro incolumitate ipsorum Imperatorum. Paternus Proconsul dixit: In
hac ergo voluntate perseueras? Cyprianus Episcopus respondit: Bona voluntas, quæ
Deum nouit, immutari non potest. Paternus Proconsul dixit: Poteris ergo secundum
præceptum Valeriani & Gallieni exul ad urbem Curubitanam proficisci? Cyprianus
Episcopus dixit: Proficiscor.

XXXVI.

ACTA LEGITI-
MA PASSIONIS
S. CYPRIANI.

Paternus Proconsul dixit: Non solum de Episcopis, verum etiam de presbyteris mihi
scribere dignati sunt. Volo ergo scire ex te, qui sint presbyteri qui in hac ciuitate confi-
stunt. Cyprianus Episcopus respondit: Legibus vestris bene atque vtiliter censuistis,
delatores nos non esse: itaque detegi & deferri a me non possunt; in ciuitatibus autem
suis

XXXVII.

CYPRIANI CON-
FESSIO.

suis inuenientur. Paternus Proconsul dixit: Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: Cum disciplina prohibeat ne quis se vltro offerat; & tuæ quoque censura hoc displiceat: nec offerre se ipsi possunt; sed a te exquisiti inuenientur. Paternus Proconsul dixit: A me inuenientur. Et adiecit: Præceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec coemeteria ingrediantur. Si quis itaque hoc tam salubre præceptum non obseruauerit, capite plectetur. Cyprianus Episcopus respondit: Fac quod tibi præceptum est. Tunc Paternus Consul iussit beatum Cyprianum Episcopum in exilium deportari.]

XXXVIII.

VIDES ACTORVM CYPRIANI.

^a Apud Cyprian. epist. 78.
^b Lib. 1. c. 31.
^c Pontius in Vita S. Cypriani.

Quæ autem post hæc ibi sequuntur de eius martyrio, dicemus anno sequenti, quo perfici contigit. Porro non tantum litteræ Episcoporum, qui ad metallum damnati sunt, sed & Pontius & Augustinus horum Actorum meminerunt. Etenim Augustinus scribens contra^b duas epistolas Gaudentij, ex eis locum citat his verbis: His sacris litteris eruditus beatus Cyprianus in confessione sua dixit: Disciplinam prohibere, ne quis se offerat.] de eisdem Actis meminit Pontius^c, cum ait: Quid sacerdos Dei, Proconsule interrogante, responderit, taceam: sunt Acta quæ referant, & Episcopi ad metalla damnati: Prior apud Acta Proconsulis pronunciaffi.]

XXXIX.

CYPRIANI EXILII LOCVS.

^a Matth. 6.

Peruenit Curubim locum exilij Cyprianus decimo octauo Kalendas Octobris, qua ipsa die sequenti anno (vt colligitur ex Pontio) martyrium subiit: quod sibi prima die diuinitus ostensum fuit. Erat Curubim oppidum in promontorio Mercurij contra Siciliam spectante, a Carthagine ad quinquaginta millia passuum distans. Amœnum illum fuisse locum, haud durum ac difficilem ad habitandum, idem Pontius, qui ab illo assumptus est comes, testatur, cum ait: lam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione reperamus: Prouisum esse diuinitus etiam pro animo tanti viri apicum & competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, & quicquid apponi eis ante promissum est, qui regnum & iustitiam^d Dei quærunt. Atque vt omittam frequentiam visitantium fratrum, & ipsorum inde ciuium charitatem, quæ præsentabat omnia, quibus videbatur esse fraudatus: admirabilem visitationem Dei non præteribo, qua Antistitem suum sic in exilio esse voluit de securura passione securum, vt imminentis martyrij pleniore fiducia, non exulem tantum modo Curubi, sed & martyrem possideret.

XL.

VISIO CYPRIANI.

^a in inuicem

Eo enim die, quo primum in exilij loco mansimus (nam & me inter domesticos commites dignatio charitatis eius delegerat exulem voluntarium, quod vtinam & in passione licuisset) Apparuit mihi, inquit, nondum somni quiete sopito, iuuenis vltra modum hominis enormis: qui cum quasi ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali sedentis tum Proconsulis admoueri. Is, vt in me respexit, annotare statim coepit in tabula sententiam, quam non sciebam: nihil enim de me solita interrogatione quæsierat. Sed enim iuuenis, qui a tergo eius stabat, admodum curiosus legit quicquid fuerat annotatum. Et quia id verbis proferre non poterat, nutu declarante monstrauit quid in litteris tabulæ illius haberetur. Manu enim expansa & complanata ad spathæ modum ictum solitæ animaduersionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit. Intellexi sententiam passionis futuram. Rogare coepi, & petere continuo, vt dilatio mihi vel vnus diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione disponerem. Et cum preces frequenter iterassem, rursus in tabula coeperat nescio quid annotare. Sensi tamen de vultu serenitate Iudicis mentem quasi iusta petitione commotam. Sed & ille iuuenis, qui iam dudum de passionis indicio gestu potius quam sermone prodiderat; clandestino identidem nutu, concessam dilationem quæ in crastinum petebatur, contortis post indicem^{*} digitis, significare properauit. Ego, quamuis non esset lecta sententia, etsi de gaudio dilationis acceptæ læto admodum corde gauderem; metu tamen interpretationis incertæ sic tremebam, vt reliquæ formidinis cor exultans adhuc toro pauore pulsarent.] hucusque visio. Sed prosequitur Pontius:

XLI.

DECLARATIO VISIONIS.

Quid hac reuelatione manifestius? quid hac dignatione felicius? Ante illi prædicta sunt omnia, quæcumque postmodum subsecuta sunt: nihil Dei verbis imminutum, nihil de tam sancta promissione mutillarum. Singula denique, secundum quod ostensa sunt, recognoscite. Dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur; postulans vt res suas de illo, quem impetrauerat, ordinaret. Hic dies vnus significabat annum, quo ille post visionem acturus in sæculo fuerat. Nam, vt manifestius dicam, eo die

A die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. Diem autem Domini, etsi non annum in diuinis litteris legimus: promissioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus.] et paulo post: Dilationis autem petendæ ratio, de ordinatione rerum, & de voluntatis dispositione veniebat. Quæ vero res illi, aut quæ voluntas ordinanda, nisi Ecclesiastici status? Suprema idcirco accepta dilatio est, vt, quicquid circa pauperum fouendorum curam supremo iudicio disponendum fuerat, ordinaretur. Et puto, propter nil aliud, immo vero propter hoc tantum, etiam indulgentia ab ipsis qui ciecerant, & qui occisuri erant, admissa est, vt præsens præsentibus pauperes, nouissimæ dispensationis extremis, & (vt plenius dixerim) totis sumptibus releuaret.] hucusque de visionis interpretatione Pontius. Cetera, quæ de eius martyrio subdit, sequenti anno dicemus.

B Quod autem in interrogatione Cypriani Paternus Proconsul se quæsiturum dixerat presbyteros & alios Ecclesiæ ministros, haud segniter adimpleuit: quippe qui complures Africanos Episcopos atque presbyteros, diaconos, & alios Ecclesiæ ministros, ab Ecclesijs ipsorum auulsos, sustibus castos, alijsq. poenis affectos, ad metalla damnauit: nec ministros Ecclesiarum solum, sed & fidelem plebem secutam pastorum exemplum, & ex eis pueros atque virgines Christum continentem, eadem quoque poena multauit. Locus in quem deportati sunt, dictus erat, Metallum Siguense, aliter Sigense, apud Siganam ciuitatem Mauritanie Tinginatæ ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ. Ex Sigenamque Metallo iisdem scripsere ad Cyprianum, vt indicat inscriptio litterarum^a, quas ad ipsam illi reddiderunt: proximi enim Sigæ erant montes Chalcorchij dicti, apud quos erant æris fodinæ, quarum meminit Strabo^b. Hos omnes Cyprianus, ab exilio scriptis litteris, studuit consolari. Extant ipsæ, ac dignissimæ plane quæ Annalibus intextantur: siquidem mirifice elucet in ipsis Christiani nominis excellentia; quæ eo gloriosior redditur atque præclarior, quo magis fuerit afflictata molestijs, ac rebus fatigata contrarijs. Præstat cas audire, vt pote nouissimos cygneos viri sanctissimi cantus, qui mirificum quemdam reddunt flagrantis spiritus cum suauitate concentum. Sunt huiusmodi:

XLII.

SÆVIT PERSECVTIO IN RELIQVOS AFRICANOS.

^a Apud Cyprian. epist. 80.

^b Strabo lib. 17.

Cyprianus^c Nemesiano, Felici, Lucio, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Iaderi, Datio Coepiscopis, item compresbyteris, & diaconibus, & ceteris fratribus in Metallo constitutis, martyribus Dei Patris omnipotentis, & Iesu Christi Domini & Dei conseruatoris nostri, æternam salutem. Gloria quidem vestra poscebat, beatissimi ac dilectissimi fratres, vt ad confessionem atque ad complexum præfiniti loci termini coererent. Sed quo modo possum, repræsentare me vobis, & ad vos etiam si corpore & gressu venire non datur, dilectione tamen & spiritu venio, exprimens litteris animum meum, quo in istis virtutibus & laudibus vestris lætus exulto: participem me computans vobis, etsi non passione corporis, consortio charitatis.] hæc idcirco Cyprianus, quod, etsi ipse relegatus fuisset, non tamen sicut illi sustibus verberatus, & metalli poena probatus esset. Tum prosequitur:

XLIII.

CYPRIANVS AD CONFESSORES.

An ego possum tacere, & vocem meam silentio premere, cum de carissimis meis tam multa & gloriosa cognoscam, quibus vos diuina dignatio honorauit: vt ex vobis pars iam martyrij consummatione præcefferit, meritorum suorum coronam de Domino receptura: pars adhuc in carcerum claustris, siue in metallis & vinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus & armandis maiora documenta; ad meritorum titulos ampliores, tormentorum tarditate proficiens; habitura tot mercedes in cælestibus præmijs, quot nunc dies numerantur in poenis.

XLIV.

Quæ quidem vobis, fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei vestræ accidisse non miror: vt vos sic Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suæ honore prouexerit; qui semper in Ecclesia eius, custodito fidei tenore, vigistis, conseruantes firmiter Dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in charitate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adiuuandis laborantibus, misericordiam in fouendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplina seueritate censuram. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in vobis, etiam nunc in confessione vocis & passione corporis

XLV.

GLORIA MAR-
TYRVM.

corporis fratrum mentes ad diuina martyria prouocatis, duces vos exhibendo virtutis: vt dum grex pastores suos sequitur, & quod fieri a prapostitis cernit, imitatur; paribus obsequiorum meritis a Domino coronetur. Quod autem sustibus cæsi prius grauius & afflicti, per eiusmodi poenas iniunctis confessionis vestrae religiosa primordia; execranda nobis ista res non est, neque ad fastes Christianum corpus expauit, cuius est spes omnis in ligno. Sacramentum salutis suae Christi seruus agnouit: redemptus ligno ad vitam æternam, ligno prouectus est ad coronam. Quid vero mirum, si vasa aurea & argentea in metallum, id est, auri & argenti domicilium, dati estis: nisi quod nunc metallorum natura conuersa est; locaq. quæ aurum & argentum dare ante consueuerant, accipere coeperunt?

XLVI.
TORMENTA
SVNT ORNA-
MENTA.

Imposuerunt quoque compedes pedibus vestris, & mēbra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligauerunt; quasi cum corpore ligetur & spiritus, aut aurum vestrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus, & fidem suam religiosa virtute testantibus, ornamenta sunt ista, non vincula: nec Christianorum pedes ad infamiam copulati, sed clarificant ad coronam. O pedes feliciter vincti, qui non a fabro, sed a Domino resoluuntur! O pedes feliciter vincti, qui itinere salutari ad paradysum diriguntur! O pedes in sæculo ad præsens ligati, vt sint semper apud Dominum liberi! O pedes compedibus & transuersariis interim cunctabundi, sed celeriter ad Christum glorioso itinere cursuri! Quantum vult hic vel inuida crudelitas, vel maligna nexibus vos suis & vinculis teneat; cito a terris & poenis istis ad cælorum regna venietis.

XLVII.
CONSOLATIO
MARTYRVM.

a Deuter. 8.
b Luc. 4.
c I. Cor. 11.

Non fouetur in metallis lecto & culcitris corpus, sed refrigerio & solatio Christi fouetur: humi iacent fessa laboribus viscera, sed poena non est cum Christo iacere: squalent sine balneis mēbra situ & sorde deformia; sed spiritaliter intus abluitur, quod foris carnaliter fordidatur: panis illic exiguus; at non in solo pane viuunt homo, sed in sermone Dei: vestis algentibus deest; sed qui Christum induit, & vestitus abundanter & cultus est: semitonisi capitis capillus horrescit; sed sicut caput viri Christus, qualecumque illud caput deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est. Omnis ista deformitas detestabilis & terra Gentilibus, quali splendore pensabitur! Sæcularis hæc & breuis poena quam clari & æterni honoris mercede mutabitur, cum, secundum beati Apostoli vocem; transformauerit Dominus corpus humilitatis nostræ conformatum corpori claritatis suae!

XLVIII.
QVID LOCO SACRIFICII OFFERANT.

e Psal. 50.

f Rom. 12.

Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei iactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebrandi sacrificia diuina: celebratis immo, atque offertis sacrificium Deo & pretiosum pariter & gloriosum, & plurimum vobis ad retributionem pramiorum cælestium profuturum, cum Scriptura diuina loquatur, & dicat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicit. Hoc vos sacrificium Deo offertis: hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiæ facti Deo, & vosmetipsos sanctas atque immaculatas victimas exhibentes, sicut Apostolus adhortatur, & dicit: Oro ergo vos fratres per misericordiam Dei, vt constituatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, placentem Deo: nec configuremini sæculo huic, sed transformamini in renouatione sensus, ad probandum quæ sit voluntas Dei bona & placentis & perfecta.

XLIX.

g Psal. 119.

MARTYRI EXCELLENTIA.

Hoc est enim quod præcipue Deo placeat: hoc est in quo maioribus meritis ad promerendam voluntatem Dei opera nostra proueniant: hoc est quod solum Domino de beneficijs eius grandibus & salutaribus, fidei ac deuotionis vestrae obsequia retribuunt, prædicante in Psalmis & contestante Spiritu sancto: Quid retribuam, inquit, Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Pretiosa in conspectu Domini mors iustorum eius. Quis non libenter & prompte calicem salutis accipiat? Quis non apperet gaudibundus & lætus, in quo aliquid & ipse Domino suo retribuatur? Quis non pretiosam in conspectu Domini mortem fortiter & constanter excipiat, placiturus eius oculis qui nos in congressione nominis sui desuper spectans, volentes comprobatur, adiuuat dimicantes, vincentes coronat, retributione bonitatis ac pietatis paternæ remunerans in nobis quicquid ipse præstitit, & honorans quod ipse perfecit? Ipsius enim esse quod vincimus, & quod ad maximi certaminis palmam, subacto aduersario, peruenimus, declarat & docet Dominus in Euangelio, dicens:

b Matth. 10.

A cens: Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quo modo, aut quid loquamini, &c. Et iterum: Ponite in cordibus vestris non præmeditari excusare: ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarij vestri. In quo quidem & credentium magna fiducia est, & culpa grauissima perfidorum, non credere ei qui se opem suam daturum confidentibus pollicetur, nec rursus eundem timere, qui æternam poenam negantibus comminatur.

Quæ vos omnia, fortissimi ac fidelissimi milites Christi, insinuastis fratribus nostris, implentes factis, quod verbis ante docuistis, futuri maximi in regno cælorum, pollicente Domino & dicente: Qui fecerit, & sic docuerit, maximus vocabitur in regno cælorum. Denique exemplum vestrum secuta multiplex plebis portio, confessa est vobiscum pariter, & pariter coronata est, connexa vobis vinculo fortissimæ charitatis, & a prapostitis suis nec carcere nec metallo separata: cuius numero nec virgines defunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit, quasq. ad cælestem coronam gloria geminata prouexit. In pueris quoque virtus maior ætate annos suos confessionis laude transcendit, vt martyrij vestri beatum gregem & sexus & ætas omnis ornaret.

Qui nunc vobis, dilectissimi fratres, conscientia victricis vigor? quæ sublimitas animi? quæ in sensu exultantia? qui triumphus in pectore? vnumquemque vestrum stare ad promissum Dei pramium? de iudicij die esse securum? ambulare in metello, captiuo quidem corpore, sed corde regnante? scire Christum secum esse præsentem, gaudentem tolerantia seruatorum suorum, per vestigia & vias suas ad regna æterna gradientium? Expectatis quotidie læti profectionis vestrae salutarem diem; & iam iamq. de sæculo recessuri ad martyrum munera & domicilia diuina properatis, post has mundi tenebras visuri candidissimam lucem, & accepturi maiorem passionibus omnibus & conflictationibus claritatem, A postolo contestante & dicente: Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad superuenturam claritatem, quæ reuelabitur in nobis. Plane quia nunc vobis in precibus efficacior sermo est, & ad impetrandum quod in pressuris petitur, facilius oratio est; petite impensius, & regate, vt confessionem omnium nostrum dignatio diuina consummet: vt de istis tenebris & laqueis mundi nos quoque vobiscum integros & gloriosos Deus liberet: vt, qui hic charitatis & pacis vinculo copulati contra hæreticorum iniurias & pressuras Gentilium simul stetimus, pariter in regnis cælestibus gaudeamus. Opto vos, beatissimi ac dilectissimi fratres, in Domino bene valere, & nostri semper & vbique meminisse. Valete.] hæc de nus epistola Cypriani, data (vt apparet) hoc anno hiemis tempore. nam cum in regione percalida eos frigore quoque cruciari testetur; plane declarat, eas dicto tempore datas esse.

Porro vna cum litteris vir sanctissimus Cyprianus legauit ad eos Herennianum subdiaconum, Lucianum, Maximum, & Amantium acoluthos: quibus dedit etiam ad eosdem perferenda quædam fraternæ charitatis subsidia. iisdem quoque legatis Quirinus etiam (quem illum puto, ad quem idem Cyprianus scripsit duos libros aduersus Iudæos, & tertium Testimoniorum) alias quoque addidit ad subleuandam ipsorum egestatem pecunias, prout litteræ ab illis redditæ ad Cyprianum testantur: quas hic attestare, haud fuerit onerosum. Suauissime enim demulcent audientium animos dissentæ persecutionibus spiritualis citharæ fides, fidem Christi, diuini Spiritus pulsata plectro, sublimius personantes. Quod vero ad metalla damnatos Episcopos, aliosq. Fideles, loco diuisos inuenissent litteræ Cypriani: qui eas acceperunt, ad eundem Cyprianum separatim abinuicem rescripserunt. Nemesianus vero, Datus, Felix, & Victor Episcopi, quod simul essent, seorsum ab alijs eiusmodi dederunt litteras: quibus primum totos se charitatis ardore in laudes eius effundunt, sic exordientes:

Semper magnis sensibus, pro temporis conditione, litteris tuis locutus es, Cypriane dilectissime: quibus assidue lectis, & prauis corriguntur, & bonæ fidei homines corroborantur. Dum enim non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare; sic nos in fide facis crescere, & de sæculo homines ad credulitatem accedere. Nam quæcumque bona in multis libris tuis intulisti, nescius ipsum te nobis designasti. Es enim omnibus in tractatu maior, in sermone facundior, in consilio prudentior, in patientia simplicior, in operibus largior, in abstinentia sanctior, in obsequio humilior, & in actu bono

Annal. Eccl. Tom. 2.

A a a

actu bono

a Luc. 21.
b Matth. 5.
PLURBS IMITATA
PASTORES.

LI.
LARTITIA MAR-
TYRVM.

c Rom. 8.

LII.
* al. Lucianum
ELIENOSVNIS
ADIVVAT DAM-
NATOS AD ME-
TALLA.

d Apud Cypri-
epi. 78.

LIII.
CONFESSORES
AD CYPRIANVM

actu bono innocentior. Scis & ipse, carissime, nostrum optabile verum esse, quod te videamus doctorem & amatorem nostrum ad coronam magnæ confessionis peruenisse. Nam quasi bonus & verus doctor, quid nos discipuli secuti apud Præsidem dicere deberemus, prior in Acta Proconsulis pronuntiasti; & tuba canens, Dei milites caelestibus armis instructos ad congressionis proelium excitasti; & in acie prima pugnans, spiritali gladio diabolum interfecisti: agmina quoque fratrum hinc & inde verbis tuis composuisti; vt insidiæ inimico vndique tenderentur, & cadauera ipsius publici hostis neruis concisis calcarentur.

LIV. Crede nobis, carissime, quoniam non est a centesimo præmio minor tua innocens anima: quæ nec sæculi primos imperus timuit, nec ire in exilium recusauit, nec relinquere ciuitatem dubitauit, nec in deserto loco commorari horruit: et quoniam multis documentum confessionis dedit, ipsa martyrium prior dixit: alios enim ad martyria facienda exemplo suo prouocauit: et non tantum martyrum de sæculo iam excedentium socia esse coepit, sed & cum futuris caelestem amicitiam copulauit. Agunt ergo tibi nobiscum damnati maximas apud Deum gratias, Cypriane dilectissime, quod litteris tuis laborantia pectora recreasti: sustibus vulnerata membra curasti: compedibus pedes ligatos resoluisisti: semitonis capitis capillaturam adæquasti: tenebras carceris illuminasti: montes metalli in planum deduxisti: naribus etiam fragrantis flores imposuisti, & tetrum odorem fumi exclusisti.

LV. Fecit autem & profecutum ministerium tuum & Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiamonem, & Lucianum * & Maximum & Amantium acoluthos distribuendum misisti, quæcumque necessitatibus corporum defuerant, expediri. Simus ergo orationibus nostris alterutrum adiutores: et rogemus, sicut mandasti, vt Deum & Christum & Angelos in omnibus actibus nostris habeamus fautores. Opramus te, domine frater, semper bene valere, & nostri meminisse. Saluta omnes qui tecum sunt. Omnes nostri, qui nobiscum sunt, te amant, & salutant, & videre desiderant.] hucusque illi. Ceteri autem collegæ, Lucius Episcopus & alij ad metalla damnati, seorsum positi, ad eundem Cyprianum litteras a breuiter rescripserunt in hæc verba:

LVI. Exultantibus nobis & latentibus in Deo, quod nos ad congressionem armauerit, & in proelio victores sua dignatione fecerit: superuenerunt litteræ tuæ, frater carissime, quas per Herennianum hypodiamonem, & Lucianum * & Maximum & Amantium acoluthos misisti nobis: quibus lectis, recepimus in vinculis laxamentum, in pressura solatium, in necessitate præsidium: et excitati sumus, & robustius animati ad si quid amplius fuerit poenarum. Nam ante passionem a te sumus ad gloriam prouocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi præbuisisti. Nos vero secuti vestigia confessionis tuæ, parem gratiam tecum speramus. Nam qui prior est in cursu, prior est & ad præmium: et qui prior occupasti, de quo coepisti, inde hoc nobis communicasti; demonstrans scilicet indiuiduam charitatem, qua semper nos dilexisti: vt, quibus vnus fuit spiritus in coniunctione pacis, esset, precum tuarum gratia, & vna corona confessionis.

LVII. Accessit autem tibi, frater carissime, ad confessionis coronam retributio operum, abundans mensura, quam accipies a Domino in die remunerationis: qui te nobis litteris tuis presentasti, vt pectus illud tuum candidum & beatum, quod semper nouimus, manifestares, & secundum latitudinem eius nobiscum laudes Deo diceres; non quantum nos meremur audire, sed quantum tu potes dicere. Tuis enim vocibus, & quæ minus in nobis instructa erant, exornasti, & confirmasti ad sustentationem earumdem passionum, quas patienter ferimus, securi de præmio caelesti, & de corona martyrii, & de regno Dei, ex prophetia quam litteris tuis Spiritu sancto plenus spondidisti. Hoc totum fiet, dilectissime, si nos orationibus tuis in mente habueris: quod te facere confido, sicut & nos vtiq; facimus. Accepimus itaque, frater desideratissime, id quod a Quirino & a te ipso misisti sacrificium ex omni opere mundo. Sicut & Noe obtulit Deo, & delectatus est Deus in odorem suauitatis, & respexit in sacrificium eius: ita & in vestrum respiciat, & delectetur reddere vobis huius tam boni operis mercedem. Peto autem, vt litteras, quas ad Quirinum facimus, transmitti præcipias: Opto te, frater carissime ac desideratissime, semper bene valere, & nostri meminisse. Saluta omnes qui tecum sunt. Valet.]

Sed

A Sed & Felix, Iader, & Polianus Episcopi vna cum presbyteris, & alijs commorantibus in Siguenfi metallo, pauca hæc reddiderunt per eosdem nuncios ad Cyprianum destinatos:

Resalutamus te, frater carissime, per Victorium Herennianum hypodiamonem, Lucianum * & Maximum fratres nostros fortes & incolumes, adiuuantibus orationibus tuis: a quibus accepimus oblationis nomine quantitatem vna cum litteris quas scripsisti, in quibus dignatus es de verbis caelestibus nos tamquam filios confortare: et Deo Patri omnipotenti per Christum eius gratias egimus & agimus, quod sic confortati & corroborati sumus per tuam allocutionem: petentes de animi tui candore, vt nos assiduis orationibus tuis in mente habere digneris: vt confessionem vestram & nostram, quam Dominus in nobis conferre dignatus est, suppleat. Saluta omnes qui tecum commorantur. Opramus te, frater carissime, in Deo semper bene valere. Iader subscripsi, Polianus legi. Dominum meum Eutychem saluto.] Scripserunt hæc sanctissimi illi ac præclarissimi confessores manibus obductis callis ex metalli opere: ac proinde quot sunt apices, tot videantur esse impressa confessionis sigilla. Qui omnes in metallo consummantes agonem suum, de longo exantlato martyrio parem martyribus coronam retulerunt: quos omnes anniuersaria commemoratione Dei Ecclesia antiquitus venerata est quarto Idus Septembris.

B At non satis visum sanctissimo Cypriano, si, quos ad metalla damnatos esse sciebat, esset litteris consolatus; nisi eos etiam, quos sæuiens persecutio carceri mancipasset (quorum sane ingens erat numerus inde ad supplicium duci quotidie expectantium) pari charitatis officio profecutus, ad ipsos scriberet eiusmodi litteras a:

C Cyprianus Sergio, Rogatiano, & ceteris confessoribus in Domino perpetuam salutem. Saluto vos fratres carissimi, optans ipse quoque conspectu vestro frui, si me ad vos peruenire loci conditio permitteret. Quid enim mihi optatius & lætius posset accidere, quam nunc vobis inhærere; vt complecterer manus illas, quæ puræ & innocentes, & Dominicam fidem seruantes, sacrilega obsequia respuerunt? Quid iucundius & sublimius, quam oculari nunc ora vestra, quæ gloriosa voce Dominum confessa sunt? conspici etiam presentem ab oculis vestris, qui despecto sæculo, conspiciendo Deo digni extiterunt? Sed quoniam huic lætitiæ interesse facultas non datur, has pro me ad aures & ad oculos vestros vicarias litteras mitto; quibus gratulor pariter & exhortor, vt in confessione caelestis gloriæ fortes & stabiles perseueretis; & ingressi viam Dominicæ dignationis, ad accipiendam coronam spiritali virtute pergatis, habentes Dominum protectorem & ducem, qui dixit b: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem mundi. O beatum carcerem, quem illustrauit vestra presentia! O beatum carcerem, qui homines Dei mittit ad cælum! O tenebras lucidiores Sole ipso, & luce hæc mundi clariores, vbi modo constituta sunt Dei templa, & sanctificata diuinis confessionibus membra vestra! Nec quicquam nunc versetur in cordibus & mentibus vestris, quam diuina præcepta & mandata caelestia, quibus vos ad tolerantiam passionis Spiritus sanctus semper animauit. Nemo mortem cogitet, sed immortalitatem: nec temporariam poenam, sed gloriam sempiternam, &c.]

D Tum multa subdit ex diuinis Scripturis accepta, quibus eos ad strenue subeundum martyrium cohortatur; ac demum hæc habet in calce: Quam fidem nos quoque retinentes, & die ac nocte meditantes, toto corde ad Deum prompti, contemptu presentium, futura tantummodo cogitemus, fructum regni æterni, complexum & osculum Domini, conspectum Dei: vt sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum gloriosum senem, viam vobis ad gloriam temporis nostri religiosa virtute & diuina dignatione facientem: qui cum Felicissimo fratre nostro quieto semper & sobrio excipiens ferocientis populi impetum, primum hospitium vobis in carcere præparauit; & metator quodammodo vester, nunc quoque vos antecedit. Quod vt consummetur in vobis, assiduis orationibus Dominum deprecamur, vt inijs ad summa pergentibus, quos confiteri fecit, faciat & coronari. Opto vos fratres carissimi ac beatissimi in Domino semper bene valere, & ad coronam caelestis gloriæ peruenire.] hæc Cyprianus: qui dum Rogatiani presbyteri tunc passi meminit, plane indicat non præteritæ persecutionis tempore, sed presentis, has a se scriptas fuisse litteras: nam Rogatianum superstitem fuisse alijs persecutionibus, ex alijs tunc datis litteris satis manifeste

Annal. Eccl. Tom. 2.

Aaa 2

appar.

LAVDATVR
CONFESSIO
CYPRIANI.DE ELEHMOSY-
NIS ACCEPTIS.
* al. Lucianum* Apud Cypri-
anum.* al. Lucianum
ALII CONFES-
SORIS AD CY-
PRIANVM.FRANCONIA
CYPRIANI.* al. Lucianum
ALIAS LITTE-
RAS CONFES-
SORVM.* Cypri. epist. 87.
CONSOLATVR
DETENTOS IN
CARCERE CY-
PRIANVS.

b Matth. 28.

LX.
DEROGATIANO
ET FELICISSIMO

apparet, sicut & Felicissimum: quorum vna die passorum natalis solemnitas in tabulis Ecclesiasticis consignata est septimo Kalendas Nouembris. Cetera autem, quæ ad Cyprianum pertinent, dicemus anno sequenti.

LXI.
SABELLIVS HÆ-
RESIARCHA.

a Euseb. lib. 7. cap. 5.

His de persecutione Valeriani enarratis, reliquum est, vt de oborta hoc tempore Sabelliana hæresi orationem instituiamus. Dionysius Episcopus Alexandrinus iisdem litteris, quas de baptismo ad Sixtum Romanum Pontificem scripsisse hoc eodem anno superius dictum est, de eadem progrediente hæresi meminit. Recitat hæc ex eo Eusebius^a, cum ait: Deinceps in eadem epistola Dionysius de hæreticis, qui Sabellium ducem habuerunt, eiusq. temporibus prodierunt in lucem, mentionem facit hoc pacto: Quoniam de erroris dogmate Ptolemaide Pentapolis iam suborto, quod plane impium est, quod detestabilem de Deo omnipotente Patre Domini nostri Iesu Christi blasphemiam continet; quod multum falsæ doctrinæ de vnigenito Filio eius, primogenito omnis creaturæ, Verbo incarnato, completitur; quod cæcam de Spiritu sancto ignorationem comprehendit: ex vtriusque partibus cum litteræ me certior facturæ, tum fratres mecum de ea re communicaturi, ad me veniebant: quasdam epistolas (vt poteram) diuina largiente gratia, quo accuratius obscuras erroris latebras aperirem, conscripsi: quarum exemplaria descripta ad te misi.] hæc ad Sixtum Dionysius.

LXII.

ROMANAE EC-
CLESIAE PRI-
MATVS.

Videas ex his antiquum in Ecclesia morem (quod alias sæpe attigimus) cum noua aliqua hæresis emergeret, ab Episcopis eius regionis, in qua quid huiusmodi accidisset, diligenter curari, vt cuncta quamprimum significarentur Romano Pontifici, & quæ eo argumento scripta essent, ad eundem mitti solita examinari; vt nunc a Dionysio, primæ sedis post Romanum Episcopo, factum apparet. Quid ni id faceret minorum sedium vbique terrarum Episcopi, quod a maxima omnium præfati Ecclesiæ Romanæ cognoscerent? Viguit sane, firmaq. semper ea consuetudo mansit penes Catholicos, quos vna fides atque concordia in vnum corpus consolidauit. Illi solum id ignorare professi sunt, qui ab Ecclesiæ capite Christo diuisi, se esse corporis eius, nempe Ecclesiæ membrum, impia rebellionem negarunt. Quo modo autem idem Dionysius de ijs quæ aduersus Sabellium scripsit, in crimen aliquando vocatus, causam dixit apud Dionysium Papam, Sixti Pontificis successorem, suo loco dicendum.

LXIII.

ANTIQUITAS
HÆRESIS SA-
BELLIANÆ.

*b Epiph. hæ-
res. 57.*

*c Cypr. epist. 73.
d Tertul. de præ-
scrip. c. vltim.
e aduers. Prax-
eam. c. 1.*

f Ignat. epist. 8.

Ceterum quod ad Sabellij hæresin pertinet: non ipse eius impietatis auctor, sed potius dicendus est propagator: affirmant enim Patres, eum Noeto vsu esse præceptore. Verum haud consentire possumus S. Epiphano^b, qui de Noeto agens, affirmat, neminem ante Noetum dicere ausum, Patrem esse passum: nam diu ante innotuerat hæresis Patripassiana, sic dicta, quod qui in Trinitate vnam tantum affirmarent esse personam Patrem simul & Filium & Spiritum sanctum, eam passam affirmarent. Meminit Cyprianus^c de Patripassianis, vt antiquis hæreticis: sed & ante ipsum Tertullianus^d Patripassianos a Praxea exortos tradit. Verum altiores eius radices ostendere possumus ex Ignatio, qui testatur suo tempore diabolus ore suorum iactasse eiusmodi impietatem, vt dicerent, Patrem natum & passum. docet enim hæc ipse de his scribens ad Philipenses^e.

LXIV.

ERRORES
SABELLI.

*f Euseb. de præ-
parat. Euangel.
lib. 7. c. 8.*

Erat igitur Sabellij hæresis, quæ Trinitatem negaret, personarumq. distinctionem exploderet; diceretq. ea tantum esse nomina ad diuersos effectus diuinitatis insinuandos composita; & vnam tantum personam esse, quam personarum distinctione sanctissimam in vna diuinitatis essentia dicimus Trinitatem: quamobrem illud deducebatur in consequentiam, vt sicut Filius, ita & Pater & Spiritus sanctus ab eis æque dicerentur (pro scelus!) incarnati & passi. Hæc erat præcipua Sabellij blasphemia, cui & alteram adiecit ex Hermogene mutuatus, nempe vt diceret materiam ingentiam esse. testatur de eo hoc in primis Eusebius^f ex Dionysio: hæc enim ex parte, & non alia, Sabellius cum Hermogene iungebatur. Hæc de Sabellio & Sabellianis, eorumq. hæresis origine altius repetita.

LXV.

NOETVS HÆ-
RESIARCHA.

*g Epiph. hæ-
res. 57.*

Verum impietatem hanc Sabellium a Noeto didicisse cum omnes affirmant; scribit de Noeto Epiphanius^g in hæc verba: Alius rursus post hunc (*Bardejanem scilicet*) Noetus nomine surrexit non ante multos annos, sed ante hoc nostrum tempus centum triginta plus minus annis, Asianus, vrbe Ephesi existens: qui alieno spiritu ductus, voluit a se ipso, quæ neque Prophetæ, neque Apostoli, neque Ecclesia ab initio obtinuit, neque

A neque cogitauit, dicere & docere. hic a se ipso insaniam elationibus subleuatus, ausus est dicere, Patrem passum esse. Insuperq. ad maiorem fastum ac dementiam elatus, se ipsum dixit esse Moysen, & fratrem suum Aaron. Verum interim dum hæc fama de ipso ferebatur, beati Ecclesiæ presbyteri accitum ipsum de his omnibus examinabant; & an hanc blasphemiam de Patre prolulisset, interrogabant. Ipse vero primum quidem negabat coram presbyteris constitutis, eo quod nemo ante ipsum horrendam ac perniciosam hanc amarulentiam euouisset: postea vero ex rabie, quam habebat, in alios quosdam immittens (vt ita dicam) & secum decem viros trahens, in maiorem arrogantiam & temeritatem elatus ac audax factus, palam deinceps hæresin docuit.

Rursum itaque iisdem presbyteri accitum ipsum, & homines illos ab ipso corruptos, de iisdem rursus interrogabant. Ipse vero cum seductis ab ipso perfricta fronte deinceps palam contradicebat, dicens: Quid enim mali feci? Vnum Deum glorifico, vnum noui, & non alium præter ipsum genitum, passum, mortuum. Vbi igitur in his permanisset, expulerunt ipsum de Ecclesia vna cum discipulis suis. Moritur autem idem paulo post vna cum proprio fratre, non velut Moyses in gloria, neque ipsius frater Aaron ille sepultus est in honore: abiecti enim sunt velut transgressores, & nemo ex pijs ipsos cooperuit. Postea vero sequaces eius, mente corrupti, corroborarunt hoc dogma, per ea subducti quibus etiã præceptor ipsorum ab initio.] hæc Epiphanius de Noeto, quem Theodoretus^a non Ephesium, sed Smyrnesem patria fuisse tradit: qui eam hæresin ab Epigonio quodam primo excogitatam fuisse dicit. Discrepat in eo Philastrius^b ab Epiphano, qui Noeti fratrem non Aaron, sed Eliam ab eo fuisse dictum testatur.

C Ex dictis Noeti discipulis, qui impietate reliquos antecelluit, Sabellius fuit, ex Ptolemaide Libyæ (vt dictum est) oriundus. Factus hic potentissimus impij dogmatis propagator, multos sibi sectarios cito coniunxit; vsque adeo, vt non Ptolemaide tantum alijsq. proximis locis impiam hæresin proposuerit, sed longius in Macedoniam quoque diffuderit, immo & in Urbem se quoque furtim immiserit. Porro hi (eo quod non possent diuinis Scripturis mendacia omni ex parte sulcare) Ægyptiorum pseudo-euangelio & alijs apocryphis libris utebantur: vt de illis scribens Epiphanius^c tradit. Miratur S. Augustinus^d, cum iisdem esse videantur Noetiani & Sabelliani, cur tam Epiphanius, quam Philastrius, eos ab inuicem distinctos posuerint. Plane accidit sæpe, vnius hæresis diuersa solere esse nomina: quod de Montanistis, Donatistis, Pelagianis, & alijs euenisse idem tradit.

Quod rursus ad hanc rem pertinet: contigit vt S. Gregorius Thaumaturgus, Ecclesiæ Neocæsariensis Episcopus, his prope temporibus commentarium illum de Expositione fidei aduersus Ælianum conscripserit: quo vt illatam ab illo calumniam confutaret, qua dicebat Christianos plurium deorum esse cultores, eo quod Trinitatem considerent personarum; dum Gentilem hominem sic insultantem arguit, vnam essentiam diuinam Ethnico homini demonstrare conatus, quibusdam improprij vocibus visus est diuinas confudisse personas, ac hæresi fauuisse Sabellij. Sed S. Basilii^e cum excusans, sic ait: Quod Gregorius in expositione fidei dixerit, Patrem & Filium iuxta mentis quidem considerationem duos esse, hypostasi vero vnum: hoc autem non dogmatice, sed contentiose in disputatione aduersus Ælianum dictum esse, intelligere nequierunt, qui propter intelligendi subtilitatem beatos sese reputant: in qua concertatione multi sunt eorum, quæ descripta sunt, lapsus; quemadmodum, si Deus vollet, ex ipsis verbis ostendemus. Quandoquidem sane qui Gentilem ad credendum persuadere nititur, is non putat sibi circa verba exactius disceptandum esse: sed alicubi consuetudini eius, quem ad fidem inducit, non nihil condonat, dummodo principalibus ac necessarijs non reluctetur. Quapropter & multas inuenias illic voces, quæ iam hæreticis plurimum addant roboris, vt pote, Creatura, & Factura, ac si quid aliud eiusmodi est.] hæc Basilii, qui eadem epistola ad Neocæsariensem Ecclesiam scripta, cum superius hæc ait: Sabellij namque pestem olim quidem motam, traditione vero Magni Gregorij consopitam, renouare conantur] satis aperte declarat ipsum Gregorium sententiam suam aduersus Sabellium probe reliquisse testatam. Quo modo autem Dionysius eundem Sabellium confudentem personis scriptis suis exagitans, in distinguendis eisdem personis visus sit eas interdum etiam substantia diuisisse, ac proinde Ariani anima parafese, paulo post suo tempore & loco dicturi sumus.

LXIX.

Quod vero S. Epiphanius inter Nocturni atque Sabellium eius discipulum aliquas A recenseat hereses: eas his ipsis temporibus emeruisse, facile potest intelligi. Iam diximus de ea qua a Valerio provenit Eunuchorum secta, & qua a Novatiano exorta est heresi Catharorum: quibus qui subduntur heretici, Angelici nominati, quo auctore sint progressi, S. Epiphanius non meminit: obscuri plane, quorum tantummodo nomen ad se peruenisse ipse testatur; quippe quorum secta ad modicum temporis spatium durauerit, citiusque extincta fuit, quam nomen eius cum auctore latius potuerit diffamari: nam nec quae essent eorum dogmata, tradit se habere potuisse comperta: ait enim: At vero quam ob causam id heresis nomen accepit, nescimus: siue ex eo quod aliqui mundum ab Angelis factum esse dicunt, & ipsa hoc asserens hoc nomine appellata est, non possum dicere: siue quod se ipsos in ordine Angelorum esse iactant, & vitam eminentissimam degant, neque hoc affirmo: siue etiam a loco nomen acceperunt: nam locus quidam est, Angelina, vltra Mesopotamiam regionem situs.] haec Epiphanius. At S. Augustinus Angelicos dicit in Angelorum cultum fuisse inclinatos. Quinam autem olim receptus, quive improbatu fuerit iam ab Apostolorum temporibus Angelorum cultus, iam satis primo Annalium tomo diximus.

ANGELICI SIC DICTI HAERETICI.

a Epiphanius haeresi. 100.

b Aug. de haeresi. 89.

LXX.

a Epiphanius haeresi. 100. APOSTOLICI SIC DICTI HAERETICI.

b Aug. de haeresi. 40.

a Epiphanius haeresi. 101.

LXXI.

QVAE LEGITIMA RENUNCIATIO ET CONTINENTIA.

f Rom. 14.

g Matth. 15.

Post Angelicos S. Epiphanius haereticos ponit Apostolicos, quos putat germen fuisse Encratarum & Catharorum, hoc se nomine appellantes ob exactum disciplina studium: sed & Apotacticos se dici voluisse tradit, a renunciatione, eo quod bonorum possessionibus renunciauerint: At non in hoc error ipsorum; sed quod renunciantes ipsi damnarent ceteros qui ea possiderent, itidemque ipsi calibres reijcerent nuptijs obligatos. de quibus haec S. Augustinus: Iste se nomine arrogantissime vocauerunt, eo quod in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes; quales habet Catholica Ecclesia & monachos & clericos plurimos: sed ideo isti haeretici sunt, quoniam se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent.] haec Augustinus. Porro vsos fuisse eiusmodi haereticos ad suam impietatem roborandam Actis Andreae ac Thomae ab Ecclesia reiectis, S. Epiphanius tradit; ex quibus nuptias & bonorum temporalium vsu perperam didicerint improbare. Sic enim egregie ait: Habet quidem Ecclesia renunciationem, sed non abominatur nuptias; & habet inopiam, sed non attollitur aduersus eos qui iuste possident & quae ex proprijs parentibus habent, quae sibi ipsi & egentibus sufficiant. Et abstinentes quidem multi a cibis, sed non instantur contra non abstinentes: Qui enim edit, non edentem non spernat.] ac subdit: Vides vnam concordiam, & vnam spem, & vnam fidem in Ecclesia vnicuique gratificantem iuxta propriam facultatem, & iuxta proprium laboris certamen. Similis est autem S. Dei Ecclesia nauis: nauis autem non ex vno ligno constat, sed ex diuersis: et carinam quidem ex vno ligno habet, sed non vno modo: anchoras autem ex alia materia; mali item & tabulara & puppis partes, parietumque ac transtrorum, velorum item, ac remorum, &c.] haec Epiphanius. atque de Apostolicis satis, quorum numerum haud multum creuisse ait; quippe qui sapius pullulantes, aequae semper vulsi sunt, secundum quod a Domino dictum fuit: Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur.] cum alioqui paupertas & continentia in agro Ecclesiae semel legitime seminatae, amplissimos semper in horrea Domini prouentus inferant, & fecundis germinibus latissime propagentur.

IESV CHRISTI DIONYSII PAP. VALER. & GALLIEN. IMPP. A N N V S A N N V S A N N V S 261. I. 7.

I.

SIXTI PAPAE MARTYRIUM.

b Cypri. epist. 82.

Dvcentessimus ac sexagesimus primus voluebatur Christi Domini nostri annus, Consulibus Aurelio Memmio Fusco & Pomponio Basso: cum octauo Idus Augusti, Sixtus Papa, vbi sedisset annum vnum minus diebus decem & octo, in coemeterio positus, capite truncatus, martyrio coronatus est: nouoq. a Valeriano absente dato ad Senatum rescripto, persecutio in Christianos acrior saeuioque decreta est. Extant tum de Valeriani rescripto, tum de Sixti martyrio ad Successum Episcopum Cypriani in exilio agentis litterae in haec verba h:

Vt non

A Vt non vobis incontinenti scriberem, frater carissime, illa res fecit; quod vnuerfi clerici, sub ictu agonis constituti, recedere istinc omnino non poterant, parati omnes pro animi sui deuotione ad diuinam & caelestem gloriam. Sciatis autem eos venisse, quos ad Urbem propter hoc miseram, vt quomodocumque de nobis rescriptum fuisset, exploratam sibi veritatem ad vos referrent. Multa enim varia & incerta opinionibus ventilantur: quae autem sunt in vero, ita se habent: Rescripsisse Valerianum ad Senatum, vt Episcopi & presbyteri & diacones incontinenti animaduertantur: Senatores vero, & viri egregii & equites Romani, dignitate amissa, etiam bonis spoliarentur; & si ademptis facultatibus Christiani esse perseuerauerint, capite quoque mulcentur: matronae, ademptis bonis, in exilium relegentur: Caesariani quicumque vel prius confessi fuerant, vel nunc confessi fuerint, confiscentur, & vineti in Caesarianas possessiones descripi mittantur. Subiecit etiam Valerianus Imperator orationi suae exemplum litterarum, quas ad Praefides prouinciarum de nobis fecit: quas litteras quotidie speramus venire, stantes secundum fidei firmitatem ad passionis tolerantiam, & expectantes de ope & indulgentia Domini vitae aeternae coronam.

II. EPISTOLA CYPRIANI AD SVCESSVM.

B Sixtum autem in coemeterio animaduersum sciatis, octauo Iduum Augustarum die, & cum eodem Quartum. Sed & huic persecutioni quotidie insistant Praefecti in Urbe, vt, si qui sibi oblati fuerint, animaduertantur, & bona eorum fisco vindicentur. Haec peto, per vos & collegis nostris innotescant, vt vbique hortatu eorum possit fraternitas corroborari, & ad agonem spiritalem praeparari: vt singuli ex nostris non magis mortem cogitent, quam immortalitatem; & plena fide ac tota virtute Domino dicata, gaudeant magis, quam timeant in hac confessione, in qua sciunt Dei & Christi milites non periri, sed coronari. Opro te, frater carissime, semper bene valere.] haec Cyprianus.

III. QVO DIE PASSI SIXTVS ET QUARTVS.

In coemeterio quidem Callisti capite truncatum fuisse Sixtum Papam, & cum eo Quartum, aliosque itidem Romanae Ecclesiae ministros eadem die Romae fuisse martyrio coronatos, docent Ecclesiastica monumenta, quibus hi nominati habentur, Felicissimus & Agapitus diaconi, Ianuarius, Magnus, Innocentius, & Stephanus subdiaconi: quorum mentio a Cypriano idcirco praetermissa viderur, quod non eodem loco, quo Sixtus, passi videantur: nam quod Sixtus in coemeterio Callisti passus dicatur atque sepultus, hi vero in coemeterio Praetextati sepultura donati; diuersis quoque locis passi esse noscuntur. At qui de Sixti, & Quatti, qui cum eo erat, martyrio, ad Cyprianum festinanter nuncij redeuntes, retulerunt; ceteros omnes eadem die in Urbe passos, haud facile compertos habuisse videntur.

IV. Martyrolog. Rom. die 6. Augusti. ALII MARTYRES ROMAE PASSI.

D Quod vero ad eiusdem Sixti martyrium spectat, vnus Prudentius eum cruci affixum tradit his versibus: Iam Sixtus affixus cruci, Laurentium stentem videns Crucis sub ipso stipite.] &c. sed id ab alijs minime confirmatur.

V. b Prudentius hymn. 2.

Cum autem priori Valeriani edicto vetiti Christiani essent ingredi coemeteria; Sixtum, ceu legis transgressorem, eodem in coemeterio, vbi visus esset in legem peccasse, capite truncandum, Praefectus, ad absterrendos ceteros a coemeteriorum latebris, consulto praecipit.

CAUSA SIXTI MARTYRII.

Post triduum a Sixti martyrio, nempe quarto Idus Augusti, primarius diaconorum Laurentius, clarissimus athleta fidei, illustre certamen obiciens, post diuersa tormenta, demum craticulae impositus, igne asatus, insignem martyrij coronam consecutus, admiranda plane animi virtute de persecutorum perfidia triumphauit. Extant eius Acta, quae quod praesui excellentia, diuerso scriptorum genere contestata, nempe oratione soluta sanctorum Patrum encomijs celebrata, atque poesi egregie decantata, quodque ote omnium peruulgata & auribus illapsa noscantur, hic praetermittimus recensere: sed ca tantum ex ipsdem ab Ambrosio recitata, quae & ad Sixti martyrium pertinent, hic describere, operae pretium existimamus. Ait ergo:

VI. LAURENTII CERTAMEN.

Non praetereamus S. Laurentium, qui, cum videret Sixtum Episcopum suum ad martyrium duci, flere coepit, non passionem illius, sed suam remansionem. Itaque his verbis appellare coepit: Quo progredieris sine filio pater? Quo sacerdos sancte sine diacono properas? Numquam sacrificium sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit, pater? Num degenerem probasti? Experire certe vtrum idoneum ministrum elegeris

VII. QVAE ACTIS S. LAURENTII AMBROSIVS.

elegeris . cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem ; cui consummandorum A consortium sacramentorum, huic consortium tui sanguinis negas ? Vide ne periclitetur iudicium tuum, dum fortitudo laudatur : abieccio discipuli, detrimentum est magistri. Quid ? quod ipsi illustres & praestantes viri discipulorum certaminibus magis quam suis vincant ? Denique Abraham filium obrulit, Petrus Stephanum praemisit : & tu pater in filio ostende virtutem tuam : offer quem eruisti , vt securus iudicij tui , comitatu nobili peruenias ad coronam.

VIII. Tunc Sixtus : Non ego te, fili, derelinquo ac defero ; sed maiora tibi debentur certamina . Nos quasi fenestras leuioris pugnae cursum recipimus ; te quasi iuuenem manet gloriosior de tyranno triumphus : mox venies, flere desiste : post triduum mesequeris : inter Sacerdotem & Leuitam medius hic numerus decet: non erat tuum sub magistro vincere, quasi adiutorium quareres . Quid consortium passionis meae expetis ? totam tibi B hereditatem eius dimitto. Quid praesentiam meam requiris ? infirmi discipuli magistrum praecedunt, fortes sequuntur, vt vincant sine magistro qui iam non indigent magisterio . Sic & Elias Eliseum reliquit . Tibi ergo commendo nostrae virtutis successione[m] .] hucusque S. Ambrosius : qui & alibi a declarat, non fuisse clementiae iudicis, vt eius differretur martyrium ; sed auaritia Praesidis, vt thesauros Ecclesiae, cuius minister erat, ab eo requisitos abriperet. Haec omnia ex Ambrosio recitata, ab alijs quoque Patribus repetita, nempe Augustino, Maximo Taurinensi, Leone Papa, Petro Chryologo, Prudentio, & alijs egregie testata habentur. Quae autem Laurentij Acta a Metaphraste sunt recitata, haud sane pristina illa a Notarijs excepta videntur, sed ab aliquo alio scripta, quibus & quae ab Ambrosio vel alijs de S. Laurentio scripta essent, vna texerit : siquidem nonnulla habent, quibus historica veritas refragatur . Porro ipsum S. Laurentium fuisse Hispanum, in rebus gestis S. Damasi, quae in Ecclesijs recitari consueuerunt, expressum habetur ; de cuius consanguineis, qui res Hispaniarum profecuti sunt, agunt.

IX. Quod vero multorum testificatione tum Sixtus, tum etiam Laurentius in persecutione Decij passus dicatur, quos constat hoc anno sub dictis Consulibus martyrio occubuisse : vnde error irrepserit, pluribus demonstraui in Notationibus ad Martyrologium Romanum apposis, quas consulat qui haec cupit . Sic igitur Sixtus, cum hoc anno, dicta die, confiter consummasse martyrium ; nec annum integrum in sede egisse, videri potest. Quamobrem, respectu habito ad tempus quo sedit Stephanus, & ingressus est Sixtus, erroris arguuntur qui longius tempus tribuunt Sixti sedi, pluresque ei quam vnam ordinationem adscribunt, quod Eusebius eius sedem prorogata[m] dicit vsque ad annos octo, quod habet in Chronico ; vel annos vndecim, quod in historia B tradit: vbi videtur plane hallucinatus, & (vt existimo) numerasse loco mensium annos. Vndecimum enim mensem exegisse, & duodecimum Sixtum auspiciatum in sede fuisse, deducta superius ex Consulibus exacta temporis ratio perspicuum satis reddit. Fecit ergo vnam tantummodo ordinationem, non duas, vt perperam ponitur in libro de Romanis Pontificibus, qua creauit presbyteros quatuor, diaconos septem, & Episcopos per diuersa loca duos. Sepultus est (vt idem habet liber) in coemeterio Callisti, via Appia, & sex diaconi eius in coemeterio Praetextati, via Aurelia * : beatus vero Laurentius sepultus est via Tiburtina in crypta, in agro Verano, quarto Idus Augusti.

X. Triduo post S. Laurentium passus est Romae Hippolytus miles : cui in hoc illud profuit nomen, vt, quod vocaretur Hippolytus, instar Hippolyti illius, qui Phedrae novercae insidijs proditus est, equis & ipse discerpi indomitis iuberetur . Passa est tunc & Concordia eius nutrix, quae inter cruciatus feliciter animam exhalauit. Sed & qui corpus Hippolyti sepulturae mandarunt, occisi sunt quoque Irenaeus atque Abundius; quorum omnium certus natalis dies in tabulas Ecclesiasticas relatus habetur. Cessauit Episcopus Sixti dies trigintaquinque . Substitutus est in locum eius die duodecima Septembris Dionysius ex monacho : solitariam enim vitam aliquando egit.

XI. Qui aliam rationem inierunt temporis vacationis sedis Sixti, in sequentem annum producant Dionysij ordinationem, ea scilicet ratione, quod in libro de Romanis Pontificibus dicatur Dionysius sedisse temporibus Aemiliani & Bassi, nempe anno sequenti . Verum primus ibi sedis annus, non sedis principium, videtur esse descriptus: nam quod tam diu Sixti sedes vacauerit, nulla est penes antiquos memoria. Creatum Dionysium, consecratum,

CVR DILATVM LAURENTII MARTYRIVM.

* Ambros. de Offic. lib. 1. c. 28

TEMPVS SEDIS SIXTI PAPAE.

Euseb. lib. 7. cap. 22. DE TEMPORIBVS SEDIS SIXTI.

al. Appia.

CHRYSOSTOMVS HIPPOLYTI.

DIONYSIVS PAPAE.

Euseb. lib. 7. cap. 22.

A consecratum fuisse a Maximo Episcopo Ostiensi, habent Acta S. Laurentij prope finem . Sane quidem antiqui moris fuisse, vt Romanus Episcopus consecraretur ab Episcopo Ostiensi, auctor est S. Augustinus in Breuiculo collationum cum Donatistis .

Hoc eodem anno, isdemq. Consulibus Pomponio Basso & Aurelio Fusco, decimo octauo Kalendas Octobris, S. Cyprianus Episcopus Carthaginensis apud Carthaginem obruncatione capitis nobili corona martyrij decoratur . Quo modo autem haec se habuerint, Pontius B diaconus, qui aderat, in haec verba rem gestam memoriae commendauit : Ordinatis ergo tam pie rebus, & sic voluntate disposita, proximabat dies crastinus (nempe secundum acceptam diuinitus visionem anni finis, & aeterni diei beata requies) iam de Sixto bono & pacifico sacerdote, ac propterea beatissimo martyre ab Vrbe nunciatus venerat : sperabatur iam iamq. carnifex veniens, qui deuota sanctissimae victimae colla percuteret : et sic erant omnes dies illi quotidiana expectatione moriendi, vt corona singulis posset adscribi. Conueniebant interim plures egregij & clarissimi ordinis & sanguinis, sed & saeculi nobilitate generosi : qui propter amicitiam eius antiquam, secessum subinde suaderent ; & ne parum esset nuda suadela, etiam loca, in quae secederet, offerebant. Ille vero iam mundum, suspensa ad caelum mente, neglexerat ; nec suadelis blandimentibus annuebat . Fecisset fortasse tum etiam, quod a pluribus Fidelibus petebatur, si & diuino imperio iuberetur.

Sed nec illa sublimis tanti viri gloria sine praconio transeunda est, qua iam saeculo tumefcente, & de fiducia Principum infestationem nominis anhelante, ille seruos Dei (prout dabatur occasio) exhortationibus Dominicis instruebat, & ad calcandas passiones huius temporis, contemplatione superuenientis claritatis animabat. Videlicet tanta illi fuit sacri cupido sermonis, vt optaret sic sibi passionis vota contingere, vt, dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur . Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam sacerdotis .] haec Pontius . Sed & testimonio ipsius etiam Cypriani constat, nihil antiquius penes eum fuisse, quam Dei verbum a seculo praedicare : quippe qui soletur quotidie illud populo annunciare, vt ipse in exordio libri de Disciplina & bono pudicitiae tradit, dum ait : Semper enitor vel maxime quotidianis Euangeliorum tractatibus aliquando vobis fidei & scientiae per Dominum incrementa praestare. Quid enim aliud in Ecclesia Domini vtilius geri, quid accommodatius officio Episcopi potest inueniri, quam vt doctrina diuinorum per ipsum insinuata collataq. verborum, possint credentes ad repromissum regnum peruenire caelorum ? hoc certe mei & operis & muneris quotidianum votiuum negotium, absens licet, obtinere D conuitor .] haec ipse, per litteras exhibens quotidianum pensum, quod praesens tunc reddere minus posset ; qui verbo Dei semper intentus, inter concionandum extremum diem claudere haberet in votis.

Cumq. Cyprianus (addunt Acta C) diu ibidem moraretur, successit Aspasio Paterno Proconsuli Galerius Maximus Proconsul: qui S. Cyprianum Episcopum ab exilio reuocatum sibi iussit praesentari . Cumq. Cyprianus sanctus martyr electus a Deo de ciuitate Curubitana, in qua exilio, praepro Aspasij Paterni tunc Proconsulis, datus fuerat, regressus esset ex sacro praescripto ; in hortis suis manebat . Inde quotidie sperabat venire ad se, sicut illi ostensum fuerat .] haec ibi. Contigit autem dum illic moraretur, ad ipsum perferri nuncium, vt perduceretur Vticam, vbi ageret Proconsul, vt ibidem capitis subiret supplicium. Quod cum ipse accepisset ; quia iniquo animo ferret, se alibi, quam in Ecclesia sua, martyrio coronari : vt, quod sciret iustum esse, vitaret ; paululum secessit, donec scilicet Proconsul reuerteretur Carthaginem : tunc se proditurum, cum se sciret Carthaginem ad Proconsulem perducendum . Ne autem in deteriores partem animi sui consilium de secessione quis acciperet, perbreuem ad suos tunc scripsit epistolam d, qua mentis suae initum propositum aperit . Haec est omnium nouissima Cypriani epistola, quam martyrij iam candidatus, martyrque designatus, conscripsit his verbis :

Cyprianus presbyteris & diaconibus & plebi vniuersae salutem . Cum perlatum ad nos fuisset, fratres carissimi, Frumentarios esse missos, qui me Vticam perducerent ; & consilio carissimorum persuasum esset, vt de hortis nostris interim secederemus : iusta interueniente causa, consensi ; eo quod congruat, Episcopum in ea ciuitate, in qua Ecclesiae Dominicae praest, illic Dominum confiteri, & plebem vniuersam Praepositi praesentis

Aug. in Breuiculo collat. diei 3. cap. 10.

XII.

CYPRIANI VLTIMUM CERTAMEN.

Pontius in Vit. Cyprian.

XIII.

CYPRIANVS PROCVENS IN CONCIONIBVS.

XIV.

Acta Passio. S. Cypri. GALERIVS MAXIMVS PROCONSVL.

Cypri. epist. 89.

XV.

VLTIMA EPISTOLA CYPRIANI.

sentis confessione clarificari. Quodcumque enim sub illo confessionis momento confessor Episcopus loquitur, aspirante Deo, ore omnium loquitur. Ceterum mutilabitur honor Ecclesie nostrae tam gloriosae, si ego Episcopus alterius Ecclesie praepositus; accepta apud Vticam super confessione sententia, exinde martyr ad Dominum proficiscar: quandoquidem ego & pro me & pro vobis apud vos confiteri, & ibi pati, & exinde ad Dominum proficisci, orationibus continuis deprecer, & votis omnibus exoptem, & debeam.

XVI. ADMONITIO CYPRIANI.

Expectamus ergo hic in secessu abdito constituti aduentum Proconsulis Carthaginem redeuntis: audituri ab eo quid Imperatores sub Christianorum laicorum & Episcoporum nomine mandauerint; & dicturi, quod ad horam dici voluerit. Vos autem, fratres carissimi, pro disciplina quam de mandatis Dominicis a me semper accepistis, & secundum quod, me tractante, sapissime didicistis, quietem & tranquillitatem tenete; nec quisquam vestrum aliquem tumultum de fratribus moueat, aut vltro se Gentilibus offerat. Apprehensus enim & traditus loqui debet: siquidem in nobis Dominus positus illa hora loquatur; qui nos confiteri magis voluit, quam profiteri. Quid autem de cetero vos obseruare conueniat, antequam in me super confessione nominis Dei Proconsul sententiam ferat, instruente Domino, in commune disponemus. Incolumes vos, fratres carissimi, Dominus noster in Ecclesia sua permanere faciat, & conseruare dignetur.] hucusque Cyprianus ad suos, quod est vltimum ab eo scriptis mandatum amoris erga illos adeo immensi testatum elogium.

XVII. FRUMENTARI QVI SINT.

Sed antequam reliqua eius martyrij prosequamur, & dum agit in secessu, eundem paululum quiescere sinamus; obscura vox illa, quae ex Cypriano est superius recitata, elucidanda videtur, quam nonnullorum scimus mentes dubitatione pulsasse, quinam illi fuerint, quos Frumentarios nominat, eosq. ad se capiendum missos fuisse dicit. Si enim voces ignoramus, quo modo res gestas illis descriptas intelligemus? Quod item Dionysius Alexandrinus Episcopus, furente Decij persecutione, a Sabino Praefecto missum quoque ad se perquirendum Frumentarium, in epistola a quam ad Germanum scripsit, testatur: vt de hac voce solertius inquiramus, oportet. Scimus penes Ethnicos scriptores eam vocem vsurpari pro frumenti inquisitoribus, vt inter alios apud Liuium b: dictos item scimus Frumentarios frumenti mensores a Paulo c Iuriconsulto, qui de Frumentarijs negotiatoribus alibi meminit d, qui & Sitonia e dicti sunt. At nequaquam de his intelligi posse videntur, quos Cyprianus ac Dionysius Frumentarios dicunt: sed potius eos alicuius militiae ordinis fuisse milites, qui & ad exequenda mandata Principum in diuersa loca mitterentur. nam & Iulius Capitolinus in Maximo & Albino haec ait: Scriptum est praeterea ad omnes prouincias, missis Frumentarijs, iussumq. vt quicumque Maximinum iuuisset, in hostium numero duceretur.] Eiusdem quoque militiae milites illi fuisse videntur, de quibus Lampridius in Commodio dicit, Anterum amicissimum Commodio a Praefectis Praetorio iussum esse occidi inopinato per Frumentarios.

a Apud Euseb. lib. 6. cap. 33.

b Liu. Dec. 2. lib. 4. c l. Mensores Frumentarios ff. de excus. tut. Cy l. his oneribus. de vacat. muner. d leos qui ff. eodem. e l. 2. ff. eodem.

XVIII. MILITES FRUMENTARI.

Fuisse igitur in militia ordinem eorum, qui Frumentarij dicerentur, nulla penitus dubitatio esse potest: nam id quoque haec verus docet inscriptio his scilicet verbis:

T. AVRELIO. PIO MIL. LEG. VI. VICTR. FRUMENTARIO. VIXIT. ANNIS. XLVII. MILITAV. ANN. XXV. AVRELIVS VERECVNDVS H. B. M. F.

Extat Romae in aedibus Bufalorum ad Columnam Antonini in arula marmorea: Rursum alibi:

CLOD. MARIANO. FRUMENTARIO LEG. VII. GAL. LVCANIVS LAURENTIVS FACIVNDVM CVRAV. f

f Smetius for- mis Plantin. pag. 166. nu. 24.

XIX.

Rursum vero fuisse horum militum muneris explorare, idem affirmare videtur Lampridius

A Lampridius a, dum ait, Hadrianum omnia domorum arcana per Frumentarios explorasse. et Iulius Capitolinus hoc idem in Macrino: Cum quidam, inquit, milites ancillae hospitis pudorem deprauasse suspecti essent, atque per quemdam Frumentarium ille didicisset, adduci eos iussit.] In eodem quoque sensu a Trebellio in Claudio eadem vox accipitur, cum ait de Gallieno: Cum nunciatum esset per Frumentarios, Claudium irasci, quod ille mollius viueret, &c.] Porro militasse eiusmodi Frumentarios in Romana militia in schola Speculatorum, vetus docet inscriptio his verbis b:

SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM. I. ET. II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. Et in fine post recensita nomina plurimorum haec habet:

CVRANTE. AVR. PERTINACE. FRUMENTARIO.

B Quod autem iidem Frumentarij dicerentur, non inde certe accidit, quod hi soli frumentatum mitterentur: nam id ceteris militiae ordinibus, cum opus esset, imperatum esse, plurima sunt exempla. Ceterum quod delatorum nomen odiosum esset (vt pluribus docet Iulius Capitolinus, dum Maximini ac Gordiani res gestas enarrat) honesto titulo Frumentariorum hos puto nominatos, quos constat tam in castris quam in curia militasse: nisi inde fortasse nomen acceptum, quod ad singulorum explorandum frumentum, quo rei annonariae consultum foret, exercitui & vbique Reipublicae inferirent: ac proinde liberos accessus habuisse ad singulorum ciuium domos, & alia quaecumque loca: qua occasione ad singula quaeque domestica exploranda, honesta satis facilisq. via pateret. Hos praeterea ad mandata Principum ac Praesidum obeunda praesto esse consueuisse, citata superius loca demonstrant. Ex his igitur non tantum Cypriani, sed & Dionysij locus elucidatus habetur. Per Frumentarios itaque Cyprianus Vticam perduci cum iussus esset; ne eo perduceretur (vt dictum est) ad modicum temporis spatium secessit: Carthagine enim pati, quod id sciret suae Ecclesiae expedire, in proposito habuit.

XX. VNDE NOMEN FRUMENTARIORVM.

Nobilissimam plane ac florentissimam fuisse Carthaginensem Ecclesiam tunc temporis, patet, cum ipse eadem epistola eam tam gloriosam appellet. Si ex amplitudine urbium Ecclesias quoque in eis positas metiri licet: quod scribit de his prope temporibus Herodianus c, Carthaginem instar Alexandriae fuisse, & nemini nisi Romae multitudine habitantium celsisse; Ecclesiae quoque eius possumus claritudinem contemplari. Quos igitur Cyprianus tractando assidue (vt demonstratum est) sanctis imbuisset disciplinis, quosq. amantissimos filios iugiter verbi lacte potasset; eisdem in praesentiarum totius Christianae doctrinae compendium, absolutissimam virtutum omnium formam, sincerissimamq. perfectionem sanguine consignatam, atque hisce martyrij illustribus notis suum erga illos immensum amorem testatum relinquere, nihil antiquius habuit.

XXI. NOBILITAS NO- GBSTIAE CAR- THAGINENSIS. c Herod. lib. 7.

Res accidit ex sententia: nam etsi non intra Carthaginis moenia passus est; tamen, cum sese tota urbs effunderet ad locum martyrio constitutum, perinde fuit ac si in meditullio eiusdem amplissimae urbis passus esset. Erat locus ille, Sexti, nominatus, quod (vt habet Romanum Martyrologium) sexto lapide a Carthagine distaret. Quamobrem fallitur Paulus diaconus d, cum ad Acta quae recolat Cypriani, addit locum illum, Sexti dictum, quarto milliario longe a Carthagine positum. Haec de loco. Quae autem ante Cypriani passionem acciderint, Pontium omnia spectantem oculis audiamus: sed prius intelligamus (quod habent passionis Acta) Galerium Maximum Proconsulem, ad Sexti dictum locum, instaurandae gratia valetudinis, commigrasse, illucq. Cyprianum in hortis haecenus commorantem ad se perduci iussisse.

XXII. LOCVS MARTYRII CYPRIANI.

d Paul. diacon. in Vita & passione S. Cypri.

E Cum ecce (inquit Pontius) Proconsulis iussu ad hortos eius (ad hortos inquam, quos inter initia fidei suae venditos, & Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum ad vsus pauperum vendidisset, nisi inuidiam de persecutione vitaret) cum militibus suis Princeps repente subitauit, immo (vt verius dixerim) subitasse se credidit. Vnde enim posset tam improuiso impetu mens semper parata subitari? Processit ergo iam certus expungi, quod diu fuerat retardatum: processit animo sublimi, & in demum Principis a Praetorio reuertebatur: cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit, productum esse iam Thascium, quem, praeter celebrem & gloriosam opinionem notariam, etiam de commemoratione praclarissimi operis nemo non nouerat. Concurrerant vn-

XXIII. CYPRIANVS AD PROCONSULEM PHROCVITVR.

dique exsus

diqueuersus omnes ad spectaculum, nobis pro deuotione fieri gloriosum, Gentilibus & Adolendum. Receptum eum tamen, & in domo Principis constitutum, vna nocte continuit custodia delicata; ita vt conuiuæ eius & cari in contubernio ex more fuerimus. Plebs interim tota sollicita ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret, ante fores Principis excubabat. Concessit ei diuina tunc bonitas, vere digno, vt Dei populus etiam in sacerdotis passione vigilaret.

XXIV. Forſitan tamen quærat aliquis, quæ cauſa fuerit a Prætorio reuertendi ad Principem: et volunt hoc ſcilicet quidam de ſuo, tunc Proconſulem noluiſſe. Abſit vt in rebus diuinitus geſtis ſegnitiem, ſiue fatidium Proconſulis conquerar: abſit vt malum hoc intra conſcientiam religioſæ mentis admittam, vt de tam beatiffimo martyre ructus hominis iudicaret. Sed craſtinus dies ille, quem ante annum dignatio diuina prædixerat, vere craſtinus eſſe debebat.] hæc Pontius, ſubobſcure tamen ſignificans, Cyprianum ad Prætorium, vt mortis ſententiam ibi ex more acciperet, fuiſſe productum: ſed re infecta, in domum Principis reuocatum, eiufq. iudicium fuiſſe dilatum in craſtinum. At hæc ex ijs, quæ dicuntur inferius, clariora reddentur. Interim autem quæ ante craſtinum illum, qui erat decimo octauo Kalendas Octobris, facta fuerint, quæ a Pontio ſunt prætermiſſa, ab alijs vero, qui aderant, diligenter in Acta relata; hic deſcribere, ordo rerum geſtarum poſtulat. In illis enim ſecundo loco^a poſitis hæc leguntur:

XXV. Cum illic (nempe in hortis ſuis) demoraretur: repente, Idibus Septembris, * Fuſco (ſic legendum ex Trebellio Pollione, non Tuſco) & Baſſo Conſulibus, venerunt ad eum Principes duo, vnus Stator * Officij Galerij Maximi Proconſulis, qui Aſpaſio Paterno ſucceſſerat; & alius Equiſtrator a cuſtodijs eiufdem Officij: qui & in curriculum eum cleuauerunt, in medioq. poſuerunt, & in Sexti perduxerunt, vbi idem Galerius Maximus Proconſul bonæ valetudinis recuperandæ gratia ſeceſſerat: et ita idem Galerius Maximus Proconſul in alium diem Cyprianum ſibi referuari præcepit. Et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad Principem & Statorem eiufdem Officij Galerij Maximi Proconſulis clariffimi viri ſeceſſit, & in hoſpicio eius cum eo, in vico qui dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam, manſit.]

XXVI. Hæc cum ibi legantur, iam planius declarantur quæ ſuperius a Pontio deſcripta ſunt, quibus Cyprianum ea nocte manſiſſe ait in domo Principis: nam per Principem (vt apparet) non Proconſulem intellexit, ſed illum notum omnibus Principem eius ordinis, dictum Statorem Officij. Quod vero hic dicatur Stator Officij miniſtraſſe Proconſuli: erant hi milites, de quibus Vlpianus^b ſic ſcripſit de Officio Proconſulis: Nemo Proconſulum Statores * ſuos habere poteſt; ſed vice eorum milites miniſterio in prouincijs fungantur.] At non Stratores, ſed Statores, legendum eſt: nam & in ſuperioribus Actis martyrij Cypriani, Stator, & non Strator legitur: ſic enim habent alia fidelia exemplaria; licet in eo qui citatus eſt a nobis textus, Straterem pro Statore mendose irrepperit. At vero quod is dicatur Stator Officij; ſatis ſignificari videtur, non fuiſſe Statores exercitus, qui paraturi loca caſtrorum præcedere conſueuerant: nam quod additur, Officij; per Officium intelligi magiſtratus apparituram, ipſamq. Palatinam militiam, in^c Notationibus demonſtrauimus. Sic etiam alius textus^d eiufdem Vlpiani libri duodecimi Ad edictum eſſet reſtituendus, Statoribus, pro Stratoribus, vt & germane legitur in Pandectis Florentinis. Erant enim Statores Proconſulum ac Præſidum miniſtri, qui eis adſtabant, & ad delinquentes carceri mancipandos obſequio præſto erant: dicti Statores a ſtando, veluti Apparitores ab apparendo. Vtitur ea quoque voce Tullius^e, dicens: Exiſtimaui eſſe faciundum, vt te ad Statores meos ac liſtores cum litteris mitterem.] Qui vero inter eos primus eſſet, ceteriſq. præſeſt, hunc Principem Statorem dicebant, qui (vt ex dictis Actis vidimus) Cyprianum ad Proconſulem duxit, reductumq. penes ſe ea nocte, quæ diem martyrij præceſſit, domi retinuit.

XXVII. Quid autem illic poſitus egerit Cyprianus, ipſa Acta declarant, quæ ſic habent: Illic vniverſus populus fratrum conuenit. Et cum hoc S. Cyprianus competiſſet, cuſtodiri puellas præcepit; quoniam omnes in vico ante ianuam hoſpitij Principis manſerunt.] S. Auguſtinus^f vero hæc de eius paſtorali cura ſollicita: Quid (inquit) illud, quod cum in alium diem dilatus apud cuſtodes eſſet, atque illuc ſe multitudo fratrum & ſociorum

XXIV. CYPRIANVS IN DOMVM PRINCIPIS REVOCATVS.

a Apud Cypri. viit. Pamel.

XXV. * al. Tuſco * al. Strator STATOR OFFICII AD SERECT. PIT CYPRIANVM.

XXVI. QVI STATORES ET PRINCEPS.

b l. 4. s. ff. de offi. Proconſul. * al. Stratores

c Dic. 27. Maij. c. d l. 10. ff. ex quibus cauſis maiores. STATORIS MVNVS.

e Cic. epiſt. fam. lib. 2. epiſt. vlt.

f Auguſt. ſerm. 1. 2. edit. Paris. ſonſis

A rum congregans pro foribus pernoctaret, cuſtodiri puellas præcepit? quanta intentione conſiderandum? quanta laude prædicandum? quanto præconio commendandum eſt? Vicina corporis morte, non moriebatur in animo paſtoris vigilantia paſtoralis.] Quod enim militibus omnia conferta eſſent; ne quid diſpendij pateretur virgineus pudor, puellas cuſtodiri mandauit. Fuiſſe namque Eccleſiam Carthaginenſem foecundam prole ſactarum virginum, commentarij ab eo conſcripti eo argumento, nempe de Diſciplina & habitu virginum, de Diſciplina & bono pudicitia, abſque alijs quæ in diuerſis eius epiſtolis ſparſim leguntur, aperte ſignificant.

Quid autem illuſcente illo tam diu ante prænunciato atque expectato craſtino ſecutum fuerit, Pontius narrat his verbis: Sed craſtinus dies ille, quem ante annum dignatio diuina prædixerat, vere craſtinus eſſe debebat. Illuxit denique dies alius, ille ſignatus, ille promiſſus, ille diuinus; quem ſi tyrannus ipſe diſerre voluiſſet, numquam proſus valeret: dies de conſcientia futuri martyris lætus, & diſcuſſis per totum mundi ambitum nubibus, claro Sole radiatus. Egreſſus eſt domum Principis, ſed Chriſti & Dei Princeps & agminibus multitudinis mixtæ ex omni parte vallatus eſt. Sic autem comitatu eius infinitus exercitus adhærebat, quaſi ad expugnandam mortem, manu facta, veniretur. Eundem autem iterfuit tranſitus ſtadij. Bene vero & quaſi de induſtria factum, vt & locum congruentis certaminis præteriret, qui ad coronam iuſtitia conſummato agone carebat: ſed vbi ad Prætorium ventum eſt, nondum procedente Proconſule, ſecretior locus datus eſt. Illic cum poſt iter longum nimio ſudore madidatus ſederet: ſedile autem erat forruito linteo tectum, vt & ſubiectu paſſionis Episcopatus honore fruere.] his plane Pontius velatas Episcoporum ſedes eſſe ſolere demonſtrat. ſed de his nos primo Annalium tomo pluribus.

Subdit Pontius hæc de vno ex teſſerarijs (dicebantur illi milites teſſerarij^a, qui teſſeram, nempe præceptum ducis per contubernia militum nunciabant.) Quidam, inquit, ex teſſerarijs, quondam Chriſtianus, res ſuas obtulit, quaſi vellet ille veſtimentis ſuis humidis ſicciora mutare: qui videlicet nihil aliud in rebus oblatiſ ambiebat, quam vt proficiſcentis ad Deum martyris ſudores iam ſanguineos poſideret. Cui ille reſpondit, & dixit: Medelas adhibemus querelis, quæ hodie forſitan non erunt. Mirum, ſi contempſit laborem corpore, qui mortem mente contempſerat. Quid plura? ſubito Proconſuli nunciatum eſt: producitur, admouetur. Interrogatus de ſuo nomine, ſe eſſe reſpondit, & hæc tenus verba.] quæ in Actis paſſionis ſic ſingillatim habentur expreſſa, ſed a Pontio prætermiſſa:

D Et ita altera die octauadecima Kalendarum Octobrium, mane multa turba conuenit ad Sexti, ſecundum præceptum Galerij Maximi Proconſulis: et ita idem Galerius Maximus Proconſul eadem die Cyprianum ſibi offerri præcepit in atrio Saucio ſedenti. Cumq. oblatuſ fuiſſet, Galerius Maximus Proconſul Cypriano Episcopo dixit: Tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus Episcopus reſpondit: Ego ſum. Galerius Maximus Proconſul dixit: Tu Papat te ſacrilegæ mentis hominibus præbuiſti? Cyprianus Episcopus reſpondit: Ego. Galerius Maximus Proconſul dixit: Iuſſerunt te ſacratiffimi Imperatores carimoniari. Cyprianus Episcopus dixit: Non facio. Galerius Maximus ait: Conſule tibi. Cyprianus Episcopus reſpondit: Fac quod tibi præceptum eſt: in re tam iuſta nulla eſt conſultatio.

E Galerius Maximus collocutus cum concilio, ſententiam vix agre dixit verbis hujuſmodi: Diu ſacrilega mente vixiſti, & plurimos nefariæ tibi conſpirationis homines aggregaſti, & inimicam te dijs Romanis & ſacris legibus conſtituiſti: nec te pij & ſacratiffimi Principes Valerianus & Gallienus Auguſti, & Valerianus nobiliſſimus Caſar ad ſectam * carimoniarum ſuarum reuocare potuerunt. Et ideo, cum ſis nequiſſimorum criminum auctor & ſignifer deprehenſus, eris ipſe documento ijs quos ſcelere tecum aggregaſti: ſanguine tuo ſancietur diſciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitauit: THASCIVM CYPRIANVM GLADIO ANIMADVERTI PLACET. Cyprianus Episcopus dixit: DEO GRATIAS. (Addunt hæc alia Acta) Qui me a vinculis huius corporis dignatur abſoluere.] Confirmant hæc quæ his verbis a Pontio ſcripta ſunt:

Legit itaque de tabula iam ſententiam iudex, quam nuper in viſione non legerat, ſententiam ſpiritualem non temere dicendam, ſententiam Episcopo tali & tali teſte Annal. Eccl. Tom. 2. Bbb condi-

XXV. III. DIES MARTYRII CYPRIANI.

XXIX. STVDIVM IN COLLIGENDIS SACRIS RELIQUIIS. a Veget. de re mil. lib. 2. cap. 7.

XXX. INTERVM CYPRIANVS IN-TERROGATVS.

XXXI. SENTENTIA IN CYPRIANVM LATA. * al. conſenſum

XXXII.

GLORIA CY-
PRIANI ETIAM
AD HOSTE.

condignam, sententiam gloriosam; in qua dictus est sectæ suæ signifer, & inimicus A
deorum, & quod suis futurus esset ipse documento, & quod sanguine eius inciperet di-
sciplina sanciri. Nihil hac sententia plenius, nihil verius. Omnia quippe quæ dicta sunt,
licet a Gentili dicta, diuina sunt. Nec mirum utique, cum soleant de passione Pontifices
prophetare. Signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat. Inimicus deorum,
qui idola destruenda mandabat. Documento autem suis fuit, qui multis pari genere se-
cutoris prior in prouincia martyrij primitias dedicauit. Sanciri etiam coepit eius sangui-
ne disciplina, sed martyrum, qui doctorem suum imitatione gloriæ consimilis æmula-
ti, ipsi quoque disciplinam exempli sui proprio cruore sanxerunt.]

XXXIII.

CYPRIANVS EPI-
SCOPORVM CAR-
THAGINEN-
SIVM PRIMVS
MARTYR.
* Cypri. epist. 77.

Quod autem dicat Pontius, Cyprianum in prouincia ante alios martyrij primitias
dedicasse; non quod ipse primus in hac persecutione sanguinem fuderit, licet prior con-
fessus fuerit primus omnium tentus, accipiendum est: nam ipsiusmet Cypriani testi-
monio satis constat, complures antehac, eadem ipsa persecutione urgente, martyrium
consummasse, dum ad damnatos ad metalla scribens, ait: Et ex vobis pars iā martyrij
sui consummatione præcesserit.] & alia epistola tunc scripta ad detentos in carcere me-
minit Rogatiani & Felicissimi, qui iam tunc martyrium obijissent: sed id sic intelligen-
dum (quod idem Pontius infra declarat) ipsum Episcoporum Carthagenensium pri-
mum primitias sanguinis martyrio consecrasse, quod nullus Carthagenensium Episco-
porum, qui ipsum fuerunt antegressi, martyrium consummasset; quod (vt puto) se-
persecutionis tempore subduxissent: Pergit Pontius:

XXXIV.

* al. in equali

Et cum exiret Prætorij fores, ibat comes militum turba: & ne quid in passione deesset,
Centuriones & Tribuni latus texerant: ipse autem locus æqualis * est, vbi pati conti-
git, vt arboribus ex omni parte densatis sublime spectaculum præbeat: sed per enormi-
tatem spatij longioris visu denegato per confusam nimis turbam, personæ fauentes in
ramos arborum repserant; ne vel hoc illi negaretur, vt ad Zachæi similitudinem de ar-
boribus videretur.] hæc Pontius. Acta porro hæc amplius: Post hanc vero sententiam,
turba fratrum dicebat: Et nos cum ipso decollemur. Propter hoc tumultus fratrum
exortus est; & multa turba eum prosecuta est. Et ita idem Cyprianus in agrum Sex-
ti perductus est: & ibi se lacerno birro expoliavit, & genua in terram flexit, & in ora-
tionem se Domino prostravit. Et cum se dalmatica expoliasset, & diaconibus tradidisset,
in linea stetit, & coepit spiculatorem sustinere.] De vestimentorum expoliatione su-
periora Acta sic: Exiit se lacernum birrum, quem indutus erat, complicans, & posuit
ad genua sua: deinde tunicam tulit, & diaconibus tradidit: & stans in linea expecta-
bat spiculatorem: cui & viginti * aureos dare præcepit. Fratres vero stantes linteamina D
& oratia ante eum ponebant, ne sanctus cruor defluens absorberetur a terra.] Tanti
enim faciebant Fideles sacras reliquias martyri, vt sudoris, si possent, guttas haurirent,
& stillas sanguinis, etiā persecutore vidente, & inuidente, atque exerto gladio minitan-
te, qualibet arte susciperent, atque recondere. Mira res: eodem plane tempore dupli-
ci victoria vincitur crudelis impietas, sanguine martyris, & fide credentium. Sed sub-
dunt & hæc alia Acta inferius posita:

XXXV.

PASSIO S. CY-
PRIANI.

Cum venisset autem spiculator: iussit suis, vt eidem spiculatori viginti quinque au-
reos darent. Linteamina vero & manualia a fratribus ante eum mittebantur. Postea
vero beatus Cyprianus manu sua oculos sibi textit: qui cum lacinias manuales ligare si-
bi non potuisset, Iulianus presbyter & Iulianus subdiaconus ei ligauerunt, & ita bea-
tus Cyprianus passus est.] Addit Pontius hæc de carnifice: Ligatis per manus suas ocu-
lis, moram carnificis vrgere tentabat, cuius munus est ferrum, & labente dextera gla-
dium vix trementibus digitis circuibat, donec ad perpetranda pretiosi viri mortem,
clatificationis hora matura, Centurionis manum, concessio desuper vigore, firmatam,
permissis tandem viribus, expediret.] hæc Pontius. Quod vero pertinet ad sanctissimi
martyris sepulturam, citata superius Acta sic habent:

XXXVI.

CYPRIANI SE-
PULTURA.

Et ita beatus Cyprianus passus est, eiusq. corpus propter Gentilium curiositatem
in proximo positum est cum cereis & scholaribus in areis Macrobij Candidi procura-
toris (quæ sunt in via Mappaliensi iuxta piscinas) cum voto & triumpho magno.] Pri-
stinus hic mos referatur Christianos sepeliendi, præcedente clero diuersarum classium
atque scholarum, accensas faces gestantibus singulis, magna plane pompa, & (vt ha-
bent Acta) magno triumpho. Nequicquam plane consueti officij voluerunt imper-
teriti

VIGENS CVL-
TVS SACRARVM
VELI QVIARVM.

* al. viginti-
quinque

A terribi Christiani magna agentes constantia in Cypriani funere ante persecutoris oculo-
los prætermittere: quod cuperent omnes (vt eadem Acta testantur) vna cū suo ipsorum
Episcopo decollari. Sed & hæc ibi demum: Post paucos autem dies Galerius Maximus
Proconsul decessit. Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octauadecima
Kalendarum Octobrium, sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus, regnante vero Do-
mino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.] hucus-
que Acta. Eodem quoque sine cetera quæque Acta legitima consignari solita, nempe
Christi regno, multis exemplis sæpius obseruauimus.

Quæ autem priori loco Acta sunt posita, hanc amplius habent appendicem, loca XXXVII.
singula relegendem: Curubitana ciuitas dicitur vbi in exilio fuit: vicus vbi in domo
Principis Officiorum habitauit, dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam: atrium quo-
que Proconsulis dicitur Sauciolum: locus in quo decollatus est, vocatur Sexti.] Sed &
Pontius diaconus, Episcopi sui amantissimus, ad vitam & passionem Cypriani hoc
addit velut appositum mensæ nobilissimæ corollarium: Sic consummata passione,
perfectum est, vt Cyprianus, qui bonorum omnium fuerat exemplum, etiam sacerdo-
tales coronas in Africa * primus imbueret: quia & talis esse post Apostolos prior * sanguine
coeperat.] insinuans plane, iam a tempore Apostolorum Carthagenensem erectam
fuisse Ecclesiam. Moxq. subdit: Ex quo enim Carthagenis Episcopatus ordo nume-
ratur, numquam aliquis, quamuis ex bonis & sacerdotibus, ad passionem venisse
memoratur: licet semper Deo mancipata deuotio dicatis hominibus pro marty-
rio deputetur. Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam, Domino consum-
mante, profecit, vt in ciuitate ipsa, in qua taliter vixerat, & in qua prior fecerat multa
præclara, prior etiam sacerdotij celestis insignia glorioso cruore decoraret.] ac de-
mum hæc de se ipso:

Quid hoc loco faciam inter gaudium passionis, & remanendi dolorem? in partes XXXVIII.
diuisus animus, & angustum nimis pectus affectus duplices onerant. Dolebo, quod
non comes fuerim? sed illius victoria triumphanda est. De victoria triumphabo? sed
doleo, quod comes non sim. Verum vobis tamen & simpliciter confitendum est, quod
& vos scitis, in hac me fuisse sententia. Multum ac nimis multum de gloria eius exul-
to: plus tamen doleo, quod remansi.] hucusque vltimum Pontij de Cypriani trium-
pho, & animi sui affectu scriptum elogium. idemq. in suæ narrationis exordio, cur ea
scribendi consilium inierit, declarat his verbis insinuans antiquam in Ecclesia consue-
tudinem Actorum sanctorum martyrum scribendorum: Certe (inquit) durum erat, vt
cum maiores nostri plebeijs & catechumenis martyrium consecutis tantum honoris
pro martyrij ipsius veneratione dederint, vt de passionibus eorum multa, aut prope di-
xerim pene cuncta conscripserint, vt ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati
fuimus, peruenirent; Cypriani, tanti sacerdotis, & tanti martyris passio præteriretur.

Huius Pontij lucubrationis S. Hieronymus meminit, dicens: Pontius diaconus XXXIX.
Cypriani, vsque ad diem passionis eius cum ipso exilium sustinens, egregium volu-
men Vitæ & passionis Cypriani reliquit.] Sed & de ipso Pontio hæc adduntur in Mar-
tyrologio die octaua Martij, qua natalis eius inter martyres conscriptus habetur his
verbis: in passionibus suis Dominum semper glorificans, coronam vitæ promeruit.]
Eadem Acta a nobis superius sæpe citata, ac pariter recitata, æque fulciuntur testimo-
nio Augustini b, eadem in sua tractatione in natali die S. Cypriani attextentis, & fide-
lissima comprobantis: quæ itidem recensuit Paulus c diaconus. Sed etsi nulla ab alijs
suppetere testimonia, ipsa sibi certam atque sinceram in omnibus sui candore fidem
vendicant. Sed iam reliquum est, vt amantissimi Patris & præclarissimi martyris
dulces exuuias perlegamus.

Quæ enim in eis legimus, & ex eisdem superius recitauimus Actis, S. Cyprianum XL.
collum gladio subiecturū, primum exuisse birrum, inde vero se spoliasse dalmatica, vel
(vt alia Acta habent) tunica, atque in linea remansisse, sicq. expectasse spiculatorem:
diligentiori sunt hæc consideratione pensanda. Etenim ex ijs adeo certis antiquitatis
Ecclesiasticæ monumentis, qualis esse solet Episcoporum habitus, probe possumus
intelligere. Sed illud primum de tunica linea, qua, ceteris vestibus expoliatus, idum gla-
dij excepturus remansit indutus, exacte considerandum. Ex ijs enim quæ ex dictis

LOCA A S. CY-
PRIANO ILLV-
STRATA.

DE PONTII ANI-
MI AFFECTU BT
INSTITVTO.

PONTII SCRIP-
PTA PROBATA.
* Hieronym. de
Scriptor. Eccles.
in Pontio.

* Aug. serm. 22.
edit. Parisiens.
* Paul. diacon. in
pass. S. Cypri.

DE LINEA TV-
NICA CYPRIA-
NI.

Actis sunt superius recitata, neminem certe puto adeo obtusum ingenio, ut cum ipsa dicant, Cyprianum exutum birro atque tunica, remansisse in linea, existimet de linea interula intelligendum, quæ super nudum indui consuevit: non enim decebat sacerdotalem decorem, Cyprianum ad interulam usque denudari, cum præsertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificina functio postularet. quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad subuculam usque exui, cum præsertim nullum ea de re extet exemplum? Sic igitur nihil aliud est quod dici possit; nisi lineam illam Cypriani commune illud omnibus Episcopis lineum indumentum fuisse, quod ephod alij dicunt, Italice vero, rocchetto. Quod vero ad dalmaticam pertinet, alio nomine tunicam simpliciter nominatam: diuersa namque dalmaticarum fuisse genera, quarum aliæ manicatæ, chirodatae dicerentur, aliæ vero sine manicis, quibus diaconi vterentur, pluribus in Notationibus diximus. Sine manicis itaque eam fuisse tunicam super lineam indutam puramus.

Notation. in Martyrol. Rom. die 31. Maij b.

XLII. BIRROS ET LACERNA INDUMENTA. b Sulp. Dialog. lib. 1. cap. 19. in fine.

c Cic. Philip. 2. d Plin. lib. 18. e Fest. in verb. Lacerna. f Varro de Ling. Latin. lib. 4. g Gell. lib. 13. cap. 20.

XLII. LACERNA RVFA. h Fest. in verb. Birrum. i Vide Cuiac. in l. 4. Cod. de vest. holoserice. lib. 21.

k August. serm. de duers. 50.

l Palladius in Lausiac. 6. 51.

XLIII. in Concil. Gangren. c. 12. LOCVS GANGRENENSIS CONCILII ELVICIDAVS.

His de linea atque tunica explicatis, de birro remanet exquirendum. In quo illud in primis animaduertendum, non simpliciter dici birrum, sed lacernum birrum; licet Sulpitius b Seuerus birrum a lacerna, vtroque tamen existente habitu clericali, distinguat, cum inuchitur in voluptuosos clericos, dicens: Hæc, caris viduis, ac familiaribus mandat tributa virginibus: illa ut birrum rigentem, hæc ut fluentem texat lacernam. At primum quod pertinet ad lacernam, si Ethnicos consulas, vt ex his quæ Cicero c ac Plinius d tradunt, eui- de indumentum ad arcendam pluuiam, vt ex his quæ Cicero e ac Plinius d tradunt, eui- denter apparet. Porro ad humeros brachiaq. tegenda fuisse compositum eiusmodi vestimenti genus, docet Festus e Pompeius, dum de lacerna agens, ait eam minorem fuisse capitis: capiti vero ait Varro f fuisse muliebri pectoris indumentum, ita dictum, quod pectus capiat & comprehendat brachia: quæ enim sine eis incedebant, pectore & brachijs erant apertis. super tunicam vero superduci lacernam, Gellius g testatur, cum ait: Cum, me præsertim, discipulos quosdam suos Senatores vidisset die feriato tunicis & lacernis indutos, & gallicis calceatos; Equidem (inquit) maluissim vos togatos esse: pigritum est cinctos saltem esse & penulatos.]

Quod vero habent Acta, lacernum birrum; vox, birrum, ad colorem pertinet: nam notat Festus h, apud antiquos rufum colorem dictum esse birrum, ac proinde lacernam rufi fuisse coloris. Siue dicere velimus lacernum birrum, hoc est, sericum: biceps enim veteres dixere serica, vt Zonaras i & Theodorus interpretantes duodecimum canonem Gangrensis Concilij, tradunt. Siue magis placeat, lacernum birrum significare birrum ipsum in modum lacernæ compositum. (Porro birrus, & birrum, masculino & neutro genere dictum reperitur.) Vtrumque sit, constat quidem testimonio S. Augustini, etiam clericos in Africa vti consueuisse linea atque birro, sed Episcopos birro pretiosiore. nam eo sermone, quo clericorum suorum disciplinam componit, hæc ait k: Nemo det birrum, vel lineam tunicam, seu aliquid, nisi in commune: de communi accipiam mihi ipsi.] & paulo post: Offeratur mihi verbi gratia birrum pretiosum, forte decept Episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem de pauperibus natum.] Vtuntur ex institutione S. Augustini Canonici Regulares tunica linea, atque cum volunt, diebus præsertim solemnibus in Italia, etiam birro, quem in Hispania semper gestant. Eandem quoque consuetudinem viguisse in Ecclesia Orientali, vt Episcopi super tunicam birro induerentur, ex ijs quæ scribit Palladius l de S. Athanasio Episcopo Alexandrino, possumus intelligere, dum ait, eum tunica birroq. vestitum secessisse. Meminit & Gregorius Turonensis de S. Britio, qui ardentes prunas in birro suo posuit, ad declarandam sui animi innocentiam: Ceterum propter eius indumenti breuitatem Venantius Fortunatus nominat birrum ipsum palliolum, cum agit de sancto Germano Parisiorum Episcopo visitante Clotarium Regem; atque de ipso Rege ait: Allambit sancti viri palliolum.]

Quod vero S. Graugrensis m Concilium monachos Eustathianos incedentes palliatos, atque damnantes birris videntes, anathematis sententia perculerit; non placet quod per birrum alij interpretati sunt vestem pretiosam simpliciter: sed potius quod illi amici pallio sui longitudine & latitudine diffluente, eos damnarent, qui birro, nempe breuiori vterentur indumento: quod vile vel pretiosum (ex sententia Augustini superius recitata)

tata) ad libitum cuiusque esse potuisse, certissimum est: pretiosiores vero fuisse birros Attrebatenses & Canusinos, Flavius Vopiscus in Carino testatur. Cum itaque eadem Acta Cypriani passionis habeant, ipsum lacernum birrum complicuisse, & ad genua posuisse; illud fuisse perbreue, ac parui negotij operam egisse demonstrant: nam non sic de tunica cum fecisse, sed diaconis dedisse tradunt.

Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum fuisse antiquum habitum, vt post vestem superinduerent lineam, & desuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia lacernum birrum: quo genere indumenti hodie videmus vti Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales atque Episcopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem prouecti sunt: Romanum vero Pontificem birro absque tunica super lineam, sed serico atque rufo, interdum vero albo pro temporis ratione. Porro ex dignitatis ordine birrum pretiosius fuisse, Augustini sententia dictum est. Quid autem hæc indumenta mysticum præferrent, relinquimus alijs. At de his hæc tenus.

Quod vero pertinet ad martyris Cypriani memoriam, quam posteri honorificentissime omni officiorum genere sunt profecuti: auctor est Victor Vticensis a Episcopus, duas insignes basilicas, veluti egregia tanti viri victoriæ monumenta, fuisse erectas: alteram ad Sexti, vbi sanguinem fudit; alteram vero in Mappaliensi via, vbi fuit sepultus: Sed locus ille vbi sanguinem fudit, a maioribus Mensa Cypriani appellatus reperitur: de qua hæc Augustinus b: In eo quippe loco, vbi posuit carnis exuuias, sua tunc multitudo conuenerat, quæ propter odium Christi sanguinem funderet Cypriani: ibi hodie venerans multitudo concurrat, quæ propter natalem Cypriani bibit sanguinem Christi: & tanto dulcius in illo loco propter natalem Cypriani bibit sanguinem Christi, quanto deuotius ibi propter nomen Christi sanguis effusus est Cypriani. Denique sicut nostis, quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco mensa Deo constructa est, tamen mensa dicitur Cypriani: non quia ibi est vniquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus; & quia ipsa immolatione sua parauit hanc mensam, non in qua pascat, siue pascatur; sed in qua sacrificium Deo, cui & ipse oblatu est, offeratur. Sed vt mensa illa, quæ Dei est, etiam Cypriani vocetur, hæc causa est, quia vt illa modo cingitur ab obsequentibus, ibi Cyprianus cingebatur a persequentibus: vbi nunc illa ab amicis orantibus honoratur, ibi Cyprianus ab inimicis frementibus calcabatur: postremo vbi illa erecta est, ibi prostratus est.] hucusque Augustinus, quibus solitum exhiberi martyribus cultum perbelle demonstrat: nimirum ecclesiam, & ibi Deo altare, in quo sacrificium offerretur, erigi solitum, & de eo Fideles ad diem natalem martyris confluentes sacratissimam Eucharistiam participare. At non solum Ecclesia Africana, sed & totus Catholicus orbis Cypriani memoriam profecutus est: cum tam Occidentales quàm Orientales natalem diem eius annua celebritate frequentent, vt Gregorius Nazianzenus est testis, qui in eius die natali egregiam in eius laudem habuit orationem. sed de alijs eius memorijs alibi in futurum. Qui autem Cypriano in sede Carthaginensi subrogatus fuerit: quantum ex Optato c Mileuitano colligere licet, successit eidem Lucianus; post Lucianum vero Mensurius, qui tempore Diocletiani sedit; cui Cæcilianus subrogatus est.

Ceterum cum lucubrationes ab eo relictæ, ore omnium in Ecclesia sint celebratæ; quidnam autem est quod Gelasius Papa in Romano Concilio, statuto canone de libris apocryphis, censuerit Cypriani Opuscula apocrypha esse? At per Opuscula certe non alia ab eo esse opera significata, quàm editos ab illo de rebaptizatione hæreticorum tractatus, existimamus; qui vno volumine, Opusculorum titulo inscripto, continerentur. In eandem quoque classem apocryphorum rejicitur ab eodem liber, cuius erat titulus, de Poenitentia Cypriani. Illis igitur demptis, quibus aduersatus est Stephanus: reliqua sunt eiusmodi (quod dictum est superius) quæ cum Latini, tum Græci fuerint inoffenso pede magna admiratione sectati: vt merito de eo Prudentius d hos cecinerit versus:

Desine flere bonum tantum: tenet ille regna cali, Nec minus innoluit terris, nec ab hoc recedit Orbe: Dissertit, eloquitur, tractat, docet, instruit, prophetat: Nec Libyæ tantum populos regit, exitusq. in ortum Solis & usque obitum, Gallos fouet, imbuit Britannos, Annal. Eccl. Tom. 2.

XLIV. HABITVS EPISCOPORVM.

XLV. MEMORIE S. CYPRIANI. a Victor. de persec. Vo ad lib. 1.

b Aug. de diuers. serm. 123. MENSA CYPRIANI.

CVLTVS MARTYRVM.

c Optat. Mileuit. contra Parmen. lib. 1. SVCCESORES S. CYPRIANI.

XLVI. DE CYPRIANI SCRIPTIS.

d Prudentius hym. 13. ELOGIVM DE SCRIPTIS S. CYPRIANI.

Præsides Hesperiae, Christum seruit ultimis Iberis: Denique doctor humi est: idem quoque martyr in supernis: Instruit hic homines; illinc pia dona dat parrouis.]

Sed & Cassiodorus, qui post Gelasium vixit, exceptis illis quæ ab eo de ratione baptismatis scripta sunt, cetera edita diuersis epistolis & opusculis monumenta digno commendat encomio.

XLVII.

a Martyrolog. Rom. & alia die 14. Septemb. LAPSI ITERVM PVGNANT.

Quo die passus est S. Cyprianus apud Carthaginem, eodem quoque die & loco martyrium subiisse quatuor sanctos martyres, Crescentianum, Victorem, Rosulam, & Generalem, testantur a tabulæ Ecclesiasticæ. Adeo namque incaluerunt corda Fidelium martyrio Cypriani, vt omnes optarent vna cum ipso mori, ac pariter coronari. Sed & illud effecit plane mirandum sanguis eius effusus, vt diuitiarum possessores, quos idem Cyprianus (vt suo loco demonstratum est) ingemuit in persecutione sub Decio, ne diuitiarum suarum dispendium paterentur, fidei fecisse iacturam, magnis sumptis animis, forti constantia; Christi amore succensi, diuitias vt lutum contempserint, insuper & vitam eius exemplo prodegerint. Ingentem porro collegisse prouentum ex Cypriani marty-

b Aug. de diuers. serm. 115.

rio Ecclesiam Africanam, S. Augustinus b, cum de die natali eius tractaret in populo, testatur his verbis: Inde tam magnum & electum granum hic beatissimus Cyprianus: quam multi diuites tunc contempserunt quod habuerunt, &c.]

XLVIII.

a Martyrolog. Rom. die 24. Augusti. d Prudentius hymn. 13. MARTYRES DICTI MASSA CANDIDA.

Passi sunt, eadem persecutione vrgente, apud Carthaginem trecenti martyres nono Kalendas Septembris c; quo tamen anno, ignoratur. At quoniam tum a Prudentio d, tum ab alijs eius rei gesta historia adiungitur simul martyrio Cypriani; de iisdem hic agere, more maiorum, consultius visum est. Clarissimi tunc iisdem effulserunt martyres; qui inter alia supplicia, cum Præses fornacem calcariam accendi iussisset, & iuxta eam C tripodem, thusq. simul ac prunas exhiberi præcepisset, optionemq. illis Proconsul dedisset, vt vel Ioui thus incenderent, vel ipsi iniicerentur in ignem; respuentes illi eam vt indignam oblatam conditionem, factiq. potius quam verbo dato responso, in eandem pariter sententiam conspirantes, sese rapidissimo cursu, impellente diuino Spiritu, in fornacem incensam coniecerunt: atque igne succensi, calceq. permixti, appellati sunt Massa candida.

XLIX.

e August. de diuers. serm. 112. f Prudentius hymn. 13.

Porro horum memoria celebris viguit in Ecclesia Africana pariter & transmarina, anniuersaria vbique celebritate solemnitas: in qua & S. Augustinus e ad populum tractatum habuit. celebrat eodum Prudentius f sacro hymno. Ceterum vt hoc nomine iisdem martyres dicerentur, Augustinus ait: Massa dicta est de numeri multitudine, Candida de causæ fulgore. Sed & ea plane causa præcessit, quod in calcaria fornace ijdē cremati D cum essent, cineribus eorum calci permixtis, ex ijs omnibus vna candida massa confecta est. Trecentos hos fuisse numero, habent tabulæ Ecclesiasticæ: sed de numero & alijs pluribus in Notationibus diximus. verum sefellit plures scriptus titulus, dum Pontius auctor Actorum illorum citatur. Qui autem ex Ecclesiæ Carthaginensis ministris post Cyprianum martyrium subierint, sequenti anno (quod ratio temporis postulat) dicturi sumus.

L.

DE NOUATIANO ASSERTO MARTYRE.

g Pacianus de Cathol. nom. epist. 2.

Hic autem dicere non prætermittimus, fastu gloriosos Nouatianos falso iactare solitos, Nouatianum schismaticum, suæ ipsorum sectæ auctorem, ante S. Cyprianum martyrium consummasse: sed id ex nullis Actis prodidere, quæ in re adeo comperta nec fingere potuerunt, nisi ex verbis quibusdam (vt dicebant) Cypriani, quæ a Symproniano Nouatiano iactari, Pacianus g ad eum scribens, tradit his verbis: Nam quod ante passum Nouatianum putas, & Cyprianum dixisse subiungis, Præcessit me aduersarius meus. vide quàm manifesto respondeam: Nouatianus martyrium numquam tulit: nec ex verbis Cypriani auditum istud, aut lectum est. habes eius epistolas.] & inferior: Porro etiam si passus est aliquid Nouatianus, non tamen etiam occisus: etiam si occisus, non tamen coronatus. Quid ni? extra Ecclesiæ pacem, extra concordiam, extra eam matrem cuius portio debet esse qui martyr est, &c.] et paulo post de Cypriano vere martyre:

LI.

CYPRIANI MARTYRIUM IN COMMVNIONE ECCLESIAE.

Cyprianus autem in concordia omnium, in pace communi, in confessorum grege passus est: & saepe confessus iteratis persecutionibus, & multa laceratione vexatus, & nouissime salutari calice propinatus est. hoc fuit coronari. Quare sibi habeat Nouatianus epistolâ suâ, sibi tumorem, sibi superbiam, qua dum in altum leuatur, elisus est: dum

A est: dum nemini parcat, effusus.] hæc Pacianus. Socrates a & ipse Nouatianus, Nouatianum suum, quem Nouatum nominat, martyrio sub Valeriano occubuisse testatur: cap. 28. sed, sicut nec Sympronianus, nullo certo id affirmat auctore. Sane quidem sicut de nonnullis Marcionitis, qui martyrium subierunt, & alijs diuersarum hæresum assertoribus scriptores Ecclesiastici absque inuidia scriptis prodiderunt: non existimandum de Nouatiano tacuisse, si id aliquo modo factum nouissent; sicut S. Hieronymus, dum de eo ait, scriptos hos reliquisse libros, de Paschate, de Sabbato, de Circumcisione, de Sacerdote, de Oratione, de Cibis Iudaicis, de instantia, de Attalo, de Trinitate grande volumen, quasi *επιτροπὴν* operis Tertulliani faciens; quod plerique nescientes, Cypriani existimant.] hæc Hieronymus. At de Nouatiano hætenus.

Hoc eodem anno, iisdemq. Consulibus Fusco & Basso, Ingenuus, qui Pannonias tunc B regebat, a Mæsiacis legionibus Imperator appellatus est: sed per Celerem Verianum victus atque prostratus est, vlciscente Gallieno seuerissime in omnes, vsque ad senes & pueros, qui ab eius parte steterunt. sed hæc fusius Trebellius b Pollio.

Iisdem quoque Consulibus, sed mendose positus, data reperitur Dionysij epistola ad Vrbanum Præfectum, hominem Christianum: sed cum quarto Nonas Februarij data ponatur, nisi in mensum error irrepsit, alterius potius quam Dionysij esse conuincitur; nam eo tempore Sixtus Pontifex adhuc superstes erat.

IESV CHRISTI ANNVS 262. DIONYSII PAP. ANNVS 2. VALER. & GALLIEN. IMPP. ANNVS 8.

C

Christi anno ducentesimo sexagesimo secundo perperam Fastis a Cassiodoro & alijs eum secutis Fuluius Æmilianus & Pomponius Bassus, varia (vt puto) descriptione decepris, ponuntur Consules: eodum enim esse reor cum Consulibus anni superioris: nam de Pomponio Basso constat, & pro Fusco Fuluium positum existimamus (vt saepe accidere consuevit) cui fuerit quoque cognomentum Æmilianus: nisi loco Memmij, Æmilianus sit positum: cum præsertim Consulatus Bassi cum Æmiliano, non secundus notatus in antiquis monumentis habeatur, sicut adscribendus erat, si diuersus a priore fuisset. In Codice namque Iustiniani Bassus semel tantum cum collega Æmiliano Consul positus c inuenitur: hæc enim quàm verissima esse, quæ dicturi sumus, c l. si seruus. C. quod cum eo.

D Gallienum quarto & Valerianum *, tum epistola Valeriani Imperatoris ad Aurelianum, * al. Volusia. tum eius quoque Acta a Flauio Vopisco narrata d, satis aperte significant, quæ auctor his verbis recitat: Ex libris Acholij, qui Magister admissionum Valeriani Principis fuit, libro Actorum eius nono. Cum consedisset Valerianus Augustus in Thermis apud Byzantium, prætere exercitu, prætere etiam officio Palatino, assidente Memmio Fusco Consule ordinario.] & post recensita nomina aliorum, in eius ad Aurelianum allocutione hæc habet: Te Consulem hodie designo, scripturus ad Senatum, vt tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces.] ita ibi. Videas ex his plane Aurelianum anno superiori sub Consulatu Memmij Fusci Consulem fuisse designatum, sed suffectum, non ordinarium. Quibusnam vero sufficiens esset, epistola eiusdem Valeriani Imperatoris ad eum scripta declarat his verbis: Consulatum cum eodem Vlpio Crinito in annum sequentem a die vndecimo Kalend. Iuniarum in locum Gallieni & Valeriani sperare te conuenit sumptu publico.] hæc Acta.

E Si igitur anno superiori Aurelianus Consul est designatus in præsentem annum, sufficiens vna cum Crinito a dicta die & mense Gallieno atque Valeriano Consulibus ordinarijs: a pertissime plane significatur, hoc anno adscribendos esse Gallienum quarto Consulem, atque Valerianum minorem, quem alij legunt Volusianum. Quos quidem Consules magno sane præiudicio rectæ chronologia, ex qua etiam historica veritas confirmatur, alij reiecerunt post sequentem annum: cum iisdem non præsentem tantum annum dictis Consulibus falso appositis inscribant, sed & sequentem Consulatu Secularis atque Donati perperam notent. Nec est quod post sequentem annum Gallieni & Valeriani Consulatus possit Fastis adscribi: quos anno præterito constat fuisse Consules designatos, & hoc anno post dictum Memmij Fusci Consulatum apparet fuisse creatos II.

creatos Consules ordinarios, quibus mense Junio suffecti sunt Aurelianus atque Crispinus. Nec est, rursum quod quis vel fingere possit dictas litteras de eorumdem suffectione datas esse a Valeriano Imperatore anno sequenti: quem liquet hoc ipso anno a Persis victum atque captiuum ductum, vt inferius suo loco testificationibus apertissimis demonstrabimus.

III. CONSULATUS GALLIENI TERTII CVM VALERIANO. a Apud Adol. lib. Antiq. numis. Rom. Imp.

Explois igitur tum a presenti, tum a sequenti anno Consulibus adscititijs, recipiant Fasti Consulares suos legitimos Consules ordinarios, Gallienum tertio atque Valerianum iuniorem: cuius quidem Consulatus Gallieni eiusmodi extat inscriptio: IMP. GALLIENVS. P. F. AVG. P. M. TR. P. VIII. COS. IIII. P. P.] sicq. iure cum anno eius Imperij octauo, ex octaua Tribunitia potestate monstrato, iungatur eius quartus Consulatus. Habeshic quoque, lector, exacte (ni fallimur) redditam rationem nostrae ex Fastis Consularibus etiam recte deductae per annos singulos chronologiae; eademq. alijs innumeris testificationibus superius, tam primo, quam hoc secundo tomo Annalium confirmata: simulq. etiam declaratum, quam longe a veritatis scopo aberrare necesse sit, qui dictos addiderunt duos superuacaneos Consulatus.

IV. PERSECUTIO MAGIS SALVTI IN AFRICA.

Quod vero ad res gestas anni huius pertinet: aucta nouis edictis in Christianos persecutio, in reliquos Ecclesiarum ministros grassari non destitit: nos modo coepram semel prosequimur historiam de Ecclesia Africana. Quoniam vero (vt dictum est) Galerius Maximus Proconsul in Africa post Cypriani martyrium defunctus est; Solon Procurator Fiscalis coeptam ab eo persecutionem nouo mandato Imperatorum, in Ecclesiam Carthaginensem auxit maioribus incrementis. Quid autem sub ipso, antequam Roma alius cum fascibus mitteretur Proconsul, Carthagine acta sint; epistola a confessoribus ab ipso in carcerem detrusis, & in eodem quoque carcere scripta, significat; quam ex antiquioribus scriptis codicibus erutam, & collatione facta cum ea quae edita est, vt fidelissimam, omniq. ex parte sibi constantem, hic attexere, vt insigne antiquitatis monumentum, perutile, iucundum, gratumq. fore existimamus: quippe quae ab ijs scripta esse reperitur, qui S. Cypriani doctrinae ac disciplinae assueuerunt, utpote qui discipuli eius fuissent, eoq. vsi sint familiarissime. Est autem huiusmodi:

b Apud Suidam tom. 1. die 24. Feb. ex manu scripti cod.

V. EPISTOLA CONFESSORVM.

Lucius, Montanus, Flauianus, Iulianus, & Victorinus, &c. fratribus vniuersis salutem. Dilectissimi fratres, nobis nihil aliud est agendum, quam vt de seruis Dei & Christo eius dicamus, & de multitudine fratrum cogitandum: qua quidem ratione hic amor per hoc officium ad has nos scribendas impulerit litteras, vt fratribus post futuris, & magnificentiae Dei fidele testimonium, & laboris tolerantiam per Dominum, memoriam relinqueremus. Post popularem tumultum, quem ferox vultus Praesidis in necem concitauit, postq. sequentis diei acerrimam persecutionem Christianorum, apprehensi sumus Lucius, Montanus, Flauianus, Iulianus, Victorinus, Primolus, Renuus, & Donatianus catechumenus, qui baptizatus in carcere, statim spiritum tradidit: nec non & circa Primolum similis consummationis exitus contigit: nam & ipsum ante paucos menses habita confessio baptizauit.

VI. al. Regionares. ORATIONE DILATVM MARTYRIVM. c Prouerb. 21.

Igitur apprehensis nobis, & apud Regionantes in custodia constitutis, sententiam Praesidis milites nunciabant, quod die hesterno ardentem nobis interitum minaretur. Nam (vt postea quoque verissime cognouimus) exurere nos viuos cogitauit. Sed Dominus, qui solus de incendio seruos suos potest liberare; in cuius manu sermones & corda sunt Regis, furentem a nobis Praesidis saeuitiam auertit; & incumbentes precibus assiduis tota fide, statim, quod petuimus, accepimus; accensusq. in exitium nostrae carnis ignis extinctus est, & flamma caminorum ardentium Dominico rore sopita est. Nec difficile credentibus fuit, noua posse ad vetera exempla contingere, Domino in spiritu pollicente, quia qui gloriam istam operatus est in tribus pueris, vincebat & in nobis.

d Daniel. 3. VII. CONFESSORES PETRVS IN CARCERE.

Tunc a proposito suo, Domino volente, contractus, mitti nos in carcerem iussit: quo deducti non expauimus foedam illam loci caliginem: moxq. carcer tenebrosus, spiritu praelucente, resplenduit; & contra obscuritatis deformia, & caeca nocte contexta, instar diei, fidei deuotio candida luce vestiuit: & sic ad summum descendebamus locum poenarum, quasi ascenderemus in caelum. Quales illic dies duxerimus, quales transegerimus noctes, exponi nullis sermonibus possunt, nec tormenta carceris vlla affirmatione capiuntur. Sed veremur atrocitatem loci, vt est, dicere: quia vbi tentatio est grandis,

grandis; ille ibi maior est, qui eam vincit in nobis: et non est pugna, in qua non sit, Domino protegente, victoria. Nam & occidi, seruis Dei leue est: ideo mors nihil est, cuius aculeos conuellens, contentionemq. deuincens Dominus, per Crucis trophaeum triumphauit. sed & causa nulla armorum est, nisi quando miles armandus est: nec armatur, nisi quando congressio est: et in coronis nostris praemium ideo est, quia certamen praecessit: nec datur palma, nisi congressione perfecta. Sed paucis diebus visitatione fratrum nos refrigerauimus: nam omnem noctis laborem diei solatium laetitiaq. abstulit.

Tunc Reno, qui nobiscum fuerat, somno apprehenso, ostensum ei est, produci singulos; quibus prodeuntibus lucernae singulae praeferebantur: cuius autem lucerna non praecesserat, nec ipse procedebat: et cum processimus nos cum lucernis nostris, experimentatus est. Et vt nobis retulit, laetati sumus, fidentes nos cum Christo ambulare, qui est lucerna pedibus nostris, & sermo Dei. Post ipsam noctem dies nobis hilaris augebatur: et continuo, eadem die, subito rapti sumus ad Procuratorem, qui defuncti Proconsulis partes administrabat. O diem laetum! gloriam vinculorum! o optata votis omnibus catena! o ferrum honorabilius atque pretiosius optimo auro! o stridor ille ferri, qui strepebat dum trahitur per aliud ferrum, & loqui nostrum futurum solatium videbatur! Atque ne hac iucunditate tardius frueremur, a militibus, vbinam nos Praefes audire vellet, huc atque illuc per totum forum circumducti sumus. Tunc nos in Secretarium vocauit, quia necdum hora passionis aduenerat: vnde prostrato diabolo, victores sumus in carcerem reuersi, & ad alteram victoriam referuati.

VIII. VISIO DE MARTYRIIS. a Psal. 118.

Hoc itaque proelio victus diabolus, ad alteras se astutias vertit, fame nos & siti tentare molitus: et hoc suum proelium multis diebus fortissime gessit; ita vt quod magis secum facere aduersarius putabat, quod aegrotabant corpora ob Solonem Fiscalem, qui aquam frigidam post laborem non daret. Hic autem labor, haec inopia, hoc necessitatis tempus ad Deum pertinuit, dilectissimi fratres: nam qui nos tentari voluit, ipsum vt alieuiationem in ipsa tentatione haberemus, se ostendit. Nam Victori presbytero, commartyri nostro, qui statim post hanc eandem visionem passus est, ostensum est hoc. Videbam, inquit, puerum huc in carcerem introisse, cuius fuit vultus perlucidus super splendorem inenarrabilem: qui nos deducebat per omnia loca, vt exiremus; egredi tamen non potuimus. et ait mihi: Adhuc modicum laboratis, quia nunc impedimini: sed confidite, quia ego vobiscum sum. et adiecit: Dic illis, quia gloriofiozem coronam habebitis. Necnon ad Deum suum spiritus properans, & animam proxima passioni sedes suas requisit: nam hunc eundem Dominum de paradiso interrogauit, vbi esset. Cui ille ait: Extra mundum est. Ostende illum, inquit, mihi. Qui ait illi: Et vbi erit fides? Cumq. hic per humanam pusillitatem diceret: Quod mihi mandas, tenere non possum. Dic signum, quod eis dicam. Respondit ei Dominus, & ait: Dic illis signum Iacob. Latandum est, fratres dilectissimi, vt Patriarchis, etsi non iustitia, laboribus adaequari possimus. Sed qui dixit; Inuocame in die pressurae, & eximam te, & clarificabis me; ad clarificationem fuit flexus. post preces ad se habitas commemoratus est nostri, prius miserationis suae denunciatus munus.

IX. FAME CRUCIAN TVR MARTYRIS. * al. allocutio de VISIONE MARTYRVM.

De hoc enim forori nostrae Quartillosae hic nobiscum positae ostendit, cuius mulieris & maritus & filius ante triduum passi erant. Ipsa quoque hic residens, propinquitatem suam velociter subsecuta est: quae in hunc modum, quod vidit, exposuit: Vidi, inquit, filium meum, qui passus est, venisse ad carcerem: qui sedens super labrum aquarium, ait: Vidit Deus pressuram vestram & laborem. Et post hunc introiit iuuenis mirae magnitudinis, qui ferebat phialas duas singulis manibus, casq. lacte plenas, & ait: Bono animo estote; commemoratus est vestri Deus. Et ex phialis illis, quas ferebat, dedit omnibus bibere: quae phialae non deficiebant. Et subito ablatas est lapis, qui fenestram diuidit medius: sed & clarae fenestrae, ipso medio sublato, liberam caeli faciem admiserant. Et posuit iuuenis ille, qui ferebat phialas, vnam ad dexteram, & alteram ad sinistram, & ait: Ecce & satiati estis, & abundat, & tertia adhuc phiala superueniet vobis.

X. VISIO ALIA.

Et abiit altera dies, quae post hanc visionem eluxit. Expectantes autem eramus horam illam, quando fiscalis non cibus, sed penuria & necessitas inferretur: quia cibus nullus

XI.

HERENNIVS nullus nobis suberat: nam & altera die ieiuni manseramus. Subito autem, vt sitientibus **A** porus, & esurientibus cibis, desiderantibus martyrium obuenit: ita laboribus nostris refrigerium Dominus per Lucianum carissimum nobis præbuit, qui disrupto catena- rum obice, velut per duas phialas, per Herennianum hypodiaoconum, & Ianuarium catechumenum, alimentum indeficiens omnibus ministravit.]

XII. Sed antequam ulterius progrediamur, hic meminisse lector debet, in vltimis litteris ad Cyprianum a confessoribus in metallis agentibus scriptis, haberi mentionem de He- renniano hypodiaocono. at hunc illum ipsum esse putamus, per quem Cyprianus an- no superiori, cum exulesset, pecuniarum subsidia misit ad eosdem confessores ad me- talla damnatos. Porro ipsum nomen, par ministerium, sacer ordo, ac denique tempus, hunc eundem esse cum illo, vt dicamus, facile persuadent. mentio eius est in tribus **B** epistolis ad Cyprianum ab illis tunc datis. Sed & ex collega idem cum illo esse depre- henditur: nam qui hic Lucianus nominatur, idem ille videtur esse, qui tunc eadem cum Herenniano ministeria exhibens, in dictis epistolis Lucanus scriptus habetur. Sed ad epistolam martyrum redeamus:

XIII. Hoc subsidium ægros & laborantes nimium suffulsi: eos quoque qui per eundem **ADMONITIO** laborem, hoc est, per incommodum Solonis Fiscalis & penuriam frigidæ aquæ in ægri- **CONFESSORYM.** tudinem iam inciderant, ab infirmitate reuocauit: cuius tam gloriosis operibus omnes apud Deum gratias agimus. Iam nunc dilectissimi fratres, & de amore quem in nos in- uicem habemus, aliqua dicenda sunt. Nec instruiamus, sed admonemus: quia sicut si- mul vnanimis sumus, ita apud Dominum vna viuimus, & oramus. Tenenda est con- cordia charitatis, & dilectionum vinculis inhærendum est: tunc diabolus prosternitur, tunc a Domino quicquid postulatur accipitur, ipso pollicente ac dicente **C**: Si duo ex vobis consenserint super terram; de omni re, quamcumque petieritis a Patre meo, con- tinget vobis. Nec alio modo vitam æternam accipere, & cum Christo regnare poterimus, nisi fecerimus quod præcepit faciendum: pro quo & vitam promisit & regnum. Eos denique hereditatem Dei consequi, qui pacem cum fratribus tenuerunt, suo ma- gisterio ipse Dominus enunciat, dicens **D**: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Quod exponens Apostolus ait **E**: Vt simus filij Dei. Si autem filij, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi: si quidem compatimur, vt commagnificemur. Si heres non potest esse nisi filius; filius autem esse non potest nisi pacificus: heredita- tem Dei habere non poterit, qui pacem Dei rumpit. Et hoc non quasi non admoniti dicimus, aut sine diuina ostensione suggerimus.

XIV. Nam cum Montanus cum Iuliano habuisset sermones aliquos ob eam mulierem quæ **D** ad communionem accessit, quæ nec communicabat; cumq. post correptionem quam in eam congererat, in rigore ipso discordiæ mansisset: ostensum est eadem nocte Mon- tano hoc: Visum est (inquit) mihi venisse ad nos Centuriones: cumq. deducerent nos per viam longam, peruenimus in campum immensum, in quo occurrunt nobis Cypria- nus & Leutius. Peruenimus autem in locum candidum: & facta sunt vestimenta nostra candida, & caro nostra commutata candidior facta est vestimentis nostris candidis: ita autem pellucida fuit caro nostra, vt oculorum visum ad intima cordis admitteret. Et respiciens in pectus meum, video quasdam sordes; & experrectus sum in visione, & occurrit mihi Lucianus, & retuli illi visionem, & aio illi: Scis quo- niam sordes illæ, illud est, quod non statim concordavi cum Iuliano? et ad hoc exper- rectus sum.

XV. Qua de re, fratres dilectissimi, concordiam, pacem, vnitatem omni virtute tenea- mus. Enitamur iam hic esse, quod futuri sumus. Sic inuitant iustos promissa præmia: sic terret iniustos pœna prædicta. Si cum Christo esse & regnare cupimus; quæ ad Chri- stum & regnum ducunt, illa faciamus. Optamus vos bene valere.] hucusque confes- sorem in carcere detentorum & martyrij iam candidatorum epistola. Quid autem de illis, qui hæc scripserunt, subsecutum sit; eos qui ijs aderant, oculisq. spectarunt, ea perpetuæ memoriæ commendasse gaudemus. nam de rebus postea gestis in hunc mo- dum narrationem periucundam atque fidelem attexuerunt:

XVI. Hæc omnes de carcere simul scripserunt. Sed quia necesse erat omnem actum mar- **ACTA MARTY-** tyrum beatorum pleno sermone complecti; quia de se & ipsi minus dixerant, & Fla- **BVM.** uianus quoque priuatim hoc nobis munus iniunxit, vt quicquid litteris eorum des- set, adde-

A set, adderemus: necessario aliqua subiunximus. Cumq. per plurimos menses reclusi fuissent in carcere, & fame ac siti diu laborassent: tandem sero produci iubentur, & ad prætorium Præsidis admoueri. Et omnibus quidem gloriosa voce professis, cum Flauia- ni adiutorium reclamaret amore peruerso, negans *** al. nugans** eum diaconum, quod confiteba- tur: inter ceteros, id est, Lucium, Montanum, Iulianum, Victorium, dicta sententia est; Flavianusq. rursus receptus est. Et quamuis haberet plenam doloris materiam, quod scilicet de tam bono collegio separatus est; tamen fide & deuotione, qua vixit, credebatur id fieri quod Deus vellet, & tristitiam solitudinis destitutæ religione sapientiæ tempera- bat. Dicebat etiam: Cum cor **a** Regis in manu Dei sit, quæ causa maioris est, aut quare **a** succensendum putem homini, qui hoc loquitur, quod iubetur? Sed de Flauiano post- modum plenius.] Quod vero ministri Ecclesiæ teneri a Præsidente iussi essent; qui amici- **B** tia & cognatione Flauiano coniuncti erant, apud Præsidentem de illo dicebant, vt eum eri- perent, quod non esset diaconus; cum ipse se diaconum esse sæpius profiteretur: qua re factum est, vt rursus (quod diximus) duceretur in carcerem, & causa eius plenius co- gnosceretur. Sed de eo dicturi postea: qui scripserunt, hæc prosequuntur:

Interim ceteri ducebantur ad victimæ locum. concursus vndique Gentilium & om- **XVII.** nium fratrum fuit: qui quamuis obsequentes alijs & ceteris Dei testibus pro religione **DVCVNTVR** & fide, quam Cypriano docente didicerunt; tunc tamen officio pleniore & copia **MARTYRES.** maiore conuenerant. Erat illic videre martyres Christi, felicitatem gloriæ suæ vultus hila- ritate testantes: ita vt possent prouocare ad propriæ virtutis exempla, etiam si tacerent. Sed nec sermonis largitas defuit: nam exhortationibus suis singuli plebem corrobora- uerunt. Et Lucium quidem, præter ingenitam lenitatem, & probam ac modestam vere- cundiam, infirmitas etiam grauis & labor carceris fregerat: ac propterea cum comiti- bus paucioribus solus ante processit, ne multitudo nimie pressuræ de fusione sanguinis intideret. Qui tamen & ipse non tacuit; sed comites suos, quo modo potuit, instruxit. Cui cum dicerent fratres, Memento nostri: Vos, inquit, mei mementote. Quanta mar- tyris humilitas de gloria sua, nec soli sub ipsa passione præsumere? Iulianus quoque & Victorius, insinuata diu fratribus pace, & commendatis omnibus clericis, maxime eis qui famem carceris visitauerant, ad passionis locum cum gaudio & sine pauore venerant.

Sed enim Montanus corpore & mente robustus; quamquam & ante martyrium **XVIII.** gloriosus, quicquid semper veritas postularet, constanter & fortiter dixerit, sine vlla ex- **MONTANI MAR-** ceptione personæ: tamen de martyrio proximo crescens, & prophetica voce clamabat: **TYRIS VIGOR** Sacrificans dijs eradicabitur, nisi Domino soli. Et hoc frequenter iterabat; insinuans & **ET DISCIPLINA.** inculcans, non licere, deserto Deo, ad simulacra & manu facta figmenta accedere. Hære- ticorum quoque superbiam & improbam contumaciam retundebat; contestans eos, vt vel de copia martyrum intelligerent Ecclesiæ veritatem, ad quam redire deberent. Deinde lapsorum abruptam festinanter negotiationem *** al. negatio-** pacis, ad plenam pœnitentiam, & Christi sententiam differebat.] Ex quibus sane potest intelligi, hos a S. Cypria- **nem** no esse imbutos disciplina, dum lapsorum negotium nolunt perfunctorie pertractari; sed eos primum ad pœnitentiam redigendos, vt sic pacem Ecclesiæ valeant promereri, discernunt.

Sed quid insuper Montanus martyr iam designatus? Subdunt: Necnon integros **XIX.** quoque ad tutelam integritatis exhortans; State fortiter, fratres, & constanter milita- **MONTANI EX-** te, dicebat. Habetis exempla. nec vos lapsorum perfidia destruat ad ruinam, sed nostra **HORTATIO.** tolerantia magis ædificet ad coronam. Virgines quoque singulas admonebat, vt sancti- tatem suam tuerentur. Generaliter omnes docebat, vt præpositos venerarentur. Præpo- sitis quoque ipsis concordiam pacis insinuans, nihil esse melius aiebat, quam præposito- rum vnanimem voluntatem: tunc & plebem posse ad sacra obsequia prouocari, & ad vinculum dilectionis animari, si rectores plebis pacem tenerent. Hoc enim est propter Christum pati, Christum etiam exemplo sermonis imitari, & esse probationem maxi- mam fidei, & exemplum grande credendi.

Cum autem iam carnifex immineret, & gladius super ceruices eius, libramento nu- **XX.** tante, penderet: expansis ille manibus ad Deum, voce clara, ita vt non tantum ad totius **VATICINIUM** sanctæ plebis aures, sed ad Gentiles quoque ipsos sonus vocis euaderet, orauit, rogans **DE MARTYRIO** & deprecans, vt Flavianus, qui per suffragium populi de comitatu eorum remanserat, **FLAVIANI.** sequeretur die tertio. Et quo precis suæ fidem faceret, manulem, quo oculos fuerat li- gaturus,

2 Marc. II.

gaturus, in partes duas discedit, & iussit alteram referuari, qua Flauiano oculi post crastinum ligarentur. Sed & in medio eorum in area solum feruari iussit, vt nec sepulture confortio separaretur. Et perfectum est sub oculis nostris, quod Dominus^a in Evangelio suo repromisit: vt qui tota fide peteret, quicquid peteret, impetraret: nam post biduum (secundum quod postulatum fuerat) Flauianus quoque productus, gloriam suam passione perfecit.

XXI.

MARTYRIS FLAVIANI ROBVR INVICTVM.

Quoniam tamen (vt supra dixi) etiam ipse mandauit, vt bidui moram, memoratis causis, iuberemus; faciendum erat necessitate maiore, quod fieri merito deberet, etiam si non iuberetur. Post suffragia illa, post voces, quibus quasi pro salute eius amicitia inimica surrexerat, reuocabatur in carcerem virtute robusta, mente inuicta, fide plena. Nihil de animi eius vigore mutilauerat remanendi quidem contemplatio, qua quemuis posset mouere. Ita fides, qua imminens passionem tota deuotione presumpserat, temporanea impedimenta calcabat. Harebat lateri eius incomparabilis mater: qua praeter fidem, qua ad Patriarchas pertineret, in hoc etiam se Abrahæ filiam comprobauit, qua & filium suum & optabat occidi, & quod interim remansisset, contristabatur glorioso dolore. O matrem religiose piam! O matrem inter vetera exempla numerandam! O Machabaicam matrem! Nihil enim interest de numero filiorum, cum perinde & hæc in vnico pignore totos affectus suos Domino mancipauit. Sed ille collaudans matris animum, vt dilationem suam non doleret, Scis, inquit, mater merito castissima, vt semper tentauerim, si confiteri contigisset, martyrio in eo frui, & frequenter catenatus videri, & sepe differri. Si ergo contigit quod optaui, gloriandum est potius quam dolendum.

XXII.

Et cum ad carceris ianuam veniretur, difficilius multo, & tardius quam solebat, aperiebatur, obnitentibus etiam carceratorum ministris: ita vt videretur obfirmatum, spiritu quodam repugnante, atque testante, indignum esse carceris sordibus eum foedari, cui caeleste habitaculum pararetur. Quia tamen, diuinitatis corona dilata, dignas causas habebat; iam cæli & Dei hominem inuitus carcer admisit. Qualis illic mens fuit biduo illo, qua spes, qua fiducia, cum martyris Dei animus & de collegarum petitione presumeret, & de sua crederet passionem futuram? Dicam quod sentio. Dies ille post biduum tertius, non quasi passionis, sed quasi resurrectionis dies sustinebatur.

XXIII.

FLAVIANVS PAS SVRVS QVALIS.

Admirans erat denique turba Gentilium, qui vocem Montani petentis audierant. Postquam vero produci tertio die iussus est, rumore cognito, confluebant increduli & perfidi fidem martyris probaturi. Egrediebatur de carcere Dei testis. iam ad carcerem non reuersurus. Communis omnium magna lætitia. Sed magis habebat in animo suo certum, quod & fides propria & petitio antecessorum suorum extorqueret Præsidi vel inuitam, licet populo reclamante, sententiam. Vnde & concurrentibus fratribus, & salutate cupientibus, fide tota pollicebatur, quod in Fusciano cum omnibus pacem facturus esset. O magna fiducia, fides vera!

XXIV.

TENTATVR FI DES MARTYRIS.

Ingressus deinde Prætorium, cum miraculo omnium in custodiarum loco stabat, expectans donec vocaretur. Illic nos in latere eius constituti eramus, iuncti penitus inhaerentes: ita vt manus manibus teneremus, exhibentes martyrij honorem, & contubernij charitatem. Ibi condiscipuli eius suadebant cū lacrymis etiam, vt presumptione deposita, sacrificaret interdum, postea quicquid vellet facturus: nec incertam illam & secundam mortem plus quam presentem vereretur. Et hæc Gentilium verba sunt, qui dicebant vltimi furoris esse, magis mortem vel * temere *, quam viuere. Sed ille gratias agens, quod amicitia duce, quantum in ipsis erat, consultum sibi vellent: tamen & de fide & de Diuinitate non tacuit, dicens, multo melius esse primo in loco, quantum ad libertatem integritatis pertineret, occidi, quam lapides adorare. Tunc deinde, summum esse Dominum, qui omnia imperio suo fecerit, ac propterea solus colendus sit: addens & illud, quod Gentiles minus credunt, etiam si de Diuinitate quid sentiunt; viuere nos etiam, cum occidimur; nec vinci morte, sed vincere: ipsos quoque, si velent peruenire ad conscientiam veritatis, etiam Christianos esse debere. His illi retuli & reuicti, postquam nihil per suadelas obtinere potuerunt, ad crudeliorem se misericordiam contulerunt; certi eum a proposito voluntatis suæ vel tormentis deponi posse.

XXV.

Et cum admoueri iussus esset, interrogatus a Præside, quare mentiretur se diac-

num

num, cum non esset. Mentiri se, negauit. Et cum Centenarius diceret, Notariam sibi datam esse, qua contineretur eum fingere: respondit: At non est verisimile me mentiri, & illud verum dicere, qui Notariam falsam dedit. Quam hic auctor dicit Notariam, idem est quod Notoria. Apuleius^a & ipse Afer sic nominat. Eadem quoque nomenclatura videtur Augustinus in epistola^b ad Apringium, cum ait: Donatistas cura eorum, qui disciplina publicæ inferuiunt, premissa Notaria, ad iudicia legesque perduxit. Sed interdum Notoriam pro Notaria habet in epistola ad Marcellinam^c. Est autem Notaria, siue Notoria, scripta relatio, qua ab aliquo^d fit Iudici. Sed iam coepta prosequamur Acta:

Qui cum reclamante populo, atque dicente, Mentiris, iterum a Præside interrogaretur, an vere mentiretur; respondit: Quod est compendium mentiendi? Ad hoc populus exasperatus, torqueri cum iteratis clamoribus postulauit. Sed Dominus, qui serui sui fidem sciebat, non est passus probati martyris corpus tormenti alicuius vel leui laceratione pulsari: cor enim Regis ad sententiam statim flexit; & testem suum vsque ad mortem fidele, consummato cursu, & agone perfecto, coronauit. Exinde iam gaudens, quia per sententiam datam passionis suæ erat certior, etiam iucundo colloquio fruebatur. Et sic effectum est, vt iuberet hæc scribi, & ad propria verba coniungi: addi quoque ostensiones suas voluit, quarum pars ad moram bidui pertineret. Cum adhuc (inquit) Episcopus noster solus passus fuisset, ostensum est mihi hoc: quasi Cyprianum ipsum interrogarem, an pati ictus doleret martyr futurus: de passionis tolerantia consulebat, dicens ille: Nulla * caro patitur, cum animus in cælo est: et nequaquam corpus hoc sentit, si se Deo tota mente deuouit. O verba martyris, martyrem cohortantis! negauit esse in passionis ictu dolorem: vt, qui & ipse habebat occidi, animari constantius posset, quod ne paruum quidem sensum doloris de passionis ictu haberet.

Postea (inquit) cum plures paterentur, contristabar in visu noctis, quod quasi a collega legis meis remansissem: et apparuit mihi vir quidam, dicens: Quid contristaris? Cui cum causam tristitiæ meæ dicerem, ait: Confessor es tertio, martyr eris per gladium. Et sic impletum est. Nam confessus Christum primo in Secretario, secundo publice, reclamante populo, iussus recludi a collegio suo secundum ostensionem remansit; & productus post confessiones duas, tertio passionem perfecit. Subdit post hæc auctor ex Flauiano mentionem de martyrio Successi Episcopi, & Pauli. Porro hunc Successum illum puto, ad quem Cyprianus paulo ante suum martyrium scripsit epistolam^e, cuius suo loco fecimus mentionem. erat ille Episcopus Abbirrensis Germanicianæ, vnus ex Episcopis qui interfuerunt Magno illi Concilio Carthaginensi. Prosequitur auctor verba Flauiani:

Deinde (inquit) cum iam Successus & Paulus cum comitibus suis coronati fuissent, & ego post infirmitatem contalescerem; video ad domum meam venisse Successum Episcopum vultu pariter & cultu nimis claro, cuius effigies difficulter agnosceretur, eo quod carnales oculi angelico splendore rutilarent: quem cum vix agnoscerem, ait mihi: Missus sum nunciare tibi, quoniam tu passurus sis. Et cum hoc dixisset, statim venerunt duo milites, qui me perduxerunt in locum quemdam, vbi erat fraternitatis multitudo collecta; inter quos apparuit mater mea, dicens: Laudo te, quia nemo sic martyrium duxit. Et vere nemo: nam vt omittam carceris abstinentiam singularem; & vt accipientibus ceteris vel modicum cibum, qui de sordibus penuriæ Fiscalis exhibebatur, solus se ab ipso modico continuit; tanti habens ieiunijs multis & legitimis fatigari, dummodo alios victu proprio saginaret.

Ad illa igitur veniam, quod cum tanto honore deductus est; qui a tot sacerdotibus comitatus, eius disciplinis omnibus ordinatis, ad instar Ducis dirigi meruit. Sic regnaturum cum Deo martyrem, iam spiritu ac mente regnantem, etiam itineris tota dignitas exprimebat. Sed nec de cælo testimonium desuit. Imber largus & lenis, temperato rore descendens fluebat, ad multa proficiens; primo vt Gentiles perniter curiosos interuentu pluuiæ refrenaret; & vt diuertendi daretur occasio, vt sacramentis legitimæ pacis nullus profanus arbiter interesset: et quod Flauianus ipse ore suo dixit; ad hoc placebat, vt Dominicæ passionis exemplo, aqua sanguine iungere-

Annal. Eccl. Tom. 2.

Ccc

Fulciano

* al. consummatis

DE NOTARIA. ^a Apul. de Afri. ^b Aug. lib. 7. ^c Aug. epist. 159. ^d l. accusatores. ff. ad S.C. Turpil.

XXVI.

VISIO FLAVIANI.

* al. alia

XXVII.

ALIA VISIO FLAVIANI.

* Cyp. epist. 82.

DE PAVLO ET SVCCSSV VISIO.

XXIX.

* al. consummatis

FLAVIANI NO-
VISSIMA VER-
BA.

a Ioan. 15.

al. Lucianum

XXX.

LUCIANVS
CREATVS HPI-
SCOPVS CAR-
THAGINENSIS.

XXXI.
MARTYRIVM
FLAVIANI.

XXXII.

PERSECVTIO
IN MINISTROS
ECCLESIAE.

XXXIII.

THEOGENES E-
PISCOPVS HIP-
PONENSIS MAR-
TYR.

b August. de di-
uers. serm. 101.

XXXIV.

e Martyrolog.
Rom. die 30.
Iunii.

d Apud Sur. die
30. April. tom.
2. c. 3. c. ma-
nuscript. Vatis.

Fusciano de proximo iunctum est. Ibi cum editiore locum & sermoni aptum con-
scenderet; silentio manu facto, huiusmodi verba emisit: Habetis, inquit, fratres dilectis-
simi, nobiscum pacem, si Ecclesiae noueritis pacem, & dilectionis unitatem seruaueritis.
Nec putetis pauca esse quae dixit, cum & Dominus noster Iesus Christus passioni proxi-
mus haec nouissime dixerit^a: Hoc est mandatum meum, ut diligatis inuicem, sicut di-
lexi vos. Et supremum illud adiunxit, & in testamenti modum vltima sermonis sui fi-
de signauit, quod Lucianum * presbyterum commendatione plenissima profecutus
(quantum in illo fuit) sacerdotio destinauit, nec immerito: non enim difficile fuit, spi-
ritu iam caelo & Christo proximante, habere notitiam.]

Ex his videre est morem illum pristinum: consueuisse nempe Fideles a martyre de-
signato pacem petere, & illum pacem Catholicis libentissime impertire: quod apud
Cyprianum saepe expressum iam diximus. Insuper quod spectat ad Lucianum, cuius
auctor meminit, Flauiani suffragio dignum sacerdotio comprobatum: in sententiam
Flauiani itum est postmodum in comitijs Ecclesiasticis habitis de electione successoris
Cypriani, electusque est Episcopus Carthaginensis. Nam (ut diximus, auctore Optato)
post Cyprianum creatus ponitur Lucianus.

At quid tandem de martyrio Flauiani? subdit haec auctor Actorum, sic finem impo-
nens: Deinde ad locum victimae, expleto sermone, descendit: et ligatis oculis ea vitta
parte, quam Montanus seruare ante biduum iusserat, fixis tamquam ad preces genibus,
passionem suam cum oratione perfecit.] hic martyrij finis. Et auctor haec ad extremum:
O martyrum gloriosa documenta! O testium Dei experimenta praecleara! quae ad me-
moriā posterorum merito scripta sunt; ut quemadmodum de scripturis veteribus
exempla dum discimus, sumimus etiam de nouis alia quae discamus.] hucusque au-
ctor: & finis martyrij dictorum ministrorum Ecclesiae Carthaginensis, quorum vna
dies, nempe sexto Kalend. Martij, licet post biduum ab alijs Flauianus passus sit, Eccle-
siasticis tabulis anniuersaria celebratae recolitur.

Ex his igitur declaratum quoque haberetur, hoc ipso anno dictos martyres Ecclesiae
Carthaginensis passos esse, nondum misso in Africam Vibio Palsieno, qui defuncto Pro-
consuli succederet; nec creato adhuc in locum Cypriani Episcopo Carthaginensi. Rur-
sum vero (quantum ex his & alijs superioribus Actis martyrum intueri licet) non sic
grassabatur persecutio in Carthaginensem Ecclesiam, ut omnes, quos scirent esse Chri-
stianos, magistratus ad negationem compellerent. Cum enim ciuitates omnes, ac loca
cuncta Christianis referta essent; in omnes animaduertere, factu impossibile videba-
tur: sed in ministros Ecclesiarum, quos praecipue inter illos enitere conspicerent, qui &
fidei capeffenda auctores ceteris viderentur, vel aliquo alio modo prouocassent magi-
stratus inuidiam, animaduertent. At non sic accidit in Numidia, vbi acerbior perie-
cutionis furor exarsit, ut paulo inferius dicturi sumus.

Passus quoque est eodem tempore Theogenes Hipponensis Episcopus, qui numera-
tus reperitur inter Episcopos qui interfuerunt Concilio Carthaginensi in causa baptis-
matis celebrato. Cum igitur Catholica Ecclesia ipsum & alios eius Synodi Episcopos
martyrio vita functos alleget inter martyres, celebretque natalitia eorumdem; satis ex-
ploratum habuisse constat, eosdem, sicut Cyprianum, in pace & communicatione eius-
dem Ecclesiae Catholicae recessisse. Passi sunt cum eo triginta sex alij martyres, quorum
dies natalis septimo Kal. Februarij celebratur. In memoriam sancti Theogenis erecta
fuit basilica Hippone Regio, cuius S. Augustinus^b eiusdem ciuitatis Episcopus memi-
nit, cum ait: Quando audistis apud Memoriam sancti Theogenis, Offero tibi Petre, of-
fero tibi Paule? Numquam audistis.] significans nimirum, in ecclesijs martyrum non
ipsis, sed Deo in ipsorum memoriam sacrificium offerri consueuisse.

In eadem quoque prouincia, ciuitate Tuburbi Lucernariae, illustre martyrium sub-
ierunt nobiles feminae, Maxima^c, Donatilla, atque Secunda duodecim annos nata. Sed
inter totius Africae prouincia carnificinas hac persecutione peractas, illa ceteris immu-
nior fuisse videtur, quae in Numidia hoc ipso anno (qui vltimus huius persecutionis cen-
setur) mensibus Aprilis & Maij facta comperitur^d. Extat quippe de ea ab vno ex con-
fessoribus illis iam martyre designato scripta epistola, qua ipse conceptius Iacobi dia-
coni & Mariani lectoris praecipue conscribens historiam, aliorum quoque martyrum me-
minit, nempe Agapij & Secundini Episcoporum, Amiliani viri clarissimi, Tertullae &
Antoniae

A Antoniae virginum, & cuiusdam matris cum suis geminis, & aliorum plurium. Quan-
tum autem ex stylo conijcere licet, videtur fuisse discipulus Cypriani, cuius in scriben-
do non nihil imitatus est dictionem: nobile plane antiquitatis monumentum, a nobis
recognitum, atque magno studio adhibito (quantum licuit in rebus adeo peruerustis &
codicibus deprauatis) diligenter emendatum.

Eam igitur tum ob rerum gestarum praeclearam cognitionem, tum etiam ut ex ijs
quae fideliter scripta sunt, cetera quae non scripta, vel iniuria temporis perierunt, contem-
plari possimus Acta martyrum, hic describere, operae pretium existimamus. Hac enim
ex parte etiam Dei Ecclesia regno caelorum assimilatur. Nam ex sententia Ioannis
Chrysostomi^a, si, cum vnam caeli partem videris, quocumque ieris, talem contingit con-
templari; vel si non aspexeris prope eandem esse, mente tamen concipi posse datur: sic
B plane cum paucorum martyrum vnus prouinciae res gestas quis intuetur, quid ceteri
in eadem prouincia passi sint, facile contemplabitur. Sed & ex vnus prouinciae Actis
martyrum, quae sunt in totius Orbis Ecclesia exantlata martyria, consummata certamina,
auctae victoriae, cronae redditae, erecta trophaea, aequae meditari licebit; ipsiusque Ecclesiae
pulcherrimae faciei, instar caeli, hisce semper vernantibus atque fulgentibus astris ornatae
aspectu iucundissimo frui. Hoc igitur consilio quaedam interdum Acta martyrum no-
stris Annalibus intexere consueuimus, quae eo ipso tempore, quo gesta sunt, fidelissime
scripta esse cognouimus: cuius plane generis tu alia superius recitata, tu etiam quae hic
describimus, esse perpeximus. quorum auctor quaedam praefatus, rem gestam sic narrat^b:

Pergebamus in Numidiam simul, ut semper antea, socio pari-
gressi, quae nos ad exoptatum fidei & religionis obsequium, illos iam ducebat ad cae-
lum. Et venerunt in locum qui appellatur Muguas, cui est Cirthenensis coloniae subur-
bana vicinitas. In qua tunc maxime ciuitate Gentilium caeco furore ex Officijs milita-
ribus persecutionis impetus quasi fluctus saeculi tumescebant, & audis faucibus ad ten-
dendam fidem iustorum rabies diaboli infestantis inhiabat. Vnde Marianus & Iacobus
beatissimi martyres certissima & exoptata diuinae in se dignationis signa tenuerunt:
qui in ea regione, in qua persecutionis tempestas turbulentius fureret, hora iam matu-
rante, sua, Christo gubernante, ad ipsum coronae locum direxerunt vestigia. Namque
omnes dilectos Christo cruenti & caecati Praesidis furor per militares manus requirebat.

Nec in hos solos crudelitatis exercebatur insania, qui in superioribus persecutionibus
inconcussi Deo vixerant: sed in illos quoque manum diabolus insatiabilem porrige-
bat, quos iam dudum in exilia submotos, etsi non sanguine, mente iam martyres ferox
D Praesidis amentia coronauit.] Cum scribat auctor damnatos exilio reuocatos esse ad
martyria confessores; hinc intelligas iure ab Ecclesia celebrari martyres, quos ad me-
talla amandatos, martyrio quoque coronatos tabulae Ecclesiasticae tradunt: ad quos
extant scriptae epistolae Cypriani superius recensitae. De exulibus namque ad poenam
quaesitis patens est Cypriani exemplum, qui ab exilio ad martyrium abreptus est. At
ijdem qui passi sunt in Numidia Episcopi Agapius & Secundinus, de quibus hic agitur,
scripti leguntur in dicto Concilio de baptismate a Cypriano celebrato. Quid vero his
ambobus contigerit, eadem Acta declarant his verbis:

In ijs ab exilio perducebantur ad Praesidem Agapius & Secundinus Episcopi, praedi-
candi ambo speciali dilectione, alter etiam carnalis continentiae sanctitate] quippe qui
virgo vixisset: Perducebantur, inquam, non a poena (sicut Gentilibus videbatur) ad
E poenam, sed a gloria potius ad gloriam, a certamine ad certamen aliud: ut qui captiuos
a saeculi pompis in obtinendo Christi nomine subegissent, etiam mortis aculeos con-
summatae fidei virtute calcarent: neque enim fas erat, ut tardius quaerent in terrena
colluctatione victoriam, quos iam Dominus secum habere properabat. Et contigit, ut
fratres Agapius & Secundinus ex illustri sacerdotio martyres gloriosi in eo transitu,
quo ad beatum passionis suae proelium Praesidis quidem temporanea potestate, sed
Christi electione pergebant, nostrum interim dignarentur hospitium.] haec cum di-
cat auctor, fratresque Episcopos nominet quos suscepit hospitio, se quoque Episcopum
fuisse prodit.

Tum de illis prosequens historiam, subdit: Quibus inerat spiritus viuificationis &
gratiae: ut cum sanctis & praeclearis Dei testibus iam parum esset quod ipsi martyrio
pretiosum sanguinem destinassent, nisi etiam alios martyres fidei suae inspiratione fe-
cissent.

Annal. Eccl. Tom. 2. Ccc 2

XXXV.
ACTA MARTY-
RVM INTER SE
SIMILIA.

a Chrysost. in
Act. Apost. ho-
mil. 55.

b Extant etiam
apud Sur. die 1.
Maij. tom. 3.

XXXVI.
ACTA NUMIDA-
RVM MARTY-
RVM.

XXXVII.
EXVLES REDDI-
TI MARTYRES.

XXXVIII.
AGAPI ET SE-
CUNDINI CER-
TAMEN.

XXXIX.
CHARITAS
MARTYRVM.

ciffent. Horum tanta charitas fuit & tanta dilectio, vt, licet taciti possent iam deuotæ & obſignatæ * virtutis exemplis fidem fraternitatis extruere; tamen ad ſtabilitatem perfeuerantiæ latius conſulentes, peſtoribus noſtris rorem tractatus ſalutaris infunderent. neque enim tacere poterant, qui Dei ſermonem videbant. Nec mirum ſi paucis illis diebus tam large noſtrum omnium mentes eorum tractatus ſalubris animauit; in quibus iam Chriſtus, micante gratia de proxima paſſione, fulgebat.

XL.
MARIANI ET
IACOBI CER-
TAMEN.

* Dicebatur mi-
los Subcentu-
rio, qui ſubij-
ciebatur Centu-
rioni. Liu. lib. 8.
ab Vrbe cõditâ.

Denique ita proficiſcentes illi, Marianum & Iacobum exemplo & magiſterio ſuo diſpoſitos reliquerunt, vt recentiſſima gloriæ ſuæ veſtigia dimitterent ſecuturis illorum viam. Dum enim biduum fluxerat, ecce Marianum & Iacobum cariſſimos noſtros ſua palma quærebat. Nec vt alijs in locis vnus hoc aut alius Stationarius miles agebat Subcenturio: nam violenta manus & improba multitudo ſic ad villam, quæ nos habebat, quaſi ad famoſam ſedem fidei conuolarat. O exoptanda nobis incurſio! O felix & digna exultatione trepidatio! ſic quidem ad nos ventum eſt propter hoc tantum, vt Dei dignationem Mariani & Iacobi iuſtus ſanguis expleret. Vix hoc in loco poſſumus, fratres dilectiſſimi, gaudia cumulata frenare: qui alios ante biduum ad ipſum paſſionis exitum a noſtris amplexibus miſeramur, alios adhuc nobiſcum futuros martyres habebamus; quos cum iam matura dignatione fortis Deus quæreret, etiam nos aliqua fraternæ gloriæ pars perſtrinxit, quia pertrahebamur a Muguis in Cirthenſem coloniam. Sequebantur autem cariſſimi nobis, & ad palmam paſſionis electi, quos & noſtri amor ducebat, & Chriſti matura dignatio. Ita miro modo, & immutato pergendi ordine, ſequebantur illi qui fuerant antecelſuri.

XLI.
STATIONARII
MILITES.

* L. r. s. quies. ſſ.
de offi. Præſect.
Vrb.

Denique illis non fuit longa dilatio: namque dum nos exultantius adhortantur, ſe quoque Chriſtianos eſſe liberiori gaudio prodiderunt. Mox interrogati, cum in fortiſſima nominis Chriſti confeſſione perſtarent, deducuntur ad carcerem. Tunc attentantur numerofis durisq. cruciatibus per Stationarium militem, iuſtorum piorumq. carnificem, adhibitis in auxilium crudelitatis eius Centurionum & Cirthenſium magiſtratribus, hoc eſt, diaboli ſacerdotibus; tamquam membrorum laceratione frangeretur fides, cui cura corporis vilis eſt. Quòd hic auctor iterum meminit militis Stationarij; erant Stationarij (vt colligitur ex Vlpiano^b) apparitores, qui certis locis diſpoſiti, exorientes tumultus ac rixas comprimerent; quidq. vbique ageretur, Præſecto deferrent; & (vt ex dictis apparet) carnificinæ etiam inferuient. At poſt hæc rurfum Acta:

XLII.
IMMANES CRU-
CIATVS.

Et Iacobus quidem, ſicut erat in virtute fidei ſemper austerior, qui & inſeſtationes iam ſemel variæ perfeuentionis euicerat, affectauit ſe non Chriſtianum tantum, ſed diaconum conſiteri. Idcirco, quòd in miniſtros potiſſimum Eccleſiæ perfeuentione hæc ſæuebat. Sed pergit: Marianum autem fecit tormentis obnoxium, quòd ſe lætorem tantum, ſicuti erat, ſatebatur. Quænam illa tormenta! quàm noua! quàm diaboli venenato ſenſu, & deiſcendi artibus exquisita ſupplicia! Pependit Marianus ad vulnera: et, quæ martyri etiam in ipſis lacerationibus affuit gratia, ſic tortus eſt, vt illum exaltaret & poena. Nexus autem qui pendentem gerebat, non manus, ſed ſummos apices pollicum vinxerat, ſcilicet vt digitorum tenuis exilitas plus in ferendis membris ceteris laboraret. Addita etiam pedibus iniuſta pondera, vt diſcordantibus poenis vtrinque diſtracta, & viſcerum conuulſione reſoluta, de neruis ſuis totius corporis compago penderet. Nihil egit iuxta templum Dei, iuxta Chriſti coheredeſm nequitia Gentilis: ſuſpenderis licet membra, concuſſeris latera, diuulſeris viſcera; Marianus noſter in Deum fidens, quantum corpore patiebatur, tantum mente creſcebat.

XLIII.
DEVS CONSO-
LATVR MAR-
TYREM.

Viſta denique feritate torquentium, rurfum in carcere de triumpho ſuo multum lætatus includitur: ibiq. cum Iacobo & reliquis fratribus gaudium victoriæ Dominicæ frequenti oratione celebravit. Quid nunc Gentiles creditis, Chriſtianos ſentire carceris poenas, & ſæculares horrere tenebras, quos manet gaudium lucis æternæ? Spiritus cum fida ſpe venientis gratiæ cælos mente complexus, ſuis iam non intereſt poenis. Secretam licet ſupplicij quærat & abditâ ſedem, grauesq. antri caligantis horrores, domumq. tenebrarum: ſidentibus in Deum nullus ſqualidus locus, nullum tempus triſte ſentitur: ſonet illos Deo Patri dicatos fraternitas Chriſti diebus ac noctibus. Etenim Marianus poſt illam vexationem corporis altius in ſoporis tranquillitate reſolutus, quid diuina dignatio ad ſiduciam ſpei ſalutaris oſtenderit, expergeſcens ſic ipſe nobis enarrauit.

XLIV.

Oſtenſum eſt (inquit) mihi, fratres, tribunalis excelſi & candidi nimium ſublime faſtigium,

A faſtigium, in quo ad vicem vnus præſidebat. Illic erat cataſta non humili pulpito, nec vno tantum aſcenſus gradu, ſed multis ordinata gradibus, & longe ſublimis aſcenſus: et admouebantur confeſſorum ſingulæ claſſes, quas ille Iudex ad gladium duci iubebat. Tunc exauditur mihi vox clara & immenſa dicentis: Marianum applica. Et aſcendebam in illam cataſtam: et ecce ex improviſo mihi ſedens ad dexteram eius Iudicis Cyprianus apparuit: et porrexit manum, & me leuauit in altiorem cataſtæ locum; & arridens dixit: Veni, ſede mecum. Et factum eſt, vt audirentur aliæ claſſes, me quoque aſſidente. Et ſurrexit ille Iudex, & nos ducebamus eum ad prætorium ſuum. Iter autem nobis erat per locum pratis amœnum, & viridantium nemorum læta fronte veſtitum, opacum cupreſſis ſurgentibus in excelſum, & pinnis pulſantibus cælum, vt putares eum locum per omnem circuitus ambitum lucis virentibus coronatum: ſinus autem in medio pellucidi fontis exuberantibus venis & puris liquoribus redundabat. Et ecce ſubito ab oculis noſtris ille Iudex reſceſſit. Tunc Cyprianus phialam, quæ ſuper marginem fontis iacebat, arripuit; & cum illam de fonte impleſſet, hauſit; & iterum implens, mihi porrexit, & libenter bibi. Et cum Deo gratias agerem, excitatus, inquit, mea voce ſurrexi.

Tunc Iacobo quoque in recordationem redijt, quòd ſibi hanc ſignificaffet coronam diuinæ dignationis oſtenſio. Nam ſuperioribus diebus, cum eiufdem carrucæ vehiculo Marianus & Iacobus, & cum his ego viam communiter carperemus; ad medium ſere diem, inter illa itineris confragofa mirabili & alto ſopore correptus, poſtquam a nobis interpellatus & excitatus eſt, euigilauit. Perturbatus ſum (inquit) non ſine gaudio meo, fratres; ſed & vos mecum gaudere debetis. Vidi (inquit) iuuenem inenarrabili & fatiſ ampla magnitudine, cuius veſtitus diſtinctus erat in tantum candida luce, vt oculi in eum conſtanter videre non poſſent: cuius pedes terram non calcabant, & vultus oris ſuper nubes erat. Is cum tranſcurreret, vnâ tibi, Mariane, & vnâ mihi zonas purpureas in ſinus noſtros iaculatus eſt, & ait: Sequimini me cito. O quietem vigilijs omnibus fortiorem! O quietem in qua feliciter dormit quiſquis in fide vigilat, quæ terrena tantum membra ſopierat! quoniam videre Deum niſi ſpiritus non valebit. Quantum exultantes, quamq. ſublimis animos martyrum eſſe credendum eſt, quibus in ſui nominis confeſſione paſſuris, & audire Chriſtum ante contigit, & videre oſferentem ſe ſuis quocumque tempore? Non fuit impedimentum vehiculi promouentis inquieta iactatio, nec dies medius, qui ſub calore tunc fulgebat Solis. Nulla noctis expectata ſecreta ſunt: nouo genere gratiæ martyri ſuo Dominus nouum opus viſionis elegit, nec in vnum aut alium fuit iſta dignatio.

Namque Æmilianus, quamuis equeſtris ordinis haberetur, ad quinquageſimū prope ætatis annum carnis continentia peruenerat, continuatis in carcere gemina ſuperpoſitione ieiunij & orationibus ſæpe repetitis, per quas deuota mens paſſa, in alium diem & ſacramento Dei parabat; in ſomnum media die reclinatus, quiete diſcuſſa, talia nobis ſuæ viſionis patefecit arcana. Producto me (inquit) de carcere, homo Gentilis, hoc eſt, frater meus carnalis occurrit. Is res noſtras admodum curioſus inſultabunda voce perquiri, ſciſcitans quatenus nos in poenalibus tenebris illis & inedia carceris haberemus. Cui reſpondi: Milites Chriſti & in tenebris clariffimam lucem, & in ieiunio cibum faturabilem, Dei habere ſermonem. Et cum hoc audiret; Scitote, inquit, quòd vos quicumque in carcere habemini, ſi obnixè perſtabit, maneat poena capitalis. At ego, qui verebar ne compoſitum luderet fraude mendacium, confirmare votum meum volui: Vere (inquam) patiemur omnes? At ille rurfus affirmans dixit: Gladius vobis & ſanguis in proximo eſt. Sed velim ſcire, an omnibus vobis, qui vitam contemnitis, indiſcretè æqualium munerum cæleſtium præmia rependantur. Cui reſpondi: Non ſum idoneus tam magnæ rei proferre ſententiam. Attolle, inquam, ad cælum oculos: iam videbis innumerabilem turbam micantium ſiderum: numquid ſtellæ omnes pari luminis honore præfulgent? & tamen omnibus lumen eſt. Ad hæc ille iterum, quid interrogaret, inuenit: Ergo ſi qua diſcretio eſt, inquit, qui veſtrum ſunt in promerenda Dei voluntate potiores? Nimirum, inquam, præ ceteris duo, quorum nec tibi dicenda, & Deo nota ſunt nomina. Illo acrius incumbente, atque perſcrutante moleſtius; Hi ſunt, inquam, qui, quo difficilius & tardius vincunt, glorioſius coronantur: et propter hoc ſcriptum eſt: Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, &c.] hucufque de diuinitus a Matth. 19.

Annal. Eccl. Tom. 2.

Ccc 3

oſtentis

VLV.
VID OSTENA
SVM IACOBQ.

XLVI.
VISIO AR-
MILIANI.

ostensis ad futurum martyrium visionibus. Peculiare plane fuisse vt hæc Fidelibus suis A
Deus antea præmonstraret, Cypriani id sæpe testantis assertione superius est comproba-
tum. Sed quæ post hæc secuta sint, auctor docet his verbis:

XLVII.
A DII CIT VR
CONFESSOR NV-
MERO MARTY-
RVM.

Post has ostensiones in carcere diebus pauculis commorati perducuntur in publi-
cum, vt eos Cirthenisium magistratus e logio confessionis suæ honoratos transmitteret
cum parte damnationis ad Præsidem. Et ecce vnus e circumstantibus nostris omnium
in se Gentilium conuertit oculos, quod iam per gratiam proximæ confessionis Christus
in ore eius & facie relucebat. Cumq. ex eo turbulenti & feruentibus animis quære-
retur, an eiusdem & ipse esset religionis & nominis: rapuit tam dulcem promptissima
confessione comitatum. Sic e logijs suis beati martyres plures Dei testes, dum ipsi ad
martyrium parantur, acquirunt: & iam transmissi ad Præsidem, negotiosum ac diffi-
le iter cum voluptate properauerunt. Tunc eos Præsidi admotos, iterum Lambesitanus B
carcer accepit: hæc enim sola apud Gentiles hospitia iustorum.

XLVIII.
PLVRES EFFE-
CTI MARTYRES.

Interim per dies plurimos effusione sanguinis transmittēbatur ad Dominum nume-
rosa fraternitas: nec peruenire ad Iacobum & Marianum clericorumq. victimam ra-
bies infantis Præsidis poterat, laicorum tam multis occupata vulneribus. Nam ita in-
ter se nostræ religionis gradus artifex sæuitia diuiserat, vt laicos a clericis separatos ten-
tationibus sæculi & terroribus suis putaret esse cessuros. Ergo carissimi nostri & fidelis-
simi milites Christi, ceteriq. de clero, contristari aliquantulum coeperunt, quod, laicis
certaminis sui laude perfunctis, feruaretur sibi tam lenta & fera victoria.

XLIX.
DE AGAPIO VI-
SIO.

Tunc Agapius, qui iam dudum martyrio suo consummata fidei sacramenta perfe-
cerat; qui & ipse cum pro puellis duabus Tertulla & Antonia, quas sibi carissimas ad
vicem pignorum diligebat, repetitis frequenter precibus oraret, vt secum & illæ Dei di-
gnatione martyres fierent; retulerat meritorum suorum tali reuelatione fiduciam:
Quid assidue petis, quod vna oratione meruisti? Is ergo Agapius agenti Iacobo in car-
cere, per tempus quietis apparuit: Nam ipsa, inquit, nocte Agapium nostrum videbam
inter omnes alios lætiorē, quos vna nobiscum Cirthenis carcer incluserat, solemne
quoddam & lætitiæ plenum celebrare conuiuium: quo cum ego & Marianus quasi ad
agapen spiritu dilectionis & charitatis raperemur; adcurrunt obuius nobis puer,
quem constabat esse alterum ex geminis ante triduum cum matre passis, corona rosea
collo circumdatus, & in manu dextera palmam viridissimam præferens: Et quo pro-
peratis? inquit: Gaudete & exultate: cras enim nobiscum & ipsi coenabitis. O Dei ma-
gna in suos & præclara dignatio! O vere paterna pietas in Iesu Christo Domino no-
stro! qui dilectis suis & indulget tam larga beneficia, & clementiæ suæ munera præ-
staturus ante declarat.

L.
PERDVVENTVR
AD MARTY-
RVM.

Dies a visione primus illuxerat, & iam promissis Dei sententia Præsidis feruiebat;
quæ Marianum & Iacobum & ceteros clericos, tandem Patriarchis cum gloria reddi-
tos, e pressuris sæculi sententia animaduersionis emisit. Et perducti sunt ad coronæ lo-
cum, qui riparum collibus hinc & inde sublimis, media fluminis conualle subfederat:
sed & spectaculo erat celsa vtrinque altitudo aggeris: alueus ipso medio simi fluorem
beati sanguinis hauriebat. Nec deerat vtriusque sacramenti genus, cum & baptizaren-
tur suo sanguine, & lauarentur in flumine. Mira tunc ibi cernere posses & exquisita
compendia sæuendi. Nam cum manum carnificis, gladiumq. ipsum tot ceruicibus
debitum numerosus iustorum populus vrgeret; artificis feritas dispositas agminum fe-
ries in ordinem dirigebat: scilicet vt sacrilegi percussoris ictus, velut impetu quodam
furoris, pia colla percurreret. Deinde vt ne expectabile fieret cruentum illud & barba-
rum ministerium, hanc sibi expeditionem sceleris inuenit. Nam si vno in loco percussu-
rus ipse consisteret, immensam struem corporum cumulus acruaret, & ipsum denique
spatium tanta strage compleretur alueus denegaret.

LI.
POSTREMÆ VI-
SIONES OSTEN-
SAB MARTYRI-
BVS.

Tunc oculis sub ictu ferri de more velatis, nullæ tamen aciem liberæ mentis clausere
tenebræ; sed largus atque inæstimabilis splendor immensæ lucis affuit. Nam plerique
cum proximis atque assistentibus sibi fratribus, quamuis in visum carnalis aciei pars
non pateret, videre se tamen & mira quædam loquebantur: Quod sibi apparerent equi
desuper niueo colore candentes; inuherentur iuuenes candidati. Nec desuere ex eo-
dem martyrum numero collegarum quidam, qui reuelationem attestarentur auribus,
& ex auditu equorum fremitus ac fonos recognoscerent. Ibi & Marianus, prophético
spiritu

A spiritu iam repletus, fidenter & fortiter prædicabat proximam iusti sanguinis vltio-
nem, variisq. sæculo plagas, vel de cæli iam culmine minabatur lucem, captiuitatem,
famem, terræq. motus, cynomyiæ venena cruciantia. Qua prædicatione non tantum
Gentilibus insultabat fides martyris; sed etiam fratribus vigorem æmulandæ virtutis,
& quasi classicum præcinebat, vt inter tantas sæculi plagas, iustis Dei tam bonæ atque
piæ mortis raperetur occasio.

His peractis, Machabæico gaudio Mariani mater exultans, & passione perfecta iam
secura de filio, non illi tantum coeperat, sed & sibi, quæ tale pignus ediderat, gratula-
ri: complectebatur in filij corpore suorum viscerum gloriam, & in ipsa ceruicis vulnera
frequens osculum pietas religiosa figebat. O te merito Mariani, o te beatam & filio tuo
matrem & nomine! (Beata enim ipsa appellabatur) Quis in ea tanti vocabuli felicità-
tem credat errasse, quam hic vteri sui foetus ornauit? Inæstimabilis vero Dei omni-
potentis & Christi eius in suos misericordia, qui fidentes in suum nomen non solum gra-
tiæ dignatione confortat, sed & sanguinis redemptione viuificat. Nam quis digna æsti-
matione possit eius beneficia metiri? qui in hoc paterna indulgentia semper operatur,
vt in nos & hoc ipsum, quo Dei nostri sanguine rependi credimus, conferatur: cui est
gloria & imperium.]

Hactenus suum persecutus est auctor cum præconio de Dei in martyres benignitate
tractatum, & ipse secundum visionem ostensam Æmiliano martyrio propediem coro-
nandus: ipsum enim post hæc scripta haud putamus diu fuisse supersitem; quod non
tantum, quam diximus, ostensa visio Æmiliano prædocuit, sed vehemens id quoque
coniectura declarat. Nam clades per visum ostensas, & a Mariano generatim expressas,
si auctor superuixisset, eas iam contigisse vidisset: ac proinde quid portendisset illa can-
didatorum acies equitum visa & audita a sanctis martyribus, facile expressisset: nec pe-
tyrum est subsecuta, cum Romanus exercitus a Persis est profligatus; cum & mise-
rando modo ac plane infelicissimo (quod numquam antea accidit, nec per multa post
sæcula euenisse reperitur) Valerianus Imperator captiuus ductus est a Persis, vile man-
cipium factus: nec tacuisset ciuiles illas ingruentes vndique turbas, neque triginta ty-
rannos tam immaniter, tamq. ferociter, diuersis in locis ex improuiso sub Gallieni Im-
perio emergentes, atque Rempublicam pessumdantes, vel barbarorum eruptiones, ter-
ramotus, hiatus terræ, maris effusionem, pestilentiam, aliosq. infelicissimos casus, qui se-
quenti anno Romanum Imperium dirissime exagitare coeperunt: de quibus singulis
inferius suis locis dicturi sumus. Hæc, inquam, omnia, si auctor fuisset superstes, intel-
lexisset; & ex euentis, quæ erant prænunciata, vera esse significasset.

Quamobrem satis apparet, ipsum, dum feruaretur in carcere cum alijs martyri-
bus, hæc scripsisse, ac sic fideliter memoriæ commendata Fidelibus tradidisse; atque
demum operatam diu, & ad quam tantopere inhiabat, coronam martyrij, suo sangui-
ne, percepisse. Quem fuisse Episcopum, nec leuis eruditionis virum, diuinoq. pla-
ne afflatum Spiritu, atque martyrij cupidissimum, eadem ipsius scriptio, sanguine pro-
pmodum exarata, fidem aperitissimam facit. Quod vero ad dictos martyres spectat:
licet diuersis diebus martyrij certamen obierint, Ecclesia tamen omnes simul vna com-
memoratione coniungens, tertio Kalendas Maij natalitium eorum diem martyrio
consecrauit.

E Quod autem spectat ad martyres Romæ passos: quod nonnulli sub Gallieno Im-
peratore martyrium subijisse dicantur; non id accidit, vt, cessante Valeriano, ij martyrio
fuerint coronati: quandoquidem (vt dicemus) Gallienus, capto ab hostibus Valeriano
parente, mox persecutionem cessare iussit, datis pro Christianis edictis. Sed quod solus
Gallienus Romæ imperaret, Valeriano agente cum exercitu in Oriente, idcirco pleri-
que martyres siue Romæ, siue alibi, sub Gallieno passi dicuntur, & inter alios clarissi-
ma femina Eugenia virgo, filia Philippi Præsidi Augustalis in Ægypto: de qua hæc
in Ecclesiasticis monumentis: Romæ in cœmeterio Aproniani, S. Eugeniæ virginis, a Martyrolog.
Rom. die 25.
Decemb.

LII.
DE MATRE
MARIANI.

LIII.

VISTO DE CLAU-
DE ROMANE
EXERCITVS.

LIV.
SCRIPTOR AC-
TORVM ET IPSI
MARTYR.

LV.
MARTYRES PAS-
SI ROMAN.

In eisdem

LVI.
Martyrolog.
Rom. die 20.
Maij.
BASILLAE MAR-
TYRVM.

In eisdem quoque mentio habetur de Basilla virgine, de qua sic etiam in veteribus monumentis Ecclesiasticis: Romae via Salaria, natalis S. Basillae virginis, quae cum esset ex regio genere, & illusterrimum sponsum haberet, illumq. dimisisset; accusata ab eo quod esset Christiana, decretum est a Gallieno Augusto, vt aut sponsum recipe- ret, aut gladio interiret: quae de hoc rogata, cum respondisset, se Regem Regum habe- re sponsum, gladio transfuerberata est. Porro Romae, eadem via Salaria veteri, coeme- terium est S. Basillae, vbi etiam qui tunc ibidem passi sunt Protus & Hyacinthus, S. Eu- geniae (cuius meminimus) eunuchi, sepulti sunt: quorum natalis dies Indicibus Eccle- siasticis tertio Idus Septembris adscriptus habetur.

LVII.
Martyrolog.
Rom. die 22.
Septemb.
ROMAE PASSI
ALII MARTY-
RES.

Sub eodem persecutionis furore passae aliae quoque virgines Romae reperiuntur, nempe Digna & Emerita, quarum leguntur Acta, sed mendosa. Ibidem etiam Flora & Lucilla virgines, Eugenius, Antoninus, Theodorus atque socij decem & octo occisi sunt, Gallieno iubente, vt memoriae proditum est in Romano Martyrologio natali ipsorum die, quarto Kalendas Augusti. Cyriaca vidua, cum se suaq. omnia in sancto- rum ministerium exhibuisset, eadem persecutione pro Christo martyrium subiens, vi- tam quoque ipsam libenter impendit duodecimo Kalendas Septembris. Agrippina virgo eodem item tempore martyrij corona donata est, cuius natalis dies agitur nono Kalendas Iunij. Sed & Anastasia senior atque Cyrillus idem obeuntes certamen, pari- ter coronati sunt quinto Kalendas Nouembris. Praeter hos omnes passi item Romae habentur, eodem Gallieno Imperatore iubente, quadraginta martyres via Lauicana, quorum natalis dies Idibus Ianuarij memoratur. Sed & decimo octavo Kalendas eius- dem, Irenaei, Antonij, Theodori, Saturnini, Victoris, & aliorum decem & septem Ro- manorum martyrum, qui eadem urgente persecutione passi sunt, anniuersaria dies natalis agitur. Iouini itidem ac Basilei, qui eodem tempore passi sunt, sexto Nonas Mar- tij, anni cuiuslibet circulo recurrente, memoria celebratur.

LVIII.
MARTYRES PAS-
SI IN GALLIA.

Greg. Turon.
hist. Franc. lib.
1. c. 34.

Porro alij complures eadem insigniti sunt a Domino corona martyrij, sed in alijs quoque Occidentalis Orbis prouincijs pene innumeri, quorum nomina exciderunt. Il- lustrior vero eorum, qui hac eadem persecutione grassante martyrium subiere, habe- tur Priuatus Episcopus Gabalitanus; licet ab Alemannis Gallias inuadentibus necatum fuisse, eius Acta tradant, & Gregorius Turonensis, qui Cassium & Victorinum, Limi- nium quoque & Ancolianum illi coniungit. Passus item in Gallia reperitur Florentius Episcopus Viennensis in exilium relegatus, vbi & martyrium consummauit tertio No- nas Ianuarij. Eadem itidem persecutione sublati sunt Pontius, de quo agitur pridie Idus Maij, sed de eo plura superius.

LIX.
MARTYRES PAS-
SI IN HISPANIA

August. de di-
uers. serm. 101.
cap. 2.

Hispaniam vero martyrio illustrarunt Fructuosus Episcopus Tarraconensis, Augu- rius & Eulogius eiusdem Ecclesiae diaconi: qui ibidem, isdem quoque Imperatoribus Valeriano & Gallieno Christianos persequentibus, primo in carcerem trusi, deinde flammis iniecti, exustis vinculis, manibus in modum crucis expansis, orantes marty- rium compleuerunt (vt habent tabulae Ecclesiasticae) duodecimo Kal. Februarij. Ex- tant ipsorum Acta, quae die anniuersaria ipsorum natalis in Ecclesia legi consueuissent, S. Augustinus testatur, qui & ex eis quasdam sententias recitans, ait: Audistis perse- quentium interrogationes, audistis confitentium responsiones, cum sanctorum passio legeretur. Inter cetera quale erat illud beati Fructuosi Episcopi? cum ei diceret qui- dam & peteret, vt cum in mente haberet, & oraret pro illo; respondit: Me orare ne- cesse est pro Ecclesia Catholica ab Oriente vsque ad Occidentem diffusa. Quis enim oret pro singulis? Sed neminem singulorum praeterit, qui orat pro vniuersis: ab eo nullum membrum praetermittitur, cuius oratio pro toto corpore funditur. et paulo post: Quale est etiam illud sancti diaconi, qui cum Episcopo suo passus & coronatus est? Ait illi iudex: Numquid & tu Fructuosum colis? Et ille: Ego non colo Fructuo- sum; sed eum colo, quem colit & Fructuosus. Subdit Augustinus ad haec: Quo modo nos admonuit vt martyres honoremus, & cum martyribus Deum colamus, &c. docet enim pluribus, Christianos non hominibus (vt Gentiles) erigere templa, & offerre sa- crificia, sed Deo, in honorem tamen ac memoriam martyrum. At de his tomo primo Annalium fusius.

LX.

Quod vero (vt Augustino auctore cognouimus) dictorum martyrum Acta in Eccle- sia publice, coram populo legerentur; idq. non in Hispania tantum, sed in Africa etiam, ac proinde

ac proinde in alijs quoque Occidentalis Orbis Ecclesijs ageretur: cum eadem ipsa inte- gerrima extant, digna videntur quae ad verbum hic attextantur; cum praesertim plura antiquitatis egregia monumenta contineant. Ita se habent: Die Dominico compre- hensus est Fructuosus Episcopus, Augurius & Eulogius diacones. Reposito autem Fru- ctuosus Episcopo in cubiculo suo, direxerunt Beneficiarij in domum eius, id est, Aure- lius, Festucius, Velius, Polleneus, Donatus, & Maximus. Beneficiarij, quorum hic ha- betur mentio, apud Tertullianum dicuntur qui vectigalia exigebant: sed interdum sumi pro exploratoribus, constitutio Nouella demonstrat. sic dicti, quod talibus offi- cijs mancipati, immunes essent a plebis muneribus. Voces obscuras interdum declara- re, ratio instituti, cui nos obligauimus, exigit; quod haud putamus ingratum esse le- ctori. Quonam pacto, quae rerum gestarum narratio innotescet, nisi voces quaedam exoricae & exoletae in ea positae explicentur? Sed Acta martyrum prosequamur: Cum sensisset Fructuosus pedibulum ipsorum; confestim surrexit, & prodijt ad eos, vbi sede- bant in solijs. Cui milites dixerunt: Veni, Praeses te accersit cum diaconibus tuis. Quibus Fructuosus Episcopus dixit: Eamus quo vultis, calceo me. Cui milites dixerunt: Calcea te ad animum tuum. Qui mox vt venerunt, recepti sunt in carcerem. Quod hic de pe- dibulo audito Acta habent, locus est perdifficilis, quid per pedibulum significetur; & quid sit, quod audito pedibulo, sanctus Episcopus prodijt ad eos qui sedebant in solijs.

Ad haec autem elucidanda, illud primum intelligendum est, consueuuisse lictores, ad domos aliorum accedentes, fores virga percutere. testatur id Liuius, cum ait: Licetor Sulpitij, cum de foro se domum reciperet, fores (vt mos est) virga percussit: cum ad id moris eius infuera expauisset minor Fabia. Sed & Plinius haec: Gn. Pompeius, confe- rto Myrtridatico bello, intraturus Possidonij sapientiae professione clari domum; fores percuti de more a licitore vetuit, & fasces licitorios ianuae submisit is, cui se Oriens Oc- cidensq. submisserat. Quod igitur eiusmodi Beneficiarij licitorum munere fungerentur: Fructuosi Episcopi fores, ipsum vocaturi, virga percusserunt; percussisq. foribus, ipsi interea confederunt in solijs, nempe in sedilibus, quae praeforibus esse solerent. At cur virgam illam, pedibulum dicit? Puto dictum pedibulum a pedo: pedum enim, pasto- rum est baculum, vt auctor est Festus. Quod igitur eiusmodi licitorum virga in mo- dum pedi in summitate esse soleret incurua, sed longe illo breuior: diminutiue pedibu- lum eam esse nominatam apparet. Sed quid Acta post haec?

Fructuosus autem certus & gaudens de corona Domini, ad quam vocatus erat, ora- bat sine cessatione: erat autem & fraternitas cum ipso refrigerans, vt illos in mente habe- ret. Alia die baptizauit in carcere fratrem nostrum Rogatianum. Et fecerunt in carcere dies sex: et producti sunt duodecimo Kalendas Februarij, feria sexta, & auditi sunt. Amilianus itaque dixit: Fructuosum Episcopum, Augurium, & Eulogium meis con- spectibus praesentate. Ex Officio dictum est: Adstant. Amilianus Fructuosus Episcopo dixit: Audisti quid Imperatores praeeperunt? Fructuosus Episcopus dixit: Nescio quid praeeperunt: ego Christianus sum. Amilianus dixit: Praeeperunt deos coli. Fructuosus Episcopus dixit: Ego vnum Deum colo, qui fecit caelum & terram, mare, & omnia quae in eis sunt. Amilianus dixit: Scis esse deos? Fructuosus Episcopus dixit: Nescio. Amilianus dixit: Scies postea. Fructuosus Episcopus respexit ad Dominum, & orare coepit intra se. Amilianus dixit: Qui audiuntur, qui timentur, qui adorantur, si dii non coluntur, nec Imperatorum vultus adorantur? Amilianus Augurio diacono dixit: Noli verba Fructuosi imitari. Augurius diaconus dixit: Ego Deum omnipoten- tem colo. Amilianus Eulogio diacono dixit: Numquid & tu Fructuosum colis? Eu- logius diaconus dixit: Ego Fructuosum non colo; sed ipsum colo, quem & Fructuosus. Amilianus Fructuosus Episcopo dixit: Episcopus es? Fructuosus Episcopus dixit: Sum. Amilianus dixit: Fuisti. Et iussit eos viuos ardere.

Et cum duceretur Fructuosus Episcopus cum diaconibus suis ad amphitheatrum; populus Fructuosum Episcopum dolere coepit, quia magno cum amore prosequen- bantur non tantum fratres, sed etiam Ethnici. Talis enim erat, qualem Spiritus san- ctus per beatum Paulum Apostolum vas electionis & doctorem Gentium debere esse declarauit: propter quod etiam fratres, qui sciebant illum ad tantam gloriam perge- re, gaudebant potius, quam dolebant. Cumq. multi ex fraterna charitate eis offerrent condimentum, vt permixtum poculum sumeret, ait: Nondum est hora soluendi ieiunij. age-

ACTA FRVCTVO
SI EPISC. TAR-
RACONENSIS.
a Apud Sur.
tom. 1. die 22.
Ianuarij.

Tertull. de
Euga. c. 13.
c Nouell. 13.
ibid. Cuiac.

LXI.
PEDIBVLVM
QVID.
a Liuius De-
cad. 1. lib. 6.
a Plin. lib. 7.
cap. 20.

Fest. in verbo
Pedum.

LXII.
QUESTIO HA-
BITA DE FRV-
CTVSO, AVGV-
RIO, ET EULO-
GIO.

DVCVNTVM
MARTYRES.

g 1. Tim. 3.
Tit. 1.

nij. agebatur enim hora diei quarta: siquidem in carcere quarta feria stationem solemniter celebrauerunt. Igitur sexta feria lætus atque securus festinabat, ut cum martyribus & Prophetis in paradiso, quem Dominus præparauit amantibus se, perfolueret stationem.]

LXIV. Sed hæc ex Actis narrata, obseruatione atque elucidatione sunt digna. Videas ex his veterem ubique tam in Oriente, quam in Occidente vigentem consuetudinem: ut miserationis ergo ad supplicia damnatis poculum non qualecumque propinaretur, sed aromatibus conditum; quale fuisse diximus vinum illud, Myrrhatum dictum, crucem mox passuro Domino tunc oblatum: habes enim nostram ea de re sententiam suo loco a pluribus assertam atque probatam, & eiusmodi exemplo egregie quoque testatam.

LXV. Quod insuper tradunt Acta, Fructuosum cum suis feria quarta stationem solemniter celebrasse, soluturum eamdem sexta feria in paradiso: per stationem antiquitus intelligi consueuisse ieiunium, sententia Tertulliani, Cassiani, & aliorum, primo Annalium tomo est pluribus demonstratum; ac pariter declaratum, consueuisse maiores quarta & sexta feria singulis hebdomadibus ieiunare. Stationibus, nempe ieiunijs, dicaram esse ex Ecclesiæ consuetudine quartam & sextam sabbati, ait Tertullianus. Sed quod hic habent Acta, a martyribus in carcere detentis feria quarta solemniter celebratam stationem: aliquid ultra visitatum morem additum fuisse significant; nempe productum fuisse ieiunium continuum vsque ad feriam sextam, qua (ut habent inferius) soluendum erat: quod scilicet illud non esset consuetum ceterarum hebdomadarum ieiunium, sed quod ultra præscriptum morem arctius & diuturnius; quod (ut ait Tertullianus) tempore imminentium tentationum ab Episcopis pro arbitrio Ecclesijs indici solet. Sed iam ad Acta, vnde digressa est oratio, reuertamur.

LXVI. Cumq. ad amphitheatrum peruenissent, statim ad eum accessit Augustalis nomine, lector eiusdem, flens, & deprecans ut eum discalcearet. Cui beatus martyr respondit: Missum fac, fili: ego me discalceo fortis & gaudens, & certus de Dominica promissione. Qui cum se discalceasset, accessit ad eum commilito frater noster nomine Felix, & apprehendit dexteram eius, rogans ut sui meminisset. Cui Fructuosus Episcopus, cunctis audientibus, clara voce respondit: In mente me habere necesse est Ecclesiam Catholicam ab Oriente vsque in Occidentem. Igitur in porta amphitheatri constitutus, cum iam prope esset ut ingrederetur ad coronam immarcescibilem potius quam ad poenam, obseruantibus licet ex Officio Beneficiarijs, quorum nomina supra memorata sunt, ita ut ipsi audirent fratres nostri, monente pariter ac loquente Spiritu sancto, Fructuosus martyr ait: Non deerit vobis pastor, nec deficere poterit charitas & repromissio Domini, tam hic, quam in futurum. Hoc enim quod videtis, vnius horæ videtur infirmitas. Consolatus igitur fraternitatem, ingressus est ad salutem.

LXVII. Digni ipsi martyrio, felices qui sanctarum Scripturarum fructus ex promissione senserunt, similes Ananiæ, Azariæ, & Misaeli: steteruntq. ut etiam in illis tribus diuina miracula cernerentur: sic quidem in igne iã constituti, ut Pater non deesset, & Filius subueniret, & Spiritus sanctus in medio ignis ambularet. Cumq. exusta fuissent fasciolarum, quibus manus eorum fuerunt colligata: Fructuosus Episcopus, orationis diuinæ & solitæ consuetudinis memor, gaudens, positus genibus, orabat de resurrectione securus; in signoq. trophæi constitutus, Dominum precabatur. Hic solita Domini non defuere magna, apertumq. est cælum, videntibus Babylonio & Mygdonio fratribus. Ex familia autem Æmiliani Præsidis filia eius dominæ suæ carnali ostendebat Fructuosum Episcopum cum diaconibus, adhuc stipitibus quibus ligati fuerant permanentibus, in cælum ascendentes coronatos. Cumq. Æmilianum vocarent, dicentes; Veni, & vide quos hodie damnasti, quemadmodum cælo & spei suæ restituti sunt: Æmilianus veniens, videre eos non fuit dignus.] hæc ibi. Sed & de visione sic Prudentius:

*Vidit Præsidis ex domo satellites
Cælum martyribus patere apertum,
Insignesq. viros per astra ferri,
Quin & siliola monens herili
Ostendit sceleris notam paterni,
Cælo viuere, quos forum peremit.*

Hæc

Hæc tum virginitas palam videre

Per sudam meruit, patente cælo,

Ut crimen domini domus timeret.] Sed quid post hæc?

Tunc igitur, veluti relictæ sine pastore, tristes fratres solitudinem sustinebant: non quod dolerent Fructuosum, sed potius desiderarent. Porro fidei & agonis memores, gaudentesque, superueniente nocte, ad amphitheatrum cum vino festinarunt, ut semivista corpora extinguerent. Quo facto, cineres eorum collecti sunt, & prout quisque potuit, sibi vendicauit. Sed nec in hoc Domini & Saluatoris nostri defuere magna, ut credentibus fides augetur, & paruulis ostenderetur exemplum. Oportebat enim, Fructuosam martyrem, quod per misericordiam Dei docendo præmiserat in Domino & Saluatoris nostro, in sua postea passione & resurrectione carnis comprobare. Igitur post passionem apparuit fratribus, & monuit, ut, quod vnusquisque per charitatem de cineribus viurpauerat, restituerent sine mora, vnoq. in loco simul condendos curarent.

Æmiliano etiam, qui eos damnauerat, Fructuosus pariter cum diaconibus suis ostendit se in stolis repromissionis, increpans pariter & insultans, nihil illi profuisse, quod frustra exustos corpore in terram crederet redactum iri, quos cerneret gloriosos. O beatos martyres, qui igne probati sunt ut aurum pretiosum, vestiti lorica fidei, & galea salutis: qui coronati sunt diademate & corona immarcescibili, eo quod diaboli caput calcauerunt! O beatos martyres, qui meruerunt dignam habitationem in cælis, ad dexteram stantes Christi, benedicentes Deum Patrem, & Iesum Christum Filium eius! Suscepit autem Dominus martyres suos in pace per bonam confessionem: cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque Acta: quæ (ut dictum est) S. Augustinum ea citantem habent ad stipulatorem, atque Prudentium: qui omnia iisdem Actis expressa, ut posita sunt, ad verbum propemodum sacro hymno cecinit, præter citata loca de pedibulo & statione, quæ forte non affectus, nec potuit expressisse. Quo modo autem in vltionem effusi innocentium sanguinis Tarraco haud diu post a barbaris capta fuerit, inferius enarrabimus.

Rursum vero hoc anno octauo Valeriani Imperatoris, sexto vero ab obitu Galli & Volusiani, Demetrianus Episcopus Antiochenus ex hac vita decessit: in cuius locum substitutus est Paulus Samofatenus, de quo plura suo loco dicturi sumus. sed an martyrio obierit Demetrianus, non constat.

Hoc eodem anno, iisdem Consulibus Gallieno quartum & Valeriano, cum Valerianus Imperator aduersus Persas duceret exercitum, prodicione Macriani Ducis deditur Persis: quod quidem hoc anno sexto Valeriani Imp. ab obitu Galli numerando, vel octauo secundum positam a nobis supputationem, contigisse, tum ex ijs quæ superius ex Dionysio dicta sunt, tum etiam auctore Trebellio Pollione, liquido constat: qui non solum in Salonio Gallieno infra manifeste testatur, Valerianum anno sexto sui Imperij captum esse (quod Eusebius quoque tradit in Chronico) sed & cum agit de Gallieno, ipsius narrationis exordio, affirmat dictis Consulibus Gallieno & Volusiano seu Valeriano, capto Valeriano, Macrianum atque Balistam de subrogando in locum eius Imperatore tractare coepisse. Hæc autem passum esse Valerianum ob persecutionem in Christianos illatam, Dionysius Alexandrinus eo argumento demonstrat: Quippe cum eis bene vsus esset, in omnibus semper floruit eius Imperium, quod eorum precibus videbatur esse suffultum: sed in eos illo saeuente, inuersa mox fuit summæ felicitatis alea. Hæc cum ille pluribus scribat, quo modo demum dolo Macriani traditus sit Persis, sic scribit in epistola ad Hermammone:

Valerianus autem Macriani prodicione in hanc miseriam delapsus, contumelijs & probris hostium barbarorum obiectus fuit, secundum Isaie vocem: Hi vias sibi delegerunt, & abominationes ipsas, quas eorum anima volebat: et ego ludibria eorum deligam, & peccata retribuam illis. Iste dum gerebat Imperium, præter eius dignitatem, furore in Christianos exagitabatur: post cum regium illud decus, vieto & debilitato corpore, sustinere non posset; duos filios, quos paterna scelera infinite infecerant, Imperij gubernaculis præfecit. Ac prædictio illa, quam Deus olim ediderat: Ego sum, qui vlciscor peccata patrum in filios vsque ad tertiam & quartam generationem, ijs qui me oderunt; in istis perspicue declarata fuit: nam nefarias cupiditates, quarum explendarum

darum spe ipse excidisset, in filiorum capita coniecit; & cum improbam eius nequitiam, tum odium erga Deum in illorum animos effudit. De Valeriano quidem totidem a Dionysio accepimus.] hucusque Eusebius.

LXXIII.

a Trebell. in Valerian. IGNOMINIA VALERIANI.

Valerianus igitur proditus a Macriano, a Sapore Perfarum Rege captus, & in Persidem abductus, apud hostes ad obitum vsque permansit; nec vllis valuit complurium ad eum Regum foederatorum supplicibus litteris, quas recitat Trebellius ^a, a captiuitate dimitti: quin ob insignem ignominiam (testantur Aurelius Victor, Eutropius, atque alij) quamdiu ipse Valerianus vixit, Sapores, ipso incuruato, pede calcans eius ceruicem, quasi suppedaneo vsus subsellio, equum conscendere consuevit: vltione hac feuerissima profecto dignus, vt, qui Christianam religionem pedibus toties proculcarat, ipse barbari hominis pedibus calcaretur.

LXXIV.

b Conf. orat. ad SS. Cat. c. 24. VALERIANVS EXCORIATVS.

Sed non hic infelicitatis illius finis. Audi quid Constantinus ^b Magnus Augustus de eo pro concione, grauissima vsus apostrophe, locutus sit: Quia tu Valeriane (inquit) eandem crudelitatem in Dei famulos ostendens, iustum sanctumq. Dei iudicium quasi ante oculos omnium statuisti: dum captiuus prehensus eras, & vincens ducebaris purpura & reliquo apparatu regio indutus; tandem a Sapore Rege Perfarum iussus exco- rari, saleq. conditus sempiternum tui infortunij trophaum ante oculos omnium statuisti.] haec Constantinus: qui & ad alium Perfarum Regem Saporem item dictum scribens ^c, in eo gloriam Christi praedicat, quod eo modo in Valerianum Christianorum persecutorem vltus sit sanguinem iustum.

c Euseb. in Vita Const. lib. 4. c. 11.

LXXV.

MULTI TYRANNI INVADUNT IMPERIUM. d Trebellius in Gallien. & in Macriano. e Idem in Ode- nate.

Hunc in modum sublato Valeriano, dolo (vt demonstratum est) Macriani; ipse sibi dictis Consulibus Gallieno atque Valeriano, collecto, cui cum Balista praerant, exercitu, ab eo acclamatur atque decernitur Imperator.] haec Trebellius ^d pluribus: cum interea (vt idem auctor ^e affirmat) Aureolus, qui regebat exercitum in Illyrico, & ipse oblatum a militibus sumpsit Imperium. Quin & Valens in Achaia Proconsul sibi Imperium arrogauit, in Thessalia vero Piso: in Aegypto Aemilianus Augustalis Praefectus a suis ad eam dignitatem prouehitur: in Gallijs vero Imperator creatus est Posthumus. At ne in his diutius immoremur; aliosq. ex his ortos referre, & mutuas inter ipsos conflictationes, perplexasq. discordias enarrare, cum non sit instituti a nobis suscepti: qui haec cupit, consulat Trebellium Pollionem. Tot igitur de summa Imperij conflictantibus, alijs insuper cladibus a barbaris in diuersa loca progressis, exagratum est vehementer Romanum Imperium sub eodem Gallieno: de quibus omnibus anno sequenti, suo loco, opportunius dicturi sumus.

LXXVI.

GALLIEN. TERRITVS PACEM REDDIT ECCLESIAE.

f Dionys. apud Euseb. lib. 7. c. 18.

g Trebellius de tyrann. Tyrann. in Ingen. 8. h Idem in Gallieno.

i Oros. lib. 7. c. 27.

LXXVII.

k Euseb. lib. 7. cap. 14.

Gallienus igitur quantumlibet natura saeuissimus atque impurissimus esset, nec parte inferior in Christianis persequendis, aut remissior extitisset; tamen adeo veluti prodigio de clade patris ea de causa percepta commonitus, ac plane perterritus, veritus ne & in se tam dira vltionis iacula caelitus vibrarentur, euestigio furentem adhuc in Christianos persecutionem compressit; nouisq. pro illis promulgatis edictis, contra illos iam edita penitus antiquauit. Quamobrem eum hoc nomine Dionysius ^f laudat, cum alioqui ab Ethnicis scriptoribus summæ crudelitatis arguatur, & impunitatis obscenissimæ infameretur. Nam quod ad saeuitiam pertinet ^g, Trebellius narrat, dum recitat scriptas ab eo litteras ad Celerem Verianum: idemq. ^h alibi tradit, ipsum iussisse scurras viuos exuri, & militum (vt ait) terna millia & quaterna singulis diebus occidi. Non ergo clementiae ac commiserationis causa Christianorum rebus Gallienus consuluit: sed paternae assiditionis exemplo correctus, pro Christiana religione rescripsit; quod ⁱ & Orosius ⁱ atque confirmat, dum de cladibus agit a Deo in Romanum orbem immis- sis in vltionem Christiani sanguinis.

De pace autem a Gallieno Ecclesiae reddita, haec scribit Eusebius ^k: Non diu post, cum Valerianus apud barbaros seruitutem subiisset, filius eius solus Imperio potitus, clementius se gessit & moderatius in Imperio gubernando, & edictis vulgatis persecutionem remisit, relaxauitque: atque adeo illos qui verbo Dei praerant, quod ipsis in more positum fuisset, libere exequi, per litteras mandauit. quæ quidem sic se habent:

LITTERAE GAL- LIENI PRO PA- CE ECCLESIAE.

Imperator Caesar Publius Licinius Gallienus Pius Fortunatus Augustus, Dionysio, & Pinnæ, & Demetrio, & ceteris Episcopis salutem. Meæ munificentiae beneficium per vniuersum Orbem diuulgari praecipi: Vt qui loca religiosa, quæ spectant ad Chri- stianos

Astianos, possident, ab illis statim discedant. Et propterea vos litterarum mearum exem- plari vti poteritis, quo nemo deinceps vobis quicquam faceffat molestiae. Atque istud quidem vt nunc libere & pro arbitratu a vobis expleri queat, iam pridem a me erat con- cessum. His de causis Aurelius Cyrenius, qui summam rerum secundum me admini- strat, litterarum etiam exemplar conseruabit.] hucusque rescriptum ad Episcopos. Sub- dit haec Eusebius: Aliud porro decretum illius esse dicitur, quod ad alios Episcopos de- dit, per quod loca illa, quæ coemeteria nominabantur, integram adeundi occupandiq. fecit potestatem.] Valerianum enim edicto a talibus locis atque conuentibus prohibuif- se Christianos, suo loco superius dictum est.

Sed quid his primis eius administrationis temporibus, cum nondum fortasse in om- nia loca pro Christianis scripta atque promulgata essent edicta; Caesareæ Palæstina contigerit, idem Eusebius his narrat verbis: Iisdem temporibus, cum pax in Ecclesia vbique vigeret; Marinus, vnus ex his qui in exercitu Romano magnum decus & honorem fuissent consecuti, vir & genere illustris, & diuitijs locuples, propter testi- monium Christi, Caesareæ Palæstinae tali de causa capite damnatus fuit. Est quidam henes apud Romanos, quod κλημα appellatur: quem qui adipiscuntur, eos Centu- riones fieri aiunt.] Eusebius vtitur hac voce, κλημα, non, vt interpres putauit, quod eius nominis in militia ordo erat: sed potius quod cum κλημα idem sit quod scala, seu gradatio; ille sit sensus Eusebij, quod Marinus eo tunc fuerit gradu seu ordine in militia collocatus, vt ad Centurionatum illi pateret ascensus. Sed coeptam historiam prosequamur.

Cum locus vacaret, ordo postulabat, vt Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Ma- rinum igitur in hunc honorem elatum, alius pro tribunali comparens, in crimen vocat, tum quod erat Christianus, tum quod Imperatoribus non immolasset (non enim Gal- lienus solus, sed & Valerianus, eius germanus, siue filius, regebat Imperium) Ac pro- pterea, inquit, ex veterum legum institutis, illi non licet cum gradum dignitatis apud Romanos adipisci; sed illud, quicquid est muneris, mihi iure impertiri debet. Vnde Iudex commotus (Achiuus hic erat genere) primo sciscitatus est cuiusnam sententiae & religionis esset Marinus. Quem vt animaduertit constanter se Christianum esse confi- tentem, trium horarum spatium ei ad deliberandum dat.

Hunc ei iudicio egressum, Theodectus, qui illic erat Episcopus, ad se colloquen- di causa inuitat; & apprehensa manu, recta deducit in ecclesiam. Quem cum interius ad ipsum sanctuarium collocauisset; laeua paululum in alteram partem dimota, gla- dium, quo cingebatur, ostendit: simulq. diuinorum Euangeliorum librum afferens, ex aduerso proponit; praecipitq. vt ex illis duobus, quod magis esset ex animi senten- tia, deligeret. Vbi vero absque cunctatione, porrecta manu dextera, sacrum librum accepit, Theodectus sic illum affatur: Tene, & adhaerece Deo: sic enim ab illo robo- ratus, quod in optatis est, pro cerro assequere. Abi in pace. Illum statim inde redeun- tem praeco pro tribunali aduocat: iam enim tempus illi praestitutum ad deliberandum erat completum. Sedit se pro tribunali. Qui cum maiorem iam quam antea fidei ardo- rem ac studium declarasset; actutum inde, vt erat, ad mortem recta abductus, marty- rio excessit e vita.

Asterius autem vir e Senatorum numero, cum Imperatoribus in primis carus, tum omnibus & nobilitatis & facultatum gratia conspicuus, in eadem ciuitate propter diui- nam animi propensionem, quam tum libere erga veram pietatem declarasset, omnium sermone celebrabatur: qui cum martyri, ipso mortis articulo, praesto esset; simulat- que vita migrarat, cadauer tollit, splendida & pretiosa obtegit veste, atque humeris impositum inde deportat: quod cum magnifico & sumptuoso linteo obuoluisset, de- centi sepulchro condidit.] hucusque de martyrio & sepultura Marini Eusebius eius- dem ciuitatis Episcopus, cuius tunc Antistes erat, cuius meminit, Theodectus, quem paulo superius ^a dixerat successisse Theotisto, Ecclesiasticaq. litteras in schola Orige- nis didicisse. Sed quid insuper addat de Asterio Senatore, hic describamus:

Huius viri familiares, qui hucusque vitam produxerunt, cum alia infinita eius fa- cta praecleara memorant, tum illud in primis quod sequitur, quodq. plenum est admi- rationis. Caesareæ Philippi, quam Phoenices Pancada vocant, fertur victimam quam- dam in Annal. Eccl. Tom. 2. D d d dam in

LXXVIII.

MARINI CHR- TAMBENI.

LXXIX.

MARINI CON- FESSIO.

LXXX.

LXXXI.

ASTERII PIR- TAS.

a Euseb. eodem lib. cap. 14.

LXXXII.

SVPERSTITIO IN TORDANIS FONTIBVS ABO-LETVR.

dam in fontes qui illic ex radicibus montis Panci prorumpunt (ex quibus Iordanis profluere dicitur) in quadam diei festi Gentilium celebritate maectatam conijci, atque eam demonis vi ac potestate mirandum in modum ab eorum conspectu euanescere, miraculumq. videri praesentibus valde memorabile. Quibus, dum gerebantur, Asterium quodam tempore forte interfuisse: ac cum videret tam multos illius rei admiratione obstupefactos, eorum erroris admodum misertum esse. Deinde sublatis in caelum oculis, Deum omnium rerum moderatorem per Christum supplicem precatum, vt demonium illud, quod populum tanto errore caecauisset, comprimeret: ipsumq. a fraude ac fallacijs, quas hominibus solet intendere, coerceret. Hoc modo cum Deum orasset, repentino victimam fontibus supernataste, atque ita rem illam, quam tantopere mirari confueuerant, in nihilum interijisse; vsque adeo vt nullum in posterum eo in loco ex ea omnino ederetur miraculum.] hucusque de his Eusebius. qua autem subdit, statuam Saluatoris ab Haemorrhoida consilari iussam, atque ibidem positam, suo loco primo tomo Annalium sunt recensita. Locum illum, vbi ea prodigia a Gentilibus exercebantur, a rotunditate lacus semper eadem mensura constantis, Phialam esse appellatum, Iosephus a affirmat.

a Ioseph. de bello Iud. lib. 9. cap. 18.

IESV CHRISTI DIONYSII PAP. GALLIENI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS

I. FASTI BENE DISPOSITI.

b Apud Pannin. in Fasti. comment. & Adolphum de numis. Roman. Imp.

Sequenti Christi anno ducentesimo sexagesimotertio Fastis Consularibus adscribuntur a Cassiodoro Consules Gallienus quintum & Victorinus, vel (vt alij Fasti habent) Faustinus. Et his consonant nummorum antiquae inscriptiones, quibus annus nonus Imperij Gallieni eiusdem Consulatu quinto coniungitur, secundum repetitum numerum Tribunitiae potestatis. Est haec vna ex eis: IMP. C. P. LIC. GALLIENVS. P. P. F. AVG. GERM. P. M. TRIB. P. IX. COS. V. P. P. Quod vero idem annus Gallieni nonus in alia inscriptione reperiatur adnotatus eius Consulatu quarto, vt in ea qua sic habet: IMP. GALLIENVS. P. F. AVG. P. M. TR. P. IX. COS. IIII. P. P. hoc inde accidit, quod non cum Consulatu Kalendis Ianuarijs eius auspicaretur annus Imperij, sed alio anni die: quamobrem sub vno Imperij anno necesse esset duos Consulatus ex parte censei.

ALEXANDRINO-RVM RIXAE.

c Euseb. lib. 7. cap. 16.

II. Hoc itaque anno Alexandriae bello ciuili oborto, Dionysius eius vrbs Episcopus nuper postliminio reuersus, inde rursus egredi sponte delegit. Quo anno, sedato iam bello ciuili Alexandrino, quo Dionysius post persecutionem reuersus Alexandriam, inde iterum egredi coactus fuerat; iterum Alexandriam redijt. Quam autem in primis (ne id dicere praetermittamus) saeva fuerint inter Alexandrinos obortae rixae; ipse in epistola ad Hieracem scripta testatur, quam Eusebius recitans, haec praemittit: Vbi iam pax, sedata prope persecutione, constituta fuit; Dionysius redijt Alexandriam. In qua vrbe tam grauis seditio & bellum intestinum deintegro ciebatur; vt fratres in ciuitate, propterea quod omnes in alterutram seditionis partem diuisi erant, Dionysius nullo modo posset inuisere. Vnde in ipso Paschatis festo ab ipsa Alexandria, velut exul ab externa regione, per litteras cum illis colloqui coactus fuit. Quinetiam aliam postea epistolam ad Hieracem Ecclesiarum Aegypti Episcopum de festorum celebratione conscripsit: in qua seditionis, qua eodem tempore fuit Alexandriae concitata, his verbis mentionem facit:

III.

CIVILES DISSENSIONES.

Quid mirum, si tam arduum & difficile mihi sit apud eos, qui longinquo loco- rum intercapedine distant, per epistolas, tamquam coram, sermones conferre: cum & mihi ipsi mecum colloqui, & proprio animo in varias partes distraeto, consilium dare, anceps & periculosum videatur? Nam ad viscera mea, meos carissimos fratres, contubernales, vno animi consensu mecum concordem, Ecclesiae eiusdem ciues, cogor equidem necessario litteras scriptas dare: eas tamen ad illos mittere videor mihi nullo modo posse. Facilius enim, non dicam in externas regiones, sed ab Oriente ad Occasum vsque iter facere quisquam poterit, quam ab vna Alexandriae parte ad alteram pergere. Media

A Media namque ciuitatis platea plus habet periculi, plusq. difficultatis ad transeundum, quam solitudo illa deserta, longa, ac nullis hominum vestigijs trita, quam Israelitae vix duabus hominum aetatibus peragrarunt; & quam ipsum etiam mare Rubrum, quod quidem in duas partes disrupsum, & instar duplicis muri vtrinque erectum, praetergradientibus Israelitis transitum dedit perfacilem. Isti porro placidi & tranquilli vrbis portus, fluctuum eorum, quibus Aegyptij erant in traiectione submersi, veram effigiem gerunt: qui saepenumero propter hominum caedes in illis factitatas, & effusum cruorem, similes etiam mari Rubro apparent.

IMMENSAS CAEDES HOMINVM.

Fluuius item qui in vrbem illabitur, interdum aridior & magis squallidus exiccatusq. videtur, quam solitudo illa aquae expers, quam Israelitae peragrantes tanta siti opprimebantur, vt eo vsque contra Moysen contumeliose vociferarentur, quoad potentia Dei (qui solus edit miracula) aqua, qua biberent, ex dura & praerupta petra copiose efflueret: interdum tantopere inundat, vt per omnia loca finitima, vias & agros perlabatur, terroremq. incolarum animis iniiciat, ne diluuium, quod temporibus Noe totam terram perluebat, rursus irrumpens omnes penitus obruat. Et sicut olim a Moysen ob Pharaonis contumaciam erat in cruorem mutatus, & foetidum post odorem fundebat: ita etiam sanguine, caede, & hominibus in eum demersis contaminatus semper defluit. Quenam alia aqua, quae (cum aqua sit quae fordes cuiusque rei abluit) vsquam reperiri poterit, quae aquam huius fluminis penitus purgare valeat? Aut quo modo immensus & pene interminatus Oceanus, licet totus in eum esset infusus, fordes huius acerbi & amari pelagi omnino eluere queat? Aut qua ratione ingens flumen ex Edem egrediens, etiam si quatuor illa capita, in qua diuiditur, in vnum caput, nempe alueum Gehonis, qui est vnus ex illis quatuor, deriuarentur, istam tabem & colluuiem expurgare possit?

IV.

Aut quando aer adeo corruptorum vbique halituum contagione infectus turbatusq. purus & salubris est futurus? Etenim tam letales e terra vapores in sublime tolluntur, tam pestiferi e mari cientur venti, tam tabidae ex fluminibus adspiraciones efflantur, tam insalubres ex portibus nebulae erumpunt; vti ros qui vndique diffunditur, nihil aliud sit, quam sanies cadauerum sub dio putrescentium: quae quidem elementa, ex quibus fuerunt generata, tetro odore inficiunt: et tamen mirantur admodum, secumque quaerunt, vnde adeo continua pestes, vnde adeo graues morbi, vnde adeo varia cuiusque modi corruptela, vnde adeo multiplex & diuersus hominum interitus oriatur. Quaerunt etiam, quamobrem ciuitas ista maxima non amplius tantam habitatorum multitudinem ferat, si a tenerrimis pueris incipias numerare, & ad senes aetate procectissimos progrediaris, quantam senum, quos vocant ἀπογέροντας, id est, senes quibus iam primum obrepiat senectus, antea nutrire consueuisset: nam ex illis quorum erat aetas inter quadragesimum & septuagesimum annum interiecta, id temporis adeo multi fuerunt, vt numerus eorum qui inter decimum quartum & octogesimum iam sunt interpositi, quorum nomina in tabulas publicas pro diuisione frumenti factitatas relata sunt, eorum numerum omnino non possit exaequare: & qui iam sunt aspectu adollescentes maxime, tamquam aequales sunt eorum, qui olim senes erant maxime. Et quamuis iam animaduertunt hominum genus in terra magis magisque in dies in hunc modum attenuatum, absumptumque; nullo tamen timore horrescunt; quin neque, cum illorum omnium omnino interitus crescat, & latius quotidie manet, & fundatur, vlla ex parte reformidant.] haec ad Hieracem Dionysius, quae ab Eusebio descripta nolimus praetermisisse. subinfert post haec Eusebius ea de peste post bellum exorta, & de Christianorum officijs tunc erga fratres exhibitis.

V.

PESTIS EX PV- TREFACCIONE CADAVERVM.

Quodnam autem eiusmodi bellum fuerit, quo (vt inferius ait) non modo ciuitas intus factione diuisa est, sed ab exercitu foris obfessa; ex ijs quae scribit Trebellius, facile possumus intelligere. In Gallieno enim haec ait, cum de tyrannide in Imperium Romanum obortis agit: Per idem tempus Aemilianus apud Aegyptum sumpsit Imperium: occupatis horreis, multa oppida malo famis pressit. sed hunc Dux Gallieni Theodotus, consilio habito, coepit, atque Imperatori Gallieno viuum transmisit.] haec ibi; & in commentario de triginta Tyrannis, cum de eodem agit Aemiliano, de causa eiusmodi obortae inter ciues Alexandrinos discordiae meminit, dicens: Et hoc familiare est populo Aegyptiorum, vt vel furiosi ac dementes de leuibis quibusque ad summa Reipublicae miliano.

VI.

Idem lib. 7. cap. 26. Trebell. Pol. in Gallien. AEMILIANVS TYRANNVS.

Idem de 30. Tyrann. in Aemiliano.

publica pericula perducantur: sepe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non concessum, carnem & olera sequestrata, calciamenta seruilia, & cetera talia, usque ad summum Reipublicae periculum seditionis, ita ut armarentur contra eos exercitus, peruenerunt.

VII. Familiari ergo sibi furore cum quadam die cuiusdam seruus Curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militaris ob hoc casus esset, quod crepidas suas meliores esse quam militis diceret: collecta multitudo in domum Æmiliani Ducis anceps venit, atque eum omni seditionum instrumento & furore profecuta est: ictus est lapidibus, peritus est ferro, nec desijt vllum seditionis telum: Quare coactus Æmilianus, sumpsit Imperium, cum sciret sibi vndecumque pereundum. consenserunt ei Ægyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium: nec eius ad regendam Rempublicam vigor defuit. Nam Thebaidem, totamq. Ægyptum peragrauit, & quatenus potuit, barbarorum gentes forti auctoritate submouit. Denique Alexander, vel Alexandrinus (nam incertum id quoque habetur) virtutum merito vocatus est. Et cum contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoro Duce, Gallieno iubente, dedit poenas: siquidem strangulatus in carcere captiuorum, veterum more, perhibetur.] hæc Trebellius.

ÆMILIANVS IMPERAT.

VIII. Porro ut Theodotus id ex animi sententia perfecit, illud adiunxit, quod diuisa in duas factiones ciuitate, quarum altera pro Gallieno, pro Æmiliano altera pugnaret, obsidenti interim Alexandriam Theodoro, aditus tandem vrbi per suos patuit. Hæc illa sunt tempora a Dionysio ad Hieracem scripta, ac superius recitata: quibus cum (vt dictum est a Trebellio) Æmilianus sibi horrea publica vendicasset, fameq. vehementissima oborta esset; quid tunc egerint Eusebius Syrus & Anatolius Alexandrinus, quorum prior in Romano exercitu agebat cum Theodoro Duce, posterior vero intra ciuitatem Alexandrinam cum ciuium parte, quæ a Romanis dissentiebat: quid inquam pro salute obsessorum egerint, ambo Christiani, amboq. postea Laodicensis Ecclesiae creati Episcopi, Eusebius ita narrat:

EUSEBIUS ET ANATOLIVS

a Euseb. lib. 7. cap. 20.

PENVRIAE ALEXANDRI- NORVM CONSVLTVM.

IX. At tamen in obsidione Alexandria, cum ibi magna esset frumenti inopia, alias praeclare ab Anatolio res gestas pene infinitas commemorant; utpote qui singularis dignitatis prerogatiuam præ ceteris magistratibus ab omnibus ciuibus adeptus fuisset; ramen exempli causam hanc vnam solum hoc loco citabo. Fertur, cum frumentum illis diu obsessis deesset; ita ut fames, quæ in vrbe grassabatur, multo magis intolerabilis, quam hostium impetus, qui iam extrinsecus premebat, existeret; hunc quem dico, cum huic interesset calamitati, tale quoddam remedium illis proinde inuenisse. Cum altera pars ciuitatis cum exercitu Romano societatem belli gerendi coiunxisset, & propterea obsidione non vexaretur; Eusebium forte inter eos, qui minime erant obsessi, verstantem (adhuc enim ibi habitabat, inq. Syriam minime demigrauerat) & magnum decus nomenq. celebre etiam a Duce Romani exercitus consecutum, de his qui fame illius obsidionis tempore interierunt, per internuncium Anatolius certiore facit. Eusebium autem, cum hoc intelligeret, a Duce maximi beneficii loco postulasse, ut illis, qui vellent se ab hostibus ex vrbe ad eum sua sponte recipere, vitam ac salutem daret: quem quidem, petitione, ut voluit, impetrata, Anatolio significasse.

X. Hoc autem nuncio ab Eusebio accepto, Senatum Alexandrinorum coegisse, ac primo poposcisse ab illis, ut cum Romanis amicitiam iungerent. Quo quidem sermone vbi illos grauius commotos videbat, dixisse: At huic, quod iam dicam, vos ne utiquam refragaturos arbitror: illis qui in hac dimicatione videntur minime esse necessarij; minimeq. vobis vtilis, ut anus, infantes, & senes, liberam e portis egrediendi potestatem, quo velint, faciatis, consilium est. Quid enim istos iam iam prope morituros apud nos ipsos continemus? quid modo mancos & corporibus mutilatos, peneq. exhaustos, fame opprimimus? Viros solos & iuuenes viribus valentes alere oportet; & frumentum, quod necessarium est eis qui ad ciuitatis propugnationem accommodati sunt, congerere. Quibus rationibus cum Senatum in suam sententiam adduxisset; ipsum primum assurgentem suffragium rulisse, ut omnis multitudo, siue virorum, siue mulierum, quæ ad rem militarem parum esset idonea, a ciuitate libere excederet; quoniam si remanerent, ibiq. cum magno ciuitatis morarentur incommodo; nullam salutis spem illis (quippe fame viderentur perituri) esse omnino relictam.

PRVDENS FACTVM.

XI. Cui sententiæ cum a ceteris omnibus, qui aderant in Senatu, esset assensum; parum aberat,

A aberat, quin omnes, qui obsidione cingebantur, seruasset incolomes. Atque in primis ut qui erant Christiani, deinde ut alij cuiusque ætatis, qui ciuitatem incolebant, salui auferent, diligenter prouidit. Vnde non ij solum quibus Senatus decreto potestas facta erat ex vrbe exeundi, verum etiam sub eorum nomine alij fere infiniti, vestitu muliebri clanculum induti, noctu illius prouisione, e portis egressi sunt, & ad Romanorum exercitum confugerunt: vbi illos omnes Eusebius benigne excipiens more patris aut medici, longa obsidione debilitatos, omni prouidentia & curatione in integrum restituit. Duobus eiusmodi pastoribus Ecclesia Laodicensis (quorum alter alteri deinceps ordine proximo successit) diuina prouidentia potita est: qui post bellum a nobis iam demonstratum, ab vrbe Alexandrina eo demigrarunt.] hucufque de his quæ eo bello gesta sunt pro ciuium salute ab Eusebio & Anatolio, Eusebius narrat.

CHRISTIANI LIBERATI.

Ex ijs omnibus plane intelligas, Christianos homines esse quibuscumque & vbi que proficuos, atque diuino ferme consilio deploratissimis rebus esse subsidio: quod cum quamplurimis frequenter exemplis, tum præsertim ex ijs, quæ ab Anatolio & Eusebio facta didicimus, perspicue declaratur; cum rebus Alexandrinis in extremo periculo collocatis adeo inopinante suppetias tulerint, & periclitanti populo ex insperato opportune noua arte subuenerint. Sed quam vidimus tempore ciuiliū cladum & funestissimi belli Christianam virtutem summopere declaratam; eandem quoque temporibus immanissimæ pestilentiae egregie vbi que testatam, quæ sequitur historia insigniter demonstrabit.

XII.

De immani enim peste, quæ post bellum secuta est, deq. pio Christianorum erga fratres officio, idem Eusebius ex Dionysij Episcopi Alexandrini litteris eiusmodi intexit historiam: Porro autem cum pestifer & letalis morbus bellum continuo insequeretur, cumq. festi Paschatis celebratio modo appropinquaret, deinceps rursus fratribus scripsit Dionysius, & graues calamitatis perturbationes illis significauit his fere verbis: In hac miserarū turba alijs fortasse neque hoc tempus, neque aliud, immo neque illud ipsum tempus quod homines putarent omnium esse lætissimum, nedum alia tempora, ad festum celebrandum satis idoneum videretur. Etenim iam lamentationum plena sunt omnia, iam lugent omnes, iam mærores, iam querelæ vniuersam urbem propter multitudinem cum illorum qui modo mortui sunt, tum horum qui quotidie moriuntur, occupant. Nam sicut de primogenitis Ægyptiorum scriptum est; sic & nunc ingens clamor editur: non enim est domus, in qua non sit mortuus; idq. plane merito. Multa namque & graua incommoda perditio eorum conatu Christianis etiam ante hoc tempus cum importata fuissent:

XIII.

De immani enim peste, quæ post bellum secuta est, deq. pio Christianorum erga fratres officio, idem Eusebius ex Dionysij Episcopi Alexandrini litteris eiusmodi intexit historiam: Porro autem cum pestifer & letalis morbus bellum continuo insequeretur, cumq. festi Paschatis celebratio modo appropinquaret, deinceps rursus fratribus scripsit Dionysius, & graues calamitatis perturbationes illis significauit his fere verbis: In hac miserarū turba alijs fortasse neque hoc tempus, neque aliud, immo neque illud ipsum tempus quod homines putarent omnium esse lætissimum, nedum alia tempora, ad festum celebrandum satis idoneum videretur. Etenim iam lamentationum plena sunt omnia, iam lugent omnes, iam mærores, iam querelæ vniuersam urbem propter multitudinem cum illorum qui modo mortui sunt, tum horum qui quotidie moriuntur, occupant. Nam sicut de primogenitis Ægyptiorum scriptum est; sic & nunc ingens clamor editur: non enim est domus, in qua non sit mortuus; idq. plane merito. Multa namque & graua incommoda perditio eorum conatu Christianis etiam ante hoc tempus cum importata fuissent:

a Euseb. lib. 7. cap. 17. PESTIS VRGET ALEXANDRINOS.

b Exod. 11.

Primum omnium nos ex vrbe expulerant: quo quidem tempore nos soli, cum ab omnibus persecutione exagitati essemus, & morte multati, festum lætis animis celebrauimus: & singula loca, ad singula afflictionum genera nobis præstituta, ut ager siluestris, solitudo deserta, nauis fluctibus iactata, diuersorium publicum, & horridus carcer, opportuna videbantur, in quibus celebres conuentus maximo cum studio ageremus; quia beati martyres, qui e vita cesserant, & a Deo in cælum ad epulas erant inuitati, festum omnium certe splendidissimum peregerunt.] Vides ne, lector, ardentissimum Christianorum studium in celebrandis festis diebus, ut nec exules, quauis occasione intercedente, id facere prætermitterent? Sed vide quæ inter Christianos in celebrandis festis diebus introducta fuerit laudabilis consuetudo, nepe ut bene precando festos dies se inuicem Christiani salutarent, non præsentibus tantum, sed & absentibus per litteras, quas festiuias nominare solebant. est inuenire plures huiusmodi litteras apud Theodoretum, datas in diuersis festiuitatibus in Ecclesia celebrari solitis: in quarum vna ad Hermogenem Assessorem conscripta, quæ in Græco codice epistolarum eius, quem bibliotheca Vaticana custodit, est septuagesima secunda, plura prælocutus ipse de festis Ecclesiae, ista subdit: Quæcumque ciuitas, quouis vicus, & agri, & remotissimæ regiones diuina repletae sunt gratia, & in omnibus locis loca sacra & templa sunt dicata omnium Deo. Hac igitur de causa per ciuitates diuisi festos dies celebramus, & tamen inuicem communicamus inter nos festiuitates: eundem enim Deum & Dominum hymnis celebramus, & mystica Deo sacrificia offerimus. hac itaque de causa litteris adiuicem eos qui prope sunt, salutamus, festiuitatis lætitiā significantes. Hoc ipsum & ego nunc facio,

XIV.

FESTOS DIES VBIQUE CELEBRANT FIDELIBUS.

& festiuam salutationem magnificentiae tuae offero: tu vero eandem nobis redde, & ita legem festiuitatis obseruabis & honorabis.] haec Theodoretus. Sed ad institutam redeamus orationem. Quae de martyribus Dionysius memorat, nuper in persecutione sub Valeriano acciderunt: in quorum ultionem Deus inter alia plagam pestis, belli, & famis in Aegyptios Gentiles inflixit. nam subdit: His de rebus deinceps bellum & fames eos de improviso oppressere: quae quamquam nos vna cum Gentilibus perferabamus; soli tamen inter omnes, quaecumque vrgebant, aequo animo sustinimus: et tametsi illarum rerum, quas illi cum consciuissent ipsi inter se, tum praeterea perpeffi essent, eramus ex aequo participes: pace tamen Christi, quam nobis solum clemens largitus est, rursus mire nos ipsos oblectauimus.] his plane consentientia sunt, quae superius ex Cypriano recitauimus.

XV. Ceterum vix tum nos, tum illi breuissima ad respirandum sumus intercapedine potiti: cum pestis ista subito grassari coepit, res plane illis ad terrendum omni metu formidolosior, ad excruciamdum quauis calamitate miserior acerbiorque, & (vt proprius illorum scriptor memorat) ad cogitandum solum omnium opinione maior. Verum nobis non eius generis putabatur; sed a Deo tum ad fidem nostram exercendam, tum ad tolerantiam animi probandam, nihilo minus quam alia rerum incommodarum genera, quae aliquando obtigissent, calitus inflictam. Et sicut alicubi a nobis minime abstinuit: sic in Gentiles longe lateq. oberrauit.] paulo post subdit: Quam plurimi e fratribus nostris adeo immenso quodam charitatis & fraternae benevolentiae ardore erant inflammati, vt minime suae parcentes vitae, sed ipsi firme inter se adhaerentes, eos qui morbo opprimebantur, nulla sui cura aut cautione adhibita, sedulo inuiserent, illis inferuirent assidue, pro viribus ob Christi amorem curarent, vna cum illis decederent e vita: lubentissime aliorum contagione infecti, etiam morbum a proximis quodammodo ad se attraherent, suaq. sponte aliorum maerores beneuole mitigarent. Multi item dum alijs aegrotantibus curam adhibent, illisq. vires restitunt; ipsi aliorum mortem in se deriuantes, vitam amittunt: & verbum illud quod vulgo semper dicitur, quodq. verae benevolentiae solum videtur conuenire; nimirum vt singuli pro amicis abeant e vita, seq. eorum causa (vt ita dicam) reiectamentum efficiant; re ipsa expleuerunt.

CHRISTIANAE PIETATIS STDIA TEMPORIBUS PESTIS.

XVI. Ex fratribus igitur, qui virtute facile erant praestantissimi, ad hunc modum mortem oppetiuerunt: quorum nonnulli erant presbyteri, alij diaconi, quidam e populo virtutis ergo multum laudati: adeo vt istud morris genus, quod propter incredibilem pietatem & robustam fidem suscipiebatur, nihil a martyrij splendore abesse videretur. D Quin etiam sanctorum corpora manibus erectis supinisq. excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadauera, decenter ornare, illis adhaerescere, amice complecti, lauare accurate, & linteo funebri inuoluere non grauati sunt: ipsiq. qui supererant, paulo post similia officia in se collata propterea adepti, quod eandem mortis viam instarent, quam qui praeruerant institissent.

PIA OFFICIARUM GA MORTVOS.

XVII. Gentiles autem his omnia fecere contraria: eos enim qui aegrotare incipiebant, ab aedibus extrudere, deserere amicissimos, in plateas semiuiuos proijcere, cadauera insculpta canibus exponere dilanianda, mortis participationem & quasi communionem auertere, quam plane, vel infinita diuerticula quarentes, nullo modo poterant euitare.] hucusque Dionysius de peste post bellum Alexandrinum. Porro adeo remansit illustri illorum memoria qui fraternae charitatis causa mortem lubentissime oppetere, vt eorum omnium anniuersaria celebritate recolenda tabulis Ecclesiasticis adscripta sit pridie Kalendas Martij.

XVIII. At non tantum Aegyptum huiuscemodi adeo immani clade contigit exagitari, verum & aliae Orbis regiones alijs diuersis atque atrocioribus affecta sunt malis. Sed haud dubium in sanguinis Christiani effusi sub Valeriano vindictam a Deo vindice ea fuerunt immissa. Haec quidem a sanctis martyribus Lambese in Numidia passis praenunciata fuisse peruidimus, cum eorum solum auditu, omnium animos consternatos fuisse diximus: adeo vt praemori omnes optarent, mortem pro lucro ducentes, eamq. felicem esse, venturarum nempe cladum redemptionem existimantes. Quorum cum aliae a nobis sint superius recensitae: quae vero hoc anno sunt subsecutae, auctore Trebellio Pollione narremus, qui ait: Accefferat praeterea his malis, quod Scythae

a Trebellius in Gallien.

A Scythae Bithyniam inuaserant, ciuitatesq. deleuerant. Denique Astacum, quae postea Nicomedia dicta est, incensam grauiter vastauerunt. Denique quasi coniuratione totius mundi, concussis Orbis partibus, etiam in Sicilia quasi quoddam seruile bellum extitit, latronibus euagantibus, qui vix oppressi sunt.] et paulo post haec addit:

Gallieno & Faustino Consulibus (hoc videlicet anno) inter tot bellicas clades etiam terramotus fuit, & tenebrae per multos dies: auditum praeterea tonitruum, terra mugiente, non loue tonante: quo motu multa fabricae deuoratae sunt cum habitatoribus, multi terrore mortui: quod quidem malum tristius in Asiae urbibus fuit. Mota est & Roma, mota & Libya: hiatus terrae pluribus in locis fuerunt, cum aqua salua in fossis appareret. Maria etiam multas vrbes occuparunt. Pax igitur deum quaesita, inspectis Sibyllae libris; factumq. Ioui salutari, vt praecipuum fuerat, sacrificium. Nam & pestilentia tanta extiterat vel Romae, vel in Achaicis urbibus, vt vno die quinque millia hominum pari morbo perirent. Saeuiente fortuna, cum hinc terramotus, inde hiatus soli ex diuersis partibus pestilentia Orbem Romanum vastaret; capto Valeriano, Gallis parte maxima obsessis, cum bellum Odenatus inferret, cum Aureolus perurgeret Illyricum, cum Aemilianus Aegyptum occupasset; Gothi & Clodius, de quo dictum est superius, occupatis Thracijs, Macedonia vastarunt, Thessalonicam obsederunt: neque vsquam quies mediocriter salutem ostentare visa est. quae omnia contemptu (vt saepius diximus) Gallieni fiebant, hominis luxuriosissimi, & si esset securus, ad omne dedecus paratissimi.] et paulo post:

XIX. IMMENSAR CLADIS ROM. IMP. VRGENT.

Scythae autem, hoc est pars Gothorum, Asiam vastabant. Tunc etiam templum Dianae Ephesiae despoliatum & incensum est: cuius opes fama in populos satis nota. hucusque Trebellius. Hunc tandem exitum accepit augustissimum illud, eximium Orbis miraculum, Ephesiae Dianae templum, quod vniuersa Gentilitas admirabunda spectabat. Tam ingenti ac plane maxima omnium clade tunc affecta est superstitio Gentilicia, cum ipsa in Christianos est immaniter debacchata. Cecidit plane atque confectum est Dagon, cum Dei Arca videretur Gentilium persecutione teneri captiua: ipsaq. sua victoria victi scaturerunt vlcibus Philistaei. Cum enim Gentiles visi sibi essent Christianam religionem penitus expugnasse; tunc omnium nobilissimi ex insperato iactura templi iure plestuntur. Cecidit, cecidit Babylon illa Magna: Magna inquam illa, sic ore Gentilium omnium conclamata, Magna Diana Ephesiorum: quae tot saeculis calice aureo potauit Orbem impietate, ipsa ebria sanctorum sanguine, eius causa necatis in primis ipsorum Episcopo Timotheo Pauli discipulo, & alijs compluribus sanctis martyribus. Hic rursus considera (quod obseruatione dignissimum est) haec antea, ipso rotius Romani Imperij statu florente, fuisse a sanctis martyribus (vt dictum est) praenunciata; atque a Deo immittenda fore in ultionem effusi innocentissimi sanguinis Christiani, pariter declarata.

XX. DIANA EPHESIANAE TEMPLVM EXVITVR.

Haec examinans, atque aequa lance perpendens Orosius, sic ait post enarratam Valeriani captiuitatem: Sed non (inquit) compensat iniuriae ultionisq. mensuram vnus impij, quamuis perpetua & supra modum abominanda, captiuitas contra tot millia excruciatam sanctorum: iustorumq. sanguis ad Deum clamans, in eadem sese terra, vbi fusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore praeccepti iusto supplicium iudicio flagitabatur, sed etiam executores, delatores, accusatores, spectatores, ac iudices, postremo omnes qui iniustissimae crudelitati vel tacita voluntate assentiebantur, quia Deus creatorum cognitor est, & quorum maxima per omnes prouincias pars hominum versabatur, eadem ultionis plaga corripit iustum erat. Soluuntur repente vndique, permisso Dei, ad hoc circumpositae, relictaeq. gentes, laxatisq. habenis in omnes Romanos fines inuehantur: Germani Alpibus, Rhethia, totaq. Italia penetrata, Rauennam vsque perueniunt: Alemanni Gallias peruagantes, etiam in Italiam transeunt: Graecia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatae Pannonias depopulantur, Germani vltiores abrasa potiuntur Hispania, Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriam corradunt. Extant adhuc per diuersas prouincias in magnarum urbium ruinis paruae & pauperes aedes, signa miseriarum & nominum indicia seruantes: ex quibus nos quoque in Hispania Tarracoenam nostram ad consolationem miseriae recentis ostendimus.]

XXI. Oros. lib. 7. c. 22.

ULTIO DIVINA IN GENTES.

Haec

XXII. Hæc de Tarraconis ruina cum scribat Orotius; meminisse debemus de clarissimis A
VLTO IN TAR- RACONENSIS. martyribus illic recenter passis, nempe Fructuoso eiusdem ciuitatis Episcopo, Augurio, Eulogioq. diaconis illic viuis igne combustis. Ad has quidem aliasq. eiusdem temporis clades immensas respiciens S. Augustinus^a, ad Hesygium scribens, hæc ait: Sub Imperatore Gallieno cum Romanas prouincias barbaries vsquequaque peruaderet: quàm multos fratres nostros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem (*mundi nempe*) credere potuisse?] hæc ipse, cum de mundi exitio pluribus agit.

XXIII. Has autem omnes barbarorum in Romanū Imperium irruptiones atque depopula-
CHRISTI ECCL- STAB PROPAGA- TIO. tiones, quibus Gentiles mirum in modum afflictati sunt, ad Christianæ fidei propaga- tionem magnopere contulisse, Sozomenus^b testatur his verbis: Causa autem, cur om- nes fere barbari Christianam religionem amplecti ceperint, fuisse bella varijs tem- poribus, vtpote regnante Gallieno, & Imperatoribus, a quibus ei successum est, a Ro-
b Sozom. lib. 2. cap. 5. manis & exteris hominibus administrata. Nam cum infinita fere & promiscua mul- titudo Gentium ex Thracia in Asiam traiecisset, eamq. incursionibus factis occupasset; alijq. barbari in alijs locis Romanis sibi finitimis idem præstitissent: multi sacerdotes Christi pariter captiui a barbaris abducebantur. Qui quidem cum homines in illis locis morbis afflictatos sanarent, & dæmonibus occupatos, solo nomine Christi Filij Dei in- uocato, liberarent; & sincerum præterea ac pium vitæ genus colere, & virtutum præ- stantia obrectatorum ora penitus obturare viderentur: barbari eos cum vitæ, tum sa- ctorum mirabilium causa magnopere admirati, & eos valde prudentes esse; & se, si tam præstabiles hominum mores imitarentur, numenq. diuinum ad eorum exemplum colerent, Deum sibi propitium habituros. Itaque ab illis, quid sibi agendum sit, doceri constituunt: discunt fidei nostræ præcepta, baptismum recipiunt, & conuentus more
c Nicoph. lib. 8. cap. 33. Christianorum celebrant.] hucusque Sozomenus, eademq. Nicephorus^c.

XXIV. Hoc ipso tempore, quo (vt dictum est) Gothi inter alias Asiæ prouincias Pontum
GREGORII EPI- STOLA CANO- NICA. quoque incurfabant, Magnus ille Gregorius Neocæsareæ eius prouinciæ primariæ ciui- tatis Episcopus, cognomento Thaumaturgus, de quo multa superius, ad emenda- tionem complurium delictorum, quæ tunc illius barbaricæ incursionis occasione per- petrata fuissent, eam epistolam scripsit, quam Græci Canonicam vocant, & in canone ad Sextam Synodum apposito inter alias canonicas epistolas annumeratur. eam vero hic ob multarum rerum ad historiam quoque spectantium notitiam describere, operæ prætium existimamus. Ad quem autem scripta fuerit, non liquet: ad aliquem tamen sanctum Episcopum, qui ipsum de nonnullis consuluisse, datam fuisse, ipso eius exor-
d Apud Theod. Bals. Ep. rom. 1. Dist. sancti. dio declaratur. est ergo huiusmodi^d:

XXV. Non cibi nos grauant, sancte Papa, si captiui ea comederint, quæ qui in eos dominium
e 1. Cor. 6. obtinent, eis appoierunt: maxime quando vna de omnibus fama est, barbaros, qui in nostras regiones incursiones fecerunt, idolis non sacrificasse. dicit autem Apostolus^e: Escæ ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & has destruet. Sed Saluator quoque omnes cibos mundans: Non quod intrat (inquit) coinquinat hominem, sed quod egre- ditur. Et hoc quoque quod captiuæ mulieres corruptæ fuerunt, barbaris earum corpo- ribus insolenter abutentibus: sed si prius quoque dånata vita fuerat, in res varias abeun- tibus oculis fornicatoribus, vt^f scriptum est, fornicariæ habitæ sunt etiam tempore captiuitatis: et non oportet facile orationibus cum eiusmodi communicare. Sed si qui- dem aliqua quæ in summa continentia vixerit, & puram ab omniq. suspicione alienam priorem vitam ostenderit; nunc vi & necessitate in probrum contumeliamve lapsa sit:
g Deuter. 22. habebimus exemplum s quod est in Deuteronomio de adolescentula, quam homo in agro inuenit, & ea vi compressa, cum ipsa dormijt: Adolescentulæ (inquit) nihil fa- cietis, non erit adolescentulæ peccatum mortis: quia quemadmodum si quis homo aduersus fratrem suum insurrexerit, & ipsius animam morte affecerit, sic hanc rem: adolescentula proclamauit, & non erat qui ei opem ferret. Hæc quidem certa ira se habent.

XXVI. Grauis res est auaritia & plura habendi cupiditas; nec possunt vna epistola proponi
A VARITIA CHRISTIANO- RVM QVORVM- DAM. Scripturæ, in quibus non solum prædari, fugiendum horrendumq. prædicatur, sed plura etiam concupiscere, & aliena propter turpe lucrum attingere: et quicumque est hu- iusmodi, is est ab Ecclesia abdicatus. In tempore autem incursionis, in tanto luctu tantisq. fletibus, aulos esse aliquos tempus, quod omnibus exitium afferebat, existima-
re esse

A re esse sibi lucri tempus, hominum est impiorum & Deo inuisorum, & quorum im-
a Prouerb. 21. b Ephef. 5. probitati nihil potest adijci. Vnde eis omnibus eiusmodi interdicerè visum est, eosq. ab- dicare, ne forte ad totum populum ira veniat, & in eos primum qui præsumunt, & non in- quirunt. Vereor enim ne (vt ait Scriptura^a) impius iustum vna secum perdat. Fornica- tionem (inquit^b) & auaritia, per quæ venit ira Dei in filios inobedientiæ. Ne sitis ergo participes eorum: fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate, probantes quid sit Deo acceptum: et ne communicetis instructuosis operibus tenebra- rum, sed potius etiam redarguite: quæ enim ab ipsis fiunt clanculum, turpe est & dice- re: omnia autem a luce conuicta manifestantur. hæc quidem Apostolus.

Si autem qui propter priorem plura habendi cupiditatem, quæ in pace fuit, poenam
XXVII. dant: in ipso iræ tempore rursus ad auaritiam conuertuntur, lucrum facientes ex san- guine & pernicie euerforum hominum captiuorum, interfectorum: quid aliud expe- ctandum est, quàm vt auaritia decertantes, iram sibi & vniuerso populo accumulent? Nam ecce Achan Zaræ^c filius, in eo quod Deo dedicatum erat, peccauit: & in omnem
c Ios. 7. Israel synagogam ira peruenit. Nobis autem, quicquid non est nostrum, sed alienum est ab hoc tempore lucrum, Deo dicatum esse, existimandum est. Nam & ille quidem A-
COERGETVR AVARITIA. chan ex præda accepit: & ipsi nunc ex præda accipiunt. Ac ille quidem ea quæ erant hostium: qui vero nunc sunt, ea quæ sunt fratrum, lucro pernicioso lucrificantes. Ne- mo seipsum seducat, tamquam inuenerit: neque enim fas est ei qui inuenit, lucrificare. Ait Deuteronomium^d: Viso fratris tui vitulo, & oue errante in via; ea ne despexeris;
d Dent. 22. sed ea restitutione restitues fratri tuo. Sin autem frater tuus ad te non approximet, ne- que ipsum noueris; coges ipsum, & erit tecum, donec ea frater tuus quæserit, & red- des ea: et sic facies de eius asino, ac facies de eius veste; sic facies post omnem perdi- tionem fratris, quæcumque ipsi perierint, & tu inueneris. hæc Deuteronomium. In Exodo^e autem non solum si quis res fratris, sed etiam inimici inuenerit; restitutione
e Exod. 23. (inquit) restitues ipsa domino ipsorum. Si autem ab eo qui in pace & in otio delicate vitam transigit, vel etiam ab inimico non licet lucrari: quanto minus ab eo qui rebus ad- uersis premitur, & fugit, & necessitate coactus, propria derelinquit?

Alij autem se ipsos seducunt, pro suis proprijs quæ perierunt, aliena quæ inuenerunt
XXVIII. detinentes: vt, quoniam Boradi & Gothi eis hostilia fecerunt, ipsi sint alijs Boradi & Gothi. Propterea ergo fratrem & consenem nostrum Euphrosinum ad vos misimus, vt secundum formam, quæ hic est Dei similis, & quorum accusationes admittere oportet, & quos a precibus abdicare, istic similiter disponat. Denunciatur autem est no-
QVORVM DAM SARVITIA. bis, quippiam factum esse in nostra regione incredibile, vel vtiq. infidelibus & impijs, & qui ne nomen quidem Domini nouere: Quod nonnulli eo inhumanitatis, crudeli- tatisq. processere, vt captiuos aliquos, qui fugerunt, vi retineant. Mittite aliquos in re- gionem, ne vel fulmina in eos cadant qui hæc agunt. Eos itaque qui inter barbaros e- numerati sunt, & cum eis in captiuitate inuaserunt, obliuiscere se esse Ponticos & Christia- nos; efferati autem, barbariq. redditi, vt eos qui sunt huius generis, vel ligno, vel suffo- catione interficiant, vias autem nescientibus barbaris ostendant; etiam ab auditione ar- cere oportet, donec de his, congregatis sanctis, aliquid communiter visum fuerit, & ante eos sancto Spiritui.

Eos autem qui alienas domos inuadere ausi fuerint; si accusati quidem conuicti fue-
XXIX. rint, nec auditione dignos existimare: sin autem se ipsos enunciarint, & reddiderint; in
IN EOS QVI BONA RETI- NENT ALIO- RVM. eorum qui conuertuntur, ordinem substerni. Eos autem qui in campo aliquid inuene- runt, vel in suis ædibus a barbaris relictum; si accusati quidem conuicti fuerint, sint si- militer in ijs qui substernuntur: sin autem se ipsos enunciauerint, & reddiderint, etiam precibus digni habeantur. Eos autem qui seruant mandata, absque turpi omni lucro seruare oportet, nec indicationis, vel custodiæ, vel inuentionis pretium, vel quocumque nomine appellat, exigentes. Fletus, seu luctus, est extra portam oratorij, vbi peccatorem
LOCA DIVERSA POENITEN- TIVM. stantem oportet Fideles ingredientibus orare, vt pro se precentur. Auditio est intra por- tam, in loco, quem *ναρθηνα* vocant, in serula, vbi oportet eum, qui peccauit, stare post cate- chumenos, vsque ad catechumenes, etiam illinc egredi. Audiens enim post Scriptu- ras & doctrinam, eijciatur, & precatione indignus censatur. Subiectio autem, seu sub- stratio est, vt intra templi portam stans, cum catechumenis ingrediatur. Congregatio, seu con-

feu consistentia est, vt cum Fidelibus consistat, & cum catechumenis non ingrediatur. A Postremo est participatio sacramentorum.] hucusque Gregorij epistola, qua poenitentium classes in Ecclesia & loca distincta pulchre referantur. Sed ad rerum gestarum seriem reuertamur.

XXX.
DIONYSIVS LABORAT GONTRA SABELLIVM.

Dum adhuc autem ob Æmiliani tyrannidem in Ægypto, ac superingruentem luem Dionysius Alexandrinus Episcopus vexaretur; alijs insuper afflictionibus agitatur. Quanam hæ fuerint, & qua occasione commotæ, iam enarrare aggrediamur. Oborta autem ac validius propagata ab auctore Sabellio, quam diximus, hæresi Sabelliana, quæ in sanctissima Trinitate personarum distinctionem ac proprietatem penitus auferebat, sicut vnam tantum substantiam, ita pariter & personam in ea prædicans; Dionysius, quem diximus, Episcopus Alexandrinus, cuius præcipue videbatur id esse muneris, vt sibi subditi hominis, nempe Libys errores refelleret, ac penitus confutaret, eruditas mox edidit in Sabellium lucubrationes. Cuius quidem hæresin cum valentius oppugnare contenderet, & vehementius in eam obniteretur: dum personas accuratius distinguere, ac suis proprietatibus ab inuicem exactius discriminare curaret, in contrariam inflecti visus est partem, nimirum diuinas personas non tantum ab inuicem distinxisse, suis proprietatibus singulis attributis, sed etiam diuisisse ab inuicem.

XXXI.
CONCILIUM ROMANUM HABITUM IN CAUSA DIONYSII EPISCOPI ALEXANDRINI.

Pentapolitani autem quidam eum tamquam de fide non recte sentientem detulerunt (vt æquum videbatur) ad primarium Antistitum omnium Iudicem Romanum Episcopum, eodem quoque nomine Dionysium appellatum. Hic coegit Romæ ea de causa Episcoporum Concilium. Magni plane ponderis videbatur esse negotium, non tantum natura sui, quod de sublimi illa imperceptibili ac ineffabili agendum esset diuina substantia in personarum trinitate distincta; sed quod primi omnium, post ipsum Romanum Episcopum, Antistitis in Ecclesia Catholica esset causa tractanda. Conuentu igitur Romæ habito, cognitaq. a maioribus tradita sincera fide ac stabilita; ipsum Dionysium Alexandrinum, quid de ea re ipse sentiret, vt litteris declararet, Dionysius Papa, pariterq. Synodus vniuersa commonuit: cui & paruit, vt ex his, quæ dicturi sumus, apparet.

XXXII.

Hæc autem sic se habere, S. Athanasius eiusdem Ecclesiæ Alexandrinæ postea Episcopus, in commentario, quem de Sententia Dionysij aduersus Arianos conscripsit, rem ab exordio repetens, sic testatur: In Pentapoli superioris Libyæ quidam Episcoporum sententias Sabellij amplectebantur: tantumq. earum commenta inualuerant, vt vix vltimius Filius Dei in Ecclesijs prædicaretur. Re cognita Dionysius, ad cuius curam eæ Ecclesiæ pertinebant, legatos misit, qui auctores harum rerum ab illis prauis opinionibus retraherent. Illis autem nihil de stultitia sua remittentibus, impudentiusq. in impietate pergentibus, coactus est ad illorum improbitatem retundendam istiusmodi epistolam scribere, & humanitatem Christi ex Euangelijs commonstrare; vt illis audacius Filium Dei abnegantibus, & humana eius Patri imputantibus, commonstrata rei veritate, non Patrem, sed Filium pro nobis hominem esse genitum, rudibus illis & inscitis hominibus Patrem non esse Filium persuaderet; & paulatim ad veram Filij deitatem credendam, & Patris cognitionem euehere posset. Hic nimirum scopus est eius epistolæ, quæ ad retundendam eorum peruehaciam, qui veritatem Filij mutare volebant, scripta est.] et post multa: Idem igitur Dionysius ab Apostolis edoctus fecit, coactus ob Sabellij hæresin, quæ iam irrepserat, istiusmodi epistolam scribere, verbaq. illis quæ humanitas & humiliter de Saluatore sonant, obijcere; vt rebus humanitatis eius intersepirentur, quo minus Filium Patrem esse dicerent: faciliorem illis viam ad credendam Filij diuinitatem strueret in illis epistolis.] hæc & alia plura Athanasius de epistola tunc a Dionysio scripta ad Euphanorem atque Ammonium.

XXXIII.
DIONYSIVS IN CRIMEN ADDICTVS ARIANAE MABRISIS.

Quo modo autem a quibusdam Pentapolitanis eius sententia in deteriorem partem accepta fuerit, perinde atque id de Filio Dei sensisset Dionysius, quod postea Arius sensit: ob eamq. causam ipsum Dionysium suum ipsorum Episcopum reum impietatis constituerint apud Dionysium Romanæ Ecclesiæ Episcopum; idem S. Athanasius in commentatio, quem de Synodis scripsit, testatur his verbis: Duo enim Dionysij diu ante eos septuaginta fuerunt, qui Samofatensem sustulere; quorum aliter Romæ, alter Alexandriæ Præsul erat. Ibi cum quidam Alexandrinum Episcopum apud Romanum accuserent, quasi qui Filium, opus, & non consubstantialem Patri diceret: & Synodus Romæ coacta

A mæ coacta indigne tulit, & Romanus ad cognominem sibi Episcopum omnium sententiam perscripsit: et iam inde ille se ad defensionem parans, libello suo titulum Refutationis & Apologiæ indidit, & in hæc verba ad Romanum scripsit.] cum iam antea idem Dionysius Alexandrinus, alijs ad Romanum Pontificem datis litteris, se excusasset, sicut ipse declarat his litteris inter alia:

Ego & in alia epistola scripsi, vbi ostendo crimen, quod deferunt contra me, falsum esse: quasi qui dicerem, Christum non consubstantialem esse Deo. Nam tametsi dico me id non reperisse, nec legisse alicubi in sacris litteris: rationes tamen nostræ, quas reticuerunt, non abluunt ab hac sententia. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi haud dubie congenerem; idq. in verbis meis, addens, omnino parentes eo solum alios esse a liberis, quod illi ipsi sui liberi non sint: alioqui necessarium fore, vt nec parentes, nec liberi sint. Et epistolam (vt dixi) ob casus temporum proferre non possum. Si autem tibi verba mitto, multo libentius rotum exemplar misissem; quod vbi nactus fuero, non omittam. Scio & memor sum, me plurimas congenerum similitudines adhibuisse: nam & plantam dixi e semine aut radice pullulantem, aliud esse ab eo vnde progerminatur, & tamen cum eo prorsus esse eiusdem naturæ: & fluuium e fonte promanantem, aliam formam nomenq. accipere: neque enim fontem fluuium, neque fluuium fontem appellari; & tamen ambos existere, & fontem instar Patris esse, fluuiumq. quasi Filium esse, qui ex fonte gignatur.] hucusque ex Dionysij Alexandrinæ epistola Athanasius.

Quod igitur ob casus temporum, sibi tomi a se conscripti mittendi non esse facultatem dicat: plane se illa scripsisse tempore ingruentis belli Alexandrini, vel pestis obortæ quam diximus, significare videtur; vt pote quod sibi Alexandria abfenti, librum illic positum accipere atque mittere non liceret. Citat eandem Dionysij epistolam idem Athanasius alibi quoque, agens contra Arianos: additq. ex eadem non tantum quæ dicta sunt ea epistola, quam tunc ad Dionysium Pontificem scripsit, Dionysium Alexandrinum professum esse: sed neque opus aliquod esse, neque creaturam Verbum Dei, sed proprium paternæ substantiæ germen, idq. indiuisibile, vt sancta Nicæna Synodus postea declarauit.

Quo modo autem non tantum his litteris, alijsq. ante vel post datis, idem Dionysius Alexandrinus apud Dionysium Papam suam causam egerit, sed pleniori de ea re scripta Apologia eidem in omnibus satisfecerit; idem qui supra S. Athanasius affirmat, rem ab exordio auspiciatus his verbis: Cum igitur Dionysius Episcopus certior factus de Pentapolitanis, zelo religionis hanc epistolam (quemadmodum dixi) contra hæresin Sabellij ad Ammonium & Euphranorem scripsisset: quidam ex Ecclesia recte quidem sentientes, sed tamen ignari eius causæ cur ita ab eo scriptum esset, Romam ascenderunt, ibiq. eum apud Dionysium eiusdem nominis Romanum Præsulem accusarunt. Re comperta, Alexandrinus simul & contra Sabellij sectatores & Arii dogmata, propter quæ ab Ecclesia eiecitus fuit, volumen composuit: vbi æquales, sed tamen contrarias hæreses esse docet in Sabellij dogmatibus, & blasphemijs eorum, qui dicunt, Dei Verbum, opus vel creaturam esse: postulauitq. a Romano Præsule, vt obiecta sibi indicarent. Quibus acceptis, opus edidit sub nomine Elenchi & Apologiæ: vbi sceleratam officinam Christi rebellium redarguit, & quo pacto hanc infamiam contra ipsum excitarint, demonstrat.] et paulo post:

Quod autem ad Præsulem Alexandrinum Dionysium attinet: ex Apologia eius satis apparet, eum non illius sententiæ, cuius isti dicant, fuisse, aut quicquam prauarum opinionum Arii accepisse: immo potius scripta illius efficaciter demonstrant, calumnias esse, quibus vulgo impetitus sit: non enim tixandi animo, sed sui purgandi, Apologiam scripsit. Certe qui suam innocentiam purgat, quid aliud facit, quam quod crimen diluit, & Arianos sycophantas ostendit? Ceterum vt ea ipsa innocentissimi viri Apologia grauius confundantur, appareatq. ipsos malitiosos, Dionysium vero ab eorum erroribus liberum: dabo operam vt ipsius verba in medium proponantur. Principio epistolæ suæ, &c.] prosequitur Athanasius ab ipso epistolæ Apologetice titulo ipsam integram demonstrare Catholicam, ac declarare ipsum Dionysium omni ex parte cum Orthodoxis de fide sensisse.

Quibus igitur vnam illam priorem ad Ammonium & Euphranorem Dionysij legebant epistolam,

XXXIV.

DEFENSIO DIONYSII.

XXXV.

TEMPVS DATAE EPISTOLAE.

XXXVI.

DIONYSIVS PLENIPURGATVS.

a Athanasio de sententia Dionysij.

XXXVII.

ATHANASIVS DEFENDIT DIONYSIVM.

XXXVIII.

epistolam, ex ea fortasse aliquid suspicandi de Dionysio potuissent occasionem qua- A
lemcumque arripere: quamobrem lectores omnes idem S. Athanasius iure prouocat ad
reliquas eo argumento ab ipso scriptas epistolas perlegendas; ex quibus, quænam qua-
lisve eius de diuinitate Filij Dei esset sententia, perspicue & absque ambiguitate aliqua
posset intelligi. Nam superius hæc ait: Ceterum quia occasione calumniandi Epi-
scopi ex quibusdam particulis eius epistolæ sese habere arbitrantur; age particulas illas
inspiciamus, vt inde eorum vanitas appareat; & desinant vel sero tandem inter se bla-
phemare Dominum; & confiteantur Iesum vel cum militibus, conspecto rei naturæ te-
stimonio, vere esse Filium Dei, & nequaquam creaturam. Dicunt igitur (*Ariani vide-
licet*) in epistola beati Dionysij scriptum haberi, Filium Dei, opus & quiddam facti-
tium esse, neque Patri naturaliter suum & proprium, sed alienum ab illius substantia,
qualis est vitis a natura agricolæ, aut nauis fabri; eundemque, quia opus est quoddam B
conditum, non fuisse antequam fieret.

*a Athanas. de
sentent. Dionys.
aduers. Ariam.*

XXXIX.
SCRIPTA SVA
EXCVSANT
DIONYSIVM.

Scriptasse Dionysium istius generis epistolam agnoscimus: verum non hanc solam,
sed plurimas ab eo postmodum scriptas esse dicimus; quas ab istis quoque legi oportu-
it, vt ex omnibus simul, non ex vnica dumtaxat iudicium de eius fide constitui posset:
non enim fabri peritia solertiaq. qui multas triremes ædificauit, ex vnica nauis, sed ex
omnibus simul dijudicari debet. Si igitur simpliciter, tamquam qui fidem suam edere
profiteretur, hanc epistolam scripsit: esto, accusent eum vt velint; non enim crimine
caruerit istiusmodi sententia. Quod si temporis & personæ ratio eum ad talia scribenda
traxit, aliâq. postmodum epistolas subdidit, quibus se de suspicione purgat: non oportu-
it, omissis causis cur ita scribendum fuerat, homini temere odium conciliare.]

XL.
*b Athanas. con-
tra hæres. Ari.
decret.
c Athanas. de
sentent. Dionys.
contr. Ariam.*

Hæc & alia plurima de eo Athanasius b: qui aduersarios sæpe prouocat ad ea quæ C
idem Dionysius Alexandrinus in sua defensione causæ scripserat ad Dionysium Ro-
manum Pontificem. nam inter alia quæ scriptis prodidit Alexandrinus, hæc alibi idem
Athanasius c: Sunt autem ea quæ in primo volumine Elenchi & Apologiæ post cetera
scripta reperias: Numquam fuit, quando Deus non erat Pater. Et in sequentibus agno-
scit sæpe Christum Verbum & Sapientiam & Virtutem fuisse: nihil enim horum, cum
Deus existeret, factum esse; neque posterius Filium genuisse, Filiumq. non ex se, sed ex
Patre essentiam nactum esse. Et paulo post ita de eodem dicit: Nam quia splendor est
æternæ lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est. Luce enim semper existente, cer-
tum est & splendorem semper existere: eo enim lucem esse, quod splendeat, intelligi-
tur: non enim fieri potest vt lux non luceat.]

XLII.
NONNVLLE DE-
CEPTI DE DIO-
NYSIO.

Hæc autem in Apologia Dionysij Alexandrini scripta ad Dionysium Papam ex mul- D
tis attigisse nos oportuit: quod sciamus nonnullos, ad quos nonnisi prima illa epistola
ad Euphranorem & Ammonium scripta peruenisse videatur, neque legisse citata Atha-
nasij pro Dionysio scripta, paulo liberius (venia ipsorum dixerimus) quam par erat, de
Dionysio esse locutos: quod & in Notationibus nostris ad Romanum Martyrologium
tractasse meminimus; hic vero; quod ratio suscepta postulat, sumus fusius profecuti.
Gennadius igitur Massiliensis cum longioris spatij interuallo ab Ægypto, quam Græ-
ci, distaret, atque Dionysij Alexandrini lucubrationes omnes minus perspectas haberet;
eo facilius de eodem Dionysio decipi potuit, cum inconsulte nimis hoc de eo in com-
mentario d illo de Ecclesiasticis dogmatibus; qui interdum S. Augustini nomine pepe-
ram inuenitur esse citatus, scriptum reliquit: Nihil creatum; aut seruens in Trinitate E
credamus, vt vult Dionysius fons Arij.]

*d Apud Aug. de
Eccles. dogm.*

XLII.
QVID, VBI DIO-
NYSIO RVFFI-
NVS.
*e Ruffinus de
adul. lib. Orig.*

Deceptus est in eo & Ruffinus e Aquileiensis, dum existimauit, Dionysij Alexantri-
ni qui videntur errores, non fuisse ab eo conscriptos, sed ab Arianis additos: nam ne-
quicquam huiusmodi Athanasius, pro eo scribens Apologiam, causatur: sed illa vt ab eo
sunt scripta, integra atque sincera perseuerasse indicat; quibus ipsum recte sensisse, per-
spicue innotesceret. Certe si legisset S. Athanasij pro Dionysio defensionem superius re-
citatas; aperte nouisset, non (vt putat) Athanasium expostulare, quod ab Arianis
aliquid fuerit additum ad Dionysium, sed potius ex scriptis illius minus plene accurate
teve consideratis, illum renitentem coegisse suis ipsorum erroribus ad stipulari. Sed &
magis miramur, S. Hieronymum f, ea omnia a Ruffino conscripta disquirentem, ac
consultantem, eum huius erroris arguere prætermisisse.

*f Hieron. Apo-
log. aduersus
Ruffin. lib. 2.
g Basil. epist. 41.*

XLIII.

Consultus autem S. Basilus g a Maximo philosopho, quid de Dionysio sentiret, suam

A suam ad eum rescribens sententiam his propemodum verbis significauit: Quæ de rebus B
Dionysij sciscitaris: venerunt quidem ad nos admodum eius multa: libri vero non-
dum adfunt; atque ideo nihil dum misimus. Est autem hæc nostra de eo sententia: Non
omnia viri huius laudamus; sunt quæ prorsus etiam damnamus. Ipse propemodum
(quantum nobis liquet) primus hominibus istius impietatis Anomianæ, quæ iam pas-
sim obstreperit, seminaria præbuit. Causam vero huius non puto animi malitiam esse;
sed quod vehementer cupit oblectari Sabellio. Soleo itaque illum similem æstimare
plantatori cuiquam, qui recentis plantæ correcturus auersionem, ita immoderate il-
lam retorquet, vt a medio aberret, & ad contrarium latus ramulum abducatur. Tale
quid & ab hoc viro factum deprehendimus. Hic nempe dum impietati Libyanæ se op-
ponit acriore impetu, minus prudenter sibi prospiciens; in malum huic oppositum
B præceps abiit, & quidem nimio contendendi studio. Satis enim huic fuisset, si argumen-
tis doceret Patrem & Filium non idem esse in subiecto personali; vt palmarium præ-
sumptæ victoriæ ex hoste blasphemio, nimirum Sabellio, reportaret. Atqui is Dionysius,
quod vnum expetebat, perspicue admodum obtinuit, sed ex superfluo. Nam non
solum diuersitatem *τῆς ὑποστάσεως*, hoc est, personarum, sed & *τῆς οὐσίας*, hoc est, essentiae
differentiam constituit: potentiam Filij imminuit, & ipsius gloriam immutat ac ma-
iestatem. Hinc adeo contigit, vt malum permutauerit malo, atque aberrarit a scopo
rectissimæ ac sincerioris doctrinæ: quo factum est, vt varius sit deprehensus & incon-
stans in conscriptionibus suis: et quidem tollit nunc *τὸ ὁμοῖον*, coessentialia per ea, qui-
bus in recta constitutione *τῆς ὑποστάσεως*, personarum scilicet, minus recte vsus est: nunc
contra admittit, dum respondet eiusdem nominis Dionysio. Nec his contentus, &
C de Spiritu sancto voces edidit, quæ nulla prorsus sui parte competunt sancto Spiritui:
diuinam illi atque adorandam adimens maiestatem, & eundem ad hæc inferiora de-
uexum creatæ annumerat ac seruili naturæ. Vir igitur hic talis est.] hucusque Basilus
de Dionysio.

BASILEI DE
DIONYSIO
SENTENTIA.

Verum licet multa a Dionysio scripta sibi innotuisse dicat, litterasq. ab eo ad Dionysium Romanum datas legisse; tamen quatuor Apologeticos libros ab eodem ad ipsum Romanum Pontificem pro sui defensione conscriptos minime visus est habuisse com-
pertos. quod ipse, suæ ipsius sententiæ exordio sic præfatus, affirmare videtur, cum ait:
Venerunt quidem ad nos admodum multa, libri vero nondum adfunt.] per libros au-
tem intelligi Apologeticos commentarios ad Dionysium Pontificem datos, Eusebius a
& S. Hieronymus b satis aperte declarant his verbis: Præter epistolas (inquit Eusebius)
D Dionysij supra memoratas, aliæ complures eius extant epistolæ: vt illæ quæ sunt contra
Sabellium ad Ammonem Ecclesiæ Bernicenis Episcopum missæ, & ea quæ ad Te-
lesphorum, & quæ ad Euphranorem data fuit: alia item ad Ammonem & Euphorum.
quatuor item libros de eodem argumento, nempe contra Sabellij hæresim composuit,
quos gentili suo Dionysio, qui Romanus erat Episcopus, dedicauit.] hæc Eusebius, ead-
em Hieronymus. Hos itaque quatuor libros ad Dionysium Romanum scriptos, con-
tinuisse suam defensionem de ijs quæ antea minus accurate a se conscripta, alijs eum ac-
cusandi apud Romanum Pontificem dederant occasionem, S. Athanasius in locis cita-
tis sæpe testatur.

XLIV.

DE APOLOGE-
TICIS LIBRIS
DIONYSII.
*a Euseb. lib. 7.
c. 21.
b Hieronym. de
Scrip. Eccles. in
Dionys. Alex.*

Cum igitur patens sit, nec S. Basilium omnia ab eo scripta eo argumento tunc ha-
buisse comperta; nec insuper Apologeticum librum, pro eodem ab Athanasio editum,
E eidem innotuisse: haud mirum, si de Dionysio, licet excuset, paulo tamen liberius vi-
deatur esse locutus. Præterisse plane S. Basilium (vt diximus) quæ pro Dionysio ab
Athanasio scripta erant; euident illud est argumentum, quod cum ipsum Athanasium,
& quæ ab eo scripta fuissent, summopere consueuerit obseruare atque colere, de Dionysio
quid sentiendum, suam dicturam sententiam, nullam prorsus (quod argumenti ra-
tio exigebat, vel leuiter saltem per occasionem Athanasij meminisse) habuerit mentio-
nem, nec quicquam etiam de eius ventilato Romæ iudicio attigerit; quod ex S. Atha-
nasij citatis scriptis facile perdiscere potuisset.

XLV.
EXCVSATVR
S. BASILIVS.

Illis demum acceptis atque inspectis, tantum abest vt eum (quod antea fecerat) de
Spiritu sancto male locutum, amplius accusauerit; quin potius quæ ab illo scripta es-
sent eo argumento, in sui defensionem adduxerit. nam de Spiritu sancto ad Amphilo-
chium c scribens, ipsum Dionysium, hoc præmissis præconio, societati sanctorum
Annal. Eccl. Tom. 2. E e e conium-

XLVI.

*c Basil. ad Am-
philoch. c. 29.*

BASILII DE
DIONYSIO
MVTATA
SENTENTIA.

coniunctum adducit in medium, dicens: Ceterum cum apud me reputo, si quis veterum ac beatorum virorum his quibus nunc reclamatur vocibus vsus sit: multos reperio, quibus antiquitas fidem conciliat; qui iuxta exactam eruditionem, non iuxta horum temporum homines, quorum alij præpositione, alij coniunctione in Glorificatione sermonem copulant, statuerunt nihil referre sane quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam. Irenæus ille, & Clemens Romanus, & Alexandrinus Dionysius (id quod etiam auditu mirum est) in secunda ad sui cognominem epistola de accusatione ac defensione, hunc in modum finit sermonem (transcribam autem vobis ipsa verba) His (inquit) congruenter, & nos etiam, forma regulaque a senioribus qui ante nos vixerunt accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agere, ac nunc etiam vobis scribere desinemus. Deo autem Patri, & Filio Domino nostro Iesu Christo, cum sancto Spiritu, gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.] hæc ex eo.

XLVII.
NOTIORA FACTA
BASILIO
SCRIPTA DIONYSII.

Porro cum idem Basilius impugnaretur ab æmulis, perperam sentire de Spiritu sancto: haud sibi citandus fuisset Dionysius, si æque, vt ipse, eiusdem criminis in suspicionem potuisset adduci: cum potius conuenientiæ cum Dionysio accusari potuisset, quam eius testimonij auctoritate defendi. quam ergo nuper citauit secundam Dionysij Alexandrini ad Romanum Dionysium scriptam epistolam, alia prorsus diuersa erat ab illa, quam ad eum primo respondens conscripsit, cuius meminit in superius citata ad Maximum data. Sed (vt existimo) hæc ad Amphiloichium allegata secunda ad Dionysium scripta epistola, liber erat vnus ex illis quatuor; quem, quia in scriptis ad instar epistolæ ad Dionysium Papam esset, appellat secundam epistolam: nam & Eusebius^a testatur, libros Dionysij, pluribus verbis compositos, prætulisse epistolarum formam.

^a Euseb. lib. 7. c. 21.

XLVIII.
DIONYSII AB-
SOLVTVS.

Sed quid iam de Dionysio sentiendum sit, haud dignum est, vt re iudicata in pleno Episcoporum conuentu, eidemque Dionysio adiudicata, in controuersiam iterum deducatur. Fixum ergo stabileque permaneat, quod in ea causa Romæ hoc tempore definitum esse cognoscitur; quodque oppugnantibus eum accusatoribus, & ipso, iterum atque iterum missis Romam defensionibus, se purgante atque defendente, est maturo consilio declaratum. Absolutum namque eo iudicio fuisse Dionysium Alexandrinum, S. Athanasius^b eo euidenti plane significat argumento, quo ait: Magni certe argumenti est, nihil eos (nempe Arianos) veri dicere, & calumnijs virum premere; quod ille numquam ab alijs Episcopis de impietate conuictus est: neque hæresin propugnando, ab Ecclesia secessit; sed in ea cum pietate obdormiuit: quodque eius memoria hætenus cum Patribus hucusque celebrata est, & in catalogum relata. Qui si cum istis eiusdem opinionis fuisset, aut si scriptorum suorum rationem non reddidisset: minime dubium, quin eadem, quæ illi, passurus fuisset.] nempe quod sede priuatus, ab Ecclesia excidisset. Rursum post multa, hæc ibi de eodem quoque Dionysio: Quid igitur simile habuit Arij hæresis, & Dionysij sententia? Aut quid est, cur Dionysius vt Arius nominari debeat in tanto inter vtrumque discrimine: cum hic sit Catholicæ Ecclesiæ magister, ille autem nouæ hærescos inuentor? Sane quidem Dionysium ipsum vsu esse voce Consubstantialis, tum etiam legitur in eius epistola contra errores Pauli Samosatani, idque ex maiorum traditione, cum ait: Desertum dicis eum qui erat natura Dominus, & Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, & quem sancti Patres ἰσοουσιον Patri vocauerunt.] hæc ipse.

XLIX.
LAUDES DIONYSII EX EIVS
MORTE.

Sed ad Dionysij laudes vt tandem coronidem imponamus, eamque ex testificatione quoque hostium comparatam: Paulus Samosatenus, hæresiarcha omnium scelestissimus, & ipsi Dionysio infensissimus, vtpote qui a nullo magis quam ab ipso fuerat scriptis exagitatus atque depressus: hic, inquam, in exordio decem quæstionum, quas ad eundem Dionysium scribit, sic ad eum præfatus est: Honoro vos, tamquam honore dignos propter multam ætatem, & quia stigmata Christi fertis in corpore vestro. etenim vt cetera omnia omittam, admiror sapientiam & prudentiam. Contumelias vero in me vestras nihil curo. Quod me anguem serpentem vocas, &c.] Sed de Dionysij causa hætenus.

L.

Ex his igitur quæ in Dionysij Alexandrini causa, testimonio S. Athanasij, Romæ apud Dionysium Papam iudiciali examine acitata noscuntur, accusantibus apud eum Episcopis Pentapolitanis Alexandrinum crimine hæresis, eodemque causam dicere iusso, seq.

A seq. ipsum per litteras atque libros Apologeticos defendere: non est qui non videat (nisi qui spontanea affecti cæcitate, ne tam perspicua videant, claudunt oculos) toto cælo patere, in Ecclesia Romana primum erectum stare tribunal, ad quod principales causæ e remotioribus etiam Orbis partibus deferri solerent: audireque ipsum Romanum Episcopum prærogatiua Apostolicæ sedis de fide sententias, cognoscere causas Episcoporum; hisque auditis ac cognitis, cum fratribus communicato consilio, causas maximas auctoritate Pontificia definire: prout, S. Athanasio teste, in causa eiusdem Dionysij factum esse conspicitur.

At ne quouis prætextu Pentapolitani fouerent (quod hætenus fecissent) dogma Sabellij; idem Dionysius Pontifex Romanus, non satis sibi visus damnasse cum dogmate suo impium hæresiarcham, etiam contra illius sectatores hæreticos Sabellianos edidit commentarium, quem idem qui supra sanctus Athanasius^a citat, cum ait: En tibi rursum (inquit) alterum Dionysium Romanum Episcopum, ita in scriptis suis contra Sabellianos, eosque qui talia dicunt, exoptulantiem, &c.] Rursum vero ne occasione vitandæ hæresis Sabellianæ in contrariam quis præceptus ferretur sententiam, qua non persona tantum, sed & natura distingueret a Patre Filium (quod fecerunt postea Ariani) aduersus eiusmodi oppositam illi impietatem commentarium elucubrauit, cuius his verbis idem sanctus Athanasius meminit^b: Porro ex Dionysij Romani Episcopi voluminibus, contra eos qui Filium Dei, opus aut creaturam asseuerant, scriptis, clare ostenditur, hæresin Christo rebellium Arianorum non tunc iam primum, sed olim ab omnibus damnatam fuisse.] hæc Athanasius. Ex quibus plane videas ipsum Dionysium Romanum Pontificem, vt quisque declinaret extrema, mediam ac plane regiam strauisse viam: atque, perinde ac optimus in exercitu Imperator, sic cornui dextro periclitanti tulisse suppetias, vt tamen incolumitati sinistri consultum in omnibus esse voluerit, atque ita in hunc modum sinceræ fidei veritati omni ex parte esse prospectum. At de Sabellianis, atque controuersijs quæ occasione hæresis Sabellianæ obortæ sunt, modo satis: in posterum autem pro temporis ratione de ipsdem sæpius sermo erit.

Ceterum quod ad statum reliquum Ecclesiæ Alexandrinæ pertinet: de sedatis iam ciuilibus dissensionibus Dionysius Alexandrinus scribens hoc anno ad Hermammone^c & alios Ægypti Episcopos, firmiter asseuerans, in ea epistola post multa hæc habet in fine: Octauo Imperij anno præterlapso, iam nonum annum Gallienus agit; in quo nos festa lætis animis celebremus.] quibus plane significat, tumultus illos iam anno præterito inchoatos esse, hocque anno sopitos, ipsumque Dionysium Alexandriam reuersum. De reliquis autem turbis in Ægypto excitatis occasione Nepotis, dicemus anno sequenti.

IESV CHRISTI
ANNVS
264.

DIONYSII PAP.
ANNVS
4.

GALLIENI IMP.
ANNVS
10.

Christi Domini nostri annus ducentessimus sexagesimusquartus, Consulibus Albino & Maximo, a Cassiodoro & alijs adscribitur Fastis.

Quo quidem licet ab hostili tumultu tunc temporis Ægyptus quieuerit; tamen nonnihil fuit exagitata. Nepos enim Episcopus in Ægypto, professor religionis Catholicæ, sententiam illam de Millenario a Papia olim, Irenæo, Iustino martyre, Tertulliano, atque alijs quoque assertam, necdum ab Ecclesia omnino proscriptam, adeo vehementer, scriptis ea de re voluminibus, propugnare conatus est, vt complures sibi adscuerit sectatores: qui, ipso quoque ex hac vita sublato, nihilominus eius dogma adeo pugnaciter stabilire conati sunt, vt a recto tramite veritatis tuendæ deflexerint: quorum ea de re sententiam iam in hæresim erumpentem Dionysius Episcopus Alexandrinus tum scriptis, tum etiam viuæ vocis oratione compressit, & penitus confutauit. Quo modo autem hæc se habuerint, Eusebius^c ex scriptis ipsius collectam orationem instituens sic narrat:

Præter ista omnia Dionysij opera, alij duo libri de Promissis erant ab eo elaborati. Annal. Eccl. Tom. 2. Ecc 2 ti. Causa

PRÆCIPVVM
TRIBUNAL EC-
CLESIAE.

LI.
DIONYSII PA-
PÆ SCRIPTA.

^a Athanas. con-
tra hæres. Arian.
decret.

^b Athanas. de
senten. Dionysij
contra Arian.

LII.
HERMAMMONIS
DIREM CELEBRA-
TIO.

NEPOS EPISC.
ASSERTOR MIL-
LENARIJ.

^c Euseb. lib. 9.
c. 19.

DIONYSIVS LA-
BORAT CONTRA
MILLENARIOS.

ti. Causa cur hos scripserit, erat Episcopus Ægypti, nomine Nepos: qui promissa in sacris Scripturis sanctis viris factitata, in hoc sæculo (sicut Iudæi somniant) præstanda fore docuit; hominibusq. persuadere laboravit, eos certo quodam millenario annorum numero in delicijs corporeis & voluptate in terra victuros. Qui cum putaret se ex Ioannis Apocalypsi suam opinionem posse obtinere, librum quem ἑλεγχον ἀλληγοεισῶν, id est, reprehensionem eorum qui allegorias componunt, inscribent, de hoc argumento edidit. Cui Dionysius, in duobus illis libris quos de Promissis contexuit, acriter contradicit. In priorē suam ipsius sententiam de eo dogmate exponit: in posteriore autem de Ioannis disputat Apocalypsi. In cuius initio de Nepote mentionem faciens, ita scribit: Quoniam librum quemdam Nepotis pro se afferunt, quo quidem perinde ac si in illo certis indubitatisq. argumentis Christi regnum in terra futurum probatum esset, magno opere niti & confidere videntur: dicam equidem quod sentio.

III.
HYMNI SACRI A
NEPOTE CON-
SCRIPTI.

Quamquam non modo pro multis alijs rebus Nepotem amplector & diligo, vt pro fide, pro studio in doctrina posito, pro assidua in Scripturis exercitatione, pro nonnullis quoque ac varijs psalmis hymnisq. ab eo compositis, quibus hucusque nonnulli fratres libenter vtuntur, verum etiam propterea quod ex hac vita migravit, hominem multo magis revereor: Veritas tamen multo amicissima est, & omnibus rebus merito anteponi debet. Ac si quid recte dicatur, laudandum illud quidem sine invidia: sin quicquam parum sincere & integre sit scriptis mandatū, hoc cum diligentia & exquirendum, & coarguendum contra aduersarium, qui coram adest, & verbis solum ac sermone opinionem suam tueri laborat. colloquium absque scripto, quod partim interrogando, partim respondendo ijs qui nobiscum ex aduerso pugnant, persuadere, eosq. in nostram sententiam pertrahere solet, satis profecto momenti habebit & ponderis.

IV.
MILLENARIO-
RVM FRAVDIS.

Verum cum opus scriptum nobis obiectum sit, illudq. (vt quibusdam placet) ad persuadendum valentissimum: cumq. doctores eius sectæ, Legem & Prophetas pro nihilo putent, Euangelia sequi negligant, Apostolorum epistolas depravent: huius tamen operis, quod dixi, doctrinam, tamquam magnum aliquod & abstrusum mysterium complectentem, asseuerent: cumq. fratres nostros aliquanto simpliciores, & magis imperitos, de sublimi & admirando opere, vel gloriosi vereq. diuini Domini nostri aduentus, vel nostræ a mortuis resurrectionis, vel cum Domino coniunctionis, consociationisque, & ad eius immortalem naturam assimilationis non aliquando cogitare sinant; sed illis persuadere conentur, in regno Dei abiecta & mortalia præmia, qualia ab hominibus in hac vita expectare solemus, tandem futura: nobis certe necessarium arbitror, aduersus istum fratrem, quem dico, Nepotem, perinde ac si præsto adesset, acuta ratione disceptare. Deinde quibusdam adiectis, sic loquitur:

V. Cum essem in loco quodam qui Arsenoites dicitur, vbi (vti nostis) iam pridem hoc dogma prodijt in lucem, sic vt non modo schismata nascerentur, sed integræ Ecclesiæ a fide deficerent: presbyteros eius sectæ, qui fratribus in singulis pagis vndique prædicabant verbum Dei, conuocaui: eosq. magnopere cohortatus sum, vt palam, præsentibus fratribus, audireq. cupientibus, illorum doctrina exquisitè discuteretur. Atque cum librum, qui illis erat tamquam quoddam propugnaculum & murus inexpugnabilis, ad me attulissent: confidens vno loco cum illis, toto triduo a primo mane vsque ad vesperam, quæ in eo scripta erant, studiose refutare conabar. Ibi rum quidem certe fratrum constantiam, studium veritatis, facile obsequium & prudentiam adeo supra modum admirabar, quod tam præclaro ordine & tanta cum modestia rogabant, disceptabant, nobisq. assentiebantur, atque etiam tam diligenter præcauebant, ne illis quæ fuerant ante ab ipsis decreta, si quicquam in eis veritati repugnare videretur, mordicus adhererent: quin etiam contrarias rationes minime omitebant nobis opponere; sed quoad eorum fieri poterat, ea quæ erant ab ipsis proposita, munire & defendere tentabant: et contra, vbi poscebat ratio, sententiam mutare, & nostro assentire iudicio, eos ne utiquam omnino pudebat. Denique conscientia integra, sincera cogitatione, & puris erga Deum ac simplicibus animis, ea quæ erant firmis rationibus & testimonijs a sacris litteris depromptis confirmata, admodum approbant.

DIONYSIVS
CONFUTAT
MILLENA-
RIOS.

VI. Ad extremum huius doctrinæ princeps & dux Coracion, omnibus fratribus, qui aderant,

MILLENARIO-
RVM DVX CO-
RACION.

A aderant, audientibus, palam confessus est, nobisq. attestatus, neque se velle deinceps (quandoquidem aduersarijs rationibus se putabat satis abunde esse conuictum) illi dogmati animum adhibere, neque de eo differere, neque mentionem facere, neque aliquando illud vsquam docere. Vnde alij fratres, qui aderant, pro ista disceptatione in publico Ecclesiæ conuentu habita, proq. omnium conciliatione & concordia, maximam lætitiā animis perceperunt.] hucusque de Millenarijs Dionysius, quæ sunt ab Eusebio recitata. Quæ vero ex eiusdem auctoris libro idem a exscripsit atque contexuit de controuersia olim excitata, & a Dionysio fusius disputata de libro Apocalypsis, S. Ioannis Euangelistæ ne sit, vel alterius Ioannis; quoniam ea de re superius actum est copiose, hic repetere prætermittimus: nec de Millenarijs longius se extendet oratio, quæ alibi proluxiore de ea re est profecta narrationem. Quo modo autem ea sententia sæpe compressa reuixerit, suo loco dicendi sumus, nempe cum agemus de Apollinari Laodiceno, qui duos illos a Dionysio conscriptos de Promissionibus libros, contrarijs scriptis editis, ausus est impugnare; quod testatur S. Hieronymus: qui & ait, ab eodem Dionysio scriptum fuisse commentarium aduersus S. Irenæum, eiusdem quoque sententiæ assertorem.

a Euseb. lib. 7.
c. 20.

b Hieronym. in
proem. lib. 3. in
Irenæum.

Quod vero spectat ad sacros hymnos a Nepote conscriptos: imitatus eum quoque fuit idem Apollinarius, qui quamplurimos scripsit hymnos Ecclesiasticos. Sed & quem Bardefanis Syri fuisse filium Harmonium superius diximus, itidem hymnos elaborasse, affirmant Theodoretus & atque Sozomenus. Cum vero iidem essent hæretici, atque in hunc modum aureo calice Babylonis malæ doctrinæ venena Fidelibus propinarent: excitauit Deus spiritum sanctorum suorum, vt ad pietatem homines instituerent: longe præstantiores conscriberent sacros hymnos. nam (vt iidem testantur) ad explodendos illos impietate refertos hymnos Harmonij, S. Ephræm contrarios illis scribens, Syris canendos tradidit. Sed & Gregorius Nazianzenus cygnæo plane cantu Apollinarium impium stridentem silere fecit. Nec his caruit Occidentalis Ecclesia: complures enim habuit grauissimos viros, qui, diuino afflati Spiritu, cecinere in Ecclesia sacros hymnos, vt Damasus Papa, Ambrosius, Paulinus, Prudentius, Marius Victorinus, Prosper Aquitanus, Alcimus Auitus, Sidonius Apollinarius, Venantius Fortunatus, & alij prope innumeri vsque in præsens sæculum, quod præ ceteris eius facultatis eruditus viris abundasse videtur. inter eos autem mira claritudine effulgere R. D. Læuinum Torrentium, Episcopum Antuerpiæ, edita ab eo summa tum pietate tum venustate poemata satis docent: hic illi honestissimus ludus, cum ab ingruentibus pastoralibus curis, quibus inuigilat, animum interdum auocare conceditur. Efflet sane plures adnumerare huius facultatis viros cum maxime pios, tum etiam egregie eruditos: sed alio tendit oratio: ad hæc enim occasione Nepotis hymnorum digressi sumus propemodum nescientes. Porro scriptum a Nepote librum, quo sententiæ Millenarij visus est nimis ardens assertor, Gelasius inter quisquilias apocryphorum coniecit.

VII.

c Theodor. lib.
4. c. 19.
d Sozom. lib. 3.
c. 15.

CHRISTIANI
PORTAE PRÆ-
CLARI.

In hunc modum se habentibus rebus Ecclesiasticis, nouis rursus tyrannis exagitat Romanum Imperium, Trebelliano ab Isauris Imperatore creato; & in Africa auctore Vibio Passieno Proconsule, quem putamus successisse Galerio, & Fabio Pomponiano duce limitis Libyci, appellatus est Imperator Celsus: sed ambo hi quamprimum sublati sunt; illo a Gallieni duce Causisoleo, hoc vero a Siccensibus populis Gallieno additis, septimo die occisis. Sed & Saturninus, fortissimus dux, & ipse a suis Imperator acclamatus, post aliquot menses ab iisdem necatus est. idem quoque & de alijs Trebellius narrat.

VIII.
TYRANNI COM-
PLURES VE-
XANT IMPE-
RIVM.

Res plane maiori consideratione digna, quonam pacto accidisse potuit, vt sub triginta tyrannis valuerit Imperium Gallieni subsistere, hominis alioqui ignauissimi, atque penitus effeminati: cum vel vnus tyrannus (quod de alijs accidit) plus satis sufficere potuisset, vt inter popinas atque lenones agentem Principem e medio tolleret: cum præsertim Trebellio auctore constet, omnes duces exercitus, qui aduersus Gallienum rebellauerunt, fuisse fortitudine & consilio præstantissimos, quos ad barbaros debellandos Valerianus summa prudentia atque iudicio delegisset. quod admirans Trebellius, ait: Mirabile hoc fuit in Valeriano Principe, quod omnes quoscumque duces fecit, postea militum testimonio ad Imperium peruenerunt: vt appareat senem

IX.

DEVS GALLIENVM A TOT TYRANNIS DEFENDIT.

a Job 12. b Prouerb. 8. EX PACE CHRISTIANORVM PARTA SALVS IMPERIO.

XI. PORPHYRIVS VENIT ROMAM.

XII.

DEPLORATA CONDITIO PHILOSOPH. GENTILIVM.

Imperatorem in deligendis Reipublicæ ducibus talem fuisse, qualem Romana felicitas, si continuari fataliter potuisset, sub bono Principe requirebat. Et vtinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuissent, vel eius filius Gallienus in Imperio diutius non fuisset, vt libere se in suo statu Respublica nostra tenuisset. Sed nimis sibi fortuna indulgendum putauit, quæ cum Valeriano & bonos Principes tulit; & Gallienum, diutius quàm oportebat, Reipublicæ referuauit.] hucusque Trebellius Ethnicus homo, Deum ignorans, nec nisi fortunæ sciens adscribere, quæ summa moderatione diuinæ stateræ in homines iudicia occulta iuste penduntur.

X. Verum tanti prodigij causam (sic illud dixerim, quòd excedat omnem humanum captum) non aliunde puto esse petendam, quàm ab illo causarum omnium fonte primario, ipso Deo optimo maximo, de quo illud diuinis litteris prædicatur^a: Qui baltheum Regum dissoluit, & præcingit fune renes Regum.] et^b contra: Per me Reges regnant.] Sed vnde hæc Gallieno, vt tot tyrannos adeo formidabiles, ac propemodum insuperabiles, e medio tolleret, atque regnaret, Senatu & exercitu semper inuito? a Deo promeruit? Certe quidem ex Dionysij Alexandrini scriptis rimari causam licet. Nimirum quòd sicut Valerianus tamdiu florentissimū est moderatus Imperium, quamdiu Ecclesiæ pacem concedens, & de Christianis benemeritis, piorum omnium in se deuinxit officia, quibus illi pro Romani Imperij incolumitate, Imperatorisq. salute apud Deum quàm sedulo precibus agerent: sed in contrarium mutatus, in Christianos insurgens, Dei a se pariter sustulit patrocinium; ac ea de causâ & ipse captus, in vltimum discrimen induxit Romanum Imperium, quantumlibet militia potens, & in rebus agendis solertissimus ac prudentissimus haberetur. E contra Gallienus ignauus & forsors, collapsum penitus nactus Imperium; quòd pacem mox concesserit Christianis, horum precibus suffultus, tot velut draconibus vallatus tyrannis, lernæis plane capitibus resurgentibus, totq. barbaris vndique erumpentibus circu mseptus, tenuit ipsum nihilominus tot annis, aduersantibus ac reclamantibus omnibus aduersarijs: quod & tanto tempore regere permissum est, quanto Ecclesiâ Dei ex præterita afflictatione Valeriani persecutione illata respirans, complura quæ essent collapsa componeret, & ad venturas vexationes fortiter subeundas se pacis tempore præpararet.

XI. Denique ad huius anni finem adijcimus, hoc ipso anno decimo Gallieni, infensissimum Christianæ religionis hostem Porphyrium philosophum secta Platonicum Romanam venisse. Id quidem ipse testatur in Vita Plotini, vbi & de se ipso agens complura prodit: Decimo autem (inquit) Gallieni Imperatoris anno, ego Porphyrius e Græcia cum Aufonio Rhodio Romam veniens, Amelium reperi.] et paulo post: Proinde Plotinus, decimo Gallieni Imperatoris anno, ferme iam nouem & quinquaginta annos agebat: ego vero Porphyrius, cum primum huic adhæsi, triginta tunc annos impleueram.]

XII. Quid vero Plotinus agere cum Gallieno tentauerit, idem Porphyrius declarat, sic dicens: Gallienus Imperator, vxorq. eius Salonia, Plotinum honorabant, maximeq. colebant. Hic igitur eorum beneuolentia fretus, vt dirutam quamdam olim in Campania ciuitatem, philosophis aptam, instaurarent, regionemq. circumfusam cultâ ciuitati donarent, concederentq. ciuitatem habitaturis Platonis legibus gubernari, atque ipsam Platonopolim appellari; pollicebatur se illuc habitatum vna cum amicis omnibus profecturum. Quod facile philosophus ad votum impetrauisset, nisi quidam Imperatoris familiares inuidia, vel indignatione, vel alia iniqua de causâ acriter obstitissent.] hæc ipse. Quàm plane inops est, & diuino destituta consilio pariter & auxilio philosophorum conditio! Post tot sæcula, vbi que gentium promulgata, quæ sanctiora videbantur Platonica dogmata, nec id efficere potuerunt, vt in toto Orbe vel ciuitas vna, vel vicus penitus addictus esset Platonis sententiæ, & ex præscripto legum ipsius viueret: cum e contra Christiana religio, piscatorum ore vulgata, ciuitates, prouincias, ac plane totum replevit Orbem, Gentesq. omnes vi quadam diuinitus insita coegerit auitas superstitiones, patrias leges, & inolitos mores omnino relinquere, aduersariasq. proprijs concupiscentijs leges amplecti, easq. vitæ quoque dispendio profiteri. vt ex ijs plane dignosci liceat, quæ humana, quæue diuina sint opera; quæ inquam humanis nitantur viribus, quæue diuinis corroborentur auxilijs. Sed iam ad res gestas sequentis anni orationem conuertamus.

A Nnus Christi ducentessimus sexagesimus quintus Consulatu Gallieni sexto & Saturnini adscribitur Fastis, ac iure quidem: nam & in antiquis nummorum inscriptionibus sextus Consulatus Gallieni Tribunitiæ potestati vndecies repetitâ coniungitur, qua annus pariter eiusdem Imp. Gallieni vndecimus consignatur. Vetus enim inscriptio sic se habet^a: IMP. C. P. LIC. GALLIENVS P. F. AVG. P. M. TR. P. XI. COS. VI. P. P.] Meminit horum Consulatum Trebellius in primis, cum ait^b: Gallieno & Saturnino Consulibus, Odenatus Rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis Imperium: idcirco præcipue, quòd se fortibus factis dignum tantæ maiestatis infulis declarauit; Gallieno aut nullas, aut luxuriosas, aut ineptas & ridiculas res agente. Denique statim bellum Persis in vindictam Valeriani, quam eius filius negligebat, indixit: Nisibin & Carras statim occupat, tradentibus se Nisibenis atque Carrenis, & increpantibus Gallienum. Non desuit tamen reuerentia Odenati circa Gallienum. Nam captos Satrapas, insultandi prope gratia, & ostentandi sui, ad eum misit: qui cum Romam deducti essent, vincente Odenato, triumphauit Gallienus, nulla mentione patris facta: quem nec inter deos quidem, nisi coactus, retulit, cum mortuum audisset, sed adhuc viuentem: nam de illius morte falso compererat.] hucusque Trebellius, qui res gestas ab Odenato in Persas prosequitur enarrare. sed hæc de his factis ad institutum.

C Erat Odenato coniux insignis pudicitia atque prudentia in rebus agendis femina, quam idem Trebellius mirifice laudat. Hanc fuisse Iudæam, S. Athanasius^c testari videtur, cum ait in Arianos: Zenobia Iudæa erat, & protectrix Pauli Samosatensis; & tamen Iudæis in synagogas ecclesias non tradidit.] Hæc quippe scientijs erudita, vta est in Græcis litteris Longino præceptore; quod tradit Vopiscus^d; quem & Porphyrius^e laudibus celebrat. Sed & cupida Christianarum litterarum, male consulta, adsciuit sibi magistrum Paulum Samosatenum, Episcopum Antiochenum, hæreticum, de Christo abiecte nimis & humiliter sentientem, ac penitus Iudaizantem. de quo Philastrius^f: Hic Verbum Dei, id est, Christum Deum Dei Filium substantiuum, ac personalem, & sempiternum esse cum Patre denegabat: prolatiuum autem, id est, quasi aeternam quemdam dicebat, non tamen personam viuam Filij sempiternam cum sempiterno Patre credendam esse docebat. Hic Christum hominem iustum, non Deum verum prædicabat, Iudaizans potius, qui & circumcisionem docebat; vnde & Zenobiam quamdam Reginam in Oriente tunc temporis ipse docuit Iudaizare.] Hæc cum scribat adeo antiquus auctor, miror quid de eo hæc Nicephorus dicat^g: Paulus porro iste curare eam in religione Iudaizantem volens, plurimumq. operâ & curâ in ea recte instituenda atque conuertenda ponens, in Artemonis hæresim impegit.] De Zenobia vero, cum, occiso viro, Orientale cepisset Imperium, suo loco dicturi sumus: postulat modo temporis ratio, vt de Paulo, cuius facta est mentio, instituamus orationem.

D Quod primum ad rationem temporis spectat: cum a Dionysio Romano Episcopo, & alio Dionysio Alexandrinæ Ecclesiæ Præsule, constet Paulum Samosatenum fuisse damnatum, vt paulo post Athanasij testimonio demonstrabimus: haud constare potest, quod S. Epiphanius^h tradit, ipsum tempore Aureliani & Probi Imperatorum creatum fuisse sedis Antiochenæ Episcopum; cum certum sit, neminem duorum Dionysiorum, qui Paulum damnarunt, ad illa tempora peruenisse. Ex his pariter refellitur, quod Euthymius & si qui alij Græcorum affirmant, eundem Paulum Manichæa matre genitum; cum ipse hæresis auctor Manes nonnisi Aureliani Imperatoris temporibus innotuerit.

E Quod vero ad eius impia improbatâq. ab omnibus dogmata pertinet: videtur aliqua ex parte a Sabellio Paulus mutuatus esse venenum, dum nullam admittens in diuinitatis substantia personarum distinctionem, sed sicut vnum Deum, ita pariter vnam personam in diuinis statuens, totum S. Ecclesiæ traditum cultum atque doctrinam sanctissimæ Trinitatis penitus auferbat. sapiebat hæc namque Paulus cum Sabellio atque Iudæis;

^a Theof. Antiq. Hubert. in Gallieno. ^b Odenatus Imperat in Oriente. ^c Athanas. in Vita Plotin. ^d Vopisc. in Aureliano. ^e Porphyr. in Philast. de hæres. cap. 65. ^f Philast. de hæres. cap. 65. ^g Niceph. lib. 7. cap. 27. ^h Epiphanius. hæres. cap. 65.

^{III.} DE PAULO SAMOSATENO, EPISCOPO ANTIOCHENO. ^b Epiphanius. hæres. cap. 65.

^{IV.} PAULI SAMOSATENI HÆRESIS.

Iudæis; sed a Sabellio discrepabat in eo, quod ille cum vnam tantum affirmaret diuinam esse personam, hac assumpta propositione mendacij, illud falsissimum sequeretur, Patrem simul & Spiritum sanctum cum Filio carnem humanam sumpsisse, ac etiam crucifixos esse: Paulus vero omnem prorsus auferens diuinæ naturæ cum humana coniunctionem, Christum hominem tantum, sed iustitia præditum fuisse, impudentissime diceret.

V. QUID DS PAV- LO SAMOSAT. PATRES.

Sed quid de Paulo Patres scripserint, ac in primis Epiphanius, audiamus: Hic elatus mente, excidit a veritate, & renouauit hæresin Artemonis, qui quidem erat a principio ante multos annos, & extinctus est. Aserit autem hic, Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnum Deum esse: in Deo autem semper esse ipsius Verbum & Spiritum ipsius, quemadmodum in hominis corde est proprium verbum; non autem esse Filium Dei in substantia, sed in ipso Deo; quemadmodum etiam Sabellius, Nouatus*, & Noetus, & alij.] hæc ipse. Sed quod habet de Nouato, puto irrepsisse in textum aliunde. Nam Nouatum & Nouatianos recte sensisse de Trinitate, probauit sacrosancta Nicæna Synodus, vt suo loco dicemus. Sed de Verbo Dei addit Epiphanius, ipsum dixisse in Christum venisse, & solum operatum esse, & ad Patrem, qui illud spirauerat, rediisse. Sed & ex litteris Dionysij Alexandrini plane detegitur Paulus Samofatenus duas constituisse personas inter se disunctas, Filium Dei Verbum, & Christum, quem aiebat non fuisse ante Mariam, ipsumq. accepisse nomen Filij Dei ex bona operatione ipsius: quas blasphemias ipse redarguit. Certe quidem Nestorius accusatus fuit hæresis Samofateni, cum in duas personas Christum diuideret. Rursus etiam ex iisdem principijs de Christi humanitate perperam constitutis, aliam nefariam prauamq. sententiam Paulus impie deducebat, vt diceret in sacramento Eucharistiæ esse Christi sanguinem corruptibilem. id quidem apparet ex epistola Dionysij Alexandrini aduersus eundem Paulum, conscripta tempore prioris Concilij Antiocheni contra eundem collecti: in ea enim cum multa disputat ad oppugnandum impudentem hæresiarcham, cumq. refellit blasphemiam de corruptibili Christi sanguine, quod & Paulus probare nitebatur, propterea quod Dominus suis dixisset; Accipite, & diuidite inter vos] sic in eum Dionysius a:

a Transulit eâ epistolâ Dionysij Turrianus, citatq. lib. de Sacramento Eucharist. cap. 10. & 11.

VI. b Hebr. 10. REFELLITVR A DIONYSIO PAV- EVS SAMOSAT.

Hæc cum dicit Paulus Samofatenus, ignorat quod Apostolus dicit in epistola ad Hebræos b: Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Conculcauit eum Iudas, & nunc Paulus Samofatenus, vt placeret satanæ, qui eum delegit. In sanguinem viuificum & in Spiritum sanctum insurrexit, eum conculcans. Etenim si sanguis Christi est corruptibilis, quia diuiditur & funditur; reperietur quoque Spiritus sanctus corruptibilis, vt sanguis vitæ: siquidem scribit Lucas in Actis Apostolorum c: Cum complerentur dies Pentecostes, &c. paulo post subiungit: Et apparuerunt illis linguæ dispersitæ tamquam ignis. et reliqua.] Manifesta itaque ratione Dionysius monstrat exemplo pariter & auctoritate, non corrupti Christi sanguinem Testamenti in Eucharistia, quod diuidatur & effundatur; sicut nec Spiritus sanctus, ex eo quod dicatur diuisus & effusus, potuit villo modo corrumpi.

c Act. 2.

VII. TOLLITVR IM- PIA PAVLI SEN- TENTIA.

Rursus vero eandem Pauli de sanguine Eucharistiæ sententiam destruens, hæc eleganter habet de Filij Dei facta in Eucharistia exinanitione: Ait Apostolus de Christo, quod, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo: Id est, non sic quemadmodum per studium virtutis ac laboris ac certaminis regnum Dei capiunt, sicut scriptum est d: Regnum Dei vim paritur, & violenti rapiunt illud. non sic, inquam, Christus laboribus & studijs virtutum comparauit vt esset æqualis Deo: quin potius, Operuit e caelos virtus eius, & laudis eius plena est terra, splendor eius vt lux erit: vt testatur ipse qui vere semper est in Patre, inquit e, Ego sum lux mundi: id est, Dominus mundi, habens in se ipso Patrem, & viuificum & Dominum Spiritum sanctum: & tamen se ipsum exinaniuit: vnde Sacramentum inenarrabile ab eo sic appellatur, nouum Testamentum: dans se ipsum in mystica coena, non sicut secundum legem sacerdotij Aaronici carnes pecudum aræ olim imponebant: scribit enim Moyses, inquit f, Carnes sanctæ imponentur altari, & comedet populus: et quicumque immundus eas tetigerit, peribit. Nunc autem non sic: quin potius ipse Dominus dicit h: Qui man-

d Luc. 11.

e Habac. 3.

f Ioan. 8.

g Leuit. 6. 7.

h Ioan. 6.

A Qui manducat me, ipse viuere propter me. Deus ergo est qui habitat in nobis, secundum Testamentum quod disposuit, dicens nobis: Accipite hoc, & diuidite inter vos: nouum Testamentum est: hoc facite. Hæc est Dei ad nos exinanitio, vt admittamur ad capiendum eum. Hoc enim tremendum Sacramentum dicit Apostolus a, cum ait, a Philip. 2. quod se ipsum exinaniuit, non relinquens Patrem, vt capiatur a nobis: absit. immo ipsius verba proferam: Ego, inquit b, & Pater ad eum veniemus, & mansionem a- b Ioan. 14. pud eum faciemus.] hæc Dionysius de veritate sacratissimæ Eucharistiæ. Deinde subiungit:

Videte quàm limatè agit mystagogus veritatis Vas electionis, dicens paulo post c: VIII. Formam serui accipiens, & in similitudinem hominum factus. Vt antea dixi, exinanitionem dicit factam ad nos ad capiendum Sacramentum vitæ per puras & incorruptibiles ipsius manus, vt possimus fideles eius capere ipsum, ac fieri mansio Dei, accipiens eum totum.] ac paulo post, cum plura de agno Paschali, Eucharistiæ typo, dixisset, hæc addit: At vero qui se ipsum exinaniuit Christus Iesus, habens in se caput Patrem (caput enim Christi Deus) fecit d potentiam in brachio suo, & exaltauit humiles: d Luc. 1. vt ab eis capi possit Altissimus, & habitare in nobis per exinanitionem. Spiritus sanctus effusus super omnem carnem manet plenus; & sanguis idem sanctus ac viuificus ex profundo diuini lateris effusus, manet plenus; & Christus idem qui se exinaniuit, & sanguinem suum incorruptibilem, & viuum, ac viuificum nobis effudit.] hucusque Dionysius aduersus Pauli hæresin de corruptibili Eucharistia.

Obseruatione quidem dignum est, adeo perspicuum fuisse in Ecclesia Catholica Sacramentum Eucharistiæ, adeoq. exploratam in omnibus atque testatam ab omnibus eius assertionem ac fidem, vt impudentissimi etiam hæretici, qui tamen a Christo veritatem carnis non seiuingerent, eiusdem fuerint assertores ac professores: licet, quod a Catholica Ecclesia deuiassent, ex eis alij non iisdem ritibus, quibus Ecclesia, eiusmodi Sacramentum conficerent; quod superius multis exemplis est demonstratum. Non autem eo dementia perueniunt, vt tantum mysterium Fidelibus diuinitus concessum, quod viderent in Ecclesia Catholica altas firmasq. radices fixas habere, conuellerent: vsque adeo, vt & Paulus, de quo est sermo, sæx omnium hæreticorum, licet Christum esse tantum hominem impie prædicaret, tamen veritatem carnis & sanguinis, licet hominis tantum & non Dei, esse in Eucharistia affirmaret. vt ex ijs plane prudens lector intelligat, hæreticos nostri temporis omnium infelicissimos innum impietatis penitus attigisse. At de Pauli Samofateni dogmatibus hætenus. Quinam vero essent scelestissimi hominis mores impurissimi: quoniam de his agitur in Synodica ad Dionysium & Maximum scripta, suo loco Annalibus intextenda; hic dicere prætermittimus. Qui autem Pauli sectati sunt impietatem, nominat eos idem Epiphanius, secundo Iudæos; quod sicut Iudæi de Deo saperent; a quibus in eo discrepant, quod (vt ait, sed contra Philastrij sententiam) re vera neque circumcisionem habeant, neque sabbatum feruent, & alia omnia, quemadmodum Iudæi.]

Cum autem Pauli detestanda impietas innotuisset Ecclesiæ, nihil antiquius apud sanctos Episcopos fuit, quàm vt in vnum coeuntes, collatis suffragijs, introductas ab eo hæreses condemnarent, & impudentem hæreticum e sede Episcopali deponerent. Quinam autem fuerit huius operis præcipuus architectus, ex Athanasio possumus intelligere; nimirum extitisse Dionysium Romanum Pontificem, ad quem (vt paulo superius factum vidimus in causa ipsius Dionysij Episcopi Alexandrini) obortæ recenter hæreses, & qui eas promulgarent auctores, deferri solerent. Merito igitur S. Athanasius e priori loco ponit Dionysium Romanum Episcopum, cui coniungit Dionysium Alexandrinum; sed hic (vt dicemus) ad Synodum postea est vocatus. sunt hæc Athanasij verba: Duo enim Dionysij diu ante eos septuaginta fuere; qui Samofatenem sustulere; quorum alter Romæ, alter Alexandriae Præsul erat.]

Sed quo modo hæc sint intelligenda, est exquirendum: ac illud primum admonendum, non semel, sed iterum conuenisse Catholicae Ecclesiæ Episcopos Antiochia aduersus Paulum Samofatenum; primum quidem tempore Gallieni, cum adhuc in humanis esset Dionysius Episcopus Alexandrinus: quem post, sequenti anno, nempe duodecimo eiusdem Gallieni Imperatoris, ex hac vita migrasse, constat testimonio Eusebij atque Hieronymi,

VIII. c Philip. 2. CHRISTI EXINANITIO.

IX. EUCCHARISTIAE VERITAS OMNIBVS NOTA.

X. CONCILIVM CONTRA PAV- LVM A DIONYSIO PAPA COGITVR.

e Athanasij lib. de Synod.

XI. DE DVORVS CONCILIIIS ADVERSVS PAV- LVM SAMOSAT.

Hieronymi, vt suo loco dicturi sumus. Rursus vero temporibus Aureliani Imperato- ris, reuiuifcente eadem impietate, denuo rediere Epifcopi Antiochiam, atque Paulum iterum lapfum erroris conuictum atque damnatum throno Epifcopo pali deponere, inq. eius locum Dominum Epifcopum fuffecere; quod in priori Synodo facere non licuit, in qua Paulus fidem Catholicam vifus est profiteri. hęc omnia habet Synodica in pofteriori conuentu Epifcoporum ad Dionysium Papam & Maximum Alexandrię Epifcopum data, a nobis suo loco inferius contexenda.

Apud Euseb. lib. 7. cap. 24.

XII. Quod igitur S. Athanasius ait, a duobus Dionysijs Romano & Alexandrino Paulum Samofatenum esse sublatum; sic accipiendum est, vt hi primum impium hæreticum oppugnarint, editisq. scriptis illius hæresin condemnauerint. Quis dubitat hoc præstitisse ipsum Dionysium Romanum Epifcopum, quem constat emergentem quoque Sabellij hæresin editis commentarijs profligasse? De Alexandrino certum est, aduersus Paulum ad dictum Antiochenum Concilium epistolam conscripsisse: cuius tempore est damnata fuerit impietas Pauli, ipse tamen edita professione Catholica, quasi mutata sententia, eludit Epifcopos. Sic ergo quod Athanasius ait, a duobus Dionysijs Samofatenum esse sublatum: de eius hæresi ab ijs primum omnium scriptis vulgatis condemnata, esse intelligendum, existimamus.

XIII. Sed quo tempore hæc prior Synodus aduersus eum fuerit celebrata: certe haud post duodecimum annum Gallieni, quo Dionysius Alexandrinus obiit, eam fuisse celebratam oportuit; nam idem Dionysius per litteras illi interfuit. Mendax ergo omnino Eusebij Chronicon reperitur, in quo ponitur anno decimotertio Gallieni, Pauli Samofateni damnatio, atque Domni successio: quod ex dicta Synodica sub Aureliano Imperatore factum constat. Nec est quod de priori Synodo possit intelligi, quod nequicquam huiusmodi in illa sit actum: quam ante Dionysij Alexandrini obitum oportuit esse habitam. Rursus vero ex Eusebij historia emendandum est ipsius Chronicon: cum in ea habeatur anno duodecimo Gallieni Dionysium mortuum esse; hic autem anno decimo eiusdem Imperatoris legatur positus eius obitus: nã & aduersatur S. Hieronymus, testatus & ipse, anno duodecimo eius Imperij Dionysium ex hac vita esse sublatum.

Euseb. lib. 7. cap. 22. in fine.

XIV. Quonam vero anno potissimum ea Synodus sit celebrata? Dicimus habitam esse ipso anno duodecimo Gallieni Imperatoris, quo & ipse Dionysius Alexandrinus Epifcopus obiit. Sed & cum certum exploratumq. habeatur, eidem Synodo interfuisse Hymenæum Hierosolymorum Epifcopum, ipsumq. idem Eusebius dicat sedere coepisse anno duodecimo eiusdem: affirmare cogimur, nec ante dictum annum esse Synodum celebratam. Sicq. cum ex Dionysij obitus tempore, tum ex Hymenæi electione eodem anno facta, eam Synodum ipso quoque anno Gallieni duodecimo Antiochię conuenisse, opus est dicere. Atque hæc ad elucidationem chronicę veritatis, cui tamquam firmæ basi historia inniti debet, iam satis. Quæ vero, cum agemus de ea Synodo, anno sequenti dicenda erunt, hæc de tempore dilucidius declarabunt.

DE SYNODI TEMPORIB. Euseb. ibid. cap. 22.

XV. Clauditur hoc anno periodus decennalis pestis, quæ anno Domini (vt dictum est) ducentesimo quinquagesimo quinto exorta, vniuersum pene depasta Orbem, nullo valuit remedio propulsari. Hinc illa querela Porphyrij aduersus Christianos scribentis: Nunc autem (inquit) mirantur per tot iam annos ciuitatem morbo correptam teneri, cum neque Esculapij, neque aliorum deorum sit amplius ad eam accessus. Ex quo enim Iesus coli coepit, nullus sane mortalium publicam deorum vtilitatem pensavit. Hęc autem (subdit Theodoretus) Porphyrius scribit, homo Christianis maxime inimicus: at manifeste tamen confessus Christum suo aduentu deos Gentium potestate cassos reddidisse. Itaque post salutiferæ Crucis mysteria, Christoq. irrogata supplicia, nec Esculapius generi humano imposturas molitus est, nec eorum quisquam qui falso dii nuncupantur. Omnem siquidem illorum cœtum non secus ac nocturnam cateruam Sol oriens in tenebras ire compulit] hæc Theodoretus.

Theodoret. Evangelic. v. lib. 12. in fine.

IESV CHRISTI ANNVS 266.

DIONYSII PAP. ANNVS 6.

GALLIENI IMP. ANNVS 12.

Euseb. in Chronico. Trebell. in Gallieno.

Christi anno ducentesimo sexagesimo sexto, Valeriani & Lucilli Consulatus a Casiodoro adscribitur Fastis. Hunc Valerianum existimauit Trebellius fuisse Gallieni fra-

lieni fratrem. nam ait: Iam capto Valeriano, scriptum inuenimus in Fastis, Valeriano Imperatore Consule. quis igitur alius potuit esse Valerianus, nisi Gallieni frater? constat de genere, non tamen satis constat de dignitate, vel (vt coeperunt alij loqui) de maiestate. Sed mea sententia, Trebellius hallucinatur, cum putat nullum alium fuisse reperiri Valerianum, nisi Gallieni fratrem: cum liquido pateat, præter illum fuisse Salonium Valerianum, filium Gallieni, cuius nominis complures leguntur veteres in nummis inscriptiones. Trebellius vero nullum alium ponit filium Gallieni, nisi Salonium Gallienum. porro hunc diuersum fuisse a Salonio Valeriano, vetera monumenta declarant; quorum etiam testimonio, qui præsentis anni ponitur Valerianus Consul, non frater, sed filius fuit Gallieni, Imperator a patre Augustus declaratus, atque hoc anno Consul secundum dictus.

VALERIANVS FILIVS GALLIENI.

Parain. Comment. in Fast. lib. Ro. Prim. & Theaur. rei Antiquar. in Gallieno.

Hoc eodem anno duodecimo Gallieni Imperatoris celebratum est Antiochię Concilium aduersus Paulum Samofatenum, eiusdem ciuitatis Epifcopum; de quo hæc habet Eusebius: Quoniam Paulus iste abiectam & humilem nimis de Christo, contra doctrinam Ecclesię, habebat opinionem, nempe quod solum communi natura erat cum homine præditus; Dionysius Alexandrinus rogatus est vt veniret ad Synodum: qui quamquam senectutem simul & imbecillitatem corporis cauendo, præsto esse renuit; per epistolam tamen illos, quam habebat de controuersia sententiam, fecit certiores. (Extat eadem epistola ab insignis eruditionis viro Francisco Turriano in Latinum translata, sed nondum ab eo, morte præuento, typis excusa: ex qua nonnulla de veritate & mysterio sacratissimæ Eucharistię sunt paulo superius recitata. Hęc illa sane epistola, quam S. Hieronymus laudans, cum de eiusdem Dionysij scriptis agit, ista habet in fine: Sed aduersus Paulum Samofatenum ante paucos dies, quam moreretur, insignis eius fertur epistola.) Ceteri autem Ecclesiarum pastores, alius aliunde contra istum Paulum, tamquam pestem & perniciem gregis Christi, itinere cum celeritate confecto, omnes Antiochię in vnum conuenerunt:

ANTIOCH. CONCILIVM CONTRA PAVLVM SAMOFATENVM. Euseb. lib. 7. cap. 22.

Inter hos maxime præstare videbantur Firmilianus Cæsarię Cappadocum Epifcopus, Gregorius & Athenodorus fratres, pastores Ecclesiarum quæ sunt in Ponto, Helenus prætereā qui Tarsi rexit Ecclesiam, & Nicomas qui Iconij Ecclesię ministerio functus est. Huic accessit Hymenæus Ecclesię Hierosolymitanæ Epifcopus, & Theotecnus, qui Cæsarię Palæstinæ Hierosolymis finitimæ administrationem obtinuit. Adde his Maximum, qui fratribus Bostræ decore & insigniter præfuit. Ac tametsi alios pene infinitos Epifcopos vna cum presbyteris & diaconis, qui eius rei gratia in vrbe supra demonstrata id temporis coacti erant, vix aut ne vix quidem aliquis poterit enumerare: inter eos tamen hi, quos dixi, facile primas tenuerunt. Omnibus igitur varijs temporibus (vt tulit occasio) & persæpe in vnum conuenientibus; in vnoquoque congressu orationes habitæ sunt, & quæstiones positæ, cum a Paulo Samofateno, qui peregrinam suam & alienam ab Ecclesia doctrinam adhuc occultare & obtegere moliebatur; tum ab illis qui eius errorē & in Christum blasphemiam patefacere & in apertū proferre omnistudio elaborabant.] hucusque de Synodo Antiochię hoc anno celebrata Eusebius.

QVI INTERFVERVNT SYNODO.

Ceterum qui in vnum Antiochiam Epifcopi conuenerunt, ipso primo confesso ante omnia Catholicam fidem de Filio Dei, quam a maioribus accepissent, & ipsi ab Apostolis traditam conseruassent in omnibus illibati & incorruptam, scripto editam declararunt, eamq. ad ipsum Paulum Samofatenum ex Synodo miserunt. Extat eiusmodi gloriosa Patrum confessio, præclarissimum antiquitatis Catholicę fidei monumentum: quam idem qui supra Franciscus Turrianus, e latebris vindicaram, Latinitate donauit, eamq. integram nos hic volumus descripsisse:

IV. FIDIE PROFESSIO AD PAVLVM MISSA.

HYMENÆVS, THEOPHILVS, THEOTECNVS, MAXIMVS, PROCLVS, BOLANVS, PAVLO IN CHRISTO SAL.

Iam quidem in congressum & colloquium inter nos venimus, ac fidem nostram ostendimus. Vt vero manifestius fiat quid quisque sentiat, & ea, quæ in quæstionem ac dubitationem vocantur, certiozem exitum accipiant; decreuimus fidem scripto edere & exponere, quam a principio accepimus, & habemus traditam & seruatam in Catholica & sancta Ecclesia vsque in hodiernum diem, a beatis Apostolis, qui viderunt ipsi, & ministri fuerunt verbi, prædicatam ex lege & Prophetis, ac nouo Testamento: Esse vnum Deum ingenitum, sine principio, inuisibilem, immutabilem, quem nullus hominum

CATHOLICA FIDES CONTRA PAVLVM SCRIPTA. Luc. 1. 1. Tim. 6.

hominum vidit, neque videre potest; cuius gloriam vel amplitudinem intelligere, aut enarrare pro dignitate, ut in re & veritate est; humana natura non potest: notionem vero eius, utcumque mediocrem, si habemus (reuelante Filio eius, sicut ait: Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius reuelauerit) contenti esse debemus.

a Matth. 11. Hunc autem Filium genitum, vnigenitum, ^b imaginem Dei inuisibilis, primogenitum omnis creaturæ, ^c Sapientiam, & Verbum, ac Virtutem Dei ante sæcula, non præcognitione, sed substantia & hypostasi Deum, Dei Filium, cum in veteri & nouo Testamento cognouerimus, confitemur & prædicamus. Qui autem contra dicit, Filium Dei non esse ante constitutionem mundi, dicitq. credere & confiteri esse Deum, non esse aliud quàm duos deos prædicare, qui Filium Dei non esse Deum prædicat; hunc alienum esse ab Ecclesiastica regula arriramur, & omnes Ecclesiæ Catholicæ nobiscum consentiunt. De hoc enim scriptum est ^d: Thronus tuus Deus ^B in sæculum sæculi, virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis. Et rursus Esaias ^e: Deus noster iudicium retribuit, & retribuet: ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet sicut ceruus, claudus; & expedita erit lingua mutorum. Et rursus ^f: In te adorabunt: quoniam in te est Deus; & non est alius præter te. tu enim es Deus, & nesciuimus; Deus Israel saluator. Et apud Apostolum ^g: Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen. In quibus illud, Qui est super omnia; & illud, Præter te; in omnibus creaturis intelligendum est. Et in Osea ^h: Quoniam Deus ego sum, & non homo in te sanctus; & non ingrediar in ciuitatem: post Dominum ambulabo. Et omnes Scripturæ diuinæ Deum Filium Dei declarant: quas singulatim proponere, in aliud tempus differimus.

VI. Hunc Filium, qui semper cum Patre est, credimus impleuisse voluntatem paternam in creatione vniuersi. ⁱ Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Qui autem mandat, alteri mandat. quem non alium esse persuasum habemus, quàm vnigenitum Filium Dei Deum, cui dixit ^k: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et ut in summa dictum sit secundum Euangelium ^l: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et secundum Apostolum ^m: In ipso condita sunt omnia quæ in cælis & quæ in terra, siue visibilia, siue inuisibilia, siue throni, siue principatus, siue dominationes, siue potestates; omnia per ipsum & in ipso creata sunt; quippe qui verè est & operatur, utpote Verbum simul & Deus, per quem omnia fecit Pater, non tamquam per instrumentum, neque tamquam per scientiam, non per se existentem. Generauit quidem Filium Pater tamquam ⁿ actum viuentem, & per se existentem, omnia in omnibus operantem: non autem solum vidit Filius, neque solum præsens fuit Filius, sed etiam (sicut scriptum est) operatus est ad creationem vniuersi, nobis congruentem. Hunc dicit Scriptura ^o descendisse, & apparuisse Abraham ad quercum Mambræ, vnum ex tribus: cum quo Patriarcha, tamquam cum Domino & iudice colloquebatur; ut qui omne ^p iudicium a Patre accepisset; de quo scriptum est ^p: Dominus pluit super Sodoma & Gomorra ignem & sulphur a Domino de cælo. Qui implens voluntatem paternam, Patriarchis apparet, & cum eis loquitur in eisdem clausulis, & eisdem capitibus, aliquando quidem tamquam Angelus, quandoque vero tamquam Dominus, quandoque autem Deus esse affirmatur. Deum enim vniuersi impium est existimare vocari Angelum: Filius vero Angelus Patris est, qui est ipse Dominus & Deus. Scriptum enim est ^q, Angelus magni consilij. Sicut & aliàs in Abraham ^r: Et vocauit eum Angelus Domini de cælo, et quæ deinceps sequuntur: Nunc enim cognoui quòd times Deum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Et vocauit nomen loci, Dominus vidit: ut dicant vsque in hodiernum diem, In monte Dominus apparuit. Et in Iacob ^s: Dixit, inquit, mihi Angelus Dei per somnium, Iacob. Ego dixi, Quid est? Et dixit: Respice oculis tuis. et quæ sequuntur: Ego sum Deus, qui apparui tibi in loco Dei, vbi vnixisti mihi illic titulum, & vixisti mihi illic vorum. Et post luctam, ^t eamq. hominis præfigurati, subiungitur ^t: Et appellauit Iacob nomen loci illius, Facies Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.

VII. Hominem ^u autem præfiguratum dicimus esse Filium Dei, quem ipsa Scriptura Deū esse

a Matth. 11.
b Coloss. 1.
c 1. Cor. 1.
d Hebr. 1. ex Psal. 44.
e Esai. 35.
f Esai. 45.
g Rom. 9.
h Osea 11.
i Psal. 148.
k Gen. 1.
l Ioan. 1.
m Coloss. 1.
n Gen. 18.
o Ioan. 5.
p Gen. 19.
q Esai. 9.
r Gen. 22.
s Gen. 31.
t Gen. 32.

† ἡ πατρὶς ἀπόστολος πρὸς γερουσίαν.
* ἡ δὲ πρὸς γερουσίαν ἐστὶν ἐν τῷ ἰδὲ αὐτῷ.

esse declarauit. Quin etiam Legem similiter datam esse Moyfi dicimus, ministrante Filio Dei, sicut Apostolus docet, cum ait ^a: Quid igitur Lex? propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediatorem ^b autem alium Dei & hominum nescimus præter hunc. Hæc etiam docet nos Moyses ^c, cui apparuit Angelus in flamma ignis ex rubo, et quæ sequuntur: Postquàm autem vidit Dominus quòd pergat ad videndum, vocauit eum ex rubo. Et rursus ^d: Ingressus congrega senatum filiorum Israel, & dices eis: Dominus Deus patrum nostrorum apparuit mihi, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. et quæ sequuntur ^e: Si igitur non crediderint mihi, nec audierint vocem meam (dicent enim quòd non apparuit mihi Dominus Deus) quid eis dicam? Et in benedictionibus ^f: Et quæ fuerint accepta ei qui apparuit in rubo, veniant super caput Ioseph. Et aliàs ^g: Et dixit Dominus ad Moysem: Et hunc sermonem, quem dixisti, faciam tibi. Et dixit: Ostende mihi gloriam tuam. Et dixit: Ego transibo prius te in gloria mea, & vocabo in nomine Domini coram te; & miserebor cui misertus sum, & misericordiam præstabo cui miserebor. Quod quidem sic perficitur ^h: Et descendit Dominus in nube, & stetit coram eo illic, & vocauit in nomine Domini. Et transiuit Dominus ante faciem eius, & vocauit Dominus Deus. Qui enim supra promiserat se transiturum Filius Dei Dominus, & vocauit in nomine Domini, qui est Pater, hic est qui vere ait ⁱ: Non quia Patrem vidit quisquam, nisi qui est a Deo; hic vidit Patrem. Et in eodem Euangelio ^k: Neque vniquem eius vquam audistis, neque speciè eius vidistis. Et ^l: Deum nemo vidit vquam: vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Et Apostolus in alio loco ^m: Regni autem sæculorum immortalis, inuisibilis, soli sapienti Deo.

C. Filium vero qui est apud Patrem, Deum quidem & Dominum omnium creaturarum dicit, a Patre autem missum de cælis, & carne assumpta factum esse hominem. Quamobrem corpus eius ex Virgine sumptum, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitauit, diuinitati immutabiliter vnitum & deificatum est. Qua de causa idem Deus & homo Iesus Christus prophetabatur in Lege & Prophetis; & ab omnibus in Ecclesia quæ sub cælo est, creditus est Deus quidem, qui se ipsum exinanituit, cum esset æqualis Deo, homo vero ex femine Dauid secundum carnem. Signa quidem & prodigia quæ in Euangelij scripturis describuntur, Deus operabatur: participatione vero carnis & sanguinis tentatus est per omnia pro similitudine absque peccato. Sic & Christus ante incarnationem in diuinis Scripturis tamquam vnus nominatus est: in Hieremia quidem ⁿ, Spiritus ante faciem nostram Christus. Dominus ^o autem Spiritus est secundum Apostolum. Et secundum eundem Apostolum ^p: Bibebant autem ex spirituali petra: petra autem erat Christus. Et rursus: Neque tentemus Dominum, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Et de Moyse ^q: Maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improprium Christi. Et Petrus ^r: De qua salute quisierant Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi. Si autem Christus Dei virtus, & Dei sapientia ante sæcula est; sic & quatenus Christus vnum & idem est substantia, quamuis multis notionibus cogitetur. Hæc ex plurimis pauca notauimus. Scire volumus, an eadem nobiscum sentias & doceas: & nobis significes, an ijs, quæ superius scripsimus, assentiaris, an non.] hæcenus fides Patrum.

IX. Quid tum præter hæc actum sit in eadem causa Pauli, litteræ Episcoporum, qui tempore Aureliani posteriori conuentui eadem causa Antiochiæ itidem celebrato interfuerunt, his paucis declarant, dum de Firmiliano Episcopo Cæsariensi meminerunt: Cum Paulus sententiam se mutaturū fuisset pollicitus; iste fidem illi adhibens, & spem animo concipiens, causam controuersiamq. sine vlla verborum contumelia commode & Dominum, & fidem, quam antea habuerat, minime conseruasset, dolo deceptus fuit.] Ex his igitur litteris Episcoporum, qui posteriori Antiocheno conuentui interfuerunt, illud actum fuisse in hac Synodo in primis apparet: nimirum detecta atque damnata Pauli impietate, pollicente illo se mutaturum esse sententiam; ac proinde professæ fide Catholica, ad tempus ipse sedere permissus est: sicq. ille magnis pollicitationibus eludens sacrum illum Episcoporum conuentum, non (ut par erat) sede fuit depositus, sed illius Ecclesiæ præfecturam (ut prius) continuauit. Addunt alij, Paulus

a Galat. 3.
b 1. Tim. 2.
c Exod. 3.
d Ibid.
e Exod. 4.
f Deut. 33.
g Exod. 33.
h Exod. 34.
i Ioan. 6.
k Ioan. 5.
l Ioan. 1.
m 1. Tim. 1.
n Hier. 4.
o 2. Cor. 3.
p 1. Cor. 10.
q Hebr. 11.
r 1. Petr. 1.
s 1. Cor. 1.

* Apud Euseb. lib. 7. cap. 24.
† PAVLVS DOLORE POENITENTIAM SIMVLAT.
‡ Nicoph. lib. 6. cap. 27.

lum se iuramento purgasse: verum errorem confessum, & emendationem esse pollicentem, dista littera, e Synodo postea data, declarant. Si quod igitur iuramentum ab eo praestitum est, illud sane accessit pollicitationi de custodienda fide Catholica facta. Equidem arbitror (si coniectura interdum agere licet) mitius actum cum haeretico sceleratissimo, vt, recantata palinodia, nullum sedis dispendium passus sit: quod illi faueret Zenobia eius discipula, qua cum viro suo Odenato (vt dictum est) his temporibus Orientale Imperium possidebat. Hunc itaque finem habuit conuentus Antiochenus.

X. Eodem quoque anno Dionysius Episcopus Alexandrinus feliciter ex hac vita migravit. Nam ait Eusebius: Interea temporis Dionysius, cum iam decem & septem annis Episcopatum Alexandriae administrasset, duodecimo anno Imperij Gallieni moritur. Eadem de tempore obitus S. Hieronymus quoque affirmat; qui & relegens ab eo scriptas epistolas, haec habet in fine: Sed & aduersus Paulum Samosatenum, ante paucos dies quam moreretur, insignis eius fertur epistola. Moritur duodecimo Gallieni anno. Haec Hieronymus, quibus & apertius declaratur, hoc ipso anno dictam Synodum esse Antiochia celebratam: nam tempore coactae Synodi, eam scripsisse Dionysium aduersus errores Pauli, superius demonstratum est. Inter alias quoque recensitas tum ab Eusebio, tum a S. Hieronymo Dionysij epistolas, haec de his qua ad Basilidem scripta sunt: Ad Basilidem quoque multae epistolae, in quarum vna se asserit etiam in Ecclesiasten coepisse scribere commentarios.]

XI. Est & illa celebris ad eundem Basilidem scripta epistola, quam Graeci inter Canonicas receperunt: cu tamen Dionysius non eo consilio eam scripserit, vt Ecclesiae Dei eos seruandos ab omnibus canones voluerit praescripsisse. nam in fine ait: Ego autem non vt doctor, sed, vt cum omni simplicitate conuenit inter nos differere, meam sententiam in commune ederem: quam cum tu examinaueris, fili mi, sapissime; quod tibi iustum meliusq. apparuerit, vel an sic etiam de his habere existimes, rescribes. Haec nos idcirco recensuimus, vt, qua in ea habentur inter alia, ne mulier sanguinis menstrui tempore ad sacram Eucharistiam percipiendam accederet; quod & Graecorum plurimi mordicus, quasi Apostolico sancito canone, retinuerunt; non sic ab eo esse decreta quis putet, vt contrarium sentientes damnasse voluerit: qua alieno potius arbitrio examinanda atque iudicanda reliquerit. Haec, inquam, ob Theodorum attigisse volumus: qui menstruatam feminam non tantum ab Eucharistia percipiendam, sed ab ecclesia, quinetiam ab ipsis vestibulis ecclesiarum procul abesse vult: plane immemor, non obiurgatam, sed laudatam a Domino mulierem, qua fluxum sanguinis patiens, ipsum tetigisset: nec considerans, quod superinducta Christi lege, abdicatis iam legalibus, non dari amplius crimini, non lotis manibus manducare; munditiamq. animae satis esse ad percipiendum animae cibum.

XII. Quanto ergo consultius S. Gregorius Papa rogatus de his rescripsit ad Augustinum: nempe non tantum eiusmodi feminam non debere vetari in ecclesiam intrare, atque sacris assistere; sed (quod inquit) Sanctae Communionis mysterium in iisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non praesumit, laudanda est; sed si percipiat, non iudicanda. Haec Gregorius, qui & multa eodem argumento differuit. De reliquis autem Dionysij scriptis, superius, vt occasio postulabat, diuersis locis mentio facta est. Tanti Antistitis natalis dies, tam in Orientali, quam etiam Occidentali Ecclesia, decimoquinto Kalendas Decembris tabulis Ecclesiasticis anniuersaria memoria celebranda fuit adscripta, atque haecenus perseuerat. Suffectus est Alexandria in locum ipsius Maximus, quem interdum Maximianum inuenimus appellatum.

XIII. Hoc eodem anno (vt tradit Eusebius) mortuo Mazabane Hierosolymorum Episcopo, suffectus est in locum eius Hymenaeus: qui (vt dictum est) interfuit Concilio Antiocheno aduersus Paulum Samosatenum.

XIV. Quod autem post haec nulla amplius mentio habeatur de Magno illo Gregorio Thaumaturgo, qui eidem Synodo interfuit; sicut de alijs collegis, qui aduersus eundem Paulum egregiam nauarunt operam: existimare nos admonet, ipsum quoque haud diu post ex hac vita migrasse. Quid autem postquam Antiochia e Synodo redijt, iam proxime moriturus egerit, Gregorius Nyssenus sic scribit: Postquam cognouit suum inflare obitum, totam circumcirca regionem & ciuitatem est perscrutatus, cupiens

Euseb. lib. 7. cap. 22. in fine. DIONYS. ALEX. MORITVR. Hier. de Scrip. Eccl. in Dionys.

CONFUTATVR TH EODORI SENTENTIA.

Theod. in epist. Dionys. ca. 2.

Apud Gregor. lib. 12. Aug. interrog. 10. SENTENTIA GREGORII ABR. QVOR.

Eusebius in Chronico.

GREGORII THAVMATVRGI OBITVS.

Greg. Nyss. in Vit. Greg. Thaumaturgi.

A cupiens scire an essent aliqui reliqui extra fidem. Vbi autem cognouit, omnes qui permanferant in antiquo errore, non esse amplius quam septemdecim; dicit, hoc quidem esse dolendum (ad Deum respiciens) quod aliquid desit ad plenitudinem eorum qui saluantur; verum tamen iure magnas esse agendas gratias, quod suo in Ecclesia successori tot relinquit simulacrorum cultores, quos ipse accepit Christianos. Cum iam precatus esset, vt & qui iam crediderant, crescerent in perfectionem, & infideles conuerterentur: ita ab humana vita migravit ad Deum; mandans suis necessarijs, vt nullum proprium locum ei comparent ad sepulturam: Si enim viuus non sustinui vocari alicuius loci dominus, sed inquilinus vixi in alienis; neque post mortem pudebit esse inquilinum. Sed hoc (inquit) narretur posteris, quod Gregorius neque vnus alicuius loci possessor esse nominatus; & post mortem fuit inquilinus alienorum sepulchrorum, se ipsum seiuungens ab omni in terra possessione, adeo vt nec in proprio quidem loco voluerit sepeliri. Solam enim eam possessionem iudicauit pretiosam, qua in se avaritia non suscipit vestigium. hucusque Gregorius. Porro natalis dies eius, eodem die, nempe quintodecimo Kalendas Decembris, quo & Dionysij Alexandrini (vt nuper dictum est) agitur, Ecclesiae tabulis scriptus conseruatur, celebritate anniuersaria consecratus.

Quod vero ad sepulchrum pertinet; etsi commune ceteris illud optauit, tamen corpus eius theca priuata repositum fuit, atque magno honore habitum, quod miraculis coruscaret. At quo modo ecclesia, in qua sacrum illius corpus asseruabatur, diuino miraculo illaesa seruata est, Theodorus Lector his verbis declarat: Cum Neocaesarea terramotus aliquando futurus esset; miles quidam ciuitatem ingressus, duos milites in illa abeuntes, & alium quemdam post terga istorum clamantem vidit, ac dicentem: Seruate domum in qua theca est Gregorij. Et terramotus factus est, ac maxima portio ciuitatis prolapsa: domus vero Gregorij mirabilium operatoris seruata. haec Theodorus, & alij. Sed haec sub Anastasio Imperatore.

Verum quid acciderit de terramotu tempore ipsius Gregorij Nysseni, idem ipse testatur his verbis: Nostris temporibus, cum grauissimus aliquando terramotus ciuitatem labefactasset, & omnia propemodum funditus periissent, & publica & priuata aedificia omnia corruissent; solum illud templum mansit infractum & inconcussum. haec Gregorius. Commentum autem illud Suidae, quod superuixerit vsque ad tempora Iuliani, ab omnibus exploditur: sed Iulianus ibi fortasse pro Gallieno, errore positus legitur. At nec probatur quod ait Nicephorus, peruenisse vsque ad tempora Diocletiani: cum nulla de eo sit mentio in posteriori Synodo Antiochena, vt in priori. Sed illud perperam impingitur Nicephoro, vt existimaret eundem esse Gregorium Thaumaturgum cum Gregorio Armeno, vt ex alijs locis eiusdem Nicephori perspicue potest intelligi, licet id alibi inconsculte transferimus.

Sed quo laudum praconio gloriam tanti viri S. Basilij dignissimo plane eologio, tamquam nobili epitaphio sepulchrali, testatam reliquerit, audiamus ipsum haec scribentem ad Amphiloichium; cum in testimonium suae sincerae fidei, qua ille de Spiritu sancto scripsisset, adducit in medium: Ceterum (inquit) Gregorium Magnum & illius voces quo loco ponam? an non cum Apostolis & Prophetis, virum qui eodem spiritu, quo illi, versatus sit, quiq. sanctorum vestigijs per omnem vitam inhaerit, quiq. Euangelicae conuersationis vigorem, quamdiu vixit, praestiterit? Equidem illud dixerim: profecto iniuria affecerimus veritatem, si non animam illam annumeremus ijs qui Deo iuncti sunt: qui velut insignis magnaq. lucerna in Ecclesia Dei resplenduit: qui e Spiritus ope terrorem habuit aduersum demonum potestatem, nam tantam acceperat gratiam ad obedientiam fidei inter Gentes, vt, assumptis non plus septemdecim Christianis, vniuersum populum & vrbis & rusticanum per agnitionem adiunxerit Deo. Ille & fluminum cursus in diuersum vertit, praecipiens illis in magno nomine Christi; & paludem exsiccauit belli causam praebentem fratribus avaris. Ceterum praedictiones de futuris eiusmodi sunt, vt nihilo sit inferior ceteris Prophetis.

Sed omnino perlongum fuerit viri percerere miracula: qui propter donorum excellentiam, qua in ipso operabatur Spiritus in omni virtute, signis & prodigijs, ab ipsis etiam veritatis hostibus alter Moyses appellatus fuit. In tantum in illo in omnibus

XV. SEPVLCHRVM GREGORII IL- LAESVM SERVA- TVM.

Theod. Lect. collect. lib. 2.

Cedren. in Compend. an. 12. Anastas.

XVI.

Suid. in hi. stor.

Niceph. lib. 6. cap. 27.

Niceph. lib. 8. c. 20. ibi schol. Langi. Ep. lib. 11. cap. 19.

XVII.

Basil. de Spiritu sancto c. 29. ELOGIUM SANCTI BASILII DE GREGORIO.

XVIII.

FIDELES CVSTODIS ANTIQVITATIS.

nibus tum dictis, tum factis eorum quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen refulsit, supercælestis virtutis indicium, quæ ex occulto assectabantur illum cuius & in hodiernum quoque diem magna est apud eius regionis homines admiratio, recensq. ac semper vicens memoria sic infixæ est Ecclesijs, vt nullo tempore obsolescat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non figuram vllam mysticam, vltra quàm illis reliquit, Ecclesiæ adiecerunt. Immo hic multa in ijs quæ apud illos aguntur, in ritibus videntur imperfecta, propter institutionis antiquitatem. Neque enim sustinebant qui in Ecclesiæ administrationem successerant, additamenta, quæ post illum adiuuenta sunt, recipere.] hucusque Basilus; qui & ad Neocæsarienses scribens, hæc de eiusdem Gregorij successoribus habet: Qui a tempore magni præsidis Ecclesiæ vestræ Gregorij vsque ad beatum istum, alium post alium semper quasi ex quadam pretiosorum lapidum serie depromptos adiciens & adaptans, admirabilem Ecclesiæ vestræ pulchritudinem largitus est: itaque neque deinceps de futuris desperandum est.] Vsque ad Musonium namque, qui tempore Basilijeam regebat Ecclesiam, inuiolata esse ab illis custodita, quæ a Gregorio tradita essent, ad eos iterum scribens affirmat.

a Basl. epist. 64.

b Basl. epist. 64.

XIX. S. MACRINA AVIA S. BASILII.

Fuisse quoque se heredem impollutæ fidei a Gregorio traditæ, pariter gloriatur; quippe qui sæpe profiteatur se illam retinere fidem, qua puerulus a S. Macrina auia sua imbutus esset, quam suam in fide nutricem appellat: ipsa enim eiusdem Magni Gregorij Ecclesiæ alumna fuerat, & ibidem Neocæsariæ ipsum Basilium educauerat: quod ad Neocæsarienses scribens testatur, cum ait: Ego tum propter loci huius consuetudinem, qua illi a puero assueui (hic enim a nutrice mea educatus sum) tum propterea quòd postea quoque sæpenumero in hoc loco versatus sum, &c.] sed quam suam nutricem dicat, alia epistola ad eosdem scripta declarat, cum ait: Fidei vero nostræ quæ potuerit euidentior esse probatio, quàm quòd a nutrice beata femina, quæ ex gremio vestro progressa est (Macrinam dico illustrem illam) educati sumus, in qua & beatissimi Gregorij verba, quæ memoriæ beneficio ad illius vsque ætatem seruata ipsa retinuit, edocti sumus: quibus illa nos adhuc infantes tamquam pietatis dogmatibus finxit atque formauit.] Fuisse autem hanc sanctorum Basilij & Gregorij Nysseni auiam, ipse Gregorius Nyssenus affirmat, cum sororis eodem nomine dictæ Adæ contextuit.

c Basl. epist. 75. 79.

d Greg. Nyssen. in Vita S. Macrine.

XX. Hier. de Seriptor. Eccles. in Theodor. GREGORII SCRIPTA.

Quæ autem præstantissimi ingenij sui vir sanctissimus reliquerit monumenta, sanctus Hieronymus hæc recenset: nempe, *πρωτοεπιτομὴ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς* scripsit Origeni, & conuocata grandi frequentia, ipso quoque Origene præsentate recitauit, qui vsque hodie extat. scripsit & *περὶ ἀποκρίσεων* in Ecclesiasten, breuem quidem, sed valde vtilem. et alia huius vulgo feruntur epistolæ, & de Fide: sed præcipue signa atque miracula, quæ iam Episcopus cum multa Ecclesiarum gloria perpetravit, extant.] hæc Hieronymus. Fuit præterea ab eodem scripta, sed diuinitus accepta, de sanctissima Trinitate fides Catholica, quam superius recitauimus, quæ & posita habetur ipso exordio Quintæ Synodi, hoc titulo: Expositio fidei, secundum reuelationem Gregorij Episcopi Neocæsariensis.] Hanc Hieronymus de Fide nominat scriptionem, & magis proprio quidem titulo: nam liber eius de Expositione fidei diuersus ab ea erat. Et ne quis putet eandem esse schedulam illam perbreuem de Fide scriptam, cum libro de Expositione fidei; S. Basilium habet quem consulat: qui ad Neocæsarienses scribens, cum librum illum citet, & ex eo verba recitet; certum est ea non haberi in breui illo compendio fidei. ait enim: Quod Gregorius in Expositione fidei dixerit, Patrem & Filium iuxta mentis quidem considerationem duos esse, hypostasi vero vnum: hoc autem non dogmaticè, sed contentiosè in disputatione aduersus Ælianum dictum esse, intelligere nequiverunt, &c.] hæc quidem non legi in dicta fidei assertionem, certum est. Existimo autem Gregorium eidem fidei symbolo diuinitus tradito interpretationem addidisse; sicq. tomum illum, in quo vna cum fidei confessione reuelata, interpretatio eiusdem inesset, Fidei expositionem esse nominatum.

GREGORII DE EXPOSITIONE FIDEI LIBR.

f Basl. epist. 64.

XXI. Leonius de Iest. act. 8. ARGVITVR LEONTIVS.

Arguitur erroris quoque Leontius Scholasticus, dum ait, dubitatum a Patribus, an Expositio fidei vere fuerit ab ipso Gregorio scripta. Nam (vt vidimus) Basilus, qui omnia Gregorij accurate perspecta habuit, vt Gregorij opus citat, & ab eo editum fuisse non dubitat: licet idem ibi de subsistentijs aliquid minus proprie videretur esse locu-

A se locutus, sicut & accidere potuit ex eodem textu male ab hæreticis interpretato. Sed reddamus verba Leontij: Proferunt (inquit) nobis & aliam quamdam auctoritatem sancti Gregorij, quem Prodigiorum effectorem nominamus, ex illius Confessione fidei seorsum exposita: Non duas personas, inquit, non duas naturas; quia non adoranda sunt quatuor. et alia quæ sequuntur. Ad hoc quoque respondemus: Primum de hac itidem dubitatum apud antiquos, an sit Gregorij. Deinde Gregorius Nyssenus orationem de illo Prodigiorum effectore funebrem scribens, nullum ait opus ipsius in manibus esse, præter solam fidem quam in visione perspexit.] hæc Leontius.

Sed pace sua dixerim, Gregorius Nyssenus, quem citat, licet tantum de scripta ab eo fide diuinitus reuelata mentionem faciat; non tamen ait nullum aliud præterea ab eo scriptum esse volumen. Rectius itaque locutus videtur Euagrius, cum ait, ab Eutylianis hæreticis inter alia multa aliorum antiquorum Patrum deprauatum fuisse librum a Gregorio Thaumaturgo conscriptum. Extabant sane Hieronymi tempore ab eo editæ lucubrationes, vt ipse testatur scribens ad Magnum. Laudatur ab omnibus eiusdem Hieronymi illa aduersus Ruffinum scripta sententia de erroribus qui in compluribus antiquorum Patrum scriptis legi solent, cum sic respondet Ruffino percontanti: Et quo modo, inquires, in libris eorum vitiosa nonnulla sunt? Si me causas vitiorum nescire respondero, non statim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim potest, vt vel simpliciter errauerint, vel alio sensu scripserint, vel a librarijs imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint; vel certe, antequam in Alexandria quasi dæmonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quædam & minus caute locuti sint, & quæ non possint peruerforum hominum calumniam declinare.] hæc Hieronymus, & in eandem sententiam multa alij.

B

C

Nec est quòd in crimen vertatur tanto viro (ne id relinquamus intactum) si ab Origene recessurus, habuerit coram eo, quam diximus, orationem encomiasticam pro gratiarum actione. fuit sane illud grati animi monumentum, quo (vt par erat) cui plurimum debebat, quòd ille ipsum vna cum fratre non tantum imbuisset (vt tradit S. Hieronymus) philosophicis facultatibus, sed instillasset in eos pariter fidem Christi, & ex Ethnicis reddidisset etiam Christianos, gratias ageret. Quid ni laudasset virum, a quo tam immensum fuissent ambo beneficium consecuti? tunc præsertim, cum Origenes adhuc inter Catholicos profiteretur; & si qua in eum fuissent obiecta, ipse se defensione purgaret. Auctor est Nicephorus, eam orationem laudatoriam a Pamphilo martyre intextam fuisse in Apologia, quæ ab eo scripta dicebatur pro Origene, dum ait: Meminit huius Gregorij Pamphilus martyr in suis quos in Origenem elaborauit commentarijs, in quibus oratio laudatoria Gregorij ad Origenem inserta inuenitur.] hæc ipse. Sed mirati sumus, eam in dicta Pamphili nomine vulgata, sed ab Eusebio scripta Apologia pro Origene non inueniri, nec eius Ruffinum aliquando meminisse. At nec est quòd dici possit, alium ab Apologia fuisse illū Pamphili in Origenem commentarium: S. Hieronymus enim auctor est, nihil aliud ab eo in Origenem, vel pro Origene esse elaboratum, præter librum Apologeticum.

D

E

Ceterum de Gregorio illud constat: quantumlibet in fide Christiana Origenem habuerit catechistam atque doctorem; tamen adeo omni penitus impuritate defæcatus ab eo cognoscitur hausisse doctrinam, vt nullus vnumquam nec aduersariorum quidem fuerit, qui vel leui suspitione cum Origene conuientia eum in crimen adduxerit. Quòd vero in ipsum aliquando fuerit inelamatum, suis scriptis fauiffe Sabellio: procul hæc abhorrebant ab Origenis sententia. Sed quo sensu accipienda essent verba Gregorij, S. Basilus pluribus docuit, nosq. de his superius fusius egimus. At de Gregorio hæc tenus, quem in tot Ecclesiæ persecutionibus ad hæc tempora Deus incolu-mem visus est conseruasse vna cum Dionysio Alexandrino, & alijs nobilissimis confessoribus: vt tanti viri quoque suffragio Pauli impietas contra diuinitatem Dei Filij damnaretur; & vt Christi diuinitatis fides, sicut ab Apostolis tradita & in Ecclesia illibata semper fuerat conseruata, stabilius firmaretur, aduersusq. Arii concussiones venturas solidior ac prorsus immota consisteret.

XXII.

a Euagr. lib. 3. cap. 34.

b Hier. epist. 84.

c Hier. Apolog. lib. 2.

DE ERRORIBVS ANTIQVORVM QVÆ RATIO HABENDA.

XXIII.

DE GREGORII ORATIONE PRO ORIGENE.

d Hier. de Seriptor. Eccles. in Theodoro.

e Niceph. lib. 1. cap. 22.

f Hier. de Seriptor. Eccles. in Pamphilo.

XXIV.

GREGORII PV RVVS ORIGENIS AVDITOR.

g Basl. epist. 64.

IESV CHRISTI
ANNVS
267.

DIONYSII PAP.
ANNVS
7.

GALLIENI IMP.
ANNVS
13.

*In Theſaur.
rei Antiquar.
Valerianus P.
Gallieni Av-
guſtus.
b Trebel. Pollio
in Gallieno.*

Annus ducentefimus ſexageſimus ſeptimus, Conſulibus Gallieno Auguſto ſepti-
mum & Sabinillo adſcribitur Conſularibus Faſtis: pariterq. in nummorum in-
ſcriptionibus vna cum Conſulatu Gallieni ſeptimo (ſecundum numerum annorum
Imperatoris) decimatertia Tribunitia poteſtas notatur his verbis ^a: IMP. GALLIE-
NVS P. F. AVG. P. M. TR. P. XIII. COS. VII. P. P.] Quo anno Valerianus
Cæſar, Gallieni frater, Auguſtus appellatus, Tribunitiam poteſtatem accepit, vt ex
Trebellio Pollione ^b colligitur. Verum præteriſſe Trebellium Valerianum filium Gal-
lieni, ipſumq. auctum Imperio, ſuperius dictum eſt. Hoc eodem quoque anno Poſthu-
mij occiſis in Gallijs, Lollianus, & poſt eum Ælianus, ac ſubinde Victorinus Auguſti
ſunt appellati: quibus etiam ſublatis, Victoria Victorini coniux, vt Tetricus Senator
Galliarum Præſes, eius affinis, Auguſtus ab exercitu diceretur, effecit. hæc ex Trebellio,
Victore, & alijs. At non hoc anno omnia ſunt conſummata, ſed ſequentibus vſque ad
necem Gallieni, vt etiam Eufebius notat in Chronico.

IESV CHRISTI
ANNVS
268.

DIONYSII PAP.
ANNVS
8.

GALLIENI IMP.
ANNVS
14.

*CLAVDIVS DVX
EXERCITVS IN
DACIA.*

*c Trebellius in
Claud. in ſu.*

d al. Dacianis

*e GALLIENI MV-
NERA AD CLAV-
DIVM.*

I. **S**equens annus Domini ducentefimus ſexageſimus octauus adnotatur a Caſſiodoro
Conſulibus Paterno & Arceſilao: quo Claudius dux exercitus in Dacia, vir inſignis
domi militiæq. ſpectatus, pertæſus ſocordiam Gallieni, qua in Romanum Imperium
noſti quotidie tyranni excitarentur, de vindicando ſibi illud, conſilium inijt. Quanti
vero hunc fecerit Gallienus, eius litteræ ſcriptæ ad Venuſtum, quas recitat Trebellius ^c,
aperte ſignificant.

II. Cum nunciatum (inquit) eſſet per Frumentarios Claudium irarſci, quòd mollis vi-
ueret; hæc runc ipſe ad Venuſtum: Nihil me grauius accepit, quàm quòd Notoria tua
intimaſti, Claudium parentem amicumq. noſtrum, inſinuatiſti ſibi falſis plerique,
grauiter irarſci. Quæſo igitur, mi Venuſte, ſi mihi fidem exhibes, vt eum facias a Gra-
to & Herenniano placari, neſcientibus hoc militibus Daciſianis ^d, qui iam ſcuiunt, ne
grauiter ferant. Ipſe ad eum dona miſi: quæ vt libenter accipiat, tu facias. Curandum
præterea eſt, ne me hoc ſcire intelligat, ac ſibi ſuccenſere iudicet, & pro neceſſitate vlti-
mum conſilium capiat. Miſi ad eum pateras gemmatas trilibres duas, ſcyphos aureos
gemmatos trilibres duos, diſcum corymbiatum argenteum librarum viginti, lancem
argenteam pampinatam librarum triginta, pateram argenteam hederatam librarum
viginti & trium, voleta halieuticum argenteum librarum viginti, vrceos duos auro
includos argenteos librarum ſex, & in vaſis minoribus argenti libras viginti quinque,
calices Ægyptios operiſq. diuerſi decem, chlamydes veri luminis limbaras duas, ve-
ſtes diuerſas ſexdecim, albam ſubericam peragaudem triuncem vnã, zanchas de nô-
ſtris Parthicis paria tria, ſingiliones Dalmatenſes decem, chlamydem Dardanicam
mantuelem vnã, penulam Illyricianam vnã; bardocucullum vnum, cucutia vil-
loſa duo, oraria ſarabadena quatuor, aureos Valerianos centi quinquaginta, trientes
Saloninianos trecentos.] hucusque ex epiſtola Trebellius recitat: quæ reſenſiſſe non
piguit, vt, qui eſſet in vaſis ac veſtibus horum temporum vſus, innoteſceret; profutura
hæc non nihil interdum ad antiquas quoque voces Eccleſiaſticas declarandas. Quo mo-
do autem nec his placari potuit Claudius, ſed in Gallienum conſpirans, anno ſequenti
arripuit ſibi Imperium, mox dicemus.

A IESV CHRISTI
ANNVS
269.

DIONYSII PAP.
ANNVS
9.

GALLIENI IMP.
ANNVS
15.

Chrifti anno ducentefimo ſexageſimonono, Paterno ſecundum & Macriano Coſſ. I.
duodecimo Kalendas Aprilis, Gallienus Imperator vna cum fratre Valeriano &
filijs apud Mediolanum dolo Claudij occiſus eſt.

*GALLIENVS OC-
CISVS.*

Quod in primis ad tempus ſpectat: Trebellius dicit diuerſas de annis Gallieni ſen-
tentias a diuerſis ſcriptis eſſe mandatas. Sed & ab Epiphano ^a nonniſi anni duodecim
tribuantur Imperio Gallieni. Veriorem tamen eſſe illam exiſtimo, qua traditur ipſe ad
annum decimum quintum Imperij perueniſſe; quod vetus inſcriptio ^b nummi his ver-
bis ſignificat: IMP. C. P. LIC. GALLIENVS. P. F. AVG. P. M. TR. P. XV. COS.
VII. P. P.] Eufebius ^c quoque annos quindecim eiufdem Imperio tribuit, ſed integros;
quindecim etiam Victor, & alij.

*a Epiph. lib. de
Monſ.*

*b In Theſaur.
rei Antiquar.*

*c Eufeb. lib. 9.
cap. 23.*

Conſpiraffe ſimul in Gallienum Claudium Martianum & Cecropiū duces exercitus,
tradit Trebellius ^d; eoſdemq. dolis abduxiſſe extra Urbem ipſum cum ſuis, quaſi Au-
relio obuiaturum: cum eum Mediolanum iuxta progreſſum vna cum fratre & filijs
milites, duce Cecropio, conſecerunt, annum ætatis agentem quinquageſimum. hæc ex
Trebellio atque Victore. Gallieno igitur vna cum fratre & filijs in hunc modum ſubla-
tis, tumultuantes milites in electione futuri Imperatoris, in eandem tamen ſententiam
coeuntes, Flauium Claudium elegerunt, cuius laudes vberius proſecutus eſt Trebel-
lius, in gratiam Conſtantij Auguſti, filij Conſtantini, volumen ſcribens, quo profite-
tur ex eius ſtemmate ipſum Conſtantinum eſſe progenitum. Nunciata Romæ electio-
ne Claudij nono Kalendas Aprilis, quàm adgauiſus ſit Senatus, & quibus fauſtis accla-
mationibus eum omnes fuerint proſecuti, ex Actis ipſius Senatus Trebellius ^e recitat:

*II.
d Trebell. in
Gallieno.*

CLAVDIVS IMP.

*e Trebell. in
Claudio.
STEMMA CON-
STANTINI.*

qui & de eius genere tractans, ex Dalmatis ait manare eius originem, licet ab Illo alij
affirmarent; tresq. ſimul fratres extitiſſe, Claudium, Quintillum, & Criſpum; duos
priores abſque liberis deceſſiſſe, ex Criſpo autem genitam filiam Claudiam nomine,
ex ea viroq. Eutropio Dardano natum eſſe Conſtantium, Conſtantini Magni paren-
tem; Claudium ipſum ſub Valeriano Tribunatum geſiſſe Martiæ legionis quintæ in
Illyrico, ab eodemq. Valeriano creatum ducentum totius Illyrici, qui haberet in poteſta-
te Thracas, Mœſos, Dalmatas, Pannonios, & Dacos exercitus. Sed hæc omnia plu-
ribus, ex litteris Valeriani, Trebellius.

D. Qualem vero inuenerit Claudius Romani Imperij ſtatum; quantæve, audito obitu
Gallieni, barbarorum gentes ſe effuderint in Romanum Imperium, litteris ^f eiufdem
Claudij ad Senatum ſcriptis Trebellius docet, his verbis: S. P. Q. R. Claudius Princeps.

*III.
f Apud Trebel.
in Claud.
ROMANI IMPER-
II STATVS IN-
VELIX.*

P. C. Militantes audite quod verum eſt: Trecenta viginti millia barbarorum in Ro-
manum ſolum armati venerunt. Hæc ſi vicero, vos vicem reddite meritis: ſi non vicero,
ſcitote me poſt Gallienum velle pugnare. Fatigata eſt tota Reſpublica, pugnabimus poſt
Valerianum, poſt Ingenium, poſt Regillianum, poſt Lollium, poſt Poſthumum,
poſt Celſum, poſt mille alios, qui contemptu Gallieni Principis a Reſpublica defece-
runt: non ſcuta, non ſpathæ, non pila iam ſuperſunt. Gallias & Hispanias, vires Rei-
publicæ, Tetricus tenet: et omnes ſagittarios (quod pudet dicere) Zenobia poſſidet:
quicquid fecerimus, ſatis grande eſt.] hæc Claudius. Quod ad Zenobiam pertinet:
E ipſa poſt Odenati viri ſui obitum Orientale ſuſcepit Imperium: quod & magnis ſpiri-
tibus ſexum ſupergreſſa femina adminiſtrabat.

*IV.
CLAVDIVS HO-
STIS CHRISTIA-
NORVM.*

At plane conſilium Dei fuit, vt tot hoſtibus Claudius reſertum inueniret Imperium:
quippe in Chriſtianos inſenſiſſimus, his derentus difficillimis occupationibus, haud
illiberum fuit, liberis furoris habenas, ſicut animo conceperat, relaxare: cum alio-
quin non deſtiterit, in Vrbe præſertim, eiſdem negotium faceſſere, Valeriani imitatus
exemplum, ſed non perterritus vltione, quam & ipſe haud ſero expertus eſt, ex hu-
manis cito ſublatus.

Cum igitur Claudius creatus Imperator Romam ſe contuliſſet, audiſſetq. longa
pace res Chriſtianorum inualuiſſe, nobiliſſimosq. viros ac clariſſimas feminas Chri-
ſtianam religionem profiteri; ſuccenſuit. nam inter eas Decij coniugem ſeu concubi-
nam Tryphoniam, cuiusq. filiam Cyrillam, opera Iuſtini præſbyteri Chriſto nomen
dediſſe,

*V.
CLAVDIVS RO-
MAN. REBENS
QVID IN CHRI-
STIANOS.*

Ex Adis suis
s: Laurentij
in suo.

CYRILLAS MAR-
TYRIVM.

VI.
CHRISTIANI MI-
LITES TRVCI-
DANTVR.

dedisse, milites etiam complures ex castris impietatis ad Christianos defecisse audiens; A
vehementi furore percitus, eos in custodiam recipi, & Cyrillam (nam mater eius iam
spiritum Deo reddiderat) sibi presentari faciens, virginem sic compellat: Sic tibi vi-
sum est precepta & morem clarissimorum parentum, regiamque educationem negligere? Cyrilla respondit: Ego Christiana sum, ancilla Christi, respuoq. demonia, quae vos
perducent ad supplicia aeterna, cum illis pariter perituros. Claudius dixit: Assentire
nobis, & sacrificia dijs; nubasq. viro, qui respondeat natalibus tuis. Cyrilla respondit:
Ego iam nupsii viro, qui me veram docuit sapientiam, nempe Domino Iesu Christo,
cui semel tradita sum. Claudius ira feruescens, praecipit vt iugularetur. Cumq. neca-
ta esset gladio, voluit corpus eius in platea canibus relinqui: collegit autem illud bea-
tus Iustinus presbyter, & sepeliuit cum matre eius, vbi iam ante posuerat corpus beati
Laurentij, quinto Kalendas Nouembris.] haec Acta de Cyrilla. sed pergunt haec de B
alijs dicere:

Eodem tempore iussit Claudius exercitum armatum in Palatio Sallustij includi, mi-
litescq. baptizatos sibi praesentari. Praecipitq. exercitui, vt educerent eos extra muros
portae Salariae ad Figlinam, vt illic capite plecterentur. Ita decollati sunt omnes qua-
draginta sex pro Christi nomine cum vxoribus suis (erant enim ex Praetorianis Romae
semper agentes) corpora illorum Iustinus presbyter & Ioannes nocte collegerunt, &
sepelierunt in crypta, multis praesentibus Christianis, via Salaria, in Clivo Cucumeris,
octauo Kalendas Nouembris, vbi florent orationes eorum vsque in hodiernum diem,
cum alijs centum viginti martyribus, inter quos fuerunt quatuor milites, Theodosius,
Lucius, Marcus, & Petrus: qui, vt videntur armatos ad se venire milites, rogabant vt
ipsi primi ante omnes decollarentur, ea feruentis intentione, vt mallet latum mori pro
Christo, quam male viuere.] hucusque Acta ex diuersis exemplaribus emendata. De
reliquis autem qui item Romae sub Claudio passi sunt, dicemus anno sequenti. Porro
horum natales dies, tot insignibus illustrati martyrijs, inter Ecclesiastica monumenta
relati, anniuersaria celebritate religiose coluntur.

b Apud Trebol.
in Claudio
INGRAVISCENS.
PERSICVS.

c Edidit Sur.
tom. 1. die 24.
Februarij.

PERSARVM
CHRISTIANO-
RVM FIDES.

III.

I. D Vcentesimo septuagesimo Christi anno, Claudius secundum & Paternus creati
sunt Consules: prior vero Claudij Consulatus suscectus fuit; & tempore Valeriani D
contigit: quod littera^b eiusdem Imperatoris significare videntur. Huius anni princi-
pio ab eodem Claudio in Christianos acius sauitum est: nam promulgauit edictum,
vt qui in carcere tenerentur Christiani, vel foris in vulgo inuenti essent, absque inter-
rogatione punirentur. Quae autem tunc Romae contigerint martyria, Acta ipsorum,
& quidem legitima, docent. contulimus quae in antiquis Ecclesiarum scriptis codici-
bus leguntur, cum ijs quae typis habentur excusa^c, mendisq. aliquibus eiusdem inhaeren-
tibus expurgauimus; quae hic describere ex instituto dignum existimamus, huicq. ipsi
anno, quo ea omnia contigisse videntur, attexere. sunt huiusmodi:

II. Imperabat Claudius, quando quidam e Perside Christiani Romam venerunt ad
orationem Apostolorum, Marius, & Martha eius coniux, cum filijs Audiface & Aba-
chum.] Quod ad Marij nomen spectat, quod Romanum sit; puto equidem ipsum Ma-
ras seu Maris dictum (quod Persicum nomen est) sed Latina inflexione ex Maras dedu-
ctum Marium; & ex Marthas, Martham pariter dictam. Hi cum peruenissent Romam,
studuerunt solite inquirere corpora sanctorum quae erant in coemeterijs, & Christia-
nos inuisere qui detinebantur in carcere. Et cum venissent in carcerem Transtiberim
positum, conspiciunt hominem fidelem, Quirinum nomine, qui pro Christi nomine
multa verbera perpeffus fuerat, & suis facultatibus spoliatus. Ad quem venientes, mi-
serunt se ad pedes eius, obsecrantes vt pro eis oraret. Ibiq. manserunt diebus octo, mi-
nistrantes beato Quirino, & alijs qui ibidem erant, lauantes pedes eorum qui vinculis
tenebantur constricti; & ipsam aquam super capita sua ac filiorum suorum spargebant.

III. Eo tempore iussit Claudius, vt Christiani, qui inuenti fuissent in vulgo, aut in car-
ceribus, sine interrogatione punirentur. Ipso autem edicto promulgato, tenuit ducen-
tos

NECANTVR A-
LII MARTYRES.

IV.
DE QUIRINO
MARTYRE.

V.
DE CALLISTO
EPISCOPO.

VI.
DE VALEN-
TINO.

VII.
CERTAMEN MA-
RII ET MAR-
THAE.

VIII.
* al. Aurelia
MARTYRIVM
MARTHAE ET
SOCIORVM.

A tos sexagintaduos Christianos, qui damnati ante fuerant ad fodendam arenam via
Salaria pro nomine Christi: quos ductos Romam, & in amphitheatrum inclusos, mili-
tes sagittantes interfecerunt. Marius & Martha haec scientes, contristati sunt vehemen-
ter, & vna cum filijs & beato Ioanne presbytero venerunt ad corpora sanctorum mar-
tyrum, quae ex igne sublata subtraxerunt, & in linreaminibus inuoluta sepelierunt in
crypta, via Salaria, in Clivo Cucumeris: simul etiam sepelierunt Tribunum Claudij
nomine Blastum: quo in loco permanentes, vigilijs & ieiunia & orationes multis die-
bus cum Ioanne celebrarunt.

Audiens haec Claudius, curiose iussit perquiri Marium & vxorem eius: & non inue-
nerunt, quod occulte istic agerent. Venientes vero Romam ad carcerem, requirebant
beatum Quirinum: quem non inuenientes, contristati sunt: sed inuenierunt presbyte-
rum nomine Pastorem, qui enarrauit eis, quo modo noctu beatus Quirinus gladio fue-
rat interfectus, & iactatus in Tiberim. Corpus eius remanserat in insula quadam. Quo
audito, perrexerunt noctu cum familia sua & Pastore presbytero, & collegerunt cor-
pus eius, & sepelierunt in coemeterio Pontiani in crypta, octauo Kalendas Aprilis. Post
haec vero Marius & Martha cum filijs adeunt locum in quo Transtiberim in coenacu-
lo Christianorum multitudo psallerent & laetarentur. pulsant ianuam. Illi timentes,
noluerunt aperire.

Eodem in loco erat Episcopus, nomine Callistus: qui cum audisset pulsantes, dixit
ad Sanctos: Confortamini, & nolite timere: Christus pulsat ostium nostrum; aperia-
mus ergo os nostrum, & confortati laudemus Dominum qui nos vocat. Et confestim
ipse perrexit, & aperuit ostium. Quem videntes illi, miserunt se ad pedes eius. et cum
se inuicem cognouissent, gauisi sunt, se inuicem osculantes. Tunc beatus Callistus hanc
dedit orationem: Domine Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui dispersa congre-
gas, & congregata conseruas, auge fidem & fiduciam seruis tuis per Christum Domi-
num nostrum, qui viuit cum te Deo Patre omnipotente, & Spiritu sancto in saecula sae-
culorum. Et responderunt omnes: Amen.] has enim conijcio dici solitas preces in ad-
uentu fratrum.

Cum in eodem loco mansissent absconditi duobus mensibus; interim Claudius ap-
prehendi iussit Valentinum presbyterum, quem vinxit catenis & compedibus: inde
post biduum audiuit eum, atque tradidit Calpurnio: qui egit per Asterium, vt Valen-
tinum ad cultum idolorum reuocaret. Huius cum filia caeca ab eo fuisset illuminata,
credidit ipse, atque vxor ipsius, atque familia: qui die sancto Dominico ab Episcopo
sunt baptizati. Qui omnes a militibus tenti sunt: inde ad Ostia Tiberina ducti, ibi pro
Christi nomine occisi. Valentinus vero presbyter post longum carcerem ductus, decol-
latus est via Flaminia, sequenti anno, decimosexto Kalendas Martias.

Tenti sunt etiam eodem tempore Marius & Martha cum suis, & Musciano Vicario
traditi: ab eodem sustibus caedi iussi sunt pater & filij, spectante matre. Cum caederen-
tur, sub voce praconis dicebant caedentes: Praecepta Principis contemnere nolite. Mar-
tha autem gaudens dicebat: Filij mei, constantes estote. Marius vero laudabat Domi-
num, dicens: Gloria tibi Domine Iesu Christe. Muscianus Vicarius iussit eos leuari e
terra, & suspendi equulco. Qui dum attraherentur funibus canabinis, clamabat alta voce
Audifax filius maior: Gloria tibi Domine Iesu Christe, qui dignatus es annumerare nos
cum seruis tuis. Iratus vero Muscianus, iussit ad latera eorum ignem apponi, & vngu-
lis ferreis radi. Illi autem dicebant tantum; Gratias tibi agimus Domine. Addidit Mu-
scianus, vt iuberet praecidi illorum manus: quas colligens Martha, & sanguinem qui
fluebat, liniebat caput suum cum gaudio. Praecipit & Muscianus eos circumagi, & cla-
mari voce praconis ad populum: Deos blasphemare nolite. Illi vero econtra clama-
bant: Non sunt dii, sed daemones, qui vos perdunt cum Principe vestro. Lecta est ex ta-
bella sententia eodem die, vt qui blasphemassent deos, capite punirentur.

Ducti sunt via Cornelia * milliario duodecimo ad Nymphas Catabassi, & ibi sunt
decollati, & corpora eorum combusta: Martha vero in puteum proiecta est. Matriona
vero, Felicitas nomine, sustulit corpora semiuista, & sepeliuit in praedio suo; & Mar-
tham leuauit de puteo, & iunxit cum sanctis die decimaquarta Kalendarum Februa-
rium, vbi praestantur beneficia Domini nostri Iesu Christi vsque in hodiernum diem.]
hucusque horum martyrum Acta: quae ex multis vt fideliora delegimus. quae enim
prolixiora

Sur. tom. 1.
die 24. Febr.

prolixiora habentur typis excusa, minus legitima in pluribus visa sunt: multa enim addita videntur ab aliquo, qui ex prolixitate dignitatem historiae, & non ex sincera veritate pensavit.

IX.
TRANSLATIO
SANCTORVM
MARTYRV.

Corpora vero dictorum sanctorum martyrum Marij & Marthæ Romam postea translata, in nobilissima Diaconia sancti Hadriani, vna cum alijs præclaris sanctis martyribus, condita sunt. Et hoc ipso anno, quo hæc nostra cudimus, inuenta vna cum sancto Hadriano, Flauia Domitilla, Nereo & Archileo, Tribus pueris, Papiæ & Mauro martyribus (quorum omnium plumbeæ & lapideæ tabulæ scriptæ indices erant) ab Illustrissimo ac Reuerendissimo D. Augustino Cusano, eius Ecclesiæ Diacono Cardinali, spectatæ pietatis ac honestissimæ vitæ viro, in Confessione egregie restituta, more maiorum, sunt honorificentissime collocata: quæ frequentanti populi Romani concursu visuntur, atque religiose coluntur. His autem admonemur, vt corrigamus, seu potius declarem, quæ in nostris Notationibus ad Romanum Martyrologium in primis diximus, corpora sanctorum martyrum Marij & Marthæ condita esse in Insula Tiberina, in ecclesia sancti Ioannis Chalybitæ, prout præfert inscriptio super Confessionem affixa, qua tum eorum, tum etiam filiorum ibi inesse corpora significatur. Equidem factum esse videtur, vt, quod dictorum martyrum filiorum ibi sita sint corpora, parentum pariter inesse fuerit existimatum: cum tamen & horum etiam reliquiarum partem aliquam sitam ibi esse, nemo iure negarit. Id quidem sic se habere, manifeste sane potest intelligi ex ijs quæ aperte testatur publica ac fidelis inscriptio marmoræ insculpta tabulæ, in eiusdem Diaconia sancti Hadriani a pside posita; qua declaratur, A. D. M. C. C. XXVIII. Gregorij Papæ Noni Pontificatus anno primo, inuenta esse in eiusdem ecclesiæ Confessione inter alia superius recensita etiam corpora sanctorum martyrum Marij & Marthæ; eorumdemq. maiori parte ibi relicta, reliquam ab ipso Gregorio Papa in eadem ecclesia paulo post a se dedicata sub primario altari repositam.

X.
DE TRANSLATIONE
SANCTORVM
PAPIÆ ET MAURI.

Idemq. plane accidit de sanctorum Papiæ & Mauri Romanorum militum venerandis corporibus, quæ diximus in iisdem Notationibus posita esse in Titulo Equitij, quod, quæ postea facta sunt, nobis essent penitus incomperta: re vera autem ibidem (vt dictum est) inuenta, & ab ipso etiã Gregorio Pontifice Maximo seorsum ab alijs in lapidea capsula fuerunt sub eadem Confessione recondita, translata ex eodem Titulo Equitij, vbi sub Sergio Papa Iuniore, vna cum alijs sanctis martyribus fuerant collocata. verumtamen aliquam partem dictorum martyrum ibi esse relictam, satis ex eo potest intelligi, quod inuenta modo eadem corpora, non sunt prorsus integra; licet maxima ipsorum pars dici possit, existentibus ibi eorumdem quoque capitibus, prout res ipsa cunctis patens perspicuo docuit experimento. Sed præter alia antiquitatis monumenta, in dicto martyrum loculo tabella lapidea, laterculi instar, inuenta est, hac inscriptione notata:

IN HOC LOCO QUIESCUNT CORPORA SANCTORVM
MARTYRV PAPIÆ ET MAURI. Quæ eodem in loco posita, vna cum reliquijs asseruantur.

XI.
NOVISSIMA
EORVNDVM
TRANSLATIO.

Placuit autem Sanctissimo D. N. SIXTO QVINTO Pont. Max. id agente singulari amoris studio, quo res nostras semper est prosecutus, ipso Illustrissimo ac Reuerendissimo D. Augustino Cusano, eiusdem Ecclesiæ Diacono Cardinali, de nostra Congregatione iugiter benemerente, vt eorumdem sanctorum martyrum Papiæ & Mauri sacra corpora ex Diaconia S. Hadriani in nostram ecclesiam S. Mariæ & S. Gregorij in Vallicella dictam, & in regione Parionis positam, transferrentur. Quod religioso officio & munificentia eiusdem Illustrissimi ac Reuerendissimi curatum est, cuncta, quæ ad rem tantam opus essent, liberaliter exhibentis.

XII.

Accidit prope diuino miraculo, vt, cum multis annis summa impensa ædificaretur & iam perduceretur ad finem quæ in honorem Dei Genitricis & S. Gregorij Papæ eadem inchoata esset ecclesia, inter alia insignia illustraretur, more maiorum, martyrum quoque sepulchro; iisdemq. martyres his ipsis diebus opportune, Dei plane consilio, denuo apparerent; vt in ampliori ecclesia collocatos, maiori illos Vrbs (vt par est) profeceretur honore; ipsi vero auctiora præstarent beneficia supplicantibus. Vidimus ea, pariterq. tetigimus, ac licet indigni, iterum atque iterum exosculati sumus, eorumdemq.

A demq. sacro feretro vna cum collegis fratribus humeros in eorum translatione lati subiecimus, tertio Idus Februarij, anno D. M. D. XC. Dulce admodum atque iucundum fuit, post recensita tot certamina martyrum, vltima hac ipsa die a tam insignibus Romanis martyribus visitari. Suscepimus hilarè tantos hospites apud nos perperuo permanuros, eosdemq. patronos nostros ampliori cultu veneraturi, maioribusq. in dies obsequijs, studijs, & officijs, diuina gratia adiuuante, sedulo frequentaturi.

Qui autem allata celebri pompa Sanctorum martyrum corpora religiosissimo obsequio exceperunt, ad infimos vsque ecclesiæ gradus obuiam prodeuntes, fuerunt Illustrissimi ac Reuerendissimi S. R. E. Cardinales

Alphonfus Gesualdus Neapolitanus Cardinalis Episcopus Portuenfis.

Gabriel Paleotus Bononiensis Cardinalis Episcopus Albanensis.

B *Nicolaus Sfondratus Mediolanensis TT. S. Cæcilie Presbyter Cardinalis Cremonensis.*

Dominicus Gemensis TT. S. Laurentij in Pane & perna Presbyter Card. Pinellus.

Hippolytus TT. S. Pancratij Presbyter Card. Aldobrandinus Maior Pœnitentiarius.

Hieronymus Taurinensis TT. S. Petri ad Vincula Presbyter Card. de Rauere.

Scipio Mantuanus TT. S. Mariæ de Populo Presbyter Cardinalis Gonzaga.

Marianus Perbenedictus TT. SS. Marcellini & Petri Presbyter Card. Camerinus.

Federicus Mediolanensis S. Agathæ Diaconus Cardinalis Borromæus.

Augustinus Mediolanensis S. Hadriani Diaconus Cardinalis Cusanus, qui corpora Sanctorum iussu Sanctissimi conceptis verbis tradidit R. D. Philippo Nerio Florentino, Præposito Congregationis Oratorij.

Guido Bononiensis SS. Cosmæ & Damiani Diaconus Cardinalis Pepulus.

C At de translatione hætenus: ipsorum autem martyrum res gestas, suo loco, seruato ordine temporum, recensebimus. Sed iam tandem redeamus ad Acta martyrum, vnde necessitate compulsa oratio, alio euocata, deflexit.

Quod vero ad Callisti Episcopi recitatum superius nomen spectat: idem legitur in alijs cunctis quæ vidimus exemplaribus. Sed cum constet his temporibus Claudij sedisse Romæ Episcopum Dionysium; existimamus alium a Romano quempiam esse intelligendum Antistitem, & fortasse proximum Portuensem, sub cuius diocesi Transiberina regio censeretur. Si vero ad Callistum Papam hæc quis referre maluerit; non sub Claudio Imperatore, sed sub Alexandro sunt collocanda: quod & fecissem libentius, nisi Martyrologia cuncta dictos martyres sub Claudio ponerent. nam & Asterius presbyter, de quo nuper dictum est, sub Alexandro passus habetur, vt superius est enarratum. Locus vero ad Nymphas dictus, inter viam Corneliam & Portuensem situs est, qui corrupto nomine vulgo hodie dicitur, Sancta Nympha, vbi adhuc antiquæ ecclesiæ inuisuntur vestigia: insunt & nobilissimi subterranei aquæ ductus; vt conijci possit, ex aquarum abundantia consecutum esse nomen locum illum, vt diceretur, ad Nymphas: quem nos vidimus: nam oportune his contigit ferme diebus, vt Ecclesiasticarum antiquitatum cupidissimus Illustrissimus ac Reuerendissimus D. Gabriel Paleotus, S. R. E. Cardinalis Episcopus Albanensis, optimi Præfulis dignum exemplar, vna cum germano suo clarissimo viro D. Camillo, Oratore Bononiensi apud Sanctissimum D. N. SIXTVM QVINTVM, ad celebrata illa scriptorum monumentis in Portu Romano loca, & sacras præsertim sanctorum memorias inuisendas, vna me secum adiungeret.

E Sed plane accidit, desertum videre locum, litusq. relictum: quo sane factum est, vt ingemisceremus recordatione florentissimæ olim Portuenfis Ecclesiæ, iam penitus solo æquata: necnon amplissimarum sacrarum ædium S. Hippolyti Portuenfis Episcopi (cuius gloria tum ex martyrio, tum etiam ex præclarissimis lucubrationibus comparata, toto illuxit orbi terrarum) vix esse reliquam altissimam sacram turrim, antiquæ gloriæ tristem indicem, ac iuxta eam celebrem illum pureum, olim eius martyrio illustratum, iam modo vsque ad summum terra repletum. Sed & frustra sunt perquisita aliorum Portuensium martyrum monumenta: nulla enim ibi penitus vestigia Eutropij, Zosimæ, atque Bonosæ, nec illorum gloriosorum quinquaginta militum, qui in S. Bonosæ certamine ad fidem conuersi, martyrium subiere: quos omnes S. Felix Papa sacro baptismate abluir, & ad pugnam pro Christo reddidit fortiores, Ecclesiasticis charis tantum notos. Sed nec sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epieteti, Maprius, Felicis ac sociorum, quorum in Actis eiusdem Hippolyti est clara mentio, memoria ali-

XIII.
QVI INTERPRE-
RE TRANSLATIO-
NI.

XIV.

DE LOCO AD
NYMPHAS.

XV.
DE RVNIS POR-
TVENSIS ECCLE-
SIÆ.

a Martyrolog.
Rom. 8. Iulij
23. eiusd. item
22. August.

Martyrolog. Rom. die 2. Marrij.

Hier. epist. 20.

Gen. 18.

XVI.

Hieron. epist. 101. Ep. Mar. Vidor. in Vita S. Hieron.

ALIA MEMORIAE PORTUENSIS.

Hier. epist. 27.

XVII.

DE PAROCHIA- RUM DIVISIONE.

ria aliquid residui erat: sicut nec Pauli, Heraclij, Secundillæ & Ianuariæ, neque Vincentij, quos in eodem Portu Romano esse passos, tabulæ^a Ecclesiasticæ docent. Sed & frustra quæsitæ sunt vestigia nobilissimi xenodochij, quod S. Pammachius, cuius immensæ charitati angustior visa Vrbs, & tardior aduentus pauperum, extendens vsque ad mare propagines misericordiæ suæ, in eodem Portu Romano constituit: vt e naui pauperibus descendentes, ipse eos parato suscepturus hospitio, primus occurreret. Verum vna hæc erat communis consolatio, quod egregij operis structura apud S. Hieronymum^b videret eiusmodi immortalitatis elogio: Audio te xenodochium in Portu fecisse Romano, & virgam de arbore Abraham^c in Aufonio plantasse littore. Quasi Aneas noua castra metaris: & super vndam Tiberis, vbi ille, cogente quondam penuria, crustis fatalibus & quadris parulis non pepercit; tu viculum nostrum, id est, domum panis ædificas, & diurnam famem repentina saturitate compensas.] horum inquam saltem meminisse iuuabat, & præteritorum læta memoria calamitatem nostrorum temporum solabatur.

Sed & ipse Romanus Portus a Claudio structus, a Traiano auctus (clarissima monumenta Regum) penitus demolitus, atque a mari relictus, rerum humanarum inconstantia testis, in memoriam reuocabat eundem S. Hieronymum, cum illic iam nauim conscensurus, ad sanctam virginem Afellam^d, de ijs quas immerito ad aduersarijs passus esset Romæ calumnijs, scripsit epistolam. videre videbatur sanctissimum virum iusta indignatione commotum, secundum præceptum Domini, illic de pedibus excutere puluerem in testimonium contra eos, quos miseros postea Dei iræ vindex depertus est Gothus. Huic proximum nostræ mentis obtutibus magnum illud Christianæ pietatis exemplum, exhibitumq. ibi spectaculum succedebat: cum duæ illæ feminae^e Consulares, Paula & Eustochium^e, ibidem relictis lugentibus filijs, fratribus, reliquisq. cognatis, ipsæ tantum lætæ, terram promissionis, nouo exemplo, nauigio quæsituræ, ex eodem Portu Romano soluerunt. Sed de memorijs Portuensibus hæcenus, in quas occasione loci ad Nymphas, paulo fortasse licentius laxatis habenis, peruagata videatur oratio: at non puto lectoris tædio, cui ob oculos tot posita sunt rediuiua velut in theatro spectacula. Sed iam ipsa freno coercita, quæ se in alias ibi positas, & in Ostiensis quoque memorias, quas inuisimus, cursu rapido cupiebat effundere, ad coeptum iter reuocetur inuita.

Iisdem Consulibus, quinto Idus Septembris data reperitur Dionysij Papæ epistola ad Seuerum Episcopum Cordubensem, de parochiarum diuisione, sicut & libro de Romanis Pontificibus scriptum habetur: Hic presbyteris diuisit ecclesias & coemeteria, parochiasq. & dioceses constituit.] Sed considerandum est, non a Dionysio Papa primum, verum ab alijs antecessoribus Romanis Pontificibus, suis limitibus distinctas fuisse parochias, presbyterisq. diuisas. At quod in persecutione Valeriani (vt dictum est) ab ecclesijs essent auulsi presbyteri, & in coemeteria Christiani omnes etiam conuenire vetiti: illo sublato de medio, & a Gallieno restituta Ecclesiæ pace, & coemeteria adeundi ab eodem libera facultate concessa; illarum ecclesiarum presbyteris compluribus martyrio vita functis; easdem iterum diuidere, ac pro ratione distribuere, coemeteriaq. singulis consignare, Dionysij opus fuit.

IESV CHRISTI

ANNVS

271.

DIONYSII PAP.

ANNVS

11.

CLAVDII IMP.

ANNVS

3.

Treb. in Claud. obitus CLAVDII, ET QUINTILLI.

I. Christi annus ducentessimus septuagesimus primus adscribitur Fastis, Antiochiano (aliter Actatiano) & Orfito Consulibus. Meminit horum Consulium Trebellius Pollio^f, quibus ait finitum esse bellum formidolosum susceptum aduersus barbaros: cum, increbescente lue, ab eadem Claudius Imperator tactus occubuit: moxq. germanus eius Quintillus a militibus Imperator creatus est: sed quod se grauem atque seuerum ostenderet erga milites, ab iisdem decima septima die post adeptum Imperium occisus est. hæc omnia pluribus Pollio. Quod vero ad tempus mortis eius spectat; ab ijs ipse dissentire videtur, qui dicunt defunctum esse Nonis Februarij: nam de vita eius hoc versu recitat pronunciatum oraculum:

Tertia

A Tertia dum Latio regnantem viderit æfas.]

Sed & ex eo etiam arguuntur erroris qui tribuunt Imperio Claudij annum vnum tantum, ac menses decem, & dies quindecim: nam Porphyrius philosophus Platonius, qui his temporibus viuebat, in Vita Plotini affirmat hæc de ipso: Agebat (inquit) Plotinus annos (vt retulit Eustochius) sex & sexaginta, secundo Claudij Imperatoris anno iam peractis.] et paulo post: Iam vero si computemus a secundo Claudij Imperatoris anno exacto iam annos sex & sexaginta, natiuitatis illius tempus cum tertio decimo Seueri Imperatoris anno concurrat.] hæc Porphyrius, quibus institutam a nobis chronologiam certum est veritati in omnibus respondere. Quod spectat ad Imperium, & mortem Quintilli, & assumptionem Aureliani, hæc habet Vopiscus^a: Multi ferunt Quintillum fratrem, cum in præsidio Italico esset, audita morte Claudij, sumpsisse Imperium: verum postea vbi Aurelianum comperit imperare, a toto exercitu derelictum; cumq. contra eum concionaretur, nec a militibus audiretur, incisis sibi met venis, die vigesimo sui Imperij periisse.] hæc ipse.

Sublatis igitur Claudio Augusto atque Quintillo; Domitius Valerius Aurelianus obscuris parentibus siue in Dacia, siue in Mæsia, vel in Pannonia Syrmij natus (diuersas enim de ea re fuisse maiorum sententias testatur Vopiscus^b) fauore militum oblatum ad Vicarium suum scripsit, testatur his verbis: Si vis Tribunus esse, immo si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vnam nullus auferat, segetem nemo detrahat; olei, sal, lignum nemo exigat; annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lacrymis prouincialium habeat: arma tera sint, feramenta famiata, calciamenta fortia: vestis noua vestem veterem excludat: stipendium in baltheo, non in popina habeat: torquem brachialem & anulum apponat: equum saginarium suum defricet: captum animal non vendat: mulum centuriarum comiter curet: alter alteri quasi seruus obsequatur: a medicis gratis curentur: aruspices nihil dent: in hospitij castis se agant: qui litem fecerit, vapulet.] hucusque ex epistola Aureliani recitat Vopiscus: quæ hic intexere non prætermisisse volumus, quod eandem ferme legem suis militibus Aurelianus præscripsit, quam S. Ioannes Baptista iisdem salutis viam addiscere cupientibus olim proposuit^c; nimirum cum dixit: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis; & contenti estote stipendijs vestris.]

Ceterum hæc non verbis tantum agi, sed re ipsa ab ipsis præstari voluisse Aurelianum, dura nimis ac sæua in militem animaduersio exhibita declarauit; quam idem Vopiscus^d supra narrat his verbis: Solus denique omnium, militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit; vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligaret, eandemq. subito dimitteret, vt scissus ille vtrinque penderet.] hæc ibi. ac rursus de inuiolabili obseruatione iustitiæ: Seruos & ministros peccantes coram se cædi iubebat, vt plerique dicunt, causa tenenda seueritatis; vt alij, studio crudelitatis. ancillam suam, quæ cum seruo adulterium fecerat, capite puniuit. Multos (inquit) seruos e familia propria, qui peccauerant legibus, audiendos iudicijs publicis dedit.] Sed & litteris Valeriani satis perspectam fuisse Aureliani seueritatem, apparet, quas idem auctor Vopiscus recitat. Quomodo autem seueritas ex iustitia comparata, in crudelitatem mutata, contra ius fasq. Christianam religionem inceserit, suo loco dicemus.

F Hoc eodem anno, ingruente lue, ex qua subductus est Claudius Imperator, Plotinus quoque (vt auctor est Porphyrius^e) tactus angina, accedentibusq. manuum ac pedum vlceribus, cum migrasset in Campaniam in agrum Zethi familiaris inter Minturnas atque Puteolos collocatum, interijt, præsentem Eustochio amico; cuius aduentu quid Plotinus affatus sit, idem auctor docet his verbis: Cum iam morti Plotinus appropinquaret, quemadmodum nobis Eustochius retulit, qui Puteolis habitabat, ac ferme tardius ad eum accesserat: Adhuc te (inquit) expecto; atque equidem iam admitor, quod in nobis diuinum est, ad diuinum quod viger in vniuerso, redigere spiritumq. his verbis emisit. Interea draco sub lecto, in quo iacebat ille, pererrans, mox in parietis foramen se prorsus occuluit.] hæc Porphyrius. At quidnam draco iste, qui, decedente Plotino, recessit? familiarem dæmonem eidem assiduo inhæsisse, & quidem ex diuinorum ordine dæmonum, idem Porphyrius inferius pluribus

Annal. Eccl. Tom. 2.

Ggg bus

Vopisc. in Aureliano. QUINTILLVS MORITVR.

II. AVRELIANVS IMP. *Vopisc. in Aureliano.*

AEQVAH LEGES PRAESCRIPTAE MILITIBVS.

Luc. 3.

III. *Vopisc. in Aureliano. AVRELIANI SEVERITAS.*

IV. *Vopisc. in Vita Plotini. in princip. PLOTINI OBITVS.*

bus docet: sed ex forma ipsa, cuiusnam generis fuerit dæmon ille, quis non intel-
ligat? Vides quem princeps philosophorum, qui ceteris omnibus absque aliqua con-
trouersia præstaret philosophis morum sanctitate atque doctrina, nactus sit vel ad-
sciuerit potius sibi familiarem dæmonem, quocum vixerit, atque ex hac vita re-
cesserit. hæc quidem haud alicuius ex hostibus, æmulisve Plotini, sed discipuli
amantissimi præceptoris obseruantissimi, Porphyrij inquam testificatione explorata
in medium afferuntur.

V. Ceterum quod ad morbum spectat, quo solutus interiit: angina cum eum per-
cussus, exulceratumq. manibus atque pedibus, Porphyrius a tradat, remque pau-
cis absoluat; Iulius Firmicus Maternus & ipse Ethnicus, qui temporibus Constantij
Imperatoris scripsit, eius morbum & obitum ita descripsit: Primum membra eius
frigida sanguinis tortore riguerunt, & oculorum acies splendorem attenuati lumi-
nis perdidit: postea per totam eius cutem magnis humoribus nutrita pestis erupit,
vt putre corpus, deficientibus membris, corrupti sanguinis morte tabesceret. Per
omnes dies horasque serpente morbo, minutæ partes viscerum defluunt: et quic-
quid paulo ante integrum videras, statim confecti corporis exulceratio deforma-
bat. sic corrupta ac dissipata facie, tota ab illo figura corporis discedebat; & in
mortuo (vt ita dicam) corpore solus superstes retinebatur animus; vt ista grauis
morbi continuatione confectus, & tormentis proprijs coactus, ac veræ rationis au-
toritate conuictus, vim fati potestatemq. sentiret; & vt confecti corporis laceratio-
ne quassatus, sententiam Fortunæ pronunciantis exciperet.] ista quidem Iulius fati
omnia moderantis assertor, affirmans hæc illum contemptorem fati a fato vlciscente
perpeffum, quod contra fatum accurate ipse Plotinus scripserit. cuius rei gratia (si dii
essent) maxima ab eis beneficia consequi debuisset, vindicatis per ipsum in liber-
tatem potestatemque eidem diuinitus inhærentem, quæ fati vnus assertione con-
ternitur.

VI. Sed aliunde prorsus infelicis Plotini exitus causa a prudentioribus petenda est.
quod enim auditor Christiani philosophi Ammonij omnium celeberrimi, quodq.
Platonice philosophiæ antistite familiarissime vsus Origene, inter Christianos
versatus, fieri tamen Christianus abhorruit; nec quidem suorum discipulorum exem-
plo, qui ex schola Platonis transierunt ad Christum, nonnihil admonitus, acquie-
uit profiteri discipulum piscatorum: sed his omnibus præferens familiaris dæmonis cul-
tum, merito numine vlciscente, eiusmodi memorabiles dedisse pœnas, quisque sa-
piens iure censerebit.

VII. Quonam autem tumore mentis elatus sui patrocínio dæmonis esset, vt deos ceteros
quoque contemneret: accipe quid ipse Porphyrius tradat, vbi multa de familiari eius
dæmone locutus, mox adiecit: Cum Amelius sacrorum obseruator esset, atque per
Kalendas sacra faceret, & quandoque rogaret Plotinum illuc secum accedere: Illos
(inquit Plotinus) decet ad me, non me ad illos accedere. Qua vero mente tam
excelsa de se loqueretur, neque intelligere potuimus, neque ausi sumus interroga-
re.] hæc quidem ipse Porphyrius. Dicit fortasse potest, sapientem philosophum sic
contempnisse deos, quod nihil eos esse perspicue intellexerit. sed quod in dæmonis fami-
liaris inuocatione, colloquio, vsuq. fuerit totus intentus, ex intima societate numinis
sibi peculiariter inhærentis eam sumpnisse fiduciam; ex ipsius Porphyrij verbis faci-
le postumus intelligere. En quos ex dæmone illo superbiæ atque arrogantia spiri-
tus hausit; vt quibus alias immolarat, deos quosque contemneret: vt non mirum
sit, si tanto mens factu turgida, Christianam religionem vt humilem exufflauerit.
Sed habuit post exitum comitem eundem, quem viuens dæmonem coluit, forma
draconis quinam qualisve esset, perspicuum manifestumq. omnibus redditum. Tan-
tæ vero apud suos æstimationis post obitum fuit Plotinus, vt diuini illi honores fue-
rint impertiti: vnde Eunapius de eo cum agit, hæc inter alia: Plotini aræ etiamnum
calent.] sed habeat ipse sibi Plotinum suum.

D Vcentesimus ac septuagesimus secundus voluebatur Christi annus, Aureliano
Augusto & Basso Coss. cum Paulus Samosatenus Antiochenus Episcopus abdicam
semel hæresin, atque priori Antiocheno Concilio proscriptam, restituere conatus
est: quam ob causam iterum illic conuenientibus Episcopis, omnium sententia con-
demnatur, atque a sede deicitur. Rem gestam in hæc verba Eusebius narrat: Aure-
liani temporibus, Paulus dux & auctor erroris qui Antiochiæ grassabatur, in postremo
Concilio Episcoporum numero prope infinitorum contra eum conuocato, sui erroris
& peregrinæ opinionis perspicue conuictus, & omnium iam consensu palam con-
demnatus, ab vniuersa & Catholica Ecclesia, quæ sub cælo est, penitus exturbatus
fuit. Ex quibus Malchion in primis, scholæ humanioris litteraturæ, quæ erat Antio-
chiæ, magister, vir cum in alijs disciplinis disertus, tum in sapientiæ studio eximius,
ac propter singularem fidei in Christum ingenuitatem, presbyterij munere in illa Ec-
clesia donatus, cum velut integumentis dissimulationis euoluens, acriter coarguit.
Iste enim disputationem contra illum instituens, quam id temporis a scribis celeri ma-
nu exceptam & hucusque conseruatam scimus, hominem animo veteratorio prædi-
tum & fraude plenum solus præ ceteris detegendi vim habuit, & tamquam omnium
oculis subiiciendi.

C Omnes igitur Episcopi & pastores, qui in Concilio supra commemorato erant con-
uocati, vnam communi consensu epistolam ad Dionysium Episcopum Romanum,
& ad Maximum Alexandriæ Ecclesiam procurantem, nominatim conscripserunt: cuius
exemplaria ad omnes prouincias miserunt. In qua quidem epistola & suum stu-
dium, ac diligentiam in ea re positam omnibus declararunt; & perniciosam Pauli hæ-
resin, argumenta in ea refutanda, quæstiones quas ei proponebant, omnem præterea ho-
minis vitam & mores dilucide exposuerunt. Eorum igitur voces ex ea epistola petitas
in præsentia memoriæ & posteritatis causa persequi, præclarum fortasse & commodum
videbitur.] hæc præfatus Eusebius, Synodicam ab Episcopis scriptam cum inscriptio-
ne aliquot Episcoporum subiicit in hunc modum:

Dionysio, Maximo, & omnibus vbicumque in orbe terrarum collegis Episcopis,
presbyteris, diaconis, & vniuersæ ac Catholice sub cælo Ecclesiæ, Helenus, & Hyme-
neus, & Theophilus, Theotecnus, & Maximus, Proclus, Nicomas, & Aelianus, Pau-
lus, Bolanus, & Protogenes, Hierax, & Eutyechius, Theodorus, Malchion, & Lucius,
& reliqui omnes Episcopi & presbyteri & diaconi, qui ciuitates & regiones finitimas
apud nos incolunt, & Ecclesiæ Dei quæ apud nos sunt, dilectis fratribus in Domino sa-
lutem. Istitis paulo post hæc subiungit:

Scripsimus epistolas ad Episcopos, qui longiore locorum interuallo a nobis dista-
bant, eosq. obsecrauimus, vt ad hanc letalem & perniciosam doctrinam curandam ac-
cederent: vtpote ad Dionysium Episcopum Alexandriæ, & Firmilianum Episcopum
Cappadociæ, homines beatos & felices commemorationis. Quorum alter, Dionysius
scilicet, quamquam neque ad erroris ducem separatim scribere, neque cum omnino sa-
lutare dignatus est; ad vniuersam tamen Ecclesiam Antiochiæ epistolam misit, cuius
exemplar huic nostræ epistolæ subiunximus. Alter autem, nempe Firmilianus, bis
huc accessit; & ea quæ a Paulo innouata erant, & excogitata peruersè (quemadmodum
cum nos, qui aderamus, & scimus & testificamur, tum alij plures, qui eiusdem rei nobis-
cum consij sunt) coram erudite certe refutauit. Vnde cum Paulus sententiam se muta-
turum fuisset pollicitus; iste fidem illi adhibens, & spem animo concipiens, causam
controuersiamq. sine vlla verborum contumelia commode fore compositam, eam ad
tempus distulit: et ita ab illo, qui & Deum suum negasset & Dominum, & fidem,
quam ante habuerat, minime conseruasset, dolo deceptus fuit.

Firmilianus ergo, vtpote qui iam de impia eius prauitate, qua Christum Deum perne-
gauerat, satis fecisset periculi, cum esset rursus Antiochiam peruenturus, & ad Tarfos
vique perrexisset: interea loci dum nos conueniremus, dum illum accerferemus, dum

eius expectaremus aduentum, extremum vitæ diem obiit. Postea in eadē epistola, Pauli vitam, quo modo nimirum instituta fuerit, & quo transacta, his verbis describunt:

V. PAVLI HÆRESIARCHAS SCYLERA.

Quoniam Paulus, relicto Ecclesiæ canone, ad adulterinam deprava tamq. doctrinam se transtulit: eius res gestas, cum sit extra Ecclesiæ fines eiectus, nihil attinet disquirere. Neque quod antea indigentia & mendicitate oppressus, neque quod a parentibus opum aut facultatis nihil omnino nactus, neque quod arte aut instituto aliquo quicquam adeptus, iam ad maximam diuitiarum affluentiam peruenerit; idq. ex nefarijs sceleribus, sacrilegijs, & muneribus, quæ a fratribus iniuria affectis, quos se adiuturum pollicitus, callide ludificatus est, cum flagitando, tum eorum animos ad aliquid sibi largiendum impellendo, per fraudem extorserat: et ita dum quæstum pietatem ducebat, eorum liberalitate, qui litibus implicati tenebantur, quiq. quo ab aduersariorum calumnijs liberarentur, ad dandum valde erant propensi, nequiter abusus est. Neque commemorare opus est, quo pacto se insolenter extulerit, & sæcularium honorum gradus sibi assumpserit, seq. arroganter in iisdem gesserit, & Ducenarius potius quam Episcopus nuncupari voluerit, & per forum volutarit, & modo epistolas legendo, modo quid illis responsi daretur præscribendo, magna satellitum turba partim eum antecedentium, partim subsequendum stipatus, superbo gradu palam inceserit: adeo vt propter intolerandum eius fastidium, & nimiam animi elationem, fides nostra grauem iniuriæ notam odiumq. permagnum subierit.

VI. SUPERBIA PAVLI.

Neque necessum est dicendo persequi illius præstigias in Concilijs Ecclesiasticis usurpatis, quas falsæ gloriæ umbras consecrando, & varias ineptiarum species aucupando, & imperitorum mentes eo pacto in sui admirationem traducendo, callide excogitauit: neque qua ratione sedem & thronum sublimem sibi pararit; eumq. non vt Christi discipulum decet, sed vt mundi Principes solent, secretum & separatim habuerit, nomine suo appellari; semur, in eo sedens, manu percussit; calcibus aliquando ipsum pulsari; & qui cum eum audirent concionantem, non laudibus extollerent, non (vt in theatris fieri solet) se agitationibus, quo illi applaudent, in orbem versarent, non more gladiatorum & muliercularum, quos apud se habebat, inconcinne ei acclamarent, & quasi tripudij gessirent, sed (vt in domo Dei par est) modeste moderateq. auscultarent: eos grauius increparit, & verbis contumeliosis exceperit. Neque quo modo in verbi Dei interpretes, qui e vita excessissent, dum in hominum frequentia palam prædicaret, petulanter & importune debacchatus fuerit, & non tamquam Episcopus, sed tamquam sophista & præliator de se ipso magnifica verba iactarit.

VII. IMPERTAS PAVLI IN CANTV ECCLES.

Porro quid vobis in memoriam reuocemus, quemadmodum psalmos & cantus, qui ad Domini nostri Iesu Christi honorem decantari solent, tamquam recentiores, & a viris recentioris memoriæ editos exploserit; & in media ecclesia solemnibus Paschatis die, mulieres, quæ inanes cantilenas (quas si quispiam audiret, plane exhorresceret) in ipsius laudem funderent, pararit? Aut quid vobis exponamus ea blasphemiarum genera, quæ Episcopos & presbyteros, qui agros & ciuitates finitimas incolebant, quo illi blandirentur, in concionibus suis ad populum habitis, loqui permiserit? Nam nullo modo confiteri voluit, Filium Dei e cælo descendisse (vt aliquid iam ante obiter inferamus, quod post dicetur apertius) neque id nostris verbis solum confirmabitur, sed multis & varijs locis commentariorum ipsius, quos ad vos misimus, & maxime vbi asserit Christum terrenum esse, & humi natum, perspicue ostendetur. Sed qui in istum Paulum impium ipsorum magistrum cantus recitabant, & palam apud populum laudibus efferebant, cum Angelum dixerunt e cælo demissum. Atque ista fieri non prohibuit: sed cum in ipsum impudenter dicebantur, insolens & fastidio tumidus affuit.

VIII. PAVLI TYRPI- TVDO MORVM.

Præterea quid est cur litteris prodamus adscititias illius mulieres (quas *συνοδικους* Antiocheni appellant) & mulieres etiam presbyterorum & diaconorum suorum, quorum non hoc peccatū solum, sed alia prope insanabilia, cum eorumdem conscius esset, exploratq. cognita haberet, callide occultauit: quo illi ita ipsi obæratu adstrictiq. dum sibi ipsis metuebant male, scelerum, quæ ille vel verbo loc factis consciuisset, reum agere non aliquando auderent; quin etiã ipsos magnopere locupletauit; & propterea apud illos, qui talium rerum cupiditate incendebantur, in magna gratia & admiratione fuit. Atque vt hoc pro certo habemus cognitum, fratres in Christo dilecti, non Episcopum modo, sed sacerdotium etiam vniuersum populo omnium bonorum operum & recte factorum

A factorum exemplar esse debere; sic illud minime ignoramus, permultos ab ista mulierum in suam societatem adsciscendarum ratione & modo, pietate penitus excidisse, alios autem venisse in suspicionem flagitij. Quare licet aliquis hoc daret, eum nihil lasciuia & petulantia in illas admisisse; suspicio tamen, quæ ex huiusmodi re oriri solet, sedulo cauenda fuisse; ne fortasse alicui esset offensionem, alios autem ad se imitandum impellere potuisset.

Quo pacto enim alium reprehendere poterat, aut admonere, vti deinceps hic a mulieris consuetudine abstinere, diligenterq. cauere, ne eius illecebris (sicut scriptum est) laboraretur in turpitudine; qui, vna repudiata, duas ætate florentes & aspectu perliberales ac venustas secum habuit? quas, si quopiam forte iret, circumduxit vna: idq. delicias consecrando, quibus cæcam animi libidinem extra modum explere laborauit.

B Quibus de causis, tamen omnes intra se grauius lamentati & conuicti sunt, eius tamen potentiam & quasi tyrannidem ita extimuerunt, vt eum accusare omnino non audeant. Sed ista vitia (vt diximus) in homine sensu recto & fide Catholica imbuto, & vna nobiscum in numero Fidelium habito, possent corrigi: sed ab illo, qui nefario errore Artemonis (quid ni enim patrem eius, vnde hæresin suam hausit, vobis significemus?) abductus, mysterium fidei ac religionis nostræ prodiderit, nefarijsq. conuicijs affecerit, non necessum arbitramur illarum rerum rationem reposcere.] Tandem in ipso calce epistolæ hæc addunt:

Istum igitur tam Deo aduersarium, tamque contumacem eramus coacti Ecclesia & congregatione Fidelium indicere excludereq. & alium Episcopum, qui huic Ecclesiæ præesset, in eius locum substituere. Vnde Domnum diuina certe (vt putamus) prouidentia designauimus, Demetriani, hominis felicitis commemorationis (quippe qui hanc Ecclesiam ante hunc præclare rexisset) filium, omni genere virtutum, quæ Episcopum decent, exornatum. At vos de eius electione per epistolam certiores fecimus, vt illi scribatis, & ab illo litteras accipiatis communionis. Paulus autem ad Artemonem litteras scribit; & si qui Artemonis partibus faueant, cum eo deinceps communicent.] hucusque ex Synodica epistola Eusebius, qui addit: Vbi Paulus igitur simul cum Orthodoxa fide Episcopatum amisisset, Domnus (vt dictum est) ministerium Ecclesiæ apud Antiochiam suscipit.] Hanc autem epistolam ex Synodo ad Dionysium Papam & Maximum datam, scriptam fuisse a Malchione presbytero Antiocheno, tradit S. Hieronymus: meminitq. de eius aduersus Paulum habita disputatione; quæ suo tempore adhuc extabat.

IX. PAVLVS CON- CVBINARIVS.

X. DAMNATVR ET EICITVR PAVLVS.

DOMNVS EPI- SCOPVS AN- TIOCHENVS.

Hieronym. de Scrip. Eccles. in Malch.

D Certe quidem his ex sanctorum Episcoporum scriptis de Paulo acceptis, etsi non aliunde veritas dogmatis de Filij Dei diuinitate probari, confirmari, ac penitus stabiliri liceret; vel ex hoc vno certam fidem de veritate & falsitate per facile quis posset addiscere: facta nimirum collatione propugnatorum ac defensorum vtriusque sententiæ. Ac primum (quod spectat ad numerum) vno ex aduerso opposito, musca mortua, Paulo Samosateno, cane vomitus Artemonis resorbente, vniuersa Orientalis & Occidentalis Ecclesia Filij Dei diuinitatem, tum ex sacris litteris, tum etiam e maiorum traditione perceptam, libere, confidenter, & absque aliquo ambiguitatis scrupulo profitetur. Sed sicut aduersaria pars longe numero inferior, ita & meritis impar adeo esse cognoscitur, vt nulla propemodum ex valde sibi contrarijs possit fieri comparatio.

Statue, si libet, altera ex parte negatorem Christi diuinitatis turpissimum Paulum Samosatenum: altera vero (vt taceamus de ceteris, qui eidem Synodo interfuerunt, vtrius doctrina & sanctitate clarissimis) vnum constitue Gregorium Neocæsareæ in Ponto Episcopum cognomento Thaumaturgum, qui in priori (vt vidimus) Antiochena Synodo eiusdem Pauli execrandum dogma confutauit: A cuiusnam alterutrius parte, sententia omnium, atque etiam Ethnicorum testimonio, veritatem stare definit? Sed quæ conuentio lucis ad tenebras, & quæ collatio Dei cum Satana vel fingi potest? Talem deceat, qui ex patre diabolo esset, habere mendacij defensorem: talem vero ex Deo natum, Deiq. amicum, & cum Deo iugiter versatum, virtutibusq. omnibus imbutum, ac cælestibus donis refertum, mirabiliumq. effectorem operum esse oportuit veritatis propugnatorem, & diuinitatis Filij Dei assertorem Gregorium.

Meminit eiusdem Concilij contra Paulum Antiochiæ congregati S. Athanasius, cum agit aduersus Arianos, qui carpebant Nicænam Synodum de verbo Consubstantiali.

XII. EGREGIA COM- PARATIONE VERITAS AB- ERRORE CO- GNOSCITVR.

XIII. Athanas. lib. de Synod.

WILIOB DIVI-
NITAS CONFIR-
MATA.

tiali, a conuentu Antiocheno aliter accepto: sic demonstrans vtrumque Concilium
idem de Filij diuinitate sensisse. Si igitur (inquit) aliquis carpit Nicaeneses, quod non
dixerint omnia quae ipsorum antecessoribus placuerunt, idem quoque merito carperit
sepruaginta Episcopos, Pauli Samosatani condemnatores, quod ea, quae antecessorum
erant, non obseruauerint: antecessores autem eorum fuerunt duo isti Dionysij, ceteriq.
qui Romae tunc congregati fuere. Verum neque hos neque illos fas est culpae. Omnes
enim Christi curam gessere, studiaq. sua contra haereticos intenderunt; & hi quidem
Samosatenum, illi vero Arianam haeresin condemnarunt: bene vero & hi & illi pro
subiecta materia scribunt.] et paulo inferius:

XIV.
CONSUBSTAN-
TIALE VERBUM
DIVERSITATE
VSURPATVM.

Et si amborum Conciliorum Patres diuersimode de Consubstantiali mentionem fe-
cere; non tamen ea de causa ab illis diffidere debemus, sed illorum mentes scrutari,
quod si fecerimus; omnino inueniemus ambas Synodos inter se consentire. Qui enim
Samosatenum sustulerunt, hanc vocem, Consubstantialis, corporaliter accipere; cum
Paulus sophisticari vellet, & diceret: Si Christus non ex homine Deus factus est: igitur
consubstantialis est Patri, & necessario sequitur tres esse substantias; vnam quidem
quae prior sit, vt princeps; reliquas vero duas ex ea oriundas. Ideoq. merito vitantes
illud sophisma Pauli, dixere Christum non esse consubstantialem: non enim ita se ha-
bet Filius ad Patrem, vt ille cogitabat.] et paulo post: Nam vtraque Synodus iustam
habet & rationabilem causam, cur illa ad illum, ista vero ad istum modum verba sua
temperauerit. Quandoquidem enim & Samosatenus sentiebat, Filium ante Mariam
non fuisse, sed ab ea initium suae essentiae accepisse: ideo Episcopi tunc congregati ho-
minem haereseos condemnatum abdicarunt; & de Filij diuinitate simpliciter scribentes,
non exquisitam diligentiam in tractatu huius vocis Consubstantialis adhibuerunt; sed
vt acceperant de Consubstantiali, ita locuti sunt. In eo enim omnem curam habebant,
vt quod Samosatenus excogitabat, tollerent, & docerent ante omnia fuisse Filium,
eumq. non ex homine Deum esse factum; sed cum Deus esset, induisse serui speciem;
& cum Verbum esset, carnem esse factum, quemadmodum locutus est Ioannes. atque
ita aduersus Pauli blasphemias actum fuit.] hucusque de Synodo aduersus Paulum
Athanasius: quibus plane declaratur, longe diuersa a Paulo usurpatum nomen Con-
substantialis: quod merito ijdem sanctissimi Patres sunt auersati, vt diuersum ab eo
quod in sacrosancto Concilio Niceno Orthodoxi pari omnes confessione professi sunt;
Ariani autem, omnem captantes occasionem, ex tanto Concilio ipsorum sententiam
condemnante, auctoritatem calumniose aucupari conati sunt: sed quonam modo sin-
cere & sane ijdem sanctissimi Patres acceperint verbum Consubstantialis, eorum pro-
fessio ibi posita declarat.

XV.
NOVAT. COM-
MENTARIIS DE
TRINITATE.

Sed ante nec illud dicere praetermittimus: Nouatianum auctorem schismatis his vi-
deri temporibus scripsisse commentarium illum de Trinitate, quem perperam Tertul-
liano, vel Cypriano alij adscripserunt: nam multus est auctor vt Samosatani destruat
haeresin, licet cum non nominet, fortiterq. impugnet huic haeresi de Christi diuinitate
aduersarium dogma Sabellij; ostenditq. ex vno fonte contraria inter se fluxisse dogma-
ta. nam ait: Tam illi qui Iesum Christum ipsum Deum Patrem dicunt, quam etiam
illi qui hominem illum tantum esse voluerunt, erroris sui & peruersitatis origines &
causas inde rapuerunt: quia cum animaduertent scriptum esse, quod vnus sit Deus;
non aliter putauerunt se istam tenere posse sententiam, nisi aut hominem tantum Chri-
stum, aut certe Deum Patrem putarent esse credendum.] Sed hic tandem ponenda est
sanctorum Patrum in eodem Concilio Antiocheno professio edita, quae apud Synodum
Ephesinam habetur intexta his verbis:

a Nouatian. de
Trinit. cap. 30.

b Conc. Ephes.
edit. Pelt. 10. 6.
c. 1. in fine.

XVI.
PROFESSIO AN-
TIOCHENA CON-
TRA PAVLVM.

Confitemur Dominum nostrum Iesum Christum, ante saecula quidem ex Patre, per
Spiritum sanctum nouissimis vero temporibus ex Virgine secundum carnem natu: vna
dumtaxat persona, ex caelesti diuinitate & humana carne constata, subsistentem. Totum
Deum, & totum hominem. Totum Deum etiam cum corpore, sed non secundum cor-
pus Deum. Totum hominem etiam cum diuinitate, sed non secundum diuinita-
tem hominem. Totum rursus adorabilem etiam cum corpore, sed non secundum
corpus adorabilem. Totum adorantem etiam cum diuinitate, sed non secundum di-
uinitatem adorantem. Totum increatum etiam cum corpore, sed non secundum corpus
increatum. Totum formatum etiam cum diuinitate, sed non secundum diuinitatem
formatum.

† Patrem

A formatum. Totum Deo homouision consubstantialem etiam cum corpore, sed non se-
cundum corpus consubstantialem. Quemadmodum neque secundum diuinitatem
quoque hominibus coessentialis est: est autem nobis secundum carnem consubstan-
tialis, etiam in diuinitate existens. Etenim cum illum secundum spiritum Deo consub-
stantialem dicimus; non dicimus hominibus secundum spiritum coessentialem. Con-
tra autem cum illum secundum carnem hominibus consubstantialem praedicamus; non
praedicamus illum secundum carnem Deo coessentialem. Vt enim secundum spiritum
nobis consubstantialis non est (nam secundum hunc Deo consubstantialis est) ita vi-
cissim Deo secundum carnem coessentialis non est; secundum hanc autem nobis con-
substantialis est. Quemadmodum autem haec distincta & inter se discreta pronuncia-
mus non ad inducendam vnus indiuisae personae diuisionem, sed ad denotandam na-
B turarum & proprietatum Verbi, & carnis distinctionem & inconfusibilitatem: ita illa
quae ad indiuisae vnionis compositionem rationem faciunt, vnita praedicamus, & ve-
neramur.] haecenus professio fidei, seu declaratio sanctissimorum Patrum, qui Antio-
chia hoc anno aduersus Paulum collecti sunt.

Videas plane eos (vt decebat) non studuisse tantum ea scriptione Paulum, sed
etiam Sabellium condemnare, aliqua ex parte (vt diximus) pugnantes inter se haere-
ses inducentes; manifesta q. elucidatione vtriusque errores in apertum adducere, ac
confutare. Ex his etiam ea, quae, dum friuolae obiectionis Arianorum Athanasius me-
minit atque refellit, videri poterant subobscura, dilucidius demonstrantur. Sed &
ex his detegitur conniuentia Eusebij historici cum Arianis: quippe qui hanc retexens
historiam, atque Synodicam a sancta Synodo ad Dionysium Papam scriptam recensens,
C quae in ea de fide Catholica tractatio scripta erat, subducens, obuolutamq. silentio re-
linquens, ex parte tantum epistolam recitauit, quod nimis Arianos illa perstringe-
ret, dum Christi natura diuina Patri consubstantialis asseritur ac praedicatur. At de his
haecenus.

XVII.
EUSEBIJ
DOLVS.

Sed quid molitus sit Paulus, postquam ab Episcopis damnatus, ac sede depositus est;
sicidem scribit Eusebius: Verum cum Paulus ex Episcopi domo, eius Ecclesiae pro-
pria, exire nollet; Imperator Aurelianus de ea re rogatus sententiam, sanctissime, quid
esset agendum, decreuit. Praecipit enim, vt domus Ecclesiae illi tribueretur, quibus
Christiani Italiae & vrbis Romae Episcopi per litteras tribuendam praescriberent. Sic
demum Paulus, de quo docuimus, cum summo dedecore, saecularis Imperij ac potesta-
tis auctoritate ab Ecclesia penitus extruditur. Quo quidem tempore talem ac tam beni-
D gne erga nos animatum se Aurelianus declarauit.] hucusque de his Eusebius. At quid
opus fuit Aureliano, his temporibus, omnium testificatione, iustissimo Principi, do-
mum Episcopalem adiudicare illi, cui Italiae Christiani, & vrbis Romae Episcopi
dandam praescriberent; cum id iam antea in illa Synodo, cui tribuenda esset, praedi-
catum fuisset? Vsq. adeo enim innotuerat Romani Pontificis toto Orbe potestas, vt
& Ethnicos non lateret, aliorum Episcoporum sententias eas esse ratas, quas auctoritas
Romani Pontificis confirmasset. At quoniam sciebat Imperator, ab eodem Pontifice
in eandem causam fuisse congregatos Italiae Episcopos Romae ad Synodum (quod nu-
per Athanasij testimonio est demonstratum) ad tanti ponderis causam examinandam:
idcirco dixit in suo decreto, Id esse debere ratum, quod vna cum Romano Episcopo
Italiae Christiani decernerent. Haec quidem his decernebat temporibus iustitiae aequa
E lance Aurelianus, non aliqua erga Italiae Episcopos vel Romanum Pontificem affectio-
ne permotus: quippe licet nondum Christianos persequeretur; tamen quod patrio
cultui idolorum addictissimus esset, omnes Christianos aequo odio prosequeretur, quos
dijs esse sciebat insecos.

XVIII.
EUSEBIJ
DOLVS.
ROMANAE EC-
CLESIAE PRI-
MATVM IMP.
AVRELIANVS
COGNOSCIT.

Totus quippe erat Aurelianus, hoc praesertim tempore, quo aduersus Marcoman-
nos in Italiam irrumperentes expeditionem pararet, in consulendis libris faedicis Sibyl-
linis, de quibus inspiciendis cunctantem Senatui litteris sic admonuit: Miror vos,
Patres sancti, tam diu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris: perinde quasi in Chri-
stianorum Ecclesia, non in templo deorum omnium, tractaretis. Agite igitur, & ca-
stimoniam Pontificum, caerimonijq. solemnibus inuante Principem necessitate publica
laborantem. Inspiciantur libri: quae facienda fuerint, celebrentur. quemlibet sum-
ptum, cuiuslibet gentis captiuos, quaelibet animalia regia non abnuo, sed libens offero:
neque

XIX.
AVRELIANVS
SVPERSTITIO-
NI DEDITVS.
b Vopisc. in Au-
reliano.

a Flau. Vopiscus in Aurel.

neque enim indecorum est, dijs iuuantibus vincere: sic apud maiores nostros multa fi...

XX. PONTIFICES ETHNICI PRATI IN CHRISTIANOS.

Quod si in re dubia coniectari libere licet; equidem puto Pontifices Gentilitiae su...

XXI. DIONYSII PA- PAE OBITVS.

Hoc eodem anno, iisdem Consulibus, vigesima sexta mensis Decembris, Dionysius Romanus Episcopus, pro Ecclesia Dei aduersus haereticos & persecutores plurimis laboribus exantlatis, feliciter migravit ad Dominum...

XXII. RES GESTAE DIONYSII PA- PAE.

De eodem haec reliqua habentur in libro de Romanis Pontificibus: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros duodecim, diaconos sex, Episcopos per diuersa loca numero septem...

FELIX PAPA.

IESV CHRISTI FELICIS PAP. AVRELIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS

I. VALERIANVS IN SENATORES VLGISCITVR.

A Ducente Christi anno ducentesimo septuagesimo tertio, Coss. Quietone & Valeriano, Aurelianus Imperator (inquit Vopiscus) ut erat natura ferocior, plenus irarum Romam petit vindictae cupidus...

A nauit Imperium.] haec Vopiscus de Aureliani in Romanos saeuitia. Quod si in suos in hunc modum est feraliter debacchatus; quid in alienae ac penitus aduersariae religionis homines fecerit, nempe Christianos, quisque poterit existimare...

B Quod vero, qui ab Aureliano sunt interfecti, dicantur a Vopisco seditionis auctores: eius criminis, nempe seditionis, his plane temporibus infamari solitos Christianos...

C. IVLIO PRISCIANO V. C. DVC. CVR. R. P. ET FAN. PIN. Aurelianus vero, licet iam sic in Christianos permotus esset; nequaquam tamen, quod vehementer optaret, cum primum voluit persecutionem lege statuere...

E Verum ipsum persecutum esse Fideles, & ob eam causam caelesti vindicta esse sublatum, alibi affirmat. Sed fecellit Orosium, cum putauit, nullam sub eo persecutionem vexasse Fideles; sed eo tempore quo Aurelianus in Christianos persecutionem decerneret, esse, Deo vlscente, necatum...

I. Verum ipsum persecutum esse Fideles, & ob eam causam caelesti vindicta esse sublatum, alibi affirmat. Sed fecellit Orosium, cum putauit, nullam sub eo persecutionem vexasse Fideles; sed eo tempore quo Aurelianus in Christianos persecutionem decerneret, esse, Deo vlscente, necatum...

Verum

V. Verum quod ait Eusebius, ipsum id aliquando tentantem, absteritum numine A quieuisse; intelligendum quidem est, vel de aliquo edicto ab ipso scribendo in Chri- AVRELIANVS HAVD CESSAVIT OMNINO PER- SEQUI FIDELES. stianos Ecclesie Palæstinæ, vbi ipse agebat Eusebius; quos Deus tunc non permisit per- secutione vexari. vel si generale ab eo conceptum edictum fuisse dixerimus: necesse erit affirmare, ipsum tunc impeditum, atque eo modo detentum, sic quieuisse; non tamen vt penitus ab incepto destiterit; sed quod in Christianos semel aggressus est sce- lus, iterum postea fuerit profecutus, ac Deo permittente perfecit. Id quidem affirma- re nos cogunt tum complures martyres, qui sub Aureliano Imperatore passi dicuntur, tum auctoritas tantorum Patrum persecutionem Aureliani inter alias numerantium, tum denique testificationes certorum Actorum martyrum, quibus habetur intextum ipsum ab Aureliano rescriptum contra Christianos ad prouinciarum Præsides datum: quod quidem in Actis a sane probatis S. Symphoriani martyris nuper a nobis citatis B his verbis conscriptum habetur; vbi hæc præmittuntur de eius coram Heraclio Con- sulari egregia Christiani nominis confessione:

VI. Heraclius pro tribunali sedens ait ad eum: Nomen tuum, conditionemq. edici- EX ACTIS SYM- PHORIANI. to. Ille respondit: Symphorianus dicor: Christianus sum. Iudex dicit: Christianus es? Nos igitur (vt video) latuisti. Symphorianus respondit: Paulo ante iam dixi: Christianus sum: Deum viuum adoro, qui est in cælis: simulacrum vero demonis non solum non adoro; verum etiam, si permittis mihi, malleis illud mea auctorita- te comminuum. Iudex ait: Ille non solum sacrilegus, sed etiam rebellis conatur exi- stere: An non huius loci ciuis sit, dicat Officium. Dicitur est ab Officio: Hinc est, & quidem ex nobili familia. Iudex ait: Applaudis tibi Symphoriane gloriosa indo- le; & hæc fama coepit tibi sub ambiguo mendacium persuadere. Forsitan ignoras quid C Principum nostrorum decreta sanxerint: Ea ergo ab Officio recitentur. Lectum est ab Officio:

VII. Aurelianus Imperator administris Reçtoribus prouinciarum: Comperimus, ab his, qui se nostris temporibus Christianos dicunt, legum præcepta violari. Hos ergo comprehensos, nisi dijs nostris sacrificauerint, diuersis poenis subdite. Vt habeat & districtio prolata iustitiam, & in refecandis criminibus vltio terminata iam finem.] hucusque rescriptum: quod Aureliani plane spiritus reddit, quippe qui se iam omni- bus præferret seuerissimum legum vindicem. Cum enim (quod sæpe dictum est su- perius) Christiani a Gentilibus nefandis quibusdam calumniose impeterentur cri- minibus; perfacile fuit eorum prætexu suadere Aureliano, in eosdem legibus vltimi- bus agere. Quamobrem quod diximus in nostris Notis, nonnisi vltimo anno eius D Imperij Aurelianum in Christianos seuisse, alios nimis facile consecratis; ex his ducimus corrigendum.

VIII. Quod vero ad Symphorianum spectat: post liberam & Christiano homine dignam confessionem, post virgas & carcerem, quæ iisdem Actis continentur; demum huius- modi Heraclius Consularis in eum sententiam tulit: Symphorianus, publici criminis reus, qui dijs nostris sacrificare detrectans, sacrilegio se obstrinxit, sacris etiam aris, nefarijs vocibus iniuriam irrogauit, gladio vltore feriatur: vt, dum crimina funesta coercentur, deorum pariter & legum vindicetur iniuria.] et post hæc Acta:

IX. Ea prolata sententia, cum vir beatus duceretur ad mortem, Christi victima futurus; venerabilis mater eius de muro sedula illum voce & oratione ita exhortabatur: Nate, nate Symphoriane, memento Dei viui. Concipe fili, concipe animi constantiam. Ti- mere non possumus mortem, quæ citra dubium perducit ad vitam. Sursum, fili, cor- de erecto, aspice illum qui regnat in cælis. Hodie tibi, nate; vita non tollitur, sed mu- rat in melius. Et quamuis angustus callis & iter durum & scopulosum ærumnas & afflictiones afferat: attamen hæc via est, in qua percussorem tuum prostratus interfi- cis. Faceffat igitur metus tormentorum, quando breuissimo vitæ curriculo propin- qua meta finem imponit. Si hodie perduraueris, fili; ad cælestem gloriam & super- nam nobilitatem felicissima consummatione migrabis. Ita ergo S. Symphorianus, extra muros eductus, a carnifice cæsus est.] hæc Acta, atque alia de sepultura eius, apud fon- tem extra agrum publicum in cellula parua composita: dies vero eius natalis vndeci- mo Kalen. Septembris est perpetuæ memoriæ consecratus

Sed

A Sed & eodem quoque in loco passi sunt, eadem persecutione Aureliani vrgente, ci- uitatis eiusdem Episcopus Reuerianus, & Paulus presbyter, cum alijs decem, quorum ALII MARTY- RES. natalis dies Kalendis Iunij adscriptus habetur in Ecclesiasticis a tabulis: quos ex die a Martyrolog. passionis conijcimus ante Symphorianum potius esse passos, quàm in alium annum Rom. die 1. Iu- esse dilatos. Sed de alijs martyribus sub Aureliano, dicemus inferius. Iam ad Felicem n. Pontificem redeamus.

Cum Felix in locum Dionysij subrogatus fuisset; insistens prædecessoris vestigijs, ni- hil antiquius habuit, quàm hæreses insurgentes in Ecclesiam profligare: quamobrem cum recens esset vulnus a Paulo Samosateno inflictum Catholicæ veritati, necdum ob- ducta cicatrix de errore Sabellij; ipse de Filij Dei diuinitate, ac pariter humanitate, naturisq. duabus in vna persona distinctis, ad Maximum Episcopum Alexandrinum, B Dionysij successorem, scripsit epistolam; qua, veluti ancipiti gladio, vtramque hæ- resin vno ictu confoderet; vt dum in Christo naturam monstraret diuinam indiuisæ humanitati coniunctam, Pauli hæresin condemnaret: dum vero humanam in eodem prædicaret a diuina esse naturæ proprietate distinctam, & diuinæ substantiæ in tribus personis subsistentiam demonstraret, Sabellium confutaret.

Excidit ipsa, sicut aliæ plurimæ aliorum Romanorum Pontificum aduersus hæreti- XII. cos epistolæ scriptæ: sed eius reliquum tantum est breue fragmentum, recitatum in FRAGMENTVM FELICIS PAPAE EPISTOLAR. Concilio Chalcedonensi b his verbis: Ex epistola Felicis Episcopi Romani & martyris ad Maximianum * Episcopum & clericos Alexandria. De incarnatione vero Verbi & b Concil. Chal- ced. Act. x. fide credimus in Dominum nostrum Iesum Christum ex Maria virgine natum: quo- * Maximum niam ipse est æternus Dei Filius: nec enim hominem assumpsit Dei Filius, vt esset alter C præter ipsum. Sed Deus existens perfectus, factus est simul & homo perfectus incarna- tus ex virgine.] hæc ibi. Recitat hæc ipsa Cyrillus c in sua defensione duodecim capiti- c Cyril. in Apol. bus scripta.

Sed illud plane decepit multos, quòd cum tam in Synodo Chalcedonensi, quàm apud XIII. Cyrillum post epistolam Iulij Papæ, attexitur illud fragmentum epistolæ Felicis Pon- tificis; existimarint eam non fuisse prioris Felicis, sed posterioris, qui vixit sub Constans Imperatore; idq. nonnulli licet insigniter eruditi viri, dum de Felice secundo, qui se- dit sub Imperatore Constantio, Romæ sub Gregorio XIII. Romano Pont. controuer- sia agitaretur: quibus vix tandem (non puto tamen omnibus) persuadere potui per- spicuum adeo veritatem, epistolam illam Felicis Papæ & martyris, esse primi Felicis, qui eodem anno (vt dictum est) quo Maximus siue Maximianus successit Dionysio D Alexandrino, subrogatus est in locum Dionysij Romani Pontificis: cum iisdem cœptum bellum ab eis, qui antegressi erant, Episcopis aduersus Sabellium ac Paulum Samosate- num, ardentibus animis sunt profecuti; cuius rei gratia idem Felix (vt diximus) ad Ma- ximum Alexandrinum eius argumenti citatam scripsit epistolam. Id quidem affirmare cogit ratio temporis: nam Maximus Alexandrinus hoc tempore sedet Episcopus, ad quem ea epistola scripta legitur: et licet nomen non exprimat Episcopatus; tamen quòd (vt præsertim titulus) simul ad eiusdem Ecclesie clericos data habeatur, omnis de ea re dubitatio cessat, an fuerit Episcopus Alexandrinus, & hoc tempore; cum præsertim nullus eius nominis Felicis secundi tempore sederit Alexandria Episcopus, sed hoc tempore Felicis primi eam rexerit Maximus (vt dictum est) in Dionysij lo- cum successus. Quod probe intelligens Vincentius Lirinensis d, priori loco nominat d Vincent. Liri- non aduers. hæ- res. cap. 42. E Felicem, mox Iulium, habita temporum ratione, quæ (quòd ad rem non pertine- ret) in locis citatis prætermissa fuisse videtur. Testatur namque idem Vincentius, in Concilio Ephesino inter alia testimonia Patrum, lectam fuisse quoque epistolam Fel- icis Papæ & martyris.

IESV CHRISTI FELICIS PAP. AVRELIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 274. 2. 4.

S Equens annus Christi ducentessimus septuagesimusquartus Consulatu Taciti & Placidiani adnotatur in Fastis: quo (quantum ex Vopisco e colligi licet, & ex Eu- sèbij e Vopisco in Au- rel.)

AVRELIANVS DE VICTA ZENOBIA TRIVMPHAT.

sebij Chronico affirmari) gestum est ab Aureliano bellum aduersus Zenobiam Palmy. A renorum Reginam, quæ post Odenati viri sui obitum, quod ille inuaserat, filiorum nomine possidebat Romanum Imperium Orientis: quam Aurelianus obrinuit, duxitq. in triumphum captiuam; Longinum vero philosophum, de quo superius facta est mentio, necari iussit, quod scriptor est creditus insolentium litterarum Zenobiæ ad Aurelianium. sed hæc omnia pluribus Vopiscus. Ad hæc addimus quæ de eadem tradit Trebellius a: nempe post triumphum dimissam liberam, concessamq. ei possessionem in agro Tiburtino, non longe ab Hadriani palatio, in loco cui nomen est, Conchæ; ibiq. eum vixisse vna cum filijs more Romanæ matronæ.

a Trebell. Pol. detrigin. Tyrann. in Zenob. in fin.

II.

Sed hæc insuper de ea in Eusebij Chronico: Zenobia in Vrbe summo honore concessit, a qua hodie quoque Romæ Zenobia familia nuncupatur.] tradit hoc ipsum Eutropius b. Fortasse ex ea nomen & originem accepit Zenobius insignis ille Florentinus Episcopus æqualis Ambrosij. Quæ enim ex Hebræis venerat, & ex culta erat (vt dictum est) litteris Christianis, damnato iam eius magistro ac doctore impietatis Paulo Samosateno, & ex Imperij fastu depositam, redditam putamus sapientior, atque probe Christianam Romanæ Ecclesiæ fidem esse sectatam. Hæc nos opinari de ea, vehementes illæ admonent coniecturæ, nempe quod ex Iudæis, quod instituta inter Christianos, quodq. vitam duxerit, adhuc viuentem viro, Christiana femina sane dignam; quippe quæ (vt Trebellius c tradit) admirandæ fuerit castitatis, vt ne virum suum quidem sciret nisi tenatis conceptionibus, ac prægnantem factam, ab eo temperasse. talem quippe esse solitam Christianorum continentiam, ex Tertulliano iam diximus. Fuerunt ei reliqui duo filij Timolaus & Herennianus; Herode natu maiore vna cum parente Odenato d iam ante necato.

b Eutrop. lib. 9. ZENOBIA CRE- DITVR CHRISTIANA.

c Trebell. Pol. de vigin. Tyrann. in Zenob. in fin.

d Idè in Gallieno, & Odenato, atque Zenobia.

III.

Cum autem a detractoribus Aureliano obijceretur, vile fuisse, Romanum Imperatorem de femina triumphasse; hæc ab eo de illis ad Senatam rescripta affirmat Trebellius e: Audio P. C. mihi obijci, quod non virile munus impleuerim, Zenobiam triumphando. Næ illi, qui me reprehendunt, satis laudent, si scirent qualis ista est mulier, quàm prudens in consilijs, quàm constans in dispositionibus, quàm erga milites grauis, quàm larga, cum necessitas postulet; quàm tristis, cum seueritas poscat. Possim dicere, illius esse, quod Odenatus Persas vicit, ac, fugato Sapore, Ctesiphontem vsque peruenit. Possim asserere, tanto apud Orientales & Ægyptiorum populos timori mulierem fuisse, vt se non Arabes, non Saraceni, non Armenij commouerent. Nec ego illi vitam conseruassem, nisi eam scissem multum Romanæ Reipublicæ profuisse, cum sibi velleris suis Orientis seruaret Imperium, & c.] hæc de femina olim studiosissima Christianitatis, & (vt puto) plene fide Catholica imbuta, postea Christiana.

e Apud eundem in Zenobia. ZENOBIA QVALIS.

IESV CHRISTI ANNVS

FELICIS PAP. ANNVS

AVRELIANI IMP. ANNVS

275.

3.

5.

I.

Annus Domini ducentessimus septuagesimus quintus a Consulatu Aureliani Augusti secundo, & Iulij Capitolini, nomen accepit: quo ea quæ sunt reliqua persecutionis in Christianos ante concitata persequi, ratio temporis exposcit.

FELICIS PAPAE MARTYRIUM.

Hoc enim anno, iisdemq. Consulibus, Felix Papa tertio Kalendas Iunii martyrio coronatur. De Consulibus testatur liber de Romanis Pontificibus. sed & cum Romanum Martyrologium eum sub Aureliano esse passum affirmet, idq. factum dicat dicta die; hoc ipso, & non sequenti anno oportuit contigisse: nam sequens annus Aureliani non est perductus ad mensem Maij. Ex quibus plane certa ratione erroris arguuntur, qui sedi Felicis annos quinque vel quatuor tribuerunt; cum constet ex tempore successionis eius & obitu, sediisse tantum annos duos, & menses quinque, vno minus die: quem etiam consummasse martyrium, certum est: nam & præter ea quæ dicta sunt, epistola scripta ad Ecclesiam Alexandrinam, martyrij titulo nomen eius inscribitur.

II.

ALTARIA ESSE SEPULCHRA MARTYRIUM.

De eo hæc insuper scripta habentur in eodem libro de Romanis Pontificibus: Hic constituit, supra sepulchra aut Memorias martyrum Missas celebrari.] Verum eiusmodi institutionem longe ante Felicis Papæ tempora Ecclesia sibi vendicat, idq. testimonio

A monio etiam diuinæ Scripturæ. Nam quod habet liber Apocalypsis a: Vidi subtus altare Dei animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, & c.] demonstratur altaria fuisse sepulchra martyrum: qui quidem mos persecutavit semper in Ecclesia; in idq. tam Græci, quàm Latini interpretes æque consentiunt, pariter affirmantes, sepulchrum martyrum fuisse altare, ac super illud offerri consueuisse sacrificia. Felicis ergo decretum stabiluisse videtur, quod absque scripto canone traditione tantum simpliciter seruetur.

Rursus de eodem hæc ibi: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros nouem, diaconos quinque, Episcopos per diuersa loca quinque. Sepulchrum est in cœmeterio suo, vbi & basilicam fecit, via Aurelia, milliario ab Vrbe Roma secundo, tertio Kalendas Iunias. Et cessauit Episcopatus eius dies quinque.] hæc ibi.

B Sic igitur pridie Nonas Iunii suffectus est in locum ipsius Eutychanus Tuscus, patria Lunensis, Marino genitus patre. Sed auctor libri de Romanis Pontificibus (quisquis ille fuerit, certe non Damasus) ipse viderit, quoniam pacto quem tradit hoc anno vitam functum, & diebus tantum quinque vacasse sedem; in Eutychiano autem ipsum sedere cœpisse sub Consulatu tertio Aureliani, nempe anno sequenti, affirmet; vt ea ratione dicendum sit, annum vnum sedem vacasse, cuius plane rei testimonium nullum est: quamobrem priori ab eo positæ sententiæ magis assentimur, vt magis consentaneæ veritati.

Passus tunc est & Synesius lector, qui olim a Sixto Papa ordinatus, cum multos ad Christi fidem traduxisset, apud Aureliano Imperatorem accusatus, gladio percussus, coronam martyrij accepit: cuius memoria non tantum Latinis, sed & Græcis celebris est pridie Idus Decembris b. Passi item Romæ habentur, sexto Idus Iulij, Basilides, Tripos, Mandalis, & alij viginti: licet quædam Acta eos passos sub Valeriano habeant. Insuper constat & sexagintaquinque milites de Christianitate delatos, extra portam Salariam duci iussos, ibiq. martyrij coronam consecutos quarto Idus Augusti.

Rursum vero in Romano Portu illustre martyrium obiit Eutropius, Zosimus, atque Bonosa fratres, hortante tunc eos sancto Felice Papa: quorum natalis dies Idibus Iulij est perpetuæ memoriæ consecrata. Ibidem quoque milites quinquaginta hoc ipsum pro Christo certamen subiere, & coronam sunt pariter consecuti; quos a sancto Felice Papa fuisse baptizatos, eadem Acta significant, estq. celebris eorum natalis dies octauo Idus Iulij.

Sed sub eodem quoque Imperatore, Soræ passa est clarissima virgo Restituta, vna cum socijs, sub Agathio Proconsule; cuius nobile certamen multis miraculis illustratum, Ecclesiasticis monumentis meruit inferri, atque anniuersaria commemoratione dicari. Sed & egregium spectaculum Christianæ infractæ virtutis Agapitus, quindecim annos natus puer, Præneste edidit: qui exquisitis cruciatibus tormentis, quindécimo Kalendas Septembris gloriosum de persecutoris perfidia triumphum egit: quo exemplo commotus Anastasius Cornicularius, ad Christum conuersus, sub eodem Imperatore duodecimo Kalendas Septembris auctus est corona martyrij. Tunc itidem Clusij in Etruria consummarunt quoque martyrium Irenæus diaconus, ac Multiola nobilis matrona, & alij complures, tertio Nonas Iulij; sed ante eos apud Sutrium nobile certamen exegit Felix presbyter, meruitq. martyrio coronari: quorum omnium Acta simul iuncta habentur c. Verum complures alios in Italia passos, sed memoria hominum excidisse, certum est. At non est nostri muneris martyres omnes in vnaquaque persecutione passos recensere: sed satis ad institutum, ex compluribus martyribus, quorum in Ecclesiasticis tabulis memoria viget, persecutiones Ecclesiæ demonstrare.

In Gallijs vero, inter alios plures martyres, sub eodem Aureliano Imperatore passi habentur Tredecim duodecimo Kal. Augusti, Claudius, Iustus, Iocundinus, & quinque socij: ibidem alia rursus die, nempe duodecimo Kalend. Februarij, S. Patroclus. In Gallias enim hoc anno profectum esse Aureliano, vt barbaros irruentes reprimeret, Augustamq. Vindelicorum ab eis obsessam liberaret, Flauius Vopiscus d tradit: quod & res gestæ aduersus Patroclum significant. extant enim eius passionis Acta, de quibus hæc Gregorius Turonensis e: Huius Acta martyris ex Italia petita, collata fuisse cum his quæ in Gallijs apud clericum quemdam habebantur, eademq. fidelia esse

Annal. Eccl. Tom. 2. H h h inuenta.]

In Gallijs vero, inter alios plures martyres, sub eodem Aureliano Imperatore passi habentur Tredecim duodecimo Kal. Augusti, Claudius, Iustus, Iocundinus, & quinque socij: ibidem alia rursus die, nempe duodecimo Kalend. Februarij, S. Patroclus. In Gallias enim hoc anno profectum esse Aureliano, vt barbaros irruentes reprimeret, Augustamq. Vindelicorum ab eis obsessam liberaret, Flauius Vopiscus d tradit: quod & res gestæ aduersus Patroclum significant. extant enim eius passionis Acta, de quibus hæc Gregorius Turonensis e: Huius Acta martyris ex Italia petita, collata fuisse cum his quæ in Gallijs apud clericum quemdam habebantur, eademq. fidelia esse

Annal. Eccl. Tom. 2. H h h inuenta.]

Annal. Eccl. Tom. 2. H h h inuenta.]

a Apocal. 6. SEPULTURA FELICIS PAPAE.

EVTYCHIANVS PAPA.

IV.

b Martyrolog. Rom. ea die. MARTYRES PASSI SVB AVRELIANO.

V. RESTITUTA MARTYR, ET SOCIJ.

c Apud Surtom. 4. die 3. Iulij.

VI. MARTYRES IN GALLIA SVB AVRELIANO.

d Flau. Vopisc. in Aureliano.

e Greg. Tur. de Glor. martyrum. cap. 64.

inuenta.] Senonis item nobile certamen exegit Columba virgo : quæ ad prostibulum A damnata, sed Dei ope defensa, supplicium capitis subijt prid. Kal. Ianuarij. Passus etiam reperitur in territorio Tricafino Sabinianus martyr, cuius natalis dies martyrum catalogo adscribitur quarto Kal. Februarij. Tornaci S. Priscus, eadem vrgente persecutione, passus est : cuius abscissum caput cum Christianus quidam pietatis ergo subripiens au fugisset, apud Antifiodorum captus, ibidem & ipse martyrium subijt : vbi & alij plures eadem martyrij corona decorati sunt, quorum memoria illustratur natali die in anti quis Martyrologijs septimo Kal. Iunij. Sed & Hispaniarum, aliaq. Occidui oris Eccle sias hac persecutione fuisse sanguine cruentas, nullus poterit dubitare : rerum vero ge starum memoria perijisse, omnes iure deplorant.

VII. At sicut Occidentalis Ecclesia Aureliani persecutione vexata est, ita & Orientalis eiusdem furore fuit exagitata. Quidni ibi idem sciret, vbi Christianis aduersarium B præ ceteris numen, quod diuinum dicebat, summis honoribus profecutus, amplexusq. est cultum ipsius? Nam in obsidione Tyanæ Superioris Cappadociæ ciuitatis ex qui busdam præstigijs sibi visis suscepit cultum Apollonij Tyanæi, olim Christianis om nium infensissimi : cui (vt restatur Vopiscus ^a) & imaginem, & statuam, & templum promisit. Qui igitur maximum omnium impostorem vt deum colere cœpit ; reliquum fuit, vt Christum verum Deum tamquam seductorem despiceret, & supplicijs illum colentes afficeret.

VIII. Tunc quæ erant in Cappadocia vexauit Ecclesias ; ac potissimum eam quæ totius prouinciæ metropolis erat, Cæsarea scilicet : vbi inter alios tunc temporis ille multo rum certaminum coronis auctus Mamas illustre martyrium consummauit ; cuius ful gore triumpho non tantum Oriens, sed Occidens illustratur. Etenim natalis dies passio nis eius, quolibet anni circulo euoluto, clariote splendore corona martyris elucefcit. In quo quidem pro concione Basilius ^b hæc ad astantem populum : Memores estote mar tyris, quotquot illo per somnia potiri estis : quotquot in hoc loco constituti adiutorem ipsum ad precandū habuistis ; quibuscūque ex nomine aduocatus ipsis affuit operibus : quotquot aberrantes ad vitam eduxit : quoscūque sanitati restituit : quibuscūque pueros iam mortuos ad vitam reductos reddidit ; quotquot vitæ terminos prorogauit. Collectis in vnum his omnibus ex communi symbolo, martyri encomium construite.] hæc & alia id genus plura Basilius.

IX. Sed & in proxima regione Ponto, eodem Christianos persequente Imperatore, Ma gni illius Gregorij Thaumaturgi germanus Athenodorus Episcopus, in hoc illo maior, in vltima senectute, post exantlatos immensos tum aduersus Gentiles, rum hæreticos D iuges labores ; gloriosi martyrij palmam quinto Kalendas Nouembris est consecutus. Sed & in Isauria Iconij Conon, & filius eius annorum duodecim, præclarissimum obie re certamen, dum candentis craticulæ & superfusi olei poenam, equuleiq. distractionem, malleoq. factam ossium fracturam perpassi summa constantia, de tyranni scuitia trium pharunt : hoc quippe digno elogio dies natales in sanctorum martyrum catalogo ha bentur adscripi decimotertio Kalend. Iunij. Sed & ibidem Charitonis effulsit gloria confessionis : qui verbo req. se dignum exhibens conciuis suæ imitorem, illius in quam alumnae Pauli, protomartyris Theclæ, supplicia acerbissima pertulit. Sed Dei vindicta sublato Aureliano, & reddita Ecclesiæ pace, ipse pariter liberatus, perinde ac Paulus & Antonius, in eremum concessit : ibiq. sublime vitæ genus arripiens, alios ad idem institutum vitæ studium capeffendum prouocauit exemplo. Extant eius ^e Acta E fideliter scripta.

X. Sed inter alios martyres in Asia passos, est illustis memoria Heliodori : quippe non tantum ipse est insignitus corona martyrij, sed & carnifices, a quibus tortus est, eadem vt coronarentur, effecit. agitur horum natalis dies vndecimo Kal. Decembris. Expe ra est & Galatia persecutionis huius scuitiam : nam Ancyræ Philomenus tertio Kal. Decembris igne probatus ac consummatus, dum ad palum manibus pedibusq. ac ca pite demum clavis affixus est.

XI. Grassata in Palæstinam quoque est eadem persecutio : nam inter alios constat Pro lemaide passos esse Paulum eiusq. sororem Iulianam. quibus hi poenis fuerint cruciati, de eorum martyrio res gestæ conscriptæ significant, quæ habent inter alia, Stratoni cum carnificem commotum diuino miraculo, ad Christum conuersum, capitis suppli cium

MARTYRES ORIENT. ECCLE SIAE.

^a Flau. Vopisc. in Aurel.

MARTYRES IN CAPPADOCIA.

^b Basl. hom. ad.

MARTYRES ATHENODORVS MARTYR.

MARTYRES ISAVRIÆ.

^e Ex Metaphr. apud Lipom. tom. 6. die 28. Septembris. & Sur. tom. 4. die 17. Augusti.

MARTYRES ASIÆ.

MARTYRES PALÆSTINÆ.

cum subijisse. Ex his igitur, quos recensuimus martyres diuersis temporibus, Aureliani persecutione vrgente, passos, coniecturam facere licet de ceteris in prouincijs alijs sup plicio affectis : vt plane appareat, non (vt multi putant) tentasse taurum Aurelianum Christianos persequi, sed diuinitus reuocatum, vel (vt alij addunt) nouissimo eius Im perij tempore aggressum persequi Christianos, & continuo vlciscente numine ex hac vita sublatum : nam eam persecutionem diutius perdurasse, ex his quæ sunt dicta, sa tis apparet.

Porro hoc quarto anno eius Imperij, auctor est Eusebius ^a, ab Aureliano erectum XII. templum Solis, primumq. Solis agonem ab eodem institutum fuisse. Sed de Solis tem plo, cultuq. numinis ab eodem tum Romæ, tum in Oriente aucto, plura Vopiscus ^b. Quod vero idem Eusebius hoc anno firmioribus muris ab eodem Aureliano valla ram Urbem dicit, nec munitam tantum, sed auctam ; hoc ipsum idem qui supra Vo piscus tradit his verbis : Templum Solis magnificentissimum constituit : muros Urbis sic ampliavit, vt quinquaginta prope millia, murorum eius ambitus teneant.] & post multa : Forum nominis sui in Ostiensi ad mare fundare cœpit, in quo postea præto rium publicum constitutum est.] hæc ipse, & alia plura de alijs ab eo erectis ædificijs & sancitis legibus.

Sed enim quod ad exactum temporum ordinem spectat : his addendum, hoc an no designatum fuisse tertio Consulem ipsum Aurelianum, vt docet vetus ^c inscriptio his verbis :

IMP. CAES. L. DOMITIO. AVRELIANO. PIO. FELICI. GOTHICO. AVG. PONTIF. MAXIMO. GOTHICO. MAX. GERMANICO. MAX. TRIB. POT. V. COS. DESIG. III. IMP. IMP. III. PP. PROCONS. RESTITVTORI. ORBIS. INVICTISSIMO. ET VICTORIOSISSIMO. PRINCIPI. FVRIVS. ORFITVS. V. C. PAREF. VRB. DEVOTVS. NVMINI. MAIESTATI. QVE. EIVS.] DEDIC. KALEN. FEB. AVRELIANO. AVG. III. ET MARCELLINO. COSS.] Facta enim dedicatio contigit sequenti anno, cum iam Consul tertium creatus esset, cuius Consulatus hoc anno fuerat designatus. Quod vero hic ponatur quinta potestas Tribunitia, cum tertium Consul est designatus ; rursumq. etiam se quenti anno, cum iam adiit tertium Consulatum, Tribunitia potestas itidem quinta reperiatur inscripta veteribus monumentis inferius recitandis : id accidit, quod Tri bunitia potestas vna cum Imperij natalibus hoc anno tempore autumnali cœpta, in se quentem annum ad illud vsque tempus est pariter propagata ; quæ non secundum Con sulatus anni currentis exordium, sed secundum initium Imperij numerari solet, vt ap parer ex his quæ dicemus anno sequenti.

Sed quod hoc pariter anno ex eadem inscriptione exploratum habeatur, Præfectu ram Urbanam gessisse Furium Orfitum : videas pariter haud in omnibus constare illam Præfectorem Urbis successionem, quam ex antiquioribus monumentis Cuspinianus edidit in suo ad Cassiodori Consules commentario, vbi hoc anno quinto Aureliani po nitur Præfectus Urbis Ouinius Pacatianus : Furius vero Orfitus anno secundo eius dem, & sub Consulatu Taciti & Placidiani. quæ profecto ex recitata superius inscriptio ne erroris arguuntur.

IESV CHRISTI EVTYCHIANI PAP. AVRELIANI IMP. ANNVS ANNVS ANNVS 276. 2. 6.

D Vcentesimus septuagesimus sextus Christi annus, tertio Consulatu Aureliani Im peratoris & Marcellini in Fastis ^d notatus, & in antiquis monumentis adscri ptus legitur. Sed perperam ab aliquo ^e ponitur sub dictis Consulibus quarto Kal. Fe bruarij obitus ipsius Aureliani, non absoluto anno quinto Imperij : cui veteres auctores tum Christiani, tum Ethnici contradicunt, & veteres inscriptiones ab ipso editæ. Siqui dem in primis exploratum illud est apud maiores, ipsum imperasse saltem annos quin que & sex menses, Eusebio, Eutropio, Cassiodoro, Epiphanio, & alijs id testantibus. Immo Flavius Vopiscus affirmat, ipsum regnasse sex annis, paucis minus diebus. Sed describamus hic antiquam inscriptionem : qua cum huius sui Consulatus tertij Annal. Eccl. Tom. 2. H h h 2 mentio

XII. ^a Eusebius in Chronico. ^b Vopiscus in Aurel.

AEDIFICIA AVRELIANI.

XIII. ^c Apud Panin. in Fast. sub Aurel. Imp. AVRELIANVS CONS. III. DESIGNATVS.

XIV. FASTI PRÆFECTORVM VRBIS INFL. DELLE.

I. ^d Panin. in F. H. ^e Apud Panin. in Fast. & in Ulpian. res antiq. TEMPORES HOC AVREL. RATIO.

nihil cum Christianismo habens commune. Hic Alexandria habitans, & Aristoteli. A cam vitam imitatus, quatuor libros composuit: vnum quem appellavit Euangelium; non quod actiones eius contineret, sed solam appellationem: alterum vocavit Capitu- rum: tertium Myfteriorum: quartum vero, quem nunc circumferunt, Thefaurorum. Discipulus autem eius erat Terebinthus. Cum vero Scythianus ex proposito venisset in Iudæam, vt pestilenti contagione afficeret illam regionem: morbo extincto illo, Do- minus sedauit pestilentiam.] Hæc cum scribat de Scythiano Cyrillus; perspicue docet, errare Suidam & alios, qui cum Manete confundunt Scythianum, eumque genere Brachmanum dicunt.

VII. Verum Epiphanius^b de Scythiano prolixiorum contexuit historiam, eumq. ait Sa- racenum genere, in Arabia nutritum, philosophicis Græcorum litteris imbutum, & mercatura intercedente cum Indis, prædiuitem factum esse: quem & in Ægyptum de- B scendentem tradidit adsciuisse sibi ex lupanari mulierculam, ibiq. de duobus Principijs hæresin ex Pythagoreis hautam promulgasse: Hierosolymamq. profectum, quod om- nes sibi aduersantes nactus esset, se totum magiæ studio mancipasse.] Sed cum ait, Scy- thianum circa tempora Apostolorum vixisse; haud facile quis poterit assentiri, qui con- siderat huic proxime in schola impietatis successisse Terebinthum eius discipulum, & huic mox Manetem esse successum.

VIII. De Terebintho autem hæc subdit Cyrillus: Sed Terebinthus improbitatis illius di- scipulus, auri & librorum & hæresis factus heres, cum adesset in Palæstina, & in Iu- dæa notus esset, & exclusus; statuit in Persidem transire. Deinde, ne ex nomine illic cognosceretur, Buddam se ipsum vocauit. Verum habuit hic aduersarios sacerdotes So- lis; & multis sermonibus concertationibusq. commotis redarguebatur. Ad extremum, C cum esset comprehendendus, profugit ad quamdam viduam. Deinde supra domum ascendens, & aduocans aereos demones, quos Manichæi in abominandis suis sacris ad hunc vsque diem inuocare solent; diuinitus percussus, & de domo prostratus, ex- tinctus est.

IX. Atque sic excisa est altera bestia: sed relicta sunt monumenta impietatis illius libri, quorum illa vidua heres erat, simulq. pecuniarum. Quæ cum neque cognatum, neque amicum haberet vllum; constituit pro illis pecunijs seruum emere aliquem, Curbicum nomine; quem postea adoptauit, & Persidis disciplinis erudiendum curauit. Exacuit autem secundum humanitatis malum telum: Curbicus ille malus seruus in semiphilo- sophum euasit; & mortua vidua, & pecunia & libri hereditate illi cesserunt. Deinde, D ne seruitutis nomen illi contumeliosum esset, pro Curbico Manem se ipsum appellauit, quod lingua Persarum, homiliam significat: cum enim dialecticus quibusdam esse videretur, Manem se ipsum nominauit, tamquam optimum disputatorem.

X. At ille quidem bonam existimationem ex lingua Persica hoc nomine parabat: sed di- uina administratione factum est, vt nolens ex eo se ipsum argueret, vt in Perside existi- mans se ipsum honorare, apud Græcos insaniam nomine sese appellaret.] nam quod pe- nes Græcos *μανία*, id est quod apud nos insaniam: Ideo ipsius discipuli (inquit Augusti- nus^b) vitantes nomen insaniam, quasi doctiores, & eo ipso mendaciores, geminata, n, littera, Mannichæum, quasi manna fundentem, pro Manichæo, id est, infano, appella- uerunt. Et si vocis huius a Latinis sumas interpretationem, idem est mania (vt tradit Fe- stus) quod turpis larua, plane Maneti congrua. Sed Epiphanius^c illud nomen aucti- patum Curbicum ait, vt Manes dici voluerit, quod iuxta Babylonicam linguam, Ma- nes, vas significet: æmulatus nimirum Apostolum, qui a Christo Vas electionis est appellatus. At quod ad nomen spectat, nec illud dicere prætermittamus^d, Manichæos illa item sibi nomina indidisse, vt Catharistæ dici vellent, atque Macarij, nempe Mun- datores, & Beati, itemq. Electi. sed de nominibus modo satis. Redeamus ad Cyril- lum, qui subdit:

XI. Audebat dicere se ipsum esse Paracletum. est enim scriptum: Qui blasphemaue- rit Spiritum sanctum, non remittetur ei. Hic autem cum se Spiritum sanctum esse dice- ret, blasphemabat illum. Qui ergo cum illis communicat, videat cum quibus versatur. Commouit seruus vniuersam terram: quandoquidem^e per tria contremiscit terra, & quartum non potest ferre, si seruus regnet.] Addit Epiphanius, hoc tempore Manetem misisse tres ex suis discipulis Hierosolymam, emptum sacros libros, quo Christianorum res cal-

SEYTHIANVS VNDE. a Epiphanius. h. v. ref. 66.

TEREBINTHVS DISCIPVLVS SCYTHIANI.

MANETIS ORIGO.

NOMEN MANES VNDE.

b Augustinus. de ha- res. cap. 46.

c Epiphanius. h. v. ref. 66.

d Augustinus. de ha- res. c. 46.

XI. HORRENDA MANETIS BLASPHEMIA. e Prouer. 30.

res calleret; vt inde etiam, si posset, de duobus Principijs dogma firmaret. Quo modo autem post hæc in carcerem ductus sit, rem gestam idem Cyrillus sic narrat:

Prodiens porro in medium, supra vires humanas sese iactabat. Cum enim ægrotasset Regis Persarum filius, & medicorum turba illi adesset: Manes promittebat per oratio- nem, tamquam pius, se illum curaturum. Receperunt medici; recessit & vita a filio Re- gis; viriq. illius impietas redarguta est: et vinculus erat in custodia philosophus: non quod Regem veritate offendisset, hæc passus; neque quod idola dissolueret; sed quod seruare promiserit ei, mentitus est; immo (vt verius dicam) propter homicidium. Qui enim per medicorum curam potuisset sanari; iste, medicos remouens, illum occidit, enecans negligentia. Cum enim plurima mihi de illo dicenda sint mala; memineris prius illius blasphemiam, deinde seruitutis (non quod turpis sit seruitus; sed quod, cum B seruus esset, libertatem effinxerit malam) tertium falsitatem promissionis: quartum fi- lij Regis eadem: quintum turpitudinem carceris: tum vero ex carcere fugam. Qui enim dicebat se esse Paracletum, & veritatis propugnatorem, fugit: non erat successor vel imitator Christi, qui alacriter veniebat ad crucem; sed fugiendo, contrarius illi fue- rat. Deinde Rex Persarum necari iussit custodes carceris. Causa mortis Regis pueri Ma- nes per suam superbiam fuerat: causa quoque mortis custodum erat per fugam. Qui ergo mortis est causa, iste ne adorari debet? Nonne oportuit Iesum imitari, qui dicebat: Si me queritis, sinite hos abire? Nonne oportebat cum Iona dicere: Tollite me, & projici- te in mare: propter me enim tempestas ista?

Fugit Manes de carcere, & venit in Mesopotamiam: sed occurrit illi scutum iustitiæ Archelaus Episcopus.] Quo modo autem in eum inciderit Archelaus, Epiphanius^a nar- rat, dicens, studuisse Manetem, siue dixerimus Maniehæum, adsciscere sibi insignem pie- tate virum Marcellum in Caschara Mesopotamiæ habitantem, ad eumq. scripsisse epi- stolam, quam idem auctor suæ narrationi contexuit: eam vero nos ponemus inferius. Contigit autem opportune illic adesse Archelaum Episcopum, cum Marcellus eam ac- cepit a Manete epistolam: initoq. consilio, factum vt Marcellus ad eum rescribens, ipsum Cascharam ad se vocaret, velut suarum litterarum interpretem. Cum autem Ma- nes venisset, & quid ille impie sentiret, Archelaus audisset: ad publicam disputationem eum vocat. Constitutiq. sunt ex communi consensu iudices hi, Marfipus externæ do-ctrinæ philosophus, Claudius medicus atque sophista, Ægialeus grammaticus, & Cleo- bolus sophista.]

Auctor est sanctus Hieronymus^b, initam cum Manete disputationem ad ipso Arche- lao fuisse Syro sermone conscriptam, eamq. in Græcam postea linguam conuersam ha- beri præ manibus. Recitat ex ea disputatione per pauca quædam Cyrillus; quæ hic de- scribere iniucunda non erunt; cum præsertim liber ille ab Archelao conscriptus, iniu- ria temporis perijisse videatur. ait enim^c: Græcum auditorium constituens, etiam phi- losophis iudicibus eum redarguit: ne, si Christiani iudicarent, ad gratiam aliquid iudi- casse viderentur. Dixit ergo Archelaus ad Manetem: Quod prædicas, narra. Ille vero os habens tamquam sepulchrum apertum a blasphemiam, a Creatore primum incipit, di- cens, Quod veteris Testamenti Deus, malorum sit inuentor, dicens de se ipso, Ego ignis consumens^d. Sapiens autem Archelaus dissoluit blasphemiam, dicens: Si veteris Te- stamenti Deus ignem se ipsum dicit: cuius erit Filius ille qui dicit, Ignem volo mit- tere in terram^e? Si oderis eum qui dicit, Dominus mortificat, & viuificat^f: quare ho- noras Petrum, qui Tabitham quidem suscitauit^g, Saphiram autem mortificauit^h? Si oderis eum, eo quod etiam mortem parauerit: quare non oderis eum qui dicit, Ite in ignem æternum? Si odisti dicentemⁱ, Ego Deus faciens pacem, & creans mala: per- quire quid dicat Iesus^k, Non veni mittere pacem super terram, sed gladium. Ambo- rum sunt æqualia dicta: ergo e duobus alterum sit, necesse est: Aut vterque bonus per eandem locutionem: Aut si irprehensibilis Iesus hæc dicens; quare vituperas eum qui in Lege veteri similia dicebat? Postea Manes: Et qualis Deus qui obcæcat? Paulus enim dicit^l: In quibus Deus sæculi huius obcæcavit mentes infidelium, vt non splendeat il- lis nomen Euangelij.

Archelaus vero optime refellens, Lege, inquit, quod præcedit paululum: Si vero est obscurum Euangelium nostrum, in perditis est obscurum. Vides quod in perditis ob- scuratur. Non sunt enim sancta danda canibus. Numquid autem solus veteris Testa- menti

XII. MANES IMPO- STOR CAPITVR.

XIII. Epiphanius. h. v. ref. 66. ARCHELAVS EPISCOPVS AD- VERSATVR MANETI.

XIV. Hier. de Scri- ptor. Eccles. in Archel. DISPUTATIO PVBLICA CVM MANETE. c Cyrillus. Ca- tech. 6.

d Deut. 4. Hebr. 12. e Luc. 12. f 1. Reg. 2. g Act. 9. h Act. 5. i Isai. 45. k Matth. 10.

l 2. Cor. 4.

XV.

DE OBSCA-
TIONE IN IM-
PIOS A DEO IM-
MISSA.
a Luc. 16.

menti Deus obcæcavit cogitationes infidelium? Iesus autem ipse nonne dixit: Propter-
ca in parabolis loquor, ut videntes non videant? Non quod odisset illos, volebat ne
viderent: sed propter indignitatem, quod oculos suos ipsi obstruxissent. Vbi enim
spontanea prauitas, ibi & impedimentum gratiæ. Habenti enim dabitur: et qui non
habet, & hoc quod videtur habere, auferetur ab eo. Quinetiam, ut quidam interpret-
antur, & hoc dicere non fuerit ineptum; quod dicitur Deus excæcasse infidelium co-
gitationes, in malo excæcavit, ut sancta respicerent: non enim dixit, Obcæcavit ipsorum
animam, sed, cogitationes infidelium. Hoc autem est, perinde ac si diceret: Obcæca
scortatoris libidinosas cogitationes, & seruabitur homo: Excæca furis rapacitatem, &
saluabitur homo. Sed si non vis hoc ita sentire, est alia interpretatio: Obcæcat & Sol
lippos, & oculis laborantes male affectos, propter vim luminis: non quod Sol habebat
vim excæcandi; sed quod corrupta videntium natura, videre per se non possit. sic & in-
fideles ægrotantes in corde, non possunt videre diuinitatis radios. Et non dixit, Excæ-
cavit cogitationes, ut non audirent Euangelium: sed, ut non intuerentur splendorem
Euangelij Domini nostri Iesu Christi. Audire enim Euangelium omnibus licet: gloria
autem Euangelij solis Christi germanis definitur & aperitur. Loquebatur Christus his
qui audire non poterant, in parabolis: discipulis autem seorsum dissoluebat parabolas,
splendor gloriæ illuminatis, excæcatio autem infidelibus. Hæc mysteria, quæ nunc Ec-
clesia enarrat tibi catechumeno, non est mos Ethnicis enarrare: nec enim Ethnico my-
steria de Patre, Filio, & Spiritu sancto declaramus: quin & catechumenis non adeo
aperte dicimus mysteria, sed sæpe obscurius dicimus; ut scientes Fideles intelligant; &
qui nesciunt, non corrumpant.

XVI.
FUGA MANE-
TIS.

His & alijs eiusmodi pluribus prosternebatur draco, talibusq. concertationibus Ar-
chelaus superauit Manetem: ita ut rursus inde fugeret, perinde atque antea ex carce-
re. Vitans autem aduersarium, venit in vicum quemdam vilissimum: quemadmodum
serpens in paradiso, relicto Adam, ad Euam accessit. Erat vicus ille dictus Diodorides,
sub diocesi Cascharorum, cui præerat presbyter quidam mansuetissimus, nomine Try-
phon: qui cum non tanta esset dicendi facultate imbutus, ut Maneti sua iactanti resiste-
re potuisset; de ea re (inquit Epiphanius^b) Archelaum reddidit certiore. Subdit Cy-
rillus: Sed Archelaus, pastor bonus, ouibus prospiciens, fuga illius audita, cito accur-
rit, & lupum perquisit. Manes vero, videns aperte aduersarium, excessit, & fugit:
dedit autem hanc postremam fugam. Iterum in eo pago disputasse Archelaum cum
Manete, iterumq. conuictum; & a populo adstante interficiendum, illi denuo præsto
fuisse Archelaum, Epiphanius^c tradit; additq. ipsum fugisse, vnde venerat, in castel-
lum Arabionis, idq. Regi Persarum innotuisse, suosq. misisse qui eum caperent. quæ
autem postea contigerunt, Cyrillus sic narrat:

XVII.
MANES ITURVM
A REGH PERSA-
RVM CAPITVR
ET NEGATVR.

Regis enim Persarum satellites vbique perquirentes fugitiuum illum, comprehen-
derunt: et quam ab Archelao habere debebat sententiam, hanc regij ministri in illum
tulerunt. Comprehenditur Manes, quem adorant eius discipuli; & adducitur ad Re-
gem. Cui Rex exprobrauit mendacium & fugam, irrisit seruitutem eius, accusauit
filiædem, damnauit propter eum factam custodum necem. Itaque excoriari Ma-
netem lege Persica mandauit: et corpus quidem reliquum bestijs deuorandum tradi-
dit: cutem vero, quæ tanta illius improbitas continebatur, tamquam vtrem ante por-
tas suspendi curauit. Qui se ipsum Paracletum esse dicebat, & futura se scire ostenta-
bat, fugam suam & comprehensionem nesciebat? hæc Cyrillus. Quod igitur Manes
arundine excoriatus fuit; inde sumpsisse Manichæos, ut super arundines accubarent,
S. Augustinus^d affirmat. Vnde quod super mattas iacerent sic compositas; nomeñ
quoque profluxit, ut Mattarij iidem fuerint appellati. Prosequitur Cyrillus hæc de
eius discipulis:

XVIII.
MANETIS DI-
SCIPVLLI.

Huius Manetis discipuli tres fuerunt, Thomas, Buddas, & Hermas. Nemo legat
secundum Thomam Euangelium: non enim est vnus ex duodecim Apostolis, sed
vnus ex his tribus Manetis discipulis. Nemo corrumpatur ab animarum corruptori-
bus Manichæis, qui tristibus aquis mæstitiam ieiunij sibi inducunt. Qui factorem qui-
dem ciborum calumniantur, cibos autem optimos quosque vorant. Qui docent, quod
qui herbam euellit, in illam mutabitur. Agricola & holitorum pueri in quot transfor-
mabuntur herbas & gramina? Tot annis holitor falce secabat herbas, ut sæpe videmus:
in quam

A in quam ergo ex illis mutabitur? ridicula vere dogmata & turpitudine vituperationeq.
plena. Idem quandoque homo cum esset pastor ouium, & ouem sacrificauit, & lupum
occidit: in vtrum igitur mutabitur? Multi homines pisces capiebant, & aues aucupa-
bantur: in quid igitur mutabuntur antiquitatis nepotes Manichæi, qui non operan-
tes, ea quæ sunt operantium deuorant? qui eos qui afferunt illis cibos, hilari facie reci-
pientes, pro benedictionibus maledictis insectantur? Cum enim ignorans aliquis illis
affert panem: Paululum (inquit) extra subsiste, & benedicam tibi. Deinde in manus
recipientes panem (quemadmodum illi qui ex illis poenitentiam agentes confessi sunt)
Ego te (dicit Manichæus pani) non feci, & execrans proijcit in altum, & maledicit ei
qui fecit illum, atque sic factum comedit. Si oderis cibos; cur hilari facie intueris illos
afferentem? Si danti habes gratiam; cur factorem & opificem omnium blasphemias?
B Et rursus: Ego te (inquit) non seminavi: seminetur seminans te. Ego te non messui fal-
cibus: metatur metens te. Ego te igne non coxi: coquatur qui coxit te. Pulchra sane
gratiarum actio.

Magna quidem hæc mala, sed parua respectu aliorum. Lauacrum illorum coram vi-
ris & mulieribus enarrare non audeo. Vereor dicere in quo sicum intingentes, dant mi-
feris; quod per Sisyphum traditum, manifestatum est. Viri enim in somnijs hæc imagi-
narentur, & mulieres in puerperijs: pollueremus certe os nostrum hæc dicentes. Ne-
que enim Græci his impuriore, neque Samaritæ magis athei, neque Iudæi magis im-
pii, neque scortatores istis sunt impuriore. Scortator enim ad vnã horam per concu-
piscenciam finit operationem; condemnans autem se sceleris tamquam pollutum, scit
se lauacro egere, & agnoscit foeditatem facinoris: Manichæus autem in medio altaris
C ponit ista, atque simul os & linguam pollut. Ab eiusmodi ore, o homo, capies doctri-
nam? Hoc semper obuium osculo salutabis? Numquid præter aliam impietatem, hanc
solam non fugies foeditatem, scelestiq. potiores, omniq. prostituta detestabiliores?
Annunciat Ecclesia & docet, attingitq. sordes istas, ut tu non polluaris: dicit vul-
nera, ut tu non vulnereris. Sufficit autem hæc solum scire tibi; sed experientia illa
discere caue.

Tonat Deus, & nos omnes tremimus: illi autem blasphemant. Fulgurat Deus, &
omnes ad terram inclinamur: illi vero nefandas in cælum mouent linguas. Iesus dicit
de Patre^a: Qui Solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos &
iniustos. At illi dicunt, quod pluuia ex quadam amatoria infania fiunt. Et audent di-
cere, quod sit quadam virgo in cælo pulchra cum iuvene pulchro, & more camelorum
D aut luporum illos quoque turpis concupiscenciæ tempus habere: et cum fiunt tempe-
states, furendo illum instare virgini, ac illam quidem fugere, hunc autem insequi: at-
que tum currendo sudare, & ex illius sudore pluiam esse. Hæc scripta in Manichæo-
rum libris: hæc nos legimus, non credentes dicentibus: propter vestram securita-
tem etiam perditionem curiose scrutabamur. hæc S. Cyrillus, suos alloquens catechu-
menos. optime sane hæc ipse calluit, qui eodem prope sæculo vixit, & in Oriente, vbi
illud monstrum primum innotuit: sed & cum ex Manetis inspectione librorum, tum
etiam ex eius discipulis, cum execrantes eius turpitudines atque blasphemias, ad Ec-
clesiæ puritatem ac sanctitatem confugerent, hæc plenissime assecutus est.

Videns autem hostis humani generis refrixisse, & prope penitus exoleuisse, ob sce-
leris immanitatem, quas per Gnosticos docuerat turpitudines; & iam deficere etiam
E quem in Montano nouum effinxerat Paracletum, & ab eo superinducta ieiunia habita
esse neglectui: conatus est, sed diuersam a priori iniens rationem, ex duobus vnũ con-
flare monstrum. simul enim in vnũ coniungens Gnosticorum deformitates, & Mon-
tani blasphemias, alijsq. impietatibus superinductis, his ornamentis phaleratam bel-
luam introduxit, immo horrendum visu spectrum eduxit ex inferis, flammam ignis spi-
rans, quibus vniuersum propemodum depastum est Orbem; vsque adeo, ut vix aliquis
reperitus locus fuerit, qui non eius incedio conflagrarit, vel non eius fuligine saltẽ ob-
ductus. Et, quod superat omnem captum, non vulgares tantum, sed qui scientia vi-
debantur esse sublimes, non solum ad se nefarium dogma pellexit, sed & sui consti-
tuit defensores: de quibus suo loco dicturi sumus. Sic namque ad decipiendum compa-
ratus ille versutus, cum (quod scriptum est in Apocalypsi^b) foris præferret speciem
agni, loquebatur tamen ut draco.

XIX.
TURPITVDINES
MANICHÆORVM.
RVM.

XX.
STULTITIA MA-
NICHÆORVM.
a Matth. 5.

XXI.
CONSILIVM
DIABOLI.

Sed

XXII. Sed vt hæc apertius cognoscantur: libuit hic attexere perbreuem eius epistolam ad Marcellum pientissimum virum conscriptam, qua pariter prima suæ hæresis rudimenta propinans, hæc ait:

Manes Apostolus Iesu Christi, & qui mecum sunt sancti, ac virgines, Marcello filio dilecto gratia, misericordia, pax a Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo: & dextera lucis conferuet te ab instante sæculo malo, & accidentibus ipsius, & laqueis diaboli. Amen.

Cum dilectionem tuam maximam esse perceperim, valde gauisus sum: fidem autem non esse iuxta rectam rationem, indigne tuli. Vnde ad humani generis correptionem missus, parcensq. his qui fraudi & errori se ipsos exposuerunt, has ad te litteras mittere necessarium duxi: primum quidem ad salutem animæ tuæ, deinde etiam eorum qui tecum sunt, ad hoc vt ne indiscretam habeas cogitationem; veluti simpliciorum duces docent, dicentes, bonum & malum ab eodem ferri: & vnum principium introducetes, non discernentes neque dirimentes a luce tenebras, & bonum a malo ac prauo, & externi hominem ab interno, velut antea diximus; sed alterum cum altero confundere & permiscere non cessant. Tu vero, o fili, non similiter, vt multi homines, citra rationem, ac simpliciter vtraque, prout contigerit, vnias; neque Deo bonitatis attribuas. Principium enim & finem, & horum malorum patrem ad Deum referunt, quorum finis maledictioni propinquus est. Neque enim dicitis a Domino ac Salvatore nostro Iesu Christo Euangelijs credunt, quod non potest arbor bona malos fructus ferre, neque arbor mala bonos fructus facere. Et subit animum meum admiratio, quo modo Deum satanæ & malorum ipsius operum creatorem & opificem dicere audent. Atque vtinam hucusque saltem inanis labor ipsorum processisset, & non vnigenitum qui a filio Patris descendit, Christum Mariæ mulieris cuiusdam filium esse dixissent, & ex sanguine & carne & reliqua feminarum graueolentia natum esse. Et vt ne multa per hanc epistolam scribens, mansuetudinem tuam in longum tempus suspendam; cum naturalem eloquentiam non habeam, his contentus ero. Totum vero cognosces præfente me apud te; si quidem salutis tuæ adhuc curam geris. Neque enim laqueum cuiquam iniicio, veluti plerique imprudenciores faciunt. Considera quæ dico, fili venerandissime.] hucusque epistola.

XXIII. Reddunt profecto idem dicendi genus, eundemq. in omnibus exprimentur characterem quæ a Nouantibus hæreticis nostri temporis scriptæ, desoris mellitæ circumferuntur epistolæ: eodem quippe cum illo afflatus spiritu, easdem videas eructare sententias, concinnare fallacias, ac plane aureo calice propinare blasphemias, dum Manetis instar, non nisi charitatem, pietatem, Dei laudes, & Christi præconia spirare in omnibus videantur, errantes, & in errorem inducentes, secundum illud Ezechielis: Consiunt puluillos subter omne cubitum ad decipiendas animas.] Sed ad Manetis dogmata disquirenda redeamus.

XXIV. Has autem, quas ad Marcellum scripta virulenta Manetis epistola protulit horrendas blasphemias, iam longe antea ipsi viuentes Apostoli damnauerunt. Ioannes enim cum principium vnum tantum esse affirmet; eos pariter qui veram Christi negarent humanitatem, quales habendi essent, perpetuæ sententiæ iudicio definiuit, dicens: Omnis spiritus qui confitetur Christum in carne venisse, ex Deo est: et omnis qui soluit Iesum (nempe a carne disungit) ex Deo non est, & hic Antichristus est.] Sed & Ignatius, qui vixit Apostolorum temporibus, illorumq. ipse discipulus, quàm sedulus, quàm fortis, quàm vehemens oppugnator fuerit huius hæresis a Basilide primum excogitata; in diuersis epistolis, ac ea præsertim quam scripsit ad Trallianos, post multa, rem adeo certe atque perspicue testatam reliquit, dicens: Vere genuit Maria corpus habens in se Deum habitantem, & re vera natus est Deus Verbum ex virgine vestitus corpore obnoxio ipsdem passionibus nobiscum: vere natus ex vulua, qui omnes homines in vulua finxit; & corpus sibi fabricauit ex sanguinibus virginis; hoc solum excepto, quod nulla viri consuetudo intercesserit: in vtero gestatus, sicut & nos, certis mensium circulis; & vere natus est, sicut & nos; & vere lacte pastus est, & cibo potuq. communi vsus est, sicut & nos, &c.] Sed de his superius pluribus. At hæc volumus breuiter attigisse, tamquam aduersus Manetis virus antidotum præsentaneum, quod veluti in capsula medica semper illibatum S. Ecclesia custodiuit.

S. Ecclesiæ

A S. Ecclesiæ enim auctoritati S. Augustinus innitens, vno vsus argumento, omnes Manichæorum arte compositas molitiones desuicit, cum ait: Vt ergo hanc omnittam sapientiam, quam in Ecclesia esse Catholica non creditis; multa sunt alia, quæ in eius gremio me iustissime teneant. Tenet consensio populorum atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsa sede Petri Apostoli (cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit) vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: tenet postremo ipsum Catholice nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cum omnes hæretici se Catholicos dici velint; quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere.] hæc & alia Augustinus, cum agit contra aliam epistolam Manichæi, dictam ab illis, Fundamenti. Sumus autem nos hæc interlocuti exemplo illorum, qui atrectaturi serpentes, antidoto se præmuniunt.

Sed illud hic obiter declarandum est de Manete; ipsum non sic se vocasse Apostolum, vt se tantum Petro conferret vel Paulo, aut alij cuiquam ex numero Apostolorum: sed quod profiteretur se esse Paracletum, quem Christus prædixit a Patre mittendum: seq. sic missum a Patre nominaret Apostolum. id quidem de illo eius affirmabant discipuli, de quibus hæc Augustinus: Promissionem Domini nostri Iesu Christi de Paracleta Spiritu sancto, in suo hæresarcha Manichæo dicunt esse completam. Vnde se in suis litteris Iesu Christi Apostolum dicit, eo quod Iesus Christus se missurum esse promiserit, atque in illo miserit Spiritum sanctum.] sed & de instituto ab eo instar Catholice Ecclesiæ hierarchico ordine dicemus inferius. Verum quæ reliquæ sunt, ab eo conscriptas blasphemias inspiciamus.

Diffinuit eas non scriptis tantum a se epistolis ad Marcellum, & alia quam diximus ad incertum auctorem, titulo Fundamenti: sed alijs a se editis commentarijs, nempe eo quem inscripsit, Mysteria; & cui indidit nomen, Thesaurus, additoq. illo quo sub titulo astrologiæ docuit magicas incantationes, & alijs, quorum omnium meminit Epiphanius. His, inquam, a se editis libris, alios portentosos addidit; prioribusq. adiunxit nouas hæreses, quarum aliæ ex ipsdem ortu principijs, veluti riui e cœno fonte dimanarunt; & aliæ ex alijs deductæ causis, pro arbitrio insani hominis, prodierunt. Prioris nempe generis erant, quibus diceret, totum hominem e duobus creatum esse Principijs; ex bono animam, corpus vero fabricatum a malo.

Quod igitur a mali Principio carnem ipsdem Manichæi dicerent provenire, negabant Christum humanam suscepisse naturam; eademq. ratione carnem, vt malum ex mali Principio germen, odio prosequentes, perpetuum contra eam, sed irrationabile plane bellum sic conflagrunt, vt eam probrosis etiam afficerent contumelijs & immunditijs, eoq. infano prætextu in immensum gurgitem turpitudinum merfi, omni pariter immunditiarum ac libidinum genere se polluerent, quod dicerent eo modo iniuria carnem affici: idq. eo ardentius ipsi præstare solerent, quo voluptuosius id fieri intelligerent; eoq. licentius, quo præferrent pariter cum obscœnitate iustitiam; atque eo instantius perpetrarent, quo ad hæc tam nefanda atque turpia religio videretur impellere: ita enim iactabant multis his purgari malum: quibus adderent illud obscœnum & auditu tantum maxime execrandum, vt conspersa farina humano semine, instar Gnosticorum, quæ offerebant libamina inde conficerent. Quod licet ipsi negarent, tamen rei nefariæ conuictos esse, S. Augustinus testatur de his quæ suo tempore acciderunt, de quibus suo loco dicturi sumus.

Eadem quoque ex causa quod carnem ex materia, & materiam a mali Principio fluxisse dicant; omnem generationem auertunt, impediunt, & execrantur, quod ex ea augeatur materia, ac proinde mali Principij causam agi: quæ in eos idem Augustinus scribens, pluribus monstrat ac confutat. Eadem quoque causa, quod dicerent nullum materiæ dandum esse adminiculum, eo dementia peruenirent, vt execrarentur eos qui pauperibus elemosynam darent, quod eo actu fauerent mali Principio. quod Theodoretus testatur, & ante eum S. Athanasius, qui ait: Pro re hostili habetur apud Manichæos pauperum commiseratio.] Eadem quoque ratione quod carnem odio haberent (quod est illis commune cum Marcionitis) negabant etiam carnis resurrectionem.

In odium

XXV. a Aug. contra epi. Manichæi. cap. 2. CONFUTATA HÆRESIS MANETIS.

XXVI. QVOMODO MANES APOSTOLVS. b Aug. de heres. lib. c. 46.

XXVII. SCRIPTA MANETIS. c Epiph. heres. ref. 66.

XXVIII. MANICHÆORVM OBSCœRNA.

d Aug. de heres. c. 46.

XXIX. STVLTIA CRVDELITAS MANICHÆORVM. e Aug. contra Faust. lib. 19.

f Theodoret. heres. lib. 1. g Athanas. epi. stola ad Solitar.

XXII. a Aug. Epiph. heres. 66. MANETIS EPISTOLA.

XXIII. PRAVD MANETIS HAERETICORVM.

b Ezech. 13.

XXIV. PRAVD MANETIS HAERESIS. c 1. Ign. 4.

d Ign. 1. epist. 5. 9. 10.

XXX. In odium quoque carnis execrari eos, ait sanctus Augustinus, Sanctorum reliquias, maximeq. inuehi in Christianos, qui martyres colunt, eorumq. celebrant festos dies; perinde ac si ipsi colerent, vt deos, homines. Sed refellit eam saepe calumniam Augustinus, demonstrans nos non colere vt Deum homines, sed venerari vt Dei amicos, disputatq. de his pluribus agens contra Faustum. Probe vides, lector, quem habeant Patriarcham, qui Sanctorum cultum, venerationemq. sacrarum reliquiarum detestantur: tali ipsi sane, tantoq. glorientur auctore; & Ecclesiae columen Augustinum, Sanctorum cultum probantem ac defendentem (vt vt libet) condemnant: atque sic Manetis Paraclito se gloriantur afflatos. Porro Manichaei (ne id praetermittamus) eadem quoque ratione, quod carnem tamquam ex mali Principio deductam execrarentur, matrimonium etiam damnabant. de quorum stultitia pluribus idem S. Augustinus agit.

XXXI. Quod vero ad animam spectat, non vnam insitam cuiilibet homini Manes tradidit, sed duas, eademq. diuersas, atque e contrarijs plane principijs dimanantes; nempe malam alteram, a mali Principio generatam; alteram vero bonam, insusam a boni Principio, eademq. esse diuinæ substantiae. Aduersus hæc excogitata ab homine insano commenta, idem sanctus Augustinus pluribus disputat, scripto de Duabus animabus contra Manichæos commentario. Purgationem etiam quamdam fatuam animarum Manes itidem introduxit atque punitionem, docens transanimationem Pythagoream, vt Epiphanius & Cyrillus affirmant: animas vero Manichæorum ab eiusmodi punitione liberat esse, sed eas per elementa purgari, ac in Lunam transmitti, & ex ea tamquam per scapham quamdam ad Solem perducere, & ad Deum bonum, e cuius substantia essent, adduci: reliquas vero animas, quæ ab eo prædicatam veritatem audire contempsissent, gehennæ ignibus tradi dæmonibus cruciandas; sicq. pro ratione delicti punitas, ad corpora iterum transmitti, vt erudiantur: quod si neglexerint, ad magnum ignem tandem demitti. hæc plane fuerunt Manetis de animabus insomnia.

XXXII. De Christo autem, non tantum (quod dictum est) sentiunt, eum minime humana indutum carne, ac proinde nec natum, nec passum: sed & testatur sanctus Hilarius, Manetem negasse vnam eandem Christi esse cum Patre substantiam, sed partem ex ipsa. Verum eo vsque productum est eius mentis delirium, vt illum dixerit fuisse serpentem, qui Adæ atque Euæ per esum pomi infuderit scientiam boni & mali, & ad hæc prospicienda illorum oculos aperuerit. Rursus vero eum præterea esse Solem hunc Orbis, Manichæos tradere, Theodoretus & alij affirmant. Illos quidem adorare solitos Solem & Lunam, Augustinus testatur. Sed quid illi dixerint de Sole & Luna, & de excogitata a Manete Trinitate, audiamus Augustinum hæc eorum insomnia recensentem, refellentemq.

XXXIII. Primo Solem nauem quamdam dicitis: ita non tantum (vt dicitur) toto cælo erratis, sed & nutatis. Deinde cum omnium oculis rotundus effulgeat, eaq. illi figura pro sui ordinis positione perfecta sit; vos eum triangulum perhibetis, id est, quamdam trianguli cæli fenestram, lucem istam mundo terrisq. radiare. Ita fit, vt ad istum quidem Solem dorsum verticemq. curuetis, non autem ipsum tam clara rotunditate conspicuum, sed nescio quam nauim per foramen triangulum micantem atque lucentem, quam confictam cogitatis, adoretis: quam profecto faber ille non faceret, si quemadmodum emuntur ligna quibus nauigiorum tabulæ compinguntur, sic emerentur & verba, quibus hæreticorum fabulæ confinguntur. Verum hæc tolerabilius vel ridentur vel stentur in vobis.

XXXIV. Illud est intolerabiliter sceleratum, quod de ipsa naui puellas pulchras & pueros proponi dicitis, quorum formosissimis corporibus inardescunt principes tenebrarum, ad feminas masculi, & ad masculos feminæ: vt in ipsa flagranti libidine, & hianti concupiscentia de membris eorum, tamquam de tetrissordidissiq. compedibus Dei vestri membra soluantur: et his obscenissimis pannis vestris conamini afferere ineffabilem Trinitatem; dicentes Patrem in secreto quodam lumine habitare, Filium autem in Sole virtutem, in Luna Sapientiam, Spiritum sanctum in aere.] hæc Augustinus, qui commentum inane, sua sponte corruens, quod Faustus eloquentia videretur esse suffultum, nullo negotio, in eum disputans, disijcit & demolitur. Sic videas, Manichæos non proprie Solem, Christum dixisse; sed in Sole Christum esse, sicut in Luna Sapientiam, & in aere

MANICHAEI RE
LIQUIAS SPER-
NUNT.
Aug. contra
Faust. lib. 20.
21. & lib. 32.
cap. 11. 13.
Aug. contra
Faust. lib. 15.
cap. 5. 6. 7.
Epiphanius ha-
ref. 66.
Aug. de haeref.
cap. 46.
Hilary de Tri-
nit. lib. 6.
Theodoretus ha-
ref. fabul. lib. 1.
Aug. contra
Faust. lib. 14.
cap. 11. 12.
Aug. contra
Faust. lib. 20.
cap. 6. 7.
DEL TRAMENTA
MANICHAEO-
RYM.

A in aere Spiritum sanctum: quibus dicerent animas (vt tradit Epiphanius) depræda-
ri, esseq. Solem & Lunam ex diuina substantia.

Quinque insuper elementa idem hæresiarcha constituit, quæ genuerint Principes proprios, dominantes genti tenebrarum, quibus nominibus nuncupat fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum: in fumo nata animalia bipedia, vnde homines quoque ducunt originem: in tenebris serpentes: in igne quadrupedia: in aqua pisces: in vento volatilia. Ad hæc quinque malorum elementa debellanda (ait ex eo Augustinus) alia quinque elementa de regno & substantia Dei missa esse, & in illa pugna fuisse permixta, fumo aera, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquæ malæ aquam bonam, vento malo ventum bonum: Naues autem illas, id est duo cæli luminaria, ita distinguere, vt Lunam factam dicant ex bona aqua, Solem autem ex igne bono. Esse in nauibus sanctas virtutes, quæ se in masculos transfigurent, vt illiciant feminas gentis aduersæ, & per hanc illecebram commota eorum concupiscentia, fugiat de illis lumen, quod membris suis permixtum tenebant, & purgandum suscipiatur ab angelis lucis, purgatumq. illis nauibus imponatur ad regna propria reportandum.] hæc S. Augustinus: additq. his locatis principijs, eos veluti necessitate quadam cogi ad nefarias libidines perpetrandas, de quibus iam est dictum superius.

Quod ad mundi creationem spectat: non ex nihilo esse creatum dicit, sed ex præ-
existente materia, vt de eo scribit S. Hieronymus. Addit Augustinus, confiteri Manichæos, mundum a natura boni, hoc est a natura Dei factum, sed de permixtione boni & mali, quam factam dicunt cum inter se vtraque natura pugnavit: id porro agi per Christum & Dei substantiam in creaturis infusam, vt aduersariam partem superando, fieret omnium exacta purgatio.] hæc ex Augustino. Addit Epiphanius: Manetem de mundo dixisse, Principem boni spoliatum fuisse a mali Principe mundi dominio: sed restitutionem procurari per Christum.

Iam piget ulterius prosequi deliria hominis penitus insanientis, & somnia febrici-
tantis recitare, digna potius quæ sibilis explodantur, quam nedum Christiano, sed nec
Ethnico stylo scribantur. Verum ex quo de his ex instituti ratione semel dicere coepi-
mus; agedum, quæ sunt reliqua impietatum omnium venena prodamus. Reijciebat
Manes Prophetas, quos dicebat spiritu erroris afflatos: qui enim cum Moyse atque
Prophetis locutus esset, affirmabat fuisse Principem tenebrarum. Addit Augustinus,
contempsisse eum præcepta Decalogi, quippe qui non vnum Deum coleret, sed deo-
rum agmina. Nam idem hæc narrat, quæ ex Manete scripserat in Amatorio cantico
Faustus: Se vidisse maximum regnantium Regem, sceptrigerum, perennem, floribus
cinctum, & facie rutilantem, duodecim magnis dijs circumdatum, ternis per quatuor
tractus, quibus adderet alia deorum agmina.] in quem iure his verbis idem inuehitur
Augustinus: O lasciuia immunda! sine fronte adhuc ista garris? adhuc pascis ventos?
adhuc amplecteris idola cordis tui? Ita nē tu facie ad faciem vidisti regnantem Regem
sceptrigerum, floreis coronis cinctum, & deorum agmina, & splendens agnum sex
vultus & ora ferentem, micantemq. lumine; & alterum Regem honoris, angelorum
exercitibus circumdatum; & alterum adamantem heroem belligerum, dextera ha-
stam tenentem, & sinistra clypeum; & alterum gloriosum Regem tres rotas impellen-
tem, ignis, aquæ, & venti; & maximum Atlantem mundum ferentem humeris, &
cum genu fixo brachijs vtrinque secus fulcientem? hæc & alia mille portenta tu facie
ad faciem vidisti? an hæc tibi doctrina dæmoniorum mendaciloquiorum cantat, &
nescis? &c.]

Totum insuper politicum dominium Manes sustulit, dum derogaret publicis ma-
gistratibus, & bella ex causa iusta suscepta damnaret: humano generi insuper suppe-
ditantem victum agrorum culturam proscripsit, tamquam plurium cædium ream,
quod in qualibet herba vel planta inesse diceret, vt homini, insitam animam: quæ ta-
men peccata illis condonari ait, qui suis sectarijs parant cibum, quos vocabat Electos.
ijs enim qui primæ classis erant, quos dicebat Auditores, omnia, quæ ceteris, permixta
esse voluit. Vnde fiebat, vt cum Manichæi paupertatem voluntariam affectarent, in
Auditibus suis essent ditissimi; & qui ab alijs abstinentes videri volebant, essent vo-
luptatibus maxime dediti. Introduxit insuper supersticiosum ciborum delectum,

Epiphanius
haeref. 66.
XXXV.
QUINQUE ELE-
MENTA MANI-
CHAEORVM.
Aug. de
haeref. 46.
Aug. ibidem.
XXXVI.
DE MUNDI
CREATIONE.
Hieronymus in
epist. ad Ephes.
c. 6.
Aug. de
haeref. 646.
XXXVII.
DROS MULTOS
COLERE MANI-
CHAEOS.
Epiphanius
haeref. 66.
Aug. contra
Faust. lib. 15.
cap. 7.
Aug. ibidem
c. 5. 6.
DE VISIONE
MANETIS.

8 Socrat. lib. 2. c. 22. b Philastr. de heres.

XXXIX. MANICHAEI SEN- TINA OMNIVM SCILICET

c S. Leo serm. 5. de Ieiun.

XL.

DIABOLI CON- SILIVM IN MA- NETE.

XLI.

Aug. de ha- ref. c. 46. Hieronym. ad- mors. Lucifer. ECCLESIAM MA- NES COMPO- SVIT. f Aug. aduerf. heres. c. 86.

g Aug. de ha- ref. c. 40.

h Aug. de mo- ribus Manich.

XLII.

i Epiphani. ha- ref. c. 66. MANETIS DI- SCIPVLI.

k Aug. de fide contra Manich. c. 38.

nempe abstinentiam a carnibus, vino, ovis, cafeis; quod diceret, non inesse illis diu- nam substantiam, sed a mali Principio generata. Fatum insuper introduxisse, testatur Socrates a. Negasseq. futurum iudicium, affirmat Philastrius b.

At licet multa de Manetis erroribus sint a nobis ex antiquis Patribus hinc inde col- lecta; non adhuc tamen egestam cloacam omnium turpitudinum intelligimus; sed iam pertasi in his diutius detineri, sententia vna S. Leonis Papae profundi scelerum putei os obstruere consultius existimamus, quod desperemus eum penitus exhaurire. ait enim: Cum c diabolus in cunctis peruersitatibus multiformem teneat principatum; arcem ta- men sibi in Manichaeorum struxit insania; & latissimam in eis aulam, in qua se exul- tantius iactaret, inuenit; vbi non vnus prauitatis speciem, sed omnium simul errorum impietatumq. mixtura generaliter possideret. Quod enim in Paganis profanum, quod in Iudaeis carnalibus caecum, quod in secretis magiae artis illicitum, quod denique in omnibus haeresibus sacrilegum atque blasphemum est; hoc in istos, quasi in sentinam quamdam, cum omnium fordium concretionem confluit. Vnde vniuersas eorum impie- tates & turpitudines enarrare perlongum est; superat enim verborum copiam criminum multitudo. hanc S. Leo. De his autem quae Romae a Manichaeis gesta esse diuersis tempo- ribus, cum S. Augustinus, tum ipse S. Leo describit, dicemus suo tempore opportunius.

His igitur de Manetis, ac de eius discipulorum dogmatibus dictis; quae reliqua sunt de instituta ab eo, in similitudinem Christi Ecclesiae, fatanae synagoga, deq. eius di- scipulis, & propagatione haeresis dicere, necessarium ducimus. Nouam plane artem diabolus excogitauit, nouumq. aduersus Dei Ecclesiam certamen aggressus est. Quod enim in omnibus, quas in hanc diem haereses excitarat, iam eneruatas contractaq. suas vires esse sentiret; non iam ex ijs qui in Ecclesia fuissent (vt semper fecerat) aduersus C Ecclesiam armat ad proelium; sed sumit ex Ethnicis hominem, qui tamen ad expu- gnandam Ecclesiam armis Ecclesiae vteretur, eo nimirum consilio, vt, dum homo Gentilis tam vehementer Christianam religionem insectaretur, eo nomine sibi Gentiles Christianae religioni infensos conciliaret: dum vero ex diuina Scriptura noui Testa- menti homo Paganus testimonijs vteretur, Christianos leues ad se audiendum ea arte pelliceret. Sed & ex omnibus prope sectis aliquid deflorans, omnia etiam haereticorum studia sibi conciliare conatus est.

Insuper licet ipse quidem (vt dictum est) non ex Christianis prodierit, neque Chri- stianis adhaerit: tamen cuncta pene quae in Ecclesia essent salubriter instituta, imita- tus est. Licet enim (vt Augustinus d testatur) Christianorum baptisma execraretur: suos tamen baptizabat, diuersa nempe ab Ecclesiae forma. Vnde Hieronymus e crimini D dat Hilario schismatico, quod baptizatos a Manichaeis absque alio baptismo rece- pisset. Verum S. Augustinus f negat Manichaeos suos baptizare solere. Eucharistiam quoque ex farina, sed (vt dictum est) probrose conficere, suos docuit: aemulatus etiam est Ecclesiae ordines, & a Christo primitus constitutam in ordinibus diuersis Ecclesiam. Nam sicut ipsa vniuersum populum in duas classes, nempe laicos, clericosq. distinguit: ita ipse suos inter Auditores, Electosq. partitur. Rursus Augustinus g ait: Propter quod etiam ipse Manichaeus duodecim discipulos habuit ad instar Apostolici numeri, quem numerum Manichaei hodie custodiunt. Nam ex Electis suis habent duodecim, quos appellant Magistros, & tertiumdecimum Principem ipsorum; Episcopos autem se- pruataduos, qui ordinantur a Magistris; & presbyteros, qui ordinantur ab Episcopis. habent autem Episcopi diaconos. hanc Augustinus. Rursum h, sicut consuevit Eccle- E sia Catholica, virginitatem quoque excoluisse Manichaei dicuntur; cum tamen quae sunt in Ecclesia vere virgines condemnarent, quod diuersam ab eis virginitatis custo- diendae rationem inirent.

Qui autem fuerint primi Manetis discipuli; praeter Thomam, Buddam, & Her- mam, Epiphanius i Tyrbonem nominat, necnon Acuam quemdam, a quo, inquit, dicti sunt Manichaei Acuanitae. Tradit idem auctor Manetem adsciuisse sibi discipulos vigintiduos. Adimantem quoque fuisse Manetis discipulum, S. Augustinus affir- mat, qui scriptum ab eo librum aduersus Legem atque Prophetas, contrarijs scriptis impugnat. Sed & Leucium (aliter Seleucum) numerant; alij inter Manetis discipu- los, de quo idem meminit Augustinus k, quem ait Actus quosdam confinxisse nomine Apo- sto-

A Apostolorum: sed & Philastrius, cum agit de scriptis apocryphis, a Manetis discipulis addit fuisse conficta Acta nomine Andreae, alia Ioannis, alia Petri, aliaq. Pauli nomi- ne. A Leucio quoque scriptas fuisse Passiones Apostolorum, & de Natiuitate S. Mariae libellum, incertus auctor apud S. Hieronymum testatur his verbis a: Quidam namque Seleucus (vel Leucius) qui Passiones Apostolorum conscripsit, hunc libellum compo- suit: sed sicut de virtutibus eorum & miraculis per eos factis vera dixit, de doctrina vero eorum plura mentitus est; ita hic multa non vere de corde suo confinxit. hanc ipse. Verum Pacianus b, Leucium ante Manetem extitisse, demonstrare videtur, dum ait: Hi pluribus gloriantur auctoribus: nam puto & Graecus *, & Blastus ipsorum est: Theodotus & Praxeas vestros aliquando docuere: ipsi illi Phryges nobiliores, qui se ani- matos mentiuntur a Leucio, institutos a Proculo gloriantur. hanc ipse. Porro Proclum B seu Proculum (vtroque nomine dicitur) longe ante Manetem extitisse, quae de eo dicta sunt, aperte declarant. Sic igitur a Paciano Leucius velut princeps Caraphrygum anti- quior Proculo recensitus habetur.

Quod vero ad propagationem haeresis spectat: quale consilium inierit, vltimo iam loco videamus. Mirum profecto accidit, quod adeo tenaces struxerit laqueorum ne- xus, vt, quos semel illis implicuisset, se eximere haud facile quisquam posset. Nam (in- quit Theodoretus c) praestigijs quoque vtuntur, scelerata mysteria agentes: ea de cau- sa valde difficulter elui potest eorum doctrina: et qui execrandis eorum orgijs interfue- rit, eorumdemq. particeps extiterit, valde est difficile transiuere a perneciem animis afferentium daemorum operatione, qui ipsos initiantium incantationibus eorum ani- mas alligant. Ad propagandam quoque haeresin peculiare illis etiam fuit, suos in di- C uersas Orbis partes mittere doctores impietatis, qui ad alliciendos homines magna pol- licerentur. Quenam essent ea, quibus ad se audiendos homines pellicere consueverint, S. Augustinus d, ea ipse quidem expertus, saepe commemorat, vt cum scribit ad Hono- ratum de Vtilitate credendi, his verbis: Nosti enim, Honorate, non aliam ob causam nos in tales homines incidisse, nisi quod se dicebant, terribili auctoritate separata, mira & simplici ratione eos qui se audire vellent, introducturos ad Deum, & errore omni liberaturos. Quid enim me aliud cogebat annos fere nouem, spreta religione, quae mi- hi puerulo a parentibus insita erat, homines illos sequi, ac diligenter audire, nisi quod nos superstitione teneri, & fidem nobis ante rationem imperari dicerent; se autem nul- lum premere ad fidem, nisi prius discussa & enodata veritate? Quis non his pollicita- tionibus illiceretur, praesertim adolescentis animus cupidus veris? hanc ipse: qui eadem D ferme repetit saepius, suiq. erroris causam refricat dolens.

Porro fuisse Manichaeos potentes admodum ad refellendas aliorum sententias, idem affirmat: vulgaros quoque ab eis Manetis libros vim maximam ex blandiloquentia comparata ad persuadendum habentes insitam, constat; apparet id enim ex recitata superius epistola ipsius ad Marcellum conscripta: et est videre id ipsam in eiusdem nu- per citata epistola Fundamenti; in ea enim, sicut in priori illa, praemisso ad concilian- dam sibi fidem insigni titulo, mox eiusmodi dulcore sermonis legentium animos de- mulcet, cum ait: Haec sunt salubria verba ex perenni ac viuo fonte: quae qui audierit, & eisdem primum crediderit, deinde quae insinuanti custodierit, numquam erit morti obnoxius, verum etiam aeterna & gloriosa vita fruetur: nam profecto beatus est iudi- candus, qui hac diuina instructus cognitione fuerit, per quam liberatus, in sempiterna E vita permanebit. Pax Dei inuisibilis, & veritatis notitia sit cum fratribus sanctis & ca- rissimis, qui mandatis credunt caelestibus pariter, atque deseruiunt: sed & dextera luminis tueatur & eripiat vos ab omni incurfione maligna, atque a laqueis mundi. Quis haec audiens, quae so, non continuo ad reliqua quoque cognoscenda accommoda- ret auditum?

Hisce igitur verborum illecebris, alijsq. fallacijs insinuabant, obtrudebantq. se Ma- nichaei: qui & nullam praetermittebant oblatam occasionem, quam saepius procura- rent curiosa interrogatione, qua sensim, quod conabantur, efficerent, ac sic prope ne- scientem hominem irretirent. id quidem eleganti Augustinus exemplo, quod in Afri- ca accidit, perbelle demonstrat, sic dicens e: Solent enim aucupes ponere in musci- pula muscas, vt esurientes aues decipiant: sic & isti ad muscas a diabolo decepti sunt. Nam nescio quis tedium patiebatur a muscis. Inuenit illum Manichaeus tadio affe-

Apud S. Hieronymum. tom. 9. de Nat. S. Mariae.

LEUCIVS ANTE MANETEM. b Pacian. ad Symph. de Ca- thol. nom. * al. Florianus

XLIII. PROPAGATIO MANICHAEORVM QVOMODO. c Theodoret. ha- ret. fabul. lib. 1. in fin.

d Aug. de Vtilit. creden. c. 1. lib. 3. Cöless. c. 6. Or. 1. 1. lib. 5. c. 6.

XLIV. DECEPTIO MANICHAEORVM.

XLV.

e Aug. in Iorn. trah. 1. cap. 1. ARS MANI- CHAEORVM.

Etum: et cum diceret, se non posse pati muscas, & odisse vehementer illas: statim ille, A
Quis fecit has? Et quia tædio affectus erat, & oderat illas, non ausus est dicere; Deus
illas fecit. erat enim Catholicus. Ille statim subiecit: Si Deus illas non fecit, quis eas
fecit? Plane, ait ille, ego credo quod diabolus fecit muscas. Et ille statim: Si muscam
diabolus fecit, sicut te video confiteri, quia prudenter intelligis: apem quis fecit, qua
paulo amplior est musca? Non ausus est ille dicere: Quia Deus fecit apem, & muscam
non fecit: quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, a locusta ad lacertam, a
lacerta ad auem, ab aue duxit ad pecus, inde ad bouem, inde ad elephantem, postre-
mo ad hominem: et persuasit homini, quia non a Deo factus est homo. Ita ille miser,
cum tædium passus est a muscis, musca factus est, quem diabolus possideret.] hæc Aug-
ustinus. sic igitur quibuscumque valeret artibus, factum est, vt ea peste Manichæi
totum propemodum Orbem infecerint.

XLVI. Scripserunt autem aduersus Manetis errores complures antiquorum Patrum, vt
in primis, quem diximus, Archelaus Cascharorum in Mesopotamia Episcopus, Titus
Bostrensis, Diodorus Cilicus, Serapion Thumuis Episcopus, Athanasius Alexandri-
nus, Georgius Laodiceus, Eusebius Casariensis, Eusebius Emiffenus, Apollinaris Lao-
dicenus, & alij Græcorum complures: numerat hos omnes Epiphanius^a. Quod vero
tradit, ab Origene quoque eandem hæresin impugnatam; non inde accidere potuit,
quod Manes vixerit temporibus Origenis: sed in Manetis magistris, Alexandriae agen-
tibus, ea opinio de Principijs ab Origene fuerit confutata. At nullus locupletius id præ-
stitit atque felicius, vt Augustinus, qui complures commentarios eo argumento con-
scripsit. Verum de Manete & eius origine hætenus. in posterum autem, vt de Mani-
chæis sæpe dicamus, rerum gestarum ratio argumentum suppeditabit.

XLVII. Hoc eodem anno, cum Dominus Episcopus Antiochenus sedisset annos quinque, de-
functus est; cui sufficitur Timæus. Tot enim annis Dominum sedisse, testatur in Chro-
nico Eusebius: sed semel errore lapsus in tempore obitus & ingressus Domni (vt demon-
stratum est) nec eius sedis finem, nec successoris initium suo posuit loco.

IESV CHRISTI EVTYCHIANI PAP. TACITVS IMP.
ANNVS ANNVS
278. 4.

I. Sequens vero annus Domini ducentessimus septuagesimus octauus adscribitur Fa-
stis Probo & Paterno secundum Consulibus a Cassiodoro atque Græcis indicibus: D
apud Vopiscum vero ex Actis Senatus ponitur Velius Cornificius Gordianus Con-
sul, sed suffectus; rogans Patrum sententias. Contigit hoc ipso anno, quo auspiciatus
est Aurelianus septimam Tribunitiam potestatem, totidem agens annos Imperij, vt a
suis occideretur in Thracia. Quo modo autem id acciderit, Flavius Vopiscus^b narrat
his verbis:

II. Aurelianus (quod negari non potest) seuerus, truculentus, sanguinarius fuit Prin-
ceps. hic cum eousque seueritatem tetendisset, vt & filiam sororis occideret non ma-
gna neque satis idonea causa; iam primum in odium suorum venit. Incidit autem (vt
res se fataliter agunt) vt Mnestem quemdam, quem pro Notario secretorum habuit,
libertum (vt quidam dicunt) suum, infensioem sibi minando redderet, quod nescio
quid de quodam suspicatus esset. Mnestem, qui sciret Aurelianus neque frustra mi-
nari solere, neque si minaretur, ignoscere; Breue nominum conscripsit, mixtis ijs quibus
Aurelianus vere irascebatur, cum ijs de quibus nihil asperum cogitabat, addito etiam
suo nomine, quo magis fidem faceret ingesta sollicitudinis: ac Breue legit singulis,
quorum nomina continebat: addens, disposuisse Aurelianus eos omnes occidere: il-
los vero debere suæ vitæ, si viri sunt, subuenire. Hi cum exarsissent timore, qui mere-
bantur offensam, dolorem miscentes beneficijs atque officijs quibus Aurelianus vide-
batur ingratus; in suprascripto loco (inter Byzantium & Heracleam) iter facientem
Principem subito adorti, interemerunt.] hucusque Vopiscus de nece Aureliani, in san-
guinis Christiani vltionem, ab inferno illi accepta numine. Orosius^c autem de ea sic:
Fulmen ante eum magno pauore circumstantium ruit, ac non multo post in itinere oc-
ciscus est.] hæc ipse, ex Eusebij tamen Chronico.

In Actis

AVRELIANVS
OCCIDITVR.

^b Flau. Vopisc.
in Aureliano.

^c Oros. lib. 7.
c. 23.

A In Actis quoque S. Patrocli martyris hæc de nece Aureliani Imp. scripta habentur in III.
fine^a: Post non multum temporis (a nece martyris) persecutio conqueuit. Nam ipse qui
hanc concitauerat Imperator, dum iter faceret, denso stipatus agmine, fulminis ante se
vehementissimi terrorem sentiens, obstupuit. Deinde præmissis hoc infausto omine, in
eodem itinere a suis interemptus est. Et qui paulo ante putabat se diuini nominis glo-
riam inter homines extinguere posse; nomen, familiam, vitam, ipsamq. salutis spem
perdidit, quæ credentes in Christum nec in morte reliquit.] hæc auctor de miserando
interitu hostis immanissimi Christianæ religionis. Post Patrocli vero necem, de eius
sepultura atque memoria hæc in eisdem Actis habentur de martyrum cultu venerandæ
antiquitatis vestigia: Tunc Eusebius ædificauit super corpus sancti viri paruam parua
facultate ecclesiam: ibiq. iuxta corpus sanctum sibi etiam sepulturam poposcerat affu-
turam; vt confessor Domini vicinus esse mereretur sanctissimo martyri.] hæc ibi post
prolixam narrationem agonis ab eodem Patroclo gloriosissime consummati.

B Sed ad Aurelianum redeamus: decet enim funus eius ad ante acta vitæ mores ac-
commodato profèqui epitaphio, eo nimirum, quo Magnus Constantinus Imp. cum in IV.
Christianorum persecutores inuehitur, in Aurelianum hæc addit^b: Tu etiam, Aure-
liane, omnium scelerum incentiuum, cum in Thraciam quasi aperto Marte & insana
mentis impetu ferebaris; in media via cæsus, orbitas in via impressas impio cruore com-
pleuisti.] hæc ipse. De die autem quo eius obitus contigit; cum constet, auctore Vopi-
sco, Tacitum eius successorum creatum esse septimo Kalendas Octobris, vacasseq. Im-
perium sex mensibus; dicendum est, eum occisum esse septimo Kalendas Aprilis. Ve-
rum Victor tradit mensibus septem cessasse Imperium.

C Occiso seuerissimo Principe (inquit Vopiscus^c) de Imperatore deligendo exercitus V.
retulit ad Senatum: idcirco quod nullum de ijs faciendum putabat, qui tam bonum
Principem occiderant. Verum Senatus hanc eandem delectionem in exercitum refu-
dit, sciens non libenter iam milites recipere Imperatores eos quos Senatus elegerit. De-
nique id tertio factum est: ita vt per sex menses Imperatorem Romanus orbis non ha-
berit; omnesq. Iudices ij permanerent, quos aut Senatus, aut Aurelianus elegerat.]
demum ex Senatusconsulto Tacitus, qui iam cum Placidiano gesserat Consulatum,
creatus est Imperator septimo Kalendas Octobris. quod tradit Vopiscus, dum pluri-
bus eius electionem recenset.

IESV CHRISTI EVTYCHIANI PAP. PROBI IMP.
ANNVS ANNVS ANNVS
279. 5. 1.

C Hristi annus ducentessimus septuagesimus nonus Consulibus Tacito Augusto se-
cundum & Fulvio Æmiliano adscribitur Fastis. De Consulatu secundo Taciti est
nummus his litteris consignatus^d: IMP. C. M. CL. TACITVS P. F. AVG.
COS. II. SPES PVBLICA. Verum Cassiodori Chronicon, & Græci indices
Probum atque Paternum tertio Consules habent; sed & in Actis Senatus apud Vopi-
scum in Probo Ælius Scorpionus Consul legitur (vt diximus) sententias Patrum rogans.
sed hos puto suffectos. Qui item ab alijs ponuntur anno sequenti Consules Probus &
Lupus, nequaquam inter ordinarios sunt recensendi: nam qui accepit Imperium,
E Consulatum etiam a Senatu oblatum adiit. Quamobrem iure alij a Cassiodoro ponun-
tur, vt suo loco dicemus.

Hoc igitur anno, mense Martij, cum Tacitus expleffet Imperij menses sex, moritur. II.
De tempore eius Imperij consentiunt omnes: interierit ne autem morbo, an gladio, di-
uersas fuisse sententias, tradit Vopiscus^e.

Quod ad res Christianas pertinet: Acta^f Charitonis habent, Tacitum, simulac est
adeptus Imperium, datis in omnes prouincias rescriptis, persecutionem cessare iussisse.
hæc enim ibi scripta habentur: Qui Imperij Aureliani scepra suscepit, eius qui prius
imperauerat, exemplo castigatur. Et timens ne forte eadem faciens aduersus Christia-
nos, fieret etiam obnoxius eisdem supplicijs; iussit persecutionem aduersus Christia-
nos cessare per omnes prouincias.] sequitur ibidem scripta narratio de Charitone, qui
multa passus, & iam pro Christo victima immolandus, ex Taciti edicto, carcere eidem
Annal. Eccl. Tom. 2. Iii 3 atque

OBITVS TACITI.
& Vopiscus in
Tacito.

^d Apud Adol-
plum libro de
Numismat.

^e Tacitus per-
secutionem
cessare iussit.

^f Tacitus per-
secutionem
cessare iussit.

atque alijs martyribus patefacto, coactus est inuitus liber exire: qui post hæc monasti-

IV. FLORIANVS IMP. PROBVS IMP.

Mortuo igitur (vt dictum est) Tacito, Florianus eius germanus nullo Senatus arbitrio, sed veluti sibi hereditario iure debitum inuasit Imperium; qui cum vix duobus mensibus imperasset, apud Tarsum a militibus occisus est: cum interea auditum esset, ab Orientalibus militibus electum esse, quem Senatus optarat, & Populus Romanus acclamationibus petierat, M. Aurelium Valerium Probum.

V. Vopiscus in Floriano. DIVINATIO ARVSPICVM.

Extincto autem Tacito, cuius electione Senatus Populusq. Romanus, atque adeo vniuersus Orbis exultauerat, quod videretur Romana Respublica in pristinum restituta: aruspices, vt solarentur mærentes ciues, effinxerunt tale commentum, quod Vopiscus a narrat his verbis: Eo tempore (cum scilicet disiecta a fulmine fuissent statue Taciti & Floriani) responsum est ab aruspicibus, quandoque ex eorum familia Imperatorem Romanum futurum seu per feminam, seu per virum, qui det Iudices Parthis ac Persis, qui Francos & Ale mannos sub Romanis legibus habeat, qui per omnem Africam barbarum non relinquat; qui Taprobanis Præsidentem imponat, qui ad Romanam insulam Proconsulem mittat, qui Sarmatis omnibus iudicet; qui terram omnem, quam Oceanus ambit, captis omnibus gentibus, suam faciat: postea tamen Senatui reddat Imperium, & antiquis legibus viuat ipse victurus annis centum viginti, & sine herede moriturus. Futurum autem eum dixerunt a die fulminis præcipitati, statui sq. confractis, post annos mille.] hætenus diuinatio.

* Britanniam VI. FALLACIÆ ARVSPICVM.

Porro hæc idcirco hic descripsisse volumus, vt quo modo decipere solerent Senatum amplissimum, totumq. Orbem eludere suis responsis aruspices, hoc saltem exemplo omnibus innotesceret. de quibus probe scireq. Vopiscus & ipse Gentilis: Non magna hæc vrbinitas aruspicum fuit, qui Principem talem post mille annos esse dixerunt. Quia si post centum annos prædicerent fore, possent eorum deprehendi mendacia, cum vix remanere talis possit historia.] sic igitur eiusmodi captiosa obuolutaq. mille artibus aruspices consueuerunt dare responsa, vt religionis obtentu distinerent homines, spe futurorum bonorum concepta. Quorum itaque erat solemne fingere, mentiri, simulatq. cuncta peragere: eorumdem quoque studium inuigilabat in eo, vt responsa ambiguitatibus obuoluta, & obscuritatibus velata proponerent. Sed & quid simile eisdem aruspices auguratos successoribus Probi, idem Vopiscus deridet. Sunt his similia quæ ex Varrone Censorinus scribit de Die natali: fuisse in oraculis, Vrbem duraturam annos mille & ducentos. sed hæc omnia nugas fuisse, ipse rei euentus perspicue demonstrauit. Sed redeamus ad Probum. Fuit Probus e Pannonia oriundus, ciuitate Sirmienfi, patre Maximo, Tribunatu militiæ claro. Probus autem eam dignitatem imberbis promeruit virtutis ergo: probitateq. insigni, tam Valeriani, quàm Aureliani & Taciti Imperatorum litteris, quas Vopiscus recitat, commendatus habetur.

b Vopiscus in Probo.

IESV CHRISTI ANNVS 280. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 6. PROBI IMP. ANNVS 2.

I. Christi anno ducentesimo octogesimo, quo Probus Imperij primo absoluto, annum secundum auspiciatur, a Cassiodoro atque Græcis indicibus Messala atque Gratus ponuntur Consules: qui vero ab alijs recensentur Probus & Lupus, præteriti anni Consules suffectos fuisse diximus. Quo anno Gallias a Probo barbaris liberatas esse, Eusebius atque Cassiodorus pariter ponunt. eam vero historiam memoratu dignam paucis describit Vopiscus his verbis: His gestis, cum ingenti exercitu Gallias petit, quæ omnes occiso Posthumo turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, a Germanis possessæ: tanta autem illic proelia feliciter gessit, vt a barbaris sexaginta per Gallias nobilissimas reciperet ciuitates, prædam deinde omnem, qua illi præter diuitias efferebantur ad gloriam: et cum iam in nostra ripa, immo per omnes Gallias securi varentur, cæsis prope quadringentis millibus, qui Romanum occupauerant solum, reliquias vltra Nigrum fluuium & Albim remouit.] hæc autem vera certaq. esse, litteræ ab eo ad Senatum scriptæ declarant.

a Eusebius in Chronico. d Cassiodor. in Chronico. e Vopiscus in Probo. GALLIAR A PROBO LIBERATAE.

Accidit

A Accidit plane more solito, vt cum ab Imperatoribus pax Ecclesiæ concederetur, a Deo Optimo Maximo aduersus barbaros eisdem victoria quoque impertiretur. Dispositis in hunc modum rebus Gallicis, Ecclesiæ etiam in illis regionibus posita conquieuit, quæ primum persecutione Valeriana, & postea Aureliana, deinde vero barbarorum grassatione diutius fuerat exagitata. Meminit a Gregorius Turonensis de eiusmodi cladibus ab Alemannis in Gallos inflictis, duce ipsorum Chroco, qui etiam Christianos afflixit, & inter alios Priuatum Gabalitanum, de quo superius facta est mentio. Chroco vero (vt idem subdit) apud Arelatensem Galliarum urbem comprehensus, diuersis affectus supplicijs, meritis pœnas de cladibus, quas sanctis Dei intulerat, iuste perfoluit.

II. ECCLESIAE PAX PROFICVA IMPERIO. a Greg. Turon. hist. Fran. lib. 2. cap. 32.

Idem quoque præfens annus, qui est secundus Probi, ab Eusebio diuersarum gentium chronologia consignatur, cum sic ait in Chronico: Secundo anno Probi, iuxta Antiochenos trecentessimus vigesimusquintus annus fuit; iuxta Tyrios quadringentesimus secundus; vel trecentessimus tertius, secundum quosdam; iuxta Laodiceos trecentessimus vigesimusquartus; iuxta Edessenos trecentessimus octogesimoctauus; iuxta Acalonitas trecentessimus octogessimus.] hæc ibi. Sed quod ab alijs aliter eadem chronographia describatur; textus sinceritas arguitur deprauata: ob idq. prætermittimus de his hic fusius disputare; quod nihil ad Ecclesiasticam ab annis Christi deductam chronologiam pertineant, quæ in diuersis ciuitatibus, diuersis ex causis sunt annorum supputationes a maioribus introductæ.

III. MULTIPLICES CHRONOLOGIAE. * Al. Lacedæmonios. Ado Vien. b Ado in Chronico. Et alij.

C IESV CHRISTI ANNVS 281. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 7. PROBI IMP. ANNVS 3.

D Vcentessimus octuagesimus primus Christi annus tam in Latinis, quàm Græcis Fastis notatur Consulibus Probo Augusto quartum & Tiberiano.

a Cassiodor. in Chronico.

His Probi Augusti temporibus, licet persecutio ab Aureliano in Christianos indicta quieuisset: tamen Antiochiæ furore Eliodori, Vicariam præfecturam gerentis, in duos Christianos Trophimum atque Sabbatium, noua oblata occasione, ab eo libenter accepta, recruduit. Cum enim vniuersus Gentilis populus totus effusus esset in Apollinis Daphnitici festis agendis; hæc videntes duo illi qui illuc ex regione externa accesserant, illorum superstitionem pertæsi, pro eorum salute, vt ab ijs erroribus reuocarentur, coram illis ea omnia audientibus, preces ad Deum fundunt: sed altiori voce Trophimus cum orasset, ambo ab illis tenti, diris ab Attico Præsidente subiecti sunt quæstionibus. sed in Christi fidei confessione persistentes; cum Antiochiæ grauiam passi essent, & iam Sabbatius in tormentis spiritum Deo reddidisset; Trophimus ad Perennium Dionysium Phrygiæ salutaris Præsidentem missus, ab eo dirius exagitur. In carcere vero positus, illic auctus est collega Dorimedonte, homine Senatore, qui vna cum Trophimo, post immania tormenta constanti animo tolerata, decimotertio Kalendas Octobris, capitis obruntatione victores, longo iam exacto martyrio, palmam acceperunt. hæc summam ex prolixioribus Actis collecta, descripta sunt. Porro eorum memoria tam apud Græcos quàm Latinos est anniuersaria celebritate insignis.

I. TROPHIMVS ET SABBATIVS MARTYRES.

DORIMEDON MARTYR.

d Metaph. die 29. Septemb. Lip. 10. 6. Sur. 10. 5. ead. die.

E Agebat interea Probus in Illyrico, vbi Sarmatas vna cum alijs barbaris eo progressis debellauit; & quæ diripuerant, abstulit: quibus peractis, ad Gothos & alios barbaros compescendos migravit in Thraciam. Sic res gestas Probi ad exactam temporis rationem ex Flauio Vopisco referimus.

II. a Vopiscus in Probo.

IESV CHRISTI ANNVS 282. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 8. PROBI IMP. ANNVS 4.

O ctogessimus secundus supra ducentessimum Christi annus, Probo Augusto quintum & Victorino Coss. Fastis adscribitur: Quo idem Imperator compressit Gothos, eosq. aut in deditioem, aut in amicitiam recepit. Post hæc latrones Isauricos domuit, iunioresq. militiæ adscribi voluit: subegit Blemias: cum Parthis ac Persis pacem composuit,

I. VICTORIAE PROBI.

composuit, atque in Thracias redijt. Vopiscus hæc pluribus: qui, perinde ac si enco-
mium potius quam historiam scriberet, lucra posuit, damna vero præterijt.

II.
FRANCORVM
INGENS FACI-
ENS.

Nam constat, his temporibus (in vltionem, vt puto, sanctorum martyrum recens
interfectorum) Francos audax facinus meditato, breui temporis spatio totum Roma-
num Imperium incurfione turbasse, & timore vehementi concussisse: quod Vopiscus,
intentus probare Probi res gestas, non sine suspitione inuidiæ prætermisisse videtur.
Narrantur hæc breuiter in Panegyrico dicto Maximiano, his verbis: Recursabat quip-
pe in animos illa sub diuo Probo & paucorum ex Francis captiuorum incredibilis au-
dacia & indigna felicitas: qui a Ponto vsque, correpris nauibus, Græciam, Asiamq. po-
pulari, nec impune plerisque Libyæ littoribus appulsi; ipsas postremo naualibus quon-
dam victorijs nobiles ceperant Syracusas; & immenso itinere peruecti, Oceanum, qua
terras rupit, intrauerant; atque ita euentu temeritatis ostenderant, nihil esse clausum
piraticæ desperationi, quo nauigijs pateret accessus. Hæc ibi. egregium plane Franco-
rum antiquæ gloriæ monumentum: quos Christiana religio postea longe clariores at-
que gloriosiores effecit. Sed de ijs inferius suis locis sæpe dicendum.

IESV CHRISTI EVTYCHIANI PAP.
ANNVS ANNVS

PROBI IMP.
ANNVS

I.
TRIVMPHVS
PROBI.
a Vopiscus in
Probo.
b Idem in Sa-
turnino.

Sequenti anno Domini ducentesimo octogesimotertio, Carus & Carinus a Cassio-
doro & Græcis indicibus ponuntur Consules. Quo Probus, compressis tyrannis,
Romam rediens, de Germanis & Blemijs triumphauit. hæc Vopiscus: idemq. de Sa-
turnino^b, qui Ægyptiorum leuitate perpullus assumpsit Imperium, agit: moresq.
Ægyptiorum (vt alij plures, quos superius diximus) sugillans, carpit æque cum illisibi
degentes Samaritas, ac Christianos, cum vitia Ægyptiorum in eos reiciat, dicens:

II.
REFELLITVR
VOPISCVS VA-
NA LOGVTVS.

Sunt enim Ægyptij (vt satis nosti) viri ventosi, furibundi, iactantes, iniuriosi, at-
que adeo vani, liberi, nouarum rerum vsque ad cantilenas publicas cupientes, versifi-
catores, epigrammatarij, mathematici, aruspices, medici: nam & Christiani, Sa-
maritæ, & quibus præsentia semper tempora cum enormi libertate displiceant. Hæc
Vopiscus: ad suamq. corroborandam sententiam litteras recitat Hadriani de isdem
expostulantis, ac deridentis, quæ suo loco superius in Hadriano sunt posita. Quibus
plane videas hominem Ethnicum in Christianos infensum, nulla habita diligentiori
peruestigatione morum, legum, institutorum, diuersarum religionum hominum, eos-
dem inter se vitæ ratione longe distantes, ac plane contrarios sæpe vno perstringere, at-
que æque calumnijs carpere Christianos cum illis, contumelijsq. proscindere. Sed qua-
les esse solerent Ægyptij Christiani, quam obsequentes Romanis Principibus, quam
pacifici; ad ea quæ de eis ante dicta sunt ex Origene atque Dionysio, ambobus Ægy-
ptijs, prouocamus lectorem.

III.
PROBUS OCCI-
DITVR.

Porro autem isdem Coss. cum quintum Probus in Imperio annum ageret (vt Vo-
piscus testatur) a militibus occisus est. nam ait: Quibus: (quæ dicta sunt superius) per-
actis: Probus bellum Persicum parans, cum per Illyricum iter faceret, a militibus suis
per insidias interemptus est. et post multa: Interemerunt anno Imperij sui quinto. Po-
stea tamen ingens ei sepulchrum elatis aggeribus omnes pariter milites fecerunt, cum
titulo huiusmodi inciso marmori:

IV.
DE ANNIS IM-
PERII PROBI.

HIC. PROBVS. IMP. ET. VERE. PROBVS. SITVS. EST. VI-
CTOR. OMNIVM. GENTIVM. BARBARARVM. VICTOR
ETIAM. TYRANNORVM.] hæc & alia plura de Probo Vopiscus, quæ
prætermittimus.

e Euseb. lib. 7.
cap. 24.

At quoniam de annis quibus Probus imperauit, omnes ferme antiqui scriptores dis-
crepant a Flauio Vopisco, qui eum anno quinto sui Imperij occisum tradit; res est dili-
gentius perquirenda: plurimum enim ad rerum gestarum veritatem explorandam scire
interest, quoto Imperij sui anno Probus occisus sit. Qui igitur Vopisco aduersantur, ex
nostris est in primis Eusebius, qui in historia eum sex annos imperasse tradit; nempe
absolutos, vt attigetur septimum, prout ponit in Chronico: adeo vt hac ratione suc-
cessorem Probi recensent anno Domini ducentesimo octogesimo quinto. Quo item
anno

anno eum occisum fuisse affirmat Orosius^a, dum ait, anno ab Vrbe condita millesimo
trecentesimo septimo Carum imperare cœpisse. porro is Urbis annus est idem Christi
ducentesimo octogesimo quinto. Cassiodorus id ipsum plane profiteri videtur, dum
sub Diocletiani & Aristobuli Consulatu, qui pariter incidit in dictum Christi an-
num CCLXXXV. Probum occisum ait. hæc ex nostris. His etiam scriptores
Ethnici pariter consentire videntur: nam Aurelius Victor annos sex, nempe exactos,
Probum imperasse tradit: Eutropius pariter; sed rem exactius explicans, affirmat
Probum vixisse Imperatorem annos sex, & menses quatuor: quem & alij plures secu-
ti sunt. Sed & quod maioris videtur esse auctoritatis, Iulianus Apostata in Cæsarijs,
cum de Probo agit, eum ait imperasse annos septem, sed nondum expletos. Tot igitur
magnæ auctoritatis antiquis testibus de sexennio Imperij Probi expleto affirmantibus,
quis non putaret vnum contemnendum esse Vopiscum?

At quam fallantur qui numero testium nituntur potius, quam ratione, vel alijs cer-
tis argumentis ad rerum gestarum peruestigandam veritatem: vtique id, de quo agi-
mus, in exemplum adduci posse videtur. Abijsemus & nos in sententiam plurimo-
rum de annis Probi; nisi vetus inscriptio omnem de his dubitationem auferret; atque
necessario nos fateri compelleret, hoc ipso anno Probum regnandi finem fecisse; alijsq.
pariter certis testificationibus manifeste constaret, Diocletianum sequenti anno Impe-
rium auspicatum esse: adeo vt nullus sit locus reliquus, quo Probi Imperium vltius
extendi possit. Ad hæc autem exploratissime cognoscenda, reijcimus lectorem ad ea
quæ dicemus anni sequentis exordio, cum agemus de ratione inchoandi anni primi
Imperatoris Diocletiani.

Probo extincto, creatur a militibus Imperator Carus Manlius Aurel. Romæ natus
ex parentibus Illyricis: idemq. filios Carinum & Numerianum Cæsares dixit. Hoc
igitur anno Carum imperare cœpisse, ex eo persfacile intelligi potest, quod Consula-
tus ipse secundus, qui sequenti anno contigit, inscriptus reperitur cum Tribunitia
potestate secunda, qua notatur annus secundus eius Imperij. Est autem ipsa vetus in-
scriptio huiusmodi:

FORTISSIMO. ATQVE
CLEMENTISSIMO
IMP. CAES. M. AVRELIO
CARO. INVICTO. AVG.
P. M. TR. POT. II. COS. II.
P. P. R. RO. COS.

b Lib. Inscrip.
antiq. Plantin.
edit. pag. 256.
nu. 1. C. Pan-
uin. in Fall.

Ceterum filios eius Carinum & Numerianum a Caro Cæsares tantum dictos esse,
non tamen Augustos, duæ itidem inscriptiones in eadem tabula incisæ hinc inde posita
a lateribus docent; quarum prior sic descripta a parte dextera posita habetur:

VICTORIOSISSIMO
PRINCIPI. IVENT.
M. AVRELIO. CARINO
NOBILISS. CAESARI
COS. PRO. COS.

A sinistris vero Numeriani habetur inscriptio his verbis:

VICTORIOSISSIMO
PRINCIPI. IVENTVT.
M. AVR. NVMERIANO
NOBILISS. CAES. PRO. COS.

Hæc descripsisse volumus ad refellendos eos, qui Carum dicunt, mox vt Imperator
factus est, adsciuisse sibi collegas Imperij filios, dixisseq. eos Augustos. Sed & de cœpto
hoc anno Cari Imperio, alia superiori persimilis docet inscriptio in hæc verba:

FORTISSIMO ATQVE CLEMENTISSIMO IMP. CAES.
M. AVRELIO CARO. INVICTO AVG. P. M. TR. POT. II.
COS. II. P. P. PRO. COS. N. M. Q. F.

c Apud Huber.
in Thesaur. rei
Antiq. in Caro.

Ex his igitur perspicuo apparet, hoc anno Probum desijisse, Carum vero subrogatum
primum annum sui Imperij auspicatum esse; secundo vero Consulatu, sequenti scilicet
anno (vt dictum est) annum Imperij secundum Tribunitia potestate secunda declara-
tum,

VIII.
RESTITVTA
CHRONOLOGIA

tum, vna cum Consulatu pariter secundo ingressum esse. Hæc de his satis: tot namque oportuit testificationibus in integrum restituere chronologiam tot testibus iisdemq. antiquis atque probatis labefactatam. At hæc euidentiora monstrabunt, quæ sequenti anno dicturi sumus. Sed iam ad res gestas huius anni redeamus.

IX. Euseb. in Chronico. Euseb. lib. 7. cap. ult. DOROTHEVS PRESBYTER ANTIQCHENVS.

Hoc eodem anno, quo quartus Probi Imperatoris absoluitur, & quintus inchoatur, vita functo (inquit Eusebius^a) Timæo Episcopo Antiocheno, substitutus est in locum eius Cyrillus. Idem de substitutione Cyrilli in historia^b agens, eius occasione de Dorotheo presbytero Antiochenæ Ecclesiæ sermonem adnectit, sic dicens: Huius temporibus Dorotheum dignitate sacerdotali tum Antiochiæ donatum, virum sane disertum, cognouimus. Hic in sacris litteris exquisitè eruditus fuit; linguæ Hebrææ diligentem nauauit operam, adeo vt scripturas Hebræicas scienter possit intelligere: erat honestis ac liberalibus parentibus prognatus, humanioris litteraturæ ne-
B
triquam expertus, eunuchus re vera natus, vti illum Imperator propter incredibilem eius naturam in suam familiam adsciuerit, & Præfectura purpuræ tingendæ, quæ apud Tyrum est, donarit. Istum nos Scripturas in Ecclesia non incommodè explicantem audiuius. Hucusque de Dorotheo Eusebius. Qui vero de eodem Dorotheo ab aliquibus sparsi sunt errores, nempe quod Episcopus Tyri, & auctor fuerit libelli, qui Synopsis inscribitur Dorothei, sunt a nobis in Notationibus^c confutati: quas, si liber, confules. Erat hoc tempore agens annum suæ ætatis Dorotheus vigesimumquintum, qui vsque ad Iulianum Apostatam peruenit, tunc nobilitatus martyrio, implens ætatis annum centesimum quintum, vt Anastasius Bibliothecarius in suo Chronico ex Græcis descripsit.

X. EUSEBIVS ALBXANDRINVS.

Post Dorotheum, de alijs viris virtute atque doctrina insignibus, qui his temporibus floruerunt, Eusebius narrationem attexuit, nempe de Eusebio Alexandrino, qui aduersus Paulum Samosatenum a Dionysio Antiochiam ad Synodum missus, adeo egregiam pro fide Catholica nauauit operam, vt in patriam redire non sit permittus, sed obligatus fuerit Ecclesiæ Laodicensi, in locum Socratis suffectus Episcopus: huic vero subrogatum ait Anatolium, & ipsum genere Alexandrinum. Horum namque opera liberatos fuisse Alexandrinorum quamplurimos, tempore quo ad debellandum tyrannū & ciues illi inhærentes ab Imperatore ciuitas est oblecta, suo loco superius dictum est.

XI. ANATOLIUS VIR INSGNIS.

Quibus autem litteris Anatolius vir sanctissimus imbutus fuerit (vt sciatur præstantissimos Patres non tantum non esse auersatos Gentilium litteras, sed eas quoque alios docuisse) hic ex eodem Eusebio describere, non incongruum visum est. Hic (inquit) Anatolius cum ob eloquentiam, tum ob doctrinam humaniorem, & cognitionem philosophiæ, inter homines nostri temporis, qui erant præstantissimi, facile principem locum obtinuit: quippe qui in Arithmetica, Geometria, Astronomia, & differendi facultate, in contemplatione & perspicentia naturæ, in oratorum quoque disciplinis versatus ad summum: quarum rerum gratia, fama est, ciues Alexandriæ eum in ludo, in quo Aristotelis doctrina docebatur, magistrum præfecisse. Hæc ipse. Quantum autem ex Christianis professoribus in publicis cathedris Græcos philosophos explicantibus Gentilibus auditoribus, ad defendendam aduersus eos Christianam religionem rebus nostris accessio facta sit, iam satis demonstratum est superius, dum de Ammonio Christiano philosopho, Platonis philosophiam Alexandriæ publice profitente, sermonem habuimus. Meminit & Eunapius^d Sardianus, qui scripsit Vitas philosophorum, Anatolij; sed quod hostis ipse esset Christianorum, de homine Christiano atque philosopho minus dignam tanto viro pro eius doctrina & eruditione mentionem facit, cum hoc tantum ait: Iamblicus cum Anatolio, qui a Porphyrio secundum locum obtinuit, consuetudinem habuit; sed multis eum modis superauit, & ad summum philosophiæ gradum ascendit. sed hæc domesticus testis suos superfferens Christianis.

d Eunap. in Iamblico.

XII. CHRISTIANI PHILOSOPHIAM DOCENTES.

Videas ex his insignes in Ecclesia viros, in philosophicis facultatibus alios ipsorum Platonem, Aristotelem alios esse in docendo secutos: idq. eos fecisse non tantum absque aliquo dispendio Christianæ religionis, sed omnia ad profectum Euangelij contulisse, iisdemq. Christianam religionem amplius illustrasse, atque etiam latius propagasse. Quæ autem ingenij sui post se Anatolius monumenta reliquerit, idem Eusebius recentissimus^e sic dicens: Quamquam vero non multi libri ab Anatolio erant elaborati, totidem tamen

e Euseb. hist. lib. 7. cap. vlt.

A tamen ad nos peruenerunt, vnde cum eius eloquentiam, tum multiplicem cognitionem licet animaduertere, idq. in illis potissimum, in quibus ea quæ de Paschate ab alijs ante decreta fuissent, explanauit. recitat ex eo ipse complura, atque statim post subdit: Anatolius porro institutiones in Arithmeticam decem libris explicatas reliquit: alia item extant eius opera, quæ exempla otij præclare ab eo in sacris litteris collocati, & multa in eis exercitationis perspicua argumenta dant.]

B Post hæc autem de eodem Anatolio, cum est creatus Episcopus, hæc addit: Hunc Theotecnus, Cæsareæ Palæstinatum Episcopus, per manus impositionem primus Episcopum ordinauit, qui eum successorem sibi post mortem ad Ecclesiæ suæ procuratorem delegendum prouidit, vnaq. cum illo ad aliquod temporis spatium Ecclesiæ Cæsariensi præfuit. Verum Anatolius cum ad Concilium Antiochiæ de Paulo Samosateno conuocatum accederet; ad Laodicensium urbem aduentans, ibi, Eusebio mortuo, commorari a fratribus coactus est. Quod vero ait, Eusebium & Anatolium eadem occasione Pauli Samosateni confutandi erroris, abreptos esse ad Ecclesiæ Laodicensis regimen: vtrumque factum diuersis temporibus adscribendum est, nimirum vt dicamus electionem Eusebij contigisse tempore prioris Concilij congregati; Anatolij vero, cum posterior conuentus Episcoporum habitus est. Sedisse autem Anatolium vsque ad tempus proxime inchoandæ persecutionis Diocletiani, quæ idem Eusebius subdit, demonstrant. Celebris perseuerat memoria Anatolij tam apud Græcos, quàm Latinos, anniuersaria commemoratione in Ecclesia iugiter repetita.

XIII. ANATOLIUS CREATVS EPISCOPVS.

C Hoc quoque anno, nempe sub eodem Consularu Cari atque Carini, decessisse Euty- chianum Papam, habet liber de Romanis Pontificibus; licet in eo errore ponatur, Caro secundum Consule. nam collega Carinus, qui illi adiungitur, primum Consulatam Cari demonstrat: secundus enim Cari Imperatoris Consulatus habet collegam Numerianum, qui contigit anno sequenti. Quod vero de annis, quibus sedit Eutythianus, diuersæ admodum ferantur sententiæ; nos huic inhære, vt ad hæc vsque saltem tempora Eutythianus peruenerit, Martyrologium Romanum affirmare nos admonet, in quo sexto Idus Decembris Eutythianus martyrium passus ponitur sub Numeriano, hoc elogio: Romæ beati Eutythiani Papæ, qui per diuersa loca trecentos quadragintaduos martyres manu sua sepeliuit: quibus & ipse sociatus, sub Numeriano Imperatore martyrio coronatus est, & in coemeterio Callisti sepultus. Hæc ibi. His igitur persuasi, ab Eusebio^b penitus dissentimus, qui diuersam ab hac de tempore Eutythiani chronologiam statuit, apud quem perperam legitur, sedit Eutythianum octo menses, vel decem non ad finem perductos: inhærentes potius illis, qui annos octo & menses aliquot eidem tribuerunt, idq. tum ex Ecclesiasticis antiquis tabulis, tum etiam ex Consulibus nominatis.

Martyrolog. Rom. die 3. Iulij.

XIV. EUTYTHIANVS PAPA MORITVR.

D De eodem Eutythiano hæc in eodem libro leguntur: Hic constituit, fruges, fabas, & uas super altaria benedici. Hæc fortasse Eutythianus, vt magis obnitere, vt erroribus Manichæorū, qui quod a mali Principio creaturas exortas dicerent, atque esse execrabiles affirmarent, eisq. pariter maledicerent; ipse contra eisdem benediceret, ac verbo sanctificans pro iisdem Deo omnium creatori gratias ageret. Cum enim a Fidelibus super altare offerri solerent, eadē cum gratiarum actione a sacerdote benedicebantur: qui quidem vsus antiquitus viguit in Ecclesia, adeo vt non primus sit habendus Eutythianus qui hæc seruanda statuerit, sed potius suo decreto firmius instituerit.

b Euseb. in Chronico, & hist. lib. 7. cap. 26.

XV. EUTYTHIANVS BENEDICENDO RVM PRVGVM AVCTOR.

E Rursum vero post illa, quæ de sepultura martyrum ibi sunt posita, hæc adduntur: Constituit, vt quicumque Fidelium martyrem sepeliret, sine dalmatica, aut sine colobio purpurato nullatenus sepeliret. Sed religionis prætextu prætergressus est postea eiusmodi decreti vsus fines suos, vt non tantum sanctorum martyrum corpora dalmatica tegerentur, sed sacrorum etiam ministrorum, vt S. Gregorij^c Papæ testimonio constat: quod vsque adeo ipse alio edito decreto^f prohibuit, vt vetuerit etiā corpora Romanorum Pontificum, cum perferrentur humanda, regi dalmaticis. Porro colobium^g tuni- cam esse sine manicis, quæ penes antiquos vsui erat, in confesso est: sed dalmaticam etiam sine manicis tunicam fuisse olim in vsu, diximus in nostris Notis^h.

c Apostol. can. 3. 4. d Clem. Constit. lib. 8. c. 46.

XVI. DE SEPULIEN- DIS MARTYRIB.

g Vide not. in Cassian. in verbo Colobium.

h In Martyrolog. Rom. die 31. Maij. h.

Ad extremum vero de eodem Eutythiano hæc ibidem leguntur: Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros quatuordecim, diaconos quinque, Episcopos per diuersa loca nouem; & martyrio coronatur: qui etiam sepultus est in coeme-

XVII. RELIQUA EUTYTHIANI.

in coemeterio Callisti, octavo Kalendas Augusti.] in Martyrologio vero Romano, cui æquius est assentiri, habetur sexto Idus Decembris: Leguntur Eutychiani nomine duæ epistolæ, quarum prior aduersus venena Pauli Samosatani paratum antidotum habet. Sunt & alia complura eiusedem Eutychiani Papæ titulo prænotata, quæ simul alibi congesta habes: Ex hac igitur vita sublato Eutychiano (vt ibi ponitur) cessauit Episcopatus eius dies nouem.] Sic itaque decimosexto Kal. Ianuarij subrogatus est in eius locum Caius natione Dalmata, ex genere Diocletiani Imperatoris, ex patre Caio.] hæc ibi. Sed de Caio inferius.

Tom. 2. Cont. in Eutyeb.

CAIUS PAPA.

Ex Eutychiani martyrio, nonnihil Dei Ecclesiam sub his Imperatoribus esse vexatam, æquum est sentire. De reliquis autem martyribus his temporibus passis dicemus anno sequenti.

IESV CHRISTI ANNVS 284. CAII PAP. ANNVS I. CARINVS & NVMER. IMP. I M P P.

I. Cvm iam adesset Christi annus ducentessimus octogesimusquartus, Carus secundum & Numerianus creati sunt Consules (ita Cassiodorus & Græci Fasti) non autem Carinus, vt ab alijs perperam ponitur: nam (vt dictum est anno superiori) simul conueniunt Cari annus secundus & Consulatus secundus. Quo idem Carus Imperium coeptam a Probo in Persas expeditionem profequitur, ægotans, vel (vt alij dixerunt) superueniente fulmine, extinguitur. hæc Vopiscus. Capessunt mox Imperium filij eius Cæsares Carinus & Numerianus: hic in Oriente, quod cum patre in expeditione ageret; Carinus vero in Occidente, vbi tunc erat. Qui igitur dixerunt Carum cum filijs imperasse annos duos, inchoatos tantum, non autem absolutos intelligere opus est; licet re vera (vt est demonstratum) Carus solus dicendus sit imperasse, cum filij ab eo nondum dicti essent Augusti, sed tantum Cæsares. Porro Carinus in Occidente imperans, propagauit Imperium vsque in sequentem annum Maximo & Aquilino Coss. Numerianus vero marore obitus patris ægotans, ab Aprò focero paulo post interficitur, vt ipse regnaret: sed re comperta, ab exercitu acclamatur Imperator Aurelius Valerius Diocletianus: qui sic electus, ipsis Parilibus, nempe vndecimo Kalendas Maij (quod ex Panegyrico ipsi dicto expressum habetur) accepit Imperium; statimq. Aprum fatalem, quem putauit, occidit: cum tamen (vt dictum est) in Occidente Carinus Cari filius imperaret. hæc Vopiscus in Caro atque Numeriano pluribus, apud quem de morte Cari recitantur litteræ Iunij Calpurnij ad Præfectum Urbis.

NUMERIANVS OCCIDITVR.

II. DIOCLETIANI IMP.

Quod vero ad rationem temporis spectat: licet in Fastis de Consulibus positus nulla sit controuersia; tamen, quod ad Diocletiani ingressum pertinet, magna plane est discrepantia. Nam apud Cassiodorum & alios eum secutos, post annos tres exordium Diocletiani Imperij ponitur. Porro hoc ipso anno a maioribus numerari coeptum annum primum eius Imperij, ex multis constat. Ac primum id declarat vetus inscriptio qua cum secundus eius Consulatus notatus habeatur secunda Tribunitia potestate, ac proinde signetur secundus annus Imperij; cum idem eius Consulatus sequenti anno ponatur, & cum eo potestas Tribunitia secundo aucta: necesse est affirmare, hoc anno ei fuisse collatum Imperium, & cum eo ex more primam Tribunitiam potestatem. Inscripção autem sic se habet:

b Roma in strio adium Tiberij Ceuli.

IMP. CAES. G. VALERIO. DIOCLETIANO. PIO. FELICI INVICTO. AVG. PONTIF. MAX. BRITANNIC. MAX. GERM. MAX. TRIB. POTEST. II. COS. II. P. P. PROCOS. HONORATI. ET. DECVRION. ET. NVMERVS. MILITVM CALIGATORVM.

Sed nulla in ea mentio est de Maximiano; quod nondum adscitus erat collega Imperij: contigit autem anno sequenti ab hac inscriptione, nempe tertia Tribunitia potestate eiusdem Diocletiani (vt suo loco apparebit) Maximianum creari Imperatorem.

III. CHRONOLOGIA AB IMPER. DIOCLET.

Hoc igitur anno Diocletianum Imperium accepisse, sunt alia certa explorataq. testimonia eorum qui posteriorum temporum annos ab ipso primo Diocletiani Imperij ingressu numerare consueuerunt. Nam quem ipse Diocletianus instituit vsum, vt a prima die sui

A die sui Imperij sequentes anni numerarentur, perseuerauit idem apud nonnullos vsque ad tempora Iustiniani (vt suo loco dicemus) factumq. est, vt & Christiani etiam non honore Principis, sed vsu communi ad tempora peruestiganda, a dicta prima die Imperij Diocletiani annos enumerarent. Constat inter alios id fecisse S. Ambrosium: qui cum in epistola ad Episcopos Aemiliæ numeret tempus a die (vt ait) Imperij Diocletiani vsque ad annum octogesimum, & alius nonagesimumtertium, quibus incidit decimaquarta Luna, nono Kalendas Aprilis; colligitur ex tabulis astronomicis, eum ab hoc anno & die dictum annorum numerum auspicatum esse.

IV.

Insuper vero quod Euagrius Scholasticus numeret ab eodem primo anno Diocletiani vsque ad obitum Zenonis annos ducentos & septem: manifestum est ipsum ab hoc item anno Domini ducentesimo octogesimoquarto deducere numerum vsque ad annum Domini quadringentesimum nonagesimumprimum, quo Zeno ex hac vita sublatus est. Præter hæc etiam, quod Diocletianum iam Imperatorem factum dicat Ammianus adsciuisse sibi collegam Aristobulum anno sequenti; liquido apparet, ipsum Diocletianum hoc anno imperare coepisse. Ex tot igitur necessarijs plane probationibus, cum constet hoc anno Diocletianum suscepisse regimen Imperij, errasse omnino conuincuntur quotquot ab hinc post tertium annum exordium Imperij Diocletiani reijciunt, vt inter alios Cassiodorus: quod ante eum fecisse videtur Eusebius, dum in Chronico ingressum eius ponit anno Domini ducentesimo octogesimo septimo. Stabilijse itaque in hunc modum Diocletiani annorum chronologiam oportuit: nam cum futura tempora post hæc contigerint numerari ab initio eius Imperij; si quis in eo semel errore labatur, per deum semper ferri necesse est. Hæc idcirco ingerimus, ne otiosa videatur esse lectori tam exacta ad hæc disquirenda adhibita diligentia.

a Euagr. lib. 3. cap. 20. CONFIRMATIO. PRÆCEDENTIVM.

b Ammianus Marcell. lib. 28.

C Antequam autem de Diocletiano agere incipiamus: quæ reliqua sunt Cari, Numeriani, atque Carini, profequamur. Extat eiusdem Cari Imperatoris de remissione tributis concessa Thessalonicensi Ecclesiæ rescriptum, in hæc verba: Imperator Carus Præfectorum Praet. Sacrosancta Thessalonicensis Ecclesia aperte sciat, propria tantummodo capitationis modum beneficio nostri numinis subleuandum, nec extraneorum grauamine tributorum Rempublicam Ecclesiastici nominis abusione lædendam.] At in Codice Theodosiano hæc leguntur in Theodosij sanctione, sub titulo De Anna atque tributis. Quod si tamen Cari esse dixerimus, vt habetur posita in Codice Iustiniano: cum idem Carus ex his de Christianis benemeritis videatur; & filius eius Numerianus paulo post patrem interfectus sit: vnde, quæso, quod nonnulli martyres sub

V.

QVID CARVS THESSALONICENSIB. C. l. 5. C. de sacrosan. Eccles.

d l. 28. de Ann. trib.

D Numeriano passi legantur in cunctis Martyrologijs? haud res est facilis demonstratu: nec est quod dici possit, nisi ipsum, viuente adhuc patre, cum Cæsarem ageret, in Christianos sæpius rescripsisse. Sed an Carinus idem fecerit, dicemus inferius. Nullum vero sub Caro legimus passum, quod (vt dictum est) ipse faueret potius Christianis. Accidisse tamen interdum, vt inuito ipso Imperatore, Christianorum complures necarentur, quæ dicta sunt superius in Seuero, demonstrant.

VI. MARTYRES SVN NUMERIANO.

Qui autem præter Eutychianum Romæ sub Numeriano sint passi martyres, ipso Acta declarant, consignata testificatione antiquorum scriptorum, ac potissimum Romani Martyrologij assertionem. Celebriores inter alios habentur Chrysanthus & Daria: quorum Acta feruntur esse scripta a Verino & Armenio Stephani Papæ presbyteris, non tamen (vt habent mendosi codices) iussu Stephani Papæ. Chrysanthus enim Polemij Alexandrini filius, Romæ cum legendo sanctum Euangelium, tum audiendo Carpophorum, fide Christiana imbutus est, & patris in se odium concitauit: cuius arte nihil non molitum est, vt eum ad ritus patrios reuocaret, vsusq. ad hoc Daria virgine. Sed & ipsa Chrysanthi persuasionem in Christum credidit, amboq. simul ea de causa sub Præatore Celere complura sunt experti tormenta. Horum constantiam & diuinum circa eos patrociniū admiratus Claudius Tribunus, vna cum vxore & duobus filijs Iasone & Mauro, ceterisq. domesticis & septuaginta militibus, facti sunt Christiani, atque mox confessione, demumq. sunt martyrio illustrati. Chrysanthus vero in Tullianum carcerem detrusus est: cum interim Daria ad prostibulum condemnatur; sed diuinitus liberata, vna cum Chrysantho in foueam altam demissa, oculo aditu (instar Vestalium delinquentium, in Campo Scelerato poenas dantium) extra portam Salarianam eo modo ambo mori coguntur.

VII.

DE DIODORO ET
MARIANO LE-
GTORE.a Martyrolog.
Rom. & alia
die 21. Octobr.
1. Decembr. &
3. Decembr. &
17. Ianuarij.

Accidit autem, vt cum ad propinquum specu natalem diem eorum Christiani celebra-
braturi frequenti coetu concurrerent, Gentilium inuidia factum sit, vt obstructo aditu,
qui Synaxim intus agebant, sic mori coacti, martyrij coronam fuerint consecuti. Erat
cum eis Diodorus presbyter, ac Marianus lector, qui eadem cum illis gloria sunt au-
cti. hæc ex Actis dictorum martyrum. Quorum cum exemplaria complura legerimus,
illa fideliora reperimus, quæ breuiora Latine conscripta habentur; quæ vero Græce edi-
dit Metaphrastes, compluribus additis, multum abest vt (quod putauit qui edidit au-
ctor) fuerint Græca eloquentia illustrata; sed potius corrupta, & in imposturæ suspicio-
nem adducta appareant eruditibus ipsa exactius disquirentibus. Porro horum omnium
martyrum, natalibus ipsorum diebus adscriptis ex more Ecclesiasticis tabulis, tam
apud Latinos, quàm Græcos in Ecclesia Dei memoria celebris est.

VIII.

MAVRVS ET MA-
RINVS MARTY-
RES.
b Martyrolog.
Rom. die 22. No-
uembr.

Sub eodem quoque Numeriano, eodemq. Iudice Celere, seu Celerino, passus est Mau-
rus, qui ex Africa Romam ad Apostolorum se conferens limina, delatus, atque con-
fessus, martyrium consummauit; cuius natalis dies adscriptus habetur sacris^b tabulis
decimo Kalend. Decembris. Porro Acta eius diuersa feruntur. Eodem quoque tempo-
re, sed sub Carino, passus ponitur ibidem septimo Kalend. Ianuarij Marinus Senator,
multis acerbissimiq. tormentis antea excruciatu sub Marciano Vrbs Præfecto. Verum
quod, quæ sunt certiora Acta martyrum, dicant Carinum quosdam ex Christianis ha-
buisse in amicitia, atque persecutionem excitatam magis cessare fecisse; æquius puto
Numeriani iussu, quàm Carini, martyrio sublatam esse: nam in tabulis superius citatis,
non per Carinum, sed sub Carino passus Romæ ponitur.

IX.

MARTYRES
AQUILEHNSES.a Martyrolog.
Rom. ex die, &
Menolog. die 3.
MARTYRES AE-
GYPTII.

Sub eodem quoque Numeriano passi leguntur Aquileiæ sub Beronio Præsede Hila-
rius, siue Hilarus Episcopus, Titianus diaconus, Felix, Largus, & Dionysius, decimo-se-
ptimo Kal. Aprilis. Tergestæ vero Seruulus, insignis martyr, passus inuenitur nono Kal.
Februarij. Constantiæ autem in Gallia Pelagius, nobilis Christi athleta, quinto Kal. Se-
ptembris: quibus memoratis diebus eorumdem anniuersaria memoria celebratur.

X.

a Martyrolog.
Rom. ex die, &
Menolog. die 3.
MARTYRES AE-
GYPTII.

Sed & in Ægypto etiam exercuisse videtur Numerianus de Christianis carnificinam:
nam quinto Kalend. Martij^c ibi passi traduntur Victorinus, Victor, Nicephorus, Clau-
dianus, Dioscorus, Serapion, & Papias: quorum duo primi, post exquisita tormento-
rum genera constanter tolerata, supplicium capitis subierunt: Nicephorus post crati-
culas candentes superatas, minutatim concisus est: Claudius & Dioscorus igne succensi:
Serapion & Papias gladio cæsi sunt. quæ tam Græci, quàm Latini æque testantur.
Edestæ quoque in Syria illustre consummarunt martyrium Thalalaus, Asterius, Ale-
xander ac Sôcij, tertio decimo Kal. Iunij. Insuper ad Numeriani quoque persecutionem
spectare videntur, quæ in exordio Actorum S. Sebastiani martyris conscripta habentur
vsque ad Imperium Carini & Diocletiani ibi notatum. Sunt quidem ipsa Acta legiti-
ma, conscripta a Notarijs S. Romanæ Ecclesiæ, quibus id operis ex officio (vt dictum
est) incumberebat.

XI.

MARCI ET MAR-
CELLIANI CER-
TAMEN.

At quoniam prolixiora admodum esse videntur, & omnibus ferme nota; hic sum-
matim ea tantum describere, quæ vsque ad sequentem annum gesta sunt, recta tempo-
rum inita ratio postulat. Inter alios Christianos, qui nominis Christi causa Romæ tene-
bantur in vinculis, Marcus & Marcellianus fratres, Romani nobiles, apud Nicostra-
tum Præfectum Primiscriinium asseruabantur. Moris enim fuisse Romæ non vno vel publico tan-
tum carcere reos includi, sed interdum etiam maximi criminis reos alicui ex Senatori-
bus, vel alterius ordinis Romanis ciuibus custodiendos tradi, satis diximus in Notatio-
nibus ad Romanum Martyrologium scriptis.

XII.

TENTATA PA-
RENTIIVS MAR-
TYRES.d Ambros. in
1. Gal. 1. 8. ferm.
20.

Cum igitur (vt dictum est) apud Nicostratum iisdem germani asseruarentur; Tran-
quillinus & Martia eorum parentes, obtentis pro illis triginta dierum inducijs ad deli-
berandum, vna cum ipsorum vxoribus atque filijs pueris eos adeunt. Et cum iam tum
communibus omnium lacrymis, tum orationibus ad animos illorum permouendos
compositis, constantiam Christiani pectoris emollescerent, eorumq. pristinum mentis
robur eueruarent, vt iam prope succumberent: primæ cohortis ductor Sebastianus no-
mine, Narbone oriundus, Mediolani vero educatus (vel, vt S. Ambrosius^d & alij tra-
dunt, patre Narbonensi, matre Mediolanensi, natus Mediolani) Christianum occulte
agens, contraria oratione, vi diuini Spiritus sibi administrata, eosdem pene desertores
effectos reuocauit ad castra.

Tunc

A Tunc quoque accidit, vt, cum perorantem Christi militem Nicostrati vxor, Zoe no-
mine, diuino lumine superne cerneret illustratum, nutibus prout poterat (quod muta
reddita ex morbo iam esset) ab eo exposerit auxilium: quod cum obtinisset, & signo
crucis restituta esset illi loquela; cum ipsa, tum Nicostratus crediderunt in Christum:
qui & ceteros vincetos, & cum illis Christianos per Claudium Commentariensem ad se
perduci iussit; quasi sistendi essent omnes proximæ sessione Prætoriæ: ad quos cum ser-
monem Sebastianus haberet, qui ex eis Gentiles erant, ad Christum conuertit: quos
solutos vinculis S. Polycarpus presbyter (quem latitanrem Sebastianus conuenit) in-
iussit, atque ad futurum baptismum percipiendum, indicto ieiunio, præparat: cum in-
terea ex more, iubet dare nomina omnes qui in Christum crederent; quod & præsti-
terunt: auctusq. est numerus illorum accessione Claudij Commentariensis, atque duo-
rum eius filiorum.

B Hæc autem tunc ab illis data, & a Polycarpo presbytero excepta sunt nomina: Tran-
quillinus pater Marcelliani & Marci; post hunc sex amici eorum, Ariston, Crescentia-
nus, Eutychianus, Urbanus, Vitalis, & Iustus; & post hos Nicostratus cum fratre suo
Castorio, & Claudius Commentariensis; & post hos filij Claudij Felicissimus, & Felix;
inde Martia mater Marcelliani & Marci, & Symphorosa vxor Claudij, & Zoe Nicostra-
ti coniux, & vniuersa familia eius, promiscui sexus omnes trigintatres, ex vincetos nu-
mero sexdecim; omnes vero sexaginta quatuor, quos a Polycarpo scriptos, atque po-
stea baptizatos suscepit ex aquis Sebastianus, feminas vero Beatrix atque Lucina: ba-
ptizatos vero idem Polycarpus, ex more, liniuit chrismate: sanatiq. sunt qui morbis
diuturnis erant affecti. hæc Acta pluribus.

C Post hæc autem, cum, quid egisset Tranquillinus cum filijs, num eos, vt optabat, ad
deorum cultum reuocasset, Agrestius Chromatius scire cuperet, ipsumq. ad se vocaret;
cum ei cuncta quæ gesta essent, narrasset, pariterq. cultum deorum inanem esse penitus
inculcasset; contra vero Christi fidei veritatem ex signis diuinitus ostensis fortiter de-
monstrasset; Chromatius seueritatis, quam conceperat animo, non nihil remisit, & per
Commentarienses in carcerem reduci mandat, audiendum proxima sessione. Sed verita-
tis ipse interea stimulis agitatus, noctu clanculo misit, qui ad se deduceret Tranquilli-
num: per quem cum sibi Polycarpus presbyter innotuisset, rogat cum quoque ad se vo-
cari: a quo Christum plenius edoctus, firmiter persuasus, clam nomen dat, & cum cate-
chumenis proficitur, necnon filius eius Tiburtius: ad quos veniens Sebastianus, eisdem
plurimū profuit, quippe qui cum eis de fide Christiana pluribus egit. Sicq. adeo Chro-
matius est roboratus, vt cunctas deorum imagines, quas eius lararium continebat, euer-
terit atque confregit; sed & cubiculum Mathesis vsui consecratum, ab eo pariter fue-
rit dissipatum. quo facto, quam optabat Chromatius sanitatem de morbo articulari, est
diuinitus consecutus: qui & post hæc omnes suos seruos mille quadringētos Christiana
similiter fide imbuendos curauit; quos & baptizatos vna secum a Polycarpo libertate
donauit. Hæc omnia summatim recensita, clanculū hoc anno sunt gesta: quæ vero post
hæc sequenti anno contigerunt, ex iisdem martyrum Actis suo loco dicemus. Quod ve-
ro Chromatius Præfectus dicatur Vrbs, alibiq. legatur his Consulibus Ceionius Va-
rus gessisse præfecturam; nullam afferre debet de veritate historica dubitationem: cum
iam testimonio Cypriani superius dictum sit, plures dictos esse vsu loquendi in Vrbe
Præfectos, etiam si Vicariam tantū gererent præfecturam, vel præturam: nam & Chro-
matius, de quo est sermo, in iisdem Actis Prætor interdum nominatus habetur.

E Videas ex his plane, quàm egregie Christiana fides persecutionibus propagetur; &
quanta illi vis sit diuinitus insita, vt ipsos etiam persecutores subiciat, & eos persecu-
tionē libentius ferre, quàm inferre perdoceat: sicq. intelligas pariter, magistratus illos
& clarissimos viros, qui veritati audiendæ aurem accommodassent, neque penitus obsti-
nate resiliissent, libenti tandem animo Christianam religionem amplexatos esse. His
ibi fusius enarratis, hæc mox scripta leguntur: Erat id temporis Papa Vrbs Romæ Ca-
ius nomine, vir magnæ prudentiæ, & eximiæ virtutis. Imperantibus autem Carino &
Diocletiano, primo remissior fuit in Christianos persecutio, quod Carinus haberet quos-
dam in amicitia, quos huius confessionis titulus decorabat. Hæc ibi. Quæ autem scri-
pta habentur post necem Carini, sub Coss. Maximo & Aquilino, post sequentem an-
num dicemus, vt signata ibi tempora admonent.

Annal. Eccl. Tom. 2.

Kkk 2

Quod

XIII.

DE NICOSTRA-
TO ET CLAUDIO

XIV.

CREDITVM
AVCTVS NV-
MVRVS.

XV.

CHROMATIUS
CREDIT IN
CHRISTVM.

XVI.

RELIGIO PERSE-
CUTIONIBVS
AVCTA.

XVII. BIOCLETIANI GENVS.

Quod autem ad Diocletianum hoc anno a milibus electum Imperatorem spectat: obscurissimo quidem loco natus est Dioclea oppido in Dalmatia, libertusq. fuit quondam Anullini Senatoris, de quo scribit Vopiscus, Victor, & alij qui res ab eo gestas sunt profecuti. Porro ipse dictus Aurelius Valerius, vt diceretur Diocletianus, tum a matre sic dicta, nempe Dioclea, tum etiam a natali loco prouenisse, ijdem auctores affirmant; licet Victor ante Imperium eum Dioclem nominatum fuisse tradat. Res tum ab eo gestas, tum a Maximiano, quem postea adsciuit sibi collegam Imperij, singulis libris conscriptas fuisse a Claudio Eusthenio, qui Diocletiano ab epistolis fuit, Vopiscus in Carino testatur: sed perierunt, adeo vt res ipsius plane obscuræ remanserint. Verum eius praua facinora vbique apparent diuersis scriptis, ac potissimum Actis martyrum egregie decantata.

IESV CHRISTI ANNVS 285.

CAII PAP. ANNVS 2.

DIOCLETIANI IMP. ANNVS 2.

I. ARISTOBVLI CONSVLATVS.

Ammian. lib. 23. in princ.

Dvcentessimus octogesimusquintus Christi annus a Cassiodoro & alijs notatur Consulibus Diocletiano secundum & Aristobulo, quibus etiam (vt dicemus) Acta martyrum sunt consignata. mentio quoque certa est horum Consulium (vt diximus) apud Ammianum Marcellinum, qui agens de Consulatu Iuliani Augusti, in quo sibi collegam Sallustium allegit, hæc ait: Videbatur nouum, adiunctum esse Augusto priuatum: quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum. hæc ipse: quibus plane significat, Diocletianum, cum secundum hunc Consulatum acciperet, fuisse iam creatum Imperatorem, atque Imperatoria potestate allegisse sibi quem voluit collegam Aristobulum, ac proinde superiori anno iam creatum fuisse Imperatorem. sed & hoc secundo Consulatu ipsius, numerandum esse secundum eius Imperij annum, ex his quæ superiori anno sunt dicta, satis est redditum exploratum. hæc inquam ad certam rationem a nobis initam annorum Imperij Diocletiani, qui (vt diximus) voluit sequens tempus a die sui ingressus in Imperium numerari, prætermisisse minus oportuit.

II. CARINI MORBVS.

Quamuis autem Diocletianus post Numeriani obitum, viuente adhuc Carino, Imperium nactus esset, nondum tamen liberis habenas eius est consecutus, vt ipsum pro arbitrio moderaretur: nam Carinus Occidentalis orbis præerat Imperio. Sed profuit Diocletiano Carini morum turpitudine, ac arrogantia & mentis tumor, quibus male præditus, Senatus ac militum in se odium concitauit. Sed hæc pluribus, res ab eo gestas retexens, Vopiscus narrat; quo lectorem rejicimus; pariter admonentes, perperam poni tum a Cassiodoro, tum ab alijs eum secutis, vno eodemq. anno Numerianum atque Carinum extinctos. Nam præter alia quæ dicta sunt superius, auctor est Victor, Carinum, antequam cum Diocletiano armis decertaret, aduersus Sabinum Italiam inuadentem bellum suscepisse post parentis ac germani obitum: quo victo & occiso, in Diocletianum arma mouisse, & cum eo sapius conflixisse. Quamobrem Acta sanctorum martyrum, de quibus mox dicemus, recte Carini obitum in annum sequentem rejiciunt sub Consulatu Maximi & Aquilini.

III. ACTA PROCONSULARIA MARTYRVM.

Martyrolog. Rom. 13. Aug.

Sur. tom. 4. die 23. Augusti.

Hoc igitur anno, iisdem Consulibus Diocletiano secundum & Aristobulo, extant Acta martyrum ex publicis monumentis descripta, quæ Proconsularia a maioribus dici consueuerunt, ea nimirum (vt diximus) ex causa, quod coram Proconsule publice a Notarijs excepta essent; quæ ceteris omnibus fideliora esse consueuerunt. Porro ea hic attexere, periuicundum fore arbitramur rerum antiquarum studiosis. Hos autem a nouerca delatos passos esse, ipso eorum die natali Martyrologia antiqua testantur. Nati sumus eorum duo exemplaria, parum inter se discrepantia, vtpote a diuersis (vt videtur) ex Græcis translata; ex quorum collatione, ea quæ sunt edita, esse mendosa, vel diminuta nonnihil, apparet. est huiusmodi ipsorum exordium:

IV. CERTAMEN CLAVDII, ASTERII, ET SOCIORVM.

Delati sunt ad Iudicem a nouerca Claudius, Asterius, & Neon, quod essent Christiani, deos iniuria afficientes; atque etiam Donuina & Theonilla eiusdem criminis reæ sunt constituta: omnesq. vincti in carcerem trusi sunt vsque ad aduentum Proconsulis Lysias. Cum autem Proconsul circumiret prouinciam; factum est vt perueniret Ægeam, vbi sedens

A vbi sedens pro tribunali dixit: Adducantur examini meo Christiani, qui huius vrbs magistratu traditi sunt ab Officio. Eulalius Commentariensis dixit: Iuxta præceptum tuum, domine, quos huius vrbs magistratus comprehendere potuit Christianos, offert tres pueros fratres, & duas feminas, atque infantulum. Ex ijs vnus astat in conspectu claritatis tuæ. Quid de eo præcipit nobilitas tua? Lysias Præses dixit: Quis diceris? Respondit ille: Claudius vocor. Lysias Præses dixit: Noli florem iuuentutis tuæ per amertiam perdere: sed accede, & sacrifica dijs, quemadmodum iussere Augusti domini nostri: vt possis parata tibi tormenta vitare. Claudius ait: Deus meus his sacrificijs opus non habet: elemosynis potius & vitæ sanctimonia delectatur: Dij autem vestri impuri demones sunt, & lætantur eiusmodi sacrificijs, qui ea facientibus æternum supplicium parant: numquam ergo poteris persuadere, vt eos colam. Lysias dixit: Ad virgas iste aptetur: non enim alia via poterit eius stultitia superari. Claudius ait: Si etiam grauiora his quæ astant, tormenta admoueas, me quidem nihil lædes, tibi vero æternum supplicium præparas. Lysias Præses dixit: Domini nostri Imperatores iusserunt, vt Christiani dijs sacrificent: si qui id nolunt, eos puniri volunt: pollicentur autem facientibus honores. Claudius dixit: Dona illorum ad modicum tempus durant, Christiana vero confessio æternam gloriam parat.

Tunc Proconsul mandat eum suspendi in equuleo, & eius pedibus flammam admo- ueri, particulas quoque ex eius calcaneis præcidi, atque illi offerri. Claudius ait: Qui Deum timeat, nec ignibus, nec alijs tormentis possunt superari, quæ sciunt sibi proficere ad vitam sempiternam. Lysias Præses dixit: Vngulas admouete. Claudius dixit: Mihi hoc propositum est, vt doceam te dæmonum causam agere, mihiq. hæc prodesse, tibi vero exitium æternum asferre. Dixit Proconsul: Testulis eum scindite, & faces ardentes adijcite. Claudius ait: Ignis tuus & tormenta mihi conferunt ad salutem: talis est conditio nostra, vt sic patientes vitam æternam consequamur. Lysias dixit: Deponite, & in carcerem ducite, & alium adhibete.

Eulalius Commentariensis dixit: Quemadmodum præcepit potestas tua, Asterius astat frater secundus. Lysias Proconsul dixit: Tu me audi; sacrifica dijs: scis quæ supplicia impios maneat. Asterius dixit: Non faciam; quia colo vnum Deum, qui fecit cælum & terram, qui iudicaturus est viuos & mortuos: vt hunc colerem, & non deos, docuerunt me parentes mei. Lysias dixit: Parate equuleum, & vexantes vngulis latera eius, dicite: Vel nunc crede; sacrifica dijs. Asterius ait: Frater sum illius qui paulo ante tortus est: eadem est communis mihi cum illo Christi confessio: fac quod potes: in manu habes corpus meum, animam autem non similiter. Lysias dixit: Sumite vngulas, ligate pedes, extendite, cruciate. Asterius dixit: Stulte agis: non mihi, sed tibi paras tormenta. Lysias ait: Sternite pedibus carbones ardentes, virgis verberate & nervis. Asterius dixit: Agite, agite, nullum sit membrum absque martyrio. Lysias dixit: Deponite, custodite cum ceteris: adducite tertium.

Adducitur Neon. Dixit Lysias: Fili obtempera, sacrifica dijs, vt hæc non patiaris. Neon respondit: Dij non sunt, nec aliqua est illis potestas: tu colis qui nullam vim habent; ego vero Deum cæli adoro. Lysias dixit: Frangite ceruicem eius; & dicite voce præconis; Noli blasphemare deos. Neon ait: Non blasphematur qui loquitur vera. Lysias dixit: Extendite in equuleo, carbones adijcite, & verberate, conscindite. Id cum factum esset; Neon ait: Quod mihi vile est, scio: quod animæ meæ prodest, id faciam: nec possum ab hac sententia remoueri.

Lysias introgressus, obduxit velum: et post exiens, ex tabella recitauit sententiam, dicens: Claudius, Asterius, Neon fratres Christiani, deos blasphemantes, & sacrificia rerenuentes, ante atrium cruci affigantur; & corpora eorum auibis laceranda relinquuntur. Er subiecit: Curent hæc Claudius Commentariensis, & Archelaus spiculator. Antequam autem ducerentur, recepti sunt in custodiam.]

Quod autem hic habent Acta de obductis velis a Iudice, antequam sententiam ex tabella recitaret; S. Basilius ad Eustathium scribens, hæc similia his: Qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adiudicaturi, cortinas obducunt, & expertissimos quosque ad causæ tractationem aduocant, multumq. temporis infumunt, nunc legis rigorem contuentes, nunc naturæ communionem suspicientes, multumq. ingemiscetes, ac iudicandi necessitatem deplorantes; nemini

non manifestum faciunt, quod non ex propria libidine, sed ex necessario legis ministerio condemnationis inferant sententiam.] hucusque Basilius. Porro quod illi ex more, vel lege scripta, ad praefereendam atque ostentandam animi iudicantis tranquillitatem, facere solent; nequaquam in iudicijs aduersus Christianos, quantumlibet ira atque furore in eos conciti impellerentur, praetermississe visi sunt, vt hic vidimus de velis obductis, & de Iudice Assessorum consilium capeffente, & studio composito vultu tristitiam illam praefereente. nam haec in Actis passionis Cypriani superius recitatis: Galerius Maximus collocutus cum Concilio, sententiam vix aegre dixit huiusmodi: Diu, &c.] et paulo post: Decretum ex tabella recitauit.]

X.

Quod autem in eiusmodi quaestionibus martyrum, vt in ijs quae de Lyfia Proconsule sunt recitata, pracones astare solent: per eos interloqui solitos Iudices, iam alias superius diximus. Rursum vero tunc etiam praconis voce indici silentium, accusatoris nomen reo astante clamari, reumque eiusdem praconis voce respondere iuberi, non tantum Acta martyrum saepe significant, sed & Apuleius^a in ficto iudicio, ex vero autem deducto, demonstrat. Idemque & in Floridis^b haec de pracone astante Praesidi: Praeco cum Proconsule & ipse tribunal ascendit, & ipse rogatus illic videretur, & quidem per diu stat, aut ambulat, aut plerumque attentissime clamat. Enimvero ipse Proconsul moderata voce rarenter & sedens loquitur, & plerumque de tabella legit. Quippe praconis vox garrula ministerium est: Proconsulis autem tabella sententia est: quae semel lecta, neque augeri littera vna, neque autem minui potest; sed vt cumque recitata est, ita prouincia instrumento refertur.] hucusque Apuleius. Sed & Seneca^c terribilem eiusmodi iudicij faciem repraesentat his verbis: Ascendit Praetor tribunal, inspectante prouincia; noxiae post terga ligantur manus; stat intento ac tristi omnium vultu. fit a pracone silentium; adhibentur deinde legitima verba; canitur altera ex parte classicum. Numquid vobis videor describere conuiuiales iocos? &c.] haec Seneca. At de his haecenus. multa quidem ex ijs elucidantur, quae passim in antiquis Actis sanctorum martyrum scripta inueniuntur. Jam vero quae sunt reliqua Actorum Proconsularium prosequamur, nempe Donuinae martyrium, quod his verbis descriptum habetur:

XI.

DONUINA
MARTYRIUM.

Perducta est a Commentariensi Donuina; dixitque Eulalius Commentariensis: Astat Donuina. Lyfias ait: Vide mulier, qui ignes & quae tormenta parentur tibi: si ergo vis illaesa abire, offer dijs libamina. Donuina respondit: Non faciam, ne in ignem aeternum & tormenta perpetua incidam: Deum colo & Christum eius, qui fecit caelum & terram, & quae in eis sunt. Dij vestri ex lapide & ligno ab hominibus fabricati. Lyfias dixit: Vestibus nudatam extendite, & omnia eius membra virgis lacerate. Cum verberaretur, Archelaus spiculator ait: Per sublimitatem tuam, Donuina iam extincta est. Lyfias dixit: Iactetur corpus eius in profundum fluminis.

XII.

THEONILLAE
CERTAMEN
EGREGIUM.

Eulalius Commentariensis ait: Theonilla adest. Lyfias dixit: Vidisti mulier, quae supplicia & quae flammam afflixerint eos qui non paruerunt: quam obrem da honorem dijs, & sacrificia, vt possis ab his poenis liberari. Theonilla respondit: Ego illum timeo, qui potestatem habet animam & corpus mittere in gehennam ignis, qui crematurus est eos qui deficiunt a Deo, & colunt daemones. Lyfias dixit: Contundite alapis faciem eius, prosternite, ligate pedes, & fortiter excruciate. Theonilla dixit: Bonum ne tibi & aequum videtur, mulierem ingenuam his afficere tormētis? tu scis; non latet Deum quod agis. Lyfias dixit: Suspensam capillis caedite & in faciem. Theonilla exuta vestibus dixit: Non te pudet me denudasse, cum in me etiam matrem tuam & uxorem eiusdem sexus afficias dedecore? Lyfias dixit: Habes virum, an vidua es? Theonilla dixit: Vidua sum iam ab annis viginti tribus; & propter Deum meum sic permansi, ieiunijs, vigilijs & orationibus vacans propter Deum, quem cognoui postquam immunditijs renunciaui. Lyfias dixit: Radite caput eius nouaculis, vt amplius erubescat: cingite rubo siluestri, extendite ad quatuor palos, & corpus totum verberate; sed & carbones super ventrem imponite, atque ita consumatur. Quod cum fecissent Eulalius Commentariensis & Archelaus spiculator, dixerunt: Domine, iam mortua est. Lyfias ait: Corpus eius infuite culeo, & projicite in aquas. Eulalius Commentariensis & Archelaus spiculator dixerunt: Ita fiet, et factum est. Passi sunt sancti martyres apud Aegaeam sub Lyfia Proconsule, decimo Kalendas Septembris, Diocletiano & Aristobulo Consulibus, regnante

A gnante Domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in saecula saeculorum. Amen.] hucusque Acta.

Porro eorundem sanctorum martyrum a Lyfia Proconsule occisorum mentio habetur in Actis Zenobij^a in eadem prouincia Episcopi & Zenobiae martyrum, qui ab eodem Lyfia hac eadem persecutione sub Diocletiano necati sunt. ibidem & de Lyfia Praefectura his verbis: Diocletianus statim vt factus est Imperator, Lyfiam praefecit Ciliciae; qui & ad excruciansum erat violentissimus, & ad alliciendum blanditijs maxima vi praeditus. Ille autem cum venisset ad Mopsi urbem, excitat persecutionem aduersus Christianos, eamque grauissimam & maxime horribilem. Tres autem numero adulescentes, Claudius, Asterius, & Neon, fuerunt etiam excruciatum in illa persecutione: quos tulit quidem Isauria, Larandus autem exercuit. Ij enim a Lyfia vehementibus & multis subiecti cruciatibus, in crucem aeti extra muros, subierunt mortem maleficorum; corpora autem eorum proiecta sunt deuoranda volucribus.] haec de his ibi, licet de loco passionis leuis quaedam esse discrepantia videatur, dum ibi ante atrium, hic autem extra muros cruci affixi dicuntur. Post haec autem Zenobij Episcopi, eiusque sororis Zenobiae martyrium pluribus descriptum habetur, quod sub eodem Lyfia pertulerunt, nempe ferreum stratum ignitum, & lebetes aqua feruenti ebullientes, ac demum gladium tertio Kal. Nouembris, quo memoria eius recolitur consuevit.

Perseueravit Lyfias in eodem magistratu annis pluribus: spectatae enim crudelitatis homo, ex carnificina Christianorum ingentem apud suos sibi gloria comparauit, dignusque est habitus qui eodem magistratu diutius fungeretur. Porro sunt complures insignes martyres, qui sub eodem Proconsule Lyfia, eodem imperante Diocletiano, martyrio coronati sunt in eadem prouincia Ciliciae: quorum omnium habiti sunt clarissimi Cosmas & Damianus, vna cum fratribus Antimo, Leontio, & Euprepio: quorum memoria breui descriptione notata, longioris certaminis index, veluti triumphali titulo his verbis in Ecclesiasticis tabulis reperitur adscripta quinto Kalendas Octobris: Aegae natalis sanctorum martyrum Cosmae & Damiani fratrum, qui in persecutione Diocletiani, post multa tormenta, vincula & carceres, post mare & ignes, cruces, lapidationes & sagittas diuinitus superatas, capite plectuntur: cum quibus etiam referuntur passi tres eorum fratres, Antimus, Leontius, & Euprepus.] ita ibi. sed de eorum passionis Actis quae spuria, quae uergermana sint, ibidem notauimus. At in eadem quoque ciuitate, sub eodem etiam Proconsule Lyfia, passus legitur Marinus senex, qui flagris caesus, ligno appensus & laniatus, feris tandem obiectus, de perfidia triumphauit, sexto Idus Augusti: ea quippe die inter alios martyres habetur conscriptus. Diuersus hic Marinus ab eo qui post Callistratum Romae passus est in eadem persecutione Diocletiani: quod scriptum est in Passione Callistrati: de quo inferius.

Hoc eodem quoque anno Domini ducentesimo octogesimo quinto, defuncto Maximo Episcopo Alexandrino, in locum eius (vt testatur Eusebius^b) est subrogatus Theonas, de quo idem auctor^c haec scribit: Postquam Maximus decem & octo annos Episcopatu Alexandriae post mortem Dionysij fuerat perfunctus, Theonas eius potitur loco. Quo tempore Alexandriae Achilles presbyterio vna cum Pierio donatus, coepit hominum fama celebrari: qui scholae sacrae Christi fidei instituendae praefectus, in singulari ac plane rarissimo pietatis munere exequendo nemini secundus fuit, & vitae institutionisq. Euangelicae modum ac rationem ingenue excoluit.] haec de Achilla presbytero Alexandrino Eusebius: qui & de Pierio eius collega, atque de Meletio Episcopo in Ponto fama celebri, eiusmodi instituit orationem:

Inter homines vitae nostrae aetatis rarissimos quidem & singularis cuiusdam virtutis, ex presbyteris Alexandrinis Pierium, ex Praesidibus autem Ecclesiarum Ponti Meletium Episcopum cognouimus. At Pierius cum ob inopem admodum ac egentem vitam rationem, quam sua sponte susceperat, tum ob philosophorum disciplinas, quibus erat imbutus, satis spectatus & illustris fuit: in litterarum quoque diuinarum tum cognitione, tum explicatione; in disceptationibus praeterea, concionibusque publice in ecclesia faciendis, supra modum exercitatus.] haec ipse. Itemque S. Hieronymus^d de Pierio agens, dum quae extarent eius lucubrationes recenset, haec ait: Pierius Alexandrinae Ecclesiae presbyter sub Caro & Diocletiano Principibus, eo tempore quo eandem Ecclesiam Theonas Episcopus regebat, florentissime docuit populos; & in tantam sermonis, diuersorumque.

XIII.

^a Apud Metaphrast. die 30. Octobris.
LYSIAE PRAEFECTURA.

XIV.

COSMAS ET DAMIANVS MARTYRES.

XV.

^b Eusebius in Chronico.
^c Euseb. lib. 7. cap. vlt.
THEONAS EPISCOP. ALEXAN.

XVI.

PIERIUS PRESBYTER.

^d Hieronymus de Script. Eccles. in Pierio.

diuerforumq. tractatum, qui vsque hodie extant, venit elegantiam, vt Origenes Iu-
nior vocaretur. Constat hunc miræ ἀσκήσεως, & appetitorem voluntariæ paupertatis,
sciētissimūq. Dialēcticæ & Rhetoricæ artis, & post persecutionem omne vitæ tem-
pus Romæ fuisse versatum. Huius est longissimus tractatus de Propheeta Osee, quem in
peruigilio Paschæ habitum, ipse sermo demonstrat. hucusque Hieronymus de Pierio.
De Meletio vero hæc idem Eusebius:

XVII.
MELETIVS EPI-
SCOPVS.

Meletius autem, quem homines eruditi μελιτις ἀττικῆς, id est, mel Atticum ex no-
minis sui notatione nuncupabant, talis certe fuit, qualem propter summam in omnibus
rebus notitiam & cognitionem merito perfectissimum dixeris. Ac propter singularem
eius dicendi vim & virtutem, nemo illum satis abunde admirari ac suspicere poterit. At
hoc fortasse illi natura quodammodo insitum aliquis dixerit: verum eius in multiplici
aliarum rerum experientia, in varia cuiusque generis doctrina facultatē quis valeat ali-
quando superare? Quod autem in omnibus scientijs, quæ ad acumen rationis & disse-
rendi subtilitatem spectant, cum artificiose expositus, tum diserte eloquens fuerit; si
quis vel semel de eo fecerit periculum, facile credo concesserit. Virtutes porro, quæ ma-
gno cum splendore in vita eius elucebant, non illis rebus erant vlla ex parte inferiores.
Iste persecutionis tempore in fines Palæstinæ confugit, vbi eum ad septem annos inte-
gros plene cognouimus. hæc Eusebius de Meletio Pontico, longe diuerso ab Ægyptio,
de quo plura suo loco dicturi sumus. Meminit eiusdem quoque Meletij S. Basilius ad
Amphilochium, eumq. fidelem testem diuinitatis Spiritus sancti adhibet, dicens: Insu-
per & Meletium illum admirandum in eadem sententia fuisse narrat, qui cum illo vi-
xerunt. hæc ipse. Porro tam Meletius, quam Theonas, necnon Pierius, quod egregia
sanctitate præditi fuerint, inter sanctos recenseri quoque meruerunt, adscriptis natali-
tjjs eorum diebus in tabulis Ecclesiasticis. Meminit S. Epiphanius ecclesiarum existentium
Alexandriæ, quæ dictæ erant nomine Theonæ, atque Pierij: cum enim recenseret
Alexandriæ positas ecclesias; Sunt, inquit, aliæ plures (vt dixi) ecclesiæ Dionysij appel-
latæ, & Theonæ, & Pierij, & Serapionis, &c.]

a Basili. ad Am-
philoch. de Spi-
ritu sancto. c. 29.

IESV CHRISTI
ANNVS
286.

CAII PAP.
ANNVS
3.

DIOCLET. & MAXIM. IMPP.
ANNVS
3.

I.
CARINVS OCCI-
SVS.

Christi Redemptoris anno ducentesimo octogesimo sexto, Maximo & Aquilino
Consulibus, Carinus Imperator cum de summa Imperij apud Murgum, inter Vi-
minatum atque Aureum montem, aduersus Diocletianum pugnaret; a suis proditus
& derelictus, vnus ex suis Tribunis gladio necatur, cuius dicebatur coniugem polluis-
se. hæc Victor^b, Eutropius, & alij. Sed nihil de prodicione Vopiscus^c, qui ait: Carino
non defuit ad vindicandum sibi Imperium vigor mentis: nam contra Diocletianum
multis proelijs conflixit; sed vltima pugna apud Murrium commissa (alij Murgum di-
cunt) victus occubuit.]

b Victor in Car-
o Eutrop. lib.
9.
c Vopisc. in Ca-
rino.

II.
MAXIMIANVS
IMPERATOR.

Post extinctum Carinum, Maximianum vna cum Diocletiano liberum Imperium
administraffe, idem Vopiscus affirmat. Hoc enim anno Diocletianus, Carino sublato,
Maximianum collegam allegit Imperij, & anni sequentis Consulē pariter designa-
uit: quod & ex antiquis nummis constat, dum Consulatus eius cum Tribunitia pote-
state secundo aucta describitur^d, his videlicet verbis:
IMP. MAXIMIANVS PIVS AVG. P. M. TR. P. II. COS. PP. S. C.] Vt
plane appareat, Tribunitiam potestatem primam, quæ cum Imperio conferri consue-
uit, ipsum consecutum fuisse anno ante primum Consulatum ipsius, hoc ipso scilicet.
Porro hæc fuerunt huius prænomen & cognomen: M. Valerius Maximianus Hercu-
lius. Diocletianus vero, louius dictus est. In Panegyrico ipsi dicto sapius reperitur Ma-
ximianus Diocletiani frater nuncupatus: quem tradunt Sirmio in Pannonia oriundum.
At de Maximiani exordio satis.

d Apud Adolph.
lib. de Num.

III.
a Acta sanctorum
martyr. Sebast.
& sociorum.

Quo statu essent res Christianorum, & quid hoc anno aduersus eos sit Romæ ge-
stum, ipsa sanctorum martyrum Acta^e exacte declarant: sunt quidem legitima, ac di-
gna quæ Annalibus attexantur, cum præsertim complures res gestas a Caio Papa con-
tineant. sunt enim huiusmodi:

Occiso

A Occiso Carino ad Murgum, Consulibus Maximo & Aquilino, tam immanis exorta
est persecutio, vt nulli quicquam vel vendere vel emere liceret, nisi paruis quibus-
dam statuis, positus eo in loco vbi emendi gratia conuentum esset, thura incenderet.
Tum etiam circa insulas, vicos, & aquas positi erant compulsiores, qui neque molen-
di, neque aquas hauriendi potestatem facerent, nisi qui idolis libassent.

MARTYRES RO-
MAR PASSI.

Itaque ex sancti Caij Pontificis consilio Chromatius, vir illustrissimus, Christianos
illos omnes (qui scilicet nuper crediderant) in domum suam recepit; cunctosq. ita fou-
uit, vt nullus omnino sacrificandi necessitati succumberet. Verum quia tanta persecu-
tionis extitit vis, vt opinio Christianæ religionis ab eo susceptæ celari iam non posset:
meruit ex sacro rescripto Chromatius, vt medelæ gratia in Campano littore, vbi lati
cæspitis erat dominus, demoraretur. Fecitq. copiam Christianis omnibus cum ipso ire
volentibus, eo commigrandi, ad persecutionis rabiem declinandam. Tum vero exorta
est pia contentio inter sanctos Polycarpum & Sebastianum, quis in Vrbe remaneret, &
quis iret cum Chromatio, qui tam multos ad se receperat Christianos. Quibus ita al-
tercantibus, venerabilis Papa Caius dixit: Dum ambo coronam passionis appetitis,
populum Domini solatio destituitis. Vnde mihi videtur, vt tu frater Polycarpe, qui
& sacerdotij rectum tenes, & scientiæ Dei repletus es donis, proficiscaris si-
mul ad confortandas recenter credentium mentes, & animos dubios confirmandos.
Quibus ille auditis, acquieuit, & blandum Papæ imperium æquanimiter tulit.

IV.
CHROMATII
CHARITAS ER-
GA CHRISTIA-
NOS.

Venit itaque dies Dominica, in qua Caius Pontifex agens quæ Dei sunt, intra do-
mum Chromatij omnibus aggregatis, cunctos hac voce alloquitur: Dominus noster
Iesus Christus, præcius fragilitatis humanæ; duos credentium in se gradus consti-
tuit, confessionis scilicet, & martyrij: vt, qui martyrij pondus se non posse ferre viderentur,
confessionis gratiam teneant; & concedentes laudem bellaturis Christi militi-
bus, & pro eius nomine pugnaturis, illorum sollicitè curam gerant. Pergant itaque
qui volunt vna cum filijs nostris Chromatio & Tiburtio: & mecum in hac Vrbe, qui
voluerint, remaneant. Non enim nos terrarum spatia diuidunt, quos Christi gratia ne-
bit: neque absentiam vestram sentiunt oculi nostri, quia interioris hominis vos intue-
mur aspectu.]

V.
CAIUS PAPA AL-
LOQUITVR RE-
DELES.

Hæc a Caio dicta de confessorum & martyrum differentia, vtique consentanea sunt
ijs quæ S. Cyprianus ante scripserat: nimirum non tantum confessorum nomine di-
gnum esse, qui coram Præsidente se Christianum esse confiteretur; sed & qui, ne capere-
tur, relictis bonis, cognatis, & patria, quos amabat, sibi timens, ne vi tormentorum
deficeret, Christumq. negaret, extorris fieret, in aliasq. regiones transfugeret: vt po-
te quod Christi fidem his omnibus prætulisset, Christum opere videretur esse confes-
sus, ac proinde dignus nomine Confessoris; quod alibi pluribus diximus. Sed hæc
rursus Acta:

VI.
CONFESSORES
QVI DICTI.

Hæc & his familia dicente Papa Caio, exclamauit Tiburtius (filius hic erat Chro-
matij, nuper cum patre factus Christianus) voce magna dicens: Obsecro te Pater &
Episcoporum Episcopo, ne me patiaris terga persequentibus dare. Mihi enim valde iu-
cundum est & optabile, pro Deo vero millies, si possim, occidi: tantum vt illius vitæ
dignitatem apprehendam, quam nullus mihi successor eripiat, & cui nulla tempora fi-
nem imponant.] hæc Tiburtius. In quibus plane consuetum agnoscis titulum Vrbs
Papæ impertiri solitum, nempe vt diceretur Episcopus Episcoporum: quod & ex Ter-
tulliano^a superius, atque etiam ex Cypriano demonstratum est.

VII.
TIBURTII ANI-
MI FORTITVDO

Tunc sanctus Caius congaudens fidei eius, lacrymas fundebat; orabatq. vt omnes,
qui cum ipso remansissent, certaminis victores existerent, triumphum martyrij assecuti.
Remanserunt autem cum venerabili Papa Marcellianus & Marcus, & pater eorum vir
clarissimus Tranquillinus, itemq. beatus Sebastianus, & iuuenis corpore pulcherri-
mus, sed pulchrior mente, S. Tiburtius. Tum quoque Nicolstratus Protoscriniarius cum
fratre suo Castorio & coniuge Zoe, & Claudius etiam cum fratre suo Victorino, & filio
Symphoriano, qui fuerat ab hydropisis morbo liberatus. Hi soli, reliquis omnibus cum
Chromatio proficiscentibus, in Vrbe cum Caio Pontifice remanserunt: qui Marcum &
Marcellianum diaconij honore sanctificauit; Tranquillinum vero patrem eorum fecit
presbyterum; & beatum Sebastianum, qui ad multorum profectum sub specie militiæ
latebat, Ecclesiæ Defensorem constituit, ceteros vero subdiaconos fecit.] Hæc cum in
dictis

a Tertul. de Pu-
nit. c. 2.

VIII.
QVI REMANSI-
RVNT ROMAR.

dictis legantur Actis; intelligere satis potes, non omnia, vt ibi scripta sunt, continuo esse facta, sed æquo temporis interstitio: neque cuncta quæ sub dictis Consulibus inchoata ponuntur Acta, sub iisdem esse pariter consummata, sed sequentibus annis, eadem urgente persecutione in Christianos. Hic prima mentio de Ecclesiæ Defensore: munus est hoc, & non Ecclesiasticus ordo. porro idem magistratus in posterum in Ecclesia perseverasse videtur, cuius cum multis in locis, tum præsertim in epistolis Gregorij Papæ frequens est mentio; ex quibus colligi potest, quodnam esset eius magistratus officium. Sed prosequamur Acta:

DEFENSOR EC-
CLĒSIAR.

IX. Sed quia tutus nullus inueniri poterat locus ad latebram confugiendum*, morabantur omnes apud Castulum quemdam Christianum, Zetarium palatij, qui altissimo loco eiusdē palatij commanebat.] Zetarij dicebantur qui præfecti erant Zetis: erat quippe Zeta (vt tradit Plinius^a) locus capax vnus lecti cum duabus sellis, qui velis obductis & reductis modo adijciebatur cubiculo, modo auferebatur, ac proinde portatile quoddam cubiculum. De Elagabalo tradit Lampridius, odoribus Indicis sine carbonibus vti solitum ad Zetas evaporandas. sed de habitatione Castuli Zetarij rursum Acta:

* al. confouendam
ZETA ET ZETARIUM.
Plin. lib. 6.
Pijl. 5.

X. Ea vero mansio idcirco idonea visa est, quod & Castulus ipse cum omnibus suis Christianissimus esset: & lex de sacrificijs lata, cum vbique suo seruiret; in illos qui palatio adhærebant, quia nec suspicio de illis esse poterat, minime executioni dabatur. Morabantur ergo hi omnes (vt diximus) cum S. Papa Caio apud Castulum: & diu noctuq. gemitibus, fletibus, ieiunijs, & orationibus occupati, orabant Dominum, vt digni haberentur tolerantia confessionis eius, & in numerum sanctorum martyrum admitti mererentur. Ascendebant autem ad eos occulte religiosi viri & feminæ, quippe qui a sanctis diuersas sanitarum gratias impetrarent: nam & cæcorum oculi illuminabantur eorum precibus, & salus reddebatur ægrotis, & de obsessis corporibus demones pellebantur.

MIRACULA PER
CHRISTIANOS
FIERI SOLITA.

XI. Interea dum hæc ab eis agerentur, transiens beatus Tiburtius, occurrit homini qui de alto lapsus fuerat, & caput membraq. omnia ita quassauerat, vt parentes eius non nisi de sepultura illius cogitarent. Quibus ille stentibus dixit: Permittite me verbo vno illum alloqui; forsitan recuperabit sanitatem. Cumq. omnes dedissent spatium, accessit iuxta eum: & dicta tractim oratione Dominica, & Symbolo super vulnera eius, adeo solidata sunt ossa eius, caputq. & viscera omnia, adeoq. factus est incolumis, quasi nihil mali passus esset. Hoc facto coepit abire Tiburtius. Tenebant autem cum parentes eius, dicentes: Veni & habe eum seruum, & omnia bona tibi trademus cum eo: quandoquidem cum esset nobis vnicus, tu eum nobis ex mortuo viuum reddidisti. Quibus beatus Tiburtius respondit: Si ea, quæ vobis dixero, feceritis; magni pendam mercedem sanitatis huius. Dicunt ei illi: Et nos ipsos si seruos habere voles, contradicere non valebimus: immo vero optamus etiam, si ipse dignum iudicaueris. Tunc apprehensa illorum manu, duxit eos seorsum a turba, & indicauit eis virtutem nominis Christi: vidensq. animos eorum firmos in timore Dei, perduxit eos ad Caium Pontificem, dicens ei: Venerabilis Papa ac diuinæ legis Antistes, ecce quos per me hodie Christus lucratus est, in quibus fides mea, velut arbutuscula nouella, primum prorupit in fructum. Tunc S. Caius Papa baptizauit iuuenem cum parentibus eius, gratias Deo referentem.]

TIBURTII IN-
SIGNE MIRACULUM.

XII. Flurimum quidem temporis, & plures alias actiones esse postea consecutas, quæ his apponuntur verba, significant in hunc modum: Verum quia prolixi nimis operis est, persequi ea omnia quæ per illos Christus fecit; ijs omisis, quo modo singuli ad palmam martyrij peruenerint, explicemus. Itaque beatissima Zoe, cum in Apostolorum natali ad Confessionem S. Petri Apostoli oraret; ab insidiantibus Gentilibus arctata, ducitur ad Patronum regionis Naumachia.] hæc ibi. ex quibus plane conspicitur, quauis urgente persecutione, Christianos non præmittere solitos festorum dierum celebrationem: quod & ex Dionysio Alexandrino superius didicimus.

NATALIS DIES
APOSTOLORVM
CELEBRARI SOLI-
TUS.

XIII. Quod vero spectat ad eam, quæ hic dicitur regio Naumachia: nulla reperitur sic dicta regio; sed Naumachia erant in regione decimaquarta trans Tiberim. Illud autem quod hic habetur de Patrono Naumachia, noua indicat munera tunc certis locis, certis hominibus ad inquirendos Christianos distincta: sicq. vt vni Vrbsi regioni plures essent præfecti Patroni, qui singuli in parte sibi concredita Christianos inquirerent. Sed quid tum factum sit, Acta sic narrant:

REGIO NAU-
MACHIAE.

Compel-

A Compellitur Zoe Martis parua statua, quæ illic erat, thura incendere. Cui illa respondit: Mulierem Marti sacrificare compellis, vt ostendas, Martem vestrum feminis delectari. At si ille potuit impudicissimæ Veneri pudorem eripere; mihi certe trophæum fidei in fronte gestanti non poterit praualeere: non enim ego contra eum luctor meis viribus, sed Domini mei Iesu Christi freta virtute, & vos & illum pariter contemno. Tunc Patronus regionis misit eam in custodiam obscurissimam, fecitq. vt diebus quinque nec lumen videret, nec cibum potumq. caperet: intentabat quoque illi moras famis & cæcitatibus, nisi dijs lituram se promitteret. At qui eam clausam tenebant, vocem illius audiebant, Deum interim laudantis & benedicientis. Cumq. sex transissent dies, suggererunt de ea Praefecto saeuienti: qui iussit eam a collo & capillis in arbore excelsa suspendi, & sub ea fumum e sterquilinio excitari. Statim ergo vt suspensa est, in confessione Domini emisit spiritum. Illi autem tollentes corpus eius, grandi alligatum saxo in Tiberim demerserunt, dicentes: Ne Christiani corpus eius tollant, & faciant eam sibi deam.]

ZOESCITE DI-
CTVM.

B Ex ijs quidem apparet non latuisse Ethnicos, solitos esse Christianos religioso cultu prosequi sanctorum memorias. Gentiles autem consueuisse demergere in Tiberim cadauera illorum, quos sepultura priuandos esse ducebant, innumera sunt exempla: vt quod modo suppetit ex Lampridio hæc de Eliogabalo dicente: Tractus deinde per publicum, additaq. iniuria cadaueri est, vt id in cloaculam milites mitterent: sed cum non cepisset cloaca fortuito, per pontem Æmilium, annexo pondere ne fluitaret, in Tiberim abiectum est, ne vnumquam sepeliri posset.] At Christiani nihilominus celebrare martyris gloriosum triumphum haud prætermisere. nam Acta hæc mox subdunt:

XIV. CADAVERA IN
TIBERIM PRO-
IICI SOLITA.

C Eius igitur celebrato martyrio, apparuit illa in somnis beato Sebastiano, indicans ei suum pro Christo susceptum martyrium. Quod cum Sebastianus alijs narrasset, in has Tranquillinus voces prorupit: Feminae nos ad coronam præcedunt: vt quid viuimus? Et octaua Apostolorum die ad beati Pauli Confessionem accedens, sensit etiam ipse Gentilium insidias; & a populo lapidibus obrutus, mortuus est, & corpus eius in Tiberim iactatum est. Nicosratus quoque vna cū Claudio, & Victorino, & Symphoriano, dum corpora sanctorum per ripas Tiberis quærunt, tenti sunt, & ad Vrbsi Praefectum Fabianum* perducti: qui eos hortabatur vt sacrificarent; diebusq. decem minis atque blanditijs cum illis agens, nihil profus mouere eos potuit. Suggestit igitur de illis Imperatoribus, qui iusserunt eos tertio torqueri. Cumq. nulla ratione tormentis cederent, lata sententia est, vt in medium mare præcipientes mitterentur. Immensis itaque conficti ponderibus, pelagi fluctibus dati sunt, vt in loco mundo inter aquas coronam martyrij reportarent. Atque ita infideles Fidelibus insidiabantur, & iniquo furore eos prosequerentur, adeo vt nec videre eos æquo possent animo, nec eorum ferre nomen.] hæc ibi. Fabius, siue Fabianus hic ponitur Vrbsi Praefectus: at in tabulis Praefectorum superius citatis, sub dictis Consulibus recensetur Praefectus Vrbsi Iunius Maximus. puto autem corrigendum textum, vt loco Iunius Maximus, Fabius Maximus, sit ponendum, vel vtrumque, Iunius Fabius Maximus: sed id nostra coniectura: cum alioqui non deessent alij in Vrbe magistratus diuersarum præfecturarum (vt dictum est) qui saeuirent in Christianos. Sed prosequamur Acta:

XV. OCTAVA APO-
STOLORVM CH-
LEBRARI SOLI-
TA.

D Interea Caio sancto Episcopo Torquatus quidam se simulata fide sociavit, dicens se esse Christianum. Erat autem apostata & homo fraudulentus in omni sermone, & callidus in omni commisso. Quid multa? cum a beato Tiburtio, viro nobili, erudito & sancto, frequenter argueretur, quod capillos super apicem frontis tonforis arte componeret, quod assidue comescicaretur, & ludendo pranderet, quod feminatum aspectu delectaretur, quod a ieiunijs & orationibus se subduceret, quod somno delectus non interesset peruigil hymnos Deo noctu dicentibus: cum propter hæc, inquam, a beato Tiburtio acrius obiurgaretur; se eius monita simulat libenter accipere; egitq. arte, vt orantem sanctum Tiburtium infideles comprehenderent, in qua comprehensione se quoque fecit teneri, & simul perducere ad Secretarium Iudicis saeuientis.

XVI. TORQUATI APO-
STATAR FALLA-
CIA.

E Quo cum perducti fuere, Fabianus Praefectus dixit ad eum qui se arte tradiderat: Quis diceris? At ille respondit: Torquatus. Fabianus dixit: Quid profiteris? Torquatus di-

XVII.

DE REGITVR TORQUATVS.

XVIII. EX CORPORIS HABITVDINE ANIMVM COGNOSCI. Gregor. Nazianzen. orat. 2. in Iulian.

b Ambr. Offic. lib. 1. cap. 15. c Hier. epist. 22.

XIX. QVAESTIO DE TIBVRTIO.

d Prouerb. 19.

XX. INSVLTAT TORQVATO TIBVRTIVS.

tus dixit: Christianus sum. Fabianus ait: An ignoras iussisse inuictissimos Principes, vt, qui sacrificare dijs nolint, diuersis supplicijs macerentur? Torquatus ait: Hic magister meus est, & ipse me semper docuit: quod eum videro facere, me quoque facere necesse est. Fabianus conuersus ad Tiburtium dixit: Audisti quid Torquatus asserat: quid ad haec respondes? Tiburtius ait: Diu est quod Torquatus se Christianum esse mentitur. Virtus enim ipsa sancti nominis grauius fert & moleste, suum nomen a non suis amatoribus vsurpari. Re vera enim, vir illustrissime, hoc Christianum nomen diuinae virtutis est, sectatorum scilicet Christi, qui vere philosophati sunt, qui ad obtinendas libidines fortiter dimicauerunt. Credis ne, vir illustrissime, hunc esse Christianum, qui in sui lenocinio moliendo, capitis fimbrias admittit, qui tonsorem diligit, qui scapulis molliter gestit, qui fluxum gressum improbo nixu distendit; qui neglectis viris, feminas curiosius intuetur? Numquam tales pestes Christianis dignatus est habere seruos suos. Verum quando hic se imitaturum me asseruit; iam tu ipse coram, eum probabis esse mentitum: nam qualis semper fuerit, nunc euidenter ostendit.] haec ibi.

Ex eiusmodi sane corporis habitudine, solutiq. moribus, de vero Christiano coniecturam facere, sanctissimi quoque viri consueuerunt. habes de hac re exemplum apud Gregorium Nazianzenum, qui insignem illum huic similem apostatam Iulianum, ex eiusmodi quaeris foris apparebant signis, probe notum perspectumque habuit, vt cum ait de illo: Neque enim mihi boni quicquam significare atque ominari videbantur ceruix non statura, humeri subsultantes, & ad aequilibrium subinde agitati, oculus insolens & vagus furiosusque intuens, pedes instabiles & titubantes, nasus contumeliam & contemptum spirans, vultus lineamenta ridicula item significantia, risus petulantes & effrenati, nutus & renutus temerarij, sermo haerens spirituque concisus, interrogationes stultae & praecipites, responsiones nihilo his meliores, aliae in alias insultantes, nec graues & constantes, nec eruditionis ordine progredientes.] haec Nazianzenus de Iuliano, dum se adhuc Christianum falso profiteretur, & sub pallio philosophico se occultare cupiebat. Hisce etiam exterioris corporis cultus signis de duobus clericis S. Ambrosius aequae vera vaticinatus est. sed & S. Hieronymus ad Eustochium pseudoclericos praenotauit, sic dicens: Omnis his cura de vestibus, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat; crines calamistris vestigio rotantur, digiti de annulis radiant; & ne plantas humidior via spargat, vix imprimunt summa vestigia. tales cum videris, sponso magis existimato, quam clericos.]

Sed age iam Acta prosequamur. Fabianus dixit: Consultius feceris, si salutem tuam prospiciens, Principum decreta non spernas. Tiburtius ait: Ego vero salutem meam melius non consulo, quam vt deos deasque contemnens, vnun Dominum Iesum Christum Deum meum esse confitear. Torquatus dixit: Non solum ipse Christianus crudelis est, sed decipit alios, persuadens & docens deos deasque esse daemones: ipse enim cum socijs suis, cum quibus artes magicas exercet, diu noctuque incantationibus occupatur. Tiburtius dixit: Falsus testis non erit impunitus. Hic quem vides, vir illustrissime, malitia sua curis exaestuans, nullam aliam ob causam Christianis se adiunxit, nisi vt nobis Christianum se fingeret, & alijs fidelissimum mentiretur. At ego reprehendebam in eo cyclopeam edacitatem, emergentem e vino putorem, & sepultam diuini nominis sanctitatem: ebrius patiebatur sitim, & esuriam vomens: nec vt Christianus, sed vt Antonianus quondam ille conuiuator, edebat, potabat, vomebat.]

Ad Marcum Antonium allusisse Tiburtius videtur, quod ille crapula confarcinatus, vt cuncta voraret, vomitu stomachi sarcinam exonerabat, vt Tullius in Philippicis aduersus eum vehementer exprobrat. Sed pergit Tiburtius: Et nunc Christianos arguit, Christianosque accusat; & in eos mitem Iudicem incitans, gladium nolenti porrigit; vtque ceruices daemonebus inclinemus, hortatur. Videmus votum tuum, videmus cruenta consilia, & scelerata arte verborum conflata tui pectoris venena intuemur. Accingere ergo crudelissime, & vttere carnificis officio. Vindica tibi ipsius Iudicis vocem, applica equuleos, suspende Christianos, damna, percutere, incende, vniuersa denique supplicia adhibe. Si exilium minaris, hoc philosophantibus totus est mundus: si mortis supplicium, euadimus mundi carcerem: si ignes, maiora his incendia in cupiditatibus vincimus: decerne quicquid libet. Omnis nobis vilis est poena, vbi pura comes est conscientia.

Fabianus

A Fabianus dixit: Restitue te generi tuo; & hoc esto, quod natura dictauit: nobiliter enim natus ad eam deuolutus es facem, vt possis & supplicium & infamiam & mortem perpeti. Tiburtius dixit: O prudentissimum virum, & Romanis Iudicem constitutum! Quia meretricem Venerem, incestum Iouem, Mercurium fallacem, & Saturnum filiorum occisorem colere nolo, generi meo dedecori sum, & infamiae mihi notam inuro? Et quia vnum verum Deum, qui in caelis regnat, adoro & veneror, supplicijs me macerandum minaris? Non abnuimus, non renitimur; non negamus, Christum Filium Dei ad hoc descendisse de caelo ad terras, vt a terris homo ad caelos possit ascendere, &c. Tunc Fabianus iussit ante pedes eius carbonem ardentem effundi, & ait ad eum: Elige tibi vnum ex duobus: aut thura his carbonibus impone, aut pedibus super eos nudis ingresse. Tiburtius itaque faciens Crucis Christi signum, constanter super eis nudis ingressus est plantis; dixitque Praefecto: Deponere infidelitatem, & disce quia hic solus est Deus, quem confitemur creaturis omnibus dominari. Tu vero, si potes, mitte manum in aquam calidam in nomine Iouis tui; & si potest Iupiter Deus tuus, faciat te non sentire ardorem: nam mihi quidem in nomine Domini mei Iesu Christi videtur quod super flores rosos gradiar; quia creatura ipsa creatoris sui famulatur imperio. Fabianus dixit: Quis ignorat artem magicam vos docuisse Christum vestrum? haec ibi.

Inualuisse quidem apud Gentiles eam opinionem, quod Christus magus fuerit, tradit Arnobius: libros quoque ea de facultate conscriptos ab illis dici eum suis tradidisse, S. Augustinus testatur, qui ipsos apertissime mendacij redarguit. At sicut Christus Dominus noster, cum calumniam pateretur quod in Beelzebub eijceret daemonia, non tulit: ita nec Tiburtius, qui his auditis ait: Obmutescite infelix, & noli auribus meis has irrogare iniurias, vt audiam te rabido ore latrantem, vel nominare sanctum & meliosum nomen. Tunc iratus Fabianus, hanc in eum dictauit sententiam: Blasphemator deorum, & reus atrocium iniuriarum, gladio animaduertatur.] haec sententia in eum, qui, quod nobilis esset, nullis seruilibus contra leges ab eo, licet irato, subijcitur poenis. Ductus est igitur in viam Lauicanam, tertio ab Vrbe milliario: et effundens orationem ad Dominum, vno gladij ictu casus decessit; & in eodem loco apparente quodam Christiano, sepultus est. Quo in loco plurima semper beneficia praestat Christus ad laudem nominis sui vsque ad praesentem diem.

Post haec Torquatus egit, vt Castulus Palatii Zetarius, sanctorum hospes, apprehenderetur: qui tertio apprehensus, & tertio auditus, cum in Domini confessione perseueraret, missus est in foueam: demissaque super eum massa arenaria, etiam ipse cum palma martyrij migravit ad Christum. Tenentur deinde Marcellianus & Marcus, & ambobus in stipitem ligatis, in pedes eorum clauis acuti infixi sunt. Dixitque ad eos Fabianus Iudex: Tam diu ita confixis stabitis plantis, donec dijs debitum reddatis officium. At illi ad vnum confixi lignum psallebant, dicentes: Ecce quam bonum, & quam iucundum, habitare fratres in vnum. Ad quos Fabianus, Deponite, inquit, amentiam, infelices & miseri, & liberate vos a tormentis imminentibus. Cui ambo responderunt: Numquam tam bene epulati sumus, quia modo coepimus esse fixi in amore Christi. vtinam nos sic esse permittas quam diu huius corporis tegimur indumento. Cumque transisset vnus dies & nox, & illi in psalmis & hymnis perseuerarent; iussit ambos, vbi stabant, lanceis per latera verberari. Atque ita etiam ipsi cum martyrij gloria ad sidera regna migrarunt. Sepulsi sunt via Appia, milliario secundo ab Vrbe, in loco qui vocatur Ad arenas, quia cryptae arenarum illic erant, ex quibus Vrbs moenia struebantur.] Haec cum ibi de moenij Vrbs dicantur; ab Aureliano coeptum opus immensum, quod scribit Vopiscus, vt muri Vrbs quinquaginta milliariorum ambitu struerentur, nondum ad haec tempora penitus consummatum fuisse videtur. Sed prosequamur reliqua.

His igitur expletis, beatus Sebastianus conuentus est: et quia (vt diximus) videbatur sub chlamyde latere, cum Christi esset dignissimus miles; suggestit de eo Praefectus Diocletianus Imperatori. Eum itaque ad se vocans Diocletianus, ait illi: Ego te inter primos in Palatio semper habui (inter Praetorianos enim Sebastianus ducebat ordines) & tu contra salutem meam in deorum iniurias haecenus latuisti? Sebastianus dixit: Pro salute tua semper Christum colui, & pro statu Orbis Romani illum, qui in caelis est, semper adoravi: considerans a lapidibus auxilium petere, insani esse & vani capitis.

Annal. Eccl. Tom. 2.

LII Tunc

XXI. QVID IN DEOS TIBVRTIVS.

XXII. DE CHRISTO GENTILIUM OPINIO. a Arnob. lib. 1. contra Genes. b Aug. de consens. Euang. lib. 1. c. 8. c Luc. 11.

XXIII. MARTYRIUM CASTVLI.

MARCVS ET MARCELLIANVS MARTYRIO CORONANTVR. d Al. Aldeca.

XXIV. SEBASTIANVS MARTYRIVM.

Tunc iratus Diocletianus iussit eum duci in medium campum, & ligatum ibi, perinde ut signum, sagittis peti a sagittarijs. Posuerunt eum ergo milites in medio campo, & hinc inde iaculis adeo repleuerunt, ut instar hericij ex sagittarum densitate hirsurus videretur. Existimantes illum mortuum, abierunt. Tunc relicta martyris Castuli Zetarij, nomine Irene, abijt noctu, ut corpus tolleretur, & sepeliret: et inueniens eum viuentem, per scalam excelsum adduxit eum in domum suam, vbi manebat, in Palatium: vbi intra paucos dies membrorum omnium integerrimam recuperavit sanitatem. Cumq. Christiani ad eum conuenirent, omnes hortabantur eum abscedere. Ille autem oratione facta, descendit; & stans super Gradus Elagabali, venientibus Imperatoribus dixit: Iniquis surreptionibus animos Imperij vestri templorum Pontifices obsident, suggerentes de Christianis falsa commenta, tamquam illi sint Reipublicæ aduersarij, cum illorum orationibus Respublica in melius proficiat & crescat: non enim cessant pro Imperio vestro & pro salute Romani exercitus exorare.]

XXV. Ex hac quidem Sebastiani apologia liquido constat (ut aliàs sæpe accidit) quod dictum est superius ex Apologetico Tertulliani potissimum; Pontifices Gentilitiæ superstitionis iustis qui videbantur prætextibus, nimirum quod Christiani Romæ aliquid contra Imperium molirentur, Imperatorum animos in eos vehementius inflammasse.

GRADVS ELA-
GABALI.

Quod vero pertinet ad locum, in quo constitit Sebastianus, super Gradus (ut aiunt Acta) Elagabali: qui in summitate Palatij agebat in mansione Zetarij, inde descendens apte constituisse dicitur in Gradibus Elagabali. De Elagabalo deo, quem colebat Antoninus (ita enim eum appellabat) deq. eius templo agens Lampridius, ait: Elagabalum in Palatino monte iuxta ædes Imperatorias consecrauit, eiq. templum fecit.] Sic igitur ibi consistens Sebastianus, ad suas ædes redeuntes Imperatores expectauit. Sed quid post hæc Acta? Cumq. hæc & id genus alia diceret, Diocletianus ait: Tu ne es Sebastianus, quem nos dudum sagittis iusseramus interfici? Sebastianus dixit: Ad hoc Dominus meus Iesus Christus referuare dignatus est, ut conueniam & contester vos coram omni populo, iniusto iudicio persecutionem vestram in Christi famulos ebullire. Tunc iussit eum in Hippodromum Palatij duci, & tam diu fustibus cædi, donec exhalaret spiritum.

XXVI. Tulerunt ergo corpus eius noctu, & in cloacam Maximam miserunt, dicentes: Ne forte Christiani eum sibi martyrem faciant. Porro beatus Sebastianus apparuit in somnis matronæ religiosæ, Lucinæ nomine, dicens ei: In cloaca illa, quæ est iuxta Circum, quære, & ibi inuenies corpus meum pendens in vncio.] vncio namque solita protrahi corpora damnatorum, illud Lampridij declarat in Commodio, cum tradit a Senatu acclamatum: Carnifex vncio trahatur more maiorum, cadauer vncio trahatur, dictum est pluries.] et Seneca^a: Cadauera quoque vncus trahens.] sunt de his exempla quamplurima, nosq. alibi^b hæc fusius. Et quod ad cloacam pertinet: in eas protrahi infamissimorum cadauera, satis demonstrat Lampridius de Elagabalo, cum ait: Per plateas tractus fordidissime, per cloacas ductus, & in Tiberim submissus est.] aliorum quoque plurimum martyrum cadauera in cloacam fuisse proiecta, in Actis ipsorum legimus. Sed quid præterea Sebastianus ad Lucinam?

^a Seneca de Ira lib. 3.
^b Not. in Roman. Martyrolog. die 19. Ianuarij. g.

XXVII. Quod cum leuaueris (inquit) perduces ad Catacumbas, & sepelies me in initio cryptæ iuxta vestigia Apostolorum.] Extat adhuc ibi in Memoria S. Sebastiani nomine excitata lapis duo continens impressa vestigia, quæ tamen feruntur esse Domini parentis Petro: sed huius loci permotus auctoritate, & aliorum martyrum Actis, quorum alibi facta est mentio, potius Apostoli Petri, vel Pauli esse putauit. verum certum quid de his definire, haud tutum existimo: cum per vestigia quoque Apostolorum verus illa Memoria possit intelligi, in qua olim ad tempus recondita fuerunt corpora Apostolorum; quæ adhuc eodem in loco viget: nam corporibus vacuum monumentum, vestigia quædam repræsentat veteris illius sepulchri, in quo collocata fuerant Apostolorum corpora.

XXVIII. At Lucina (inquiunt Acta) cum seruis suis media nocte abijt, & eleuans corpus eius posuit in pilento suo: perductumq. ad locum, vbi ille imperauerat, cum omni diligentia sepeliuit: perq. dies triginta a sancto loco illo non recessit. Post aliquot autem annos, pace Ecclesiæ reddita, domum suam mutauit in ecclesiam, omnesq. opes suas pro Christianorum consolatione illi derelinquens, & Ecclesiam earum heredem instituens,

A tuens, quieuit in Christo: qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum.] hucusque Acta.

Diuersa est hæc ab illa Lucina Apostolorum discipula, cuius est celebris memoria pridie Kalendas Iulij. Huius autem, de qua agimus, præclara mentio quoque est in Actis S. Marcelli Papæ & martyris. Ceterum omnium dictorum martyrum natales dies perpetuis monumentis adscripti habentur dignis præconijs, ex ipsdem Actis acceptis, quorum sinceræ fidei tam Latini, quàm Græci æque adstipulantur. Hæc igitur de his martyribus Romæ passis hoc anno sub dictis Consulibus inchoata, quoniam anno Imperij Diocletiani necatis martyribus ad finem perducta sint, certum quid affirmare non possumus: nam deperditis Diocletiani & Maximiani rerum gestarum editis commentarijs; quo potissimum anno eorum Imperij ijdem Romam concefferint, incertum penitus habetur. Quod vero de Caio Papa, cuius in dictis Actis frequens est mentio, nulla, ut de alijs, habita sit quæstio: ab alijs Christianis eum subductum putamus, ad aliudq. tempus dilatum fuisse martyrium eius: de quo suo loco dicturi sumus.

B Ut igitur quàm acerbissime ipso exordio horum Imperij in Christianos Romæ persecutio grassaretur, eandem illam præcessisse causam, quam modo retulimus, martyrum Acta significant: nempe quod omnes qui aderant Romæ Pontifices sacrorum Gentilium, Christianos Romæ agentes plurimis calumnijs circumuenerant, eosq. ad Imperatores detulerant in Rempublicam machinari: sicq. ab eis composita techna est, ut apud eos fidem mererint.

C Quamobrem promulgatum ab ipsdem in Christianos Romæ agentes edictum, nequaquam toto Romano orbi commune fuit; quin potius, si Eusebium auscultamus, in alijs regionibus ipsi de Christianis benemeriti fuisse traduntur, nec nisi ad vltima Imperij tempora in eos per Orbem persecutionis edicta dedisse. Quando & inter alia (plura enim tradit Eusebius ab ipsdem Imperatoribus fuisse promulgata) hoc ipsum quod diximus, Romæ tunc editum est: ne cui illis vendere, neque alia naturæ vsui necessaria impartiri liceret. quod tum in Oriente, tum in Occidente ab ipsdem Augustis fuisse scriptum, certa ac fidelia Acta martyrum declarant. nam de Gallijs testatur Beda^a, qui versu scripsit Acta Iustini martyris, in quibus hæc inter alia:

*Et ne quisquam potuisset
Contutari latebris,
Vbique componebantur
Hoc modo insidia,
Quæ cunctes compulissent
In ins idolatria.
Non illis emendi quicquam
Aut vendendi copia,
Nec ipsam haurire aquam
Dabatur licentia,
Antequam thurificarent
Detestandis idolis.] hæc Beda.*

D Sed & Arethas^b Episcopus Cæsariensis de Oriente testis est ea oratione, quam scribit de sanctis martyribus Curia atque Samona, dum ait, non licuisse ijs, qui Christiani essent, contrahere, nec quæ humanæ consuetudinis essent commercia exercere. Sed hæc & alia edicta in illis regionibus postea (ut dictum est) lata sunt; cum Eusebius^c asserat, Diocletiani primordia, & alia quæ ad vltimos vsque annos eius Imperij secuta sunt tempora, Christianis fuisse felicia. Verum ante illa tempora, quibus refert ea promulgata edicta fuisse, quædam ingruentis grauioris procellæ præcessisse tonitrua, nonnullosq. sanctos martyres in diuersis prouincijs passos esse; ipsa germana martyrum Acta, de quibus dicemus suo loco, testantur.

I. Anno Redemptoris ducentesimo octogesimo septimo, Diocletianus tertium & Maximianus secundum adierunt Consulatum. Inualescente his temporibus Manichæorum hæresi, quæ Africa quoque prouincias penetrauit; iidem Imperatores ad eos compescendos ac penitus submouendos, eiusmodi dedere rescriptum: quod ex antiquo Codice Gregoriano, titulo De maleficis & Manichæis, libro septimo exscriptum est, sed deprauate admodum:

II. M. Diocletianus & Maximianus nobilissimi Augusti Iuliano Proconsuli Africae. Otia maxima interdum homines in communionem * conditionis naturæ hominum modum excedere hortantur: et quædam genera immahissima * ac turpissima doctrinæ superstitionis inducere suadent, vt sui erroris arbitrio pertrahere & alios multos videantur, Iuliane carissime. Sed dii immortales prouidentia sua ornare * & disponere dignati sunt, quæ bona & vera sunt, & multorum & bonorum & egregiorum virorum & sapientissimorum consilio & tractatu inlibata probarentur, & statuerentur: quibus nec obuiam ire, nec resistere fas est, neque reprehendi a noua vetus religio deberet *. Maximi enim criminis est, retractare, quæ semel antiquitus tractata & definita sunt, & statum & cursum tenent & possident. Vnde & pertinaciam præuæ mentis nequissimorum hominum punire, inde ingens nobis studium est. Hi enim qui nouellas & inauditas sectas deterioribus religionibus opponunt, vt pro arbitrio suo præuam * excludant, quæ diuinitus concessa sunt.

III. Quoniam nobis, de quibus solertia tua serenitati nostræ retulit, Manichæos audiimus eos nuperrime, veluti noua, inopinata prodigia in hunc mundum de Persica aduersaria nobis gente progressa, vel orta esse, & multa facinora ibi committere: populos namque quietos perturbare, necnon ciuitatibus maxima detrimenta inferere: et uendum est, ne forte, vt fieri assolet, accedenti tempore conentur execrandas confuetudines, & istas has leges Persarum innocentioris naturæ homines, Romanam gentem modestam atque tranquillam, & vniuersum Orbem nostrum, veluti venenis de suis maleuolis inficere. Et quia omnia quæ pandit prudentia tua, in relationem religionis illorum, genera maleficiorum statutis euidentissimorum exquisita, & adiuuenta commenta: adeo eorum minas atque pœnas debitas & condignas illis statuimus.

IV. Iubemus namque, auctores quidem ac principes, vna cum abominandis scripturis eorum, seueriori pœnæ subijci, ita vt flammis ignibus exurantur: consecratos vero & vsque adeo contentiosos capite puniri præcipimus, & eorum bona fisco nostro vindicari sancimus. Si qui sane etiam honorati, aut cuiuslibet dignitatis, vel maioris personæ, ad hanc inauditam & turpem atque per omnia infamem sectam, vel ad doctrinam Persarum se transtulerunt; eorum patrimonia fisco nostro associari facies, ipsosq. forensibus *, vel Proconesibus metallis dari. Vt igitur stirpitibus amputari malis *, & nequitia de sæculo beatissimo nostro possint; deuotio tua iussis ac statutis tranquillitatis nostræ maturius obsecundare. Dat. prid. Kalend. April. Alexandriae.] hucusque editum. Fixisse sane altas radices in Africa, ad cuius prouinciæ Proconsulem Diocletianus scribit, Manichæorum hæresin; labores S. Augustini ad eam extirpandam insumpti facile monstrant. Sed quæ noua post hanc, Diocletiani temporibus, exorta est hæresis in Ægypto, dicemus anno sequenti.

I. Dvcentessimus octogesimo octauus Christi annus Consulatu Maximi secundo & Ianuarij adscribitur Fastis: sub quibus nihil est præterea quod inuenimus accidisse, nisi quod progressa est his Diocletiani temporibus (certus tamen annus a nemine descriptus

A descriptus habetur) in Ægypto Hieracitarum hæresis, auctore Hierace, quem & Hieracam multi dicunt: quam quidem sectam merito omnes ponunt post hæresin Manichæorum, cuius etiam fuisse participem tradunt. Hieracitas namque Philastrius ait fuisse particulam Gnosticorum ac Manichæorum. Quod enim deresarentur coniugia, & inducerent superstitionem escarum abstinentiam; cum hæc cuncta a diabolo facta dicerent, Manichæorum videbantur esse Hieracitæ propagines. Accidit namque hoc hæreticis omnibus, vt a veritate semel aberrantes, ab alijs adiuuentis mendacijs non facile acquiescant, nisi ipsi ex animi sententia aliquid addentes, vel detrahentes, nouum commentum effingant compingantq. concinne; vt sic incautos nouitatis semper cupidos facile capiant. At de hæresis huius auctore Hierace hæc S. Epiphanius a tradit:

Post flagitiosam hanc, & venenum supra omnem hæresin eiulantem, barbaricam B Manetis illius reptiliformis doctrinæ emissionem, surrexit quidam Hierax nomine, quo appellati sunt Hieracitæ. Hic in Leonto Ægypti vixit non exigua eruditionis, & Græcæ torius doctrinæ studijs exercitatus, & in medicina, sophistica, alijsq. omnium Ægyptiorum & Græcorum disciplinis exacte versatus; denique & astronomiam & magiam attigerat: expertissimus enim fuit multarum doctrinarum in exponendo ac narrando, velut indicant ipsius orationes: egregie vero nouit Ægyptiam linguam; erat enim vir Ægyptius; & in Græca non modice clarus erat, omnibusq. modis acutus. Et fuit sane Christianus, verum non permansit in politia Christi: impegit enim, & lapsus excidit. nam, vt clare dicam, a Veteri ac Nouo Testamento discedens, & in ipso expositiones faciens, docuit a seipso, a propria vanitate, quod ipsi visum est, & quod ipsi in mentem venit.] hæc Epiphanius.

C Idem quoque tradita ab eo dogmata numerat: nimirum quod negaret carnis resurrectionem, animæ tantum eam esse asserens, cælibumq. solum diceret esse vitam æternam; quod Paulus de castitate loquens, & sanctificationem appellans, dicat: Sine qua nemo videbit Deum.] Rursum vero, pueros ante perfectam cognitionem morientes a salute reijci, ex eo quod idem dicat Apostolus b: Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.] Non credere paradysum esse sensibilem, idem auctor tradit. Melchisedech esse Spiritum sanctum, illumq. ipsum de quo ab Apostolo c scriptum est: Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.] Et ad hæc confirmanda commentarium edidisse, excogitasseq. Assessorium Isaia, ciborum quoque abstinentiam ac vini præsertim docuisse suos; multaq. ex erroribus Origenis mutuatum, eosdem alios docuisse. ac demum hæc de eo: At vero hic senex mortuus est: scripsit autem Græcæ & Ægyptiæ expositiones opificij Sex dierum, fabulis quibusdam confictis, & fastuosis allegorijs. Id quoque in alijs scripturis fecit, quæ a scripturis composuit: psalmos etiam multos recentes confinxit.] Addit his idem quoque auctor, multos pietatis exercitatores statim ab ipso fuisse seductos, cum alioqui ipse in suam conuersationem non reciperet nisi virgines, aut solitariam vitam agentes, continentes, ac viduas.

At quid Hierax (qui & Hieracas) de diuinitate Filij Dei senserit, hæc habet S. Hilarius d: Sed nec sicut Hieracas, lucernam de lucerna, vel lampadem in duas partes: nec qui fuit ante, postmodum natum, vel supercreatum in Filio. Hieracas nesciens Vnigeniti natiuitatem, nec Evangelicorum sacramentorum virtutem adeptus, vnus lucernæ duo lumina prædicauit, vt lychnorum bipertita diuisio substantiam Patris & Filij amularetur, quæ ex vnus vasculi vngvine accenderetur in lumen, tamquam esset substantia exterior, vt oleum in lucerna continens luminis vtriusque naturam; vel certe, vt lampas papyro eidem intexta, vtroque capite luceret, essetq. media materies, lumen ex se vtrumque protendens. Hæc stultitiæ humanæ error inuexit, dum quod sapiunt, ex se potius quàm ex Deo sapiunt.] hæc Hilarius, dum quo modo intelligatur illud quod profiteretur Ecclesia, Lumen de lumine, cum de Filij diuina substantia loquitur, exacte sincereq. declarat. Hactenus de Hierace & Hieracitis, qui sunt dicti alio nomine Abstinentes: sic enim Philastrius e eos appellat; quos suo tempore fuisse & in Gallijs & Hispanijs tradit.

V. De conflictatione autem Macarij Ægyptij cum hæretico Hieracita Euagrius f per elegantem historiam his verbis breui narratione contexuit: Aiebant (inquit) præterea venisse ad eum, nempe Macarium monachum, hæreticum quemdam Hieracitam, quod genus hæreseos inuenitur apud Ægyptum. Hic cum per multam loquendi artem Annal. Eccl. Tom. 2. LII 3 plurimos

RVRVM MANICHÆI.
* Edidit P. Pithouus in Moy. fait. & Rom. legum. coll. tit. 25. pag. 147.

* al. communiorum
* al. inanissima
* al. ordinare
EDICTVM ADVERSVS MANICHÆOS.

* al. debet

* præua

* al. Forensibus
* mala

a Epiphanius hæres. 67.

II. HIERAX EX APOSTATA FIT HÆRETICVS.

III. HIERACIS HÆRESSES.

b 2. Tim. 2.

c Rom. 8.

IV. d Hilario Trinit. lib. 6. HIERACIS BLASPHEMIA.

f Euagrius in Vita Patris.

plurimos fratrum, qui habitabant in eremo, conturbare ausus esset, & iam coram ipso A fidei suae asserere prauitatem, eiq. resisteret Senior, & contradiceret; ille verba simpli- cia argumentis callidis eludebat. Sed cum videret Sanctus fidem fratrum periclitari; Quid opus est, inquit, nos verbis contendere ad subuersionem audientium? Exea- mus ad sepulchra fratrum qui nos praecesserunt in Domino: & cui nostrum concesserit Dominus suscitare mortuum de sepulchro, sciant omnes, quia illius fides probatur a Deo. Sermo hic omnibus, qui aderant, fratribus placuit. Processerunt ad sepulchra. Hor- tatur Macarius Hieracitam, vt euocaret mortuum in nomine Domini. At ille: Tu, in- quit, qui proposuisti, prior reuoca. Et Macarius prosternens se in oratione ante Domi- num, vbi sufficienter orauit, eleuatis sursum oculis ad Deum: Tu, inquit, Domine, quis ex duobus nobis rectam fidem teneat, ostende, eleuato mortuo hoc. Et cum haec dixisset; fratris cuiusdam nomen, qui nuper fuerat sepultus, euocauit. cui ille cum B de tumulo respondisset; accedentes fratres continuo, quae superposita erant, auferunt; & educum eum de sepulchro, resolutis fasciis quibus constrictus erat, exhibuerunt viuentem. Hieracita vero vbi haec vidit, obstupescens, in fugam vertitur: quem fratres quoque omnes insequentes, extra terminos terrae illius exturbarunt.] hucusque de his Euagrius.

MACARIUS MI- RACULO SVB- RAT HIERACI- TAM.

IESV CHRISTI CAII PAP. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS ANNVS ANNVS 289. 6. 6.

Sequens annus ducentessimus octogessimus nonus Consulibus Basso & Quintiano C notatur: quo nihil certi memoria dignum factum inuenimus, quod hic in Annali- bus conscribatur.

IESV CHRISTI CAII PAP. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS ANNVS ANNVS 290. 7. 7.

ACTA PROCON- SULARIA.

I. Christi annus ducentessimus nonagesimus adscribitur Fastis, Diocletiano quartum & Maximiano tertium Augustis Consulibus, quibus inscripta habentur Procon- sularia Gesta publice a Notarijs excepta, dum de sanctis martyribus Tarfi in Cilicia passis, ex more, quaestio haberetur. Extant alia eorundem martyrum Acta, quae re- citat Metaphrastes; sed periphrasibus circumducta, a pristino illo candore sunt admo- dum aliena. Quamobrem cum ea quae habemus in nostra bibliotheca, in omnibus pu- ra sinceraq. esse noscantur, necdum a quopiam sciamus esse typis excusa: hic eadem describere Acta Proconsularia, operae pretium existimamus. Cum enim illa ipsa verba a sanctis martyribus dicta, certo sciamus, non hominum, sed Spiritus sancti esse ser- monem, testante id Domino Iesu Christo, atque dicente: Cum autem tradent vos, nolite cogitare quo modo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loqua- mini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vo- bis.] periucundum plane erit, illa ipsa diuini Spiritus afflatu concepta verba, & mar- tyris ore deprompta, auditu percipere. In quibus etiam nos interdum ad elucidatio- nem quorundam locorum interloqui, haud otiosum ingratumve lectori fore putamus. E Sunt ergo huiusmodi tribus Interrogationibus distincta, nempe cum tertio auditi a Praefide, subiecti sunt tertio quaestionibus. Est illorum hic titulus:

a Matth. 10.

II. Acta Proconsularia beatissimorum martyrum Tharaci, Probi, & Andronici publi- ce excepta, cognoscete Maximo Praefide in ciuitate Tarso Ciliciae.

ACTA SS. MAR- TYRVM THARA- CI ET SOCIO- RVM.

Consulibus Diocleriano quartum & Maximiano tertium, octauo Kalendas Apri- lis, Demetrius Centurio dixit: Qui oblatus sunt nobilitati tuae, domine, in Pompeiopo- li ciuitate ab Eutelmio Palladio spiculatore, qui sunt pessimi & impij Christiani, qui non consentiunt praecipis dominorum nostrorum, praesentamus ante tribunal nobili- tatis tuae. Maximus Praefes dixit Tharaco: Qui vocaris? te enim oportet interrogare primum, quoniam & arate senior es.]

A seniore enim vt debiliore auspiciatur quaestionem Praefes, quasi a timidiore, se- cundum

A cundum Pauli Jurisconsulti sententiam, vel, vt Vlpianus de officio Proconsulis scri- pserat, a suspectissimo inchoandam esse quaestionem. Respondit Tharacus: Christianus sum. Maximus Praefes dixit: Tace de hac impia professione. dic: Qui vocaris? Tharacus dixit: Christianus sum. Maximus Praefes dixit: Frangite ei maxillas, di- centes: Illud noli respondere. Tharacus dixit: Quod est nomen meum, hoc dico: si autem quod est impositum a parentibus, dicor Tharacus: et cum militarem, nomina- tus sum Victor.]

a l. verius ff. de quaest. Vlpian. l. 1. s. 1. ff. de quaest. QUAESTIO DE THARACO.

Licuisse absque fraude mutare nomen, ipse Diocletianus ad Iulianum in haec ver- ba rescripsit: Sicuti in initio nominis, cognominis, praenominis impositio libera est: ita eorum mutatio innocentibus periculosa non est. Mutare itaque nomen, vel praenomen, siue cognomen sine aliqua fraude licito iure, si liber es, secundum ea quae saepe statuta sunt, minime prohiberis, nullo ex hoc praedicio futuro.] sed profe- quamur Acta:

III. c. l. 2. C. de mu- tat. nom. MVTAHE NO- MEN LICERE.

Praefes dixit: Ex quo genere es Tharace? Tharacus dixit: Militari & Romano, na- tus autem Claudionopoli ciuitate Syriae: et propterea quod Christianus sum, re- nunciaui militiae. Praefes dixit: Non enim dignus eras militare: tamen quo modo recessisti a militia? Tharacus dixit: Deprecatus sum Publionem Principem, & di- misit me.]

IV.

Honesta ne haec, vel causaria missio fuerit, ignoratur. Erat enim honesta missio, cum miles consueta stipendia meruisset, quae erant in Praetorianis cohortibus annorum sex- decim, in alijs viginti, vt docent Tacitus & rescripta Principum. Causaria vero illa dicebatur, quae ob malam valetudinem, & impares vires ad subeunda onera militaria concedebatur. Sed (vt Vlpianus docet) tertium quoque genus missionis erat ob de- licium, ex qua irrogabatur infamia, ob idq. eadem Ignominiosa dicta est a maioribus. Quod vero Tharacus iam senex esset, honesta missione vacationem meruisse putamus. Sed quid post haec Praefes, audiamus:

DE HONESTA MISSIONE MILITIAE. Tacit. Annal. lib. 1. c. l. 4. de veteran. Cod. Theod. l. 2. s. ignomi- nia. ff. de his qui not. infam.

Praefes dixit: Ergo prospice senectuti tuae: quoniam & ego volo vt sis vnus ex con- sentientibus praecipis dominorum nostrorum, & a me honorem magnum accipias. Ergo accede, & sacrifica dijs nostris: quoniam & ipsi Principes super omnem Orbem colunt eos. Tharacus dixit: Errant multo errore satanae. Praefes dixit: Frangite ma- xillas, propterea quod dixit errasse Imperatores. Tharacus dixit: Ego dixi, & dico, quoniam errant, quasi homines. Praefes dixit: Sacrifica dijs nostris, & relinque stulti- tiam tuam. Tharacus dixit: Ego Deo meo serui, & sacrifico non in sanguine, sed in corde mundo: non enim sunt necessaria talia sacrificia. Praefes dixit adhuc: . . . tuae ex parte, & senectutis, prudentiae tuae miserebor. Admoneo vt omnem vanitatem di- mittas, & dijs sacrifices, Tharacus dixit: Ego a lege Domini non recedo, Praefes dixit: Ergo recede, & sacrifica. Tharacus dixit: Impietatem ego non operor, quoniam Dei legem honorifico. Praefes dixit: Alia est ergo lex praeter istam: O malum caput! Tha- racus dixit: Est lex vestra, qua vos impij lapides & ligna & opera mantuum hominum adoratis. Praefes dixit: Super ceruicem caedite eum, dicentes: Noli vanus esse.]

V.

THARACI LI- BERTAS IN DI- CENDO.

Plumbatis namque super ceruices caedi reos solitos esse, rescripta Principum tra- dunt. Rursum Acta: Cum caederetur Tharacus, dixit: Ego de ista professione non re- cedo, quae me saluum facit. Praefes dixit: Ego te recedere faciam ab ista vanitate, & prudentem te faciam.]

† deest ali- quid in exem- plari vetustate exeso.

E Plane in hoc Praefide illud expressum habetur, quod scribit Tertullianus ad Scapu- lam: aliquos Praefides, cum potuissent continuo necare Christianos confitentes, tamen distulisse, & summa pertinacia contendisse, vt ad negationem, repetitis saepius qua- estionibus, illos adigerent. Sed quid ad haec ille?

† Tertull. ad Scapul. c. 30. & in Apol. c. 2. 3. 4. PRAESIDVM PERTINACIA.

Tharacus dixit: Fac quod vis: potestatem habes in corpore meo. Maximus Prae- fes dixit: Tollite vestimenta eius, & virgis illum caedite. Tharacus, cum verbera- retur, dixit: Nunc vere prudentem me fecisti, plagis confortans, me magis ac magis confidere in nomine Dei & Christi eius. Praefes dixit: Iniuste & maledicte, quo mo- do duobus dijs seruis? Ecce nunc confiteris deos, & eos negas quos colimus? Tha- racus dixit: Ego confiteor eum qui est manifestus Dominus. Praefes dixit: Nonne confiteris Christum & Dominum? Tharacus dixit: Ipse est enim Filius Dei, spes om- nium Christianorum, propter quem patimur, & sanamur. Maximus Praefes dixit: Relinque

VI.

Relinque verborum istam. Accede, sacra. Tharacus dixit: Non verborum sum, sed veritatem dico: iam enim sexagintaquinque annorum sum, & sic credidi, & a veritate non recedo. Demetrius Centurio dixit: O homo, parce tibi, & immola: audi me. Tharacus dixit: Recede a me cum consilio tuo minister Satanæ. Maximus Præses dixit: Iste magnis ferreis vinculis in carcerem recipiatur. Adducite alium sequentem.] Esse solebant diuersa pro atrocitate criminum pondera vinculorum, vt ex Vlpiano colligitur.

u. l. damnatus inter eos ff. de penis.

VII. PROBI CERTAMEN.

Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine. Præses dixit: Qui vocaris, primo responde. Probus dixit: In primo, quod nobile est, Christianus; secundo apud homines vocor Probus. Maximus Præfectus dixit: Ex quo genere es, Probe? Probus dixit: Patrem habui e Thracia, natus autem in Perge Pamphiliæ plebeius: sed Christianus sum. Maximus Præses dixit: Nec lucrum facies de isto nomine. Audi me: Sacrifica dijs, vt a Principibus honoreris, & amicus noster eris. Probus dixit: Neque honorem Principum volo, neque amicitiam tuam cupio: non enim parua erat substantia diuitiarum mearum, quam reliqui, vt Deo viuo seruiam. Præses dixit: Spoliare eum, tollite illi palium, extendite eum, & neruis crudis cædite.

VIII. PROBVS DIVERSIS MODIS TORTVTR.

Cum verberaretur, Demetrius Centurio dixit: O homo, vide sanguinem tuum in terram effundi. Probus dixit: Corpus meum inter vos est, mihi autem tormenta vnguentum sunt. Cum verberatus esset, Præses dixit: Requiescis a vanitate tua, aut permanes in duritia tua miser? Probus dixit: Non sum vanus, cordatior sum vobis in Domino. Præses dixit: Versate illum, & super ventrem cædite eum. Probus dixit: Auxiliare seruo tuo, Domine. Maximus Præses dixit: Cædentes eum, dicite illi: Vbi est auxiliator tuus? Probus cum verberaretur, dixit: Auxiliatur, & auxiliabitur. Sic enim pro nihilo habeo tormenta tua, vt non acquiescam tibi. Præses dixit: Attende ad corpus tuum miser, quoniam sanguine tuo impleta est terra. Probus dixit: Hoc scias, quoniam cum in me patitur corpus propter Christum, multo magis sanatur anima, & viuificatur. Cum verberatus esset, Præses dixit: Vincite ferro manus ac pedes illius: nec dimittatis aliquem curam ei apponere.]

IX. ANDRONICI CERTAMEN.

Studiisse Christianos vincis pro Christi nomine omne exhibere officium, pluribus exemplis superius est demonstratum: quod autem hic Præsidem visus est contempnisset, arctiori custodia mancipatur. Addidit Præses: Adducite alium in medio tribunali. Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine. Præses dixit: Qui vocaris? Andronicus dixit: Manifeste scire vis quia Christianus sum? Præses dixit: Illi qui ante te fuerunt, non sunt consecuti de nomine isto nihil; & te oportet respondere. Andronicus dixit: Commune nomen meum apud homines, Andronicus. Maximus Præses dixit: Quo genere es, Andronicus? Andronicus dixit: De nobili genere, & primi ordinis Ephesiorum filius. Maximus Præses dixit: Tibi parce, & audi me sicuti patrem. Nam qui antea voluerunt stulta loqui, nihil lucrati sunt: tu autem honorifica Principes & patres, dijs nostris consentiens. Andronicus dixit: Bene illos patres nominasti, quoniam vos ipsi patrem habetis Satanam: filij illius diaboli facti, opera eius perficitis. Maximus Præses dixit: Adolescentia tua adhuc me contemnit? Scias enim iam tibi magna tormenta parari. Andronicus dixit: Putas me stultum esse, vt minor antecessoribus meis inueniar? passus sum tibi ad omnia tormenta. Præses dixit: Expoliare eum, cingite, & suspendite.

CORNICULARIUS PALATINAE MILITIAE.

Demetrius Centurio dixit: Antequam exterminetur corpus tuum, miser audi me. Andronicus dixit: Melius est vt corpus meum pereat, vt non faciat animam meam quod vultis. Maximus Præses dixit: Consenti & sacra, antequam extermineris. Andronicus dixit: Ego numquam sacrificauit, nec ab infantia mea: et nunc non sacrifico eis, quibus me cogis sacrificare. Maximus Præses dixit: Tangite corpus eius. Anaxius Cornicularius dixit: Consenti Præsidi: pater tuus sum in annis: consulo te. Andronicus dixit: Quoniam senior es, & sensum non habes, tale mihi consilium das, vt lapidibus & dæmonibus sacrificem.] Quod autem hic Cornicularius esse dicatur: diuersi ordinis fuisse Cornicularios, in nostris Notis ad Romanum Martyrologiū diximus. qui vero in Palatina militia apud prouinciarum Præsides apparebant Cornicularij, fuisse præfectos exequendis sententijs damna-

A damnatorum, ex Materno diximus, addidimusq. sub quolibet maiori magistratu in prouincia Cornicularium militare consueuisse. Post hæc rursum Acta:

Cum torqueretur, Præses dixit: Non sentis tormenta miser, vt miserearis tui, & recedas a vanitate ista, quæ te non potest saluare? Andronicus dixit: Quam dicis esse vanitatem, professio mea valde in omnibus bona est, spem habens in Domino: sapientia autem tua temporalis sempiterna morte morietur. Præses dixit: Quis te docuit stultitiam istam? Andronicus dixit: Sermo qui & viuificat, in quo & viuificamur, habentes in cælis Dominum spem resurrectionis nostræ. Maximus Præses dixit: Recede a stultitia tua, antequam incipiamus te strictius tormentis affligere. Andronicus dixit: Corpus meum ante te est positum: habes potestatem: quod vis, fac. Præses dixit: Torquet te os eius fortiter. Andronicus dixit: Aspiciat Dominus, quoniam me sicut homicidam pœnis subiecisti. Præses dixit: Contemnis præcepta Principum? et tribunal meum nihil tibi videtur esse? Andronicus dixit: In Dei misericordia & veritate confido. inde hoc patior. Maximus Præses dixit: Ergo deliquere Principes, o Biothanate. Andronicus dixit: Deliquere, sicut intelligo: nam si vis, recto sensu intelliges, quoniam delictum est, dæmonijs sacrificare.

XI. ANDRONICVS TORTVTR.

Dum torqueretur, Maximus Præses dixit: Conuertite eum, & latera eius punnite. Andronicus dixit: Ante te sum: quo modo vis, corpus meum subijce pœnis. Præses dixit: Tollite testam, & plagam refricite. Hoc cum factum esset, Andronicus dixit: Confortasti nunc corpus meum in plagis. Maximus Præses dixit: nunc modicum te exterminabo, te exterminabo. Andronicus dixit: Non timeo comminationes tuas: sensus meus melior est cogitationibus malitiæ tuæ: propterea contemno omnia præcepta tua. Præses dixit: Ligatæ ei collum & pedes ferro, & sub custodia habeatur.]

XII. ATROX TORTVTR. GENUVS.

Boias dicta fuisse vincula ferrea, quibus reorum colla ligabantur, alibi diximus. hucusque prima Audientia, seu (vt Acta vocant) prima Interrogatio: vox vtitata apud illos, vt prima Quæstio, prima Interrogatio diceretur, & sic de alijs. Sed prosequamur cetera.

Secunda Interrogatio facta est die . . . . . Sedente Numero Maximo Præsede, &c. Maximus Præses dixit: Voca impiissimos Christianos, legi malæ seruientes. Demetrius Centurio dixit: Præsto sum, domine. Et cum perductus esset Tharacus, Præses dixit: Meministi quod senectus honoratur in multis, propterea quod est ipsius cogitatio & sensus. proinde cogitasti apud te, ne iterum in prioribus illis cogitationibus & hodie velis permanere. Sed magis accede, & sacra dijs pro salute Principum, vt honorem consequaris. Tharacus dixit: Honorem istum si intelligerent & ipsi Principes, & alij qui communicant sensibus vestris; ab omni cæcitate cogitationum vanitatis suæ se separarent, & in meliorem & fortiorem sedem a Deo verissimo viuificarentur. Præses dixit: Lapidibus os eius frangite, & dicite: Recede a stultitia tua. Tharacus dixit: Si non essem accuratus, similis tibi essem insensatus. Præses dixit: Ecce dentes tuos comminutos: misere iam tibi miser. Tharacus dixit: Non tibi persuadeas in nihilo. Nam si omnia membra mea collidas, insto fortis in eo qui me fortem facit. Præses dixit: Crede quia melius est tibi vt sacrifices. Tharacus dixit: Si scirem quia melius esset, hoc non expectarem a te.

XIII. Tharacæ in exemplari dijs iam vetustate oblitteratus. SECUNDA MARTVTRVM QUARTIO.

Et cum non amplius Tharacus loqueretur, Præses dixit: Cædite eum in os, clamantes ei, Responde. Tharacus dixit: Maxillæ meæ fractæ sunt: quo modo respondeam? Maximus Præses dixit: In omnibus his non consentis insensate? Accede, adora, immola dijs. Tharacus dixit: Si vocem clamoris mei subtraxisti, verum sensui animæ meæ non nocebis, sed magis intra vnâ horam me ædificasti. Præses dixit: Ego duritiam tuam expellam, maledicte. Tharacus dixit: Omnibus cogitationibus tuis adsum: sed vinco in eo qui me fortem fecit, id est, nomine Domini. Præses dixit: Afferte ignem, & expandite manus eius, & ponite in eis. Tharacus dixit: Ignem tuum temporalem non timebo: timeo autem si forte consentiam tibi, ne ignis æternus dominetur mei. Et cum positus esset ignis super manus eius, Præses dixit: Ecce nunc manus tuæ exterminatæ sunt ab igne; requiesce a vanitate tua insensate, & immola dijs. Tharacus dixit: Sic mecum loqueris, quasi iam voluntati tuæ consenserim ex tua crudelitate: per voluntatem Domini fortissimus sum in omnibus quæ aduersum me parantur.

XIV. DIRIS TORTVTR. TORTVTRIS.

Præses

XV.

Præfes dixit: Ligate eum pedibus, & in altum suspendite, & fumum atrum suppo-

XVI. INTERROGATIO ANDRONICI.

Præfes dixit: Hi sermones stultitiæ tuæ nihil tibi proderunt; sed accede, sacrificia dijs; ne mala, scelestæ, perdant te.

XVII. TERTIA QUÆSTIO.

Incipit tertia Interrogatio. Præfes dixit: Voca iniquissimos Christianos. Demetrius Centurio dixit: Præsto sum, domine.

XVIII.

Præfes dixit: Sic me alloqueris, maledictæ, quasi confors meus sis? Tharacus dixit: Ego confors tuus non sum; sed habeo potestatem loquendi, & nemo potest me compescere.

THARACVS TERTIO TORQVETVR.

XIX.

Tharacus dixit: Licet tibi? At non licet tibi vniuersas poenas mihi adhibere, quoniam militaris fui.

RESCRIPTVM IMP. DE L. MILIT. C. DE QUESTIONIBVS.

At quid est, quod Tharacus de eo quod miles fuerit, Iudicem arguit, non licuisse illi in ipsum experiri ea poenarum genera, quæ ex legis præscripto non essent?

Ad hoc

A Ad hoc igitur iure Præsidentem prouocat Tharacus miles emeritus. Id enim & ex eo perfacile intelligitur, quod idem Præsides aduersus eum obijciat ex eiusdem rescripti auctoritate.

XX. CALUMNIAM PATITVR THARACVS.

B Tharacus dixit: Quid commoueris frater? Tibi dico, fac quod vis, impie. Præsides dixit: Noli putare te semel damnari, sed particulatim te exterminabo, & reliquias tuas bestijs dabo.

XXI.

C Tharacus dixit: Et nunc quæ vis corpori meo adhibe, & post mortem fac quod vis. Præsides dixit: Sacrificia prius. Tharacus dixit: Stulte, quod neque dijs tuis, neque ignominijs vestris sacrificem, sæpius dixi.

XXII.

D Dominum vocas, maledictæ? Tharacus dixit: Quem tu nescis, qui reddit vnicuique secundum opera sua. Præsides dixit: Nonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas?

DIRA PARATA TORMENTA. * al. axillas

QVOD IN MARTYRVM PRÆSES.

XXIII.

XXIV. PROBVS ITHRYVM AD GERAMEN.

E Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine, Probus. Præsides dixit: Consule tibi, ne in præteritis poenas irruas, Probe: nam ante te qui voluerunt permanere in duritia sua, postea poenituit eos.

Post

XXV.
VIM PATITVR
PROBUS.

Post hæc præcepit Præses afferri carnes immolatas, & vinum sacrificij, & ait: Infundite illi vinum, & carnes de ara mittite in os eius. Cum hæc agerent, dixit Probus: Videat Dominus, & aspiciat de altissimis sedibus suis vim, & iudicet iudicium meum. Præses dixit: Multa sustinuit miser, & ecce iam sacrificium accepisti. Probus dixit: Nihil magnum fecisti, vim faciens: Dominus scit voluntatem meam. Præses dixit: Et manducasti, & bibisti. Probus dixit: Scit Dominus, & vidit vim quam patior. Præses dixit: Ignitos obeliscos furis imponite. Probus dixit: Neque ignis, neque tormenta, neque pater tuus Satanas potest auertere serum Dei a confessione sua. Præses dixit: Clavos acutos vstulate, & in manibus eius ponite. Probus dixit: Gratias tibi ago Domine, quoniam & manus meas dignatus es cruciari in nomine tuo. Præses dixit: Multa tormenta vanum te fecerunt. Probus dixit: Multa potestas te non solum fatuum, sed & cæcum fecit: quod enim facis, nescis. Præses dixit: Debilis toto corpore audes talia in me dicere, quoniam adhuc oculos tuos sanos reliqui: pungite oculos eius, ut non videns, minutatim a lumine isto discedat. Cum hoc factum esset, Probus dixit: Ecce & oculos corporis mei abstulisti; sed numquam tibi dabitur ut oculos fidei viuos possis tollere. Præses dixit: Post ista tormenta viuere te speras? aut putas quod sinaris lætus mori? Probus dixit: In hoc pugnans agonizor, ut confessionem bonam & integram perficiam, ut a te loccidar sine misericordia. Præses dixit: Tollite, & ligare, & seruate eum in custodia, & nemo de sodalibus eius accedat, & magnificet eos ex eo quod impie permanferunt. Proximo muneri tradetur.

XXVI.
ANDRONICI SV-
PRIMA CON-
PRESSIO.

Post hæc Præses dixit: Afferatur mihi Andronicus. Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine. Præses dixit: Vel nunc ætati tuæ consule, si prudenti sensu cogitasti, ut pius sis in deos: assentire, sacrificia dijs, ut soluaris. Andronicus dixit: Numquam tibi datur tyranne, ut extra legem Dei faciam: non solues confessionem meam, quam habeo in Domino: assisto duritiæ tuæ. Præses dixit: Videris furere, & dæmonem habere. Andronicus dixit: Si dæmonium haberem, consentirem tibi: nunc autem quia Dominum confiteor, dæmoni non acquiesco: tu autem dæmon, & cæcus, quæ dæmonis sunt operaris. Præses dixit: Si non sic gesseris sicut impius, deponam omnem virtutem tuam. Andronicus dixit: Non timeo te, neque iram tuam, assistens tibi in nomine Domini mei Iesu Christi. Præses dixit: Ex papyro manipulos facite, & apponite ignem ventri eius. Quod cum fieret, Andronicus dixit: Etsi totus arderem, adhuc in me est spiritus. non me vinces, peruerse. Præsto est qui me confortat Dominus, cui seruo. Præses dixit: Quousque non acquiescis, insensate? quære ut vel in lecto moriaris. Andronicus dixit: Quousque viuo, vinco malitiam tuam. Præses dixit: Incendite obeliscos, & ponite inter digitos eius. Andronicus dixit: Insensate Dei contemptor, omni cogitatione Satanæ plenus es totus: vides corpus meum consumptum a pœnis tuis: putas quod iam timeam artes tuas? habeo Christum Dei Filium in me, & contemno te. Præses dixit: Inique, non scis quem inuocas Christum hominem quemdam factum, sub custodia Pontij Pilati punitum, cuius extant Acta passionis? Andronicus dixit: Obmutescere: non enim licet tibi de hoc inique loqui. Præses dixit: Quod lucrum facis, immanissime, fidei & spei huius hominis, quem dicis Christum? Andronicus dixit: Lucrum magnum habeo & mercedem: propterea hæc omnia sustinco.

XXVII.
VIRA PATITVR
ANDRONICVS.

Præses dixit: Aperite os eius, & mittite carnes de ara, & vinum infundite. Dum hæc agerentur, Andronicus dixit: Domine, Domine, vide vim quam patior. Præses dixit: Vique quo sustines positus in pœnis? ecce gustasti de sacrificio. Andronicus dixit: Percant omnes qui colunt idola, tu & Principes tui. Præses dixit: Maledicis Principes, o malum caput, qui diurnam & altam pacem præstitere? Andronicus dixit: Ego execratus sum pestem, & sanguibulos qui euertunt mundum: quos Dominus brachio suo potenti confundat & perdat. Præses dixit: Mittite ferrum in os eius, & excutite eius dentes & molas: et blasphemam linguam abscindite, ut discat blasphemare Principes: dentes autem eius tollite, & linguam comburite: cinerem facite, & vbiq; spargite; ne de confortibus huius impij, aut ex mulierculis aliqua colligat, & seruet veluti pretiosum aliquod, aut sanctum: ipsum autem tollite, & custodite in custodia, ut cum suis confortibus proximo muneri offeratur. Tertia interrogatio absoluta est. Jhucufque Acta Proconsularia. Quæ autem sequuntur de eorum consummatione, cum in amphitheatrum

A trum ducti, & bestijs traditi sunt; addiderunt Macarius, Felix, & Verus, Christiani homines, qui interfuerunt spectaculo, & de rebus post hæc gestis epistolam conscripserunt: cuius cum in codice deesset exordium, narratio tantum inerat his verbis conscripta:

Numerius Maximus Proconsul Ciliciæ, aduocans Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, iussit ei, sequenti die munera edenda curare. Mane autem diei sequentis, viri ac mulieres exierunt in amphitheatrum, quod mille passus longe aberat a ciuitate. Cumq; repletum esset theatrum, aduenit Maximus videre spectaculum. Et in prima muneris editione cum multæ feræ immixtæ essent, multorum corpora deuorata sunt. Nos cum essemus in abdito, expectantes eramur cum omni metu: cum subito Maximus militibus mandat introduci Christianos martyres, Tharacum, Probum, & Andronicum. Milites autem angariauerunt homines, qui in humeris portarent martyres; non enim poterant ambulare laceratione poenarum. quos vidimus in theatrum ferri. Hæc nos videntes, conuertentes capita, lacrymati sumus. Proiecti sunt in medium amphitheatri, factusq; est timor omnium, & murmur in Maximum, qui sic iudicasset. Et multi ex illis spectaculum dimisere, obloquentes in Maximum, eiusq; feralem sæuitiam. Quod videns Maximus, iussit adstantibus sibi militibus, eos qui discessissent notare, ut postmodum illos audiret.

Iussit interea feras dimitti in corpora martyrum: quæ cum illos non tetigissent, iussit Munerarios cædi: & minans mandat, ut, quam ferocissimam haberent bestiam in cauea, mitterent. Dimissus est vrsus, qui tres homines ea die occidisset: & cum ad Andronicum accessisset, sedens quieuit lingens eius vulnera. Andronicus illum vellicans irritabat, ut cibus illius fieret: sed ille pepercit, mansuetus in omnibus redditus. Iratus Præses mandat lanciaris vrsum occidi. Curat Terentianus, timens iram Præsidis, dimitti in martyres lænam, quæ missa fuerat Antiochia ab Herode. Missa in amphitheatrum læna incussit timorem adstantibus: eo quod hinc inde discurrens fugam captaret: sed perueniens tandem ad corpora martyrum, accubata genuflexa ante Tharacum, cum clunium demissione venerata: manu sua ille eam attrahebat, ut sic irritata ab ea voraretur. hæc ibi & alia quæ dicemus.

Innouantur plane antiqua illa Ignatij verbis de bestijs parentibus Christianis scriptis mandata miracula, & spiritus item Ignatij in ijs ipsis martyribus incallescens ostenditur. etenim ille ad Romanos scribens ait: Fruar bestijs mihi paratis: quas opto truculentiores mihi inueniri: quas & blanditijs demulcebo, ut crudelius me deuorēt; non ut quosdam metuentes non attigerunt; & illæ si sponte nolint, ego illas vi adigam. Ignoscite mihi: quid mihi vile sit, ego noui.] Sed post hæc Acta rursum de bestia:

Læna autem ut ovis mansueta Tharaco inharebat. Excitantur clamores in theatro ob ingentem admirationem. quo Præses confusus, & ira excandescens, mandat suis, lænam prouocari: quæ magno rugitu posticum aggreditur. Clamat populus timens magna voce: Læna aperiat: posticumq; destructum est. Maximus indignans vocat ad se Terentianum, iubetq; edi gladiatorum munus, quibus mandaretur in primis Christianos martyres gladijs confodi: quod factum est quinto Idus Octobris. Cum vero Maximus se domum ex amphitheatro recepisset; reliquit decem milites, quibus mandauit, ut corpora martyrum admiscerent cum corporibus extinctorum gladiatorum, ut cognosci non possent.

Hæc cum vidissemus facere milites; non appropinquantes, Dominum rogauimus ut nobis nota fierent corpora martyrum. Et post hæc proxime appropinquantes, vidimus custodes coenantes, & focum prope habentes propter vigilias noctis: et iterum fiximus genua, & orauimus Dominum & Christum eius, ut desiderium nostrum imple-ret, & de cælo auxilium mitteret, & sanctorum corpora nobis ostenderet: et subito terræ motus factus est, & tonitrua, & fulgura, & magna tempestas imbrium: et nos iterum orauimus, & ad corpora appropinquauimus, & inuenimus focum extinctum, & nullum militum, qui ob tempestatem aufugerant: et ad cælum manus leuauimus, ut dignaretur Dominus reliquias sanctorum martyrum nobis certo signo patefacere.

Et mox tres facellæ veluti stellæ apparuerunt supra ipsorum corpora: quæ furtim subtraximus, & ambiuimus, præcedentibus nos cælestibus illis lucernis: quas nos sequentes, duxerunt in aduersam partem montis, & sic recesserunt: ibi ea in caua petra illic reposita posuimus, & aditum magna diligentia clausimus, ne ab inquirente Maximo inueni-

XXVIII.

MARTYRES
DANTVR BE-
STIIS.

XXIX.

BESTIABLAN-
DANTVR MAR-
TYRIBVS.

XXX.

CHRISTIANI A
GLADIATORIBVS
OCCISI.

XXXI.

INVENTVR
ET SEPELIV-
TVR MARTY-
RES.

XXXII.

SIGNO CALLE-
STI MARTYRES
INDICANTVR.

rentur. Postea redeuntes ad ciuitatem cognoscere quid actum esset, inuenimus custodes esse necatos a Maximo. Nos autem gratias egimus Domino nostro Iesu Christo, qui uuit in saecula saeculorum. Ego Macarius, Felix, & Verus hic reliquum vitae nostrae tempus facere cupimus, ut hic cum illis quiescere digna sint nostra corpora, & cum illis in caelo perfrui uita aeterna. Quos autem cum his ad uos mittimus, suscipite in timore Domini: sunt enim operarij Domini nostri Iesu Christi. Habetote nos in mente. Gratia Dei. Amen.] hucusque horum epistola.

XXXIII. Haec autem ipsa Acta Metaphrastes, quod prolixiora fortasse sint uisa, redacta in compendium edidit magno prauiudicio Ecclesiasticae antiquitatis, nec sine aliquo dispendio ueritatis. At licet fusiora uideantur, iucundum tamen illa ipsa audire martyrum uerba a Notarijs tunc fideliter scripra, quae postea a Fidelibus, pacis tempore, magno redempta pretio sunt & exscripta: gratiora quidem haec ac clariora alijs quibusuis licet ueris, pigmentis tamen eloquentiae circumlitis. Etenim omne quod fucatum est, suspectum redditur; & uerum non semper creditur, quod magna artis industria concinnatur: contenta namque nitore suo ueritatis pura simplicitas, eo pulchrior, quo incultior, recte sentientibus esse solet. Sic igitur ex omnibus memoriae commendatis Actis martyrum, illa fideliora atque in omnibus magis integra (quod saepe dicere solemus) esse noscuntur, quae a fidei hostibus scripta, & in publica relata sunt Proconsulum monumenta. Adeo namque execrandum erat, in publicis tabulis falsum quid scribere, uel ex eis aliter ac scripta essent recitare, ut hoc ipsum crimen primo capite legis Maiestatis (ut Ulpianus tradit) includeretur.

PUBLICA ACTA MARTYRUM FIDELISSIMA.

al. a. ff. ad leg. Jul. maies.

XXXIV. Ac proinde quae sic scripta ab illis, & exscripta a nostris ueneranda prodiit antiquitas post tot naufragia scripturarum, facie pura, sincera & decora, sunt eadem cupide a ueritatis cultoribus amplectenda, atque audius osculanda. Etenim haud pepercit Actis sanctorum martyrum, malis perpetrandis semper inuigilans astutia Satanae, quae per prauorum hominum mentes ea labefactare curauit. Nam impietas, omnium malorum auetrix, quod ueris Actis martyrum, a Christianis exscriptis, Christianae fidei certitudo & Christi gloria effulgerent, Gentiliumque deorum falsitas, colentiumque ipsos stultitia & haereticorum nugacitas perspicue haberentur expressa atque conuicta: interdum sanctorum martyrum uera Acta corrumpit; ac falsa edidit, suppressis ueris, uel igni traditis. Id quidem caeca malitia de Actis Pilati primum, quae de Christi Domini nostri mortis sententia (ut dictum est superius) fuere conscripta, temerario conatu praesumpsit; quod ipsum quoque factitatum est de quibusdam Actis martyrum. Ad haec spectat iusta illa querela Arnobij, qui eiusdem Diocletiani temporibus uixit, qua ait in Gentiles, haec de Christianis scriptoribus garrientes: Sed conscriptores nostri mendaciter ista prompserunt (de Christo scilicet atque eius praconibus) extulere in immensum exigua gesta, & angustas res satis ambitioso dilatauere praconio. At qui utinam cuncta referri in scripta potuissent, uel quae ab ipso gesta sunt, uel quae ab eius praconibus pari iure & potentia terminata: magis uos incredulos faceret uis tanta uirtutum: aut apprehendere locum fortasse possideris, quo uideretur esse simillimum ueri; & incrementa rebus apposita, & inditas scriptis & commentarijs falsitates. Sed neque omnia conscribi aut in aures omnium peruenire potuerunt gesta, gentibus in ignotis, & usum nescientibus litterarum: aut si qua sunt litteris conscriptionibusque mandata, maleuolentia daemorum, quorum cura & studium est hanc interciperi ueritatem, & consimilium his hominum interpolata quaedam & addita, partim mutata atque detracta, uerbis, syllabis, litteris, ut & credentium tardarent fidem, & gestorum corrumpere auctoritatem.] haec Arnobius. Praestiterunt haec Gentiles pariter & haeretici.

MARTYRVM ACTA SAEPE CORRUPTA.

b. Arnob. lib. 1. aduers. Gent.

XXXV. Indeque illa prudens Gelasij Papae animaduersio dimanauit, qua in Romano Concilio, ubi scriptorum Christianorum salubris est facta cribratio: Gesta sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant: quis ista Catholicorum dubiter & maiora eos in agonibus fuisse perpeffos, nec suis uiribus, sed gratia Dei & adiutorio uniuersa tolerasse? Sed ideo secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in S. Romana Ecclesia non leguntur: quia & eorum, qui conscribere, nomina penitus ignorantur; & ab infidelibus idiotis superflua, aut minus apta quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur: sicut cuiusdam Quiriaci & Iultrae, sicut Georgij aliorumque huiusmodi passiones, quae ab haere-

A ab haereticis perhibentur compositae. Propter quod (ut dictum est) ne uel leuis substandi occiretur occasio, in sancta Romana Ecclesia non leguntur.] haec ipse. Sed habito delectu postea, complura fidelia inuenta sunt Acta martyrum, quae in eadem Ecclesia, sicut in ceteris, publice recitantur. Vides lector & in his consilium nostrum, ut ex multiplicibus Actis sanctorum martyrum, illa ferme solum hic describamus Proconsularia, quae omnium fidelissima esse noscantur: non quod reliqua improbemus; sed ut ex ijs quae ex publicis accepta tabulis, sincera ac pura, omniq. fide dignissima esse sciantur; reliquorum omnium martyrum res gestas quae perierunt, uel corruptae, atque aliter deprauatae sunt, in horum imagine contempleris.

IESV CHRISTI CAII PAP. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS ANNVS ANNVS

D Vcentesimus nonagesimus primus Christi annus, Iunio Tiberiano & Casio Diocletio adscribitur Fastis; rerum tamen Ecclesiasticarum, ob inopiam scriptorum, icinius.

IESV CHRISTI CAII PAP. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS ANNVS ANNVS

C Sequens uero annus ducentesimus nonagesimus secundus Annibalianum & Asclepidotum Coss. habuit: quo ipso Christi anno assumptos esse in regnum ob tyrannos emergentes Flauium Constantium Chlorum & Maximianum Galerium cognomento Armentarium, Eusebius testatur his uerbis: ^a Egyptum Achilleas obtinuit, ob qua Constantius & Galerius Maximianus Caesares assumuntur in regnum: quorum Constantius Claudij Imperatoris ex filia nepos fuit; Galerius in Dacia haud longe a Gerroica natus. atque ut eos Diocletianus etiam affinitate coniungeret, Constantius priuignam Herculei Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Galerius filiam Diocletiani ualeriam duxit: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi.] haec Eusebius hoc ipso Christi anno, licet in annorum Diocletiani Imperij numero (ut dictum est) errore labatur. Scimus ab alio ^b horum Caesarum creationem poni anno superiori: sed errare certum est. Nam cum in inscriptione ^c edicti eiusdem Galerij aduersus Christianos editi, simul iungatur eius Consulatus octauus cum Tribunitia potestate uicies repetita, incidisseque habeatur in annum Domini trecentissimum undecimum: numerando eius annos ex Tribunitia potestate uicies repetita; necesse est ab hoc anno ducere eius regni principium numeri. Sed de illa edicti inscriptione illud monendum, siue errore irrepsit, siue amore Constantini factum, ne inscriptus ipse haberetur in edicto contra Christianos promulgato (quod uerius credimus) loco Constantini, Constantium positum legi. Sed error patens est; nec occultari potest; cum constat quinque annos ante Consulatum illum Galerij Constantium ex hac uita sublatum esse, atque Constantinum regnare coepisse. Sed haec suo loco.

^a Eusebius in Chron. CONSTANTIVS ET GALERIVS CAESARES.

^b Panvin. in Fast. ^c Apud Euseb. lib. 8. c. 29.

Quod uero adsciti dicantur hi Caesares ad propulsandos tyrannorum uel barbarorum insultus: Panegyricus Maximiano inscriptus, cum de eorumdem Caesarum creatione meminit, contrarium potius uidetur adstruere: nempe pacato Imperio Romano, quassisse Diocletianum & Maximianum, qui parta tuerentur, ac nouis accessionibus propagarent: quod auctor narrat, his scilicet uerbis agens de ortu Caesarum: O Kalendae Martiae, sicuti olim annorum uoluentium, ita nunc aeternorum auspices Imperatorum! Quanta enim, inuictissimi Principes, & uobis & Reipublicae propagatio, orbis uestri participando tutelam. Cuius licet, omni hoste perdomito, certa securitas; nimios tamen in diuersa discursus uel reuiscenda poscebat. Partho quidem ultra Tigrim redacto, Dacia restituta, porrectis usque ad Danubij caput, Germaniae, Rhetiaeque limitibus, destinata Batauae Britanniaeque uindicta, gubernacula maiora quaerebat, aucta atque augenda Republica.] haec & alia ibi, sed ista satis ad institutum.

II. DELECTI HEREDIS IMPERII.

I. **A** Nnus ducentessimus nonagesimustertius, Diocletiano quintum & Maximiano quartum Consulibus adnotatur, idemq. annus secundus Imperij Galerij Maximiani: quo pariter consignata habentur exordia Actorum SS. martyrum Nicomedensium: quæ quidem omni ex parte examinata, inuenimus, paucis quibusdam emendatis, fidelissima, ac plane digna quæ in Annalibus vna cum ceteris Actis martyrum, suis quibusque locis, vt temporis ratio postulat (quod ab instituto non discrepet) describantur. Præerat tunc Nicomedensi Ecclesiæ Cyrillus Episcopus, qui sedulo pastoralis studio eam mirifice illustrabat. Quem Domna virgo Gentilis, sacerdotum maxima, cum incidisset in Acta Apostolorum, & ex eis pieratam prægustasset, cupiens plenius ad Christianam fidem institui, noctu conuenit: a quo religionem edocta, signoq. Crucis ex more, dato nomine, consignata, effectaq. catechumena, Agapium diaconum ab eodem catechistam accepit, rei tantum conscio inde barbaro homine, regio eunucho, paribus votis Christianum fieri expetente: quocum etiam statuto tempore baptismum suscepit: et quod in iisdem Actis^b Apostolorum legerat, quæcumque habuit, ad Cyrilli pedes in pauperes eroganda portauit.

^a Extant apud Metaphr. die 26. Ianuarij. ACTA MARTYRVM NICOMEDIENSIVM.

^b Act. 4.

II. Cum vero ex hac vita S. Cyrillus Nicomedensis Episcopus excessisset, in locum ipsius Antimus subrogatur: cuius sedis tempore, a Persa quodam eunucho Indes collega, ac pariter Domna, quod Christianam fidem excolerent, Præfecto domus regie deferuntur: qui rem accuratius exploraturus, suasionem delatoris, cubiculum eorum ingreditur. Quam vero in eo inuenit, & quæ solerent esse Christianorum suppellectilia, auctoris verbis, ea sic describens, referimus: Audiuit (inquit) Præfectus: et cum libenter eam admisisset probationem, aufert ab eis clauis: et cum aperuisset, inuenit protinus, sed non vt ipse sperabat: sed ea quæ vere erant veneranda, nempe diuinæ Crucis figuram, & librum sacrosanctum, nimirum Apostolorum Deo gratas Actiones, & præterea possessionum vacuitatem eorum quæ in cælis magnum thesaurum recondebant: cuius præclaræ opes erant duæ storeæ in nudo solo stratæ, generosorum & beatorum Domnæ & Indes supellex; fictile præterea thuribulum, & lucerna, & lignea arcula, in qua repositæ sacra oblationem, cuius fiebant participes. hæc ibi.

III. Porro pristina huius consuetudinis tam Occidentalis, quam etiam Orientalis Ecclesiæ, ab ecclesia sumptam sacratissimam Eucharistiam domum ferre, & in arca collocatam asseruare, eademq. diebus singulis participare; quæ superius ex Tertulliano, Cypriano, Gregorio Nazianzeno, Basilio, & alijs scripta primo Annalium tomo habentur, aperte significant. Sed & signum sanctæ Crucis aliqua materia expressum habere apud se consueuisse pios Christianos, quæ tradit Gregorius Nyssenus in sancta sore Macrina, & alia innumera plane exempla declarant.

IV. Ceterum sic detecti Domna atque Indes Christiani, detruduntur in carcerem, ac fame diutius cruciantur: diuinitus autem impertitis alimentis pellunt in ediam. Sed blanditijs eos demulcere Præfectus studuit: cum illa, ne certamini huiusmodi magis periculoso succumberet, non sine diuini Spiritus instinctu, instar Dauid Saullem fugientis, simulauit insaniam, arreptæ a dæmone speciem præferens: sicq. diu omnium molestia perseuerans, tandem Christianorum Episcopo Antimo curanda committitur. Consueuisse plane Gentiles ad liberandos arreptos a dæmone, quibus abundare solerent, Christianorum auxilium frequentissime implorare; quæ sunt ex Tertulliano, Cypriano, & alijs superius dicta, manifeste declarant. Hæc autem hoc anno (vt diximus) coepta, præducta sunt vsque ad Galerij Maximiani reditum Nicomediam, cum iam Parthos ac Persas proelio superasset. Quæ autem post hæc contigerint, suo loco dicturi sumus.

ARREPTITI TRADI SOLITI CHRISTIANIS.

IESV

Q Vi sequitur annus Christi ducentessimus nonagesimusquartus, nouos Cæsares Constantium Chlorum & Galerium Maximianum Consules habuit. His Consulibus, tertio Idus Augusti, Susanna Gabinij filia, Caij Papæ neptis, cum nuptias Maximiani renuisset a Diocletiano affine tentatas, quod Christiana esset inuenta, iussu eiusdem Imperatoris in paternis ædibus capite truncata, martyrij palmam est consecuta. Hæc autem quo modo contigerint, eius martyrij Acta declarant: quæ quidem in Ecclesijs legi consueuerunt, quibus & vetera quæque Martyrologia fidem adiiciunt.

Ad ea autem elucidanda quæ videri possunt ambigua, illud in primis est intelligendum: Diocletiani filiam, quæ coniugio iuncta fuit (vt dictum est) Galerio Maximiano Cæsari, haud diu post nuptias fuisse superstitem: nulla enim penitus extat eius memoria in antiquioribus monumentis; sed nec ex ea proles aliqua legitur esse suscepta: pater autem vt filia defunctæ memoriam consecraret æternitati, Pannoniæ partem (sicut inquit Ammianus^a) eius nomine instituit atque cognominari voluit. Sed & eiusdem Valeriæ nomine nuncupauit ciuitatem sitam ad ripam Danubij, vt Ennodius^b tradit frequentior tamen est prouinciæ Valeriæ mentio, quam ciuitatis: eius enim post Ammianum Zosimus^c, & ex nostris S. Ambrosius^d meminerunt. Dicta est autem Valeria Pannoniæ, ad distinguendam eam a Valeria prouincia in Italia, de qua alibi^e a nobis fufius dictum est.

Diocletianus igitur, qui (vt demonstratum est) omnem adhibuit diligentiam, vt Galerium, quem creasset Cæsarem, affinitatis vinculis obligaret; & ob id coegisset eum, quam duxerat, repudiare coniugem, atque filiam suam Valeriam sumere in vxorem: illius morte resoluta iam vinculo, quam in sua cognatione haberet gradu propinquitatem virginem, eam illi foedere nuptiarum coniungere festinauit. Fuit hæc Susanna, filia Gabinij germani Caij Papæ; qui ambo Diocletiano sanguine coniuncti erant, consobrini nempe, ijdemq. ex Dalmatia oriundi.

Quod vero eiusdem Susannæ Acta habeant, quæfisse Diocletianum vxorem Maximiano, vel, vt alij codices habent, Maximino (sed nihil refert, nam vtroque nomine dictus habetur) filio suo adoptiuo: sane quidem peculiare Principibus erat, vt, quem cuperent Imperij successorem, eundem in filium adoptarent. nam sicut ipse Galerius Maximianum, ita & Maximianus Herculeum collega adoptauit Constantium Cæsarem: quod Panegyricus ipsi dictus testatur. Sane quidem & in alio Panegyrico idem Galerius Cæsar filius nominatur Diocletiani Imperatoris: quod nonnisi per adoptionem legitime fieri potuit, cum nulla penitus Diocletiano proles mascula esset. Huic igitur, defuncta Valeria, Diocletianus (vt dictum est) statuit Susannam matrimonio iungere. Quæ autem post hæc secuta sint, eiusdem martyrij Susannæ Acta declarant, quorum quatuor exemplaria nacti sumus; ex iisdemq. alia prolixiora, alia vero breuiora legimus, parum ab inuicem discrepantia. Nos vero, quod diuersis plane verbis eadem prope inuenerimus esse narrata, ex iisdem hæc summatim desumpta describemus.

Susannæ in primis stemma in eis sic deductum inuenimus: Maximum, seu Maximinum Diocletiani fuisse germanum, eumq. vita functum duos reliquisse liberos suos Caium atque Gabinium, quos Christianæ religionis professio ab eiusdem Diocletiani consuetudine segregauit. Duxit vxorem Gabinius, ex qua Susanna est orta: idemq. postea, vxore defuncta, sacris ordinibus initiatus, presbyteratu dignus est habitus: Caius vero, quod duxisset vitam cælibem, summo quoque sacerdotio auctus, & creatus est Vrbs Episcopus, totiusq. simul Christianæ religionis Antistes. Porro legimus in iisdem Actis, Gabinium egregia eruditione præditum, aduersus Gentiles scripsisse pro religione Christiana defensionem.

Valeria igitur (vt dictum est) ex hac vita sublata, agit per Claudium propinquum Diocletianus, vt Susannam Galerio Maximiano iungat vxorem. Quod cum per illum

SUSANNA RE-
NVIT CONIV-
SIVM.

Gabinio significatum esset; mox ipse, praesente Caio Papa, Susannae animum exploravit: et licet sibi satis cognitus ex eius vitae instituto videri posset; tamen, ut Claudij & Imperatoris vitaret invidiam, noluit petitionem honestissimam (ut videbatur) rejicere, sed exploraturum se puellae animum dixit: sicq. dimisso Claudio, Susannam allocutus est vna cum Caio Papa, eiq. Diocletiani consilium de nuptijs significavit. Illa vero vehementiori spiritu detestata cultoris demonis nuptias, nihil antiquius sibi fuisse addidit, quam excultam castitate vitam Christo Domino consecrare; licet sciret id sibi corporis dispendio redimendum, atque martyrio comparandum. Laudata est a parente responsio: actum eius, tum Caij Papae exhortatione corroboratur ad pugnam; utq. semel arrepto altissima vitae proposito, in eodem firmis insistentis vestigijs, constans perstaret aduersus imminentes ex Principis ira fragores, eorumdem admonitionibus confirmatur.

VII.

CLAVDIVS CVM
VXORE FACTVS
CHRISTIANVS.

Redijt post triduum Claudius, ut, quid cum Susanna esset actum, cognosceret: aduocatur illa, iubeturq. palam ac libere mentis suae consilium aperire. Illa autem suae confessionis auspiciatur principium, diuino quo flagrabat afflata Spiritu, primo cur ipsum Claudium licet patrum non admisisset more Romano ad osculum, reddidit rationem; nimirum quod demonum sacrificijs os pollutum haberet. Quid plura? Tanta vi, diuinitus sibi impartita loquendi libertate, hominem redarguit impietatis, eoque adegit, ut & deos relinquere, Christianamq. religionem ex animo consecrari eidem persuaserit, qui ante Christianos fuerat persecutus: quem Caius Papa, explorata in omnibus eius sincera fide, nomen ipsius recipiens, inter catechumenos voluit more solito profiteri.

VIII.

CLAVDIVS VXOR
ET FILII BAPTIZANTVR.

Rediens vero Claudius domum, cum haec omnia Praepedignae vxori nunciasset: illa cum diu ante de fide Christiana sectanda consilium iniisset, sed viri impietate perterrita desitisset; audita viri tanta a Deo facta mutatione, repente ad Caium Papam se contulit, ad pedesq. procidens, eosq. ex more (ut Acta habent) exosculata, aequae se ad fidem recipi postulavit. aderat cum eo & Susanna, quae eam amanter suscepit. Sed & sequenti nocte reuersus est Claudius domum Gabinij, secum ducens duos quos habebat filios, eosq. pariter fide Christiana initiari rogavit: quos Gabinius Christianam fidem edocuit, ipsumq. Claudium baptizavit, quem Caius Papa sacro chrismate ex more perunxit: idemq. filios eius Alexandrum & Cutiam, necnon eorum matrem Praepedignam pariter sacro baptismo abluit.

IX.

LACTIS ET MEL-
LIS PROPINATIO.

a Tertull. de Co-
ron. milit. c. 4.

b Dent. 32.

Post haec obtulit (inquiunt Acta) pro illis sacrificium in eadem domo, & consecrauit corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, & lac & mel & fontem, participauitq. cum omnibus mysterium Dei. Reddidimus haec ipsa verba ex Actis ipsis, quo illius Ecclesiasticae consuetudinis vsus, cuius meminit Tertullianus, eiusmodi relinquatur testatus exemplo. Ille quidem recensens antiquas in Ecclesia Catholica praescriptas consuetudines, cum de baptismatis ritibus locutus est, addidit: Inde suscepti lactis & mellis concordiam praegustamus, &c.] typum quidem haec gerebant, quod per baptismi gratiam, qui antea erant filij irae, habitantes (ut ait Psalmus) in terra deserta, loco horroris, & vastae solitudinis, per baptismum terram illam promissionis viderentur ingressi, quam lacte & melle manantem, praesui excellentia, diuina Scriptura nominare consuevit.

X.

Sed prosequamur res gestas. Claudius, postquam baptismum est consecutus, suas facultates cepit in Christianos pauperes erogare, sed in eos potissimum qui tenerentur in vinculis, vel abdita loca quaesissent; supplex petens ab eis, ut eorum precibus Deum, quem Christianos persequendo adeo offendisset, mereretur habere propitium: addiditq. ad expiationem sceleris, licet baptismo esset sanctificatus, dorso cilicium. Sed cum diu in assiduis precibus perseuerasset, inuenitur eo habitu & statu corporis a germano suo Maximo, Rei priuatae Comite, misso a Diocletiano, ut de Susannae nuptijs quid esset actum, cognosceret: qui ab eo perductus est in domum Gabinij, quae erat ad Arcus (ut habent Acta) portae Salariae, iuxta aedes Sallustij. Occurrens illis Gabinius, & introducens domum, ex more eiusmodi dedit orationem, sic exordiens: Oremus. Illiq. humi prostratis, sic orauit: Domine Deus, qui dispersa congregas, & congregata conseruas; respice in opus manuum tuarum, & illumina omnes in te credentes, quia tu es lumen verum in saecula saeculorum. Amen, responderunt omnes: surgentesq. de terra

A terra mutuo se complectuntur & osculantur. Claudius vero cum gaudio osculabatur pedes Gabinij sacerdotis. haec ibi. Eiusmodi laude dignam Christianorum, Romae praesertim agentium, consuetudinem, ut sacerdotes excipientes ad se venientes, sic primum eos ad preces, ac post inde ad pacis osculum inuitarent, meminimus norasse quoque superius.

Aduocata quoque est Susanna, & de aduentu Maximi nunciatum est Caio Papae, cuius domus quoque erat & ecclesia prope aedes Sallustij: qui se illuc contulit. Ad cuius aduentum, qui erant congregati in domo Gabinij, in terram prostrauerunt se omnes ex more. quibus ille: In nomine Domini constantes estote. dansq. orationem, dixit: Oremus. Domine Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui omnibus ad salutem & vitam aeternam misisti Dominum nostrum Iesum Christum, ut nos e mundi tenebris erueret; da nobis seruis tuis constantiam fidei, quia tu regnas in saecula saeculorum. Responderunt omnes: Amen. Consuetae haec videntur esse preces, cum Romanus Episcopus alios inuiseret, ac pariter hortaretur.

Sermonem quoque Caius post haec ad eos habuit, audiente quoque Maximo: qui exosculatis Caij pedibus, de Susanna aperuit Diocletiani consilium. Sed instituto virginis eidem patefacto, cum Caij, tum Claudij verbis admonitus Maximus, de fide Christiana capessenda cogitare, ac auidius quaerere coepit: dimissusq. domum, penitus persuasus, aestuans calore fidei, sua mox coepit in pauperes erogare. Elapsis vero diebus quinque, ad Caium rediens, ad pedes accidens, baptismum enixius postulauit: quem de fide plenius eruditum, idem Caius baptizavit, atque ex more sacro chrismate inunxit, obtulitq. sacrificium, ex quo illum impertiuit. Cum autem per Thraonem, Christianum occultum, Maximus sua bona in egestes erogaret; re peruulgata, delatus est Maximus per Arsitium collegam Principi. Quid autem de eo iusserit Diocletianus, dicemus anno sequenti, quo ea facta esse noscuntur.

IESV CHRISTI
ANNVS

295.

CAII PAP.
ANNVS

12.

DIOCL. & MAX. IMPP.
ANNVS

12.

Christi annus ducentessimus nonagesimus usque intus Tusco & Anullino Consulibus consignatur: quo Diocletianus Imperator relatione Arsitij cum comperisset Maximum, necnon Claudium eiusq. coniugem Praepedignam, Alexandrum & Cutiam affines suos recenter factos esse Christianos: eos omnes ab Vrbe abductos ad Ostia Tiberina incendio tradi, eorumq. cineres in fluentia iactari mandat. Iulius ab Officio homo seuerissimus, mandato Principis eosdem ducens, dicto in loco, duodecimo Kalend. Martij incendio concremauit. relatus est horum martyrij dies in tabulas Ecclesiasticas, atque anniuersaria memoria consecratus. Haec ex Actis S. Susannae, quae distincta temporum ordine, quae priori, quae posteriori anno sunt gesta, referimus. Cum enim (ut eadem Acta habent) mensis vnus & dierum sexdecim spatium intercessisset, ex quo de Susanna Diocletianus illud Claudio dedit in mandatis, & postea Maximo eius germano curandum negotium tradidit; cumq. in iisdem Actis primum quinque, inde quindecim habeantur elapsi certi dies, antequam Maximus ad Diocletianum delatus esset, abique alijs diebus excursis, quorum nulla fit mentio; rursumq. dicta Februarij die hos martyrium consummasse constat: affirmare necesse est, hoc anno, non autem praeterito, quo de nuptijs Susannae coeptum est agi, hos esse martyrio coronatos.

Dum autem Diocletianus de Susanna nepte sua Maximiano Caesari matrimonio coniungenda in initum semel consilium (quod dictum est anno superiori) implere satageret; & iam compertum habuisset, Susannam refragantem, esse Christianae religioni addictam: eandem vna cum patre Gabinio voluit custodiae detineri, ut sic tam parentis, quam filiae animum emolliret. Sed postquam quinquaginta & quinque dies ambo sic detenti fuissent; agit idem Princeps cum Augusta coniuge, ut Susannam ad se perduceret, eiusq. animi consilium exploraret, & a suscepta noua religione reuocare studeret. haec modo ibi.

Sed antequam quae Actorum sunt reliqua prosequamur, de Augusta Diocletiani coniuge, de qua incidit mentio, differendum. Ipsam enim dictam esse Serenam, non tantum

XI.

ORATIO DIC-
CONSVETA.

XII.

PONTIFICIS PR-
DES EXOSCV-
LANTVR.

I.

MARTYRIVM
CLAVDII, MA-
XIMI, ET SO-
CIVORVM.

a Martyrolog.
Ro. die 18. Fe-
bruar. & alia.

II.

SUSANNA CVM
PATRE DBTRV-
SA IN CARCE-
REM.

III.

SERENA AVGV-
STA.

tantum quæ præ manibus sunt Acta Susannæ testantur; sed & res gestæ Marcelli Papæ, A
 insuper & Romanum ac reliqua omnia Martyrologia antiquitus scripta eidem veritati
 adscriptantur. Siquidem quod Christiana esset, & de Christianis optime merita, ac
 sancto sine quieuerit, Occidentalis Ecclesiæ tabulæ omnes eius memoriam antiqui-
 tus scriptam conferuant: nam decimosextimo Kalend. Septembris natalis eius dies ad-
 scriptus habetur.

*Martyrolog.
Rom. in. Bedæ,
Vsur. Adon. &
alij die 16. Au-
gusti.*

IV.
RESPONDETUR
TACITAE OBJE-
CTIONI.

Deridebunt hæc fortasse litteratuli, qui, Gentilium instar, candidam Christianam
 simplicitatem ex more fugillant, quod apud scriptores Ethnicos, vel in antiquis inscri-
 ptionibus nulla penitus de Serena Augusta Diocletiani vxore mentio habeatur. Sed
 dicant, quonam alio nomine Diocletiani coniux Augusta ab antiquioribus dicta inue-
 niatur? Quod si alio nomine eam quis appellatam posset inuenire, non tamen propter
 ea Serenæ nomen explodendum esset: quid enim absurdi est, vt Imperator, qui tot an-
 nis vixit, plures diuersis temporibus vxores habuerit? vel illa ipsa etiam Serena fuerit
 cognominata? At cum nulla sit mentio apud scriptores Ethnicos, nec in antiquarum in-
 scriptionum monumentis vestigium vllum extet de eius coniugis nomine: quo iure
 quis negare poterit, eam non eo nomine esse dictam, quo in Actis sanctorum marty-
 rum reperitur adscripta, & in tabulis Ecclesiasticis appellata? Prodat aliud nomen,
 quibus displicet nomen Serenæ Augustæ: sed cum non inueniant, nihil est vt faciant
 de nomine controuersiam.

V.
ABOLERE IVSSA
NOMINA PLV-
RIVM.

Fortasse accidit (haud enim inanis est coniectura) quod cum absque exemplo inter
 tot coniuges diuersorum Imperatorum solius inueniatur vxoris Diocletiani nomen exci-
 didisse; id in odium Christianæ religionis factum esse decreto Principis, vel ex Senatuf-
 consulto (quod alias sæpe accidisse scimus Imperatoribus) vt nomen eius abolitum at-
 que abrafum penitus fuerit: quod in chartis Christianorum tantummodo integrum
 manserit. Deperditis enim semel commentarijs Claudij Eufthenij de rebus Diocletiani,
 tum nomen Augustæ ex libris Gentilium excidit, tum alia multa sunt penitus obliuio-
 ne deleta. Sed iam cetera prosequamur.

VI.
FAVET SERENA
SVSANNÆ.

Serena igitur iussu Imperatoris Susannam accersens, tantum abest vt eam conata sit
 a suscepta religione, quam & ipsa Augusta clam coleret, dimouere; vt eam in ipsius con-
 fessione vehementer corroborarit, & fortiter atque constanter agere hortata sit. Nam
 ipsam apud se diebus plurimis detinens, vna simul cum ea ex Christianorum instituto
 diu noctuq. quæ erant Christianæ religionis officia frequentabat. Cum vero innotuis-
 set Imperatori, Susannam persistere in sententia de Christiana fide sectanda, ac coniugio
 refutando; eandem in Gabinij patris domum reduci mandat. Ad quam Maximianus
 Cæsar, cui eam Diocletianus sponderat, veniens, vim virgini illaturus; resiliit corre-
 ptus numine, cuius fulgore eam ambiri atque custodiri cognouit: sed totum magiæ tri-
 butur, cum Diocletiano, quod acciderat, aperitur.

VII.
SVSANNÆ MAR-
TYRIVM.

Quamobrem Imperator, misso ad eam Macedonio, iubet eam occulte subijci quæ-
 stioni, & in refragantem animaduerti. Abijt ille, conuenit eam: admouet tripodem:
 iubet vt thura offerat louis, quod statuerat, simulacro: sed derestata illa facinus, flexis
 genibus Deum est deprecata, vt abominabilem impietatem euerteret. quamobrem di-
 uinitus factum est, vt louis statua ab eorum oculis euanesceret, & alibi sit inuenta in
 terra prostrata. Quæ cum a Macedonio renunciarentur Diocletiano, iussit eam intra
 domesticos parietes gladio necari: quo percussa spiritum Deo reddidit, sicq. gloriosam
 martyrij coronam laureæ virginitatis adiecit.

VIII.
SERENA CVRAT
CORPVS SVSAN-
NÆ.

Quæ autem post hæc secuta sint, ipsa Acta habent his verbis: Vbi comperit Serena
 Augusta Susannam martyrium suū forti animo consummasse; gaudens, noctu in ædes
 illius aduenit, corpusq. eius proprijs manibus curauit, linteo inuoluit, & aromatibus
 condiuit opere polinctorio, sepeliuitq. in Arenario, in crypta apud sanctum Alexan-
 drum, tertio Idus Augusti: velum autem, quo sanguinem eius absterfit, apud se in
 theca argentea retinuit, & diu noctuq. erat furtiuus precibus ibi orans.

IX.
SACRIFICIVM
IN MEMORIAM
MARTYRIS.

A die quo Susanna percussa est, beatus Caius Papa in domo Susannæ, in loco vbi
 percussa est, iugiter obtulit sacrificium pro eius commemoratione. erat coniuncta Caij
 domus cum ædibus S. Susannæ & Gabinij patris eius. Atque inde factum est postea,
 vt statio Christianorum in duabus illis ædibus fuerit instituta. facta sunt hæc in sexta
 Regione, apud Vicum Mamuri, ante forum Sallustij.] hucusque ibi. Mentio est de Vi-
 co Ma-

A. co Mamuri, seu Mamurei, in Regione sexta, apud Sextum Rufum & P. Victorem.
 At de statua Mamurij plumbea, quæ loco nomen dedit, celebris est apud antiquos
 scriptores memoria, claruit Mamurius a statuariis temporibus Numæ. Forum quo-
 que Sallustij ibidem positum fuisse, ijdem tradunt auctores. Celebris atque frequens
 est mentio apud Gentiles auctores de ædibus hortisq. Sallustij, in eadem Regione
 positis.

Perseuerat hæc nobilis Memoria S. Susannæ eodem in loco: sed quæ erat Caij X.
 illi propinqua, iam est vetustate collapsa. Mentio crebro fit in tabulis Ecclesiasticis Ti-
 tuli S. Susannæ: qui locus nostra ætate auctus est nobili monasterio sacrarum virginum
 institutionis S. Bernardi. Quomodo vero eadem ex causa, tum pater Susannæ Gabi-
 nius, tum etiam Caius Papa subiere, eodem Diocletiano iubente, martyrium; dicemus
 B. anao sequenti, quo vetera monumenta contigisse testantur.

IESV CHRISTI

CAII PAP.

DIOCL. & MAX. IMPP.

A N N V S

A N N V S

A N N V S

296.

13.

13.

S Aluatoris Domini nostri anno ducentesimo nonagesimo sexto, Consulibus Diocle-
 tiano Augusto sextum & Constantio Cæsare, vigesima secunda b Aprilis, Caius Pa-
 pa martyrio coronatur, cum sedisset annos duodecim, menses quatuor, & dies quin-
 que. De his autem quæ passus est sub Diocletiano, hæc in libro de Romanis Pontifi-
 cibus scripta habentur: Hic fugiens persecutionem Diocletiani, in cryptis habi-
 tans, confessor quieuit: martyrio coronatus post annos octo.] hæc ibi. Porro eius-
 modi latebræ contigisse videntur post martyrium S. Sebastiani & aliorum, quos idem
 Caius ad fidem instituit & baptizauit. Causam autem suscepti ab eo martyrij pau-
 lo post addit auctor, sic dicens: Qui post annos XII. * cum Gabinio fratre suo, * XI.
 propter filiam Gabinij, nomine Susannam, martyrio coronatur: sepultus in cœmete-
 rio Callisti, via Appia, decimo Kalendas Maij.] hæc ibi de Caij atque Gabinij eius ger-
 mani martyrio.

Quod vero ab eodem Caio hæc instituta dicantur: Hic constituit, vt omnes ordines
 in Ecclesia sic ascenderent: si quis Episcopus fieri mereretur, vt esset ostiarius, lector,
 exorcista, acoluthus, subdiaconus, diaconus, presbyter, & exinde Episcopus ordina-
 retur:] nequaquam sic sunt intelligenda, vt ipse primus instituerit, vt ad summum or-
 dinem ascensurus, per inferiorum ordinum gradus conscenderet sublime fastigium sa-
 cerdotij: nam eiusmodi hierarchicum in Ecclesia ordinem iam temporibus Apostolo-
 rum stabilitum fuisse, atque vsu receptum, superius pluribus est enarratum. Sed Caij
 de hac re decretum illud fuisse videtur, vt non prouheretur ad thronum Episcopalem,
 nisi qui in singulis inferioribus ordinibus consueto tempore ministrasset. Rursus ibi de
 eodem: Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem, presbyteros viginti-
 quinque, diaconos octo, Episcopos per diuersa loca quinque.] Fertur eius nomine epi-
 stola hoc anno, ijdemq. Consulibus ad Felicem Episcopum data.

Quod autem spectat ad Gabinij martyrium: nequaquam, quod hic simul cum Ca-
 io ponitur, eodem quo Caius ipse passus est die. nam in tabulis Ecclesiasticis natalis
 dies eius, qua martyrium consummauit, vndecimo Kalend. Martij habetur adscripta
 E hoc elogio: Romæ natalis S. Gabinij presbyteri & martyris, fratris beati Caij Pa-
 pæ: qui a Diocletiano diu in custodia vinculis afflictus, pretiosa morte cæli gaudia
 comparauit.]

Post Caij Papæ martyrium cessasse Episcopatum eius dies vndecim, in superius cita-
 to de Romanis Pontificibus commentario traditur: qua ratione dicendum est, Marcel-
 linum successorem sedere cœpisse quinto Nonas Maij: quem fuisse Romanum, natum
 patre Proiecto, quæ ab eodem auctore sunt scripta, fidem faciunt. Quantum autem
 temporis hic sederit, in fine ex more dicemus. Hic autem admonuisse oportet, errare
 Eusebium, atque alios eum secutos; dum post Caium Papam sic successorem posue-
 runt Marcellinum; vt, Marcellum omnino prættereunt, ex ambobus vnum confla-
 rint; existimantes nimirum similitudine nominis vnum eundemq. esse cum Marcel-
 lino Marcellum. Verum tabulæ Ecclesiasticæ, in quibus series Romanorum Pontifi-
 cum

*Qui d. Fast. lit.
3. Propter lib. 4.
elag. 2.*

MEMORIA
S. SVSANNÆ.

I.
*Lib. de Rom.
Pontif. in Caio.
CAII PAPAE
MARTYRIVM
ATQVE GABI-
NIL.*

II.
CAII PAPAE
INSTITVTA.

III.
GABINIVS DI-
VERSO DIE
PASSVS.

IV.
MARCELLINVS
PAPA.

Optat. contra Parmen. lib. 2. b August. epist. 205.

V. DE MARCELLINI EPISTOLA.

VI. EPISC. HIEROS. SVCCESSTO. e Euseb. lib. 7. cap. ult.

cum habetur adscripta, Martyrologia vetustiq. ille scriptus liber de Romanis Pontificibus, Tabula Cresconiana, ac denique Latini omnes, qui texuerunt catalogum Romanae Urbis Episcoporum, & inter alios ex antiquioribus Opatas Mileuitanus, & S. Augustinus, omnes pari consensione vtrumque ponunt; nempe Marcellum & Marcellinum: quos ipsa sua ipsorum Acta diuersa (si cetera deessent testificationes) plus satis distinguunt ab inuicem.

Extat eiusdem Marcellini nomine inscripta epistola; hoc anno, octauo Idus Septembris data ad Salomonem Episcopum, qui ipsum consuluerat de haeticis nuper emergentibus, & ex Pauli Samosatani, paulo ante Antiochia damnati, schola progressis, qui Christi negarent diuinitatem, & aequalem cum Patre honorem & cultum. Cetera autem de Marcellino suis locis saepe inferius dicturi sumus.

Hoc eodem anno decimotertio Imperatoris Diocletiani, post Hymenaeum ponitur ab Eusebio in Chronico Zambdas Episcopus Hierosolymorum, de quo haec in Historia: Hierosolymorum Ecclesiae ministerium post Hymenaeum Episcopum, quem paulo ante demonstrauimus, Zambdas cepisset: paulo post, isto mortuo, Hermion, postremus eorum qui ante persecutionem nostra memoria ibi concitatam fuerunt Episcopi.] haec ibi. sed de Hermione inferius. quantum autem quisque eorum temporis dedit, haud est certum.

IESV CHRISTI MARCELLINI PAP. DIOCL. & MAX. IMPP. AN NVS AN NVS AN NVS

I. REGIO THEBAEORVM ROMAN VOCATA.

II. MARTYRYM THEBAEORVM CERTAMEN.

III. S. EUCHERII EPISTOLA.

I. Christi anno ducentesimo nonagesimo septimo, creati sunt Consules Maximianus Augustus quintum, & Galerius Maximianus Caesar secundum, cum Marcellinus Papa iam secundum sedis suae annum auspicaretur: quo legio Christianorum militum Thebaeorum ab Oriente Romam euocatur aduersus novos emergentes tyrannos Amandum & Aelianum. Qui omnes Christi milites ab eodem Marcellino Papa exhortatione firmantur, vt a fide Christiana numquam deficiant, paratq. potius sint milites, si opus esset, profundere vitam, quam fidei in Christum leue saltem dispendium pati: cuius oratione, fidei constantia roborati, cum militarent in Gallijs, omnes gloriose pro fide certantes, consecuti sunt apud Agaunum coronam martyrij.

II. At tam nobile militum Christianorum certamen plane dignum est quod ex certis probatisq. auctoribus hic Annalibus intextatur. S. Eucherius Episcopus Lugdunensis ex antiquioribus monumentis eorum martyrij Acta iam prope iniuria temporis antiquata, recentiori memoria restituta, posteris legenda tradidit. Fuissent haec collocanda superius, cum (vt eorum habent Acta) Maximianus creatus est Caesar: sed quod eadem contineant, haec agi coepisse, cum iam Marcellinus Papa Ecclesiae Romanae praeset; hic merito, vbi eiusdem Pontificis absoluitur annus primus, atque secundus incipit numerari, ea recensenda putamus. Eucherius igitur cum egregiam nauarit operam, vt eorumdem martyrum Acta quam diligentissime peruestigaret, eademq. perquisita describeret, ad Syluium Episcopum de ijs perbreuem scripsit epistolam his verbis:

Domino sancto & beatissimo in Christo Syluio Episcopo, Eucherius Episcopus: Misi ad beatitudinem tuam scriptam nostrorum martyrum passionem. Verebar namque ne per incuriam tam gloriosi gesta martyrij ab hominum memoria tempus aboleret. Porro ab idoneis auctoribus rei ipsius veritatem quaesui: ab ijs vtique, qui affirmabant se ab Episcopo Geneuensi S. Isaac hunc, quem protulit, passionis ordinem cognouisse: qui credo haec a viro temporis anterioris acceperit. Atque cum alij ex diuersis locis atque prouincijs in honorem officiumq. sanctorum, auri atque argenti, diuersarumq. rerum munera offerant: nos scripta (si vobis suffragantibus dignantur) offerimus, vtique exposcentes pro eis intercessionem omnium delictorum, atque in posterum iuge praesidium patronorum semper meorum. Memento vobis quoque nostri in conspectu Domini, sanctorum semper officijs inhaerentes, domine sancte, & merito beatissime frater.] haec Eucherius. Perisset haec etiam cum alijs epistolis eiusdem Eucherij (nam liber epistolarum, quem ab eo fuisse conscriptum ferunt, penitus excidit) nisi

A nisi ipsdem martyrum Actis praefationis loco apposita esset. Praemissa post haec breui praefatione narrationem rerum gestarum, sic exorditur:

Diocletianus Romanae Reipublicae Princeps, cum ad Imperium totius Orbis fuisset electus, omnesq. prouincias turbare quorundam praesumptione perspiceret: ad confortium Imperij vel laboris olim sibi commilitonem Herculum Maximianum Caesarem fecit: eumq. contra Amandum & Aelianum, qui in Bagaudarum nomen praesumptione seruili arma commouerant, ad Gallias destinauit. Eadem plane de tumultibus Gallicanis Eutropius quoque his verbis: Ita rerum Romanorum potitus Diocletianus, cum tumultum rusticani in Gallia concitasset, & factioni suae Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Aelianum: ad subigendos eos Maximianum Herculum Caesarem misit, qui leuibus proelijs agrestes domuit, & partem Galliae reformauit.] haec Eutropius, eadem quoque Orosius.

B Electo igitur Maximiano, qui ad hos compescendos tumultus in Gallias secesserat; ei ad supplementum exercitus (inquit Eucherius) legionem Thebaeam ex Orientalibus militibus ire praecipit: quae legio sex millia sexcentos sexaginta sex viros validos animis, & instructos armis, antiquorum Romanorum habebat exemplo. Hi igitur milites Christianae religionis ritum Orientali traditione a Hierosolymitanae urbis Episcopo susceperant.] hoc idcirco accidit, vt Thebaei milites a Zambda Episcopo Hierosolymitano Christiana fide imbuerentur: quod eadem legio in hibernis esse solet in Palaestina, vbi ad Parthorum atque Persarum tumultus comprimendos cum alijs legionibus in Syria agentibus praesto esset. Sed addit:

C Hi (inquit) fidem sacram virtuti & armis omnibus praeponebant. Ad Urbem quippe Romam itinere attingentes, eandem Christianitatis fidem, quam acceperant, apud beatum Marcellinum praedictae Romanae Urbis Pontificem confirmauerunt; vt ante gladio interirent, quam sacram fidem Christi, quam acceperant, violarent. Recepti igitur a Diocletiano Caesare, iubentur vt post Maximianum collegam iter, quod coeperant, ad Gallias tenderent.] haec ipse. quae autem post haec secuta sunt, ab auctore prolixius enarrata, nos breuiori compendio perstringemus. Alpibus ab exercitu superatiss, iam Othodorum cum ventum esset, & Maximianus hostes obuio aggressurus esset; ex more, lustrandi exercitus consilium iniit. Ad haec agenda praeparauit consueta sacrificia, quibus milites expiati, super aras iurarent, aduersus imminentes hostes se pari fortitudine pugnuros: id enim saepius solitum factitari, cum praesertim periculum aliquod immineret, multa apud Gentiles historicos sunt exempla. Cum ergo legio Thebaeorum haec parari viderent; quod scirent se eiusmodi sacrificijs non tantum non lustrari, sed inquinari: communicato consilio, secessionem potius facere, & maiestatis criminis argui, quam sacrificijs nefandis fidem Christianam vel minimum quidem polluere, & apud Deum impios reperiri, obfirmatis animis omnes vna decernunt.

D Noua haec quidem in milites Christianos ab Imperatore exercetur impietas: nam cum alias saepius in castris Christiani consueuerint militare (vt superius susus dictum est) numquam tamen in procinctu ad sacrificium compulsi sunt, nec sacramento militiae ad aliud quippiam, quam quod propria religio admoneret, numen iurandum. Quodnam autem esse solet eiusmodi iuramentum a Christianis militibus praestari solitum, quibusve esset verbis expressum, Vegetius docet, cum ait: Iurant per Deum, Christum, & sanctum Spiritum, & per maiestatem Imperatoris, quae secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.] et paulo post: Iurant autem milites, omnia se strenue facturos, quae praeeperit Imperator, numquam deserturos militiam, nec motum recusaturos pro Romana Republica.] haec Vegetius. Ad eiusmodi plane sacramentum Christianorum visus est allusisse Tertullianus, dum ait: Credimus humanum sacramentum diuino superinduci licere, & in alium Dominum respondere post Christum] quod scilicet per Imperatoris maiestatem Christiani post Christum iuraret: sic enim locus ille mihi explicandus videtur.

E Certe quidem Tertullianus, licite Christianos per salutem Caesarum iurare solitos, tradit, magnamq. docet esse differentiam inter Gentiles, qui iurant per Genium Caesaris, & Christianos iurantes per salutem ipsius. nam ait: Sed & iuramus, sicut non per Genios Caesarum, ita per salutem eorum, quae est augustior omnibus Genijs.] sed & rationem reddit, dicens: Nescitis Genios daemones dici, & inde diminutiua voce daemones?

IV. TYRANNI AMANDVS ET AELIANVS.

a Eutrop. lib. 9.

b Oros. lib. 7. cap. 25.

V.

MAXIMIANVS CONTRA TYRANNOS. e Apud Sursom. 5. die 22. Septembr.

VI.

LIVSTRATIONE EXERCITVS DUCTI MARTYRES.

VII.

d Veget. de Rom. milit. lib. 2.

IVRAMENTVM MILITARIVM CHRISTIANORVM.

e Tertul. de coron. mil. c. 11.

VIII.

f Tertull. in Apolog. c. 31. ... PER SALVTVM CAES. NON PER GENIVM IVRANT FIDELIS.

nia? Nos iudicium Dei suscipimus in Imperatoribus, qui gentibus illos praefecit. Id in eis scimus esse, quod Deus voluit: ideoq. & saluum esse volumus, quod Deus voluit, & pro magno id iuramento habemus. Ceterum daemones, id est, Genios adiurare consuevimus, vt illos de hominibus exigamus; non deicere, vt illis honorem diuinitatis conferamus.] haec Tertullianus de Christianis militibus post Christum per vitam Imperatorum iurantibus. Viguit adhuc apud nonnullos idem vsus, & adhuc viget, vt sic homines iurent: sed temerarium atque periculosum visum est Francorum Regibus, eiusmodi a quocumque passim fieri solita salutis Regis per iuramentum oppugneratio numini a: quamobrem lege scripta cauerunt, ne quis praesumeret per vitam Regis ac filiorum eius iurare.

a Not. Pamel. a pud Tertull. Apolog. cap. 21. nos. 50.

IX. Constet quidem Romanos exercitus fuisse refertos Christianis militibus; id enim Tertullianus b affirmat: quos etiam pietatem cum militia coniunxisse, certum est. tantum enim aberat a Christianis militibus, vt inter Gentiles in Romano exercitu militantes, quid vel saltem leue in religionem peccarent; vt, possent ne lauream ferre cum donatium acciperent; magna contouersia fuerit Seueri tempore (vt vidimus) in Ecclesia disputatum, contestante Tertulliano c potissimum, id faciendum non esse. Sic igitur videas, contra ius fasq. absque aliquo maiorum exemplo, immo contra priorum Imperatorum consuetudinem, Maximianum immenso odio, quo in Christianam religionem flagrabat, Christianos milites ad sacrificiorum contagionem compellere impie studuisse.

b Tertull. Apolog. c. 37. CHRISTIAN. MILITVM COPIA.

c Tertull. de Coron. milit.

X. Ne igitur Christiana legio, lustrationis ac iuramenti praetextu, eadem cum Gentilibus inuolueretur impietate; secessit ad octo millia passuum longius, ad locum dictum Agaunum. Maximianus vero, ad eorum explorandam voluntatem, nuntium misit, qui eos pariter hortaretur reuerti ad castra; & quod commilitones facerent, idem ipsi praestare non detrederent. Cum Mauritius Tribunus legionis, Experius Vexillarius, & Candidus ordinis Senatorij vir, nomine omnium responsum prudens quidem (vt par erat) dedere; paratos scilicet esse milites Imperatori in omnibus esse subiectos, & ad castra reuerti, atque aduersus barbaros (quod alias saepe fecerant) strenue pugnuros: verum quod Christianam religionem colerent, se numquam fore immolaturos; ob idq. nolle redire.

MAVRITIVS AD MARTYRIVM MILITES ARMAT.

XI. His auditis, ira succensus Maximianus, decernit in eos publicum militare supplicium; nimirum, vt decimum quemque eorum gladius feriret, quem fors funesta monstraret. Vetus est genus supplicij in delinquentem exercitum ab Imperatore solitum exerceri: de quo plura a nobis in Notis d sunt dicta. Cum autem legioni innotuisset ferale decretum Principis, laetissime id accepit, rata nimirum sibi decerni triumphum, quo milites caelum conscenderent martyrio laureati post Christum, cum eo perpetuo regnaturi. Porro incensos omnium martyrij amore animos, Mauritius ad eos habita concione, qua omnes corroboraret in fide, reddidit subeundi pro Christo mortem desiderio flagrantissimos. Quid plura? Decimantur milites: reliqui vero vt redeant Ostorodorum, Principis mandato iubentur. Renuentes illi, iterum decimantur: sed nec sic qui remanserunt, illi parent vt ad exercitum redeant, expectantes singuli eandem cum Christianis commilitonibus subire optatissimam sibi sortem: quorum desiderium magis magisq. incensum est alia proxime habita ad eos ab Exuperio concione.

d Not. in Martyrol. Rom. die 22. Septembr. b.

XII. Cum autem illorum immotum animum Imperator, iterum facto periculo, satis compertum exploratumq. habuisset; desperans omnino quemquam illorum a Christiana fide posse deduci: omnem tandem in eosdem immittit exercitum, a quo singuli trucidentur. Ferocissimum impetum sustinent illi protecti scuto fidei, gladio spiritus, & galea salutis armati; ac proinde nouo pugnandi genere victores effecti, de prostrata impietate ac fide saluata, gloriosissimis martyrij coronis aucti, aeternam in caelo beatitudinem sunt feliciter consecuti. Hic finis Thebaeae legionis Christianae certaminum, quorum coronas, palmas, trophaea, atque triumphos Dei Ecclesia ab eo tempore in hodiernum anniuersaria celebritate commemorare non desinit.

XII. RELIQUORVM TRUCIDATIO MILITVM.

XIII. Sed quid post haec, eadem die, Victori Christiano militi veterano illuc casu aduenienti contigerit, ipsum Eucherium id his verbis narrantem audiamus: Interea veteranus quidam vltimae aetatis senio fatigatus, nomine Victor, ad contaminatum caedibus locum itineris necessitate deductus est. Dum ad epulas pro aetatis veneratione ab omnibus rogaretur; requirere coepit, quamnam esset causa laetitiae, quod inter tot corpora interempto-

XIII. VICTORIS MARTYRIVM.

A interemptorum, gaudentes exultantesq. possent milites epulari? Dicitum a quodam est, quod cum legio Christianae studio legis carimonias Romanas, cultumq. deorum pariter cum Imperatoris iusionibus contemnere voluisset, datam eam neci esse, vt disciplinae militaris traditus ordo seuerius teneretur. Tunc Victor alte gemitum trahens, grauitatq. suspirans, detestatus conuiuias, detestatusq. conuiuium, exclamat: Heu me, qui per tot annorum militiam ad hanc aetatem veni, & in hac legione militare non merui. Quam bene inter tales gloriosae mortis honore donatos finem vitae inuenire potuissem! Saltem si commilitare indignus eram, vel me ante has duas horas viandi necessitas detulisset, vt senilis pectoris cruor tantorum virorum victimis misceretur. Obrule-ram corpus hoc neci, dummodo tanta laudis consortio non carerem.

B Talia dicentem profanorum statim turba vallauit: quae, vtrum Christianus esset, respondere minaciter iubet. At ille paululum oculos ad caelum erigens, tali percontantibus sermone respondit: Longus me viuendi vsus ad hanc quam videtis perduxit aetatem. Quaecumque in hoc mundo aguntur, aut studium reperit, aut rerum volubilitas agit, aut varius semper casus infestat: quodcumque volumus, optamus, scimus, aut cupimus; totus mundus caligine submersus, tenebris circumfluentibus, latet, nisi nobis aut viam Christum ostenderit, aut lumen Christi affulserit. Quod ego fideliter perpendens, vtinam vltimo contesteffer affectu: quod si me ad tempus paulo ante trucidatae legionis itineris necessitas detulisset, conuiuijs & epulis vestris horum funerum consortium praetulisset. Sed iam nunc praestabit Christus, vt Christianum me, vel ob professionem meam, transire vltius per beata funera non sinatis.

C Haec cum loquentem subita percussoris obruncat insania. Ita vir sanctus confortium sanctorum celeri confessione promeruit, ceterisq. martyribus in eo loco sicut morte, ita est honore coniunctus.] hucusque Eucherius de Victoris praclaro martyrio. Additq. duos alios eiusdem legionis milites absentes, Vrsum, atque Victorem alium Solodori passos esse pridie Kalendas Octobris. Quo modo autem eorumdem corpora sint inuenta, idem auctor inferius narrat historiam. Tu vero consule alia multa, quae ad dictorum martyrum memoriam spectantia notauimus in Romano Martyrologio. Quae autem idem Eucherius subdit de diuina vltione in Maximianum Imperatorem, suo loco dicemus.

D Hos omnes ad martyrium praecessisse visi sunt, antequam Alpes superasset Romanus exercitus, duo insignes eiusdem legionis milites, nimirum Secundus & Alexander, qui passi dicuntur septimo Kalendas Septembris, qua die eorum memoria eiusmodi celebratur encomio b: Apud Albentimelum Liguriae ciuitatem, sancti Secundi martyris, viri spectabilis, & ducis ex legione Thebaeorum.] ac rursus: Bergomi in Gallia Cisalpina, sancti Alexandri martyris: qui & ipse vnus ex eadem legione, cum nomen Domini nostri Iesu Christi constantissime fateretur, martyrii capitis abscissione compleuit.] Sed & Taurini quoque eiusdem legionis nobilissimi milites Octavius, Solutor, & Aduentor glorioso martyrio exere trophaea victoriae, quorum celebritati dicata est dies duodecima Kalend. Decembrium.

E Verum alij quoque eiusdem legionis milites sunt postea martyrio coronati: qui, antequam ab Imperatore fides illorum exploraretur, ab eodem aduersus Carausium fuerant amandati, eo fortasse consilio, vt, cohortibus ab ea legione diuulsis, debilis remaneret, nec quid noui tentandi, diuisis viribus, locus relictus esset. Cecinit de eiusdem martyribus Venantius Fortunatus carmen elegiacum. Sed & alij quoque plures, qui eadem expeditione in Romano exercitu inuenti sunt Christiani, pariter coronam martyrij sunt consecuti.

Sic namque posthac creuit Maximiani odium in milites Christianos, vt ijs, quos aduersarios diceret esse deorum, exercitum omnino purgandum esse statuerit: tunc enim sibi Herculem, quem praecipue colebat, a quo & cognomen deduxerat vt Herculi diceretur, existimabat sibi fore propitium, si milites numen illius spernentes poena mulcarent. Sed & felices rerum euentus eundem magis magisq. in sententia stabilierunt: nam eius aduentu in Gallias tyrannos Amandum & Aelianum absque aliquo vel leui tantum exercitus damno compressit; & Carausium prouinciam ad Occanum positam ministrantem, ac in Romanum Imperium rebellantem, in Britanniam fugere compulit.

XIV. VICTORIS CONFESSIO.

XV.

VRVSVS ATQVE VICTOR MARTYRES.

a Die 22. Septembr. a. b. c. 30. eiusdem.

XVI.

ALEXANDRI ET ALIORVM MARTYRIVM. b Martyrolog. Rom. Bedae. c alij.

XVII.

MAXIMIANI ODIUM IN MILITES CHRISTIANOS.

XVIII. At quinam fuerint illi martyres, qui in ea expeditione eiusdem Maximiani iussu, A Christianæ religionis obtentu, necati sunt; Helinandus^a audiamus, qui eadem omnia ex antiquioribus monumentis accepta breui sermone contexuit: celebris suorum temporum scriptor eiusmodi oratione rem gestam profecit enarrare: Maximianus Augustus, coadunato exercitu, permixto tamen Fidelium & infidelium coetu, festinus Alpium iuga transgrediens, Gallia appropinquabat; soloq. aduentu suo Amando & Aliano ducibus tumultus perterritis, seditionis illius tempestatem facile sine sui exercitus damno sedabat. Comperito vero quod Carausius quidam nobilis insidias contra Romani regni fines moliretur; qui tamen Procurator constitutus erat prouinciæ quæ est iuxta Oceanum, vbi Franci iam secundo a suis sedibus expulsi iuxta Gallorum & Saxonum confinia confederunt: misit illuc per Rheni fluminis aluei partem sui exercitus, cuius militari virtute nefarius cassaretur inceptus. In quo itinere præcipuos belli B Dominici duces, Gereonem, Victorem, Cassium, & Florentium, felices turmæ Christianorum militum sequebantur.]

XIX. Paulo post vero, narratis quæ ab eodem Maximiano apud Agaunum in legionem Thebæam sunt impie perpetrata, ad dictos milites aduersus Carausium missos stylym conuertens, sic ait: Hæc primum apud Agaunum oppidum, vbi maxima multitudo sancti refedit exercitus, agebantur: inde præcedentium secuti vestigia, repperunt primarios milites Cassium & Florentium, cum septem alijs similis constantiæ viris, iuxta Veronam ciuitatem in ripa Rheni fluminis confidentes, aliosq. cum eis quamplurimos eiusdem agminis, sed non eiusdem intentionis satellites. Hos dum agnouissent de Orientali fuisse præsidio, sæuientes contra eos, de professione sciscitati sunt. Cumq. illi nec voluntate cordis, nec sententia responsionis a superioribus discreparent, submissis capitibus, in eodem loco pro Christi nomine perempti sunt. C

CASSI ET FLORENTII ET SOCIORVM MARTYRIVM.

XX. GEREONIS ET SOCIORVM MARTYRIVM.

XX. Mox ergo ad beatum Gereonem eiusq. socios trecentos decem & octo cum illo pariter fide veritatis armatos persecutor, nescio velocius an fama peruenerit. Progressi tamen paululum ante subsequentes carnifices, in campis Agrippinæ magnæ ciuitatis martyrij gloriam, sese inuicem cohortantes, præstolati sunt. Quibus continuo superuenientes hi qui missi erant a Iudice, nullam in eis defendendi, vel a proposito deficiendi voluntatem, sed constantissimam nominis Christi inuenerunt confessionem. Ibi beatus Gereon dux & martyr egregius cum illis Regis æterni vernaculis, edomitibus omnibus quæ ad huius vitæ delectationem possent allicere, semetipsum spontaneus obtulit hostiam viuam Deo. Insani vero tortores sanctorum ibidem corpora cruentantes, per campi illius planitiem traxerunt, & in puteum quemdam maximum proiecerunt. D Monstratur autem vsque hodie in loco, vbi sanctus Gereon trucidatus est, sanguinis ipsius spectaculum; & ipse locus, A D M A R T Y R E S, ab incolis acceptum seruat vocabulum.

XXI. VICTORIS ET SOCIORVM MARTYRIVM.

XXI. Hæc itaque dum agerentur, cohors illa, quæ beatum Victorem comitabatur, ad locum cui destinata est properans, peruenit ad oppidum Francorum, quod ex maiorum suorum sedibus Troiam nuncupabant, ibiq. cum Duce suo castra in pratis virentibus posuit. Nec minus audaces illi cruentiq. milites adfuerunt: peremptoq. illic fortissimo Christi milite Victore, cum trecentis triginta martyribus; sancta eorum corpora in locis palustribus submerserunt. Tandem optatis locupletati spolijs cum exercitu reliquo, quia Carausius ille fugiens, sese in Britanniam transtulit; per viam, qua venerant, lati pro scelere redierunt.] hæc Acta. E

XXII. CARAVSIVS TYRANNVS.

XXII. At de Carausio hæc Eutropius^b: Post hæc tempora etiam Carausius, qui vilissime natus in serenæ militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant; multis barbaris sæpe captis, nec præda integra aut prouincialibus reddita, aut Imperatoribus missa: cum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo admitti barbaros, vt transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret; a Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupauit.] hæc ipse. Sed res tunc gestas aduersus milites Christianos, idem qui supra auctor enarrare pergens, hæc subdit:

XXIII. Eodem vero tempore de Mauritania, quæ est pars Africæ, finitimisq. regionibus milites ab Imperatore propter frequentes Gallorum tumultus euocati, in Galliam nauigio

A gio venerunt: quorum trecenti quinquaginta pro fide Catholica trucidati, cum beato Gereone eiusq. socijs, beatorum corporum quietem & venerationem perpetuam delegerunt.] hucusque de militum coronis Helinandus, qui post hæc narrationem instituit de eorumdem sanctorum reliquijs digne memorijs illustratis. Porro horum omnium natales dies tabulis Ecclesiasticis habentur adscripti, quibus eorumdem celebritas quolibet anno vertente recolitur. Hæc autem temporibus Marcellini Papæ esse gesta, non tantum qui supra Eucherius fidem facit, sed & qui horum martyrum res gestas eadem est profecutus oratione; licet sciamus hæc de Carausio ad exordia Imperij Maximiani referri.

Tunc quoque accidisse putamus, vt Laureaci in Norico Ripensi quadraginta milites, Christianitatis quoque causa, grauissima passi sint: quos martyrij cupidissimus adiens commilito Florianus, oblatu Præsidi Aquilino, iisdem vestigijs confessionis inficiens, iterum atque iterum fastibus cæsus, & scapulis acutis clavis confossus, suspensus ad collum lapide in Anisum fluuium præcipitatur quarto Nonas Maij^a, qua die anniuersaria illius celebritas recurrit. de eius corporis inuentione, & miraculis ibi fieri solitis, eiusdem Acta in fine habent.

Hæc & alia complura id genus in Christianos milites meditatus est Maximianus, homo (vt ait Victor) natura ferox, ardens libidine, consilio stolidus, ortu agretti, Panonioque, & (vt addit Eutropius) in ciuilibus ingenij, asperitatem suam & vultus horrore significans. Sed & Iulianus Apostata in Cæsarijs eundem egregijs ignominia notis fugillat, quod acerbus & intemperatus esset, rerum nouarum cupidus, & perfidiæ plenus; ob idq. a honorum Principum consortio a Sileno fingit exclusum.

C Porro non tantum, his temporibus, in Occidente, sed & in Oriente quoque vexatos esse milites Christianos, testatur Eusebius in Chronico; qui hoc ipso anno Diocletiani Imperatoris decimoquarto hæc ait: Veturius Magister militiæ Christianos milites persequitur: paulatim, ex illo iam tempore, persecutione aduersus nos incipiente.] hæc ibi. Verum tam in Oriente, quàm in Occidente, ac præsertim Romæ, non nunc primum, sed ipso prope exordio eius Imperij (vt dictum est) quibusdam præludijs, agentibus Gentiliæ superstitiosis Pontificibus, & Proconsulibus in prouincijs, nonnullos martyres esse passos, certis eorumdem martyrum Acta superius recensita exploratissimam fidem faciunt: quæ martyria licet frequentia fuerint & immania; habito tamen respectu ad ingruentem postea tempestatem, nullius prope momenti, ac plane leuia videri Eusebio vel alijs potuerunt, quem de ijs quæ agerentur in Palæstina, vbi degebat, D putamus intellexisse; cum alioqui non neget, sed æque confirmet, persecutionem in Christianos pedetentim a nece Christianorum militum inchoatam.

Qui enim penitus conuellere Christianam religionem decreuerant, sic eius primum vires infringere aggressi sunt, Christianos milites tollendo; ne, cum in reliquos omnes publica eorum per Orbem edicta sæuirent, ipsaq. furens persecutio grassaretur, essent qui obstitissent armati milites Christiani. Digna plane atque rationabilis hæc illis visa est causa in milites sæuendi: ne quando iisdem, cum viderent Imperatorum consilium de extripanda penitus religione Christiana, turbas cierent, & tumultuantes secessionem facerent ac rebellarent. Vel quod cum infame penitus haberetur Christianorum hominum genus; qui militia nobiles graui notati essent infamia ex nomine Christiano, acerba animaduersione digni haberentur: nam secundum quod Macer scripsit de Re militari^b: Quædam delicta pagano aut nullam aut leuiorem pœnam irrogant; militi vero grauiorem: ita tamen, vt si miles artem ludicram fecerit, &c.] Sane quidem qui desertores deorum essent, vti Christiani, præ ceteris pœna digni ab Imperatoribus habebantur.

De eiusmodi persecutione a militibus cœpta, hæc habet Eusebius^c: Paulo ante illud tempus, cum qui Imperij dominatum & potentiam occupabat, esset tamquam e graui & temulento sopore excitatus; atque adeo tempore inter Diocletianum * & Galerium interiecto, clam & ex occulto primum in Ecclesia Dei inuaderet, non quasi acruatum bellum contra nos suscipiendo; sed eos solos qui in exercitu Romano militiam exercebant, pedetentim adoriendo (nam si prius cum illis concertans, superior forte discederet, reliquos ea ratione facile posse capi putabat) permultos eorum qui in militia versabantur, cernere potuisses, qui subeuntibus animis vitam tenuem & abiectam

MAVRITANI MARTYRES.

XXIV. FLORIANI ET SOCIORVM MARTYRIVM.

^a Martyrol. Rom. ad de Sur. tom. 3. ca. 212.

XXV. MAXIMIANVS VALIS.

XXVI. MILITES CHRISTIANI IN ORIENTE VEXATI.

XXVII. CONSILIUM DIOCLETIANI.

^b l. quædam. ff. de pœnis.

XXVIII. ^c Euseb. lib. 8. cap. 11. * Decium & Gallium PERSECUTIO CœPTA IN MILITIBUS CHRISTIANOS.

amplexari maluerunt, quam pietatem & cultum erga Deum vniuersarum rerum opificem aliquando negare.

XXIX. Vbi autem Dux, quisquis tamen ille fuerit, iam tum primum contra eos, qui ex nostris in exercitu Romano militabant, persecutionem excitauerat, & illos ab alijs militibus, in quorum numerum relati erant, segregauerat, seiunxeratque; & liberam optionem dederat vel honoris perfruendi, si edicto obsequerentur; vel eiusdem amittendi, si resisterent: multi admodum qui veri regni Christi milites erant, nulla mora interposita, fidei in eum confessionem, falsæ & adumbratæ gloriæ, qua in mundo fruerentur, sine vlla dubitatione prætulērunt. Inter quos iam, licet numerus perexiguus, quandoquidem Dux lentius & moderatius adhuc in nos tendebat insidias, & paucorum admodum sanguinem fundere aggrediebatur: propterea quod multitudo Christianorum illum (vt erat verisimile) deterruit; & animum eius, ne bellum contra omnes simul concitaret, retardauit: licet inquam numerus perexiguus, vnus tamen & alter non modo dignitatem amittere, sed mortem etiam pro veræ pietatis defensione opterere voluerunt. At postquam apertius rem erat aggressus; nulla oratione aut dicendi vi explicari potest, quot & quam insignes Christi martyres his qui ciuitates quasque & regiones incoluerunt, oculis cernere licuisset.]

XXX. Hucusque Eusebius de persecutione in milites primum omnium inchoata: ipse vero ab eo tempore quo generale edictum est promulgatum in omnes vbique Christianos agentes, narrationem exorditur: cum tamen plurima Christianorum militum certamina obuoluta penitus silentio prætermiserit. nam si ex ijs qui in Occidente passi sunt Christiani milites, rationem ducere, & coniecturam facere licet de ijs qui agebant in Oriente militibus; quorum, ob apparatus Perfici belli, Ægyptiosq. tumultus, ingentes fuisse copias, certum exploratumq. videri debet: de ijs qui inter eos militabant Christianis, quibus legiones fuisse refertas iam diximus, magnam eadem esse patratam quis neget? At quæ, scriptorum inopia, egregia Christianorum militum pro fide certamina obscura remanserant, illorum saltem, qui in Occidente commilitones sunt passi, illustrantur exemplo; licet nec horum omnium fuerint præclara facinora scriptorum memoriæ commendata, nec nostri sit instituti omnium martyrum hic Acta conscribere, sed nonnullorum quæ certis probatisq. auctoribus egregie testata omni ex parte redduntur: ex quibus etiam de reliquis, quorum nulla extant scriptorum monumenta, quæ quantave passi sint, probe liceat facere coniecturam.

I. Dvcentessimus nonagesimos octauus Christi annus Fausto & Gallo Consulibus adscribitur Fastis: quo persecutio in Christianos milites sæpe grassari coepta, longe lateq. diffusa, totum Christianum orbem Imperio Romano subiectum inuasit. Sed inter alios egregios milites, qui Christi nominis causa afflictati sunt, magnopere martyrium Marcelli Centurionis elucet, qui Tingi in Mauritania passus est. Extant eius Acta, & quidem fidelissima, eademq. perbreuia. Quæ apud nos habentur, eadem penè sunt cum illis quæ habentur edita. Citantur alia consignata huius anni Consulibus Fausto & Gallo. Nos vero, quæ habemus præ manibus, hic describimus. sic enim se habent:

MARCELLI CENTURIONIS ACTA. a Apud Sur. tom. 5. die 30. Octobr. b Citat Vasa. in Chron. ex Breu. Eboresf.

II. MARCELLVS ABSTINET A SACRIFICIIS.

In ciuitate Tingitana, procurante Fortunato Præfide, aduenit natalis dies Imperatoris. Ibi cum omnes in conuiujs epularentur, atque sacrificarent; Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Traianæ, profana reputans illa conuiuia, reiecto etiam cingulo militari coram signis legionis, quæ tunc aderant, clara voce testatus est, dicens: Iesu Christo Regi æterno milito. Abiecit quoque vitem & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus vestris desisto, & deos vestros ligneos & lapideos adorare contemno, quæ sunt idola surda & muta. Si talis est conditio militantium, vt dijs & Imperatoribus sacra facere compellantur: ecce proijcio vitem & cingulum; renuncio signis, & militare recuso.] hæc Acta.

Quod

A. Quod vero hic dicitur Marcellus Centurio vitem proiecit & cingulum: erat vitis insigne Centurionum, quam manu gestarent, eaq. in delinquentes milites animaduertent. vnde apud Iuuenalem a de Mario gregario olim milite sub Centurione:

Nodosam post hæc frangebat vertice vitem, Si lentus pigra muniret castra dolabra.]

Sed & Plinius: Centurionum (inquit) in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat] nempe quod nobili ligno iisdem delinquentes verberarent. Sed est & illud Taciti in animaduersione militum per Centuriones exhiberi solita ligno vitis, hæc dicentis de Lucillo Centurione sæuisimo: Centurio Lucillus interficitur: cui militaribus facetijs, Cedo alteram, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, & rursus aliam poscebat.] Porro Centurioni vite verberanti reluctari minime sine poena licebat. nam sic Macer in libro de Re militari, de milite irreuerente b: Si vitem tenuit, militiam mutat] nempe in gradum inferioris ordinis redigatur. rursus: Si ex industria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur.] hæc ipse ex præscripto veteris disciplinae. Iudicare subditos sibi milites Centurionem, est illud quoque Iuuenalis c:

— iustissima Centurionum Cognitio est igitur de milite, &c.]

Sed post hæc Acta: Stupefacti sunt autem milites ista audientes: tenuerunt eum, & nunciauerunt Aftasiano Furtunato Præsidi legionis: qui iussit eum conijci in carcerem. Finitis autem epulis, residens in Consistorio præcepit introduci Marcellum Centurionem. Introductoq. Aftasianus Fortunatus Præses ei dixit: Quid tibi visum est, vt contra disciplinam militarem te discingeres, & baltheum ac vitem proijceres? hæc ibi modo. In desertores quosque militaria iura sæuissime, multo magis autem si desertioni miles aliud quoque crimen adiungeret, scripsit Arrius Menâder de re militari d. quam obrem grauissima visa est causa Marcelli, qui desertioni addidisse videretur impietatem, atque crimen, ob contemptos Principes, Maiestatis; cum alicui omnis contumacia aduersus Ducem & Præsidem capite puniri solet e. Sed quid ad hæc Marcellus Acta narrat his verbis:

Marcellus respondit: Iam die duodecimo Kalendarum Augustarum apud signa legionis istius, quando diem festum Imperatoris celebratis, publice clara voce respondi, me Christianum esse, sacramento hinc militare non posse nisi Iesu Christo Filio Dei Patris omnipotentis.] Quænam autem ratio esset, vt, qui hæcenus militasset, iam sibi amplius militare non licere contestaretur: ex ijs quæ superius dicta sunt de alijs militibus Christianis, pieratis causa necatis, illam fuisse liquet, quod Imperatores cogere milites omnes dijs sacrificare. Sed Acta rursus: Anastasius Fortunatus Præses dixit: Temeritatem tuam dissimulare non possum, & ideo perferam Imperatoribus, & Cæsari ipsi. Sanus transmitteris ad dominum meum Aurelianum Agricolaum, agentem vicem Præfectorum prætorio. Mittitur sub custodia Marcellus Centurio in Mauritaniam Tingitanam, ad Aurelianum Agricolaum.]

Cur autem a Præsidi legionis ad Præsidem Mauritanie amandaretur Marcellus Centurio, ea hic causa redditur, quod Aurelius Agricolaus, prouinciæ Præses, vicem ageret Præfecti prætorio: cuius in milites quoque summum ius erat; vt pote qui locum teneret Magistri equitum, qui secundam post Dictatorem, cui socius accedebat, potestatem haberet f. iure igitur reus Centurio religionis & militiæ violatæ, ab Anastasio Fortunato legionis Præsidi, ad Agricolaum agentem in Mauritania vicem Præfecti prætorio mittitur: cum alioqui ad quemuis Præsidem prouinciæ minus mittendus fuisset, cum Præfidi legionis esset in suos milites delinquentes, illo absente, legibus agere. de cuius iurisdictione hæc Vegetius: Proprius autem Iudex erat Præfectus legionis, habens continue primi ordinis dignitatem: qui absente Legato, tamquam vicarius ipsius, potestatem maximam retinebat.] Quamobrem de prouinciarum Præfidibus iure cautum erat, vt delinquentem militem mitterent iudicandum ad suum Ducem. Id enim Modestinus testatur, cum ait g: Desertorem auditum ad suum Ducem cum elogio Præses mittere: præterquam si quid grauius ille desertor in ea prouincia, in qua reperi- tus est, admiserit. ibi enim plecti debere, vbi facinus admissum est, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.] Hac quoque ratione accidit, vt reperiantur complures milites

Annal. Eccl. Tom. 2.

N n n 3

Christiani

III. VITIS INSIGNIS CENTURIONIS. a Iuuen. sat. 3. Plin. lib. 4. c. 1. Tacit. Annal. lib. 4. e.

b l. miles agr. s. is aut. vers. s. q. u. i. m. ff. de re milit. c Iuuen. satyr. 16.

IV. QUÆSTIO HABETVR DE MARCELLO.

d l. non omnes. s. qui desertio- ni. ff. de re milit. e l. omnia. s. contumacia. ff. eod.

V.

VI.

MARCELLVS MITTITVR AD AGRICOLAVM.

f l. 2. ff. de offic. Præf. præ.

LEGITIMVS IVDIX MILITVM.

g l. Desert. ff. de re milit.

Christiani a prouinciarum Præsidibus pœnis affecti, & vltimo supplicio condemnati: A quod nimirum ibi Christiani ij esse detecti fuissent, vel agerent vicem Præfeti prætorio, vt hic Agricolaus. Post hæc ibi:

VII. ACTA CORAM A. AGRICOLA. Sequuntur Acta Marcelli Tingi in Mauritania coram Aureliano Agricola die tertia Kalendarum Nouembrium. In ciuitatem Tingitanam introducto Marcello ex Centurionibus; ex Officio dictum est: Anastasius Fortunatus, Præfes legionis, Marcel- lum ex Centurionibus præsentem ad tuam potestatem transmittit. Præsto est epistola super nomen eius: quam, si præcipis, recito. Agricolaus dixit: Recitetur. Ex Officio dictum est: Miles hic, reiecto cingulo militari, Christianum se esse testatus, coram omni populo in deos & in Cæsarem multa blasphema locutus est: ideo eum ad te direxi- mus, vt, quod ex eodem claritas tua sanxerit, iubeas obseruari.

VIII. Recensitis itaque litteris, Agricolaus dixit: Locutus es hæc apud Acta Præsidialia? B Marcellus dixit: Locutus sum. Agricolaus dixit: Quo furore accensus es, vt proijceres sacramenta, & talia loquereris? Marcellus respondit: Furor nullus est in eis qui timent Dominum. Agricolaus dixit: Singula hæc locutus es, quæ in Actis Præsidialibus con- tinentur? Marcellus dixit: Locutus sum. Agricolaus dixit: Proiecisti arma? Marcel- lus respondit: Proieci: non enim oportet Christianum hominem molestijs seculari- bus militare, qui Christo militat.] hæc ipse. Quod pertinet ad quæstionem de proie- ctis armis; pergraue eiusmodi crimen videri poterat: nam si scutum, galeam, vel gla- dium alienando, desertionis criminis (vt Paulus a de pœnis militum scripsit) miles reus constituebatur: quanto magis si contemptu militiae proiecisset? Quamobrem audita de proiectione armorum Agricolaus Marcelli confessione, mox in eum mortis sententiam tulit, vt quæ sequuntur Acta declarant. Sed quod Marcellus de armorum C proiectione eam afferat causam, quod non deceat Christianum hominem secularibus molestijs militare; per seculares quidem molestias intellexisse militiam eius temporis, quam nonnisi dispendio fidei Christianæ exercere possent, quod immolare dijs milites cogentur, superius dicta aperte declarant.

IX. Sed quid post hæc Præfes? Agricolaus dixit: Ita se habent facta Marcelli, vt hæc di- sciplina debeant vindicari. Atque ita Agricolaus in Marcellum Centurionem dictauit hanc sententiam: In Marcellum, qui Centurio ordinarius militabat; qui abiecto pu- blice sacramento, polluisse se dixit; & insuper apud Acta Tribuni alia verba furore ple- na deposuit; animaduerti placet. Cum ad supplicium duceretur, dixit Agricolaus: Nec tibi Deus benefaciat. Sic enim decebat martyrem ex hoc mundo discedere. Cæsus capite occubuit pro nomine Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in sæcula. D Amen.] hæcenus Marcelli Acta, hoc anno, dictis Consulibus (vt demonstratum est) consignata. Porro eiusdem Marcelli triumphus fuerunt quoque participes illius filij, nu- mero duodecim, nimirum Claudius, Lupercus, Victorius, Facundus, Primitius, He- merherius, Chelidonius, Faustus, Ianuarius, Martialis, Seruandus, & Germanus: qui omnes pro Christi confessione idem subeuntes certamen, eadem quoque sunt corona martyrij insigniti.

X. Victus autem Maximianus constantia militum Christianorum, non eos amplius gla- dio demeti, velociq. martyrio necari voluit: sed vt eos, more seruorum, diuturno labore fatigaret, ad opus damnauit. Erigere enim aggressus erat ingentes ædificiorum mo- les, nempe Romæ Thermas Diocletianas, Carthagine vero in Africa suo nomine Ma- ximianas, quarum operi milites Christianos adscripsit. Hoc namque anno decimo- quinto Imperij Diocletiani (inquit Eusebius b) Thermae Diocletiani Romæ factæ, & Maximianæ Carthagine.] Verum non hoc anno perfectæ, sed coeptæ esse dicendæ sunt: quæ post annos septem absolutæ & ornatae a Constantio & Maximiano Augustis, nec- non a Seuero & Maximino Cæsaribus sunt dedicatæ, & publico vsui mancipatæ. de quibus extat eiusmodi vetus c inscriptio: CONSTANTIVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGG. SEVERVS ET MAXIMINVS CAESS. THERMAS ORNA- VER. ET ROMANIS SVIS DEDICAVER.] hæc denotasse voluimus, quod inte- gro isto septennio, quo tam immensæ molis opus, Thermarum Diocletiani Romæ ædi- ficatio, perdurauit, Christiani eidem adscripti sunt operi, & tot annorum spatio eodem labore fatigati: erant enim illæ (vt Marcellini d verbis vtat) in modum prouinciarum extructæ, præ incredibili sui amplitudine.

Huic

DEIECTIO AR- MORVM GRAVE CRIMEN. a l. qui cōmen- tus. s. arma. ff. de re milit.

SENTENTIA IN MARCELLVM.

MILITES AD O- PVS THERMA- RVM DAMNATI

b Eusebius in Chron.

c Apud Panuin. in Fast. THERMAE DIO- CLET. ROMAN.

d Marcell. lib. 16.

A Huic igitur operi construendo Maximianus inter alios milites Christianos, illos ad- scripsit, de quibus hæc in ipso exordio Actorum Marcelli a Papæ habentur: Tempore illo, quo Maximianus ex partibus Africae redijt in vrbein Romam; volens placere Dio- cleriano Augusto, vt in nomine eius Thermas ædificaret; coepit ob inuidiam Christia- norum omnes milites, siue Romanos, siue alterius gentis, ad afflictionem laboris com- pellere; & per varia loca alios ad lapides, alios ad arenam fodendam damnare.] In ignominiam plane Christianæ religionis, qui militia nobiles essent, ijdem ab Imperato- ribus persecutoribus contemptibilioribus subijciebantur pœnis. Nam nonnisi fordi- diores personas ad opus publicum damnari solitas, Paulus b Iuriscōsultus declarat, cum ait: Si sordidiores personæ erunt, in opus publicum eius temporis dabis.] et hoc contra ipsorum leges, quibus Modestinus c affirmat, non licere militem nec ad metalla B damnari, neque torqueri. Sic videas Christianos milites transfugarum loco habitos; quos (vt idem ait Iuriscōsultus d) liceret torquere, & ad bestias atque furcas quoque damnare: quibus sane supplicijs Christianos milites affectos sæpe fuisse, complura de- monstrant exempla: quamuis nihil horum pati debere milites, esset eorum legibus constitutum.

Rursum vero de alijs quoque tunc ad illud ipsum opus damnatis, mentio habetur in dictis Actis S. Marcelli Papæ: in quæ tamen mendum irrepisse puto, vt quæ ibi primo loco dicuntur facta sub Marcello & a Marcello, contigerint sub Marcellino; sicq. pro Marcellino Marcellus, cuius tamen sunt Acta posteriora, errore sit scriptus: nam hoc tempore Maximiani Herculij Romanæ Ecclesiæ Marcellinum non Marcellum præfuis- se; quæ sumus inferius dicturi ex notatis Consulibus, satis aperte declarant. Hoc igitur tempore, quo Maximianus ex Africa Romam veniens, Thermas ædificare aggressus est, Marcellino Romæ sedente: Christiani milites (inquiunt Acta e) cum ad opus illud damnati essent; Thrafo, qui Christianus vir potens & facultatibus locuples, & vita fi- delis erat; cum vidisset affligi Christianos fatigatione & labore, de sua facultate sanctis martyribus alimoniam & victum ministrabat per viros Christianos Sisinium, Cyria- cum, Smaragdum, & Largum. Hoc audiens beatus Marcellinus *, Urbis Romæ Episco- pus, gaudio repletus est: cumq. ab illis ad se accersitis rem omnem didicisset; inito con- silio, consecrauit Sisinium & Cyriacum diaconos Ecclesiæ Romanæ.

Factum est autem, vt vna nocte, dum deferrent humeris suis sanctis martyribus vi- ctum, quem Thrafo ministrabat: tenti sunt a militibus Gentilibus, & perducti ad Tri- bunum Spurium. Suscipiens autem eos Tribunus, retrusit in custodiam publicam. Post diem vero tertium nunciauit Maximiano Augusto: qui iussit vt sub custodia foderent arenam, & humeris suis portarent vsque ad locum vbi Thermae ædificabantur. Erat autem vir senex inter eos, nomine Saturninus, qui iam senectute maceratus erat; & coe- perunt eum ad portandum iuuare. Hoc cum fieri viderent custodes, quia Sisinius & Cy- riacus diaconi suas & aliorum sarcinas cum adiutorio Christi portarent, mirati sunt, & nunciauerunt Tribuno Spurio.] Quo modo autem ijdem fuerint arctiori custodiae mancipati, & diuina operante virtute, complures ad fidem Christi conuerterint, ac tan- dem cum ipsi, tum alij martyrio coronati sunt, eadem Acta declarant, in nonnullis ta- men corrigenda.

Inter quamplurimos milites Christianos, quos diximus a Maximiano operi adscri- ptos esse; præter alios, quorum memoria excidit, clarissimus ille extitit Christi martyr E Maximus, dux Millenarius, qui a puero Christianus, alios quos poterat ad Christi fidem suscipiendam inducebat: et inter alios, centum viginti milites sibi subiectos cum ad fi- dem conuertisset, Marcello Papæ baptizandos tradidit. Hæc cum Maximianus Impe- rator audisset; eosdem militia priuatos, ad seruile Thermarum opus adscripsit, nempe ad fodendam arenam. Sed bene accidit, vt ceteri Maximo olim subiecti milites, quos ipse paternis officijs demeruisset, sæpe eum ac ceteros commilitones in arenario labo- rantes inuiferent: quibus Maximus præmia vitæ æternæ, & supplicia malorum sempiterna inculcabat; quorum gratia, nempe vt assequeretur illa, ista vero caueret, diceret se libentissime pati dispendium ordinis honestissimi, atque obire opus seruile: quibus illi persuasi, ad Christi fidem amplexandam prompto animo addicti sunt.

Quod intelligens Marcus eiusdem legionis Tribunus, abreptum a ceteris Maxi- mum coniecit in carcerem, & supplicio militari citra mortem affecit: sustibus enim eum crudeliter

XI. a Apud Sur. tom. 1. die 16. Ianuarij.

VILIOR IBVS PœNIS AFFE- CTI MILITES CHRISTIANI.

b l. Pedius. s. non plurimum. ff. de incendi. ruin. & nauis. c l. 3. s. nam in. ff. de re milit. d Ead. leg. s. is qui ad hostem.

XII. DE HIS QVI DAMNATI AD OPVS MINL- STRABANT.

e Act. S. Mar- cell. Pap.

* Marcellus

XIII. SISINIUS ET CY RIACVS DIACO NI DAMNATI AD OPVS.

XIV. MAXIMI DVCI CERTAMEN.

XV.

MAXIMI ET SOCIORVM MARTYRIVM.

crudeliter cædi præcepit; verum, vlcifcente numine, ipse effectus est cæcus. Hæc autem A cum ad Maximianum perlata essent; in Maximum Millenarium ducem atque centum illos & viginti milites gladio animaduerti præcepit; reliquos autem ex millenarijs milites in eodem arenario flammis iussit incendi: quorum cineres, ac Maximi & sociorum corpora, opera Marcellini Papæ & Ioannis presbyteri, illata sunt atque sepultra via Salaria in cœmeterio ad Cliuum Cucumeris, secundo ab Vrbe lapide.

XVI. FILII MAXIMI MARTYRES.

Delati quoque sunt filij Maximi vna cum matre ipsorum, quod Christiani essent: quorum mater Secunda, vxor Maximi, coram Iudice in quæstionibus reddidit Deo spiritum; filij vero Calendius, Marcus, atque Seuera, Centumcellas versus abducti, ibi relegati, tandem plumbatis cæsi tam diu sunt, donec sub plumbo mortem oppeterent. Perseuerat hæcenus eodem in loco Memoria sanctæ Seueræ. Porro in eorundem quoque martyrum Actis scriptum habetur, Flavianum Vicariam Præfecturam Romæ a B gentem, cum de dictis martyribus filijs Maximi quæstionem haberet, viso super capita puerorum cælestis nunciij apparentis splendore, perterritum, a cœpto iudicio destitisse, ac domum reuersum, patria superstitione relicta, Christianam religionem vna cum suis domesticis consecratum esse: quos ad Centumcellas exilio relegatos subsequutus est gladius; omnes enim ibidem capite truncati sunt. Hæc omnia iisdem Actis continentur, explosis ijs, quæ in eadem irreperunt, erroribus atque mendis: perperam enim ibi Claudij Imperium atque Maximiani coniungitur, & alia quæ a temporis ratione discrepare noscuntur.

XVII.

Sed describamus summatim hic ad recensita Acta superius appendicem. Eodem tempore contigit, vt Diocletiani & Maximiani consilio omnes vbique posita: legiones lustrarentur; & qui in eisdem reperti Christiani milites essent, exuti militia, ac penitus exarmati, vincti Romam perducti, tamquam serui adscriptitij Thermarum operibus fuerint mancipati. Thermis vero absolutis, qui constantes in confessione nominis Christi, nullis fracti laboribus, perstitissent; ne laborum opere alleuiati (quod ingens esset illorum numerus) aliquid in Imperium molirentur; omnes pariter capitis sententia condemnantur. repertus est omnium numerus decem millium ducentorum trium: qui omnes vna cum Zenone Tribuno, qui inter eos dignitate excellere videbatur, extra Urbem porta Trigemina ducti sunt; & in concauo vallis, in loco dicto, Gutta iugiter manans, ad Aquas Saluias, ad vnum omnes necati sunt septimo Idus Iulij, quo celebri memoria annuatim eorundem triumphus dies natalis recolitur.

ZENONIS ET SOCIORVM MARTYRIVM.

XVIII. THERMAE DIOCLETI IN BASILICAM CONVERSAR.

Quod igitur sudoribus Christianorum militum, eorundemque confessorum ac denique martyrum immensa illa Thermarum extracta sit moles: Dei beneficio factum putamus, vt, cum omnes ab alijs Imperatoribus Thermæ erectæ, collapsæ propemodum sint, atque redditæ plane ignobiles, nullus amplius reliquus fuerit vsus earum; at tamen quæ Diocletiani fuerunt Thermæ, quod illæ sanctorum martyrum labore fuerint extractæ, potissima pars earum in vsum Ecclesiæ, memoriamque Dei Genitricis Mariæ & Angelorum religiose fuerit commutata. Sed de his satis.

XIX. HERMON EPISCOPVS HIEROSOLYM.

Hoc eodem anno decimoquinto Diocletiani Imperatoris (vt auctor est Eusebius) defuncto Lambda Episcopo Hierosolymitano, subrogatus est in locum eius Hermon, qui & Thermon dictus reperitur, numeraturque decimosextauus eius sedis Episcopus. quod vero dicat eum sedisse annos trigintanouem, mendum in notam numeri irrepsit: nam Maximum & Macarium intra dictum tempus sedisse, certum est, id etiam eodem auctore testante, quod & inferius suo loco dicemus.

I. PRAESIDES ABSQVE EDICTO PERSECVTORVM CHRISTIANOS.

Anno sequenti ducentesimo nonagesimonono creati sunt Consules Diocletianus septimum & Maximianus sextum: quo passim in diuersas Orbis regiones persecutione grassante, sicut in Occidentalis orbis partibus, ita etiam in Orientalibus, in quibus fides Christiana caleceret, multiplicari coeperunt germina martyrum; illustriorque reddita est S. Ecclesia, fecundiori horum in dies aucta propagine. Ante enim quam ab Imperatoribus in vniuersas prouincias generalia promulgarentur edicta; qui

A qui prouincijs præerant Præsides truculentiores, odio Christianæ religionis, in quam scirent Principes male compositos, eam persequendo, quæ post lata sunt ipsa præueniunt edicta.

Sub eodem namque Consulatu sexto Maximiani notata habentur Acta sanctorum martyrum Guria & Samonæ, quorum fidei tum Menologia, tum etiam Martyrologia adstipulantur: eosdem quoque martyres Aretas Cæsariensis egregia est persecutus oratione, qua & complexus est reliqua a Diocletiano aduersus Christianos eadem persecutione decreta. Facta sunt hæc Edessæ in Syria, cum ambo ruri vitam agerent, & alios ad Christianam fidem sectandam, ac eam præsentis vitæ leui dispendio profitendam hortarentur. Ab Antonio Præsidente audiuntur; explorataque eorum constantia, Mufonio totius Syriæ Præsidi traduntur: qui cum eos audisset, & a fidei confessione nulla arte dimoueri posse videret, sauiissimo tormentorum genere eos affligendos Anuino Commentariensi mandauit: nimirum vt vtriusque altera manu suspensa, adijceret pedibus pondera, quibus nerui distenderentur, & compages corporis dissoluerentur.

II. GURIA ET SAMONAE MART. a Recitat Metaphr. die 15. Nouemb. apud Sur. tom. 6. b Exat apud Lipom. tom. 3. c Sur. tom. 6.

At cum nec sic eorum constantia minueretur; in custodiam trudi, & fame necari iubentur; ibique detenti ab Augusto mense vsque ad quartum Idus Nouembris, iterum interrogati, iterum auditi, fortioresque proposito mentis inuenti sunt: cum Samonas altero pede genu vinculis inhærente suspendi iussus, altero ponderibus aggrauato, vt discerperetur, crudeliter cruciatus est ad quintam horam; adeo vt coxæ coniunctio, magna commiseratione spectantium, solueretur. tandem eo cruciamento solutus, iterum detrudi iubetur in carcerem cum collega martyrij Guria; cui, quod debilis admodum atque consumptus videretur, veritus Præsides ne si sic distenderetur, in tormentis efflaret animam, tunc pepercit: nam sicut tormentis reos torquere est lege permisum; ita tormentis occidere quempiam, iisdem legibus vetitum erat. Auditi itaque iterum decimosextimo Kalendas Decembris: explorataque est rursus eorum constantia, quæ non tantum vel latum vnguem (vt aiunt) cruciatibus imminuta aut attenuata est, sed spiritibus maioribus aucta. Tunc in eos tulit sententiam Præsides, vt extra ciuitatem Edessæ capite plecterentur eadem die, quæ gloria martyrum facta est memorabilis Syris, Græcis, atque Latinis.

III. DIRISSIMVM TORMENTI GENVS.

Hoc eodem anno decimosexto Diocletiani Imperatoris, vita functo Cyrillo Episcopo Antiocheno, locum eius obtinuit Tyrannus, qui numeratur decimus eius sedis Episcopus. hæc Eusebius in Chronico, qui alibi hæc de eo: Hoc illo officio fungente, bellum ad Ecclesias expugnandas vehementer exarsit. Testatur idem claruisse eiusdem ferme nominis Tyri Episcopum & martyrem Tyrannionem, qui, persecutione vrgente, in profundos maris vortices demersus est.

c l. aut damnatum. S. nec ea. ff. de poenis.

IV. TYRANNVS EPISCOP. ANTIOCH. d Eusebius in Chron. e Euseb. lib. 7. cap. 26. f Idem lib. 8. cap. 25.

T Recentissimus Christi Redemptoris humani generis annus in Consularibus Fastis adscriptus est Constantio & Galerio Cæsaribus tertium Consulibus, cum Diocletianus ageret in Imperio annum decimumseptimum: quo, ex hac vita sublato Theonæ Episcopo Alexandrino, subrogatus est Petrus, de quo S. Athanasius: Petrus, inquit, ante persecutionem Episcopus, & in persecutione martyr declaratus. Ante persecutionem nimirum dicit esse creatum, illam scilicet vehementiorem intelligens, quæ (vt dicemus) decimonono anno eiusdem Diocletiani Imperatoris progressa est omnium immanissima. Porro hoc anno, nempe triennio ante illam, Petrum creatum esse Episcopum Alexandria post Theonam, Eusebius testatur, sic dicens:

I. PETRVS EPISCOP. ALEX. g Athanas. Apolog. 2.

Post Theonam, cum decem & nouem annis Ecclesiam administrasset, in Episcopatum Alexandria succedit Petrus. hic duodecim annis continuis in eo officio fungendo cum summa dignitate inter primos floruit. Qui cum triennium prope ante persecutionis tempus in Ecclesia illa gubernanda contriuisset, de reliquo vitam duriore exercitatione & magis seuera traduxit, & (vti omnibus constabat) Ecclesiarum vtilitati omni cura

h Euseb. lib. 7. c. ult. in fin. II. PETRI SEDIS ANNORVM RATIO.

cura ac studio prospexit; ac propterea nono persecutionis anno, capite amputato, est a Deo insigni martyrij corona donatus.] hęc Eusebius. At de rebus ab eo præclare gestis & eius martyrio pluribus suis locis dicturi sumus.

III.

Hoc eodem anno a Galerio Maximiano aduersus Persas ingens expeditio comparata est. Quod enim (vt testatur Eutropius) Galerius Maximianus aduersus Narsetem male pugnasset: mox contractis undique copijs, rursus aduersus Persas profectus est. Misit interea Diocletianus legatum ad Persas Publium virum clarissimum. Erat hic Anastasia nobilissimæ Romanæ feminæ maritus; sed quia Gentilis homo erat, & Christianæ religionis infensissimus hostis, cum scisset eam esse Christianam, domestico ipsam diu multumq. carcere afflictavit; & profecturus ad Persas, sub custodia in vinculis dereliquit, de ea supplicium sumpturus post reditum. Sed diuina prouidentia factum est, vt in ipso itinere in orbe confectus interierit: cum ipsa Anastasia soluta vinculis, libertatiq. restituta, totam se cum bonis, quæ sibi relicta sunt, Christianorum præcipue confessorum ac martyrum vsui atque obsequio mancipauit. Sed hæc pluribus Acta eius, de quibus inferius. Hic autem modo (quod ratio temporis postulat) recitare datas ab ea epistolas, dum esset in carcere, ad Chryfogonum, & ab eo redditas pariter describere, operæpretium existimamus, cum sint germanæ, & per multa sacula in hanc diem integræ conseruatæ. Recitat eas Nicephorus^a, necnon Suidas^b, quas hic Latinitate donatas exscribemus:

ANASTASIAE CERTAMEN.

^a Niceph. lib. 4. in fine.
^b Suid. in hi. Hæc. 10.

Epistola Anastasie martyris ad Chryfogonum.

IV. EPISTOLA ANASTASIAE AD CHRYSOGONVM

Sancto confessori Christi Chryfogono Anastasia S. Quamuis pater meus idola plurimum veneraretur; tamen mater mea Flauia, cum perpetuo Christiana fuisset, ex quo peperit, Christianam me fecit, veraq. Dei cognitionis participem reddidit. Post obitum autem illius, viro nupsi sceleratissimo: cuius gratia diuina, coniugium effugi, supplicans Domino nostro Iesu Christo, dies noctesq. vt me ab illo impuro idololatra liberaret; quem constat meas facultates omnes cum impuris & idololatriis exhaustisse: me vero tamquam veneficam & sacrilegam in grauissimum carcerem coniecit, vt hanc temporariam vitam perderem. Itaque nihil mihi præter vitam reliquum est. Verum precor, vt cum spe diuina moriar. Quamuis autem confessione Christi mei glorier; valde tamen doleo, quod facultates, quas optabam in seruos Dei infumerè, sceleratus ille homo demonum cultoribus suppeditat; & quas ego in seruos Dei expendere optabam, eas scedis & impijs hominibus largitur. Propterea rogo te, serue Christi, vt diligenter pro me Deum ores; vt, si quidem constituit Deus, maritus meus Publius credat in Christum: sin minus, vt eum suis fraudibus perire sinat; me vero ab eo liberet. D Satius enim mori, quàm Filium Dei abnegare, & in eum credentibus impedimento esse; ipse omnipotens Christus testatur. Cum libera fuero ab hac fraude, sanctis dabo operam, eorumq. curam (vt cœpi) perpetuo suscipiam. Vale serue Dei, & memento mei.] Chryfogonus his litteris acceptis, sic rescripsit:

V. CHRYSOGONI AD ANASTASIAM EPISTOLA. cPsal. 41.

Chryfogonus Anastasie S. Tibi iactatæ procellis vitæ huius, Christus, qui in fluctibus ambulauit, opem ferat, vt diaboli potentiam sermone illius irritam reddas. Magno igitur & quasi in medio maris iacens, credas Christo, eum tui rationem habiturum; & ad te ipsam conuersa, exclamato cum Propheta^c, qui dixit: Quare tristis es anima mea, & reliqua. Duplex enim potentia gratiæ diuinæ monstratur: nam & temporaria tibi abunde suppetent, & cælestia adijciuntur. Deus enim eos, a quibus pro bonis rebus non rogatur, auersatur. Vide ne turberis hoc, quod tibi pie perpetuo erga Christum affectæ aduersa eueniunt: neque enim fallit te Christus, sed explorat; neque firmum est humanum auxilium, vt tu existimas; cum Scriptura dicat: Maledictus homo, qui confidit in homine: benedictus autem qui in Deum sperat^d. Age strenue & vigilanter, & prorsus fuge peccatum. Hoc a Deo solatium expete, eiusq. mandata custodi. Iam enim tempus salutis super te veniet, & velut in obscura nocte clarum tibi Dei lumen affulgebit, & post tempestatem hilare tibi atque serenum arridebit tempus: tibiq. perinde ac reliquis propter Christum afflictis, præbebit in præsentem patientiam, per quam æternam recipias mercedem. Vale in Domino, & ora pro me.] Rursus Anastasia ad Chryfogonum:

VI. ALIA ANASTASIAE EPISTOLA.

Chryfogono confessori Christi Anastasia S. Cum finis inestet corpori meo; ora pro me, vt ille meam animam recipiat, propter quem has afflictiones fero.] hęc illa breuiter, quod

ter, quod se ob ærumnas, quas pateretur, migraturam breui ex hac vita putaret. Sed ad eam sic Chryfogonus:

Ancillæ Dei Anastasie Chryfogonus S. Quemadmodum tenebras lucem superare manifestum est; sic & imbecillitatem salus consequitur, & post mortem vita dignis tribuitur. Eundem enim finem rerum humanarum felicitas habet: vt neque submissi despondeant animos, neque magnanimi glorientur. Vnum enim mare est, in quo nauigia nostri corporis decurrunt, & ab vno gubernatore reguntur: quorum igitur naues carinis munitæ sunt, ij incolumes nauigare possunt: infirmæ autem sine fluctibus in tranquillitate periclitantur. Non procul enim absunt ab interitu, quæ non ad portum salutis peruenire student. Tu vero, quæ ancilla Christi irreprehensibilis es, crucem in toto animo tuo conseruato, teq. ad salutem præparato, vt in numerum martyrum Christi recipiaris. Vale.] hucusque Chryfogoni ad Anastasiam epistola: quæ autem post hæc vtrisque acciderint, suo loco dicemus.

Quod vero hæc a viro suo Publico domi detineretur in carcere: accidisse putamus id ipsum in Anastasia, quod Cornelius Tacitus^a tradit de Pomponia Græcina femina Consulari; quæ & ipsa de externa superstitione rea facta, ex præscito instituto marito traditur iudicanda, qui conuocatis cognatis causam cognosceret.

IESV CHRISTI MARCELLINI PAP. DIOCL. & MAX. IMPP.
A N N V S A N N V S A N N V S
301. 5. 18.

C

Q Vi sequitur Christi annus trecentessimus primus, Titiano & Nepotiano Consulibus adscribitur: quo agens Diocletianus Imperij annum decimum octauum vna cum collega Maximiano triumphauit de Persis. Id quidem Eusebius in Chronico, hoc anno, notat his verbis: Diocletianus & Maximianus Augusti insigni pompa Romæ triumpharunt, antecedentibus currum eorum Narsæi sororibus, liberis, & omni præda, qua Parthos^{*} spoliauerant.] hæc apud Eusebium. Sed male apud Cassiodorum hæc post sex annos ponuntur, Consulibus Constantio atque Galerio sextum; cum iam ante vterque se abdicasset Imperio: nam triumphum de Persis ac Parthis, antequam deponerent purpuram, contigisse tradit Eutropius^b, qui victoriam de his gentibus Galerio Maximiano tribuit. Fuit autem Narses, seu Narsæus (vt tradit Eutropius) D auus Hormisdæ atque Saporis Iunioris Persarum Regis, ipse vero successit post Hormisdæ & Vararanum Saporis Seniori, qui Valerianum captiuum duxit. Sed de successione Regum Persarum tertio tomo fusius agitur.

Porro enituit in bello Persico eximia virtus Andreæ Tribuni militum, hominis Christiani, licet adhuc dumtaxat catechumeni, sub Antiocho totius exercitus duce: dicebatur tamen & ille etiam dux exercitus, qui vel vni tantum ab Imperatore legioni præfectus erat, vt Vlpianus^c declarat. Andreas igitur aduersus Persarum copias in Romani Imperij fines irrumpentes missus, cum subiectos sibi milites ad pietatem instituisset, & in eum, qui verus est Deus, fiduciam habere, & ab eo auxilium esse implorandum, docuisset; licet multo inferiores ipsis essent numero, de hostibus tamen sunt magna gloria victoriam consecuti. sed a quibusdam illi subiectis militibus apud Antiochum E reus Christianitatis nomine constitutus; cum a mentis proposito nulla arte diuelli potuisset, tum ipse, tum ceteri qui crediderant in Christum eius milites, diris tormentis exagitantur, Antiocho in eos acerbissime sæuiente, qui de eo litteras dedit ad Galerium Maximianum.

Ceterum Galerius cum rem insperatam indignissime accepisset, licet in Christianos acerbissimo flagraret odio, tamen rem tantam dignam existimauit quæ maturiori esset expendenda consilio: suadebat enim hæc ratio, quod consideraret, facile accideret potuisse, vt tanti Tribuni, tamq. egregiorum commilitonum nece (quos sciret ab omnibus diligi) totus turbaretur exercitus. Rescripsit igitur ad Antiochum, non esse eius temporis opus, vt in Andream ac reliquos milites animaduerneret; sed callide in præsentiarum esse dissimulandum: hæcque verba ad finem epistolæ a se scriptæ addidit: Placet mihi huiusmodi viros a carcere liberari, quasi ante actarum rerum venia ipsis concessa.

VII. CHRYSOGONI ALIA EPISTOLA.

VIII. Tacit. Annal. lib. 13.

I. TRIUMPHVS DE PERSIS.

* al. Persas

^b Eutrop. lib. 9.

II. CHRISTIANI DVICIS VIRTVS.

^c l. 2. s. nam exerceuit. ff. de ijs qui not. infam.

III. ANDREAE ET SOCIORVM CHRISTIANORVM TAME.

concessa: paulo autem postea, nisi resipuerint, tamquam ob aliud crimen delatos, illos ipsos grauius puniri.] hæc tunc ipse.

IV. Dimissus Andreas cum reliquis Christianis militibus, Tarsum se contulit Ciliciæ metropolim, percepturus a sanctissimo ciuitatis illius Episcopo Petro baptismum: natusque est apud eum & Nonnum Episcopum Beroensem, amborumque consortio dignus habitus, baptizatus est vna cum suis. Verum cum audisset, a Seleuco Vicario, ad quem Antiochus cum de ipsius, tum suorum nece litteras dederat, insidias sibi parari: inde recedens, deq. loco in locum fugiens vna cum socijs, in angustias tandem montis Tauri, historicorum fama celebres, se coniecit.

V. Cum vero de proximo sibi ac suis martyrio ibidem consummando Dei voluntatem intellexissent: licet loci natura muniti, & pauciores iidemque præstantissimi valuissent Antiochum profigare: tamen exhortatione ab Andrea ad suos habita, omnes vna simul se Deo supplicibus votis pro consequendo martyrio commendarunt: sicque insequentem cum cohortibus expeditis Antiochum expectantes, sese illi interimendos pro Christi nomine sponte dederunt. Necati sunt omnes a furentibus militibus decimoquarto Kal. Septembris, Dominico die, hora secunda: qua itidem ipsa die tum a Græcis, tum etiam a Latinis, perpetua memoria adscripti omnes habentur in Ecclesiasticis monumentis. Porro Andrea ac etiam sociorum corpora collecta sunt a Petro Episcopo Tarsensi, eiusque clericis, & decenti sepultura pro temporis ratione mandata: cuius quoque opera eius martyrij Acta^a collecta atque scripta esse putantur; quæ quidem & germana noscuntur.

VI. Quid præterea post acceptam de Parthis Persisq. victoriam idem Galerius Maximianus aduersus Nicomediæ Christianos omnes aggressus sit, sanctorum martyrum Indes & Domnæ^b Acta declarant, de quorum integra fide inferius dicturi sumus: modo autem, quæ ad hæc pertinent tempora, hic descripturi sumus iisdem quibus ibi narrata verbis habentur: alia vero suis locis pro temporis ratione ponentur. Sunt hæc igitur ex iisdem Actis accepta: iam autem Maximiano tunc erecta erant trophæa aduersus inimicos, Deo ei sapienter viam aperiente ad salutem: vt, cum quæsiisset cuiusnam manu hæc recte gererentur, cognosceret veritatem. Sed ille in his plane cæcutiens, deorum, qui falso dicuntur, auxilio adscribebat victoriam: et tantum aberat vt vero Deo ageret gratias; vt etiam properaret aduersus Deum bellum gerere; & alijs postpositis, acti animo armabatur aduersus Christianos, dæmonibus festa peragens & sacrificia: etiam si primo vulpinam pellem induens, donis & honoribus clam se insinuabat in populi benevolentiam, & suam rectam esse volebat improbitatem.

VII. Theatrum itaque frequentissimum ab eo fuit congregatum. Non aperte autem ostendebatur hoc certamen comparari aduersus Christianos: sed obscure, dolose, & malitiose instruebatur. Simulacra enim, quæ auro quidem honorabantur ab impijs, fossam vero interitus eis vicissim largiebantur; hæc, inquam, aurea, & quæ rursus facta fuerant ex argento, producens impius, posuit in sede regali, & coronis redimiuit: et tandem eis tauros sacrificans, iussit execrandis sacerdotibus aspergere populum, temporis quoque ea in re vtens auxilio: tunc enim ore hianti attendebant omnes iucunda theatri acroamata. Quicumque ergo erant quidem in pietate firmi & stabiles, & quorum animos religio Christiana, non solum vsque ad nomina, sed etiam ad cor vsque penetrauerat: ij, cum id quod fiebat, deprehendissent, & nec eius quidem conspectum ferre potuissent; a theatro recesserunt, suum potius sanguinem profunderet, quam tali sanguine pollui, præclare eligentes. Quibus autem pluris fiebat voluptas & recreatio, ijs polluebantur animæ & corpora, ex modica (proh dolor!) delectatione sibi grauissima recondentibus supplicia.

VIII. Sed enim Maximianus, qui toto animi impetu ferebatur ad impietatem, non amplius latenter, sed aperte volens se impie gerere, hos habuit sermones ad eos qui erant congregati, qui quidem grauisimam redolebant impietatem: Quod abitis, dicens, o homines, luci tenebras præferentes, & non deos esse putantes, a quibus dependet hoc vniuersum? Non videtis victorias & trophæa? Non videtis bona plurima, quæ bonis adiunguntur: & quemadmodum quæ sunt, recte quidem se habent, & sunt in tuto; alia vero accedunt quotidie, & quorum non eramus prius domini, in ea nunc dominatum obtinemus? non gloriam, quæ augetur? non Imperium, quod dilatur? non ciuitates, quæ partim

ANDREAS CVM SVIS BAPTIZAVIT.

SPONTE SE DEDERVNT MILITES MARTYRIO.

^a Exstant apud Metaphr. die 19. Aug. ex quo alij acceperunt.

^b Recitat ex antiq. script. Metaphr. die 26. Decemb.

QVID IN NICOMED. CHRISTIANOS IMP.

CHRISTIANI RECEDVNT A THEATRO.

ORATIO MAXIMIANI.

A partim quidem sunt tributaria, partim autem sunt futura? & partim quidem iam captæ sunt, partim vero sunt iam capiendæ? non gentium Reges, qui sunt reputati pro mancipijs? non omnia quæ eueniunt nobis ex sententia? Cuiusnam ergo hæc contingunt providentia? Vobis persuadeant temporum temperationes, moderatæ pluuiæ, fructuum fertilitates; immo vero vniuersum tempus fructus producat, & spectantia omnia ad abundantiam.] hucusque verba Galerij Maximiani ad populum in theatro; alludentis nimirum in primis ad insignem de Persis & Parthis obtentam victoriam, qua vltra Ctesiphontem (quod antea Romanorum Imperatorum nemini licuisset) Imperium propagasset, & regias personas pariter (vt dictum est) captiuas duxisset.

Sed quod mox subsecutum est immane prodigium, Imperatoris orationem redarguit falsitatis. Nam hæc ibi subduntur in dictorum martyrum Actis: Cum ille copiosa lingua sic loqueretur; & ijs qui non sunt, ea quæ sunt, falso adscriberet; & alia adhuc vellet contexere: non permisit ex alto is, cuius sunt iudicia vera iustificata, mendacijs amplius gloriari aduersus veritatem; ne alijs quoque, qui erant ad pervertendum faciles, causa esset interitus. Sed interim dum loqueretur, cum esset dies serenus, & Sol regionem vreret meridianam; repente erupit sonus multorum tonitruum, & elisus fuit ignis ex nubibus, & profundæ simul tenebræ, & densa grando cum ventis vehementibus: & malum hoc horrendum vocem propemodum emittebat, esse grauem Dei commoti iram.

Nam alij quidem solo tonitru auribus & animo percussi, ibi in terram cadebant semimortui; alij vero in fugam quidem se coniecerunt, se autem multo grauius affecerunt, vt qui fuerint a se inuicem conculcati, & sic vitæ violentum inuenerint exitum. Ipse quoque impius Imperator propemodum perijt; periturus fortasse, nisi Deus iudicasset id minus esse supplicium, quam quod ille dignus erat pati. Non vsque autem ad ea quæ dicta sunt, stitit Deus terrore: sed fluij quoque aquarum impetu inundantes, & segetes funditus euellentes, agriculturalum labores in mare deportarunt; idque cum esset æstas, & speraretur fore vt longo tempore non plueret. Fuit tamen, quod factum est, admodum leue & paruum ad penetrandum Maximiani animum, & persuadendum vt resipisceret ab impietate.] hæc ibi.

Post hæc autem, re comperta, Domnam sacerdotem Dianæ atque Mineruæ, ac Inden eunuchum a deorum cultu penitus descuiisse, Christianamque religionem consecratos esse; in regie domus Præfectum primo indignationem conuertens, eundem præfectura extutum, Claudiopolim ad camelorum seruitia amandauit: & de indicenda publicis edictis in Christianos omnes sæuissima persecutione consilium iniit: in quam ceteri quoque collegæ Imperij, nempe Diocletianus & Maximianus Herculus, votis paribus conspirarunt. Cum enim admirabili quadam felicitate iidem hæctenus Imperium gubernassent, Reges potentissimos domuissent, rebellantes prouincias compressissent, extinxissentque tyrannos Imperium inuadentes, sineque Romani Imperij longius propagassent; quod summa concordia quatuor simul Imperatores vnanimes (quod numquam antea factum fuerat) administrarent; hæcque dijs (vt vidimus) accepta ferrent: ad maiorem eorum gratiam promerendam, maioribus studijs incenduntur. Et quod putassent, deorum hostibus compluribus Christianis occisis, diuina sibi ad ea imperianda conciliaffe numina; iisdem hostijs ea sibi magis magisque propitia reddere omni conatu laborant.

E Sic igitur quiescentibus vndique bellis externis, ac ciuilibus penitus extirpatis, ad expugnandos prorsusque delendos deorum inimicos infensissimos Christianos (quibus vigentibus, patriam religionem & vna cum ea coniunctum Romanum Imperium necesse videretur collabi atque consumi) omnes comparant vires, cunctasque admovent machinas: in his enim moliendis omnia ipsorum versantur consilia, laborat industria, nituntur vires, & studia vigilant; ac denique omnem insumunt operam, & tendunt neruos, vt infestum dijs Christianum nomen prorsus extinguant: in eosque iurant quodammodo perpetuum & implacabile bellum, quod religione patria sacrum putant, ipsumque adeo formidolosum, vt eius primo congressu viderentur quique fortissimi posse prosterni. Eoque ferocius in eos parant insurgere, quod magno dedecore totius Imperij vna gens hæc numquam visa sit tot Imperatoribus in eam insurgentibus, & totis viribus oppugnantibus, potuisse domari: quæ sine armis dimicans, semper

IX. INTERRUPTA PRODIGIIS MAX. ORATIO.

X. TERRORIS DISRICTVS MAX. ET EXERCITVS.

XI. DE INDICENDA PERSECUTIONE CONSILIVM.

XII. PERSECUTIONIS DIRISSEMAE APPARITVS.

inuicta permanferit; & de cultoribus deorum maiorem in dies prædam captiuam ad-
 duceret, eamq. Christi iugo subijceret. Ad hos, inquam, penitus conuellendos, vetera
 iura restituit, noua decernunt, armant leges, decernunt arma: Ecclesiamq. omnibus
 comparatis viribus aggressuri, infaustum illud inquam: Exinanite, exinanite vsque
 ad fundamentum in ea^a.

a Psal. 136.

XIII. FACILIS VISA
 EXTINGUITIO
 CHRISTIANO.
 RVM.

Tale quippe fuit Diocletiani & collegarum Maximianorum Herculij atque Galerij
 consilium, vt Christianam religionem toto terrarum pene orbe diffusam extingue-
 rent: cuius robur iam disiecisse atque abstulisse propemodum videbantur, dum (quod
 pluribus dictum est) Christianos milites, dijs immolare negantes, vbique locorum di-
 uersis supplicijs affecissent. Fracto itaque (vt apparebat) cuneo armatæ militiæ Chri-
 stianæ; leue quod superesset proelium putabatur. sic igitur in reliquos, qui supere-
 rant, Christianos inermes, cuiusque generis essent, status atque conditionis, siue cle-
 rici siue laici, serui vel liberi, generis claritudine nobiles vel obscuro natalibus, masculi
 vel feminae, cuiusque essent ætatis; in hos, inquam, omnes velut fasce vno perfrictos
 vindicta sæuire festinant.

XIV.

Iam enim haud sibi diutius tolerandum videbatur, huiusmodi inuisum genus ho-
 minum vbique gentium longe lateq. feliciter propagari; auitamq. religionem ab ijs-
 dem haberi ostentui pariter atque contemptui, profcindi blasphemijs, exponi ludibrijs;
 totq. scriptis in eandem commentarijs, ac omni ex parte labefactari; eiusdemq. cultor-
 es, vt vecordes & insanos homines, quod colerent lapides, derideri. Quamobrem ad
 tot ignominias dijs, Imperatoribus, amplissimo Senatui Populoq. Romano illatas, vl-
 ciscendas, castra mouent, ipsis Imperatoribus, promulgatis edictis, classicum personan-
 tibus; & perinde ac si de summa rerum bello acturi, & pro dijs, eorumq. templis, ipsaq.
 patria, ac denique libertate essent dimicaturi, magnis se parant animis: quos ardentius
 impellit inuidia, cum ipsorum res auctas viderent & in immensum propemodum ex-
 creuisse; suas autem collapsas vndique atque prostratas, derelictis iam vbique templis,
 neglectis vndique dijs atque despectis, deficientibus iam offerri ex consuetudine sacri-
 ficijs; & iam iamq. timeretur affore, quod ab oraculo a temporibus Hadriani ferebatur
 esse prædictum (vt testatur Lampridius in Alexandro) nempe omnes homines Chri-
 stianos futuros esse, deorumq. templa penitus deserenda, a Christianis vendicanda,
 Christoq. alia omnia erigenda; cum Hadrianus, præscius futurorum, templa erigens
 absque deorum imaginibus, primus ipsorum se præbuit architectum.

TOTIS PARATA
 VIRIBVS PERSE-
 CVTIO.

XV.

DIABOLVS IN
 PRINCIPIBVS
 FVRIT.
b Apoc. 12.

Diabolus igitur probe intelligens quæ inuitus, Deo impellente, in simulacris olim
 prædixerat; sciens modicum iam tempus reliquum esse (quod scriptum est in Apoca-
 lypsi^b) venit habens iram magnam; & ad Christianam religionem penitus desolanda
 sponte currentes Imperatores furoris calcarijs vrget; Pontifices & sacerdotes
 omnes Gentiliciæ superstitionis iam incensos, spiritu vehementiori perfians inflam-
 mat: ignobile pariter sponte furens excitat vulgus, allicitq. ipsum præda Fidelium. Sed
 & sicut olim Spiritus sanctus Beselelem^c ad omnia vasa aliaq. ornamenta tabernacu-
 li conficienda, vt affabre fierent, inspirauit: ita spiritus nequam præsto fuit opificibus
 impietatis, quibus horribilium & terribilium instrumentorum ad cruciandos marty-
 res in ipsorum mentibus impressit imagines, ipse immanis cruciamentorum omnium
 architectus.

c Exod. 31.
 NOVA TOR-
 MENTA EXCO-
 GITANTVR.

XVI.

TERRIFICVS
 APPARATVS.

Tot tantaq. ab inferis deorsum, & ab hominibus desuper terram aduersus Chri-
 stianam religionem inermem vndique comparantur, vt eorum tantum aspectus fortia
 quæque pectora timore concutere, robustos quosque animos prosternere potuisset,
 ipsoq. solum intuitu omnes facere desertores: adeo vt iam res penitus desperata videri
 posset, si proprijs tantum viribus Christianis obnitendum foret. Sed fide illi subnixi,
 qua aliàs sæpe sancti vicerunt regna^d, effugauerunt aciem gladij, fortes facti sunt in bel-
 lo, & castra verterunt exterorum; intrepide expectant expetuntq. certamen. In hunc
 igitur modum rebus Christianorum se habentibus, hoc ipso anno Galerius Maximia-
 nus Nicomediæ (vt dictum est) agens vna cum Diocletiano, & Maximianus Herculij
 Romæ, paribus votis in Christianam religionem conspirant, atque pariter de in-
 ferenda sæuissima omnium persecutione edicta decernunt atque promulgant.

d Hebr. 11.

XVII.

At nec quemquam fallat, quod Eusebius dicat anno decimonono Imperij Diocletia-
 ni eiusmodi persecutionem coeptam esse, nempe anno sequenti: nam illud plane intelli-
 gendum

gendum est de promulgatis ab Imperatoribus edictis de ecclesiarum demolitione, &
 conflagratione librorum omnium ad religionem Christianam spectantium: quod
 quidem eodem auctore constat factum sequenti anno, mense Martij, ex quo plane tem-
 pore idem Eusebius numerare aggreditur persecutionis annos; cum tamen non neget,
 ante illud tempus in Christianos, præsertim milites, non nihil esse sæuitum. cum alio-
 qui ex his quæ superius dicta sunt, a primo propemodum anno Imperij Diocletiani
 primus quoque persecutionis annus numerandus iure esset: cum ab eo tempore nullus
 pene præterlapsus sit annus, qui exors fuerit sanguinis Christianorum. Ceterum quod
 respectu eorum quæ sunt postea subsecuta, illa priora sint potius visa præludia quæ-
 dam quam certamina; eam Eusebius numerandi persecutionis annos rationem inijisse
 videri potest. Sed de eius consilio in ea re disponenda, suo loco anno sequenti iterum
 pluribus dicturi sumus.

TEMPVS ILLA-
 TAS PERSECV-
 TIONIS.

B

De his igitur acturis, primo quid Romæ hoc anno in Christianos ex Senatusconsul-
 to decretum sit, deinde quæ Nicomediæ aduersus eosdem fuerint a Galerio Maximia-
 no statuta, dicenda nobis sunt. Ex Actis namque sancti Sabini Episcopi Spoletini, illu-
 stris martyris, hæc digna sane memoria hic describere visum est: quæ quidem sin-
 cerissima sunt, ac proinde sane ad verbum sint merito recensenda. vtinam sicut fidelia,
 ita in omnibus integra reperissemus, & eo quo sunt coepta candore, pariter absoluta.
 Sic enim exordiantur: Cum Maximianus Herculius Romæ esset, & decimoquinto
 Kal. Maias in Circo Maximo spectaret Circenses ludos: Sexto misso Veneto vincente,
 acclamatum est in Circo: Christiani tollantur. dictum est duodecies. Iteratumque: Au-
 guste, Christiani non sint. clamatum decies. Ex quo factum est, vt Eugenius Hermo-
 genianus Præfectus Prætorio retulerit in Senatu de persecutione in Christianos decer-
 nenda.] hæc ibi. solitum quippe populum theatralibus acclamationibus ab Imperato-
 ribus quæ vellet efflagitare; qui ipsorum Vitas legendo percurrit, satis intelligit. Rur-
 sum vero iisdem in locis peti a Gentilibus solere Christianorum necem; quæ dicta a no-
 bis sunt superius ex Tertulliano & Cypriano, aperte declarant.

C

Quid autem actum sit in Senatu, eadem Acta his verbis significant: Decernitur in
 Senatu persecutio. Rescriptumq. dedit Maximianus ad Venustianum Augustalem Tu-
 sciæ his verbis: Ex suggestione patris nostri Hermogeniani P. P. apud nos claruisse co-
 gnosce, &c.] desunt in nostro exemplari cetera quæ sequuntur vsque ad hæc verba:
 Ideo monemus, vt, vbicumque Christiani inuenti fuerint superstitionem colentes; aut
 sacrificare cogantur dijs; aut certe poenis intereant; facultatibusq. nudati, eadem Fisco
 dum tributis publicis socientur. Vale parens carissime. Dat. pridie Kal. Maias.] huc-
 usque ibi. Hic idem ille Hermogenianus, sub quo passus quoque Romæ legitur Re-
 stitutus, cuius martyrij Acta habentur.

XVIII.
 DE PROMUL-
 GATA ROMAR
 PERSECUTIONE

XIX.
 RESCRIPTVM
 AD VRSVS
 CHRISTIANOS.

Quanta autem impietate simul cum iniustitia ac crudelitate Senatus annuerit Genti-
 libus necem Christianorum clamoribus in teatro poscentibus: quàm insuper iniquis-
 sime aduersusq. a se legem nuper promulgatâ Maximianus in eisdem rescripserit; ipsa
 ab ipsis Diocletiano & Maximiano edita sanctio testis accedat, quæ his verbis in Codi-
 ce Iustiniani hætenus conseruatur, tamquam eorumdem iniquitatis testimonium sem-
 per loquens de ijs quæ iisdem ipsi alias sunt interlocuti^a:

XX.
 CONTRA SVAS
 LEGES NITVN-
 TVR IMPP.

Decurionum filij non debent bestijs subijci. Cumq. a populo acclamatum esset ite-
 rum; dixerunt: Vanæ voces populi non sunt audiendæ: nec enim vocibus eorum credi
 oportet, quando aut noxium crimine absolui, aut innocentem condemnari deside-
 rant.] hæc illi. Ceterum quantumlibet iniquissime & aduersus legem a se editam hæc
 agerent Imperatores; tamen quod dicerent Christianos perduelles esse Imperij, dum
 Gentiliciam superstitionem acceptam a maioribus impugnarent; se iure quidem necem
 illis inferre, errore decepti putabant. Quo modo autem Venustianus post hæc
 Exuperantium atque Marcellum religionis causa tormentis exagitados morte dam-
 narit; rursusq. de Sabino Episcopo quæstionem habens, eius precibus meruerit fie-
 ri particeps veritatis & ad Christum conuerti, ac denique tum ipse, tum Sabinus
 a Lucio Tribuno ad eos misso fuerint vltimo affecti supplicio; ipsa citata desuper Acta
 demonstrant.

*a l. Decurio-
 num. c. de
 pœnis.*

Sed iam ad ea quæ per alterum Maximianum, cognomento Galerium, in Oriente
 hoc eodem anno Nicomediæ gesta sunt, orationem conuertamus, hic describendo
 Annal. Eccl. Tom. 2. O o o 2 quæ

XXI.

PERSECUTIO IN ORIENTE. quæ apud citata superius Acta martyrum extant, ea nempe quæ sunt ab Eusebio præ- A termiffa. Ipse enim res Nicomedienfes a promulgatis edictis de diruendis ecclesijs enarrare aggressus est: nos vero, quæ hoc anno sunt gesta, exacte feruato ordine describemus; nimirum quæ ibi acta sunt, cum adhuc ecclesiæ Christianorum absque demolitione integræ permanerent: quæ anno sequenti (vt dictum est) iussæ sunt penitus æquari solo.

XXII. Reddemus hic ea quæ in superius citatis sanctorum martyrum Actis fidelissime scripta esse inueniuntur: quorum fidem exploratam in omnibus esse reperimus. nec (quod diximus superius) quemquam moueat si in eis de Asceterijs siue monasterijs mentio habeatur: quod errore decepti multi putant nonnisi a temporibus Constantini fuisse eiusmodi res, & nomen inuentum. nam præter illa quæ superius dicta sunt, cum de Essenis actum est, & quæ de existentibus temporibus Apostolorum collegijs virginum, testificatione Ignatij a nobis etiam paulo post citandi, narrabimus: si de his dubitans Eusebio fidem adhibet, equidem ipse (vt suis locis dicemus) hac eadem persecutione urgente, nonnullos ex Ascetis passos esse martyrium tradit. plane si Ascetæ erant, oportuit Asceteria quoque fuisse, quibus ij continerentur, vnde & nomen quoque fuerint consecuti. quod si virorum, multo magis sane sacrarum virginum erant, quas timor facilis lapsus, & virgineus pudor magis includi debere suadent. Sed de ijs alibi pluribus. Nunc quidem res gestas ex ijsdem Actis de promptas hic describamus:

Apud Metaphysic. die 26. Decembr.

XXIII. Cum itaque paulatim soluisset quamcumque habebat speciem humanitatis; aperte quidem pugnabat aduersus Christum, sacra templa diruens, & ædes dæmonibus ædificans (at hæc de ecclesiarum demolitione facta sunt, vt dicemus, sequenti anno, Paschali tempore) Præfectos autem & in dicendo formidabiles, & in puniendo crudeles mittens per vniuersum orbem terræ: quibus non sufficiebat sua aduersus Christianos crudelitas, sed accedebat etiam immanitas Imperatoris. Iubebat enim vt Christianis non obedientibus nihil cederent; sed sic punirent, tamquam oculi illius vna examinarent & spectarent tribunalis austeritatem, & in examinando curiositatem, & in puniendo nouam inuentionem atque vehementiam: dicens, eum illi plurimum gratificaturum, qui pluribus supplicijs afficeret Christianos. Sic incitatos emittebat Præfectos. Verum enimvero se ipsum quoque eis ostendebat exemplum ad inhumanitatem. Nam ipse quoque erat primus occidens, puniens, de medio tollens, expellens: quid non violentum agens atque tyrannicum? immo vero sæpe quoque non vim meram afferens, sed eam etiam miscens persuasione, & ipsam porrigens tamquam escam: vt sic quoque fieret sæuior, & haberet probabiliores puniendi occasiones, quod nollent pij parere verbis solis.]

DELECTI SARISSIMI PRÆSIDES.

XXIV. Quid autem primum omnium aduersus Antimum, Episcopum Nicomediæ, ipso persecutionis grauius instauratæ exordio egerit; eadem Acta sic profequuntur: Ipse cum sanctissimum Antimum diu quæsitum non inuenisset; ingressus ecclesiam, tamquam fera aliqua varia & dolosa, cum exercituum & satellitum multitudine eam circumdedisset, & deinde etiam lenitatis personam subiisset, vt alij quidem formidarent vim & multitudinem, alij autem ad sibi vtilem intuentes benignitatem, abducerentur a persuasione: & cum sic tamquam duobus fortibus vinculis, timore & persuasione, pios colligasset, captiuos ducebat ad impietatem.

XXV. Cum hæc apud se cogitasset, ad populum talem habuit orationem: Ego etiam aduersus gentes barbaras, quæ meum iugum ferre recusant, & non parent Romanorum legibus, non statim moueo hastam, neque vt or iaculis, neque gladijs eis cædem infero; sed bonos imitor medicos, mollibus primum verbis & benignis, perinde ac oleo tumorem emolliens: deinde postquam videro eos esse valde immedicabiles, vlcusq. eorum valde malignum atque profundum, tunc vt or cauterio, & tam aspera & acerba sectione, vt neque ab initio me videatur aliquis humanior, neque post misericordiam & mansuetudinem violentior. Absit autem vt vos me vniquam sentiat conturbatum & iratum. Sed accedentes libate magnis dijs, & rogate vt vos benignis intueantur oculis: vt sic a nobis quoque consequamini honores, magistratus, & pecunias, & sitis inter meos primos amicos & familiares. Quemadmodum enim non est absurdum, barbaros quidem, qui sunt alterius linguæ, nostra tam æquo animo ferre; vos vero in Romanorum legibus educatos, & in rebus Græcorum eruditos, & mihi subiectos, non

ANTIMI EPISC. CERTAMEN.

IMP. ORATIO AD CHRISTIANOS.

A non in omnibus seruare obedientiam; sed in rebus præcipuis videri inobedientes, & bellum aperte suscipere aduersus vestrum Imperatorem; vt ideo excidatis ab Imperatoris beneuolentia & larga munificentia? Recedite ergo, recedite ab hac falsa religione. Sin minus, poena non procul aberit. Videte hanc ædem, in qua confidistis: eam igni mandans, vos quoque simul perdam; & scietis omnino quantum sit malum a ratione aliena audacia, & mentis pernicacia.] hætenus oratio, qua Galerius Maximianus in ecclesia allocutus est Christianos.

BLANDITIIS ADDIT MINAS IMPERATOR.

XXVI. Quæ autem post hæc secuta sint, eadem Acta his verbis significant: Cum dirus Imperator Maximianus sic immanitati coniunxisset humanitatem, & malorum minis & bonorum promissis variasset orationem: qui instar mellis dulcem habebat linguam sapiens Glycerius, qui erat re vera diuinus sacrificus & sacerdos, & sua verba studebat sacrificare Christo, cui sacrificabat; breuem & opportunam dans responsonem, & linguam vinxit Maximiano, & os eius conturbauit & labefactauit, & simul cum ira animum eius repleuit admiratione. dixit enim:

Neque tua promissa & dona desideramus, o Imperator; neque tuas minas omnino curamus. Illa enim quo modo appeteremus, aut quo modo ea nostrum delinirent animum; qui, quæcumque sunt mundi, habemus pro somnijs? Malum autem quid ijs miniteris, qui poenam potius existimant, non vel grauiissima sustinere propter Christum? Quæ vero dicis, & de quibus gloriaris, de trophæis, inquam, aduersus Gentes erectis; ea magis stabunt a nobis, & meis verbis suffragabuntur. Quando enim tu, qui vicisti plurimis, mox conspectus es victus a feminis & pueris; ab ijs, inquam, qui colunt religionem Christianam: quemadmodum non erit mei Christi virtus multo manifestior? Et præterea qui est adeo attonitus & stultus, vt sit oblitus tonitruum & fulminum quæ paulo ante fuerunt, & illius horrendæ Dei significationis, mortisq. violentæ, & eius quæ prope fuit submersionis & fructuum interitus? & quod hoc tuis dijs, non autem vero potius Deo adscriperis, qui opportune, o Imperator, infert iram aduersus eos qui illos honorant & colunt? Ne sic ergo bellum contra nos susceperis: sunt nobis arma quoque desuper, quibus sicut hodie tui a te satellites, ita nos a Rege munimur vniuersorum; per quæ & contra te in aciem prodibimus, & adipiscemur victoriam valde admirabilem: percussi enim interimemus, & cadentes contra te trophæum erigemus.] sic plane magna animi constantia perorauit Christianus sacerdos. At quid ad hæc Imperator? Subdunt Acta:

XXVI.

QVID GLYCERIVS AD IMP.

XXVII. Hæc audiit Imperator, & secantibus verbis in medio corde quodammodo sauciatus, animi motu in præsentia celare habens in animo, & nihil amplius dicens aut faciens, e templo egreditur. Pius autem ille populus Deo quidem gloriam, sapienti vero Glycerio pro se quisque tales voces edidit: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo! Non futurum autem erat, vt Maximianus iram diu cohiberet: sed apud se furore percitus, iubet Glycerium euntem ad ecclesiam comprehendi manu militari, & correptum ad se adduci. Qui cum ad illius tribunal esset adductus, nihil interrogatum iussit verberari boum neruis tam vehementer, donec verberantes quidem vires, illum autem qui cadebatur vox deficeret. Præconi quoque ei, dum verberabatur, iussit dicere: Lingua parcius vttere, o Glyceri: nec sis arrogans, nec seditiosus, nec insolens: in honore habe mores Romanorum, reuerere Imperatores. Sic quidem imperauit Maximianus. Sed neque torquens persuasit, neque hæc cantans, eum affecit pudore: sed cum esset martyr superior & manibus licitorum & vocibus quæ ei incantabantur, quærebat suum Regem, & tota voce & viribus illius inuocabat auxilium: Domine Iesu Christe, dicens, quo modo me, vt pro te dicerem, corroborasti: ita etiam, o bone, da mihi vires, vt pro te patiar, vt accessione eorum quæ sunt tristitia, sit mihi præmiorum maior remuneratio.

XXVII.

PSAL. 118. GLYCERIVS TORQUETUR.

XXVIII. Hoc tamquam ignis igni additum, Maximiano maiorem iram incendit: ipse autem, qui percutiebant, eousque vt verberarent, incitauit, donec corpus martyris humi iaceret, nihil differens ab inanimis, sanguine quidem iam exinanito, pelle vero vento tumefacta, & ipsa carne prius consumpta, & nudis solis ostibus apparentibus. Quod quidem mouit misericordiam non solum pijs & humanis animis, sed etiam infidelium; sat non Maximianum, cuius animus erat lapide durior. Sed postquam sic affectum Glycerium, & a mortuo nihil prope differentem, solam autem linguam mouentem vehementi

XXVIII. GLYCERII MARTYRIUM.

hementi spiritu, & dicentem; Sum Christianus, seruus Christi, qui solum verus Deus est: A vnus est mihi Dominus, vnus Rex. non ferens ille loquendi libertatem, iubet eum quidem solui a vinculis, abductum vero extra ciuitatem, igne crematum mortem subire. Ductus ergo generosus ille ad locum constitutum, & stans ad Orientem, partim quidem Christo agit gratias, qui eum a multis liberarat periculis; partim autem pro se vehementer orauit, & pro pijs qui erant vbique. Deinde cum Christi signum suo adhibisset corpori, fuit affixus ligno, sacra victima, ariens carens omni vitio, ei qui ligno propter nos fuit affixus. Igne autem subitus accenso, lesu fuit oblatum holocaustum, & sacrificium acceptabile, & diuina hostia aræ supernæ conueniens.

XXIX.

CANDIDATI SA
GRIFICANT.a Cicero de Le-
gib. lib. 7.
b Valer. lib. 1.
cap. 1. nu. 15.

XXX.

INDIS CERTA
MBN.

Quid vero? hinc ne intellexit Maximianus pios esse immutabiles? Multum abest: sed cum execrandæ eius hostiæ ducerentur ad templum duodecim deorum, quod erat intra Regiam; aderant quidem impij candidi & magnifici vestibus celebrantes festum sui interitus: solus autem Indes (erat hic eunuchus & eunuchorum princeps Christianus, de quo superius facta est mentio) atris indutus erat vestibus; & cum hæc celebrarentur, maximo dolore affectus, cum se in valde obscura inclusisset domuncula, impiorum flebat interitum.] Candidatos quidem consueuisse dijs sacrificare Gentiles; ex Platone Cicero docet, Valerius b, & alij. Sed quomodo Imperator in eum iussit animaduerti, Acta his verbis significant:

Renunciantur hæc quoque Imperatori: & is statim ab ipso abripitur, & sistitur ab illo Iudici iudicandus. Cum autem etiam antequam loqueretur, ei renunciaret vestis, quod, quæ fiebant ab eo, censebantur digna luctu & tristitia: iussit eius manibus & pedibus iniectis catenis, & collo collari, eum seruari inclusum in carcere. Atque Indem quidem habebat custodia; Maximianus vero Domnam quoque quærebat: et furore C perinde ac ebrietate læsa ratione, & oblitus eorū quæ de ipsa audiuerat, dicebat assidue: Vbi est Domna? Vbi est sacerdos Dianæ ac Mineruæ? Rursus ergo ei dicunt de integro, quæ videbantur accidisse virgini, & quæ fecerat eunuchus; & vt res se habebant (nempe quod Christiana effecta esset) significant. Ille autem cum multa dixisset de archieunuchis; & valde ægre tulisset quod ei vita fuisset conseruata: iubet ei quidem caput amputari, virginem vero quæri in monasterijs, & dijs illius seruari. Hæc cum rescuisset ea quæ monasterio præerat, in quo erat Sancta: in primis virili suscepta cogitatione, virili tonso & veste ornata virgine, & preces cum lacrymis ei præbens viæ custodes & duces, eam clam emittit ex sacro thalamo.]

XXXI.

e Ignatius ad
Philip. epist. 8.
QVID IN SA-
CRAS VIRGINES

Quod audis de monasterio virginum, haud id tibi videatur esse nouum: quandoquidem iam diu ante & S. Ignatius Apostolorum discipulus meminit de collegijs virginum suo tempore existentibus c. At de his plura superius. Quonam pacto vero Maximianus post hæc sæuerit in sacras Deo dicatas virgines, eadem Acta sic narrant: Sed sceleratus non cessabat quærere: & cum eam non inueniret, furebat communiter in omnia Asceteria. Atque sacra quidem Asceteria omnia crudeliter diruebantur, virgines vero turpiter probris afficiebantur: virgines (proh dolor!) quas ne masculorum quidem oculis videri erat vniquam tolerandum. Atque ita per omnia peruadebat calamitas, quasi capta esset ciuitas ab hostibus. Quibuscumque ergo earum corpora erant valentia, & neque senectus neque morbus aliquis tardabat earum pedes, ipsæ statim fugam spectabant, & ad montes & speluncas & ignotas solitudines celeriter abibant, malentes vitam degere cum feris, quàm habitare cum hominibus feris longe immanioribus, & qui corpora virginitatem exercentia probro afficere, inhonestum non esse existimant. E Sed in eo quod cogitaras, frustratus es, o inimice omnium: & per quæ sperasti tyrannidem exercere, per ipsa fracta fuit tibi tyrannis. Non enim neglexit Deus, qui natus est ex virgine, ipsas virgines vel in medio licitorum conseruare: & quo modo fidem, ita & continentiam ipsas prodere non permittere.]

XXXII.

DEVS CVSTO-
DIRE SOLITVS
VIRGINES.

Hic opportune admonuisse oportuit, quæ S. Basilius de his scribit in commentario illo, cuius est titulus, De vera virginitate: Cum seruauerit (inquit) persecutionis immanitas, electæ virgines propter sponsum fidem ad illudendum impijs hominibus traditæ, corporibus inuiolata perdurarunt; eo scilicet, cuius gratia id perferebant, impiorum conatus ab earum carne irritos arguente, & integra earum corpora non sine prodigio & virtute custodiente.] hæc ipse Cappadociæ primæ sedis Episcopus: quæ prouincia cum proxima sit Nicomediæ in Bithynia, vbi hæc agebantur; hæc omnia de sacris virginibus quæ

A quæ dicta sunt, & quæ dicturi sumus, haud potuit ignorare: sed ea scribens, his alluisse, omnes facile possunt intelligere. Porro diuina operante virtute (quod ait) virgines a stupri periculo liberatas esse; exemplum, quod Acta subdunt de Theophila, aperte demonstrat his verbis:

Inter eas autem, tamquam inter claras & lucidas stellas, vna mirandum in modum resplendebat instar Lunæ, & pulchritudine & genere & virtute alijs præstans. Ea vero vocabatur Theophila: hoc autem longe melius res ipsa ostendit. Cum enim illa esset vultu adeo formosa, traheretur autem a licitoribus, & iam ad probri & contumeliæ officinam violenter introduceretur: manus simul & oculos in cælum tollens, & miserabiliter aspiciens, Mi Iesu, dixit, meus amor, mea lux, meus spiritus, meus custos castitatis & vitæ, vide eam quæ est tibi desponsa. Vide, o sponse, in quem nulla cadit reprehensio, & festina: quoniam non est quidem tempus precandi, ne pactum conuentum fallam, ne prodas me bestijs, ne lupi tuam pecudem lanient. Serua sponse sponsam: meam conserua castitatem, fons castitatis: vt tuum quoque nomen nunc maxime glorificetur, quod intelligenter glorificatur ab Angelis.

Hæc illa quidem orauit cum lacrymis: effectum autem Deus reddidit. Sed est adhibendus animus narrationi. Introducitur virgo ad prostibulum: Illa vero etiam in tali loco & tempore non est oblita eorum quæ oportuit: Sed protinus eiciens id quod habebat in sinu (id autem erat sacrosanctum Euangelium) aperuit, & dat operam lectioni. Vnus vero ex intemperantibus œstro infans percitus ad eam ingreditur: qui aliquantisper quidem eam audiuit legentem. Cum autem iam prope esset, a maximo metu inuaditur, & tremore valde agitur, & humi procumbit mortuus; & sic iacebat ad pedes Theophilæ non spirans. Multæ horæ præterierant: et cum alijs visum esset, quoniam non exibat, eum non posse fatiari virgine: vbi alius quoque ingreditur, ipse quoque iam prope stans, lucis quidem, quæ verbis exprimi non potest, fulgore illustratur: deinde eum a luce tenebræ excipiunt, & obrutu orbatus, quærebat obiens, non amplius virginem, sed quemadmodum citra offensionem exiret extra fores.

Cum autem multi quidem talia passi essent, & nonnulli etiam magis horribilia: nulli fuit amplius cordi ingredi. Sed etsi quis ingrediebatur, non ingrediebatur captus amore, sed solum volens scire ea quæ facta fuerant. Postquam autem ingressi sunt complures, vident ea quæ & ad videndum erant terribilia, & ad dicendum alijs maxime admirabilia: puellam quidem honeste sedentem, & libro incumbentem: adolescentem autem quemdam prope eam stantem luce quidem ineffabili, pulchritudine vero incredibili, veluti quædam tela fulguris emittentem ex oculis. Hæc postquam viderunt, & metu obriguerunt, & vix tandem, Quis est sicut Christianorum Deus? exclamauerunt: et simul, non ferentes spectaculum, recte secum agi putabant si fugerent: et celeritate maxima domo exibant, omnes quidem oblitii libidinis, nonnulli autem etiam ipsa impietate abiurata.

Sed neque hæc quidem ignorauit Maximianus. At cum rescuisset, virginem quidem non posse capi ab ijs qui ipsam seruabant militibus, quinetiam multos ex suis esse victos, & dedicisse Deum pie colere: Dei gratiam adscribit incantationi, dicens, Christianos vti artificijs ad vulgus decipiendū. Sed ille quidem hæc dicens, seipsum potius decipiebat, & quicumque his nugis animum adhibebant. Ille autem plenus lumine qui videbatur virgini assistere, cum eam domo eduxisset, suo lumine præcedens deducebat.

Deinde cum etiam adduxisset vsque ad sacram ecclesiam, eam statuit in vestibulo: et cum, Pax tibi, dixisset, recessit. Eam autem inuasit & metus & gaudium: metus quidem, quod ille eam reliquisset; gaudium vero, quod sic libidinosorum manus effugisset, nihil passa indecorum. Accedens ergo pulsat ostium populi iam congregati & nocturna de more Deo canentis. Cum autem ianua strepitum sensisset quidam diaconus; & quænam esset, rescuisset: renunciauit ijs qui erant intra ecclesiam. Omnes itaque ad eam confluunt: nam alioqui erat etiam illustri genere, sicut audiuius, virtute autem multo illustrior. Cum eam ergo vidissent; & quos, & quidnam volentes, effugisset, intellexissent; & quænam illa in eos fecisset miracula: quosnam quidem fontes lacrymarum non mouerunt? quasnam autem voces in Deum non emiserunt? in principio quidem raptum virginis miserantes: in fine quidem impios miseros ducentes. Illam vero quibusnam non prosequuntur beatitudinibus? Illa autem se ipsam quidem iacit

XXXIII.

THEOPHILA
VIRGO IN PRO-
STIBVLVM TRA-
HITVR.

XXXIV.

PRODIGVM
DE SALVATA
VIRGINE.

XXXV.

THEOPHILA DI-
VINITVS LIBE-
RATA.

XXXVI.

THEOPHILA
AD SVOS REDIT

iacit humi, & aræ sacros tangit cancellos. Flet vero tam vehementer, vt eos etiam, qui videbant, ad similem moueret affectionem & fluentia lacrymarum. Fitq. communis ad Deum gratiarum actio toto pectore. Sed ita quidem se habebant res virginis. sic ibi. Post hæc autem adnexum est Actis Dorothei clarissimi viri certamen his verbis:

XXXVII.

DOROTHEI ET SOCIORVM, GER. TAMEN.

Improbo autem Maximiano oportebat improbos etiam esse ministros, & ex eadem (vt aiunt) fidelia. Quicumque ergo pie Deum colentes latebant Maximianum, ij illos non secus ac venatici canes inuestigantes significabant. Qui quidem etiam aduersus Dorotheum, qui gloria quidem & ciuili dignitate erat insignis, vt qui Præpositus vocaretur ab Italis, pietate autem erat insignior: aduersus eum ergo, & Martonium, & Mygdonium, & qui prius dictus est, Indem, & quosdam alios fide quidem in Christum acerrimos, Imperatoris autem honore claros, immittunt tela calumniæ. Hi scilicet, quorum dentes arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus, dicentes: Si seruos, o Imperator, & eos qui in tua regia habitant & sunt tibi subiecti, non potes subiugare: cur alijs conaris persuadere, inutiliter laborans, & frustra te crucians? si enim ægre potuerint abduci a dogmate, illos videntes nos suauiter irridentes, & tui tribunalis austeritatem nihili facientes. Vidē enim quousque procedit eorum contemptus: non solum ipsi contemnunt contraria sentientes, sed alijs quoque qui latent, qui eadem quæ ipsi sentiunt, & alimenta suppeditant, & ad certamina parant & instruunt: quinetiam mittunt litteras ad eos qui procul distant, simul & eos confirmantes in sententia, & exhortantes ad constantiam. Et alioqui quicquid aduersus ipsos & quam habent religionem tua exco-gitauerit potentia, id statim per illos ab ipsis deprehenditur.

XXXVIII.

QVID IN MARTYRES MAXIMIANVS.

His fuit Maximianus ad iram incensus, & dicto citius iussit sanctos ad se adduci. Et aderant quidem illi nihil timentes, neque vllum formidinis vestigium vultu præferentes. Ille autem toruis ipsos oculos intuens: O pessimè perendi, inquit; o omnium hominum ingratiissimi: cur tantam a nobis adepti claritatem, & soli propemodum sceptris præfecti Imperatorijs, tam mali deprehensi estis in benefactorem? qui pro multis nostris in vos beneficijs qualem refertis gratiam? Iesum quem dam vobis & alijs Regem adscribere dicitantes, & nouæ huius religionis duces sedulo celantes, & eis omni studio prouidentes, eosq. fouentes, quos funditus interire, & ne nomen quidem eorum remanere, putauit esse pulcherrimum & primum meorum trophæorum? An non hæc sunt vera, & quæ factis magis arguuntur, quàm verbis? Illi autem, tamquam latrantem canem, ne tantillum quidē curantes, neque existimantes esse tempus responsionis, steterunt silentes. Maximianus vero, cum silentio magis esset eius irritatus animus, Non per deos immortales, inquit, non vobis parcam: sed cum omne genus supplicij vobis intulero, & carnes consumpsero, & ossa contriuero, & igne combussero; relinquam insepultos, a canibus & auibus comedendos: & vos ipsos puniens pro meritis, & alijs merum incutiens, ne talia aggrediantur.

XXXIX.

TORQUENTVR MARTYRES.

Nec hæc quidem sanctis timorem intulerunt: sed statim solutis zonis, & chlamydis exutis, stabant parati ad cursum martyrij, vno ore & animo se esse Christianos & Christi seruos audacter nominantes. Deinde etiam Maximiano, Nobis, o tyranne, dixerunt, honores tui & vanæ hæc dignitates ne tantillum quidem vnumquam curæ fuerunt. Quid enim opus fuerit tali honore, qui a Deo disjungens, est redacturus in seruitutem dæmonum? Sunt enim talia vestra impiorum dona: quæ fugientes, tantum abest vt persequentes, non solum ijs tibi cedimus, sed etiam ipso corpore & vita. Cum ij ita essent parati, & tales essent eorum spiritus; iussit Maximianus, vt extensis simul manibus & pedibus, crudelibus boum neruis fortiter verberarentur. Et statim sex circumstantes lictores, magna ex parte diei vnumquemque eorū perpetuo verberabant, nulla scelerati commoti communis naturæ misericordia: idq. cum viderent terram eorum sanguine effectam purpuream. Martyres quidem hæc ferebant fortiter, ne vocem quidem emittentes; internis vero animi moribus glorificabant eum, propter quem hæc sustinebant. Flagellatos excipiebat carcer, cum essent eorum colla vincata collaribus, manus autem catenis, & pedes compedibus.

XL.

Maximianus vero, tamquam torrens qui fertur per segetes, per omnes deinceps pios peruadebat. Et ad hæc quidem iubebantur inferuire Præsides & Præfecti, qui erant impietate eximij. Quicumque autem eius parebant Imperio, qui Christum esse Deum confitebantur, tortoribus simul tradebantur, & varijs tormentis laniabantur miserabiliter. Et

ter. Et sic quidem quotidie ei qui seipsum pro nobis sacrificauit, rationalia offerebantur sacrificia, pie martyrio effecta holocausta. hucusque ibi. quæ quidem facta esse hoc anno, nempe antequam de diruendis ecclesijs fuisset promulgatum edictum; conuentus Christianorum in ecclesia passim fieri soliti, quorum in iisdem Actis mentio habetur, satis manifeste declarant. Porro nouissimus conuentus ille fuit, qui sacrosancta Natalis Domini festiuitate hoc anno celebratus est, natalis pariter dies passionis effectus eorumdem qui conuenerant Christianorum martyrum: qui his verbis in iisdem Actis describuntur:

TEMPVS PASSI MARTYRI.

Oportebat autem festorum maximum, Christi Natalem, ei qui nascebatur copiosa offerre sacrificia. Nam ortus quidem Christi dies festus agebatur: quicquid autem est piuum, congregabatur ad glorificationem. Profani vero Maximiani ministri profani accedentes, Quoniam, inquit, o Imperator, hodie festorum quæ norunt maximum celebrant Christiani; vt qui hodie Deum suum natum esse fabulentur; & celeberrimo totius populi concursu ad festum conueniunt: age ne ex media sagena præda effugiat: sed militibus quidem præoccupentur templi aditus; stet autem ara ante portas: accedentes vero præcones iubeant quidem omnes e templo egredi, & nihil cunctantes aræ sacrificare. Sin autem non pareant; quid sit deinceps agendum, statuere, tui est imperij & iudicij. Quod si hoc quoque nobis permittis dicere; igne templum circumcirca comprehendentes milites, protinus perdant eos qui non obtemperant. Et sic illos quidem de medio tolles, qui in rebus præcipuis perniciem afferunt tuis populis: te autem liberabis a cura, quæ tuum animum premit non mediocriter, sicut nos non ignoramus.

XLI.

NATALI DOMINI DIE TRVCI-DATE MARTYRES.

Nondum finem acceperat oratio: excipiens autem Maximianus, Iuro, inquit, maximos deos, me hæc iam diu verasse in animo. Nescio vero qui factum sit, vt ea quæ cogitarem, nondum sum executus: sed vobis magnas, o dij, ago gratias, quod effeceritis, vt his quoque opportune veniret in mentem quod esset conducibile. Et simul iubar, vt primi ex Protectoribus, cum magna manu militum ecclesiam circumdedissent, farmentis & quacumque alia materia, quæ facile accenditur, in orbem congesta & apposita, ad templi portam aram statuerent. Deinde vt præcones clara voce proclamarent, vt omnes exirent, & ad aram accederent sacrificaturi. Quod si non parerent; portis statim optime clausis, & omni alio eius obstructo exitu, ignem accenderent: vt sic omnes vna cum ipso templo perirent, & vt digni sunt, ab igne consumerentur. Hæc quidem Imperator.

XLII.

ECCLESIA OB-SIDETVR A MILITIBVS.

Nuncius autem statim mittitur ad ecclesiam, vt diceret quæ iussus fuerat ab Imperatore. In medium itaque accedens, & magna voce clamans: O homines, Maximianus Orbis terræ dominus, inquit, me ad vos misso, alterius ex duobus dat vobis optionem: Vt aut dijs sacrificetis (adeft enim ara parata) aut si non pareatis, omnes simul pereatis: præsto est ignis. Quod ergo vultis, quamprimum eligite. Cessauit ille cum hæc dixisset.

XLIII.

OPTIO DATA.

Ecclesiæ autem Archidiaconus, cum ei esset cor accensum igne diuinæ gratiæ, stans ad cornu altaris, O vos, inquit, mei fratres, & inter vos inuicem vnanimes: nescitis quemadmodum quæ a tribus pueris facta sunt, paulo ante persequentes; dici non potest, quantum eorum admirabamur virtutem, & eorum in pietate obstupebamus fortitudinem: et quemadmodum non tamquam stantes in medio ignis, sed in molli aliqua herba choros ducentes, ipsi & hymnum canebant, & omnem creatam naturam ad vniuersorum Deum laudandum vocabant? Hos nos non solum iudicabamus beatos; sed eorum quoque coronatum cupiebamus esse socij. Quoniam ergo & nunc nos vocat tempus, & sunt mores Imperatorum similes (nam etsi nominibus differunt, at crudelitate & impietate maxime conueniunt) efficiamur nos quoque similes ijs qui tunc decertarunt. Quo modo enim non esset absurdum, illos quidem, cum essent pueri, & nec plures tribus, & alioqui cum nullum adhuc accepissent exemplum animi magnitudinis in tuenda pietate, tam præclare decertasse: nos vero, qui & multitudine sumus prope innumerabiles & multi, quibus nihil deest ad perfectam ætatem, & quibus est etiam tanta exemplorum copia, videri vitæ cupidos, & ignauo abiectoque esse animo, & non oblatam occasionem tamquam lucrum arripere: et hanc, quæ est ad tempus, vitam despiciere pro Deo qui nos fecit, & suam animam dedit pro nobis ad mortem; testimonium

XLIV.

ARCHIDIACO-NVS HORTA-TVR FIDELIS AD MARTYRIVM.

flimonium autem firmæ & infractæ nostræ fidei nostram præbere mortem? Hæc autem dico, etiam si nulla esset pro eis remuneratio.

XLV. Cum vero sint valde parvæ huius temporis passiones, si conferantur cum ijs quæ sunt illic remunerationibus, & vita quidem expers molestiæ & æterna pro hac brevi & laboriosa; gloria autem numquam cessans pro infida & quæ facile excidit; & diuitiæ quæ subripi nequeunt, & voluptas quæ numquam transit ad molestiam: nos adhuc in præsentibus manere concupiscemus; & non potius cum ad eam quæ est illic gloriam, pro Christo subeundo mortem inuenerimus perueniendi occasionem, quamprimū transibimus? Et quidnam aliud facientes ab ijs qui sapiunt, iudicabimur, nisi digni qui luceamur? Mementote, immo vero aspice ad aram. Verus enim noster Dominus fuit pro nobis sacrificatus. Non nos quoque pro eo in loco sancto animas profunderemus, & veluti quoddam sacrificium eas illi igni offeremus in holocaustum?] hæc Archidiaconus est concionatus ad populum, quod (vt vidimus) Episcopus Antimus, qui quærebatur ad necem, iam secessisset, atque latebras quæsiisset. Ceterum nulla prope ex causa etiam persecutionis tempore prætermittere solitos esse Christianos celebrare dies festos, satis superius ex Dionysij Episcopi Alexandrini epistola est demonstratum. Sed rursus Acta:

XLVI. Cum sic dixisset, omnes incitauit, & effecit vt moriendi vehementi tenerentur desiderio. Simul itaque cum illo beatam illam vocem exclamauerunt: Christiani sumus, Christiani; & deos tuos, o Imperator, non colemus. Hæc Maximiano quidem annuntiabantur. Ille autem cum nec finem quidem expectasset orationis, iussit in eos ignem incendi, & eos vna cum templo exuri: vt nullus eorum nec misericordiam consecutus, neque latens posset effugere. Pij vero cum omnes congregassent simul catechumenos, viros & mulieres & pueros, eosq. in quatuor diuisissent, vt pote quod tempus postulare celeritatem, eos diuino baptismo perficiunt, & chrismate vngunt, & eos intemeratis impertiunt sacramentis.

XLVII. Protinus autem aderant ministri quoque Imperatoris, & ignem incendebant, illeq. omni ex parte tollebatur in altum: & cum totam comprehendisset ecclesiam, in vnum ascendebat verticem; omnia tam quæ erant extra eam, quàm quæ intra, depascens: premens itaque malum ingruerat grauissimum. Illi autem intus magna voce ad Deum clamabant, & canebant canticum puerorum, omnem creatam naturam vocantes ad choream: neque prius cessarunt glorificare, quàm oblata essent accepta sacrificia, castæ hostiæ Agno qui fuit pro mundo mactatus. Quinque dies transierant, & ignis depascabatur materiam. Cum vero flamma iam cessasset, nullus quidem teter odor sentiebatur nec ex corporibus, nec ex fumo: spirabat autem potius quidam suavis & mire fragrans odor. Apparebat vero quidam radius, auri rutilantis speciem præferens, varium quemdam edens & valde gratum splendorem, quo modo Sol lucet qui modo apparet in Oriente.] Atque de his ibi hætenus. Quæ autem ibi sequuntur, quoniam ad sequentem annum pertinent, suo loco de eis agemus.

XLVIII. Porro tam apud Græcos quàm Latinos illustris memoria horum martyrum est descripta in tabulis Ecclesiasticis; & in Romano Martyrologio, digno eiusmodi epitaphio, octauo Kal. Ianuarij recensetur: Nicomediæ passio multorum millium martyrum: qui cum in Christi Natali ad Dominicum conuenissent, Diocletianus Imperator (aderat & ipse quoque Nicomediæ, cuius nutu cuncta geri videbantur) ianuas ecclesiæ claudi iussit, & ignem circumcirca parari, tripodemq. cum thure pro foribus poni, ac præconem magna voce clamare, vt, qui incendium vellent effugere, foras exirent, & Ioui thus adolerent. Cumq. omnes vna voce respondissent, pro Christo se mori libentius; incenso igne consumpti, eo die nasci meruerunt in cælis, quo Christus in terris pro salute mundi nasci dignatus est.] ita ibi. habet eadem quoque Nicephorus^a. Si autem Eusebius hæc intacta reliquerit, haud mirum; quippe qui (vt dictū est) res tantum gestas ab anno sequenti, quo de diruendis ecclesijs edictum est promulgatum, historia profecurus, cum hæc, tum alia multa scitu dignissima silentio obuoluta præterierit. At de rebus Nicomediensibus sæpe inferius.

^a Niceph. lib. 7. cap. 6.

ELOGIUM DE MARTYRIBVS.

CHRISTIANI OMNES IN ECCLESIA COMBVRNTVR.

DIGNA CHRISTIANORVM RESPONSO.

PROMPTVS ANIMVS SVBVRNDI MARTIRIVM.

I. Christi anno trecentesimo secundo, Constantino Choro & Galerio Maximiano Cæsaribus quartum Consulibus, Diocletiani Imperij decimonono, sæuissimam omnium persecutionem (quam decimam^a vocant) in Christianos, nouis aduersus eos promulgatis edictis, concitatam esse tradit Eusebius; qui a promulgationis eiusmodi edictorum tempore huius persecutionis numerat annos. Quænam fuerint hæc edicta, idem narrat his verbis^b: Anno decimonono Imperij Diocletiani, mense Dystro (qui a Romanis Martius nominatur) cum salutaris Passionis Dominicæ festum iam pro foretibus esset; omnibus in locis per Imperatoris litteras palam indictum fuit; vt tum deturbarentur ecclesiæ, soloq. æquarentur; tum scripturæ Christianorum absumerentur igni; tum qui honorem fuissent adepti, de gradu turpiter deponerentur; tum priuati, si modo in professione perstarent, libertate penitus priuarentur. Ac primum edictum contra eos editum tale fuit. Non longo post tempore, alijs litteris exeuntibus, mandatum est, vt omnes Ecclesiarum Præsides vbique gentium primum conijcerentur in vincula; deinde omnibus machinis adhibitis, idolis victimas immolare cogerebantur.] hucusque de edictis hoc anno latis Eusebius.

II. At vero antequam de his agamus, illud est indagandum (quod & superius quoque attigimus) quidnam est, quod idem Eusebius tempora Diocletiani & Maximiani Imperatorum, quæ hanc de qua dicere aggredimur persecutionē indictam præcesserunt, fuisse Christianis felicissima multis testetur: cum diuersis in locis vexatos fuisse Christianos ante hæc tempora veris certisq. testificationibus fuerit sæpius demonstratum? Sed primum antequam hæc disquiramus, quid de statu rerum Christianorum ante præsentem annum idem scribat Eusebius^c, audiamus; qui ait: Quantum splendoris doctrina veræ pietatis in Deum omnium rerum gubernatorem mundo per Christum patefacta, apud omnes homines Græcos simul ac barbaros ante istam persecutionis tempestatem, quæ nostra ingruit memoria, obtinuerit, & quàm libere inter eos prædicata fuerit; maius quiddam est, quàm quod nos nostra in dicendo tenuitate satis pro dignitate explicare possimus. Cuius rei argumento esse poterit singularis Imperatorum humanitas, qua nostros tam benigne exceperunt: quibus quidem tum prouinciarum præfecturas gratuito impertierunt; tum propter incredibilem beneuolentiam, quam erga nostram religionem professionem habebant, omni afflictione & molestia, quam pro Dei amore homines Christiani solent perpeti, eos penitus liberarunt.

III. Quid de his attinet dicere, qui sunt in Imperatorum Palatio magnam dignitatem adepti; deq. ipsis Imperatoribus, qui domesticis suis pro sermone diuino propagando, & pia vitæ ratione degenda, ipsi velut inspectantes copiam fecerunt libere & ingenuè dicendi; atque adeo suis ipsorum vxoribus, liberis, & seruis, quasi palam de mira fidei libertate gloriandi exultandiq. potestatem permiserunt? quos certe cariores habuerunt & magis eximie dilectos, quàm reliquam seruorum turbam: vt Dorotheum illum, qui præter ceteros erga illos & beneuolentiam summam ostendit, & fidem non minorem; ac propterea præ alijs, qui magistratus & præfecturas in Imperio gerebant, amplissimum honoris gradum adeptus est: vt Gorgonium, qui non dissimili fama & celebritate enituit: vt alios non paucos, qui propter Dei verbum sunt parem cum illis dignitatem consecuti.

IV. Aut quid memorem, qua humanitate, cultu, & beneuolentia, non illa quidem vulgari & contemnenda, prouinciarum Præsides & Rectores Ecclesiarum Præsides & Episcopos (vt manifeste cernere licebat) amplexati fuerint? Aut quo modo quisquam conuentus illos infinita hominum turba frequentatos, multitudines in singulis ciuitatibus coactas, illustres hominum in templis concursus poterit oratione explicare? Vnde cum in antiquis illis ædificijs non satis loci haberent, ampliores ecclesias in vniuersis vrribus, fundamentis earum ad maiorem laxitatem dilatatis, erexerunt. Et quamdiu diuina & celestis Dei manus populum suum, vt pote auxilium eius promerentem, obtexit, suoq. muniuit præsidio: tam diu neque vlla hominum inuidia, quo minus istæ res

I.

^a Aug. de Ciu. Dei lib. 18. c. 52. ^b Orof. lib. 7. c. 27.^c Euseb. lib. 8. cap. 1. STATVS ECCLESIAE ANTE PERSECUTIONEM.

II.

^c Euseb. lib. 8. cap. 1. STATVS ECCLESIAE ANTE PERSECUTIONEM.

III.

IV. FLORENS STATVS ECCLESIAE

ista res vna cum tempore in dies maiores progressionem facerent, incrementoq. & magnitudine augeterent, omnino potuit obistere, neque vefanus ille & perditus daemon vel suo ipsius conatu eas in inuidiam rapere, vel hominum insidijs vlla ex parte impedire.] hæc de statu piorum, Diocletiani & Maximiani temporibus, quod ad Christianas res spectat, tradit Eusebius.

V. At quantum hæc aduerfentur Actis sanctorum martyrum, quæ certis definita temporibus sunt suis locis superius recitata, nemo non videt. Verum nec ipse Eusebius negat ante hæc tempora multos Christianorum martyrium consummasse: nam tam in Chronico, quam in Historia^a (vt dictum est) tradit iam antea pedentim in Christianos milites persecutionem grassari coepisse, licet ipse totum negotium exercitus Ducibus tribuat, excusans Imperatores. Sed quod spectat ad Imperatores, hac ratione necesse esset affirmare, præterisse Eusebium quæ ab ipsis tum Romæ, tum in Gallijs in Christianos sunt iniquissime perpetrata: & ob id quod vnum, vel duos, siue paucos alios Christianos beneficijs ijdem fuerint profecuti, crediderit ita erga omnes eodem quoque modo fuisse Imperatores affectos: vel, quod in hanc diem nullum generale in omnes prouincias ab eis promulgatum sit edictum, putauerit in omnibus prouincijs Christianos tranquilla pace potitos esse: vel, quod Syria Palæstina, vbi (vt dictum est) ipse Eusebius agebat, a Christianorum cæde in hanc diem expers fuerit, æque alios in alijs regionibus existimarit Fideles otio quieuisse. At vel vnum exemplum Caij Romani Pontificis, si res Ecclesiasticas diligenti cura lustrasset oculis, ab hac sententia Eusebium dimouere potuisset. Cum alioqui certo sciamus, sæpius contigisse, vt quiescentibus etiam Imperatoribus, immo & de Christianis optime merentibus, nihilominus vel Præsidentem in Christianos accenso odio, vel Pontificum Gentilitiæ superstitionis inuidia, & interdum furore populi Christianos acerrime fuisse vexatos: Seueri enim atque Alexandri tempora superius enarrata certam de ijs fidem faciunt. Ceterum testimonio quoque Constantini Imperatoris coeptam esse persecutionem ipso exordio Diocletiani Imperij, paulo inferius dicturi sumus, adeo vt nullus amplius de ea re dubitandi locus remaneat.

VI. Sed quæ præcesserint causæ, vt Deus Ecclesiam suam adeo afflictari permiserit, idem Eusebius^b narrat, hæc dicens: Verum cum nos præ nimia quadam licentia in molliem delicatam & dissolutam segnitiam essemus prolapsi; cumq. alij alijs inuidere, maledictis insectari, & prope nos ipsi inter nos petulantibus linguis tamquam mutuis armis oppugnare, & casu aliquando verborum contumelias velut hastas vnus in alium intorquere, & Præsides Ecclesiarum alter alterius vires infringere, & populus in populum seditionem concitare inciperent: cumq. ficta & adumbrata sanctitatis species, quæ oratione nequit exprimi, & simulatio fronte occultata ad immensam quamdam prauitatem serpsisset: diuina vltio, dum permagna adhuc Christianorum vbique versabatur frequentia, parcius aliquando, remissius, & moderatius, vt solet, primo persecutione ex fratribus qui militiam exercebant inchoata, coepit in nos animaduertere.

VII. Sed vbi veluti sensibus orbat & præstrikti mente, nulla cura aut cogitatione incubuimus, vt diuinum numen in nos incensum beneuolum & placatum efficeremus; sed tamquam impij nostras res a Deo nec curari, nec animaduerti arbitrati, alia vitia alijs aceruatim adiecimus; & pastores nostri, depulsa repudiatq. pietatis regula, dissidio & contentione inter se exarserunt: quinetiam nullas alias res, præterquam discordias, minas, æmulationem, inimicitias & odium inter ipsos mutuo adaugere studuerunt, & animis ambitionis æstu incensis, tyrannorum more, principatum obtinere laborarunt: tunc demum, iuxta illam Hieremiæ^c sententiam, Quo modo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terram inclytam Israel, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui? &c.] & paulo post^d:

VIII. Verum non est nostrum oratione describere tristes illas calamitates, quæ ad extremum inuectæ fuerunt: quandoquidem neque discordias ante persecutionem inter eos commotas, neque absurdos & importunos conatus, nostrarum partium esse putamus memoriam commendare. Quocirca nihil amplius de illis scriptis prodere decreuimus, quàm vnde iustum Dei iudicium in illos declaratum perspicue probare possimus.] hæc Eusebius, omnem propemodum persecutionis causam reijciens in Christianos iam tur-

^a Euseb. lib. 8. cap. 4. EUSEBII DICTA ELVCIDANTVR

^b Euseb. lib. 8. cap. 1. & 2. SOLVTA DISCIPLINA MVLTORVM, VNDE PERSECVTIO EXORTA.

^c Hierem. 2. ^d Euseb. lib. 6. cap. 2.

VIII. CAUSA PERSECVTIONIS.

A iam turpiter moribus deprauatos; licet ijdem iusti, Gentilium oraculi testimonio, fuerint comprobati. Nam cum in Vita Constantini, quam scripsit, edictum^a ab eodem pro Christianis editum recitat, hæc verba quoque in eo scripta fuisse testatur: Apollinem autem id temporis ex antro quodam & tenebricoso recessu, non ex sacerdotis ore hoc oraculum edidisse ferunt: Iustos qui in terris versabantur, impedimento ipsi fuisse, quo minus vera loqueretur: et propterea falsa oracula ex tripode edita esse; indeq. etiam factum esse, vt comam demitteret. Oraculo igitur hoc modo exagitato, hominum malitia de ea re conqueri coepit. Sed videamus ista ad quem exitum venerint. Te iam Deum altissimum confessor, me verum dicturum.

B Audiebam, cum iam puer admodum essem, cum qui illo tempore principem locum inter Romanos Imperatores obtineret, miserum, plane miserum, errore cæcaturum a satellitibus suis, curiose inquirentem rogasse, Quinam essent illi in terris iusti? quem damq. ex varibus suis responsum dedisse, eos esse Christianos. Tyrannum autem responsum illud tamquam mel ore auidè arripientem, gladios, qui erant ad iniuriam vlciscendam excogitati, contra sanctos viros, qui erant omni labe & reprehensione carentes, intentasse. Extemplo igitur mandata crudelibus sicarijs, quorum manus erant cæde & sanguine respersæ, data esse, Iudicesq. missos, vt celeres animi motus a natura datos, ad acerbiora suppliciorum genera inuenienda intenderent.] hæc Constantinus in edicto.

C Sed & quæ de Episcoporum discordijs idem etiam Eusebius recitat, pariter refutantur. Certe quidem nec leue vestigium discordiarum, quas iactat inter Ecclesiarum Præsides intercessisse, his temporibus, antequam Meletiani in Ægypto schisma constaret, vel Arius hæresin excogitaret (quæ omnia facta sunt postea) aliquis poterit demonstrare. Sed in eo quoque assertio illa Eusebij confutatur, qua ait, non nisi hoc anno decimonono sui Imperij a Diocletiano sæuiri coeptum in Christianos: nam si id (vt ipse Constantinus in edicto testatus est) contigit, cum puer adhuc admodum esset; cum constet eundem hoc anno fuisse suæ ætatis annorum vigintiocto, qui (vt testatur Eusebius^b) annos natus trigintaduos imperare coepit, quod contigit post annos tres, nempe Domini trecentesimo sexto: plane colligitur, ipso initio Imperij Diocletiani, cum Constantinus ipse ageret annum nonum, ac proinde (vt ait) admodum puer Diocletianum Christianos vexare coepisse, sed edicta illa hoc anno ab eo promulgata fuisse.

D At rursus Eusebij narrationem prosequamur, qua suum institutum in hac describenda persecutione declarat his verbis: Neque propterea aut de illis qui persecutionis tempore animis prope ceciderunt, aut de illis qui omnino salutis suæ fecere naufragium, suaq. sponte tamquam in profundum ingentium fluctuum gurgitem proiecti sunt, mentionem facere instituiimus: sed eas solum in hanc historiam res gestas generatim complectentem includimus, quæ nobis ipsis primum, deinde posteritati adiumento esse queant.] hæc de suo in conscribenda persecutionis historia instituto Eusebius, parum explens numeros sui muneris: dum perinde ac si panegyrum scriberet, non historiam; triumphos dumtaxat martyrum atque victorias, non autem lapsus iacturamq. Fidelium posteris scripturæ monumentis curaret testata relinquere. At suspectum hoc eius nobis de lapsis silentium redditur, dum ea reticendo, pudori suo potius quàm aliorum consuluisse visus est: quippe qui, si ea fideliter præstitisset, suum ipsius de fide naufragium fuisset litteris commendaturus. Excidisse quidem ipsum a fide, ac, vt liberaretur a paratis sibi tormentis, Gentilibus obtemperasse; in conuentu Tyrio Magnus ille Potamon Heracleæ in Ægypto Episcopus & confessor, in faciem exprobrauit.

E Hæc vera esse, his verbis testatur Epiphanius^d: Cum (inquit) zelotes esset pro veritate ac recta fide prædictus beatus Potamon, liberum habens os, & qui numquam perfonam alicuius suscepit (oculo enim in persecutione propter veritatem orbatum erat) cum vidisset Eusebium Episcopum Cæsareæ sedentem ac iudicantem, & Athanasium stantem: superatus tristitia, & lacrymans ob ea quæ apud veritatis professores fiunt; inuectus est voce magna contra Eusebium, ac dixit: Tu sedes, Eusebi? & Athanasius innocens existens a te iudicatur? Quis tulerit talia? Dic vero mihi tu: Nonne mecum fuisti in carcere tempore persecutionis? et ego quidem oculum amisi pro veritate; tu vero nihil mutilatum in corpore habere videris: neque testimonium pro confessione præbuiti;

^a Euseb. de Vita Constant. lib. 2. c. 4. p. 50.

IX. ORACVLVM DE PROBITATE CHRISTIANO.

CONFVTATVR EUSEBIVS EX CONSTANTINO

^b Euseb. in Vita Constant. lib. 1. c. 1. p. 53.

XI. EUSEBII INSTI.

DR EUSEBII LAPSVM.

XII. ^d Epiph. hæres. 68.

& eius sectatores eadem imbutos disciplina magos pariter exultimatos: ipsorum quoque libros cremandos pariter fore, illi Iuris prudentissimi responderunt; ac si penitus abolendos, & vt incendio darentur, promulgatum olim illud in magorum libros fuerat editum: secundum illud plane Paulus a Iurisconsultus illa conscripsit: Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: et, si penes quoscumque reperti sint, bonis ademptis, combustisq. his publice, in insulam deportantur: humiliores capite puniuntur, non tantum huius artis professio, sed scientia prohibita est.] hæc ipse, & iure quidem in magicæ libros, quos etiam ante Pauli tempora publice igni tradi solitos, ipsa quæ diximus, Apostolorum Acta b testantur.

a Paul. lib. 5. sentent. 11. 23. in fin. post Cod. Theod. edit. Rouil.

b Act. 9. XXI. DE LIBRIS NYMAE.

c Ioseph. Antiq. lib. 20. c. 4.

XXII. INQUISITIO DE LIBRIS CHRISTIANORVM.

d Martyrolog. Rom. ea die.

XXIII. ECCLESIAE VNA DIE DIRVTAE. e Theod. lib. 5. cap. 28. in fin. f Eusebius in Chron.

XXIV. g Apud Euseb. in Vita Constantini, lib. 2. c. 51. & 52. PERSECUTIONIS HUIUS IMMANITAS.

XXV. h Senec. lib. 2.

Verum non magicæ libros tantum, sed quosquos putarent aduersari auito deorum cultui, igni decerni; vetus illud Senatusconsultum fidem facit, quo & tunc inuenta in Ianiculo in arca lapidea Numæ volumina, illis ipsis quæ de dijs docuerat aduersantia, incendio sunt addicta. At quod pertinet ad sacros abolendos codices, Antiochus Epiphaneus in eos primus inuenitur immaniter defæuisse: sed illud Cumani c Iudææ Procuratoris dignum laude prædicatur, dum in militem, qui sacros Hebræos codices confidisset, iure animaduertit.

Eiusmodi igitur de libris comburendis promulgato Imperatoris edicto, in omni prouincia Præsides, & in singulis ciuitatibus, oppidis, atque vicis Officia inuigilabant, vt a Christianis codices traderentur; ad hocq. ijdem vrgebantur, additisq. tormentis crudeliter cogebantur. Qui ergo atrocitate poenarum perterriti, quos apud se haberent codices traderent, Traditores (vt dictum est) eiusmodi vocabantur. horum (vt demonstrabimus) ingens numerus fuit; sed prope infinitus illorum, quorum constantia nulla est concussa formidine tormentorum, qui, ne codices sacros traderent, lubentissimo animo mortem oppetiuerunt. horum omnium coronas, quod impossibile visum sit singulorum memoriam profèqui, vna die, nempe secunda Ianuarij d, Romana Ecclesia celebrat hoc præconio: Romæ commemoratio plurimorum sanctorum martyrum, qui spreto Diocletiani Imperatoris edicto, quo tradi sacri codices iubebantur, potius corpora carnificibus, quàm sancta dare canibus maluerunt.] ita ibi. Verum hæc modo hætenus: sæpius enim de his inferius agendum erit.

Quod vero pertinet ad edictum de ecclesijs demoliendis ab iisdem Imperatoribus promulgatum: vna die, nempe Passionis Domini, ex composito ecclesias omnes demolitas fuisse, Theodoretus e affirmat: quas tamen post nouem annos, persecutione cessante, fuisse maiori amplitudine restitutas, idem testatur. Eusebius f autem non vna die, sed ipsis diebus Paschalibus eam ecclesijs inflictam cladem affirmat.

Acturi vero iam de sanctis martyribus hac persecutione coronatis, primum quid de eius immensitate ac pariter immanitate sit generatim memoriæ commendatum, mox vero quid per annos singulos gestum sit, hic describere instituiamus. Quod ad primum pertinet: Constantinus s Imperator in eo quod pro Christianis sanciuit edictum, de furente huius temporis persecutione summam sic narrat: Licuerat tum, licuerat inquam cernere, quanta cum animi alacritate egregij pietatis athletæ, in crudelitate continua, non vulgares, sed nouas in dies singulos afflictationes pertulerint. Quippe modestia, quam nullus hostium aliquando læserit, furorem iracundorum & amentium ciuium multo fecit truculentiorum. Quæ incendij flamma fuit, qui cruciatus, quod tormentorum genus, quod non fuerit omnium sanctorum corporibus, nulla ætatis ratione habita, irrogatum? Eo tempore terra re vera lacrymas effudit: mundus E res vniuersas suo complexu coercens, tabido cruore inquinatus fletum dedit: dies etiam ipsa præ lugubri prodigij calamitate obscurata est. Sed quid ista memorem? Barbari inde iam gloriantur: qui quidem eos, qui per idem tempus a nobis aufugerent, in tutelam receperunt; & licet illos tenuerint vt captiuos, tamen humanissime tractarunt: nam non solum in ea securitate collocarant, vt salutem, sed etiam vt religionis suæ instituta & ritus retinere possent. Et iam Romani hanc maculam ad longinquum tempus continuatam sustinent, quam Christiani eis imprimebant eo tempore, quo ex eorum dititione eiekti, ad barbaros confugerunt.] hæc in edicto Constantinus.

De eiusdem etiam persecutionis acerbitate, Christianorumq. in perferendis tormentis alacritate, Seuerus h hæc tradit: Hac tempestate omnis fere sacro martyrum cruore Orbis

A Orbis infectus est: quippe certatim gloriosa in certamina ruebatur: multoq. auidius tum martyria gloriosis mortibus quærebantur, quam nunc Episcopatus prauis ambitionibus appetuntur. Nullis vmquam magis bellis mundus exhaustus est, neque maiore vmquam triumpho vicimus, quàm cum decem annorum stragibus vinci non potuimus. Extant etiam mandata litteris præclaræ eius temporis martyrum passiones, quas connectendas non putauit, ne modum operis excederem.] hæc ipse.

MARTYRI DE SIDERIVM.

Quod vero spectat ad ingentem Christianorum numerum, qui sunt hac persecutione sublati: si ex ijs qui vno mense sunt passi, totius decem annorum temporis licet deducere rationem, in immensum excreset martyrum numerus. Nam in libro de Romanis Pontificibus traditur in Marcello, ex quo descriperunt alij, vno dumtaxat mense numeratos esse decem & septem millia martyrum. Sed illud quoque exploratum habetur, tantum abesse, vt persecutio adeo furenti immanitate progressa, post hæc temperantius egerit, vt alijs quoque (vt dicemus) adiectis aucta, in dies ferocior visa fuerit: quandoquidem Diocletianus & Maximianus Galerius & Hercules Imperatores animo firmiter statuissent, Christianam religionem penitus e medio tollere, radicatusq. conuellere.

XXVI. INGENS MARTYRVM NUMERVS.

B betur, tantum abesse, vt persecutio adeo furenti immanitate progressa, post hæc temperantius egerit, vt alijs quoque (vt dicemus) adiectis aucta, in dies ferocior visa fuerit: quandoquidem Diocletianus & Maximianus Galerius & Hercules Imperatores animo firmiter statuissent, Christianam religionem penitus e medio tollere, radicatusq. conuellere.

His igitur de hac persecutione præmissis, quid in primis Eusebius de rebus in Oriente singulis annis gestis conscribat, hic ordine temporum intexamus. ipse enim narrationem instituens, ab ijs quæ Nicomediæ facta sunt, exorditur: nam Imperatoria sedes Nicomedia facta erat; ac proinde ab ea ciuitate, vbi primum exorta, & vnde emanarunt edicta, atque est cœpta carnificina, inchoandum videtur. sic enim ait a: Simulataque edictum contra Ecclesias Christi editum in Nicomedia propositum erat: vir quidam non obscurus & ignobilis, sed (vt hominum fert opinio) longe illustrissimus, incredibili amore erga Dum, & ardenti fide incitatus, ocyus prodit in medium; & illud in aperto & publico loco affixum, tamquam profanum & maxime impium, manu auellens, dilacerat; idq. cum duo ex Imperatoribus in ciuitate adessent, quorum alter ætate præ ceteris prouecta primum Imperij gradum, alter quartum ab eo obtinuit (erant hi Diocletianus & Galerius Maximianus.) Atque iste primus martyrum, qui tunc occubuerunt, ad hunc modum eximie nobilitatus, taliaq. cruciamenta perpeffus, qualia erat verisimile, eum, qui fuisset in eiusmodi facinore deprehensus, subiturum, tum constanti & virili animo, tum pacato & tranquillo ad extremum vsque spiritum consistit.] his de primo martyre Nicomediæ passo dictis, ad eos qui in aula erant Imperatoris, conuertit orationem b:

XXVII. PERSECUTIO ECCLESIAE NICOMEDIENSIS.

a Euseb. lib. 8. cap. 5.

b Euseb. lib. 8. cap. 6.

D Ex omnibus (inquit) qui vmquam vel apud Græcos, vel apud barbaros, propter animi magnitudinem illustres, & hominum sermone celebrati sunt, nullus cum diuinis & eximij nostri temporis martyribus Dorotheo & suis sodalibus, Imperatorum ministris, comparari potest: qui quidem cum summum honorem apud dominos adepti fuissent, & amore essent apud illos liberis proprijs & ingenuis non inferiores; probra & afflictationes pro pietate corporibus impositas, noua & multiplicia mortis genera contra ipsos excogitata, splendidiore re vera existimarunt diuitias, quàm gloriam, quàm delicias, quibus hominum vita solet diffuere. Mortem igitur vnius ex illorum numero, qualis fuerit, commemorare placet, eamq. lectoribus spectandam relinquare; vt inde, quæ reliquis etiam eius sodalibus contigerint, animaduerti possint. Quidam illorum in ciuitate supra commemorata coram Imperatoribus, quos diximus, in medium adducitur: qui cum iussus idolis immolare, omnino recusaret; mandarunt nudum in sublime tolli, ac flagellis eousque toto corpore dilaniari, quoad supplicio cuictus, etiam animo inuito, quod erat imperatum, præstaret. Sed vbi ista perpeffus, constans & immutabilis persisteret; de reliquo ossibus eius iam carne nudatis, acetum sale permixtum in corporis membra cruciatu attenuata, consumpta, & prope contabescita insuderunt.

XXVIII. DOROTHEI CHR TAMEN.

Atque vt istos dolores protriuerat, & veluti pedibus conculcarat; inde craticula atque ignis vna in medium trahuntur; & reliquæ eius corporis, tamquam carnes ad comedendum paratæ, ignis incendio non raptim, vt breui e vita decedens omni dolore liberaretur, sed paulatim absumptæ fuerunt. Neque qui eum imposuerant in rogam, etiam post tot tamq. grauia cruciamenta ei vllum respirandi locum dare, in animo habebant, nisi prius ipsorum imperata facturum annueret. Sed ille proposito suo mor-

XXIX. PETRI MARTYRIVM.

dicus adhærescens, victor in tormentis animam efflavit. Tale vnius regionum famulo-
rum martyrium extitit, appellatione sua (Petrus enim nominatus fuit) re vera dignum.
Ceterorum autem sociorum eius martyria, quæ non inferiora sunt, quo orationis termi-
nemus modum, missa in præsentia faciemus. Tantum autem exponemus, quo pacto
Dorotheus, & Gorgonius vna, alijq. non pauci ex Imperatoris familia, post varia certa-
minum genera, laqueo vita deposita, diuinæ victoriæ præmia reportarint.

XXX. Per idem tempus Antimus, qui tum Ecclesiæ Nicomedienfis præfuit, capite propter
Christi testimonium ceruicibus abscisso, moritur.] sed de Antimo ex alijs martyrum
Actis rursus inferius dicendum. Pergit vero: Huic ingens & frequens martyrum turba
adiuncta fuit: idq. quod iisdem fere diebus forte, nescio quo pacto, Regia Nicome-
diensis incendio conflagraret; & ex suspitione quadam rumor esset dissipatus, illud fa-
cinus a nostris fuisse admissum. Vnde Imperatoris iussu, ex pijs qui ibi versabantur, a-
ceruatim & tamquam cumulo alij gladio trucidati sunt, alij ardore flammarum cor-
poribus circumiectarum obierunt. Quo tempore, fama est, & viros, & mulieres etiam
diuina inexplicabili alacritate sua sponte in rogum insiluisse: reliqua autem multitudo
vinculis alligata, & a lictoribus in scaphis imposita, in vastum maris gurgitem flu-
tusq. præceps proiecta fuit. Famulos illos regios post mortem decoro & celebri fune-
re terræ mandatos, Imperatores, qui eorum domini putabantur, rursus de integro
effodiendos, in mareq. præcipitandos, sententijs decreuerunt: ne, vt eorum ferebat opi-
nio, quidam eos in sepulchris & monumentis conditos, deos esse reputantes, diuina
veneratione prosequerentur.] hæc idcirco illi agebant, vt patet, quod (vt alijs innume-
ris quoque exemplis est declaratum) tolerent Fideles reliquias sanctorum martyrum
honore prosequi, & debito illas cultu venerari.

XXXI. At hæc contra ius fasque, immo contra suas ab ipsis Imperatoribus sancitas leges, im-
pie ac iniuste pariter facta sunt: nam iisdem Imperatores Diocletianus & Maximianus
iisdem ipsis Consulibus, illo nempe quartum, isto tertium, octauo Idus Aprilis, hæc ad
Gaudentium diu ante rescripserunt: Obnoxios criminum, digno supplicio subiectos,
sepulturæ tradi non vetamus.] sed subdit Eusebius: Quæ igitur initio persecutionis Ni-
comedie fuere patrata, sic fere se habent:

XXXII. Non longo tempore post, cum alij in Melitina (sic illa regio est appellata) alij rur-
sus in Syria Imperio insidias parare molirentur: edictum Imperatorum exijt, vt omnes
Ecclesiarum Præsides, vt pote ea de re suspecti, in carceres & vincula conijcerentur: adeo
vt spectaculum illarum rerum, quæ deinceps ibi gerebantur, omnem explicandi facul-
tatem longe superet. Nam multitudo infinita vbique gentium in custodiam conclusa
fuit, & carceres passim, qui iam olim homicidis & mortuorum sepulchris conditorum
expilatoribus parati fuerant, tunc Episcopis, presbyteris, diaconis, lectoribus, & exorci-
stis penitus referti: adeo vt his, qui maleficijs tenebantur obstricti, nihil illic loci esset
reliquum.] hucusque Eusebius.

XXXIII. Sed quod rursus pertinet ad res Nicomedienfes, quas ipse visus est leuiter tantum
attigisse, compluraq. prætermisisse digna memoria: hic nos eas ex Actis martyrum de-
scribemus, illis inquam, ex quibus res gestas Nicomedie anno superiori retulimus, cum
de incensa vna cum Christianis ibi consistentibus ecclesia die Natali Domini actum est;
quibus hæc mox intexuntur de ipso Imperatore Galerio Maximiano: Maximianus autem
existimans se iam omnes vicisse, & relaxatum esse a curis certaminis, theatris pas-
cebat oculos, & equorum scilicet & hominum curriculis. Illud vero non erat vince-
re, sed potius victum esse: idq. magis induxit pios, vt libere loquerentur: ostendent
autem quæ sequuntur.

XXXIV. Ante theatrum quidem erat ædificatum maximum sanum Cereris, quæ erat apud
eos dea maxima. Accedens autem ille cum vniuerso populo & exercitu, execranda
peragebat sacrificia. Quidam vero ex numero militari, Zeno nomine, zelo plenus
aduersus impios, nec ferens sic pietatem affici contumelia, stans in alto, Erras, in-
quit, o Imperator, insensibilibus sacrificans lapidibus & mutis lignis: hoc enim
est quod apparet; id autem quod est re vera & intelligitur, est fraus dæmonum,
quæ suos cultores abducit ad interitum. Intellige, o Maximiane, & hos oculos &
internos in cælum tollens, quære ex ijs, quæ videntur, Creatorem: qualis sit opifex,
disce ex operibus: & disce Deum pie colere: qui non sanguine & nidore animalium
ratione

DE ANTIMO EPISCOPO ET MARTYRE.

MARTYRES VERTITI SEPULCRI.

l. obnoxios. C. de relig. & sumpt. funer.

EDICTVM IN EPISCOPOS.

DE NICOMEDI MARTYRIBVS RELIQA.

ZENONIS CONFESSIO ET MARTYRIVM.

A ratione expertium, sed mundis hominum delectatur animis, & mundo corde.
Hæc cum audisset Maximianus, iubet pondere lapidum eius maxillas confringi: XXXV.
et simul clamat lictoribus quidem, vt fortiter percuterent; sancto autem per præconem, CRUDELI SVP-
ne deos maledictis appeteret. Sic ergo patienti sancto omnes quidem dentes sunt im- PLIGIVM.
maniter excussi, maxillæ vero sunt contritæ: et iam parum spirantem & mox mori-
tutum iubet abduci extra ciuitatem, & amputari caput, quod libere erat locutum.
Et sic Zeno generosissimus, cum magna celeritate peregrisset beatum stadium mar-
tyrij, capite truncatur, & sursum fertur ad Christum caput omnium.] hucusque de
Zenonis martyrio Acta martyrum: in quibus de Dorotheo in carcerem anno superio-
ri post verbera saua detruso, deq. alijs qui post comprehensi sunt, eiusmodi narratio
subditur:

B Sacer quoque chorus qui erat circa Dorotheum, qui a tam bono instituebatur XXXVI.
magistro, diuino inquam Antimo (erat hic Episcopus Nicomedie, in latebris adhuc
agens, & litteris frequentibus suos admonens) non sic erat habiturus caput coronæ
expers: sed hæc quoque superne dispensabantur ac providebantur a diuina gratia. Et
a sancto quidem Antimo ad eos mittebantur litteræ; ipso quidem in quodam vico de-
litescente; illos autem aperte decertantes, ad suscipienda strenue certamina, precibus
adiuuante.

Hoc postquam euasit manifestum scelerati Imperatoris satellitibus; & ipsas litteras, XXXVII.
& eum cui erant datæ, adducunt ad Imperatorem. Ille autem cum eum vidisset, & legis- LITTERAE AN-
set quæ scripta erant; scripta vero erant (vix est verisimile) quæ ille quidem nolebat, pul- TIMI EPISCOPI
chra autem erant & salutaria: ira æstuans, iussit eos quamprimum abduci. Illi ergo INTERCEPTAE.
C statim sunt abducti. Imperator autem, Vana ne, inquit, fuit mea coniectura, cum præ-
dicerem, vos a me defecisse? Immo vero execrandi iam etiam aduersus me insurrexi-
stis; ad alium autem, cum quo nos acre bellum gerimus, transfugistis. Et simul dar
eis legendam epistolam. Iussit vero eum quoque, qui abductus erat, introduci. Quem
cum vidissent martyres, valde lætati sunt animo, eumq. etsi procul starent, vultu &
nutu salutauerunt.

Maximianus autem factum quemdam & spiritum suscipiens Principis, & imma- XXXVIII.
niter eum intuens, Dic mihi, inquit, infelix, quis est qui hæc tibi tradidit, & vbinam
latet terrarum? qui has enim litteras attulerat, diaconus erat: nefas enim fuisse, di-
ctum est sæpe alias, non nisi per ministros Ecclesiæ Episcopum dare litteras. Diaconus
vero (subdunt Acta) cum magna voce tacite ad Deum prius clamasset, & petijisset vt
D conuenienter verissimæ promissioni daretur sibi oris apertio: Qui litteras, inquit, de- DIACONI DI-
dit, cum sit Pastor & procul absit, gregem hortatur & incitat ad pietatem, & maxime CENDI LIBER-
cum senserit incursionem luporum atque ferarum: tunc enim alta & clara voce suo TAS.
gregi imperat, & quæ sint facienda significat. Quæ autem dicit, non sunt sua, sed ea
accepit a primo Pastore, qui dicit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam
autem non possunt occidere. Atque dixi quidem quisnam dederit litteras; vbinam au-
tem sit, non dicam: aperta enim fuerit insania, Pastoris esse proditorem eum qui ex illo
maximam accepit vtilitatem: qui etiam absque nobis mox fiet manifestus: non posse
enim abscondi ciuitatem supra montem positam^b, vox diuina dixit & veri amatrix. ^a Matth. 10. ^b Matth. 5.

Cum hæc fortissime dixisset lingua sancta; non ferens Maximianus dicendi liberta- XXXIX.
tatem, vt ipsa amputeretur, eum condemnat. Deinde sic eum iubet obrui lapidibus. Et DIACONI MAR-
ille quidem post sacræ linguæ ablationem, sic obrutus lapidibus, tela quidem nihil cu- TYRIVM.
rabat; sed corpore quidem iam partim attrito iaculationibus, partim autem obruto
lapidibus, adhuc magis erigebatur, & in cælos attollebatur anima, Christo angulari
lapidi coniungenda.

Adhuc vehementer irascebatur Maximianus: quocirca Dorotheum cum suis mul- XL.
tiplicia excepere supplicia. Illis vero minime perpetua defuit constantia Christum in- DOROTHEI ET
uocantibus, & tormenta vt leuia & imbecilla minime curantibus, vel potius reputan- SOCIORVM
bus illa pro delicijs, & tyranno impietatem acerbius exprobrantibus. Quamobrem il- MARTYRIVM
le iam defessus, communiter quidem omnes morte condemnat, diuersas autem pro-
nunciat sententias; Dorotheo quidem ense caput amputari, Mardonium vero viuum
cremari, & Mygdonium in fossam proiectum obrui; Gorgonium vero, Indem, & Pe-
trum, molaribus lapidibus eorum collis alligatis, in mare proieci. Et ita sunt, confum-
matis

matris victorij, insignes Christi martyres vario mortis genere vna via ingressi ad Domi-
num.] hæcibi. At quod ad Petrum spectat: plane diuersa hæc sunt ab ijs quæ de eo ab
Eusebio scripta superius enarrantur, nempe in tormentis efflaxe animam: eadem quo-
que de Petro Nicephorus^a habet.

^a Niceph. lib. 7. c. 5.

XLI. MARTYRES SE-
PULTURA DO-
MATI.

Quo modo autem eorundem sanctorum martyrum corpora, quæ in mare demersa
sunt, Domna virgo illa, de qua multa suo loco superius dicta sunt, a piscatoribus, ad lit-
tus rete tracta, sepultura mandavit, cum adhuc virilem quem semel fugiens sumptu-
erat habitum gestans, vir omnium oculis appareret; & quo pacto insuper delata quod
martyres sepultura donasset, ab eodem Galerio Maximiano occidi iussa, inuentaq. ad
sepulturam martyrum orans, capite truncata sit; eadem Acta fusius narrant. quibus
velut egregium corollarium de Euthymij martyrio hæc breuiter adnectuntur: Pau-
lo post ijs adiungitur sapiens quoque Euthymius, qui doctrinis & monitis multos prius
Christo martyres obtulerat: nam propter illius magnum zelum ad pietatem valde
vexatus Maximianus, ira & furore plenus, multis quidem tormentis eum prius cona-
tur omnino abducere a confessione. Cum autem ille puniens esset defessus, ense mor-
tem affert athletæ.]

EUTHYMI MAR-
TYRIUM.

XLII. DE ANTIMI
EPISCOPI MAR-
TYRIO.

Ad Euthymij vsque martyrium eadem Acta Nicomediensium martyrum pro-
ducunt historiam: quamobrem cum de eorum Episcopo Antimo nonnisi (vt dictum
est) latebras & pastorale munus in scribendis ad suos litteris (vt vidimus quoque fa-
cere consueuisse S. Cyprianum) recenseant; plane significatur, nonnisi post hos omnes
eum diu summa industria perquisitum, tandem inuentum, Nicomediamq. perdu-
ctum, consummasse martyrium; nec illud quidem breue atque leue, sed in quem Ma-
ximianus præ ceteris (vt superius enarratum est) immensum odium concepisset, vt po-
te quem sibi ante alios aduersarium sentiebat (quo superstitite, spe cadere videri posset,
vt quod conabatur, efficeret, de Christianis vbique delendis) in eum inquam ad se
perductum omnia quæ diu fuerat meditatus supplicia violentus exercuit. Perierunt
eius martyrij Acta; nec de eo quicquam Eusebius (vt vidimus) nisi quod, abscissis cer-
uicibus, martyrium consummarit. Nicephorus^b autem (puto ex Actis eius quæ tunc
extabant) summam hæc de admirabili eius agone diutius exantlato collegit, cum
ait: Diuinus autem Antimus primum quidem crudelissime cæditur, subulis igne can-
dentibus talos perforatur, super fractis testis reponitur, baculis conuerberatur, crepi-
das areas ignitas induitur, fiduculis alijsq. tormentorum instrumentis exerciatur, fa-
cibus aduritur, & ad postremum securi percutitur.] hæc de Antimi Episcopi martyrio
adeo præclaro Nicephorus.

^b Niceph. lib. 7. cap. 6.

XLIII. IMMANITAS
IUDICVM.

At probe quidem (quod dictum est superius) sui exemplo ceteros prouinciarum Præ-
sides Maximianus instituere voluit, quid in Christianos singuli agerent, qui Imperato-
rem in eos adeo immania perpetrare sentirent: vt plane erubescerent ignaui atque se-
gnes in eo obeundo munere inueniri, ob id in exquirendis atrocioribus cruciame-
ntorum generibus pro viribus laborarint, ac penitus dixerim, defudarint: vt eisdem ex
interuallo temporis repetitis, fessum tandem martyrem, nec mori valentem, ad nega-
tionem adigerent. At de his quæ in eadem prouincia Bithynia, in qua Nicomedia sita
est, agebantur; qui tunc aderat & ea peruidebat Lactantius grauissimus testis acce-
dat, qui ait: Vidi ego in Bithynia Præsides gaudio mirabiliter elatum, tamquam
barbarorum gentem aliquando subiecisset, quod vnus, qui per biennium magna virtu-
te restiterat, postremo cedere visus est. Contendunt igitur vt vincant, & exquisitos
dolores corporibus immittunt: et nihil aliud euitant, quàm vt ne torti moriantur.]
hæc Lactantius de Præsides portentosa sauitia: vt plane ex his appareat, quod non
superent humanum capti, & fidem, si quæ interdum, immo passim reperiuntur in Actis
martyrum exhibita in eos adeo horrenda tormenta. Quibusnam parceret, quæso, in-
geniosa crudelitas, & quæ non inuenisset praua & inquieta, ad mala inferenda semper
aduigilans curiositas? quod intelligis ex Lactantio, quem, de ijs quæ viderat, Præsi-
dum crudelitatis testem adduximus.

^c Lactant. lib. 5. c. 11.

XLIV. LACTANTIUS
NICOMEDIAE.
d Lactant. lib. 5. c. 3.

Quid præterea hoc ipso anno, quo ecclesiæ omnes iussæ sunt dirui, ibidem Nico-
media, vbi idem Lactantius Rhetoricam publice profitebatur, actum sit: ipsum ea spe-
ctantem atque narrantem audiamus: Ego (inquit) cum in Bithynia litteras orato-
rias accitus docerem; contigissetq. eodem tempore, vt Dei templum euerteretur: duo
extiterunt

A extiterunt ibidem, qui iacenti atque abiectæ veritati, nescio vtrum superbius, an impor-
tunius, insultarent. Quorum alter antistitem se Philosophiæ profitebatur; verum ita vi-
tiosus, vt continentia magister non minus auaritia, quàm libidinibus arderet; in vi-
ctu tam sumptuosus, vt in schola virtutis assertor parsimonia, paupertatisq. laudator,
in palatio peius coenaret quàm domi: tamen vitia sua capillis & pallio, & quod est ma-
ximum velamentum, diuitijs prætegebat: quas vt auget, ad amicitias ludicum mi-
ro ambitu penerrabat, eosq. sibi repente auctoritate falsi nominis obligabat, non mo-
do vt eorum sententiam venderet, verum etiam vt confines suos, quos ædibus agrisq.
pellebat, a suo reperendo hac potentia retardaret.

Hic vero qui suas disputationes moribus destruebat, vel mores suos disputationibus
arguebat; ipse aduersus se grauis censor & accusator acerrimus, eodem ipso tempore,
quo iustus populus nefarie lacerabatur, tres libros euomuit contra religionem, no-
menq. Christianum: professus ante omnia philosophi officium esse, erroribus homi-
num subuenire, atque illos ad veram viam reuocare, id est, ad cultus deorum, quorum
numine ac maiestate (vt ille dicebat) mundus gubernaretur: nec pati homines imperi-
tos quorundam fraudibus illici, ne simplicitas eorum prædæ ac pabulo sit hominibus
astutis. Itaque se suscepisse hoc munus philosophia dignum, vt præferret non videnti-
bus lumen sapientiæ: non modo vt susceptis deorum cultibus resanescant; sed etiam vt,
pertinaci obstinatione deposita, corporis cruciamenta deuitent, nec sæuas membro-
rum lacerationes frustra perpeti velint.

Vt autem apparet cuius rei gratia opus illud elaborasset, effusus est in Principum
laudes, quorum pietas & prouidentia (vt quidem ipse dicebat) tum in ceteris rebus
humanis, tum præcipue in defendendis deorum religionibus claruisset. Consultum
esse tandem rebus humanis, vt, cohibita impia & anili superstitione, vniuersi homi-
nes legitimis sacris vacarent, ac propitios sibi deos experirentur. Vbi autem religio-
nis eius, contra quam perorabat, infirmare voluit rationem; ineptus, vanus, ridicu-
lus apparuit: quia grauis ille consultor vtilitatis alienæ, non modo quid oppugnaret,
sed etiam quid loqueretur, nesciebat. Nam si qui nostrorum affuerunt, quamuis tem-
poris gratia conticescerent, animo tamen deridere; vt pote cum viderent hominem pro-
fitentem, se illuminaturum alios, cum ipse cæcus esset; reducturum alios ab errore,
cum ipse ignoraret vbi pedes suos poneret; eruditurum alios ad veritatem, cuius ille
ne scintillam quidem vnâ vidisset aliquando; quippe qui cum sapientiæ professor,
profigare sapientiam niteretur. Omnes tamen id arguebant, quod illo potissimum
tempore id operis esset aggressus, quo furebat odiosa crudelitas. O philosophum adu-
latorem, ac temporis seruentem! Verum hic pro sua inanitate contemptus est; qui &
gratiam, quam sperauit, non est adeptus; & gloria, quam captauit, in culpam repre-
hensionemq. conuersa est.

Alius eandem materiam mordacius scripsit, qui erat tunc e numero Iudicum, &
qui auctor in primis faciendæ persecutionis fuit: quo scelere non contentus, etiam scri-
ptis eos, quos afflixerat, infecurus est. Composuit enim libellos duos, non contra Chri-
stianos, ne inimice insectari videretur; sed ad Christianos, vt humane & benigne con-
sulere putaretur: in quibus ita falsitatem Scripturæ sacræ arguere conatus est, tamquàm
sibi esset tota contraria: nam quædam capita quæ repugnare sibi videbantur, exposuit;
adeo multa, adeo intima enumerans, vt aliquando ex eadem disciplina fuisse videatur.

E Quod si fuit, quis cum Demosthenes poterit ab impietate defendere? qui religionis,
cui fuerat assensus, & fidei cuius nomen induerat, & sacramenti quod acceperat, proditor
factus est. nisi forte casu in manus eius diuinæ litteræ inciderunt. Quæ igitur teme-
ritas erit, id audere dissoluere, quod illi nemo interpretatus est? bene, quod aut nihil di-
dicit, aut nihil intellexit. Tantum enim abest a diuinis litteris repugnantia, quantum
ille abfuit a veritate & fide.

Præcipue tamen Paulum Petrumq. lacerauit, ceterosq. discipulos, tamquam falla-
ciæ seminatores, quos eosdem tamen rudes & indoctos fuisse testatus est; nam quos-
dam eorum piscatorio officio quæstum fecisse: quasi ægre ferret, quod illam rem non
Aristophanes aliquis, aut Aristarchus commentatus sit. Abfuit ergo ab his fingendi
voluntas & astutia, quoniam rudes fuerunt. Aut quis posset indoctus apta inter se
& coherentia fingere; cum philosophorum doctissimi Plato, & Aristoteles, & Epicu-
rus, &

XLV. PHILOSOPHVS
QVID CONTRA
CHRISTIANAM
RELIGIONEM.

XLVI. PHILOSOPHVS
ADVLATIO.

XLVII. IVRISCONSUL-
TVS ADVERSVS
CHRISTIANAM
RELIGIONEM
SCRIPSVIT.

XLVIII. IN APOSTOLORVM
PHILOSOPHVS
INSANIVIT.
^a Lactant. lib. 5. cap. 3.

rus, & Zenon ipsi sibi repugnantia & contraria dixerint? Hæc est enim mendaciorum natura, vt coherere non possint. Illorum autem traditio, quia vera est, quadrat vbi- que, ac tota sibi consentit; & ideo persuadet, quia constanti ratione suffulta est. Non igitur quæstus & commodi gratia religionem istam commeti sunt: quippe qui & præ- ceptis & ipsa re eam vitam secuti sunt, quæ & voluptatibus caret, & omnia quæ habentur in bonis spernit: et qui non tantum mortem pro fide subierint, sed etiam morituros esse se & scierint, & prædixerint; & postea vniuersos, qui eorum disciplinam secuti es- sent, acerba & nefanda passuros.

XLIX. BLASPHEMIAR IN CHRISTVM. Ipsum autem Christum affirmavit a Iudæis fugatum, collecta nongentorum homi- num manu, latrocinia fecisse. Quis tantæ auctoritati audeat repugnare? Credamus hoc plane: nam fortasse illi hoc in somnis Apollo aliquis runciauit. Tot semper la- trones perierunt, & quotidie pereunt; vtique multos & ipse damnasti. Quis eorum post crucem suam, non dicam Deus, sed homo appellatus est? Verum tu forsitan ex eo credidisti, quia vos homicidam Martem consecrasti vt deum: quod tamen non fecissetis, si illum Areopagitæ in crucem sustulissent. Item cum facta eius mirabilia de- strueret*, nec tamen negaret; voluit ostendere, Apollonium vel paria, vel etiam maio- ra fecisse. mirum quod Apuleium prætermisit, cuius solent & multa & mira memora- ri. Cur igitur, o delirum caput, nemo Apollonium pro deo colit? nisi forte tu solus, eo scilicet deo dignus, cum quo te in sempiternum verus Deus punit.]

L. DE LIBRI TI- TYLO. Et post multa, hæc de librorum titulo: Cum igitur talia ignorantia suæ deliramenta fudisset, cum veritatem penitus excidere connixus esset: ausus est libros suos nefarios ac Dei hostes, φιλανθής, id est, Veritatis amatores, annotare. O cæcum pectus! o men- tem Cimmerijs (vt aiunt) tenebris attriorem! Discipulus hic fortasse Anaxagoræ fuit, cui niues atramentum fuerunt: atque eadem cæcitas est, & vero falsitatis, & mendacio veritatis nomen imponere. Videlicet homo subdolos voluit lupum sub ouis pelle cela- re, vt fallaci titulo posset irretire lectorem.] hæc & alia aduersus oblatrantem in Chri- stianam religionem hominem Lactantius prodit.

LI. Verum quinam ij fuerint, quos ipse nec nominandos existimavit (tanti enim eos fecit Christianus orator, vt ne illa quidem eos memoria dignos esse putarit, quæ ex im- mani quopiam scelere comparatur) peruestigare, haud otiosum erit: etenim ex insignis nominis prostratis hostibus post partam victoriam ad triumphum fiet gloriæ maioris accessio. Quod igitur ad priorem attinet; quinam ille fuerit, quem dicit Lactantius inter philosophos huius temporis sibi locum principem vendicasse, nullus alius quem opinari possumus occurrit, nisi Porphyrius, qui inter Platonicos horum temporum ex- cellebat; quem & aduersus Christianam religionem commentarios edidisse, explora- tissimum est. Meminimus eius ante sub Gallieno, cum de Plotino, quo vsus est præce- ptore, opportuna incidit mentio; cum & ex ipsius scriptis ætatem eius testatam reliqui- mus: qui enim (vt dictum est) anno decimo Gallieni annos triginta natus erat, cum sub eodem Plotino profiteri cœpit; hoc anno decimonono Diocletiani, attigisse sexagesi- mum octauum ætatis annum, certum est; sed & ad vltimam senectutem peruenisse, suo loco dicemus. Philosophorum vero alium ab ipso neminem scimus, qui hac tempesta- te aduersus Christianos scripserit. Quamobrem vt quæ Lactantius tradit, alicui alij adscribamus potius, quàm Porphyrio, nulla est ratio.

LII. * Eunapius in Vita Philos. PORPHYRII NO- MEN ET GE- NVS. Quod autem ad eius genus pertinet: eum patria Tyrium fuisse, Eunapius auctor est, qui addit Porphyrio nomen initio fuisse Malchum, quod Syrorum lingua Regem sonat; sed detorta appellatione ad purpuram regiam in vestimento insigne, Porphy- rium veluti purpureum eum nominasse Longinum, apud quem sublimibus studijs erudiebatur. hæc Eunapius. Porro fuisse eum constat natione Iudæum, Batanææ, quæ est in Iudæa ciuitas, natum; hincq. est quod S. Hieronymus eum Batanæotem appellat, cum ait: Quod nequaquam intelligens Batanæotes & sceleratus illos Por- phyrius; in primo operis sui aduersus nos libro, Petrum a Paulo obiecit esse reprehen- sum, &c.]

LIII. c Socras. lib. 3. e. 19. PORPHYRIUS D H S B R T O B F I D E I. Quinetiam fuisse aliquando Christianum, sed non ferentem maiorum iustam repre- hensionem, esse factum apostatam ac desertorem, Socrates e, auctore Eusebio, quem citat, tradit, sic dicens: Iam vero (vt videtur) idem illi, nempe Iuliano, accidit, quod Porphyrio. nam iste Cæsareæ Palæstinæ a quibusdam Christianis reprehensus, cum pro

A pro graui qua ardebat iracundia illud ferre non posset, religionem Christianam deseruit; & præ odio illorum qui ipsum coarguerant, ad libros conscribendos, quibus Christia- nos maledice & contumeliose perfringeret, præcepit. hæc Socrates.

Sed nihil est, vt de animo eius ad reprehensiones tolerandas admodum alieno, at- que ad iracundiam & furorem præcipiti, alterius testimonium afferamus; cum ipse de se in Vita Plotini, quam scripsit, hæc dicat: Ego quandoque me ipsum interimere cogi- tabam: quod mirabiliter ille pensavit; mihiq. domi perambulanti protinus adstitit, aitque: Studium nunc istud, o Porphyri, tuum non sanæ mentis est, sed animi potius atra bile furentis. Itaque Roma abire me iussit.] hæc de se ipse. Honestæ plane missio, & digna philosopho, qui præsertim (vt idem ipse ait) decem & octo annos Romæ Ploti- num audisset.

B Quonam pacto, rogo, tam indomita fera valuit cum Christi ouibus esse? & quomo- do sic moribus comparatus truculentus apostata, canina rabie in Christianos latrare cessasset, cum præsertim ea arte Principum gratiam aucuparetur? Vides plane, quales Christiana religio habuerit aduersarios, superbos, tumidos, iracundos, petulantes, auar- os, ac libidinibus (vt tradit Lactantius) omni ex parte turpissimos; indignos sane, qui non tantum inter Christianos, at nec inter Ethnicos, quibus optimi mores cordi essent, allegerentur; sed procul abijcerentur ab humano consortio, qui ab humanitate essent prorsus extorres. Porro hunc ipsum Porphyrium calumniarum patrem iure a Cyrillus appellat, quod amarus (vt ait b) in nos libros effuderit.

Ceterum non omne simul Porphyrius virus effudit; sed primum tres illos, quorum Lactantius meminit, libros edidit, quibus alios postea elaborans addidit vsque ad nume- rum decimum quintum; tot enim ab eo scriptos contra Christianos libros, Suidas tradit. Adiecit & alios, nisi Constantinus exterruisset, a quo in exilium pulsus est, vt suo loco dicemus: quinam autem aduersus eum scripserint, inferius pariter demonstrabimus. Duxisse eum vxorem viduam quamdam, Marcellam nomine, matrem quinquæ sobolis, idem Eunapius tradit, vixissetq. ad extremam vsque senectutem, atque Romæ obiisset.

Quod autem (vt vidimus) testetur Lactantius, hoc ipso anno, quo ecclesias demo- liebantur Imperatores, Nicomediæ libros contra Christianos ab eodem Porphyrio esse conscriptos; S. Hieronymus e vero dicat, illum in Sicilia scripsisse: id inde accidit, quod cum certum sit ipsum Romæ a Plotino recedentem in Siciliam secessisse, & (quod ipse Porphyrius d testatur) apud Lilybæum diutius permanisse, idem Hieronymus pariter existimavit ipsum suas lucubrationes ibidem elaborasse: quod quidem licet de alijs plu- ribus factum iure putemus; de his vero contra Christianos tunc editis, Lactantij, qui his rebus interfuit, fidem sequimur. Quod autem existimavit S. Augustinus e duos fuisse Porphyrios, alterum qui contra Christianos edidit commentarios, alterum vero Si- culum fama celeberrimum: vnum tantum eundemq. fuisse, qui aduersus Christianos scripsit, Porphyrium Platonicum, cum eo qui (vt dictum est) habitauit diutius in Sici- lia, omnes plane consentiunt.

Posterior ille vero, quem Lactantius tam egregie suis coloribus pingit, non alius quidem ex titulo operis esse cognoscitur, quàm Hierocles, quem eo titulo, nempe, Ve- ritatis amatoris, libros suos annotasse quos aduersus Christianos conscripsit, Eusebius auctor est, dum aduersus eum scribens, omnes impudentis hominis conatus temerarios, sed leuissimos quidem, infringit. Ad eum igitur commentarium Eusebij in Hieroclem E prouoco curiosos homines, studiososq. Philostrati, qui Apollonij Tyanæi vitam men- daci stylo conscripsit; eosdemq. reuoco ad ea quæ de eodem Apollonio primo tomo Annalium a nobis scripta sunt; vt plenius de impostore cognoscant.

Quod insuper idem Lactantius de Hierocle dicat, fuisse ex Iudicibus vnum, & per- secutionis auctorem; nempe ex Præfectis primarijs aliquem, qui apud Imperatores plurimum posset: in eam sententiam adducimur, vt hunc ipsum existimemus esse Hieroclem, qui hac eadem persecutione (vt auctor est Epiphanius f) Præfecturam Au- gustalem exercuit Alexandria. idemq. Hierocles in Actis Ædesij martyris, in Ægypto passi, Iudex iniquissimus nominatur. quæ vero acerbissima omnium tormenta, & quæ omnem humanum captum superent, excogitarit Alexandria Præles; sequens paulo post Eusebij narratio de Ægypti martyribus, quæ paulo infra ponetur, aperius demonstrabit.

LIV. PORPHYRIUS IN FVROREM PRÆCEPT.

LV. QUALIS HOSTES FIDEI CHRISTIANAR.

a Cyrill. contra Iulian. lib. 2. b Idem lib. 1.

LVI. DE LIBRIS PORPHYRII IN CHRISTIANOS.

LVII.

e Hieronym. de Script. Eccl. in Eusebio. d Porphyri. in Vita Plotini.

e Aug. Retrad. lib. 2. c. 32.

LVIII. DE HIEROCLE PHILOSOPHO.

LIX. HIEROCLES PRÆF. PER- SECUTOR. Epiphani. he- res. 68.

Vt igitur

LX. Vt igitur tam Porphyrij, quam Hieroclis, in Christianam religionem vulgatos A commentarios contrarijs scriptis penitus confutaret, veritatemq. calumnijs oppres-

a Lactant. lib. 5. cap. 4. LACTANTIUS INSTITVTVM.

LXI. Porro S. Hieronymus b tum has, tum reliquas Lactantij lucubrationes recensens, B hæc ait: Firmianus, qui & Lactantius, Arnobij discipulus, sub Diocletiano Principe accitus cum Fannio * grammatico, cuius de Medicinalibus versu compositi extant li-

b Hieronym. de Script. Eccles. in Lactant. * ab Flauio LACTANTIUS SCRIPTA.

LXII. Ceterum non desuerunt qui infames libros aduersus religionem Christianam a Porphyrio editos, simulac prodierunt, aduersarijs commentarijs egregie confutarint, prorsusq. compresserint. Id in primis suæ esse prouinciæ existimauit insignis ille do-

DE METHODIO EPISCOPO.

e Hieronym. de Script. Eccles. in Method. c. 83.

d Not. in Mar- tyrol. Rom. die 18. Septemb. n. e Epiphani. h. c. ref. 64. f Hieronym. de Script. Eccles. in Eusebio. g Hieronym. de Script. Eccles. in Apollinari.

LXIII. Sed admirandum in eo præsertim diuinum consilium: quod hoc ipso tempore, quo oblatrantium infidelium studijs in hunc modum oppugnaretur Christiana religio, eorundemq. vulgatis scriptis vbique profcinderetur salutare Christi nomen; idem ipse Dominus non e suis quempiam, qui his assueuerit certaminibus, in campum aduersus eos certaturum adduxerit, sed Ethnicum hominem, eumq. Christianorum antea acer-

EX HOSTIBVS COMPARATVS DEFENSOR.

A tis omnia stipendia milites veteranos armarit, & in eos debellaturum immiserit. Sic plane ex diuino illud accidisse miraculo videatur, quod tamquam magnum aliquod ostentum Dominus Iob præmonstrauerit, dicens a: Numquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsep tuum? Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te? & quod sequitur: Numquid credes illi, quod sementem reddat tibi, & aream tuam congreget?]

a Tob 39.

LXIV. Talis profecto his temporibus erat Arnobius, qui inter rhetores huius temporis principem sibi locum absque controuersia vendicabat: & eo ipso sane tempore quo in religionem Christianam maior omnium persecutio ingruerat, cum Fidelium alij fugam arriperent, latebras quærerent alij, rursus alij plures (quod deterius est) tormentorum metu succumberent: hic, inquam, fidem Christianam professurus, dat nomen Ecclesiæ. B Sed cum non crederent Episcopi id illi sincere poscenti, nisi prius oppignoraret fidem suam aliqua scriptione, qua deorum falsitatem, & fidei veritatem omni ex parte professam atque testatam relinqueret: eam aduersus Gentes scribendi commentarium oblatam occasione libenter arripuit. Id quidem S. Hieronymus b tradit, sic scribens: Arnobius in Africa rhetor clarus habetur: qui cum in ciuitate Siccæ ad declamandum iuuenes erudiret, & adhuc Ethnicus ad credulitatem somnijs compelleretur; neque ab Episcopis impetraret fidem quam semper impugnaverit; elucubrauit aduersus pristinam religionem luculentissimos libros; & tandem veluti quibusdam obsidibus pietatis scædus impetrauit.] hæc Hieronymus.

ARNOBIVS SCRIBIT ADVERSVS GENTES.

b Hier. in Chron. c. ad dir. ad Euseb.

C Scripsisse ipsum eos commentarios hoc tempore post promulgatum de incensione librorum & ecclesiarum demolitione decretum, iam satis superius ex ipsius scriptis est demonstratū: in quibus in primis hæc c de se ipso: Venerabar (o cæcitas!) nuper simulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos & ex malleis fabricatos, clephantorum ossa, picturas, veterinos in arboribus tenias. Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui vngvine ordinatum, tamquam inesser vis præfens, adularbar, affabar, beneficia poscebam, nihil sentiente de trunco. Et eos ipsos diuos quos esse mihi persuaferam, afficiebam contumelijs grauibus, cum eos esse credebam ligna, lapides, atque ossa, aut in huiusmodi rerum habitare materia. Nunc doctore tanto in vias veritatis inductus, omnia ista quæ sint, scio; digna de dignis sentio; contumeliam nomini nullam facio diuino: & quid cuique debeat vel personæ vel capiti, inconfusis gradibus atque auctoritatibus tribuo. Ita ergo Christus non habeatur a nobis Deus? nec qui omnium alioquin vel maximus potest excogitari, diuinitatis afficiatur cultu, a quo iam dudum tanta & acceptus dona viuentes, & expectamus, dies cum venerit, ampliora? Sed patibulo affixus interijt: quid istud ad causam? &c.] plura profequitur de gloria Crucis Christi.

LXV.

c Arnob. lib. 1. ARNOBII PRIOR STATUS.

D Vnde autem scribendi suscepit argumentum, ipso ingressu operis declarat, sic dicens d: Quoniam comperi nonnullos, qui se plurimum sapere suis persuasionibus credunt, insanire, bacchari, & velut quiddam promptum ex oraculo dicere, Postquam esse in mundo Christiana gens coepit, terrarum orbem periisse, multiformibus malis affectum esse genus humanum; ipsos etiam cælites, derelictis curis solemnibus, quibus quondam solebant inuisere res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos: statui pro captu & mediocritate sermonis contraire inuidiæ, & calūniosas dissoluere criminationes.] ira ipse. Hanc quidem falsam causam prætexuisse inter alias visi sunt Imperatores. E vt qualemcumque honestā viderentur nacti esse Christianos persequendi occasionem, nam & inferius post multa de iisdem, quid dicere solerent, hæc ait: Negliguntur dii, clamitant; atque in templis iam summa raritas est; iacent antiquæ derisui carimonix, & sacrorum quondam veterimi ritus religionum nouarum superstitionibus occiderunt; & merito humanum genus tot miseriarum angustijs premitur.] quæ omnia ipse validissime confutat.

LXVI.

d Arnob. lib. 1. in initio. CALVMNIAE IN CHRISTIANOS.

Quod vero opus illud, vt inter Fideles admitteretur, quasi fidei suæ vadem festinus absoluit; hinc plane est quod in eo (vt ait Hieronymus e) fuisse visus est inæqualis & nimius, & absque operis sui partitione confusus. Rursum vero quod nondum plene esset scientia rerum Christianarum imbutus, vtpote cum non solum non fuerit baptisinate illustratus, sed nec in Ecclesiam inter catechumenos acceptus; venia dignus est, si aliquibus nœuis visus est commentarius ille esse resperfus: qui in eo totus est, vt refellat

LXVII.

ARNOBII OPVS PRABCOX. e Hieronym. ad Paulin. epist. 13.

ab Ethnicis in Christianos illatas calumnias, quæ multæ erant; cum vndiquaque illi A occasionem captarent, vt nomen carperent Christianum: vsque adeo, vt, quod res nostræ barbarismis atque solœcismis oblitæ essent, & locutionis vitiorum deformitate pollutæ, obijcerent; & quod nouella esset Christiana religio, & magicis esset propa- ta præstigijs, & alijs similibus: quæ omnia ille quàm validissime confutat.

LXVIII. Sed inter alia breui quodam compendio omnia, quæ præsentis temporis essent, ob oculos ponit; & de ea, quæ tunc inualescebat persecutio, meminit; qua minime religio Christiana flaccesceret, sed cresceret, quæ & vbique barbaras quoque gentes humaniori- bus moribus excoluerit; cū ait: Nonne vel hæc saltem fidem vobis faciunt argumenta credendi, quod iam per omnes terras in tam breui tempore & paruo immensi nomi- nis huius sacramenta diffusa sunt? Quod nulla iam natio est tam barbari moris, & man- suetudinem nesciens, quæ non eius amore versa molliuerit asperitatem suam, & in pla- cidos sensus assumpta tranquillitate migrauerit? Quod tam magnis ingenijs præditi oratores, grammatici, rhetores, consulti Iuris, ac medici, philosophiæ etiam secreta ri- manentes magisteria hæc expetunt, spretis quibus paulo ante fidebant? Quod ex do- minis esse serui, cruciatibus affici omnibus statuerint, malint solui coniuges matrimo- nijs, exheredari a parentibus liberi, quàm fidem rumpere Christianam, & salutis mi- litæ sacramenta deponere? Quod, cum genera poenarum tanta sint a vobis proposita religionis huius sequentibus leges, augeatur res magis, & contra omnes minas atque interdicta formidinum animosius populo obnitatur, & ad credendi studium prohibi- tionis ipsius stimulis excitetur?

LXIX. An numquid hæc fieri passim, & inaniter creditis fortuitis incurfibus assumi has men- tes? Ita ne istud non diuinum & sacrum est, aut sine Deo eorum tantas animorum fieri C conuerfiones, vt cum carnificis vnci, alijsq. innumeri cruciatus (quemadmodum dixi- mus) impendant credituris, velut a quadam dulcedine atque neçtare ebrij cuncta con- temnant? O ingratus & impium sæculum, &c.] Sed & de supplicijs, quibus Gentiles solent Christianos afficere, hæc idem consentientia omnibus quæ de martyribus su- perius dicta sunt, atque dicentur: Hocine est, quæso, audax illud facinus & imma- ne, propter quod maximi cælites aculeos in nos intendunt irarum atque indignatio- num suarum? propter quod vos ipsi, cum libido incesserit sæua, exiitis nos bonis, ex- terminatis patrijs sedibus, irrogatis supplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, & ad extremum nos feris & belluarum lanatibus obiectatis? At de his, quæ in Genti- les dicta sunt ab Arnobio, satis.

LXX. Iam reliqua prosequamur, quæ de martyribus hoc anno passis ab Eusebio scripta sunt. D Cum autem ea narrasset, quæ Nicomediæ gesta sunt, ad res tum in Palæstina, tum in Ægypto gestas sic stylum conuertit, vt eas potius summatis comprehendat, quàm si- gillatim percenseat. Sed ipsum audiamus: Cum (inquit) aliud edictum statim post pri- mum illud insequeretur, in quo præcipiebatur de ijs qui tenebantur in carcere, vt, qui immolare vellent, abire in libertatem permitterentur; qui inficias irent, infinitis tor- mentis diuexarentur: multitudo martyrum, qui denuo in singulis prouincijs occum- bebant, a nemine dinumerari potest, & eorum maxime qui in Africa, in gente Mauro- rum, in Thebaide, in Ægypto denique martyrio defuncti sunt. Ex Ægypto autem in alias vrbes & prouincias progressi, martyrij coronis erant insigniter decorati.

LXXI. Quosdam enim ex illis in Palæstina, propter patientem tormentorum perpeffionem, claruisse scimus: alios Tyri Phœnicia magnam laudem collegisse: quos quidem quis est qui non supra modum miratus fuerit, cum oculis cerneret innumerabiles plagas, & egregiam athletarum re vera admirabilium in his pro pietate & religione concertan- tium constantiam; & statim post plagas, dimicationem cum bestijs voracibus, inq. ea pardorum, vsorum immanium, aprorum agrestium, taurorum denique igne & ferro ad rabiem acriter incitatorum imperus, & eximiam generosorum martyrum contra cuiusque bestiaæ ictum tolerantiam? Quibus quidem rebus, dum gerebantur, ipsi inter- fuimus; diuinamq. potentiam Saluatoris nostri, ipsiusq. Iesu Christi, cui illi in cruciatu præclarum testimonium perhibebant, id temporis præsto martyribus opem tulisse, & euidenter se ipsam eis ostendisse, animaduertimus.

LXXII. Nam belluæ illæ rapaces, longo temporis spatio, neque sanctorum corpora atre- ctare, neque ad ea prope accedere audebant: sed in infideles, qui extra repagula, alius aliunde,

Arnob. lib. 1. in fine.

GENTILIVM CRVDELITAS.

CARNIFICINAE SANCTORVM DIVERSAE.

MARTYRES TYRI PASSI.

A aliunde, incitatione quadam eas in martyres instigarunt, impetu ferebantur. Et quam- quam sancti Dei athleteæ nudi consistebant in medio, manibusq. eas prouocabant, & in se pertrahere conabantur (hoc enim vt agerent, illis erat imperatum) illos tamen so- los non omnino attigerunt; verum interdum, dum in eos irruebant, tamquam diuiniore quadam vi ac virtute fuerunt repulsæ, & retro denuo quàm mox resilierunt: quod cum diu fieri cerneretur, non exiguam infidelibus spectantibus excitauit admiratio- nem; vsque adeo vt prima bestia frustra incurfante, secundam & tertiam in vnum eum- demq. martyrem dimitterent.

Interea non modo virilem & intrepidam sanctorum illorum animi tolerantiam, sed firmam etiam atque inflexibilem in teneris corporibus constantiam cum stupore quo- dam mirari licuerat. Vidisses enim adolescentulum, non viginti annos integros na- tum, nullis constrictum vinculis firme consistentem, manibus in crucis modum e tran- sverso expansis, & robusta & excelsa mente in precibus ad Dei numen fundendis atten- tissime defixum, neque omnino se commouentem, neque in hanc vel illam partem de loco in quo steterat deflectentem: idq. cum vrsi & pardi furorem & mortem in eum exhalarent, cumq. iam eius carnem dentibus lacerare aggredierentur: quorum ora diui- na quadam & inexplicabili potentia, nescio quo pacto, fuere probe obturata, & iterum ipsi retro prope recurrerent. Sed de isto hoc modo.

Alios rursus cernere potuisses (omnes enim simul quinque erant) agresti & imma- ni tauro obiectatos; qui nonnullos ex infidelibus propius aduentantes cornibus in ae- rem coniecit, eosq. discepit misere, & semiuuos hominum manibus inde auferendos reliquit: verum ad sanctos martyres solos, dum furore & rabie exardescens in eos ir- rumpere conabatur, ne appropinquare quidem poterat: & tamen pedibus atque cor- nibus huc illucq. vibrantibus insultabat, & cauteriorum incitamentis lacessitus, contra illos terrorem spirabat; tamen retrogrado cursu, diuina sacri numinis prouidentia re- pulsus fuit; vsque eo, vti, cum iste illos neutiquam læsisset, alias belluas in eos immitte- rent: ad extremum post graues & varias illarum etiam incurfiones, ense obtruncati fue- re, & marinis fluctibus sepulchrorum loco mandati. Talis fuit Ægyptiorum pugna, qui Tyri pro vera pietate præclara certamina obierunt.

Illos autem qui sunt in ipsa Ægypto patria sua martyrio defuncti, nemo est qui non magnopere admiretur: vbi viri cum vxoribus & liberis numero prope infiniti pro Sal- uatoris nostri doctrina, vita fragili & breui temporis momento duratura penitus negle- cta, varia mortis genera subierunt. Quorum alij post cuticulam nouaculis laceratam, post membra luxata & distorta, post corpora flagellis acerbissimis lanata, alijq. infi- nitis varijs & dictu horrendis tormentis excruciatæ, in ignem tandem coniecti fuerunt: alij in altum pelagus præcipitati: alij licitoribus sua capita amputanda fidenti animo obiecerunt: alij occubuerunt ipsis cruciamentis oppressi: alij fame confecti interierunt: alij rursus patibulis suffixi, quorum nonnulli tamquam malefici suspensi: alij deterio- re modo capite in terram demisso, clauis firmati, & viui vsque eo seruati, quoad ipsis in patibulis fame contabescerent.

Nulla dicendi genere explicari potest, quænam verbera, quas ærumnas martyres in Thebaide exantlarint, testis acutis vngularum loco admotis, per totum corpus ad extremum spiritum dilacerati. Mulieres autem vno pede alligatæ sublimes in acrem, capite deorsum statuto, quibusdam machinamentis attractæ, nudis omnino & dete- ctis corporibus, spectaculum foedissimum, crudelissimum omnium, & ab omni huma- nitate alienissimum, intuentium oculis exhibuerunt. Homines rursus arboribus & earum ramis adstricti perierunt: nam cum duos ramos, robustissimos illos quidem ma- chinis quibusdam in vnum attraxissent; ad vtrumque illorum martyrum cura disti- nentes alligantesque, eos impetu quodam denuo pro natura sua distendi, diffundiq. di- miserunt: sicq. illorum membra, in quos ista excogitabant, repentino impetu distra- cta fore suspicati sunt.

Neque hæc certe fuere ad paucos dies, aut ad exiguum tempus, sed diu admodum ad annorum integrorum spatia continuata: in quo quidem spatio erant interdum plu- res quàm decem, nonnumquam viginti numero, & amplius eo, sæpe non pauciores quàm triginta interfecti; iam prope sexaginta, aliquando rursus centum viri vno die simul cum tenellis admodum liberis & mulieribus morti addicti, & varijs suppliciorum generibus

PARCVNT BE- STIAE MARTY- RIBVS.

LXXIII. ADOLESCENTIS CONSTANTIA.

LXXIV. DIVERSAR SAN- CTORVM CAR- NIFICINAR.

LXXV. a Euseb. lib. 8. cap. 5. & 6. MARTYRES ÆG- YPTII.

LXXVI. PRODIGIOSA TORMENTO- RVN GENERA.

LXXVII. DIVINA ET SÆVA GARNI- FICINA.

generibus vicissitudine quadam admotis trucidati. Ipsi etiam cum forte in iisdem locis A versaremur, complures confertim vno die sumus oculis contemplati, alios ignis incendio perimi, alios securi percuti; vsque adeo, vt cum securis ipsa feriendo obtunderetur, & velut crebriore ictu debilitata infringeretur, tum carnifices ipsi trucidando defatigati, mutuis operis traditis, alter ad alterum subleuandum succederet.

LXXVIII. MARTYRVM ALACRITAS.

Quo quidem tempore mirandam supra modum alacritatem, vimq. re vera diuinam, & singularem animi propensionem eorum qui in Christum Deum crediderunt, intuebamur. Simulatque enim sententia contra priores pronunciata fuit, alij aliunde ad tribunal ludicis prosilire coeperunt, seq. Christianos confiteri, acerbitates & multiplicitum tormentorum modos pro nihilo putare, absque metu & terrore libere pro religione & cultu Dei omnium rerum moderatoris loqui; cum gaudio denique, risu & lätitia postremam mortis sententiam excipere; sic vt psalmos, hymnos & gratiarum actiones in Deum totius mundi conditorem, quoad extremum spiritum edidissent, lätis animis decantarent.

LXXIX. Euseb. lib. 8. cap. 10. & 11. DE PHILOROMO ET SOCIIS.

Atque isti martyres admiratione quidem digni fuerunt: sed illi præ ceteris videbantur egregie admirabiles, qui quamuis diuitijs, nobilitate, gloria, eloquentia, & philosophiæ cognitione illustres essent; hæc omnia tamen pro vera pietate & fide in Saluatorem & Dominum nostrum Iesum Christum pro nihilo ducerent. Talis erat Philoromus, vir magistratum non illum quidem vulgarem adeptus, sed ad Imperatoris negotia Alexandria procuranda delectus; qui non sine magna gloria & honore (vt Romanorum mos est) a satellitibus stipatus, in dies singulos de controuersijs ad se relatis iudicium tulit. Talis Philæas etiam Thmuitensis Ecclesiæ Episcopus, vir plane cum in ciuilibus patriæ institutis & Ecclesiæ ministerijs valde præstabilis, tum philosophiæ disciplinis eximius. Isti duo, cum permulti & cognati & alij amici eos obsecrassent, cum præterea viri primarij, qui cum Imperio erant, orassent, cum ipse Iudex denique hortatus esset, vt sui ipsorum caperent misericordiam, liberorumq. & vxorum curam ducerent: nequaquam eiusmodi virorum precibus adduci poterant, vt vitæ cupiditate aliqua ex parte delectarentur, & diuinas leges de confessione & negatione Saluatoris nostri penitus contemnerent; sed virili animo & mente digna philosophis, immo veropiam & digna Deo contra omnes ludicis minas, contra contumelias fortiter se opposcentes, ambo capitibus abscissis, abirent e vita. Sed quoniam Philæam propter humanioris litteraturæ notitiam crebro hominum sermone prædicatam diximus, ipse sui ipsius in ea re locuples testis accedat; & partim se ipsum, quinam tandem fuerit, ante oculos cuiusque proponat; partim martyria, quæ eius ætate Alexandria contigerint, accuratius multo, quam in nostra situm est potestate, narret his verbis, quæ quidem ab ipsius litteris ad Thmuitas præscriptis petita sunt:

LXXX. EX PHILÆAS EPISCOPI EPISTOLA.

Beati martyres, qui apud hos occubuerunt, præclara illa exempla, monita salutaria, & insignes præceptiones in diuinis ac sacris litteris nobis ad imitandū propositas, nulla ex parte contemnent; oculos animi ad Deum omnium effectorem exquisite intendebant; & mortem pro pietate oppetere secum statuentes, mordicus suæ vocationi adhærescebant. Ac quoniam isti sancti martyres Christi insignibus decorati; Dominum nostrum Iesum Christum pro nobis hominis naturam induisse, pro certo cognouerant, vt omne peccatum radicibus extirparet, & viatica nostri itineris ad vitam æternam suscepti nobis suppeditaret: Non enim rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo: humiliavit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis: Isti, inquam, ideirco meliora dona æmulantes, omnem cruciatum, omnia suppliciorum genera quæ poterant excogitari, non semel, sed iterum atque iterum sustinuerunt: atque præ omnibus satellitum terroribus, quos laborabant non verbis solum, sed rebus ipsi obnixè eis iniicere, non demiserunt animos; neque succubuerunt propterea quod perfecta in illis charitas timorem foras miserat. Quorum eximiam fortitudinem & excelsum in singulis tormentis animi magnitudinem quæ tandem oratio poterit explanare?

LXXXI. OMNES EXHIBENT TORTORIS MVNVS.

Et cum libera potestas omnibus permissa esset contumelias & poenas illis pro arbitratu inferendi: hi fustibus, illi virgis, alij flagellis, nonnulli loris, multi funibus eos percusserunt. Atque spectaculum nouis vicissim plagarum & supplicij generibus erat

erat variatum, & multum probri habuit & ignominia. Quidam enim primum manibus a tergo colligatis ligno appensi, & machinis quibusdam membra eorum vniuersa distenta distractaque, deinde a tortoribus ex mandato magistratuum per totum corpus grauius diuexati; & non quemadmodum cum homicidis agi solet, latera solum, sed venter, tibiæ, & genæ flagris ferreis cæsæ. Alij pependunt ad porticum vna manu affixi, & articulorum membrorumq. distensionem, quæ omnem doloris superabat acerbiter, pertulerunt.

LXXXII. TORMENTA NOVA ET ACERRIMISSIMA.

Alij vultu alterius in alterum obuerso ligati, & columnis pedibus non ad terram demissis appensi; sic vt cum funes acrius retraherentur & contentius, corporis grauitate ac pondere acerbius premerentur: neque tantisper solum dum Præses cum illis quaestione disceptabat, illisq. examinandis vacabat; sed per totum fere diem istud supplicij genus sustinuerunt. quando enim ab illis ad alios profectus est ministros, ipsius auctoritati obsequentes reliquit, qui priores accurate obseruarent, si quisquam tormentis euictus cedere videretur: mandauitq. vt acerbe & sine remissione vlla funibus distorterentur; & deinceps cum iam iam essent animam acturi, rursus in terram demissi, passim misere raptarentur: neque enim de nobis vel minima cura in eorum animis refedit; sed omnia in nos perinde tum excogitare, tum re præstare videbantur, ac si homines non fuissetemus.

Præter alia tormentorum genera istud nouum præterea, quod sequitur, aduersarij nostri inuenerunt. Nonnulli enim post verbera in compedibus ligneis positi erant, & pedes alter ab altero ad quartum foramen distenti districtique, adeo vt necessario supini iacerent, nec possent propter plagarum vulnera recens toti corpori inflista se villo modo commouere. Alij in solum proiecti, præ crebris tormentorum ictibus, quos pertulerant, semineces iacuerunt; & propter varia ac diuersa tormentorum stigmata, quæ in corporibus habebant, miserabilius spectaculum, quam cum torquebantur, oculis contemplantium subiecerunt. Ex his autem qui ita se habebant, nonnulli in cruciatu mortui sunt, & singulari animi tolerantia aduersarium prorsus confuderunt. Alij semineces in carcerem conclusi, non multis diebus post, dolorum grauitate oppressi, excedunt e vita. Reliqui valetudine & viribus curatione recuperatis, temporis longinquitate, carcerisq. vsu, & velut contritu multo, euadunt fidentiores. Sic igitur cum esset singulis illorum præceptum, libera data optione, vel victimas execrabiles conrectandi, quo liberarentur molestijs, & profana atque execrabili ab illis libertate potirentur; vel non sacrificandi, & sententiam mortis exciperent: illi absque mora ad mortem libentibus animis gradiuntur. Norunt enim pro certo ea quæ a sacris litteris nobis præscripta sunt: Sacrificans a dijs eradicabitur. & Non sunt tibi dii alieni, nec alius præter me.

a Exod. 22. b Exo. 20. 23.

Eiusmodi sunt voces Philææ martyris, cum sapientiæ tum Dei ipsius amore inflammati maxime, quas ante extremam de eorum iudicio latam sententiam, cum adhuc esset in carceris custodia, ad fratres Ecclesiæ, cui ipse præerat, per litteras misit; partim vti quo loco res illius erant, illis exponeret; partim vti eos hortaretur, vt pietate in Christo post mortem suam, quæ breui ipsum esset occupatura, mordicus adhærescerent.] hucusque de Philææ scriptis, eiusq. martyrio Eusebius. Sed & S. Hieronymus de eodem hæc addit: Elegantissimum librum de Martyrum laude composuit; & disputatione Actorum habita aduersus Iudicem, qui eum sacrificare cogebat, pro Christo capite truncatur, eodem in Ægypto persecutionis auctore, quo Lucianus Nicomediæ.] Natalis dies Philææ Episcopi adscripta habetur tabulis Ecclesiasticis cum Philoromo pridie Nonas Februarij, mentioq. de eodem fit sexto Kalendas Decembris.

LXXXIV. PHILÆAS EPISCOPI CHRTEMN, ET SCRIPTA.

Recitatis Eusebius quæ a Philæa Episcopo & martyre ad suos scripta erant, ad res in Palæstina gestas, nempe patrias, conuertens stylum, sic ait: Ex Palæstina martyribus primus erat Procopius: qui antequam carceris satis magnum fecisset periculum; statim a primo ingressu, cum in iudicio coram Præsidibus sissetur, & ei imperatum esset vt dijs eorum immolaret; vnum solum Deum se scire dixit, cui, sicut ab eo ipso præceptum est, soli esset sacrificandum. Postquã vero quatuor Imperatoribus hostias etiam offerre illi mandatum fuit; sententiam quamdam, quæ illis parum arridebat, elocutus, hoc scilicet Homeri carmen:

c Hier. do Scriptar. Eccles. in Philæa.

LXXXV. PALÆSTINI MARTYRES.

Non bona res multi domini, Rex vnicus esto: extemplo securi percutitur.] Cum Annal. Eccl. Tom. 2. Q99 3 de Pro-

*a Recitat en
Metaph. die 8.
Iulij.*

de Procopio scribat Eusebius, momentaneo prope martyrio agonem consummasse; di-
uerfum ab hoc illum constat fuisse Procopium, cuius Acta fufius fcripta^a, cognita funt
in Concilio Nicæno fecundo, Aetione quarta. Profequitur Eusebius de martyribus ora-
tionem, fic dicens: Post istum Alphæus & Zachæus, cum post verbera & nouaculas,
post vincula aspera, grauesq. in iisdem dolores, post alias diuerfas in tormentis qua-
stiones, post pedes dies noctesq. compedibus ligneis, quatuor foraminum interuallo
interposito, distentos distractosque, decimoseptimo die mensis qui vocatur Dius, hoc
est apud Romanos ad decimumquintum Kal. Decembris, vnum solum Deum, & so-
lum Iesum Christum Regem libere essent confessi: velut aliquid locuti blasphemiae, pa-
ri ratione cum martyre superiore, capitibus abscissis, ex hac luce decedunt.

LXXXVI.
ROMANI MAR-
TYRIVM.

Ea porro quæ erant Antiochiæ, eodem die, de Romano martyre factitata, memo-
ria plane digna videntur. Iste enim Palæstinus genere, Ecclesiæ Casariensis diaconus &
exorcista, cum pariter Antiochiæ in ecclesiarum vastatione forte versaretur, complu-
res viros simul cum vxoribus & liberis aceruatim ad idolorum delubra properantes,
& iisdem hostias immolantes intuitus, spectaculum neutiquam tolerandum arbitratus
est; & propterea singulari pietatis studio incensus accedit propius, & magna voce ex-
clamans, eos grauitè redarguit. Qui propter hoc tam audax facinus prehensus, gene-
rosissimus (si quisquam alius) testis declaratur veritatis. Nam cum Iudex mortem illi
ignis incendio infligendam pronunciaffet; ille vultu hilari & animo maxime læto sen-
tentiam lubens amplexatus, ad supplicij locum abducitur. Deinde vbi alligatur ad pa-
lum, & dum ligna illi circumcirca coaceruabantur; & hi qui incenderent rogam, Impera-
toris iam præsentis sententiam expectabant; clamauit: Vbi mihi ignis, quæso?

LXXXVII
MARTYRIS IN-
VICTA CON-
STANTIA.

Hæc locutus, accersitur ad Imperatorē, quo nouum & inusitatum genus supplicij su-
stineret, vt lingua nimirum illi amputaretur: quod fortissime perpeffus, rebus omni-
bus declarauit, diuinam vim illis, qui aliquid pro pietate subeant acerbitatis, opem sem-
per apportare solere, cum labores & ærumnas alleuando, tum animi alacritatem firme
corroborando. Iste enim simulatque nouum illum supplicij modum intellexit, præ ge-
nerosa animi alacritate neutiquam obstupefactus, lubens extendit linguam, & para-
tissimo animo eam licitoribus quasi instructam præbet. Post quod supplicium in vincu-
la coniectus, longinquo temporis spatio ibi afflictatus; tandem cum vigesimus annus
regni Imperatoris (nempe sequens) aduentaret, quo ex decreto concessum erat vt liber-
tas omnibus, qui vinculis vbique constricti tenebantur, palam prædicaretur (in ipsis
scilicet Vicennialium solemnibus) solus ipse in compedibus iacens, vtroque pe-
de ad quintum foramen distracto, laqueo collo circumiecto, strangulatus, martyrio de-
mum, sicut ei erat in optatis, decoratur. Et quamquam extra patriam subijt martyrium:
tamen cum Palæstinus genere esset, dignus videtur qui in Palæstinorum martyrum
numero merito reponatur. Hæc igitur primo anno, cum persecutio solum contra Ec-
clesiæ Præsides grassaretur, hoc modo in Palæstina gesta fuerunt.] quæ autem sequenti
anno facta esse idem Eusebius tradit, suo loco dicemus.

LXXX-
VIII.
ACTA MARCEL-
LINI PAPAE.

Visis his, quæ ab eodem auctore de martyribus hoc anno in Oriente passis sunt scri-
pta; iam ad ea quæ in Occidente, ac potissimum Romæ sunt gesta, orationem conuer-
tamus. Feruntur in primis Acta quædam, sed admodum deprauata de Marcellini Pa-
pæ lapsu, deq. eius per Concilium facta condemnatione, sequenti anno sub Consulatu
Diocletiani octauo & Maximiani septimo: atque adeo vt lapsus Marcellini hoc anno,
quo (vt ex Eusebio vidimus) aduersus Præsides Ecclesiarum est promulgatum Impe-
ratorum edictum, contigisse dici posse videatur.

LXXXIX.

Quid autem Acta quæ extant, qualiacumque sint, de Marcellini lapsu contineant,
iam videamus. Ea quidem adeo deprauata habentur, vt perdifficile sit sensum ex eis
germanum exquiri. triplici sunt editione excusa; & quæ scripta legimus in Cresco-
niana antiqua Collectione, haud emendatiora esse reperimus. Quamobrem quæ ad
lapsum spectant, ex eis magis hic sententiam, coniecturis interdum adiuuantibus,
reddere, quàm verba ipsa describere instituimus. Cum vero (vt diximus) hoc pri-
mo anno persecutio in Ecclesiarum Præsides potissimum indicta esset; Marcellinus Pa-
pa, vt thurificaret, per Vrbanum Iouis Capitolini Pontificem pertentatur, eoq. va-
no obtentu, quod (vt aiebat) cum Magi Christi cunabulis munera, aurum, thus, &
myrrham obtulerunt, thuris dijs adolendi sanxisset vifi fuerint disciplinam. Hæc adeo
insulsa

A insulsa refellit Marcellinus, qui & de thure Christo oblato mysterium reserauit.

Prouocat autem ille ad iudicium Diocletiani atque Maximiani Imperatorum. Ipsi
Vulcanibus, quæ mense Augusti Romæ agebantur, iisdem Principibus ambo ex con-
dicto obtulerunt contrarijs sententijs libellos scriptos: dijs thus offerendum Vrbanus
inculcat; sed ex aduerso Marcellinus faciendum esse negauit. Tum Diocletiano con-
sultius visum est cum Marcellino blanditijs agere; sicq. eum blandis sermonibus adeo
delinuit, vt secum ea arte ad Vestæ templum perduxerit. Comitabantur illum duo
diaconi, Caius & Innocentius, ac tres presbyteri, Vrbanus, Castorius, & Iuuenalis:
qui vbi Marcellinum in templum ingressum esse vidissent, nondum tamen thus offe-
rentem; ab eo recedentes, ad collegas presbyteros in Vaticanum abierunt, & rem ge-
stam, vt viderant, retulerunt.

B Cum interim inde complures Christianorum, exploraturi quid in templo fieret, in-
gressi essent; Marcellinum viderunt thurificantem. Qui omnes sceleris testes, nomi-
natim singuli in iisdem Actis descripti sunt, omnes numero secundum emendatioris
codices septuagintaduobus. de quibus sic enumeratis hæc in iisdem Actis leguntur: Om-
nes electi sunt viri libra Occidua, qui testimonium perhibent, videntes sacrificasse.] hac-
tenus de Marcellini lapsu ex Actis: de quibus antequam disseramus, quæ proxime di-
cta sunt de libra Occidua, elucidemus. sunt hæc quidem perobscura; sed quid ea sibi
velint, ab eruditis viris consultus, hæc ipsa respondi:

Inoleuerat apud antiquos mos ille, vt interdum ponderum notis numerum confi-
gnarent, atque distinguerent: vt, quod exempli causa adduci potest, cum integram
hereditatem pondo vnus libræ comprehenderent, partes eius secundum libræ pon-
dus in alia quoque minora pondera, secundum quod a Volusio Metiano a pluribus
scriptum est, partirentur. Quod igitur inferius Acta Synodi in causa Marcellini nu-
merum septuagintaduorum testium, libræ Occiduam nominant: inde patet, quod
hic dicitur; Omnes electi sunt viri libra Occidua, qui testimonium perhibent] nume-
rum septuagintaduorum testium esse significatum, eumq. esse dictum libræ Occi-
duam, quod scilicet ea libra septuagintaduobus solidos contineret, vt ea lege^b declaratur,
qua dicitur:

Quotiescumque certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri mas-
sa transmittitur; in septuagintaduobus solidos libra feratur accepta.] quæ quidem lex in
Codice Theodosiano posita, lata habetur Romæ, Lupicino & Iouino Consulibus, Im-
peratoribus Valentiniano atque Valente fratribus. Extat & alia huic similis ab Arca-
dio^c & Honorio promulgata. Erat ergo libra Occidua, nota, quæ septuagesimum
secundum numerum implet: et puto Occiduam dictam ad differentiam prioris libræ
numeri, quæ contineret octogintaquatuor solidos; quam quidem partitionem pri-
mus omnium Constantinus Imperator fecisse videtur: qui cum esset in Oriente, statuit
continere auri vnciam septem solidos, vt patet ex eius^d rescripto ad Eufraxium, Pau-
lino & Iuliano Consulibus, abhinc post annos vigintitres dato.

At nec propterea quod auctus est numerus, imminutum est pondus; sed creuit illud
quidem æque. Nam sic est ab eo libra partita in octogintaquatuor solidos, vt quilibet
solidus esset quatuor scrupulorum. ita ipse, dum septem solidos pro vncia impendi
voluit, quemlibet solidum quatuor mandauit appendi scrupulis; & sic qualibet vn-
cia vigintiocto scrupulos continebat, cum alioqui nonnisi vigintiquatuor scrupula
pondus sit vnciæ. hæc igitur fuisse videtur libra Orientalis, cuius respectu illa alia se-
ptuagintaduorum solidorum, Occidua libra sit dicta.

Cum vero per Constantinum & Valentinianum illud sit discrimen inductum inter
libram Occiduam & Orientalem; nec penes antiquiores sit reperiri eiusmodi differen-
tia, cum nonnisi vna esset vbique libra: plane intelligi potest, Acta illa Marcellini ne-
quaquam his temporibus esse conscripta, quando eiusmodi de libra Occidua nomen-
claturæ nullus penitus vsus erat: sed post dictas promulgatas leges, quibus inter vtram-
que libræ diuersitas illa exorta est. At de libra Occidua ex Actis lapsus Marcellini mo-
do satis. De Synodo autem, quæ habita legitur Consulatu Diocletiani octies & Ma-
ximiani septies, agemus anno sequenti.

Modo autem de Actis recensitis agamus. Quæ quidem etsi veneranda extant anti-
quitate signata, veteribus testata monumentis, ac tabulis Ecclesiasticis consignata, plu-
rimorumq.

XC.

XCI.

XCII.

XCIII.

XCIV.

XCV.

*a Volus. Met.
distrib. habetur
edit. in Codic.
Theodosian. Ro-
mil. 1562.*

*b l. quatiessu-
quo. de susce-
ptorib. C. lib. 10*

*c l. 2. de obla-
tione vot. Cod.
Theod.*

*d l. 2. de pon-
datoribus. C.
Theodof.*

rimorumq. testificationibus confirmata videantur; vt ab his desciscere, stultum; & tot testibus obniti, temerarium existimari possit: tamen de veritatis certa fide dubitandum, haud leuiter admonere videntur tū quæ a S. Augustino sunt scripta aduersus ea quæ ab aduersarijs Catholicæ fidei in Romanam Ecclesiam, quam odio infensissimo sunt infectati, per calumniam obiecta sunt; tum etiam quæ in iisdem Actis parum sibi constantia notata habentur; tum denique ea quæ a Græcis de eodem Marcellino dicuntur: quæ quidem haud sunt talia quæ dissimulari aut sepulta silentio valeant prætermitti.

XCVI.

AVGVSTINVS
DEFENSOR
MARCELLINI.
in August. de
unico baptis.
contra Petil.
cap. 16.

At primū quæ de Marcellino S. Augustinus habeat, adducantur in medium. Agens enim aduersus Petilianum, acerrimum illorum patronum; ipsum hæc in eisdem Romanæ Ecclesiæ Episcopus effutientem redarguens, ait: Quid ergo iam opus est, vt Episcoporum Romanæ Ecclesiæ, quos incredibilibus calumnijs infectatus est, obiecta ab eo crimina diluamus? Marcellinus & presbyteri eius, Melchiodades & Marcellus & Siluester traditionis codicum diuinorum & thurificationis ab eo crimine arguuntur: sed numquid ideo etiam conuincuntur, aut conuicti aliqua documentorum firmitate monstrantur? Ipse sceleratos & sacrilegos fuisse dicit: ego innocentes fuisse respondeo. quid laborem probare defensionem meam, cum ille nec tenuiter probare conatus sit accusationem suam? ita ibi.

XCVII.

Ad hæc adde, quod si vera essent quæ a recentioribus obiecta sunt Donatistis: quo modo ista tam enormia tacuissent ipsorum maiores pugnacissimi Donatistæ? cum enim de absoluto Cæciliano a Melchiade Papa aduersus eum querelarum libellos obtulerunt Constantino Imperatori, nihil penitus in Melchiadem obiecerunt, quamuis assertionione Donatistarum communis esset eius causa in lapsu cū Marcellino; recentiores vero agentes aduersus vnum Melchiadem, eius sententiam pro Cæciliano latam labefactare fatagentes, ea in Melchiadem obiecere: in quorum principem Petilianum idem Augustinus calumniam arguens, ista subdit, quibus cum sibi tum reliquis omnibus ea fuisse incognita, satis docet: An vero (inquit) quod de foro Aprungensium factum fuerat, ab istis accusaretur; & quod in Capitolio Romanorum factum fuerat, taceretur? plane significans, quod si ea (vt calumniabantur) vere facta fuissent, omni genere attestationum eadem corroborata reliquissent: quippe qui consueuissent abdita quæque peruestigare; & quæ non inuenissent, facta mentiri, atque Acta Proconularia fingere, vt Catholicos crimine thurificationis, vel traditionis aspergerent, quo se iure illorum vitare communicationem ostenderent: hæc enim omnia totus ille longior causæ Cæciliani progressus, de quo agemus, aperte demonstrat.

XCVIII.

MARCELLINI
CAUSA LISQVI-
RITVR.

b Aug. contra
litteras Petil.
lib. 2. cap. 92.

Hæc igitur cum ita se habeant: quo modo quæ non in angulo, sed in medio Vrbs, & coram Imperatore, & in templo idolorum sunt facta, a tali præsertim tantoq. viro, vt & quod in Vrbe commissum esset, sciret Orbis (nam et si Fideles facinus tacuissent, Gentiles magna sua gloria diffamassent) vnum præterierunt Augustinum; qui etiam Romæ tam diu versatus est? Certe quidem agens contra litteras eiusdem Petiliani idem Augustinus in commentarijs antea a se scriptis (vt ex tractationum eius catalogo possumus intelligere) cum eadem de Marcellino ab ipso obijcerentur; quæ Petilianus non probaret, a se minime credi testatur: vt plane appareat, ea omnia fuisse incognita Augustino. Quod si hæc sciuerint tantummodo Donatistæ: cur rem tantam absque aliqua testificatione iisdem prodiderunt; cum præsertim thurificationis atque damnationis Marcellini publica illa atque fide dignissima Acta suppeterent Synodalia?

XCIX.

Sed demus ea ab oscitante esse prætermissa Petiliano, alioqui vigilantissimo omnium non tantum ad perquirenda quæ essent vera, sed ad adstruendas quoque calumnias: cur in tot Concilijs & Collationibus reliqui Donatistæ, qui omnem verterunt lapidem, vt vnum diaconum Cæcilianum criminis traditionis arguerent, non pariter quos accusarent, Romanorum Pontificum, ac Marcellini præsertim, cum opus fuit (quod & Augustinus obijcit) lapsus prodiderunt, ac probauerunt? Certe quidem in celeberrima illa edictis Imperatoris coacta Collatione Carthagine ex Catholicis atque Donatistis Episcopis, cum vane verbosi illi gloriarentur se probare paratos Melchiadem Romanum Pontificem fuisse sacrorum codicum traditorem; cum prolixa admodum Acta legi petissent, nihil eiusmodi penitus in eis inuentum est. Sed cur ibi, si vere putassent Marcellinum lapsum, non ex eo facessiuere negotium Melchiadi, quem illius dicebant fuisse presbyterum, sicut cum ex persona Felicis Aptungitani Cæciliano mo-

c Aug. in Bro-
sic. coll. dist. 2.
cap. 18. & post
collat. c. 12. & 13.

uere

A vere quæstionem, quod ab eo qui fuerat librorum traditor, ipse fuerit ordinatus? Si igitur in tanto Concilio trecentorum Episcoporum tunc habito, Marcellini lapsus cognitus atque probatus fuit: quoniam pacto res tot tantisque testibus patefacta, nullo (vt ait Augustinus) testificationis genere, nec a Petiliano, nec ab alijs schismaticis est assera? Vel quo modo tam libere atque secure id ab eis nulla probatione iactari, S. Augustinus affirmat, quod ex tanto Concilio, vulgatis Actis, poterat esse perspicuum? Verum si ea clandestine in Sinuessana crypra sunt facta; quo modo, si eius lapsus fuit omnibus adeo manifestus, non etiam eius poenitentiam curassent Patres, publicatione Actorum, omnibus innotescere? Sed esto (vt hæc eadem sæpius inculcemus) hoc vnum latuit Augustinum: cur, quæso, id Augustinum negantem Petilianus aduersarijs litteris postea non redarguit, nec a se dicta adeo certis firmisque testimonijs confirmauit?

B Rursum vero cum non Marcellinum tantum thurificationis criminis Petilianus arguerit, sed & Marcellum, Melchiadem, atque Siluestrum: plane conuincitur, eadem facilitate, temeritate, ac dixerim falsitate, qua ceteros, de quibus nulla vnumquam fuerit suspicio, sugillasse etiam Marcellinum, in quem nihil amplius quam in reliquos Petilianus intulerit, nec de eo grauius quam de ceteris in crimen adductis conquestus sit. Sed more suo hos omnes simul calumnijs liquet exagitate; sicut cum Cæcilianum diaconum, atque Mensurium Episcopum Carthaginensem (vt suo loco dicemus) iisdem falsis accusationibus vexauerunt. hæc quo ad obiectiones Donatistarum in Marcellinum, & S. Augustini defensionem. Cum præter hæc alia in ipsis Actis Marcellini lapsus nonnulla contineantur, quæ respici iure possent, nisi textus penitus deprauatus hæc aliqua ex parte excusaret. Si Græcos de Marcellino auctores consulas: satis constat, Eusebium non nouisse eius lapsum, sed martyrium tantum; & Theodoretum aperte testari de ipso, magna fuisse gloria in persecutione ista nobilitatum.

C Hæc vero a nobis veritatis studio inculcata, eruditi velim expendant, suumque iudicium interponant: nobis autem non est in animo, vt de Marcellini lapsu opinionem ore omnium diffamata antiquare velimus, quæ & communi omnium consensione appareat postea esse credita, atque in antiquis cum Romanæ Ecclesiæ, tum aliorum auctorum Martyrologijs, necnon in Breuiario Romano recepta & absque controuersia vlla retenta: adeo vt ab ea haud facile esse recedendum existimemus. neque ob id improbanda, reiiciendaque esse putamus, quod S. Augustinus ea penitus ignorauerit, & Donatistæ eadem Acta minime comperita habuerint, sed (vt apparet) leuissima tantum fama & rumusculis dissipatis acceperint, vt si voluissent, minime probare valuissent.

D At quid tam mirum, vt hæc latuerint Augustinum; qui etiam diu presbyter, iam ordinandus Episcopus, Nicænos canones toto Orbe vulgatos se ignorasse testatur? Et quid tam nouum, vt huiusmodi de lapsu Marcellini & Concilio Sinuessano Acta conscripta minime perlata fuerint ad Africanas provincias; cum illud quod cunctis præmanibus tam Græcis quam Latinis esset Eusebij Chronicon, in Africam numquam perueniret; vt oportuerit Alypiū illud petere ex Italia a S. Paulino Nolano Episcopo? Hæc in exemplum adducta, plane demonstrant, haud esse tanti momenti quæ dicta sunt, vt penitus infringant quæ tot publicis monumentis de Marcellini lapsu sunt tradita. Reliqua vero de Synodo in crypra Sinuessana collecta, suo loco pluribus dicturi sumus. Hæc porro a nobis ex munere elucidandæ historice veritatis sunt allata; non autem vt lapsum Romanorum Pontificum, si vere contigisset, quouis prætextu (quod a liberalis historici candore procul abhorret) siue in Marcellino, siue in alijs Romanis Pontificibus, excusandum sumamus.

E Quantumlibet enim consenserimus id accidisse; nihil est tamen quod præiudicium afferat Catholicæ veritati. Quid enim (inquit Tertullianus) si Episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctus, si etiam martyr lapsus a regula fuerit; ideo hærefes veritatem obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Et S. Augustinus postea de iisdem agens, hæc ipsa decernit: Non sane parua est (inquit) parumque gloriosa consolatio cuiusque nostrum, si ab inimicis Ecclesiæ cum ipsa Ecclesia criminamur: eius tamen defensio non in eorum hominum defensione consistit, quos isti nominatim falsis criminationibus appetunt. Prorsus quales fuerint Marcellinus, Marcellus, Siluester, Melchiodades, Mensurius, Cæcilianus, atque alij, quibus obijciunt pro sua defen-

C.

CI.

CII.

CIII.

CIV.

e Tertullian.
de Præscript.

f Aug. de vnica
Episc. contra
Petil. c. 16.

a Euseb. lib. 7.

c. 26.

b Theod. lib. 1.

c. 3.

c Aug. epistola

110.

d Apud Aug.
epist. 95.

dissensione quod volunt, nihil præiudicat Ecclesiæ Catholicæ toto terrarum orbe diffusa: nullo modo eorum innocentia coronamur, nullo modo eorum iniquitate damnatur. Si boni fuerunt, in aræ Catholicæ tritura tamquam grana mundati sunt: si mali fuerunt, in aræ Catholicæ tritura tamquam stipulæ comminuti sunt. Intra istam aream boni & mali esse possunt.] hæc Augustinus.

CV. MARCELLINI ET PETRI MARTYRIUM.

Iam de Marcellino Papa ad Marcellinum Ecclesiæ Romanæ presbyterum, qui vna cum Petro exorcista his temporibus Romæ passus est, conuertamus orationem: quorum martirium præclara monumenta reddere conspiciunt. adnotatum enim habetur in Ecclesiasticis tabulis; illorumq. memoriam Constantinus via Lauicana, erecta ecclesia, digne prosecutus est: sed & eorumdem nomine fuit Romæ Titulus institutus. Quod enim admirandis & plane egregijs quibusdam signis fuerit a Deo ipsorum martirium illustratum, celebrioribus quoque officijs Romana Ecclesia illorum gloriam illustravit. Extant Acta ipsorum, quæ, reddita pace Ecclesiæ, ab ipso carnifice nomine Dorotheo, qui eos gladio percussit, Damasus Papa tunc lector accepit, qui & nobili epitaphio eorum quoque sepulturam iam factus Episcopus exornauit.

CVI. a Apud Sur. tom. 3. die 2. Junij.

ARTHEMIUS EXPERITVR MIRACVLO FIDEM.

Passi enim sunt hi sub Sereno Vicario. hæc autem quo modo se habuerint, ex ipsorum Actis, quæ extant antiquitus scripta, hic attexere dignum existimamus. Urgebat Romæ in Christi fideles sæuisima persecutio: quando inter alios Petrus clericus exorcista, sæpe confessus, sæpe est detrusus in carcerem. Cum autem in vinculis esset, Arthemius carceris custos Paulinam filiam a dæmone lugebat arreptam. Cui Petrus: Si in Christum credis, Arthemi, salua erit filia tua. Ad quem ille: Miror valde imprudens consilium: nam licet tu credas, Deus tamen tuuste liberare non potest. At Petrus: Non liberat nos Deus noster semper, vt patiendo faciat clariore; sed cum expedit, facere non desinit. si ergo cum me vinculis liberum videris, paratus es credere; certus sum quod ab his me Dominus soluet. Consensit Arthemius: et ne quid humanitas possit accidere, duplicat illi catenas, & claustra quoque carceris communiuit. Cum vero abijisset domum, ac de his sermonem haberet cum Candida vxore, atque hominem derideret, illa vero prudentior commendaret: ecce ex promisso Petrus mox affuit candidatus, crucem manu gestans; cum, quæ tunc aderat vna simul Paulina filia, corruens ad pedes eius, fuit, puiso dæmone, liberata. Percussit illi his magnis prodigijs, crediderunt, & vna cum ipsis alij plures hæc audientes; qui omnes a S. Marcellino presbytero, Petro in domum Arthemij perdueto, sunt baptizati. Mansit apud eos Marcellinus, illos erudiens, vltra mensum, quod Serenus Vicarius ægrotaret.

CVII.

ARTHEMIUS CAEDITVR.

Cum autem conualuisset, sessorum die sequenti, per Commentariensem Arthemio nunciavit, vt Christianos, qui in carcere essent, sisteret ante tribunal. Ille vero dimissis qui voluissent abire Christianis, mane coram Vicario, quid a Petro gestum esset, publice narrauit: qui his auditis, mox Arthemium ipsum custodem carceris mandat plumbatis cædi, & in custodiam trudi: Marcellinum vero & Petrum præconis voce admisso interrogat primo verbis pacificis: sed nihil proficiens, Marcellinum, Christi nomen magna gloria prædicantem, pugnis grauitate cædi iussit, cæsumq. mancipari custodiæ, ibi & super vitri fragmina nudum sterni.

CVIII.

LIBERATI ANGELO CONFESSORIBUS.

Post hæc de Petro habuit quæstionem, quam his Iudex paucis absoluit: Nolo, inquit, vt existimes te iterum equuleo & lampadibus esse torquendum: sed ad palum cras ligaberis, & feris lacerandus traderis. Hisq. dictis, recipi eum iubet in carcerem, & ligneo quoque compede coartari: sed licet sæuiat iudicantis, hæc q. præcipientis immanitas; tamen qui in eorum curam ac ministerium inuigilat Angelus, soluit eum rursus, ac potius frangit vincula, ac demit ambos e carcere, liberosq. duxit ad eos qui nuper fuerant baptizati, vt eos roborarent in fide iam breui passuros: eoq. per dies septem perfuncti officio, ad Serenum Vicarium redire iubentur. Cum interim Iudex, non inuentis illis in carcere, Arthemium & vxorem eius Candidam atque Paulinam filiam comperisset esse Christianos; nec admoniti desciscere a fide & sacrificare voluissent, damnat eos rudem mole via Aurelia viuos obrui.

CIX.

ARTHEMIUS ET SOCIORVM MARTYRIUM.

Cum autem iidem ducerentur, Marcellinus & Petrus, magna Christianorum multitudo eos affectantium illis occurrunt. his perterriti qui eos ducebant, fugam arripuissent, nisi a Christianis retenti fuissent: quibus parentes distulerunt illorum necem tanto temporis spatio, quousque Marcellinus Missas in proxima crypta perficeret. Quibus

bus absolutis, Arthemium gladio percusserunt, Candidam & Paulinam in cryptam impulsas (vt iussum fuerat) obruerunt: Marcellinum vero & Petrum seipfos sponte dantes arbori alligarunt, donec Serenus mandaret quid de illis esset agendum.

Qui eos vt maleficos, ne nouis prodigijs alios (vt hætenus fecerant) ad Christo credendum impellerent, longius amandans ab Vrbe, ad Siluam Nigram perducere iussit, ibiq. truncari capite. Quo cum peruenisent Marcellinus & Petrus; se inuicem osculo salutantes, flexis genibus, decollati sunt. Fuerunt tunc ex Christianis qui viderunt animas eorum mira claritudine tamquam sponfas ornatas in cælum ferri. Sed & Senatoriæ femina Christiana, Lucilla & Firmina, diuinitus admonitæ, collegerunt corpora Marcellini & Petri, & sepelierunt in crypta inferiori apud S. Tiburtium, adiuuantibus eas duobus acoluthis.] hucusque Acta eorum breuius enarrata. Porro locus ille Memoria horum martyrum illustris est redditus, & a Fidelibus non amplius Silua Nigra, sed Candida dictus est; idemq. præ martyrum excellentia, sede quoque Episcopali postea insignitus.

Habent autem eadem ipsa Acta tum edita, & quæ antiquitus scripta legimus, hanc appendicem: Hæc omnia Damasus, cum lector esset, puerulus didicit ab eo qui eos decollauerat: et postea factus Episcopus, in eorum sepulchro his versibus limina decorauit:

*Marcelline tuos, pariter Petre, nosce triumphos.
Percussor retulit Damaso mihi, cum puer essem,
Hæc sibi carnificem rabidum mandata dedisse:
Sepibus in medijs vestra vt tunc colla secaret;
Ne tumultum vestrum quisquam cognoscere posset:
Vos alacres vestris manibus mundasse * sepulchra,
Candidulo occulte postquam iaculistis in antro.
Postea commonitam vestra pietate Lucillam
Hic placuisse magis sanctissima condere membra.*

Is vero qui eos decollauit, nomine Dorotheus, postea sub S. Iulio Pontifice publicam egit poenitentiam: et omni populo indicans quæ vidisset, baptizatus est in senectute sua, & per bonam confessionem peruenit ad misericordiam Saluatoris, qui viuuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque ibi. his quidem vetera quæque Martyrologia in omnibus consentiunt, quibus natalis ipsorum dies egregia memoria illustratur.

Sed de reliquis, qui ex Romano Clero, hac eadem persecutione furente (quæ hoc anno potissimum in Christianos Romæ sæuiit) subiere martyrium, prosequamur historiam. Inter alios autem nomine celebres enituerunt Maximus presbyter atque Sisinus diaconus, gloria confessionis & virtute miraculorum illustres: qui pro religione Christiana amplificanda egregiam nauantes operam, inter alios Faltonium Pinianum virum Consulare, eiusq. coniugem Lucinam ad Christi fidem perduxerunt; qui ambo in fouendis Christianis curandisq. omnem adhibuerunt diligentiam. Facti enim sunt Romæ agentibus Fidelibus ab impetu persecutorum perfugium, auxiliumq. tutum profugis Christianis, quibus consilio, ope, omniq. officio præsto erant, suscipientes eos, & in diuersa sua prædia amandantes, pascentes, atque seruantes.

Ex hoc namque Piniano illum quoque S. Albinæ generum Pinianum fide Christiana clarissimum prouenisse putamus; cuius nomen tum Hieronymi, tum etiam Augustini chartis egregie illustratur. Lucina vero omnibus propemodum Actis martyrum, qui sub hac persecutione Romæ sunt passi, magnopere commendatur. At quod ad ipsos martyres pertinet: Sisinus diaconus, qui cum alijs compluribus Christianis in prædium Piniani secesserat, apud Auximum in Piceno vna cum socijs Diocletio atque Florentio a Gentilibus imperitus lapidibus, necatus est: Antimus vero Romæ via Salaria, & post eum Maximus, Bassus, & Fabius capite plexi, martyrium sunt consecuti. post hos passos esse Simplicium & Faustinum fratres, eorumdem ipsorum martyrum Acta declarant. Porro Beatricis eorum sororis martyrium, & diuina vltio in eum, qui, vt illius prædico potiretur, eam occidendam curauit, sic ibi breuiter enarrantur:

Cum autem cæsi essent Simplicius & Faustinus via Portuensi, soror eorum Beatrix eos sepeliuit: atque deinde se contulit ad venerabilem Lucinam, mansitq. apud eam septem mensibus. Interea cum prædium quoddam Beatricis huius Lucretius vicinus possessor

CX. MARCELLINI ET PETRI MARTYRIUM.

CXI. DAMASUS PAPA EPICRANMA.

* al. fodisse.

CXII. PINIANI CONSULARIS CHRISTIANI ILLVSTRIS MEMORIA.

CXIII. MARTYRIUM SISINII ET SOCIORVM.

a Apud Sur. tom. 3. die 11. Maij, in aliquibus corrigenda.

CXIV.

DE LVCRETIO
ET CHEREMO-
NE DIVINA VL-
TIO.

Martyrolog.
Rom. 11. Maij
et 29. Iulij.

CXV. FELICIS ET AD-
AVCTI MAR-
TYRIUM.
b Item die 30.
Augusti.

CXVI. Ex eodem quoque Romano clero Ioannes & Crispus, ordine presbyteratus insignes, cum in eadem persecutione multorum martyrum corpora religiose sepulturæ mandassent, & ipsi quoque eorum sunt meritis sociati; quorum memoria consignata certa ipsorum die natali in Ecclesia est insignis. Passi sunt ex eodem clero alij insuper illustres martyres, de quibus vna cum Marcello Papa suo loco dicemus, deq. alijs quoque martyribus Romæ tunc martyrio coronatis. Quod enim institutum de martyribus hac persecutione, egregio exantlato certamine, coronatis tum Romæ, tum alijs locis distincte ordine temporum agere; ad ea in primis martyrum Acta conuertemus orationem, quæ certis Consulibus consignantur; ac demum de ceteris in vnum summam collectis agemus. Cum alioqui sciamus, hoc primo persecutionis anno, non tantum in memoratis prouincijs, sed in alijs vbique gentium sub Romano Imperio constitutis, in Christianos crudeliter esse sæuitum.

CXVII. Quibus autem exagitatæ fuerint cladibus Ecclesiæ Galliarum atque Hispaniarum, nemo puto pro dignitate assequi aliquando poterit oratione: vt iam poeticum illud in historia, at non poetice quidem, liceat vsurpare d:

IMMENSÆ MAR-
TYRVM MVL-
TITVDO.

CXVIII. Cum peruenisset Imperatorum de libris comburendis edictum in Africam: qui primus vexillum confessionis aduersus execrandam impietatem erexit, fuisse reperitur Felix Episcopus Thibarenfis, cuius martyrij extant Acta, legitima quidem, sed (vt apparet) deprauata in Consulibus. nam cum ex ijs quæ dicta sunt, liquido sit demonstratum, hoc anno, sub iisdemq. Consulibus de libris comburendis fuisse promulgatum edictum; tamen sub Consulatu Diocletiani nouies, & Maximiani octies, id factum in iisdem ponitur: sed eo anno eosdem Imperatores se abdicasse Imperio, suo loco dicemus.

possessor vsurpare conaretur, quod viua ipsa facere non liceret: eo obtentu quod Christiana esset, & nollet sacrificare, a seruis eam præfocari mandat: qua extincta, quod optabat, potitus est prædio: cumq. ibi lætus vna cum suis epularetur, mox infantis ei mortem nunciantis voce perterritus, arreptus a dæmone, ab eodem extinguitur. Sic Deus Christianorum iniurias digna animaduersione per dæmones vindicabat. Quid simile eadem ipso exordio Acta narrant etiam accidisse Cheremoni olim in Proconsulatu Asiæ Piniano affidenti: qui cum in Christianos acerbius ageret, inuasus a prauo dæmone e carruca prouens, male vexatus, martyres nominans quos necauerat, ab obsidendo dæmone extinctus est: quibus exterrefactus, & in morbum incidens Pinianus, a Christianis ab vxore Lucina vocatis sanatus, atque, licet occulto, Christianam fidem amplexus est. Hæc autem & alia quæ in eisdem Actis narrantur, haud dissimilia ab ijs esse noscuntur, quæ a Tertulliano in libello ad Scapulam recensentur. Porro horum omnium martyrum natales dies, qui ex more in Ecclesiasticis tabulis semel scripti sunt, anniuersaria celebritate in Ecclesia perseverant.

Sed eiusdem quoque persecutionis tempore presbyter Romanæ Ecclesiæ Felix, cuius mentio etiam habetur in Actis Caij Papæ, pro fide Christiana nobile martyriū subiit; cuius Acta martyrij summam complexa, his verbis monumentis Ecclesiasticis commendata habentur: Romæ via Ostiensis passio beati Felicis presbyteri sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus: qui post equulei vexationem, data sententia, cum duceretur ad decollandum, obuius ei fuit quidam Christianus: qui dum se Christianum quoque esse sponte profiteretur, mox cum eodem pariter decollatus est. Huius nomen ignorantes Christiani, Aduactum eum appellauerunt, eo quod sancto Felici auctus sit ad coronam.] hæc ibi.

Ex eodem quoque Romano clero Ioannes & Crispus, ordine presbyteratus insignes, cum in eadem persecutione multorum martyrum corpora religiose sepulturæ mandassent, & ipsi quoque eorum sunt meritis sociati; quorum memoria consignata certa ipsorum die natali in Ecclesia est insignis. Passi sunt ex eodem clero alij insuper illustres martyres, de quibus vna cum Marcello Papa suo loco dicemus, deq. alijs quoque martyribus Romæ tunc martyrio coronatis. Quod enim institutum de martyribus hac persecutione, egregio exantlato certamine, coronatis tum Romæ, tum alijs locis distincte ordine temporum agere; ad ea in primis martyrum Acta conuertemus orationem, quæ certis Consulibus consignantur; ac demum de ceteris in vnum summam collectis agemus. Cum alioqui sciamus, hoc primo persecutionis anno, non tantum in memoratis prouincijs, sed in alijs vbique gentium sub Romano Imperio constitutis, in Christianos crudeliter esse sæuitum.

Quibus autem exagitatæ fuerint cladibus Ecclesiæ Galliarum atque Hispaniarum, nemo puto pro dignitate assequi aliquando poterit oratione: vt iam poeticum illud in historia, at non poetice quidem, liceat vsurpare d:

*Non mihi si lingua centum sint, oraq. centum,
Ferreæ vox, omnes scelerum comprehendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.]*

Rerum quidem immensitas ferme superat omnem hyperbolen. Quandoquidem (vt sapius dictum est) cum vniuersum Romanum Imperium refertum esset cultoribus Christi, & tota vis Imperatorum in hoc posita, vt Christianam religionem radicatus extirparet, penitusq. conuelleret: non prouincia, non ciuitas, oppidum, vicus, rus, prædium, hortus, vel casa fuit, in quibus de Christianis non fuerit habita diligens inquisitio & animaduersio. Quid autem in singulis Christiani orbis prouincijs acciderit, etfi non omnia assequi licuit; tamen ex ijs quæ vera atque germana scripta esse inuenimus Acta Proconsularia martyrum, de ceteris licet iudicium facere.

Cum peruenisset Imperatorum de libris comburendis edictum in Africam: qui primus vexillum confessionis aduersus execrandam impietatem erexit, fuisse reperitur Felix Episcopus Thibarenfis, cuius martyrij extant Acta, legitima quidem, sed (vt apparet) deprauata in Consulibus. nam cum ex ijs quæ dicta sunt, liquido sit demonstratum, hoc anno, sub iisdemq. Consulibus de libris comburendis fuisse promulgatum edictum; tamen sub Consulatu Diocletiani nouies, & Maximiani octies, id factum in iisdem ponitur: sed eo anno eosdem Imperatores se abdicasse Imperio, suo loco dicemus.

mus. At reddamus hic eadem Acta; & quæ mendosa esse videntur, in margine adnotemus; vt lectioni, quam reperimus, in omnibus sit consultum.

Constantino * Chlora & Galerio Maximiano quartum Consulibus, exiuit edictum Imperatorum & Cesarum super omnem faciem terræ; & propositum est per colonias & ciuitates principibus & magistratibus, suo cuique loco, vt libros Deificos legis perterent de manu Episcoporum & presbyterorum. Tunc programma positum est in ciuitate Thibarenfi * die Nonarum Iuniarum. Tunc Magnilianus Curator iussit ad se perducere seniores plebis. Eadem die Felix Episcopus Carthaginem fuerat profectus. Aprum vero presbyterum ad se iussit perducere, & Cyrum & Vitalem lectores. Quibus Magnilianus Curator dixit: Libros Deificos habetis? Aper dicit: Habemus. Magnilianus Curator dicit: Date illos igni aduri. Tunc Aper: Episcopus noster apud se illos habet. Magnilianus Curator dicit: Vbi est? Aper dicit: Nescio. Magnilianus Curator dicit: Eritis ergo sub Officio, donec Anulino Proconsuli rationem reddatis.

Postera autem die Felix Episcopus venit Carthagine Thibarim*. Tunc Magnilianus Curator iussit Felicem Episcopum ad se perducere per Officium. Cui Magnilianus Curator dicit: Felix Episcopo, da libros, vel membranas quascumque habes. Felix Episcopus dicit: Habeo, sed non do. Magnilianus Curator dicit: Prius est quod Imperatores iusserunt, quàm quod tu loqueris: Da libros, vt possint igni aduri. Felix Episcopus dicit: Melius est me igne aduri, quàm scripturas Deificas: quia bonum est obedire Deo magis quàm hominibus. Magnilianus Curator dicit: Prius est quod Imperatores iusserunt, quàm id quod tu loqueris. Felix Episcopus dicit: Prius est præceptum Domini, quàm hominum. Magnilianus dicit: Recogita tecum.

Post tertium autem diem iussit Curator Felicem Episcopum ad se perducere, & dixit ei: Recogitasti tecum? Felix Episcopus dicit: Quæ prius locutus sum, & modo loquor, & ante Proconsulem ea sum dicturus. Magnilianus Curator dicit: Ibis ergo ad Proconsulem, & ibi rationem reddes. Tunc assignatus est illi Vincentius Celsinus, Decurio ciuitatis Thibarenfium. Tunc profectus est Felix a Thibari, octauo Kalendas Iulias: ligatus deductus est: ligatum vero iussit in carcerem trudi.

Alia autem die productus est Felix Episcopus ante lucem, cui dixit Proconsul: Quare scripturas superuacuas non reddis? Felix Episcopus dicit: Habeo, sed non dabo. Tunc iussit eum alligatum in ima carceris mitti. Post sexdecim autem dies Felix Episcopus productus est de carcere in vinculis, hora noctis quarta, ad Anulinum Proconsulem. Cui dixit Anulinus: Quare scripturas superuacuas non reddis? Felix Episcopus respondit: Non sum eas daturus. Tunc iussit eum Anulinus Proconsul ad Præfectum Prætorio mitti, Idibus Iulij. Tunc Præfectus iussit eum suo carcere recipi, & maioribus vinculis ligari. Post dies autem nouem iussit eum Præfectus ad Imperatores nauigare.

Tunc Felix Episcopus ascendit nauim cum vinculis magnis, & fuit in capsa nauis diebus quatuor: volutat sub pedibus æquor: panem & aquam non gustauit, ieiunus in portum peruenit, & in ciuitate Agrigento exceptus est a fratribus cum summo honore. Inde venerunt in ciuitatem nomine Catanam: ibi similiter sunt excepti. Inde Messanam venerunt. Inde Taurominium: ibi similiter sunt excepti. Postea fretum nauigauerunt in partes Lucaniæ ciuitatem nomine Rulo. Inde profecti sunt Venusium, quæ est ciuitas regionis Apuliæ. Tunc Præfectus iussit Felicem de vinculis eripi, & dixit: Felix, quare scripturas Dominicas non das? aut forsitan non habes? Cui respondit: Habeo quidem, sed non do. Præfectus dixit: Felicem gladio interficite. Felix Episcopus dixit voce clara: Gratias tibi Domine, qui me dignatus es liberare.

Et ductus est ad passionis locum (cum etiam ipsa Luna in sanguinem conuersa est) die tertio Kalendas Septembris. Felix Episcopus, eleuans oculos in cælum, clara voce dixit: Deus, gratias tibi: quinquaginta & sex annos habeo in hoc sæculo: virginitatem custodiui, Euangelia seruauit, fidem & veritatem prædicaui. Domine Deus cæli & terræ, Iesu Christe, tibi ceruicem meam ad victimam flecto, qui permanes in æternum: cui est claritas & magnificentia in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque Felicis Acta ex Gestis Proconsularibus magna ex parte (vt apparet) accepta. In tabulis autem Ecclesiasticis, nono Kalendas Nouembris, Felicis & aliorum natalis dies ponitur, in quibus loco Magnaliani, Magdelliani legitur, hoc titulo: Venusiæ in Apulia natalis sanctorum martyrum Felicis Episcopi Africani, Audaacti, & Ianuarij

* Apud Sur-
tom. 5. die 24.
Oâobr.

CXIX. *Dioclet. IX. &
Maxim. VIII.
Coll.

* Thibitensi
ACTA SS. MAR-
TYRVM AFRI-
CANORVM.

* al. Cyrus

CXX.

* al. Thibitum
FELICIS CON-
FESSIO.

b Act. 5.

CXXI.

ALIA QVÆSTIO
DE FELICIB.

CXXII.

QVÆSTIO SVB
ANVLINO.

* al. post

CXXIII.

* al. in casale
NAVIGATIO
FELICIS.

CXXIV.

FELICIS EPISC.
MARTYRIVM.

presbyterorum, Fortunati & Septimi lectorum : qui tempore Diocletiani a Magdeliano Procuratore multis diu vinculis & carceribus in Africa & Sicilia macerati ; cum Felix nullatenus sacros libros iuxta Imperatoris edictum tradere voluisset , tandem occisione gladij consummati sunt.]

CXXV. Vrgente sauius hac persecutione in Ecclesiam Africanam sub eodem Proconsule Anulino, qui eam prouinciam plurimis annis vsque etiam ad tempora Constantini administruit, quamplurimi sunt coronati martyrio, quorum memoria e chartis excidit. Prædicatur vero mirifice inter alios insignes martyres Crispina clarissima femina, quæ Thebaste in Numidia sub eodem Proconsule passa est, cuius frequenter meminit Augustinus a. eius natalitia dies Nonis Decembris dicata est. Cui subiiciuntur ij

a Aug. de Virg. c. 44. In Psalm. 120. Ep. 137. De Ver. Dom. ser. 53. De diuers. serm. 39. c. 2.

martyres Thaguræ in Numidia passi, Iulius, Potamia, Crispinus, Felix, & alij septem. Sed & Marciana virgo in Cæsarea Mauritaniam mirifice commendatur vitæ constantia & castitate, eiusq. memoria quinto Idus Ianuarij est adscripta ; quam ad coronam secuti sunt decimo Kalendas Iunij Timotheus, Polius, & Eutyechius diaconi. At Carthagine inter alios insignes martyres coronata est martyrio Candida virgo, duodecimo Kal. Octobris. Sed exciderunt, magno sane detrimento, Acta tum horum, tum etiam aliorum plurimorum, qui in eadem prouincia passi sunt martyres : nulla quippe prouincia adeo externorum incurfionibus perinde atque Africa patuit, vt suis locis dicturi sumus.

CXXVI. Vigeat in Africa consuetudo his temporibus (quam in alijs quoque prouincijs seruata credimus) vt, quamuis ingens esset martyrum numerus, ingrauescente persecutione; non tamen absque delectu omnes qui passi essent, in Ecclesiasticas martyrum tabulas inferrentur, neque passim cunctis deferretur honor atque cultus probatis tantum martyribus debitus. sub cuius enim Ecclesia aliquis martyrio vita functus esset, Episcopus rem gestam ad Primatem eius prouinciæ perferbat : ille vero rursus totius Africae Primatem, nempe Carthaginensem Episcopum, de iisdem quæ gesta essent, magna diligentia admonebat : qui re accuratius considerata, & (vt puto) cum alijs quoque communicato consilio, decernebat cuinam martyris cultus deberet impendi, cuiue de-

MARTYRES LEGITIME PROBANTVR.

negandus esset.

CXXVII. Est de his plane exemplum Mensurij Episcopi Carthaginensis, litteras rescribentis ad Secundum Primatem Numidiæ, quibus illos interdixit honore martyrij, qui non diuini Spiritus impulsu, sed temeritate quadam, nulla a persecutore facta interrogatione, se sacros habere codices, quos non essent daturi, profiterentur. Eadem quoque ex causa contra Cæcilianum, eiusdem Mensurij in Ecclesia Carthaginensi diaconum, exarsit furor Lucillæ potentissimæ feminæ : quæ cum ab eo argueretur, quod ante sacræ Eucharistiæ communicationem os cuiusdam martyris nondum recepti exoculari soleret ; magno furore in eum exarsit, nec destitit donec vixit (vt dicemus) eum mille modis laceffere, atque exagitare molestijs. rem gestam in hæc verba narrat Optatus c. Cum Lucilla correptionem Archidiaconi Cæciliani ferre non posset, quæ ante spiritualem cibum & potum os nescio cuius martyris, si tamen martyris, libere dicebatur ; & cum præponeret calici salutari os nescio cuius hominis mortui, etfi martyris, sed nondum vindicati ; correpta, cum confusione irata discessit. Irascenti & dolenti ne disciplinæ succumberet, occurrit subito persecutionis enata tempestas.] hæc Optatus. Porro eam fuisse natione Hispanam, Augustinus d affirmat. sed de ea plura ac sæpe inferius.

MENSURIJ DECRETVM b Apud Aug. in Breuit. Col. 11. 3. c. 13.

c Optat. Militan. contra Parmen. lib. 1.

d Aug. de Vni. taf. Eccl. c. 3.

CXXVIII. Sed ad martyres in Africa passos redeamus. Coronati ibidem reperiuntur Paulus, Gerontius, Ianuarius, Saturninus, Successus, Iulius, Catus, Pia, atque Germana : quoniam autem martyrij genere interierint, quoniam perierunt Acta, haud liquet. Sunt & alij, de quibus ex temporis ordine dicturi sumus anno sequenti. Certe quidem, cum omnes quæ erant sub Romano Imperio Ecclesiæ constitutæ, hac vehementer fuerint persecutione exagitata, præ omnibus tamen sensit Ecclesia Africana iacturam, quæ nullo vnquam remedio posterioribus temporibus redimi valuit, non quidem cæde martyrum (nam id lucrum fuerat existimandum) sed quod complures Episcopi impio parentes edicto, sacros codices cum tradidissent, vna simul conspirantes aduersus pios, quos calumnijs opprefferant, schisma immortale conflagrunt. id quidem Optatus e Mil-

e Optat. contra Parmen. lib. 1.

In Afri-

A In Africa duo mala & pessima admissa esse constat : vnum in traditione, alterum in schismate. sed vtraque mala & vno tempore, & iisdem auctoribus videntur esse commissa. Debes ergo, frater Parmeniane, discere quod intelligeris ignorare. Nam ferme ante annos sexaginta, & quod excurrit, per totam Africam persecutionis est deuagata tempestas, quæ alios fecerit martyres, alios confessores : nonnullos funesta prostravit in morte, latentes dimisit illæfos. Quid commemorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerunt dignitate suffulti ? quid ministros plurimos ? quid diaconos in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos ? Ipsi apices & principes omnium aliqui Episcopi illis temporibus, vt damno æternæ vitæ, istius incertæ lucis moras breuissimas compararent, instrumenta diuinæ legis impie tradiderunt. Ex quibus erant Donatus Mafculitanus, Victor Rufficadiensis, Marinus ab Aquis Tibilitanis, Donatus Calamenfis, & homicida Purpurius Limatensis, qui interrogatus de filijs sororis suæ, quod in carcere Milei necasse diceretur, confessus est dicens : Et occidi ; & occido non eos solos, sed quicumque contra me fecerit. Et Menelaus, qui, ne thurificasse a suis ciuibus probaretur, oculorum dolorem fingens, ad confessum suorum procedere trepidauit.] hæc Optatus. Erat hic confessus, conuentus Cirtensis, cuius idem auctor paulo post meminit, nosq. de eo mox dicemus anno sequenti, quo celebratus fuit.

CXXIX. SCHISMA IN ECCLIA AFRICANA.

IESV CHRISTI MARCELLINI PAP. DIOCL. & MAX. IMPP. A N N V S A N N V S A N N V S 303. 7. 20.

C Christi annus trecentesimo tertius adscribitur Fastis Consulatu Diocletiani octauo & Maximiani septimo. Quo (vt nuper dictum est) cum aliquot Episcopi, qui codices tradiderant, conuenirent Cirtam in Numidia, vt ibi in locum defuncti Episcopum ordinarent, cognita est pariter in eorum conuentu causa Episcoporum qui sacros codices ex Imperatorum edicto comburendos tradidissent, vel thurificassent. Fragmentum eiusdem Synodi recitatur a S. Augustino a, cum aduersus Cresconium agit, his verbis : De vestris autem maioribus extat Secundi Tigistiani Concilium cum paucissimis quidem factum apud Cirtam, post persecutionem codicum tradendorum, vt illic in locum defuncti ordinaretur Episcopus. Ibi quæ gesta sunt, accipe : nam quæ necessaria fuerunt, infra scribere curauit.

I. CIRTENSIS SYNODUS TRADITORVM.

a Aug. contra Crescon. lib. 3. c. 20. in fin. Ep. 27.

Diocletiano octies & Maximiano septies Consulibus, quarto Nonas Martij, Cirtæ cum Secundus Episcopus Tigistanus primæ cathedræ confedisset in domo Urbani Donati, idem dixit : Probemus nos primo, & sic poterimus hic ordinare Episcopum. Secundus Donato Mafculitano dixit : Dicitur te tradidisse. Donatus respondit : Scis quantum me quæsiuit Florus vt thurificarem, & non tradidit me Deus in manu eius, frater : sed quia Deus mihi dimisit, ergo & tu serua me Deo. Secundus dixit : Quid ergo facturi sumus de martyribus ? Quia non tradiderunt, ideo & coronati sunt. Donatus dixit : Mitte me ad Deum, ibi reddam rationem. Secundus dixit : Accede vna parte. Secundus Marino ab Aquis Tibilitanis dixit : Dicitur & te tradidisse. Marinus respondit : Dedi Pollo chartulas ; nam codices mei salui sunt. Secundus dixit : Transi vna parte. Secundus Donato Calamenfi dixit : Dicitur te tradidisse. Donatus respondit : Dedi codices medicinales. Secundus dixit : Transi vna parte, & alio loco. Secundus Victori a Rufficade dixit : Dicitur te tradidisse Quatuor Euangelia. Victor respondit : Valentianus Curator fuit : ipse me coegit, vt mitterem illa in ignem. Sciebam illa deleritia * fuisse. Hoc delictum indulge mihi, & indulgebit mihi Deus. Secundus * al. delictum dixit : Transi vna parte, & alio loco.

II. ACTA CIRTENSIA.

III. TRADITORES EPISCOPI.

Secundus Purpurio a Limata dixit : Dicitur te necasse filios sororis tuæ duos Milei. Purpurius respondit : Putas me terreri a te, sicut & alteri ? Tu quid egisti, qui tentus es a Curatore & Ordine, vt scripturas dares ? quo modo te liberafisti ab ipsis, nisi quia dedisti, aut iussisti dari quodcumque ? nam non te dimittebant passim. nam ego occidi & occido eos qui contra me faciunt : ideo noli me prouocare vt plus dicam. Scis me de nemine tractare. Secundus minor patruo suo Secundo dixit : Audis quæ dicat in te ? Paratus est recedere, & schisma facere, non tantum ipse, sed & omnes quos arguis ; quos scio quia dimittere te habent, & dare in te sententiam, & remanebis solus

Annal. Eccl. Tom. 2.

Rrr 2 lus

lus hæreticus. Ideo quid ad te pertinet, quis quid egit? Deo habet reddere rationem. A
 Secundus Felici a Rotaria Centurionis, & Victori a Garbe dixit: Quid vobis videtur?
 Responderunt: Habent Deum, cui reddant rationem. Secundus dixit: Vos scitis, &
 Deus: Sedete. Omnes responderunt: Deo gratias.] hucusque Acta ab Augustino reci-
 tata. Quo modo autem eiusmodi Traditorum collegium, iuncto sibi Siluano Cirtensi
 Episcopo, eodem crimine polluto, & alij postea cocuntes in vnum restiterunt ordina-
 tioni Cæciliani, cum creatus est Episcopus Carthaginensis, suo loco dicemus.

IV. Eadem Acta Cirtensia summatim complexa recitantur ab Otrato a Mileuitano, sed
 in mense ac die paulo diuersa sunt, & in nomine Vrbanum Donati, in cuius domo conue-
 nerunt Episcopi Traditores, quem Vrbanum Carisum nominat, sic dicens: Hi & ceteri
 quos principes tuos fuisse, paulo post docebimus, post persecutionem apud Cirtam
 ciuitatem (quia basilicæ necdum fuerant restituta) in domum Vrbanum Carisi confede-
 runt die Iduum Maiarum, sicut scripta Nundinarij tunc diaconi testantur, & vetustas
 membranarum testimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus: harum
 namque plenitudinem rerum in nouissima parte istorum libellorum ad implendam
 fidem adiunximus. Hi Episcopi, interrogante Secundo Tigisitano, tradidisse confessi
 sunt. Et cum ipse Secundus a Purpurio increparetur, quod & ipse diu apud Stationa-
 rios fuerit, & non fugerit, sed dimissus sit: non sine causa dimissum fuisse, nisi quia tra-
 diderat, iam omnes hæretici cœperunt murmurare: quorum spiritum Secundus metuens,
 consilium accepit a filio fratris sui Secundo minore, vt talem causam Deo serua-
 ret. Consulti sunt qui remanserunt, id est, Victor Garbienis, Felix a Rotaria Centurio-
 nis: ij dixerunt, talem causam Domino debere referuari. Et dixit Secundus: Sedete
 omnes. Tunc dictum est ab omnibus: Deo gratias. Et sederunt. Habes, Parmeniane
 frater, qui manifesto fuerint Traditores.] hucusque Otratus, cuius quoque restitucio-
 ne eadem probata voluimus.

V. Excusans autem scelus suum Secundus Episcopus Tigisitanus, qui primatum age-
 bat Episcoporum Nimidiæ, ad Mensurium Carthaginensem Episcopum scripsit.
 quo modo autem excusarit, sanctus Augustinus ex litteris eiusdem Secundi in Col-
 latione publica recitatis, narrat sic dicens: Scripsit etiam Secundus & ad se ipsum
 missos a Curatore & Ordine Centurionem & Beneficiarium, qui peterent diuinos co-
 dices exurendos, eisq. respondisse: Christianus sum, & Episcopus, non Traditor: et
 cum ab eo vellent aliqua ecuola (per ecuola intelligit res eiectas, nempe quarum nul-
 lus est vsus, ab ἐκβολή, quod est eiectio, seu expulsio) aut quodcumque accipere, ne-
 que hoc eis dedisse, exemplo Eleazari Machabæi, qui nec fingere voluit suillam car-
 nem se manducare, ne alijs præberet præuaricationis exemplum.] hæc de litteris Se-
 cundi Augustinus.

VI. Ceterum cum hæc postea cognoscerentur in conuentu Episcoporum, facta publi-
 ca Collatione, dictum Cirtense Concilium, & sententia Purpurij in eundem tunc
 lata est pariter recitata. Antequam autem ijdem Episcopi Traditores Cirta recel-
 serint, id etiam peregerunt cuius causa conuenerant; nempe ordinauerunt Episco-
 pum Cirtensem, Paulum nomine: qui hoc eodem anno conuentus a magistratibus,
 libros & Ecclesiæ supellestilia tradidit, sicut & Siluanus eiusdem subdiaconus, postea
 vero & ipse Cirtensis Episcopus: quorum nefariæ traditionis adhuc extant Acta
 Proconsularia, quæ recitat Augustinus ex alijs Actis imperante Constantino habi-
 tis sub Zenophilo Consulari, in quibus eadem fuerant recitata atque simul intexta.
 sunt huiusmodi:

VII. Et legit Nundinius exceptor: Diocletiano octies & Maximiano septies Consuli-
 bus, quartodecimo Kalendas Iunij, ex Actis Munatij Felicis Flaminis perpetui Cu-
 ratoris Coloniae Cirtensis. Cum ventum esset ad domum, in qua Christiani conue-
 nebant, Felix Flamen perpetuus Curator Paulo Episcopo dixit: Proferte scripturas le-
 gis, & si quid aliud hic habetis; vt & præcepto & iussioni parere possitis. Paulus Episco-
 pus dixit: Scripturas lectores habent; sed nos quod hic habemus, damus. Felix Flamen
 perpetuus Curator dixit Paulo: Ostende lectores, aut mitte ad illos. Paulus Episcopus
 dixit: Omnes cognoscitis. Felix Flamen perpetuus Curator dixit: Non eos nouimus.
 Paulus Episcopus dixit: Nouit Officium publicum, id est, Edesius & Iunius exceptores.
 Felix Flamen perpetuus Curator dixit: Manente ratione de lectoribus, quos mon-
 strauit

IV. Otrat. Mile-
 uit. lib. 1.
 TRADITORVM
 REGESTAB.

V. Aug. in Bre-
 uic. collat. die 3.
 c. 13.
 SECUNDI TRA-
 DITIO QVALIS.

VI. Mach. 6.

VI. Ibid. c. 14. &
 15.
 PAVLI EPISCO-
 PI TRADITIO.

VI. Apud Aug.
 contra Cresc.
 lib. 3. c. 29.

VII. ACTA PROCON-
 SVLARIA DE
 TRADITOR.

A strauit Officium, & vos, quod hic habetis, date. Sedente Paulo Episcopo & Montano &
 Victore de Castello, Memor presbyter, adstante Marte cum Aelio & Marte diacono, pro-
 ferente Marcucio, Catulino & Siluano & Cariofo * subdiaconis, & Ianuario, Marcu- * al. Cariofo
 clio, Fructuoso, Miggene, Saturnino, Victore, Sanfurico, & ceteris fessoribus * contra * al. fessoribus
 scribente Victore Aufidij in Breue sic: Calices duo aurei, item calices sex argentei, &c.
 Et alio loco: Posteaquam apertum est in bibliothecam, inuenta sunt ibi armaria ina-
 nia. ibi protulit Siluanus capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, quod dice-
 ret, se post arcam inuenisse eas. Victor Aufidij Siluano dixit: Mortuus fueras, si non il-
 las inuenisses. Felix Flamen perpetuus Curator Siluano dixit: Inquire diligentius, ne
 quid hic remanserit. Siluanus dixit: Nihil hic remansit: totum hoc eiecimus, &c.]

Hunc Siluanum postea Cirtensem fuisse Episcopum, idem qui hæc recitat, Augusti-
 nus a tradit, de quo & subdit libellum Nundinarij diaconi eiusdem Siluani Cirtensis,
 his verbis: Exemplar libelli traditi Episcopis a Nundinario diacono: Testis est Chri-
 stus, & Angeli eius, quoniam Traditoribus communicastis: id est, Siluanus a Cirta
 Traditor est & fur rerum pauperum: quod omnes vos Episcopi, presbyteri, & diaco-
 ni, & seniores scitis, & de quadringentis follibus Lucillæ clarissimæ feminae, pro quo
 vobis coniurastis, vt fieret Maiorinus Episcopus, & inde factum est schisma. Nam &
 Victor Fullo vestri præsentia & populi dedit folles viginti, vt factus esset presbyter:
 quod scit Christus, & Angeli eius, &c. Et alio loco: Quibus lectis, Zenophilus Con-
 sularis dixit: Et Actis & litteris quæ recitatae sunt, Traditorem constat esse Siluanum.
 Item alio loco: Zenophilus Consularis dixit: Quis administrabat? Tunc Siluanus: In
 clericatu, respondit: Sub Paulo Episcopo orta persecutio est, & Siluanus subdiaconus
 C fuit.] hucusque Acta Proconsularia apud Augustinum.

At post hæc edita, supeditata sunt nobis ex bibliotheca Pithoei viri insigniter eru-
 diti Acta ipsa Proconsularia sub Zenophilo tempore Constantini Imperatoris, in qui-
 bus res hoc tempore gesta a Traditoribus continentur, & e quibus hæc omnia mutuatus
 est Augustinus, in quibus recitata habentur Acta sub Munatio Felice: quæ licet ob
 nimiam vetustatem sint admodum deprauata, & interdum mutila & imperfecta; ta-
 men quia antiquitatis Ecclesiasticae studiosis sciamus esse pergrata quæque vetera mo-
 numenta, licet mendosa, dum tamen vera atque germana; eadem huic secundæ edi-
 tionis attexenda curauimus, cum præsertim nonnulla habeant notatu digna. sunt hu-
 iusmodi:

CONSTANTINO * Maximo Augusto & Constantino Iuniore nobilissimis *
 D Cæsarib. Conf. Idibus Decembris. Sexto Thamugudiensi inducto, & applicito
 Victore Grammatico, adstante etiam Nundinario diacono, Zenophilus vir clarissi-
 mus Consularis dixit, Quis vocaris? Respondit, Victor. Zenophilus V. C. Consula-
 ris dixit, Cuius conditionis es? Victor dixit, Professor sum litterarum Romanarum,
 Grammaticus Latinus. Zenophilus V. C. Consul. dixit: Cuius dignitatis es? Victor di-
 xit, Patre Decurione Constantinensium, auo milite: in Comitatu militauerat. Nam
 origo nostra de sanguine Mauro descendit. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Memor
 fidei & honestatis tuæ simpliciter designa, quæ causa fuerit dissensionis inter Christia-
 nos. Victor dixit, Ego dissensionis originem nescio: vnus sum de populo Christiano-
 rum. Siquidem cum essem apud Carthaginem, Secundus Episcopus cum Carthagi-
 nem tandem aliquando venisset, dicuntur inuenisse Cæcilianum Episcopum, nescio
 E quibus non recte constitutum. Illi contra alium instituerunt. Inde illic apud Cartha-
 ginem cœpra dissensio est: & inde originem scire dissensionis plene non possum, quo-
 niam semper ciuitas nostra vnam Ecclesiam habet, & si habuit dissensionem, nescimus
 omnino.

Zenophilus V. C. Consul. dixit, Siluano communicas? Victor respondit, Ipsi. Ze-
 nophilus V. C. Consul. dixit, Cur ergo intermisso eo, cuius innocentia probata est? &
 adiecit, Adseueratur præterea te aliud certissime scire, quod Siluanus Traditor sit: de eo
 confitere. Victor respondit, Hoc nescio. Zenophilus vicarius Consularis Nundinario
 diacono dixit, Negat Victor scire quod Siluanus Traditor sit. Nundinarius diaconus
 dixit, Scit ipse, nam tradidit codices. Victor respondit, Fugeram hanc tempestatem:
 & si mentior, peream. Cum incursum pateremur repentinæ persecutionis, fugimus
 in montem Bellonæ. Ego sedebam cum Marte diacono; & Victor presbyter, cum
 Annal. Eccl. Tom. 2. R r r 3 ab

VIII.

Aug. contra
 Crescon. lib. 3.
 c. 27. & 28. &
 c. 105.
 b Ibid. c. 19.
 DE SILVANO
 TRADITORE.

IX.

ALIA ACTORVM
 EDITIO.

X.

Constantio
 Nobilissimo
 Cæsare. ita ex
 Augustino le-
 gendum.
 ACTA SVB ZE-
 NOPHILO PRO-
 CONS.

XI.

QUARTIO DE
 TRADITORIBVS

ab eodem Marte quærentur codices omnes, negavit se habere. Tunc Victor dedit nomina omnium lectorum. Ventum est ad domum meam. cum absens essem, ascensum est a magistratibus, & sublatis sunt codices mei. cum ego venissem, inveni codices sublatis. Nundinarius diaconus dixit, Tu ergo respondisti apud Acta, quoniam dedisti codices: quare negantur hæc quæ prodi possunt? Zenophilus V. C. Consul. Victori dixit, Simpliciter confitere, ne strictius interrogeris. Nundinarius diaconus dixit, Legantur Acta. Zenophilus V. C. Conf. dixit, Legantur. Et dedit Nundinarius, & exceptor recitavit.

XII. Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Consulibus. XIII. Kalendas Iunias, ex Actis Munatij Felicis F. P. P. Curatoris Coloniae Cirthenisium. Cum ventum esset ad domum in qua Christiani conueniebant, Felix F. P. P. Curator Paulo Episcopo dixit, Proferte scripturas legis, & si quid aliud hic habetis, ut præceptum est, ut iussioni parere possitis. Paulus Episcopus dixit, Scripturas lectores habent; sed nos, quod hic habemus, damus. Felix F. P. P. Curator Paulo Episcopo dixit, Ostende lectores, aut mitte ad illos. Paulus Episcopus dixit, Omnes cognoscitis. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit, Non eos nouimus. Paulus Episcopus dixit, Nouit eos Officium publicum, id est, Edesius & Iunius Exceptores. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit, Manente ratione de lectoribus quos demonstrabit Officium, vos, quod habetis, date. Sedente Paulo Episcopo, Montano, & Victore, Deusafelio, & Memorio presbyteris, adstante Marte cum Helio diacono, Marcucio, Catullino, Siluano & Caroso subdiaconis, Ianuario, Meraclo, Fructuoso, Migginge, Saturnino, Victore, & ceteris a fossoribus, contraferibente Victore Aufidij, in breui sic: Calices duo aurei: item calices sex argentei: vrceola sex argentea: cucumellum argenteum: lucernæ argenteæ septem: cereofala duo: candelæ breues æneæ cum lucernis suis septem: item lucernæ æneæ vndecim cum catenis suis: tunica^b muliebres LXXXII. masorteæ XXXVIII. tunica viriles XVI. caligæ viriles paria XIII. caligæ muliebres paria XLVII. coplæ rusticanae XIX. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcucio, Siluano & Caroso fossoribus dixit, Proferte hoc quod habetis. Siluanus & Carosus dixerunt, Quod hic fuit, totum hoc eiecimus. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcucio, Siluano & Caroso dixit, Responso vestra Actis hæret.

XIII. Posteaquam peruentum est in bibliothecam, inuenta sunt ibi armaria inania. ibi protulit Siluanus capitula argentea, & lucernas argenteas, quod diceret se post orcam eas inuenisse. Victor Aufidij Siluano dixit, Mortuus fueras, si non illas inuenisses. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Siluano dixit, Quare diligentius, ne quid hic remanserit. D Siluanus dixit, Nihil remansit, totum hoc eiecimus. Et cum apertum esset triclinium, inuenta sunt ibi dolia quatuor, & orcæ sex. Felix F. P. P. Curator Reipub. dixit, Proferte scripturas quas habetis; ut præceptis Imperatorum & iussioni parere possimus. Catulinus protulit codicem vnum pernimum maiorem. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcucio & Siluano dixit, Quare vnum tantummodo codicem dedistis? Proferte scripturas quas habetis. Catulinus & Marcucius dixerunt, Plus non habemus, quia subdiacones sumus: sed lectores habent codices. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcucio & Catulino dixit, Monstrate nobis lectores. Marcucius & Catulinus dixerunt, Non scimus vbi manent. Felix F. P. P. C. Reipublicæ Catulino & Marcucio dixit, Si vbi manent non nostis, nomina eorum dicite. Catulinus & Marcucius dixerunt, Nos non sumus proditores: ecce sumus, iube nos occidi. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit, Recipiantur. Et cum ventum esset ad domum Eugenij, Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit Eugenio, Profer scripturas quas habes, ut præcepto parere possis. Et protulit codices quatuor. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Siluano & Caroso dixit, Demonstrate ceteros lectores. Siluanus & Carosus dixerunt, Iam dixit Episcopus, quia Edusius & Iunius exceptores omnes nouerunt. Ipsi tibi demonstrent ad domos eorum. Edusius & Iunius exceptores dixerunt, Nos eos demonstramus, domine. Et dum ventum fuisset ad domum Felicis Sarforis, protulit codices quinque. Et cum ventum fuisset ad domum Victorini, protulit codices octo. Et cum ventum fuisset ad domum Proiecti, protulit codices quinque maiores, & minores duos.

XIV. Et cum ad Grammatici domum ventum fuisset, Felix F. P. P. Curator Victori Grammatico dixit, Profer scripturas quas habes, ut præcepto parere possis. Victor Gram-

ACTA PROCON-
SVLARIA SVB
MVNATIO FE-
LICE.

^a Erant fossores
qui sepeliebant
mortuos.

^b Vestes in pau-
peres eroganda.

ACTORVM PRO-
SECVTIO.

A Grammaticus obtulit codices II. & quiniones quatuor. Felix F. P. P. Curator Victori dixit, Profer scripturas, plus habes. Victor Grammaticus dixit, Si plus habuissem, dedissem. Et cum ventum fuisset ad domum Eutici Cæsarianensis, Felix F. P. P. Curator Euticio dixit, Profer scripturas quas habes, ut præcepto parere possis. Euticius dixit, Non habeo. Felix F. P. P. Curator Euticio dixit, Professio tua Actis hæret. Et cum ventum fuisset ad domum Coddeonis, protulit vxor eius codices sex. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit, Quare, ne plus habeatis: profer. Mulier respondit, Non habeo. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Boui seruo publico dixit, Intra & quære, ne plus habeat. Seruus publicus dixit, Quæsiui, & non inueni. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Victorino, Siluano, & Caroso dixit, Si quid minus factum fuerit, vos contingit periculum. Quibus lectis, Zenophilus V. C. Consul. Victori dixit, Confitere simpliciter. Victor respondit, Non fui præsens. Nundinarius diaconus dixit, Legimus epistolas Episcoporum factas a Forte. et legit exemplar libelli traditi Episcopis a Nundinario diacono. Testis est Christus, & Angeli eius, quoniam tradiderunt quibus communicastis, id est, Siluanus a Cirtha traditor est, & fur rerum pauperum. Quod omnes vos Episcopi, presbyteri, diacones, seniores de quadringentis follibus Lucillæ clarissimæ feminæ, pro quo vobis coniurastis ut fieret Maiorinus Episcopus: et inde factum est schisma. sed hæc de creatione Maiorini postea contigerunt. Subdit Nundinarius: Nam & Victor Fullo, vestri præsentia & populi, dedit folles viginti, ut factus esset presbyter: quod scit Christus, & Angeli eius. Et recitatum est exemplum epistolæ:

Purpurius Episcopus Siluano Coepiscopo in Domino S. Venit ad me Nundinarius diaconus, filius noster, & petijt has literas deprecatorias a me, ad te, Sanctissime, dirigerem; ut, si fieri posset, pax inter te & ipsum fir. hoc enim volo fieri, ut nemo sciat quid inter nos agatur. Si volueris scripto tuo * vt & ego solus ibi in re præsentia veniam, & disensionem ipsam de inter vos amputem. Manu sua enim mihi tradidit libellum rei gestæ, pro qua causa fuerit tuo præcepto lapidatus. Non est verum, ut pater castiget filium contra veritatem; & scio quia vera sunt, quæ in libello mihi tradito sunt conscripta. Quare remedium, quomodo poterit ibi malignitas ista extingui, antequam flamma exurgat, quæ post demum extingui non poterit sine sanguine spiritali. Adhibere conclericos & seniores plebis Ecclesiasticos viros, & inquirent diligenter quæ sunt istæ disensiones; ut ea quæ sunt secundum fidei præcepta, fiant. Non declinabis ad dexteram vel ad sinistram. Libenter aurem commodare nolis malis instructoribus, qui nolunt pacem. Omnes nos occiditis. Et alia manu, Vale. Item & exemplum epistolæ *

D Clericis & senioribus Cirthenisium in Domino æternam salutem. Clamat Moyses ad omnem Senatorem filiorum Israel, dixitque illis, quæ Dominus iubeat fieri: sine consilio seniorum nihil agebatur. Ita & vos, carissimi, quos scio omnem sapientiam cælestem & spiritalem habere, omni vestra virtute cognoscite quæ sit disensio hæc, & perducite ad pacem. Dicit enim Nundinarius diaconus, quod nihil vos lateat, vnde hæc disensio est inter carissimum nostrum Siluanum & ipsum. Tradidit enim mihi libellum, in quo omnia sunt conscripta. Dixit enim & vos non latere. Ego scio quia auris non est bonum. Quærite remedium quomodo extingatur hæc res sine periculo animæ vestræ; ne subito, cum personam accipitis in iudicio, ruatis. Iustum iudicium inter partes iudicate, secundum grauitatem vestram & iustitiam. Cauete vobis ne declinetis in dextram, neque in sinistram. Dei res agitur, qui scrutatur cogitationes singulorum. E elaborate, nemo sciat quæ sit coniuratio hæc. vestra sunt, quæ libello continentur, non est bonum. Dicit enim Dominus: Ex ore tuo condemnaberis, & ex ore tuo iustificaberis. Item alia recitata. *

Fratri carissimo Fortis in Domino æternam S. Venit ad me filius noster Nundinarius diaconus, & retulit ea quæ inter te & illum contigerint, ut præ maleuoli intercessu, qui vult animas vestrorum a via veritatis auertere. Cum audirem, mente defectus sum, quod talis disensio inter nos venit. Dei enim sacerdos ut ad hoc veniat quod non nobis expediat * fiat. Nunc ergo petite eum, ut, quod potest, cum ipso pax Domini Saluatoris Christi sit. Non ad publicum veniamus, & a Gentibus damnemur. Scriptum est enim: Videte ne, dum mordetis, & causamini inimicitiam, ab inuicem consumamini. Ergo peto Dominum, ut tollatur de medio nostrum hoc scandalum, ut possit res Dei cum gratiarum actione celebrari, Domino dicente, Pacem meam do vobis, pacem

ALII TRADITORES.

XV.

DE SIMONIA CA
ORDINATIONE
MAIORINI.

XVI.

RECITANTVR
EPISTOLAE.

XVII.

ALIA EPISTOLA.

XVIII.

FORTIS EPISC.
EPISTOLA.

bis, pacem meam relinquo vobis. Quæ pax poterit esse, vbi dissensio est? amulationes sunt. Nam cum ego a milite essem ass *** separatus & in illo venissem, cum iniuria tali, Deo commendavi animam meam, & remisit tibi, quia Deus videt mentes hominum & eorum, siue a te ad illos perductus sum: sed Deus nos liberavit, & tecum seruiamus. Ergo, sicuti dimissum est nobis, & vos reconciliamini paci; vt in nomine Christi possimus cum gaudio pacem celebrare. Nemo sciat.

XIX.
FORTIS EPISCO-
PI EPISTOLA.

Fratribus & filijs, clero & senioribus, Fortis in Domino æternam salutem. Venit ad me filius meus Nundinarius diaconus vester, & retulit ea quæ contra vos sunt gesta, necnon vtique debuit a vobis componi ne ventum esset * vt talem insaniam passi, a quibus lapidarentur pro veritate, quod & vos & nos scimus, sicuti nobis retulistis, & scriptum est, Non est sapiens quisquam inter vos, qui possit iudicare inter fratres? sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles, sicuti vos nunc in iudicio contenditis. Sic ad hoc exilitum est, vt Gentibus demus tale exemplum, vt qui per nos Deo credebant, ipsi nobis maledicant, cum ad publicum peruenimus? Ergo, ne ad hoc veniatur, vos, qui spiritales estis, facite vt nemo sciat, vt cum pace Pascha celebremus, & hortemini eos paci reconciliari, & dissensio non sit; ne, cum ad publicum ventum fuerit, incipiatis & vos periclitari, si hoc factum fuerit, & postea vobis imputetis. Dabitur quamplurime, tu possessor Donati presbyter, singuli Valeri & Victor, qui omnia scitis, actutum date operam vt pax sit vobiscum. Item alia recitata *

* Siluano Episcopo.

XX.
ALIA EPISTOLA

In Domino æternam salutem. Peruenit ad nos Nundinarius filius tuus, non tantum ad me, sed ad fratrem nostrum Fortem, & grauem querelam referens. Miror grauitati tuæ, sic te egisse cum filio, quem tu nutriti & ordinasti. Si enim ædificium terræ structum sit, non additur quid cæleste, quod per manum sacerdotis ædificatur. Sed non est tibi mirandum, Scriptura dicente, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo. Et iterum dicit, Potius dilexerunt homines tenebras, magis quam lucem: sicuti & tu facis. Sufficiat vobis, omnia scire. super quod & pater noster Fortis tibi scripsit. Nunc petierim de charitate tua, frater benignissime, vt suppleas dictum Esaiæ Prophetæ: Expellite malignitatem de animis vestris, & venite, disputemus, dicit Dominus. Et iterum, Projicite malum de medio vestrum. Sic & tu fac. Subiuga & auerte seditiones, quæ noluerunt esse pacem inter te & filium tuum: sed filius tuus Nundinarius in pace tecum Pascha celebret, ne res ad publicum veniat præterea iam omnibus nobis nota. Rogauerim te, frater benignissime, mediocritatis meæ compleas petitionem. Nemo sciat. Item alia recitata.

XXI.
SABINE EPISTOLA.

Fratrī Forti Sabinus in Domino æternam salutem. Quæ sit charitas iuxta omnes collegas, certus sum; peculiariter tamen secundum Dei voluntatem, qui dixit, Quosdam diligo super animam meam. Siluanum te coluisse, certus sum. Quare non dubitavi hæc scripta ad te dare; quia scripta tua ad eum facta dari feci propter nomen Nundinarii, & qui impigre agit, semper res Dei impetu procedit. Ne præendas excusationem. Occupatio namque nos diebus istis stringet, & incunctanter commouet circa hæc vsque ante diem solemnissimum Paschæ, vt per te fiat pinguis pax, vt digni coheredes Christi inueniamur, qui dixit, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Et iterum, Peto vt facias. Et alia manu, Opto te in Domino bene valere, & nostri memorem esse. Vale. Sed rogo te, Nemo sciat.

XXII.
QUESTIO DE
VICTORE.

Quibus lectis, Zenophilus V.C. Consularis dixit: Et Actis & litteris quæ recitatæ sunt, Traditorem constat esse Siluanum. Et Victori dixit, Simpliciter confitere, vtum scias eum aliquid tradidisse. Victor dixit, Tradidit, sed non me præsentem. Zenophilus V.C. Consul. dixit, Quid administrabat tunc Siluanus in clero? Victor respondit, Sub Paulo Episcopo orta est persecutio, & Siluanus subdiaconus fuit. Nundinarius diaconus respondit, Quando ventum est illic, ait, vt factus esset Episcopus, respondit populus alius, fiat, exaudi Deus. Zenophilus V.C. Consul. Victori dixit, Dicitur est a populo, Siluanus Traditor? Victor dixit, Ego ipse luctatus sum. Episcopus Zenophilus V.C. Consul. Victori dixit, Ergo sciebas Traditorem? de hoc confitere. Victor respondit, Traditor fuit. Nundinarius diaconus dixit, Vos seniores clamabatis, Exaudi Deus ciuem nostrum, ille Traditor est. Zenophilus V.C. Consul. Victori dixit, Clamasti ergo populo, quod Traditor esset Siluanus, & non deberet fieri Episcopus? Victor dixit, Clamauit & ego, & populus: nos enim ciuem nostrum petebamus, integrum virum. Zenophilus

nophilus V. C. Consul. dixit, Qua causa putabatis eum non mereri? Victor dixit, In regnum petebamus, & ciuem nostrum. sciebam enim causam Imperatorum ad hoc nos esse venturos. dum enim talibus committitur * * *

Item inductis & adplicitis Victore Samsurici, & Saturnino fossoribus, Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit, Saturninus. Zenophilus Vicarius dixit, Cuius conditionis es? Saturninus respondit, Fossor. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Siluanum scis esse Traditorem? Saturninus dixit, Scio lucernam tradidisse argenteam. Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Quid aliud? Saturninus respondit, Aliud nescio, nisi quia de post orcam eiecit. Et remoto Saturnino Zenophilus V. C. Consul. dixit adstanti, Et tu quis vocaris? Respondit, Victor Samsurici. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Cuius conditionis es? Victor dixit, Artifex sum. Zenophilus V. C. dixit, Tabulam argenteam quis tradidit? Victor respondit, Non vidi. quod scio, hoc dico. Zenophilus V. C. Consul. dixit Victori, Licet iam constiterit ex responsione eorum qui supra sunt interrogari, tamen tu confitere, vtum Siluanus Traditor sit. Victor dixit, Secundo petito. quomodo hoc dimisit vt duceremur ad Carthaginem, ore ipsius Episcopi audiui. Data est mihi lucerna argentea, & capitulata argentea, & has tradidi. Zenophilus V. C. dixit Victori Samsurici, A quo audisti? Victor dixit, A Siluano Episcopo. Zenophilus V. C. Consul. Victori dixit, Ab ipso audisti quod tradidisset? Victor dixit, Ab ipso audiui quod suis manibus tradidisset illas. Zenophilus V. C. dixit, Vbi audisti? Victor dixit, In basilica. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Apud Constantinam? Victor dixit, Ibi cœpit alloqui populum dicens, De quo dicunt me Traditorem esse? de lucerna & capitulata?

Zenophilus Vicarius Consul. Nundinario dixit, Quid aliud putas ex his esse querendum? Nundinarius dixit, De cupis fisci, quis illas tulit. Zenophilus Vicarius Consul. Nundinario dixit, In templo Sarapis fuerunt, & tulit illas Purpurius Episcopus: acetum quod habuerunt, tulit illud Siluanus Episcopus, Donatus presbyter, & Lucianus. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, Sciunt id factum qui adstant? Nundinarius respondit, Sciunt. Diaconus Saturninus dixit, Dicebant maiores nostri quia sublata sunt. Zenophilus V. C. Consul. dixit, A quo sublata dicuntur? Saturninus dixit, A Purpurio Episcopo, & acetum a Siluano & Donatio & Luciano presbyteris, & Luciano diacono. Nundinarius dixit, Viginti folles dedit, & factus est presbyter Victor. Saturninus dixit, & cum diceret, Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Cui dedit? Saturninus dixit, Siluano Episcopo. Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Ergo vt fieret presbyter, Siluano Episcopo viginti folles præmium dedit? Saturninus dixit, Dedit. Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Ante Siluanum positum est? Saturninus dixit, Ante cathedram Episcoporum. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, A quo pecunia sublata est? Nundinarius dixit, Ipsi Episcopi diuiserunt eam inter se. Zenophilus V. C. Consularis Nundinario dixit, Donatum desideras exhiberi? Nundinarius dixit, Vtique veniat, de quo clamauit populus biduo post * acclamatio POPULI IN ORDINATIONE.

Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Harenarij illum gestauerunt? Saturninus dixit, Ipsi eum tulerunt, & populus. Nam ciues in area martyrum fuerunt inclusi. Nundinarius diaconus dixit, Numquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit, In casa maiore fuit inclusus. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Certe omnia quæ dicit Nundinarius, vera sunt. Saturninus dixit, Vera. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Tu quid dicis? Victor dixit, Vera sunt omnia, domine. Nundinarius dixit, Purpurius Episcopus tulit centum folles. Zenophilus V. C. Consul. dixit Nundinario, De quadringentis follibus, quos putas interrogandos? Nundinarius dixit, Lucianus diaconus exhibetur,

beat, quia ipse totum scit. Zenophilus V.C. Consul. Nundinario dixit, Hi sciunt? A Nundinarius dixit, Non sciunt. Zenophilus V.C. Consul. dixit, Exhibeatur Lucianus. Nundinarius dixit, Sciunt isti acceptos esse quadringentos folles: quia Episcopi eos diuiserunt, nesciunt. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario & Victori dixit, Scitis acceptos esse folles a Lucilla? Saturninus & Victor dixerunt, Scimus. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Pauperes non acceperunt? Dixerunt, Nemo nihil accepit. Zenophilus V.C. Consul. Saturnino & Victori dixit, Nihil de fano Sarapis sublatum est? Saturninus & Victor dixerunt, Purpurius tulit cupas, & Siluanus Episcopus, & Donatus & Superius presbyteri, & Lucianus diaconus tulerunt acetum. Zenophilus V.C. Consul. dixit, Responsum Victoris Grammatici, & Victoris Samsurici, & Saturnini, claruit vera esse omnia, quae suggererit Nundinarius. submoueantur & exeant. Zenophilus V.C. Consul. dixit, Quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit, Castum diaconum, B vt dicat si non est Traditor. Ipse illum ordinauit.

XXVI. Et inducto & applicito Casto diacono, Zenophilus V.C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit, Castus. Zenophilus V.C. Consularis Casto dixit, Cuius conditionis es? Castus dixit, Nullam dignitatem habeo. Zenophilus V.C. Consul. Casto dixit, Licet nunc per Victorem Grammaticum, quam etiam per Victorem Samsurici & Saturninum venerunt in confessionem quae Nundinarius obiecit, tamen etiam tu confitere, vtrum Traditor sit Siluanus. Castus respondit, Dicebat quod inuenerit lucernam post orcam. Zenophilus V.C. Consul. dixit Casto, Etiam de cupis de fano Sarapis sublatis & aceto confitere. Castus respondit, Purpurius Episcopus tulit cupas. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Acetum quis? Respondit Castus, Quod tulerunt inde acetum Siluanus Episcopus, Donatus & Superius presbyteri. Zenophilus V.C. Consul. Casto dixit, Confitere quor folles dedit Victor, vt presbyter fieret? Castus dixit, Obrulit, domine, facellum; & quid habuerit, nescio. Zenophilus V.C. Consul. Casto dixit, Cui datum est facellum? Castus dixit, Ille tulit eum in casa maiore. Zenophilus V. C. Consul. dixit Casto, Populo non est diuisa pecunia? Castus respondit, Non est data, nec vidi. Zenophilus V. C. Consul. Casto dixit, De follibus, quos Lucilla dedit, populus minutus nihil accepit? Castus dixit, Non vidi accipere neminem. Zenophilus V.C. Consul. Casto dixit, Quo ergo peruenerunt? Castus dixit, Nescio. Nundinarius dixit, Vtique vel audisti, vel vidisti, si dictum est pauperibus, Dat & vobis de re sua Lucilla. Castus dixit, Non vidi aliquem accipere. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Manifesta est Casti confessio, quod folles, quos Lucilla donauit, populo diuisos esse nesciret; & ideo amoueat. D

XXVII. Et applicito Crescentiano subdiacono, Zenophilus V.C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit, Crescentianus. Zenophilus V.C. Consularis Crescentiano dixit, Simpliciter sicut & ceteri confitere, vtrum scias Traditorem Siluanum. Crescentianus dixit, Priores qui fuerunt clerici, ipsi retulerunt singulis. Zenophilus V.C. Consul. Crescentiano dixit, Quid retulerunt? Crescentianus dixit, Reserebant quod Traditor esset. Zenophilus V.C. Consularis Crescentiano dixit, Dixerunt illum Traditorem? et adiecit, Qui dicebant? Crescentianus dixit, Qui cum illo conuersabantur in plebe, dixerunt quod aliquando tradidisset. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, De Siluano dicebant? Crescentianus dixit, Vtique. Zenophilus V.C. Consul. Crescentiano dixit, Cum factus fuisset Episcopus, praesto fuisti? Crescentianus dixit, Praesens cum populo fui, inclusus in casa maiore. Nundinarius diaconus dixit, Campenses & Harenarij fecerunt illum Episcopum. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Mutus Harenarius certe cum sustulit. Dixit, Manifeste. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Cupas de fano Sarapis scis esse sublatis? Crescentianus dixit, Plures dicebant quod Purpurius Episcopus ipse sustulerit cupas, & acetum quod ad senem nostrum Siluanum peruenerit & filij Aelionis dicebant. Zenophilus V.C. Consul. Crescentiano dixit, Quid audisti? Crescentianus dixit, Acetum sublatum a sene Siluano, & Dontio & Superio presbyteris, & Luciano diacono.

XXVIII. Zenophilus V.C. Consularis Crescentiano dixit, Ex quadringentis follibus, quos Lucilla donauit, populus aliquid accepit? Crescentianus dixit, Nihil inde nemo accepit, nescio, nec quis illos erogauerit. Nundinarius dixit, Aniculae numquam inde aliquid acceperunt? Crescentianus dixit, Nihil. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Certe quotiens

XXVI. QVAESTIO DE CASTO DIACONO.

XXVII. QVAESTIO DE CRESCENTIANO.

XXVIII. SOLITAE IN PAUPERES EROGATAE.

A quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populares publice accipiunt. Crescentianus dixit, Non audiui, vel vidi dedisse illum aliquos. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Nihil ergo datum est de CCCC. follibus populo? Crescentianus dixit, Nihil: Vtique peruenerit aliqua partiuncula ad nos. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quod ergo sublatis sunt? Crescentianus dixit, Nescio: nemo nihil accepit. Nundinarius dixit, Victor quot folles dedit, vt fieret presbyter? Crescentianus dixit, Vidi allatos cophinos cum pecunia. Zenophilus V. C. Consul. dixit Crescentiano, Cui dati sunt cophini? Crescentianus dixit, Episcopo Siluano. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Siluano dati sunt? Crescentianus dixit, Siluano. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Populo nihil datum est? Respondit, Nihil. Neceffe est vt & nos aliquid acciperemus, si distribuerentur sicut solet. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, Quid aliud de Crescentiano putas esse requirendum? Nundinarius dixit, Ipsum est. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quoniam de omnibus Crescentianus subdiaconus simpliciter confessus est, submoueat. Item inducto & applicito Ianuario subdiacono, Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit * * Hucusque Acta Proconsularia, quibus nonnulla deesse videntur.

Haec sunt malorum exordia, & ex hoc fonte fluxerunt impij Donatistae, quorum causa Africana Ecclesia tot cladibus fuit multis saeculis in poenam exagitata, ac a Vandalis primo, demum ab Arabibus est penitus deuastata. Quae autem post haec ab iisdem Traditoribus Episcopis fuerint machinata, ordine temporum inferius dicturi sumus. At licet eiusmodi nebulones, & (vt ex recitatis Actis apparet) omnium hominum sceleratissimi, adeo turpiter cesserint persecutoribus: non defuit tamen plurimis Fidelibus Christianae constantiae vigor, infraetiq. animi constantia, qua, ne traderent sacros codices, neve sacros conuentus praetermitterent, poenis subijci saepius, ac denique morte multari fortiter pertulerunt: vt Acta de Felice Episcopo superius narrato docent, & alia declarant Acta Proconsularia, de quibus proxime dicturi sumus.

Sed primo illud admonendum: eadem Acta Cirtenfis conuentus in 2 Collatione postea tempore Augustini facta cum Donatistis legi post Consulatum Diocletiani nouies & Maximiani octies: quamobrem in alterutrum illorum locorum mendum irrepisse, affirmare neceffe est. Nos autem, quod geminis testificationibus, nempe Actorum Cirtensum, & Gestorum Proconsularium sub Numatio Felice, atque postea sub Zenophilo, hoc anno dictis Consulibus Diocletiano octies & Maximiano septies, eadem quae recitauimus Acta consignata legantur; hoc anno potius voluimus posuisse. D Sed praestat hic reddere verba Augustini ex dicta Collatione cum Donatistis, tum de Cirtenfis Actis, tum etiam de rebus gestis sanctorum martyrum ibidem allegatis. Post obiectiones enim ab illis factas de Cirtenfi conuentu, quem negabant, dicentes, non potuisse tunc colligi Episcopos illos, quod ingrueret persecutio: hoc plane falsum esse, & ex Gestis sanctorum martyrum probantibus Catholicos tunc temporis in domibus priuatis populares conuentus agere consueuisse, Episcopi Catholici demonstrarunt.

Iussit etiam (inquit Augustinus) Cognitor computare Officium, & renunciare, consideratis vtriusque Consulibus & diebus, & qui de Concilio Cirtenfi, & qui de Gestis martyrum legebantur: quia dictum fuerat a Catholicis, post illorum martyrum passionem, vnde persecutionis tempus probabatur, prope annum consecutum fuisse vsque ad Consulem & diem Concilij Cirtenfis. Responso autem computantis Officij, mensum interfuisse, suggererat. Voluerunt ergo Catholici de tabulis tolli quod dixerant, vt hoc solum gesta retinerent, quod Officium responderat: hoc enim verius esse crediderant. Sed Donatistae, quod a Catholicis dictum erat, noluerunt de tabulis tolli: vnde Catholici non contenderunt, vt eorum in hoc calumniosus animus appareret. Porro autem illud erat verius quod Catholici dixerant: Officium autem in computando errans, falsum renunciauerat: quod postea conscripta & diligentius considerata gesta docuerunt; sicut potest probare, quem libuerit legere, & non piguerit computare. Nam gesta martyrum, quibus ostendebatur tempus persecutionis, Consulibus facta sunt Diocletiano nouies & Maximiano octies, pridie Idus Febr. Gesta autem Episcopalia decreti Cirtenfis post eorumdem Consulatum, tertio * Nonas Martias; ac per hoc tredecim menses interesse inueniuntur, plures vtique quam vndecim, quos prius Catholici,

XXIX. DONATISTARVM PRIMA ORIGO.

XXX. u Aug. in Bre. sic. Collat. di. 3. cap. 17.

XXXI. b Eod. cap. 17. DE TEMPORIBUS CIRTENSIS SY- NODI.

* al. quarto

Catholici, minus diligenter computando, responderant. Sed Officium vt falleretur, & A menssem interesse responderet, eundem Consulatum putauit: post Consulatum autem non aduertit, vbi annus iam alius agebatur. Proinde Catholici tamquam ex vera Officij responsione cogebantur ostendere, tempore persecutionis illos vndecim vel duodecim Episcopos in domum priuata conuenire potuisse.

XXXII. Donatistis instantibus, vt hoc ex alijs Concilijs ostenderent, si aliquo tempore persecutionis facta Episcoporum Concilia reperire potuissent. quod Catholici quoniam tunc inquirere, & ad horam veteres chartas in Archiuis Ecclesiasticis discutere non poterant; respondebant, multo facilius duodecim homines in domum conuenire potuisse eo tempore quo etiam congregationes plebium fieri solebant, quamuis persecutione feruente, sicut ipsis Gestis martyrum monstrabatur, qui confitebantur in passionibus suis, se Collectam & Dominicum egisse. hucusque Augustinus. Ex quibus B apparet, de celebri illo, quod dicitur factum, Concilio in causa Marcellini, tempore flagrantis persecutionis Gentilium, nullam fuisse memoriam penes Catholicos Africanos Episcopos: quo vnico exemplo ab illorum calumniosa obiectione confestim liberare se potuissent.

XXXIII. Ceterum ipsa tunc citata atque edita Acta martyrum, quibus de celebratione Dominici & populari conuentu agitur, ex Gestis Proconsularibus (vt apparet) accepta, haecenus extant; licet dolo Donatistarum in eo appareant deprauata, quod nec diem, nec Consulem habeant, & illis etiam appendix dolo sit addita contra Mensurium Episcopum Carthaginensem atque Caecilianum diaconum, quos vehementi odio prosequerentur. Sunt & iidem martyres in Romanis tabulis adscripti, tertio Idus Februarij; cum citata ab Augustino, pridie Idus, nempe sequenti die, facta dicantur: sed C quid mirum si vnus diei error irrepserit, cum & in dictis Actis Cirtenfibus duorum annorum spatij (vt dictum est) error appareat? nimirum quod quæ hoc anno sub huius anni Consulibus Acta Cirtenfia habita esse dicuntur, in alijs post sequentis anni Consulatum posita inueniantur.

XXXIV. Eam igitur adeo nobilem antiquitatis memoriam, ipsa Acta martyrum ex Proconsularibus Gestis probata, a Catholicis cognita & accepta, a Donatistis disquisita, atque a Iudice Cognitore inspecta & examinata, hic attexere operæpretium existimamus. Auctor ipse, postquam pauca præfatus, ex Actis publicis ea se accepisse testatus, narrationem aggreditur, sine die tamen & Consule: quæ dolose (vt demonstratum est) abolita esse videntur. Porro nisi constaret mendum in codicem irrepserit, eadem Acta sequenti anno sub Consulatu Diocletiani nonum & Maximiani octauum recensenda fuissent: quibus sane Consulibus ea accidisse, in dictis Collationis Actis expressum legitur. Verum quoniam ante Cirtensem conuentum ea facta esse ibidem affirmatur, constatq. ex his quæ dicta sunt, hoc anno idem Cirtense Concilium celebratum esse: nulla ratio patitur, vt hæc sequenti anno, & post Cirtensem Synodum in Annalibus collocentur, quæ ea ratione sunt etiam ante ipsum Cirtense Concilium referenda. Nos vero hic opportune, occasione factæ illorum publicæ editionis, eadem recensemus. Sic se habent ^a:

XXXV. Temporibus namque Diocletiani & Maximiani, bellum diabolus Christianis indixit, isto modo, vt sacrosancta Domini Testamenta, Scripturasq. diuinas ad exurendum peteret, basilicas Dominicas subuerteret, & ritus sacros, cœtusq. sanctissimos celebrari Domino prohiberet. Sed non tulit exercitus Domini Dei immane præceptum, sacrilegamq. iussionem perhorruit; & mox fidei arma corripuit, descendit in proelium, non tam contra homines, quàm contra diabolum pugnaturus. Et quamuis tradendo Gentilibus scripturas Dominicas, atque Testamenta diuina profanis ignibus comburenda, a fidei cardine cecidere nonnulli; conseruando tamen eas, & pro ipsis libenter suum sanguinem effundendo, fortiter fecere quamplurimi. Quiq. pleni Deo, deuicto atque prostrato diabolo, victricem palmam in passione gestantes, sententiam in Traditores atque eorum consortes, qua illos ab Ecclesiæ communionem præcidant, cuncti martyres proprio sanguine consignabant. Fas enim non fuerat, vt in Ecclesia Dei simul essent martyres & Traditores.

XXXVI. Aduolabant itaque vndiqueuersum ad certaminis campum immensa agmina confes-

^a Apud Surr. tom. 1. die 12. Febr.

ACTA PROCONSULARIA SANCTORVM MARTYRVM.

A confessorum: et vbi quisque hostem repererat, castra illic Dominica collocabat. Nam que in ciuitate Alutinenfi, in domo Occani Felicis, cum bellica caneret tuba, Dominica signa gloriosi martyres erexerunt: ibiq. celebrantes ex more Dominica sacramenta, a Colonia magistratibus atque ab ipso Stationario milite apprehenduntur, Saturninus presbyter cum filijs quatuor, id est, Saturnino iuniore & Felice lectoribus, Maria sanctimoniali, Hilariano infante. Cum hic audis infantem, ne existimes puerum hunc esse nuper natum qui fari nesciat: nam loquendi vsus erat apud Afros, vt quosque pueros, infantes dicerent; vt ex Victore Vticensi ^a alibi diximus, qui pueros ecclesiæ cantores, infantulos nominat. Iam enim a temporibus Apostolorum clerici in sacris ordinibus constituti cælibatum seruabant; quod etiam Ecclesia Africana seruabat, vt primo Annalium tomo demonstratum est. Porro quotennis esset puer hic, quem auctor vocat infantem; sua ipsius confessio coram Proconsule facta, inferius declarabit. Sed pergunt Acta alios recensere, qui eidem interfuere sacro conuentui: Itemq. Darius, qui & Senator, Felix, alius Felix, Emeritus, Ampelius, Rogatianus, Quintus, Maximianus, Thelica, Rogatianus, Rogatus, Ianuarius, Cassianus, Victorianus, Vincentius, Cæcilianus, Restitura, Prima, Fua, Rogatianus, Guinalius, Rogatus, Pomponia, Secunda, Ianuaria, Saturnina, Martinus, Datus, Felix, Margarita maior, Honorata, Regiola, Victorinus, Pelusius, Faustus, Dacianus, Matrona, Cæcilia, Victoria, Herectina, secunda Matrona, Ianuaria. ex Actis publicis hæc auctor cum describat, ipse ad concinnandam historiam, sæpe, cum opus esse videtur, interloquitur, vt cum ait:

Hi apprehensi ducebantur alacres ad forum. Ad hunc primum certaminis campum prior Darius ibat, quem sancti parentes candidatum Senatorem cælesti curiæ genuerunt. Ibat etiam presbyter Saturninus numerosa vallatus propagine liberorum: cuius partus partem sibi sociam martyrio destinauit, partem sui nominis pignus Ecclesiæ relinquebat. Hos agmen Dominicum sequebatur, in quo fulgebat cælestium splendor armorum, scutum fidei, lorica iustitiæ, saluationis galea, & gladius bifrons, sermo Dei; quorum præsidio fulti, spem victoriæ fratribus promittebant: sed iam ad supradictæ ciuitatis peruenerunt forum. Ibi primum aggressi confessionis palmam magistratus elogio sustulerunt.

In isto namque foro iam pro Dominicis scripturis dimicauerat cælum, cum Fundanus, ciuitatis illius quondam Episcopus, scripturas Dominicas traderet exurendas. Quas cum magistratus sacrilegus igni apponeret, subito imber sereno, cælo diffunditur, ignis scripturis sanctis admotus extinguitur, grandines adhibentur; omnisq. ipsa regio pro scripturis Dominicis, elementis furentibus, deuastabatur. De hac igitur ciuitate martyres Christi exoptata prima vincula susceperunt, directiq. ad Carthaginem alacres ac læti, per totum iter hymnos Domino canticaq. psallebant. Qui cum ad Officium Anulini ^{* ab} tunc Proconsulis peruenerent, starentq. in acie constanter; fortiter sæuientes impetus diaboli Dominica constantia retundebant. Sed cum contra omnes simul milites Christi diabolica rabies præualeret, singulos ad certamina postulauit. Quorum certaminum pugnam non tam meis exequar, quàm martyrum dictis ex Actis acceptis; vt & sæuientis hostis audacia in tormentis atque in ipsa sacrilega inuentione noscatur, & Christi Domini præpotens virtus in tolerantia martyrum atque in ipsa confessione laudetur.

Cum igitur ab Officio Proconsuli offerrentur, suggerereturq. quod a magistratibus Alutinenfium transmissi essent Christiani, qui contra edictum Imperatorum & Cæsarium Collectam Dominicam celebrassent: primum Proconsul Darium interrogat, cuius esset conditionis, & vtrum Collectam fecisset. Qui cum se Christianum, & in Collecta fuisse profiteretur; auctor ab ipso Collectionis sanctissimæ postulat. per Collectam namque, & Collectionem, & Dominicum, intelligit semper auctor sacrificium Missæ. Sed subdit: Statimq. iubet Officium, eundem in equuleum subleuare, extensumq. vngulis præparare. Sed cum carnifices iussa crudelia atroci velocitate complerent, starentq. sæuientes, inuictis & denudatis ad vulnera martyris lateribus, erectisq. vngulis imminerent: subito sese per medium Thelica fortissimus martyr tormentis subiecit, & clamauit: Christiani sumus nos. Nos, inquit, collegimus. Statimq. Proconsulis furor exarsit, & ingemiscens, spiritali gladio grauiter vulneratus,

CONVENTVS IN DOMIBVS PRIVATIS.

^a Victor Vticensi. ^a Victor Vticensi. ^a Victor Vticensi. ^a Victor Vticensi.

XXXVII.

SATURNINVS MARTYRVM ANTESIGNANS.

XXXVIII. INGENS MIRACVLVM DE LIBRIS IGNI TRADITIS.

^{* ab} Anulini ^{vel} Anolini

XXXIX.

THELICAS MARTYRIS ACTA.

neratus, martyrem Christi grauisimis ictibus tutedit, in equuleum suspensum tetendit, & vngulis stridentibus lauiuit. At contra gloriosissimus martyr Thelica, media de ipsa carnificum rabie huiusmodi preces Domino cum gratiarum actione effundebat: Deo gratias. In nomine tuo Christe, Fili Dei, libera seruos tuos. Talia iteranti Proconsul: Quis est, inquit, auctor tecum congregationis vestrae? Qui, crudelius saeuente carnifice, clara voce respondit: Saturninus presbyter, & omnes. O martyrem primatum omnibus dantem! sic enim presbyterum fratribus praetulit, sed presbytero fratres confessionis consortio copulauit.

XL. THELICAE IL-
LIVSTRIS CON-
FESSIO.

Quaerente igitur Proconsule, Saturninum ostendit; non quod illum prodiderit, quem aduersus diabolum secum dimicare cernebat; sed ut illi panderet, integre se celebrasse Collectam, quando cum ipsis etiam presbyter fuerat. Manebat igitur Thelica cum voce Dominum deprecans; & praceptorum Euangelij memor, inimicis suis veniam B martyr in ipsis corporis sui laniamentis poscebat. Inter ipsos namque vulnerum grauiissimos cruciatus, tortores pariter & Proconsulem his verbis exprobrabat: Iniuste facitis, infelices; contra Deum facitis. Deus altissime, noli illis consentire ad haec peccata. Peccatis infelices, aduersus Deum facitis, custodite praecpta Dei altissimi, iniuste agitis infelices, innocentes laniatis. Non sumus homicidae, non fraudem fecimus. Deus miserere. Gratias tibi ago. Pro nomine tuo da mihi sufferentiam. Libera seruos tuos in captiuitate huius saeculi. Gratias tibi ago, nec sufficio tibi gratias agere.

XLI. MARTYRIS
PREGATIO.

Et cum ictibus vngularum concussa fortius latera fulcarentur, profluentem sanguinem vnda violentis tractibus emanaret, Proconsulem sibi dicentem audiuit: Incipis sentire, quae vos pati oporteat? Et adiecit: Ad gloriam. Gratias ago Deo regnorum. Apparet regnum aeternum, regnum incorruptum, Domine Iesu Christe, Christiani sumus, tibi seruiumus: Tu es spes nostra: Tu es spes Christianorum: Deus sanctissime, Deus altissime, Deus omnipotens, tibi laudes pro nomine tuo agimus. Cui talia oranti, tum a diabolo per Iudicem dictum est: Custodire te oportuit iussione Imperatorum & Caesarum. Defatigato iam corpore, forti atque constanti sermone victor proclamauit: Non curo nisi legem Dei, quam didici: ipsam custodio, pro ipsa moriar, in ipsa consummor, praeter quam non est alia. Talibus itaque dictis gloriosissimi martyris in suis tormentis, magis ipse Anulinus torquebatur: cuius tandem rabies ferocitate faginata, postea reclusum in carcere passioni condignum martyrem destinauit.

XLII. ACCVSATIO CA
LVMNIOSA.

Post haec Datus a Domino in certamine erigitur, qui Thelicae ad fortissimum proelium de proximo coniunctus est. Qui cum pendendo in equuleo extensus, se, voce saepius repetita, Christianum esse, & Collectam fecisse, fortiter proclamaret: emerit Victoriam martyris frater, vir sane togatus, sed a religionis Christianae sanctissimo cultu ipsis temporibus alienus; qui suspensum in equuleo martyrem profanis vocibus haecenus arguebat: Hic est, ait, domine, qui per absentiam patris nostri, nobis hic studentibus, sororem nostram Victoriam seducens, hinc de splendidissima Carthaginis ciuitate, vna cum Secunda & Restituta ad Alutinensem Coloniam secum vsque perduxit; quicumquam domum nostram ingressus est, nisi tunc, quando quibusdam persuasionibus puellares animos illiciebat.

XLIII. DATIVVS DNE
TORQVETVR.

Sed non tulit Victoria clarissima martyr Domini, collegam & commartyrem suum falso appeti Dativum Senatorem. Statimque Christiana libertate prorumpens, Nullius, inquit, persuasione profecta sum, nec cum ipso ad Alutinensem Coloniam veni: hoc possum per ciues probare: omnia mea sponte atque voluntate perfeci. Nam & in Collecta fui, & Dominicum cum fratribus celebraui, quia Christiana sum. Tunc impudens Aduocatus maledicta exaggerabat in martyrem. Et contra martyr gloriosus de equuleo cuncta vera responsione soluebat. Inter haec Anulinus ardescens, premi vngulas in martyrem iubet: statim carnifices nuda praeparataque ictibus latera cruentis vulneribus inuenerunt. Aduolabant truces manus iussis velocibus, secretaque pectoris, diruptis curibus, visceribusque diuisis, nefandis aspectibus admixta crudelitate pandebant. Inter haec martyris mens immobilis; & licet membra rumpantur, diuellantur viscera, latera dissipentur, animus tamen martyris integer inconcussusque perdurat.

XLIV. PRECES MAR-
TYRIS.

Denique dignitatis suae memor Datus, tali voce preces Domino sub carnifice rabiente fundebat: O Christe Domine, non confundar. His dictis, beatissimus martyr, quod

A quod a Domino poposcerat, tam facile meruit, quam breuiter postulauit. Denique mox Proconsul mente concussa, lingua volente parcere, profiliuit. Cessauere carnifices: fas enim non erat, martyrem Christi in commartyris suae Victoriae causa torque-ri. Nam cum contra eum Pompeianus suspicionis indignae saeuus accusator accederet, calumniosamque coniungeret actionem, despectus a martyre est, & percussus. Quid agis hoc in loco, diabole? quid contra martyres Christi adhuc vsque conaris? A Senatore Domini ac martyre & potestas simul & forensis rabies superata est.

Sed clarissimus martyr etiam pro Christo tortus, cum interrogatus, vtrum in Collecta fuisset; profiteretur constanter, & diceret, cum Collecta fuisset, se superuenisse, & Dominicum cum fratribus congrua religionis deuotione celebrasse, auctoremque eiusdem Collectionis sanctissimam vnum fuisse: in sese Proconsulem rursus acrius excitauit; cuius recrudescente saeuitia, geminata martyris dignitas, iterato vngulis fulcantibus exaratur. At martyr ad vulnerum cruciatus saeuissimos pristinam suam repetens orationem, Rogo, ait, Christe, non confundar. Quid feci? Saturninus est presbyter noster. Huius cum latera, duri truciisque carnificis magistra crudelitate monstrante, adiunctis vngulis raderentur: Saturninus presbyter ad proelium postulat; qui caelestis regni contemplatione considerans parua admodum ac leuia suos commartyres sustinere, congregi ipse etiam taliter coepit. nam dicente Proconsule: Tu contra iussione Imperatorum & Caesarum fecisti, ut hos omnes colligeres? Imperatorum & Caesarum iussione dicit, quod cum Diocletiani & Maximiani Augustorum, tum etiam Constantij atque Galerij Caesarum nomine promulgarentur edicta.

Respondit presbyter Saturninus, Domini Spiritu suggerente: Securi Dominicum celebrauimus. Proconsul ait: Quare? Respondit: Quia non potest intermitteri Dominicum. Qui mox ut haec dixit, contra Dativum statim iubet aptari. Expectabat interea Dativus laniamenta corporis sui potius quam dolebat: et cuius ad Dominum animus mensque pendebat, nihil dolorem corporis aestimabat; sed tantum Dominum precabatur, dicens: Subueni, rogo, Christe, habe pietatem, serua animam, custodi spiritum meum: Non confundar, rogo, Christe: da sufferentiam. Cui cum a Proconsule diceretur: Ex hac splendidissima ciuitate magis debueras alios ad bonam mentem reuocare, & non contra praecpta Imperatorum & Caesarum facere: fortius atque constantius acclamabat, Christianus sum. Qua voce diabolus superatus, Parce, inquit. Simulque illum in carcerem trudens, passioni condigne martyrem referuauit.

At vero presbyter Saturninus, recenti martyrum sanguine delibutus, cum penderet in equuleo, admonebatur in eorum fide persistere, in quorum cruore perstabat. Hic cum interrogaretur, vtrum auctor ipse esset, & omnes ipse adunasset; & diceret, Etiam, ego praesens in Collecta fui: Emeritus lector ad certamen exiliens, congregiente presbytero, Ego sum auctor, inquit, in cuius domo Collecta facta fuit. At Anulinus Proconsul, qui iam toties victus fuerat, impetus Emeriti perhorrebat, & tamen in presbyterum versus, Quare contra praecptum, inquit, faciebas, Saturnine? Cui Saturninus, Intermitte Dominicum non potest, ait. Lex sic iubet. scilicet lex Christiana de Dominico, nempe sacrificio celebrando. Tunc Proconsul: Non tamen debuisti prohibita contemnere, sed obseruare potius, & non rem facere contra praecptum Imperatorum. Et meditata iam diu in martyribus voce terrorem suae irae commouit: cui non pigro paratur obsequio. nam carnifices in senile corpus presbyteri irruunt, & grassante rabie, rupta neruorum connexione, discernunt illud ingemiscenda supplicia, & noui generis in sacerdotem Dei exquisita tormenta.

Videres quasi in pabulo vulnerum famis rabie sauire carnifices; apertisque visceribus ad horrorem videntium, inter ruborem sanguinis ossa nudata pallere; & nec inter moras torquentium exclusam animam corpus, supplicio pendente, deferere. At tali voce Dominum presbyter precabatur: Rogo te, Christe, exaudi. Gratias tibi ago Deus. Iube me decollari. Rogo, Christe, miserere. Fili Dei, subueni. Cui Proconsul: Quare contra praecptum facis? Et presbyter: Lex sic docet, inquit. O admiranda satis ac praedicanda presbyteri doctoris diuina responsio! Legem sanctissimam etiam in tormentis presbyter praedicat, pro qua libenter supplicia sustinebat. Legis denique voce deterritus Anulinus: Parcam, inquit. Eumque in custodiam carceris redigens, exoptato supplicio destinauit.

XLV. DATIVI ILLY-
STRIS CONFER-
SIO.

XLVI. DE CELEBRATIONE DOMINICAE.

XLVII. SATVRNINVS
SAEVISSIMVS
CRVCIA TVR.

XLVIII. * al. pellere

LUX ECCLESIAE
DE CELEBRAN-
DO DOMINICO.

XLIX. At vero Emerito applicito; In tua, inquit Proconsul, domo Collecta facta sunt, contra precepta Imperatorum? Cui Emeritus sancto Spiritu inundatus, In domo mea, inquit, egimus Dominicum. At ille, Quare permittebas, ait, illos ingredi? Respondit: Quoniam fratres mei sunt, & non poteram illos prohibere. Sed prohibere illos, inquit, debuisti. At ille, Non potui, ait: quoniam sine Dominico esse non possumus. Statim vero ipse in equuleo iubetur extendi, extensusq. vexari. Qui dum validos ictus, innouato carnifice, pateretur; Rogo, ait, Christe, subueni. Contra Dei preceptum facitis, o infelices. Et interloquente Proconsuli, Non oportuerat te eos suscipere: respondit, Non poteram, quin susciperem fratres meos. At Proconsul sacrilegus, Sed prior, inquit, erat iussio Imperatorum & Caesarum. Contra religiosissimus martyr: Deus, inquit, maior est, quam Imperatores. Rogo Christe: Tibi laudes: Christe Domine, da sufferentiam.

L. Cui talia precanti, hæc Proconsul iniecit: Habes ergo scripturam aliquam in domo tua? Et respondit: Habeo, sed in corde meo. Et Proconsul, In domo, inquit, tua habes, an non? Emeritus martyr ait: In corde meo illas habeo. Rogo Christe: Tibi laudes: Libera me Christe: In nomine tuo patior, breuiter patior, libenter patior: Christe non confundar. O martyrem Apostoli memorem, qui legem Domini conscriptam habuit non atramento, sed Spiritu Dei viui; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus! O martyrem legis sacræ idoneum diligentemq. custodem, qui Traditorum facinus perhorrescens, scripturas Dominicas, ne perderet, inter secreta sui pectoris collocauit! Quo cognito, Proconsul, Parce, inquit. Eiusque confessionem in Memoriam vna cum ceteris confessionibus redigens (est Memoria locus ubi Acta Proconsularia asseruabantur) Pro meritis vestris omnes, inquit, secundum confessionem vestram penas meritas persoluetis. Sed iam ferina rabies ore cruento tormentis martyrum saginata languebat.

LI. Sed cum Felix nomine & passione processisset in proelium, aciesq. Domini omnis incorrupta inuictaq. persisteret: tyrannus mente prostratus, voce demissus, anima & corpore dissolutus, Spero vos, inquit, hanc partem potius eligere, qua possitis viuere, vt iussiones conseruetis. Contra quæ confessores Domini inuicti martyres Christi, tamquam ex vno ore dixerunt: Christiani sumus, non possumus nisi Domini legem sanctam vsque ad effusionem sanguinis custodire. Qua voce percussus inimicus, Felici dicebat: Non quæro an Christianus sis, sed an Collectam feceris, vel scripturas aliquas habeas. O stulta Iudicis & ridenda interrogatio! Christianus vtrum sis, tace; & addidit, Si in Collecta fuisti? Respondit: Quasi Christianus sine Dominico esse possit, aut Dominicum sine Christiano celebrari. An necis Satana, in Dominico Christianum, & in Christiano Dominicum constitutum; vt nec alterum sine altero valeat esse? Cum nomen audieris, frequentiam Domini disce: & cum Collectam audieris, nomen agnosce. Denique cognosceris a martyre, & rideberis, tali responsione confunderis: Collecta, inquit, religiosissime celebrauimus: ad scripturas Dominicas legendas in Dominicum conuenimus semper. Qua confessione confusus grauius Anulinus, sustibus casum exanimem cælesti Concilio martyrem properantem ad siderea tribunalia expleta passione confociat.

LII. Sed Felicem sequitur alius Felix nomine pariter & confessione, atque ipsa passione consimilis. Pari etenim virtute congressus, etiam ipse sustium læsione quassatus, animam in tormenta carceris ponens, superioris Felicis est martyrio copulatus. Post hos suscepit certamen Ampelius custos legis, scripturarum diuinarum fidelissimus conseruator. Hic, quærente Proconsule, an in Collecta fuisset; hilaris atque securus alacri voce respondit: Cum fratribus feci Collectam, Dominicum celebraui, & scripturas Dominicas habeo mecum, sed in corde meo conscriptas. Christe tibi laudes refero: Exaudi Christe. Qui cum hæc dixisset, ceruicibus contusus, quasi iam in tabernaculum Dominicum cum fratribus relegatur. Hunc sequitur Rogatianus, qui confessus Domini nomen, supradictis fratribus iungebatur illæsus.

LIII. Quintus vero applicitus, egregie nomen Domini magnificeq. confessus, casus sustibus, in carcerem retruditur condigno martyrio reseruatus. Hunc sequebatur Maximianus in confessione par, in congressione consimilis, in victoria triumphis æqualis. Post quem iunior Felix, spem salutemq. Christianorum Dominicum esse proclamans,

EMERITI CERTAMEN ET FELICIS.

DESCRIPTIVIS QUESTIONIBUS.

2. Cor. 3.

NECESSITAS CELEBRANDI DOMINICI.

AMPELII CONFESSIO ET SOCIORVM.

A mans. Cum similiter etiam ipse sustibus caderetur; Ego, inquit, deuotamente celebraui Dominicum; Collectam cum fratribus feci, quia Christianus sum. Qua confessione meruit etiam ipse fratribus confociari. At iunior Saturninus, martyr Saturnini presbyteri progenies, in certamen optatum festinus accessit, properans patris virtutibus gloriosissimis adæquari. Cui cum Proconsul furibundus, diabolo suggerente, dixisset; Et tu Saturnine interfuisti? respondit Saturninus: Christianus sum. Non a te quæro hoc, ait, sed vtrum egeris Dominicum. Cui respondit Saturninus: Egi Dominicum, quia Saluator est Christus. Quo nomine Saluatoris audito, Anulinus exarsit, & in filium patris instaurat equuleum: extensoq. Saturnino, Quid, inquit, Saturnine profiteris? Vide vbi positus sis. Habes scripturas aliquas? Respondit: Christianus sum. Proconsul vero ait: Ego quæro, an conueneris, & an scripturas habeas? Respondit: Christianus sum: aliud non est nomen quod post Christum oporteat nos sanctum obseruare. Quia in confessione diabolus inflammatus, Quoniam permanes, inquit, in obstinatione tua, etiam te oportet tormentis affici. Dic an aliquas scripturas habeas. Et ad Officium dixit; Vexa illum. Ibant in adolescentis latera paternis vulneribus lassi lictores, & adhuc humectantem in vngulis patrium sanguinem cognato filij cruori miscebant. Videres per hiantium vulnerum sulcos de lateribus antea genitoris sanguinem fluere, & cruorem filij paterno permixtum, vngulis rotantibus, emanare.

At iuuenis gemini sanguinis admixtione recreatus, medelam potius quam tormenta sentiebat: et recepta in tormentis fortitudine, fortissimis vocibus exclamabat: Scripturas Dominicas habeo, sed in corde meo. Rogo Christe, des sufferentiam, spes est vitæ. Anulinus inquit: Quare contra preceptum faciebas? Respondit: Quia Christianus sum. Quo audito, Parce, inquit. Et statim, cessante tormento, in patrium consortium relegatur. Interea vergebat in noctem, horis labentibus, dies, & consumptis cum Sole tormentis, defecit atra tortorum rabies, & cum sui Iudicis crudelitate languebat. Sed legiones Dominicæ, in quibus Christus, perpetuum lumen, armorum cælestium corusco splendore fulgebant, fortius atque constantius in certamina prosiliebat. Cum vero aduersarius Domini tot martyrum proelijs gloriosissimis victus, tantisq. ac talibus confessionibus superatus, desertus a die, comprehensus a nocte, deficiente iam carnificum rabie, profligatus, cum singulis vterius congregari non valeret; totius exercitus Domini animos percontatur, deuotatq. confessorum mentes tali interrogatione propulsat: Vidistis (inquit) eos qui perseuerauerunt, quid sustinuerint, vel quid in sua confessione persistentes adhuc habeant sustinere? Et ideo qui vult ex vobis ad indulgentiam peruenire, vt saluus esse possit, profiteatur.

Ad hæc confessores Domini gloriosi martyres Christi, læti ac triumphantes simul non ex Proconsulis dictis, sed ex victoria passionis Spiritu sancto feruentes, fortius clariusq. tamquam ex vno ore dixerunt: Christiani sumus. Qua voce prostratus est diabolus, & concussus Anulinus, confususq. omnes sanctos in carcerem trudens, illos martyrio destinauit. Et ne deuotissimus feminarum sexus, florentissimusq. sacrarum virginum chorus certaminis tanti gloria priuaretur; omnes feminae, Christo Domino auxiliante, in Victoria congressæ sunt & coronatæ. Etenim Victoria sanctissima feminarum, flos virginum, decus & dignitas confessorum, honesta natalibus, religione sanctissima, moribus temperata, in qua naturæ bonum candida pudicitia relucebat, respondebatq. pulchritudini corporis fides pulchrior mentis, & integritas sanctitatis; ad secundam palmam restitutam se, in Domini martyrio lætabatur. Huic namque ab infantia iam clara pudicitia signa fulgebant, & rudibus adhuc annis apparebat rigor castissimus mentis, & quedam dignitas futuræ passionis. denique postquam plena virginitas vltimum ætatis tempus expleuit, cum puella, nolens & reluctans in nuptias a parentibus cogere, inuitamq. tradere sponso prædo suggereret; clam se per præcepta puella demittit, aurisq. famulantibus supportata, incolumis gremio terræ suscipitur: neque fuerat postmodum pro Christo Domino passura, si pro sola tunc pudicitia moreretur. Liberata igitur nuptialibus tedibus, illufoq. simul cum parentibus sponso, media pene de ipsa nuptiarum frequentia prosiliens, ad ædem pudicitia, porrumq. pudoris ecclesiam intacta virgo confugit: ibiq. consecrati Deo dicatiq. capitis in perpetuam virginitatem sacratissimum crinem inconcussis pudore seruauit.

Hæc ergo ad martyrium properans, florentem pudicitia palmam triumphali dextera

SALVS ET SPES CHRISTIANO RVM DOMINICVM CELEBRABIT.

SATURNINI IVNIORIS CONFESSIO.

LIV. CONSTANS MARTYRIS ASSERTIO.

LIV.

VICTORIANI IN SIGNIS CERTAMINI.

LVI.

VICTORIAE
CONSTANTIAE

a Matth. 12.

LVII.

HILARIANI PV-
RI MARTYRIUM

LVIII.

ACTA CORR-
PTA A DONATI-
STIS.

LIX.

CALLIDITAS IN
CORRUMPEN-
DIS SCRIPTIS.

tera præferbat. Namque interroganti Proconsuli, quid profiteretur; clara voce respondit, Christiana sum. Et cum a Fortunatiano fratre togato, eiusque defensore, vanis argumentationibus mente capta esse diceretur; Victoria respondit, Mens mea est; numquam mutata sum. Ad hæc Proconsul, Vis ire, inquit, cum Fortunatiano fratre tuo? Respondit, Nolo, quia Christiana sum; & illi sunt fratres mei, qui præcepta Dei custodiunt. & paulo post: Anulinus, deposita Iudicis auctoritate, ad puellæ persuasionem descendit: Consule tibi, inquit: vides enim fratrem tuum providere cupientem salutis tuæ. Cui martyr Christi, Mea mens est, inquit; numquam mutata sum: nam & in Collecta fui, & Dominicum cum fratribus celebraui, quia Christiana sum. Mox cum hæc Anulinus audisset, furis agitatus exarsit; & puellam sacratissimam martyrem Christi in carcerem vna cum ceteris relegans, passioni omnes referuavit.

Sed Hilarianus adhuc supererat, vnus de natis presbyteri martyris Saturnini, qui ætatem suam paruulam ingenti deuotione vincebat. Hic patris fratrumque triumphis appropere iungi, diras tyranni minas non tam exhorruit, quam in nihilum duxit. Huic cum diceretur, Patrem tuum, aut fratres tuos secutus es? subito breui de corpore vox iuuenilis auditur, & angustum pueri pectus ad confessionem Domini totum aperitur in voce respondentis: Christianus sum, & mea sponte atque voluntate, cum patre meo & cum fratribus feci Collectam. Audiebas patris Saturnini martyris vocem per dulcis filij meatus exire, & confitentem Christum Dominum linguam de fratris exemplo secuturam. Sed Proconsul stultus, non intelligens contra se non homines, sed Deum in martyribus dimicare; nec quia in puerilibus annis ingentes animos sentiebat, putabat puerum tormentis infantia posse terreri. Denique amputabo, inquit, & collum tibi, & nasum, & auriculas; & sic te dimittam. Ad hæc Hilarianus puer, patris fratrumque virtutibus gloriosus, qui iam didicerat a maioribus suis tormenta contemnere, clara voce respondit: Quicquid facere volueris, fac; quia Christianus sum. Mox in carcerem recipi etiam ipse iubetur: ingentiq. cum gaudio vox Hilariani auditur dicentis, Deo gratias. Hic certaminis magni pugna perficitur: hic diabolus superatur & vincitur: hic martyres Christi de passionis futuræ gloria æterna, iugi congratulatione lætantur.]

Hucusque Acta sanctorum martyrum a Catholicis allegata ad probandum Christianos tempore persecutionis ad Collectam atque Dominicum celebrandum conuenire consueuisse. est plane illorum integra & sincera fides: non tamen sunt illa ipsa in ea Collatione tunc edita; quæ pura absque aliqua auctoris interlocutione fuisse ipsa Proconsularia Acta putamus; licet ex ipsdem Actis (vt auctor qui exscripsit profiteretur) accepta essent. At quisnam ille fuerit; non alium quidem, quam ex Donatistis aliquem existimamus: qui tamen fideliter hucusque eadem reddidit; quippe qui ex ipsdem ipsis quæ præ manibus habebat Proconsularia Acta descripsit. Sed nescimus, qua occasione, multorum ibi nominatorum, martyrum acerbissimæ coram eodem Proconsule instar aliorum habitæ quæstiones desiderentur. Quæ autem post hæc sequuntur vsque ad finem, manifestas continent tum in Mensurium Carthaginensem Episcopum, tum etiam in eiusdem Ecclesiæ diaconum Cæcilianum calumnias; dum illum traditorem fuisse librorum testantur, & Cæcilianum ipsorum, quorum hucusque narrata sunt Gesta, martyrum necatorem: nimirum quod illis cibos inferre vetuerit, ob eamque causam ipsdem fame consumpti fuerint. Proh scelus! eo peruenit schismaticorum procacia (quod sæpius Augustinus deplorat) vt eorum auctores non tantum poenitentiam egerint de traditione ab ipsis (vt vidimus) facta librorum: quin potius in rabiem atque furorem conuersi, tam impudenter in Catholicos fide probatissimos, moribusque sanctissimos, illud ipsum crimen, quod ipsi turpiter perpetrassent, impingerent. Sed quo minus id veritate probare possent, eo magis nocendi mille artibus vsi, eosdem maxime pios viros calumnijs exagitaros multo temporum spatio vexauere. At hæc pluribus suis quibusque locis sunt opportunius pertractanda.

Hic modo appendicem tantum ad hæc eadem Acta additam racitabimus, apponemusque ad venenum antidorum; quo lector, qui habet eam alibi editam, cautiùs legat, sciatque pretiosum a vili distinguere. Etenim adeo vafre atque dolose sunt concinnata mendacia, sic fucata coloribus fraudes, ac ita blandiloquentiæ circumlita dulcedine, vt prudentem quoque virum, qui non calleat res gestas illorum temporum inter Catholicos & Donatistas, decipere potuissent. Appendix autem in hunc modum se habet:

bet: Verum quoniam nos (vt supra diximus) schismatis tempus admonuit, confessio- nibus tantis ac talibus martyrum decreta coniungere, constitutiones sanctissimas amicorum Dei gestis superioribus catenare; necessario breuiter cuncta quæ martyres in carcere ex auctoritate legis diuinæ sanxerunt, seruandaque posteris reliquerunt, discurrem. Nec lapsorum superbiam atque audaciam Traditorum in hac ipsa mea festinatione præteream. Coegit enim me transcendere nihil gestorum fides, amor legis, Ecclesiæ status, salus publica, vita communis. His enim de rebus Ecclesia Catholica sic poterit recognosci, si labes pestifera Traditorum nefandis actibus suis, sententiaque martyrum omnibus sæculis declaretur.

Postquam igitur supradictos martyres Christi exoptatus carcer recepit; confessores, qui illuc priores retruli fuerant, victricibus palmis triumphales dexteras venientibus adiungebant. Veniebant præterea ad eundem locum ex diuersis prouinciæ partibus alij quoque quam plurimi confessores, inter quos erant Episcopi, presbyteri, diaconi, ceteriq. clerici, qui legem Domini asserentes, Collectam, Dominicumque constanter & fortiter celebrabant: quique scripturas Dominicas, diuinaque Testamenta de flamma atque incendio conseruantes, se ipsos diris ignibus, cruciatibusque diuersis, Machabæico more, diuinis legibus obtulerunt. Ea igitur tempestate cum horridus carcer, crassaque tenebræ intra se clausos retinerent testes fidelissimos Dei, & ingentia catenarum pondera deuota membra vincirent; cum debilitaret fames, fatigaret siuis, frigus quateret, turba comprimeret, latera ipsa recenti vngularum laceratione disrupta feruerent inter catenas & ferrum, instrumentaque tormentorum: ex auctoritate legis diuinæ, quod sibi hinc posterisque martyribus conseruarent celebrantes Concilium, cælestia decreta condebant. Vere enim viuus ille Spiritus sanctus confessorum mentes æternis aspirando & diuinis colloquijs exercebat.] hæc auctor.

Sed iam detegere, lector, incipies schismaticorum impudentiam, eorumdemque sibi ipsis sententiam aduersantem. Quonam pacto, quæso, in Collatione illa negare poterunt nullam simul in domum priuatam cogendi Synodum datam fuisse persecutionis tempore facultatem; si etiam in carcere Concilium celebrandi, decretaque sancienda, videtur esse concessum? Ex his quoque euidentius potest intelligi, hanc appendicem ad Acta Proconsularia in Collatione illa edita nequaquam tunc ipsdem Actis fuisse coniunctam: nam de eis necessario fuisset mentio facienda, in qua summa rerum versari videri posset, eademque sæpius repetenda. At prosequamur cetera.

Sed post crudelem tempestatem ac persecutoris horribilis minas, quibus Christiana nam religionem tyrannica rabies infestauerat; quo iterum purior ac serenior Christiani nominis pax æterna luceferet; non defuit Traditorum omnium callidissima fraus, conspiratioque pestiferorum naufragorum diabolica arte composita; quæ sub prætextu religionis, religionem impugnaret, fidem euerteret, diuina iura turbaret: maxime cum etiam Mensurium Carthaginensem quondam Episcopus, recenti scripturarum traditione pollutus, sceleris sui amentiam peiore cepisset ferocia publicare: quippe qui combustorum veniam librorum a martyribus poscere ac implorare debuerat; vt delicta sua maioribus flagitijs cumulareret, eo animo sæuiebat in martyres, quo diuinas tradiderat leges.

Etenim hic tyranno fauor, carnifice crudelior, idoneum sceleris sui ministrum diaconum suum elegit Cæcilianum: idemque lora & flagra cum armatis ante fores carceris ponit, vt ab ingressu atque aditu cunctos, qui victum porumque in carcerem martyribus afferebant, graui afflictos iniuria propulsaret. Et cædebantur a Cæciliano passim qui ad alendos martyres veniebant: siriensibus intus in vinculis confessoribus, pocula frangebantur ante carceris limina; cibi passim deuorandi canibus spargebantur. Iacebant ante carceris fores martyrum patres, matresque sanctissimæ, & ab extremo conspectu liberorum excusæ, graues nocte dieque vigilias ad ostium carceris exercebant. Erat fletus horribilis, & acerba omnium qui aderant lamentatio, prohibere pios martyrum complexus, & diuelli a pietatis officio Christianos, Cæciliano sæuiente tyranno & crudeli carnifice.] hæc cibi.

Hic, rogo, primum illud lector attendat: quonam pacto Catholici ad conuincendos schismaticos, atque probandum Fideles persecutionis tempore ad Collectas celebrandas atque Dominicum conuenire solere, eiusmodi Actis vti voluissent, quibus tam

DECRETVM
POSTVRA.

tam aperte Mensurij atque Cæciliani adeo immania scelera probabantur, quorum idem innocentiam atque integritatem tantopere propugnabant? Vel si hæc erant vera de Cæciliano atque Mensurio; cur eadem Acta martyrum non sunt edita ab ipsis impugnatoribus aduersus Catholicos, in duobus illis & alijs Concilijs vsque ad Augustini tempora, in quibus postea est eadem causa ventilata; nempe in Romano Concilio sub Melchiade, & Arelateni paulo post celebrato in eadem causa Cæciliani, alijsq. Patrum conuentibus, & sæcularibus quoque iudicijs, in quibus omnibus perspecta semper fuit atque publice acclamata innocentia Cæciliani, atque retusa Donatistarum procacia? Cur denique cum in ipsis publice habitis inter schismaticos atque Catholicos ea de re iussu Principum Collationibus, tum etiam in tot editis ab ipsis Donatistis, Petiliano, Cresconio, & alijs aduersus Catholicos commentarijs, non intexuerunt; immo nec meminerunt horum Actorum, quibus tam aperte tum Mensurij, tum Cæciliani tam horrenda facinora comprobantur, ex quibus sententia damnationis illi fuissent iure plebendi?

LXV. Sed quid ad hæc auctor addat, iam ceteris adiungamus: Interea martyres Christi (inquit) non carceris squalor, non viscerum dolor, non denique vlla rerum penuria commouebat, sed meritis & confessione iam in Domino vicini direxerunt in posteros salutem, quæ communem Christiani nominis progeniem ab omni residua * communionem Traditorum scerneret, tali sub comminatione:

DECRETA DE
TRADITORIBVS
EFFICTA.

Si quis Traditoribus communicauerit, nobiscum partem in regnis cælestibus non habebit. Et hanc sententiam, sancti Spiritus auctoritate conscriptam; tali comparatione firmabant:

* Apoc. 22.

Scriptum est (inquiunt) in Apocalypsi: Quicumque adiecerit ad librum istum apicem vnum, aut vnam litteram, adiciat illi Deus innumerabiles plagas: et quicumque deleuerit, deleat partem eius Dominus de libro vitæ. Si ergo additus apex vnus, aut littera vna dempta, de libro sancto radicitus amputat, & sacrilegum facit, & subuertit auctorem: necesse est omnes eos qui Testamenta diuina, legesq. venerandas omnipotentis Dei & Domini nostri Iesu Christi, ignibus tradiderunt exurendas, æternis gehennæ ardoribus, inextinguibili igne torqueri. Et ideo vt supra diximus,

Si quis Traditoribus communicauerit, nobiscum partem in regnis cælestibus non habebit.

Hæc communicantes singuli ad passionis gloriam festinabant, supremaq. testatione vnusquisque martyrum cruore proprio consignabat. Exinde Ecclesia sancta sequitur martyres, & execratur perfidia Traditores.]

LXVI.

DONATISTAR
SESS. PRODVT.

Ecce tibi cuiusnam sectæ, cuiusve communicationis sit auctor qui hæc scripsit, se iam palam prodit; & quam intelligat sanctam Ecclesiam, quam seruare tradit martyrum sanctionem de non communicando tum Traditoribus, vel cum ijs qui illis communicassent, aperte significat: nimirum conuentum Donatistarum, qui penes se esse Ecclesiam arrogabant; quiq. eos quos arguebant lapsos traditione librorum, ac denique omnes qui illorum fuissent sententiæ vel leui communicatione coniuncti, adeo execrabantur, vt nec per poenitentiam expiatis dicerent admittendos: vt plane ex ijs intelligas (quod sanctus Augustinus sæpe in eos inuehens inculcat) Nouatianorum fuisse Donatistas heredes, ab illisq. mutuatos esse venenum: quod tam hic quam superius in præfatione tradat, non communicare debere simulq. esse martyres & Traditores. erant hæ voces peculiare Donatistarum: idq. solitos ipsos dicere cum refugerent communicationem Catholicorum, S. Augustinus^b testatur; cum hæc de illis: Indignum est, dicebant, vt in vnum conueniant filij martyrum, & filij Traditorum: & hoc exordio libellos formabant: hæc per suos diaconos proclamari iubebant.] Sed pergit idem auctor:

^b Aug. lib. ad
Donatist. post
Collat. c. 1.

LXVII.

PRÆPOSITIO
DONATISTA-
RVM.

Igitur cum hæc ita sint; quisnam est diuini iuris peritia pollens, fide præditus, deuotione præclarus, religione sanctus, qui iudicis Dei memor, veritatem ab errore discernat, a fide perfidiam disiungat, simulationemq. fictam a certa & integra sanctitate secludat, separet a stante lapsus, ab integro vulneratum, a iusto reum, ab innocente damnatum, a custode legis proditorem, a confessore Christi nominis negatorem, a martyre Domini persecutorem, & vnum atque idem esse existimet & Ecclesiam martyrum, & conuenticula Traditorum? Nemo scilicet: quoniam hæc inter se repugnant, contra-

303.

7.

20.

A contrariaq. sibi sunt, vt lux tenebris, vita mortuis, sanctus Angelus diabolo, Christus Antichristo, Paulo Apostolo^a dicente: Quasi filijs dico: dilatamini & vos, & nolite^{a 2. Cor. 6.} coniungi cum infidelibus. Quæ enim est participatio iustitiæ ad iniquitatem, &c.] multaq. eorum ore versata idem in eadem sententiam inculcans, hæc addit:

Quamobrem fugienda bonis, & vitanda est semper religiosis conspiratio Traditorum, hypocritarum domus, Phariseorumq. sententia: vt viam adoptionis filiorum filiarumq. Dei in sancta Ecclesia spiritaliter nati, digne incedant, & non alienis facinoribus immerfi, pro luce tenebras, pro vita mortem, interitum sibi pro salute acquirant. Talis est Ecclesia Domini, quæ vna semper singularisq. contra sese & in partes diuidi non potest. Sed post teterrimam persecutionis noctem, turbinesq. pestiferos tyrannorum, ad deceptionem innocentium, prædamq. populorum, diabolus versutia callidissimæ fraudis adinuenit, vt quos aperta persecutionis clade transuorare non valuit, nec in sæculo sacrilego idolorum seruitio mancipandos delictorum nexibus in perpetuam perniciem potuit retinere, eos pollutis traditionibus iungens sibi, sub prætextu sanctissimæ religionis extinguat.]

En quàm exacte, quis qualisve sit auctor, suis se coloribus pingit: nempe ex factione schismaticorum, qui se purissimos prædicabant, & Catholicorum communicationem execrabantur, quod semel pollutum essent Traditorum communionem. Cum alioqui in ipsa sancta Ecclesia numquam fuerit tanta seueritas, vt ipsa, quantumuis lapsos, non reciperet poenitentes, eosq. sibi misericordie reconciliatione coniungeret. Donatistæ autem (vt fusius suo loco dicitur) non tantum lapsos, sed qui illis aliquando communicassent, in perpetuum auersabantur. Videas insuper auctorem ex ea quam factam dicit post persecutiones extinctas communicationem cum illis, se prodere, non hoc tempore ipsum scripsisse, sed cum iam esset eadem ex causa ab ipsis schisma conflatum, ac latius propagatum.

Sed quod mox addit, cetera quæ essent schismaticorum Donatistarum certa signa atque lineamenta demonstrat; cum sic inuehitur in omnia sacrosancta Catholicorum mysteria, quæ omnia illi penitus exhorrescerent: Denique illi (inquit) falsi sacrorum ritus, fictaq. mysteria non tam in salutem, quàm in perniciem miserorum celebrantur, cum erigit altare sacrilegus, celebrat sacramenta profanus, baptizat reus, curat vulneratus, veneratur martyres persecutor, legit Euangelia Traditor, hereditatem cæli promittit diuinorum testamentorum combustor. quos increpat Dominus & obiurgat in Euangelio dicens^b: Væ vobis Scribæ & Pharisei, hypocritæ, &c.] et post alia^{b Matth. 23.} multa ab illis perperam ex diuinis Scripturis citari solita, hæc ab eodem adduntur: Fugienda ergo & execranda pollutorum omnium congregatio vitiosa, & appetenda omnibus beatissimorum martyrum accessio gloriosa; quæ est Ecclesia sancta vna & vere Catholica, ex qua martyres profecti sunt, & a quibus diuina testamenta seruata sunt. Hæc etenim sola persecutionis infestæ impetum fregit: hæc legem Domini vsque ad effusionem sanguinis conseruauit: in hac virtutes sancti Spiritus præsentia frequentantur, baptisma a Salvatore perficitur, vita perpetua reparatur.]

Vides plane Donatistarum expressa vestigia, de quibus exclamat sæpissime inter alia Augustinus, quod execrarentur collatum a nobis baptismum; qui & in hoc se habere Cyprianum auctorem gloriarentur, a quo alienum baptismum non sit receptum. Sed de martyribus in carcere constitutis hæc habet in fine:

E Postremo cum nec Mensurius, nec minister eius Cæcilianus, ab hac immani crudelitate cessare vellent, Anulino Proconsule, alijs persecutoribus interim circa alia negotia occupatis; beati martyres isti, corporeis alimentis destituti, paulatim & per interualla dierum, naturali conditione, famis atrocitate cogente, cesserunt, & ad siderea regna cum palma martyrij migrauerunt: præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto viuunt in sæcula.] hucusque auctor. Qui quidem ipsa Acta legitima, dicta Proconsularia, non tantum (vt demonstratum est) multis prætermisissis nimia breuitate contraxit; sed inter alia reliquos martyres, non vt ceteros gladio, verum fame in carcere extinctos esse mentitur; quinetiam Mensurium Episcopum Carthaginensem horum malorum auctorem, Cæcilianum diaconum administrum, & plane carnificem extitisse confinxit.

Vide, & mirare, quo sit progressa insania Traditorum: vt cum ipsi quidem (vt ex

LXXII.
corumLXX.
DECRETVM DO
NATISTARVM
IMPOSTVRA.

LXXI.

QVID IN MEN-
SVRIVM ET
CÆCILIANVM.

eorum confessione est recitatum) primum sacros codices tradiderint; inde simul sicut A
 a Nab. 1. spinæ se inuicem^a complectentes, foedere iuncti, nulloq. tanti criminis dolore percussi
 & stimulis repressi conscientiae, se innocentissimos esse professi sunt; immo & confessio-
 rum sibi gloriam iactanter adscripserint, quod peritos sacros codices non dedissent. Sed
 MIRA PROTER- VIA TRADITIO- RVN. perinde ac si hæc non satis essent ad impietatem, illud immane facinus addiderunt, vt
 innocentes Episcopos, ipsumq. primæ Africanæ sedis Antistitem Mensurium Carthagis-
 nensem, traditionis labe conspergerent, Cæcilianumq. successorem ipsius eadem quo-
 que foedarent turpitudine. Verum, quod superat omne nefas, quod nec maiores eo-
 rum ausi sunt excogitare, eosdem fuisse carnifices, necatoresq. martyrum, hisce falsis
 martyrum Actis dolos dolis adnectentes, atque mentitis calumnijs alias grauiore ad-
 dentes, & callide concinnantes, turpiter prædicarunt, ac scelestissime diffamarunt. Et
 quasi adhuc parua hæc essent, iidem non solum quos tot tantorumq. criminum reos B
 arguebant, sed & vniuersam Catholicam Ecclesiam, quod horum communicatione pol-
 lutam esse iactarent, iurato in eam bello, sunt in perpetuum auersati. Hæc est origo &
 incrementum schismaticorum. hi enim a superueniente Donato (vt demonstrabimus)
 qui scelus auxit, propagauit, & schisma conflauit, nomen adepti sunt, vt Donatistæ
 fuerint appellati.

LXXIII. ANTEQUAM autem de Mensurio Episcopo Carthaginensi quæ vera certaq. esse noscun-
 DONATISTAR VNDER. tur, in medium afferamus, meminisse lector debet superius dictum esse, auctore Optato
 Mileuitano, hunc subrogatum esse in locum Luciani, qui S. Cypriano successit. Rur-
 sus vero cum testificatione Pontij diaconi pariter sit declaratum, ante S. Cyprianum nemi-
 nem Episcoporum Carthaginensium fuisse martyrio coronatum; illud plane inferri pos-
 se videtur: Restitutum Episcopum Carthaginensem, cuius dies natalis martyrij titulo C
 adscriptus habetur in Martyrologio Romano, quinto Idus Decembris, collocandum
 esse inter Mensurium & Cyprianum, ac pariter subiisse martyrium. Nisi potius dicere
 velimus, ipsum Restitutum sedisse ante tempora Cypriani: sed sic vocatum esse marty-
 rem (vt de multis alijs accidit) quod Christi nominis causa tormenta passus sit; non au-
 tem quod martyrio vitam finierit, vt S. Cyprianus, qui percussus gladio martyrii con-
 summavit. Id autem vt magis esse verum existimemus, non tantum illud persuadet,
 quod non nisi post Cyprianum Lucianus & Mensurius vsque ad hæc tempora recen-
 seantur Episcopi Carthaginenses: sed quod Possidius^b, dum meminit tractatus S. Au-
 gustini in depositione eiusdem Restituti Episcopi Carthaginensis, nequaquam cum
 martyrem appellat, sicut nec Cyrum, eiusdem sedis sanctum Episcopum; de quo etiam
 absque titulo martyrij agitur in eodem Martyrologio pridie Idus Iulij.

LXXIV. Quod rursus in primis ad Mensurium Carthaginensem Episcopum spectat: quæ ab
 MENSURI CAU SA DISCVTI- TVR. eo gesta fuerint vsque ad obitum, cum ei successit Cæcilianus, nullo videntur valentio-
 ri posse testimonio demonstrari, quàm ex ipsis scriptis quæ iidem Donatistæ aduersus
 eundem Mensurium publice protulerunt, eademq. recitata atque examinata in mutua
 magna illa facta iussu Principis inter Catholicos atque Donatistas Collatione, in qua
 quicquid potuit inueniri contra Mensurium atque Cæcilianum, ab iisdem schismaticis
 est diligenter inuestigatum atque prolatum. Quicquid igitur tunc illi quod proferrent
 contra Mensurium habuerint, & coram Iudice Cognitore ediderint, S. Augustinus^c his
 recitat verbis:

LXXV. Tunc Donatistæ aliquantulum prælocuti sunt, quod Mensurius, qui fuerat ante Cæ-
 CALVMNIA IN MENSURIUM. cilianum Ecclesiæ Carthaginensis Episcopus, tempore persecutionis tradiderit persecu-
 toribus sanctas Scripturas. Et hoc vt probarent, legerunt eius epistolam ad Secundum
 Tigisitatum datam, qui tunc habebat primatum Episcoporum Numidiæ; in qua epi-
 stola videbatur Mensurius veluti de suo crimine confiteri: qui tamen non scripserat se
 sanctos codices tradidisse; sed potius, ne a persecutoribus inuenirentur, abstulisse, atque
 seruasse: dimisisse autem in basilica Nouorum quæcumque reprobata scripta hæretico-
 rum: quæ cum inuenissent persecutores & abstulissent, nihil ab illo amplius postulaf-
 se. Verum tamen quosdam Carthaginensis ordinis viros postea suggestisse Proconsuli,
 quod illusi fuerant, qui missi erant ad Christianorum scripturas auferendas & incen-
 dendas, quia non inuenerant nisi nescio quæ ad eas non pertinentia: ipsas autem in do-
 mo Episcopi custodiri, vnde deberent proferri & incendi: Proconsulem autem ad hoc
 eis consentire noluisse.

In eisdem

A In eisdem etiam litteris lectum est, eos qui se offerrent persecutionibus non compre- LXXVI.
 henfi, & vltro dicerent se habere scripturas, quas non traderent, a quibus hoc nemo
 quaeserat; displicuisse Mensurio, & ab eis honorandis etiam prohibuisse Christianos.
 Quidam etiam in ea epistola facinorosi arguebantur, & Fisci debitores, qui occasio-
 ne persecutionis, vel carere vellent onerosa multis debitis vita, vel purgare se putarent,
 & quasi ablucere facinora sua, vel certe acquirere pecuniam, & in custodia delicijs
 perfrui de obsequio Christianorum. Crimen tamen Donatistæ non ingerebant Men-
 surio, nisi de codicibus traditis: mentium eum quippe dicebant, quod illi non fue-
 rint codices sancti; & peccatum suum tegere voluisse: quamuis & ipsam fictionem
 criminaerentur.

Recitarunt etiam rescripta Secundi Tigisitani ad eundem Mensurium pacifice da- LXXVII.
 B ta, vbi & ipse narrauit in Numidia persecutores quæ egerint, & qui comprehensi, &
 scripturas sanctas tradere nolentes, & multa mala passi & grauissimis supplicijs ex-
 cruciati & occisi sunt: eosq. honorandos pro martyrij sui merito commendauit, laudans
 eos non tradidisse scripturas sanctas, illius mulieris exemplo^a, quæ duos exploratores
 in Hierico, in quibus figurarentur duo Testamenta Vetus & Nouum, tradere persecu-
 toribus noluit: quod quidem exemplum si sub hac est figura intelligendum, Mensurium
 potius adiuuabat. In suis enim litteris Mensurius reprehendebat eos qui scripturas
 sanctas, quamuis eas non traderent, se tamen habere faterentur; quod mulier illa non
 fecit: neque enim eos exploratores, qui quærebantur, apud se esse confessa est, sed ne-
 gavit.] hæc ibi.

Sed de Mensurio Episcopo hæc quoque Optatus^b, quibus eius constantia commen- LXXVIII.
 C darur: Iisdem temporibus (nempe persecutionis exortu) Felix quidam diaconus, qui pro-
 pter famosam nescio quam de tyranno Imperatore tunc factam epistolam appella-
 tus est, periculum timens, apud Mensurium Episcopum delituisse dicitur: quem cum
 postularum Mensurium publice denegaret, relatio missa est. Rescriptum venit, vt, si Men-
 surius Felicem diaconum non reddidisset, ad Palatium dirigeretur. Conuentus, non le-
 ues patiebat angustias. Erant enim Ecclesiæ ex auro & argento quamplurima orna-
 menta, quæ nec defodere terræ, nec secum portare poterat, quasi Fidelibus senioribus
 commendauit, commemoratorio facto, quod cuidam aniculæ dedisse dicitur: ita vt si
 ipse non rediret, reddita pace Christianis, anicula illi daret, quem in Episcopali ca-
 thedra sedentem inueniret. Profectus, causam dixit. Iussus est reuerti Carthaginem:
 peruenire non potuit.] nam diem obiit. Et (vt idem subdit auctor) commemoratorium
 D illud redditum est Cæciliano, qui Maxentij tempore, reddita pace Ecclesiæ Africanæ,
 est susceptus Episcopus. hæcenus res Mensurij Episcopi Carthaginensis.

De his vero quæ spectant ad Cæcilianum, cuius integritas sæpe iudicijs Ecclesiasticis, LXXIX.
 omnium Episcoporum sententia, est comprobata, suis locis dicturi sumus inferius. Hic
 autem illud tantummodo attingendum, nec ipsos Donatistas qui vsque ad Augustini
 tempora vixerunt, cum tam sæpe atque frequenter in pluribus Episcoporum conuenti-
 bus, ac ipsis secularibus iudicijs, fuerint profecuti in Cæcilianum accusationes, vniquam
 vel in nouissima publica illa Collatione, cuius facta est mentio, illud in eum obiecisse,
 quod fame coegerit mori in carcere Christianos martyres; sed illud tantummodo, quod
 nec probari potuit, Cæcilianum vetuisse offerri victum illis qui detinebantur in carce-
 re. Id quidem in Actis Conciliabuli Carthaginensis, quod ab ipsis Donatistis contra Cæ-
 cilianum est celebratum, conscripserunt: quæ & ex eodem recitata esse in dicta Col-
 latione, S. Augustinus^c testatur, qui ait: Et recitatum est a Donatistis Concilium fer-
 me septuaginta Episcoporum contra Cæcilianum apud Carthaginem factum, vbi eum
 absentem damnarunt, quod ad eos venire noluerit, tamquam a Traditoribus ordinatus:
 et quia cum esset diaconus, victum afferri martyribus in custodia constitutis, prohibuis-
 se dicebatur.] hæc ibi. At nequaquam crimini tunc ab illis datum est, quod (vt subdo-
 lus auctor dictæ appendici addidit) vel vnus saltem ea ex causa fame perierit: vt plane
 videas eadem postea ab impudente auctore fuisse conficta, quæ antea tot Episcopi Do-
 natistæ nec ausi sunt excogitare, dare crimini, & calumnias in Acta referre.

At quis dolosi hominis stropham non intelligat? Quod enim sciret a maioribus LXXX.
 suis minime probari potuisse, Cæcilianum denegasse martyribus victum; veris certisq.
 martyrum Actis attexuit appendicem illam: idq. tunc eum præstitisse, cum in magno
 illo

illo Collationis conuentu conuicti Donatistæ posteriores tulerunt, & a causa penitus exciderunt. nam ante illud tempus, agitata pluribus Concilijs causa Cæciliani, Romæ, Arelati, & alibi, nihil prorsus huiusmodi fuit a Donatistis in Cæcilianum obiectum. Quod si eiusmodi Acta extitissent, quibus solis Cæcilianus damnari potuisset; eadem in Concilijs, Collationibus, Actisq. Proconsularibus, in quibus omnibus conuentibus, quæcumque valuerunt, non prætermiserunt congerere in Cæcilianum; utique magno præconio edidissent: quin in libellis ad Constantinum Imp. in eundem sæpe conscriptis, eorumdem Actorum saltem iidem meminissent; sicq. vniuersæ plane innotuissent Ecclesiæ: nam Imperator (vt dicemus) quæcumque in Cæcilianum a Donatistis essent obiecta, exacte in Episcoporum voluit examinari conuentibus.

LXXXI. Sed etsi verum esse daretur, quod illi in dicto Carthaginensi Concilio Cæcilianum uenisse ad martyres victum inferri dixere: si, inquam, id vere accidisse constaret; idq. illi dicere, atque etiam probare potuissent, quod conscientia malæ causæ, nec inter alias fictas accusationes proponere ausi sunt: certe quidem ex ijs quæ dicta sunt ex litteris Mensurij a Donatistis editis ac publice recitatis, dicendum utique esset, id sancte pieq. a Cæciliano gestum esse non in martyres, sed in nebulones illos ac parasitos, turpesq. homines, quorum Mensurius dictis litteris meminit, cum scilicet (vt ait) sycophantæ quidam uellent ea arte comparare pecuniâ, & in custodia in delicijs viuere de obsequio Christianorum. qualesnam eiusmodi esse solerent nomen martyrum nundinantes; iam exemplum patens superius recitauimus de Peregrino illo famosissimo, cuius res gestæ extant apud Lucianum conscriptæ. Eiusmodi igitur balatronibus ea ex causa (vt Peregrinus ille) se martyribus adiungentibus, qui magno Christianæ religionis dedecore negaturi mox essent, prohiberi a Christianis solita in martyres conferri subsidia, pecuniam vel alimenta contribui; pietati adscribendum erat, non crimini dandum. Si quid ergo huiusmodi a Cæciliano pio studio factum est, inde hostes eius implacabiles qualemcumque captantes arripentescq. calumniarum occasionem, dicebant Cæcilianum alimenta in vinculis detentis martyribus denegasse; sed & perfuicta fronte illud subdole addebant, ab eodem martyres omnes necatos esse.

LXXXII. Verum uaser impostor, quod constaret ex alijs Actis sanctorum martyrum (quod & superius uidimus) Christianos detentos in carcere interiori, quibus negaretur omne solatium fraternæ uisitationis atque subsidij, Fiscali cibo nutrirî solitos; uelamentum mox addit mendacio: nimirum Anulinum Proconsulem illorum oblitum fuisse, alijs negotijs occupatum. egregie scilicet; perinde ac non Proconsul, sed custos carceris, cuius id operis esset, Anulinus fuisse. Sed cum nec custos carceris id absque capitis sui periculo tentare potuisset, vt quemuis facinorosum in carcere positum sineret fame perire: cur non potius iussu Proconsulis id factum dixit? aperiam paucis: Ne scilicet sic a culpa liberaret Cæcilianum: perinde ac si in eum omnem curam atque custodiam carceris Proconsul reieccisset: quo nihil stultius effingi potest. Sed iam de his satis: quæ quidem haud oportuit prætermisisse, ne scilicet causa tot sententijs definita, penes aliquem rem minus exacte peruestigantem, obtentu Actorum sanctorum martyrum, reuocari in dubium facile posset.

LXXXIII. Quod autem superius in recitatis Actis sit demonstratum, flagrantis persecutionis etiam tempore sollicitos fuisse Christianos celebrare Dominicum, nempe (vt alias pluribus de clarauimus) ipsum sacrosanctum sacrificium incruentum; vt nefas putarent, quouis impetu persecutionis urgente, dimittere; sed (quod coram Proconsule professi sunt) potius mori paratos ex instituto fuisse, quam illo carere; cum hæc exemplo Africanorum martyrum in Ecclesia Occidentali satis esse demonstrata uideri possint; de eadem Ecclesiastica disciplina in Orientali Ecclesia hoc ipso tempore exemplum editum hic attexere, dignum existimauimus. Exrant Acta a martyris Anysiæ, ex antiquioribus monumentis in lucem reddita, ubi, quo modo Thessalonica passâ sit, breuiter narratur his uerbis:

LXXXIV. Tunc cum persecutio Diocletiani ac Maximiani ardentius grassaretur, cogitatio uenit in mentem Anysiæ, vt iret ad Dominicum: id autem erat Angelus, qui eam uocabat ad passionem martyrij. Cumq. ingrederetur portam Casandrioticam, excitatus est tumultus in populo. Deinde cum eam uidisset quidam ex satellitibus Imperatoris, & esset ab eius fauciatus pulchritudine, vel ab ipso potius diabolo incitatus; ei factus obuiam,

APPENDIX
COMMENTA-
RIA.

LXXXI.
DEFE NDITVR
CÆCILIANVS.

LXXXII.
DETEGITVR
PENITVS IM-
POSTVRA.

LXXXIII.
DE CELEBRA-
TIONE DOMI-
NICI.

Metaph. dis
20. Decemb.

LXXXIV.
ACTA MARTY-
RIS ANYSIÆ.

A uiam, Sta, inquit, & dic quo vadis. Illa autem uidens eius insolentiam & immoderationem, & mente agitans tentationem; digito fecit in fronte signum Crucis. Ille uero plane fera, & fera sæuior, non reueritus est generosum & decorum silentium; sed se contumelia affectum & despectum arbitratus, cum eam apprehendisset, uoce aspera eam agrestius interrogabat, quænam esset, & quo proficisceretur. Agna autem Christi, uolens insolitum deuitare conspectum, uoluit eum breui responso superare: Sum Christi ancilla, & vado ad Dominicum. Ille autem insolens, impulsus ab eo qui in ipso habitabat, dæmone, dixit: Sed non sinam te illuc proficisci, sed te adducam ad dijs libandum: Solem enim hodie colimus. Et simul hoc dicens, uelum traxit, uolens uultum eius detegere. Illa autem generose & fortiter resistens, in eius faciem inspirans dixit: Increpabit te Christus Iesus, diabole. Ille autem ea sufflatione & nomine Christi motus ad iram, quæ cohiberi non poterat; stricto quem ferebat gladio, eo latus eius transfodit: quæ statim cū tremore & palpitatione membrorum in terram cadens, eam sancto sanguine reddens purpuream, expirauit. hucusque de martyrio eius; quæ occasione Dominici peragendi uoluimus recitare. Quod etsi sciamus eandem uocem pro Dei templo interdum accipi solitam: tamen quod ecclesiæ omnes solo æquata fuisse, ex alijs superius recitatis de celebratione Dominici, nonnisi sacrificium Missæ posse intelligi, satis est declaratum. Mentio habetur in iisdem Actis Anysiæ, ab Imperatoribus illud quoque fuisse promulgatum edictum, vt cuiuslibet uolenti liceret sine poena occidere Christianum.

B Sed quæ sunt anni huius reliqua profequamur. Eusebius dum de hoc secundo persecutionis anno (sic ipse numerat) meminit, agens de rebus in Palæstina tunc gestis, hæc ait: Secundo anno iam aduentante, cum bellum contra nos uehementius exarsceret; & litteræ Imperatorum, in quibus generali edicto præceptum erat, vt uniuersa plebs in singulis ciuitatibus idolis immolare & libamina offerre cogeretur, iam primum ad Urbanum id temporis prouinciæ illius Præfectum perlata essent: Timotheus Gazæ urbis Palæstinæ infinitis prope tormentis exantlatis, ad extremum in rogam lentius aliquanto & remissius exardescentem impositus, maxime germanam germanæ erga Deum pietatis probationem per patientiam in omni cruciatus genere ostentatam demonstrauit; & coronam, quæ sanctis Dei athleticis pro pietatis uictoria certantibus tribui solet, ad extremum reportat. Tempore autem eius martyrij Agapius & Thecla, quæ nostra uixit ætate, constantiam animi maxime generosam declarantes, bestijs ex sententia Iudicis traduntur deuorandi. At quis tandem est, qui illa quæ sequebantur, aut oculis conspici non miraretur, aut solum auditione accipiens non obstupesceret? Nam dum Gentiles publica festa inter se celebrabant, & consueta agebant spectacula; inter alia quæ magnopere ipsis in optatis erant ad contemplandum, crebro hominum sermone ferebatur, Christianos, qui dudum erant ab bestijs damnati, certamen confecturos.

C Cum uero huius rei fama latius manaret, & apud omnes passim uagaretur: adolescentis numero sex, quorum vnus genere Ponticus, nomine Timolao; alter ex Tripoli urbe Phoeniciæ, qui Dionysius nuncupatus fuit; tertius Ecclesiæ Diospolis subdiaconus, qui Romulus dictus est; quartus Pausis, & quintus Alexander, uerque Ægyptius; sextus huius gentilis Alexander ex urbe Gaza; proprias manus, quo ardentem martyrij cupiditatem significarent, ante colligantes, ad Urbanum, qui iam bestias ad Christianos dilaniandos emissurus esset, curriculo currunt, seq. Christianos libere confitentur; atque ipsa sua propensione tamquam ad aciem instructa, & ad quodque discrimen admodum parata, liquido declararunt, eos, qui in uero Dei omnium rerum fabricatoris cultu gloriantur, uolentas immanium ferarum incurfiones nequaquam formidaturos. Vnde profecto tum ipsum Præsidem, tum illos qui cum eo erant, in repentinam admirationem traducetes, ex templo in carcerem contruduntur.

D Non multis diebus post alij duo fuere in eorum numerum adscripti; vnus qui acerba & varia tormenta propter fidei suæ confessionem varijs temporibus ostentatam antea exhaustisset, Agapius nomine; alter qui res ad corporis usum necessarias illis martyribus subministrasset, Dionysius appellatus: omnes isti octo numero, vno die, nempe vigesimoquarto mensis Dystri, hoc est, ad nonum Kalendas Aprilis, in ipsa Cæsarea securi percussi obeunt. Quæ autem post hæc Eusebius addit, anno potius sequenti,

LXXXV.
Euseb. lib. 8.
cap. 13.
MARTYRES PAS-
SI IN PALA-
STINA.

LXXXVI.
DE TIMOLAO
ET SOCIJS MAR-
TYRIBVS.

LXXXVII.
DE AGAPIO ET
DIONYSIO.

quenti, quam præfenti contigisse, demonftrabimus fuo loco. Interea quæ huius anni rerum geftarum reliqua effe videntur, adijciemus.

LXXX-
VIII.

ACTA MARCEL-
LINI PAPAE ET
CONCILII.

Hoc eodem anno, ijsdemq. Confulibus, Acta Concilij aduerfus Marcellinum Papam habiti notata habentur, nempe (vt in eis legitur) decimo Kal. Septembris, Diocletiano octauum & Maximiano feptimum Confulibus: quæ quidem Acta licet admodum deprauata, tamen, qualiacumque fint, hic describere, deq. eis differere, noftri muneris effe ducimus. Cumq. eadem triplicis editionis edita habeantur, nouiffimam nos fequemur, quæ medium locum obtinet; non quod eius lectio in omnibus arrideat, fed quod fit legentibus facilioris intelligentiæ, viſis ac cognitis eisdem in Creſconiana Collectione, ac etiam alijs ſcriptis codicibus. Narrato iam in eis Marcellini lapſu, quem ſummatim perſtrinximus, ac fuo loco poſuimus, & quid de eis eſſet ſentiendum pariter diſſeruiimus: hæc ibidem poſita mox ſequuntur, ſuis vbique titulis prænotata:

LXXXIX.

SYNODVS IN
CRYPTA SINV-
EſſANA.

De Synodo, & de negatione Marcellini quod thurificaffet.

Facta eſt itaque Synodus: non tamen collecti ſunt in integro ſacerdotes; quia curriculum vergebatur perſecutionis. Veniens autem Epifcopus Marcellinus, negabat ſe thurificaffe. Nam dixit, & hanc ſententiam propoſuit: quia dimiferant eum, qui cum eo eſſe videbantur in eodem loco preſbyteri, Vrbanus, Caſtorius, & Iuuenalis, & diacones Caius & Innocentius. Synodus autem vniuerſa hoc dixit: Cunctorum iudicio tu eris Iudex: ex te enim damnaberis, & ex te iuſtificaberis, tamen in noſtra præſentia: illic vero dum veneris ad iudicium tuum, ex te tunc damnaberis, & ex te iuſtificaberis: tu enim Iudex, tu reus*. Preſbyteri autem & diacones (quoniam Pontificem, qui eos creauit in ordinem preſbyterij, vel diaconatus honorem, & dimiferunt aream*, & euacuerunt horreum) ad probandum eos, amiſſo ordine, intrent examen, quoniam euacuerunt horreum. Debuit enim Pontifex potius mori cum quinque, quam vt viueret ſuo iudicio condemnatus. Introiuit autem vniuerſa Synodus in cryptam Cleopatrenſem, in ciuitate Sinueſſana: et quia tota multitudo non recipiebatur in crypta Synodi, quinquageni introibant.

* al. tui eris
* al. aream

XC.

De damnatione Vrbanus & Caſtorij, & teſtimonio Epifcoporum aduerfus Marcellinum vrbs Romæ Epifcopum.

PRIMA SESSIO.

Prima autem die introierunt hi, damnantes Vrbanum, Caſtorium, & Iuuenalem preſbyteros, & diacones Caium & Innocentium. Hi ſunt qui introierunt Epifcopi, audientes, non tamen iudicantes Pontificem: Petrus, Caſtorius, &c. omnes numero quinquaginta.] quarum autem Eccleſiarum Epifcopi fuerint, non exprimitur: ſunt tamen quedam nomina compoſita, quæ Africanis Chriſtianis peculiaria eſſe ſolerent, vt Haberdeum, Spesindeo, & Beneferuatus. Sed ſequitur: Hi introeuntes in cryptam propter metum Auguſtorum, vno ore quaſi trecenti, vno die in Concilio iudicantes damnauerunt Vrbanum, Caſtorium, & Iuuenalem preſbyteros, & diacones Caium & Innocentium, qui* euacuauerunt, & dimiferunt aream apertam, vt introiret immundus, & comederet triticum: preſbyteros & diacones damnabant, qui Marcellinum Papam dimiferunt; ipſos etiam iudicabant: non tamen iudicabant Pontificem, quia ſic ex vno ore erant concordati*, vt intra horum ſeptuagintaduorum teſtimonia, ipſe Iudex, ipſe reus, ipſe ſemetipſum in præſentia eorum ſe innocentem ſeruaret, aut infidelem ſe damnaret: quoniam in ſeptuagintaduorum libra Occidua in* reparacionem ſurgit annus.

* al. quia

* al. per

XCI.

Hoc quoque factum eſt noui, vt introiret vnus de teſtibus, qui cum haberet vxorem & filios, ex ea, ipſe tamen illi ſpretæ adulteram ſuperinduxit, & dedit vxori repudium. Et introeuntes alij decem & alij quatuor, dicentes: Nos te vidimus mittentem, & thurificantem Herculi, Ioui, & Saturno.] Cum in templum Veſtæ & Iſidis introductus a Diocletiano Marcellinus dicatur in iſdem Actis ſuperius enarratis: cur non illis, ſed alijs dijs ibi thurificaffe narretur, cauſam non inuenio: cum ſecundum diuerſa numina, diſtincta quoque eſſe ſolerent templa deorum, ac eorum pariter cultus; nec in templo Veſtæ coli Iouem, vel in templo Iouis Veſtæ ſacra fieri ſolita, vel Marti, aut alij cuiſpiam, certum ſit. Quamobrem hac quoque ex parte eadem Acta impoſituræ ſuſpicionem laborant. Sed ſequitur:

XCII.

Dixit ergo Marcellinus: Quo die? Reſpondit vnus eorum, & dixit: Quo die exuiſti purpuram, & induiſti coccum, & gaudebat ſuper te Diocletianus; & quos paulo ante negabas

A negabas ante tribunal, eis thurificabas. Athanaſius Epifcopus dixit: Ita ne vera ſunt quæ teſtantur iſti? Et reſpondit Petrus Epifcopus, & dixit: Loquere Pontifex, & iudica cauſam tuam. Et ſubſcripſerunt quinquaginta Epifcopi qui ſupra dicti ſunt, cum quatuordecim viris; qui vno ore loquebantur de ſeptuagintaduobus, & firmabant iudicium.] Quid autem per libram Occidua intelligatur, anno ſuperiori, cum de Marcellini lapſu actum eſt, pluribus diximus.

Alia autem die venerunt trigintatres preſbyteri vrbs Romæ, & in eorum iudicio Urbani, Caſtorij, & Iuuenalis preſbyterorum, & Caij & Innocentij diaconorum damnationem integram perſpexerunt; ac ipſi de ſuo ordine, ſuo iudicio iuſtitiam tenuerunt, dicentes: Amiſſo ordine, negent ſe eſſe horum qui ſunt ſocij Eccleſiæ. Conuenientibus autem eis ſecundo die poſt damnationem preſbyterorum Urbani, Caſtorij, & Iuuenalis, Caij & Innocentij diaconorum: venerunt alij quinquaginta Epifcopi, & introierunt in cryptam propter tempeſtatem temporis: introiuit & Marcellinus Vrbs Romæ Epifcopus, tum adhuc nomen tenens Epifcopatus: nondum enim fuerat damnatus, niſi numerus ſecundum ordinem Synodi libræ probaret exemplum. Introiuit autem Caſtinus, Carponianus, & reliqui quinquaginta numero.

De reſponſione Anaſtaſij* & Antimi Epifcoporum.

Reſponderunt Anaſtaſius & Antimus Epifcopi, & dixerunt: Tuo ore iudica cauſam tuam, & non noſtro iudicio: ſolue conditionem. Reſpondens autem Sebaſtianus Epifcopus, dixit: Noli audiri a noſtro iudicio; ſed collige in ſinu tuo cauſam tuam, & introduc teſtes, vt teſtificentur veritatem: quoniam ex te iuſtificaberis, aut ex ore tuo condemnaberis: quoniam recte præſcripti Patres noſtri & Coepifcopi damnauerunt; ſicut & noſtro ore petimus, & vno conformi iudicio damnari Vrbanum, Caſtorium, & Iuuenalem preſbyteros, Caium & Innocentiū diaconos. Vnde quia iſti ex ſpelunca fugerunt, & ſæpe fatum Marcellinum Epifcopū dimiferunt; amiſſo ordine, intrent examen: quia omnes regulæ (dicit Petrus Epifcopus) dum formatae in fornace fuerint coctæ, iterum coquantur Sole & pluuia, & ibi probantur, vt ſint ſuper habitaculis hominum.

Moram ergo non facientes (vt damnationi eorum iam ante dictorum ſubſcriberent hi quinquaginta Epifcopi) omiſſo ordine, introierunt in Synodum. Et ecce introierunt & quatuordecim teſtes, qui dicebant ſe vidiffe Marcellinum thurificantem. Reſpondit vnus Epifcopus nomine Salluſtius, dicens: Dicite coram veritate. Reſpondit Petrus, & dixit ad Marcellinum Epifcopum: Iam audi Pontifex, & iudica cauſam tuam; quoniam ex ore tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis: quoniam nulla membra ſana eſſe poſſunt, ſi caput maſtum fuerit. Reſpondit Marcellinus Epifcopus, & dixit clara voce: Non dijs ſacrificauit; ſed tantum grana thuris, leuatis* manibus, ſuper prunas combuſſi. Leuauerunt ſe omnes quinquaginta præſcripti Epifcopi, dicentes ad quatuordecim teſtificantes: Quid vidiftis hunc facientem? Qui ex ore ſuo teſtati ſunt, quaſi vno ore loquentes. Et ſubſcripſerunt omnes quinquaginta Epifcopi in teſtata quatuordecim virorum, ita vt vigintiocto complerentur cum participantibus. Vnus autem de Epifcopis, nomine Quirinus*, dixit: Infudiſti cor tuum Pontifex malitia, quod decē & octo annis ſanctificaueras* caſtitate: Præful, vulneraſti omnia membra tua: propterea ego non recedam de omni coetu Synodi, donec purpureum* cor tuū manifeſterur.

Altera autem die hi decenti Epifcopi conſtituerunt, quatenus & ipſi introirent in Synodum. Et facta collocaſione ſimul cum præſcriptis centum, ſederunt in eadem ciuitate, omneſq. vno examine trecenti alligauerunt, & damnauerunt hos, Vrbanum, Caſtorium, & Iuuenalem preſbyteros, Caium & Innocentium diaconos. Reſpondit Sebaſtianus Epifcopus: Huic tribunali, noſtro ſermone, noſtro chirographo, noſtro eloquio, noſtro auxilio, noſtra conſtantia & veritate fixa, & præclara diſpoſitione auditionis exhibemus ligamen. Non enim noſtro ore iuſtificaberis, aut noſtro ore condemnaberis. Quapropter conſue tunicam tuam, & quam paulo ante induebas ſutam, modo conſciſſam conſue ex toto corde tuo, & ex manibus tuis inuoluere in peccato tuo, Marcelline Pontifex Romæ. Reſpondit Vrbanus Epifcopus ad Sebaſtianum Epifcopum, & dixit: Introducantur teſtes viri veridici numero quadragintaquatuor, vt libra Occidua compleatur a multis, quod* a multis factitatum* eſt. Et introierunt teſtes, Tran-

Annal. Eccl. Tom. 2.

Ttt 2

Singu-

XCIV.

* al. Athanaſij

XCIV.

* al. leuata manu

* al. Cyrillus

* al. ſiccaueras

* al. perperum

XCVI.

TERTIA SESSIO.

ACTA SYNODI

CONTRA MAR-

CELLINVM.

* al. quoniam

* al. fabricatum

XCVII. Singulis autem adstantibus in gremio trecentorum Episcoporum, & triginta presbyterorum Romanorum, & viginio octo testium prædictorum, vt libra compleretur: quoniam duodecim vncijs in libra prolabitur census, & in septuagintaduobus comparentibus damnabitur Præsul; respondit Quiriacus Episcopus, & dixit ad Marcellinum: Nunc cognosce * vniuersum velamen cordis tui: iudica ipse causam tuam; & disiectam a te maceriem tu ipse scrurare: non enim nostro, sed tuo ipsius iudicio condemnaberis; nostro autem testimonio excusaberis. Nihil time; quoniam nos in tui damnationem nihil opponimus causale, nihil defendimus; sed damnamus eos, qui euacuauerunt templum, & dimiserunt fabricam manu desuper constructam, vt introirent lupi, & facerent speluncas, & comederent agnos immaculatos; & eos, qui ex veteri ad nouum venerant, inueterarent. Te enim non condemnamus, Præsul: quoniam ex ore tuo iustificaberis, & ore tuo condemnaberis.

XCVIII. Marcellinus autem in conspectu Synodi cecidit in terram: ibi ergo iacentem & moram eum facientem damnauerunt. Synodus autem & presbyteri triginta clara voce chirographum firmauerunt super Vrbanum, Castorium, & Iuuenalem presbyteros. Hi autem subscripserunt in damnationem horum quinque, Urbani, Castorij, & Iuuenalis presbyterorum, & Caij & Innocentij diaconorum. In * autem trecentorum Episcoporum caput cinere inuolutum habens Marcellinus Episcopus Urbis Romæ, voce clara clamans, dicebat: Peccaui coram vobis, & non possum in ordine esse sacerdotum; quoniam auarus corrupit me auro. Subscripserunt igitur in eius damnationem, & damnauerunt eum extra ciuitatem. Sacerdos nomine Melchias * Episcopus subscripsit primus in eius damnationem, non tantum pro hoc tempore (quod exigebat ordo) sed etiam in exemplum futuri temporis: quoniam & ipse clara voce dicebat: Iuste ore suo condemnatus est, & ore suo suscepti anathema Maranatha: quoniam * ore condemnatus est. Nemo enim vniuersum iudicauit Pontificem, nec Præsul sacerdotem suum. Quoniam prima sedes non iudicabitur a quoquam.

XCIX. Hoc autem facto, Diocletianus, cum esset in bello Persarum, audiuit quod trecenti Episcopi, & triginta presbyteri, & tres diacones in eadem damnationem conuenissent: quodq. dum subscriberent omnes, ipse omnium primus Marcellinus manu sua propria concluderat in suum anathema, anathemati subscribens. Et iratus Diocletianus, in eadem ciuitatem misit, & multos Episcopos ad coronam martyrij traxit. Factum est autem nihil aliud, nisi quod, dum primo damnati fuissent tres presbyteri & duo diacones, damnatus est Marcellinus Episcopus suo iudicio, decimo Kalendas Septembris, Diocletiano octauum & Maximiano septimum Consulibus.] hucusque Acta Synodalia.

C. Quæ quidem cum multa habeant, quæ ipsis iure posse obijci videantur: vt in re valde dubia, quid de his sentiendum esset, nolimus in prima editione nostro arbitrio definire, sed cuncta subiecimus eruditorum iudicio: licet non nihil in eam procliuiores visi essemus esse sententiam, vt recitata nuper Acta Synodi fuerint commenticia. In hac autem quam postremo cudimus, editione, re grauiori lance perpena, & sagaciori indagine disquisita, aliqua addenda esse putamus, quæ æquus iudex pro aduersæ partis defensione edenda, iure potuisset exigere. Resideat in throno suo grauis & veneranda, quantumlibet obsita pannis, antiquitas; quæ maiestate sua, ab inuitis licet, extorqueat reuerentiam; sed & imperet iure suo, magna esse æstimatione habenda quæque vetera monumenta, licet temporis appareant edacitate corrofa: quo fit, vt quodlibet obiectum, consumptumq. vile numisma rubigine, minime proijciendum esse censeat, sed velit omni industria periti manu artificis expoliri: vnde sæpe contingat, ex paruis quibusdam signis & notis nonnulla præclara admodum in lucem ferri.

CI. His igitur admoniti, eadem Acta accuratius intuentes atque attentius considerantes, procul absumus, vt ea penitus reiicienda putemus; atque longe longius abhorremus, vt eadem Donatistas adscribenda esse velimus: Quid enim illi finxisse dici possint, quæ non nouerunt, neque aliquando eis vsi esse reperiuntur, prout ex ijs quæ superius dicta sunt, satis aperte est demonstratum? Sed iam ad hæc elucidanda veniamus. Quænam autem sint, quæ recitatis Concilij Actis repugnare videantur, e priori nostra hic reddamus editione, atque illa in primis quæ dicta sunt superius aduersus Donatistas

A Donatistas lapsum Marcellini & aliorum Romanorum Pontificum astruentes, sed nulla ex parte probantes: quod si nullus vniuersum lapsus Marcellini valuit demonstrari, certum est nec de lapsu potuisse agitari iudicium, & Concilium congregari. Sed & illud ad exactius redigatur examen: Quoniam pacto potuit accidisse, vt hoc potissimum tempore, quo huius persecutionis flagraret incendium, & Imperatorum toto Orbe Romano in Christianos acerbior ira sæuaret, valuerit trecentorum Episcoporum cogi conuentus, paulo minor maiori illo, qui sub maxima omnium Ecclesiæ pace, totis viribus adnitente Constantino Imperatore, Nicææ in Bithynia fuit postea congregatus? Insuper quod ad locum pertinet; nulla prorsus de crypta Sinuessana, dicta Cleopatrensi, vsquam mentio, vel leuis memoria reperitur.

B Sed & in eo etiã error manifestus redargui posse videatur, dū in fine eorumdem Acto-
CII. rû (vt vidimus) de Diocletiano traditur, hoc ipso anno, sub eius Consulatu octauo & Maximiani septimo, expeditione aduersus Persas comparasse: quos tamen (vt suo loco superius dictum est) apparere ante biennium fuisse superatos. At quoniam modo, quæso, hoc anno Diocletianus erat in procinctu cū exercitu aduersus Persas, quæ sententia Eusebij & nonnullorū aliorū, hoc ipso anno vigesimo sui Imperij, secundo vero persecutionis in Christianos conflata, se Imperio abdicasse constat, vel secundum alios anno sequenti, mense Aprilis? quod omnes pariter tradunt ab eo Nicomediæ esse factum, vbi tunc agebat, & non alibi, vt auctor ille finxisse dici posse videatur: cū & superius Cassiodori Chronicon aperti mendacij sit redargutum, dum post annos tres, nempe sub Consulatu sexto Constantij & Galerij Maximiani, ponitur ibi de Persis ac Parthis Diocletiani triumphus, tertium plane post annum ex quo ipse se Imperio abdicauit: quo nihil absurdius dici potest.

C Hæc quidem aduersus Concilij Acta proposita, etsi fortia videantur; nequaquam tamen huiusmodi esse reperimus, vt ex eis eadem Acta falsa penitus conuincantur. Nam in primis quæ superius in Marcellini lapsu negando sunt dicta, contrarijs assertionibus esse labefactata monstrauimus. Quæ vero ordine sequitur vehementior de numero trecentorum Episcoporum obiectio, nec quidem eiusmodi est, vt ipsa Acta spuria omnino esse redarguat. quod tunc perspicue, lector, intelliges, si tempora temporibus confrens, ex similibus discas hæc esse verisimilia. Accipe igitur antiquiora, ex quibus recentiora captu difficilia valeas intelligere.

D Cum vigeret acerbissima illa sub Decio persecutio, & præ ceteris Romanam exagitarat Ecclesiam; & cum iam eius Episcopus Fabianus martyrio coronatus, atque pars Cleri Romani coniecta in carcerem esset: qui reliqui erant Romanæ Ecclesiæ clerici, in
CIII. anni vnus interregno (non enim sinebat ingruens persecutio ob collegas derentos in carcere substituere Episcopum successorem) non vnus tantum Urbis ipsius, sed totius Orbis protinus suscipere gubernandam Ecclesiam: qui in primis de martyrio Fabiani Pontificis litteras dedere ad longe etiam positas transmarinas Ecclesias: alias etiam addidere, quibus commonerent Episcopos illo persecutionis furore bene præesse suis Ecclesijs: adiecere alias, redarguentes qui segniter agere viderentur. Excitata insuper eodem tempore de lapsis recipiendis non leui controuersia, præter litteras ab illis de his datas ad S. Cyprianum & vniuersam Africanam Ecclesiam, ijdem Romanæ Ecclesiæ clerici collegere Concilium cum ex Italia, tum ex aliarum remotiorum prouinciarum Episcopis illis qui ob persecutionem extorres ad præsidia Ecclesiæ Romanæ confugissent. Vbi & de recipiendis lapsis in eodem Concilio sancito decreto, illud ipsum in
E vniuerso Christiano Orbe datis litteris promulgarunt.

CIV. At si quis tot hæc & tanta, adeoq. sublimia a parte dumtaxat Romani Cleri, quæ libera a vinculis esset, potuisse præstari, & exhibita omnino esse, absque dubitatione aliqua sed sine auctoritate asseueraret: quis non crederet esse commentum, & quidem inepte compositum, ab omni fide procul abhorrens? Sed & si quis ad hæc probanda, Acta aliqua peruetusta, eadem tam grandia facta narrantia, exhiberet: nonne continuo suboriretur de impostura suspicio, vel potius de figmento constans assertio? Et tamen hæc omnia certo certius contigisse, sanctissimi Cypriani Episcopi Carthagenensis plures epistolæ tunc temporis scriptæ, & aliæ ab ipso Clero Romano redditæ, amplissimam fidem, vt nec vel leuis esse possit reliqua dubitatio, omnibus eas legentibus faciunt. Habes hæc omnia superius suo loco & tempore, sub Fabiani Papæ vacante sede, narrata: hic vero summam necessario repetita, quo percipere queas Cleri Romani,

persecutionis tempore, cessante Pontifice, vigilantissimum studium, & super totius A Orbis Ecclesias supremam iunctam cum sollicitudine potestatem.

CV. Qui igitur de martyrio Romani Pontificis ad transmarinas quoque Ecclesias dare litteras, quas Circulares nominavit antiquitas, Romanus Clerus in more habuit (quod communis omnium Ecclesiarum causa esset, de statu Episcopi vniuersalis Ecclesiae admoneri) haud quidem eiusmodi officium praetermisit adeo necessarium, periculosissimo hoc omnium tempore, in deploratissima omnium causa, infelicissimo Ecclesiae statu, vniuersa Christiana religione in summo discrimine collocata, cum in vniuersalis Ecclesiae Antistite fidei Catholicae primum post Christum & in Christo solidum fundamentum magno terramotu concussum & excussum penitus videretur. Sed quod iure timeda esset in vnius lapsu ruina omnium & totius casus Ecclesiae; datis a Clero ad omnes Episcopos ex more litteris, omnium ad suffulciendam tantam machinam collabentem est imploratum auxilium, & requisitum officium: indigere enim videbatur communis causa communi omnium consultatione, & nouus casus nouo consilio, atque inauditus haecenus morbus paratum omnium sententia remedium exposcebat. Quis, putas, Episcoporum tanto Romani Cleri litterarum classico excitatus, se domi valuerit continere, e qua etiam persecutio vrgens arceret? Persecutionis enim tempore maiorem Episcoporum numerum consueuisse Romam confluere, ex Cleri Romani litteris ad Cyprianum^a datis possumus intelligere, in quibus cum agitur de conuocato tum sede vacante ab ipso Romae Concilio, de Episcopis qui conuenerunt, haec habet: Diu, & quidem multi, & quidem cum quibusdam Episcopis vicinis nobis, & appropinquantibus, & quos ex alijs prouincijs longe positis persecutionis istius ardor eiecerat, *contulimus scilicet.* Nihil est igitur amplius quod mireris, si in tanta causa audias conuocatos conuenisse trecentos Episcopos, cum etiam non vocatos soleret eos dira persecutio Romam impellere, vbi Gentilibus incogniti degerent, & Fidelibus tantum noti, Romanae Ecclesiae subsidijs alerentur; quae (vt superius vidimus) persecutionis tempore egentes Ecclesias, etiam longe positas, pascere consuevit.

^a Apud Cyprianum
epistolae 21.

CVI. De loco autem, quod nulla eius memoria reliqua sit, inanis est profus obiectio: cum post mille & trecentos annos non vnius tantum cryptae, sed amplissimarum quoque ciuitatum facta fuerit desolatio, & terramotibus sciamus montes atque planicies mutasse situm & nomen. Sed tamen quod ad loci regionem spectat: conferunt satis Actis ijs ea quae ex rebus gestis sanctorum martyrum Sebastiani ac sociorum ab Ecclesiae Romanae Notarijs accurate descriptis superius sunt recitata; nimirum sub hac ipsa Diocletiani persecutione, ad euitandum furentium Gentilium gladium, ingentem Christianorum numerum cum Polycarpo presbytero, consilio Caij Pontificis, Marcellini antecessoris, in amplissimam Chromatij villam ad littus Campanum positam esse profectos, illicque incognitos habitasse: vt plane appareat Romanam Ecclesiam in eadem regione ad delitescendum amplos habuisse recessus, vbi non solum trecenti, sed multa Christianorum millia secreto degerent.

CVII. Quod vero ad nouissimam illam obiectionem ex vltima parte eius scriptionis acceptam, qua dicitur Diocletianus in Perfide audisse Marcellini respicientiam, & de necesse Episcoporum Romae agentium rescripsisse, quem constat ante biennium de Perfide Romae vna cum Maximiano collega triumphum egisse: dicimus quidem, ea omnia non esse ex Actis Concilij, sed (vt apparet) ad ipsa Acta appendicem superadditam; quae etiam veritati concinna reddetur, si quod ibi dicitur, Cum esset in bello Persarum; ita lectio restituatur, Cum reuersus esset e bello Persarum. quam germanam existimo lectionem. At de his haecenus. Si quae sunt alia quae his repugnant, horum comparatione leuissima esse scias: vt non sis in his diutius detinendus. Habes, lector, posteriorem hanc nostram de lapsu Marcellini & Concilio Sinuessano lucubrationem, qua & animi nostri institutum, mille antea signis saepius patefactum, tibi plenius innotescat: velle nimirum ad veritatis rectam arctamque lineam cuncta referri: nec ad excusanda Pontificum Romanorum peccata (si quae iure obijci possunt) vel latum quidem, quod dicunt, vnguem, immo nec tenuem saltem capillum velle deflectere. Sed iam reliqua prosequamur.

CVIII. Hoc ipso, quoque anno, qui numeratur quintus ab exordio aedificationis Thermanum Diocletiani Imperatoris, contigit martyrium Saturnini senis, Sifinnij diaconi, Aproniani Commentariensis, atque Papiæ & Mauri militum, vt colligitur ex Actis Marcellini atque Marcelli Romanorum Pontificum (sunt ea simul iuncta, prioraque Marcellini, sed posito

PAPIAE ET MAURI MARTYRIUM.

A posito tantum nomine Marcelli, confusa.) In iisdem, inquam, Actis cum haec ad finem eorumdem passionum legantur: Post menses vero decem & annos duos absoluta fabrica Thermanum cum gloria, &c.] praefens annus plane significatur: nam cum Thermanum (vt dictum est) coepit anno Domini ducentesimo nonagesimo octauo, septemque annis earum aedificatio perduravit; erit hic annus quintus aedificationis, idemque tertius ante absolutionem connumerabitur. Post recensita igitur quae superius dicta sunt de Saturnino atque Sifinnio, & quae sequuntur de confessione atque martyrio Aproniani Commentariensis, quae breuitatis causa praetermittimus; haec habent de consummato martyrio Saturnini atque Sifinnij, & qui ijs accesserunt, Papiæ ac Mauri militum:

Tunc iussit Laodicius Praefectus retrudi in custodiam Saturninum senem, & Sifinnium diaconum, dicens: Si non immolaueritis dijs, diuersis vos poenis interficiam. Cum autem essent in custodia, veniebant multi Gentiles. Audiens haec Laodicius, iussit parari sibi tribunal in Tellude post dies trigintaduos, & iussit sibi praesentari Saturninum & Sifinnium. Qui vincti catenis, & nudis pedibus steterunt ante eum. Quibus dixit Laodicius: Quid est? Deposuistis vanam superstitionem, & adoratis deos Imperatorum? Respondit Sifinnius: Nos peccatores * adoramus Dominum Iesum Christum Filium Dei: nam daemones & lapidibus numquam humiliamur. Laodicius dixit: Deferatur tripodae, & thurificent Maiestatibus. Saturninus dixit: Conterat Dominus deos Gentium. Et continuo soluta est tripodae aerea, velut lutum. Quod videntes duo milites Papias & Maurus, coeperunt clamare: Vere Deus est Dominus Iesus Christus, quem colunt Sifinnius & Saturninus.

CIX.

^a Ex codice manuscriptorum. cuius sententia a Suario romano 1. die 16. Ianuarij.

QUESTIO DE SIFINIO ET SATURNINO. * al. peccatores

Iratus itaque Laodicius iussit eos in equuleos leuari: et cum traherentur, neruis, fistibus, & scorpionibus caesi sunt. Illi autem clamabant: Gloria tibi Domine Iesu Christe, quia meruimus socij fieri seruorum tuorum. Tunc Papias & Maurus clamabant, dicentes: Vt quid vos coarctat diabolus in seruos Dei ista exercere? Iratus Laodicius iussit ora eorum lapidibus contundi, & in carcerem retrudi, Saturnino autem & Sifinnio flammam ad latera poni. Et cum in equuleo pendentes vultu alacri gratias Deo agerent, iussi sunt capitalem sententiam subire: et depositi de equuleo, ducti sunt in viam Nomentanam, vbi capite truncati sunt. Collegit eorum corpora Thrason cum Ioanne presbytero, & postea sepeliuit in praedio suo via Salaria cum alijs tertio Kal. Decembris.

CX.

MARTYRIUM SIFINNI ET SATURNINI.

Post dies vero duodecim iussit Laodicius Papiam & Maurum milites, qui baptizati sunt a Marcellino Episcopo, sibi praesentari in Circo Flaminio; & dixit ad eos: Cognouit quod & vos Christiani sitis. Papias dixit: Vere Christiani. Dixit ad eos Laodicius: Deponite vestram fallaciam, & adorate deos quos Principes adorant. Respondit Maurus, & dixit: Adorent eos qui desperauerunt de animabus suis, vt in aeternum pereant. Laodicius dixit: Modo vos desperabitis de animabus vestris, si non sacrificatis dijs immortalibus. Audite, & facite quae dico, & viuite. Respondit Papias: Sacrifica tu, & viue in tormentis aeternalibus. Tunc iussit eos sterni in terram, & fistibus caedi. Et cum diu caederentur, nulla vox ex eis audiebatur, nisi tantum: Christe adiuua nos seruos tuos. Tunc iussit eos leuari de terra, & plumbatis caedi. Et cum diu caederentur, emiserunt spiritum. Quorum corpora collegit Ioannes presbyter noctu, & sepeliuit in via Nomentana, quarto Kal. Februarij, ad Nymphas, vbi Petrus baptizabat.] hucusque Acta horum martyrum. quae autem sequuntur de Arthemina, vsque ad Acta & exitum Marcelli Papae, additamentum putamus, quod in multis fide vacillent: nam nec vlla mentio fit de Arthemina filia Diocletiani virgine & martyre in tabulis Ecclesiasticis, cuius memoria tam nobilis mille fuisset monumentis expressa, si verum esse maiores nouissent: nec de ea praeterea mentio est apud scriptorem aliquem. Reliqua autem quae ad eadem Acta spectant, suo loco opportunius in Marcello dicentur.

CXI.

PAPIAE ET MAURI MARTYRIUM.

Quonia vero hic vltimus annus Imperij Diocletiani atque Maximiani numeratur, qui & secundus persecutionis censetur; operae pretium existimamus hic enumerare, etsi non omnes quidem martyres qui sub iisdem Imperatoribus passi sunt (nam id impossibile esse putamus) illos tamen qui in Ecclesiasticis tabulis habentur suis quibusque diebus natalijs consignati; illos, inquam, quorum certus, quo passi sint, annus minus habetur expressus: quorum enim martyrij Acta sunt die & Consule adnotata, certis quibusque passis sunt temporibus, suis reponimus locis: reliquos autem, qui sub iisdem Imperatoribus martyrio coronati sunt, sed incertum est illorum tempus, huius anni includimus termino. Licet autem iisdem imperare hoc anno desierint: nequaquam tamen persecutio semel

CXII.

DE MARTYRIBUS PASSIS SVB DIOCLETIANO.

semel ab iisdem excitata quieuit; sed (quod omnes affirmant) ad decennium vsque pro-

CXIII.
DE AVNDIO ET
AVNDANTIO
MARTYRIBVS.

gressa, quo inchoata est nomine, eodem quoque est vsque ad annū vltimū propagata. His igitur Imperatoribus (vt de ijs primum agamus qui Romæ sunt passi) coronati martyrio habentur via Flaminia Abundius presbyter & Abundantius diaconus, quos Diocletianus Imperator (vt habent tabulæ Ecclesiasticæ) vna cum Martiano viro illustri, & Ioanne eius filio, quem illi a mortuis suscitauerant, decimo ab Vrbe lapide feriri iussit. Extant ipsorum Acta ex antiquis memorijs restituta, atque etiam notis egregie illustrata a Collegio Societatis IESV, eademq. aucta eorumdem translatione: veneranda enim corpora SS. Abundij & Abundantij translata sunt in basilicā Farnesianam eiusdem Societatis IESV Romæ primariam. Habetur quoque in iisdem Actis mentio aliorum vigintitrium martyrum, qui duci iussi extra Urbem via Salaria veteri, ibi truncati capite sunt: quorū corpora collecta a Ioanne presbytero sæpe superius nominato, cum de aliorum martyrum actum est sepultura (in id enim opus omni studio incumbere) & a pia & nobili femina Theodora, more maiorum, aromatibus pollincta, & linteaminibus obuoluta, sepulta sunt in cœmeterio eadem via posito ad Cliuum Cucumeris.

CXIV.
DE PIGMENTIO
MARTYRE.

Romæ itidem eadē ingruente persecutione, alius item presbyter Romanæ Ecclesiæ, Pigmentius nomine, idē pro Christi fide certamen iniens, sub Turpio (alias Turcio) Iudice gladio percussus, nobilem martyrij palmā est consecutus. Ipse quoque Ioannes presbyter, de quo modo mentio facta est, & cum eo quoque Crispus item presbyter, quod multa corpora sanctorum curassent, iisdem meruerunt associari, vt superius diximus: tali enim elogio in tabulis Ecclesiasticis XV. Kal. Septemb. ambo habentur conscripti. Rursus etiam alij ex Romano Clero idem obiere certamen, de quibus dicturi sumus anno sequenti in Marcellini Papæ martyrio, ac de alijs quoque inferius in Marcello.

CXV.
DE PRIMO ET
FELICIANO
MARTYRIBVS.

Passi itidem sunt Romæ hoc tempore Primus & Felicianus, qui longeuam in Domini vitā pie ducentes, grauißima passi tormenta, tandem sub Promoto & apud Nomentū martyrium consummarunt. Epicharide quoque femina Senatoria Christianæ religionis causa plumbatis cæsa, gladio percussa est. Sed & Lucia nobilis matrona, & Geminianus, grauißimis poenis affecti, tandē capite truncati, certamen fidei feliciter exsoluerunt. Flauianus etiam ibidem martyrij gloria triumphauit. sunt omnes ij in Martyrologio Romano & alijs quique suis certis diebus adscripti. Insuper Basilides, Cyrinus, Nabor, & Nazarius milites sub Aurelio Præfecto pro fide Christi seruanda post varios cruciatus, pridie Idus Iunij, via Aurelia capite plexi sunt. Via vero Appia, ipsi Kal. Ianuarij, triginta milites eadem quoque martyrij coronam promeruerunt. Quintodecimo vero Kal. Iulij de ducentis sexaginta duobus martyribus exhibita est carnificina; quorum reliquiæ simul collectæ, positæ sunt in cœmeterio, via Salaria, ad Cliuum Cucumeris. Sed & sexto Kal. Octobris quadraginta nouem milites cum Callistrato Christi athleta fortissimo, ad certamen sapius reuocato, egregie certantes, coronati sunt. His accesserunt quinque martyres, Claudius, Nicostratus, Symphorianus, Castorius, atque Simplicius: quos post biennū secuti sunt ad coronam Seuerus, Seuerianus, Carpophorus, & Victorinus arte statuarum præditi. Hi enim, quod simulacra deorū sculpere noluisent, Christianitatis titulo scorpionibus cæsi, denique inclusi oculis plumbeis, viui in amnem præcipitati sunt, octauo Idus Nouembris, quo celebri memoria in Indicibus sanctorum martyrum adnotati habentur, simulq. corporū eorumdem inuentio.

QUATVOR
CORONATI.

CXVI.
ARS STATVARI
RIA COLLAPSA.

Est plane obseruatione dignum, quo modo crescente numero Christianorū, ars quoque statuarum exoleuerit: nā eius facultatis opifices omnes propemodū ad Christianam fidem conuersi; indignū rati, opinari deos, quos ipsi manibus sculpsissent, mori potius delegerunt, quā deos, vel sacra dijs effigiarent: sicq. ars statuarum sculporibus ferme omnibus destituta, penitusq. collapsa remanserit. Est quidem eius rei euidentis atque perspicuū omnibus argumentum, quod quæcumque visuntur Romæ huius temporis statuae, crassæ Mineruæ esse noscuntur, ab antiquioribus longe dispares. Sint in exemplū (vt de singulis dicere prætermittamus) quæ visuntur ab omnibus Romæ in arcu triumphali, qui post paucos annos ob debellatum Maxentiū erectus est Constantino, quem & ob inopiā sculpturæ artis opificū, ex Traiani & Marci Aurelij memorijs, alijq. nobilibus Urbis monumentis, maiori ex parte oportuit construxisse: reliqua vero quæ tunc fuerunt elaborata, adeo rudia atque informia esse simulacra noscuntur, vt comparatione illorum, humano capiti (secundum poeticum illud) iuncta videatur ceruix equina.

CXVII.

Rursus etiam quod spectat ad martyres Romæ passos, sustulit hæc persecutio Rufum

A sum virum nobilem, vna cum omni familia sua, quarto Kal. Decembris. sed & nobile specimen Christianæ constantiæ duo pueri ediderunt, quorum prior maxime commendatur, Pancratius quatuordecim annos natus; sed & alius quoque ætate minor Crescentius, qui sub Turpilio (seu Turpio) Iudice, via Salaria gladio percussus est. Porro tum horum omnium, tum aliorum quos his subijciemus, certum natalem diem in Romano Martyrologio scriptum, Index locupletissimus illi affixus suppeditabit.

PANCRATII
MARTYRIUM.

Tunc etiam egregium spectaculum Vrbi præbuit Genesius mimus: qui in theatro, Imperatore spectante, cum mysterijs Christianorum illuderet, repente Dei virtute mutatus, serio agere cœpit, quod iocis antea actitabat: vsque adeo, vt perfecte factus Christianus, Christumq. alta voce confessus, tormentis exagitatus, consecutus fuerit tandem coronam martyrij. Longe plane felicius iste verum representauit ex ficto, quā

CXVIII.

GENESIUS MAR-

TYR.

B ille miser, qui Aiakis furentis personam agens, tantopere eo est raptus affectu, vt in infantiā vere fuisse conuersum, recitet Lucianus. Quod Genesio accidit, Ardaleoni quoque pariter contigisse, eumq. mimum ex ioco factum serio Christianum & martyrem, tam Græcorum, quā Latinorum tabulæ testantur, quæ eius natalem diem adscriptum habent decimo octauo Kalendas Maij. Est haud longe dissimile illud quod de Dioscoro Architheatro ad Alypium Augustinus scribit exemplum: qui in deridendis Christianorum rebus esse soleret effusus; effectus & ipse, licet sæpe frustra renitens, Christianus. sicq. plane accidit, quod scriptum est: Dominus illusores deludet. sed de his hactenus.

a Lucian. lib.

de salcation.

prope fin.

b August. epi-

stola 07.

c Proverb. 3.

At qua infania atque furore Præsidum sæuiebat Romæ tanta persecutionis acerbitas, non minori eorum qui singulis Italiæ ciuitatibus præerant his temporibus magistratus in Christianos omnes ira rabieq. feruebat; studentibus singulis in ijs obsecundare Imperatoribus, quos sciebant implacabile bellum in Christianos omnes hostiliter absque aliqua spe veniæ intulisse. Tunc Ferentini in Herculicis Ambrosius Centurio diuersimode cruciatus, igne superior, aqua tandem martyrium consummauit decimo septimo Kalendas Septembris. Sed & Campanus ferax ager fertilissimus redditur, sanguine martyrum iisdem temporibus irrigatus. Passi enim leguntur tunc in Campania S. Erasmus Episcopus, qui omni propemodum genere cruciamentorum superior existens virtute constantiæ, alijs ad idem subeundum certamen viam aperuit, ac facilem reddidit, martyrio coronatus quarto Nonas Iunij, quo pariter inter martyres in publicis tabulis relatus habetur.

CXIX.

AMBROSIVS
MARTYR.

D Dominica quoque, sic dicta Campana virgo, diuino quodam impulsu idola frangens, damnata ad bestias: sed cum illæ parcerent, ac pariter blandirentur, sæuior illis tortoris manus gladio virginis caput abscidit. Ariston quoque, Crescentianus, Eutychianus, Urbanus, Vitalis, Iustus, Felix, Felicissimus, Marcia & Symphorosa æque in eadem provincia coronam martyrij perceperunt, sexto Nonas Iulij. His quoque adiungendi essent qui Puteolis passi sunt præstantissimi martyres, Ianuarius Episcopus Beneuentanus, atque socij: sed quoniam eorumdem passionem consignatam inuenimus Consulibus Constantio & Galerio Maximiano quinquies, seorsum de iisdem suo loco, nempe post duos annos, agemus. Sub iisdem quoque persecutoribus passi sunt Capuæ Rufus atque Carpophorus; Venafri Nicander & Marcianus: Salerni vero Fortunatus, Caius, & Anthes iisdem martyrij coronis sunt illustrati. Lucania quoque insignium martyrum trophæis nobilitata est, Viti, Modesti, atque Crescentiæ, quorum omnium natales dies adscripti habentur publicis monumentis. Sed maior plane eorum numerus, quorum memoriam priuatim Ecclesiæ complures prosequuntur: at innumeri fere illi qui memoria hominum penitus exciderunt.

CXX.

DOMINICA ET
SOCIJ MARTY-

RES.

E Illustratur & Tuscia compluribus sanctis martyribus eadem persecutione victoribus. Exantlarunt inter alios insigne pro Christo certamen Valentinus presbyter, & Hilarius diaconus, martyres Viterbienfes. sed & tunc Senis est passus Ansanus; Tuderti vero Casianus Episcopus, Benignus presbyter, Eradius, Felicissimus, Paulinus, Fidentius, atque Terentius. Illuminata quoque & Digna virgines diuersis diebus eadem tunc illustratæ corona martyrij. Vmbria etiam martyribus decorata est: tunc enim Firmina martyr America passa, quæ secutus est Olympiades, vir Consularis, ab ea ad fidem perductus. Secundus quoque ibidem insignitus est martyrij palma. Tiferni vero Crescentianus. Spoleti Sabinus Episcopus ac socij, quorum ante meminimus, egregium

CXXI.

VALENTINVS
ET SOCIJ MAR-

TYRES.

pro

pro fide certamen obierunt. Sed & Gregorius presbyter, diuersis exagitatus tormentis, ibidem Christianæ patientiæ egregium edidit experimentum.

CXXII. MARTYRES IN PICENO ET AEMILIA.

Quosnam autem habuerit hac in persecutione Picenum martyres, siue Asculum, siue Auximum, alibi pro temporis ratione diximus: hic satis meminisse sit Palatiatis atque Laurentiæ, quæ Anconæ pro Christiana fide seruanda insigniter decertarunt. Eadem quoque tempestate Rauennæ martyrij palmam consecuti sunt Valentinus, Felicianus, & Victorinus: alia vero die alius Valentinus, Solutor, & Victor: rursusq. tertius Valentinus Magister militiæ, Concordius, Naualis, & Agricola. Sed Bononiensis nobilis ciuitas præclaros habuit martyres Vitalem & Agricolam, Hermetem; Aggæum, & Caium: sed & Proculus quoque tunc ibi insignitus est corona martyrij, clarissimus fama martyr. verum quod eius martyrij Acta deperdita sint, alia commentandi occasio data est. sed consule notata a nobis in Rom. Martyrologium, in quod errore irrepsit nomen Episcopi. Tunc & apud Iuliam via Claudia in Parmensi territorio Dominus martyrio insignis occubuit. Aucta quoque tunc est Mediolani ciuitas nouis martyribus, nempe Nabore atque Felice, sub Materno Episcopo, qui in carcerem trusus, & verberibus quoque confectus, multis confessionibus clarus postea quieuit in pace. Tunc etiam Victor Maurus in castris Imperatoris Maximiani miles acerrima tormenta passus, gladio truncatus capite, victor coronam accepit.

CXXIII. ALII MARTYRES IN DIVERSIS ITALIAR LOCIS.

Papiæ quoque eodem tempore Dalmatius, eiusdem ciuitatis Episcopus, præclaro exemplo ceteris ad martyrium viam strauit. Tum Nouocomi Fidelis martyrij laurea donatus est. Veronæ autem Firmus & Rusticus nobilitati sunt palma martyrij, cum eorum quoque Episcopus Proculus colaphis & fustibus cæsus, & ciuitate pulsus, in pace Ecclesiæ reddidit Deo spiritum. Sed eadem persecutione Bergomi Asteria virginis coronæ adiecit martyrij lauream clariorem. Tunc itidem Aquileia iisdem est illustrata fideribus, cum ibi passi sunt clarissimi martyres ex Anicia familia Consulari, Cantius, Cantianus, & Cantianilla, vna cum pædagogio ipsorum Proto. ibi & vir insignis Chryfogenus martyrium consummauit; necnon etiam Felix & Fortunatus exquisitis excruciatu tormentis, tandem abscissione capitis in cælum migrarunt. Passus est eo quoque tempore Iustus Tergestæ sub Munatio Præsede.

CXXIV. MARTYRES PASSE IN GALLIA.

Exundauerunt & Galliæ sanguine martyrum, cum in primis (quod dictum est) fide armata legio Christiana, ipso ingressu in Gallias sulco sanguine, gloriosa morte de perfidia triumphauit: quorum exemplo incensa sunt corda Fidelium, ad martyrium vndique properantium. Sed Treueris potissimum constitutus erat huius certaminis campus: ibi enim cum Galliarum Præfectus Rictiouarus plurimum temporis in Præfectura ageret, ingens numerus martyrum ex diuersis partibus Galliarum ad eum a magistratibus mittebatur: adeo vt ob immensam illorum frequentiam non potuerit haberi nominum omnium ratio, nec certus numerus adnotari. Quos omnes Dei Ecclesia vnus commemorationis fasce coniungens, anniuersaria solemnitate prid. Nonas Octobris eiusmodi præconio alta lectoris voce concelebrat, dicentis: Treueris commemoratio innumerabilium pene martyrum, qui in persecutione Diocletiani sub Rictiouaro Præsede ob Christi fidem vario mortis genere necati sunt. sed quorum cerramina in tabulis habentur expressa, sunt hi: Maxentius, Constantius, Crescentius, Iustinus; cum quibus & alij passi sunt, quorum incompta æque sunt nomina, quos omnes idem Rictiouarus tormentis excruciatos vltimo necauit supplicio. Colonia quoque Agrippina post trecentos illos decem & octo martyres, qui Gereonem secuti sunt ducem, aliorum trecentorum martyrum coronis est aucta.

CXXV. DE NARCISSE MARTYRE.

Augusta Vindellicorum etiam, hac eadem Diocletiani vrgente persecutione, eximiam ex martyrum sanguine consecuta est claritudinem. namque Astra meretrix a S. Narcisso Episcopo ad fidem instituta, & ad optimam vitæ frugem reddita, egregie fidem professa coram Caio Iudice, ab eodem, vt viua cremaretur, sententia condemnatur; quam secuta est Hilaria mater, cum Digna, Euprepiaq. & Eunomia ancillis suis: quæ cum more Christiano precibus in peruigilio colerent memoriam martyris, ibidem iussæ sunt incendio comburi. Sed ex mendoso codice factū, vt cum loco Diocletiani, Domitianus positus legeretur, in prima editione Romæ facta primi Annalium tomii, sub Domitiano iisdem passi dicantur: quod in secunda editione a nobis est emendatum, admonitione viri clarissimi & eruditi D. Marci Velferi, qui res gestas sanctorum

Arum Augustanorum egregie illustrandas suscepit, ad quod opus eum vehementer hor-tati sumus.

Sed inter alios celebres martyres Galliarum, qui in eadem persecutione passi sunt, Victorinus Episcopus Pictauiensis excelluit, qui & ob commentarios a se editos clarus habitus est inter scriptores Ecclesiasticos: S. Hieronymus enim de eo in hunc modum scribit: Victorinus Pictauiensis Episcopus non æque Latine vt Græce nouerat: vnde opera eius grandia sensu, viliora videntur expositione verborum. Sunt autem hæc: Commentarij in Genesim, in Exodum, in Leuiticum, in Isaiam, in Ezechielem, in Habacuc, in Ecclesiasten, in Cantica Canticorum, in Apocalypsim Ioannis, Aduersus omnes hæreses, & multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est. idem alibi ad Paulinum scribens, de ipso ait: Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui non potest. rursus alibi, eius opera grandia sensibus prædicat, sed viliora compositione verborum: meminitq. de eo frequenter.

CXXVI. DE VICTORINO PICTAVIENSI. Hieronymus de Script. Eccles. in Vit.

Quod vero Gelasius in Concilio Romano recensuerit Victorini opuscula inter apocrypha, duplex potuit esse ratio: tum quod (vt de eo idem testatur Hieronymus) in explanatione Scripturarum secutus sit Origenem: tum etiam quod Millenariorum sectatus sententiam, Papiæ, Iustini martyris, & aliorum nonnullorum licet sanctissimorum virorum: qui quidem error toleratus fuisse videtur in Ecclesia vsque ad tempora Damasi, quando, eum stabilire conante Apollinare hæresiarcha, ex decreto Apostolicæ sedis fuit (vt suo loco dicemus) penitus condemnatus. Sed illud insuper de Victorino monendum putamus lectorem: reperiri in Romano Concilio, habito sub Siluestro, cuiusdam Victorini damnationem, qui Paschale festum nequaquam ex instituto Ecclesiæ Catholicæ, sed decimo Kalendas Maij diceret celebrandum; haberiq. ibidem, eundem introductum in Synodum (vt eiusdem Synodi Acta significant) sententiam condemnationis accepisse. At hæc nequaquam possunt intelligi de Victorino Episcopo Pictauiensi: licet rerum illius ignarus temere nimis (sic plane dicam in re tanta, sed pace sua) absque aliqua testificatione antiquioris editionis addiderit ei nomen, Pictauiensem Episcopum in tertia eius Concilij, quam posuit mediam, editione. Quomodo, quæso, sub Siluestro, temporibus Constantini, in summa Ecclesiæ tranquillitate, potuit Victorinus Pictauiensis illi interesse Concilio, quem multos ante annos constat fuisse martyrio coronatum? Sed missa istæc faciamus: ad alios martyres passos in Gallijs redeamus.

CXXVII. Concil. Rom. cap. de lib. apocryph. Hier. epist. 35. MILLENARII.

His quoque temporibus illustrarunt sanguine Ebredunum Vincentius, Orontius, & Victor, quorum vnus idemq. natalis dies vndecimo Kal. Februarij anniuersaria recurrit celebritate solemniter. Ambiani vero alij passi sunt martyres tertio Idus Decēbris, quorum hoc titulo memoria in tabulis Ecclesiasticis commendatur: Natalis sanctorum martyrum Victorici & Fusciani sub eodem Diocletiano Imperatore: in quorum naribus & auribus iussit Rictiouarus Præses immitti tarinchas, & clauis ardentibus tempora transfigi, deinde oculos euelli, ac postmodum eorum corpora iaculari: sicq. vna cum sancto Gentiano eorum hospite capitibus amputatis migrauerunt ad Dominum. hæc ibi. voluimus hic descripsisse, quo læuissimi Præsidis, immo truculenti Galliarum martyrum carnificis, hoc vno exemplo testata omnibus redderetur immanitas: vt quoniam minus licet omnium, qui in ea prouincia martyres passi sunt, Acta singula profèqui, cum & plurimorum incompta omnino habeantur; ex ijs quæ nota & paucis expressa sunt, de ceteris iudicium facere liceat.

CXXVIII. EBREDVNENSIS ET ALII MARTYRES. Rom. Martyrolog. die 2. Decembr.

Sed & monemus lectorem, si in recensendis aliquibus ad torquendos Christianos summa industria vndique comparatis instrumentis, quænam, qualiave, & quo modo composita essent, minus hic elucidemus; sciat hæc nos in nostris Notis ad Romanum Martyrologium pro viribus præstitisse: quas consulat, qui horum cognitionis desiderio tenetur. longiores namque digressiones essent interponendæ, si ad singulorum instrumentorum elucidationem esset festine currens oratio deslectenda. Verum propediem editurus est Latino sermone redditam & locupletatam huius argumenti tractationem collega ac frater noster Antonius Gallonius nostræ Congregationis presbyter, qui haud indiget nostro commendari præconio, quem opus ipsum illustrat. Sed ad martyres. Passus est Agenni in Gallia Caprasius martyr: qui cum immanem ingruentis persecutionis

CXXIX. DE INSTRUMENTIS CARNIFICIAR TRACTATIONE.

tionis rabiem declinans delitesceret; exemplo virginis, nomine Fidei, & diuino miraculo confortatus ad certamen profiliens, præclaram martyrij palmam est consecutus. Sub eodem quoque Præsidi Riçtiouaro Sueffione Crispinus & Crispinianus immanibus vexati tormentis, necati tandem gladio, de perfidia victores apparuere.

CXXX. Suffulit idem Riçtiouarus Præsides Firminum Ambianensem Episcopum: quem varijs cruciatum ante pœnis, capitis obruncatione martyrem dignum effecit. Passus quoque Augustæ Veromanduorum Quintinus cuius Romanus ordinis Senatorij, cuius passionis Acta coram eodem Riçtiouaro pro tribunali sedente extant, ab auctore tamen, qui ea descripsit, nonnullis periphraſibus aucta. Est quoque illustis memoria inter martyres Gallicanos Ferreoli Tribuni militum, qui passus est in territorio Vienneſi: cuius comes Iulianus Briuatæ apud Aruernos in eadem Diocletiani persecutione, secto gutture, martyrij palmam consequitur. Nannete vero Donatianus & Rogatianus fratres, pariter pro pietate certantes, iisdem victoriæ præmijs nobilitantur. Arelate tunc quoque passus est Genesius Actorum publicorum exceptor. hic quidem iussus coram tribunali excipere decretum in Christianos, pertæsus sceleris, abiectis tabulis ante pedes Iudicis, aufugit atque delituit: diuinoq. afflatus Spiritu, baptismum ab Episcopo sibi impartiri rogans, Dei voluntate accidit, vt antequam illius compos fieri posset, a Præsidis ministris præuentus, proprio fuerit sanguine baptizatus, atque coronam martyrij consecutus, celebriq. memoria, qua passus est die, adscriptus tabulis sanctorum martyrum.

CXXXI. Idem immanissimus Præsides Riçtiouarus Macram virginem apud R hemensem ciuitatem coniecit in ignem: sed cum diuina virtute illæsa seruata esset, abscissis mammillis, detrusa in carcerem, cum per testulas ac prunas eius iussu volutaretur, reddidit Deo spiritum: quod enim indignissime ferret vinci se a tenella virguncula, grauiora ad eam expugnandam voluit adhiberi tormenta. Sed & Bellouaci eiusdem furentis Præsidis Riçtiouari fregit impetus puer nomine Iustus, qui quod Christianos prodere nollet, quos Riçtiouari ministri inquirebant, summa constantia iugulum præbuit, in fidei Christianæ confessione persistens. Tornaci vero tunc temporis passus legitur Piaton presbyter, qui cum S. Quintino ab Vrbe in Gallias prædicationis causa perrexerat: cuius, sicut aliorum, nomine adscripto inter martyres, anniuersaria die eius memoria pie sancteq. recolitur Kalendis Octobris.

CXXXII. In territorio vero Agathensi idem pro fidei confessione certamen obierunt Tiberius, Modestus, atque Florentia: qui de impietate prostrata, martyrij laureis insigniti, vna cum alijs gentilibus suis in cælestis regni gloria triumpharunt. At de Gallicanis martyribus hac persecutione passis hætenus: certo scientes, non esse humanarum virium, omnes tunc passos martyres perconsere. Itaque satis ad institutum sit, paucos hos prodidisse, veluti aliorum, quorum prætermittitur vel non extat memoria, indices, Indicibus Ecclesiasticis adnotatos. Quem vero finem acceperit Riçtiouari Præsidis sæua crudelitas, Acta a sanctorum martyrum, quos multis affectos supplicijs interfici iussit, Crispini & Crispiniani declarant, his scilicet verbis: Cernens impius Riçtiouarus se nihil suis efficere supplicijs, furibundus (creditur arreptus a dæmone) in ignem sese præcipitat, & tali morte abiit e vira, iusto quidem Dei iudicio, vt qui multos Christi martyres, ad cælestia regna properantes, ignibus excruciatos interemerat, ipse ad æterni ignis flammam inextinguibiles, igne extinctus, proficisceretur.] hæc ibi de interitu Riçtiouari.

CXXXIII. Hispaniarum quoque Ecclesiæ, eadem in eas persecutione vrgente, vehementissime exagitatae sunt. At concussæ licet, non disiectæ; etsi afflictatae, non tamen prostratae sunt; quin potius eo motu atque concussione magis magisq. firmatae, solidius stabilitæ, & (quod Christi virtutis est) latius propagatae. Agebat Præsidem in Hispania his temporibus Dacianus, Riçtiouaro Galliarum Præsidi nihilo humanior atque clementior: etenim crudelitate ambo visi sunt simul certasse, quisnam eorum sæuiora tormenta nosset excogitare, quis maiorem Christianorum numerum cogeret a religione deficere, quisve numerosiorem Fidelium multitudinē neci traderet: pro viribus ambo studentes, sollicitiori ea in re nauata opera, conciliare sibi gratiâ Principum, quā noscerent nullo maiori officio promereri posse, quā Christiano sanguine, Christianæq. religionis interitu. Dacia-

ALII MARTYRES IN GALLIIS PASSI.

CXXXI. SABVITIA RIÇTIOVARI.

VINDICTA IN RIÇTIOVARIUM. a Apud Sur. 20. s. die 25. Octob.

CXXXIII. MARTYRES HISPANIAM.

A Dacianus igitur etsi in omnibus ferme Hispaniarum ciuitatibus, cum ex more Proconsulum a prouincias circumiret, crudelitatis suæ reliquerit ex Christiano sanguine impressa vestigia; ad carnificinam tamen de eisdem exercendam delegit nobilissimam amplissimamq. ciuitatem Cæsaraugustam: eo enim Christianorum coetus confertim ex diuersis prouincijs ac ciuitatibus perducere iubebat: segriores quippe visi sunt ei ceteri magistratus ciuitatum in Christianis exagitandis. Quamobrem, vt ad se Cæsaraugustæ agentem iisdem mitterentur, instituit: cuius tantummodo nomen, ob immania illata Christianis supplicia, videretur esse cunctis horrore. Qui autem Christianorum numerus Cæsaraugustæ diuerso cruciamentorum genere, varioq. mortis supplicio, fuerit tunc temporis martyrio coronatus, innumerabili propemodum multitudine eorum, omnino remansit incertus. Quamobrem Dei Ecclesia hos omnes vna simul anniuersaria commemoratione complectens, natalem diem illis adscriptam hoc digno titulo consignauit b:

Cæsaraugustæ sanctorum innumerabilium martyrum, qui sub Daciano Hispaniarum Præsidi mirabiliter occubuerunt pro Christo.] hinc merito Prudentius Sapphico metro de eadem Cæsaraugusta sic cecinit c:

*Sola in occursum numerosiores
Martyrum turbas Domino parasti:
Sola prædiues pietate multa
Luce fruereis.*

*Vix parens orbis populosa Pæni,
Ipsa vix Roma in folio locata,
Te decus nostrum superare in isto
Munere digna est.*

*Omnibus portis sacer immolatus
Sanguis exclusit genus inuidorum
Dæmonum, & nigras pepulit tenebras,
Vrbe piata.]*

hæc Prudentius de martyribus Cæsaraugustæ passis, dum quorundam martyrum Cæsaraugustanorum trophæa versibus illustrauit.

CXXXVI. Agens Isidorus d de eadem ciuitate, ea de causa præ ceteris Hispaniarum vrbibus celebrat, cum ait: Illustrior est florens sanctorum martyrum sepulchris.] Sed maior omnium ille tumulus erat, qui cineres combustorum martyrum prope innumerabilium continebat: quos ab alijs cineribus candore distinctos, atque selectos, simulq. congestos, Massam candidam dicam serunt. Quos vero ibidem passos atque nominibus notos, tumba vna clauderat, eo hymno Prudentius cecinit, eosdemq. vna simul & eadem die Ecclesia celebrat: quorum hæc sunt nomina, Opratus, Lupercus, Successus, Martialis, Urbanus, Iulia, Quitilianus, Publius, Fronto, Felix, Cæcilianus, Euentius, Primitiuus, Apodemius, quatuor Saturnini, Encratis, Caius, atque Crementius.

CXXXVII. At quàm immanis esset Daciani crudelitas, in Deo dicato purissimo Encratidis corpore, stylo ferreo pressis plane notis, perpetuo monumento testata remansit: quo ipso gloriæ titulo in tabulis e Ecclesiasticis describitur: eiusmodi namque epitaphio talis eius in sacris tabulis honoratur: Encratis laniato corpore, mamilla abscissa, iccore auulso, adhuc spirans in carcere inclusa est, donec vlceratum corpus putresceret.] At ne vlla reliqua esset martyribus ibi positis consolatio, quam perciperent vel exhortatione sanctorum, vel exemplo virtutis eorum in patiendo constantiæ; Dacianus inde abducendum curauit Valerium eius ciuitatis Episcopum, eiusq. diaconum opere sermoneq. pollentem Vincentium, quem Valentiam ad supplicium amandauit. Quàm autem immaniter idem Dacianus sæuierit in Vincentium, eius martyrij Acta, quæ fidelissima extant, amplissimam fidem faciunt: celeberrimus enim martyr ex dirissima persecutoris crudelitate redditus, stylo ferme omnium Latinorum Patrum antiquorum celebratur. Valerius autem quo modo superuixerit, & interfuerit post sequentem annum Concilio Eliberino, suo loco pluribus dicturi sumus.

CXXXVIII. Suffulit idem persecutor Narcissum Episcopum Gerundensem, eiusq. diaconum Felicem: Consummati sunt martyrio eadem persecutione in Gallecia apud Cæam fluuium Facundus & Primitiuus, filij S. Marcelli Centurionis & martyris, de quo plura superius dicta sunt: alij vero tres, Lupercus, Claudius, atque Victorius, Legionis sunt passi.

CXXXIV. a ff. de offi. Procon. DACIANVS G R DELIS PERSECVTOR.

b Martyrolog. Rom. die 3. No. membr.

CXXXV. CAESARAUGVSTA METROPOLIS MARTYRVM c Prud. hym. 4. in laudē xviij. marty. Cæsaraugust.

CXXXVI. d Isidor. Orig. lib. 15. MASSA CANDIDA.

CXXXVII. DE ENCRATIDE. e Rom. Martyrol. die 10. Aprilis.

VALERII EPISCOPI ET VINCENTII CERTAMEN.

EVILITAB FOR-
TIS PVGNA AT-
QVE VICTORIA.
a Prud. hym. 3.
in laud. xvij.
martyr. Casar-
raugust.

passi. Tunc & Vlyssiponæ in Lusitania pari certamine victores coronati sunt Verisimus, eiusq. sorores Maxima atque Iulia. sed quæ erat metropolis eiusdem prouinciae Lusitaniæ Emerita, Eulaliæ virginis nobili agone vehementer est illustrata. de qua Prudentius^a:

*Lusitanorum caput oppidorum
Vrbs odorata cineres puella
Obuiam Christo rapieus ad aram
Porriget istam.]*

Idemq. eius præclarum martyrium sacro hymno cecinit, vbi inter alia de virginis plusquam virilis pectoris infracto robore, & sexum superegrederente constantia, hæc inter alia^b:

b Prud. hym. 3.

*Martyr ad ista nihil: sed enim
Infremit, inq. tyranni oculos
Sputa iacit: simulacra dehinc
Dissepit, impostamq. molam
Thuribulis pede profubigit.]*

Sed plane accidit, vt ceteri Christianorum, Eulaliæ exemplo permoti, intrepido fortiq. animo ad idola frangenda passim prosilirent, iidemq. a Gentilibus in eos furentibus necarentur. Sed non placuit Hispanis Episcopis, id, quod priuato quodam impulsu diuini Spiritus Christi virgo fecisset, ab omnibus exemplo Eulaliæ importune ac temere vsurpari. Quamobrem qui paulo post hæc (vt suo loco dicemus) Episcopi ex diuersis Hispaniarum Ecclesijs conuenerunt, huiusmodi in Concilio Eliberino canonem statuerunt^c: Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus: quia in Euangelio non est scriptum, nec inuenitur ab Apostolis vnumquam factum; placuit eum in numerum non recipi martyrum.]

c Concil. Elib.
6. 60.

CXXXIX.
ALII HISPANI
MARTYRES.

Sed vt de alijs agamus martyribus: adhæsit Eulaliæ, particepsq. facta est eiusdem martyrij coronæ Iulia virgo. Insuper Emeritæ itidem tres fratres, Victor, Stercarius, & Antonogenes, pro Christo libentissime innumera supplicia, ac mortem denique pertulere. Ibidem quoque Lucretia virgo nobilem coronam martyrij est consecuta. Tunc etiam sub eodem Daciano Præsidente Toleti illustis virgo Leocadia Christum confessa, diro carcere macerata, cupida Eulaliæ confociari; cum eius admirabile certamen audisset, positis genibus precata Deum, reddidit illi spiritum.

CXL.

EVSTVS ET PA-
STOR MARTY-
RES.

Accidit tunc temporis etiam, vt cum idem Dacianus prouinciam circumiret, Complutumq. aduenisset, timor Christianos omnes inuaderet sæuisissimi Præsidentis præsentia de Christianis supplicia horrenda sumpturi. Ad horum segnitiam arguendam, & ardorem fidei excitandum, atque furentis Præsidentis impetus perfringendos, elegit Deus duos pueros Christianos, a parentibus pijs ad martyrium institutos, iustum atque Pastorem: qui cum hæc accepissent de aduentu Daciani, martyrij cupidissimi, relictis tabellis, quibus in litteris addiscendis tenella ætas detinebatur, ambo pariter mira alacritate sese martyrio obtulerunt. His Dacianus mirum in modum offensus, & plane rubore suffusus, nullo in poenis infligendis ætatis discrimine habito, eisdem diris cruciamentis exagitatos, gladio demum iussit occidi.

CXLI.

SERVANDVS ET
SOCII MARTY-
RES.

In ea vero Hispaniæ parte, quæ est prope Gades ad Fundum Vrsonianum, eadem persecutione Seruandus atque Germanus, sub Viatore Vicario, pro Christi nomine post verbera, squallorem carceris, famis sitisq. iniuriam, & longissimi itineris laborem, quem ferro onusti pertulerant, nouissime martyrij cursum, datis ceruicibus, impleuerunt. Habent tabulæ Ecclesiasticæ, affirmantq. vetera monumenta, hac eadem persecutione flagrante, Barcinone, Eulaliam, diuersam ab illa Emeritensi, crucis supplicio promeruisse coronam martyrij. Ibidem etiam Cucuphatem martyrem pro Christi fide sub eodem Daciano Præsidente strenue decertasse, palmaq. martyrij donatum esse, eius agonis Acta testantur.

CXLII.

OSII EPISCOPI
CONFESSIO.

Nobilissima quoque ciuitas Cordubensis duorum germanorum Acicli atque Victorie martyrio maiori claritudine illustratur. Præerat tunc Ecclesiæ Cordubensi magnus ille Osius toto orbi Christiano conspicuus, qui his ipsis persecutionis temporibus (vt par erat) Christi fidem magna constantia coram Præsidente confessus est: quod ipsemet Osius in litteris, quas ad Constantium Imperatorem scripsit, testatur his verbis:

Ego

303.

7.

20.

A Ego confessionis munus expleui, primum cum persecutio moueretur ab auo tuo Maximiano, &c.] recitat eas S. Athanasius^a, qui & paulo superius de eodem Osio aduersus Arianos hæc ait: Neque quod pater esset Episcoporum, reueriti sunt; neque quod confessor erat, pudore commoti sunt; neque quod sexagesimum annum a confessione & eo amplius agebat, respexerunt.] hæc de Osio Athanasius.

a Apud Athanasium in epistola ad solitar. vii. agentos.

Quod vero tum ipse, tum etiam Valerius Casaraugustanus Episcopus, & si qui alij gloria confessionis illustres, nequaquam tamen eo peruenerint, vt, sicut alij complures, martyrium consummauerint: id quidem ea ex causa accidisse puto, quod, dum adhuc detinerentur in carcere, Diocletianus atque Maximianus se abdicantes Imperio (quod anno vigesimo eiusdem Diocletiani contigisse historici omnes affirmant) liberas moderationis habenas Occidentalis Imperij Constantio reliquerint: qui (vt de ipso suo loco dicemus) de Christianis est optime meritus. Quamobrem qui eo tempore Christianitatis causa vinculis tenerentur adstricti, liberos fuisse dimissos, est æquum existimare. At de Hispanis martyribus satis; de his inquam, quorum memoria ex tabulis Ecclesiasticis clara est: hos enim omnes certis diebus Romanum Martyrologium notatos habet: cum alioqui alij complures existant, quorum, qui persecuti sunt res Hispanicas, meminerunt. De erectis vero Imperatoribus in Hispania titulis de expugnata & deleta Christiana religione, dicemus anno sequenti.

CXLIII.
DE VALERIO
CAESARAUG.
CONFES.

Peruasit & in insulas eiusdem persecutionis furentis impetus; sed memoria rerum gestarum subobscura scriptorum raritate remansit, vixq. paucorum est notitia litteris commendata. Siquidem cum eadem Imperatorum edicta in Britannia fuerint promulgata, vix quatuor martyrum mentio habetur, nempe Albani, qui pro clerico hospite, quem persecutionem fugientem susceperat, se ipsum tradens, post verbera, aliaq. acerbiora tormenta, capite plexus est, atque vna cum eo miles, qui eum ducebat ad supplicium, & in via ab eo ad Christum conuersus erat. Post hos Iulius & Aaron cursum martyrij feliciter consummasse leguntur: quo tempore (addunt tabulæ Ecclesiasticæ) ibidem quamplurimi diuersis cruciatibus torti, & sæuissime lacerati, ad supernæ ciuitatis gaudia, consummato agone, feliciter peruenerunt.

CXLIV.
BRITANNI
MARTYRES.

In Sardinia quoque insula hi etiam martyres passi habentur, Luxorius, Cifellus, & Camerinus, qui sub Delphio Præsidente gladio cæsi sunt. Ibidem quoque Protus presbyter, & Ianuarius diaconus, sub Barbaro Præsidente, qui illuc a Caio Romano Pontifice missi erant, Turribus passi sunt. Caralis vero sub eodem Præsidente Saturninus coronatus est. In Palmaria insula, quæ adiacet Latio, Anastasia mulier Senatoria longo certamine fatigata, cum eo deportata fuisset, tandem ad palum ligata, igne succensa est. Sed & ducenti viri, & septuaginta feminae, qui in eadem insulam causa nominis Christi fuerant pariter relegati, diuersis affecti supplicijs, vitæ aternæ præmium perceperunt.

CXLV.
MARTYRES SAR-
DINIAR INSV-
LAR.

Sicilia quoque insula, hac eadem persecutione virgente, insigniter nobilitata est sanguine martyrum, inter quos Syracusis Lucie virginis præ ceteris martyrium effulsisse claritate videtur: cuius egregij martyrij Acta, ore omnium decantata, cunctisq. perspicua facta sunt; vt non sit opus eadem hic recitare.

CXLVI.
SICVLII MAR-
TYRES.

Porro quæ gesta sunt in Euplium martyrem, huius anni notata Consulibus extant. Passum namque esse Catanæ, Acta eius perbreuiter, sed fideliter quidem scripta, significant. Claudamus igitur præsentem annum præclaris Euplij martyris Actis, quæ sic se habent, vt publice excepta sunt:

E Diocletiano octies & Maximiano septies Consulibus, pridie Idus Augusti, in Catanensium ciuitate, cum esset extra velum Secretarij Euplius diaconus (qui ab exploratoribus inuentus legere Euangelia, & docere Christianos, ab illis tentus est, & perductus cum libro) proclamauit, dicens: Christianus sum, & pro Christi nomine mori desidero. Audiens hæc Caluisianus Consularis, dixit: Ingrediatu qui clamauit. Et cum ingressus fuisset Euplius Secretarium Iudicis, Euangelia portans; vnus ex amicis Caluisiani, nomine Maximus, dixit: Non decet tales chartas eum tenere contra regalem præceptionem. Caluisianus Consularis dixit ad Euplium: Vnde hæc sunt? de domo tua exierunt? Euplius respondit: Non habeo domum: hoc & Dominus meus Iesus Christus nouit. Caluisianus Consularis dixit: Tu ea huc deportasti? Euplius dixit: Per me ea huc deportaui, sicuti & ipse vides: inuenerunt me cum illis. Caluisianus dixit: Lege ea. Euplius aperiens, legit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,

ACTA EUPLIJ
MARTYRIS.

Annal. Eccl. Tom. 2.

V u u 2

quoniam

quoniam ipsorum est regnum caelorum. Et alio loco: Qui vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Cum haec & alia legeret; Caluissianus Consularis dixit: Hoc quid vult esse? Euplius dixit: Lex Domini mei, quae mihi tradita est. Caluissianus Consularis dixit: A quo? Euplius respondit: A Iesu Christo Filio Dei viui. Caluissianus Consularis interlocutus dixit: Quoniam innotuit eius confessio, interrogetur sub tormentis, tradatur tortoribus. Et cum traditus esset, coepta est secunda cognitio per quaestionem.

CXLVII. Diocletiano octies & Maximiano septies Consulibus, pridie Idus Augustas, Caluissianus Consularis dixit ad Euplium positum in tormentis: Quae per tuam confessionem hodie dixisti, quid dicis modo de eis? Euplius libera manu signans sibi frontem, dixit: Quae tunc dixi, & nunc ea confiteor: me esse Christianum, & diuinas scripturas legere. Caluissianus dixit: Quare apud te habuisti, & non tradidisti has lectiones, quas Imperatores vetuerunt? Respondit Euplius: Quia Christianus sum, & tradere non licebat: magisque expedit mori, quam tradere. In his vita aeterna est: qui tradit, vitam aeternam perdit: ut eam non perdam, vitam meam do. Caluissianus interlocutus dixit: Euplius, qui secundum edictum Principum non tradidit scripturas, sed legit populo, torqueatur.

CXLVIII. Cumque torqueretur, dixit Euplius: Gratias tibi Christe: me custodi, qui propter te haec patior. Dixit Caluissianus Consularis: Desiste, Eupli, ab infania hac: deos adora, & liberaberis. Euplius dixit: Adoro Christum, detestor daemonia: fac quod vis: Christianus sum: haec diu optaui: fac quod vis: adde alia: Christianus sum. Postquam diu tortus esset, iussi sunt cessare carnifices, & dixit Caluissianus: Miser, adora deos, Martem cole, Apollinem, & Aesculapium. Dixit Euplius: Patrem & Filium & Spiritum sanctum adoro, sanctam Trinitatem adoro, praeterquam non est Deus. pereant dii qui non fecerunt caelum & terram & quae in eis sunt: Christianus sum. Caluissianus Praefectus dixit: Sacrifica, si vis liberari. Euplius dixit: Sacrificio modo Christo Deo me ipsum; quid ultra faciam non habeo: Frustra conaris: Christianus sum.

CXLIX. Caluissianus praecipit iterum torqueri acrius. Cumque torqueretur, dixit Euplius: Gratias tibi Christe. Succurre Christe: propter te haec patior Christe. et dixit saepius: & deficientibus viribus, dicebat labijs tantum absque voce haec, vel alia. Caluissianus intra velum interius ingrediens, sententiam dictauit. Et foras egressus, afferens tabellam, legit: Euplium Christianum, edicta Principum contemnentem, deos blasphemantem, nec respicientem, gladio animaduerti iubeo: Ducite eum. Tunc appensum est ad collum eius Euangelium, cum quo apprehensus fuerat, proclamante haec praecone: Euplius Christianus, inimicus deorum & Imperatorum. Euplius latus dicebat semper: Gratias Christo Deo. Et cum ad locum perductus esset, genuflexus prolixius orauit: et iterum gratias agens, praebuit iugulum, & a carnifice decollatus est. Sublatum est postea corpus eius a Christianis, & conditum aromatibus, sepultum est. hucusque Acta Euplij diaconi, quae in diuersis exemplaribus diuersa inter se reperi: sed quae breuiora, eadem quoque fideliora probaui. Vaticanus codex germanior inuentus est; sed discrepat ab ijs quae ex Graecis edidit Metaphrastes.

CL. Praeter hos martyres in Sicilia passos, seorsum ab ijs alij septuagintanouem, nono Kal. Martij in eadem persecutione coronati, Ecclesiasticis tabulis adscripti habentur. At de martyribus Occidentalis Ecclesiae haecenus, illis scilicet, quorum expressa mentio est in factis Indicibus, certis diebus in Ecclesia publice recitari solitis. De martyribus vero Orientalis Ecclesiae, postquam eos, qui ab Eusebio singulis annis, quibus sunt passi, positi habentur, recensuerimus; illos demum, quorum passionis incertus est annus, ad demus. Quae autem haec secuta sunt, temporum ordine prosequamur.

IESV CHRISTI MARCELLINI PAP. CONST. & GALER. IMPP.
A N N V S A N N V S A N N V S
304. 8. 1.

I. Christi Redemptoris nostri anno trecentesimoquarto, Diocletianus nonum & Maximianus octauum Consulatum adierunt: quo, vigesimo anno Diocletiani Imperij nondum penitus exacto, vndecimo Kal. Maij, ambo Impp. Parilibus ipsis, se Imperio ab-

A rio abdicarunt. Scimus anno superiori id ab alijs recenferi: at Zosimus id factum hoc anno, expresse testatur, dicens: A Consulatu Chilonis & Libonis, quo Seuerus Iudaeus Saeculares exhibuit, donec Diocletianus nonum, Maximianus octauum Consules facti sunt, centum & vnus anni elapsi fuerunt: ac tum quidem priuatus ex Imperatore Diocletianus factus est, cuius exemplum Maximianus est securus. haec Zosimus. Auctor item incertus in Panegyrico Maximiano & Constantino dicto, id factum esse sub eodem octauo Maximiani Consulatu, nempe hoc anno, habet expressum his verbis: Te rursus vigesimo anno Imperatorem, octauo Consulem, ita ipsa amplexu quodam suo Roma voluit detinere, ut videretur augurari iam & timere quod factum est. Est enim Imperator aeternae, in quo vno querelam Reipublicae pene meruisti. Audi doloris nostri liberam vocem: siquidem dii ipsi, quod plerumque humanas res negligant, dum querimur ignoscunt; quibus aliud fortasse curantibus, grandines ruunt, terrae dehiscunt, vrbes exhauriuntur, quae non illis exhauriuntur volentibus, sed aut aliorum aspicientibus, aut fatali rerum cursu urgente, videntur accidere.]

B Praefatur haec auctor digna dijs Gentilium, explicaturus iustas, quae sibi videbantur, de dimissa Imperatoria dignitate querelas, cum subdit: Tale est, Imperator, quod omnibus nobis incluso gemitu merentibus facere voluisti: non quidem tu Reipublicae negligentia, aut laboris fuga, aut desidia cupiditate ductus, sed consilij olim (ut res est) inter vos placiti constantia, & pietate fraterna; ne quem totius vitae, summarumque rerum socium semper habuisses, in alicuius facti communitate desereres: ne vel illius, viderit quali, certe nouae laudi cederes. Verum longe diuersa in vos erat causa declinandi, aut sustinendi laboris. Quamquam, etsi totam excusationem aetatis afferres, sic quoque tibi Reipublicae curis non erat abeundum. An si maximus quisque natus gubernator est certissimus ad salutem, non est is optimus qui vsu peritissimus Imperator? Aut te vnumquam, Constantine, liberi nostri nepotesque patientur, vel cum ad summam perueneris senectutem, Reipublicae vela contrahere, quae tam felicibus ventis etiam iuuenis impleueris? Sed tamen, utcumque fas fuerit, eum Principem, quem anni cogere, aut valetudo deficeret, receptui canere; te vero, in quo adhuc istae sunt integrae solidaeque vires, hic totius corporis vigor, hic Imperatorius ardor oculorum, immaturum otium sperasse miramur.] hucusque incertus auctor de tempore & causa abdicationis Diocletiani, quam ad aetatem & malam valetudinem refert.

C Sed quid de ijs tum Eusebius, tum etiam ipsemet Constantinus scripserint, audiamus. At haec in primis Eusebius: Per idem tempus duo ex Imperatoribus, quorum alter primum ac summum Imperij gradum, alter secundum post illum obtinebat, ad priuatam quamdam vitae rationem se transtulerunt, atque Respublica languescere & aegra esse coepit. Paulo post, Imperio Romano contra se dissentiente, bellum graue & acerbum inter ipsos Imperatores mutuo excitatur; neque seditio & tumultus in ea commotus prius sedatus fuit, quam pax aduersus nos in vniuersis Orbis partibus, quae Romano paruere Imperio, firma constitueretur. Nam simulac illa omnibus, instar lucis cuiusdam, ex tenebricosa & obscura nocte exorta fuit; communis Imperij Romani status iterum ad stabilitatem, amicitiam, & pacem restituitur; mutuaque concordiam, quam a maioribus acceperat, recuperauit. Verum de his rebus copiosius differendi est aliud tempus magis opportunum nobis reseruat. Iam vero ad ea quae sequuntur pergamus.] hucusque Eusebius. quae vero post haec idem subdit, tertio persecutionis anno sunt recensenda.

D Quod autem anno secundo persecutionis, depositum tradit a Diocletiano atque Maximiano Imperium, idque factum esse idem ipse anno vigesimo aequae affirmat in Chronico, eodem anno sic dicens: Secundo anno persecutionis Diocletiani, Diocletianus Nicomediae, Maximianus Mediolani, purpuram deposuerunt.] haud repugnat his quae ex Panegyrico sunt recitata. nam si statim ipso anni primo tempore se abdicarunt, aequae contingere potuit id factum esse nondum expleto anno secundo persecutionis, ipsoque nondum exacto anno vigesimo Imperij Diocletiani, a quo anni numerabantur; non autem a collega. Rursus Eusebius alibi in eandem sententiam: Cum non integro biennio post persecutionis initium regnassent, se (sicut antea a nobis demonstratum est) abdicarunt Imperio, atque reliquum vitae suae tempus plebeio & priuato

Annal. Eccl. Tom. 2. Vuu 3 quodam

quodam viuendi genere degerunt: huncq. vitæ finem, quem deinceps exponemus, A sunt consecuti. Alter & gradu honoris, & designationis tempore primas Imperij partes affecutus, diuturna & aspera in primis corporis ægrotatione pedetentim contabescens occubuit. Alter secundas ab eo adeptus, propter plurimos suos perditos ac fraudulentos conatus, quos consciuisset in vita, dæmonis incitatione ac pulsû extremum vitæ spiritum laqueo interrupit.]

V. Idemq. Eusebius causam cur se Diocletianus Imperio abdicarit, hanc alibi^a recenset his verbis: Cum secundus iam annus eius tumultus in nos commoti nondum esset completus; facinus quoddam nouum & inauditum in Imperio factitatum, eius statum penitus commutauit, euertitque. Nam qui primus nostrarum ærumnarum auctor erat, Diocletianum dico, in tam letalem & pestiferum morbum delapsus est, vt mens inde de statu suo deturbaretur. Et propterea cum ille ipse, tum alter, Valerium Hercu- B lium Maximianum intelligo, qui secundas post illum obtinebat in Imperio, honore Imperij (vt supra diximus) deposito, plebeium & priuatum vitæ genus sibi delegit.] hæc ipse. Sed & Constantinus^b in oratione illa, quam habuit ad Sanctorum cœtum, de persecutione illa ab eodem Diocletiano excitata, & infania, qua percitus se abdicauit, hæc habet:

VI. Diocletianus quoque cum post cruentam cædem in persecutione factam ipse contra se quodammodo propter vitium amentia & delirationis suffragium tulisset, se vnus abiectæ & humilis mansionis munitioni ac præsidio concedens, poenas dedit. Quid ergo huic profuit bellum contra Deum nostrum concitasse? Vt certe, mea quidem sententia, reliquam vitæ partem misere transigeret, dum semper sibi metueret, male ne fulminis ictu concideret. Ista loquitur Nicomedia: non tacent etiam qui eadem C oculis viderunt, ex quorum numero ego equidem sum. Palatium eius, & domus eius, fulmine eam depascente, faceq. caelesti exedente, vastata fuit. Quas res ita euenturas, sapientes plane prædixerant: neque enim siluerunt, neque mærorem pro sceleribus tam inique contra Christianos admissis susceptum simulatione occultarunt, sed perspicue ac palam ipsi inter se libere de iisdem disseruerunt. Quis talis furor? quæ plane principatus insolentia, vt, homines cum sint, audeant tamen Deum bello laceßere, inq. religionem sanctissimam iustissimamq. vesano animo insultare, & tam infinitæ populi hominumq. iustorum multitudini, nulla causa antecedente, exitium moliri? &c.]

VII. Hæc cum testata reliquerit Constantinus publica concione, & Eusebius, qui eodem tempore vixit, & eadem oculis spectauit, testatus sit: nihil est, vt de causa abdicationis Diocletiani quis amplius dubitet, quin in ultionem ex diuina indignatione acciderit, D secundum illud propheticum^c: Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos: immisit in eos Dominus spiritum vertiginis.] In Actis^d vero Mænæ & sociorum martyrum, quæ quidem germana esse noscuntur, hæc de eorum abdicatione scripta habentur: Postquam magnum ad hoc adhibuere studium, & omnem mouere lapidem, vt Christianam religionem conuellerent: quando cognouerunt se ea aggredi, quæ non possent fieri, & (vt dicitur) iaculari aerem, & conari mouere quæ sunt immobilia; vterque eorum deposuit Imperium: apud alios quidem prætexentes fortunæ farietatem & amorem mutationis; ijs autem, quibus poterant secreta communicare, & animum aperire, dicentes Christi virtutem, & quæ ex signis proficiscebatur persuasionem; & quod, cum hoc non potuissent efficere, alia posthabentes, & parua existimantes, nec imperare quidem volebant.] hæc ibi. Eandem quoque causam abdicationis eorum adducunt Zonaras^e atque alij.

VIII. Fefellit plane spes vana Principes, quam inani opinione conceperant, fore, vt suo ipsorum conatu Christianam religionem ieuertent: incubentibusq. in opus omnibus prouinciarum Præsidibus, iam vndique ex sanguine Christiano fluentibus riuus. Et perinde ac si cum hominibus tantum, & non cum Deo bellum gestum esset; creditum a Gentilibus fuit, Christianam fidem esse penitus subiugatam. Quamobrem velut gloriosæ victoriæ titulis, & summarum laudum excellenti præconio, longeq. sublimiori cognomine quàm Parthico, Gothico, atque Germanico, de subactis deletisq. penitus Christianis columnas erexerunt. Cluniæ enim in Hispania in nobili columna hæc inscriptio legitur:

DIOCLE-

^a Euseb. lib. 8. cap. 26. CUR SE ABDICARINT IMPP.

^b Apud Euseb. cap. 23.

DIOCLETIANVS AMENS REDDITVS.

^c Isai. 19. ^d Apud Sur. tom. 6. die 10. Decemb. VERA CAUSA ABDICATIONIS IMPP.

^e Zonar. Annal. par. 3.

TROPHAEA IN ANIA DE EXTINCTA CHRISTIANA RELIGIONE.

A DIOCLETIAN. IOVLVS. MAXIMI. HERCVLEVS CAESS. AVGG. AMPLIFICATO PER ORIENTEM ET OCCID. IMPE. ROM. ET NOMINE CHRISTIANOR. DELETO QVI REMP. EVERTEBANT.] Rursus ibidem altera inscriptio hæc habet:

DIOCLETIAN. CAES. AVG. GALLERIO IN ORIENTE ADOPT. SVPERSTITIONE CHRISTI VBIQ. DELETA. CVLTV DEORVM PROPAGATO.]

Leguntur hæc etiam Areuaci^a Hispaniæ in columnis pluribus. At non tantum in Hispanijs eiusmodi fuisse de Christiana religione prostrata erecta trophæa, sed toto orbe Romano similiter factitatum existimamus: sed in odium impietatis & impiorum Principum, reddita Ecclesiæ pace, eadem penitus fuisse deleta. Hæc autem relicta memoria causa, non sine nutu diuino, vt eiusmodi monumentis immanitas persecutionis intelligi possit; & ex his plane existimare iure liceat, minora admodum esse quæ de martyribus tunc passis diuersis in locis scripta habentur, quàm quæ tunc a prouinciis Præsidibus facta sunt.

Cum vero præter expectationem accidere viderent Imperatores, quo magis exciderent Christiani nominis palmites, eo fecundiori germine propagari, ac longe lateq. amplius maiori gloria dilatari: mærore confecti, desperatione deuicti, rubore suffusi, mente turbati; iam regni pertæsi, sese honesto quouis titulo, ne faterentur, quod erat, esse victos, ab Imperio abdicarunt; illamq. in se ipsos vindictam intulerunt, quam indignissime a victoribus hostibus illatam accepissent. Sed quod non satis hæc esse videri poterant ad ultionem effusi sanguinis Christiani: horum prior, velut Cain tremens ac pauens, miserrime viuens, diem extremum infelicissime clausit: posterior vero (vt suo loco dicemus) spontaneo laqueo se præfocans, vitam abruptit. Hunc tandem finem accepit impietas, hunc exitum sortiti sunt Principes Diuinitatis hostes, & Christiani nominis perduelles. Sed de eorumdem interitu plura inferius.

Remanserunt ipsorum res gestæ obscuræ admodum; adeo vt quatuor lustra, quibus imperarunt, & aduersus barbaros atque tyrannos feliciter decertarunt, relicta sint penitus obuoluta silentio, atque obliuione sepulta: cum alioqui hoc tempore non defuerint historici nobilissimi, nempe Aelius Spartianus, Iulius Capitolinus, Aelius Lamprius, Trebellius Pollio, & Flavius Vopiscus: qui cum ipsi Diocletiano, tum Constantio Cæsari, siue Constantino eius filio, illorum qui præcesserant Imperatorum Viras a se conscriptas dedicauerunt. Testatur sane Vopiscus^b, se scripturum fore Diocletiani res gestas. Idemq. affirmat^c, Claudium Eufthenium, qui Diocletiano ab epistolis fuit, scriptis mandasse quatuor Principum Acta, nempe Diocletiani, Maximiani, Galerij, atque Constantij, totidem libris; quæ omnia perierunt. Et iuste quidem hæc passi sunt de scriptis rerum suarum commentarijs, qui in Christianorum sacros codices sæuierunt.

Cum vero Diocletianus & Maximianus deposuissent vna simul Imperium: qui Cæsarum titulo cum illis in hanc diem Rempubliam administrarunt, Augusti sunt appellati, nempe Constantius Chlorus, & Galerius Maximianus, quem alij perperam nominant Maximinum. ille Maximiano Herculio in Occidente, hic vero Diocletiano in Oriente successerunt. Sicq. inter Constantium atque Galerium tradit Eutropius fuisse paritum Imperium, vt Constantius Gallijs, Hispanijs, Italia, & Africa præfesset, Galerius vero Illyrico, Græciæ, & Orienti imperaret.] Quod vero subdit, administrationem Africa atque Italia reculasse: id minime factum esse, suo loco disturi sumus. sed & iure commendat Constantium ob morum integritatem: qui, cum se cunctis facilem amabilemq. præberet, erga Christianos potissimum omnem præfetulit humanitatem cum benignitate coniunctam.

Eusebius etiam in Vita^d Constantini filij ipsius testatur hæc eadem, dicens: Cum quatuor in Romani Imperij gubernandi societate iungebantur; solus hic foedere amicitia cum Deo omnium gubernatore pacto, modum vitæ a ceterorum institutis alienum disparemq. consecutus est. Illi enim ecclesias Dei obsidione vastare, euertere radicibus, solo æquare, ac templa, concussis fundamentis disturbatisque, prorsus delere aggressi sunt: hic autem a nefando & detestabili eorum scelere manus integras & inuiolatas continuit, neque vlla ex parte se similem eis præbuit. Illi intestina virorum simul ac mulierum, pietatem maxime excolentium, cæde prouincias suæ ditioni subie-

ctas

IX. ^a Habet Aldus Manutius post schol. in Comment. Cæsaris, necnon Adolph. Occ. in lib. Numismat. in Diocletian.

X. DEI VINDICTA IN PERSECUTORIBUS.

XI. ACTA DIOCLETIANI OBSERVATA.

^b Vopisc. in Bonos. ^c Idem in Cæsarum.

XII. CONSTANTIVS ET GALERIVS AVGVSTI.

XIII. ^d Euseb. in Vita Const. lib. 1. c. 9. & 10. CONSTANTII IMP. MORES.

etas, scelerate contaminarunt: hic suam ipsius animam a sceleris labe vacuum assidue A
conseruauit. Illi, quo mala omnia in vnum coaceruarent, vocibus quibusdam execra-
bilibus, quæ in simulacrorum cultu fundi solent, primum se ipsos, deinde omnes qui
ipsorum obsequabantur Imperio, nefariæ dæmonum venerationi deuouerunt: hic pacis
tranquillissimæ illis, qui ab ipso regebantur, auctor factus, liberam eis veræ in Deum
religionis sine molestia excolendæ permisit potestatem.

XIV.
LAVDES CON-
STANTII.

Quin etiam alij vitam omnium mortalium haud vitalem illam quidem, immo ve-
ro morte ipsa longe acerbiorum propterea effecerunt, quod tributa ab illis exigebant
plane intolerabilia: Constantius solus & Imperium placidum præstitit ac tranquillum
suis, & non aliter atque pater indulgens, illis sedulo prospexit, atque adeo opitulatus
est. Ceterum cum alia sint eius virtutis ornamenta prope infinita, cumq. omnium ore
ac sermone prædicata; vno & altero præclare factis, quibus ea, quæ silentio prætereun- B
tur, melius certiusq. intelligantur, oratione nostra percursis, ad institutam scriptionem
sermonem deinceps transferemus.

XV.
CONSTANTIO
PAVPERTAS
EXPROBRATVR.

Vbi multus & creber sermo de isto Imperatore passim fama peruagatus est, quod
mansuetus erat, quod spectatus, quod ardentem vitæ sanctimoniam confabatur, quod
propter incredibilem in eos qui ipsius parebant Imperio, clementiam & benignitatem,
nullum thesaurum sibi omnino reposuerat: Imperator, qui tunc temporis summum
Imperij gradum obtinuit, legatis ad illum missis, dissolutam eius in Republica admi-
nistranda negligentiam grauer increpare cœpit; paupertatem tamquam probum
obijcere: hocq. ad rei confirmationem argumenti loco vsurpare, quod nihil profus pec-
uniæ haberet in thesauris reconditum. Hic tum legatos, qui ab Imperatore venerant,
aliquandiu moram facere precatus: ex omnibus gentibus suæ ditioni subiectis, eos C
qui maximis diuitiarum copijs circumfluebant, in vnum conuocauit. Pecunia dixit se
opus habere, & illud tempus opportune oblatum, quo quemque propensum studium
& benevolentiam erga dominum ac Regem suum declarare par esset.

XVI.

CONSTANTIVS
FACTO REDAR-
GVIT LEGATOS.

Quo audito, hanc occasionem, quæ diu ipsi in optatis fuisset, beneuolæ suæ in il-
lum voluntatis perspicue significandæ statuentes, abiecta omni cunctatione, mature
auro & argento & alijs opum facultatumq. generibus æraria eius complere laborant:
studio quodam & ardore ipsi inter se, quo alius alium in largiendo superaret, vehe-
menter contendunt; hocq. præstiterunt valde læto & hilari vultu. Qua re confecta,
Constantius legatos ab Imperatore summo missos, thesauri sui spectatores fieri voluit,
quos testes fore iussit eorum quæ oculis vidissent: illisq. retulit, quemadmodum the-
saurus ille, qui in præsentia in ipsius æraria collectus erat & conditus, iam pridem fuisset D
apud pecuniæ suæ & diuitiarum dominos, tamquam custodes tutissimos, conser-
uatus. Istos igitur rei gestæ permagna cepit admiratio. Imperator autem benignissimi-
mus, post eorum discessum, pecuniæ illius dominos denuo accersit; illosq. cum obse-
quij & singularis benevolentia causa humanissime tractauisset, suis receptis omnibus
facultatibus, domum reuerti iubet. Atque vt ista vna res est a Constantio gesta, quæ
illustre sane humanitatis specimen dat & clementiæ; sic altera insigne pietatis erga
Deum testimonium continet.

XVII.
CONSTANTIVS
EXPERTVS VE-
RE CHRISTIA-
NOS.

Cum magistratus in singulis prouincijs ex Imperatorum mandato pios homines
passim inhumane & grauer persequerentur; & sancti martyres qui in ipsis Impera-
torum Palatijs versabantur, primi omnium certamina pro pietate obirent, ignemq.
ferum, vastos maris gurgites, omnia denique mortis genera, summa cum animi ala-
critate & tolerantia subirent, vsque eo, vti breui Imperatorum Regiæ sanctis viris es-
sent omnino orbatae (quæ res auctores maleficij clementi Dei obtutu curationeq. pror-
sus priuauit: quippe qui, dum homines pios insectarentur, etiam eorum preces inse-
ctati sunt, & absque se penitus euerterunt) soli Constantio sapiens quædam & solers
animi occurrit cogitatio: et facinus facit, vt incredibile auditu, ita factu in primis ad-
mirabile. Nam illis qui in Regia ipsi inferuiebant, libera data optione (quæ etiam il-
lis, qui aliquem dignitatis gradum in familia eius obtinebant, delata fuit) hanc tulit
conditionem: vt vel dæmonibus immolando, integram haberent potestatem tum apud
ipsum commorandi, tum consuetis honoribus persfruendi: vel, si minus hoc exequere-
ntur, aditu ad ipsum prohiberentur, & a consuetudine ipsius ac familiaritate peni-
tus repellerentur, reijcerenturque.

Postquam

A Postquam igitur in duas partes dirempti fuerunt; alijq. in hanc, alij in illam segre-
gati: illico singuli, quo animo essent & instituto, perspicue ostenderunt. Ibi tum admi-
rabilis ille Constantius, commento, quod celatum erat, statim post patrefacto, quorum-
dam timiditatem & nimium amorem, quo ipsi se suamq. vitam complectebantur, ve-
hementer coarguit; alios ob sinceram & integram erga Deum mentem approbavit
plurimum. Illos deinde, tamquam Dei proditores, Imperatoris seruitio indignos cen-
suit: Quomodo enim (inquit) fidem erga Imperatorem seruare poterunt inuiolatam,
qui aduersus Deum Optimum Maximum perfidi esse manifesto conuincuntur? Qua-
propter hos procul a regali suo domicilio statuit amandandos: illos vero qui veritatis
testimonio digni Deo fuere comprobati, similes erga Imperatorem fore affirmans, sti-
patores suos, & ipsius regni custodes constituit: inquiring, id genus homines in præci-
pui maximeq. necessarijs amicis & familiaribus numerandos esse, multoq. pluris
quàm æraria ingenti thesauro referta merito æstimandos. Sed qualis Constantini pa-
ter fuisse traditus sit, ita est a nobis breuiter explicatum.] hucusque Eusebius: eadem &
Sozomenus^a.

Sed & ipsemet Constantinus in edicto^b pro Christianis aduersus Gentiles, hæc inter
alia præfatus est: Imperatores, qui ante hoc tempus ad Reipublicæ gubernacula sede-
runt, propter agrestes, credo, & inhumanos mores exheredati sunt. Atque vt pater meus
admirabili cum pietate in omnibus suis rebus gerendis, Deo Patre inuocato, solus cle-
mentia opera executus est; sic reliqui omnes, infano animo & furioso affecti, ad im-
manitatem porius quàm ad humanitatem suas curas & cogitationes contulerunt: quæ
sane illis regnantibus, vera religione euerfa, vehementer creuit. Crudelis enim eorum
C nequitia vsque eo exardescere cœpit, vt, cum omnes res diuinæ pariter atque humanæ
pacatæ & tranquillæ consisterent, intestina persecutionis bella ab illis excitarentur.]
hæc Constantinus de patre Constantio.

Hac, puto, ratione Eusebius^c duobus tantum annis hanc persecutionem vexasse oras
Occidentales affirmat, cum ait: Tota Italia, Sicilia, Gallia, & quæ ad Solem occiden-
tem vergunt, & ad Hispaniam, Mauritaniam & Africam se porrigunt, vbi non duo-
bus primis annis integris imperum persecutionis sustinuerant, celerrime clementi Dei
obutu sunt pacem & pacis tranquillitatem consecuti: quandoquidem cælestis pro-
uidencia tandem ob vitæ innocentiam, & fidem, illorum miserta est.] hæc Eusebius.
Verum, quantum apparet ex rebus gestis, haud statim vt Constantius plenum est ade-
ptus Imperium, omnimodam pacem Ecclesia Occidentalis est consecuta. Nam quan-
tumlibet sic erga Christianos Constantius affectus esset; tamen, sicut cum Cæsar esset,
rem pro Christianis ex arbitrio agere minus licuit, quod Maximianus cum Diocletia-
no summam rerum administraret: ita nec cum factus est Imperator, persecutionem peni-
tus valuit cohibere, perturbato vehementer Imperio Occidentali. Etenim simulac
Maximianus se abdicauit, tota Italia, & ipsa Roma bello ciuili magnopere exagitata
est. id quidem in Panegyrico, ipsi Maximiano & Constantino postea dicto, expressum
habetur his verbis:

Ibi vero pene funditus corruit, *Respublica scilicet*, vnde tu Maximianæ discesseras:
adeo illic plurimum habuerat stabilitatis asserta, vbi deserta maxime vacillauit. Non
aliter enim quàm solet terra ventis, aut aquis subter immixtis interuulsa, sui soliditate
nurare; ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subducta repente, qua sustentata fuerat, dex-
tera tua, contremuit, ac pene confedit: quod ego cut sim transeo. Cur enim vel recor-
demur aduersa, cum videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro
maiestate nominis sui, vt ostenderet posse se etiam Imperatoribus imperare: abduxit
exercitus suos, actibi reddidit.] hæc auctor, cum Maximianus Imperium resumpsit,
quod reliquerat. sed de his fufius suo loco.

Sic igitur Constantio licet Occidentale Imperium moderante, haud statim nec peni-
tus persecutio indicta cessauit, sed paulo remissior fuit: non enim ipse videri voluit
edictis Imperatorum adhuc viuientium aduersari. At licet pro Christianis a Constantio
nullum datum rescriptum esset (si quid enim ab eo in gratiam ipsorum statutum fuisset,
Eusebius minime tacuisset) cœpta tamen semel persecutio paulatim penitus coquie-
uit. Plane accidit, sicut mare vehementibus ventorum flatibus exagitatum cum fue-
rit, licet ventorum cessent impulsus, haud tamen continuo eius fluctus omnino quie-
scunt:

XVIII.
EXPPELLIT IM-
PIOS CONSTAN-
TIVS.

^a Sozom. lib. 1.
cap. 6.

XIX.
^b Apud Euseb.
in Vita Con-
stantini lib. 2.
c. 48.

PIETAS CON-
STANTII.

XX.
^c Euseb. lib. 8.
c. 25. in fine.
DE PACIS OCCI-
DENTIS EC-
CLESIAE.

XXI.
CIVILIBUS BELLUM

XXII.
PAX REDDITA
PROBENTIM.

scunt : ita licet Maximiani furor, ipso se abdicante, videri posset extinctus; tamen haud valuit facile contineri concitatae persecutionis impetus, Romae praesertim, vbi ciuiles motus (vt dictum est) exorti essent; & magistratus a Maximiano praefecti in Christianos exacerbati, quod coeperant; instigantibus praesertim Pontificibus Gentiliciae superstitionis, agere non destiterunt.

XXIII. MARCELLINI MARTYRIUM.

Quamobrem accidit, vt ijs ferme diebus, quibus iidem saepe nominati Imperatores se Imperio abdicassent, Romanae Ecclesiae Pontifex Marcellinus, vna cum Claudio, Cyrino, & Antonino, sexto Kal. Maij, capite truncatus sit. id quidem in primis tabulae Ecclesiasticae indicant, in quibus natalis dies ipsorum adscriptus est; & liber de Romanis Pontificibus testatur, in quo legitur, ipsum peruenisse vsque ad praesentem annum, quo Diocletianus nonum & Maximianus octauum Consulatum gesserunt: qua ratione dicendum est, Marcellinum sedisse annos octo, minus septem diebus. vel si dixerimus, diem sextum Kalend. Maij, non martyrij, sed sepulturae esse memoriam; quod tradatur, dies triginta sex Marcellini & sociorum corpora insepulta iacuisse: totidem dies a praefinito tempore sedis eius demendi sunt. Sed quod in multis ille textus de Marcellino vehementer deprauatus esse videatur, non est vbi quis tuto pede consistat. Verum si id ita se habuit, vt ante triginta sex dies a sexto Kalendas Maij Marcellinus cum suis martyrio sit vita functus; tunc etiam affirmare necesse est, ea omnia facta esse adhuc Maximiano imperante, qui ipsis Parilibus, vndecimo Kalendas Maij, se abdicauit Imperio.

XXIV.

Quae vero ibi leguntur de martyrio Marcellini esse sub Diocletiano facta, sub Maximiano restituenda sunt: nam (vt perspicue vidimus) hoc anno agebat Diocletianus Nicomediae in Bithynia, vbi & purpuram deposuit. sed quae ibi sunt scripta, hic reddamus: Post paucos dies poenitentia ductus, ab eodem Diocletiano pro fide Christi cum Claudio, & Cyrino, & Antonino capite truncatus est, & martyrio coronatus. Qui dum pergeret ad passionem suam, adiurauit Marcellum presbyterum, vt praecpta Diocletiani non impleret. Iacuerunt autem sanctorum corpora in platea dies triginta sex, ex iussu Diocletiani. Exinde Marcellus presbyter noctu collegit corpora sanctorum cum presbyteris & diaconibus cum hymnis, & sepeliuit ea, sexto Kal. Maij, in Via Salaria, in coemeterio Priscillae, in cubiculo claro, quod patet vsque in hodiernum diem (secundum quod ipse S. Petrus praeeperat) in crypta iuxta corpus S. Crescentionis.] de Cubiculo claro diximus in Notationibus plura.

DE MARCELLINI SEPULTURA.

XXV.

Cetera autem quae illic habentur de negatione ac poenitentia Marcellini, a nobis satis superius sunt disputata. Sed sequitur: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros quatuor, Episcopos. per diuersa loca quinque: et cessauit Episcopatus eius annos septem, menses sex, dies viginti quinque, persequente Diocletiano Christianos.] haec ibi, sed quae profecto emendatione vehementer indigent. nam quod pertinet ad annos septem vacationis sedis Romanae; sibi ipsi auctor, quisquis fuerit, contrarius plane est. Nam cum dicat in Marcello, ipsum sedere coepisse temporibus Constantij atque Galerij: si (vt in Marcellino habetur) sedes cessauit annis septem; iam extinctis vtrisque, Marcellum sedisse oportuit. Vel quo modo potuit (quod ait) coepisse sedere sub Consulatu Maxentij quarto & Maximi, si in Melchiade Papa, qui post Eusebium Marcelli successorem sedit, habet ipsum Melchiadem sedisse vsque ad secundum Maxentij Consulatum? Insuper quae ratio tam diuturnae cessationis esse potuit, cum Maximiano persecutore se abdicante, Constantius Christianis fauens, liberas mox acceperit habenas Imperij?

DE VACATIONE MENSIS DE SEPTEMBRE.

XXVI.

Exploso igitur commento, vel potius textu deprauato, de vacatione septem annorum, quod nemo prudens dixerit, sed quod potius loco mensium anni sint positi: hic a sexto Kalend. Maij, numerando menses sex & dies viginti quinque (quod est tempus vacationis) dicere opus est, subrogationem Marcelli factam esse hoc anno, vigesima prima Nouembris. Sed quod vacationis Marcellini, mensium atque dierum numerus ab alijs diuersus ponitur, & tempus, quo Marcellus sedit, varie notatur; haud quid certum de his affirmari posse viderur. Constat tamen hoc anno Marcellum Romanum ex presbytero creatum esse Pontificem, de quo plura inferius suo loco dicturi sumus.

MARCELLUS PAPA.

XXVII.

Eodem quoque anno, iisdemq. Consulibus, Diocletiano nouies, & Maximiano octies, passa Romae habetur Soteris virgo clarissima. haec ex scripto codice, licet in excusis

A cusis S. Pancratij Actis vox, Consulibus, desideretur. Est de Sotere eiusmodi praclarum encomium S. Ambrosij in exhortatione ad virgines: At non S. Soteris, vt domesticum pia parentis proferamus exemplum: habemus enim nos sacerdotes nostram nobilitatem praefecturis & Consulatus praefendam: habemus, inquam, fidei dignitates, quae petire non norunt. At non (vt dixi) Soteris vultus sui curam gerebat? quae cum esset decora facie valde, & nobilis virgo maiorum prosapia; Consulatus & praefecturas parentum sacra posthabuit fide; & immolare iussa, non acquieuit: quam persecutor immanis palmis caedi praecipit, vt tenera virgo dolori cederet, aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vocem, vultum aperuit, soli inuelata atque intacta martyrio: et volens, iniuriarum occurrit, vultum offerens; vt ibi martyrij fieret sacrificium, vbi solet esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim, dispendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare; faciem tamen virtutis eius, & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.] haec Ambrosius, qui & ad sororem scribens, de eadem haec ait:

Apud Suv. tom. 4. die 12. Maij. SOTERIS MARTYRIUM.

Qui enim fieri posset, vt S. Soteris tibi non esset mentis auctor, cui auctor est generis? quae persecutionis aetate seruilibus quoque contumelijs ad fastigium passionis euecta, etiam vultum ipsum, qui inter cruciatu totius corporis liber esse consuevit iniuriarum, & spectare potius tormenta, quam perpeti, carnifici dedit, tam fortis & patiens, vt cum teneras poenae offerret genas, prius carnifex caedendo deficeret, quam martyr iniuriarum cederet: non vultum inflexit, non ora conuertit, non gemitum, non lacrymam dedit: denique cum cetera poenarum genera vicisset, gladium, quem quarebat, inuenit.] haec Ambrosius. Memoria autem martyrij eius dicata est quarto Idus Februarij.

Ambros. de Virg. lib. 9. XXVIII. SOTERIS CONSTANTIA LAV. DATA.

C Eodem pene vltimo persecutionis tempore (licet certus annus minus habeatur expressus) Agnetis virginis Romae insigne martyrium, scriptorum prope omnium memoria celebratum, contigit: in cuius natali die S. Ambrosius de Virginibus tractationem tribus libris distinctam conscripsit, eiusq. his verbis meminit post alia: Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri canant: nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus laudari potest: quot homines, tot praecones, qui martyrem praedicant, dum loquuntur.] recens quippe martyrium in ore omnium versabatur. ac subdit: Haec duodecim annorum martyrium fecisse traditur: quo detestabilior crudelitas, quae nec minusculae percipit aetati; immo magna vis fidei, quae etiam ab illa testimonium inuenit aetate. Fuitne in illo corpuscule vulneri locus? Et quae non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. At istius aetatis puellae toruos etiam vultus parentum ferre non possunt, & acu districta solent puncta flere quasi vulnera. Haec inter cruentas carnificum impauida manus, haec stridentium graubus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focus trophaeum Domini signare victoris; nunc ferratis colla manusq. ambas inferere nexibus. Sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere: nouum martyrij genus, nondum idonea poenae, & iam matura victoriarum: certare difficilis, facilis coronari: magistrum virtutis impleuit, quae praedictum vehebat aetatis.

XXIX. S. AGNETIS MARTYRIUM. c. Ambros. de Virg. lib. 1.

D Non sic ad thalamum nupta properaret, vt haec ad supplicij locum laeta successu, gradu festina virgo processit: non intorto crine caput compta, sed Christo; non flocculis redimita, sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. Mirari plerique quod tam facile vitae suae prodiga, quam nondum hauserat, iam quasi perfuncta donaret. Stupere vniuersi, quod iam diuinitatis testis existeret, quae adhuc arbitra sui per aetatem esse non posset. Effecit denique vt ei de Deo crederetur, cui de homine adhuc non crederetur; quia quod ultra naturam est, de auctore naturae est. Quanto terrore egit carnifex vt timeretur; quantis blanditijs vt suaderet; quantorum vota vt sibi ad nuptias proueniret? At illa: Et haec sponsi iniuria est, inquit, expectare placitum: qui me sibi prior elegit, accipiet. Quid percussor moraris? Pereat corpus, quod amari potest oculis quibus nolo. Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneret trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset; tremere percussoris dexteram, pallere ora alieno timentis periculo, cum puella non timeret suo. Habetis ergo in vna hostia duplex martyrium, pudoris & religionis: et virgo permansit, & martyrium obrinuit.] hucusque Ambrosius.

XXX. AGNES CARNIFICEM PROVOGAT.

E Sed eius quoque nomine eiusdem martyrij Acta fufius descripta habentur, ab his tamen

XXXI.

tamen nonnihil discrepantia, vt prudens lector intelligit. Pro castitate etiam & fide certasse, vtrisque plane scriptis confirmatur. sed & quæ ex Ambrosio hic sunt recitata, alibi ab eodem confirmantur his verbis: Quid de sancta Agnete, quæ in duarum maximarum rerum posita periculo, castitatis & salutis, castitatem protexit, salutem cum immortalitate commutauit? Cecinit & Prudentius^b sacro hymno Agnetis agonem; interferitq. historiam, quo modo ad prostibulum damnata, diuinitus liberata fuerit. Post Agnetem autem Emerentiana virgo, adhuc catechumena, Agnetis vero colactanea, dum oraret ad sepulchrum illius, a Gentilibus inuenta, lapidibus obruta, martyrium consummauit. Quonam modo vero Constantiæ, Constantini filia, Agnetis martyrium innotuerit; & qui cum vidissent illud, ei significarint^c; & quid ipsa inde ab ea fuerit consecuta; suo loco dicemus.

^a Ambros. Offic. lib. 1. c. 41.

^b Prudentius hymn. 14.

EMERENTIANA MARTYR.

^c Ambros. lib. 4. epist. 34. edit. Rom.

XXXII.

GALERIUS MAXIMIANVS PERSECUTOR.

^d Euseb. lib. 8. c. 14. & 15.

XXXIII.

APPHIANI CHERTAMEN.

XXXIV.

PATRIA MARTYRIS.

XXXV.

Quod vero spectat ad res Orientalis Ecclesiæ: Galerius Maximianus, non Maximianus, vt multi perperam (quod sæpe diximus) nominant; in nummis enim & antiquis tabulis Galerius Maximianus scribitur: hic, inquam, qui aduersus Christianos semper se hostem infensissimum gesserat, cum, Diocletiano se abdicante, Augustus est declaratus, magis magisque eius crudelitas in eos est demonstrata. Numeratur hic annus persecutionis tertius, ex quo promulgata vltima illa Imperatorum in Christianos edicta fuerit, quo Eusebius^d hæc accidisse testatur: Maximianus Cæsar, qui suis ipsius viribus ac manu Imperium occupauerat, perspicua odij & impietatis erga Deum animo suo tamquam naturaliter insitæ & innatæ indicia omnibus commonstrans, persecutionem magis generalem, quam superiores Imperatores, contra nos instituit.

Proinde cum perturbatio & confusio, non exigua illa quidem, omnibus impenderet, & alij in alia loca essent dispersi, seduloque periculum euitare studerent, & grauis commotio vbiq. passim peruaderet; quæ orationis & dicendi facultas ad diuinum amorem & libertatem in fidei in Deum confessione beati martyris Apphiani digne explicandam satis idonea reperiatur? Qui quidem in festo, quo Gentiles Hecatæ sacrificare solent, omnibus Cæsareæ ciuibus admirabile suæ in Deum solum pietatis exemplar proposuit contemplandum: neque tamen adhuc vigesimum ætatis suæ annum egit. Qui primum Beryti, quo liberalibus humanioris litteraturæ disciplinis erudiretur (quippe fuit a parentibus, qui mundi diuitijs affatim circūfluebant, ortus) longo tēpore commoratus, incredibile dictu est, quo pacto in tali tamque vitiosa & corrupta ciuitate, iuuenilium cupiditatum impetus penitus deuicerit; & neque præ ætatis flore, quo iam corpus vixit, neque pro familiaritate & necessitudine adolescentulorum, quibuscumque vixit, mores deprauatos combiberit: sed temperantiâ amplexatus, modeste, sobrie, & pie secundum eam religionem, quæ est Christianorū propria, vitam traduxerit, institueritq.

Quod si patriæ illius mentionem facere oporteat, & illam ob istum generosum pietatis athletam ex ea editum ornare; hoc plane efficiemus, nec immerito. Si quis igitur Pagas Lyciæ non obscuram sane ciuitatem norit; inde hic adolescens ortus erat: qui post reditum a schola, & institutione, qua fuisset apud Berytum educatus, patre illius iam principatum totius patriæ occupante, vitæ consuetudinem qua cum patre & alijs cognatis utebatur, propterea quod illi nequiquam animum inducerent vt secundum pietatis instituta vitam degerent, ferre non poterat. Sed tamquam diuino Spiritu correptus, & naturali quodam, immo cælesti & vero sapientiæ amore inflammatus, altiora animo complexus, quam quæ falsa & vmbatilis mundi gloria fert; blandis corporis lenocinijs repudiatis, clam amicis & familiaribus suis aufugit: & nequaquam sumptuum, qui ipsi ad vitam necessario suppetere deberent, vllam curam habens, propter spem & fidem in Deum, fuit a diuino Spiritu ad vrbem Cæsaream tamquam manu deductus; in qua martyrij corona, quæ est merces pietatis, ei parata fuit.

Dum erat nobiscum vna, ex sacris litteris exiguo illo temporis spatio quo vixit, tantum percepit fructus, quantum a quoquam percipi poterat; & disciplina ad pie viuendū aptissima se ipsum exercens, attentissime viam ad mortem muniuit. Quinetiam qualem vitæ exitum declararit, quis est qui in eum intuendo non obstupefceret? Aut quotus quisque rursus est, qui eius animi fidentiam, liberam mentis celsitatem, constantiam, & maxime omnium fiduciam & conatum ipsum, in quibus argumenta veræ in Deum pietatis, & feruentis spiritus, qui plane supra hominem purandus est, perspicue apparuerunt, non fama & auditione asecutus, optimo iure admiraretur?

Nam

A Nam cum tertio anno persecutionis nostræ, regnante Maximiano, secundus in nos ciceretur tumultus; & tyranni litteræ tum primum ad Vrbanum perlatae essent, vt omnes cuiusque generis & ætatis (magistratibus in quaque ciuitate omni cura ac studio in eam rem incumbentibus) dijs eorum immolarent, & præcones per totam vrbem Cæsaream viros cum vxoribus & liberis ad idolorum delubra ex edicto Præsidis conuocarent; & Tribuni item quemque ex scripto nominatim appellarent; vnde omnia loca inexplicabilibus miseriarum fluctibus redundabant: iste, quem dixi, Apphianus (nemine, quid esset facturus, ei conscio) clam nobis, qui in ædibus cum illo eramus, clam etiam vniuersa Præsidis cohorte, fidenti animo ad Vrbanum iam sacrificantem accedit; atque audacter & absque formidine eius dextram prehensens, extemplo ab immolando coercuit; prudenterq. admodum & grauer cum diuina quadam animi confessio- ne & alacritate, ab errore desistere hortatus est: nam parum rectum esse, vt, vno & solo vero Deo relicto, idolis & dæmonibus hostias offerret. Istud plane (vt videtur) adulescentulus aggressus est, diuina vi & potentia ipsum ad hanc rem impellente, & per facinus ab illo admissum, pene in aures omnium inclamante, tantum abesse vt Christiani, qui hoc nomen vere vsurpant, a pietate in Deum omnium auctorem, qua semel sunt imbuti, abducantur; vt non modo minas, terrores, & omnia suppliciorum genera, quæ eisdem sequi solent, strenue superent; sed deinceps etiam magis fidenter loqui, & lingua ingenua, ac neutiquam metu hæsitante, fidem libere confiteri, & si fieri posset, etiam persecutores ipsos & carnifices, ab ignoratione & cæcitate auocare, & ad vnum solum Deum agnoscendum impellere audeant.

Hac igitur de causa iste, de quo instituitur oratio, confestim (quod verisimile erat homini in tali facinore deprehensio euenturum) a Præfecti stipatoribus, tamquam agrestibus belluis in eum furentibus, dilaniatus, & infinitis plagis toto corpore, quas fortissimè sustinebat, excruciat, ad tempus in carcerem concluditur: in quo vnum diem noctemq. vtroque pede compedibus ad cruciatum paratis, longe a se mutuo distētis, diuexatus, postredie ad Iudicem educitur. Ac simulatque compellebatur ad sacrificandum, resistit; & summam animi tolerantiam ad ærumnas, horrendosq. dolores ferendos monstrauit; adeo vt carnifices latera eius non semel atque iterum, sed sæpius ad ossa vsque & intima viscera dilacerare, plagas & verbera in os & ceruicem infligere pergerent; vti vultus eius verberum vibicibus intumescens, ab ijs qui illum probe & accurate ante de facie nouissent, ne agnosci quidem amplius posset. Verum cum ne huic quidem dolorum cumulo vlla ex parte succumberet: tortores ex mandato Præsidis, pedes lino tincto oleo, eoque incenso, obuoluentes, afflictarunt: vnde quantos & quam graues dolores beatus ille hausit, mihi videtur non posse dicendo exprimi. Peruasit enim per carnes illius, easq. absumpsit, & in ossium penetrauit medullas, vsque adeo vt totius corporis humor instar ceræ tabefactus liquefceret, distillaretque. Ceterum ne in his quidem cruciatibus demisit animum; sic vt iam aduersarij & carnifices incredibili eius tolerantia, quæ communem hominis naturam longe superauit, fere defessi essent: vnde rursus in vincula compingitur.

Triduo post ad Iudicem denuo perductus, & eandem pietatis confessionem libere exprimens; licet iam deinceps prope mortuus esset, maris tamen fluctibus submergendus traditur. Miraculum autem quod statim post est consecutum, si a nobis commemoretur, verisimile est nullam fidem habiturum, apud eos præsertim, qui eadem oculis minime ipsi conspexerunt. at licet homines vix fidem illi habituros satis intelligamus; ratio tamen non patitur, quin omnino rem, vt gesta est, scriptis prodamus: quippe cum omnes (vere dixerim) qui Cæsaream incolunt, eiusdem testes habere videamur: nulla enim ætas Cæsariensium ab isto admirabili spectaculo absuit. Simulatque igitur in profundissimos vortices coniecerant, ex improviso tanta procella, non vltata illa quidem, tanta etiam turbatio non per mare solum, sed per vniuersam continentem se diffundebat, vt cum terra, tum tota ciuitas eius impetu & violenria concuteretur; atque vna cum isto mirando & repentino terræmotu ipsum mare martyris cadauer, vt pote tam sacrum pondus sustinere non valens, ante portas ciuitatis eijceret. Huiusmodi igitur sunt res gestæ sancti Apphiani, qui die parasceues, hoc est, secundo die mensis Xanthici, id est, ad quartum Nonas Aprilis, martyrio occubuit.

Annal. Eccl. Tom. 2.

X x x

Eodem

XXXIX. VLPiani MAR- TYRIVM.

Eodem tempore, iisdemq. fere diebus, in ciuitate Tyriorum adulescens, nomine Vlpianus, post acerbissimas plagas & verbera grauissima, in pellem bubulam iam nuper extractam inclusus, præceps ad mare deicitur: quapropter videtur mihi merito post res Apphiani in martyrio gestas, in sermone nostro recensendus. Non longo tempore post Ædesius non solum Apphiani secundum Deum, sed etiam secundum sanguinis coniunctionem ex patre germanus frater, germana fere & similia cum illo tormenta perpeffus, post infinitas fidei confessiones, post diurnas vinculorū afflictationes, post latam a Præsede sententiam, qua ad metalla in Palæstina erat damnatus: post vitæ rationem, quam pallio vestitus, more philosophi (etenim plus polioris eruditionis, plusq. cognitionis in philosophia fuerat quam frater adeptus) sanctissime traduxerat: tandem cum Iudicem in vrbe Alexandria sententiam de Christianis pronunciantem videret, & plus æquo in eos furentem (quippe viros interdum graues & modestos varijs ignominia notis affecit interdum; & mulieres summæ continentia, & virgines quæ sua sponte Dei cultui se consecrauerant, ad turpem ipsarū contumeliam lenonibus tradidit) idem cum fratre aggressus est. Et quoniam illa facinora intoleranda videbantur; fidenti & erecta animi magnitudine accedens ad Iudicem, turpitudinis & ignominia, quam cum verbis, tum rebus ipsis præstitisset, eum coram coarguit: vnde varijs tormentorum cruciatibus diuexatus (quæ quidem constanter & sedate admodum pertulit) ad extremum fuit in mare proiectus, & eundem cum fratre exitum consecutus. Sed de Ædesio hactenus. Atque ista (vt dixi) non longo tempore post hoc modo gesta fuerunt.] hucusque Eusebius de rebus gestis hoc anno tertio persecutionis. Sed his iungamus quæ de martyribus hoc item anno passis fidelissima Acta testantur.

XL.

AGAPES ET SOCIARVM CERTAMEN.

Apud Metaphrast. die 1. Aprilis. * ab Artemisus

Hoc inquam anno, iisdemq. Consulibus, Diocletiano nouies, & Maximiano octies, consignata habentur Acta Proconsularia sanctarum martyrum Agapes, Chionia, & Irenes, quæ Thessalonica passæ sunt, pura quidem atque sincera, prout a Notario publice excepta fuere; ac proinde digna quæ ad verbum Annalibus intexantur. Ommissa igitur apposita præfatione, ab ipsis Actis rem gestam aggrediamur. est huiusmodi: Cum præsideret Dulcetius, Artemius * scriba dixit: Cognitionem de his qui præsentibus sunt, a Stationario missam, si iubes, legam. Iubeo, inquit Dulcetius Præses, te legere. Tunc ait scriba: Ordine tibi, domino meo, omnia quæ scripta sunt, recitabo: Cassander Beneficiarius hæc scripsit: Scito, mi domine, Agathonem, Agapen, Chioniam, Irenen, Casiam, Philippam, & Eutychiam nolle his vesci quæ sunt dijs immolata. Eas igitur ad tuam amplitudinem adducendas esse curavi. Tunc Dulcetius Præses illis dixit: Quæ est ista vestra tanta infania, vt nolitis religiosissimis nostrorum Imperatorum & Cæsarum iussis obedire? Agathoni autem: Quare, inquit, tu ad sacra proficiscens, quemadmodum consueuerunt qui dijs consecrati sunt, non his sacris vsus es? Respondit Agatho: Quoniam Christianus ego sum. Tum Dulcetius: Num tu etiam hodierno die in eo proposito permanes? Maxime, inquit Agatho.

XLI.

QUESTIO DE MARTYRIBVS.

At ille: Tu vero Agape quid ais? Respondit: Ego Deo viuenti credo, neque volo recte factorum conscientiam meam perdere. Tunc Præses: Tu autem quid ad hæc dicis, Chionia? Ait illa: Cum Deo viuo credam, ob id nolui facere quod dicis. Ad Irenen vero conuersus Præses ait: Quidnam tu ad hæc? Cur non pijsimo Imperatorū & Cæsarum iussui obtemperauisti? Inquit Irene: Diuini timoris causa. Dein Præses: Tu vero Casia quid ais? Inquit Casia: Animam meam seruare volo. Præses autem: Numquid sacrorum vis esse particeps? Minime, inquit illa. Tunc Præses: Tu vero Philippa quid dicis? Respondit illa: Idem & ego dico. Quidnam, inquit Præses, hoc idem est quod dicis? Illi autem Philippa: Mori malo, quam vestris sacrificijs vesci. Tunc Præses: Sed tu Eutychia quid ais? Idem, inquit illa, & ego dico: Malo & ipsa mori, quam facere quod iubes. Ait illi Præses: Num virū habes? Mortuus, inquit Eutychia, ille est. Præses vero: Quam pridem mortuus est? Inquit Eutychia: Ante menses fere septem. Tunc ille: Et vndenā igitur grauida facta es? Inquit Eutychia: Ex eo viro quem dedit mihi Deus. Præses autem: Hortor te, Eutychia, vt ab ista infania discedere velis, & ad humanas cogitationes redeas. Quid ais? Vis ne regali edicto parere? Inquit Eutychia: Minime parere volo: sum enim Christiana, Dei omnipotentis serua. Tum ille: Quoniam Eutychia grauida est, interea seruetur in carcere.]

XLII.

Sic quidem interlocutus est Præses, quod tum Ægyptiorum, tum Græcorum, necnon

A non Romanorum legibus vetitum erat de prægnantibus feminis supplicium fumi, quod testatur Plutarchus: sed nec de eis haberi quæstionem in vsu fuisse, Vlpianus affirmat. Sed rursus Acta: DE PRÆGNANTIBVS LEGES. a Plutarcho. de his qui sero a numine puniuntur. l. prægnantis. ff. de pœnis.

Dulcetius vero addidit: Tu vero Agape quid ais? Vis ne omnia illa facere, quæ nos diuinis Imperatoribus & Cæsaribus nostris deuoti facimus? Agape inquit: Minime decet me fatana deuotam esse: his verbis mens mea non abducitur; inexpugnabilis enim illa est. Tum Præses ait: Et tu Chionia quid ad hæc dicis? Inquit Chionia: Mentem nostram nemo potest peruertere. Ait Præses: Numquid aliqua apud vos sunt impiorum Christianorum commentaria, vel membrana aliqua, vel libri? Respondit Chionia: Nulla, o Præses, nobis sunt: omnia enim illa Imperatores, qui nunc sunt, a nobis abstulerunt. Præses dixit: Quisnam hanc mentem vobis dedit? Chionia dixit: B Omnipotens Deus. Dixit autem Præses: Quinam sunt qui vobis auctores fuerunt, vt ad istam stultitiam veniretis? Deus, inquit Chionia, omnipotens, & vnigenitus eius Filius Dominus noster Iesus Christus.

Dulcetius ait: Manifestum illud est, quod omnes nos deuotioni nostrorum potentium Imperatorum ac Cæsarum subiectos esse oportet. Quoniam vero post tam multum tempus, post tot admonitiones, totq. edicta proposita, & tales minas iniectas, vos temeritate quadam & audacia elata, ipsorum Imperatorum ac Cæsarum iussa contempstis, in Christianorum impio nomine permanentes; cumq. ad hodiernum diem iustæ a Stationarijs ac primis militibus negationem Christi scriptam profiteri, facere id recusatis; propterea poenas vobis dignas accipite. Id cum dixisset, sententiam scriptam legit: Agapen & Chioniam, quoniam iniquis mentibus & contrarijs sententijs elata contra diuinum edictum dominorum Augustorum ac Cæsarum fecerunt, & nunc etiam temerariam, vanam, ac pijs omnibus execrabilem Christianorum religionem colunt, igni tradendas iubeo. Hisque dictis, subiunxit: Agatho autem, Casia, Philippa, & Irene, quoad mihi placuerit, seruentur in carcere. SENTENTIA IN MARTYRIBVS.

Postquam vero sanctissimæ mulieres igni consummatae sunt; cum rursus S. Irene ad Præsides ducta fuisset, Dulcetius sic illam affatus est: Tuæ infaniae propositum ex ijs quæ facis, manifesto apparet, quæ tot membranas, libros, tabellas, codicillos & paginas scripturarum, quæ sunt impiorum Christianorum, qui vniquam fuerunt, ad hodiernum vsque diem seruare voluisti: quæ cum prolata essent, ea cognouisti, quamuis quoridie negaueris vos eiusmodi scripta possidere, non contenta neque fororum tuarum poena, neque mortis metum præ oculis habens: quamobrem tibi poenam afferri necesse est. Sed alienum tamen non videtur etiam nunc benignitatis partem aliquam tibi condonari, vt, si volueris nunc saltem deos agnoscere, impunis & ab omni supplicio periculoq. libera esse possis. Quid igitur dicis? Facies ne quod Imperatores nostri & Cæsares iusserunt? Num parata es sacrificijs vesci, & dijs immolare?

Respondit Irene: Minime, minime per Deum illum omnipotentem, qui creauit cælum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Summa enim illius ignis sempiterni poena proposita est his qui Iesum Dei Verbum negauerunt. Dulcetius ait: Quisnam tibi auctor fuit, vt membranas istas atque scripturas in hodiernum vsque diem custodires? Irene inquit: Deus omnipotens, qui iussit nos ad mortem vsque ipsum diligere: quæ de causa non ausæ sumus eum prodere; sed maluimus aut viuentes comburi, aut quæcumque alia nobis acciderint, perpeti, quam talia scripta prodere. Ait Dulcetius Præses: Quisnam conscius erat hæc in domo illa esse, in qua habitabas? Respondit Irene: Hæc vidit Deus ipse omnipotens, qui omnia scit; præterea nemo: nostros enim homines inimicis peiores duximus, ne forte nos deferrent: itaque nulli hæc ostendimus. Inquit Præses: Superiore anno, cum edictum illud tale, ac pium iussum dominorum Imperatorum ac Cæsarum primo fuit diuulgatum, vbinam vos latuistis? Respondit Irene: Illic vbi Deus voluit: in montibus, scit Deus, sub dio fuimus. Præses dixit: Apud quem vixistis? Respondit Irene: Sub dio, aliàs in alijs montibus versantes. Dixit Præses: Quinam erant, qui vobis panem suppeditabant? Irene inquit: Deus, qui omnibus escam suppeditat.

Ait Præses: Erat ne pater vester harum rerum conscius? Respondit Irene: Minime per Deum omnipotentem conscius erat ille, qui ne nouit quidem hæc omnino. Præses ait: Quis igitur vestrorum vicinorum id nouerat? Inquit Irene: Vicinos interroga,

& loca inquire, vel eos qui norunt, vbi nos eramus. Præses dixit: Postquam e monte reuersa fuistis, vt tu dicis, legebatis ne scripta ista præsentem aliquo? Inquit Irene: Domi nostræ erant, neque audebamus illa efferre: quamobrem magnopere angebamur, quod non poteramus nocte & die illis operam dare, sicut a principio consueuimus vsque ad annum superiorem, quo & illa occultauimus. Dulceti Præses dixit: Sorores quidem tuæ poenas nostro iussu decretas exsoluerunt: te vero, etsi antequam aufugisses, propterea quod scripta & membranas istas occultaueras, mortis poena tibi decreta fuerat; non tamen eodem modo iubeo e vita sic repente discedere; verum per satellites ipsos & Zosimum publicum carnificem in lupanaria nudam statui præcipio, e Palatio panem vnum singulis diebus fumentem, satellitibus ipsis non permittentibus te illinc discedere.

XLVII. Cum igitur satellites & Zosimus publicus minister præsto essent; inquit Præses: Vobis norum sit, quod si mihi significatum fuerit, vel horæ alicuius momento istam ex eo loco motam fuisse, in quo eam esse iussimus; tunc vos supremæ poenæ subiecti eritis: scripta vero ipsa a scrinijs & arculis Irenes proferantur. hucusque huius diei cognitionis Acta. quæ sequuntur, auctoris sunt: Cum igitur, quemadmodum a Præsede iussi fuerant, eam illi ad publicum lupanar duxissent; & propter Spiritus sancti gratiam, quæ ipsam protegebat, & vniuersorum Domino Deo puram atque intactam seruabat, nec vnus quidem ad eam accedere, vel turpe aliquid in eam facere, aut dicere ausus fuisset: sanctissimam illam feminam Dulceti Præses reuocauit, & ante tribunal sibi iussam sic affatus est. hic incipiunt Acta nouissimæ diei cognitionis: Numquid in eadem adhuc temeritate persistis? Minime (inquit Irene) temeritas, sed Dei est pietas, in qua persisto. Respondit Dulceti Præses: Et ex priore tuo responso manifeste ostendisti; te Imperatorum iussui nolle æquo animo parere, & nunc quoque in eadem arrogantia persistentem te video: quare dignas poenas persolues. Cumque chartam petiisset, sententiam hanc contra ipsam scripsit: Quoniam Irene Imperatorum iussui parere, disijq. immolare noluit, quinimmo nunc quoque in Christianorum ordine ac religione perseuerat: hac de causâ, vt antea duas eius sorores, ita & ipsam viuentem nunc comburi iubeo.

XLVIII. Hæc sententia cum a Præsede lata fuisset, milites Irenem comprehensam in quemdam sublimem locum duxerunt, vbi eius sorores antea martyrium passæ fuerant: cumq. magnum rogam accendissent, iusserunt ipsam in eum conscendere. Itaque sancta Irene psalmos canens, & Dei gloriam celebrans, in rogam se iniecit, atque ita consummata est in Consulatu Diocletiani nono, Maximiani autem Augusti octauo, Kalendis Aprilis. hæc ibi. Ex quibus patet, has passas esse hoc anno, ante tamen quam Diocletianus & Maximianus se Imperio abdicassent. Extant Irenes, Agapes, & Chionia virginum fororum Acta quædam intexta in Pasionem sanctæ Anastasie, ab his nonnihil diuersa; sed quod hæc germana sint, prudens lector facile iudicabit. Agathonis autem, & aliarum mulierum, quas Præfectus post primam cognitionem carceri mancipauit, & Eutychie prægnantis, cuius quæstio ad tempus, nempe post partum, dilata est; prorsus exciderunt, nullaq. posteris est eorum memoria.

XLIX. Palsi insuper reperiuntur Thessalonica, hac eadem persecutione urgente, complures alij martyres: sed cum incompertum sit, quo potissimum anno, hic eorum meminisse sat erit, nempe Agathopodis diaconi, & Theoduli lectoris, qui iisdem imperantibus, sub Faustino Præsede ob Christi nomen multa perpessi, demum ad collum saxo alligato, in mare demersi sunt. Extant eorum martyrij Acta, diesq. natalis adscriptis tabulis Ecclesiasticis: pariterq. Alexandri martyris, qui in eadem ciuitate pro Christi fide agone suscepto, vitæ dispendio, martyr insignis effectus est. Dominus etiam, quod ad imperium Principis immolare recusasset, iussus est a Præsede cruribus confringi, ac præcidi pedibus: qui septem diebus sic in doloribus fortiter perseuerans, in tormentis reddidit Deo spiritum.

L. Sed præ ceteris Thessalonica pallsis, Demetrius, qui ex Proconsule effectus est martyr, ore omnium Orientalium immensis laudibus celebratur. Agebat hic Proconsulem in prouincia; qui detectus Christianam religionem colere, ira Maximiani, lanceis transfodi iussus est: quem & Nestor athleta ad coronam præcessit. Porro horum omnium, tam Græcorum, quam Latinorum tabulis, memoria florentissima est; deq. iisdem in nostris

IRENE IN LUPANARIA ILLATA SERVATA.

SENTENTIA IN IRENEM.

ALII MARTYRES THESSALONICENSIS.

DEMETRIUS EX PROCONSULE MARTYR.

A. nostris Notis pluribus egimus. Confecto autem bello Sarmatico a Maximiano, Demetrium passum esse, eius martyrij Acta declarant. In eadem quoque ciuitate pariter coronantur Irenæus, Peregrinus, & Irene: qui ob fidei confessionem flammis absumpti sunt. Aliam hanc esse Irenem ab illa de qua superius facta est mentio, diuersus dies natalis, & differentia nominum collegarum, aperte declarant.

B. Ceterum omnes dinumerare martyres, qui his temporibus sub Galerio Maximiano in Oriente sunt passi; excedit plane humanarum virium facultatem: tantum enim abest, vt cessatione Diocletiani ab Imperio ibi quieuerit persecutio, vt magis magisque incrementis maioribus reerduerit; adeo vt quamplurimi desperatione rerum presentium, qui hætenus ciuitatum latebras esse turas experti fuissent, iam earum diffidentia siluas petierint, & montana loca conscenderint, ferarum latibula quæritantes, in quibus solum a persecutorum rabie sperabant posse esse securos. Id quidem inter alios complures, procauos quoque S. Basilij Episcopi Casariensis egisse, testatur S. Gregorius Nazianzenus. Qui cum ait, Maximiani urgente persecutione, eos fugam arripuisse, & in siluis ad septennium, quousque persecutio perdurauit, delituisse; plane id hoc anno factum esse demonstrat, post quem totidem anni numerantur vsque ad decimum, qui vltimus recensetur septennij, quo iisdem egerunt in montibus.

C. Quod autem Maximinus pro Maximiano apud eum scriptus habeatur (quod, vt diximus, etiam apud Eusebium reperitur) scriptoris id quidem vitio accidisse putamus: sed error quidem venia dignus; cum libentius acceptum est nomen Maximini, quam Maximiani, quod alter eius nominis Imperator tunc viueret Maximianus dictus Heraculius. Quo igitur duo Maximiani ab inuicem distincti essent, hunc potius Maximinum dicere voluerunt: qui quidem error tam apud Græcos, quam etiam Latinos inolitus, antiquarum inscriptionum recte corrigitur monumentis, quæ ab alijs descriptæ sunt plures numero: quibus & declaratur, plane diuersos esse Galerium Maximianum, & Galerium Maximinum: priorem namque Galerium, de quo est sermo, vna cum Constantio post Diocletianum imperasse; posteriorem ab eodem priori Galerio creatum Casarem, eidem in Imperium successisse. Quamobrem sicut duo Galerij ab inuicem distincti sunt, & suo quisque dicendus est nomine, nempe hic Maximianus, ille autem Maximinus: ita etiam, vt discriminentur inter se ipsos duo Maximiani, prior suo cognomine Heraculius, posterior Galerius nominandus est. Hæc, ne confusione nominum res gestæ pariter implicentur, dixisse oportuit.

D. Sed audiamus Gregorium de hac persecutione & fuga Christianorum in primis his verbis agentem: Persecutio erat, & quidē atrocissima & formidolosissima (ijs loquor quibus ea persecutio nota est) quam Maximianus excitauit; qui complures haud ita pridem obortas excipiens, crudelitate sua perfecit, vt omnes quæ cessant, leues & humanitatis plenæ fuisse viderentur, incredibili quadam audacia furens, modisq. omnibus impietatis palmam ferre contendens. Hunc athletarum nostrorum plerique superarunt, alij ad mortem vsque, alij pene vsque ad mortem dimicantes; hætenus videlicet reliqui, vt victoriæ suæ essent superstitēs, nec in ipso certamine animam efflarent; sed alijs virtutis agonistæ, viui martyres, animatæ columnæ, tacitiq. præcones relinquerentur. horum numerum auxerunt paterni illius (Basilij videlicet) proauis; quibus per omnia pietatis genera grassatis eximiam tempestat illa coronidem inuexit. Nam cum illi animo ita constituti & comparati essent, vt ea omnia facile perpassuri essent, ob quæ Christus eos, qui certamen ipsius nostra causa susceptum imitantur, corona donat: quoniam tamen certamen eorum legitimum esse oportebat; lex autem martyris hæc est, vt nec nosmet ipsos in periculum conijciamus, & vt persecutoribus & infirmioribus athleticis consulatur; nec in discrimen adducti certamen detrectemus (illud quippe temerarij ac præcipitis est animi, hoc timidi & ignaui) in hoc quoque sibi Legislatore parendum statuunt: ac quid consilij ceperint, vel potius quonam a diuina prouidentia omnia eorum consilia gubernante ducti sint, quæso audite.

E. Ad quamdam Ponticorum montium siluam (illic enim permultæ sunt & densæ valde & aptæ ac spatiosæ) cum paucis admodum tam fugæ comitibus, quam cibi ministris, confugiunt. Atque hic quidem alij temporis diuturnitatem admirentur (siquidem in annum pene septimum eorum, amplius protractum illis exilium fuisse narrant) viuendi rationem corporibus generosis angustam & insolentem, vt verisimile est; quodq.

LI. REGRVDVIT PERSECVTIO.

Gregor. Nazian. in laud. Basilij.

LII. MAXIMIANO-RVM ET GALERIORVM NOMINVM DISCRIMINATIO.

LIII. PARENTVM BASILII FUGA IN PERSECVTIONE.

LIV.

PAVIT SVOS
DEVS IN DE-
SERTO.

Exod. 16.

LV.
Psal. 104.

LVI.
EXHIBENT SE
AD CIBVM FH-
RAH BESTIAE.

LVII.

DE S. MAGRI-
NA.

LVIII.
MARTYRES
PONTICI.

item sub dio agentes, algoribus, caloribus, pluuijs diuexati fuerint; postremo quod in molesta huiusmodi solitudine hominum societate & commercio cauerint: quæ res quàm calamitosa & acerba ijs fuisse putanda est, qui frequentati satellitio cingi atque ornari solebant? Ego autem, quod maius est, maioriq. admiratione dignum, exponam. Nec mihi quisquam fidem abrogabit, nisi qui rem leuem, nec magnopere laudandam existimauerit, pro Christi nomine persecutiones & pericula subire, perniciose utique periculosissimeq. iudicans. Suauiores quasdam epulas egregij viri expetebant, ut qui temporis longinquitate fracti ac debilitati essent, ac necessariorum ciborum fastidium contraxissent. Nec idcirco Israelitarum sermonibus utebantur (non enim queruli & murmuratores erant, ut illi, cum Ægyptum fuga reliquissent, fameq. in deserto prementur) nimirum solitudine meliorem, sibiq. magis exoptandam Ægyptum esse, ut pote carniū ollas, ceteraq. omnia quæ illic reliquerant, assatim copioseq. subministrantem (neque enim iam, qua vecordia erant, grauis ipsi lateritius labor & argilla videbatur) verum alia, quæ sanctitatem maiorem, fidemq. præferebant, proloquebantur.

Quid enim, dicebant, fieri hoc nequit, ut Deus ille miraculorū, qui peregrinū populū & profugum ita copiose in deserto aluit, ut ei panē plueret, & aues effunderet, non solū necessarijs, sed delicatioribus cibus eum nutriens, qui mare scidit, Solis cursum retardauit, amnem repressit: aliaq. deinde subiungentes quacumque ab eo gesta fuerant (soler enim in eiusmodi rebus animus veteres historias peruolūtare, Deiq. gloriam ex multis miraculis efferre) idem etiam, inferebant, nos pietatis athletas hodierno die lautioribus opsonijs pascat? Tot feræ diuitum mensis, quales quondam nobis erant, fuga elapsæ in his montibus latitant; tot esculentæ aues supra nos, qui eas expetimus, superuolant: quorum quid omnino est, quod, te vel solum annuente, non facile capi possit?

Hæc eorum verba erant: ac præda verborum eorum erat opsonium sponte oblatum, conuiuium nullo labore instructum: cerui e tumulis repente apparentes, qua magnitudine? quàm pingues? quàm ad necem prompti & parati? propemodum eos conijceres, quod non citius vocati essent, moleste ferre. Isti caput nutu trahebant, hi sequebantur. Quo insectante & cogente? nemine. Quibus equis? quibus canibus? quo latratu & clamore venatico? quibus iuuenibus viarum exitus occupantibus, ut venationis leges postulant? Orationis tantum, iustaq. petitionis vinculo constricti. Quis vel nostra, vel omnium qui vniquam fuerunt memoria, talem venationem capturamq. cognouit? O rem admirandam! ipsi prædæ suæ promicondi erant: quantum voluntas ferebat, detentum est; quod supererat, ad siluam in secundam mensam relegatum est: coqui simplices & extemporales, coena composita & moderata, conuiuia grati, beneficijq. memores, mirandum illud facinus iam quasi præludium habentes rerum in spe positarum. Ex quo etiam ad eam dimicationem, quæ hæc illis afferebat, alacriores redditi sunt.]

Hæc a Gregorio scripta verbis ipsius ad syllabam vsque hic voluimus recitasse, ad insinuandam Dei prouidentiam erga Fideles suos, qui Euangelij causa extorres facti essent; ut hoc vno exemplo quid erga ceteros profugos factum sit (quod scripta desunt) existimatione quis assequi possit. Parentes autem Basilij, persecutione cessante; Cæsaream in Cappadocia concessere, qui olim Neocæsareæ in Ponto habitauerunt: vbi S. Macrina, eiusdem Basilij auia, doctrina S. Gregorij Thaumaturgi Neocæsareæ Episcopi, fuit insigniter ab eius Ecclesiæ viris ad pietatem excolta, ut suis epistolis idem Basilius sæpe testatur. Porro de fuga Christianorum in montes, sæuisq. cruciamentis martyrum, quid ipse quoque Basilus dicat, paulo inferius enarrabimus.

Eorum vero qui in eadem Pontica regione pro Christi nomine sunt martyrium assecuti, præ cunctis celebratus a maioribus habetur Theodorus, quem Gregorius Nyssenus pro concione laudauit. Hic enim diuino quodam impulsu promptuarium idololatricæ, templum scilicet Matris deorum Apameæ cum inflammasset; dirissime tortus, demum viuus incendio concrematur. Quàm celebris illustrisq. eius memoria tum in Oriente; tum etiam in Occidente fuerit, Notatione addita ad Romanum Martyrologium; suo loco monstrauimus. In eadem quoque prouincia, Comanæ, eodem itidem tempore sub Maximiano Imperatore passus est Basiliscus martyr, qui (ut habent tum Græcorum, tum Latinorum tabulæ) sub Agrippa Præside dirum illud nuper inuentum exquisitum cruciamenti genus expertus est, ut ferreas crepidas ignitis clauis promi-

nentibus

mentibus calcaretur: hocq. & alijs fatigatus tormentis, capite tandem truncatus est, eiusq. corpus in flumen proiectum.

Sed de martyribus Ponticis, quàm immania & haftenus inaudita cruciamenta perpeffi sint; Eusebius^a, generatim tantum res Ponticæ Ecclesiæ persecutus, hæc ait: Sed cruciamenta, quæ martyres in Ponto tolerabant, auditu videntur horrenda. Quidam enim digitos manuum ab extremis vnguibus acutis arundinibus transfixos habuere: aliorum terga plumbo igni liquefacto, eiusq. materia iam ebulliente efferuescenteq. perfusa, & corporis partes quas natura maxime ad corporis necessitatem fabricata est, flammis adustæ; nonnulli membris pudendis, ac visceribus cruciatus turpes, intolerandos, & eiusmodi quos exprimere formidat oratio, subierunt: quas quidem generosi illi & æqui scilicet Iudices, quo suam solertem indolem & ingeniorum acumen ostenderent, & perinde ac si singulare quoddam sapientiæ specimen in ea re eluxisse attentius excogitarunt; atque in nouis suppliciorum generibus inueniendis, non aliter atque in certamine, præmia assequi laborabant, seq. inter ipsos superare obnixè contendebant.] hucusque Eusebius de Ponticis rebus.

At non leuiora his fuere, quæ in proxima illi prouincia contigerunt, in Cappadocia inquam. Ea enim S. Basilus^a, totius illius regionis metropolis Ecclesiæ Cæsariensis Episcopus, descripsit oratione illa, qua de Gordio Centurione martyre egit: eiusdemq. persecutionis faciem egregie expressam his verbis sic repræsentat, cum de Galerio Maximiano agit, qui solus regnans in Oriente post Diocletianum, Dei Ecclesiam vehementissime exagitabat: Ea sane tempestate (inquit) cum tyrannus impius, qui tunc imperitabat, in Christianum nomen virus suæ feritatis effunderet, manumq. Deo inimicam aduersus Ecclesiam exerceret; tota vrbe (nempe Cæsarea) præconis tuba sonabat, toto foro & per compita tyrannicum promulgabatur edictum: Ne quis Christum adoraret: qui vero contraria iussa faceret, morte plecteretur.

Idola proponebantur adoranda omnibus, lapideaq. & lignea hominum simulacra pro vero numine colenda: & si qui recusarent, extrema intentabantur. Confundebatur tota ciuitas; quæ rei nouitate attonita, tota tumultuabatur. Christianorum domus singulæ vastabantur, innocentium facultates diripiebantur, fidelium & ingenuorum corpora carnificum manibus discerpebantur: matres familias per vicos trahebantur: nulla iuuenum commiseratio, nulla senum reuerentia erat: infantes noxijs & maleficis digna patiebantur: complebantur supra modum carceres: domus insignes & opulentæ euacuabantur: pleni saltus, plena perfugis loca deserta, ob vnum tantum crimen, quod Christum colerent. Prodebat patrem filius: pater filium accusabat: frater aduersus fratrem insaniebat: seruus domino insultabat: adeo diabolicis artibus hominum animi affecti tenebantur, ut velut in tenebris agentes, sese minime cognoscerent. Præter hæc autem domus orationis profanorum manibus vastabantur: aræ sanctissimæ euertebantur, nec erat oblatio vlla, nec thymiama: diuinæ rei nullus iam locus erat amplius relictus: cuncta mæror ingens, velut diffusa caligo, occupabat: sacerdotum collegia fugabantur: sacer omnis conuentus cladem insolitam expauescebat: dæmones vero tripudiabant, & nidore ac sanguine victimarum infecta cuncta reddebant.] hucusque Basilus de clade Cæsariensi, tempore huiuscemodi persecutionis, dum Gordij ciuis Cæsariensis Centurionis agonem pro Christo susceptum, pro concione commendat. de quo hæc mox subdit:

Hic (inquit) abiecto militiae baltheo, sponte sibi exilium delegit. Itaque relictis honoribus, relictis omnis generis facultatibus, seruis, propinquis, amicis, voluptatibus, & rebus alijs, quas ceteri appetere ac magno studio parare solent; ad vasta, deserta, & hominibus inuia loca contendit, longe melius secum agi putans, si in ferarum recessibus, quàm inter idola vana cum hominibus habitaret.] Quo modo autem ad coronam descenderit, veneritq. in confertum omnibus Gentibus theatrum, cum in honorem Martis equestria certamina agerentur; subdit post multa, sic dicens: Tunc magnanimus & fortis heros per montis cliuum in theatrum properans, non populum horruit, non, quod hostilibus se manibus traderet, pensitauit: sed corde intrepido & animo excelso, quasi quadam continua saxa, aut arbores multas, eos qui circa stadium sedebant prætercurrens, in medio constitit stadio, complens dictum illud: Iustus ut leo confidenter agit. Quid plura? adeo intrepido excelsoq. animo fuit, ut, cum in eminentiori

LIX.

^a Euseb. lib. 8.
cap. 24.
HORRENDA
CRUCIAMENTA

LX.

^b Basil. orat. in
Gordium mart.
QVID IN CAP-
PADOCCIA.

LXI.

PERSECVTIO-
NIS DESCRIP-
TIO.

LXII.

GORDII MAR-
TYRIUM INSI-
GNE.

^c Prouerb. 28.

A Rom. 10. tiori parte theatri staret, ingenti voce (quam qui audierunt, extant adhuc aliqui) exclamarit, & clare illud Apostoli ad Romanos dixerit: Inuentus sum a non quaerentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Quibus sane verbis se in eum venisse locum significauit minime coactum, sed vltro se ad certamen exhibuisse. Quo modo autem nec multiplici tormentorum genere vexatus cessit, nec blanditijs inflexus est; sed his omnibus superatis, signans se more Christiano Crucis signo, iugulum subiecit gladio; idem auctor ea profecutus est oratione, digna plane Basilio, digna quoque tanto martyre. Huius natalis dies tertio Nonas Ianuarij non a Græcis tantum, sed a Latinis etiam anniuersaria memoria celebratur.

LXIII. **B** BARLAHAM MARTYRIVM. **B** *Basil. orat. in Barlaham.* Celebri quoque laudum præconio idem Basilius profecutus est nobile martyrium ignobilis licet genere viri, nempe rustici hominis ac plane agrestis Barlaham, sed martyrij gloria illustrissimi ac plane clarissimi: de quo egregium illud facinus, quo insuperabilis Christianorum constantiæ admirabile specimen edidit, inter alia insignia viri facta describit his verbis ^b: Dexteram habuit igne firmiorem, cuius illi machina postremo ab hostibus applicabatur. Aræ namque pro more dæmoniæ libaminis igne imposito, martyrem adductum sistentes, focoque incenso, dexteram supinam impendere iubentes, manu quasi æreo altari abutebantur, thure illi ardenti malitiose imposito: sperabant enim ignis vi expugnatam manum, necessario ac velociter incensum thus in aram excussuram. papæ, quam multiuga sunt impiorum præstigia! Quoniam (inquiunt) innumeris vulneribus contentiosi pugilis mentem non fleximus, vel manum illius flamma incendamus: quoniam varijs machinis animum illius haudquaquam permouimus, dexteram igni admotam permoueamus.

LXIV. **C** MIRA CONSTANTIA MARTYRIS. *Psal. 17.* At ne hac quidem spe miseri potiti sunt. nam flamma manum quidem exedit: perduravit illa cineris instar flammam ferens, tergum sæuienti igni non dedit, quemadmodum fugitiui & imbelles solent; sed immota perstitit, strenue contra flammam dimicans, & propheticas martyris voces proferendas administrans, vt diceret ^c: Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad proclium, & digitos meos ad bellum. Ignis cum manu conflagabat; sed ignis vincebatur. Luctabantur inter se flamma, ac dextera martyris: sed dexteræ noua quædam certaminis victoria concedebat, dum flamma quidem per mediam manum exigebatur, ipsa vero manus adhuc ad luctam porrecta erat. O manum igne contentiosiore! o manum ab igne flecti nesciam! & o ignem a manu vinci edoctum! Ferrum videtur ignis tyrannide emolliri, æs cedit ignis potentiæ, solet illo lapidum quoque vinci durities: nunc vero martyris dexteram extensam ignis ille comburens non flexit, cuius vigor omnia domat. Merito sane martyr **D** iste ad Dominum huius gratia clamaret ^d: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.]

LXV. **E** Hæc & alia plura asserti in facti egregij commendationem Basilius: adeo vt Mutij Romani omnium pene scriptorum chartis commendatum exemplum iam videatur huius comparatione vilescere, ac veluti Solis fulgore, quæ lucebat in nocte lucerna, propemodum obscurari. Etenim ad tale facinus illum error impulit; prodigereque dexteram, crimen maiestatis, etiam caput exigens, persuasit: martyrem vero Christi veritas cultusque pietatis reddidit fortiorem. Qui exeso iam tormentis toto corpore, immobilis manens, virtute constantiæ se ipso fortiorem in dexteræ adustione monstrauit, vt ne leui quidem motu potuerit virgeri vel flecti. At non vno tantum Barlaham Christiana religio gloriatur; sed alios prope innumeros huic similes atque præstantiores habuit, ijs alijsque temporibus, cuiusmodi atque maiorum facinorum patratores. Non enim in vno Barlaham, sed alijs quamplurimis sæua tyrannis, quod specie tenus viderentur Christiani aræ incensæ cum thure admouisse manum, cuiusmodi est experta noua crudelitatis arte sæuitiam; vt ex ijs, quæ inferius suo loco dicturi sumus, perfacile apparebit.

LXVI. **E** Tunc etiam eadem ciuitas Cæsariensis insigniter illustrata est corona Iulittæ martyris; quam idem quoque Basilius laudibus celebrat. Addiderat enim illud quoque Imperator ad priora illa in Christianos promulgata olim edicta: Vt, qui deos colere detrectarent, haberentur infames, nulloque legum adminiculo iuuarentur, vel fulcirentur aduersus insurgentes in se calumniatores auxilio: quod quidem perinde erat, ac si Christianos non carnificum tantum manibus, sed omnium in eos insurgentium exposuisset iniurijs, cum aduersus neminem liceret illis iurium Iudicumque auxilium implorare. Inde

VIRTUS CHRISTIANORVM EMINENS.

NOVVM IN CHRISTIANOS EDICTVM.

A Inde autem accidit, vt, cum prædiues avarus homo inhiaret prædio Iulittæ feminæ Christianæ; illa apud Iudicem expertura, liberam coram ipso pacificamque numquam interruptâ longissimi temporis præscriptionem allegante, ac probante; quo vno remedio potuisset aduersarij calumniantis conatus omnes irritos prorsus reddere, ac proccitatem compercere; mox subdolos ille in eam de Christianitate accusationem obiecit: Cum in aream fori (inquit Basilius) ille progressus, ait: Iste actio eiusmodi est, cui nulla quantiuis temporis præscriptio suffragari debeat. Neque enim fas sit quiduis nobiscum habere commune eos qui hactenus minime coluerunt deos Imperatorum, nisi prius Christianam fidem eiurarint.

LXVII. Prætori in specie videbatur his in medium proponere quæ essent iuri consentanea, quæve maximopere conducerent. Iubetur mox afferri thus, prunas item. Secundum **B** hæc percunctantur Iudices, eiurare ne velit Christum, an secus: eam quidem & legibus, & legum suffragijs perfrui posse, abiuret modo Christum: quod si fixius adhæresceret fidei, nullum iam sibi relinqui vsum, neque fori, neque legum, at ne reliquæ quidem Reipublicæ; quippe quæ, iuxta sanctionem legis per eius temporis Imperatores latæ, notam infamiæ incurrisset. Cum autem illa hæc audiens, secum deliberans, bona tandem omnia, & vitam ipsam Christo posthabendam firmo consilio decreuisset; ignisque ob eam causam sententiam libentissimo animo suscepisset: parato iam rogo, multa de confessione nominis prælocuta, Concita (inquit) perrexit, facie, habitu, ipsis quæ promebat verbis, alacritate insuper efflorescente palam indicans quod in animo delitescerat profusissimum gaudium. & paulo post: In lignorum struem incensam insiliuit: quæ, perinde ac thalamus splendore coruscus, corpus Iulittæ circumplexa, animam **C** quidem in caelestem illam destinavit regionem, & quæ illius meritis congruebat, requiem.

LXVIII. Corpus autem honore præcipuo venerabile asseruauit affinis & cognatis incolu- me, nec vlla sui parte læsum: quod sane in ornatissimo primarij templi vrbs totius vestibulo conditum, loco quidem assert venerabilem sanctimoniam, nec minus, qui eo loci conueniunt, efficit sanctiores. Terra porro, istius beatæ aduentu, aquam emisit, quæ suapte natura nulli non nostrum gratissima esse debeat: adeo vt martyr hæc imaginem piensimæ referat matris, dum nutricis in morem, totius vrbs incolas alit suauiter, perinde ac lacte quopiam in communes vsum affatim scaturiente. hæc Basilius, aliaque multa plura in martyris laudem.

LXIX. Sub hac eadem persecutione passa est quoque Cæsareæ in Cappadocia Dorothea, quæ sub Sappricio illius prouinciæ Præsidi primum equulei extensione vexta, dehinc palmis diuitissime cæsa, ad vltimum capitali sententia punita est: in cuius confessione **D** Theophilus quidam Scholasticus ad Christi fidem conuersus, & mox equuleo acerrime tortus, nouissime gladio cæsus est. hæc de ea in Ecclesiasticis ^a tabulis. Quæ autem causa præcesserit, vt illudor martyris, & Christianorum hostis, tam insperato fidem Christianam capefferet, Acta ^b eius martyrij declarant his verbis: Theophilus Aduocatus Præsidis *, cum duceretur Dorothea ad supplicium, irridens, ait: Eia tu sponsa Christi, mitte mihi de paradiso sponsi tui mala, aut rosas. Et Dorothea respondit: Plane ita faciam. Cum venisset ad ictum percussoris, rogauit carnificem, vt permitteretur breuiter precari. Absolutaque oratione, ecce puer ante eam apparuit, ferens in orario tria mala, & tres rosas. Cui illa ait: Obscrote, vt feras ea Theophilo, & dicas ei: Ecce quod a me petijsti, vt tibi de sponsi mei paradiso transmitterem. Ipsa autem percussa **E** gladio, perrexit ad Christum.

LXX. Igitur Theophilus Aduocatus Præsidis, irridens promissionem S. Dorotheæ, suis sodalibus ita ait: Hodie cum a percussore duceretur Dorothea, quæ se sponsam Christi dicebat, & ad cuius paradysum proficisci gloriabatur; ego dixi illi eunti: O tu sponsa Christi, vbi perueneris ad paradysum sponsi, mitte mihi rosas inde, aut mala. Plane, inquit illa, sic faciam. Cum autem hæc narraret, irridens sanctæ virginis promissionem; ecce puer ante eum cum orario, in quo ferens tria mala magnifica, & tres rosas elegantissimas, dixit ei: Ecce sicut petenti promisisti virgo sacratissima Dorothea, transmisit hæc tibi de paradiso sponsi sui. Tunc Theophilus accipiens, exclamauit voce magna, dicens: Vere Deus Christus est, & non est vlla simulatio in eo. hæc & alia ibi plura de eiusdem Theophili confessione, ac gloriosa pro Christi fide nece suscepta. Mentio habetur in iisdem Actis de Christena, seu Christina, atque Callista sororibus, quæ cum a Christi

IULITTÆ IN- SIGNED CERTA- MEN.

MIRACVLVM DE FONTE.

DOROTHEA MARTYRIVM.

^a Martyrolog. Rom. ^b alij die 6. Febr. ^c Apud Sar. tom. 1. die 6. Febr. ^d al. Filici

THEOPHILI CONFESSIO

Christi fide descivissent, Dorothea monitis iterum restituta, iterum confitentis, ignis supplicio martyrium consummarunt. Tam praeclarum quatuor martyrum Caesariensium certamen haud putamus a S. Basilio silentio praetermissum, sicut nec aliorum, quorum mentio facta est. Sed ut aliae complures martyrum, qui itidem Caesareae passi sunt, laudationes vna cum alijs plerisque scriptorum monumentis viri sanctissimi perire; ita quoque eius de ipsa encomium excidisse, facile contigit.

LXXI. ALII MARTYRES GAPPAD. a Apud Metaphrast. die 9. Novembr.

In eadem quoque provincia, sub eadem persecutione, apud Tyanam Orestes (quem alij Arestam nominant) pro Christi fide insigne martyrium obiit, quod eius Actis a rebus statum habetur. Erecta est nobilis Memoria Orestis martyri, & locupletata redditibus, quorum causa orta est lis inter sanctum Basilium & Antimum Tyanensem Episcopum, ut suo loco dicitur. Sed & in Cappadocia itidem Capitolina & Erotheides eius ancilla passae leguntur: quorum omnium statuti dies commemorationis habentur tam apud Graecos, quam Latinos publice consignati: cum alioqui longe maior existimetur esse illorum martyrum ibidem passorum numerus, quorum nomina habentur incognita.

LXXII. b Euseb. lib. 8. cap. 24. CARNIFICINAE MARTYRUM.

Eusebius enim dum generatim de martyribus hac persecutione passis agit, & inter alios Cappadocum quoque martyrum meminit, haec ait: Quid iam reliquos martyres nominatim commemorare attinet, aut illorum multitudinem enumerare, aut varia plagarum & suppliciorum genera, quae insignes martyres perpessi sunt, oratione depingere? qui partim securibus percussi interierunt, sicut ijs qui erant in Arabia, contigit; partim cruribus fractis diuexati, veluti ijs qui in Cappadocia versabantur, accidit; partim etiam pedibus in sublime appensis, capiteque in terram demisso, igne paulatim succenso, & leniter exardescente, & fumo e materia accensa ascendente suffocati, quemadmodum illis qui in Mesopotamia morabantur, euenit; partim naso, auribus, & manibus amputatis, ceterisque corporis membris dilaniatis deformati, ut ijs qui incolebant Alexandriam, obtigit. At de Alexandriae partibus inferius dicturi sumus.

LXXIII. DE ECCLESIA ARABVM. c Galat. 1.

Sed quod de Arabibus meminit: licet scriptorum penuria res illius Ecclesiae obscurissimae remanserint: tamen fuisse eam florentissimam, & martyribus abundasse, non tantum ea quae Eusebius tradit, aperte declarant; sed quod prima peregrinatione Pauli Apostoli nobiliter fuerit illustrata, tantae gloriae haud fuisse degenerem, sed primitias fidei ab illo susceptas multiplicato germine propagasse, est aequum existimare.

LXXIV. SYRIAE SUPRIORIS MARTYRES. d Martyrolog. Rom. die 11. Novembr.

Quod vero ad Ecclesiam in Mesopotamia positam pertinet, quam his temporibus aequae martyribus abundasse idem auctor affirmat: inter alios notus est nomine insignis Athenodorus, qui cum ignibus & alijs cruciatibus diutius tortus esset, capitis damnatus, cum a numine repulsus carnifex ictum illaturus corruisset, nec ullus alius eum ferire ausus esset, orans obdormiuit in Domino. Edeffae vero martyres; quorum memoria est illustris, sunt Bassa mater, & filij Theogonius, Agapius, & Fidelis, quos pia parens exhortans, eisdem martyrio coronatos praemisit ad palmam, quos truncatos capite secuta est cum victoria: hi enim tam a Graecis, quam Latinis, annua celebritate coluntur. Reliquorum vero nobis cum res gestae, tum & nomina sunt incomperta. De ceteris vero martyribus in alijs Orientis provincijs partibus agemus opportunis annis sequentibus.

IESV CHRISTI MARCELLI PAP. CONST. & GALER. IMPP. E ANNVS ANNVS ANNVS 305. 2. 2.

I. VIGET IN ITALIA PERSECVTIO.

Christi annus trecentessimus quintus, Constantio & Galerio quintum Coss. Fastis adscribitur. Quibus Consulibus Acta sanctorum martyrum Ianuarij Episcopi Beneuentani & sociorum, quae apud nos sunt (ut in Notationibus quoque meminimus) inscripta reperimus. Quantumlibet enim Constantius Imperator Occidentalis orbis regimen administraret: in extremis tamen mundi partibus ipso agente, in Britannia scilicet, alijsque oris Occiduis; res Italiae ex Galerij Maximiani sententia regi potius videbantur. Quamobrem eiusdem Constantij filius Constantinus, quod ab eodem appetere invidijs, coactus est (ut dicemus anno sequenti) veloci sibi fuga consulere.

Cum

A Cum igitur Maximiani arbitrio Praesides atque Proconsules agere cuncta studeant, & in eo quoque, ut Christianos acerbissime vexarent, eidem morem gererent: ex illis vnus qui Campaniae praesidebat, Timotheus nomine, diram de sanctis carnificinam exercuit: & inter alios eundem quem diximus Ianuarium Beneuentanum Episcopum, Sositium Misenatis Ecclesiae & Proculum Puteolanae diaconos, Eutychem & Acutium laicos homines tenuit: qui omnes cum varijs prius affecti fuissent supplicijs, capite tandem damnati, gloriosam martyrij palmam consecuti sunt. Extant eorum Acta a Ioanne diacono scripta: in quibus profitemur se resecasse superflua; & quae videbantur necessaria, addidisse: ratus fortasse appositos Consules, quos reliquit, superuacaneos esse: nisi potius (quod verius existimo) ea de causa praetermisit, quod ipse maluerit ad Imperatoris Diocletiani primordia eorumdem martyrum Acta referre; quae dictis inscripta Consulibus, ad successorem Galerium Maximianum essent potius referenda: non considerans quid de pluribus alijs martyribus accidit. nam permulti post abdicationem Diocletiani & Maximiani Herculij necati reliquo tempore quod superuit ex persecutionis illo decennio, sub iisdem Imperatoribus pariter, more maiorum, passi esse feruntur.

ACTA SS. MARTYRVM IANVARIJ ET SOCIOR.

Ceterum quod nostri muneris est, ex Consulibus notatas suis quibusque certis annis res gestas memoriae commendare; hic potius ex scripto antiquo codice, eorumdem martyrum meminisse, operae pretium facturi nobis videmur. Est eorumdem Actorum huiusmodi exordium: Temporibus Diocletiani Imperatoris, Consulatu Constantij Caesaris quinquies, & Maximiani Caesaris sexies, erat persecutio ingens Christianorum, &c.] Porro quae ibi narrantur, licet verbis diuersa, sententijs tamen simillima inter se, vel potius eadem esse videntur, quae a Ioanne diacono stylo mutato scripta habentur; sed praetermissa in ijs est, quae praecesserat, Sositij diaconi & sociorum sub Dracontio Praefecto facta confessio.

III. In nostra Bibliotheca rom. 8. Vir. Sanct. pag. 117. al. quinquies

In huius locum Timotheus, quem diximus, subrogatus, Nolae consistens, S. Ianuarium Episcopum, Christi nominis causa vincum, audiuit: quem (ut talem decebat sacerdotem) infraeto animi robore se Christianum profitentem, & cultum demonum detestantem, in ardentem fornacem Praeses maiori iracundiae incendio aestuans iussit includi. Sed diuina virtute illaesus permansit, & liber hilarisque prodicens, contra se Praesidem acrius excitauit, a quo neruis crudelissime distendi iussus, Puteolos postea ante rhedam perductus est, ibi audiendus cum alijs martyribus eodem in loco carcere diutius afflictatis.

IV. IANVARIJ CHRISTIANVM.

Vbi vero omnes auditi, & Christo fideles inuenti sunt, damnantur ad bestias: quae cum naturalis oblitae ferociae, illis adblandirentur potius quam in eosdem saeuirent; ferales suos impetus visae sunt in Praesidem transfudisse. Quem vehementiori furore in martyres insultantem, Ianuarius tandem cohibiturus ferociam hominis (ut olim Paulus Elymam magum) caecitate percussit. Ipsum vero demum paululum resipiscentem, & lumen oculorum ab eo pariter exposcentem, pristinae reddidit sanitati. Cum vero ob insigne miraculum ingens mox fieret ex Gentilibus iam Christo credentibus ad religionem Christianam accessio: veritus Praeses iras Principis, immemor & ingratus recepti luminis, grauiori cordis caecitate percussus, percute gladio Ianuarium vna cum socijs imperauit, ducique ad Sulphuratam Puteolanam: vbi obruncatione capitis vna simul optata diu potiti sunt corona martyrij. Sed haec pluribus Acta, quae nos summatim perstrinximus.

V. PRAEFIGTVS EXCAECATVR

Verum S. Ianuarij corpus, longum post ambitum, translatum demum Neapolim, ob ingentem atque frequentem miraculorum operationem, mira illic celebritate colitur cum ab omnibus, tum praesertim a ciuibus tanti patroni gloria exultantibus, eiusque beneficijs iugiter perfruentibus. Viget ibi insigne illud & perenne miraculum sanguinis eiusdem martyris, qui in vitrea ampulla asseruatur. Nam cum alias idem sanguis concretus atque durus semper maneat; tamen cum primum ad caput martyris admouetur, quasi vicino illius corona martyrij decori laetetur aspectu, & fontem vnde manauit intelligens, eo recurrere, vnde fluxit, exoptet, illudque iterum animare festinet, veluti morae resurrectionis impatiens; protinus liquefieri, mox fluere & ebullire, maxima omnium admiratione conspicitur. Cuius tantae rei non vnum aut alterum testem producam, cum tota Italia, & totus (ut ita dicam) Christianus orbis testis sit locupletissimus:

VI. INGENS MIRACVLVM DE SANGVINE S. IANVARIJ.

tiffimus: cum hæc in Regia & ampliffima assidue fiant ciuitate, ad quam ex totius A Orbis partibus confluere hominum multitudo solet. sed hæc hæctenus.

VII. Iam vero ad ea quæ hoc eodem anno, qui indictæ persecutionis quartus ab Eusebio DE MARTYRIBVS PALÆSTINIS. numeratur, in Palæstina gesta esse idem auctor pluribus narrat, orationem conuertamus. Licet enim (vt nuper est dictum, & sæpe repetere necesse est) iidem Imperatores se Imperio abdicauerint; tamen quæ eorum edictis semel coepta est persecutio, eorumdem quoque nomine dici perseverauit. Ceterum Eusebius tantummodo profecutus Cæsariensis Ecclesiæ huius anni res gestas, nec omnium, sed vnus martyris Agapij ad certamen iterum reuocati agonem narrans, hæc ait^a: Quarto anno persecutionis in nos grassantis, ad duodecimum Kalendas Decembris, hoc est, vigesimo die mensis qui Dius vocatur, die Veneris, in eadem vrbe Cæsarea tale facinus, dignum re vera quod litterarum monumentis commendetur, ipso tyranno Maximiano * præsentem, qui eodem die, qui natalis sui dies erat, spectacula populo magno cum apparatu ac sumptu edebat, patratum fuit.

VIII. Et quia consuetudo inueterauerat, vt varia spectacula, si etiam vnquam aliàs, præsentibus ipsis Imperatoribus, summa cum magnificentia & splendore proponerentur spectatoribus, ad eorum animos oblectandos; eaq. nouis & peregrinis formis, præter communem & vsitatum morem, variarentur; sic vt interdum animalia ex India & Æthiopia, aut aliunde acta in amphitheatrum introducerentur; interdum viri micis corporis gestibus permira animorum oblectamenta spectantibus ostenderent: ob eam causam, cum iam Imperator ipse ludos faceret, eximium quoddam spectaculum, & quod multum haberet admirationis, in magnifico eorum apparatu omnino elucere oportebat.

IX. Quodnam igitur erat istud quidem? Martyr & testis nostræ in Christo religionis adducitur in medium, strenue pro sola & vera pietate decertaturus, Agapius nomine: quem vna cum Thecla sociatum, bestijsq. traditum ad deuorandum, paulo ante demonstrauimus. Iste aliàs e custodia eductus, simulq. cum maleficis ad spectacula populo edenda coniunctus, cum palam egregie suas partes in stadio egisset, idq. ter, ac sæpius, propterea quod Iudex post minas illi varijs temporibus oppositas, siue illum commiseratus, siue spe propositi & sententiæ eius commutandæ inductus, ad alia semper noua certamina distulerat: tandem, præsentem ipso Imperatore, denuo producitur, veluti opportune & commode in illud tempus reseruatus: vt hoc dictum salutare, quod Dominus discipulis suis diuina præscientia prædixisset, nimirum quod coram Regibus adducerentur^b propter testimonium eius, vere in eo compleretur. Primum igitur in medium stadium cum quodam malefico & scelesto homine, quem cædis domini sui reum fuisse ferunt, vna rapitur: deinde hic domini sui interfector, qui bestijs obijci debuisset, misericordia & clementia Imperatoris (prope ad similitudinem Barabbæ latronis, quem Saluatoris loco Iudæi mortis periculo eripiebant) nece liberatus est: et propterea strepitu & acclamationibus totum ideo personabat theatrum, quod homicida beneficentia Imperatoris non solum seruatus esset, verum etiam honore & libertate donatus.

X. Ceterum hic veræ & diuinæ pietatis athleta primum a tyranno accersitur, dein de inficiationem suæ voluntatis & instituti rogatus est. promittitur ei libertas. At ille magna voce palam testatur; non turpis & nefarij criminis causa, sed pietatis in Deum omnium rerum opificem, libenter & cum voluptate omnia supplicia, quæcumque sibi imponerentur, se pacato & tranquillo animo subiturum. Atque hoc locutus, dicto citius factum exequitur, & vrsò in illum dimisso, ex aduerso veluti curiculo factus obuiam, se ipsum libentissime vorandum dat. Post adhuc superstes spiritum ducens, in carcerem mittitur: vbi vna die in vita commoratus, postmodum lapidibus ad pedes eius appensis, in medium mare demergitur. Tale Agapij martyrium fuisse constat.] hucusque Eusebius de Agapio martyre, nihil præterea de ceteris rebus alibi gestis attingens. Nos autem reliqua, quæ hoc ipso anno gesta esse reperiuntur, hic atexamus.

XI. Cum igitur in Oriente (vt vidimus tum ex Eusebio, tum ex ipsis sanctorum martyrum rebus gestis) in dies magis magisq. sub truculento Imperatore Galerio persecutio recrudesceret: inter alias celebriores Præsidentum sæuitia in Oriente exerceri solitas carnificinas,

^a Euseb. lib. 8. cap. 16.

* n. Maximiano

DE AGAPIO ET THECLA.

^b Marc. 13.

SVAM CAVSAM AGIT MARTYR.

A nificinas, illa nulli secunda, sed fama notior videbatur, quam veluti pietatis quoddam gymnasium aperuerat Tarfi Ciliciæ Proconsul Simplicius; qui quod cum ingenti sæuitia coniunctam haberet simul incredibilem auaritiam, licet in tormentorum crudelitate ceteros Præsides antecelleret; in eo tamen se alijs humaniorem præstare videbatur, quod non in ventum spargi præciperet, vel in fluentia iactari (vt alij solerent) sacros cineres martyrum, sed ipsorum reliquias pretio distrahebat, eaq. fordida nundinatione corradebat pecuniam non exiguam. Sicq. erat his temporibus Tarsus de occisis martyrio Christianis, veluti publicum quoddam emporium, ad quod (vt dicemus) ex Italia quoque & Africa empturi reliquias martyrum mercatores pietatis properarent. Tunc enim ea de causa, tamquam ad nundinas impietatis, ad emendas sacras reliquias martyrum, ab Aglaide nobili femina Christiana, vitæ tamen incontinentia hæctenus turpi, sed iam ad optimam frugem reddita, Roma legatus est Bonifacius procurator ipsius, idemq. pariter Christianus, cuius longo temporis spatio inhonesta consuetudine tenebatur: eo nimirum consilio id aggressa, vt eiusmodi pietatis obsequio, per martyres, quos redimeret, ac digna sepultura donaret, a Deo patratum scelerum veniam facilius impetraret: tutius enim erat ea e longe accipere, quàm domi non sine vitæ discrimine quærere.

Abijt ille auro suffarcinatus, atque familia constipatus. Sed opportune accidit, vt ipso aduentu, viginti martyres pro Christi nomine in theatro certarent: quo audito accurrit Bonifacius, vt spectaret. Videt in singulis immania exerceri tormenta, eademq. sæpius repeti, nouaq. rursus carnifices experiri, quos rabies feralis armaret, indigne ferentes ab illis vinci, quos ipsi adeo immaniter cruciarent. Hæc ille intuitus, tantum abfuit vt immanitate carnificum timore concuteretur, quin potius accendebatur ad pugnam. Diuino enim insiliente in eum Spiritu, in virum alterum repente mutatus, martyrum accensus exemplo, martyrijq. subeundi desiderio æstuans, dat se continuo in theatrum, figit oculos in sacra corpora martyrum, prehensat, amplectitur, osculaturq. eosdem sanctos martyres, quos & palam præconijs tollit, beatos prædicat, felicesq. exclamat, qui breui certaminis spatio æternam in cælo sint gloriam consecuti.

Quid demum? Vt hostis publicus, contemptor legum, Imperij perduellis, maiestatisq. contumeliosus, apprehenditur, rapitur, trahitur, discerpitur, atque ad Præsidentem ducitur: cuius sententiæ mox exquisitis iubetur cruciari tormentis: immaniter primum cædi, vnguesq. eius postea arundinibus a carnis connexionem diuelli, liquenti plumbo perfundi, incensaq. pice comburi: qui hæc omnia diuina virtute superans, gladio percussus, gloriose martyrium consummauit. Cum autem quos secum duxerat, rei gestæ ignati, illumq. diutius frustra perquisitum, ex imperato tandem iam factum martyrem inuenissent; soluto pretio, redimunt corpus eius, nec de alijs emendis reliquijs martyrum vlterius curam suscipiunt. Redeunt Romam hilares, vtpote victorem martyrem comitantes. Suscipitur cupidissime martyris corpus ab Aglaide, & decenter in cœmeterio, via Latina, conditur sepultura.

Viginti vero illi martyres ante Bonifacium consummati, ab Africanis mercatoribus empti, delati in Africam, Hippone Regio sunt honorificentissime collocati. hæc ex Actis eiusdem Bonifacij antiquitus scriptis, alijsq. testificationibus citatis in Notis Porro sicut postea, perfecta pace Ecclesiæ, insignis Memoria Bonifacij martyris in Auentino crecta est, in quam e cœmeterio corpus eius translatum fuit: ita pariter Hippone Regio celeberrima (vt testatur Augustinus^b) in honorem illorum viginti martyrum est excitata Memoria, quæ & eorumdem martyrum miraculis est pariter illustrata: quorum vnum, quod tunc acciderat, ibidem recitat Augustinus, ad quem amandamus lectorem.

Præter alios martyres qui Tarfi hac eadem sæuiente persecutione sunt passi, quorum Acta certis consignata Consulibus, habentur superius suo loco narrata; Pelagia quoque virgo in candentis ærei bouis ventrem inclusa, igne appposito, martyrij insigniter suscepti coronam est consecuta: quo nobili victoriæ signo pariter decorata ibi sunt Cyrenia & Iuliana, & admirabilis illa Iulitta cum filio infantulo Quirico: quorum omnia nomina cum passione notata habentur publicis monumentis, certis diebus eorum natalitijs consecratis, sed Quirici quidem atque Iulittæ hoc titulo: Quiricus triennis puellus, cum matrem, quæ ante Alexandrum Præsidentem neruis dirisime cadebatur, im-

TARSENSIS CARNIFICINA.

XII. INVIGIT SE MARTYRIBVS BONIFACIVS.

XIII. BONIFACII MARTYRIVM.

XIV. TRANSLATI IN AFRICAM MARTYRES.

^a Not. in Rom. Martyrolog. die 14. Maij. a. 69. ^b Aug. de Ciuit. Dei, lib. 22. c. 8.

XV. IULITTÆ ET QUIRICI FILII CÛRTAMEN.

a Not. ad Rom. Martyrolog. die 16. Iunij.

XVI.

MARTYRES ASIANI.

In adiacentibus vero Ciliciæ prouincijs, Isauria, Pamphilia, Lycaonia, atque Lycia, eadem persecutione vrgente, complures martyres quis dubitat passos esse? sed illorum modo sat sit meminisse, quorum memoria viget in Ecclesiasticis monumentis, in quibus eorum dies natales habentur adscripsi, licet ex plurimis pauci sint a nobis hic attexendi. In Pisidia Antiochiæ Marcus & Stephanus inter alios martyres clari habentur. Isauria Tationis martyrio illustratur, quem cum Græci, tum etiam Latini celebrant: itemq. Azæ & sociorum centum quinquaginta militum: sed & Cleonici, Eutropij, & Basilisci, qui sub Præside Asclepiade pro Christi nomine certantes coronati sunt: quibus iungendi sunt Apollo, Isacius, & Crotates. In Caria vero Aphrodisiæ, Diodorus & Rodopianus in eadem persecutione certarunt, qui a conciuibus, quod Christianam religionem colerent, lapidati, consecuti sunt coronam martyrij.

XVII. PERGENSES MARTYRES.

In Pamphilia autem, Pergæ passus habentur hac ipsa persecutione Leontius, Attius, Alexander, atque alij sex agricolæ sub Præside Flauiano; itemq. alius Leontius cum Eusebio, Neone, atque Longino. Passi itidem sunt etiam tum dira supplicia Victor, Zoticus, Zeno, Acindinus, Cæsarius, Seuerianus, Christophorus, & Antoninus. Sidæ vero eiusdem prouinciæ ciuitate eodem tempore sub Stratónico Præside alij martyrium consummarunt. In Lycia autem celebre fuit martyrium Domninæ insignis feminae: tunc quoque necati itidem sunt Theodorus, Oceanus, Ammonianus, & Iulianus, qui simul dissectis pedibus, in ignem coniecti, martyrium perferunt. Item in Lycia certamen obierunt egregij martyres Trophimus & Theophilus, qui lapidibus cæsi, igne succensi, demum gladio percussi sunt. At de martyribus satis.

XVIII. LAPSI IMPORTUNE PETVNT RECIPI IN ECCLESIAM.

Hoc item anno quarto persecutionis, instante etiam quarto iam Paschate ab eiusmodi in Christianos indicta maxima clade; cum frequens esset lapsorum numerus, iidem (vt olim accidit temporibus Cypriani) admissi sceleris poenitentes, vt confessim in Ecclesiam reciperentur, vrgent. Tamen quantumlibet commendabile esset mentis illorum propositum, quo significabant, malle se in Ecclesia esse tot tum agitata turbinibus, quam inter Gentiles frui delicijs; nihilominus eos omnes sine vlllo discrimine, inconsulteq. recipere, nulla digna præuia poenitentia, in præiudicium hoc verti disciplinæ Ecclesiasticæ videbatur: cuius neruos penitus solui, sacerdotalemq. vigorem hebetari ac paruipendi, haud æquo animo sanctissimi pertulerunt Episcopi, qui his temporibus Ecclesijs vbique præerant.

XIX. LAPSORVM CAUSA DISCORDIARVM.

Hi quidem, sicut misericordes & clementes exhibuerunt se erga lapsos lugentes ac poenitentes, legibusq. Ecclesiasticis obtemperantes; ita digna seueritate erexerunt se aduersus eos, qui in Ecclesiam temere profluentes, minis potius quam precibus communicationem Catholicam postulabant. Videas ex ijs plane antiqua renouare certamina, & quibus antea vicerat, resumere arma diabolus, iisdemq. conatibus niti, quibus (vt vidimus) diutius exagitauit non tantum sub Cypriano Ecclesiam Africanam; sed totum propemodum Catholicum Orbem, obortis ea de causa schismaticis Nouatianis, schismate infausto concussit. Et (quod dolendum est) ex eius sententia contigit, scidisse nimirum diro schismate Alexandrinam Ecclesiam, cuius Catholicæ vniratis & fidei robur infractum hactenus permanisset: sicq. semel Catholicæ militiæ turbatis ordinibus, e portis inferi educens acies impietatis, summæ blasphemiae tessera consignatas, duce Ario, Alexandrinam primum, ac mox subinde totas vbique terrarum inuasit Ecclesias. Fremebat quippe diabolus, quod cum tot licet simul Imperatores, ad debellandam penitus Christianam religionem, armasset; priores tamen in omnibus Christiani tulissent, magis magisq. eorum numero cum fidei augmento virtutibus aucto: quapropter flaccescentibus iam persecutoribus, bellum ciuile inter eos instaurat.

XX. DE PETRO EPISCOPO ALEXAN.

Quo modo autem id acciderit, suo quoque loco, ordine temporum dicturi sumus: nunc vero quid hoc potissimum anno actum sit a Petro illo illustri nominis Episcopo Alexan-

A Alexandrino, cuius superius facta est mentio, aggrediamur dicere. Ipse quidem, diuersos lapsorum casus considerans, diuersa adhibens pro conditione cuiusque medicamenta vulneribus, regulas aliquot scripsit: quas ob rerum gestarum notitiam memorabilem, quæ ex illis accipitur, hic describere vtile admodum gratumq. fore existimamus; sunt enim omni exceptione dignissimæ, a Patribus præsertim Orientalibus cognitæ, vsu receptæ, atque probatæ. Vtinam fidelius isto nacti essemus exemplar, quod partim textu deprauato (vt apparet) & partim ex parum accurata translatione, nonnumquam redditur subobscuro; licet ex ijs quæ subsequuntur, perspicua cuncta fiant. Reddituros nos integre Petri canones, ne putes ab instituto vel latum vnguem desistere: etenim ex ipsis singulis horum temporum veritatem historiam assequeris: quippe quod, dum medicamenta morbis parata relegis, quibus Dei Ecclesia contigerit his temporibus premi malis intelliges: adeo vt necesse sit ista perlegere, qui Christianorum diuersos casus velit non ignorare. Prospiciens igitur lapsorum gregi vigilantissimus pastor, de eorum restitutione agens; qualiter quisque recipiendus esset, matura adhibita consideratione, distinctis eorum classibus, quibuslibet, quas obseruare deberent, leges præscripsit, sic exordiens:

Quoniam autem quartum Pascha persecutionem iam apprehendit, satis est ijs qui delati quidem sunt, in custodiamq. coniecti, tormenta q. non, sufferenda, & intolerabilia flagella, & multas alias graues necessitates sustinuerunt, postea autem sunt a carnis imbecillitate prodiiti; etiam si non ab initio suscepti sunt propter grauem lapsum consecutum, tamen quia multum decertarunt, & diu restiterunt (non enim sponte ad ea deuenerunt, sed a carnis imbecillitate prodiiti) nam & stigmata Iesu in suis corporibus ostentant, & anno iam tertio desunt; eis ab aduentu per reuocationem in memoriam alij quadraginta dies iniungantur (quos cum ieiunasset Dominus noster Iesus Christus postquam baptizatus fuerat, tentatus est a diabolo) in quibus & ipsi cum valde exercitati fuerint, & constantius ieiunauerint, vigilabunt in orationibus deinceps meditates quod dicitur a Domino ad eum qui illum tentat, vt ipsum adoret: Abi retro Satana. scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruius.

Ijs autem qui postquam in custodiam traditi, & in carcere tamquam in obsidione, afflictiones grauesq. foetores passus sunt, postea autem sine bello tormentorum, captiui facti sunt nimia virium inopia, & quadam cæcitate contracti, placet. annum ad aliud tempus adiungi: nam ipsi quoque se omnino pro lege Christi affligendos dedere; sicq. etiam a fratribus in carcere multam consolationem assecuti sunt. Quæ quidem multiplicata redderent, liberari cupientes ab acerbissima captiuitate diaboli, eius maxime recordantes, qui dicit: Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me euangelizare pauperibus, misit me sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, dimittere contractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.

Ijs autem qui nihil huiusmodi passi sunt, nec fidei fructum ostenderunt, sed ad vitium transfugerunt, a metu & timiditate prodiiti, nunc autem veniunt ad poenitentiam, necesse est & conueniens, infrugiferæ ficus parabolam proponere: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit: dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio, quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio: succide ergo illam; vt quid etiam terram occupat? At ille respondens, dicit illi: Domine, dimitte illam hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora, & si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam. Qua ante oculos accepta, & ostenso digno fructu poenitentiae, in tanto temporis interuallo magis iuuabuntur. Ijs enim qui sunt omnino desperati, & poenitentiam non agunt, & pellem Æthiopsis immutabilem possident, & pardi varietates, dicetur quod alij ficui dictum est: Iam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. et ideo statim quoque exaruit.

In his enim impletur, quod ab Ecclesiaste dictum est: Quod peruersum est, non poterit exornari, & defectus munerari non poterit. Nisi enim quod peruersum est, prius rectum fuerit, fieri non potest vt id exornetur: et nisi prior defectus expletus fuerit, fieri non potest vt id muneretur: vnde & in fine eis eueniet, quod a Propheta Annal. Eccl. Tom. 2. Yyy 2 Iſaia

a Apud Theodor. Balsam. in Nom. in fin. & Bibl. sanct. 10. 7.

XXI. CANONES PENTALEXANDRI DE RESTITUTIONE LAPSORVM. DE LAPSO POST CRISTAMEN.

b Matth. 4.

XXII.

c Luc. 4. Iſai. 61.

XXIII. DE SPONTE RVENTIBVS. *d Luc. 13.*

e Marc. 11.

XXIV. *f Ecclef. 1.*

a Isai. 66. **XXV.** *e* 1. Reg. 21. *b* Isai. 57. *DE HIS QUI INGERVNT IN MARE FERVENTI.*
 Isaia dicitur ^a: Et egredientur, & videbunt cadauera vitorum qui prauaricati sunt in A me: vermibus eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt vsque ad satietatem visioni omni carni. Quandoquidem, vt & ab ipso prae dictum est ^b: Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Non est pax impijs, dicit Dominus.
 Ijs autem qui simularunt; sicut & Dauid ^c, qui se epilepticum fingebat, ne moreretur, quamuis re vera epilepticus non esset; & non nude negationem inscripserunt, sed in multis angustijs, tamquam pueri consilio & prudentia praediti, inter pueros insipientes inimicorum insidias ludificati sunt; velut qui altaria peruaserint, vel tamquam qui chirographum dederint, vel qui pro se Ethnicos immiserunt (etiam nonnulli eorum qui confessi sunt, vt audiui, aliquibus eorum cesserunt) quoniam maxima cautione vitantur, ne ipsi suis manibus ignem ferrent, & daemones impuros suffrent: cum propter ighorationem eos id fecisse, non compertum est; eis semestrem imponetur in poenitentia conuersionis.

XXVI. *d* Isai. 9. *e* Luc. 1. *ORIS CONFESSIO NECESSARIA.*
 Sic enim ipsi quoque magis iuuabuntur, Prophetarum dictum ^d meditantes, & dicentes: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus eius super humerum eius, & vocabitur nomen eius magni consilij Angelus: qui ^e (vt scribitur) in sexto mense conceptionis, cum alius infans praedicasset ante personam aduentus eius poenitentiam in remissionem peccatorum, conceptus est & ipse ad praedicandam poenitentiam. Etenim vtrosque audiui in primis praedicantes non solum de poenitentia, sed & de regno caelorum, quod quidem (vt didicimus) intra nos est, quod prope nos sit verbum quod credimus, in ore nostro, & corde nostro. De quo ipsi etiam commoniti discunt confiteri ore suo, quod Dominus est Iesus; credentes in corde suo, quod Dominus ipsum suscitauit ex mortuis: vtq. audiant, quod ^f corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

XXVII. *f* Rom. 10. *QUI ALIOS SVB MISERVNT.*
 Item autem qui seruos Christianos pro se sub miserunt; serui quidem, vt qui ipsi sub manu essent, & quodammodo ipsi quoque in dominorum essent custodia, minisque ab ipsis terrent, & propter eorum metum eo compulsi & lapsi, anno opera poenitentiae ostendunt; deinceps discunt, vt serui Christi, facere Christi voluntatem, & eum timere; audientes maxime, quod vnusquisque ^g si quid boni fecerit, hoc feret a Domino, siue seruus, siue liber: liberi autem tribus annis in poenitentia examinabuntur, tum quod dissimulauerint, tum quod effecerint vt serui sacrificarent; vt qui Apostolo non obediunt, qui vult dominos eadem facere quae serui, remittentes minas: Sciens, inquit ^h, quia & illorum & vester Dominus est in caelis, & personarum acceptio non est apud Deum. Si vnum autem omnes habemus Dominum; apud quem non est personarum acceptio, quoniam & omnia & in omnibus est Christus; in barbaris & Scythijs, seruis & liberis: debent considerare quod fecerunt, volentes suam ipsorum animam saluare: Qui conseruos nostros traxerunt ad idololatriam, qui poterant & ipsi effugere, si ius & aequalitatem ipsis praebuissent, vt rursum dicit Apostolus.

XXVIII. *DE REPARANTIBUS SVS CHRISTI AMEN.*
 Ijs autem qui proditi sunt, & exciderunt; qui & ipsi ad certamen accesserunt, se esse Christianos confitentes, & in custodiam cum tormentis coniecti sunt; aequum est in exultatione cordis vires simul addere, & eis in omnibus communicare, & in orationibus, & in participatione corporis & sanguinis, & sermonis exhortatione: vt qui constantius decertauerunt, ipsi quoque supernae vocationis braui dignentur. Etenim, inquit, septies cadet iustus, & resurget. Quod quidem si omnes quoque lapsi fecissent, perfectissimam, & toto corde susceptam poenitentiam ostendissent.]

XXIX. *i* Apud August. *Brevic. Collat. disti. 1. c. 13.*
 Sequitur Petrus de ijs dicere, qui se ipsos martyrio ingerunt, traduntque persecutoribus: quibuscum communicandum dicit, licet factum laudabile non sit. obscura est verborum eius sententia; sed ex ijs, quae subduntur, apertissime sensus colligitur. Seuerius (vt vidimus) cum ijs egit Mensurius Episcopus Carthaginensis, qui eos ⁱ, qui se offerrent persecutoribus, non habendos martyres, scripsit ad Secundum Episcopum Tigititanum. sed aequiorem Petri Alexandrini sententiam audiamus, cum ait:

XXX. *DE HIS QUI SE INGERVNT IN MARTYRIVM.*
 Ij quoque qui tamquam ex somno ad certamen, quod est consideratione parturientum, & maturo consilio differendum, prosiliunt, pugnaeque maritimae & multae fluxuum inundationis tentationem attrahunt, vel potius fratribus peccatorum carbonem accendunt; ipsis quoque communicandum est, vt qui in nomine Christi ad id veniant: etsi verba eius non animaduertebant, qui docet, non esse ingrediendum in tentationem;

A nem; & cum rursus in oratione Patri dicere ^a: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Fortasse autem etiam ignorant nostrum Patrem familias & Dominum nostrum saepe ab ijs, qui illi insidiari volebant, secessisse; & quandoque etiam libere apud eos non incedebat: et quod etiam, quando passionis tempus appropinquauit, non se ipsum tradidit, sed expectauit donec ad eum venirent cum gladijs & fustibus. dicit ergo eis ^b: Tamquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me. qui etiam tradiderunt ipsum Pilato.

B Ad eius quoque similitudinem ijs accidit, qui eius scopum sibi proponentes incedunt, nec dinorum eius verborum recordati, per quae nos confirmans, de persecutoribus dicit ^c: Videte autem vosmetipsos: tradent enim vos in concilijs, & in synagogis vapulabitur. Tradent enim, dixit; non vos ipsos tradetis: et ad Principes & Reges ducemini propter nomen meum; non vos ipsos ducetis. nam nos quoque vult a loco in locum transire, dum sunt qui nos persequuntur propter nomen eius. sicut eum rursum dicentem audimus ^d: Cum vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Non enim vult ad diaboli stipatores satellitesque confugere, ne ipsis quoque multifariae mortis causa simus, vt qui ipsos & asperiores esse cogamus, & opera mortifera peragere: sed expectare, & nobis cauere, vigilareque. & orare, ne intremus in tentationem.

C Ita Stephanus eius vestigijs insistentis ^e, Hierosolymis ab iniquis correptus, & ad concilium ductus, lapidibus obruius, in nomine Christi glorificatus est, rogans & dicens: ^f Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Ita Iacobus ^g secundus ab Herode comprehensus, gladio capite truncatus est. Ita Petrus Apostolorum primus saepe comprehensus, & custodiae traditus, ignominiaque affectus, postremo Romae crucifixus est, Similiter & inclytus Paulus saepe traditus, & ad mortem vsque in periculum adductus, & in multis persecutionibus & afflictionibus gloriatus, in eadem Vrbe ipse quoque gladio capite multatus est: qui, in quibus gloriatus est, ipse in ijs vitam finijt. Sed quod Damasci in sporta noctu per murum demissus est, & effugit manus eius qui eum conabatur opprimere: erat enim eis in primis propositum euangelizare, & verbum Dei docere: in quibus fratres confirmantes, vt manerent in fide, hoc quoque dicebant, quod per multas afflictiones oporteret in regnum caelorum ingredi. Querebant enim, non quod sibi erat utile, sed quod multis, vt seruarentur: et multa ipsis liceret ad haec facientia dicere, vt verbo Dei conuenienter facerent, nisi (vt dicit Apostolus) nos tempus narrantes deficeret.] Sed haec de ijs praelocutus, subdit mox de clericis, qui in certamen sponte ruentes, postea tormentis victi & lapsi sunt:

D Non est aequum, vt vel clerici, qui sua sponte & reluctati sunt, & aufugerunt, lapsi autem, amplius in sacro ministerio maneant, vt qui Domini gregem reliquerint, & seipos vituperarint: quod nullus fecit ex Apostolis. Etenim cum multas persecutiones obijisset, & multa certaminum praemia ostendisset beatus Apostolus Paulus ^h, sciens esse melius dissolui, & esse cum Christo; infert, & dicit: In carne autem permanere magis necessarium propter vos. Considerans enim non suam, sed multorum utilitatem magis quam suam quietem, necessarium existimauit, apud fratres manere, & eorum curam gerere: qui etiam vult eum, qui docet, esse in doctrina typum seu formam Fidelium. Vnde qui in carcere contententes, a ministerio exciderunt, & reluctati sunt, sensus plane sunt expertes. Quo modo enim petunt quod reliquerunt, cum in ea tempestate esse possent fratribus suis utiles? Quam diu itaque firmi stabilesque manserunt, eius quod praeter rationem fecerant, eis venia dabatur. Quando autem lapsi sunt, & qui perperam se gesserint, & se ipsos vituperarint, non possunt amplius sacra ministeria obire; & ideo magis curam gerant, quo modo in humilitate confessionem peragent, a vana gloria cessantes. Eis autem sufficit communio, quae diligenter & accurate fit duabus de causis; tum ne videantur molestia affici, hinc dissolutionem vi arripientes; tum ne lapsi aliqui causentur se propter poenae occasionem fuisse remissos: qui quidem plus quam omnes probrum & ignominiam habebunt, sicut ille qui fundamentum posuit, & non potuit perficere. Incipient enim (inquit) dicere: Hic homo coepit aedificare, non potuit consummare.] Subdit mox de ijs dicere, qui, aliqua vrgente occasione, se dedisse martyrio visi sunt:

E Qui enim primum in persecutionis seruire profuerunt, iudicium circumstantes, & sanctos martyres, qui ad brachium supernae vocationis festinabant, aspicientes; honorem;

DE HIS QVI SE IPSOS OBTVLERVNT MARTIRIO. DE VI COMPLE- SIS IMMOLATA GVSTARE. a Basil. orat. de S. Barlaham martyre.

neffa æmulatione incitati, se ipsos ad hoc tradiderunt, magna libertate vrentes; maxime videntes eos, qui subtrahebantur, labi: propter quos interius excitati, & quodam veluti sono impulsu ad debellandum se efferentem aduersarium, ad id contendebant, ne apud se prudens esse videretur ob ea, in quibus eius calliditate inferiores esse visi sunt: etiamsi se ipsum vinci ab ijs qui se fortiter & constanter gesserunt, qui scuticarum flagellorumq. tormenta, & gladij aciem, & ignis vstulationem, & aquarum immersiones toleranter tulerunt, eum non latuit. Ijs quoque, qui, vt ex fide preces & orationes fiant, prosequuntur; vel ijs qui in custodia puniti sunt, & a fame & siti traditi sunt; vel pro ijs qui extra custodiam scuticis & flagellis in iudicio torti sunt, postea autem a carnis imbecillitate victi fuere; æquum est annuere. Cum ijs enim qui lugent & mærent pro ijs qui in certamine victi sunt a magnis maligni diaboli viribus, siue pro parentibus, vel fratribus, vel liberis vna dolore & tristitia affici, neminem quicumque penitus lædit. Scimus enim etiam propter aliorum fidem quosdam esse Dei bonitatem assecutos, & in peccatorum remissione, & corporis sanitate, & mortuorum resurrectione. Memores itaque multorum laborum, & miseriarum, quas pro Christi nomine sustinuerunt; cum ipsi etiam poenitentiam egerint, & quod a se factum est per proditorem, in corporis afflictione & mortificatione desleuerint, & se præterea testentur in vita sua fuisse a ciuitate alienos; simul oremus & postulemus pro eorum reconciliatione cum alijs quæ decet per eum qui est nobis aduocatus apud Patrem, Iesum Christum iustum, & is est propitiatio pro peccatis nostris.] hæc de his Petrus, qui & sequitur hæc de illis dicere, qui, data pecunia, se hoc modo a persecutionibus liberarint.

XXXV. DEREDIMENTI- BVS NEGATIONEM PECVNIA. a Marc. 8. Lucæ 9. b Matth. 6. c Psal. 48. d Act. 17.

Ijs enim qui pecuniam dederunt, vt ab omni improbitatis molestia omni ex parte remoti essent, crimen intendi non potest. Damnum enim & iacturam pecuniarum sustinuerunt, ne ipsi animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent: quod alij propter turpe lucrum non fecerunt; quamuis Dominus dicat: Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucrabitur, animæ vero suæ detrimentum pariat? & rursum: Non potestis Deo seruire & Mammonæ. In illis enim apparuerunt qui Deo seruirent, exosis, conculcatis, contemptisque pecunijs, & in eo compleuerunt quod scriptum est: Pretium redemptionis animæ suæ.] nam in Actibus d Apostolorum legitur, eos, qui pro Paulo & Sila Thessalonicæ ad magistratus trahebantur, cum multis pecunijs fuisse dimissos. Postquam enim ipsos propter nomen multum onerasset, & multitudinem magistratusq. perturbasset: ab Iafone (inquit) & reliquis satisfactione accepta, eos dimiserunt. Fratres autem noctu protinus Paulum & Silam miserunt in Beroeam.]

XXXVI. DE EXTORTIONIBVS. e Act. 19. f Genes. 19. g Act. 12. b Matth. 2.

At sicut nec hos, qui se sic redemissent, iure argui posse tradit; ita nec eos qui fugientes, alios periculo subiecisse viderentur. nam ait: Vnde nec eos qui omnia reliquerunt propter salutem animæ, & secesserunt, licet accusare, tamquam alijs propter ipsos detentis. Nam & Ephesi^e pro Paulo Caium & Aristarchum in theatro comprehenderunt vna cum Paulo peregrinantes, qui volebat populum adire: quoniam propter ipsum, qui persuaserat, & multam turbam ad Dei cultum traduxerat, seditio facta fuerat: non siuerunt eum (inquit) discipuli. Quin etiam nonnulli ex Asiaticis magistratibus, qui ei erant amici, miserunt ad eum, & suaserunt, ne se theatro daret. Si qui autem cum ijs contendere perrexerint, qui animum ei adhibeant, qui dicit: Salua animam tuam, noli respicere post tergum: Petrus quoque Apostolorum Princeps eius in mentem reuocetur, qui iam in custodiam erat coniectus, & traditus quatuor quaternionibus militum ad eum custodiendum: qui cum noctu fugisset, & ex Iudæorum manu seruatus esset, iussu Angeli Domini: facto (inquit) die, erat non parua turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. Herodes autem cum requisisset eum, & non inuenisset, interrogatos custodes iussit suffocari: propter quos nulla culpa in Petrum confertur.] Et subdit: Sicut & omnes infantes occisos ab Herode ob Christum fuga lapsam, necnon Zachariam patrem Ioannis: cum quibus & alium prius natum infantem cum interfectoris quæsisset, & non inuenisset, patrem eius Zachariam interfecit inter templum & altare; cum effugisset filius cum matre Elisabeth. Vnde nec villo modo reprehenduntur.]

XXXVII. Addit demum de illis, in quorum ora caro immolata vi immissa fuisset, vel alijs quorum manus vi arreptæ, thureq. repletæ & super igne impositæ, incendij dolore in ignem

A ignem thus excussisse videri possent. Factum id in Barlaham quoque martyrem, superius dictum est ex S. Basilio^a. Hos namque nullius vel leuis argui culpæ debere, idem Petrus tradit, cum ait: Si qui autem vim multam & necessitatem passi sunt; quiq. in ore ferrum & vincula acceperunt, & propter bonam fidei affectionem suas quoque manus vri fortiter pertulerunt ad profanum sacrificium eis inuitis adductas; quemadmodum mihi scripserunt ex custodia beatissimi martyres de ijs qui in Libya; & alij etiam in sacris comministri, qui, simul testantibus reliquis quoque fratribus, possunt etiam in sacro ministerio inter confessores collocari, vt & qui in multis tormentis mortificati fuerint, & non amplius potuerint vel loqui, vel dicere, vel moueri, vt resisterent ijs qui vim inferebant; neque enim eorum improbitati assensu sunt, quemadmodum ego a comministris rursus audiui. adnumerabitur inter confessores & quicumque secundum Timotheum vitam instituit, parens ei quoque qui dicit: Sectare iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem: certa bonum certamen fidei; apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus.]

B His de lapsis & confessoribus insinuatis, de ieiunijs ex maiorum traditione acceptis regulam apponit veluti ad totius narrationis coronidem, dicens: Non reprehendet nos quisquam quartam & sextam feriam obseruantes, in quibus nos ieiunare secundum traditionem præceptum est: Quartam quidem propter initum a Iudæis consilium de prodicione Domini: Sextam autem, quod ipse pro nobis passus sit. Diem vero Dominicum lætitiæ diem agimus, quod in eo reiuirexit, in quo nec genua quidem flectere accepimus.] hucusque Petrus Alexandrinus. At de antiquo Ecclesiæ ieiunio satis superius dictum est. Porro certamen eius pro fide susceptum, quo & victor martyrij coronam est consecutus, suo loco dicemus, simulq. eiusdem aduersus schismaticos res insigniter gestas.

C At non tantum Petrus Alexandrinus Episcopus in Ægypto, furente licet persecutione, de componenda in errorem lapsorum Ecclesiastica disciplina tam solícite laborauit; sed & reliqui Ecclesiarum pastores in his haud segniter se gesserunt: ac præsertim illi, qui Occidentalium prouinciarum administrabant Ecclesias, cum (vt dictum est) imperante in Occidente Constantio, de Christianis, quantum licuit, optime merito, frigidissime aliquantulum visa est flagrans illa Maximiani temporibus persecutio excitata. Quo tempore complures ex diuersis locis in Hispania Episcopi nobiles confessores conuenere simul Eliberim Bætici prouinciæ ciuitatem, non autem Illiberim in prouinciam Narbonensem, vt aliqui existimarunt; cuius vix erat, tempore Plinij^d, magnæ quondam vrbs tenue vestigium: nulla quippe ratio esse potuit, vt Bætici prouinciæ Episcopi Tuccitanus, Malacitanus, Cordubensis, & alij his proximi in Narbonensem tam longe positam prouinciam conuenirent, vbi nec Narbonensis prouinciæ vllus legitur interfuisse Episcopus. Erat Eliberis^e, quæ & Liberis, interdum Illiberis dicta, ciuitas in Bætici prouincia, cuius sedem Granatam translata tradunt: porro Eliberis frequentiori vsu ea dicta reperitur; cuius Episcopi in alijs Concilijs in Hispania habitis, Eliberitani, seu Eliberitani scripti habentur.

D Inter alios autem nomine celebres diuersarum Ecclesiarum Episcopos, eidem Synodo Eliberinæ interfuit Osius Episcopus Cordubensis, qui (vt a nobis superius dictum est) hac eadem persecutione vrgente, vexillum confessionis aduersus impietatem erexit; quamobrem a Patribus Magnus Osius confessor est appellatus. Interfuit & Valerius Episcopus Cæsaraugustanus, qui sub Daciano nuper (vt vidimus) ministro Vincentio diacono in eo certamine vsus est. Nec enim hunc alium existimamus ab illo, licet in nostris Noris aliter sensisse visi fuerimus. Superuixisse namque illum in hæc vsque tempora, quibus in meliorem statum mutatis rebus Occidentalis Imperij, facultas fuit Episcopis in vnum conueniendi, haud mirum videri debet. Errare nos compulit, quod omnes propemodum affirmarent sub Constantino Magno illud fuisse coactum Concilium: cum re vera ex regulis ibidem scriptis appareat, nondum plene reddita Ecclesiæ pace, necdum persecutione prorsus extincta, Patres Eliberim conuenisse: ac proinde his temporibus Constantij potius, quàm Constantini, illum celebratum esse Episcoporum conuentum, affirmare ratio persuadet. nam & Innocentius Papa^f ijs litteris quas scripsit ad Exuperium Episcopum Tolosanum, cum de rebus in Synodo Eliberina decretis, licet

tacito nomine, tamen non obscure meminerit; persecutionis tempore nondum elapso, Concilium illud fuisse coactum, testatur: qui enim eodem ferme sæculo vixit, hæc eum non præterijisse, par est existimare.

XLII. Quod insuper austeriori quodam spiritu iisdem, qui in eandem Synodum conuenerunt, Patres sanctissimi, propemodum visi sunt Nouatianorum limites attigisse, quippe qui lapsis nec in fine communionem dandam esse statuerint: ea de causa factum putato, vt, cum hæc displicerint successoribus, nulla, sicut de alijs, eius Synodi nominatim ab antiquioribus mentio habeatur, atque sic prope antiquata remanserit. Quamobrem paulo liberius de Eliberino Concilio me aliàs locutum esse memini. At cum quæ ab illis de ea re sunt statuta, excusentur ab eodem qui supra Innocentio Romano Pontifice; nemo sit qui accusare præsumat. Sed reddamus hic eiusdem Innocentij verba, in hunc modum scribentis:

XLII. Et hoc quæsitum est: Quid de ijs obseruari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ poenitentia simul & reconciliationem communionis exposcunt. De his obseruatio prior durior: posterior, interueniente misericordia, inclinatio est. Nam consuetudo prior tenuit, vt concederetur poenitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent; ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret a lapsu, negata merito communio est; concessa poenitentia, ne totum penitus negaretur: et duriosem esse remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesijs suis reddidit, iam depulso terrore, communionem dari obeuntibus placuit, & propter Domini misericordiam quasi viaticum profecturis; & ne Nouatiani hæretici, negantis veniam, asperitatem & duritiam subsequi videamur. Tribuitur ergo cum poenitentia extrema communio, vt homines huiusmodi vel in supremis suis, permittente Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur.] hucusque Innocentius.

XLIII. Nec est quod quis in suspicionem adduci possit, ipsum signare voluisse tempora Cypriani, non autem tempora Eliberini Concilij: nam tantum abest vt de Cypriano hæc potuerit conscripsisse, vt Cyprianus excusationi Innocentij de illis adductæ vehementissime aduersetur: quippe qui inculcet sapius, & de his ad Cornelium Papam epistolam scripserit, tempore persecutionis remissius atque indulgentius agendum esse cum lapsis; licet temere ad communicationem absque poenitentia se obtredientes semper exclusit. Sed nec est, quod eosdem sanctissimos Patres quis iure arguere possit; cum multa accidere potuissent, quæ nobis sunt penitus incomperta; in quibus austeriora illa lapsis medicamenta oportuerit adhibere. At qui communicatione interdicebant lapsos; tamen ad poenitentiam eos recipere non detrectabant; quod a Nouatianis semper abhorruit.

XLIV. Verum iisdem Patres, qui conuenere Eliberim, non in eo tantum discrepare visi sunt a maioribus, & ab ipso Petro Alexandrino, cuius institutiones de censura lapsorum nuper sunt recitata; vt quibusdam lapsis nec in fine communicandum esse decreuerint: sed quod non sine aliqua animaduersione eum esse sinerent, qui aliquo oblato munere, a necessitate sacrificandi se redemisset: non enim ijs tantum quæ ab eodem Episcopo Alexandrino ea de re decreta sunt, sed & ijs quæ a Catholicis semper seruata essent (quod superius demonstratum est) visi sunt obuiasse, hæc scilicet statuentes: Item Flamines, qui non immolauerunt, sed munus tantum dederunt, eo quod se a funestis abstinerunt sacrificijs, placuit in fine eis præstare communionem, acta tamen legitima poenitentia.]

XLV. Videre plane est in hoc vehementissime eosdem Episcopos laborasse, vt ab idololatria Fideles, acrioribus intentatis minis, longius absterrent: quamobrem & in publica lætitia lucernas, & in cœmeterio cereos, more Gentilium, accendere vetuerunt; de quibus ea consulas quæ a nobis dicta sunt primo Annalium tomo: sicut & de canone illo, quo pingi in ecclesia imagines prohibentur. Sed & illud mirandum, quo videas quam intenti fuerint in crimine idololatriæ penitus expurgando: qui velint, semel lapsum in crimen illud, ne in fine communicet: tamen qui aliter a fide diutissime apostata vixisset, si tamen idololatra non fuerit, ad communicationem, peracta tamen poenitentia, recipiendum esse mandarunt, statuto ab eis canone his verbis: Si quis Fidelis apostata

stata per infinita tempora ad Ecclesiam non accesserit; si tamen aliquando fuerit reuersus, nec fuerit idololatra, post decem annos placuit eum communionem accipere.]

Sed quod tunc Christiani sub Constantio ad sacrificium nequaquam compellerentur, eam quoque apparet Fideles fuisse libertatem consecutos, vt domi suæ liceret eis libere agere, ac ab idolis eam penitus vindicare. quod satis declarat ea ibidem Patrum constitutio sancita, qua dicitur: Admonere placuit Fideles, vt, quantum possunt, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant. Si vero vim metuunt feruorum; vel se ipsos puros conseruent. Si non fecerint, alieni ab Ecclesia habeantur.

Quod porro ab iisdem veritum est, ascendere Capitolium, sacrificij tantum vendendi causa: hallucinantur plane qui putant de Romano Capitolio esse distu: sed quod instar Romani Capitolij, quæ in alijs ciuitatibus celsiora loca essent ædificata, in quibus publica solent offerri sacrificia, dici quoque consueuisse Capitolia (sicut & Palatij quoque vocem usurpatam ab alijs reperiri pro celsioribus domibus, licet peculiaris Romanorum esset) diximus pluribus in Notis nostris.

Placuit insuper iisdem Patribus, propterea quod antiquus vsus perseuerasse videbatur, vt litteris quæ describerentur ab ijs qui causa fidei in carcere detinerentur (quod ex Cypriani epistolis superius dictum est) communicatio lapsis impertiretur; cum ea licentia complures abuti solent, quod (vt vidimus) idem Cyprianus sæpe conquestus erat: placuit, inquam, vt pro Confessorijs, aliæ quæ solent ab Episcopis scribi Communicatoriæ darentur: quod & in primo Arelatensi Concilio fuit postea confirmatum.

Stabilitur quoque ibidem scripto, quod pia obseruatione in Ecclesia hætenus seruatur, nempe continentia clericalis, qua etiam iisdem Patres obligant subdiaconos (licet, quod ad eos spectat, non idem ab omnibus Ecclesijs seruaretur) de quibus his omnibus eiusmodi canonem ediderunt: Placuit in totum prohibere Episcopis, presbyteris, diaconibus, ac subdiaconibus, positus in ministerio, abstinere a coniugibus suis, & non generare filios: quod quicumque fecerit, ab honore clericatus exterminetur.] hæc illi. At eiusmodi obseruationem de continentia clericorum viguisse in Ecclesia ab ipsis Apostolorum temporibus, satis superius primo Annalium tomo est demonstratum: sicut de ieiunio sabbati in Ecclesia Occidentali frequentiori vsu recepto, cuius in hac eadem Synodo mentio habetur.

Quod vero ab iisdem Patribus statutum sit, vt positus in ciuitate, si per tres Dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineat a communione, scilicet vt correptus esse videatur: non miretur quis, si nondum reddita Ecclesiæ tranquilla pace, necdum erectis iam paulo ante demolitis ecclesijs, de conueniendi in ecclesiam diebus Dominicis a Patribus lex videatur esse statuta. Nihil quidem noui vel insueti ab ipsis est iussum, sed vt ad quæ Fideles antiquiori vsu tenerentur adstricti, obseruare non prætermitterent: nempe, vt, licet ingrueret persecutio, & ecclesiæ prostratæ essent, in priuatam tamen aliquam domum, vel in crypras (vt superius est demonstratum) ad conuentum celebrandum, quæ loca Ecclesia dicebantur, Christiani clanculo conuenirent. Id quidem Acta Proconsularia Africanorum martyrum Saturnini & sociorum, quos hac eadem persecutione ante biennium passos vidimus, aperte significant, dum frequentes in eis audiuntur voces martyrum, de quibus quæstio facta esset, quod Dominicum celebrassent, dicentium, necessitatem Christianis incumbere celebrare Dominicum, & sine Dominico Christianos esse non posse. Sed hæc ibi pluribus. Atque hætenus de Synodo Eliberina: satis enim hæc tum ad res gestas dignoscendas, tum etiam ad mores illorum temporum insinuandos videri possunt; cum tamen alia complura in eodem Patrum conuentu fuerint instituta. Sed iam cetera quæ sunt persecutionis huius temporis, prosequamur.

IESV CHRISTI MARCELLI PAP. CONST. & GALER. IMPP.
ANNVS ANNVS ANNVS
306. 3. 3.

Recentissimus sextus Christi annus, Constantio & Galerio sextum Coss. Fastis adscribitur, idemq. ab Eusebio quintus persecutionis adnumeratur, quo hæc tradit contigisse Cæsareæ in Palæstina: iam vero (inquit) cum persecutio esset ad quintum

tum annum continuata, secunda die mensis Xanthici, id est, ad quartum Nonas Aprilis, A ipso die Dominico, & festo Resurrectionis Saluatoris nostri, Theodosia rursus virgo, Tyri puella Fidelis & modesta, non annos decem & octo omnino adhuc nata, vincitibus quibusdam Cæsareæ, qui regnum Christi constanter confitebantur, ante tribunal confitentibus, accedit, cum benigne salutaturâ, tum (vt verisimile est) eos obsecraturâ, vt cum essent apud Dominum, illius recordarentur. Quo factitâto, eam, tamquam nefas quoddam & impium facinus aggressam, satellites abripiunt, deducuntq. ad Præsidentem. Ex templo vero iste quasi mente captus, & animi furore maxime efferatus, gratibus & horrendis tormentis latera mammaeq. ad interiora vsque ossa dilaniat: quam adhuc ægre spirantem illam quidem, hilari tamen vultu & læro omnia cruciamenta perferentem, in rapidos maris fluctus proijci iubet.] hæc Eusebius. Errorem autem eorum, qui hanc Theodosiam dixerunt Cappadocem, confutauimus pluribus in nostris Notis ^a. B Post hæc addit Eusebius: Deinde ab illa ad reliquos Christi confessores digressus, omnes ad æris metalla, quæ erant in Phæno Palæstinae, condemnat.

^a Not. ad Rom. Martyrolog. die 2. April. G.

II. SILVANI MAR- TYRIUM.

Post illa, quinto die mensis Dij, hoc est apud Romanos Nonis Nouembris, in eadem ciuitate Siluanum (qui, dum adhuc presbyter erat, Dominum fuerat ingenue confessus; quiq. paulo post Episcopatus dignitatem adeptus, martyrio & vita migravit) & quosdam alios confessores, egregiam in defensione pietatis constantiam declarantes, eorumdem metallorum laboribus idem Præses adiudicauit: qui primum illis pedum flexus & commissuras ferreis instrumentis igne candentibus debilitari præceperat, deinde eos ad illud supplicium amandauit. Simulatque vero istam contra hosce prouinciauerat sententiam, Domnum virum cum ob infinitas fidei Christianæ confessiones eximie nobilitatum, tum ob magnificam & egregiam in libere de religione loquendo alacritatem apud Palæstinos omnes cum primis illustrem, incendij supplicio addidit. Post cuius condemnationem idem Iudex, disertus improbitatis excogitator, & callidorum contra Christi doctrinam conatum inuentor, supplicia quædam numquam antea audita contra pios reperit. Tres illorum ad singulare pugillatus certamen sententia designat. Auxentium item, virum grauem & pium, sanctumq. senem, bestijs tradit discerendum. Alios autem, qui iam ad robustam virilemq. aetatem peruenerant, excæcis testiculis, primum eunuchos facit, deinde ad eadem metalla condemnat.

III. PAMPHILI ROSTRATAE.

Alios rursus acerbis cruciamentis diuexans, carcere coercet & vinculis: inter quos erat Pamphilus, omnium necessariorum meorum mihi maxime desideratus, vir ex omnibus martyribus nostri temporis, propter cuiusque generis virtutem, facile præstantissimus. huius in dicendi facultate & philosophorum disciplinis Vrbanus (hicerat prouinciæ Præfectus) primum periculum fecit, deinde impulit ad sacrificandum: quem vt penitus renuentem, & minas pro nihilo reputantem vidit; ad extremum, bile & furore commotus, a superioribus tormentis illum cruciari mandat. Quare immanissimus ille & maxime crudelis Præses, continua nouacularum acutarum incisione martyris latera acerbe pungente, iam fere fatiatus, & tandem pudore suffusus, in carcerem, vbi reliqui confessores erant, concludi iussit.

IV. VRBANI PRÆSIDIS DIGNA PVNITIO.

Verum qualem mercedem Vrbanus ob tantam sœuitiam & crudelitatem, qua tantopere in sanctos Dei & Christi martyres insultauit, ex iusta Dei ultione & vindicta post mortem habiturus esset; ex supplicijs illi in hac vita inflicis, quæ erant tamquam futurorum præmia, facile licebat animaduerrere. Nam non longo tempore post facinora quæ in Pamphilum nefarie consciuerat, diuina ultio, dum adhuc Præfecturam gerebat, eum ex inopinato adorta est ad hunc modum. Qui iam dudum in sublimi & excelso sedens folio, iudicia dabat; qui satellitio militari stipatus; qui vniuersæ Palæstinorum gentis Præfectus; qui conuictor tyranni, tamquam ei inimicus; qui eiusdem mensæ cum illo particeps erat, vindicta Dei vna nocte non solum tantæ dignitatis ornamentis orbatus, ignominia & dedecori coram illorum oculis, qui eum vt Principem admirati fuissent, expositus, timidus & ignauus factus, adeo vt voces mulieres turpiter funderet, & abiecto animo vniuersæ genti, cui præerat, supplicaret: verum etiam Maximiano*, de cuius gratia antea insolens & superbus arroganter se extulerat (quippe eum egregie præter ceteros, ob facinora in nos crudeliter edita, amplexabatur) duro & crudeli Iudice vsus est; adeo vt post turpem ignominiam, quam pro sceleribus, quorum

* et Maximiano.

A quorum erat conuictus, subibat, sententia ab eo pronunciata, morti addiceretur. Ceterum hoc a nobis extra propositum dictum sit. Atque erit tempus magis idoneum, cum & vitæ exitus aliorum impiorum, qui maxime contra nos dimicauerunt, & ipsius Maximiani cum suis, nostra ad otium plenius complectetur oratio.] hucusque Eusebius de huius anni rebus. At non hic absolutum est certamen Pamphili, sed in sequentem annum maiori gloriae scœnore propagatum: de quo suo loco ex eodem auctore dicturi sumus.

Hoc eodem anno Galerius Maximianus duos Cæsares creat, Maximinum atque Seuerum. Natus fuit Maximinus (vt testatur etiam Zosimus^a) ex sorore Galerij, adoptatus autem ab ipso Galerio Maximiano Imperatore; creatusq. Cæsar ab eo, Orienti præfectus est, cui additus est collega Flavius Valerius Seuerus, Cæsar & ipse creatus. sed in antiquis tabulis, Seuerus priori loco positus inuenitur, in hunc modum: CONSTANTIVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGG. SEVERVS ET MAXIMINVS CAESS. THERMAS ORNAVER. ET. ROM. SVIS DEDICAVER.

B Creandorum horum Cæsarium illam adducunt alij ex Eutropio causam, quod cum Constantius, qui in diuisione Imperij cum Galerio, Italiam, Africam, & Gallias in sortem acceperat, cesserit collegæ Italiam atque Africam, contentus Gallijs. Sed nihil de eiusmodi cessione maiores, quæ non fuisset prætermissa ab auctore Panegyrici dicti Maximiano & Constantino, vel in eo qui dictus est post victoriam Maxentij tantummodo Constantino: in quo auctor res bellicas a Constantio gestas paucis perstringens, dum comparat illi filium, sic scribit: Purgauit ille Batauiam, aduena hoste depulso: tibi se ex vltima barbarie indigenæ populi dedere. Ille Oceanum classe transmittit: tu & Alpes gradu, & classibus portus Italicos occupasti. Recuperavit ille Britannias: tu nobilissimas Africi maris insulas, quæ populi Romani fuerunt prouinciæ. Ignoscat, inquam, diuus ipse Constantius. quid habeo quod comparem Italiam, Africam, Romam? hæc idcirco, quod a tyranno Constantinus Italiam, Africam, atque Urbem liberavit, quas diu Maxentius occuparat, post Constantij vtique obitum, non quod Constantius illas collegæ cesserit.

C Verum non celsisse Constantium, sed potius Galerium Italiam Urbemq. occupasse, æquius dici posse videtur. nam in Panegyrico illo Maximiano atque Constantino dicto, hanc in fine auctor habet apostrophem ad Constantium iam antea vita functum: Audis enim profecto hæc & vides, diue Constanti, quem curru & pene conspicuo, dum vicinos ortus repetit occafu, Sol ipse inuecturus cælo excepit, quanto nunc gaudio poriris, quanta voluptate perfrueris, cum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in Imperij tui possessionem, idem pater, idem fover, idem Imperator induxerit.] hæc ipse, qui dum refert Constantinum a Maximiano in Imperij Constantij possessionem electum; plane constat non de Gallijs tantummodo intelligere, sed totius orbis Occidentalis partibus, vbi olim Constantius ipse regnasset. Constantius itaque cum ab Vrbe recessit in Britanniam profecturus, non celsit Imperio, sed recessit, relinquens ibidem filium Constantinum, vt adhuc ætate iunior Imperio assuesceret, quem suum Constantius heredem fore animo destinauerat.

D His igitur atque alijs rationibus, quas subiiciemus, nequaquam dici posse videtur, Constantium Imperatorem contentum Gallijs, reliquas Occidentalis oræ partes celsisse Galerio Maximiano; cui plus satis erat administratio Orientis. Sed accidit quidem, agente in extrema (vt dictum est) mundi parte Constantio, in Britannia scilicet (quod scribit Socrates^b) vt Maximianus, qui & Galerius dictus est, profectus in Italiam, duos designaret Cæsares, Maximinum quem Orienti, & Seuerum quem Italiae præfecit: idemq. Galerius Constantinum Constantij filium Romæ, quem ibi pater successorem in Imperio reliquerat, ne facessere negotium posset rebus a se statutis, tenuit sub custodia. Hæc quidem de custodia Constantini Romæ per Galerium procurata Victor scribit his verbis:

E Hic dum iuuenulus a Galerio in vrbe Roma, religionis specie, obles teneretur, fugam arripiens, atque in frustrandos insequentes, publica iumenta; quaqua iter egerat, interficiens, ad patrem in Britannia peruenit. Et forte iisdem diebus ibidem Constantium patrem fata vltima perurgebant.] hæc Victor. Quod vero ait, religionis specie obsidem derentum fuisse a Galerio Constantinum; de religione Christiana puto intelligendum. Qui enim ex Helena (vt dicemus) Christiana femina natus esset, & patre Constantio

V. a Zosim. lib. 2. hii. SEVERVS ET MAXIMINVS CAESARES.

VI. CAUSA CREANDORVM NOVO-RVM CAESARVM

VII. GALERIVS ITALIAM OCCVPAT.

VIII. CONSTANTIVS NON CESSIT.

b Socras. lib. 1. cap. 1.

IX. CONSTANTIVS DETENTVS IN CVSTODIA.

stantio erga Christianos (vt vidimus) propensiore, specimen aliquod ab eo de patrocínio Christianæ religionis editum fuisse putamus: nisi magis placet, potius ea de religione ad Constantium patrem referri debere: quippe cum adeo de Christianis benemeritus esset, vt non tantum ab eorum persecutione cessasset, sed etiam apud se eos inter primos habere vellet, apud Galerium de prodita auita superstitione in suspcionem venerat: sicq. eo modo (quod verius credimus) Constantinum Romæ agentem loco obfidis derinuerit: qua quidem causa obtentu religionis arrepta, Galerius, ne optimæ indolis iuuenis patri succederet, impediret.

X.

a Socras. ubi supra.
CONSTANTII
OBITVS.
*b Euseb. in Vita
Constantini
lib. 1. c. 17.*

Sic igitur hoc eodem anno, iisdemq. Consulibus (vt auctor est Socrates ^a) anno primo ducentesimæ septuagesimæ primæ Olympiadis, octauo Kalendas Augusti, Constantius Imperator in Britannia Eboraci diem extremum clausit. de cuius erga Deum pietate vsque ad supremum diem seruata, hæc tradit Eusebius ^b: Qualis autem exitus eum, qui talem se erga Deum ostenderit, sit consecutus, quàmq. moribus & vita dissimiliorum, qui eiusdem Imperij cum eo participes fuerunt, a Deo, quem sedulo coluit, factus, cuique in naturam & conditionem rerum ab illis gestarum aciem animi intendenti est ad intelligendum perfacile. Nam cum iam longo temporis spatio eximia & spectata fatis regni virtutis indicia dedisset; tandem, repudiata penitus impiorum in varijs colendis dijs superstitione, Deum omnium moderatorem vltro agnouit; & sanctorum virorum precibus suam firme muniuit familiam; & reliquum vitæ cursum expeditum, perturbatione vacuum, magna cum laude transegit; & quod vulgo beatum prædicant, neque quicquam ipse habuit molestiæ, neque alteri aliquando exhibuit.

XI.

CONSTANTII
IMP. PIETAS.

*a Euseb. ibid.
c. 11. 12. 13.
24. 25.*

Sic igitur omne tempus regni constans & tranquillum liberis & coniugi cum tota famulorum turba præstitit, omnemq. suam familiam vni Regi Deo consecrauit: adeo vt multitudo, quæ intra Regiam ipsam coieuerat, nihil ab Ecclesiæ forma distare videretur, in qua inerant Dei ministri, qui continuos cultus pro Imperatore etiam tum obierunt, cum piorum hominum genus & vere Deo inseruientium, alibi apud Gentilium multitudinem ne nominari quidem absque periculo poterat. Ob ^c quas quidem res, neque id adeo diu post, Deus illum egregie remuneratus est (*repetit Eusebius breuiter collata illi a Deo beneficia*) sic vt iam in Imperij gubernatione primas facile obtineret. Illi enim qui clauum Imperij ante eum tenuissent, nescio quo modo repentina animorum facta mutatione, post primum annum, quo Ecclesiæ Dei graui fuissent obsidione oppugnata, Imperio se sponte abdicauerunt. Constantius de reliquo solus & summus Imperator & Augustus appellatus est: qui cum initio Cæsarum ac Imperatorum diademate illustratus, & inter hos primas adeptus; tum postea in hoc honoris gradu explorata, qualis esset, perspectus & cognitus, a Romanis ad summam dignitatem elatus fuit, & quatuor Imperatorum, qui post eum regnabant, summus, & Augustus nuncupatus: quin etiam solus, præter ceteros Imperatores, propter liberorum probitatem excelluit, permagna vtriusque sexus caterua in lucem edita, susceptaque.

XII.

Cum autem ad summam prope senectutem prouectus, communi naturæ, quod debebat, esset persoluturus, & iam migraturus e vita; Deus tum rursus facinus quoddam plane admirabile eius causa edidit, qui ei mortem oppetituro sua prouidentia curauerit, vt filius eius natu maximus Constantinus ad capeffendum Imperium præsto esset. Iste (vt supra diximus) in medio illorum, qui erant cum patre consortes Imperij, more illius veteris Dei propheta Moysis, quotidie versabatur: & vbi excessit e pueris, & iam ad adolescentiam peruenit, summo apud illos honore dignatus fuit. In qua ætate & honore nos eum vidimus, cum Palæstinarum regionem vna cum Imperatore, qui ceteros anteibat ætate, peragraret. Ad cuius dexteram assistens, illis, qui eum videre cupiebant, se adolescentem facile præstantissimum declarauit: vtpote in quo eximia regni cuiusdam indolis indicia ex eo quidem tempore elucere coeperunt. Vt enim corporis compositione ad pulchritudinem apta, & staturæ (vt ætas tulit) proceritate, ne mo cum illo comparari potuit, & virium etiam firmitate tantum superauit æquales, vt illis non nihil terroris iniiceret: sic virtutibus animi multo magis quàm corporis ornamentis nobilitatus est; quippe modestia primum suum decorauit animum, deinde politiore literatura, tum prudentia a natura prope insita, ad extremum sapientia diuinitus animo consignata, tamquam alimentis quibusdam eximie educauit.

XIII.

Quem quidem cum illi, qui tum rerum potiebantur, adolescentem generosum esse, robustum,

306.

3.

3.

A robustum, procerum, excelsis & erecto animo præditum animaduertent; inuidia simul fuerunt & metu percussis. Qua re inducti, tempus opportunum obseruant sedulo, quo graui aliqua contumelia eum afficiant. Quod quidem adolescens animaduertens (siquidem Dei nutu insidiæ contra illum comparatæ semel & iterum fuerunt perspicue deprehensæ) fuga salutem quæsiuit: atque ea in re exemplum magni Prophetæ Moysis est probe imitatus. Deus etiam omnia eius causa faciebat, prouide prospiciens, vt in tempore præsto esset ad patri succedendum. Extemplo enim vbi insidiarum machinas effugit, celeri gradu accessit ad patrem; & protinus post longum temporis interuallum, quo absuerat, in eius conspectum venit. Eodem momento patris Constantij vitæ exitus in acie nouaculæ (vt dicitur) constitit.

Postquam autem filium ex insperato adesse vidit: exiliens e cubili, illum amplexatus est; atque illud quod sibi iam vitæ edituro solum tristitiam attulerat, filij nimirum absentia, se ex animo iam eiecisse asseruit, precesq. propterea cum gratiarum actione Deo obnixè fudit. Iam vero mortem pluris prope quàm immortalitatem æstimare se dixit, ac tandem familiam suam resq. vniuersas ordine dispensauit. Atque in medio filiorum pariter ac filiarum, ipsum instar chori vndique cingentium, se statuens, & in ipsa Regia, inq. regio cubili decumbens, regni hereditate filio, qui reliquos ætate anteibat, communi lege naturæ tradita, decessit e vita.] hucusque Eusebius de vita, moribus, atque felicitate Constantij: hæc q. eadem in historia habet ^a.

Addit ad hæc Zonaras ^b: Fertur enim Constantio ægrotanti, & ob ceterorum filiorum ineptam indolem mæsto, Angelus adstitisse, qui iuberet vt Constantino relinqueret Imperium.] Sed mirum hæc præterisse Eusebium, qui laudandi Constantini nullam vnquam licet leuem reliquit occasionem. Sed & idem auctor de adolescentia Constantini hæc subdit: Hunc igitur Constantinum pater adolescentem etiam tum Galerio dedisse obsidem memoratur, vt interim etiam in re militari exerceret: qui cum ei ob ingenij dexteritatem ex inuidia insidias strueret, in pugna Sarmatica mandarit, vt barbarorum ducem armis insignem aggrediretur: Constantinum vero paruissè, eumq. correptum viuentem ad Galerium portasse. Deinde leonem immanem & cruentam belluam iussisse subsistere: illum vero id quoque certamen, quamuis non sine periculo, diuina tamen gratia incolumem obiisse.] hæc Zonaras: quæ tamen (vt diximus) non tantum non Eusebius, sed nec qui in laudem eius dixerunt encomiasticas orationes, attingerunt: quæ ob sui dignitatem prætermitti minime debuissent. Etenim idem Eusebius, qui (vt vidimus) illum comparat Moysi, Dauidi quoque vtriusque certaminis gloria comparaturus fuisset, si talia a Constantino facta nouisset. Habens plane indiget historicæ veritatis oratio; ne ex arcto rectoq. tramite veritatis, in latum laudationum campum soluta profliens, quæcumque sibi grata atque iucunda videntur vsurpans, nullo habito exacto rerum delectu, commenticia interdum veris admisceat. Sed prosequamur cetera.

Defuncto igitur Constantio Augusto de Christianis optime merito, eius vltima voluntate, votoq. totius exercitus, Constantinus eius ex Helena filius in Imperium felicissime subrogatur, diuino potissimum numine suffragante. Etenim felicior quàm Cyrus, deligitur, qui duram diurnamq. ducentorum & septuaginta annorum captiuitatem sub Gentilibus Regibus in præsentem annum vsque productam solueret, Fidelem populum postliminio restitueret, nec vnum tantum sed plura templa vbique maiori gloria excitaret. Quis hæc considerans, non admiretur immensam & in omnibus plane admirabilem Dei prouidentiam? quæ quidem etsi in rerum omnium creatione, earumdemq. moderatione atque conseruatione resurgat, in regimine tamen atque patrocínio S. Ecclesiæ potissimum declaratur.

Quo enim tempore maxime omnium humanis oculis videri poterat, seuitia ac pertinacia aduersantium Imperatorum, Christiana religio radicatus esse conuulsa, funditusq. diruta: cum etiam de eadem veluti prostrata atque deleta (vt vidimus) sublimes essent erectæ tanta victoriæ inscriptæ columnæ: quando insuper in Oriente senioribus flaccescentibus Imperatoribus, robustiores ad persecutionem acerbis instaurandam noui delecti essent Augusti: cum etiam ad inflectendam indomitam hactenus constantiam martyrum qui superstites erant, obtusæ viderentur esse secures, gladij hebetati, equulei inualidi atque remissi, & ignes frigidi, recensq. excogi-

INSIDIARUM
CONSTANTII
NVM.

XIV.
CONSTANTII
NVS HERES
IMPERII.

*a Eusebius hi-
stor. lib. 8. c. 20.
c. 20.*

XV.
*b Zonar. lib. 2.
Annual. in Dio-
clitiano.
FABVLOSA DE
CONSTANTIO
ET CONSTAN-
TINO.*

XVI.
DIGNVM CON-
STANTINO.

XVII.
CHRISTIANÆ
RELIGIONIS
DEVS AVCTOR
ET MODERA-
TOR.

^a Psal. 65.
^b 2. Cor. 4.

excogitata tormenta vilescerent, & longe creduliora opificum omnium solerti indu-
stria quaerentur: quando denique iam omnibus solo æquatis ecclesijs, occisisq. vel
fugatis vndique earundem sacerdotibus, ceterisq. ministris, ipsa quoque sancta li-
batio videretur penitus intermissa, vltimæ & maximæ omnium cladis indicium: Ec-
ce tibi ex insperato, Omnipotens ille, qui est terribilis in consilijs super filios homi-
num^a; qui vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt, & de tenebris lumen splen-
descere facit^b; ipse inquam Deus cunctarum rerum opifex & moderator, virum sibi
secundum cor suum eligit, erigitq. in Imperium; quem & gratiæ suæ splendore illu-
strans faciat postea Christianum, qui Ecclesiam a tyrannis obsessam vindicet in liber-
tatem, fugatam vndique reuocet pietatem, hostesq. illius Imperatores debellet, eo-
rumq. spolia Crucis vexillo subijciat: qui item catenas, compedes, vngulas, & alia quæ-
que ferrea instrumenta ad torquendum composita, iam obducta rubigine, conflent in
vomeres, falces, atque ligones; & humiles ecclesias solo prostratas in basilicas augu-
stiori & ampliori structura restituat, atque oratoria clandestina mutet in templa, inq.
excelsa Dominica cryptas & antra conuertat, eorumq. ministros regijs prosequatur
honoribus: idemq. Fidelibus cunctis adblandiatur vt fratribus, confessores sacris de-
coros stigmatibus vt gloriosi cerraminis victores amplectatur, pulchraq. signa ipsorum
vulnerum auide osculetur: qui denique sanctæ Ecclesiæ in omnibus se exhibeat prote-
ctorem, & aduersus potestates aduersarias defensorem; cunctaq. aucta gloria atque de-
core florentissima reddat, & latiori latioriq. germine longe lateq. Christianum nomen
propaget atque dilaret: sicq. perspicuum omnibus redderetur, non humano res no-
stras niti consilio, viribusq. fulciri terrenis, sed plane Dei arbitrio regi, prouidentia gu-
bernari, auxilio protegi, atque iugi protectione defendi: ita vt frustra laboret huma-
na præsumptio, & incassum conetur cæca temeritas, posse e terra conuellere, quæ fixas
habent radices in cælo.

XVIII.
MELIORA TEM-
PORA EXORIVN-
TVR.

^c Sap. 18.

^d Genes. 20.

Post igitur cæcæ noctis horrorem, venturæ diei tunc quoddam auroræ crepusculum
in Constantio primum erupit, sed primus Solis radius effulsit in Constantino; quan-
do conuerso rerum ordine, tam lætæ diuq. expectatæ diei lux apparere coepit in Oc-
cidente, eo potissimum tempore, quo adhuc persecutionis atra tempestas densa cali-
gine obtegeret Orientem, vbi in suo cursu nox (secundum diuinum oraculum^c) me-
dium iter perageret, dum decem persecutionis annorum vix quinque præterlapsi fuif-
sent, & adhuc totidem superessent: donec progressibus suis Sol iste, qui ascendit super
Occasum, Orienti tandem illuxit: cum iam antea illustrasset Occidentalem orbem at-
que Meridiem; cum inquam veteranosum colubrum Maximianum Herculium, & du-
ro iugo tyrannidis prementem Urbem Maxentium, & post Galerium Maximinum di-
ram Ecclesiæ facem, Licinium in Christianos æque furentem pariter extinxisset mon-
strorum domitor Constantinus: tunc exulem diu pacem postliminio reuocauit, atque
foenore multiplicato restituit; ipsamq. Dei Ecclesiam, instar Saræ^d aliquando captiuæ,
regijs donatam muneribus, liberam reddidit viro suo. Hæc omnia, hisq. maiora, qui
hoc anno Dei voluntate auspiciatur Imperium, post Constantij patris obitum Con-
stantinus ope diuina perfecit: quonam vero rerum ac temporum ordine, dicemus sin-
gulis annis.

PERORATIO
AUCTORIS.
^e 1. Reg. 7.

Sed tempus est, vt hunc secundum tomum Annalium absoluamus, cum iam ad
Constantini Imperij exordium peruenerimus: constituamusq. volumini termi-
num; ipsumq. figamus hic feliciter lapidem Adiutorij^e, de superatis Dei potentia Phi-
listæis præclarum indicem, gloria Crucis exculptum. Hic igitur longiori fatigata cur-
su oratio opportune consistat: et beneficij memor actura gratias, ex more, ad Sanctis-
simæ

A simæ Dei Genitricis Mariæ pedes prona se sternat; vt, cui accepta fert omnia, dono
offerat quicquid a Deo se eius precibus intelligit consecutam: in ipsamq. veluti in sa-
cro sanctum viuumq. Gazophylacium, duo minuta, instar viduæ illius^a, ex pauper-
tate multo labore collecta, duos, inquam, absolutos tomos Annalium inferat. Sit
ipsa nobis Virgo, arca tutissima, in qua lucubrationes nostræ seruentur, atque tuta
custodia muniantur; ne sur obrepens, appetitus videlicet gloriæ, rapiat; vel tinea &
rubigo inhærescentes, spes scilicet fallaces, exedant. Est enim ipsa vera diuinaq. Arca
illa ex lignis setim compacta^b, quæ sibi credita, sine corruptione conseruat. In eiusmo-
di enim archiuo cum res nostræ repositæ fuerint; nulla vmquam temporis varietate
vel diuturnitate labefactatæ, aut vetustate deletæ, perpetua memoria in terris viuunt;
& (quod magis optamus) æterna præmia, diuina gratia largiente, assequuntur in cæ-
lo a Domino nostro Iesu Christo, cui vna cum Patre & Spiritu sancto sit semper laus,
honor, virtus, & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNALIUM TOMI SECVNDI

FINIS.

I N D E X
I N T O M V M S E C V N D V M
A N N A L I V M E C C L E S I A S T I C O R V M .

<i>Aron martyr cum Iulio in Britannia sub Diocletiano.</i>	783.c	<i>Acta Claudij & sociorum sub Diocletiano.</i>	664.e
<i>Abagarus Rex Edesse quid sub Traiano Imp.</i>	27.a	<i>Acta Clementis Papae sub Traiano.</i>	5.c.12.b. & seq.
<i>Abagarus Rex auditor Bardefanis.</i>	197.e	<i>Acta Concilij Cirtenfis in Numidia sub Diocletiano.</i>	755.c
<i>Abagarus Rex quando Romam renit.</i>	274.a	<i>Acta Concilij in crypta Sinuessana contra Marcellinum Papam cuius fidei sint.</i>	770.a. & seq.
<i>Abagarus Rex venit ad Seuerum.</i>	292.e	<i>Acta Concilij Palestini de celebratione dici Paschatis.</i>	269.b. c. & seq.
<i>Abagarus Rex tenetur dolo ab Antonino Caracallo, & ex- poliatur.</i>	331.c	<i>Acta Cypriani passionis quae germana vel spuria sint.</i>	549.c
<i>Abel & alij iusti omnes a Caianis hereticis damnantur.</i>	114.a	<i>Acta Euplij martyris Catanæ in Sicilia sub Diocletiano.</i>	783.d
<i>Abelis genus unde, ex sententia Setbianorum.</i>	114.c	<i>Acta Flauiani & sociorum martyrum Carthagine sub Valeriano.</i>	575.b. & seq.
<i>Abercius Episcopus Hierapolitanus. 141. c. venit Ro- mam vocatus a Marco Imp. 142. c. curat Lucillam fi- liam arreptitiam. 142. c. donatur ab Imp. frumento annuo in pauperes erogando. 142. c. d. eius epistola ad Marcum Imp.</i>	142.e	<i>Acta Fructuosi Episcopi Tarraconensis sub Valeriano cum socijs.</i>	585.c. & seq.
<i>Abilius Episcopus Alexandrinus moritur.</i>	7.e	<i>Acta Hippolyti & sociorum martyrum Romæ sub Vale- riano.</i>	535.d. & seq.
<i>Abimelech Rex successor Melchisedech.</i>	259.a	<i>Acta Iacobi & Mariani martyrum in Numidia sub Va- leriano.</i>	580.a. & seq.
<i>Abundantius diaconus martyr Romæ sub Diocletiano cum Abundio.</i>	775.e	<i>Acta Lucij, Montani, & sociorum martyrum Carthagi- ne sub Valeriano.</i>	572.c. & seq.
<i>Abundius presbyter martyr Romæ sub Diocletiano cum Abundantio.</i>	775.e	<i>Acta Marcelli Centurionis martyris Tingi in Maurita- nia sub Diocletiano.</i>	700.d. & seq.
<i>Abundius martyr Romæ sub Valeriano Imp. cum Ire- neo.</i>	560.e	<i>Acta martyrum consignari solita Christi regno.</i>	567.a
<i>Abstinencia ab animatis superstitiosa ex Saturnino here- siarcha.</i>	67.d	<i>Acta martyrum corrupta interdum.</i>	686.e
<i>Abstinencia suspecta reddita quæ.</i>	224.a	<i>Acta martyrum publica inuolabilia.</i>	670.d
<i>Acclamaciones fieri solite in teatro.</i>	161.e	<i>Acta martyrum quæ, & quomodo a Notarijs excepta. 294.d.</i>	294.d
<i>Acclamaciones in teatro fieri solite in Christianos.</i>	168.e	<i>Acta martyrum quæ Proconsularia dicta sunt.</i>	294.d
<i>Acclamaciones factæ in Commodum Imp.</i>	237.e	<i>Acta martyrum quæ publice in Ecclesia recitentur.</i>	165.b
<i>Acclamationibus populi in teatro nihil iniustum decerni debere, Diocletianus rescripsit.</i>	711.d	<i>Acta martyrum quæ in Romana Ecclesia non legebantur.</i>	686.c
<i>Acclamationibus populi in Circo factis decreta est ex Se- natusconsulto persecutio in Christianos tempore Diocle- tiani.</i>	711.b	<i>Acta martyrum quæ taxantur censura Gelasii.</i>	686.e
<i>Accusaciones contra Origenem.</i>	377.a	<i>Acta martyrum quæ sint fideliora.</i>	686.b
<i>Accusandi ministri Dei non sunt.</i>	58.c	<i>Acta martyrum recensere perutile.</i>	579.b
<i>Achillas Episcopus Alexandrinus creatur.</i>	667.d	<i>Acta martyrum suspectæ fidei sunt, quæ verborum lenoci- nio exornantur.</i>	686.b
<i>Achillas tyrannus in Aegypto.</i>	687.c	<i>Acta Maximi martyris Ephesi sub Decio.</i>	459.a
<i>Acindinus martyr in Pampibia cum socijs sub Diocletia- no.</i>	806.b	<i>Acta Nerei & Archillei Romæ sub Traiano.</i>	5.c
<i>Acta Agapes & Chionæ & sociarum Thessalonicæ sub Diocletiano Imp.</i>	794.c	<i>Acta Nicomedensium martyrum sub Diocletiano.</i>	688.a
<i>Acta Alutiniensium martyrum in Africa sub Diocletiano.</i>	758.a. & seq.	<i>Acta Paramonis militis martyris cum socijs sub Decio.</i>	460.b
<i>Acta Alutiniensium martyrum deprauata a Donatistis.</i>	762.d	<i>Acta Perpetuæ & Felicitatis martyrum Tuburbi in Mau- ritania sub Seuero.</i>	306. a. b
<i>Acta Anysia martyris Thessalonicensis sub Diocletia- no. 768. e</i>	768.e	<i>Acta Pionij martyris Smyrnæ sub Decio. 167. a. 452. e.</i>	454. b. 455. a. 456. a. 457. a
		<i>Acta Praxedis sub Marco.</i>	149.c
		<i>Acta Presidialia quæ.</i>	702.a
		<i>Acta Proconsularia quæ.</i>	394.c. 664.c
			Acta

I N D E X.

Acta Sabini Episcopi Spoletini sub Diocletiano. 711. b
& seq.
Acta Scyllitanorum martyrum. 291. b
Acta Senatus de Censura Valeriani. 451. a. c
Acta Stephani Papae sub Valeriano. 538. b
Acta Symphoriani martyris Augustoduni sub Aureliano. 634. d
Acta Tharaci, Probi, & Andronici martyrum Tarfi sub Diocletiano. 678. e. & seq.
Actis publicis quid addere, vel demere, crimen est maiestatis. 686. b
Actius Clemens philosophus Platonicus sub Traiano. 43. a
Actori causam agentis certum dicendi spatium temporis praestitutum. 395. a
Acuas discipulus Manetis, vnde Acanitia. 650. e
Acuanita idem Manichaei. 650. e
Acutius martyr Puteolis cum socijs sub Diocletiano. 803. a
& seq.
Acyllinus martyr Scyllitanus sub Severo. 213. a
Acylus cum Victoria martyr Cordubae sub Diocletiano. 782. e
Adamita haeretici ex Gnosticis prodire. 73. b
Adamita quando cogniti. 201. b
Adanellus cum Felice martyr Romae sub Dioclet. 744. b.
& seq.
Adelphius haereticus. 405. c
Abdon & Sennen Persae martyres sub Decio. 460. a
Adonidis templum ab Hadriano erectum in Bethlehem. 93. c
Ado Viennensis corrigitur de martyrio S. Ignatii. 47. e
Adolescens Christianus castitatis amore petijt licentiam se castrandi. 70. e
Adoptio vna cum Consulatu & Tribunitia potestate Hadriani numismate expressa. 60. e
Adrias martyr cum socijs Romae sub Valeriano. 535. c
& seq.
Aduenae Syri hospitari soliti Romae in Viminali, vel Esquilino. 136. c
Aduentor martyr cum socijs Taurini sub Maximiano. 697. d. & seq.
Aduersarius persequitur Catholicos, non schismaticos, vel hereticos. 502. c
Aduocatus Fisci quando coepit. 90. e
Aedituus idoli factus Christianus a Gregorio Thaumaturgo. 449. e. 450. d
idem factus diaconus Ecclesiae Neocaesariensis, comesq. Gregorij in fuga. 450. e
operatur signo Crucis miracula. 450. d
Aegialus iudex inter Manetem & Archelaum Episc. 643. d
Aegypti Praefectura instar regni. 297. c
Aegyptia sacra a Romanis saepe reiecta, demum accepta. 125. e. 126. a
Aegyptij ob inuentum Apim altercantur. 76. a
Aegyptij omnes operosi. 88. c
Aegyptij religionibus diuersis mixti. 88. b
Aegyptij prouinciae ad rixas. 414. c
Aegyptij pregnantem feminam morte eximunt. 307. a
Aegyptij occisi a Caracallo. 330. d
Aegyptij in Senatores allecti ab Antonino Caracallo. 298. a
Aegyptij martyres sub Valeriano. 547. c. & seq. Vide, Martyres.
Aegyptij martyres passi Tyri, sub Diocletiano. 734. d. & seq.
Aegyptij liberant Dionysium Episc. Alexandrinum, cum duceretur in exilium. 440. b

Aegyptiorum vitia. 88. c
Aegyptiorum vitia in Christianos reijcit Vopiscus. 656. c
& seq.
Aegyptius magus excitat Alexandrinos in Christianos. 413. d. & seq.
Aegyptius magus quid Romae cum Plotino. 388. b
Aegyptius magus impellit Valerianum in Christianos. 534. e
Aelia aedificatur ab Hadriano ex Hierosolyma. 81. b.
91. e.
Aeliae constructio demandata Aquila Pontico. 94. c
Aeliae portae porcus insculptus. 91. e
Aelianus tyrannus cum Amando. 693. c
Aelianus acclamatus Imperator in Gallia. 618. b
Aelius Lampridius quando vixit. 787. d
Aelius Publius Episcopus in Thracia. 181. c
Aelius Episcopus Hierosolymorum. 244. b
Aelius Gordianus Iureconsultus. 343. a
Aelius Serenianus consiliarius Alexandri. 392. a
Aelius Spartianus quando vixit. 141. a
Aemilia martyr Lugduni sub Marco. 226. e
Aemilianus martyr Carthagine cum Caeso sub Decio. 439. b
Aemilianus martyr in Numidia cum socijs sub Valeriano. 581. d
Visio ostensa Aemiliano. 582. c
Aemilianus Praefectus Augustalis in Aegypto quid in Christianos. 544. d. dat poenas scelerum. 548. b
Aemilianus imperat in Aegypto. 588. c
concitat bellum civile Alexandriae. 591. e
captus & occisus. 591. e
Aemilianus acclamatus Imperator a militibus, & occisus. 516. b
Aemilianus Praefes Hispaniarum. 545. e
Aeona Valentini. 109. d
Aeschines Montani sectator, ex quo Sabelliana haereticus. 177. e. 178. a. 282. b
Aesculapij conficta miracula. 98. a
Aesculapius in serpente fingitur apparuisse. 113. a
Aetas longa quorundam discipulorum Domini. 42. a
Aetas iniuandorum sacerdotio ex lege Moysi. 9. c
Afra martyr cum socijs Brixiae sub Hadriano. 75. d
Afra martyr Augusta Vindelica cum alijs sub Dioclet. 778. e. & seq.
Africa ab Hadriano multa est consecuta. 78. d
Africana Ecclesia grauius passa sub Decio, reddita illi pax citius. 463. d
Africana Ecclesia sub Diocletiano exagitata. 676. c
Africana Ecclesia infestata a Manichaeis. 676. c
Africana Ecclesia quando coepit rebaptizare baptizatos ab haereticis. 523. c
Africana Ecclesia schismate diuisa tempore Diocletiani. 747. a
Africani V.C. legatio pro restituenda Nicopoli. 337. d
Africani insignis eruditio & monumenta. 337. d
Africani Iureconsulti mentio. 343. a
Africani Episcopi damnati ad metalla. 550. a
Africani Episcopi qui errauerunt cum Cypriano, postea facti sunt martyres. 579. c
Africani martyres. Vide infra, Martyres.
Africani martyrii cupidissimi. 76. e
Africani in libidinem solutissimi. 426. d
Africani milites sub duce Gereone martyres in Gallia. 699. a
Africani mercatores emunt Tarfi corpora martyrum, deferuntq. ea Hipponem Regium. 805. d
Africanum Concilium contra Priuatum haereticum. 399. c
Afri-

I N D E X.

Africanum Concilium quadragintaduorum Episcoporum. 484. a
Africanum Concilium tempore Valeriani. 517. d
Africanum Concilium in causa Basilidis & Marialis. 520. c
Africanum Concilium de non recipiendis quae essent haereticorum. 520. d
Africanum Concilium primum de rebaptizandis baptizatis ab haereticis. 524. e
Africanum Concilium secundum in eadem causa Episcoporum septuagintamius. 525. e
Africanum Concilium tertium in eadem causa Episcoporum octogintaseptem. 528. a
Africanum schisma a Felicissimo constatum. Vide infra, Felicissimus.
Africanum schisma a Nouato excitatum. Vide infra, Nouatus.
Africanum schisma a Priuato haeretico, & Fortunato pseudoepiscopo Carthagine. Vide infra, Priuatus, & Fortunatus.
Africanum schisma Montensium, quando eius prima origo. 463. b
Africanum ingens schisma Donatistarum quando coeptum. 747. a
Agapen Christiani frequentabant. 23. b
Agapis, Chionia, & Irene cum socijs martyres Thesalonicae sub Diocletiano. 794. c. & seq.
Agapitus martyr Preneste sub Aureliano. 637. d
Agapitus catechista Nicomediae. 688. c
Agapitus cum Secundo martyr in Africa sub Valeriano. 579. d
Agapio visio diuinitus ostensa. 582. c
Agapitus martyr in Palestina sub Diocletiano. 804. b
Agapitus cum Bassa martyres Edesse sub Dioclet. 802. d
Agapitus diaconus martyr Romae sub Valeriano. 559. c
Agatha martyr Catanae in Sicilia sub Decio. 460. c
Agathodorus martyr sub Antonino. 130. a
Agathonice martyr sub Antonino. 130. a
Agathonice martyr Pergami sub Marco cum socijs. 167. c
Agathonis confessio Thesalonicae sub Diocletiano. 794. c
Agathopos comes S. Ignatii. 30. b
Agathopos diaconus Thesalonicae martyr sub Diocletiano. 796. d
Agauenses martyres Solodori sub Maximiano. 695. c
Aggeus martyr Bononiae sub Diocletiano. 778. a
Agonachorum patriarcha Manes. 648. a
Aglaia matrona Tarsum legat Bonifacium pro reliquijs martyrum, quem recipit martyrem. 805. d
Agnes martyr Romae sub Diocletiano. 789. c
Agnus apprensus fontem monstrat. 5. c
Agonalia Capitolina, ex quibus statuta chronologia. 397. d
Agrestius Chromatius Praefectus Urbis sit Christianus. 663. c
Agricola cum Vitale martyr Bononiae sub Dioclet. 778. d
Agricola & alij martyres Rauennae sub Diocletiano. 778. a
Agricolaus Praefes in Mauritania persequitur Christianos. 701. d
Agrippa creatur Episcopus Alexandrinus. 154. c
Agrippina martyr Romae sub Valeriano. 584. b
Agrippinus Episcopus Alexandrinus. 236. d
Agrippinus Episcopus Carthagenensis auctor rebaptizationis in Africa. 328. d. 523. e. quo modo praefessor dicitur est Cypriani. 328. e
Albanus martyr in Britannia sub Diocletiano. 783. c
Albina martyr Formijs sub Decio. 460. d

Albinus Caesar. 254. a. 255. a. 262. c. occiditur a Severo. 274. b
Albinus martyr Lugduni sub Marco. 224. e
Alcibiades vnus ex martyribus Lugdunensibus sub Marco Imp. 224. e
Alcibiades sectator Montani. 176. c
Alcibiadis abstinentia suspecta. 224. a
Alexander Episcopus martyr Romae sub Pio. 130. a
Alexander martyr Apamea sub Pio. 130. a
Alexander Carbonarius factus Episcopus, & martyr. 384. b. e. eius simplex dictio Deo grata ex visione diuinitus facta ostenditur. 384. e
Alexander Eumeniae martyr sub Marco. 182. e
Alexander filius S. Felicitatis martyr Romae sub Marco. 193. a
Alexander martyr cum socijs Lugduni sub Marco. 224. e
Alexander Episcopus Hierosol. loco Narcissi ordinatur. 320. d. e. eius litterae ad Antinoitas. 276. c. confessio. 300. a. carcer, martyrium. 447. c. eius bibliotheca. 447. d. quae seruata est incolomis ab incendio Diocletiani. 447. d. Idem de ordinatione Origenis accusatur. 352. e. excusatur. 353. d
Alexander Episcopus Hierapolitanus sub Severo. 312. e
Alexander martyr in Aegypto sub Decio. 441. b
Alexander martyr cum Prisco & Malcho Caesare Palaeestinae sub Valeriano. 548. d
Alexander martyr in Syria sub Numeriano. 662. c
Alexander & Cuthia martyres Romae sub Diocletiano. 690. c
Alexander legionis Thebanae miles martyr cum Secundo sub Maximiano. 697. c
Alexandri duo martyres in Palestina sub Dioclet. 769. d
Alexander cum socijs martyr in Paphlagonia sub Dioclet. 806. b
*Alexander Papa. 74. b. eius sedis tempus. 84. d. e. res gesta. 84. e. & seq. concitat inuiliam Senatorum, conuertens nobiles Romanos ad fidem. 84. e. eius martyrium, ordinationes, & sepultura. 84. d. 85. b
Alexander Montani sectator pseudomartyr. 180. b
Alexander impostor praetextu Aesculapij apparentis multos decipit. 113. a
Alexander impostor decipit Severianum ducem exercitus. 140. d
Alexander impostor iterum Romanum exercitum sub Marco in discrimen adducit. 172. d
eiusdem obitus miserandus. 113. d
Alexander illusor Pionij martyris. 454. c
Alexander Libs scriptor. 405. c
Alexander Valentinianus haereticus. 312. e
Alexander Mammeae filius creatur Caesar. 340. a
occiso Elagabalo imperat. 340. a. coluit Christum cum dijs. 340. a. eius lararium. 245. c
Alexander imitatur Christianos in eligendis magistratibus. 340. c
Alexander adiudicat causam Christianis aduersus popinarios. 340. c
Alexander sauet Iudeis vehementer. 342. b
Alexander concessit Iudeis iudicium erga suos. 342. c
Alexander dicitur est Archisynagogus. 342. c
Alexander praefecit Iuriconsultissimos Reipubl. 342. e. 343. a
Alexandri Imperium dictum, sine sanguine: sed quo modo hoc. 344. c
Alexandri coniux a Mammea matre relegata in Africam. 344. b
Alexander superstitione superat omnes augures. 348. d. & seq.*

I N D E X.

Alexander optimas leges statuit. 348.c.
Alexander exoletos voluit prohibere. 348.c.
Alexander veltigal lenonum & meretricum in ararium inferri vetuit. 348.c.
Alexander expugnat Artaxerxem Regem. 388.d.
Alexander cultorem legis naturæ se exhibuit. 390.b.
Alexander seuerus erga milites. 390.b.
Alexander mittit in exilium Pontianum Papam. 590.d.
Alexander occiditur a militibus. 390.d.
Alexander relatus inter diuos. 390.e.
Alexandri gloria longe ampliozem obtinent serui Dei. 391.a.
Alexandri familia referta hominibus Christianis. 391.d.
Alexandri domestici occisi a Maximino Imp. 391.d.
Alexandrina Ecclesia qualis. 668.c.
Alexandrina schola florentissima ex Christianis doctoribus. 379.d.
Alexandrina Ecclesia scinditur diro schismate. 806.d.
Alexandrini Episcopi quo modo eligantur. 407.a.
Alexandrini Episcopi sibi inuicem succedentes. 7.e. 49.e. 90. b. 128. e. 154. c. 248. e. 385. b. 406. a. 614. e. 667. d. 705. e.
Alexandrini martyres sub Decio. 668. b.
Alexandrini occisi ab Anton. Caracallo dant pœnas de effuso sanguine Christiano. 330. d.
Alexandrini peste consumpti. 593. c. & seq. fame quæ & bello vexati. 592. c.
Alexandrini vexant Christianos. 413. d.
Alexandrini prouocantur ad rixas. 414. c. & seq.
Alexandrini liberati ab Anatolio homine Christiano. 592. c.
Alexandrini obfessi ab exercitu Romano. 592. c.
Alexandrini professores Christiani fugiunt tempore persecutionis. 301. a.
Alexandrinum incendium. 356. a.
Alfenus Iureconsultus. 543. a.
Allogonus scriptor. 405. c.
Almachius Præfectus Urbis. 377. a.
Alogi heretici. 257. e.
Alphæus martyr in Palestina sub Diocletiano, cum socijs. 738. a.
Alutineses martyres in Numidia sub Diocletiano. 756. e. & seq.
Alutinesium martyrum Acta deprauata a Donatistis. 762. d.
Amandus tyrannus in Gallijs. 694. c.
Amaranthus martyr in Aquitania sub Decio. 460. c.
Amixobij populi Christo credunt. 101. b.
Ambrosius Centurio martyr Ferentini sub Diocletiano. 777. c.
Ambrosius Episcopus Mediolan. in lucubrationibus suis non vsus notarius. 336. c.
Ambrosius Episc. tenacissimus simplicis dictionis dinine Scripturæ. 336. d.
Ambrosius Marcionita, sive Valentinianus, conuersus ab Origene. 335. c.
Ambrosius suppeditat Origeni septem notarios & impensas. 336. a.
Ambrosius vir frugi & doctus. 336. e.
Ambrosius impellit Origenem, ut scribat contra Celsum. 400. b.
Ambrosius studet summopere Origeni. 336. b.
Ammia prophetissa in Ecclesia. 180. e.
Ammianus cum socijs martyr in Lycia sub Diocletiano. 806. c.

Ammon martyr Alexandriae sub Decio. 441. c.
Ammonaria duæ martyres Alexandriae sub Decio. 441. b. & seq.
Ammonij Harmonia Euangelica. 189. b.
Ammonij philosphiæ secreta non omnibus communicanda. 405. g.
Ammonij scripta. 385. e.
Ammonius philosphus Christianus, magister Plotini. 385. c.
Ammonius laudatus a Longino philospho, atque Porphyrio. 385. c.
Ammonius semper vixit atque obiit Christianus, contra assertionem Porphyrij. 386. a.
Amnes martyr in Gallia cum socijs sub Marco. 226. e.
Ampelius martyr Alutinesis sub Diocletiano. 757. b.
Anabaptismus Marcionis. 118. b.
Anabaptismi questio capta in Africa sub Agrippino Episcopo Carthagenensi. 524. d. 525. 526. e.
Anabaptismus Catholici exhorruerunt. 527. c.
Anabaptismus ab eius defensoribus etiam proscriptus. 533. e. & seq.
Anacletus Papa creatur. 20. e.
Anacletus Papa erexit Memoriam S. Petri Apostoli. 26. d. 25. a.
Anacleti martyrium, & alia ab eo res gestæ. 52. a.
Anachoretarum princeps Paulus Thebeus. 443. g.
Anastasia senior martyr Romæ sub Valeriano. 584. b.
Anastasia vxor Publij multa a viro passa sub Diocletiano. 706. a.
Anastasiæ literæ ad Chrysogonum. 706. b. & seq.
Anastasiæ martyrium in Palmaria insula. 783. c.
Anastasius Cornicularius martyr Præneste sub Aureliano. 637. d.
Anastasius Bibliothecarius transtulit Vitā Dionysij Areopagite. 40. b.
Anastasius & socij martyres Camerini sub Decio. 460. e.
Anatolia martyr apud Lacum Vulsinum sub Decio. 450. a.
Anatolius Alexandrinus, vir insignis, postea Episcopus Laodiceus. 658. d.
Anatolius liberat Alexandrinos ab obsidione & fame. 142. c.
Anatolius philosphus Christianus Alexandriae publice interpretatus Aristotelem. 658. d. & seq.
Anclia translata in Palatium. 334. b.
Ancolianus martyr in Gallia sub Valeriano. 584. c.
Andeolus martyr in Gallia sub Seuero. 307. d.
Andochius martyr in Gallia sub Marco. 166. c.
Andreas dux victor in bello Persico. 707. d. baptizatur vna cum suis Tarfi. 707. e. martyrio coronatur in angustijs montis Tauri sub Diocletiano. 708. d. & seq.
Andreas dux Iudæorum seuissimus. 57. a.
Andronicus cum Tharaco & Probo martyr Tarfi sub Diocletiano. 586. b. & seq.
Angelici sic dicti heretici. 557. c. 558. a. & seq.
Angelorum cum hominibus permixtiones. 114. a.
Angelorum connubia finxit Valentinus. 110. b.
Angelorum hierarchia ab Ignatio primum expressa. 37. e.
Angelos creasse animas nugabatur Hermogenes. 171. b.
Angelum esse Deum Iudæorum aiebat impius Saturninus. 67. d.
Angelum reuelasse mysterium de die Paschatis. 135. a.
Angelus liberat Theophilam virginem a stupro. 715. c.
Anicetus Papa post Pium. 134. a.
Anicetus creatur Roman. Pontifex. 156. e.

Anicetus

I N D E X.

Anicetus digne excipit Polycarpum Romam venientem. 158. b.
Aniceti Pape tempore Marcio venit Romam. 116. c.
Anicetus Papa martyr. 192. b. tempus sedis, decreta, ordinationes, sepultura. 192. e.
Animæ duæ in homine, ex Manetis delirio. 648. b.
Animale genus hominum quodnam ponebat Valentinus. 109. e.
Animalia fera parant Christianis in theatro. 592. d. Vide infra, Martyres.
Animam adnatam corpori, libro scripto docuit Isidorus hereticus. 66. e.
Animas corporales habere qualitates, ex Montano profuturæ. 185. a.
Animas defunctorum iuari patrocinio martyrum. 348. a.
Animas defunctorum iuari suffragijs viuentium. infra Defuncti.
Animarum prauos affectus ex inhabitantibus in nobis malis spiriibus, ex Basilide. 65. a.
Animarum præexistentiæ, & peccatum antequam conijcerentur in vincula corporum, ex Basilide. 65. a.
Animarum purgatio fluita a Manete excogitata. 648. c.
Animarum transmigrationem docebat Carpocras. 67. e.
Animalia in siluis se dant Christianis tempore persecutionis. 798. e.
Anni Christi a Iustino numerati. 106. d.
Annorum exacta computatio. 253. c. Vide, Chronologia.
Anjanus martyr Senis sub Diocletiano. 777. e.
Anterus Papa creatur. 393. a.
Anterus Papa quesuit Acta martyrum. 394. c.
Anterus martyrium patitur. 394. b. tempus sedis. ibid. ordinationes. 395. b.
Anthia martyr in Illyrico sub Hadriano. 99. d.
Antichristi tempus adesse creditum sub Seuero. 294. d.
397. a. idem existimatum tempore Galli & Volusiani. 496. b.
Antidotum aduersus omnes hereses. 120. e. 224. d.
Antimi diaconi martyrium a Galerio. 727. d.
Antimi Episcopi Nicomed. martyrium. 726. a. 728. b.
Antimus martyr cum socijs in Cilicia sub Diocletiano. 667. b.
Antimus Episcopus Nicomediae post Cyrillum. 688. c.
Antimus Episcopus Nicomediae queritur ad necem. 712. d.
Antimus Episcopus Nicomediae & lacris scribit ad suos. 727. b.
Antimus martyr Romæ sub Diocletiano. 743. e.
Antinopolis ciuitas in Aegypto in honorem Antinoi erecta ab Hadriano. 86. e.
Antinopolis facta carnificina martyrum. 89. a.
Antinopolitani martyres. 89. a.
Antinous puer consecratus deus ab Hadriano. 86. e. numisma de eo. 87. c. deridetur a cunctis. 88. b.
Antinorum præcinerunt carmina Sibyllina. 86. a.
Antiochia immenso terræmotu concussa atque prostrata. 50. b. 52. a.
Antiochia alio terræmotu concussa sub Leone Imp. 51. d.
Antiochia capta a Persis. 400. a.
Antiochenis insensus Hadrianus. 81. b. 84. c.
Antiochena Ecclesia quo modo consecuta est pacem sub Traiano. 25. e.
Antiochene ciuitatis chronologia. 655. a.
Antiocheni Christiani liberi a clade terræmotus. 51. b.
Antiocheni Episcopi. 49. a. 84. c. 107. b. 169. b. 239. a. 332. d. 352. c.
Antiochenum Concilium Apostolorum. 18. c.

Antiochenum Concilium in causa Nouatiani schismatici. 493. d.
Antiochenum Concilium prius contra Paulum Samosatenum. 609. d.
Antiochenum Concilium posterius contra Paulum Samosatenum. 655. c.
Antiocheus heretici. 73. e.
Antistius Episcopus Dyrrachij martyr. 49. d.
Antitheses Marcionis. 117. b.
Antonia martyr cum Tertulla in Africa sub Valeriano. 579. a.
Antonia martyr in Gallia sub Marco. 225. a.
Antonianus Episcopus in Nymidia quid ad Cyprianum. 481. a.
Antoninus Episcopus Hierosolymitanus. 244. e.
Antoninus cum socijs martyr Romæ sub Valeriano. 255. a.
Antoninus Caracallus lacte Christiano nutritus. 255. a.
Antonini Caracalli pueritia bene instituta sub nutrice Christiana. 318. a. de eius clementia prædicata. collationem habuit Christianum. 318. c.
Antonini & Seueri numismata de indulgentia Carthag. 314. b.
Antoninus Caracal. in seuisimum mutatus, patrem Seuerum occidere tentauit. 317. d.
Antoninus vnde cognominatus est Caracallus. 320. c.
Antoninus Caracallus quando Cæsar est dictus. 262. e.
Antoninus Caracallus Plautianum occidit. 309. b.
Antoninus Carac. ex Bassiano dictus est Antoninus, cum creatus est Cæsar. 274. b.
Antoninus Caracallus creatus a patre Imperator. 279. b.
Antoninus Caracallus vna cum Geta imperat. 318. b.
Antoninus Caracal. occidit omnes amicos Seueri patris. 318. b.
Antoninus Caracallus ex Britannia Romam rediit. 318. e.
Antoninus Caracallus occidit fratrem Getam. 321. c.
Antoninus Caracallus acriter seuit in Romanos. 321. c.
Antoninus Caracal. vita turpissimus. 322. d.
Antoninus Caracal. vltor sanguinis Christiani. 322. d.
Antoninus Caracal. nihil mali molitus in Christianos. 322. b. quod prope miraculum fuit existimatum. 322. b.
Antoninus Caracallus quid contulit Aegyptijs. 298. a.
Antonini Caracalli Decennalia. 319. b.
Antoninus Caracallus crudelissime occidit Alexandrinos. 330. d.
Antoninus Caracallus quid in Abagarum. 331. c.
Antoninus Caracallus totus in magijs. 331. d.
Antoninus Caracallus coluit Tyanæum. 331. d.
Antoninus Caracallus occiditur. 332. c.
Antoninus Caracallus relatus inter deos. ibid.
Antoninus Elagabalus. Vide, Elagabalus.
Antoninus Pius, dictus antea Arrius Antoninus, idemque Proconsul in Asia quid de Christianis admirans exclamauit. 76. e.
Antonini Pius & Verus adoptati ab Hadriano. 95. e.
Antoninus cur dictus Pius. 98. a. eius genus. 100. e. etas. 101. a.
Antoninus Pius quando accepit Tribunitiam potestatem. 96. a.
Antoninus Pius Hadriano templa erigit. 101. a.
Antoninus Pius clementissimus prædicatus. 101. a. 137. a.
Antoninus Pius quando cepit imperare. 100. e.
Antoninus Pius Iudæos rebellantes compressit. 102. d. e.
Antoninus Pius diuersas gentes coercuit. 102. d. e.
Antoninus Pius sacrificis, dijs deditus. 103. d.
Antonini Pij tempore Christiani inuidiam passi. 107. a.

I N D E X.

Antoninus Pius quādo aggressus est persequi Christianos. 107. b. quibus permotus id egerit. ibid.	Apollonius impugnat a Tertulliano. 321. b
Antoninus Pius damnat lectionem librorū Prophetarum. 107. d	Apollonius Tyaneus una cum Christo colitur ab Alexandro. 340. b
Antoninus Pius quando pro Christianis rescripsit. 128. b	Apollonius Tyaneus colitur a Caracallo Imp. 631. d
130. c	Apollonius Tyaneus colitur ab Aureliano. 638. b
Antoninus Pius rescripsit pro Christianis. 130. c. 131. a. b. Flauit pœnam persecutoribus. 130. e	Apollonius Tyaneus a suis quoque prestigiator creditus. 331. e. & seq.
Antoninus Pius redarguit segnitiam Gentilium in cultu deorum. 130. c. d.	Apologia pro integritate morum Christianorum. 70. d
Antoninus Pius ampliavit legem Iuliam de adulterijs. 137. b. c	171. a
Antonini Pij obitus, ætas, tempus regni, relatio inter diuos, sepultura. 138. e. 139. a. b. c	Apologia Apollinaris Episcopi Hierap. pro Christianis. 175. c
Antoninus Pius honoratus columna a Marco. 210. d	Apologia Aristidis oblata Hadriano. 79. c
Antoninus, Marcus cognominatus. Vide, Marcus.	Apologia Apollonij Senatoris pro Christianis. 238. a
Antoninus, Verus dictus. Vide, Lucius Verus.	Apologia Arnobij. Vide infra, Arnobius.
Antonius Carafa Cardinalis restituit editionem Septuaginta. 370. a	Apologia Athenagoræ pro Christianis. 120. d
Antonius Carafa Cardinalis præfuit emendationi impressionis Vulgatæ. 373. b	Apologia Iustini quando scripta. 106. d
Antonius Magnus, martyrij cupidus, candidatus apparuit. 507. b	Apologia Melitonis pro Christianis. 173. d
Antonius martyr Romæ cum socijs sub Valeriano. 584. c	Apologia Minutij Felicis. Vide infra, Minutius.
Antusa martyr Tarsi sub Valeriano. 548. c	Apologia Quadrati Episcopi Atheniensis. 79. c
Anulinus Proconsul in Africa sub Diocletiano, diuque permansit in magistratu. 746. a	Apologia Theophili Episc. Antiocheni aduersus Autholicum. 169. d. 170. d.
Anulinus Proconsul quæstionem habet de martyribus Alutinesibus. 757. d. & seq.	Apologia Terulliani, idemque Apologeticus, quando scriptus. 278. d
Aulis signatorijs nebantur Episcopi. 106. c	Apologia Eusebij pro Origene. 554. c
Apameæ delubrum Matris deorum Theodorus martyr incendit. 798. e. & seq.	Apologie multæ pro Origene scriptæ. 511. e. & seq.
Apelles discipulus Marcionis. 119. c	Apostata a fide in persecutione. Vide, Lapsi.
Apelles heresiarcha, eiusq. hæreses. 660. b	Apostatæ quantum semper nocuerunt Ecclesiæ. 173. c
Aper dux exercitus occidit Numerianum. 660. c	Apostatarum mores. 671. e. & seq.
Aper occiditur a Diocletiano. 806. c	Apostoli permiserunt Fideles interdum Iudæizare in tempore Paschatis. 158. d
Abroditus martyr cum socijs in Caria. 806. c	Apostoli statuerunt tempus Paschæ. 158. c
Apio Alexandrinus calumniatur Hebræos. 385. d	Apostoli vsi sunt translatione Septuaginta. 366. d
Apiones duo. 14. c	Apostolicæ Ecclesiæ sicut doctrina. 120. c. d. Vide, Ecclesia Catholica.
Apis deus Aegyptiorum. 76. a	Apostolicæ literæ quæ. 105. e
Apis inuentio, causa magnæ rixæ apud Alexandrinos. 75. a	Apostolicæ traditiones illibata seruata. 158. e. Vide, Traditiones.
Apollinis templum pestem emisit. 168. b	Apostolici, sic dicti heretici quidam. 558. b
Apollinis templum terræmotu collapsum. 349. a	Apostolorum vestigia, locus sic dictus. 674. d
Apocrypha quando permittenda. 249. c	Apostolos celebrasse Concilia, & canones statuisse. 18. a
Apodemus martyr Cæsar. augustæ sub Diocletiano. 781. d	Apostolorum canones quot, quando, cuius fidei habeantur. 17. a. 18. a
Apollinaris Episcopus Hierapolitanus. 171. c	Apostolorum Constitutiones. 14. c
Apollinaris Episc. aduersus Montanum agit. 178. d. eius epistolæ. 181. b. quando scripsit. 182. c	Apostolorum nomina imponi solita filijs Christianorum. 44. b
Apollinaris insignis in scribendo modestia. 178. d	Apostolorum Petri & Pauli trophæa Romæ. 26. d. 323. a
Apollinaris in Gallia martyr sub Marco. 225. a	Apostolorum Petri & Pauli corpora translata in Catacumbas. 337. c
Apollo martyr in Cilicia sub Galerio. 806. c	Apostolorum Petri & Pauli limina visitari solita etiam tempore persecutionis. 670. e. 671. b
Apollonia virgo Alexandrina martyr ante Decium. 414. b	Apostolici heretici. 558. b
Apollonius Chalcedonius magister M. Aurelij. 145. c de creditur fuisse postea Christianus. 247. c	Apphianus martyr in Palæstina sub Diocletiano. 856. d & seq.
Apollonius Magnesianus legatus ad Ignatium. 31. a	Aqua benedictione sanctificata in Ecclesia. 85. b
Apollonius Senator Christianus scribit Apologiam pro Christiana religione. 247. a. b	Aqua benedicta reselluntur calumnie Novantium. 85. c. d. 85. c
Apollonius Senator causam dicit coram Perennio, & martyrio coronatur. 247. c	Aqua benedicta proficua aduersus magicas p̄stigas. 85. c. d
Apollonij seruus, accusator eius, crurifragio multatur. 155. a	Aqua Iustialis Gentilium qualis. 86. a
Apollonij necem multis signis vltus est Deus. 248. c	Aquarum inundationes calumniose adscriptæ Christianis. 292. d
Apollonij sectatores deprauant diuinam Scripturam. 311. b	Aquarum penuria in idem Christianis adscripta. Vide Calumnie. 548. d

I N D E X.

Aelia. 94. b	Arrius Antoninus Proconsul in Asia persequitur Christianos. 24. c. 76. c
Aquila Ponticus sit Christianus. 94. c	quid in Christianos dixerit, eorum admiratus amorem martyrij. 76. c
Aquila Pontic. marheji inuentus, ob idq. ab Ecclesia eius. 94. c	Arrius tempore schismatis progressus in medium. 806. c
Aquila Pontic. deprauauit translationem Septuaginta. 95. a	Arstius delator. 691. c
Aquila Praefectus Alexandriae. 300. d. 302. b	Artaxerxes Rex Persarum incurfat Romanum Imperium. 389. c
Aquila translationes diuinæ Scripturæ duæ, quales. 95. a	Artaxerxes vincitur ab Alexandro. 389. d. & seq.
Aquile volatu creditum animas Imperatorum in caelum ferri. 320. a	Artemius cum Candida & Paulina martyr Romæ sub Diocletiano. 742. d
Aquileia dicta Romana ciuitas. 398. b	Artemius dux Iudæorum quid in Cyprum insulam habitantes. 57. b
Aquileiense virtus declarata, cum obfessa est a Maximo Imp. 398. b	Artemonius heresis. 255. e. 256. c
Aquilus Praefes sub Decio. 460. b	Artorius heretici. 187. c
Aquilus Montis perfugium Christianorum in persecutione. 442. e. & seq.	Arsuspices falsis responsis eludunt Senatum. 654. c
Archelaus Episcopus Caschabarorum in Mesopotamia disputat cum Manete. 641. c	Ascalonitarum chronologia. 655. b
Archelaus Officiæ martyri sub Alexandro. 351. b	Ascetaria virorum & virginum antiqua sunt in Ecclesia. 712. a
Archontici heretici. 200. e	Ascetarium Nicomediae sanctarum virginum. ibid.
Arcula depositorium Eucharistiæ. 888. c	Asclepiades Episc. Antiochenus obiit. 332. c
Arcus Traiani. 55. b	Asclepiades socius Pionij martyris. 452. e
Ardastrum vicus in Phrygia. 179. a	Asclepiades Episcopus Antiochenus. 320. c
Ardaleon mimus Christianos deuidens, factus est Christianus. 777. b	Asclepiades Episcop. Antioch. detrusus in carcerem ob fidem Christi. 320. e
Area Carboniana, locus in monte Cælio. 536. a	Asclepiodotus hereticus seducit Nataliū cōfessorē. 310. b
Area idem quod sepulchra, a Gentilibus dissipata. 294. a	Ascodritæ heretici. 200. e
Arenariae cryptæ sepulchra martyrum. 81. d	Asia deuastatur a Gotthis. 595. c. & seq.
Ariadna martyr in Phrygia sub Hadriano. 100. e	Asiani amicitia iuncti cum Gallis, & inde id acciderit. 165. e. 176. d
Aristæus mart. in Gallia sub Marco. 224. e	Asiani Christiani martyrij cupidissimi. 76. d
Aristides philosophus Christianus obtulit Hadriano Apologiam. 79. c	Asiani Christiani etiam pacis tempore exagitati sunt a Proconsulibus. 145. d
Aristio discipulus Domini. 59. b	Asiani Episcopi celebrantes Pascha luna decimaquarta quid prætexerint. 279. c
Ariston martyr in Africa sub Decio. 428. a	Asiani Gentiles delusi insigniter ab impostore. 113. b
Ariston baptizatur Romæ. 663. b	Asini imagine deluduntur a Gentilibus Christus Romæ. 285. a. 286. b
Ariston mart. cum socijs in Campania sub Diocletiano. 777. d	Asini apud Iudæos maioris erant æstimationis. 28. b
Aristobulus Consil collega Diocletiani. 664. b	Asini apud Iudæos & Arabes equis velociores. 286. c
Aristotelis philosophia a Christiano philosopho publice legebatur Alexandriae. 658. d	Asini formam impie tribuebant Gentiles Deo Iudæorum. 185. a. b.
Aristotelem colebant Carpocratiani. 72. c	Asini caput Iudæos venerari solitos, obieciabant Gentiles. 285. b. 286. a
Aristoteles colitur ab hereticis Theodotianis. 310. e	Asinum adorare Christianos, Gentiles calumniabantur. 285. b. 286. b
Archilleus & Nereus martyres Romæ sub Traiano. 6. a	Aspasius Proconsul in Africa persecutor Fidelium. 561. d
eorum corpora inuenta. 622. a	Astaroth dicta mater Melchisedech. 259. b
Arma proferere, graue facinus. 700. e. & seq.	Asterius martyr Ostiæ sub Claudio. 621. c
Armenius & Verinus scriptores Actorum martyrum. 661. d	Asterius Senator sepeliuit Marinum mart. 599. d. & seq.
Armentarius apostata. 659. c	Asterius idem expurgauit Paneada ab illusione demonis. 589. e
Armonius filius Bardeanis. 197. b. 605. b	Asterius factus Romæ Christianus a Valentino presbytero. 621. d. & seq.
Arnobius rhetor quando scripsit aduersus Gentiles. 723. b	Asterius martyr in Syria sub Numeriano. 662. c
Arnobius nondum Christianus scripsit contra Gentiles. 733. b. & seq.	Asterius Vrbanus antiquus Theologus. 182. a
Arnobius scribendo contra Gentiles meruit suscipi inter Fideles. 733. c	Athanasij Episcopi Alexandrini duo. 47. a
Arnobius venia dignus, si scribens errauit in dogmatibus nondum Christianus. 733. c	Athanasius Episc. Alex. defendit S. Dionysium prædecessorem suum. 598. c. 599. c. 600. a
Arnobij querelæ de corruptis Actis martyrum. 686. c	Athanasius Episcopus Tarsi martyr sub Valeriano. 548. d
Arnuphis magus hostis Christianorum. 203. a. b	Athenacenses martyres in Gallijs sub Marco. 224. d. 225. b
Arreptiiorum Gentilium Romæ ingens numerus. 142. a	Athenagoræ Apologia falso credita Iustini. 226. a. b
Arreptitia femina vatem agit. 392. c	Athenagoræ libertas in dicendo. 226. c
Arreptiiorum multitudo curata a Christianis. 197. b	Athenæ ab Hadriano mirifice illustrate. 78. c
289. b. 697. e	Atheniensis Ecclesiæ Praefectus. 195. e
Arreptiiorum occasione Gentiles complures conuersi ad fidem. 142. b. 289. b	Athenis ponitur ab Hadriano draco colendus. 113. d
Arriani deprauant scripta Clementis. 262. a	Athenis
Arriani Praefectus Thebaidis. 442. e	
Arrij Antonini duo. 76. e	

I N D E X.

Athenis dicatum ab Hadriano templum Iouis Olympij. 79. c
Atheniensis Ecclesia illustrata a Dionysio Areop. 40. e
Atheniensis Ecclesia pallio donata ob Dionysium Areopagitam. 40. e
Atheniensis Ecclesia longe præstantior collegio Areopagitarum. 77. d
Atheniensis Ecclesia ab Hadriano vexata. 78. a. b
Athenodorus cum fratre Theodoro venit ad Origenem docentem in Palestina. 378. e
Athenogenes antiquus Theologus martyr. 257. b
Athenodorus Episc. in Ponto interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum Samosatenum. 614. a. martyrio coronatus est. 638. d. & seq.
Athenodorus martyr in Mesopotamia sub Constantio & Galerio. 802. d
Atlas mons motus. 408. e
Attalus cognitus Pio Papæ & Gallicanis Christianis. 155. c
Attalus Pergamenus martyr in Gallia sub Marco. 217. e
219. d
Attheus Sanctus magister Commodi Imp. 217. a
Atticus Consularis Præfectus in Palestina sub Traiano. 28. b
Atticus, licet laicus, docebat tamen in Ecclesia. 353. b
Attius cum socijs martyr in Pamphilia sub Diocletiano. 806. b
Aurantiæ execrandum scelus ad nefanda compellit. 596. e
Aurantiæ index pseudopphetarum. 179. e
Audaæus & socij martyres Venusie sub Diocletiano. 745. e
Audentium classis in Ecclesia. 597. e
Audifax & Abachum Persæ martyres Romæ sub Claudio. 620. d
Auditores apud Manicheos qui. 649. d
Augarus, idemq. Abagarus. Vide, Abagarus.
Augurius diac. martyr Tarracone cum Fructuoso sub Valeriano. 584. d
Augustales Præfecti in Aegypto instar Regum. 397. c
olim ex equitibus creati soliti. 297. d
Augustini locus corruptus. 197. c
Augustinus vno argumento omnes proflernit hereses. 647.
Augustinus conciliat Stephanum Papam cum Cypriano. 529. a
Augustinus Cusanus diac. Card. S. Hadriani. 622. a
Augustorum trium antiqui nummi. 313. d
Augustudunenses martyres sub Aureliano. 637. e
Auricius Marcellus, ad quem scripsit Apollinaris Episc. Hierapol. 178. c
Aurea virgo martyr Ostiæ sub Alexandro. 351. d
Aurea & argentea vasa in Ecclesia etiam tempore persecutionis. 378. a. 749. a. 767. c
Aure dextera perforari, symbolum Carpocratianorum. 72. c
Aurelij cognomen vnde. 185. b
Aurelius Antoninus. Vide, Marcus.
Aurelius Cyrenius Episcopus in Asia. 181. c
Aurelij Victoris error de patria Traiani. 2. a
Aurelij Victoris error de Lucij obitu. 172. b
Aurelius Agricolaus Præfes in Mauritania persecutor sub Diocletiano. 694. c
Aureliani genus & mores. 625. b. & seq.
Aureliani leges militares iustissima. 625. b
Aurelianus Imperator creatur. 625. b
Aurelianus severissimus excogitat horrendum genus supplicij. 625. d

Aurelianus adiudicat causam Catholicis aduersus Paulum Samosatenum. 631. c
Aurelianus quanti fecerit iudicium Romani Pontificis. 631. d. & seq.
Aurelianus scribit ad Senatum de inspicendis libris Sibyllinis. 631. c
Aurelianus in Christianos infensus. 631. e
Aurelianus rediens Romam seuit in Senatores. 632. d
Aurelianus reuersus Romam seuit in Christianos, qua ex causa. 633. c. & seq.
Aurelianus adsciuit sibi Herculem consortem Imperij. 633. b
Aurelianus diuinitus impeditus ne aduersus Christianos rescriberet. 633. d
Aurelianus postea aduersus Christianos rescripsit. 634. c
Aurelianus pugnat aduersus Zenobiam Reginam, eamq. superat & ducit in triumphum. 636. a
Aurelianus addictus magiæ. 638. b
Aurelianus coluit Tyaneum. 638. b
Aurelianus erigit templum Solis. 639. a
Aurelianus cingit Vrtem mœnibus. 639. a
Aurelianus quando tertium Consul est designatus. 639. c
eius obitus tempus disquiritur. 639. e. & seq.
eius Imperij anni. 639. e. 652. d
Aurelianus occiditur. 653. a
eius obitus index fulmen. 652. e
in Aurelianum apotrophe Constantini Imperatoris. 653. b
Autolicus Gentilis homo, hostis Christianorum, confutatur a Theophilo Episcopo Antiocheno. 170. b
Auxenijs legatus Cypriani ad martyres damnatos ad metalla. 553. d
Axonius hereticus discipulus Valentini. 111. c
Aza cum socijs martyr in Tifsidia sub Diocletiano. 806. b

B

B *Abyla creatur Episcopus Antiochenus.* 398. e
Babylus tantum, & non duo. ibid.
Babyla sub Decio martyrium illustre consummauit. 448. a. & seq.
Babyla cum suis catenis voluit sepeliri. 448. b
Babyla ossa sub Iuliano Apostata translata. 448. c
Babylonia a Traiano expugnata. 57. a
Bacchanalia, seu potius alia Gentilium rituum reliquæ penes Fideles disciplina solutos vnde prodire. 232. e
Bacchillus Episcopus Corinthiorum. 250. a
Balaham vaticinium sibi Iudæus mittitur applicare. 82. b
Balbina filia Hermetis Præfecti Vrbs sanata ab Alexandro Papa. 85. a
Balbina cœmeterium. Vide infra, Cœmeteria.
Balbinus Imperator creatur & necatur. 398. c
Balnea Antiochena demonum passa infestationem ob reliquias virginum Christianarum. 58. b
Baptismus hereticorum quando ab Ecclesia ratus habeatur. 156. c. 548. c
Baptismus hereticorum recipiendus ne sit, graues in Ecclesia controuersie exortæ sunt. 522. a. 523. 524. cœpta est hæc quæstio in Ecclesia sub Agrippino Episcopo Carthaginensi. 329. d
Baptismus hereticorum reiectus a Tertulliano, licet Catholico. 329. d
Baptismus hereticorum cur a Cypriano adeo impugnatur. 481.
Baptismus hereticorum recepit Stephanus Papa, & alij complures. 533. a
Baptismus hereticorum recipitur antiqua traditione, quam tandem

I N D E X.

tandem etiam eum impugnantibus susceperunt. 531. c
& seq. 533. d. & seq.
Baptismus Pepuzenorum an recipiendus, & qualis ille. 545. c
Baptismus infantium semper probatus ab antiquis.
Baptismus flaminis quando satis sit. 543. b
Baptismus quo ritu antiquis. 535. e. 538. e
Baptizati sumunt Eucharistiam. 500. a. sequitur prægnatio lactis & mellis. 690. d
Baptizatus in lecto non fiat clericus. 471. e
Baptizatus non secundum formam Ecclesie ab hereticis, qui ex Iudæorum secta proueniunt, iterum baptizantur. 156. c
Baptizatur Iudæus penuria aquæ arena. 237. a
Baptizant iterum Marcionite. 118. b
Baptizant mortuos Marcionite. 118. b. ac etiam Cataphryge. 185. e
Barbari captiuos ducentes Christianos, ab illis fidem Christianam sunt consecuti. 596. b. & seq.
Barbari complures se dant Pio Imp. 136. e
Barbari incurfant Numidiam, & captiuos ducunt Christianos. 482. b
Barbari incurfant Asiam, & alias prouincias. Vide Gothi Scythæ,
Barbarissimos in diuina Scriptura emendare contempserunt Patres sanctissimi atque doctissimi. 371. a. b
Barbaræ gentes factæ Christianæ. 101. b. d
Barbea martyr Edeßæ sub Traiano. 27. b
Barbeliæ Gnostici heretici. 73. b
Barchochebas dux Iudæorum seuitissimus. 82. a. persequitur Christianos. ibid. b
Barcoph numen Basilidis. 63. e
Bardeßanes Syrus, celeberrimus scriptor Ecclesiasticus. 196. c
Bardeßanes lapsus in heresim. 196. b
Bardeßanes suus ab Apollonio a fide Christiana desiscere. 197. a
Bardeßanis disputatio contra fatum. 197. c
Barlaham martyr Cæsarea in Cappadocia sub Diocletiano. 800. b. & seq.
Barlaham martyris constantia in combustione dexterae. 800. b. & seq.
Barlaham constantiæ comparatio cum illa Mutij Scæuolæ. 800. d
Barrahas numen Basilidis. 63. e
Barsimæus Edeßæ Episcopus martyr sub Traiano. 27. b
Basilides carnifex per visum admonitus fit Christianus. 302. e
Basilides carnifex martyr Alexandria sub Seuero. 302. e
Basilides martyr cum Cyrino Romæ sub Diocletiano. 776. c
Basilides Episcopus Legionensis in Hispania per subreptionem decipit Stephanum Papam. 519. e
Basilidis Episcopi Legion. lapsus. 519. b. & seq. eius causa qualis, & eiusdem crimina. ibid.
Basilides heresiarcha, atque eius schola Alexandriae. 63. c. d. e
Basilides in aliquibus magister extitit Origenis. 66. d
Basilides heresiarcha quando, & quæ docuit. 66. a
Basilidis hereses singule. 66. b
Basilidis scripta nefanda. 66. a. b. c
Basilidis filius æque impius. 66. e
Basilidiani Gnostici. 68. a. 73. c
Basilidianorum imagines quæ. 65. b. c
Basilij aui extorres in persecutione latitant in montibus. 797. d. diuino miraculo aluntur. e. 798. a. b
Basilij Magni Episc. Cæsariensis obnuitur Firmiliani prædecessoris sententiæ de baptismo hereticorum. 528. c

Basilij Magni quid contra Dionysium Alexandrinum. 602. e
Basilij martyr Romæ cum socijs sub Valeriano. 541. d.
Basililla martyr Romæ sub Valeriano. 584. a
Bassa martyr cum filijs in Mesopotamia sub Diocletiano. 802. e
Bassianus filius Seueri postea dictus Antoninus. 274. b
Bassus martyr Romæ sub Diocletiano. 743. e
Bassus presbyter Magnesianus cum Ignatio. 31. a
Bassus Episcopus Alpium Cottiarum sub Decio martyr. 460. e
Bassus martyr in Africa sub Decio. 428. a
Bassus hereticus. 200. d
Basiliscus Marcionis discipulus. 119. b
Basiliscus martyr Comane in Ponto sub Diocletiano. 798. e
Beatrix martyr Romæ sub Diocletiano. 743. e
Beatrix baptizata a Polycarpo Romano presbytero, & a Sebastiano suscepta. 663. b
Bedæ de ætate Ioannis Euangelistæ opinio refellitur. 10. e
Bedæ de Dionysio sententia. 39. c
Bedæ modestia commendatur in non mutando verbum in diuina Scriptura. 373. a. b
Benedictio frugum vnde. 659. d
Beniamin Episcopus Hierosolymitanus. 54. e
Benignus discipulus Polycarpi martyr in Gallia sub Marco. 166. c
Benignus martyr Tuderti sub Diocletiano. 777. b
Bellare non licere Christianis, sicut Tertulliani sententia, ac subinde Manetis. 649. e
Bellum Albinianum a Seuero confectum. 274. b
Bellum Alexandrinum sub Gallieno. 590. d
Bellum Byzantinum sub Seuero. 273. c
Bellum Iudaicum sub Hadriano. 81. b
Belli Iudaici finis sub Hadriano. 91. e
Bellum Iudaicum renouatum sub Seuero. 274. b
Bellum Marcomanicum sub Marco Aurelio. 171. d.
202. a. c
Bellum Marcomanicum sub eodem Marco renouatur. 250. a
Bellum Parthicum sub Seuero. 293. d
Bellum Persicum sub Diocletiano. 707. c. d
Bellum Sarmaticum sub Seuero. 274. b
Beryllus Arabs scriptor Ecclesiasticus. 349. d
Beryllus lapsus in heresim reuocatur ab Origene. 349. e
Besas martyr in Aegypto sub Decio. 441. b
Bestie parcut martyribus. 685. b
Bethlehem ab Hadriano profanatur, erecto ibi templo Adonidis. 93. c
Bethlehem licet profanata, tamen a Fidelibus cultu celebri frequentata. 94. b
Bibliotheca Hierosolymitana ab Alexandro Episcopo erecta. 349. e
Bibliotheca Hierosolymitana illibata seruata in incendio Diocletiani. 447. d
Bibliotheca Philadelpia Alexandriae quando incensa. 364. c
Bibliotheca Philadelpia in Serapio posita. 364. b
Biblis martyr Lugduni sub Marco. 217. d
Bigamie hæresis Montanistæ. 196. e. 323. e
Bichanati cur dicti Christiani. 96. b
Birrus legatus ab Ephesina Ecclesia ad Ignatium. 30. e
Birrus vestis quæ, qualisre. 568. b
Birrus, qui & dictus lacernus. 568. b
Birrus color rufus. 568. c
Birrus indii solitus, ab Episcopis super tunicam lineam, 564. d

I N D E X.

Birrus indumentum quoque canonicorum regularium institutionis S. Augustini. 568. d
 Birrus idem quod palliolum. 568. e
 Birrus Atrebatensis, & Canusinus maioris pretij. 569. e
 Bitus Philippis cum Ignatio. 32. e
 Bland. marty. cum Felice viro suo Romæ sub Alexandro. 545. b
 Blandina marty. Lugduni sub Marco. 216. e
 Blastus discipulus Marcionis. 120. d
 Blastus Romanus presbyter hæreticus euasit. 232. b
 Blastus defensor Quartadecimanorum. 273. a. b
 Blemmij a Probo Imp. superati. 656. d
 Bona femina compulsæ inuita & reclamans ad iherificandum. 431. d
 Bona mobilia semper possedit Ecclesia. 156. d
 Bonifacius marty. Tarsi sub Diocletiano. 805. c
 Bononiensis Ecclesia antiquior existimatur. 632. c
 Bonum alterum ex duobus Principijs ab hæreticis indutum. 117. b
 Bonus presbyter Romanus. 538. b. idemq. marty. sub Valeriano. 541. d
 Boradi populi vna cum Gothis incursant Asiam. 597. c
 Bos æneus paratur ad supplicium Christianorum. 62. c
 Brachmanis prædicat Pantenus. 243. e
 Breue idem quod Inuentarium. 96. b. 652. d
 Breues litteræ quæ. 96. b
 Britannia sepe muro diuisa a Romanis. 240. a. c. 315. d
 Britannia Christo subiecta. 102. a
 Britanni non omnes a Romanis subacti. 240. c
 Britanni semper habuerunt Reges. 240. d. c
 Britannicarum rerum status sub Commodo. 240. b. c
 Britanni vt plurimum Quartadecimani. 220. b
 Britanni Christiani a Diocletiano vexati. 783. c
 Buddas discipulus Manetis magistro impietate non impar. 650. c
 Byzantij Christiani Letati. 273. d
 Byzantium obsidetur diu & expugnatur a Seuero Imperatore. 262. c. 273. d

C

Cæcilia marty. Romæ sub Alexandro. 377. a
 Cæcilia marty. Alutimensis in Africa sub Diocletiano. 757. b
 Cæcilianus marty. Alutimensis. 757. b
 Cæcilianus marty. Casaraugustæ sub Diocletiano. 781. d
 Cæcilianus diaconus Carthaginensis arguit Lucillam osculantem os martyris non vindicati ante sumptionem Eucharistie. 746. c
 Cæcilianus diaconus Carthag. calumniam patitur ex falsis Actis martyrum. 762. d. & seq.
 Cæcilianus diaconus Carthag. purgatur ab immensa calumnia Donatistarum. 767. d. & seq.
 Cæcilius catechista S. Cypriani. 410. c
 Cæcilius magister Diadumeni Cæsaris. 315. b
 Cæcilius Capella persecutor in Africa. 272. d. 295. a
 Calibatus frequens in primitiua Ecclesia, & magnæ gloriæ. 36. d
 Calibatus clericorum etiam subdiaconorum. 813. b
 Casaraugustæ statuta carnificina martyrum. 781. a & seq.
 Cæsariensis bibliotheca. Vide, Bibliotheca.
 Cæsarius marty. sub Decio in Cappadocia. 459. e
 Cæsarius marty. vna cum socijs in Pamphilia sub Diocletiano. 805.
 Caiam hæretici ex Valentino. 113. e

Caiam inuertunt ordinem, dicentes peccatum bonum, virtutem malum. 113. e
 Caianorum dogmata. 113. e
 Cain laudatus, & Abel infamatus a Caianis. 113. e
 Cain semen immisum in arcam Noe. 114. d
 Caianus Episcopus Hierosolymitanus. 133. b
 Caius Papa, qui & Gaius, natione Dalmata, creatur Pontifex. 660. a
 Caij Papæ res gestæ. 669. a
 Caij Papæ oratio ad Fideles. 669. b. componit contentio-nem inter Polycarpum & Sebastianum. 669. b
 Caij Papæ Acta cum Tiburtio. 670. d
 Caius Papa se subtraxit. 675. b
 Caius Papa affinis Diocletiano. 689. a
 Caij Papæ res gestæ cum Susanna nepte. 691. a
 Caij Papæ domus in ecclesiam conuersa. 691. a
 Caij Papæ martyrium sub Diocletiano. 693. b
 Caij Papæ decreta. 693. c
 Caij antiqui Theologi cum Proclo disputatio. 322. d
 Caius Episcopus Hierosolymitanus. 133. b
 Caius marty. Casaraugustæ sub Diocletiano cū socijs. 781. d
 Caius confessor Alexandria sub Aureliano. 547. c
 Caius marty. Apamea sub Marco. 181. b
 Caius marty. Bononiæ sub Diocletiano. 778. a
 Caius presbyter excommunicatur a S. Cypriano. 433. a
 Caldonij consilium maturum in recipiendis lapsis. 430. c
 Caldonius legatus a S. Cypriano iterum. 462. c. 470. d
 Calendius filius Maximi martyris. 704. b
 Calepodius marty. Romæ sub Alexandro. 345. b
 Calices aurei & argentei in vsu sacrificij etiam tempore persecutionis Ecclesie. 749. a
 Calices & alia vasa in vsu sacrificij ornata sacris mysticisq. imaginibus. 326. d
 Calicis communicatio olim in vsu. 467. c
 Calimerus Episcopus Mediolanensis. 75. e
 Callinicus marty. in Asia cum alijs sub Decio. 458. d
 Callista marty. cum Christena Casaræ Cappadocia sub Diocletiano. 802. a
 Callistus Papa creatur. 337. c. eius Acta. 346. a
 Callisti domus conuersa in ecclesiam. 345. a
 Callisti Papæ decreta. 345. c
 Callisti ecclesia, cæmeterium, & sepulchrum. 346. a
 Callistus Papa demersus in puteum. 345. a
 Callistus Episcopus quid Romæ sub Claudio. 621. b
 Callistratus marty. Romæ sub Diocletiano. 776. c
 Callistratus Iureconsultus sub Alexandro. 343. a
 Caluarie locus turpissime profanatus ab Hadriano. 98. a
 Calocerus marty. cum socijs Brixie sub Hadriano. 75. c. d
 Calocerus marty. cum Parthenio Romæ sub Decio. 422. a
 Calumnie a Gentilibus sparse in Christianos de esu humanarum carniū, & aliæ. 69. e. diluuntur omnino. 70. a. 71. a. 127. a
 Calumnie eorundem de adoratione genitalium sacerdotum. 220. e
 Calumnia eorundem, dum obstinationi tribuerunt quod erat virtutis constantiæ. 222. b
 Calumnie aliæ in Christianos inferri solite. 108. c
 Calumnie de ingruentibus cladibus. 168. d
 Calumnie eadem in Christianos pariter restaurantur. 114. c. 287. a. 316. a. 729. d
 Calumnie illatæ olim in Indæos, conuersæ postea in Christianos. 287. a
 Calumnie sparse in Cornelium Papam. 470. a. 474. b. & seq.
 Calumniatores diuinitus percuss. 275. e
 Calumniosus Romanus clericus marty. sub Valer. 541. d
 Cambyfes

I N D E X.

Cambyfes Rex occidit Apin deum Aegyptiorum. 76. b
 Camerinus marty. in Sardinia sub Diocletiano. 783. c
 Camillus Paleotus Orator apud Sanctissimum. 623. d
 Candida marty. Carthagine sub Diocletiano. 746. b
 Candida marty. Romæ cum socijs sub Dioclet. 742. e
 Candida Massa, sic dicti martyres passi in Africa sub Valeriano. 570. c
 Candida Massa, sic dicti etiam martyres Casaraugustani in Hispania. 781. c
 Candidus scriptor Ecclesiasticus. 256. d
 Candidus marty. ex legione Thebæa sub Maximiano. 701. a
 Canis euersor luminum, & cæca impudiciæ. 71. e
 Canones Apostolici per Clementem collecti ac scripti. 15. e
 Canonum Apostolicorum numerus & vsus. 16. e
 Canones qui nomine Apostolorum falso irrepserunt. 16. e
 Canonum Apostolorum qui sint authentici. 18. a
 Canones solitos constitui ab Apostolis. 18. b
 Canones penitentiæ Petri Alexandrini. 807. b
 Canones penitentiæ Gregorij Thaumaturgi. 596. d. & seq.
 Canonica epistola Gregorij Thaumaturgi. 596. c
 Canonica epistola Petri Alexandrini. 807. b
 Canonica litteræ quæ sint. 104. e
 Canonizandi martyres antiquus vsus. 155. c. Vide, Martyres.
 Cantanditer, Sanctus, antiquus in Ecclesia vsus. 106. c
 Cantum Ecclesiasticum abrogare nifus Paulus Samosatensis. 628. d
 Capella cognomento Cæcilij. 273. c
 Capella Antistius magister Comodi Imp. 231. b
 Capelianus Præses in Numidia. 396. d
 Capillus demudare feminam, magna est ignominia. 666. e
 Capita bubula, locus sic dictus in Vrbe. 74. a
 Capitium quid. 568. c
 Capito Episcopus Hierosolymorum. 134. a
 Capitulina marty. in Cappadocia sub Diocletiano. 802. b
 Capitolina Agonalia, noua Romæ instituta chronologia. 426. a
 Capitolium in multis ciuitatibus. 491. a
 Cappadoces martyres sub Diocletiano. 899. c
 Cappadocum martyrum dira carnificina. 802. b
 Capitulata argentea vasa in ecclesia ministerium. 749. a
 Caprasius marty. Agenni in Gallia sub Dioclet. 779. e
 Caput femine radere, magna est ignominia. 666. e
 Capitulum redemptio sollicitè procurata a Cypriano. 482. b
 Caput Tauri, regio in Vrbe sic dicta. 73. c
 Caracallus Imp. Vide, Antoninus Caracallus.
 Carausius tyrannus. 697. d. & seq. 698. d
 Carboniana area, locus in Celio monte. 536. a
 Carcere detenti Fideles ob confessionem fidei aiebantur agape Christianorum. 282. c. visitabantur magna frequentia. 455. e. 547. d. Sacerdotes clandestina apud illos offerebant sacrificia. 424. d
 Cardinales qui dicti, & vnde nomen. 438. e
 Cardinales diaconi septem in Ecclesia Romana. 54. b
 Carinus Cæsar dictus. 657. c
 Carinus fauet Christianis. 662. c. 663. e
 Carinus regnat in Occidente. 660. d
 Carini mores deprauati. 664. c
 Carinus agit aduersus Sabinum tyrannum. 664. d
 Carinus sepe cum Diocletiano pugnavit. 664. d
 Carinus a Diocletiano victus occiditur. 677. b
 Carnis peccata licita penes Gnosticos. 66. b
 Carnium humanarum esus apud Carpocratianos. 68. d
 Carnem feturam mali Principij dicebant hæretici. 117. e
 Carnium humanarum esum obiectare solebant Gentiles in

Christianos. 216. c. Vide, Calumnia.
 Carnales genus hominum, ex Valentino. 110. d
 Carnificina martyrum Lugduni sub Marco. 215. b
 Carnificina martyrum Treueris sub Diocletiano. 778. d
 Carnificina martyrum Casaraugustæ sub Diocletiano. 781. a
 Carpocras hæresiarca quando prodijt. 67. e
 Carpocras fordissimus omnium hæreticorum. 62. e
 Carpocratis hæreses. 67. e. 68. a
 Carpocratianorum synaxes infamissime. 68. d. e
 Carpocratiani magno detrimento Christianæ religionis se Christianos nominabant. 69. d
 Carpocratianorum symbolum. 72. d
 Carpocratianorum cultus imaginum qualis. 72. d
 Carpocratianorum propago. 72. d
 Carpocratis filius habitus deus a Cephalenijs. 72. e
 Carpophorus marty. Romæ cum socijs sub Diocletiano. 776. d
 Carpophorus marty. Capuæ sub Diocletiano. 777. d
 Carpus marty. Pergami sub Pio Imp. 130. a. 167. c
 Carthaginenses derisores monachorum male mulctati. 266. a
 Carthaginenses a Seuero Imp. multa sunt consecuti. 313. e
 Carthaginensis Ecclesie splendor. 481. d
 Carthaginensis Ecclesia secunda virginibus sanctis. 565. a
 Carthaginensis Ecclesia tempore Cypriani clarissima.
 Carthaginensis Ecclesia presbyteri quinque Cypriano infensissimi. 422. e
 Carthaginensium Episcoporum successio post Cyprianum. 569. d
 Carthaginensis Ecclesie Episcopi, Reslitutus, Cyrus, & alij.
 Carthaginensis Ecclesie vasa aurea & argentea etiam tempore persecutionis. 767. c
 Carthaginensia Concilia. Vide, Concilium.
 Carus Imperator creatur. 657. c. eius Imperij temporis certa ratio. 657. c
 Carus Imp. diem obiit. 660. b
 Carus Imp. quid concessit Ecclesie Thessalonicensi. 661. c
 Carus Imp. de Christianis bene meritus. 667. e
 Cassia marty. Thessalonicæ sub Diocletiano. 795. c
 Cassianus Episcopus Hierosolymorum. 134. a
 Cassianus marty. Aluiniensis sub Diocletiano. 757. b
 Cassianus marty. Episcopus Tudertinus sub Diocletiano. 777. e
 Cassianus Encratita hæreticus. 191. b
 Cassianus auctor hæreticorum Docitarum. 249. d
 Cassiodori error de tempore Apologie Iustini. 102. d
 Cassiodori error de Consulatu Antonini. 136. e
 Cassius Episcopus Tyri. 272. c
 Cassius marty. in Gallia sub Valeriano. 584. c
 Cassius marty. in Gallia cum Gercone & socijs. 698. b
 Cassius tyrannus insurgit in Marcum Aurelium. 144. e
 Cassius crudelis in milites. 212. c
 Cassius excogitauit horrenda mortis genera. 212. d
 Cassius occiditur. 210. b
 Castellum lignum in funere Imperatorum. 319. d
 Castitas vera reperta tantum in Christianis. 488. b. longeq. præstantior quam continentia philosophorum. ibid.
 Castitati omnia posthabent Christiani. 288. d
 Castitas vera quæ. 66. b
 Castitas peculiaris virtus Christianorum. 228. c
 Castitas a Christianis egregie culta. 66. c. 70. c. 71. b
 Castitatis dispendium patiens inuita, quando rea confitenda. 596. d
 Castitatis Catholicorum & hæreticorum differentia. 588. b
 Castor

I N D E X.

Castor Agrippa scriptor Ecclesiasticus. 63. d
 Castorius martyr cum socijs Romae sub Diocletiano. 776. d
 Castorius presbyter comes Marcellini Papae. 739. a
 Castrari rogat adolescens Christianus Praesidem Alexandriae. 70. e
 Castratio vetita diuino humanoq. iure. 353. d
 Castrans se excommunicatur. 353. d
 Castratio Origenis facta non ferro, sed pharmaco. 353. d
 Castratio Leontij viliosa. Vide, Leontius.
 Castratio. Vide, Eunachus.
 Castulus clericus Romanus martyr sub Valer. 541. c
 Castulus Zetarius hospes Christianorum Romae. 673. c
 eius martyrium sub Diocletiano. 673. d
 Cataphrygarum haeresis quando exorta. 176. b
 Cataphrygae omnes a Zepherino Papa excommunicati. 323. c
 Cataphrygarum occasione orta quaestio de iterando baptismo haereticorum. 522. a
 Cataphrygae. Vide, Montanus, Montanistica.
 Catalogum antiquorum scriptorum qui scripserint. 43. b
 Catenae Alexandri Papae curant aegros. 84. e
 Catenae Babylae cum ipso sepulta. 448. a
 Catenae Ignatii nobiles. 51. e
 Catenis Pionius ac socij sponte se vincunt, ne videntur negasse. 453. c
 Cathari. Vide infra, Nouatiani.
 Catholica Ecclesia ubi. 124. d
 Catholica Ecclesia veritatis schola. 120. e
 Catholica communicatio ex Formatis litteris dignoscitur. 104. b
 Catholicae Ecclesiae nomen confutat omnes haereses. 647. b
 Catholica Ecclesia illibata. Vide, Ecclesia Catholica.
 Catholicae Ecclesiae Episcopus, titulus vetus est Rom. Pontificis. 482. a. Vide, Titulus, Pontifex, Papa, & Romana Ecclesia.
 Catholicae litterae quae dicebantur. 105. b
 Catholici dicti simplices a Valentino. 110. d
 Catholici quo signo discernuntur ab haereticis. 121. a
 498. a
 Catholicos, non schismaticos, vel haereticos insequitur aduersarius. 498. a
 Catholicorum altercationes mutuae longe dispares ab impugnationibus haereticorum. 534. c
 Catholicum nomen vnde. 122. a
 Catholicum nomen non nisi ex communicatione Romanae Ecclesiae consequi aliquem posse, ratum firmumq. apud antiquos omnes. 132. d. ex eius participatione quis Catholicus dicitur: est haereticus qui cum illa non communicat. 157. d. Vide infra, Pontifex Romanus, & Romana Ecclesia.
 Catilius Seuerus vir doctissimus. 340. a
 Catulus Consularis persequitur Christianos. 459. e
 Catus cum socijs martyr in Africa sub Diocletiano. 746. e
 Causam orandi certum tempus ad dicendum praefixum reo & accusatori. 395. a
 Causaria missio quae. 679. b
 Cecropius dux conspirat in Gallicum. 619. b
 Cedreni error arguitur de Philippo Imp. 404. b
 Celadion Episcopus Alexandrinus creatur. 128. d. obiit. 154. c
 Celebratio natalitiorum sanctorum martyrum. 165. b. Vide, Martyrum cultus.
 Celerinus Senior martyr in Africa. 437. d
 Celerinus confessor multa passus ordinatur a Cypriano. 436. d. 437. b
 Celerinus alius confessor seductus a Nouatiano. 471. d
 restituitur ad Ecclesiam Catholicam. 480. d

E X.

Celerinus alius confessor sollicitus pro forore lapsa. 432. b
 Cellula septuagintaduorum interpretum. 361. 362.
 Celsi, idemq. Gentiles, plures. 89. a
 Celsus Epicureus quis, qualisve. 89. c
 Celsus exprobrat imperitiam Christianorum, sed refellitur ab Origene. 84. a
 Celsus Epicureus procaciter insultat in Christianam religionem. 89. a. eius criminationes, obiectiones, & calumniae nullius momenti habita a Fidelibus. 89. a
 Celsus in Indeos quoque oblatrat. 89. c. quid de Iudeis & Christianis. 93. a
 Celsus egregie confutatur ab Origene. 90. a
 Celsi obiectio de multitudine haesum in Ecclesia confutatur ab Origene. 122. d
 Celsi calumnia de terremotibus, quod euenirent culpa Christianorum. 400. b
 Celsus Christianus homo, licet laicus, docet in Ecclesia. 353. b
 Celsus Imperator creatur. 605. d
 Celsus Iureconsultus sub Alexandro. 343. a
 Celtae populi iam Christiani antiquitus. 101. e
 Cenones Montanistarum qui. 185. b
 Censura suspensionis in Ecclesia ab Episcopis infligi solita. 519. d
 Censurae diuersae in Ecclesia. Vide, Poenitentia, Excommunicatio, Ecclesiastica disciplina.
 Censura Valeriano collata cum amplissima potestate. 451. b
 Cephalenij colunt Epiphanem haereticum vt deum. 72. e
 Cephro locus in Aegypto illustratus exilio Dionysij Episcopi Alexandrini. 176. d. e
 Centumcellis exulat Cornelius Papa. 497. a
 Centurionis insigne vitis. 701. a
 Centurionis ius in milites. 701. b
 Centurionis manu percutitur Cyprianus. 566. e
 Cerdo Episcopus Alexandrinus. 7. e. 49. e
 Cerdones duo. 7. e
 Cerdo haeresarcha, eiusq. haeresis. 115. b. ex qua schola prodijt. 115. d
 Cerdo quando venit Romam. 115. c
 Cerdo Romae recantat palinodiam. 115. d. eius inconstantia. 115. d
 Cerdo iterum venit Romam. 132. a
 Cerdo reueritus est maiestatem Romanae Ecclesiae. 132. a
 Cerdo iterum exomologesin Romae facit. 132. b
 Cerdo agit Romae sub Aniceto. 166. c
 Cerealis Consularis custos Cornelij Papae. 499. e
 Cerealis cum Salustia coniuges credentes facti sunt martyres. 500. c
 Cerealis familia Romae nobilis. 96. a
 Cerealis martyr Romae sub Hadriano. 96. a
 Ceremoniae Ecclesiasticae a temporibus Apostolorum. 42. e
 Ceremoniae recipiendorum poenitentium. 327. c. Vide, Poenitentes.
 Ceremoniae quibus Imperatores referebantur inter deos. 318. d
 Ceremoniae. Vide, Ecclesiae ritus.
 Cereos ac faces gestare solitos in funere Christianos. 566. e
 Cerni in praelio, & in pace leones qui. 280. d
 Chaldaei nominati interdum a Gentilibus Christiani. 107. e
 Charismata in Ecclesia semper conseruata. 233. e
 Charitas & concordia in martyribus praecipue culta. 574. b
 Charitas & pax cum proximo seruanda, visio de ea ostensa martyri. 674. d. 678. a
 Charitas Christianorum. Vide, Christiani.
 Charitina martyr Romae sub Marco. 150. b
 Chariton confessor ex rescripto Taciti liberatus exercuit vitam

I N D E X.

vitam monasticam. 639. d. 653. e
 Chariton martyr Romae sub Marco. 150. b
 Charta vsus frequentior quam membrana. 106. b
 Chelidonius martyr in Hispania filius Marcelli Centurionis. 702. d
 Chereamon Aeffsor a demone suffocatur. 744. a
 Chereamon diaconus Alexandriae Ecclesiae sub Dionysio. 545. c
 Chereamon Episcopus in Aegypto fuga lapsus, amplius non inuentus. 442. b
 Cherintus docuit post Carpocratem. 155. b. eius longa aetas. ibidem.
 Chersona ciuitas trans Pontum. 5. b
 Chiones contubernalis Plotini Romae. 388. e
 Chionia martyr cum alijs Theffalonicae sub Diocletiano. 794. c
 Chochibas dux Iudaeorum. 66. e
 Chobebus Praefectus martyr sub Pio. 100. e
 Chrysanthus martyr Romae cum Daria sub Numeriano. 661. d
 Chrysothelus martyr in Persia sub Decio. 460. a
 Chrysothela alumna Dionysij Episcopi Corinthiorum. 196. b
 Chrysoconi litterae ad Anastasiam. 706. d. e
 Christena martyr cum Callista Caesarea in Cappadocia sub Diocletiano. 782. a
 Christiana religio longe lateque mirifice propagata, locaq. omnia Orbis impleuit. 2. b. e. 95. e. 417. e
 Christiana religio miraculis demonstrata & stabilita. 89. e. 489. a. & seq.
 Christiana religio qua occasione ad barbaros quoque progressa. 596. a. & seq.
 Christiana religio ex persecutione magis propagata. 24. b. 295. e. & seq.
 Christiana religio exemplo inuictae constantiae martyrum aucta. 295. e
 Christiana religio attulit adiumentum collabenti Romano Imperio. 173. c
 Christiana religio condimentum totius Orbis. 228. d
 Christiana religio quas exsiccauit lacunas turpitudinum. 87. e
 Christiana religio longe locupletior factis egregijs, quam Gentilitas. 385. b
 Christiana religio cur abundet haereticis. 123. a. c
 Christiana religio cum magis infamatur, tum amplius nitet. 72. b
 Christiana religio occasione scelerum haereticorum vehementer infamata. 69. d. 70. b. 71. 72.
 Christiana religio obmutescere fecit idola. 2. d
 Christiana religio turpi imagine derisioni exposita. 285. d
 Christiana religio visa Gentilibus prorsus extincta, vel breui extinguenta, surgit valentior. 787. e
 Christiana religionis excellentia. 83. d
 Christiana feminae damnari solita ad lenones. 288. c. d
 Christianorum persecutio.
 Christiani et numero bonorum a Gentilibus reiecti. 4. b
 Christiani cur ab Imperatoribus, qui probi visi sunt, persecutionem passi. 7. d
 Christiani in Asia a Plinio Proconsule vexati. 22. b
 Christiani ciues Romani Romam ad supplicium mittebantur. 22. c
 Christiani sponte se offerentes martyrio. 24. c. 77. a. 148. d
 Christiani iniuria mendaces habiti. 56. a
 Christiani qui ex Iudeis prognati erant, grauius sunt vexati. 62. e

Christiani infamati ex factis haereticorum. 69. d. 157. a
 Christianos cum se dicerent Gnostici, horribilia scelera perpetrabant. 69. d
 Christiani a Iudeis grauius passi. 82. a
 Christiani ubique terrarum quaeruntur ad necem. 93. b
 Christiani dicti Bioibanati. 96. b
 Christiani sub Traiano vexati. 3. d. 4. e. 5. b
 Christiani sub Hadriano vexati. 62. c
 Christiani sub Antonino Pio vexati. 101. d. 107. a
 Christiani sub Marco vexati. 214. d. 227. c
 Christiani vexati sub Seuero. 278. e. 289. a. 290. d
 Christiani sub Alexandro vexati. 344. d
 Christiani sub Tulio Maximino vexati. 391. d. 393.
 Christiani sub Decio afflictati. 416. c. & seq. 418. b
 Christiani sub Valeriano vexati. 541. d. & seq.
 Christiani sub Gallo & Volustiano vexati. 484. c. 491. b
 Christiani sub Claudio vexati. 619. e
 Christiani sub Diocletiano vexati. 710. e. & seq.
 Christiani sub Max. Herculio vexati. 695. d
 Christiani sub Maximiano Galerio vexati. 717. a. & seq.
 Christiani exagitati calumnijs a Gentilibus. 108. c. 131. b. 143. d. 156. e. 168. d. e. 214. e. 228. d. 278. e. 286. a. 289. b. 292. c. 316. a. d. 505. e
 Christiani nominati perturbatores Reipublicae. 145. c
 Christiani simplices nominati. 110. d
 Christiani dicti noui homines. 141. a
 Christiani dicti inertes a Gentilibus. 288. d. e
 Christiani vt foras pellerentur, acclamabatur in sacris Gentilium. 113. c
 Christianis obijci solita mala cuncta quae euenirent. 130. d. 168. c. e
 Christiani in Asia edictis Proconsulis vexati. 459. a
 Christiani absque nouo edicto iure antiquo Romanorum neci dabantur. 143. c. 144. a
 Christiani rei constituti criminis immaniissimi. 144. a
 Christiani petebantur ad leonem. 168. e
 Christiani spoliati bonis. 175. d
 Christiani cum benefacerent, nulla illis gratiae, sed ea sunt tributa dijs Gentium. 210. h
 Christiani deterioris conditionis, quam rei maiestatis. 211. b
 Christiani mirifice aucti numero. 22. c. 212. a
 Christiani Propetarum vetiti lectione a Marco Imperatore. 213. e
 Christiani locis publicis interdicti. 215. c
 Christiani obstinati, non constantes habiti a Gentilibus. 22. b. 223. c
 Christiani ceteris hominibus deteriores habiti. 226. d
 Christiani rei maiestatis habiti. 278. c. dicti hostes Imperatoris. 278. e. 293. e
 Christiani derisi imagine asini a Gentilibus. 285. b
 Christianis obijci solita quae erant Iudaeorum. 286. a
 Christianis solita irrogari supplicia. 288. c
 Christianis detrahere solitas turpes personas, cur ita. 289. b
 Christiani cum occiduntur, magnum affertur detrimentum Reipub. 289. b
 Christiani cogebantur iurare per Genium Imperatoris. 292. c
 Christiani in sepulchris patiuntur iniuriam. 295. a
 Christiani cum inquiruntur, quamplurimi deteguntur. 295. d
 Christiani augentur numero, cum persecutionem patiuntur. 295. e

I N D E X.

Christiani non derelinquantur a Deo, cum tentantur. 299.d.e
 Christiani redimebant, cum liceret, pacem pecunia. 304.e
 Christiani occisi nunquam relictii inulti. 322.a. 501.b. 508.c. 595.d
 Christiani coguntur ab Elagabalo ut colerent deum suum. 334.a. 337.a
 Christiani erunt omnes, respondit oraculum. 340.b
 Christiani Romæ luigant cum popinarijs pro loco Tabernæ meritorie. 340.e
 Christianorum causa fieri terræmotus, obieclabant in eos Gentiles. 400.a. aliaq. mala fieri eorum causa dicebant. 506.d. & seq. 733. d
 Christiani a Gentilibus habiti infames. 287.a
 Christiani populari tumultu exagitati. 413.d
 Christiani extorres perire in deserto.
 Christiani a persecutoribus tentati deliciarum illecebris atque libidine. 443.b. & seq.
 Christiani cum patiuntur, a Deo subleuantur. 693.
 Christiani ut magi a Gentilibus exagitati. 673.b
 Christiani retiti vendere & emere ut alia absque iburificatione. 675.c
 Christiani seditionis infamati, eo quod non conueniant cum alijs. 633.b
 Christiani prorsus extincti, vel omnino breui extinguendi Gentilibus visi sunt. 787.e. & seq.
 Christiani in Oriente tempore Galerij fugam arripiunt. 897.a
 Christianorum constantiam in tormentis demones admittunt. 222.c
 Christianorum irrisores facti sunt ipsi Christiani. 777.a
 Christianorum ecclesiæ iussæ demoliri. 719. b. Vide Ecclesiæ.
 Christianorum libri iussi comburi. 719. b. Vide, Libri.
 Christianum nomen ubi primum inuentum. 18.c
 Christianum nomen crimini vertebatur. 7. d. 226.e
 399.d. aboleuit Hadrianus nominis iniuriam, statuens non ob nomen, sed ob delictum accusari licere Christianos. 80.b
 Christianum nomen potentissimum. 199.e
 Christianum nomen ob hereticos infame redditum apud Gentiles. 157.a. 199.e. 287.a
 Christianorum mores.
 Christiana quænis Ecclesia longe præstantior moribus quouis Senatu & conuentu philosophorum. 77.d
 Christiani qui quales ve futuri essent, a Sibylla descripi. 107.d
 Christiani agunt conuentus antelucanos. 22.d
 Christiani iuramento se obligabant vite innoxie. 22.d
 Christiani castitatis amantiissimi. 66.c. 70.e
 Christiani nunquam mentiri, sed vera prædicere soliti. 56.b
 Christiani exhorrebant spectacula, præcipue sanguinis. 71. b. 228. b. 311.c
 Christiani vitam ducebant ex institutione diuine sapientie. 71.b
 Christiani longe moribus præstantiores philosophis. 77.d. 83.c
 Christiani effecti eruditissimi viri ob illorum vitam incomparabilem. 84.a
 Christiani in patiendo bilares. 128.c
 Christiani libenter conferebant pecuniam in redemptionem captiuorum. 482.c. & seq.
 Christiani prauos mores Orbis ubique corrigunt. 197.e
 Christiani nunquam fuerunt tyranni, vel socij tyrannorum. 211.e

Christiani constantissimi, & optimis moribus imbuti. 222.e
 in quo etiam longe superabant Gentiles. 228.a. 321.a
 Christiani detenti in carcere alebantur agape Christianorum. 283.b. magna cura de illis haberi solita. 424.e. 547.e
 Christiani probati castissimi etiam testimonio Ebnicorum. 288.c
 Christiani spernebant unguenta, nisi ad mortuorum vntionem. 289.a
 Christiani vtilissimi Reipublicæ. 288. d. quibuscumque & ubique proficui. 502.d. 593. b
 Christiani libentissime pendebant vectigalia atque tributaria. 289.b
 Christiani respuebant Gentilium prauos mores & superstitiones, cetera vero sectabantur. 288.e
 Christiani innocentissimi. 289.b
 Christiani soliti detrueri in carcerem ob nomen tantum, non autem ob crimem aliquod. 227.c
 Christianorum singulorum mores exquiri soliti in conuentu publico. 341.c
 Christiani Imperatores primi purgauerunt Urbem fæce prauorum morum. 348.c
 Christiani rudes moribus præstant philosophis. 388.b
 Christiani iusti ac probi etiam oraculi Gentilium testimonio comprobati. 721.a
 Christiani cum alijs virtutibus, tum præcipue pollent castitate. 388.b
 Christiani propensiori cura sunt erga carceratos fratres. 283. b. 424. b. 547.e
 Christiani adolescentis constantia præcedentis sibi linguam, & proficienis in scortum. 443.c
 Christiani communes casus aduersos ferre soliti magna animi tranquillitate. 508. e. 686.a
 Christiani diuerso modo ac sine castitatem excolunt ab hæreticis. 558.c
 Christiani qua charitate sint erga morbos. 685.e
 Christiani que supellecilia habere solent. 687.c
 Christianos ritus male imitari Gentiles in sacris Isis. 241.e
 Christianorum mores corrupti.
 Christiani non omnes isdem imbuti moribus: ob vite disciplinam corruptam lapsi quamplurimi. 22. b
 Christiani complures, more Gentilium, exornabant postes, & accendebant lucernas: ex eis vnus punius diuinitus. 278.a
 Christiani adentes spectacula a Deo puniti. 288. e
 Christiani mores relaxati tempore pacis Ecclesiæ, qui qualesve essent. 416. e
 Christiani apostate a fide tempore persecutionis. 418.d. & seq. eorumq. mores. Vide, Lapsi, Apostata, & Canones pœnitentiales.
 Christiani qui esse spurij conuincantur. 672.b
 Christiani lasciuo cultu arguuntur apostate. 672. c
 Christiani confessores lapsi in fornicationem. Vide, Confessores.
 Christiani corruptis moribus viuentes, occasio fuerunt scissimæ persecutionis. 720. c
 Christiani confessores lapsi in schisma. Vide, Confessores.
 Christiani lapsi in apostasiam, schisma, vel hæresin qualibus essent moribus teterrimis comparati. Vide, Apostata, Schismatici, Hæretici.
 Christianus ex Consule factus apostata, quam turpis effectus. 241.a
 Christianorum ordines, officia, & exercitia.
 Christiani diuersi ordinis atque status in Ecclesia. 170.a

Christiani

I N D E X.

Christiani quamplurimi militabant. 285.e
 Christiani milites in expeditione Marcomannica precibus liberant exercitum periclitantem. 173. a. 202. a. 203. a. e
 Christiani milites quale præstarent iuramentum militiæ. Vide, iuramentum.
 Christiani obtinere poterant magistratus. 212.e
 Christiani iurabant Principibus fidelitatem. 163.c
 Christiani frequenter orare solent pro Imperatoribus. 211. e. 229. a. 279. e
 Christiani eadem exercitia & officia exercere soliti, quæ Gentiles, abstinentes a superstitione & prauis eorum moribus. 267. a. 288. e
 Christiani Gentiles obfessos a demone liberabant. 289. c
 Christiani inter loquendum soliti incutere timorem Gentilibus de futuro iudicio. 214. b
 Christiani eruditii publice profitebantur philosophiam, audientibus Gentilibus. 386. a
 Christiani vtiliter addisciebant seculares scientias, & alios eas docebant. 386. e. 387. b. 658. c
 Christiani ministrabant in Palatio Imperatoribus. 391. c
 Christiani soliti Eucharistiæ sumptione se armare ad martyrium. 584. e
 Christianorum officia tempore pestis. 504. & seq. 593. 594.
 Christiani morientes ob ministerium exhibitum fratribus pestis contagio affectis habiti ut martyres. 594. c
 Christiani ritus & cultus.
 Christiani non habuerunt ad sacra facienda templum more Gentium, sed ecclesias. differentia inter has voces. 316. d. 317. a
 Christiani extra Urbem sepeliri soliti. 346. b. quando coepti sepeliri intra Urbem. 348. a
 Christiani quolibet die Dominico conuenire soliti ad Synaxes. Vide, Dominicum.
 Christiani ornare soliti ecclesias frondibus atque lucernis. 278. a
 Christiani corpora defunctorum unguentis condire soliti. 289. a
 Christiani nequaquam sepeliebant defunctos vna cum Gentilibus. 520. a
 Christiani atrati in funere. 505. e
 Christiani soliti nigra induti veste incedere. ibid.
 Christiani Aegyptij albis vestibus induti soliti. 506. a
 Christiani qui pallio utebantur infra, Pallium, Vestis.
 Christiani induebantur vestibus similibus reliquis hominibus. 275. c
 Christianorum supellex Crux, & arca pro seruanda Eucharistia. 688. c
 Christophorus martyr in Lycia sub Decio. 458. d
 Christi anni. Vide, Chronologia, & Anni.
 Christi passionis die a Diocletiano iussæ sunt ecclesiæ prosterni. 724.c
 Christum hæretici sic predicant, ut destruant. 64. a
 Christum crucem passum negabant Basilides & alij hæretici. 64. c
 Christum aduersarium Deo Indæorum esse, blasphemabant Saturninus & qui ab eo descenderunt hæretici. 67. d
 Christum diuinitate Carocras exuebat. 68. a
 Christum passum memoria recolendum in sacrificio Misse. 85. b
 Christum vbiq. in Ecclesia regnantem admiratus est Orbis. 101.d
 Christum vera carne Marcion & Manichæi priuabant. 117. d. Vide, Marcion, & Manes.
 Christum duxisse carnem e celo, dixit Apelles. 119. d
 Christum asini effigie pinxerunt Gentiles in ignominiam

Christiana religio. 285. a. b
 Christum sumendo in Eucharistia, se præparabant Fideles ad martyrium. 484. c
 Christum negans arripitur a demone, & linguam sibi dilaniat. 467. a
 Christum negantes. Vide, Lapsi.
 Christus a Gentilibus credidus magus. 673. b
 Christus faciens sacerdotes vlciscitur in eos spernentes. 506. a
 Chrocus comes S. Ignatij. 30. d
 Chrocus Germanorum dux, hostis Christianorum. 655. a
 Chromatius Præfectus Vrbi, factus Christianus frangit idola. 663. c. alia res ab eo gesta. 669. a
 Chronidas cum socijs martyr in Oriente sub Antonino Pio. 100. e
 Chronologia Agonalium Capitolinorum. 397. e
 Chronologia annorum Christi ex Ireneo. 115. b
 Chronologia annorum Christi ex Iustino martyre. 106. e
 Chronologia annorum Christi ex Tertulliano. 115. a
 Chronologia annorum Rom. Pontificum per Consules mendax. 133. c
 Chronologia annorum Imperatorum certior reddita. 51. d. 78. d
 Chronologia auctoris sepe testata. 625. a. 641. a
 Chronologia auctoris ex Consulibus recte stabilita. 572. a
 Chronologia auctoris certior reddita ex Clemente Alexandrino. 253. d
 Chronologia auctoris plurimis testificationibus comprobata. 415. d
 Chronologia Censorum. 397. e. 398. c
 Chronologia gentium diuersarum ex Eusebio. 641. c
 Chronologia per Olympiades. 397. e
 Chronologia ab Vrbe condita. 398. a
 Cibi quo modo coinquinent hominem. 596. d
 Ciborum delectus sacrilegus ex Marcione. 118. a
 Ciborum delectus qui suspectus. 245. b
 Cibum Manes blasphemabat, antequam comederet. 645. b
 Ciceronis libros aduersus deorum cultum comburendos esse dicebantur Gentiles. 108. a. 713. d
 Cicuta adhibita ad consequendam castitatem. 388. c
 Cilices martyres sub Diocletiano. 806. a
 Cincius Seuerus Præses consuluit Christianis. 295. b
 Cineres sanctorum martyrum proiecti in flumen. 221. d
 Circensibus spectaculis acclamata est persecutio in Christianos sub Diocletiano. 711. b
 Circuitus Petri, liber qualis. 19. a
 Circulares litteræ quæ. 105. c. scriptæ a Clero Romano sede vacante. 423. c
 Cirte in Numidia carnificina martyrum. 579. a
 Cirte conuentus habitus Episcoporum Traditorum. 747. c.
 Acta eius conuentus. ibid.
 Cithinus martyr cum socijs Carthagine sub Seuero. 291. c
 Clades diuinitus immisse ob necem Christianorum. 130. b. 294. d
 Clades a martyribus præuisa, ac prædicta. 594. e
 Clades quæcumque adscribi solitæ Christianis, quod deos non colerent. 131. b. Vide, Calumniæ.
 Clades omnes ad profectum Evangelij prouenisse. 596. a
 Clades Romani Imp. sub Gallieno. 595. e. Vide, Rom. Imp.
 Clarus Episcopus Ptolemaidis. 272. c
 Classes pœnitentium diuersorum. 597. c
 Claudia conux Philippi Præfecti Augustalis. 292. b
 Claudia filia Crispi fratris Claudij Imp. ex qua natus est Constantius pater Constantini. 619. c
 Claudianus martyr in Lycia cum socijs sub Decio. 458. d
 Claudij Palatium in Vrbe. 538. c

b 2 Claudius

I N D E X.

<i>Claudius Eusthenius historicus scriptor Vita Diocletiani.</i>	
664. a	
<i>Claudius gener Marci Aurelij Imp.</i>	192. a
<i>Claudius imperat occiso Gallieno. 619. b. & seq. eius origo & genus. 619. b. c. ex quo Constantinus Magnus. ibidem.</i>	
<i>Claudius Imp. in Christianos infensissimus bellis detinetur, ne in eos citius seuiat.</i>	619. e
<i>Claudius Imp. rediens in Urbem seuiit in Christianos. 619. e. & seq.</i>	
<i>Claudius Imp. occidi iussit milites Christianos.</i>	620. b
<i>Claudius Imp. edictu promulgat contra Christianos.</i>	620. d
<i>Claudius Imp. moritur peste.</i>	624. e
<i>Claudius lairo insignis in Palestina.</i>	274. e
<i>Claudius martyr in Gallia sub Aureliano.</i>	637. e
<i>Claudius martyr cum Asterio & Neone Aegeae in Cilicia sub Diocletiano.</i>	664. e
<i>Claudius martyr, Marcelli Centurionis filius, in Hispania sub Dioclet.</i>	609. e. 781. e
<i>Claudius martyr Romae cum Marcellino Papa sub Diocletiano.</i>	789. d
<i>Claudius martyr cum Nicostrato & socijs Romae sub Diocletiano.</i>	776. d
<i>Claudius sequester coniugij Susannae cum Maximiano Galerio, credit in Christum, & factus est martyr. 689. e. & seq. 691. c</i>	
<i>Claudius medicus iudex delectus in disputatione Manetis cum Archelao.</i>	643. c
<i>Claudius Venatus insignis orator sub Alexandro.</i>	337. a
<i>Claudius Proconsul in Cappadocia.</i>	295. b
<i>Claues Ecclesiae Nouatianus haereticus negabat.</i>	482. a
<i>Clearchus iussu Commodi occidit Perennem.</i>	248. c
<i>Clemens Papa exulat sub Traiano.</i>	5. c
<i>Clemens Papa cognatus Imperatoris. 19. e. eius doctrina excellens. 19. e. Vide, Clementis.</i>	
<i>Clemens Alexandrinus Athenis natus.</i>	261. d
<i>Clemens Alex. epitomen scripsit Ecclesiastica disciplina.</i>	262. b.
<i>Clemens Alex. fidelis custos traditionum.</i>	244. a
<i>Clemens Alex. quid senserit de fuga tempore persecutionis.</i>	303. e
<i>Clemens Alexandrinus quando claruit. 260. e. eius praeconia. ibid. 261. b</i>	
<i>Clemens Alex. in schola Origenem habuit successorem.</i>	262. a
<i>Clemens historicus.</i>	261. d
<i>Clemens philosophus Platonius Gentilis.</i>	42. e
<i>Clementis Alexandrini scripta apocrypha.</i>	262. a
<i>Clementis Alexandrini scripta deprauata ab haereticis.</i>	262. a
<i>Clementis Papae Acta.</i>	5. c
<i>Clementis Papae opera Iberi credunt.</i>	5. e
<i>Clementis Papae martyrium.</i>	12. a
<i>Clementis Papae miracula post mortem.</i>	12. c. e
<i>Clementis Canones Apostolorum. 14. e. quot, cuius fidei. 15. a. b. & seq.</i>	
<i>Clementis Constitutiones Apostolorum.</i>	14. c
<i>Clementis Papae decreta.</i>	13. b
<i>Clementis Doctrina Apostolorum.</i>	14. c
<i>Clementis Papae scriptae epistolae.</i>	13. c
<i>Clementis Papae Epitome.</i>	19. c
<i>Clementis Itinerarium.</i>	19. a
<i>Clementis Missa.</i>	19. d
<i>Clementis nomine multa supposita.</i>	14. a
<i>Clementis Recognitiones.</i>	19. a
<i>Clementis sedis vacatio.</i>	20. a
<i>Cleobolus sophista index in causa Manetis.</i>	643. c

<i>Clericæ litteræ quæ.</i>	106. a
<i>Clerici calibatum custodiunt.</i>	813. b. c
<i>Clerici college dicti Episcoporum.</i>	421. d
<i>Clerici habitare non debent cum feminis.</i>	425. e
<i>Clerici indumentum erat caracalla.</i>	320. b
<i>Clerici contumaces coercendi.</i>	516. e
<i>Clerici contumacia declinat in haeresin.</i>	516. e
<i>Clerici lapsi ad laicam tantum communionem admittantur.</i>	519. c. 526. e
<i>Clerici recedentes ab ecclesia sine licentia Episcopi, etiam tempore persecutionis, Ecclesiastica censura plectendi.</i>	433. b
<i>Clerici Romanae Ecclesiae iniuste calumniam passi de Tertulliano & a Tertulliano.</i>	380. d
<i>Clerici Romanae Ecclesiae, sede vacante, vniuersalis Ecclesiae curam suscipiunt ex munere. 421. a. 423. 434. a. e. & seq.</i>	
<i>Clerici Romanae Ecclesiae de obitu Fabiani Papae scribunt litteras ad omnes Ecclesias.</i>	421. b
<i>Clerici Romanae Ecclesiae docent verbis & exemplo vniuersam Ecclesiam.</i>	422. a
<i>Clerici Rom. Ecclesiae dant litteras ad Africanam Ecclesiam, eademq. vbiq. promulgatae.</i>	436. c
<i>Clericis Romanae Ecclesiae quantum tribuat Cyprianus.</i>	432. c
<i>Clerici Romanae Ecclesiae scribunt ad Cyprianum.</i>	431. e
<i>Clerici Romanae Ecclesiae tenacissimi antiquae disciplinae.</i>	433. a
<i>Clerici Romanae Ecclesiae, vacante sede, dant litteras ad omnes Ecclesias.</i>	434. a
<i>Clerici Rom. Ecclesiae, sede vacante, praescribunt leges vniuersae Catholicae Ecclesiae.</i>	434. a. b
<i>Clericorum Rom. Ecclesiae constantia in deligendo Pontificem tempore maioris persecutionis.</i>	464. b
<i>Clericorum Romanae Ecclesiae modestia in non deligendo Pontificem absque fratribus.</i>	420. e
<i>Clericorum Rom. Ecclesiae numerus.</i>	472. b
<i>Clericorum Romanae Ecclesiae martyrium sub Diocletiano.</i>	742. b. & seq.
<i>Clericorum Romanae Ecclesiae martyrium sub Valeriano.</i>	541. d
<i>Clericorum victus ex mensuris stipendijs, quæ accipiebant ab Episcopo. 518. c. ex quo dicti sunt clerici sportulantes, ex sportulis quas acciperent.</i>	518. c
<i>Cloacæ Urbis sepulchra martyrum.</i>	674. c
<i>Clodius Balbinus Imperator.</i>	304. d
<i>Coddiani Gnostici haeretici.</i>	73. b
<i>Codratus martyr Corinthe sub Decio.</i>	459. e
<i>Cœmeteria, nomen vnde.</i>	346. c. d. e
<i>Cœmeteria Urbis quot, ubi, & eorum nomina. 346. e. & seq.</i>	
<i>Cœmeteria cuius essent structurae. 81. d. descripta quoque a S. Hieronymo, & Prudentio.</i>	347. b. d
<i>Cœmeteria frequentare solebant precum causa Christiani.</i>	347. b. 544. e
<i>Cœmeteria inuisebat quolibet die Dominico S. Hieronymus.</i>	347. b
<i>Cœmeteria recipiebant tantum defunctos Christianos, non autem Gentiles.</i>	520. e
<i>Cœmeteria ne adirent Christiani prohibentur edictis Imperatorum.</i>	544. e. 589. b
<i>Cœmeteria adire concessum illis a Gallieno Imperatore.</i>	588. e
<i>Cœmeterium Priscillae describitur.</i>	81. d
<i>Cœne Thyesteae calumniose tributa Christianis. 71. a. Vide Calumniam.</i>	
<i>Colarbasus haereticus.</i>	198. d. 200. d

Collecta

I N D E X.

<i>Collecta pecuniarum a Cypriano indicta pro redemptione captiuorum.</i>	482. c
<i>Collega, nomen quid significet, & quo modo usurpari solitum Ecclesiasticæ.</i>	421. d
<i>Collecta, Dominicum, Missa idem.</i>	757. e
<i>Collectam celebrabant Christiani clandestine etiam tempore persecutionis.</i>	757. e. 758. b. c. d
<i>Collectam celebrare, ex necessitate incumbere Christianis.</i>	760. d
<i>Collutio locus nobilitatus exilio Dionysii Episcopi Alexandrini.</i>	546. e
<i>Columba Senonensis martyr sub Aureliano.</i>	638. a
<i>Columba diuinitus apparuit in ordinatione Fabiani Papae.</i>	395. a
<i>Columna cochlis erecta a Traiano. 26. a. super eam statua S. Petri.</i>	26. c
<i>Columna Antoniana conseruat memoriam victoriae Marcianicae opera Christianorum obtenta, superq. eam statua S. Pauli.</i>	214. b
<i>Columna erecta Diocletiano de expugnata Christiana religione.</i>	786. a
<i>Comane ciuitati in Ponto datus Episcopus Alexander Carbonarius.</i>	384. a. b
<i>Comes Officiorum, magistratus.</i>	5. e
<i>Commemoratorium, idem quod Inuentarium.</i>	767. d
<i>Commodus Caesar filius Hadriani moritur.</i>	95. e
<i>Commodus filius M. Aurelij Consul simul & Imperator creatus.</i>	213. b
<i>Commodus moribus deprauatus.</i>	231. b
<i>Commodus quos habuit magistratos.</i>	231. b
<i>Commodus post patrem imperat.</i>	237. d
<i>Commodus deterior Nerone & Caio.</i>	237. e. 238. a
<i>Commodus a Deo regnare permissus vltor sanguinis Christiani.</i>	238. a
<i>Commodus bene habuit Christianos.</i>	238. c
<i>Commodus expilat templa deorum.</i>	238. e
<i>Commodus Isis cultor.</i>	241. a
<i>Commodus iniuriatur sacris Isis.</i>	241. b
<i>Commodus strangulatur.</i>	253. b
<i>Commodus relatus inter deos.</i>	253. c. 277. b
<i>Commodo dicatum templum & institutum est sacerdotium.</i>	253. c
<i>Compedum foramina ad cruciandum parata.</i>	444. d
<i>Communicatio Catholica per litteras Formatas exhiberi solita.</i>	104. e
<i>Communicatio etiam impartiri absentibus ex missione Eucharistiae.</i>	272. b
<i>Communicatio tantum laica danda lapsis clericis.</i>	477. c
<i>Communicationem Romanae Ecclesiae surripere conati sunt schismatici & haeretici.</i>	486. d
<i>Communicatoriae litteræ quæ essent.</i>	104. e
<i>Communicatione cum Romana Ecclesia quis ostenditur esse Catholicus.</i>	436. b. 486. d
<i>Communicatione excludi Romanae Ecclesiae, esse haeticum constituitur. 436. b. Vide, Ecclesia Romana.</i>	
<i>Communis seu Vulgata editio quæ olim.</i>	366. b
<i>Communis editio antiqua quo modo exoleuit.</i>	368. d
<i>Communis editio diuersi generis.</i>	367. a
<i>Communis editio nostra ex Veteri Nouaq. constata.</i>	369. b
<i>Communis editio nostra ex quibus constat.</i>	369. b
<i>Communis editio Noui Testamenti monstratur esse S. Hieronymi. 370. e. Vide, Editio.</i>	
<i>Concilia in Asia & Graecia multa tempore Commodi Imperatoris celebrata.</i>	181. c
<i>Concilia cogi arbitrio Romani Pontificis.</i>	270. c.

271. c

<i>Concilia absque auctoritate Romani Pontificis nihil solita definire.</i>	181. d
<i>Concilia diuersarum Ecclesiarum occasione temporis Paschatis.</i>	269. a. 270. b
<i>Concilia diuersarum Ecclesiarum coacta ob exortum schisma Nouatianorum.</i>	483. d. e
<i>Concilia in prouincijs cogi potuisse tempore persecutionis.</i>	755. e. 756. a
<i>Concilia Africana celebrata sub Agrippino Episcopo Carthaginiensi.</i>	329. d
<i>Concilium Africanum aduersus Priuatum haeticum.</i>	399. c
<i>Concilium Africanum sub Cypriano tempore Cornelij Papae.</i>	475. a
<i>Concilium Africanum scribit ad Cornelium Papam.</i>	477. c
<i>Concilium Africanum sub Valeriano Imperatore.</i>	517. d.
<i>Concilium Africanum in causa Basilidis & Martialis.</i>	525. a
<i>Concilium Africanum in causa Basilidis & Martialis.</i>	520. c
<i>Concilium Africanum LXXI. Episcoporum.</i>	525. e
<i>Concilium Africanum LXXVII. Episcoporum.</i>	528. a. b
<i>Concilium in Africa Episcoporum XLI. in causa Nouatianorum. 483. e. ex eo Synodica ad Cornelium. ibidem.</i>	
<i>Concilium Antiochenum Apostolorum.</i>	18. e
<i>Concilium Antiochenum occasione Nouatianorum.</i>	493. d
<i>Concilium Antiochenum prius contra Paulum Samosatenum.</i>	610. & seq.
<i>Concilium Antiochenum posterius contra Paulum Samosatenum.</i>	627. a
<i>Concilium Antiochenum posterius fidei professionem edidit.</i>	630. e
<i>Concilium in Arabia aduersus Beryllum Bostrorum Episcopum sub Gordiano Imp.</i>	401. b
<i>Concilium in Arabia aduersus negantes immortalitatem animæ.</i>	409. a
<i>Concilium in Asia celebratum in causa Paschatis.</i>	270. e
<i>Concilium in Asia celebratum in causa rebaptizationis.</i>	522. c
<i>Concilium in Asia Synadis celebratum.</i>	523. c
<i>Concilium Carthaginiense tempore Valeriani sub Cypriano.</i>	524. d
<i>Concilium Cirtense, eiusq. Acta inter Episcopos Traditores.</i>	747. c. & seq.
<i>Concilium confessorum in carcere habitum, singi a Donatistis.</i>	763. b
<i>Concilium in crypta Sinuesana habitum.</i>	770. b. & seq.
<i>Concilium Eliberinum.</i>	311. d. & seq.
<i>Concilium in Gallia in causa Paschatis.</i>	270. c
<i>Concilium Iconiense in Seleucia.</i>	523. e. & seq.
<i>Concilium in Palaestina de tempore Paschatis.</i>	269. b. & seq. 275. a
<i>Concilium in Palaestina sub Theopilo Episcopo Cesaricensi, iubente Victore Papa.</i>	269. b
<i>Concilium in Ponto.</i>	270. c
<i>Concilium Romanum sub Victore Papa.</i>	270. a
<i>Concilium Romanum celebratum vacante sede.</i>	434. a
<i>Concilium Romanum LX. Episcoporum aduersus Nouatianum.</i>	483. d
<i>Concilium Romanum aliud sub Cornelio.</i>	483. e
<i>Concilium Romanum in causa Dionysii Episcopi Alexandrini.</i>	598. c
<i>Concilium Synadense in Asia.</i>	523. b
<i>Concordia martyr Romae sub Valeriano.</i>	560. e

b 3 Confessores

I N D E X.

Confessores & martyres quibus differant. 428.c.669.c
 Confessores superbi lapsi in fornicationem. 425.b.c
 Confessores Romani clerici decepti a Nouatiano, lapsi in schismata. 468.d.471.b
 Confessores schismatici respiciunt, & penitentes a Cornelio recipiuntur. 479.b.480.a.& seq.
 Confessores schismatici quid profitentur ante Cornelium. 480.a
 Confessorum litteræ de sua respiciencia. 480.b.& seq.
 Confessores potius quam professores esse debent Christiani coram Præsidibus. 662.a
 Confessorum magnanimitas atque constantia. 572.c.& seq.
 Confessores soliti scribere litteras de lapsis ad Episcopos. 428.d
 Confessoria litteræ quæ. 105.d
 Confessores quidam incauti in danda pace lapsi. Vide Lapsi.
 Confessoribus se Christianus adiungit. 582.a
 Confiteri peccata sua Philippus Imperator iubetur. 403.b.& seq.
 Congregatio siue Consistentia in ecclesia quid. 598.a
 Congregium respuit Marcion. 117.e. Manes, & alij. Vide Manes.
 Conon martyr in Cypro sub Decio. 459.e
 Conon martyr Iconij sub Aureliano. 638.d
 Conscientia pura facit contemnere omnia tormenta.
 Consecrandi aliquem in deum ritus. 103.b.c
 Confistorium idem quod presbyterium. 479.e
 Constantiam Christianorum, obstinationem esse dixerunt Gentiles sapientes. 222.b.c.d
 Constantiam Christianorum in tormentis demones admirati. 222.c
 Constantini Imp. edicti pars recitatur de probitate Christianorum. 638.
 Constantini Imperatoris genus. 618.d
 Constantini in Decium inuictiua. 466.b
 Constantino multa tribuuntur, quæ non probantur. 817.b.& seq.
 Constantinus in Valerianum inuehitur. 687.d
 Constantinus perperam expunctus in edicto Galerij. 687.d
 Constantinus Romæ a patre relictus. 815.e
 Constantinus obtentu religionis obfes detentus. 815.e
 Constantinus fugit in Britanniam. 815.e
 Constantinus interfuit patri morienti. 815.e
 Constantinus sæpe insidijs appetitus. 817.a.& seq.
 Constantinus a Deo electus tanquam alter Cyrus. 817.d
 Constantinus Chlorus eligitur Cæsar. 687.c
 Constantinus Chlorus, repudiata priori uxore, accepit Theodoram filiam Maximiani. 687.c
 Constantinus Cæsar adoptatur ab Herculo. 687.c
 Constantinus est appellatus Augustus. 787.d
 Constantinus August. cum Galerio diuisit Romanum Imperium. 787.d
 Constantinus quibus imbutus moribus. 787.e
 Constantinus quibus thesauris gloriatur. 788.c.& seq.
 Constantinus explorat fidem suorum, purgatq. familiam suam. 788.e
 Constantinus noluit persequi Christianos. 789.b
 Constantinus numquam cessit collegæ aliquam partem Imperij. 815.b.& seq.
 Constantij pietas insignis. 787.e. 788.a.b.& seq.
 816.c
 Constantij obitus & eius funus. 816.e
 Constantius Perusia Episcopus martyr sub Marco. 193.d
 Constantius Trensus martyr sub Diocletiano. 778.d

Consubstantialis Dei Filius Patri, vox a maioribus usurpata. 630.a.& seq.
 Consularis apostata. 242.a
 Consulatus duo superadditi Fastis corruptis. 571.c.& seq.
 Consulatus suffecti ut numerarentur cum ordinarijs, Senerus Imp. instituit. 300.b
 Consulatus inuersi in Fastis reperiuntur. 51.c.78.c
 Consules ordinarij aperium annum, & adscribuntur Fastis. 8.b
 Consules suffecti & allecti qui. 398.b
 Consulatum iterum creatorum prærogatiua. 192.b
 Contestatio Trensus scriptis ab ipso apposta. 201.e
 Contrabere Christianis vetitum absque iherificatione. 675.d
 Conuentus celebrat Dionysius Alex. ubicumque inueniatur tempore persecutionis. 546.c
 Conuentus Christianorum habitus sunt a Gentilibus conuersiones. 23.b
 Conuentus Christianorum vetiti a Traiano. 4.e
 Coracion Nepotianus recantat palinodiam. 604.e
 Cordubenses martyres sub Diocletiano. 782.e
 Cornelius Antiochenus Episcopus creatur. 84.b. moritur. 107.b
 Cornelius Clementis discipulus. 12.d
 Cornelius martyr Lugduni sub Marco. 225.a
 Cornelius Papa electus in Pontificem. 464.b. quo modo fieri contigit. 464.c.e
 Cornelius Papa virtutibus ornatus. 464.c.& seq.
 Cornelius Papa quando electus. 465.b
 Cornelius Papa scripsisse dicitur epistolam de translatione corporum Apostolorum. 338.d
 Cornelius Papa urgetur calumnij. 470.a
 Cornelius Papa quo modo restituit in Ecclesiam Trophimum Episcopum lapsum. 470.b
 Cornelius Papa scribit ad Cyprianum de Nouato redeunte in Africam. 478.d.479.c
 Cornelius Papa accipit litteras a Concilio Africano. 477.d.485.b
 Cornelius Papa restituit lapsos confessores schismaticos penitentes. 479.c.& seq.
 Cornelius Papa scribit litteras de restitutione lapsorum. ibid.
 Cornelius Papa reuocit schismaticos Africanos. 486.e.& seq.
 Cornelius Papa quid in causa schismaticorum cum Cypriano. 487.a.& seq.
 Cornelius Papa scribit ad Fabium Episcop. Antiochenum in causa schismaticorum. 493.a
 Cornelius Papa scribit ad Lupicinum Episcopum Viennensem. 496.d
 Cornelius Papa exulat Centumcellis. 497.a
 Cornelius Papa exul accipit litteras a Cypriano. 497.a
 Cornelius Papa gloriose confessus est. 497.e
 Cornelius Papa quo tempore passus sit. 498.c.499.b.& seq.
 Cornelius Papa quoto anno Galli & Volusiani Imp. martyrium subierit. 499.b.509.d
 Cornelius Papa quid gessit subiturus martyrium. 499.d.& seq.
 Cornelius Papa curat paralyticum. 499.e
 Cornelius Papa baptizat credentes. 500.a
 Cornelius Papa precatur Deum. 500.a
 Cornelius Papa quo die & mense passus. 500.a. quot annis sedit. 500.d
 Cornelius Tacitus arguitur mendacissimus. 285.c
 Corona Domini, plebs fidelis. 500.d
 Coronam

I N D E X.

Coronam gestare noluit miles Christianus. 279.c
 Coronam militi Christiano an gestare licuerit. 283.d
 Coronati martyrio dicebantur qui aliquid in corpore passi essent, licet nondum martyrium consummassent. 428.c
 Coronare portas more Gentilium, vetitum esse Christianis. 377.b
 Coronion, siue Cronion martyr Alexandrie. 441.a
 Cortina regie pro titulo. 53.b
 Cornutus collega Plinij in Consulatu suffectio. 20.d
 Cosmas & Damianus martyres sub Dioclet. 667.b
 Creatorem & creaturam Marcion execratur. 118.a
 Creatura benedictione sanctificanda. 84.c
 Credula martyr in Africa cum socijs sub Decio. 427.e
 Crementius martyr cum socijs CasarAugusta sub Diocletiano. 781.d
 Crescens Cynicus oblatrat in Christianam religionem. 145.c
 Crescens Cynicus qualis moribus. 145.e.146.c
 Crescens Cynicus confutatur a Iustino. 145.146.c
 Crescens Cynicus indignus nomine philosophi. 146.c
 Crescens Cynicus machinatur necem Iustino. 146.c
 Crescens martyr filius Symphorose Tiburi sub Hadriano. 105.e
 Crescens martyr in Gallia Episcopus sub Traiano. 59.e
 Crescentia martyr cum Vito atque Modesto sub Diocletiano. 777.d
 Crescentianus martyr in Campania sub Dioclet. 777.d
 Crescentianus martyr in Africa sub Valeriano. 570.a
 Crescentianus martyr Tiferi sub Diocletiano. 777.e
 Crimina obijci solita a Gentilibus in Christianos. 287.a. Vide, Calumnias.
 Crispina martyr in Numidia sub Diocletiano. 746.a
 Crispinus cum socijs martyr in Numidia sub Diocletiano. 746.a
 Crispinus cum Crispiniano martyr in Gallia sub Diocletiano. 780.d
 Crispus pater Claudie matris Constantij Imp. 618.c
 Crispus presbyter Romanus passus sub Dioclet. 744.c.776.b
 Crocus comes sancti Ignacij. 30.d
 Crotates martyr in Caria sub Diocletiano. 806.b
 Cruciamentorum genera dirisima. Vide infra, Tormenta, Martyres.
 Crucifixio solita fieri in terra deorsum. 454.e
 Crucifixorum decem millia martyrum sub Traiano. 274.b
 Crucis figuram secum habere solui sunt Christiani. 688.d
 Crucis titulo res Deo dicantur. 53.c
 Crucis signo Gregorius Thaumaturgus expugnat templum idolorum. 449.e.450.a
 Crucis signo mira sunt perpetrata. ibid.
 Crucis signo signare frontem, peculiare Christianis. 769.a
 Crucis signo Tiburtius superat tormenta. 673.a
 Crux & quæ ex cruce sunt, esse impedimento magiæ. 331.d
 Crux, clauis, sparta adhibita pro remedio quartane febris. 341.d
 Crypta delectæ ad sepulturam Fidelium: unde mos iste. 346.b.346.d.
 Cultus reliquiarum sanctorum martyrum. 692.e. Vide, Martyres, Reliquias.
 Cultus SS. martyrum. 692.e. Vide, Martyres.
 Curbius Manetis primum nomen. 642.b
 Curubi ciuitas nobilitata exilio Cypriani. 549.e
 Cuspiani series Præfectorum Urbis interdum mandax. 639.d
 Custodes milites Ignatium male habent. 29.e.32.c
 Cuthia martyr Romæ cum Alexandro sub Diocletiano. 690.c.691.d
 Cybalis simulacrum translatum in Palatium. 334.a
 Cynicorum mores quales. 146.b

Cynici philosophi insensissimi Christianis. 145.e
 Cyprianus orator celebris, adhuc Gentilis uxorem & filios habuit. 412.b
 Cyprianus laicus & Gentilis orabat causas. 411.b
 Cyprianus Carthagine florentissime docuit. 411.a
 Cyprianus antequam Christianus efficeretur, qualis. 411.c
 Cyprianus cum baptizatur, mutatur in virum alterum. 411.e
 Cyprianus baptizatus renunciat omnibus. 412.b
 Cyprianus habuit catechistam Cæciliam, ex quo & cognomen accepit. 411.b.412.c
 Cyprianus renunciat eloquentiæ. 412.d
 Cyprianus interdum præstinæ eloquentiæ signa quædam demonstrat. 411.e.412.a
 Cypriani eloquentia qualis. 411.e.412.a
 Cyprianus ordinatur Episcopus Carthagenensis. 409.e
 Cyprianus quo anno fuit electus. 409.e.& seq. cui successit. 411.e.410.c
 Cyprianus quo modo dicatur prædecessorem habuisse Agrippinum. 410.d
 Cyprianus derisus a Gentilibus, & ab illis Coprianus appellatus. 411.a
 Cyprianus quo modo repente Theologus insignis euasit. 412.c
 Cyprianus assueuerat Tertulliano. 328.c.412.d
 Cyprianus tempore persecutionis ad leonem petiuit. 422.b
 Cyprianus tempore persecutionis se subduxit. 422.b.c
 Cyprianus absens proscriptus est. 422.d
 Cyprianus e latebris sæpe scribit ad suos. 424.a.425.e.& seq.
 Cypriani fuga ex diuino consilio & iussu. 423.d
 Cyprianus accusatus quod fugisset, purgat se apud Clerum Romanum scriptis litteris. 423.d
 Cyprianus e latebris diligenter curat Ecclesiam Carthagenensem. 423.d
 Cyprianus sollicitus pro pauperibus, ne quid illis desit. 424.b
 Cyprianus sollicitus de sepultura martyrum. 424.e
 Cyprianus auctor libri de Singularitate clericorum. 426.a
 Cyprianus dispensat votum simplex castitatis. 426.c
 Cyprianus persecutionis tempore hortatur suos ad ieiunia & orationes. 426.e
 Cyprianus diuinitus admonitus prædicat pacem. 427.a
 Cyprianus hortatur litteris confessores in carcere positos. 427.c
 Cyprianus aduersatur libellis a martyribus inconsulto datus. 428.a
 Cyprianus consulit Clerum Romanum, cuius arbitrio omnia facit. 430.b.431.c
 Cyprianus in latebris ordinat clericos. 432.c.& seq.
 Cyprianus ordinat Aurelium & Celerinum confessores. 436.c
 Cyprianus post vacationem Sedis Romane scribit ad confessores in carcere positos. 460.e
 Cyprianus latet biennio. 461.b
 Cyprianus scribit litteras de Felicissimo schismatico. 461.d
 Cyprianus a quinque presbyteris & Felicissimo exagitur. 461.d
 Cyprianus sollicitè curat dissoluere æs alienum pauperum, ne adhareant schismaticis. 463.a
 Cyprianus quando scripsit libellum de Lapsis. 466.d
 Cyprianus e latebris redit Carthagem. 468.a
 Cyprianus rediens Carthagem curat martyres, & natalitia illorum celebrat. 468.a.& seq.
 Cyprianus mittit legatos Romam ad explorandam electionem Cornelij Pape. 468.d
 Cyprianus scribit epistolam ad Cornelium de eius electione. 468.d
 Cypria -

I N D E X.

Cyprianus tuetur partes Cornelij aduersus Nouatianum. 47.5.b. & seq.
 Cyprianus quando & qua de causa scribit de Vnitate Ecclesie. 478.a
 Cyprianus libro de Vnitate Ecclesie parat antidotum contra omnes hereses. 478.a
 Cyprianus sollicitus in redimendis captiuis. 482.b. & seq.
 Cyprianus quam summam collegit pro redimendis captiuis. 482.e. & seq.
 Cyprianus exagitatus a schismaticis, cogitur sua propalare merita. 486.c. & seq. 487.
 Cyprianus a schismaticis accusatur apud Cornelium Papam. 487.b. 488. & seq.
 Cyprianus causam suam agens apud Cornelium, se excusat. 587.b. & seq. 588. 589. & seq.
 Cyprianus constanter agit aduersus insultantes lapsos. 489.b. 490.b. & seq.
 Cyprianus quando scripsit de Laude martyrij. 493.e. & Exhortationem ad martyres. 496.a
 Cyprianus triplici vsu dicendi genere. 493.e
 Cyprianus scribit ad Cornelium Papam exulem Centumcellis. 534.a
 Cyprianus scribit ad Lucium Papam confessorem. 501.e
 Cyprianus sedulus erga suos tempore pestis. 504.b
 Cyprianus quando scripsit de Mortalitate. 505.a
 Cyprianus per visum admonitus, mortuos non esse lugendos. 505.c. d. & seq.
 Cyprianus magna constantia se erigit aduersus Demetrium Proconsolem. 506.e
 Cyprianus taxatur a Lactantio, sed defenditur. 509.b. & seq.
 Cyprianus a Florentio Pupieno persecutionem patitur. 509.c
 Cyprianus assidue offerebat Deo sacrificium. 509.c
 Cyprianus Dei patrocinium erga sacerdotes per visum accepit. 509.c
 Cyprianus aduersus Aquarios pluribus disputat. 516.e
 Cyprianus laborat aduersus Marianum Arelatensem schismaticum Nouatianum. 521.a. & seq.
 scribit ad Stephanum Papam de eadem causa. 521.a
 Cyprianus & alij cur rejicerent baptismum hereticorum. 522.a
 Cyprianus vindicatur a calumnia Nicephori. 523.c
 Cyprianus de rebaptizatione excusatur a S. Augustino. 330.a. 529.e. & seq.
 Cyprianus scribens ad Magnum, dogma de rebaptizatione conatur stabilire. 524.d. & seq.
 Cyprianus scribens ad Quintum id ipsum prestavit. 525.c.
 quid insuper ad Iubaianum eodem argumento. 527.c
 Cyprianus mira arte eludit qui de baptismo hereticorum traditionem pretererent. 525.c
 Cyprianus scribit ad Stephanum Papam ex Concilio Africano. 526.d
 Cyprianus quo modo intelligendus, dum ait, liberum esse cuique Episcopo sentire quod velit. 527.a
 Cyprianus modeste se gerit, nulli dogmatis sui assertionem preteribens. 527.b
 Cyprianus de Bono patientie cur & quando librum illum scripsit. 527.e
 Cyprianus aliquid humani passus, cum plus aequo in Stephanum Papam inuebitur. 528.c.d
 Cyprianus traditionem non impugnasset, si scisset vere fuisse traditionem. 528.d
 Cyprianus rursum Concilium, idemq. manus conuocat. 529.c
 Cyprianus legatos mittit ad Orientales. 529.e
 Cyprianus scribit ad Firmilianum Episcopum Casaree Cappadociae. 529. 530.

Cyprianus numquam a Stephano Papa excommunicatus fuit, sed semper Catholica communione illi coniunctus. 531.e
 Cyprianus iure creditus recantasse palinodiam. 531.e. & seq.
 Cyprianus post obitum honore habitus ab omnibus Orbis Ecclesiis. 532. a. eius sententiam qui Episcopi Orientales secuti sunt. 533. d
 Cyprianus Stephanum Papam demum est secutus. 534.b
 Cyprianus exulat sub Valeriano. 548.a
 Cyprianus a Paterno Proconsule damnatur exilio. 548.a
 Cyprianus confessor exul, & postea martyr: qua sint legitima eius passionis Acta. 549.d
 Cyprianus primus omnium persecutione Valeriani tentatur. 549.c
 Cyprianus exulans secum duxit Pontium diaconum. 549.a. 550.b
 Cyprianus per visum intellexit tempus sui martyrij. 550. c. e.
 Cyprianus exul scribit ad confessores damnatos ad metalla. 551. c. 552. & seq. mittit ad eos legatos atque pecuniam. 553. & seq.
 Cyprianus exul scribit ad confessores in carcere positos. 555. a. b.
 Cyprianus ad Successum quando scripsit. 559. a
 Cyprianus predicandi verbum Dei cupidissimus & indefessus, qui & optabat concionando mori. 561. c. d.
 Cyprianus curat omni studio, ut non alibi quam in sua Ecclesia moreretur. 561. e
 Cyprianus quando scripsit vltimam epistolam. 561. e
 Cyprianus quo tempore consummauit martyrium. 561. a. & quo in loco. 563. d
 Cyprianus hortos quos alienauerat, oblatos accepit. 563. e
 Cyprianus proxime moriturus curam egit de virginibus. 564. e
 Cyprianus subiit sententiam capitis. 565. e
 Cyprianus laudatur a Proconsule in eum sententiam ferente. 566. a. & seq.
 Cyprianus Episcoporum Carthaginiensium primus martyr. 566. b. & seq.
 Cyprianus quibus, more Episcoporum, soleret indui vestimentis. 566. d. birro, & lineam. 567. e
 Cyprianus sedili linteo tecto pasturus excipitur. 565. b
 Cyprianus cum patitur, quanto officio colatur a suis, ut ne guttam quidem sanguinis vel sudoris perire sinerent. 566. d
 Cyprianus donat spiculatorem vigintiquinque aureis. 566. d. e.
 Cyprianus cum patitur, duos habuit clericos ministros. 566. d. e
 Cyprianus manu Centurionis capite truncatur. 566. e. eius martyrium. ibid.
 Cyprianus sepultus nobili funere. 566. e. nobili sepulchro honoratus. 569. b
 Cyprianus ubique & apud omnes memoria celebris. 569. b
 Cyprianus post mortem auctus duobus templis. 569. b
 Cyprianus altari, que mensa dicta est, honoratus. 569. b
 Cyprianus quosnam habuerit Episcopos successores. 569. d
 Cyprianus a Prudentio versibus egregie laudatus. 569. e
 Cyprianus quae scripsit, & cur eius opuscula aestimata sunt apocrypha. 569. e
 Cyprianus sua passione aperuit viam ceteris ad martyrium. 570. b
 Cyriacus martyr in Cappadocia sub Hadriano. 99. d
 Cyriacus & socij martyres Persiae sub Decio. 460. e
 Cyriacus diaconus Rom. Ecclesie cum socijs ministrat laborantibus

I N D E X.

borantibus in Thermis Diocletiani. 303. c
 Cyrillus Antiochenus Episcopus creatur. 658. a. moritur. 705. c
 Cyrillus Episcopus Nicomediae tempore Dioclet. 688. a
 Cyrillus mart. Romae sub Valeriano. 541. d
 Cyrinus mart. cum Basilide Romae sub Dioclet. 776. c
 Cyrinus mart. cum Marcellino Papa Romae. 790. a
 Cysellus mart. in Sardinia sub Dioclet. 783. c

D

Daci superati a Traiano. 20. e
 Daci Christiani. 102. a
 Dacianus martyr Alutiniensis sub Diocletiano. 758. b
 Dacianus Praeses Hispaniarum seuissimus persecutor. 780. e
 Dacianus Casaraugustae carnificinam martyrum exercuit. 781. b. & seq.
 Dacianus victus a duobus pueris Christianis. 782. d
 Demones adiuuati se deos Gentilium esse fatentur. 508. a. & seq.
 Demones praedicunt sepe quae ipsi facturi sunt. 392. b
 Demones in oraculis habitare. 3. b
 Dalmatius martyr Episcopus Papiensis. 779. b
 Dalmatica tunica sine manicis. 568. a
 Dalmatica solita contegi corpora martyrum. 659. e
 Damascenus corrigitur. 15. b
 Damnari ad opus, infame supplicium. 703. a. & seq.
 Damnatis solitum propinari vinum conditum. 586. a
 Damnatorum corpora sepeliri posse, Diocletianus rescripsit. 726. c
 Daria martyr cum Chrysanthe sub Numeriano. 661. c
 Dativus Episcopus in Africa damnatus ad metalla. 551. b
 Dativus Senator martyr Alutiniensis sub Dioclet. 757. b
 Datus martyr Alutiniensis sub Dioclet. 757. b
 Davidis stirpe genitos Traianus iubet inquiri. 28. b. c
 Decabalus Rex Dacorum victus a Traiano. 20. e
 Decabalus rebellat. 24. d
 Decabalus iterum victus. 24. d
 Decennalia Seueri Imp. 300. d
 Decennalia Caracalli. 313. b
 Decius Imperator creatur. 415. c
 Decius persequitur Christianos. 416. c
 Decius suscipit ab Ecclesiis Episcopos magni nominis. 416. d. e
 Decius acerbissime persequitur Ecclesiam. 418. b. 443. c
 Decius quo anno aggressus est persequi Christianos. 415. e
 Decius quale promulgauit in Christianos edictum. 440. d
 Decius immaniter se iuxit in filium Regis. 448. b
 Decius in Antiochenam Ecclesiam irrupit. 488. b
 Decius proficiscitur in Persas. 451. a
 Decius creat Valerianum Consorem cum amplissima potestate. 451. a. b. vtriusque nomine persecutio nominata. 451. a
 Decius Imperator erga Christianos Africanos indulgentior. 460. e
 Decius ingratus in Mercurium militem. 459. e
 Decius breui tempore regnavit. 427. b
 Decius quo modo a palude absorptus interijt. 466. b
 quid de eius obitu Constantinus. ibid.
 Decius cognominatus est Traianus. 466. b. a suis plurimum laudatus. ibid.
 Decreta martyrum in carcere a Donatistis conficta. 764. a
 Decreta a Romano Clero sede vacante. 434. e
 Decreta Romanae Synodi toti Orbi praescripta. 435. a
 Dedicatio fieri solita per illationem Crucis. 53. b
 Defensor Ecclesie, magistratus nouus. 668. e
 Defensiones pro Christianorum integritate. 70. d. 71. a. Vi-

de, Apologiae.
 Defunctorum Christianorum corpora non cremabantur, sed vnebantur, sicq. sepeliebantur. 346. b. c. 686. e
 Defunctorum animas iuuari ex reliquijs martyrum. 348. a
 Defunctorum animas precibus viuorum adiuuari. 518. c
 Defunctorum corporum translatio iure prohibita. 48. d. 75. e
 Delictum ibi puniendum, ubi commissum. 701. e
 Delphus Praeses in Sardinia sub Diocletiano. 783. c
 Demetrius Episcopus Alexand. creatur. 248. e
 Demetrius Episcopus Alexandrinus aduersatur Origeni, eiusq. facinus promulgat. 352. d. 353. c
 Demetrius excommunicat Origenem. 375. e
 Demetrius defenditur de rebus gestis aduersus Origenem. 353. c
 Demetrius iterum contra Origenem agit. 375. e
 Demetrius quae attulerit contra Origenem. 357. e
 Demetrius Episcopus Alexand. obiit. 385. b
 Demetrius Proconsul martyr Thessalonicae sub Diocletiano. 796. e
 Demetrius presbyter Alexandrinus confessor. 547. d
 Democritus historicus quid de Hebraeis coelestibus asseruit. 386. a
 Demonstratus scriptor. 405. e
 Derisores Christianorum facti sunt ipsi Christiani. 777. a
 Desertoris militiae grauis poena. 701. c
 Deus non deserit suos, licet multa pati permittat. 285. a
 Deus fauet recte operantibus etiam Gentilibus. 389. a
 Deus semper vltus est sanguinem Christianum. 508. b
 Deus quomodo dicatur occidere aliquem. 643. a. & seq.
 Deus Christianorum imagine asini illusit a Gentilibus. 285. a
 Deus summa prouidentia euertit superstitionem Gentilium. 144. c
 Deus Hebraeorum Angelus ponitur a Saturnino. 67. c
 Deus admirabili prouidentia gubernat Ecclesiam. 817. e
 Deo qui infidelis est, fidelis esse non potest hominibus. 789. a
 Deorum Gentilium origo. 103. b. c
 Deorum Gentilium ludibria in Antonino sunt patefacta. 103. b. c
 Deorum templa & ara iam sub Traiano pene destitutae. 22. e
 Deorum templa expoliantur auro & argento. 378. b
 Deorum cultus collapsus a Marco Imp. erigitur. 160. e
 Deorum oracula siluerunt. 2. d
 Deos omnes Elagabalo suo deo subicere conatus est Antoninus Elagab. 334. b
 Deos tres adorandos proposuit Marcion heresiarcha. 117. b
 Deos Genium esse demonia, sua ipsorum confessione est patefactum. 508. a. & seq.
 Dextera & sinistrae partis ratio. 319. b
 Diaboli bellum aduersus Crucem Christi. 64. e
 Diaboli consilium in disseminandis heresibus. 123. e
 Diaboli consilium in Magis excitandis Christiano nomine vagantibus. 63. b
 Diaboli consilium in persuadendo martyrium. 184. d
 Diaboli consilium in religione Christiana infamanda. 69. d
 Diaboli consilium in superinducenda Manetis heresi. 645. e. & seq.
 Diabolus semel victus, iterum induit formam serpentis, ut pugnet. 113. a
 Diabolus ubique persequendo Christianos, se ad schisma conuertit. 806. e. & seq.
 Diabolus impugnat Ecclesiam contrarijs certaminibus. 178. a
 Diabolus

I N D E X.

Diabolus non valens turpitudine, continentia conatur impugnare Ecclesiam. 178.b
 Diaconi Cardinales. 54.b
 Diaconi Episcoporum testes. 54.c
 Diaconi magna sunt estimationis. 54.c
 Diaconi Regionarii. 54.b
 Diaconi septem in Vrbe. 54.b
 Diaconi typum expriment Angeli Deo adstantes. 53.e
 Diaconorum munus visitare Christianos in carcere positos, eosq. hortari. 429.b
 Diaconissa quae sint prohibita. 226.e
 Diaconorum munus, custodire Episcopum. 54.a
 Diadumenus Caesar cum patre imperat. 332.d
 Diadumenus occiditur. 333.a
 Diana Epheſiae templum exustum a barbaris. 595.c
 Diatesaron Tatiani. 189.a
 Didius Iulianus imperat. 254.a
 Dies Dominica: ratio eius. 134.d.e. eiusdem diei benedictiones. 269.e
 Dies natalis sanctorum martyrum celebrari solita. 165.e. 434.a
 Dies natalis solita adscribi tabulis Ecclesiasticis, anniuersaria memoria repetenda. 424.e
 Digitus hieroglyphicum dimensionis. 187.d
 Digna martyr apud Tudertum sub Diocletiano. 777.e
 Digna martyr cum Emerita Romae sub Valeriano. 584.a
 Dimisoriae litterae quae, 105.b
 Dynamis Basilidis. 62.b
 Dio historicus de Christianis multa tacuit. 141.b
 mendax. quid illi accidit sub Commodo. 250.d
 Diocletia mater Diocletiani. 664.a
 Diocletia vicus. ibid.
 Diocletiani res gestae cur remanserunt obscurae. 787.c
 Diocletianus occidit Aprum, & sumit Imperium. 660.c
 Diocletianus quando imperare cepit. 660.c
 Diocletianus voluit annos numerari ab ingressu sui Imperij. 661.a. quam diu id seruatum. 660.e. 664.c
 Diocletianus ex qua gente & patria. 664.a. & seq.
 Diocletianus allegit sibi Aristobulum collegam in Consulatui. 664.c
 Diocletianus vicit Carinum Imperatorem, ac solus imperat. 668.d
 Diocletianus adsciuit sibi collegam Imperij Maximianum Herculum. 668.d
 Diocletianus cur Romae potius seuiſt in Christianos. 675.b
 Diocletianus promulgauit Romae edicta in Christianos. 675.b
 Diocletianus quid statuit contra Manicheos. 676.a
 Diocletianus & Max. eligunt Caesares Constantium & Galerium. 687.c
 Diocletianus Galerio filio adoptiuo Susannam neptem coniugio tradere curat. 689.a
 Diocletianus coniugem habuit nomine Serenam. 692.a
 Diocletiano Thernae Romae eriguntur. 702. d.e. in meliorem usum conuerſae. 704.c
 Diocletianus cum collegis agit de instauranda persecutione in Christianos. 709.d
 Diocletianus auspiciatur acerbiorum persecutionem, quo anno. 737.a.b. Romae in Circo acclamatur in Christianos persecutio. 711.b
 Diocletianus noua addit edicta de cremandis libris, & diruendis Christianorum ecclesijs. 719.b
 Diocletianus erga Christianos aliquando propensior. 719.d. & seq.
 Diocletianus quam immensam & diram persecutionem mouerit. 724.c

Diocletianus concessit sepeliri posse damnatos. 726.c
 Diocletianus tentat Marcellinum Papam, & ad iburificationem adigit. 738.e
 Diocletianus & Maximianus abdicant se Imperio. 784.e. causa diuerſe narratur. ibid. quando id contigit. 784.e. 785.a. & seq.
 Diocletianus spe cecidit destruenda religionis Christianae. 786. d. e. & seq.
 Diocletianus honoratur columnis de diruta religione Christiana inscriptis. 787.a.b
 Diocletianus promulgauit edictum, quo Christiani excluderentur a beneficio legum. 800.e
 Diodorus martyr in Caria sub Diocletiano. 806.b
 Diodorus martyr Pergae sub Decio. 458.d
 Diodorus presbyter martyr Romae sub Numeriano. 662.a
 Diognetus monitor Marci Aurelij Imper. 142.e
 Dionysius Alexandrinus Episcopus olim auditor Origenis. 383.a
 Dionysius Alexandrinus docet Alexandria post Heraclam. 383.a
 Dionysius Alexand. Episcopus creatur. 406.a
 Dionysius Alexand. molestus Origeni. 406.b
 Dionysius Alexand. quid in persecutione Decij. 439. d. e. 440.
 Dionysius Alexand. diuina protectione munus. 439.d. & seq.
 Dionysius Alexand. cum ducitur in exilium, liberatur a suis. 440. a. b
 Dionysius Alexand. agit contra Nouatianum. 492.c
 Dionysius Alexandrinus praesto est Fabio Episcopo Antiocheno labenti in schisma. 492.c
 Dionysius Alexand. scquit aliquando Cypriano in sententia rebaptizationis. 531.b
 Dionysius Alexand. reconciliare curat Episcopos dissidentes. 533.c. & seq.
 Dionysius Alexand. inheret sententiae Stephani Papae. 533.c
 Dionysius Alexandrinus consuluit Sixtum Papam de rebaptizando homine non legitime baptizato. 533. c. 583.a
 Dionysius Alexand. quae scripsit. 543.e. 598.e. 599.a. & seq. 601. a. & seq. 614. b. c
 Dionysius Alexand. quam cauus in legendis libris haereticorum: quale responsum de ea re diuinitus accepit. 543. e
 Dionysius Alexand. multa passus sub Valeriano: nobilis eius confessio. 545.b.c. & seq.
 Dionysius Alexand. quid coram Aemiliano Praefecto. 585.c. & seq.
 Dionysius Alexand. licet exul, celebrat tamen vbique festos dies ex more. 546.c
 Dionysius Alexand. cogitur mutare locum exilij. 546.e
 Dionysius Alexand. reddit certiorum Sixtum Papam de emergente haeresi Sabellij. 547.b
 Dionysius Alexand. redijt Alexandriam, sedata persecutione Ecclesiae. 590. d. & seq.
 Dionysius Alexand. recedit Alexandria ob ciuile bellum. 590.d
 Dionysius Alexand. laborans contra Sabellium, in contrariam partem visus est nimium inclinasse. 598.b
 Dionysius Alexand. accusatur apud Dionysium Romanum Pontificem. 598.b
 Dionysii Alexand. recta sententia de diuina substantia Filij Dei. 600.c. & seq.
 Dionysius Alexand. defendit causam suam apud Dionysium Romanum Pontificem. 598.a.e
 Dio-

I N D E X.

Dionysius Alexand. quae tunc scripserit pro sua defensione. 599. a. 601. c.
 Dionysius Alexandrinus defenditur ab Athanasio. 601.d. e. 602.
 Dionysius Alexand. calumniam passus. 600.e
 Dionysius Alexand. a S. Basilio reprehenditur. 601.a. & seq. ab eodem postea laudatur. 601. e. & seq.
 Dionysius Alexand. ab omni suspitione erroris liber. 603. c. & seq.
 Dionysius Alexandrinus absolutus a Romano Pontifice. 602. c
 Dionysius Alexand. reuersus Alexandriam anno nono Gallieni. 603.c
 Dionysius Alexand. disputat cum Nepotianis. 604. d. & seq.
 Dionysius Alexand. agit contra Paulum Samosatenum. 609. d. & seq.
 Dionysius Alexand. scripsit epistolam canonicam, quae recitatur. 614.b
 Dionysius qua modestia esset in respondendo consulationibus diuersorum. 614.b
 Dionysius Alexand. mittit ad Synodum Antiochenam Eusebium virum insignem. 658.c.e
 Dionysius Alexand. scripsit epistolam aduersus Paulum Samosatenum. 608.c. & seq.
 Dionysius Alexand. quid de sacra Eucharistia. 608.e
 Dionysius Alexand. diem obiit. 614.a
 Dionysius Alexand. celebratur in Ecclesia. 614.d
 Dionysius Alexand. presbyter confessor.
 Dionysii Areopagitae martyrium quo tempore exiit. 39.d. vita tempus. 41.d
 Dionysii Areopagitae scripta in controuersiam deducta. 42.c
 Dionysii Areopagitae mentio de Ioanne. 58.d
 Dionysii Areopagitae Acta tam Graeca quam Latina consentiunt. 58.d
 Dionysii Areopagitae scripta missa Parisios sunt miraculis illustrata. 40.b
 Dionysii Areopagitae Vita a Methodio scripta. 40.a
 ab Anastasio Bibliothecario translata. 40.b
 Dionysii Areopagitae Acta a Michaelae Syngello scripta. 45. c. Athenis eadem conseruata, & a Tarasio explorata. 40.e
 Dionysii scripta vere esse Areopagitae. 42.c
 Dionysii Areopagitae mentio de Clemente philosopho. 42. e
 Dionysii Areopagitae mentio de S. Ignatio. 43.a
 Dionysii Areopag. epistola ad Timotheum. 43.c
 Dionysii Areopag. nomini nulli impostura accessit. 44.e
 Dionysii Areopag. mentio apud Patres. 45.e
 Dionysii Areopagitae scripta Arianis aduersantia. 45.d
 Dionysii Areopagitae opera quando prodierunt in lucem. 45. d
 Dionysii Areopagitae scripta defendit Theodorus presbyter. 46.b
 Dionysii Areopagitae scripta illustrauit Georgius Pachimerius. 46.d
 Dionysius Episcopus Corinthiorum quid de munificentia Romanae Ecclesiae. 193.e
 Dionysius Corinthiorum quid de baptismo collato cum arena. 237.b
 Dionysius Corinthiorum quae scripserit. 195. c. eadem ipso adhuc uiuente sunt ab haereticis deprauata. 195.a
 Dionysius Papa quando sedere cepit. 560.e
 Dionysius Papa consecratus a Maximo Episcopo Ostiensis. 561.a
 Dionysius Papa iudicat causam Dionysii Alexandrini Epi-

scopi. 599.c
 Dionysius Papa cogit Concilium in causa Dionysii Alexandrini Episcopi. ibid.
 Dionysius Papa absoluit Dionysium Episcopum Alexand. 602. c. & seq.
 Dionysius Papa damnat Sabellij haeresim, & scribit contra eam. 603.a
 Dionysius Papa multa contra sententiam Arii scripsit. 603. c. 604. b
 Dionysius Papa mediam strauit viam inter Sabellium & Arium. 603.c. 604.b
 Dionysius Papa oppugnat Paulum Samosatenum. 607. c. & seq.
 Dionysius Papa quas scripsit epistolas. 624.d
 Dionysius Papa diuisit parochias Vrbs. 624.d
 Dionysius Papa quando obiit. 632.b
 Dionysius Exiguus quid ad Stephanum Salonitanum Episcopum. 16.a
 Dionysius martyr Aquileiae cum socijs sub Numeriano. 662.c
 Diocorus Archibeater factus Christianus. 777.b
 Diocorus martyr Alexandriae sub Decio. 441.c
 Diocorus martyr in Aegypto sub Numeriano. 662.c
 Disciplina Christiana corrupta sub Decio. 416.c
 Disciplina Ecclesiastica in infligendis penitentijs. 428. d. e
 Disciplina Ecclesiastica inuiolabiliter custodita. 433. d. e. & seq.
 Discipulorum Domini nonnullorum longa aetas. 11.b
 Dispensatio in ordinibus Ecclesiasticis percipiendis magno damno aliquando facta. 472.e
 Disputatio Caii cum Proclo, ubi, quando. 322.d
 Disputatio habita inter Manetem & Archelaum. 643.c
 Diuorum creatorum ritus. 318.a
 Docite haeretici. 191.d. 249.d
 Doctores Alexandrini in persecutione fugam arripiunt. 303.a
 Doctrina vera a falsa quo modo dignoscatur. 121. c. 124.d
 Doctrinae veritas non metienda ex vite austeritate. 282.a
 Dominica dies, eius celebranda diei ratio. 134. d. eiusdem benedictiones. 269.c
 Dominicum celebrare, idem quod Missas agere. 757. e. 759.a.d. 760.d
 Domitius Vlpianus I. C. persecutor Christianorum. 343.a
 Donna sacerdos maxima facta Christiana. 688. d. simulat se arreptitiam. 688.d. requiritur a Galerio. 709.c. sepelit martyres, & fit ipsa martyr. 728.a
 Domnina martyr cum Theonilla & socijs Aegae in Lycia sub Diocletiano. 665. e. eius martyrij Acta. 459. e. 666. c. d
 Domnina martyr in Lycia sub Diocletiano. 806.c
 Domnus Episcopus Antiochenus creatur in Synodo Antiochena. 629. c. moritur. 653.b
 Donata martyr Carthagine sub Senero. 292.b
 Donatianus martyr in Africa sub Valeriano. 572.d
 Donatianus martyr cum Rogatiano Nannete sub Diocletiano. 780.b
 Donatilla martyr Tuburbi in Africa sub Valeriano. 578.e
 Donatistarum factio unde coepit. 755.b. 766.b
 Donatistae corrumpunt Acta martyrum. 762.d. & seq.
 Donatistae heredes Nouatianorum negant penitentiam post lapsum. 764. d. & de iterando baptismo haereticorum. 532. e
 Donatus Episcopus Calamensis traditor. 747.b
 Donatus Episcopus Carthaginensis ante Cyprianum. 328.c damnat

I N D E X.

damnat Prinatium hereticum. 399. e. quando obiit. 409. & seq.
Donatus martyr in Africa sub Decio. 428. a
Donatus Mafculitanus Traditor. 747. b
Donatus schismaticus in Africa prodijt ex Felicissimo. 463. b
Dormientes septem martyres Ephesi sub Decio. 459. d
Dorothea martyr Caesarea in Cappadocia sub Diocletiano. 801. d
Dorotheus carnifex superstes vsque ad Iulij Papae tempora factus Christianus. 742. b. 743. c
Dorotheus martyr Nicomediae sub Diocletiano. 716. a. 725. d. & seq.
Dorymedon martyr in Phrygia sub Probo. 655. d
Draco ex India allatus ponitur ab Hadriano Athenis adorandus. 113. c
Draconis & Solonis leges ab Hadriano restituae. 75. a
Droforius hereticus conuersus ab Origene. 355. d
Dulcetus Praeses persequitur Christianos Thessalonicae. 794. c
Dux exercitus etiam dictus qui vni praerat tantum legionem. 707. d

E

Ecclesiae bona.
Ecclesia bona stabilia possedit. 156. b. c
Ecclesia bonis abundabat, & praedives erat ex oblationibus Christianorum. 158. b
Ecclesiae Romanae diuinitae. Vide, infra Eccles. Roman. Ecclesia possidebat vasa aurea & argentea etiam tempore persecutionis. 377. e. 777. c
Ecclesia confert menstruum stipem clericis ministrantibus. 433. b. 500. c
Ecclesiae bona Episcopus pro gradus conditione diuidit clericis quolibet mense. ibid.
Ecclesiae spontanea paupertas in quo differat ab affectata paupertate hereticorum. 559. d
Ecclesia bonis suis titulos non imponit. 53. b
Ecclesia Catholica.
Ecclesia Catholica vna tantum. 63. a
Ecclesia Catholica abundat veris certisq. testificationibus. 13. e
Ecclesia Catholica ex aduersantibus sibi haeresibus redditur pulchrior. 25. e
Ecclesia Catholica pura, eiusq. exemplar. 34. b. 36. c. d
Ecclesia Catholica trophaea erigit contra haereses. 67. b
Ecclesia Catholica quo modo dignoscatur a Synagoga Sanae ipsi conuenticulis hereticorum. 67. b
Ecclesia Catholica ex Apostolicarum antiquarum tuta doctrina cognoscitur. 121. c
Ecclesiae Catholicae sancta simplicitas. 110. d
Ecclesiae Catholicae constantia & robur. 121. c
Ecclesia Catholica norma credentium. 121. c
Ecclesia Catholica quo noscitur signo. 121. d. 124. d
Ecclesia Catholica vbi. 124. d
Ecclesiae Catholicae arbitrio recipiendi vel reijciendi libri. 135. d
Ecclesia Catholica eadem cum Romana. 157. d. 478. a
Ecclesiae Catholicae connexus dicitur qui communicat Romanam Ecclesiam. 157. e
Ecclesia Catholica quo modo comparata insule fructiferae. 170. a
Ecclesia Catholica vexata ab haereticis tunc magis viris eruditus abundauit. 175. c. 176. a
Ecclesiae Catholicae ex Montani haeresi magna tentatio. 177. a. in idem in lapsu Origene. 512. d. necnon ex quaestione

ne de baptismo hereticorum. 522. d
Ecclesia Catholica semper domum prophetiae penes se habuit. 177. d
Ecclesiae Catholicae stabilitas & fortitudo. 191. d
Ecclesia Catholica semper gratia miraculorum illustris. 233. e
Ecclesiae vniuersalis quo modo aliqui Episcopi dicti praeter Romanos Pontifices. 245. e
Ecclesia Catholica in legibus martyrum mediam tenet viam. 305. e
Ecclesia Catholica penitentes omnes recipit. 324. e
Ecclesia Catholica nec hostium respuit leges quae consentaneae sunt rationi. 345. e
Ecclesia Catholica habet pro coronis certantium rosas, & lilia. 408. e
Ecclesia Catholica solita lapsis vere penitentibus facile impertiri indulgentiam. 428. a
Ecclesia Catholica disciplina vigorem seruat infractum. 428. e. & seq.
Ecclesia Catholica comprobatur ex vnitatem cum Romana Ecclesia. 477. d. 478. c
Ecclesia Catholica dicenda illa tantum quae Romanam coniungitur. 492. c
Ecclesia Catholica ab Ecclesia schismaticorum etiam ab hostibus cognita atque distincta. 498. a. & seq. 502. c
Ecclesia Catholica est via regia. 514. c
Ecclesia Catholica semper impolluta, nec deturpata aliquando ob lapsum Episcoporum, vel aliorum. 741. e. & seq.
Ecclesia Catholica cognoscitur quoque ex martyrum copia. 575. c
Ecclesiae Catholicae libertati consuluerunt semper Episcopi. 518. c
Ecclesiae Catholicae hierarchia ab Ignatio demonstrata. 36. b
Ecclesiae Catholicae nomen confutat omnes haereses. 648. a
Ecclesiae Catholicae vnus Episcopus summus. 509. b
Ecclesiae Catholicae summa & certa fides. 648. a. & seq.
Ecclesia primitiua.
Ecclesia primitiua quam diu integra. 28. c
Ecclesiae primitiuae integritas. 63. d
Ecclesiae primitiuae tuta doctrina. 120. e
Ecclesiae primitiuae integritas ad tempora Hegeffippi. 170. b
Ecclesiae propagatio.
Ecclesia ad tempora Traiani magnopere propagata. 2. b
Ecclesia propagatur aduersis, ac illustratur. 2. d. 128. c
Ecclesia temporibus Commodi admodum propagata. 239. d
Ecclesiae propagatio. 663. a. & seq.
Ecclesiae ritus.
Ecclesiae ritus & caeremoniae a temporibus Apostolorum ceperunt. 42. e. Vide, Caeremoniae, Ritus.
Ecclesiae ritus imitatur Manes. 646. a
Ecclesias fronde ornare vnde. 278. c
Ecclesiae ritus in poenitentibus instigendis. 428. d. & seq.
Ecclesiae Defensor creatur, nouus magistratus in Ecclesia. 670. a
Ecclesiae status.
Ecclesia instar nauis in mari. 1. c
Ecclesia quo statum sub Traiano. 2. b
Ecclesia cum eadem semper sit, tamen instar Solis nube interdum obtegatur. 63. a
Ecclesia quo statum sub Hadriano. 63. b
Ecclesia duplici persecutione exagitari solet. ibid.
Ecclesia sub Commodi Imp. pacem habuit. 238. c
Ecclesiae persecutio. Vide infra, Persecutio.
Ecclesiae pax reddita ab Antonino Pio. 130. b
Ecclesiae

I N D E X.

Ecclesiae status vsque ad tempora Hegeffippi. 170. b
Ecclesiae magna tentatio ex haeresi Montani. 176. e
Ecclesiae status florantissimus sub Seuero Imp. 255. a
Ecclesiae pro pace tributa persoluebant. 305. a
Ecclesiae pax redempta pecunia sub Seuero. 316. c
Ecclesiae pax longa post Severum Imp. 320. e
Ecclesiae splendor auctus, & superstitio obscurata. 378. b
Ecclesia vehementer concussa ex quaestione de baptismo hereticorum rate habendo. 522. a
Ecclesiae status sub Aureliano. 633. c
Ecclesiae status sub Claudio. 619. e
Ecclesiae status sub Decio. 416. c. & seq.
Ecclesiae status sub Diocletiano. 663. e. & seq. ante persecutionem. 719. c
Ecclesiae status sub Gallo & Volus. Imp. 468. d
Ecclesiae status sub Gordiano. 397. e
Ecclesiae status sub Iulio Maximino. 391. e
Ecclesiae status sub Philippo Imp. 416. c
Ecclesia Occidentalis quae in persecutione. 789. c
Ecclesia ipsa domus Deo dicata.
Ecclesia & Titulus idem, cur sic dicta. 52. e5. 3. a
Ecclesia non tuenda more castrorum. 54. b
Ecclesias semper habuerunt Christiani ad publicos celebrandos conuentus. 316. e
Ecclesia a templo in quo differat. 317. a
Ecclesia Romana Partui Virginis quando erecta. 340. e
Ecclesia sancti Gregorij Thaumaturgi a terrae motu illesa. 401. e
Ecclesiae aedificatae sub Gordiano. 401. d
Ecclesiae a Gentilibus incense ob ingruentes terrae motus. 392. a
Ecclesia non aperitur minis eam inuadentibus. 490. b
Ecclesiae loca diuersa atque distincta ob diuersas classes poenitentium. 597. e
Ecclesiae Christianorum demolitae edicto Diocletiani. 719. b
Ecclesia Romana.
Ecclesia Romana norma credentium. 120. e
Ecclesia Romana ab haereticis impugnata. 132. d
Ecclesia Romana sola reconciliat haereticos poenitentes. 132. c
Ecclesia Romana immunis ab haereticorum sordibus. 132. a
Ecclesia Romana a Gnosticis perturbatur. 156. e. 157. a
Ecclesia Romana semper praedives. 194. b
Ecclesia Romana subreptionibus haereticorum & schismaticorum mendacia proponentium decepta. 172. a
Ecclesia Romana consiliis a maioribus consueuit in rebus ambiguis. 230. c
Ecclesia Romana illibate traditiones custodit. 230. d
Ecclesiae Romanae fides sincera ac illibata. 153. c
Ecclesiae Romanae qui communicat, Catholicus comprobatur. 157. e. 478. a
Ecclesiae Romanae firmitas & sinceritas. 157. b
Ecclesiam Romanam, ne decipiatur, peculiaris Dei prouidentia inuigilat. 177. a
Ecclesiae Romanae munificentia erga pauperes etiam longe postea. 195. d
Ecclesia Romana antiquae disciplinae tenacissima. 433. c
Ecclesia Romana praeconia ex Ignatio. 32. a
Ecclesiae Romanae primatus ab Aureliano Imp. cognitus. 631. c. d
Edeffensis Episcopus Barsimaeus martyr. 28. b
Edeffensis martyres sub Traiano. 28. b
Editio Communis prior. 365. b
Editio Communis posterior. 368. b
Editio Communis duae, Vetus & Noua. 368. d
Editio Communis Luciani dicta. 366. a

Editio Communis Efsychni. 366. a
Editio Communis quo modo paulatim exoleuit. 367. e
Editio Communis S. Hieronymi introducta in Ecclesiam, reliquis non expolis. 368. c
Editio Communis, qua vtimur, est mixta ex noua & veteri. 369. a
Editio Communis noui Testamenti eadem semper fuit, sed a S. Hieronymo emendata. 371. a. d
Editio Communis Romae emendata nuper opera Illustr. ac Reuer. Dom. Antonij Carafa Cardinalis & aliorum. 370. a
Editio Romana praestat ceteris Editionibus. 368. b
Editio Quinta quando inuenta. 332. d
Editio prima omnium fuit Septuaginta, ante illam nulla. 357. b
Editio Septuaginta nequaquam ab Origene corrupta, vt quidam putauit. 355. e
Editio Septuaginta quanto tempore ante Christum facta. 359. a
Editio Septuaginta ab Origene obelis notata, atque ab alijs Editionibus distincta. 355. e
Editio Septuaginta diuino elaborata consilio. 359. c. 364. c
Editio Septuaginta an & quando perierit. 363. 364. 365.
Editio Septuaginta a Iudeis frequentiori vsu recepta. 364. e
Editio Septuaginta quando deprauari coepit. 365. b
Editio Septuaginta a quibus fuerit emendata. 366. c
Editio Septuaginta Communis & Vulgata, sed non eadem apud omnes. 367. a
Editio Septuaginta quo modo obliuione sepulta, ac denuo in lucem reddita. 371. e
Editio Septuaginta vsi sunt Apostoli. 366. d
Editio Sexta ab Origene inuenta. 354. d
Editio Symmachi quando reperta, quotuplex, & qualis. 296. b. cur dicta Tertia, cum sit quarta. 243. a
Editio Theodotionis quando inuenta: cur Quarta dicta, cum sit tertia. 242. b
Editiones quo ordine ab Origene sint dispositae. 355. c. 357. a
Editiones Vulgatae eadem & Communes. Vide, Vulgata.
Editionibus nullis acquiescunt haeretici, sed nouas semper consueuerunt elaborare. 310. e
Edicta Decij Imp. atrocissima. 417. d
Edicta Decij solita promulgari addito Valeriani nomine. 451. a
Edicta Diocletiani Romae primum promulgata. 674. a
Edicta Praetoria temporalia. 89. b
Edicta Romani Pontificis praescribi vniuersae Ecclesiae. 324. b
Edicta Traiani diuersa. 4. b
Edictum Antonini pro Christianis. 130. c
Edictum Diocletiani de comburendis libris quando promulgatum est. 724. b. 744. e
Edictum Diocletiani, ne Christiani emere vel vendere possent absque iurificatione. 675. c
Edictum Diocletiani prohibens ne Christiani agere possent in iudicio. 800. e
Edictum Diocletiani aduersus Manichaeos. 670. a
Edictum Hadriani perpetuum. 90. d
Edictum Hadriani pro Christianis. Vide, Hadrianus.
Edictum Marci de sacrificando dijs. 144. a
Edictum Marci pro Christianis. 208. a. diu viguit. 208. e
Edictum Seueri contra Christianos. 296. e. 297. a
Edictum Seueri contra eosdem Romae promulgatum. 300. d
Edictum Traiani de tollendis Collegijs. 4. b
idem

idem contra Christianos promulgatum.	ibid.	xand. Imp.	351.e
Elagabali munifina.	333.d	Epimachus cum Alexandro martyr Alexandriae sub Decio.	441.b
Elagabalus, non Elagabalus dictus, & cur.	333.d	Epiphanius filius Carpocratis pro deo habitus.	72.d
Elagabalus deus, Sol dictus.	333.b	Epiphanius corrigitur de tempore cladis Iudeorum sub Claudio.	74.d
Elagabalus sacerdos Solis.	333.b	Epiphanius refellitur de tempore Pauli Samofateni.	607.e
Elagabalus Imperator, & eius genus.	333.b	Epipodius cum socijs martyr in Gallia sub Marco.	225.b
Elagabalus dictus Sardanapalus, Traclitius, & Tiberinus.	334.a	Episcopi, ac presbyteri, nomen distinctum.	307.c
334. a. quando Romam venit.	ibid. d	Episcopi expulsi a suis Ecclesijs sub Traiano.	49.e
Elagabalus deum suum Romam perduxit. 334.a. quo cultum eum celebravit.	ibid.	Episcopi licet vita remissioris, praestant quibuscumque Praefectis Gentilium.	77.d. 342.e
Elagabalus deus collocatus in Palatino. 333. b. subicit Imp. ceteros deos.	334.b	Episcopi Hierosolym. ex circumcissione quando desierunt.	78.e
Elagabalus Imperator studet Christianos & Iudeos cultores reddere dei sui.	337.d	Episcopi apud Montanistas quo gradu habiti.	185.b
Elagabalus Imp. demolitur sepulchra Vaticana.	337.c	Episcopi ex causa indicunt ieiunia.	184.c
Elagabalus occiditur, & in Tiberim projicitur.	339.e	Episcopi Ecclesiae uniuersalis quo modo praeter Romanum Pontificem aliqui dicti reperiuntur.	245.e
Electi, a Manicheis qui dicebantur.	649.e. 650.c	Episcopi omnes dicti Pontifices, & Summi sacerdotes.	325.e
Electio Episcoporum qualiter olim fieri solita. 341. b. d. e	653.c	Episcopi pallium quid mystice.	327.a. 377.b
Electio Romani Pontificis qualiter olim fieri solita.	464.c	Episcopi electio qualiter olim fieri solita.	341. d
Electus semel rite Romanus Pontifex, non amplius indicandus.	475.d	Episcopi omnes a Maximino iubentur occidi.	391.e
Elemosyna erogari solita a Romana Ecclesia in Christianos diuersarum prouinciarum.	193.e. 194.d	Episcopi plures tempore persecutionis Romae latitabant.	434.b
Elemosyna prohibita a Manicheis.	648.a	Episcopi omnes qui reperiebantur Romae tempore sedis vacantis, admittuntur ad electionem Romani Pontificis.	464.d
Elementa quinque apud Manicheos.	649.a	Episcopi Orientales qui adhaeserunt Nouatiano.	495.a
Eleusinia sacra Athenis.	77.a	Episcopi etiam persecutionis tempore solliciti pro libertate Ecclesiastica.	519.b
Eleusinijs initiatur Hadrianus.	78.a	Episcopi lapsi sine honore restituendi sunt, & ad laicam tantum communionem admittendi.	519.c
Eleusippus cum socijs martyr Lingonis in Gallia sub Marco.	225.c	Episcopi iniuriam passi apellati Romanum Pont.	519.e
Eleutherus Episcopus martyr sub Hadriano.	100.e	Episcopi qui fauerunt Cypriano in quaestione de baptismo hereticorum.	531.d
eiusdem tempore quid Marcion.	116.c	Episcopi qui a parte Stephani Papae steterunt contra Cyprianum.	531.d
Eleutherus Papa quando creatus.	229.c	Episcopi aduersantes Stephano Papae, eidem anno sequenti conserunt.	533.d
Eleutherus Papa recipit litteras a martyribus Lugdunensibus.	230.a	Episcopi Africani a Valer. damnantur ad metalla.	552.a
Eleutherus Papa consulitur de Montani dogmate.	230.d	Episcopi omnes Sanctissimi iure dicendi.	546.b
Eleutherus Papa legationem accipit a Lucio Rege Britanniae. 239. e. eiusdem epistola de ciborum delectu.	245. b.	Episcopi Africani qui Cypriani sententiam sunt sectati, postea effecti martyres.	578.d
quae additamentum accepit ex Codice Theodosiano.	245.c	Episcopi qui interfuerunt Concilio Antiocheno posteriori.	627.d
Eleutherus Papa diem obiit: sedis eius tempus, & ordinationes.	253.b	Episcopi Traditores in alios crimen vertunt: quinam ij fuerint.	747.a.c
Eliberis ciuitas vbi.	811.d	Episcopi subiiciuntur Imperatores.	36.a
Eliberitanum Concilium quando & vbi.	811.c	Episcoporum lapsus & prauis moribus non praedictam Catholicam veritati.	738.e
Eliberitani Concilij austeritatis ratio.	812.a	Episcoporum habitus antiquus.	567. e. & seq.
Elima martyr cum socijs in Persia sub Decio.	459.c	Episcoporum munus lapsos recipere in Ecclesiam.	430.a
Elpisus Episcopus in Bonto.	195.e	Episcoporum Orientalium legatio ad Stephanum Papam.	522.e
Elxai pseudopropheta.	25.a	Episcoporum tabellarij non nisi clerici.	432.d
Emben propheta Gentilis.	125.c	Episcoporum vita corrupta tempore Decij.	416.e
Emerentiana martyr Romae sub Diocletiano.	792.a	Episcopus gestare solitos anihilos signatorios.	106.e
Emerita martyr cum Digna Romae sub Valeriano.	584. b	Episcopus mittere ad diuersas prouincias, munus esse Romani Pontificis.	129.e
Emeritus martyr Alutimensis in Africa sub Diocletiano.	757. b	Episcopus possibuisse ciuiles leges, & contra eas statuisse canones.	519.b
Emeritus martyr domum suam ad Synaxim celebrandam persecutionis tempore aperuit.		Episcopus deponere, esse tantum Romani Pontificis.	521.d
Enkratitae martyr Casaraugustae sub Diocletiano.	781.d	Episcopus haud semper posse sentire quod velint in aliqua quaestione.	527.a
Enkratitae haeretici quando cogniti.	154.c. 190.d	Episcopum in omni loco duo presbyteri & tres diaconi committentur.	516.a
Eucyelicæ litteræ quæ.	106.b		
Epaphus idem quod Apis.	76.a		
Ephefi martyres soliti lapidari.	459.e		
Ephestina Ecclesia florentissima.	111.c.d		
Ephestini legati ad Ignatium.	30.d		
Ephraem Episcopus Hierosolymitanus.	78.e		
Ephraem Syrus scripsit sacros hymnos.	605.c		
Epicharides martyr Romae sub Diocletiano.	776.c		
Epictetus martyr in Portu Romano cum socijs sub Ale-			

Episcopus

Episcopus vnus summus in Ecclesia Catholica.	509.e	Eucharistia seruari solita.	688. a. & seq.
Episcopus predicans uallatur septem diaconis.	53.d	Eucharistia missa ad Serapionem morientem.	492.c.d
Episcopus Episcoporum Romanus Pontifex dictus.	104.a. 230. d. 331. d	Eucharistiam execrandam conficiebat Carpocrates.	69.a
Episcopus Catholicae Ecclesiae dictus Pontif. Roman. ibid.		Eucharistiam magice conficiebat Marcus haeresiarcha.	199.b
& 479. Vide, Titulus, & Pontifex Romanus.		Eucharistiam illi tantum negabant haeretici, qui Christi carnem non credebant.	66.d
Episcopus non suscipiendus absque Formata.	104.d	Eucharistiam qualem est opinatus Paulus Samofatenus.	609.c
Epistemes martyr cum Galatione in Phoenicia sub Decio.	447.d	Eucharistiam veram certamq. ex Dionysii Alexandrini assertione.	609.a
Epistola Alexandri ad Antiochenos.	320.c	Eucharistiam exhorruit infans, qui gustat libamina idolorum.	467.a
Epistola Apollinaris Synodica.	181.b	Eucharistiam indigne sumentes arrepti a demone, & alia graua passi.	467.b.d
Epistola Canonica Gregorij Thaumaturgi.	596.c	Eucharistiam mox sumunt adulti qui sunt baptizati.	501.e
Epistola Canonica Dionysii Alex. Vide, Dionys. Alex.		Eucharistiam, hoc est, per corpus & sanguinem Christi, cogit Nouatianus suos iurare.	474.b
Epistola Canonica Petri Alexand. Vide, Petrus Alex.		Eucherius Episc. Lugdun. scripsit Acta martyrum Thebaeorum.	294.c
Epistola Decretalis quæ.	105.d	Eudemus Episcopus Smyrnenfis apostata.	437. b
Epistola Decretales impugnata.	13.b	Euelpis martyr Larandis sub Alexandro.	353. b
Epistola Encyclica Smyrnenfis.	161. b	Euelpistus martyr Romae sub Marco Imp.	150. e
Epistola Encyclica quæ.	105.c	Euentius presbyter Romae sub Hadriano.	84.d
Epistola Ignatij quot, quæ, collecta a S. Polycarpo & a Philippensibus: earum fides sincera.	33.e	Euentius martyr Carthagine cum socijs sub Dioclet.	781. d
esse in Ecclesia promptuarium traditionum.	35.e	Eugenia filia Philippi Praefecti Augustalis despondetur Acilio.	246. c
Epistola Lugdunensium & Viennensium ad Asianos.	215. b	Eugenia habuit virili delituit. 246. d. quando cum matre Romam redijt.	298. b
Epistola Marci Imp. ad Senatam pro Christianis.	208.a	Eugeniae Acta martyrij ab antiquis cognita.	246. d
Epistola Marci Imp. ad Faustinae Augustam.	211. c	Eugeniae martyrium sub Gallieno.	583. e
Epistola Melitonis ad Onesimum.	178. d	Eugenius Hermogenianus Praefectus detulit ad Senatam de persecutione indicenda.	711. c
Epistola Trii Papae legitima.	154. e	Eulalia martyr Emerite sub Diocletiano.	782. a
Epistola Plinij ad Traianum.	22. b	Eulalia exemplo multi Christiani frangunt idola.	783. c
Epistola diuersorum. Vide, Litteræ.		Eulogius diaconus martyr Tarracore sub Valeriano.	584. d
Eraclius martyr Tuderti sub Dioclet.	777. c	Eumenes Episcop. Alex. creatur. 90. b. moritur. 109. a	
Erasmus Episcopus in Campania martyr sub Dioclet.	777. c	Eunomia martyr cum Euprepia Augusta sub Diocletiano.	778. e
Erasmus Roterodamus alter Momus, censor librorum.	444. b	Eunuchorum seipfos castrantium pena.	353. d
Eremita cultor primus Paulus Thebaeus.	443. c	Eunuchorum secta.	354. a
Erotheides martyr in Cappadocia sub Dioclet.	802. b	Eunuchi facti pharmaco. Vide, Castratio.	
Errores sanctorum Patrum quo modo sint vere excusandi.	617. c	Euode, vel Euodi, locus Tertulliani.	254. d
Esdræ bibliotheca.	256. b	Euodus educator Antonini.	254. e
Esdras quando & quo modo restituit diuinam Script.	233. e	Euodus machinator necis Plautiani.	309. a
Esdras quas litteras mutauit.	234. e	Euphrosyna martyr cum Flauia Domitilla Tarracina sub Traiano.	6. a
Esquilinus & Viminalis, colles Urbis, hospitium Syrorum.	136. c	Euprepia martyr Augusta sub Dioclet.	778. e
Esra, quid.	5. d	Euprepie Titulus Romae.	154. e
Euangelica concordia Tatiani & Ammonij. 188. e. 189. a. 190. a		Euprepius martyr cum socijs sub Dioclet.	667. c
Euangelica Consonantia seu Harmonia ab Ammonio elaborata.	385. d. 386. b	Euplius martyr in Sicilia sub Dioclet.	784. e
Euangelium Petri nomine a quibusdam vulgatum, cuius occasione oborta sunt contentiones.	249. d	Euplus legatus ab Ephesijs ad Ignatium.	30. e
Euangelium execrandum editum a Basilide.	66. d	Euppsychius martyr sub Hadriano.	100. e
Euangelium deprauat & detrunca Marcion.	117. e	Eusebij Caesariensis error de tempore persecutionis Traiani.	3. d
Euangelium secundum Aegyptios.	191. a	Eusebij error de tempore epistolae Plinij.	23. a
Euangelium gestare in pectore consueuerunt Christiani.	377. c	Eusebij error in Chronico.	51. d. 56. e
Euarestus Papa creatur.	52. d	Eusebij error de tempore aduentus Polycarpi Romam.	157. e
Euarestus Papa diuisit Titulos.	52. d	Eusebij error de tempore Apologia Iustini ad Antoninum Imp.	106. d
Euarestus martyr obiit.	73. e	Eusebij error de tempore Marcomannici belli.	226. a
Euarestus quantum sedit, eius res gestæ, & sepultura.	73. e	Eusebij historia in quibus potissimum fide vacillet. eius libri de Martyribus fragmentum recognitum.	453. b. eius ratio in numerando annos decem persecutionis.
Euarestus legatus a Nouatiano.	47. d. e		716. c
Eucharistia frequenti usu percipi solita a Christianis.			
Eucharistia a Polycarpo conficitur Romae, concedente Pontifice.	158. b		
Eucharistia mitti solita ad absentes, pro Catholica communicatione.	271. d		
Eucharistia igne emisit in sumptura eam indigne.	467. a. b		
Eucharistia conuersa in cinerem, ne ab indigno sumeretur.	467. e		

c e

Eusebij

I N D E X.

Eusebij error, dum ante decimumnonum annum Dioclet. pacem fuisse dicit in Ecclesia. 719. a. 720. a. erroris arguitur ex verbis Constantini. 721. a
 Eusebij error de tēpore damnationis Pauli Samofat. 609. e. eius dolus malus in recensendis scriptoribus Ecclesiasticis. 80. c
 Eusebij locus deprauatus de tēpore martyrij Pionij emendatus. 167. e. 452. e. 453. b
 Eusebij locus declaratur de xlii. 589. b
 idem suppressit scriptores Ecclesiasticos Arium redarguentes. 80. c
 Eusebius Alexand. legatus a Dionysio ad Synodum Antioch. factusq. Episcopus Laodicensus. 547. e. 548. a
 Eusebius idem consuluit fami & obsidioni Alexandrinorum. 592. c
 Eusebius Ecclesie Alexandrinae diaconus. 548. a
 Eusebius confessor curat sepulturas martyrum. 547. d
 Eusebius & socij martyres Romae sub Valeriano. 535. & seq.
 Eusebius & socij passi Romae sub Commodo. 250. c
 Eusebius patronus Arianorum. 80. c
 Eusebius a Maximo iure reprehensus. 80. d
 Eusebius in historia dolo malo multa suppressit. 631. b
 Eusebius parum aequus erga Hippolytum Portuensem. 350. c
 Eusebius auctor Apologiae pro Origene Pamphilo tributa. 512. b
 Eusebius interdum encomiastes potius quam historicus. 354. b. parum fidelis in rebus gestis ab Origene. 406. b
 Eustachius idem & Placidus. 20. d. 62. d
 Eustachius cum filijs & vxore in bouem aeneum missus consummavit martyrium. 62. d
 Eustachius dicitur Iob Christianus. 62. e
 Eustachius Sebastenus Episcopus surripit litteras a Liberio Papa. 177. a
 Eutropius iudex inter Origenem & hereticos. 336. c
 Eutropius martyr in Portu Romano sub Aureliano. 637. c
 Eutropius pater Constantij Augusti, patris Constantini Magni. 620. a
 Eutyches martyr sub Traiano. 5. e
 Eutyches martyr Puteolis cum socijs sub Diocl. 803. a
 Eutychia martyr pragnans seruatur vsque ad partum Theffalonicae sub Dioclet. 794. e
 Euthymius martyr Nicomediae sub Dioclet. 637. d
 Eutychianus Papa creatur. 637. b. moritur. 659. c. eius decreta, & ordinationes. 659. d
 Eutychianus cum socijs a Polycarpo Romae baptizatus. 663. b
 Eutychianus Phrygiae hereticus in carcere cum confessoribus. 455. e
 Eutychianus cum socijs martyr in Campania sub Diocletiano. 777. c
 Eutychius martyr Caesareae in Mauritania. 746. b
 Exapla. Vide, Hexapla.
 Excommunicantur a Victore Papa Asiani Quartadecimani. 271. d
 Excommunicantur a Zepherino Papa Tertullianus & Proclus Montanista. 323. b
 Excommunicatur Origenes a Demetrio Episcopo Alexandrino. 375. e
 Excommunicantur a S. Cypriano schismatici Felicissimus ac alij. 462. b
 Excommunicatur a S. Cypriano vna eademque persona sepius. 476. c
 Excommunicatur a S. Cypriano defunctus. 518. b
 Exemplar diuinae Scripturae non apud vnum tantum Efdram remansit. 236. b

Exhortatio S. Cypriani ad martyres. 427. b
 Exoletos cur non abstulit Alexander Imp. 348. c
 Exoleti a Philippo Christiano Imp. sublati. 407. c
 Exomologesi fecerit Romae heresiarcha. 132. b. 157. b
 Exomologesi faciunt feminae deceptae a Marco. 199. e
 Exomologesi iubetur facere Philippus Christianus Imp. 403. b. c. & seq.
 Exorcismorum magna vis. Vide, Arreptitij.
 Extorres Christiani diuino miraculo a bestijs aluntur in deserto. 798. b.
 Extorres idem & confessores erant, licet fugerent persecutorem. 431. d
 Extorres Christiani non amplius inuenti. 442. b
 Exuperantius martyr Romae sub Valeriano. 541. d
 Exuperius Vexillarius legionis Thebaeae. 696. b
 Exuperia martyr Romae cum socijs sub Valeriano. 540. d
 Exuperius martyr in Phrygia sub Antonino. 100. e

F

Fabianus Papa creatur signo columbae diuinitus apparentis. 395. d
 Fabianus Papa creatur tempore difficillimo. 395. e
 Fabianus Papa damnat Triuatum hereticum. 399. c
 Fabianus Papa aedificat in caemeterijs. 401. d
 Fabianus Papa baptizat Philippum Caes. 404. b
 Fabianus Papa diuidit regiones Vrbs diaconis. 54. b
 Fabianus Papa indicat causam Origenis. 406. c
 Fabianus Papa audit Romae Origenem suam causam defendentem. 406. d. nomine eiusdem epistola spuria. 396. c. eius tempore nec Nouatus nec Nouatianus schismatici innotuere. 396. c
 eius locus, idem locus Petri. 455. d
 Fabianus Papa martyrium subiit. 416. a. anni sedis, & eius ordinationes. ibid. tempus Fabiani Papae sedis vacantis. 416. b
 Fabius Episcopus Antiochenus creatur. 447. b
 in fide vacillat. 492. c
 Fabius Episc. Antioch. a Cornelio Papa admonetur. 493. a
 Fabius Episcopus Antioch. moritur. 494. b
 Fabius martyr Romae sub Dioclet. 743. d
 Fabius Maximus Praefectus Vrbs. 671. d
 Fabulae Valentini. 109. b. e
 Faces accense precedebant Imperatores. 238. d
 Faces in funere Cypriani. 566. e
 Facundus cum Primitino martyr in Hispania sub Diocletiano. 702. d. 781. e
 Faltonius Pimianus Procons. in Asia fit Christianus. 743. d
 Falsus assertor Aquila Ponticus, reijciiturq. ab Ecclesia. 94. e
 Fatum adferentes impugnat Bardesanes Syrus. 196. c. 197. c. 198. a
 Faustina Augusta vxor Ant. Pij moritur & consecratur. 103. b
 Faustina Aug. vxor Marci Aurelij moritur, consecratur, & templum donatur. 213. c
 Faustinus Episcopus Lugdunensis laborat contra Nouatianos. 521. a. refert ad Stephanum Papam de Marciano Episcopo Arelatensi Nouatiano. 521. a
 Faustinus confessor illustris in Aegypto. 547. d
 Faustinus martyr in Campania sub Decio. 460. c
 Faustinus martyr cum Louisa Brixiae sub Hadriano. 75. c
 Faustinus martyr Romae cum Simplicio sub Diocl. 743. e
 Faustus martyr Aluinenfis sub Diocletiano. 757. b
 Faustus diaconus Ecclesiae Alex. sub Dionysio. 545. c
 Faustus martyr Romae sub Valeriano. 541. d
 Faustus martyr, filius Marcelli Centur. in Hispania sub Diocletiano. 702. d
 Febri-

I N D E X.

Febribus tertianis & quartanis medendis vsus crucis clauorum & spari. 331. e
 Felices tres martyres Aluinenfes sub Dioclet. 757. b
 Felicianus passus Romae cum Primo sub Dioclet. 777. a
 Felicianus martyr Rauenna sub Diocletiano. 778. a
 Felicianus Episcopus Fulginas. 393. c. martyr sub Decio. 460. d
 Felicitas martyr in Africa cum Perpetua sub Seuero. 306. a
 Felicitas martyr Romae cum septem filijs passa, an eadem sit cum Symphorosa. 193. b
 Felicitatis & Perpetuae corpora translata Carthaginem. 307. c
 Felicissimus presbyter aduersatur electioni S. Cypriani. 410. c
 Felicissimus schismaticus in Africa. 461. d. confessores a Cypriano diuellit, & prouocat lapsos in Cyprianum. 461. e. quinque presbyteros armat in Cyprianum, iudemq. iungunt se secularibus magistratibus. ibid.
 Felicissimus colligit suos in monte. 462. c. noua addens seclera excommunicatur a Cypriano. 462. d
 iterum. 476. c
 Felicissimus patriarcha Nouatianorum ac Donatistarum. 463. c
 Felicissimus diaconus ordinatus a Nouato. 463. d
 Felicissimus quando coepit innotescere. 463. d
 Felicissimi duo, alter presbyter, diaconus alter. 468. e. 469. c
 Felicissimus presbyter Nouato aduersarius. 469. c
 Felicissimus auditur in Synodo. 476. a
 Felicissimus legatus profectus ad Cornelium Papam contra Cyprianum. 486. c
 Felicissimus immanium scelerum reus. 486. d
 Felicissimus cum Felice baptizatur Romae. 571. a
 Felicissimus diaconus martyr Romae cum Sixto Papa. 559. c
 Felicissimus martyr cum Felice in Campania sub Diocletiano. 777. e
 Felicissimus martyr in Africa laudatus a Cypriano. 555. e
 Felicissimus martyr Tuderti sub Dioclet. 777. e
 Felinus martyr Perusia sub Decio. 460. d
 Felix Episcopus in Hispania substitutus in locum lapsi. 519. b
 Felix Episcopus Caesaraugustanus. 521. b
 Felix Episcopus Tibaritanus, quod nollet libros tradere, factus martyr. 745. c
 Felix Episcopus in Africa cum collegis damnatus ad metallam sub Valeriano. 552. b. c
 Felix Episcopus alter eodem supplicio affectus. 552. b. c
 Felix discipulus S. Polycarpi, martyr in Gallia sub Marco Imp. 166. c
 Felix extorris. 446. a
 Felix filius S. Felicitatis, martyr Romae sub Marco. 193. b
 Felix martyr Romae cum Blanda sub Alexandro. 368. c
 Felix martyr in Portu Romano cum socijs sub Alexandro. 351. c
 Felix martyr in Etruria sub Aureliano. 637. d
 Felix martyr Aquileiae sub Numeriano. 570. a
 Felix martyr Romae sub Diocletiano. 744. b
 Felix & alij septem passi in Numidia sub Diocl. 747. b
 Felix cum Felicissimo martyr in Campania sub Dioclet. 777. d
 Felix cum Nabore martyr Mediolani sub Dioclet. 778. c
 Felix martyr Caesaraugusta sub Dioclet. 781. d
 Felix martyr Gerundae sub Dioclet. 781. e
 Felix Papa creatur. 635. a

Felix Papa haeresin Pauli Samofatani confutat & condemnat. 635. a
 Felix Papa scribit ad Maximum Episcopum Alexand. 635. d
 Felix Papa Secundus loco Primi acceptus. 635. c
 Felix Papa hortatur martyres. 635. b
 Felix Papa martyrium subiit. 636. e
 Felix Praefectus Augustalis Alexandriae non assentiuntur castrationi adolescentis Christiani. 71. a
 Felix schismaticus in Africa contra Cyprianum. 487. a
 Femina arreptitia agit prophetam. 392. c
 eadem baptizata & Eucharistiam facere praesumit: raticinia eius vnde. 392. c
 Femina fatidica necatur a demone. 3. c
 Femina Gentilis impudicissima, facta Christiana mox euasit castissima. 147. d. 148. a
 Feminae Gentiles in albis vestibus Romae sumus celebrabant. 319. a. b
 Feminae Gentiles Romae confidebant a dextris, viri a sinistris. 319. c
 Feminae semper haeresum protectrices. 120. c
 Feminae in haeresin abducta a Marco haeresiarcha & impoflore. 199. c. recantant palinodiam, agentes exomologesi. 200. b
 Feminae menstruate superstitiose a Graecis reijciuntur a sacramentorum perceptione, & ab ecclesia. 614. c
 Feminae Montani sacra agebant. 165. a
 Feminae pragnantes damnatae, detinentur in carcere vsque ad partum. 794. e
 Ferreolus martyr in Gallia sub Dioclet. 780. a
 Festa anniuersaria fieri solita Alexandriae ob translationem diuinae Scripturae. 360. d
 Festa anniuersaria Sanctorum martyrum. 165. b. Vide Martyrum cultus.
 Festa anniuersaria celebrant Christiani etiam tempore persecutionis. 718. b
 Festa anniuersaria Dionysius Alexand. licet exul, vbique celebrat. 595. d
 Festiuitates Ecclesiae ex traditione Apostolorum. 37. a
 Festiuitates. Vide supra, Dies.
 Fides Catholica. Vide, Ecclesia Catholica.
 Fides Christiana magis persuadetur, cum persecutionem patitur. 295. e
 Fides Christiana probat personam, non persona fidem. 741. e
 Fidei Christianae veritas non ex vite austeritate indicanda. 282. a
 Fides Christiana non foedatur alienis vitijs. 741. e
 Fidei Christianae sublimiora mysteria diuinitus reuelata Gregorio Thaumaturgo. 381. c
 Fidei Christianae mysteria miraculis declarata. 450. d
 Fidei professio a Concilio Antiocheno scripta. 630. e
 Fidei quaestio non definienda cuiuscumque voluntatis arbitrio. 527. a
 Fides martyr Agenni in Gallia sub Dioclet. 780. a
 Fides martyr vna cum fororibus. 75. d
 Fidelis martyr Nouocomi sub Dioclet. 778. b
 Fideles qui non sunt Deo, nec hominibus erunt. 788. d
 Fidentius martyr Tuderti sub Dioclet. 777. e
 Filij Dei eiusdem cu Patre substantia. Vide, Iesus Christus.
 Firmilianus Episcopus Caesareae Cappadociae, Origenis discipulus. 392. a
 Firmilianus Episcopus Caesareae Cappad. insurgit in Stephanum Papam. 522. e
 Firmilianus damnatus a Stephano Papa. 529. a
 Firmilianus ira succensus scribit ad Cyprianum in Stephanum Papam. 529. e

I N D E X.

Firmilianus idem schismaticus Quartadecimanus. 530.d
 Firmilianus idem cum Cypriano sentit de baptismo hereticorum : cuius sententia improbat. 531.b
 Firmilianus recantat palinodiam. 531.b
 Firmilianus a S. Basilio eiusdem Ecclesie Episcopo impugnat. 531.b
 Firmilianus in Ecclesiam restitutus, interfuit priori Concilio Antiocheno. 531.b
 Firmilianus veniens ad posterius Concilium Antiochenum contra Paulum Samosat. congregatum, moritur Tarfi. 628.a
 Firmiana martyr Ancyra sub Dioclet. 777.e
 Firminus Episcopus Ambianensis, martyr sub Diocletiano. 780.a
 Firmus cum Rustico martyr Verona sub Dioclet. 777.b
 Firmus martyr sub Decio in Africa. 428.a
 Fisci Tullii. 52.e. 53.a.b
 Fisci Aduocatus quando cepit. 90.d
 Flauia Domitilla & sociarum martyrium. s. e. eiusdem corporis inuentio. 622.a
 Flavianus confessor. 572.c
 Flavianus cum socijs martyr in Africa sub Valeriano, eorumq. Acta. 572. & seq.
 Flavianus martyr insigne exemplum. 576.a
 Flavianus reuocatur in carcerem. 576.c
 Flavianus accipit diuinas visiones. 577.b
 ducitur ad martyrium. 576. c. vltima eius verba ad populum. 578.a
 Flavianus martyr Rome sub Diocletiano. 776.c
 Flavius Vopiscus quando claruit. 787.c
 Floccellus martyr in Gallia sub Pio Imp. 90.c
 Flora cum Lucilla martyr sub Valeriano Imperatore. 584.b
 Florentia martyr cum Molesto in Gallia sub Diocletiano. 780.d
 Florentinus Iuriconsultus sub Alexandro. 343.a
 Florentius martyr Perusia sub Decio. 460.e
 Florentius cum Gereone martyr in Gallia sub Maximiano Imp. 698.b
 Florentius Viennensis Episcopus martyr sub Valeriano. 584.c
 Florentius Pupienus aduersatur Cypriano. 509.b
 Flores, rose, & lilia Ecclesie que sint. 427.d
 Flovianus martyr cum socijs Laureaci sub Diocletiano. 699.b
 Florianus inuadit Imperium, & occiditur. 654.a
 Florianus heretici. 232.d
 Florinus presbyter Rom. hereticus. olim auditor Polycarpi. 231.c
 Foramina, in qua distendebantur pedes martyrum in compedibus. 444.d
 Forenses conuentus, in quibus cognoscebantur etiam cause martyrum. 292.c
 Fons olei in Transiberina regione illustratus ecclesia. 340.e
 Fons scaturiens precibus sancti Clementis. 5.c
 Fons scaturiens Cesaree Cappadociae ex Martyrio Iulitae viduae. 801.c
 Formatae litterae quae. 104.d
 Formatae impertiebatur Catholica communicatio. ibid.
 Fornicatores, licet poenitentes, respuunt Montanista. 324.b
 Fornicatores poenitentes recipit Ecclesia Catholica. 324.e
 Fortuna martyr in Africa sub Decio. 428.a
 Fortunatus lector cum socijs martyr in Apulia sub Diocletiano. 746.a

Fortunatus Episc. Catholicus in Africa. 496.a
 Fortunatus Episc. in Africa legatus missus ad Cornelium Papam. 470.e
 Fortunatus creatus Episcopus Carthagenensis in schismate contra Cyprianum. 486. c. eiusdem pseudopiscopi scelera. 489.d
 Fortunio martyr sub Decio in Africa. 428.a
 Francorum ingens facinus sub Probo Imp. 656.a
 Fratres Domini Simeon & Iudas superstites ad Traiani tempora. 28.b.e
 Frontinus Proconsul in Asia. 180.b
 Fronto legatus ab Epheisus ad Ignatium. 30.e
 Fronto orator Consul suffectus. ibid.
 Fronto martyr Casaraugusta sub Dioclet. 181.d
 Fructuosus Episcopi Tarraconensis ac sociorum martyrum Acta. 584.c
 Fructuosus Episcopi confessio. 585.d
 Fructuosus eum ad martyrium propinatur vinum conditum. 586.a
 Fructuosus non patitur se discalceari. 586.e
 Fructuosus in extremis visus calum concendere. 586.c
 Fructuosus sibi orandum dixit. 584.d
 Fructuosus cum socijs igne consummat martyrium. 586.d
 Fructuosus cum socijs visus calum concendere. 586.c
 Fructuosus curat post mortem suas reliquias. 587.b
 Fructus martyr in Africa sub Decio. 428.a
 Frugum benedictio ex antiquo Ecclesiae ritu. 659.d
 Frumentarij inquisitores martyrum. 439.e
 Frumentarij qui sint, & quotuplices. 562.c
 Frumentum largiur Marcus Imp. Christianis Hierapoli-tanis. 141.c
 Fua martyr Aluimensis sub Diocletiano. 757.b
 Fuga in tempore persecutionis commendata. 303.b
 Fuga Fideles deserta petierunt. 443.b
 Fuga Fidelium in persecutione Decij. ibid.
 Fuga Cypriani. Vide, Cyprianus.
 Fuga Gregorij Thaumaturgi. 448.d
 Fugam suadet suis Gregorius Thaumaturgus. 448.d.e
 Fugam in persecutione detestati sunt Marcionite & Montanista. 304.a
 Fulmina in hostes precibus Christianorum impetrata. 202.e. 203. e. 204. e. 205. d
 Fulmen ante obitum Aureliani. 652.e
 Fulminatrix legio qua dicta. 203. e. 205. b. d. 206. e
 Fulmine icte statua Taciti : quid de ijs Aruspices. 654.a
 Fulvius Ursinus illustrator Arnobij. 316.d
 Funera a Romanis seminis Gentilibus in albis vestibus celebrari solita. 319.e
 Funera. Vide, Defuncti.
 Furius Orpbitus Praefectus Urbis sub Aureliano. 639.d
 Fusca martyr cum Maura Raguenna sub Decio. 460.e

G

Gabinus pater S. Susanna. 689.e
 idem presbyter, fraterq. Caij Papae, scripsit Apologiam pro fide Christiana. 689.e
 eius martyrium. 693.c
 Gabriel Palaottus Cardinalis, insignis probitatis vir, Archiepisc. Bononiensis. 623.b
 Gaius. Vide, Caius.
 Galation martyr cum Episteme Emese sub Decio. 447.d
 Galeni locus restitutus & emendatus. 139.b
 Galenus medicus quid de peste sub Marco. 167.e
 Galenus accersitur a Marco Imp. 172.b
 Galenus

I N D E X.

Galenus recusat ire ad bellum Marcomanicum. 172.b
 Galenus carpit Christianos atque Iudaeos. 222.b
 Galenus damnat constantiam Christianorum. 222.b
 Galerius Maximus Proconsul in Africa. 561.d
 moritur post illatam necem Cypriano. 567. a
 Galerius Maximianus adoptatur a Diocletiano, & accipit per eius filiam Valeriam coniugem. 687.d
 Galerius Maximianus Caesar creatur. 687. c
 Galerius Maximianus, defuncta Valeria, optat coniugium Susanna. 689. a
 Galerius Maximianus vim illaturus Susanna, a numine absterretur. 692.c
 Galerius Maximianus quid in Andream duce Christianorum. 707. e
 Galerius Maximianus concionatur Nicomedia in theatro. 709. a. interrupta concio prodigijs. ibid.
 Galerius seuisissimos Praefides ad persecutionem delegit. 712. c
 Galerius loquitur ad Christianos in ecclesia. 713. a
 Galerius quid Nicomediae in Asceterio sacrarum virginum. 714. d
 Galerius quid Nicomediae in Dorobeum. 716. a
 Galerius creatur Augustus. 787.d
 Galerius seuiorem excitat persecutionem in Oriente. 792.b
 Gallia a Germanis inuasa. 599. d
 Gallia liberata a Probo. 654.e
 Gallicani martyres sub Marco. 216. d. vsque 226.
 Gallicani martyres sub Diocletiano. Vide, Martyres.
 Gallieni Imperium quando ceptum. 514. e. eius annus tertius quando incipiat. 516.b
 Gallienus excitatam a patre persecutionem compressit. 588. d
 Gallienus seuit in Seniores, in Christianos benignus. 588. d
 Gallienus rescripsit pro Christianis. 588.e
 Gallienus dat licentiam Christianis adeundi coemeteria. 589.a
 Gallienus a tot tyrannis infestatus substituit precibus Christianorum. 606.c
 Gallienus per suos domuit triginta tyrannos precibus Christianorum. 606.c
 Gallienus triumphat de Odenato. 607. a
 Gallienus studet placare Claudium, quem sensit sibi infensum. 609. b. Epistola & dona ad eum missa. ibid.
 Gallienus arte Claudij occisus. 619.b
 Gallienus quot annis imperauit. 619.b
 Gallorum cum Asianis amicitia vetus. 165. e. 166. c
 Gallus proditor Decij. 466. a. sumit sibi Imperium cum Volusiano. 468.c
 Gallus & Volus. Impp. persequuntur Christianos. 495. b
 Gallus Imp. eicit Episcopos, & inter alios Cornelium Papam. 497.a
 Gallus & Volusianus Impp. occisi. 587. d. tempus eorum Imperij. 587.d
 Gallus quando adiit Consulatum. 483.c
 Gauia comes in itinere S. Ignatij. 32.b
 Gelasij iusta censura de Actis martyrum. 686.d
 Geminae contubernales Plotini. 389.a
 Geminianus martyr in Gallia sub Marco. 224.c
 Geminianus cum Lucia martyr Romae sub Dioclet. 776.c
 Geminus Faustinus presbyter, tutor a Victore constitutus contra canones. 518.c
 Geminus scriptor Ecclesiasticus. 349.d
 Gemmarum redundantia Romae sub Sennero ex triumpho Persico. 273.e
 Generosa martyr in Africa sub Sennero. 293.b
 Genesis exceptor martyr Arelate sub Diocl. 780.b

Genesis mimus martyr Romae sub Dioclet. 777.a
 Geneblici a Bardesane confutantur. 198.a
 Genij deseruere oracula : cur hoc. 3.a
 Genij non nisi daemona. 695.e
 Genios ex sententia Plutarchi posse mori. 3.a
 Genium Caesaris iurare compellebantur Christiani. 393.d.
 Vide, Christiani, & Iuramentum.
 Gennadius perperam redarguit Dionysium Alex. 600.e
 Gentianus martyr Ambianensis sub Diocletiano. 779.d
 Gentiles quid in Christianos Traiani tempore. 6.a
 Gentiles qui prudentiores erant, facti sunt Christiani. 112.d
 Gentiles decepti ab impostore. 113.a
 Gentiles calumnijs compluribus exagitabant Christianos. 112. e. Vide, Calumniae.
 Gentiles nullum delectum habebant inter Christianos Catholicos & hereticos. 112.c
 Gentiles Romani in dies superstitiosiores. 125.e
 Gentiles iactabant Christianorum causa omnia mala obuenire. 131.b
 Gentiles historici fallacissimi, & in rebus Christianorum parum fideles. 141.a
 Gentiles admirati constantiam Christianorum. 148.a
 Gentiles magistratus in Christianos seuisissimi. 148.e
 Gentiles timore confertabantur audientes Christianos loqui de extremo iudicio. 214.a
 Gentiles Alexandrini quid in Christianos obloqui soliti. 299.d
 Gentiles accusant Christianos criminis maiestatis. 277. 278. 279.
 Gentiles exprobrant Christianis inertiam. 288.d
 Gentiles ingentem consequi ex Christianis utilitatem. 288.e
 Gentiles arreptitij curabantur a Christianis. 289.c
 Gentiles omnes esse arreptitios. 508.a
 Gentiles complures per visum admoniti, facti sunt Christiani & martyres. 303.a
 Gentiles occisi a Caracallo in vltionem sanguinis Christiani. 321.e
 Gentiles deriserunt simplicitatem diuinae Scripturae. 371.c
 Gentiles philosophi delecti iudices in causa fidei. 335.d.
 643. d
 Gentiles acclamantes Iouem in theatro peste percussi sunt. 503. c. & seq.
 Gentiles cum patiuntur eadem quae Christiani, interius tamen seuius cruciantur. 510.a
 Gentiles cum verum Deum persequuntur, suorum deorum iacturam patiuntur. 595.c
 Gentiles qui videbantur religiosiores & pij, ydem seuiores hostes erant Christianorum. 391.e
 Gentilis homo illusor quid de fine mundi in Campo Martio. 302. b
 Gentilitia sacra Romae profanata. 334. a
 Gentilitia supersticio, apparente veritate Christianae religionis, euascescit. 2.c
 Gentilitia supersticio collapsa. 144.c
 Gentilitia supersticio a Marco Imp. aucta. 160.e
 Gentilitia supersticio decreuit, cum augetur Christiana religio. 238.b
 Gentilitiae superstitionis pertesi multi, facti sunt Christiani. 106.c
 Gentilium calumniae de scriptis Christianorum. 686.c
 Gentilium sepulchra abominanda Christianis. 295.a
 Georgius martyr : eius Acta apocrypha. 686.c
 Georgius Pachimerius quando vixit. 46.d
 Germanica Ecclesia antiqua. 101. b. 102. a
 Gereon

I N D E X.

Gereon martyr cum socijs Thebæis sub Maximiano Imp. 698. c
Gereonis martyrij locus dictus Ad Martyres. 698. d
Germana martyr in Africa cum socijs sub Diocl. 746. e
Germani excurrunt Gallias, & ingrediuntur Italiam tempore Gallieni. 595. e
Germanicus martyr Smyrnæ sub Marco. 161. d
Germanio Episcopus Hierosolymitanus. 176. b
Germanus cum Seruando martyr in Hispania sub Diocletiano. 802. d
Germanus filius Marcelli Centurionis martyr in Hispania. 702. d
Germanus homo vecors aduersatur Dionysio Alexandrino. 546. c
Germanus martyr cum socijs Casarea in Cappad. sub Decio. 459. e
Geta a fratre tentatur insidijs. 318. c
Geta ex Britannia redit Romam. 318. c
Geta occidi iubetur ab Antonino fratre. 321. a
Geta nomen factum piaculum. 321. a
Geta familiares omnes occisi. 321. a
Geta quando Caesar dictus, & quando Augustus. 264. b. 279. b
Geta imperat. 102. a
Getuli Christi subditi. 318. c
Getulius martyr sub Hadriano. 96. a
Gladio percussus vel securi, quæ differentia. 345. b
Gladius Prætorum insigne. 345. b
Glaucias interpres Petri. 67. c
Gloria in excelsis, hymnus Angelicus quando dicendus. 129. d
Glycerium martyr Heracleæ sub Marco. 286. c
Glycerius presbyter Nicomediæ quid cum Galerio Imp. 713. b
Gneus Sidius Geta, dux exercitus in Africa. 204. a
Gnostici auctores Adamitarum. 73. b
Gnostici Basilidiani. 68. b
Gnostici Carpocratiani. 68. b
Gnostici Nicolaitæ. 68. c
Gnostici sub nomine Christiano nefanda perpetrabant. 68. 69. & seq.
Gnostici consulti a Plotino. 73. a
Gnostici Reuelationum Zoroastri auctores. 37. b
Gnostici negabant martyrium. 305. d
Gnostici se intrudunt in Urbem. 156. e
Gnosticomum soboles. 73. c
Gnostici iuncti Valentini. 110. b
Gordianus Senior in Africa acclamatur Imperator, itemq. Junior. 396. a. *idem extincti.* *ibid.*
Gordianus puer Caesar dictus. 396. a
Gordianus Caesar creatur Imperator. 396. a
Gordianus aperuit Ianum ob bellum Persicum. 400. d
Gordianus compressit Sabinianum tyrannum. 399. b
Gordianus a Philippo duce exagitatur. 401. c. *occidi iubetur.* 402. a
Gordianus relatus inter diuos. 404. d. *eius sepulchrum & epitaphium.* 404. d. *eius occisores omnes periire.* 404. e
Gordius Centurio martyr Casarea Cappad. sub Diocletiano. 799. e
Gordius Episcopus Hierosolymitanus. 244. e
Gothi excurrunt in Asiam, Pontum, Galatiam, Macedoniam, & Græciam. 595. c
Gothi excurrunt templum Dianæ Ephesiae. 595. c
Gothi compressi a Probo Imp. 655. e
Gradus Elagabali, locus sic dictus, ubi. 674. b
Græci propria gloria tenacissimi. 41. a

Græci auctores qui meminerunt Dionysii Areopagite. 40. e
Græci ante translationem Septuaginta, an aliam habuerint diuinæ Scripturæ editionem. 357. c. d
Græci peregrinati sunt in Aegyptum. 358. a
Græci semper pueri, & ipsorum scientia iunior. 357. e
Græcis gratior quam Latinis editio sancti Hieronymi. 368. b
Gratianus Proconsul in Asia agit pro Christianis. 79. e
Grata martyr in Gallia sub Marco. 225. a
Gratus Proconsul in Asia, sub quo prodijt Montanus hæresiarcha. 179. a
Gratianus martyr Perusia sub Decio. 460. e
Gregorius martyr Spoleti sub Diocletiano, & alij. 778. a
Gregorius Nazian. ex habitudine corporis vaticinatur de Iuliano. 238. b. *scripsit hymnos.* 605. b
Gregorius Papa quid de translatione corporum Apostolorum. 338. d
Gregorius Nyssenus quid de legione Fulminatrice. 205. e
Gregorius Nonus legatos misit in Orientem. 382. d
Gregorius Decimus tertius munificentissimus erga pauperes totius Ecclesiæ Catholice. 194. b
Gregorius Thaumaturgus, ante dictus Theodorus, se contulit ad Origenem. 379. b. 380. b. *eius primordia.* *ibidem.*
Gregorius Thaumaturgus calumniam patitur a meretrice. 379. e
Gregorius Thaumaturgus. aditum fecit diaconum, quem habuit fugæ comitem, & signo Crucis miraculorum operatorem. 487. e. 489. c
Gregorius Thaumaturgus. creatur Episcopus Neocesariensis in Ponto. 380. e
Gregorius Thaumaturgus. accepit diuinam reuelationem de fide Catholica. 382. c
Gregorius Thaumaturgus. ordinat Episcopum Alexandrum Carbonarium. 384. a
Gregorius Thaumaturgus. ecclesiam erigit. 401. d. *quæ nunquam lesa a terremoto.* *ibid.*
Gregorius Thaumaturgus. fugit tempore persecutionis Decij. 448. c. *fugamq. suis suadet.* 448. d.
Gregorius Thaumaturgus. nullum suorum audiuit lapsum esse tempore persecutionis. *ibid.*
Gregorius Thaumaturgus. inuisibilis factus hostibus. 449. a
Gregorius Thaumaturgus. licet absens, adijt tamen Troadio pugnantem. 449. d
Gregorius Thaumaturgus. obmutescere fecit idolum, ac iterum vocale reddidit. 450. b
Gregorius Thaumaturgus. pernoctat canens hymnos. 450. a
Gregorius Thaumaturgus. Crucis signo expugnat templum idololorum. 450. a
Gregorius Thaumaturgus. saxum ingens precibus loco mouit. 450. e
Gregorius Thaumaturgus. post persecutionem rediens celebrat natales dies Sanctorum martyrum. 468. a
Gregorius Thaumaturgus. occasione pestis plurimos conuertit ad fidem. 502. e. 504. a
Gregorius Thaumaturgus. peste tactos liberat. 503. e
Gregorius Thaumaturgus. excusatur a calumnia Sabellianismi. 557. d. e. *idemq. oppugnavit Sabellium.* *ibid.*
Gregorius Thaumaturgus. scripsit epistolam Canonicam occasione incurfionis barbaricæ. 596. & seq.
Gregorius Thaumaturgus. interfuit Concilio Antiocheno priori contra Paulum Samosat. 611. a
Gregorius Thaumaturgus. redijt Neocæsaream ex Concilio Antiocheno. 614. e
Gregorius Thaumaturgus. breui moriturus vixit ecclesiam, & parat sibi sepulchrum. 614. e. *quod illæsum permanet sit a*

I N D E X.

fit a terremoto: miraculum de eo. 615. b
Gregorius Thaumaturgus. viuens nihil possedit. 615. a
Gregorius Thaumaturgus. diem obiit, eiusq. dies natalis. 615. a
Gregorius Thaumaturgus. celebratur a S. Basilio. 615. d
Gregorius Thaumaturgus. dictus alter Moyses: eius miracula. 616. a
Gregorius Thaumaturgus. quæ scripsit: eius doctrina illibata, sed deprauata ab hereticis. 616. 617.
Gregorius Thaumaturgus. excusatur, quod publica oratione laudauerit aliquando Origenem. 617. d. *a cuius erroribus alienus omnino.* 617. d
Gregorius Thaumaturgus. exhiberunt populum festis solemnibus sanctorum martyrum. 468. c. *ludosq. solitos exhiberi dijs conuertit in honorem martyrum.* *ibid.*
Gregorius Turonensis in ijs quæ de Dionysio Areopagita scribit, refellit. 41. d
Guinalius martyr Alutinenfis cum socijs sub Diocletiano. 757. b
Gundenis virgo passa in Africa sub Seuero. 306. a
Guria cum Samona martyr Edesse sub Dioclet. 705. c

H

Hæresis Episcoporum qualis olim. 568. e
Hadriani tempore quæ hæreses. 62. 63. 64. & seq.
Hadriani numismata. 60. e. 61. c
Hadrianus nepos Traiani, cui fuit in delicijs. 7. e
Hadrianus a Traiano adoptatus. 60. e. *eiusdem generis, & dies natalis.* 60. b
Hadrianus quando Consul creatus. 60. a
Hadrianus quando redijt Romam, soluit populi debita. 61. d
Hadrianus persequitur Christianos absque edicto. 62. b. *eius rescripta.* *ibid.* *instar Pbalaris se iijt Romæ in Christianos.* 78. a. *eius persecutio instaurata.* 79. a. 80. a
Hadrianus a Quadrato Episcopo Atheniensis admonitus cessat a persecutione. 79. c
Hadrianus ad Fundanum Proconsulem, & alios Præsides rescripsit pro Christianis. 80. a. b
Hadrianus dictus a suis Locupletator Orbis. 75. a
Hadrianus animaduertit in magistratibus. 81. a
Hadrianus mure diuisit Britanniam. 74. c
Hadrianus abiit in Hispanias. 77. b
Hadrianus Athenas petit, Eleusinijs sacris initiatur. 78. a. *restituit leges Solonis Atheniensibus.* 77. d. 78. a. *dedicauit ædem Iouis Olympij.* 79. c. *draconem ex India posuit ibi pro numine.* 113. d
Hadrianus inuisit Africam, multaq. contulit Africanis. 78. d
Hadrianus peregrinatur in Asiam, atque in Aegyptum. 80. e
Hadrianus consecrat ubique templa. 81. a
Hadrianus Antiochenis insensit. 81. b. 84. c
Hadrianus ex Hierosolyma Aeliam ædificat. 81. b. *porticum sculpsit in porta ciuitatis.* 92. b
Hadrianus venit in Aegyptum. 84. c
Hadrianus consecrat Antinoum in deum. 86. e
Hadrianus in Aegypto Pompeij tumulum restituit. 86. e
Hadrianus insensit in Aegyptios, quid de illis. 88. c
Hadrianus edictum perpetuum promulgauit. 90. e. *a quo sublatum.* *ibid.*
Hadrianus agit iterum in Iudeos. 91. a
Hadrianus erigit templum Ioui ex aduerso templi Hierosolymitani. 93. c
Hadrianus erigit templum Veneris siue Adonidis in Betelehem, profanantq. omnia loca sancta. 93. c. e

Hadrianus quando Romam redijt. 95. e
Hadrianus adoptat filios. 95. e
Hadrianus illustrat villam Tiburtinam. 95. d
Hadrianus egrotat. 96. d. 97. b
Hadrianus se iijt in Seruanum virum insignem & alios. 96. d
Hadrianus necat uxorem. 96. d
Hadrianus mutat magistratus, & alios novos creat, notaq. nomina indidit. 96. d
Hadrianus male valetudinis pertæsus mortem sibi cupit inferre. 97. c
Hadrianus detinetur in vita effectis quibusdam miraculis. 97. d. 98. e. *qualia illa essent.* 97. d
Hadrianus ob cædem Christianorum dira patitur. 98. a
Hadrianus diem obiit: eius versus morientis. 100. a. *sepultura.* *ibid.* *ætas.* 99. d. *tempus regni.* 99. d
Hadrianus quid in medicos. 100. c
Hadrianus scripsit res a se gestas. 100. b
Hadrianus deditus magiæ. 100. d
Hadrianus relatus inter deos. 101. a
Hadrianus martyr: eius corpus Romæ inuentum. 622. b
Hadrianus Papa quo modo dicatur probasse canones Apostolorum. 106. c. d
Hæresiarcha Romam se conferunt, ut arcem Catholice fidei expugnarent. 131. 156.
Hæresiarcha damnantur ab Ecclesia Romana. 255. d. & seq.
Hæresiarcha magna fide coluntur a suis sectarijs. 25. d
Hæresiarcha penitentes nonnisi Romæ agunt exomologesim, & recantant palinodiam. 132. 156.
Hæresiarcha, & eorum hæresis. Vide, Hæresis.
Hæresum certa nomina.
Hæresis Acyllinorum. 405. c
Hæresis Actianorum. 650. e
Hæresis Adamitarum. 201. b
Hæresis Adelpiorum. 405. c
Hæresis Alogorum. 257. e
Hæresis Anabaptistarum. 533. b
Hæresis Angelicorum. 558. b
Hæresis Apellianorum. 119. c
Hæresis Apostolicorum. 558. b
Hæresis Apotacticorum. 558. b
Hæresis Aquariorum. 188. e
Hæresis Archonticorum. 200. e
Hæresis Artemonis & Theodoti. 255. 256. 257. 258.
Hæresis Artotyritarum. 187. c
Hæresis Ascoditanorum. 200. e
Hæresis Bardesani. 196. c
Hæresis Basilidianorum. 63. d
Hæresis Blaſti. 232. a. e
Hæresis Caianorum. 113. c
Hæresis Carpocratianorum. 67. e
Hæresis Cerdonianorum. 115. b
Hæresis Colarbasianorum. 198. c
Hæresis Docitarum. 249. d
Hæresis Elxai. 25. a
Hæresis Encratarum. 190. c
Hæresis Florini. 232. a. d
Hæresis Helcegeorum. 25. d. 40. d
Hæresis Heracleonis. 111. c. 193. c
Hæresis Hermie. 171. b
Hæresis Hermogenis. 171. c
Hæresis Hieractiarum. 677. a
Hæresis Manicheorum. 640. d
Hæresis Marcionitarum. 115. a
Hæresis Materiariorum. 171. c
Hæresis Melchisedechianorum. 258. d
Hæresis

I N D E X.

<i>Hæresis Millenariorum.</i>	58.d
<i>Hæresis Montanistarum.</i>	176.b. 177.a
<i>Hæresis Nepotiana.</i>	640.d
<i>Hæresis Noetiana.</i>	556.c
<i>Hæresis Nouatiana.</i>	581.a
<i>Hæresis Ophitarum.</i>	112.b
<i>Hæresis Opinantium.</i>	249.d
<i>Hæresis Patriciana.</i>	296.c
<i>Hæresis Patropastianorum.</i>	556.c
<i>Hæresis Pattalorinchitarum.</i>	187.c
<i>Hæresis Pauliana.</i>	607.e
<i>Hæresis Perticonasatorum.</i>	187.b
<i>Hæresis Praxeana.</i>	259.d
<i>Hæresis Quartadecimanorum.</i>	187.b
<i>Hæresis Quintillianorum.</i>	187.b
<i>Hæresis Sabelliana ex Praxea. 260. e. quando cognita.</i>	260. c. 558. a
<i>Hæresis Sacramentariorum unde originem ducat. Vide, Sacramentarij.</i>	
<i>Hæresis Saturnini.</i>	67.b
<i>Hæresis Seleuciana.</i>	171.b
<i>Hæresis Sethiana.</i>	114.c.e
<i>Hæresis Severianorum.</i>	190.e
<i>Hæresis Symmachiana.</i>	296.c
<i>Hæresis Taitana.</i>	187.e
<i>Hæresis Tertulliana.</i>	328.a
<i>Hæresis Theodoti.</i>	255.e
<i>Hæresis Theodotianorum.</i>	258.b
<i>Hæresis Trascodrugarum.</i>	187.a
<i>Hæresis Valentinianorum.</i>	109.b.e. 110.e
<i>Hæresis Valistianorum.</i>	
<i>Hæreses in communi.</i>	
<i>Hæreses unde progressæ.</i>	509.b
<i>Hæreses prodierunt ex contumacia clericorum.</i>	517.d
<i>Hæreses ex ambitione progressæ.</i>	124.b
<i>Hæreses multiplicatæ a diabolo, postquam cessauit idololatria.</i>	123.c.e
<i>Hæreses progressæ a philosophis.</i>	73.a. 84.a
<i>Hæreses simulac exoriuntur, deferri solent ad Romanum Pontificem.</i>	556.b
<i>Hæreses cur in Christiana religione frequentes.</i>	121.e. 122.c
<i>Hæreses in omnibus scientijs esse.</i>	122.d
<i>Hæreses omnès habuerunt feminas adiutrices.</i>	120.c
<i>Hæreses omnes cur ab Auctore recitentur in Annalibus.</i>	67. a
<i>Hæreses populo interdum propalandæ.</i>	645.c
<i>Hæreses demonstrasse, confutasse est.</i>	186.a
<i>Hæreses demonstrant veram Ecclesiam.</i>	67.a
<i>Hæreses prostrate sunt trophæa Ecclesiæ.</i>	67.a
<i>Hæreses omnes ad profectum Ecclesiæ a Deo permisse.</i>	123. c
<i>Hæreses comparatæ serpentibus.</i>	118
<i>Hæreses comparatæ insulis sterilibus.</i>	170.b
<i>Hæreses omnes quo modo confutentur.</i>	120.e. 121.e. 124. a. c
<i>Hæreses omnes vnico confutari posse argumento, docet S. Augustinus.</i>	647.a
<i>Hæretici.</i>	
<i>Hæretici corrumpunt scripta sanctorum Patrum.</i>	195.b
<i>Hæretici Decretales epistolas frustra impugnant.</i>	13.e
<i>Hæretici diuinas Scripturas sepe transferunt, nulli acquiescentes versioni.</i>	310.e. 372.a
<i>Hæretici propinam mellita verba.</i>	646.c
<i>Hæretici soliti se iactare ac mentiri communicationem verborum illustrium.</i>	257.e
<i>Hæretici natura instabiles.</i>	186.b

<i>Hæretici post obitum Apostolorum facti atrociores.</i>	29. a
<i>Hæretici nihil præter Scripturam admittere volentes olim damnati.</i>	35. a
<i>Hæretici voluptuosissimi.</i>	72. d. 73. a
<i>Hæretici a maioribus prouocantur ad traditiones Romanæ Ecclesiæ.</i>	112. b
<i>Hæretici omnes quo argumeto conuincendi.</i>	120. e. 121. e
<i>Hæretici quibus notis manifeste arguantur.</i>	159. a
<i>Hæretici discriminantur a Catholicis atque cognoscuntur ex communicatione cum Romana Ecclesiâ.</i>	436. b. c
<i>Vide, Romana Ecclesiâ.</i>	
<i>Hæretici pœnitentes qua recipiendi sint cum satisfactione.</i>	167. e
<i>Hæretici pœnitentis oblatio redditur eidem, cum ad hæresin reuertitur.</i>	157. e
<i>Hæretici admittentes cultum simulacrorum.</i>	25. d
<i>Hæretici damnati a Gentilibus arbitris ad hoc ex consensu delectis.</i>	335. d
<i>Hæreticis nec leuiter communicandum.</i>	158. a
<i>Hæreticorum portenta qualia.</i>	25. e
<i>Hæreticorum patriarchæ philosophi.</i>	73. a
<i>Hæreticorum turpitudines monstruosa.</i>	67. a
<i>Hæreticorum secreta.</i>	66. b
<i>Hæreticorum Synaxes & mysteria clanculo fieri solita.</i>	110. d
<i>Hæreticorum immania scelera redundant in Catholicos apud Gentiles.</i>	157. a. Vide, Calumniæ.
<i>Hæreticorum baptismus quando ratus habendus.</i>	156. c.
<i>Vide, Baptismus.</i>	
<i>Hæreticorum errores propalasse, confutasse est.</i>	181. c
<i>Hæreticorum sacramenta omnia esse irrita, statutum est primum in Concilio Asiatico. 522. a. & postea in Concilio Carthaginiensi sub Cypriano.</i>	525. a. & seq.
<i>Hæreticorum & Catholicorum controuersie quàm disparæ inter se.</i>	534. a
<i>Hæreticorum libri magna cautela legendi, & a quibus.</i>	354. a
<i>Hecathæus Abderita.</i>	354. a
<i>Hegeſippi tempore. integer status Ecclesiarum.</i>	159. a
<i>Hegeſippus quid de Simeone.</i>	28. a
<i>Hegeſippus venit Corinthum.</i>	158. e
<i>Hegeſippus congregatur cum Primo Episcopo Corinthiorum.</i>	ibid.
<i>Hegeſippus scripsit sacram historiam simplici stylo.</i>	159. c
<i>alia ab eo scripta.</i>	ibid.
<i>Hegeſippus imitandus in scribenda historia.</i>	159. 160.
<i>Hegeſippus Iunior.</i>	160. b
<i>Helcesæi hæretici qui, quando, quid.</i>	25. d
<i>Helcesæitarum liber fingitur de celo lapsus.</i>	409. a
<i>Helenus Episcopus Heliopoleos in Aegypto.</i>	246. d
<i>Helenus Episcopus Tarſi.</i>	611. c
<i>Heliodorus martyr in Asia sub Aureliano.</i>	638. e
<i>Heliodorus Vicarius persequitur Christianos Antiochiæ sub Probo.</i>	655. c
<i>Heliogabalus. Vide, Elagabalus.</i>	
<i>Helpis martyr in Gallia sub Marco.</i>	224. e
<i>Hemethorius martyr in Hispania filius Marcelli Centurionis sub Diocletiano.</i>	702. d
<i>Heraclæ Alexandrinus pallio vsus. 267. c. præficitur Scholæ Alexandrinæ. 339. b. creatur Episcopus Alexand. 338. e. moritur. 405. anni eius sedis.</i>	407. a
<i>Heraclan pater Melchisedech.</i>	259. b
<i>Heraclæon Valentini discipulus.</i>	198. d
<i>Heraclides discipulus Origenis.</i>	302. b
<i>Heraclitus scriptor Ecclesiasticus sub Seuero.</i>	256. d
<i>Herculanus Episcopus in Africa, idem legatus S. Cypriani.</i>	462. e
<i>Hercules</i>	

I N D E X.

<i>Hercules consors Imperij Aureliano.</i>	634. d
<i>Hercules Commodianus.</i>	253. c
<i>Herculus dictus Maximianus. Vide, Maximianus.</i>	
<i>Herennianus filius Zenobiæ.</i>	636. c
<i>Heresina martyr Alutinenſis sub Dioclet.</i>	757. b
<i>Herena martyr in Africa sub Decio.</i>	428. a
<i>Herenæus martyr in Africa sub Decio.</i>	428. a
<i>Herennianus subdiaconus legatus ad martyres damnatos ad metalla. 553. d. iterum fungitur eadem legatione.</i>	555. a
<i>Herma auctor libri Pastoris. 135. a. cuius liber ille sit fidei. 136. a. b. an Pauli discipulus.</i>	39. e
<i>Herma cur Pastor dictus.</i>	136. d
<i>Herma scripsit Acta S. Praxedis.</i>	136. b
<i>Herma idem quod Hermes.</i>	135. a
<i>Herma Pastor moritur.</i>	149. e
<i>Hermas discipulus Manetis.</i>	650. e
<i>Hermes Præfectus Vrbs factus Christianus & martyr sub Hadriano.</i>	85. a
<i>Hermias hæreticus.</i>	171. c
<i>Hermogenes hæresiarcha quando prodijt. 170. d. ex philosopho Stoico factus Christianus & hæreticus. 170. d. idemq. pictor. 171. a. eius discipuli.</i>	ibid.
<i>Hermogenes Iureconsultus sub Alexandro.</i>	343. a
<i>Hermogenianus Præfectus Prætorio hostis Christianorum.</i>	711. e
<i>Hermon Episcopus Hierosolymorum.</i>	694. b
<i>Hermophilus deprauator diuinæ Scripturæ.</i>	
<i>Hero diaconus Antiochenus successor Ignatij. 33. d. cum hortatur Ignatius. ibid. creatur Episcopus Antiochenus. 49. a. eius precatio ad Ignatium. 49. a. superstes post terremotum Antiochenum. 51. b. martyrio coronatur.</i>	84. c
<i>Hero Iunior Episcopus Antiochenus. 107. b. moritur. 169. b</i>	
<i>Herodes Atticus celebris orator.</i>	162. e
<i>Herodes filius Zenobiæ Reginæ.</i>	636. b
<i>Heron discipulus Origenis martyr sub Seuero.</i>	302. b
<i>Hesychius Alexandrinus emendat editionem Septuaginta.</i>	367. a
<i>Hesychius martyr sub Alexandro.</i>	349. b
<i>Hetæria quid. 4. c. prohibet eas Traianus, eoq. prætextu vexat Christianos.</i>	ibid.
<i>Hexapla Origenis quæ sint.</i>	355. a
<i>Hierarchia Ecclesiæ a Clemente Papa collecta. 5. c. 101. b</i>	
<i>Hierapolitani donantur frumento a Marco Imp. Vide, Marcus Imp.</i>	142. c.
<i>Hieracitæ hæretici.</i>	677. a
<i>Hieracitam hæreticum Macarius confutauit edito miraculo.</i>	677. e
<i>Hierax hæresiarcha, a quo Hieracitæ.</i>	678. a
<i>Hierarchia cælestis ab Ignatio descripta.</i>	38. a
<i>Hierarchia Ecclesiastica ab Ignatio expressa.</i>	36. b
<i>Hierarchia Ecclesiastica cælesti persimilis.</i>	53. d
<i>Hierarchia Manetis qualis.</i>	650. e
<i>Hierarchia Montani.</i>	185. b
<i>Hierocles Præfectus in Aegypto dirus persecutor Christianorum.</i>	731. e
<i>Hierocles scripsit contra Christianos.</i>	732. a
<i>Hieronymi consilium in recensendo Scriptores Ecclesiasticos.</i>	45. d
<i>Hieronymi iusta querela de receptis translationibus hæreticorum.</i>	243. b
<i>Hieronymi labor in editione Septuaginta.</i>	366. a
<i>Hieronymi labor Græcis magis quam Latinis acceptus. 368. a</i>	
<i>Hieronymi editio diuinæ Scripturæ a Latinis paruipen-</i>	

<i>sa, a Græcis translata.</i>	368. a
<i>Hieronymi editio cognita, & in Latinam Ecclesiam introducta, veteri exoleſcente.</i>	368. c
<i>Hieronymi digna sententia de erroribus antiquorum Theologorum.</i>	616. e. 617. c
<i>Hieronymi recedentis ab Vrbe memoria.</i>	624. b
<i>Hieronymus imitatur Origenem in emendatione Septuaginta.</i>	355. a
<i>Hieronymus solitus Romæ inuifere frequenter cœmeteria.</i>	347. c
<i>Hieronymus patitur inuidiam ob translationem diuinæ Scripturæ.</i>	367. c
<i>Hieronymus nouum Testamentum non transfuit, sed tantum emendauit.</i>	370. b. d
<i>Hieronymus vocum antiquarum tenacissimus.</i>	371. a. b
<i>Hierosolyma an fuerit patria Melchisedech.</i>	359. b
<i>Hierosolyma acriter vexata.</i>	54. e
<i>Hierosolyma mutatur in Aeliam. 84. d. 91. b. ab Hadriano templis profanata. ibid. Vide, Aelia, & Hadrianus.</i>	
<i>Hierosolymitana peregrinatio antiquissima.</i>	276. b
<i>Hierosolymitani Episcopi sibi inuicem succedentes. 78. e. 95. b. 133. b. 244. e. eorum sedis tempus plane incertum.</i>	244. e
<i>Hierosolymitani Episcopi recensiti ab Epiphano.</i>	95. e
<i>Hierosolymitani Episcopi ex circumcisione deficiunt. 95. b</i>	
<i>Hierosolymitani Episcopi ex Gentibus, eorumq. primus Marcus.</i>	95. b
<i>Hierosolymitani templi spolia incensa cum templo Pacis Romæ.</i>	252. d
<i>Hilaria martyr Augustæ cum alijs sub Diocletiano Imp. 778. e</i>	
<i>Hilarianus martyr Alutinenſis sub Dioclet. 762. b. & seq.</i>	
<i>Hilarianus Proconsul in Africa.</i>	295. b
<i>Hilarius diaconus martyr Viterbij.</i>	777. c
<i>Hilarius diaconus Anabaptista.</i>	533. b
<i>Hilarius Episcopus Aquileiæ passus sub Numeriano. 662. c</i>	
<i>Hiluinus scriptor Areopagiticorum.</i>	40. e
<i>Hingmarus Episcopus Rhemensis accurate de Dionysio Areopagita.</i>	349. e
<i>Hippolytus celeberrimus inter scriptores Ecclesiasticos quando abſoluit canonem temporum. 342. d. eius statuta cum canone temporis inuenta.</i>	ibid.
<i>Hippolytus quæ scripsit.</i>	350. c
<i>Hippolytus inuidiam patitur ab Origenis studiosis. 350. c</i>	
<i>Hippolytus cuius Ecclesiæ Episcopus fuerit.</i>	350. d
<i>Hippolytus dictus Nomus. 350. d. 351. d</i>	
<i>Hippolytus se Romam conſert, ibiq. a Pontifice Romano retinetur.</i>	350. d
<i>Hippolytus Episcopus olim in Arabia, factus est Episcopus Portuensis.</i>	351. a
<i>Hippolytus patitur sub Alexandro. 351. b. eius martyrij Acta.</i>	ibid.
<i>Hippolytus exceptus a Callisto Papa. 351. c. eius memoria in Porto Romano.</i>	ibid.
<i>Hippolytus & socij Romæ passi sub Valer. 536. c. & seq.</i>	
<i>Hippolytus miles passus Romæ sub Valeriano. 560. b</i>	
<i>Hippolytus Nouatianus ante martyrium recantat palinodiam.</i>	493. b
<i>Hispania Christo subiecta.</i>	102. b
<i>Hispania a Germanis inuasa.</i>	595. c
<i>Hispaniarum martyres. Vide, Martyres.</i>	
<i>Hispanum fuisse S. Laurentium unde habetur.</i>	560. e
<i>Historia ab Hegeſippo conscripta.</i>	159. c
<i>Historia a fuco dicendi aliena.</i>	159. c
<i>Historia scribenda recta ratio.</i>	159. d
<i>Historia</i>	

I N D E X.

Historia congruit simplicitas, simplexq. genus dicendi. 159. d. e	Diocletiano. 745. e
Historia finis utilitas. 159. e	Ianus clausus aperitur a Gordiano ad bellum Persicum. 400. e
Historia peculiaris qua sint. ibid.	Iberi ad fidem conuersi a Clemente Papa. 5. e
Historia iungenda habenda, ne conuertatur in encomium. 817. d	Iberos credere in Christum testatur Irenaeus. 101. e
Historici Gentiles in Christianos infensi haud fideles inueniunt. 141. b. mendacissimi interdum in recensendis rebus Christianorum. 202. c. suppresserunt res gestas a Philippo Christiano Imperatore. 407. b. 408. d	Iconienſe Concilium contra Stephani Papae decreta. 522. e
Historici Gentiles celebres quando floruerunt. 887. c	Idola quae erant celeberrima, obmutuerunt. 2. d. unde id acciderit. ibid.
Hominem creatum ab Angelis, impie dicebat Saturninus. 67. c	Idola aliqua relicta uocalia permissu Dei, ut contra se loquerentur. 450. b
Homines omnes inhabitantes habere malos spiritus, dicebat Valentinus. 110. e	Idola obmutescunt praesentia Gregorij Thaumaturgi. 450. b
Homines omnes pessimi a Caianis habitus sancti. 113. e	Idola habitatio malorum geniorum. 3. e
Homines non vrgeri fato, sed propria voluntate. 197. c	Idola aliqua a Christianis sub Philippo Imperatore confraeta. 41. b
Homines scelestos & infames solitos conqueri de Christianis. 298. e	Idolo ab Eulalia confraeto, ceteri sunt eam imitati, sed repressi ad Episcopos. 782. b
Hominum triplex differentia a Valentino constituta. 110. b	Idolorum responsa de fide Christiana propaganda. 340. a
Hominum duo genera a Saturnino posita. 67. d	Idolorum responsis commendata uita Christianorum. 721. e
Honesti missio militaris. 679. b	Idolorum oracula. Vide, Oracula.
Honorata martyr Alutinenſis in Africa sub Diocletiano. 757. b	Idololatriam penitus extirpare conantur Episcopi Hispaniarum. 812. e
Honoratus martyr Romae sub Dioclet. 541. c	Idololatra. Vide, Gentilitas.
Honorius Imperator celebravit ludos Saeculares. 408. e	Idololatorum scrupulosa observatio. 283. d
Horto frugifero Ecclesia comparata. 169. e	Idololatra quando obſint. 696. d
Hostes Ecclesiae Gentiles non curant persequi schismaticos, vel hereticos, sed Catholicos. 497. 502.	Ieiunia ex traditione Apostolica. 37. a
Hosiltianus Imperator a Senatu delectus. 496. e. confunditur cum Gallo. ibid.	Ieiunia noua indicere praesumebat Montanus in uersa Ecclesia. 184. a
Hyacinthus martyr Romae sub Traiano. 6. a	Ieiunia religiosorum regularium longe diuersa a Montani ieiunijs. 184. b
Hyacinthus Traiano a cubiculo martyr. 28. a	Ieiunia noua Montani. 184. a
Hyacinthus martyr cum Proto Romae sub Valer. 584. a	Ieiunia detestabantur Carpocratiani. 69. e
Hygini Papae tempore haereticarum in Vrbe. 131. c. d	Ieiunia Cyprianus indicit suis tempore persecutionis. 426. d
Hyginus Papa creatur. 129. e	Ieiunia noua ex noua causa indicere solebant Episcopi in suis Ecclesijs. 184. e
Hyginus Papa martyrio coronatur. 133. c. eius decreta & anni sedis. ibid. d	Ieiunium Quadragesimae. 77. a. 92. 129. c
Hymenaeus Episcopus Hierosolymitanus quando creatus. 614. e. interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum. 611. c. eius obitus. 694. a	Ieiunium quartae & sextae feriae in Ecclesia antiquissimum. 586. b. 811. b
Hymnorum sacrorum scriptores. 605. b	Ieiunium Quatuor Temporum. 118. a
Hymnos sacros scribere, magne laudis. 604. b	Ieiunium sabbati Marcion quam ob causam indixit suis. 118. a
Hymnos sacros proſcripsit Paulus Samosatenus, & suos Ecclesiae Antiochena tradidit. 628. d	Ieiunium superpositionis quodnam intelligendum. 586. b
Hymnus Angelicus quando dicendus. 129. e	Iesu Christi diuina substantia coaeterna cum Patre. 600. a

I

Iacobus martyr insignis cum Martiano in Africa sub Valeriano. 580. a. & seq.
Iaderus Episcopus in Africa damnatus ad metalla cum alijs. 551. e
Iannica martyr in Gallia sub Marco. 225. a
Ianuaris cum socijs martyr Alutinenſis in Africa sub Diocletiano. 757. b
Ianuaris martyr in Africa cum socijs sub Seuero. 192. a
Ianuaris Episcopus Beneuentanus martyr illustris Puteolis sub Diocletiano. 803. a. b. c. d. miraculum ex eius sanguine reuiuſcente. ibid. e
Ianuaris diaconus martyr Romae cum Sixto. 559. c
Ianuaris filius S. Felicitatis martyr Romae una cum socijs. 193. a
Ianuaris filius Marcelli Centurionis martyr in Hispania sub Dioclet. 702. d
Ianuaris martyr in Africa sub Dioclet. 746. e
Ianuaris martyr cum Felice & Audaſio in Apulia sub

Ignatius

I N D E X.

Ignatius perducitur Philippus. 32. e
Ignatius quando scripsit ad Antiochenos. 32. e. & ad Heronem eiusdem Ecclesiae diaconum. 32. e
Ignatius quando scripsit ad Tarſenses. 33. a
Ignatius multo plures scripsit epistolae. 37. d. eius epistolae collectae a Polycarpo & a Philippensibus. 33. c. numerus earum & sinceritas. 34. a. quanti ponderis sint in Ecclesia Dei. 34. a. purissimi fontes traditionum. 34. b. 35. c. signum epistolarum eius. 37. c
Ignatius quodnam inſit in scribendo consilium. 37. c
Ignatius suis epistolis representat purissimam faciem primiu. Ecclesiae Catholicae & Apostolicae. 37. a
Ignatius eadem omnino docuit, quae Apostoli. 34. c. d. e
Ignatius uehementer insectatur hereticos. 35. a
Ignatius primus omnium exacte expressit hierarchiam caelestem. 37. e
Ignatius quo anno martyrium consummauit, & quo modo. 47. b
Ignatius ut Romae pateretur, Dei consilium fuit. 47. b
Ignatius citatur a Dionysio Areopagita. 42. e. & ab Ireneo. 31. e
Ignatij reliquiae translatae in Syriam. 48. b. eadem illustratae miraculis. 48. e
Ignatij assertio de tempore celebrandi Paschatis. 134. d
Ignatius cum sublatus est ab Ecclesia Antiochena, ciuitas terrae motu corruit. 50. a
Ignatius martyr in Africa. 437. d
Ignominiosa missio quae. 679. b
Ignomium Deum qui adorabant. 56. a
Illuminata uirgo martyr Tuderti sub Dioclet. 777. e
Imagines quas habebant Basilidiani. 66. a
Imaginum cultus apud Carpocratem qualis. 72. c
Imaginum cultus quis legimus. 72. c
Imago Iouis Pluuij, & declaratio eius. 110. e
Imago asini exposita in derisionem Christianae religionis. 285. a
Imaginum antiquus usus. 342. d
Imagines pastoris ouem humeris gestantis in sacris uasis posita. 327. a
Imaginum haereticorum occasione, calumniae Nouantium. 66. a
Immolatio infantium Christianis obiecta. 69. e. Vide, Calumniae.
Imperatores consecrati dijs, & qua impostura & superstitione. 319. a
Imperatores Gentiles in sua familia habuisse Christianos. 391. c
Imperatores Christiani purgarunt sordes Vrbs. 348. d
Imperatori uenienti in Vrbe, quo modo occurri solitum, & quid tunc agi Romae. 277. a
Imperatoris electio a militibus ad Senatum reiecta. 653. b
Imperium Romanorum dire afflictatum cladibus multiplicibus ob necem Christianorum. 130. b. 494. e. 506. Status Imperij mutatus, prout Gentiles erga Christianos se habuerunt. 495. a
Imperij Romani diuisio inter Galerium & Constantium. 787. d
Imperatores subditi sint Episcopis. 36. c
Impietas maximum omnium scelus, ob idq. Christiani diuisissimas poenas subierunt, quod impij crederetur. 144. c
Incendium Alexandrinum. 364. e
Incendium Nicomedienſe Christianis calumnioſe tributum. 726. a
Incendium Romae sub Commodo Imp. 252. b
Incensum non ponat diaconissa. 229. e
Indes eunuchus ad fidem conuersus, eiusq. res geste sub Galerio. 688. d. 714. eius martyrium. 727. e

Index Romanorum Pontif. ab Honorio Papa collectus. 74. a	Indis praedicat Euangelium Pantenus. 243. a
	Indorum legationes ad Traianum. 261. a
	Indulgentiam non nisi uere poenitentes recipiunt. 488. a
	Indulgentiam non aufert Ecclesiastica disciplina. 481. c
	Indulgentia non conceditur absque aliqua praenotata satisfactione. 428. c. 435. c
	Indulgentiae signo numismata expressa. 314. b
	Indumenta Christianorum cuius coloris esse solerent. 265. a. 266. a. e
	Indumenta Episcoporum qualia olim. 569. a
	Infans qui dicitur apud Afros. 757. a
	Infames personae solite conqueri de Christianis. 289. b
	Infamia graui laborabant Christiani ex Gnosticorum turpitudinibus. 70. d. 71. b. 72. b. Vide, Calumniae.
	Ingenes martyr Alexandriae sub Decio. 349. e
	Ingenus acclamatus Imperator. 571. b
	Initatio ab impostore excogitata. 115. c
	Innocentius subdicit martyr Romae cum Sixto Papa. 559. c
	Inquiri uetiti Christiani a Traiano. 23. c
	Inquiri iusti Christiani sub Seuero. 294. e. quam periculoſe id tentari. 295. d
	Inscriptiones insculptae columnis de Christiana religione deletae. 787. a
	Instrumenta tortoria. 418. Vide, Crucimenta, Tormenta.
	Insula fertili comparata Ecclesia. 170. a
	Insula sterili haeresis similis. 170. b
	Interpretatio Theodotionis quando innotuit. 242. a
	Quarta dicta, cum sit tertia. 243. a
	Interpretatio Quinta dicta quando apparuit. 332. d
	Interpretatio Sexta ab Origene reperta. 354. c
	Interpretatio Septuaginta quando facta: an prima omnium. 357. c. quantum temporis ante Christum. 359. c. diuino consilio elaborata. 359. b. diuinoq. afflata Spiritu, eodemq. prophetico translata. 360. d. 361. e
	Interpretatio Septuaginta an perierit incendio Alexandrino. 364. b
	Interpretatio Septuaginta restituta modo opera R. D. Antonij Carafa S. R. E. Cardinalis. 373. b
	Interpretatione Septuaginta utebantur Iudei communioſi. 364. c. e
	Interpretatio Septuaginta a quibus fuerit emendata. 365. d
	Interpretatio Septuaginta quo modo a Iudeis caepa deprauari. 365. b
	Interpretatione Septuaginta uſi sunt Apostoli. 366. b
	Interpretatio Septuaginta dicta Vulgata & Communis. 367. a
	Interpretatio Septuaginta non eadem apud omnes. 367. d
	Interpretationes Uetus & Noua quae dictae sint. 368. d
	Interpretationes diuersae ab Origene collectae atque ordine dispositae. 355. c. e. 357. a
	Interpretes Nouantes damnantur. 371. d
	Interpretari saepe diuinas Scripturas, nec maioribus acquiescere, haereticorum est. 310. e
	Intercessio sanctorum nobis proficua. 638. c. Vide, Martyres, Cultus.
	Inuentarium dictum Breue, atque Commemoratorium. 105. d. 767. c
	Ioannis Apostoli & Euangelistae obitus. 8. c. d. 9. b
	Ioannis Apostoli obitus quando contigit. 8. b
	Ioannes Apostolus pie creditur ad Deum cum carne assumptus. 10. b
	Ioannis Apostoli immortalitas redarguitur. 8. e
	Ioannis Apostoli reliquiae in honore habitae. 9. e
	Ioannis Apostoli sepulchrum Ephesi. 9. a

d

Ioannis

I N D E X.

Ioannis Apostoli sepulchrum terram vomit.	9.c	Isaac Episcopus Ianuensis.	698.d
Ioannis Apost. proxime morituri ultima verba ad suos.	10.a	Isidius martyr in Pisdia sub Dioclet.	806.b
Ioannis Apost. etas. 11. b. eius sacerdotium quoto anno suæ etatis incidit. 12. a. vltimus Apostolorum mansit in vita.	11.c	Ischyron martyr Alexandria sub Decio.	441.b
Ioannis Apost. martyrium quale.	11.c	Isidis cultus a Romanis sepe reiectus, ac tandem mirabilem acceperunt.	125.e. 126.b

non

I N D E X.

non cultus porci.	286.c	Iuramentum militare quale exhibebant Christianis Genti- les.	695.e
Iudeus baptizatus arena fictiue.	237.a	Iurare per vitam Imperatoris non veniebat Christiani.	695. e. a Francis expofum eiusmodi iuramenti ge- nus.
Iudaicum bellum sub Traiano.	57.a	Iurare antiquo Romanorum. Christiani, ne qui peregrinam inueherent in Vrbe religionem, plecendi.	143.b
Iudaicum bellum sub Hadriano.	91.d	Iureconfulti Christianis infensi atque molesti. 222.a. 343.b	
Iudaicum bellum sub Antonino Pio.	102.b	Iureconfultorum responsa et leges Imperatorum hostium Christianorum non respuit Ecclesia.	345.c
Iudaicum bellum sub Seuero.	274.c.d.e. 293.e	Iureconfultus Nicomediæ verbis et scriptis exagitat Chri- stianam religionem.	729.d
Iudas scriptor Ecclesiasticus sub Seuero.	297.a	Iusta martyr in Gallia sub Marco.	225.a
Iudas Ischarioetes laudatur a Caianis.	114.d	Iustinus martyr Treueris sub Dioclet.	80.e
Iudas Episcopus Hierosolymitanus.	78.e	Iustinus philosophus Platonicus Samarita quo tempore re- cessit a patria.	82.c
Iudices Eibnici adhibui in controuersis cum hæreticis.	335. d. 643. c	Iustinus philosophus quo impulsus Christianam religionem professus est.	82.d
Iudices quo ritu ferre solent sententiam capitis.	665.e	Iustinus philosophus seruiatus omnes scholas philosopho- rum.	82.b
Iudicia capitalia in Christianos iniquissima. 127. a. 148. e.		Iustinus philosophus acquieuit magis Platonicis.	83.a
Vide infra, Persecutio.		Iustinus philosophus ab incerto homine hæres Christianam didicit.	83.c
Iudicia peregrina quando aduenda a Fidelibus.	489.b	Iustinus philosophus quando scripsit Apologiam ad An- toninum Imp.	106.d. 127.a
Iudicij extremi prædicatione perterrefacti Gentiles.	428.a. c.	Iustinus philosophus numerat tempus. b. a. Christi. 106.e.	
Iulia martyr in Africa sub Decio.	428.b	Iustinus philosophus co-temporæ edita Imp. de legendis li- bris Prophetis.	107.d
Iulia martyr Cesaraugustæ sub Dioclet.	781.d	Iustinus philosophus impugnat Valentinianum hæresis archam.	111.d
Iulia martyr Emeritæ sub Diocletiano.	783.c	Iustinus philosophus magna libertate in licentia.	126. e. 148. e
Iulia martyr in Gallia sub Marco.	225.a	Iustinus philosophus cur Marco Imper. Philosopho odio- sus.	145.d
Iulia martyr Vlyssipone sub Dioclet.	782.e	Iustinus philosophus redarguit Crescentem Cynicũ.	145.e
Iuliana martyr cum Paulo.	639.a	Iustinus philosophus patitur persecutionem a Crescense Cynico.	146.c
Iuliana martyr cum Cyrene Tarfi sub Dioclet.	805.e	Iustinus philosophus scripsit Apologiam secundam ad Se- natum tantum.	147.a
Iuliana vidua hospes Origenis tempore persecutionis.	310. b	Iustinus philosophus regat suam legi Apologiam.	149.a
Iuliani duo ministri S. Cypriani in martyrio.	566.e	Iustinus philosophus coronatur a. or. vna cum socijs.	150. c. e. eorum martyrij Acta.
Iulianus Apameæ Episcopus.	282.b	Iustinus philosophus ubi hospitatus in Vrbe.	150.e
Iulianus Apostata quid de Traiano.	7.c	Iustinus philosophus stabilis in fide Christi.	151.c
Iulianus Apostata aufert frumentum donatum Christianis.	142. d	Iustinus philosophus quo die martyrio coronatus.	151.e
Iulianus Imp. post Perinacem.	254.a	Iustinus philosophus quot annos vixit.	152. a
Iulianus Episcopus Hierosolymorum.	133. b	Iustinus philosophus que scripsit. 152. a. de eius episto- la scripta ad Papam.	152.e
Iulianus Iunior Episcopus Hierosolym.	133. b	Iustinus cur in Apologia tam manifeste euulgat sacra Christianorum mysteria.	127.c
Iulianus Episcopus Alexand. 248. e. obitus eius.	236. d	Iustus Episcopus Alex. creatur. 77. c. moritur.	90. b
Iulianus magus.	203.e	Iustus Episcopus Hierosolymitanus.	54.e
Iulianus filius Symphoroja, martyr cum fratribus sub Ha- driano.	95.a	Iustus Episcopus Viemensis martyr.	154.e. 155. e
Iulianus martyr cum Euno Alexandria sub Decio.	445.d	Iustus martyr in Gallia sub Aureliano.	637.e
Iulianus martyr cum socijs in Africa sub Valer.	572.d	Iustus cum socijs Romæ sub Caio Papa baptizatur.	663.b
Iulitta martyr cum Quiriaco puero Tarfi sub Diocletiano.	805.e	Iustus martyr Tergeste sub Diocletiano.	778.c
Iulitta vidua mart. Cesareæ in Cappad. sub Dioc.	800.e	Iustus puer martyr Bellonaci sub Diocletiano.	780.c
Iulius Africanus Consul et Præfectus.	56.d	Iustus puer cum fratre Pastore martyr in Hispania sub Diocletiano.	782.d
Iulius Africanus legatus pro restituenda Nicopoli.	338.d	Iuuenalis præbyter, comes Marcellini Papæ.	739.a
Iulius Africanus scriptor Ecclesiasticus.	338.d		
Iulius Capitolinus in Christianos infensus.	141. b		
Iulius Capitolinus errat in annis Lucij Imp.	171.e		
Iulius Capitolinus quando floruit.	141. b		
Iulius Cassianus auctor Docitarum hæreticorum.	249.d		
Iulius Celsus Iureconsultus.	94.a		
Iulius martyr in Gallia cum socijs sub Marco.	225.a		
Iulius martyr Roma Senator sub Commodo.	251. a		
Iulius martyr miles in Mysia sub Alexandro.	349. a		
Iulius martyr in Britannia sub Dioclet.	783.c		
Iulius martyr in Numidia cum socijs.	746.d		
Iulius Maximinus Imper. persecutor.	391. b. c. Vide, Maximinus.		
Iulius Paulus I. C. sub Alexandro.	343.a		
Iulius Proculus Senator an fuerit Christianus.	251. e		
Iulius Severus contra Iudeos missus.	74.c		
Iunius Donatus Præfectus Vrbs.	342.4		
Iurabant Christiani Imperatoribus fidem.	163.c		
Iuramentum per Genium Imperatoris prestare recha- bani Christiani.	291. d. 292. e		
Iuramentum per corpus et sanguinem Christi a Noua-			

tiano exactum a suis.	473. b
Iuramentum militare quale exhibebant Christianis Genti- les.	695.e
Iurare per vitam Imperatoris non veniebat Christiani.	695. e. a Francis expofum eiusmodi iuramenti ge- nus.
Iurare antiquo Romanorum. Christiani, ne qui peregrinam inueherent in Vrbe religionem, plecendi.	143.b
Iureconfulti Christianis infensi atque molesti. 222.a. 343.b	
Iureconfultorum responsa et leges Imperatorum hostium Christianorum non respuit Ecclesia.	345.c
Iureconfultus Nicomediæ verbis et scriptis exagitat Chri- stianam religionem.	729.d
Iusta martyr in Gallia sub Marco.	225.a
Iustinus martyr Treueris sub Dioclet.	80.e
Iustinus philosophus Platonicus Samarita quo tempore re- cessit a patria.	82.c
Iustinus philosophus quo impulsus Christianam religionem professus est.	82.d
Iustinus philosophus seruiatus omnes scholas philosopho- rum.	82.b
Iustinus philosophus acquieuit magis Platonicis.	83.a
Iustinus philosophus ab incerto homine hæres Christianam didicit.	83.c
Iustinus philosophus quando scripsit Apologiam ad An- toninum Imp.	106.d. 127.a
Iustinus philosophus numerat tempus. b. a. Christi. 106.e.	
Iustinus philosophus co-temporæ edita Imp. de legendis li- bris Prophetis.	107.d
Iustinus philosophus impugnat Valentinianum hæresis archam.	111.d
Iustinus philosophus magna libertate in licentia.	126. e. 148. e
Iustinus philosophus cur Marco Imper. Philosopho odio- sus.	145.d
Iustinus philosophus redarguit Crescentem Cynicũ.	145.e
Iustinus philosophus patitur persecutionem a Crescense Cynico.	146.c
Iustinus philosophus scripsit Apologiam secundam ad Se- natum tantum.	147.a
Iustinus philosophus regat suam legi Apologiam.	149.a
Iustinus philosophus coronatur a. or. vna cum socijs.	150. c. e. eorum martyrij Acta.
Iustinus philosophus ubi hospitatus in Vrbe.	150.e
Iustinus philosophus stabilis in fide Christi.	151.c
Iustinus philosophus quo die martyrio coronatus.	151.e
Iustinus philosophus quot annos vixit.	152. a
Iustinus philosophus que scripsit. 152. a. de eius episto- la scripta ad Papam.	152.e
Iustinus cur in Apologia tam manifeste euulgat sacra Christianorum mysteria.	127.c
Iustus Episcopus Alex. creatur. 77. c. moritur.	90. b
Iustus Episcopus Hierosolymitanus.	54.e
Iustus Episcopus Viemensis martyr.	154.e. 155. e
Iustus martyr in Gallia sub Aureliano.	637.e
Iustus cum socijs Romæ sub Caio Papa baptizatur.	663.b
Iustus martyr Tergeste sub Diocletiano.	778.c
Iustus puer martyr Bellonaci sub Diocletiano.	780.c
Iustus puer cum fratre Pastore martyr in Hispania sub Diocletiano.	782.d
Iuuenalis præbyter, comes Marcellini Papæ.	739.a

K Ataphryge hæretici. 186. e. et seq. 185. e. Vide, Montanus.
 Kata Proclum dicti hæretici. 186. c. Vide, Proclus.

Kata Aefchinem dicti heretici. 186.d
Κεραυνοβόλος, sic dicta legio Christianorum militum.
203.e. 206.e

L

Lacerna, siue lacernus birrus, vestis Episcoporum. 568. b
Lactantius iuste conquestus de Iureconsultis in Christianos iniquissimis. 334.a
Lactantius celebris orator, eiusq. lucubrations. 731.c
Lactantius Nicomediae docet Rhetoricam tempore persecutionis Diocletiani. 708.e
Lactantius quodnam iperit in scribendo consilium. 752.b
Lactantius iniuste redarguit Cyprianum ad Demetrianum scribentem. 509.b
Lactis & mellis gustatio post baptismum. 690.d
Lactantius martyr cum socijs in Africa sub Seuero. 292.b
Latus Praefectus successit Philippo Christiano in praefectura Augustali Aegypti. 298.a
Laica communio tantum datur lapsis clericis penitentibus, idq. etiam seruatur in lapsis Episcopis. 469. c. 477.c. 526.d
Laica communio. Vide, Communicatio.
Laici probatae vitae & scientiae docuerunt aliquando publice in Ecclesia. 353.b
Laicos homines et tabernis fabrilibus pulpitem conscendere apud Nouatores. 258.c
Lamda Episcopus Hierosolymitanus. 704.d
Lampades ardentes gestabant Quintilliani heretici. 187.b
Lampridius historicus quando vixit. 334. a. 787.d
Lanarij vici duo in Vrbe. 250.d
Laodiceorum chronologia. 655.b
Laodicus martyr Heracles sub Marco. 193.e
Lapidari soliti Christiani Ephesi. 459.d
Lapsi tempore persecutionis sub Marco. 216.b
Lapsi quamplurimi tempore persecutionis sub Decio. 419.a. 439.b. 440.d. 444.b
Lapsi tempore persecutionis sub Diocletiano. 806.c
Lapsi a Praesidibus afflicti. 218.c
Lapsi recipiuntur a martyribus. 223.d
Lapsi resipiscunt. 220.d
Lapsi restituti a martyribus. 223.d
Lapsi penitentes resciuntur a Tertulliano. 324.b
Lapsi diuersi generis. 415.c
Lapsi soliti adire martyres pro pace & communiione postea conseqnenda. 418.d
Lapsi importunitate nimia agebant. 418.d
Lapsi mitti soliti ad martyres, vt magis erubesceret. 429.d
Lapsi non nisi per Episcopos reconciliari solebant. 430.a
Lapsi a martyribus tantum libellum supplicem accipiebant, non autem reconciliationem. 430.a
Lapsi cur interdum magna temeritate irrumpebant in ecclesiam. 431. a. eos acriter redarguit Cyprianus. 432.e
Lapsi non festine, sed magna maturitate & consilio recipiendi. 431.c
Lapsi procaces, & in Episcopos contumeliosi. 431.b
Lapsi communicantes sine consensu Episcopi excommunicantur. 433.e
Lapsi recipiendi, qui tamen mansueti essent, humilesq. & non procaces. 432.e. 434.e
Lapsi qualiter recipiendi essent, sancitum Romae decretum in Concilio. 434.e
Lapsi reuocati ad penitentiam, receptiq. a martyribus in Aegypto. 442.c
Lapsi ex temeritate redditi securi. 448.e

Lapsi restabant martyres in carcere positos. 456.b
Lapsi, reddita pace, magno impetu obrudunt se in Ecclesiam. 466.d
Lapsi non indistincte omnes simul sed habito cuiusque satisfactionis defectu restituendi. 466. d. habendus de lapsis defectus. 476.e. 483.e
Lapsi admoventur a Cypriano, scripto commentario. 466. a
Lapsi a Deo puniti, & prodigijs perterrefacti. 466.e
Lapsi vt satisfaciant Ecclesiae, admoventur. 467.e
Lapsi qui & quo modo restituendi, in Concilio Africano actum est. 476.d
Lapsi Episcopi, sic recipiendi penitentes, vt tantum communicent inter laicos. 469. e. sic ceteri sacerdotes & clerici minores. 521. a. 526.d
Lapsi penitentes admissi a Concilio Romano. 477.b
Lapsi penitentes, urgente persecutione, etiam non absoluta penitentia recipiuntur in Ecclesiam. 483.e. 484. b
Lapsi quibus decretis coerciti. 488.d
Lapsi non admitti solebant ad Ecclesiam sine plebis consensione. 488.d
Lapsi restituti confessi sunt postea Christum. 501.d
Lapsi confessores restituti a Cornelio Papa. 480. a. 483.c
Lapsus non inconsulte danda pax a martyribus. 574.e
Lapsus indulgentia qua consideratione danda. 490.b
Lapsus pro diuersitate delicti danda penitentia: quenam fuerint eiusmodi penitentiae. Vide, Canones penitentiales.
Lapsum causa duo inter se contraria oborta schismata. 488. a
Largus martyr Aquileiae sub Diocet. 662.c
Largus cum Cyriaco & Smaragdo Romae ministrat confessoribus laborantibus in Thernis. 703.c
Latrones a Marco scripti milites. 168.b
Lauream gestare soliti milites, cum acciperent donatiuum. 282. d. & seq.
Laureati milites etiam Christiani. 279. c. d
Laureati postes Christianorum. 278. a
Laureatus Senatus occurrit Seuero Imp. 277. b
Laurentius martyr Ancona sub Diocletiano. 778. e
Laurentinus martyr in Tuscia sub Decio. 460. e
Laurentius martyr in Africa sub Decio. 438. c
Laurentius martyr Romae sub Valeriano, eiusq. martyrii Acta. 557. d. e
Lauri solijs cobibent risum Senatores. 150. d
Lectores in Ecclesia Africana qui dicebantur. 438. a
Lectorum munus legere Euangelium. ibid.
Legatio Cypriani ad confesores. 553. c
Legatio Cypriani ad Orientales. 529. e
Legationes diuersarum Ecclesiarum ad Ignatium. 30. c
Legatio Ephesiorum ad Ignatium. 30. d
Legatio Fortunati & Caldonij contra Felicissimum a Cypriano missa. 462. e
Legatio Trallianorum ad Ignatium. 30. e
Legatio Irenaei ad Eleutherum Papam. 230. a
Legatio a Lucio Rege Britannorum missa ad Eleutherum Papam. 239. e. 240. a
Legatio Michaelis Imp. ad Ludouicum Pium Imp. cum scriptis Dionysii Areopagite. 39. b
Legatio eorundem missa Romam ad explorandam electionem Cornelij. 469. e
Legatio a Nouatiano missa in Africam. 475. a
Legatio Nouatiani in Africam. 478. e
Legatio Nouatiani in Africam. 478. e
Legatio a schismaticis Africanis ad Cornelium Papam contra Cyprianum. 486. e

Legatio

Legatio Publij ad Persas. 706. a
Legatio ad Stephanum Papam ab Orientalibus. 522. e
Legalium vsus differentia. 95. e
Leges militares Aureliani aequissimae. 625. c
Leges Solonis & Draconis ab Hadriano restituta. 77. c
Leges statui ab Episcopis aduersus Leges ab Imperatoribus latas & ius commune. 517. e. 518. a
Leges Marci de sepulchris. 167. e
Leges veniati consentaneas, licet ab hostibus & impijs latas, non reiecit Ecclesia. 345. e
Leges Nlpianus collegit, quae aduersus Christianos promulgatae a diuersis erant. 343. d. earundem fragmenta. 343. e
Legis Seuery & Antonini mendosa inscriptio. 263. a
Legis Moysi libri semper iidem, & nunquam perditii. 235. c
Legibus Romanorum omnes viuere iussit Hadrianus. 91. a
Legum inscriptiones mendosae. 263. a
Lex de muliere praegnanate, ne puniatur donec pariat. 307. a. 795. a
Lex & Prophetiae legi soliti in synagoga. 235. d
Lex Diocletiani, vt sepeliri posset damnati. 726. b
Lex Iulia de adulterijs aduersus adulteros propagata. 137. a
Lex Ecclesiastica de celebrando Dominico, hoc est, Synaxi habenda. 759. e
Legalium scrupulosa obseruatio ab idolothytis taxatur. 283. d
Legio Fulminatrix dicta. 203. e. 205. b. c. 206. d. dicta eadem Duodecima. 207. a
Legio Fulminatrix non recens exorta, sed antiqua. 207. a
Legio Melitina in Cappadocia. 205. b
Legio Thebana ex Christianis militibus collecta, quod sacrificare nolisset, occisa. 694. c
Legiones solita ex nouis militibus suffici. 207. a
Legionum numerus & nomina. 207. a. 314. d
Legionum numerus auctus a Seuero. 264. e. 314. d
Leonibus dari solita a Gentilibus feminae Christianae. Vide, Femina, Christiana.
Leocadia martyr Toleti sub Diocletiano. 782. c
Leonis in pace, & in praelio cerui qui dicti. 326. e
Leonides pater Origenis martyr, idemq. Episcopus. 298. d
Leones parcuti martyribus. 685. b
ad Leones Christiani, acclamari solitum in theatris. Vide, Acclamatio.
Leonilla martyr in Gallia sub Marco. 225. c
Leonis Papae sententia de Manichaeis. 640. d
Leontius Arianus cur se castravit. 353. d
Leontius cum socijs martyr in Pamphilia sub Diocletiano. 806. b
Leontius martyr cum socijs in Lycia sub Diocletiano. 667. c
Leontius Scholasticus redarguitur. 616. e
Leuimus Torrentius Episcopus Antuerpiae commendatur. 605. c
Leuitus martyr cum S. Cypriano apparet confessoribus. 574. d
Libellatici qui proprie dicti sint. 419. e. error aliorum de ijs consutatur. ibid.
Libellatici vbique damnati. 420. b
Libellatici fidem Christi negabant. 419. e
Libelli sine auctore nullius sunt momenti. 23. c
Libelli qui a Christum negantibus recipiebantur, qui & quales essent. 419. e
Libelli diuersi in causa lapsum. 476. e
Libelli concessioni & indulgentiae dari soliti a Praesidibus. 420. a
Libelli dari soliti a martyribus in carcere positis de pace

lapsum. 428. d. quales ij essent. 429. b. aliquando indisereti. 429. b
Libelli etiam dari soliti a damnatis ad metalla. 430. b
Libellorum martyrum consuetudo vnde manarit. 430. a
Libellorum diuersa genera. 420. b
Libellos scribere, esse martyrum tantum. 432. a
Libellus Luciani confessoris. 431. a
Liberius Papa reuocat litteras datas Eustabio. 177. a
Libertas Gnosticorum qualis. 73. d
Libidines monstruose hereticorum. 67. a
Libra auri quot solidos continebat. 739. c
Libra Occidua quae. 739. c
Libra Orientalis diuersa. 739. e
Libri Ciceronis deos negantes, abolendi Gentilium sententia. 723. d
Libri Christianorum igni damnati a Diocletiano Imper. 717. b. edictum de ea re. 722. e
Libri Christianorum olim a Gentilibus improbatii. 723. d
Libri canonici secundum Hebraeorum canonem a Melitio ne recensiti. 174. c
Libri veteris Testamenti an & quo modo ab Esdra restituti. 234. a
Libri veteris Testamenti in omnibus synagogis asernati. 235. d
Libris apponi solita contestatio. 202. a
Librorum legis appellatione etiam Prophetas totamq. diuinam Scripturam significari. 356. e
Librorum cognoscendorum causa agitari solita in Concilijs. 135. c
Librorum sacrorum causa, vt proderent illos, torti sunt Christiani. 757. c
miraculum quod tunc accidit. ibid.
Libros omnes simul deprauare, non facile: aliter excusandi sunt errores Patrum. 616. 617.
Libya exhausta bello Iudaico. 77. b. nouis repletur colonijs. ibid.
Lictores soliti virga percutere domos. 585. c
Limina Apostolorum solita visitari etiam tempore persecutionis. 620. e. 662. e. 670. b
Liminius martyr in Gallia sub Valeriano. 584. c
Lindanus Episcopus Gandauensis egregie commendatur. 436. e
Linea indumentum sacerdotale. 568. a
Linteus inuolui solita corpora martyrum. 547. d
Linteum funebre. 594. d
Linteum tegumentum sedis Cypriani. 565. c
Linteus Episcopus damnatus ad metalla. 551. b
Litterae Anastasiae ad Chrysogonum. 706. b
Litterae Apostolicae quae dicerentur. 105. e
Litterae Apostolicae exscribi solite ab omnibus Ecclesijs, & ad alias mitti. 436. c
Litterae Aureliani Imp. de consulendis libris Sibyllinis. 633. a
Litterae Breues quae. 105. e
Litterae Canonicae quae. 104. e. epistola Canonicae diuersorum. Vide supra, Epistola.
Litterae Catholicae quae. 105. b. c
Litterae Circulares quae. 105. c
Litterae Clerice quae. 106. a
Litterae Chrysoconi ad Anastasiam. 706. e
Litterae Cleri Romani, sede vacante, scriptae ad omnes Ecclesias. 423. b
Litterae Cleri Romani promulgatae in Africa. 436. c
Litterae Communitoriae quae. 105. b
Litterae Communicatoriae quae. 104. e
Litterae Confessoriae quae. 105. d. quando earum vsus aboli-

Litterae

I N D E X.

Litteræ confessorum ex metallo ad Cyprianum. 533.e.
 & seq.
 Litteræ confessorum schismaticorum in Cornelium Papam
 scriptæ, calumnijs plenæ. 479.d
 Litteræ confessorum schismaticorum respicientium. 480.b
 Litteræ confessorum ex carcere. 572.c
 Litteræ Cornelij Papæ ad Lupicinum Episcopum Vien-
 nensem. 496.c
 Litteræ Cornelij Papæ de restitutione schismaticorum.
 479.d
 Litteræ Cypriani ad Cornelium Papam exulem. 437.a
 Litteræ Cypriani ad Lucium Papam. 501.e
 Litteræ Cypriani ad Stephanum Papam. 525.d
 Litteræ Cypriani ad Episcopos damnatos ad metalla. 552.b
 Litteræ Cypriani ad confessores in carcere constitutos.
 553.c
 Litteræ Cypriani ad Successum Episcopum. 559.a
 Litteræ Cypriani ultimæ. 561.e
 Litteræ Decretales quæ. 105.d
 Litteræ Dimissoria quæ. 105.b
 Litteræ Encyclicæ quæ. 105.c
 Litteræ Eucherij Episcopi Lugdun. 694.c
 Litteræ Episcoporum non nisi per clericos mitti solebant.
 432.d
 Litteræ Formate dictæ quæ. 104.e. Vide, Formata.
 Litteræ Gallieni Imp. ad Episcopos de pace reddita Ecclē-
 siæ. 588.e
 Litteræ Hadriani ad Fundanum Proconsulem. 80.b
 Litteræ Hadriani Imper. ad Senatam de Iudeis debellatis.
 91.b
 Litteræ Luciani de martyribus. 430.a
 Litteræ Manetis ad Marcellum. 646.d
 Litteræ Marci Aurelii Imp. de victoria Marcomannica,
 & miraculo Christianorum. 208.a
 Litteræ Marci ad Faustinum. 211.a
 Litteræ martyrum Lugdunensium & Viennensium ad
 Asianos. 214.e
 Litteræ martyrum plurimi astimanda. 438.e
 Litteræ Memoriales quæ. 105.b
 Litteræ Pacificæ quæ. 104.e
 Litteræ Pastorales quæ. 105.d
 Litteræ Priuatæ hereticis scribi solite. 106.a
 Litteræ Rom. Pontificis datæ ad Montanum, renocatæ.
 177.a
 Litteræ scribi solite in tabulis, chartis, atque membranis.
 106.c
 Litteræ schismaticorum contra Cyprianum ad Cornelium.
 489.c
 Litteræ Seueri Imp. ad Philippum Præfectum Augusta-
 lem. 297.c
 Litteræ Synodales quæ. 105.c
 Litteræ Tractoriæ quæ. 105.b. 106.a
 Logos Basilidis. 64.b
 Lollianus acclamatus Imperator. 618.b
 Longinus cum socijs martyr in Pamphilia sub Diocletia-
 no. 806.b
 Longinus philosophus Platonicus laudat Ammonium &
 Origenem Christianos philosophos. 385.d
 Longinus philosophus Zenobie Regine magister. 607.c.
 occisus ab Aureliano. 636.a
 Lacerus birrus. Vide supra, Birrus.
 Lucanus hereticus. 119.c
 Lucernæ argentiæ in ecclesijs, etiam tempore persecutio-
 nis. 749.a
 Lucia martyr Romæ cum Geminiano sub Diocletiano.
 776.c
 Lucia martyr Syracusis sub Diocletiano. 782.d

Lucianus confessor infestus Cypriano. 430.b
 Lucianus confessor disciplina Ecclesiasticæ minus custos.
 430.d
 Lucianus confessor scribit de martyribus. 430.b
 Luciani Editio purgata. 367.a
 Lucianus legatus a Cypriano ad martyres. 553.d
 Lucianus successor Cypriani in sede Carthaginiensi. 569.d.
 578.a
 Lucianus Samosatenus Epicureus quando diem obiit, &
 quomodo. 173.a
 Lucianus Samosatenus apostata a fide Christiana. 173.c
 Lucilla martyr sub Valeriano. 539.d
 Lucilla cum Flora martyr sub Valeriano. 584.a
 Lucilla filia Marci Imp. desponsata Lucio Vero. 141.a
 Lucilla nuptiæ Ephesi. 141.d
 Lucilla a demone arrepta. 141.d. curatur. 142.c
 Lucilla Hispana femina factiosa. 746.c
 Lucina matrona sepelit martyres. 500.b
 Lucina quæ sub Gallo claruit. 500.b. item de alia Lu-
 cina. 663.b
 Lucina matrona alia, quæ fuit discipula Apostolorum. 674.d
 Lucina femina Consularis, vxor Pimiani Faltonij viri
 clarissimi. 743.c
 Lucij Comodi plures. 147.c
 Lucius Alexandrinus presbyter. 547.a
 Lucius dux aduersus Iudæos bellum gerit. 57.d
 Lucius lapsus, postea factus extorris. 339.b
 Lucius martyr cum Ptolemao. 148.c
 Lucius martyr cum Thyrso in Asia sub Decio. 458.d
 Lucius martyr cum socijs in Africa. 572.c. & seq. 575.c
 Lucius martyr Romæ sub Claudio. 620.c
 Lucius Papa quando sedere cepit. 500.e
 Lucius Papa exulat. 501.a. ad eum scribit Cyprianus. 511.e
 Lucius Papa Romam redit ab exilio. 501.d
 Lucius Papa martyrio coronatur. 515.a. eius sedis tem-
 pus. 515.b. eius decreta & præconia. ibid.e
 Lucius Antoninus nominari solitus. ibid.d
 Lucius Tribunus persequitur Christianos. 711.e
 Lucius Verus Imp. 139. d. unde Veri cognomen illi ad-
 hesit. ibid. deligitur a Marco collega Imperij. 139.e
 Lucius Verus accepit coniugem Lucillam filiam Marci.
 140.c
 Lucius Verus proficiscitur ad bellum Parthicum. 140. d.
 rediens ab Oriente, secum pestem vexit. 168.a
 Lucius Verus proficiscitur ad bellum Marcomanicum.
 171.d. eius obitus & sepultura, anniq. Imperij. 171.e.
 172.a
 Lucius Rex Britannie mittit legatos ad Eleutherum Pa-
 pam. 239.b
 Lucretia martyr in Hispania sub Diocletiano. 782.c
 Lucretius inferens mortem Beatrici, occiditur a demone.
 744.a
 Lucius dux Iudæorum. 56.e
 Ludere tesseri, abhorre a moribus Christianorum. 180.e
 Ludi Seculares sub Seuero. 309.c
 Ludouicus Pius Imperator accepit legationem ab Oriente
 & libros Dionysij Areopagite. 40.b
 Lugdunenses martyres, eorumq. litteræ ad Asianos. 215.b
 Lugdunenses martyres sub Seuero. 307.d
 Lugduni exhibita carnificina sanctorum martyrum. 215.b.
 216. 217. 218.
 Lugdunenses martyres Eleutherum Papam consulue-
 runt. 230.a
 Luminum cuersores canes, lenones libidinis. 71.e
 Luminum extinctiones in Synaxibus Carpocratis. 68.d
 Lupulus sacerdos Iouis Capitolini Christo credit. 251.b
 Lupus Præfectus Aegypti sub Traiano. 57.e

Luxorius

I N D E X.

Luxorius martyr in Sardinia sub Diocletiano. 783.c
 Luxorius Index & persecutor Fidelium. 6.a
 Lycæonia insula in Tiberi posita, cur sic dicta. 537.d
 Lycus Ponticus hereticus. 119.c
 Lydia martyr sub Pio. 100.e
 Lysias Proconsul in Cilicia, seuissimus persecutor. 665.a.
 & seq.

M

Macar martyr in Aegypto sub Decio. 441.b
 Macarij dicti Manichei. 643.c
 Macarius monachus disputat cum Hieracita heretico, &
 suscitatur mortuum. 677.e
 Macarius Felix, & Verus scripserunt Acta martyrum
 Andronici & sociorum. 686.a
 Macarius cum socijs martyr in Gallia sub Marco. 224.e
 Macedonius cum Eutyebiano heretico detrusa in carcerem.
 455.e
 Macedonius martyr sub Hadriano. 100.e
 Macra virgo & martyr Rhemis sub Dioclet. 780.b
 Macrianus proditor Valeriani. 588.a
 Macrina senior auia S. Basilij, instituta doctrina Grego-
 rij Thaumaturgi in Ecclesia Neocesariensi. 418. c.
 616.b
 Macrobij Candidi area, sepulchrum Cypriani. 566.e
 Macrinus imperat, atque occiditur. 333. a. eius exquisi-
 ta seuitia. ibid.
 Magi inuocant Mercurium. 203.b
 Magia in pretio apud hereticos. 67.c
 Magia tributa ab aliquibus miracula Christianorum.
 130. b
 Magia studiosi persequuntur Christianos. 332.c
 Magiam sectati philosophi. 386.e
 Magicos conatus dissipat aqua benedicta. 85.c
 Magus Aegyptius deprauat Valerianum. 516.c
 Magus Aegyptius quid Romæ cum Plotino. 388.e
 Magus Alexandrinus excitat populum in Christianos.
 414.c. 415.a
 Magistratus Palatinos inuocat Hadrianus Imperator, &
 auget. 100.d
 Magnesiani legatos mittunt ad Ignatium. 31.a
 Magnilianus Præfex persecutor in Africa. 745.a
 Magnus martyr Anagnina sub Decio. 460.d
 Magnus subdiaconus martyr Romæ cum Sixto sub Vale-
 riano. 559.c
 Magnus consulit Cyprianum. 524.c
 Magisteriani qui. 142.b
 Magister Officiorum. 142.c
 Magistratus veritatis cupidus facti Christiani. 571.d
 Maieestas spectat ad Imperatorem. 611.a
 Maiestatis crimen minus habitum delicto impietatis.
 144.c
 Maiestatis rei deseruntur Christiani. 277. b. Vide, Ca-
 lumnia.
 Mala omnia obuenerit causa Christianorum, dicebant Gen-
 tiles. 168.d
 Malchion presbyter Antiochenus oppugnat Paulum Sa-
 mosatenum. 627.d
 Malchus martyr cum Prisco sub Valeriano. 548.b
 Malchus dictus Porphyrius philosophus. 730.e
 Malchus scriptor Ecclesiasticus.
 Mamea mater Alexandri Imperatoris Romam quando
 venit. 333.c
 ibid.
 eius virtutes. ibid.
 Mamea Origene vsa est familiarissime. 334.d
 Mamea deficit ab optima morum institutione. 344.a

Mamas martyr Cesareæ in Cappadocia sub Aureliano.
 638. b
 Mamertini carcer in Vrbe. 557.a
 Mamertinus Vrbs Præfectus. 5.b
 Mamuricus, & statua. 693.a
 Mamurius statuarus. 693.d
 Mandulis martyr Romæ sub Aureliano. 637.c
 Manes heresiarcha quando prodijt. 640.d
 Manes & Manicheus idem. 641. c. eius genus & origo.
 ibid. & seq.
 Manes deterrimus omnium hereticorum. 641.d
 Manes numquam fuit Christianus. 641.c
 Manes antea Curbicus dictus. 642.d
 Manes, quid significet. ibid.
 Manes decipit Regem Persarum, a quo capi iussus. 643. a.
 eius fuga. ibid. reuersus in Mesopotamiam. 643.b
 Manes disputat cum Archelao Episcopo, delectis iudicijs
 Gentilibus. 643. c. victus iterum fugit. 551.c
 Manes tentat Marcellum, ad quem scripsit. 643.c
 Manes captus a Rege Persarum excoriari iubetur. 644.d
 Manes se esse Paracletum mentitus est. 642.e. 644.e
 Manes quomodo se dicebat Apostoli a Deo missum. 647.b
 Manes quæ dogmata docuit. 645. a. 647. b. c. 648.
 Manes blandiloquentia seducebat Fideles, etiam qui vide-
 bantur sapientes. 645.e. 651. d
 Manes duo vel plura adiuuenit Principia. 647.d.e
 Manes execrabatur pauperes, vetans ne quis illis faceret
 eleemosynam. 647.e
 Manes patriarcha Hagiomachorum, execrans reliquias &
 memorias eorum. 648.a
 Manes quæ scripsit. 647.d
 Manes ridiculam purgationem animarum introducebat.
 648.b
 Manes de Christo quid senserit. 648.b
 Manes quid delirauit de rebus quæ sunt in celo. 648.e
 Manes quinque excogitat elementa. 648.e
 Manes portentosas excogitauit visiones. 649.c
 Manes omnem statum civilem dissoluit. 649.e
 Manes in multis emulatus Ecclesiam Dei. 650.a
 quam introduxit hierarchiam. 650.d
 Manes an baptizari. 650.c
 Manes quale consilium inierit, vt propagaret heresim.
 651.c
 Manetis discipuli qui fuerint. 650.e
 Manichei heretici a Manete, idem Catharistæ, Macarij,
 & Mundatores dicti. 642.e
 Manichei præmissis execrationibus horrendis cibum sume-
 bant. 645.a
 Manichei perperam colunt virginitatem. 650.d
 Manichei proscripti edicto Diocletiani Imp. 675.c
 Manichei mox Africam inuasunt. 675.c
 Manicheorum turpitudines horrendæ. 645.b
 Manicheorum artes in decipiendis hominibus. 651.d
 Manicheorum heresis aceruus omnium errorum & im-
 pietatum. 650.a
 Manicheorum errores iam temporibus Apostolorum con-
 futati. 646.c
 Manicheorum hereses vno argumento prostratæ. 647.a
 Manicheorum hereses qui impugnarunt. 652.b
 Mappalicus Carthagine illustris confessor. 427.c
 eius prudentia atque modestia. 430.d
 Maprilis martyr in Portu Romano sub Alexandro. 351.c
 Marcella martyr Alexandria sub Seuero. 302.c
 Marcella vxor Ambrosij. 337.d
 Marcellianus martyr cum Marco Romæ sub Diocletiano.
 662. d. 673. c
 Marcellina Gnosticorum famosissima. 156.e
 Marcellini

I N D E X.

Marcellini Papae creatio.	693.c	Marcionita ob odium Creatoris & creaturae cupidi erant	304.a.454.e
Marcellini Papae nomen cum Marcello confusum sepe.	693.e.773.c	Marcionita pseudomartyr.	166.e
Marcellini Papae epistola ad Salomonem.	694.a	Marcionita pseudomartyr.	457.e
Marcellinus Papa exhortatur Thebanos milites Christianos.	694.c	Marcionita pseudomartyr.	548.e
Marcellinus Papa an re vera lapsus.	739.740.741.742.743.770. & seq.	Marcionita pseudomartyres plures.	118.e.162.e
Marcellinus & alij Pontifices Romani calumniam passi a Donatistis.	740.a	Marcionite cur ieiunabant sabbato.	118.b
Marcellinus Papa martyrio coronatur.	790.b. sepultura, ac tempus eius sedis vacationis.	Marcionite senis historia.	118.a
Marcellinus presbyter Romanus martyr Romae cum Petro sub Diocletiano: eius martyrii Acta, & sepultura, & epitaphium Damasi.	742. a. b. & seq. ecclesia a Constantiano erecta.	Marcus Tubero bellum agit aduersus Iudaeos.	57.e
Marcellinus cum socijs passus Romae sub Decio.	422.a	Marcumanni in Romanos insurgunt.	171.d.231.a
Marcellinus cum socijs Perusia passus sub Diocletiano.	461.a	Marcomannica expeditio, & eius apparatus.	160.e. armati gladiatores, latrones, & alij.
Marcellus V. C. tentatur a Manete.	646.a	Marcumannico bello periclitatur exercitus Romanus opera impostoris.	202.a.203.a.204.a
Marcellus Centurio martyr in Mauritania, eiusq. martyrii Acta.	700.d. eiusdem Marcelli filij martyres.	Marcumannico bello periclitans sui & multitudinis hostium exercitus Romanus precibus Christianorum militum liberatur.	202.a.203.a.204.b
Marcellus martyr in Gallia sub Marco.	225.b	Marcus Iunior Episcopus Alexandrinus creatur.	108.e. moritur.
Marcellinus Rom. Eccles. diaconus passus Romae sub Valeriano: eius martyrii Acta.	536.a	Marcus Aurelius unde nomen & cognomen accepit.	139.d. philosophus Stoicus.
Marcellus martyr Spoletii sub Dioclet.	711.e	Marcus Aurelius Imp. allegit Imperij collegam Lucium.	139.e
Marcellus Papa quando sedere cepit.	790.e. confusum interdum eius nomen cum Marcellino.	Marcus Aurelius litteris accersit Abercium Episcopum.	141.e
Marcia mater Marci & Marcelliani martyrum.	663.b	Marcus Aurelius predicatus clementissimus.	153.d.
Marciana martyr in Campania sub Diocletiano.	778.d	Marcus Aurelius edictum promulgat, ut omnes dijs sacra faciant.	221.a. 144.a.b
Marciana martyr in Mauritania sub Dioclet.	746.b	Marcus Aurelius rescripsit aduersus Christianos.	144.b.e. qua occasione seque in eos.
Marcianus Iureconsultus sub Alexandro.	337.a	Marcus Aurel. laborat pro restituenda superstitione colapsa.	115.a. ipse se pestuissimus.
Marcianus martyr cum Ioanne apud Urbem sub Diocletiano.	775.e	Marcus Aurel. affectat gloriam.	144.e. parci Cassio Iyranno.
Marcianus martyr cum Nicandro Venafri sub Diocletiano.	777.d	Marcus Aurel. in magno pretio habuit philosophos.	145.c. magistros magnopere coluit.
Marcion haereticus quando prodijt.	114.e. & seq. Cerdonis fuit discipulus.	Marcus Aurelius cur insensus fuit Iustino philosopho.	145.d
Marcion ex philosopho Stoico factus Christianus, euasit haereticus.	115.d	Marcus Aurelius triumphat de Partbis.	160.d
Marcion intulit stuprum virgini, & a patre Episcopo excommunicatus Romam venit.	116.a.b. 131.d	Marcus Aurelius parat expeditionem in Marcomannos.	114.d. profectus redijt Romam.
Marcion ab Ecclesia Romana eiectus.	116.d. 131.d	Marcus Aurel. acriter persequitur Christianos.	160.e
Marcion quas haereses adinuenit.	117.c	Marcus Aurel. in Marcomannos agens, deceptus ab impostore, amittit magnam partem exercitus.	172.c
Marcion plures deos induxit.	117.c	Marcus Aurelius diuino miraculo subactis Marcomannis, quid de ope Christianorum ad Senatum.	208.a. b. & seq.
Marcion ponit materiam Deum, Malum principium.	ibid.	Marcus Aurelius confunditur saepe cum Lucio.	139.e. 143.b
Marcion respuit vetus Testamentum, & mutat nouum.	117.d	Marcus Aurelius aliquam fidem praestat expulsoribus demonum.	141.e
Marcion super Apostolos se erexit.	117.d	Marcus Aurelius edictum promulgat pro Christianis.	208.d. diu viguit.
Marcion reiecit coniugatos, & execrabatur creaturas.	117.e. 118.a	Marcus Aurelius quid ad Faustina scribat.	211.a
Marcion iterum baptizabat.	118.c	Marcus Aurelius ampliauit legem maiestatis.	211.b.
Marcion Romam iterum venit, deposuitq. sua seueritia apud Romanam Ecclesiam.	157.c. quanto tempore Romae mansit.	Marcus Aurelius concessit Christianis, frui honoribus.	212.e
Marcion Romae agens exomologesin, qua conditione susceptus ab Ecclesia Romana.	157.d	Marcus Aurelius proficiscitur in Orientem.	213.b. redijt in Italiam.
Marcion relapsus recipit sua seueritia.	157.d	Marcus Aurelius quid de Iudaeis.	213.d
Marcion gratias Marco Imp. quia erat Stoicus.	233.b	Marcus Aurelius prohibuit libros fatidicos.	213.e
Marcion Romae occurrit Polycarpo.	158.a	Marcus Aurel. in fine Imperij vexauit Christianos.	215.b. d
Marcion plurimum obsuit Ecclesiae.	118.d	Marcus Aurel. calumniatus constantiam Christianorum.	222.b
Marcion que scripsit.	118.c	Marcus Aurel. iterum parat bellum Marcomannicum.	231.a
Marcion omnium haereticorum deterrimus.	118.c		Marcus
Marcionis discipuli.	119.b		
Marcionis haeresis non cito extincta.	118.d		
Marcionis haeresin Patres oppugnauere.	119.a		

I N D E X.

Marcus Aurelius quando diem obiit, & quot annis imperauit.	237.d	Martyres diuersarum prouinciarum & temporum.	
Marcus Episcopus Hierosolym.	95.c	Martyres Aegyptij sub Seuero.	298.e
Marcus haereticus discipulus Valentini.	199.a.202.c	Martyres Aegyptij a cocimibus necati sub Philippo.	413.d.
Marcus haereticus affectat miraculum in Eucharistia ex magia.	199.a	sub Decio. 441. a. & seq. sub Valeriano. 548.a. & seq. in persecutione Diocletiani.	739.740.
Marcus haereticus decipit feminas multas.	199.c	Martyres Armeni vndecim mille sub Traiano.	27.c
Marcus alius haereticus conuertitur ab Origene.	335.d	Martyres Asiani sub Pio Imp.	129. e. 167. c. sub Marco. 175. b. sub Decio.
Marcus martyr Romae sub Claudio.	620.b	Martyres Affricani sub Seuero.	306. d. sub Decio. 439. 440. sub Valeriano.
Marcus martyr cum socijs in Pisidia sub Diocletiano.	806.b	Martyres Athenienses sub Marco.	224.a
Marcus martyr cum Marcelliano Romae sub Diocletiano.	662.d	Martyres Brixiani sub Hadriano.	75.d
Marcus Velsius laudatur.	778.e	Martyres Cappadoces sub Diocletiano.	802.a
Marcus martyr Romae cum Timotheo sub Marco Imperatore.	154.e	Martyres Edeßeni sub Traiano.	27.a
Marcus martyr Centumcellis sub Dioclet.	704.b	Martyres Galliarum sub Marco Imp.	166. e. sub Diocletiano.
Mardonius martyr Nicomediae sub Dioclet.	721.e	Martyres Itali sub Traiano.	49. b. 59. e. sub Hadriano. 100. d. sub Numeriano. 661. d. sub Dioclet.
Mareotis locus Aegypti exilio Dionysii nobilitatus.	546.e	Margarita Alutimensis martyr sub Dioclet.	757.b
Margarita Alutimensis martyr sub Dioclet.	757.b	Maria Virgo Dei genitrix apparet Gregorio Thaumaturgo. Vide, Virgo Maria.	
Maria Virgo Dei genitrix apparet Gregorio Thaumaturgo. Vide, Virgo Maria.		Mariae Virginis partui dicata ecclesia a Callisto Papa.	340.e
Mariae Virginis partui dicata ecclesia a Callisto Papa.	340.e	Maria puella baptizata a Stephano Papa.	536.a
Maria puella baptizata a Stephano Papa.	536.a	Maria ancilla martyris sub Pio.	100.e
Maria ancilla martyris sub Pio.	100.e	Mariani & Iacobi martyrii Acta: passi sunt in Numidia sub Valeriano.	679. a. & seq.
Mariani & Iacobi martyrii Acta: passi sunt in Numidia sub Valeriano.	679. a. & seq.	Mariani crucians horrendi.	580.d
Mariani crucians horrendi.	580.d	Mariani matris ingens animus.	583.a
Mariani matris ingens animus.	583.a	Mariano ostensa prior visio.	581.a
Mariano ostensa prior visio.	581.a	Mariano martyri ostensa visio de clade Romani exercitus.	583.c
Mariano martyri ostensa visio de clade Romani exercitus.	583.c	Martini militis in Palestina pro fide certamen.	689. b
Martini militis in Palestina pro fide certamen.	689. b	Martinus Episcopus Traditor.	747.b
Martinus Episcopus Traditor.	747.b	Martinus Senator passus Romae sub Aureliano.	762.b
Martinus Senator passus Romae sub Aureliano.	762.b	Martinus vestra exundatio tempore Gallieni.	695.b
Martinus vestra exundatio tempore Gallieni.	695.b	Martinus refluxus ad sepulchrum Clementis.	13.a
Martinus refluxus ad sepulchrum Clementis.	13.a	Martium aequae ac uxorem teneri lege Iulia de adulterio.	136. c
Martium aequae ac uxorem teneri lege Iulia de adulterio.	136. c	Martinus cum Martha ac filijs martyris sub Claudio.	620. e.
Martinus cum Martha ac filijs martyris sub Claudio.	620. e.	eorundem corporum inuentio.	621. b
eorundem corporum inuentio.	621. b	Martinus Maximus historicus.	141.a
Martinus Maximus historicus.	141.a	Martinus senex passus in Cilicia sub Diocletiano.	667.c
Martinus senex passus in Cilicia sub Diocletiano.	667.c	Maro cum Eutyche martyris sub Traiano.	57.e
Maro cum Eutyche martyris sub Traiano.	57.e	Marsilius Columna Archiepiscopus Salernitanus.	85.e
Marsilius Columna Archiepiscopus Salernitanus.	85.e	Marsilius Ficinus quid de Plotino.	405.d
Marsilius Ficinus quid de Plotino.	405.d	Marsippus philosophus vnus ex iudicibus inter Manetem & Archelaum.	643. c
Marsippus philosophus vnus ex iudicibus inter Manetem & Archelaum.	643. c	Martha cultrix sanctorum martyrum.	537.d
Martha cultrix sanctorum martyrum.	537.d	Martha & Marthana feminae haereticae.	25.d
Martha & Marthana feminae haereticae.	25.d	Martia concubina Commodi fauet Christianis.	237.e
Martia concubina Commodi fauet Christianis.	237.e	Martialis Episcopus Asturicensis.	519. b
Martialis Episcopus Asturicensis.	519. b	Martialis martyr in Portu Romano sub Alexandro.	351. c
Martialis martyr in Portu Romano sub Alexandro.	351. c	Martialis martyr in Africa sub Decio.	427. c
Martialis martyr in Africa sub Decio.	427. c	Martialis martyr sub Marco.	193. b
Martialis martyr sub Marco.	193. b	Martialis filius Marcelli Centurionis martyris.	702. d
Martialis filius Marcelli Centurionis martyris.	702. d	Martianus Episcopus Arelatensis Nouatianus.	521. a
Martianus Episcopus Arelatensis Nouatianus.	521. a	Martianus & Martiades pseudoprophetae.	201. a
Martianus & Martiades pseudoprophetae.	201. a	Martianus lector martyr Romae sub Decio.	662. a
Martianus lector martyr Romae sub Decio.	662. a	Martina virgo martyr Romae sub Alex.	349. a
Martina virgo martyr Romae sub Alex.	349. a	Martialis cum socijs martyris Casaraugustae sub Diocletiano.	781. d
Martialis cum socijs martyris Casaraugustae sub Diocletiano.	781. d	Martinus martyr Alutimensis sub Diocletiano.	757. b
Martinus martyr Alutimensis sub Diocletiano.	757. b	Martinus templum Via Appia. 539. b. precibus Stephani Papae concussum.	542. e
Martinus templum Via Appia. 539. b. precibus Stephani Papae concussum.	542. e		

I N D E X.

Martyrum preces ad Deum pro nobis eos interpellantibus. 292.c
 Martyrum sepultura diligenter curari solita. 424. e. prope eos sepeliri optasse Fideles, ut eorum precibus inuarentur. 348.a. 685.e
 Martyres morientes in carcere, eodem honore habiti ac illi qui gladio necati essent. 424.e
 Martyrum dies natalis in tabulis Ecclesiasticis adscribendus. 424.e
 Martyrum dies natalis celebrandus. 165.c
 Martyrum dies natalis anniuersaria oblatione celebrandus. 424.e. 437.d. 636.e
 Martyrum littere quanti faciende. 439.a
 Martyrum natalitia Cyprianus celebrat, reddita pace Ecclesie. 467.e
 Martyrum natalitia celebrat Gregorius Thaumaturgus, reddita pace Ecclesie. 468. b. eadem festiue celebrari suis permisit. ibid.
 Martyrum cultus in vniuersa Ecclesia Catholica semper idem. 468.c
 Martyribus erigi solita altaria, & ecclesie. 569.a. 653.a
 Martyres damnatos in exilium, illic obeuntes celebrat Ecclesia ut vere martyres. 579.c
 Martyrum reliquia vino abluta. 587.a
 Martyres sepeliendi cum dalmatica, vel colobio. 659.e. eorumdem corpora vnguentis delibuta.
 Martyrum reliquiarum cultum inuident Gentiles Christianis. 726.e
 Martyres sepeliri permitti ex edicto Diocletiani. 726.c
 Martyrum reliquia distrabebantur Tarso. 805. a
 Martyris nomen.
 Martyres qui vere sint, ab Episcopis probandi. 155.d
 eorumdem antiqua canonizatio. 846.c
 Martyres quibus distincti sint a confessoribus. 428. c. 668.c
 Martyris nominis gloriam quidam affectantes sese coniciebant in vincula.
 Martyres coronati martyrio dicebantur interdum etiam uiuentes. 428.c
 Martyr esse quis non potest extra Ecclesiam. 570.e
 Martyribus obsequia exhiberi solita.
 Martyres cibari consueuisse in carcere agape Christianorum. 283.c
 Martyrum propensorem curam gerendam tempore persecutionis, Clerus Romanus datis litteris monet Fideles. 423. b
 Martyres in carcere positi, magna frequentia a Fidelibus visitari soliti. 424.b
 Martyres cohortantes, facti & ipsi martyres. 442.b
 Martyres positi in carcere frequentabantur a lapsis. 428. d
 Martyres in carcere magno honore colebantur ab Episcopis. 429. d
 Martyribus in carcere constitutis a sacerdotibus celebrari consueuisse clandestine sacrificium Misae. 424. d
 Martyrum gloria a Cypriano predicata litteris ad ipsos scriptis. 542. d. & seq.
 Martyrum virtus.
 Martyrum charitas erga lapsos. 219. e. 223. e
 Martyrum vera humilitas. 223. a
 Martyrum reuerentia erga Romanum Pontificem. 230. a
 Martyres commiserantes lapsis, pro pace ipsorum scribebant libellos ad Episcopos. 428. b. quales. ibid. e
 Martyres in sine soliti pace Ecclesie, & charitate erga fratres, sua consignare martyria. 575. e. 578. a
 Martyrum constantia, cum eorum dextera igni superposita cremarentur. 810. e

Martyrij desiderio flagrabant Christiani. 31. e. 76. e
 Martyrij tormenta quo modo martyres aliquando non sentiant. 667. d
 Martyrio se offerre, vetitum. 550. 561
 Martyrio se non ingerant Fideles, cum confiteri & non profiteri debeant. 662. b
 Martyrio coronati dicebantur, aliquid passi fidei causa. 428. c
 Martyrium improbabant Basilides & eius sectatores. 64. d.
 iidem Gnostici. 73. c. alij heretici. 109. e
 Martyrium appetebant Marcionite. 118. c
 Martyrium redimere licere pecunia. 810. c. aliter visum Hispanis Episcopis Concilij Eliberini. 814. e
 Martyrium fugere, vel redimere licere. 305. b
 Martyrium affectantes, seq. offerentes peccant, nisi Deus iusserit. 303. d. 304. a
 Martyrium esse donum Dei, non humane facultatis opus. 505. c
 Martyrium suadebant Montaniste, ut nec fugere licere, nec se redimere, dicerent. 184. d. 304. b. e
 Massa Candida in Africa. 570. c
 Massa Candida in Hispania. 781. d
 Mastor seruus Hadriani Imp. 97. c
 Materna martyr sub Marco. 224. e
 Maternianus Urbis Praefectus sub Caracal. 332. b
 Mathematici publice Romae profitebantur sub Alexandro. 348. d
 Mathefi intendens Aquila, ab Ecclesia pellitur. 94. e
 Matrone duae martyres Alutineses sub Diocletiano. 757. b
 Matthei Euangelium repertum in India a Pantano. 244. a
 Matthias Episcopus Hierosolymitanus. 54. c
 Maurus martyr Lugduni sub Marco. 216. 224. c
 Mausius Adrumeticus martyr sub Seuero. 294. e
 Mastra martyr in Thebaide sub Decio. 442. e
 Mastra martyr Raennae sub Decio. 460. e
 Maurinus cum socijs martyr Agauni sub Dioclet. 696. c
 Maurus & Papias martyres Romae sub Dioclet. 773. c.
 & seq. eorum corporum inuentio. 622. c. translatio eorumdem. 622. d. & seq.
 Mauritaniae Ecclesie sub Seuero dire vexantur. 295. e
 Maurus Episcopus martyr in Apulia sub Traiano. 60. a
 Maxima martyr in Africa sub Valeriano. 578. e
 Maxima & Iulia martyres Vlyssipone sub Diocletiano. 182. a
 Maximilla pseudoprophetissa Montani. 176. a. relinquens virum Montano adhaesit. 179. e. obsessa a demone. 181. e. laqueo se suspendit. 181. e. eius obitus tempus. 182. d
 Maximianus, siue Maximus, Alexandrinus Episcopus. 614. e
 Maximianus Alutinsis martyr in Numidia sub Diocletiano. 757. b
 Maximianus Galerius. Vide, Galerius.
 Maximianus Hercules collega Imperij a Diocletiano assumitur. 668. e
 Maximianus Herc. lustrat exercitum. 695. c. legionem Thebanam Christianam occidit. 696. b
 Maximianus Herc. illicitum iuramentum exigit a Christianis militibus. 695. d
 Maximianus Herc. quibus moribus compositus. 699. b. qualis vultu. ibid.
 Maximianus Herc. a Iuliano Apostata sugillatur. 699. b
 Maximianus Herc. conatur perdere omnes milites Christianos. 699. c
 Maximianus Hercules edificat sibi Thermas in Africa. 702. e. & Diocletiano Romae. ibid.
 Maximia-

I N D E X.

Maximianus Herc. damnat milites Christianos ad opus Thermarum. 703. c
 Maximianus Herc. cum Diocletiano deponit Imperium. 785. e. & seq.
 Maximianus Herc. cum Maximiano Galerio sepe confunditur. 792. b. 797. b
 Maximinus Antiochenus Episcopus. 238. a. 249. a
 Maximini duo interdum confusi. 394. b
 Maximinus senior Imperator: eius genus & mores. 391. c
 Maximinus persequitur Christianos. 391. c. occidi iubet Pontianum Papam. 393. a
 Maximinus immensa crudelitate praeditus. 393. d. quibus nominibus ea de causa fuerit appellatus. ibid.
 Maximinus seuit in Romanos. 393. c
 Maximinus allegit filium collegam Imperij. 394. a
 Maximinus a Senatu declaratur hostis Reip. 395. e
 Maximinus ob civile bellum cessat a persecutione Fidelium. 396. b
 Maximinus quando diem obiit. 397. b. quot annis imperauit. ibid.
 Maximinus cum Seuero Caesar a Galerio Maximiano Imperatur. 815. a
 Maximinus acolythus legatur a Cypriano ad confessores. 471. b
 Maximus Alexandrinus Episcopus, siue Maximianus. 614. e. 667. d.
 Maximus Bostrensis Episcopus interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum. 611. e
 Maximus Commentariensis Romae patitur. 535. c
 Maximus Consul a demone correptus interijt. 539. d
 Maximus Diocletiani amicus, sit Christianus. 690. e. erogat sua in pauperes. 691. b
 Maximus Dux millenarius Christianus adscriptus Thermarum operi. 703. c. martyrio coronatus. 704. a
 Maximus Hierosolym. Episcopus. 133. b. alius Maximus iunior eiusdem sedis Episcopus. 244. c
 Maximus legatus in Africa. 475. b
 Maximus martyr Romae sub Diocletiano. 743. d
 Maximus martyr Ephesi sub Decio. 459. a
 Maximus martyr Ostiae sub Alexandro. 351. b
 Maximus Ostiensis Episcopus consecrat Dionysium Papam. 561. a
 Maximus martyr Romae sub Alexandro. 378. c
 Maximus presbyter Romanus confessor cum socijs. 421. e
 Maximus presbyter Romanus & alij confessores scribunt e carcere ad Cyprianum. 432. c. 435. b. iidem seducti a Nouatiano in schisma prolapsi. 471. b. postea poenitentes restituti a Cornelio Papa. 479. d
 Maximus presbyter Alexandrinus, postea Episcopus eiusdem Ecclesie. 548. a
 Maximus monachus inuehitur in Eusebium. 45. a
 Maximus Pupienus Imperator. 398. c
 Maximus Preses in Cilicia persequitur Christianos. 681. b
 Maximus persecutor Christianorum in Mysia. 349. b
 Maximus schismaticus in Africa. 486. a
 Maximus scriptor Ecclesiasticus sub Seuero. 256. d
 Mazabanes Episcopus Hierosolymitanus creatur. 447. c. moritur. 447. c
 Megetius hereticus ad fidem conuersus. 335. d
 Melanius Episcopus Rothomagensis creatus a Stephano Papa. 543. d
 Melchisedech quosdam parentes habuit. 258. b
 Melchisedechiani heretici. 258. d
 Melchisedech Papa calumniam patitur a Donatistis. 740. b
 Melchisedech diuersimode creditus. 259. a
 Meleius Episcopus in Ponto magni nominis. 667. e
 Melitina martyr Marcianopoli sub Pio. 130. b

Melitenses martyres sub Dioclet. 726. c
 Melito eunuchus Episcopus in Asia. 175. b. 271. a
 Melito Episcopus scripsit defensionem pro Christianis. 173. e. cetera eius scripta. 174. c
 Melitonis nomine apocryphum de Assumptione Virginis. 175. b
 Melitonis laudes & sepultura. 175. b
 Membranarum usus. 106. b
 Memoria idem quod ecclesia. 26. e
 Memoria differt a templo. 26. e
 Memoria locus ubi Acta publica afferuantur. 760. b
 Memoriales littere quae. 105. a
 Memoriae Apostolorum semper illibatae seruate. 322. e
 Menedemus philosophus.
 Menelaus Episcopus in Africa Traditor. 747. b
 Mennigenus sullo martyr sub Decio. 461. b
 Menstruata mulieres superstitiose exclusae ab ecclesia. 614. c
 Mensurius Episcopus Carthaginensis. 569. d. in locum Luciani successit. 766. c
 Mensurius Carthag. Episc. non recipiebat inter martyres obtrudentes se martyrio. 746. c. quos praeterea reiecerit. 766. e. 767. b
 Mensurius Carth. Episc. calumniam patitur a Donatistis ex deprauatis Actis martyrum. 762. d. & seq.
 Mensurius Carthag. Episcopus supponit comburenda scripta hereticorum. 766. e. ab eo res geste. 767. c
 Mensurius quando diem obiit. 767. b
 Mensurinae sportulae quae. 433. b
 Mercatores Africani emunt Tarso corpora martyrum. 805. a
 Meretricum ac lenonum vestigal abstulit Alexander. 348. c
 Meretrix calumniata Gregorium arripitur a demone. 379. d
 Mercuria martyr Alexandria sub Decio. 441. b
 Mercurius auctor magiae. 203. b
 Mercurius martyr sub Decio quid in Persas. 460. d
 Mesopotamia illustrata martyribus. 802. d
 Metallum Sigense, ad quod damnati Fideles, ubi. 551. e
 Metamorphoses Valentini. 109. e
 Methodius Episcopus Constantinop. scriptor Vuae Dionysii Areopag. 40. d
 Methodius Episcopus Tyri. 732. d
 Metra martyr Alexandriae tempore Philippi Imperatoris. 413. e
 Metrodorus Marcionita pseudomartyr. 457. e
 Mezentij seuitiam imitatur Macrinus. 333. a
 Michael Imp. peruestigauit Acta Dionysii Areopagite. 40. b
 Michael Syngellus qualis. 39. d. 40. c. scripsit Areopagitica. 40. e
 Migdonius martyr Nicomediae sub Dioclet. 716. b
 Militare non licere Christiano, affirmabat Tertullianus. 284. b. id ipsum Manichei. 649. e
 Militare iuramentum praestari solitum a Christianis, quale. 695. e
 Militares missiones quot & quales. 679. b
 Militares leges latae ab Aureliano. 625. b
 Miles Christianus sine corona procedens ad donatium, concitat turbas. 279. c. grauiter punitus. 279. e. eius causa exacte discussa. 279. 280.
 Milites Christiani precibus pugnant in bello Marcomannico. 202. a. 203. e. 205. b
 Milites custodes Ignatij quales. 29. d. 40. a
 Milites hortantes Christianos, facti sunt ipsi martyres. 441. c
 Militis

I N D E X.

Milites laureati suscipiunt donatiuum.	279.c.b	Missæ nec persecutionis tempore a Fidelibus prætermisse.	757. c. & seq.
Milites martyres Romæ sub Claudio.	619.e.621.d	Missæ a Pontifice Romano interdum agebantur in cryptis.	496.d
Milites martyres Romæ sub Aureliano.	637.b	Missæ agebantur in carcere.	424.d
Milites martyres in Portu Romano sub Aureliano.	637.d	Missæ dicebantur etiam noctu.	129. d. de hora. ibid.
Milites legionis Thebanæ martyres sub Maximiano in Gallia.	694. c. & seq.	Missæ in Euprepia Titulo Romæ.	154.c
Milites martyres cum Gereone.	698.c	Missio militaris honesta quoto anno dari solita.	679.c
Milites Africani passi in Gallia sub Maximiano.	699. a.	Missiones militares multiples.	679.c
ali quoque milites Christiani ab eodem ubique exagitati.	699. d. 799. a. d	Mneſteus Aurelianum prodidit.	652.d
Milites Christiani damnati ad opus Thermarum.	702.e	Modestia sanctorum Patrum in tractandis diuinis Scripturis.	178. d
Milites decem mille cum Zenone necati Romæ ad Aquas Saluias sub Dioclet.	704.c	Modestus I. C. sub Alexandro.	343.b
Milites viginti martyres Romæ sub Dioclet.	703.e	Modestus martyr cum Florentia in Gallia tempore Diocletiani.	708.c
Milites damnari ad opus & metalla non licere.	703.a	Modestus scriptor Ecclesiasticus.	175.d
Milites Christiani habiti loco transfigurum a Gentilibus, eorumdemq. pena puniiti.	703.a	Macchia crimen apud Montanistas sine penitentia.	324.b
Milites vetiti subijci questionibus. 682.e. nec affici villoribus penis iure poterant.	682.e.703.a	Macbis penitentia sanctis parciit Ecclesia Catholica.	324. b. d
Milites proiectes arma, graui pena affecti.	701.c.	Moles Hadriani.	100.a
idem milites desertores. 701. b. d. fugiiti non gaudent priuilegijs militum.	702.b	Monachi qui se castrarunt, excommunicati, & ab omnibus Ecclesijs reiecti.	354.a
Milites Volonij, Voluntarij, & Obsequentes.	168.b	Monachorum pallium.	266.b
Militibus aræ erectæ a Traiano, diuino sic honore affectis.	21. b	Monastica cognitionis auctor.	72.d
Militibus Christianis refertæ legiones.	696.b.699.d	Monasteria antiquitus in Ecclesia. Vide, Asceteria.	
Militibus Christiani occasione cepta est persecutio sub Seuerro.	279.c	Montani etas.	176.b
Millenariorum error quando coepit. 58. d. qui eandem sunt sectæ sententiam.	ibid.	Montani hæresis magna tentatio in Ecclesia.	176. b. quæ ab eo disseminata.
Millenariorum error diu toleratus.	605.a	Montani hæresis a Patribus impugnata.	187.e
Milliesimus annus Urbis quando contigit, & quo modo celebratus.	407.e	Montani larua fides Catholica.	178. b
Miliades Papa. Vide, Melchiades.		Montani Leges de martyrio non fugiendo.	164.d
Miliades scriptor Ecclesiasticus impugnator Montani dogmatis. 180. e. eius scripta.	ibid.	Montani ieiunia noua.	183.e. 184.a
Mimi vehementissimi in actionibus.	777.a	Montani ieiunia longe dissimilia a ieiunijs monachorum.	183.b
Minutij Felicis locus elucidatus.	316.d	Montani ieiunia quasi a Paracleto imperata vniuersæ Ecclesia.	184.b
Minutius Felix agit causam Christianæ religionis.	316.a	Montani ieiunia respuit Ecclesia.	184.c
Minutius Fundanus Proconsul in Asia.	80.a.b	Montani semina agebant sacra.	229.c
Miracula ex aqua benedicta.	85.e.86.a	Montani semina quid de animæ qualitate.	185.a
Miracula falsa tributa Hadriano.	197.b	Montani semina intendebat Tertullianus.	185.b
Miracula falsa tributa Aesculapio.	99.b	Montani ordo hierarchicus.	185.b
Miracula falsa affectant Gentiles, vt superstitionem collabentem instaurant.	98.a.99.b.c	Montani origo & studia.	179.a
Miracula Romæ sub Caio Papa.	670.b	Montani prophetiæ ex coniectura tantum, sed fallaces inuentæ.	238.b
Miracula sacræ Eucharistiæ, tempore persecutionis Decij.	466.d	Montani prophetiæ arreptitiæ. 178. b. eademq. meretricies.	179.b
Miraculorum gratia iugis in Ecclesia.	233.c	Montani sectatores arreptitiij.	179.b
Miraculum Clementis de aquæ fonte scaturiente.	5.c	Montani sectatores pugnant pro spiritu nequam.	179.a
Miraculum Narcissi Episcopi Hierosolym.	275.d	Montani sectatores nullam a Gentibus persecutionem passi.	181.c
Miraculum in sepulchro S. Clementis.	12.a	Montani sectatorum seueritas.	185.b
Miraculum in sepulchro S. Ioannis.	8.e.9.c	Montaniste affectabant martyrium.	304.a
Miraculum de pluuia & fulmine in bello Marcemannaico.	203. e. & seq.	Montanistarum monstra.	187.a
Miraculum de libri incendio traditis.	757.c	Montanistarum mysteria execranda.	185.d
Miraculum perenne de sanguine S. Ianuarij.	803.e	Montaniste patriarchæ Nouatianorum.	481.c
Miraculum de fonte scaturiente in martyrio S. Iulitiæ.	801.c	Montanistarum secta latius propagata.	187.c
Miron martyr sub Decio.	460.d	Montanistarum secta diuersa.	186.b.187.c
Mistheus focer Gordiani Imper. Præfectus Præt.	399.e.	Montanistas Zepherimus Papa excommunicat.	323.b
Philippi arte sublati. 400. e. eius consilio multa salubria a Gordiano facta atque statuta.	ibid.	Montano quando absque culpa potuit quisque communicare.	177.d
Missæ est memoria Christi passionis.	85.b	Montanus eunuchus fuit.	178.b
Missæ idem quod Collecta, siue Dominicum.	757.e	Montanus primatus ambitione excidit ab Ecclesia.	179.c
Missæ agi solita persecutionis tempore in domibus priuatis.	757. & seq.	Montanus quando progressus.	176.b

I N D E X.

quo modo dicebat se Deum Patrem.	183. b	Narcissus athleta strangulat Commodum Imperatorem.	253.b
Montanus Romana Ecclesiæ communionem tentauit subripere.	177.a	Narcissus Episcopus Gerundensis conuertit Afram meretricem. 778. e. martyrium subiit.	781. e.
Montanus Sabellij erroris auctor.	183.a	Narcissus Episcopus Hierosolymitanus quando.	275.b
Montanus suspendit se laqueo.	181. d	Narcissus Episcopus Hierosolymitanus calumniam passus recedit. 275. b. eius persecutores quæ passi sint.	275. e. & seq.
Montanus martyr in Africa sub Valeriano.	572. d.	Narcissus Episcopus Hierosolymitanus conuertit aquam in oleum.	275. c
visio illi ostensa diuinitus. 574. d. eius constantia in subeundo martyrium, & eiusdem admonitio. 575. c. idem prænunciator martyrij Flauiani, cui fasciam reliquit.	576. a	Narcissus Episcopus Hierosolymitanus quando redijt, & quantum vixit.	276. b
Montensium prima origo.	462. c. 463. b	Narses Rex Persarum victus a Diocletiano.	707. c
Montes exilium confessorum.	455. b	Narzalis martyr Carthagine sub Seuero.	291. c
Montes deligunt sibi schismatici.	462. c	Nasus hieroglyphicum iudicij.	187. b
Mores animi cognosci ex habitudine corporis.	672. b	Natali Domini occisi martyres Nicomedienses.	717. a
Mores corruptissimi omnium Gentium a Christianis emendati.	197. 198.	Natali Domini Missam noctu dici.	129. d
Mores bene institutos plurimum conferre etiam Gentilibus ad acquirenda rerum dominia.	390. b	Natalius cofessor lapsus in hæresin, conuersus agit exomologesin Romæ sub Zepherino Papa.	310. a
Mortis diuersa genera excogitata contra Christianos. 290. e. 333. a. Vide, Cruciamentorum genera.		Natalius admonitus visione diuina atque plagis respicuit.	310. c
Mortuos lugendos non esse, sæpe admonet Cyprianus.	505. d	Natalis dies martyrum celebrari solitus in Ecclesia. 165. c. 425. a. 437. d.	
Mortuos reuocatos ad vitam ob testimonium veræ fidei.	678. b	Vide, Martyrum cultus, Dies.	
Mortuus reuocatus ad vitam temporibus Irenæi.	233. c	Natura quod est insitum homini, peccatum non esse, dixerunt Basilidiani.	66. b. & seq.
Moyſes presbyter Romanus confessor, diu in carcere. 421. d. eius litteræ ad Cyprianum.	432. c. 435. b	Naualis martyr cum Agricola Rguenna sub Diocletiano.	778. a
aduersatur Nouatiano schismatico.	473. d	Nauis Manetis phantastica.	648. d. & seq.
fauet Cornelio Papa.	471. c	Nazarus cum Nabore martyr Romæ sub Dioclet.	776. c
martyrium egregie consummauit.	473. d	Negans Christum obmutuit.	467. b
Mugus locus in Numidia.	579. c	Negantes Christum dira passi. Vide, Lapsi.	
Mulier Pythias suffocata a demone.	3. c	Nemesius martyr Alexandrie sub Decio.	441. c
Mulieres pseudoprophetiæ. Vide, Montani prophetiæ.		Nemesianus Episcopus damnatus ad metalli.	551. c
Mulieres seductæ a Marco. Vide, Marcus hæresiarcha.		Nemesius martyr Romæ sub Hadriano.	95. b
Mulieres hæresium fautrices.	120. c	Nemesius Tribunus martyr Romæ cum suis sub Valeriano.	539. a
Mulieres. Vide, Feminae.		Neon laicus homo docuit in Ecclesia.	353. c
Munnatus Felix, persecutor in Africa, inquit de libris Christianorum.	748. e	Neon martyr cum socijs in Pampilia sub Dioclet.	806. b
Mundi finem instare sepe creditum.	596. a	Neon martyr Romæ sub Valeriano. 535. d. & seq. 536. 537.	
Mundi finem minatus impostor Romæ.	214. d	Neon scriptor Actorum martyrum, & ipse martyr. 225. e. & seq.	
Mundum creatum ab Angelis, hæretici qui dixerint.	67. c	Neon, Claudius, & Asterius martyres in Lycia sub Diocletiano.	664. e. & seq.
Mundum hunc esse infernum, dicebat Hermogenes.	170. b	Nepos defensor Millenariorum sententiæ.	603. e
Muro Britannia sæpe diuisa. 240. d. 315. d. Vide, Britannia.		Nepos scriptor sacrorum hymnorum.	604. b
Musanus scriptor Ecclesiasticus.	175. d	Nepotiana crypta, in qua Stephanus Papa persecutionis tempore colligebat Fideles.	538. b
Muscæ insectæ exercitui Romanorum.	56. c	Neratus Priscus I. C. sub Hadriano.	75. a. b
Muscarum aculeis expositi Christiani.	443. b	Nerei & Archillei corpora inuenta.	622. a
Muscarum occasione homo leuis factus est Manichæus.	652. a. & seq.	Nereus martyr cum Archilleo sub Traiano.	5. e
Muscianus iudex Romæ sub Claudio damnat Christianos.	621. d	Nerua Imp. diem obiit.	2. a
Mustiola martyr in Etruria sub Aureliano.	637. d	Nestor Episcopus Pergensis martyr sub Decio.	458. d
Mysteria Carpocratianorum nefanda.	67. e. 68. 69.	Nestor martyr Thessalonicus sub Dioclet.	709. a
Mysteria clanculo ab hæreticis fieri solita.	111. a	Nestorius hæresis accusatus.	608. b
Mysteria execranda Manichæorum. Vide, Manichæi.		Nicander martyr cum Marciano Venafri sub Diocletiano.	777. d
Mysteria nefanda Montanistarum.	185. b	Nicephori Callisti error de tempore martyrij Onesimi. 49. d. alius eiusdem de Cypriani lapsu.	523. a.
Mysteria ab impostore inuenta.	113. b	item de Apollonio.	247. d
Mysteria sacra cur a Iustino Gentibus propalata.	127. c	Nicephorus martyr in Aegypto sub Numeriano.	662. c
Mysteria sacra Romæ cur patenti cunctis.	111. a	Nicephorus martyr Antiochiæ sub Valeriano.	548. c
		Nicolaitæ Gnostici.	67. e
		Nicomas Episcopus Iconij.	611. c
		Nicomedienses martyres, & eorum Acta. 595. e. & seq.	
		Nicomedienses martyres in ecclesia cõbusti. 717. b. & seq.	

N

Nabasi Gnostici.	73. b
Nabor martyr cum Felice Mediolani sub Diocletiano.	778. b
Nabor martyr cum Nazario Romæ sub Dioclet.	776. c

I N D E X.

alij rursum postea.	725.b	questio de baptismo hereticorum.	522.a. & seq.
Nicomediensis Regia conflagrauit.	725.b	Nouatianorum rebaptizantium consilium.	524.b
Nicolopi apud Actium inuenta editio Sexta .	355.d.	Nouatianum schisma magna tentatio in Ecclesia.	474.b
& seq.		Nouatianus & Nouatus quado schisma conlarunt.	396.b
Nicopolis in Palaestina restituta.	338.d	397.	
Nicorei libri.	495.c	Nouatianus a Nouato seducitur.	469.d
Nicostratus confessor Romae in carcere.	421.e. 432.c	Nouatianus quid aduersus Cornelium molitur.	469.d
Nicostratus legatus Nouatiani, homo scelestissimus.	478.e	470.a	
Nicostratus martyr Romae cum socijs sub Dioclet.	776.c	Nouatianus ex improuiso apparuit Episcopus.	471.e
Nicostratus Primitivinus credit in Christum.	662.e.	472.a.d	
& seq.		Nouatianus baptizatus in lecto.	472.d
Niger tyrannus inuadit Imperium.	254.a	Nouatianus ex philosopho Stoico factus presbyter, dispensante Pontifice.	473.c. 474.a
Nigidius discipulus Hermogenis.	171.a	Nouatianus suos sibi adstringit iuramento.	473.c. & seq.
Noetus magister Sabellij.	559.e	Nouatianus legatus mittit ad diuersas Ecclesias.	474.b
Noetus dicebat se esse Moysen.	557.a	Nouatianus scribit ad Ecclesiam Alexandrinam.	474.c
Nomades populi facti Christiani.	101.c	Nouatianus a Dionysio Episcopo Alexandrino corripitur.	474.c
Nomen Christianum in culpa absque alio delicto.	227.b	474.c	
287.a. 298.d.e		Nouatianus legatus mittit ad Cyprianum.	475.a
Vide, Christianum nomen.		Nouatianus Stoicam philosophiam conatus in Ecclesiam introducere de aequalitate peccatorum.	481.b
Nomina portentosa ab hereticis excogitata.	63.d. 64.	Nouatianus Montanizat.	481.c
Nomina Apostolorum soliti imponere Fideles suis filijs.	44.b	Nouatianus Symbolum Apostolicum adulterat in illis verbis, Remissionem peccatorum.	482.a
Nominis mutatio in baptismo fieri solita.	535.e	Nouatianus a suis falso praedicatus martyr.	570.d
Nominis mutatio apud Christianos.	455.b. hoc permiffum lege ciuili.	Nouati Pudentis filij domus hospitium erat Christianorum.	150.d.e
Nonnus Episcopus Berœnsis.	708.a	Nouati fratris Pudentiam obitus.	158.b
Nonnus idem quod monachus.	351.c	Nouati liber apocryphus.	
Nonnus dictus Hippolytus Episcopus Portuensis.	351.d	Nouatus & Nouatianus quando schisma fecerunt.	396.b. & seq.
Notarum inuectores.	394.d	Nouatus cur desinuit ab Ecclesia.	469.b
Notarij scribentes Acta Conciliorum & Collationum quales.	395.c	Nouatus a Felicissimo schismatico ducit originem.	463.c
Notarij septem a Clemente Papa delecti ad scribendas res gestas martyrum.	394.c. non tantum res gestas, sed & verba illorum scripserunt.	394.c. 541.d	
Notarij septem Origeni suppeditati.	336.a	Nouatus ordinator Felicissimi.	463.c. 468.e
Notariorum in scribendo pernicitas admiranda.	394.d. 395.a	Nouatus cur Romam venit.	464.a. & seq.
Notariorum alij Ecclesiae, alij Proconsulum.	394.c	Nouatus scelestissimus omnium hominum.	463.a
Notario libenter carebat Ambrosius, suo utens chirographo.	336.b. & seq.	Nouatus cum suis legatus mittitur in Africam.	468.d
Notarium suū erubescere aliquando Hieronymus.	336.b	Nouatus quae Romae est operatus.	469.d. 470.a
Notarius vnus plus satis singulis sanctis Patribus.	336.b.c	Nouatus Urbem deserit: facta tunc quies in Ecclesia.	479.b
Notaria, siue Notoria.	677.a	Nouatus ab Urbe cum discessisset, schismatici respiciunt.	479.b
Nouantium blandiloquentia.	646.a.d	Nouatus pro Numero.	447.e
Nouantium Iconoclastarum patriarcha Manes.	648.a	Numerianus Caesar dictus.	657.c
Nouas editiones Scripturae diuinae edere, & antiquis non acquiescere, hereticorum est.	371.e	Numerianus creatur Imperator post patris obitum.	660.d
Nouatiani, siue Nouatianenses non ex Nouato, sed ex Nouatiano schismatico.	469.e	Numerianus occisus ab Apro.	660.b
Nouatiani atque Nouati penes Graecos confusa sunt nomina.	469.d	Numerianus persecutus ne sit Ecclesiam.	661.d
Nouatiani haereses quae.	481.b.e	Numerius dux exercitus, persecutor sub Decio.	447.e
Nouatiani periuurium.	471.e	Numidae martyres sub Valeriano.	578.e
eiusdem versutia & male artes.	471.d	Numidiam incurfant barbari, & captiuos ducunt Christianos.	482.b
eius ignauia tempore persecutionis.	472.d	Numidicus confessor ordinatur a sancto Cypriano.	438.c
Nouatiani vita, mores, & institutio.	472.c	& seq. eius martyrium.	ibid.
eius fastus atque superbia.	473.e. 474.a. & seq.	Numisma Elagabali.	333.d
eius scripta.	671.a	Numismata Traiani varia.	55.d
Nouatiani se Catharos dicebant.	481.e	Numismata Hadriani, in quibus Africa est expressa.	79.d
Nouatiani negabant clauas Ecclesiae.	482.a	Numisma aliud.	60.e
Nouatiani Synodi Romanae auctoritate excommunicati.	483.d. & seq.	Numismata Hadriani insigni notata inscriptione.	75.a
Nouatiani infestant Gallias.	521.a	Num Basilidis.	74.c
Nouatiani loco penitentiae, quam negabant, secundo baptizabant.	524.c	Nundinarius exceptor Actorum Cirtensium.	748.b
Nouatianorum rebaptizantium occasione exorta iterum		Nundinarius obtulit libellum de traditione facta a Siluano Episcopo Cirtensi.	749.b

Oblatio

I N D E X.

Oblatio pro defunctis. Vide, Defuncti, Missa, Sacramentum.

Oblationes hereticorum respuit Ecclesia.	157.e
Oblationibus Fidelium ditata ecclesia.	157.e
Obsequentes milites qui dicti erant.	168.c
Occurrere peccatores a Deo quo modo dicantur.	693.e. & seq.
Occidua libra quae.	739.c.d
Occisi occasione fugientium Christianorum, non adscribendi culpae eorum.	810.e
Oceanus martyr in Lycia cum socijs sub Dioclet.	806.c
Ostianus martyr cum socijs Taurini sub Diocletiano.	697.d
Ostianus dictus liber Minutij Felicis.	340.b
Ostodorus, locus martyrij militum legionis Thebanæ.	695.c
Ostropla ab Origene composita.	355.b. & seq.
Odenati coniux Zenobia.	607.d
Odenato vincente triumphat Gallienus.	607.c
Odenatus obtinet Imperium Orientis.	607.b
Odenatus vincit Persas.	ibid.
Oedipodis concubitu infamati Christiani.	71. a. 214. e.
Vide, Calumniæ.	
Officia Palatina ab Hadriano mutata.	100.d. 142.c
Officij Stator, seu Strator qui.	564.c
Officium Palatinum, seu Curiale.	564.c
Olei fons in Taberna Curialia illustratus ecclesia.	340.e.
& seq. riget miraculum.	ibid.
Oleum ex aqua factum a Narcisso Episcopo Hierosolymitano.	275.c
Olympius & Exuperia martyres Romae sub Valeriano, eorumque Acta.	542.b
Olympiades martyr in Umbria sub Diocletiano.	777.e
Onesimus Episcopus Ephesinus, legatus ad Ignatium.	30.b
Onesimus Episcopus Ephesinus, martyr Romae.	48.d
eius reliquiarum translatio.	ibid.
Onesivrius magister Commodi.	231.b
Ononychites depictus a Gentilibus Deus Christianorum.	285.b.c. & seq.
Onusrij error de patria Traiani Imperatoris.	2.a.
Vide, Panuinus.	
Ophiani, siue Ophiuæ heretici.	112.b
Ophiani prodire ex schola Valentini.	112.b
Ophiani quando emerferunt.	112.b
Ophiani cito extincti.	113.a
Ophianorum praestigia.	112.d
Ophianorum haereses.	112.b.c
Opilius Macrinus Imperator.	332.d
Opinantes, sic dicti heretici.	249.d
Optatus ordinatur subdiaconus a Cypriano ex certa causa.	432.d
Optatus martyr cum socijs Caesaraugustæ sub Diocletiano.	781.e
Optimus Proconsul in Asia sub Decio.	459.a
Oracula ead ab idolis deserunt.	2.d. 3.a. & seq.
Oracula Christianorum vera.	56.b
Oracula conficta ab aruspiciibus.	654.b
Oracula Gentilium ex malo demone prouenisse.	2.c. & seq.
Oracula prænuncia venturae persecutionis.	495.c
Oraculum Iouis Ammonis quando contigit.	2.d
Oraculum nouum ex commentis Aesculapio.	113.b
Oraculum Ponticum quid respondit in Christianos.	113.c.
& seq.	
Oraculum Ponticum clusit Seuerianum de promissa victoria.	140.d

Oraculum Ponticum posuit iterum in discrimen Romanum exercitum.	172.d
Oraculum de probitate Christianorum.	721.b
Oraculum de fide Christiana propagauda.	340.b
Oraculum de restitutione & augmento Romani Imperij mendax.	654.b.c
Oraculum de clade Romani Imperij a martyribus promulgatum.	594.e. & seq.
Oraculum de Urbis annis ex Varrone Censorinus recenset.	654.c
Orare solitos Christianos apud reliquias martyrum.	692.e
& seq. Vide, Martyrum cultus.	
Orare pro nobis Sanctos in caelis, ex Cypriani doctrina.	498.b
Orandum non esse, dicebant Gnostici.	73.b
Oratio & dictio simplex semper placuit sanctis Patribus, quod & diuino oraculo est comprobatum.	372.b.c
Ordinandi non nisi dignissimi.	436.d. & seq.
Ordinatio clericorum mature admodum & magna ex causa facienda.	432.c.d
Ordinationes a Cypriano quanta circumspectione celebratae.	346.d. & seq.
Ordinationes factae a Romanis Pontificibus cur recensentur.	129.d
Ordinatio Numidici facta a sancto Cypriano.	438.e.
& seq.	
Ordinatio Optati facta a S. Cypriano.	432.d
Ordinatio Saturi facta a S. Cypriano.	438.a
Ordines sacri in Ecclesia a temporibus Apostolorum.	28.c.
& seq.	
Ordines Ecclesiasticos ex dispensatione conferre, quam periculosum.	473.a
Ordinis & dignitatis iacturam patientur lapsi.	519.b
Ordinum Ecclesiasticorum legitimus ascensus.	693.c
Orestes martyr in Cappadocia sub Diocletiano.	802.a
Origenis aetas, & vitae institutio.	
Origenes puer.	298.a. & seq.
eius recta vitae institutio, & flagrans ardor martyrij.	298.a
Origenes scribit ad patrem epistolam hortatoriam.	399.b.
eius eminentissimum ingenium.	298.b
Origenes equalis Ammonij.	385.d
Origenes an fuerit auditor Ammonij.	385.d
Origenes a patre reprimitur.	299.d
Origenes qua etate parente orbatus.	299.d
Origenes quando docere cepit Alexandriae.	262.c.
300.e	
Origenes quo modo a vidua locuplete adiuuatur.	301.e
Origenes linguam Hebraicam didicit.	333.b
Origenes excellit in omnibus scientijs.	335.d. & seq.
Origenes ab Ambrosio adiuuatur.	336.a. septem ei Notarij suppeditantur, & alia.
336.a	
Origenes ordinatur presbyter.	352.c
Origenes impugnatur a Demetrio Episcopo Alexandrino.	352.d. & seq. in quibus ab eo iuste accusatus.
353.c	
Origenes a Demetrio rursus exagitatus.	374.a. & seq.
375.e. & seq.	
Origenis discipuli martyres.	302.a. b. & seq.
absque his alij eiusdem discipuli praestantissimi.	382.e
Origenis castratio, & vita mollis.	
Origenes quando se ipsum castrauit.	311.e
Origenes perperam interpretatus Euangelium de eunuchis.	311.e
Origenes semper in gymnaeo cum puellis.	426.a
Origeni inferunt puella in scribendo.	336.a
Origenis castratio a Demetrio Episc. Alexand. divulgatur.	312.a. 352.d
Origenis castratio facta pharmaco.	352.d.

e 2

Orige-

I N D E X.

Origenis castratio occasionem dedit sectæ di& Eunucho-
rum. 333.e
Origenis confessio. 301.b. & seq.
Origenes quid tempore persecutionis. 301.b. & seq.
Origenes sepe lapidibus impetius a Gentilibus, & quasi-
tus ad necem. 208.b.c. & seq.
Origenes subducens se a periculis querit latebras. 301.d.
& seq. deliruit apud Iulianam virginem. ibid.
Origenes, fugiendum tempore persecutionis, disertis ver-
bis docet. 303.b. & seq.
Origenes quæ passus Alexandria ab Eibnicis. 375.a
Origenes vindicatur a calumnia de Ithurificatione. 444.e.
& seq.
Origeni falso adscriptus turpis lapsus: ibidem confutatur
fabula de Aethiopo. 445.e
Origenes gloriosa confessio. 374.e
Origenis defensionem qui scripserunt. 511.e. & seq.
Origenis confessio sub Decio. 444.c
Origenis labores in diuina Scriptura.
Origenes quando interpretatus est Cantica canticorum .
301.d
Origenes quando scripsit commentarios in Ioannē. 374.b
Origenes quæ scripsit Alexandria sub Alexandro. 374.d
Origenes æmulatione Longini philosophi scripsit Periar-
chon. 374.e. 375.b
Origenes epistolas circulares scripsit pro sua defensione.
376.b. eius nomine multa fuisse vulgata. ibid. & seq.
falso ei adscribitur liber de Singularitate clericorum.
426.a. eius scripta corrupta ab hæreticis. 376.b.
& seq.
Origenes quando de Martyribus scripsit. 392.e. eius scri-
pta sub Gordiano Imp. 399.b
Origenes quando & quo impellente scripsit contra Celsum.
400.b. 492.d
Origenes scripsit ad Philippum Imp. & ad Seneram Au-
gustam. 403.c
Origenes scripsit professionem suæ fidei ad Fabianum Pa-
pam. 406.a
Origenes cogitat de editionibus diuinæ Scripturæ colligen-
dis. 311.d
Origenes quærit editiones diuinæ Scripturæ . 332. d.
335.b
Origenes inuenit Sextam editionem. 354.d
Origenes componit Hexapla & Octopla. 260.b. 357.a
Origenes quo ordine disposuit editiones. 357.a
Origenes optime meritis de editione Septuaginta. 355.e.
& seq.
Origenis editiones duæ Communes. 367.a
Origenis dialogus cum quinque hæreticis, quos vicit.
335.c
Origenis Pænitentia, liber inscriptus, falso illi tribuitur.
445.b
Origenis immensum studium collatum in cognoscendis &
disponendis editionibus commendatum a Patribus.
355.d
Origenis labores contra hæreticos.
Origenes conuertit Ambrosium Marcionitam. 335.c
alios quoque hæreticos plures conuertit. 335.d
Origenes reuocat Beryllum ab hæresi. 349.e
Origenes quid passus Epephi ab hæreticis. 376.c
eius scripta corrupta ab hæreticis. 376.b.c
eius nomine multa vulgata ab hæreticis. ibid.
Origenes superat quinque hæreticos. 335.d
Origenes disputat cum hæreticis, arbitro Gentili philosopho.
335. d
Origenis fama celebris.
Origenem magnopere reueritus est Plotinus. 406.c

Origenes a Mamae Alexandri matre accersitur. 334. d.
& seq.
Origenes laudatus a Longino atque Porphyrio, alijsq. phi-
sophis Gentilibus. 385.c.d
Origenes oratione laudatus a Gregorio Thaumaturgo .
617.c
Origenis excellentia in omnibus scientijs. 335.d. & seq.
Origenis præconia mirifice extolluntur. 512.e. & seq.
Origenes hæreticus habitus.
Origenes excusatur frustra. 376.d
aperte conuinci potest hæreticus. 376.e
Origenes viuens mortuusq. damnatus. 512.d. & seq.
Origenes excommunicatus a Demetrio Episcopo Alexan-
drino. 475.e
Origenes excommunicatus ab Anastasio Papa. 512.d
Origenes ubi bene, nemo melius; ubi male, nemo peius.
513.e
Origenes viuens contestatur se fidem Catholicam semper
sectatum. 374.d
Origenis librorum occasio multa funera in Ecclesia.
514.d
Origenis lapsus magna tentatio in Ecclesia. 512.e
Origenis defensiones temere recens a multis sunt scriptæ.
512.c
Origenis librorum lectio nunquam vetita penitus. 512.d
Origenis Apologia a Pamphilo an vere scripta fuerit.
511.e. & seq.
Origenis Apologia ab Eusebio potius elucubrata. 512.b
Origenis Apologia scripta a Rufino. Vide, Rufinus.
Origenis peregrinationes
Origenes vocatur in Arabiam. 353.c
Origenes proficiscitur in Palestinam, inde reuersus Ale-
xandriam. 373.e
Origenis peregrinationes diuersæ in vnum collectæ. 373.e
Origenes rursus in Palestinam. 378.d
Origenes secedit Tyrum. ibid.
Origenes cupidissimus inuisendæ Romanæ Ecclesiæ. 334.e
Origenes sub Zepherino Papa venit Romam. ibid.
Origenes iterum venit Romam sub Fabiano Papa. 406.c
Origenes venit Romam dicturus causam coram Fabiano
Papa. ibid.
Origenes Romæ dum esset, adiit Plotinum publice profiten-
tem. 425.c
Origenes duo ne fuerint, an vnus tantum. 514.b
Origenis obitus & ætas. 511.e
Origenista turpes dicti qui fuerint. 514.b
Ornatus corporis arguitur in viro Christiano. 672.a.b
Orontius cum socijs martyr Ebreduni in Gallia. 779.c
Orosius historicus erroris arguitur. 317.e
Osculari soliti Fideles pedes Romani Pontificis. 325.c. 690.c
etiam presbyterorum. 691.a
Osculum solitum imperitari cognatis etiam feminis. 690.b
Osculum mysticum post preces. 691.a
Osius Episcopus Cordubensis, egregius confessor in perfec-
tione Diocletiani. 782.c. 811.e
Osius Episcopus Cordubensis interfuit Concilio Eliberino.
811.e
Ostiensis Ecclesia sub Alexandro vexata. 351.b.c
Ostiensis forum ab Aureliano constructum. 639.b
Ostiensis Episcopus consecrat Romanum Pontificem .
561.a
Ouinus Camillus occisus sub Alexandro. 343.e

Pacificæ litteræ quæ essent. 104.e
Pacis templum incensum sub Commodo. 252.b
Palestini

I N D E X.

Palestini martyres sub Diocletiano. 738. e. 769. b.
& seq.
Palatinus martyr Anconæ sub Diocletiano. 778.a
Palatini magistratus ab Hadriano renouati & aucti .
100.d
Palatium, & Capitolium, nomina propria, facta commu-
nia. 813.a. & seq.
Palatium Romæ pertingit incendium. 252.a.b
Palinodiam recantant Romæ hæresiarche, & non alibi .
131.d. & seq. 132.c
Palladium reiectum sub Commodo. 252.c
Pallam non tangat diaconissa. 229.c
Palliatii derisi. 265.a. & seq. 266. a. & seq.
Pallij Episcopalis mysterium. 327.b.c
Palliolium breue indumentum Episcopi. 568.e
Pallium indumentum religiosorum tantummodo, non om-
nium Christianorum. 265.d. 266. 268.
Pallium induit Heraclius Christianus philosophus, postea
Episcopus Alexandrinus. 267.b
Pallium induit Porphyrius martyr. 267.c. 268.
Palma Episcopus in Asia. 195.e
Palmaria insula illustrata exilio martyrum. 783.c
Palmaris Consularis martyr sub Alexandro. 345.b
Pamelij error de tempore conuersionis Tertulliani .
263. d. e. eius dispositio epistolarum Cypriani qualis.
435.e
Pammachius hospitalem domum ædificat in Portu Roma-
no. 624. a. & seq.
Pamphili martyris primum certamen. 814.d
Pamphilus martyr an scripserit Apologiam pro Origene .
511.e
Pamphilia illustrata martyribus. 806.b
Pancratius martyr Romæ sub Diocletiano. 776.c
Paneade in Phœnicia purgata ab illusionē demonum .
589.c
Panem manducaturi Manichei, Creatorem & creaturam
execrabantur. 647.e
Pannoniam depopulantur Sarmate. 595.e
Pantheon icium fulmine. 54.d
Pantheon a Senero refarcitum. 300.d
Pantæus philosophus Christianus proficiscitur ad Indos .
243. e. omnium eruditissimus. ibid.
Pantæus reperit apud Indos Euangelium Matthei .
244.a
Pantæus docuit Brachmanas. 244.b
Pannini error de patria Traiani. 244.a. 404.b
Panninus parum fidelis in Chronico. 415.b
Papæ electio qualiter olim fieri solita. 464.c
Papæ titulus; Pontifex Max., Episcopus Episcoporum, am-
bo simul. 103.e. & seq. 324.d
Papæ summa auctoritas. Vide, Pontifex Romanus.
Papæ nomen Romani Pontificis. 103.e. & seq.
Papæ commune nomen ceteris Episcopis. 152.b
Papæ nomine aucupantur calumnias hæretici. 152. e.
& seq.
Papa nomen proprium viri. 153.b
Papa Romanus calumniam passus occasione Montani .
270. a. & seq.
Papias auditor Ioannis discipuli, non Apostoli. 58.e. 59.b.
& seq.
Papias Theologus antiquus, auctor Millenariorum opinio-
nis. 58.d. eius laudes & scripta. 58. e. & seq. quos ha-
buit sectatores. 58. d. traditionum explorator. 59.a
Papias martyr in Aegypto sub Numeriano. 662.c
Papias martyr Pergæ sub Decio. 458.d
Papias & Maurus martyres Romæ sub Dioclet. 773. c.
& seq. eorumdem corpora quando inuenta. 622. c.

& seq. & quo translata. 632.d. & seq.
Papius Iureconsultus persecutus Christianos occiditur.
322. a. eius discipuli. 343.a
Pappus martyr Pergami cum socijs sub Marco Imperato-
re. 167.c
Pappus antiquus Theologus in Asia claruit. 272.a
Parabolæ Euangelij a Marcione perperam explicatæ .
117.a
Præclerum se esse Montanus dicebat, quo modo. 183.a.
id ipsum Manes de se aiebat. 642.e. 644.e. 647.b
Paradisum visibile ex Platone Hermogenes docuit. 172.b
Paramon & socij martyres sub Decio. 460.d
Paraphrases Ionatæ creditæ Theodotionis. 243.d
Parmenæ diaconus martyr Philippis sub Traiano. 438.c
Pavmentio martyr Persa sub Decio. 660.a
Pavocianum diuisio iterum facta ex qua causa. 24.d
Parthenius martyr cum Calocero Romæ sub Decio. 422.a
Parthi incurant Syriam. 595.e
Parthicum bellum absolutum. 160.d. & seq.
Pasche temporis occasione oborta in Ecclesia controuersia.
158.a
Pasche temporis occasione obortas controuersias ut compo-
neret, Polycarpus venit Romam. 158.a
Pasche tempus legitimum quando a Petro stabilitum. 138.
c. d. & seq.
Pasche tempus definitum traditum a Marco Ecclesiæ Ale-
xandrinæ. 134.d
Pasche tempus etiam a Ioanne Apost. statutum die Do-
minico. Vide, Ioannes .
Passionis Christi memoria agenda in Missa. 85.b
Passionis Christi die omnes ecclesiæ edicto Dioclet. ubique
prostratæ. 724.c
Pastor cognomen Romanæ familie. 136.d
Pastor presbyter Rom. Titulum crexerit in Viminali. 155.d.
quando. 137.e
Pastor presbyter Romanus sub Claudio. 621.b
Pastor Senator in Vrbe. 87.a
Pastoris presbyteri Romani sub Pio obitus. 149.e.
eius Acta. 136. b
Pastoris epistola ad Timotheum. 137.e
Pastoris Euangelici super humeros ouem portantis imago
expressa egregie in vasis sacris. 326.d
Pastoris libri diuersi tituli. 135.e
Pastorales litteræ quæ. 105.d
Pastor & Iustus pueri martyres in Hispania. 782.d
Paternus Proconsul in Africa persecutor Fidelium. 550.a
Patriarchæ nomen antiquum. 52.b
Patriarcha Hagiomachorum Manes. 648.a
Patriarchales sedes tres. 52.d. & seq.
Patriciani hæretici. 296.c
Patroni regionum in Vrbe magistratus sic dicti. 670.c
Patropassiani hæretici ex Præxæ ducunt originem. 259.d.
260.d
Patropassiani hæretici quando innotuere. 556.d
Patroclus martyr in Gallia sub Aureliano. 637.e
eius martyrium & sepultura. 653.a
Patrum modestia in tractandis rebus Ecclesiasticis. 178.d
Pattalorinchite hæretici. 187.c
Paula & Eustochij e. Portu Romano soluentium memoria.
624.c
Paulina martyr Romæ cum suis sub Valeriano. 536.e
Paulina martyr cum Candida & Arthemio sub Diocletia-
no. 742.b. 743.a
Pauli trophæa Romæ integra. 26. d. 337. c. & seq.
Vide, Apostolorum trophæa.
Pauli epistole a Marcione decurtatæ. 117.d
Pauli statua supra columnam Antoninam sita. 210.d

I N D E X.

Paulinus Episcopus Iconij. 353.c
 Paulus Concordiae quid accepit a Notario S. Cypriani. 328.c
 Paulus confessor cum Dionysio Alexandrino. 546.e
 Paulus Episcopus Cirtensis in Nymidia Traditor. 748.d
 Paulus Ireconsultus sub Alexandro. 343.a
 Paulus martyr in Africa cum Successo. 677.c
 Paulus martyr cum Iuliana in Palaestina sub Aureliano. 639.a
 Paulus martyr cum Reueriano Augustoduni sub Aureliano. 635.a
 Paulus martyr in Africa sub Decio. 432.b
 Paulus Samosatenus, magister Zenobiae Reginae. 607.c
 Paulus Samosat. Episcopus Antiochie haeresiarcha. 587.c
 Paulus Samosatenus quo tempore vixit, & quas haereses propalauit. 607.e
 Paulus Samosatenus in priori Concilio Antiocheno simulat respicientiam. 604.c
 Paulus Samosatenus se iuramento purgat. 604.c
 fauet illi Zenobia Regina. 604.d
 Paulus Samosatenus damnatur in Concilio Antiocheno posteriori. 627.b
 Paulus Samosatenus obsecrabilissimus: scelera eius immania singula narrantur. 628.a
 Paulus Samosatenus damnatus ab Episcopis, expellitur ab Aureliano Imp. 631.c
 Paulus Samosatenus Sabellianus ex parte. 608.b
 Paulus Samosatenus sacramentum Eucharistiae quo modo predicaret. 608.c.c. & seq.
 Paulus Thebaeus primus eremita sub Decio cepit. 443.a.
 quo anno solitudinem ingressus. 443.c. & seq.
 eius aetas. ibid.
 Pauperes execrabantur Manichaei, vetantes illis dari eleemosynam. 647.c
 Paupertas in Ecclesia longe dispar ab affectata paupertate hereticorum. 658.c
 Pauperum aes alienum Cyprianus dissoluit. 547.d
 Pauperum cura adhibenda, praecipue tempore persecutionis. 424.b
 Pauperum captiuorum redemptio. Vide, Cyprianus.
 Paulus martyr sub Hadriano. 100.e
 Paulus martyr in Palaestina sub Diocletiano. 769.d
 Pax dari solita a martyribus & confessoribus. 575.c. 578.a
 ipsos eam vicissim accipere a Catholicis. 578.a
 Pax Ecclesiae diuturna occasione militis prostrata. 279. 280.
 Pax Ecclesiae reddita ab Antonino Pio. 130.d.
 a Marco pariter. Vide, Marcus.
 Pax Ecclesiae Africanae reddita citius tempore Decij. 402.c
 Pax Ecclesiae reddita a Commodus Imp. 238.c
 Pax Ecclesiae post obitum Seueri Imp. diuturna contra prophetas Montani. 321.e
 Peccata laudata a Carpocrate. 68.a
 Peccata omnia ab hominibus consummanda, ut salutem assequerentur homines, Carpocrates impie aiebat. 68.a
 Peccantibus indulgentia praestanda, sed magna circumspectione. 491.c
 Peccantibus vere poenitentibus indulget Ecclesia. ibid.
 Peccantium occasio quo modo a Deo fieri dicatur. 644.a. & seq.
 Peccatorum remissio falsa ab Helcesaitis promissa. 408.d. 420.b
 Peccatorum remissio in Ecclesia non sine satisfactione. Vide, Satisfactio.
 Peccatorum remissionem ab Ecclesia aufert Nouatianus. 482.a
 Peccatorum diuersorum poenitentiae diuersae. 596. & seq.

Vide, Canones poenitentiales.
 Peccatorum aequalitatem ex Stoica disciplina Nouatianus predicat. 481. b. & seq.
 Peccatum unde ex Basilidis sententia. 65.a
 Pedes Pontificis & aliorum sacerdotum poenitentes Fideles osculabantur. 419. d. Vide, Osculari.
 Pedibulum quid. 585. c. & seq.
 Pedibus Pontificis se sternerant Fideles. 585. a. b.
 Peditum Consul terramotu obrutus. 50.d
 Pedonis Consulatus quando contigit. 51.c
 Pelagius martyr Constantiae in Gallia sub Numeriano. 662.c
 Pelusius martyr Alutimensis in Nymidia sub Diocletiano. 757.b
 Pentapolitani Episcopi in Aegypto contra Dionysium Episcopum Alexandrinum insurgunt. 598.b
 Peon martyr Romae cum socijs sub Marco. 150.b
 Pepuzaricus in Phrygia, ubi Montanus docebat. 179.d
 Pepuzeni nominati sunt Montanistae. 544.d
 Pepuzenorum baptisimus cur minus subsistat. 544.d
 Peregrina iudicia quando adenda in causis Ecclesiasticis. 489.b
 Peregrina religio vetita antiquitus in Vrbe. 144.b
 Peregrinatio Hierosolymitana. 183.d
 Peregrini Syri Romae hospitari soliti in Esquilij, vel in Viminali. 134.c
 Peregrinus Episcopus Antiodorensis. 106.c
 Peregrinus martyr Romae cum socijs sub Commodus. 250.e
 Perennius Praefectus sub Commodus. 247. b. summam rerum administrat. 247.e
 Perennius damnat Apollonium Senatorem Christianum. 247. b. c. eius nequitia. 248. a. c.
 Perennius a Commodus iubetur occidi. 248. c. dat poenas de suo sanguine Christiano. 248. c. alius Perennius sub Gordiano persecutor Christianorum. 400.c
 Pergensis Senatus litterae. 458.d
 Pergentinus martyr Aretij sub Decio. 459.a
 Perpetua & Felicitas martyres in Africa sub Seuero. 306. a. d. & seq. earum corpora translata Carthaginem. 307.c
 Perse domiti a Traiano. 55.a
 Perse quando primum seruerunt Romanis. 389.d
 Perse a Gordiano superati. 400.d
 Perse bello vexat Diocletianus. 706.a
 Persarum Regis filius, Manetis culpa moritur. 643.a
 Persarum Reges Sapores Senior sub Decio, Narses sub Diocletiano, postea Hormisdas, cui successit Sapores Iunior tempore Constantini. 707.c
 Persecutio sub Antonino Pio grauis admodum. 107. a. & seq. 129. e
 Persecutio sub Alexandro ex populi furore. 413.d
 Vide, Alexander.
 Persecutio sub Aureliano. 633. a. & seq.
 Persecutio sub Claudio. 620. d. quid in milites Christianos. 620. b. eius edictum in Christianos. 620. d. Vide, Claudius.
 Persecutio sub Decio quando coepit. 416. b. quibus praemonstrata est visio. 417. d. eius ingens sententia. 418. b. acriter seuitur Alexandriae. 439. d. & seq. credita haec persecutio omnium seuitissima. 443. b. exagitant Ecclesias Ponticas. 448.c
 Persecutio sub Dioclet. & Maximiano coepit ab exordio ipsorum Imperij. 664. c. 711. a. 720. c. 721. c. in milites grassata. 699. e. & seq. eius apparatus. 709. e. quo anno indicta. 710. e. in Circo Romae primum proclamata. 711. c. decreta Romae ex Senatusconsulto. 711. c. & seq. creditum a Gentilibus Christianam religionem

I N D E X.

ligionem penitus esse deletam. 787. d. eius acerbitatis testes columnae incisae litteris. 787. e. alia testimonia. 724. 725. eadem persecutio in Occidente duobus tantis annis durauit ab vltimis promulgatis edictis. 789. c. in Oriente decem. ibid.
 Persecutio sub Galerio Maximiano in Oriente dire seuit. 792. a. Vide, Galerio.
 Persecutio sub Gallo & Volusiano. 484. b. eadem vna cum peste seuit. 494. e. quando coepit. 495. a. oraculis antea praenunciata. 495. d. saepius nomine Decij recensita. 495. e
 Persecutio sub Hadriano. 61. e. 76. d. e. an ex eius edicto prodierit, & quo modo. 62. a. & seq. eadem postea aucta magis. 78. b. 79. a. qua occasione sedata fuerit. 79. e
 Persecutio sub Marco Aurelio ex populi tumultu concitata. 143. c. quando coepit. 149. d. acrior seuit. 160. e. 173. d. rursus instauratur. 214. e. durauit vsque ad finem Imperij eiusdem. 229. b
 Persecutio sub Maximiano. Vide, Persec. sub Dioclet.
 Persecutio sub Maximiano. 391. c. eadem sexta numerata. 391. e. acrior seuit. 392. e. & seq. 393. b. quiescit. 396. b
 Persecutio sub Numeriano. 601. d. & seq. Vide, Numerianus.
 Persecutio sub Seuero qua occasione coepit. 279. c. 397. a. eadem a Plautiano exciata & aucta. 290. e. Africam quando inuasit. 294. a. quid in Aegypti Ecclesiam. 298. c. & seq.
 Persecutio sub Traiano qua occasione coepit. 3. d. 4. e. & seq. eadem acrior seuit, & durauit etiam post eius scriptum. 24. a. b. & seq.
 Persecutiones tres vsque ad Traianum. 3. d
 Persecutio sub Valeriano quando coepit. 516. e. quantum durauit. 534. d. Africanam Ecclesiam inuasit. 551. b. iterum recruduit. 560. b. & seq. 572. b. seuit potissimum in ministros Ecclesiae. 578. d
 Persecutionem redimere licere, contra Montani & Tertulliani & aliorum sententiam. 304. b. e. 305. c. & seq.
 Persecutiones sine edicto saepe exciatae. 62. a. b
 Persecutionibus Ecclesia magis crescit. 128. c
 Persecutionis signo dignosci Catholicos ab haeticis. 422. c. & seq. 497. e. & seq.
 Persecutionis tempore iubentur Fideles vacare orationi atque ieiunijs. 426. d. 427. a. 498. b
 Persecutionis tempore Episcopi extorres incogniti Romam se conferebant. 434. b
 Persecutionis tempore Fideles non praetermittunt sacras Synaxes & sacrificium Missae. 756. a. & seq. 760. d
 Persecutionis tempore etiam agi consueuisse Concilia. Vide, Concilia.
 Persecutionis tempore non intermissa celebratio dierum festorum. Vide, Dies festi.
 Personarum distinctio in Trinitate, & confusio. Vide, Sabellius, Patropalsiani, Paulus Samosatenus, Praxeas.
 Personatos quo tempore Romanis licebat incedere. 242. a
 Pertinax Imp. 253. e. occiditur. ibid.
 Pescennius Niger initiatus sacris Isidis. 241. a
 Pescennius Niger inuadit Imperium. 253. e. 255. b
 Pestis decennalis per vniuersum Orbem quando expleta. 610. d
 Pestis ingens in Africa. 505. a
 Pestis ingens Alexandriae. 595. b
 Pestis sub Gallo quo anno coepit. 494. e. decennalis. 495. a. coepit vna cum persecutione. 495. a. ingraue-

scit. 502. e. & seq. unde progressa. 502. e
 Pestis sub Marco unde exorta, & quam dira. 167. e. 168. a
 Pestis in Ponto unde progressa. 503. a. spectrum, eius praenuncia. 503. e. eius occasione multi facti Christiani. 504. a. & seq.
 Pestis proscua Christianis. 505. b. & seq.
 Pestis tempore quid Cyprianus erga suos. 504. c
 Pestis tempore quid Gregorius Thaumaturgus. 503. a. & seq.
 Pestis tempore quid Christiani Alexandriae. 594. a
 Peste affectis ministrantes defuncti, vi martyres habuit. 594. d. e
 Pestis tempore quid Christiani in Africa. 504. c. & seq.
 Pestis tempore reuelationes diuinitus ostense. 505. b
 Petra Scelerata, & alia loca sic dicta. 251. b. 529. e
 Petrus Alexandrinus confessor cum Dionysio. 547. d
 Petrus Alexandrinus Episcopus quando creatus. 705. e. eius sententia de redemptione martyris. 305. a. 81. b
 Petrus Alexandrinus Episcopus scribit canones poenitentiales. 807. a. & seq. eiusdem epistola Canonica dicta. 807. a. & seq.
 Phalaridis supplicium. 62. c
 Pharus apud Alexandriae locus ubi editio Septuaginta elaborata est. 360. b
 Phaedimus Episcopus Amasenus in Ponto. 380. e. creat Gregorium Thaumaturgum Episcopum Neocaesareae. 381. a. & seq.
 Phibionitae Gnostici haeretici. 73. c
 Philadelphensium legatio ad Ignatium. 32. b
 Philadelphenses martyres duodecim sub Marco. 165. c
 Phileas Episcopus in Aegypto martyr sub Dioclet. 757. b
 Phileas sua epistola cruciamenta sanctorum martyrum profequitur. 757. d
 Philetus Episcopus Antiochenus creatur. 332. d. moritur. 552. c
 Philetus cum socijs martyr sub Hadriano. 100. e
 Philippa cum socijs martyr Pergae sub Pio. 130. a
 Philippa martyr Thessalonicae sub Diocletiano. 854. d
 Philippenses excipiunt Ignatium. 32. c. curantque eius epistolas. Vide supra, Epistola, Ignatius.
 Philippopolis ciuitas a Philippo Imperatore edificata. 408. e
 Philippus Augustalis Praefectus in Aegypto Christianus. 246. b. d. persequitur magos & Iudaeos. 246. c. quae passus est. 298. b
 Philippus diaconus vnus ex septem, quo tempore celebrabat Pascha. 271. a. b
 Philippus Episcopus Gortynae in Creta, antiquus Theologus. 175. d
 Philippus Imperator, genere Arabs, Misibeam sustulit. 400. e. quando creatus Praefectus Praetorio. 400. c. eius ambitio, seuitia, & ingraticudo. 401. c. affectat Imperium. ibid. Gordianum Imp. occidi iubet. 393. b
 Philippus Imp. nondum Christianus immanissima scelera perpetrat. 402. c
 Philippus Imp. quando factus est Christianus. 402. c. & seq. 404. a. 407. c
 Philippus quando coepit imperare. 402. a. c
 Philippus Imp. agit exomologesin. 403. b
 Philippus Imperator cum Philippo Augustali confusus. 403. c
 Philippus Imp. quando Romam venit. 405. a
 Philippus Iunior Imp. creatus. 406. a. eius vita ac mores. 407. b. c. & seq. patrem redarguit cachinnantem. 407. b. a matre Seuera ad seueritatem compositus. 407. b. c
 Philippus

I N D E X.

Philippus Imp. pijs sanctasq. leges Christiano dignas Imperatore tulit. 407.c. d. e. classes exoletorum vetuit. 407.c. poetas spreuit. 407.d. Philippus Imp. celebravit ludos Seculares. 407. b. 408. d. Philippus Imperator adificat Philippopolim civitatem. 408.e. Philippus Imp. vna cum filio occisus. 415. c. anni eius Imperij. 413. b. & seq. amborum Philipporum monumentum. 415.c. Philippus Imperator relatus inter diuos. 415.d. Philippus martyr Romae cum socijs sub Marco. 193.b. Philo diaconus, comes Ignatij. 30. b. Philocomi heretici. 405.c. Philomenus martyr Ancyrae sub Aureliano. 638.e. Philominus martyr in Gallia sub Marco. 224.c. Philenidae cantilena. 149.c. Philoromus martyr in Aegypto sub Dioclet. 737.b. Philosophi de Deo disputant, & lapides colunt. 387.e. Philosophi Cynici & Epicurei infestissimi Christianis. 145.e. Philosophi Christiani facti, nec deserentes philosophiam, euaserunt haeresiarchae. 73.a. 115.e. Philosophi complures facti Christiani. 84. a. itemq. heretici. 84.a. 405.b. Philosophi amore puerorum infames. 88.a. Philosophi Platonici vel ad Christianam fidem conuersi, vel magiae addicti. 386.c. & seq. 389.a. Philosophi minores, quam rudes ac simplices Christiani. 388.b. Philosophi indigent cicuta vt ad paucas horas casti sint. 388.b. Philosophi Romae a Marco Imperatore stipem accipiunt. 145.c. Philosophia haesum officina. 115.e. Philosophia quomodo rutilis Christianis. 386.b. & seq. 387.b. Philosophia Aristotelis a Christianis publice lecta. Vide, Aristoteles. Philosophia Platonis est veluti introductio ad fidem Christianam. 387.b. Philosophia quo modo se habeat ad Theologiam. 387.c. Philosophia qui abutuntur, declinant in magiam. 386.c. 588.d. & seq. Philosophiae cum Christiana lege comparatio. 606.e. & seq. Philosophiae inopia & infelix conditio. ibid. Philosophiam cur discant & alios doceant Christiani. 386.b. 387.b. & seq. Philosophiam addiscendo plerique facti sunt Christiani. 385.c.d. Philosophiam qui conati sunt introducere in Ecclesiam, quomodo facti sunt heretici. 73.a. Philosophus incognitus exclamat in theatro aduersus Perennium. 247.c. Philosophus Nicomediae tempore persecutionis insultat in Christianam religionem. 729.b. & seq. Philumena Aspellis haeresiarcha scortum, & haeresis administratrix. 120. b. eius immunditia atque praestigia. 120. b. 190.e. Phlegon chronographus quando & quae scripsit. 96.e. Phlegontis Annales. 100.c. Phlegontis nomine Vita Hadriani. 100.b. & seq. Phocas Episcopus in Ponto martyr sub Traiano. 56.d. Photinus Episcopus Lugdunensis, martyr sub Marco. 224.c. Piaton martyr Tornaci sub Dioclet. 780.c.

Pictura ex musiuo de Cösulibus initiatis Isidis sacris. 241.b. Picturae sacrae in vasis sacris quid mystice. 326.a. 327.b. & seq. Picturae. Vide. Imagines. Pierius Alexandrinus presbyter. 667.e. praedoctrinae excellentia dictus Origenes Iunior. 667.e. eius scripta. 668.a. Pignemus martyr Romae sub Dioclet. 776.a. Piniani Assessor suffocatus a demone. 744.a. Pinianus Proconsul in Asia postea Christianus. 743.c. Faltonius dictus cognomento. 743.c. Pinianus alter gener S. Paule. 743.d. Pinytus scriptor Ecclesiasticus. 175.e. Pinytus Episcopus. 195. d. eius studium erga suos. 196.c. Pionius presbyter Smyrnenfis quo tempore passus sit. 167. b. 452. c. de eo Eusebij locus corruptus restituitur. 452.e. perperam ponitur sub Marco, ponendus sub Decio. 452. d. eius martyrij Acta germana. 452. c. 453. 454. Pionij eiusdem socij in certamina. 452. c. catenis cur se neclunt. 453.e. Pionius concionatur Smyrnenfis. 453. c. damnatus a Proconsule, viuis comburitur. de castitate seruata. vltimum elegium. 457.d. eius capilli ab igne illaesi. 458. d. dies natalis. 453.a. Piso Imperator acclamatur Thesalonicae. 588.c. Pubon discipulus Marcionis. 120.b. Pius Imperator quid pro Christianis rescripsit. Vide, Antoninus. Pius Papa creatur. 134.a. praecessit Amicetum. 134.b. Pius Papa de Paschatis tempore decretum facit. 134.c. Pius Papa inuisit Nonatum fratrem S. Praxedis agrorum. 137.e. Pius Papa scribit epistolam ad Iustum Episcopum Vienneensem. 154.e. Pius Papa praedicat suum martyrium. 155. c. quando passus est. 156. b. eius sedis anni, decreta, & ordinationes. 156.b.c. & seq. Pius Papa quid de baptismo haereticorum. 156.c. Placidus, sine Placidus magister equitum. 21. c. idem martyr sub Hadriano cum suis. 62.c. Platonis imago apud Carpocratem. 72.c. Platonicae philosophiae suauitas. 83.a. Platonici philosophi conuersi ad Christum. 386. c. alij qui reluctati sunt, euaserunt magi. 386.c. Plautianus relictus Romae Praefectus a Senero. 284. c. saeuit in Romanos. ibid. Plautianus quid in Christianos. 285.a. Plautianus persequitur Christianos in Africa. 296. a. expilator bonorum Christianorum. 309. b. occiditur. 308.c. eius festus & potentia. 308.d. 309.b. Plautiani Christianorum hostis nomen abolitum & abra sum. 309.b. Plautilla filia Plautiani relegata in insulam. 309.b. Plautus filius Plautiani relegatus. ibid. Plebs Romana quid in electione Romani Pontificis. 463.d. Pleroma Valentini. 293.d. Plinij Consulatus successus quando. 20.d. Plinij epistola ad Traianum de Christianis. 22.b. & seq. Plinius olim Augur. 22.a. Plinius Proconsul in Bithynia. 21.e. Plinius quid contra Christianos. 22.b. & seq. Plotini aetas. 385.b. Plotini interitus quando & ubi. 625.c. Plotini infelicis exitus causa. 626.c. Plotinus auditor Ammonij. 385. b. fidelis custos secretorum eius. 405.a. Plotinus

I N D E X.

Plotinus cogitat erigere Platonopolim. 606.b. & seq. Plotinus quando Romam venit. 401.a.b. Plotinus magiae auscultat. 388.d. Plotinus contubernalis feminarum. 389.a. Plotinus cogitat in Persidem proficisci. 401.b. Plotinus discipulos habuit alios Christianos, magos vero alios. 405.b. Plotinus scripsit contra Gnosticos. 405.b. Plotinus non abhorruit a Christiana religione. 405.d. Plotinus docebat Romae, cum eum Origenes conuenit. 407.b. Plutarchi testimonium de oraculis mutis redditus. 2. d. mira habet de Pythiade. 3.b. Plutarchus de Iudeis scribens multa mentitur. 286. e. & seq. Plutarchus discipulus Origenis sub Senero. 301.a.e. Pluvia precibus Fidelium procurata in Africa. 203.d. & seq. 204.c. & seq. Pluvia solita a Deo impetiri precibus Christianorum, tributa dijs Gentium. 110.b. & seq. Pluvia obta precibus Christianorum in Germania. 208.b. Pluuus Iuppiter dictus. 208.a. Pnaa nulli obest cui pura est conscientia. 672.e. Penitentia agi solita in Ecclesia etiam pro leuioribus peccatis. 428.d. & seq. Penitentiae Ecclesiasticae diuersae. 596.c. & seq. Penitentia praescribitur lapsis ab Ecclesia. 428.d. Penitentiales canones Gregorij Thaumaturgi. 596.d. & seq. Penitentiales canones Petri Episcopi Alexandrini. 807.b. & seq. Penitentes ante ostium ecclesiae stare debent. 597.e. Penitentiaris presbyter ecclesis singulis quando datus. 485.e. Penitentibus omnibus Ecclesia indulget. 324.b. & seq. Penitentium loca & gradus, classisq. diuersae. 597. e. & seq. Penitentium recipendorum ritus. 326.c. Poetae Christiani magni nominis qui. 605.c. Poeta ex numero bonarum artium professorum exclusi. 407.c. Polemo Smyrnenfis aditus, hostis Christianorum. 453.c. 454.b. 455.a. Polybius Episcopus Trallianus tempore Traiani. 30.e. Polycarpus Episcopus Smyrnae. 30. c. eius epistola ad Philippenses. 37. b. expectat auide scire finem Ignatij. 48.d. Polycarpus quid in Marcionem sibi occurrentem. 158.a. Polycarpus Romam veniens plurimum profuiss Ecclesiae. 158.b. Polycarpus susceptus ab Amiceto Papa. 158.b. Romae rogatus sacrificare. 158.c. & seq. Polycarpus queritur ad necem. 161.a. eius fuga. 163. a. visio in latebris illi ostensa. 163.a. Polycarpus captus a militibus ducitur Smyrnam. 162.d. eius martyrij Acta. 162.d. & seq. Polycarpus quot annos vixit Christianus. 163.b. Polycarpus quid ad Proconsulem. 162. d. & seq. 163. & seq. Polycarpus per ignem martyrium consummat. 165. a. eius reliquiae asseruatae. 164.e. 165.a. constitutus dies natalis celebratione anniuersaria recolendus. 165. b. eius scripta. 165.d. Polycarpus quid cum Ecclesia Gallicana. 165.c. Polycarpus quid in haereticos. 166.a. & seq. Polycarpus magister Irenaei & Florini. 165. e. alij eius

discipuli. 165.c. Polycarpus presbyter Romanus tempore Diocletiani sub Caio Papa. 663.a. eius res gestae. 669.b. Polycrates Episcopus Ephesus. 250. a. quid de tempore Paschatis. 170.e. & seq. Polycronius Episcopus Babylonis. 460.b. Polyenetus martyr Melitinae in Armenia sub Decio. 459.d. Polus martyr in Mauritania sub Diocletiano. 746.b. Pompeia martyr in Gallia sub Marco. 224.e. Pompeianus dux exercitus sub Marco. 208. b. idem Consul. 211.b.c. Pompeij tumultus ab Hadriano instauratur. 86.a. Pompeius Episcopus in Africa interfuit Romae electioni Cornelij Papae. 465. a. eius reditus in Africam. 477.b. Pompeius martyr in Africa cum socijs sub Decio. 439.b. Pomponia martyr Abitamentis in Numidia. 756.b. Pomponius I. C. sub Alexandro. 343.a. Pons Antonini Romae. 537.d. Pontianus Papa creatur. 378. c. mittitur in exilium. 390.d. martyrium subijt. 592.e. eius translatio. 390.a. decreta ipsius ordinationes, & alia. ibid. Pontianus paralyticus sanatur. 535.e. Pontianus martyr Romae cum socijs sub Commodio. 243.c. Ponti Ecclesia florens. 22. b. a Decio exagitata. 448.c. Ponti populos seducit impostor. 113.c. Pontici martyres dirissima perpeffi. 779.a. Ponticus martyr in Gallia sub Marco. 220.d. Pontifex Max. & Episcopus Episcoporum dictus Papa antiquitus. 104.a. 324.d. Vide, Papa. Pontifex Romanus tantum damnat haeresiarchas. 255.d. 310.d. Pontifex Romanus calumniam patitur a Tertulliano iam haeretico Cataphryga. 280. c. 304. a. e. sed ab inuito laudatur. 306. Pontifex Romanus Concilia indicit. 270.c. 271.b. Pontifex Romanus Anusiles primarius totius Catholicae religionis. 310. d. Pontifex Romanus reuocat datas a se literas ad Montanum errore surreptas. 177.a. Pontifex Romanus decipi potest ex falsis relationibus rei gestae. 177.a. & seq. Pontifex Romanus cognitus ab omnibus Index omnium Episcoporum. 598.b. & seq. 519.c. ad Pontificem Romanum deferuntur haereses recens emergentes, & ipsarum auctores. 556.b. Pontificem Romanum consecrat Episcopus Ostiensis ex antiquo vsu. 561. a. eius auctoritas super omnes Episcopos. 271.b. Pontificem Romanum appellare solent alij Episcopi. 520.a. Pontifices Romani nouerunt scripta Dionysij Arcopag. 45.a. Pontifices Romani diuissimi, etiam tempore persecutionum. 194.b. & seq. Pontifices Romani, quos Donatista calumniati sunt. 740. d. Pontifices Romani superstitionis Gentiliciae concitare soliti Imperatores aduersus Christianos. 674.b. Pontifices Romani Gentiliciae superstitionis plures simul diuersi ordinis, eorumq. nomina. 326.a. & seq. Pontificis Romani lapsus & prauis mores nullum asserunt praedudicium Catholicae veritati. 740.e. & seq. Pontificis Romani maiestas etiam hostibus reuerenda. 772.d. laudatur ab ijdem qui eos calumniantur. 772.d. Pontificis Romani esse, creare Episcopos, & mittere in diuersas prouincias. 129.e. & seq. Pontificis Romani electio qualiter olim fieri solita. 464. e. Pontificis

I N D E X.

Pontificis Romani cura super omnes Episcopos. 271. c. d. & seq.
 Pontificis Romani pedes Fideles osculantur. 327. c. Vide, Osculari, Pedes.
 Pontificis Romani tantum esse muneri deponere Episcopos. 521. d.
 Pontificis Romani tanta auctoritas, ut ipse solus resistat sententia omnium. 522. e.
 Pontificis Romani auctoritas quanta sit, res a Stephano Papa gesta declarant. 532. c.
 Pontificis Romani indumentum. 569. a.
 Pontificis Romani summam auctoritatem nouit etiam Aurelianus Imperator. 631. e.
 Pontificis Romani auctoritate firmari res gestas in Synodis. 631. d.
 Pontificis Romani collegas dici solere alios Episcopos, quo modo id accipiendum. 421. c.
 Pontificum Romanorum series Eusebii uisita. 129. b.
 Pontificum Romanorum chronologia per Consules qualis. 133. c. & seq.
 Pontificum Romanorum effusa largitas erga pauperes omnium prouinciarum. 193. e. & seq. 194. b. & seq.
 Pontificum Romanorum litteræ publice legi solere in ecclesiis. 195. a.
 Pontifici Romanorum constantia in disciplina seruanda. 280. d.
 Pontificum Romanorum decreta indici solita uniuersæ Ecclesiæ. 323. e.
 Pontificum Romanorum modestia in rogandis fratrum sententijs, nec sine illorum consensu quicquam audere, cum possent. 473. a.
 Pontius diaconus, comes Cypriani exilis. 548. a. scripsit res ab eo gestas. 551. b. eiusdem dies natalis. 567. d.
 Pontius martyr in Gallia, qui conuerit Philippum Imp. & filium eius. 404. b.
 Popinarij Romæ litigant cum Christianis de loco Tabernæ meritorie. 340. d. & seq.
 Populi furor sepe exagitati Christiani. 5. e. Vide, Gentiles.
 Populo Romæ acclamante in Circo, decreta est persecutio in Christianos. 711. e.
 Porca cum porcellis in Hadriani numismate effigata. 92. d.
 Porcos a Iudeis coli, opinatus est falso Plutarchus. 286. e.
 Porcus Iudeis abominandus. 93. b.
 Porcus insculptus portæ Hierusalem. 91. e. & seq.
 Porcus quid in hieroglyphicis. 92. b.
 Porcus insigne Romanorum. ibid.
 Porphyrij philosophi Platonici patria, mores, & nomen uide. 730. e.
 Porphyrij an fuerint plures. 731. d.
 Porphyrium Patres fortissime redarguunt. 732. c.
 Porphyrius uersatus cum Ammonio & Origene. 385. c. & seq. 446. d.
 Porphyrius erroris redarguitur, dum ait Ammonium a fide Christiana descivisse. 385. e.
 Porphyrius quando Romam uenit, ætasq. eius. 606. c. 730. d.
 Porphyrius cepit scribere contra Christianos. 730. d.
 Porphyrius natus in Iudæa, aliquando Christianus. 730. e.
 Porphyrius in iram præcepit. 731. a.
 Porphyrius nominatus pater calumniarum. 731. b.
 Porphyrius in Sicilia diu uersatus. 731. c.
 Porphyrius postea a Constantino coercitus. 731. c.
 Porphyrius uxorem Marcellam habuit. 731. c.
 Portuenses martyres sub Alexandro. 351. a. & seq.
 Portuenses memoria. 623. e. & seq.
 Postes coronare fronde, vetitum Christianis. 278. b.
 Postumus creatus Imperator in Gallia. 588. d. occiditur. 618. a.

Potamia martyr in Gallia sub Marco. 224. e.
 Potamia martyr Nicomediæ sub Diocletiano. 746. a.
 Potamiena martyr Alexandria sub Seuero. 302. b.
 Potinus Marcionis discipulus. 118. b.
 Potitus martyr in Sardinia sub Pio. 130. a.
 Præconis uoce interloqui Iudices. 163. d.
 Præconis officium in causis capitalibus. 666. a.
 Prædicatione in Ecclesia nihil utilius. 661. d. studium Cypriani in ea re. Vide, Cyprianus.
 Prædicatores interdum debent populo manifestare errores hereticorum. 645. c.
 Prædicationibus sacris recenseri solita Acta martyrum. 411. b.
 Præfetti crudelissimi delecti ad carnificinas martyrum. 712. c. quam seuisime se gesserunt. 728. d.
 Præfetti Prætorij summum. 701. d.
 Præfetti plures eodem tempore diuersi generis in Urbe. 542. e. quo modo id accidat. 654. d.
 Præfectura uniuersalis Ecclesiæ duplex. 245. c. & seq.
 Præfecturarum Urb. chronologia haud constans. 639. d.
 Præfectorum studium ut aliquem a fide diuellerent. 728. d. & seq.
 Præfectus legionis atque Legatus ius habent in milites. 701. e.
 Præfectus Prætorio etiam Carthagine. 745. e.
 Præpedigna martyr. cum Claudio & filijs apud Ostiam sub Diocletiano. 690. b.
 Præpon discipulus Marcionis. 120. d.
 Prærogatiua dextere, uel sinistræ. 319. a. b.
 Præscriptio nulla aduersus ueritatem. 42. c.
 Præsidialia Acta que. 702. b.
 Præfides prouinciarum nullum ius habent in milites, sed eos delinquentes ad duces ipsorum mittunt. 701. e.
 Præfides sciunt in Christianos qui nominantur. 295. a. qui modestius se habuerunt, recensentur. 295. b.
 Prætoriani milites Romæ turbas concitant. 396. a.
 Præxas ueniens Romam, detexit Montani fallacias. 127. a. 260. a.
 Præxas confessor aliquando. 259. c.
 Præxas hereticus. 259. d. 260. c. & seq. eius origo atque progressus. 259. d. e. 260. a. defecit a Montano. 260. a.
 Præxas damnatus Romæ a Zepherino Papa. 260. c.
 Præxedis occidit martyres. 149. e. eius Acta scripta a Pastore. 136. b. 149. e.
 Præxedis obitus. 149. e.
 Præcantur sancti pro nobis in celo. 498. b. Vide, Cultus, Martyrum cultus, Intercessio.
 Præces dici solite in aduentu fratrum. 621. c. 690. c.
 Præces dici solite a Romano Pontifice alios uisitante. 691. a.
 Præbyter penitentiarius singulis præfectus ecclesijs. 485. d.
 Præbyteri interdum nominati Romani Pontifices. 272. a.
 Præbyterium idem quod Consistorium. 479. e.
 Prælidianus puer martyr Antiochia sub Decio. 448. a.
 Prima martyr Alutimensis in Numidia sub Diocletiano. 757. b.
 Primitiuus magistratus. 662. e.
 Primitiuus martyr Casarugusta sub Dioclet. 781. d.
 Primitiuus martyr, filius Marcelli Centurionis. 781. e.
 Primitiuus martyr Romæ cum socijs sub Valeriano. 541. d.
 Primitiuus martyr, filius Symphorose, cum fratribus Tibure sub Hadriano. 96. b.
 Primolus martyr in Numidia sub Valeriano. 572. d.
 Primus Episcopus Alexandrinus succedit Cerdoni. 49. e. eius obitus. 74. e.
 Primus Episcopus Corinthiorum. 158. e.
 Primus

I N D E X.

Aus & Felicianus martyres Romæ sub Diocletiano. 776. a.
 Principia duo ex Cerdone. 115. b. eadem ex Marcione. 117. a.
 Principes sine iustitia idem quod latrones in saltu. 127. d. e.
 Princeps Sinator, siue Sinator. 564. c.
 Prisca, seu Priscilla pseudoprophetissa Montani. 176. b. 178. b.
 Prisca & Maximilla opulenta femina seducta & seducens. 178. b.
 Priscilla mentiebatur se uirginem. 179. c. Vide, Maximilla.
 Priscilliani heretici a Priscilla dicti. 187. b.
 Prisca uxor Pudentis Senatoris. 155. a.
 Priscus martyr Tornaci in Gallia sub Aureliano. 638. a.
 Priscus martyr cum Malcho in Palestina sub Valeriano. 548. b.
 Pristinus defertor a Tertulliano derisus. 283. c.
 Priuata litteræ que dicebantur. 106. a.
 Priuatus Episcopus Gabalitanus. 655. b.
 Priuatus hereticus in Africa damnatus in Concilio Africano. 399. c.
 Priuatus esse cauendum Cyprianus monet. 433. c.
 Romam se confert, ut subripiat communionem Catholicam. 526. b.
 uenit in Synodum acturus in Cyprianum. 486. a.
 colligit Carthagine schismaticos, & eligit Fortunatum pseudopiscopum contra Cyprianum. 486. a.
 Priuatus martyr Romæ sub Alexandro. 345. c.
 Probus Imperator eligitur. 654. a. eius genus. 654. d.
 Probus liberat Gallias. 654. e. debellat Sarmatas. 655. d. Gothos superat. 655. e. e.
 Probus triumphat de Blemmij & Germanis. 656. a. c.
 Probus a militibus occisus. 656. d. eius sepultura & epitaphium. ibid. e.
 Probus quot annis imperauit: confutatur error multorum de annis eius. 656. e.
 Probus cum socijs martyr Tarsi sub Diocletiano. 679. e. & seq.
 Proculus. Vide, Proculus.
 Proconsularia Acta que. 664. e.
 Proconsularia Acta traditionis librorum sub Zenophilo. 748. e.
 Proconsules absque edicto Imperatorum sciebant in Christianos. 143. e.
 Proconsules in prouincia idem ius habent, quod Pontifices Romæ. 143. e.
 Proconsules ipso ingressu in prouinciam uisitant res sacras, & curant eas. 21. e. & seq.
 Procopius martyr in Palestina sub Dioclet. 739. d.
 Proculus Episcopus Veronensis. 778. a.
 Proculus martyr Bononiæ sub Diocletiano. 777. e.
 Proculus, siue Proclus Montanista. 186. d. 201. c.
 Proculus, siue Proclus Siccensis. 186. e. eius scripta. 201. e.
 Proculus idem Proclus Platonicus confutatur a Ioanne Philopomo. 187. a.
 Proculus superatur a Caio Theologo. 186. e. 322. c.
 Proculus procurator Euodæ. 254. c.
 curat Seuerum Imp. egrotum olco. 254. b.
 Proculus Cataphryga Tertullianum impulit in ruinam. 282. b.
 Proculus idem & Proclus excommunicatur a Zephyrino Papa. 323. b.
 Prodicus Adamitarum auctor. 201. b.
 Prodigia sub Seuero. 294. c. & seq.
 Prodigia sub Traiano. 56. c.

Prodigia uehementia ob persecutionem illatam Christianis. 294. c.
 Prodigijs perterretur Galerius, dum concionatur in Christianos. 709. b.
 Prodigijs multa præcognita. Vide, Miraculum, Visiones.
 Professio fidei Concilij Antiocheni contra Paulum. 630. e.
 Professio schismaticorum coram Cornelio Papa. 480. a.
 Professores Christiani persecutionis tempore deserunt scholas, fugam captantes. 301. a.
 Professores scientiarum, licet semel probati, possunt adhuc reuocari. 401. b. excluduntur a professorum priuilegijs poetæ. 407. b. & seq.
 Promotus index Romæ quid in Christianos. 776. b.
 Propheta amans aurum, falsus conuincitur. 179. d. & seq.
 Propheta affectans cultum corporis, falsus conuincitur. 180. c.
 Propheta falsus Marcus. 199. a. Vide, Marcus.
 Propheta falsus Montanus. Vide, Montanus.
 Propheta falsus Marcianus. 201. a.
 Propheta falsi & veri signa. 179. d. e. 180. c.
 Propheta non sunt locuti in ecclesijs. 184. c.
 Propheta Ecclesiæ qui & quales. 180. e.
 Propheta apud Gentiles qui dicebantur. 120. b.
 Prophetas negabat Marcion. Vide, Marcion.
 Prophetas alias ab Angelis, alias a Satana, ex sententia Saturnini. 67. d.
 Prophetia domum semper in Ecclesia. 177. c. e. & seq.
 Prophetia falsa Montanistarum. 182. b.
 Prophetia spiritum dare Marcus heresiarcha magia affectabat. 199. c. & seq.
 Prophetas apud Gentiles esse ad persuadendum magni ponderis. 509. c. & seq.
 Prophetiarum lectio uetita ab Anton. Pio. 107. c.
 Prophetissam agit femina arreptitia. 392. c.
 Prophetisse Gentilium arreptitæ. 3. b. & seq.
 Prophetisse Montani. 178. b. 179. b. fuco & stibio illite. 180. c. falsa prædicunt. 182. b.
 Protasius martyr cum Geruasio sub Marco. 172. c.
 Protus martyr in Sardinia cum Ianuario sub Diocletiano. 783. c.
 Protus martyr Romæ cum Hyacintho sub Valeriano. 584. a.
 Prouocandi sunt heretici ad Apostolicas antiquas sedes. 121. b. d. & seq. Vide, Heretici.
 Psalmorum editione Septuaginta uisitur Romana Ecclesia. 369. d.
 Pseudopropheta. Vide, Propheta falsus.
 Psychici qui sint appellati, & unde nomen deductum. 281. a. 283. a.
 Psychici a Montanistis appellati sunt omnes qui non receperunt eorum Paracletum. 283. a.
 Psychici nominati sunt homines animales. 324. a.
 Ptolemæus catechista Romæ martyr cum Lucio. 148. a. & seq.
 Ptolemæus martyr Alexandria cum socijs sub Decio. 441. e.
 Ptolemæi Philadelphi bibliotheca incensa. 364. b. & seq.
 Ptolemæus Philadelphus diuinam Scripturam transferendam curauit. 359. 360. & seq.
 Ptolemæus Valentini discipulus. 111. b.
 Publius Episcopus Hierosolymorum. 133. c.
 Pudens Præfectus bene habuit Christianos. 295. b.
 Pudens Senator Christianus, eiusq. domus in Viminali. 136. b.
 Puella Origenis amantissima. 336. b.
 Pucri

I N D E X.

Pueri in eccliam rapti uisiones uident. 433.a
 Puerorum trium reliquie inuenta. 622.a
 Pulpitus in ecclesia locus, ubi legitur Euangelium. 437.e. 438.
 Pupianus qui aduersatur Cypriano. 509.c
 Puppius Imperator. 398.c
 Purgatorium Manetis quam stultum. 648.c
 Purpurius Episcopus Limatensis Traditor & homicida. 747.a. quid in comento Cirteni aduersus Secundum Primatem Numidie. 747.e
 Pythagore imaginem venerantur Carpocratiani. 72.c
 Pythagore silentium affectant Basilidiani heretici. 63.e
 Pythie afflata a malo demone. 3.b. & seq.
 Pythiadis interitus ex demone. 3.c

Q

Quadragesimale ieiunium ab Apostolis traditum Ecclesie. 91.d. & seq.
 Quadragesimas plures excogitarunt Montanista. 184. 185.
 Quadragesima Regularium diuersa ab eis. 184.c
 Quadratus Episcopus Atheniensis succedit Publio. 77.d. 78.b. dedit Apologiam Hadriano pro Christianis. 78.b. 79.c. persecutionem cohibuit. 79.d. eius etas. 79.d
 Quadratus martyr Nicomedia sub Decio. 459.d.e
 Quadratus Propheta. 180.e
 Quarta martyr in Gallia sub Marco. 224.e
 Quartilofa martyr in Africa sub Valeriano, & uisio eius ostensa. 573.d
 Quartodecimani heretici. 187.c. tenacissimi sue ipsorum sententiae. 273.a. & seq.
 a Victore Papa damnati. 268. 269. & seq.
 non amplius tolerandi. 273.a. & seq.
 Quartodecimanorum defensor Blasius. 273.a. & seq.
 Quartus martyr cum Sixto Papa Romae sub Valeriano. 559.b
 Questio in Ecclesia de baptismo hereticorum diu agitata. 522.a. & seq.
 Questio in iudicio incipi debet a debiliore. 679.a
 Quinque presbyteri coniuuant in Cyprianum. 422.d
 Quinta editio diuinae Scripturae quando inuenta. 425.e
 Quintilianus martyr Casaranga sub Diocletiano. 781.d
 Quintilianus Proconsul in Asia sub Decio. 457.a
 Quintilius Marcellus, vir optimus. 343.b
 Quintilla pseudopphetissa. 187.b
 Quintillus frater Claudij Imperatoris. 619.c
 Quintinus martyr in Gallia sub Dioclet. 779.e
 Quintus martyr Alutinenfis in Numidia sub Diocletiano. 757.c
 Quintus martyr in Africa cum socijs sub Decio. 439.d
 Quiriacus Episcopus Ostiensis martyr sub Alexandro. 345.d. 351.b
 Quirinus mittit subsidia ad martyres damnatos ad metallum. 552.d. & seq.
 Quirinus Tribunus militum fit Christianus & martyr. 84.e. & seq.
 eius filia Balbina itidem. 84.e

R

Racematio Seneri quae. 277.c. 299.e. 285.a
 Radere caput feminis magna ignominia. 666.e. Vide, Femina.
 Rebaptizandi ne sint baptizati ab hereticis, diutius alter-

atum. 520.b. 522.a. & seq.
 Rebaptizationem uehementer exhorruit Ecclesia. 527.c
 Recognitiones Clementis quales. 19.a. duplicia eorum uolumina. ibid.c
 Redemptio captiuorum sollicita a Cypriano curata. 482.b
 Redemptio martyrii a Montanistis improbata. 304.a.b. e. & seq. 419.e
 Reges subiecti Episcopis esse debent. 36.b
 Regio Urbis dicta Caput tauri. 74.e
 Regiola martyr Alutinenfis in Numidia sub Diocletiano. 757.b
 Regionis patronus, nouus magistratus contra Christianos institutus. 671.a. & seq.
 Relatio hominum in deos quo modo fieri solita. 103.a. & seq. 319.a
 Relegari solitos Christianos in montes. 455.b
 Religio Christiana magno fuit adiumento Romano Imperio collabenti. 173.b
 Religio Christiana tempore Traiani iam repleuerat Orbem. 2.c. quam latissime propagata postea. Vide, Christiana religio.
 Religio Christiana obmutescere fecit idola. 2.d
 Religio Christiana infamata sceleribus hereticorum. 69.d. 70. 71. 72. & seq.
 Religio Christiana quo magis atteritur, eo magis crescit. 72.b
 Religio Christiana stabilis & inconcussa. 89.e
 Religio peregrina Romae antiquitus uetita. 20.b. 144.a
 Reliquiae Cypriani usque ad guttam unam sanguinis collectae. 566.d. & seq.
 Reliquiae Fructuosi Episcopi diligenter collectae & honore habitae. 587.a. & seq.
 Reliquiae Ignatii translate Antiochiam. 48.b. d. & seq.
 Reliquiae Onesimi translate. 49.c
 Reliquiae Polycarpi asseruatae diligenter ab Ecclesia Smyrnenfi. 165.a
 Reliquiae S. Ioannis Euangelista. 9.b
 Reliquiae martyrum custoditae a maioribus. 693.a
 Reliquiae martyrum magno honore haberi solite a Christianis, testimonio etiam Gentilium. 621.a.b
 Reliquiae martyrum ab hostibus in flumen proiectae. 221.d
 Reliquiae martyrum in honore habitae, ac etiam instrumenta ipsa carnicum, quibus cruciati sunt. 251.d
 Reliquiae martyrum magna estimationis apud Fideles. 666.e
 Reliquiarum martyrum cultus ex traditione Apostolorum. 164.e
 Reliquiarum martyrum cultus semper in Ecclesia. 165.a.d
 Reliquiae sanctorum inferri solite in loca Deo dicanda. 53.c
 Reliquiarum cultum execrabantur Manichei. 648.a. Gentiles quoque indigne ferebant. 726.b. & seq.
 Reliquiarum colligendarum mira Fidelium sollicitudo. 587.a
 Remedium contra omnes haereses. 120.c. 121. 122. & seq.
 Remedium adhiberi solitum febribus uetitum a Caracallo. 331.e
 Remus martyr in Africa sub Valeriano, & uisio illi ostensa. 572.d. 573.a
 Reo dicenti causam tempus certum praefixum. 395.a. & seq.
 Reparata martyr Casarea in Palaestina sub Decio. 447.c
 Repostus schismaticus in Africa. 486.a
 Rescriptum Antonini Pij pro Christianis. 130.e
 Rescriptum Aureliani Imp. pro Christianis. 634.c
 Restituta martyr Sorae sub Aureliano. 637.c
 Restituta martyr Alutinenfis in Numidia sub Diocletiano. 757.b
 Restitutio

I N D E X.

Restitutus Episcopus Carthagenensis. 766.b
 Resuscitatur mortuus in testimonium uerae fidei. 678.a
 Resurrectionem negantes heretici. 67.d. 68.b
 Reuelatio facta Cypriano de iuste electis sacerdotibus a Deo defendendis. 510.c
 Reuelatio facta Cypriano de fuga sua, Vide, Cyprianus.
 Reuelatio facta Cypriano de pace uentura. 427.a. & seq.
 Reuelationes, quae praecesserunt persecutionem Decij. 417.b
 Reuelationes. Vide, Visiones.
 Reuerianus Episcopus Augustoduni sub Aureliano. 634.e
 Reuocatus martyr in Africa sub Senero. 306.d
 Rhais discipula Origenis, martyr sub Senero. 302.b
 Rictiouarus Praefes in Gallijs fauissimus persecutor. 778.a. eius interitus miserandus. 780.d
 Ritus effusus Senatorum de amentia Commodi. 345.a
 Ritus Ecclesiastici praecedentes baptismum. 535.e. 538.e
 Ritus Ecclesiastici sepeliendi defunctos. 567.a
 Ritus quibus Imperatores referebantur inter deos. 319.a
 Ritus recipiendi poenitentes. Vide, Poenitentes.
 Rodana martyr sub Marco in Gallia. 224.e
 Rodanenses feminae seductae a Marco. 199.e
 Rodon Asianus uenit Romam, ut audiret Tatianum. 188.c. 191.c. eius scripta. 191.c
 Rodopianus martyr in Caria sub Diocletiano. 806.b
 Rogata martyr in Gallia sub Marco. 224.e
 Rogatianus presbyter legatus S. Cypriani. 462.c
 Rogatianus Episcopus in Africa in Synodo expositus de diacono contumelioso. 517.d
 Rogatianus confessor in carcere, ad quem scribit Cyprianus. 555.c
 Rogatianus a Fructuoso baptizatus in carcere. 585.d
 Rogatiani duo martyres Alutinenfes in Numidia sub Diocletiano. 757.b
 Rogatianus cum Donatiano martyr Nannete in Gallia sub Diocletiano. 780.a
 Rogati duo martyres Alutinenfes in Numidia sub Diocletiano. 757.b
 Roma aucta membris ab Aureliano. 639.b. 673.e
 Roma afflicta cladibus ob necem martyrum. 168.a
 Romae patiebantur omnes ciuitate donati, licet essent peregrini. 24.b
 Romani mittebantur insigniores ad poenas. 24.b. 29.d. & seq.
 Romae millestimus annus quando. 407.b
 Romae anni ex antiquo oraculo. 654.d
 Romae habitatio disputatio inter Caicum antiquum Theologum, & Proclum Montani sectatorem. 322.c. & seq.
 Romae incendium sub Commodio. 252.b. & seq.
 Romana Concilia. Vide, Concilium.
 Romana Ecclesia prima omnium experiri solita persecutione Gentilium. 4.e. & seq.
 Romana Ecclesia mirifice laudatur ab Ignatio. 322.b. & seq.
 Romana Ecclesia quid senserit de Dionysio Areopagita, & eiusdem scriptis. 42.c
 Romana Ecclesia palam solita sacra conficere: ratio huius rei. 110.e. & seq.
 Romana Ecclesia impolluta semper ab omni sordae hereticorum. 112.b. 131.b. & seq.
 Romana Ecclesia omnes damnat haereses & haeresarchas. 112.a. & seq.
 ipsa tantum reconciliat haeresarchas poenitentes. 132.e. 157.c. & seq.
 Romana Ecclesia norma credentium, cuius sola auctoritate haereses omnes confutantur. 121.d. & seq. 122. 123

eius esse, haereses disquirere atque improbare. 132.c. & seq.
 Romana Ecclesia uexata ab haereticis. 131.c. & seq.
 Romana Ecclesia apud Gentiles infamata ob scelera Gnosticorum. 157.a. & seq.
 Romana Ecclesia stabilis & inconcussa. 157.c. 647.a. & seq.
 Romana Ecclesia cui communicat, monstrat esse Catholicum. 157.e.
 hinc multi haeresarchae suffurari conati sunt ab ea communicationem. 157.c. 486.c
 Romana Ecclesia interdum decepta falsis uerum gestarum relationibus. 177.a. & seq.
 Romana Ecclesia inconsulta, nihil defini solitum in Concilijs. 181.c. & seq.
 Romana Ecclesia diuissima, & munificentissima erga pauperes etiam longe positos. 193.c. 194.b. & seq.
 Romana Ecclesia consuli solita in ambiguis. 230.c
 Romana Ecclesia traditiones ilibatas custodiuit. 230.c. & seq.
 Romana Ecclesia uisitur a Catholicis aduersus haereticos. 322.e
 Romana Ecclesia indicit leges uniuersae Ecclesiae. 434.a.e
 Romana Ecclesia tenacissima antiquae disciplinae. 433.c. & seq.
 Romana Ecclesia a Niquato schismate scissa. 464.a. 473.b
 Romana Ecclesia quem morem seruauit in eligendo Pontifice. 464.e
 Romana Ecclesia uere Catholica, sine cuius comunione nemo Catholicus. 435.d. 470.d
 Romana Ecclesia quibus ministrorum ordinibus constaret. 472.b
 Romana Ecclesia dicta semper cathedra Petri, & Ecclesia principalis. 489.a
 Romana Ecclesia sola iudicat & deponit Episcopos. 521.d
 Romana Ecclesia reddi certior solet, cum noua oboritur haeresis. 556.b. & seq.
 Romana Ecclesia tribunal primum in uniuersa Ecclesia. 603.a
 Romana Ecclesia auctoritas probe cognita omnibus Episcopis. 520.a. eadem super omnes. 523.d. & seq.
 Romana Ecclesia auctoritatis exemplum patefactum in rebus a Stephano Papa gestis. 532.d
 Romanam Ecclesiam a Deo non fini in errorem labi. 177.a. & seq.
 Romanam Ecclesiam reueritus est Cerdo, & alij haeresarchae. 132.a
 Romanam Ecclesiam deserere, idem est quod profiteri se esse haereticum. 479.d. 480.b
 Romana editio diuinae Scripturae excellens, quae praefertur alijs omnibus Latinis. 367.e
 Romanae sedis uacatio ultra annum post obitum Fabiani. 416.b. 461.a
 Romani ciues Christiani ex prouincijs Romam plectendi mittebantur. 22.b
 Romani nobiles complures facti sunt Christiani tempore Commodi. 239.b
 Romani presbyteri deserunt Marcellinum. 780.e
 Romani Gentiles.
 Romani dii subiiciuntur deo Elagabalo. 334.e
 Romani Gentiles adunt sacra Aegyptiorum sepe recitata. 125.e. & seq. 126.e. & seq.
 Romani Gentiles porco uti soliti in signis militaribus. 92.b

f

Romani

I N D E X.

Romani Gentiles decepti ab Alexandro impostore. 113.a. & seq.
 Romani graviter vexati a Commodo ob fufum sanguinem Christianum. 238.a
 Romani male habitii a Maximino. 393.d. & seq.
 Romani quo tempore incedebant personati. 241.e
 Romani complures occisi ob necatos ab illis Christianos. 321.e. & seq.
 Romani redacti sub tributo a Scythis in religionem occisorum Christianorum. 495.c
 Romanis legibus viuendum omnibus ex editto perpetuo Saluij Iuliani. 90.d. & seq.
 Romanis legibus antiquis exagitati sunt Christiani. 144.a. & seq.
 Romanum Imperium sub Marco triplici clade affectum ob fufum sanguinem Christianum. 231.b. & seq.
 Romanum Imperium ob persecutionem Christianorum diuiffima passum post Decium. 495.b
 Romanum Imperium vexatum peste, fame, & bello sub Gallo ob necem Christianis illatam. 506.d. & seq.
 Romanum Imperium bene vel male se habuisse, prout Imperator de Christianis meritis est. 495.b.c
 Romanum Imperium diris cladibus exagitandum ob fufum martyrum sanguinem, martyrii premonstratum in Numidia. 582.c. 583.c
 Romanum Imperium quibus afflicatum sit. claudibus sub Gallieno. 583.c. & seq.
 Romanum Imperium a barbaris deuastatum. 616.c. Vide, Clades.
 Romanum Imperium propagandum, ex oraculo commentio prodium. 654.b
 Romanum Imperium pacatum sub Diocletiano. 687.e
 Romanum Imperium diuisum inter Galerium & Constantium Imp. 787.e
 Romanus Clerus, Senatus pauperum a Pio dictus. 155.d
 Romanus Clerus nequaquam fuit in culpa ut Tertullianus recederet ab Ecclesia. 281.a. & seq.
 Romanus Clerus curat vniuersam Ecclesiam Catholicam sede vacante, scribit litteras Circulares, prescribit leges, audit Ecclesiarum controuersias, cogit Concilia, & alia. 421.a. 422.e. & seq. 433.e. & seq. Vide, Clerus Romanus.
 Romanus exercitus ex falso oraculo impostoris in discrimen adductus. 172.c. & seq.
 Romanus exercitus obsessus a barbaris, & sui euentus, liberatur precibus militum Christianorum. 204.d. & seq.
 Romanus martyr Antiochia sub Diocletiano. 739.a
 Romanus Pontifex. Vide, Pontifex Romanus, Papa.
 Romulus subdiaconus martyr in Palestina sub Diocletiano. 780.a
 Romulus Praefectus domus Traiani martyr sub eodem. 27.c
 Rosula martyr in Africa sub Valeriano. 570.a
 Rufina & Secunda martyres Romae sub Valeriano. 542.d
 Rufinus Aquileiensis haud satis digne excusat Dionysium Alexandrinum. 600.e
 idem erroris arguitur. 524.d.
 eius impostura de Sixti Papae & martyris libris. 104.a. & seq.
 omnibus suis scriptis praefationem apposuit. 13.d
 Rufinus Proconsul in Africa sub Seuero persecutor. 305.e
 Rufinus Rhetor Smyrnae quid in Monium martyrem. 455.b
 Rufus Iudae Praefectus Iudaeos exagitat. 82.d
 Rufus martyr in Cappadocia sub Diocletiano. 777.d

Rufus martyr cum Zosimo Philippis sub Traiano. 38.b.e. & seq.
 Rufus martyr Romae sub Diocletiano. 777.e
 Rusticus martyr cum Firmo Verone sub Diocletiano. 778.b
 Rusticus Praefectus Urbis damnat Iustinum philosophum Christianum. 150.b
 Rutilianus dux exercitus decipiunt falso oraculo impostoris. 113.a
 Rutilius martyr sub Seuero. 304.e

Sabbati ieiunium Marcionis. 118.b
 Sabbati magni mentio. 452.e. 453.e
 Sabbatus martyr cum Trophimo in Phrygia sub Probo. 664.b
 Sabelliana haeresis ex Hermogene. 171.a
 Sabelliana haeresis quae. 556.a. & seq. 557.a
 Sabellianae haeresis antiqua vestigia. 556.e
 Sabellij error reperitur in Montano. 183.a.
 in Praxea. 260.d. in Aechine. 282.b
 Sabellius haeresiarcha quando prodijt, & ex qua sebolu. a. 556.c. & seq.
 Sabina martyr Romae sub Hadriano. 75.e
 Sabina vxor Hadriani Imperatoris ab ipso occiditur. 96.d
 Sabina dicta Theodota, passa sub Gordiano Smyrnae, iterum confessa sub Decio. 453.c. 455.b
 Sabinianus martyr in Gallia sub Aureliano. 638.a
 Sabinianus tyrannus compressus. 399.b
 Sabinus Augustalis Praefectus in Aegypto sub Decio persecutor. 439.b
 Sabinus Episcopus Spoletinus, martyr sub Diocletiano. 711.a. & seq.
 Sabinus Praefectus Urbis sub Maximino. 394.a. 395.e
 Sabinus Episcopus in Hispania suspectus in locum Episcopi lapsi. 519.c
 Sacerdotes omnes a Deo eliguntur, a quo & iramantur in illos qui eos contemnunt. 509.b
 Sacerdotio initiandorum atas ex lege veteri. 10.c. & seq.
 Sacramenta negantes haeretici quinam fuerint. 200.e. & seq.
 Sacramenta non reperiri apud haeticos, definitum in Concilio Africano. 525.a. & seq.
 Sacramentarij haeretici ab Ascodrytis & Archonticis prodidere. 200.e. & seq.
 Sacramentarij haeretici illi tantum olim, qui Christi carnem negabant. 609.b. & seq.
 Sacramentum Eucharistiae. Vide, Eucharistia.
 Sacrificium Missae adiuncta memoria passionis Christi. 85.b. a Domino institutum. 516.e. & seq. ex vino & aqua. 536.e
 Sacrificium Missae non offertur martyribus, sed Deo. 578.e
 Sacrificium Missae offerri solitum in natalitijs martyrum. 569.b. & seq.
 Sacrificium Missae, omnibus spectantibus, Romae offerri solitum. 110.d
 Sacrificium Missae offerri solitum pro defunctis. 518.a. & seq.
 Sacrificium Missae iugiter offerebat Cyprianus. 512.b
 Sacrificium Missae offerri solitum in carcere, in quo confessores detinerentur. 424.c. & seq.
 sacrificium offerri non sanctis hominibus, sed Deo in honorem sanctorum. 578.e
 Sacrificium Eucharistiae. Vide, Missa.
 Sacrificium Gnosticorum oblatum. Vide, Gnostici. Sacrificium

I N D E X.

Sacrificium Montanistarum quale. 186.e. & seq.
 Sacrificia Gentilium intermissa pene exoleuerunt sub Traiano. 22.e
 Sacrilegium immanius scelus quam crimen maiestatis: idcirco Christiani seuius habitii. 144.c. & seq.
 Saecula Valentini phantastica. 109.c
 Saeculares Iudaei sub Seuero. 309.c. & seq. sub Philippo. 468.d
 Sagaris Episcopus in Asia, martyr sub Marco. 174.c. & seq.
 Salem duae in Palestina. 259.b
 Salomonis sepulchrum quando concidit. 91.b
 Saluianum edictum perpetuum. 90.d. & seq.
 Saluius Iulianus Iureconsultus. 75.c
 Samona & Guria martyres. 705.a. & seq.
 Sampsci haeretici. 409.c
 Sanctorum pro nobis apud Deum intercessio. 498.c. 638.c. & seq. Vide, Martyrum cultus.
 Sanctorum cultum execrabantur Manichei. 646.c
 Sanctorum cultus celebris in Ecclesia testificatione Gentilium. 671.b. 692.e. Vide, Martyrum cultus.
 Sanctorum martyrum Acta. Vide, Acta Martyrum.
 Sanctis non templa, sed memorias excitamus. 26.e
 Sanctorum memoria quam celebris in Ecclesia. 391.a. & seq.
 Sanctus diaconus martyr Lugduni sub Marco. 216.d. 217.a
 Sanctus, tertio iteratum repeti in sacrificio Missae. 105.d
 Sanctus, quid apud Gentiles. 547.b.
 itemque Sanctissimus, quibus competat eiusmodi titulus. 546.b. & seq.
 Sanctissimos iure dici omnes Episcopos. 546.b
 Sancedrin, ipsum Concilium seniorum interpretatum est diuinam Scripturam. 359.c
 Sanguinem Christi bibunt, ut sanguinem suum fundant Christiani. 484.d
 Sanguis Christianorum vindictam clamat. 595.d. & seq.
 Sanguis martyrum usque ad guttam vniam, cum liceret, colligebatur a Christianis. 566.d. & seq.
 Sapores Rex Persarum aduersus Gordianum copias ducit. 400.a
 Sapores occupat Syriam, & capit Antiochiam. 400.a
 Sapores vincitur a Gordiano. 400.e
 Sapores debellat & captiuum ducit Valerianum Imp. eoq. usus suppedaneo conscensurus equum. 588.a
 Sapores iunior quando vixit. Vide, Persarum Reges.
 Sapricius Iudex persecutor. 541.e
 Sapricius Praefes in Cappadocia sub Diocletiano persecutor. 801.c
 Sapricius presbyter Antiochenus apostata. 549.c
 Saraceni captiuos ducunt Christianos. 442.b
 Sarbelius martyr Edesse sub Traiano. 27.b
 Sardinia insula illustrata martyribus. 783.c
 Sarmaticum bellum sub Seuero. 274.b
 Satisfactio quae iniungenda haeticis poenitentibus, ut recipiantur. 157.e
 Satisfaciendum Ecclesiae pro quolibet peccato: quod semper in vsu fuit. 428.e. 468.d. 476.e. 488.d. & seq. 512.b
 Satisfactio necessaria vnicuique poenitenti. Vide, Lapsi.
 Saturni vicus prope Carthaginem. 564.c
 Saturnillus idem cum Saturnino haeresiarcha. 67.b
 Saturnina martyr Aluinenfis. 757.b
 Saturninus haeresiarcha quando prodijt. 67.c.
 genere Antiochenus. 67.b
 Saturnini haeresis quae. 67.c. & seq.

Saturninus acclamatus Imperator. 805.e.
 Saturninus in Aegypto tyrannus. 656.b
 Saturninus confessor, cuius modestia commendatur a Cypriano. 430.d
 lector ordinatus. 432.d. 438.b
 Saturninus martyr cum socijs in Africa sub Seuero. 306.d
 Saturninus martyr in Portu Romano cum socijs sub Alexandro. 351.c
 Saturninus martyr cum socijs Tolose sub Decio. 400.e
 Saturninus martyr cum socijs Romae sub Valeriano. 584.c
 Saturninus senex martyr Romae cum Sifinio. 703.d. 774.e. & seq.
 Saturninus, & Successus, & alij martyres in Africa sub Diocletiano. 746.d
 Saturninus cum socijs martyribus Aluinenfis in Numidia sub Diocletiano. 757.c
 Saturninus martyr in Sardinia sub Diocletiano. 783.d
 Saturninus Proconsul in Africa. 291.b.
 poenas dedit de fuso sanguine Christiano. 292.d
 Sathyrs martyr cum socijs in Africa sub Seuero. 306.b.d
 Saucolum Praetorij atrium apud Carthaginem. 567.b
 Scantinia lex. 6.d
 Scapula Proconsul in Africa seuius in Christianos. 293.e
 Schisma in Africa, auctore Felicissimo. 461.d
 Schisma primum in Romana Ecclesia, auctore Nouatiano. 464.a. 469.e. 473.b
 Schismata vnde exoriri solita. 478.c. & seq.
 Schismata duo eodem tempore inter se contraria. 488.a
 Schisma Donatistarum in Africa ceptum tempore persecutionis Diocletiani. 747.a. & seq.
 Schisma rursus Carthagine in Cyprianum. 486.a. & seq. 512.b
 Schismatici confessores lapsi, poenitentes restituti. 479.b. 481.b. & seq.
 Schismatici deligunt Fortunatum Episcopum Carthaginensem contra Cyprianum. 486.a
 Schismatici venientes Romam contra Cyprianum a Cornelio reiecti. 486.e
 Schismatici falsis afferunt litteras contra Cyprianum. 490.e. & seq.
 Schismatici quo modo dicantur a Basilio esse in Ecclesia. 530.e
 Schismaticorum Montensium prima vestigia. 463.b. & seq.
 Schismaticorum procacia in Cornelium. 487.a
 Schismaticorum nullum est tribunal. 490.c
 Schismaticos a Catholicis etiam Gentiles discriminarunt. 497.e
 Scientiae seculares vtiliter addiscuntur. 386.b. & seq. 387.c. & seq.
 Scientiae seculares quo modo se habeant ad Theologiam. 387.c. & seq.
 Scorpium Tertulliani vnde eiusmodi nomen accepit. 305.a
 Scriptores Eccles. celebriores exorti sunt tempore persecutionis. 175.c.e. & seq.
 Scriptorum antiquorum qui texere catalogum. 43.b. & seq.
 Scriptura diuina exemplar non vnium tantum apud Edram remansit. 236.b
 Scriptura diuina prima interpretatio quanam fuerit. 242.b
 Scriptura diuina interpretatio prima fuit Septuaginta interpretum. 357.a.e. & seq.
 Scriptura

Scripturae diuinae interpretatio facta a Symmacho, Quarta cur dicta, cum fuerit tertia. 243.a
 Scripturae diuinae interpretatio facta a Theodotione quando immotui. 242.b. Tertia cur dicta, cum sit quarta. 243.a
 Scripturae diuinae interpretationes ab Origene dispositae. 355.b. 357.a. Vide, Editio.
 Scripturae diuinae simplicitatem venerati sunt Patres. 371.a. & seq. 372. 373.
 eiusmodi simplicem dictionem contempserunt Gentiles & heretici. 371.d. 372.d
 eius humile dicendi genus est ex Spiritu sancto. 372.c. & seq.
 Scripturae diuinae interpretationes nouae improbantur. 172.a
 Scripturae diuinae interpretatio quanto tempore ante Christi aduentum facta. 359.a. diuinum in ea re consilium. 359.c. & seq.
 Scripturae diuinae editiones diuersae. Vide, Editio.
 Scriptura diuina ex Hebraico saepe translata, & deprauata ab hereticis. 371.d
 Scriptura diuina quo modo & quando per Esaram dicatur restituta. 234.d. & seq. 235.b. & seq.
 Scriptura diuina omnis Legis nomine continetur. 362.c
 Scriptura diuina vtiliter a S. Hieronymo translata. 367.c. & seq.
 Scripturam diuinam adulterarunt heretici. 257.c. & seq. Vide, Heretici.
 Scripturam diuinam ad libitum interpretari, magna temeritas. 310.c. & seq.
 Scripturam diuinam reueriti sunt etiam Gentiles. 357.c. & seq. qui ea abusi sunt, diuinam mox vtilionem sensere. ibid.
 Scyllitani martyres passi in Africa sub Seuero, eorumque Acta. 291.b. & seq.
 Scythae iam Christiani esse coepti sub Pio Imperatore. 102.a
 Scythae occupant Asiam, & excurrunt templum Dianae Ephesiae. 595.c
 Scythianus magister Manetis. 642.a. eius institutio. ibid.
 Sebastianus miles Christianus. 662.c. eius res gestae. 669.c. confessio & martyrium. 673.c
 Secreta mysteria Basilidianorum. 66.d
 Secunda martyr cum alijs in Africa sub Seuero. 291.c
 Secunda martyr cum Rufina Romae sub Valeriano. 542.d
 Secunda cum Donatilla martyr in Africa sub Valeriano. 578.c
 Secunda martyr Alutimensis. 757.b
 Secunda martyr cum Maximo viro & filijs Romae sub Diocletiano. 703.c
 Secundiani Gnostici heretici. 74.c
 Secundianus martyr Romae cum socijs sub Decio. 422.a
 Secundianus Praefectus Vrbsis sub Valeriano persecutor. 537.b.c
 Secundina martyr Anagninae sub Decio. 460.c
 Secundolus martyr cum socijs in Africa sub Seuero. 306.d
 Secundus cum Alexandro Thebae legionis miles martyr sub Diocletiano. 697.c
 Secundus Tigistanus Episcopus Traditor. 747.c. quid in Concilio Cirtensi. ibid. & 748.c. & seq. scribit ad Mensurium Episcopum Carthaginensem de martyribus. 748.c. & seq.
 Secundus Valentini discipulus, ex quo Secundiani. 111.a. 198.b
 Secures Consulium & Proconsulium insignia. 345.b

Securis & gladij vsus in nece hominum quo modo se habuerit. 345.b
 Sede Petri vniuersa compaginatur Ecclesia. 478.c
 Sede vacante summum ius Ecclesia Catholica residet perones Romanum Clerum. 421.a. Vide, Clerus Romanus.
 Sedes Patriarchales tres, omnesq. Petri. 52.c
 Sedis vacatio post Fabianum anno vno & amplius. 420.d. 421.d. 461.a
 Seleucus heresiarcha. 171.c
 Sempronius martyr Romae sub Valeriano. 539.c. 540.a. & seq.
 Senatores omnes probitate antecellunt Ecclesiarum Episcopis. 77.d. & seq.
 Senatores plures facti sunt Christiani. 239.b
 Senatorum Christianorum qualis causa erat. 251.a
 Senatus Acta de Censura Valeriani. 450.c. & seq.
 Senatus Commodum turpiter adulatur. 250.d. ridet occulte eius insaniam. ibid.
 Senatus cogendi ritus & locus. 251.a
 Senatusconsultum de persecutione indicta sub Diocletiano. 711.c
 Senatus de eadem scribit ad Praesides. ibid.
 Senatus pauperum dictum collegium clericorum Romanae Ecclesiae. 155.d
 Seneca Episcopus Hierosolymitanus. 78.c
 Sennen cum Abdone martyr Romae sub Decio. 459.a
 Sententiae capitis ferendae ritus. 665.c
 Sententia ex tabella recitari solita. 292.b
 Sententia a Iudicibus Romana lingua ferri solita etiam apud Graecos.
 Sepeliendi defunctos antiquus ritus Ecclesiae. 566.c
 Sepeliri Fideles cum Cephalibus nefas. 520.b
 Sepeliri iuxta martyres, Fidelibus optatissimum. 348.c. 653.a. 686.a
 Sepeliri nefas inra Urbem antiquitas. 366.b
 Sepeliri solitos martyres cum dalmatica vel colobio. 659.c
 Sepulchra Christianorum a Gentilibus dissipata. 294.a
 Sepulchra Christianorum fieri solita in cryptis atque speluncis ex antiquo instituto. 346.b. & seq.
 Sepulchra sanctorum quam praecleara in Ecclesia. 390.a. & seq.
 Sepulchrum S. Ioannis Euangelistae. 9.a. & seq.
 Sepulchrum Salomonis quando cecidit. 91.b
 Sepultura martyrum solite a Cypriano curatur. 424.c
 Sepultura negari non poterat iure martyribus ex rescripto Diocletiani. 720.c. & seq.
 Septem dormientes martyres. 459.c. & seq.
 Septimus lector martyr in Apulia sub Diocletiano. 102.a
 Septuaginta interpretes, idem seniorum Concilium Sanderin nominatum. 364.c
 Septuaginta interpretes multa ex traditione a Moysae accepta verterunt. 359.c. in Pharo positi sunt interpretati diuinam Scripturam. 360.b. & seq. an in singulis cellulis. 361.a. b. & seq. afflatus esse diuino numine. 360.d. 363.a. b. multa propheticae. 362.b. & seq. an integram diuinam Scripturam transferunt. 362.b. & seq. eius rei gestae narratio. 357.c. d. & seq.
 Septuaginta interpretum translatio ab Aquila Pontica deprauata. 94.c. & seq. ab Origene disposita, non corrupta, sed notata obeliscis & asteriscis. 355.c. & seq. eius vsus semper viguit in Ecclesia. 356.c. & seq. ea vsi sunt Apostoli. 363.d. & seq. Iudae antiquiores iidem, eademq. legi solita in synagogis. 363.d. 364.c. & seq.

Septuaginta

Septuaginta translatio originalis reposita in Serapio. 363.c. an ea perierit omnino. 364.a. & seq. 365.d. & seq. quot annis ante Christum facta. 359.b. praestantior ceteris ex sententia Origenis. 359.b. quo modo coepit est deprauari. 365.b. & seq. a quibus emendata diuersis temporibus. 365.b. & seq. eadem dicta Communis. 366.b. a S. Hieronymo in Latinum conuersa. 366.c. ab Antonio Carafa Cardinali Bibliothecario restituta, & in lucem edita. 370.a. & seq. Vide, Editio.
 Seraphia martyr sub Hadriano. 75.c
 Serapidis cultus a Romanis saepe reiectus & acceptus. 124.b. & seq. 125.c
 Serapidis rami oblato Origeni. 375.a
 Serapidis templum quando combustum. 235.c. 364.a
 Serapion Episcopus Antiochenus. 320.c
 Serapion martyr Alexandriae sub Philippo. 414.c
 Serapion martyr in Aegypto sub Numeriano. 662.c
 Serapion martyr in Aegypto sub Seuero. 307.c
 Serapion scriptor Ecclesiasticus celebris. 181.b
 Serapionis scripta. 249.a. b. & seq. eius sententia de Apocalypsi.
 Serapion senex mori non potuit, nisi accepta Eucharistia. 492.c
 Serena Augusta vxor Diocletiani. 692.a
 curat corpus Susannae. 692.c
 Serenianus vir Consularis laudatus. 337.a
 Serenianus Praefes in Cappadocia diuus persecutor. 391.b. & seq.
 Serenius Granianus Proconsul in Asia quid pro Christianis. 79.b. c
 Serenus discipulus Origenis. 302.b
 Sergius confessor cum Rogatiano in carcere, ad quos scribit Cyprianus. 555.c. & seq.
 Serpentem colunt Ophitae heretici. 112.d. & seq.
 Serpentes colunt Gentiles pariter & heretici. 113.a. c. iterum diabolus in serpente coli quaerit. ibid.
 Seruandus martyr in Hispania, filius Marcelli Centurionis. 702.d
 Seruandus martyr cum Germano in Hispania sub Diocletiano. 782.d
 Serui militiae adscripti a Marco Imp. 168.b
 Serui torti contra Christianos. 71.c. 216.c
 Seruianus Praefectus Augustalis in Aegypto. 88.b
 occiditur ab Hadriano. 190.c
 Seruilianus cum socijs martyr Romae sub Traiano. 6.a
 Seruulus martyr Tergeste sub Numeriano. 662.c
 Sestertium, vel sestertium nummum, vel sestertij. 483.c
 Sethiani heretici. 114.b. & seq. eorum dogmata & scripta. 114.c. & seq.
 Seuera Augusta, vxor Philippi Imperatoris, Christiana. 407.b
 Seuera Augusta Philippum filium qualiter educavit. ibid.
 Seuera virgo & martyr apud Centumcellas sub Dioclet. 704.a. & seq. eius insigne monumentum. 704.a
 Sereriani heretici a priori Seuero denominati. 109.c
 Sererianus dux exercitus decipitur ab impostore. 113.c. 140.d
 Sererianus martyr cum socijs Romae sub Dioclet. 776.d
 Sereri Pij numismata. 279.d. 309.c
 Serenus Cordubensis Episcopus. 624.d
 Serenus dux ex Britannia in Palaestinam aduersus Iudeos vocatus. 91.a
 Serenus hereticus Encratita, ex quo Sereriani. 190.c
 Serenus imperat. 255.a. dictus Pertinax. 277.b
 eius genus antiquum. 254.c. olim legatus in Gallijs. 307.d

Seuerus Imperator aegrotans a Christiano curatur. 254.d.
 erga Christianos propensor. 254.d. abstinuit a persecutione Christianorum. 291.b. & seq.
 Seuerus Imp. erga Albinum studia simulat. 442.a
 Seuerus Imp. expugnat Byzantium. 262.c. debellat populos Orientis, & solus imperat sine collega. ibid. quando sibi filios collegas adsciuit. 263.a. & seq.
 Seuerus Imp. creauit Albinum Caesarem. 263.a
 Seuerus Imp. tranquillum ac floridum reddidit Imperium. 263.c. quot barbarorum nationes deuicit. 264.d. 273.d
 Seuerus Imp. auxit legionum numerum. 264.d. 314.d
 Seuerus Imp. triumphat de barbaris Orientalibus. 273.d
 Seuerus Imp. Iudeos exagitat. 274.b. & seq. de illis triumphat. 274.c. solo omnes expulit. 275.a. reuertit Iudeos circumcidi. 296.c
 Seuerus Imp. rediens ex Gallia Romam, victo Albinus, saeuisti in ciues. 277.b. dictus Sylla Punicus. 277.c. eius racematio a Plautiano curata. 277.d. 278. & seq.
 Seuerus Imp. retulit Commodum inter deos. 277.c
 Seuerus Imper. dat donatiuum militibus. 278.c. proficiscitur in Orientem, relinquens Romae Plautianum. 285.d
 Seuerus Imper. de castitate seruanda leges seueras tulit. 287.c. & seq. necat macthos. 287.c
 Seuerus Imp. conficit bellum Parthicum. 293.d
 Seuerus Imper. persequitur Christianos. 294.a. & seq. prodigia quae tunc acciderunt. ibid. eius edictum contra Christianos. 296.c. quid in Philippum Praefectum Augustalem in Aegypto Christianum. 297.a. & seq. rursus Romam scripsit aduersus Christianos. 300.a
 Seuerus Imp. Praefecturam Augustalem Equitibus conferri solitam Senatoribus confert. 298.a
 Seuerus Imp. instituit Consulatus suffectos cum ordinarijs adnumerari. 300.c
 Seuerus Imp. triumphat de Parthis. 300.d. celebrat Decemalia: arcus illi erectus. 300.d
 Seuerus Imp. restaurauit Pantheon. 300.d
 Seuerus Imp. occidi iubet Plautianum. 308.d
 Seuerus Imp. coarctat Britannos. 315.d. mureo diuidit. ibid. propagauit Imperium. 314.c. d. & seq.
 Seuerus Imp. a filio saepe petitus ad necem. 313.b. eius status infelicissimus post persecutionem illatam Christianis. 313.b
 Seuerus Imp. multa largitur Tripolitanis & alijs Africanis. 314.a
 Seuerus Imp. obiit in Britannia. 318.a
 Seuerus Imp. filium Antoninum a recta institutione morum detraxit. 318.b. & seq. ob id meritas panas dedit. ibid.
 Seuerus relatus inter diuos. 318.d. & seq.
 Seuerus cum Maximino Caesar creatur. 815.a
 Seuerus martyr cum socijs Romae sub Dioclet. 776.d
 Seuerus historicus erroris arguitur de martyribus Gallicanis. 226.a
 Sexta editio ab Origene inuenta. 314.d
 Sextus scriptor Ecclesiasticus. 256.c
 Sextus, sine Sexti, dictus locus martyrij Cypriani. 563.d
 Sibyllina oracula de Antino. 87.b
 Sibyllina oracula de Christianis. 107.d
 Sibyllina oracula legi vetita ab Ant. Pio Imp. 107.b
 Sibyllina carmina consulenda scribit Aurelianus ad Senatum. 631.c
 Sigense metallum, ad quod Christiani damnati sunt. 551.b

I N D E X.

Signa Romanorum porco effigiata.	92.b	Spartianus erroris arguitur.	139.d
Signum cognoscendi Catholicos ab hæreticis. 121.a. & seq.		Spartianus historicus in Christianos parum æquus.	141.b
Vide, Ecclesia Catholica.		Spartianus quando vixit.	787.c
Sila propheta laudatur.	180.e	Spectacula Christianis illicita. 71.a. 229.a. 288.a. 309.c.	
Silentium quorundam hæreticorum affectatum.	187.c	Vide, Christiani.	
Siluanus Episcopus Cirtensis in Numidia, Traditor. 748. 4. 749. a		Spectrum pestis prænuncium in Ponto.	504.a
Siluanus martyr in Palestina sub Diocletiano.	814.c	Specus subterranei a Iudeis excavati ob munitionem. 78.c	
Silvanus martyr cum fratribus Romæ sub Marco.	193.a	Speratus martyr cum socijs in Africa sub Severo. 291.c.	
Silvester Papa calumniam patitur a Donatistis.	740.a	& seq. 292.c	
Silvius martyr cum socijs in Gallia sub Marco.	224.e	Spensippus martyr cum socijs.	225.c
Simeon frater Domini Episcopus Hierosolymitanus subijt martyrium crucis. 28.b. eius ætas.	28.c	Spiridion Episcopus quid redarguit in Tripillio.	372.d
Simeonis accusatores male habiti.	28.c	Spiritum nequam inhabitare semper in homine quo modo dicebat Valentinus.	110.e
Simonem Cyrenæum crucifixum pro Christo, blasphemabat Basilides.	64.c	Spiritus nequam in Montano ac socijs.	179.a. & seq.
Simplicitas sancta Christianorum.	110.d	Spiritus Paracletum quo modo Montanum esse dicebant Montanistæ. Vide, Montanum.	
Simplicius martyr cum alijs in Africa sub Decio.	439.d	Spiritus Paracletū se esse dicebat Manes. Vide, Manes.	
Simplicius martyr Romæ sub Diocletiano.	743.e	Spiritus sanctus a Patre Filioq. procedens asseritur in confessione fidei reuelata Gregorio Thaumaturgo.	
Simplicius Senator martyr Romæ cum socijs sub Alexandro.	345.b	382.b. & seq.	
Simulacra quinque virginum martyrum conflata cum cineribus earum.	58.b	Spiritus sanctus negabatur a Basilide.	54.b
Sinistra dignior dextera in rebus sacris.	319.b. & seq.	Spiritus sanctus existimatus Melchisedech.	259.d
Sisinnus diaconus cum Saturnino sene ministrat confessionibus in Thermis. 703.c. idemq. martyr.	774.e	Sportulæ clericorum ab Episcopo dari solite quolibet mensæ.	438.a. & seq.
Sisinnus diaconus cum Maximo martyr apud Auximum sub Diocletiano.	743.e	Sportulantes clerici dicti qui eas accipiebant.	438.a
Sixtus Papa primus creatur. 88.d. eius martyrium. 103.d. anni sedis. ibid. & alia ab eo gesta. 104. b. eidem falso adscripti a Ruffino libri Sixti Pythagorici. 104.b. & seq. quid idem statuit de Formatis. 104.d. alia ab eo statuta.	106.c	Stacæus martyr cum socijs Tibure sub Hadriano.	96.b
Sixtus Papa secundus creatur. 542.d. monetur de heresi Sabellij tum exorta. 556.a. martyrio coronatur. 559.c. an affixus cruci. 559.d. passus in cœmeterio. 559.b. eius sedis tempus.	561.c	Statio pro ieiunio.	586.b
Sixtus Papa quintus super columnas cochlides posuit statuas Apostolorum Petri & Pauli.	26.a. 210.d	Stationarij milites qui.	580.c
Smyrnenfes exceperunt Ignatium.	30.d. & seq.	Statius poeta quid de Septimio Severo.	254.b
Smyrnenfis Ecclesiæ litteræ de martyribus ibi passis. 161. b. c. & seq. idem libellus de martyribus.	167.c	Statores Officij qui.	564.d
Smyrnenfium clades sub Marco Aurelio Imp.	142.a	Statuarij facti Christiani, & statuarum ars collapsa. 776.c. d. & seq.	
Socrates historicus confutatur de presbytero penitentiario.	485.e	Statue Taciti Imperatoris icte fulmine: quid ridiculum excogitatum ab aruspibus.	561.d
Sodalitas a Traiano prohibita.	4.b	Stephanus archidiaconus Romanæ Ecclesiæ, postea Papa.	515.c
Sodomiticum scelus ante Christi aduentum longe lateq. diffusum.	88.b	Stephanus Episcopus Salonitanus.	15.a
Solis defectus prodigijs sub Severo.	294.d	Stephanus Episcopus Africanus, Romæ cum esset, interfuit electioni Cornelij Papæ.	465.a
Solon Procurator Fiscalis persecutor in Africa.	572.b	Stephanus Papa creatur.	516.a
Solonis & Draconis leges restitute per Hadrianum Imp.	77.c	Stephanus Papa circumuenitur a Basilide Episcopo falsa relatione.	529.d
Solutor martyr cum socijs Tauvini sub Diocletiano. 697.c		Stephanus Papa excommunicat Asianos Episcopos baptizantes baptizatos rite ab hæreticis.	522.d
Solutor martyr Rauennæ sub Diocletiano.	778.a	Stephanus Papa non admisit legatos Orientalium Episcoporum.	523.c
Sophia cum filiabus martyr Romæ sub Hadriano.	75.d	Stephanus Papa conuicijs vrgetur a Firmiliano Episcopo. 523.c. & seq. quàm æquior Stephani causa, quàm Firmiliani.	ibid.
Sofius diaconus martyr Puteolis cum alijs sub Diocletiano.	802.a	Stephanus Papa accipit litteras ex Concilio Africano. 525.d. quid ipse ad Africanos Episcopos rescripserit. 528.b	
Botadia cantilena.	149.c	Stephanus Papa carpitur nonnihil a Cypriano. 528.c. & seq.	
Sotas Episcopus quid in Montanum.	149.c	Stephanus Papa promulgat decretum de non rebaptizando baptizatos ab hæreticis.	528.c
Soter Papa creatus. 192.d. pauperum vbique agendum curam suscipit. 193.e. laudatur a Dionysio Episcopo Corinthiorum. 193.e. martyrio coronatur sub Marco Imp. 229.c. ordinationes ab eo factæ, anni sedis, & sepultura.	229.e. & seq.	quid de eo Augustinus.	528.d
Soteris virgo & martyr Romæ sub Diocletiano.	791.a	multi Episcopi eidem assentiuntur.	531.d
Sotio diaconus contubernalis S. Ignatij.	31.a	Stephanus nihil inuouandum statuit.	532.c
Sozons martyr in Cilicia sub Diocletiano.	806.a	Stephanus Papa laudatus etiam a Donatistis.	533.a
		Stephanus Papa colitur a Latinis partiter & Græcis.	533.b
		533. b. eidem tandem assentiuntur omnes Episcopi.	533.c
		Stephanus Papa a Gentilibus tenetur, confitetur, & martyrium patitur sub Valeriano. 534.e. & seq. eius Acta. 535. 536. 537. eius martyrium & mirabilia quæ tunc acciderunt.	541.d. e. & seq.
		Stephanus	

I N D E X.

Stephanus Papa sacrificans occiditur. 542. c. sedis tempus, & ordinationes ab eo factæ.	ibid.	Papam.	535.a. & seq.
Stephanus Papa quintus sub Ludouico Imp. transfert reliquias Dionysij Romam.	41.b	Synodica litteræ. Vide, Litteræ.	
Stercarius martyr in Hispania cum socijs sub Diocletiano.	782.c		
Stipendia clericorum mensura quæ.	433.d		
Stoicæ philosophiæ sectator Nonatianus, quam in Ecclesiâ introducere conatus est.	481.b		
Stratonici hæretici Gnostici.	73.b		
Stylli simplicitas in historia commendatur.	159.d		
Subdiaconus etiam caelebs esse debet.	813.c		
Succensus & Paulus Episcopi martyres in Africa sub Valeriano.	677.d		
Succensus cum Saturnino martyr in Africa sub Diocletiano.	746.e		
Suis imago insculpta portis Hierusalem.	592.b		
Suidas temporum ignorans.	96.b. & seq.		
redarguitur erroris de etate Gregorij Thaumaturgi.	613.e		
Susa a Traiano expugnatur.	55.b		
Sufanna martyr, eiusq. res gesta. 689. a. & seq. quæstia comitæ Galerio Maximiano. 689. c. eius animus infractus. 691. e. 692. a. capite truncatur. 692. e. sepulta a Serena Augusta. 692. e. eius velum aspersum sanguine asseritur ab Augusta. 692. e. eius ecclesiâ Titulus & monasterium.	693.a		
Suppellectilia Christianorum.	688.b		
Supplicia diuersa in Christianos solita irrogari. 288. a. & seq. Vide, Crucimenta, Tormenta, Martyres.			
Supplicium horrendum ab Aureliano excogitatum. 625. c. & seq.			
Suspensionis censuram Cyprianus comminatur.	429.d		
Syllogismi Aristotelici reuebantur Theodosiani hæretici.	310.b		
Symbola Carpocratianorum secreta.	68.e		
Symitrius cum socijs martyr Romæ sub Marco.	149.d		
Symmachi editio quando prodijt in lucem. 296.b. & seq.			
Symmachiani hæretici qui.	296.c		
Symmachus hæreticus Ebonita.	296.c		
Symphorosa martyres sepelijt.	96.b. & seq.		
Symphorosa longe diuersa a S. Felicitate. 193. b. eius nomen vnde. 193. b. & seq. eius ac filiorum martyrium.	96.b		
Symphorosa alia vxor Claudij sub Diocletiano claruit.	663.b		
Symphorosa martyr Romæ sub Diocletiano.	777.c		
Symphorianus martyr in Gallia sub Aureliano.	634.b. & seq.		
Symphorianus martyr Romæ cum socijs sub Diocletiano.	776.d		
Synagoga omnes libros diuine Scriptura habebat. 235.c. eisdemq. editionis Septuaginta.	363.d		
Synadense Concilium in Asia.	523.b		
Synaxes Dionysius Alexandrinus vbique celebrat. 546.c			
Synaxes nec tempore persecutionis intermissæ. Vide, Milsa.			
Synaxis Montanistarum.	185.c		
Synaxis Gnosticorum. Vide, Gnostici.			
Synodus. Vide, Concilium.			
Synodica litteræ quæ.	105.b		
Synodica litteræ ex Concilio Africano ad Cornelium Papam.	477.b. 484.b. & seq.		
Synodica litteræ ex Concilio Africano ad Stephanum Papam.	526.b. & seq.		
Synodica litteræ ex Concilio Antiocheno ad Dionysium	439.b		

Tabella, titulus damnatorum.	457.d
Tabella in qua scribebatur sententiâ damnatorum, & recitabatur publice.	292.c. 665. e. 666. e.
Tabellarij Episcoporum clerici.	432.d. & seq.
Tabellarum in scribendo vsus frequentior.	106.c
Tabellarius Nicomed. Episcopi, martyr.	727.b. & seq.
Taberna meritoria adiudicatur Christianis.	340. c.
conuersa est in ecclesiam.	340. e. & seq.
Tabulis ludere, non esse Christianorum.	180. c.
Tacitus Imp. creatur. 652. d. moritur.	653. d.
Tacitus rescripti pro Christianis.	653. d. eius statua fulmine icte.
Tarasius Episcopus Constanti. explorauit res Dionysij Areopagite.	42. e.
Tarsensis Ecclesia a S. Ignatio laboratur.	33. b. & seq.
Tarraco ciuitas in Hispania dira passa a barbaris.	596. a.
Tarsi carnificina martyrum, & mercatus reliquiarum eius.	805. a.
Tatiana martyr Romæ sub Alexandro.	345. d.
Tatianus quo modo factus Christianus.	154. a. & seq.
Tatianus discipulus Iustini martyris. 153. e. eius lucubrations.	153. e. & seq. 189. d.
Tatianus quid in Crescentem Cynicum.	145. e. & seq.
eius peregrinatio. 189. d. quanta fuit estimationis.	188. c.
Tatianus quando & quo modo lapsus in heresim.	155. e.
188. a. quibus adhesit.	ibid.
Tatianus reueritus est maifesta Romana Ecclesiæ.	188. c.
Tatianus quas hereses disseminauit. 188. c. d. eius Diatesaron. 188. d. falso adscriptum Ammonio. 189. b.	
Tatianus quos habuit sectatores. 190. d. & seq. a quibus est confutatus.	191. b.
Tation martyr in Isauria sub Dioclet.	806. b.
Taurica Chersonesus trans Pontum.	5. c.
Telesphorus Papa creatur.	106. e.
Telesphorus Papa confirmat ieiunium Quadragesimæ. 91. e. & seq. 129. b. & seq.	
Telesphorus Papa martyrio coronatur. 129. b. eius sedis tempus, decreta, & ordinationes ab eo factæ. 154. b. & seq.	
Telludis sine Telluris templum Romæ, ubi sepe cogebatur Senatus, & causæ iudicabantur.	499. d. 537. a.
Templa quæ proprie dicta essent, & quandiu Christiani caruere templis.	316. e. & seq.
Templa ab Hadriano erecta Hierosolymis. 93. c. d. & seq.	
Templa Gentilium Crucis illatione dicata. 53. b. & seq.	
Templum idoli ingressus Gregorius, illud conticere fecit. 449. e. & seq.	
Temporum ratio præcipue attendenda in historiæ veritate. 640. b. 641. a. & seq. Vide, Chronica.	
Tempus felicissimū quod a Tertulliano appellatum. 313. e.	
Tentatio grauis in Ecclesia lapsus Origenis & Tertulliani. 327. c. 512. e. & seq.	
Tentatio magna in Ecclesia fuit Traiani felicitas. 55. e.	
Tentatio magna in Ecclesia quæstio de baptismo hæreticorum.	522. b.
Terebrynibus Scythiani discipulus impius.	642. a.
Tergemini martyres in Gallijs sub Marco.	225. c.
Terentianus Episcopus martyr Tuderti sub Pio.	99. d.
Terentius martyr cum socijs in Africa sub Decio.	439. b.

I N D E X.

Terentius cum socijs martyr Tuderti sub Dioclet. 277.e
Terentius Praefectus Augustalis in Aegypto post Philip-
pum hominem Christianum. 398.a
Terr. motus adscripti Christianis, quod non colerent deos.
 391.e. & seq. 400.a. & seq.
Terr. motus Antiochenus sub Traiano. 50.a.c
Terr. motus Antiochenus sub Leone Imp. 51.c
Terr. motus in Asia sub Pio Imp. 130.b
Terr. motus Romae sub Alexandro. 349.d
Terr. motus grauiissimi sub Gordiano. 400.a
Terr. motus immensus sub Gallieno. 595.a
Terr. motus in Oriente sub Maximino. 491.e
Terr. motus immanis in Ponto sub Anastasio Imp. 615.b.
Gregorij ecclesiam ab eo immunit. ibid.
Tertullianus quando ad fidem conuersus. 263.c. causa
 eius conuersionis asseruit. 268.a
Tertullianus quo tempore pallium suscepit. 26.d. & seq.
 locus eiusdem Tertulliani difficillimus explicatur. 264.
 b. e. & seq.
Tertullianus apprime eruditus. 266.e. eiusdem primor-
 dia. 268.a. & seq.
Tertullianus aliquando Catholicus, & hostis Montani. 176.e
Tertullianus a muliercula seductus. 185.a. & seq. eius
 lapsus causa. 281.a
Tertullianus inuebitur in Consularem virum apostatam.
 241.a. b. d. & seq.
Tertullianus quando scripsit de Molestijs nuptiarum. 268.b
Tertullianus quando scripsit de Praescriptione. 268.b
Tertullianus Romae agebat tempore Seueri. 273.e
Tertullianus Romae scripsit Apologeticum. 278.c.
 290.b
Tertullianus Romae agens suscepit patrocinium militis co-
ronam abiciens. 279.c. librumque ibi scripsit de Co-
rona militis. 279.c. d. & seq.
Tertullianus Montanizare cepit. 280.c
Tertullianus quando scripsit de Romanam Ecclesiam, eiusque
Pontifices. 280.c. d. e
Tertullianus cur & quando ab Ecclesia Romana excom-
municatur. 281.a. 323.b
Tertullianus quantum alia detulerit Romanam Ecclesiam.
 281.d
Tertullianus agebat Censorem Ecclesiae. 283.a
Tertullianus ambitione abducitur. 381.e. *emulus Vi-*
ctoris Papae. 381.e
Tertullianus lapsus, quando contigit. 381.e. *seducitur a*
Proclo. 282.b
Tertullianus nimia austeritate corruit. 282.d
Tertullianus facilis in credendo, & tenax in retinendo.
 282.e
Tertullianus intentus muliercularum visionibus. 281.d.
 & seq.
Tertullianus inuebitur in agapen Catholicorum. 283.b
Tertullianus traditionibus mititur. 284.c
Tertullianus Roma recedens redijt Carthaginiem. 194.a.
 tunc ad Scapulam libellum scripsit. ibid.
Tertullianus ex schola Montani negat fugiendum in per-
secutione. 304.c. quando scripsit Scorpiacum. 305.c
Tertullianus quando scripsit librum de spectaculis. 309.e.
 quando scripsit contra Marcionem. 312.c. & seq.
 & de Resurrectione carnis. 312.d. & quando aduer-
 sus Iudeos scripsit. 313.e
Tertullianus omne euomuit virus contra Romanam Eccle-
siam. 324.d. e
Tertullianus impugnator bigamiae; & nouorum ieiunio-
rum promulgator. 323.e. 324.b
Tertullianus reuocit lapsos, quantumlibet poenitentes. 324.b
Tertullianus qua occasione scripsit de Pudicitia. 324.c

Tertullianus in quibus lapsus est, eius errores omnes col-
legit Pamelius. 327.c
Tertullianus a fide Catholica excidens magnum intulit Ec-
clesiae scandalum. 327.d. & seq. eius laudes recen-
 set Kincenijus Lirinensis. 327.d. e
Tertullianus ut recederet a Catholica Ecclesia, nulla fuit
culpa Romani clexi. 281.c
Tertullianus multa scripsit, eademque magno pretio apud
Catholicos sunt. 327. 328. legebat assidue ea Cypria-
 nus. 328.b
Tertullianus conspirauit in sententiam Agrippini de ba-
ptismo haereticorum. 329.d. & seq. 523.a. quando de
 Baptismo scripsit. 329.e
Tertullianus a traditionibus declinans, pariter a fide Ca-
tholica excidit. 330.b. & seq.
Tertullianus ex Tertulliano haeretici quando perduca-
runt. 328.a
Tertullianus baptizatur a Stephano Papa. 541.d. idemq.
 martyr. 542.e
Tertullus clericus Ecclesiae Carthagenensis. 425.b
Tertyllus Scapula Proconsul in Africa persecutor Chri-
stianorum. 293.e
Tessera Pepuzenorum haereticorum quae. 187.b
Tesserarij qui dicebantur. 565.c
Testamenti Noui editiones. 370.b. c. & seq.
 Vide, Editio.
Testamentum an & quando fuerit restitutum per Esdram.
 234.d. & seq.
Testamentum Vetus a Septuaginta interpretibus in Gra-
cum vertitur, atque id factitatum a multis. Vide,
 Editio.
Testes contra Marcellinum Papam. 739.b
Testes Episcopo assistenti diaconi. 53.d
Testimonia de Deo, iuxta illud: Tres sunt qui testimonium
dant in caelo, & in terra. 24.e
Tetrappa Origenis. 377.a
Tetricus Imp. appellatus in Gallia. 617.c
Thamelus martyr sub Pio. 100.e
Thamus lucus. 94.a
Tharacus cum socijs martyr in Cilicia sub Diocletiano.
 681.c. & seq.
Thaumaturgus cognomen Gregorij. Vide, Grego-
rius Thaumaturgus.
Thebeae legionis milites martyres. 695.c. d. & seq.
Thebulis haereticus factus ob repulsam Episcopatus. 29.b
Thecla martyr cum Agapio in Palaestina sub Diocletiano.
 769.c
Themistocles martyr in Lycia sub Decio. 459.d
Themison scitator Montani. 179.e. 182.b
Thelica martyr Alutimensis in Numidia sub Diocletiano.
 757.b. 758.a. b. & seq.
Theotecnus Episcopus Caesareae Palaestinae. 659.b. armat
 Marinum militem ad certamen. 589.c. interfuit
 Concilio Antiocheno contra Paulum. 611.d
Theodatus Pauli Apostoli auditor. 58.d
Theodectus poeta abusus diuina Scriptura a Deo percui-
tur. 362.d
Theodora martyr cum Flauia Domitilla sub Traiano. 5.e
Theodora Maximiani filia iuncta Constantio Imp. 687.c
Theodora illustris femina curat corpora martyrum. 674.
Theodora dicta Sabina Smyrnae, Christum confitetur sub
Decio. 455.b
Theodorus Episcopus Synadorum. 353.b
Theodorus dictus postea Gregorius Thaumaturgus venit
ad Origenem. 378.e
Theodorus dux quid in Aemilianum tyrannum. 590.e.
 & seq.

Theodorus

I N D E X.

Theodorus martyr in Africa sub Decio. 439.b
Theodorus martyr Romae cum socijs duodecim sub Valeria-
no. 541.d
Theodorus martyr cum socijs octodecim Romae sub Valeria-
no. 584.b
Theodorus martyr in Ponto sub Diocletiano. 798.e
 combussit adem Matris deum. 799.a
Theodorus martyr in Lycia cum socijs sub Diocletiano.
 806.c
Theodorus martyr sub Pio. 100.e
Theodorus presbyter scripsit defensionem pro libris Diony-
sii Areopagitae. 45.c
Theodostia martyr Tyri sub Diocletiano. 814.a
Theodostius martyr Romae sub Claudio. 620.b
Theodotiani haeretici. 256.a. eorum calumnia in Victore
 Papam. ibid. deprauant diuinam Scripturam. 310.e.
 nisi syllogismis Aristotelicis. 310.e. & seq.
Theodotus diuinam Scripturam in Graecum vertit: quan-
do eius editio imoutit. 242.b. dicta Tertia editio. ibid.
 secta fuit Marcionita. 242.d. sine Ebionita. ibid. ge-
 nere Ephesius, vel Ponticus. 242.e
Theodotianus editio recepta ab Orientalibus. 243.c. & seq.
 translata in linguam Syriacam. 243.d. credita esse pa-
 raphrasij Ionatae. ibid.
Theodotus Coriarius haereticus, eiusq. genus. 256.b. ha-
 reses. 255.e. & seq. 257.e
Theodotus scitator Montani. 158.b. 176.b. 182.a.
 eius filius.
Theodotus Melchisedechianus. 258.b
Theodotus seducit Natalium confessorem. 310.b.c
Theodolus martyr in Creta sub Decio. 458.d
Theodolus martyr cum Euentio Romae sub Hadriano. 85.b
Theodolus martyr sub Pio. 100.e
Theodolus martyr Romae cum socijs sub Valeriano. 540.d
Theodolus martyr Thessalonice sub Dioclet. 796.e
Theognostus antiquus Theologus ab Eusebio dolose prater-
missus. 45.a. idem asserit consubstantialitatis Filij
 Dei. 45.a
Theonas martyr cum socijs in Cilicia sub Diocletiano.
 806.b
Theonas Episcopus Alexandrinus. 667.d. e.
 moritur. 705.c
Theonilla martyr in Cilicia cum socijs sub Diocletiano.
 665.a. 666.d
Theogenes martyr Episcopus Hipponensis. 671.a
Theogonius cum Basa martyr Edessa sub Diocletiano.
 802.e
Theologorum antiquorum asertiones de diuinitate Filij
Dei. 154.c. & seq.
Theophila virgo Nicomed. damnata ad lupanar, sed di-
uinitus liberata. 714.a. & seq.
Theophilus Episcopus Antiochenus eligitur. 169.b
 eius luebrationes. 169.b. c. & seq. quotus ordine.
 169.d. & seq. anni sedis eius. 239.a. & seq.
Theophilus Episcopus Caesareae Palaestinae. 250.a. Legatus
 a Victore Papa aduersus Quartodecimanos. 269.a.
 praesidet Concilio Palaestino loco Victoris Papae. 269.a.
 & seq.
Theophilus Imp. Iconoclasta. 40.d
Theophilus Alexandrinus martyr sub Decio. 441.e
Theophilus & socij martyres in Lycia sub Dioclet. 806.c
Theophilus Scholasticus martyr sub Diocletiano in Cappa-
docia. 801.d
Theopista Traiana vxor Placidi. 60.a
Theopompus abusus diuina Scriptura diuinitus percutitur
amentia. 357.c
Thermae Nougati, vel Timothinae. 137.b

Thermae Diocletiani Romae. 702.e. quando coeptae. & ab-
 solutae. 702.e. 703.c. 704.c. & seq. 772.c. illis adscri-
 pti martyres. Vide, Martyres.
Thermae Maximiani in Africa. 702.e
Thessalonicensis martyres sub Diocletiano. 796.d
Thessalonicensis Ecclesiae tributum remissum a Caro Imp.
 661.c
Thomas Apost. corpus translatum ex Indis. 590.c
Thomas discipulus Manetis. 651.a
Thrasea martyr in Asia sub Marco. 180.e
Thraso Romae ministrat Christianis in Thermis laboranti-
bus. 699.e. 703.c
Thurificare omnes Christiani iussi. 675.d
Thus impositum manui apposite super ignem. 810.e
Thyesteae caena tributa calumniose Christianis. 71.a.
 216.c. 456.a. Vide, Calumniae.
Tiberianus ad Traianum de Christianis scribit. 58.d
Tiberis inundatio sub Pio. 130.b
Tiberius martyr cum socijs in Gallia sub Diocletiano.
 780.a
Tiburina villa Hadriani. 105.a. & seq.
Tiburini martyres sub Hadriano. 96.a. b. d
Tiburinus martyr Romae sub Alexandro. 377.a
Tiburinus filius Chromatij operatur miracula. 670.c.
 quid cum Torquato apostata. 672.a. 673.d. & seq.
 signo crucis superat tormenta: eius martyrium & con-
 stantia. 673.c. d
Timens Episcopus Antiochenus creatur. 652.c.
 moritur. 658.a
Timolauus filius Zenobiae Reginae. 636.c
Timolauus martyr in Palaestina sub Dioclet. 769.d
Timorem inferebant Christiani Gentilibus inculcatus Dei
iudicium & penas aeternas. 213.b. & seq.
Timothei plures discipuli Apostolorum. 44.a. b
Timothei epistola ad Pastorem. 138.b
 eius martyrium sub Marco. 155.a. & seq.
Timotheus natus ex Pudente Senatore. 44.a. b
Timotheus discipulus Pauli quando martyrio coronatus est.
 44.c
Timotheus martyr in Thebaide sub Decio. 442.e
Timotheus cum socijs martyr in Mauritania sub Diocletia-
no. 746.b
Timotheus Gazensis martyr sub Diocletiano. 769.c
Timotheus Praeses Campaniae sub Diocletiano persecutor.
 803.a. percussus caecitate, & sanatus a S. Ianuario.
 803.d
Tinius Rufus in Iudaea Praeses. 91.a
Titianus diaconus martyr Aquileiae sub Numeriano.
 662.c
Tituli vnde. 52.d
Tituli Romae aucti. 41.e
Tituli Romanorum Pontificum quinam antiquitus fuerint.
 103.e. 296.e. & seq. 669.d. Vide, Pontifex Ro-
 manus.
Titulis consuetis apud magistratus vsi sunt fratres exem-
plo Pauli Apostoli. 546.a
Titulos diuinitus Euaristus. 52.d
Titulus cortinae regiae. 53.b
Titulus Euprepiae Romae. 52.d
Titulus Fiscalis qui, qualifere. 53.b. c
Titulus inscriptio. 53.b
Titulus Pastoris. 53.a
Titulus crucis signum. 53.c. d. e. & seq.
Titulus non imponendus rebus Ecclesiasticis. 53.c
Titus martyr in Gallia cum socijs sub Marco. 225.e
Tobias Episcopus Hierosolymorum. 45.e
Toparcion Christianus oleo sanauit Seuerum Imp. 254.d
 Tormenta

I N D E X.

Tormenta seuerissima martyrum. 333. b. 580. d. 734. a. & seq. 778. d. 798. e. & seq. 802. b.

Tortoria instrumenta. 427. e. 443. b. 446. b. & seq.

Torquatus apost. u. a. ex quibus detectus. 627. a. b.

Torquere usque ad mortem lege vetitum. 705. b.

Traditio Apostolica de ritibus & caerimonijs Ecclesie. 42. e. & seq.

Traditio Apostolica de cultu reliquiarum martyrum. 26. a.

Traditiones Apostolicæ ex epistolis sancti Ignatii recte eliciuntur. 54. a. & seq. eademq. appellatae promptuarium traditionum. 35. c.

Traditiones Apostolicæ Romæ optime seruatae. 230. d. & seq.

Traditiones Ecclesie a Tertulliano recensite. 284. c. & seq.

Traditioni standum esse, monet Ignatius. 35. e. & seq.

Traditionis antiquæ quanta vis sit. 35. a. & seq. 532. b. & seq. causa de baptismo hæreticorum vniuersæ Catholicæ Ecclesie demonstrat. 532. b.

Traditionum contemptores hæretici qui. 35. c.

Traditionum utilitas & excellentia. 59. b.

Traditionum Papiæ explorator. 59. a. & seq.

Traditores sacrorum librorum. 723. a. 724. b. & seq.

Traditores qui ex Episcopis Africanis, iisdemq. schismaticis. 747. a.

Tractoria, & Tractoriae litteræ quæ. 106. a.

Traianus imperat. 2. a. eius ætas, & patria. 2. a. redarguitur Panninus. ibid.

Traianus Turditanus, non Tudertinus. 2. a. Imperij eius tempus. 2. a. cur illi a Deo collatum Imperium. 2. b. olim in bello Iudaico insignis. 2. b. eius clementia affectata. 4. a.

Traianus aggressus est persequi Christianos. 3. d. eius prima edicta. 4. a. quod tulit aduersus Christianos quale. 4. b.

Traianus dijs addictissimus. 4. b. & seq.

Traianus vetat conuentus. 4. c.

Traianus quid rescripserit in Clementem Papam. 5. c.

Traianus dictus optimus, re vera turpissimus. 5. c. & seq. Domitiano aliqua parte deterior. 6. d.

Traianus sinit Gentiles sponte seuire in Christianos. 6. b. & seq.

Traianus vinosus, & ταιδεπλα infamissimus. 6. c. d. & seq.

Traianus in celo etiam suspectus ritij nefandi: quid de eo fingit Iulianus apostata. 6. c. 7. c. de eius anima in celum recepta commentum exploditur. 7. c.

Traianus superstiosissimus. 7. b.

Traianus quando in Urbem redijt ex Dacia. 8. a. Consulatam adiit: eius modestia in eo suscipiendo commendatur. 20. d.

Traianus quæ fecit laude digna. 8. b.

Traianus puerorum pauperum curam suscepit. 8. c.

Traianus agens aduersus Christianos, pie sancteq. sibi agere visus est. 20. a. commendatur eius equitas. ibid.

Traianus iterum aduersus Decebalum proficiscitur. 21. a. 24. d. eius studia erga milites. 20. d. pontem fabricat super Istrum. 24. d.

Traianus ad Plinium quid de Christianis rescripserit. 23. c.

Traianus superato Decebalo, redijt in Urbem. 26. a. legati ex India ipsum conueniunt. 26. a. eius forum & columna cochles in eo posita. 26. a. c.

Traianus Armenos ac Parthos subijt Imperio. 27. a.

Traianus amice excipit Abagarum Regem Edesse. 27. a. aliasq. plures gentes in fidem recepit. 27. c. eius victoria. 55. a. & seq.

eius felicitas, magna Fidelium tentatio. 55. e.

Traianus lustrans exercitum, Christianos milites vt sacrilogos relegatos tandem neci tradi iussit. 27. c. & seq.

Traianus in magnum discrimen positus ex tremotui Antiocheno. 50. a. b. & seq.

Traianus persequens Ecclesiam, Episcopos a suis sedibus expulit. 49. b. & seq.

Traianus triumphum agit, deuictis compluribus gentibus. 55. a. eius arcus triumphalis. 55. b. quando dictus Parthicus. 55. e.

Traianus instaurat persecutionem in Christianos. 58. b. quid Antiochia in virgines Christianas. ibid. eius felicitas in contrarium mutata. 56. e.

Traianus tandem pro Christianis rescripserit. 58. c. qui martyres tunc passi. 60. a. & seq.

Traianus quando obiit: eius ætas, sepultura. 60. b. c. refellitur commentum de retento vidua filio obside, & alia fabulosa. 60. c. & seq.

Traiana cognomen Theopistæ uxoris Eustachij martyris. 62. c.

Tranquillinus martyr Romæ sub Dioclet. cum alijs. 663. b. 671. c.

Transfugarum poena. 702. b.

Transfugarum loco habiti Christiani milites. ibid.

Translatio diuinæ Scripturæ. Vide, Editio.

Translatio reliquiarum sancti Ignatii Roma Antiochiam. 48. b. d. & seq.

Translatio reliquiarum S. Onesimi Roma Ephesum. 50. a. & seq.

Translatio reliquiarum sancti Bonifacij martyris Tarso Romanam. 805. d.

Translatio corporum defunctorum lege Romanorum vetita. 48. d. 167. e. & seq.

Trasodrugite hæretici. 187. a.

Trebellius Pollio historicus quando claruit. 787. c.

Trebellius ab Isauro creatur Imperator. 605. d.

Trebonianus Gallus proditor Decij. Imperium accepit. 458. c. Vide, Gallus. 466. b.

Treuensis delecta ad carnificinam martyrum sub Diocletiano. 778. c.

Tribulatio licet eadem communis sit Christianis atque Gentilibus, non parem tamen effectum parit vtrisque. 512. e. & seq.

Tribunitia potestas, ratio optima ad numerandos annos Imperatorum. 128. a. 172. a. 639. e.

Tributum Romani pendunt Scybis post Decij Imperium. 495. b.

Tributa libentissime pendebant Christiani. 289. b.

Triephon desertor contemptæ fidei. 55. e. & seq.

Trinitatem contrabebat in vnam personam Basilides. 64. a. Vide, Hæretici Patropalsiani.

Trinitatis mysterium ab ipso Apostolorum exordio explanari consueuisse accedentibus ad fidem. 86. b.

Trinitatis mysterium reuelatum Gregorio Thaumaturgo. 382. b. & seq.

Triphillius Episcopus orator redarguitur a Spiridione. 332. d.

Tripolitani a Seuero Imp. donati pacis & abundantie bonis. 313. e.

Triplos martyr Romæ sub Aureliano. 637. b.

Trisagium cantus. 106. c.

Trium puerorum reliquia inuenta. 622. a.

Triumphus Seueri. 273. c.

Troade exceptus Ignatius. 32. b. inde scripsit ad Philadelphos. ibid.

Troadius martyr in Ponto sub Decio. 449. d.

Trophæa Apostolorum Romæ conspicua. 322. e. & seq. Trophima

I N D E X.

Trophima martyr in Gallia sub Marco. 225. a.

Trophimus Episcopus lapsus restitutus in Ecclesiam cum suis ad laicam communionem. 468. b. c. & seq.

Tryphon martyr Nicææ sub Decio. 459. e.

Tryphon Origenis auditor. 382. e. eius scripta. ibid.

Tryphon philosophus Platonicus. 382. e.

Tryphon presbyter quid cum Manete. 644. c.

Turburi in Africa ciuitate qui passi sint martyres. 306. a.

Tudertina cum Turditana ciuitate confusa. 2. a.

Turditana ciuitas patria Traiani. 2. a.

Turcius Apronianus Praefectus persecutor Christianorum. 776. a.

Turris lignea adhiberi solita in funere Imperatorum. 319. d.

Tutor effici non possit clericus, statutum fuit in Concilio Africano iam dudum. 517. b. & seq. 518. b. & seq.

Tutorem nominans clericum ex testamento post mortem excommunicatur. 519. b.

Tutele pupillorum magnopere prospectum est ab antiquis. 518. c. & seq.

Tymium vicus in Phrygia, vbi Montanus docebat. 179. d.

Tyrannio Episcopus Tyri. 705. a.

Tyrannus Episcopus Antiochenus post Cyrillum. 705. c.

Tyri Origenes confedit ad lucubrationem editionis. 355. a. & seq.

Tyriorum chronologia. 655. b.

Tyrtus diaconus, discipulus Polycarpi, martyr in Gallia sub Marco. 166. c.

V

Valentiniani hæretici Gnostici affines. 73. c.

eisdem coniuncti. 110. b.

eorumde turpitudine, ac arcana sacra execranda. 110. c. d.

vescebantur idolothytis. 110. c.

Valentinianorum procacitas & obstinatio. 712. a.

qui se præferunt Christo. 112. a. & seq. quibus armis sint expugnati. ibid. qui scriptores aduersus eos egerint. 111. c. d. & seq.

Valentinus philosophus Platonicus, factus hærefiarcha. 109. a. b.

Valentinus factus hæreticus, quia reiectus est in petitione Episcopatus. 109. a. eius fabule superant omnes alias. 109. c. d. & seq. eiusdem scripta. 15. b. eiusdem assertio de tribus generibus hominum. 109. e. & seq. quo tempore idem. 109. a.

Valentini Romam aduentus. 131. e. iidem sub Aniceto Papa. 157. b. ac etiam sub Eleuthero. 233. a. eiusdem Valentini discipuli. 112. b. 198. b. & seq.

Valentinus presbyter illuminat cæcam filiam Asterij, & coronatur martyrio sub Claudio. 621. c. & seq.

Valentinus magister militum, martyr sub Dioclet. 778. a.

Valentinus miles Thebeæ legionis, martyr sub Diocletiano. 778. a.

Valentinus martyr Rauennæ. 778. a.

Valentinus martyr Viterbij sub Diocletiano. 777. e.

Valeria filia Diocletiani, iuncta coniugio Galerio Maximiano. 687. c. eadem defuncta, ab eaq. nominata prouincia Valeria in Pannonia. 689. b.

Valerianus censor cum amplissima potestate. 451. d. & seq. eius predicatae laudes in Senatu. ibid.

Valerianus censor leges promulgat aduersus Christianos. 452. a.

Valerianus auitæ superstitionis tenacissimus persequitur Christianos. 451. e. & seq.

Valerianus imperare cepit. 511. c. & seq. 514. d. & seq. 516. a.

Valerianus aliquandiu benemeritus de Christianis. 516. b.

Valerianus quando aggressus est persequi Christianos. 516. e. 534. d.

Valerianus deprauatus a mago Aegypcio. 516. e.

Valerianus quid in Christianos statuit. 544. e. & seq. prohibet Christianorum conuentus, adireq. cæmeteria. 544. e. eiusdem edictum de exilio Episcoporum. 549. e.

Valerianus rescripsit ad Paternum Proconsulem in Africa de persecutione Fidelium. 549. d. e. & seq. eius persecutio in Africa. 551. b.

Valerianus rescripsit ad Senatum de persequendo Christianos. 658. e. 659. a. de nece etiam Episcoporum & clericorum omnium. 659. a. eiusdem noua edicta. 572. b.

Valerianus dat penas sanguinis Christiani, cum capitur a Persis. 583. c. 588. b.

Valerianus factus suppedaneum consendentis equum Regi Persarum. 588. a. quid in eum Constantinus Imp. 588. b.

Valerianus excoriari iubetur a Rege Persarum. 588. b.

Valerianus deuelictus precibus Christianorum, omnium malorum damnum incurrit. 606. b. & seq.

Valerianus germanus siue filius Imperatoris. 589. c. 618. a.

Valerius martyr cum socijs Roma sub Alexandro. 377. a.

Valerius Episcopus CasarAugustanus. 781. d. seruatus incolumis ad tempora Constantini. 783. a. interfuit Concilio Eliberino. 811. e.

Vasa aurea & argentea in Ecclesijs etiam tempore persecutionis erant. 377. e. & seq. 749. a. 767. c.

Vasa sacra non tangenda. 104. b.

Vaticana sepulchra demolita ab Elagabalo. 337. c.

Vaticinia Christianorum vetita ab Imp. Marco Aurelio. 213. a. & seq.

Vaticinia martyris de clade Romani Imp. 583. b. & seq.

Vaticinia falsa Montanistarum. 182. b. & seq.

Vaticinia. Vide, Prophetia, Visiones.

Vestigal lenonum & meretricum abstulit Alexand. 348. c.

Vestigalia libenter persoluebant Christiani. 289. b.

Vela Indicum. 665. e.

Vela, Titulus. 48. c.

Velatas solere incedere feminas Christianas. 769. a.

Venantius martyr Camerini sub Decio. 460. e.

Venerarium templum Hierosolymis. 93. b. & seq.

Veneris simulacrum in Golgotha ab Hadriano positum. 94. a. & seq.

Ventus martyr in Africa sub Decio. 428. a.

Venusianus persecutor, deinde martyr sub Diocletiano. 711. c. e.

Verbi Dei predicatio in Ecclesia nullissima. 661. c. & seq.

Verborum ornatum dedita opera contempserunt Patres. 371. a. & seq. 372. 373.

Verianus martyr Romæ sub Decio. 422. b.

Verinus apostata. 542. d.

Verinus scriptor Actorum martyrum. 661. d.

Verissimus Imp. qui dictus est. 139. c.

Verissimus martyr Vlyssipone cum socijs sub Diocletiano. 781. e.

Veritas nullo vnquam præscribitur tempore. 42. d.

Veritas gaudet testibus. 54. a.

Veritatis Catholicæ norma. 120. e. & seq. 124. d. & seq.

Veritatis amatores, sic inscriptus liber contra Christianam religionem. 750. c.

Verus Imp. quinam eo nomine intelligatur. 139. e. & seq. 143. b.

Verus pro Seuero interdum. 153. c.

Verus Viennensis Episcopus. 155. c. eiusdem ad Deum transitus. ibid.

Vespronius

I N D E X.

<i>Vespronius Candidus Proconsul bene habuit Christianos.</i>	
295. b	
<i>Veste templum incensum sub Commodo.</i>	188. b
<i>Veste sacra profanata ab Elagabalo.</i>	334. b. & seq.
<i>Vestes Episcopales quales olim essent.</i>	566. d. & seq.
569. a	
<i>Vestes Christianorum quales luctus tempore.</i>	505. c.
& seq.	
<i>Vestes Christianorum eadem cum Gentilibus esse solite.</i>	275. b
<i>Vestes Christianorum arctiorem vitam profitentium.</i>	
Vide, Pallium.	
<i>Vestes pulle religiosorum tantum.</i>	275. c. d. & seq.
<i>Vestes candidas feminis in funere penes Romanos vsui fuisse.</i>	319. a
<i>Vestigia Apostolorum, locus sic dictus.</i>	674. c
<i>Vestina martyr Carthagine cum socijs sub Seuero.</i>	291. e
<i>Vestis candida Aegyptijs Christianis in vsu.</i>	506. a
<i>Vestis candida in sacris Gentilium adhiberi solita.</i>	505. e
<i>Vestis Christianorum communis qualis esse solet.</i>	505. e
<i>Vetus Epagathus martyr cum socijs Lugduni sub Marco Imp.</i>	215. b. & seq.
<i>Veturius magister militum, persecutor Christianorum sub Diocletiano.</i>	699. c
<i>Via regia in Ecclesia qua sit.</i>	514. b
<i>Vibius Palfenus Proconsul in Africa.</i>	605. d
<i>Vicarius & successor idem apud Cyprianum.</i>	516. a
<i>Victima arte demonis supernatans.</i>	590. a
<i>Victor Episcopus Capuanus errat de Harmonia Ammonij.</i>	189. a
<i>Victor Episcopus in Africa damnatus ad metalla.</i>	552. c
<i>Victor Episcopus Rufficadiensis, Traditor.</i>	747. e
<i>Victor historicus hallucinatur de patria Traiani.</i>	2. a
<i>Victor martyr Ebreduni sub Diocletiano.</i>	779. d
<i>Victor martyr in Africa sub Decio.</i>	428. a
<i>Victor martyr Romæ cum socijs sub Valeriano.</i>	584. c
<i>Victor martyr in Aegypto sub Numeriano.</i>	662. d
<i>Victor martyr Solodori sub Maximiano.</i>	697. c
<i>Victor martyr cum socijs in Gallia.</i>	696. e
<i>Victor alius cum Gereone & socijs in Gallia sub Diocletiano.</i>	698. b. & seq.
<i>Victor Maurus martyr Mediolani sub Dioclet.</i>	778. a
<i>Victor Papa creatur.</i>	253. b
<i>Victor Papa damnat Theodotum Coriariarum heresiarcham.</i>	255. d
<i>Victor Papa defenditur a calumnijs aduersariorum.</i>	256. c.
257. b	
<i>Victor Papa questionem de tempore Paschatis terminat.</i>	269. a. c. & seq.
<i>Victor Papa scribit ad Theophilum Episcopum Casariensem de cogendo Concilio in Palestina.</i>	269. a. & seq.
<i>Victor Papa excommunicat Quartodecimanos Asianos.</i>	271. c. & seq.
perperam eius seueritas redarguitur.	271. d. 272. d
<i>Victor Papa tentatio Tertulliani.</i>	282. a
<i>Victor Papa ordinat Felicianum Episcopum Fulginatensem.</i>	293. c.
eiusdem Victoris Papæ martyrium.	293. d.
anni sedis eius, decreta, & ordinationes.	293. b
<i>Victoria martyr cum Anatolia apud Lacum Melinum sub Decio.</i>	422. a
<i>Victoria martyr Alutimensis sub Diocletiano.</i>	757. b
<i>Victoria negans, repetito certamine fit extorris.</i>	431. d
<i>Victoria de Marcomannis, precibus Christianorum obtenta.</i>	202. a. 203. a. d. & seq.
<i>Victorianus martyr Alutimensis.</i>	757. b
<i>Victorinus martyr Alutimensis.</i>	757. b
<i>Victorinus cum socijs sub Numeriano in Aegypto.</i>	662. c
<i>Victoricus confessor in Africa sub Valeriano.</i>	572. c
<i>Victoricus martyr cum Tuscano Ambiani sub Diocletiano.</i>	779. d
<i>Victorinus acclamatus Imp. in Gallia.</i>	707. d
<i>Victorinus hereticus Praxeanus.</i>	259. d
<i>Victorinus martyr Romæ sub Traiano.</i>	5. e
<i>Victorinus martyr in Africa sub Decio.</i>	422. a
<i>Victorinus in Gallia martyr sub Valeriano.</i>	584. c
<i>Victorinus cum socijs martyr Romæ sub Seuero.</i>	776. c
<i>Victorinus Rauenna martyr sub Diocletiano.</i>	776. b
<i>Victorinus Episcopus Pictauiensis martyr sub Diocletiano.</i>	778. d. 779. b.
perperam positus sub Siluestro Papa vixisse.	779. c.
addictus Millenarijs.	779. c
<i>Victorius filius Marcelli Cæpturionis, martyr in Hispania sub Diocletiano.</i>	702. d
<i>Viduitas in Ecclesia habita magno pretio.</i>	37. a
<i>Viennensis ciuitas Senatoria dicta.</i>	154. d
<i>Viennensium & Lugdunensium martyrum epistola.</i>	215. b
<i>Vigellius Saturninus Proconsul in Africa persecutor quid passus.</i>	392. d
<i>Viminalis collis hospitium Christianorum.</i>	136. b
<i>Vincentius martyr Ebreduni cum socijs sub Diocletiano.</i>	779. c
<i>Vincentius diaconus martyr Valentia sub Diocletiano.</i>	781. e
<i>Vincentius martyr cum socijs Romæ sub Commodo.</i>	250. d
<i>Vincula Ignatij gloriosa.</i>	31. b. & seq.
<i>Vincula. Vide, CATENA.</i>	
<i>Vindicta de sanguine Christiano qua lance pensata.</i>	130. b.
238. a. & seq. 321. e. 508. b	
<i>Vinum conditum propinari solitum damnatis.</i>	283. d.
386. a	
<i>Vinum sacrificij miscetur aqua.</i>	86. c. 516. e. & seq.
<i>Vinum ex magia Marcus heresiarcha mutare videbatur in sanguinem.</i>	199. a
<i>Virgines Antiochena martyres sub Traiano: quid de earum cimeribus.</i>	58. e
<i>Virgines Deo dicatae captivæ ductæ ac redemptæ.</i>	482. c.
& seq.	
<i>Virgines Christianæ damnatæ ad lupanar diuinitus liberatae.</i>	715. a. & seq.
<i>Virgines sacrae simul degentes in Asceterijs.</i>	714. d
<i>Virginitas frequens tempore S. Ignatij.</i>	36. d. & seq.
<i>Virginitas ab Elxai heresiarcha explosa.</i>	25. b. & seq.
<i>Virginitas a. Manete diuersa ratione culta.</i>	650. e
<i>Virginitas voto coniuncta.</i>	262. b
<i>Virginitatis votum simplex dispensat Cyprianus.</i>	426. c
<i>Virgo incontinens nuptiis tradenda.</i>	426. d
<i>Virgo Maria apparet Gregorio Thaumaturgo.</i>	382. a.
eiusdem partu erecta Romæ ecclesia.	341. e
<i>Visio ostensa Aemiliano martyri.</i>	581. d
<i>Visio ostensa Agapio martyri.</i>	491. a
<i>Visio ostensa Cirtenfibus martyribus.</i>	581. d. & seq.
<i>Visio ostensa Flauiano martyri.</i>	677. c
<i>Visio diuinitus ostensa Gregorio Thaumaturgo, & reuelatio summae doctrine.</i>	381. c. & seq.
<i>Visio Cypriano ostensa de pace ventura.</i>	427. a
<i>Visio Cypriano ostensa de sacerdotibus a Deo defendendis.</i>	510. b. & seq.
<i>Visio ostensa Cypriano de tempore sui martyrij.</i>	550. b.
& seq.	
<i>Visio ostensa Dionysio Alexandrino de legendis libris hereticorum.</i>	544. a
<i>Visio ostensa Iacobo martyri.</i>	581. c. & seq.
<i>Visio ostensa Mariano martyri.</i>	581. a. & seq.
<i>Visio ostensa martyribus de clade ventura Romano Imperio.</i>	583. a. b.
eius euentus.	695. a
<i>Visio</i>	

R E G E S T V M.

+ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
 Ab Ab Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz
 Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr
 Sss Ttt Vuu Xxx Yyy a b c d e f

Omnes sunt Terniones, præter †, Yyy, f, Quaterniones.

R O M A E Excudebat Aloysius Zannetus. M. D. XCIV.

C O N C E S S I O N E P R A E S I D E N T I V M.

